



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC — Nr. 1 - 2 — IANUARIE - FEBRUARIE 1972



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC - Nr. 1—2, IANUARIE - FEBRUARIE 1972
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

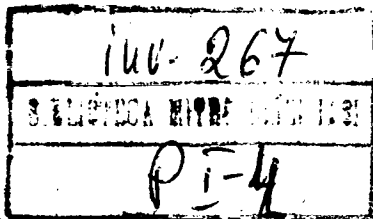
Președinte : *Prea Fericitul Părinte JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor ; P. S. IRINEU SŪCEVEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor ; P. S. VISARION RĂȘINĂREANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii de Alba Iulia și Sibiu ; P. S. NESTOR SEVERINEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei ; P. Cuv. TIMOTEI SEVICIU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei și Caransebeșului.*

Redactor responsabil : *P. C. Pr. IOAN GAȚIU, Directorul Administrației Patriarhale.*

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți, Prea Sfințiii Episcopi ; Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie ș. a.



C U P R I N S U L

MESAJE

Telegrame oficiale	5
Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și : Majestatea Sa Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei ; Majestatea Sa Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii ; Excelența Sa Dr. Gustav Heinemann, Președintele Republicii Federale a Germaniei	10
Solidaritatea umană	12

SCRISORI IRENICE

Scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul Crăciunului și Anului nou	14
--	----

VIAȚA BISERICESCA

Anul nou la reședința patriarhală	34
Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române	38
Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și : Sanctitatea Sa Atenagora, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic ; Înalt Prea Sfinșitul Arhiepiscop Makarios al Ciprului	42
Alegerea, hirotonirea și instalarea Prea Sfinșitului Eftimie Birlădeanu ca arhieru vicar la Episcopia Romanului și Hușilor	44
Sărbătorirea «Zilei hramului la școlile teologice ortodoxe din București	50
Incetarea din viață a Episcopului Bisericii Unitariene din R. S. România, Dr. Kiss Elek	61
Cronică	64
Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare	66
Din viața Bisericilor Ortodoxe surori	78

ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

Cuvîntarea rostită de Președintele Consiliului de Stat, cu prilejul Anului nou 1972 ; O sinteză a rezultatelor muncii poporului român în anul 1971 ; Marile aniversări culturale ale anului 1972 ; Un amplu dialog între Conducerea de Stat și reprezentanții oamenilor muncii din țara noastră ; Marele forum al jărănimii cooperatiste ; Eforturi unite pentru apărarea păcii și securității ; Un nou impuls pentru dezvoltarea prieteniei româno-ungare	96
--	----

INDRUMĂRI PASTORALE

- Nașterea Domnului, sărbătoarea bucuriei și a păcii, Spicuri din Pastoralele de Crăciun ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, de Pr. Dumitru Soare 103
Învățămintele ale Sfinților Trei Ierarhi pentru problemele actuale ale Bisericii, de Episcop Vasile al Oradei 121

DIN TRECUTUL BISERICII-NOASTRE

- Inscripții inedite de la Mânăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel*, de Octavian Mărculescu 127
Contribuția Țărilor Române la dobîndirea independenței naționale a poporului grec, de Pr. Prof. I. Rămureanu 130

DOCUMENTARE

- Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistelor bisericești patriarhale*, de Pr. Alexandru-Armand Munteanu 146
Muzica bisericească la români, de Prof. Gh. Ciobanu 162

RECENZII

- Pr. Dr. Gheorghe Moiescu, *Centenarul Societății academice literare «România jună» din Viena (1871—1971)*, Viena, 1971, de Pr. Alexandru Ionescu 196
 Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Centrul de științe sociale din Craiova, *«Historica»*, II, București, 1971, de Radu Crețeanu 198
 Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1971, de V. Mihordea 201
Călători străini despre Țările Române, vol. II, București, 1970, de Diac. P. I. David 208
 Eugen Negrici, *Antim, logos și personalitate*, București, 1971, de C. Voicescu 210
Revista revistelor mitropolitane, de P. V. I. 214

PARTEA OFICIALĂ

- Publicație pentru ocuparea unor catedre vacante și a două posturi de asistent la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu* 222



TELEGRAME OFICIALE

Cu prilejul aniversării a 24 de ani de la proclamarea Republicii și cu ocazia sărbătoririi Anului nou — 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Conducătorilor Republicii Socialiste România și Comitetului Național pentru Apărarea Păcii, în numele Ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, următoarele telegrame :

*Domnului NICOLAE CEAUȘESCU,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

La împlinirea a 24 ani de la proclamarea Republicii noastre și în revărsatul zorilor Noului an 1972, adresăm Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări din partea Ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Vă urăm ani mulți de viață, cu sănătate, fericire și putere de muncă, pentru ca și în curgerea noului an, Patria noastră — Republica Socialistă România — prin eforturile unite ale Conducătorilor și ale tuturor fiilor săi să-și continue mersul înainte spre desăvârșirea dezvoltării sale multilaterale, spre asigurarea bunăstării poporului român și spre cooperare frățească cu celelalte țări, în scopul întronării păcii în lumea întreagă.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

La această telegramă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Mulțumesc pentru felicitările trimise cu prilejul Anului nou.

Nicolae Ceaușescu

**Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România**

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România

Cu prilejul celei de-a 24-a aniversări a Republicii noastre și la întîmpinarea Noului an 1972, exprimăm Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal cele mai cordiale felicitări din partea Ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Cu căldură Vă urăm sănătate, ani mulți de viață și fericire, ca să puteți și în noul an să îndrumați viața și munca poporului român spre asigurarea bunăstării sale proprii, spre continua dezvoltare și înflorire a patriei noastre — Republica Socialistă România — și spre cooperare frățească cu toate popoarele, în scopul biruinței păcii și în lumea întreagă.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

La această telegramă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Mulțumesc pentru felicitările de Anul nou.

Ion Gheorghe Maurer

Președintele Consiliului de Miniștri

*

Domnului Profesor DUMITRU DOGARU,
Președintele Departamentului Cultelor

Cu prilejul celei de-a 24-a aniversări a Republicii noastre și în pragul Noului an 1972, adresăm Conducerii Departamentului Cultelor și Domniei Voastre personal călduroase felicitări din partea Ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Vă urăm sănătate, ani mulți de viață și rodnică activitate, asigurîndu-Vă că și în noul an Biserica Ortodoxă Română va căuta să coopereze frățește cu toate cultele religioase, pentru continua înflorire a patriei noastre — Republica Socialistă România —, pentru fericirea poporului român și pentru promovarea păcii în lumea întreagă.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

La această telegramă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Vă rog să primiți, pentru Dvs. personal, pentru ierarhii Bisericii Ortodoxe Române și pentru preoții ortodocși, alese mulțumiri pentru felicitările pe care mi le-ați adresat cu ocazia aniversării zilei Repu-

blicii și a Anului nou și pentru asigurarea pe care o faceți de sprijinire continuă a tuturor acțiunilor menite să ducă la înflorirea Patriei, la fericirea poporului nostru și la promovarea păcii în lume.

La rîndul meu, Vă rog să primiți cele mai bune urări de viață îndelungată, cu sănătate deplină.

Prof. Dumitru Dogaru

Președintele Departamentului Cultelor

*

**Comitetului Național Pentru Apărarea Păcii
din Republica Socialistă România**

Cu prilejul celei de-a 24-a aniversări a Republicii noastre și la începutul Noului an 1972, Vă adresăm călduroase felicitări.

În noul an, urăm Republicii Socialiste România și poporului român înflorire continuă și realizări bogate în toate domeniile de activitate, iar popoarele lumii să poată trăi în pace, prosperitate și înfrățire.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

La această telegramă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

La mulți ani !

**Comitetul Național pentru Apărarea Păcii
din Republica Socialistă România**

*

De asemenea, cu prilejul celei de-a XXIV-a aniversări a proclamării Republicii și a sărbătoririi Anului nou 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut schimb de felicitări cu Domnii : *Emil Bodnăraș*, vicepreședintele Consiliului de Stat ; *Ștefan Voitec*, președintele Marii Adunări Naționale ; *Corneliu Mănescu*, ministrul Afacerilor Externe ; *George Macovescu*, prim-adjunct al Ministrului Afacerilor Externe ; *Gheorghe Nenciu*, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

*

* *

Cu prilejul zilei de naștere a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis următoarea telegramă de felicitare :

Domnului **NICOLAE CEAUȘESCU**,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Domniei Voastre, Vă felicităm cu sentimente de înaltă prețuire și afecțiune și din toată inima Vă urăm ani mulți de viață, cu sănătate deplină, fericire personală și continui succese în slujirea Patriei și a poporului român.

† **Justinian**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Mulțumesc pentru felicitările adresate cu prilejul zilei mele de naștere.

Nicolae Ceaușescu

Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

*
* *

Cu prilejul zilei de naștere a Domnului Emil Bodnăraș, vicepreședinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis următoarea telegramă de felicitare :

Domnului **EMIL BODNĂRAȘ**
Vicepreședinte al Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Aniversarea zilei de naștere a Domniei Voastre ne dă prilejul să Vă reînnoim sentimentele Noastre de înaltă prețuire și caldă afecțiune, urîndu-Vă din toată inima ani mulți de viață, sănătate, putere de muncă și fericire personală, spre a Vă îndeplini cu succes misiunea de răspundere în slujba Patriei și a poporului român.

† **Justinian**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Rog a primi caldele mele mulțumiri pentru urarea trimisă de 10 februarie 1972.

Emil Bodnăraș

Vicepreședinte al Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

*
* *

Cu prilejul celei de a 50-a aniversări a zilei de naștere a Domnului Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis următoarea telegramă de felicitare :

*Domnului GHEORGHE NENCIU
Vicepreședintele Departamentului Cultelor*

Cu prilejul aniversării a 50 de ani de viață, din toată inima Vă facem cele mai calde urări de sănătate, fericire și spor în activitatea ce o desfășurați.

La mulți și fericiți ani !

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns :

Adînc mișcat de bunele Dumneavoastră urări, Vă mulțumesc din inimă.

Gheorghe Nenciu
Vicepreședintele Departamentului Cultelor

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI MAIESTATEA SA HAILE SELASSIE I, ÎMPĂRATUL ETIOPIEI

Cu prilejul sărbătorilor Nașterii Domnului din anul 1971 și Anului nou 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Maiestății Sale Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei, următoarea telegramă de felicitare :

Pentru Nașterea Domnului nostru și Anul ce vine, dorim să urăm Maiestății Voastre Imperiale și augustei Voastre familii : fericire, viață îndelungată și prosperitate.

Domnul să Vă binecuvînteze pe Maiestatea Voastră Imperială și pe poporul Vostru și să aducă pace pe pămînt și bunăvoire între popoarele lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns :

Toate bunele urări pentru Crăciun și Noul an.

Haile Selassie I
Împăratul Etiopiei

* *

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI MAIESTATEA SA REGINA ELISABETA A II-A A MARII BRITANII

Cu ocazia sărbătorilor Nașterii Domnului din anul 1971 și Anului nou 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Maiestății Sale Reginei Elisabeta a II-a a Marii Britanii următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul Nașterii Domnului și al Anului ce vine, dorim să urăm Maiestății Voastre și augustei Voastre familii : fericire, viață îndelungată și prosperitate.

Domnul să Vă binecuvînteze pe Maiestatea Voastră și pe poporul Vostru și să aducă pace pe pămînt și bunăvoire între popoarele lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Am apreciat mult amabilul mesaj cu urări de Noul an, pe care Prea Fericitărea Voastră mi le-ați adresat mie, familiei mele și poporului meu. Împărtășesc sincer nădejdiile Voastre de pace și bunăvoință în lume și Vă trimit caldele mele doriri de bine pentru Anul ce vine.

Elisabeth R.

*
* *

**ÎNTRU PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ȘI EXCELENȚA SA DR. GUSTAV HEINEMANN,
PREȘEDINTELE REPUBLICII FEDERALE A GERMANIEI**

Cu ocazia sărbătorilor Nașterii Domnului din anul 1971 și Anului nou 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Excelenței Sale Dr. Gustav Heinemann, Președintele Republicii Federale a Germaniei, următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul Nașterii Domnului și al Noului an 1972, Vă urăm fericire și viață îndelungată, spre a Vă putea îndeplini cu succes înaltele funcțiuni închinată prosperității poporului Vostru și cooperării pașnice cu celelalte popoare ale lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Ne-am bucurat în mod deosebit de amabilele Voastre felicitări adresate cu prilejul Noului an și la rîndul Nostru Vă trimitem cele mai bune urări, cu cordiale mulțumiri.

Gustav Heinemann

Președintele Republicii Federale a Germaniei

SOLIDARITATEA UMANĂ

O solidaritate umană pe planuri restrânse a existat totdeauna. Erau solidari oamenii înrudiți, erau solidari oamenii dintr-un sat. Pe măsură ce omul a intrat în relații mai întinse, solidaritatea umană s-a extins și ea; astfel s-a născut și s-a dezvoltat solidaritatea națională, solidaritatea cetățenilor aceluiași stat.

Imperiul roman a extins solidaritatea umană pe o zonă geografică considerabilă, ca o solidaritate între toți cei ce erau «cives romani».

Creștinismul a creat o altă solidaritate: solidaritatea Bisericii creștine din toată lumea cunoscută (ecumena). Sfântul Apostol Pavel făcea colectă între creștinii dintr-o cetate în favoarea creștinilor dintr-o cetate depărtată. Sfântul Ignatie Teoforul scria creștinilor din diferite cetăți.

Dar solidaritatea creștină trăia de la început din nădejdea extinderii ei la întreaga omenire. Mântuitorul a trimis pe Apostoli să propovăduiască Evanghelia la toate popoarele (Matei XXVIII, 19) și, încă mai înainte de aceea, declarase că voința Sa este «ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21). Sfântul Apostol Pavel a dat o expresie nouă acestei năzuințe: Hristos a venit ca pe toți să-i recapituleze în Sine (Efes. I, 10; Colos. I, 20).

Sfântul Apostol Pavel exprimă nădejdea că toți vor fi una în Hristos, pe baza faptului că de la început toți și toate au fost create de Dumnezeu prin El și așezate în El. Numai păcatul le-a împrăștiat. Altă dată declară că Dumnezeu «a făcut dintr-un sânge întregul neam al oamenilor» (Fapte XVII, 26) și că toți «întru El viem și ne mișcăm și sintem» (Fapte XVII, 28).

Dar acestei mari idei nu i s-a acordat în cursul istoriei toată atenția practică. Abia în timpul nostru a început să se tragă din ea concluziile practice. Odată cu cunoașterea reciprocă dintre oamenii de pe toate meridianele globului, ideea solidarității umane universale a primit un caracter viu, a devenit un sentiment concret și a început să se manifeste în forme practice. În același timp, ideea a devenit comună tuturor oamenilor. Creștinii cred, în plus de ceea ce cred ceilalți semeni ai lor, că toți oamenii sînt fiii aceluiași Părinte ceresc, că Fiul lui Dumnezeu a luat sufletul și trupul general omenesc, că pentru toți a suferit moartea pe cruce, a ridicat la starea de înviere și de ședere de-a dreapta Tatălui trupul general omenesc, că pe toți vrea să-i ridice lângă Sine prin învierea și înălțarea lor, că pe toți vrea să-i facă să fie cît mai asemenea Lui, pentru că toți poartă prin creație chipul Lui.

În Etiopia, Iisus, Maica Domnului, sfinții sînt reprezentați cu fața albă. Aceasta înseamnă că creștinismul i-a învățat pe creștinii de acolo să se simtă solidari cu alții. Putem rămîne noi, alții, mai prejos de ei,

nesocotind acest nobil sentiment al solidarității cu toți oamenii, al iubirii față de tot omul existent în lume ?

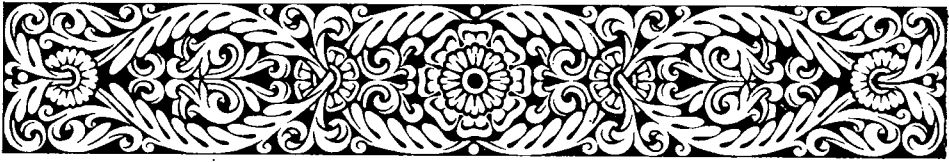
De fapt, creștinii de azi au devenit și ei, sub impulsul sentimentului generalizat și practic de solidaritate umană al timpului nostru, mai sensibili față de acest sentiment. Azi toate Bisericile creștine proclamă deschis acest sentiment și iau tot felul de inițiative în manifestarea acestei solidarități. Ele înalță proteste când masele populare din țări depărtate suferă opresiuni, când popoarele de culoare sînt supuse discriminării rasiale ; ele sprijină ajutorarea populațiilor subnutrite, pentru ridicarea lor din punct de vedere sanitar și cultural.

Din cunoașterea concretă a oamenilor de pe alte continente, am cunoscut nu numai că și ei suferă, că și ei luptă cu problemele general umane, dar că antecedentele istorice ale existenței lor îi țin într-o suferință mai mare decît a noastră. Iar aceasta trezește în noi un sentiment de compasiune și un impuls de a-i ajuta. Din contactele cu ei, sînt capabili de o gîndire și de o sensibilitate pentru frumos, ca și noi, dar împrejurările de viață în care trăiesc, îi împedică să-și dea măsura capacității lor culturale și artistice. Iar noi creștinii am simți ca un păcat al nostru și al celorlalți oameni faptul de a lăsa această umanitate în stare atrofiată, nedezvoltată ; am simți ca un păcat împotriva lui Dumnezeu faptul de a nu ajuta această umanitate să evedențieze și ea măreția și imaginația creatoare a lui Dumnezeu prin descoperirea capacității creatoare specifice ei.

De aceea, Biserica Ortodoxă Română a apreciat ca un eveniment de mare importanță instituirea în țara noastră a *Fondului de Solidaritate Internațională*, în cadrul Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste. Ca urmare a măsurilor stabilite de Conducerea de Stat, acest Fond, la constituirea căruia sînt chemate să participe toate organizațiile și instituțiile obștești din patria noastră, are menirea de a da sprijin și ajutor mișcărilor de eliberare națională, tinerelor state independente, țărilor în curs de dezvoltare, precum și populației din unele țări, în cazul unor calamități naturale. În vederea transpunerii în faptă a acestor nobile inițiative umanitare, unitățile administrative ale Bisericii Ortodoxe Române au întocmit un plan de acțiune, cu măsuri concrete de sprijinire a Fondului de Solidaritate Internațională.

Biserica noastră are convingerea că țelul suprem al credincioșilor : mîntuirea sau dobîndirea Împărăției lui Dumnezeu, înseamnă a realiza împărăția iubirii între toți oamenii de bunăvoință. Dar depinde de cei ce s-au ridicat la acest sentiment superior să-i ajute pe toți să se ridice la nivelul lui, manifestîndu-l față de ei. În felul acesta putem aduce încă de pe pămînt contribuția noastră la pregătirea Împărăției lui Dumnezeu.





• PĂSTORALE-SCRISORI-IRENICE •

SCRISORI IRENICE, TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMITE DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL CRĂCIUNULUI ȘI ANULUI NOU

Cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului 1971 și ale Anului nou 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarele scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare :

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ATENAGORA, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic :

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române, frate mult iubit și prea dorit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al smereniei noastre, D. D. Justinian, îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.

Ajungînd din nou, cu binecuvîntarea lui Dumnezeu, la prăznuirea mîntuitoarelor sărbători ale Nașterii celei mai presus de fire și Arătării Domnului și Mîntuitorului nostru, am primit cu multă bucurie cinstita scrisoare frățească a Venerabilei și mult doritei Voastre Prea Fericiți, în legătură cu acest eveniment și cu Noul an al bunătății Domnului și am citit cu plăcere și mulțumire adîncă salutul sărbătoresc pe care ni l-ați trimis, împreună cu frățestile Voastre urări.

Cu mult dor și dragoste adîncă ne grăbim deci, prin prezenta, a Vă trimite, la rîndul nostru, îmbrățișare frățească plină de veselie, Vă salutăm și îndreptînd cuvîntul nostru către mult iubita Voastră Prea Ferice Vă urăm, cu prilejul acestor sfințe sărbători ale credinței noastre, din tot sufletul, ca marea bucurie de pe urma Nașterii și Arătării în lume a Mîntuitorului nostru să îndulcească de-a pururea inima Voastră și ca harul Celui Născut să se reverse din plin asupra Voastră și a turmei Prea Sfintei Biserici încredințată Vouă, iar Noul an mîntuitor, care bate la ușă, să fie pentru Voi și pentru toți aducător de toată bunătatea

și binecuvîntarea cerească și, în același timp, să promoveze și să întărească legăturile de dragoste și de respect reciproc dintre Bisericile noastre surori și toate sfintele lui Dumnezeu Biserici locale.

Cu aceste urări ale noastre, îmbrățișînd din nou frățește pe Prea Fericirea Voastră în Mîntuitorul Hristos, Cel ce s-a născut, rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos.

† Atenagora
al Constantinopolului

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ILIE al IV-lea, Patriarhul Bisericii Apostolice a Antiohiei și al întregului Orient :

Prea Fericirea Voastră,
Frate preaiubit și împreună slujitor al Sfințelor Taine,

Lumina mîntuitoare a Fiului lui Dumnezeu, făcut om și născut în Betleem, se ridică din nou. Omul, care fusese supus jugului păcatului, aștepta cu nerăbdare venirea Sa. Nemărginita bunătate a Celui Prea Înalt, care urmărește totdeauna ridicarea omului creat de El, după chipul și asemănarea Sa, s-a smerit, pentru ca făptura Sa aleasă să se înalțe în sferile desăvîșirii divine.

În aceste sfinte zile ale anului Domnului, ne aducem aminte de Venerata Voastră persoană și ne unim cu Voi în rugăciune, lîngă ieslea dumnezeiescului Prunc, pentru că sîntem siguri că această rugăciune va contribui la stăvilirea violenței păcatului și la restabilirea păcii în lumea întregă.

Biserica Ortodoxă are în ea puterile spirituale care pot să dea o viață luminoasă acestei lumi. E de ajuns ca aceste puteri să se descopere pentru a conduce pe credincios în lucrare și acțiune constructivă și pentru a pune în armonie mișcările sufletului și ale gîndirii; aceasta cere în plus credința, dragostea, sacrificiul și abnegația, fără de care se culege întotdeauna haos și nimicnicie. De aceea, sarcina este grea și răspunderea Păstorilor Bisericii este mare. Însă harul dumnezeiesc, care suflă totdeauna și pretutindeni și dragostea Celui Prea Înalt față de fiii Săi constituie puterea indispensabilă care ne va conduce la acțiunea de evanghelizare.

Salutăm frățește pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul sărbătorilor Nașterii și Arătării Mîntuitorului și Vă urăm din toată inima sănătate și lungime de viață, pentru îndeplinirea scopurilor divine în credință și dragoste.

Vă îmbrățișăm cu dragoste și rămînem al Prea Fericirii Voastre frate preaiubit în Hristos Cel Întrupat.

† Ilie al IV-lea
Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient.

*

↳

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale NICOLAE, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi :

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor și Patriarh al României, Frate mult iubit în Hristos Dumnezeu și împreună-slujitor al smereniei noastre, D. D. Justinian, îmbrățișându-Vă în Domnul, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.

Lumină din Lumină a strălucit lumii astăzi Hristos Dumnezeul nostru, pentru ca pe cei ce zac în întuneric și în umbra morții, din pricina călcării poruncii date în rai, să-i izbăvească și să-i facă părtași ai vieții celei cerești, ca Unul care «nu voiește moartea păcătosului, ci să se întoarcă și să fie viu» și «cînd a venit plinirea vremii, trimis-a Dumnezeu pe Fiul Său cel Unul-Născut, născut din femeie, născut sub lege, pentru ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să dobîndim înfierea» ; pentru aceasta El s-a și deșertat pe Sine, luînd chip de rob, pentru ca să lucreze, în chip dumnezeiesc, mîntuirea și înfierea. În scopul acesta, «Cuvîntul trup s-a făcut pentru noi și pentru a noastră mîntuire, din Duhul Sfînt și din Fecioara Maria». Aceasta constituie marea taină a credinței noastre.

Sărbătorind deci acest fapt de lume mîntuitor al întrupării Mîntuitorului, și noi, cei ce conducem cîrma sfintei noastre Biserici, să aducem mulțumiri lui Dumnezeu, Celui ce ne-a învrednicit, cu harul Său să ajungem această sărbătoare plină de veselie, ascultînd cu urechea duhului nostru cîntarea îngerească : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

«Iată, vestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru întregul popor, că s-a născut vouă Mîntuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David». Acest glas evanghelic să-l punem și noi astăzi la inimile noastre, cei ce ne găsim în întuneric și în umbra morții din cauza păcatului, deși din punct de vedere sufletesc îi aparținem Lui, și deschizînd comorile inimilor noastre, cu evlavie, întocmai ca magii, să-I prezentăm pacea și dragostea noastră, singurele care sînt în stare să schimbe fața omenirii atît de crunt pătimitoare din zilele noastre.

Cu prilejul acestor strălucite sărbători ale marilor Taine ale credinței noastre, adresînd cuvîntul nostru Prea Fericirii Voastre, ca și Sfîntului și Sfințitului Sinod din jurul Vostru, Vă urăm din tot sufletul ca Domnul și Dumnezeul nostru, Cel ce are în stăpînirea Sa vremurile și anii, să Vă întărească și să Vă susțină de-a pururi în păstoria plină de dragoste dumnezeiască și de folos a turmei încredințate Vouă, hărăzindu-Vă toată binecuvîntarea și tot darul desăvîrșit și să facă în așa fel ca Noul an al bunătății Sale care se apropie să fie pentru Voi plin de toată bunătatea și de tot ce doriți, ca și mulți alții care vor veni după el, pe care să-i petreceți înconjurați de toată virtutea și de toată bunătatea darurilor cerești.

Cu acestea, îmbrățișându-Vă cu multă dorire în Domnul, rămânem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, frate iubitor și pururea devotat,

† Nicolae
al Alexandriei

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale BENEDICT, Patriarh al Ierusalimului și al întregii Palestine :

Prea Fericitului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, D. D. Justinian, fratelui iubit în Hristos și împreună-slujitorului smereniei noastre, sărutare sfântă în Hristos Iisus.

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire».

Astfel au lăudat, împreună cu îngerul, mulțimea cetelor cerești, nașterea după trup cea mai presus de fire a Fiului celui născut mai înainte de veci, fără de curgere din Tatăl și a lui Hristos Dumnezeuul nostru celui întrupat fără de sămânță, în timpurile cele mai de pe urmă, din Fecioara. Cântarea aceasta îngerească și cu adevărat cerească, prin tubirea de oameni cea nemăsurată a Părintelui nostru ceresc, ne-am învrednicit, cu bucurie și veselie duhovnicească, să o cântăm din nou în cetatea însăși a Betleemului, care nu este câtuși de puțin mai mică între conducătorii lui Iuda și anume în însăși Peștera cea primitoare de Dumnezeu, în care Cel ce ține în mîna Sa toată făptura a fost înfășat, întocmai ca un muritor, în scutece și a fost culcat în ieslea dobitoacelor și a pomenit cu multă dragoste respectatul nume al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, în timpul sfintei liturghii, cerînd de la Domnul, pentru Voi, din inimă, sănătate și tot binele dorit.

Cu bucurie deci felicitîndu-Vă, Vă urăm din toată inima ca Dumnezeu și Domnul nostru, Cel ce s-a întrupat pentru noi oamenii, să Vă dea Vouă și Sfîntului și Sfințitului Sinod din jurul Vostru statornică bucurie și pacea pe care au binevestit-o îngerii păstorilor, iar noul an al bunătății Domnului să-l petreceți cu plăcere în pace și sănătate neîmpuținată și să Vă învredniciți a sărbători cicluri întregi de ani sărbătorile mîntuitoare ale dumnezeieștii Întrupări, contribuind din plin la desăvîrșirea operei Evangheliei, îndrumînd în chip sigur turma cea duhovnicească pe căile mîntuirii și gîndind continuu la unitatea sfintelor lui Dumnezeu Biserici.

Îmbrățișându-Vă din nou cu sărutare sfântă și cerînd de la Mîntuitorul Hristos Cel născut în Betleem ca anii Voștri să fie cît mai înde-

lungați, plini de sănătate și mîntuire, rămînem al mult doritei și Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos, pururea devotat,

† **Benedict**
al Ierusalimului

*

Din scrisoarea irenică a Sanctității Sale PIMEN, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite în Domnul, Prea Fericite Părinte,
Salutăm cordial pe Prea Fericirea Voastră, cu ocazia marelui praznic al Nașterii lui Hristos.

Acum «Cuvîntul trup s-a făcut» (Ioan I, 14) pentru mîntuirea omenirii, «pentru că nu a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca lumea să se mîntuiască prin El» (Ioan III, 17).

Pacea cea vestită de îngerii (Luca II, 14) constituie baza împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, care este «dreptatea, pacea și bucuria în Sfîntul Duh» (Romani XIV, 17). Domnul, care a fost la Tatăl Său mai înainte tuturor veacurilor (I Ioan I, 2), a adus pe pămînt viața și pentru aceasta acum «îngerii se veselesc în ceruri iar oamenii se bucură pe pămînt». Cu noi este Dumnezeu și noi sîntem cu Dumnezeu. «Dumnezeu s-a făcut om, iar omul s-a îndumnezeit și s-a făcut primitor al firii dumnezeiești» (II Petru I, 4). Dumnezeu a coborît din cer pe pămînt și omul de pe pămînt se ridică spre cer. Astfel, în această măreață zi, re-trăim cu adîncă simțire suflătească taina iubirii lui Dumnezeu care ne-a apărut în Vitleem și a adus lumii vestea cea bună.

Evenimentul mîntuitor al Întrupării lui Dumnezeu ne amîntește de chemarea noastră de a sluji cu adîncă dăruire lui Hristos și Bisericii Sale, de a înmulți în lume dragostea și frățietatea. Prin voia lui Dumnezeu, primind sorțul slujirii patriarhicești, Noi, împreună cu ea, am primit și acea nemărginită răspundere față de Dumnezeu și de oameni, ascultare pe care au dus-o și marii Întîistătători ai Bisericii Ortodoxe Ruse. Caracteristica de bază în activitatea Prea Fericitorilor întru adormire predecesorilor Noștri la sfîntul scaun patriarhal al întregii Rusii, a fost slujirea cu rîvnă a Bisericii și Patriei, întărirea frățietății creștine și «slujirea păcii» (II Corinteni V, 18). Toate acestea au devenit și obiectul purtării de grijă și al preocupărilor Noastre întregite.

Noi am mărturisit în Gramata Noastră de înștiințare, trimisă Întîistătătorilor Bisericii Ortodoxe surori, odată cu suirea Noastră pe scaunul patriarhal al Moscovei, că socotim de datoria Noastră să păstrăm neștirbită unitatea Sfintei Biserici și, în duhul dragostei, să întărim și să desăvîrșim conlucrarea ortodoxă. Noi repetăm aceasta și dir

t
F
u
t

n
D
s
îr
ai
l-

tr
lu
ci
di
lu
și
m
ba

nou Vă încredințăm că apărarea intereselor Sfintei Ortodoxii va fi primul gând neabătut al datoriei noastre.

Împreună cu aceasta, Noi socotim ca o parte integrantă a slujirii noastre dezvoltarea și întărirea legăturilor ecumenice cu Bisericile și grupările ortodoxe, mărturisirea unității creștinismului și a adevărilor sfintei Ortodoxii, experiența vieții noastre bisericești, colaborarea cu Bisericile Eterodoxe în căutarea căilor și mijloacelor pentru restabilirea unității de credință.

Noi ne rugăm fierbinte pentru restaurarea păcii, neîncetat făcând apel pentru rezolvarea neîntârziată a problemelor dificile pe cale pașnică. În legătură cu acestea, socotim o problemă de o importanță exclusivă procesul unirii eforturilor puterilor iubitoare de pace pentru slujirea idealurilor esențiale ale omenirii, precum și colaborarea la această problemă a Bisericilor creștine și a adeptilor altor religii.

Păstrînd cu Prea Fericirea Voastră «unitatea duhului întru legătura păcii» (Efeseni IV, 3) și aducîndu-Vă salutul frățesc cu ocazia Nașterii Domnului, Noi dorim sincer ca Domnul în mila Sa nemărginită să facă din Anul nou, care vine, anul păcii și al bunăstării generale. Să înflorească între noi iubirea frățească nețărnută mereu indicată de Evanghelia lui Hristos Dătătorul de viață, iar Domnul Cel ce a venit în lume să Vă dăruiască depline puteri și ajutorul Său nesecat în slujirea Voastră de Întîistătător al Sfintei Voastre Biserici.

Al Prea Fericirii Voastre devotat în Hristos,

† Pimen

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sirbe :

Mult dorite, iubite în Hristos frate și conslujitor al smereniei noastre, D. D. Justinian, Vă salutăm din toată inima, îmbrățișînd frățeste pe Prea Fericirea Voastră și Vă trimitem tradiționala felicitare de Crăciun : «Hristos se naște !»

Înălțînd rugăciuni calde către Dumnezeu pentru Prea Fericirea Voastră, Vă trimitem felicitare cu dragoste frățească și cele mai bune urări, atît Vouă, ca celui prea distins și prea respectat de Noi, cît și clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, încredințate Vouă, care sînt bine îndrumați de Voi pe calea mîntuirii.

Ne rugăm de asemenea Fiului lui Dumnezeu Celui născut, Domnul nostru Iisus Hristos, ca să reverse din belșug în anul 1972, ce vine, mila Sa pentru bunăstarea Prea Fericirii Voastre, pentru îndeplinirea idealurilor Voastre, pentru dăruirea ajutorului haric în munca perseverentă și înaltă de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române surori.

Sărbătorile Nașterii Mîntuitorului Hristos să aducă deplină bucurie și pace, iar anul 1972 să fie un an binecuvîntat pentru Voi.

În aceste clipe, cînd pacea în lume adesea este violată, noi ne rugăm stăruitor ca Dumnezeu să trimită ajutorul Său de sus, ca să stabilească bunăvoința între oamenii de pretutindeni și întreaga lume să ajungă la pacea trainică între copiii Săi dumnezeiești.

Incredințîndu-ne pe Noi și clerul duhovnicesc al Bisericii Noastre Ortodoxe din Serbia rugăciunilor Prea Fericirii Voastre scumpe, rămînem pentru totdeauna al Vostru devotat frate și conslujitor Pruncului Dumnezeiesc, Domnului nostru Iisus Hristos.

† **Gherman**

Patriarhul Serbiei

Scrisoarea de felicitare a Prea Fericitului MAXIM, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și preaiubite Arhipăstor,

Cu dragoste în Domnul și Mîntuitorul nostru Vă adresăm felicitările noastre cu prilejul mării sărbători a Nașterii lui Hristos. Să întîmpinăm cu veselie pe Hristos, Cel ce ne-a împăcat cu Dumnezeu și mijlocește mîntuirea noastră veșnică! Să ne desfătăm de minunata cîntare a corului îngeresc : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace și între oameni bunăvoire».

În pragul anului 1972, urăm Prea Fericirii Voastre, clerului Vostru iubitor de Dumnezeu și evlavioșilor Voștri credincioși un An nou plăcut lui Dumnezeu, cu prosperitate și pace. Să lumineze la orizont zorii bunelor raporturi între toate popoarele. «Să căutăm deci ceea ce contribuie la pace și la zidire reciprocă» (Romani XIV, 10), pentru că «iată cît este de bine și cît e de frumos ca frații să fie împreună» (Psalm CXXXII, 1). Hristos să fie în mijlocul nostru!

Al Prea Fericirii Voastre frate în Hristos,

† **Maxim**

Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop MAKARIOS al Ciprului :

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, mult iubite și prea dorite frate și împreună-slujitor, D. D. Justinian, îmbrățișîndu-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Plecînd cerurile, Domnul și Creatorul cerurilor și al lumilor celor nesfîrșite s-a pogorît pe pămînt, întrupat ca om, pentru mîntuirea oamenilor. Astăzi ni s-a născut Mîntuitor, Care este Hristos Domnul, în cetatea lui David. Hristos, Cel ce s-a născut, eliberînd pe omul cel căzut din sclavia păcatului și creîndu-l din nou prin harul cel dumnezeiesc, l-a introdus într-o viață nouă și l-a readus la vechea strălucire și fericire.

Învrednicindu-ne să sărbătorim din nou acest fapt de lume mîntuitor, ne bucurăm împreună cu tot poporul cel credincios și venim, cu voie bună, după un vechi obicei, pe calea gîndului, către Venerabila Voastră Prea Fericire și salutîndu-Vă plini de veselie și fericitîndu-Vă cordial, rugăm din tot sufletul pe Stăpînul Dumnezeu, Cel ce s-a întrupat pentru a noastră mîntuire, să Vă învrednicească să întîmpinați și să sărbătoriți ani cît mai îndelungați această sărbătoare a Nașterii după trup, mai presus de fire, a dumnezeiescului Mîntuitor, cu sănătate deplină, păstorind cu dragoste de Dumnezeu turma Bisericii ce Vi s-a încredințat și contribuind din plin la slava numelui Său cel sfînt.

Și găsindu-ne foarte aproape de începutul noului an mîntuitor, ne rugăm din adîncul sufletului ca Părintele veacurilor, Cel ce a pus timpurile și anii sub a Sa stăpînire, să dăruiască anul ce vine, mult iubitei Voastre Prea Fericiri, plin de binecuvîntări și daruri cerești, ca și Venerabilei Biserici Ortodoxe Române și întregii Sfinte Biserici Ortodoxe și ca noul an să fie aducător de pace pentru întreaga lume.

Rugîndu-Vă să împărtășiți salutările și urările noastre sărbătorești și soborulul preaiubiților frați din jurul Venerabilei Voastre Prea Fericiri, Vă îmbrățișăm din nou, în Hristos Cel ce s-a născut și rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos.

† Makarios

Arhiepiscop al Ciprului

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului VASILE, Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia :

Prea Fericirea Voastră,

Preaiubite în Domnul, Prea Sfințite Părinte,

«Hristos se naște !»

În zilele pline de bucurie ale praznicului Nașterii lui Hristos, pe întreg pămîntul cu o deosebită putere se aude sfînta cîntare îngerească (Luca II, 14), cîntată oarecînd de ei, locuitorii cerului, iar astăzi de către oamenii care cred și iubesc pe Domnul, în virtutea înfierii (Gal. IV, 5).

Păstorii n-au putut înțelege cuvintele îngerului Domnului : «Nu vă temeți ; eu vă vestesc o mare bucurie, care va fi pentru tot poporul» (Luca II, 10), așa cum «Iisus n-a fost încă proslăvit» (Ioan VII, 39). Îndeplinind voința Tatălui Celui ce L-a trimis (Ioan VI, 39), Domnul Iisus Hristos, treptat, cu mare dragoste și răbdare, întocmai ca o mamă iubitoare care își hrănește pruncul, a sădit în cugetele și sufletele oamenilor «pîinea vieții» (Ioan VI, 35), o învățătură nouă (Marcu I, 27), turnînd vin nou în «burdufuri noi» (Matei IX, 17).

Dumnezeu-Tatăl mărturisea despre El că El este «Fiul iubit» (Matei III, 17), că El este «Fiul Său iubit» (Matei XII, 18), «Fiul Meu Cel iubit, pe Acesta să-L ascultați» (Luca IX, 35) și «L-am slăvit și-L voi proslăvi»

(Ioan XII, 28), cu glas tare mărturisit din cer despre El, ca să audă tot poporul.

Dar «cruzimea» (Matei XIX, 8) unora a respins totul și chiar pe Golgota îi cerea cu ironie semne de a se coborî de pe cruce, ca ei să creadă într-Însul (Matei XXVII, 42). Prin înjosire nemărginită, prin suferință și moarte îi era scris Fiului lui Dumnezeu să se răstignească pe cruce, ca «marea bucurie să aparțină tuturor oamenilor» (Luca II, 10) și noi toți care- iubim o resimțim îndeosebi în acest praznic al mîntuirii.

Felicit în Domnul cel născut pe Prea Fericirea Voastră, cu ocazia acestei mari bucurii, exprimînd prin aceasta dragostea și frățescul meu devotament în Hristos pentru Voi.

Anul nou, 1972, să Vă fie un an pașnic, plin de harul Unuia-Născut Fiului lui Dumnezeu, pentru Prea Fericirea Voastră, pentru sfînta Voastră turmă, slăvita Voastră Patrie și întreaga lume.

Al Prea Fericirii Voastre smerit și iubit în Hristos frate,

† Vasile

Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia

*

Scrisoarea de felicitare a Înalt Prea Sfințitului PAAVALI, Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda:

În acest mare praznic, cînd sărbătorim taina Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și răsăritul noului «an al mîlei Domnului», Vă trimt felicitările mele cele mai călduroase pentru Crăciun și mă rog pentru bunăstarea sfîntei Voastre Biserici și pentru sănătatea și fericirea Prea Fericirii Voastre.

Cu dragoste în Hristos,

† Paavali

Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda

*

Din scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului DROTEI, Mitropolitul de Praga și a toată Cehoslovacia:

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite în Domnul, Prea Fericite Părinte,

Cu mila lui Dumnezeu, am ajuns și Noi la sărbătoarea de la care au primit începutul lor toate sărbătorile creștine — Nașterea Mîntuitorului Hristos. Această binecuvîntată zi este pentru noi izvorul marilor daruri ale lui Dumnezeu, El deschide omenirii cerul, primind firea omească în persoana Fiului lui Dumnezeu. Sărăcăcioasa și simpla peșteră a devenit Scaunul Domnului Preaînalt. Dumnezeu a venit pe pămînt ca să ne ridice pe noi la demnitatea de fii ai lui Dumnezeu. Hristos se naște după trup, ca să ne renască pe noi prin Duhul Sfînt. El ne-a adus

reînnoirea, sfinițrea, binecuvîntarea și o viață nouă. Săvîrșind mîntuirea noastră, Domnul a chemat omenirea să lase vrajba cea veche și să aducă în mijlocul ei deplină înțelegere cu aproapele, să întărească frățietatea și să afirme dragostea.

«Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27), acesta este bunul cel mai de preț pe pămînt.

Pacea lăuntrică din sufletul credinciosului îl face pe acesta curat, luminat, capabil de comuniunea cu Dumnezeu și de crearea împărăției lui Dumnezeu pe pămînt. Pacea în societate și între popoare slujește ca cheazășie a bunăstării oamenilor. Conștiința necesității de a întări pacea a adus pe creștinii diferitelor confesiuni, din 49 țări ale globului pămîntesc, în Praga, la al IV-lea Congres pancreștin pentru Pace. La 3 octombrie 1971, el a săvîrșit cu succes lucrarea sa, conducîndu-se de cuvîntul lui Dumnezeu: «Mila și adevărul s-au întîmpinat, dreptatea și pacea s-au sărutat» (Psalm LXXXIV, 11) și a pus bază lucrărilor viitoare în acest duh pancreștin, frățesc, în Conferința Creștină pentru Pace.

În unitatea de credință și în unitatea sufletească a dragostei, împreună cu Voi proslăvind pe Dumnezeu-Pruncul Hristos, permiteți-mi Prea Fericirea Voastră să Vă salut din tot sufletul și să Vă feliciteze cu ocazia binecuvîntatului praznic al Nașterii lui Hristos și a noului an civil al bunăstării lui Dumnezeu. În rugăciunile mele, rog pe Preamilostivul Dumnezeu, Care a înnoit firea noastră cea veche, să înnoiască și să întărească puterile Voastre prin prezența unei sănătăți depline, spre îndelungată slujire pentru binele sfintei Sale Biserici și spre mîntuirea sufletelor credincioase ale binecuvîntatei Voastre turme.

Cer rugăciunile Voastre sfinte și rămîn neschimbat în dragostea cea întru Hristos Iisus.

Al Prea Fericirii Voastre cel mai mic frate și coslujitor,

† **Dorotei**

Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului GRIGORIE, Arhiepiscopul Shtulului și Raitului :

Prea Fericite Stăpîne,

«Iată Fecioara va lua în pîntece și va naște Fiu și vor chema numele lui Emanuel» (Matei I, 23). Profeția s-a împlinit. Născutu-s-a cu adevărat Emanuel, născutu-s-a nouă Mîntuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David, în Betleemul cel sfînt, iar îngerii din cer, cu prilejul nașterii Lui, laudă pe Dumnezeu, cîntînd: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

Lumea întregă saltă și se veselește că Domnul Dumnezeu lui Israil a venit și a făcut mîntuire poporului său. Luînd și noi parte la această bucurie și veselie, deși o mîhnire adîncă domină sufletele noas-

tre, de pe urma ultimului incendiu, în timpul căruia o mare parte din Sfînta noastră Mînaștire Sinai s-a transformat în cenușă, ne îndreptăm totuși gîndurile către Venerabilii Întîistătători ai Bisericilor Ortodoxe surori, îmbrățișîndu-i, felicitîndu-i, și bucurîndu-ne împreună cu ei de lucrurile minunate făcute de Dumnezeu cu noi și trimitem cu multă voie bună această scrisoare a noastră către Voi, ca tîlcuitoare a simțămintelor și urărilor noastre — urări cordiale și sincere pentru Voi, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, care împodobiți slăvitul ei Scaun patriarhal, prin care implorăm pe Mîntuitorul Cel ce s-a născut să Vă răsplătească și să dea Venerabilei Voastre Prea Fericiri toată bunăstarea și toată înflorirea și să Vă hărăzească toate cele cîte sînt dorite, cîte sînt pline de bucurie și mîntuitoare, iar Noul an care răsare, al harului Său, să Vă fie plin de binecuvîntări cerești, împreună cu mulți alții care vor veni după el.

Cu acestea, sărutînd dreapta cea de har izvorîtoare a Venerabilei Voastre Prea Fericiri, rămînem al Vostru frate umil în Hristos, cu totul devotat,

† Grigorie II
al Sinaiului

*

Scrisoarea irenică a Sanctității sale VASKEN I, Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor :

Prea Fericirea Voastră,

Dumnezeul nostru iubitor de oameni și mult milostiv a trimis pe Fiul Său Cel Unul-Născut, din ceruri pe pămînt, spre a mîntui neamul omenesc din legăturile păcatului, ale răului și ale morții.

Astăzi sîntem foarte bucuroși să Vă vestim din nou sfînta Naștere a Fiului lui Dumnezeu și să Vă urăm toate bunurile cerești, Prea Fericirii Voastre, Sfintei Voastre Biserici Apostolice și poporului Vostru.

De asemenea, dorim ca creștinătatea tulburată din zilele noastre și toate sufletele aflate în suferință să-și ridice privirea către ceruri, pentru a fi luminați și reînnoiți prin porunca mîntuitoare : «pace și bună voire între oameni», poruncă pe care dumnezeiescul Prunc, prin Nașterea Sa, a dăruit-o lumii.

În această oră sfîntă de rugăciune, de reculegere și de speranță, binevoiți a primi dragostea Noastră și respectul Nostru frățesc, odată cu urările Noastre cele mai calde de sănătate și viață îndelungată, pentru a Vă vedea încununată de succes toate sfintele Voastre aspirații.

† Vasken I

Patriarhul suprem și Catolicos al tuturor armenilor

*

Din scrisoarea Prea Fericitului ABUNA THEOPHILOS, Patriarhul Etiopiei :

Preaiubite frate în Hristos,

Cu profundă dragoste adresăm Prea Fericirii Voastre cele mai calde urări de bucurie și pace cu prilejul sărbătorii Crăciunului.

Atmosfera și sărbătorile Crăciunului ne amintesc Întruparea și Nașterea Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos care, trimis de Tatăl și născut din Preabinecuvîntata Fecioară Maria, a împăcat întregul neam omenesc prin chemarea Lui la Împărăția Sa; prin lucrarea Bisericii.

Acum, cînd ne pregătim să prăznuim această sărbătoare, preamărind pe Dumnezeu în felul în care L-au preamărit oștile cerești, subliniem că mesajul central al Crăciunului este bucurie, pace și fericire.

De aceea, cu prilejul sărbătorii Crăciunului, cînd noi stăm la altarele noastre, aducînd jertfa preamăririi și mulțumirii, chemînd pe Domnul în mijlocul nostru, rugăm pe Prea Fericirea Voastră să se unească cu noi în rugăciuni, pentru ca bucuria și pacea Crăciunului să fie împlinite în viața tuturor popoarelor lumii.

Prea Fericirea Voastră, Vă rog să primiți urările Noastre cele mai calde și să Ne pomeniți în rugăciunile Voastre.

Al Sanctității Voastre frate în Hristos,

† **Abuna Theophilos**
Patriarhul Etiopiei

*

Din scrisoarea Sanctității Sale BASELIUS AUGEN I, Catolicosul de Răsărit, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Siriene din India :

Prea Fericirea Voastră,

În acest timp al Nașterii Domnului, Vă trimitem, frate al nostru în Domnul, cele mai calde urări și bune rugăciuni ale noastre. Domnul Păcii să aducă fericire și pace Prea Fericirii Voastre, episcopilor, preoților și credincioșilor Bisericii Voastre. Harul și mila Sa să fie întotdeauna cu Prea Fericirea Voastră și cu Biserica Voastră.

Al Prea Fericirii Voastre în Domnul,

† **Baselius Augen I,**
Catolicosul de Răsărit

*

Scrisoarea Sanctității Sale Papa PAUL AL VI-LEA :

Prea Fericirea Voastră,

Am fost mișcat de urările pline de dragoste frățească pe care ni le-ați trimis în aceste zile, cînd prăznuim taina Nașterii lui Iisus Hristos, singurul nostru Mântuitor. Nașterea Sa a fost vestirea păcii, a acelei păci pe care numai El singur poate să o dea, împăcînd pe credincios cu Dumnezeu, făcînd din noi fii ai lui Dumnezeu și frați întreolaltă.

Ca și Evanghelia Sa, vestea cea bună a acestei păci este actuală și urgentă în zilele noastre. Numai dragostea pe care am cunoscut-o în Hristos (cf. I Ioan III, 16) poate ajuta pe om să învingă egoismul și să stabilească acea dreptate fără de care nu există pace.

În lumina, bucuria și speranța Crăciunului, Noi adresăm Prea Fericirii Voastre urările Noastre pline de dragoste.

Domnul Cel Nou-Născut să reverse din belșug darurile Sale peste Pea Fericirea Voastră, clerul și credincioșii Voștri și să ajute ca pacea să triumfe în noi și prin noi în lumea întreagă în cursul Noului an.

Cu aceste sentimente, reînnoim Prea Fericirii Voastre toată dragostea Noastră respectuoasă și frățească în Domnul.

Paulus P. P. VI

*

Scrisoarea Grației Sale Dr. MICHAEL RAMSEY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit :

Prea Fericirea Voastră,
Iubite frate în Hristos,

«Și cînd au intrat în casă, au văzut pe Prunc cu Maria mama Sa și îngenunchind s-au închinat Lui» (Matei II, 11).

Magii au făcut o călătorie lungă ca să întâlnească pe Mîntuitorul lor. Ei au străbătut și o cale lungă a vieții lor. Una dintre trăsăturile plăcute ale relatării Nașterii Domnului constă în faptul că vîrsta înaintată îngenunchează în fața tinereții și că înțelepciunea oamenilor în vîrstă cinsteste nevinovăția unui Prunc care este în același timp Fiul lui Dumnezeu. Cei ce sînt obișnuiți să primească supunere de la cei din jurul lor au venit ei înșiși să se închine. Obiectul adorării lor era un Prunc tînăr, care era totodată Împăratul lor și nădejdea lor.

Potrivit rînduielilor lumii, cei ce sînt în vîrstă, respectați și venerabili, așteaptă să primească cinstire de la generațiile mai tinere. Tineretul are datoria să ia seama la înțelepciunea și experiența acelor care au trăit înaintea lor. Cetățenii vîrstnici ai lumii tind totuși să uite că au o răspundere față de tineret. Răspunderea constă în grija lor de a lăsa moștenire generațiilor următoare o lume care să fie vrednică de a trăi în ea. «Apoi și-au deschis vistierile lor și i-au prezentat Lui daruri». Prin aceasta nu este oare simbolizată trecerea în dar a lumii de astăzi către aceia care vor trăi în ea în deceniile și veacurile ce vor veni ?

Ce fel de lume pregătim noi pentru copiii și nepoții noștri ? Din păcate este o lume încă dezbinată. Este, tot așa, o lume a poluării. Omul trăiește înconjurat de fum, zgomot și ruine. Războaiele desfigurează încă fața pămîntului. Abuzurile și exploatarea strică relațiile între oameni. Avertismente au fost date. Luați seama !

Înainte de a fi prea tîrziu, toți creștinii trebuie să recapete un respect adevărat pentru făptura lui Dumnezeu. Să caute spre ieslea din Betleem și să vadă curăția și nevinovăția Pruncului Mîntuitor. Să regăsească spiritul cinstirii și adorării Lui. Să-și deschidă vistierile cu daruri pentru El și să-I pregătească o lume în care El să poată trăi și domni și în care copiii de astăzi și de mîine să poată să crească și să prospere.

În acest spirit de respect pentru Mîntuitorul care s-a născut în acest timp al Crăciunului, trimit urările mele Prea Fericirii Voastre și tuturor credincioșilor Sfintei Voastre Biserici și mă rog ca El să se nască din nou în mijlocul Vostru și să se sălășuiască în Voi.

Cu cele mai calde și frățești salutări,
Al Prea Fericii Voastre iubit frate în Hristos,

† **Michael**

Arhiepiscop de Canterbury
Primat a toată Anglia și Mitropolit

*

Scrisoarea Eminenței Sale Cardinalul FR. KÖNIG, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria :

Prea Fericea Voastră,

La începutul acestui Nou an, am o mare bucurie să mulțumesc Prea Fericii Voastre pentru urările atât de amabile și cordiale, trimise cu prilejul Crăciunului. Gîndurile exprimate prin aprofundarea tainei acestui mare praznic mi-au mers la inimă.

Îngăduiți-mi să-mi exprim și eu urările cele mai cordiale pentru sărbătorilor pe care le prăznuiți în acest timp și să Vă împărtășesc bucuria mea pentru faptul că toți cei care cred în Hristos și în venirea Sa pe pămînt rămîn uniți în gîndurile pentru pace și unire.

Nădăjduiesc de asemenea că și fericitele contacte personale, realizate în acești ani din urmă, vor contribui să răspîndească aceste gînduri de pace printre toți cei ce cred în Hristos.

Zilele petrecute la Patriarhia Voastră și în frumoasa Voastră țară, îmi rămîn ca o plăcută amintire pentru totdeauna.

Cu exprimarea unirii sincere în «Hristos devenit sărac pentru noi, pentru ca noi să devenim bogați prin sărăcia Lui», sînt al Prea Fericii Voastre cu totul devotat,

† **Fr. Cardinal König**

*

Din scrisoarea Eminenței Sale Cardinalului JULIUS DÖPFNER, Arhiepiscop de München și Freising și Președinte al Episcopilor romano-catolici din R. F. a Germaniei:

Prea Fericea Voastră,

Au trecut aproape două luni de la neuitata mea călătorie prin frumoasa Dvs. țară, România. Am păstrat multe impresii despre viața poporului dreptcredincios, evlaviei și a apartenenței lui la Biserică. Am putut să mă conving personal că bunul mers al Bisericii Ortodoxe Române se datorește într-o mare măsură neobositei activități a Prea Fericii Voastre.

Așa cum am exprimat și în telegramă, doresc ca și pe această cale să vă mulțumesc încă o dată pentru invitația de a veni în România, pentru amabila ospitalitate și pentru atmosfera autentic frățească pe care noi am găsit-o în casa Prea Fericii Voastre. Fie ca aceste înțelegeri care s-au stabilit în ultimii ani să constituie o mică contribuție la înțelegerea dintre popoare, pentru sporirea și promovarea Împărăției lui Dumnezeu.

Cu ocazia sărbătorii Crăciunului, Vă doresc binecuvîntarea și harul Mîntuitorului nostru, care s-a făcut om. De asemenea, pentru Anul nou. Vă urez sănătate, putere de muncă și la mulți ani! Rugăciunea unora pentru ceilalți ne va menține mai departe în legătură.

În dragostea lui Dumnezeu,

† Julius Cardinal Döpfner

*

Scrisoarea Eminenței Sale Cardinalului L. J. SUENENS, Arhiepiscop de Malines-Bruxelles și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Belgia;

Prea Fericirea Voastră,

Părintele Daniel Gelsi mi-a transmis amabilul mesaj pe care i l-ați încredințat pentru mine. Vă mulțumesc pentru cuvintele atât de călduroase și împărtășesc întru totul dorința Voastră de a vedea că din ce în ce ne apropiem mai mult — ca niște lucrători ce sintem, în via Domnului — pe drumul frățietății. Este de datoria oricărui creștin de a înainta pe calea adeseori grea care va duce la unitatea vizibilă a Bisericii lui Hristos.

Faptul că am putut stabili punți de legătură între creștini, prin numeroase contacte personale, este un dar pe care l-am primit în viața mea de episcop. Călătoriile mele după Conciliul al II-lea de la Vatican m-au dus în Statele Unite și în Anglia, unde am întîlnit mai ales conducători ai Bisericilor Protestante și ai Bisericii Anglicane. Dar gîndirea mea teologică a fost dintotdeauna influențată de teologia răsăriteană. În fiecare zi descopăr tot mai mult bogăția adîncă a tradiției ortodoxe care subliniază rolul Duhului Sfînt în viața Bisericii.

În scrisoarea mea pastorală de Rusalii, pe care v-o trimit cu bucurie, ca un omagiu, am reluat un pasaj pe care Olivier Clément l-a citat în lucrarea sa: *Dialogues avec Athenagoras* și care rezumă minunat această perspectivă teologică. Acest citat mi-a reținut atenția atât de mult încît doresc să vi-l împărtășesc aici:

«Fără Duhul Sfînt, Dumnezeu este departe; Hristos rămîne în trecut; Evanghelia este o literă moartă; Biserica — o simplă organizație; autoritatea — o dominație; misiunea — o propagandă; cultul — o evocare; iar lucrarea creștină — o morală de sclavi. Dar în El, Cosmosul este înălțat și geme născînd Împărăția; Hristos cel Înviat este aici; Evanghelia este putere de viață; Biserica înseamnă comuniune trinitară; autoritatea este slujire eliberatoare; misiunea este o Pogorîre a Sfîntului Duh; Liturghia este memorial și anticipare; lucrul omenesc este îndumnezeit».

În calitate de Primat al Belgiei, este o mare bucurie pentru mine de a Vă invita în modul cel mai cordial în scumpa noastră țară. Episcopii belgeni, preoții și credincioșii vor fi fericiți să Vă primim la noi și să alături rugăciunilor Voastre pe cele ale lor, pentru ca Hristos Cel înviat să ne acorde harul unității Bisericii Sale. M-aș bucura foarte mult să discutăm și probleme teologice, ca să descoperim mai bine bogăția tradiției teologice care vă este proprie.

Pentru această vizită, perioada cea mai favorabilă — după cum am înțeles și de la Părintele Gelsi că v-ar conveni — ar fi cea situată în primele săptămâni ale lunii mai (între 1 și 20 mai). Am putea preciza mai târziu indicațiile ce ar părea necesare.

Îmi amintesc cu emoție întâlnirea pe care am avut-o cu iubitul nostru frate, Mitropolitul Nicolae Corneanu, la ședința lucrărilor ținute de Comisia «Credință și Constituție» la Louvain, în luna august 1971. Păstrez o vie amintire a convorbirilor noastre așa de adânci și a dorinței noastre comune de a colabora pentru unitate.

În acest timp, când ne pregătim pentru sărbătoarea venirii pe pământ a lui Hristos Mîntuitorul, rog pe bunul Dumnezeu să vă dăruiască fericirea și pacea Sa și, așteptînd bucuria de a vă primi în curînd la mine, Vă asigur, Prea Fericirea Voastră, de frățeștile mele sentimente devotate în Domnul.

† L. J. Cardinal Suenens

Arhiepiscop de Malines-Bruxelles și Primat al Belgiei

*

Scrisoarea Eminenței Sale, Episcopului HERMANN DIETZFELBINGER, Președintele Consiliului Bisericii Evanghelice-Luterane din R. F. a Germaniei :

Prea Fericirea Voastră,

Mult Stimat frate în Domnul nostru Iisus Hristos,

Am primit cu sinceră mulțumire frățeasca scrisoare a Prea Fericirii Voastre, cu ocazia sărbătorii Nașterii Domnului. Prin cuvintele Prea Fericirii Voastre vorbesc principiile comune ale credinței noastre în mărturiile Sfintei Scripturi a Vechiului și Noului Testament, care ne unesc. Pentru această comuniune, sîntem cordial recunoscători. Mulțumim bunătății lui Dumnezeu pentru că în Iisus Hristos, Fiul Său, ne-a făgăduit mîntuire și pace. Astfel, bunătatea lui Dumnezeu a dăruit și în anul trecut popoarelor noastre o evlavie pașnică în mijlocul unei lumi zbuciumate. De aceea dăm slavă lui Dumnezeu.

Anul nou 1972 a început. Salut pe Prea Fericirea Voastră, pe confrății Prea Fericirii Voastre în episcopat și pe credincioșii care Vă sînt încredințați spre păstorire, cu citatul biblic sub care noi aici în R. F. a Germaniei am așezat anul 1972 : «Propovăduim nu pe noi înșine, ci pe Iisus Hristos Domnul» (II Cor. IV, 5). Acest mesaj apostolic ne amintește să punem propria noastră ființă pe planul al doilea, pentru ca Iisus Hristos singur să fie Domn. Nu proprietățile noastre care ne leagă de natura și tradiția noastră trebuie să stea în prim-plan, ci toate acestea să slujească Evangheliei, care este valabilă pentru toți oamenii din diferite popoare și confesiuni. Împreună cu Prea Fericirea Voastră ne străduim și noi să ajutăm ca toți oamenii aparținînd diferitelor rase și trecînd peste deosebirile situației lor sociale și politice să poată găsi calea spre pacea lui Dumnezeu și prin aceasta spre adevărata și deplina mîntuire.

Rugăm pe Dumnezeu să întărească între noi puterea iertării și a reconcilierii și să deștepte creștinătatea Sa din toate națiunile la o credință vie, care să rodească în fapte ale dragostei.

În acest sens, doresc Prea Fericirii Voastre și tuturor cu care sînteți în legătură binecuvîntarea lui Dumnezeu.

Al Prea Fericirii Voastre devotat,

Episcop Dietzfelbinger D. D.

*

Telegrama de felicitare a Pastorului Dr. EUGÈNE CARSON BLAKE, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire.

Venirea Domnului să fie bucuria tuturor Bisericilor, la sărbătorile Crăciunului.

Eugène Carson Blake

*

Pe lîngă aceste scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare din partea întîistătătorilor și conducătorilor de Biserici și organizații creștine, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mai primit — cu ocazia sărbătorilor Nașterii Domnului și Anului nou — scrisori și telegrame de felicitare din partea unor ierarhi și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe surori și ai unor Biserici neortodoxe ; din partea unor personalități din conducerea diferitelor Culte de peste hotare ; din partea conducătorilor de Culte religioase din țara noastră ; din partea conducătorilor comunităților ortodoxe române de peste hotare ; din partea unor slujitori și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române etc.

*

Dintre ierarhii și slujitorii Bisericilor Ortodoxe surori au trimis telegrame ori scrisori de felicitare :

— *Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Primatul Bisericii Ortodoxe Grecești în America de Nord și de Sud ;*

— *Înalt Prea Sfințitul ATHENAGORAS, Ar. episcopul Turciei ;*

— *Înalt Prea Sfințitul PARTHENIOS, Mitropolitul Caracinei ;*

— *Înalt Prea Sfințitul BARNABAS, Mitropolitul Pelusiei ;*

— *Înalt Prea Sfințitul KIPRIANOS, Mitropolitul Africii Centrale ;*

— *Înalt Prea Sfințitul SPIRIDON, Mitropolitul Rodosului ;*

— *Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Mitropolitul Mitlenei ;*

— *Înalt Prea Sfințitul DAMASKINOS, Mitropolitul Kifisiei ;*

— *Înalt Prea Sfințitul BARNABAS, Mitropolitul Kitrusului ;*

— *Prea Sfințitul MARK, Episcopul Eparhiei Ortodoxe Albaneze în America ;*

— *Prea Sfințitul EFTHIMIOS, Episcop de Acheloa și vicar al Arhiepiscopului Atenei ;*

- Prea Sfințitul DIONISIE, Episcop de Rotterdam ;
- P. Cuv. Arhim. ELIAS MORCOS, Egumenul Mînăstirii Sfîntul Șteoghe din Deir-el-Harf, Liban ;
- Înalt Prea Sfințitul NICODIM, Mitropolitul Leningradului și Novgorodului și Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații externe bisericesti ;
- Înalt Prea Sfințitul FILARET, Mitropolitul Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei ;
- Înalt Prea Sfințitul ALEXEI, Mitropolitul Talinului și Estoniei ;
- Înalt Prea Sfințitul NICOLAE, Mitropolitul Lvovului ;
- Înalt Prea Sfințitul JUVENALIE, Arhiepiscop de Tula și Belevsk și Vicepreședintele al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații externe bisericesti ;
- Înalt Prea Sfințitul LEONID, Arhiepiscopul de Riga și Letonia ;
- Înalt Prea Sfințitul PITIRIM, Arhiepiscopul de Volocolamsk ;
- Înalt Prea Sfințitul GRIGORE, Arhiepiscopul Mukacevului și Ujgorodului ;
- Înalt Prea Sfințitul MIHAIL, Arhiepiscopul de Voronej ;
- Prea Sfințitul PIMEN, Episcopul de Saratov și Volgograd ;
- Prea Sfințitul PAVEL, Episcopul Novosibirskului ;
- Prea Sfințitul TEODOSIE, Episcopul Cernăuțului și Bucovinei ;
- Prea Sfințitul FILARET, Episcopul de Dimitrovsk și rector al Academiei teologice din Moscova, împreună cu P. C. Arhim. Simeon, inspectorul Academiei și Prot. Prof. Alexei Ostapov, secretarul Consiliului Academiei ;
- Înalt Prea Sfințitul DOSITEI, Arhiepiscopul Ohridei și Macedoniei ;
- Înalt Prea Sfințitul NAUM, Mitropolitul de Zletovo și Strumița ;
- Prea Sfințitul VISARION, Episcopul Banatului sîrbesc ;
- Înalt Prea Sfințitul SOFRONIE, Mitropolitul Durostorului și Cerveniei ;
- Prea Sfințitul ANTONIE, Episcopul de Provaț ;
- Prea Sfințitul NICOLAE, Episcopul Macariopolei ;
- Înalt Prea Sfințitul KIRIL, Mitropolitul Americii, Canadei și Australiei ;
- Prea Sfințitul ALEXEI, Episcop al Wroklawului și Czechinului ;
- Prea Sfințitul OREST, Episcop al Bisericii Ortodoxe Ucrainiene din R. F. a Germaniei ;

*

Dintre personalitățile bisericesti din cadrul altor Biserici și comunități creștine au trimis mesaje de felicitare :

- Eminența Sa Episcopul Dr. MIROSLAV NOVAK, Patriarhul Bisericii Cehoslovace ;
- Eminența Sa TIBOR BARTHA, Episcopul Bisericii Reformate din Debrecin — R. P. Ungară ;
- Mgr RUDOLF GRABER, Episcopul romano-catolic de Regensburg ;

- Eminența Sa A. TOOMING, Arhiepiscopul Bisericii Evanghelice din Estonia ;
- Eminența Sa IOAN, Episcopul anglican de Fulham și Gibraltar ;
- Eminența Sa D. ADOLF WISCHMANN, Președintele Consiliului pentru relațiile bisericești externe al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei ;
- Domnul GERALD GÖTTING, Președintele Uniunii Creștine Democratice din R. F. a Germaniei ;
- P. C. Protoiereu GILLES HARDY, vicar general al Bisericii Catolice Ortodoxe din Franța ;
- Domnul IVAN ZUZEK, Rectorul Institutului Oriental Pontifical ;
- Fratele CUTHBERT FEARON, secretar adjunct al Asociației Bisericilor Anglicană și Răsăritene.

*

Din partea Cultelor religioase din Republica Socialistă România au trimis telegrame și scrisori de felicitare :

- Mgr MÁRTON ÁRON, Episcopul romano-catolic de Alba Iulia ;
- Mgr PETRU PLEȘCA, Provicar general al Arhiepiscopiei romano-catolice din București ;
- Mgr FRANCISC AUGUSTIN, Conducătorul Arhiepiscopiei romano-catolice din București ;
- Eminența Sa ALBERT KLEIN, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din Sibiu ;
- Eminența Sa GHEORGHE ARGAY, Episcopul Bisericii Evanghelice S. P. din Cluj ;
- Eminența Sa NAGY GYULA, Episcopul Eparhiei Reformate din Cluj ;
- Eminența Sa LÁSZLÓ PÁPP, Episcopul Eparhiei Reformate din Oradea ;
- Înalt Prea Sfințitul IOASAF, Mitropolitul Bisericii creștine de rit vechi ;
- Prea Sfințitul DIRAYR MARDICHIAN, conducătorul Eparhiei Armeano-Gregoriene ;
- Eminența Sa Dr. MOZES ROSEN, Șef-Rabînul Cultului Mozaic ;
- Muftiul MEHMET IACUB, Șeful Cultului Musulman ;
- Prea Cucernicul Protoiereu GHEORGHE HRANISAVLIEVICI, vicarul Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara ;
- Domnul NICOLAE COVACI, Președintele Cultului Baptist ;
- Domnul IOAN TĂCHICI, Președintele Cultului Adventist de ziua a șaptea ;
- Domnul PAVEL BOCHIAN, Președintele Cultului Penticostal ;
- Domnii ION GIUREA și GR. LEANCU, în numele Uniunii Cultului Creștin după Evanghelie ;
- Prea Cucernicul Protoiereu NICOLAE GORANOV, Superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București.

*

În numele comunităților ortodoxe române de peste hotare, au trimis telegrame și scrisori de felicitare :

— Prea Sfințitul VICTORIN, Episcopul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America ;

— Prea Cuviosul Arhimandrit LUCIAN FOREA, conducătorul comunității ortodoxe române din Ierusalim și Monahia NAZARIA NIȚĂ ;

— Prea Cucernicul Protoiereu ALEXANDRU MUNTEANU, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia ;

— Prea Cucernicul Preot Dr. GHEORGHE MOISESCU, parohul bisericii ortodoxe române din Viena și Domnul Inginer VIRGIL SIMILACHE, Președintele Coloniei române din Viena ;

— Prea Cucernicul Preot VASILE ȘTEFAN, parohul capelei ortodoxe române din Baden-Baden ;

— Prea Cucernicul Preot LUCIAN GAFTON, parohul bisericii ortodoxe române din Londra ;

— Prea Cucernicul Preot Prof. Dr. ALEXANDRU CIUREA, în numele credincioșilor ortodocși români din Suedia ;

— Prea Cucernicul Protoiereu AUREL UROȘ, conducătorul Vicariatului ortodox român din Banatul iugoslav ;

— Prea Sfințitul TEOFIL, Episcopul ortodox român din Paris.

*

Ca prilejul sărbătorilor Nașterii Domnului 1971 și ale Anului nou 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit scrisori și telegrame de felicitare din partea unor conducători și reprezentanți de state, dintre care menționăm pe :

— Domnul GUSTAV HEINEMANN, Președintele Republicii Federale a Germaniei ;

— Domnul Dr. HANS VOSS, Ambasadorul Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Democratice Germane la București ;

— Domnul J. OCHEDUSZKO, Ambasadorul Republicii Populare Polone la București ;

— Domnul SPAS GOSPODOV, Ambasadorul Republicii Populare Bulgaria la București ;

— Domnul ISO NJEGOVAN, Ambasadorul R. S. F. Iugoslavia la București ;

— Domnul J. C. CAMBIOTIS, Ambasadorul Greciei la București ;

— Domnul NICCOLO MOSCATO, Ambasadorul Italiei la București ;

— Domnul S. SADRIEH, Ambasadorul Iranului la București ;

— Domnul RAPHAEL BENSHALOM, Ambasadorul Israelului la București ;

— Domnul IULIUS BOKINGI, Ambasadorul Republicii Zair la București ;

— Domnul DUMITRU ANINOIU, Ambasadorul Republicii Socialiste România la Viena.



• VIAȚĂ • BISERICĂȘCĂ •

ANUL NOU LA REȘEDINȚA PATRIARHALĂ

În pragul unui nou an, vineri 31 decembrie 1971, la orele 12, personalul Administrației Patriarhale și al Arhiepiscopiei Bucureștilor — PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali; P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal; PP. CC. Preoți consilieri, inspectori și șefi de servicii de la Centrul patriarhal și Centrul arhiepiscopesc — s-au prezentat la Cabinetul patriarhal, pentru a felicita pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul împlinirii Anului nou.

În numele celor prezenți, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a rostit un cuvînt ocazional, în care a prezentat respectuoase urări Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, evidențiind rodnică activitate a Prea Fericirii Sale din anul 1971 și asigurînd pe Întîistătorul Bisericii Ortodoxe Române de dragostea filială și desăvîrșitul devotament al tuturor colaboratorilor.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit pentru bunele urări și, exprimîndu-și convingerea că personalul administrativ-bisericesc va continua să lucreze cu aceeași conștiinciozitate de pînă acum, a binecuvîntat pe colaboratorii săi apropiați, dorind tuturor un an bun, cu sănătate, pace și cît mai bogate bucurii duhovnicești.

*

În prima zi a Anului nou 1972, urmînd unei frumoase datini, clerul din Capitală, salariații de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor și corpul profesoral de la Institutul teologic și de la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București s-au prezentat la reședința patriarhală, pentru a aduce prinos de mulțumiri și urări de sănătate Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian,

așteptînd — ca în fiecare an — binecuvîntarea și povătuirile părintești pline de dragoste și de ales îndemn duhovnicesc ale Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Române.

La orele 18, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a intrat în Sala de festivități a Palatului patriarhal însoțit de: PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali; P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Cabinetului Patriarhal; PP. CC. Consilieri patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor; PP. CC. Protoierei din Capitală.

Participanții au întîmpinat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu *Imnul patriarhal*.

Corala preoților din Capitală, sub conducerea P. C. Pr. Iulian Cârștolu, a executat un program de colinde, alcătuit din: *Bună dimineața la Moș Ajun*, de I. Podoleanu; *Colindul lui Dumnezeu și Colindul lui Moș Crăciun*, de V. Popescu-Băleni; *Coroniță dalbă*, de Pr. I. Popescu-Runcu; *Sus creștini*, de T. Popovici; *Sorcova de la bătrîni și Plugușorul*, melodii populare din județul Dîmbovița, culese și aranjate pentru cor barbătesc de Pr. Iulian Cârștoiu. Executat cu multă măiestrie și adîncă sensibilitate, concertul de colinde s-a bucurat de un real succes, fiind apreciat elogios de întreaga asistență.

A luat apoi cuvîntul P. C. Pr. Nicolae Diaconescu de la Parohia Delea Nouă, care, în numele clerului din Capitală și al celorlalți participanți, a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian urări de sănătate și viață îndelungată și un respectuos omagiu de recunoștință pentru bogatele Sale înfăptuiri dăruite Bisericii și credincioșilor.

Vorbitorul a subliniat că bucuria întîlnirii preoțimii cu Întîistătorul Bisericii Ortodoxe Române este sporită de faptul că, în anul care s-a scurs, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împlinit venerabila vîrstă de 70 de ani. «Dacă pentru mulți această vîrstă înseamnă începutul bătrîneții — a spus P. C. Sa — pentru Prea Fericitul Voastră, a cărui tinerețe sufletească, vigoare și putere de muncă le cunoaștem cu toții, sîntem siguri că este un popas spre viața patriarhilor biblici, care dă prilejul unei priviri retrospective, dar în același timp și al unui drum de perspectivă, astfel că din realizările trecutului să căpătăm experiență și îmbărbătarea pentru viitor».

Reprezentantul preoțimii a analizat apoi cîteva din realizările cele mai de seamă desprinse din bogata activitate a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pe tărîmul bisericesc, ecumenic și social, înfățișînd preocupările stăruitoare ale Prea Fericitului Sale pentru organizarea vieții bisericești, pentru ridicarea culturii teologice, pentru asistența socială

a clerului și pentru restaurarea locașurilor de închinare. Pe plan extern, s-a subliniat rodnică activitate ecumenistă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și eforturile Sale neobosite pentru propovăduirea păcii în lume, pentru apropiere, înțelegere și colaborare între oameni și popoare, toate acestea dovedind prezența vie în actualitate a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

În încheiere, aducînd respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru dăruirea sa în slujba Bisericii și a credincioșilor, precum și pentru dragostea și grija sa părintească față de preoțime, vorbitorul a spus: «Azi, la început de an nou, ne legăm solemn să urmăm cu devoțiune pilda și îndemnurile Prea Fericirii Voastre, urîndu-Vă ani mulți de rodnică arhipăstorie, cu deplină sănătate și cu aceleași satisfacții și realizări, spre slava Bisericii noastre și a întregii Ortodoxii».

Răspunzînd la urările ce i s-au făcut, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, a adresat celor prezenți un călduros cuvînt de povățuire duhovnicească, în care, în esență a spus :

«După cum se obișnuiește, facem și la acest început de an un bilanț al rezultatelor de pînă acum. E bine ca odată cu acest lucru să ne facem și un examen de conștiință : gîndindu-ne la anul care s-a scurs, să căutăm ca cele bune pe care le-am săvîrșit să ne fie îndemn spre noi împliniri, iar pe cele greșite să nu le mai săvîrșim, ferindu-ne de tot ceea ce e rău».

În continuare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a subliniat că în anul care a trecut Biserica Ortodoxă Română a desfășurat o activitate vie, contribuind la rezolvarea multor probleme ale credincioșilor ortodocși români și ale creștinătății în general. Însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a întreprins diferite călătorii peste hotare, în fruntea unor delegații ale Bisericii noastre, făcînd cunoscută poziția Bisericii Ortodoxe Române în problemele fundamentale ale creștinismului contemporan și contribuind la cunoașterea, apropierea și colaborarea dintre Biserici și popoare.

«Pășim în noul an cu toată încrederea, a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Aflăm, zi de zi despre noi, păreri tot mai îmbucurătoare ale celor ce urmăresc desfășurarea vieții bisericești de la noi și de pretutindeni. Nu spun aceasta pentru ca să ne mîndrim, ci pentru ca să dobîndim mai multă încredere pentru activitatea noastră de viitor. Să avem convingerea că și noul an ne va aduce bucurii și satisfacții trainice, ca și celălalt ce a trecut».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit tuturor celor de față pentru bucuria ce i-au făcut venind ca în fiecare an, potrivit unui frumos obicei creștinesc, pentru a-i adresa urări de bine și sănătate. La rîndul Său, binecuvîntînd pe cei prezenți, le-a făcut urări de

sănătate deplină, spor și succese în muncă în noul an, împărtășind aceste doriri de bine nu numai celor de față, ci și familiilor lor și tuturor credincioșilor.

Totodată, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a felicitat Corala preoților din Capitală pentru concertul prezentat cu ocazia tradiționalei reuniuni de Anul nou, arătându-și satisfacția pentru atmosfera înălțătoare pe care această formație corală a reușit să o creeze prin interpretarea plină de sensibilitate a colindelor străbune și povățuind pe membrii coralei ca și pe viitor să fie la aceeași înălțime, pentru ca întâlnirile de acest fel să fie mai duhovnicești.

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rugat pe bunul Dumnezeu să reverse asupra tuturor darurile Sale cele bogate, spre binele și mulțumirea fiecăruia și spre continua propășire a Bisericii și a Patriei noastre.

După ce întreaga asistență a intonat *Imnul patriarhal*, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu însoțitorii Săi și cu cei prezenți, într-o atmosferă plină de căldură și voioșie creștinească.

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ziua de 22 februarie a fiecărui an a devenit prilej de adîncă bucurie duhovnicească și ales popas sărbătorec pentru ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române. Este ziua de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, — prilej care îndeamnă pe slujitorii și credincioșii ortodocși români să-și reînnoiască sentimentele lor de dragoste, respect și devotament față de Întîistătătorul Bisericii noastre, înălțînd în același timp rugăciuni stăruitoare către Cel Atotputernic pentru a-i dărui sănătate deplină, viață îndelungată și noi izbîndiri în strădaniile cu care e împreunată înalta sa slujire de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Respectînd această tradițională sărbătorire, și în acest an, în ziua de 22 februarie, reprezentanții Sfintului Sinod, ai salariaților Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, ai Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române și ai instituțiilor de învățămînt teologic din București s-au înfățișat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru a-i prezenta cuvenitele urări cu prilejul împlinirii vîrstei de 71 de ani.

La orele 12, în parăclisul din Palatul patriarhal s-a oficiat un Te-Deum, de către un sobor de slujitori de la catedrala patriarhală, în frunte cu P. S. Episcop Vasile al Oradiei. La această slujbă de mulțumire, au participat, alături de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian: P. S. Episcop Antim al Buzăului; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal; P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal; P. S. Arhiepiscop Gherasim Constanțeanul, vicarul Episcopiei Dunării de Jos; P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; PP. CC. Consilieri patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. Cuv. Arhim. Roman Stanciu, starețul Mînăstirii Cernica; P. Cuv. Arhim. Veniamin Nicolae, starețul Mînăstirii Căldărușani; profesori de la Institutul teologic de grad universitar din București și de la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București; salariați superiori de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor; preoți din Capitală.

După săvîrșirea Te-Deum-ului, — în cadrul căruia toți cei prezenți au mulțumit lui Dumnezeu pentru binefacerile revărsate asupra Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române în cei 71 de ani de viață,

cerînd într-un singur glas Celui Atotputernic să-i dăruiască și de aici înainte depline puteri de muncă, sănătate și lungime de viață, pentru călăuzirea dreptcredincioșilor pe calea împlinirii poruncilor evanghelice —, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trecut în cabinetul său de lucru, unde a primit felicitările celor prezenți.

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al participanților la această sărbătorire, *P. S. Episcop Antim al Buzăului* a adresat înaltului sărbătorit un călduros cuvînt omagial, în care, printre altele, a spus :

«În paraclisul patriarhal s-a oficiat azi Te-Deum-ul de mulțumire înălțat Bunului Dumnezeu pentru cei 71 de ani de viață pe care Vi i-a hărăzit pina acum. A intrat în tradiție ca în ziua de 22 februarie a fiecărui an aniversarea împlinirii a încă un an de viață al Prea Fericii Voastre sa devină o adevărată sărbătoare a Bisericii Ortodoxe Române. Sfîntul Sinod, în numele căruia am fericitul prilej să vorbesc, împreună cu întreg clerul și credincioșii Bisericii noastre, Vă exprimă omagiul, supunerea și devotamentul pentru tot ceea ce ați inițiat și ați realizat în slujba Bisericii Ortodoxe Române».

În continuare, *P. S. Sa* a evidențiat sprijinul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la înflorirea vieții noi din Patria noastră. De asemenea, a înfățișat roadele binecuvîntate ale strădaniilor Prea Fericii Sale în rezolvarea problemelor de organizare bisericească, în ctitorirea învățămîntului teologic de toate gradele, în inițierea ecumenismului local și în sprijinirea ecumenismului pe plan extern, subliniind că activitatea desfășurată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a format obiectul unor scrieri elogiouse în anii din urmă, iar fiecare an de viață al Prea Fericii Sale adaugă o nouă treaptă la propășirea Bisericii noastre Ortodoxe strămoșești.

În încheiere, *P. S. Episcop Antim al Buzăului* a spus : «Nu ne rămîne altceva de făcut decît să ne rugăm ca Marele Păstor ceresc să Vă dăruiască mulți ani, cu deplină sănătate și puteri de muncă, pentru ca să ocîrmuiți și mai departe Sfînta noastră Biserică, cu multe și depline roade duhovnicești. Îl rugăm să Vă prelungească anii biblici, spre binele Bisericii noastre, al clerului și al credincioșilor. La mulți și fericiți ani !»

Răspunzînd cuvîntului omagial, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a mulțumit călduros tuturor celor prezenți pentru participarea la această festivitate a aniversării zilei sale de naștere, spunînd, apoi, între altele :

La anii actualului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române s-a mai adăugat unul, din cea de a 8-a decadă a sa de viață. Pășesc acum în cel de al doilea an al acestei decade. Pentru cei mai tineri poate că sînt greu de înțeles simțămîntele pe care le încearcă, în această împrejurare, cel sărbătorit. Dar pentru cei apropiați vîrstei mele, devine tot mai limpede înțelegerea adevărului cuprins în cuvintele Psalmistului :

«Anii omului sînt 70, iar de va fi în putere, 80...» (Ps. LXXXIX, 10—11). Cum Ne socotim în putere, gîndindu-Ne și la urările călduroase pe care Ni le-ați făcut, precum și la rugăciunile stăruitoare din paraclis, nădăjduim că Bunul Dumnezeu Ne va dărui și de aici înainte ani și sănătate deplină.

Cu aceste gînduri senine și pline de încredere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut tuturor celor prezenți aceleași urări de bine și sănătate, dorindu-le izbîndă și bogate înfăptuiri în sectoarele de muncă respective ale fiecăruia și încheind cu tradiționala urare românească: «Să auzim numai de bine unii de alții, pînă la anul și la mulți ani!»

Întreaga asistență a intonat cu însuflețire *Imnul patriarhal*, în cinstea înaltului sărbătorit, după care cei prezenți au semnat în cartea de aur aflată la Cabinetul patriarhal.

Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut cu înalții ierarhi și cu colaboratorii săi apropiați prezenți la această sărbătorire, într-o atmosferă plină de bucurie duhovnicească.

* *
*

Cu prilejul împlinirii vîrstei de 71 de ani, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare, dintre care publicăm și semnalăm următoarele :

Scrisoarea de felicitare trimisă de Dl. EMIL BODNĂRAȘ, vicepreședinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România :

La această a 71-a aniversare a zilei de naștere, Vă rog să primiți cele mai bune urări de sănătate și ani mulți de viață.

Emil Bodnăraș

Vicepreședinte al Consiliului de Stat.

*

Telegrama de felicitare trimisă de Dl. GHEORGHE NENCIU, vicepreședintele Departamentului Cultelor :

Cu prilejul aniversării Dumneavoastră, Vă exprim sincere felicitări și urări călduroase de sănătate, fericire și succes în activitatea Dumneavoastră patriotică de îndrumare a preoților și credincioșilor pentru sprijinirea eforturilor constructive din Republica noastră.

Gheorghe Nenciu

Vicepreședintele Departamentului Cultelor

*

Telegrama de felicitare a Grației Sale Dr. MICHAEL RAMSEY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit :

Cele mai calde felicitări Prea Fericirii Voastre pentru aniversarea zilei de naștere, cu rugăciuni către Atotputernicul Dumnezeu ca să Vă binecuvinteze din belșug.

† **Michael**

Arhiepiscop de Canterbury

*

Telegrama de felicitare a Eminenței Sale Cardinalul Dr. JULIUS DÖPFNER, Arhiepiscop de München și Freising, președintele Conferinței Episcopilor romano-catolici din R. F. a Germaniei :

Cu prilejul zilei Voastre de naștere, doresc să Vă urez din inimă tot binele.

În timpul vizitei mele am putut să mă încredințez eu însumi cât de multe realizări ați avut pînă acum în slujba lui Dumnezeu și a oamenilor. Fie ca Domnul să Vă dea puterea de a conduce încă mulți ani Biserica Ortodoxă Română.

La mulți ani !

† **Julius Cardinal Döpfner**

*

Au mai trimis telegrame de felicitare : Mgr *Rudolf Graber*, episcop de Regensburg — R. F. a Germaniei ; P. S. Episcop *Victorin* al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America ; Eminența Sa *Laszlo Papp*, episcopul Bisericii Reformate, din Oradea ; Eminența Sa Dr. *Mozes Rosen*, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România ; P. C. Prot. *Alexandru Munteanu*, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia ; P. C. Pr. *Vasile Ștefan*, parohul capelei ortodoxe române din Baden-Baden ; P. C. Pr. *Aurel Uroș*, vicarul Vicariatului ortodox român din R. S. F. Iugoslavia.

De asemenea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit, cu prilejul celei de a 71-a aniversări a zilei de naștere, telegrame și mesaje de felicitare de la : membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, membrii Adunării Naționale Bisericești și ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, consilieri patriarhali și mitropolitani, profesori de teologie, protopopi, preoți, stareți și starețe ale mînaștirilor, personalități laice din țară și din străinătate și alții.

Tuturor li s-a răspuns, prin Cabinetul patriarhal, cu călduroase mulțumiri și arhieresti binecuvîntări.

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎN TRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA ATENAGORA ARHIEPISCOP AL CONSTANTINOPOLULUI
ȘI PATRIARH ECUMENIC

Cu prilejul celei de a 23-a aniversări a întronizării Sanctității Sale Atenagora ca Patriarh Ecumenic al Constantinopolului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis următoarea telegramă de felicitare :

Cu dragoste frățescă Vă felicităm cu prilejul celei de a 23-a aniversări a Întronizării Voastre ca Patriarh Ecumenic al Constantinopolului și din toată inima Vă urăm îndelungată și fericită arhipăstorire în slujba sfintei noastre Ortodoxii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns :

Profund mișcați de frățesca telegramă a preaiubitei și respectatei Voastre Prea Fericiri, Vă îmbrățișăm cu dragoste, urindu-Vă ani mulți și toate bunătățile cerești.

† Atenagora

al Constantinopolului

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI ÎNALT PREA SFINȚITUL ARHIEPISCOP MAKARIOS AL CIPRULUI

Cu prilejul aniversării zilei onomastice a Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Makarios al Ciprului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis următoarea telegramă de felicitare :

Cu frățescă dragoste în Hristos Mântuitorul Cel întrupat, Vă felicităm cu prilejul zilei Voastre onomastice și Vă dorim din toată inima îndelungată și rodnică arhipăstorire, pentru prosperitatea sfintei Voastre Biserici a Ciprului, fericirea poporului Vostru și slava Ortodoxiei.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns :

Profund mișcat de felicitările adresate cu prilejul zilei mele onomastice și de urările frățesti ale Venerabilei Voastre Prea Fericiri, din tot sufletul Vă urăm, la rîndul Nostru, ani mulți cu sănătate neîmpuștinată, spre binele respectabilei Biserici Ortodoxe Române.

† Makarios

Arhiepiscop al Ciprului

ALEGEREA, HIROTONIREA ȘI INSTALAREA PREA SFINȚITULUI EFTIMIE BÎRLĂDEANUL CA ARHIEREU VICAR LA EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR

La recomandarea Prea Sfințitului Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, în ziua de 13 decembrie 1971 Sinodul Permanent a propus Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ridicarea Prea Cuviosului Arhimandrit Eftimie Luca, starețul Mănăstirii Sfințitul Ioan cel Nou din Suceava, în demnitatea de arhiepiscop vicar la Episcopia Romanului și Hușilor.

Date biografice. — P. S. Arhiepiscop vicar Eftimie Birlădeanul s-a născut la 9 noiembrie 1914, în comuna Hangu, județul Neamț. A absolvit școala elementară în satul natal, apoi a urmat cursurile Școlii de cântăreți bisericești din Iași. În anul 1934 s-a închinoviat la Mănăstirea Slatina din județul Suceava. Ca frate de mănăstire s-a înscris apoi la Seminarul teologic monahal de la Mănăstirea Cernica, absolvind cursurile acestuia în anul 1941. Între anii 1945 și 1949 a urmat cursurile Facultăților de teologie din Suceava și București, obținând diploma de licențiat în teologie.

Între timp, a fost tuns în monahism la Mănăstirea Ciolanu din județul Buzău, fiind hirotonit ierodiacon (1941) și ieromonah (1947).

La 1 aprilie 1949 a fost numit stareț al Mănăstirii Bistrița din județul Neamț, deținând această funcție pînă în anul 1966, cu excepția unei scurte perioade de timp în care a funcționat ca exarh al mănăstirilor din Eparhia Romanului și Hușilor. În 1966 a fost numit stareț al Mănăstirii Sfințitul Ioan cel Nou din Suceava, rămînînd în această funcție pînă la chemarea sa în demnitatea arhieriei.

În timpul activității sale de stareț, s-a remarcat prin buna gospodărire a celor două mănăstiri pe care le-a condus și prin grija pentru buna desfășurare a vieții și activității monahale a acestor așezăminte.

Paralel cu activitatea administrativă, a desfășurat și o frumoasă activitate cărturărească, publicînd în revista «Mitropolia Moldovei și Sucevei» mai multe articole, din care se pot aminti: *Dispozițiuni voievodale cu privire la folosirea fîntinii de la vechea Mitropolie din Suceava, după «Index Zolkiewiensis»*; *Importanța monumentelor de artă bisericească* ș.a.

Alegerea. — În urma propunerii Sinodului Permanent, în conformitate cu prevederile art. 135 din Regulamentul organelor centrale al Bisericii Ortodoxe Române, Comisia canonică, juridică și pentru disciplină a procedat la examinarea canonică a Prea Cuviosului Arhimandrit Eftimie Luca și, constatînd că acesta îndeplinește condițiile statutare, l-a recomandat Sfințitului Sinod pentru decernarea rangului de arhiepiscop.

În ședința din 14 decembrie 1971, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales pe Prea Cuviosul Arhimandrit Eftimie Luca, în unanimitate, ca Arhiepiscop vicar la Episcopia Romanului și Hușilor. La propunerea P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, Sfântul Sinod a aprobat ca noul ales să poarte titlatura de «Bîrlădeanul».

P. Cuv. Arhim. Eftimie Luca a fost chemat în sala de ședințe a Sfântului Sinod, primind din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian înștiințarea oficială a alegerii sale în funcția de Arhiepiscop vicar la Episcopia Romanului și Hușilor. Felicitându-l, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române i-a urat bun-venit în înaltul for de conducere al Bisericii Ortodoxe Române și și-a exprimat încrederea că noul ales în demnitatea arhieriei va desfășura o activitate rodnică în dregătoria la care a fost rînduit, răspunzînd cu cinste încrederii ce i s-a acordat.

Luînd cuvîntul, P. Cuv. Arhim. Eftimie Luca, a mulțumit pentru cinstea ce i s-a arătat de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, prin alegerea sa ca Arhiepiscop vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor, exprimîndu-și totodată emoția și îngrijorarea față de răspunderea cu care este împreună această misiune.

Referindu-se la principalele date autobiografice, la împrejurările în care și-a făcut studiile teologice și la funcțiile îndeplinite pînă în prezent în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, P. Cuv. Arhim. Eftimie Luca a declarat: «Tot timpul m-am silit să fiu un conștiincios slujitor al Bisericii ortodoxe strămoșești, un cetățean devotat al Patriei, un lucrător destoinic pentru viața nouă din Republica Socialistă România. În noua încredințare la care sînt chemat de Sfântul Sinod, înțeleg să continui cu mai multă stăruință această activitate închinată Bisericii».

În continuare, vorbitorul a mulțumit P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor pentru recomandarea făcută Sinodului Permanent în vederea alegerii sale ca Arhiepiscop vicar, asigurîndu-l că îi va fi un sincer colaborator.

Apoi a mulțumit Domnului Președinte al Departamentului Cultelor, încredințîndu-l că va rămîne neabătut în slujba poporului nostru, cu aceleași sentimente loiale, sprijinind prin munca sa înflorirea patriei noastre socialiste.

În încheiere, P. Cuv. Arhim. Eftimie Luca a prezentat Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române călduroase mulțumiri pentru alegerea sa ca Arhiepiscop vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor, asigurînd înalta noastră conducere bisericească de întregul său devotament în noua slujire ce i s-a încredințat.

Hirotonirea. — În ziua de 29 ianuarie 1972, în catedrala episcopală din Roman a avut loc actul ipopsifierii P. Cuv. Arhim. Eftimie Luca. În ziua următoare, duminică 30 ianuarie, la praznicul Sfinților Trei Ierarhi, înainte de începerea Sfintei Liturghii, noul chemat la treapta arhieriei a depus mărturisirea sa de credință, înaintea I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Suțevei, a P. S. Episcop Partenie al Ro-

manului și Hușilor și a P. S. Episcop Irineu Suceveanul, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor. Apoi, în cadrul sfintei liturghii, a primit hirotonirea întru arhieru.

A fost de față Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

La sfârșitul sfintei liturghii, *I.P.S. Mitropolit Iustin* al Moldovei și Sucevei a recomandat celor prezenți pe noul Arhieru vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor, arătând temeiurile alegerii și hirotonirii acestuia în cea mai înaltă treaptă a preoției.

După ce a amintit însemnătatea și răspunderile misiunii arhieresti, *I.P.S.* Sa a subliniat rolul actual al teologiei, arătând că aceasta trebuie să fie o teologie a slujirii tuturor semenilor noștri, indiferent de credința religioasă sau de alte convingeri ale lor, precum și a slujirii patriei și a aspirațiilor omenirii contemporane. Apoi a adresat noului arhieru următoarele cuvinte: «Ați ajuns să trăiți momentul de astăzi, al hirotonirii întru arhieru, datorită viețuirii și activității Prea Sfinției Voastre... Arhieria este o sarcină bisericască, este o chemare dumnezeiască. Sînteți poftit de noi, membrii Sfîntului Sinod, și chemat de Dumnezeu să adăugați la viața curată de pînă acum noi dovezi de viețuire în Hristos, ... la roadele de pînă acum, spor de roade duhovnicești».

În încheierea cuvîntului său, *I.P.S. Mitropolit Iustin* al Moldovei și Sucevei a îndemnat pe noul Arhieru vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor să își îndeplinească îndatoririle arhieresti cu hărnicie și cinste.

A luat apoi cuvîntul *P. S. Arhieru vicar Eftimie Bîrlădeanul*, care — pornind de la pericopa evanghelică a praznicului Sfinților Trei Ierarhi — a reliefat mai întîi valoarea slujirii arhieresti și răspunderile ei înaintea lui Dumnezeu și a credincioșilor. După aceea, adresîndu-se *P. S. Episcop Partenie* al Romanului și Hușilor, a spus: «Vin aici, în preajma Prea Sfinției Voastre, cu dorința fierbinte de a vă fi un sfetnic devotat și cu nădejdea că Prea Sfinția Voastră îmi veți îndruma pașii cu înțelepciune, cu pricepere și cu dragoste întru împlinirea, cu cît mai mult rod, a îndatoririlor mele ... Gîndurile care mă însuflețesc astăzi și care vor constitui calea luminoasă a vieții mele în activitatea ce o voi desfășura la Centrul eparhial, ca și în toate însărcinările pe care mi le veți încredința, sînt acelea de a conduce pe credincioși pe calea care duce la Hristos și pe culmile luminoase către care se îndreaptă poporul nostru, sub călăuzirea înțeleaptă a celor mai buni fii ai Patriei noastre».

În continuare, *P. S. Arhieru vicar Eftimie Bîrlădeanul* a adus călduroase mulțumiri Sfîntului Sinod pentru cinstirea ce i-a acordat și Conducerii de Stat care a binevoit să întărească prin înalt decret alegerea sa ca Arhieru vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor.

În încheierea solemnității, *P. S. Arhieru vicar Eftimie Bîrlădeanul* a primit din partea *I.P.S. Mitropolit Iustin* al Moldovei și Sucevei manția și cîrja arhierască — semne văzute ale împuternicirilor legate de treapta arhieriei.

Cu prilejul hirotonirii *P. S. Eftimie Bîrlădeanul* ca arhieru vicar, în aceeași zi, la orele 13,30, a avut loc în trapeza reședinței episcopale

din Roman o masă oficială, la care au luat parte : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor ; P. S. Episcop Irineu Suceveanul, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. Arhiereu vicar Eftimie Bîrlădeanul și unii membri ai familiei sale ; membrii Consiliului Eparhial ; preoții slujitori.

A participat Dl. Vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu și reprezentanți ai autorităților locale de Stat.

În cadrul acestei mese oficiale, au luat cuvîntul : P. C. Pr. N. Toderici, vicar administrativ al Episcopiei Romanului și Hușilor, în numele P. S. Episcop Partenie și al Consiliului Eparhial ; P. C. Pr. V. Mocanu, în numele proteiereilor din Eparhia Romanului și Hușilor ; P. Cuv. Arhim. Dionisie Velea, în numele monahilor din Arhiepiscopia Iașilor.

Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, a felicitat pe P. S. Eftimie Bîrlădeanul, noul arhiereu vicar, exprimîndu-și încrederea că P. S. Sa va înscrie, alături de ceilalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, pagini de cinste în opera de sprijinire a tot ceea ce se înfăptuiește pentru înflorirea Patriei noastre, pentru dreptate și pace în lume.

Răspunzînd, P. S. Arhiereu vicar Eftimie Bîrlădeanul a adus călduroase mulțumiri tuturor reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române și a autorităților de Stat care au luat parte la solemnitățile hirotonirii sale întru arhiereu, făgăduind că se va strădui să fie de folos Bisericii și Patriei.

Seria cuvîntărilor a fost încheiată de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care, după ce a dezvoltat tema slujirii semenilor, a toastat pentru Conducătorii Republicii Socialiste România, pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, precum și pentru Dl. Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru.

Înmînarea Decretului de recunoaștere. — În ziua de 17 februarie 1972, la orele 10, a avut loc, la Departamentul Cultelor, solemnitățile înmînării Decretului nr. 10/1972 al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, prin care P. S. Eftimie Bîrlădeanul este recunoscut ca Arhiereu vicar la Episcopia Romanului și Hușilor.

La această festivitate au participat :

— *Din partea Departamentului Cultelor* : Dl. Președinte Prof. Dumitru Dogaru ; Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu ; directori și funcționari superiori ai acestui Departament.

— *Din partea Bisericii Ortodoxe Române* : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor ; PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali ; P. S. Episcop Irineu Suceveanul, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor ; consilieri de la Arhiepiscopia Iașilor și de la Episcopia Romanului și Hușilor.

— *Din partea celorlalte culte* : Mgr Francisc Augustin, ordinariu substitut al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București ; P. S. Epis-

cop Dyrair Mardichian, conducătorul Episcopiei Armeano-Gregoriene din București; Dr. Mozes Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România; Regez Salih, imam musulman; reprezentanți ai Bisericii Reformate și ai Bisericii Evanghelice C. A.

Dl. Director *Ion Lungeanu* a citit Decretul de recunoaștere a P. S. Eftimie Bîrlădeanul ca Arhiereu vicar la Episcopia Romanului și Hușilor.

După aceea a luat cuvîntul P. S. Arhiereu *Eftimie Bîrlădeanul*, care, în cuvinte respectuoase, a mulțumit Conducerii de Stat pentru încrederea acordată prin recunoașterea alegerii P. S. Sale ca Arhiereu vicar la Episcopia Romanului și Hușilor.

Adresîndu-se D-lui Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. *Dumitru Dogaru*, vorbitorul a spus, între altele: «Îngăduiți-mi să mărturisesc, în această zi solemnă din viața mea, sentimentele de adîncă grațitudine pe care le port înaltei Conduceri de Stat, în frunte cu cel mai iubit fiu al poporului nostru, Dl. *Nicolae Ceaușescu*. Vă mulțumesc din inimă, Domnule Președinte, Domniei Voastre și distinșilor colaboratori, pentru prețioasele îndrumări și pentru sprijinul ce mi-ați acordat întotdeauna cu atenție și bunăvoință. Vă rog să fiți deplin încredințat că, întorcîndu-mi privirile la vrednicii ierarhi care au păstorit de-a lungul istoriei în scaunul episcopal al Romanului și la fiii satelor și orașelor moldovene, care și-au dorit întotdeauna o viață mai bună, îmi voi îndeplini cu toată dăruirea sarcinile ce-mi revin ca arhiereu vicar, sprijinind din toate puterile, împreună cu clerul și credincioșii eparhiei, toate acțiunile social-obștești consacrate bunăstării poporului nostru și scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România».

În cuvîntarea sa, P. S. Arhiereu vicar *Eftimie Bîrlădeanul* a mulțumit reprezentanților Cultelor religioase pentru prezența lor la această solemnitate, afirmînd că această prezență constituie «o imagine a bunelor relații statornicite între cultele din țară și, totodată, un prilej pentru mine de a mă angaja și mai hotărît în lucrarea umană pentru apărarea păcii și înflorirea Patriei noastre».

A luat apoi cuvîntul Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. *Dumitru Dogaru*, care a felicitat pe noul ales pentru cinstea ce i s-a făcut, referindu-se apoi la activitatea sa de pînă acum și exprimînd speranța că în același fel se va manifesta și pe viitor. Pe lîngă garanția pe care o oferă trecutul său, Dl. Președinte s-a referit la gîndurile exprimate în cuvintele de mai sus.

Apoi D. Sa a mulțumit reprezentanților Cultelor care erau de față la această festivitate. Prezența lor, a spus D. Sa, pune în lumină relațiile de respect reciproc între Cultele din țara noastră. Legăturile de genul acesta constituie o contribuție remarcabilă la lucrarea de statornicire a climatului de unitate așa de util în viața poporului nostru.



Soborul ierarhilor, în fața reședinței episcopale a Romanului, după hirolonirea noului arhiercu, P. S. Eftimie Biriădeanu

În aceeași zi, 17 februarie 1972, la orele 13, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit, la Cabinetul patriarhal, pe Prea Sfințitul Arhiepiscop Eftimie Bîrlădeanul, noul vicar al Episcopiei Romanului și Hușilor.

La orele 14, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit un dejun, la care au luat parte : Dl. Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru ; Dl. Vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu ; Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; Prea Sfinții Episcopi : Partenie al Romanului și Hușilor ; Teoctist al Aradului ; Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal ; Antonie Ploleșteanul, vicar patriarhal ; Irineu Suceveanul, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor ; și Prea Sfințitul Arhiepiscop Eftimie Bîrlădeanul, vicarul Episcopiei Romanului și Hușilor.

SĂRBĂTORIREA „ZILEI HRAMULUI” LA ȘCOLILE TEOLOGICE ORTODOXE DIN BUCUREȘTI

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic. — Sărbătorirea «Zilei hramului» a început încă din ajunul zilei de 25 ianuarie 1972, cînd Biserica Ortodoxă Română, prăznuiește separat pe Sfîntul Grigorie Teologul, prin oficierea, în paraclisul școlii, a slujbei vecher-
niei cu priveghere și litie, la care au participat elevi și profesori.

A doua zi, marți 25 ianuarie, în ziua praznicului, la ora 7 dimineața, un sobor alcătuit din P. C. Pr. Prof. onorar Ioan G. Coman de la Institutul teologic universitar, P. C. Pr. Spiritual Gh. Sârbu, P. C. Pr. N. Bordașiu, P. C. Pr. Anatolie Zarea, P. C. Pr. Vasile Bria, profesori la Seminarul teologic, P. C. Pr. N. Ștefănescu și C. C. Diaconi Mihai Colibă și Petre Coman de la paraclisul patriarhal Sfîntul Spiridon-Nou, a oficiat în paraclisul școlii slujba sfînteii liturghii cu parastas pentru profesorii și elevii seminarului adormiți în Domnul și cu polihroniu pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, purtătorul de grijă direct al acestei școli.

Răspunsurile stranei au fost date omofon de elevi sub îndrumarea D-lui Chiril Popescu, profesorul de muzică psaltică.

Predica zilei a fost rostită de elevul Cismaru Gheorghe din clasa a V-a, care a înfățișat viața și activitatea preoțească și pastorală a Sfîntului Grigorie de Nazianz.

La slujba sfînteii liturghii au luat parte : P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ; P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale ; P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Sfînteii Arhiepiscopii a Bucureștilor ; P. C. Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal ; P. C. Pr. Petre F. Alexandru, consilier arhiepiscopal ; profesori de la Institutul teologic universitar ; profesorii Seminarului teologic, în frunte cu Dl. Director N. Grosu, precum și părinți și rude ale elevilor.

După terminarea slujbei religioase s-a făcut o scurtă pauză, după care, în prezența P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și a celorlalți participanți, s-a desfășurat programul festiv propriu-zis, care a fost alcătuit din cîntece religioase și patriotice, lecturi din opera Sfîntului Grigorie Teologul și cuvîntări.

Programul a fost deschis cu un *Imn de întîmpinare* interpretat de corul elevilor seminariști sub conducerea D-lui Petre Simionescu, profesorul de muzică lineară, după care a urmat un *Scurt cuvînt introductiv*, rostit de Dl. Prof. N. Grosu, directorul școlii, care, printre altele, a spus că «sărbătorirea hramului Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic din București la 25 ianuarie, în ziua cînd Biserica Orto-

doxă prăznuiește pe Sfântul Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu, unul dintre cei mai de seamă Sfinți Părinți și teologi din veacul de aur al Bisericii creștine, este reluarea unei vechi tradiții și traducerea în fapt a unei vechi dorințe a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian». În altă ordine de idei, vorbitorul a arătat — referindu-se la marele eveniment istoric al Unirii Principatelor — că «ne găsim încă sub ambanța sărbătorească a zilei de 24 ianuarie, ziua cînd, de la un capăt la altul al țării, tot poporul nostru, animat de calde sentimente patriotice și de nobile idealuri, aniversează Unirea Principatelor Române, act istoric de o deosebită importanță națională și patriotică, înfăptuit acum 113 ani».

În încheiere, exprimînd bucuria și salutînd prezența la festivitate a distinșilor oaspeți, Dl. Director N. Grosu a mulțumit în numele corpului didactic, al elevilor și al salariaților Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic tuturor participanților.

Corul elevilor a interpretat, în continuare, *Troparul Sfîntului Grigorie*, sub conducerea D-lui Prof. Chiril Popescu, a urmat apoi *Imn adresat lui Dumnezeu*, versuri din opera poetică a Sfîntului Grigorie Teologul în traducerea P. C. Prof. univ. onorar Ioan G. Coman, apoi melodia *De sus din cer*, în interpretarea corului elevilor, sub conducerea D-lui Prof. Petre Simionescu.

După o nouă lectură — *Gînduri din opera poetică a Sfîntului Grigorie de Nazianz*, în traducerea P. C. Prof. Ene Braniște —, a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Nicolae Bordașiu, care a vorbit despre *Aspecte din viața și opera Sfîntului Grigorie Teologul*. Înfățișînd mai întii principalele date și momente din viața familiei sale și a sa personală, în care, în chip deosebit, atrag luarea-aminte studiile strălucite pe care Sfîntul Grigorie Teologul le-a făcut la vestitele școli ale timpului, unde și-a însușit o temeinică și vastă cultură — ne gîndim îndeosebi la perioada anilor de studii la Atena, unde are ca dascăli filozofi și retori dintre cei mai renumiți și unde leagă prietenie cu Sfîntul Vasile cel Mare —, vorbitorul a insistat asupra înclinațiilor sufletești ale Sfîntului Grigorie spre viață liniștită, viață de meditație adîncă despre Dumnezeu, reflecții exprimate în bună măsură în opera sa poetică, în imnurile și poemele sale închinare lui Dumnezeu.

«Pentru toate acestea, a subliniat în încheiere vorbitorul, nu fără o profundă semnificație ne-a încredințat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian sub ocrotirea Marelui Ierarh sărbătorit astăzi. Să-l avem ca pe o permanentă pildă, prin care să luăm aminte la sublimitatea și sfințenia Tainei Preoției, la viața sa curată, la credințioșia, activitatea și devotamentul său fără margini puse în slujba lui Dumnezeu și a aproapelui...».

După cuvîntarea festivă a P. C. Pr. Prof. N. Bordașiu, corul elevilor a interpretat: *Deschideți mari...*, *Mare este taina creștinătății* — imnuri religioase, *Trei culori* și *Hora Unirii* — cîntece patriotice, care au fost intercalate cu *Imn de seară*, versuri din opera Sfîntului Grigorie Teologul, în traducerea P. C. Pr. Prof. onorar Ioan G. Coman și *Vodă Cuza*, versuri patriotice de Grigore Hagiu.

La sfârșitul programului festiv, P. S. Episcop-vicar Antim Țîrgovișteanul, exprimîndu-și bucuria și satisfacția pentru reușita serbării, a felicitat călduros pe elevi și pe profesori și le-a împărtășit înaltele binecuvîntări arhieresti ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, — după care distinșii oaspeți au părăsit sala de serbare, în acordurile *Imnului arhieresc*.

La Institutul teologic universitar. — Prăznuirea Sfinților Trei Mari Dascăli ai lumii și Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Cuvîntătorul de Dumnezeu și Ioan Gură de Aur, ocrotitori cerești ai Institutului teologic de grad universitar din București s-a făcut, după obicei, cu toată cinstea convenită unei «Zile a hramului».

În ajunul acestui praznic, sîmbătă 29 ianuarie, s-a oficiat, în sobor, în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului teologic, slujba vecherniei cu priveghere și litie, la care au participat studenții teologi și unii dintre profesori.

A doua zi, duminică 30 ianuarie, «Ziua hramului», la ora 8 dimineața, în biserica Sfînta Ecaterina a fost oficiată slujba utreniei urmată de slujba sfintei liturghii, săvîrșită de un impunător sobor de slujitori, alcătuit din P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, rectorul Institutului teologic, P. C. Pr. Prof. onorar Ioan G. Coman, P. C. Pr. Prof. onorar Vl. Prelipceanu, P. C. Pr. Prof. Ene Branște, P. C. Pr. Prof. I. Rămureanu, P. C. Pr. Prof. D. Fecioru, C. Diac. Ioan Bănățeanu, secretar-șef al Institutului teologic și C. Diac. Miron Mihuț, de la catedrala patriarhală.

Răspunsurile stranei au fost date de corul studenților teologi, sub conducerea C. Diac. Asist. Nicu Moldoveanu. Au fost de față la solemna slujbă studenții și profesorii Institutului teologic, profesori de la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic, părinți și rude ale studenților și alți credincioși.

La serviciul sfintei liturghii arhieresti a participat, ca invitat special al conducerii Institutului teologic, Dl. Dr. Adolf Wischmann, președintele Consiliului pentru Relațiile Externe al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, aflat în vizită oficială la Patriarhia Română.

Predica zilei a fost rostită de studentul Țuțuianu Constantin din anul IV, care a scos în relief slujirea Sfinților Trei Ierarhi ca preoți, ca săvîrșitori ai tainelor lui Dumnezeu și ca păstori, dar și slujitori ai credincioșilor, ai aproapelui.

În continuarea slujbei sfintei liturghii s-a cîntat un polihroniu pentru conducătorii Bisericii Ortodoxe Române și ai patriei, după care s-a oficiat slujba parastasului, în cadrul căreia s-a făcut pomenirea, după rînduială, a ctitorilor, a profesorilor și a studenților teologi, adormiți în Domnul de-a lungul timpului.

La ora 11,30, în sala de festivități a Institutului teologic a avut loc un program festiv cultural-artistic, la care au participat: P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, în calitate de gazdă, Dl. Dr. Adolf Wischmann, PP. CC. Preoți

Consilieri patriarhali și arhiepiscopali, profesori onorari și în funcție de la Institutul teologic și de la Seminarul teologic, studenți teologi, elevi seminarști, alți invitați.

Programul s-a deschis cu *Imnul arhieresc*, cu care distinșii oaspeți au fost întâmpinați la intrarea în sala de festivități, în interpretarea corului studenților teologi, dirijat de Dl. Prof. N. Lungu.

A vorbit apoi P. S. *Episcop vicar patriarhal Antonie Ploieșteanul*, rectorul Institutului teologic, care a adresat un scurt cuvânt de bun venit oaspeților.

«Pe linia tradiției învățămîntului nostru teologic, a spus P.S. Sa, Institutul teologic universitar din București își serbează astăzi hramul în mod deosebit. Mai întii de dimineață, în paraclis, ne-am rugat lui Dumnezeu pentru cei ce se ostenesc astăzi în ogorul teologiei ortodoxe românești — profesori și studenți; ne-am rugat cu sentimentul părerii de rău, dar și al recunoștinței pentru ostenitorii de altădată ai acestui așezămînt teologic, trecuți la Domnul. Ne-am rugat sub ocrotirea cerească a Sfinților Trei Ierarhi, patronii noștri, care au fost aleși ca ocrotitori și pentru că sînt mari teologi și pentru că sînt trei la număr sărbătorii împreună, ca semn al plenitudinii, al acumulării a cît mai multă învățătură despre Dumnezeu, ca semn al universalității cunoștințelor lor teologice...

Ne bucură că vedem prezenți în mijlocul nostru, la acest popas duhovnicesc și festiv, pe profesorii onorari ai Institutului nostru teologic. De asemenea, ne bucură și salutăm cu afecțiune prezența în mijlocul nostru a D-lui Dr. Adolf Wischmann, președintele Comitetului pentru Relațiile Externe ale Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, venit în vizită la Patriarhia Română ca să pregătească vizita unei delegații oficiale a Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei în frunte cu președintele ei, Episcopul Dr. Dietzfelbinger, în țara noastră. Salutînd prezența Domniilor voastre, a tuturor, vă întîmpinăm, în numele Institutului teologic universitar din București și al nostru personal, cu un călduros și tradițional «Bine ați venit!»

După cuvîntul de întîmpinare al P. S. Episcop-rector, studenții teologi au executat cîntarea-urare *Bine ați venit!* de N. Lungu.

În continuare, P. C. Pr. Conf. Ștefan Alexe, spiritualul Institutului teologic, a ținut următoarea prelegere festivă :

CONSIDERAȚII DESPRE PREOȚIE ȘI BISERICĂ LA SFINȚII TREI IERARHI

Sfinții Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz și Ioan Gură de Aur, mari dascăli ai lumii creștine, strălucesc în ceata sfinților Bisericii Ortodoxe, cu nimb în icoane, sînt lăudați în tratatele de teologie, sînt cinstiți cu frumoase cîntări și cu rugăciuni în cărțile de slujbă, sînt împodobiti cu alese figuri retorice în panegirice. Trăitori în secolul al IV-lea, numit și secolul «de aur» al creștinismului, s-ar părea că viața lor s-a scurs într-un șir neîntrerupt de succese și bucurii, care i-au urcat pe scara celebrității. Secolul al IV-lea a fost, într-adevăr, un secol de mare avînt și progres în gîndirea și literatura teologică, în cult și în arta creștină, în organizația bisericească și în dezvoltarea vieții monahale. În același timp însă a fost un

secol de mari frământări, de ambiții, de neliniște, de zbcium în interiorul Bisericii. A fost un secol de contradicții, timp în care și-au petrecut viața slujitori ai Bisericii ce s-au ridicat pe culmile sfințeniei creștine, alături de alții care au pricinuit dureri neînchipuit de mari Trupului lui Hristos¹.

Sfinții Trei Ierarhi au fost înzestrați de Dumnezeu cu calități morale și intelectuale deosebite și cu putere de muncă excepțională, calități pe care le-au pus în slujba Bisericii, ca preoți și ierarhi. Slujirea lor i-a supus pe de o parte la eforturi deosebite, iar pe de altă parte, le-a adus bucurii duhovnicești care i-au răsplătit și i-au mângâiat pentru toate nedreptățile, jignirile și durerile suportate. Ei au fost păstori adevărați ai Bisericii; au slujit Biserica și au arătat prin viața și opera lor ce înseamnă preoția în Biserică.

În vremea noastră, în discuțiile ecumeniste care se duc într-o sferă din ce în ce mai largă, se caută adevărata dimensiune a Bisericii — una, sfință, sobornicească și apostolească — și răspuns la întrebarea, care este rolul preotului în această Biserică? Ținând seama de acest fapt și socotind că pentru slujitorii Sfințelor Altare ale Bisericii noastre strămoșești ar fi de folos, am dori să subliniem câteva considerații generale cu privire la preoție și Biserică, la Sfinții Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz și Ioan Gură de Aur.

Ca și alți Părinți ai Bisericii², Sfinții Trei Ierarhi au o concepție înaltă despre preoție, văzând în ea cea mai sfință și folositoare slujire a credincioșilor, socotind-o drept un omagiu și sacrificiu adus lui Dumnezeu, față de credincioși ca făpturi ale Lui, zidite după «chipul și asemănarea Lui». Sfinții Grigorie de Nazianz și Ioan Gură de Aur au scris pagini de antologie patristică privind preoția și misiunea preotului, în tratatele lor celebre *Despre Preoție*. Sfințul Grigorie spune: «După cum în trup, unele mădulare conduc și stau în frunte, iar altele sînt conduse și supuse, tot așa și în Biserică a rînduit Dumnezeu — atît în virtutea dreptății Sale, care dă fiecăruia după merit, cit și în virtutea purtării Sale de grijă, prin care unește pe toate — ca unii să fie păstoriți și conduși, fiind îndreptați prin cuvînt și faptă spre cele de trebuință, iar alții, care depășesc marea mulțime prin virtute și prin asemănarea cu Dumnezeu, să fie păstori și învățători, spre desăvîrșirea Bisericii (Efes. IV, 11—12); să fie ceea ce este sufletul pentru trup sau mintea pentru suflet, pentru ca cele două părți, păstoriții și păstorii, unindu-se și împreunîndu-se între ei, în chipul mădulelor trupului și legîndu-se între ei prin legătura Duhului, să arate un trup desăvîrșit, vrednic cu adevărat de Însuși Hristos, Capul nostru»³. Din acest text reiese limpede că preotul are în Biserică misiunea de păstor sufletesc. În această calitate, preotul trebuie să întrunească în ființa sa o seamă de însușiri ca să fie apt pentru împlinirea cu succes a misiunii sale, deoarece «preoția, continuă Sfințul Grigorie, se ocupă cu sufletul care-i din Dumnezeu și dumnezeiesc, care-i părtaş nobleței celei de sus și tinde spre noblețea aceea, deși este unit cu cel inferior lui, cu trupul»⁴.

1. Prof. Teodor M. Popescu, *Sfinții Trei Ierarhi în slujba Bisericii*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXX (1952), nr. 1—3, p. 60—61.

2. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sensul preoției la Sfinții Părinți*, în «Studii Teologice», II (1949), nr. 9—10, p. 739—762; Pr. Prof. Spiridon Cîndea, *Sensul preoției la Sfinții Părinți*, în «Studii Teologice», III (1950), nr. 3—4, p. 190—197; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Chipul preotului după Sfînta Scriptură și Sfinții Părinți*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 3—4, p. 155—166.

3. Sfințul Grigorie de Nazianz, *Despre preoție*, 3, trad. de Pr. D. Fecloru, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 129.

4. *Ibidem*, 17, trad. cit., p. 133.

«Preoția se străduiește să vindece pe credinciosul cel ascuns al inimii»⁵, să îndrepte purtările credincioșilor, patimile lor, viața lor, voința lor, să izgonească din ființa omului tot ce este animalic și sălbatic și să statornicească în loc tot ceea ce este blînd, bun și plăcut lui Dumnezeu⁶. «Preoția urmărește să întraripeze sufletele, să le smulgă din lumea patimilor și să le dea lui Dumnezeu; să-l facă pe om să păzească chipul lui Dumnezeu, dacă nu l-a pierdut; dacă este în primejdie să-l piardă, să-i arate calea, ca să-l păstreze; iar dacă și l-a stricat, să-l aducă din nou la starea cea dintîi. Preoția urmărește să facă să locuiască, prin Duhul Sfînt, Hristos, în inimile oamenilor» (Efes, II, 17) ca aceștia să ajungă a fi părtași fericirii celei de sus⁷. În acest sens, preotul este «apărătorul și îndrumătorul sufletelor», «îlcuitorul măreției și vredniciei lui Dumnezeu»⁸.

La rîndul său, Sfîntul Ioan Gură de Aur socotește preoția ca pe cea mai înaltă vrednicie din punct de vedere al funcției sale sacramentale. Prin originea sa dumnezeiască, preoția este mai presus chiar decît slujirea îngerilor. Preoția Noului Testament dă puteri nebănuite preotului, pentru că prin preot se revarsă asupra credincioșilor cele mai alese daruri ale lui Dumnezeu. Chiar Sfîntul Apostol Pavel s-a cutremurat privind măreția, frumusețea și puterea preoției creștine. Preoția este *semnul dragostei lui Hristos și semnul iubirii credincioșilor* pentru care s-a jertfit Mîntuitorul și pe care i-a încredințat preoților⁹.

Axiologia deosebită a preoției stă mai ales în săvîrșirea sfintei liturghii care are în centrul său prefacerea darurilor sfînte în Trupul și Singele Mîntuitorului Hristos. «Preoția se săvîrșește pe pămînt, subliniază Sfîntul Ioan Gură de Aur, dar are rînduiala cetelor cerești. Și pe bună dreptate, căci slujba aceasta n-a rînduit-o un om sau un înger, sau un arhanghel sau altă putere creată de Dumnezeu, ci însuși Mîngîietorul. Sfîntul Duh a rînduit ca preoții, încă pe cînd sînt în trup, să aducă lui Dumnezeu aceeași slujbă pe care o aduc îngerii în ceruri. Pentru aceea, preotul trebuie să fie atît de curat ca și cum ar sta chiar în cer printre puterile cele îngeresti... Socotești oare că mai ești printre oameni și că te mai afli pe pămînt cînd vezi că Domnul stă jertfit pe sfînta masă, iar pe preot stînd lîngă jertfă, rugîndu-se?... Nu socotești oare că te-ai mutat dintr-odată în cer? Nu socotești oare, îndepărtînd din suflet orice gînd trupesc, că privești numai cu sufletul și cu mintea curată cele din ceruri? Ce minune! Cît este de mare iubirea de oameni a lui Dumnezeu! Fiul, Care stă sus cu Tatăl, este ținut în clipa aceea în mîini de toți, se dă pe Sine tuturor celor ce voiesc să-L sărute și să-L primească»¹⁰.

Fiind o slujire dumnezeiască prin natura ei, preoția cere de la candidații la hirotonie o profundă evlavie și o aleasă înțelepciune. Sfîntii Trei Ierarhi s-au pre-

5. *Ibidem*, 21, trad. cit., p. 135.

6. *Ibidem*, 18, trad. cit., p. 134.

7. *Ibidem*, 22, trad. cit., p. 135.

8. *Ibidem*, 76, trad. cit., p. 153; Vezi și studiul prof. Nicolae Petrescu, *Invățătura despre preoție după sfîntul Grigorie de Nazianz și chipul de preot al lui însuși*, în «Mitropolia Olteniei», XVIII (1966), nr. 5-6, p. 391-399.

9. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, cartea a II-a, cap. I, trad. de Pr. D. Fecioru, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 10, p. 936-937; Considerații utile privind concepția Sfîntului Ioan Gură de Aur despre preoție, vezi la Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Hirotonia în preot a Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Glasul Bisericii», XVI (1957), nr. 12, p. 867-882, și *Prima predică a Sf. Ioan Gură de Aur*, — *Despre sine, despre episcop și despre mulțimea poporului, cu prilejul hirotonirii sale în preot*, trad. de Pr. Prof. Ioan G. Coman și publicată în continuarea studiului de mai sus, p. 883-888.

10. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, III, 4, trad. cit., p. 946.

gătit îndelung pînă la primirea hirotoniei; a fost o pregătire intelectuală și morală cu totul deosebită. Afirmatia Sfîntului Grigorie de Nazianz, că împreună cu bunul său prieten Sfîntul Vasile, pe cînd studiau la Atena, nu cunoșteau decît calea care ducea de acasă la biserică și de acasă la școală, nu este o simplă figură retorică. Mai mult, retragerea în singurătate și liniște, pe malul riului Iris în Pont, pentru studiul temeinic al Sfintei Scripturi și al operelor bisericești de valoare ale înaintașilor, este o pildă extrem de grăitoare pentru cei ce se îndreaptă către preoție. Mai ales, pregătirea morală este o lege supremă în vederea preoției. Pregătirea tehnică pentru săvîrșirea actelor sacramentale o pot căpăta mulți oameni, dar curăția sufletească, balsamul purității morale, le capătă mai puțin. «Dacă un fals arhitect, spune Sfîntul Ioan Gură de Aur, și-ar lua obligația să construiască o casă, dar în loc de aceasta el ar strica materialul, iar casa făcută de dînsul s-ar prăbuși imediat, nu ar fi el oare pedepsit? La fel i s-ar întîmpla celui care, aducînd în preoție un suflet ipocrit, ar construi fără grijă și ar pierde sufletele»¹¹.

În același fel învață și Sfîntul Vasile cel Mare într-o *Cuvîntare despre comportarea preoților*, punînd accentul pe sublimul demnității preoțești și pe curăția sufletească a preotului: «Ia aminte la tine însuți, preotule, și vezi slujirea pe care ai primit-o ca s-o îndeplinești cu frică de Dumnezeu. Vezi deci că nu ai fost încredințat cu o slujire pămîntească, ci cerească, nu omenească, ci îngerească. Învață ca să te înfățișezi lucrător cinstit, drept îndreptînd cuvîntul adevărului. Ia seama ca să nu stai la rugăciune avînd dușmănie cu cineva, ca să nu te depărtezi de Mîngîietorul. Pînă la ceasul liturghiei, citește și te roagă și așa să mergi, pătruns de evlavie, la sfîntul altar»¹².

Studiul Sfintei Scripturi, meditația adîncă asupra înțelesului acesteia ca tezaur dumnezeiesc revelat, studiul Sfintei Tradiții, al vieților Sfinților și al experienței acestora, observarea lucrării înaintașilor și a preoților de elită, studiul sufletului omenesc, care se manifestă într-o diversitate impresionantă, constituie un imperativ absolut pentru viitorii preoți. Sfîntul Grigorie de Nazianz este categoric în această privință: «A încerca să înveți pe alții înainte de a fi tu destul de învățat, să înveți oîlăritul, după cum spune proverbul, făcînd de-a dreptul oale, să înveți tu, adică, dreapta credință atunci cînd înveți pe alții, acest lucru mi se pare că este nebunesc și îndrăzneț. Nebunesc, pentru că nu-ți dai seama de neștiința ta și îndrăzneț, pentru că te cutezi a face un lucru pe care știi bine că nu-l cunoști»¹³. Tot așa a conceput preoția și Sfîntul Vasile cel Mare: o sarcină de grea răspundere care necesită o pregătire atentă și o viață curată, preotul fiind un om al faptelor¹⁴. La sfîrșitul vieții pămîntești a acestuia, viață clocotitoare și încărcată de fapte, Sfîntul Grigorie de Nazianz a putut să rostească minunatele cuvinte: «Frumusețea lui Vasile a fost virtutea, mărimea lui a fost teologia, mersul său a fost înaintarea continuă, care prin urcări treptate l-a ridicat pînă la Dumnezeu, iar puterea lui a constatat în semănarea și împrăștierea învățăturii»¹⁵.

11. *Ibidem*, III, 15, trad. de Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sensul preoției la Sfinții Părinți*, în. rev. cit., p. 746.

12. Sfîntul Vasile cel Mare, *Cuvîntare despre comportarea preoților*, P.G., XXXI, 1685.

13. Sfîntul Grigorie de Nazianz, *Despre preoție*, 47, trad. cit., p. 143.

14. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omilia a XIII-a, la Căp. II Geneză*, 4, P.G., LIII, 110; Cf. și Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Atitudinea practică a Sfinților Trei Ierarhi*, în «Glasul Bisericii», XV (1956), nr. 10, p. 540.

15. Sfîntul Grigorie de Nazianz, *Cuvîntarea funebră în onoarea lui Vasile cel Mare*, trad. de Pr. N. Donos, Huși, 1931, p. 119, 186.

Preotul nu trăiește numai pentru sine și pentru familia sa, ci pentru mulțimea de credincioși, încredințați lui, de mîntuirea cărora se îngrijește și cu care «și împreună sufletul»¹⁶. Această remarcă a Sfîntului Ioan Gură de Aur arată că preotul este integrat ontologic în Biserică, legat prin dragostea față de Dumnezeu și față de semenii săi.

Sfîntii Trei Ierarhi n-au scris tratate speciale cu privire la Biserică¹⁷, dar ei au trăit dogma bisericească, au depus toate eforturile pentru ca să se păstreze unitatea, sfințenia, sobornicitatea și apostolicitatea Bisericii, căutînd să apere Biserica de învătăturile gresite și să o întărească prin călăuzirea credincioșilor pe drumul dragostei și al solidarității umane, pe drumul mîntuirii lor. Înainte de a pleca în exil, Sfîntul Ioan Gură de Aur mărturisea păstoriților săi că nimic nu poate să rupă legătura de iubire dintre el și Biserica sa: «Vă îndemn azi să vă mîngîiați pentru că nimeni nu mă poate despărți de voi... Mîine voi fi cu voi la ceasul rugăciunii, pentru că unde sînt eu sînteți și voi și unde sînteți voi sînt și eu. Noi formăm un singur trup și trupul nu se va lăsa despărțit de cap, nici capul de trup. Chiar dacă sîntem despărțiți prin spațiu, sîntem uniți prin dragoste»¹⁸. În timpul sfîntei liturghii, preotul se roagă pentru toți credincioșii, îndemnați la timpul său de marele Ierarh Sfîntul Ioan Gură de Aur să cinstească Biserica pentru că este «mai înaltă decît cerul și mai întinsă decît pămîntul. Niciodată nu îmbătrînește, ci este pururea în floare. De aceea, Scriptura, arătînd tăria și statornicia ei, o numește munte, arătînd curăția ei, o numește fecioară; marea ei o arată prin numele de regină, iar înrudirea ei cu Dumnezeu, prin cuvîntul fiică»¹⁹.

Legătura internă între mădularele Trupului lui Hristos se face în mod real prin Sfînta Împărtășanie: «Ce devin cei ce se împărtășesc? Trupul lui Hristos; nu mai multe trupuri, ci unul singur. După cum pîinea este făcută din mai multe boabe, atît de unite încît nu le mai vezi, deși ele există, atît de bine sînt unite între ele, încît nu vezi deosebirile, tot așa sîntem noi uniți unii cu alții... Dacă deci prin aceeași hrană devenim același lucru, de ce nu facem noi dovada aceleiași iubiri a unora față de alții și nu devenim și prin aceasta una?»²⁰.

Sfîntul Vasile cel Mare vedea în Biserică o comuniune harică, o «comuniune a sfinților», bazată pe existența în ființa umană a sentimentului comunitar. Oamenii nu pot să trăiască izolați, ci au nevoie unii de alții să trăiască laolaltă, să se ajute și să se iubească. Comuninea bisericească sau «duhovnicească»²¹ se realizează prin

16. Sf. Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, III, 12, trad. cit., p. 953.

17. Prof. N. Chițescu, *Aspecte ale eclesiologiei la Sfîntii Trei Ierarhi*, în «Studii Teologice», XIV (1962), nr. 7—8, p. 395—413; Ioan Karmiris, *Eclesiologia Marelui Vasile*, în «Anuarul Științific al Facultății de teologie din Atena», XII (1958), p. 103—139; Idem, *Eclesiologia Sfîntului Grigorie Teologul*, în grecește, Atena, 1960, studiu recenzat de Pr. Olimp N. Căciulă, în «Ortodoxia», XIII (1961), nr. 3, p. 439—442; Magistrand Vasile Hristov, *Noțiunea de Biserică, după Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», XII (1960), nr. 1—2, p. 76—92.

18. Citat după Prof. Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 72.

19. Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Cînd a fost prins Eutroptu fiind găsit afară din biserică; despre rai și Scriptură și la locul: «A stat împărțeaua de-a dreapta Ta»* (LXIV, 10), 5, P.G., LII, 402.

20. Idem, *Omilia XXIV, la Epistola I către Corinteni*, P.G., LXI, 200; Vezi și Pr. Gheorghe Tilea, *Evlavia euharistică după Sfîntul Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 9—10, p. 632—648.

21. Sfîntul Vasile cel Mare, *Despre Sfîntul Duh*, XXV, 61, editat de Benoît Pruche, *Basilie de Césarée, Sur le Saint Esprit*, II-ème éd., «Sources Chrétiennes», 17 bis. Paris, 1968, p. 227.

rugăciune. Eficacitatea unirii credincioșilor prin rugăciune decurge din «unitatea de acțiune și simpatie care trebuie să-i unească laolaltă într-o binefăcătoare reciprocitate de influențe, sub acțiunea Sfântului Duh»²². Sfântul Vasile este convins că în Biserică se poate crea o solidaritate spirituală, socotindu-se drept comune «cele ce se întâmplă». De aceea, atunci când Biserica sa era bîntuită de vîntul ereziilor, el cerea episcopilor din Occident ca «aceia să se miște», «pentru a veni în ajutor cu îndrăzneală», urmînd exemplul Părinților²³. Sfântul Duh este cel care leagă la un loc cele ce sînt departe, cit privește locul, făcînd cunoscuți pe cei iubiți, nu prin trăsăturile trupești, ci prin însușirile sufletești²⁴.

Biserica, comuniune a sfinților, unește pe toți cei ce au crezut, care au murit și care trăiesc, într-o grandioasă familie spirituală. În rugăciunea euharistică a Liturghiei Sfântului Vasile, se spune: «Încă pomenește Doamne, pe cei din veac bineplăcuți Ție, părinții noștri, patriarhi, apostoli, profeti propovăduitori, evangheliști, mucenici, mărturisitori și pe tot duhul cel drept care s-a săvîrșit în credința lui Hristos»²⁵. Ecumenicitatea acestei comuniuni, întemeiată pe acțiunea sfințitoare și unificatoare a Sfântului Duh, este afirmată și de Sfântul Ioan Gură de Aur, care accentuează că «Sfântul Duh s-a dat ca să unească pe cei separați, unii cu alții, prin naștere în diferite feluri»²⁶, ca și de Sfântul Grigorie Teologul care subliniază faptul că credincioșii formează o unitate «într-un singur Hristos, armonizați și adunați la un loc de același Duh»²⁷.

Dragostea Sfinților Trei Ierarhi față de Biserică s-a arătat în multe feluri: prin operele teologice pentru apărarea credinței ortodoxe în confruntarea cu mulțimea eresurilor, prin atenția acordată ridicării morale și progresului social²⁸ al marelui număr de săraci, obidiți și năpăstuiți, prin grija față de familia creștină²⁹, prin organizarea bisericească. De la Sfinții Trei Ierarhi au rămas moștenire lucrări teologice, exegetice și pastorale, precum și un mare număr de epistole. Epistolele, care sînt miini întinse către prietenii de departe, după expresia Sfântului Grigorie Teologul³⁰, dezvăluie sensibilitate, duioșie, grijă părintească față de toată lumea, lepădare de sine și, mai ales, iubire nemăsurată față de semenii. Bisericile lor erau deschise tuturor neamurilor, mai cu seamă prin opera de caritate creștină³¹. Nu fără temei Sfântul Ioan Gură de Aur a primit apelativul de «ambasadorul săracilor» și nu fără temei la moartea Sfântului Vasile s-a adunat o mulțime imensă de creștini și necreștini să-l plîngă pe cel care le alinase suferințele în vestita Vasiliadă — cetate a milei creștine — după cum numea Sfântul Grigorie, așezămîntul de binefacere organizat de prietenul său.

22. Idem, *Epistola CCIII*, 8, P.G., XXXII, 741 A; Idem, *Despre Sfântul Duh*, XXVI, 61, ediția Pruche, p. 227—228.

23. Idem, *Epistola XV, către episcopii occidentali*, I, P.G., XXXII, 473 B.

24. Idem, *Epistola CXXXIII*, P.G., XXXII, 569 B.

25. Idem, *Liturghia*, P.G., XXXI, 1641 B.

26. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia IX, la Efeseni*, 3, P.G., LXII, 72.

27. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvîntarea XXXII*, 11, P.G., XXXVI, 185 A.

28. Stanislas Giet, *Les idées et l'action sociale de Saint Basile*, Paris, 1941; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Idei misionare, pastorale și sociale innoitoare la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Studii Teologice», III (1951), nr. 1—2, p. 100—107.

29. Pr. Magistrand Marin Braniște, *Concepția Sfântului Ioan Gură de Aur despre familie*, în «Studii Teologice», IX (1957), nr. 1—2, p. 125—151.

30. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Epistola către Epifanie*, trad. de Paul Gallay și edit. de Edmond Devolder, *Saint Grégoire de Nazianze*, Namur (Belgique), 1960, p. 136.

31. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Rotul milei creștine la Părinții capadocieni*, Beiuș, 1945.

Sfinții Trei Ierarhi au avut o clară viziune a misiunii Bisericii în lucrarea de ridicare spirituală a credinciosului pe treapta demnității sale de făptură creată de Dumnezeu. Ei au văzut în toți oamenii, sclavi și liberi, pe frații «mai mici» ai lui Hristos și au imitat pe Domnul nostru Iisus Hristos pentru împlinirea lipsurilor acestora. «Nimic nu ne poate face imitatori ai lui Hristos, observa Sfântul Ioan Gură de Aur, ca zelul pentru binele semenului. Poți să postești și să te culci pe pământ, să te mortifici, dacă nu ai grijă de aproapele, nu ai realizat nimic... Dacă nu aduci un folos semenului, nu ai făcut nimic»³².

Prin aderarea Bisericii Ortodoxe la Consiliul Ecumenic, ecumenismul contemporan a descoperit un fundament mai trainic pentru discutarea problematicii ecumeniste, și anume studiul operelor patristice. Astfel, Departamentul de Studii al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a înființat în cadrul Comisiei «Credință și Constituție» (Faith and Order) un grup de studii patristice, care are sarcina de a studia o scriere dogmatică din primele secole, pentru a semnala importanța acesteia pentru Biserică, în general, și pentru dialogul ecumenist, în special. Pornindu-se de la premisa că mesajul Sfinților Părinți este o expresie a Sfântului Duh în Biserică, de-a lungul timpului, s-a ales spre studiu opera Sfântului Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*³³. Acest fapt constituie un omagiu adus peste veacuri Sfântului Vasile cel Mare care chema lumea să trăiască în «dragoste frățească universală»³⁴, privind în acest mod dezvoltarea Bisericii într-un cadru ecumenic.

Pe Sfinții Trei Ierarhi, care ne inspiră munca, ne ocrotesc cu rugăciunile lor și ne stau în față lumini strălucitoare pe calea desăvârșirii noastre, se cade să nu-i uităm nici o clipă în activitatea zilnică închinată slujirii Bisericii și credincioșilor. Să nu rămână student teolog care să nu fi citit îndemnurile date de Sfântul Vasile tinerilor, ca să studieze cu sîrguință, selectînd cărțile de calitate, așa cum face alina care nu se așază pe orice floare și nici nu ia tot nectarul din potirul florii pe care s-a așezat³⁵. Să nu rămână candidat la preoție care să nu fi citit, aprofundat și meditat cele două scrieri despre preoție, amintite, din care să scoată sfaturi de mare folos sufletesc în misiunea care-i așteaptă. Să nu fie preot care să treacă în grabă peste povătuirile liturgice ale Sfinților Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur și care să nu mediteze asupra sensului profund teandric al rugăciunilor care însoțesc Sfînta Euharistie.

Sfinții Trei Ierarhi s-au dăruit cu generozitate Bisericii și promovării binelui în societatea în care au trăit. Au întâmpinat unele probleme religioase și sociale dificile, dar prin muncă și perseverență au reușit să aducă un plus de bine în societatea în care și-au petrecut viața. Au predicat dragostea și pacea și au condamnat nedreptățile sociale de orice fel. Pe drumul urmat de ei, de slujire a binelui obștesc, sînt chemați să meargă toți preoții, spre folosul Bisericii noastre și al patriei.

În centrul atenției Sfinților Trei Ierarhi a stat omul. Timpul pe care-l trăim are, de asemenea, în centrul său, omul și societatea în care acesta se realizează ca personalitate umană ce se dăruiește semenilor săi într-o atitudine de slujire. Căci omul

32. Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilia XXV, la Epistola I către Corinteni*, 3, P.G., LXI, 208.

33. Vezi mai pe larg comentariul nostru : *Studiile patristice într-o perspectivă ecumenică*, în «Ortodoxia», XVIII (1966), nr. 3, p. 485—490 și Dr. Lukas Vischer, *Studiile patristice în perspectivă ecumenică*, trad. de Prof. Dr. Nicolae Chițescu, în «Mitropolia Banatului», XX (1970), nr. 7—9, p. 520—529.

34. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola CXXXIII*, P.G., XXXII, 569 BC.

35. Idem, *Omilia către tineri*, 3, P.G., XXXI, 565 BC.

nu poate fi desprins niciodată de contextul social al vremii sale. Formele slujirii preoțești de azi trebuie să țină seama de realitățile vremii pe care o trăim. În țara noastră, slujirea înseamnă efort comun pentru bunăstarea tuturor, pentru promovarea frățietății și a progresului material și spiritual al neamului nostru. Sfinții Trei Ierarhi ne ajută, prin exemplul și scrierile lor, să slujim semenilor. Ei ne învață să nu fim egoiști, ci buni, să nu fim zăbavnici la împlinirea datoriilor, ci silitori, să nu fim nedrepti ci mărinimoși, să nu urim ci să iubim. Ne învață să fim cinstiți, corecți, demni, îndatoritori, făcători de pace, oameni de omenie! Să fim așa pentru noi, pentru semenii noștri, pentru marea familie românească din care facem parte!

Ținând seama de aceste învățături ale Marilor Dascăli ai lumii creștine și Ierarhi, ne vom împărtăși din nardul iubirii creștine autentice, vom găsi adevăratul rost în Biserica lui Hristos și, așa cum spune Sfântul Ioan Gură de Aur, vom înțelege «adevăratul sens al vieții noastre spirituale, care se găsește înaintea noastră, întocmai ca o scară a înțelepciunii»³⁶.

După prelegerea festivă, corul studenților teologi a interpretat, în continuarea programului, următoarele bucăți muzicale: *Prăznuiește astăzi Biserica*, cântare psaltică pe aranjament coral de Diac. Asist. Nicu Moldoveanu; *Rugăciune*, cor de I. Popescu-Pasărea; *Imn pentru Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, de N. Lungu, pe versuri de Pr. A. Lefter; *Odă bucuriei*, fragment coral din Simfonia a IX-a de Beethoven; *Glorie patriei*, cor de Fr. Bazin; *Azi trăim ca niciodată*, cântec popular; și *Trăiască Republica*, cor de N. Lungu.

După programul cultural-artistic, distinșii oaspeți au părăsit sala de serbare în acordurile *Imnului arhieresc*.

S-a făcut apoi o mică pauză, după care a urmat tradiționala agapă festivă, în timpul căreia au luat cuvântul mai mulți vorbitori.

După terminarea agapei festive, oaspeții au fost petrecuți, la ieșirea din sală, cu *Imnul arhieresc*.

36. Sfântul Ioan Gură de Aur, *La duminica a III-a după Rusalii*, trad. de Pr. Olimp N. Căciulă, în «Mitropolia Olteniei», XXIII (1971), nr. 3-4, p. 242.

DR. KISS ELEK, EPISCOPUL BISERICII UNITARIENE DIN R. S. ROMÂNIA

În ziua de 7 decembrie 1971 a încetat din viață, în urma unei îndelungate boli, conducătorul Bisericii Unitariene din Republica Socialistă România, Eminența Sa Episcopul Dr. Kiss Elek.

Născut la 28 martie 1888, în satul Medișor, județul Harghita, dintr-o familie de țărani săraci, Episcopul Kiss Elek a urmat cursurile școlii generale în satul său natal, iar pe cele liceale în Cristurul Secuiesc și în Cluj, la liceul unitarian. A urmat apoi studii superioare la Facultatea de filozofie, filologie și istorie a Universității din Cluj, la Academia teologică unitariană din Cluj și la Institutul teologic unitarian «Manchester College» din Oxford (Anglia).

În anul 1915 a fost hirotonit și instalat preot în parohia Șoimușul Mic, din județul Harghita. Începînd din 1921, a funcționat timp de 25 de ani ca profesor la catedra de Vechiul Testament, la Academia teologică unitariană din Cluj. În anul 1946 a fost ales episcop al Bisericii Unitariene din R. S. România, cu sediul în Cluj.

În timpul vieții sale, Episcopul Kiss Elek a dat la iveală opere teologice și filozofice importante, din care se pot aminti: *Despre factorii de bază ai pedagogiei personalității* (Cluj, 1913); *Drumul legii lui Dumnezeu. Introducere în teologia Vechiului Testament* (Cluj, 1924); *Dezvoltarea lumii, privită prin concepția atomului* (Cluj 1946); *Carte de rugăciune unitariană* (Cluj, 1965); *Catehism unitarian* (Cluj, 1968) ș.a.

Episcopul Kiss Elek a fost distins, pe linie de învățămînt teologic, cu titlul de «Doctor honoris causa», de către Institutul teologic protestant unic de grad universitar din Cluj și de către Institutul Unitarian Meadwille Theological School din Chicago. Pe linie de stat, a fost distins cu: Ordinul «Steaua Republicii», clasa a III-a și clasa a II-a și Medaliiile «A XX-a aniversare a Eliberării Patriei» și «A XXV-a aniversare a Eliberării Patriei».

A fost membru în Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din R. S. România și în Comitetul Central ARLUS.

Încetarea din viață a Episcopului Dr. Kiss Elek a întristat profund nu numai pe clericii și credincioșii Bisericii Unitariene, ci și pe conducătorii Cultelor religioase din țara noastră, care au simțit pierderea unui distins colaborator al lucrării ecumeniste ce se desfășoară, cu roade tot mai bogate, în Patria noastră.

De aceea, aflînd de trecerea la cele veşnice a Episcopului Kiss Elek, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Consistoriului bisericesc al Episcopiei Unitariene din Cluj, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, următoarea telegramă :

Incetarea din viață a venerabilului Episcop Kiss Elek ne-a întristat profund pe Noi și pe membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Prin moartea Sa, pierdem un vechi și distins membru al Consiliului Conducătorilor de Culte din țara noastră, colaborator devotat în toate împrejurările importante în care reprezentanții Cultelor religioase au simțit nevoia să-și mărturisească atașamentul lor față de Patria comună și de Conducătorii săi, să proclame și să traducă în viață cooperarea lor strînsă în spiritul ecumenismului creștin, pentru sprijinirea nobilelor acțiuni în scopul înfrățirii între popoare și păcii în lumea întreagă.

Exprimăm Consistoriului Bisericesc al Episcopiei Unitariene și îndureratei familii a regretatului decedat vii condoleanțe și rugăm pe Dumnezeu să odihnească sufletul său în Împărăția cerurilor.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Ceremonia înmormîntării Episcopului Kiss Elek a avut loc în ziua de 11 decembrie 1971, în biserica unitariană din Cluj. În afara clerului și a credincioșilor unitarieni din localitate, a profesorilor și studenților Institutului teologic protestant, au mai luat parte la această ceremonie și următoarele delegații :

Din partea Bisericii Ortodoxe Române : I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ; PP. SS. Episcopi Teofil al Clujului, Teoctist al Aradului și Vasile al Oradei ; reprezentanți ai Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, Institutului teologic din Sibiu și Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic din Cluj.

Din partea Bisericii Romano-Catolice : Mgr Márton Áron, episcopul de Alba Iulia și Canonicalul Dr. Baráth Béla din Cluj.

Din partea Bisericilor Protestante : Eminentele Lor Nagy Gyula, episcop reformat din Cluj ; Papp László, episcop reformat din Oradea ; Gheorghe Argay, episcop evanghelic P. S. din Cluj ; Prof. Dr. Herman Binder, vicarul Bisericii Evanghelice C. A. din Sibiu ș.a.

A fost de față și Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

În cadrul serviciului înmormîntării, a rostit un panegiric, în memoria defunctului, Prof. Dr. Kovács Lajos, vicarul Episcopiei Unitariene.

După aceea, au mai rostit cuvîntări : Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor ; Dr. Barabássy László, din partea Bisericii Unitariene și a tuturor instituțiilor ei ; I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului ; Eminentța Sa Nagy Gyula, episcop re-

format din Cluj; Mgr Márton Áron, episcop romano-catolic de Alba Iulia; P. S. Episcop Teofil Herineanu al Clujului; Vicarul Dr. Iuliu Ávid, rector al Institutului teologic reformat din Cluj; un delegat din satul natal al defunctului. Vorbitorii au elogiat personalitatea multilaterală a defunctului episcop Kiss Elek, subliniind activitatea remarcabilă a acestuia pe teren bisericesc, ecumenic și social-patriotic.

După terminarea ceremonialului funebru, sicriul cu trupul neînsulețit al Episcopului Kiss Elek a fost condus de către întreaga asistență spre locul de veci și așezat în cripta familială din cimitirul central al orașului Cluj. Aici, Protopopul Iuliu Ürmösy din Sf. Gheorghe a rostit un ultim cuvânt omagial în memoria decedatului.

După înmormântarea Episcopului Kiss Elek, Consistoriul bisericesc al Episcopiei Unitariene din Cluj a trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian următoarea scrisoare de mulțumire:

Din partea Bisericii Unitariene și a familiei îndurerate, Vă rugăm să primiți mulțumirile noastre pentru condoleanțele adresate prin telegramă trimisă cu ocazia trecerii la cele veșnice a Prea Onoratului și mult iubitului nostru Episcop Dr. Kiss Elek.

Sentimentele de profundă întristare pe care ni le-ați exprimat, ne aminează și mai mult personalitatea distinsă a marelui nostru conducător și ne stimulează ca să-i urmăm exemplul înfăptuit de el, în sprijinirea tuturor acțiunilor nobile în scopul înfrățirii cultelor și naționalităților conlocuitoare din țara noastră și a realizării păcii pentru lumea întreagă.

Prezența la funeraliile din 11 decembrie 1971 a Bisericii Ortodoxe Române, prin înalta și distinsa delegație condusă de I.P.S. Nicolae Mladin, mitropolitul Ardealului, ne-a impresionat adânc și ne-a dat consolare adevărată, într-un moment de grea încercare.

Rugându-Vă să binevoiți a păstra și pe mai departe sentimentele de dragoste creștinească față de noi, Vă exprimăm încă o dată mulțumirile noastre, precum și alesele noastre sentimente de stimă, înaltă considerație și devotament.

Dr. Kovács Lajós

Notar general bisericesc

SEBE FERENC

Consilier

C R O N I C A

Marți, 11 ianuarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu PP. SS. Episcopi Antim Țirgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali, au participat la recepția oferită de Ambasadorul Marii Britanii la București, D. S. Laskey, cu ocazia plecării sale definitive din țara noastră.

Vineri, 14 ianuarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Simeon Dicev, student bulgar la Institutul teologic din București, bursier al Patriarhiei Române, care a prezentat un mesaj din partea Prea Fericitului Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Joi, 20 ianuarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. Cuv. Arhim. Zareh Baronian, de la Episcopia Armeano-Gregoriană din București, care a prezentat un mesaj din partea Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor.

Luni, 24 ianuarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe dirijorul român Remus Tzincoca, din Canada, însoțit de Dl. Ioan Popescu, consul la Ambasada Română din Paris.

Au fost de față P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. Consilier Ilie Georgescu.

Marți, 25 ianuarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit o cină la Palatul patriarhal, în cinstea dirijorului român Remus Tzincoca, din Canada, la care au fost invitați: P. C. Pr. Iosif Tzincoca, fratele oaspetelui; PP. SS. Episcopi Antim Țirgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali; P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale; Dl. Prof. Nicolae Lungu și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

A luat parte și Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

Sîmbătă, 29 ianuarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Președintele Consiliului pentru Relațiile Externe al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, Dl. Adolf Wischmann, cu care a avut o consfătuire în legătură cu vizita în țara noastră a Eminenței Sale Episcopului Hermann Dietzfelbinger, Președintele Consiliului Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei.

Au fost de față: P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Consilier Ilie Georgescu și P. C. Pr. Ioan Săbăduș, ca translator.

Luni, 31 ianuarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit pe fiicele decedatului scriitor, preot și profesor de teologie Gala Galaction: Elena Galaction-Stănculescu și Maria Galaction-Țuculescu, stabilite în Italia, care au prezentat dorința românilor ortodocși aflați la Roma, de a avea o biserică ortodoxă română, pentru nevoile lor religioase și duhovnicești.

Miercuri, 2 februarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit în audiență pe Dl. Avocat Constantin Drăgan, mare arhonte refendar al Patriarhiei Ecu-menice, originar din România și stabilit în Italia.

Au fost de față: PP. SS. Episcopi Antim Țirgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Miercuri, 9 februarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Emmanuel A. Fthenakis, ministru fără portofoliu din Grecia — aflat în țara noastră cu o Delegație guvernamentală greacă — însoțit de Dl. Ambasador al Greciei la București, J. Ch. Cambiotis.

Au fost de față: I.P.S. Mîtropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Consilier C. Pîrvu și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

S-au schimbat păreri cu privire la trimiterea de călugări la Muntele Atos. S-au oferit oaspetelui Albumul și broșura «Biserica Ortodoxă Română».

Sîmbătă, 19 februarie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. S. Episcop Dyrair Mardichian, conducătorul Eparhiei Armeano-Gregoriene din București, care a transmis dorința Sanctității Sale Patriarhului Catolicos Vasken I, de a invita o delegație de ierarhi și profesori teologi ai Bisericii Ortodoxe Române, spre a face o vizită la Ecimiadzin.

Joi, 24 februarie 1972, la orele 20,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a luat parte, împreună cu PP. SS. Episcopi Antim Țirgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali, la recepția oferită de Consiliul de Stat și de Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România, cu prilejul vizitei în țara noastră a delegației de partid și guvernamentale a Republicii Populare Ungare, condusă de Dl. János Kádár, primsecretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

EPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA

Spicuri din activitatea Centrului eparhial și a parohiilor

Înființarea unui «Departament al publicațiilor» și deschiderea unei tipografii proprii. — În ședința din 30 octombrie 1971, Consiliul eparhial, întrunit sub președinția P. S. Episcop Victorin în Catedrala «Sfânta Treime» din Detroit, Michigan, a hotărât înființarea unui *Departament al publicațiilor*, care urmează să funcționeze sub conducerea P. Cuv. Arhim. Bartolomeu V. Anania și a D-lui George Alexe. Preocupările acestui Departament sînt legate de coordonarea activității cultural-editoriale ale Episcopiei, care în ultima vreme înregistrează progrese tot mai vădite.

Apariția publicațiilor Episcopiei a fost asigurată pînă în prezent de o mică tipografie americană din Detroit, «Chene Printing Company», care avea material tipografic și personal calificat și pentru tipărituri în diferite alte limbi. În anul 1971, ca urmare a concurenței întreprinderilor mai mari, această tipografie a fost nevoită să-și înceteze activitatea. După tratative nesatisfăcătoare cu alte tipografii, la 2 iulie 1971 Consiliul eparhial a dat o aprobare de principiu pentru deschiderea unei tipografii proprii. Trecîndu-se la punerea în aplicare a acestei hotărîri, s-a procurat o instalație tipografică IBM, care funcționează pe baza unor sisteme electronice moderne, s-au contractat matrițele pentru literă românească și o mașină specială pentru cules și imprimat titlurile și s-a amenajat spațiul necesar tipografiei, în reședința episcopală. Între cei care și-au dat voluntar concursul la lucrările de amenajare a acestei tipografii au fost și doctoranzii în teologie Dumitru Ichim și Aurel Bucălae, aflați la studii de specializare în Canada. La 30 octombrie, Consiliul eparhial și-a ratificat acordul de principiu și a aprobat investițiile făcute pentru procurarea instalației tipografice, iar la 1 noiembrie 1971 a fost inaugurată noua tipografie, care urmează să facă față necesităților editoriale ale Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America. Activitatea acestei tipografii va fi coordonată de noul «Departament al publicațiilor».

Înființarea Asociației corale «România» de pe lângă Catedrala Sfânta Treime din Detroit. — Corul Catedralei Sfânta Treime din Detroit și-a cucerit un loc de cinste prin activitatea sa din ultimul timp, între formațiile corale de muzică bisericească ale Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America. Înființat cu concursul P. C. Protopop G. Moraru și al Consiliului parohial, acest cor s-a impus printr-un bogat repertoriu de cîntece bisericești și populare.

Ca urmare a intensificării activității acestei formații corale, s-a simțit nevoia înființării unui Comitet administrativ care să se ocupe cu buna organizare și funcționare a repetițiilor și a manifestărilor artistice. Acest comitet s-a constituit la 15 august 1971, conducerea artistică a corului fiind încredințată D-lui George Alexe, ajutat de Dl. Ilie Țuțu. Recent, Comitetul a hotărît ca această formație corală să poarte

numele *Asociația corală «România»* de pe lângă *Catedrala Sfânta Treime din Detroit*, cultivând dragostea pentru cântecul bisericesc și popular românesc în mijlocul credincioșilor ortodocși români de peste Ocean.

Aniversare parohială la Detroit. — La 31 octombrie 1971, Catedrala «Sfânta Treime» din Detroit și-a sărbătorit cea de a 45-a aniversare, printr-o slujbă arhierescă solemnă, oficiată de P. S. Episcop Victorin, asistat de un sobor de slujitori.

În cadrul sfintei liturghii, P. S. Episcop Victorin a hirotonit întru ierodiacon pe monahul Leslie Jerôme Newville, întors de curînd de la studii din R. S. România, unde a obținut titlul de licențiat în teologie al Institutului teologic din București.

Între participanții la serviciul divin s-a numărat și Rev. Henry Hill, preot anglican, profesor la Universitatea din Windsor.

A urmat o agapă festivă, în cadrul căreia conducătorul parohiei din Detroit, P. C. Protopop G. Moraru, a prezentat un document istoric al acestei parohii, de la prima ei bisericuță și pînă la actuala catedrală.

Prăznuirea hramului bisericii «Sfîntul Arhanghel Mihail» din Southbridge-Massachusetts. — La 7 noiembrie 1971, P. S. Episcop Victorin a săvîrșit sfînta liturghie arhierescă în biserica «Sfîntul Arhanghel Mihail» din Southbridge, luînd parte la prăznuirea hramului acestei parohii și participînd și la alte evenimente legate de această sărbătoare.

Astfel, în ajunul hramului, după slujba vecerniei, în prezența P. S. Episcop Victorin și a altor oaspeți de seamă, a avut loc inaugurarea Muzeului «Macedonia-Alexandru Macedon», după care a urmat o reușită serbare populară, în cadrul căreia au cuvîntat P. Cuv. Arhim. Dr. Vasile Vasilachi și alți reprezentanți ai acestei parohii alcătuite din credincioși ortodocși de origine română-macedoneană. La sfîrșitul serbării, P. S. Episcop Victorin a felicitat și a binecuvîntat pe cei ce au contribuit la înființarea noului muzeu.

În ziua hramului, după oficierea sfintei liturghii, a avut loc o agapă festivă. Cu această ocazie, s-au rostit cuvîntări în care s-au evidențiat frumoasele realizări din ultimii 20 de ani (biserică, locuință parohială ș.a.) ale acestei comunități ortodoxe de credincioși româno-macedoneni de peste Ocean.

Sfințirea noii case parohiale din Hamilton. — La 13 noiembrie 1971, P. S. Episcop Victorin a oficiat slujba de sfințire a noii case parohiale din parohia Hamilton-Ontario, ridicată prin osîrdia credincioșilor de aici, conduși de P. C. Pr. Nicolae Ciurea.

La acest eveniment s-au adăugat și alte aniversări: împlinirea a 55 de ani de existență a parohiei «Învierea Domnului» din Hamilton și aniversarea a 25 de ani de la zidirea cunoscutei «Case Române» din acest oraș.

După slujba sfințirii noii case parohiale, a avut loc o masă oficială, la care, pe lângă P. S. Episcop Victorin, au participat primarul orașului Hamilton, Dl. Vic Copps și alți oaspeți de onoare. De asemenea, a participat și Dl. Bucur Șchiopu, ambasadorul R. S. România la Ottawa.

Pastorala de Crăciun a Prea Sfințitului Episcop Victorin

Cu ocazia sîntelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1971, P. S. Episcop Victorin a adresat clericilor și credincioșilor din cuprinsul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America tradiționala pastorală de împărtășire a bucuriilor creștinești și de povățuire duhovnicească în legătură cu acest mare praznic al întregii creș-

tinătăți. Spicuum câteva idei mai importante din această pastorală, publicată în nr. 12/1971 (vol. XXI) al revistei «Credința».

În introducere, P. S. Episcop Victorin se oprește asupra colindelor, cântărilor și obiceiurilor transmise din generație în generație, prin care creștinii din diferitele părți ale lumii își manifestă bucuria pentru Nașterea Domnului. Aceste colinde și obiceiuri tradiționale diferă de la provincie la provincie, uneori chiar de la sat la sat, folclorul legat de ele fiind de o bogăție și varietate neîntrecută. Varietatea se referă însă numai la cuvinte și melodii; adevărul pe care ele le exprimă este unul și același — cel cu privire la Nașterea lui Hristos —, fiind mărturisit deopotrivă de Sfânta Evanghelie, Sfânta Tradiție, istoria bisericească, iconografia creștină, cântările și slujbele religioase.

În continuare, Pastorală atrage atenția asupra faptului că Mîntuitorul Iisus Hristos, născîndu-se ca prunc, a purtat întreaga fire omenească, în afară de păcat. Păcatul este călcarea vocii lui Dumnezeu, constituind «alegerea liberă și conștientă a ceea ce este rău, în paguba binelui, în paguba unei vieți duhovnicești mai bune, personală sau obștească». Venind în lume, Iisus Hristos s-a arătat drept exemplu de viață desăvîrșită; mai mult decît atît însă, El a venit pentru a aduce izbăvirea din robia păcatului strămoșesc. În același timp, Nașterea Domnului constituie pentru fiecare creștin dovada cea mai puternică a iubirii lui Dumnezeu față de toți oamenii, prin trimiterea Fiului Său în lume. De aceea, creștinii sînt datori să răspundă la această iubire, prin dragostea lor față de semenii.

În ultima parte a Pastoralăi, P. S. Episcop Victorin subliniază că Nașterea Domnului constituie unul din cele mai alese prilejuri de bucurie, mulțumire și reculegere sufletească și îndeamnă pe clericii și credincioșii din cuprinsul Episcopiei sale să folosească acest praznic creștinesc pentru propășirea în credința ortodoxă străbună, precum și pentru împăcare și bună învoire între toți fiii Bisericii Ortodoxe Române în America.

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN SOFIA

Sărbătorirea Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezei

În anul 1971, parohia ortodoxă română din Sofia s-a bucurat de sărbătorirea mai multor împliniri duhovnicești, acestea fiind încununate cu sărbătorirea marilor praznice ale Nașterii Domnului, Anului nou și Bobotezei, serbate după rînduiala tradițională bisericească, cu păstrarea frumoaselor datini strămoșești.

În ziua întîi de Crăciun, după oficierea sfintei liturghii, preotul paroh Alexandru Munteanu a dat citire *Pastoralăi* Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

După aceea, în biserică a avut loc un bogat concert de colinde românești; executate de corul bisericii, sub conducerea dirijorului Nicolae Ribarov. Preotul paroh, în cuvinte alese, a pregătit atmosfera în cadrul căreia s-au cîntat colindele, arătînd valoarea acestor bunuri sufletești păstrate ca o zestre de la strămoșii noștri, care exprimă în frumoase melodii populare învățătura ortodoxă despre Nașterea Domnului. Programul a cuprins următoarele colinde: *Bună dimineața la Moș Ajun*, de Al. Podoleanu; *O, ce veste minunată, Nouă azi ne-a răsărit și Moș Crăciun*, de D. G. Kiriac; *Steaua sus răsare*, de I. D. Chirescu; *Mare minune s-arată*, de P. Ciorogariu; *Praznic luminos și Astăzi s-a născut Hristos*, de T. Popovici; *Cetiniță-cetioară*, de Gh.

Cucu (armonizat de Pr. Ioan Popescu-Runcu); *Lerui-Ler*, de Gabriel Popescu și *Noël*, de A. Adam.

Membrii Consiliului parohial, Comitetul parohial și toți credincioșii care au participat la sfânta liturghie s-au adunat apoi la locuința parohială. Aici, în fața Stelei frumos împodobite și a Pomului de Crăciun, s-a cântat mai întâi Troparul Nașterii și apoi câteva colinde, după care s-au împărțit celor mici și celor mari darurile trimise în acest scop de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Interpretarea colindelor, împărțirea darurilor și atmosfera caldă, sărbătorească, din jurul Pomului și a Stelei au oferit credincioșilor ortodocși români de la Sofia clipe de aleasă bucurie duhovnicească.

La 1 ianuarie 1972 preotul paroh a fost invitat să facă parte din soborul de la Catedrala Sfântul Alexandru Nevski, unde a slujit Prea Fericitul Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, oficiindu-se după tradiție un Te-Deum.

Duminică 2 ianuarie, în biserica ortodoxă română din Sofia s-a oficiat sfânta liturghie, la care, după urările de sănătate, pace și mult belșug în toate, adresate celor prezenți de către preotul paroh, s-a oficiat Te-Deum-ul pentru Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și pentru Prea Fericitul Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, pentru Conducătorii Republicii Socialiste România și pentru Conducătorii Republicii Populare Bulgaria, precum și pentru credincioșii ortodocși români și bulgari.

În ziua de 5 ianuarie, în ajunul Bobotezei, preotul împreună cu cântărețul bisericii au vizitat o parte din credincioșii comunității ortodoxe române, stropindu-le cu aghiazmă, după obiceiul din țară, familiile și casele.

Sfințirea apei din ziua Bobotezei s-a făcut în biserică, într-un cadru solemn, în prezența credincioșilor care au venit, după datină, la oficierea acestei slujbe.

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN LONDRA

Și în anul acesta, Parohia ortodoxă română din Londra a editat bine-cunoscuta carte de informare, cultură și zidire sufletească: *The Altar Almanach 1971—1972, Romanian Orthodox Parish-London* (Almanahul parohiei ortodoxe române din Londra, 1971—1972), Londra, 1972, 224 p.

De la început, precizăm că a fost editat pentru doi ani, datorită faptului că preocupările de ordin pastoral au fost mari, iar materialul publicat destul de bogat.

Almanahul își deschide paginile cu un articol omagial dedicat Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul României: *Prea Fericitul Justinian al României la vârsta de 70 de ani*. Personalitatea bine-cunoscută a Prea Fericirii Sale și forța ei morală este apreciată în creștinătatea de azi ca o cheie de boltă. De aceea cuvintele omagiale reliefează «ecumenismul și umanismul creștin» al Prea Fericitului Patriarh Justinian. Sînt trecute ca într-o «carte de aur» vizitele și contactele din ultimul timp pe care le-a avut Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române cu conducătorii de Biserici Ortodoxe și neortodoxe, contacte cu fruntași ai vieții politice și de stat cu vederi politice diferite, dar uniți în aceleași aspirații: pacea și libertatea popoarelor.

Cuvinte calde și demne, încheie acest omagiu: «Umanismul Prea Fericitului Patriarh este practic, ca acela al sfinților Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Ambrozie. Om adevărat este cel ce muncește, e drept, bun și slujește pe toți, fără discriminare; el face să înflorească frumusețile vieții în jurul său și pentru toți semenii săi.

La începutul celui de al optulea deceniu de viață al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, rugăm smeriți pe bunul Dumnezeu să dăruiască Prea Fericirii Sale, pe mai departe, sănătate și puteri de muncă, spre călăuzirea Bisericii noastre Ortodoxe strămoșești și spre buna lucrare a creștinătății, pentru unitatea Bisericii, pacea și fericirea întregii lumi».

Biblia în lumea de astăzi este o cuvîntare de salut a Grației Sale Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, adresată Societății biblice la 3 iunie 1970. Grația Sa socotește Biblia ca aparținînd comunității credincioșilor; în ea se găsește activitatea lui Dumnezeu în decursul istoriei. După ce arată rolul fiecărei Persoane divine în iconomia mîntuirii, autorul analizează posibilitatea înțelegerii cuvîntului lui Dumnezeu sub inspirația Duhului Sfînt. De fapt, Duhul Sfînt «ca cel ce este de viață dătător» conduce Biserica și implicit pe credincioși.

După partea introductivă a Almanahului, urmează rubricile propriu-zise.

I. — «Biserica și doctrina»

Rubrica se deschide cu studiul P. S. Episcop vicar Antonie Plămădeală, *Maica noastră (Maica Domnului nostru) în teologia și viața ortodoxă*, care, după ce face o introducere în curentele teologice de astăzi, arată că Maica Domnului se bucură de un cult deosebit în lumea creștină, dar mai ales în cultul ortodox. P. S. Sa arată că sînt trei determinante care justifică și întăresc teologia mariologică: a) Închinarea îngerului; b) Participarea la nunta din Cana Galileei și c) Cuvintele Mîntuitorului, cînd era răstignit pe cruce.

În continuare, sînt arătate pozițiile ortodoxe ale cinstirii Maicii Domnului, atît ca rugătoare, dar mai ales ca mijlocitoare între credincioși și Dumnezeu. Creștinismul primar a cinstit pe Maica lui Dumnezeu, sinoadele i-au recunoscut demnitatea și chiar Conciliul al II-lea de la Vatican recomandă deosebita cinstire pentru maica Fiului lui Dumnezeu. În această situație de «Maică a tuturor creștinilor», rolul ei este covârșitor și este bine ca Bisericile creștine să ajungă la același cult pentru ea, pe calea înțelegerii și a unității de credință.

Probleme și perspective ale teologiei ortodoxe, de Pr. Prof. D. Stăniloae — articol de teologie dogmatică, bazat pe teologia Sfinților Părinți —, dezbate unele puncte doctrinare asupra cărora interpretările diferă. De altfel articolul este un eseu din mai multe lucrări ale cunoscutului profesor. Ceea ce este nou și important în acesta este faptul că invită confesiunile nu atît la confruntarea învățăturii lor, ci mai ales la clarificarea doctrinei. Ajungînd, aici, teologia ortodoxă sfătuiește confesiunile să-l înțeleagă atît pe Dumnezeu, ca iubire, dar și pe credincios ca ecou și realitate a acestei iubiri divine.

O privire asupra teologiei dogmatice românești, de Diac. Ion Bria, este un studiu care caută și reușește să înfățișeze adevărata forță și preocupare a teologiei dogmatice românești. După ce este arătat rolul de afirmare al teologiei românești în toate laturile în spiritul autentic patristic, autorul arată că sînt o serie de caracteristici de care trebuie să țină cont teologia românească și pe baza cărora este vădită dezvoltarea gîndirii teologiei românești, și anume: a) Abandonarea spiritului scolastic și întoarcerea la gîndirea patristică; b) Împletirea teologiei cu viața Bisericii și viața credincioșilor; c) Interesul deosebit pentru Mișcarea ecumenică și promovarea principiilor de înțelegere și contacte reciproce spre un dialog fructuos. Autorul analizează o serie de scrieri ale teologilor ortodocși români, scrieri care situează teologia

ortodoxă română pe poziții deosebite și acceptabile. În concluzie, autorul cheamă dife-ritele confesiuni și Biserici, la o adevărată înțelegere a teologiei ortodoxe românești.

Model de învățătură în creștinismul primelor veacuri la români, de Pr. Prof. Al. Ciurea, este un studiu succint în care sînt expuse perioadele de formare, de înflorire și de glorie ale poporului român. Autorul a împărțit articolul în cinci capitole, plecînd de la pătrunderea creștinismului pe teritoriul daco-roman, limba și cultul, argumen-tele filologice în favoarea latinității, combaterea unor teorii false asupra originii poporului român, scrieri și mărturii din primele veacuri pe teritoriul patriei, pentru a da o imagine justă a istoriei creștinismului în părțile noastre.

Din nou despre data Paștilor, de Pr. Ath. Negoită, este un studiu în legătură cu uniformizarea datei Paștilor în Biserica creștină, știut fiind că problema sărbătoririi Paștilor este astăzi în atenția Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Autorul expune diferite puncte de vedere: catolice și protestante, arătînd că Biserica Ortodoxă este păstrătoarea tradiției primelor veacuri. Conferințele, întrunirile, și simpozioanele care au avut loc nu au ajuns pînă acum la un acord, dar autorul crede că se va ajunge în o soluție în vederea satisfacerii dorinței Mișcării ecumenice și a unității de cre-dință. Problema este în studiu și nu va putea fi rezolvată dacă nu se va ajunge, mai întii, la o înțelegere a calendarului astronomic de către toate Bisericile Ortodoxe locale și apoi la o acțiune comună în vederea prăznuirii Sfințelor Paști la aceeași dată de către toată creștinătatea. Autorul subliniază aportul Bisericii Ortodoxe Ro-mâne în rezolvarea acestei chestiuni.

Mărturisirea de credință creștină ortodoxă este un extras din *Învățătura de cre-dință creștină ortodoxă*, tipărită în timpul Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române (București, 1952). Acest extras cuprinde cîteva date, în-țrebări și răspunsuri prescurtate referitoare la: Taina Sfîntului Botez, Ungerea cu Sfîntul Mir, Pocăința, Sfînta Euharistie, Hirotonia și Maslul.

II. — «Biserica și viața»

Importanța viitorului Sinod Ecumenic, de Pr. D. Popescu, este un studiu istoric-dogmatic ce înfățișează situația întrunirilor interortodoxe după căderea Constantino-polului sub otomani (1453). După această dată, rolul important al formulării și trans-miterii învățăturii de credință ortodoxă l-au avut Bisericile Ortodoxe locale, iar în mod special se remarcă Biserica Ortodoxă Română care convoacă și un sinod pan-ortodox la Iași, în 1642, fiind aprobată Mărturisirea de credință a mitropolitului Petru Movilă. Din cauza împrejurărilor istorice vitrege nu s-au mai putut întruni sinoade ortodoxe. Abia în zilele noastre, Conferințele panortodoxe de la Rodos și Conferin-țele pregătitoare ale Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe duc la îndeplinire unele hotărîri pentru apropiata dată a întrunirii Sinodului. În concluzie, scrie autorul, «pu-tem spune că importanța viitorului sinod ecumenic constă în faptul că oferă Bisericii Ortodoxe un prilej binevenit de a reactiva, spre binele tuturor, instituția sinodală ecumenică a Bisericii, infirmînd pe această cale opiniile celor ce subestimau capaci-tatea Ortodoxiei de a convoca un astfel de sinod, că va pune în evidență adevărata semnificație pe care noțiunea de «aggiornamento» o dobîndește în gîndirea ortodoxă și în aceea că va da noi impulsuri atît ecumenismului contemporan cît și diaconiei, ca mișcări menite să contribuie pe de o parte la apropierea și unitatea Bisericii, iar pe de altă parte la apropierea, unitatea și colaborarea dintre oameni și popoare».

Hirotonirea Canonului John R. Satterthwaite ca episcop de Fulham la sărbă-torirea Sfinților Simion și Iuda în Westminster Abbey, de Rev. Can. H. M. Waddans,

este o dare de seamă în care autorul își expune părerile despre treapta ierarhică episcopală. Din cuprinsul expunerii sînt evidente influențele protestante în hirotoniile anglicane. Totuși anglicanii recunosc hirotonia ca taină a Bisericii.

Sinodul consultativ anglican, de Rev. John W. A. Howe și *Conducerea bisericească în Anglia* de Rev. Henry Cooper, sînt două studii documentare care zugrăvesc actuala situație a conducerii Bisericii Angliei. Alături sinodul, pe plan mai larg, cit și conducerea sobornicească în Comuniunea anglicană ar fi două soluții de a rezolva multe probleme și două părți larg-deschise pentru ajungerea la o cunoaștere mai aprofundată a anglicanismului de către celelalte confesiuni și invers. Sinodul este necesar în Biserica Angliei pentru acțiuni comune, iar conducerea bisericească este în măsură să perfecteze contactele și chiar dialogul din cadrul Mișcării ecumenice.

Rolul capelanului în saloanele de bolnavi, de John H. Curtis, este o trecere în revistă a importanței capelanilor din cadrul spitalelor. Se cere o mai deplină exigență și un răspuns mai prompt la cerințele credincioșilor. Se preconizează noi forme de activitate în acest domeniu.

Educația teologică comună în perspectiva ecumenică, de Frank Weston, de la Colegiul Înălțării (Birmingham) este un studiu ce se referă la generația tină de teologi cărora le aparține și soluționarea problemelor ecumenice actuale, dar mai ales perspectiva viitorului. În acest sens, autorul caută să convingă pe cititor că numai o pregătire serioasă și o educație comună ecumenică pot duce la rezolvarea problemelor. Colegiile teologice, trebuie să-și canalizeze activitatea și educația în spiritul înțelegerii și prețuirii spre o angajare la înfăptuirea unității de credință.

Iconomia Sfintului Duh, de Pr. Constantin Galeriu, este un studiu referitor la harul și darurile Sfintului Duh transmise la Cincizecime Bisericii lui Hristos. Autorul analizează, pe baza Sfintei Scripturi, fiecare dar transmis de Sfintele Taine și în special taina Mirungerii, demonstrînd importanța acestei învățăturii ortodoxe.

Învieerea ca sens și finalitate a lumii, după învățătura ortodoxă, de Pr. Ilie Moldovan, articol de înduhovnicire ortodoxă, care prezintă învierea ca fiind o finalitate a temporalului, dar și deschiderea perspectivelor eterne.

O precizare a autorității Sfintei Scripturi și natura sfîntă a Mirungerii, de Roger Wilkinson, este o considerație destul de interesantă referitoare la Sfînta Evanghelie după Marcu. Autorul insistă asupra textelor Scripturii care vorbesc despre instituirea și precizarea Tainei Ungerii cu sfîntul mir.

Dialogul interreligios, de Al. Stan. Autorul face o apreciere asupra lucrărilor și hotărîrilor Consfătuirii de la Ajaltoun (Liban) la care au participat delegați creștini, budiști, hinduși și musulmani.

Urmează: Așteptare de Paști, versuri de Dumitru Ichim; *Jertfa Euharistică — centru al Sfintei Liturghii*, de Pr. Anatolie Zarea.

Pictura bisericească actuală în România, de G. Popescu-Vîlcea, secretarul Comisiei de pictură din Patriarhia Română. Autorul trece în revistă recente restaurări, innoiri, spălări de pictură și lucrări noi. Se subliniază faptul că lucrătorii și maeștrii din acest domeniu respectă vechea erminie și se înregistrează efectele dorite. Pictura bisericească a fost bizantină și poartă permanent pecetea bizantină, care este potrivită alături pentru spiritualitatea noastră cit și pentru răspunderea la necesitățile evanghelice și tradiționale.

III. — «Trăirea filocalică»

Impresii din România, de Ilse Friedeberg, este un jurnal de călătorie, prezentînd realitățile pitorești, religioase și culturale ale României socialiste. Conținutul articolului este o emoționantă mărturie pentru cei ce vizitează țara noastră. Mînăstirile, locașurile de cult din orașe, parohiile de provincie, dar mai ales credincioșii și locuitorii țării noastre prezintă o rară originalitate. Ospitalitatea de pretutindeni, ca și specificul: popor de origine latină, dar ortodox, sînt evidențiate în acest articol.

În continuarea rubricii sînt inserate cîteva date biografice și scurte caracterizări ale unor personalități de profundă trăire monahală din mînăstirile românești. Astfel, *Protosngehul Vlchentie Mălău* de la Mînăstirea Secu, de Ierodiacon Ioachichie Bălan; *Maica Pelaghia* de la Mînăstirea Văratec, de Monahia Nazaria Niță; *Maica Palsia*, stareță — onorifică la Mînăstirea dintr-un lemn, de Ierom. Chesarie Gheorgescu.

Viața zilnică în Mînăstirea Văratec, de Monahia Nazaria Niță, scoate în evidență trăirea în duh și rugăciune a viețuitoarelor mînăstirii. La baza tuturor preocupărilor stau voturile monahale, respectate cu sfințenie și fără de care nu poate fi organizată obștea monahală. În afara acestor precizări, autoarea face și un scurt istoric al mînăstirii și perspectivele acesteia, ca important centru turistic și cultural.

Muntele Tabor și călugării români, de aceeași autoare, este o informare despre Muntele Tabor, semnalată și în *Almanahul pe 1970*.

Viața religioasă și monastică în Biserica Angliei, de Părintele Campbell, prezintă un scurt istoric al monahismului englez. Studiul este important pentru faptul că religiozitatea profundă a englezilor nu putea înlătura această formă de trăire în meditație și gîndire creștină a sfaturilor Evangheliei. Evident că au fost perioade istorice cînd monahismul a fost desființat în Marea Britanie, datorită rolului lui ca instrument și moștenire a romano-catolicismului și apoi ca formă iezeită anticulturală, cu care anglicanii nu s-au împăcat. Mișcarea de la Oxford reinviază vechile preocupări ale trăitorilor orientali, încît astăzi viața monahală este destul de intensă în diferite ordine specifice Bisericii Angliei și cu vădite influențe catolice. Autorul este convins că adevăratul monahism constituie un pion de bază al Mișcării ecumenice.

Cîntare sufletului, versuri de Penny Garrad, incheie rubrica.

IV. — «Contacte»

Simpozionul greco-român, Tesalonic, 1970, de Pr. Prof. Alexandru Ciurea, este o dare de seamă și o apreciere a acestui for științific. Semnalarea lui, precum și desfășurarea lucrărilor, inclusiv comunicarea P. C. Pr. Prof. Al. Ciurea de la Institutul teologic din București, au fost inserate în paginile revistelor teologice centrale.

Afinități religioase și de cultură între daci și britani, de Diac. P. I. David, este o cercetare documentară a acestei probleme nestudiată pînă acum. Afinitățile sînt destul de apropiate atît în ceea ce privește religia dacilor și a celților, cît și în ce privește pătrunderea creștinismului la populația daco-romană și britană. Pe baza unui material arheologic inedit și pe baza unor documente neluate în seamă, autorul ajunge la concluzia că dacii și celții s-au înrudit nu numai pe calea religiei, dar și prin sînge. Celții au cutreierat pămîntul dacilor, iar dacii au ajuns, cu sau fără voia lor, pe pămîntul Albionului.

V. — «Știri bisericești»

Canterbury, 1970, de N. Mihăiță. După un scurt istoric al localității și importanța religioasă ca vechi centru creștin, autorul prezintă un calendar al vieții, acti-

vității, martirajului și tradiției lui Thomas Becket, de la a cărui moarte s-au împlinit 800 de ani. Serbările cu acest prilej din Marea Britanie au depășit un moment obișnuit, național și bisericesc, devenind o manifestare a credincioșilor pentru respectul trecutului, pentru aprecierea justă a faptelor și spre o reînnoire a vieții fiecăruia.

Noi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române este o scurtă înfățișare biografică a celor aleși: P. C. Pr. Dr. Vasile Coman, cunoscut cercetător, bun administrator, și distinsă personalitate, protopop al Brașovului, a fost ales episcop al Episcopiei Ortodoxe Române din Oradea; P. Cuv. Arhim. Antonie Plămădeală, cunoscut clerului ortodox român ca luminat cercetător în domeniul teologiei sistematice și ecumenice, cu studii de specialitate la Oxford și Londra, supus și ascultător monah, vrednic reprezentant al teologiei ortodoxe române peste hotare, a fost ales episcop-vicar patriarhal; P. Cuv. Nestor Vornicescu, starețul Mănăstirii Neamț, apreciat gospodar și îndemnativ descoperitor de manuscrise vechi, a fost ales episcop vicar al Arhiepiscopiei Craiovei și P. Cuv. Arhim. Gherasim Cristea, smerit călugăr și neobosit organizator, a fost ales arhieru-vicar al Episcopiei Dunării de Jos.

Rubrica se încheie cu o cronică a Parohiei Ortodoxe din Londra și contribuția ei la înlăturarea urmărilor inundațiilor din primăvara anului 1970.

VI. — «*Recenzii*», este ultima rubrică a *Almanahului Parohiei Ortodoxe Române din Londra* pe anul 1971—1972.

Cele șase rubrici ale volumului, sînt bine proporționate și minuțios alcătuite, formînd din *Almanah* o carte pe cît de informativă pe atît de utilă. Importanța crește și prin faptul că această carte apare cu articole publicate în trei limbi (română, engleză și franceză), fiind accesibilă unui mare număr de cititori.

Strădania strîngerii materialului și apariției cărții se datorește muncii meritorii a Părintelui Profesor Lucian Gafton, editorul *Almanahului*.

VICARIATUL ORTODOX ROMÂN DIN R. S. F. IUGOSLAVIA

Comunitățile ortodoxe române din R. S. F. Iugoslavia, reunite în «Vicariatul ortodox român», își desfășoară activitatea în cadrul învățaturii creștine dreptslăvitore, al specificului lor tradițional și al respectării legilor civile ale statului pe teritoriul căruia ființează. În anul 1971, aici au continuat să apară obișnuitele publicații de zidire sufletească, pentru orientarea clerului și a credincioșilor în problemele duhovnicești, bisericești și de interes general cetățenesc. Prezentăm succint, în cele ce urmează, ultimul număr pe anul 1971 al periodicului «*Credința*» și *Calendarul bisericesc* pe anul 1972.

«*Credința*», organul Asociației clerului ortodox român
P. S. A. Voivodina, anul 3, nr. 7 (3), 1971.

În acest număr sînt incluse articole legate de marele praznic creștin al Nașterii Domnului și dări de seamă privind evenimente și știri din viața unor parohii.

Pruncul Iisus — pacea inimii noastre, de Pr. Iuliu Zgîrgea, subliniază ideea că luminata sărbătoare a Crăciunului aduce adîncă bucurie, reculegere și pace în sufletele creștine, deoarece Domnul nostru Iisus Hristos a venit în lume pentru mîntuirea tuturor, pentru a ne împăca cu Dumnezeu, a ne lumina cu învățăturile Sale și a ne dăruia pacea Sa. El nu a îndemnat pe credincioși să renunțe la bucuriile oferite de viață și lumea înconjurătoare, dar le-a atras atenția asupra țelului suprem, mîntuirea, care dă adevărată valoare și sens vieții pămîntești. Prin rugăciune și fapte de iubire

față de semenii, creștinii fac din sufletul lor «un loc al păcii, al dragostei și al bunei-înțelegeri».

Gînduri de Crăciun, de Părintele Dionisie, e o meditație creștină care îndeamnă la examinarea conștiinței și la adîncirea legăturii credincioșilor cu Dumnezeu.

Reflexii și impresii de călătorie, de A. U., prezintă unele momente legate de activitatea Asociației clerului ortodox român din R. S. F. Iugoslavia. Astfel, sînt relateate impresii din excursia organizată de această Asociație pentru vizitarea unor monumente istorice, îndeosebi mînăstiri, de pe teritoriul R. S. F. Iugoslavia. Vizitînd mînăstirile: Manasia, Jicea, Studenița și biserica Lazarica din Crușevăț, autorul consemnează că la multe din aceste monumente istorice s-au găsit hrisoave care mărturisesc despre daniile domnitorilor români, aceste locașuri fiind nu numai tezaure duhovnicești, ci și naționale.

Credința, de Moise Ianăș, analizează puterea generatoare de fapte bune a acestei virtuți care concentrează în jurul ei întreaga viață creștină. Se subliniază aportul credinței la călăuzirea actelor credincioșului și necesitatea credinței pentru mîntuire.

În cadrul știrilor din viața parohiilor, sînt consemnate diferite date privind:

— *Corul din Ecica*. — Corul bisericesc «Ștefan Ștefu» din Ecica a luat ființă cu 86 de ani în urmă, fiind una din formațiile corale cele mai vechi și mai active din Banatul iugoslav. Sînt trecute în revistă etapele cele mai importante ale activității acestui cor, subliniindu-se că la 11 iunie 1957 Corul din Ecica, sub conducerea preotului Iosif Iorga, a fost prezent la întîmpinarea delegației Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu ocazia vizitei făcute Bisericii Ortodoxe Sîrbe. În cei 86 de ani de existență, acest cor a desfășurat o bogată activitate de promovare a cîntării bisericesti și populare.

— *Corul din Satul Nou*. — Începuturile acestui cor se leagă de o modestă organizație corală întemeiată în anii 1870—1871 și continuată — cu unele întreruperi — de generațiile următoare. Reorganizarea și statutele acestei formații corale s-au înfăptuit în anul 1911, dar activitatea neîntreruptă s-a desfășurat abia după terminarea primului război mondial. Sub conducerea cîntărețului bisericesc Nicolae Fiștea, Corul din Satul Nou a cunoscut realizări din cele mai frumoase, pînă în anul 1947, apoi, sub conducerea cîntărețului bisericesc Vasile Lazăr și a actualului dirijor, cîntărețului bisericesc Costa Mărghitecan, a adus contribuții de seamă la cultivarea cîntărilor bisericesti și naționale.

— *Biserica din Glogoni* și-a serbat anul acesta cel de al 60-lea an de existență. După efectuarea unor însemnate lucrări de întreținere și reparații, în ziua de 15 august 1971 s-a oficiat aici o slujbă solemnă, iar biserica a primit hramul Adormirii Maicii Domnului.

— *Parohia Strajei* a fost înzestrată, prin rîvna Consiliului parohial și munca benevolă a credincioșilor, cu o nouă casă parohială.

— *Biserica din Omolița* a fost sfințită în ziua de 12 septembrie 1971, după ce a fost reparată și pictată, cu ajutorul contribuției credincioșilor ortodocși români din localitate și din împrejurimi.

— *Parohia ortodoxă română din Ecica* desfășoară o bogată activitate bisericască și culturală. În acest sens, se semnaleză că la biserica «Pogorîrea Sfîntului Duh» de aici a avut loc la 22 august 1971 o serbare duhovnicească, alcătuită din poezii în limba română și sîrbă și cîntări bisericesti ortodoxe, precedată de cuvîntul preotului paroh Iosif N. Iorga.

— *Biserica din Doloave*, reînnoindu-și podoaba, după 80 de ani de existență, prin reparații radicale și pictură nouă a interiorului, a fost sfințită în ziua de 3 octombrie 1971, de către P. C. Pr. Vicar Aurel Uroș, înconjurat de un sobor de preoți. Corul bisericesc și fanfara credincioșilor ortodocși români de aici desfășoară o frumoasă activitate.

— În parohiile *Ritișor*, *Deliblata* și *Petrovăsila*, precum și în alte parohii ortodoxe române din aceste părți, credincioșii au contribuit cu donații și muncă benevolă la realizarea unor lucrări de reparații sau la înzestrarea locașurilor de închinare cu cele necesare cultului.

Calendar bisericesc pe anul bisect 1972,

editat de Vicariatul ortodox român din R. S. F. Iugoslavia, 42 p.

Coperta acestui Calendar înfățișează monumentală biserică din Alibunar, zidită în anul 1898, cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

În cadrul părții calendaristice propriu-zise, pe lângă îndrumările tipiconale obișnuite, este publicat *Șematismul* Vicariatului, cuprinzând date statistice asupra Consistoriului vicarial, Consiliului vicarial și Consiliului disciplinar, precum și asupra parohiilor din cuprinsul acestui Vicariat.

Pr. Vicar Aurel Uroș prezintă apoi articolul de fond al acestei publicații, intitulat *Vicariatul ortodox român din Banatul iugoslav*, din care se desprind următoarele :

După cum pe teritoriul R. S. România se află și alte naționalități conlocuitoare, între care și o populație sîrbă, tot așa în R.S.F. Iugoslavia există circa 40 de așezări românești. Întrucît înainte de primul război mondial aceste așezări făceau parte din Imperiul austro-ungar, din punct de vedere confesional au depins de conducerea centrală a ortodocșilor români aflați în granițele acestui Imperiu, avînd sediul la Sibiu — reședința mitropolitană a Ortodoxiei transilvănene — și fiind sub jurisdicția episcopilor de la Caransebeș și Arad. Legea de bază pentru parohiile ortodoxe române din aceste părți a continuat să fie Statutul șagunian, care era normativul orînduirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.

În noua orînduire a vieții cetățenești din R.S.F. Iugoslavia, cultele religioase au dobîndit independență deplină și egalitate între ele, fiind libere să-și desfășoare activitatea, cu respectarea legilor țării. Clerul și credincioșii ortodocși români din parohiile de aici au dovedit loialitate față de Stat și au contribuit la înlăptuirea acțiunilor de interes obștesc. De aceea, la cerere, au primit din partea Conducerii de Stat a R.S.F. Iugoslavia dreptul de a se organiza într-un Vicariat, menținînd dependența spirituală și canonică cu Biserica Ortodoxă Română. Reorganizarea comunităților ortodoxe române de aici în Vicariat contribuie la o mai bună desfășurare a activității bisericești și la împlinirea cerințelor duhovnicești ale credincioșilor.

În concluzie, se cere preoților să depună o muncă tot mai stăruitoare pentru consolidarea Vicariatului, iar credincioșilor li se cere încredere, sprijin și ascultare, în vederea propășirii vieții bisericești de aici.

La rubrica «*Parohiile noastre*» sînt înfățișate două din comunitățile ortodoxe române — Alibunar și Grebenat.

Alibunar este o așezare care a devenit în ultimul timp un adevărat orașel, avînd frumoase perspective de dezvoltare. Începuturile sale urcă pînă prin secolul al XIII-lea. Referitor la etimologia acestei așezări, se remarcă două versiuni. Prima susține că acestei așezări i s-a atribuit o denumire turcească, după numele unei căpetenii, Ali.

dat unei fîntîni (bunar, în turcește), Alibunar însemnînd deci *fîntîna lui Ali*. Altă versiune susține că denumirea provine din contragerea a patru cuvinte de origine celtică (al = mare; bun = deal; i = la; ar = loc), ceea ce ar însemna *loc la dealul mare*.

Împotriva stăpînirii otomane au avut loc aici numeroase răzmerițe ale localnicilor, îndeosebi în 1717, 1787 și 1788. În urma răscoalei populației din 1848, au fost distruse arhivele civile și bisericești de aici. Credincioșii ortodocși români s-au asociat cu cei sîrbi și au zidit o biserică comună, care a fost sfințită în anul 1735, de către episcopul Maxim Nestorovici. Aceasta a fost apoi înlocuită cu o altă biserică, tot comună, sfințită de episcopul Iosif Ioanovici Șacabent, la 1798. Acest lucru dovedește că românii ortodocși din aceste părți, aflați sub presiunea catolică, au preferat să intre în legătură cu Mitropolia Carlovițului, pentru a-și apăra credința.

În 1872 credincioșii ortodocși români din Alibunar s-au organizat într-o parohie separată, iar în 1898 au zidit actuala biserică, sfințită în anul 1912, de către dr. Miron Cristea, episcopul Caransebeșului. Credincioșii din această parohie desfășoară o frumoasă activitate bisericească. Ei au ridicat o frumoasă casă parohială și contribuie la susținerea materială a parohiei lor.

Grebenăț este o așezare pur românească. Săpăturile arheologice au dovedit că în timpul stăpînirii romane aici exista un puternic centru militar. În hrisoave, această localitate apare, sub denumirea de *azi*, în anul 1341.

Biserica de aici a fost sfințită a doua oară în anul 1795, după «răzmerița» turcească din 1788, așa cum reiese din pisania scrisă pe o tablă de lemn, în românește, cu litere cirilice; ea este însă mult mai veche.

Satul are două parohii. Arhiva și matricolele parohiale se păstrează începînd cu anul 1791. Din cercetarea materialului arhivistic rezultă un lung șir de preoți cu nume românești. Iconostasul (catapeteasma) este pictat în 1795 și restaurat în 1936.

În ultimii zece ani, la clădirea bisericii s-au făcut însemnate reparații. Turla a fost acoperită în anul 1966 cu tablă groasă, zidurile clădirii au fost consolidate și s-a introdus curentul electric. Credincioșii din *Grebenăț* se disting prin hărnicie, cinste și grijă față de locașul lor de cult, pentru care jertfesc contribuții în bani și muncă.

La rubrica «*Partea duhovnicească*», cu care se încheie Calendarul, sînt inserate articole de zidire sufletească a credincioșilor, din care amintim:

— *Rugăciune*, un scurt catehism care arată ce este rugăciunea, care sînt foloasele ei, de cîte feluri este, cînd și cum trebuie să se roage creștinul;

— *Despre rugăciune*, fragment din cartea *La picioarele Stăpînului meu*, de Sadhou Sundar Sing, relevînd foloasele rugăciunii pentru propășirea duhovnicească a credincioșilor;

— *Ce este Biserica*, extras din lucrarea *Biserica lui Dumnezeu*, de Diacon Nicolae Mladin, subliniind caracterul Bisericii de comunitate a credincioșilor care mărturisesc aceeași credință și se împărtășesc din harul sfințitor ce se transmite prin Sfintele Taine;

— *De ce se aprinde candelă în fața icoanei*, povățuire duhovnicească a credincioșilor, extrasă din cartea *Scrisori misionare*, de Episcop Nicolae Velimirovici, tradusă din limba sîrbă de Pr. A. Uroș-Doloveanu.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

CUVÎNTAREA ROSTITĂ DE MITROPOLITUL MELITON AL CALCEDONULUI CU OCAZIA SĂRBĂTORIRII HRAMULUI SCAUNULUI ECUMENIC. — În ziua de 30 noiembrie 1971, membrii Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice au săvârșit sfânta liturghie arhierescă, în biserica patriarhală din Constantinopol, în cadrul sărbătoririi Sfântului Apostol Andrei, cel întâi chemat, patronul Scaunului ecumenic. În prezența Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora, serviciul divin a fost oficiat de II. PP. SS. Mitropoliți: Meliton al Calcedonului, Chiril al Chaldeeii, Hrisostom al Neocezareei, Maxim al Laodiceei, Maxim al Sardelor, Ieronim al Rodopolei, Simeon al Irinupolei și Gabriel al Coloniei.

Cu acest prilej, Mitropolitul Meliton al Calcedonului a rostit o cuvîntare în care — după ce a arătat rolul Sfântului Apostol Andrei, de evanghelizator și întemeietor al Patriarhiei Ecumenice — a vorbit despre rolul actual pe care îl are de îndeplinit Patriarhia Ecumenică între celelalte Biserici creștine. În general, Biserica — a spus Mitropolitul Meliton — trăiește în istorie, dar ea constituie și «o prezență ontologică de dimensiuni supraistorice, ale cărei elemente esențiale sînt în același timp soteriologice, pnevmatologice și eshatologice. De altfel, Biserica nu cedează triumfalismului, în sensul experienței istorice umane. Căci ea este împodobită, dar nu în această lume. Ea este împodobită de Dumnezeu și Biserica este o podoabă a lui Dumnezeu ... Dacă, în împrejurări asemănătoare celor prezente, Biserica în general și în special Biserica noastră de Constantinopol ar avea un cuvînt cu care s-ar putea lăuda, cel mai potrivit ar fi acela al Sfântului Apostol Pavel: «Eu m-am răstignit împreună cu Hristos» (Gal. II, 19)».

Explicînd acest lucru, Mitropolitul Meliton al Calcedonului a arătat că «Marea Biserică (Patriarhia Ecumenică) își dă seama din ce în ce mai mult că Scaunul ecumenic este în ultimă analiză o Cruce, o responsabilitate, o datorie ... Nimeni însă nu se răstignește cu Hristos pentru scopul pentru care s-a răstignit El. Aceasta a fost făcută o dată pentru totdeauna... Răstignirea cu Hristos își găsește plenitudinea în următoarea mărturisire a Sfântului Apostol Pavel: «Dacă trăiesc, acesta nu mai sînt eu, ci Hristos trăiește în mine» ... Au existat perioade în istoria Marii Biserici (Patriarhia ecumenică), în care, înveșmîntată cu tăria și puterea lumească, înveșmîntată cu purpura privilegiilor și strălucirea cetății, ea a trăit pentru ea însăși ... Dar acum .. despuiată de orice privilegiu exterior și de orice putere temporară, ea redescoperă pentru ea însăși și revelează și altora singurele adevăruri cu privire la liniște, privilegiu, putere și mărire, adică viața în Hristos în ea însăși ... Pentru Biserica universală a trecut de mult timpul cînd «ea era îmbrăcată în haină împărătească plină de strălucire» (Sfîntul Ioan Gură de Aur, P.G., LII, 391) și a sunat ceasul splendei dezbrăcări, ceasul cel dintîi și cel din urmă al singurului refugiu de necucerit al Bisericii: *altarul euharistic*. Reuniți pentru euharistie în jurul acestui altar ridicat de Sfîn-

tul Andrei cel întâi chemat, noi oficiem taina Răstignirii și a Învierii, ca și perpetua-rea vie a lui Hristos și a Bisericii Sale».

Mitropolitul Meliton a adăugat: «Ne exprimăm fidelitatea și devotamentul față de acest Scaun venerabil și răstignit, ca și față de statornicia sa de nezdrunțat pe temelia Întîiului-chemat, față de prerogativele sfinte întemeiate pe tradiția canonică, bisericească, seculară, — prerogative de slujire în sfînta Ortodoxie și în iconomia divină care depășește toată mintea».

INCETAREA DIN VIAȚĂ A MITROPOLITULUI IACOBOS, CONDUCĂTORUL EXARHATULUI PATRIARHIEI ECUMENICE DIN R. F. A GERMANIEI. — În după-amiaza de 3 decembrie 1971 a încetat din viață în urma unui tragic accident, Mitropolitul Iacobos, conducătorul Exarhatului Patriarhiei Ecumenice din R. F. a Germaniei.

Mitropolitul Iacobos (avînd ca mirean numele Gheorghe Tzanavaris) s-a născut în anul 1920, în localitatea Adia Karystos din provincia Eubeea, dintr-o familie preotescă. După terminarea studiilor secundare, s-a înscris la Școala teologică din Halki, pe care a absolvit-o în anul 1942. În același an a fost hirotonit diacon, iar în anul 1950 a primit hirotonirea ca preot și numirea în funcția de prim-secretar al Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice. În 1954 a fost ales Mitropolit de Filadelfia. A deținut funcțiile de membru al Comisiei pentru afacerile pancreștine ale Patriarhiei Ecumenice și membru al Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Din 1964, și-a continuat studiile teologice la Universitatea din Boston (S.U.A.) unde a obținut titlul de doctor în teologie, pe baza tezei cu privire la ecleziologia teologului romano-catolic Yves Congar. În anul 1969, Sfîntul Sinod l-a numit administrator extraordinar al Arhidiecezei din Australia, iar la începutul anului 1970 a fost ales Mitropolit al Exarhatului Patriarhiei Ecumenice din R. F. a Germaniei, alcătuită din cca. 300000 de credincioși.

Funeraliile Mitropolitului Iacobos au avut loc în ziua de 7 decembrie, în catedrala catolică din Bonn. Sfînta liturghie a fost oficiată de Mitropolitul Meletios al Franței, în fruntea unui sobor de slujitori. Apoi s-a săvîrșit slujba înmormîntării, în prezența a numeroși ierarhi ortodocși, a reprezentanților altor Biserici și a unui mare număr de credincioși. Trupul neînsuflețit al Mitropolitului Iacobos a fost transportat în Grecia, pentru a fi înmormîntat în țara sa natală.

ALEGEREA NOULUI TITULAR AL EXARHATULUI PATRIARHIEI ECUMENICE DIN R. F. a GERMANIEI. — În urma încetării din viață a Mitropolitului Iacobos, la 16 decembrie 1971 Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a ales, în unanimitate, pe Episcopul Irineos Galanakis de Kissamos și Selinon ca Mitropolit al Exarhatului Patriarhiei Ecumenice din R. F. a Germaniei.

Noul Mitropolit s-a născut în anul 1911, în Insula Creta. În anul 1937 a absolvit cursurile Facultății de teologie din Atena. Pînă în anul 1946, cînd a fost hirotonit preot, a funcționat ca profesor în învățămîntul secundar. În 1946 a fost numit subdirector al Seminarului teologic din Creta, rămînînd în această funcție pînă în anul 1958, cînd a fost ales Episcop de Kissamos și Selinon. Între anii 1950—1952 a făcut studii superioare la Paris și la Lille, iar în 1956 la Frankfurt. În timpul celor 12 ani ai săi de episcopat, el a desfășurat — în colaborare cu preoți și teologi laici de frunte — o bogată activitate bisericească. Întemeierea Academiei Ortodoxe din Creta constituie una din realizările cele mai frumoase ale muncii sale.

Mitropolitul Irineos Galanakis este o personalitate binecunoscută în cercurile ortodoxe și ecumeniste din Europa.

Instalarea sa oficială a avut loc în ziua de 6 februarie 1972, la sediul mitropolitan din Bonn, în prezența Mitropolitului Maxim de Stavroupolis, director Școlii teologice din Halki, reprezentantul Patriarhului ecumenic Atenagora.

VIZITA PATRIARHULUI ABUNA THEOPHILOS AL ETIOPIEI LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — După ce a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe a Greciei, Patriarhul Abuna Theophilos al Etiopiei a vizitat Patriarhia Ecumenică, între 11 și 13 noiembrie 1971. El a participat la un Te-Deum oficial în cinstea sosirii sale, în biserica patriarhală, iar la 13 noiembrie a fost de față la sfânta liturghie săvârșită în biserica Sfânta Treime din Pera, cu ocazia prăznuirii Sfântului Ioan Gură de Aur. Patriarhul Etiopiei s-a bucurat de o primire cordială din partea Patriarhului ecumenic Atenagora și a membrilor Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, cu care a purtat discuții pe tema raporturilor dintre cele două familii de Biserici Răsăritene: Ortodoxe și Necalcedoniene.

SCHIMB DE VIZITE ÎNTRE VATICAN ȘI PATRIARHIA ECUMENICĂ. — În zilele de 6 și 7 decembrie 1971, o delegație a Vaticanului, alcătuită din Cardinalul J. Willebrands, președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor, Pr. Pierre Duprey, secretar și Pr. Franz Tisen, consilier al acestui Secretariat, a făcut o vizită la Patriarhia Ecumenică. Reprezentanții Papei au avut, în cadrul unei întâlniri cu Patriarhul Atenagora și cu Comisia sinodală însărcinată cu relații intercreștine, «un schimb de informații asupra evenimentelor trăite de cele două Biserici de la ultima lor întâlnire, cu un an în urmă».

După ce a amintit evenimentele care au avut loc după întâlnirea de la Ierusalim, ca și etapele progresive ale relațiilor dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Romano-Catolică, Patriarhul Atenagora a afirmat: «Noi mergem încet, dar sigur, pe drumul spre Emaus, având drept scop comun frângerea pîinii și reîntoarcerea la comuniunea dinaintea de 1054, atunci cînd existau anumite deosebiri de practici și de teologie; totuși exista o credință comună în Hristos și — ceea ce e mai important — potirul comun».

Vizita delegațiilor papei la Patriarhia Ecumenică s-a situat în cadrul mesajelor schimbate între Papa Paul al VI-lea și Patriarhul Atenagora în primăvara anului 1971 și a coincis cu cea de a 6-a aniversare a ridicării anatemelor dintre cele două Biserici (7 decembrie 1965). Ședința de colaborare cu Comisia pentru relații intercreștine a Patriarhiei Ecumenice a fost prezidată pe rînd de Mitropolitul Meliton al Calcedonului și Cardinalul Willebrands.

Răspunzînd acestei vizite, în ziua de 23 ianuarie 1972 o delegație a Patriarhiei Ecumenice, alcătuită din Mitropolitul Meliton al Calcedonului, Mitropolitul Damaschin de Tranoupolis, Prot. George Tsesis și George Lemos, a sosit la Roma. Delegația a fost primită la aeroport de către Cardinalul J. Willebrands, președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor și de către Pr. Pierre Duprey, subsecretar al aceleiași Secretariat.

În dimineața de 24 ianuarie 1972, delegația Patriarhiei Ecumenice a fost primită în audiență de către Papa Paul al VI-lea. În numele Patriarhului ecumenic Atenagora, Mitropolitul Meliton al Calcedonului a oferit Papei Paul al VI-lea un exemplar special din lucrarea *Tomos Agapis* (Cartea iubirii), care cuprinde documentele întocmite și corespondența schimbată între Patriarhia Ecumenică și Biserica Romano-Catolică în ultimii 12 ani și care a fost publicată recent de o comisie mixtă, alcătuită din

teologi ai Vaticanului și ai Patriarhiei Ecumenice. Membrii acestei comisii au fost de față la audiența oficială.

Mitropolitul Meliton al Calcedonului a rostit cu acest prilej un cuvânt ocazional, în care a subliniat că această «Carte a iubirii» este expresia unei experiențe care va ajunge într-o zi la «strălucirea comuniunii euharistice desăvârșite, a unicei mărturisiri față de lume în unitate și a recapitulării și împlinirii tuturor în Hristos».

În răspunsul său, Papa Paul al VI-lea a făcut apel la strădaniile de a continua și adânci bunele relații dintre cele două Biserici, adăugînd : «Faptul de a merge împreună a creat între noi o situație nouă, care poate da naștere unui nou progres și ne face să întrededem posibilitatea unor noi soluții». El și-a exprimat convingerea că se va ajunge la «un moment în care vom fi îndrumați de harul divin să facem niște pași hotărîtori, nu numai între noi, ci către toată familia creștină, într-un viitor pe care, cu toată nădejdea, îl vom cînt mai apropiat».

În după-amiaza aceleiași zile, în cadrul Săptămîinii pentru unitatea creștină și în cinstea vizitei delegației Patriarhiei Ecumenice, în biserica Sfîntul Ioan din Lateran a avut loc o ceremonie ecumenistă, prezidată de Papa Paul al VI-lea. Alături de delegației Patriarhiei Ecumenice, au participat toți cardinalii din Roma, Curia romană, cadrele superioare ale Vaticanului, reprezentanți ai clerului și credincioșilor din parohiile din Roma și reprezentanți ai ordinelor religioase. Pentru prima dată, Papa Paul al VI-lea a luat parte la o asemenea festivitate comună.

Ceremonia a constat din rugăciuni și imnuri religioase, în limbile latină și greacă. Apoi Papa Paul al VI-lea a rostit o cuvîntare în care a mulțumit Patriarhului Atenagora pentru înmînarea lucrării *Tomos Agapis*, subliniind că acest volum este o dovadă a faptului că Patriarhia de Constantinopol și Biserica Romei «se bucură de a se fi redescoperit ca ramuri ale aceluiași pom, născute din aceeași rădăcină și care în prezent suferă de a nu putea consuma împreună, împărțîșindu-se din același potir tainic, acea desăvîrșită comuniune care să pecetluiască între cele două comunități unirea organică și canonică proprie unicei Biserici a lui Hristos».

Seara, Episcopul Martin, prefectul Palatului pontifical, a oferit în cinstea delegației Patriarhale Ecumenice o masă oficială, la care au participat numeroase personalități bisericești.

În ziua de 25 ianuarie 1972, Mitropolitul Damaschin de Tranoupolis și Pr. Pierre Duprey au participat la o conferință de presă în cadrul căreia au prezentat lucrarea *Tomos Agapis*. În cursul după-amiezii, la Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creștină au avut loc, sub președinția Mitropolitului Meliton al Calcedonului și a Cardinalului Willebrands, discuții amicale între cele două delegații, în vederea adîncirii legăturilor dintre cele două Biserici.

TELEGRAMA DE RĂSPUNS A PATRIARHULUI ATENAGORA LA MESAJUL PAPEI PAUL AL VI-LEA ÎN LEGĂTURĂ CU „ZIUA MONDIALĂ A PĂCII». — Cu ocazia sărbătorii Zilei internaționale a păcii (1 ianuarie) Papa Paul al VI-lea a publicat un mesaj care tratează tema «*Dacă vrei pace, lucrează pentru dreptate*». Primind acest mesaj, Patriarhul Atenagora a răspuns Papei Paul al VI-lea prin următoarea telegramă :

«Strîns uniți prin comuniune în iubirea lui Hristos cu venerabila și iubita Voastră Sanctitate și întru totul de acord cu privire la toate marile probleme care privesc unitatea și bunăstarea Bisericii pe pămînt, ca și cu privire la pacea și buna rînduială în întreaga lume, am primit cu bucurie apelul inspirat pe care Sanctitatea Voastră,

atit de scumpă Nouă, îl adresați pentru promovarea păcii în dreptate. Întrăm deci în Noul an al milei Domnului cu privirile îndreptate împreună spre această dulce viziune a triumfării pe pământ a unei dreptăți pașnice și a unei păci purtătoare de dreptate rugându-ne fierbinte ca noul an să apropie omenirea de realizarea acestui ideal. Pacea în dreptate, dreptatea în pace, cu tăria solidarității umane, — aceasta este cererea îngrijorată a lumii din toate timpurile și mai ales din ceasul de față. Situația deci pe drumul noului an, în armonie cu iubita Voastră Sanctitate, cu ceilalți frați ai noștri întru Hristos și cu toți conducătorii spiritali ai lumii, ca și cu orice om cu intenții curate și voință sinceră, Noi ne ridicăm glasul din Răsărit și invităm la rîndul nostru pe responsabilii popoarelor și pe toți cei care au simțămîntul datoriei lor înaintea lui Dumnezeu, sau măcar numai înaintea oamenilor, să consacre — în spirit de bunătate și de jertfă — anul 1972 care începe, în slujba păcii, lucrînd pentru dreptatea în iubire pentru omenire. Adresînd aceste cuvinte ca răspuns iubitei Voastre Sanctități și dorind ca harul Domnului să binecuvînteze și să facă să rodească orice efort îndreptat în acest scop, Vă salutăm cu sfință sărutare cu dragoste și venerație».

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A FOSTULUI PATRIARH ECUMENIC MAXIM AL V-LEA. — La 1 ianuarie 1972 a încetat din viață la locuința sa din Fenerbahçe, în apropiere de Istanbul, fostul patriarh ecumenic Maxim al V-lea. Sicriul cu trupul neînsuflit al acestuia a fost depus în biserica patriarhală, unde, în ziua de 4 ianuarie, după oficierea sfintei liturghii, s-a săvîrșit slujba înmormîntării, în prezența membrilor Sfîntului Sinod. Au fost de față delegații ale Bisericilor Ortodoxe surori. Înhumarea a avut loc în Mînăstirea stavropighială Balukli unde sînt înmormîntați patriarhii.

Fostul patriarh Maxim al V-lea s-a născut la 26 octombrie 1897, la Sinope pe țărmul sudic al Mării Negre. Între 1912—1919 a urmat cursurile Școlii teologice din Halki. A fost hirotonit diacon la 16 mai 1918 și preot la 1 ianuarie 1928. La 8 februarie 1930 a fost ales Mitropolit de Filadelfia, iar la 26 iunie 1932 a fost ales Mitropolit de Calcedon. La 20 februarie 1946, Sfîntul Sinod l-a ales în unanimitate Patriarh ecumenic. Doi ani mai tîrziu, la 18 octombrie 1948, el a demisionat din motive de boală și a fost urmat de Patriarhul Atenagora.

Încă înainte de alegerea sa în scaunul patriarhal, începînd din anul 1936 și în tot timpul păstoririi patriarhului Veniamin I (1936—1946), defunctul a desfășurat o bogată activitate în slujba Scaunului ecumenic și îndeosebi a contribuit la rezolvarea unor probleme dificile, ca : autocefalia Bisericii Ortodoxe din Albania, aplanarea schismei bulgare datînd din anul 1872 etc. În timpul scurtului său patriarhat, el a depus multiple eforturi pentru îmbunătățirea vieții spirituale și pentru organizarea Patriarhiei Ecumenice, precum și pentru promovarea unei colaborări armonioase între diferitele Biserici Ortodoxe.

ACORDAREA DISTINCȚIEI DE «MARE BINEFĂCĂTOR» AL CENTRULUI ORTODOX DE LA CHAMBESY UNOR PERSONALITĂȚI ALE BISERICII EVANGHELICE DIN R. F. A GERMANIEI. — În urma hotărîrii din 14 decembrie 1971 a Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, Episcopul Dr. Hermann Kunst, însărcinatul relațiilor Consiliului Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei cu Guvernul federal și Dr. Adolf Wischmann, președintele Departamentului relațiilor externe al aceleiași Biserici au primit titlul de «Mare Binefăcător» al Centrului ortodox de la Chambésy, pentru asistența morală și materială oferită acestui așezămînt.

ALEGERI DE NOI EPISCOPI. — La 11 ianuarie 1972, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a ridicat la treapta de episcop pe următorii doi clerici : Arhimandritul

Constantin Harissiadis, profesor la Facultatea de teologie din Halki, care a fost numit episcop auxiliar al Arhiepiscopiei de Constantinopol, cu titlul de «episcop de Apolloniados»; și Arhimandritul Ghermanos Athanassiadis, cancelar al Eparhiei Derkelor, care a fost numit episcop auxiliar al aceleiași eparhii, cu titlul de «episcop de Arianz».

ÎNMÎNAREA DISTINCȚIEI «CRUCEA MILENIULUI MUNTelui ATOS» ARHIEPISCOPULUI DE PARIS, CARDINALUL MARTY. — Printr-o hotărîre a Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, Cardinalul Marty, arhiepiscopul romano-catolic al Parisului, a fost distins cu «Crucea mileniului Muntelui Atos». Înminarea acestei distincții a fost făcută de către Mitropolitul ortodox grec al Franței, Meletios, în ziua de 6 februarie 1972, în catedrala ortodoxă Sfîntul Ștefan din Paris.

VIITORUL CONGRES CLERICO-LAIC AL ARHIEPISCOPIEI GRECEȘTI DIN AMERICA. — Arhiepiscopul Iacobos al Bisericii Ortodoxe Grecești în America de Nord și de Sud, a hotărît — în urma unei recente consfătuiri cu episcopii auxiliari — convocarea celui de «al XXI-lea Congres al comunităților Arhiepiscopiei», între 1 și 8 iulie 1972, la Huston, în Texas. Cu acest prilej, s-a hotărît să se sărbătorească, pentru tot timpul anului și de către toate comunitățile, două aniversări de cincizeci de ani: intrarea în episcopat a Patriarhului ecumenic și întemeierea Arhiepiscopiei grecești din America.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

NOUA FACULTATE DE TEOLOGIE DE LA MÎNĂSTIREA BALAMAND ÎȘI PROPUNE «O VOCAȚIE ANTIOHIANĂ» ÎN MIJLOCUL ORTODOXIEI ARABE. — La vechea mînăstire din Balamand a intrat în funcțiune, în urmă cu un an o nouă Facultate de teologie a Patriarhiei Antiohiei. Inaugurarea oficială a acestei instituții a avut loc în ziua de 7 noiembrie, în prezența Patriarhului Ilie al IV-lea, a șefului Statului libanez, a miniștrilor și a altor personalități. Conducătorii noii Facultăți de teologie au declarat cu acest prilej că vocația specială a Institutului va fi aceea de a sluji Ortodoxia arabă din Orientul Apropiat.

Mitropolitul George Khodr al Libanului a declarat, la rîndul său: «Acest Institut este piatra unghiulară a reînnoirii noastre. Vocația sa constă în a forma preoți, ca și educatori și persoane care să slujească Biserica în diferite domenii ... Acest Institut de teologie își propune o vocație antiohiană. El urmează să se înrădăcineze în vocația Orientului creștin, în special pe pămîntul Antiohiei. Se va da o importanță aparte Sfîntilor Părinți ai Bisericii care au viețuit în această regiune, care au scris în limbile greacă și siriacă. În al doilea rînd, acest Institut urmărește să elaboreze o teologie care să se exprime în limba arabă și să se adreseze credinciosului arab. Iată de ce noi vom atribui o mare importanță studiului islamismului».

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

DESCHIDEREA OFICIALĂ A INSTITUTULUI ECUMENIC DE LA TANTURA. — La Tantura, între Ierusalim și Betleem, s-au deschis, în ziua de 3 noiembrie 1971, cursurile Institutului ecumenic de cercetări teologice, a cărui întemeiere a fost proiect-

țată în anul 1964. Aici studiază tineri de diferite confesiuni creștine. În programul de învățământ sînt incluse cursuri de istoria bisericii creștine, izvoarele creștinismului, dialogul teologic etc. Primul Consiliu academic, ale cărui funcții urmează să fie deținute alternativ de catolici, protestanți, ortodocși și anglicani, are următoarea componență: rector: Mgr Charles Moeller de la Universitatea din Louvain; vicerectori: Paul Minear de la Universitatea din Yale și Hristu Panaiotis de la Universitatea din Salonic.

UN INCENDIU LA MÎNĂSTIREA ORTODOXĂ DIN MUNTELE SINAI. — La 30 noiembrie 1971, Mănăstirea ortodoxă din Muntele Sinai a fost cuprinsă de un incendiu. Focul a putut fi localizat datorită sprijinului dat de autoritățile de stat. Cele mai importante valori pe care le deține mănăstirea — icoane de artă și vechi manuscrise — nu au fost atinse de incendiu. Conducătorul mănăstirii, Arhiepiscopul Grigorie, a declarat că va cere ajutorul UNESCO-ului și al Crucii Roșii pentru protejarea valorilor mănăstirii.

PATRIARHIA MOSCOVEI

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — În ședința de la 16 septembrie 1971, Sfîntul Sinod permanent sub președinția Sanctității Sale Patriarhul Pimen, — luînd în discuție, referatul Președintelui Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, în legătură cu a patra Adunare generală creștină pentru pace, programată să se desfășoare la Praga, între 30 septembrie și 3 octombrie 1971 — a hotărît ca Biserica Ortodoxă Rusă să fie reprezentată la această Adunare de o comisie, sub conducerea Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului (căruiua îi revine și responsabilitatea pentru pregătirea comisiei pentru lucrările Adunării), formată din: trei mitropoliți, un arhiepiscop, doi episcopi; patru arhimandriți, patru protoierei și trei laici, dintre care unii profesori la Academiiile duhovnicești, iar alții membri ai Serviciului Patriarhiei Moscovei pentru relații bisericești externe.

— În ședința sa de la 19 octombrie 1971, Sfîntul Sinod permanent, luînd în discuție înființarea de către Patriarhia Ecumenică, la 22 ianuarie 1971, a așa-numitei «Arhiepiscopii a parohiilor ortodoxe ruse din Europa de vest», în cadrul Exarhatului Patriarhiei Ecumenice în Europa de Apus, a hotărît «să nu recunoască această acțiune a Patriarhiei Ecumenice, ca nefiind în conformitate cu canoanele, ca lipsită de eficacitate și ca introducînd o nouă tulburare în viața diasporei ortodoxe ruse în Europa de Apus».

A manifestat nedumerirea și mîhnirea Sfîntului Sinod ortodox rus în legătură cu aceasta și a exprimat nădejdea că «Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Sfîntul său Sinod, în interesul restabilirii păcii și armoniei între Patriarhia Ecumenică și Biserica Ortodoxă Rusă, vor întreprinde acțiunile necesare pentru a contribui la restabilirea situației canonice a parohiilor ortodoxe ruse din Europa de Apus, lucru care nu poate fi înfăptuit, fără participarea Scaunului patriarhal al Moscovei».

— Luînd în discuție referatul asupra lucrărilor Comisiei teologice interortodoxe pentru dialogul cu Biserica Veche-Catolică (care au avut loc la Bonn, între 22 și 28 iunie 1971), cu Biserica Anglicană (Helsinki, 7—11 iulie 1971) și cu Bisericile Vechi

Orientale (Addis Abeba, 20—27 august, 1971), Sfântul Sinod a aprobat poziția susținută de delegația Bisericii Ortodoxe Ruse la aceste lucrări, și și-a manifestat convingerea că, în vederea înfăptuirii cu succes a țelului urmărit de Comisie, la viitoarele sesiuni ale Comisiilor teologice interortodoxe pentru dialogul cu diferite Biserici neortodoxe vor fi invitați și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Autocefale în America și ai Bisericii Ortodoxe Autonome din Japonia.

În legătură cu lucrările Comisiei în vederea dialogului cu *Biserica Anglicană*, Sfântul Sinod și-a exprimat părerea de rău că Prot. Prof. Ioan Romanidis (membru al Comisiei teologice interortodoxe), avînd însărcinarea să întocmească referatul asupra «Naturii acțiunii răscumpărătoare a lui Hristos pe cruce și în înviere», nu l-a întocmit la nivelul cerut și prin aceasta a îngreuiat lucrările Comisiei; a aprobat hotărîrea Comisiei de a cere părții anglicane să grăbească prezentarea răspunsurilor la problemele fixate la lucrările Comisiei de la Belgrad (septembrie 1966); a aprobat înființarea de subcomisii teologice interortodoxe (al cărei membru din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a fost ales Arhiepiscopul Vasile de Bruxelles și Belgia) care să discute cu subcomisiile anglicane asupra laturilor tehnice ale viitorului dialog.

În legătură cu lucrările Comisiei în vederea dialogului cu *Bisericile Necalcedoniene*, Sfântul Sinod: a aprobat folosirea în viitor numai a denumirii, hotărîte de Comisie, de «Biserici Vechi Orientale»; și-a exprimat părerea de rău că reprezentanții Bisericii Etiopiene nu au fost admiși la lucrările Comisiei teologice interortodoxe, deși lucrările aveau loc la Addis Abeba la invitația Împăratului Haile Selassie și a Patriarhului Abuna Theophilos; a aprobat înființarea subcomisiei teologice interortodoxe speciale (al cărei membru din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a fost ales Prof. N. A. Zabolotski) pentru a pregăti, împreună cu subcomisia teologică vechi orientală, programul de lucru și alte probleme ale activității viitoare a Comisiei mixte în vederea dialogului; a dispus ca Academiiile duhovnicești din Moscova și Leningrad să prelucreze următoarele teme în vederea dialogului: 1. «Terminologia hristologică în dezvoltarea istorică și în comparație cu tradițiile ortodoxă, catolică, etiopiană, coptă, siriană și armeană»; 2. «Împrejurările care au contribuit la adîncirea despărțirii (pentru lămurirea importanței Sinoadelor, a rolului anumitor personalități istorice); 3. «Anatemele și putința de ridicare a lor»; 4. «Aprecierea comparativă a monumentelor liturgice și bisericesti-teologice ale Bisericilor Ortodoxe locale și ale Bisericilor Vechi Orientale»; 5. «Sinoadele bisericesti din punctul de vedere al conținutului lor inspirat și al voinței omenești, care a acționat asupra lor»; a recomandat organizarea de către Instituțiile de învățămînt teologic ortodoxe ruse, a unor contacte teologice cu școlile teologice vechi orientale pentru studierea împreună a problemelor dialogului, îndeosebi problema terminologiei hristologice și cea a temelor Sinoadelor; de asemenea a recomandat publicarea materialelor referitoare la problema apropierii teologice și de altă natură între Biserica Ortodoxă Rusă și Bisericile Vechi Orientale.

În legătură cu lucrările Comisiei interortodoxe pentru pregătirea Sinodului Panortodox (care a avut loc la Chambesy-Geneva, între 15 și 28 iulie 1971), Sfântul Sinod a aprobat textele prelucrate și acceptate de Comisie pentru a fi predate Comisiei prosinodale panortodoxe asupra următoarelor teme: 1. «Izvoarele Revelației divine»; 2. «Participarea mai largă a mirenilor la viața cultică și de altă natură a Bisericii»; 3. «Adaptarea regulilor privitoare la post la nevoile vieții contemporane»; 4. «Împedimente la căsătorie»; 5. «Problema calendarului»: studierea problemei în legătură cu hotărîrea Sinodului I Ecumenic privitoare la pascale și căutarea mijloacelor pen-

tru restabilirea colaborării între Biserici în această problemă»; 6. «Acrivia și Iconomia în Biserica Ortodoxă».

— Luînd în discuție invitația Sanctității Sale Nicolae al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al Întregii Africi ca Biserica Ortodoxă Rusă să participe la festivitățile de inaugurare a noilor instituții bisericești din Alexandria, Sfîntul Sinod a hotărît ca delegația Bisericii Ortodoxe Ruse să fie formată din Episcopul Ermoghen al Vilnei și Lituaniei, reprezentant temporar al Patriarhiei Moscovei pe lângă Patriarhia Antiohiei și Prof. Anatolie Kaznovetki, conducătorul parohiei ortodoxe ruse din Alexandria Egiptului.

— Dînd ascultare cererii înaintate Sfîntului Sinod, acesta a aprobat ca Episcopul Filaret de Dmitrovsk să fie eliberat de sarcina de vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, avînd în vedere lărgirea obligațiilor de reprezentare ca rector al Academiei duhovnicești din Moscova.

— În legătură cu organizarea celei de a cincea întîlniri între teologii ortodocși ruși și teologii evanghelici germani, Sfîntul Sinod a aprobat ca întrunirea să aibă loc la Kirchberg (în R. F. a Germaniei), între 20 și 28 octombrie 1971, avînd a dezbate următoarele teme: 1. «Învierea lui Hristos în rugăciunile și în cîntările bisericești»; 2. «Dumnezeu și omul: ce s-a împlinit deja în noua creație și ce putem aștepta»; 3. «Schimbarea lumii de către Hristos și răspunsul omului»; 4. «Învierea lui Hristos Iisus — realitatea și acțiunea ei după Epistola I către Corinteni (cap. XV)»; 5. «Crucea și învierea în concepția Sfîntului Atanasie al Alexandriei și a lui Martin Luther».

Pentru această întîlnire Sfîntul Sinod a desemnat o delegație compusă din: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului (conducătorul delegației); Arhiepiscopul Alexei de Dusseldorf; Episcopul Irineu de Baden și Bavaria; Episcopul Mihail de Astrahan și Enotaevsk, Prot. Prof. Liveriu A. Voronov și Prot. Prof. N. Gundeaev — de la Academia duhovnicească din Leningrad.

SANCTITATEA ȘI PATRIARHUL PIMEN A VIZITAT EPARHIA ODESEI. — Într-o dată la 4 și 24 august 1971, Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a vizitat Eparhia Odesei. În timpul șederii sale în Eparhia Odesei, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a participat la sfînte slujbe săvîrșite în catedrala și în alte biserici din Odesa; a vizitat minăstiri și instituții teologice și administrative bisericești.

La praznicul Schimbării la Față, Sanctitatea Sa a săvîrșit sfînta liturghie în catedrala Adormirii Maicii Domnului din Odesa, în fruntea unui sobor arhieresc și la sfîrșitul slujbei a adresat credincioșilor cuvînt de învățătură.

În ultimele zile ale șederii sale în Odesa, Patriarhul Pimen a dat o recepție la care au participat înalți Ierarhi, clerici și personalități din viața publică.

NUMIRI ȘI SCHIMBĂRI DE PERSONAL ÎN REPREZENTANTELE DIN STRĂINĂTATE ALE PATRIARHIEI DIN MOSCOVA. — Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința de la 19 octombrie 1971, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, a luat următoarele hotărîri în legătură cu situația diasporei și reprezentanțelor ortodoxe ruse:

— Vicariatul de Bruxelles și Belgia să fie trecut în conducerea directă a Mitropolitului Antonie de Surog, Exarhul Patriarhiei din Moscova pentru Europa de Apus; ca vicar pentru Bruxelles și Belgia a fost desemnat Arhimandritul Serafim Rodionov, parohul bisericii ortodoxe din Zürich, cu titlul de «Episcop de Zürich, vicar al Exarhatului ortodox rus pentru Europa de Apus».

— În locul Prot. Iacov Ilici, rechemat în patrie, a fost desemnat conducător al metocului Patriarhiei din Moscova la Beirut și locțiitor de reprezentant al Sanctității Sale Patriarhului Pimen pe lângă Sanctitatea Sa Ilie al IV-lea al Antiohiei și al Întregului Răsărit Prot. Petru Nețvetaev din Eparhia Kostroma.

— În locul Prot. E. I. Misiuk, rechemat în patrie, ca redactor al revistei lunare «Glasul Ortodoxiei», organ al Exarhatului Patriarhiei din Moscova pentru Europa Centrală, a fost desemnat Pr. M. P. Turcin, referent la Serviciul pentru relații bisericești externe.

— În locul lui V. A. Paliiciuk, conducător administrativ al Exarhatului pentru Europa Centrală a fost desemnat V. A. Ciucalov, membru al Serviciului pentru relații bisericești externe.

— În locul Prot. Pavel Socolovski, reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Conferința Creștină pentru Pace la Praga a fost desemnat Pr. Vasile Novinski, colaborator al Serviciului pentru relații bisericești externe.

— Arhimandritul Clement Tolstihin, de la catedrala Sfântul Nicolae-Bogoiavlensk și conferențiar la Academia duhovnicească din Leningrad, a fost desemnat locțiitor al conducătorului Misiunii ortodoxe ruse la Ierusalim; iar Protodiaconul Vladimir Nazarkin, colaborator al Serviciului pentru relații bisericești externe, a fost desemnat membru al aceleiași Misiuni.

— În locul Episcopului Ermoghen de Vilna și Lituania, rechemat în patrie, reprezentant al Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor la Geneva a fost desemnat Arhimandritul Kiril Gundeaev, conferențiar la Academia duhovnicească din Leningrad.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE CONDUCĂTORUL BISERICII ANGLICANE DIN NIGERIA DE NORD. — Răspunzând invitației Patriarhiei din Moscova, între 11 și 24 iulie 1971, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă Episcopul Festus Segun, Întâistătătorul Bisericii Anglicane din Nigeria de Nord și membru al Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace.

În timpul șederii în Uniunea Sovietică Episcopul Festus Segun a vizitat biserici și parohii din Moscova și din împrejurimile ei, Lavra Troița-Serghieva de la Zagorsk, precum și orașele Leningrad și Kiev, asistând la slujbe și întreținându-se cu clerici și credincioși și putând astfel cunoaște viața religioasă și parohială.

În ziua de 18 iulie 1971 Întâistătătorul Bisericii Anglicane din Nigeria de Nord a fost primit de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia. De asemenea Episcopul Festus Segun a fost primit de către Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, cu care a avut convorbiri.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE CONDUCĂTORUL GENERAL AL ORDINULUI IEZUIȚILOR. — Între 27 august și 1 septembrie 1971, în drumul său spre Japonia, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă Pr. Pedro Arrupe, conducătorul general al Ordinului iezuiților, însoțit de Pr. Herbert Dargan, asistent al Conducătorului general al Ordinului iezuiților și de Pr. Michael Arrantz, profesor de liturgică la Institutul pontifical oriental.

În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică, Pr. Pedro Arrupe a vizitat Moscova, Leningrad și instituțiile monastice și teologice de la Zagorsk. Vizitând biserici, asis-

tind la slujbe și cercetînd monumentele istorice și artistice religioase din orașele vizitate, oaspeții au putut constata realitatea vieții religioase și bisericești din Uniunea Sovietică.

În ziua de 30 august 1971, oaspeții iezuiți, Conducătorul general al Ordinului iezuiților, Pr. Pedro Arrupe, și însoțitorii săi — Pr. Herbert Dargan și Pr. Michael Arrantz — au fost primiți de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia. De asemenea au fost oaspeții Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

SEMINARUL REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE ȘI BISERICII FRAȚILOR DIN AMERICA, ASUPRA PROBLEMELOR LEGATE DE MĂRTURIA CREȘTINĂ ȘI SLUJIREA PĂCH ÎNTRE POPOARE. — Între 22 și 27 august 1971 s-au desfășurat lucrările celei de a patra întîlniri între reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse și ai Bisericii Fraților din Statele Unite ale Americii. Întîlnirile precedente (prima a avut loc în 1963), s-au desfășurat în Uniunea Sovietică, în Statele Unite și în Elveția organizate pe rînd de către cele două Biserici.

A patra întîlnire a avut loc la Kiev, și a fost organizată de filiala din Kiev a Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, condusă de Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei.

La lucrările întîlnirii, purtate asupra problemelor legate de posibilitatea participării comune a credincioșilor celor două Biserici creștine la acțiunea pentru statornicirea unei păci drepte în întreaga lume, au luat parte cite zece reprezentanți :

Din partea *Bisericii Ortodoxe Ruse* : Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei (conducătorul delegației); Episcopul Vladimir de Cernigov și Nejnsk; Prot. Liveriu A. Voronov, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad; D. P. Oghițki, K. E. Scurat, K. M. Komarov, A. I. Osipov — profesori la Academia duhovnicească din Moscova; Diac. A. Iurcenco, colaborator al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe; Pr. I. Cernienco și A. T. Nejurbeda, membri ai filialei din Kiev a acestui Serviciu.

Din partea *Bisericii Fraților* din Statele Unite ale Americii : Dr. Donald F. Dernbo, profesor de istoria bisericească la Seminarul teologic din Betania-Statele Unite (conducătorul delegației); Richard B. Gardner, candidat în teologie din R. F. a Germaniei; Lamar Gibbel, consultant al Bisericii Fraților pentru problemele internaționale și pentru problemele păcii; Galen A. Hekmann, adjunctul de pastor în Biserica Unită Metodistă din Statele Unite; Dr. Robert C. Iohansen, profesor-internațional al Colegiului din Manchester din Statele Unite; Dayl Ott, directorul programului pentru Europa din Biserica Fraților din Elveția; Dr. Robert F. Prays, docent la Institutul slavon din Colorado-Statele Unite; Bitrus Sava, asistent la Universitatea Ahmad Bèllé din Nigeria; René Tôhpiné, președintele Bisericii Evanghelice Unite din Ecuador, Dr. Philip Vest, profesor de istorie la Universitatea Indiana din Statele Unite.

În cadrul lucrărilor au fost citite următoarele referate : — «Teologia slujirii creștine față de Dumnezeu și față de oameni în vreme de schimbări revoluționare» (referenți Prof. N. A. Zabolotski și Dr. Philip Vest); — «Mărturia socială a Bisericii» (Prof. D. P. Oghițki și Bitrus Sava); — «Atitudinea creștină față de război» (Prof. Donald Dernbo și Prof. K. E. Scurat); — «Folosirea violenței și a nonviolentei» (Prof. A. I. Osipov și Prof. Robert Iohansen); — «Probleme internaționale actuale» (Lamar

Gibbel și Pr. I. Cermenco); — «Esența și utilizarea împăcării creștine» (K. M. Komarov și Dayl Ott).

După citirea fiecărui referat au avut loc dezbateri indeosebi asupra aspectelor diferite pe care colaborarea comună creștină le poate căpăta în actuala situație internațională, în lumina ideilor cuprinse în referate.

Întîlnirea s-a desfășurat în spiritul iubirii frățești creștine și respectului reciproc față de tradițiile și experiența celor două Biserici. Iar schimbul liber și sincer de păveri a contribuit la adîncirea sentimentului de comuniune creștine și la lărgirea vederilor asupra sarcinilor slujirii Bisericilor și a creștinilor în lumea contemporană.

În timpul cît s-au aflat la Kiev, oaspeții au avut putința să cunoască viața socială și religioasă a orașului, vizitînd biserici și mînăstiri, asistînd la slujbe, întretinîndu-se cu clerici și credincioși, și vizitînd monumentele istorice și de artă din Kiev și împrejurimi.

Începînd cu ziua de 28 august 1971, reprezentanții Bisericii Fraților au vizitat Leningradul și Moscova.

Iar în ziua de 31 august oaspeții au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Plimen al Moscovei și a toată Rusia. La primire a fost de față și Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

ACTIVITATEA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE ȘI INTERNAȚIONALE. — În cadrul acțiunii sale urmărite cu consecvență de a fi permanent prezentă la discutarea problemelor actuale ale Bisericii creștine și a problemelor ce interesează lumea contemporană, Biserica Ortodoxă Rusă, prin Sfîntul Sinod permanent, trimite pe reprezentanții săi să ia parte activă la dezbaterile din forurile intercreștine și internaționale, unde se pun astfel de probleme, pentru ca astfel să contribuie în chip eficient la rezolvarea lor justă. Astfel :

— Între 6 și 20 iunie 1971, la invitația conducătorilor Bisericilor și Consiliilor creștine din țările Africii de Răsărit, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse, Prot. Pavel Sokolovski, a făcut o vizită cu caracter informativ în Kenia, Tanzania, Zambia, Uganda și O.A.R., în legătură cu pregătirea celei de a patra Adunări generale creștine pentru pace.

— Între 15 și 28 iulie 1971, la lucrările sesiunii Comisiei interortodoxe care s-au desfășurat la Geneva pentru pregătirea Sinodului Panortodox, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— Între 5 și 6 august 1971, la Varșovia, în reședința Consiliului ecumenic al Bisericilor din Polonia, s-au desfășurat împreună lucrările ultimei ședințe a Grupei internaționale pentru pregătirea celei de a patra Adunări Generale creștine pentru pace (prevăzută a avea loc între 30 septembrie și 3 octombrie 1971, la Praga) și ședința vicepreședinților Conferinței creștine pentru Pace.

În cadrul lucrărilor au fost discutate unele puncte din ordinea de zi ale Adunării generale creștine, textul documentelor pe care Adunarea urmează să le editeze și au fost dezbătute liniile fundamentale pentru formarea noilor organisme ale Mișcării pentru pace.

Vicepreședinții au hotărît în unanimitate să propună Comitetului celei de a patra Adunări generale creștine pentru desemnări : pe Mitropolitul Nicodim al Lenin-

gradului și Novgorodului pentru postul de președinte al Mișcării pentru pace; pe Dr. Ian Makovski pentru postul de vicepreședinte și pe Dr. Karol Todt pentru postul de secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace.

Au fost luate în discuție, de asemenea, situația grea din viața unora din popoarele din «lumea a treia», și situația politică internațională, cu perspectivele ei primordiale.

— Între 30 și 31 august 1971, s-au desfășurat la Arnoldshein (Republica Federală a Germaniei), în localul Academiei evanghelice, lucrările Comitetului pentru prioritate al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La lucrările în care a fost analizată activitatea generală a Consiliului Ecumenic, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, a participat Arhiepiscopul Vladimir al Rostovului și Novocercasului.

— Între 1 și 2 septembrie 1971, la Arnoldshein (în Republica Federală a Germaniei) a avut loc ședința Comitetului Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru a lua în discuție desemnarea noului Secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La aceste lucrări a luat parte, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— Între 2 și 10 septembrie 1971, la Sofia, s-au desfășurat lucrările sesiunii Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

— Între 30 septembrie și 3 octombrie 1971 s-au desfășurat, la Praga, lucrările celei de a patra Adunări generale creștine pentru pace, avînd ca temă fundamentală «Responsabilitatea noastră comună pentru o lume mai bună».

La lucrările Adunării generale creștine a fost aprobat noul Regulament al Conferinței Creștine pentru Pace și au fost alese organele de lucru ale Conferinței:

— Președinte al Conferinței Creștine pentru Pace a fost ales Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

— Comitetul pentru continuarea lucrărilor Conferinței Creștine pentru Pace, format din 90 de membri, între care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au fost aleși: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului; Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei; Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk; Arhimandritul Kiril Gundeae, Prot. Pavel Socolovski și A. S. Buevski.

— Comitetul executiv al Conferinței, în care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au fost aleși Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și A. S. Buevski.

— Secretariatul Internațional al Conferinței, între membri căruia din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a fost ales Prot. Pavel Socolovski.

BISERICA ORTODOXĂ SÎRBĂ

SFINȚIREA UNEI CAPELE PENTRU CREDINCIOȘII ORTODOCȘI SÎRBI DIN BERLINUL DE VEST. — În Berlinul de Vest se află, potrivit ultimelor relatări, cca 12.000 de credincioși ortodocși sîrbi. Pentru satisfacerea cerințelor spirituale ale acestora, s-a amenajat o capelă, în interiorul unei mari biserici evanghelice din Berlinul de Vest (situată la Südsterne). Capela, purtînd hramul Sfîntului Sava, a fost sfințită în ziua de 31 octombrie 1971, de către Episcopul ortodox sîrb pentru Europa Occi-

dentală și Australia, Lavrentie. Alături se află câteva birouri parohiale. Parohia — care se menține prin contribuția credincioșilor, precum și prin ajutorul Bisericilor Evanghelică și Romano-Catolică din oraș, ca și al Consiliului Municipal — și-a primit preotul său, anul trecut.

La slujba sfințirii capelei Sfântului Sava au asistat: Episcopul evanghelic, Scharf; Vicarul-general romano-catolic Dr. Albs; Consilierul municipal pentru educație, Dr. Belgern și alte persoane oficiale.

INAUGURAREA UNUI CENTRU SOCIAL, ROD AL COLABORĂRII ECUMENICE. — La 6 noiembrie 1971 a fost inaugurat, cu o solemnitate deosebită, un centru social înființat la Banja Luka, cu asistența a numeroase personalități bisericești. Acest centru a fost proiectat și construit după cutremurul din anul 1969. Cheltuielile au fost suportate de Consiliul Ecumenic al Bisericilor (Divizia de într-ajutorare) și Societatea Internațională Caritas. Scopul acestei instituții este de a oferi asistență socială copiilor și bătrînilor lipsiți de mijloace materiale.

În numele Patriarhului Gherman al Serbiei — unul din președinții Consiliului Ecumenic al Bisericilor —, Episcopul Dr. Andrei Frusik de Banja Luka a prezidat ceremonia inaugurării. Au participat la această ceremonie: Episcopul romano-catolic de Banja Luka, Albrecht Pichler și unii reprezentanți ai Societății Internaționale Caritas. Consiliul Ecumenic al Bisericilor a fost reprezentat de Dr. Alan Brash, directorul Diviziei de într-ajutorare a Bisericilor și D-ra Lois Meyhoffer. De asemenea, au asistat numeroase personalități locale, între care și Marele Imam al orașului.

REVIZUIREA TRADUCERII NOULUI TESTAMENT ÎN LIMBA SÎRBĂ. — La 16 decembrie 1971, Pastorul Rudolf Kassühlke, consilier al Societăților biblice, a venit de la Stuttgart la Belgrad pentru a asista la o ședință de lucru a Comisiei pentru revizuirea cunoscutei traduceri în limba sîrbă a Noului Testament, făcută de Vuc Karadzic, în 1847. Discuțiile au fost axate în jurul principiilor contemporane ale traducerilor biblice în diferite părți ale lumii. S-a căzut de acord că o bună traducere nu numai că trebuie să redea sensul cuvintelor, ci, în primul rînd, trebuie să reflecte sensul autorului noutestamentar în cadrul epocii lui, a ambianței lui intelectuale, a conceptelor și a vocabularului curent.

CENTENARUL SEMINARULUI TEOLOGIC DIN PRIZREN. — Seminarul teologic ortodox din Prizren (în partea de sud a Iugoslaviei) a împlinit 100 de ani de la întemeierea sa. Inaugurat în anul 1871, pentru a pregăti cadre de preoți și de învățători, el a avut un însemnat rol în Biserica Ortodoxă Sîrbă, mai ales înainte de 1912, cînd această regiune a reușit să se elibereze de sub stăpînirea otomană. Acest seminar a dat doi patriarhi, mulți episcopi și un mare număr de preoți. El este unul din cele patru seminarii teologice ale Bisericii Ortodoxe Sîrbe contemporane, care — alături de Facultatea de teologie de la Belgrad — pregătesc personalul clerical necesar acestei Biserici.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

PASTORALA DE CRĂCIUN A SFÎNTULUI SINOD. — Cu ocazia sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1971, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a adresat clerului și credincioșilor tradiționala pastorală, din cuprinsul căreia spicuium următoarele idei și îndemnuri:

«...Păstorii văd culcat în iesle pe Mântuitorul făgăduit de Dumnezeu și se bucură ca și copiii de darul dumnezeiesc. Ce vedem noi însă, luminați de același Prea Sfânt Duh dumnezeiesc? Vedem ceea ce Sfântul Ioan Teologul ne arată în primele rînduri ale Evangheliei sale: «La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul ... Și Cuvîntul trup s-a făcut și sălășluiește printre noi plin de har și adevăr; și noi am văzut slava Lui, slava celui întîi născut din Tatăl» (Ioan I, 1; III, 14).

Noi vedem pe Cel care prin moartea Sa pe cruce ne-a răscumpărat din păcate și moarte, s-a înălțat la ceruri și a șezut de-a dreapta lui Dumnezeu-Tatăl, binecuvîntînd lumea să viețuiască în unire frățească, în pace și dragoste. Îl vedem, Cap veșnic al Sfintei sale Biserici, una, sfîntă, sobornicească și apostolească. Această Biserică, Trupul Lui, să inspire celelalte Biserici mari și mici de pe întreaga față a pămîntului, toate comunitățile creștine mari și mici răspîndite pe continente și peninsule, să trăiască în dragoste sfîntă între ele și binecuvîntatul har să consolideze unitatea sfîntă străveche, precum însuși El s-a rugat în rugăciunea arhierescă către Dumnezeu-Tatăl (Ioan XVII, 20).

Îl vedem ca Domn al păcii așa cum a fost prezis de prorocul Isaia, să cheme cu puterea sa dumnezeiască pe toți urmașii săi care poartă binecuvîntatul Lui nume să fie nu numai iubitori de pace, ci și făcători de pace în toate hotarele agitate ale pămîntului nostru neliniștit, ca să sălășluiască mult-așteptata pace veșnică, pentru ca oamenii și popoarele să răsuflă ușurați din războaie și vrajbe și astfel să se dăruiască construirii păcii și unei vieți fericite.

Ceea ce au văzut cîndva păstorii Betleemului în iesle, în împlinirea prorociilor, aduce și în noi bucuria sfîntă, care niciodată nu se stinge. Această bucurie a Crăciunului ne îndeamnă să cîntăm împreună cu ăngerii lauda veșnică a vieții: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire».

...Sfînta noastră Biserică Ortodoxă Bulgară, împreună cu celelalte Biserici, a răspuns totdeauna și răspunde și acum cu entuziasm chemării sfinte pentru unitate și pace... Noi, toți creștinii care credem în minunea nopții sfinte din Betleem, participăm la această mișcare puternică pentru unitate și pace, cu însuflețirea revărsată din imnul ceresc al păcii. Rugămîntea binevoitoare a Sfintei noastre Biserici către voi toți, fiii iubiți ai ei, este să primiți acest imn ca apel adînc în sufletele voastre și să-l binevestiți mereu în toate momentele vieții voastre».

TELEGRAMA TRIMISĂ SECRETARULUI GENERAL AL NAȚIUNILOR UNITE DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH MAXIM. — Ziarul «Rabotnicesco Delo» publică, în numărul său din 4 ianuarie 1972, următoarea știre: «Cu ocazia violentelor atacuri ale aviației americane asupra Republicii Democratice Vietnam, Patriarhul Bulgariei Maxim a trimis Secretarului general al O.N.U.-lui o telegramă în care, în numele Bisericii Ortodoxe Bulgare, cere să fie exercitată o mai puternică influență a Organizației Națiunilor Unite — ca cea mai competentă organizație internațională — în apărarea populației pașnice din Republica Democrată Vietnam».

NUMIREA NOULUI SUPERIOR AL BISERICII ORTODOXE BULGARE DIN BUDAPESTA. — Prea Fericitul Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare a hotărît rechemarea la Sofia, pe data de 1 ianuarie 1972, a preotului iconom stavrofor Ioan Nedelcev, superiorul bisericii ortodoxe bulgare din Budapesta. Pe aceeași dată, a fost numit în postul respectiv preotul Mihail Kovaschi, din orașul Vidin.

SĂPTĂMÎNA PENTRU UNITATEA CREȘTINĂ LA SOFIA. — Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a organizat — duminică 23 ianuarie 1972, în paraclisul Academiei teologice «Sfântul Climent de Ohrida» — «rugăciunea mixtă», în cadrul Săptămîinii pentru unitatea creștină.

Au participat la această solemnitate: I.P.S. Mitropolit Nicodim al Slivenului; I.P.S. Mitropolit Pancratie al Starei Zagora; I.P.S. Mitropolit Filaret al Vidinului; P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei teologice; P. S. Episcop Antonie de Provaț; P. Cuv. Arhim. Dometian, secretarul Sfântului Sinod și P. C. Protodiacon Dr. Vasile Veleanov, secretar patriarhal, — din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare; P. C. Prot. Al. Munteanu, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia; P. C. Pr. Mesrob Abraham Benlian, parohul bisericii armenie din Sofia; pastorii diferitelor comunități protestante din Sofia: Asen Simionov, Constantin Bozovaiski, Anghel Dinov, Dimiter Gheorghiev Apostolov, Ștefan Gocev și Ivan Zarev. De asemenea, au fost prezenți profesorii, docenții, asistenții și studenții Academiei teologice, precum și credincioși din Sofia.

Rugăciunea mixtă a avut ca întăritător pe I.P.S. Mitropolit Nicodim al Slivenului, răspunsurile fiind date de corul studenților teologi.

În scurte cuvinte, I.P.S. Mitropolit Nicodim al Slivenului a evidențiat importanța acestei rugăciuni, arătând că «rugăciunea de unitate creștină este impuls de acțiune, ea este arătarea iubirii creștine, ea unește credincioșii pentru a urma împreună pe Hristos în construirea și organizarea unei vieți mai bune și reale în viitorul pașnic al omenirii. În aceasta constă sensul și importanța «săptămîinii» pentru rugăciune în vederea unității creștinilor — care de câțiva ani se organizează în luna februarie în toate părțile globului pământului la inițiativa Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor».

În continuare, Pastorul Asen Simionov a rostit o scurtă alocuție cu tema *Despre iubire* arătând că această slujbă are ca scop colaborarea în dragoste frățească — cerută de Mîntuitorul Iisus Hristos.

După oficierea unui Te-Deum, I.P.S. Mitropolit Nicodim al Slivenului a încheiat solemnitatea, mulțumind celor ce au participat la această slujbă ecumenică și urînd tuturor viață îndelungată în unitatea păcii. Apoi oaspeții au fost invitați în cabinetul rectoratului, unde a avut loc o mică recepție, într-o atmosferă de bucurie creștinească.

PRĂZNUIREA HRAMULUI ACADEMIEI TEOLOGICE DIN SOFIA. — La 30 ianuarie 1972, Academia teologică «Sfântul Climent de Ohrida» din Sofia a sărbătorit cu deosebită solemnitate pe Sfinții Trei Ierarhi, ocrotitorii acestei școli teologice. Sărbătorirea hramului a început prin săvîrșirea, în paraclisul Academiei, a vecerniei, în seara zilei de 29 ianuarie.

A doua zi, sfînta liturghie a fost oficiată de către P. S. Episcop Nicolae al Macariopolei, rectorul Academiei, înconjurat de un sobor de preoți profesori și diaconi. Corul studenților teologi a dat răspunsurile liturgice. Predica zilei a fost rostită de către un student din anul IV.

La orele 12, în sala de festivități a Academiei, Dl. Prof. Totiu Coev a susținut prelegerea festivă *Concepția hristologică a Sfîntului Grigore Teologul*. În prelegerea sa, Prof. T. Coev a arătat că Sfîntul Grigore Teologul și-a dezvoltat ideile sale hristologice avînd ca fundament Descoperirea dumnezeiască și învățătura Bisericii, care sînt socotite «puncte de început și sfîrșit» — «alfa și omega». În afara acestora nu

este posibil să se dea învățătura adevărată bisericească asupra problemei hristologice. Sfântul Grigore Teologul a dat un puternic impuls în rezolvarea corectă a învățăturii despre persoana lui Iisus Hristos. El a lăsat o moștenire bogată în această privință, care este un criteriu sigur pentru Ortodoxie.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE A GRECIEI DE CĂTRE PATRIARHUL ABUNA THEOPHILOS AL ETIOPIEI. — Patriarhul Abuna Theophilos al Etiopiei, ales în această demnitate în luna aprilie 1971, a făcut o vizită oficială Bisericii Ortodoxe a Greciei, între 5 și 11 noiembrie 1971. În timpul vizitei, Patriarhul Etiopiei s-a bucurat de o primire căduroasă și plină de atenție din partea ierarhilor și a teologilor ortodocși greci.

În cadrul unei recepții oficiale care a avut loc în cinstea sa, în prezența Sfințului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei, Patriarhul Abuna Theophilos al Etiopiei a subliniat faptul că învățătura hristologică a celor două Biserici este identică. După ce a făcut o largă expunere a hristologiei Bisericii Etiopiene, el a afirmat: «Iată credința care, după părerea noastră, ne este comună. Că o recunoaștem sau nu, din punct de vedere istoric, din moment ce avem aceeași credință, noi sintem uniți în Biserica cea una: Trupul lui Hristos. Prin urmare, divizarea noastră nu este decât o simplă ceartă de familie, pe care noi am lăsat-o să se continue timp de cincisprezece secole; este însă timpul să facem totul pentru a-i pune capăt, cel puțin în zilele noastre».

În acest context, Patriarhul Etiopiei a anunțat că «în cel mai scurt timp» va lua ființă o Comisie teologică a Bisericilor Necalcedoniene, care va avea însărcinarea de a face pregătirile necesare în vederea întâlnirii oficiale a reprezentanților celor două familii de Biserici.

SĂRBĂTORIREA JUBLEULUI DE 50 DE ANI DE ARHIERIE AL PATRIARHULUI ATENAGORA, LA CENTRUL TEOLOGIC «ÎNȚELEPCIUNEA LUI DUMNEZEU» DIN ATENA. — La 31 decembrie 1971, Centrul teologic «Înțelepciunea lui Dumnezeu» din Atena a organizat o festivitate jubiliară pentru comemorarea celei de a 50-a aniversări a hirotonirii întru arhierie a Patriarhului ecumenic Atenagora. La această sărbătorire au participat, printre alți invitați, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei, primatul Bisericii Ortodoxe din Grecia și Arhiepiscopul Iacobos, primatul Bisericii Ortodoxe Grecești în America de Nord și de Sud.

CONFERINȚA ȚINUTĂ DE PROF. I. KALOGHIRU DE LA FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN SALONIC LA ÎNTRUNIREA ECUMENICĂ DE LA ACADEMIA TEOLOGICĂ DIN CRETA. — În cadrul unei întâlniri ecumenice, organizată de Academia teologică din Creta, Prof. I. Kaloghiru de la Facultatea de teologie din Salonic a ținut o conferință cu tema: *Prezența Ortodoxiei în lumea contemporană*. Conferințiarul s-a întemeiat pe faptul că, de când a ieșit din limitele țărilor răsăritene unde era tradițional implantată, Ortodoxia se află în situații cu totul noi, fiecare din acțiunile ei contribuind la promovarea tradițiilor și a învățăturii ei pe plan general intercreștin.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CEHOSLOVACIA

«Hlas Pravoslavi» (Glasul Ortodoxiei), revista oficială a Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, publică în nr. 7—8/1971 următoarele articole și știri în legătură cu viața bisericească a clerului și credincioșilor ortodocși cehoslovaci :

În amintirea episcopului-mucenic Gorazd, la 50 de ani de la hirotonia în arhiepiscop, ctitorul Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, condamnat de hitleriști și împușcat în septembrie 1942. Articolul, semnat de I.P.S. Mitropolit Dorotei de Praga și al întregii Cehoslovacii și de PP.SS. Episcopi Nicolae de Prešov și Cyril de Michalovice, aduce informații din viața și din mucenicia acestui vlădică.

Prot. P. Aleș, în articolul *600 de ani de la nașterea Magistrului Ioan Hus*, arată că Ioan Hus a fost victima inchiziției papale pentru că susținea că Biserica are drept cap pe Mântuitorul Iisus Hristos și nu pe papă ; și nu este fapt divers împrejurarea că prietenul cel mai bun al lui Hus, Ieronim de Praga, trecuse la Ortodoxie, spre care îl îndemna și pe prietenul său.

În continuare, Dr. M. J. Buleț analizează *Cazul infailibilului*, adică problema infailibilității papale, proclamată dogmă în 1870, în lumina lucrării actuale a Prof. H. Küng : *Infailibil ?*, arătând că această dogmă este piedică pentru orice dialog intercreștin. Pe această linie se înscrie și articolul : *Episcopii din unirea de la Brest-Litovsk, din 1595*, cu precizări asupra felului cum au fost trucate declarațiile participanților, pentru a forța pe ortodocși să treacă la uniație.

În partea informativă sînt subliniate următoarele fapte : Alegerea noului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse, în persoana I.P.S. Mitropolit Pimen al Krutițelor și locțiitor de patriarh ; alegerea noului patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare, în persoana I.P.S. Mitropolit Maxim de Loveci ; vizita I.P.S. Mitropolit Dorotei de Praga făcută în Mitropolia greacă. De fiecare dată sînt indicate amănunte corespunzătoare. Între informațiile externe, este menționată vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian făcută Bisericilor Orientale, precum și vești despre învățămîntul teologic ortodox român. Sînt date și vești din viața Bisericilor Ortodoxe surori, precum și informații ecumeniste.

Cronica internă încheie numărul bogat al acestei reviste.



• ÎNSEMHĂRI DIN VIAȚA PĂTRII •

• CUVÎNTAREA ROSTITĂ DE PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT CU PRILEJUL ANULUI NOU 1972 •

De fiecare dată, la evenimentul trecerii de la un an la celălalt, trecutul, prezentul și viitorul își dau întâlnire, înscriind în bilanțul oamenilor muncii din patria noastră roade și împliniri grandioase și proiectând în perspectiva istoriei planuri tot mai îndrăznețe, conturate prin activitatea creatoare a milioanei de cetățeni angajați în construirea societății socialiste.

Acest lucru, subliniat cu un optimism profund — care caracterizează dezvoltarea ascendentă a României socialiste — se desprinde din cuvîntarea rostită la posturile de radio și televiziune cu prilejul Anului nou de Președintele Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu. Iată principalele idei ale acestei cuvîntări tradiționale, așteptată și ascultată cu mult interes la începutul noului an 1972 de către toți cetățenii patriei noastre.

Anul 1971 a marcat începutul unei noi etape a revoluției noastre economico-sociale: etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Prevederile primului an al cincinalului 1971—1975 au fost împlinite și depășite. Producția industrială a cunoscut o puternică dezvoltare și diversificare; în agricultură s-a înregistrat cea mai mare recoltă de cereale din istoria țării; venitul național a crescut cu 12% față de anul 1970, contribuind la ridicarea nivelului de trai material și cultural al întregului popor; s-a amplificat și s-a îmbunătățit simțitor participarea maselor de muncitori, țărani și intelectuali la conducerea întreprinderilor și instituțiilor; s-au adoptat o serie de legi noi, menite să reglementeze mai bine normele de bază ale activității economice și sociale și să întărească ordinea și legalitatea vieții noastre publice. Plenara din 3—5 noiembrie 1971 a trasat principalele jaloane ale educației socialiste a maselor, formării omului nou și participării tot mai active a întregului popor la făurirea propriei sale istorii. Marile succese obținute în realizarea programului Congresului al X-lea al Partidului Comunist Român sînt rodul muncii eroice a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, care traduc în viață cu fermitate poli-

tica statului nostru, corespunzătoare intereselor vitale ale întregii națiuni.

Poporul român intră în noul an cu un program precis conturat, care deschide largi perspective de muncă și creație și noi înfăptuiri în dezvoltarea multilaterală a patriei și în îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață materială și spirituală ale tuturor celor ce muncesc. Planul pe 1972 prevede: continuarea în ritm înalt a industrializării, diversificarea și modernizarea producției, creșterea eficienței economice, ridicarea calității produselor și sporirea productivității muncii. Se prevede, de asemenea, întărirea bazei tehnico-materiale a agriculturii, intensificarea participării oamenilor muncii la gospodărirea avutului socialist și la întărirea ordinii și disciplinei în producție. Se vor lua noi măsuri pentru satisfacerea cerințelor materiale și spirituale ale maselor.

Pe planul vieții internaționale, țara noastră a dezvoltat și a adâncit prietenia cu toate țările socialiste, a intensificat contactele cu mișcările de eliberare naționale și cu forțele progresiste de pretutindeni și s-a oferit să colaboreze cu toate țările lumii, fără deosebire de orînduire socială, în vederea destinderii și a însănătoșirii vieții internaționale. Politica externă a statului nostru urmărește colaborarea și pacea între popoare, pe baza respectării independenței și a suveranității naționale a tuturor popoarelor, a respectării egalității depline între națiuni și a neamestecului în treburile interne, a eliminării din relațiile interstatale a forței și a amenințărilor cu forța.

În contextul acestor multiple înfăptuiri, Președintele Consiliului de Stat a afirmat: «Dispunem de toate condițiile necesare pentru a obține în anul ce vine noi și importante progrese în toate domeniile de activitate. Sînt pe deplin convins că bravul nostru popor, sub conducerea încercată a partidului comunist, va merge neabătut înainte, va face ca anul 1972 să înscrie în cronica contemporană a României noi și mari victorii pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate».

O asemenea convingere este unanim împărtășită de întregul nostru popor, care e conștient că tot ceea ce creează cu brațele și cu mințile îi aparține, întrucît scopul fundamental al orînduirii socialiste îl reprezintă omul și îmbunătățirea condițiilor sale materiale și spirituale de viață.

O SINTEZĂ A REZULTATELOR MUNCII POPORULUI ROMÂN ÎN ANUL 1971

La 1 februarie 1972 a fost dat publicității Comunicatul cu privire la îndeplinirea planului de dezvoltare economico-socială a Republicii Socialiste România în anul 1971. Acest comunicat înfățișează într-o cuprinzătoare sinteză rezultatele muncii rodnice a poporului nostru în primul an al cincinalului 1971—1975, ilustrînd un amplu tablou al succeselor obținute în diferitele domenii de activitate.

Toate datele confirmă progresele înregistrate în dezvoltarea economico-socială a țării în anul 1971. În mod deosebit se remarcă faptul că ritmul de creștere al venitului național devansează pe cel al produ-

sului social. În 1971, venitul național a crescut față de anul precedent cu 12,5%, în timp ce produsul social a sporit cu 10,6%. Acest lucru înseamnă că, în anul trecut, țara noastră a obținut la aceeași mărime a cheltuielilor de producție o mărime sporită de venit național.

Industria a cunoscut un înalt ritm de dezvoltare. Producția industrială a anului 1971 a fost cu 11,5% mai mare decât cea a anului 1970, a sporit capacitatea industriei de a dota economia națională cu mijloace de producție la nivelul tehnicii contemporane, de a satisface în condiții superioare necesitățile de consum ale populației, de a contribui la lărgirea și diversificarea exportului; s-a intensificat procesul de modernizare a structurilor industriale pe ramuri și subramuri, unele din acestea ajungând la o dezvoltare rapidă.

În agricultură s-a continuat procesul de dezvoltare și modernizare a bazei tehnico-materiale. În urma acestui fapt, prin eforturile depuse de toți lucrătorii din agricultură, producția globală agricolă din anul 1971 a fost cu 18,2% mai mare decât cea obținută în anul 1970. Producția de cereale boabe s-a ridicat la 14,5 milioane tone, fiind cea mai mare recoltă realizată până în prezent în țara noastră. Comunicatul menționează că aceste rezultate puteau fi și mai bune și trasează, în acest scop, unităților agricole sarcina de a acționa mai eficient și mai sistematic.

În același ritm cu dezvoltarea economiei s-au obținut rezultate îmbucurătoare în ramura transporturilor și telecomunicațiilor, precum și în domeniul cercetărilor științifice. Dinamismul economiei naționale a fost asigurat și prin înfăptuirea unui important volum de investiții din fondurile centralizate ale statului; în 1971 au intrat în funcțiune aproape 400 capacități principale de producție industrială și agrozootehnice, care au sporit potențialul economic al țării.

Aceste realizări au creat condiții pentru o mai largă participare a țării noastre la circuitul economic internațional. Volumul comerțului exterior a crescut cu 8,6% față de anul precedent, țara noastră întreținând în prezent relații comerciale cu 110 țări.

Retrospectiva anului 1971 demonstrează că scopul suprem al orânduirii noastre socialiste este ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor. Comunicatul menționează prin cifre grăitoare că, în urma creșterii veniturii naționale, au sporit veniturile oamenilor muncii, s-au asigurat populației condiții mai bune de muncă și odihnă, de instruire, de locuit și de asistență medicală. Statul a alocat fonduri sporite pentru învățământ, cultură, artă, sprijinirea familiilor cu copii, ocrotirea sănătății și alte acțiuni de ordin social.

Prin bilanțul rodnic de realizări pe toate planurile, anul 1971 atestă realismul sarcinilor actualului plan cincinal și temeluiește convingerea că poporul român își va consacra întreaga sa energie și capacitate pentru îndeplinirea planului pe anul în curs, în vederea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.

MARILE ANIVERSĂRI CULTURALE ALE ANULUI 1972

La începutul acestui an, Comitetul Național pentru Apărarea Păcii a ținut o ședință de lucru, cu participarea reprezentanților unor instituții științifice, culturale și organizații obștești, în cadrul căreia au fost dezbătute măsurile privind organizarea în țara noastră a marilor aniversări culturale ale anului 1972.

Avînd în vedere recomandarea Consiliului Mondial al Păcii de a se sărbători în întreaga lume oameni de știință și cultură care au contribuit, prîn operele lor, la promovarea progresului, înțelegerii, prieteniei și păcii între popoare, Comitetul Național pentru Apărarea Păcii a stabilit aniversarea în anul 1972 a următoarelor personalități :

— *Roald Amundsen*, explorator polar norvegian : 100 de ani de la naștere ; — *Benito Juarez*, publicist, președinte și eliberator al Mexicului : 100 de ani de la naștere ; — *A. N. Skriabin*, compozitor și pianist rus : 100 de ani de la naștere ; — *Carlos Vaz Ferreira*, filozof și scriitor uruguayan : 100 de ani de la naștere ; — *Louis Pasteur*, chimist și biolog francez : 150 de ani de la naștere ; — *Lucas Cranach cel Bătrîn*, pictor și gravor german : 500 de ani de la naștere ; — *Oswaldo Cruz*, medic brazilian care a lichidat în țara sa febra galbenă : 100 de ani de la naștere ; — *Pio Baroja*, scriitor spaniol : 100 de ani de la naștere ; — *Percy B. Shelley*, poet englez : 150 de ani de la moarte ; — *Traian Vuia*, inventator român, pionier al aviației : 100 de ani de la naștere ; — *Alexis Kivi*, scriitor, creatorul literaturii dramatice finlandeze : 100 de ani de la moarte .

UN AMPLU DIALOG ÎNTRE CONDUCĂTORII DE STAT
ȘI REPREZENTANȚII OAMENILOR MUNCII

Între 17—19 februarie 1972, în marea sală a Pavilionului central al Expoziției economiei naționale din Capitală, în prezența Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu, au avut loc lucrările Conferinței pe țară a cadrelor de conducere din întreprinderi și centrale industriale și de construcții, convocată pe baza hotărîrii Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri. Situaîndu-se pe linia practicii statornicite de Conducerea noastră de Stat de a se întîlni și dezbate nemijlocit cu factorii de răspundere și cu oamenii muncii cele mai de seamă probleme ale societății noastre, Conferința a reprezentat un eveniment de seamă în viața întregii țări angajate pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate.

Conferința a examinat modul în care se transpun în faptă măsurile elaborate de Conferința Națională și de Congresul al X-lea, privind perfecționarea activității de organizare, planificare și conducere a industriilor și construcțiilor și a stabilit măsurile necesare pentru îndeplinirea cu succes a vastului program menit să asigure un neîntrerupt avînt industriei și construcțiilor și, prin aceasta, înfloririi continue a României Socialiste.

La acest amplu dialog dintre Conducerea de Stat și popor au participat peste 6000 de specialiști din domeniul industriei și reprezentanți

ai colectivelor din întreprinderi din întreaga țară. Astfel, rezultatele dezbaterilor au oglindit gândirea colectivă a împuterniciților oamenilor muncii din industrie și construcții, chemați să participe într-o măsură tot mai mare la conducerea întregii activități economice.

MARELE FORUM AL ȚĂRĂNIMII COOPERATISTE

Între 21—23 februarie 1972, capitala țării noastre a găzduit Congresul Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de producție, eveniment de deosebită importanță în viața patriei. Congresul a fost precedat de ample dezbateri în adunările generale ale cooperativelor agricole și ale uniunilor județene, în care întreaga noastră țărănime și-a spus cuvântul cu privire la programul de dezvoltare a agriculturii cooperatiste, la înfăptuirea căruia se simte angajată cu toată răspunderea.

Reprezentanții celor 7 milioane de țărani cooperatori din întreaga țară au analizat activitatea desfășurată de cooperativele agricole și uniunile cooperatiste pentru sporirea și modernizarea producției în această importantă ramură a economiei românești, în vederea creșterii continue a venitului național și a ridicării nivelului de viață al oamenilor muncii.

O importanță deosebită pentru lucrările Congresului a avut-o cuvântarea rostită de Președintele Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu. Această cuvântare a însemnat o profundă analiză a problemelor complexe pe care le ridică promovarea modernizării agriculturii noastre cooperatiste și un însuflețitor program de muncă ce deschide largi perspective de afirmare a forțelor creatoare ale țărănimii.

Lucrările Congresului au coincis cu aniversarea unui deceniu de la încheierea cooperativizării agriculturii în țara noastră, prilejuind astfel o retrospectivă a acestui act epocal care a schimbat radical condițiile de viață ale țărănimii noastre. Cooperativizarea agriculturii a constituit un adevărat proces revoluționar care a dus la prefaceri fundamentale în structura satelor noastre și în întregul mod de muncă și de trai al țărănimii. Satul românesc a evoluat spre condiția unei așezări de tip urban, însușindu-și tot mai mult valorile civilizației moderne, iar agricultura tinde să se dezvolte pînă la nivelul la care ea devine o varietate a industriei. Concomitent cu aceasta, țărănimea cooperatistă a dobîndit o conștiință tot mai ridicată cu privire la rolul important pe care îl are de îndeplinit în cadrul orînduirii noastre socialiste.

În *Rezoluția* Congresului, participanții au declarat că «întreaga țărănime, mecanizatorii și specialiștii din agricultura cooperatistă, strîns uniți în jurul partidului, vor munci cu elan și cu abnegație, pentru sporirea neconținută a belșugului ogoarelor, astfel încît fiecare cooperativă să devină o unitate puternică și capabilă să contribuie într-o măsură tot mai mare la dezvoltarea economică și socială a satului, în scopul ridicării patriei noastre pe noi trepte ale progresului și civilizației».

De asemenea, ca membră a Alianței Cooperatiste Internaționale, Uniunea Națională a Cooperativelor Agricole de Producție a primit din partea Congresului sarcina de a-și lărgi și intensifica legăturile priete-

nești cu organizațiile cooperatiste din țările socialiste și din alte țări, pentru realizarea idealurilor de pace, progres economic și social în lume.

EFORTURI UNITE PENTRU APĂRAREA PĂCII ȘI SECURITĂȚII

Între 25—26 ianuarie 1972 a avut loc la Praga Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia — tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală. La această consfătuire au participat delegații ale următoarelor state: Republica Populară Bulgaria, Republica Socialistă Cehoslovacă, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Socialistă România, Republica Populară Ungară și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

Delegația de partid și guvernamentală a țării noastre a avut în frunte pe Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat.

Consfătuirea a dezbătut probleme deosebit de importante pentru viața politică a continentului european și pacea întregii lumi. În legătură cu securitatea europeană, s-a adoptat și s-a dat publicității o *Declarație privind pacea, securitatea și colaborarea în Europa*, iar în ceea ce privește interesele păcii și securității generale Consfătuirea a dat o *Declarație în legătură cu continuarea agresiunii S.U.A. în Indochina*.

În ziua de 1 februarie 1972 a avut loc o ședință comună a Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale Republicii Socialiste România, în cadrul căreia Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a informat despre lucrările Consfătuirii de la Praga a Comitetului Politic Consultativ al țărilor participante la Varșovia și activitatea delegației române la această consfătuire. Documentele adoptate de această Consfătuire și activitatea desfășurată de delegația de partid și guvernamentală a țării noastre au fost adoptate printr-o Hotărâre comună a Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale Republicii Socialiste România. În această Hotărâre, țara noastră a adresat celorlalte state și tuturor forțelor care se pronunță pentru securitate și colaborare pe continentul european, chemarea de a-și uni eforturile pentru a asigura pacea, destinderea și înțelegerea în lume.

UN NOU IMPULS PENTRU DEZVOLTAREA PRIETENIEI ROMÂNNO-UNGARE

La invitația Conducerii de Stat a Republicii Socialiste România, o delegație de partid și guvernamentală a Republicii Populare Ungaria — avînd în frunte pe Dl. János Kádár, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar — a făcut o vizită oficială de prietenie în țara noastră, între 24—26 februarie 1972.

Vizita înalților soli ai poporului vecin a constituit un moment deosebit în evoluția relațiilor româno-ungare, aducînd o prețioasă contribuție la dezvoltarea acestora și ridicînd pe o nouă treaptă, superioară,

prietenia româno-ungară, pentru consolidarea căreia au luptat de-a lungul veacurilor cei mai buni fii ai celor două popoare, angajați în lupta pentru eliberare națională și dreptate socială.

Delegația Republicii Populare Ungare a vizitat întreprinderi și cartiere de locuințe din capitala țării noastre, fiind întâmpinată pretutindeni cu multă căldură și simpatie — expresie a relațiilor de sinceră prietenie existente între poporul român și poporul ungar.

Între delegațiile de partid și guvernamentale ale celor două țări au avut loc convorbiri, care s-au desfășurat într-o atmosferă prietenească. În cadrul acestor convorbiri s-a făcut un larg schimb de informații cu privire la activitatea celor două țări, la rezultatele obținute în construcția socialismului, precum și la problemele ale mișcării muncitorești mondiale și ale situației internaționale.

După cum se știe, prietenia româno-ungară are rădăcini istorice adânci. Reprezentanți de seamă ai celor două popoare și-au unit forțele în luptele revoluționare pentru eliberare națională și socială, împotriva politicii de asuprire națională și de învrăjpire a oamenilor muncii români și unguri, dusă de fostele clase stăpînitoare din România și Ungaria. După eliberarea de sub jugul fascist, cele două popoare și-au luat soarta în propriile lor mâini, au pus capăt vrajbei alimentate de clasele exploatare și au statornicit o prietenie trainică, bazată pe principiul stimei reciproce, al respectării suveranității, al colaborării și întrajutorării frățești. Consolidarea acestor relații între cele două țări a fost marcată prin semnarea, la 24 ianuarie 1948, a unui Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală.

În timpul actualei vizite, a fost semnat noul Tratat de prietenie, colaborare și asistență mutuală, care constituie un important pas înainte în dezvoltarea relațiilor româno-ungare, contribuind la întărirea prieteniei și la colaborarea reciproc avantajoasă dintre popoarele celor două țări, pe multiple planuri de activitate, precum și la promovarea coexistenței pașnice între state, a păcii și a securității generale.

Poporul nostru a primit pe înalții oaspeți cu multă bucurie și dragoste, avînd convingerea că vizita delegației ungare, convorbirile ce au avut loc cu acest prilej și noul tratat încheiat au adus o contribuție deosebit de importantă la dezvoltarea relațiilor de bună vecinătate, de colaborare și de prietenie trainică între poporul român și poporul ungar, constituînd în același timp și un nou impuls pentru promovarea mesajului de pace și prietenie între toate popoarele lumii.





• INDRUMĂRI • PĂSTORALE •

NAȘTEREA DOMNULUI, SĂRBĂTOAREA BUCURIEI ȘI A PĂCII

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE CRĂCIUN
ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Cu prilejul sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1971, urmînd firul unei vechi tradiții și, în același timp, împlinind una din cerințele fundamentale ale slujirii lor, Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române au adresat clerului și credincioșilor călduroase cuvinte de învătătură și de îndemn duhovnicesc, cuprinse în îndătinata *Pastorală la Nașterea Domnului*.

Moment de aleasă bucurie pentru creștini, praznicul Nașterii Domnului cuprinde adînci și multiple semnificații, pe care Sfinții Părinți și păstorii duhovnicești rînduiți în fruntea obștilor Bisericii au căutat, de-a lungul veacurilor, să le deslușească în chip cît mai temeinic, pentru folosul sufletesc al credincioșilor. Purtînd grijă de dreapta mărturisire a credinței, de respectarea principiilor moralei creștine și de călăuzirea vieții spirituale a celor ce le-au fost încredințați spre păstorie, Ierarhii Bisericii noastre și-au împlinit și în acest an, prin tradiționalele pastorale, îndatorirea de a da credincioșilor cuvenita hrană duhovnicească, tilcuindu-le sensurile marelui praznic al întrupării Fiului lui Dumnezeu și povățuindu-i să fie următori prin faptă ai mesajului evanghelic : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» (Luca II, 14).

Așteptate cu multă bucurie de către cler și credincioși, pastoralele Înalților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, pe care preoții le-au citit din fața sfintelor altare în ziua Nașterii Domnului, s-au dovedit a fi adevărate îndreptare de credință și de trăire creștinească, avînd contribuții de seamă la propășirea vieții duhovnicești a credincioșilor, și, în același timp, la consolidarea unității dintre ierarhie și credincioși.

*
* * *

Prea Fericitul Părinte JUSTINIAN, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al Scaunului din Cezareea Capadociei, Mitropolit al

Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, pornește — în Pastorală sa, adresată clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, cu prilejul sărbătorii Nașterii Domnului din anul 1971 — de la cuvintele adresate de îngeri păstorilor din Vitilem: «Vi s-a născut astăzi mîntuitor, care este Hristos Domnul, în cetatea lui David» (Luca II, 11). Bucuria cuprinsă în aceste cuvinte s-a perpetuat de-a lungul veacurilor în sufletele credincioșilor, pe care Biserica îi cheamă la prăznuirea Nașterii Domnului cu îndemnul înălțător: «Hristos se naște, măriți-L!»

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian lămurește care sînt cauzele acestei bucurii sfinte la care ne îmbie Biserica și pe care o trăiesc la Nașterea Domnului creștinii de pretutindeni, arătînd că ele constau în împlinirea făgăduinței lui Dumnezeu-Tatăl și a proorocirilor cu privire la venirea lui Mesia, Cel ce a luat trup omenesc pentru a ne izbăvi din «robia păcatului strămoșesc și a morții veșnice». Totodată Prea Fericirea Sa atrage atenția asupra efortului pe care este dator să-l depună fiecare credincios pentru însușirea mîntuirii, citînd cuvintele Mîntuitorului: «Împărăția cerurilor se ia prin stăruință și cei ce se silesc pun mîna pe ea» (Matei XI, 12). Iisus Hristos a încredințat Sfinților Apostoli lucrarea de însușire de către fiecare credincios a harului dumnezeiesc, iar Sfinții Apostoli, la rîndul lor, au transmis această sarcină episcopilor și preoților, pe care i-au pregătit în mod special în acest scop, prin hirotonie.

În partea a doua a Pastoralei sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian înfățișează clerului și credincioșilor una din învățăturile creștine fundamentale: aceea despre Biserică și despre însemnătatea ei în viața creștină. Lămurind ce este Biserica, Prea Fericirea Sa arată că prin Biserică trebuie să înțelegem nu numai «locașul sfințit în care creștinii vin să învețe cuvîntul lui Dumnezeu și să se sfințească, primind harul Său», ci, în primul rînd, trebuie să înțelegem «totalitatea celor ce cred în Hristos, așezămîntul care cuprinde pe toți cei ce intră în El prin Sfințitul Botez și doresc să obțină mîntuirea pe care Fiul lui Dumnezeu ne-a adus-o». Amintind că Biserica este un Trup care are un Cap, pe Hristos (Efes. V, 23; Col. I, 18) și mai multe mădulare, credincioșii Săi (Rom. XII, 4—5; Cor. XII, 27), Prea Fericitul Patriarh Justinian definește Biserica drept «instituția așezămîntului înființat de Domnul Hristos și satornicit pe temelie Apostolilor (Efes. II, 20), care pînă la sfîrșitul veacurilor are poruncă de la Întemeietorul său să învețe și să sfințească pe toți cei ce cred în El».

În legătură cu aceasta, Prea Fericirea Sa țîlcuiește adevărul dogmatic: «în afară de Biserică nu există mîntuire», povățuind pe credincioși să rămîină în sînul Bisericii care, numai ea sîngură, păstrează învățătura curată a Mîntuitorului și deține harul sfințitor pe care îl împarte prin Sfintele Taine.

În ultima parte a Pastoralei sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian lămurește și alte aspecte ale eclesiologiei, arătînd că din Biserică fac parte nu numai credincioșii care trăiesc în viața aceasta, ci și cei ce au trecut în viața de dincolo, împodobiți cu fapte bune. Mîntuirea credincioșilor se capătă numai în Biserică și numai în viața pe care a-

ceștia o trăiesc pe pământ. De aceea, pentru a asigura credincioșilor și în lumea aceasta o viață fericită, Biserica se preocupă îndeaproape de viața pămîntească a fiilor săi, povățuindu-i să fie iubitori de semeni, cinstiți, muncitori, pașnici, să-și iubească patria și să fie ascultători față de conducătorii ei, să-și împlinească îndatoririle familiale, să lupte împotriva răului, să săvîrșească binele.

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îndeamnă pe credincioși ca, știind ce este Biserica și ce însemnătate are ea pentru viața lor sufletească, să o iubească și să o respecte tot mai mult, împlinindu-i învățăturile. Trăind învățăturile Bisericii, credincioșii contribuie ca «pe pământ să fie pace și între oameni bunăvoie» (Luca II, 14), ca lumea «viață să aibă și încă din belșug» (Ioan X, 10), însușindu-și totodată mîntuirea adusă de Fiul lui Dumnezeu cel întrupat.

*

Înalt Prea Sfințitul IUSTIN, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei își începe Pastorală de Crăciun, adresată clerului, cinului monahal și dreptcredincioșilor din Eparhia sa, cu chemarea pe care Biserica o face credincioșilor la arătarea Fiului lui Dumnezeu în lume: «Hristos se naște, slăviți-L! Hristos din ceruri, întâmpinați-L! Hristos pe pământ, înălțați-vă!» Această chemare îndeamnă pe creștinii de pretutindeni ca, în fiecare an, să retrăiască împreună cu întreaga făptură bucuria Nașterii Domnului, după cum spune și Sfîntul Efrem Sirul: «Bucuria Nașterii Domnului este bucuria tuturor credincioșilor. Peste veacuri, ea se întoarce an de an la noi». O asemenea bucurie sporește în sufletele credincioșilor în măsura în care aceștia se străduiesc să pătrundă tot mai adînc sensul întrupării Fiului lui Dumnezeu și să se dovedească vrednici de dragostea lui Dumnezeu față de noi.

După această parte introductivă, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin se oprește asupra unei idei fundamentale a învățaturii creștine, pe care o analizează temeinic, în enunțarea: Întruparea Fiului lui Dumnezeu este o taină nepătrunsă». Nașterea Domnului este înfățișată în cîntările bisericești ca o «taină străină și preamărită», în sensul că ea a constituit o faptă neobișnuită în rînduierile firii, săvîrșită prin puterea lui Dumnezeu «la care nimic nu este cu neputință» (Luca I, 37). Ea nu este numai străină, adică neobișnuită pentru noi, ci și vrednică de o cît mai aleasă cinstire din partea noastră. E o «taină străină și preamărită», pentru că Iisus ni se înfățișează ca Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, luînd trup omenesc pentru a fi mai aproape de noi. Această taină se cuvine să o primim prin credință și să o cinstim cu adîncă smerenie.

În continuare, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin arată că dacă felul în care s-a întrupat Fiul lui Dumnezeu rămîne o taină pentru noi, în schimb rostul venirii Lui în lume e foarte limpede. Iisus s-a întrupat pentru a ne dărui viața veșnică, în strînsă comuniune cu Dumnezeu (Ioan III, 16). Prin întreaga Sa lucrare, începînd cu nașterea și continuînd cu viața Sa neprihănită, cu învățătura Sa, cu patimile și jertfa Sa, cu învierea și cu slăvita Sa înălțare, Domnul nostru Iisus Hristos

ne-a împăcat cu Dumnezeu și ne-a deschis calea fericirii veșnice. Așa cum mărturisesc Sfinții Părinți, Dumnezeu s-a făcut asemenea nouă, pentru ca noi să ne putem face asemenea Lui. De aceea, toți credincioșii care mărturisesc dreapta credință, cu cuvântul și cu fapta, alcătuiesc o mare familie. Prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, noi ne-am apropiat de Acesta, devenind «*casnicii lui Dumnezeu*» (Efes. II, 19).

Tilcuind aceste învățături, în ultima parte a Pastoralii Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin îndeamnă pe clericii și credincioșii din Eparhia sa să urmeze cu statornicie învățătura Mântuitorului, vădind prin fapte că darul mântuirii aduse de Iisus este lucrător în întreaga lor ființă. Pacea dăruită de El trebuie să se sălășluiască în sufletele credincioșilor și să devină o realitate vie. Statornicirea unei păci trainice pe întreg pământul nu este numai o necesitate firească pentru viața și propășirea omenirii, ci pentru creștini ea este și o poruncă dumnezeiască. Îndatoririle creștinești și cele cetățenești să fie împlinite cu aceeași conștiințiozitate de către cler și credincioși. Aceștia sînt îndemnați să păzească comoara credinței creștine, dar în același timp să fie însuflețiți de dragoste fierbinte față de patria noastră scumpă și de rivnă pentru propășirea binelui obștesc, dovedind prin întreaga lor comportare hărnicie, cinste și omenie.

În încheiere, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin adresează clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Iașilor îndemnul călăuzitor al Sfântului Apostol Pavel: «*La toate cîte sînt adevărate, cîte sînt cuviincioase, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt vrednice de iubit, cîte sînt cu nume bun ..., la acestea să vă fie gîndul*» (Filip. IV, 28).

Înalt Prea Sfințitul NICOLAE, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolit al credincioșilor ortodocși din Ardeal, Crișana și Maramureș, face — în Pastorală de Crăciun adresată clerului și credincioșilor din Eparhia sa — o amplă analiză a problemei păcii, lămurind temeiurile creștine și general-umane ale acesteia. Mesajul îngeresc «Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie» (Luca II, 14) a arătat că Mesia cel așteptat a venit într-o lume însetată de pace și de dreptate. Sfînta Scriptură arată că pacea stă la începuturile vieții omenești, sub diferitele ei aspecte: pacea între credincios și Dumnezeu, pacea launtrică, pacea între om și om, pacea între om și natură. Păcatul a tulburat însă această pace, aducînd îndepărtare de Dumnezeu, zbcium sufletesc, vrăjmășie între oameni și între popoare, generînd războaie nimicitoare și orînduiri nedrepte. Cu toate acestea, în conștiința oamenilor și a popoarelor nu s-a stins niciodată dorința de pace, libertate și dreptate și hotărîrea de a lupta pentru ca pacea să devină o realitate permanentă și netulburată.

În Vechiul Testament, care cuprinde epoca unor perioade scurte de pace și a unor înrobiri apăsătoare, proorocii îndreaptă spre viitor nădejdea unei păci universale și veșnice, prevestind venirea lui Mesia,

care va fi «Domn al păcii» și «pacea Lui va fi fără sfârșit», întemeind o împărăție în care armele se vor transforma în unelte de muncă (Isaia II, 4), «toți vor locui liniștiți în țara lor» și fiecare va avea — după dreptate — cele necesare vieții (Isaia IV, 2; XXXII, 17; Miheea IV, 4).

Fiul lui Dumnezeu a venit, prin nașterea Sa, ca «Dumnezeul dragostei și al păcii» (II Cor. XIII, 11), pentru ca «să ne îndrepte picioarele pe calea păcii» (Luca I, 79), iar învățătura Sa este «evanghelia păcii» (Fapte X, 36), prin care dobîndim pacea cu Dumnezeu, pacea cu noi înșine și pacea cu semenii. Chemîndu-ne să fim «făcători de pace» (Matei V, 9), Mîntuitorul ne cheamă să devenim mădularele acelu «trup» care este menit să trăiască în «unitatea duhului prin legătura păcii», dărîmînd «zidul vrajbei» dintre popoare și «făcînd între ele pace» (Efes. II, 14—18).

Totuși, arată în continuare Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, pacea nu este încă o realitate permanentă și netulburată în lume. Acest lucru atrage atenția creștinilor de pretutindeni că nu e destul să primim darul păcii de la Iisus Hristos, ci trebuie ca, prin strădania noastră și prin lupta împotriva răului, să facem roditor acest dar. Creștinii trebuie să aibă sufletul curat și plin de dragoste față de semenii, pentru că «pace este acolo unde e un suflet drept, un suflet curat și plin de dragoste, unde între popoare este frățietate și dreptate». Cînd spunem că Hristos a venit pentru ca «să ne îndrepte picioarele pe calea păcii», înțelegem că El ne îndeamnă la acțiune concretă pentru pace, căci pacea se dobîndește prin osteneală, prin luptă. Hristos ne dă garanția păcii, cu condiția ca și noi să ne angajăm cu toate forțele în slujba păcii; deci pacea este un dar care trebuie mereu apărat și cucerit prin lupta fiecăruia.

Aplicînd învățăturile de mai sus la viața practică a clerului și a credincioșilor, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului arată că la lupta pentru pace ne cheamă nu numai Biserica, ci și poporul nostru și întreaga omenire iubitoare de bine. Biserica Ortodoxă Română ne cheamă, prin glasul ierarhilor ei, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, să adîncim «unitatea duhului în legătura păcii», în sfintele slujbe, în înfățișarea bisericilor, în lucrarea faptelor bune, în buna înțelegere cu credincioșii aparținînd altor confesiuni, în sprijinirea muncii poporului nostru pentru înflorirea patriei. Poporul nostru și conducătorii lui înțelepți cheamă pe toți cetățenii — fără deosebire de naționalitate și credință religioasă — să-și dea aportul pentru continua întărire a patriei, întrucît astfel se întărește și pacea între popoare. Străduindu-se a fi permanent la înălțimea vremii noastre, care e o vreme de mari transformări și de largi perspective, clerul și credincioșii ortodocși români vor avea bucuria că sînt adevărați «făcători de pace», buni credincioși ai Bisericii și vrednici fii ai poporului nostru.

În ultima parte a Pastoralei sale, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului recapitulează învățătura ortodoxă despre pace, ajungînd la concluzia că rodul păcii este rezultatul conlucrării credincioșilor cu harul divin. Înalt Prea Sfinția Sa exprimă încrederea că deși în diferite părți ale lumii mai sînt încă tulburări și războaie, totuși —

prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu și prin lupta unită a forțelor iubitoare de pace — lumea se îndreaptă spre o viață de pace statornică și de progres continuu. În acest scop, îndeamnă pe credincioși ca — după ce s-au pregătit sufletește pentru primirea Nașterii lui Hristos — să transpună în faptă hotărîrea lor de a contribui la lucrarea păcii între oameni și popoare.

În încheiere, cerînd ajutorul Mîntuitorului Iisus Hristos, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae îndeamnă pe clericii și credincioșii din Eparhia sa să sprijine pacea prin munca lor pentru propășirea patriei, prin lupta pentru o viață mai bună și mai fericită, prin promovarea dorinței de tot mai strînsă apropiere între oameni și popoare.

*

Înalt Prea Sfințitul FIRMILIAN, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, în Pastorală adresată clerului, cinului călugăresc și dreptslăvitorilor creștini din Eparhia sa, arată că Nașterea Domnului s-a bucurat de multă atenție și din partea alcătuitorilor de cîntări bisericești, care au închinat în cinstea acestui mare praznic creștin melodii vii și atrăgătoare, bogate în conținut. Dintre acestea, prezintă cîntarea : «Oaste a dumnezeieștilor îngeri, gătește-te să lauzi ; magilor, întîmpinați ; păstori, sîrguiți ; venit-a Cel mai înainte prezis, Hristos, așteptarea și mîntuirea oamenilor».

Din cîntările bisericești dedicate Nașterii Domnului rezultă că întruparea și nașterea Fiului lui Dumnezeu constituie un fapt de covârșitoare smerenie. Dumnezeu s-a coborît la noi, deoarece fără pogorîrea, întruparea și nașterea Sa nu era cu putință reînnoirea și ridicarea noastră la frumusețea cea dintîi. Acest lucru îl exprimă cuvintele : «*Înnoiești pe pămînteni, pămîntean făcîndu-te, Ziditorule !*» Această lucrare a lui Dumnezeu o lămurește și o altă cîntare (Stihira de la Laude), unde se spune : «*Tatăl a binevoit, Cuvîntul trup s-a făcut și Fecioara a născut pe Dumnezeu întrupat*». Mîntuitorul a luat trup omenesc și a săvîrșit lucrurile omenești, afară de păcat, pentru că acesta era singurul mijloc menit a ne învăța să biruim păcatul și să ne îndreptăm spre Dumnezeu, împăcîndu-ne cu El. Un asemenea lucru are drept urmare pentru credincioși : nemurirea și fericirea sau osînda, potrivit faptelor — bune sau rele — săvîrșite în această viață.

În cea de-a doua parte a Pastoralăi adresată clerului, monahilor și credincioșilor din Eparhia Craiovei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian remarcă faptul că Nașterea Domnului este împreunată, în mod deosebit, cu pacea și cu bunăvoirea. Imnul creștin «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» n-a învins însă deplin alunecările omenești spre păcat și poftele celor nesățioși, înclinați spre silnicie față de semenii, însușire nedreaptă a bunurilor pămîntești și înrobire a celor mai slabi. Din nefericire, uneori chiar creștinii au folosit uciderea și războiul pentru scopuri nedrepte, urmărind cîștiguri nesățioase.

În anul acesta — remarcă, în continuare, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian — creștinii se pregătesc să întîmpine Crăciunul cu mai

multă liniște și cu nădejdea unor împliniri tot mai sigure ale strădaniilor spre pace, avînd în vedere că prin intrarea «celeii mai mari țări din Răsăritul îndepărtat» în soborul popoarelor, reprezentat de Organizația Națiunilor Unite, puterile păcii s-au întărit și roadele colaborării între popoare încep să se arate tot mai mult.

Totuși, pe planeta noastră mai există încă unii «cărbuni aprinși», care amenință să aprindă și să extindă flacăra războiului: Orientul Apropiat, Vietnamul, Cambodgia, India și Pakistanul. Încă se mai varsă sînge omenesc, suferă mame și copii nevinovați, sînt otrăvite natura și vietățile ei. «Toate acestea rămîn pețe rușinoase pe obrazul de azi al omenirii și scad demnitatea timpului nostru».

De aceea, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian îndeamnă pe clericii și credincioșii din Eparhia sa să se împotrivescă din toate puterile odiosului vrăjmaș al omenirii, războiul, străduindu-se prin faptă să devină lucrători activi pentru propășirea binelui. Sarcina credincioșilor, în această privință, trebuie îndeplinită mai întîi pe teren cetățenesc, prin înscrierea în rîndul luptătorilor pentru pace. În același timp, ea trebuie îndeplinită și pe plan creștin, prin rugăciuni, prin respectarea disciplinei morale, printr-o viață sănătoasă de familie, prin creșterea demnă și corectă a copiilor. «Acestea — se arată în încheierea Pastoralăi — sînt sarcini ale dreptei credințe și prin îndeplinirea lor vor cunoaște oamenii că sîntem fiii lui Dumnezeu».

•

Înalt Prea Sfințitul NICOLAE, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și Mitropolit al Mitropoliei Banatului, înfățișează, în Pastorală adresată clerului și dreptcredincioșilor creștini din Eparhia sa, sărbătoarea Nașterii Domnului ca pe «un praznic al păcii, al împăcării cu Dumnezeu ceresc și prin El cu semenii noștri».

În sufletele membrilor unei familii creștine, seara de Ajun a Nașterii Domnului aduce o stare de pace și adîncă reculegere, care se prelungește pe tot parcursul sărbătorilor Crăciunului, ca o mărturie a faptului că — prin trimiterea în lume a Fiului Său — Dumnezeu ne-a primit iarăși în starea de fii ai Săi și părtași ai mîntuirii. Aceasta este pacea pe care au vestit-o și îngerii, arătînd că venirea în lume a lui Iisus înseamnă «mărire întru cei de sus lui Dumnezeu» și în același timp «pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14). Este starea de pace la care se referă Sfîntul Apostol Pavel cînd afirmă că Iisus «venind, a vestit pace, vouă celor de aproape și celor de departe» (Efes. II, 17). E pacea despre care ne vorbesc cîntările bisericesti care, în deplină concordanță cu învățătura Sfintei Scripturi, preamărind pe Dumnezeu pentru darurile trimise prin întruparea Fiului Său, îl numesc «Dumnezeul păcii», întrucît «pe Îngerul statului Său celui mare dăruindu-ne pace, L-a trimis nouă».

Continuînd tilcuirea sensurilor păcii, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului scoate în evidență valoarea pe care o are pentru creștini această pace rezultată din împăcarea cu Dumnezeu și cu semenii, arătînd că o asemenea pace e statornică și netulburată, ne-

ducînd dezamăgiri sau deznădejde, ci chezăşuind iubirea din partea lui Dumnezeu, ca o virtute de seamă care poartă în sine mireasma curăţiei şi a nevinovăţiei raiului şi care este în acelaşi timp «arvuna vieţii şi a păcii veşnice». Pacea credincioşilor cu Dumnezeu se realizează însă numai în măsura în care aceştia se silesesc să împlinească voia lui Dumnezeu, ferindu-se de a o nesocoti sau călca prin păcate. De aici, îndemnul pentru creştini de a face din voia lui Dumnezeu, cuprinsă în poruncile creştine ortodoxe, un adevărat dreptar de viaţă.

În continuare, Pastorală arată că împăcarea cu Dumnezeu cuprinde în sine şi pacea cu noi înşine, şi pacea cu semenii noştri. Pacea cu noi înşine se dobîndeşte prin practicarea virtuţilor şi prin strădania spre desăvîrşire. Aceasta duce la armonie în familiile creştine, la înlăturarea certurilor, a dezbinărilor, a divorţurilor şi a altor rele, de care credincioşii sînt datori să se ferească. Numai asiguîndu-ne această pace din suflete putem avea pace cu semenii noştri, ajungînd la obişnuinţa de a dori tuturor acestora ceea ce ne dorim nouă înşine.

În partea ultimă a Pastoralăi, Înalţ Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului aplică învăţătura despre pace la viaţa nouă din ţara noastră, arătînd că cei peste douăzeci de milioane de cetăţeni ai Patriei sînt strîns uniţi în aceleaşi ţeluri care urmăresc prosperitatea şi fericirea întregului nostru popor. Aceste ţeluri superioare nu pot fi atinse însă decît prin munca statornică şi însufleţită a tuturor, desfăşurată în unire, bună-înţelegere şi pace. «Ca buni creştini şi buni români în acelaşi timp, spune Înalţ Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae, avem datoria sfîntă să punem şi noi umărul, alături de toţi ceilalţi confrăţi şi cetăţeni, pentru dezvoltarea multilaterală a ţării căreia aparţinem, pentru realizarea şi depăşirea prevederilor stabilite în contul anilor ce urmează, pentru asigurarea traiului nostru liber şi de sine stătător». Numai în climatul unei păci cît mai îndelungate pot fi puse în valoare podoabele şi comorile sufletului poporului nostru; de aceea, credincioşii sînt îndemnaţi să stea în slujba păcii împreunate cu dreptatea, dovedind iubire faţă de glia străbună, ascultare şi devotament faţă de înalta Ocîrmuire de Stat.

În încheiere, Înalţul Ierarh îşi exprimă convingerea că pacea creştină — sub întreitul ei aspect — va contribui la înfrîngerea dezbinărilor şi a învrăjbirilor, şi îndeamnă clerul şi credincioşii din Eparhia sa să rămînă apărători hotărîţi ai păcii, făcînd neputîncioase orice uneltiri şi poftă acaparatoare şi binevestind tuturor pacea, prin muncă cinstită, îndreptată spre propăşirea patriei şi fericirea fiilor ei.

*

Prea Sfinţitul IOSIF, Episcopul Rîmniceului şi Argeşului adresează iubitului cler şi binecredincioşilor ascultători din Eparhia sa un cuvînt plin de însufleţire şi bucurie duhovnicească cu prilejul Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos, care «dă sufletelor noastre pace şi mare milă». Evocînd scumpele amintiri pe care sărbătoarea Crăciunului le reînvie în sufletele creştine şi bucuria vestită de «colindul sfînt şi bun» pe care colindătorii îl aduc la casele dreptcredincioşilor în această luminată zi de prăznuire, Prea Sfinţia Sa arată şi motivele întrupării Fiului lui Dum-

nezeu, analizînd textul biblic : «*Mare este taina creștinătății : Dumnezeu s-a arătat în trup*» (I Tim. III, 16). Iisus a venit ca un copil, pentru că El a voit să fie iubit, nu temut. Învățătura creștină afirmă că prin întruparea lui Iisus, Dumnezeu și-a arătat iubirea față de oameni mai mult decît chiar la creație, deoarece atunci a făcut pe om după chipul Său, iar acum s-a unit cu noi prin Fiul Său, care a luat trup omenesc. «Plinirea vremii» și deslușirea acestei taine sînt cuprinse în una din cîntările praznicului Nașterii Domnului, unde se spune : «*Tatăl a binevoit, Cuvîntul trup s-a făcut și Fecioara a născut pe Dumnezeu întrupat*».

În partea a doua a Pastoralei adresată clerului și credincioșilor din Eparhia Rîmnîcului și Argeșului, Prea Sfințitul Episcop Iosif înfățișează temeiurile imnului «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoie*» (Luca II, 14). Cuvîntul «pace» a fost rostit foarte des de Iisus, care a încredințat ucenicilor Săi misiunea de a vesti în lume pacea (Luca X, 5). «Pacea este suspinul de totdeauna al inimilor bune» ; ea dă sens vieții și o îmbogățește în bucurii. Biserica noastră osîndește războiul și se roagă foarte des pentru «pacea a toată lumea», pentru «pace și mare milă». Pacea și mila nu se împlinesc însă cu vorbe, ci cu fapte. Ele se dobîndesc numai în măsura în care ne străduim să aducem pace și înțelegere semenilor noștri, muncind cu toată rîvna pentru binele și propășirea lor. «Numai prin munca jertfelnică, împreună cu fapte de îndurare trupească și sufletească pentru om, desfășurată de fiecare fiu al Bisericii, și muncă patriotică desfășurată de fiecare om ca cetățean al țării, indiferent de locul unde acela lucrează cu brațele sau cu mintea, înfloreste viața și pacea în patria noastră scumpă, Republica Socialistă România !»

În ultima parte a Pastoralei, Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului împărtășește fiilor săi duhovnicești și alte învățături legate de marea sărbătoare a Nașterii Domnului. Astfel, referindu-se la faptul că păstorii și magii s-au învrednicit să primească vestirea Nașterii celei mai presus de fire în timp ce-și îndeplineau munca lor obișnuită, «în conștiință și veghe», îndeamnă pe ascultători la muncă stăruitoare pentru folosul obștesc.

Mesajul păcii vestit de îngeri în noaptea Nașterii Domnului îndeamnă pe fiecare creștin să devină un activ «*făcător de pace*». Iar «făcătorii de pace sînt toți aceia care fac să înceteze intriga, vrajba, neînțelegerea, la toate nivelurile vieții sociale, fiecare după posibilitate, chemare și rostul său în lume».

La acestea trebuie adăugată practicarea faptelor de îndurare față de semenii, respectarea legilor civile și bisericești, ascultarea — din dragoste — față de autorități și comportare cinstită în munca și în viața de fiecare zi.

În încheiere, Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului îndeamnă pe clericii și credincioșii din Eparhia sa să fie săvîrșitori ai binelui, iubitori ai adevărului și «*făcătorii de pace*», pentru a dobîndi de la Dumnezeu «pace și mare milă».

Prea Sfințitul PARTENIE, Episcopul Romanului și Hușilor, în Pastorală adresată clerului și dreptcredincioșilor creștini din Eparhia sa, arată mai întâi bucuria adusă în suflete de fiecare prăznuire a Nașterii Mîntuitorului, subliniind rostul pregătirii creștine pentru primirea acestei mari sărbători. Apoi relevă faptul că evenimentul Nașterii Domnului a fost mărturisit de Preacurata Fecioară Maria, dreptul Iosif, cei trei magi de la răsărit și păstorii din preajma Betleemului. După aceea, au fost și alții care l-au văzut pe Iisus ca prunc, apoi copil și om deplin, săvîrșind lucrarea Sa mîntuitoare. Mărturiile acestea, cuprinse în Sfînta Scriptură, le văd și astăzi creștinii de pretutindeni, cu «ochii credinței».

«Crăciunul, se spune în continuarea Pastoralei, este sărbătoarea păcii, a bucuriei și înfrățirii tuturor oamenilor, nu numai pentru acel motiv că pacea și bunăvoirea între oameni a fost cîntată de îngeri la Nașterea lui Hristos, ci mai ales pentru aceea că însuși scopul întrupării Fiului lui Dumnezeu a fost de a-l scoate pe om din temnița morții, de a-l dezrobi din lanțurile păcatului, de a-l împăca cu ziditorul său, cu Dumnezeu». Întreaga suflare creștină înalță lui Dumnezeu cîntări de laudă, de mulțumire și de bucurie în slăvita zi a Nașterii Domnului. Ca și cîntarea de slavă a îngerilor de odinioară, glasurile melodioase ale colindătorilor poartă pe la casele creștinilor «sfînta poezie populară a colindelor noastre».

Sărbătoarea Nașterii Domnului este sărbătoarea păcii și a bunăvoiri, deoarece prin ea «a răsărit lumii lumina cunoștinței» de Dumnezeu, lumina adevărului despre originea comună a întregului neam omenesc, deci despre egalitatea tuturor oamenilor. Hristos a venit în lume nu pentru a fi temut sau glorificat, ci pentru a sluji El pe oameni și a le arăta prin pilda vieții Sale calea virtuții și a mîntuirii.

În partea a doua a Pastoralei adresată clerului și credincioșilor din Eparhia Romanului și Hușilor, Prea Sfințitul Episcop Partenie îl cuiește și aplică la viața creștină actuală cuvintele scripturistice potrivit cărora Dumnezeu a făcut pe om «după chipul și după asemănarea Sa». Cuvintele «după chipul lui Dumnezeu» se referă la puterile sufletești dăruite omului de către Creator, pentru desăvîrșirea sa, iar «după asemănarea lui Dumnezeu» arată însăși realizarea acestei desăvîrșiri, la care se ajunge prin conlucrarea harului dumnezeiesc cu silințele credinciosului. Prin păcat, Adam și urmașii lui și-au îndepărtat harul divin, și-au întunecat rațiunea, voința și simțirea și și-au atras suferința și moartea. Prin Nașterea Sa, Hristos ne-a eliberat de păcat, ne-a renăscut la o viață nouă, deschizîndu-ne calea mîntuirii și a păcii. E un fapt anacronic însă acela că în zilele noastre milioane de oameni trăiesc în mizerie, iar războiul continuă să amenințe omenirea. Cuceririle științei sînt puse uneori în slujba înarmărilor, în loc să fie folosite pentru ușurarea vieții umane, din cauza lăcomiei și a poftelor nesățioase a celor dornici să asuprească pe cei mai slabi.

Dar, observă Prea Sfințitul Episcop Partenie, «nu poate fi viață fericită acolo unde lipsește pacea și nu poate fi pace acolo unde se lucrează nedreptatea și asuprirea». Dumnezeu a sădit în om rațiune, voință liberă și simțăminte nobile, adică pecetea sau chipul Său dumnezeiesc.

zeiesc. Iisus Hristos s-a întrupat pentru a izbăvi din păcat pe credincios și a-l face să triumfe asupra instinctelor, devenind factor de progres și de fericire pe pământ. De aceea, Nașterea Domnului este prilej de aleasă bucurie creștinească și de încredințare că Fiul lui Dumnezeu a venit la noi pentru pacea și libertatea noastră.

În concluzia acestor învățături, Prea Sfințitul Episcop Partenie îndeamnă pe clericii și credincioșii din Eparhia sa să lege bucuria Nașterii Domnului nu numai de îndestulări ale trupului, ci mai ales de înălțarea sufletului la Dumnezeu și de înfăptuirea binelui obștesc, prin împlinirea cu conștiințiozitate a datoriilor față de Biserică și față de Patria noastră.

*

Prea Sfințitul ANTIM, Episcopul Buzăului, își începe cuvîntul de învățătură — adresat clerului, cîinului monahal și dreptcredincioșilor creștini din Eparhia sa — cu mesajul vestit de îngeri la Nașterea Domnului: «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14). Apoi argumentează evenimentul Întrupării Domnului cu temeuri scripturistice, arătînd adevărarea proorociilor despre Nașterea Fiului lui Dumnezeu și mărturiile îngerilor, păstorilor și magilor care au fost de față la acest eveniment.

Un fapt deosebit petrecut în peștera din Betleem este nu numai Nașterea mai presus de fire a Fiului lui Dumnezeu, ci și participarea Sfintei Fecioare Maria la acest act. Ea a născut, rămînînd totuși fecioară, așa cum afirmă și cîntarea bisericească în care se spune: «Cum să nu ne mirăm de nașterea ta cea dumnezeiesc-omenească întru totul cinstită?... Ai născut fără de tată pe Fiul în trup, pe Cel născut din Tatăl mai înainte de veci fără mamă, care nicicum n-a răbdat schimbare sau amestecare sau despărțire, ci a păzit întreagă osebirea amîndurora firilor». De aici, din adevărul că Sfînta Fecioară Maria este Maica lui Dumnezeu, rezultă cultul de supravenerare pe care i-l adresează credincioșii.

În ceea ce privește pe Iisus, care în Sfînta Scriptură mai este numit și «Emanuil», ceea ce se tâlcuiește «Cu noi este Dumnezeu», sau «Noul Adam», pentru că a rezidit chipul lui Adam cel vechi și stricat de patimi, El este temelul bucuriei desăvîrșite a credincioșilor, prin opera Sa mîntuitoare și jertfa Sa pe cruce.

După aceste considerații, Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului tâlcuiește denumirea de «*Domn al păcii*», pe care proorocul Isaia o atribuie lui Iisus, ajungînd la concluzia că nimic nu poate fi mai bun și mai frumos decît pacea, bunul suprem al vieții omenești, în ordinea socială. Pentru a avea pace cu semenii, credincioșii sînt datori să poarte grijă de binele acestora. Ei trebuie să se roage «pentru pacea a toată lumea», dar să și lupte pentru sălășluirea ei în lume, luînd pildă de la înțelepții Conducători ai Patriei noastre, care depun eforturi stăruitoare pentru realizarea păcii și colaborarea dintre toate popoarele lumii, precum și de la Ierarhii Bisericii noastre, care — în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — îndeamnă neîncetat pe credincioși să fie luptători și făcători de pace.

În ultima parte a Pastorelei, Prea Sfințitul Episcop Antim adresează clerului, cinului monahal și credincioșilor din Eparhia Buzăului îndemnul de a-și îndeplini cu conștiinciozitate îndatoririle cetățenești, contribuind la fericirea obștească și la înflorirea Patriei, respectând viața de familie și luptând pentru îndepărtarea neajunsurilor care o primejdiesc, îngrijindu-se de buna creștere și educația copiilor, muncind cu râvnă și ferindu-se de a înstrăina sau risipi avutul obștesc. Apoi adaugă pentru păstoriții săi îndemnul de a-și împlini cu tragere de inimă aceste datorii, amintind cuvintele Sfântului Apostol Pavel: «*Numai ce este adevărat, ce este vrednic de laudă, orice faptă bună, numai aceea să gândești*» (Filip. IV, 8) și povățuindu-i să urmeze sfaturile date de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în monumentală sa lucrare *Apostolat social*.

În încheierea Pastorelei sale, Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului dă ca pildă de comportare creștină pe Iisus, îndemnând pe păstoriții săi: «Să urmăm sfintele și dumnezeieștile Sale învățături, pentru a duce o viață plăcută lui Dumnezeu și oamenilor».

*

Prea Sfințitul CHESARIE, Episcopul Dunării de Jos, cheamă clerul și credincioșii din Eparhia sa la prăznuirea slăvitei Nașteri a Domnului nostru Hristos, cu cuvintele cântării bisericești: «*Veniți să vedem credincioșii unde s-a născut Hristos*», îndemnându-i să călătorească sufletește spre locurile sfinte ale Nașterii, pentru a vedea pe Pruncul Iisus și împrejurările în care s-a născut El.

Pornind de la constatarea că Nașterea Domnului este una din cele mai mari minuni pe care Dumnezeu le-a săvârșit pentru mântuirea noastră, Prea Sfințitul Episcop Chesarie remarcă faptul că la această minune Dumnezeu s-a servit și de mijlocitori. Aceștia au fost: îngerii, care au vestit Nașterea; Preacurata Fecioara Maria, care a fost vasul sfânt al Întropării; păstoriții și magii filozofi, care au adus darurile și credința lor curată. Fiul lui Dumnezeu a venit în lume în simplitate și sărăcie. Dacă Nașterea Sa a fost tăinuită pentru cei dinafara familiei, din cauza primejdiei ce venea din partea lui Irod, Dumnezeu a rânduit ca în jurul Pruncului să se adune oameni credincioși, care au împlinit cele de trebuință pentru Sfânta Familie și au apărat pe Prunc — păstoriții, magii, dreptul Iosif, dreptul Simeon —, cărora Biserica le rămâne pentru totdeauna recunoscătoare.

Venirea în lume a lui Iisus nu a fost ușoară. Viața lui a fost pusă în primejdie, de la început, de frigul iernii, lipsa de locuință, sărăcia, ura lui Irod și altele; dar oamenii de inimă l-au ajutat și l-au salvat din toate aceste împrejurări grele. «*În Pruncul Iisus s-a întâlnit dragostea lui Dumnezeu și bunătatea Lui, cu dorința de pace și de mântuire a oamenilor*». Acest lucru îl arată cuvintele Psalmistului: «*Mila și adevărul s-au întîmpinat. Dreptatea și pacea s-au sărutat. Adevărul din pământ a răsărit și dreptatea din cer a privit*» (Psalm LXXXIV, 11—12).

În cea de a doua parte a Pastorelei sale, aplicînd învățăturile expuse mai sus, Prea Sfințitul Episcop Chesarie cere ascultătorilor să se

întorcă cu gândul de la Pruncul Iisus la propriii lor prunci. Pentru orice familie creștină, copiii sînt binecuvîntarea lui Dumnezeu, garanția în-tăririi familiei și asigurarea viitorului fericit al poporului. Hristos ne cere să purtăm grijă deosebită față de copiii noștri, să le acordăm dragoste și sprijin, pregătindu-i pentru viață, spre a fi folositori societății. Părinții trebuie să nu uite, de asemenea, că ei sînt datori să servească drept exemplu copiilor, în orice împrejurare.

Copiii au nevoie, înainte de toate, de pace : în familie, în societate, în lume. Vestirea «*Pe pămînt pace și între oameni bunăînvoire*» arată că întreaga omenire consideră pacea drept climatul firesc al vieții. Toți oamenii doritori de bine iubesc pacea adevărată, care înfrățește și înobilează sufletește. Acesta este și motivul pentru care proorocul Isaia se ruga cu cuvintele «*Doamne, revarsă pacea Ta peste noi*» (Isaia XXVI, 12).

În încheiere, dorind clerului și credincioșilor din Eparhia sa să aibă bucurie și pace deplină la marea sărbătoare a Nașterii Domnului, Prea Sfințitul Episcop Chesarie face următorul îndemn : «*Această pace, iubitorilor, să se întărească, întrucît ea este aurul, smirna și tămîia pe care le putem aduce ca daruri Pruncului Iisus de ziua nașterii Lui, precum și tuturor fiilor Bisericii și Patriei noastre scumpe*».

Prea Sfințitul TEOFIL, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, în Pastorală adresată cucernicului cler și binecredincioșilor creștini din această Eparhie, îndeamnă pe ascultătorii săi să dea slavă lui Dumnezeu pentru darurile luminatului praznic al Nașterii Domnului și să pătrundă tîlcul străvechii cîntări bisericești : «Nașterea Ta, Hristoase, Dumnezeuul nostru, răsărit-a lumii lumina cunoștinței».

În continuare, Prea Sfințitul Episcop Teofil descrie valoarea și puterea virtuții ascultării, din care face tema centrală a Pastoralii sale.

Ascultarea este primosul adus lui Dumnezeu drept jertfă de mulțumire pentru darurile și binefacerile primite de la El. La evrei, ascultarea, exprimată prin arderea de tot, avea valoare numai dacă era însoțită de sentimente de supunere față de voia lui Dumnezeu. Venind în lume, Mîntuitorul Iisus Hristos s-a făcut ascultător, în chip desăvîrșit, al voii Tatălui, împlinind proorocia mesianică : «*...Iată vin ca să fac voia Ta, Dumnezeule, Legea Ta este în adîncul inimii mele*» (Psalm. XXXIX, 11).

Ascultarea este o faptă bună necesară mîntuirii. Prin ascultare, s-a săvîrșit împăcarea noastră cu Dumnezeu, refăcîndu-se legătura tulburată prin neascultarea lui Adam și a Evei. Fiul lui Dumnezeu s-a golit pe Sine, luînd trup omenesc, «*s-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte, și încă moarte de cruce*» (Filip. II, 8). La Iisus, pornirea de a asculta de voia Tatălui ceresc era firească și obișnuită. În multe cazuri, El a afirmat că rostul venirii Sale în lume este acela de a împlini voia divină : «*Pentru că M-am pogorit din cer, nu ca să fac voia Mea, ci voia Celui ce M-a trimis*» (Ioan VI, 38). Dragostea lui Iisus față de virtutea ascultării reiese mai ales din pilda vieții Sale pămîntești,

care a fost «un exercițiu neîntrerupt de ascultare». El s-a supus legilor naturii, stînd vreme de nouă luni în pîntecele fecioresc al Mariei; s-a supus Proniei cerești, născîndu-se în Betleem și fugind în Egipt; s-a supus prescripțiilor Legii mozaice, primind tăierea-împrejur; s-a supus slăbiciunilor copilăriei și trudei unei vieți simple.

Sfinții Evangheliști cuprind doar în cîteva cuvinte viața lui Iisus în timpul șederii Sale în Nazaret: «...era supus lor» (Luca II, 51). Deși în acest timp Iisus a practicat cu siguranță toate virtuțile, în cel mai înalt grad de desăvîrșire, Sfînta Scriptură evidențiază numai supunerea Sa față de Maria și Iosif, pentru a trezi în sufletele credincioșilor o atenție specială față de această virtute.

În a doua parte a cuvîntului de învățătură adresat clerului și credincioșilor cu prilejul sărbătorii Nașterii Domnului, Prea Sfințitul Episcop Teofil amintește că în acest an s-au împlinit cincizeci de ani de la reînființarea episcopiei întemeiate odinioară la Vad de către Ștefan cel Mare. La 18 iulie 1921, această veche episcopie a fost reînființată, cu titlul de «Episcopia Ortodoxă Română a Vadului, Feleacului și Clujului», primind ca prim vlădică pe episcopul Nicolae Ivan. Aniversarea aceasta constituie prilej de aleasă bucurie pentru clerul și credincioșii ortodocși din centrul Transilvaniei și de mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru grija Sa față de Biserica cea una, sfîntă, sobornicească și apostolească.

Prea Sfințitul Episcop Teofil evidențiază, cu acest prilej, prețuirea pe care trebuie să o avem față de moștenirea artistică și patriotică lăsată de strămoși, precum și față de graiul nostru românesc, portul național, cîntecele populare, dansul și datinile noastre, care sînt expresii ale unității de gîndire și simțire a poporului român, recomandînd: «Nimic mai firesc și mai sănătos ca din această alipire strînsă față de tradițiile noastre scumpe să izvorască și strădania ca și înfățișarea și graiul nostru bisericesc să nu se deosebească de chipul și graiul fraților noștri, al celor de un sînge, de un grai și de-o lege cu noi — din trecut și din prezent».

În ultima parte a Pastorelei sale, Prea Sfințitul Episcop Teofil amintește că în luna august 1971 Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a binevoit să sfințească biserica din parohia Rozavlea, protopopiatul Sighet. Cu această ocazie, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a putut constata că și în aceste părți din nordul Transilvaniei credincioșii ortodocși trăiesc «în duhul străvechilor noastre tradiții bisericești». În lucrarea pentru reîntregirea bisericească a românilor ortodocși din Transilvania, desfășurată cu neobosită rîvnă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, «și-a găsit răsunset chemarea străbunilor noștri din toate ținuturile românești, iar noi pășim pe urmele lor», afirmă, în încheiere, Prea Sfințitul Episcop Teofil.

Prea Sfințitul TEOCTIST, Episcop al Aradului, Ienopolei și Hălma-giului, în Pastorală adresată preaiubitului cler și tuturor dreptmăritori-

lor creștini din Eparhia sa, înfățișează mai întâi temeiul de frunte al Nașterii Domnului, cuprins în cuvintele: «*Întru aceasta s-a arătat dragostea lui Dumnezeu către noi, că pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a trimis Dumnezeu în lume, ca prin El viață să avem*» (I Ioan IV, 9). Creștinii de pretutindeni întâmpină praznicul Nașterii Domnului cu evlavie adâncă și cu mare bucurie, știind că prin întruparea Fiului lui Dumnezeu viața și făptura umană s-au învrednicit de o deosebită cinstită și preamărind bunătatea nemărginită a lui Dumnezeu-Tatăl, care «*pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică*» (Ioan III, 16). Iar icoana acestei vieți, înfrumusețată prin virtuți, apare prin Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, pe care în fiecare an credincioșii o primesc cu bucurie și cu încredere deplină.

Făgăduința venirii în lume a Mântuitorului — se arată, în continuare, în Pastorală — a întreținut credința și nădejdea celor ce L-au așteptat cu statornicie, ca pe un izbăvitor. Dreptii și proorocii Vechiului Testament au cultivat cu grijă, de-a lungul veacurilor, ideea răscumpărării care avea să se înfăptuiască la «*plinirea vremii*» (Gal. IV, 4) și au vestit întruparea Fiului lui Dumnezeu: «*Iată, Fecioara va lua în pîntece și va naște Fiu și vor chema numele lui Emanuel*» (Isaia VII, 14), pînă cînd dreptul Simeon a adevărit împlinirea acestui sfînt act al mîntuirii noastre, glăsuind plin de emoție, atunci cînd a primit în brațele sale pe Pruncul Iisus: «*Acum slobozește pe robul Tău, Stăpîne, după cuvîntul Tău, în pace, că văzură ochii mei mîntuirea Ta*» (Luca II, 29—30).

Raportînd evenimentul Nașterii Domnului la viața credincioșilor, Prea Sfințitul Episcop Teoctist observă că acesta constituie «o trăire mai deplină și mai bogată» pentru creștini, care îl primesc pe Iisus nu numai ca «Prunc tînăr», ci și ca «Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat». În timpul sfintei liturghii, credincioșii primesc pe Mîntuitorul ca prunc înfășat în iesle (la proscomidie), îi ascultă învățăturile (la citirea Sfintei Evanghelii), îl însoțesc la jertfa cea de bună voie (în timpul ieșirii cu cinstitele daruri), se adîncesc în rugăciune, în momentul prefacerii, se împărtășesc cu sfîntul Său Trup și Sînge. Dar pentru a se împărtăși cu adevărat din vistieria harurilor dumnezeiești, credincioșii trebuie să fie curați sufletește, reflectînd învățătura Mîntuitorului în viața, în credința și în lucrarea lor, asemănîndu-se lui Iisus prin faptele și prin rîvna de a-L sluji. «Iar asemănarea cu El o vădim mai ales prin dragostea jertfelnică și prisositoare închinată omului și aspirațiilor acestuia de înălțare și fericire». Viața creștină — se spune în Pastorală — trebuie să aibă în contul ei iubirea, care este «izvor nescecat al oricărui progres și a tot binele». Iubirea față de semenii este aceea prin care creștinii își dovedesc iubirea față de Dumnezeu și se înalță din virtute în virtute pînă la înălțimea desăvîrșirii.

Nașterea Domnului — afirmă, în continuare, Prea Sfințitul Episcop Teoctist — îndeamnă pe creștini să sărbătorească «înălțarea noastră la demnitatea și frumusețea cea dintîi...», așezarea omului la locul său de cinste, de coroană a întregii făpturi; de aici rezultă necesitatea de a depune vîi strădanii pentru slujirea semenilor, a poporului și a țării

noastre, cinstind munca, iubirea de adevăr, dăruirea pentru binele obștesc, dragostea pentru toți cei din jur. «Cu inima adinc ancorati în realitățile înnoitoare ale întregii obști românești, să ne sporim eforturile în slujirea mărețelor idealuri menite să înalțe țara și să înobileze viața și lucrarea omului».

În încheierea Pastoralei adresată clerului și credincioșilor din Eparhia sa, Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului îndeamnă la păstrarea sfintelor învățături ale Bisericii noastre și la statornicia în dreapta credință, precum și la slujirea idealurilor nobile ale poporului nostru și la devotamentul fierbinte al binecredincioșilor față de Patria noastră, care se înalță an de an pe noi trepte de propășire materială și spirituală.

•

Prea Sfințitul VASILE, Episcopul Episcopiei ortodoxe române a Oradiei, așază în fruntea Pastoralei trimisă cu prilejul Nașterii Domnului iubitului cler și dreptcredincioșilor creștini din Eparhia sa cuvintele Svetilnei praznicului: «Cercetatu-ne-a pe noi Fiul lui Dumnezeu, Răsăritul Răsăriturilor, și am aflat adevărul că din Fecioară s-a născut Domnul». Tilcuind înțelesul cîntării bisericești, arată că această cercetare a lui Dumnezeu a fost mult dorită și așteptată de omenirea căzută în păcat, iar împlinirea ei «a umplut de bucurie cerul și pămîntul».

Relatînd principalele momente ale Nașterii Domnului, Prea Sfințitul Episcop Vasile subliniază că ori de cîte ori ne cercetează cineva casa, cu gînd bun, dobîndim un spor de tărie și reconfortare sufletească, deoarece comuniunea cu semenii este o necesitate a fiecărui om. Pentru creștini, cel mai apropiat cercetător al casei sufletului este Iisus Hristos. La sărbătoarea Crăciunului, El vine la noi în chip de «Prunc nevinovat», îmbrăcîndu-se în haina firii omenești «pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire». De aceea, izvorul și temelul bucuriei creștine la acest praznic îl constituie faptul că prin Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos s-a arătat înțelepciunea, puterea și dragostea față de noi a lui Dumnezeu care «unind firea Sa dumnezeiască cu firea omenească, a îndumnezeit și firea noastră proprie». Creștinii se bucură, pentru că prin Nașterea Domnului s-a înlăturat puterea păcatului care ne ținea despărțiți de Dumnezeu și s-au deschis pentru cei credincioși ușile mîntuirii.

În continuare, Prea Sfințitul Episcop Vasile arată că întruparea Fiului lui Dumnezeu dovedește cît de mare valoare are viața omenească pentru Dumnezeu, care «așa a iubit lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16). După învățătura Sfîntului Ioan Gură de Aur, «omul este un altar», care are ceva sfînt în el, fiind chemat să stăpînească și să desăvîrșească întreaga făptură. Astfel, grija pentru om, pentru propășirea lui morală, pentru o viață demnă, liberă și fericită, este una din cerințele fundamentale ale învățăturii creștine, iar tot ceea ce se înfăptuiește pentru triumful adevărului și dreptății, al înfrățirii și păcii și al binelui obștesc, are o valoare deosebită.

Pastorala subliniază apoi faptul că taina și minunea Nașterii Domnului au fost tălmăcite de-a lungul vremii în rîndurile credincioșilor noștri prin numeroasele colinde care se cîntă în fiecare an în preajma Crăciunului. Aceste colinde fac pe toți fiii Bisericii Ortodoxe Române să se simtă una în credință cu moșii și strămoșii lor, creînd totodată sentimentul apropierii de Dumnezeu, precum și pe acela al solidarității cu toți oamenii, al păcii și al buneîntelegeri. Colindele sînt flori alese în ogorul sufletelor credincioase, care cuprind nectarul celor mai prețioase învățături creștine. «Colindul este «sfînt», pentru că aduce un mesaj ceresc, o veste de la Dumnezeu. Dar el este și «bun», fiindcă această veste prietească aduce un spor de bucurie. Colindul este sfînt și bun, pentru că este o zestre spirituală, moștenită din moși-strămoși. El a fost și rămîne oglinda credinței religioase a fiilor Bisericii noastre». Pe lângă aceasta, purtînd în ele învățăminte cu privire la legătura dintre credincioși cu Dumnezeu și cu toți oamenii, colindele au format din vechime «o școală de virtuți morale, de simțăminte umanitare, de frățietate și de pace între oameni».

În încheierea Pastoralei sale, Prea Sfințitul Episcop Vasile îndeamnă pe clericii și credincioșii dreptslăvitori din Eparhia Oradiei să întîmpine cu credință și cu dragoste creștinească praznicul Nașterii Domnului, păstrînd mai departe unitatea în credința străbună ortodoxă, care ne îndeamnă și ne ajută să muncim pentru binele și propășirea Patriei noastre dragi. Prea Sfinția Sa recomandă ascultătorilor să viețuiască «în cinste și omenie», fiind totdeauna gata spre săvîrșirea faptelor bune și spre într-ajutorarea frățească, să contribuie la munca creatoare a poporului nostru, care urcă tot mai sus pe treptele unei vieți fericite și să cultive cu grijă în viața de familie și la locul de muncă al fiecăruia virtuțile morale: cumpătarea, dreptatea, înțelepciunea și bărbăția, care au împodobit întotdeauna viața poporului nostru.

*

* * *

Pastoralele adresate de către Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din acest an, cuprind — așa cum s-a putut constata — învățături și îndemnuri de mare importanță pentru viața noastră bisericească și pentru îndrumarea duhovnicească a clerului și a credincioșilor. Dintre acestea, se remarcă preocuparea pentru lămurirea caracterului mîntuitor al Bisericii și a rolului ei în viața credincioșilor, precum și actualitatea mesajului de pace pe care Domnul nostru Iisus Hristos l-a dăruit Bisericii.

Pe lângă tratarea problemelor care preocupă în mod special viața fiecărei Eparhii, toate Pastoralele raportează evenimentul Nașterii Domnului la viața actuală a credincioșilor, subliniind că praznicul Nașterii Mîntuitorului Iisus Hristos este sărbătoarea bucuriei, a păcii, a împăcării cu Dumnezeu și a înfrățirii cu semenii, așa cum a fost vestită de îngeri în imnul «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» (Luca II, 14).

Înălții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române înfățișează temeurile creștine și general-umane ale păcii cu argumente extrase din Sfânta Scriptură, din Sfinții Părinți, din cântările bisericești și din colindele poporului nostru, insistând asupra faptului că pacea nu este numai o necesitate firească, ci și o poruncă divină; ea e menită să aducă triumful binelui asupra răului, să adâncească dragostea față de Dumnezeu și față de semenii, să chezășuiască mântuirea credincioșilor. Înălții Chiriarhi au arătat în Pastoralele lor că mesajul «pe pământ pace» se realizează pentru creștini prin transpunerea în viață a învățăturilor Bisericii, prin rugăciuni, prin bună înțelegere cu cei de altă credință, prin participarea la viața tuturor celorlalți semenii, prin muncă cinstită, prin împlinirea îndatoririlor creștinești și cetățenești, prin ascultarea față de autoritățile bisericești și civile, prin cultivarea cu sporită râvnă a dragostei față de patrie și prin alăturarea lor la lupta pentru împlinirea aspirațiilor nobile ale omenirii.

În felul acesta, Pastoralele de Crăciun ale Ierarhilor Bisericii noastre sînt mai mult decît mesaje de sfat și povață duhovnicească; ele pot fi considerate adevărate îndrumări pentru viața credincioșilor ortodocși români, cărora le oferă orientarea justă în atitudinea și în comportarea lor față de semenii, în numele și pe temeiul principiilor Evangheliei Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Pr DUMITRU SOARE

ÎNVĂȚĂMINTE ALE SFINȚILOR TREI IERARHI PENTRU PROBLEMELE ACTUALE ALE BISERICII

Din inițiativa Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, școlile noastre teologice au intrat sub conducerea Bisericii, din anul 1951, toate având ca hram pe Sfinții Trei Ierarhi: Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz și Sfântul Ioan Gură de Aur. Prin această hotărâre se indica, pe de o parte, caracterul studiilor teologice de la noi, pe de altă parte, legătura strânsă dintre teologie și Biserică și prin Biserică cu viața.

De fapt viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi au notele unei slujiri integrale a Trupului tainic al lui Hristos. Prin tot ceea ce au propovăduit, au scris și au realizat, ei au contribuit la înfățișarea plenitudinii Bisericii lui Hristos și la modul cel mai înalt de slujire între credincioși.

Sfântul Grigorie Teologul este simbolul științei teologice, Sfântul Vasile cel Mare este simbolul energiei și al acțiunii puse în slujba oamenilor, iar Sfântul Ioan Gură de Aur simbol al râvnei apostolice prin cuvânt și faptă, pentru îndreptarea vieții credincioșilor, după învățătura Domnului nostru Iisus Hristos. Mai concis spus: unul ar reprezenta, în același trup, mintea care gândește, altul gura care propovăduiește și al treilea mîna care lucrează, deși fiecare a avut și minte, și gură și mîna care lucrau într-o desăvîrșită armonie și unitate. Fiecare dintre ei erau deopotrivă neîntrecuți păstori sufletești, mari dascăli ai lumii creștine, propovăduitori și apărători ai dreptei credințe.

Toate aceste însușiri ale Sfinților Trei Ierarhi sînt necesare și actuale preoțimii din zilele noastre și ucenicilor care se pregătesc pentru această misiune sublimă și plină de răspundere. Păstorii de suflete din vremea noastră, plină de dinamism și mari transformări, au trebuință de minte luminată, de grai cuceritor, de putere de muncă și de spirit de organizare și de îndrumare a credincioșilor pe calea binelui, a păcii, a dreptății și a mîntuirii.

Sfinții Trei Ierarhi au trăit în veacul al IV-lea. Numai Sfântul Ioan Gură de Aur a trecut în primul deceniu al veacului al V-lea. Împreună cu alți sfinți din această vreme, cum sînt: Sfântul Atanasie cel Mare, Sfântul Grigorie de Nissa, frațele Sfintului Vasile, Sfântul Nicolae, Sfântul Spiridon al Trimitundei etc., poartă un nume generic de «Părinți ai Bisericii», «Mari dascăli și apărători ai Ortodoxiei», sau cum îi numește cîntarea bisericească «Stilpi ai Bisericii». În tot trecutul, Biserica le-a dat o cinstită și prețuire deosebită.

Ori de cîte ori a voit să-și verifice activitatea și misiunea ei printre credincioși, ori de cîte ori a dorit să tîlmăcească și să propovăduiască mesajul Sfintei Scripturi, să dea răspuns bun la întrebările teologice ce i se puneau sau la problemele practice ridicate de viață, se întreba, cum au înțeles, cum au tîlmăcit, cum au răspuns și ce atitudine au avut în această privință Părinții Bisericii și mai ales Sfinții Trei Ierarhi. Ei au fost considerați neîntrepuși ca modele și povățuitori vrednici de urmat

Dacă despre Sfântul Apostol Pavel s-a spus, cu drept cuvânt, că a fost «fereastră» prin care păgînii l-au cunoscut pe Hristos și s-au convertit la creștinism, despre Sfinții Trei Ierarhi putem spune că sînt ca trei ferestre prin care creștinătatea a privit spre Hristos și a primit lumină de la El.

Veacul în care au trăit ei este numit «veacul de aur» al Bisericii creștine. Aceasta nu înseamnă că acest veac a fost scutit de încercări, de confuzii, de umbre și rătăcirii de la dreapta credință. Ieșit de sub oprimarea externă a păgînismului, creștinismul avea să se confrunte cu o seamă de erezii care îi subminau unitatea și chiar existența. Este meritul Sfinților Trei Ierarhi și al celorlalți Părinți ai Bisericii de a fi reușit să înlăture erezii, să risipească incertitudinile și confuziile, să combată păcatele din acea vreme și să apere unitatea Bisericii, prin credința lor vie, prin înțelepciunea și dinamismul activității lor misionare și pastorale.

A încerca să înfățișăm cîteva învățăminte din activitatea misionară a Sfinților Trei Ierarhi pentru problemele actuale ale Bisericii ni se pare a fi un lucru folositor. Dar, înainte de aceasta, se cuvine să arătăm ce înțelegem prin actualitatea unor idei, a unor probleme sau persoane? Ce înțelegem prin a fi în actualitate, sau a fi în contemporaneitate, cum sîntem obișnuiți să ne exprimăm curent?

Trăirea în actualitate înseamnă, înainte de toate, cunoașterea realității în mijlocul căreia trăim, a problemelor, realizărilor și năzuințelor oamenilor din timpul în care trăim. Aceasta însă nu este suficient. A trăi în actualitate înseamnă a contribui la realizarea, la împlinirea năzuințelor și idealurilor din vremea ta. Istoria arată că fiecare vreme are problemele ei specifice, pe lângă cele universal valabile pentru toate vremurile.

Din punct de vedere creștin, înseamnă a cunoaște problemele religioase ale vremii tale, a da răspuns năzuinței fundamentale după mintuire a credincioșilor în lumina Evangheliei Mîntuitorului și potrivit cu puterea și posibilitatea lor de receptivitate. Cînd vorbim despre problemele actuale ale Bisericii, înțelegem care sînt datoriile principale ale Bisericii, care este menirea ei într-o societate în plină transformare? Ce poate da Biserica credinciosului de azi și ce așteaptă credinciosul de azi de la Biserica?

Se înțelege că, vorbind despre îndrumarea pe care ne-o pot da viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi în problemele actuale ale Bisericii, nu ne gîndim să ne întoarcem la vremea lor și să o luăm de model, să încercăm să o reînviem sau să o copiem, nici la aceea ca în opera lor să aflăm răspunsul ultim și calea unică pe care trebuie să o acceptăm și să o urmeze Biserica în zilele noastre. În istorie sînt situații și fapte ireversibile, fapte la care nu se pot repeta anumite soluții. Totuși, din fiecare epocă se transmite posterității ceva care poate fi transformat în mijloc de fecundare a prezentului și de perspectivă pentru viitor. Actualitatea Sfinților Trei Ierarhi stă tocmai în felul în care au știut să dăruiască vremii lor mesajul Evangheliei, în modul în care au știut să înțeleagă năzuințele semenilor din vremea lor și în spiritul de dăruire pentru bine vremelnice și veșnic al acestora.

În prefața studiului asupra Sfîntului Grigorie de Nissa, Hans Urs von Balthasar scria: ... «Un templu grec, o biserică romană, o catedrală gotică merită admirația noastră, pentru că ele sînt mărturii ale unei frumuseți intrupate. Însă a le reproduce la ora actuală este un anacronism. A încerca să le adaptăm la trebuințele și gusturile noastre este un rău și mai mare» (*Presence et pensée. Essai sur la philosophie religieuse de Gregoire de Nysse*, Paris, 1962, p. VIII).

Atunci ce trebuie să facem? Să luăm spiritul care le-a născut și să creăm cu el ceea ce este de lipsă vremii noastre. Să împrumutăm de la Sfinții Trei Ierarhi credința vie și dinamică, dragostea de Dumnezeu și de oameni, adevărul și lumina Harului cu care s-au îmbrăcat ei, ca să facem viu și luminos mesajul Evangheliei în vremea noastră. Să-i luăm de pildă în felul în care au știut să îmbine ortodoxia, adică credința cea dreaptă, cu ortopraxia, adică trăirea cea adevărată a credinței. Felul în care ei au păstrat plenitudinea Bisericii, plenitudinea trăirii cu Hristos și în Hristos, înțelepciunea și curajul cu care au apărât dreapta credință și unitatea Bisericii, ne arată calea pe care putem merge și spiritul în care putem sluji lui Dumnezeu și oamenilor.

În rândurile ce urmează, vom stăruii îndeosebi asupra unor aspecte ce se desprind din viața și opera Sfinților Trei Ierarhi în problema refacerii unității Bisericii lui Hristos și în problema sprijinirii năzuințelor și idealului umanitar al omenirii din zilele noastre.

Prima problemă pune față în față Biserica din zilele noastre, împărțită în atâtea confesiuni și denominațiuni religioase, cu Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolească, din epoca primelor veacuri creștine. A doua problemă pune față în față Biserica cu credincioșii, într-o lume în plină transformare, plină de dinamism, în care Biserica este chemată să sprijine eforturile ce se depun pentru dreptate, pace, libertate, adevăr și lumină.

Problema refacerii unității Bisericii, a unității în mărturisirea credinței a tuturor creștinilor este preocuparea de căpetenie a Mișcării ecumenice. După multe veacuri în care diferitele ramuri ale creștinismului s-au privit cu ostilitate și s-au aflat într-o luptă antagonistă, privindu-se mai mult la elementele deosebitoare dintre ele, în zilele noastre se manifestă tot mai mult interesul de a se arăta ceea ce este comun în toate aceste ramuri al creștinismului și se caută tot mai mult calea sau căile pentru refacerea unității pierdute.

Ceea ce am vrea să arătăm este sprijinul pe care ni-l pot da Sfinții Trei Ierarhi în această problemă actuală a Bisericii din zilele noastre. Care sînt învățămintele ce se desprind din opera și activitatea lor pentru unitatea Bisericii? Care au fost elementele care au stat la baza unității Bisericii din vremea lor și care au ferit-o de dezbinare în mijlocul atîtor curente și erezii centrifuge?

Elementele care au format cheagul unității din Biserica primelor veacuri, care au susținut-o, au apărât-o, trebuie cunoscute și puse în valoare și în vremea noastră de către cei ce militează sincer pentru dobîndirea unității Bisericii. Cu toate tendințele centrifuge care au existat în sînul creștinismului din veacul al IV-lea, erezii, schisme, curente gnostice și altele, care încercau să fărîme unitatea Bisericii, această unitate nu a putut fi fărîmată. Ea forma dovada principală a caracterului revelat al învățăturii creștine și a puterii ei de mîntuire. Părinții Bisericii, Sfinții Trei Ierarhi, Sinoadele de la Niceea și Calcedon precum și celelalte sinoade locale au avut ca obiectiv principal formarea și păstrarea adevăratei înțelegeri și trăiri a învățăturii Domnului nostru Iisus Hristos.

S-ar putea enumera cîteva elemente care constituiau și afirmau unitatea Bisericii în acest veac.

a) Trebuie amintit că îndată ce Biserica a trecut peste perioada persecuțiilor, și-a formulat regula unitară de credință, a fixat canonul Sfintei Scripturi și din multele simboale de credință pe care le aveau Bisericile din diferite părți, s-a formulat

Simbolul de credință niceo-constantinopolitan. Astfel a apărut pentru întreaga Biserică drept îndrumare «lex orandi» și «lex credendi». Formulele deosebitoare care au fost în celelalte simboluri au trecut pe planul al doilea și astfel Biserica s-a afirmat în toată măreția ei, păstrătoare a adevărului dumnezeiesc neschimbat și neîmpărțit.

Sfinții Trei Ierarhi, prin scrierile lor, au ferit Biserica de interpretarea unilaterală și simplistă a Sfintei Scripturi, de amestecul gnozei în lucrarea de taină a Duhului Sfânt și au împreunat adevărata pietate cu trăirea completă a credinței.

b) Un alt element al unității Bisericii pe care îl întâlnim la Sfinții Trei Ierarhi îl constituie structura unitară a cultului. La începutul creștinismului, circulau mai multe rugăciuni euharistice în Bisericile locale. Aproape fiecare ținut avea anafora proprie, care circula prin grai viu și se rostea la săvârșirea sfintei liturghii. Istoricii cultului creștin fac amintire de multe astfel de rugăciuni. Meritul mare al Sfântului Ioan Gură de Aur și al Sfântului Vasile cel Mare este că în această diversitate a rugăciunilor euharistice au dat cea mai completă cunună de rugăciuni cu care Biserica a încununat jertfa de taină a Domnului nostru Iisus Hristos. Astfel, *Liturghia* Sfântului Ioan Gură de Aur și a Sfântului Vasile cel Mare constituie o adevărată coloană vertebrală a unității Bisericii din acel timp.

Desigur că în încercarea de refacere a unității Bisericii din zilele noastre nu se poate să nu se țină seama de elementele genuine ale unității ei, exprimată în sfânta liturghie.

c) Al treilea element care menținea unitatea Bisericii în vremea Sfinților Trei Ierarhi este iubirea creștină care circula ca sângele într-un organism, în tot Trupul tainic al lui Iisus Hristos. Sfinții Trei Ierarhi și îndeosebi Sfântul Ioan Gură de Aur au arătat în diferite prilejuri importanța acestui element. Biserica este și trebuie să fie una, fiindcă ea este icoana Sfintei Treimi și circulă între membrii ei dragostea și unitatea Sfintei Treimi.

Biserica nu poate fi decât una, zice Sfântul Ioan Gură de Aur, fiindcă unul este Intemeietorul ei, Capul ei și toți creștinii sînt mădulare ale aceluiași Trup tainic al Mîntuitorului. Această unitate se menține prin păstrarea adevărului și prin trăirea în dragoste. Dar ea se manifestă în chip desăvîrșit prin împărtășirea tuturor cu Trupul și Sângele Domnului nostru Iisus Hristos.

În acest fel se realizează testamentul Domnului ca toți să fie una, în dragoste și în sfințenie (Ioan XVII, 17). Căci avem «un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tatăl tuturor, Care este peste toate și prin toate și întru toți» (Efes. IV, 3—6) și «cu toții am fost adăpați dintr-un singur Duh» (I Cor. XII, 13).

«Nu vă uitați la eresuri și dezbinări, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, că nimeni nu poate pune altă temelie decât cea pusă o dată, care este Hristos» (I Cor. III, 11). Pentru ca să se poată ajunge din nou la «unirea credinței» este desigur necesar să se reafirme acele principii, același spirit, aceeași dragoste care a existat între creștini atunci cînd Biserica era una.

Dar, în viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi găsim învățăminte și în ceea ce privește raportul dintre Biserică și credincioși. Ei sînt actuali și modele despre felul în care Biserica își poate da contribuția în slujba credincioșilor. Lor le revine meritul de a fi ferit învățătura creștină de doctrinele esoterice, închise și străine de viața oamenilor. În opoziție cu doctrina maniheilor care socoteau lumea ca pe o operă a unui duh rău, Sfinții Trei Ierarhi au învățat că lumea este opera lui Dumnezeu, Creatorul celor văzute și nevăzute. Lumea nu este un «loc de pierzare» ci o

arenă, un cadru în care credinciosul, prin muncă și cu ajutorul lui Dumnezeu, își poate dobîndi mîntuirea.

Pentru sfințirea împărăției naturale a firii, Dumnezeu a întemeiat, prin Iisus Hristos, împărăția harului, Sfînta Biserică. Biserica nu este din lume, dar se află în lume și are chemarea să slujească lumii.

După concepția Sfinților Trei Ierarhi, omul este cea mai aleasă făptură. El este creat după chipul lui Dumnezeu. Pentru mîntuirea omului a venit în lume însuși Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu.

La tot pasul întîlnim în scrierile lor învățătura despre dragostea lui Dumnezeu pentru oameni. Însăși preoția este o misiune de slujire lui Dumnezeu prin slujirea oamenilor. Diaconia este misiunea cea mai sublimă pentru preot.

Prin cuvîntul, prin scrisul și prin pilda vieții lor, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie Teologul și Sfîntul Ioan Gură de Aur sînt modele de slujire și dăruire pentru binele oamenilor. Sfîntul Ioan Gură de Aur vedea în fiecare om pe Hristos întrupat. «Facerea de bine și ajutorarea săracilor era socotită ca o faptă făcută lui Hristos însuși. El a fost numit «ambasadorul săracilor». «Viu la voi, se adresează el bogăților, ca ambasador și anume sînt trimis de săracii cetății voastre, nu pe bază de hotărîri și discursuri, ci numai privind la amara lor mizerie» (*Cuvînt despre milostenie*).

Tot el descrie în culori sumbre mizeria și suferințele celor mulți din vremea aceea, dîndu-ne în același timp imaginea nedreptăților sociale, cauzate din răutate, lăcomie, avariție, exploatare, — cu un cuvînt din lipsa de dragoste a celor bogăți.

În cele ce urmează dăm un fragment dintr-un rechizitoriu aspru pe care îl adresează Sfîntul Ioan Gură de Aur bogăților: «Voi meritați pedeapsă deosebită, cînd, pentru a împodobi pietrele și solul casei voastre sau animalele fără rațiune, care nici nu înțeleg că sînt împodobite, aruncați într-o prăpastie de mizerii pe fratele vostru, care a luat parte cu voi la bunurile inefabile și pe care Domnul nostru l-a cinstit într-o asemenea măsură. Vă îngrijiți grozav de ciinele vostru, dar acest om, sau mai bine-zis Hristos, e devorat de foame din cauza ciinelui vostru și al lucrurilor de care am vorbit. Acela care a fost făcut după chipul lui Dumnezeu este desfigurat din cauza cruzimii voastre. Capetele catirilor care trag pe soția voastră strălucesc de aur... Cu toate acestea, membrele lui Hristos, pentru care Acesta a coborît din ceruri, pentru care El și-a vărsat prețiosul Său sînge, nu au măcar hrana necesară. Răspunderea vine asupra avariției voastre. Paturile voastre sînt împodobite cu argint de la un capăt la altul, pe cînd trupurile «sfinților» nu sînt acoperite cu veșmintele cele mai indispensabile» (*Omilia 11 la Epistola către Romani V, 6*).

În același fel înfierează Sfîntul Vasile cel Mare pe cămătari, pe care îi socotește în rîndul celor mai crude fiare și drept ucigași ai celor săraci, care mureau de foame.

Dragostea de om și slujirea lui la Sfinții Trei Ierarhi o întîlnim nu numai în cuvinte de mustrare a bogăților și la îndemnuri de milostenie pentru cei săraci, ci și în fapte concrete de ajutorare, de îngrijire, asistență și ocrotire a celor bolnavi, bătrîni sau aflați în mizerie.

Opera de asistență socială întemeiată, organizată și condusă de Sfîntul Vasile cel Mare în pustia Pontului, prin vestitele așezăminte care se numesc «Vasiliade», este pomenită și în zilele noastre, într-o vreme în care societatea cea nouă a luat în grijă sa opera de ocrotire a omului, de apărare a sănătății și demnității lui în fața suferinței, mizeriei și exploatării. Sfîntul Grigorie de Nazianz lasă întreața sa

avere săracilor din Nazianz, iar Sfântul Ioan Gură de Aur, după multele încercări și suferințe prin care a trecut din cauză că a avut curajul să mustre pe cei răi și nemilostivi, se socotește pe sine însuși și tot ce mai avea ca pe un dar lăsat celor săraci din Antiohia și Constantinopol, pe care i-a iubit și ajutat tot timpul.

Astfel ei au arătat că adevărata religiozitate nu stă în fuga de lume, în indiferență de viața reală a oamenilor, în lipsa de responsabilitate, ci în slujirea lumii, în ajutorarea oamenilor să se elibereze de tot ceea ce îi împiedică să ducă o viață demnă de cea mai aleasă făptură a Creatorului. Prin caracterul uman al activității lor, ei au arătat că adevărata slujire și preamărire a lui Dumnezeu nu se poate săvârși fără slujirea omului, că iubirea de Dumnezeu se manifestă prin iubirea față de oameni.

Desigur ei nu au putut înlătura nedreptățile sociale ale vremii sclavagiste în care au trăit, dar au arătat că menirea permanentă a Bisericii este să contribuie la înnoirea vieții omenesti, la desăvârșirea ei și la așezarea pe temelii veșnice ale iubirii, păcii și dreptății sociale.

Studiul vieții și activității Sfinților Trei Ierarhi ne ajută să înțelegem mai bine îndatoririle care le avem de slujitori ai lui Dumnezeu și slujitori ai oamenilor; ne ajută în strădania de păstrare a unității în credință, prin respectul adevărului revelat, în «legătura dragostei și a păcii...»

Biserica folosește amintirea și activitatea lor ca pildă a slujirii ei în veac pentru binele vremelnic și cel veșnic al credincioșilor și arată că adevărata teologhisire nu se poate despărți de slujirea omului prin «apostolatul social». Biserica Ortodoxă Română îndrumă slujitorii altarelor la o cât mai înaltă și curată teologie, împreună cu o slujire jertfelnică pentru binele credincioșilor ei, pentru binele și pacea întregii omeniri.

† VASILE
Episcopul Oradiei

BIBLIOGRAFIE

Prof. N. Chițescu, *Aspecte ale eclesiologiei la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Studii Teologice», XIV (1962), nr. 7—8.

Pr. Prof. Ioan Coman, *Actualitatea Sfântului Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 7—8.

Idem, *Idei misionare și sociale înnoitoare la Sfinții Trei Ierarhi*, în «Studii Teologice», III (1951), p. 100—107.

Prof. Vasile Loichiță, *Sfinții Trei Ierarhi*, în «Mitropolia Banatului», VI (1953), nr. 1—3.

Diac. Ierom. Veniamin Micle, *Sfântul Ioan Gură de Aur, predicator al unității creștine*, în «Studii Teologice», XXI (1969), nr. 3—4.

Michel van Parys, *Le rôle de la théologie patristique dans l'avenir de l'oecuménisme*, în «Irenikon», nr. 1/1971; p. 8—22.

Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Preotul, slujitor al lui Dumnezeu și al oamenilor, după Sfinții Trei Ierarhi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 1—2.

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfinții Trei Ierarhi în cultura vremii lor*, în «Studii Teologice», XIII (1961), nr. 1—2.



DIN · TRECUTUL · BISERICII · NOÁSTRÉ

INSCRIȚII INEDITE DE LA MÎNĂSTIREA NEGRU-VODĂ DIN CÎMPULUNG-MUSCEL

Din cercetarea studiilor referitoare la Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel am constatat că în afara inscripțiilor publicate mai există inscripții cu litere chirilice sau latine despre care nu s-a scris nimic. Întrucît toate grăiesc despre trecutul acestui sfînt locaș, am socotit că merită a vedea lumina tiparului.

Astfel, chiar în altarul Mînăstirii Negru-Vodă se află în spatele tîmplei două coloane ce susțin bolta, una în partea stîngă a altarului și alta în partea dreaptă.

Pe stîlpul cilindric din dreapta altarului se poate citi următoarea însemnare cu litere chirilice :

*Să se știe cînd s-a tîrnosit
această sfîntă Mănăstire la 1832
octombrie 30¹.*

Pe coloana din stînga altarului se află inscripția :
*Fratele Mitrofan
1836*

*N. Zegheru Paracliseriu
1875 octombrie 30 (cu litere latine)*

Pe sfeșnicele mari, situate dinaintea ușilor împărătești, e gravată următoarea inscripție :

*Anul 1900 iulie 20
Dăruit Sfintei Mănăstiri Catedralei Orașului Cîmpulung
de
Elie Demetrescu-Mirea.*

Pe zidul din partea de nord a bisericii, sub fereastra din stînga pronaosului, e săpat cu litere chirilice :

Teodor Dositei Eromonah-Leat 7218 (1710)

Pe zidul exterior, în partea de sud a bisericii Mînăstirii, se vede însemnarea cu litere chirilice :

1. Preot Ioan Răușescu, *Cîmpulung-Muscel, Monografie istorică*, 1943, p. 70 : «În spatele tîmplei două coloane cilindrice pînă la boltă. Pe cea din dreapta o însemnare cirilică din anul 1832, cînd s-a tîrnosit biserica».

Robul erei (preot)

Dimitrie

Pe aceeași linie e săpată în piatră o cruce cu două brațe egale.

Sub gangul clopotniței Mănăstirii, pe partea dreaptă, cum intri, s-a fixat recent o placă de marmură albă, dreptunghiulară, lungă de 1 m și lată de 0,68 m, cu următoarea însemnare :

Pentru cinstirea Revoluționarilor din Cîmpulung : Ion D. Negulici, Constantin D. Aricescu, Constantin Brezoianu, Dumitru Jianu și a funcționarilor Musceleni care la 6 August 1848 au depus în această mănăstire jurămîntul pe Constituție... «Jur că voi fi credincios Nației Române, apărînd-o din toate puterile împotriva vreunui atac și asupriri ; Jur că nu voi lucra niciodată în contra intereselor Nației și că voi ține și apăra acele 21 de puncturi decretate de Popor, conluclrînd după putință și jertfînd viața mea chiar pentru dînsese și pentru Nație.

Inscripții de pe candelă. — Din multele și bogatele odoare vechi donăte de domnitori ca : Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu și alții, cît și de boieri, jupîni și jupînese, mitropoliți și preoți, Mănăstirea Negru-Vodă posedă puține odoare. Unele au fost «ridicate de arheologul Tocilescu și duse la Muzeul Național»², altele se află în depozitul Comisiei Monumentelor Istorice³ și o parte au fost distruse în timpul incendiilor.

Referitor la candelă, preotul Ioan Răuțescu scrie că între «odoarele vechi înstrăinate în decursul vremurilor (sînt) 8 candelă de argint din 1706»⁴. Dar, în afară de cele menționate mai sus, Virgil Drăghiceanu publică inscripții de pe alte candelă de argint, iar noi am descoperit altele. Numărul mare de candelă se explică prin faptul că biserica mănăstirii avea candelăle sale, iar paraclisul mănăstirii — altele. Noi redăm numai inscripțiile inedite, cu litere chirilice.

Astfel, pe o candelă scrie :

Această candelă s-au făcut de mine smeritul Ioan

*Arhimandritul din Hurezu-Leat 7260 (1752) Dentru ale tale aduc
Sfinției tale Hristoase stăpîn.*

O altă candelă are aceeași inscripție, adică e la fel cu cea menționată mai sus.

În fața catapetesmei sînt alte 4 candelă de argint. Astfel, deasupra ușilor împărătești și cam la mijlocul lor se află suspendată o candelă mare de argint, iar de corpul ei sînt fixate alte candelă mici, în număr de 6, dispuse simetric în jurul său, avînd inscripția :

P.K. 5 Z.V. 1833 iunie 24.

Pe candelă din dreptul icoanei Sfintei Fecioare Maria cu pruncul Iisus în brațe scrie :

*Această candelă s-a făcut de părintele igumen Dositei arh.
cu cheltuiala sfintei Mănăstiri : 1767.*

În fața icoanei Sfîntului Niculae de lîngă catapeteasmă scrie :

*Această candelă s-au făcut de smeritul Ioan
arhimandritul Filaret la leat 7211 (1703)*

2. *Ibidem*, p. 135.

3. *Ibidem*, vezi și nota 2 din subsol.

4. *Ibidem*, p. 131—132.

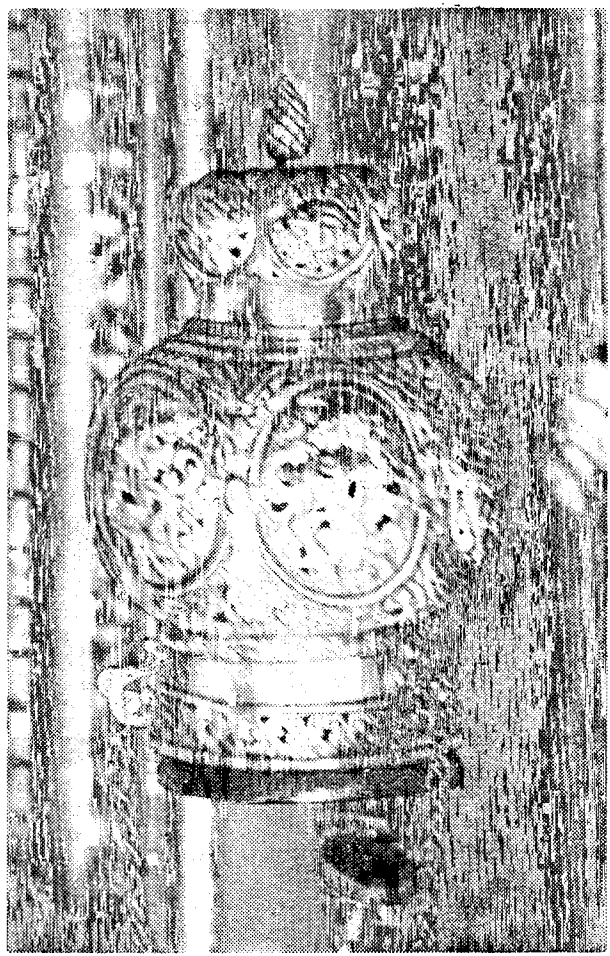
PENTRU CINSTIREA REVOLUTIONARILOR DIN
GIMPULUNG: ION D. NEGULICI, CONSTANTIN D. ARICESCU,
CONSTANTIN BREZOIANU, DUMITRU JIANU SI A
FUNCTIONARILOR MUSCELENI CARE LA 6 AUGUST
1848 AU DEPUȘ IN ACEASTA MINASTIRE JURAMINTUL
PE CONSTITUTIE..... "JUR CA VOI FI CREDINCIOS
NATIEI ROMANE. APARIND-O DIN TOATE PUTERILE
IMPOTRIVA VREUNUI ATAC SI ASUPRIRI; JUR CA NU
VOI LUCRA NICIODATA IN CONTRA INTERESELO
NATIEI SI CA VOI TINE SI APARA ACELE 21 DE
PUNTURI DECRETATE DE POPOR, CONLUCRIND DUPA
PUTINTA SI JERTFIND VIATA MEA CHIAR PENTRU
DINSELE SI PENTRU NATIE."

Placa comemorativă (1848—1948)

(stinga); Ceasul solar, pe zidul de sud
/odă din Cimpulung-Muscel



Candela cu inscriptie, in fata catapetesmei
al bisericii Minăstirii Negru V



În fața icoanei ce reprezintă Adormirea Maicii Domnului, de lângă catapeteasmă se află însemnarea următoare :

Această sîntă candelă făcută de Dositei arh. (imandritul) cu cheltuiiala sîntei Mănăstiri leat 1767.

Ceasul solar. — Ceea ce nu se află la nici una din minăstirile Moldovei și nici la cele din Oltenia este cadranul solar de pe peretele exterior al Mînăstirii Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel.

Pe peretele exterior în partea de miazăzi, între fereastra din altar și cea din naos, la 2,5 m de la pămînt și la 5 m depărtare de acoperișul bisericii mînăstirii, se află săpat în piatră un *ceas solar*, dispus în formă de cerc, cu diametrul de aproximativ 0,40 m. Cadranul solar este gradat și are înfipt în centrul cercului un cui de fier, lung de 0,20 m. Jumătatea superioară a ceasului solar se distinge foarte bine, pe cînd jumătatea inferioară a cadranelui solar, din cauza vechimii, e mai slab conturată. Totuși cercul e vizibil, iar umbra cuiului de fier, din influența mișcării aparente a soarelui, se mișcă din loc, schimbarea lungimii umbrei indicînd cît e ceasul.

Nu știe nimeni de cînd datează ceasul solar și nici cine l-a săpat pe peretele din dreapta al bisericii. Totuși, dacă ne gîndim că biserica Mînăstirii Negru-Vodă «din Cîmpulung-Muscel a fost terminată de zidit de către Nicolae Alexandru Basarab, fiul Marelui Basarab voievod și restaurată de Matei Basarab «cu aceleași pietre de la Radu Negru-Vodă»⁵ și reclădită «din porunca lui Grigore Ghica (1822—1827) prin grija egumenului Filaret, «iarăși cu aceleași pietre vechi»⁶, sîntem de părere că, întrucît biserica s-a refăcut cu aceleași pietre vechi, ceasul solar datează probabil din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. Precis nu putem ști, fiindcă n-am găsit nici o însemnare despre el. Dar, fie că există din epoca lui Nicolae Alexandru Basarab, fie că e de dată mai recentă, ceasul solar de pe peretele exterior al bisericii Mînăstirii Negru-Vodă este cel mai vechi gnomon, cadran solar, din Republica Socialistă România.

OCTAVIAN MĂRCULESCU

5. *Ibidem*, p. 71.

6. *Ibidem*.

CONTRIBUȚIA ȚĂRILOR ROMÂNE LA DOBÎNDIREA INDEPENDENȚEI NAȚIONALE A POPORULUI GREC

S-au împlinit în anul 1971, o sută cincizeci de ani de când poporul grec, datorită revoluției din 1821, a reușit să se elibereze din lungă și apăsătoare dominație otomană.

Dobindirea independenței naționale a poporului grec a fost un proces de lungă durată, la care a contribuit și poporul român, îndeosebi Țara Românească și Moldova.

Încă înainte de căderea Constantinopolului sub turci, la 29 mai 1453, turcii reușiseră să pună mîna pe întinse teritorii din Peninsula Balcanică. Pătrunzînd în Europa la 1354, cînd au cucerit Gallipoli și teritoriul din jurul Dardanelelor, la 1360 turcii și-au mutat capitala de la Brusa, din Asia Mică, la Adrianopole, în Europa, unde au rămas pînă la cucerirea Constantinopolului, în 1453. Grecii, sîrbii, albanezii și bulgarii au fost supuși la o presiune extraordinară de turci și, rînd pe rînd, și-au pierdut independența națională.

Astfel, prin lupta din 1389, de la Cîmpia Mierlii (Cossovo Polje), la care au luat parte și ostașii români trimiși de domnul Țării Românești Mircea cel Bătrîn (1386—1418), turcii victorioși au cucerit sudul Serbiei. Patru ani mai tîrziu, în 1393, au cucerit Bulgaria Orientală cu capitala la Tîrnovo, iar în 1396, Bulgaria Occidentală cu capitala la Vidin. La 29 martie 1430, turcii au cucerit Tesalonicul, al doilea oraș mare al Imperiului bizantin, după Constantinopol.

Ei și-au mărit, de asemenea, posesiunile în Asia Mică și Grecia. La 15 august 1460, au cucerit Trapezuntul, încadrînd Imperiul grec de Tribizona în Imperiul otoman, iar în 1462 au cucerit Moreea (Peloponezul). Întreaga Asia Mică și Peninsula Balcanică se aflau acum sub stăpînirea otomană.

Singurele țări creștine ortodoxe, care stau acum în fața turcilor, sînt Țara Românească și Moldova.

În vara anului 1462, Mohamed al II-lea Cuceritorul a năvălit cu o puternică armată în Țara Românească, cu gîndul de a o preface, ca și pe celelalte țări din Balcani, în provincie turcească. Eroismul românilor însă, conduși de viteazul domn Vlad Țepeș (1456—1462; 1476), a silit armata turcă să se retragă precipitat și l-a convins pe Mohamed al II-lea că nu va putea stăpîni Țara Românească. Speranțele tuturor creștinilor din Balcani se îndreptau acum spre cele două țări române, Țara Românească și Moldova, căci rezistența lor era cea mai serioasă barieră în calea înaintării otomane în Europa.

În 1475, otomanii au pornit să cucerească Moldova. În lupta din 10 ianuarie 1475, de la Podul Înalt, lîngă Vaslui, armata lui Mohamed al II-lea, în număr de peste 120.000 de soldați, a suferit o înfrîngere aproape totală, fiind învinsă și nimicită de 40.000 de moldoveni, sub conducerea celui mai mare și viteaz domn al Moldovei, Ștefan cel Mare (1457—1504).

După înfrîngerea de la 10 ianuarie 1475, Ștefan cel Mare se aștepta să fie din nou atacat de otomani. De aceea el adresează la 25 ianuarie 1475 tuturor principilor

și suveranilor creștini din Europa, o scrisoare circulară, cerându-le să se unească cu el contra lui Mohamed al II-lea care «și-a pus în gând să se răzbune și să vie în luna mai cu capul său și cu toată puterea sa împotriva noastră și să supue țara noastră, care este poarta creștinătății, pe care Dumnezeu a ferit-o pînă acum. Dar, dacă această poartă (a creștinătății) care este țara noastră (Moldova) va fi pierdută — Dumnezeu să ne ferească de așa ceva, atunci toată creștinătatea va fi în mare primejdie»¹. Principii creștini ai Europei, în afară de elogii, n-au trimis nici un fel de ajutor domnului Moldovei. Chiar papa Sixt al II-lea (1471—1484), care putea impune principiilor creștini ai Europei să trimită ajutoare Moldovei, s-a mulțumit doar să-i trimită în 1476 o scrisoare elogioasă prin care îl numește «bărbat nobil», «adevărat atlet al credinței creștine»².

Dorind să se răzbune pentru înfrîngerea din 10 ianuarie 1475, Mohamed al II-lea a venit în Moldova în vara anului 1476, în fruntea unei mari armate, cu gîndul de a o supune și încadra în Imperiul otoman. Dar nici prin lupta din 26 iulie 1476, de la Valea Albă, în Moldova, turcii n-au putut supune Moldova.

Faptul că Mohamed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, n-a putut pune stăpînire încă pe Țara Românească, nici pe Moldova și nici pe Transilvania, a avut o mare importanță pentru popoarele creștine din Balcani: greci, albanezi, bulgari, sîrbi și croați. Țările Române, rămînînd singurele țări libere în Peninsula Balcanică, au acordat popoarelor creștine din Balcani și îndeosebi poporului grec, o permanentă ocrotire și le-a nutrit continuu speranța că într-o zi se vor putea elibera și ele de dominația otomană și vor putea duce viața liberă de mai înainte.

Între secolele al XV-lea și al XVIII-lea, numeroase familii grecești, patriarhi, mitropoliți, episcopi, clerici și monahi, s-au refugiat în Țara Românească și Moldova, unde au găsit ocupații și posibilitatea de a trăi la adăpost de primejdia otomană. Alți numeroși prelați greci vizitează țările române, obținînd ajutor bănesc pentru ușurarea nevoilor apăsătoare, în primul rînd pentru plata tributului impus Patriarhiei Ecumenice, mitropoliilor și episcopilor din Imperiul otoman.

Între 1590 și 1592, sub patronajul papei Clement al VIII-lea, a luat ființă coaliția antiotomană cunoscută sub numele de «Liga Sfîntă», din care, alături de Imperiul habsburgic și alte cîteva state europene, făceau parte și cele trei țări românești, Țara Românească, Moldova și Transilvania, cu scopul de a scoate din Europa pe turci.

Țara Românească, îndeosebi, devenise sub conducerea lui Mihai Viteazul (1593—1601) o mare forță politică și militară. Strălucitele sale fapte de arme contra turcilor și mai ales lupta de la Călugăreni din 1595 au stîrnit admirația lumii europene și în chip deosebit a lumii elenice. Un mare număr de tineri din sudul Dunării — greci, bulgari, sîrbi, albanezi — se înrolează în armata lui Mihai Viteazul, contribuind la obținerea succeselor sale militare contra turcilor, iar alții așteaptă gata de luptă în sudul Dunării semnalul de răscoală din partea domnului Țării Românești.

Încă înainte de înscăunarea lui Mihai Viteazul, s-a pus la cale organizarea unei răscoale generale în Orient, contra dominației turcești. Conducătorii acestei răscoale erau membrii familiilor Cantacuzinilor din Constantinopol, rudele lor din clerul superior, precum și mitropoliții și episcopii din Peninsula Balcanică. Îndată ce a început războiul Ligii creștine, au izbucnit răscoale în Albania, Herțegovina, Macedonia, Mureea (Peloponez), Bulgaria și Banat.

1. Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, t. II, București, 1913, p. 319.

2. E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, t. II, 2, București, p. 241.

Mihai Vodă a fost ajutat să ocupe scaunul de domnie al Țării Românești de această conspirație condusă de Andronic Cantacuzino din Constantinopol și de membrii familiei sale, pentru a ajuta poporul grec să se elibereze de dominația otomană. După înscăunarea lui Mihai Vodă, prelații și luptătorii din Grecia, Albania, Bulgaria și Serbia se îndreptau cu speranța și apelul lor către Mihai Vodă.

Coordonatele planurilor militare și politice ale lui Mihai Viteazul au stârnit interes în toate cercurile europene, iar lumea greacă, în baza succeselor sale răsunătoare, i-a atribuit rolul de eliberator al creștinilor de sub jugul turcesc.

Între căpeteniile bisericești, care se aflau în fruntea mișcării antiotomane din timpul lui Mihai Viteazul era și mitropolitul Dionisie Rally Paleologul de Tîrnovo (circa 1585 — circa 1620). După tată, el aparținea renumitei familii bizantine Rally stabilită în Creta, constantă din familia Paleologilor, iar după mamă, familiei Cantacuzinilor din Constantinopol, fiind o nepoată a vestitului Mihail Cantacuzino Seitanoğlu († 1576). El intră în corespondență cu împăratul Austriei Rudolf (1572—1608) cu unii agenți ai țărilor catolice, iar din 1596 intră în legături cu Mihai Viteazul, de la care aștepta eliberarea creștinilor din Peninsula Balcanică³.

După lupta de la Călugăreni din 1595, încrezător în strălucitele virtuți militare ale lui Mihai Viteazul, mitropolitul Dionisie Rally de Tîrnovo și familia cantacuzinilor din Constantinopol făuriră planul îndrăzneț, chiar utopic, ținând seama de puterea militară a turcilor, să-i alunge pe aceștia din Peninsula Balcanică, să elibereze Constantinopolul și să reinstaureze Imperiul bizantin. Dionisie Rally trimite lui Mihai Vodă scrisori și soli pentru a-l ruga în mod insistent să continue lupta contra turcilor. În înțelegere cu Mihai Viteazul, el face sacrificii pentru a strânge arme și hrană în vederea sprijinirii armatelor creștine care aveau să treacă Dunărea în Balcani⁴.

La 11 iunie 1598, solii împăratului Rudolf aflați în capitala Țării Românești, la Tîrgoviște, scriau împăratului Rudolf că, datorită acțiunii mitropolitului Dionisie Rally, dacă Mihai Viteazul ar trece Dunărea, «bulgarii, sîrbii și albanezii, care sînt de aceeași religie cu dînsul, s-ar uni cu el»⁵. De asemenea, la 3 iunie 1598, doi soli imperiali anunțau pe împăratul Rudolf al Austriei că «au tratat cu mitropolitul de Tîrnovo, Dionisie grecul (Dionisie Rally), căruia i-am trimis și o scrisoare în grecește că, în dată ce steagurile majestății voastre se vor arăta dincolo de Dunăre în Bulgaria, sub conducerea lui Mihai Vodă, sau a altuia care se va părea mai bun majestății voastre, toată Macedonia și Grecia să scuture jugul tiranului»⁶.

După lupta de la Călugăreni din 1595, Mihai Vodă avea nevoie însă de refacere, iar patriarhul ecumenic din acest timp, Meletie I Pigas (1597—1598), depunea eforturi pe lângă domnul român să încheie pace cu turcii. Întristat de noul curs al evenimentelor, mitropolitul Dionisie Rally îi trimite prin doi călugări lui Mihai Vodă o scrisoare, la 12 martie 1597, din satul Arnelin de lângă Nicopole, în care-l anunță de

3. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 51—58.

4. Ibidem, p. 51; D. Russo, *Poeme grecești intru slava lui Mihai Viteazul*, în «Studii istorice greco-române», t. I, București, 1939, p. 103—109; N. Iorga, *Sfătuitorul bizantin al lui Mihai Viteazul; Mitropolitul Dionisie Rally Paleologul*, în «Revista Istorică», V (1919), nr. 1—2, p. 26—35; Magistrand D. Dima, *Mitropolitul Dionisie Rally Paleologul și legăturile lui cu Biserica și Țările Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1965), nr. 5—6, p. 521—532; Prof. Alex. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 911—918.

5. E. Hurmuzaki, *op. cit.*, t. XII, București, 1903, p. 361, Doc. DL.

6. Ibidem, t. XII, p. 370, nr. DLXII.

cheltuielile făcute pentru înarmarea creștinilor din sudul Dunării, și-l roagă stăruitor să nu încheie pace cu turcii, ci să continue lupta». «Deoarece măria ta, fi scrie Dionisie Rally, ne-ai porunci nouă creștinilor de dincoace de Dunăre, să fim gata, pentru ca venind măria ta, să batem pe păgîni, văzînd atunci scrisoarea măriei tale, îndată, am pus pe picioare pe creștini... Am trimis și după mitropolitul de Andrianopol și a venit și te-am așteptat aici în cetatea Tîrnovei douăsprezece zile ... Poate vrei să vă împăcați cu păgîinii. Pentru Dumnezeu, te rugăm pe măria ta să nu crezi nimic din cuvintele frumoase ale turcului ... Căci noi niciodată nu vom ține cu ei, pentru că din pricina lor sîntem în mare primejdie»⁷.

În 1597, mitropolitul Dionisie Rally a fost îndepărtat din scaun de patriarhul ecumenic Meletie Pigas, pentru că turcii îl bănuiau de unele acțiuni ostile lor. Mihai Vodă a intervenit la Patriarhia Ecumenică în favoarea lui Dionisie Rally, rugînd pe patriarhul Meletie Pigas să revină asupra hotărîrii luate. Rămăs în scaunul de Tîrnovo, mitropolitul Dionisie Rally a continuat mai departe legăturile sale secrete cu domnul Mihai Vodă. Nemaiputînd suporta amenințările turcilor, care în trei rînduri au voit să-l aresteze, a trecut în ascuns în Țara Românească, la Mihai Vodă, și a fost continuu unul dintre cei mai apropiați consilieri ai săi. Acest cleric, dublat de diplomat, s-a străduit și după căderea lui Mihai Vodă în 1601 să continue legăturile sale cu împărații Rudolf și Mathias II (1608—1619) al Austriei și cu prințul francez Charles de Gonzague, duce de Nevers, și el un descendent îndepărtat al Paleologilor, pentru realizarea idealului său: înfrîngerea otomanilor și eliberarea creștinilor din Peninsula Balcanică.

Un alt prelat grec care a colaborat cu Mihai Viteazul în vederea eliberării grecilor de sub tirania turcilor, a fost și mitropolitul Dionisie al Larisei, în Tesalia. Crezînd că au sosit împrejurări prielnice pentru eliberarea grecilor de sub turci, mitropolitul Dionisie al Larisei a organizat, în jurul anului 1600, o mișcare revoluționară în Grecia, avînd legături și cu domnul Țării Românești, Mihai Vodă. Din documentele păstrate știm că această mișcare, insuficient pregătită, a dat greș, iar patriarhul ecumenic Matei al II-lea (1598—1602) a trebuit să-l caterisească la 15 mai 1601, deoarece a pregătit și a uneltit o răscoală contra sultanului Mehmet al III-lea (1595—1603), iar răzvrătirea sa a prilejuit moartea multor laici, preoți și arhieri. Din cuprinsul actului de caterisire și din alte izvoare, se confirmă că el a avut legături cu domnul român Mihai Viteazul, care i-a trimis ajutoare în bani. În urma caterisirii, mitropolitul Dionisie de Larissa s-a refugiat la Roma, unde a tratat cu romano-catolicii unirea Bisericilor și eliberarea Greciei și mai ales a Moreei (Peloponezului) de sub turci.

Mai tîrziu, pe la 1611, Dionisie al Larisei s-a întors în Epir, unde a încercat o nouă mișcare contra turcilor, în legătură cu ducele francez Carol de Nevers, mișcare pe care turcii au înăbușit-o⁸.

7. *Ibidem*, t. XII, p. 290—291, nr. CCCXXXII. Pentru negocierea păcii dintre Sultanul Mohamed al III-lea și Mihai Viteazul, pe care o mijlocea patriarhul Meletie Pigas în 1597 și 1598, vezi: Al. A. Botez, *O scrisoare inedită a lui Mihai Viteazul către Patriarhul Alexandriei Meletie Pigas*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 584—592. Scrisoarea lui Mihai e trimisă din București, la 11 februarie 1597. Vezi E. D. Trappe, *Documents concerning Rumanian History (1427—1601), collected from British Archives*. With an Introduction by C. Marinescu, London, Hague, Paris, 1962, p. 112, Doc. 149, din 11 februarie 1597. Vezi și studiul Diac. Niculae I. Șerbănescu, *Legăturile Patriarhului Meletie Pigas cu Țările Române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIV (1946), nr. 7—9, p. 352—372. Pentru legăturile anglo-române din acest timp, vezi: N. Iorga, *A History of Anglo-Roumanian Relations*, Bucharest, 1931.

8. Actul de caterisire din 15 mai 1601 este publicat în 'Εκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια'² (1881—1882), p. 780, de unde a fost reprodus de D. Sarros în 'Ἡπειρωτικὰ Χρονικά', 3 (1928), p.

Planul de mare orizont al lui Mihai Viteazul de a elibera poporul grec și Constantinopolul de sub stăpînirea turcilor, îl aflăm și de la alți istorici greci contemporani. Astfel, Stavrinou visticernicul, întrebunit de Mihai Vodă ca sol la pașii turcești, a scris la Bistrița, în Transilvania, în februarie 1602, o vestită poemă grecească a vitejiilor lui Mihai Vodă. Pentru Stavrinou, Mihai Viteazul este «onoarea ortodocșilor», «cel ce luca pentru Ortodoxie și spera să celebreze slujba în Sfînta Sofie și stăruia să unească bisericile din Roma și Constantinopol»⁹. De asemenea, Gheorghe Palamed, grec stabilit la Ostrog în Podolia, la curtea cneazului Constantin, într-o cronică ritmată închinată lui Mihai Viteazul, imită după Stavrinou, compară pe eroul român cu Alexandru Macedon, Hector și Ahile, și-l socotește apărătorul întregii creștinătăți¹⁰. Că grecii au pus mari speranțe în ajutorul lui Mihai Vodă pentru eliberarea lor, rezultă, de asemenea, și din ecoul pe care l-au avut faptele lui vitejești în rîndurile poporului grec care l-a proslăvit în cîntările sale populare¹¹.

În secolul al XVIII-lea, ideea cruciadei contra turcilor și a eliberării popoarelor creștine din Balcani, continua să preocupe cercurile românești din Țara Românească și Moldova.

În secolul al XVII-lea, domnitorul Moldovei, Vasile Lupu (1634—1653), care dorea să fie urmașul împăraților bizantini de dinaintea ocupării Constantinopolului de către turci, introducînd la curtea sa din Iași strălucirea și pompa ceremonialului bizantin de odinioară, a fost marele sprijinitor al poporului grec și al Patriarhiei Ecu-menice de Constantinopol. Vasile Lupu era considerat «urmaș în viață al împăraților de odinioară, care au stăpînit în Bizanț, căci lui i se cuvenea de drept și de fapt

178—179. *Despre Dionisie al Larisei și răscoala sa*, D. Sarros, Μαξίμου ιερομονάχου λόγος στηλιτευτικός κατά Διονυσίου τοῦ ἐπικληθέντος Σκυλοσόφου (Cuvînt de infierare al lui Maxim ieromonahul contra lui Dionisie supranumit Schilosoful, în „Ἡπειρωτικά Χρονικά“, III (1928), p. 169—210; Atenagoras, mitropolitul Paramitiei, Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος, ibidem, VI (1931), p. 10—22; Idem, Ὁ Λαρίσης Διονύσιος ὁ Σκυλόσοφος, Salonic, 1935; Hrisostom Papadopoulos, Ὁ Λαρίσης Διονύσιος Β' ὁ „φιλόσοφος“ ὁ χλευτικῶς ἐπικληθεὶς „σκυλλόσοφος“ in „Ἡπειρωτικά Χρονικά“ VIII (1933), p. 150—188; D. Russo, *op. cit.*, t. I, p. 105, n. 2; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 50—51.

9. Stavrinou, Ἄνδραγαθίης τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ ἀνδρειοτάτου Μιχαήλ Βοεβόδα, la E. Legrand, *Recueil des poèmes historiques en grec vulgaire relatif à la Turquie et aux Principautés Danubiennes*, Paris, 1877, p. 111 și 115; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 57; D. Russo, *op. cit.*, p. 114—121. Textul citat din poemă, este la p. 118. Vezi traducerea poemei în limba română, sub titlul: *Vestitele vitejii ale lui Mihai Vodă*, care mai întii s-au tipărit în limba grecească la anul 1806, în Veneția, în poezie, de smeritul ieromonah Neofit, iară acum întii dată tradus din grecește în românește de Teodor M. Eliat (Tudorache Iliad), în anul 1837. Knos Börje, *L'Histoire de la littérature néo-grecque. La période jusqu'en 1821*, Göteborg, Uppsala, 1962, p. 413—414; Iulian Ștefănescu, *Epopoea lui Mihai Viteazul în lumea greco-rusească în sec. XVII și XVIII*, în «Opere Istorice», București, 1942, p. 79—109; *Istoria literaturii române*, t. I. ed. Academiei Române, București, 1964, p. 351.

10. Ἱστορία περιέγουσα πάσα πράξις καὶ ἀνδραγαθίας καὶ πολέμους τοῦ ἐκλαμπροτάτου Μιχαήλ βοεβόδα, αὐθέντι Οὐγγροβλαχίας Τρανσυλθανίας, Μολδοβίας... ἐν ἔτει, 1607, la Emile Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire*, t. II, Paris, 1881, p. 183—230; O. Tafrafi, *Poema lui Gheorghe Palamed despre viața lui Mihail-Vodă Viteazul, scrisă în 1607*. Studiu critic și traducere, București, 1905, p. 7—17 și în «Literatura și arta românească», IX (1905), p. 244—253 și 483—498, îndeosebi, p. 484. Vezi și studiile: Andreas Horváth, *Görög históriás ének Mihály vajdáról*, Budapest, 1935; Adriana Popa, *Poetul grec Palamed în poema lui despre Mihai Viteazul*, teză de doctorat, în limba italiană, Roma, 1935.

11. Demostene Russo, *Cîntece populare grecești despre Mihai Viteazul*, în «Studii istorice greco-române», t. I, p. 109—113. Al. Iordan, *Mihai Viteazul în folclorul balcanic*, în «Revista Istorică Română», V—VI (1935—1936), p. 361—381.

domnia în capitala creștinătății răsăritene (Constantinopol), ca moștenitor al împăraților Bizanțului»¹².

Atanasie al III-lea Patellaros, fost patriarh ecumenic (1634; 1653), originar din Creta, amintind într-o scriere în versuri sumele dăruite de domnul Moldovei, Vasile Lupu, pentru plata birului mănăstirilor din Muntele Atos, îl socotește «unicul sprijinitor și unica glorie a neamului grecesc, singura lui lumină și glorie ... Căci grecii, fiind lipsiți de împărat, tu, vrednicule de amintire, ești pentru noi împărat»¹³.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, domnul Țării Românești, Șerban Cantacuzino (1678—1688) se considera îndreptățit să ocupe tronul împăraților bizantini. Profesorul grec Ieremia Cacavela, care a tradus în limba neogrecă din limba italiană, în 1686, din îndemnul lui Constantin Brâncoveanu, pe atunci mare spătar al Țării Românești, «opera istorică» *Raggualio storico della guerra tra l'armi cesaree e ottomane dal principio della ribellione degl'Ungari fino l'anno corrente 1683*, dedicată domnului Șerban Cantacuzino, îl îndemna pe acesta, intrucît «purta frumosul, împărătescul nume grecesc al Cantacuzinilor», să pornească lupta pentru eliberarea creștinilor. El afirmă, că deși Șerban Cantacuzino domnește într-o țară mică, totuși el este de origine imperială și are datoria să urmeze exemplul strămoșilor săi, împărații bizantini și să imite zelul lor pentru apărarea Ortodoxiei, căci grecii înrobiți așteaptă de la el eliberarea lor¹⁴.

De asemenea, Constantin Brâncoveanu (1688—1714) se considera protectorul Ortodoxiei și al grecilor în special, fiind ispitit de visuri imperiale. El aspira la solidaritatea și unirea popoarelor ortodoxe supuse de turci, pentru ca împreună să se poată ajuta în lupta lor de eliberare.

În secolul al XVIII-lea a persistat ideea că domniile români din Țara Românească și Moldova sînt protectorii și susținătorii întregii lumi grecești.

După întemeierea primelor state românești, la nordul Dunării, în secolul al XIV-lea, Țara Românească și Moldova, și după înființarea mitropoliei Ungrovlahiei în 1359, cu reședința la Curtea de Argeș și a mitropoliei Moldovei, în 1401, cu reședința la Suceava, domnitorii, episcopii, clericii, dregătorii și poporul român din cele două țări române, au ajutat continuu, timp de 500 de ani, întreaga Ortodoxie de sub ocupația otomană, îndeosebi poporul grec.

Darurile către Sfîntul Munte Atos încep din timpul domnului Țării Românești Nicolae Alexandru Basarab (1352—1364), fiul marelui Basarab I întemeietorul (1310—1352), iar în Moldova din 1429, din timpul domnului Alexandru cel Bun (1400—1432). Ele au continuat sub domniile Țării Românești Mircea cel Bătrîn (1386—1418), Radu cel Mare (1495—1508), Neagoe Basarab (1512—1521), Mihai Viteazul (1593—1601), Matei Basarab (1632—1654), Șerban Cantacuzino (1678—1688) și

12. Mihai Popescu, *Colegiul Național «Sfîntul Sava», cea mai veche școală românească*, București, 1944, p. 4.

13. Atanasie Patellaros, *Στίχοι ἡρωελέγειοι Βασιλείῳ τοῦδοξα Μολδοβλαχίας*, publicate de A. Papadopoulos-Kerameus, *Texte grecești privitoare la istoria României*, în E. Hurmuzaki, t. XIII, București, 1913, p. 440 și 447; N. Iorga, *Vasile Lupu ca următor al împăraților de răsărit*, în «Analele Academiei Române», Secția istorică, seria II-a, t. XXXVI (1913—1914), p. 208—235, în special p. 229—230; C. I. Andreescu, *Despre o naționalitate ortodoxă*, în «Biserica Ortodoxă Română», LII (1934), nr. 9—10, p. 588—625, scoate în relief lupta comună a popoarelor creștine din sud-estul Europei contra turcilor.

14. Ariadna Camariano-Cioran, *Jéréme Cacavela et ses relations avec les Principautés Roumaines*, în «Revue des études sud-est-européennes» t. III (1965), nr. 1—2, p. 175; Idem, *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1971, p. 16.

ale altora. Din Moldova, au făcut danii mai ales domnii: Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș (1527—1538; 1541—1546), Alexandru Lăpușeanu (1552—1561; 1564—1568), Petru Șchiopul (1574—1591, cu trei întreruperi), Ieremia Movilă (1595—1606), Vasile Lupu (1634—1653) și alții. În secolul al XVIII-lea, în timpul domniilor fanarioți, lumea geacă a cunoscut un sprijin și mai mare.

În tot acest timp s-au făcut bogate danii în bani, moșii, case, odoare, obiecte bisericești, cărți, tiparnițe, alimente ș.a. la Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol și insulele Halchi, la mănăstirile din Sfântul Munte Atos, la Locurile Sfinte de la Ierusalim, la Muntele Sinai, la Patriarhia Alexandriei și Patriarhia Antiohiei, la mănăstirile și bisericile din Cipru, Grecia, Albania, Bulgaria și Serbia. Domnul Moldovei, Vasile Lupu, a plătit toate datoriile Patriarhiei Ecumenice, care se ridicau la sume mari, și datoriile mănăstirilor Muntelui Atos¹⁵.

În timpul lui Mihnea Turcitul (1577—1583; 1585—1591), domnul Țării Românești, a fost dăruit Patriarhiei Ecumenice metocul paraclisului românesc din Constantinopol cu hramul Maica Domnului Mîngietoarea, de pe malul Cornului de Aur, spre a servi ca paraclis patriarhal. În 1587, reședința Patriarhiei Ecumenice s-a mutat în palatul domnilor Țării Românești și a reprezentanților lor la Constantinopol, unde a rămas pînă la 1597, de unde s-a mutat la biserica Sfântul Dumitru Xiloportas, iar la începutul secolului al XVII-lea (1600—1602) în biserica Sfântului Gheorghe din Fanar, unde se află pînă azi¹⁶.

Daniile neîncetate făcute în Răsăritul ortodox și în Peninsula Balcanică, patriarhilor, mitropoliților, episcopilor și credincioșilor greci sînt o mărturie incontestabilă a străduințelor necurmte ale voievozilor, ierarhilor, clericilor și credincioșilor români de a întări Ortodoxia și de a sprijini popoarele asuprite de turci, în primul rînd poporul grec, nutrind în modul acesta speranța că și el va reuși într-o zi să-și recapete libertatea și drepturile sale la o viață națională și independentă¹⁷.

Un prețios ajutor l-a primit poporul grec, în lupta lui de mai multe secole pentru eliberarea de sub dominația otomană, prin înființarea și funcționarea școlilor de învățămînt superior în limba greacă și latină, în cele două țări române.

Autoritatea domnitorilor români din Țara Românească și Moldova cuprindea în sfera ei o largă parte din moștenirea spirituală și culturală a foștilor împărați bizantini. De aceea, ei au protejat, încurajat și susținut învățămîntul și tipărirea de cărți.

15. N. Iorga, *Istoria românilor*, t. VI, București, 1938, p. 108—110, 116—118; Constantin C. Giurescu, *Istoria românilor*, t. III, partea I, ed. 2-a, București, 1944, p. 101—103.

16. Al. A. Botez, *art. cit.*, p. 587; Diac. Lector I. Pulpea (Rămureanu), *Biserica Ortodoxă cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse*, București, 1949, p. 7. Extras din «Studii Teologice», I (1949), nr. 1—2, p. 69—90, cu bogată bibliografie.

17. Pr. Prof. Ioan I. Rămureanu, *Constantin Brîncoveanu, sprijinitor al Ortodoxiei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 916—930; Idem, *Antim Ivireanul, luptător pentru Ortodoxie*, ibidem, LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 831—853; Prof. Toma Gh. Bulat, *Românii și creștinătatea răsăriteană*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXI (1943), nr. 7—8, p. 335—357. Extras, București, 1943; Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul ortodox*, Ed. 2-a, București, 1937. Pentru ajutoarele date mănăstirilor din Muntele Atos, vezi următoarele: Pr. Dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mănăstirile din Sfântul Munte Atos*, Sibiu, 1941; idem, *Considerațiuni istorice privind legăturile Bisericii Române, cu mănăstirile din Muntele Atos*, în «Mitropolia Banatului», XIII (1963), nr. 3—4, p. 100—170; Pr. Prof. Alex. Ciurea, *Cîteva aspecte esențiale ale regimului turco-fanariot în istoria Bisericii Ortodoxe din România*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 7—8, p. 838—843. Gh. Cioran, *Σγέσεις τῶν ρουμανικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ Ἁθῶ καὶ δὴ τῶν Μονῶν Κουτλουμουσίου, Λαύρας, Δοχειαρίου καὶ ἁγίου Παντελεΐμονος ἡ τῶν Ρώσων, Ἀθῆναι*, 1938.

dintre care foarte numeroase au apărut în limba greacă veche și nouă. Țările Române au cheltuit cu cea mai mare dărmicie pentru dezvoltarea învățămîntului, cultivarea minții și innobilarea sufletului tuturor celor de aceeași credință, într-o vreme cînd toți cei asupriți nu puteau avea școli la ei acasă.

Încă din timpul lui Matei Basarab, funcționa în Țara Românească pe lângă Mitropolia din Tîrgoviște «Școala graeca et latina», înființată în 1646 de umanisti greci Pantelimon Ligaridis și Ignatie Petutis, originar din insula Chios, școală care s-a bucurat de un mare prestigiu pentru nivelul ei superior.

În Moldova, Despot Vodă Heraclid (1561—1563) a înființat Colegiul de la Cotnari, care a funcționat între 1561—1563. Din 1640, exista la Mînăstirea Trei Ierarhi din Iași, o «Școală superioară de teologie», înființată de domnul Vasile Lupu. Școala superioară de la Mînăstirea Trei Ierarhi a avut, între alții, profesori greci de seamă, ca: Nicolae Kerameus, Teodor din Trapezunt, Ieremia Cacavela ș.a.

În timpul domnului Șerban Cantacuzino (1678—1688), a luat ființă din 1679, Academia de la Mînăstirea Sfîntul Sava, reorganizată în 1707 de domnitorul Constantin Brîncoveanu (1688—1714), în care se preda în limba greacă veche. Numeroși tineri greci din Constantinopol și Peninsula Balcanică și alți tineri ai popoarelor din Balcani subjugate de turci și-au făcut studiile la Academia superioară de la Sfîntul Sava. În 1707, Constantin Brîncoveanu acorda burse studenților străini, în primul rînd grecilor care veneau din colțurile sud-estului european. Activitatea Academiei grecești de la Mînăstirea Sfîntul Sava a fost pusă sub patronajul patriarhului Hrisant Notaras al Ierusalimului (1707—1731), avînd ca prim director pe Sevastos Kymenites din Trapezunt, fostul rector al Academiei Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. La Curtea lui Brîncoveanu, se mai aflau patriarhul Alexandriei, Gherasim al II-lea Palada (1688—1710), Atanasie al III-lea Dabbas, patriarhul Antiohiei (1685—1695), Ioan Avramie, predicatorul Curtii; Mitrofan Grigoraș din Dodona, Galaction Vidalis și mulți alți ierarhi greci.

În Moldova, a luat ființă la Iași în februarie 1707, sub domnitorul Antioh Cantemir (1705—1707), Academia greacă din Iași, în care și-au făcut cultura superioară numeroși greci. Academia din Iași a fost reorganizată în 1714, după modelul Academiei grecești de la Mînăstirea Sfîntul Sava din Țara Românească, de domnitorul Nicolae Mavrocordat (1711—1715). În Țara Românească și Moldova, elenismul a găsit în veacurile XVII și XVIII nu numai un refugiu, ci o a doua patrie, o oază mai liniștită decît la ei acasă, o vatră de lumină, care a contribuit puternic la formarea spiritului național grec modern.

Învățăturile luminate și progresiste, predate de profesorii Academiei domnești din București și Iași, gîndirea patriotică și ideile de libertate, independență națională și progres, predate de ei continuu la orele de curs, au avut un răsunset puternic în conștiința națională a tinerilor români, greci, și alții. Ei au pregătit prin ideile lor sociale și politice, generația revoluționară de la 1821¹⁸.

18. Să se vadă îndeosebi lucrările: Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, București, 1971; Stojan Mosley, *Die Rolle der griechischen Schulen und der griechischen Literatur für die Aufklärung des bulgarischen Volks zur Zeit seiner Wiedergeburt*, Berlin, 1968; Ion Ionașca, *Academia domnească de la Sfîntul Sava din București, factor de propagare a culturii în Peninsula Balcanică*, în «Analele Universității din București» Seria Științelor Sociale. Istorie, an. XVI (1967), p. 39—54; Victor Papacostea, *La Fondation de l'Académie grecque de Bucarest. Les origines de datation et sa pénétration dans l'historiographie*, în «Revue des études sud-est européennes» IV (1966), nr. 1—2, p. 115—

Pe drept cuvînt, Gheorghe Lazăr, profesor la Sfîntul Sava, cel care inaugurează deschiderea cursurilor în limba română, în 24 martie 1818, declara că Țara Românească «pre toți străinii, pre toți săracii, pre toți călătorii, pre toți golii și pre toți năpăstuiții, i-au primit ca pre înșiși fiii săi, pre toți cu un cuvînt, fără deosebire, pre bun și pre rău, hrînindu-i cu pîinea sudorii și adăpîndu-i cu însuși pieptul său»¹⁹.

În afară de Academii domnești din Búcarești și Iași, în care învățămîntul se preda în limba greacă, numeroase alte școli grecești din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat, au beneficiat de sprijinul românesc. Documentele cunoscute pînă în prezent indică cel puțin 46 de școli din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat, Asia Mică, Siria, Palestina și din Egipt, care au primit ajutoare din Țara Românească și Moldova.

Formele sub care s-a manifestat sprijinirea acestor școli au fost diverse: 1. S-au acordat subvenții anuale pentru plata corpului didactic și burse sau ajutoare pentru copiii săraci și merituosi; 2. S-au tipărit texte religioase și civile, care au servit ca manuale în școlile respective; 3. S-au dăruit sume importante pentru construirea sau repararea școlilor respective.

Din numărul mare de școli care s-au bucurat de sprijinul românesc, amintim mai întîi «Școala cea mare» a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol, căreia tatăl domnului Țării Românești Nicolae Mavrocordat (1716—1719), Alexandru Mavrocordat Exaporitul, mare dragoman la Poarta otomană, i-a clădit un nou local în 1709. Un document al Țării Românești din 1792 o numea «izvorul cel dintîi al învătăturii grecești și elinești»²⁰.

A fost ajutată, de asemenea, «Școala de la biserica Maguliotisa» dinăuntrul Țarigradului, de domnul Țării Românești Alexandru Ipsilanti (1774—1782).

Domnul Moldovei, Alexandru Callimachi (1795—1799) a ajutat din 1795 Școala din Muhlio, lingă Fanar.

«Școala de muzichie» a Patriarhiei din Constantinopol, întemeiată înainte de 15 mai 1816, e pusă sub supravegherea unui comitet de efori din Búcarești.

«Școala de la Therapia», pe malul european al Bosforului, a fost ajutată mai întîi de domnia Moldovei Mihail Șuțu (1793—1795) și de Alexandru Moruzi (1802—1806).

Școala de la Muntele Atos este ajutată la 6 iunie 1775 de domnul Țării Românești Grigorie Alexandru Ghica (1774—1777).

Școala greacă din Vitina, Peloponez, e ajutată în 1802 de domnul Țării Românești Alexandru Șuțu (1801—1802).

Școala din insula Patmos, întemeiată în 1713, primește continuu ajutoare de la Búcarești și Iași.

145; 3—4, p. 413—436; Idem, *Les origines de l'enseignement superieur en Valachie*, ibidem, I (1963), nr. 1—2, p. 5—39 și în «Studii», XIV (1961), nr. 5, p. 1139—1167, în limba română; Gh. Cronț, *L'Académie de Saint Sava de Bucarest au XVIII-e siècle. Le contenu de l'enseignement*, în «Revue des études sud-est européennes», IV (1966), nr. 3—4, p. 437—473 și în «Studii», XVIII (1965), nr. 4, p. 833—848, în l. română; St. Bărsănescu, *Academia domnească din Iași, 1714—1821*, Búcarești, 1962; C. I. Andreescu, *Evoluția învățămîntului în Moldova și istoricul Liceului Național din Iași*, Iași, 1935; N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, Búcarești, 1928. Pentru Ioan Avramie: D. V. Economides, *Ioan Avramie*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXII (1944), nr. 4—6, p. 141—159. Pentru Meletie Pigas: Pr. Nic. I. Șerbănescu, *Legăturile patriarhului Meletie Pigas cu Țările Române*, ibidem, LXIII (1945), nr. 11—12, p. 699—716 și LXIV (1946), nr. 7—9, p. 352—372.

19. G. Bogdan-Duică și G. Popa-Lisseanu, *Viața și opera lui Gheorghe Lazăr*, Búcarești, 1924, p. 36.

20. E. Hurmuzachi-N. Iorga, *Documente*, XIV, p. 415—417; Nestor Camariano, *Alexandre Mavrocordato le grand drogman. Son activité diplomatique (1673—1709)*, Thessalonique, 1970; A. A. C. Stourdza, *L'Europe orientale et le rôle historique des Mavrocordato*, Paris, 1913.

Sînt ajutate, de asemenea, Școala din insula Hios și Școala din insula Andros, lângă Eubeca, care primește ajutoare la 5 aprilie 1817.

Gimnaziul din Smirna, unde pînă la 1921, a existat o numeroasă populație greacă a primit ajutor la 1 iunie 1818 de la Scarlat Callimachi (1812—1819), domnul Moldovei²¹.

Toate aceste școli și altele nementionate, ajutate de Țările Române, au contribuit la năzuințele de progres cultural și la cultivarea spiritului național al poporului grec, care va avea ca rezultat eliberarea și independența sa în 1821.

O largă răspîndire a avut în Țara Românească și Moldova tipărirea de cărți grecești, care a servit ca un instrument de mare valoare al neolenismului. Încă înainte de înscăunarea domnilor fanarioți în Țările Române, s-au tipărit la București și Iași și în alte centre de cultură, un mare număr de cărți grecești, atît în limba greacă veche cît și în cea nouă. Vom menționa numai cîteva dintre cele mai importante:

În 1682, s-a tipărit la Iași lucrarea patriarhului Nectarie al Ierusalimului (1661—1669): *Întîmpinare contra primatului papal*²².

În 1690, s-a tipărit la București, cu cheltuiala domnului Constantin Brîncoveanu, lucrarea învățatului teolog Meletie Sirigul, protosinghelul Marii Biserici din Constantinopol: *Întîmpinarea la principiile catolice și la chestiunile lui Chiril Lukaris, și Manualul lui Kir Dositei Patriarhul Ierusalimului împotriva rătăcirii calvine*²³.

Tot în 1690, s-a tipărit în tipografia domnească din București, cu cheltuiala lui Constantin Brîncoveanu, în limba greacă, lucrarea: *Manual contra schismei papistașilor*²⁴, spre a fi împărțit gratuit credincioșilor cunoscători de grecește.

Între 1692—1694, tipograful moldovean Dimitrie Pădure (cunoscător al limbii grecești) a tipărit la Iași, în grecește, *Tomul împăcării*²⁵, care conține scrierile unor teologi de seamă din Răsărit.

Tot Dimitrie Pădure a tipărit la Iași în 1694, din îndemnul și cu ajutorul patriarhului Ierusalimului, Hrisant al II-lea Nottaras (1669—1707), un *Manual împotriva lui Ioan Caryophyllis*²⁶.

Același Dimitrie Pădure a tipărit la Iași, în 1695, în grecește, lucrarea diaconului Ioan Eugenicos, intitulată: *Cuvînt de combatere a nelegiuitei și mincinoasei hotărîri compuse la Florența, la sinodul cel ținut de latini*²⁷.

21. Constantin C. Giurescu, *Țările Românești sprijinitoare ale învățămîntului din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat*, în «Contribuții la istoria învățămîntului românesc», Culegere de studii, București, 1970, p. 7—18. Idem, *L'aide accordée par les pays roumains à l'enseignement de la Péninsule balkanique et du Proche-Orient*, în «Revue Roumaine d'Histoire», Bucarest, 1970, nr. 5, p. 823—836; Virgil Cîndea, *Vechi contacte românești cu Levantul*, în «Magazin istoric», IV (1970), nr. 6 (39), p. 10—17.

22. *Bibliografia românească veche, 1508—1830, t. I (1508—1716) (B.R.V.)* București, 1903, p. 251—258; E. Legrand, *Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés par des Grecs aux dix-septième siècle*, t. II, Paris, 1894, p. 401—408.

23. *Bibliografia românească veche, I*, p. 298—315; E. Legrand, *Bibliographie hellénique*, t. II, p. 458—473; C. Erbiceanu, *Scrierea lui Meletie Sirigul contra calvinilor și a lui Chiril Lucaris, compusă prin ordinul Sinodului ținut la Iași în 1642*, în «Biserica Ortodoxă Română», XVIII (1894—1895), nr. 1—2, p. 6—27.

24. *Ibidem*, I, p. 297—298; E. Legrand, *op. cit.*, p. 475—478.

25. *Ibidem*, I, 338—339; *Ibidem*, t. III, Paris, 1895, p. 28—29.

26. *Ibidem*, p. 337—338; E. Legrand, *op. cit.*, p. 30—37.

27. Λόγος ἀντιβόητικὸς τοῦ βλασφήμου καὶ ψευδοῦς ὄρου τοῦ ἐν Φλωρεντίᾳ συντεθέντος κατὰ τὴν πρὸς λατίνους σύνοδον, *Bibliografia românească veche, I*, p. 338; E. Legrand, *op. cit.*, t. III, p. 30.

Cu ajutorul lui Constantin Brîncoveanu, s-a tipărit în 1697, de monahul Antim Tipograful, viitorul mitropolit al Ungrovlahiei (1708—1716), un *Manual despre câteva nedumeriri și dezlegări sau despre cercetarea și confirmarea unor dogme necesare ale Bisericii*²⁸, în care teologul Ioan Caryophyllis este apărât de acuzația de erezie «luterano-calvinistă», pe care i-o aduceau constantinopolitanii.

În 1699, s-a tipărit la Snagov, în grecește, de tipograful Antim Ivireanul, *Mărturisirea Ortodoxă a Mitropolitului Petru Movilă al Kievului*, sub titlul: *Mărturisirea credinței ortodoxe a Bisericii universale și apostolice a Răsăritului și Expunerea introductivă despre cele trei mari virtuți, a Credinței, Nădejdei și Dragostei*²⁹. Domnitorul Constantin Brîncoveanu e numit, în prefața acestei lucrări, de Sevastos Trapezuntiul Chimenitul, profesor la Academia greacă de la Mănăstirea Sfântul Sava din București, «Ptolomeu posterior demn de cununile cerești»³⁰.

1698, Dionisie monahul a tipărit la Iași cu ajutorul profesorului grec Ieremia Cacavela: *Tomul iubirii împotriva latinilor*³¹, care conține 25 de lucrări teologice.

În 1703, ieromonahul Antim Ivireanul a tipărit la București lucrarea profesorului Sevastos Trapezuntiul Kimenitul: *Învățătura dogmatică a prea Sfintei Biserici răsăritene și universale*³², în care se tratează diferite probleme teologice, dogmatice și liturgice. Ca episcop al Râmnicului între 1705—1708, Antim Ivireanul a tipărit în 1705, în grecește, *Tomul bucuriei*, care cuprinde diferite scrieri contra latinilor³³.

Unul dintre ucenicii lui Antim Ivireanul, tipograful Gheorghe Radovici, a tipărit în anul 1710 la Tîrgoviște lucrarea *Panoplia dogmatică*³⁴, pentru combaterea ereticilor.

S-au tipărit în timpul lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714) și după el, cât a păstorit mitropolitul Antim Ivireanul († 1716), 30 de cărți în limba greacă, față de numai 24 în limba română³⁵.

În cursul secolului al XVIII-lea, în timpul domnitorilor fanarioți, s-au tipărit, de asemenea, 59 de cărți în grecește³⁶.

O mare circulație a avut *Abecedarul cel mare*, tipărit la 1783, în București, care s-a utilizat mult timp în școlile grecești din Țările Române și la cele din afară³⁷.

28. Ἐγχειρίδιον περί τινῶν ἀποριῶν καὶ λύσεων ἢ περί ἐξετάσεως καὶ ἐπιβεβαιώσεως ἀναγκαίων τινῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν, *Bibliografia românească veche*, I, p. 349—350; E. Legrand, *op. cit.*, t. III, p. 45—50.

29. Ὁρθόδοξος Ὁμολογία τῆς πίστεως τῆς Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς, καὶ Εἰσαγωγικὴ Ἐκθεσις περὶ τῶν τριῶν μεγίστων ἀρετῶν Πίστεως, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης, *Bibliografia românească veche*, I, p. 378—389; E. Legrand, *op. cit.*, t. III, p. 61—75.

30. *Bibliografia românească veche*, I, p. 380; E. Legrand, *op. cit.*, p. 62.

31. *Bibliografia românească veche*, p. 339—340; E. Legrand, *op. cit.*, p. 54—58.

32. Δογματικὴ διδασκαλία τῆς ἀγιωτάτης καὶ καθολικῆς Ἐκκλησίας, *Bibliografia românească veche*, p. 450—451.

33. *Bibliografia românească veche*, I, p. 463—466.

34. *Πανοπλία δογματικῆ*; *Ibidem*, I, 482—483.

35. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Mitropolitul Țării Românești, Antim Ivireanul, luptător pentru Ortodoxie*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 831—836; Pr. Nicolae Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf*, *ibidem*, p. 690—766.

36. Barbu Teodorescu, *Cartea veche românească*, «Mitropolia Olteniei», XI (1959), nr. 9—12, p. 481, *Idem*, *Repertoriul cărții românești vechi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 344—346; 353—355; 357—360.

37. *Bibliografia românească veche*, II, București, 1910, p. 283; Virgil Molin, *Cărți școlare tipărite în țările românești pentru popoarele învecinate: sîrbi, bulgari, greci*, în «Contribuții la istoria învățămîntului românesc». Culegere de studii, București, 1970, p. 19—49, aici p. 38.

Cărțile grecești tipărite în Țările Române au pregătit spiritele lumii neogrecești, nutrindu-le neîncetat speranța că într-o zi ele se vor putea publica în Elada eliberată de jugul otoman, ceea ce s-a întâmplat după 1821.

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, războaie necurmte s-au încins între ruși și turci, pe de o parte, între austrieci și turci, pe de alta, pentru alungarea turcilor din Europa. Prin victoriile armatelor împăratului Leopold I al Austriei (1655—1687), Transilvania a trecut, de la 9 mai 1688, sub stăpînirea Casei de Habsburg, trecere confirmată prin pacea de la Carlovitz, încheiată în 1699, fiind împărat al Austriei Iosif I (1687—1711). Acest fapt a contribuit mult la slăbirea Imperiului otoman, acum mult micșorat.

Victoria Imperiului austriac de la Petrovaradin, din 5 august 1716, urmată de ocuparea Timișoarei la 12 octombrie 1716, și a Banatului, a dat Imperiului otoman noi lovituri. Prin pacea încheiată la 21 iulie 1718, la Passarovitz, Serbia cu Belgradul, Banatul Timișoarei și Oltenia (Mica Valahie) au trecut sub stăpînirea imperiului habsburgic. Oltenia a rămas sub austrieci două decenii 1718—1739³⁸.

La începutul secolului al XVIII-lea, Țara Românească și Moldova manifestau velleități de eliberare completă de Imperiul otoman, iar acest fapt, constituia un pericol grav pentru dominația otomană în Peninsula Balcanică. Instaurarea domniilor fanariole în cele două țări române, a fost răspunsul Porții otomane la agravarea primediilor externe ale Imperiului otoman, în legătură cu noua situație internațională creată de lupta de emancipare și eliberare a popoarelor creștine din Balcani. Deși domni fanarioți s-au încadrat în politica de obediență față de Poarta otomană, unii din ei au întrezărit avantajele mari pe care le-ar avea, dacă ar domni peste niște țări eliberate de turci.

În urma războiului ruso-austriaco-turc din anii 1736—1739, turcii silesc pe austrieci, prin pacea încheiată la 18 septembrie 1739, la Belgrad, să renunțe la Bosnia, Serbia și Oltenia. Imperiul otoman cunoaște în acest timp un scurt reviriment. Războiul ruso-turc dintre anii 1768—1774, însă, a creat condiții mai prielnice pentru eliberarea țărilor române. În 1769, turcii au fost izgoniți din țările române.

Prin pacea de la Kuciuc-Kainargi din 1774 s-a obținut independența tătarilor din Crimeea, libertatea navigației în Marea Neagră, care încetează de a mai fi un lac turcesc, mai multe drepturi pentru țările române și garantarea drepturilor și libertății pentru creștinii ortodocși din Imperiul otoman. Printr-un șir de acte emise ulterior de cancelaria otomană — hatîșeriful din 1774, senedul din 1783, hatîhumaiumurile din 1791 și 1798, hatîșeriful din 1802 și altele, turcii au făcut concesii Țării Românești și Moldovei, iar prin aceasta s-a slăbit puterea Porții³⁹. Indirect, poporul grec asuprit simțea acum o ușurare. În sistemul dominației otomane, s-a marcat o spărtură, de care au știut să profite în primul rînd grecii.

Războiul ruso-austro-turc dintre anii 1787—1792, a făcut să crească speranțele popoarelor creștine din Balcani într-o eliberare apropiată. Ideile de libertate, egalitate, frăție, independență națională, puse în circulație de revoluția franceză din 1789 și propagate de-a lungul și de-a latul Europei de armatele împăratului Napoleon (1804—1815), au avut un mare ecou la popoarele asuprite de turci.

38. Șerban Papacostea, *Oltenia sub stăpînirea austriacă*, București 1971.

39. *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 188. E. Hösche, *Geschichte der Balkanländer*, Stuttgart, 1968; C. M. Woodhouse, *The story of modern Greece*, London, 1968; N. Svöronos, *Histoire de la Grèce moderne*, Paris, 1953.

Răscoala sîrbilor din Imperiul otoman din anii 1804—1816, a avut răsunset puternic în inimile tuturor popoarelor din Balcani și a fost ajutată de români, greci, bulgari și albanezi. Burghezia greacă din acest timp, așezată în diferite orașe mari ale Europei, Odesa, Viena, Paris, Londra și altele, nemulțumite de politica lui Napoleon, în care-și pusese speranțele de eliberare, nu vedea altă soluție decît într-o răscoală generală a popoarelor asuprite din Balcani.

Ciștigat pentru lupta de emancipare de sub dominația Porții și de ideea de instaurare a libertății Greciei, domnitorul Țării Românești, Constantin Ipsilanti (1802—1806; 1806—1807) a organizat o armată din români și elemente balcanice, greci, bulgari, sîrbi și alții.

În timpul războiului ruso-turc dintre anii 1806—1812, participarea românească la lupta antiotomană a adus o însemnată contribuție la ciștigarea victoriei contra turcilor. Unitățile de panduri din Oltenia au luat parte la cele mai multe lupte date de armata rusă, comandată de generalul rus Miloradovici, atît în cîmpia Dunării, cît și la sudul Dunării. Un rol însemnat în ciștigarea biruinței revine corpului de oaste al domnului Constantin Ipsilanti. Pentru slăbirea cît mai mare a dominației turcești, conducătorii români au stabilit contacte cu conducătorii răscoalei antiotomane izbucnite în Serbia, în 1804. La 6 septembrie 1810, pandurii din Oltenia trec Dunărea și pun stăpînire pe localitățile Lom, Țibro și Orjahovo (Rahova)⁴⁰.

O societate secretă numită Eteria, întemeiată în 1814 la Odesa, de trei negustori greci, și-a propus să organizeze tendințele de independență ale popoarelor creștine din Turcia europeană, într-o luptă comună pentru cucerirea independenței naționale. Acțiunea Eteriei avea ca scop eliberarea tuturor supușilor creștini, greci, români, sîrbi, bulgari, muntenegrezi, albanezi de sub dominația otomană. Societatea secretă a Eteriei a făcut progrese mari în toate porturile Mediteranei și ale Mării Negre, în Țara Românească și Moldova, în Rusia și Austria, unde se aflau colonii grecești. La București, la Iași și la Galați, s-au înființat eforii (filiale), la care au aderat nu numai greci, ci și marii boieri, prelații și negustorii români. Conducător al Eteriei a fost ales Alexandru Ipsilanti, fiul fostului domn fanariot Constantin Ipsilanti.

Mișcarea revoluționară care s-a produs în toate țările Europei meridionale și centrale contra stăpînirilor reactionare, restaurate după căderea lui Napoleon în 1815 și susținute de Sfînta Alianță înființată în 1815 de Rusia, Austria și Prusia, din inițiativa cancelarului Austriei, Metternich (1773—1859), a favorizat propaganda eteristă. În această mișcare generală antiotomană, un rol însemnat i s-a rezervat comandantului de panduri Tudor Vladimirescu din Vladimir (jud. Gorj), pentru a ridica «norodul românesc». Tudor Vladimirescu a cunoscut Eteria și a colaborat cu Societatea secretă a grecilor în vederea eliberării popoarelor creștine din Balcani de sub opresiunea otomană.

Între Tudor Vladimirescu, șeful răsculaților români, și Alexandru Ipsilanti, șeful mișcării pentru eliberarea poporului grec, au existat relații chiar înainte de începerea răscoalei⁴¹. Conducătorul Eteriei, Iordache Olimpiotul din Țara Românească și conducătorul revoluției române din 1821, Tudor Vladimirescu, au luptat în războiul ruso-turc din anii 1806—1812, alături de armatele rusești, iar pentru bravura lor militară au fost

40. *Istoria României în date*, București, 1971, p. 164.

41. S. I. Samoilov, Народно-освободительное восстание 1821 г. В. Влахии (Răscoala de eliberare națională din anul 1821 în Țara Românească) în «Voprosi Istorii», 1955, nr. 10, p. 94—105. Vezi traducerea studiului în limba română în «Analele Româno-Sovietice». Istorie, 1956, nr. 2, p. 93—110, îndeosebi p. 99.

decorați cu înalte ordine rusești. Iordache Olimpiotul a primit ordinul Sfinta Ana, iar lui Tudor Vladimirescu i s-a acordat ordinul Sfântul Vladimir ⁴².

În 1817, Iordache Olimpiotul și Tudor Vladimirescu au colaborat pentru trecerea secretă a voievodului Karagheorghe în Serbia, în vederea organizării unei răscoale în cadrul Eteriei. Iordache Olimpiotul a încercat să treacă și el în Serbia, cu ajutorul pandurilor lui Tudor Vladimirescu de la Cerneți (jud. Gorj), dar proiectul n-a reușit ⁴³.

Se știe cu certitudine astăzi că mișcarea revoluționară a lui Tudor Vladimirescu, care urmărea totodată reforme sociale interne, s-a dezvoltat la începuturile ei, în legătură directă cu mișcarea generală a Eteriei. O serie de documente foarte importante confirmă acest fapt. Astfel, la 15/27 ianuarie 1821, marii boieri Grigorie Brîncoveanu, Grigore Ghica și Barbu Văcărescu, membri ai Comitetului de oblađuire din Țara Românească și ai Eteriei, încheie cu Tudor Vladimirescu o înțelegere, prin care marii boieri făgăduiesc slugerului Tudor să-i acorde tot sprijinul pentru ridicarea poporului român la arme. Actul semnat spune următoarele: «Fiindcă este să se facă obștescul folos neamului creștinesc și Patriei noastre, drept aceia, ca niște buni și credincioși frați creștini toți și iubitori neamului (pe) d(umneata) Sluger Teodore, te-am ales să rădici norodul cu arme și să urmezi precum ești povățuit; și noi jurăm din parte-ne, sub aceste iscălituri, pe numele marelui și unuia adevăratului Dumnezeu, că la toate vom da ajutor cu mijloacele folositoare și cuviincioase și vom lucra unde și la ce ni se va cuveni pentru obștescul folos, punînd toată silința la cele ce va cere această delicată pornire ... Precum am și făgăduit și noi vom răspunde ...» ⁴⁴.

Acest act este confirmat și de *cartea de adevărire* a celor 77 de boieri, semnată la 23 martie 1821, după intrarea lui Tudor Vladimirescu și a pandurilor în București, în care ei afirmă: «Încredințăm cei mai jos iscăliți cu acest înscris al nostru, cum că am cunoscut că pornirea d-lui slugerului Theodor Vladimirescu nu este rea și vătămătoare, nici în parte fieșcăruia, nici Patriei, ci folositoare și izbăvitoare și norodului spre ușurință» ⁴⁵.

La 16 ianuarie 1821, cei trei boieri, Grigorie Brîncoveanu, Grigorie Ghica și Barbu Văcărescu, aleg pe Dimitrie Macedonschi, ofițer rus stabilit cu familia la București, să fie de ajutor lui Tudor Vladimirescu, «urmînd întocmai după îndrumările date de noi slugerului Theodor» ⁴⁶.

Pînă în 1955, nu s-a știut că între doi conducători eteriști din Țara Românească, Iordache Olimpiotul și Ioan Farmache, de o parte și Tudor Vladimirescu de alta, a existat și un legămînt scris de colaborare, de fapt o convenție, care consemna în fapt o alianță politică între revoluționarii români și greci. În vara anului 1955, profesorul român Andrei Oțetea a descoperit în Arhivele de Stat din Budapesta, *Legămîntul lui*

42. A. Oțetea, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Românești, 1821—1822*, București, 1945, p. 72; Nestor Camariano, *Les relations de Tudor Vladimirescu avec l'Hétairie avant la révolution de 1821*, Thessalonique, 1965. Extrait de «Balkan Studies», 1965, nr. 6, p. 139—164; Idem, *L'activité de Georges Olympios dans les Principautés Roumaines avant la révolution de 1821*, Bucarest, 1964, Extrait de la «Revue des études sud-est européennes», II (1964), nr. 3—4, p. 433—446.

43. Nestor Camariano, *Les relations de Tudor Vladimirescu avec l'Hétairie* ... p. 145.

44. *Documente privind Istoria României. Răscoala din 1821. Documente interne*. T.I., București, 1959, p. 196, nr. 103. C. Grecescu, *Încă un act în legătură cu mișcarea de la 1821 din Țara Românească*, în «Revista Istorică Română», XVI (1946), fasc. 1, p. 1—9. Actul se află la p. 3. Pe aceeași coală se află și copia *cărții de adevărire a boierilor*, cu data greșită de 22 mai 1821, în loc de 23 martie 1821. Autorii lucrării *Istoria României în date*, p. 166, datează înțelegerea dintre Tudor Vladimirescu și cei trei boieri amintiți, la 18—19 ianuarie 1821, după moartea domnului Alexandru Șuțu (1818—1821).

45. *Documente privind Istoria României. Răscoala din 1821. Documente interne*, t. I., p. 395—396, nr. 237. 46. *Ibidem*, p. 197, nr. 104.

Tudor Vladimirescu față de Eterie, încheiat la 18 ianuarie 1821, în București, cu doi șefi eteriști din Țara Românească, Iordache Olimpiotul și Ioan Farmache. Acest important act, care lămurește pe deplin una dintre cele mai controversate probleme din istoriografia româno-greacă, s-a păstrat într-o traducere germană, ca anexă la raportul din 16 iunie 1821 al generalului austriac Schustekh, comandantul suprem al forțelor armate din Transilvania, cu sediul la Sibiu, către contele Banffy, guvernatorul Transilvaniei, cu reședința la Cluj.

Acordul încheiat are 7 articole. Articolul 1 din convenția încheiată prevedea următoarele: «Prin voia lui Dumnezeu și prin pronia cerească, ne-am întrunît și, după o înțelegere deopotrivă de sinceră, am hotărît în unanimitate (—) să ducem, prin cea mai dîrză activitate, la îndeplinire planul nostru cel spre folosul obștesc și anume ca prin puterea armelor noastre să eliberăm de sub jugul apăsător al barbarilor și să ridicăm semnul biruitoare al Crucii izbăvitoare, și atunci lumina Mîntuitorului va străluci potrivit cu profețiile de veacuri ale profeților Săi inspirați de Duhul Sfînt și cu cuvintele clare ale Sfîntei Evanghelii».

Articolul al 2-lea prevedea: «Unindu-ne pentru realizarea fierbinte a planului nostru greu de îndeplinit, ne-am hotărît să încordăm toate puterile noastre trupesti și sufletești și să facem tot ce stă în puterile noastre, pentru atingerea scopului propus și pentru aceasta să jertfim nu numai averea, onoarea armele și tot ce va fi necesar iscusinței unei astfel de întreprinderi, ci și scumpa noastră viață».

Articolul al 4-lea prevedea: «Întrucît acest acord sacru al nostru tinde în fond să ridice strălucirea credinței și este obligator pe toată durata acțiunii noastre pînă la realizarea desăvîrșită a operei începute, noi ne legăm unii față de alții, ca toate hotărîrile noastre să nu aibă putere executorie decît dacă au fost luate în urma unei înțelegeri și deliberări comune a tuturor membrilor asociației noastre, întruniți în ședință. Nimeni dintre noi nu este îndreptățit a lucra de capul lui, fără știrea și consimțămîntul tuturor fraților — fără a excepta vreunul; de aceea ne vom întruni în fiecare săptămîna și ne vom sfătui așa cum sîntem datorii s-o facem, iar pe membrii absenți îi vom înștiința și le vom cere asentimentul».

Articolul 5 al acordului, pentru a arăta că la lupta de independență aveau să participe în mod egal popoarele creștine din Turcia europeană, sublinia că grecii, românii, bulgarii, sîrbii și arnăuții (albanezii), «toți să lucreze de comun acord și unitar, după cum o cere datoria pe care ne-o impune acordul de față»⁴⁷.

Tudor Vladimirescu însuși recunoaște convenția încheiată cu șefii eteriști și cunoscută de boierii Țării Românești, afirmînd următoarele: «Nu de la sine singur (nu de capul meu) am luat armele, ci în înțelegere cu mai marii noștri (...). Pornirea noastră (...) privește nu numai mîntuirea noastră, ci și a întregului neam grecesc.

47. *Convenția încheiată între Tudor Vladimirescu, Iordache Olimpiotul și Ioan Farmache, pentru a se ajuta reciproc pînă la terminarea acțiunii revoluționare*, Ibidem, p. 191—194, nr. 100. Să se vadă și următoarele studii: Prof. Acad. Andrei Oțetea, *Legămîntul lui Tudor Vladimirescu față de Eterie*, în «Studii», IX (1956), nr. 2—3, p. 125—133; Idem, *Tudor Vladimirescu și revoluția din 1821*, București, 1971, p. 9, 187—188; Idem, *Tudor Vladimirescu dans la perspective de l'histoire roumaine*, în «Revue roumaine d'histoire», X (1971), nr. 1, p. 3—24; Idem, *Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă în Țările Românești*, București, 1945, p. 5—6, 359; Idem, *Mișcarea eteristă în Moldova*, București 1944, p. 363—372. Extras din volumul omagial: *In amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani de la moartea lui (1875—1918)*, București, 1944; A. Oțetea, *Contribution à la Question d'Orient. Esquisse historique, suivie de la correspondance inédite des envoyés du roi des Deux-Siciles à Constantinople (1741—1821)*, Bucarest, 1930; D. Berindei et E. Cojocaru, *La crise orientale et le problème des Principautés*

Prințul Alexandru Ipsilanti, ieșind din Moldova a călcat pe pământul Țării Românești cu însemnată oștire (...). Noi vom înlesni trecerea prințului Ipsilanti peste Dunăre, ca să meargă spre mîntuirea Patriei sale...»⁴⁸.

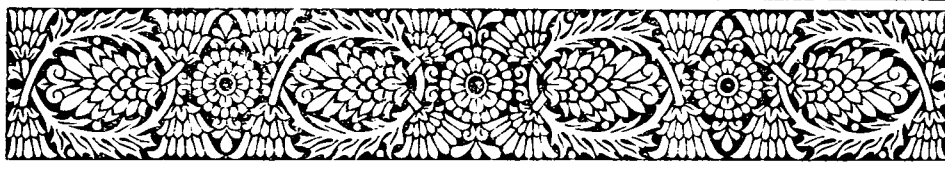
Mișcarea revoluționară a lui Tudor s-a dezvoltat în legătură directă cu mișcarea Eteriei, pînă la dezavuarea ei la 23 februarie 1821 de țarul Rusiei, Alexandru I (1801—1825), ostil spiritului revoluționar și de ministrul lui, contele Ioan Capodistria, care s-au declarat de acord cu intrarea trupelor otomane în Țara Românească.

De asemenea, congresul Sfintei Alianțe, întrunit la Leybach, în Austria (1821), a dezavuat mișcarea lui Tudor Vladimirescu și a Eteriei. Date fiind împrejurările și condițiile politice extrem de complicate, în care s-au aflat în 1821 Țara Românească și Moldova, cu toate sacrificiile lor pentru răscoala generală a Eteriei, revoluția lui Tudor Vladimirescu nu a reușit să obțină independența deplină a celor două țări române față de Imperiul otoman. Ea a adus însă importante schimbări în situația lor internă și externă. Perspectivele care se deschideau Principatelor române erau obținerea independenței complete politice și economice și importante ameliorări sociale. Prin acest fapt, poporul român a slăbit considerabil Imperiul otoman și a înlesnit reușita revoluției grecești din 1821, asigurînd poporului grec independența sa națională.

Sacrificiile făcute de poporul român din Țara Românească, Moldova și Transilvania, de la căderea Constantinopolului sub turci, în 1453, pînă la revoluția greacă din 1821, adică timp de aproape patru sute de ani, pentru apărarea creștinilor din Balcani și mai ales pentru apărarea, eliberarea și independența poporului grec, reprezintă unul dintre cele mai edificatoare exemple de colaborare și ajutorare cunoscute în istorie.

Pr. Prof. I. RĂMUREANU

roumaines en été 1821. Informations tirées des archives de Vienne, în «Revue des études sud-est européennes», IX (1971), p. 203—224 ; Jean Dimakis, *La guerre de l'indépendance grecque, vue par la presse française, période de 1821 à 1824*, Thessalonique, 1968. S. I. Girleanu, *Tudor Vladimirescu. Viața și fapta sa*, București, 1971 ; Idem, *Răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu (1821)* ; București 1966, Constantin C. Giurescu, *Lupta poporului român pentru independența politică înainte de 1877*, în «Analele Universității București». Seria Științe Sociale. Istorie, XVI (1967), p. 55—64, indeosebi, p. 58 ; Emil Virtosu, *Despre Tudor Vladimirescu și revoluția de la 1821*, București, 1947 ; Nestor Camariano, *Les relations de Tudor Vladimirescu avec l'Hétairie, avant la révolution de 1821*, Extras din «Balkan Studies», Thessalonique, 1965, p. 139—164 ; Idem, *Tudor Vladimirescu în lumina unor documente din arhivele din Viena*, București, 1963. Extras din rev. «Studii», XVI (1963), nr. 3, p. 643—650 ; Dan Berindei, Traian Mutașcu, *Aspecte militare ale răscoalei populare din 1821*, București, 1962. N. Corivan, *Tudor Vladimirescu și istoricii români*, A. D. Xenopol, N. Iorga, E. Virtosu, I. C. Filiti, D. Bodin, A. Oțetea, în «Studii» și cercetări istorice, Iași, XX (1947), p. 96—113 ; N. Iorga, *Un apărător al sâracilor. Domnul Tudor din Vladimîr*, București, 1939 ; N. Adăniloiaie N. Camariano, S. Iancovici, I. Neașu, Al. Vianu, *Pe marginea lucrării S. Știrbu : Răscoala din 1821 și legăturile ei cu evenimentele internaționale*, București, 1956, în «Studii», X (1957), nr. 4, p. 157—175. Să se vadă și articolele închinat lui Tudor Vladimirescu de Mihnea Gheorghiu, Alexandru Cernatoni, Dan Berindei, Liviu Rotman, Dumitru Almaș, S. I. Girleanu, în «Magazin istoric», V (1971), nr. 4 (49), p. 37—60. 48. *Istoria României în date*, p. 167—168.



• DOCUMENTARE •

GHID BIBLIOGRAFIC, PE TEME ȘI PROBLEME, DIN PUBLICAȚIILE REVISTELOR BISERICEȘTI PATRIARHALE

(Continuare)

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE BULGARE

A. Grecu, *Bulgarii în Nordul Dunării, în veacurile IX—X*: (Recenzie, de Gh. I. M.) (Ort., IV (1952), nr. 3—4, p. 572—576).

Magistr. Alexandru-Armand Munteanu, *Arhiepiscopia Justiniana-Prima și jurisdicția ei*: Arhiepiscopia de Ohrida și jurisdicția ei... (S.T., XIV (1962), nr. 7—8, p. 458—470).

Icon. Stavr. Ioan M. Cristea, *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Sesiunea științifică și bisericească de la Sofia, închinată comemorării a 1050 ani de la moartea Sfântului Climent de Ohrida (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 64—70).

Magistr. Ierod. Epifanie Norocel, *Patriarhia Bulgară de Tîrnovo între anii 1235—1293*: Autocefalia și patriarhul în timpul primului stat bulgar, în secolele al IX-lea—al XI-lea. Începutul Arhiepiscopiei de Tîrnovo. Încercarea țarului Ioniță Coloian de a uni Biserica Bulgară cu Biserica Romei. Ridicarea arhiepiscopului de Tîrnovo la rangul de patriarh. Organizarea Patriarhiei de Tîrnovo, în secolele al XIII-lea—al XIV-lea (S.T., XVIII (1966), nr. 3—4, p. 146—159).

(Același autor), *Sfîntul Eftimie, ultimul patriarh de Tîrnova și legăturile lui cu Biserica Românească*: Situația religioasă și politică în Bulgaria în secolele al XIV-lea. Intrarea Sfântului Eftimie în monahism și mînăstirile în care a viețuit. Opera teologică și bisericească a Sfântului Eftimie. Activitatea predicatorială a sfîntului (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 552—573).

Episcopul Partenie Levkiski, *Rînduiala celui între sfinți părintelui nostru Eftimie, patriarhul Târnovei*: (Recenzie, de T. Bodogae) (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 275—276).

Magistr. Silviu Anuichi, *Raporturile dintre Patriarhia Sîrbă de Ypek și Patriarhia Greco-Bulgară de Ohrida între secolele XIV—XVIII*: (S.T., XIV (1962), nr. 9—10, p. 570—518).

Prof. Alexandru Elian și Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*: De la întemeiere pînă la recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre — și cu Biserica Bulgară (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 904—960).

Ierod. Drd. Epifanie Norocel, *Relațiile bisericești și culturale între Bisericele Ortodoxe Română și Bulgară, în secolul al XIX-lea*: (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 1004—1016).

Kiril, Mitropolitul Plovdivului, *Natanail, mitropolitul Ohridei și al Plovdivului (1820—1906)*: (Recenzie, de Diac. Prof. Gheorghe Moiescu) (Ort., V (1953), nr. 1, p. 132—146).

Diac. Lect. Ioan Pulpea, *Bisericele Ortodoxe cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse*: Biserica Ortodoxă Bulgară (S.T., I (1949), nr. 2, p. 80—81).

(Același autor), *Configurația actuală a creștinismului*: Biserica Ortodoxă Bulgară (S.T., I (1949), nr. 3—4, p. 124).

Magistr. Eugen C. Marina, *Organizarea sinoadelor permanente în Bisericele Autocefale*: Sinodul permanent în Biserica Ortodoxă Bulgară (S.T., XVIII (1966), nr. 5—6, p. 348—350).

2. DIN ORGANIZAREA, VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE BULGARE

Pr. Prof. Liviu Stan, *Un nou statut de organizare al Bisericii Ortodoxe Bulgare*: (Ort., I (1949), nr. 4, p. 210).

I. Iufu, *Știri din Bulgaria*: Din viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Bulgare (B.O.R., LXVII (1949), nr. 11—12, p. 92—96).

Pr. Mihail Grosu, *Biserica Ortodoxă Bulgară*: Congresul Asociației preoților ortodocși din Bulgaria, din 18—20 octombrie 1949 (Ort., I (1949), nr. 4, p. 209—210).

(Autorul nesemnat), *Înalt Prea Sfințitul Chiril al Plovdivului a fost proclamat Doctor «Honoris Causa» al Academiei teologice din Sofia*: (B.O.R., LXX (1952), nr. 6—8, p. 387).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericii Ortodoxe Bulgare*: Biserica Ortodoxă Bulgară și Sfântul Munte. Cursuri de îmborspătare a cunoștințelor teologice. Brigăzi de muncă voluntară preoțești (B.O.R., LXXI (1953), nr. 2—3, p. 219—223).

(Autorul nesemnat), *Reînființarea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Bulgare*: (Ort., V (1953), nr. 2, p. 325—327).

Pr. I. M. Cristea, *Din viața Bisericii Ortodoxe Bulgare*: Fapte și evenimente remarcabile din viața Bisericii Ortodoxe Bulgare din anul 1953 (B.O.R., LXXII (1954), nr. 2—3, p. 391—393).

Ovidiu Marina, *Insemnări din Bulgaria la intronizarea Patriarhului Chiril*: (Recenzie, de Diac. Lect. I. Pulpea) (B.O.R., LXXII (1954), nr. 11—12, p. 1261—1270).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericii Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Declarația Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, în problema securității și păcii în Europa (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 114—115).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericii Ortodoxe... — Patriarhia Bulgară*: Vizita patriarhală la mănăstirea Rila (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 135—136).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericii Ortodoxe... — Patriarhia Bulgară*: Cu-vîntul de Anul nou (1959), al patriarhului Chiril (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 3—4, p. 270—271).

I. N., *Din viața Bisericii Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Bulgaria*: Încetarea din viață a episcopului Iona de Agatoniki. Preotul Radko Todorov proclamat candidat în teologie (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 5—6, p. 419—420).

(Autorul nesemnat), *Încetarea din viață a mitropolitului Filaret al Lovciului (R. P. Bulgaria)*: (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 7—8, p. 624).

(Autorul nesemnat), *Încetarea din viață a mitropolitului Sofronie al Tîrnovei (R. P. Bulgaria)*: (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 5—6, p. 539; — Vezi și: Rev. cit., p. 540—541).

I. N., *Din viața Bisericii Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Bulgaria*: Un nou mitropolit al Bisericii Ortodoxe Bulgare — Episcopul Maxim Branițki (Rev. cit., p. 550—551).

(Același autor), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Bulgară*: Un nou episcop al Bisericii Ortodoxe Bulgare — Arhimandritul Antonie (Kastov), șeful Direcției culturale a Sfântului Sinod (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 500).

I. V. G., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Bulgară*: Comemorarea a 200 de ani de la apariția «Istoriei slavo-bulgare» și canonizarea autorului ei — Prea Cuviosul Paisie de la Hilandar. Sărbătorirea a 10 ani de la restabilirea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Bulgară (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 7—8, p. 747—750).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Sărbătorirea împlinirii a 15 ani de la reînființarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Bulgară, la 10 mai 1968 (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 344—345).

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare — cu prilejul împlinirii a 15 ani de arhipăstorie*: (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 859—869).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgară*: A nouăsprezecea aniversare a eliberării Bulgariei (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 947).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Noul episcop vicar al Mitropoliei Slivenului (Arhim. Filaret Ignatov). Sărbătorirea «zilei Părintelui» Ioan la mînăstirea Rila (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1065—1067).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Interviu patriarhului Chiril al Bulgariei, cu prilejul decorării sale cu ordinul «Republica Populară Bulgară», clasa I, cu ocazia împlinirii a 70 de ani de la naștere și pentru activitatea sa patriotică-bisericească, istorico-științifică și pacificatoare. Comemorarea împlinirii a 1100 ani de la moartea Sfântului Chiril (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 158—162).

(Autorul nesemnat), *Sărbătorirea împlinirii a 1100 de ani de la moartea Sfântului Chiril*: (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 530—547).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Sărbătorirea mitropolitului Neofit al Vidinului la împlinirea vârstei de 100 de ani (la 29 septembrie 1968) (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 294—295).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Sărbătorirea împlinirii a 16 ani de la reînființarea Patriarhatului în Biserica Ortodoxă Bulgară și de la înscăunarea fostului patriarh Chiril ... (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 528; — nr. 7—8, p. 736—737; — nr. 9—10, p. 954—955).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Decorarea fostului patriarh Chiril de către Prezidiul Adunării Populare a Republicii Populare Bulgaria. Pastorală de Crăciun a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare. Sărbătorirea zilei familiei creștine la Sofia (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1147—1148).

Acțiuni în slujba păcii

Pr. Clement Dimitrov, *Biserica Ortodoxă Bulgară și Pacea*; (Ort., III (1951), nr. 1, p. 84—97).

I. Iufu, *Consfătuirea pentru pace a tuturor cîltelor și comunităților religioase din Republica Populară Bulgaria*: (B.O.R., LXXI (1953), nr. 1, p. 66—77).

(Autorul nesemnat), *Contribuția Bisericii Ortodoxe Bulgare la lupta pentru apărarea păcii*: (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 6, p. 525—526).

I. N., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Bulgară*: Biserica Ortodoxă Bulgară alături de luptătorii pentru apărarea păcii (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 3—4, p. 271—272; LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 500).

Învățămînt teologic

Victor Hin Bunea, *Cîteva date despre învățămîntul teologic superior din Bulgaria*: (S.T., XVI (1964), nr. 7—8, p. 490—495).

Prof. T. Bodoșgăe, *Din activitatea științifică a Facultății de teologie din Sofia*: («Însemnări despre reviste») (Ort., III (1951), nr. 1, p. 147—151).

Magistr. Vasile Hristov Iordanov, *Cîteva studii dogmatice publicate în Bulgaria, în ultimii ani*: (S.T., XI (1959), nr. 7—8, p. 466—473).

Prof. N. Chişescu, *Sărbătorirea Profesorului Ştefan Ţancov*: (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 12, p. 1145—1157).

Prof. Dr. Ştefan Zankow, *Einheitsbestrebungen unter den Orthodoxen Kirchen des osten*: Despre instituirea unui for central comun care, fără să ştirbească autocefalia Bisericii Ortodoxe, să îndrumeze rezolvarea unitară a problemelor generale, interesînd Biserica Ortodoxă întreagă («Insemnări despre reviste», de Diac. Prof. O. Bucevschi) (Ort., XII (1960), nr. 4, p. 631—633).

Prof. N. Chişescu, *La moartea academicianului profesor protopresbiter dr. Ştefan Ţancov*: (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 3—4, p. 226—232).

Peter Dinev, *Muzica bisericească în Bulgaria în timpul robiei turceşti*: («Insemnări despre cărţi», de Pr. Ioan Runcu) (Ort., XII (1960), nr. 4, p. 633—634).

Dr. Dimităr Penov, *Petăr Dinev şi muzica bisericească*: («Recenzie», de Pr. I. Runcu) (Ort., XIV (1962), nr. 1—2, p. 217—218).

Prof. M. Şesan, *Ştiri din viaţa Bisericii Ortodoxe de peste hotare. Biserica Ortodoxă Bulgară*: O contribuţie preţioasă pentru muzica bisericească ortodoxă (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 3—4, p. 315—316).

Episcop Partenie Levküsکی, *Bojestvennata Liturgia na sv. Apostol Iakova brat Bojii*: Traducerea Liturghiei Sf. Iacob, ruda Domnului după trup (Recenzie, de Pr. L. Stan) (Ort., I (1949), nr. 2—3, p. 248—249).

Nicolae al Makariopolei, *Trei ediţii noi ale Liturghierului*: Liturghierul românesc, Liturghierul bulgar şi Liturghierul rus (Recenzie, de Pr. Ion Runcu) (Ort., XII (1960), nr. 4, p. 625—631).

(Autorul nesemnat), *Din viaţa Bisericii Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Sfîntul Sinod a hotărît introducerea calendarului îndreptat în Biserica Ortodoxă Bulgară (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 946—947).

Vezi şi: S.T., III (1951), nr. 5—6, p. 356—367; — Ort., I (1949), nr. 2—3, p. 247—248; — V (1953), nr. 1, p. 154—156).

3. DIN VIAŢA ŞI ACTIVITATEA EXTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE BULGARE

Diaspora Bisericii Ortodoxe Bulgare

Pr. Prof. Liviu Stan, *Ortodoxia şi Diaspora. Situaţia actuală şi poziţia canonică a Diasporei Ortodoxe*: Diaspora Bisericii Ortodoxe Bulgare (Ort., XV (1963), nr. 1, p. 33).

Pr. N. Şerbănescu, *Festivităţile religioase de la Bucureşti. — La biserica Sf. Ilie-Hanul Colţii*: (B.O.R., LXXII (1954), nr. 11—12, p. 1222—1233).

(Acelaşi autor), *În legătură cu biserica bulgară din Bucureşti*: (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 3—4, p. 364—371).

(Autorul nesemnat), *Din viaţa Bisericii Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Recunoaşterea ca persoană juridică a comunităţii ortodoxe bulgare de la Viena... (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1146—1147).

Relaţii interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe Bulgare

(Autorul nesemnat), *Constătuirea de la Moscova a Întîlstitătorilor Bisericii Ortodoxe din Antiohia, Rusia, Georgia, România şi Bulgaria*: (B.O.R., LXIX (1951), nr. 7—9, p. 285—302).

(Autorul nesemnat), *Bisericile Ortodoxe Autocefale luptă pentru apărarea păcii*: Cuvîntarea mitropolitului Chiril al Plovdinului — ulterior patriarh — la Congresul popoarelor pentru apărarea păcii de la Viena (B.O.R., LXXI (1953), nr. 2—3, p. 161—164).

(Autorul nesemnat), *Conducătorii şi reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Autocefale sprijină lupta popoarelor pentru apărarea păcii*: Expunerea fostului patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare (B.O.R., LXXI (1953), nr. 9—10, p. 927—931).

(Autorul nesemnat), *Din viaţa Bisericii Ortodoxe de peste hotare. — Patriarhia Bulgară*: (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 134—135; — Vezi şi: LXXV (1957), nr. 10, p. 895—901).

Icon. Stavr. Ioan M. Cristea, *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgaria*: Vizita Prea Fericitului Patriarh Gherman al Serbiei la Sofia (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 864—865).

(Autorul nesemnăt), *Sărbătorirea împlinirii a 1100 de ani de la moartea Sfântului Chiril*: Întâlniri cu diferite delegații ortodoxe, cu acest prilej (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 530—533).

Relații intercreștine ale Bisericii Ortodoxe Bulgare

Cu Biserica Romano-Catolică

(Autorul nesemnăt), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă Bulgaria*: Vizita la Roma a unei delegații a Bisericii Ortodoxe, în mai 1968 (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 946).

(Autorul nesemnăt), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgaria*: Vizita Episcopului Johannes Willebrands, conducătorul Secretariatului pentru unitatea creștină de pe lângă Vatican (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 158—162).

(Autorul nesemnăt), *Sărbătorirea împlinirii a 1100 de ani de la moartea Sfântului Chiril*: A luat parte și o delegație a Bisericii Romano-Catolice (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 530—533).

Cu Biserica Anglicană

Pr. Asist. I. Rămureanu, *Tratative directe de unire dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană de la 1920 până azi*: (Ort., X (1958), nr. 2, p. 218—235).

Pr. Prof. Ioan G. Coșman, *Contactul între anglicani și ortodocși în cadrul Mișcării Ecumenice*: „Întâlniri între reprezentanții ai Bisericilor Ortodoxă Bulgară și cea Anglicană... (Rev. cit., p. 206—207).

Cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor

Pr. Ioan M. Cristea, *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Patriarhia Bulgară*: O delegație a conducerii Consiliului Ecumenic al Bisericilor a vizitat Biserica Ortodoxă Bulgară (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 1040—1042).

(Autorul nesemnăt), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Bulgaria*: Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a vizitat Biserica Ortodoxă Bulgară, între 1—5 mai 1968... (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 344—345)

Pentru toate problemele privitoare la viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe Bulgare, a se vedea și:

«*Търковен Vestnik*» («*Jurnalul Bisericesc*»; — Organul Patriarhiei Ortodoxe Bulgare): Anul 1957; — nr. 1—25, 26—43/1959; — nr. 3—20/1961; — nr. 22—23/1966; — nr. 3/1968 («*Însemnări despre reviste*», de V. Jordan Hristov, I. I. Georgescu și Drd. Ion Bănățeanu) (Ort., X (1958), nr. 1, p. 110—113; — XI (1959), nr. 3, p. 476—478; — XII (1960), nr. 3, p. 463—467; — XIII (1961), nr. 4, p. 627—631; — XX (1968), nr. 2, p. 329—330; — nr. 3, p. 470—471).

«*Cultura duhovnicească*» (Revistă pentru religie, filozofie, știință și artă — editată de Patriarhia Bulgară): Nr. 1—5/1959; — nr. 1—11/1961 («*Însemnări despre reviste*», de V. I. Hristov, I. I. Georgescu și Pr. I. Runcu) (Ort., XI (1959), nr. 3, p. 478—481; — XIV (1962), nr. 1—2, p. 242—245).

«*Anuarul Academiei teologice «Sfântul Clement de Ohrida»*»: Tom. XII (1962—1963) («*Însemnări despre reviste*», de Pr. I. Runcu) (Ort., XVI (1964), nr. 1, p. 150—155).

BISERICA ORTODOXĂ GREACĂ (ELENĂ)

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE GRECEȘTI

Pr. Prof. Ene Braniște, *Biserica Greciei*: Date sumare despre trecutul istoric al Bisericii Ortodoxe Grecești (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 302—303, 307—308).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Biserica Ortodoxă din Grecia*: (Ort., I (1949), nr. 4, p. 210).

Diac. Lect. Ioan Pulpea, *Bisericile Ortodoxe cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse*: Biserica Ortodoxă Elenă (S.T., I (1949), nr. 1—2 p. 81).

(Același autor), *Configurația actuală a creștinismului: Biserica Ortodoxă Greacă* (S.T., I (1949), nr. 3—4, p. 124).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE GRECEȘTI

Pr. Prof. Ene Braniște, *Biserica Greciei*: Organizarea și împărțirea administrativă a Bisericii Ortodoxe Grecești, de astăzi. Organele administrației centrale a Bisericii. Serviciul misionar al Bisericii Greciei. Organizația pentru administrarea averii bisericești și Casa de Asigurări a clerului Greciei. Numărul credincioșilor. Școlile bisericești pentru pregătirea clerului. Mănăstirile și monahismul. Reviste și tipărituri periodice (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 303—307).

Magistr. Eugen C. Marina, *Organizarea sinoadelor permanente în Bisericile Autocefale*: Sinodul permanent în Biserica Ortodoxă Greacă (S.T., XVIII (1966), nr. 5—6, p. 344—348).

Prof. L. Pădureanu, *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare*. — *Biserica Ortodoxă din Grecia*: Însemnări din viața acestei Biserici (B.O.R., LXX (1952), nr. 4—5, p. 250—252).

Pr. Olimp N. Căciulă, *Încetarea din viață a arhiepiscopului Spiridon al Atenei, înființătorul Bisericii Ortodoxe din Grecia*: Date din viața și activitatea acestui ierarh (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 3—4, p. 271—276).

(Autorul desemnat), *Noul Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe din Grecia*: Date scurte din viața și activitatea noului Arhiepiscop — Dorotheos — al Bisericii Ortodoxe Grecești (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 5, p. 418—423).

Pr. Ol. N. C., *Știri de peste hotare*. — *Biserica Greacă*: Fapte și evenimente din viața Bisericii Ortodoxe Grecești (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 12, p. 1161—1166).

(Același autor), *Știri de peste hotare*. — *Biserica Greacă*: Însemnări sumare din viața Bisericii Ortodoxe Elene (B.O.R., LXXV (1957), nr. 1—2, p. 114—121).

Arhid. V. Anania, *Congresul predicatorilor din Biserica Greacă*: («Notă și comentariu») (Ort., IX (1957), nr. 3, p. 526—527).

(Autorul desemnat), *Săvârșirea din viață a arhiepiscopului Dorotheos al Atenei și a toată Grecia* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 8—9, p. 868—869).

Pr. Olimp N. Căciulă, † *Arhiepiscopul Dorotheos al Atenei*: Însemnări sumare din viața fostului înființător al Bisericii Grecești (Rev. cit., p. 870—874).

(Autorul desemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare*. — *Biserica Greciei*: Încăunarea înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Theoclit al Atenei. Consfătuirea clerului din Arhiepiscopia Atenei... Al optulea congres preoțesc din Hios (B.O.R., LXXVI (1968) nr. 1—2, p. 136—137, 138; — nr. 3—4, p. 311—312).

Pr. Olimp N. Căciulă, *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Greciei*: Despre temele Prosinodului panortodox. În legătură cu muzica bisericească. Mileniul Sfântului Munte Atos (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 3—4, p. 814—818).

(Autorul desemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Greciei*: Temele supuse spre examinare Sinodului ierarhiei Bisericii Grecești... Facultatea de teologie din Atena în pelerinaj la Patmos, Rodos și Tinos. Un nou periodic teologic grec. Sărbătorirea tuturor sfinților care au strălucit în Tesalonic. Încetarea din viață a mitropolitului Antim al Nubiei. Noul episcop ajutător al mitropolitului Tesalonicului (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 10—11, p. 976, 978—982).

(Autorul desemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Greciei*: Festivitățile bisericești de la Tesalonic, cu prilejul împlinirii a 600 de ani de la încetarea din viață a Sf. Grigorie Palama (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 209—212).

(Autorul desemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Greciei*: Tezaururile bisericești grecești din Orientul mijlociu. Biserica Greciei și criminalitatea. Modificarea programului învățământului seminarial (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 9—10, p. 842—843).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Calendarul Bisericii Grecești pe anul bisect 1960*: (Recenzie) (*Ort.*, XII (1960), nr. 4, p. 609—616).

(Autorul nesemnat), *Trecerea întru cele veșnice a arhiepiscopului Theoclitos al Atenei, primat al Bisericii Ortodoxe a Greciei*: Date sumare din viața, activitatea și decesul marelui prelat grec (*B.O.R.*, LXXX (1962), nr. 1—2, p. 60—62).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Moartea și înmormântarea arhiepiscopului Teoclitos al Atenei și a toată Grecia*: (*B.O.R.*, LXXX (1962), nr. 3—4, p. 311—314).

* Pr. Olimp N. Căciulă, *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Greciei*: Pregătirea unei noi legi de organizare bisericească. Protest sinodal împotriva vechilor calendariști. Îndrumarea socială a preoților. Pe locurile unde a propovăduit Sf. Apostol Pavel. Împotriva modernismului în Biserică ... (*B.O.R.*, LXXX (1962), nr. 9—10, p. 843—845; — LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 240; — LXXXII (1964), nr. 7—8, p. 670—671; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 63—64).

Pr. Ilie I. Georgescu, *Cel de-al XI-lea centenar al Sfinților Chiril și Metodie*: Mari serbări, la Salonic, prilejuite de împlinirea a 11 veacuri de la apostolatul Sfinților Chiril și Metodie, originari din această fostă capitală de provincie imperială (*Ort.*, XIX (1967), nr. 1, p. 144).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Greciei*: Alegerea noului arhiepiscop al Atenei și primat al Bisericii Ortodoxe Grecești, în persoana Înalt Prea Sfințitului Ieronim. Restituiri de sfinte moaște diferitelor biserici ortodoxe grecești (*B.O.R.*, LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 577—578).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Precizarea unor noi principii în viața Bisericii Ortodoxe a Greciei. Alegere de noi mitropoliți (*B.O.R.*, LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 689—690, 691).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Lipsa de preoți în eparhiile din Nordul Greciei. Înființarea unei Academii ortodoxe în insula Creta. Întrunirea teologilor ortodocși greci pentru discutarea problemei — «Credința și pietatea». Proiecte de profundă reorganizare a Bisericii Ortodoxe a Greciei (*B.O.R.*, LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 949—951).

Paraschiv V. Ioan, *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Întoarcerea cinstitelor moaște ale Sf. Isidor la Hios (*B.O.R.*, LXXXV (1967), nr. 11—12, p. 1168—1169).

P. V. I., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Cuvîntul către studenți al Prea Fericitului Arhiepiscop Ieronim. Mesajul de Anul nou al Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Grecești. Organizarea actuală a Bisericii Ortodoxe a Greciei. Măsuri de reorganizare a ei (*B.O.R.*, LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 73—77).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Stagiatura preoților din Atena, în parohiile din Nordul Greciei, hotărît de Sf. Sinod la propunerea Arhiepiscopului Ieronim. Înființarea unui centru panortodox la mînăstirea Penteli (lingă Atena), pentru ținerea tuturor conferințelor și întrunirilor Bisericii Ortodoxe a Greciei (*B.O.R.*, LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 346).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Intronizarea noului mitropolit al Salonicului și a noului mitropolit al Aticeii și Megaridei. Un așezămînt spitalicesc pentru clerici din Grecia (*B.O.R.*, LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 947—948).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Noi măsuri pastorale luate de Arhiepiscopul Ieronim al Atenei. Demisia a doi mitropoliți din Biserica Ortodoxă a Greciei. Alegeri de noi mitropoliți. O nouă lege referitoare la cimitire. Reglementarea dreptului de înființare de metocuri. Treizeci de ani de la moartea arhiepiscopului Hrisostom Papadopoulos al Atenei (*B.O.R.*, LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1285—1288).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Promulgarea noului Statut de funcționare a Bisericii Ortodoxe a Greciei, la 19 februarie 1969. Biserica «Legămîntului» națiunii grecești (ca semn al recunoștinței față de Dumnezeu pentru eliberarea de sub jugul turcesc). Distrugerea raclei în care se păstra capul Sf. Andrei... Succesiunea ereditară a mitropoliților și a clericilor celibi (*B.O.R.*, LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 162—163, 164).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Greciei*: Sesiunea extraordinară a Sf. Sinod plenar, în legătură cu apariția noului Statut de organizare a Bisericii Ortodoxe a Greciei (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 295—296).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Despre originea greacă a Sfinților Metodie și Chiril (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 528—529).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Reglementarea de către Sf. Sinod a drepturilor episcopilor și preoților parohi în Biserica Ortodoxă din Grecia (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 738).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Incetarea din viață a profesorului de teologie Amilcar Alivizatos. O mie de parohii lipsite de preoți. Condamnarea călugărului Ghervasie din Patras. A patra Conferință teologică panelenică. Înființarea unui seminar special pentru misionarism. Propuneri pentru «contemporanizarea» cultului (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 955—957).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Măsuri pentru pregătirea pastorală a tinerilor preoți. Criza din Biserica Ortodoxă a Greciei, produsă din momentul acordării de către guvernul grec a noii sale Constituții în luna martie 1969. Întrunirea tinerilor teologi ortodocși greci la Mitropolia Fotiotida (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1148—1150).

3. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EXTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE GRECEȘTI

Diaspora Bisericii Ortodoxe a Greciei

Pr. Prof. Liviu Stan, *Ortodoxia și Diaspora. — Situația actuală și poziția canonică a Diasporei ortodoxe*: Diaspora Bisericii Ortodoxe a Greciei (Ort., XV (1963), nr. 1, p. 16—22, 33).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Înființarea unei Academii teologice ortodoxe în insula Creta (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 949—950).

Relații interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe a Greciei

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Greciei*: Facultatea de teologie din Atena cinstește pe Arhiepiscopul Macarie, Etnarhul Ciprului (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 10—11, p. 976—978).

Pr. Dr. O.N.C., *Din viața Bisericilor Ortodoxe. — Biserica Greciei*: Vizita Arhiepiscopului de Upsala, la Atena (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 240—241).

Pr. Prof. Ene Branîște, *Biserica Greciei*: Relațiile contemporane interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe a Greciei (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 308).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe. — Biserica Ortodoxă a Greciei*: ...Declarațiile Arhiepiscopului Ieronim, Primat al întregii Greci despre vizita făcută la Patriarhia Ecumenică... (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 690—691).

Paraschiv V. Ioan, *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Vizita Prea Fericitului Arhiepiscop Ieronim Cotzonis în Cipru (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 11—12, p. 1169—1170).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei*: Participarea Bisericii Ortodoxe a Greciei la Comisia interortodoxă de la Geneva (1968). Hotărîrea Sf. Sinod în legătură cu festivitățile de la Moscova, din luna mai 1968... (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 345—346; *Vezi și*: LXXIX (1961), nr. 5—6, p. 514—517).

(Autorul nesemnat), *Sărbătorirea împlinirii a 1100 de ani de la moartea Sîntului Chiril*: A luat parte și o delegație a Bisericii Ortodoxe a Greciei (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 530—533).

Cf. și «Syndesmos»: Organizație din Grecia, care are ca scop să asigure unitatea tuturor tinerilor ortodocși din lume (Notă, de Arhid. V. Anania) (Ort., IX (1957), nr. 3, p. 523—526).

Relații intercreștine ale Bisericii Ortodoxe a Greciei

Cu Biserica Romano-Catolică

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă a Greciei: Declarațiile Arhiepiscopului Ieronim despre întâlnirea Papii Paul al VI-lea cu Patriarhul Ecumenic Atenagora (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 691—692).*

Paraschiv V. Ioan, *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei: Interviu acordat de Mitropolitul Hrisostom al Mirei în legătură cu semnificația ecleziologică a vizitei Papii Paul al VI-lea la Patriarhul Ecumenic. Atitudinea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Grecești față de călătoria Patriarhului Ecumenic Atenagora la Roma... Profesori și studenți ai Facultății de teologie de la Tesalonic la Roma (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 41—42, p. 1166—1168, 1169).*

P. V. I., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei: Declarațiile făcute de Arhiepiscopul Ieronim al Atenei despre raporturile între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică. Comunicatul Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei și punctele de vedere ale unor teologi greci asupra vizitei Patriarhului Ecumenic Atenagora la Roma (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 70—72).*

Cu Biserica Anglicană

Pr. Asist. I. Rămureanu, *Tratative directe de unire dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană de la 1920 pînă azi: (Ort., X (1958), nr. 2, p. 217—235).*

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Contactul între anglicani și ortodocși în cadrul Mișcării Ecumenice: Întâlniri între reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxă Greacă și cea Anglicană (Rev. cit., p. 202—205).*

În cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor

T. M. P., *O acuzație neîntemeiată și un răspuns judicios: În legătură cu participarea Bisericii Ortodoxe a Greciei în cadrul Mișcării Ecumenice (Ort., X (1958), nr. 3, p. 485—488).*

Pr. O. C., *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Greciei: Vizita la Atena a participanților la sesiunea Comisiei Centrale a Consiliului Mondial al Bisericilor (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 74—80).*

(Autorul nesemnat), *În legătură cu «Conferința creștină internațională pentru problemele sociale»: Salonic, 25 iulie—2 august 1959 (Notă) (Ort., XII (1960), nr. 1, p. 175—176).*

Pr. Prof. Ene Braniște, *Biserica Greciei: ...Relațiile intercreștine ale Bisericii Greciei în cadrul Consiliului Ecumenic (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 308).*

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei: Întrunire ecumenică la Academia ortodoxă din Creta (18—19 ianuarie 1969) (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 163—164).*

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei: Simpozionul ecumenic de la Atena în legătură cu stabilirea unei date comune pentru sărbătorirea Paștilor (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 737—738).*

Pentru toate problemele legate de viața și activitatea contemporană a Bisericii Ortodoxe a Greciei, a se vedea și :

Hr. Andrutsoș, *Simbolica: (Recenzie, de Prof. N. Chițescu — după trad. rom. de Prof. Iustin Moiescu) (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 437—443).*

Ioannis N. Karmiris, *Monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Ortodoxe Catolice: (Recenzie, de Prof. Teodor M. Popescu) (Ort., VIII (1956), nr. 1, p. 116—129).*

„Ορθόδοξος Σκέψις“ («Gîndirea ortodoxă», revistă bileneră a Bisericii Ortodoxe din Grecia); nr. 1/1958 (Recenzie, de Prof. Teodor M. Popescu) (Ort., X (1958), nr. 3, p. 460—461).

„*Εκκλησία*” (Revistă oficială a Bisericii Ortodoxe a Greciei): nr. 16—17/1966; — nr. 20—24/1967; — nr. 1—6, 15—23/1968; — nr. 6—10, 20—23/1969. (Recenzie, de Pr. Olimp N. Căciulă) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 255—263; — XX (1968), nr. 4, p. 603—606; — nr. 3, p. 437—443; — nr. 1, p. 117—120; — nr. 3, p. 454—455; — nr. 4, p. 599—600).

„*Γρηγόριος ὁ Παλαμας*” (Organ al Mitropoliei din Tesalonici): nr. nov.—dec./1964; — mai—iun., iul.—aug./1965 (Recenzie, de T. M. Popescu) (*Ort.*, XVII (1965), nr. 2, p. 264—266; — nr. 3, p. 437—443; — nr. 4, p. 577—579).

„*Γρηγόριος*” ...: nr. 1—12/1966; — nr. 1—2, 3—10, 11—12/1967; — nr. 1—10, 11—12/1968; — Caietele 608—609, 610, 611, 612/1969 (Recenzie, de Pr. Prof. Ene Braniște) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 263—270; — XX (1968), nr. 1, p. 139—143; — XXI (1969), nr. 1, p. 121—124; — nr. 2, p. 296—297; — nr. 4, p. 600—602).

BISERICA ORTODOXĂ AUTOCEFALĂ CIPRIOTĂ

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE CIPRIOTE

Pr. Asist. I. Rămureanu, *Tratatice directe de unire dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană de la 1920 pînă azi*: Participarea Bisericii Ortodoxe Cipriote la aceste tratative (*Ort.*, X (1958), nr. 2, p. 217—235).

Diac. Lect. Ioan Pulpea, *Bisericile Ortodoxe cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse*: ...Arhiepiscopia insulei Cipru... (*S.T.*, I (1949), nr. 1—2, p. 81).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE CIPRIOTE

Pr. Ol. N. Căciulă, *Biserica Ortodoxă din Cipru*. — *Săptămîna Evangheliei*: (B.O.R., LXX (1952), nr. 11—12, p. 873—875).

(Autorul nesemnat), *În legătură cu arestarea și deportarea Arhiepiscopului Makarios al Ciprului*: (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 3—4, p. 267—270).

Arhid. V. Anania, *În jurul deportării Arhiepiscopului Macarie al Ciprului*: (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 5, p. 434—437).

(Autorul nesemnat), *În legătură cu eliberarea I.P.S. Arhiepiscop Makarios al Ciprului*: (B.O.R., LXXV (1957), nr. 5, p. 401—409).

Pr. Dr. Ol. N. C., *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare*. — *Biserica Ciprului*: Elevi din Uganda, bursieri ai Arhiepiscopiei Ciprului. Vizita Arhiepiscopului Macarios al Ciprului în India (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 236—240).

3. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EXTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE CIPRIOTE

Relații interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe Cipriote

(Autorul nesemnat), *Sărbătorirea împlinirii a 1100 de ani de la moartea Sfîntului Chiril*: A luat parte și o delegație a Bisericii Ortodoxe Cipriote (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 530—533).

Relații intercreștine ale Bisericii Ortodoxe Cipriote

Cu Biserica Romano-Catolică

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Ciprului*: Interviu acordat de Arhiepiscopul Macarios despre întîlnirea Sa cu Papa Paul al VI-lea, în cursul anului 1968 (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 949).

BISERICA ORTODOXĂ AUTOCEFALĂ ALBANEZĂ

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE ALBANEZE

Diac. Lect. Ioan Pulpea, *Bisericile Ortodoxe cu specială privire...: Biserica Albaneză* (*S.T.*, I (1949), nr. 1—2, p. 81).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ
A BISERICII ORTODOXE ALBANEZE

(Autorul nesemnat), *Conferința pentru pace a cultelor religioase din Republica Populară Albania*: (B.O.R., LXX (1952), nr. 6—8, p. 358—359).

(Autorul nesemnat), *Încetarea din viață a Arhiepiscopului Paisie al Albaniei*: (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 3—4, p. 294).

(Autorul nesemnat), *Alegerea noului Arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe din Albania*: (Rev. cit., p. 295).

3. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EXTERNĂ CONTEMPORANĂ
A BISERICII ORTODOXE ALBANEZE

Diaspora Bisericii Ortodoxe Albaneze

Pr. Prof. Liviu Ștan, *Ortodoxia și Diaspora. — Situația actuală și poziția canonică a Diasporei ortodoxe*: *Diaspora Bisericii Ortodoxe din Albania* (Ort., XV (1963) nr. 1, p. 33).

Relații interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe Albaneze

(Autorul nesemnat), *Bisericile Ortodoxe Autocefale luptă pentru apărarea păcii*: *Biserica Ortodoxă din Republica Populară Albania luptă alături de cei care apără pacea* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 2—3, p. 167—169).

BISERICA ORTODOXĂ AUTOCEFALĂ DIN POLONIA

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE DIN POLONIA

Diac. Lect. Ioan Pulpea, *Bisericile Ortodoxe cu specială privire...*: *Biserica Ortodoxă din Polonia*... (S.T., I (1949), nr. 1—2, p. 81).

(Același autor), *Configurația actuală a creștinismului*: *Biserica Ortodoxă din Polonia* (S.T., I (1949), nr. 3—4, p. 125—126).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ
A BISERICII ORTODOXE AUTOCEFALE DIN POLONIA

Episcop Antim Târgovișteanul, vicar patriarhal, *Instalarea Prea Fericitului Macarie în scaunul de mitropolit și întîistător al Bisericii Ortodoxe Autocefale din Polonia*: (B.O.R., LXIX (1951), nr. 7—9, p. 322—327).

(Autorul nesemnat), *Biserica Poloniei*: (B.O.R., LXX (1952), nr. 6—8, p. 459).

Diac. Lect. Ioan Pulpea, *Două noi Biserici Ortodoxe Autocefale — Biserica Ortodoxă Polonă*: (Ort., V (1953), nr. 3, p. 477—489).

(Autorul nesemnat), *Conducătorii și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe Autocefale sprijină lupta popoarelor pentru apărarea păcii*: ...*Declarația pentru pace a mitropolitului Macarie*... (B.O.R., LXXI (1953), nr. 9—10, p. 934).

I. N., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Polonia*: *Încetarea din viață a mitropolitului Macarie, întîistătorul Bisericii Ortodoxe Autocefale din Polonia* (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 9—10, p. 842).

Pr. Pavel Grosu, *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Polonia*: *Încetarea din viață a doi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe din Polonia* (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 11—12, p. 972—975).

I. V. G., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Poloniei*: *Revista «Vestitorul bisericesc» a împlinit 10 ani de apariție* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 7—8, p. 671—672).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Polonia*: *Alegerea noului întîistător al Bisericii Ortodoxe din Polonia* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 671—672).

(Autorul nesemnat), *Încetarea din viață a mitropolitului Ștefan al Varșoviei și a toată Polonia*: *Însemnări despre viața, activitatea și prohodirea fostului mitropolit* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 272—275).

3. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EXTERNĂ CONTEMPORANĂ
A BISERICII ORTODOXE DIN POLONIA

Relații interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe Autocefale din Polonia

(Autorul nesemnat), *Sărbătorirea împlinirii a 1100 de ani de la moartea Sfântului Chiril*: A luat parte și o delegație a Bisericii Ortodoxe din Polonia (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 530—533).

*Pentru toate problemele legate de viața și activitatea
Bisericii Ortodoxe Autocefale din Polonia, a se vedea și :*

«*Jercovni vestnic*» («*Vestitorul bisericesc*» — Organul oficial al Bisericii Ortodoxe din Polonia): nr. 1, 2, 3, 7, 8, 9, 10—11/1956; — nr. 4—5, 7—8, 9—10/1957; — nr. 1—9, 12/1958; nr. 1—2/1959; — nr. 1—2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9—10, 11—12/1961; — nr. 1, 2, 3, 4, 6, 9, 10, 11—12/1962; — nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10/1963 (Recenzie, de Pr. Pavel Grosu) (*Ort.*, VIII (1956), nr. 3, p. 467—471; — IX (1957), nr. 2, p. 338—341; — nr. 4, p. 654—656; — X (1958), nr. 1 p. 113—114; — nr. 3, p. 462—463; — XI (1959), nr. 1, p. 137—141; — nr. 4, p. 636—638; — XIII (1961), nr. 3, p. 458—460; — XIV (1962), nr. 1—2, p. 245—249; — nr. 4, p. 582; — XV (1963), nr. 2, p. 278—280; — nr. 3—4, p. 540; — XVI (1964), nr. 1, p. 168—169; — nr. 2, p. 291—292).

BISERICA ORTODOXĂ AUTOCEFALĂ DIN CEHOSLOVACIA

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE DIN CEHOSLOVACIA

Diac. Lect. Ioan Pulpea *Bisericele Ortodoxe cu specială privire...: Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia...* (S.T., I (1949), nr. 1—2, p. 82).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ
A BISERICII ORTODOXE DIN CEHOSLOVACIA

Prof. M. Șesan, *Proclamarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia. — Festivitățile de la Praga, din 8—9 decembrie 1951*: (B.O.R., LXIX (1951), nr. 10—12, p. 423—434).

Episcopul Antim Tîrgovișteanul, *O nouă biruință a Ortodoxiei. — Proclamarea autocefaliei Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia*: (*Ort.*, IV (1952), nr. 1, p. 130—134).

Diac. Lect. Ioan Pulpea, *Două noi Biserici Ortodoxe Autocefale — Biserica Ortodoxă... Cehoslovacă*: (*Ort.*, V (1953), nr. 3, p. 489—500).

I.P.S. Mitropolit Elefterie, «*În ogorul Domnului*»: (Recenzie, de Pr. D. Balaur) (*Ort.*, IV (1952), nr. 2, p. 271—273).

Pr. Prof. Milan Șesan, *Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia*: (B.O.R., LXXI (1953) nr. 1, p. 92—94; — nr. 11—12, p. 1114—1117; — *Vezi și*: nr. 9—10, p. 868—874).

Pr. Prof. Milan Șesan, *Din viața Bisericilor de peste hotare. — Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia*: Fapte și evenimente din viața acestei Biserici (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 7, p. 625—626; — LXXIV (1956), nr. 6—7, p. 535—536).

(Autorul nesemnat), *Alegerea și înscăunarea noului mitropolit al Bisericii Ortodoxe Autocefale din Cehoslovacia*: (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 8—9, p. 864—865).

Pr. Prof. Milan Șesan, *Știri din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Cehoslovacia*: Cîteva aspecte din activitatea mitropoliei (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 3—4, p. 316—318).

(Același autor), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Mitropolia Ortodoxă Cehoslovacă*: Discuții în jurul vechimei Ortodoxiei cehoslovace. Biserica Ortodoxă Cehoslovacă și lupta pentru pace (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 80—82).

I. V. G., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia*: Serbările jubiliare închinată sărbătoririi Sfinților Metodie și Chiril (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 9—10, p. 935—936).

(Același autor), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia*: Liturgia solemnă în catedrala ortodoxă din Praga. Festivitatea decernării

titlului de doctor în teologie «honoris causa», vicepreședinților Conferinței creștine pentru pace (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 11—12, p. 1126).

(Același autor), *Din viața Bisericilor Ortodoxe...* — *Biserica Ortodoxă Cehoslovacă*: Alegerea noului întăistător al Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, Arhiepiscopul Dorotei (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 3—4, p. 236; — *Vezi și*: *Ort.*, XVIII (1966), nr. 1, p. 164).

M. Șeșan, *Din viața Bisericilor Ortodoxe...* — *Mitropolia Ortodoxă Cehoslovacă*: Despre publicațiile lunare ale centrului Mitropolitan (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 499—500).

Drd. Ștefan Gănceanu, *Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia din 1945 pînă în prezent*: (S.T., XXI (1969), nr. 3—4, p. 263—273).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe...* — *Mitropolia Ortodoxă Cehoslovacă*: Comemorarea împlinirii a 1100 de ani de la moartea Sfintului Chiril (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 529).

3. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EXTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE DIN CEHOSLOVACIA

Relații interortodoxe ale Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia

Alexei, Episcop de Presov, *Pace și liniște dăruind*: Aportul Bisericii Ortodoxe la cauza păcii, în anii 1950—1951 (Recenzie, de Pr. D. Balaur) (*Ort.*, IV (1952), nr. 2, p. 273—275).

(Autorul nesemnat), *Bisericile Ortodoxe Autocefale luptă pentru apărarea păcii*: Participarea Bisericii Ortodoxe Autocefale din Republica Cehoslovacă la lupta pentru apărarea păcii (B.O.R., LXXI (1953), nr. 2—3, p. 164—166).

(Autorul nesemnat), *Conducătorii și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe Autocefale sprijină lupta poporului pentru apărarea păcii*: Cuvîntarea mitropolitului Pragăi și a toată Cehoslovacia, Elefterie (B.O.R., LXXI (1953), nr. 9—10, p. 934—935).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare*. — *Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia*: Vizita mitropolitului Nicolae al Crutîței și Colomnei, în Cehoslovacia (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 115—116; — LXXXII (1964), nr. 3—4, p. 252; — LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 530—533).

Pentru toate problemele legate de viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Autocefale din Cehoslovacia, a se vedea și:

«Culegerea de rugăciuni și cîntări rituale ale Bisericii Ortodoxe pentru popor, (Praga, 1951): (Recenzie), (*Ort.*, IV (1952), nr. 2, p. 276).

«Biserica, comunismul și creștinismul», (Praga, 1951); (Recenzie) (*Rev. cit.*, p. 276)

«Lumina Ortodoxiei» (Organul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, — nr. 3/1952): (Recenzie) (*Rev. cit.*, p. 277).

«Istoria Bisericii creștine ortodoxe pentru elevii școlilor de gradul I și II» (Praga, 1950) (Recenzie) (*Rev. cit.*, p. 277—278).

«Sobornicul ortodox al Mitropoliei Autocefale din Cehoslovacia pe anul 1952». (Recenzie, de Prof. Milan Șesan) (*Ort.*, IV (1952), nr. 3—4, p. 576—579).

«Glasul Ortodoxiei» (Organul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia): Nr. 1, 2, 3, 4/1955 (Recenzie) (*Ort.*, VII (1955), nr. 4, p. 615—618).

«Glasul Ortodoxiei»: Pe anii 1965 și 1966 (Recenzie, de Pr. Prof. M. Șesan) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 3, p. 474—475; — nr. 4, p. 623—624).

«Gîndirea Ortodoxă» (Jurnalul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia): nr. 1, 2, 3, 4/1956; — nr. 1, 2, 3, 4/1957; nr. 1, 2, 3, 4/1958; — nr. 1, 2, 3, 4/1959 (Recenzie, de Pr. Pavel Grosu) (*Ort.*, IX (1957), nr. 2; p. 341—343; — nr. 4, p. 653—654; — X (1958), nr. 3, p. 463—466; — nr. 4, p. 601—603; — XI (1959), nr. 1, p. 141—144; — XII (1960), nr. 1, p. 161—163; — nr. 2, p. 315—317).

«Odkaz Sv. Cyrila a Metoda» (Publicație slovacă a Eparhiei Ortodoxe din Preșov): (Recenzie, de Pr. Prof. M. Șesan) (*Ort.*, X (1958), nr. 3, p. 466—467).

«Porunca Sfinților Chiril și Metodiu» (Organul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia, în limba ucrainiană): nr. 7/1962; — nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10/1963 (Recenzie, de Pr. Pavel Grosu) (*Ort.*, XIV (1962), nr. 4, p. 582—583; — XV (1963), nr. 3—4, p. 541—542; — XVI (1964), nr. 1, p. 167—168; — nr. 2, p. 292—294).

«Anuarul Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia»: Pe anii 1961—1963 și 1966 (Recenzie, de Pr. Pavel Grosu și Pr. Lect. G. Pistru) (*Ort.*, XIV (1962), nr. 4, p. 578—582;

— XV (1963), nr. 2, p. 277—278; — nr. 2, p. 294—296; — XVIII (1966), nr. 4, p. 276—281).

BISERICA ORTODOXĂ AUTOCEFALĂ FINLANDEZĂ

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE DIN FINLANDA

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica Ortodoxă Finlandeză: Începuturile creștinismului în Finlanda: (pătrunderea creștinismului în Finlanda, prin misionari răsăriteni și apuseni). Autonomia Bisericii Ortodoxe Finlandeze (S.T., XVI (1964), nr. 5—6, p. 367—375).*

Al. I. C., *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Arhiepiscopia Ortodoxă a Finlandei: Despre originile și organizarea Bisericii Ortodoxe Finlandeze (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 500—502).*

Diac. Lect. Ioan Pulpă, *Biseriile Ortodoxe cu specială privire: Biserica Ortodoxă din Finlanda (S.T., I (1949), nr. 1—2, p. 82).*

2. DIN ORGANIZAREA, VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE FINLANDEZE

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica Ortodoxă Finlandeză: Organizarea Bisericii Finlandeze (S.T., XVI (1964), nr. 5—6, p. 375—380).*

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Finlanda: Alegerea noului înfiștător al acestei Biserici, în persoana Episcopului Pavel (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 156).*

I. N., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Finlanda: Încețarea din viață a arhiepiscopului Gherman, înfiștătorul Bisericii Ortodoxe din Finlanda (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 9—10, p. 842—843).*

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Finlanda: Poziția Bisericii Ortodoxe din Finlanda după cel de-al doilea război mondial (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 738—739).*

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă din Finlanda: Noi acțiuni de organizare a vieții bisericești (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 957—958).*

3. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EXTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE DIN FINLANDA

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica Ortodoxă Finlandeză: Relații interortodoxe ale acestei Biserici (S.T., XVI (1964), nr. 5—6, p. 381—383; — Vezi și: B.O.R., LXXXVI (1958), nr. 1—2, p. 133).*

d) Bisericile Ortodoxe Naționale Autonome

BISERICA ORTODOXĂ AUTONOMĂ DIN CRETA

1. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ORTODOXE AUTONOME DIN CRETA

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Patriarhia Ecumenică: Biserica Ortodoxă din Creta declarată autonomă (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 56).*

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă a Greciei: Înființarea unei Academii ortodoxe în insula Creta (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 949—950).*

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Ecumenică: Declarațiile Mitropolitului Irineu de Kisamos și Selinos, din Creta, în legătură cu dezvoltarea economică și socială din această insulă... (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 938).*

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Ecumenică: Inaugurarea Academiei ortodoxe din Creta, la 13 octombrie 1968... (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1280—1282).*

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Ecumenică: ...Ședința ecumenică de la Academia ortodoxă din Creta... (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 521).*

ARHIEPISCOPIA AUTONOMĂ GREACĂ A CELOR DOUĂ AMERICI

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL ACESTEI ARHIEPISCOPII

N. Kontargyris, *Elenismul strămutat în America*: (Recenzie, de Pr. Prof. Vl. Prelipcean) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 2, p. 253—255).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ
A ARHIEPISCOPIEI GRECEȘTI DIN CELE DOUĂ AMERICI

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe...* — *Patriarhia Ecumenică*: Arhidieceza greacă ortodoxă a celor două Americi și a 19-a Adunare bisericească din 20—27 iulie 1968 (*B.O.R.*, LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 341—342).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe...* — *Patriarhia Ecumenică*: Cea de-a XIX-a Adunare a clericilor și laicilor din Arhiepiscopia Americii de Nord și de Sud (*B.O.R.*, LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 936—937).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe...* — *Patriarhia Ecumenică*: Fapte și evenimente din viața contemporană a Arhiepiscopiei grecești a celor două Americi (*B.O.R.*, LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1062—1063).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe...* — *Patriarhia Ecumenică*: Sărbătorirea Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic, de către Arhiepiscopia celor două Americi (*B.O.R.*, LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 154).

BISERICA ORTODOXĂ AUTONOMĂ DIN BEYRUTH (Liban)

Pr. Prof. I. Rămureanu, *Vizita Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii la Patriarhatele apostolice din Răsărit...*: La Biserica Ortodoxă din Beyruth... (*B.O.R.*, LXXIX (1961), nr. 5—6, p. 508).

I. N., *Din viața Bisericilor Ortodoxe...* — *Biserica Ortodoxă Rusă*: Solemnitatea bisericească din metocul Bisericii Ruse din Beyruth (*B.O.R.*, LXXIX (1961), nr. 9—10, p. 840).

BISERICA ORTODOXĂ AUTONOMĂ MAGHIARĂ (Ungară)

1. DIN ISTORIA ORTODOXISMULUI RĂSĂRITEAN LA UNGURI

Diac. Asist. I. Rămureanu, *Începuturile creștinării ungarilor în credința ortodoxă a Răsăritului*: (*S.T.*, IX (1957), nr. 1—2, p. 23—57).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA CONTEMPORANĂ A
BISERICII ORTODOXE UNGARE

(Autorul nesemnat), *Relațiile dintre cultele religioase și stat în Republica Populară Ungară*: (*B.O.R.*, LXX (1952), nr. 6—8, p. 388—389).

«*Cronica bisericească*» (Revista Bisericii Orientale Ortodoxe din Ungaria): nr. 1—7, 8—12/1955; — nr. 1—6/1956; — nr. 1—12/1957; — nr. 1—12/1958; — nr. 1—6/1961; — nr. 1—12/1962 (Recenzie, de A. B. și M. M.) (*Ort.*, VII (1955), nr. 1, p. 140—143; — VIII (1956), nr. 2, p. 294—298; — nr. 4, p. 639—642; — IX (1957), nr. 3, p. 496—501; — nr. 4, p. 656—661; — X (1958), nr. 1, p. 114—121; — nr. 3, p. 467—472; — XI (1959), nr. 2, p. 318—322; — XIII (1961), nr. 3, p. 460—463; — XV (1963), nr. 1, p. 113—116).

Vezi și: (*Ort.*, IX (1957), nr. 3, p. 490—493).

BISERICA ORTODOXĂ AUTONOMĂ DIN JAPONIA

DIN ISTORIA, VIAȚA ȘI ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE
DIN JAPONIA

I. N., *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare*. — *Patriarhia Moscovei*: Jubileul de 100 de ani de la sosirea în Japonia a arhiepiscopului Nicolae Kasatkin, apostolul Japoniei (*B.O.R.*, LXXX (1962), nr. 3—4, p. 320—322).

Episcop Antim Târgovișteanul, *Ortodoxia în Extremul Orient*: Răspîndirea Ortodoxiei în Japonia (*Ort.*, III (1951), nr. 1, p. 106—111).

I. N., *Cu privire la introducerea Ortodoxiei în Japonia*: («Notă și comentariu») (*Ort.*, XII (1960), nr. 4, p. 655—661).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Rusă*: Regulamentul de organizare a Misiunii duhovnicești ortodoxe în Japonia (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 524—525).

I. N., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Moscovei*: Vizitarea comunităților ortodoxe din Japonia de către o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 3—4, p. 250—251).

V. A n a n i a, *Actuala viață religioasă din Japonia*: ...Despre Biserica Ortodoxă din Japonia... (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 189—191).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Moscovei*: Numirea noului conducător al parohiilor ortodoxe din Japonia (B.O.R. LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 59).

P. V. I., *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Moscovei*: Reînființarea Misiunii duhovnicești ortodoxe ruse în Japonia (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 77—78).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Patriarhia Moscovei*: Reînființarea Sinodului clericilor și mirenilor în cadrul Misiunii ortodoxe din Japonia... Vizitarea Bisericii Ortodoxe Ruse de către o delegație a Consiliului Național creștin din Japonia (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 288, 294; — *Vezi și*: nr. 1—2, p. 157).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe... — Biserica Ortodoxă Rusă*: Regulamentul de organizare a Misiunii duhovnicești ortodoxe în Japonia... (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 524—525; *Vezi și*: — nr. 7—8, p. 734—735; — nr. 11—12, p. 1145).

BISERICA ORTODOXĂ AUTONOMĂ DIN CHINA DIN ISTORIA, VIAȚA ȘI ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE DIN CHINA

Episcop Antim Tîrgovișteanul, *Ortodoxia în Extremul Orient*: Răspîndirea Ortodoxiei în China (Ort., III (1951), nr. 1, p. 101—106).

(Același autor), *Inițiințarea Episcopiei Ortodoxe Autonome din China*: (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 5, p. 431—433).

(Același autor), *Noi pași în dezvoltarea Ortodoxiei din China*: Despre înființarea, în anul 1957, a celei de-a doua eparhii ortodoxe din China, cu sediul la Pekin (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 3—4, p. 306—307).

I. N., *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă Rusă*: Încetarea din viață a episcopului Vasile de Pechin... (B.O.R., LXXX (1962), nr. 5—6, p. 489).

BISERICA ORTODOXĂ AUTONOMĂ DIN COREEA

Episcop Antim Tîrgovișteanul, *Ortodoxia în Extremul Orient*: Răspîndirea Ortodoxiei în Coreea (Ort., III (1951), nr. 1, p. 111—114).

BISERICA DIN ORIENTUL MIJLOCIU

† Dr. Antim Nica Tîrgovișteanul, *Negrii ortodocși din Africa de Est și lupta lor pentru autonomie bisericească*: Începuturile Ortodoxiei printre negri (1925—1934). Contacte cu Patriarhia Alexandriei (1934—1943). Ortodoxia africană după apariția Statutului său (1943—1959). Inițiințarea Mitropoliei Irinupolei și urmările ei (1959—1966). Lupta pentru autonomie și pentru episcopat indigen. Situația actuală, dificultăți și perspective (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 3—16).

Pr. ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU

MUZICA BISERICESCĂ LA ROMÂNI

I. — Origine. Vechime

Despre o muzică bisericească la români se poate vorbi — ca la oricare alt popor — din momentul adoptării și practicării cultului creștin, de care este strâns legată. Când s-a produs acest eveniment? Spre deosebire de popoarele vecine: bulgari, sirbi, maghiari, ruși, care s-au creștinat numai după constituirea statelor respective, populația daco-romană din care s-a născut poporul român primise creștinismul — poate nu în totalitatea ei, desigur — încă din secolul al IV-lea¹. Se cunosc, cu începere din acest secol, martiri și misionari², urme de biserici și de cimitire creștine³, obiecte și inscripții scoase la iveală de săpăturile arheologice, tot atâtea mărturii ale răspândirii creștinismului pe teritoriul Daciei, între secolele al IV-lea—al IX-lea⁴. Dar argumentul cel mai puternic al primirii creștinismului de către daco-romani, înainte de contactul cu lumea slavă, ni-l oferă limba.

Într-adevăr, noțiunile creștine fundamentale, ca: *Dumnezeu* (dominus-deus), *creștin* (christianus), *cruce* (crux), *credință* (credentia), *lege* (lex), *rugăciune* (rogatio), *înger* (angellus) sfânt (sanctus — în formele compuse: Sân-Petru, Sân-Medru, Sân-Toader, Sân-Nicoară etc.), a se *închina* (inclinare), (a) *boteza* (baptysare), *cumînica* (comunicare), *sărbătoare* (dies serbatoria), *Păsesimi* (Quadragessima), *Paști* (Paschae), *Florii* (Floralia), *Rusalii* (Rosalia), *biserică* (basilica), *altar* (altarium) etc., sînt de origine latină, așa cum este însăși limba românească.

Popoarele slave, așezate în nordul Dunării la începutul secolului al VI-lea, încep în secolul al VII-lea să vină în contact cu populația românească ce se afla în plin proces etnogenetic. În același secol ia ființă statul bulgar. După creștinarea bulgarilor, în anul 865, pe timpul țarului Simeon (893—927) se adoptă slavona ca limbă de cult, discipolii lui Chiril și Metodi, care fuseseră alungați din Moravia, trec la traducerea cărților de ritual din greacă în slavonă.

În același secol, al IX-lea, are loc accelerarea procesului de feudalizare a populației de pe teritoriul Daciei. Conducătorii locali, care depindeau de țarii bulgari, adoptă și ei pentru bisericile lor slavona ca limbă de cult. Ca urmare a acestui fapt, cu începere din secolul al X-lea, pătrund în limba română o serie de termeni bisericești de origine slavonă care privesc ierarhia administrativ-bisericască: *vladică*, *stareț*, *sobor*; în slujbele bisericești: *vecernie*, *utrenie*, *pavecerniță*, *polunoșniță* etc.;

1. *Istoria României*, vol. 1: *Istoria României* vol. II, București, 1962, p. 179; P. P. Panaitescu, *Introducere la Istoria culturii românești*, București, 1969, p. 198; *Istoria poporului român*, sub redacția Acad. Andrei Oțetea, București, 1970, p. 97—98.

2. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 101; Vasile Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 68—69; Pr. Nicolae Șerbănescu, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 986—988, 995—996, 1004—1005.

3. Acad. Andrei Oțetea, *op. cit.*, p. 109, 111; Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, nota 137.

4. Pr. N. Șerbănescu, *op. cit.*, notele 137—149; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 100.

în cîntările bisericești : *stihovnă, sedelnă, peasnă, pripele, veliceanii, priceasnă* etc. Aceeași origine slavonă are și cuvîntul *glas*, care corespunde *ehului* bizantin⁵.

Aceste realități n-au scăpat istoricilor noștri, motiv pentru care vorbesc de existența a trei faze distincte în dezvoltarea Bisericii — înțelegem a credinței și concomitent și a slujbei bisericești la români⁶ :

1. Faza comunităților sătești și populare (secolele al IV-lea—al IX-lea) ;
2. Faza în care apar și se dezvoltă formațiile feudale românești (secolele al IX-lea—al XIV-lea), cînd bisericile erau proprietate a feudalilor ;
3. Faza constituirii statelor feudale românești (secolul al XIV-lea).

În general, se poate vorbi de aceste trei faze și în dezvoltarea muzicii bisericești la români.

Lipsa unei terminologii de origine latină privind organizarea bisericească și necunoașterea vreunui episcop pentru părțile nord-dunărene anterior adoptării slavonei ca limbă de cult au determinat pe unii istorici să considere că creștinismul populației străromâne se reducea, pînă la organizarea Bisericii, «la însușirea elementelor de bază ale noii credințe și la practica simplă a cultului»⁷. Pentru o asemenea practică bisericească, muzica era desigur aproape inexistentă. Dacă ne gândim că imnografia începe să se dezvolte într-un ritm mai susținut cu începere doar din secolul al V-lea, că pînă în secolul al VIII-lea, cel puțin, cu greu se poate admite răspîndirea cărților de cult mai ales a celor legate strîns de cîntarea stranei — de îndată ce de-abia în acest secol s-a definitivat repartizarea pe ehuri a diferitelor imne ; că din a doua jumătate a secolului al VII-lea, cînd a luat ființă statul bulgar, a slăbit mult contactul cu Bizanțul etc., părerea de mai sus pare într-adevăr întemeiată. Dacă avem însă în vedere, pe de altă parte, că ținuturile daco-romane au ținut cel puțin pînă în secolul al VII-lea de episcopatele de pe malul drept al Dunării, atît din Illiricum cît și din Scythia Minor⁸, și mai ales că muzica n-a lipsit niciodată din practicarea unui cult, fie el cît de simplu, trebuie să admitem că muzica n-a lipsit nici din cultul creștin practicat de populația străromână.

S-a susținut de către unii istorici creștinarea daco-romanilor de către Niceta de Remesiana⁹, autorul imnului *Te Deum laudamus*, idee însușită și de muzicologi¹⁰. Alți istorici pun însă sub semnul întrebării această posibilitate¹¹. Dacă nu pierdem din vedere jurisdicția episcopatelor latine din sudul Dunării — de care am mai amintit — putem considera această susținere mai mult decît plauzibilă. Nu vom ști însă niciodată dacă acest imn a circulat chiar pe melodia transmisă pînă astăzi de repertoriul gregorian, sau pe o melodie locală. Trebuie reținut faptul că în limba română ni s-a transmis — tot din perioada preslavă — cuvîntul latin *cîntec* (canticum), singurul folosit de români pentru cîntările vocale, atît laice cît și bisericești.

Dacă au existat locașuri de închinare și sărbători, trebuie să fi existat și un cult de mai largă popularitate, din practicarea căruia nu puteau lipsi cîntecule : psalmi,

5. Acești termeni, ca și alții pe care nu i-am mai menționat, s-au răspîndit la absolut toți românii — inclusiv la cei din Transilvania și Banat — ceea ce dovedește că limba slavonă era folosită ca limbă de cult înainte de ocuparea acestor provincii românești de către unguri. 6. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 327. 7. *Istoria României*, I, p. 533.

8. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 101 ; *Istoria României* I, p. 633 ; Th. Capidan, *Limbă și cultură*, București, 1943, p. 218. 9. Vasile Părvan, *op. cit.*, p. 158—178.

10. G. Breazul, *Istoria muzicii românești*, București, 1956, p. 43 ; Romeo Chircioașiu, *Contribuții la istoria muzicii românești*, București, Editura Muzicală, 1966, p. 68—69.

11. *Istoria României*, I, p. 633 ; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 100—101.

imne, invocații care circulau pe cale orală și care foloseau, probabil, melodii apropiate de cele din popor. Până în secolul al IX-lea inclusiv s-a cântat în primul rând în limba latină — din secolul al VII-lea, poate chiar și în limba română — și numai în al doilea rând în limba greacă. Pledează pentru preponderența cântării în limba latină și română însăși apartenența la zona intens latinizată care se întindea din Italia până în Dobrogea de astăzi.

Odată cu adoptarea slavonei ca limbă de cult, poporul român a adoptat designuri și muzica liturgică practică de biserica bulgară. Aceasta nu putea fi însă decît muzica bizantină, transpusă doar în haina limbii slavone. Răspîndirea cultului creștin — deci și a cântării bisericești — devine acum mai clară.

Săpăturile arheologice au scos la iveală un complex minăstiresc la Basarabi, în Dobrogea, care datează de la sfîrșitul secolului al IX-lea și care exista încă în anul 992¹². În scrierea *Legenda sancti Gerhardi* se menționează existența unei minăstiri cu «călugări greci» la Morissena-Cenad, în Banat, în primii ani ai secolului al XI-lea¹³. Din secolele al XI-lea—al XII-lea datează și biserica de cimitir de la Garvăn (Dinogetia), în Dobrogea; iar în orașul Turnu Severin s-au descoperit două biserici anterioare — după cum se socotește — secolului al XIII-lea¹⁴. Numărul bisericilor crește mereu¹⁵, ceea ce face ca în secolul al XIII-lea să se vorbească de existența unor episcopi români, numiți «pseudo-episcopi ai ritului grec», într-o scrisoare din anul 1234 a Papei Grigore al IX-lea, adresată fiului regelui Ungariei¹⁶. Toate acestea ne fac să susținem că, în faza la care ne referim, muzica bisericească a căpătat o mai mare răspîndire, cel puțin în zonele unde existau biserici și, poate, minăstiri. Această muzică venea, probabil în primul rând din Bulgaria, dar nu numai de aici. Există indicii că paralel cu limba slavonă a circulat pe teritoriul României, între secolele al IX-lea—al XIV-lea, și limba greacă. Odată cu aceasta a putut circula și muzica bizantină cu text grecesc, iar aceasta nu numai în Dobrogea, ci și în celelalte ținuturi. Pentru această ipoteză pledează existența unor inscripții în limba greacă, găsite la Axiopolis (Cernavoda), care datează din secolele al IX-lea—al X-lea¹⁷, ca și altele găsite în Banat, lângă Cenad¹⁸, precum și folosirea cântărilor în limba greacă chiar de către bulgari, după cum dovedește *Sinodical țarului Boril*, datat de la începutul secolului al XIII-lea, în care cele patru cântări incluse sînt cu text grecesc¹⁹. Pentru aceeași ipoteză pledează și faptul că după ocuparea țaratului bulgar de răsărit, în anul 971, Bizanțul a revenit la Dumăre, stăpînind și pe malul stîng al fluviului²⁰. Ceva mai mult, după cit se pare, Bizanțul n-a impus neapărat limba greacă populațiilor din imperiu,

12. *Istoria României*, II, p. 181.

13. *Ibidem*.

14. *Scurtă istorie a artelor plastice în R.P.R. I. Arta românească în epoca feudală*. Editura Academiei, București, 1957, p. 8.

15. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 346—347.

16. *Ibidem*, p. 329—330.

17. *Istoria României*, II, p. 183.

18. *Ibidem*, p. 185.

19. Raina Palikarova Verdeil, *La musique byzantine chez les bulgares et les russes (du IX-e au XIV-e siècle)*. M. M. B. Subsidia, vol. III, Copenhagen, 1953, p. 213; Ștefan Lazarov, *Sinodikat na țar Boril kato muzikalno-istoriceski pametnik*, în «Isvestija na Institutata za muzika», Kniga VII, Sofija, 1960, p. 26—41; Elena Tonceva, *Die Neumen texte in der Palausow — Abschrift des Synodiks des Zaren Boril und ihre Stellung in des Geschichte der bulgarischen mitteralterlichen Musik*, în «Résumes des Communications. Ethnographie et arts. I-er Congrès International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Européennes», Sofia, 26 août — 1 septembre 1966, p. 171—174.

20. *Istoria României*, II, p. 103; P. P. Panaitescu *op. cit.*, p. 384.

ci le-a permis să slujească și să cânte și în limbile naționale. Încă în secolul al VI-lea, în minăstirile Sfântul Sava și Sfântul Teodosie se organizau zilnic pînă la trei coruri, «ca să permită diferitelor grupuri etnice să psalmodieze fiecare în limba sa maternă»²¹; iar în secolul al IX-lea «existau 12 popoare care săvîrșeau sfintele slujbe în limbile lor: armenii, persii, abascii, iberienii, sugdeenii, goții (din Crimeea), avarii, thirsii, khazarii, arabii, egiptenii și sirienii»²². Dacă Bizanțul se arăta favorabil formării de limbi liturgice naționale — din considerente politice în primul rînd, desigur — este de presupus că popoarele respective, printre care și bulgarii, nu îndepărtau total limba greacă din cultul lor, și mai ales din cîntece.

În această a doua fază, de la adoptarea limbii slavone ca limbă de cult și pînă la înființarea statelor feudale românești, muzica bisericească se va fi dezvoltat și la români. Pentru cultivarea ei sistematică pledează existența unor școli de «slovenie» — la care se învăța, desigur, și muzica — după cum ne dovedește existența unor manuscrise slavone, scrise de către români între secolele al XI-lea—al XIV-lea²³.

Pînă în prezent, nu cunoaștem însă nici un manuscris muzical scris pe teritoriul României — poate încă n-a fost depistat vreunul — în această perioadă, cele existente în diferitele biblioteci din țară și datate între secolele al IX-lea—al XIV-lea fiind «duse, după cît se pare, mai tîrziu din alte părți»²⁴.

Am vorbit pentru această a doua fază doar de cîntarea în limbile slavonă și greacă. Dacă — pentru motivele arătate mai înainte — am admis că pînă la adoptarea slavonei ca limbă de cult s-a cîntat mai ales latinește și românește, și numai în al doilea rînd grecește, credem că sîntem în drept să admitem că s-a continuat să se cînte românește și în secolele al X-lea și al XI-lea, cel puțin, dată fiind greutatea de a ne procura manuscrise în limba slavonă. Pe măsură ce posibilitatea de înmulțire a manuscriselor slavone a crescut, pe aceeași măsură a scăzut, probabil, cîntarea în limba română, impunîndu-se pînă către sfîrșitul secolului al XV-lea sau începutul secolului al XVI-lea, cîntările în limbile greacă și slavonă.

Cele arătate pînă aici sînt valabile și pentru românii din Banat și din Transilvania, care vreme îndelungată au trăit sub stăpînire străină.

În secolul al XIV-lea au luat ființă cele două state feudale românești: Țara Românească (1330) și Moldova (1359). La scurt timp după aceasta a avut loc organi-

21. Le R. P. J. Fargolre, *L'Église byzantine de 527 à 847*, 3-ème éd. Paris, 1928, p. 104.

22. Denis A. Zakythinos, *La synthèse byzantine*, în «Les peuples de l'Europe du sud-est et leur rôle dans l'histoire (Byzance et les peuples du sud-est européen). Rapport pour la Séance plénière. I-er Congrès International des Etudes Balkaniques et Sud-Est Européennes. Sofia, 26.VIII—1.IX.1966, p. 22.

23. Ilie Bărbulescu, *Curentele literare la Români în perioada slavonismului cultural*. București, 1928, p. 5—9; Ecaterina St. Pisculescu, *Literatura slavă în Principatele Române în secolul al XV-lea*, București, 1939, p. 20; *Istoria României*, II, p. 125; Matei Cazacu, *Evangelizarul de la Reims*, în «Magazin istoric», IV (1970), nr. 3, p. 70—71; N. P. Smochină, *Semnificația unui manuscris*, în «Magazin istoric», IV (1970), nr. 6, p. 33.

24. Prof. Gr. Panțiru, *Un manuscris muzical de vîrstă milenară*, în «Muzica», XVII (1967), nr. 3, p. 20—23; Idem, *Necesitatea și actualitatea cercetării științifice a vechii muzici românești*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 438. După notație, nr. IV 39 de la Biblioteca Centrală Universitară din Iași este scris cel mai tîrziu în secolul al XIV-lea.

zarea Bisericii, înființându-se episcopiile și mitropoliile. Monahismul cunoaște și el o rapidă dezvoltare, iau ființă noi mănăstiri — inclusiv în provinciile intracarpatiche — unele dintre ele devenind în secolele ce vor urma centre culturale bisericesti recunoscute.

Cu acestea, începe cea de a treia fază, în care vom putea urmări pe bază de documente dezvoltarea muzicii bisericesti la români. Deoarece stăpînirea politică străină asupra românilor din Transilvania și din Banat nu a rămas fără urmări — cu începere de la sfîrșitul secolului al XVII-lea — ne vom referi aparte la muzica liturgică practică în aceste provincii românești. Cu alte cuvinte, ne vom referi mai întîi la : a) *Muzica bisericască în Țara Românească și în Moldova*, unde s-a dezvoltat identic ; b) *Muzica bisericască în Transilvania și în Banat*.

II. — Muzica bisericască în Țara Românească și în Moldova, din perioada medievală pînă în prezent

Încă la sfîrșitul secolului al XIV-lea, Țările Române capătă o dezvoltare multi-laterală remarcabilă. Aceasta se va răsfrînge și asupra culturii. Există date că domnitorii români au luat măsuri concrete pentru dezvoltarea culturii în țările lor. Vladislav I, domn al Țării Românești (1354—1377), trimite numeroși călugări români la Atos, în mănăstirile Zografu și Hilandar, «pentru desăvîrșire»²⁵. Aceștia se vor fi înapoiat în țară, desigur, nu numai cu o bună cunoaștere a tipicului bisericesc și cu cărți necesare cultului, ci și cu cărți de cîntare.

Pentru începutul domniei lui Alexandru cel Bun (1400—1432), se vorbește de existența unei școli domnești²⁶ la care ar fi fost profesor Grigore Țamblac, venit în țară ca trimis al patriarhului din Constantinopol cu prilejul împăcării cu domnul moldovean și a recunoașterii mitropoliei moldovene.

Primul rod al acestei dezvoltări culturale, care ni s-a transmis, aparține Țării Românești. Este vorba de *Pripelele* monahului Filotei de la Mănăstirea Cozia, fost logofăt al lui Mircea cel Bătrîn (1386—1418)²⁷, cunoscute astăzi mai mult sub denumirea de *Mărimuri* sau — cu termenul slavon — *Velicianii*. Micile tropare ale lui Filotei, care se cîntă după polieleu însoțite de stihuri alese din psalmi de Nichifor Vlemide în secolul al XIII-lea, au circulat în manuscrise medievale la toate comunitățile slave ortodoxe²⁸.

Melodiile acestor *Pripele* nu se întîlnesc în vechile manuscrise psaltice scrise de către români, dar au fost consemnate în prima jumătate a secolului al XIX-lea,

25. *Istoria literaturii române*, I, Editura Academiei, București, 1964, p. 241.

26. Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române, Epoca veche*, vol. I, Sibiu, 1921, p. 14.

27. Pr. S. Tudor, *Filotei monahul de la Cozia — inmograf român*, în «Mitropolia Olteniei», VI (1954), nr. 1—3, p. 20—35 și nr. 4—6, p. 177—190.

28. Al. Pîru, *Literatură română veche*, Editura pentru Literatură, București, 1961, p. 15. La o sesiune științifică, ținută în mai 1970 la Institutul de istorie N. Iorga, cercetătorul R. Constantinescu a contestat că aceste «Pripele» ar fi create de fostul logofăt al lui Mircea cel Bătrîn, atribuindu-i-le lui Filotei, fost inmograf și patriarh al Constantinopolului († 1376). Autorul comunicării a pierdut din vedere un mic amănunt : aceste pripele nu sînt prevăzute în Tipicul bisericesc grecesc, deci nu se cîntă (vezi *Tipic bisericesc*, București, 1851, p. 20, nota 1). Or, dacă aceste tropare ar fi fost compuse de patriarhul Filotei, de ce le-ar fi păstrat popoarele ortodoxe de limbă slavonă, și nu le-ar fi păstrat Bizanțul, deci grecii ?

după tradiție²⁸ bis. Dăm, ca exemplu, primul tropar al *Mărimurilor* de la Adormirea Maicii Domnului, transmise de D. Suceveanu²⁹. (*Exemplul 1*).

Cântarea este, după cum se indică, în glasul I. Deosebirea structurală netă față de glasul I actual, ca și structura asemănătoare cu a ehului I medieval, care începea și termina adesea pe treapta la¹, reprezintă dovada certă a vechimii melodiei. Influența secolelor al VIII-lea și al XIX-lea se face simțită doar în maniera de ornamentare.

Într-o retrospectivă asupra «muzicii bisericești în România», episcopul Melchisedec afirma că melodia *Mărimurilor* — ca și a altor cîntări semireligioase mai vechi — ar fi o rămășiță a vechiului cînt slavon care a circulat în România, «numit altminteră bulgăresc sau sîrbesc», după cum spune³⁰. Afirmații privind influența muzicii bulgare asupra celei românești s-au mai făcut, atît în țară cit și în străinătate, motiv pentru care credem că este bine să cercetăm aspectele acestei probleme.

Muzicologii slavi — în primul rînd cei bulgari — sînt mai de mult în căutarea unei muzici bisericești proprii, care ar fi luat naștere încă de la adoptarea slavonei ca limbă de cult. S-au izbit însă de puținătatea manuscriselor muzicale mai vechi cu text slavon. Cele mai multe — relativ vorbind, pentru că numărul lor se ridică pare-se doar la șapte manuscrise anterioare secolului al XIV-lea³¹ — se găsesc, din cît se cunoaște pînă acum, la Moscova.

Împotriva nașterii unei muzici bulgare, cu trăsături proprii — care să fi influențat apoi celelalte popoare ortodoxe de limbă slavonă din sud-estul și estul Europei, inclusiv pe români — se ridică unele obiecții, și anume :

1. Vechea limbă slavonă aparținea inițial unui trib slav stabilit în Macedonia și ea a devenit generală pentru Biserică și în administrație, dar nu și pentru diferitele populații slave.

2. După circa un secol de existență, ca stat independent, bulgarii au reintrat, aproape pentru două secole, sub stăpînirea bizantină. O atît de lungă stăpînire a dus la grecizarea slujbei bisericești bulgare, cel puțin din punct de vedere muzical³².

3. Limba poate duce, în mod indiscutabil, la impunerea anumitor trăsături specifice muzicii, dar numai o limbă vie și doar în timp, ceea ce nu a fost cazul cu limba slavonă bisericească. La ruși a avut loc o transformare a vechii muzici bizantine, dar numai prin secolul al XVI-lea. La bulgari nu a avut cum să se producă o

28 (bis). Anton Pann, *Privighier*, București, 1848, p. 231—259 ; Dimitrie Suceveanu, *Idiomelariu, adică cîntarea pe singur glasul, unit cu Doxastarul*, vol. I și II, Mînăstirea Neamț, 1856 ; vol. III, 1857. În Transilvania și Banat circulă variante melodice — unele mai apropiate, iar altele mai îndepărtate — ale celor din Țara Românească și din Moldova. Să se vadă : Dimitrie Cunțanu, *Cîntări bisericești*, după melodiile celor opt glasuri, culese și publicate în 1800, ed. a IV-a, îngrijită de Timotei Popovici, Sibiu, 1943, 44 ; Atanasie Lipovan, *Cîntări bisericești* pentru toate sărbătorile de peste an, întocmite pe baza vechilor melodii obișnuite în Munat și Crișana, puse pe note liniare, vol. I, Tip. Diecezană, Arad, 1944, p. 26 passim ; Terentius Bugariu, *Sentinelă cîntărilor bisericești — române*, Temesvar, 1908, p. 55.

N-am putut afla ce melodii folosesc sîrbii și bulgarii, dar la ruși sînt cu totul diferite (vezi Ieromonah Emanuil-Evgenij, Is. Vorobkevici, *Ţerkovnaia Psaltihija ili Pésnoslov*, goda po R. Hr. 1896. Lvov, p. 86 ; *Obihod notnago pênija. Oupotrebitel'nih Ţerkovnih respévov. Čvan't'pervaja*, Moskva 1909 ; f. 43—50 ; După cum am menționat la nota 28, grecii nu cunosc nicidecum cîntări. 29. D. Suceveanu, *op. cit.*, vol. II, p. 241.

30. Episcopul Melchisedek, *Memoriu pentru cîntările bisericești în România*, în «Biserica Ortodoxă Română», VI, nr. 1, p. 22.

31. Miloš Velimirović, *The influence of the byzantine Chant on the music of the slav churches*. *Main Papers*, IV. *Thirteenth International Congress of Byzantine Studies*, Oxford 1908, p. 12—13. 32. R. Palikarova Verdell, *op. cit.*, p. 213.

asemenea transformare, deci nu a avut cum să se nască o muzică proprie de biserică, și ca urmare nu a putut exista o influență a muzicii bulgare asupra celei românești.

Secolul al XV-lea a însemnat o continuă ascensiune politică, socială și culturală a celor două principate române. Apar școli de caligrafie și de miniaturi, se dezvoltă arhitectura religioasă și laică, arta de a broda și țese, pictura. Pe timpul acestui avânt cultural — care și-a atins apogeul în ultima parte a domniei lui Ștefan cel Mare și a urmașilor săi apropiați — își face apariția la Putna, clădirea a acestui mare voievod, o școală muzicală de tip bizantin. Numele acestei mănăstiri, ca și a manuscriselor muzicale de aici au rămas necunoscute unor slavisti ca Emil Kaluzniacki³³ și A. I. Iacimirskij³⁴. Pe ambii slavisti i-a interesat alfabetul glagolitic și criptogramele aflate în același manuscris — care se află în timpul de față la Moscova³⁵ — dar numai Iacimirskij a reprodus două pagini care conțin și semnele bizantine.

Luind cunoștință de aceste două pagini — pentru că nu a văzut manuscrisul — Raîna Plikarova Verdeil nu ezită să afirme că nu ar fi vorba decât de o copie de pe un manuscris bulgar — dacă nu chiar originalul — adus în Moldova de călugării bulgari refugiați aici după desființarea celui de-al doilea țarat bulgar de către turci, în anul 1396³⁶. Afirmatia acestei muzicologe este înfirmată pe de o parte de faptul că manuscrisul conține creații muzicale autohtone, iar pe de altă parte de acela că el cuprinde un imn în cinstea Sfântului Ioan cel Nou, de la Suceava, ale cărui moaște au fost aduse în capitala Moldovei la începutul secolului al XV-lea, deci ulterior ocupării Bulgariei de către turci. Mai mult decât atât, pe ultima foaie a manuscrisului se găsește specificarea: «Protopsalt' Evastatie et Putenskago monstiré ispisa sija Kniga o peti ot tvorenia svoju ve dny blagocestivago i hristoljubivago gospodina nasego Ioana Bogdana Voevody gospodare zem'li mol'dovlahiiskoi ve léti s ed'motisecinoe i devél'na desétoe leto méseca junia edin'na desét dni' (= Protopsaltul Evstatie din mănăstirea Putna a scris această carte de cântări din creația sa, în zilele evlaviosului și de Hristos iubitorului domnul nostru Ioan Bogdan Voevod, domnul țării Moldovlahiei, în anul 7019 (1511), în luna iunie, ziua 11)³⁷.

Originea românească a autorului este dovedită de felul în care articulează, cu articolul *le* post-pus, unele substantive: *aliluiazele*, *matimele*, *filtele*, ca în limba românească actuală. Dacă autorul ar fi fost de origine slavă sau greacă, nu s-ar fi produs asemenea inadvertențe.

Cercetările întreprinse în ultimii ani au dus la descoperirea a încă cinci manuscrise putnene³⁸, cărora trebuie adăugat un fragment de manuscris, alcătuit din 14 foi, aflat la Arhivele Statului din Leningrad, în fondul Iacimirskij³⁹.

33. Prof. Emil Kaluzniacki, *Beiträge zur älteren Geheimschrift der Slaven*, Wien, 1883, p. 3.

34. A. S. Iacimirskij, *Kirilovskie notnie rukopisi s glagoliaskimi tainopismimi*, în «Drevnosti trudî slav. kom. imperat Mosk. arheol. obsestva», III, 1901, p. 149—163. Studiul a fost reprodus în «Sért statej po slavianskij i ruskij ipismenosti», Moskva, 1901.

35. Moskva *Gosudarstvenii istoriceskij Muzej*, Fond Șcujin, ms. nr. 350.

36. Raîna Palikarova Verdeil, *op. cit.*, p. 215.

37. Moskva, *Gosudarstvenii istoriceskij*, ms. nr. 158.

38. Gh. Ciobanu, *Școala muzicală de la Putna*, în «Muzica», XVI (1966), nr. 9, p. 16; Gr. Panțiru, *Manuscrise muzicale inedite de la Mănăstirea Putna*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1260—1263. Merită să menționăm aici că G. Breazul identificase noile cote ale celor două manuscrise de la Putna, aflate în Biblioteca Academiei R. S. România, încă din 1940 (v. G. Breazul, *Patrium Carmen. Contribuții la studiul muzicii românești*, Craiova, 1941, p. 53. Numai parcurgerea grăbită — ca să nu spun superficială — a ceea ce a scris acest mare și neobosit muzicolog român a întirziat cunoașterea conținutului celor două manuscrise cînd s-a repus, pe un alt plan, problema școlii muzicale de la Putna.

39. R. Palikarova Verdeil, *op. cit.*, p. 218.

Existența a șapte manuscrise care provin din același centru muzical, ca și numărul relativ mare de compozitori putneni, Agalian Antim monahul, Antonie protopsaltul, Domentian Vlahu, Foca, Gheorghe, Gherasim, Loghin, Ștefan, Theodul monahul etc. ar constitui argumente suficiente pentru susținerea existenței unei școli muzicale la Putna. Afară de acestea, mai există o scrisoare, din 6 iulie 1558, a domnitorului Alexandru Lăpușeanu — trimisă comunității ortodoxe din Lemberg — în care aflăm scris, între altele: «Trimiteți-ne de asemenea patru cîntăreți, tineri și buni, iar noi îi vom face să învețe *cîntarea greacă și sîrbă*; după ce vor fi învățați, îi vom trimite iarăși la voi; numai să aibă voci bune; ni s-au trimis de asemenea pentru a studia cîntăreți din Przemisl»⁴⁰.

Nu numai atât. Amintirea cîntărilor acestei școli, — după cite se pare, chiar și a notației de la Putna⁴¹ — se întîlnește în acei «rospevi putnevskij» care serveau, întocmai ca și raspevi «belgarskij, greckij, moskovskij, kievskij» etc, drept cantus firmus în creațiile polifonice religioase ruse din secolele al XVII-lea—al XVIII-lea⁴². Dacă putea fi recunoscută originea acestor melodii, înseamnă că dispuneau de trăsături proprii, în primul rînd muzicale.

La răspîndirea reputației școlii muzicale de la Putna și a creației sale a contribuit în primul rînd, desigur, valoarea artistică a muzicii, căreia trebuie să-i alăturăm durata în timp a acestei școli: a apărut la sfîrșitul secolului al XV-lea — fiind probabil continuarea unei școli mai vechi, existente la Mînăstirea Neamț⁴³ — și a dăinuit pînă către sfîrșitul secolului al XVI-lea. Ultima știre ne-o procură Dorothei al Monemvasiei care, în anul 1576, a însoțit pe Ieremia, patriarhul Constantinopolului, în vizita acestuia în Moldova. În descrierea acestei călătorii, el se referă între altele la domnitorul Petru Șchiopul, spunînd că «iubia muzica» și că «avea un iscusit dascăl de cîntări»⁴⁴.

40. Ion Bogdan, *Documente culese din arhive și biblioteci polone*. Cu traducerea franceză a documentelor polone de I. Skupiewski, voi. I 1510—1600, București, 1893, p. 208.

41. În comunicarea *Cultura muzicală românească în epoca Renașterii*, prezentată în septembrie 1969 la Congresul internațional ținut la Bydgoszcz și apărută în revista «Muzica», XIX (1969), nr. 12, p. 21—25, muzicologul Viorel Cosma îmi atribuie afirmația că la Putna ar fi existat o notație muzicală proprie. La această deducție nu se poate ajunge decît citînd trunchiat și făcînd abstracție de ceea ce se susține, în general, pe plan internațional. Legătura pe care o sugerăm ca există între notația muzicală folosită la Putna, care era o notație bizantină, și «natatija putevaja» sau «putnija», în Rusia cu începere din secolul al XVI-lea (v. Ciobanu, *op. cit.*, p. 18), nu trebuie înțeleasă în sensul că la Putna ar fi existat și o notație specifică, ci în acela că vechea «demestvennaja natatija», care era tot de origine bizantină, evoluase între timp, încît se deosebea de cea bizantină, iar cînd au pătruns în Rusia cîntările de la Putna, cu notația respectivă, aceasta era cu totul altceva pentru rușii din acea vreme, așa încît trebuia s-o distingă de cea antetrioară. «Raspev putevoi» sau «putnii» este — după cum observă, într-o convorbire avută, Vasile Popovici, compozitor, muzicolog și foarte bun cunoscător atât al vechii limbi slavone cît și al limbii ruse actuale — cîntare venită din altă parte, ceva similar cu *tonus peregrinus* întîlnit în muzica gregoriană. Din altă parte, precis de la Putna, veneau și «raspevi putnevskij» și «natatija putnija», care în esență erau de origine bizantină. E bine să revendicăm ceea ce poate porni de la noi, dar să avem grijă să nu afirmăm mai mult decît se cuvine.

42. R. Palikarova Verdej, *op. cit.*, p. 75.

43. Ca prim stareț al mînăstirii Putna a fost adus, în anul 1470, cînd a fost sfințită, arhimandritul Ioasaf de la Neamț. În manuscrisul I, 26, de la Biblioteca Centrală Universitară de la Iași, la f. 173 se află o creație a lui Ioasaf. Dacă acesta este una și aceeași persoană cu Ioasaf arhimandritul, după cum credem, înseamnă că într-adevăr școala muzicală de la Putna este continuarea și dezvoltarea alteia mai vechi de la Neamț.

44. Episcopul Melchisedek, *op. cit.*, p. 13.

Întărirea continuă a suzeranității turcești a făcut ca întreaga viață culturală a Moldovei să decadă în scurt timp. Despre o școală muzicală la Putna s-a mai vorbit prin anul 1778⁴⁵, doar pentru scurt timp, deoarece partea de nord a Moldovei trecuse, începînd din 1775, sub stăpînirea Austriei.

Care sînt concluziile ce s-au desprins din cercetarea manuscriselor de la Putna?

1. S-a obținut confirmarea clară a ipotezei — prezentată mai înainte — că în plină epocă de slavonism cultural, s-a cîntat și grecește, chiar mai mult grecește decît slavonește, cel puțin în ceea ce privește cîntarea după note muzicale. Din cele șase manuscrise cunoscute — cel de la Leningrad încă n-a fost văzut și cercetat — doar două conțin cîntări slavone în număr mai mare, celelalte conținînd foarte puține, sau chiar de loc.

2. Muzica creată la Putna este o muzică de tip bizantin, asemenea celei creată și cîntată la Constantinopol și la Atos. Pătrunderea unor cîntări de Ioan Kukuzeles și Xenos Korones în manuscrisele putnene dovedește o dată mai mult legătura cu muzica bizantină.

3. Din cîntările preluate de la alți melurgi, se constată evitarea salturilor prea mari, ceea ce s-ar putea explica prin preferința limbii române pentru intervalele mai mici, după cum rezultă din cercetările întreprinse în domeniul folclorului. Ambitusul cîntărilor depășește adesea octava, unele atingînd chiar tredecima, ceea ce dovedește arta psaltilor putneni.

Problema cercetării trăsăturilor proprii ale cîntării de la Putna este în curs, iar rezolvarea ei va necesita, desigur, muncă de cercetare comparativă intensă.

Cele șase manuscrise putnene conțin cîntări de la Vecernie: Anixandare, Fericit bărbatul, Prochimene; Utrenie: Polielee, Slave — de la Litie și de la Laudele mai tuturor praznicelor și sfinților mai mari —; de la cele trei Liturghii — a Sfîntului Ioan Gură de Aur, a Sfîntului Vasile cel Mare și Liturgia darurilor mai înainte sfințite: Aliluia, Trisaghion, Heruvice, Axioane, Chinonice⁴⁶, etc. Cu puține excepții, aceste cîntări aparțin stilurilor stihiraric și, mai ales, papadic, folosind melisme bogate, cratimi etc.

Dăm două creații muzicale de la Putna, care aparțin unor psalți români: a) slava Sfîntului Ioan cel Nou, al cărui text ar fi fost creat — după cum susțin unii — de Grigore Țablac, iar muzica de Evstatie protopsaltul⁴⁷; și b) Chinonicul de la Vecernia de miercuri, creație a lui Domentian Vlahuț (*Exemplele 2 și 3*).

În afară de această școală muzicală, secolul al XVI-lea aduce poporului român începerea traducerii cărților bisericești în limba română. Difuzarea cărților în limba românească va duce însă treptat mai întii la înlocuirea limbii slavone din cult, apoi și a celei grecești cu începere din primele decenii ale secolului al XVIII-lea. Din cîte se știe, prima slujbă în întregime în limba românească a avut loc în anul 1710⁴⁸.

45. Al. Piru, *Literatura română veche*, Editura pentru literatură, București, 1961, p. 523.

46. Gh. Ciobanu, *Național și universal în folclorul românesc*, în «Revista de etnografie și folclor», București, XV (1968), nr. 2, p. 107—109; Idem, *Le rapport entre melodie et texte dans la musique roumaine*, comunicare prezentată la Colocviul Internațional «Die Musik und das Wort», Brno, 1969 (în curs de apariție). O variantă românească, puțin lărgită, se află în curs de apariție în «Studii și cercetări de istoria artei».

47. R. Pava, *Cartea de cîntece a lui Evstatie de la Putna*, în «Studii și materiale de istoria medie», vol. II, 1962, p. 354, atribuie paternitatea asupra melodiei, fără nici un temei, tot lui Grigore Țablac.

48. Nifon Mitropolitul, *Tipic bisericesc*, București, 1851, s. VIII.

Dar pătrunderea limbii românești în Biserică nu a însemnat în măsură egală și pătrunderea cîntării în aceeași limbă, mai ales în minăstiri și în bisericile catedrale. Există mărturii că pe la mijlocul secolului al XVII-lea se cînta la 6 strană grecește, iar la cealaltă slavonește⁴⁹. Din aceeași vreme, Paul de Alep — care a însoțit pe Macarie, patriarhul Antiohiei, în călătoria acestuia în Țările Române — relatează că, la slujba Învierii anului 1653, canonul s-a cîntat la Tirgoviște, capitala Țării Românești, «pe psaltichie» atît în limba greacă cit și în limba românească⁵⁰. Pînă în prezent nu s-a aflat însă nici un manuscris muzical cu text românesc, care să fi fost scris în secolul al XVII-lea.

Sfîrșitul acestui secol cunoaște o nouă perioadă de înflorire culturală și artistică sub domnia lui Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești. În acest nou climat, cînd curentul de impunere a limbii românești în Biserică atinge pînă la punctul său culminant, apare la București o adevărată școală muzicală, care va dăinui pînă către sfîrșitul secolului. Semnalul apariției acestei școli îl formează *Psaltichia românească* scrisă de Ieromonahul Filotei sin Agăi Jipei, în anul 1713. Manuscrisul conține cîntări ale mai tuturor slujbelor bisericești. Analizate cu atenție din punct de vedere muzical, se constată existența următoarelor categorii: a) Cîntări în care s-a păstrat întocmai linia melodică cu care circula versiunea grecească a textului; b) Cîntări în care linia melodică este ușor adaptată la prozodia și topica limbii românești; c) Prescurtări ale unor cîntări mai vechi pentru a corespunde necesităților slujbei bisericești românești, poate și vremurilor; d) Creații proprii.

Din «Dedicația» către Constantin Brîncoveanu, aflăm că Filotei, deși cunoștea cîntările bisericești, gregoriene și ruse, a preferat ehurile grecești, în care a «tălmăcit» și a «așezat» el cîntările. Într-adevăr, cu puține excepții, cîntările cuprinse în manuscrisul său se conformează canoanelor ehurilor bizantine. *Canonul Floriilor* — Canonul Duminicii Stîlpărilor — este creația lui Filotei care se abate cel mai mult de la aceste canoane⁵¹. Cercetările întreprinse pînă acum duc la concluzia că melodia acestui canon nu mai circulă la nici un alt popor, o dovadă în plus că aparține lui Filotei. Iată primul irmos al Canonului⁵² (*Exemplul 4: Canonul Floriilor*).

Cadențele perfecte și finale pe *la* și imperfecte pe *sol* și pe *si bemol* dovedesc că nu este vorba de un glas IV obișnuit⁵³; iar cursivitatea melodiei, caracterul său silabic și ritmul, apropiate de cele din folclor, amintesc de vechile colinde românești. De altfel, influența muzicii populare asupra cîntării bisericești românești se face simțită în *Canonul Bunevestiri* încă din secolul al XVII-lea, după cum remarcă I. D. Petrescu⁵⁴. Deși ambele canoane sînt în glasul al IV-lea, diferența structurală dintre ele este netă, după cum se poate constata comparînd irmosul dat mai înainte cu irmosul din *Canonul Bunevestiri*⁵⁵ (*Exemplul 5*).

49. Demetriu Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, București, 1875, p. 170.

50. M. Gr. Poslušnicu, *Istoria muzicii la Români*, București, 1928, p. 68.

51. Gh. Ciobanu, *Originea Canonului Stîlpărilor alcătuit de dascălul Șarban*, în «Mitropolia Olteniei», XXII (1970), nr. 5—6, p. 778—787.

52. Preotul I. P. Petrescu a publicat transcrierea întregului canon în ultima sa lucrare apărută: *Etudes de paléographie musicale byzantine*, Bucarest, 1967, p. 144—147.

53. O structură similară prezintă Condacul Bobotezei, «Arătat-te-ai astăzi», — (I. Popescu-Pasărea, *Podobiele, Troparele Învierii și alte cîntări din Triod și Penticostar*, București, 1904, p. 73), discutat de I. D. Petrescu în lucrarea sa «Condacul Nașterii Domnului», op. cit., nota 14, p. 38—40, comparativ cu Condacul Nașterii, «Fecioara astăzi».

54. Pr. I. D. Petrescu, *Etudes de paléographie musicale...*, p. 130.

55. *Ibidem*, p. 125.

Melodia este, după cadențe și structură, în glasul al IV-lea, forma *Leghetos*, cum se cîntă de obicei canoanele în psaltichia actuală. Compararea acestor două melodii între ele, apoi cu altele mai vechi⁵⁶, ridică problema interesantă a evoluției muzicii psaltice, începută cel mai târziu în secolul al XVII-lea — există indicii și păreri că această evoluție a avut loc permanent⁵⁷ — și continuată în ritm tot mai susținut în secolul al XVIII-lea. Dacă există cîntări care s-au transmis aproape neschimbate din secolul al XI-lea pînă în al XVIII-lea — iar lucrarea ultimă a Pr. I. D. Petrescu demonstrează clar acest lucru — alte lucrări evidențiază tocmai evoluția acestei muzici. Vom reveni însă asupra acestei probleme — singura, de altfel, care poate lămuri deosebirea dintre cîntarea psaltică actuală și cea din Transilvania și din Banat — ceva mai departe. Deocamdată să revenim la școala muzicală din București.

Activitatea acestei școli s-a desfășurat în tot cuprinsul secolului al XVIII-lea, continuîndu-se apoi — prin Macarie Ieromonahul și prin Anton Pann — în secolul al XIX-lea. Dovada certă ne-o fac manuscrisele muzicale rămase⁵⁸. Dintre psaltii care au acționat mai intens, și de la care ne-au rămas manuscrise, merită să menționăm îndeosebi pe Ioan sin Radului Duma Brașovean⁵⁹, Sărban Protopsaltul⁶⁰, Constantin vitori psalt⁶¹ și Naum Râmniceanu⁶². Activitatea acestora, ca și a altora de la care

56. Să se compare, de pildă, cu Canonul Bunevestiri, din ms. E II, din biblioteca minăstirii Grottaferrata, transcris de asemenea de Pr. I. D. Petrescu (*Études...*, p. 125—130).

57. După cum remarcă foarte just Miloš Velimirović (*The influence of the byzantine Chant on the Music of the slavie countries*, Oxford, 1966, p. 18 passim), diferența dintre cîntările aflate în manuscrisele bizantine din alte biblioteci din sud-estul Europei și din Occident nu poate fi explicată decît prin continua evoluție a muzicii bizantine.

58. Gh. Ciohanu, *Manuscrisele psaltice românești din secolul al XVIII-lea*, în «Glasul Bisericii», XXVI (1967), nr. 11—12, p. 1119—1122. Ulterior s-au mai descoperit tot la biblioteca Academiei R. S. România manuscrise românești din același secol, iar despre existența altora știm din ceea ce spune Macarie Ieromonahul (*Irmologhion sau Catavasiu musicescu*), Viena 1823, p. IV) și Anton Pann (*Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești, sau Gramatica melodică*, București, 1845, p. XXIX).

59. Vezi Biblioteca Academiei, R. S. România, Ms. rom. 4305. Este unul din manuscrisele muzicale cel mai frumos scrise. Nu are trecute semnele temporale. Despre autor se știe că era din Brașov, fiu al lui Radu Duma, fost «gociman» (epitrop) al Bisericii Sfîntul Nicolae din Șchei, și că a fost dascăl al acestei biserici între anii 1751—1774. Manuscrisul muzical, intitulat — ca și al lui Filothei — *Psaltichia românească*, este scris în București, în 1751, unde se afla probabil la învățătură (Alex. Lepădatu, *Doi cărturari brașoveni din sec. XVIII, Ioan și Radu Duma*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXIX (1915), nr. 9, p. 952—966).

60. V. Biblioteca Academiei R. S. România, Ms. rom. nr. 3735. Nu se cunoaște mai nimic despre viața lui, nici cînd s-a născut și nici cînd a murit. Singurul lucru ce se cunoaște este că trăia prin anul 1735 (Constantin Litzica, *Catalogul manuscriselor grecești*, București, 1909, p. 214; Preotul Niculae M. Popescu, *Macarie Psaltul. La o sută de ani de la moartea lui (f 1836—1936)*, București, 1936, p. 11).

61. V. Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. nr. 2219. Ca și în cazul lui Sărban Protopsaltul, nu deținem date din viața lui. Tot ceea ce știm este că a fost al doilea psalt al episcopiei Buzăului, apoi — dacă va fi același — protopsalt la București și profesor al lui Macarie Ieromonahul.

62. De la Naum Râmniceanu a rămas manuscrisul nr. 3210, Biblioteca Academiei R. S. România, intitulat: *Inceputul cu Dumnezeu cel sfînt al semnelor, meșteșugului psaltichiei, al glasurilor celor suitoare și celor pogoritoare, ale trupurilor și al duhurilor și a toată darea îndemînă și urmarea, care s-au alcătuit într-însa de cei vechi și noi făcători, cari după vremuri s-au drătat*. Manuscrisul a fost scris pe la 1788. Fiind un om cu preocupări multiple, au rămas mai multe date despre el, așa încît viața și activitatea lui ne sînt mai bine cunoscute. Se știe că părinții lui erau de pe la Jina, Sibiu, că aceștia au fugit din cauza persecuțiilor religioase, stabilindu-se la Corbii Muscelului, unde Naum s-a născut în anul 1764. A murit prin anul 1839. Important este că între anii 1788 și 1891 — cel puțin — a stat pe la minăstirile

ne-au rămas manuscrise dar al căror nume nu-l știm, privește atât «traducerile» din grecește cât și creațiile proprii pe texte românești. Pentru motive pe care le vom vedea îndată, nu a fost posibil să se ajungă la o muzică proprie românească, diferită de a grecilor. Două sînt cauzele evoluției muzicii noastre psaltice în strînsă legătură cu cea grecească, și anume: a) Credința vremii aceleia că nu numai textele și melodiile sînt insuflate de Duhul Sfînt⁶³; b) Opoziția inversunată a grecilor din Principate⁶⁴, care dispuneau de influență mare.

După cum se știe, cu începere din anul 1711, în Moldova, și din 1716 în Țara Românească, sultanul a numit, pînă în anul 1821, ca domnitori ai Țărilor Românești oameni de încredere ai săi, aleși dintre grecii din Fanar. Acești domni veneau totdeauna în țară însoțiți de numeroși alți greci, printre care — după spusa lui Nicolae Filimon — «o mulțime de cîntăreți de sarai și bisericești»⁶⁵.

Pentru muzica bisericească din Moldova și din Muntenia, această perioadă de peste un secol, a însemnat impunerea gustului pentru muzica grecească, adoptarea în cele din urmă a acestei muzici, așa cum rezultase ea în urma procesului evolutiv și cum a fost fixată prin «reforma» din 1814. La aceasta a contribuit, după cum se înțelege, și prezența în Țările Românești — pentru un timp mai scurt sau mai lung — a unor psalți și protopsalți constantinopolitani de prestigiu, cum au fost: Anastasie Rapsaniotul, Agapie Paliernul, Dionisie Fotino, Grigore Lampadarul, coautor al «reformei» — Petru Vizantie, Petru Efesiu etc.

Cu toate acestea, activitatea depusă de psalții români menționați mai înainte a impus treptat o mai strînsă legătură între text și melodie, unele trăsături românești, ca și o manieră proprie de execuție. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea întâlnim specificat la unele cîntări: «vlahică»⁶⁶. Macarie Ieromonahul afirmă că printre acuzațiile aduse de greci psalților români era și aceea că ei «cîntă vlahica»⁶⁷; iar Anton Pann se referă de mai multe ori, în scrierile sale, la «ifosul vechi românesc» și afirmă că «muzica bisericească de mult și-a dobîndit caracterul național»⁶⁸. Toate acestea sînt — după cum se înțelege — rezultatul activității psalților și protopsalților români care au activat pînă în pragul secolului al XIX-lea.

Psalților din Țara Românească trebuie alăturați cei din Moldova, în primul rînd Iosif Monahul, care a creat o adevărată școală muzicală la Mînăstirea Neamț, continuată de Visarion Monahul, pînă către mijlocul secolului al XIX-lea. Manuscrisele aflate în bibliotecile mînăstirilor moldovenești: Neamț, Secu, Agapia, Văratec etc.

Hodoș-Bodrog și Lipova, pe unde va fi cîntat, probabil, și psaltic. Pentru viața și activitatea lui să se vadă: Constantin Erbiceanu, *Viața și activitatea literară a Protosinghelului Naum Râmnicianu*, Academia Română, Discursuri de recepție, XXII, București, 1900.

63. Macarie Ieromonahul afirmă, de pildă, că «Sfinții Părinți ... cu toate că erau împodobiiți cu toate învățăturile și înțelepciunea cea din afară, iar pînă n-au primit descoperiri dumnezeiești și darul Prea Sfîntului Duh întru simțire, nimic n-au făcut» (Macarie Ieromonahul, *op. cit.*, p. VII). Iar despre melodii, afirma: «... Ca unele ce de la Prea Sfîntul Duh sînt insuflate, cu toată evlavia și dreapta socoteală se cade să se lucreze alcătuirea acestora și cu nestrămutare să se parodosească, ca precum pînă acum cu darul lui Dumnezeu, nestrămutate s-au păzit și de acum și pînă în veci să se păstreze» (*Ibidem*, p. V).

64. Gh. Ciobanu, *Anton Pann și «românirea» cîntărilor bisericești*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1155—1156.

65. N. Filimon, *Lăutarii și Compozițiunile lor*, în «Buciumul», București, II (1864), nr. 11, nov. 21/3 dec., citat după G. Breazu, *Patrimul Carmen*, Scrisul Românesc, Craiova (1941), p. 294.

66. Gh. Ciobanu, *Manuscrisele Psaltice...*, p. 1131.

67. Macarie Ieromonahul, *op. cit.*, p. X.

68. Anton Pann, *Bazul teoretic și practic...*, p. XXXVIII.

sînt grăitoare în acest sens. Meritul mare al lui Iosif Monahul și al urmașilor săi este că au pus accent, mai mare decît contemporanii lor, pe cîntările irmologice «syntomon» — adică «scurte», concise, silabice —, nu «argon», sau «pe mare» cum s-a spus în românește.

În anul 1814 s-a definitivat «reforma» muzicii psaltice⁶⁹, rod al ostenețelor multor psalți, puse în practică de Hrisant din Madit, de Grigore Lampadarul și de Hurmuz Ghiorghiu din Halchi, cunoscut mai apoi sub denumirea de Hurmuz Hartofilax. Notația nouă și sistematizarea glasurilor au început să fie predate într-o școală ce a fost înființată în anul 1815 la Constantinopol. În 1816 sosește la București Petru Efesiul. Aici el deschide imediat școală de muzică în care predă «noua sistemă». În anul 1820, el reușește să publice aici primele cărți de muzică psaltică⁷⁰. La școala deschisă de Petru Efesiul au învățat doi dintre marii psalți români din secolul trecut, la care ne vom referi.

În anul 1821 a avut loc răscoala lui Tudor Vladimirescu, al cărei caracter a fost nu numai politic, ci și social. Urmarea imediată a acestei răscoale a fost înlocuirea domnitorilor greci cu domnitori pămînteni, act plin de consecințe dintre cele mai importante pentru poporul român. Acum începe declinul rapid al influenței grecești, se dezvoltă în ritm tot mai susținut cultura românească.

În ceea ce privește domeniul muzicii bisericești, muzica grecească fusese definitiv adoptată în Țara Românească și în Moldova. Așa se explică de ce primele tipărituri românești în acest domeniu — scoase de Macarie Ieromonahul⁷¹ — conțin în

69. Se afirmă în general că «reforma» ar fi constat din : a) stabilirea ritmului cîntărilor ; b) sistematizarea glasurilor ; c) înlocuirea prin monosilabe a numirilor polisilabe ale treptelor, și d) înlăturarea unora dintre semne (N. M. Popescu, *Viața și activitatea dascălului de cîntări — Macarie Ieromonahul*, București, 1908, p. 13—14). Acestor puncte trebuie adăugată neapărat selectarea anumitor forme de cîntare. Acest punct va rezulta mai clar din cele ce vom spune în capitolul privitor la muzica de biserică din Transilvania și din Banat. În ceea ce privește data acestei reforme, bizantinologii occidentali (printre care Egon Wellesz, *A History of Byzantine Music and Hymnography*, Second Edition, Oxford, 1962, p. 6) o fixează luîndu-se după anul apariției lucrării lui Hrisant : *Εισαγωγή εἰς τὸ θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς* (Paris, 1821). Se știe însă precis că în anul 1815 exista o școală la Constantinopol, în care se preda această reformă, că în anul 1818 Caragea Vodă numea trei epitropi care să se îngrijească de propășirea acestei «școli de muzică ce s-au întocmit acum în Țarigrad» (N. M. Popescu, *op. cit.*, p. 15), și că Petru Efesiul, care sosește în București în anul 1816 (A. Pann, *Bazul teoretic și practic*, p. XXXII) se «desăvîrșise» în această notație nouă la Constantinopol.

70. *Νέον Ἀναστασιματάριον... Ἐκδοθὲν σπουδῇ μὲν ἐπιπόνῳ τοῦ μουσικολογιώτατου κυρίου Πέτρου τοῦ Ἐφεσίου... Ἐν τῷ τοῦ Βουκορεστίου νεοσυστάτω τυπογραφείῳ — 1820; — Συντάξιμον Δοξατάριον τοῦ ἀοιδίμου Πέτρου λαμπαδαρίου τοῦ πελοποννησίου... Ἐν τῷ τοῦ Βουκορεστίου τυπογραφείῳ, 1820.*

71. Macarie Ieromonahul (1770—1836) a publicat : *Theoreticonu sau Privire cuprinzătoare a meșteșugului musicicii bisericești, după așezămîntul sistimii cei noao*, Viena, 1823 ; *Anastasiataru bisericesc, după așezămîntul sistimii cei noao*, Viena, 1823 ; *Irmologhion sau Catavasieru musicesc*, Viena, 1823 ; *Tomul al doilea al Anthologiei, după așezămîntul sistimii cei noao musicitei bisericești*, București, 1827. În ceea ce privește activitatea mai largă desfășurată de el, să se vadă : N. M. Popescu, *op. cit.* ; Preotul Nicolae M. Popescu, *Macarie Psaltul. La o sută de ani de la moartea lui († 1836—1936)*, București, 1936 ; C. Erbiceanu, *Dedicția lui Macarie Cîntărețul către Mitropolitul Grigorie*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXII (1908), nr. 1, p. 37—43 ; Diac. Nic. M. Popescu, *Știri noi despre Macarie Ieromonahul, dascălul de cîntări și directorul tipografiei din Mînăstirea Căldărușani*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXIX (1915), nr. 9, p. 967—968 ; nr. 10 (1916), 1101—1109 ; Nifon N. Ploesteanu, *Carte de muzică bisericească, pe psaltic și pe note liniare pentru trei voci*, București, 1902, p. 54—59 ; Mihail Gr. Poslušnicu, *Istoria muzicii la Români*, București, (1928), p. 28, 34.

primul rînd traduceri din cîntările grecești, mai ales din creațiile lui Petru Lampadarie. Din vechiul «caracter românesc» al cîntărilor bisericești — care nu poate fi conceput în afara influenței folclorului — nu s-a preluat, după cît se pare, mai nimic. Ne putem face totuși o idee clară despre ce înseamnă acest «caracter» după *Irmosul Nașterii Domnului*, consemnat la sfîrșitul secolului trecut, după «cum se cînta în vechime»⁷² (Exemplul 6).

Ritmul dinamic și sfîrșitul pe treapta a patra — cum vom întîlni în multe variante din Transilvania — amintesc de numeroase colinde cu ritm similar și cu finala pe aceeași treaptă. Experiența secolului al XVIII-lea nu s-a pierdut totuși, mai ales în ceea ce privește adaptarea liniei melodice la prozodia și topica textului românesc. Macarie Ieromonahul nu face, într-adevăr, o simplă schimbare a textului grecesc cu cel românesc, ci adaptează melodia la muzicalitatea limbii române. Așa se face că linia melodică este curgătoare la Macarie, fără salturi mari. Am putea spune că elementul pe care-l ia în seamă în primul rînd — fără să-i devină rob, totuși —, este sistemul de cadențe, nu linia melodică, pe care el o mînuiește după cerințele textului românesc. Atunci cînd conținutul textului o cere — lucru ce va deveni mai clar și mai frecvent la Anton Pann — Macarie părăsește sistemul cadencial, oprindu-se pe trepte mai înalte sau mai grave decît cele obișnuite, după cum ideea este de înălțare sau pogorîre.

Cu toate calitățile indiscutabile, melodiile lui Macarie nu au rezistat timpului, nici cele din *Anastasimatar* și nici cele din *Irmologhion* — cu excepția irmosului cîntării sau pesnei a noua a Canoanelor praznicale, care servesc drept axion și astăzi — din cauza ornamentației bogate care le face greoaie⁷³. Este demn de remarcat faptul că Macarie și-a tipărit cele trei cărți apărute la Viena: *Teoreticonul*, *Anastasimatarul* și *Irmologhionul*, în cite 3200 de exemplare fiecare, cite o mie de exemplare pentru Țara Românească, pentru Moldova și pentru Transilvania. Se vede de aici că Macarie concepea actul său cultural ca un act ce interesa pe toți românii, indiferent de țara în care trăiau. Vom vedea în ce măsură tipăriturile sale au influențat sau nu muzica transilvană.

Anton Pann își desfășoară munca de «românire»⁷⁴ a cîntărilor bisericești concoctent cu Macarie Ieromonahul. Rezultatele muncii acestuia sînt mai bogate decît ale lui Macarie, în primul rînd datorită faptului că, trăind mai mult în secolul al XIX-lea, a parcurs vremuri mai prielnice artei pe care o servea, dar și talentului și simțului său de adaptare la gustul oamenilor în mijlocul cărora trăia. Munca depusă în domeniul muzicii bisericești s-a soldat cu tipărirea a patrusprezece cărți — fără a mai lua în considerare numărul volumelor și mai ales retipărirea — dintre care două sînt lucrurile, iar celelalte cuprind cîntări necesare stranei⁷⁵.

⁷² Ioan Zmeu, *Utrener și Liturghier*, Buzău, 1892, p. 98.

⁷³ De reținut că în secolul al XIX-lea *Anastasimatarul* lui Macarie a avut circulația cea mai mare după cum se poate deduce lesne din retipărirea lui: *Gramatica, Anastasimatarul și Irmologhionul de cîntări bisericești*, Buzău, 1856; N. Ionescu și I. B. Sburan, *Gramatica, Anastasimatarul și Irmologhionul de cîntări bisericești*. Acum retipărite întocmai după cele tipărite în Episcopia Buzăului în anul 1856, Buzău, 1875? Neagu Ionescu și Nae Severeanu, *Anastasimatarul, Irmologhionul și Gramatica muzicii bisericești*, București, 1897. În toate aceste publicații se reproduce *Anastasimatarul* lui Macarie.

⁷⁴ Așa este termenul termenului «românirea», să se vadă: Gh. Ciobanu, *Anton Pann și «românirea» cîntărilor bisericești*, p. 1154—1160.

⁷⁵ Anton Pann (1797—1854) a publicat: *Noul Doxastar*, prefăcut în românește după modelul vechi al Nord, Dionisie Fotino și dat la lumină pe acest mod nou, tomul I, București,

Numeroase melodii publicate de Anton Pann — uneori chiar cărți întregi — sînt «traduceri» din grecește. Asemenea lui Macarie, uneori chiar cu rezultate mai bune, Pann nu respectă linia melodică grecească decît în mare, adaptîndu-o muzicalității limbii române. Din introducerea la Bazul teoretic, dar și din felul în care a tradus și a compus, se vede clar că Anton Pann a dispus de o concepție estetică clară. Considerînd că muzica este un limbaj prin mijlocirea căruia omul poate comunica trăirile sale, Anton Pann leagă strîns linia melodică de conținutul textului. Această concepție l-a împins însă uneori la depășirea canoanelor glasurilor, la salturi prea mari, din care cauză cîntările lui — mai ales cele papadice, dar și *Doxastarul* — nu s-au putut impune, cu toate că el a îndepărtat «figurile externe», cum se exprimă, adică maniera ornamentală și modulațiile tipic orientale care pătruseseră și în cîntarea bisericească, datorită acelor «cîntece exterioare» (ἄσματα ἑξωτερικά), de origine greco-turco-perso-arabe, atît de îndrăgite în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul celui următor.

Spre deosebire de Macarie Ieromonahul, Anton Pann a adoptat, pentru catavasiile forma «syntomon», ceea ce a făcut ca această categorie de cîntări să fie în uz pînă astăzi⁷⁶. Ritmul, linia melodică curgătoare și stîlul silabic au făcut pe unii să afirme despre aceste catavasiile că ar fi «cam lumești»⁷⁷. Cercetarea comparată dovedește însă că absolut toți care i-au urmat n-au făcut decît să aducă modificări neînsemnate melodiilor sale. Prin *Anastasimatarul* său «prescurtat», Anton Pann servește de model și în ceea ce privește cîntările stihirice, linia melodică mai simplă și renunțarea la melismele prea ample impunîndu-se pînă astăzi.

Pe scurt, s-ar putea concretiza meritele lui Anton Pann astfel: A impus cîntarea în limba română prin publicarea tuturor cîntărilor necesare diferitelor slujbe bisericești⁷⁸; a realizat o strînsă concordanță între text și melodie; a trasat linia de dezvoltare ulterioară a muzicii psaltice românești⁷⁹.

1841; Tom. II și III, București, 1853; *Bazul teoretic și practic al muzicii bisericești sau Grammatica melodică*, București 1846; *Epitaful sau Slujba înmormîntării Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, București, 1846; *Heruvicho-Chinonicar*, tom. I, București, 1846; Tom. II și III, București, 1847; *Prescurtare din Bazul muzicii bisericești și din Anastasimatar*, București, 1847; *Rînduiala sfintei și dumnezeieștei Liturghii*, București, 1847; *Paresimier*, București, 1847; *Privighier*, București, 1848; *Antiioane ce se cîntă la ecteniile serii, dimineții și ale Sfintei Liturghii*, București, 1854; *Noul Anastasimatar*, tradus și compus după sistema cea veche a Serdarului Dionisie Fotino, București, 1854; *La Sfînta Liturghie a Marelui Vasilie*, București, 1854; *La sfînta Liturghie a lui Ioan Gură de Aur*, București, 1854. De reținut că, cu excepția primului volum al *Noului Doxastar*, toate celelalte publicații au apărut «Intru a sa tipografie».

Pentru cunoașterea vieții și a activității lui Anton Pann, care a fost multiplă, să se vadă între altele: Ion Manole, *Anton Pann*, Editura pentru literatură și artă, București, 1954; Gh. Ciobanu, *Anton Pann, Cîntece de lume*, transcrise din psaltică în notația modernă, cu un studiu introductiv, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1955; Diac. Prof. Gh. I. Moisescu, *O sută de ani de la moartea lui Anton Pann, 1854—1954*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIII (1955), p. 1—2, p. 162—191.

76. În toate publicațiile semnalate la nota nr. 73, alături de *Anastasimatarul* lui Macarie Ieromonahul figurează Catavasiile lui Anton Pann. Nu numai atît. Catavasiile publicate, în mai multe ediții, de I. Popescu-Pasărea sînt de asemenea «de» sau «după» Anton Pann, cu foarte puține excepții.

77. Nicolae Severeanu, *Irmologhiono-Catavasier*, Buzău, 1901, Prefață.

78. Prin unele mînăstiri și biserici orășenești s-a cîntat grecește pînă în anul 1863 cînd, printr-o hotărîre de stat, s-a interzis folosirea aștei limbi decît cea românească în biserici (M. Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 16).

79. Pentru concepția și realizările muzicale ale lui Anton Pann, să se vadă: Gh. Ciobanu, *Anton Pann și «românirea» cîntărilor bisericești*.

Cea de a treia mare personalitate, din domeniul muzicii psaltice românești a secolului al XIX-lea, este Dimitrie Suceveanu, fost protopsalt al Mitropoliei Moldovei⁸⁰. Dacă *Anastasimatarul* și *Irmologhionul* au avut pentru aceleași motive soarta publicațiilor corespunzătoare ale lui Macarie Ieromonahul, *Idiomelarul* lui D. Suceveanu este o capodoperă indiscutabilă. Este adevărat că cea mai mare parte a cîntărilor are origine grecească, dar felul cum a știut el să pună de acord linia melodică cu textul, cursivitatea melodiilor, îndepărtarea a tot ce nu se potrivea cu gustul ascultătorilor români etc., au făcut ca această lucrare să nu poată fi depășită pînă astăzi.

Impunerea cîntării bisericești în limba română s-a făcut, bineînțeles, datorită și unei rețele de școli, al căror număr a crescut mereu pînă către 1850, în primul rînd prin înființarea unor seminarii pentru preoți. Aceste școli au făcut — folosind publicațiile lui Macarie Ieromonahul, Anton Pann și Dimitrie Suceveanu ca manuale didactice — ca muzica bisericească să se unifice în cele două țări românești, Țara Românească și Moldova, care s-au unit în anul 1859.

Tendința generală care s-a impus după Anton Pann — începînd mai ales cu Ștefan Popescu⁸¹ — a fost de o continuă simplificare, de căutare a unei melodii cit mai realizată din punct de vedere artistic, dar cu păstrarea trăsăturilor caracteristice ale glasurilor. Trebuie menționată de asemenea tendința de metrizare a melodiei, pe care unii o caută, iar alții o resping. Dintre ceilalți psalți care s-au impus prin creațiile lor merită să reținem îndeosebi pe Neagu Ionescu, Ioan Zmeu, Nicolae Severeanu și Ioan Popescu-Pasărea.

După această largă privire istorică, vom vedea în ce constă cîntarea psaltică românească. Menționăm, mai întii, că se mențin — întocmai ca la greci — cele trei categorii de melodii: stihirarice, irmologice și papadice.

Teoretic, se vorbește încă de cele trei genuri de scări, existente și în teoria muzicală a vechilor greci: diatonice, cromatice, și enarmonice, dar ultimul gen a fost total eliminat — în ceea ce privește natura intervalelor — în practică. Se mai simte însă în structura melodiilor, mai ales în glasul VII, construcția tetracordală, sau trifonică, proprie acestui gen.

În ceea ce privește genul cromatic, intervalele folosite sînt, atît în glasul II citit în VI, secunda mare, secunda mică și cea mărită. Se constată la unii cîntăreți tendința de a cînta mai sus, respectiv mai jos treptele interioare ale tetracordului cromatic, dar această tendință este pe cale de dispariție datorită educației muzicale formate în școală. De altfel, intonația «netemperată» mai poate fi întîlnită încă în folclorul românesc, ceea ce face ca unele intervale netemperate să fie întîlnite mai des, în anumite zone, și în practica dascălilor de biserică.

80. Dimitrie Suceveanu (1816—1898) a publicat: *Anastasimatarul bisericesc*, după așezămintul albatului cel nouo, Iași, 1848; *Irmologhion sau Căntăciunieru musicesc*, Iași, 1848; *Idiomelaru*, adică cîntare pe singur glasul, unit cu Doxastariu, Mînăstirea Neamț, I și II, 1856; III, 1857; *Prohodul Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos*, București, Tipografia cărților bisericești, 1896.

81. Ștefan Popescu (1824—1911) a publicat cîteva cărți de muzică psaltică (*Culegeri de cîntări bisericești*, 1860; *Manual de muzică bisericească*, 1875; *Anastasimatarul practico-teoretic prescurtat*, tipărit de I. Popescu-Pasărea în anul 1899 etc.). A introdus «tactul îndoit» în cîntare, echivalent cu măsura allabreve, făcînd prin aceasta începutul unei cîntări măsurate, uniforme ca ritm.

În predarea scârilor muzicale nu se vorbește de mobilitatea anumitor trepte⁸², dar în practică se întâlnește intonarea mai sus sau mai jos a unor trepte, mai ales la cadențe, sau când treptele în cauză sînt broderii, în primul rînd inferioare.

Cîntările papadice păstrează încă o mare libertate în ceea ce privește cadențările și modulațiile. De altfel, tocmai aceste cîntări sînt cele care au suferit influența muzicii orientale, pe cînd cele stihirice și irmologice s-au păstrat, în general, în afara acestei influențe. Pentru acest considerent, în cele ce vor urma nu ne vom referi de loc la cîntările papadice, ci doar la cele stihirice și irmologice.

Înainte de a aborda problema trăsăturilor specifice ale glasurilor, am vrea să remarcăm că numărul de opt glasuri, nu reprezintă nici pe departe varietatea muzicii psaltice, nici a celei de astăzi — așa cum se predă în școli — și nici a celei medievale. Abstracție făcînd de stilurile stihiric și irmologic — care cel puțin în glasurile I, II, IV, V, VI și VII reprezintă structuri modale și sisteme cadențiale diferite — în practica de astăzi, ca și în unele publicații de muzică psaltică apărute în secolul trecut și în prima jumătate a secolului nostru, întîlnim încă melodii care aparțin unor forme medievale părăsite, cel puțin teoretic. Pentru acest considerent sîntem nevoiți să comparăm succint glasurile actuale cu cele medievale, pe de o parte pentru a reieși mai clar evoluția pe care au suferit-o, iar pe de altă parte pentru a înțelege mai bine deosebirea față de cîntarea bisericească din Transilvania și Banat.

Glasul sau *ehul* nu e mod, sau ton, cum se afirmă prea adesea⁸³, și nici «formulă melodică»⁸⁴. El nu poate fi definit decît ținînd seama de toate elementele sale esențiale, care sînt: *scara muzicală*, *genul* căreia aparține aceasta, *sistemul cadențial* și — poate mai mult decît orice, în unele cazuri — *formulele melodice*. Glasul I stihiric și V irmologic nu se deosebesc prin scară, gen și sistem cadențial, ci numai prin caracterul ornamental (glasul I), sau silabic (glasul V) al formulilor. Rolul deosebit al acestora rezultă și mai clar comparînd troparele glasurilor VII și VIII, în care nesocotirea sau amestecarea formulilor melodice specifice duce — cum se spune — în «glasul al IX-lea». Pentru aceste considerente, vom schița la fiecare glas cîteva formule mai caracteristice. Legate de text, acestea primesc denumirea de *formule perfecte, imperfecte și finale*.

GLASUL I — folosește scara diatonică⁸⁵, cu bazul — cum se spune — sau tonică pe *re*¹. Ambitusul obișnuit este: *do-la*¹, în cîntările stihirice; *re¹-do²*, în cîntările irmologice.

82. Doar în *Gramatica muzicii psaltice*, alcătuită de Preot Prof. Cr. Costea, Prof. I. Croitoru și Prof. N. Lungu (București, 1951) putem întîlni indicații în acest sens.

83. Vezi A. Gastoué, *Introduction à la palaeographie musicale byzantine*, Catalogue des. MSS. de musique byzantine, Paris, 1907, p. 15—16; Jacques Chailley, *L'impromptu des medes*, Paris, f. a., p. 68—69. La p. 5—6, Chailley vorbește de «mode formulaires», termen mai adecvat, dar la pagina 68—69 vorbește de ehurile bizantine ca de moduri obișnuite; *Encyclopedie de la musique*, t. I, fasc. 11, Paris, 1958, p. 684.

84. Indicarea treptelor care încheie formulele cadențiale se face prin denumirea obișnuită a acestora; iar deosebirea lor ca funcție se va face: a) Prin simpla indicare a treptei, în cazul formulilor melodice cu caracter imperfect; b) Prin redarea cu majuscule drepte a cadențelor perfecte; și c) Prin redarea cu majuscule cursive a cadențelor finale. Cînd aceeași treaptă îndeplinește funcții diferite, se repetă. Ex. *Re¹, RE¹, RE¹*.

85. Indicăm ambitusul obișnuit fiecărei forme a glasurilor și nu indicăm o scară generală, pentru că muzica psaltică nu folosește moduri în sensul teoriei muzicale, după cum spuneam.

Finala este totdeauna pe re^1 , spre deosebire de perioada medievală, când putea fi pe re^1 sau pe la^1 , iar *dominanta*⁸⁶ se află pe la^1 în stihiraric, pe sol^1 în irmologic.

1. *Forma stihirică*. — Cadențe : la^1 , re^1 , RE^1 , RE^1 .

Formulele melodice⁸⁷ cele mai obișnuite sînt : (*Exemplul 7, A, B*). Ca formulă de cadență perfectă se folosesc cele de la B bc. În afară de formulele menționate, mai există o formulă premergătoare celei finale, care se termină pe sol^1 ; iar conținutul textului impune, uneori, folosirea unei cadențe perfecte în la (B d), și imperfectă în si sau sol (A f.g.).

2. *Forma irmologică*. — Cadențe : sol^1 , RE^1 , RE^1 .

Formule melodice frecvente : (*Exemplul 8 A, B, C*).

În publicațiile secolului trecut întîlnim unele cîntări în glasul I «tetrafon» (tetrafonos)⁸⁸, care încep și sfîrșesc pe la^1 , făcînd cadențe pe treptele : re^1 , do^2 , la^1 , la^1 . Este, desigur, o rămășiță a ehului I medieval, care nu s-a mai păstrat însă decît în cîntările papadice. Anton Pann trece la glasul I, sub denumirea de *Protovaris*⁸⁹, ceea ce alții numesc *Varis*⁹⁰.

Glasul I irmologic se prezintă frecvent în publicațiile secolului trecut sub forma «argon» sau «pe mare». *Irmologhionul* lui Macarie Ieromonahul, ca și al lui D. Suceveanu, sînt în întregime în această formă. În timpul de față nu o mai întîlnim însă decît în Axioanele praznicale, care nu sînt decît irmosul cîntării a IX-a din Catavasiile publicate de Macarie.

GLASUL II — folosește scara cromatică proprie, asemănătoare totuși, în practica psaltilor români, cu cea a glasului VI, de care se deosebește însă prin *finală* și — după cum spune teoria — prin construirea *difonică*, adică bazată pe înlînțuirea de terțe. Plasarea cadențelor la distanță de terță, unele față de altele, justifică oarecum structura difonică a scării.

Ambitusul general se întinde de la do^1 la do^2 , cu următoarea ordine a treptelor : do , re bemol, mi , fa , sol , la bemol, si , do ; dar ambitusul obișnuit este cuprins între mi^1 - do^2 , cu finala pe sol^1 . Cînd melodia atinge, în coborîre, treapta re^1 , aceasta este intonată diatonic; iar cînd cadentează pe do^1 , schimbă scara în cromatică glasului VI, prin punerea finalei (do) pe la^1 . În acest caz, re^1 este intonat bemol.

1. *Forma stihirică*. — Cadențe : sol^1 , mi^1 , si^1 , SOL^1 , mi^1 , SOL^1 .

Formule melodice : (*Exemplul 9 A, B, C*).

86. Noțiunea de *dominantă* nu trebuie luată în sensul teoriei tonale, pentru că după cum se va vedea rareori se află plasată la distanța de cvintă perfectă față de «tonică», ci în acela de treaptă care domină în cîntare, în jurul căreia revine mai tot timpul melodia.

87. În timpul de față, bizantinologii occidentali pun tot mai mult accentul pe formulele melodice (vezi Egon Wellesz, *A History of byzantine Music and Hymnography*, Second Edition, Oxford, 1962, p. 325 ș.u.). La noi, Ioan Popescu-Pasărea (*Principii de muzică bisericească-orientală (psaltică)*, București, 1901) explică glasurile, pornind de la formulele melodice, încă la începutul secolului nostru, cînd preocupările pentru descifrarea muzicii bizantine nu începuseră în Occident.

88. În tetrafonos, sau «roată» (τροχός) scara la naștere din înlînțuirea de pentacoarde identice. Acest sistem se întîlnește în primul rînd în glasurile I și VI.

89. Anton Pann, *Bazul teoretic*, p. 97.

90. I. Popescu-Pasărea, *Principii de muzică bisericească orientală (psaltică)*, București, 1942, p. 40; Preot Prof. Gr. Costea, Prof. I. Croitoru și Prof. N. Lungu, *op. cit.*, p. 127. Aceste forme nu pot fi totuși confundate, cu alt mai mult cu cît varisul poate fi întîlnit — cel puțin în publicațiile de muzică psaltică apărute la noi — doar în cîntările papadice, pe cînd protovarisul se întîlnește și în cîntări irmologice, făcînd cadențe pe treptele : re^1 , fa^1 , ca în glasul I stihiraric, de unde și denumirea de protovaris — si, si. Să se vadă de pildă : I. Popescu-Pasărea, *Liturghierul de strană*, București, 1925, p. 6—7.

2. *Forma irmologică*. — Cunoaște două variante: a) Care folosește scara glasului al VI-lea⁹¹. Astfel se cîntă Stihovna⁹², Antifoanele, Canoanele, Feririle; b) Care folosește scara proprie a glasului II: Troparele, Condacele și Sedelnele sau Șezindele. Cadențele perfecte și finale sînt identice⁹³.

a) Cadențe: sol^1 , RE^1 , RE^1 . Formule melodice: (*Exemplul 10 A, B, C*).

b) Cadențe: sol^1 , mi^1 , SOL^1 . Formule melodice: (*Exemplul 11 A, B, C*).

În afară de aceste forme, și de cea papadică, glasul al II-lea mai folosește — ce-i drept, foarte puțin — sfîrșitul pe treapta sol de jos (Anton Pann, *Irmologhiu*: *Catavasiere*, *op. cit.*, p. 157). Nu numai atît, ci Anton Pann vorbește de o formă diatonică a glasului II, denumită *leghetos* (Bazul teoretic., *op. cit.*, p. 104). La toți ceilalți teoreticieni, ca și în practică, această formă *leghetos* aparține glasului IV. De altfel, în practică nici chiar Anton Pann nu o folosește la glasul II, ci tot la glasul IV⁹⁴.

GLASUL III — după teorie, folosește o scară enarmonică⁹⁵. În realitate, acest glas folosește o continuă împletire între un mod de tip major și relativul său minor. Ambitusul este: re^1-re^2 cu finala totdeauna pe fa^1 .

1. *Forma stihirică* are cadențe: la^1 , RE^1 , FA^1 . Cînd conținutul textului o cere, se folosesc cadențe perfecte pe la^1 (B.d)⁹⁶ și do (B.c). Formule melodice: (*Exemplul 12 A, B, C*).

2. *Forma irmologică* are cadențe, ca și la forma stihirică: la^1 , RE^1 , FA^1 . Formule melodice: (*Exemplul 13 A, B, C*).

Podobia «Fecioara astăzi», care nu este decît Condacul Nașterii Domnului, păstrează unele trăsături ale vechiului eh medieval, cum dovedesc cadențele imperfecte pe re^1 , perfecte și finale pe do ⁹⁷.

În perioada medievală — chiar și postmedievală, pînă în secolul al XVIII-lea — se întîlnesc cîntări în glasul III care sfîrșesc pe do^1 sau pe si , alături de cele în fa^1 . Cu excepția Condacului «Fecioara astăzi», de care am amintit, asemenea finale nu ni s-au mai transmis în psaltichia actuală⁹⁸.

91. Tot în scara glasului VI se mai cîntă, la glasul II, podobia sau prosomia «Casa Efratului», cum scrie I. Popescu-Pasărea (*Podobiile, Troparele învierii și alte cîntări din Triod și Pentecostar*, București, 1904, p. 6). Același nume propriu apare la A. Pann sub forma *Efrata* (*Irmologhiu, Catavasier*, 117), iar la I. D. Petrescu, *Evfrantha* (Condacul Nașterii Domnului, «*Ἡ παρθένος σήμερον*», București, 1940, p. 10).

92. La Macarie Ieromonahul (*Anastasimateriu bisericesc...*, p. 44–47), Stihovna se găsește în scara glasului II. La toți ceilalți însă, începînd cu A. Pann, întîlnim glasul VI.

93. Cînd treapta mi^1 nu coboară la re^1 , sau este doar brodarea inferioară a treptei fa^1 , se intonează aproape diatonic. Am marcat acest lucru printr-o săgeată cu virful în sus, pusă deasupra treptei respective.

94. Vezi: Anton Pann, *Prescurtare din Bazul muzicii bisericești* p. 35–44; Idem, *Noul Anastasimatar*, p. 36–71.

95. Genul enarmonic folosește în teoria psaltică — așa cum se folosea și la vechii greci — sferturi de ton. În practică, în timpul de față scara glasului III folosește aceleași intervale ca și scara majoră, cu care se aseamănă, numai că are o structură tetracordală (trifonică). Și aceasta însă tot teoretic.

96. Această formulă este împrumutată din glasul V. În perioada medievală se afirmă că glasul III este mijlocușul — glasul cu care se întrepătrunde — cel de al V-lea (cf. Le père J. D. Petresco), *Les idiomes et le Canon de l'Office de Noël* (D'après des manuscrits grecs des XI-e, XII-e, XIII-e et XIV-e s.) Paris, Librairie orientaliste Paul Geuthner, 1932, p. 16).

97. I. D. Petrescu, *Condacul Nașterii ...*, p. 28.

98. Afară de faptul dacă nu considerăm cîntările papadice — la care finala fa^1 este trasformată în do^1 cu ajutorul ftoralei, transformîndu-se astfel sistemul de construire a scării — ca sfîrșind în do^1 . Doxologia a treia din *Irmologhiu-Catavasier* a lui Anton Pann (p. 161) nu este moștenire a vechilor forme medievale, bizantine, ci mai mult ca sigur o formă

GLASUL IV — cu toate cadențele perfecte în re^1 , păstrează, în general, același caracter major ca în evul mediu. Dacă înainte vreme termina în primul rînd pe sol^1 , apoi pe do^1 și numai ceva mai târziu pe mi^1 , în timpul de față glasul IV psaltic termină de regulă pe mi^1 ⁹⁹. Ambitusul este de la do^1 la do^2 , cu folosirea mai slabă totuși a lui do^1 .

1. *Forma stihirică* are cadențe: mi^1 , sol^1 , SOL^1 , RE^1 , MI^1 . Unele formule de cadență perfectă în sol^1 sînt comune cu ale glasului VIII, iar unele dintre cele în re^1 se întîlnesc și în glasul I. Formule melodice: (*Exemplul 14 A, B, C*).

2. *Forma irmologică* are, ca și glasul II, două variante: a) Forma leghetos — numită astfel după scara leghetos pe care o folosește, și care este un mod frigid, cu ambitusul obișnuit de la mi^1 la do^2 , dar uneori cuprinde și treptele do^1 și re^1 — în care se cîntă: Stilhoavna, Antifoanele, Canoanele și multe Podobii, Fericirile. b) Forma care folosește scara cromatică a glasului II. În felul acesta se cîntă Troparele, Candacele, Sedelele — cînd nu se indică o podobie cu altă scară muzicală — și unele Podobii.

a) Cadențe: sol^1 , mi^1 , mai rare re^1 , MI^1 , MI^1 . Formule melodice: (*Exemplul 15 A, B, C*).

b) Cadențe: sol^1 , MI^1 , MI^1 . Formule melodice: (*Exemplul 16 A, B, C*).

Ca abateri de la categoriile și scările muzicale de mai sus, menționăm că Podobia «Spăimintatu-s-a Iosif» se cîntă în scara glasului VI, avînd finala pe sol^1 , iar «Arăta-te-ai astăzi lumii», care se aseamănă ca structură melodică și cadențială cu «Fecioara astăzi», are finala pe do^1 ¹⁰⁰. În fine, Anton Pann transformă uneori scara diatonică leghetos într-o scară cromatică, prin folosirea ftoralei ϕ (mustaar), care se scîrte, în general pe sol^1 și cromatizează un pentacord descendent: sol - fa diez- mi - re diez- do ¹⁰¹.

GLASUL V — folosește ca și glasul I — al cărui lăturaș sau plagal este — o scară diatonică de tip minor. Ambitusul se întinde de la re^1 la re^2 , uneori atîngînd chiar pe mi^2 . Tonica este re^1 în cîntările stihirice și la^1 în cele irmologice.

1. *Forma stihirică* are cadențe: la^1 , sol^1 , do^2 (rar), RE^1 , LA^1 , SOL^1 . Formule melodice: (*Exemplul 17 A, B, C*).

2. *Forma irmologică* are tonica pe la^1 pe care pentru a se cînta regulat mi^1 natural, iar fa^1 diez cînd este broderie inferioară a lui sol^1 — îl transformă în re^1 , ca intonație și scară, cu ajutorul ftoralei re ($=\pi\alpha\phi$). Ambitusul obișnuit se întinde de la do ($= sol$) pînă la la^1 ($= mi^2$), lărgit în jos cu una sau două trepte. Cadențe: fa^1 , re^1 , RE^1 , RE^1 . Formule melodice: (*Exemplul 18 A, B, C*).

mai tîrzie, care își are originea — ca scară enarmonică agem — în influența perso-arabă. Aceeași origină trebuie să aibă Troparul care se cîntă după Doxologie (*Irmologhiu-Catavaster*, p. 145), care are indicația: $\text{||}ra4zo^9$, deci coboară de la treapta fa^1 ($= ga$) la si bemol (zo agem.) De această influență n-a scăpat nici Macarie Ieromonahul — care se ridică cu vehemență împotriva ei (vezi *Irmologhiu...*, p. VII) — după cum dovedește, între altele, Axionul «armonicesc — agem asiran», glas III $ra\phi$ publicat în tomul al doilea al *Antologiei*, p. 358.

99. Anton Pann mai transmite totuși o Doxologie — în afară de cîntările papadice care se mențin pînă astăzi cu finala în sol^1 — care sîrșește pe sol^1 . Cu același final în sol^1 ni s-au transmis Catavasiile Stîlpărilor, care nu sînt decît cele create de Filothei sin Agăi Jipei (v. Gh. Ciobanu, *Originea Canonului Stîlpărilor*, p. 778—787).

100. Anton Pann, *Irmologhiu-Catavaster*, p. 128. I. Popescu-Pasărea (*Podobiile, Troparele Invierții...*, p. 22) înseamnă astfel: «Eh. IV $\text{||}ra4zo^9$ deci cîntă de la sol^1 ca și de la re^1 , sîrșînd însă pe do^1 . Nepotriviri în a indica glasul sînt multe în publicațiile psaltice.

101. Anton Pann, *Rînduiala sfîntei și dumnezeieștei Liturghii*, p. 21—24; Idem, *Privighiar*, p. 72—78. Pentru ftoraua mustaar, să se vadă *Bazul teoretic...*, p. 136—137.

Glasul V mai are o formă irmologică aparte, puțin folosită, care are următoarele caracteristici: a) Ambitusul scării: re^1-re^2 ; b) Cadențe: la^1 , sol^1 , LA^1 , LA^1 . Înainte de cadența finală, melodia atinge treapta re^1 . Uneori pot exista chiar cadente imperfecte pe această treaptă. În această formă se cîntă: Stihurile de la Vecernie («Pune, Doamne...») ¹⁰²; Evloghitariile sau Binecuvîntările Învierii ¹⁰³, Starea I a Prohodului ¹⁰⁴, Podobia «Bucură-te, cămara...» ¹⁰⁵, un Axion ¹⁰⁶.

Din cîteva formule melodice specifice acestei forme irmologice a glasului V: (Exemplul 19 A, B, C).

GLASUL VI — folosește, pentru forma stihirică, scara cromatică proprie, care are trei forme: a) Scara dublă cromatică, cu secunde mărite între treptele 2—3 și 6—7; b) Scara alcătuită din două teracorduri înlănțuite, dintre care primul cromatic, iar al doilea dorian; c) Scara alcătuită din înlănțuirea unui pentacord cromatic, cu secunda mărită între aceleași trepte a 2-a și a 3-a, ca în a și b cu un tetracord dorian. În decursul melodiei, cele trei forme se amestecă deseori.

Pentru cîntările irmologice, glasul al VI-lea folosește, după cum vom vedea, alt scara proprie, cît și scara glasului al II-lea.

1. *Forma stihirică.* — Ambitusul obișnuit: re^1-re^2 , lărgit uneori în jos cu o treaptă. Cadențe: sol^1 , la^1 , RE^1 , SOL^1 (rar) RE^1 . Formule melodice: (Exemplul 20 A, B, C).

2. *Forma irmologică.* — Cele mai numeroase cîntări ale acestei forme: Stihovna, Troparul, Condacul, Sedelnele, Canonul, Fericirile, Podobiile folosesc scara glasului II. Numărul cîntărilor irmologice care folosesc scara cromatică proprie glasului al VI-lea este cu totul redus: Stihurile de la «Doamne, strigat-am...», cîteva Doxologii ¹⁰⁷ și alte cîteva cîntări mai puțin importante.

a) Varianta care folosește scara glasului II. Deosebirea față de cîntările cores-punzătoare ale glasului II, care folosesc aceeași scară, sînt: lărgirea ambitusului prin includerea treptei re^1 ; insistența mai mare pe treapta *la bemol*, fără să facă totuși cadente pe aceasta; sfîrșitul pe mi^1 . Cu excepția formulei finale, celelalte sînt aproape identice cu ale glasului II, așa încît nu le mai dăm. Prezentăm însă formula finală: (Exemplul 21).

b) Ambitusul, cadențele și formele melodice sînt aceleași folosite și de către cîntările glasului II care întrebunțează scara glasului VI (vezi exemplul nr. 10).

102. Cel care publică stihurile în această formă este Macarie Ieromonahul (*Anastasimataru...*, p. 136—139), de la care a intrat în practică. În aceleași stihiri, publicate de Anton Pann (vezi *Prescurtare... din Anastasimatar*, p. 73, și *Noul Anastasimatar*, p. 145—148), predominant forma irmologică obișnuită, dar există unele inflexiuni care amintesc de forma folosită de Macarie.

103. Anton Pann, *Privighier*, p. 260—264. Aceste Evloghitarii sînt după Petru Lampadarie, deci s-au transmis și grecilor.

104. Aceeași formă se întilnește în toate Prohoadele apărute. În manuscrisul lui Filothei sin Agăi Jipei (Biblioteca Academiei R. S. România, ms. rom. nr. 61, f. 25 r) melodia sfîrșește pe sol^1 , dar în rest se păstrează aceeași structură (vezi și I. D. Petrescu, *Laudele îngropării Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Christos*, București, f.a.). Același lucru se poate spune despre varianta publicată de Macarie Ieromonahul în *Irmologhionul* său (p. 184).

105. Această podobie prezintă cadențe mai variate, dar aparține aceleiași forme. De reținut că la Macarie (*Irmologhion*, p. 200—201), finala este, ca și în cazul Prohodului, pe sol^1 .

106. Nifon N. Ploșteanu, *Carte de muzică bisericească*, București, 1902, p. 138.

107. Anton Pann, *Irmologhiu-Catavasier*, p. 175, 215; I. Popescu-Pasărea, *Catavasier, ce cuprinde Catavasile de peste tot anul, Svetelnele și Voscresnele invierii, precum și Doxologiile (mici și mari) pe 8 glasuri*, București, 1908, p. 102; N. Ionescu, *Buchet muzical*, Buzău, 1881, p. 79.

În afară de acestea, mai există însă o categorie de cîntări irmologice — puține la număr — care folosesc tot scara cromatică a glasului VI, dar care prin finala lor pe sol^1 ne amintesc de forma *Nenano* a glasului sau eului VI medieval. Ambitusul este de o octavă re^1-re^2 . Cadențele se fac pe treptele și b^1 , la^1 , re^2 , RE^1 , SOL^1 .¹⁰⁸

Cîteva formule melodice mai obișnuite: (*Exemplul 22 A,B,C*).

GLASUL VII. — După teorie, folosește scara enarmonică, dar în practică aceasta este o scară de tip major. Ca și la glasul III, deosebirea dintre cîntările stihirice și irmologice constă doar în caracterul ornamentat sau silabic al formulilor melodice, structura scării, ambitusul și sistemul cadențial fiind aceleași.

1. *Forma stihirică* are cadențe: sol^1 , re^1 (rar), FA^1 , DO^1 (cerută de conținutul textului), FA^1 . Formule melodice: (*Exemplul 23 A,B,C*).

2. *Forma irmologică* are cadențe: sol^1 , re^1 , fa^1 , fa^1 . Formule melodice: (*Exemplul 24 A, B, C*).

Din vechiul *eh varis* — după teorie un loeric, în practică avînd însă unele trepte mobile — s-au transmis în publicațiile secolului trecut multe cîntări¹⁰⁹. Astăzi rar mai pot fi întîlnite melodii în această formă.

În afară de acestea, mai pot fi întîlnite unele cîntări în glasul VII, cu tonica în *si bemol*, denumite *agem așiran* din cauza ftoralei *agem* (g)¹¹⁰.

GLASUL VIII — folosește o gamă naturală de tip major, în care treapta a șaptea se cîntă coborîtă ori de cîte ori nu urcă la a opta, iar treapta a doua este cîntată de unii mai sus ori de cîte ori este broderie inferioară a treptei a treia. Același lucru se întîmplă cu treapta a patra cînd este broderie a celei de a cincea.

Ambitusul obișnuit este de la do^1 la do^2 . O parte a cîntărilor irmologice prezintă — după cum vom vedea — o altă formă modală, cu structura diferită.

1. *Forma stihirică* are cadențe: sol^1 , mi^1 , SOL^1 , DO^1 , DO^1 . Formule melodice: (*Exemplul 25 A, B, C*).

2. *Forma irmologică* cunoaște două variante: a) Care folosește aceeași scară ca formă stihirică. În acest fel se cîntă: Stihovna, Antifoanele, Fericitările etc.; b) În care tonica se stabilește la o cvartă superioară, deci pe fa^1 . În această scară se cîntă Troparele, Condacele, Sedelnele cînd nu se indică Asemănîndă sau Pomodie.

a) Cadențe: sol^1 , mi^1 , re^1 , DO^1 , DO^1 . Formule melodice: (*Exemplul 26 A, B, C*).

b) Cadențe: sol^1 , FA^1 , FA^1 . Formule melodice: (*Exemplul 27 A, B, C*).

În perioada postmedievală¹¹¹, existau cîntări care sfîrșeau intens, adică pe terța bazului scării sau a tonicii, în speță pe *mi*. Podobia «O prea slăvită minune» are un asemenea sfîrșit intens. Cîteva formule melodice specifice acestei podobii: (*Exemplul 28*).

108. Să se vadă: Anton Pann, *Irmologhiu-Catavasier*, p. 219; Idem, *Rînduiala sfintei și dumnezeieștii Liturghii*, p. 73; Nifon Ploșteanu, *op. cit.*, p. 133. În aceeași publicație se află un *Axlon*, de Ștefan Popescu, tot în glasul VI, care începe în registrul înalt, iar în coborîre pune pe treapta la^1 ftorala lui $\Delta_1(p)$, dîndu-ne o scară dublă cromatică, cu secunde mărite, între treptele 3-4 și 6-7. Este așa-numita «gamă țigănească», frecvent întîlnită în secolul trecut în ceca ce cîntau lăutarii (Gh. Ciobanu, *Despre așa-numita gamă țigănească*, în «Revista de folclor», IV (1959), nr. 1-8, p. 125-146).

109. Este interesant că, de unde teoretic Anton Pann trece *Protovarislul* la glasul I (*Bazul teoretic*, p. 97), practic îl trece la glasul VII (*Irmologhiu-Catavasier*, p. 179 și 229). Aceasta se poate înțelege doar ca o revenire asupra celor afirmate anterior.

110. V. Anton Pann, *Privighier*, p. 358. Asupra înțelesului denumirii *agem așiran*, să se vadă L. A. Bourgault Ducoudray, *Études sur la musique ecclésiastique grecque*, Paris, 1877, p. 122.

111. Vezi J. D. Petresco, *Études de paléographie musicale byzantine...*, p. 152.

Psalmul 102: «Binecuvîntează suflete al meu pe Domnul», cu care încep cîntările liturghiei¹¹², prezintă de asemenea o formă aparte, înrudită cu aceea a unor cîntări medievale și postmedievale¹¹³. Cadențele se fac pe treptele *re^t*, *miⁱ*, *sol*, *la*, *DO¹*, *DO¹*. Cîteva formule caracteristice: (*Exemplul 29 A, B, C*).

Aceasta este situația glasurilor sau ehurilor bisericești practicate în Moldova, Muntenia, Dobrogea și Oltenia. Prezentîndu-le pe rînd, am atras atenția asupra unor forme mai puțin uzitate, dar care provin din perioada medievală sau postmedievală. În timpul de față, aceste forme sînt ca și dispărute din practica psalților români. Sînt deosebit de importanțe însă, pentru că ne vor înlesni înțelegerea mai bună a muzicii bisericești practicată în Transilvania și în Banat.

III. — Muzica bisericească în Transilvania și Banat

Ocuparea Transilvaniei de către maghiari — definitivată în secolele al XI-lea— al XII-lea¹¹⁴ — a găsit pe români ținînd, ca rit religios, de Bizanț, și folosind slavona ca limbă de cult. Pe parcursul istoriei, populația română de aici — majoritară din totdeauna — nu a fost recunoscută ca națiune politică, iar religia ei ortodoxă a fost doar tolerată. Din punct de vedere administrativ bisericesc, românii din aceste provincii au ținut pînă în secolul al XV-lea de ierarhia catolică din Ungaria¹¹⁵. Cu toate acestea, ei s-au menținut ca ortodocși datorită în mare măsură autonomiei locale a feudalilor¹¹⁶, ca și a contactului permanent — cel puțin a zonelor limitrofe — cu Țara Românească și cu Moldova. Pentru a doua jumătate a secolului al XV-lea, se semnalează existența — pentru scurt timp — a două episcopii ortodoxe, la Vlad și la Feleac¹¹⁷. Ulterior, în strînsă dependență de raporturile politice dintre principii transilvăneni și domnitorii țărilor române, au mai apărut și dispărut episcopii. Doar Episcopia de Alba Iulia s-a bucurat de o dăinuire în timp mai mare (1570—1698). În fine, în anul 1783 ia ființă Episcopia de Sibiu, ridicată în anul 1796 la rang de mitropolie și pusă sub jurisdicția patriarhului sîrb din Carloviț.

În atari condiții, este greu de urmărit evoluția muzicii bisericești din aceste provincii. De existența acesteia, ca și de originea ei bizantină, nu ne putem îndoi însă, cu atît mai mult cu cît au existat numeroase mînăstiri ortodoxe, unele datate încă din secolul al XI-lea¹¹⁸, care au stat în legătură permanentă cu cele din țările române și din sudul Dunării — inclusiv cu Bizanțul¹¹⁹ — unde s-a practicat continuu muzica bizantină. Despre acest lucru ne vorbesc clar manuscrisele muzicale care au circulat la popoarele ortodoxe din Balcani pînă în secolul al XVIII-lea inclusiv. Nu

112. Anton Pann, *Rînduiala sfintei și dumnezezești Liturghii*, p. 1—5. Alte cîntări care aparțin aceleiași forme: Podobile: «Porunca cea cu taină» și «Apărătoarei Doamne» (I. Popescu-Pasărea, *Podobile...*, p. 87—88) «Doamne, de n-am avea pe sfinții Tăi rugători» (I. Zmeu, *Utreancier și Liturghier*, Buzău, 1892, p. 166).

113. J. D. Petresco, *Etudes de paléographie ...*, p. 652—655, îndeosebi varianta a treia (Ms. C. 41).

114. *Istoria României*, vol. II, p. 73.

115. *Istoria literaturii române*, București, 1954, vol. I, p. 233.

116. P. P. Panaitescu, *Introducere în istoria culturii românești*, p. 233.

117. *Istoria României*, vol. II, p. 690; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 333.

118. *Istoria României*, vol. II, p. 681.

119. D. Russo, *Studii istorice greco-române*, Opere postume, tom. II, București, 1939, p. 520.

pot exista dubii că pînă în secolul al XVIII-lea s-au folosit și în Transilvania asemenea manuscrise¹²⁰, cel puțin prin minăstirile ortodoxe care de-abia în a doua jumătate a acestui secol au fost desființate¹²¹. O dovadă în plus o avem în faptul că aceeași muzică bizantină, mai apoi doar de origine bizantină, a circulat și la ortodocșii din Polonia, după cum s-a menționat mai înainte și cum ne dovedesc unele publicații rusești mai recente¹²². La menținerea circulației muzicii bizantine în Transilvania și Banat au contribuit, bineînțeles, mai ales contactele cu țările române. Dintre aceste contacte, menționăm :

a) Stăpînirea cu feude, de către domnitori ai țărilor române, a unor ținuturi de peste munți, ca : Banatul-Severinului, Almașul, Făgărașul, cetățile Ciceu și Cetatea de Ballă etc.¹²³ ;

b) Existența unor proprietăți ale unor domnitori ai Țării Românești în sudul Transilvaniei, unde au zidit biserici și minăstiri¹²⁴ ;

c) Tipăriturile de cărți bisericești care circulau la absolut toți românii. Este de presupus că odată cu acestea circula și felul de a cînta, cu atît mai mult cu cît difuzarea se făcea, în primul rînd, prin călugări.

d) Mulți episcopi transilvăneni au fost sfințiți în țările române, unii chiar au fost originari de aici¹²⁵. Aceștia primeau regulat ajutor, nu numai moral ci și material, din Țara Românească și din Moldova.

e) Mulți transilvăneni mergeau, pentru învățătură, în centrele culturale ale țărilor române¹²⁶ sau erau chemați profesori din aceste țări¹²⁷. Unii au devenit psalți renumiți, lăsîndu-ne creații și manuscrise valoroase, cum au fost Ioan sin Radului

120. La secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei R. S. România, ca și la Biblioteca Universității din Cluj, există numeroase manuscrise psaltice, unele datînd din secolul al XVII-lea, altele din al XVIII-lea, iar altele de la începutul secolului al XIX-lea. Circulația unora dintre aceste manuscrise din Transilvania este atestată, în mod indiscutabil, de însemnările existente pe ele. Existența celor de la începutul secolului al XIX-lea evedențiază, în mod categoric, continuarea legăturilor cîntărilor transilvănene cu cele din Moldova și Țara Românească, chiar dacă aceste legături nu au mai fost la fel de strînse ca în trecut.

121. St. Meteș, *Minăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. XIX ; Diac. Ion G. Popescu, *Învățămintul muzical în Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 1044, nota 156.

122. Obihodă *notnago pênija oupotrebitel'nihă țerkovnihă rospevă*, Cast'pérvaia, Moskva, 1909 ; Ieromonahă Emanuilă-Evchenii, Is. Vorobkevičă, *Terkovnaia psaltihija ili pésnoslovă. Terkovnii napévi, nă (slavjanskuju, -russkuju greceskuju i bolgarskuju melodiju*, Lvovă, 1896. Colecțiile conțin fiecare cite trei variante muzicale ale cîntărilor bisericești : rusă, bulgară și grecească, toate cu text rusesc.

123. *Istoria României*, vol. II, p. 260, 538—539.

124. St. Meteș, *Relațiile bisericii românești ortodoxe din Ardeal cu Principatele Române în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, nr. 5.

125. Episcopul Eftimie, de la Alba Iulia (1571—1574), era venit, de exemplu, de la Neamț (v. G. Lecca, *Dicționar istoric-arheologic și geografic al României*, București, 1937, p. 15). De la înflăcărarea în 1570, și pînă în anul 1643, toți episcopii și mitropoliții de Alba Iulia au fost sfințiți de mitropolitul Țării Românești (G. Nedioglu, *Istoria literaturii române vechi și începuturile celei moderne*, ed. a IX-a, București, 1938, p. 30) ; *Istoria României*, vol. II, p. 539 ; M. Păcurariu, *Din istoria legăturilor bisericești ale Transilvaniei cu Moldova*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIV (1968), nr. 11—12, p. 644—651.

126. N. Iorga, *Istoria învățămintului românesc*, București, 1928, p. 114—115 ; St. Meteș, *Școlile de muzică și cîntare bisericească din Iași (1558) și București (1711—1823) și românii din Transilvania*, în «Mitropolia Ardealului», X (1965), nr. 7—8, p. 515.

127. *Istoria literaturii române*, vol. I, București, 1964, p. 343.

Duma Braşovan¹²⁸, Nicolae Paponea Sibianul¹²⁹, Gheorghe Căciulă¹³⁰, Gheorghe Ucenescu¹³¹ etc.

Cu toate aceste legături, se constată unele deosebiri pe care le vom vedea — atît între muzica bisericească din fostele ţări române şi cea din Transilvania, cît şi în felul de cîntare actual practicat în diferitele eparhii transilvănene. Cauza principală a acestei situaţii este unirea cu Roma, în 1701, a unei părţi a românilor din aceste ţinuturi româneşti. Pentru a atrage pe cît mai mulţi la unire — lucru care interesa în mod deosebit stăpînirea austro-ungară — pe de o parte s-a urmărit permanent întreruperea contactelor cu ţările române, iar pe de altă parte românii ortodocşi au fost puşi sub jurisdicţia Bisericii sîrbeşti¹³². Părţile sud-transilvănene — mai ales Braşovul şi împrejurimile — au păstrat totuşi legăturile cu Ţara Românească, aşa încît aici se cîntă şi în prezent ca la Bucureşti¹³³.

Banatul şi Crişana au stat în contact mai strîns cu sîrbii, la şcolile cărora se pregăteau preoţii¹³⁴; iar uniţii şi-au păstrat cît au putut mai bine muzica pe care o practicau în momentul unirii cu Roma. De altfel, păstrarea vechiului rit ortodox — deci şi a cîntării — a fost una din condiţiile acceptării acestei uniri. Acest lucru se poate vedea clar din următorul pasaj: «...într-acest chip ne unim şi ne mărturisim a fi mădularele sfintei catholiceşti bisearăci a Romei, cum pre noi şi remeşiţile noastre din obiceiul bisearăcii ortodoxe a Răsăritului să nu ne clintească. Cu toate ţăremeniile, sărbătorile, posturile, cum pînă acum, aşa şi de acum să fim slobozi a le ţine»¹³⁵.

128. Alex. Lăpădatu, *Doi cărturari braşoveni din secolul XVIII : Ioan şi Radu Duma...*

129. N. M. Popescu, *Viaţa şi activitatea dascălului de cîntări Macarie Ieromonahul...*, p. 38, nota 1; Diac. I. G. Popescu, *Învăţămîntul muzical...*, p. 1051—1057.

130. Despre Gheorghe Căciulă se ştie deocamdată prea puţin. A fost originar din Turcheş, lângă Braşov; în 1852 se află la Pietroşiţa, judeţul Dimboviţa, unde a deschis o şcoală. De la el au rămas cîteva manuscrise, în care se află multe creaţii proprii.

131. Gh. Alexe, *Un preţios manuscris Țsaltic : «Tractatu teoretico-practicu de musica ecclesiastica greco-orientală»*, în «Mitropolia Olteniei», VIII (1956), nr. 10—12, p. 688—696. Printre psalţii transilvăneni, Diac. I. G. Popescu, (*op. cit.*), p. 1055—1056) trece şi pe Naum Rîmniceanu. Din lucrarea din care-şi ia informaţiile (Constantin Erbiceanu, *Viaţa şi activitatea literară a Protosinghelului Naum Rîmniceanu*, Academia Română, Discursuri de recepţie, Bucureşti, 1900, p. 7) se vede clar că numai părinţii săi erau originari din Jina, Sibiu, el fiind născut în com. Corbi, actualmente în judeţul Argeş.

132. Se încercase şi mai înainte să atragă pe români la alte confesiuni — mai ales la luteranism şi la calvinism — dar niciodată nu s-a recurs la atîtea mijloace de constrîngere ca după unirea cu Roma. Punerea la îndemîna românilor a unor cărţi bisericeşti traduse în limba lor a fost un cîştig indiscutabil pentru aceştia, iar nu pentru confesiunile menţionate.

133. Aceasta se explică şi prin tradiţia culturală românească a Braşovului. Aici s-a deschis şcoală încă din anul 1495. În anul 1559 s-a introdus în această şcoală, pentru prima oară, limba română. Din prefaţa *Octoihului românesc*, tipărit în anul 1570, pe care o semnează diaicul Oprea, se vede clar că acesta era «meaşteriu şcoalleei rumâneşti de lângă beseareca Şcheailor şi dascăl mai mare ucenicilor cine învaţă pe dascăli, şi beseareci psaltu dentiiu» (Nicolae Sulică, *Cea mai veche şcoală românească din cuprinsul României întregite*, în *Omagiu lui Constantin Kirifescu*, Cartea Românească, Bucureşti, 1836, p. 745). Dacă la Braşov, în 1570, exista şcoală, la care «meşteriu», «dascăl mai mare» şi protopsalt era acel Oprea, trebuie să admitem că muzica se învaţa în mod temeinic. Neîndoielnic că la această şcoală nu învăţau numai «ucenici» din Braşov şi împrejurimi, ci şi din celelalte părţi ale Transilvaniei. Într-o şcoală ortodoxă, care trebuie să se fi aflat în contact strîns cu Ţara Românească, cum dovedesc strînsele legături economice (I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI, vol. I, 1445—1508*, Bucureşti, 1905), nu se poate să se fi predat şi învăţat decît aceeaşi muzică de origine bizantină.

134. Terentius Bugariu, *Sentinela cîntărilor bisericeşti-române*, Temesvar, 1908, p. VI.

135. Lucian Blaga, *Gîndirea Românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 28.

În felul acesta s-a ajuns la o serie de variante în cântarea bisericească din Transilvania și Banat, din care vom urmări — pornind de la anumite colecții — următoarele variante: Banatul¹³⁶, Aradul¹³⁷, Oradea¹³⁸ — care par mai strâns legate de muzica sârbească¹³⁹ — Blajul¹⁴⁰ și Sibiul¹⁴¹. Această ultimă variantă prezintă — după cum vom vedea — unele puncte comune cu muzica din fosta Țară Românească, dar și cu cea din Banat și Arad.

În afară de variantele menționate, vom mai avea în vedere încă una, apărută în partea de nord a vechii Moldove, datorită faptului că aceasta a fost înglobată, în anul 1775, în Imperiul austro-ungar. Izolarea de Moldova, tocmai într-o perioadă în care muzica psaltică greco-orientală era în plin progres evolutiv și se încerca stabilirea ei pe baze mai sigure, a dus la unele diferențe față de muzica din Moldova. Aceste diferențe sînt, totuși, mult mai mici decît vom constata între variantele transilvănene¹⁴².

În studiul nostru, vom avea în vedere — ca și în capitolul precedent numai cîntările stihirice și irmologice¹⁴³, care s-au păstrat și aici mult mai bine decît cele papadice.

136. *Cele opt glasuri, cu melodiile cum se cîntă în bisericile din Arhiepiscopia Timișoarei și a Caransebeșului*. Fără copertă. Este un manual multiplicat pentru necesitățile eparhiei. Pentru referiri, vom folosi prescurtarea: *Banat*; Terentius Bugariu, *Sentinela cîntărilor bisericești române*, Temesvar, 1908. Prescurtat: *Bugariu*.

137. Folosim două colecții: a) Trifon Lugojan, *Cîntări bisericești. Cele opt glasuri la Vecernie*, ediția a III-a, vol. I, partea I, Arad, 1929. Prescurtat: *Lugojan*; b) Atanasie Lipovan, *Cîntări bisericești pentru toate sărbătorile de peste an*, Arad, vol. I, 1944; vol. II, 1946. Referiri la: *Lipovan*.

138. *Cîntări bisericești pe cele opt versuri ale bisericii orientale, prescrise pentru Dieceza romano-unită din Oradea*, partea I — Vecernia, partea a II-a — Mînecatul, Oradea, 1928. Referiri la: *Oradea*.

139. Pînă în secolul al XVIII-lea, muzica bisericească și sârbească — de origină indiscutabil bizantină — s-a dezvoltat ca și cea românească, în strînsă legătură cu cea din Constantinopol și din Muntele Atos. În secolul al XVIII-lea a avut loc o evoluție mai rapidă a acestei muzici, datorită adoptării — sub episcopul Moise Petrovici (1677—1730) — a cârșilor de ritual ruse (Dimitrije Stefanovici, *Rapport complémentaire. Acts du XII-e Congrès International d'Etudes Byzantines*, Ochride, 10—16 sept. 1961, p. 380). Accentele lexicale și topica limbii ruse deosebindu-se de cele sârbește, melodia veche a trebuit să se modifice pentru a se adapta condițiilor noi. Odată cu cărțile a venit și muzica rusă, mai ales cea corală, spre care s-a îndreptat în bună măsură și gustul sîrbilor. La Carloviț s-a continuat însă vechea cîntare monodică, la care ne vom referi — pentru comparație — folosind colecția: St. St. Mokranjaț, *Srpsko narodna, trkveno pojanije, I, Osmoglasnik*, Beograd, 1922. Pentru referire: *Mokranjaț*.

140. Celestin Cherebețiu, *Cele opt versuri bisericești. Vecernie. În felul cum se cîntă la Blaj*, Cluj, 1930. Referiri la: *Blaj*.

141. Dimitrie Cunțanu, *Cîntări bisericești după melodiile celor opt glasuri*, ediția a IV-a, Sibiu, 1943. Referiri: *Cunțanu*.

142. Silvestru Morariu Andrieveci, *Psaltichia bisericească așediată în noapte muzicale*, Wien, 1879. Pentru referiri: *Morariu*.

143. Termenii: *stihiric*, *irmologic* și *îpădic*, care reprezintă stiluri distincte, nu sînt folosiți în Transilvania și în Banat. Aici se obișnuiesc, în general, denumirile: a) *însuși glasul*, b) *melodia stihovnei și melodia troparului* (T. Popovici, *Dicționar de muzică*, Nagyszehen, 1905, p. 60; D. Cunțanu, *op. cit.*, p. III); Silvestru Morariu (*op. cit.*, Prefață) spune: a) *legănat pe mare*, b) *curgătoriu*, în care cuprinde atât stihovna cit și troparul. Pentru că de fapt nu este decît o deosebire terminologică, nu și de esență, vom folosi denumirile din cap. II, deci: *stihiric*, pentru însuși glasul; *irmologic*, pentru melodia stihovnei și troparului.

Pentru simplificare, dar și pentru aprofundare, vom compara glasurile pe rînd¹⁴⁴, insistînd asupra deosebirilor dar și asemănărilor — cînd va fi cazul — atît față de muzica psaltică¹⁴⁵, precum și față de cea sirbească. Întocmai ca și în capitolul precedent, vom extrage formulele melodice cele mai caracteristice ale glasurilor¹⁴⁶.

GLASUL I. — 1. *Forma stihirică*. — Variantele Bugariu, Cunțanu și Morariu folosesc, ca scară muzicală de bază, un pentacord de timp doric medieval — la fel ca în muzica psaltică și la Mokranjaț — pe cînd variantele Banat, Lugojan, Oradea și Blaj folosesc un pentacord frigid, iar Lipovan ridică treapta a treia cu $\sharp/2$. La Bugariu, întocmai ca la Mokranjaț, treapta a doua este coborîtă spre cadentă. Ambitusul se lărgeste, de obicei, în jos cu una, cel mult cu două trepte, iar în sus — la variantele Blaj, Cunțanu și Morariu — cu o singură treaptă. Dominanta se află, în toate cazurile, pe treapta a treia, ca în psaltichie și la Mokranjaț.

Cadentele au loc pe treptele : fa^1 , RE^1 , RE^1 .

Formule melodice caracteristice : (*Exemplul 30 A, B, C*).

2. *Forma irmologică*. — Scările muzicale păstrează, în general, structura dorică sau frigidă din cîntările stihirice, cu excepția variantelor Bugariu, la care treapta a treia este constant diezată — deci scara prezintă caracter ionic — și Lipovan, la care treapta a treia se menție ridicată cu $\sharp/2$. În același timp, Oradea prezintă treapta a treia mai tot timpul ridicată, devenind naturală doar cînd linia melodică se îndreaptă spre treapta întâia a scării. Variantele : Banat, Bugariu și Lugojan folosesc cîte două cadente finale diferite : a) pe treapta re^1 , pentru cîntările din grupul Stihovnei; b) pe sol^1 pentru cîntările care au ca model Troparul. Oradea și Blaj sînt regulat pe sol^1 . Cînd melodia urcă, pentru a încheia pe treapta a patra, ordinea intervalelor este : *ton, ton, semiton*. Variantele Lipovan, Cunțanu și Morariu încheie, ca în psaltichie și Mokranjaț, pe treapta întâi.

Dominanta este absolut în toate variantele — ca și în psaltică și Mokranjaț — pe treapta a patra. Ambitusul este de septimă minoră, uneori atinge chiar octava.

Cadente : sol^1 , RE^1 , RE^1 , sau SOL^1 .

Formule melodice : (*Exemplul 31 A, B, C*).

Din formulele melodice date se poate constata că Bugariu în cîntările stihirice, iar Lipovan în ambele forme, introduc secunda mărită între treptele 2—3, ori de cîte ori melodia, avînd un profil descendent, străbate intervalul 4—VII¹⁴⁷. Originea aces-

144. Cu toate că publicațiile pe care le folosim sînt — cu excepția colecțiilor Cunțanu (ed. I, 1890) și Morariu —, posteroare anului 1900, notațiile sînt foarte schematice. Ceva mai mult, concepția autorului se face simțită, mai ales în ceea ce privește structura modală a glasurilor I, II și VI. În fine, încadrarea melodiilor în măsură se constată în mai toate variantele cercetate.

145. Prin «muzica psaltică» vom înțelege în continuare, ca și în capitolul precedent, muzica practică în părțile extracarpătice ale țării.

146. Intrucît înălțimea la care sînt scrise melodiile diferă de la colecție la colecție, le reducem pe toate — pentru a putea fi mai ușor comparate — la înălțimea glasurilor psaltice. Vom face excepție doar în cazul folosirii unor forme medievale, sau postmedievale, nemăintîlnite în prezent în psaltică. Din varianta Morariu — care este cea mai apropiată în muzica psaltică — vom prezenta formele melodiei numai la glasurile în care se îndepărtează de aceasta.

147. Conform unei practici îndătinată în prezent, am putea spune, folosim pentru trepte numărătoarea din următoarea scară muzicală :



tei secunde mărite în cîntările glasului I, ca și finala pe 4 — un sfîrșit asemănător am mai întîlnit în exemplul 6 — nu pot fi explicate decît ca o influență a cîntării populare asupra celei bisericești din partea de vest și sud-vest a țării. Merită să reținem că aceste caracteristici nu se întîlnesc în muzica psaltică, și nici la Mokranjaț, ceea ce pledează pentru originea lor populară.

GLASUL II. — Se deosebește net de glasul II psaltic prin caracterul scării sale, care este major în absolut toate variantele. Se constată totuși — peste această trăsătură comună — o diversitate de structură. Astfel, găsim :

— Scară cu caracter major-minor, deci cu terță mare și sextă mică : Banat, Bugariu și Lugojana ;

— Aceeași scară, avînd însă în plus treapta a doua ridicată cu $\#/2$ Lipovan ;

— O scară major-minoră, cu cadențe pe VI : Blaj și Cunțanu ;

— O scară frigidă : Morariu. Această variantă prezintă absolut aceeași structură melodică cu a glasului II, psaltic, dar cu treapta a patra (la) naturală ;

— Scară cu caracter eolic : Oradea.

Ambitusul de bază este de sextă minoră — excepție face doar Oradea, care folosește septima minoră — cu unele amplificări în jos cu una, rareori cu două trepte. Dominanta — ca și finala — este, în toate cazurile, pe treapta a 3-a.

Menționăm că pînă în secolul al XVIII-lea inclusiv, cîntările ehului II puteau termina pe do^1 , pe sol^1 — mai ales cu începere din secolul al XVI-lea și pe mi^1 ¹⁴⁸.

Cadențe : mi^1 , DO^1 , MI^1 , sau : sol^1 , MI^1 , SOL^1 .

Formule melodice : (Exemplul 32 A, B, C).

2. *Forma irmologică.* — Cuprinde, ca și în psaltichie, două variante : a) Care are ca model Stihovavna ; b) Troparul servește ca model.

a) Variantele : Banat, Lugojan, Lipovan, Oradea, Blaj și Cunțanu folosesc scara cromatică a glasului VI psaltic. La Lipovan, treapta a doua este coborîtă doar cu $b/2$ dar la ceilalți această treaptă se află la un semiton de prima. Ambitusul este, în general, de sextă minoră, cu lărgirea în jos, uneori cu una sau două trepte. Dominanta se află pe treapta a patra (sol^1).

La Bugariu și la Morariu — întocmai ca la Mokranjaț — se folosește un pentacord major, dar cu dominanta pe aceeași treaptă a patra, ca variantele precedente. În absolut toate variantele, finala este pe treapta întii.

Cadențe : 4, 1. 1.

Formule melodice : (Exemplul 33 A, B, C).

b) Ca structură modală, finală și cadențe, se aseamănă întocmai cu cîntările stihirarice. Doar ambitusul este ceva mai restrîns. Deosebirea între aceste cîntări și cele stihirarice constă în caracterul lor mai puțin ornamentat.

Formule melodice : (Exemplul 34 A, B, C).

GLASUL III. — Prezintă, în general, aceeași continuă împletire de major și minor întîlnită și în muzica psaltică.

Cu alte cuvinte, tonica va primi numărul 1, iar celelalte sunete se vor numerota : cu cifre arabe cele din dreapta, cu cifre romane cele din stînga tonicii, indiferent care fi va aceasta.

148. În transcrierile și publicațiile de melodii vechi existente, scara ehului II este transcrisă diatonic. Problema acestei diatonizări comportă discuții, cu atît mai mult cu cît creații în glasul II ale lui Ioan Cucuzel, transmise pînă astăzi, au indicat scara glasului II cromatic. Este foarte greu de presupus că această cromatizare s-a produs ulterior, fără să fi existat în epoca în care aceste cîntări au fost create.

1. *Cîntările stihirice*. — Ambitusul depășește de obicei octava. Finala se află pe fa^1 în variantele Bugariu, Blaj, Cunțanu și Morariu — întocmai ca în muzica psaltică și la Mokranjaț — toate celelalte cadențe fiind pe la^1 și pe re^1 . La variantele Banat, Lugojan, Lipovan și Oradea, nu se cadentează pe fa^1 , ci pe la^1 , do^1 , RE^1 , și LA^1 . La Cunțanu și Morariu întîlnim o formulă comună glasurilor III și V psaltice¹⁴⁹, ceea ce dovedește legătura dintre ele.

Formule melodice : (Exemplul 35).

2. *Cîntările irmologice* prezintă aceleași trăsături ca cele psaltice, excepție făcînd doar varianta Banat, care are — pentru Stîhoavnă și cîntările din grupul ei — pe finala re^1 în loc de fa^1 . Dintre celelalte variante, Lugojan, Lipovan și Oradea sîrșesc regulat pe la^1 , iar restul pe fa^1 . Celelalte cadențe sînt aceleași din cîntările stihirice.

Formule melodice : (Exemplul 36 A, B, C).

De remarcat că variantele Banat, Lugojan, Lipovan, Oradea, Blaj, și Cunțanu conservă cadențe pe do^1 , pe care nu le mai întîlnim în glasul III psaltic, dar le întîlnim în manuscrise pînă în secolul al XVIII-lea. Cadența pe do^1 se întîlnește și la Mokranjaț.

GLASUL IV. — 1. *Forma stihirică*. — Caracterul general al scării este major, cu finala pe mi^1 , cu excepția variantei Morariu care folosește un doric cu finala pe treapta a doua, sau — poate mai adecvat spus — scara Leghetos, cum folosește și Bugariu. Ambitusul predominant este cel de septimă minoră. Deși finala este comună, celelalte cadențe se prezintă destul de variat. Astfel, avem :

sol^1 , MI^1 , MI^1 : Banat, Lugojan ;

sol^1 , re^1 , MI^1 , MI^1 : Bugariu ;

sol^1 , do^1 , MI^1 , MI^1 : Lipovan ;

mi^1 , MI^1 , MI^1 : Oradea, Blaj, Cunțanu.

Formule melodice : (Exemplul 37 A, B, C).

În eful IV medieval, scara avea tot caracter major, iar alături de finalele pe do^1 sau sol^1 existau și pe mi^1 ¹⁵⁰.

2. *Forma irmologică*. — Cunoaște două modele ca și în muzica psaltică : a) Stîhoavna sau Antifonul ; b) Troparul.

a) Scările muzicale folosite sînt :

— Tetracord doric, cu finala pe 2 : Banat, Bugariu, Lugojan, Lipovan, Oradea, Cunțanu ;

— Pentacord major, cu finala pe 3 : Blaj ;

— Exacord major, lărgit în jos pînă la VI, pe care cadentează. Din cauza acestei cadențe, are multă asemănare cu glasul III irmologic.

Sistemul de cadențe este cel menționat la cîntările stihirice. Pentru varianta Morariu, cadențele sînt cele de la glasul III irmologic.

Formule melodice : (Exemplul 38 A, B, C).

b) Se folosesc aceleași scări și aceleași cadențe ca în forma corespunzătoare a glasului II. Deosebirea constă doar în unele formule melodice. Singur Morariu folosește un exacord major cu finala pe 3, pe cînd în glasul II folosea o scară cu caracter doric.

Formule melodice : (Exemplul 39 A, B, C).

149. Să se compare ex. 35 — Cunțanu (B.b.), cu 13 (B.d) și 17 (B.d).

150. Vezi J. D. Petresco, *Etudes de paléographie...*, p. 125—129, 131—139.

GLASUL V — 1. *Forma stihirică.* — Folosește, cu excepția variantei Banat, la care scara este un major-minor, o scară eolică, în care treptele 6 și 7 sînt uneori mobile. Cadentele sînt aceleași în absolut toate variantele: la^1 , so^1 , re^1 , la^1 . În cadrul acestei unități indiscutabile, apar unele particularități, dintre oare menționăm:

a) Tetracordul 5—8 este constant cromatic la Lipovan, iar la variantele Banat, Bugariu și Oradea, secunda mărită intervine cînd melodia străbate, coborînd, pentacordul 8—4. b) Varianta Banat vădește — datorită mai ales ritmului — o influență cultă indiscutabilă. În afară de aceasta, tetracordul inferior apare ca lărgirea pentacordului so^1-re^1 , dar cu finala pe la^1 . O asemenea structură se întilnește frecvent în folclorul bănățean.

Formule melodice: (*Exemplul 40 A, B, C*).

Între această formă și cea corespunzătoare a glasului V psaltic nu există nici o asemănare. Se aseamănă însă cu acea formă mai puțin utilizată astăzi, menționată la pagina 190 cel puțin ca scară și ca sistem cadențial. Aceeași structură se întilnește și la Mokranjaț.

2. *Forma irmologică.* Varietatea de scări este mai mare decît în stihiric. Astfel, întilnim: a) Tetracord doric, cu finala pe 2: Blaj; b) Pentacord doric, cu finala pe 2: Banat, Lugojan; c) Pentacord ionic, cu finala pe 2: Bugariu; d) Structură modală și cadente identice cu cele ale cîntărilor stihirice: Lipovan, Oradea; e) Scară și cadente identice celor din glasul V psaltic, forma corespunzătoare: Cunțanu, Morariu. În afară de acestea, la Bugariu și Oradea întilnim secunda mărită, ca în cîntările stihirice.

Formule melodice: (*Exemplul 41 A, B, C*).

Dacă pentru cîntările stihirice am putut afla o formă similară în cîntările medievale și post-medievale, sfîrșitul pe treapta a doua din variantele Banat, Bugariu, Lugojan și Blaj nu ni le putem explica decît prin influența folclorului din zonele respective.

GLASUL VI. — 1. *Forma stihirică.* — Deși scările întrebuintate sînt, în general cromatice — cu unele excepții, pe care le vom vedea —, nucleul sonor de bază diferă. Astfel, găsim:

a) Pentacord, cu secunda mărită între treptele 3—4, amplificat uneori în sus cu un tetracord doric, iar în jos cu o treaptă, rareori cu două: Banat, Bugariu, Lugojan, Lipovan, Oradea. În toate aceste variante, cadentele folosite sînt: 5, 2, 5. Cadența pe treapta a doua trădează în mod indiscutabil influența populară.

b) Exacord major, cu cadența pe treptele 1, 3, 1, 3: Blaj. Scara muzicală folosită, cadențele, ritmul, ca și unele formule melodice, trădează influența muzicii culte, în parte gregoriană. Aici se folosește și o variantă «pe grece» — despre care se spune că este «o a doua melodie mai puțin cîntată»¹⁵¹, care este identică cu cea din Banat, Oradea etc.

c) Eptacord major-minor, lărgit în jos cu o terță mică. Cadența: 4, 1, 1 — Morariu. Cadențele ca și unele formule melodice trădează originea psaltică a glasului. S-a înlocuit doar secunda minoră, dintre treptele 1—2, cu una majoră, desființîndu-se în felul acesta secunda mărită dintre treptele 2—3.

d) Varianta Cunțanu urmează de aproape glasul VI psaltic, cu singura deosebire că al doilea tetracord este totdeauna diatonic, iar finala se află pe treapta a patra.

Formule melodice: (*Exemplul 42 A, B, C*).

151. Celestin Cherebețiu, *Cele opt vîersuri bisericești...*, Vecernie, Prefață.

2. *Forma irmologică*. — Cu excepția variantei Morariu, întâlnim aceleași scări și cadențe ca în forma troparului din glasul II. Amintim că și în muzica psaltică troparul glasului VI se cîntă în scara glasului II. În variantele de care ne ocupăm nu mai întâlnim însă o formă irmologică în care să se folosească scara cromatică a glasului VI. La Lipovan se menține și de data aceasta ridicarea treptei a doua cu $\sharp/2$. Structura melodiei, ca și cadențele, trădează originea psaltică a variantei Morariu.

Formule melodice: (*Exemplul 43 A, B, C*).

GLASUL VII. — Ambele forme, stihirică și irmologică, sînt identice în variantele: Banat, Lugojan, Lipovan, Blaj, Cunțanu și Morariu. Scara este un exacord major, lărgit în jos — întocmai ca în muzica psaltică — cu un tetracord ionic. Cadențele sînt pe treptele: 2, 1, 1. La Cunțanu apare uneori treapta a treia coborîtă.

Varianta Bugariu folosește aceeași scară, cu cadențe pe treptele 2, 1 dar cu finala pe 3 în forma stihirică, și pe 1 în cea irmologică.

În sfîrșit, varianta Oradea folosește aceeași scară în limitele aceluiași ambitus, cu cadențe pe treptele 2 și 1, dar cu finala pe treapta a treia — în stihiric ca și în irmologic. Ca și la Cunțanu, treapta a treia este coborîtă în unele formule melodice.

Melodia atinge treptele V sau VI, înainte de cadența finală, în absolut toate variantele.

Formule melodice, în forma stihirică: (*Exemplul 44 A, B, C*).

Formule melodice, în forma irmologică: (*Exemplul 45 A, B, C*).

GLASUL VIII. — 1. *Forma stihirică*. — Este unitară în absolut toate variantele: septacord sau exacord (Bugariu și Oradea) major, lărgit în jos cu o terță mică în variantele: Banat, Bugariu, Lugojan, și Lipovan. Aceeași lărgire are loc și la Mokranjaț.

Cadențe: 3, 1, 1. Formule melodice: (*Exemplul 46 A, B, C*)

2. *Forma irmologică*. — Se subimparte în două, după cum servește ca model: a) Antifonul; b) Troparul.

a) Folosește o scară de tip major. Ambitusul variază între sextă și octavă, dar cu predominarea celui de septimă minoră. În ceea ce privește cadențele, constatăm următoarea situație:

— Cadențe pe 2, 5, 1, 3: Banat, Bugariu, Lugojan, Oradea;

— Cadențe pe 5, 1, 3: Lipovan;

— Cadențe pe 5, 1, 1: Blaj, Cunțanu;

— Cadențe pe 2, 1, 1: Morariu.

Formule melodice: (*Exemplul 47 A, B, C*).

Menționăm că la Mokranjaț, cadențele sînt pe treptele 5, 2, 1, 1.

Comparînd cîntările stihirice ale glasului VII cu muzica sîrbească, precum și cu cea psaltică, vom constata următoarele: Variantele Banat, Bugariu, Lugojan, Lipovan și Oradea au mai multe puncte comune cu Mokranjaț, dar există și deosebiri; variantele Blaj și Cunțanu se apropie mult de muzica psaltică; Morariu folosește chiar melodia psaltică, dar nu pe cea stihirică, ci forma troparului, după cum vedem cadențele.

În afară de acestea menționăm ca trăsături aparte ale unor variante: lărgirea ambitusului în jos pînă la V, în varianta Blaj; insistența pe treapta a patra — fără să cadenteze totuși pe ea — în variantele Blaj și Cunțanu. Merită să subliniem că Lipovan a păstrat o formă neîntîlnită la ceilalți, și destul de rar întîlnită și în muzica

EXAMPLE

1

Mă ri - mu - te pre ti - ne cea fă - ră pri - ha -

nă, mai ca lui Hris - to - s Dum - ne - ze - u - lui no - stru, și

slă vim prea slă - vi - tă A - dor - mi - rea Ta.

2

Sé - ver - na a a a - stra - na a a vă ă ă ă ă

ă ă ă ă ă - , vă ă sé - ra a a a

ra - du - i - i - i - i - i - te - sja i i i i i i i i i

ve - e e se - lé é é ștesja vă ă ă - , vă - zy - gra - i -

te e e e e e po - o o o o sré - dé

se - bé i i i i ni - ja - šte e e e e dzvéz - da

a a na a a a ne e e e e za a a ne za ho - de ma - ja etc

3

Πο π ε ε ε ε ρι ρ ρ ον σω ω ω τε ε ε

N.B.: The locusts marked by the symbol ⊗ s-au făcut unele corecturi în notație, ținând seama de manuscrisul aflat la Moscova.

C R O N I C Ă

Sîmbătă, 13 mai 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. C. Preot Theodor Candrea, paroh al Bisericii ortodoxe române din Melbourne — Australia, venit în vizită în țară.

Vineri, 26 mai 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Excelența Sa Dr. Kovács Lajos, noul episcop al Bisericii Unitariene din Cluj, venit în vizită protocolară după recunoașterea primită din partea Conducerii de Stat, prin Departamentul Cultelor. A fost însoțit de Primul Curator al Episcopiei Unitariene.

Au mai fost de față: P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale.

Sîmbătă, 27 mai 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Prof. Paul Miron, însoțit de Președinta Asociației de Studii Româno-Germană «Mihai Eminescu», din Freiburg im Breisgau — R. F. a Germaniei, Doamna Elsa Lüder, Dl. Prof. Paul Wiertz și un alt profesor, veniți în vizită în țara noastră, cu care prilej Prea Fericitul Sa a dat aprobarea tipăririi revistei acelei Asociații, «Dacoromania», la Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 31 mai 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe D-na și Dl. Afendulis, din Noua Zeelandă, în legătură cu parohia ortodoxă română înființată acolo prin grija părintelui Theodor Candrea.

Sîmbătă, 3 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Excelența Sa John Satterthwaite, episcop de Gibraltar, venit în vizită în țara noastră, împreună cu Rev. Hugh Wybrew de la biserica anglicană din București.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Rev. Fabian Deleclos, de la ziarul «La Libre Belgique», din Bruxelles, venit în vizită în țara noastră. Acesta a luat parte la Conferința de Presă ținută la Bruxelles luni, 7 mai 1972, în timpul vizitei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Belgia.

Marți, 6 iunie 1972, între orele 18,30—20,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a participat la recepția oferită de Ambasadorul Suediei, Dl. Otto Rathsman, cu prilejul Sărbătorii Naționale a Suediei.

Vineri 9 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, și de alți colaboratori, a participat la recepția oferită de Ambasadorul Marii Britanii, Dl. Derick Rosslyn Ashe, cu prilejul aniversării zilei de naștere a Majestății Sale Regina Elisabeta a II-a.

Vineri, 16 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita Excelenței Sale Gerhard Heintze, episcopul Bisericii Evanghelice-Luterane din Braunschweig — R. F. a Germaniei, împreună cu soția, veniți în țara noastră la invitația Episcopului Bisericii Evanghelice-Luterane C. A. din Sibiu. Oaspeții au fost însoțiti de: P. C. Pr. Ambrozie Günther, parohul bisericii evanghelice-luterane din București, ca interpret.

A fost de față și P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Jean Goss, din Viena, membru al «Asociației celor ce vor împăcarea între popoare, fără violență».

Au fost de față : P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, și P. C. Pr. Consilier Ilie Georgescu.

Joi, 22 iunie 1972, la ora 20,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, a participat la dineul oferit în onoarea delegației Asociației americane pentru ajutorarea sinistraților din România, oferit de Ministerul Sănătății și Departamentul Cultelor.

Vineri, 23 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a participat la recepția oferită de Dl. Ambasador al S.U.A., L. Meeker, în onoarea delegației americane. Prea Fericitul Sa a fost însoțit de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal.

Sâmbătă, 24 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit un dineu oficial în Palatul patriarhal, în onoarea delegației americane. Alături de cei 12 membri ai delegației americane au participat : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal ; Eminența Sa Dr. Moses Rosen, cu doamna ; Excelența Sa Dl. Ambasador al S.U.A., L. Meeker, cu doamna ; Dl. Ministru Adjunct al Ministerului Sănătății, Dr. Alex. Calomfirescu, împreună cu Dl. Dr. Dumitru Dona și D-na Dr. Speranța Marinescu ; Mgr Francisc Augustin, ordinariu substituit al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București ; P. C. Pr. Szekeli, de la Biserica Reformată din București ; P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale ; P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal ; Dl. Prof. Dr. Ovidiu Marina ; Dl. Rus Remus, interpret.

Au participat, de asemenea, Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, și Dl. Eugen Munteanu, director în Departamentul Cultelor.

Au rostit cuvântări : Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Rabinul Schneier din S.U.A. și Dl. Ambasador al S.U.A. la București.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

ALEGEREA UNUI NOU EPISCOPI AUXILIAR PENTRU EXARHATUL GRECO-ORTODOX DIN R. F. A GERMANIEI. — La propunerea Mitropolitului Irineos din R. F. a Germaniei, Sfintul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a ales — în ședința din 21 martie 1972 —, în unanimitate, ca episcop auxiliar pentru Exarhatul din R. F. a Germaniei pe Arhimandritul Lambardakis.

Noul ales este licențiat al Școlii teologice din Halki. El va purta titlul onorific de Episcop de Elea. Hirotonirea sa întru episcop a fost săvârșită duminică 26 martie 1972, în biserica ortodoxă din Frankfurt, de către Mitropolitii Maximos de Stavropolis, Irineos din R. F. a Germaniei și Emilianos al Galabriei.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

INAUGURAREA FRESCELOR DIN BISERICA MÎNĂȘTIRII DEIR EL HARF. — Duminică, 23 aprilie 1972, la praznicul Sfântului Gheorghe, Mînăștirea din Deir el Harf din Liban a fost centrul unei solemnități deosebite. În această zi, cînd mînăștirea și-a sărbătorit hramul, sfînta liturghie a fost săvârșită de Patriarhul Ilie al IV-lea și de Mitropolitul George Khodr al Muntelui Liban. În cadrul serviciului divin, a avut loc ceremonia binecuvîntării picturilor în frescă executate recent la biserica mînăștirii.

Acest eveniment a fost considerat ca deosebit de important pentru Patriarhia Antiohiei. Mai întîi, el a coincis cu cea de a 10-a aniversare de la primele voturi monahale depuse în această mînăștire care a devenit un centru însemnat de reînnoire și strălucire spirituală al Patriarhiei Antiohiei. În momentul de față, aici trăiesc 8 monahi care editează un periodic («Caiete de la Deir el Harf») și diferite cărți de zidire sufletească. Mînăștirea găzduiește numeroși vizitatori care vin fie pentru o scurtă ședere, fie pentru a cunoaște mai de aproape monahismul ortodox.

În al doilea rînd, inaugurarea frescelor recent terminate aici este considerată ca un eveniment care marchează o întoarcere la o veche tradiție, întreruptă în Liban cu șapte secole în urmă. Aici se întîlnesc vechi biserici împodobite cu fresce datînd din secolele al XII-lea — al XIV-lea. De atunci, tradiția frescelor s-a pierdut în Liban, în timp ce ea s-a păstrat în Bisericile Ortodoxe din alte țări, pînă în zilele noastre. Pentru a relua această tradiție, în anul 1971 monahii de la Mînăștirea Deir el Harf au apelat la ajutorul Bisericii Ortodoxe Române. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian le-a trimis doi specialiști de pictură bisericească, pe Arhim. Sofian Boghiu și Dl. Mihail Moroșan, care au executat lucrările de pictură împreună cu un monah de la Mînăștirea Deir el Harf, Părintele Daniel, aflat în prezent în România pentru desăvîrșirea formării sale artistice.

Se speră că astfel tradiția frescelor va reînvia în Liban și în general în Patriarhia Antiohiei.

PRIMA CĂLUGĂRIȚĂ ORTODOXĂ LA PORTO-RICO. — O călugăriță de origine greacă, din Insula Samos, Dimitra Mavriki, în vîrstă de 57 de ani, a depus voturile monahale, cu puțin timp în urmă, pentru Porto-Rico, insula din extremitatea răsăriteană a Arhipelagului Marilor Antile. În Insula Porto-Rico există o comunitate ortodoxă care depinde de Exarhatul din America al Patriarhiei Antiohiei.

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

APELUL PATRIARHULUI BENEDICT AL IERUSALIMULUI PENTRU «FRATERNITATEA SFÎNTULUI MORMÎNT». — La începutul anului 1972, Patriarhul Benedict al Ierusalimului a apelat la fiecare episcop al Bisericii Ortodoxe a Greciei, în parte, cu rugămintea de a trimite doi sau trei tineri pentru a reimprospăta rîndurile deservenților Fraternității Sfîntului Mormînt. În scrisoarea adresată cu acest scop, Patriarhul Benedict amintește că Fraternitatea Sfîntului Mormînt este «cel mai vechi ordin monastic căruia i-au fost încredințate paza și îngrijirea locurilor sfinte de pelerinaj în Țara Sfîntă, care au slujit pe Mîntuitorul în opera Sa izbăvitoare». El amintește, de asemenea că «această Fraternitate cu vechi renume a fost alcătuită întotdeauna din călugări greci, care... de-a lungul veacurilor au dus lupta cea bună... și au păstrat neștirbită credința noastră ortodoxă în Țara Sfîntă».

După cum se știe, Patriarhia Ierusalimului este alcătuită dintr-o singură eparhie depinzînd de Patriarh și numărînd circa 70.000 credincioși — dintre care cei mai mulți sînt arabi — cu 65 parohii și cu 61 preoți căsătoriti. Fraternitatea Sfîntului Mormînt, care este prezidată de Patriarh, numără astăzi 116 membri, dintre care 16 ierarhi, 35 arhimandriți, 20 ieromonahi, 15 diaconi și 30 monahi. Aproape toți aceștia sînt de origine greacă — unul din cei 16 episcopi este arab — dar toți au naționalitate iordaniană.

Membrii Fraternității Sfîntului Mormînt au grijă nu numai de Locurile Sfinte propriu-zise, ci și de numeroase minăstiri, dintre care 19 la Ierusalim și 21 în diferite alte părți.

Patriarhia Ierusalimului are trei exarhate: la Atena, la Constantinopol și în Cipru. În cele 4 minăstiri de călugărițe aparținînd Patriarhiei Ierusalimului viețuiesc 46 de monahii.

SCHIMBĂRI ÎN COMPONENTA SFÎNTULUI SINOD. — Recent, au avut loc unele schimbări în alcătuirea Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ierusalimului. Arhiepiscopul Gherman de Sevastia, fost vicar patriarhal, a fost numit exarh la Atena, urmînd Arhiepiscopului Hrisant de Elefterupolis, care s-a reîntors la Ierusalim. În afară de acesta, au fost aleși doi noi ierarhi: Arhimandritul Iakovos Kapenekas, ca arhiepiscop de Diocezară, și Arhimandritul Constantin Mihaelidis, ca arhiepiscop de Kiriakopolis. De asemenea, s-a hotărît ca arhimandriții Palladios Antoniu și Kornilos Rodusakis să facă parte din Sfîntul Sinod. Astfel, numărul membrilor Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ierusalimului a crescut în prezent la 17.

APELUL ARHIEPISCOPULUI GRIGORIE AL MUNTELUI SINAI, ADRESAT EPISCOPILOR BISERICII ORTODOXE A GRECIEI. — Cu ocazia unei reuniuni a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe din Grecia și a profesorilor Facultății de teologie a Universității din Atena, care a avut loc la Minăstirea Penteli, în legătură

cu sărbătorirea Sfântului Fotie, Arhiepiscopul Grigorie, conducătorul mînăstirii istorice a Muntelui Sinai, și-a exprimat îngrijorarea provocată de depopularea acestei vechi mînăstiri, declarînd că viitorul acesteia este în primejdie dacă nu i se acordă un ajutor imediat. «Spectrul dizolvării plutește asupra capetelor noastre și lupta pentru supraviețuire este amenințată zilnic pentru puținii frați care mai sălășluiesc aici». Din cauza lipsurilor materiale, călugării nu mai pot face față multiplelor îndatoriri ale mînăstirii. De aceea, Arhiepiscopul Grigorie a adresat episcopilor greci apelul de a trimite Mînăstirii Muntelui Sinai 10 oameni, care să rămînă în permanentă în serviciul acestui așezămînt.

După cum se știe, Mînăstirea Sfînta Ecaterina a Muntelui Sinai, întemeiată cu mai bine de 1 600 de ani în urmă, este autonomă, constituind o mică Biserică locală. «Tezaurul» ei — cum îl numește Arhiepiscopul Grigorie — cu icoanele sale celebre, prezintă un deosebit interes pentru întreaga Ortodoxie răsăriteană. Biblioteca, de asemenea, conține 4 327 manuscrise. Mînăstirea are 12 dependințe, în Egipt, Creta, Zanta, Ionina, Cipru, Liban și la Atena. De-a lungul veacurilor, ea a întreținut raporturi foarte bune cu cei aproximativ 1 200 de beduini din regiunea înconjurătoare, cărora le-a acordat un larg sprijin material. Pentru a încuraja această veche tradiție a mînăstirii, Consiliul Ecumenic al Bisericilor i-a repartizat, recent, cca 35 tone de alimente și medicamente.

PATRIARHIA MOSCOVEI

SANCTITATEA SA PATRIARHUL PIMEN A VIZITAT ȘCOLILE TEOLOGICE DIN MOSCOVA. — Între 30 noiembrie și 2 decembrie 1971, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, a vizitat Academia duhovnicească și Seminarul duhovnicesc din Moscova, care au sediul în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk.

În ziua de 30 noiembrie Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, împreună cu Arhiepiscopii Pitirim de Volocolamsk și Filaret de Dmitrovsk, a săvîrșit sfînta liturghie, după care a primit în reședința sa din Lavră pe membrii corpului didactic și administrativ al celor două școli teologice, pe care i-a reținut la masa de prînz.

În timpul acestei prime întîlniri cu conducătorii școlilor teologice din Moscova, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a adresat acestora un cuvînt în care, după ce a arătat sarcinile ce stau în fața întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse, și-a manifestat încrederea că «profesorii și teologii Bisericii Ortodoxe Ruse sînt interesați ca întîistătătorul Bisericii să conducă drept cuvîntul Adevărului» (II Tim. II, 15) și că este sigur că ei îl vor ajuta sincer să împlinească cu cinste sarcinile sale înalte.

În legătură cu aceasta, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a cerut ca profesorii de teologie să țină seama: — «ca teologia rusă să fie totdeauna profund ortodoxă»; și aceasta depinde în primul rînd de teologi și profesori, de operele lor, de punctele lor teologice de vedere; — «tradițiile Bisericii Ortodoxe Ruse să fie păstrate fără denaturare» și de aceea este nevoie ca manualele și programele de studiu să acorde mai mare atenție întăririi în auditori și cititori a conștiinței că aceste tradiții trebuie respectate și păstrate.

Din punct de vedere practic, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a semnalat lipsa de uniformitate ce se observă în cazurile în care necesitatea impune «prescurtarea» unor slujbe. De aceea ar fi de dorit să fie prelucrate, pentru asemenea necesități, formule

uniforme de prescurtare a slujbelor numai în acele părți care permit aceasta fără a contrazice duhul și sensul rânduiei cultice ortodoxe.

De asemenea, este necesar să fie îndeaproape lămurită viitorilor preoți însemnătatea familiei preotului pentru rodnicia activității sale pastorale.

Totodată este nevoie să fie adânc lămurite viitorilor preoți diferitele aspecte ale spovedaniei și aspectele activității sociale ale preoților în sinul întregului popor.

În zilele de 2 și 3 decembrie Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a asistat la slujbele din capela Academiei, la prelegerile și seminariile susținute de profesori studenților și elevilor, cu care apoi a luat masa în sufrageria Academiei.

Rectorul Academiei și Seminarului duhovnicesc, Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, a mulțumit, în numele profesorilor, studenților și elevilor, Sanctității Sale Patriarhului Pimen pentru participarea la viața școlilor duhovnicești din Moscova, pentru purtarea de grijă, pentru bunul lor mers și pentru îndrumările date.

VIZITAREA LENINGRADULUI DE CĂTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL PIMEN. — Între 17 și 20 decembrie 1971, pentru prima dată după alegerea sa ca înfiștător al Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a vizitat Leningradul, a cărui Eparhie a condus-o ca Mitropolit între 1961 și 1963.

După primirea Sa de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Episcopul Meliton al Tihvinului — rectorul Academiei și Seminarului duhovnicesc din Leningrad și reprezentanții clerului și ai instituțiilor bisericești administrative și teologice, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a vizitat Academia și Seminarul duhovnicesc.

În zilele de 18 și 19 decembrie, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, în fruntea unui sobor arhieresc a săvârșit slujbele închinat prăznuirii Sfântului Ioan Teologul, patronul școlilor duhovnicești din Leningrad. În timpul sfinteii liturghii solemne din ziua de 19 decembrie, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a hirotonit în arhieriu pe Arhimandritul Serafim Rodionov — noul Episcop de Zürich, în cadrul Exarhatului Patriarhiei Moscovei pentru Europa de Apus. La sfintele slujbe săvârșite de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen au asistat membrii delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda (aflată în Uniunea Sovietică pentru discuții teologice) sub conducerea Arhiepiscopului Martin Simoioki, Arhiepiscopul Bisericii Evanghelice-Luterane din Estonia, Alfred Tooming, Arhiepiscopul Bisericii Evanghelice-Luterane din Letonia, Yanis Matulis și alți oaspeți.

În ziua de 20 decembrie, în aula Academiei duhovnicești, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen s-a întâlnit cu membrii corpului didactic și administrativ, cu studenții și elevii școlilor duhovnicești, cu clerul și credincioșii din Leningrad, în cadrul unei ședințe festive.

În cuvântul său, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și-a manifestat mulțumirea pentru contribuția pe care au adus-o reprezentanții școlilor teologice din Leningrad în viața bisericească și teologică. Sanctitatea Sa a recomandat membrilor Academiei și Seminarului duhovnicesc să depună și în viitor neobosite eforturi pentru prelucrarea celor mai actuale probleme teologice ale contemporaneității, urmărind apropierea teologiei de cerințele vieții. În acest sens este nevoie să se acorde mare atenție evidențierii aspectelor morale ale problemei păcii și războiului, precizând temeiul și înțelegerea lor din punct de vedere creștin.

În cuvântul său Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului a mulțumit în numele tuturor credincioșilor Eparhiei Leningradului și Novgorodului, Sanctității Sale Patriarhului Pimen, care a ținut ca în primul an al păstoriei sale ca înfiștător al Bisericii Ortodoxe Ruse să viziteze Eparhia pe care a condus-o scurtă vreme în trecut.

DISCUȚIILE TEOLOGICE ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ ȘI BISERICA EVANGHELICĂ-LUTERANĂ DIN FINLANDA. — În luna martie 1970, la centrul teologic «Sinappi» din orașul Turku din Finlanda, s-au desfășurat primele discuții între teologii Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda și teologii Bisericii Ortodoxe Ruse.

Continuarea acestor discuții au avut loc în luna decembrie 1971, la invitația Patriarhiei din Moscova, în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk. Pentru purtarea acestor discuții delegația Bisericii Evanghelice-Luterane, sub conducerea Arhiepiscopului de Turku, Dr. Martti Simoioki s-a aflat în Uniunea Sovietică de la 12 pînă la 20 decembrie 1971.

Discuțiile propriu-zise s-au deschis în seara zilei de 12 decembrie și au durat pînă în ziua de 16 decembrie 1971.

Din partea Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda au participat la discuții: Arhiepiscopul de Turku, Dr. Martti Simoioki (conducătorul delegației); Profesorii: Dr. Aimo T. Nikolainen (de exegeza Noului Testament), Dr. Kauko Pirinen (de istoria bisericească universală), Dr. Kalevi Toiviainen (de dogmatică și directorul centrului de studii al Bisericii); Prot. Samuel Lehtonen de la parohia Tapiola; și Maunu Sinneimeeki, secretarul Arhiepiscopiei și secretar al Comisiei pentru treburile externe ale Bisericii. Delegația a fost însoțită de magistrul în științele de stat, Artti Saarle în calitate de expert special.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte la discuții: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe; Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova (conducătorul delegației); Episcopul Mihail de Astrahan și Enolaevsk; Profesorii Academiei duhovnicești din Moscova: V. D. Saricev (de teologie dogmatică), K. E. Skurat (de patrologie), A. I. Osipov (de teologie fundamentală); Profesorii Academiei duhovnicești din Leningrad: N. D. Medvedev (de teologie dogmatică și istorie bisericească universală), Prot. Igor Raine (de arheologie bisericească și conducător al parohiilor ortodoxe ruse din Finlanda); și A. S. Buevski, secretarul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat la discuții în calitate de observatori următorii profesori ai Academiei duhovnicești din Moscova: A. I. Gheorghievski (de liturgică); D. P. Oghițki (de istoria confesiunilor creștine apusene) și K. M. Komarov (de exegeza Vechiului Testament).

Lucrările au fost deschise de Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk; iar Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului a rostit o cuvîntare în care a subliniat importanța continuării convorbirilor teologice între cele două Biserici. Arhiepiscopul Dr. Martti Simoioki, conducătorul delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, a semnalat marea însemnătate ecumenică a dialogului teologic între Biserica Evanghelică-Luterană a Finlandei și Biserica Ortodoxă Rusă, precum și contribuția adusă de contactele frățești între cele două Biserici la adîncirea raporturilor de bună vecinătate între Finlanda și Uniunea Sovietică.

La ședința de deschidere s-a dat citire scrisorii adresate participanților la convorbiri de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, în care se arată necesitatea ca discuțiile să decurgă în sfera temei histologice, reprezentată în chip evident prin Sfînta Euharistie, săvîrșită în cadrul sfîntei liturghii.

În telegrama de răspuns adresată Sanctității Sale Patriarhului Pimen, în numele celor două delegații, de către Arhiepiscopul Dr. Martti Simoioki și Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, s-a arătat că «înțelegînd cît de importantă este pacea pe pămînt

pentru dobândirea progresului în orice domeniu al vieții omenești — spirituale și materiale — participanții la convorbiri doresc să lămurească poziția Bisericilor lor în legătură cu noțiunile «dreptate» și «violență» ca factor pentru statornicirea păcii.

La baza discuțiilor teologice au stat temele: «Euharistia — cu precădere însemnătatea ei ca jertfă» și «Noțiunile «dreptate» și violență».

Discuțiile asupra primei teme au avut la bază următoarele referate: — *Euharistia în lumina studiilor Sfintei Scripturi a Noului Testament* (referent Prof. A. T. Nikolainen); *Euharistia ca jertfă* (Prot. S. Lehtonen); *Despre Euharistie* (Prof. V. D. Saricev); și *Euharistia ca aducere de jertfă nou-testamentară* (Episcopul Mihail de Astrahan și Enotaevsk).

Discuțiile asupra celei de-a doua teme au avut la bază următoarele referate: *Dreptatea și pacea* (Prof. K. Prinen); *Dreptatea și violența din punctul de vedere al eticii sociale luterane* (Prof. K. Toiviainen) și *Dreptatea și violența* (Prof. A. I. Osipov).

În urma discuțiilor purtate, cele două părți au reușit să lămurească punctele de vedere proprii fiecărei Biserici și să precizeze acordurile și divergențele existente în aceste puncte de vedere. De aceea la *Comunicatul comun* dat la sfârșitul convorbirilor și semnat de Dr. Martti Simoioki, Arhiepiscop de Turku și Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, sînt adăugate «Rezumate» ale discuțiilor asupra fiecărei teme cu precizarea punctelor asupra cărora teologii celor două Biserici sînt de acord și a punctelor asupra cărora părerile lor rămîn divergente.

În acest fel participanții la convorbirile de la Zagorsk au constatat încă o dată că dialogul ecumenic înlătură neînțelegerile și ajută la cunoașterea poziției fiecărei Biserici. De aceea, ei au hotărît ca cercetarea comună a problemelor teologice importante să continue în vederea adîncirii raporturilor reciproce între cele două Biserici și în vederea contribuției la aflarea căilor și mijloacelor pentru ajungerea la unitatea de credință a creștinătății despărțite.

În vremea dintre ședințele de lucru, ca și în zilele de la 16 la 20 decembrie 1971, membrii delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda au vizitat Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk și alte instituții bisericești de artă, administrative și de învățămînt; au luat parte la festivitățile care se desfășoară în fiecare an, la 14 decembrie, la Academia duhovnicească din Moscova, sub numele de «Seară academică» și închinare pomenirii fostului mitropolit Filaret al Moscovei; au vizitat biserici și au asistat la slujbele săvîrșite în diferite biserici și la prelegeri susținute în Academia duhovnicească din Moscova.

În cinstea delegației Bisericii Evanghelice-Luterane, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a organizat (în ziua de 16 decembrie) o recepție la care au participat ierarhi ortodocși ruși, conducători și colaboratori ai diferitor instituții bisericești, reprezentanți ai autorităților de stat și ambasadorul Finlandei la Moscova. În timpul recepției au rostit cuvîntări: Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, și Arhiepiscopul Dr. Martti Simoioki, care au subliniat reușita convorbirilor teologice de la Zagorsk și au exprimat nădejdea că asemenea convorbiri vor continua spre binele ambelor Biserici, pentru a contribui la frăția ecumenică, la adîncirea prieteniei între popoarele finlandez și sovietic și pentru întărirea păcii în lume.

În ziua de 17 decembrie 1971, ambasadorul Finlandei la Moscova a organizat o recepție la care, pe lângă membrii delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, au participat membrii Sfîntului Sinod permanent ortodox rus, membrii delegației

ortodoxe ruse la convorbiri, reprezentanții autorității de stat și alți oaspeți. În timpul recepției s-au rostit cuvântări.

Între 18 și 20 decembrie 1971, delegația Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda a vizitat Leningradul, unde a asistat la sfânta liturghie săvârșită de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, în fruntea unui larg sobor arhieresc, în timpul căreia a fost hirotonit în arhiereu Arhimandritul Serafim Rodionov, noul Episcop de Zürich (în cadrul Exarhatului Patriarhiei din Moscova pentru Europa occidentală). De asemenea, delegația finlandeză a participat la festivitățile sărbătoririi Sfântului Ioan Teologul — patronul Școlilor teologice ortodoxe ruse — din Leningrad, festivități onorate de prezența Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia.

În cinstea oaspeților, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și Consulul general finlandez la Leningrad au organizat recepții.

În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică, membrii delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda au putut cunoaște realitatea vieții religioase și bisericești ortodoxe ruse, precum și nivelul cultural, social și economic al poporului sovietic.

În ziua de 31 decembrie 1971, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a primit din partea Întâistătorului Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, Dr. Martti Simoiki, Arhiepiscop de Turku și Finlanda, o scrisoare în care mulțumește conducerii Bisericii Ortodoxe Ruse pentru exemplara organizare a convorbirilor teologice de la Zagorsk; a subliniat importante rezultate la care au ajuns delegațiile celor două Biserici în urma acestor convorbiri; și exprimă «dorința sinceră a Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda ca aceste convorbiri să continue».

De aceea, continuă Arhiepiscopul Dr. Martti Simoiki, noi «facem acum invitația ca delegația teologică a Bisericii Ortodoxe Ruse ca — la timpul ce se va stabili de comun acord — să vină în Finlanda pentru a continua convorbirile asupra temelor propuse la Zagorsk: «Învățătura creștină despre mîntuire și despre preoție» (strîns legată de tema discutată la Zagorsk despre Euharistie); precum și diferite alte aspecte ale temei «Dreptatea și violența» din punct de vedere creștin.

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR ȘI DELEGAȚIILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE ȘI INTERNAȚIONALE. — În virtutea concepției — limpede și repetat exprimată de forurile ei conducătoare — că discuțiile și contactele directe între reprezentanții Bisericilor creștine pot contribui efectiv la promovarea dialogului intercreștin și interuman, care caracterizează vremea noastră — Sfîntul Sinod permanent și Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe trimite delegații și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Ruse să ia parte la evenimente importante ce au loc în viața diferitelor Biserici creștine, și să participe activ la diferite întruniri intercreștine și internaționale ce au loc în lume. Astfel:

— Între 5 și 9 septembrie 1971, s-au desfășurat la Sofia lucrările sesiunii Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care au luat parte — pe lângă membrii Comitetului — activiștii de seamă ai Mișcării ecumenice, colaboratorii responsabili ai organismelor Consiliului Ecumenic, observatori și oaspeți.

— Comitetul executiv a analizat activitatea diferitor organisme ale Consiliului Ecumenic în lumina hotărîrilor luate la sesiunea Comitetului Central de la Addis Abeba și a precizat activitatea viitoare a organismelor Consiliului.

În cadrul lucrărilor, după discutarea referatului Comisiei pentru «Credință și Constituție» (Louvain, august 1971) a adoptat propunerile referatului asupra Tainelor

Botezului și Euharistiei și a hotărât ca aceste propuneri să fie trimise Bisericilor membre pentru studiere.

Participarea activă a reprezentanților ortodocși s-a manifestat îndeosebi la discutarea referatelor fundamentale.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse la lucrări au participat Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și Arhimandritul Chiril Gundeaev.

— La 30 și 31 octombrie 1971, la lucrările sesiunii lărgite a Comisiei Consiliului Mondial al Păcii pentru dezarmare, care au avut loc la Moscova, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte A. S. Buevski, membru în Comitetul executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, și Prot. Pavel Socolovski, membru al Secretariatului Internațional al Conferinței.

— Între 3 și 11 noiembrie 1971, în cadrul delegației Asociației de prietenie «Uniunea Sovietică — Cipru», reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse în această Asociație, Arhiepiscopul Vladimir de Rostov și Novocercask, a vizitat Republica Cipru și Biserica Ortodoxă a Ciprului.

În timpul vizitei Arhiepiscopul Vladimir a vizitat diferite centre episcopale, a săvârșit sfânta liturghie în diferite biserici, vorbind credincioșilor despre viața religioasă și bisericească în Uniunea Sovietică și despre legăturile de prietenie între popoarele sovietic și cipriot. Iar în ziua de 5 noiembrie, împreună cu conducătorul delegației, R. L. Petranscas, Arhiepiscopul Vladimir de Rostov și Novocercask a fost primit în audiență de Arhiepiscopul Macarios, Președintele Republicii Cipru, căruia i-a transmis scrisoarea irenică din partea Sanctității Sale Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia.

— La solemnitățile ce au avut loc la Cairo, în ziua de 14 noiembrie 1971, cu prilejul întronizării noului Întâistător al Bisericii Copte din Egipt, Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, a participat și delegația sinodală a Bisericii Ortodoxe Ruse, sub conducerea Episcopului Ermoghen al Vilnei și Lituaniei (care îndeplinește temporar și sarcina de reprezentant al Patriarhiei Moscovei pe lângă Patriarhia Antiohiei și a Întregului Orient).

În timpul recepției organizate în cinstea delegațiilor Bisericilor creștine, Conducătorul delegației ortodoxe Ruse a transmis Întâistătorului Bisericii Copte din Egipt scrisoarea irenică în care Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia își manifestă satisfacția pentru starea actuală a raporturilor între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Coptă din Egipt și subliniază faptul că, în urma colaborării din ultimele decenii între reprezentanții celor două Biserici, se constată existența apropierii între pozițiile lor în legătură cu multe probleme care constituie obiectul și preocuparea dialogului între Bisericile Ortodoxe și Bisericile Vechi Orientale, ca și activității comune în domeniul relațiilor ecumeniste și al slujirii creștine pentru pacea și progresul omenirii.

— La festivitățile organizate, în ziua de 21 noiembrie 1971, de Patriarhia Alexandriei și a Întregii Africi, pentru inaugurarea noului centru administrativ și cultural construit în Alexandria, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat o delegație sinodală, condusă de Episcopul Ermoghen al Vilnei și Lituaniei (care îndeplinește temporar și funcția de reprezentant al Patriarhiei Moscovei pe lângă Patriarhia Antiohiei și a Întregului Orient).

În timpul solemnităților conducătorul delegației ortodoxe ruse a înmănat Sanctității Sale Nicolae al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și Întregii Africi, scri-

soarea irenică a Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, în care se evidențiază spiritul profund frățesc ce domnește în raporturile dintre cele două Biserici Ortodoxe surori.

— Între 21 și 25 noiembrie 1971, la Marsilia, în Franța, s-au desfășurat lucrările sesiunii Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene, la care au fost analizate rezultatele Adunării generale «Nyborg VI» și sarcinile actuale ale Conferinței Bisericilor Europene.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte la lucrări: Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei (membru al Prezidiului), Prot. Pavel Socolovski (membru al Comitetului Consultativ) și Prof. N. A. Zabolotski de la Academia duhovnicească din Leningrad, care a susținut referatul de bază asupra temei generale «Adevărul, dreptatea și pacea în Europa contemporană din punctul de vedere al Evangheliei».

În cadrul sesiunii Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei a fost ales vicepreședinte al Prezidiului Conferinței.

În timpul lucrărilor participanții la sesiune au vizitat Federația Protestantilor din Franța și Arhiepiscopia romano-catolică din Marsilia.

Delegația Ortodoxă Rusă s-a oprit, în zilele de 28 și 29 noiembrie, la Paris, unde au întâlnit pe Mitropolitul Antonie de Surog, Exarh al Patriarhiei Moscovei pentru Europa occidentală, și pe Episcopul Petru al Chersonului, însărcinat cu conducerea parohiilor ortodoxe ruse din Franța, împreună cu care au vizitat diferite biserici ortodoxe ruse și s-au întreținut cu clerici și credincioși, cunoscând astfel viața religioasă și bisericească a ortodocșilor ruși din Franța.

— La 1 și 2 decembrie 1971, a avut loc la Praga, prima sesiune a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, în noua sa componență fixată la a patra Adunare generală creștină pentru pace. Lucrările s-au desfășurat sub conducerea Secretarului general al Conferinței Creștine pentru Pace, Pastorul Dr. Karoi Toth, iar la deschiderea lucrărilor a participat și Președintele Conferinței Creștine pentru Pace, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

La lucrările Secretariatului General au fost analizate perspectivele pe care le deschide activității în noi forme a Secretariatului directivele fixate la lucrările celei de-a patra Adunări generale creștine pentru pace.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte la lucrările sesiunii Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, Prot. Pavel Socolovski.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

ALEGerea NOULUI MITROPOLIT DE LOVECI. — Printr-o hotărîre unanimă, luată în ședința din 13 februarie 1972, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a ales ca Mitropolit de Loveci — în locul fostului Mitropolit Maxim, ridicat la treapta de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare — pe Episcopul Grigorie de Krupnic, în vîrstă de 66 de ani. Din octombrie 1968, acesta a funcționat ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Bulgare pe lângă Patriarhia Moscovei.

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE BULGARE DE GRAȚIA SA DR. MICHAEL RAMSEY, ARHIEPISCOP DE CANTERBURY, PRIMAT AL ANGLIEI ȘI MITROPOLIT. — Pe linia preocupărilor de apropiere a Bisericilor creștine, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, a făcut o

vizită Bisericii Ortodoxe Bulgare, între 7—12 iunie 1972, în fruntea unei delegații a Bisericii Angliei.

În ziua de 8 iunie 1972, membrii delegației au vizitat cripta catedralei «Sfântul Alexandru Nevski», Academia teologică și biserica Boiana, apoi au participat împreună cu Prea Fericitul Patriarh Maxim la cocteilul oferit de Ambasada Marii Britanii la Sofia. În zilele următoare, delegația Bisericii Anglicane, condusă de Prea Fericitul Patriarh Maxim, a vizitat Monumentul Sipca, frumoasa zonă a trandafirilor de la Kazanlık, orașul Plovdiv, Minăstirea Bacikovo și stațiunea Batag.

Duminică 11 iunie, Grația Sa Arhiepiscopul Ramsey și însoțitorii săi au luat parte la serviciul divin oficiat în paraclisul Ambasadei Marii Britanii la Sofia și apoi au asistat la liturghia solemnă oficiată în catedrala «Sfântul Alexandru Nevski» de către Prea Fericitul Patriarh Maxim, însoțit de un sobor de slujitori. La sfârșitul sfinteii liturghii, Prea Fericitul Patriarh Maxim a rostit o cuvîntare, la care a răspuns Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey.

În aceeași zi, la orele 13 a avut loc o masă festivă oferită de Prea Fericitul Patriarh Maxim în cinstea Grației Sale Arhiepiscopul Michael Ramsey și a celorlalți reprezentanți ai Bisericii Anglicane. La această masă au luat parte II. PP. SS. Mitropoliți membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare. De asemenea a fost prezent Dl. M. Kiuciucov, președintele Comitetului treburilor bisericești.

La festivitate a luat parte și Ambasadorul Marii Britanii la Sofia, cu soția și funcționari superiori ai Ambasadei.

În timpul mesei au tostat Prea Fericitul Patriarh Maxim, Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey, Dl. M. Kiuciucov, președintele Comitetului treburilor bisericești și Dl. Ambasador al Marii Britanii la Sofia.

În aceeași zi, seara, Grația Sa Arhiepiscopul Ramsey și însoțitorii săi au făcut o vizită Prea Fericitului Patriarh Maxim, la Palatul patriarhal, unde au avut loc discuții și s-a redactat un Comunicat comun asupra întîlnirii dintre întîistătătorii celor două Biserici. În comunicat se subliniază că au fost dezbătute o serie de probleme ecumenice și bisericești, în spiritul prieteniei și sincerității. S-a ajuns la înțelegerea de a se lărgi și întări legăturile dintre cele două Biserici, Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Bulgară, și a se pune bazele unei colaborări mai eficace pentru rezolvarea problemelor care frămîntă azi creștinătatea. Călăuziți de principiile evanghelice de dragoste față de toți oamenii, întîistătătorii celor două Biserici consideră că este necesară colaborarea în vederea înlăturării tensiunii internaționale, pentru înfăptuirea unei păci echitabile și trainice, pentru crearea condițiilor și atmosferei unei vieți fericite între oameni și popoare.

Luni 12 iunie 1972, Grația Sa Michael Ramsey și însoțitorii au părăsit Sofia, fiind conduși la aeroport de către Prea Fericitul Patriarh Maxim, reprezentanții Sfîntului Sinod și de către Dl. M. Kiuciucov, președintele Comitetului treburilor bisericești de pe lângă Ministerul Afacerilor Externe.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

HOTĂRÎREA SFÎNTULUI SINOD CU PRIVIRE LA ÎNFIINȚAREA UNEI BIBLIOTECI ECLEZIASTICE. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a hotărît înființarea unei *Biblioteci ecleziastice a Bisericii din Grecia*. Regulamentul funcționării acesteia a fost aprobat în ședința din 3 noiembrie 1971. Biblioteca urmează să fie

pusă sub direcția Comisiei secretariatului Sfintului Sinod. Pentru început, ea cuprinde bibliotecile Sfintului Sinod, a Asociației «Apostoliki Diakonia» și a altor servicii din incinta Administrației centrale a Bisericii Ortodoxe a Greciei și din a Mînăstirii Petraki. Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a donat pentru această bibliotecă 1000 de volume din biblioteca sa personală.

AJUTORUL ACORDAT DE BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI PENTRU SINISTRAȚII DE PE URMA CUTREMURELOR DIN IRAN. — În luna aprilie a acestui an Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a expediat, în numele Bisericii Ortodoxe a Greciei, trei tone și jumătate de îmbrăcăminte și 500 de pături pentru sinistrații de pe urma inundațiilor și a cutremurelor de pămînt din Iran. Transportul acestor ajutoare a fost făcut de un avion special al aviației iraniene.

O CONSFĂTURE ASUPRA PROBLEMELOR PASTORALE ALE CREDINCIOȘILOR ORTODOCȘI GRECI DIN EUROPA APUSEANĂ. — Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a organizat, între 4—10 mai 1972, un seminar cu privire la problemele pastorale ivite în viața credincioșilor ortodocși greci emigrați în Europa Apuseană. La această consfătuire au luat parte delegați din 36 de comunități.

Într-o telegramă adresată consfătuirii, Patriarhul ecumenic Atenagora spune: «Așteptăm de la voi concluzii realiste și pozitive, pe care — în colaborare cu clerul din Europa — să le putem aplica».

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A FOSTULUI MITROPOLIT DE CORFU. — La 18 mai 1972 a încetat din viață fostul mitropolit de Corfu, Metodios, în vîrstă de 93 ani. El a păstorit Biserica din Corfu timp de 25 de ani între 1942—1967.

PRIMUL CONGRES DE TEOLOGIE ERMINEUTICĂ ORTODOXĂ, DE LA ATENA. — Între 17—21 mai 1972, la Centrul Interortodox de la Mînăstirea Penteli de lângă Atena și-a desfășurat lucrările Primul Congres de teologie ermineutică ortodoxă, cu tema: *Importanța tradiției ermineutice a Sfinților Părinți pentru cercetările biblice actuale.*

Au participat teologi ortodocși din diferite țări.

În cuvîntul de deschidere, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a arătat că însemnătatea acestui congres constă nu numai în faptul că el este primul de acest fel al reprezentanților unei discipline teologice ci și pentru că tema propusă pentru studiu arată orientarea pe care trebuie să o aibă cercetările biblice ortodoxe.

În comunicatul dat la încheierea lucrărilor se afirmă că teologia ermineutică ortodoxă prețuiește tradiția exegetică patristică, metodele și principiile ermineutice ale Sfinților Părinți. Interpretarea corectă a Sfintei Scripturi este mai întii de toate un rod al iluminării Duhului Sfînt pe care îl primește exegetul, ca membru al Bisericii. Exegeții ortodocși sînt chemați la o colaborare tot mai strînsă, pentru progresul ermineuticii ortodoxe și pentru întărirea unității Ortodoxiei.

BISERICA ORTODOXĂ DIN FINLANDA

EPISCOPII ORTODOCȘI DIN FINLANDA AU LUAT ATITUDINE ÎMPOTRIVA NOII LEGI CU PRIVIRE LA LIBERTATEA AVORTULUI. — Într-o Pastorală, semnată de Arhiepiscopul Paavali al Careliei și a toată Finlanda și de Episcopul Ioan de Hel-

sinki, episcopii Bisericii Ortodoxe din Finlanda și-au exprimat dezaprobarea față de noua lege finlandeză care acceptă avortul fără restricții, declarând că aceasta este «împotriva ideii creștine despre viață». «Avortul — spun episcopii — înseamnă o distrugere a vieții». Pastorală arată punctul de vedere creștin asupra avortului, punând în discuție această problemă datorită faptului că în rândurile credincioșilor ortodocși finlandezi s-a creat o anumită confuzie, provocată de apariția noii legi care permite avortul fără restricții.

De-a lungul veacurilor — se spune în Pastorală — creștinii ortodocși finlandezi au considerat legile civile ca fiind juste din punct de vedere moral. În cazul de față însă morală creștină nu poate fi de acord cu această lege contradictorie.

Episcopii Bisericii Ortodoxe din Finlanda amintesc credincioșilor lor că credința și tradiția creștină trebuie să-i orienteze chiar în situații în care dreptul civil nu impune nici o obligație. În cazul avortului — spun ei — «principiul de bază al Bisericii este de a considera avortul ca o distrugere a vieții, iar pe cel ce practică avortul, ca și pe femeia care consimte la acest lucru, ca vinovați de această distrugere».



• ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PĂTRIEI •

1 MAI — ZIUA SOLIDARITĂȚII INTERNAȚIONALE A OAMENILOR MUNCII

Sărbătoare tradițională a oamenilor muncii de pretutindeni, 1 Mai devine în fiecare an pentru cetățenii patriei noastre un prilej de însuflețire și entuziasm, de exprimare vibrantă a sentimentelor de înfrățire și solidaritate internațională cu lupta tuturor celor ce militează pentru pace și progres în întreaga lume.

Hotărârea de a sărbători în acest an ziua de 1 Mai prin adunări populare, a corespuns necesității de a îmbina mărețele realizări ale poporului nostru cu responsabilitatea îndatoririlor complexe de viitor ce ne stau în față. Astfel, din uzine și combinate, din adâncul minelor, din școli și laboratoare, de pe întinsele ogoare ale patriei, oamenii muncii au venit în întâmpinarea lui 1 Mai cu roadele unor înfăptuiri epocale, care oglindesc însăși istoria contemporană a țării, sinteză vie, superioară, a spiritului creator al poporului nostru. Prin munca unită a tuturor fiilor patriei, pământul românesc a fost presărat în anii socialismului cu noi ctitorii industriale, agricole și cultural-sociale, izvoare ale puterii și bunăstării. Liberi și demni, stăpâni pe destinele lor, fiii României socialiste au întâmpinat marea sărbătoare a muncii cu hotărârea fermă de a împodobi plaiurile străbune cu noi realizări și de a ridica pe culmi tot mai înalte prestigiul internațional al patriei.

Însuflețiți de aceste nobile năzuințe, oamenii muncii din Capitală, din localitățile reședință de județ, ca și din alte orașe ale țării, au participat la adunări populare care au constituit puternice manifestări ale atașamentului întregului popor față de Conducerea noastră de Stat. Participând la sărbătorirea zilei internaționale a celor ce muncesc, fiii patriei noastre, animați de puternice simțăminte de solidaritate internațională, și-au exprimat prețuirea lor deosebită față de muncă și hotărârea de a construi o societate a păcii și colaborării, în numele marilor idealuri ale omenirii contemporane.

În anul acesta, oamenii muncii din țara noastră au sărbătorit ziua de 1 Mai sub semnul intensificării eforturilor pentru traducerea în faptă a măsurilor luate pe linie de stat pentru dezvoltarea multilaterală a societății noastre socialiste. Sărbătorirea zilei internaționale a muncii a

amplificat ecourile unor evenimente recente, cu profunde semnificații pentru întreaga viață a patriei; împlinirea a zece ani de la încheierea cooperativizării agriculturii și hotărârile cu privire la convocarea Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român și la aniversarea a 25 de ani de la proclamarea Republicii. Evocarea — în cuvântările rostite cu prilejul adunărilor populare consacrate zilei de 1 Mai — a tradițiilor internaționaliste ale clasei muncitoare, înfățișarea mărețelor realizări obținute în construirea noii orînduiri sociale a țării, precum și proiectarea noilor obiective ce urmează a fi îndeplinite, au fost primite cu vie satisfacție de întregul popor român.

Ziua muncii, a înfrățirii și solidarității muncitorilor de pretutindeni a constituit pentru poporul nostru un prilej de manifestare a unității sale în jurul Conducerii de Stat și a hotărîrii de a continua prin muncă și gîndire creatoare noul drum de glorioase împliniri, pentru propășirea patriei și pentru consolidarea păcii și prieteniei între popoare.

UN NOU AȘEZĂMÎNT DE CULTURĂ : MUZEUL DE ISTORIE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

În ziua de 8 mai 1972, în Capitala țării noastre a avut loc un eveniment memorabil: deschiderea Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România, operă de înaltă valoare pentru patrimoniul civilizației românești și pentru educarea patriotică a tuturor oamenilor muncii din țara noastră.

În viața oricărui popor, educația istorică deține un rol de prim ordin. A cerceta istoria, a descifra în vestigiile și în documentele ei sensul momentelor de glorie sau de restriște ale generațiilor trecute este un imperativ care se impune de la sine. Acestui scop îi slujește Muzeul de istorie, inaugurat în așunul zilei de 9 mai, cînd obștea națiunii noastre a aniversat 95 de ani de la dobîndirea independenței de stat, eveniment de mare însemnătate istorică, rezultat al luptei de veacuri a poporului român.

Deschiderea Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România a avut loc în prezența celor mai de seamă reprezentanți ai Conducerii de Stat, în frunte cu Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, ai conducătorilor unor instituții centrale, organizații de masă și obștești, oameni de știință, artă și cultură, reprezentanți ai cultelor religioase, istorici și muzeografi din întreaga țară.

În cuvîntul de deschidere a festivității, Acad. Miron Constantinescu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, a subliniat că acest așezămînt — la care a lucrat un larg colectiv de istorici, arheologi, arhitecți, muncitori și tehnicieni — sintetizează, prin miile sale de exponate, drumul eroic străbătut de poporul român de-a lungul istoriei sale. Deschiderea Muzeului constituie o nouă expresie a prețurii pe care Conducerea noastră de Stat o dă trecutului glorios al patriei, năzuințelor poporului nostru pentru păstrarea și afirmarea ființei sale naționale, luptelor sale împotriva exploatării și asupririi. Exponatele arată drumul străbătut de poporul român spre unitate și independență națională, spre

progres, eliberare socială și independență, precum și momente de seamă din lupta mișcării muncitorești și cuceririle obținute după eliberarea țării în procesul construcției socialiste. Valoarea informativă a muzeului constă nu numai în documentele expuse, ci mai ales în faptul că acestea urmăresc să reflecte adevărul istoric deplin cu privire la poporul român, evitând orice denaturare a realității istorice. În acest context, Muzeul este menit să devină un nou centru de cercetare științifică în domeniul istoriei și al muzeografiei și o adevărată școală vie pentru toți vizitatorii, care vor avea în fața ochilor «istoria reală a țării, fresca tuturor momentelor principale de înălțare și de restriște ale neamului».

Amenajat în vechea clădire a monumentalului Palat al Poștelor, Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, cuprinde 62 de săli de expunere, cu o suprafață de 15.000 mp, adăpostind 50.000 de exponate. Muzeul are un tezaur istoric alcătuit din 5.000 de piese din aur și pietre prețioase, constituind o adevărată istorie a artei aurului pe teritoriul patriei noastre.

Cele nouă secții ale muzeului evocă o vastă perioadă istorică. În primele săli sînt înfățișate vestigiile din paleolitic și mezolitic, din epoca pietrei șlefuite, a bronzului și a fierului. Apar apoi vestigiile materiale și spirituale ale geto-dacilor, dovezi cu privire la marea înfruntare dintre daci și romani, mărturii privind continuitatea populației autohtone și a coloniștilor, influențele popoarelor migratoare, primele formațiuni politice, întemeierea statelor feudale Țara Românească și Moldova, pleiada domnitorilor care au luptat pentru neatîrnare, lupta maselor populare pentru eliberare națională și socială, mișcarea revoluționară din 1821, evenimentele anului 1848, unirea principatelor, dobîndirea independenței naționale, afirmarea clasei muncitoare în viața socială și politică a țării, răscoala din 1907, făurirea statului național unitar român (1918), lupta revoluționară a muncitorimii împotriva claselor exploatare, eliberarea de sub jugul fascist, viața nouă a construirii socialismului. Numeroase exponate înfățișează creșterea prestigiului României socialiste și legăturile acesteia cu toate popoarele care luptă pentru pace și progres social.

În cartea de onoare a muzeului, Președintele Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, a consemnat mărturisiri de aleasă prețuire pentru acest locaș de cultură și cercetare istorică. Cităm, din acestea: «...Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România... evocă sugestiv prin mărturiile sale istoria milenară a poporului român, cultura materială și spirituală, tradițiile luptei comune a poporului român și a naționalităților conlocuitoare pentru eliberare socială și independență națională... Sîntem convinși că prin aceste minunate mărturii ale glorioasei istorii a poporului nostru muzeul va constitui un mijloc eficient de educare patriotică, internaționalistă, a tinerei generații, a tuturor oamenilor muncii din patria noastră».

ÎN ÎNTÎMPINAREA UNUI JUBILEU GLORIOS

În zilele de 9 și 10 mai 1972, Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R. și Biroul Executiv al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste au adoptat o Hotărîre privind acțiunile ce se vor organiza în vederea sărbătoririi a 25 de ani de la proclamarea Republicii Populare Române. Hotărîrea prevede ca acest act de însemnătate istorică în viața țării să fie întâmpinat cu o susținută muncă pentru mobilizarea tuturor fiilor patriei la îndeplinirea obiectivelor marelui program de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și la tot mai deplina valorificare a energiilor și a marilor capacități creatoare ale poporului nostru.

În cinstea acestei aniversări se vor organiza în întreaga țară ample manifestări cultural-educative și artistice — simpozioane, expoziții de cărți, gale de filme, spectacole și concerte și alte activități — prin care să se evidențieze semnificația istorică a actului revoluționar din decembrie 1947 și profundele transformări petrecute în viața poporului nostru în cei 25 de ani de la proclamarea Republicii. Se va stimula realizarea de lucrări literare, istorice și de artă privind acest eveniment. Va fi organizată o sesiune științifică cu tema: «Republica Socialistă România la un sfert de veac de luptă pentru propășirea economică și social-culturală a țării». De asemenea, se va organiza o sesiune jubiliară a Marii Adunări Naționale și sesiuni festive ale consiliilor populare județene și se va institui o medalie jubiliară pentru cinstirea acestui eveniment.

Oamenii muncii din patria noastră sînt chemați astfel să îndeplinească împlinirea unui sfert de veac de la proclamarea Republicii cu noi și însemnate realizări în toate domeniile de activitate.

O AMPLĂ ÎNTRUNIRE A INTELLECTUALITĂȚII TEHNICE ROMÂNEȘTI

În marea sală a Ateneului Român s-au desfășurat, între 19—21 mai 1972, lucrările Conferinței pe țară a inginerilor și tehnicienilor. Reunind reprezentanți ai intelectualității tehnice din toate ramurile economiei naționale, Conferința a examinat principalele probleme în legătură cu sporirea și perfecționarea producției materiale, creșterea eficienței economice și promovarea progresului tehnico-științific. Totodată, s-au analizat sarcinile ce revin inginerilor, tehnicienilor, economiștilor și altor specialiști pentru valorificarea superioară a capacităților de producție și a forțelor de muncă, reducerea consumurilor de materii prime și materiale, punerea în funcțiune a noilor obiective economice, ridicarea nivelului de pregătire profesională și de cultură științifică și tehnică a tuturor oamenilor muncii, îmbunătățirea stilului și a metodelor de muncă.

Lucrările s-au desfășurat în spiritul deplinei adevărate față de indicațiile și îndemnul cuprinse în cuvîntarea rostită la Conferință de către Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, — cuvîntare apreciată de participanți ca un document programatic de mare valoare pentru activitatea de viitor a intelectualității tehnice din țara noastră.

Conferința a aprobat *Statutul Consiliului Național al Inginerilor și Tehnicienilor*, care definește rolul și atribuțiile acestei organizații obștești, precum și o *Rezoluție* privind orientările fundamentale ale activității de viitor. Prin vot secret, au fost alese apoi organele de conducere.

Prin obiectivele și rolul său, acest forum al intelectualității tehnice românești se înscrie ca o importantă etapă a programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.

CONFERINȚA NAȚIONALĂ A ȘCRIITORILOR

Între 22—24 mai 1972 au avut loc în sala Palatului Republicii lucrările Conferinței naționale a scriitorilor din Republica Socialistă România, eveniment de deosebită însemnătate pentru dezvoltarea culturii românești.

Dezbaterile conferinței au vădit preocupările scriitorilor în legătură cu elaborarea și mesajul operei lor, ridicând numeroase probleme și expunând diferite puncte de vedere cu privire la promovarea valorilor literaturii noastre. S-a subliniat, între altele, că în actuala noastră societate socialistă arta se bucură de un avânt fără precedent, — aceasta în primul rând pentru că artistul este în deplin acord cu societatea în mijlocul căreia trăiește —, iar efectele operei de artă devin tot mai adânci și mai rodnice.

Cuvântarea rostită la ședința de închidere a lucrărilor de către Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a precizat că în țara noastră scriitorii au deplină libertate atât în alegerea temelor care convin temperamentului și structurii lor cât și în adoptarea metodelor de lucru. Aceasta, deoarece la noi arta nu constituie un conglomerat, ci o unitate diversificată, care urmărește să exprime cu variate mijloace artistice realitățile zilnice și să devină o sinteză a activității duse de întregul popor pentru construirea unei vieți noi. Marea majoritate a scriitorilor români și-au însușit principiul artei militante; ei contribuie, prin operele lor, la ridicarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii și la construirea noii societăți. Uniunea Scriitorilor a desfășurat, mai ales în ultimii ani, o activitate pozitivă în ceea ce privește intensificarea legăturilor dintre scriitori și cititori, îndrumarea cercurilor literare din întreprinderi și instituții și organizarea unor acțiuni cultural-educative. Ea are menirea de a se preocupa și mai departe, într-o măsură tot mai mare, de îndrumarea creației literare, de analizarea și dezbateră problemelor principiale ale literaturii și artei, de promovarea continuă a literaturii strâns legate de preocupările și năzuințele poporului; de participarea activă a scriitorilor la activitatea socială.

La încheierea lucrărilor, președintele Uniunii scriitorilor, Acad. Zaharia Stancu, a adresat Președintelui Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, vii mulțumiri pentru înalta prețuire acordată activității scriitorilor și pentru îndemnul călăuzitoare date acestora.

Delegații la Conferința națională a scriitorilor au adresat Președintelui Consiliului de Stat o scrisoare în care și-au exprimat hotărârea de

a depune noi eforturi pentru realizarea unor opere de mare valoare și de înaltă ținută artistică, inspirate din viața, activitatea și năzuințele poporului nostru. «A fi scriitor credincios poporului — se spune în scri-soare — înseamnă a-l exprima în cărțile noastre în perfect acord cu destinul său istoric și a-l releva lumii cu toate valorile sale artistice».

RELAȚIILE DINTRE ROMÂNIA ȘI R. D. GERMANĂ ÎNTR-O NOUĂ ETAPĂ DE DEZVOLTARE

După cum se știe, țara noastră acordă o deosebită atenție colabo-rării și solidarității cu statele socialiste. Pe această linie, s-au dezvoltat legături multilaterale de cooperare între România și R. D. Germană. Izvorite din tradițiile de solidaritate și sprijinul reciproc pe care și l-au acordat proletariatul român și cel german în perioada luptei împotriva fascismului, aceste legături s-au întărit și s-au extins după statornicirea noii orînduiri în cele două state, dezvoltîndu-se continuu pe multiple planuri de activitate.

O pagină nouă, de însemnătate deosebită, în istoria relațiilor dintre R. S. România și R. D. Germană a fost înscrisă recent, prin vizita oficială de prietenie făcută țării noastre — în zilele de 11—12 mai 1972 — de delegația de partid și guvernamentală a Republicii Democratice Germane. Delegația, condusă de D-nii Erich Honecker, prim-secretar al Comite-tului Central al Partidului Socialist Unit din Germania, și Willi Stoph, președintele Consiliului de Miniștri al R. D. Germane, a vizitat obiective industriale din capitala patriei noastre, a luat parte la un miting consacrat prieteniei dintre popoarele celor două țări și a avut convorbiri cu delegația de partid și guvernamentală a Republicii Socialiste România, condusă de Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat.

Din Comunicatul comun și din celelalte documente ale vizitei solilor R. D. Germane în țara noastră se desprinde atenția deosebită acordată problemelor legate de dezvoltarea colaborării dintre cele două state. Cele două delegații au exprimat hotărîrea de a depune toate eforturile pentru intensificarea acestei colaborări în domeniul economiei, al cerce-tărilor științifice și al schimburilor cultural-artistice. S-a exprimat tot-odată hotărîrea de a se întări schimbul de experiență și consultările asupra unor probleme de interes comun ale ambelor popoare și s-a sub-liniat dorința celor două țări de a contribui la promovarea păcii și la destinderea situației politice internaționale.

✓Momentul cel mai important al vizitei l-a constituit semnarea Tra-tatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Socialistă România și Republica Democrată Germană. Acest document marchează o nouă etapă a relațiilor de prietenie dintre cele două state, consfințind dezvoltarea și adîncirea continuă a acestora, pe temeiul principiilor internaționalismului socialist. După cum se afirmă în comu-nicatul final, «Tratatul corespunde intereselor fundamentale ale celor două state, ale unității și coeziunii țărilor socialiste, ține seama de schim-bările pozitive care au avut loc în Europa și contribuie la întărirea păcii și securității pe continent și în lume».

Poporul român a întâmpinat cu bucurie și căldură prietenească pe înalții oaspeți, avînd convingerea fermă că vizita în țara noastră a delegației de partid și guvernamentale din R. D. Germană va contribui la întărirea continuă a legăturilor dintre cele două țări și a unității tuturor statelor socialiste, precum și la consolidarea cooperării și a păcii în întreaga lume.

UN SIMBOL EPOCAL AL PRIETENIEI ȘI COLABORĂRII ROMÂNNO-IUGOSLAVE

În apropierea locurilor unde cursul milenar al Dunării, a despărțit Carpații de Balcani, a luat naștere — după o muncă intensă, plină de avînt creator, a constructorilor români și iugoslavi — un grandios obiectiv economic: *Sistemul hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier*. Momentul ilustrează în chip grăitor legăturile statornicite de-a lungul veacurilor între poporul român și cel iugoslav, cimentate în lupta comună pentru dobîndirea libertății și independenței naționale și ridicate în anii socialismului pe noi trepte, superioare, de dezvoltare înfloitoare și multilaterală. Barajul de pe Dunăre constituie totodată un simbol al trăinicieii acestor legături, al unității de luptă și ideii și al voinței de neclintit de a construi, în bună vecinătate și întrajutorare, noua societate.

Ziua de 16 mai 1972 a rămas înscrisă cu litere de aur în cronica relațiilor româno-iugoslave: Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu și Președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Dl. Iosip Broz Tito, au inaugurat Sistemul hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier, în cadrul unei solemnități oficiale desfășurate într-o atmosferă plină de însuflețire și entuziasm.

În apropierea monumentalei construcții, pe malul românesc al Dunării, a avut loc apoi un vibrant miting al prieteniei româno-iugoslave, închinat marelui eveniment al acestei zile, la care au luat parte înalți conducători de stat din cele două țări, constructorii acestui obiectiv și mii de oameni ai muncii, români și iugoslavi. Apreciind inaugurarea complexului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier drept «o adevărată sărbătoare a prieteniei dintre cele două țări», Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat al R. S. România, a subliniat că aceasta constituie totodată «o expresie grăitoare a rodniciei colaborării și cooperării dintre popoarele român și iugoslav» și «un model de conlucrare internaționalistă între popoare care edifică orînduirea socialistă, de întrajutorare în efortul pentru înflorirea fiecărei economii naționale, pentru înaintarea pe calea progresului și prosperității». Referindu-se la înalta semnificație a hidrocentralei, D. Sa a afirmat: «Acest impresionant complex energetic făurit împreună de popoarele noastre este un simbol al legăturilor trainice ce le unește în mersul lor avîntat pe calea socialismului, al unității lor în lupta împotriva imperialismului, pentru triumful cauzei generale a socialismului, pentru colaborare și pace

în lume, un simbol al hotărîrii noastre de a merge veșnic înainte împreună».

La rîndul său, Dl. Iosip Broz Tito, președintele R. S. F. Iugoslavia, apreciind marea construcție de pe Dunăre ca o faptă vrednică de toată admirația, a spus : «Acum, cînd acest gigant este aici, în fața ochilor noștri, se poate spune, fără nici un fel de exagerare, că a fost într-adevăr realizată o operă cu care se pot mîndri și țările cele mai dezvoltate». După ce a arătat importanța acestei construcții pentru dezvoltarea economică a celor două țări, D. Sa a subliniat : «Această mare realizare va rămîne însă, în primul rînd, ca un monument durabil al colaborării cu succes și al buneii vecinătăți între Iugoslavia și România, precum și ca un îmbold pentru popoarele celor două țări ale noastre spre noi eforturi comune».

În timpul întîlnirii, cei doi președinți au avut convorbiri oficiale, care s-au încheiat prin semnarea unui Comunicat comun româno-iugoslav. Cu această ocazie, s-a făcut un schimb de informări cu privire la realizările și perspectivele de dezvoltare ale celor două țări, la extinderea și diversificarea colaborării dintre ele, precum și la problemele actuale ale situației internaționale. Președinții Nicolae Ceaușescu și Iosip Broz Tito au exprimat hotărîrea lor de a dezvolta în continuare relații de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste și cu toate celelalte state ale lumii, pe baza principiilor coexistenței pașnice, aducînd astfel o contribuție concretă la cooperarea pe plan internațional și la intensificarea schimbului de valori materiale și spirituale între popoarele lumii.

Prin semnificația, rezultatele și perspectivele noi ce le deschide relațiilor de prietenie româno-iugoslave, întîlnirea de la Porțile de Fier se înscrie ca un eveniment remarcabil, de deosebită însemnătate pentru dezvoltarea acestor relații de cooperare rodnică și multilaterală. Iar uriașul edificiu înălțat pe Dunăre prin munca unită, eroică și dîrză, a constructorilor români și iugoslavi rămîne un simbol al prieteniei și colaborării între două țări vecine — unite prin aceleași idealuri și aspirații — și totodată un monument închinat progresului, înfloririi și prosperității popoarelor.

O CONTRIBUȚIE DE SEAMĂ LA DEZVOLTAREA RELAȚIILOR ROMÂNNO-CUBANEZE

Răspunzînd invitației Conducerii de Stat a Republicii Socialiste România, Primul ministru al Guvernului revoluționar al Republicii Cuba, Dl. Fidel Castro Ruz, a făcut — în fruntea unei delegații guvernamentale — o vizită de prietenie în țara noastră, în perioada 26—30 mai 1972. În acest timp, înalții oaspeți au vizitat obiective industriale agricole și culturale și s-au întîlnit cu activiști ai organizațiilor obștești, cu numeroși oameni ai muncii și cu populația localităților vizitate, fiind primiți pretutindeni cu deosebită căldură și simpatie, ca urmare a sentimentelor de prietenie și solidaritate pe care le nutresc împreună poporul român și cel cubanez.

Cu ocazia convorbirilor oficiale care au avut loc, s-au făcut schimburi de informații asupra activității celor două țări în domeniul construcției socialiste și s-au discutat probleme referitoare la dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare între cele două țări, precum și cu privire la situația internațională actuală. În Comunicatul dat publicității se arată că «poporul român, care a salutat cu entuziasm victoria revoluției din Cuba, se bucură din toată inima de realizările remarcabile obținute de oamenii muncii din Cuba în opera complexă de dezvoltare și diversificare a economiei naționale și în înfăptuirea unor adinci transformări în întreaga viață politică, socială și culturală a țării».

La rîndul său, partea cubaneză a apreciat elogios rezultatele dobîndite de poporul român în construirea societății socialiste multilateral dezvoltate, a relevat colaborarea rodnică dintre cele două țări socialiste, exprimînd recunoștința pentru sprijinul frățesc primit din partea poporului român și pentru solidaritatea sa cu lupta poporului cubanez și subliniind că «acest contact între reprezentanții celor două țări ale noastre și această întîlnire cu poporul României va servi întăririi solidarității revoluționare și luptei împotriva imperialismului împotriva colonialismului și neocolonialismului». Cele două părți au relevat că relațiile de prietenie, întrajutorare și colaborare dintre România și Cuba se dezvoltă cu succes, în interesul ambelor popoare, al cauzei socialismului, libertății și progresului.

În timpul convorbirilor, cele două delegații s-au angajat să întărească și să adîncească și mai mult, în toate domeniile, relațiile dintre ele, precum și colaborarea pe plan internațional, acordînd o atenție deosebită relațiilor de prietenie, colaborare și solidaritate frățească cu toate țările socialiste, în vederea întăririi sistemului socialist mondial și a sprijinirii mișcării de eliberare națională și socială a popoarelor oprimate.

Opinia publică din țara noastră, care a urmărit cu simpatie și solidaritate transformările revoluționare petrecute în Cuba — prima țară socialistă de pe continentul american —, a luat act cu bucurie de rezultatele pozitive ale acestei vizite și ale convorbirilor desfășurate în timpul ei, avînd convingerea fermă că ele au adus o contribuție însemnată la întărirea și dezvoltarea legăturilor de prietenie și colaborare româno-cubaneze, în sprijinul intereselor celor două popoare, al unității țărilor socialiste, al păcii și cooperării între popoare.

SUB SEMNUL SOLIDARITĂȚII CU LUPTA PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ A POPOARELOR

În conformitate cu experiența dobîndită de poporul nostru de-a lungul istoriei sale, cu principiile politicii sale externe și cu cerințele majore ale omenirii contemporane, România socialistă s-a situat alături de toate popoarele care luptă pentru apărarea ființei lor naționale și pentru cucerirea dreptului de a-și hotărî singure destinele.

Atitudinea aceasta s-a remarcat, între altele, și cu ocazia vizitei oficiale pe care au făcut-o în țara noastră, între 19 și 22 iunie 1972,

Alteța Sa Regală prințul Norodom Sianuk, șeful statului Cambodgia, președintele Frontului Unit Național al Cambodgiei, și soția sa, Alteța Sa Regală prințesa Monique Sianuk, în fruntea unei delegații cambodgiene. Poporul român a înconjurat cu multă căldură și simpatie pe reprezentanții legitimi ai poporului kmer care, alături de poporul vietnamez și cel laoțian, luptă cu eroism pilduitor pentru apărarea libertății și independenței patriei.

Pe deplin solidară cu cauza dreaptă a poporului cambodgian, România socialistă s-a pronunțat în mod hotărît pentru respectarea independenței și suveranității Cambodgiei, a neutralității și integrității sale teritoriale, precum și pentru încetarea intervenției imperialiste împotriva acestei țări. După cum se subliniază în Declarația comună adoptată cu prilejul vizitei amintite, țara noastră și-a reafirmat hotărîrea de a acorda și în viitor un sprijin susținut poporului cambodgian în lupta sa eroică pentru apărarea ființei naționale și pentru împlinirea aspirațiilor sale de libertate, independență și progres.

Dînd expresie aceleiași solidarități, poporul român și-a dovedit atașamentul față de cauza dreaptă a poporului vietnamez și a celui laoțian, susținînd cu consecvență încetarea agresiunii imperialiste și reglementarea pe cale pașnică a conflictului din Indochina. Poporul român și-a exprimat încă o dată convingerea că nu poate fi înfrînt un popor care este hotărît să-și apere cu prețul oricărui sacrificii dreptul la libertate și independență și de a-și făuri viitorul în conformitate cu interesele și năzuințele sale legitime.

Pe linia sprijinirii aspirațiilor de libertate și independență ale popoarelor care luptă pentru scuturarea jugului colonial se situează și Comunicatul comun adoptat cu prilejul vizitei în țara noastră a delegației Partidului African al Independenței din Guineea-Bissau și Insulele Capului Verde. Această delegație, condusă de Dl. Amilcar Cabral, a vizitat — între 21 și 28 iunie 1972 — diferite obiective social-culturale din țara noastră, a avut întîlniri cu oameni ai muncii și cu reprezentanți ai unor organizații obștești și a purtat convorbiri oficiale. Comunicatul comun care a fost semnat cu acest prilej constituie o expresie vie a solidarității poporului nostru cu popoarele care luptă pentru lichidarea colonialismului și a discriminării rasiale, pentru independența națională și pentru făurirea unei vieți demne și civilizate, care să corespundă dorințelor și aspirațiilor lor legitime.

Salutînd cu căldură rezultatele acestor vizite, poporul român își exprimă convingerea că ele vor reprezenta o contribuție de seamă la întărirea prieteniei și solidarității dintre popoarele respective și la triumful luptei pentru afirmarea înaltelor idealuri de pace și progres ale omenirii contemporane.





• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

1600 DE ANI DE LA MOARTEA SFÎNTULUI SAVA GOTUL

La 12 aprilie 1972 s-au împlinit 1600 de ani de la moartea martirică a Sfântului Sava Gotul. Încă din 1969, în ședința sa din 13 decembrie, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian, a hotărât ca acest eveniment, cu semnificații adânci în istoria creștinismului românesc, să fie sărbătorit în mod deosebit în întreaga Biserică Ortodoxă Română și în special în Eparhia Buzăului, pe teritoriul căreia și-a dat obștescul sfârșit Sfântul Sava, să se alcătuiască studii de specialitate. De asemenea, s-a hotărât ca una dintre conferințele de orientare a clerului, pe anul 1972, să fie dedicată omagierii Sfântului Sava Gotul, avînd ca temă: *Momente principale privind începuturile vieții religioase a românilor pînă la organizarea mitropoliilor în țara noastră*¹. Această hotărîre a Sfântului Sinod este de o deosebită importanță pentru cercetarea și interpretarea mărturiilor istorice privind creștinismul pe pămîntul românesc în secolul al IV-lea.

Actul martiric care a însoțit trupul Sfântului Sava Gotul în Cezareea Capadociei este un document însemnat. El furnizează știri cu privire nu numai la Sfântul Sava și la creștinismul din timpul său, dar și cu privire la societatea «gotă», la atitudinea goților față de populația băștinașă și la legăturile spirituale cu Orientul Apropiat.

Acest act trebuie interpretat în lumina evenimentelor din acea vreme. Aceste evenimente sînt consemnate de istorie, deși penuria datelor lasă fără un răspuns definitiv multe probleme. În orice caz, comemorarea a 1600 de ani de la moartea Sfântului Sava este un act de pietate față de cel ce și-a petrecut viața pe pămîntul țării noastre, fiind împodobit cu cele mai frumoase virtuți, — trăind creștinește și murind martiric —, precum și un act de cultură, prin reinterpretarea unor documente care vorbesc despre trecutul neamului românesc.

Știrile despre Sfântul Sava Gotul le deținem din scrisoarea, redactată în limba greacă, trimisă de «Biserica din Gothia» către «Biserica din Capadocia» odată cu trupul acestuia. De altfel, această scrisoare relatează numai o frîntură din viața Sfântului și anume, evenimentele legate de sfîrșitul său martiric. Pînă a trece la analiza ei, socotim că este de folos să prezentăm scrisoarea într-o nouă traducere românească, ținînd seama de faptul că traducerile de pînă acum au fost făcute prea liber, sau

1. *Lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în ședința ordinară a anului 1969. Ședințele de la 12 și 13 decembrie, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1307—1308.*

numai fragmentar, fiind omise unele cuvinte importante pentru anumite precizări istorice². Iată conținutul scrisorii :

Biserica lui Dumnezeu care locuiește în Gothia, către Biserica lui Dumnezeu care locuiește în Capadocia și tuturor comunităților de pretutindeni ale sfintei Biserici sobornicești, mila, pacea și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și a Domnului nostru Iisus Hristos, să se înmulțească.

I. — 1. Ceea ce s-a spus de către Fericitul Petru se adevărește și acum cu tărie, că în orice neam, acela care se teme de Dumnezeu și lucrează dreptatea este primit înaintea lui³. Căci acest lucru s-a făcut cunoscut și prin cele întâmplate cu Fericitul Sava, care este martir al lui Dumnezeu și al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. 2. Got fiind de neam și trăind în Gothia, în mijlocul unei seminții îndărătnice și perfide, acesta s-a arătat ca un luminător în lume⁴, imitînd pe sfinți și strălucind împreună cu ei în faptele cele după Hristos. 3. Căci spre nimic altceva n-a fost rîvnitor, încă din copilărie, decît spre evlavia față de Mîntuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos, tinzînd către virtutea desăvîrșită ca să ajungă bărbat desăvîrșit⁵ în cunoașterea Fiului lui Dumnezeu. 4. El a ajuns la răsplata chemării de sus⁶ pe care o dorea din tinerețe, căci pentru cei ce iubesc pe Dumnezeu, toate le conlucrează spre bine⁷. De aceea, fiindcă s-a luptat hotărît împotriva celui rău și a învins încercările vieții, fiind pașnic cu toți, pentru pomenirea lui și pentru zidirea binecredincioșilor, după sfîrșitul lui în Domnul, nu ni s-a îngăduit nouă să fim liniștiți, ci să scriem faptele lui minunate.

II. — 1. Căci el era drept în credință, cucernic, gata către toată ascultarea cea cu dreptate; blînd, neiscusit în cuvînt, nu însă în cunoștință⁸; apărător al adevărului față de toți, în mod pașnic, făcînd să tacă pe idolatri, dar nu cu mîndrie, ci purtîndu-se după cum se cuvine celor smeriți; liniștit și cumpănit la vorbă, foarte silitor spre orice lucru bun⁹. 2. Cînta psalmi în biserică, îngrijindu-se foarte mult de aceasta; nu se îngrijea de bani, nici de avere, decît numai de ceea ce avea trebuință; era cumpătat, înfrînat în toate, trăind în feciorie, retras, postea cu asprime, stăruia cu grijă în rugăciuni și îi cucerea pe toți printr-o purtare frumoasă; își împlinea datoriile și nu se îngrijea de cele nefolositoare¹⁰; avea o credință cu totul curată, lucrătoare prin iubire¹¹, încît nu ezita niciodată să vorbească cu îndrăzneală în Domnul.

III. — 1. Pentru că nu o dată, ci de mai multe ori, înainte de a se săvîrși din viață, el a arătat prin credință fapta cucernică. Cînd conducătorii din Gothia au început să se miște prima dată, împotriva creștinilor, silindu-i să mănince cele jertfite idolilor, li s-a părut unor păgîni din satul în care trăia Sava că este bine să procure carne nejerfită în loc de cea jertfită, din care să mănince creștinii rude cu ei, în public, în fața persecutorilor, spre a scăpa nevătămați pe ai lor și a-i înșela pe persecutori.

2. G. Zotu, *Sântul Sava Martir Gothu*, în «Biserica Ortodoxă Română», VII (1883), nr. 3, p. 175—180; G. Timuș, *Epistola Bisericii Goției pentru martirul St. Sava*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIV (1891), p. 817—823; Constantin Erbiceanu, *Ulțila, viața și doctrina sa*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXII (1898—1899), nr. 4, p. 375—381; Pr. Prof. Gheorghe I. Moiesescu, Pr. Prof. Ștefan Lupșa și Pr. Prof. Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutele teologice, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1957, p. 63—65 (sînt traduse fragmente) și H. Mihăescu și V. Popescu, *Acta Sanctorum*, în lucrarea publicată de un grup de autori, cu titlul: *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. II, Editura Academiei R. S. România, București, 1970 (presc. *Fontes II*). Sînt traduse fragmente din cap. I, III, IV, VI, VII, VIII. 3. Fapte, X, 35. 4. Filip. II, 15. 5. Efes. IV, 13. 6. Filip. III, 14. 7. Rom. VIII, 28. 8. II Cor. XI, 6. 9. Tit I, 16. 10. II Tes. III, 11. 11. Galat. V, 6.

2. Aflînd aceasta, Fericitul Sava nu numai că n-a mîncat din mîncăturile oprite, dar venind în mijloc, a mărturisit în fața tuturor, zicînd : «Dacă va mîncă cineva din carnea aceea, el nu poate să fie creștin». Și astfel a împiedicat pe toți ca nu cumva să cadă în capcana diavolului. De aceea, cei care pusese rădăcina înșelăciunii, l-au alungat din sat ; apoi, după un timp oarecare, au îngăduit ca el să vină înapoi.

3. Pornindu-se din nou persecuția, după obiceiul goșilor, unii dintre păgînii din satul amintit, aducînd jertfe demonilor, era gata să jure în fața persecutorului că nu este nici un creștin în satul lor. 4. Dar Sava, înfățișîndu-se iarăși și venind în mijlocul adunării, a zis : «Pentru mine să nu jure nimeni, căci eu sînt creștin». Atunci, fiind de față și persecutorul, sătenii au jurat, după ce au ascuns pe ai lor, că nu sînt creștini în satul lor, afară de unul singur. Auzind căpetenia fărădelegii, a poruncit să-l aducă de față pe Sava. Cînd acesta s-a înfățișat, conducătorul a întreat pe cei prezenți dacă el are vreo avere. Răspunzînd ei că el nu are «nimic afară de îmbrăcăminte», cel fără de lege disprețuindu-l, a zis : «Un astfel de om nici nu poate să fie de folos, dar nici nu poate să vatăme». Și a poruncit ca el să fie aruncat afară.

IV. — 1. Mai tîrziu, pornindu-se o mare persecuție împotriva creștinilor de către cei păcătoși din Gothia, împotriva Bisericii lui Dumnezeu cînd se apropia sfînta zi a Paștilor, (Sava) a voit să meargă în alt oras, la preotul Guttika, ca împreună cu acesta să petreacă sărbătoarea. În timp ce mergea pe drum, i s-a arătat un bărbat foarte mare și strălucitor la înfățișare, care i-a zis : «Întoarce-te și mergi la preotul Sansala». Iar Sava a răspuns, zicîndu-i : «Sansala nu este acasă». 2. Sansala însă fugise din cauza persecuției și se afla în Romania ; dar tocmai atunci el se întorsese acasă pentru sfînta zi a Paștilor. Sava, neștiind despre întoarcerea acestuia, a răspuns în acest fel celui care i s-a arătat și se lupta să meargă la preotul Guttika. 3. Nevoind să se supună poruncii, deodată, deși era timp frumos în acel moment, el a văzut o grămadă fără sfîrșit de zăpadă pe fața pămîntului, care îi astupa calea, încît nu mai putea să treacă. 4. Atunci el a înțeles că această piedică este voința lui Dumnezeu ca să nu meargă mai departe, poruncîndu-i să se întoarcă la preotul Sansala. Și binecuvîntînd pe Domnul, s-a întors. Și văzînd el pe Sansala, s-a bucurat și a povestit acestuia și la mai mulți alții ceea ce văzuse pe drum. 5. A sărbătorit ziua Paștilor împreună cu acesta. În a treia noapte după sărbătoare, iată că Atharid, din ceata necredincioșilor, fiul dregătorului regesc Rothesteu, a năvălit cu o trupă de tîlhari nelegiuții în satul acela și găsînd pe preot dormînd în casa acestuia, a poruncit să fie legat. Asemenea și pe Sava, smulgîndu-l dezbrăcat din pat, l-a pus în lanțuri. 6. Pe preot l-au așezat într-un car, iar pe Sava, gol cum se născuse, l-au dus prin văi cu păduri, cărora le dăduseră foc de curînd, alungîndu-l și lovindu-l cu bețe și bice, purtîndu-se crud și fără milă împotriva robilor lui Dumnezeu.

V. — 1. Dar cruzimea dușmanilor a întărit credința și răbdarea celui drept, căci, făcîndu-se ziua, el zicea lăudîndu-se în Domnul, față de cei ce-l chinaseră : «Oare nu m-ați alungat gol și desculț prin locuri tari și aspre, lovindu-mă cu țărui ascușiți ? Vedeți dacă s-au rănit picioarele mele și dacă am vîntăi pe trup, sau urme din rănile ce mi-ați făcut». Văzînd ei, așadar, că pe corpul lui n-a apărut nici un semn din cele ce-i făcuseră fără milă, luînd o osie de car și punînd-o pe umerii lui, i-au lungit mîinile, întinzîndu-le pînă la capetele osiei ; la fel, întinzîndu-i picioarele pe o altă osie, l-au legat. La sfîrșit, aruncîndu-l la pămînt și lăsîndu-l să zăcă pe spate, n-au pregetat să-l chinuie aproape toată noaptea. După ce au adormit slujbașii care îl chinaseră, a venit la el o femeie care se sculase de noapte să pregătească mîncare pentru cei din casă și l-a dezlegat. Iar el, deși a fost dezlegat, a rămas pe loc, fără یرică,

ajutându-i femeii la lucrul ei. Când s-a făcut ziuă, aflînd nelegiuitul Atharid acest lucru, a poruncit să i se lege mîinile și să fie spînzurat de grinda casei.

VI. — 1. Nu după mult timp veniră trimișii lui Atharid, aducînd mîncăruri jertfite idolilor și au zis către preot și către Sava: «Atharid a poruncit ca să luați acestea, să mîncăți și să scăpați de moarte sufletele voastre». 2. A răspuns preotul și a zis: «Noi nu mîncăm acestea, căci nu ne este îngăduit, dar rugați pe Atharid să poruncească să fim răstigniți, sau să fim omorîți altfel, cum ar voi el». 3. Apoi Sava a zis: «Cine este cel ce a trimis acestea?» Iar ei au răspuns: «Stăpînul Atharid». Sava însă a zis: «Unul singur este stăpîn, Dumnezeu din ceruri, iar Atharid este om nelegiuit și blestemat. Și aceste mîncăruri ale pierzării sînt necurate și spurcate, ca și cel ce le-a trimis, Atharid». 4. După ce Sava a spus acestea, unul dintre servitorii lui Atharid, aprins de mînie, luînd o măciucă a aruncat-o în pieptul sîntului, lovind cu partea ascuțită, încît cei de față au socotit că prin tăria loviturii, acesta fiind zdrobit, a fost omorît pe loc. 5. Dar el învingînd prin focul evlaviei suferința provocată de vrăjmași, a zis slujitorului: «Tu socotești acum că m-ai rănit cu măciuca? Află aceasta, că atît de mult m-a duiut, încît am socotit, că ai aruncat în mîne cu niște fire de lînă». 6. Și el a arătat prin faptă o mărturie evidentă a celor spuse, căci nici n-a strigat, nici n-a gemut ca în suferință, nici nu s-a văzut vreun semn de lovitură pe trupul lui.

VII. — 1. Atunci, după ce a aflat toate acestea, Atharid a poruncit ca Sava să fie omorît. Deci slujitorii fărădelegii, lăsînd legat pe preotul Sansala, au luat pe Sava și l-au dus ca să-l înece în rîul numit Museon (Buzău). 2. Dar Fericitul (Sava) amin-tîndu-și de porunca Domnului și iubind pe aproapele ca pe sine însuși¹², a zis: «Ce a păcătuit preotul, că nu moare împreună cu mine?» Iar ei l-au răspuns: «Nu este treaba ta să hotărăști cu privire la aceasta». 3. Spunînd ei aceasta, (Sava) a strigat în bucuria Sîntului Duh și a zis: «Binecuvîntat ești Doamne¹³ și preamărit este numele Tău, Iisuse, în veci, amin; căci Atharid s-a străpuns pe sine însuși cu moarte veșnică și pierzare, iar pe mine mă trimite în viața cea veșnică, pentru că așa ai binevoit întru robii Tăi, Doamne, Dumnezeul nostru». 4. Și mergînd, mulțimea tot timpul lui Dumnezeu, socotind că pătimirile vremii de acum nu sînt vrednice de slava care se va descoperi sfinților¹⁴. Iar cînd a ajuns la malul rîului, cei care îl țineau, ziceau unii către alții: «Hai să-l eliberăm pe acest nevinovat, căci de unde va afla aceasta Atharid?» Dar Fericitul Sava a zis către ei: «De ce vorbiți în zadar? Ce vi s-a poruncit? Eu văd ceea ce voi nu puteți să vedeți: iată, în față stau în slavă cei ce au venit să mă primească». 6. Atunci l-au coborît în apă, în timp ce el mulțimea și preamărea pe Dumnezeu — căci pînă la sfîrșit i-a lucrat lui duhul — și aruncîndu-l și punîndu-i un lemn de gît, l-au împins în adînc. Și astfel, sfîrșindu-se prin lemn și apă, el a păstrat nepătat simbolul mîntuirii, fiind în vîrstă de 38 de ani. 7. S-a sfîrșit în a cincea a sîmbetei după Paști, care este cu o zi înainte de idele lui aprilie [12 aprilie] în timpul domniei împăraților Valentinian și Valens, sub consulatul lui Modest și Aritheu [anul 372].

VIII. — 1. După aceea, cei ce-l omorîseră, scoțîndu-l din apă, l-au lăsat neîngropat și s-au dus. Dar nici cîine, nici vreun animal sălbatic, în general, nu s-a atins de el, ci a fost ridicat prin mîna fraților și trupul a fost înmormîntat. Pe acesta, Iunius Soranus, prea strălucitul duce al Scythiei, cinstind pe Domnul, trimițînd oameni vrednici de încredere, l-a transportat din ținutul barbar în România. 2. Și hărăzînd patriei sale un dar de preț și rod glorios al credinței, l-a trimis în Canadocia la Prea cucernicia

12. Matei XXII, 39.

13. Dan. II, 20.

14. Rom. VIII, 18.

voastră, prin voința prezbiterului, pentru că Domnul rînduiește fraților care pățimesc și se tem de El, cele ce sînt spre bucurie. 3. Așadar, săvîrșind o adunare duhovnicească în ziua în care cel ce s-a luptat a primit cununa, faceți cunoscut fraților de dincolo, ca în toată Biserica sobornicească și apostolească să se săvîrșescă bucurie mare, preamărinđ pe Domnul cel ce face alegeri ale slujitorilor săi. 4. Salutați pe toți stinții. Vă salută cei ce sînt persecutați împreună cu voi. Iar celui ce poate să ne introducă pe noi toți în Harul său și în dar, în împărăția cerească, slavă, cinste, putere, preamărire, împreună cu Fiul Unul-Născut și cu Sfîntul Duh, în vecii vecilor, Amin.

Scrisoarea Bisericii din Gothia s-a păstrat în două manuscrise grecești și anume: 1. Manuscrisul grec 359, în Biblioteca Sfîntul Marcu din Venetia, scris în secolele X—XI. Este un *Minei* pe lunile martie și aprilie. La data de 15 aprilie, fol. 190—193v se află *Martiriul Sfîntului Sava Gotul*. După acest manuscris s-a făcut traducerea latină publicată de Lipomanus¹⁵. 2. Manuscrisul grec 1660, în Biblioteca Vaticanului din Roma, scris în anul 912. Este un *Minei* pe luna aprilie. *Martiriul Sfîntului Sava Gotul* se află la data de 12 aprilie, fol. 205v—211v.

Textul a fost publicat prima dată de bolandiști, în *Acta Sanctorum*, cu o traducere în latineste a lui Franciscus Zinus¹⁶, apoi redat într-o ediție critică de Hippolyte Delehay¹⁷, după care a fost reprodus de Rudolf Knopf-Gustav Krüger¹⁸.

Această scrisoare martirică s-a bucurat de o apreciere unanimă, ca fiind un act contemporan al evenimentelor descrise. Delehay¹⁷ o consideră drept «una dintre perlele hagiografiei antice și în același timp un izvor de preț pentru istoria Bisericii gotilor»¹⁹, iar istoricul A. Erhard socotește că este «un document istoric de primul rang»²⁰.

În ultimul timp, aceasta a fost pusă în relație cu descoperirile arheologice care privesc creștinismul românesc în secolul al IV-lea. În general, *Martiriul Sfîntului Sava* a fost valorificat în legătură cu răspîndirea creștinismului pe teritoriul țării noastre în secolul al IV-lea²¹.

Cine este autorul acestei scrisori? Formula de la început și anumite elemente din încheiere au ca model *Martiriul Sfîntului Policarp*²². În rest, cu excepția episodului în care se descrie întîlnirea Sfîntului Sava cu acel bărbat minunat, cînd plecase spre preotul Guttika, epistola păstrează pecetea autenticității faptelor descrise. Istoricul J. Mansion socotește că autorul a redactat scrisoarea în urma povestirii faptelor de

15. Tomus septimus *Vitarum sanctorum patrum*, Romae, 1559, f. 72—78 v.

16. Traducerea lui Zinus a fost publicată de T. Ruinart în colecția *Acta martyrum*, Ratisbonae, 1859, p. 617—620.

17. Hippolyte Delehay, *Saints de Thrace et de Mésie*, în «*Analecta Bollandiana*» (presc. An. Boll.), XXXI (1912), Bruxelles, p. 216—221.

18. Rudolf Knopf—Gustav Krüger, *Ausgewählte Märtyrerakten*, ed. III-a, Tübingen, 1929, p. 119—124. 19. H. Delehay, *op. cit.*, p. 291.

20. A. Ehrhard, recenzie la articolul lui H. Delehay, *Saints de Thrace...*, în «*Byzantinische Zeitschrift*», XXII (1913), Leipzig, p. 255. Cf. și Heinrich Boehmer-Romundt, *Ein neues Werk des Wulfila?*, în «*Neue Jahrbücher für das klassische Altertum*», XI (1903), Leipzig, p. 288 și Joseph Mansion, *Les origines du christianisme chez les Gots*, în «*Analecta Bollandiana*», XXXIII (1914), p. 12.

21. Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris, 1918, p. 429—432; J. Mansion, *op. cit.*, p. 12—20; Vasile Părvan, *Contribuții epigrafice la Istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 156—157; H. Delehay, *op. cit.*, p. 288—291.

22. *Martiriul Sfîntului Policarp*, Introducere și cap. XXI—XXII, în ed. F. X. Funk, *Patres Apostolici*, vol. I, Tübingen, 1901, p. 314 și 340.

către preotul Sansala²³. Într-adevăr, epistola nu vorbește nimic despre sfârșitul acestui preot, rămas în lanțuri, în timp ce Sfântul Sava era dus spre a fi înecat. Tot din epistolă cunoaștem că preotul Sansala mai fusese în România, ținut legat de romani în sudul Dunării, spre a se pune la adăpost de persecuția goților (cap. IV, 2), așa că nu este exclus ca după ce a scăpat din mînile slujitorilor lui Atharid, să fi mers iarăși în România²⁴. Acolo se afla cetatea Tomis, cu o Biserică bine organizată, care avea în frunte pe renumitul episcop Vetranion (sau Betranion) și care ocrotea pe creștinii ce treceau Dunărea spre a scăpa de persecutorii goți. Tot în Tomis își afla reședința și Iunius Soranus, «preastrălucitul duce al Scythiei», creștin și ocrotitor al creștinilor, rudă apropiată cu Sfântul Vasile cel Mare, care s-a îngrijit de trimiterea moaștelor Sfântului Sava în Capadocia (cap. VIII, 1).

În legătură cu trimiterea moaștelor, există trei epistole ale Sfântului Vasile. Prima²⁵ dintre acestea, scrisă în 373, numerotată în ediția Migne cu cifra 155, răspunde unei scrisori primite din partea lui Iunius Soranus. Relațiile dintre Sfântul Vasile și Iunius Soranus erau foarte strinse. Sfântul Vasile îl asigură că nu vrea să scape nici o ocazie spre a-l saluta și spre a afla știri de la el. Face rugăciuni pentru familia acestuia, pentru sora și fiii, ei, rudele, casa, slujitorii și prietenii lui. Îl îndeamnă să nu fie întristat din pricina unor zvonuri false, ca și pe horepiscopul său, și-i dă sfaturi creștinești: «Tu însă prin binele pe care îl faci îți aduni comoară și ușurarea pe care o oferi celor persecutați pentru numele Domnului, aceasta ție însuși ți-o pregătești mai dinainte, în ziua răsplătirii. Bine vei face dacă și moaștele martirilor le vei trimite în patrie. Într-adevăr, după cum ne-ai scris, persecuția de acolo face și acum martiri pentru Domnul»²⁶.

Ca urmare, Iunius Soranus a trimis moaștele Sfântului Sava. Ca formă, scrisoarea care însoțea moaștele provine de la *prezbiteriul* Bisericii din Scythia, care dă autorizația de strămutare, dar în realitate în jurul ducelui Soranus gravitează toate evenimentele: de la el pleacă oamenii care ridică moaștele sfântului, în jurul lui se compune scrisoarea și de la el sînt trimise moaștele. Deci în jurul acestuia trebuie căutat destinatarul *Epistolei CLXIV* a Sfântului Vasile, înregistrată în ediția Migne sub numele lui Ascholios, episcopul Tesalonicului²⁷. Numele lui Soranus a fost exclus de critică, deoarece Sfântul Vasile se adresează cu calificativul *θεοσεβής*, impropriu pentru un laic. Boehmer a propus numele lui Ulfila²⁸, dar în urma demonstrației lui Pfeilschifter²⁹, care între alte argumente invocă pe acela că Sfântul Vasile, apărător binecunoscut al Ortodoxiei, nu putea să corespundă cu un episcop arian, a părăsit această ipoteză³⁰. Pare

23. J. Manson, *op. cit.*, p. 12.

24. Faptul că a fost tratat cu mai multă blîndețe în timpul persecuției și că nu a fost condamnat la moarte a lăsat să se înțeleagă că Sansala ar fi fost got de neam, deși numele său pare a fi «barbar» (Manson, *ibidem*). Într-un articol recent, Pr. Prof. I. Ionescu (*Sansala, primul preot creștin daco-roman atestat documentar*, în «Mitropolia Olteniei», XXII (1970), nr. 485—490) este de părere că Sansala era băștinaș și că numele său ar însemna «foarte pașnic, foarte domol, foarte liniștit», apărînd ca o «simbioză dintr-un element lingvistic latin (*sane*) și unul autohton, traco-dac (*sala*), din timpul latinei vulgare a secolului al IV-lea pe pămîntul țării noastre, din ținutul martirajului Sf. Sava Gotul» (p. 490).

25. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola CLV*, P.G., XXXII, 612 C—613 B.

26. *Ibidem*, col. 613 B.

27. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola CLXIV*, P.G., XXXII, 633 C—637 A.

28. H. Boehmer—Romundt, *op. cit.*, loc. cit.

29. G. Pfeilschifter, *Kein neues Werk des Wulfila*, în «Festgabe Alois Knöpfler», München, 1907, p. 192—224.

30. H. Boehmer, art. *Wulfila*, în *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, Ed. III, hrsg. Albert Hauck, vol. XXI, Leipzig, 1908 p. 90.

mai plauzibilă opinia lui Mansion care vede în Vetranion, episcopul cetății Tomis, atît pe redactorul actului martiric cît și pe adresantul *Epistolei CLXIV*³¹.

În *Epistola CLXIV*, scrisă probabil în anul 374, Sfîntul Vasile cel Mare confirmă primirea prețiosului dar, moaștele Sfîntului Sava, exprimîndu-și nemărginita sa bucurie. Vorbînd despre scrisoarea Bisericii din Gothia, Sfîntul Vasile mărturisește că aceasta l-a făcut să vadă cu ochii minții împrejurările în care s-au petrecut cele scrise și evocă pacea care dăinuia odinioară în Biserica sa și pe care au alungat-o disputele ariene. Totuși, fericirea prezentă depășește supărările, căci, continuă Sfîntul Vasile, «sufletele noastre s-au întors la acea veche fericire pentru că ne-au sosit scrisori din țară îndepărtată, înflorite cu frumusețea dragostei, iar un martir ne-a venit nouă dintre barbarii de dincolo de Dunăre, propovăduind prin sine însuși curăția credinței care se mărturisește acolo»³².

Acest fapt a adus Sfîntului Vasile o bucurie nespusă, care l-a făcut să se gîndească la călăuza spirituală a martirului: «Cînd am văzut pe atlet, am fericit pe antrenorul lui, care va primi cununa dreptății de la Dreptul judecător, pentru că a întărit pe mulți în lupta pentru credință»³³. Este aici o aluzie la Vetranion? Ipoteza este plauzibilă³⁴, mai ales că Sfîntul Vasile vorbește în continuare de bărbatul fericit Eutihie care a lădat patria capadociană dînd semințele buneii credințe, «căci nimeni dintre noi nu se aseamănă în virtute cu Eutihie»³⁵. Cine a fost Eutihie? Din spusele Sfîntului Vasile reiese că a predicat cuvîntul Evangheliei în ținuturile barbare, în vremuri mai îndepărtate, unde a împrăștiat «semințele credinței»³⁶. Despre timpul și locul activității sale misionare nu se știe nimic. De reținut însă este faptul că Sfîntul Vasile reclamă pentru Capadocia cinstea de a fi aruncat sămînța credinței în Gothia și aceasta o spune cu prilejul primirii moaștelor Sfîntului Sava, martirizat în timpul persecuției goților³⁷, pe valea rîului Buzău.

La sfîrșitul *Epistolei CLXIV*, Sfîntul Vasile se referă din nou la persecuția din Gothia în raport cu «incendiul ereziei» ariene: «Istorisirile tale, rezistența atletică, trupuri sffșiate pentru credință, mînia barbară disprețuitoare a celor neîndurați cu inima, feluritele chinuri ale persecutorilor, statornicia în orice chip a luptătorilor, lemnul, apa, sfîrșiturile martirilor. Dar ale noastre cite?»³⁸. Cuvintele ξύλον și τὸ ὕδωρ sînt o aluzie directă a Sfîntului Vasile la felul chinurilor și al morții Sfîntului Sava: Τελειωθεὶς διὰ ξύλου καὶ ὕδατος (cap. VII, 6).

Alături de această *Epistolă*, se impune să fie analizată și *Epistola CLXV* a Sfîntului Vasile cel Mare, scrisă tot în anul 374 și editată sub numele episcopului de Tesalonic, Ascholios. Ținînd seama de conținutul acesteia, se poate afirma că în realitate *Epistola* a fost adresată tot episcopului Vetranion³⁹. Între *Epistolele* Sfîntului Vasile se află una, nr. CLIV, care a fost scrisă, într-adevăr, episcopului Ascholios al Tesalonicului. Stilul ei simplu arată că era adresată unui vechi cunoscut și prieten. Dimpotrivă, *Epistolele CLXIV* și *CLXV* sînt încărcate cu formule retorice, similare,

31. J. Mansion, *op. cit.*, p. 14. Delehay nu se decide între Soranus și Vetranion (*Saints de Thrace...* p. 288), în schimb, J. Zeiller este pentru Vetranion (*op. cit.*, p. 431).

32. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CLXIV*, P.G., 636 B. 33. *Ibidem* col, 636 C.

34. Pr. Prof. I. Ionescu, *op. cit.*, p. 487, presupune că «antrenorul» ar fi fost preotul Sansala.

35. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CLXIV*, P.G., 636 C.

36. *Ibidem*. 37. J. Mansion, *op. cit.*, p. 8-9.

38. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CLXIV*, P.G., XXXII. 636 D-637 A.

39. J. Mansion, *op. cit.*, p. 15-17. Cf. și J. Zeiller, *op. cit.*, p. 431-432 și H. Leclercq, art. *Goths*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. VI. 2-ème partie, Paris, 1925, col. 1439.

care arată că Sfântul Vasile este mult mai reținut în manifestarea sentimentelor de prietenie⁴⁰, deși admiră pe acest vajnic episcop, pentru că este așa cum l-au descris «mărturiile tuturor»⁴¹.

Epistola CLXV este adresată unui personaj ale cărui virtuți cinstesc Capadocia: «Virtuțile tale sînt mîndria patriei noastre... Patria noastră se veselește cu propriile sale vlăstare... Ai cinstit patria aducîndu-i martir nou care s-a luptat în ținutul barbar vecin cu voi..., martir al adevărului care acum a primit cununa dreptății și pe care l-am primit bucurîndu-ne și am preamărit pe Dumnezeu care a împlinit între toate neamurile Evanghelia Hristosului Său»⁴².

În ce mod s-a făcut transmutarea moaștelor Sfîntului Sava, mai întii în Tomis și apoi în Capadocia, nu se cunoaște. Cert este că în Scythia, în timpul respectiv, se aflau doi creștini cu influență, episcopul Vetranion și Iunius Soranus, care făceau legătura cu centrul ortodox din Capadocia. Despre ortodoxia și vrednicia episcopului Vetranion dă cea mai bună mărturie istoricul Sozomen (secolul al V-lea). Acesta spune că mulțimile nu-și schimbau credința de mai înainte, dacă Bisericile erau conduse bine de oameni îndrăzneți și dă ca exemplu în acetstă privință Biserica din Scythia Minor (Dobrogea). Sozomen precizează că, pînă la el, în acest ținut era obiceiul ca «bisericele întregului neam să aibă un singur episcop». În timpul episcopului Vetranion, a venit împăratul arian Valens în Tomis. Intrînd în biserică în care se afla episcopul, l-a îndemnat să treacă la arianism. Dar Vetranion, după ce a ținut o predică, cu mult curaj, cu privire la dogma Sinodului de la Niceea, a părăsit biserică împreună cu credincioșii săi. Înfruntat, Valens a poruncit mai întii ca episcopul Vetranion să fie exilat, dar temîndu-se de sciți și din rațiuni politice, a anulat ordinul. «În acest fel, conchide Sozomen, Vetranion s-a arătat mai puternic decît zelul stăpînitorului. De altfel era bărbat destoinic și renumit prin virtutea vieții sale, după cum mărturisesc și sciții înșiși»⁴³.

Remarca istoricului Sozomen, că episcopul de Tomis păstorea peste toate bisericile din Scythia Minor, ca și fermitatea în credință a lui Vetranion, duc la concluzia că și creștinii din stînga Dunării au beneficiat de asistența duhovnicească a acestui episcop. *Martiriul Sfîntului Sava* relatează că în timpul persecuțiilor creștinii găseau ocrotire în Scythia, cum a fost cazul preotului Sansala. Cererea exprimată de Sfîntul Vasile de a i se trimite martiri din aceste ținuturi avea la bază conștiința că între Biserica din Capadocia și Biserica din stînga Dunării era o legătură de filiație. S-a spus că Biserica gotă era o fiică a Bisericii din Capadocia⁴⁴, deși această afirmație a fost contestată⁴⁵, considerîndu-se ca întîmplătoare intervențiile Sfîntului Vasile cel Mare, Vetranion, ca și activitatea lui Ulfila, capadocian de origine prin strămoșii săi, aduși captivi de goti din satul Sadagolthina, lîngă orașul Parnassos, în a doua jumătate a secolului al III-lea⁴⁶.

40. J. Mansion, *op. cit.*, p. 16 : Cf. și Pr. Prof. Gheorghe I. Moisescu, *Sfîntii Trei Ierarhi în Biserica românească*, în «Ortodoxia», XII (1960), nr. 1, p. 9.

41. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CLXV*, P.G., XXXII, 637 B.

42. *Ibidem*, col. 637 C și 640 A.

43. Sozomen, *Istoria bisericăscă*, VI, 21, 2. în *Fontes II*, p. 224 (225).

44. H. Boehmer—Romundt, *op. cit.*, p. 272.

45. Jellinek, *Die angeblichen Beziehungen der gotischen zur kappadokischen Kirche*, în *Festschrift Fr. Kluge zum 70. Geburtstage am 21. Juni 1926 dargebracht*, Tübingen, 1926, apud J. Mansion, *A propos des chrétientés de Gotie*, în «Analecta Bollandiana», CLVI (1928), p. 365—366.

46. C. Erbiceanu, *Ulfila. Viața și doctrina lui sau starea creștinismului în Dacia Traiană și Aureliană în secolul al IV* (Extras din «Biserica Ortodoxă Română»), București, 1898, p. 26.

Trei fapte stabilesc rolul capadocienilor în evanghelizarea «goților»: 1. Eutihie, de care vorbește Sfântul Vasile cel Mare în *Epistola CLXIV*, fusese fără îndoială un misionar al goților stabiliți în ținuturile din stînga Dunării; 2. Predica lui Ulfila, care timp de 7 ani a răspîndit credința creștină printre goții din stînga Dunării, pînă în anul 355, cînd s-a dezlănțuit prima persecuție a lui Athanaric și a fost nevoit să treacă cu o parte din credincioșii săi în dreapta Dunării, stabilindu-se în Moesia, unde a îmbrățișat erezia ariană⁴⁷ și 3. *Martiriul Sfîntului Sava Gotul* arată că doi capadocieni au jucat un rol însemnat în lucrarea de convertire a goților⁴⁸.

Martiriul Sfîntului Sava se deosebește de celelalte acte martirice prin faptul că nu se conformează stilului clasic hagiografic, unde predomină miracolul, ci descrie faptele într-un mod original, lăsînd impresia că redactorul a transcris întocmai povestirea unui martor ocular⁴⁹. Această caracteristică face din actul amintit un document excepțional de important. Este adevărat că ne-ar fi plăcut să cunoaștem numele satului în care locuia Sava, originea sa, amănunte despre familia sa, numele satului unde a poposit și unde a fost spînzurat de grînda casei, numele orașului unde trăia preotul Guttika și alte lucruri care să ne lămurească asupra credincioșilor și a locuitorilor care au participat într-un fel sau altul la drama Sfîntului. Autorul *Martiriului* a avut în vedere, în special, comportarea morală ireproșabilă a Sfîntului Sava și atitudinea față de goții persecutori.

Din *Martiriul* reiese că ultima dintre cele trei persecuții ale lui Athanaric nu s-a desfășurat într-un mod organizat și atît persecutorii, șefii locali, cît și slujbașii lor și sătenii nu au manifestat fanatism în urmărirea creștinilor. Dimpotrivă, în două rînduri sătenii au căutat să înșele pe persecutori spre a salva pe creștinii, rude cu ei. Din ce neam făceau parte acești creștini? Este greu de admis că erau toți de origine gotă, mai ales că în primele două incursiuni ale căpeteniilor gote în satul respectiv «goții» localnici s-au disociaț cu planul persecutorilor.

Pe de altă parte, se pare că persecuția avea un caracter politic, pentru că atunci cînd Sfîntul Sava mărturisește a doua oară că este creștin căpetenia gotă se interesează numai dacă el are avere și, aflînd că este sărac⁵⁰, poruncește să fie alungat, ca unul fără nici o însemnătate, adică fără vreo influență asupra consătenilor săi (cap. III, 4). De altfel, din atitudinea slujitorilor goți care aveau sarcina să-l înece pe Sfîntul Sava se vede mai mult compasiune, căuțînd să-l salveze, decît zel. Aceste considerații duc la concluzia că creștinismul se dezvoltase și se organizase către sfîrșitul secolului al IV-lea, nu numai în cetăți, ci și la sate. *Martiriul Sfîntului Sava*

47. Documentele referitoare la activitatea misionară a lui Ulfila, ca și la goții creștinați de el, au fost colaționate de C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 6—25. Fericitul Augustin vorbește despre ortodoxia credinței goților, în timpul persecuției lui Athanaric, după mărturia «unor frați care atunci erau copii și-și aduc aminte» despre cruzimea persecuției (*De civitate Dei*, lib. XVIII, 52).

48. J. Mansion, *A propos...*, loc. cit. De asemenea, Pfellschifter (*art. cit.*, p. 213) consideră ortodoxia credinței Sfîntului Sava ca un rod al misiunii capadociene la goți.

49. H. Delehay, *Les Passions des Martyrs et les Genres littéraires*, Bruxelles, 1921, p. 148.

50. P. P. Panaitescu, în lucrarea: *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orînduirea feudală*, București, 1964, p. 23, bazîndu-se pe starea de sărăcie a lui Sava, vede o diferențiere socială la goți și remarcă solidaritatea comunității sătești în fața persecutorilor. Din nefericire, unele dintre informațiile luate din *Martiriul Sfîntului Sava*, sînt redade eronat ca urmare a unei traduceri defectuoase a textului grecesc (p. 22—23). A se vedea și E. A. Thompson, *The Visigots in the Time of Ulfila*, Clarendon Press, Oxford, 1966, în special cap. *The Passion of St. Sava and village life*, p. 64—77. Autorul consideră că expulzarea din sat a Sfîntului Sava s-a datorat faptului că acesta a refuzat să mînce carne jertfită idollor, act ce simboliza aderența la comunitatea gotă. Deci vina Sfîntului Sava a fost lipsa de solidaritate cu comunitatea, nicidcum faptul că el era creștin (p. 68).

menționează două comunități: una în satul în care locuia preotul Sansala și unde era cîntăreț Sava, iar alta în cetatea (πόλις) preotului Guttika⁵¹, spre care mergea Sava să serbeze Paștile în anul 372.

Două comunități creștine, cu biserici, preoți și cîntăreți, nu apar într-un sat și într-un oraș, în secolul al IV-lea, în cițiva ani. *Martiriul* notează că în anul 372, cînd a primit cununa martirică, Sava avea 38 de ani. De asemenea, se precizează că el era creștin din fragedă copilărie (ἔξέτι νηπίου) și se poate presupune că părinții lui au fost tot creștini, deci existența creștinismului ortodox se avansează cel puțin cu patru decenii. Fără îndoială că această remarcă este de o deosebită importanță în problema atît de dezbătută a vechimii creștinismului în țara noastră. Ea poate fi pusă în legătură cu predica celui Eutihie de care vorbește cu respect Sfîntul Vasile cel Mare, cu activitatea misionară a episcopilor din Tomis⁵², cu influența exercitată de cele cinci episcopii înșirate de-a lungul Dunării, prezente prin episcopii lor la Sinodul de la Sardica în anul 343⁵³ și cu opera misionară săvîrșită mai tîrziu de Sfîntul Niceta de Remesiana și ucenicii lui⁵⁴.

În comunitățile păstorite de preoții Sansala și Guttika erau numai creștini de neam got? Cercetările arheologice, ca și observațiile asupra fondului principal al lexicului, românesc, atestă continuitatea daco-romană⁵⁵.

51. Afirmăția Pr. Prof. I. Ionescu (*art. cit.*, p. 488) că preotul Guttika, «got de origine după nume, va fi fost arian după credință» nu ni se pare suficient de fundamentată numai pe întimplarea miraculoasă, cînd Sava este oprit de a merge la acest preot. Din întreașa sa atitudine creștină în timpul persecuției reiese că acesta nu făcea compromisuri cu conștiința sa și deci n-ar fi admis el, ortodox fervent, să petreacă Paștile cu un preot arian!

52. Vezi I. Barnea, cap. *Cultura Sciției Minore în sec. IV—VII*, în Radu Vulpe—Ion Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, vol. II (*Romanii la Dunărea de Jos*), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 457—458; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și colab., *op. cit.*, p. 80—83; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Insemnări asupra lui Teotim de Tomis*, în «Glasul Bisericii», XVI (1957), nr. 1—2, p. 46—50; Prof. Ilie Georgescu, *Viața creștină în vechiul Tomis*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), p. 15—32.

53. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sinodul de la Sardica din 343. Importanța lui pentru istoria pătrunderii creștinismului la geto-daco-romani*, în «Studii Teologice», XIV (1962), nr. 3—4, p. 177.

54. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 162—176 și 199. Cf. și Pr. Prof. Ioan G. Coman, «Aria misionară» a Sfîntului Niceta de Remesiana, în «Biserica Ortodoxă Română», LXVI (1948), nr. 5—8, p. 337—356; Asist. Ștefan C. Alexe, *Sfîntul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele IV și V*, București, 1969 (Extras din «Studii Teologice», XXI (1969), nr. 7—8, p. 24—29. În general, cu privire la originile creștinismului în Dacia Traiană, în lumina descoperirilor arheologice, pot fi cercetate lucrările: I. Barnea, *Contribuții la studiul creștinismului în Dacia*, în «Revista Istorică Română», vol. XIII, fasc. III, București, 1943, p. 31—42; Idem, *Opaițe creștine din Scythia Minor*, în rev. cit., vol. XIV, fasc. II, 1944, p. 166—177; D. Tudor, *Prima bazilică descoperită în Dacia Traiană*, Iași, 1948; C. Daicovicu, *În jurul creștinismului în Dacia*, în «Studii», I, 1948, p. 122—127; Idem, *Există monumente creștine în Dacia Traiană din sec. II—III?* în *Dacia. Studii și articole privind istoria veche a pămîntului românesc*, Cluj, 1969, p. 505—516; Idem, *Au sujet des monuments chrétiens dans la Dacie trajane*, în *Dacica*, p. 517—521; I. Barnea, *Vasile Pârvan și problema creștinismului în Dacia traiană*, în «Studii Teologice», X (1958), nr. 5—6, p. 287—310; I. I. Russu, *Materiale arheologice paleo-creștine din Transilvania*, în «Studii Teologice», X (1958), nr. 5—6, p. 311—340; Pr. Ioan Ionescu, *Privire asupra cuvintelor cu sens religios din fondul principal lexical al limbii române*, în «Mitropolia Olteniei», VIII (1956), nr. 6—7, p. 343—359; H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dundrene ale imperiului roman*, București, 1960, p. 35—36; M. Macrea, cap. *Răspîndirea creștinismului la daco-romani*, în *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 629—637; Bucur Mitrea—Constantin Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, Biblioteca de Arheologie, X, București, 1966, p. 125, 128 și 160 și D. Tudor, *Orașe, țiguri și sate în Dacia Romană*, Editura Științifică, București, 1968, p. 387.

55. Pentru istoricul Jordanes (secolul al VI-lea), geții și dacii sînt goți, iar țara geto-dacilor este numită Gothia. La fel și poetul Claudius Claudianus (365—408) consideră pe goți

În sprijinul celor spuse mai sus este și faptul că *Martiriul Sfântului Sava* nu vorbește despre locul unde se săvârșea cultul. Din *Istoria Bisericească* (VI, 37, 13—14, P.G., LXVII, 1408 AB) a lui Sozomen aflăm că creștinii goți se adunau în corturi. Se poate presupune așadar că creștinii din satul lui Sava vor fi avut locașul de cult într-o casă de lemn, așa cum era și cea din grinzile căreia a fost atârnat Sfântul Sava, și cum se găsesc și astăzi în satele de pe valea Buzăului. Și acești creștini nu erau numai din seminția gotă, ci și din elementele indigene daco-romane.

De altfel, chiar dacă *Martiriul* afirmă că Sava era «got de neam» (Γότθος ὄν τῷ γένει) aprecierea imediat următoare, că el trăia «în mijlocul unei seminții îndărătnice și perfide», ca și tratamentul inuman la care a fost supus din partea ostașilor goți, lasă să se înțeleagă că de fapt el aparținea altui neam, dar fiind cetățean al Gothiei, era socotit got⁵⁶.

În ceea ce privește pe cei doi preoți, Sansala și Guttika, ultimul, după nume, este got de origine⁵⁷. Orașul în care păstorea el era însă latin, deși arheologia nu furnizează nici o știre pînă acum despre existența lui în estul Munteniei. Arheologul I. Barnea socotește că mențiunea unui oraș (πόλις) osebit de sate (κῶμαι) în care locuiau goții, în *Martiriul Sfântului Sava*, este deosebit de importantă. «Din text rezultă astfel persistența unui oraș roman din timpul stăpînirii goților asupra acestui ținut»⁵⁸.

Socotit «got de neam»⁵⁹, «capadocian sau frigian»⁶⁰, preotul Sansala impune goților persecutori prin prestanța sa, astfel că aceștia au o atitudine deosebită față de el. Probabil că era bătrîn, căci este urcat într-un car (cap. IV, 6); deși ferm în credință, mărturisind-o cu curaj, totuși eaută să nu stîrneasă minia persecutorilor

drept geți. Textele respective, la G. Popa-Lisseanu, *Dacia în autorii clasici*, vol. I, București, 1943, p. 113. Cf. și D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ed. II-a, București, 1967, p. 494, n. 42 și 496, n. 50. În problema «continuității» și a mișcărilor de popoare în nordul Dunării, în primele secole, pot fi consultate următoarele lucrări: V. Motogna, *Un secol din istoria Daciei în timpul năvălirilor barbare. Epoca încreștinderii poporului românesc*, Cluj, 1937; G. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique; le peuple roumain*, Bucarest, 1942, p. 53 ș.u.; Bucur Mitrea, *Problema populației geto-dace în Muntenia în secolul al IV-lea e.n.*, în «Studii și Referate privind Istoria României», partea I, București, 1954, p. 105—116; E. Lozovan, *Unité et dislocation de la Romanie orientale*, în ORBIS, «Bulletin International de Documentation Linguistique», t. III, no. 1, 1954; Idem, *Aux origines du christianisme Daco-Scythique*, în Franz Altheim, *Geschichte der Hunnen*, vol. IV, Berlin, 1962, p. 146—165; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966; D. Tudor, *Orașe...*, loc. cit.; C. Daicoviciu, următoarele studii din vol. *Dacia: Le problème de la continuité en Dacie. Observations et précisions d'ordre historique et archéologique*, p. 447—493; O senzațională descoperire arheologică în Transilvania, p. 522—525 și *Daker und Rumänen*, p. 529—542; Constantin C. Giurescu—Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, p. 131—167, cu bibliografia respectivă, p. 202—204.

56. J. Mansion, *Les origines...*, p. 12. W. Bessel în art. *Gothen*, în *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, hrsg. I. S. Ersch und I. G. Gruber, Secția I-a, Partea 75, Leipzig, 1862, p. 144. Il socotește got din naștere. H. Boehmer-Romundt, *op. cit.*, p. 286, n. 1, deși recunoaște că numele Sava circula în secolul al V-lea în Capadocia, îl socotește a fi got. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 157, îl consideră grec din Asia. Ludwig Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme. Die Ostgermanen*, Ed. II-a, München, 1934, p. 237, spune că Sava era capadocian, iar Pr. Prof. Gh. I. Moiescu și colab., *op. cit.*, p. 63, afirmă că era got.

57. Georg Waitz, *Über das Leben und die Lehre des Ulfila*, Hannover 1840, p. 43. Vezi și Pr. Prof. I. Ionescu, *Sansala...*, p. 488, n. 13.

58. R. Vulpe-I. Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, II, p. 398.

59. Vezi G. Waitz, *op. cit.*, p. 43. Cf. și Pr. Prof. Gh. I. Moiescu și colab., *op. cit.*, p. 64.

60. L. Schmidt, *op. cit.*, p. 237.

care, în cele din urmă, nu se mai ocupă de el (cap. VII, 1). Ipoteza Pr. Prof. I. Ionescu că Sansala era daco-roman de origine⁶¹, poate fi întărită și de faptul că preotul Sansala ținea legătura cu Biserica din România⁶², adică din Scythia Minor, și anume din Tomis, unde poate că primise și taina preoției și unde își găsea ocrotirea în timpul persecuției începută în anul 370. Revenirea lui pentru a petrece Sfintele Paști cu credincioșii săi, în anul 372, este destul de grăitoare pentru felul cum își împlinea datoria sacerdotală. El înfruntă atît oboseala drumului din Scythia pînă în munții Buzăului, cît și prigoana goților contra creștinilor, numai ca să aducă păstoriților săi, de același neam cu el, bucuria învierii lui Iisus Hristos.

Desigur că pilda preotului Sansala va fi avut o influență decisivă asupra cîntărețului său, Sava. Coordonatele sufletului lui Sava sînt trasate cu fermitate de autorul scrisorii martirice, într-un mod crescînd, notele esențiale ale caracterului său fiind bunătatea și tăria în credința creștină ortodoxă. Sufletul lui simplu și drept impune consătenilor săi, care caută prin diferite subterfugii să-l scape de la moarte. Episodul în care femeia îl dezleagă și-l îndeamnă să fugă, iar el rămîne liniștit și o ajută la treburile ei, este punctul culminant al relatării. Deznodămîntul se poate bănuî. Chiar oamenii puși de Atharid să-l înece sînt copleșiți de personalitatea morală a Sfîntului Sava și, mărturisind că «este nevinovat», sînt gata să-l elibereze. Dar Sava le amintește de porunca primită, a cărei neîndeplinire putea atrage pedeapsă aspră, astfel că sînt oarecum obligați să-l înece în apa riului Museos. Critica este unanimă în a identifica Museos cu riul Buzău⁶³.

Martiriul precizează că Sfîntul Sava Gotul a murit în anul 372, în a cincea zi a sîmbetei care este după Paști, în prima zi a idelilor lui aprilie, adică joi, 12 aprilie. De asemenea, în ultima parte, «Biserica din Gothia» face un apel către creștinii din Capadocia ca în această zi să se adune și să-i facă pomenirea. Ziua de 12 aprilie este indicată, cum s-a amintit, și de Manuscrisul grecesc, Vatican 1660, din anul 912. Ținînd seama că în Biserica primară pomenirea se făcea în ziua morții sfîntului sau, dacă nu se cunoștea aceasta, în ziua strămutării moaștelor, pare inexplicabil faptul că *Sinaxarul din Constantinopol* rezumă *Martiriul Sfîntului Sava* la diferite date,

61. Pr. Prof. I. Ionescu, *Sansala...*, p. 489—490.

62. În studiul: *Le problème de la continuité en Dacie* (vezi vol. *Dacia*, p. 498, n. 159), C. Daicoviciu afirmă că România este atestată prima dată de episcopul arian Auxențiu de Durostorum, către anul 380, în *Scrisoare despre credința, viața și moartea lui Ulfila* (*Fontes II*, p. 112), trecînd cu vederea actul martiric al Sfîntului Sava Gotul, scris la scurt timp după moartea acestuia, adică în anul 373.

63. Pentru echivalența hidronimului Museos-Buzău, vezi lucrările următoare: W. Bessel, *op. cit.*, p. 144; Dr. Gherasim Timuș, Episcopul Argeșului, *Dicționar aghiografic cuprinzînd pe scurt Viețile Sfinților*, București, 1898, p. 742; L. Niederle, *Slovanski starožitnosti*, Praga, 1902, II, 1, p. 30; H. Boehmer-Romundt, *op. cit.*, p. 284, n. 4; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 157; J. Zeiller, *op. cit.*, p. 426; Vasile Pârvan, *Considerațiuni asupra unor nume de râuri daco-scitice*, Academia Română, *Memoriile secțiunii istorice*, seria III, t. I, Mem. I, București, 1923, p. 12: «Museos putea fi deci, eventual, chiar pronunțarea thracică alături de Buseos»; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III-a îngrijită de I. Vlădescu, vol. I, București, 1925, p. 229; Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, Academia Română, «Studii și Cercetări» XXI, București, 1933, p. 248—249. Buzeu este cîvînt de origine daco-thracică, provenind din Museos; G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 115, n. 1; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și colab., *op. cit.*, p. 64; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 23; E. A. Thompson, *op. cit.*, p. 66; *Mineitul lunii aprilie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, ed. IV-a, București, 1967, p. 154; R. Vulpe-I. Barnea, *op. cit.*, p. 398; Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 227; Idem, *Istoria limbii române*, vol. II, București, 1969, p. 357; C. C. Giurescu-D. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 165.

între 15 și 18 aprilie și mai rar în ziua de 12 aprilie⁶⁴. *Mineiul lunii aprilie*, tipărit la Veneția de diferiți autori, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, indică în ziua de 18 aprilie pomenirea Sfântului Sava «Stratilatul». Desigur, la mijloc este o confuzie, căci viața sfântului este aidoma cu cea din *Mineiul lunii aprilie*, din anul 1843, editat la Constantinopol de Andrei Coromila, care notează în ziua de 18 aprilie pe «Sava Gotul». Sava «Stratilatul» este menționat și în zilele de 29 octombrie și 24 aprilie, ca un sfânt militar, dar «viața» sa este redată aproape întocmai ca cea a Sfântului Sava Gotul, ceea ce îl face pe Delehaye să tragă concluzia că acest fapt este rezultatul vreunei confuzii⁶⁵. Biserica Ortodoxă Română sărbătorește pe Sfântul Sava Gotul la 18 aprilie⁶⁶.

În urma celor spuse pînă acum se pot trage următoarele concluzii :

Martiriul Sfântului Sava Gotul este o mărturie autentică, provenită de la comunitatea creștină din Gothia, mai precis de la creștinii de pe valea râului Buzău.

Acest document arată că strămoșii noștri trăiau laolaltă cu goții, în părțile muntoase în mod pașnic⁶⁷, unii se înruderă cu goții, formînd comunități solidare față de asupritori și manifestînd îngăduință față de noua credință creștină.

În prima parte a secolului al IV-lea, creștinismul pătrunsesse și la sate. Creștinii mențineau legături strînse cu Bisericile din Scythia Minor (Dobrogea) și prin acestea cu Constantinopolul și cu Capadocia.

Martiriul dă informații asupra organizării și stării sociale ale strămoșilor noștri sub stăpînirea goților și amintește riul Buzău sub denumirea daco-tracică de Museos.

La acest popas duhovnicesc, cînd se împlinesc 1600 de ani de la moartea martirică a Sfântului Sava Gotul, ne simțim inimile cucerite de dragoste față de poporul nostru care, înzestrat cu calități deosebite, a știut să-și păstreze ființa sa, chiar dacă istoria lui a fost presărată cu momente de grele încercări. Ca creștini ortodocși, preamărim pe Dumnezeu «Cel ce a binecuvîntat pămîntul acestei minunate țări care a născut întru sfințenie pe mucenicul Sava Gotul.

Pr. Conf. ȘTEFAN C. ALEXE

64. Vezi concluziile lui H. Delehaye, *Saints de Thrace...*, p. 291.

65. *Ibidem*. Pentru deosebirea dintre Sava Gotul și Sava Stratilatul, a se vedea documentul studiu al cercetătoarei italiene Enrica Follieri, *Saba Goto e Saba Stratelata*, în «Analecta Bollandiana», LXXX (1962), p. 249—307, care ajunge la concluzia lui Delehaye. Confuzia se observă și în literatura aghlografică. Cităm spre exemplu : C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei din Iași*, București, 1888, Introducere, p. XV ; J. P. Kirsch, *Sabas der Gote, auch Stratelita genannt*, în *Lexicon für Theologie und Kirche*, Ed. II-a, hrsg. Michel Buchberger, vol. IX, Friburg im Breisgau, 1937, p. 45 ; Mihail I. Galanos, *Viețile Sfinților*, vol. IV, Atena, 1950 (în limba greacă), p. 59 : «18 aprilie. În această zi, pomenirea Sfântului martir Sava Stratilatul și Gotul» ; E. Hoade, *Sabas*, în «New Catholic Encycyklopedia, Washington, 1967, p. 776 ; Sofronie Evstratiade, *Catalogul Sfinților Bisericii Ortodoxe*, Atena, 1935 (în limba greacă), p. 412 : «Sava martirul Strafilatul, 17 aprilie». După ce schițează viața Sfântului Sava Gotul, deși în titlu era indicat «Stratilatul», autorul adaugă : «Amintirea acestuia, după Codicii aghioritici Δ 37 și Θ 85, se săvîrșește în ziua de 12 aprilie, după rînduiala deplină alcătuită de Iosif Imnografal».

66. Vezi *Sinaxarul lunii aprilie*, în *Liturghier*, București, 1967, p. 434, și *Mineiul lunii aprilie*, ed. IV-a, București, 1967, p. 153—154.

69. G. Popa-Lisseanu, *Contuitatea românilor în Dacia*, în «Analele Academiei Române», Memoriile Secției istorice, seria III, t. XXIII, Mem. 9, București, 1941, p. 103.



• ÎNDRUMĂRI • PĂSTORALE •

ÎNVIEREA DOMNULUI, PRILEJ DE REÎNNOIRE DUHOVNICEASCĂ A CREDINCIOȘILOR

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE PAȘTI-1972 ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În fiecare an, la marile praznice creștine, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române așteaptă cu multă nerăbdare scrisorile pastorale ce le sînt adresate — pe firul unei îndelungate tradiții — de arhipăstorii lor duhovnicești. În prima zi de Paști, la sfînta liturghie, slujitorii altarelor împărtășesc credincioșilor cuprinsul acestor pastorale, care contribuie la menținerea și întărirea comuniunii dintre ierarhie și credincioși, tîlcuind sensurile adînci ale sărbătorii, aducînd trainice bucurii duhovnicești și dînd îndemnuri călăuzitoare spre tot lucrul bun.

Marele praznic al Învierii Domnului din acest an a dat prilejul Înaltilor Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române să împărtășească păstoriiților lor îndemnuri călăuzitoare și sfaturi alese pentru propășirea vieții lor duhovnicești. În cele ce urmează, vom încerca să scoatem în evidență învățăturile mai importante care se desprind din cuprinsul Pastoralului de Paști din anul 1972, adresate de Înaltii Chiriarhi clerului și credincioșilor din eparhiile respective.

*
* * *

Pastoralul Prea Fericitului Părinte Patriarh JUSTINIAN, adresată clerului și dreptcredincioșilor creștini din cuprinsul *Arhiepiscopiei Bucureștilor*, cu ocazia sfîntelor sărbători ale Învierii Domnului, relevă însemnătatea Sfintei Taine a Spovedaniei ca pregătire aleasă pentru luminatul praznic al Învierii. În vederea primirii cu vrednicie a acestei «sărbători a sărbătorilor», creștinii se străduiesc să-și curățească sufletul de păcate, prin post și rugăciune, prin cercetarea mai asiduă a bisericii și prin împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului, după ce mai înainte și-au mărturisit păcatele în fața duhovnicului.

Arătîndu-și bucuria față de afluența credincioșilor la scaunul duhovniciei, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române folosește acest pri-

lej pentru a atrage atenția asupra însemnătății spovedaniei, dar mai ales asupra felului în care ea trebuie făcută pentru ca penitenții să primească iertare de la Dumnezeu, iar sfânta împărtășanie pe care o primesc după aceea să le fie cu adevărat de folos spre mîntuirea sufletului. Sfînta împărtășanie nu poate fi primită decît după prealabila mărturisirea păcatelor. Iar aceasta presupune, în primul rînd, cercetarea conștiinței (I Cor. XI, 28—29), care are menirea de a trezi părerea de rău pentru păcatele săvîrșite și hotărîrea de a nu le mai repeta.

Dar — se arată în continuare — iertarea păcatelor nu este condiționată numai de simplul act al spovedaniei, ci și de împlinirea altor fapte creștinești, care au deosebită importanță pentru viața sufletească a credincioșilor. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îndeamnă pe credincioși ca înainte de a veni la Sfînta Taină a Spovedaniei, pentru a cere de la Dumnezeu iertarea păcatelor, să fie împăcați cu toți ceilalți semeni ai lor. Tilcuind cuvintele Mîntuitorului în această privință (Matei V, 23—24), Prea Fericitul Sa atrage atenția: «Dacă nici în biserică nu este bine să intrați cu darul, cu jertfa voastră, decît după ce v-ați împăcat cu cei cu care sînteți supărați, căci altfel ea nu este bine primită, cu cît mai mult atunci cînd cereți iertare de la Dumnezeu pentru păcatele voastre, trebuie ca în primul rînd să fi iertat pe aproapele vostru care v-a greșit».

Pastorala înfățișează argumentele scripturistice cele mai reprezentative pentru fundamentarea iertării ca virtute creștină și ca putere dăruită de Mîntuitorul Sfinților Apostoli (I Ioan I, 9; Marcu XI, 25—26; Matei XVIII, 18; Ioan XX, 22—23), apoi face remarcă: «Este adevărat că urmașii de peste veacuri ai Sfinților Apostoli, episcopii și preoții duhovnici, au primit odată cu taina hirotomiei puterea «de a lega și dezlega», de a ierta păcatele oamenilor prin taina spovedaniei; dar nu putem uita pilda spusă de Mîntuitorul, a slugii nemilostive, care, după ce a primit de la stăpînul său iertarea unei mari datorii — zece mii de talanți — dar n-a fost în stare să ierte și el pe un semen de-al lui care-i datora o sumă mică de numai o sută de dinari, — a primit osînda cunoscută de la stăpînul său care îi iertase toată datoria».

În ultima parte a Pastoralei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îndeamnă pe clerici și credincioși să ia ca exemplu viu de iertare pe însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, care «s-a dat pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră» (Rom. IV, 25). Amintind cuvintele Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan: «El și-a pus sufletul Său pentru noi — și noi sîntem datori să ne punem sufletul pentru frați» (I Ioan III, 16), precum și rugăciunea Mîntuitorului pe cruce: «Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34), se spune: «Și noi datori sîntem să urmăm exemplul Său și să iertăm din toată inima pe aproapele nostru de cîte ori ne greșeste, știind că în creștinism iertarea nu are limită, după cuvîntul lui Hristos, Care, întrebă de Apostolul Petru dacă să ierte pe fratele său de șapte ori, i-a răspuns: «Nu zic ție pînă de șapte ori, ci pînă de șaptezeci de ori cîte șapte» (Matei XVIII, 22).

Atrăgînd luarea-amînte că Mîntuitorul Iisus Hristos «a înviat pentru îndreptarea noastră» (Rom. IV, 25), iar faptul acesta ne îndatorează

ca «și noi să umblăm întru înnoirea vieții» (Rom. VI, 4), Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române arată că la înnoirea vieții duhovnicești se ajunge numai prin împodobirea cu marea virtute a iubirii creștine, din care izvorăsc bunătatea și iertarea. Numai astfel, iertat și împăcat cu semenii săi, reînnoit sufletește, creștinul se poate împărtăși din roadele binecuvîntate ale Învierii Domnului. După ce enumeră cîteva din binefacerile Tainei Spovedaniei, Prea Fericirea Sa concludă: «Dacă iertarea și bunătatea creștină ar sta la baza vieții fiecăruia dintre voi, liniștea și pacea sufletească ar domni și în viața voastră personală și în casele voastre și în jurul vostru».

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian împărtășește arhieresti binecuvîntări clerului și credincioșilor, cărora le face urarea de a ajunge la deplinătatea viețuirii creștine, prin trăirea integrală a învățăturii evanghelice.

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit IUSTIN al Moldovei și Sucevei, adresată cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din *Arhiepiscopia Iașilor*, înfățișează — în prima parte — actul învierii din morți a Mîntuitorului drept supremul «semn» pentru dovedirea lucrării Sale dumnezeiești în lume. Deși Domnul nostru Iisus Hristos a vorbit adeseori ucenicilor Săi despre moartea, învierea și înălțarea Sa la cer, deși El a înviat din morți pe fiul văduvei din Nain, pe fiica lui Iair și pe Lazăr, totuși Apostolii nu au izbutit să priceapă deplin această taină decît după ce au văzut pe Iisus viu, după moarte. Abia după aceea, luminați și întăriți cu Duhul Sfînt, ei au ajuns la înțelegerea deplină a învierii Domnului și au devenit «martori ai învierii» Lui și «iconomi ai tainelor lui Dumnezeu» (I Cor. IV, 1).

Însuși Mîntuitorul, după învierea Sa cu trupul din morți, a încredințat pe ucenici că ei vor deveni martorii de netăgăduit ai învierii (Luca XXIV, 46—48), iar încredințarea aceasta a avut o influență hotărîtoare pentru lucrarea lor de răspîndire a Evangheliei și pentru propășirea Bisericii creștine. În cuvîntările și discuțiile lor, Apostolii Mîntuitorului au înfățișat întotdeauna învierea Domnului ca pe evenimentul culminant al creștinătății și au dat, ca temei al acestui adevăr, propria lor mărturie (Fapte IV, 33; X, 37—41 etc.). În cea a martorilor învierii Domnului a intrat apoi și Sfîntul Apostol Pavel, prin chemarea ce i s-a făcut de către Mîntuitorul pe drumul Damascului, devenind cel mai înflăcărat martor și propovăduitor al acestui act.

În cea de a doua parte a Pastoratei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin înfățișează roadele dobîndite de credincioși prin învierea Domnului. Împlinind opera Sa mîntuitoare, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a făcut și pe noi părtași ai morții, învierii și mării Sale și înnoindu-ne prin Duhul Sfînt ne-a dat posibilitatea să intrăm «într-o viață nouă, duhovnicească, viața în Dumnezeu, asupra căreia moartea nu are nici o stăpînire». Prin credința în Iisus Hristos, am devenit moștenitori ai vieții

veșnice (Rom. VIII, 17). Dar noi nu am dobândit încă deplin această moștenire, ci o avem ca «făgăduință», a cărei împlinire o așteptăm cu nădejde statornică (Rom. VIII, 22—24), avînd ajutorul Sfîntului Duh care sălășluiește în noi și mijlocirea Domnului Iisus Hristos la Părintele nostru cel ceresc.

În ultima parte a Pastoralii se arată însemnătatea deosebită ce s-a acordat actului învierii Domnului, încă din primele zile ale existenței Bisericii creștine. Cea dintîi sărbătoare creștină, Duminica, a fost rînduită ca zi de prăznuire a învierii Domnului, așa cum afirmă și Sfîntul Atanasie cel Mare cînd spune : «Noi cinștim Duminica pentru înviere». În mod deosebit, în afară de Duminică, învierea Domnului se prăznuiește la Sfintele Paști. «Sărbătoare a sărbătorilor» și «praznic al praznicelor», ziua Sfintelor Paști este cinștită cu adîncă bucurie de toți creștinii, ca temei de neclintit al adevărului învățaturii evanghelice, al nemuririi, al vieții celei noi în Hristos și al păcii desăvîrșite. Avînd «*arvuna Duhului*» (Rom. VIII, 23), credincioșii așteaptă învierea morților și viața veșnică, avînd datoria să se pregătească pentru aceasta prin alungarea păcatului și prin împodobirea cu virtutea dragostei.

În încheiere, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin îndeamnă pe păstoriți : «Dragostea de patrie, iubiiții mei, să încălzească neîncetat inimile noastre ; fiecare dintre noi să aducă partea sa de contribuție la înflorirea și întărirea ei. Să sprijinim din toate puterile năzuința poporului nostru de propășire înăuntrul țării și de statornicire a unor legături trainice de bună înțelegere, colaborare și prietenie între toate popoarele lumii».

*

Pastorală Înalt Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE al Ardealului, adresată la sărbătoarea Învierii Domnului din acest an clerului și drept-credincioșilor creștini din cuprinsul Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu, pornind de la rugăciunea rostită de Mîntuitorul înainte sfintelor Sale pațimi (Ioan XVII, 4—5), arată că prin învierea și înălțarea Sa la cer Domnul nostru Iisus Hristos s-a preamănit întru slava pe care a avut-o la Tatăl din veșnicie, dînd credincioșilor încredințarea învierii lor viitoare și garanția primirii lor întru mărirea cea veșnică. În acest scop, credincioșii sînt datori să preamărească pe Hristos prin fapte și prin strădania de a se asemana cu El în gîndurile, cuvintele și comportarea lor zilnică, luînd aminte la mărturia pe care a dat-o Iisus despre viața Sa și urmînd învățămintele ce se desprind din această mărturie.

Iisus Hristos — se spune în continuarea Pastoralii — a împlinit întru toate voia Tatălui. El nu a venit în lume la voia întîmplării, ci după o rînduială dumnezeiască, împlinind proorociile de veacuri, arătîndu-se nu întru mărirea Sa, ci în smerenie, dovedind covîrșitoare dragoste prin cuvintele și faptele Lui minunate, dar mai ales prin faptul că a primit moartea pentru mîntuirea noastră. Astfel și-a împlinit El misiunea pentru care a venit în lume și s-a înălțat întru slava dumnezeiască. Acest lucru ne învață că fiecare din noi avem, într-o oarecare măsură, răspun-

deri și îndatoriri. Tilcuind pilda talanților, rezultă că fiecare credincios are datoria să-și dezvolte la maximum capacitățile, prin muncă și prin viață superioară.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae arată că pilda aceasta o vedem împlinindu-se mereu în viața nouă din patria noastră, unde cetățenii conștiincioși își pun toată puterea de muncă în slujba binelui obștesc, fiecare avînd posibilitatea de a-și dezvolta talentul și de a lucra potrivit pregătirii și capacității lui. Iureșul muncii creatoare din toate sectoarele de activitate face ca țara noastră să propășească într-un ritm tot mai accelerat. «Am putea spune, afirmă Înalt Prea Sfinția Sa, că așa de mulți sînt eroii muncii creatoare încît titlul de erou al muncii aparține poporului întreg, în frunte cu iubiții și înțelepții lui conducători».

Această pildă, arată Înaltul Ierarh, trebuie împlinită și în viața Bisericii noastre. Fiecare cleric și credincios trebuie să se străduiască pentru binele Bisericii și al semenilor săi, mărturisindu-și dragostea față de Hristos și de Biserică, prin roadele cît mai bogate ale faptelor bune. Dumnezeu a împărțit fiecăruia anumite daruri, însă totodată și datoria de a lucra pentru înmulțirea lor, făgăduind pentru împlinirea lor nu numai răsplătă pe pămînt, ci și cununa veșniciei.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae își exprimă convingerea că, împlinindu-și cu conștiinciozitate îndatoririle, creștinii vor înțelege mai deplin rugăciunea Mîntuitorului către Tatăl: «...*Lucrul pe care Mi l-ai dat să-l fac, l-am săvîrșit. Și acum preamărește-Mă la Tine însuși*» (Ioan XVII, 4—5) și se vor strădui să devină următori ai lui Hristos, să fie de folos Bisericii, Patriei și semenilor lor.

În încheiere, chemînd pe fiii săi duhovnicești la prăznuirea cu bucurie a zilei Învierii, Înaltul Ierarh îndeamnă pe clericii și credincioșii din eparhia sa să fie împlinitori ai Evangheliei iubirii și ai păcii.

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit FIRMILIAN al Olteniei, trimisă clerului, cinului călugăresc și tuturor dreptcredincioșilor creștini din *Arhiepiscopia Craiovei*, cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, pornește de la chinonicul «Al Cinei Tale celei de taină, astăzi, Fiule al lui Dumnezeu, părtaș mă primește», arătînd însemnătatea Cinei celei de Taină ca premergătoare a morții pe cruce și a învierii Mîntuitorului.

După ce arată împrejurările așezării Tainei Sfintei Împărășanii relatate de Sfînta Scriptură (Luca XXII, 7—8, 14—19), Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian face o adîncă analiză a rostului și însemnătății Sfintei Euharistii, care este «pîinea sufletului creștinesc». Prin împărășirea cu Trupul și Sîngele Domnului, credincioșii se unesc în mod tainic cu Hristos, după făgăduința Acestuia: «*Cel ce mînîncă Trupul Meu și bea Sîngele Meu petrece întru Mine și Eu întru el*» (Ioan VI, 56). Aceasta constituie o adevărată înfiere, după cum se arată în rugăciunea Sfîntului Vasile cel Mare: «Primind pîrticica Sfintelor Tale, să mă unesc cu Trupul și cu Sîngele Tău cel sfînt și să te am pe Tine viețuind și petrecînd întru mine cu Tatăl și cu Duhul Tău cel Sfînt».

Una din rîdoarele cele mai alese ale Sfintei Împărtășanii constă în «strînsa legătură (a credinciosului) cu întreg Trupul Bisericii, în care Mîntuitorul se află fără întrerupere». La aceasta se adaugă satisfacțiile duhovnicești lăuntrice, care devin izvoare ale sfințeniei și călăuzitoare spre veșnicia în care se află «glasul lăudătorilor cel neîncetat și dulceața cea fără de sfîrșit a celor ce văd frumusețea cea nespusă a feței lui Dumnezeu».

În partea a doua a Pastorelei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian asociază la pîinea vieții sufletești pîinea cea de toate zilele, prin care ne întreținem viața trupească și ale cărei binefaceri sînt descrise într-unul din cei mai frumoși psalmi ai lui David (Ps. CIII). Cu privire la aceasta, remarcă: «De la Dumnezeu este, deci, pîinea noastră și cu sudoare și cu mare purtare de grijă se agonisește ea. În scumpa noastră Patrie, ocîrmuitorii Țării au dat cele mai înțelepte îndrumări pentru bălălia pîinii și au alcătuit planuri de mare ispravă pentru ogoare și sporirea rodniciei lor. Muncitori, țărani, oameni de carte și tehnicieni au scurs pămîntul de ape, au secat lacuri și bălți și au însămințat bob curat și ales — hrana și avuția noastră națională».

Pe lîngă împlinirea îndatoririlor cetățenești și patriotice, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian îndeamnă pe păstorii săi să aibă mereu în vedere și îndatoririle lor față de Biserică și față de mîntuirea sufletului. Una din aceste îndatoriri constă în primirea cu vrednicie a Sfintei Împărtășanii, cu prilejul luminatului praznic al Învierii Domnului.

Pastorala se încheie cu îndemnul stăruitor, adresat credincioșilor, de a se apropia cu evlavie și cu bună-cuviință de izvorul cel pururea viu al Sfintei Euharistii.

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE al Banatului, adresată cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din *Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului*, subliniază însemnătatea vechilor rînduiri și datini cu care este împreunată, an de an, sărbătorirea Învierii Domnului. Pe lîngă pregătirea sufletească și participarea la sfintele slujbe, credincioșii respectă datinile moștenite de la înaintași, de exemplu, gustînd pîinea «pascală» și ciocnind ouă frumos încondeiate. Cu toate că obiceiurile împreunate cu sărbătorirea Sfințelor Paști se deosebesc în sînul diferitelor comunități creștine, totuși — așa cum remarcă Pastorala — «nici în trecut și nici astăzi deosebirea acestea n-au îndepărtat pe creștini unul de altul, ci dimpotrivă au contribuit la creșterea prețuirii reciproce, la împărtășirea evlaviei».

Pe linia acestor constatări, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae subliniază că dacă varietatea datinilor legate de Învierea Domnului este de-a dreptul minunată, «mai minunată este unitatea ce domnește între credincioșii de pretutindeni care cinstesc Paștile». Această «sărbătoare a sărbătorilor» contribuie la o mai strînsă apropiere a creștinilor unii de alții, făcîndu-i să se simtă că aparțin Bisericii celei «una, sfință, sobornicească și apostolească» și îndemnîndu-i la fapte de zidire sufletească, prin care își dovedesc dragostea față de Dumnezeu și față de

semeni. La sărbătorirea Paștilor fiecare creștin, «ținând datinile care îi sînt proprii și în același timp respectînd pe ale celorlalți, trebuie să se dovedească mai atent față de aproapele, mai aplecat să-l înțeleagă, să-l prețuiască și să-l iubească, mai gata să-i vină într-ajutor ori de cîte ori este nevoie».

Arătînd că omenirea contemporană se află în continuă transformare, căutînd noi orientări, superioare celor din trecut, Pastorală subliniază necesitatea cooperării dintre oameni și a unirii eforturilor lor pentru înfăptuirea idealurilor nobile și a progresului spre care se tinde cu tot mai multă ardoare, stăruind asupra îndemnului de a munci laolaltă cu ceilalți semenii pentru o viață prezentă îmbelșugată și pentru un viitor fericit.

Alături de strădaniile pentru asigurarea propriei îndestulări, credincioșii sînt îndemnați să sprijine și pe aparținătorii altor națiuni și popoare care luptă pentru mai bine. Dintr-o asemenea convingere s-a luat inițiativa de constituire a Fondului Solidarității Internaționale, la care fiecare cetățean al patriei noastre este chemat să-și aducă contribuția, în semn de identificare cu năzuințele oamenilor doritori de bine de pretutindeni.

În încheiere, amintind că Domnul nostru Iisus Hristos a venit pentru a aduce la mîntuire pe toți credincioșii, fără nici o deosebire, iar praznicul Paștilor este praznicul întregii creștinătăți, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae îndeamnă pe păstoriții din eparhia sa să sărbătorească Învierea Domnului «potrivit obiceiurilor proprii, dar și păstrînd mereu conștiința a ceea ce ne leagă pe fiecare de Hristos și, prin El, de aproapele», pentru a fi împlinitori ai «legii lui Hristos» (Gal. VI, 2) și a se împărtăși cu vrednicie de roadele jertfei mîntuitoare și ale învierii Domnului.

*

Pastorală Prea Sfințitului Episcop IOSIF al Rîmniceului și Argeșului, adresată cu ocazia sfințelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din eparhia sa, analizează — în prima parte — sensurile tradiționalului salut «Hristos a înviat!» Acesta este salutul care dovedește suprema bucurie a creștinilor de pe întregul pămînt pentru învierea Mîntuitorului Iisus Hristos.

«Hristos a înviat!» este salutul biruinței Mîntuitorului asupra morții și, în același timp, temeliea religiei creștine și chează învierii credincioșilor, căci «dacă Hristos nu a înviat, zadarnică este credința noastră» (I Cor. XV, 17). Acest salut exprimă optimismul înălțător al nădejzii creștine și lămurește rosturile mîntuitoare ale venirii în lume a Fiului lui Dumnezeu.

La salutul «Hristos a înviat!» credincioșii răspund prin: «Adevărat a înviat!» confirmînd același adevăr al învierii Domnului. «Prin această mărturisire, toți creștinii se recunosc frați întru Domnul. Confirmarea «Adevărat a înviat!» a fost adusă ca o dovadă de netăgăduit a dumnezeirii lui Iisus de către femeile mironosițe, de către Sfinții Apos-

toli și de către toți cei ce s-au bucurat de marele dar de a vedea pe Iisus înviat. Această confirmare este propovăduită prin întreaga lucrare a Bisericii, care a fost întemeiată pe marele adevăr de credință al învierii Domnului.

Dar acest tradițional salut cuprinde și un întreg șir de biruințe morale — ca biruința adevărului asupra minciunii, biruința dreptății asupra nedreptății, biruința iubirii asupra urii — care stau la baza vieții duhovnicești a credincioșilor. «Salutul creștin, se spune în Pastorală, are un rost: acela de a ține treze și active aceste forțe morale pe care le dă credința în învierea Domnului: munca, adevărul, dreptatea, binele, frumosul, cinstea, demnitatea, iubirea de om, — forțe morale fără de care n-ar fi cu putință creștinătatea, precum nu este cu putință viețuirea unui stejar fără măduvă».

În partea a doua a Pastorelei, Prea Sfințitul Episcop Iosif amintește clerului și credincioșilor că ei sînt cetățeni ai Patriei pămîntești, față de care datorează deplină dragoste și dăruire. De aceea, ei trebuie să armonizeze interesele veșnice cu cele vremelnice, căutînd mai ales să fie împlinitori ai adevărului și ai dreptății, să urmărească numai ceea ce este bun și curat, să înlăture orice ură și să promoveze iubirea, care dă adevărat sens vieții. «Ca fii ai Învierii — se spune în încheiere — să facem să trăiască în noi aceste forțe morale, din care să toarcem cea mai frumoasă viață cetățenească, dovedindu-ne *cu fapta* oameni ai ordinei, ai cinstei, ai muncii constructive, ai demnității, ai ascultării de tot ce este spre binele tuturor, ai supunerii din conștiință față de autorități de la cele mai mici pînă la Conducerea noastră de Stat, ... — călîcind pe urmele Mîntuitorului nostru, care ni s-a dat pildă în tot ce este frumos și de folos tuturor».

*

Pastorală Prea Sfințitului Episcop PARTENIE al Romanului și Hușilor, adresată clerului și dreptcredincioșilor creștini din eparhia sa, cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, stăruie — în prima parte — asupra bucuriilor și a puterilor înnoitoare pe care praznicul Învierii îl aduce în sufletele creștinilor din toate locurile și din toate timpurile. Ziua Învierii este «sărbătoarea bucuriei de obște», deoarece fără înviere, Hristos nu ar fi fost Dumnezeu, ci numai o ființă obișnuită, iar jertfa Sa nu ar fi avut nici o putere mîntuitoare din păcat și din moarte (I Cor. XV, 17). Hristos însă a înviat cu adevărat, făcîndu-se «început al învierii morților» (I Cor. XV, 20).

Hristos și-a dovedit dumnezeirea nu numai prin înviere, ci și prin felul morții Sale. El nu numai că a cunoscut toate proorociile despre moartea Sa, dar a și vestit ucenicilor toate împrejurările patimilor, răstignirii și învierii Lui și s-a încredințat morții numai atunci cînd lucrarea Sa mîntuitoare a fost încheiată. Bunătatea Sa pe care a arătat-o față de cei ce l-au răstignit și seninătatea cu care a îndurat patimile și moartea sînt tot atîtea dovezi despre dumnezeirea Sa. La acestea se adaugă mărturia sutașului: «Cu adevărat, Fiul lui Dumnezeu a fost:

Acesta» (Matei XXVII, 54) și mărturisirile de mai târziu ale martirilor și ale propovăduitorilor dreptei credințe.

În partea a doua a Pastorelei, Prea Sfințitul Episcop Partenie, arătând că bucuria Învierii constituie pentru creștini nu numai bucuria trecătoare a unei zile, ci ea «se prelungește în cuget și în trăire, în bucurie vie și statornică», subliniază necesitatea dovedirii și întăririi acestei bucurii prin săvârșirea faptelor bune, făcând părintesc îndemn la împlinirea îndatoririlor față de Dumnezeu și față de semenii. Fără dovada faptelor, credința este moartă (Iacov II, 26). Viața și faptele creștinilor trebuie să fie închinată spre slava lui Dumnezeu, dar în același timp și spre folosul semenilor (Matei V, 16). Împărăția lui Dumnezeu nu trebuie înțeleasă ca fiind despărțită de viața pămîntească; ea începe aici pe pământ, prin trăirea poruncilor evanghelice în pace și iubire cu ceilalți oameni și se continuă în cer, după moarte. «Cîmpul de lucru, unde admirăm și șlefuiim pietrele prețioase cu care, Părintele ceresc ne va împodobi acolo frunțile, este viața de aici, pămîntul și oamenii cu care conviețuim și conlucrăm și față de care fiecare din noi avem mari răspunderi și datorii de împlinit».

Prea Sfințitul Episcop Partenie îndeamnă pe păstoriții din eparhia sa, prin citate scripturistice reprezentative, să-și pună întreaga lor capacitate în slujba propășirii vieții noi, a ordinii și a muncii, a păcii și a dreptății în lume. Prea Sfinția Sa atrage atenția că destinația creștinilor, după obșteasca înviere, este patria cerească, dar în timpul viețuirii de aici avem și o patrie pămîntească, de care sîntem legați prin însăși ființa noastră și pe care trebuie să o cinștim, să o apărăm și să-i urmăm chemările pentru zidirea unei vieți tot mai fericite. «Prin aceasta vom cinși Crucea și Învierea Domnului, căci pentru viața și fericirea noastră a murit și a înviat Hristos», se afirmă în încheiere.

*

Pastorală Prea Sfințitului Episcop ANTIM al Buzăului, adresată cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din eparhia sa, începe cu îndemnul adresat credincioșilor care, primeniți sufletește, s-au adunat la sărbătoarea cea mare a Învierii: «Să ne apropiem purtători de lumină la Hristos cel ce a ieșit din mormînt ca un mire și să serbăm împreună cu cetele cele iubitoare de praznic Paștile lui Dumnezeu cele mîntuitoare» (Canonul Învierii).

În continuare, sînt înfățișate temeiurile biblice referitoare la opera răscumpărătoare a Mîntuitorului Iisus Hristos și se descriu împrejurările în care Acesta a suferit patimile, moartea și îngroparea. Amintindu-și de toate acestea, creștinii simt cum li se strecoară în inimi îndemnul cutremurător: «Să tacă tot trupul omenesc...» (*Triod*). Dar mărturisirea «*Hristos a înviat din morți, început al învierii morților s-a făcut*» (Rom. XV, 20) trezește noi simțăminte, de încredere și de covârșitoare bucurie. Hristos a înviat cu adevărat, așa cum dovedește îngerul care se așază pe piatra rostogolită de pe mormînt, așa cum reiese din spaima ostașilor care păzeau mormîntul, așa cum mărturisesc fe-

meile mironosițe și apostolii care au venit la mormânt, devenind cel dintâi martori și vestitori ai învierii lui Iisus.

Prin învierea Mântuitorului, moartea nu mai este pentru creștini o pedeapsă grea și neînțeleasă. «Mormântul este brazda în care se aruncă sămînța veșniciei», după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «*Hristos cel ce a înviat din morți va învia și trupurile voastre cele muritoare prin Duhul Său, cel ce locuiește în voi*» (Rom. VIII, 11). Învierea Domnului este temelul pe care s-a clădit Biserica creștină și, în același timp, chezașia sigură a învierii noastre viitoare.

Referindu-se la martirii creștini care au mărturisit pe Hristos cu prețul vieții lor, Prea Sfințitul Episcop Antim amintește între aceștia pe Sfîntul Sava Gotul, care a fost martirizat prin părțile Buzăului, cu 1600 de ani în urmă. El a fost înecat în apa Buzăului, la Paștile din anul 372, iar moaștele sale au fost transportate în Capadocia. Sărbătorirea acestui sfînt, la data de 18 aprilie, este menită să constituie — pe lîngă evocarea pe plan bisericesc — și un prilej pentru dovedirea vechimii creștinismului la noi și a continuității poporului român pe aceste meleaguri, ca urmași ai daco-romanilor.

În încheierea Pastoralei, Prea Sfințitul Episcop Antim îndeamnă pe clericii și credincioșii din eparhia sa să contribuie, prin muncă cinstită și sirguincioasă, la înflorirea țării noastre, să fie cetățeni devotați ai patriei și să contribuie la zidirea păcii pe pămînt și la buna conviețuire dintre oameni și popoare.

*

Pastoral Prea Sfințitului Episcop CHESARIE al Dunării de Jos adresată cu prilejul sfîntelor sărbători ale Învierii Domnului către clerul și credincioșii din eparhia sa, prezintă marele praznic creștin al Învierii ca pe «un oaspete ales», care umple de bucurie sufletele credincioșilor, reînnoindu-le viața duhovnicească, asemenea primăverii care trezește la o nouă viață întreaga natură.

Mîntuitorul a săvîrșit multe și felurite minuni în timpul viețuirii Sale pe pămînt. Prin înviere, Hristos s-a arătat stăpîn peste viață și peste moarte, iar prin arătările Sale în fața femeilor mironosițe, a Apostolilor și îndeosebi a lui Toma a adus cele mai evidente mărturii cu privire la dumnezeirea Sa.

În continuarea Pastoralei, arătîndu-se că învierea Domnului constituie biruința vieții asupra morții, se arată că dacă prin Hristos moartea a fost înfrîntă, tot prin El, ea va fi nimicită și pentru noi, la obșteasca înviere (I Cor. XV, 22, 49, 53).

Arătînd că Mîntuitorul Iisus Hristos a înfăptuit opera Sa răscumărătoare cu prețul celor mai grele suferințe, dar din dragoste desăvîrșită față de oameni, Prea Sfințitul Episcop Chesarie face tilcuirea următoare: «Prin tot ce a săvîrșit Domnul în viața Sa, a voit să ne arate că adevărata viață este numai aceea care este pusă în slujba semenilor noștri, pentru pacea și fericirea lor. Iar tot ceea ce poate fi făcut pentru

acest scop nu se poate înfăptui decît prin muncă, prin dragoste și prin spirit de jertfă și de dăruire de la toți. Nici conviețuirea în societate nu este posibilă fără jertfă, fără dragoste și fără bunătate, virtuți care modelează sufletul și fac fericirea vieții obștești». De aceea, în numele lui Dumnezeu și în numele slujirii binelui, se face apel clerului și credincioșilor : «*Să nu obosiți în facerea de bine*» (Gal. VI, 9), căci «*Cel ce face bine din Dumnezeu este*» (III Ioan I, 11). Exemplificînd, Pastorală arată că binefacerile către semenii se pot arăta prin muncă cinstită, împlinită cu dragoste și cu respect față de cei din jur, prin împlinirea îndatoririlor legate de familie și societate, prin unirea tuturor în sprijinirea intereselor patriei și ale poporului nostru, prin consolidarea și apărarea valorilor spiritual-morale și materiale.

În încheiere, binecuvîntînd munca pentru înflorirea patriei și credința față de Biserică a păstoriților săi, Prea Sfințitul Episcop Chesarie face îndemnul : «*Să stăruim deci totdeauna acolo unde este locul nostru al fiecăruia, cu dragostea, cu cinstea, cu ascultarea față de cei ce ne conduc, cu sîrguința și cu însuflețirea. Rugați-vă împreună cu noi pentru pacea a toată lumea și fiți făcători de pace, prin munca și prin purtarea voastră, ca să vă puteți numi fii ai lui Dumnezeu*» (Matei V, 9).

*

Pastorală Prea Sfințitului Episcop TEOCTIST al Aradului, Ienopolei și Hălmașului, adresată clerului și credincioșilor din eparhia sa cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului, se deschide cu cuvintele Psalmistului : «*Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim întru ea*» (Ps. CXVII, 24), zugrăvind apoi bucuria înălțătoare a credincioșilor adunați la marele praznic paschal. Ziua luminată a Paștilor consfințește trecerea noastră «*din moarte la viață și de pe pămînt la cer*» ; ea este totodată ziua înfierii noastre dumnezeiești, ziua împăcării și a triumfului vieții asupra morții.

Relatînd împrejurările patimilor și faptul învierii Mîntuitorului, Pastorală subliniază că dimineața Învierii este considerată de Biserică drept dimineața mîntuirii, care revărsă în sufletele creștine belșug de har, credință și nădejde în mai bine.

În cea de a doua parte a Pastoralei, Prea Sfințitul Episcop Teoctist arată că bunătatea, blîndețea și iubirea față de oameni a Mîntuitorului «*sînt trăsăturile chipului Său în noi și în semenii noștri*», îndreptîndu-ne luarea-aminte către comuniunea de gîndire și de faptă cu El.

Amintind că dragostea pentru Dumnezeu se dovedește prin dragostea față de semenii și prin efortul pentru propășirea obștii din care facem parte, Pastorală subliniază că acest adevăr îl putem aplica în condițiile vieții obștești din patria noastră, care oferă un larg orizont pentru dezvoltarea tuturor capacităților. Forțele create ale poporului nostru, puse în slujba înfloririi țării și a înfrumusețării vieții omului, sporesc an de an și aduc noi înfăptuiri, constituind un adevărat «*imn închinat vieții și omeniei*». Față de aceasta, credincioșii au datoria de a-și spori neîncetat eforturile pentru sprijinirea cerințelor vieții

obștești și mai ales pentru menținerea și sălășluirea păcii trainice în lume, care trebuie să rămână o continuă preocupare a tuturor.

Binecuvântînd strădaniile clerului și credincioșilor din eparhia sa, Prea Sfințitul Episcop Teoctist își exprimă încrederea că vrednicia acestora — atît ca fii ai Patriei iubite cît și ca slujitori și fii ai Bisericii străbune — va prisosi și în viitor, aducînd îmbelșugată rodire în ogorul vieții duhovnicești, precum și în lucrarea de înflorire a vieții noi din țara noastră.

*

Pastorala Prea Sfințitului Episcop TEOFIL al Vadului, Feleacului și Clujului, adresată cu ocazia sfințelor sărbători ale Învierii Domnului către cucernicul cler și dreptcredincioșii creștini din eparhia sa, examinează — în prima parte — sensul muștrărilor pe care Mîntuitorul le-a făcut, cu dumnezeiască blîndețe, unora din martorii învierii Sale din morți. Astfel, pe Luca și Cleopa i-a numit «*nepricepuți și zăbavnici cu inima a crede toate cîte au spus proorociei*» (Luca XXIV, 25); pe ceilalți ucenici «*i-a muștrat pentru necredința și împietrirea inimii lor, căci n-au crezut pe cei ce-l văzuseră înviat*» (Marcu XVI, 14); iar lui Toma, după încredințare, i-a făcut părinteasca dojană: «*Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut*» (Ioan XX, 29). Dar pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut în ființa Lui, în esența sau în substanța Lui (Ioan I, 18). Singur Fiul cel Unul-Născut l-a făcut cunoscut pe Dumnezeu-Tatăl, prin învățătura propovăduită și prin toată lucrarea Sa mîntuitoare. Iisus Hristos a arătat, în repetate rînduri, că El este Dumnezeu adevărat (Ioan XII, 45; XIV, 9—11; XVII, 11, 22 etc). Acest lucru l-a făcut cunoscut și Sfîntul Apostol Pavel, în alt mod, arătînd că «*Hristos este chipul lui Dumnezeu*» (II Cor. IV, 4; Col. I, 15; Filip. II, 6; Evr. I, 3).

Pornind de la această constatare, Prea Sfințitul Episcop Teofil arată, în continuare, temeiurile cinstirii *chipului lui Dumnezeu*, pe care credincioșii, din dragostea față de El, caută să-l păstreze cît mai viu în minte, cu ajutorul icoanelor. Prea Sfinția Sa arată că cinstirea icoanelor nu echivalează cu o abatere de la poruncile decalogului. Această cinstire se ridică la sfîntul reprezentat în icoană, pe care îl chemăm în ajutor ca mijlocitor. Sfinții sînt aleșii lui Dumnezeu, care se învrednicesc de bucuria fericirii veșnice, ca răsplătire pentru biruințele lor duhovnicești.

Argumentînd cinstirea sfinților și a icoanelor, Prea Sfințitul Chiriarh adaugă: «*Să nu uităm însă de chemarea lor de a-i imita, de a păși pe urmele lor... Toți sîntem creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Sfinții și dreptii au respectat din răspuțeri acest chip al lui Dumnezeu din ființa lor și au năzuit în primul rînd să fie stăpîni peste ei înșiși, peste pornirile cele rele ale trupului și ale sufletului lor. Toți acești aleși ai lui Dumnezeu au respectat această demnitate a omului și în ființa semenilor lor. Ei s-au nevoit să fie de folos societății din care făceau parte, punînd în slujba binelui obștesc toate puterile și capacitățile lor*». În vremea noastră, tot mai mulți credincioși îmbrățișează

cauza solidarității între toate popoarele lumii și a mișcării pentru pace, înfrățire și întrajutorare. Înțeleapta Conducere a țării noastre sporește legăturile de prietenie cu tot mai multe state și popoare, asigurând dezvoltarea multilaterală a patriei. Credincioșii sînt datori să contribuie cu conștiinciozitate la sporirea binelui obștesc și la continua înflorire a patriei, întrucît — mai ales la praznicul Învierii Sale — Hristos ne îndeamnă să fim biruitori asupra păcatului și săvîrșitori ai binelui.

Pastorala se încheie cu urarea ca Mîntuitorul cel înviat să dăruiască tuturor întărire în credință și spor în faptele bune, ocrotind munca și năzuințele frumoase ale credincioșilor.

*

Pastorala Prea Sfințitului Episcop VASILE al Oradiei, adresată cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din eparhia sa, pornind de la imnul Proorocului Isaia: «*Luminează-te, luminează-te noue Ierusalime, că slava Domnului peste tine a strălucit*» (Isaia LX, 1), filcuieste sensurile adînci și multiple ale noțiunii de *lumină*. În timpul Postului Mare, liturghia darurilor mai înainte sfințite îndreptează mintea credincioșilor spre «*lumina lui Hristos care luminează tuturor*». În Săptămîna Patimilor, credincioșii sînt martori ai judecării, osîndirii, patimilor și morții Mîntuitorului, izvorîte din neșfîrșita Sa iubire față de oameni; apoi toți se împărtășesc din roadele Învierii Domnului, la chemarea preotului: «*Veniți de luați lumină!*»

Sărbătoarea Învierii Domnului este ziua plină de bucurie, pace și lumină a credincioșilor. «*Chemarea la lumină în noaptea de Paști, precum și aprinderea făcliiilor din lumînarea de pe sfîntul altar, reprezintă legătura noastră cu Hristos cel înviat și dorința de a trăi împreună cu El în lumina învățaturii Sale dumnezeiești*». Mîntuitorul însuși a spus despre Sine: «*Eu sînt lumina lumii*» (Ioan VIII, 12). La «*plinirea vremii*», El s-a sălășluit între noi, ca să fie «*lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul ce vine în lume*» (Ioan I, 9). El a adus credincioșilor «*lumina cunoștinței*» de Dumnezeu, așa cum se amintește în Troparul Nașterii. Dreptul Simeon, primindu-L în brațe la patruzeci de zile după naștere, L-a mărturisit ca «*lumină spre descoperirea neamurilor*» (Luca II, 32). Iar la ieșirea lui Iisus la propovăduire, «*poporul care stătea în întuneric a văzut lumină mare și celor ce ședea în latura și umbra morții lumină le-a răsărit*» (Matei IV, 16). Între minunile Mîntuitorului se înscriu și acelea prin care Domnul a dăruit vedere orbilor, pentru credința lor. Dar El a venit nu numai pentru cei care au trăit în acel timp și s-au tămăduit trupește, ci pentru a aduce tuturor lumina unei învățaturi noi (Ioan XII, 16). De aici și îndemnul Său: «*Credeți în lumină, ca să fiți fii ai luminii*» (Ioan XII, 36).

Prea Sfințitul Episcop Vasile remarcă, în continuare, că între lumina firească a soarelui și lumina învățaturii lui Hristos sînt multe asemănări, pe care le filcuieste temeinic spre folosul păstoriiților săi, subliniind că viața creștină este călăuzită de lumina lui Hristos, care învio-

rează puterile spirituale ale credincioșilor și dă sens superior strădaniilor lor.

Referindu-se la Ziua Învierii din acest an, Prea Sfinția Sa observă că aceasta a venit împreună cu o primăvară mai grabnică decât în alți ani. De aceea «ogoarele așteaptă să se întâlnească grabnic cu mâna harnică a țărânimii noastre», iar «firea înconjurătoare ne cheamă la lumină, la tot mai multă lumină în viața Patriei noastre». Pretutindeni, înfăptuirile din viața nouă a Patriei și a fiilor ei arată că «acum toate s-au umplut de lumină». Ca urmare, Prea Sfințitul Episcop Vasile îndeamnă pe clerici și credincioși să se comporte ca «*fii ai luminii*» (Efes. V, 8), alungind din suflete tot ceea ce este păcat și contribuind, cu sîrg și conștiinciozitate, la o viață tot mai luminoasă, plină de bucurie, de pace și de fericire pentru toți semenii.

*
* *

Din această prezentare sumară a Pastoraletelor adresate de Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române păstoriților lor, la sfintele sărbători ale Învierii Domnului din anul 1972, se poate desprinde — în afara problemelor speciale pe care fiecare Înalt Chiriarh găsește de cuviință să le analizeze, pentru folosul fiilor duhovnicești din eparhia respectivă — ideea fundamentală că Învierea Domnului este pentru cler și credincioși prilejul cel mai bun de înnoire a vieții, de dăruire în slujba lui Dumnezeu și în slujirea semenilor și de sprijinire a nobilelor idealuri de pace, progres și bunăstare ale omenirii contemporane. În această perspectivă, Pastoraletle se opresc asupra diferitelor aspecte care contribuie la lucrarea de trăire duhovnicească a credincioșilor, stăruint asupra spovedaniei, asupra primirii cu vrednicie a Sfintei Împărtășanii, sau asupra altor factori de primenire a vieții moral-religioase creștine.

Prezentînd ca model al înnoirii spirituale creștine exemplul vieții pămîntești a Mîntuitorului, închinată împlinirii voinii lui Dumnezeu și slujirii oamenilor, Pastoraletle Înalților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române actualizează principiile de bază ale învățaturii evanghelice, devenind astfel prețioase îndreptare de viață pentru clerul și credincioșii noștri.

Pr. DUMITRU SOARE





DIN · TRĂCYTYL · BISERICII · NOĂSTRE

TIPOGRAFIA MITROPOLIEI BUCUREȘTILOR ÎNTRE ANII 1810—1864

După retragerea din scaun a mitropolitului Dositei Filitti, activitatea tipografiei de cărți bisericești începe să lincezească. Aceasta se datora în primul rând împrejurărilor politice de atunci din Țările Românești. Urmașul său, mitropolitul Ignatie de Arta de origine gréc, era cu mult mai devotat Eteriei decât Bisericii. El tipărește *Octoihul* din 1811, reeditat după cel de la Rîmnic al lui Iosif Argeșiu. După pacea din 1812, el se retrage în Italia, la Pisa.

Urmașul lui, Nectarie, fost episcop de Rîmnic, tipărește un *Molitvelnic* și o *Apologhie* a lui Dimitrie de Rostov. După șapte ani de păstorire, scaunul mitropolitan este încredințat mitropolitului Dionisie Lupu (1819—1821). Deși se puseseră mari speranțe în el, căci ținuse o frumoasă cuvîntare în amintirea lui Gheorghe Lazăr, fostul egumen de Tismana nu tipărește decît un *Cuvînt al lui Hrisostom* și o *Prescurtare a Psaltirii* de Fericultul Augustin.

Un merit deosebit are însă Mitropolitul Dionisie prin înfățișarea privilegiilor tipografiei mitropolitane care fuseseră desființate printr-o hotărîre a domnitorului Caragea (septembrie 1812 — octombrie 1818)¹.

În anul 1823 ajunge pe scaunul mitropolitan Grigorie al IV-lea, fostul diacon din Mînăstirea Căldărușani, învățat cleric trecut prin școala paisiană de la Mînăstirea Neamț. El a condus destinele Bisericii ortodoxe muntene de la 10 ianuarie 1823 pînă la 10 februarie 1829, apoi de la 22 august 1833 pînă s-a stins din viață, la 22 iunie 1834.

Cu modeste ustensile tipografice, mitropolitul Grigorie tipărește o parte din lucrările sale. Activitatea tipografică a harnicului mitropolit Grigorie al IV-lea se leagă de cele peste 20 de tipărituri, de care pomenește Mitropolitul Andrei Șaguna în a sa *Istorie Bisericească*: *Acatistul* (1823); *Dovedirea împotriva eresului Armenilor* (1824); *Casian Râmleanu* (1825); *Vasile cel Mare și Grigorie Bogoslovul* (1826); *Carte folositoare de suflet* (1827); *Învățăture pentru minte* (1827); *Ioan Gură de Aur (Cuvînt pentru mearile ceale reale și ceale bune)* (1827); *Ioan Gură de Aur, Cuvinte* (1827); *Pravoslavnică mărturisire*, București, ed. III (1827); *Psaltire* (1827); *Acatistul Născătoarei* (1828); *Cazanii* (1828); *Învățătură creștină* (1828); *Pateric* (1828); *Theodorit Cuvinte zece traduse de mitropolitul Grigorie*.

1. Arhivele Statului, București, *Mitropolia București*, Pachet DXVI/5.

Acestea sînt principalele lucrări care au pornit din inițiativa mitropolitului Grigorie, dar în tipografia Mitropoliei găsim tipărintu-se și alte lucrări, ca : *Logica* Sfîntului Damaschin, tradusă de Grigorie, episcopul de Argeș (1826), *Cuvinte panegirice* de Eufrosin Poteca (1826) și *Noul Testament* în limba bulgară (1828). Din enumerarea acestor lucrări se vede că tipografia mitropolitană lucra intens. Merită a fi amintiți și harnicii ei conducători, Stratonie ieromonahul, pe care îl socotim a fi Ioanichie Stratonichios, ajuns arhieru, bun prieten al Sfîntului Calinic de la Cernica și pe Matei Băbeanul, care sta la dispoziția Mitropolitului Grigorie cu mult devotament. Iar în prefața lucrării cu titlul *Vasile cel Mare și Grigorie Bogoslovul* găsim și pe «cel ostenitoriu întru ale tipografiei Pafnutie».

Această perioadă de timp care se scurge între 1823—1829 este o vreme de bogată activitate a tipografiei mitropolitane bucureștene. După trimiterea Mitropolitului Grigorie în exil, activitatea tipografiei scade. Ocîrmuirea mitropoliei este incredințată episcopilor Neofit de Rîmnic, Ilarion de Argeș și Chesarie de Buzău, care în 1830 tipăresc *Acatistierul* «în tipografia dumnealor boierilor Răducanul, Clinceanul stolnicul și Dumitrache Topliceanul sârdarul», și *Ceaslovul Mare*. Astfel se încheie bogata activitate a tipografiei mitropolitane desfășurată în timpul păstoririi mitropolitului Grigorie.

De la Buzău, unde mitropolitul Grigorie a stat în exil mai bine de un an (13 februarie 1832—13 aprilie 1833), el se mută la Mînăstirea Căldărușani de unde apoi este rechemat la scaunul său la 22 august 1833. Mereu cu gîndul la tipărituri, mitropolitul Grigorie își încheie viața cu gîndul la *Viețile Sfinților*. El pornește la această înfăptuire de cînd se afla la Mînăstirea Căldărușani unde înființează o nouă tipografie, ceea ce înseamnă că cea de la București încetase activitatea. Gîndul acesta de a întemeia o tipografie la Căldărușani îi va fi venit poate și din amintirile ce le avea din activitatea de la Mînăstirea Neamț, vatră de evlavie și muncă cărturărească. Tipografia a fost instalată mai la o parte de mînăstire, la «Cocioc», un loc mai retras, pe care-l curățise odinioară vestitul stareț Gheorghe de la Cernica și făcuse aici o bisericuță pentru călugării schimnici. Tot acolo și-a făcut o casă și Ioniță Bătcoveanul, «semeșul» mitropoliei. În casele acestuia a fost instalată noua tipografie, pornită din pasiunea nobilă a marelui Mitropolit Grigorie.

Odată instalată tipografia la Căldărușani, conducător al ei a fost numit călugărul Inochentie, un nemțean; însă după ce mitropolitul a constatat că Inochentie nu poate face față lucrului, el a numit ca director al tipografiei pe Macarie, «dascălul de muzichie», mare cîntăreț, căruia i se zicea «portarie» al mitropoliei și care se afla atunci trăitor la Căldărușani. Acesta era, cum se știe, un om ales și un călugăr învățat care a adus reforma în muzica psaltică din Biserica Ortodoxă Română. Obișnuit cu treburile tipografiei, el s-a obligat «a face lucrul tipăritului curat și fără cătuși de puțină greșală». Mai mult, el s-a oferit «să slujească cu toată osîrdia fără a cere plată», ca un «patriot rîvnitor ce este».

De data aceasta mitropolitul Grigorie își găsea omul de care avea nevoie pentru scoaterea la lumină a unei opere mărețe, ca aceea a *Vieților Sfinților*. Ele au fost terminate de tipărit în luna iunie 1836. Părinții care au lucrat la cele 12 volume au fost : «probariul» Meletie monahul sfetogoreț, zețarul Gherontie de la Neamț și Iona din Căldărușani. În acest timp marele mitropolit Grigorie își dă obștescul sfîrșit, la 22 iunie 1834. Gîndul său măreț a fost dus la bun sfîrșit de ocîrmuirea Mitropoliei, care se compunea, cum am amintit, din Neofit episcop de Rîmnic, Ilarion de Argeș și Chesarie al Buzăului. Ei au respectat dorința mitropolitului Grigorie care, cu cîteva

ore înainte de a trece din viață spusese unui episcop : «tipografia neîncetat să lucreze, tipărint cărți folositoare de suflet».

Pe toate volumele din *Viețile Sfinților*, stă tipărit : «cu blagoslovenia și cu toată cheltuială Sfinței Mitropolii, în tipografia Sfinței Mitropolii, de Meletie monahul tipograf». Nici un cuvânt însă despre marele mitropolit Grigorie, din a cărui dorință și pasiune ieșiseră aceste folositoare cărți de zidire sufletească.

Din această tipografie de la Căldărușani se pare că a mai ieșit în anul 1855, o carte de morală, prin îndemnul fraților Bitcoveni : *Oglinda omului celui din lăuntru* ?.

După moartea mitropolitului Grigorie, scaunul mitropolitan este ocupat de Neofit, fost episcop de Râmnic (1840—1849). Pe timpul ocîrmuirii sale, tipografia Mitropoliei rămîne cu totul uitată.

În toamna anului 1850 este ales mitropolitul Nifon, care conduce destinele Bisericii Ortodoxe Române timp de 25 de ani, adică pînă în mai 1875. El a fost unul dintre cei mai mari mitropoliți ai Țării Românești din secolul al XIX-lea. În afară de multe alte înfăptuiri, meritul său deosebit este grija pentru tipărirea mitropolitană. Nu trece nici un an de la înscăunarea sa și mitropolitul Nifon se adresează domnitorului țării, Barbu D. Știrbei, cu o suplică lămuritoare, prin care cere să i se pună la dispoziție 2000 de galbeni de la casa centrală, pentru înființarea unei noi tipografii de cărți bisericești, din cea veche nerămîbind decît «vreo cîteva oca de slove ruginite».

Redăm în text cererea sa :

Prea Înălțate Doamne³

După cercetarea ce cu de amăruntul am făcut Bisericilor, am cunoscut cu mare întristare a sufletului nostru, că atît aceste sfinte lăcașuri, cît și preoții, sînt lipsiți de cărțile cele mai trebuincioase, pentru că sînt și scumpe și rari, cuvîntul scumpetii lor provine din pricină că sîntem siliți a le cumpăra din alte țări cu prețuri hotărîte după voință, ne aflîndu-se astăzi într'acest Prinzipat vre o tipografie bisericească completă.

Sfînta Mitropolie a Ungrovlahiei a avut tipografia sa, care din greutatea împrejurărilor s-a dăsfîințat, încît astăzi abia să mai află vre o cîteva oca de slove ruginite, care nu se mai pot întrebuița. Ca să poată căpui toate bisericile și toată preoțimea cu cărțile trebuincioase și cu prețuri foarte scăzute, pentru că numai folosul obștesc se va avea în vedere, subscălitul am chibzuit a întocmi pe lingă sfînta Mitropolie o tipografie desăvîrșită după amărunte socoteli ce s-au făcut prin cei cunoscători de asemenea lucru, trebuiește o sumă de două mii de galbeni pentru aducerea unei mașini, a două teascuri, a slovei și a celorlalte trebuincioase. La prețul cărților se va adăuga un mic folos cu care plătindu-se în patru ani fondul tipografiei se va forma apoi o rezervă pentru ținerea și dezvoltarea ei.

Rugăm pe Înălțimea Voastră să binevoiți a lua în deaproape băgare de seamă necuviințele ce izvoresc din lipsa cărților, greutatea ce întîmpină preoții, de a le cumpăra cu prețuri foarte mari și folosul ce va rezulta din nașterea tipografiei s-ftei Mitropolii, și să sloboziți luminata poruncă de a se da din Casa centrală suma mai sus pomenită de două mii de galbeni, pentru înființarea acestei tipografii chiar din vara aceasta. Întocmirea acestui așezămînt va fi un titlu mai mult ce veți dobîndi Înălțimea Voastră la recunoștința obștii.

Iar anii Înălțimii Voastre fie de la milostivul Dumnezeu mulți și fericiți,

Nifon Mitropolit Ungrovlahiei

No. 1058, anul 1851

Luna Martie 12, maca I-ii.

2. Pentru amănunte a se vedea : N. M. Popescu, *Știri noi despre Macarie ieromonahul, dascălul de cîntări și directorul tipografiei din Mănăstirea Căldărușani*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXIX (1915), p. 788—805.

3. Arhivele Statului București, *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Administrative*, 1851, dos. 1873, f. 2.

Curînd se da răspunsul prin Departamentul Credinței, cu nr. 1850 din 3 aprilie, comunicîndu-se că cererea «este primită Înălțimii sale, de aceea Departamentul arecîntea a comunica această înaltă dezlegare spre cea de cuvință punere la cale din partea Prea Sfinției Voastre». Așadar, prin bunăvoința domnească și stăruința Mitropolitului Nifon, tipografia începea să se refacă, ea care de pe vremea lui Antim Ivireanul fusese un titlu de glorie al Bisericii ortodoxe muntene. Începutul era bun.

La 21 septembrie 1851, mitropolitul comunică Departamentului Credinței că, «s-au înființat zisa tipografie», și că are trebuință de hîrtie, pentru a cărei cumpărare are nevoie de 500 de galbeni. Acești bani cerea să se dea tot de la Casa centrală, care-sumă se va întoarce odată cu vînzarea treptată a tipăriturilor.

Mitropolitul Nifon urmărește îndeaproape desfășurarea activității tipografiei de curînd înființată și ține în curent și pe domnitor. Astfel, la 19 februarie 1852, mitropolitul pofteste pe cînstitul Departament al treburilor bisericești să supui «cît mai neîntîrziat» raportul său cu nr. 750 la cunoștința Înălțimii sale. Acest raport este un fel de dare de seamă asupra celor realizate la tipografie, mai ales din punctul de vedere al cărților care trebuie date la tipar, cu hîrtia adusă de la Viena, ceea ce explică eleganța cărților ieșite din această tipografie. Cu acest prilej Mitropolitul mai cere 4000 de galbeni. Domnitorul, binevoitor ca totdeauna, dispune să se dea 3000 de galbeni, care se vor întoarce în timp de patru ani.

Tipografia capătă o dezvoltare din ce în ce mai mare, încît nu se mai putea face față lucrărilor numai cu o mașină și două teascuri. De aceea mitropolitul cerevoie domnitorului, la 4 noiembrie 1852, să se mai cumpere o mașină de la Viena, asigurînd că ea se va plăti în curs de un an din banii «ce se vor strînge după Minee-ce se tipăresc». ⁴

Prin stăruința harnicului Mitropolit Nifon și cu sprijinul domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei, se reînființează și se organizează tipografia de veche tradiție a Mitropoliei de la București. Dar materialul tehnic — mașinile, teascurile, hîrtia — aduse de la Viena, trebuia manevrat de oameni cu pregătire specială, pe care vechii tipografi bucureșteni nu o aveau. Atunci, mitropolitul Nifon se adresează soborului Mînăstirii Neamț, în fruntea căruia se găsea ca stareț în acea vreme arhimandritul Neonil, sprijinitor al activității tipografice. Mitropolitul Nifon se adresează starețului Neonil, printr-o lungă scrisoare, prin care-i cere pentru mașina «iute» ce o adusese de la Viena, un călugăr priceput în a o folosi. «Un călugăr, zice mitropolitul, noi nevoind a ne sluji de oameni streini și de altă religie în tipărirea cărților bisericești». Scri-soarea, de la începutul anului 1852, are următorul cuprins:

Cu arhierească blagoslovenie tritem Prea Cuvioșiei Tale ⁵:

Deși împrejurările ne-au fost prea neîndemănatice de a vă cunoaște în persoană, dar de mai multe ori am avut mulțumire a auzi de Prea Cuvioșia voastră de la cei ce ne-au vizitat p' aici din partea locului, și cu aceasta făcîndu-ne una din cele mai favorabile idei despre Prea Cuvioșia voastră, astăzi ne folosim de ocazia ce ni se ivește, întru a intra, cu Prea Cuvioșia voastră într-o relație mai apropiată și tot de o dată folositoare dorințelor și datorțiilor ce ne impune sfînta noastră religie.

Noi dar văzînd lipsa în care se află bisericile acestii țări de cărțile trebuincioase, am fost nevoiți a aduce o tipografie din Viena, prin care să înlesnim tipărirea lor. Împreună cu dînsa încă, ni s-a trimis și o mașină iute, și fiindcă pentru întrebuițarea ei trebuie anume oameni cu știință, și totodată dintre fețele bisericești nevoind a ne

4. *Idem*, același dosar, f. 38.

5. Arhivele Statului București, *Ministerul Instrucțiunii și Culte*, Moldova, an. 1852, Administrative, dosar, nr. 663, f. 1.

sluji de oameni streini și de altă religie în tipărirea cărților bisericești, Noi care ne-am încredințat că în Minăstirea Prea Cuvioșiei voastre s-au deprins mai mulți din monahi într-această lucrare cu prilejul tipografii ce aveți întocmită acolo cu care și alte dați ne-am înlesnit aici, am hotărât a vă pofti, ca să binevoiți a ne împrumuta cu unul dintre părinții ce aveți cu mai multă știință de acest meșteșug al mașinii, pe care veți avea bunăstarea a ni-l și porni cu cea dintii și într-adins ocazie. Tot însă ce vă mai adaug la aceasta, este să binevoiți a ne înștiința cât mai curînd de primiți propunerea ce vă facem, ca să nu rămînem așteptînd fără folos.

Cu toate acestea noi nu sîntem la îndoială că Prea Cuvioșia voastră ca unul ce doriți întinderea cuvîntului lui Dumnezeu, pentru care ați dat dovezi, ne veți primi propunerea noastră, și noi din parte-ne vă vom rămănea recunoscători, așteptînd prilejul într-a vă fi asemenea folositor.

Primiți Prea Cuvioase Arhimandrite încredințarea înaltei noastre stime cu care ne însemnăm.

Al Prea Cuvioșiei voastre duhovnicesc părinte
† Nifon Mitropolitul Ungrovlahiei

anul 1852, luna Ghenar 18
București

Odată cu scrisoarea pe care mitropolitul Nifon o scrie starețului Neonil, trimite la Neamț, o lungă scrisoare și arhimandritului Dimitrie Romano — care se pare că era chiar directorul tipografiei mitropolitane, călugăr de Neamț, ardelean de origine, fost stareț al minăstirii Sadova din Oltenia și mai tîrziu episcop al Buzăului (1865—1873), un sprijinitor al culturii bisericești.

După patru luni, la 15 aprilie 1852, Neonil starețul dă un răspuns. El își cere iertare de întîrzierea răspunsului, întii din cauza întîrzierii scrisorii mitropolitului, iar al doilea fiindcă el a fost multă vreme bolnav. În ceea ce privește călugărul priceput a conduce «mașina iute», se răspunde Mitropolitului că minăstirea Neamț a avut doi călugări, dintre care unul a decedat, pe al doilea nu pot să-l dea, fiindu-le de trebuință, dar poate să trimită pe unul din ucenici, care a lucrat «mai multă vreme, pricepîndu-se bine a umbla cu dînsa, numele lui este Nazarie ierodiaconul». Iată răspunsul :

April în 15, 1852

Înalt Prea Sfinte Stăpîne⁶

Scumpă și mult dorită blagoslovitoare scrisoare Înalt Prea o Sfinții voastre, din 18 ianuarie anul curgătoriu, primînduo, de nespusă bucurie sufletească s'au umplut smerita inima mea, și a întregului sobor, văzînd în ea Arhipăstoreasca Prea Sfinției Voastre binecuvîntare și duhovnicească mîngiere, ce revărsați asupra me smeritului și a întregului sobor adunat în numele Domnului în aceste sfinte lavre.

După a treia citire, cu lacrimi am rugat pe cerescul Împărat ca să vă împuternicească și prea Înalt Prea Sfinția Voastră a povățui turma încredințată voă la calea mîntuirii, apărînd-o și ferînd-o de toate rătăcirile cele prăpăditoare. După care apoi mai întii cu smerite metanii gînditorii, căzînd împreună cu tot Soborul, viu a-mi cere ortare pentru întîrzierea răspunsului, care acesta n-au urmat altă împrejurare decît, una din întîrziata venirea scrisorii pe care abia la trecuta luna Martie am primit-o, și alta din pricina bolii de care pățimesc pentru păcatele mele. Iară acum ceva mai bine îndreptîndu-mă, grăbesc a vă răspunde și totodată a vă aduce la cunoștință următoarele : în mult prețuiata scrisoarea Prea Sfinției Voastre, am văzut îndemnul și rivna de care vă este aprinsă inima spre luminarea clerului, și prin el pre toată nația română din aceea de D-zeu păzită țară ; și fiindcă spre a ajunge la une asemenea dorit țal mijlocul cel mai activ după școale este înmulțirea cuvîntului lui D-zeu prin tipărirea cărților cele folositoare de suflet, Prea Sfinția Voastră, spre împlinirea acestei lipse, ați și adus o tipografie nouă de la Viena, cu care vi s-au trimis și o mașină iute de tipariu, la a căreia lucrare vă urmează trebuință de oameni cu asemenea știință și mai ales că Prea Sfinții Voastră dorînd a ave lucrători din cler, iară nu mireni, cereți că de se află aici în minăstire ceva prinți cu știință de această măiestrie să vă împrumutăm pe vre unul. Deci asupra acestora cu multă umilintă vă arăt că în adevăr de și au fost aice în mănăstire doi prinți cu desăvîrșită știință de măiestria

6. *Idem*, același dosar, f. 2—3v.

tipografiei, însă unul din aceia trecindu-să din viață ni-au rămas numai unul, pe carele nu avem chip a-l da; decît după cum Înalt Prea Sfinția Voastră ne însămnați, că mai multă trebuință aveți de un om pentru mașina ce iute, ca să o poarte, apoi pentru îndreptarea aceștia putem a vă da pe unul din ucenicii noștri, ce și aici au lucrat mai multă vreme, pricepându-se bine a umbla cu dinsa, numele lui este Nazarie ierodiaconul. Dacă Înalt Prea Sfinția Voastră veți încuviința această a noastră propunere, pe care o împlinim cu dragoste și din toată inima, socotindu-ne cu atîta mai fericiți, căci vă putem sluji, în asemenea lucru, care este spre binele obștescu, să binevoiiți a ne înștiința, ca pe numitul ierodiacon Nazarie să-l trimitem ne-întîrziat pînă la Focșani, de unde apoi cu îngrijirea făcută de Înalt Prea Sfinția Voastră, să va înainta la București.

Primiți Prea milostivule Arhipăstor desăvîrșita încredere despre supunerea noastră cea adevărată și tot o dată binevoiiți a ne dăruii mie și întregului sobor arhipăstoreanca binecuvîntare și rugăciune, fiind pînă la moarte al Înalt Prea Sfințiilor Voastre întru tot smerit și prea plecat, împreună cu soborul.

Dar Mitropolitul Nifon nu era omul așteptărilor, stîndu-i la inimă lucrul tipografiei. Ca urmare, el trimite să i se aducă de la Viena un «mașinist» special. Aceasta o aflăm din scrisoarea trimisă de arhimandritul Dionisie monahului Teofan de la Mănăstirea Neamț, căruia îi dă și alte amănunte asupra lucrului tipografiei, și în special punerea în lucru a *Mineielor* «din care au ieșit de sub tipar luna Martie». Aceasta la data de 8 mai 1852 cînd se expedia scrisoarea de mai jos:

Sfinției sale părintelui ieromonah Teofan s c l la Sfînta mănăstire Neamțul
Primit Mai 18
București la 8 Mai 1852

Cinstite părinte Teofane: 7

Am primit cu multă plăcere onorabila scrisoare a Sfinții Voastre însoțită de alte două, din partea vrednicului de tot respectul și stima, Sfinția Sa Părintelui stareț D. D. Neofil, una către Părintele Mitropolitul nostru și alta către mine.

Am dat cea adresată către Părintele Mitropolitul, care mi-a zis că va face sfinții sale starețul cuvîntul convenit. Cît pentru mașinist vă facem cunoscut că părintele Mitropolit văzînd întîrzierea răspunsului de la mănăstire și avînd lucru mult la tipografie, îndată ce s-a început plutirea cu vapor pe Dunăre a scris la Viena, și de cîteva zile a venit un mașinist d'acolo, care s-a și apucat de lucru tipărind pînă acum vr'o două coli. Mașina d'aici este tot de forma celeia ce aveți acolo adecă: Ainfas. Așa dară numitul părinte ierodiaconul Nazarie va rămînea d'ocamdată pînă vom vedea cum merge mașinistul ce a venit acum. Primiți cîteva cărți tipărite în tipografia S-fitei Mitropolii.

Aici s-au pus acum în tipar Mineile, din care au și ieșit de supt tipar luna Martie, după ediția tipărită de Sfinția voastră, și aceasta după stăruința mea fiindcă am arătat părintelui Mitropolit că această ediție e cea mai corectă din cîte avem.

Arată te rogu Sfinții sale Părintelui Arhimandrit și starețu D. D. Neonil fiiștele și respectuoasele-mi închinăciuni.

Primiți bunul meu părinte mărturisirea considerații mele cu care mă însemnez cu dragoste, al Sfinții Voastre în Hristos frate,

Arh. Dionisie

Din nou, Mitropolitul Nifon are nevoie de Mănăstirea Neamț. El răspunde la 15 mai 1852 printr-o scrisoare frumoasă starețului și obștei nemțene pentru bunele lor intenții și cere în același timp «a se împrumuta icoanele de tipar, ce în deosebita listă dată prin cuviosul arhimandrit Dionisie, cel ce într'adins pentru aceasta vine acolo, se însemnează». Iată ce spune Mitropolitul aici:

Prea cuviosului arhimandrit și cavaler D. Neonil,
starețul sfîntelor Monastiri Neamțu și Secu din
Prîntipatul Moldaviei. Cu arhierească binecuvîntare.

Primit în 29 mai 1852

7. *Idem*, același dosar, f. 9.

Cu Arhierească binecuvîntare ⁸

Am primit cu mulțumire scrisoarea prea cuvioșii voastre cu data de la 15 aprilie, și din cea ce ne arătați printrînsa cunoscînd rîvna și bună voința ce ați avut a ne împlini cererea făcută prin scrisoarea noastră din 18 Ghenarie, deși din împrejurările ce arătați s'a'ntîrziat răspunsul prea Cuvioșii voastre, și dintr'aceasta pricină am fost nevoiți a ne aduce mașinist din Viena, dar Noi v-am rămas recunoscători tot ca cînd ne-ați fi trimis omul ce vă ceream, și fiindcă acum ne-am împlinit lipsa, ucenicul pe care ni-l recomandați rămîne.

Cu toate acestea după aplecarea ce ne arătați a ne îndatora, Noi nu vă lipsim de a da prilej intru aceasta, pohtindu-vă să binevoiți a ne împrumuta icoanele de tipar ce în deosebită listă dată prea cuviosului Arhimandritul Dionisie, cel ce într'adins intru aceasta vine acolo, se însemnează și după săvîrșirea trebuinți pentru care vi cerem, vi le vom înapoia fără zăbavă. Aceasta o facem știind că prea Cuvioșia ră cunoașteți greutățile ce'n cearcă o tipografie la începutul ei, și prin urmare și da dreptate pentru asemenea propunere, la care n'avem nici un cuvînt a ne ne veți împlini.

Primiți Prea Cuviosule Arhimandrit, împreună cu tot soborul cele din inimă și cu toți bisericii-Brașov binecuvîntări cu care ne însemnăm.

Al prea cuvioșiei voastre duhovnicesc părinte

† Nifon Mitropolitul Ungrovlahiei

Din Martie 16
București

De data aceasta, starețul Neonil a fost mai grabnic. La 15 iunie, adică după două luni, el răspunde Mitropolitului Nifon, că a încredințat Arhimandritului Dionisie 154 icoane. El roagă, totodată ca, după «săvîrșirea lucrului Mineelor, să ni se înapoiască. Iată ce scrie Neonil starețul, Mitropolitului Nifon »

1852 iunie 15

Înalt Prea Sfințite Stăpâne, ⁹

Cu sufltească bucurie primind mult prețuita binecuvîntătoarea scrisoare Prea Sfinției Voastre prin prea cuviosul arhimandrit Dionisie mult m-am mîngîiat și mai întîi vin a vă ruga să-mi dăruiți ertare pentru îndrăzneala răspunsului, care au urmat din pricina boalei de care pătinesc, după care acum mai îndreptîndu-mă ceva — grăbesc a vă aduce la cunoștință, că potrivit celor însemnate de înalt Prea Sfinția Voastră, s-au și dat icoanele de tipariu în primirea prea cuvioșiei sale Arhimandritului Dionisie în No. 154 bucăți dela carele s-au primit adevărînță. Plecat o alăturez în copie, umilit rugîndu-vă ca după săvîrșirea lucrului Mineilor să ni să înapoiască.

Primiți Prea Sfinte Stăpîne, ale noastre din inimă umiltele și fiieștile închinăciuni și binevoiți a-mi dărui mie, și întregului sobor, arhipăstoreasca binecuvîntare și rugăciune celui ce sînt.

Al înalt Prea Sfinției Voastre smerit și plecat împreună cu tot soborul.

În anul 1853, după trei ani de activitate tipografică mitropoliul Nifon se gîndea să scoată și o «foaie bisericească» pentru preoți, căreia îi găsise și numele: *Catehetul Preotului*. Sugestia aceasta venea de la Dionisie, viitorul episcop de Buzău, sprijinitor de-aproape al mitropolitului în opera sa de tipograf. El a fost, cum se știe, directorul celor două foi bisericești: «Ecoul» și «Viitorul bisericesc».

Privitor la icoanele de tipar cerute cu doi ani în urmă mănăstirii Neamț, ele au fost înapoiate în 1854. Mitropolitul a trimis mănăstirii cu această ocazie, în dar, «un trup de Minee». El scria :

Primit Iolie 13

8. *Idem*, același dosar, f. 10.

9. *Idem*, același dosar, f. 11.

Arhierească blagoslovenie trimitem Prea Cuvioșiei tale¹⁰
Prea Cuviosul Arhimandrit și fost stareț al acelei sfinte Mănăstiri Neonil, după poftirea ce-i făcusem în anul 1852, ne-au trimis una sută cincizeci și patru No. 154 icoane din tipografia acelei Sfinte Monastiri pentru tipărirea Mineelor, pe care acum după săvârșirea acestii cărți le înapoiem însoțite cu un trup de Minee, ca daru din partene pentru acea Sfintă Monastire, și tot de o dată vă poftim să ne răspundeți de primirea atît a icoanelor cât și a Mineelor.

Fîind al Prea Cuvioșiei tale duhovnic părinte

† Nifon Mitropolit Ungrovlahiei

Iulie Iiu, 1854
București

De la Mînăstirea Neamț, tipografia bucureșteană primise mai de mult și alte materiale tipografice printre care și un număr de stampe, date în scurta vreme cînd arhimandritul Dionisie Romano fusese stareț al acestei mînăstiri. Tipografia bucureșteană primise de la marea lavră a Neamțului diverse ajutoare ca : textul cărților, o afișaj al *Mineelor*, icoane și stampe și desigur și lucrători tipografi. Mînăstiri Mitropolitul Nifon a fost un ierarh de mari inițiative și realizări, în general cunoscute, dar preocupările sale tipografice îl pun alături de cei mai mari ierarhi iubitori de cuvînt tipărit.

Prof. T. G. BULAT

10. *Idem*, același dosar, f. 17.

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE BRĂTESCU, PSALTUL MITROPOLIEI DIN BUCUREȘTI, LA ROMÂNIZAREA CÎNTĂRILOR BISERICEȘTI

Cercetarea și valoarea patrimoniului artistic muzical din țara noastră se împune astăzi mai mult și mai mult. Desigur, numărul instituțiilor de cultură care pot da un ajutor prețios în soluționarea problemei este mare, dar, după cum afirmă și George Breazul, «...un aport prețios îl reprezintă opera de strîngere și valorificarea documentelor muzicale și îl pot aduce bibliotecile regionale (și) minăstirești...»¹. Printre aceste instituții de cultură generală se numără și Muzeul bisericii «Sfintul Nicolae» din Șcheii-Brașovului², leagăn de vechi tradiții cărturărești.

În timpul cercetărilor noastre, privind fondul muzical necatalogat științific, atenția noastră a fost atrasă în mod deosebit de un număr de șase manuscrise psaltice românești, scrise de Nicolae Brătescu, psaltul Mitropoliei din București.

Din bibliografia cercetată, precum și în urma unor discuții purtate cu personalități muzicale din țara noastră³, am constatat că viața și activitatea acestui psalt și compozitor român, trăitor în epoca Unirii Principatelor Române, a rămas pînă acum aproape cu totul necunoscută și necercetată. Menționăm că numele psaltului Nicolae Brătescu nu este pomenit nici în lucrările de sinteză ale lui George Breazul⁴ și Viorel Cosma⁵, lucrări ce cuprind un material informativ destul de vast.

Dincolo de valoarea strict muzicală a manuscriselor amintite, un interes deosebit îl prezintă prefețele lor cu dedicațiile respective. Avînd în vedere importanța documentară a acestor prefețe scrise cu caractere chirilice, luînd în considerare și faptul că pînă în prezent nu au fost publicate, credem că este util să le transcriem și să le redăm în întregime. Pe baza lor, apoi, vom încerca să redăm o sumară schiță biografică a psaltului Nicolae Brătescu, pentru că alte informații scrise nu posedăm. Mai amintim că numai trei din cele șase manuscrise psaltice românești au prefețe.

1. «Prefața», ms. 50, intitulat: *Extract care cuprinde în sine toate cîntările cele de preste tot anul*⁶, București, 1857, este dedicată egumenului de la Tismana: «Înalt Prea Sfințite Stăpîne, din gurile multor părinți am auzit și cu ochii mei am văzut monastirea Tismana (care) a fost și este lăcașul pustnicilor și pilda chinoviilor al căruia începătoriu și ctitor este cel dintru sfinți Părintele nostru Nicodim cel sfințit și cu adevărat că întru acest loc pacea domnește, plăcerea și liniștea împărătesc și numai închinăciunile cele către Dumnezeu sînt deschiderea gurilor și răspunderea glasurilor, cu un cuvînt în acest loc, sunt cîrmuirea Prea Cuvioșiei Voastre. Evlavia către

1. George Breazul, *Pașuni din istoria muzicii românești*, București, 1970, p. 270.

2. Aprecieri în legătură cu această activitate a se vedea în «Scinteia», din 8 noiembrie 1970.

3. Îmi îngădui să amintesc aici pe profesorii: Nicolae Lungu, Constantin Catrina, Vasile D. Nicolescu, cărora și pe această cale le aducem cele mai sincere mulțumiri pentru informațiile date.

4. George Breazul, *op. cit.*

5. Viorel Cosma, *Muzicienii români — Lexikon*, București, 1970.

6. Arhiva bisericii Sfintul Nicolae din Șcheii-Brașovului, Fondul «cartea veche».

Arhierescă blagoslovenie trimitem Prea Cuvioșiei tale¹⁰

Prea Cuviosul Arhimandrit și fost stareț al acelei sfinte Mănăstiri Neonil, după poftirea ce-i făcusem în anul 1852, ne-au trimis una sută cincizeci și patru No. 154 icoane din tipografia acelei Sfinte Monastiri pentru tipărirea Mineelor, pe care acum după săvârșirea acestei cărți le înapoiem însoțite cu un trup de Minee, ca daru din partene pentru acea Sfintă Monastire, și tot de o dată vă poftim să ne răspundeți de primirea atît a icoanelor cât și a Mineelor.

Fiind al Prea Cuvioșiei tale duhovnic părinte

† Nifon Mitropolit Ungrovlahiei

Iulie Iiu, 1854
București

De la Mînăstirea Neamț, tipografia bucureșteană primise mai de mult și alte materiale tipografice printre care și un număr de stampe, date în scurta vreme cînd arhimandritul Dionisie Romano fusese stareț al acestei mînăstiri. Tipografia bucureșteană primise de la marea lavră a Neamțului diverse ajutoare ca : textul cărților, o afișaj al *Mineielor*, icoane și stampe și desigur și lucrători tipografi. Mitropolitul Nifon a fost un ierarh de mari inițiative și realizări, în general cunoscute, dar preocupările sale tipografice îl pun alături de cei mai mari ierarhi iubitori de cuvînt tipărit.

Prof. T. G. BULAT

10. *Idem*, același dosar, f. 17.

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE BRĂTESCU, PSALTUL MITROPOLIEI DIN BUCUREȘTI, LA ROMÂNIZAREA CÎNTĂRILOR BISERICEȘTI

Cercetarea și valorificarea patrimoniului artistic muzical din țara noastră se împune astăzi mai mult ca oricînd. Desigur, numărul instituțiilor de cultură care pot da un ajutor prețios în această problemă este mare, dar, după cum afirmă și George Breazul, «...un aport prețios la opera de strîngere și valorificarea documentelor muzicale îl pot aduce bibliotecile regionale (și) mînăstirești...»¹. Printre aceste instituții de cultură generală se numără și Muzeul bisericii «Sfîntul Nicolae» din Șcheii-Brașovului², leagăn de vechi tradiții cînturărești.

În timpul cercetărilor noastre, privind fondul muzical necatalogat științific, atenția ne-a fost atrasă în mod deosebit de un număr de șase manuscrise psaltice românești, scrise de Nicolae Brătescu, psaltul Mitropoliei din București.

Din bibliografia cercetată, precum și în urma discuțiilor purtate cu personalități muzicale din țara noastră³, am constatat că viața și activitatea acestui psalt și compozitor român, trăitor în epoca Unirii Principatelor Române, a rămas pînă acum aproape cu totul necunoscută și necercetată. Menționăm că numele psaltului Nicolae Brătescu nu este pomenit nici în lucrările de sinteză ale lui George Breazul⁴ și Viorel Cosma⁵, lucrări ce cuprind un material informativ destul de vast.

Dincolo de valoarea strict muzicală a manuscriselor amintite, un interes deosebit îl prezintă prefețele lor cu dedicațiile respective. Avînd în vedere importanța documentară a acestor prefețe scrise cu caractere chirilice, luînd în considerare și faptul că pînă în prezent nu au fost publicate, credem că este util să le transcriem și să le redăm în întregime. Pe baza lor, apoi, vom încerca să redăm o sumară schiță biografică a psaltului Nicolae Brătescu, pentru că alte informații scrise nu posedăm. Mai amintim că numai trei din cele șase manuscrise psaltice românești au prefețe.

1. «Prefața», ms. 50, intitulat: *Extract care cuprinde în sine toate cîntările cele de presté tot anul*⁶, București, 1857, este dedicată egumenului de la Tismana: «Înalt Prea Sfințite Stăpîne, din gurile multor părinți am auzit și cu ochii mei am văzut monastirea Tismana (care) a fost și este lăcașul pustnicilor și pilda chinoviilor al căruia începătorii și ctitor este cel dintru sfinți Părintele nostru Nicodim cel sfințit și cu nevăzută că întru acest loc pacea domnește, plăcerea și liniștea împărătesc și numai închinăciunile cele către Dumnezeu sînt deschiderea gurilor și răspunderea glasurilor, cu un cuvînt în acest loc, sunt cîrmuirea Prea Cuvioșiei Voastre. Evlavia către

1. George Breazul, *Pagini din istoria muzicii românești*, București, 1970, p. 270.

2. Apreceri în legătură cu această activitate a se vedea în «Scinteia», din 8 noiembrie 1970.

3. Îmi îngădui să amintesc aici pe profesorii: Nicolae Lungu, Constantin Catrina, Vasile D. Nicolescu, cărora și pe această cale le aducem cele mai sincere mulțumiri pentru informațiile date.

4. George Breazul. *op. cit.*

5. Viorel Cosma, *Muzicienii români — Lexikon*, București, 1970.

6. Arhiva bisericii Sfîntul Nicolae din Șcheii-Brașovului, Fondul «cartea veche».

cele D(umne)zeiești este în punctul desăvârșirii. Pe cîți dorința îi aducea în partea locului, mărturisesc că chinul cel adevărat monahicesc în persoana Prea Cuvioșiei Voastre îl văd și nu să pot opri a vă numi călugărul călugărilor și părinte al părinților, căci D(umne)zeu v-au înzestrat și v-au împodobit cu blîndețea, smerenia și cu toate darurile sufletești.

Așa Prea Sfințite Părinte nu ca să vă împletesc laude măgulitoare mă înfățișez cu acest cuvînt. Eu nu zic, din parte-mi nimic, toate din gurile multor cuvioși părinți le-am auzit și de la alți evlavioși mireni. De aceea și de rîvnă îndemnat fiind am alergat înadins a vizita această mănăstire antică și a vă vedea pe Prea Cuvioșia Voastră și neavînd a vă aduce alt prinos prin evlavia mea, v-am închinat această carte la înmănușiere, cară Prea Cuvioșia Voastră primind-o cu dragoste ați binevoit ca și alții să să împărtășească de dînsa. Cu supunere gata spre servire, Nicolae Brătescu psalt».

2. «Prefața», ms. 53, intitulat : *Kalofonicon...*⁷, București 1859, este dedicată «Prea Cuvioșiei Sale Părintelui arhimandrit Nicandru starețul sfintei mănăstiri Cernica».

«Prea Cinstite Părinte, acest Kalofonic fiind tradus din limba sîrbească în limba grecească de unii evlavioși fii ai Patriei, s-au găsit la mănăstirile din Moldova, Neamțul și Secul, fiindcă acolo în tipografia sfintelor mănăstiri s-au fost și tipărit în grecește, iară românește nici un cuvînt, au fost ca să să traducă de oareșicine.

De la o vreme traducîndu-se și în Țeara Românească cîntările bisericești, Metodu nou, iarăși de unii iubitori ai Neamului, s-au făcut multe cărți, pînă în vremea cînd mă aflam chiarăș eu ca școlar la învățătura muzicii și tocmai eram și lipsit de părinți încă de la țiftele maicii mele, am urmat unui prea cuvios părinte și învățîndu-mă pe deplin în seminarul sfintei episcopii a Buzăului am venit aici în București la mănăstirea sfințitului Sava, cîntăreț, și deodată fiind îndemnat și avînd cunoștință asupra muzicii bisericești am început a traduce întîiu Docsastarele amîndouă tomurile, la care vîzîndu-le și alții din ajutoriul cinstiților abonați s-au și tipărit, după care apucînd un pasu înainte am tradus Heruviciele, Păresimile, grabnic Privigheriu și altele. Făcea lipsă de un Kalofonic, grabnic l-am tradus cu cea mai mare băgare de seamă și așteptînd pre al său dorit ați binevoit de i-ați înlesnit tipărirea lui, la care să va preda lecții în seminarii dintr-însul. Al prea cuvioșiei voastre, prea plecată slugă, Nicolae Brătescu, psaltul sfintei Mitropolii.

Înalt Prea Cuvioșiei Sale Părintelui arhimandrit Nicandru starețul sfintei mănăstiri Cernica, celui ce s-au dedicat acest Kalofonic întru cîntarea prea cuvioșiei sale, după cererea sa în tipografie să se dea».

Pe pagina următoare se mai află și următoarea dedicație : «Către cîntăreți. Iubiților mei frați, avînd acest Kalofonic în mîna și începeți a cînta Mîneacătoarele, nu vă însărcinați a-l cînta pînă la sfîrșit, că greșeli nu veți afla, deoarece l-am tradus eu cu multe ameteți pentru folosu-vă și al Neamului, fiindcă și eu sînt un sînge cu voi și cu tot Neamul Românesc și fiți sănătoși, Nicolae Brătescu, p(salt) Sf(întei) Mitropolii».

3. «Prefața», ms. 52, intitulat : *Antologhie, sau Heruvico-Kinonicariul*⁸ București, 1861, este adresată : «Înalt Prea Sfințitului și de Dumnezeu alesului episcop al sfintei episcopii domnului domn Iosif, cel căruia cu toată cîntarea i s-au dedicat întru cîntarea mării sale aceasta Antologhie, sau Heruvico-Kinonicariu. Înalt Prea Sfințite Stăpîne. Nu de multă vreme călătorînd eu prin Țeara Românească, cătră Craiova la o sfințit

7. *Ibidem.*

8. *Ibidem.*

In Dapiter by or an tupa ofingyi boathy, In a rey
 tupa gura diraitra med arjota, amdat anell
 gine arate abulano ei, mi ofo ayta hama
 Dya, oite ay tupa mila mi ayi Dapit hahin,
 Dya mi ofinta Linc hoi, lat ay anud is hante
 hini bira, akheoant, mi kinoni re dnyprae.

Akempromi Adadala tupa tupa ofingyi boathy
 In ad ab gorys walam abli, mi ofind byakta
 In dypit an arumi bying, mi. An sava di. Eua
 hoi tupa an tot hama nacty dya gnyon x pida
 Dala p an, oim bait de gnyon x pida
 Cat mi. In ayit, abulano ei, hader upreda
 Dnyprae dnyprae gntate Linc hoi, mi.
 arate. D hoi, accorena, dnyprae hama hama
 pda hoi, indyprae hama dnyprae hama hama
 hama hama hama.

At tupa ofingyi boathy =

tupa hama hama
 In hama hama hama
 hama hama hama

ЕРВСТВАУТ

КАРЕ ХИТИРИНАР А СИНЕ ТОАТЕ НАИ -

ТЪРИМЕ ЧЕМЕ АСТРЕТЕ ТОУ АНРА :



МОНТО АС

НИРОМЕ : ЕРЪТТЕРВВ

ЕХИОРРЕЪИ :

СВУНАРИЪА ЦИТРОПОЛИИ :

1857



КАРОФОНИРОИ

НАРЕ ХИТИРИНАР А СИНЕ ТОАТЪ -

ФЛОДРЪ НАУТЪРИНОР

АУТОРИТИ

НИРОМЕ : ЕРЪТТЕЧИНОР = КАРОФОНИ

ЕХИОРРЕЪИ

1859 = 1

43

273

Prima fișă a manuscriselor, Extract care cuprinde în sine toate cîntările cele de presele tot anul și Kalofonicon care cuprinde în sine toată floarea cîntărilor

monastire pentru poftire prea cuvioşilor Monahi din acea sfinţă monastire şi vizitînd acest loc al sfintei Monastiri şi nimerind pe la sfinţa Episcopie (a) Argeşului chiar într-o zi de sărbătoare, la care avînd cunoştinţă mare cu domnul profesor al candidaţilor sfintei Episcopii m-a poftit la Biserică şi îndată la sfinţa liturghie am glăsuît Heruvicul întîmplătoriu cu care fiind şi preasfinţia voastră mulţumitu şi poftindu-mă deodată în sala prea sfinţiei voastre veselindu-ne cu toate darurile. De aceea prea înalt iubitul meu părinte am dat la lumină această Antologhie şi foarte cu mare dragoste aţi primit-o şi alţi dorit ca cîntăreţii sfintei Episcopii totdeauna să cînte heruvice, axioane şi kinonice dintr-însa. Acum rog şi eu o dată pre prea sfinţia voastră, după norocirea ce am avut şi fiind chiar ca un dorit al acestei cărţi şi ca unul de binevoitor la tot Neamul nostru cel întru Hristos botezat, aţi binevoit de în scurtă vreme s-au şi tipărit Antologhia ca să să predea dintr-însa lecţii în toate seminarele şi alte şcoli asemenea, cu strajnică poruncă arhipăstorească să să întărească înaintarea Neamului nostru. Al prea sfinţiei voastre, prea plecată slugă, Nicolae Brătescu, psaltul sfintei Mitropolii.

Afi cele trei manuscrise muzicale, a căror prefeţe le-am redat, cit şi celelalte trei despre care vom vorbi sînt scrise între anii 1857—1861, deci în perioada Unirii Jarişilor Române de la 1859, fapt ce nu trece neobservat în lucrările lui Nicolae Brătescu⁹.

Socotim că era de origine din Bran (Moeciul de Jos), deoarece şi astăzi sînt multe persoane ce poartă acest nume în părţile amintite. Întrucît protopopul Ioan Petric s-a născut în anul 1816, la Rîşnov, în districtul Braşovului, district de care aparţinea şi Branul şi mai ales datorită faptului că în posesia lui Ioan Petric s-au găsit cele şase manuscrise, denotă că autorul lor cu posesorul erau buni prieteni. Ioan Petric, ca protopop al Braşovului, vrînd probabil să răspîndească muzica psaltică şi în Ţara Birsei, va fi apelat la prietenul său N. Brătescu, care în acel timp (1857—1861), era psalt la Mitropolia din Bucureşti, să-l ajute.

Multe cuvinte întrebuiţate în prefeţe denotă originea transilvăneană a autorului. Spre exemplu, în «Prefaţa» mss. 52, *Antologhion*, N. Brătescu spune: «...coborînd eu prin Ţara Românească, către Craiova, la o sfinţă monastire pentru poftire... m-a poftit la biserică...». După cum însuşi mărturiseşte, a rămas orfan de mic copil. A urmat după aceea cursul Seminarului teologic de la Buzău, după care a venit la Bucureşti la Mînaştirea «Sfîntul Sava», luînd în primire postul de cîntăreţ. Aici, lucrează şi-şi tipăreşte întreaga sa operă. Cunoştea foarte bine opera muzicală a marilor săi înaintaşi: Macarie Ieromonahul şi Anton Pann¹⁰.

A cutreierat prin multe locuri din Ţara Românească, de unde a cules şi a preluat numeroase melodii bisericeşti¹¹. Astfel, a ajuns «să compună», să alcătuiască un *Extract* al tuturor cîntărilor de peste ani al slujbelor bisericeşti¹². De altfel, prodigioasa sa activitate va reieşi în mod firesc din prezentarea sumară a manuscriselor.

1. *Extract care cuprinde în sine toate cîntările cele de preste tot anul*, compuse de Nicolae Brătescu, Bucureşti, Seminarul Mitropoliei, 1857¹³ (format 22,1×18,7 cm., cu 3 f. + 564 p.). Pe prima pagină se află scris textul din *Epistola către Corinteni*, XIV, 22, 27, 40: «Cîntaţi Domnului nostru, cîntaţi...», sub care se află «Ex libris-ul» psaltului Nicolae Brătescu, însoţit de iscălitura sa. În prefaţa adresată egumenului de Mînaştirea Tismana, autorul, după ce face o expunere laudativă la adresa acestuia, arată că :

9. *Ibidem*. 10. *Ibidem*, fond cit., mss. 53.

11. A se vedea «Prefaţa», mss. 52 : *Antologhion sau Heruvico-Kenonicariu*, fond. cit.

12. *Ibidem*, mss. 50. 13. *Ibidem*.

«Vizitînd această mănăstire antică... și neavînd a vă aduce alt prinos din evlavia mea am închinat această carte în manuscris, care prea cuvioșia voastră primind-o cu dragoste ați binevoit ca și alții să se împărtășească de dînsa...». Deși acest manuscris a fost alcătuit pentru egumenul de la Tismana, el a făcut parte, ulterior, din biblioteca personală a protopopului brașovean Ioan Petric, contemporan cu Nicolae Brătescu, fiind dăruit bibliotecii bisericii «Sfîntul Nicolae» din Șcheii-Brașovului împreună cu celelalte cinci manuscrise psaltice. Faptul că un număr de șase manuscrise psaltice românești compuse, transcrise și prelucrate de Nicolae Brătescu au făcut parte din biblioteca personală a lui Ioan Petric, duce la concluzia că ele au fost procurate într-un fel sau altul de protopopul Brașovului, cu gîndul de a răspîndi muzica psaltică și în Țara Bîrsei. Circulația acestui manuscris, cît și a celorlalte cinci, într-un număr destul de mare în Transilvania, demonstrează că și cărțile muzicale românești au contribuit de-a lungul veacurilor la cimentarea ideii conștiinței de neam în cele trei țări românești. Cîntîndu-se în Moldova, în Țara Românească și în Transilvania aceleași melodii, slujindu-se după aceleași cărți, în mod implicit și explicit s-a ajuns la întărirea ideii de totdeauna că «toți românii una sînt».

2. *Rînduiala sfintei și dumnezeiești(i) liturghii*, ed. II, București, 1857¹⁴ (format 16,9 × 12,9 cm. cu 102 p.). Pe coperta din față se află încrustată o cruce aurită. Deși cartea se intitulează *Rînduiala sfintei liturghii*, cuprinsul ei este mult mai bogat. După ce prezintă toate cîntările pe notație psaltică la liturghia duminicală și a diferitelor praznice împărătești, începînd cu pagina 61, în continuare redă: «Slujba morților». La p. 91—97 se află lista cu «numele cinstiților abonați care au binevoit a se prenumera la această rînduială a sfintei liturghii și au înlesnit și tipărirea ei». Un număr de 600 de exemplare au fost date «Prea Sfințitului Mitropolit pentru trebuința seminarului (din București)». De aici rezultă că această carte s-a tipărit într-un tiraj destul de mare, între localitățile în care a circulat numărîndu-se și Brașovul cu alte centre din Țara Bîrsei.

3. *Privighieri sau mîneacător care cuprinde rînduiala diminețelor*, tradus de Nicolae Brătescu psaltul Sfintei Mitropolii (Seminarul Mitropoliei, 1857¹⁵, format 23×18,5 cm. cu 4 f. + 217 p. + 1 f.). Ar fi interesant de știut pentru specialiștii în muzica psaltică să se cunoască materialul ce s-a folosit pentru «traducerea» acestei cărți. În afară de interesul pur muzical pe care-l prezintă, această carte mai are pe primele pagini și unele sumare schițe de desen.

4. *Kalofonicon care cuprinde în sine toată floarea cîntărilor*, întocmit de Nicolae Brătescu, psaltul Sfintei Mitropolii, București, 1859¹⁶ (format 20×16,5 cm. cu 6 f. + 334 + 3 f.). Înaintea «Registrului» (tabla de materii), se află prefața cărții închinată «Prea cuvioșiei sale Părintelui Arhimandrit Nicandru starețul sfintei mănăstiri «Cernica». În această prefață, Nicolae Brătescu face o istorie pe scurt a felului cum s-a ajuns ca acest Kalofonic să fie tradus pe note psaltice în limba română. La sfîrșitul cărții, se dă lista «cinstiților abonați» care au primit unul sau mai multe exemplare. Printre localitățile unde s-a răspîndit acest manuscris sînt citate și cîteva nume din Țara Bîrsei, ceea ce denotă încă o dată că muzica psaltică era iubită și cîntată și în Transilvania.

5. *Heruvico-Kinonicar, tomul I-ju* așezat de Nicolae Brătescu, psaltul Sfintei Mitropolii, Seminarul Mitropoliei, 1859, (București)¹⁷ (format 20×16,6 cm. cu 2 f. + 172 p. nenumerotate). La p. 163—169 se află lista tuturor «cinstiților abonați care au bine-

14. Ibidem, mss. 49.

15. Ibidem, mss. 51.

16. Ibidem, mss. 53.

17. Ibidem, mss. 54.

voit să să prenumăra la numărul heruvicarelor». Din numărul acestora reținem numele mitropolitului Neofit, care a cumpărat 400 de exemplare, un număr de 48 seminaristi care au cumpărat 75 de exemplare, episcopul Filotei al Buzăului 380 de exemplare, din care pentru trebuințele seminarului încă 200 exemplare, episcopul Chesarie al Rîmniceului 100 exemplare, iar «pentru trebuințele seminarului» 300 exemplare, un număr însemnat de mînăstiri: Tîrgoviște, Cozia, Mănăstirea dintr-un lemn, Viforîta, Tismana, Căldărușani, Cernica, Bistrița, Ghigiu, Cîmpina, Pasărea.

6. *Antologia sau Heruvico-Kinonicariu*, tradus de Nicolae Brătescu psaltul, București, 1861¹⁸ (format 21,8×18 cm. cu 3 f. + 362 p. nenumerate + 1 foaie). Cartea este dedicată episcopului Iosif al Argeșului. Scopul acestui manuscris, ca de altfel și al celorlalte este arătat în mod expres și aici în prefață: «...ca să se predea dintr-însul lecții în toate seminariile...» și totodată «...să se întărească înaintarea neamului nostru». La paginile 355—362 este redat tabelul cu «numele cinstiților prenumerați care s-au prenumerat la această carte». La p. 360 sînt trecuți printre cei care au cumpărat acest manuscris și preoți din Țara Birsei. În acest ținut s-a distribuit un număr total de 22 exemplare. Ar fi interesant de cercetat și de știut dacă se mai găsesc și astăzi exemplare din aceste manuscrise la diferite parohii.

Prin opera sa, Nicolae Brătescu se înscrie pe o scară superioară acțiunii de românzare a cîntărilor bisericesti începută în anul 1713 de Filotei Sin Agăi Jipei, continuată, tot în secolul al XVIII-lea, de brașoveanul Radu Duma (1751) și de Naum Rîmniceanu, iar în secolul următor, pe lîngă alții, de puternicele personalități: Macarie Ieromonahul, Anton Pann și ucenicul său George Ucenescu.

Opera lui N. Brătescu reprezintă o imensă muncă culturală de transcriere, de traducere, de adunare de texte, de selecționare și ceea ce este mai important, chiar de compoziție. Rezultă deci că, prin activitatea sa multilaterală, acest psalt a contribuit la biruința definitivă a muzicii psaltice românești.

El este conștient de importanța și semnificația operei sale. Cînd a început multipla sa activitate, era la curent cu tot ceea ce înfăptuiseră înaintașii săi în acest domeniu. De aceea nu-și arogă titlul de inițiator, ci numai de continuator al unei opere începută de multă vreme de alții.

Faptul că opera sa a fost îmbrățișată și răspîdită de cele mai înalte autorități bisericesti (mitropolit, episcop, egumen) și chiar de specialiști în muzica psaltică ai vremii, ca Dimitrie Suceveanu și alții, atestă valoarea și necesitatea ei.

Pr. MIHAI MANOLACHE

18. Ibidem, mss. 52.

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EPISCOPULUI PAHOMIE AL ROMANULUI *

Dacă în perioada regimului fanariot, țările române nu au mai reprezentat forțe politice, pierzându-și din ce în ce mai mult autonomia, în schimb cultura și spiritua-
litatea românească, precum și viața bisericească au cunoscut etape și momente de
adevărată strălucire. Viața și activitatea episcopului Pahomie al Romanului reprezintă
la începutul secolului al XVIII-lea un astfel de moment.

Indicații despre viața lui Pahomie se găsesc într-un pomelnic al schitului Pocrov.
Ele sînt scrise de către unul din părinții acestui schit, după diferite însemnări ale epi-
scopului Pahomie, ale ucenicilor lui și după tradiția păstrată la Mănăstirea Neamț. Ano-
nimul autor a intitulat această biografie: *Arătare în scurt pentru fericitul întru pome-
nire ctitorul sîntului locaș al prea sîntei stăpînei noastre Năcătoarei de Dumnezeu
și pururea fecioarei Mariei, kir Pahomie Episcopul Romanului, pe care însuși din temelie
l-au zidit întru cinstea acoperămîntului ei*¹.

Documentele pe care le cunoaștem pînă în prezent în legătură cu Pahomie nu sînt
prea numeroase, mai ales cînd este vorba de cele care privesc portretul duhovnicesc
al acestuia; de aceea și unele probleme vor rămîne neclarificate sau în stadiul de
ipoteză. Totuși, ținînd seama de documentele cunoscute — care alcătuiesc niște ja-
loane precise și formează osatura biografiei lui Pahomie — integrînd aceste docu-
mente în epoca respectivă și trăgînd concluziile care logic se impun, nădăjduim că
vom putea prezenta aspectele esențiale ale vieții acestui mare schimnic și episcop
român.

Pahomie, călugăr la Mănăstirea Neamț

Despre originea ardeleană a lui Pahomie nu este nici o îndoială. Pe un *Antolo-
ghion* al Mănăstirii Secul, tipărit la București în 1736, ieroschimonahul Sofronie, indi-
cînd anul înființării Schitului Cîrăbucul, arată că știe aceasta de la «monahul Pahomie
din Țara Ungurească»². S-a născut probabil în preajma anului 1674, în satul Gledin
sau Gledui³, din ținutul Bistriței ardelene. Părinții lui, cu numele de familie probabil
Pencu, erau, după Iorga, «țerani, muncitori în acest «vidic» al Sașilor»⁴; după alte iz-
voare erau «popa Iftimie și Ana»⁵. S-ar putea ca această nepotrivire să fie doar aparentă.
erau «popa Iftimie și Ana»⁵. S-ar putea ca această nepotrivire să fie doar aparentă.
Se știe că Ortodoxia nu era printre religiile «recepte» în Ardeal, iar majoritatea preo-
ților români duceau o viață grea, muncind cot la cot cu păstorii lor, iobagii. Se pare
că «popa Iftimie» era unul din acești preoți.

* Această lucrare de seminar, susținută în cadrul pregătirii pentru doctoratul în Teo-
logie, a fost întocmită sub îndrumarea Pr. Prof. I. Rămureanu, care a și dat avizul să fie
publicată.

1. Melchisedec, *Cronica Romanului*, București, 1814, p. 323.

2. C. Turcu, *Schiturile de sub Ceahlău, Săhăstru și Cîrăbucul*, Iași, 1943, p. 6; cf. C. Bobu-
lescu, *Pocrovul*, Craiova, 1943, extr. din «Rev. Ist. Bis.», 1943, nr. 1, p. 5.

3. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 5; Melchisedec, *op. cit.*, p. 323; N. Iorga, *Istoria Bisericii
Românești*, vol. II, p. 95; Șt. Meteș, *Relațiile Bisericii românești ortodoxe din Ardeal cu prin-
cipatele române în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, p. 20.

4. N. Iorga, *op. cit.*, p. 95.
5. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 4; cf. Arhim. Narcis Crețulescu, *Inscripțiile Sf. Mănăstiri Secul*,
în «Arhiva», XX (1909), nr. 5, p. 285.

În sprijinul obîrşiei sale ardelene, stă şi faptul că Pahomie era, după un frate sau soră, moş (unchi) mitropolitului Iacob II Stamate, cum rezultă din inscripţia de pe crucea dăruită de acesta «la Biserica moşului seu, la sihăstria Pocrov»⁶.

Elemente precise despre copilăria lui Pahomie şi despre felul cum a ajuns în Moldova, nu avem. Afirmaţiile biografului său din pomelnicul schitului Pocrov — că acest «iubituriu de Christosu», ciştigînd «fierbinte şi înfocată dragoste către Dumnezeu» şi «voind după Evanghelie a vieţui», «a lăsat casă, părinţi, fraţi, rude şi celelalte» şi «au nemernicit în pămînt străin» — trebuie înţelese prin prisma acestui biograf care a privit copilăria lui Pahomie din perspectiva vieţii ulterioare, de împlinire duhovnicească a schimnicului. Dar nu este de loc exclusă această stare de spirit la un tînăr ardelean care doreşte să-şi închine viaţa lui Hristos şi trece în Moldova, intrînd ca frate la Mînăstirea Neamţ. Faptul trebuie privit însă şi din unghiul relaţiilor complexe dintre Transilvania şi Moldova, la acea vreme.

Legături bisericeşti-culturale între aceste două provincii româneşti, favorizate de transhumanţă şi de condiţii fizico-geografice prielnice, existau din cele mai vechi timpuri, ele intensificîndu-se după înfiinţarea Episcopiei Vadului de către Petru Rareş⁷. În jurul anului 1700, aceste legături au avut o intensitate şi o coloratură aparte. Prigoanirile religioase, persecuţiunile politice, economice şi sociale, birurile zdrobitoare şi exploatarea au făcut ca românii din Transilvania să emigreze în Moldova în mare număr. De asemenea, lumina cărţii şi viaţa duhovnicească din mînăstirile moldovene au determinat pe mulţi tineri să treacă munţii pentru a învăţa carte, ca apoi să se întoarcă la ai lor sau să rămînă călugări prin aceste mînăstiri⁸. Părţile Bistriţei au dat cel mai mare procent de emigranţi, ceea ce a făcut ca autorităţile de pe ambele versante ale Carpaţilor Orientali să ia măsuri speciale de stăvilire a trecerilor.

Într-o astfel de conjunctură se va fi aflat şi tînărul — numit probabil Petru⁹ — din Gledinul Bistriţei, cînd s-a hotărît să treacă munţii şi să se facă frate la Mînăstirea Neamţ, de unde, mai tirziu, va fi «de postrîg» sau cu «metania»¹⁰. Începînd de-abia cu momentul acesta, putem vorbi de informaţii ceva mai precise, totuşi insuficiente, în legătură cu Pahomie. Pe timpul acela, în Mînăstirea Neamţ erau mulţi călugări veniţi din Ardeal¹¹.

Intrat în mînăstire în anul 1694¹², tînărul frate a parcurs, după rînduială, o perioadă de ascultare şi încercări duhovniceşti, «supunîndu-se poruncelor igumenului şi ale fraţilor şi nevoindu-se întru toate». În 1697, egumenul l-a călugărit¹³, dîndu-i numele de Pahomie. Tînărul călugăr avea atunci cam 25 de ani. Tînderea lui în mona-

6. Al. I. Ciurea, *Iacob II Stamate*, Iaşi, 1946, p. 30 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 323 ; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 189 ; Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 20. Pahomie a fost şi un strămoş al lui Ion Creangă, care se înrucea cu mitropolitul Iacob Stamate. Vezi la C. Bobulescu, *op. cit.*

7. Irineu Crăciunaş, *Episcopul Pahomie al Romanului*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XXXV (1938), nr. 9—12, p. 628 ; Vezi şi M. Păcurariu, *Legăturile Bisericii ortodoxe din Transilvania cu Ţara Românească şi Moldova în sec. XVI—XVIII*, Sibiu, 1968.

8. Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 20 ; Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 50—51 ; Hurmuzachi, *Documente privind istoria României*, vol. XV, p. 1434 ; Arhim. Nestor Vornicescu, *Relaţii bisericeşti ale Transilvaniei, din cele mai vechi timpuri pînă în preajma anului 1918*, în «Mitr. Moldovei şi Sucevei», XI, IV (1968), nr. 11—12, p. 673. 9. Arhim. Narcis Creţulescu, *op. cit.*, p. 285.

10. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 5.

11. Melchisedec, *op. cit.*, p. 323 ; Al. Ciurea, *op. cit.*, p. 29. Arhim. Narcis Creţulescu, în *op. cit.*, p. 285, indică o inscripţie de la Pocrov care arată că tînărul Petru a fost adus la Mînăstirea Neamţ de rudele sale, ieromonahii : Dosoftei, Sofronie, Mardarie, Iosaf şi Lazăr, dintre care «unlia erau nemţeni mai vechi, alţii mai noi», şi că a trecut şi prin Durău.

12. Arhim. Narcis Creţulescu, *op. cit.*, p. 285.

13. Melchisedec, *op. cit.*, p. 323 ; Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 20 ; Arhim. N. Creţulescu, *op. cit.*, p. 285.

himism a fost desigur o răsplată a nevoițelor lui, dar se pare că — așa cum se întrevede din pomelnicul citat — acest act a fost precipitat și de unele evenimente care aveau să tulbure liniștea călugărilor de la Neamț. Căci «cumplite vremi era pe atunci, care cei ce citesc istoriile știu: neînvoiri între stăpîniri, turburări dese, bătălii și robiri»¹⁴. Este vorba de ultima etapă a lungului război dintre turci și Liga Sfîntă (1683—1699). Cu acest prilej polonezii care intraseră și ei în această Ligă, au ocupat Cetatea Neamțului, în 1697. Soborul mării lavre s-a retras din fața primejdiilor și însoțit de «sfînta făcătoare de minuni icoană a Precestei» a plecat în bejenie la Strîmba, un schit al Mînăstirii Neamț, din părțile Tutovei, unde era o bisericuță construită din stejar. Pahomie a «băjenit» și el cu tot soborul la Strîmba, unde a făcut ascultare de paracliser¹⁵.

După ce războiul s-a terminat și «cînd s-a făcut pace între turci și între nemți și leși și au dat turcii cetatea Camenița iarăși înapoi leșilor», cînd «umbra veleatul 7208 (1700)», cum spune însuși Pahomie într-o însemnare¹⁶, atunci soborul s-a întors la Neamț. Nu după mult timp, la 1701, «se chirotonisește Pahomie preot ca un vrednic de această treaptă»¹⁷. Rivna lui duhovnicească era dublată și de un accentuat spirit practic, gospodăresc, pe care soborul l-a remarcat și, ca pe «un iscusit în iconomie», l-a pus «clisiarh mare, toate ale bisericii încredințindu-i-se». O funcție ca aceasta presupune irosire de timp și risipire în tot felul de treburi, în dauna vieții duhovnicești. Cu Pahomie faptele nu s-au petrecut așa, căci «din treaptă în treaptă ridicîndu-se au început și mai cu osîrdie a se nevoi, din putere în putere sporind întru faptele bune, duple psalmistul, chip și pildă făcîndu-se tuturor».

Desigur, cu rivna lui, Pahomie va fi învățat tot ce putea să-i dea vechea și renumita vatră de cultură bisericească a Mînăstirii Neamț. Tot aci, slujind și pe cărți slavonești, a învățat și limba rusă. Viața lui îmbunătățită, dragostea pentru învățatură și spiritul său gospodăresc l-au impus în fața fraților și cînd a murit părintele egumen Ioan, la 1702, «fără de voie, au fost silit de sobor a primi ocînmuirea a toatei monastiri căci igumen l-au pus»¹⁸. Numirea lui în fruntea mării lavre de la Neamț, cînd nu avea nici treizeci de ani, era o recunoaștere a personalității sale, care se impusese. Răspunderile față de obște l-au făcut și mai exigent cu sine, astfel că mai cu osîrdie «intindea nevoițele»¹⁹. Ca egumen, a condus Mînăstirea Neamț pînă în 1704, cînd cursul vieții lui apucă pe un alt făgaș.

Călătoria lui Pahomie în Rusia

În acel început de secol, cînd împotriva Imperiului otoman care era în declin se coalizaseră Austria și Rusia, românii, după ce se convinseseră că politica habsburgică le era tot atît de primejdioasă, își îndreptau, ca de altfel toți ortodocșii din Balcani, nădejdea către Rusia. Este o perioadă de intensă circulație a clericilor și călugărilor români care merg în Rusia pentru diverse nevoi²⁰ sau, în cazul românilor din Transilvania, să se plîngă împotriva asupririi habsburgice.

14. Melchisedec, *op. cit.*, p. 323.

15. Din pricina asemănării de nume s-a crezut, în mod eronat, că locul refugiului a fost așezămîntul monahal de la Strîmba Fizeșului de pe Someș. Vezi Arhim. Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 674, nota 44.

16. Melchisedec, *op. cit.*, p. 325.

17. Arhim. N. Crețulescu, *op. cit.*, p. 285 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 323.

18. Arhim. N. Crețulescu, *op. cit.*, p. 285 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 324.

19. Melchisedec, *op. cit.*, p. 324.

20. Gh. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*, București, 1962, p. 124.

Aceste împrejurări au făcut ca faima Sfântului Dimitrie, mitropolitul Rostovului, «al doilea Gură de Aur» care «lumina Rusia mică în acea vreme», și care «îmbla de învăța pre toți cuvîntă de spăsenie»²¹, să se răspîndească ușor și în țările române. Era vorba de «o mișcare ascetică, ce a produs o literatură nouă», importantă pentru cultura Rusiei, cu influențe și în celelalte țări ortodoxe.

Și dacă majoritatea călugărilor și clericilor ortodocși români care au mers atunci în Rusia au făcut-o pentru a căpăta ajutoare materiale, mobilul care l-a determinat pe Pahomie să plece la Kiev a fost pur duhovnicesc: dorința de a cunoaște această viață ascetică și culturală ce înflorea acolo și corespundea năzuințelor lui intime. Caracterizat ca «un înfocat cu dragostea cea dumnezească», a fost firesc ca activitatea marelui ierarh rus să aibă un deosebit răsunset în inima rivnitorului călugăr nemțean, care «mai mult învăpăindu-se cu dorul cel dumnezeesc», «se paretisește» (își dă demisia) din egumenie și pornește către Răsărit. În balanța hotărîrii lui a atîrnat desigur și dorința fierbinte de a se închina sfintelor moaște de la Pecerska. Ajuns în Rusia, așteptările nu i-au fost înșelate, căci spune biograful său: «precum au auzit au văzut și precum au dorit, au cîștigat»²².

Se pare că Pahomie a stat în Rusia doi ani, de la 1704 pînă la 1706, cînd era la Kiev unde a cumpărat o psaltire, cum însuși notează pe carte²³. Nu sînt temeuri care să ne îndreptățească să socotim afirmația: «a studiat doi ani la Kiev și la lavra Pecerska»²⁴ în sens scolastic, ca un studiu organizat. La Kiev însă funcționa colegiul înființat de mitropolitul Petru Movilă, socotit ca un adevărat precursor al lui Petru cel Mare. Aici cărturarul mitropolit «împreună cu colaboratorii săi realizaseră în mai puțin de un sfert de veac bazele literare și pedagogice ale Rusiei ortodoxe», unde, sub influența acestui curent, «se formase un cler cu orizont mai larg și mai științific încă înainte de sfîrșitul veacului al XVII-lea»²⁵. Iubitorul de carte Pahomie a respirat desigur din plin atmosfera culturală și spirituală de aici. Apoi, contactul direct cu oamenii de cultură și duhovnicești, îndeosebi cu Sfîntul Dimitrie, a însemnat mai mult decît o perioadă de studiu organizat. La Pecerska, spune Pahomie, «am sărutat și sfintele moaște în peșteră ale lui Grigorie Țamblacă, care a fost egumen aicea în monastirea Neamțului»²⁶.

Lucrul cel mai deosebit pe care l-a făcut aici «la Rossia» a fost că «s-au învrednicit de blagoslovenia și de învățăturile sfîntului ierarh Dimitrie», «noul învățător de schivnicie» și pe care l-a socotit «părintele său sufletesc». Și, spune Pahomie, «am fostu multe zile cu sfinția sa la mas, ascultîndu-i învățătura sfîntă». Punctul culminant al uceniciei pe lîngă ierarhul rus a fost atins cu ocazia unei convorbiri intime, duhovnicești, care probabil l-a impresionat în mod deosebit pe Pahomie și pe care a ținut s-o consemneze pe manuscrisul dăruit poate atunci: «Și m-au întrebat: a ce dorește inima ta? Și iam spus că dorește să petreacă vieață cu tăcere în pustie. Și m-au blagoslovit din toată inima și mi-au zis: Domnul să fie cu tine. Să împlă dorul tău».

Manuscrisul dăruit de Sfîntul Dumitru este o culegere de «frumoase învățături năruvnice, din Pateric», «izvor de (în)vățătură (și) viață sfîntă», carte de largă răspîn-

21. Melchisedec, *op. cit.*, p. 325. 22. *Ibidem*, p. 324. 23. *Ibidem*, p. 326.

24. V. Cădere, *Insemnări despre minăstiri*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XL (1964), nr. 9—10, p. 512.

25. Vezi Medlin, William K. și Patralis G., *Influențele Renașterii și reformele religioase în Rusia. Influențele apusene și post-bizantine asupra culturii și educației în secolele XVI—XVII*, Genève, 1971, recenzie în «Rev. de referate și recenzii», vol. VIII (1971), nr. 5, Seria Istorie-Arheologie. 26. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 8.

dire, care împreună cu alte scrieri ale sale au fost foarte cunoscute în țările noastre în tâlmăciri, copii și tipărituri²⁷. În Rusia, Pahomie s-a bucurat și de atenția cărturarului arhiepiscop al Cernigovului, Ioan Maximovici, care i-a dăruit când «au imblat veletul 7212» (1704) o carte numită *Runo oroșenie*, tipărită la Moscova în 1696, ca «să-i fie pomani(ă) și noo de folos sufletesc aice», cum notează el pe carte mai târziu, ca episcop²⁸. Pahomie a mai adus din «țara Moscului» un manuscris slav numit *тpѣ-никъ архіерейскій* (*Molitfelnic arhieresc*) scris undeva în sudul Rusiei, probabil în eparhia Cernigov, pe la jumătatea secolului al XVII-lea²⁹. Dintr-o însemnare rusească din 1704 pe *Viețile Sfinților* ale lui Dosoftei, care este proprietatea schitului Pocrov, rezultă că Pahomie a dobândit această carte la Pecerska de la un oarecare Constantin³⁰. Prezența cărții la Kiev este explicabilă; Dosoftei, mort în pribegie, va fi luat cu el exemplare din această operă.

În anul 1706, Pahomie, «după ce au dobândit mult folos sufletesc de la Sfântul Dimitrie», spune pomelnicul cel mare al Schitului Pocrov, «s-au înapoiat din Rosia iarăși la metania sa în Sfânta Minăstire Neamțu»³¹.

Pahomie la sihăstria din muntele Chiriacul

Pahomie își lăsase egumenia și se dusese în Rusia mînat de un puternic imbold lăuntric, în căutarea unei oăi către desăvîrșire cît mai potrivită sufletului și năzuințelor sale. Blagoslovenia pe care a căpătat-o de la Sfântul Dimitrie pentru viața de retragere atît de mult dorită de el, l-a determinat să aleagă pustnicia.

Însemnarea din 1815 de pe manuscrisul Sfântului Dimitrie, în care se arată că Pahomie «întorcîndu-se de acolo (din Rusia) au fost pus igumen sfintei mă(năstiri)»³², nu corespunde realității, fiind în contradicție cu celelalte știri. Se poate ca părinții de la Neamț să fi dorit, cum era și firesc, să-l aibă iarăși ca păstor, dar el nu a mai primit să fie egumen, ci a rugat soborul «să-l lase să se liniștească la liniște în pustie». Pahomie face pasul acesta păzind votul ascultării și ținînd seama de sfatul părinților, care l-au înțeles, căci «învoindu-se soborul, l-au lăsat»³³.

Iar Pahomie, «scăpînd de grijile cele multe, au început îndată a-și căuta loc pentru liniște». Acest loc «bine plăcut lui», cum este însemnat pe manuscrisul Sfântului Dimitrie, l-a găsit «întru o deasă pădure lingă un munte, ce se numește Chiriacul»³⁴, cale de un ceas de la Minăstirea Neamț. Alegerea lui Pahomie a fost fericită, locul, prin liniștea, izolarea și frumusețea poienii și a pădurilor din jur, fiind o adevărată «gură de rai», cum nu se putea mai potrivită pentru niște nevoitori întru cele duhovnicești. «Acolo s-a sălășluit», adunîndu-se pe lingă el și cîțiva ucenici iubitori de liniște, care «ii rivnea vieții lui cei îmbunătățite». Documentele indică numele cîtorva :

27. *Ibidem*, p. 10 ; vezi și P. Constantinescu-Iași, *Relații culturale româno-ruse din trecut*, p. 172 ; vezi și însemnarea făcută de Pahomie în 1704 pe manuscrisul Sfântului Dimitrie, *Rostul de aur*, la Melchisedec, *op. cit.*, p. 325 ; Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 124.

28. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 8 ; Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 125.

29. A. I. Iașimirschi, *Slavianskia i russkia rukopis, v rumânskikh bibliotek (Manuscrite slave și rusești din bibliotecile românești)*, p. 86, 87 ; St. Berechet, *Caterisirea preotului*, 1924, p. 26 ; P. Mihailovici, *Legături culturale bisericești dintre români și ruși în sec. XV—XX*, în «Rev. soc. ist. arh. bis.», 1932, p. 234. Acest *Molitfelnic* este singurul exemplar din toate arhivele lumii slave și românești. Valoarea lui crește și prin faptul că nu se cunoaște pînă acum nici originalul grecesc.

30. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 8.

31. Melchisedec, *op. cit.*, p. 327.

32. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 9.

33. Melchisedec, *op. cit.*, p. 327.

34. Numele poate indica pe un pustnic care locuise prin părțile locului. Vezi C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 10.

Sofronie «întiiu ucenic», «cu care au și viețuit mai înainte încă de a fi episcop, la pustie», Macarie, care în schimă s-a numit Mardarie, «al doilea ucenic și împreună viețuitoriu cu episcopul și acesta precum și Sofronie au fost», Lazăr, care «și acesta se numără unul din ucenicii episcopului, tânăr fiind atunci», și probabil Ioanichie. Dacă primii trei sînt aceiași cu cei indicați de inscripția publicată de Arhim. Narcis Crețulescu, atunci ei sînt ardeleni și rude cu Pahomie³⁵.

La început și-au făcut două chiliuțe, dintre care una «din gios pe pârîul Magher-niței». Pahomie mai vorbește, în testamentul său, de «chilia mea la Muncel, care o am făcut cu mîna mea cu multă osteneală», de «o chiliuță la hălășteu la grajdul meu», «și altă chiliuță ce se chiamă la pometu». Construirea acestor chilii, ca și nevoia unor terenuri deschise pentru grădinărit, livadă și prisacă, realizate prin tăierea cu mare osteneală a pădurii, a fost o adevărată muncă de pionierat, pe care, tot în tes-tament, Pahomie o consemnează: «tot locul împregiurul Pocrovului, care tot eu lam deschis și lam făcut și lam curățit. Care mai înainte era toate pustii»³⁶.

Rivna și dirzenia lui Pahomie s-au învederat și de data aceasta, căci, cum spune pomelnicul Pocrovului, «au început a se nevoi îndoitu», pe de o parte silindu-se să deștrădăci-neze din suflet patimile care se ridicau împotriva duhului, sădind fapte bune, iar pe de altă parte, «vrînd a-și osteni trupul și a-l face pre el robu duhului, tăiea copacii cei neroditori și în locul lor sădia pomi roditori»³⁷. Căutătorul de liniște era și un spirit tenace, răzbătător și cu remarcabile aptitudini gospodărești, cum dovedise de altfel și la Neamț. Livada și prisaca realizate în mijlocul sihlei de la muntele Chiriacul stau mărturie în această privință. Despre viața și nevoițele lui duhovni-cești nu avem decît indicații vagi și puține. Ele însă se presupun și se deduc din prestigiul de care s-a bucurat în acel timp cînd «rodul faptelor lui celor bune și ves-tirea cea pentru nevoițele lui cele plăcute lui Dumnezeu» se revărsau «prin toată țeara Moldovei».

Însă «nu mult s-au îndulcit el de această vieată iubită lui în pustie»³⁸, căci cursul vieții lui avea să se schimbe din nou, în urma unei întîmplări. Niște boieri de-ai lui Antioh Cantemir (1705—1706, a doua domnie), după ce-și îndeplinseseră oare-care însărcinări domnești, umblînd prin partea locului după vînat, au nimerit la sihă-stria lui Pahomie. Impresia produsă asupra lor de schimnic a fost deosebită, căci «atit din vorba bărbatului, cum și din petrecere și din obiceiul cel bun, foarte s-au folosit și s-au bucurat». Și plecînd, după ce au primit «bлагословение de la dînsul», la indi-cațiile schimonahului au mers într-o anumită parte a pădurii unde au aflat vînat mult, «de care vîinînd s-au întors cu plinu întru ale sale»³⁹.

Episodul nu a rămas un simplu fapt divers în viața lui Pahomie.

Pahomie episcop la Roman

Nu mult după întîmplarea cu boierii, murind episcopul Romanului Lavrentie și fiind nevoie să se caute «un bărbatu vrednicu de acea treaptă spre primirea scaunului și a bisericescului jug», s-au adunat din poruncă domnească mitropolitul, episcopii și egumenii minăstirilor. Cu acest prilej, boierii pomeniți mai sus au recomandat cu căl-dură domnitorului Mihail Racoviță pe Pahomie nemțeanul, «liniștitoriu de supt mun-

35. Vezi nota 11; G. Enăceanu, *Schitul Pocrov; Din istoria mîndștirii Neamțului, în «Biserica Ortodoxă Română»* (VIII), 1884, p. 43; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 10.

36. Melchisedec, *op. cit.*, p. 340.

37. Melchisedec, *op. cit.*, p. 327.

38. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 42.

39. Melchisedec, *op. cit.*, p. 327, 328.

tele «Chiriacul». Smuls din sihăstria lui și adus la sobor, Pahomie a fost ales episcop la 18 decembrie 1706, iar la 18 ianuarie 1707 a avut loc hirotonirea⁴⁰.

Pahomie s-a învrednicit astfel de o mare cinste. Călcarea tradiției numirii la Roma a episcopului de Rădăuți, arată desigur, în primul rând bunul nume de care s-a bucurat schimnicul de la muntele Chiriacul. Urmașii au socotit că «însuși Domnul Dumnezeu nu l-au lăsat ca să șază el ca subt obroc în acea pustietate, ci au voit a-i încredința lui păstoria oilor sale celor cuvântătoare, ca unui prea vrednic»⁴¹. Se pare că la aceasta a contribuit și politica filorusă a lui Mihail Racoviță (1707—1709, a doua domnie în Moldova), căruia nu-i era indiferent dacă pe scaunul Romanului, socotit ca importantă imediat după cel al Mitropoliei, era un episcop care avea relații cu personalități ale Bisericii ruse.

Episcopul Pahomie era însă deasupra evenimentelor politice, nu în sensul caracterizării pe care i-a făcut-o N. Iorga — «schivnic lipsit de înțelegere pentru frământările și preschimbările lumii» —⁴², ci întrucât nu s-a angajat în diferitele frământări politice. În acest al XVIII-lea secol, în vârtejul schimbării domnilor, care nu-și sfirșeau de obicei zilele pe tron, un episcop, odată ales, rămânea în scaun pînă la sfîrșitul fiirec al zilelor sale afară de cazul cînd își dădea demisia, formînd elementul de continuitate și ocupîndu-se ca un adevărat păstor de nevoile eparhiei, de preoți și de cultura lor, de biserici, de școli și de alté treburi gospodărești care intrau în atribuțiile scaunului episcopal⁴³.

Cît privește titulatura și jurisdicția, Pahomie semnează nu numai «Pahomie Episcop Romanschi» ci și «Pahomie Penkovschi arhiepiscop Romanschi i Galațchi» și chiar «Pahomie episcop Romanschi i Galațchi *иероука* (și celelalte)». Galațiul ca și Brăila erau sub turci și mitropolia de Proilav avea jurisdicție asupra tuturor creștinilor din ținuturile ocupate de ei. Această titulatură, moștenită prin tradiție, arată că Pahomie nu renunța, măcar sub forma utilizării ei, la jurisdicția asupra Galațiului. Referitor la *иероука* pînă acum nu se știe la ce ținuturi se referă. Despre numele de Pencovschi se socotește că acesta vine probabil de la numele de familie Pencu în forma slavizată⁴⁴.

Pahomie, odată instalat, «au început bine a-și păstori turma cea cuvîntătoare, pe cei săraci miluînd, pe cei scîrbiți mîngîindu-i și tuturor ajutîndu-le dupre cît îi era prin putință». De altfel, își începe activitatea prin confirmarea pe care o dă «breslei mișeilor». Săracii din Roman fuseseră puși de Ștefan cel Mare sub jurisdicția bisericească a Episcopiei. Ei erau organizați în breaslă, conduși de un staroste care avea drept să-i judece. Dacă erau nemulțumiți, puteau să facă apel la episcop. Se adunau la 14 octombrie, cînd era praznicul breslei care avea ca patron pe Cuvioasa Paracheva. Statutele lor, votate de ei și întărite de episcop, se păstrau într-un «catastif» a cărui «tocmală» nu trebuia stricată de nimeni, sub amenințarea blestemului, «iar care vor întări să fie blagosloviți de Dumnezeu». Un astfel de catastif, alcătuit în 1704, sub episcopul Lavrentie, în primul an de domnie al lui Mihail Racoviță, a fost întărit și «înnoit» de Episcopul Pahomie la 21 ianuarie 1707, la trei zile după hirotonia lui⁴⁵.

40. *Ibidem*, p. 325, 326 ; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 12.

41. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 42 ; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 11. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 172. 42. N. Iorga, *op. cit.*, p. 95. 43. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 3, 4.

44. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 8, 26 ; Arhim. N. Crețulescu, *op. cit.*, p. 326 ; C. N. Tomescu, *Scurtă privire istorică despre sfînta minăstire Neamțu și despre așezările supuse ei, Minăstirea Neamț*, 1942, p. 131.

45. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 42 ; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 12 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 318.

Deși iubitor de liniște, de rugăciune și de carte, episcopul Pahomie s-a îngrijit și de nevoile materiale ale eparhiei sale, dovedindu-se astfel a avea și spirit practic. De pildă, în urma unei plîngerii a episcopului către Domnul Mihail Racoviță, prin hrisovul din 14 iunie 1709, se revine asupra drepturilor pe care le avea Episcopia în privința unor venituri «ca să fie pentru tămîie și luminare». Episcopia avea acum dreptul de «a lua de toată dugheana cîte 2 bani, măcar oricine ce ar vinde în tîrgu...»⁴⁶.

În anul următor, la 1 februarie 1710, Nicolae Mavrocordat cedează Episcopiei venitul moșiei domnești a tîrgului Roman, astfel ca episcopul să ia dijma din produse, pentru ca «dijma acelu hotar să fie pentru treaba sfintii monastiri episcopii, și după cum o li fost și obiceiul vechiu și mai denainte, precum să va fi luat și de la domnii (ceialții) fiind în sama domnească»⁴⁷.

Printre-o carte domnească din 16 martie 1710, același domnitor împuternicește pe episcop să ia darea numită «poclonul episcopii» de la toți preoții și diaconii din eparhie, «după obiceiul cel vechi», căci, motivează cartea părintele episcop «are multe cheltuieli venind cu trebile sfintei episcopii și cu a țării aci la Iași, după obicei».

Interpretînd hrisoavele arătate mai sus, se poate trage concluzia că episcopul Pahomie a căutat să restabilească niște drepturi mai vechi ale Episcopiei, uzurpate ulterior, și că nu e vorba numai de bunăvoința domnitorilor, ci și de perseverența episcopului, în grija sa pentru eparhie. Avînd în vedere aceste drepturi, Pahomie se judecă și cu «jupînea sa lui Prodan Drăgușescu» pentru două familii de vecini așezate pe moșiile episcopiei din satul Leucușeni. Domnul după o judecată cu martori în fața fostului vornic Ioan Sturza, a dat dreptate episcopului. Acest hrisov din 20 octombrie 1712, «uric neclătuitu în viaci», a fost întărit și de Constantin Racoviță în 1756⁴⁸.

Ca episcop, Pahomie și-a exercitat și dreptul lui de judecător asupra clericilor, copiilor și slugilor lor și breslelor de prin tîrguri, «fiești pe carile cineși după fața sa... pe cum scrie sfînta pravilă», în afara cazurilor de omor, pe care le va judeca divanul domnesc. Tot în atribuțiile episcopului erau și unele probleme matrimoniale. Cu toate acestea îl împuternicește Nicolae Mavrocordat pe episcopul Pahomie prin cartea domnească din 16 martie 1710, unde se subliniază că «întraltu cum să nu fie»⁴⁹.

În timpul păstoriei sale de șapte ani și trei luni, scaunul Moldovei a cunoscut cinci domni, iar viața politică a fost foarte agitată. Presupunem — dovezi concrete nu sînt — că episcopul Pahomie va fi privit cu simpatie pe Dimitrie Cantemir și politica sa de alianță cu Rusia creștină împotriva otomanilor. Totuși, prin neangajarea sa, a trecut fără să se primejduiască prin zilele grele din 1711.

Relații mai strînse a avut cu Nicolae Mavrocordat, «către carele au cîștigat Episcopul multă îndrăzneală», avîndu-l și domnul la «evlavie». De altfel, la începutul celei de-a doua domnii, Nicolae Mavrocordat (1711—1715) a fost uns ca domn de către Pahomie, Mitropolitul Ghedeon, în sarcina căruia cădea aceasta, se ascunsese o vreme, pentru că își arătase public simpatia pentru ruși. Slujba a fost săvîrșită în biserica

46. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, București, 1869, p. 230—231.

47. Academia R. S. România, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II; Moldova București, 1966, ms. LXIII/119.

48. *Ibidem*, ms. LXX/31; Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 333; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 15.

49. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 331—332.

Sfântul Nicolae, la 3 noiembrie 1711 cînd Pahomie «l-au uns cu sfîntul mir, și rugăciunea cea de domnie i-au cetit și cu gugiuman l-au încoronat»⁵⁰.

Nevoile Episcopiei și ale țării îl duceau des la Iași, unde participa la ședințele divanului sau rezolva alte chestiuni. Acolo locuia și Savin Banu, ctitorul bisericii Banu, căruia îi era duhovnic. Pentru a avea unde să găzduiască, Pahomie a cumpărat în Iași o casă «de la Safta, fata lui Ifrim preavetu», soția lui Alexandru biv comis, pe «ulița Feredeilor», pe la 1710—1711⁵¹.

Alături de mitropolitul Ghedeon, Calistru episcopul Rădăuților și Sava al Hușilor, Pahomie apare într-un hrisov dat în 1710 de către Nicolae Mavrocordat. Prin acest hrisov se întărea așezămîntul făcut Episcopiei de Huși, sub Mihail Racoviță în 1709, cînd Pahomie fusese de față alături de aceiași ierarhi, cum rezultă din cartea divanului⁵². La 21 martie 1711 apare ca martor, împreună cu ceilalți episcopi, pentru o danie făcută de Anisia călugărița, soția lui Gurbet armașul, Mitropolitului Ghedeon⁵³. La 2 noiembrie 1712, Pahomie semnează, alături de Mitropolitul Ghedeon și de Episcopul Calistru, o hotărîre luată «cu drept giudeț și cu Sfîntă și dumnezeiască pravilă», prin care se desființează testamentul fostului episcop de Huși, Varlaam, care lăsase moștenire schitul Brădiceștilor, ctitoria sa, fostului mare vornic Gavriil Miclescu. Tot în 1712 asistă împreună cu ceilalți ierarhi la adunarea țării unde Nicolae Mavrocordat dă un hrisov prin care se suprimă dările: «desetina de stupi» și «gorscina de mascuri» pe care Mihail Racoviță, în a doua domnie, «contra vechilor așezăminte ale țării» le impusese boierilor, clericilor și breslelor⁵⁴. Alături de ceilalți arhieri și boieri, de față fiind Vodă și Patriarhul Samuel al Alexandriei, participă la un divan, care judecă un diferend dintre un egumen al mînăstirii Hangu și vistierniceasa lui Ilie Cantacuzino, cînd domnul, «cu blagoslovenia arhierilor și cu sfatul tuturor boierilor au rămasă pe vistiernicească și au datu acele două sate ca să le stăpînească iar Mănăstirea Hangul»⁵⁵.

În acest timp se afla la Roman un alt Pahomie, arhimandrit, nepot al Mitropolitului Dosoftei. Desigur cu știrea și sfatul episcopului, acest arhimandrit Pahomie Ispanovschi a plecat în Rusia la anul 1709, pentru a cere țarului să intervină pe lângă regele Poloniei ca să înapoieze în țară moaștele Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava⁵⁶.

Oricît l-ar fi solicitat treburile episcopiei, Pahomie n-a uitat că e «cu metania» de la Neamț. Testamentul lui arată unele lucrări pe care le-a făcut la această mînăstire: acoperirea bisericii, «cu mare cheltuială și la vremile cele cumplite, precum Dumnezeu știe», acoperirea clopotniței, facerea de strane și jelturi în biserică, «s-au făcut catapeteazma și toate sfințele icoane cu a noastră cheltuială și trudă...». În 1713

50. *Ibidem*, p. 347 ; Uricarul, p. 131 ; N. Iorga, *op. cit.*, p. 94.

51. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 15 ; *Idem*, *Documente*, în «Miron Costin», Birlad, VII (1919), p. 8.

52. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 175—178 ; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 14.

53. *Condița Sf. Mitropolii a Moldovei și Sucevii din 1818*, inedită, f. 174, la C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 15.

54. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 181, 182—184 ; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 16.

55. Acsinte Uricarul, p. 169.

56. S. Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile bisericii române cu Rusia*, p. 177 ; P. Mihailovici, *op. cit.*, p. 234. Acest Pahomie Ispanovschi, ajuns vlădică de Voronej și mort în Rusia pe la 1747, este greșit indicat ca arhieru al Romanului, între 1707—1714, de către D. Dan în lucrarea *Dosoftei, Mitropolitul Moldovei*, 1925 ; vezi Gh. Bezviconi, *Căldtori ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 67, note.

Pahomie dăruiește Mînăstirii Neamț vilele sale din Tifești, «pentru sufletul și pomana noastră și a lui Teofan eromonah, ca să fie a Sf. Mînăstiri veșnică moșie». Viile acestea le primise în 1709 ca recunoștință de la popa Toader, pe care-l călugărise sub numele de Teofan și pe care îl ajutase să-și plătească datoriile. Toate acestea l-au îndreptățit să scrie în ultimul an al vieții sale: «Că eu mă știu, și alții toți, ctitor mînăstirei mele Neamțului, cu adevărat cu dovadă, care a mă lăuda nicicum nu se cade, după cuvîntul apostolului». Iar pomelnicul schitului Pocrov completează: «Și dacă cu atîtea au ajutat pe Mînăstirea sa Neamțul, ce nu ar fi făcut și cu cîte nu ar fi ajutat întru alte vremi mai ușoare? De aicea poate socoti oricine cită dragoste avea spre soborul metaniei sale»⁵⁷.

Prețuind în mod deosebit cărțile, episcopul Pahomie a căutat să-și procure cit mai multe. Se cunosc un număr destul de mare de cărți care i-au aparținut și pe care, în dorința lui de «a fi de treabă» și altora, sau ucenicilor, le-a dăruit diferitelor biserici sau obști monahale. Astfel, bisericii din Bălești (județul Vaslui) cu «hrumul Rojstvo presfintei B(ogorod)te», «făcută de milostivire(a) sa Dosoftei ermonah» unul din ucenicii săi, episcopul Pahomie îi donează la 29 iulie 1710 un *Pracsi* sau *Apostol*, pe care face o însemnare⁵⁸.

Cele mai multe cărți însă le-a dăruit Neamțului și schimniciei sale de la muntele Chiriacul⁵⁹. Pe un *Octoikos* de Rîmnic (1706) Pahomie scrie între altele: «L-am dat eu mănăstirii Neamțului din mila lui Dumnezeu și a maicii Precestia l-am agonisit eu cu a mea osteneală ca s(ă) fie în veci stătător să fie de treabă sfintei biserici». Într-un *Antologhion* de Rîmnic (1705) legat la un loc cu *Octoiul* de mai sus, Ghedeon egumenul Neamțului din 1719 nota: «Acest minei s-au fost dăruit de sfinția sa Pahomie svintei mănăstiri Neamțul». În 1711 îi dăruiește un *Trifolog*. Unele dintre cărțile episcopului Pahomie au fost procurate datorită relațiilor sale cu Țara Românească. În 1712 înzestrează Mînăstirea Neamț cu un *Antologhion* de Rîmnic tipărit de Antim Ivireanul (1705). Un *Triodion* de Lvov din 1664 i-l dăruiește la 1714 Ioasaf «episcopul ot Buzăul», cu dedicația: «fratelui nostru sufletesc chir Pahomie... episcop Romanschii». Acest *Triod* a fost donat Mînăstirii Neamț, după cum reiese din însemnarea făcută de egumenul Ghedeon, la 1751. Tot în vremea aceasta, prin stăruința episcopului Pahomie, Mînăstirea Neamț dobîndește Evanghelia de București din 1682 și *Mărgăritarul* de București din 1699, de la «Mihalce biv v(e)l stolnic Cîndescul din Țara Rumă(n)ească».

O grijă deosebită — și în privința cărților — a avut-o față de schimnicia sa. În 1714 dă «sv(i)nteii măn(ă)stiri făcut(ă) cu mila lui Dumnezeu de noi ce este la Sihăstrie», un *Octoih* «luat de la preutul Toader ot Roman» căruia i-a dat în schimb «un ohtal de cele mici». Rezultă din însemnarea de pe acest din urmă *Octoih* că Pahomie a fost în Rusia și ca episcop, unde, spune el, «lam fost compărat eu din Kiev cînd am fost acolo vl(e)t 7220 (1712) avgus(t) 2». Un «săntă Treod posnii» de Moscova din 1704, pe care episcopul îl avea în 1712 îl dăruiește sihăstriei la 1714 cu indicația: «să fie de treabă svintei bes(e)rici și a părinților cari vor trei acolo și noo întru

57. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 330, 334, 341, 348—349.

58. C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 14.

59. În biblioteca Mînăstirii Neamț se află numeroase cărți cu însemnările episcopului Pahomie. În prezenta lucrare am folosit și însemnările culese de pe aceste cărți de către Diac. Prof. I. Ivan, de la Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamț, care cu amabilitate ne-a pus la dispoziție manuscrisul. Vezi și Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 341; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 16, 19.

ertarea păcatelor și i-am pus (ori) care blăstăm și legătură ca nime(ne)a să nu îndrăznească să o înstrăineze de acolo». Tot în 1714 donează aceeași sihăstria un «Triodon cu Penticostarion la un loc»⁶⁰, precum și *Psaltirea* cumpărată la Kiev în 1706. *Cheia înțelesului* de București din 1678, cumpărată de episcop la 25 martie 1713, «drept 5 lei» o dă sihăstriei lui tot în 1714. Cartea a dat prilej unor observații pioase însemnate pe filele ei, ca de pildă: «...Cetește cuvintele cu minte deșteaptă și cu candela și vei pricepe tainele lui Dumnezeu toate. Las(ă)te de toate relele». Dar mai interesantă și mai semnificativă, pentru conștiința de neam și prețuirea luminării, prin cunoaștere și carte, este însemnarea de la sfârșitul predosloviei, considerată de Diac. Prof. I. Ivan, după forma grafiei, a fi a lui Pahomie: «Dumnezeu ce a zis să lumineze lumina adică pe întunec, Acela au descoperit aceste sfinte scripturi neamului nostru cea ce șede(a) întru întunerecul neștiinței și în umbra legii și a nepri-ceperii, iar acum au strălucit soarele dreptății credința cea bună... dau laudă lui Dumnezeu, dau numelui Domnului nostru Is, Hrs. tot neamul nostru rumânescu... să-l laude pe Domnul Is, Hrs...»⁶¹. O carte prețioasă cu care Pahomie a înzestrat sihăstria din muntele Chiriacul, în 1714, a fost *Mintuirea păcătoșilor* (Amartolon sotiria) «tîlmăcită de pre limba elinească pre limba românească». Aceasta, împreună cu *Viața și petrecerea și spunerea minunilor a precuviosului părintelui nostru Vasilie cel nou, Minunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și Cuvîntul precuviosului părintelui nostru Efrem Sirul către călugări* sînt cuprinse într-un miscelaneu. Pahomie consemnează că a cumpărat-o «deregt patru lei buni» și că «au fost roab(ă) la tătari în multă vreme, vl(ea)t 7220 (1712)»⁶².

Se remarcă faptul că cele mai multe cărți dăruite sihăstriei sale poartă data de 1714, un alt an de răscruce în viața lui Pahomie.

În adevăr la 1 martie 1714, după șapte ani și trei luni de păstorie, Pahomie «au făcut paretisire de episcopie». Motivarea o face limpede el însuși «m-am prostitu de bună voie scootînd că trece lumea și toate ale lumii ca umbra»⁶³. Pahomie voia să ajungă din nou «la dorita sa liniște lîngă muntele Chiriacul»⁶⁴. Presupunem că nostalgia acestei liniști l-a urmărit tot timpul păstoriei sale și că ar fi dorit să părăsească mai de mult scaunul episcopal, de sarcinile căruia s-a achitat mai mult decît lăudabil, dar pe care nu înțea morțiș să rămînă. Cronicarul lui arată că «aceasta (demisia) cu înțelepciune o au făcut», că «în vremile cele cumplite el nu și-a lăsat eparhia, ca un fricos și mic la suflet, ci în vreme de pace»... «văzînd și țara ușurată de greutatele ce o cuprinsese». Era în adevăr, o perioadă de mai mare stabilitate politică, un intermezzo, în acest așa de zbuciumat început de secol, cînd Pahomie a hotărît să demisioneze. Decizia lui desigur a surprins pe conducătorii de atunci care nu se puteau împăca cu gîndul de a fi părăsiți de un asemenea episcop, păstor cu adevărat bun, în acele vremuri tulburi. De aceea, spune pomelnicul Pocrovului, «patrioții nu-l lăsa, nici însuși Măria Sa Nicolae Voevod»⁶⁴. Dar, de la hotărîrea sa nu l-a mai putut întoarce nimeni. A biruit «dorita sa liniște».

60. La p. 27 Pahomie scrie un blestem care cu mici modificări se află la multe din cărțile care l-au aparținut » «Cine o ar lua sau o ar fura sau o ar scoate de acolo în altă mănăstire sau aiure(a), unul ca acela să fie afurisit și proclat și anatema și blăstămat de Domnul Dumnezeu ce a făcut cerul și pămîntul și Maica Precista și de 318 ot(ă) de la Nicheia și de 7 soboare a toată lumea și de toți sfinții și de smerenie(a) noastră. Amin. Parte să aibă cu Iuda și cu trecetul Arie».

61. I. Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, IV, ms. 1284, p. 448.

62. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 325, 342.

63. *Istoria pentru sfința Mîndstire Neam(ul)*, f. 3, la C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 17.

64. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 342.

La 2 aprilie 1714 Pahomie se afla încă în episcopie, unde prăznuise Paștile. Cu această ocazie, a scos de la Nicolae Mavrocordat o «carte» în legătură cu moșia Piscani, pe care Elena, soția logofătului Neculai Costin și fata lui Duca Vodă, prin mijlocirea lui Pahomie, a dăruit-o Mănăstirii Neamț⁶⁵.

Pahomie ctitor al schitului Pocrov

La 10 aprilie 1714 «au ieșit Pahomie din episcopie și au venit la metania sa, în Sfânta Mănăstire Neamț cu gândul a merge la dorita sa liniște lângă muntele Chiriacul». Aci n-a stat decît patru zile și s-a dus la sihăstria sa «unde și mai înainte s-au fost nevoit».

Primul lucru de care s-a apucat a fost construirea sfîntului locaș al bisericii, pe care «l-au urzit» în 14 aprilie miercuri, a treia săptămîină după Paști. Lucrarea aceasta a început-o și a săvîrșit-o pustnicul Pahomie «cu ajutorul lui Dumnezeu... cu multe rugăciuni și lacrimi și cu mare osîrdie și cu multe osteneli». Bisericii i-au pus temelie de piatră, iar pereții i-au făcut din lemn de brad, împodobind-o și înzestrînd-o «dupre cît au putut», și alegîndu-i ca hram «Acoperămîntul (Pocrovul) Maicii Domnului»⁶⁶.

La Pocrov se află un pomelnic triptic scris probabil de «ierei Ursu zug(rav)» (rudă, se pare, cu episcopul Ioanichie), care iscălește icoana hramului, iar împreună cu «D(a)vid Zug(rav)» pe cea a Domnului Hristos. Pomelnicul are o valoare istorică deosebită pentru istoria monahismului de pe acele meleaguri⁶⁷. El începe cu Mihai Racovița și cu Episcopul Pahomie și diverși donatori. De o frumusețe rară și importantă pentru portretul lui sufleteș ca și pentru idealul asupra obștii pe care o întemeie este rugăciunea pe care Pahomie «însuși o au scris la urzirea bisericeii»: «...pentru ale căreia (ale Sfintei Fecioare Maria) sfinte rugăciuni, Doamne Iisuse Hristoase păzește această Sfîntă Biserică supt aripile milii sfinții tale, în viaci ne clătîită, ne stricată, ne arsă, ne respită. Și o izbăvește de tot omul rău și de toți vrăjmașii trupești și sufletești, cei văzuți și cei nevăzuți, și de diavoli de toți demoni, și de toate lucrurile și primejdiile satanei, și de tot răul. Așîderea și pre noi smeriții, și pre toți frații care petrec acum și carii vor petrece și de acum înainte pînă în sfîrșit și pe toți ne izbăvește de toate care scriu mai sus. Și ascultă, Doamne, și primește rugăciunile noastre ale tuturor. Și trimite oameni carii plac Sfinției tale, la acest sfînt loc: buni, smeriți, învățați, credincioși. Și trimite, Doamne Iisuse Hristoase, la acest sfînt loc tot și deplin bișug sufleteș și trupesesc și ne izbăvește de toate neputințele și boalele sufletești și trupești, și ne dăruiește Milostive, pocăință cu lacrimi, cu viață (neprihănită) pînă întru adinci bătrînețe să slujim sfinții tale». Comentînd această rugăciune, autorul pomelnicului remarcă «înfocata dragostea lui ce avea către Dumnezeu și către prea sfînta Născătoarea de Dumnezeu, încă și smerita cugetare, că el alt hram nu au voitu să puie Bisericii...»⁶⁸. Faptul că în Rusia praznicul-Pocrovului de la 1 octombrie era în mare cinste a contribuit desigur la alegerea de către

65. *Condica Sf. Mitrop. a Mold. și Suc. din 1818*, ined., f. 920, la C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 17; Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 336.

66. *Ist. pt. Sf. Mănăstire Neamțul*, f. 3, la C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 17; G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 18, 19, 43; prin metateză se pronunță și Procovul sau chiar Procopul; vezi *Marele dicționar geografic al României*, București, 1902, p. 109.

67. Ioan Ivan, *Două pomelnice triptice ctitoricești din secolul al XVIII-lea*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», XLIII (1967), nr. 7-8, p. 544.

68. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 349, 350.

Pahomie a acestui hram, dar nu trebuie uitată nici evlavia pe care va fi avut-o el — ca de altfel toți credincioșii ortodocși români — către Maica Domnului.

Deși fiu al Mănăstirii Neamțului, Pahomie a ținut ca schitul său să aibă deplină neatîrnare față de marea lavră, și aceasta pentru a realiza condiții cât mai bune vieții ascetice și schimmnești pe care voia s-o însufle obștii celei noi. În sensul acesta, a obținut de la Nicolae Mavrocordat un hrisov care întărea și posesiunea unei prisăci dăruite schitului. Mai mult, cînd la 1715, patriarhul Samuil al Alexandriei a venit în Moldova pentru a strînge milă ca să poată plăti datoria Patriarhiei, Pahomie a obținut de la el o «carte» care confirmă hrisovul lui Nicolae Mavrocordat. Este probabil ca această carte să fi fost compusă de Pahomie; formula blestemului pentru cei ce ar călca aceste dispoziții este foarte asemănătoare cu cele scrise de Pahomie pe cărți. Se accentuează faptul de a nu «supăra nimeni pre acești părinți săhaștri», nici egumenul, nici călugării de la Neamț, nici mitropolitul și nici episcopii, nici boierii sșu slujitorii domnești, nici mireni «ori cine ar fi». Se scoate apoi în evidență adîncul rost duhovnicesc cu implicații sociale al acestei obști de nevoitori și rugători, care nu numai că «nu iaste de vreo pagubă sau stricăciune cuiva», ci dimpotrivă, «de mare folos sufletesc creștinătății, și Domnului și boierilor și slujitorilor și a toată țara și pravoslovia». Pentru aceasta, cei ce vor milui schitul acesta, ca și trăitorii din el, să fie «blagosloviți și miluiți de Domnul Hristos și de blagoslovenia noastră», încheie și semnează «Samuil Papă și Patriarh al mării cetăți Alexandriei și județ a toată lumea». Se pare că pe la jumătatea secolului, Mănăstirea Neamț încerca să pună Pocrovul sub administrația sa. De aceea la 1 septembrie 1755, episcopul Ioanichie (1747—1769) dă schitului o carte prin care confirmă că neatîrnarea lui este întărită de cărți «chiriarhicești și patrierșești» și motivează acest drept întrucît Pahomie «au așezat acolo rugători sihaștri, ca să aibă a ruga pe milostivul Dumnezeu pentru sănătatea mării sale lui Vod, și pentru pace țării, și pentru răpăusații ctitori...», iar nemțenii nu trebuie să uite că «răpăosatul fratele Pahomie au ajutorit mănăstiri Niamțului cu multe de toate, cu acoperămîntul mănăstirii, cu catapeteazma, cu staulul, cu mori, cu vii și cu de altele»⁶⁹.

Ca să asigure neatîrnarea schitului, Pahomie s-a ocupat și de un substrat material pentru obștea lui, ceea ce face încă o dată dovada unui spirit echilibrat și realist. Se îngrijise, încă pe cînd era episcop, ca pentru prisaca sihăstriei să obțină de la Nicolae Mavrocordat, la 15 ianuarie 1714, un hrisov «pentru cînzeci de stupi ce ar avea mînăstioara lui Pahomie Episcopul» pentru ca... «desetină să nu dea niciun ban»⁷⁰. Tot Nicolae Mavrocordat a miluit Pocrovul cu opt scutelnici, după cum reiese din pomelnicul schitului⁷¹. Un ucenic al lui Pahomie, ieromonahul Dositei, ctitor al bisericii din Bălești, îi dăruise episcopului, prin diata din 27 septembrie 1711 biserica și locul din jurul ei cu pometul de acolo, două pogoane de vie în codrul sîrbilor precum și alte pămînturi și o moară «de la acea biserică la vale». Pe toate acestea Pahomie le dăruiește obștii Pocrovului⁷².

69. Idem. *Cronica Hușilor*, p. 188; Academia R. S. România, ms. CLXXVI/11; cf. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 336, 351; mai tîrziu atît Pocrovul cît și alte schituri ce se aflau pe moșia Mănăstirii Neamț au ajuns sub o singură conducere, mai ales de la Paisie Velicicovschi.

70. Acad. R. S. România ms. CLXXV/45; cf. C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 21.

71. G. Enăceanu. *op. cit.*, p. 44; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 19; vezi și hrisoavele ulterioare din 1740 și 1733 care întăresc aceste scutiri, la I. Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, I, p. 50, 513.

72. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 44—45 și notă; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 20.

La 5 iulie 1715, Nicolae Mavrocordat recunoscuse lui Pahomie dreptul de posesiune asupra satului Piscani din ținutul Cîrligăturii. În 28 mai 1716 fostul episcop nu pregetă să se judece cu Rubina Iorguleasa înaintea lui Mihail Racoviță pentru această moșie, pentru care aduce acte temeinice, față de care divanul îi dă dreptate.

Pe Pahomie, iubitorul de retragere și de meditație, toate aceste preocupări, alergături și procese în legătură cu cele necesare traiului îl vor fi tulburat. Dar cînd se întorcea la schimnicia lui din poiana Pocrovului «se liniștea sub acoperămîntul Maicii Domnului»⁷³.

Grija mare a lui Pahomie a fost însă ca Pocrovul să aibă hrană sufletească. La cărțile date în timpul episcopatului, adaugă altele. Un *Antologhion* de Buzău îl dăruiește Pocrovului la 23 aprilie 1714. Pe *Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii*, tipărită de Antim Ivireanul în 1713, Pahomie notează în 1716: «Această presvîntă și dumnezeiască Liturghie rumânească este a mea Pahomie — me-a dăruit-o sfinția sa Antim Mitropolit din Țara Rumânească și eu o dau la Săhăstrie la Pocrov ca s(ă) fie acolo în veci...» Se pare că acest *Liturghier* i-a fost dăruit prin Mihail, ucenicul său, pe care l-a trimis la București pentru a aduce *Mineiele* și alte cărți dobîndite pentru Mînăstirea Neamț, în urma rugămînții sale, de la Nicolae Vodă din Țara Românească. Însemnarea o va fi făcut după moartea tragică a Mitropolitului, impresionat de aceasta.

Pahomie ținea ca una din îndeletnicirile pustnicilor de la Pocrov să fie cititul cărților. De aceea, dăruind *Cheia înțelesului*, își exprimă dorința ca «să hie la cetit părinților (ce) s'or afla trăitori(i) acolo de folos sufletelor). I-a plăcut să scrie și să facă însemnări pe cărți. De la nici un ierarh n-au rămas atitea însemnări pe cărțile bibliotecii de la Mînăstirea Neamț cum au rămas de la Pahomie. La *Cheia înțelesului* caută chiar să-i facă un fel de tablă de materie, arătîndu-i cuprinsul. Această dragoste pentru scris a imprimat-o viețuitorilor din sihăstria Pocrovului, de unde au ieșit mai tîrziu numeroși copiiști. Tot pe *Cheia înțelesului* nota un monah: «Scriem sfinții tale și ne închinăm pentru H(ri)s(to)s Dumn(e)zău și nu mai îndelungăm cu scrisul»⁷⁴.

Și astfel, împletind munca cu rugăciunea și cu diferite preocupări cărturărești, viața schitului s-a desfășurat normal, timp de aproape trei ani, pînă în iarna 1716—1717, cînd alte tulburări aveau să se abată peste Moldova și cînd, iarăși, fostul episcop Pahomie avea să înceapă un nou capitol al vieții sale.

Pribeția lui Pahomie. Moartea sa la Kiev (1724)

După trecerea în Țara Românească a lui Nicolae Mavrocordat în Moldova era domn, «cu a treia domnie», Mihail Racoviță Vasile Ceauru de prin părțile Troțușului, voind să ia domnia, avînd și complicitatea unor boieri, a chemat un detașament austriac din Ardeal, «niște zurbagii», conduși de căpitanul Frența (Ferenț) și Velișcu, care, după ce «s-au încuibat» în cetatea Neamțului, au pus stăpînire pe tot teritoriul țării dintre munte și Siret, voind să-l ia prizonier pe domn și să-l ducă în Transilvania, așa cum făcuseră și cu Nicolae Mavrocordat în București. Mihail Racoviță, care se adăpostise în Mînăstirea Cetățuia, primește ajutor de la tătari și-i învinge pe austrieci. Cu acest prilej tătarii au jefuit cumplit țara.

Pe Pahomie, Mihail Racoviță îl bănuia că «iaste unit cu zurbagii», ca unul ce sedea între dînșii și supt a lor stăpînire». Dintr-o însemnare a lui Pahomie, din 20 mai 1717, pe *Viața și petrecerea svînșilor* a lui Dosoftei, cunoaștem amănunte despre cele întîmplate atunci. După ce arată că tătarii i-au jefuit averea de la metocul Timi-

73. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 350.

74. C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 22, 23.

șești, notează toate etapele pribegiei sale: «Cînd au lovit tătarii... am trecut în Țara ungurească mai pe urmă am trecut în Țara leșească și peste munți m-am bolnăvit și am mers la Livov la dohtor și am făcut eu Paștile acolo și am zăbovit acolo 2 săptămîni și m-am întors la Horodnica...». Și adaugă: «...5 luni am tot căl(ă)torit că multă trudă și scîrbă mulți mi le-au dat îndoit...».

După potolirea lucrurilor, Pahomie s-a întors la Pocrov, dar «pe Mihai Voevod nu l-au putut scoate din prepusu», bănuindu-l de «conspirator», «ca unit și patriot cu capii zurbagiilor». Referitor la această chestiune autorul pomelnicului de la Pocrov comentează: «Sau de au fost vinovat episcopul Pahomie la acest prepus că sar fi unit cu zurbagii aceia, sau nu: nu știmu; Dumnezeu știe». N-ar fi exclus ca Pahomie să fi privit cu simpatie pe «zurbagii», mai ales că expediția acestora era legată de războiul austro-turc (1716—1718) și înfrîngerea otomanilor nu-i putea fi indiferentă. Pe de altă parte, faptul că s-a întors la Pocrov pledează pentru neamestecul lui în această chestiune.

Dîndu-și probabil seama că se poate aștepta la surprize neplăcute din partea voievodului, Pahomie s-a retras din fața primejdiei și «puind la cale lucrurile după cît i s-au putut în grabă s-au dus la Kiev»⁷⁵. Legăturile pe care le avusese cu Kievul mai înainte au făcut ca acolo să fie primit «cu bucurie de stăpînitori» care «l-au pus la bună rîndială că avea de acolo venit din destul pentru chivernisirea sa». Pahomie însă nu putea să aibă fihnă aci. Trăia într-un provizorat, cu nostalgia patriei și mai ales a sihăstriei lui așteptînd «că de va auzi că s-a schimbat Mihai Vodă din domnie să se întoarcă și el înapoi»⁷⁶.

Prin ucenicii săi a stat cît a putut în legătură cu Pocrovul, căruia permanent i-a purtat de grijă. N-a uitat nici Neamțul, în legătură cu care spune: «...Așisderea și de acum înainte, vrînd Dumnezeu să mai merg în țara mea, ce voi mai avea și ce-mi va da mie Domnul Hristos, iar acolo voi da»⁷⁷. Pe lîngă alte obiecte trimise în țară, ca de pildă icoane, a socotit că ajutorul cel mai prețios nu poate fi decît cărțile. Mînăstirii Neamțului îi trimite două *Psaltiri*, un *Triod* de Lvov din 1664, și o *Liturghie* de Lvov din 1664, ultimele două legate de Pahomie «acmu vlet 7225 (1717) sept. 22».

Din perioada aceasta avem știri extrem de puține despre cum și-a petrecut viața în pribegie. Se presupune că a trăit mai tot timpul la Pecerska Lavra, nevoindu-se întru cele duhovnicești și nepierzînd nădejdea întoarcerii în țară. Aici, în 1724, ultimul an al vieții sale, a făcut și a trimis în Moldova, «la Procov la săhăstrie», testamentul său care cuprinde și așezămîntul pentru schitul întemeiat de el. Acest așezămînt are începutul «Izvod de trebi ce am scris eu cu mîna mea la Kiev». După indicațiile pe care le dă în legătură cu chilia sa și cu cărțile ce nu trebuie înstrăinate, se ocupă de ieromonahii străini în trecere pe la schit, despre care recomandă «foarte să se ispi-tească» pentru a nu fi dintre cei «hirotoniți de eretici»⁷⁸. Perioada de încercare pentru «diecii» care vor să se călugărească în schit «pentru sufletul seu sau pentru învățătură» să fie de trei ani, «dupre sfînta pravilă». Schimnicii vor trăi viața de obște, în rugăciune, muncă și în deplină ascultare față de egumen. De la carne se vor înfrîna toată viața⁷⁹. Adresîndu-se călugărilor de la Neamț, ierarhilor, domnului, precum și

75. Arhim. N. Crețulescu, *op. cit.*, p. 287; Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 351; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 24; P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 163.

76. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 352; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 29.

77. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 342. 78. Este o măsură împotriva uniației.

79. Pe un spațiu liber al testamentului, un oarecare călugăr, din rîvnă schimnicească, a adăugat o hotărîre prin care se oprește consumarea lactatelor și de a ține la schit animale

«tuturor pravoslavnicilor creștini care sînt acmu și care vor fi și de acmu înainte pînă în săvîrșitul țării Moldovei», îi imploră cu accente impresionante: «Mă rog, mă rog cu lacrimi și cu toată smerenia pentru mila marelui Dumnezeu.. fiți milostivi și voitori de bine și făcători de bine acestui schit...».

După ce, pentru trăitorii de la Pocrov cere de la Dumnezeu toate darurile și blagosoveniile, Pahomie subscie: «smerenii Pahomii stareț podpisav rukoiu vlasnoiu»⁸⁰. Așezămîntul cuprinde ultimele gânduri ale lui Pahomie pentru țara și schivnicia sa. El a murit în anul 1724 și osemintele lui se păstrează în paraclisul Sfîntul Ștefan din Pecerska.

Schițînd etapele principale ale vieții și activității episcopului Pahomie al Romanului, este evident că figura acestui mare ierarh se impune în mod deosebit în viața bisericească a Moldovei din prima parte a secolului al XVIII-lea.

Pahomie a fost, așa cum remarcase și Nicolae Iorga: «cel mai de seamă cărturar dintre clericii moldoveni din acel timp»⁸¹, în sensul că a fost un mare iubitor de carte, care a insuflat și ucenicilor lui această prețuire a cuvîntului scris. Constatarea este îndreptățită, dacă ne gîndim la mediul cărturăresc în care a trăit și la formația lui intelectuală, care poate a pornit chiar de acasă, de la părintele său, popa Iftimie. Pe viața lui și-a pus pecetea, fără îndoială, școala de la Mînăstirea Neamț, ca și atmosfera cărturărească și duhovnicească de la Pecerska. Nu trebuie trecut cu vederea faptul că a fost contemporan cu mari personalități culturale ca Sfîntul Dimitrie al Rostovului, Antim Ivireanul, Dimitrie Cantemir, Ioan Neculce, Nicolae Costin, Nicolae Mavrocordat, dintre care, cu unii a avut relații strînse. Marea lui dragoste pentru cuvîntul scris, care a făcut să fie în posesia unui mare număr de cărți, însemnările rămase de la el, dintre care unele de o mare frumusețe literară — și în privința aceasta «așezămîntul» trebuie remarcat în mod deosebit — sînt dovezi evidente în acest sens. Însă, mai mult decît atît, episcopul Pahomie a fost un trăitor, un monah cu «smerită cugetare» și cu «înfocată dragoste pentru Hristos», un ierarh care, ca și nepotul său mitropolitul Iacov II Stamate, s-a evidențiat prin sfințenia vieții. I-a plăcut schimnicia, dar nu s-a mulțumit numai cu viața contemplativă; a unit într-un echilibru clasic, patristic, rugăciunea cu munca fizică și intelectuală, subliniind o trăsătură caracteristică monahismului românesc.

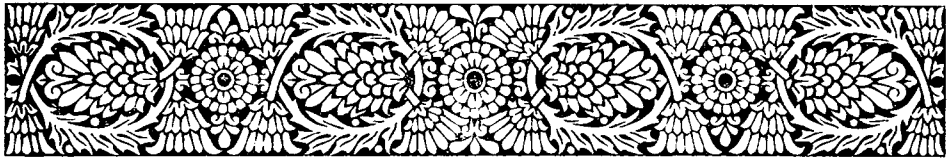
Importanța episcopului Pahomie pentru istoria Bisericii Române, în perspectiva apropiatei împliniri a unui sfert de mileniu de la moartea lui, depășește însă admirația și prețuirea noastră pentru o biografie ieșită din comun. Mai important este faptul că activitatea lui, ca episcop și ca schimnic, preocupările și concepțiile sale, materializate mai ales în testamentul său, au fost punctul de plecare al unui curent înnoitor în viața monahală a Bisericii moldovene din acel secol. Realizările lui Paisie Velicicovski n-ar fi fost posibile fără strădaniile episcopului Pahomie și ale ucenicilor lui, care au făcut din schimnicia de la Pocrov un adevărat centru de cultură bisericească.

Doctorand CONSTANTIN VOICESCU

de parte femeiască. Netemeinicia pravilnică a acestei hotărîri s-a dovedit mai tîrziu, la 1785, în timpul mitropolitului Gavriil Calimachi.

80. Academia R. S. România, ms. CLXV/161; Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 343.

81. N. Iorga, *op. cit.*, p. 95.



• D O C U M E N T A R E •

GHID BIBLIOGRAFIC, PE TEME ȘI PROBLEME, DIN PUBLICAȚIILE REVISTELOR BISERICEȘTI PATRIARHALE

(Continuare)

CLERUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

I. — ÎN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

V. Chiru, *Cărțile de învățătură pentru preoți din secolele XVII și XVIII*: Starea culturală a preoțimii din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Scopul cărților de învățătură pentru preoți. Principalele cărți de învățătură pentru preoți din acele două secole. Cîteva îndrumări liturgice, pastorale, canonice și de disciplină bisericească, din aceste cărți. Izvoarele de inspirație ale acestor cărți. Importanța cărților de învățătură pentru vremea în care au apărut și valoarea lor de actualitate (*S. T.*, XIII (1961), nr. 9—10, p. 586—599).

Magistr. Ioan F. Stănculescu, *Reforme, rînduiele și stări bisericești în epoca fanariotă*: Alegerea și instituirea arhierilor. Alegerea și instituirea clerului de mir (*B.O.R.*, LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 531—533, 534—536).

Pr. Stelian Izvoranu, *Mitropolitul Antim Ivireanul stătuitor și îndrumător pentru preoți și duhovnici* (*B.O.R.*, LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 971—981).

Magistr. Ioan V. Covercă, *Legi bisericești cu privire la cler, în veacul al XIX-lea pînă la Cuza Vodă*: Condițiile pentru intrarea în cler. Rostul protopopilor în organizarea Bisericii în veacul al XIX-lea și îndatoririle obștești ale clerului (*B.O.R.*, LXXVIII (1960), nr. 5—6, p. 504—508).

Pr. Magistr. Aurelian Catrina, *Mărturisirea de credință a arhierilor ortodocși*: Mărturisirea de credință, la hirotonire, a arhierilor ortodocși la români și importanța ei canonică (*S. T.*, XVI (1964), nr. 7—8, p. 451—457).

II. — CLERUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN PREZENT

1. CLERUL SUPERIOR

a) Despre vacanțele scaunelor arhieriești

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Despre vacanțe (*B.O.R.*, LXVII (1949), nr. 1—2, p. 35 (Anexă)).

b) Alegerea, hirotonirea, investitura și înscăunarea clerului superior

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Alegerea clerului superior (*B.O.R.*, LXVII (1949), nr. 1—2, p. 33—35 (Anexă)).

Diac. Gheorghe I. Moisescu, *Alegerea, înmînarea cîrjei și instalarea înalt Prea Sfințitului Justinian în scaunul de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungro-*

vlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române: Alegerea (B.O.R., LXVI (1948), nr. 5—8, p. 213—271).

(Autorul nesemnat), *Convocarea Colegiului electoral pentru alegerea ierarhilor scaunelor vacante* (B.O.R., LXVII (1949), nr. 5—6, p. 95—97).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, înmînarea cîrjei și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Patriarh Justinian* (B.O.R., LXVII (1949), nr. 7—10, p. 45—49).

(Autorul nesemnat), *Colegiul electoral pentru alegerea episcopului Eparhiei Romanului și Hușilor* (Rev. cit., p. 155—167).

(Autorul nesemnat), *Hirotonia întru arhieru a Prea Sfințitului Theoctist Arăpaș Botoșăncanu, noul vicar al Patriarhiei Române: Însemnări scurte despre alegerea sa* (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 3—6, p. 231—240).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, hirotonia, înmînarea cîrjei și înscăunarea noului episcop al Oradiei* (B.O.R., LXIX (1951), nr. 10—12, p. 435—445).

(Autorul nesemnat), *Colegiul electoral pentru alegerea de episcop al Oradiei, Ședința din 11 noiembrie 1951* (Rev. cit., p. 559—560).

(Autorul nesemnat), *Completarea scaunelor vlădicești de la Iași și Galați* (Rev. cit., p. 476—478).

Diac. Prof. Gh. Moiescu și Pr. Prof. Gr. T. Marcu, *Alegerea, hirotonia, investitura și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Ardealului* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 3—4, p. 215—264).

(Autorul nesemnat), *Lucrările Colegiului electoral pentru alegerea episcopilor și arhiepiscopilor — mitropoliți* (Rev. cit., p. 309—310).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, investitura și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 1—2, p. 39—81).

(Autorul nesemnat), *Lucrările Colegiului electoral pentru alegerea episcopilor și arhiepiscopilor-mitropoliți* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 1—2, p. 190—192; nr. 6—7; p. 543—544; nr. 11—12, p. 1337—1339).

Pr. Prof. Gr. Marcu și C. Rădulescu, *Alegerea, investitura și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Nicolae Colan, Mitropolitul Ardealului* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 6—7, p. 489—527).

(Aceiași autori), *Alegerea, investitura și înscăunarea Prea Sfințitului Teofil Herineanu, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 11—12, p. 1262—1301).

(Autorul nesemnat), *Alegerea P. C. Pr. Dr. Nicolae Corneanu ca episcop al Aradului. — Lucrările Colegiului electoral bisericesc* (B.O.R., LXXVIII (1960) nr. 11—12, p. 987—995).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, investitura și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Nicolae Corneanu ca mitropolit al Banatului* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 3—4, p. 195—235).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, investitura și înscăunarea Prea Sfințitului Partenie Ciopron ca episcop al Romanului și Hușilor* (Rev. cit., p. 236—262).

(Autorul nesemnat), *Alegerea Prea Sfințitului Teoctist Arăpaș în scaunul de episcop al Aradului* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 7—8, p. 596—607).

(Autorul nesemnat), *Alegerea P. C. Pr. Dr. Vasile Aștileanu ca Episcop-Vicar patriarhal* (Rev. cit., p. 608).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, hirotonia și înscăunarea Prea Sfințitului Victorin Ursache, noul episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 7—8, p. 756—776).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, hirotonia și instalarea Înalt Prea Sfințitului Dr. Nicolae Mladin ca Arhiepiscop de Alba-Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 529—561).

(Autorul nesemnat), *Colegiul electoral pentru alegerea episcopilor și arhiepiscopilor-mitropoliți* (Rev. cit., p. 653—654).

(Autorul nesemnat), *Recunoașterea și instalarea celor doi noi episcopi vicari — Prea Sfințitul Irineu Suceveanul și Prea Sfințitul Visarion Rășinăreanul* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 489—492).

2. PREEȚIMEA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DE AZI

a) Numirea și transferarea preoților și diaconilor
în Biserica Ortodoxă Română

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române (B.O.R., LXVII (1949), nr. 1—2, p. 31—33 (Anexă).

Regulament pentru numirea și transferarea clerului din parohii, examenele de capacitate, definitivare și selecționare pentru Capitală, ale diaconilor și preoților din Biserica Ortodoxă Română (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 7—9, p. 463—484).

Pr. Vasile Ștefan, Pentru o justă interpretare și aplicare a regulamentelor bisericești: Când se numește și se transferă un preot sau diacon (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 134—135, 138—139).

b) Cursurile de îndrumare misionară și pastorală a preoțimii
ortodoxe române contemporane

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor misionare pentru a doua serie de preoți la Institutul teologic din București (B.O.R., LXVII (1949), nr. 5—6, p. 58—72).

Pr. Gh. M., Solemnitatea deschiderii cursurilor de îndrumare misionară a preoților, la Sibiu (Rev. cit., p. 73—89).

N. A., Deschiderea cursurilor centrului de îndrumare misionară de la Arad (Rev. cit., p. 90—92).

(Autorul nesemnat), Înfrățiri: Cursurile de îndrumare misionară (B.O.R., LXVII (1949), nr. 7—10, p. 57—59).

D. V. S., Deschiderea cursurilor de îndrumare la Arad, pentru a IV-a serie de preoți (B.O.R., LXVII (1949) nr. 11—12, p. 50—57).

(Același autor), Deschiderea cursurilor de îndrumare pentru a IV-a serie de preoți la București (Rev. cit., p. 58—59).

(Autorul nesemnat), Călătoria înalt Prea Sfințitului Patriarh Justinian în Ardeal, Crișana, Banat și Oltenia: La centrul de îndrumare misionară din Arad (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 2, p. 138—141).

Theoctist Botoșeneanu, Episcop-Vicar al Patriarhiei Române, Rostul cursurilor de îndrumare misionară pentru preoți (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 3—6, p. 247—251).

(Autorul nesemnat), Îndrumări și îndemnuri pentru preoții cursiști: La seria a IX-a a cursurilor de îndrumare pastorală (B.O.R., LXIX (1951), nr. 1—2, p. 33—40).

Prof. N. Chițescu, Păstrător al tradiției Bisericii Ortodoxe: Cursurile de îndrumare misionară și pastorală ale preoțimii ortodoxe române au un temei tradițional? (B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 252—253).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor la Institutele teologice ortodoxe: La cursurile de îndrumare de la Curtea de Argeș (B.O.R., LXIX (1951), nr. 7—9, p. 367—380).

(Autorul nesemnat), Cursurile de îndrumare misionară (B.O.R., LXIX (1951), nr. 10—12, p. 490).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și socială pentru seria XII de preoți la Institutul teologic universitar din București (B.O.R., LXX (1952), nr. 1—3, p. 47—56).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și socială pentru seria XIII de preoți la Institutul teologic universitar din București (B.O.R., LXX (1952), nr. 4—5, p. 144—150).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor la centrul de îndrumare de la Curtea de Argeș (Rev. cit., p. 150—162).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor de îndrumare socială și misionară seria XIII-a la Institutul teologic universitar din Sibiu (Rev. cit., p. 163—165).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală și socială pentru a XV-a serie de preoți* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 1, p. 78—88).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală și socială pentru a XVI-a serie de preoți* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 4, p. 328—337).

(Autorul nesemnat), *Sărbătorirea patronului Institutului teologic din București și deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XVIII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 1, p. 32—44).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală și socială pentru a XIX-a serie de preoți* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 5, p. 540—546).

T.N.M., *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală și socială pentru a XXI-a serie de preoți* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 88—95).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară pentru cea de-a 23-a serie de preoți* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 53—61).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară pentru cea de-a 26-a sesiune de preoți la Institutul teologic universitar din București* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 5, p. 412—417).

Pr. P. F. A l e x a n d r u, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XXVIII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 11—12, p. 1328—1333).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru cea de a XXIX-a serie de preoți la Curtea de Argeș* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 115—117).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seriile a XXX-a și a XXXI-a* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 3—4, p. 302—305).

Diac. A n a t o l i e L e f t e r, *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară de la Curtea de Argeș pentru cea de a XXXII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 12, p. 1098—1099).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a XXXIII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 1, p. 62—63).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a 34-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 3—4, p. 263—264).

Diac. A n a t o l i e L e f t e r, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de-a 35-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 11—12, p. 1069—1072).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XXXVI-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 52).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XXXVII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 194—195).

Pr. Prof. E. B., *Deschiderea cursurilor de îndrumare a clerului, seria a XXXVIII-a* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 3—4, p. 263—269).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare a preoților din seria a XXXIX-a* (B.O.R. LXXX (1962), nr. 5—6, p. 474—483).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare a preoților din seria XI-a* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 11—12, p. 1108—1109).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 41-a serie de preoți* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 225—228).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 42-a serie de preoți cursiști* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 485—489).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 43-a serie de preoți cursiști* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 9—10, p. 891—893).

Pr. Prof. E n e B r a n i ș t e, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 44-a de preoți* (B.O.R., LXXXIII (1964), nr. 3—4, p. 241—243).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 45-a de preoți* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 5—6, p. 451—452).

(Autorul nesemnat), *Cuvîntarea rostită de Prea Fericitul Patriarh Justinian la deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a XLV-a de preoți (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 7—8, p. 626—628).*

Pr. Prof. E. B., *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 46-a serie de preoți (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 846—851).*

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 47-a serie de preoți (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 452—457).*

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria 48-a de preoți (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 9—10, p. 820—822).*

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria 49-a de preoți (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 481—482).*

M. C., *Deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria a 50-a de preoți (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 928—935).*

Pr. Prof. Ene Braniște, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 51-a de preoți (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 522—526).*

Prof. N. Chițescu, *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria a 52-a de preoți (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 915—917).*

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria 53-a de preoți (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 316—317).*

Pr. Prof. Spiridon Căndea, *Viața religioasă a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și integrarea lor în noile idealuri ale poporului român: Cursurile de îndrumare misionară a preoțimii (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 696—698).*

Pr. Prof. Ene Braniște, *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria a 54-a de preoți (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1037—1040).*

c) Alte indicații în noua orientare a vieții și activității preoțimii ortodoxe române contemporane

Pr. I. Gaگیu, *Importante hotărîri luate de Sfîntul Sinod, în sesiunea din iunie 1952: Problema recăsătoririi preoților rămași văduvi prin deces (B.O.R., LXX (1952), nr. 9—10, p. 614—616).*

Prof. Teodor M. Popescu, *Colaboratorii preotului (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 7, p. 627—641).*

Pr. Magistr. Gh. Iordăchescu, *Auxiliare ale preotului în pastorație: Familia preotului (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 11—12, p. 1100—1110).*

Pr. Prof. Grigorie T. Marcu, *Cunoașterea aprofundată a Sîntei Scripturi, îndatorire de căpetenie a preotului zilelor noastre (S. T., IV (1952), nr. 3—4, p. 202—215).*

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Cultura preotului de astăzi (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 7, p. 642—646).*

Pr. Dr. Gh. Dem. Ciocan, *Datoria preotului de a îngriji curtea bisericii (B.O.R., LXX (1952), nr. 9—10, p. 620—622).*

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Hubert Beuve Mery, directorul ziarului francez «Le Monde»: Situația îmbucurătoare a preoțimii Bisericii Ortodoxe Române în prezent și lipsa de candidați la preoție din Apus (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 322).*

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Despre conferințele de orientare a preoțimii zilelor noastre (B.O.R., LXVII (1949), nr. 1—2, p. 35—36 (Anexă)).

(Autorul nesemnat), *Legămînt și împlinire. Un an de la înscăunarea I.P.S. Patriarh Justinian: Reîntorcerea clerului la adevăratul apostolat (B.O.R., LXVII (1949), nr. 5—6, p. 21—27).*

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Sporuri duhovnicești sub păstorirea I.P.S. Patriarh Justinian (B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 256—262).*

Pr. Alex. Săndulescu-Buzău, *«Precum m-a trimis pe Mine Tatăl, așa și eu vă trimit pe voi» (Ioan XX, 21): Despre orientarea nouă a preoțimii (B.O.R., LXX (1952), nr. 6—8, p. 360—366).*

Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, *Chemări la o adevărată misiune*. — «Luați aminte la voi înșivă și la toată turma» (Fapt. Ap. XX, 28): Orientarea nouă a preoțimii (Rev. cit., p. 400—404).

D. V. Sădeanu, *Întru îndeplinirea hotăririlor Sfintului Sinod*. — *Constătura I.P.S. Patriarh Justinian cu preoțimea Capitalei* (Rev. cit., p. 405—408).

(Autorul nesemnat) *Viața Bisericii Ortodoxe Române în cei zece ani de la eliberarea Patriei noastre*. — *Grija pentru sporirea zelului pastoral al preoțimii ortodoxe* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 8, p. 833—835).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Viața lăuntrică a preotului. Importanța ei în pastorație și mijloacele pentru cultivarea ei* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 123—138).

(Autorul nesemnat), *Zece ani de slujire arhierescă a Prea Fericitului Patriarh Justinian: Grija pentru preoțimea* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 8—9, p. 756—761).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Preotul și preoția creștină în gândirea și trăirea Prea Fericitului Patriarh Justinian* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 5—6, p. 443—464).

Pr. Serafim F. Morozan, *Temeiuri patristice în gândirea, trăirea și slujirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian: Preoția, duhul vivificator al Bisericii. Vocea și chipul adevăratului preot de astăzi* (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 5—6, p. 455—462).

Diac. Drd. Iulian A. Șchiopu, *Norme pastorale pentru preoțimea ortodoxă română de azi în activitatea și opera scrisă a Prea Fericitului Patriarh Justinian* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1168—1172).

Prof. Dr. Bartolomeu Popescu, *Lucrarea pastorală a preotului în legătură cu ideea de iconom și economie* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 774—790).

Prof. Teodor M. Popescu, *Preotul văzut de credincioși* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 10, p. 893—909).

Prof. Traian Belășcu, *Preotul ortodox — slujitor al lui Hristos și al poporului în duh evanghelic* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 10—11, p. 1013—1016).

Pr. Prof. N. C. Buzescu, *Îndatoriri ale preotului* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 2, p. 194—210; *Vezi și*: B.O.R., LXXIII (1955), nr. 3—4, p. 335—340; — LXXV (1957), nr. 5, p. 466—472).

Pr. Prof. Corneliu Sirbu, *Preotul vremurilor noastre* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 703—709).

Pr. Prof. Grigore Marcu, *Lupta pentru pace și preocupările actuale ale Bisericii Ortodoxe Române, oglindite în scrierile I.P.S. Patriarh Justinian: Acțiunea de îndrumare a clerului în noua viață socială a poporului român* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 9—10, p. 991—997).

(Autorul nesemnat), *Pentru îndeplinirea îndatoririlor cetățenești* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 2—3, p. 224—228).

d) Distincții și ranguri bisericesti

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Distincții și ranguri bisericesti ce se pot conferi preoțimii meritorie (B.O.R., LXVII (1949), nr. 1—2, p. 36—37 (Anexă)).

3. CLERUL INFERIOR — CINTĂREȚII BISERICESTI

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Despre obligațiile și drepturile cintăreților bisericesti (B.O.R., LXVII (1949), nr. 1—2, p. 35 (Anexă)).

Regulament pentru numirea și transferarea clerului din parohii: Numirea și transferarea cintăreților bisericesti — obligații (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 7—9, p. 472—473).

COLINDELE

Gh. Alexe, *Idei dogmatice în colinde: Considerații generale despre colinde* (S. T., II (1950), nr. 9—10, p. 597—598).

COMUNIUNE

Drd. Gh. Chișcă, *Ideea de comuniune în Ortodoxie*: Bazele nou-testamentare și patristice ale comuniunii (temeiul trinitar al comuniunii; Sfântul Duh și comuniunea bisericească). Biserica privită ca o comuniune în Ortodoxie (reflectarea comuniunii trinitare în Biserică; comuniunea dintre membrii Bisericii; sobornicitatea Bisericii ca o expresie a comuniunii). Modurile de manifestare ale comuniunii în Ortodoxie (comuniunea sacramentală, cultică, liturgică și euharistică; comuniunea prin rugăciune, iubire și fapte de întraajutorare) (*Ort.*, XXI (1969), nr. 3, p. 404—416).

CONȘTIINȚA

Prof. N. I. Ștefănescu, *Dramaturgia antică elină în opera lui Clement Alexandrinul*: Raportul dintre conștiință și faptă (*Ort.*, XIII (1961), nr. 2, p. 184—187).

CREAȚIA

(După învățătura creștină)

1. ACTIUNEA CREATOARE A LUI DUMNEZEU

Prof. N. Chițescu, *Paradigmele divine și problemele pe care le ridică ele pentru Teologia Dogmatică*: Paradigmele divine — modele dumnezeiești ale creației și importanța lor. Paradigmele în platonism. Paradigmele în izvoarele Dogmaticii creștine (*Ort.*, X (1958), nr. 1, p. 23—60).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera «Despre numele divine»*: Paradigmele divine (*Ort.*, XVI (1964), nr. 2, p. 254).

Prof. N. Chițescu, *Premisele învățaturii creștine despre raportul dintre har și libertate*: Concepția creștină despre creația lui Dumnezeu (*Ort.*, XI (1959), nr. 1 p. 4—8; — *Vezi și*: XII (1960), nr. 2, p. 216—220).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Elemente de antropologie în operele Sfântului Iustin Martirul și Filozoful* (*Ort.*, XX (1968), nr. 3, p. 387—392).

2. CREAREA LUMII NEVĂZUTE

Vezi: Anghelologie

3. CREAREA LUMII VĂZUTE

Pr. Prof. I. Coman, *Problemele dogmatice ale Sinodului V Ecumenic (5 mai—2 iunie 553)*: Cosmologie și antropologie (*S.T.*, V (1953), nr. 5—6, p. 320—325).

Pr. Magistr. Gheorghe A. Nicolae, *Aspecte din natură și viață în «Comentarul la psalmi» al Sfântului Vasile cel Mare* (*S.T.*, XVII (1965), nr. 5—6, p. 322—333).

Pr. Magistr. Gh. Butnariu, *Teoria reîncarnării și eshatologia creștină*: Omul — origina, ființa, personalitatea și rolul său în lume. Raportul omului cu Dumnezeu (*S.T.*, VIII (1956), nr. 3—4, p. 185—191).

Vezi și: Antropologie

CREȘTINISMUL

1. Religia creștină

Prof. Teodor M. Popescu, *Creștinismul, nu este învățătură secretă și magică* (*S.T.*, I (1949), nr. 5—6, p. 365—373).

Pr. Prof. Peșcu Rezuș, *Specificul religiei creștine*: Religia supranaturală. Religia revelată divină. Religia dragostei. Religia mântuirii. Religia absolută. Religia ideală. Religia demnității și seriozității. Religia desăvârșită. Deosebiri confesionale (*Ort.*, XII (1960), nr. 4, p. 507—525).

(Același autor), *Divinitatea creștinismului* (*S.T.*, XIV (1962) nr. 3—4, p. 131—145).

(Același autor), *Originalitatea creștinismului* (*Ort.*, XI (1959), nr. 4, p. 518—534).

(Același autor), *Învățătura despre ființa religiei creștine din punct de vedere interconfesional* (*Ort.*, X (1958), nr. 1, p. 15—22).

Diac. Magistr. Ioan Glăjar, *Platonism și creștinism* (Ort., X (1958), nr. 1, p. 61—81).

Pr. Prof. N. C. Buzescu, *Premisele unei filozofii creștine la Clement Alexandrinul: Elenism și creștinism* (S. T., X (1958), nr. 3—4 p. 193—196).

Pr. Prof. Petru Rozuș, *Elementele componente ale religiei creștine: Considerații generale despre religia creștină. Dumnezeu. Credinciosul. Doctrina. Morala și cultul* (S. T., XIII (1961), nr. 9—10, p. 527—542).

Pr. Matei Pislaru, *Johann Wolfgang Goethe despre religie în general și creștinism în special: Păreri și maxime despre creștinism (religia creștină)* (S. T., IX (1957), nr. 3—4, p. 283, 285, 286, 289, 291).

Ion V. Paraschiv, *Despre raportul între cele trei legi: a lui Moise, a lui Hristos și a lui Mahomed în opera lui Manuel al II-lea Paleologul* (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 79—93).

Cf. și Joseph Gaer, *What great religions believe: Cercetarea istorică și prezentarea analitică a marilor religii istorice. Creștinismul sau religia împlinirii profețiilor* (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 254).

Gerhard Rosenkranz, *Religionswissenschaft und Theologie (Știința, religia și teologia): Studierea Evangheliei lui Hristos în comparație cu documentele sacre ale altor religii din lume (necreștine)* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 461—464).

2. Viața creștină

Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Iisus Hristos în viața duhovnicească* (S. T., VII (1955), nr. 7—8, p. 511—519).

Pr. Prof. N. Mladin, *Iisus Hristos în viața morală a credincioșilor* (S. T., V (1953), nr. 9—10, p. 611—619, 623—625).

Magistr. Gheorghe Papuc, *Viața creștină după epistolele Sfântului Apostol Pavel: Creștinul, făptura nouă (aspectul religios și moral). Viața în comunitatea creștină* (S. T., VII (1955), nr. 5—6, p. 354—359, 361—365).

Magistr. Ștefan C. Alexe, *Viața creștină după bărbații apostolici: Puncte de legătură între viața nouotestamentară și viața creștină în perioada Bărbaților apostolici. Trăsături caracteristice ale vieții creștine în vremea Bărbaților apostolici. Valoarea Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții în trăirea creștină* (S. T., VII (1955) nr. 3—4, p. 223—235).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Contribuții la istoria literaturii teologice bizantine — Nicolae Cabasila, Despre viața în Hristos* (S. T., XIV (1962), nr. 1—2, p. 15—25).

Magistr. Vasile Preșcure, *Doctrina morală a Părinților apostolici: Viața în Hristos* (S. T., XV (1963), nr. 9—10, p. 544—546).

Asist. Ștefan C. Alexe, *Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele al IV-lea și al V-lea: Trăirea creștină după Sfântul Niceta de Remesiana* (S. T., XXI (1969), nr. 7—8, p. 545—561).

Bernhard Häring, *Das Gesetz Christi, Moraltheologie dargestellt für Priester und Laien (Legea lui Hristos. Teologie morală pentru preoți și mireni): Chemarea lui Hristos adresată ființei umane pentru a-l urma. Răspunsul credinciosului la această chemare. Viața în comunitatea cu Dumnezeu și cu aproapele* (Recenzie, de Prof. O. Bucevschi) (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 250—254).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea indiană și în Ortodoxie* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 312—317).

C R E Z U L (Simbolul credinței)

Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381). Învățătura despre Sfântul Duh și Biserică, Simbolul constantinopolitan: Simbolul constantinopolitan* (S. T., XXI (1969), nr. 5—6, p. 363—376).

CRİPTOGRAFIE (Descrierea scrierii secrete)

Emil Vîrtosu, *Din criptografia românească* (S. T., XVIII (1966), nr. 5—6, p. 261—317).

CRITICA PERSONALĂ

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Opera Fericitului Augustin și critica personală teologică din retractările sale*: Critica personală teologică, filozofică, științifică și în general literară, este absolut necesară. Critica este necesară nu numai pentru erorile personale, ci și pentru erorile strecurate. Critica personală e un pincipiu sacru (S.T., XI (1959), nr. 1—2, p. 13—15).

CRUCEA (Forme și simbol)

Pr. Ioan Mircea, *Prefigurările crucii în Vechiul Testament și semnificația lor în Tradiția cultică creștină*: Considerații generale. Altarul Vechiului Testament — prefigurarea crucii, ca altar al jertfei lui Hristos. «Lemnul» tip al crucii. Semnul crucii în acțiune. Semnul grafic al crucii, semn izbăvitor în Vechiul Testament (S. T., XXI (1969), nr. 3—4, p. 179—198).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Formele și simbolismul crucilor precreștine*: Considerații generale. Crucea cu brațe egale. Crucea cu toartă. Crucea gammată sau svastica (S. T., XXI (1969), nr. 9—10, p. 649—660).

Pr. Lect. At. Negoită, *Texte din Vechiul Testament interpretate fals de către sectanți*: Nerecunoașterea Sfintei Cruci (S. T., II (1950), p. 272—273).

CRUCEA ROȘIE

T. N. M., *Centenarul crucii roșii internaționale* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 11—12, p. 1135—1145).

CULTE RELIGIOASE NECREȘTINE

I. — Din țară

Prof. Iorgu Ivan, *Statutele de organizare ale cultelor religioase din R.P.R.* (S. T., IV (1952), nr. 3—4, p. 216—240; — *Vezi și*: *Ort.*, I (1949), nr. 2—3, p. 241—244; — *Rev. cit.*, p. 97—119).

Ioan Vasarhely, *Reformatus Agendas Könyv* (Recenzie, de G. M.) (*Ort.*, II (1950), nr. 4, p. 652—653).

(Autorul nesemnăat), *Adeziunea Bisericii Reformate din R.P.R. la apelul Consiliului Mondial al Păcii* (*Ort.*, III (1951), nr. 1, p. 165).

Episcop Ioan Vasarhelyi, *Reformatus Kiskáté* (Recenzie, de G. M.) (*Ort.*, III (1951), nr. 4, p. 648—649).

(Același autor), *A Lélek Gyümölisei, egyházi beszédek (Roadele Duhului — cuvântări bisericesti)* (Recenzie, de G. M.), (*Ort.*, IV (1952), nr. 3—4, p. 564—567).

(Autorul nesemnăat), *Alegerea și înscăunarea noului episcop reformat de Oradea, în persoana D-lui Papp Ladislau* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 566—569).

«*Reformatus Szemle*» (Organ oficial al Bisericii Evanghelice și Sinodale Presbiteriană reformată din R.P.R.): nr. 7, 16, 19, 23/1949; nr. 3, 5/1950; nr. 5, 11—12/1951; nr. 1, 2, 3/1952; nr. 2—3, 4/1963; nr. 1—6/1964 (Recenzie, de G. M. și Prot. Iuliu Man) (*Ort.*, I (1949), nr. 2—3, p. 251; nr. 4, p. 201—206; II (1950), nr. 2, p. 320; nr. 3, p. 484—486; III (1951), nr. 4, p. 649—653; IV (1952), nr. 3—4, p. 567—572; XVI (1964), nr. 2, p. 297—299; nr. 4, p. 576; XVII (1965), nr. 3, p. 443—446).

Pr. Prof. Nicolae Neaga, *Anuarul Institutului protestant de grad universitar din Cluj, pe anii 1949, 1949—1950, 1950—1951* (*Ort.*, V (1953), nr. 3, p. 475—476).

(Autorul nesemnăat), *O pioasă comemorare a Bisericii Armeano-Gregoriană* (B.O.R., LXIX (1951), nr. 1—2, p. 51—55).

Arhim. Drd. Zareh Baronian, *Biserici armene, monumente de artă, din Moldova* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1222—1235).

II. — De pretutindeni

1. RELIGIILE PRIMITIVE

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România: Religia primitivilor* (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 89—90).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Elementele generale, rudimentare, ale religiilor popoarelor subdezvoltate și atitudinea în fața problemelor vieții pămîntești în aceste religii (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 199—201).

2. RELIGIILE POPOARELOR DIN EXTREMUL ORIENT

CONFUCIANISMUL

(Una din religiile vechilor chinezi)

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: În Confucianism (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 227—230).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii*: În religiile Chinei — Confucianismul (Ort., V (1953), nr. 3, p. 340—350).

(Același autor), *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale*: Confucianismul (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 46—48).

(Același autor), *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii*: Confucianismul (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 357—359).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez*: Confucianismul (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 462—465).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății*. — După diferite religii ale lumii: Cum se desfășoară ideea de dreptate, mai mult decît de drept, în confucianism, una din religiile Chinei vechi (Ort., X (1958), nr. 4, p. 574—575).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România*: Confucianismul (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 90—91).

V. Anania, *Actuala viață religioasă din Japonia*: Confucianismul, una din religiile tradiționale ale japonezilor (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 190).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Traduceri mai importante în limba română, despre religia Chinei vechi... (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 565—566).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semeni în învățătura principalelor religii ale lumii*: Iubirea față de semeni în confucianism (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 192—193).

Joseph Gaer, *What great religions believe*: Confucianismul (Recenzie, de P.I. David) (Rev. cit., p. 253).

TAOISMUL

(Altă religie a Chinei vechi)

(Autorul nesemnat), *Publicații mai noi de istoria religiilor*: Filozoful antic chinez Lao-tzi și învățătura sa (Ort., VII (1955), nr. 4, p. 618—619).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Taoismul (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 227—229).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii*: În religiile Chinei — Taoismul (Ort., V (1953), nr. 3, p. 340—350).

(Același autor), *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale*: În taoism (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 48—50).

(Același autor), *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii*: În taoism (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 359—361).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez*: Taoismul (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 462—465).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății* — După diferite religii ale lumii: În taoism (Ort., X (1958), nr. 4, p. 575).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semeni în învățătura principalelor religii ale lumii*: În taoism (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 193—194).

Joseph Gaer, *What great religions believe*: Taoismul (Rev. cit., p. 253).

BUDISMUL

(Religia răspândită în China și Japonia)

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Budismul chinez și japonez (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 227—229, 232—233).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Starea actuală a budismului* (S. T., VIII (1956), nr. 5—6, p. 389—400).

V. Anania, *Actuala viață religioasă din Japonia*: Budismul japonez (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 190—192).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez*: Budismul (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 462—465).

Vezi și: *Budismul indian* la «Religiile popoarelor indo-europene».

LAMAISMUL

(Religia tibetanilor)

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Religia tibetanilor — lamaismul*: Etnografie și dezvoltare istorică. Lamaismul (Ort., III (1951), nr. 4, p. 667—682).

{Același autor}, *Studiul istoriei religiilor în România*: Lamaismul, religia tibetanilor (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 90—91).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez*: Lamaismul (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 462—465).

ȘINTOISMUL

(Una din religiile tradiționale ale japonezilor)

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele pămîntești*: Atitudinea șintoismului (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 231—233).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 361—362).

V. Anania, *Actuala viață religioasă din Japonia*: Șintoismul japonez (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 190—192).

Joseph Gaer, *What great religions believe*: Șintoismul (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 253—254).

3. RELIGIILE POPOARELOR DIN ORIENTUL APROPIAT ANTIC

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Religia egiptenilor și a asiro-babilonienilor (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 201—210).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Descoperirea unui mare popor antic, a cărui amintire s-a păstrat numai în Vechiul Testament*: Hitiții (S. T., VII (1955), nr. 9—10, p. 650—660).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferite religiuni ale lumii*: În religia asiro-babiloniană (Ort., X (1958), nr. 4, p. 571).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor din România*: Religiile popoarelor din Orientul apropiat antic — egiptenilor, asiro-babilonienilor și hitiților (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 91—94).

Pr. A. Negoită, *Religia canaanită*: Izvoarele pentru cunoașterea religiei. Locașurile de cult. Ceremoniile. Riturile ocazionale. Zeitățile canaanite. Miturile. Caracteristici generale (S. T., XI (1959), nr. 9—10, p. 525—555).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre religia Egiptului antic și a asiro-babilonienilor (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 562—565).

4. RELIGIILE POPOARELOR INDO-EUROPENE

a) Religiiile Indiei

VEDISMUL

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Religiiile Indiei. Vedismul (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 221—222).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferitele religii ale lumii*: Vedism (Ort., X (1958), nr. 4, p. 571).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România*: Religiiile Indiei. Vedismul (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 94—98).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie*: În Vedism (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 306—307).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre vedism (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura ortodoxă*: În vedism (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 550—551).

BRAHMANISMUL

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Religiiile Indiei. Brahmanismul (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 222—224).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale*: În brahmanism (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 50—53).

(Același autor), *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 362—365).

Magistr. Aug. Alex. Bîdian, *Atitudinea față de lume în brahmanism și în creștinism*: Considerații generale. Atitudinea față de lume în brahmanism (Ort., IX (1957), nr. 3, p. 503—512).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferitele religii ale lumii*: În brahmanism (Ort., X (1958), nr. 4, p. 572).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România*: Religiiile Indiei. Brahmanismul (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 94—98).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 307—311).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre brahmanism (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura ortodoxă*: În brahmanism (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 551—553).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semenii în învățătura principalelor religii ale lumii*: În brahmanism (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 194—197).

JAINISMUL

Magistr. Emil Roman, *Ideea de ahimsa în cugetarea religioasă indiană și iubirea creștină*: Ideea de iubire în cugetarea religioasă indiană (în jainism) (S. T., XVI (1964), nr. 9—10, p. 572—580).

(Același autor), *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie*: În jainism (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 311—312).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre jainism (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura ortodoxă*: Învățătura despre «karma» în Jainism... (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 553—554)

Joseph Gaer, *What great religions believe : Jainismul* (Recenzie, de P. I. David) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 253).

BUDISMUL

(Una și cea de a patra din religiile Indiei)

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești : Budismul indian* (*Ort.*, IV (1952), nr. 2, p. 224—227).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii : Budismul* (*Ort.*, V (1953), nr. 3, p. 350—356).

(Același autor), *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale : În budism* (*Ort.*, VII (1955), nr. 1, p. 53—56).

(Același autor), *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii : În budism* (*Ort.*, VII (1955), nr. 3, p. 365—366).

(Același autor), *Starea actuală a budismului* (*S. T.*, VIII (1956), nr. 5—6, p. 389—400).

(Același autor), *2500 de ani de la moartea lui Buda : Însemnări și date despre viața și opera religioasă a lui Buda* (*S. T.*, IX (1957), nr. 5—6, p. 414—420).

(Același autor), *Studiul istoriei religiilor în România : Religiile Indiei — budismul* (*S. T.*, XI (1959), nr. 1—2, p. 94—98).

Magistr. Gh. Drăgulin, *Maitri și ἀγάπη — Iubirea de oameni în budism și în creștinism : În budism* (*Ort.*, XI (1959), nr. 4, p. 604—612).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie : În cugetarea religioasă a budismului* (*Ort.*, XVI (1964), nr. 2, p. 312).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală : Din budism...* (*B.O.R.*, LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura ortodoxă : Concepția despre «karma» în budismul indian* (*Ort.*, XVII (1965), nr. 4, p. 554—556).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semenii în învățătura principalelor religii ale lumii : În budism* (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 197—200).

Joseph Gaer, *What great religions believe : Budismul indian* (Recenzie, de P. I. David) (*Rev. cit.*, p. 253, 254—255).

Etienne Cornelis, *Valeurs chrétiennes des religions non chrétiennes : Despre budism* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (*Ort.*, XX (1968), nr. 3, p. 460—461).

HINDUISMUL

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii* (*Ort.*, VII (1955), nr. 3, p. 366—368 ; — *Vezi și* : nr. 4, p. 619—620).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferite religii ale lumii : Cum se desfășoară ideea de dreptate, mai mult decît de drept în hinduism* (*Ort.*, X (1958), nr. 4, p. 572).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România : Religiile Indiei, Hinduismul* (*S. T.*, XI (1959), nr. 1—2, p. 94—98).

Magistr. C. I. Vizitiu, *Hinduism și creștinism. — Teoriile hinduiste despre eliberare și învățătura creștină despre mîntuire : Bhagavadgita — «Evanghelia» hinduismului. Eliberarea, punct al activității dezinteresate (Karmayoga). Cunoașterea, ca mijlocul cel mai sigur de eliberare (Jnanayoga). Bhaktiyoga sau calea eliberării prin iubire. Eliberarea hinduistă și mîntuirea creștină (Mokha — σωτηρία)* (*Ort.*, XI (1959), nr. 4, p. 584—603).

(Același autor), *Sistemul castelor din India : Hinduismul este strîns legat de forma specifică de organizare socială a Indiei — sistemul de caste. Structura regimului de caste. Componenta rasială a castelor. Spiritul separatist al castelor. Apologetiș regimului de caste. Sistemul castelor după Manava-Dharma-Sastra. Teorii idealiste*

indiene despre caste. Profesia, originea castei. Rasa, sufletul castei. Clase și caste. Atitudini ostile față de caste în India (S.T., XII (1960), nr. 3—4, p. 177—200).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie*: În hinduism (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 312—313).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre hinduism (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura Ortodoxă*: În hinduism (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 566—558).

Joseph Gaer, *What great religions believe*: Hinduismul (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 253).

b) Religia perșilor

ZOROASTRISMUL

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii*: Zoroastrismul (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 368—370).

Joseph Gaer, *What great religions believe*: Zoroastrismul (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 254).

c) Religiile popoarelor europene

RELIGIA VECHILOR GRECI

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Religia vechilor greci (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 210—214).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România*: Religia vechilor greci (S.T., XI (1959), nr. 1—2, p. 98—104).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferite religii ale lumii*: În religia politeistă și în curentele filozofice ale grecilor antici (Ort., X (1958), nr. 4, p. 578—582).

RELIGIA ROMANILOR

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Religia romanilor (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 214—218).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România*: Religia romanilor (S.T., XI (1959), nr. 1—2, p. 104—106).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferite religii ale lumii*: În religia politeistă a romanilor (Ort., X (1958), nr. 4, p. 576—577).

RELIGIA SLAVILOR-VECHI

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Religia slavilor* (S.T., II (1950), p. 427—450).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Religia slavilor vechi (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 218—221).

Acad. N. S. Derjavin, *Slavii în vechime* (Recenzie, de Pr. Prof. Petru Rezuș) (Ort., I (1949), nr. 4, p. 188—192).

RELIGIA ĞETO-DACILOR

Ion I. Russu, *Religia geto-dacilor: zei, credințe, practici religioase* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., II (1950), nr. 2, p. 281—285).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Problema religiei geto-dacilor în lumina noilor cercetări istorice și arheologice* (Ort., V (1953), nr. 4, p. 634—650).

C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*: Cîteva date despre religia dacilor (Recenzie, de Pr. Prof. P. R.) (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 452—453).

Jean Coman, *Zalmoxis et Orphée* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., II (1950), nr. 3, p. 479—481).

R. Pettazzoni, *Il «monoteismo» dei geți: Monoteismul strămoșilor noștri geto-daci* (Recenzie, de Gh. Alexe) (*Ort.*, XIV (1962), nr. 1—2, p. 206—208).

Magistr. Dumitru N. Rădună, *Culte orientale din Dacia superioară în lumina descoperirilor arheologice* (*S.T.*, XVIII (1966), nr. 3—4, p. 131—145).

Magistr. Nicolae Măxim, *Religia vechilor popoare carpato-danubiene în opera lui Vasile Pârvan: Religia geto-dacilor. Cultele religioase elinoroman și orientale din Dacia, după cercetările lui Vasile Pârvan* (*S.T.*, XVIII (1966), nr. 5—6, p. 325—334).

Drd. Dumitru N. Rădună, *Divinitățile adorate în Oltenia în timpul stăpînirii romane: Divinități greco-romane. Divinități orientale (Cavalerii danubieni etc.). Divinități de origine tracă* (*S. T.*, XVIII (1966), nr. 7—8, p. 450—468).

Magistr. Emil A. Roman, *Cultul cavalerilor danubieni* (*S.T.*, XVII (1965), nr. 7—8, p. 450—460).

Octavian Mărculescu, *Instituția «Marelui-preot» la geto-daci* (*B.O.R.*, LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 210—222).

5. ISLAMISMUL

(Mahomedanismul sau cultul musulman)

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești: Religia musulmanilor* (*Ort.*, IV (1952), nr. 2, p. 233—234).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii: În învățătura islamismului* (*Ort.*, V (1953), nr. 3, p. 356—360).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Ideea de sacrificiu în religiile monoteiste: În islamism* (*S.T.*, XI (1955), nr. 1—2, p. 35—37).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale: În islamism* (*Ort.*, VII (1955), nr. 1, p. 56—60).

(Același autor), *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii: În islamism* (*Ort.*, VII (1955), nr. 3, p. 370—373).

(Același autor), *Starea actuală a islamismului* (*S.T.*, VIII (1956), nr. 3—4, p. 260—270).

J. Jomier, O. P., *Le commentaire coranique du Manâr, Tendences modernes de l'exégèse coranique en Egypte: Cîteva probleme referitoare la islamism* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (*Ort.*, VIII (1956), nr. 2, p. 285—286).

(Același autor), *Le mahmal et la caravane égyptienne des pelerins de la Mecque (XIII-e—XX-e siècles): Despre serbările musulmane ale plecării și înapoierii pelerinajului la Mecca* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (*Rev. cit.*, p. 286—287).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez: Mahomedanismul* (*Ort.*, VIII (1956), nr. 3, p. 462—464).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Situația femeii în islamism și creștinism: Situația femeii în islamism; femeia în învățătura islamică; poligamia islamică, căsătoria; adulterul; divorțul; căsătoria temporară; femeia musulmană și societatea* (*S.T.*, IX (1957), nr. 3—4, p. 244—254).

(Același autor), *Concepția despre sfințenie în islamism și creștinism: Concepția despre sfințenie în islamism; noțiunea de sfințenie în teologia musulmană primară; sufismul, originea, dezvoltarea și rolul său în comunitatea islamică; cultul sfinților musulmani* (*Ort.*, IX (1957), nr. 3, p. 438—449).

A. Manolache, *Origină dreptului și sensul dreptății — După diferite religii ale lumii: În religia islamică sau mahomedană* (*Ort.*, X (1958), nr. 4, p. 570).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Ideea de sacrificiu în religiile monoteiste: În islamism* (*S.T.*, XI (1959), nr. 1—2, p. 35—37).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Tendențe moderniste în islamismul contemporan: Școala modernistă indiană. Al-Afghani, Muhammad Abduh și Rachid Rida. Modernizarea Turciei. Mișcarea modernistă în alte țări musulmane* (*S.T.*, XII (1960), nr. 9—10, p. 627—651).

Magistr. Șandor Fazakaș, *Curente înnoitoare în islamismul contemporan*: Unele trăsături generale ale unor curente înnoitoare ivite în sinul islamismului, în secolul trecut, care au ciștigat adepti și în Europa și în America, dar care au rămas pînă acum fără vreo influență deosebită asupra dezvoltării islamismului în general = babismul, behaismul, și ahmadiya (S.T., XV (1963), nr. 9—10, p. 555—565).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre religia islamică (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 573—574).

G. C. Anawati, *Vers un dialogue islamo-chrétien* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 432—435).

Ion V. Paraschiv, *Despre raportul între cele trei legi: a lui Moise, a lui Hristos și a lui Mahomed în opera lui Manuel al II-lea Paleologul* (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 79—93).

Joseph Gaer, *What great religions believe: Islamismul* (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 254).

6. IUDAISMUL SAU MOZAIISMUL (Religia poporului evreu)

Diac. Emilian Vasilescu *Religia evreilor după dărîmarea Ierusalimului (an. 70 d. Hr.)*: Principalele evenimente din istoria evreilor după dărîmarea Ierusalimului. Izvoarele de credință ale iudaismului: Tora; literatura rabinică. Teologia iudaică: formarea teologiei iudaice; monoteismul; antropologia și eshatologia iudaismului. Morala iudaică. Mistica iudaică. Cultul iudaic: cultul biblic și cultul particular (Ort., X (1958), nr. 4, p. 556—569).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Creștinismul și religia poporului evreu* (Ort., XI (1959), nr. 4, p. 519—520).

Ion V. Paraschiv, *Despre raportul între cele trei legi: a lui Moise, a lui Hristos și a lui Mahomed în opera lui Manuel al II-lea Paleologul* (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 79—93).

Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Lumină de la Răsărit — Zece ani de la descoperirea manuscriselor străvechi, din depresiunea Mării Moarte*: Ele clasifică unele probleme legate și de istoria poporului evreu (S.T., X (1958), nr. 1—2, p. 126—136).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Personalitatea Sfîntului Ciprian: Situația iudaismului* (S.T., XI (1959), nr. 5—6, p. 284—285).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii: În iudaism* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 356—377).

Paul Dupont-Sommer, *La science hébraïque ancienne* (Recenzie, de Al. A. Botez) (Ort., XV (1963), nr. 1, p. 85—89).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Ideea de sacrificiu în religiile monoteiste: În iudaism...* (S.T., XI (1955), nr. 1—2, p. 37—40).

Drd. Teodor Burcuș, *Rugăciunea lui Solomon la sfințirea templului și caracterul ei universalist*: Considerații generale despre Solomon și templul zidit de el (S.T., XIX (1967), nr. 3—4, p. 173—176).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semenii în învățătura principalelor religii ale lumii: În iudaism...* (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 202—205).

Pr. Prof. Ene Branîște, *Preoția și chipul preotului după Sfînta Scriptură: Preoția după cărțile sfînte ale Vechiului Testament* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 485—492).

Drd. Emil Cornițescu, *Profeții Vechiului Testament despre preoție* (S.T., XIX (1967), nr. 7—8, p. 482—491).

Pr. Lect. Al. Negoită, *Despre Sabat: Origina simbetei* (S.T., III (1951), nr. 9—10, p. 514—520).

(Același autor), *Texte din Vechiul Testament interpretate fals de către sectanți: Simbăta* (S.T., II (1950), p. 275—277).

Magistr. Mircea Basarab, *Sărbătoarea corturilor și interpretarea ei în creștinism*: Descrierea generală a sărbătorii. Interpretarea sărbătorii în creștinism. Valoarea religioasă și socială a sărbătorii (S.T., XII (1960), nr. 5—6, p. 420—435).

Magistr. Dumitru Abrudan, *Sărbătorile postexilice ale evreilor*: Sărbătoarea purim sau a sorților. Sărbătoarea sfințirii templului sau innoirilor. Sărbătoarea lui Nicanor. Sărbătoarea recuceririi Ierusalimului de către Simon Macabeul. Sărbătoarea aducerii lemnelor. Bucuria Legii (S.T., XLV (1962), nr. 7—8, p. 489—501).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale*: În mozaism... (Ort., VIII (1955), nr. 1, p. 60—63).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății*. — După diferite religii ale lumii: În iudaism (Ort., X (1958), nr. 4, p. 572—574).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pământești*: Atitudinea față de problemele sociale a mozaismului (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 235—243).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii ale lumii*: În mozaism (Ort., V (1953), nr. 3, p. 360—368).

Joseph Gaer, *What great religions believe*: Iudaismul sau religia profeților (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 254).

CULTUL LITURGIC CREȘTIN

1. CHESTIUNI GENERALE ȘI INTERCONFESIONALE CU PRIVIRE LA CULTUL LITURGIC CREȘTIN

Pr. Prof. Ene Braniște, *Originea, instituirea și dezvoltarea cultului creștin*: Originea și instituirea cultului creștin. Cultul creștin în epoca persecuțiilor, după încetarea lor pînă la iconoclasm; în epoca iconoclasmului; după Sinodul al VII-lea Ecu-
menic. Dezvoltarea deosebită a cultului Bisericii Apusene (S.T., XV (1963), nr. 3—4, p. 131—140; — *Vezi și*: Ort., XV (1963), nr. 3—4, p. 473—488; — Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 85—89).

Magistr. Viorel I. Chițu, *Raportul dintre cultul Vechiului Testament și cultul creștin*: Generalități despre cultul Vechiului Testament. Mediul în care a apărut cultul creștin. Elemente din cultul Vechiului Testament în calendarul creștin. Persoane din Vechiul Testament în cultul creștin ortodox. Lecturile din Vechiul Testament în cultul creștin (S.T., XIII (1961), nr. 5—6, p. 297—320).

Pr. Atanasie Negoită, *L'Ancien Testament dans le culte de l'Église Orthodoxe*: Problema folosirii Vechiului Testament în cultul Bisericii Ortodoxe (Notă bibliografică, de P. V. I.) (S.T., XX (1968), nr. 7—8, p. 589—590).

Magistr. Aurel Grigoraș, *Dogmă și cult* (S.T., XVII (1965), nr. 5—6, p. 309—321).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Schisma și cultul creștin*: Explicații în legătură cu diversitatea riturilor liturgice dintre cele două părți creștine — răsăriteană și apuseană (Ort., VI (1954), nr. 2—3, p. 260—299).

Prof. Teodor M. Popescu, *Ortodoxie și catolicism*: Însemnări și precizări despre cultul celor două confesiuni creștine — al Bisericii Ortodoxe și al Bisericii Romano-Catolice (Ort., IV (1952), nr. 3—4, p. 462—487).

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxie și Protestantism*: Cultul la ortodocși și la protestanți (Ort., II (1950), nr. 3, p. 430—432).

Drd. Ion Ciutacu, *Protestanții și creștinismul primar*: Doctrina și cultul Bisericii primare din punct de vedere protestant. Cultul (S.T., XIX (1967), nr. 5—6, p. 342—346).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Cultul Bisericii Ortodoxe Române față de cultul celorlalte confesiuni creștine și al sectelor din țara noastră*: Ce este cultul. Legătura dintre doctrină și cult. Importanța cultului pentru religie. Fizionomia specifică a cultului Bisericii Ortodoxe Române, în câteva trăsături sau caractere generale... Sarcini și datorii ale preoțimii în legătură cu cultul (S. T., III (1951), nr. 1—2, p. 3—25).

Magistr. Vasile Prescure, *Aspectul moral al cultului divin ortodox*: Considerații generale. Aspectul moral educativ și comunitar al cultului divin ortodox (S.T., XV (1963), nr. 1—2, p. 53—60).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Idei, principii și preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe* (S.T., IV (1952), p. 432—458).

(Același autor), *Cultul ortodox ca mijloc de propovăduire a dreptei credințe, a dragostei, a păcii și a bunei înțelegeri între oameni* (S.T., V (1953), nr. 9—10, p. 626—642).

(Același autor), *Uniformitatea în săvârșirea serviciilor divine*: Scurt istoric — uniformitate și diversitate liturgică în trecut: în Biserica ecumenică a primelor trei veacuri, din secolul al IV-lea înainte, în cadrul ritului liturgic bizantin și în cultul Bisericii Ortodoxe Române. Măsuri și mijloace pentru realizarea uniformității și săvârșirea serviciilor divine. Norme sau îndrumări generale, de aplicat, în cazuri de divergențe și nedumeriri tipiconale (S.T., I (1949), nr. 9—10, p. 781—813).

(Același autor), *Uniformizarea tipicului și a textelor liturgice în cult și în săvârșirea Tainelor*: Scurtă privire istorică — uniformitate liturgică în trecut și astăzi. Caracterele și limitele uniformității liturgice. Metode și măsuri pentru păstrarea uniformității (Ort., XV (1963), nr. 2, p. 216—224).

(Același autor), *Rit, ritual, ritualism. Contribuție filologică la lămurirea unor termeni din vocabularul liturgic* (S. T., XVIII (1966), nr. 5—6 p. 255—260; — *Vezi și*: B.O.R., LXXVI (1948), nr. 11—12, p. 632—633; — LXXXV (1967), nr. 11—12, p. 1194—1196).

(Același autor), *Probleme de actualitate ale Bisericilor de azi — dezvoltare (evoluție) și revizuire (adaptare) în cult, din punct de vedere ortodox*: Considerații generale. Dogmă și cult. Stabilitatea în cult. Forme de cult nemodificabile. Evoluțiile în cult. Forme susceptibile de schimbare (modificare). Rolul autorității bisericești în procesul evolutiv al cultului. Tipicul bisericesc și stabilirea cultului. Unitate (uniformitate) și variabilitate în cult. Probleme actuale de interes general ortodox, în legătură cu adaptarea cultului. Sensul și limitele adaptării (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 197—215).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Biserică și cult în Dreptul internațional* (Ort., VII (1955), nr. 4, p. 560—578).

Magistr. Armand C. Munteanu, *Chestiuni de cult în sfințele canoane*: Despre cultul martirilor (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 284; — *Vezi și*: Ort., XII (1960), nr. 2, p. 294—295).

Magistr. Ioan I. Ică, *Importanța dogmatică a răspunsurilor patriarhului Ieremia al II-lea*: Despre cultul ortodox (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 387).

Pr. Gheorghe Tilea, *Evlavia euharistică după Sfântul Ioan Gură de Aur*: Participarea la cult (S.T., IX (1957), nr. 9—10, p. 641—646).

Alte opinii, contemporane, despre cultul creștin în actualitate

(Autorul nesemnat), *Din viața bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Patriarhia Ecumenică*: Declarațiile Mitropolitului Gabriel de Kolonia, secretarul general al Sfințului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, despre cultul creștin în epoca noastră (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 938—939).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă a Greciei* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 957).

Pr. S. D., *Documentele doctrinare de la Montreal*: Despre cultul Bisericii lui Hristos (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 590—595).

Prof. N. Chițescu, *Sesiunea Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Credință și Constituție»*, Bristol (Anglia), 29 iulie—9 august 1967 (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 614—617).

Limbile liturgice

Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturghiile romano-catolice în comparație cu cele ortodoxe*: Limba liturgică în cultul romano-catolic (Ort., IX (1957), nr. 1, p. 121—123).

Arhid. V. Anania, *Catolicismul în problema limbilor liturgice* (Rev. cit., p. 185—189; — *Vezi și*: S. T., IV (1952), nr. 9—10, p. 531—560).

Drd. Vasile Costin, *Problema limbilor liturgice în lumina preocupărilor ecumenice actuale* (S.T., XVIII (1966), nr. 7—8, p. 420—433).

2. CĂRȚI DE SLUJBA (EDIȚII CONTEMPORANE)

a) În Biserica Ortodoxă Română

† Tit Simedrea, *Evanghelia. Carte liturgică în limba română* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 12, p. 1112—1119).

Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Cartea numită Liturghier: Denumirea și cuprinsul. Problema unui formular al liturghiei în primele veacuri creștine. Formatul și structura Liturghierului în manuscrise, ediții și traduceri* (S. T., XI (1959), nr. 9—10, p. 507—524).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Noua ediție a Liturghierului românesc în comparație cu cele anterioare. — Studiu comparativ* (S. T., III (1951), nr. 9—10, p. 563—580; — *Vezi și*: S. T., XX (1968), nr. 5—6, p. 471—482).

D. Buzatu, *Imnele acatist întâlnite la români: Documentar prezentînd o colecție de imne-acatist* (Notă, de V. Costin) (S.T., XX (1968), nr. 7—8, p. 614).

b) La alte Biserici Ortodoxe surori

Pr. Prof. Ene Braniște, *Ediții noi ale unor cărți de slujbă în Bisericile Ortodoxe vecine* (Ort., XI (1959), nr. 4, p. 620—628).

CULTURA

1. ATITUDINEA BISERICII CREȘTINE FAȚĂ DE CULTURA

Magistr. Vasile Prescure, *Personalitatea morală a Sfântului Vasile cel Mare: Concepția vasiliană despre valorile culturii necreștine. Atitudinea selectivă și împrierea acestor valori* (S.T., XIV (1962), nr. 5—6, p. 294—296).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de progresul cultural* (S.T., IV (1952), nr. 9—10, p. 516—530).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Atitudinea marilor confesiuni creștine față de cultură* (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 431—437).

Diac. Drd. Iulian A. Șchiopu, *Norme pastorale pentru preoțimea ortodoxă română de azi în activitatea și opera scrisă a Prea Fericitului Patriarh Justinian: Îndatorirea preoților de a fi răspinzitori ai culturii* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1169—1170).

2. CULTURA TEOLOGICĂ CONTEMPORANĂ

Pr. Dr. Olimp Căciulă, *Împliniri culturale în Biserică* (B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 155—165).

Vasile, Mitropolitul Banatului, *Grija permanentă a I.P.S. Patriarh Justinian pentru cultura teologică* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 5—6, p. 486—492).

(Un colectiv de autori), *Viața Bisericii Ortodoxe Române în cei zece ani de la eliberarea Patriei noastre. — Promovarea culturii teologice* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 8, p. 835—844).

(Autorul nesemnat), *În slujba culturii creștine ortodoxe. — Omagiu Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian* (S.T., XIII (1961), nr. 1—2, p. 3—12).

Arhim. Grigorie Băbuș, Pr. Dumitru Găină și Diac. I. Bria, *Preocupări și înfăptuiri pentru ridicarea culturii teologice* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 763—773).

C U V Î N T U L

(mijloc de expresie în învățătura creștină)

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Învățătura creștină despre cuvînt, mijloc de expresie în cele trei confesiuni* (Ort., XI (1959), nr. 1, p. 48—62).

Pr. ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU

PATRIARHIA DE ALEXANDRIA, DIN 1920 PÎNĂ ASTĂZI*

Patriarhia Ortodoxă Greacă de Alexandria, care în primele cinci secole ale erei noastre a avut un rol de prim rang în istoria Bisericii creștine, în Evul Mediu și-a desfășurat activitatea sub stăpînirea musulmană, fapt ce a determinat un anumit tăguș istoric Bisericii ce-și revendica drept întemeietor pe Sfîntul Evanghelist Marcu¹. Dacă, în acest rîstimp, au existat perioade de relativă înflorire în istoria Patriarhiei de Alexandria, datorită mai ales unor patriarhi de seamă, cit și ajutorului material pe care aceasta Biserică l-a primit în special din Țările Române², scaunul apostolic din Alexandria a trecut și prin grele încercări. La sfîrșitul secolului trecut, cînd Egiptul trece de sub stăpînirea otomană și intră sub protectorat englez (1882—1914), Patriarhia de Alexandria trece printr-o perioadă de criză sub toate aspectele, viața ei concentrîndu-se în jurul Alexandriei, neavînd nici o eparhie³.

În începutul secolului al XX-lea, cînd ajunge pe scaunul patriarhal din Alexandria Patriarhul Fotie (1900—1925), istoria acestei patriarhii intră într-o nouă etapă. În prima jumătate a secolului nostru Egiptul trece prin mari schimbări politice, ajunghnd ca în 1935 să se declare republică suverană, iar la 1 februarie 1958, împreună cu Siria, cărora la 9 martie același an li se alătură Yemenul, formează Republica Arabă Unită. Aceste evenimente au influențat, cum era de așteptat, mersul istoric al Patriarhiei de Alexandria.

În secolul al XX-lea, datorită, în primul rînd, unor destoinici întîistătători ai săi, Patriarhia de Alexandria își redobîndește locul ce i se cuvine în contextul Bisericilor Ortodoxe, așa cum se va vedea în cele ce urmează.

Întîistătătorii Patriarhiei de Alexandria, din 1920 pînă astăzi

Deși numai ultimii ani ai activității sale intră în această perioadă din istoria Patriarhiei de Alexandria, de care ne ocupăm, amintim totuși pe *patriarhul Fotie*, care, într-o anumită măsură, poate fi socotit drept unul dintre promotorii noii epoci în care intră Patriarhia de Alexandria. Se formase în cercul teologic de la Ierusalim⁴, iar după ce ajunge patriarh de Alexandria (1900) organizează această Biserică înființînd mai multe mitropolii, precum și o tipografie patriarhală a Alexandriei și contribuie la dezvoltarea unei frumoase activități teologice, concentrată în jurul celor două reviste, Πάντανος și Ἐκκλησιαστικὸς Φῶρος, înființate, de asemenea, în 1908⁵. În 1925 face o

* Lucrare de seminar, susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, care a dat și avizul să fie publicată.

1. Vezi Hrisostom Papadopoulos 'Ιστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, (62—1934), Alexandria, 1935, XVI — 930 p. Vezi și recenzia ei, de Teodor M. Popescu, în «Biserica Ortodoxă Română», LIX (1936), nr. 7—8, p. 497—536.

2. Vezi Dimitrie C. Ionescu, *Relațiile Țărilor Române cu Patriarhia de Alexandria*, București, 1935, p. 68 ; Diac. Asist. I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu Țările Române*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 1—2, p. 59—80.

3. St. Berechet, *Știri despre patriarhatele ortodoxe răsăritene*, în «Biserica Ortodoxă Română», seria I, XLII (1924), p. 94. 4. Diac. Asist. I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 75.

5. *Ibidem*, p. 76.

călătorie la Stockholm⁶, iar în drum spre Alexandria moare la Zürich, în septembrie același an⁷.

Urmașul lui Fotie este *Meletie al II-lea Metaxakis*, care s-a născut într-un sat din insula Creta în 1871, purtând înainte de călugărie numele de Emanoil⁸. Studiază la Școala de teologie a Cruciilor din Ierusalim, unde este discipolul lui Hrisostom Papadopoulos⁹, iar anii tinereții sale clericale îi petrece în serviciul Patriarhatelor de Antiohia și Ierusalim¹⁰. Între anii 1910—1918 este mitropolit al Kitiosului, iar între 1918—1920 este arhiepiscop al Atenei. În 1920 pleacă în America, unde organizează comunitățile grecești din sudul și nordul Americii¹¹. La 8 decembrie 1921 este ales patriarh ecumenic, sub numele de Meletie al IV-lea, demnitate pe care o menține până în 20 septembrie 1923, când trebuie să părăsească scaunul de patriarh ecumenic, întrucât nu avea cetățenie turcă, după cum stabilea tratatul de pace dintre Turcia și Grecia, încheiat la Lausanne la 24 iulie 1923¹². «Sub păstoria lui ca patriarh ecumenic s-a ținut la Constantinopol, între 10 mai—8 iunie 1923, Congresul panortodox, care a rezolvat multe chestiuni ale Bisericii Ortodoxe, îndeosebi problema îndreptării calendarului»¹³. În anul 1924 se stabilește la Kifissia, lângă Atena, primind din partea statului grec cele necesare întreținerii sale¹⁴. În 20 mai 1925 este ales patriarh al Alexandriei cu numele de Meletie al II-lea, unde păstorește până la moartea sa, survenită în urma unei boli de inimă, la 28 iulie 1935.

La Alexandria desfășoară o bogată activitate, încît la moartea sa se putea spune că a fost «una dintre figurile cele mai remarcabile ale Ortodoxiei. Administrator emerit, păstor de suflete, apostol al cuvîntului, spirit de avangardă cu o carieră bisericească monumentală, jucînd un rol de prim plan în istoria bisericească a ultimului sfert de veac»¹⁵.

La 11 februarie 1936 este ales ca patriarh de Alexandria *Nicolae al V-lea Evangelidis*. S-a născut în 1876 la Ianina, în Epir. Studiază teologia la Atena. Este mai întîi profesor și predicator și intră în serviciul Patriarhiei de Alexandria în 1910, după ce rămîne văduv. În 1911 este sfințit diacon de patriarhul Fotie, apoi preot, și în 1918 este ales mitropolit de Nubia. În 1928 trece la mitropolia de Hermupolis¹⁶, unde rămîne pînă în 1936, cînd este ales patriarh. A continuat opera strălucitului său înaintaș, străduindu-se mai ales să întărească bazele vieții religioase în patriarhatul său¹⁷. Moare la 2 martie 1939.

Hristofor al II-lea, urmașul lui Nicolae al V-lea a fost ales la 21 iulie 1939. Pe numele său de mirean Haralambos Daniilides, patriarhul Hristofor al II-lea s-a născut în localitatea Madyton din Trácia, la 17 ianuarie 1876. A absolvit în anul 1906

6. *Vezi Πάνττινος*, nr. 34, din 22 august 1925.

7. *Πάνττινος*, nr. 38, din 19 septembrie 1925, p. 666—667.

8. Pr. Ol. N. C., *Alexandria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIII (1935), nr. 7—8, p. 372.

9. Hiéromoine Pierre, *Mort de S. S. Le Patriarche Meletios*, în «Irénikon», t. XII (1935), nr. 3, p. 506.

10. *Patriarcat d'Alexandrie*, Chronique religieuse d'actualités, în «Irénikon», t. XII (1935), nr. 4, p. 402. 11. Pr. Ol. N. C., *art. cit.*, p. 372.

12. Diac. Asist. I. Pulpea-Rămureanu, *art. cit.*, p. 76.

13. *Ibidem*. 14. Pr. Ol. N. C., *art. cit.*, p. 372.

15. *Patriarcat d'Alexandrie*, *art. cit.*, p. 402; *Vezi* și paginile dedicate patriarhului Meletie de revista „Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος” vol. LIII (1971), t. III, p. 391—523; cf. «Episkepsis», II (1971), nr. 36, p. 12.

16. *Alexandrie*, Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XVI (1939), nr. 2, p. 157.

17. *Ibidem*.

Școala teologică a Crucii din Ierusalim. Pînă în anul 1906, cînd este făcut protosinghel de patriarhul Fotie, pe seama Patriarhiei din Alexandria, a activat în Patriarhia Ierusalimului. În anul 1908 este hirotonit mitropolit de Axum, apoi activează ca mitropolit al Nubiei pînă în 1914, cînd este ales mitropolit al Leontopolei¹⁸, păstorind această eparhie timp de 25 de ani, de unde a fost ales ca patriarh al Alexandriei.

Înaintat în vîrstă și bolnav, în anul 1961 Hristofor al II-lea se retrage la Kifissia lîngă Atena. După mai multe încercări nereușite, la 15 august 1966 «mai mulți mitropoliți reușiți la Kifissia» au reușit să obțină semnătura patriarhului pe actul de abdicare. La început a fost contestată această semnătură, dar la 18 noiembrie 1966 Sfîntul Sinod reunit la Alexandria a acceptat demisia și a declarat scaunul patriarhal vacant¹⁹. În ziua de 24 iulie 1967, trecut de 91 de ani, patriarhul Hristofor al II-lea a murit în vila sa de la Kifissia²⁰.

Deși anii de păstorire ai patriarhului Hristofor al II-lea se suprapun grelelor încercări prin care omenirea întreagă trece în timpul celui de-al doilea război mondial, Patriarhia de Alexandria, care deși pe plan intern trece printr-o reală criză, pe plan extern desfășoară o activitate rodnică, purtînd relații cu celelalte Biserici Ortodoxe, sau angajîndu-se în diferitele acțiuni creștine întreprinse în acest răstimp. Patriarhul Hristofor a fost și un cărturar de seamă și se cuvine să amintim aici titlurile cîtorva lucrări rămase de la el²¹: *Nevaliditatea unirii de la Florența*; *Bolezul și Mirungerea creștinilor*; *Clerul și societatea*; *Impedimente la căsătorie*; *Despre căsătoriile mixte*; *Despre succesiunea apostolică*; *Despre apropierea dintre ortodocși și anglicani*; *Despre alegerea de patriarh și recunoașterea lui de către puterea civilă*.

După ce scaunul de patriarh de Alexandria a fost declarat vacant, la 18 noiembrie 1966, Sfîntul Sinod a ales ca locuitor de patriarh pe mitropolitul Constantin al Leontopolei²². Mitropolitul Constantin Cațarakis s-a născut în insula Creta, în anul 1888. Studiile teologice și le-a făcut la Ierusalim și Halki. În 1914 este hirotonit diacon, iar în 1931 episcop pentru Cartagina și Mauritania. În 1939 este ales mitropolit al Leontopolei²³.

Sub președinția sa, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Alexandria, întrunit la începutul lunii martie 1968, a procedat, în conformitate cu rînduiele canonice la alegerea noului papă și patriarh al Alexandriei și al întregii Africi²⁴. Este ales mitropolitul Irinupolei Nicolae, care, printr-un decret de stat, publicat la Cairo în 10 octombrie 1968, este recunoscut ca Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, sub numele de Nicolae al VI-lea²⁵.

18. G. C., *Alexandria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVII (1939), nr. 7—8, p. 489; *Alexandrie*, *Chronique religieuse*, în «Irénikon», t. XVI (1939), nr. 3—4, p. 265; Este cunoscut prin edictul din 26 august 1939. Cf. *Alexandrie*, *Chronique religieuse*, în «Irénikon», t. XVI (1939), nr. 5, p. 461.

19. *Alexandrie*, *Chronique religieuse*, în «Irénikon», t. XXXIX (1966), nr. 4, p. 521.

20. *Patriarcat grec d'Alexandrie*, *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», Jérusalem, t. XVII (1967), fasc. II, III, IV, p. 333.

21. După Pr. Olimp N. Căciulă *Patriarhul Hristofor al II-lea al Alexandriei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 689.

22. *Scaunul patriarhal al Alexandriei declarat vacant*, Cronică, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 57.

23. *Diac. An. Lefter*, *Mitropolitul Constantin al Leontopolei, ales locotenent al scaunului patriarhal de Alexandria*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 1—2, p. 132.

24. *Alegerea noului Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi*, Cronică, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 940.

25. *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. I, p. 78.

Nicolae al VI-lea, pe numele său Nicolae Varelopulos, s-a năcut în 1915 la Constantinopol. A studiat la Facultatea de teologie a Patriarhiei Ecumenice de la Halki, unde a obținut titlul de doctor în teologie. În anul 1938 a intrat în cler, fiind hirotonit diacon, de mitropolitul Emilian al Filadelfiei, iar în anul 1940 a fost hirotonit preot la Biserica Sfinții Constantin și Elena din Cairo, de către patriarhul Hristofor al II-lea. Începând din 1953, timp de mai mulți ani a reprezentat Patriarhia de Alexandria la Casablanca. În anul 1955 a fost hirotonit arhiepiscop și desemnat ca mitropolit al Axumului, iar din 1959 a fost ales mitropolit al Eparhiei Irinupolei din Africa de Răsărit. Între anii 1961—1966 a îndeplinit funcția de locțiitor patriarhal, împuternicit în această sarcină de patriarhul Hristofor al II-lea. După demisia acestuia din urmă, mitropolitul Nicolae al Irinupolei a predat împuternicirile sale celui mai vechi dintre arhiepiscopii Sfințului Sinod, mitropolitul Constantin al Leontopolei²⁶. Actualul patriarh al Alexandriei a fost înscăunat în ziua de 18 mai 1968, în Biserica Buna Vestire din Alexandria²⁷.

Organizarea Patriarhiei de Alexandria

a) *Conducerea în Patriarhia de Alexandria*. — Aceasta o deține Sfintul Sinod, în fruntea căruia stă patriarhul, care urmează în rang imediat după cel de la Constantinopol. După obiceiul în vigoare în țările musulmane, patriarhul de Alexandria este considerat ca șeful grecilor ortodocși din Egipt. Poartă titlul de Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi. Locuiește la Alexandria²⁸.

În ceea ce privește alegerile de patriarh, trebuie să menționăm încercarea patriarhului Meletie al II-lea de a fixa un regulament în acest sens, fără însă a fi aprobat de forurile în drept. După moartea sa, în timpul pregătirilor pentru alegerea noului patriarh, s-a promulgat la 20 noiembrie 1935 o hotărâre guvernamentală²⁹, care determină condițiile cărora trebuie să le subscrie noul ales pentru a primi aprobarea din partea statului³⁰.

Regulamentul pentru alegerea patriarhului a fost aprobat la 6 ianuarie 1935³¹. Privit acestui regulament, alegerea este încredințată unei adunări de 36 clerici de rang superior și 72 de laici, dintre care 36 cetățeni egipteni (18 de limbă greacă și 18 de limbă arabă) și 36 de cetățenie străină. Adunarea dă o listă de trei candidați, dintre care numai mitropolitii aleg pe patriarh. Acesta trebuie să fie în vîrstă de cel puțin 40 de ani, să aibă o diplomă de școală teologică grecească și să se bucure de o bună reputație. Dacă este deja episcop, poate să aparțină unei alte Biserici Ortodoxe; în caz contrar, trebuie în mod obligatoriu să fie din Patriarhia de Alexandria³². Guvernul îi va conferi cetățenie egipteană, dacă nu o are.

La alegerea patriarhului Nicolae al VI-lea, colegiul electoral, format din 129 membri, a propus o listă de nouă candidați, dintre care au fost aleși trei. La rîndul lor, aceștia au fost supuși votului membrilor Sfintului Sinod și desemnat ales cel care a întrunit cel mai mare număr de voturi³³.

b) *Membrii Sfintului Sinod și serviciile auxiliare*. — Toți ierarhii sînt membri ai Sinodului patriarhal, care se întrunește în mod regulat de două ori pe an³⁴. Compe-

26. *Alegerea noului Papă și Patriarh...*, art. cit., p. 940. 27. *Ibidem*, p. 941.

28. R. Janin, A. A., *Les Eglises orientales et les rites orientaux*, quatrième édition revue et remaniée, Paris, 1955, p. 166.

29. *Patriarcat d'Alexandrie*, Chronique d'actualités, in «Irénikon», t. XII (1935), nr. 6, p. 643. 30. *Ibidem*. 31. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 165. 32. *Ibidem*, p. 166—167.

33. *Alegerea noului Papă și Patriarh...*, p. 940.

34. Gheorghe Cronț, *Alexandria*, in «Biserica Ortodoxă Română», LII (1934), nr. 9—10, p. 651.

tența sinodului se întinde asupra tuturor chestiunilor de conducere în general: alegerea de episcopi, votarea bugetului, supravegherea întregii administrații bisericești etc. Din punct de vedere juridic, el judecă greșelile episcopilor și servește drept «curte de apel» pentru procesele ținute de tribunalele diecezane³⁵.

Mitropoliile care astăzi sînt în număr de 12 se deosebesc în ceea ce privește data înființării lor, întinderea teritorială și numărul credincioșilor. Pînă la patriarhul Fotie nu exista decît o singură eparhie, la Tripolis, care era condusă de patriarh. Mitropoliții existenți, unul sau doi, funcționau ca episcopi patriarhali la Alexandria sau Cairo. Patriarhul Fotie, menținînd mitropolia de Tripolis, înființează alte șase mitropolii³⁶. Patriarhul Meletie al II-lea, socotit «un adevărat reformator al Bisericii din Egipt»³⁷, pe lângă eparhiile înființate de Fotie, dintre care desființează mitropolia de Memfis³⁸, înființează la rîndul său alte două mitropolii³⁹, întinzîndu-și jurisdicția asupra întregii Africi, astfel că în 1926 Patriarhia Alexandriei avea o arhiepiscopie și nouă mitropolii⁴⁰. La acestea s-au adăugat mai tîrziu Mitropoliile pentru Africa Centrală, pentru Capul Bunei Speranțe și pentru Africa de Est (Irinupoleos), înființată în 1959⁴¹.

Cele douăsprezece mitropolii ale Patriarhiei de Alexandria sînt următoarele, cu situația lor pe anul 1971⁴²: 1. *Mitropolia de Leontopolis* (Ismailia — Egipt), condusă de I.P.S. Mitropolit Constantin, cu zece biserici și doi preoți; 2. *Mitropolia de Nubia și Ptolemaida* (Khartum — Sudan), condusă de I.P.S. Mitropolit Sinesie, cu 14 biserici și 4 preoți; 3. *Mitropolia de Cartagina* (Tripoli — Libia), condusă de I.P.S. Mitropolit Partenie, cu 16 biserici și 6 preoți; 4. *Mitropolia de Africa Centrală* (Lubumbashi — Zair), condusă de I.P.S. Mitropolit Ciprian, cu 7 biserici și 6 preoți; 5. *Mitropolia de Akkra* (Yaoundé — Camerun), condusă de I.P.S. Mitropolit Eustatie, cu 6 biserici și 2 preoți; 6. *Mitropolia Pilusiei* (Port-Said — Egipt), condusă de I.P.S. Mitropolit Barnaba, cu 6 biserici și 3 preoți; 7. *Mitropolia Ermupolis* (Tanta — Egipt), condusă de I.P.S. Mitropolit Paul, cu 7 biserici și 2 preoți; 8. *Mitropolia de Ioanupolis* (Iohannesburg — Republica Sud-Africană), condusă de I.P.S. Mitropolit Paul, cu 16 biserici și 13 preoți; 9. *Mitropolia Rodesiei* (Salsburg — Rodesia), condusă de I.P.S. Mitropolit Ciril, cu 7 biserici și 5 preoți; 10. *Mitropolia pentru Capul Bunei Speranțe* (Capetown — Republica Sud-Africană), condusă de I.P.S. Mitropolit Paul, cu 5 biserici și 4 preoți; 11. *Mitropolia de Axum* (Addis Abeba — Etiopia), condusă de I.P.S. Mitropolit Metodie, cu 5 biserici și 5 preoți; 12. *Mitropolia de Irinupoleos* (Dar Es Salaam — Tanzania), condusă de I.P.S. Mitropolit Nicodim, cu 3 preoți ortodocși greci și 8 biserici.

35. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 167. 36. Gheorghe Cronț, *art. cit.*, p. 650.

37. I. C., *Patriarhia Alexandriei*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXX (1959), nr. 5—6, p. 381. 38. Gheorghe Cronț, *art. cit.*, p. 650.

39. Prof. Teodor M. Popescu, Pr. Prof. Teodor Bodogae și Prof. Gh. Stănescu, *Istoria Bisericii Universale*, manual pentru Institututele teologice, vol. II, București, 1956, p. 409; Vezi și Diac. Ioan Pulpea, *Bisericile Ortodoxe cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse*, București, 1949, p. 12.

40. Diac. Asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 76.

41. Episcop Dr. Antim Nica Tirgovișteanul, *Negrii ortodocși din Africa de Est și lupta lor pentru autonomie bisericească*, în «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 1, p. 9.

42. Datele privitoare la situația actuală, sînt luate după: 'Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, XIII (1971) Atena, p. 551—554. Date biografice ale unora dintre ierarhii Sfințului Sinod al Patriarhiei de Alexandria, vezi la B. Spuler, *Die Orthodoxen Kirchen LIX*, în «Internationale Kirchliche Zeitschrift», 59 (1969), Heft 2, p. 83—84.

Patriarhia de Alexandria mai are patru episcopi ajutători : Dionisie de Iliupoleos, Frumentios de Eleusis, Dorotei de Babilon și Timotei de Nicopole⁴³. Arhiepiscopia de Alexandria are la rîndul ei 16 biserici, din care 12 în Alexandria, (10 de limbă greacă și 2 de limbă arabă), cu un total de 13 preoți. Dar Epitropia de Cairo are 14 biserici, din care 9 în orașul Cairo (8 de limbă greacă și una de limbă arabă), cu un total de 11 preoți. În alte părți ale Egiptului mai sînt 21 de biserici grecești și 3 biserici arabe, care aparțin tot de Arhiepiscopia de Alexandria. În total 157 de biserici și 84 preoți.

Sînt de amintit aici și minăstirile : Sfîntul Sava din Alexandria, care are ca întîistătător pe Arhimandritul Solomon ; Sfîntul Nicolae din Cairo, condusă de Arhimandritul Irodion ; Sfîntul Gheorghe din Cairo, condusă de egumenul Arhimandrit Panaretos. Patriarhia de Alexandria mai are un metoc la Atena și unul la Odesa. Din 1956, Patriarhia Moscovei a pus la dispoziția Patriarhiei de Alexandria biserica greacă Sfînta Treime din Odesa, zidită la 1808 de către comunitatea grecească din acel oraș, pentru a servi ca locaș de cult și ca domiciliu apocrisiarhului Patriarhiei de Alexandria pe lîngă Patriarhia Bisericii Ortodoxe Ruse⁴⁴. În prezent, exarhul pentru Odesa este Arhimandritul Irineu Talambekos.

Pentru serviciul administrativ, Patriarhia de Alexandria are un episcop general patriarhal, în persoana I.P.S. Mitropolit Barnaba al Pelusiei ; o Cancelarie patriarhală și o Arhivă, conduse de Arhimandritul Irineu Talambekos ; un serviciu financiar ; un serviciu de contabilitate ; serviciul de documentare ș.a. La Alexandria funcționează și un Consistoriu bisericesc, al cărui președinte este I.P.S. Mitropolit Barnaba al Pelusiei.

c) *Instituții culturale*. — La început, mulți dintre clericii Patriarhiei de Alexandria și-au făcut studiile în seminariile teologice din Grecia⁴⁵, pînă cînd patriarhul Meletie al II-lea a înființat, la 17 octombrie 1928, școala teologică «Sfîntul Atanasie», pe care, la 9 iulie 1934 o transformă în Seminar teologic și pedagogic superior.⁴⁶ Printr-o hotărîre a Sfîntului Sinod din 17 decembrie 1934, acest Seminar a fost ridicat la rangul de Facultate de teologie a Patriarhiei din Alexandria⁴⁷. În timpul celui de-al doilea război mondial, această instituție și-a întrerupt activitatea, pînă la 29 martie 1957, cînd Patriarhia de Alexandria a hotărît ca Seminarul teologic «Sfîntul Atanasie» să-și reînceapă activitatea ca școală medie de teologie⁴⁸.

Una dintre cele mai importante instituții de cultură ale Patriarhiei de Alexandria o constituie Biblioteca patriarhală. Aceasta a fost înființată în anul 952, de către patriarhul Isaac al Alexandriei (941—954), în condiții extrem de grele pentru Biserica Ortodoxă din Egipt⁴⁹. După o inventariere făcută în 1926, în timpul păstoririi patriarhului Meletie, Biblioteca cuprindea 492 codici manuscrise, 1650 volume din vechi tipărituri, în afară de alte cărți de teologie mai noi⁵⁰. Între 16—19 noiembrie 1952, patriarhul Hristofor al II-lea a rînduit ca Patriarhia de Alexandria să comemoreze împlinirea unui mileniu de la întemeierea acestei Bibliotecii⁵¹. Cu această ocazie s-a pu-

43. Ultimii trei aleși în ședința din 1 decembrie 1970 a Sfîntului Sinod al Patriarhiei de Alexandria, cf. *Alegerea a trei noi episcopi ajutători*, cronică, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 11—12, p. 1178.

44. Prof. T. M. Popescu, *Patriarhia Alexandriei*, în «Mitropolia Olteniei», X (1958), nr. 5—6, p. 410.

45. Gheorghe Cronț, *Alexandria*, p. 651.

46. Diacon. Asist. I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 76.

47. Pr. Ol. N. C., *Alexandria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIII (1953), nr. 1—2, p. 50.

48. T. M. Popescu, *Patriarhia Alexandriei*, p. 411.

49. Diacon. Asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 79.

50. *Ibidem*.

51. *Ibidem*.

blicat un volum omagial⁵², menit să illustreze importanța deosebită a acestei vestite instituții de cultură teologică ortodoxă.

În același an, 1952, a luat ființă, ca o anexă a Bibliotecii patriarhale, Institutul de Studii Orientale, care are o publicație anuală intitulată «Analecta», cu articole în limbile greacă, franceză și engleză⁵³. În anul 1962 acest Institut și-a serbat zece ani de existență. Bilanțul făcut cu această ocazie a relevat o activitate prodigioasă, prin publicații diferite, nenumărate conferințe și expoziții⁵⁴. De la început și pînă astăzi secretarul acestui Institut de Studii Orientale a fost învățatul profesor Teodor D. Moshonas, care este și rectorul Bibliotecii patriarhale.

Patriarhia de Alexandria publică și două reviste: Πόντικος, organul oficial al Patriarhiei, care apare săptămînal din 1908 pînă astăzi. După cel de-al doilea război mondial, a apărut cu mari greutate, iar după 1960 a fost un timp cea mai importantă revistă bisericească în limba greacă⁵⁵. Din cauza unor greutate materiale, în iunie 1969 și-a încetat pentru scurt timp activitatea, ca imediat să reapară⁵⁶. Cea de a doua revistă a Patriarhiei de Alexandria este Ἐκκλησιαστικός Φόρος, care a apărut din anul 1908. În anul 1952 își întrerupe apariția timp de 17 ani⁵⁷. Din 1969 își reia activitatea, cu un număr festiv, publicînd studii teologice de interes ecumenic. Ambele reviste sînt redactate în limba greacă. Patriarhia de Alexandria mai susține cîteva școli catehetice pe lângă biserici, școli de cultură generală și medie, societăți filantropice, o casă pentru bătrîni la Cairo și tot aici un centru al tineretului ortodox⁵⁸.

În programul său de activitate, încă de la început Patriarhul Nicolae al II-lea și-a propus să reorganizeze patriarhia, unul dintre obiectivele principale fiind construirea unui edificiu patriarhal care să cuprindă toate birourile patriarhale și Biblioteca⁵⁹, obiectiv pentru care guvernul egiptean a promis un ajutor economic. Astfel, la 21 noiembrie 1971 a avut loc inaugurarea reședinței patriarhale din Alexandria, inaugurare la care au participat șefii sau delegații Bisericilor Ortodoxe și a avut loc un schimb de păreri privitoare la unitatea Ortodoxiei⁶⁰.

Tot pe această linie amintim lucrările de construcție a catedralei «Evanghelistos», destinată a sluji ca aulă pentru ședințele viitorului Sinod Panortodox, reînnoirea Mînăstirii Sfîntul Sava, care urmează a sluji de «Casă de găzduire», pentru ierarhii ortodocși ce vor participa la lucrările Sinodului⁶¹. Mai amintim lucrările de construcție a Seminarului «Sfîntul Atanasie» la Nairobi, în Kenia, avînd în vedere larğa activitate misionară desfășurată de către Patriarhia de Alexandria în Africa de Răsărit⁶².

Viața internă a Patriarhiei de Alexandria

a) Clerul. — Întreținerea clerului cade în sarcina comunităților ortodoxe. Patriarhia subvenționează, prin mitropoliile respective, pe preoții care nu primesc salarii su-

52. Tome commémoratif du millénaire de la Bibliothèque patriarcale d'Alexandrie, Publication de l'Institut d'Etudes Orientales de la Bibliothèque Patriarcale d'Alexandrie, nr. 2, Alexandria, 1953, p. 328. Vezi recenzia de Ol. N. C. și D. V. S., în «Orthodoxia», VII (1955), nr. 1, p. 101—113.

53. Otto F. A. Meinardus, *Christian Egypt. Ancient and Modern*, Cairo, 1954, p. 356.

54. Pr. Olimp Căciulă, *Sărbătorirea a zece ani de la înființarea Institutului de Studii Orientale de pe lângă Biblioteca Patriarhiei din Alexandria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1963), nr. 3—4, p. 232.

55. Ἐκκλησιαστικός Φόρος, vol. LIII (1971), t. I, p. 182.

56. *Ibidem*. 57. Otto F. A. Meinardus, *op. cit.*, p. 357. 58. *Ibidem*.

59. *Continuation de la réorganisation du patriarcat*, Chronique în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. IV, p. 375.

60. *Ierarhii ortodocși reuniți la Alexandria vorbesc de unitatea Bisericii Ortodoxe*, în «Episkepsis», II (1971), nr. 43, p. 2.

61. *Vaste construcții la sediul Patriarhiei Alexandriei și a întregii Africi*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 9—10, p. 1023. 62. *Ibidem*.

ficiente de la comunități. Clericii sînt în majoritate necăsătoriți, aceștia fiind preferați de către Patriarhie, întrucît ei pot suporta mai ușor privațiunile de ordin material⁶³. Referitor la situația clerului, Patriarhia Alexandriei socotește declarațiile Patriarhului ecumenic, publicate în ziarul «Ethnos» din 20 martie 1970, drept un prețios sprijin pentru reformele introduse în Patriarhia Alexandriei încă din 1969⁶⁴. Patriarhul ecumenic Atenagora propunea unele schimbări în costumul preoților și posibilitatea căsătoririi acestora după hirotonie (care nu constituie impediment la căsătorie). Biserica Greciei a respins aceste propuneri, ele fiind în schimb primite favorabil de Patriarhia Ierusalimului și de cea a Antiohiei⁶⁵.

În ceea ce privește îmbrăcămintea clericilor, în Patriarhia Alexandriei s-a impus încă din 1969 costumul negru cū guler sau cravată în locul reverendei; s-a aprobat căsătorirea preoților după hirotonie, propunîndu-se chiar căsătorirea episcopilor.

Patriarhia Alexandriei își recrutează slujitorii în special din Biserica Greciei și din Arhiepiscopia Ciprului.

b) *Credincioșii*. — În timpul păstoririi patriarhului Meletie al II-lea, care întinde jurisdicția Patriarhiei de Alexandria asupra întregii Africi, viața religioasă în acest Patriarhat cunoaște o adevărată înflorire, astfel că după datele aflate la Patriarhia Alexandriei în 1939 numărul credincioșilor sporise la aproape 150.000⁶⁶. Situația patriarhului Meletie al II-lea nu era prea agreabilă, întrucît el trebuia să conducă acest număr de credincioși compus din două elemente ostile unul celuilalt: elementul grecesc și cel sirian. Multele sale reforme au întîlnit o vie opoziție, dezlănțuind minia credincioșilor de naționalitate grecească ce se simțeau lezați față de sirieni⁶⁷.

Divergențele dintre cele două grupuri s-au agravat cu ocazia propunerii regulamentului pentru alegerea de patriarh din 1933, propunere ce s-a lovit de opoziția tuturor, chiar și de aceea a guvernului egiptean⁶⁸. Pentru a liniști pe sirieni, patriarhul Meletie numește în decembrie 1931 un vicar patriarhal la Cairo, de naționalitate siriană, care era deja din 1928 mitropolit de Axum⁶⁹. După stabilirea regulamentului pentru alegerea de patriarh, care definea doleanțele credincioșilor sirieni, lucrurile s-au liniștit, astfel că Patriarhul Nicolae al V-lea putea caracteriza primul său an de patriarhat drept un an de muncă pașnică și liniștită în care se făcea simțită restaurarea crescîndă a situației materiale⁷⁰.

Patriarhul Hristofor al II-lea a reușit în mare măsură să împace pentru un timp pe credincioșii greci cu cei sirieni, dar el a intrat în conflict cu credincioșii greci, originari din regiunile elene, ale căror revendicări i se păreau neîndreptățite. Aceștia doreau ca bisericile și diferitele lor fundații să fie sustrate de sub autoritatea Patriarhiei, pentru că ele sînt bunuri naționale și depind de consulatele lor⁷¹. Pe de altă

63. Gheorghe Cronț, *Alexandria*, p. 652.

64. În legătură cu reforma cu privire la clerul ortodox propusă de Patriarhul ecumenic Atenagora, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 3—4, p. 337.

65. *Ibidem*.

66. Diac. Asistent, I. Pulpea-Râmureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 76. Vezi statistica credincioșilor în *πάνταίνας*, XXVII (1935), nr. 1, p. 8—9.

67. J. Lecombe, *La récente évolution des Eglises Orthodoxes (1914—1934)*, în «Echos d'Orient», XII (1935), nr. 177, p. 82.

68. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 165. Vezi pentru aceasta și *Patriarcat d'Alexandrie*, *Chronique des Eglises orientales*, în «Echos d'Orient»; XI (1934), nr. 173, p. 95—97 și *Patriarcat grec d'Alexandrie*, aceeași revistă nr. 176, p. 479—481.

69. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 165.

70. *Patriarcat d'Alexandrie*, *Chronique religieuse*, în «Irénikon», t. XIV (1937), nr. 3, p. 275—276.

71. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 166.

parte, patriarhul Hristofor a intrat în conflict cu Sfintul Sinod pe care a încetat să-l mai reunească, începînd din 1949, pe motiv că unii ierarhi nu sînt competenți a face parte din acesta. De altfel, el era aprobat de guvernul egiptean, care, printr-o decizie din 26 iunie 1954, declara că patriarhul este singurul conducător al Bisericii, Sfintul Sinod nefiind decît un consiliu consultativ ⁷².

Aceste neînțelegeri, la care s-au adăugat grelele încercări prin care trecea Egiptul pînă în 1958, au dus la agravarea situației interne a Patriarhiei de Alexandria. Din cauza agravării situației financiare, a încetat activitatea școlilor și a marelui spital Kotikion ⁷³. În cele din urmă s-a ajuns însă la înțelegerea cu comunitatea, iar patriarhul Hristofor, bătrîn și bolnav, a consimțit să încredințeze rezolvarea chestiunilor bisericești ierarhiei, din însărcinarea căruia gira mitropolitul Partenie de Pelusia ⁷⁴.

După 1958, din cauza deselor emigrații în Grecia, numărul ortodocșilor greci din Egipt ajunge în 1964 la cca 35.000 ⁷⁵. În toată Africa, după raportul consulilor greci locali, se găseau în 1963 un total de 80.425 de greci ⁷⁶.

În 1965 comunitatea greacă din Alexandria, care nu număra mai mult de 9 000 de suflete, a trebuit să-și vîndă bunurile pentru suma de 200.000 lire egiptene, spre a-și putea plăti datoriile și a-și întreține școlile ⁷⁷, căci ajutoarele primite din partea Bisericilor Ortodoxe surori erau cu totul insuficiente pentru curmarea acestei situații dificile ⁷⁸.

În 1963 tribunalele bisericești nu mai funcționau, teologii clerici și laici se întorceau în Grecia, cele 7 biserici din Alexandria erau deservite pe rînd din lipsă de preoți ⁷⁹, ceea ce făcea ca nici măcar la centru să nu poată fi asigurată asistența religioasă. În acest timp apărea îndreptățită îngrijorarea că, dacă va continua să decadă în acest ritm, Patriarhia de Alexandria și-ar pierde cadrele, capitalurile care asigurau încă școlile și spitalele, dispensarele și operele sociale, prin aceasta pierzîndu-și și rațiunea de a mai exista, punîndu-se problema mutării acestui scaun patriarhal în Africa Centrală ⁸⁰.

În această situație se adaugă în deceniul al șaptelea reactualizarea conflictului dintre credincioșii greci și cei sirieni, conflict ce se evidențiază mai ales cu ocazia alegerilor de patriarh după demisia patriarhului Hristofor al II-lea. Deși situația socială a sirienilor din Egipt se schimbese mult între timp și deși ei nu mai aveau influență și bogăția dinainte reprezentau totuși un element ce nu putea fi desconsiderat ⁸¹. La alegerile de patriarh din 1966—1967 au ridicat o serie de pretenții, cum ar fi: «alegerea unui al doilea mitropolit arab; majorarea numărului reprezentanților lor în colegiul de alegere de la 20 la 40; participarea la administrarea bunurilor Patriarhiei, deci la controlul economic» ⁸². Pretențiile lor au fost însă blocate de moartea mitropolitului

72. *Ibidem*.

73. Prof. Teodor M. Popescu, *Patriarhia Alexandriei*, în «Mitropolia Olteniei», VII (1956), nr. 6—7, p. 394. 74. *Ibidem*.

75. G. A. Maloney, *Patriarchate of Alexandria*, în «New Catholic Encyclopedia», vol. I, Washington, 1967, p. 304.

76. *Afrique*. Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XXXVII (1964), nr. 1, p. 93.

77. *Alexandrie*, Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XXXVIII (1965), nr. 4, p. 504—505.

78. *Patriarhia Alexandriei*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 132.

79. *Egypte*. Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XXXVI (1963), nr. 4, p. 536.

80. *Egypte*. Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XXXV (1962), nr. 1, p. 87.

81. *Patriarcat grec orthodoxe d'Alexandrie*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», t. XVII (1967), fasc. 1, p. 91. 82. *Ibidem*.

Nicolae al Axumului la 19 octombrie 1966, singurul episcop arab al Patriarhiei și candidatul minorității ortodoxe arabe la scaunul patriarhal⁸³.

Prin alegerea lui Nicolae al VI-lea, Patriarhia de Alexandria iese din impas și intră într-o epocă de renaștere sub toate aspectele. După ce dă noi cadre Patriarhatului său, Patriarhul Nicolae al VI-lea dezvoltă o colaborare armonioasă între centrul patriarhal și comunitățile grecești din Egipt, pe care le vizitează și le organizează, astfel că mulți vorbesc de o singură comunitate pentru tot Egiptul care este în dependență de Patriarhat⁸⁴.

În scrisoarea adresată Papei Paul al VI-lea cu ocazia sărbătoririi Crăciunului din 1968, Patriarhul Nicolae al VI-lea descrie perioada precedentă alegerii sale și începutul propriei păstoriri, în termenii următori: «Biserica noastră a Alexandriei, de un renume foarte vechi, ieșită în timpul din urmă din rușine și deznădejde, după ce a trecut prin timpuri întunecate, astăzi cu ajutorul harului lui Dumnezeu prinde vigoare prin organizarea sa în întindere și în profunzime. Boala îndelungată a predecesorului nostru, papa și patriarhul Hristofor, trecut în rîndul dreptilor, și lunga văduvie care a urmat pentru acest scaun apostolic și patriarhal, au lovit greu Biserica Sfântului Marcu. Dar acum prin fericita numire de noi episcopi, noi ne pregătim să participăm din plin la viața bisericească spirituală în lume și credem ferm că Dumnezeu întrupat ne va da forță să realizăm dorințele noastre»⁸⁵.

Patriarhia de Alexandria în lumea creștină africană

a) *Relațiile Patriarhiei de Alexandria cu celelalte confesiuni din Egipt.* — Relațiile pe care Patriarhia de Alexandria le are cu celelalte denominațiuni creștine din Egipt nu se reduc numai la simple vizite protocolare⁸⁶, ci ele se reflectă și printr-o apropiere în muncă și rugăciune a diferitelor Biserici creștine, în special din Alexandria. Este vorba de Consiliul Bisericilor din Alexandria și Cairo, care în preajma Crăciunului din 1947 au hotărît să sărbătorească laolaltă, prin conferințe și manifestări duhovnicești, aniversarea a 1600 de ani de la moartea Sfântului Pahomie cel Mare († 348), care urma să aibă loc în cursul anului 1948⁸⁷. În duminica din 18 aprilie 1948 s-au încheiat lucrările care timp de cinci luni au întrunit pe creștinii de toate confesiunile din Alexandria și Cairo. Această încheiere solemnă a comemorării Sfântului Pahomie, la care a participat și patriarhul Hristofor al II-lea a fost pe drept cuvânt numită «armistițiu pahomian», întrucît întrunea pentru prima dată în istorie pe cei patru patriarhi din Alexandria, între nunțiul apostolic, arhiepiscopii și episcopii, clerul și creștinătatea egipteană⁸⁸.

La 18 aprilie 1958, la a 10-a aniversare a acestui «armistițiu pahomian», la Biblioteca patriarhală de Alexandria s-a reunit un grup de 15 conducători religioși de toate confesiunile, care au hotărît să facă un schimb de păreri și să examineze împreună chestiunile de ordin pastoral. Un comitet compus din 4 membri a fost însărcinat să

83. *Ibidem*, fasc. II, III, IV, p. 333.

84. *Constitution de la réorganisation du patriarcat*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. II, III, p. 253.

85. *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. I, p. 80.

86. *Vezi Πατριάρχης*, XXVIII (1936), nr. 8, din 27 februarie, p. 128 și *Cronique* în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. I, p. 80.

87. *Patriarhia Alexandriei*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 3—4, p. 267.

88. *Conseil des Eglises d'Alexandrie*, în «Proche Orient Chrétien», t. XXI (1971), fasc. I, p. 48.

anunțe «tuturor conducătorilor bisericești»⁸⁹ înființarea acestui Consiliu al Bisericilor din Alexandria. Prima întrunire generală a acestui consiliu a avut loc la 12 februarie 1959, fiind prima inițiativă de acest gen în Egipt, ba chiar în Orient⁹⁰. Adunările generale s-au ținut anual, reunind uneori pînă la 1.500 persoane. În 1969, numeroși membri au cerut reorganizarea internă a grupului, întrucît pînă la această dată acestea au fost reuniuni interconfesionale, de prietenie, în care s-au dezvoltat cunoașterea și stima reciprocă.

Potrivit regulamentului interior, votat la 16 octombrie 1970, Comitetul «Consiliului Bisericilor din Alexandria» este compus din 20 membri, din care 3 sînt pentru Patriarhia greacă ortodoxă. El are în frunte un președinte cu mandat pentru un an și se reunește lunar, în afară de lunile de vară. Anual (în octombrie) ține o adunare generală, care reunește pe toți conducătorii bisericești ai comunităților din Alexandria, ca și pe membrii acestei comunități⁹¹.

În urma creării acestui Consiliu s-a format unul asemănător la Cairo, care a fost deja recunoscut de Consiliul Ecumenic al Bisericilor. La 15 noiembrie 1970 a fost ales ca președinte al Consiliului Bisericilor din Alexandria P. S. Zaven Chincimian, episcop al Bisericii armene apostolice din R.A.E.⁹², iar la începutul anului 1971, în al 14-lea an de activitate a sa, acest Consiliu a cerut Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Secretariatului pentru unitatea creștinilor de la Vatican să îl recunoască și să îl țină la curent cu tot ceea ce implică ecumenismul⁹³.

Pe lângă activitatea Patriarhiei Ecumenice în cadrul săptămîinii de rugăciune pentru unitatea Bisericilor, ținută anual între 18—25 ianuarie, mai amintim participarea acestei Patriarhii în cadrul comitetului ecumenic numit «Ecumenical Advisory Council Church Service in the U.A.R. (E.A.C.C.S.)», înființat la Cairo în 1962. Participarea la acest comitet apare ca una din cele mai reușite acțiuni ecumenice întreprinse de Biserica din Orientul Apropiat. Scopul său este ca înainte de toate să dea o mărturie despre unitatea creștină și, respectînd autonomia fiecărei Biserici, să faciliteze raporturile dintre ele, raportul lor cu creștinii din alte țări și cu statul egiptean⁹⁴. Comitetul este format din 25 de membri, din care 2 greci ortodocși din Patriarhia Alexandriei, are în frunte un președinte, care din 1967 este episcopul copt Amba Samuel și ține reuniuni lunare de fiecare dată într-un patriarhat, episcopat, sau prezbiterat diferit⁹⁵. Activitatea sa atinge domenii variate, în funcție de necesități: burse pentru studenți, organizarea activității tineretului, ajutorarea persoanelor străine sau a refugiaților, organizarea diferitelor activități publice și sociale⁹⁶.

b) *Opera misionară a Patriarhiei de Alexandria în Africa.* — Încă din timpul patriarhului Meletie al II-lea, Patriarhia de Alexandria și-a întins jurisdicția sa asupra întregii Africi⁹⁷, dar pînă în ultimii ani opera ei misionară pe acest continent este minimă, ea fiind cuprinsă de multe greutate materiale și avînd un număr de credincioși din ce în ce mai redus⁹⁸. În general ea și-a circumscris eforturile la asigurarea asistenței religioase a credincioșilor săi din Egipt și a coloniștilor eleni din celelalte teritorii africane.

89. *Ibidem*, p. 49. 90. *Ibidem*. 91. *Ibidem*, p. 50.

92. *Noul președinte al Consiliului Bisericilor din Alexandria*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 3—4, p. 274.

93. *Conseil des Eglises d'Alexandrie*, art. cit., p. 51.

94. *Activités du E.A.C.C.S. en R.A.U.*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», XXI, (1971), fasc. I, p. 52. 95. *Ibidem*, p. 53. 96. *Ibidem*.

97. Vezi Pr. Prof. Liviu Stan, *Ortodoxia și diaspora*, în «Ortodoxia» XV (1963), nr. 1, p. 32.

98. Episcop Dr. Antim Nica Tîrговиșteanul, art. cit., p. 3.

Prin deceniul al III-lea al secolului nostru se face simțită mișcarea spre Ortodoxie a unor populații din Africa de Est, care se dezvoltă un timp sub patronajul Patriarhiei din Alexandria⁹⁹, apoi constituindu-se ca Biserică, se declară autonomă în anul 1966¹⁰⁰. Astfel, în martie 1969, când noul mitropolit de Irinupoleos, I.P.S. Nicodim, pleacă în Kampala să-și ia în primire scaunul, intervin unele neînțelegeri, care sînt înlăturate pînă la urmă¹⁰¹.

În comunicatul publicat cu ocazia vizitei la Constantinopol a Patriarhului Nicolae al VI-lea din 5—10 februarie 1969, s-a hotărît să nu se încalce drepturile canonice în ceea ce privește jurisdicția Patriarhiei de Alexandria asupra Africii¹⁰², astfel că Patriarhul Nicolae al VI-lea, care mai înainte fusese mitropolit de Irinupoleos, cunoscînd situația Ortodoxiei din Africa de Est, a trecut la rezolvarea acestor neajunsuri. În cursul anului 1965 el face o vizită canonică în această eparhie, în urma căreia declară că în Kenya, Uganda și Tanganica există peste 60.000 de credincioși ortodocși cu preoți africani, cu care a intrat în contact, constatînd că «există dificultăți naturale, dar că trebuie stăruit pentru depășirea lor. De aceea am trimis acolo episcopi vrednici și de reală valoare. Avem însă nevoie de preoți vrednici și instruiți, pe care îi solicităm Arhiepiscopiei Atenei»¹⁰³. În aceste regiuni este în construcție un seminar teologic pentru pregătirea clerului, cu contribuția Arhiepiscopiei de Cipru. Patriarhul Nicolae al VI-lea face vizite canonice¹⁰⁴ în eparhiile africane, ia legătura cu comunitățile ortodoxe din aceste eparhii, se îngrijește de organizarea lor și de recrutarea de clerici pentru aceste comunități.

Patriarhia de Alexandria și Bisericile Ortodoxe surori

a) *Relații cu celelalte Biserici Ortodoxe.* — Patriarhia de Alexandria întreține legături cu Bisericile Ortodoxe surori prin schimburi de scrisori irenice, prin vizite cu diferite ocazii și prin împreună-lucrarea în cadrul întrunirilor interortodoxe. Patriarhul Meletie al II-lea, care după cum am văzut a fost pe rînd patriarh ecumenic și arhiepiscop al Atenei, a angajat Patriarhia Alexandriei în problematica ortodoxă a secolului nostru.

Astfel, între 2—4 februarie 1945, patriarhul Hristofor al II-lea al Alexandriei participă la alegerea și înscăunarea patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia¹⁰⁵, iar între 17—25 iulie 1955 el vizitează iarăși Patriarhia Rusă, cu ocazia sărbătoririi hramului Sfintului Serghie de Radonej, aniversare la care a participat și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române¹⁰⁶.

Imediat după alegerea și înscăunarea sa ca Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea intensifică relațiile Bisericii sale cu Bisericile Ortodoxe surori. În acest sens, vizitează între 5—10 februarie 1969 Patriarhia Ecumenică, vizită despre care am vorbit mai sus. La 10 februarie același an, Patriarhul Nicolae al VI-lea face o vizită Patriarhului Teodosie al Antiohiei la Beirut, unde acesta

99. *Ibidem*, p. 6—7. 100. *Ibidem*, p. 12.

101. *Les éparchies africaines*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. II—III, p. 256.

102. *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», XIX, (1969), fasc. I, p. 81.

103. *Declarațiile Sanctității Sale Patriarhul Nicolae al VI-lea al Alexandriei și al întregii Africi*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 1—2, p. 57. Vezi și *L'éparchie de Dar es Salaam*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. I, p. 81—82.

104. B. Spuler, *art. cit.*, în «Internationale Kirchliche Zeitschrift LX (1970), Heft 1, p. 16 ; *Ibidem*, LXI (1971), Heft 1, p. 25 ; *Ibidem*, LXI (1971), Heft 3, p. 142.

105. Diac. Asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 78. 106. *Ibidem*, p. 80.

și avea reședința¹⁰⁷, iar între 2—9 mai același an face o vizită la Atena, după care au urmat și altele.

La 9 mai 1956, Patriarhul Alexandriei participă la Sofia la sărbătorirea mileniului sfinților Chiril și Metodie¹⁰⁸, (vizitează apoi Patriarhia Sîrbă), iar între 8—25 iulie același an vizitează Patriarhia Moscovei, cu ocazia aceleiași sărbători a Sfințului Sergheie¹⁰⁹. La aceste două serbări delegația Patriarhiei din Alexandria s-a întâlnit și cu delegația Bisericii Ortodoxe Române în fruntea căreia se afla Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Tot pe această linie mai amintim că între 8—14 mai 1971 Patriarhul Nicolae al VI-lea face o vizită în Etiopia, pentru a participa la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Theophilos¹¹⁰, iar între 29 mai și 4 iunie, participă la alegerea și înscăunarea noului Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Pimen, festivități la care, de asemenea, a luat parte și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian¹¹¹.

La rîndul lor, Bisericile Ortodoxe surori au întreținut legături cu Patriarhia de Alexandria și trebuie să menționăm aici îndeosebi ajutorul material pe care acestea l-au acordat Bisericii din Alexandria¹¹². Amintim aici vizita pe care Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia o face în noiembrie 1960 Patriarhiei de Alexandria¹¹³.

Privitor la Conferințele panortodoxe, se cuvine să subliniem participarea Patriarhului de Alexandria prin reprezentanții săi. Am văzut mai sus că patriarhul Meletie al II-lea al Alexandriei a prezidat Conferința interortodoxă de la Constantinopol din anul 1923. La conferința interortodoxă de la Vatoped, din 8—24 iunie 1930, Patriarhia de Alexandria a fost reprezentată de mitropolitul Hristofor de Leontopolis, viitorul patriarh¹¹⁴. La cele patru Conferințe panortodoxe delegații Patriarhiei de Alexandria au fost: Rodos I, 1961: Mitropolitul Partenie al Pelusiei, profesorii Vellos și Trembelas¹¹⁵; Rodos II, 26—29 septembrie 1963: Mitropolitul Partenie al Pelusiei; Rodos III, noiembrie 1964: Mitropolitul Constantin al Cartaginei, Prof. Gherasim Konidaris și Prof. Dimitrie Moraitis¹¹⁶; Chambésy-Geneva, 8—16 iunie 1968: Mitropolitul Sinesie al Nubiei și Ptolemaidei, Mitropolitul Ciprian al Africii Centrale, Mitropolitul Eustatie al Accrei¹¹⁷. La lucrările Comisiei pregătitoare a Sfințului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe, ținută la Chambésy-Geneva între 16—20 iulie 1971, au participat ca dele-

107. *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. II, III, p. 252.

108. *Ibidem*, p. 253.

109. *Voyage de Sa Béatitude à Moscou*, *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. IV, p. 374.

110. *Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Grecia și Etiopia*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 5—6, p. 456—484.

111. *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a participat la alegerea și intronizarea noului Patriarh al Moscovei și a toată Rusia*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXIX (1971), nr. 5—6, p. 485—497.

112. *Îmbunătățirea stării financiare a Patriarhiei*, cronică în «Mitropolia Olteniei» X (1958), nr. 1—2, p. 93.

113. *Vizita Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, la Patriarhiile Apostolice din Răsărit, la Patriarhia Ecumenică și la Atena*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1961), nr. 5—6, p. 504—517.

114. J. Lecombe, *Le Conférence interorthodoxe du mont Athos*, în «Échos d'Orient», VII (1930), nr. 160, p. 18.

115. Prof. N. Chițescu, *Note și impresii de la Conferința panortodoxă de la Rodos*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1961), nr. 9—10, p. 854—889.

116. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *A treia Conferință panortodoxă de la Rodos*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 1005—1018.

117. Pr. Prof. Liviu Stan, *A patra Conferință panortodoxă*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 870—881.

gați ai Patriarhiei de Alexandria I.P.S. Mitropolit Metodie al Alexandriei și Prof. G. Konidaris ¹¹⁸.

b) *Relațiile Patriarhiei de Alexandria cu Biserica Ortodoxă Română.* — Relațiile Scaunului apostolic al Sfântului Marcu cu Biserica Ortodoxă Română reprezintă un capitol special din istoria Patriarhiei de Alexandria. Dacă în secolele precedente cele două Biserici erau în relații mai ales din considerente de ordin material, în secolul nostru aceste relații s-au reluat de pe cu totul alte poziții. În afară de schimbul de scrisori și telegrame irenice dintre cele două Biserici, ca și de contactele dintre delegații lor cu ocazia diferitelor vizite, despre care am vorbit mai sus, mai amintim aici relațiile directe dintre Patriarhia de Alexandria și Patriarhia Română.

La 28 mai 1927, Patriarhul Miron Cristea, care făcea o călătorie la Locurile Sfinte, a vizitat Patriarhia de Alexandria, fiind primit de patriarhul Meletie al II-lea ¹¹⁹. Aniversarea mileniului Bibliotecii patriarhale din Alexandria a fost sărbătorită și în Patriarhia Română, la cele două Institute teologice de grad universitar, la 27 noiembrie 1952. La Institutul teologic din București, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a conferențiat Prof. Teodor M. Popescu, iar la Institutul din Sibiu, Pr. Prof. Milan Șesan, ambii conferențieri subliniind importanța evenimentului ¹²⁰.

Între 30 mai — 10 iunie 1958, patriarhul Hristofor al II-lea, în vîrstă de 84 de ani, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Române, fiind prima vizită după o întrerupere de sute de ani a unui patriarh din Alexandria ¹²¹.

În ianuarie 1959, în drum spre India, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o escală la Cairo, unde a fost întâmpinat, din dispoziția Patriarhului Nicolae al VI-lea, de P. S. Episcop Dionisie al Iliupolei, epitropul patriarhal de la Cairo ¹²².

Relațiile Patriarhiei de Alexandria cu Biserica Ortodoxă Română s-au lărgit în ultima vreme prin vizita pe care Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea a făcut-o între 19—29 octombrie 1971 Patriarhiei Române, însoțit de I.P.S. Mitropolit Metodie de Axum și de P.S. Episcop Timotei de Eleusis. La începutul vizitei sale, Patriarhul Nicolae al VI-lea a spus printre altele: «Bucuria mea este nespusă să mă găsesc acum în mijlocul credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române. Am auzit multe despre Biserica Ortodoxă Română, despre progresul ei spiritual și am venit să văd cu ochii proprii lucrurile minunate care se petrec aici. Mulțumesc că m-a învrednicit Dumnezeu să vizitez și Biserica Ortodoxă Română, să particip la slujbele ce se vor săvîrși aici și să mă rog pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre, pentru clerul și poporul român, pentru că vreau să cunosc în toată amplexarea felul activității pe care o desfășurați aici. Vă încredințăm că tot lucru bun pe care-l vom găsi aici îl vom lua cu noi» ¹²³.

Au fost vizitate multe așezăminte de cultură teologică și viață duhovnicească ale Patriarhiei Române, s-au purtat discuții privitoare la diferitele probleme care preo-

118. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, *Lucrările Comisiei pregătitoare a Sfințului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1971), nr. 7—8, p. 783—787.

119. Diac. Asistent I. Lupșa-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria*, art. cit., p. 77.

120. *Ibidem*, p. 79.

121. *Vizita în țara noastră a Prea Fericitului Patriarh Hristofor al Alexandriei*, cronică, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 7—8, p. 632.

122. *Patriarhia Alexandriei*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 285.

123. *Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea sa Nicolae al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 9—10, p. 923.

cupă creștinătatea actuală, ajungându-se la o mai adâncă cunoaștere reciprocă și la o mai intimă apropiere în duhul de viață nouă care străbate Biserica Ortodoxă Română. Patriarhul Nicolae al VI-lea a ținut să sublinieze meritele ținutătorului ei, decorînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu medalia «Crucea Sfîntul Apostol și Evanghelist Marcu», clasa I, medalie instituită de Meletie Pigas.

Între 13—23 noiembrie 1971, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o vizită Patriarhiei de Alexandria.

Relațiile Patriarhiei de Alexandria cu celelalte Biserici creștine și cu Mișcarea ecumenică

Aceste relații se desfășoară pe două planuri. În primul rînd pe planul contactelor din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, relații de care nu este cazul să ne ocupăm aici, și în al doilea rînd pe planul relațiilor directe pe care această Patriarhie le are cu diferitele Biserici creștine. Între acestea se evidențiază relațiile cu Biserica Romano-Catolică și cu Biserica Anglicană.

În 1925, patriarhul Fotie participă la aniversarea primului Sinod Ecumenic de la Niceea (325), făcută la Londra în cadrul unei mărețe festivități, iar între 19—30 august același an, patriarhul Fotie ia parte la Conferința grupei creștinismului practic «Viață și acțiune» (Life and Work) organizată la Stockholm de episcopul Nathan Söderblom¹²⁴, în urma căreia Patriarhia de Alexandria poate fi socotită membră a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Între 4 și 18 iulie 1930 patriarhul Meletie al II-lea a participat la cea de-a șaptea Conferință de la Lambeth, unde a prezidat delegația ortodoxă în discuțiile cu anglicanii¹²⁵. Cu prilejul sărbătoririi Nașterii Domnului din anul 1930, patriarhul Alexandriei, Meletie al II-lea, anunța primatului Bisericii anglicane recunoașterea validității hirotoniilor anglicane de către Sfîntul Sinod al Patriarhiei de Alexandria¹²⁶. În mai 1970 Patriarhul Nicolae al VI-lea face o vizită Bisericii anglicane, la invitația Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, cu care ocazie se reafirmă hotărîrea Patriarhiei de Alexandria privind recunoașterea validității hirotoniilor anglicane¹²⁷.

Cu privire la relațiile cu Biserica Romano-Catolică este de reținut faptul că Patriarhia de Alexandria este prima Biserică Ortodoxă care a numit observatori pe lângă Conciliul al II-lea de la Vatican¹²⁸. Relațiile între aceste două Biserici se mențin și prin schimbul de scrisori irenice, prin contacte ale Patriarhiei de Alexandria cu Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creștină. Aceste relații se largesc, Patriarhul Nicolae al VI-lea intenționînd a face o vizită Papei Paul al VI-lea¹²⁹.

Activitatea Patriarhiei de Alexandria în Mișcarea ecumenică are ca început anul 1925, cum am văzut mai sus, și se remarcă prin participarea lui Hristofor Danielidis, viitor patriarh, la Conferința «Credință și Organizare» (Faith and Order), ținută între

124. Πάτρις, XVII (1925), nr. 34, din 22 aug., p. 591.

125. Pr. Asistent I. Rămureanu, *Tratative directe de unire dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană de la 1920 pînă astăzi*, în «Ortodoxia», X (1958), p. 226.

126. *Ibidem*, p. 230.

127. *Vizita Sanctității Sale Nicolae al VI-lea, Patriarhul Alexandriei și al întregii Africi, în Marea Britanie și Scoția*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 5—6, p. 704.

128. *Numirea unor observatori pe lângă sesiunile Conciliului al II-lea de la Vatican*, cronică în «Mitropolia Olteniei», XVII (1956), nr. 1—2, p. 100.

129. *Contacte cu Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creștină*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 3, 4, p. 274.

3 și 21 august 1927 la Lausanne¹³⁰. După 1948, Patriarhia Alexandriei devine membră activă în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, fiindu-i repartizat un loc între cei 90 și mai apoi 100 de membri ai Comitetului Central.

Poziția actuală a Patriarhiei Ecumenice a fost definită de Patriarhul Nicolae al VI-lea într-o cuvîntare ținută la Institutul teologic din București, cu ocazia vizitei sale în Biserica Ortodoxă Română. Considerînd că în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor mărturia Ortodoxiei este îngreunată de prezența mulțimii ramurilor protestante, Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea sugerează înființarea unui Consiliu, al Bisericilor al cărui nucleu să-l constituie Ortodoxia, dîndu-se o atenție de prim ordin conlucrării Bisericilor Ortodoxe, «pe baza unității lor teologice și bisericești și numai după aceasta dezvoltării conlucrării creștine, care nu trebuie să fie îndrumată către direcții inegale, ci numai pe cercuri concentrice și paralele în jurul Bisericii Ortodoxe»¹³¹.

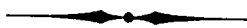
*

Urmărind dezvoltarea Patriarhiei de Alexandria în liniile ei generale în decursul ultimilor cincizeci de ani, am putut observa drumul ei ascendent, din care n-au lipsit însă poticnirile, spre starea de înflorire de sub actualul ei întîistătător, Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea. Înțelegînd rostul ei misionar, Patriarhia de Alexandria desfășoară o vie activitate pe acest tărîm.

Păstrătoare a bogatului conținut de viață și învățătură ortodoxă, preocupată de mărturia Ortodoxiei în contextul creștinismului de azi, Biserica Ortodoxă Greacă a Alexandriei subliniază unitatea Ortodoxiei și promovează apropierea de celelalte Biserici creștine în perspectiva mult doritei uniri.

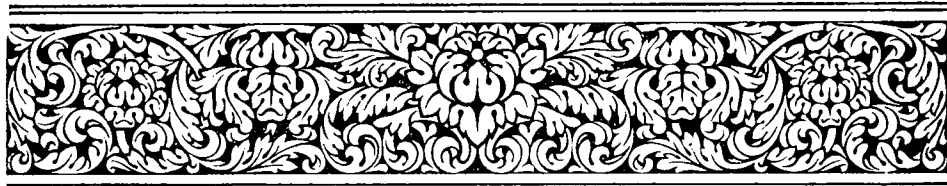
Reorganizată intern și angajată în marea acțiune a ecumenismului actual, vechea Patriarhie de Alexandria reprezintă o forță de necontestat a creștinismului patristic oriental, aducîndu-și contribuția sa de seamă la îndeplinirea operei lui Hristos în lumea de astăzi.

Doctorand VIOREL IONIȚA



¹³⁰. Diac. Asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria*, p. 78.

¹³¹. *Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea...*, p. 929.



• R E C E N Z I I :

Preotul Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1972, 384 p.

În revista «Glasul Bisericii» a Mitropoliei Ungrovlahiei și în revista bisericească centrală «Biserica Ortodoxă Română» au fost publicate, între anii 1953 și 1964, de către Preotul Petre Vintilescu, fost profesor de liturgică și pastorală la Facultatea de teologie și la Institutul teologic de grad universitar din București, articole independente privitoare la explicarea conținutului cărții de cult *Liturghierul*.

Avînd în vedere că aceste capitole disparate urmăreau un obiectiv unitar: «prezentarea istorică, exegetică și tipiconală a slujbelor bisericești de seara, de dimineața și a Sfintei Liturghii, servicii care alcătuiesc conținutul principal și major al cărții numită *Liturghier* și ținînd seama de ajutorul pe care l-ar aduce studenților și elevilor din școlile noastre teologice, precum și preoților, adunarea în aceeași carte a acestor capitole disparate, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a solicitat autorului strîngerea, organizarea și redactarea lor unitară în forma unui manual. Rodul acestor strădanii îl constituie cartea *Liturghierul explicat*, al cărei conținut, împărțit în patru părți: — «Cartea numită *Liturghier*»; — «Prima parte a *Liturghierului*»; — «Partea a doua a *Liturghierului*»; — «Anexe» îl prezentăm în continuare, pe scurt, evidențiînd unele părți de importanță deosebită.

*

Prima parte, intitulată *Cartea numită «Liturghier»* (p. 9—26), tratează pe larg despre:

1. «Denumirea și cuprinsul» *Liturghierului*, considerat «cartea de taină a preotului și a episcopului»;

2. «Problema unui formular al Liturghiei în primele veacuri creștine», demonstrînd că în epoca de la începutul istoriei Bisericii și încă multă vreme mai tîrziu, cînd viața creștină se concentra și se desfășura îndeosebi în legătură cu cultul, formularul oficiului liturgic era firesc să se găsească în codicele sau colecția de reguli după care se circumsa viața bisericească a comunității, adică așa-numitele «Reguli bisericești», cum sînt: *Canoanele atribuite lui Ipolit*; *Rînduiala Bisericii Egiptene*; *Testamentum Domini*; *Constituțiile apostolice*; *Constituțiile date prin Ipolit sau Epitome (la Constituțiile apostolice)*. Încît «existența unui formular cu oficiul Liturghiei înainte de veacul al IV-lea nu poate fi pusă la îndoială».

3. «Formatul și structura *Liturghierului* în manuscrise, ediții și traduceri», în care se face o aprofundată prezentare și analiză a izvoarelor pe care se întemeiază întregul studiu.

A doua parte, intitulată *Prima parte a Liturghierului. Serviciile de seara și de dimineața premergătoare Liturghiei* (p. 27—76) se ocupă pe larg de rugăciunile de seara și de dimineața care sînt, în general, deprinderi religioase universale sugerate de «poezia naturii din aceste momente ale zilei și de sentimentele pe care le deșteaptă în suflete».

În *primul paragraf*: «Considerații generale» autorul demonstrează de ce din cele șapte «Laude», care intră în componența ciclului bisericesc de o zi, numai Vecernia, Miezonoptica și Utenia au găsit primire în aceeași carte cu Liturghia. Avînd o structură modelată după un plan analog cu cel al Liturghiei catehumenilor, aceste trei «Laude» sînt așezate în *Liturghier* înaintea Liturghiei (adică în prima parte a Liturghierului) datorită ordinii de succesiune a oficiilor în cursul unei zile bisericești sau liturgice.

În raport cu Liturghia, Vecernia, Miezonoptica și Utenia sînt oficii *premergătoare iar nu pregătitoare* ale acțiunii în ea însăși, cum este Proscomidia, și de aceea oficierea Liturghiei nu este neapărat condiționată de «Laudele» premergătoare.

În *paragraful al doilea*: «Oficiul Vecerniei sau slujba de seară» este explicată componența slujbei Vecerniei în conținutul și forma ei, stăruindu-se asupra simbolismului acțiunilor îndeplinite de slujitori în timpul săvîrșirii ei.

Materialul este subdivizat în: «Ceasul al nouălea»; «Vecernia propriu-zisă» (— Vremea oficiului; — Planul general și ideea de inspirație; — Deschiderea oficiului și rugăciunile de început; — Tămiierea sau căderea la începutul immologiei; — Vhodul Vecerniei, rînduiala și simbolismul lui; — Prochimenul — Ecteniile și rugăciunile după prochimen; — Partea finală a oficiului Vecerniei).

În *paragraful al treilea*: «Litia», este explicat conținutul și simbolismul slujbei Litiei și legătura ei cu Lauda Vecerniei.

În *paragraful al patrulea*: «Oficiul Miezonopticii» este explicată instituirea unui serviciu divin la mijlocul nopții, ca o inspirație venită atît prin sugestii biblice cît și din motive istorice, precum și raportul acestei laude cu Vecernia și cu Utenia.

În *paragraful al cincilea*: «Oficiul Uteniei» este explicat pe scurt conținutul și rînduiala acestei laude, care în stadiul ei actual cuprinde trei părți, distincte. Autorul nu stăruie asupra simbolismului acestei laude, întrucît caracteristica Uteniei din diferitele ocazii și anumite aspecte ale semnificației ei fundamentale sînd în legătură cu immologia vor face obiectul unui alt studiu, intitulat *Serviciul stranei explicat*.

Materialul referitor la explicarea oficiului Uteniei este grupat astfel: — Vremea oficiului; — Vechea schemă a oficiului și motivele ei de inspirație; — Principiile generale ale planului actual al oficiului; — Proimion; — Cele 12 rugăciuni și serviciul imediat următor; — Prochimenul și Evanghelia învierii; — Partea ultimă a oficiului Uteniei.

A *treia parte* a lucrării, intitulată: *Partea a doua a Liturghierului: Liturghia* (77—344) constituie conținutul fundamental al lucrării și cuprinde cinci mari capitole.

Căpitolul întâi, intitulat: *Pregătirea sfinților slujitori pentru oficiul Liturghiei* (p. 79—113), analizează îndeaproape pregătirea personală, sufletească și trupească, a slujitorilor, în paragrafele: 1. «Pregătirea lăuntrică sau spirituală» (— scurte lămuriri preliminare; — asceză și pravile; — ritualul închinării pentru intrarea în slujbă); 2. «Pregătirea exterioară: ținuta, îmbrăcămintea sacră și spălarea» (— înfățișarea exterioară cuviincioasă; — problema unui costum sacerdotal înainte de pacea Bisericii; — veșminte liturgice și ritualul îmbrăcării lor; — spălarea mîinilor).

Capitolul al doilea, intitulat: *Proscomidia* (p. 114—139), analizează îndeaproape pregătirea ofrandelor sau a darurilor de pîine și vin aduse de credincioși, daruri care se vor transforma în Trupul și Sângele Domnului din jertfa euharistică, în paragrafele: 1. «Considerații generale» (— poziția Proscomidiei în rînduiala primară a serviciului Liturghiei; — materiile darurilor Proscomidiei); 2. «Ritualul pregătirii Sfîntului Agneț și a sfîntului potir în rîndul Liturghierului actual»; 3. «Proscomidirea miridelor pentru sfinți și credincioși» (— ritualul miridelor în raport cu cel al Sfîntului Agneț; — miridele pentru sfinți; — miridele pentru credincioși nedesăvîrșiți: pentru cei vii; — miridele pentru cei repauzați în stare de nedesăvîrșire); 4. «Numărul prosfoanelor pentru Proscomidie și întrebuintarea darurilor ce prisosesc»; 5. «Încheierea ritualului Proscomidiei» (— obiectele de la proscomidiar — sfintele vase și acoperăminte; — ritualul încheierii Proscomidiei).

După ce am înfățișat pe scurt cuprinsul capitolelor întâi și al doilea din partea a treia a *Liturghierului explicat*, ne vom opri însă pe larg asupra capitolului următor care constituie esența întregului studiu.

Capitolul al treilea, intitulat : *Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și textul ei* (p. 140—292), analizează în amănunt toate acțiunile săvârșite în slujba Sfintei Liturghii, interpretând textul rugăciunilor rostite de liturghisitorii și al răspunsurilor credincioșilor, și de asemenea urmărind simbolismul întregii slujbe liturgice.

În *primul paragraf* : «Caracterul oficiului», oprindu-se îndeaproape asupra «Principiului comunitar și ierarhic al Liturghiei», autorul precizează că Liturghia este oficiul divin al Bisericii și trebuie privită drept «cultul nu atât al creștinului cât al creștinătății», pentru că Liturghia poartă în esența ei un caracter ecleziologic, fiind un cult colectiv, nu individual și individualist. Liturghia este cultul comunității, pentru că în ea se roagă toți, atât liturghisitorii, cât și credincioșii, care participă în spirit la rugăciunile liturghisitorilor și iau parte și la însăși aducerea Sfintei Jertfe.

Acest caracter de cult colectiv, specific Liturghiei, se manifestă prin forma pluralului (la persoana întâi) în care sînt redactate rugăciunile și prin forma dialogată între liturghisitor și credincioși în care se desfășoară slujba Liturghiei, iar din altă perspectivă Liturghia este rugăciunea atât a Bisericii întregi, cât și pentru membrii Bisericii din toate timpurile, «pentru toți ortodocșii creștini de pretutindeni», ca și «pentru toți cei mai dinainte adormiți părinți și frații noștri ortodocși care odihnesc aici și pretutindeni». Adică în Liturghie se află în rugăciune Biserica văzută și nevăzută.

Prin caracterul ei, Liturghia nu reprezintă atmosfera ori terenul cultului individualist, deoarece este rugăciunea oficială, publică și comunitară prin care creștinul se integrează în Biserica, Trupul tainic al lui Hristos, găsindu-se laolaltă cu celelalte membre — simplii credincioși și ierarhia slujitoare. Pentru aceasta însă credincioșii trebuie să nu fie numai simplii asistenți ori spectatori pasivi la slujbă, ci să urmărească cu atenție oficiul și acțiunea liturgică, trăind, împreună cu slujitorii, drama liturgică.

În legătură cu aceasta, autorul semnalează în chip just practica romano-catolică ce îngăduie credincioșilor să citească din anumite cărți alte rugăciuni în timpul slujbei Sfintei Liturghii, rupînd astfel unitatea liturghisitor-credincioși și dînd naștere, pe marginea cultului public colectiv-comunitar, unui cult particular și individualist.

Paragraful înfățișează apoi «Liturghia ca formă de cult extern potrivit cu natura omului și a Bisericii».

Din *paragraful al doilea* : «Condiții privitoare la săvîrșitorii, la locul și la vremea oficiului Liturghiei» (— ritualul pregătitor înainte de începerea oficiului ; — clericii îndreptățiți la săvîrșirea oficiului ; — locul pentru oficiul Liturghiei ; — zilele și orele pentru oficiul Liturghiei ; — o singură Liturghie într-o singură zi pe aceeași sfințită masă) semnalăm precizarea autorului că «binația», adică oficierea Liturghiei a doua oară într-o zi, la unul și același jertfelnic, reprezintă o practică specifică Bisericii Romano-Catolice, generalizată încă din prima parte a evului mediu. Regula admisă în Biserica Ortodoxă a Răsăritului, de a săvîrși într-unul și același locaș numai o Liturghie pe zi, se inspiră din ideea unicității Jertfei Mîntuitorului pe Golgota. În sprîjinul practicii ortodoxe, autorul aduce mărturiile patriarhului Fotie și ale lui Mitrofan Critopulos.

Pentru reprezentarea, simbolizarea și actualizarea mistică a Jertfei Mîntuitorului în istoria misterului mîntuirii, oficiul Liturghiei se desfășoară pe planul unei trilogii dramatice, adică trei părți distincte, care se succed și se înlanțuiesc într-o acțiune unitară, în jurul temei unice : mîntuirea lumii prin Jertfa Fiului lui Dumnezeu. Aceste părți sînt marcate prin *Procomidie* (de care s-a ocupat capitolul al doilea din această parte), *Liturghia catehumenilor* și *Liturghia credincioșilor*, care concentrează atenția credincioșilor asupra ceremoniei reprezentării mîntuirii.

Liturghia catehumenilor (p. 155—195) constituie primul mare despărțămînt din capitolul al treilea («Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și în textul ei»), în care autorul stăruie în comentarea amănunțită a textului rugăciunilor, a acțiunilor întreprinse de liturghisitorii și a dialogului cu credincioșii, urmărind în fiecare moment important să semnaleze simbolismul oficiului liturgic.

În *primul paragraf* : «Scurte considerații preliminare» se arată că această primă parte a Liturghiei, la care puteau asista și catehumenii, avea scopul să edifice comunitatea, să dezvolte credința și spiritualitatea creștină, prin instruirea în adevărurile evanghelice. Acestui caracter didactic predominant al Liturghiei catehumenilor răspund îndeosebi lecturile biblice.

Paragraful al doilea : «Oficiul din prima parte a Liturghiei catehumenilor» analizează îndeaproape : — formula de binecuvîntare ; — ectenia mare ; — antifoanele ; — simbolismul oficiului de la începutul Liturghiei.

În *paragraful al treilea* : «Vhodul mic» sau «Intrarea mică» și momentele următoare din «Liturghia catehumenilor» se comentează pe larg : — intrarea cu Evanghelia ; — Imnul Trisaghion (Sfinte Dumnezeule) ; — lecturile biblice.

În simbolismul Liturghiei, lecturile biblice reprezintă a doua perioadă din iconomia mîntuirii prin Hristos, în comparație cu cea simbolizată prin cele săvîrșite și rostite la Proscomidie. Antifoanele și Imnul Trisaghion (ca manifestare a prezenței și activității Mîntuitorului) constituie o introducere la lecturile biblice.

Oprindu-se asupra «lecturilor biblice în vechiul lor stadiu», autorul arată că o sistematizare a lor a intrat totuși de timpuriu în preocupările Sfinților Părinți, ajungîndu-se la realizarea unor norme, ceea ce a dus la «încadrarea lecturilor biblice în ceremonialul Liturghiei». Trecînd la infățișarea «Ceremonialului actual și la simbolismul lecturilor biblice», autorul precizează că acestea au fost introduse în Liturghie în scopul de a instrui pe credincioși în învățătura lui Hristos și asupra datoriei lor de creștini. Astfel cuvîntul Domnului din Sfînta Evanghelie este dat în Liturghie ca o lumină pentru mintea, sufletul și inima noastră.

În simbolismul Liturghiei, lecturile biblice din Noul Testament au semnificația uneia din formele mai depline ale arătării și manifestării Mîntuitorului în lume.

Tot în legătură cu aspectele pe care le pune problema lecturilor biblice, autorul analizează critic problema «locului predicii în Liturghia Bisericii primare», arătînd că atîta vreme cît a fost în vigoare disciplina catehumenatului, predica urma îndată după lecturile biblice, fiind considerată ca un corolar al acestora și avînd același scop : instruirea și edificarea religioasă-morală a tuturor asistenților — credincioși, penitenți și catehumeni. După ce s-a inaugurat însă obiceiul ca penitenții și catehumenii să rămînă și la Liturghia credincioșilor, locul predicii a fost mutat la sfîrșitul Liturghiei euharistice.

Autorul precizează apoi : «Trebuie să recunoaștem totuși că modificarea situației predicii în cult se explică într-o bună măsură prin însuși caracterul ei. Ca element al Liturghiei creștine predica nu-și este suficientă în chip ideal numai prin scopul didactic, misionar și apologetic pe care i-l pot dicta împrejurările. Prin natura și scopul ei predica creștină depășește funcțiunea comentariului din serviciul sinagogii. De la început ea a îmbrăcat un aspect liturgic...».

La sfîrșitul acestui paragraf sînt comentate «Rugăciunile după Evanghelie ; sfîrșitul Liturghiei catehumenilor». În explicarea «ritualului concedierii catehumenilor» se arată că, spre deosebire de suprimarea formulelor legate de trimiterea din biserică a penitenților după ieșirea din uz a acestei discipline, «împotriva oricărei logici rugăciunile și formulele privitoare la concedierea catehumenilor au continuat să fie recitate în Liturghie, deși ele nu mai aveau aplicare încă din veacul al VII-lea... Aceste rituri nu mai reprezintă de mult decît un interes istoric, adică o simplă valoare de document», iar păstrarea lor în cult cu tot caracterul lor anacronic este efectul unui proces mecanic de așa-zisă «succesiune liturgică».

Liturghia credincioșilor (p. 196—292) constituie al doilea mare despărțămînt al capitolului al treilea («Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și textul ei»), al cărei centru și punct culminant îl formează ritualul Jertfei euharistice săvîrșite de preoți, la care se asociază și credincioșii prin răspunsuri, imne și împărtășire. Reprezentînd «faza sacrificială» a Liturghiei, Liturghia credincioșilor este numită și «Liturghia euharistică» și constituie adevărata Liturghie creștină.

În *cel dintîi paragraf* : «Rugăciunile pentru credincioși» se arată că aceste rugăciuni își iau numele numai de la faptul că se citesc în această parte a Liturghiei, deoarece în realitate cuprinsul lor se referă nu numai la credincioși, ci în chip firesc și la liturghisitorii, în primul rînd la preot, ca săvîrșitor al jertfei.

În *al doilea paragraf* : «Intrarea cea mare», după o «scurtă privire istorică» în care se arată introducerea în slujba Liturghiei a «Intrării celei mari» și a «Imnului heruvic», autorul se oprește asupra «Rugăciunii tainice a preotului din timpul Imnului heruvic», care constituie un scurt dar concentrat «exercițiu spiritual și o formulă ținută din vibratoare accente mistice, menite să purifice sufletul liturghisitorului și să-l

promoveze cel puțin pe o primă treaptă a arcușului spiritual corespunzător atmosferei de mister a Liturghiei credincioșilor.

Trecind la comentarea «Ceremonialului Intrării celei mari», autorul înfățișează practicile greșite de a se face în acest moment pomenirea nominală a listelor de vii și de morți, uneori destul de lungi, ceea ce constituie o serioasă încercare pentru răbdarea credincioșilor. Pentru aceasta s-au interzis formal pomenirile nominale sau citirea de pomelnice la ieșirea cu cinstitele daruri, acest lucru urmînd a se face numai la Proscomidie.

În explicarea «Simbolismului Intrării celei mari» se arată că Vhodul cel mare apare, în perfectă ordine logică, drept o dezvoltare și completare în continuare a temei și actelor din ritualul Proscomidie în care s-a săvîrșit amintirea Patimilor și morții Domnului pe cruce. De aceea, actele și obiectele liturgice care intră în componența ritualului pentru depunerea darurilor pe sfînta masă capătă acum un sens simbolic-mistic corespunzător momentului.

Ne oprim îndeosebi asupra momentului «dialogului tainic» dintre liturghisitorii, care are loc după terminarea șirului acțiunilor simbolice din ritualul Intrării celei mari. În acest dialog tainic, început de cel mai mare în rang ierarhic, în mod obișnuit preotul, «liturghisitorii își solicită rugăciuni unul pentru altul... pentru ca «Duhul Sfînt să vină peste dînșii (sublinierea noastră) și puterea Celui preainalt să îi umbrească».

În prezentarea (din «Studii Teologice», XXIII (1971), nr. 7—8, p. 590—592) a articolului : Prof. N. Desnov, *O nedumerire în legătură cu rînduiala Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur* (publicat în «Studii Teologice», Editura Patriarhiei din Moscova, vol. IV, 1968, p. 181—189) am făcut cunoscută constatarea Prof. N. Desnov că dialogul tainic dintre preot și diacon este greșit redat în *Liturghiere*, unde preotul răspunde la cererea diaconului de a se ruga pentru el : «Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească».

Într-adevăr — în analogie cu dialogul tainic între liturghisitorii cînd slujește arhierul — preotul ca săvîrșitor al Sfintei Jertfe, recunoscînd nevrednicia sa, cere împreună-slujitorului său să se roage pentru el (pentru preot) ca Duhul Sfînt să-l umbrească la săvîrșirea Sfintei Taine a Euharistiei. De aceea cuvintele : «Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească» trebuie să fie rostite de diacon și adresate preotului, cel care, săvîrșind Sfînta Jertfă, are nevoie de ajutor divin în chip special.

Paragraful se încheie cu explicarea «Încheierii ritualului «Intrării celei mari», în care autorul se oprește îndeosebi asupra «Rugăciunii punerii înainte pe sfînta masă...» în timpul celui de-al doilea moment în acțiunea de ofieră a darurilor : proaducerea darurilor de la Proscomidie pe sfînta masă în vederea Sfintei Jertfe.

Paragraful al treilea : «Simbolul credinței» cuprinde comentarea momentelor liturgice : «Sărutarea păcii» — care nu se mai practică astăzi decît între liturghisitorii — și «Mărturisirea credinței» în timpul căreia credincioșii și liturghisitorii se unesc «într-un gînd» prin mărturisirea comună a Treimii și prin Acela din Treime, Care a luat Trup. În acest fel rostirea în comun a «Crezului» devine un act simbolic de manifestare a iubirii reciproce printr-un act demonstrativ de mărturisire a drepte credințe, prin care se satisface și interesul catehetic și cel al realizării comuniunii prin cuvînt a participanților la Sfînta Liturghie.

Paragraful al patrulea : «Anafora sau ritualul Sfintei Jertfe Euharistice» constituie partea cea mai largă și bogat întemeiată pe izvoare și lucrări de specialitate critic interpretate din capitolul despre «Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și textul ei».

La început autorul se ocupă de «Dialogul dinaintea Anaferei euharistice», oprindu-se pe larg asupra : «Anunțării Sfintei Jertfe», restabilind textul corect al formulilor pentru a le putea exact interpreta ; «Dialogul introductiv» la rugăciunea Anaferei pe care-l susține preotul (nu diaconul) cu credincioșii și care urmărește să angajeze pe credincioși într-o unitate sufletească desăvîrșită cu liturghisitorii, întrucît rugăciunea Sfintei Jertfe este a tuturor.

După unele «Considerații generale asupra Rugăciunii Anaferei euharistice», autorul se oprește pe larg asupra «Marii Rugăciuni Euharistice» — prin originea și natura ei o singură rugăciune de la început pînă la sfîrșit și care în Biserica primelor

veacuri era rostită public de către preot —, care se înfățișează ca expresie a laudei și a mulțumirii pe care preotul o aduce lui Dumnezeu în numele Bisericii.

Constituind expresia unei Euharistii trinitare, Rugăciunea euharistică se împarte în: *rugăciunea teologică* în care sînt înfățișate atributele Dumnezeirii și culminează cu Imnul serafimic (cel mai vechi — poate chiar primitiv — imn în Liturghia creștină) și *rugăciunea hristologică* în care se face loc sentimentului vinovăției noastre și cererii de iertare și de implorare a ajutorului divin.

«Anamneza» constituie concluzia firească a relatării despre instituirea Jertfei euharistice pe care Biserica o aduce pentru pomenirea sau amintirea a tot ceea ce a făcut Mîntuitorul pentru mîntuirea lumii. În timpul ei darurile sînt proaduse pentru a treia oară în cursul Liturghiei prin cuvintele de încheiere ale anamnezei: «Ale Tale dintru ale Tale, Ție aducem de toate și pentru toate».

În acest fel s-a ajuns la momentul culminant al Anaforei, alîns prin rugăciunea de chemare a Sfîntului Duh asupra darurilor — «Epicleza» — pentru a fi transformate în Trupul și Sîngele lui Iisus.

În «Considerațiile sumare asupra textului», autorul analizează critic problemele legate de uzul și vechimea Epiclezei în Liturghie, de diferența textului rugăciunii de invocare în cele două Liturghii principale bizantine, pentru ca apoi să înfățișeze «Oficiul sau ritualul Epiclezei, comentînd pe larg cuvintele rostite și gesturile făcute de săvîrșitorul Sfintei Jertfe, ale cărui acțiuni trebuie să fie conduse de legea sau principiul corespondenței dintre formă și fond sau acțiune și ideea pe care trebuie s-o exprime».

Trecînd la explicarea «Jertfei și preotul Jertfei», autorul pornește de la adevărul că «prefacerea darurilor este lucrarea acelei pogorîri a Sfîntului Duh, «Care săvîrșește Tainele prin mîinile și prin limba preoților» și demonstrează că în Jertfa liturgică Hristos este prezent în activitatea Sa arhierască, dar este activ prin intermediul preoților, adică prin oficiul acestora, a căror slujbă apare sub un dublu aspect: ei primesc darurile credincioșilor, le pregătesc și le oferă lui Dumnezeu în numele credincioșilor, preoții fiind, așadar, pe de o parte, reprezentanți și mijlocitori ai comunității către Dumnezeu și, pe de altă parte mijlocitori, prin rugăciunile lor, la primirea acelor daruri în Jertfa de pe Golgota, actualizată în Liturghie ca un mijloc al grației divine pentru împărtășirea credincioșilor de roadele sau efectele morții Domnului pe Cruce.

Unitatea între credincioși și preotul săvîrșitor al Jertfei euharistice este pe larg explicată prin analizarea «Preoției ieractice sau externe și preoției interne».

Paragraful se încheie cu analizarea și comentarea «Rugăciunii dipticelor sau a pomenirilor de la Sfînta Jertfă Euharistică», în care, după «Cîteva considerații teologice», autorul face largi «Observații privitoare la istoria textului» rugăciunii dipticelor care apare ca un act de mijlocire pentru împărtășirea credincioșilor în comunitate cu sfîntii de roadele Jertfei de pe Golgota actualizată în Liturghie. Trecînd la «Aspectul ecleziologic sau comunitar al rugăciunii dipticelor», autorul demonstrează că rugăciunea dipticelor, mai mult decît alte părți ale Liturghiei, se înfățișează ca o excelentă și neegalată formă de solidaritate, caritate și asistență mutuală. Într-adevăr, prin rugăciunea dipticelor, Liturghia asigură viața și respirația vie a Bisericii, manifestînd unitatea și comunitatea bisericească în toată marea și plîntărea ei de Trup tainic al lui Hristos.

În spiritul dipticelor comunitatea se întemeiază pe un fundament liturgic — pe Taine —, adică pe har, pe credință, pe dogme. În exterior, această comunitate se manifestă în primul rînd prin comunitatea acțiunilor culturale, Biserica devenind astfel o comunitate văzută, iar nu mărginită numai la o simplă existență invizibilă, în adîncul conștiinței, așa cum cred protestanții.

Din analiza rugăciunii ecleziologice, autorul deduce că unitatea și universalitatea Bisericii se manifestă, între altele, «în rugăciunea iubirii obștești», care este realmente un act sau o faptă de solidaritate și de asistență mutuală, avînd ca scop adîncirea în conștiința a unei unități de concepție și de cugetare, de iubire și de solidaritate. Totodată se subliniază că Liturghia înfățișează un prețios învățămînt cu privire la criteriul *ecumenicității Bisericii*, cînd nu acceptă în comunitatea dipticelor din rugăciunea ecleziologică decît pe «episcopii ortodocși» (care învață drept cuvîntul adevărului), iar dintre laicii creștini numai pe «cei care s-au săvîrșit în credință» și pe «cei

ce cu credință» viețuiesc în toate orașele și satele, adică numai pe cei care, prin unitatea de credință, prin pace și unire în dragoste realizează, susțin și întăresc unitatea creștină în aducerea Sfintei Jertfe.

În *paragraful al cincilea*: «Oficiul Sfintei Liturghii după diptice de la finele Anaforei euharistice și pînă la înălțarea Sfintului Agneț», tilcuind *rugăciunile de tranziție* dintre rugăciunea eclesială și actele manuale în vederea pregătirii împărtășirii, autorul se ocupă la început de «Momentele principale din ultima parte a Liturghiei», apoi de «Ectenia după Anafora», în care credincioșii sînt îndemnați să-și aducă aminte, adică să cheme în memorie pe Sfinți pentru a-i lua în ajutor, și să cheme ajutorul lui Dumnezeu pentru ca prin «unitatea credinței și împărtășirea Sfintului Duh» Biserica să fie una.

După aceea este explicată «Rugăciunea Tatăl nostru» și locul «Rugăciunii Domnești» în istoria Liturghiei.

Paragraful se încheie cu înfățișarea «Finalului primei părți a oficiului după Anafora», în care prima parte se încheie cu o rugăciune specială, în care preotul prezintă pe credincioși îndurării dumnezeiești, înainte de primirea Sfintelor Taine.

Capitolul al patrulea, intitulat *Împărtășirea în cadrul Sfintei Liturghii* (p. 293—336), explică îndeaproape: în *paragraful întâi*: «Actele manuale pregătitoare» (— Înălțarea Sfintului Agneț; — Frîngerea Sfintului Agneț; — Amestecarea sau unirea sfintelor elemente; Căldura); în *paragraful al doilea*: «Împărtășirea» (— referințele vechilor manuscrise; — ritualul sau rînduiala împărtășirii clericilor: ordinea la împărtășire, rugăciunile dinaintea actului împărtășirii, actul în sine al împărtășirii clericilor, rugăciunea de mulțumire după împărtășire; — Împărtășirea credincioșilor laici: părțile destinate în acest scop, deșertarea sfintului disc, actul împărtășirii credincioșilor, mulțumirile după împărtășire).

Paragraful al treilea: «Împărtășirea la Sfînta Liturghie privită sub aspectul spiritualității creștine» demonstrează că împărtășirea cu Sfintele Taine ne unește și ne introduce în unitatea Bisericii apostolice și ecumenice, în societatea dreptilor și a sfinților, a fraților noștri în Hristos care au adormit împărtășii cu această merinde duhovnicească, precum și în comunitatea celor care se împărtășesc odată cu noi la Liturghia din bisericile de pretutindeni. De aceea împărtășirea este mai mult decît semn și simbol al unității creștine, pentru că această unitate se realizează sau se produce chiar prin însăși sfînta împărtășire.

Întrucît împărtășirea este un act implicit Liturghiei, ceea ce înseamnă că nu se poate concepe Liturghie fără împărtășire, aceasta fiind mijlocul prin care se face sfințirea deplină a credincioșilor și prin care ei ajung în unire și comuniune cu Duhul și prin El unii cu alții.

În continuare autorul cercetează problema legată de împărtășirea rară sau deasă a credincioșilor, precum și aspectul participării în spirit la împărtășire, ceea ce reprezintă unul din chipurile de unire a omului cu Dumnezeu, unire care se săvîrșește prin cunoaștere și iubire.

Capitolul al cincilea, intitulat *Rugăciunile apolisului Liturghiei* (p. 337—343), cuprinde explicația sfîrșitului Liturghiei, căci deși se poate spune că Liturghia a luat sfîrșit odată cu ectenia de mulțumire după împărtășire, totuși încheierea formală a oficiului se face cu un ceremonial special numit *apolis*.

Oprindu-se asupra «Primei părți din ritualul apolisului», autorul arată că dintre toate rugăciunile Liturghiei credincioșilor, rugăciunea amvonului este singura care se rostește în auzul credincioșilor, celelalte toate fiind spuse în taină de liturghisitori. De aceea, s-a rînduit ca la finele oficiului, să se rostească în auzul credincioșilor și în mijlocul lor această rugăciune, prin care se recapitulează în rezumat principalele cereri ce s-au făcut mai înainte în toate rugăciunile Liturghiei.

În continuare sînt urmărite «Ultimele acte din rînduiala apolisului» și momentul «Potrivirii (consumării) rămășițelor Sfintelor Taine».

În *partea a patra*, intitulată *Anexe* (p. 345—382), autorul reproduce fragmentar și cu oarecare adaptări cerute de poziția de capitole în acest studiu unitar, două articole publicate independent.

Primul capitol este închinat *Miruirii* și studiază și explică ritul bisericesc cunoscut sub numele de «miruit», care constă în ungerea frunții credincioșilor de către preot cu untdelemn din candela ce arde la icoana de pe proschinitar, ungere ce se practică de regulă odată cu împărțirea anafurei.

Ocupându-se de «Momentul miruirii», autorul face o recapitulare sumară a istoriei și formei originare a acestui rit, pentru ca prin stabilirea datelor să ajungă la explicarea acestei diversități de practici locale. În continuare este înfățișată «Originea, semnificația și efectul miruirii».

Al *doilea capitol* este închinat *Anafurei* sau *Antidoron*, care, ca rit sau instituție bisericească, a intrat și a fost acceptată în practica liturgică drept măsură de susținere a nivelului vieții religioase.

După o «Privire istorică» — în care se precizează că practica anafurei a fost generală în Biserică mai cu seamă pînă la jumătatea evului mediu, rămînd astăzi în uzul Bisericilor Ortodoxe și Vechi Orientale, în timp ce în Apus ritul anafurei se păstrează doar în unele eparhii (mai ales în parohiile rurale romano-catolice din Franța) —, se trece la înfățișarea și explicarea «denumirilor» anafurei.

În continuare este studiată «Anafura în raport cu Sfînta Euharistie», subliniindu-se că elementul nou, care caracterizează «anafura» propriu-zisă și marchează începuturile adevăratei sale istorii ca rit, îl reprezintă tocmai semnificația ei de semn sau simbol de comuniune a membrilor Bisericii. La baza instituirii anafurei stă deci ideea unei relații între ea și Pîinea euharistică, idee care este nu numai vie în conștiința credincioșilor, ci se află exprimată în cele mai de seamă erminii liturgice. Termenul «antidoron» (în loc de dar) nu stabilește o echivalență între anafură și Pîinea euharistică, ci arată că în loc de Sfînta Euharistie credinciosul primește mai în urmă anafura sau pîinea sfințită printr-o «binecuvîntare mică». Așadar anafura nu înlocuiește Sfînta Euharistie.

Explicînd «Ritualul anafurei», autorul urmărește pe larg: — formula de binecuvîntare; — condițiile în vederea obținerii ei; — și ceremonialul de împărțire a anafurei.

*

Ca încheiere a acestei prezentări sintetice a bogatului cuprins al lucrării Pr. Prof. Petre Vintilescu se poate afirma că *Liturghierul explicat* reprezintă într-adevăr o operă care răspunde unei necesități reale în viața Bisericii noastre.

PARASCHIV V. ION

Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, 830 p.

În deceniul din urmă, istoriografia românească a înregistrat lucrări remarcabile, precum: tratatul de istorie a României (*Istoria României*), conceput în mai multe volume, din care s-au tipărit patru (Editura Academiei R. S. România) și este în pregătire cel de al cincilea volum; *Istoria poporului român*, de un colectiv de istorici sub conducerea Acad. Andrei Oțetea; și *Istoria României — compendiu*, tot opera unui colectiv în frunte cu profesorii Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu și Ștefan Pascu. La acestea se adaugă volumul pe care ne propunem să-l prezentăm: *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, al profesorilor Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu.

Primul autor — Prof. Constantin C. Giurescu — este un nume și o autoritate de prestigiu. Numeroasele sale contribuții istorice s-au impus totdeauna prin investigații serioase, exigență științifică, documentare riguroasă, inedită de multe ori, logică asociativă și sintetică totodată, stil de expunere simplu și curgător. De aici și viziunea sa largă și diversitatea temelor istorice abordate. Bibliografia sa istorică este multilaterală, cuprinzînd titluri precum: *Județele dispărute în Țara Românească*; *Comerțul pe teritoriul Moldovei sub tătari*; *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*; *Istoria pescuitului și a pisciculturii*; *Istoricul podgoriei Odobești*; *Transilvania în istoria poporului român*; *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*; *Istoricul orașului Brăila*; *Viața și*

opera lui Cuza Vodă ; *Viața și faptele lui Vlad Țepeș sau Drăculea* (mss.) ; *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei în țările românești pînă la 1848* (mss.) ș.a.

Prof. Constantin C. Giurescu, a colaborat și la publicațiile noastre bisericești : *450 de ani de la moartea lui Radu cel Mare, Domnul Țării Românești* («Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 3—4) ; *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei* («Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10) ; *Istoria ctitoriilor bucureștene ale lui Nicolae Vodă Mavrocordat* («Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 3—4) ; *Insemnătatea inscripției creștine în limba latină de la Biertan* («Mitropolia Olteniei», XXII (1970), nr. 5—8).

Dinu C. Giurescu, deși la începutul carierei, are un debut publicistic promițător : *Relațiile geto-dacilor cu lumea greacă și romană ; Relațiile economice ale Țării Românești cu țările Peninsulei Balcanice în perioada feudalismului timpuriu ; Despre exportul sării din Țările Românești în Peninsula Balcanică în feudalism ; Ion Vodă cel Viteaz ; Contribuții la studiul broderiilor de la Trei Ierarhi* ș.a.

Volumul *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi* are gravat pe frontispiciu cuvintele directe : «Trebuie să redăm istoria așa cum ea este — și din aceasta nu avem decît de cîștigat ! Să facem ca oamenii să cunoască și să înțeleagă cum trebuie istoria» (Nicolae Ceaușescu). În *Cuvîntul înainte*, autorii declară că s-au conformat acestei indicații : «Ne-am străduit să înfățișăm adevărul, convinși fiind că numai adevărul durează». Apoi mărturisesc : «Am scris această carte pentru toți românii care doresc să cunoască viața înaintașilor lor. Am căutat cum au trăit înaintașii noștri bucuriile și durerile lor, ceasurile lor de biruință și ceasurile de tristețe ; de asemenea, felul cum s-au gospodărit ei, cum au știut să dea glas năzuințelor lor de libertate și de dreptate socială, cum au știut păstra statul».

Primul capitol, dedicat *Pămîntului românesc* — vatra geografică a poporului român — este un adevărat poem în proză istorică, în care, cu obligația adevărului și cu simțirea patriotului, sînt înfățișate armonia, frumusețile și bogățiile pămîntului românesc, «unul din cele mai armonioase, mai frumoase și mai bogate nu numai din Europa, dar și din întreaga lume». Este relevantă importanța Carpaților — coloana vertebrală a țării românești și a poporului român : «Carpații au fost elementul polarizator al românilor». Munții, cu cununa lor de păduri, au fost adăpostul protector al poporului. Se adaugă apele, precum și bogățiile solului și ale subsolului. Autorii fac din ele argument peremptoriu pentru continuitatea poporului român pe aceste meleaguri. «Un asemenea pămînt care-ți dă hrană îmbelșugată și variată, care cuprinde în adîncurile lui aur și sare, spre a nu mai aminti celelalte bogății, un asemenea pămînt nu se părăsește. De aceea sînt naivi sau de rea credință cei care-și închipuie că, la o poruncă a împăratului din Roma îndepărtată, țărani daco-romani și-au părăsit ogoarele, casele și tot rostul lor, ca să se ducă peste Dunăre, în ținutul mai sărac al Moesiei, tot atît de amenințat de altfel. Aveau acasă tot ce le trebuia ; au rămas deci pe loc și au plătit bir altui stăpîn : popoarelor migratoare, care n-aveau interesul să-șiucidă supușii, fiindcă aceasta însemna să-șiucidă izvorul de venit, să-și distrugă singuri averea. Bogăția pămîntului românesc este o cheazășie a continuității strămoșilor noștri în Dacia Traiană» (p. 25). Argument logic, al realității și al evidentei, el confirmă afirmația autorilor din *Cuvîntul înainte* că «viața poporului român a curs (pe aceste locuri — n.n.) necontenit, asemenea Dunării».

Capitolul referitor la cei «mai îndepărtați strămoși», geto-dacii, urmați de romani și Dacia Romană, ridică problema capitală a istoriografiei noastre naționale : formarea poporului român. Se face o demonstrație argumentată a continuității dace, în primul rînd, sub romani, căci au fost istorici (cei de la Școala ardeleană, precum Gh. Șincai) care au înclinat spre o origine romană totală, susținînd că dacii au fost exterminați de către romani. Se arată că dacii formau imensa majoritate a populației Daciei Romane. Romanii cuceritori au colonizat Dacia cu coloniști aduși din toate provinciile Imperiului roman, însă și între ei majoritatea erau romani și coloniști romanizați care vorbeau limba latină, însușită și de autohtoni. Continuitatea elementelor romane și după retragerea lui Aurelian este amplu argumentată, cu concluzia evidentă a continuității neîntrerupte, cum s-a văzut la capitolul precedent.

Ca notă personală, autorii se ocupă, într-un paragraf, de creștinarea daco-românilor (p. 164—167), aducînd unele noutăți și precizări. Ei afirmă că «este sigur că au

existat creștini în Dacia și înainte de părăsirea ei» (deci în secolele al II-lea și al III-lea, — n.n.). Creștinismul avea, în momentul în care au plecat legiunile, o vechime de aproape două secole și jumătate; el pătrunsesse în toate centrele mai importante ale Imperiului roman, între altele și în Peninsula Balcanică... Așadar, nu este de loc exclus ca printre coloniștii aduși de Traian să fi fost și creștini. De asemenea, ei puteau fi și în rîndul trupelor care stătuseră mai înainte în răsărit, cum era Legiunea a V-a Macedonica, și care aveau acum garnizoana în Dacia. Citează și cunoscutele relații ale lui Tertulian și Origen. Precizează însă că, urmărit și prigonit de împărații romani, creștinismul în Dacia Traiană nu s-a răspîndit pe față, ci strict individual. După Edictul din Milan (313) al lui Constantin cel Mare, creștinismul este recunoscut *religio licita*; deci începînd cu secolul al IV-lea se poate vorbi de o creștinare în masă a locuitorilor Daciei Romane. Inscripțiile creștine latine care s-au descoperit în multe locuri sînt argumente și dovezi în favoarea continuității.

La sfîrșitul primului mileniu, procesul complex al etnogenezei poporului român a fost încheiat. Au trecut peste el valurile popoarelor migratoare, fiecare lăsînd reziduuri în plămada lui daco-romană — îndeosebi în limbă —, mai simțite în părțile românești care n-au făcut parte directă din Dacia Romană. La începutul mileniului al doilea, poporul român apare și se impune pe scena istoriei și-si trasează albie istorică statală proprie. La întemeierea Țării Românești autorii exclud ipoteza descălecătului din Transilvania — cum opinează unii istorici —, dar declară cu prudență: «Cum s-au desfășurat evenimentele care au dus la formarea statului Țării Românești nu știm exact» (p. 213). Acestea rămîne o problemă deschisă.

Privitor la întemeierea Moldovei, o notă inedită este de însemnătate pentru istoria noastră, anume că invazia tătarilor oprește înaintarea feudalilor unguri spre răsărit, prin lovitura puternică pe care au dat-o «regatului apostolic» și prin întinderea stăpînirii lor pînă la Carpați» (p. 200).

Volumul urmărește îndeaproape cursul istoriei poporului român pe întinsul veacurilor — curs cu multe involburări și cataracte, dar și cu zone luminoase de glorie —, străbătut de firul roșu al aspirației și luptei pentru cucerirea, menținerea și apărarea libertății, independenței și integrității patriei și a creării aici a unei civilizații și culturi proprii. Astfel autorii prezintă istoria în toate sectoarele ei — social, economic, politic, cultural. În paragrafe suplimentare se opresc asupra Transilvaniei, care a avut o istorie aparte, dar tot cu inalienabilă amprentă românească.

Autorii notează cu atenție contribuțiile numeroase și de valoare ce le-a dat Biserica Ortodoxă Română culturii, artei și cărții românești — patrimoniului național, prin ele manifestîndu-se geniul creator al poporului. Tipăriturile românești ale diacului Coresi au pus începutul limbii literare românești. Mitropolitul Doseftei este numit «creator al poeziei culte românești» și *Psaltirea* sa, «prima operă românească cultă de mari proporții în versuri», în care (la fel ca la marii noștri poeți clasici de mai tîrziu) modelul cult se îmbină cu modalitățile de exprimare ale poeziei populare. Se evidențiază și rolul ce l-au avut cărțile bisericești românești, prin răspîndirea lor în toate provinciile, la formarea și menținerea unității limbii românești.

Autorii se opresc asupra unirii unei părți a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică, precum și asupra rezistenței și luptei ortodoxe antiuniune, de protagoniștii ei cu aureolă de sfinți și martiri: călugării Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara, țaranul Oprea Miclăuș, protopopii Ioan din Săliște și Ion din Sadu (Popa Tunsu).

O altă problemă tratată în *Istoria românilor* este cea cu privire la tendința de unire a provinciilor românești despărțite de vicisitudinile vremurilor și ale oamenilor. Un moment de primăvară a fost actul istoric al lui Mihai Viteazul. Cînd la 1859 s-a făcut unirea Moldovei și a Munteniei, Alexandru Ioan Cuza, menționează autorii, se gîndea la unirea tuturor românilor: «Unirea celor două Principate era numai prima fază a unui proces mai larg, la capătul căruia stătea unirea tuturor românilor». După primul război mondial, în decembrie 1918, cînd s-a ajuns la acest act, autorii au consensnat actul pe pagina istoriei.

Epoca contemporană este prezentată în etapele ei principale: România în răstimpul dintre cele două războaie mondiale, România în timpul celui de al doilea război mondial și România construcției socialiste, cu caracteristica ei predominantă: afirmarea

forței clasei muncitoare și lupta ei revoluționară contra exploatării burghezo-moșierești și capitaliste, precum și reacțiunea burgheză-moșierească și capitalistă, pînă la victoria democrației socialiste. «Istoria României după 23 August 1944 — se spune în lucrare — reflectă istoria celei mai mari prefaceri a societății românești din tot cuprinsul istoriei sale, prefacere efectuată din inițiativa și sub permanenta conducere a Partidului Comunist Român».

Ultimul capitol al *Istoriei românilor* inserează succint contribuțiile poporului român la știința, tehnica, literatura și arta omenirii, cu constatarea că «numeric, poporul român nu face parte dintre popoarele mari ale lumii, ci dintre cele mijlocii; totuși contribuțiile lui la știința, tehnica, literatura și arta omenirii este însemnată și-i dă dreptul la un loc de cinste». Se probează și se ilustrează cu personalități și nume românești intrate în circuitul internațional științific, tehnic, cultural și artistic faptul că poporul român are o vigoare și o tinerețe creatoare prodigioasă.

Istoria românilor este însoțită de o vastă aparatură științifică de specialitate. Fiecare capitol este urmat de o bibliografie selectivă de calitate. Liste cronologice, o bibliografie generală, indice de nume și localități sînt auxiliare care întregesc volumul și înlesnesc orientarea în el.

Cartea s-a tipărit în condiții grafice optime. Merită remarcată în chip deosebit iconografia cărții, atît numărul mare al ilustrațiilor cît și calitatea lor tehnică, ceea ce face din *Istoria românilor* și un adevărat album istoric. Ilustrațiile sînt circumscrise capitolelor, cum este și logic. Autorii au contribuții personale și în această privință. Astfel sînt fotografiile cu țărani oșeni, cu care ilustrează continuitatea daco-romanilor la hotarul de nord — țărani din Bicsad și bătrîni din Racșa. Urmași de aceștia ai daco-romanilor se găsesc nu numai în Maramureș, ci și prin satele mai dosite de la poalele Călimanilor, Gurghiului și Munților Apuseni.

Parcursînd *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, cititorul o încheie cu admirație sporită pentru poporul român, acest vlăstar daco-roman, trăitor la el acasă pe aceste meleaguri din cele mai vechi timpuri și a cărui viață tumultuoasă și creatoare a curs neconcentrit, asemenea Dunării; cu admirație sporită pentru forțele lui inepuizabile; cu încredere în viitorul lui strălucit. Este rostul instructiv-educativ și cetățenesc-patriotic al istoriei să fie «magistra vitae», cum au numit-o strămoșii noștri.

PR. GHEORGHE CUNESCU

«Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 1/1972, 80 p. + numeroase planuri și ilustrații.

Printre numeroasele materiale ale prezentului număr al Buletinului consacrate monumentelor religioase, reținem de la început două care, primul prin descoperirea unor elemente arhitectonice originale, cel de al doilea prin amănunțita luare în discuție a unui complex de elemente artistice și de împrejurări istorice mai mult sau mai puțin cunoscute, răstoarnă în mod, am putea spune, senzațional, felul cum erau privite pînă acum monumentele respective, două însemnate biserici moldovenești.

Primul material este acela al arh. Ioana Grigorescu, intitulat *Cercetări la biserica Mînăstirii Secu și propuneri de reconstituire* (p. 30—39). Toți specialiștii care s-au ocupat de această biserică au fost izbiți, în afară de aspectul «muntenesc» al fațadelor ei, de două anomalii, planul alungit peste măsura unor proporții armonioase și locul neobișnuit ocupat de pisanie spre mijlocul laturii sudice, fără ca vreunul din ei să se fi întrebat dacă aceste anomalii aparente n-ar fi rezultatul unor transformări aduse monumentului original din 1602. Într-adevăr, arhitectura monumentului părea unitară, cu aceeași modenatură a fațadelor și cu două turlle identice peste naos și pronaos. Numai pridvorașul deschis de pe latura vestică și cele două dizgrațioase anexe alipite altarului erau socotite adăugiri din veacul trecut, ce urmau a fi desființate. Totul

părea atât de clar încît, recent, un bun cunoscător al arhitecturii religioase din Moldova afirmă că «...nici cea mai bună restaurare nu va putea îndrepta un defect inițial în proporțiile edificiului, anume insuficiența elevației față de lungime...» (Șt. Balș, *Le monastère de Secou*, București, Ed. Meridiane, p. 12). Astfel sînd lucrurile, se înțelege de ce descoperirile făcute de arh. Ioana Grigorescu în colaborare cu arheologul Dinu V. Rosetti, cu prilejul cercetărilor premergătoare restaurării, pot fi socotite de-a dreptul senzaționale. Într-adevăr, prin decapări de tencuieli și desfaceri de zidărie în unele zone ale bisericii, s-a constatat că aceasta a suferit — la o dată ce nu poate fi precizată, dar probabil cu mult anterioară adăugirilor mai sus-amintite — importante prefaceri cărora li se datorează forma și proporțiile ei oarecum neobișnuite de astăzi: atunci s-a desființat despărțitura din arcade și coloane dintre naos și pronaosul original, s-a adăugat un nou pronaos înglobînd fostul pridvor deschis ale cărui vestigii au ieșit la iveală, s-a mai adăugat un pridvor închis în fața noului pronaos, iar deasupra acestuia s-a ridicat o turlă croită întocmai după modelul turlei originale de peste naos; locul neobișnuit ocupat astăzi de pisanie se datorește mutării ei, în momentul dărîmării pridvorului, din locul pe care-l ocupa inițial deasupra intrării principale (latura vestică) a acestuia, pe latura sudică; în sfîrșit, decorația exterioară a noilor încăperi a fost executată în imitația aceleia a construcției originale.

Am încercat să rezumăm principalele rezultate ale cercetărilor, ce fac obiectul unei expuneri amănunțite, cuprinzînd și propunerile de restaurare, adică desființarea tuturor adaosurilor, mai vechi și mai noi, și revenirea la formele inițiale, perfect proporționate — avînd un caracter și mai pronunțat menținesc prin prezența pridvorului deschis și a aradelor de despărțire dintre naos și pronaos — ale ctitoriei lui Nestor Ureche. Reconstituirea elementelor distruse ale căror vestigii nu au mai fost găsite, ca stîlpii pridvorului, urmează a fi executate prin analogie cu unele monumente contemporane din Țara Românească, îndeosebi cu biserica schitului Flămînda din județul Vîlcea. Studiul include și cercetările făcute la turnul clopotniță, dar nu și acelea efectuate la clădirile anexe din incinta mînăstirii, a căror restaurare, implicînd găsirea unei formule care să respecte și unitatea ansamblului și nota pitorească adusă de galeriile de lemn din veacul trecut, va ridica desigur probleme de proiectare destul de grele. Ilustrația foarte bogată scoate în evidență vestigiile descoperite; socotim însă că, pentru o bună înțelegere a remanierii spațiului interior, trebuia publicat, alături de planul reconstituirii, și acela al situației actuale a edificiului, iar planul și secțiunile trebuia reprezentate la aceeași scară.

Al doilea articol la care ne refeream este acela intitulat *Date și observații asupra unui vechi monument de artă feudală din Moldova (Dolheștii Mari)*, (p. 40—41), în care N. Grigoraș abordează dificila problemă a încadrării cronologice a acestui însemnat monument. Se știe că, în lipsa pisaniei originale, biserica din Dolhești nu a putut fi datată cu siguranță decît «înainte de 1481», dată la care presupusul ctitor Șendrea, sftnicul și cumnatul lui Ștefan cel Mare, mort pe cîmpul de luptă de la Rîmnic, a fost înmormîntat acolo. După cum subliniază însă autorul, faptul, cunoscut prin cronica lui Grigore Ureche, că la data respectivă Șendrea a fost înmormîntat la Dolhești «alături de tatăl său» dă de bănuit că în realitate ctitoria ar putea fi cu mult anterioară anului 1481 și că biserica avea probabil caracter de necropolă familială. Pe baza arhitecturii ei de inspirație romanică, cu plan dreptunghiular, boltire cilindrică și stîlpii de susținere ai arcelor dublou legați între ei prin arcade oarbe alipite pereților laterali, arhitectură vizibil inspirată de aceea a bisericii Sfîntul Nicolae din Rădăuți (secolul al XIV-lea), autorii de pînă acum au considerat în general că biserica din Dolheștii Mari se numără printre primele locașuri construite în vremea lui Ștefan cel Mare, atribuind-o lui Șendrea, cel înmormîntat acolo în 1481.

Ceea ce autorul, printr-o serie de argumente de ordin istoric, arhitectonic și pictural, încearcă să demonstreze este că datarea — chiar relativ timpurie — a bisericii în epoca lui Ștefan cel Mare nu corespunde realității, ea fiind în realitate mult mai veche, întemeiată anume «la începutul domniei lui Alexandru cel Bun, dacă nu și mai înainte». Deși niciunul din argumentele aduse nu poate fi socotit hotărîtor, toate lăolaltă pledează cu tărie, după părerea noastră, în favoarea tezei susținute de N. Grigoraș. Curios este faptul că tocmai argumentul pe care autorul pune mai mult teme — analogiile arhitectonice între biserica din Dolhești pe de o parte, biserica Sfîntul

Nicolae din Rădăuți și biserica veche din Cîmpulung-Muscel (apropiere pe care noi o socotim forțată în privința celui de al doilea edificiu), pe de altă parte — apare ca mai discutabil, dacă ținem seama de faptul că tipul arhitectonic de la Dolhești Mari se regăsește la alte două biserici ridicate tocmai către sfîrșitul domniei lui Ștefan cel Mare: bisericile din Bălinești (1494) și, în special, din Volovăț (1500—1502). În această privință, într-o lucrare pe care autorul omite s-o citeze, se arată și motivul probabil al revenirii oarecum surprinzătoare, după înflorirea stilului nou promovat de arhitectii lui Ștefan cel Mare, la modelul arhaic, demodat, de la Rădăuți: «procedeul de construcție... mult mai ușor de executat și deci la îndemina oricărui meșter, decît complicatele bolți moldovenesti» (Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, p. 246). A existat așadar în vremea lui Ștefan cel Mare un «tip» arhaic de biserică, desigur derivat de la Sfîntul Nicolae din Rădăuți, ceea ce impune prudență în datarea monumentului, pe acest temei, într-o epocă anterioară. Ipoteza mării vechimi a bisericii rămîne totuși valabilă pe baza altor argumente, în primul rînd istorice: faptul atestat documentar, după cum am mai arătat, că Șendrea a fost înmormîntat lîngă tatăl său, apoi atestarea satului Dolhești, cu o biserică, în vremea domniei lui Alexandru cel Bun.

Și mai importante însă ni se par argumentele aduse de pictura bisericii: nu atît factura arhaică a acesteia cît, îndeosebi, faptul că, deși limitată la suprafața unei singure nișe din pronaos, ea reprezintă totuși, după cum subliniază S. Ulea (*Istoria artelor plastice în România*, vol. I, București, 1968, p. 348), «nu o temă anumită, rămasă dintr-un ansamblu dispărut, ci un întreg ansamblu redus la elementele sale fundamentale», fapt ce deosebește categoric pictura bisericii din Dolhești de ansamblurile picturale din vremea lui Ștefan cel Mare și, în schimb, o apropie de concepția decorației picturale a bisericii din Densuș (1443), care, după cum subliniază just autorul pe baza arătărilor lui V. Drăguț din *Pictura murală din Transilvania*, vădește tot «un program limitat, sintetic», ce urmărește în esență «reprezentarea categoriilor principale de sfinți». Interesantă este, de asemenea, interpretarea autorului privind persoanele înfățișate pe tabloul votiv din aceeași nișă: tabloul ar fi de dată mai recentă decît restul picturii și ar reprezenta nu familia lui Șendrea, cum se crede în general, ci pe cumpărătorul din anul 1502 al satului Dolhești, vistiernicul Isac, cu familia sa. În concluzie, un studiu remarcabil, cu implicații majore în privința evoluției artelor în Moldova și îndeosebi a cristalizării formelor artistice în epoca lui Ștefan cel Mare.

Exprimăm o nedumerire: ce l-a determinat pe autor să creadă că «biserica din Dolhești a putut fi la început o construcție romano-catolică deteriorată, apoi restaurată și adaptată cultului ortodox în a doua jumătate a secolului al XIV-lea», cînd nimic nu arată acest lucru; s-ar părea că există la autor ideea unei incompatibilități funcționale între stilul romanic și ritul ortodox, ceea ce nu credem să fie exact. Și un regret: că interesanta expunere nu beneficiază de o ilustrație corespunzătoare: un simplu plan al bisericii, fără secție și fără detalii de pictură și de sculptură, îngreunează considerabil urmărirea expunerii.

Tot în nota contribuțiilor inedite se situează ampla și documentata expunere a istoricului Oliver Velescu și a arh. Adrian Corvătescu privind *Un monument din vestul țării — Mînăstirea Bezdin* (p. 49—58). Această mînăstire ortodoxă din Banat (județul Arad) este foarte puțin cunoscută și numai prin lucrări răzlețe mai vechi, ea nefiind menționată nici în pliantele, cuprinzătoare de altfel, publicate de Episcopia Aradului în anul 1971. Și totuși mînăstirea prezintă un interesant trecut, cu începuturi care, după unele date istorice și unele indicații topografice (o cercetare arheologică sistematică nu a fost întreprinsă pînă în prezent), pot fi împinse pînă în secolul al XIII-lea. Documentar, mînăstirea este atestată din anul 1539, fiind ridicată de clerici care după nume par a fi fost sirbi. Urmează o perioadă lipsită de știri, corespunzînd stăpînirii turcești în Banat. Apoi mînăstirea cunoaște o epocă de înflorire după trecerea Banatului sub stăpînire austriacă în anul 1718, datorită sprijinului episcopiei ortodoxe a Inelui și a Aradului, unul din centrele cele mai active ale luptei împotriva unirii cu Roma și pentru păstrarea vechii credințe, atît a populației române autohtone cît și a sîrbilor colonizați în diferite rînduri. După amănunțita prezentare istorică, se face descrierea arhitectonică a ansamblului, care în starea lui actuală este rezultatul a mai multor etape de construcție din secolele al XVIII-lea — și al XIX-lea, singurul element

atribuit — ipotetic — ctitoriei din secolul al XVI-lea fiind un element planimetric, anume forma absidelor cu muchie în ax. În afară de fotografiile și de planurile monumentului în starea lui actuală, lucrarea este completată printr-o prețioasă gravură înfățișând minăstirea în anul 1762, precum și prin numeroase însemnări de pe cărți vechi, publicate în anexă.

În nota *Cercetări privind contribuția artistică a pictorilor Constantin Lecca și Mișu Popp la biserica voievodală St. Nicolae din Șcheii Brașovului* (p. 59—60), Mihai Manolache aduce precizări asupra activității celor doi cunoscuți pictori brașoveni desfășurate la această biserică, înlăturînd astfel unele erori strecurate de-a lungul anilor în diferite studii de specialitate. De fapt, Mișu Popp, ajutat probabil de Constantin Lecca, a pictat o altă biserică din Șchei, biserica Sfînta Treime, ceea ce a dat naștere la o confuzie cu biserica Sfîntul Nicolae, iar la acest din urmă monument amîndoi pictorii au executat numai lucrări accesorii (tîmpla, mai multe icoane), precum și unele lucrări de refacere, arătate de autor pe baza actelor de arhivă.

Sub titlul *Din nou despre monumentele Cîmpulungului* (p. 61—62), Mircea Dumitrescu publică un raport al lui Grigore Tocilescu din anul 1889, în legătură cu înființarea unui muzeu în acest oraș. Raportul descrie — sau menționează numai — pietre cu inscripții (inclusiv celebra piatră de mormînt a comitelui Laurențiu din Bărăție, cu inscripția corect redată și sublinierea importanței ei istorice), elemente sculpturale valoroase (biserica Sfîntul Gheorghe), icoane și alte obiecte muzeale din biserica Cîmpulungului. Raportul se încheie cu observațiile lui Tocilescu privitoare la organizarea muzeului.

În completarea articolului înfățișînd datele mai importante din Chestionarul Ministerului Cultelor din anii 1871—1873, privind bisericile și mînăstirile (publicat în «Mitropolia Olteniei», 1969, nr. 11—12, p. 914—934), Nicolae Stoicescu publică acum datele privind *Monumentele Țării Românești și Moldovei acum un secol (I). Cetăți, curți domnești și boieresti* (p. 63—66), date care interesează și pe cercetătorii monumentelor religioase, deoarece în marea majoritate a cazurilor monumentele civile și cele religioase constituiau ansambluri unitare.

Cîteva observații referitoare la tîmpla așa-zisă de la Cotroceni sînt prezentate (p. 67—69) de Șerban Semo. Tîmpla despre care este vorba face parte din colecțiile Muzeului de artă al R. S. România și este o splendidă operă de artă caracteristică din punct de vedere stilistic sfîrșitului secolului al XVIII-lea. Descoperită la Mînăstirea Cotroceni, tîmpla a fost multă vreme socotită ca provenind din biserica acestei mînăstiri deși actuala ei tîmplă are toate aparențele unui element original. Din deducție în deducție, autorul a izbutit să stabilească adevărata proveniență a tîmplei: ea a aparținut bisericii Sfîntul Gheorghe a fostului han Șerban Vodă din București, care a fost dărimată în a doua jumătate a veacului trecut, mobilierul ei fiind depozitat la Mînăstirea Cotroceni. Studiul stilistic al piesei scoate la iveală interesante similitudini cu tîmplele de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea din Bulgaria; de asemenea, se relevă că tîmpla din biserica Manea Brutaru a fost executată în veacul trecut după modelul tîmplei bisericii de la hanul Șerban Vodă.

Articolele din revistă pe care nu le-am analizat au următoarele titluri: *Conștiința noastră profesională, o conștiință politică* (p. 3—4); Dorin Popescu, *Tezaur de argint dacice* (continuarea marelui studiu început în anul precedent, p. 5—22); arh. Hermann Fabini, *Studiu privind restaurarea turnului-locuință de la primăria veche din Sibiu* (p. 23—29); Petre Oprea, *Decorația interioară a vilei Florescu din Fundeni* (p. 45—48); Silvio Curto, *Un templu rupestru din Nubia în Muzeul Egiptian din Torino* (p. 70—72).

Rubrica *Cronică, Recenzii* cuprinde: Piera Gazzola, *A XI-a reuniune științifică a Institutului internațional al cetățitorilor* (p. 73); Valentina Bușilă, *recenzie la Grigore Ionescu, «Arhitectura populară în România»* (p. 73—74); Lucian Roșu, *Grija față de monumente — o datorie cetățenească, patriotică* (p. 74—75); Vasile Drăguț, *recenzie la Otto Demis — Max Hirmer, «Romanische Wandmalerei»* (p. 76); Vasile Drăguț, *Note de drum din Bulgaria* (p. 77—79), cu prețioase observații privind probleme de conservarea monumentelor și anumite aspecte ale picturii unor biserici din secolele XIV—XV, inclusiv unele exemplare puțin sau de loc cunoscute de pictură exterioară.

Corina Nicolescu, *Moștenirea artei bizantine în România*, Editura Meridiane, București, 1971, 92 p. text, numeroase planuri și desene în text + 104 ilustrații în afară de text.

Ultima lucrare de sinteză a istoricului de artă Dr. Corina Nicolescu, consacrată manifestărilor și înfățișărilor artei bizantine în țările române, împlinește un gol din istoriografia noastră artistică, autoarea prezentând pentru prima oară laolaltă rezultatele în acest domeniu ale bogatei activități arheologice din ultimii douăzeci de ani, «de la monumentele de arhitectură pînă la măruntele obiecte de podoabă», cu scopul de a preciza caracterul, ponderea și fazele principale ale procesului de participare a artei bizantine la formarea artei românești. Există încă tendința, arată autoarea, de a considera pătrunderea elementelor bizantine în arta românească ca un simplu rezultat al «legăturilor de dependență bisericească din secolul al XIV-lea și al migrării unor cărturari din sudul Dunării în țările române, sub amenințarea turcilor otomani înaintîndu-se în Peninsula Balcanică»; în realitate însă «este vorba de un proces cu mult mai îndelungat în timp, cu rădăcini mai adînci și mai puternice, adică de unul dintre factorii constitutivi ai culturii și artei românești, alături de cel dacic și roman».

După două capitole preliminare avînd ca subiect *Studiul cercetărilor și Cronologia legăturilor cu Bizanț*, autoarea abordează analiza primelor manifestări de artă bizantină pe teritoriul țării noastre în capitolul intitulat *Arta bizantină la Dunărea de Jos, secolele IV—VII* (p. 14—29). Desfășurate în cadrul istoric al restabilirii autorității imperiale în Dobrogea și pe linia Dunării, de la Constantin cel Mare la Heraclius, aceste manifestări corespund pe planul spiritual pătrunderii creștinismului, constatate atît în zona sudică a țării, cît și în Transilvania. Autoarea precizează modalitatea în care a avut loc creștinarea populației daco-romane (nu credem că se poate vorbi la această epocă de «poporul român», vezi p. 15), în sensul pătrunderii treptate a religiei creștine și al unei organizări bisericești atestată încă din secolul al IV-lea, aducînd interesante precizări istorice în privința episcopiei din Tomis. Sînt descrise apoi construcțiile din această perioadă, care cuprind edificii cu rol militar (construirea cetății și podului peste Dunăre de la Sucidava-Celei; refacerea, după distrugerile pricinuite de invazia goților, a orașelor pontice și a cetății Tropaeum Traiani), economic (în primul rînd, edificiul cu mozaic de la Constanța) și religios, acestea din urmă reprezentate printr-un număr de 32 de bazine creștine identificate arheologic pe teritoriul țării noastre.

Pașunile consacrate, pe baza observațiilor arheologice, arhitecturii bazilicilor dobrogeene sînt poate cele mai interesante din întreaga lucrare, cu atît mai mult cu cît această problemă a fost neglijată în *Istoria artelor plastice în România*, vol. I, București, 1968 și este tratată numai pe scurt de prof. arh. Grigore Ionescu în *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963. Se face o descriere amănunțită a bazilicii de mari proporții, probabil fosta catedrală tomitană, dezvelită de curînd la Constanța, cu trei nave, narthex, absidă și criptă, a bazilicii de marmură din Tropaeum Traiani, a bazilicii de la Callatis și a celorlalte principale exemplare; autoarea încearcă și o clasificare a diferitelor tipuri de bazilici paleocreștine din Dobrogea, alături de care putea fi menționat și un tip de bazilică profană, fără absidă (cf. Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 18). Urmează două subcapitole consacrate sculpturii și, respectiv, artelor decorative, printre obiectele de cult descrise relevîndu-se prin importanța lui istorică și artistică talerul de argint cu inscripția episcopului Paternus. Interesante, de asemenea, sînt opaițele cu motive paleocreștine, îndeosebi exemplarul, provenind din Tomis, cu chipul lui Hristos în picioare, în atitudine de orant, înconjurat de busturile apostolilor despărțite printr-o «siluetă feminină în picioare» (Maica Domnului?), și cu inscripția «Pacem meam do vobis».

Capitolul cel mai important al lucrării este acela privind *Bizanțul și lumea românească în secolele X—XIV* (p. 30—61). Restabilirea graniței dunărene de către împăratul Ioan Tzimiskes (971) și consolidarea stăpînirii bizantine în Dobrogea sub împărații din dinastia macedoneană au avut ca urmare intensificarea relațiilor economice ale populației nord-dunărene cu Bizanțul pătrunderea mai mare a produselor bizantine și stabilirea pe teritoriul țării noastre a unor meșteri din Balcani, favorizînd pro-

cesul de contopire a elementelor daco-romane cu cele bizantine și determinînd astfel structura și concepția de bază a artei române medievale. Acest proces, care nu s-a limitat la Dobrogea și la țărmul dunărean, ci s-a întins progresiv pînă în zona subcarpatică, este urmărit îndeaproape de autoare în cadrul subcapitolelor consacrate ceramicii, obiectelor de podoabă, țesăturilor și broderiilor (splendid ilustrate prin năbedernița de la Tismăna și epitaful de la Cozia, amîndouă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea), construcțiilor și picturii. Și pentru această perioadă, cel puțin pînă în secolul al XIII-lea inclusiv, construcțiile sînt cunoscute numai pe baza săpăturilor arheologice, principalele vestigii fiind, pentru arhitectura civilă, cetatea de la Păcuil lui Soare, clădită din temelie în ultima parte a secolului al X-lea, precum și lucrările de refacere a cetăților din secolele IV—VII, distruse de năvălirea slavilor și a bulgarilor, iar pentru arhitectura religioasă (în afară de complexul de biserici rupestre de la Basarabi, fenomen izolat care prin caracterul său iese din cadrul artei bizantine propriuzise), biserița de cimitir de la Dinogetia (a doua jumătate a secolului al XI-lea), biserica de la Niculițel (secolul al XII-lea), foarte importantă pentru evoluția arhitecturii noastre religioase prin planul ei trilobat, tipul de biserică cel mai răspîdit pînă în secolul al XVIII-lea, apoi cele două biserici de la Turnu Severin și biserica identificată mai demult, iar recent cercetată îndeaproape, de sub actuala biserică Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (secolul al XIII-lea). Subcapitolul se încheie cu cîteva cuvinte privitoare la principalele monumente construite în secolul al XIV-lea și la începutul secolului următor în Țara Românească, precum și la folosirea în decorația fațadelor din această perioadă a elementelor tipic bizantine, de ceramică smălțuită.

Volumul este întregit cu numeroase și grăitoare planuri și desene în text, precum și cu peste o sută de planșe (din care unele color) în afară de text, judicios alese și de excelentă calitate, într-o prezentare impecabilă ce face cinste Editurii Meridiane.

RADU CREȚEANU

REVISTA REVISTELOR MITROPOLITANE

«GLASUL BISERICII», revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei,
an. XXX (1971) :

Numărul 7—8, pe lunile iulie—august,
cuprinde :

— Redacția, 23 August, marea sărbătoare a poporului român (p. 629—634).

În rubrica

«Îndrumări Pastorale și omiletice» :

— Pr. Ilie V. Iacobescu, *Predică la Sfântul Prooroc Ilie* (p. 635—636) ;

— Pr. David Popescu, *La Duminica a IV-a după Rusalii* (p. 637—639) ;

— Pr. C. Sava, *La Duminica a VI-a după Rusalii* (p. 639—642) ;

— Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *La Duminica a VII-a după Rusalii* (p. 642—644) ;

— Diac. P. I. David, *La Adormirea Maicii Domnului* (p. 645—648) ;

— Pr. I. N. Oporan, *La Apostolul din Duminica a IX-a după Rusalii*, Despre muncă (p. 648—650) ;

— Pr. C. Găiculescu, *La Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul* (p. 650—654).

În rubrica «Pentru pacea a toată lumea» :

— Redacția, *Achiziți în slujă păcii* — iulie—august (p. 655—657) ;

— Pr. P. F. Alexandru, *Cîteva considerații asupra atitudinii Bisericii Ortodoxe Române față de problema creării unui climat internațional de colaborare și securitate* (p. 658—661) ;

— Diac. Prof. O. Bucevschi, *Știri ecumenice* (p. 662—668).

— Ierom. Veniamin Micle, *Intruirea de la Geneva a preoților romano-catolici europeni* (p. 669—672).

În rubrica «Articole și Studii» :

— Pr. Traian Valdmann, *Reguli bisericesti privitoare la sărbători și posturi în sfintele canoane* (p. 673—685) [— pornind de la concepția că problema sărbătorilor și a posturilor trebuie studiată în raport cu nevoile și circumstanțele actuale ale creștinilor și avind în vedere că Biserica cu canoanele și dispozițiile ei nu intenționează decât să ajute pe credincioși să afle calea mântuirii autorul cercetează cu atenție regulile bisericesti cu privire la sărbători și posturi în sfintele canoane.

Din cercetarea sa reiese că în fața unor neorînduiri manifestate în Biserica primară — încă din veacul apostolic — în legătură cu posturile și cu sărbătorile, Biserica a luat, prin sinoade și prin reprezentanții săi autorizați, atitudine împotriva neorînduierilor, promulgînd canoane prin care s-a stabilit poziția oficială în problemele controversate.

În continuare sînt înfățișate și interpretate mărturiile canonice cu privire la : A. *Reguli bisericesti privitoare la sărbători* (Duminica, Bunavestire, Botezul Domnului, Paștile, Cincizecimea) ; B. — *Reguli bisericesti privitoare la posturi* (miercurea și vinerea, ca posturi de scurtă durată ; și ca posturi de durată mai mare : postul Paștilor, postul Sfinților Apostoli, postul Adormirii Maicii Domnului și postul Nașterii Domnului).

Autorul subliniază că sărbătorile și posturile creștine sînt specifice Bisericii creștine și nu trebuie confundate cu cele din alte religii. De asemenea este remarcat faptul că «dispozițiile canonice cu privire la sărbători și posturi sînt foarte variabile» și că adesea nu s-a ținut aceeași practică (în special cu privire la posturi) în toată creștinătatea, întrucît «nici Mîntuitorul, nici Sfinții Apostoli n-au arătat cît timp trebuie postit și cît de aspru să fie postul». De aceea de cele mai multe ori Biserica Ortodoxă a adoptat practica cu durată cea mai mare].

— Diac. P. I. David, *Confesiunea picturii Van Gogh* (p. 686—697). [— prezentarea pe larg a vieții și semnificației operei celebrului pictor olandez, după lucrarea Henri Perruchot, *Viața lui Van Gogh*, ediția a doua, în românește de Sabina Drăgoi-Osman, Editura Meridiane, București, 1969. Prezentarea este încadrată de o scurtă introducere și de cîteva cuvinte de încheiere].

În rubrica «Documentare» :

— I. D. Ștefănescu, *Un monument de artă al capitalei : biserica «Sfinții Constantin și Elena» din Bariera Vergului* (p. 698—704) [— autorul reușește să prezinte unitar, dar cu suficiente amănunte revelatoare, pictura bise-

ricii din Bariera Vergului, care reprezintă un monument rezultat dintr-o sumă de însușiri variate și rareori divergente, în care arhitectura creează cuprinsul pe care pictura îl înveșmintează scriind pe pereți învățătura de credință a Bisericii în chipuri și icoane.

După o succintă descriere a bisericii din punct de vedere arhitectonic, autorul evidențiază necesitatea respectării principiului ca bisericile să fie construite cu știința și experiența arhitectului ori inginerului constructor, ținând seama de decorul pictural care trebuie adăugat monumentului, pentru ca pictorul decorator să poată împăca liniile și suprafețele monumentului cu cuprinsul și rigorile programului iconografic. Numai astfel va putea fi corect realizat planul iconografic care pretinde ca un număr de teme să fie neapărat pictate și nu în orice loc, ci pe suprafețele hotărâte de tradiția, experiența și regulile picturii bisericesti. Acest principiu nu se mai respectă de multă vreme și nu a fost respectat nici la Biserica din Bariera Vergului. Având în vedere însă că aici a intervenit faptul rar al lucrării împreună, timp de cinci ani, a pictorului decorator (Eremla Profeta) cu o comisie de pictură special instituită, s-a reușit ca în mare parte greutățile create de nerespectarea principiului amintit să fie depășite.

În prezentarea decorului pictural al bisericii Sfinții Constantin și Elena de la Bariera Vergului, decor distins prin deosebite calități între care cea mai de seamă constă în bogăția de teme ilustrate, de figuri și portrete, autorul se oprește numai asupra celor mai reușite pentru «a nu risipi atenția cititorului».

În încheiere autorul semnalează îmbunătățirile ce urmează a fi încă efectuate în împodobirea generală a bisericii.

— C. A. Stoida, *Despre clopote și clopotari în țările române* (p. 705—728) [— pornind de la constatarea că istoriografia românească veche «n-a folosit tot materialul care i-ar fi putut sta la îndemână în studierea acestei probleme» (cu toate că știrile din acte și indicațiile din inscripții — sporadice și sărăcăcioase — nu justificau renunțarea la cercetarea îndeaproape a problemei), autorul și-a propus și a reușit să înfăptuiască acest valoros și necesar studiu monografic. Cercetând timp îndelungat arhive și biblioteci, ca și inscripții și date monumentale, autorul a reușit să depisteze cele mai vechi știri despre clopotele existente sau despre care au rămas informații că au fost turnate în țările române, ori au fost aduse de peste hotare.

Totodată au fost cercetate temeinic și aspecte secundare ale problemei, dar care contribuie la lămurirea ei, cum sînt cele legate de turnarea în broz (tunuri, țevi pentru con-

ducte de apă); de condițiile dezvoltării meșteșugului clopotăritului în țările române (exploatarea zăcămintelor de cupru, tehnica lucrării, instalațiile și materialele folosite, negojul de clopote etc.); de viața și activitatea celor dintii meșteri de țară, călugări și laici, care din a doua jumătate a veacului al XVII-lea au turnat clopote; de înfăptuirea, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a unei industrii autohtone de clopote.

În dezvoltarea studiului său — întemeiat pe o bogată bibliografie și pe date obținute din inscripții și documente de arhivă și publicare — autorul face la început o interesantă prezentare istorică a problemei privitoare la clopote, și turnare de clopote în general, urmărind problema în cadrul vieții sociale și religioase a lumii. Apoi se oprește asupra «Vechii terminologii a clopotelor în țările române» (campana, zvon, kimval).

Trecînd la studierea amănunțită a problemei, autorul înfățișează critic mai întîi datele privitoare la clopote și clopotari în «Transilvania (îndeosebi după încorporarea ei de către habsburgi)», în «Moldova și Țara Românească».

În continuare sînt prezentate și interpretate «Știrile mai vechi despre clopote, tunuri și candelabre, comandate dinafară sau turnate în țările române de către meșteri străini», pentru ca să analizeze apoi cu pricepere datele privitoare la «Clopotăritul în Țara Românească în veacul al XVII-lea și în primele decenii ale veacului al XVIII-lea; și la exploatarea zăcămintelor de cupru de la Baia de Aramă».

Reproducerea fotografică a șapte clopote de la diferite minăstiri, turnate între 1490 și 1579, însoțesc textul].

— Pr. Gabriel Căciora, *Corul Episcopiei Buzăului* (p. 729—737) [— după o scurtă prezentare asupra existenței diferitelor coruri de muzică vocală polifonică, la diferite biserici din țările române, începînd cu sfîrșitul veacului al XVIII-lea, pînă la Decretul nr. 101 dat la 18 ianuarie 1865 de Domnitorul Cuza pentru «reglementarea introducerii vocale în biserici», autorul se ocupă îndeaproape de activitatea corului vocal al Episcopiei Buzăului, de la înființarea lui, în 1860, pînă în zilele noastre.

Intemeiat pe documente, dintre care reproduce pe cele mai importante, autorul stăruie asupra momentelor principale din activitatea acestui cor, care — înființat prin stăruința și jertfele materiale ale Episcopului Dionisie Romano, condus în decursul timpului de dirijori de prestigiu și avînd între membrii lui elemente care au ajuns cîntăreți de renume pe scena operii române — a desfășurat un rol educativ muzical și cultural în viața socială].

— Pr. Alexandru-Armand Munteanu, *Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistei mitropolitane «Glasul Bisericii»* (p. 738—759) [— continuînd înfățișarea activității publicistice teologice, în paginile revistei «Glasul Bisericii», «în vremea arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian», autorul publică în acest număr lista articolelor și studiilor despre temele și problemele încadrate în litera B. Și anume: — «Biblia» (Sfînta Scriptură în general; Vechiul Testament în special; Noul Testament în special; Traduceri și ediții ale Bibliei — românești și străine; Exegeza biblică); — «Bibliotecă» (din țară; de peste hotare); — «Bigotismul»; — «Binele»; — «Biserica creștină» (doctrina despre Biserică; istoria Bisericii:

privire de ansamblu și confesiunile creștine urmărite pe Biserici Ortodoxe locale și Biserici eterodoxe); — «Boala trupului»; — «Bucuria»; — «Bunuri materiale»].

În rubrica «Aniversări»:

— Redacția, *100 de ani de la nașterea profesorului Nicolae Iorga; 150 de ani de la mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu* (p. 760—761).

În «Anexe»:

— Prof. Nicolae Lungu, Diferite cîntări liturgice armonizate pentru cor mixt [— *Luminînda Invierii, Acioane*: la Invierea Domnului, la Înălțarea Domnului și la Pogorîrea Duhului Sfînt].

«MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, an. XLVII (1971):

Numărul 7—8, pe lunile iulie-august, cuprinde:

— Redacția, *A douăzeci și șaptea aniversare a eliberării Patriei noastre: 23 August 1944: Ziua eliberării* (p. 429—431).

În rubrica «Studii»:

— Prof. M. Șesan, *Din hristologia patristică* (p. 432—452) [— autorul precizează în primul paragraf intitulat «Punerea problemei pînă la 313», că problema hristologică — centrul iconomiei mîntuirii — cuprinde în sine învățătura sau Revelația divină despre Dumnezeu care s-a făcut om pentru mîntuirea tuturor și despre înfăptuirea comuniunii credincioșilor cu Sfînta Treime prin Fiul cel întrupat.

Tratarea problemei hristologice a fost făcută încă din primele veacuri creștine pe două căi diferite: — unii apologeți și scriitorii bisericești au urmat metoda «credo ut intelligam», adică cred spre a și înțelege, folosind gîndirea platonice idealistă și urmărind să explice hristologia pe înțelesul credincioșilor (că Mîntuitorul «s-a întrupat» și a avut două firi sau naturi: pe cea dumnezeiască de Fiul al lui Dumnezeu și pe cea omenească de Fiul al Omului, ambele unite într-o singură persoană, «prosopon»); — în schimb docheții, gnosticii, adopțienii și antitrinitarii în genere au urmat metoda «intelligo ut credam», folosind logica aristotelică realistă și au ajuns să denatureze învățătura despre persoana «prosopon» a Fiului lui Dumnezeu, egal cu celelalte persoane ale Sfintei Treimi.

Apărînd învățătura ortodoxă diferiți Părinți și scriitorii bisericești, continuînd a se

intemcia pe Revelația noutestamentară au înlocuit noțiunea «prosopon» (denaturată de eretici) cu noțiunea «ipostasis» și «usia», care nu îngăduiau nici un fel de compromis. Însă în această vreme problema nu a putut fi lămurită deplin în chip sinodal, cu toate că Sfîntul Ciprian îndemna ca, după exemplul Sinodului apostolic, sinodalitatea să fie generalizată spre a oferi decizii valabile pentru întreaga Biserică.

În această perspectivă, autorul analizează pe larg în studiul său momentele importante în stăruința Bisericii de a preciza deplin învățătura hristologică, grupînd cercetările sale în următoarele paragrafe: — «Hristologia în epoca constantiniană»; — «Hristologia în epoca teodosiană»; — «Hristologia și Sinodul al III-lea Ecumenic (431)»; — «Hristologia și monofiziții»; — «Hristologia la Sinodul al IV-lea Ecumenic»; — «Continuarea disputei hristologice»; — «Hristologia și Enoticul din 482»; — «Hristologia, necalcedonienii și eterodocșii».

În paragraful final, intitulat «Pentru ce nu s-a ajuns la înțelegere?», autorul prezintă șapte pricini care au făcut ca, împotriva tuturor străduințelor, problema hristologică să rămînă încă în discuție între creștini pînă astăzi].

— Prof. D. I. Belu, *Gratul și funcția lui etică* (p. 453—461) [— după ce arată că definiția omului ca «homo loquens», pusă în circulație prin 1944, este o concepție foarte veche, autorul urmărește îndeaproape funcțiile: comunicativă, socială și culturală pe care le îndeplinește cuvîntul.

Însă intrucît nici una din aceste funcții nu poate fi exercitată în mod normal decît în strînsă legătură cu funcția etică a cuvîntului, autorul demonstrează în continuare că funcția etică a cuvîntului este tot atît de înrădăcinată, de indispensabilă și de vitală pentru firea omenească, pe cît este și instinctul de conservare. Astfel folosirea cuvîntului în cadrul răspunderii și obligației față de ceilalți s-a dovedit a fi necesară nu numai pentru conservarea și dezvoltarea biologică și materială a societății, ci și pentru dănuirea și propășirea ei spirituală în cadrul unei comuniuni, care înseamnă comunicare cu ceilalți, adică împărtășire de gânduri, idei, sentimente, experiențe, planuri etc.

Pe de altă parte, dacă personalitatea este voința orientată constant în direcția binelui și cuvîntul este expresia personalității, urmează că în funcția lui normală cuvîntul este expresia voinței binelui, a ceea ce este demn, nobil, superior. În acest fel ecoul cuvîntului în universul moral devine nelimitat. Iar funcția lui etică, adică funcția morală a graiului se dovedește a fi legată de conștiința luminată a demnității personale, de respectul față de adevăr, de sentimentul unei grave răspunderi pentru propria persoană și pentru aceea a semenilor, în fața conștiinței proprii și în fața colectivității].

— Corina Nicolescu, *Două epitafe din vremea lui Petru Rareș* (p. 462—470) [— descrierea amănunțită a două broderii din vremea lui Petru Rareș, valoroase ca realizare artistică și innoitoare sub raportul interpretării iconografice: epitaful aflat la Muzeul de artă ucraineană din Kiev (dăruit de logofătul Ion Movilă unei minăstiri cu hramul Sfîntul Nicolae); și «epitaful păstrat în tezaurul Minăstirii Dionisiu de la Muntele Atos» (dăruit de Petru Rareș acestei minăstiri)].

Din demonstrația făcută de autoare reiese că cele două epitafe studiate trebuie adăugate la repertoriul broderiilor din epoca lui Petru Rareș, fiind deosebit de importante atît sub raport istoric cît și artistic. De aceea cunoașterea lor constituie o contribuție esențială la înțelegerea evoluției broderiei românești, gen de artă care a cunoscut o mare strălucire timp de trei veacuri mai ales pe pămîntul Moldovei.

Patru reproduceri fotografice după epitafe însoțesc textul studiului].

— Doctorand N. V. Dură, *Preocupările canonice ale mitropolitului Veniamin Costachi în pastorațiile și corespondența sa* (p. 471—492) [— întocmită și susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, lucrarea urmărește să treacă în revistă activitatea canonică și de îndrumare pastorală, făcînd sublinierile de ri-

goare, pentru a evidenția cît mai pregnant activitatea și personalitatea mitropolitului Veniamin Costachi.

După unele «Considerațiuni introductive», autorul analizează «Cuprinsul Pastorațelor» și al «Corespondenței cu patriarhii răsăriteni», din care reiese spiritul irenic și ecumenist ce aureolează întreaga activitate canonică a mitropolitului Veniamin Costachi, «pionier al dreptului canonic românesc»].

În rubrica «Predici»:

— Pr. Ioan Hriscu, *Predică la Duminica a treia după Pogorirea Sfîntului Duh* (p. 493—495);

Pr. Dumitru Ichim, *La Schimbarea la față* (p. 496—499).

În rubrica «Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei»:

— Const. Turcu, *Biserica Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul din Piatra Neamț* (p. 499—504) [— după o scurtă prezentare a rezultatelor săpăturilor arheologice efectuate la Piatra Neamț, autorul face o succintă expunere monografică asupra bisericii zidite de Ștefan cel Mare, în 1497—1498, în interiorul unei «cărți cit o cetate, întărită cu ziduri» la capătul ultimei terase a Bistriței].

În rubrica «Insemnări»:

— Pr. Dumitru Matei, † *Arhiepiscopul Emilian Antal* (p. 505—507) [— panegiric închinat arhiepiscopului decedat la 15 iunie 1971, la Minăstirea Sfîntul Ilie din Toplița, județul Harghita].

— Diac. Prof. O. Bucevschi, *Fresce colorate strălucesc pe ziduri de minăstiri. Renumite opere de artă în văile Bucovinei. Nord-estul României a devenit un îndrăgit centru turistic* (p. 507—508).

— Arhim. Epifanie Norocel, *O Psaltire românească la Muzeul istoric din Moscova* (p. 508—509) [— o scurtă prezentare a interesantului manuscris românesc în limba slavonă. *Psaltirea*, ajunsă pe căi necunoscute în biblioteca lui Al. Hludov și astăzi păstrată în Muzeul istoric din Moscova.

După ce înfățișează «Importanța artistică» a manuscrisului, autorul se oprește asupra «Vechimii manuscrisului», analizînd două însemnări făcute pe manuscris — una în limba slavonă și alta în limba română. Autorul concludă că *Psaltirea* a fost copiată (nu se poate ști pentru care biserică sau minăstire) în vremea lui Ștefan cel Mare; iar însemnarea în limba română, cu caractere chirilice, poate fi din timpul lui Ștefan al II-lea Tomșa (1611—1615; 1621—1623), ori a lui Ștefan Petricelcu (1683—1684), cînd «limba română începuse să pătrundă în cult și în cancelariile domnești»].

— Al. Zub, *O scrisoare a lui C. Erbiceanu către M. Kogălniceanu (1890)* (p. 509—511) [— redă textul integral al scrisorii adresate la 7 martie 1890, în care C. Erbiceanu solicita lui M. Kogălniceanu să insiste din nou în adunarea deputaților pentru înscrierea în bugetul Ministerului de resort a subvenției necesare pentru «retipărirea cărților de ritual bisericesc». În analiza scrisorii autorul însemnării semnaleză clasificările pe care acesastă scrisoare le aduce în privința atitudinii

lui M. Kogălniceanu față de cler, către sffirșitul carierei sale politice].

— Pr. Gabriel C o c o r a, *Din corespondența mitropolitului Iosif Naniescu cu Vasile Alexandri* (p. 511—515) [— reproduce textul a trel scrisori adresate (la 12/24 mai 1886 ; 29 iunie 1886 și 10/22 iulie 1886) de V. Alexandri mitropolitului Iosif Naniescu, din care se desprinde dorința mitropolitului de a înzestra cu odoare și veșminte catedrala mitropolitană din Iași].

«MITROPOLIA ARDEALULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopiiilor Clujului și Oradiei, an. XVI (1971) :

Numărul 7—8, pe lunile iulie—august, cuprinde :

— Redacția, *23 August 1944—23 August 1971 : Cale largă spre viitor* (p. 505—509).

— Redacția, *În cinstea zilei de 23 August 1971* (p. 510—517) [— reportaj asupra sărbătoririi celei de-a 27-a aniversări a zilei de 23 August în cadrul Centrului mitropolitan al Ardealului].

În rubrica «Studii» :

— Ștefan Meteș, *Contribuții la istoria Bisericii Românești transilvane din veacul al XVIII-lea* (p. 518—528) [— autorul își propune să prezinte — pe baza vastului material istoric privitor la persecuțiile contra românilor transilvăneni în veacul al XVIII-lea atît în domeniul «Iobăgiei aspre și nemiloase cît și în cel al credinței religioase» — o mică parte din «frământările din viața Bisericii Ortodoxe din veacul al XVIII-lea din Transilvania, la care au contribuit și anumiți conducători din solda catolicismului, care alimenta cu toate mijloacele vrajba dintre românii de aceeași credință».

După ce schițează situația în vremea lui Atanasie Anghel și Ioan Pataki, autorul urmărește îndeaproape activitatea desfășurată de «Episcopul unit Atanasie Rednic în timpul păstoriei sale (1764—1772)» și mijloacele brutale de constrîngere folosite pentru primirea unrii religioase.

Intemeind fiecare situație și fiecare afirmație pe documente de autoritate și pe extrase bine alese din aceste documente, autorul reușește să creeze o frescă vie a evenimentelor petrecute în viața românilor ortodocși transilvăneni, în timpul păstoriei episcopului Atanasie Rednic].

— Diac. Prof. Sorin C o s m a, *Pacea — virtute creștină* (p. 529—538) [— pornind de la constatarea că pe linia preocupărilor teologice

ale Bisericii Ortodoxe Române, problema păcii se înscrie la loc de frunte, demonstrînd promovarea unei teologii în slujba vieții creștine, autorul își propune să insiste asupra rolului practic al păcii în viața socială și morală a credinciosului, a Bisericii și a lumii, ca argument pentru cultivarea păcii ca un bun necesar și ca un dar al vieții care trebuie să fie instaurat definitiv în lumea întreagă.

În dezvoltarea studiului se oprește mai întîi asupra «Lămuririi noțiunii» păcii raportate la ordinea morală, ceea ce-i acordă sensul de virtute. În continuare urmărește : «Pacea — virtute morală creștină» (— Pacea ca virtute a echilibrului duhovnicesc în persoana credinciosului ; — Sensul creștin al păcii ca virtute creștină ; — Pacea și celelalte virtuți) ; «Pacea — virtute socială», întemeiată pe normele de dreptate, de echitate și de iubire între toți oamenii.

În încheiere autorul subliniază că, privită în sens creștin, pacea capătă sensul de scop și de necesitate spre care aspiră și cu care se identifică efortul creștinului în realizarea binelui, creînd astfel climatul de înfăptuire a valorilor morale, atît în persoana credinciosului cît și în relațiile lui cu semenii].

— Viorel I o n i ț ă, *Viața religioasă bizantină în secolul al VII-lea și canoanele Sinodului Quinisext (691—692)* (p. 539—549) [— urmărind preponderența pe care au avut-o în dezvoltarea civilizației bizantine elementele ei componente : elementul roman, grecesc și creștin (elementul creștin permanent ascendent, cel roman puternic în veacurile al IV-lea—al V-lea, pentru ca apoi să cedeze definitiv elementului grecesc dominant în veacul al VII-lea), autorul cercetează multilateral viața religioasă din Bizanț, în secolul al VII-lea integrată organic în complexul civilizației bizantine și oglindind stadiul în care ajunsese această civilizație.

În cadrul civilizației bizantine, care în veacul al VII-lea realizează o sinteză interesantă a elementelor ei constitutive, viața religioasă a maselor demonstrează cum elementul grecesc (în diferitele lui forme: limbă, cultură și religie păgînă) primește o pondere din ce în ce mai mare alături de cel creștin, cu care se împletește și se influențează reciproc.

În această situație religiozitatea bizantină a luat — în unele discuții — forme bolnăvicioase, care nu trebuie confundate cu însăși viața Bisericii Bizantine, după cum dovedește reacțiunea pe care a demonstrat-o Biserica însăși față de decadența morală ce o amenința. Atitudinea negativă a Bisericii s-a manifestat în canoanele cu caracter prohibitiv ale Sinodului Quinisext, prin care se combăteau scăderile din viața socială, dovedind astfel intensitatea cu care elementul creștin se întrețese în constituirea civilizației bizantine].

— Pr. Prof. Dr. Alexandru Moisiu, *Formarea preotului în concepția Prea Fericitului Patriarh Justinian* (p. 550—555) [— alegînd cu pricepere din colecția «Apostolat social» sfaturii și îndemnuri ale Prea Fericitului Patriarh Justinian cu privire la formarea celor chemați să slujească altarul Bisericii, autorul reușește să schițeze o călăuză pentru lucrarea de formare și de pregătire a preotului în epoca în care se plămădește o lume nouă].

În rubrica «*Îndrumări omiletice*» :

— Pr. Ioan Opriș, *Predică la Duminică V după Paști, a Samaritenilor* (p. 556—558) ;

— Diacon Gheorghe Papuc, *Predică la Duminică VII după Rusalii* (p. 558—561).

— Preot Miron Dan, *Predică la Duminică III după Paști, a Mironosițelor* (p. 561—563).

— Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Cuvîntări ocazionale* [— în diferitele dări de seamă asupra evenimentelor ce au avut loc în viața bisericească din Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu sînt inserate în întregime cuvîntările ocazionale rostite de Mitropolitul Nicolae al Ardealului, pe care le indicăm în continuare : — Cuvîntarea rostită la sărbătorirea celei de a 27-a aniversări a zilei de 23 August (p. 511—513) ; — Cuvîntare rostită la festivitatea încheierii anului școlar 1970—1971 la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu (p. 593—597) ; — Cuvîntare rostită cu prilejul sfințirii bisericii din parohia Arieșeni, județul Alba (p. 598—603)].

În rubrica «*Urme din trecut*» :

— Nicolae Edroiu, *Exemplarul din Cetan (Dej) al Cazaniei lui Varlaam* (p. 564—566) [— cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la tipărirea *Cărții românești de învățătură* «pentru toată semenția românească» a mitropolitului Varlaam, în Transilvania s-a întreprins o ac-

țiune de depistare a altor exemplare (față de cele 20 cunoscute din 1905). Între cele 24 exemplare nou descoperite atunci în Transilvania se află și exemplarul de la biserica Cetan județul Dej, calificat ca «Exemplar A (complet). În stare foarte bună. Însemnări nu are».

Recent însă studentul Kiss Francisc de la facultatea de istorie din Cluj a semnalat existența unei însemnări (pe pagina anterioară învățăturilor lui Simion Stîlpnicul) în acest exemplar. În continuare se prezintă în facsimil textul chirilic al însemnării și se dă cu caractere latine cuprinsul ei, din care se constată că a fost cumpărată la 13 mai 1645, cu 16 florinți, de către Galia Dumitru, soția și copiii lor și dăruită bisericii din Cetan pentru veșnica lor pomenire.

Semnalînd că este cea mai veche indicație asupra prețului cu care se vindea Cazania lui Varlaam în Transilvania, autorul subliniază faptul că însemnarea, provenind din rîndurile de jos ale poporului român, constituie o mărturie a scrisului românesc în Transilvania].

— Ioana Cristache-Panait și Eugenia Greceanu, *Biserici românești din Țara Făgărașului* (p. 567—579) [— sintetică prezentare a datelor privitoare la planul arhitectonic și al modului de realizare a construcției unor biserici din Țara Făgărașului, precedînd fiecare prezentare de indicarea știrilor sigure referitoare la data construirii bisericilor.

Expunerea începe cu prezentarea «bisericii Sfîntul Nicolae Brîncoveanu», din orașul Făgăraș (str. Tudor Vladimirescu), zidită de Constantin Brîncoveanu, la 1697. Biserica se încadrează în contextul ctitoriilor brîncovești și se distinge prin economia și simplitatea modului de împodobire arhitectonică în comparație cu exuberanța decorativă a edificiilor contemporane din Țara Românească.

În continuare sînt prezentate : — biserica Sfînta Treime din orașul Făgăraș (str. Codru Drăgușanu, 7) ; — biserica Sfîntul Nicolae — Mărgineni ; — biserica Înălțarea Domnului — Mîndra ; — biserica Sfînta Maria — Ohaba ; — biserica Sfîntul Nicolae — Oprea Cîrțișoara ; — biserica Sfîntul Ioan Botezătorul — Perșani ; — biserica Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul — Poiana Mărului ; — biserica Nașterea Domnului — Sărata ; — și biserica Sfîntul Nicolae — Săscior].

În rubrica «*Teologi ortodocși*» :

— Grigorie Marcu, *Canonistul profesor Dr. Ioan Mateu*. — Un pătrar de veac de la moartea sa (p. 580—583).

În rubrica «*Comemorări*» :

— Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Comemorarea mitropolitului Nicolae Bălan. La împlinirea a 16 ani de la moarte* (p. 584—585).

«MITROPOLIA OLTENIEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Râmnicului și Argeșului, an. XXIII (1971) :

Numărul 7—8, pe lunile iulie—august, cuprinde :

— Redacția, *Marea sărbătoare națională* (p. 475—478).

În rubrica «*Articol*» :

— Nestor Vornicescu-Severineanu, *Episcop vicar, Scrieri bizantino-ecleziaștice în țările române (secolele XIV—XV)* (p. 479—493)

[— la început sînt prezentate legăturile directe pe care le aveau în veacurile al XIV-lea și al XV-lea țările române cu așezămintele monastice și culturale ortodoxe din țările vecine din sud, unde pătruseseră de mult scrierile patristice și postpatristice în limba greacă și în traduceri slavone și latine, venind îndeosebi din Bizanț și de la Atoș.

Este îndeaproape urmărită legătura între «*Alugării români și așezămintele călugărești și cărturărești de la Paroria* (la granița dintre Imperiul bizantin și Bulgaria) — unde învățau tainele isihasmului — și așezămintul de la Mînăstirea Kelifarevo (de lângă Tîrnovo) ca și cel de la Mînăstirea Studion de lângă Constantinopol.

Autorul semnaleză apoi rolul jucat de români în traducerea, transmiterea și conservarea manuscriselor literaturii ortodoxe existente în Balcani în aceste veacuri, de unde ea s-a răspîndit în țările române și în Rusia.

Pornind de la faptul că de timpuriu Patrihia Ecumenică, aprobaze înființarea unei episcopii a «*Vlahilor*», și că clericii acestei Episcopii în veacurile al XII-lea și al XIII-lea «*foloseau cărți de slujbă în limba greacă, dar predicau în limba credincioșilor*», autorul subliniază faptul că «*în Biserica Ortodoxă Română slujba se făcea și în limba latină (limba slavă începe a fi folosită abia din secolele al XIII-lea—al XIV-lea), însă predica, mărturisirea se făceau mereu în limba română*», ceea ce dovedește puternica viață religioasă de rit ortodox, care se întindea din Maramureș pînă în Banat, peste Moldova și Țara Românească, înainte de întemeierea statelor românești.

Așa se explică circulația la noi a scrierilor bizantino-ecleziaștice din așezămintele monastice și culturale din Balcani, ca și faptul că din aceste centre de cultură ortodoxă de limbă greacă sînt strămutați în țările române primii ierarhi : Iachint de la Vicina la Argeș, și Iosif de la Asprocastron la Suceava, iar din Constantinopol vine la Severin mitropolitul Antim. Astfel se explică folosirea de manuscrise în limba greacă (mai tîrziu în limba slavonă) cu

conținut bizantino-ecleziaștic la Argeș, Severin, Suceava, Rădăuți, Mînăstirea din Peri, în a doua jumătate a veacului al XIV-lea și la începutul veacului al XV-lea. Aceste manuscrise aveau să fie apoi multiplicare în haina slavă și mai tîrziu direct în limba poporului român în centrele cărturărești de la Vodița, Tîsmăna, Cozia, Prislop, Neamț, Moldovița, Putna, Bistrița-Vilcea și altele.

În continuare autorul urmărește îndeaproape «*Circulația diferitor manuscrise bizantino-ecleziaștice în Țara Românească*» și prezintă «*Date despre manuscrisele bizantino-ecleziaștice din Moldova*». Totodată este subliniat faptul că aceste manuscrise bizantino-ecleziaștice în limbile greacă și slavă cuprind deosebi însemnări în limba română și, circulînd pe tot cuprinsul românesc, susțineau și pe această cale unitatea în credință, satisfăcînd în același timp și aspirațiile naționale ale românilor de pretutîndeni.

În încheiere sînt semnalate inspirația, influența pe care aceste manuscrise bizantino-ecleziaștice au exercitat-o asupra zugravilor de biserică (îndeosebi a celor cu pictură exteroară din Nordul Moldovei) și asupra alcătuirilor de scrieri românești : *Pripelele monahului Filotei de la Cozia, Cuvîntările lui Grigorie Țamblac, Scrisoarea episcopului Vasile al Romanului, Scrisorile lui Eustație de la Putna, Invățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie, Sbornicul de la Neamț* etc.].

— Stelian Metzulescu, *Attribute și embleme evanghelice în simbolică românească* (p. 494—512) [— autorul, necunosător în materie de teologie — cu toate că afirmă cu necontrolată suficiență : «*Analizînd atît comentariile Sfinților Părinți și ale scriitorilor din primele secole ale creștinismului... observăm...*» (p. 511) —, atacă cu curaj lipsit de logică demonstrarea unei teze izbitor formulată, îngrămădînd în chip incoerent date despre orice și de pretutîndeni, fără a dovedi altceva decît că «*e ușor a scrie versuri cînd nimic nu ai a spune*».

De aceea surprinde apariția acestui «*studiu*» în revistă].

— Pr. D. Bălașa, *Mînăstirea Căluțul sau Căpturoaia* (județul Olt) (p. 513—534) [— prezentarea monografică, temeinic documentată, a Mînăstirii Căluțului, ctitorie a fraților Buzzești, aflată în prezent în restaurare.

Materialul studiului este organizat astfel : — «*Scurtă prezentare*» ; — «*Ctitorii începători (1516—1521)*» ; — «*Ctitorii săvîrșitori (1588—1594)*» ;

— «Inchinarea minăstirii cetății Ierusalimului și patriarhului chir Dosoftei», la 19 iulie 1673»; — «Imbunătățiri făcute minăstirii»; — «Numere sub care apare în documente Minăstirea Căului»; — «Chipuri de domni și domnițe pictate în biserică» (Petru Cercel Voievod, Mihai Voievod, Doamna Stanca, Pătrașcu Voievod, Doamna Florica); — «Chipuri de jupîni și jupînițe» (Preda postelnicul din Greci, jupînița Stanca, Radu Buzescu marele spătar; Preda Buzescu marele spătar; Stroe Buzescu stolnicul; jupînița Cătălina; jupînița Sima); — «Mina Zugravul, pictorul voievodului Mihai»; — «Mormintele» (12 morminte); — «Clopotnița»; — «Alte date»].

— Pr. I. Ionescu, *Colăceria sau orația de iertăciune la nuntă* (p. 535—538) [— semnănd faptul că în lumea satului românesc nunta se desfășoară după un anumit ritual, cu respectarea unui ceremonial, a unor străvechi datine, într-un cadru sărbătoreț, din care nu lipsește elementul religios, autorul se oprește asupra momentului «iertăciunii» de la părinți care are loc în casa (sau curtea casei miresei) înainte ca tinerii să pornească în viață la noul lor cămin. În acest fel colăceria «de iertăciune» la nuntă constituie un moment de educație cetățenească și religioasă.

În continuare este redat conținutul unei colăcerii de «iertăciune» la nuntă din comuna Gogoși, județul Mehedinți; deosebită prin calitățile stilistice populare și conținutul său narativ, comparînd-o cu diferite rugăciuni din cununia religioasă.

Autorul subliniază că datina colăceriei duce la vremurile de ingemănare ale poporului român pe aceste pămînturi ale Daciei romane și la nașterea lui ca popor creștin; și ajută la dezlegarea problemei mult discutată a originii cuvîntului *mire* în limba română].

— Pr. Prof. Nic. Petrescu, *Observații și propuneri cu privire la traducerea Noului Testament (IX)* (p. 539—546) [— continuînd seria articolelor sale cu această temă (ultimul publicat în «Mitropolia Olteniei», nr. 5—6/1971, p. 335—347), autorul publică acum observații și propuneri cu privire la textele din Faptele Apostolilor XI, 1—2, 5—6, 9, 17, 23, 25—28].

În rubrica «*Drumar omiletic*»:

— Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omîile la Dumitrica a VI-a după Rusalii* (p. 547—550) [— traducere după textul din P.G., LVII, 357—362, de Pr. D. Fecioru].

— Pr. Ioan C. Iordache, *Predică la Adormirea Maicii Domnului* (p. 551—554).

— Diac. P. I. David, *Predică la Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul* (p. 554—558).

În rubrica «*Documente*»:

— Prof. Alexie A. Buzerea, *Școala de psaltichie de la Madona-Dudu din Craiova, la începutul secolului al XIX-lea și «sistema nouă»* (p. 559—562) [— în cadrul transformărilor suferite de semiografia muzicii psaltice pentru a-i asigura capacitatea de a reda cît mai veridic elementele ei de bază — melodia și ritmul — reforma lui Hrisant de la începutul veacului al XIX-lea a provocat în țările române o însemnată dezvoltare a învățămîntului muzicii bisericești. Astfel la 1818 Petru Efesiu a deschis o școală de psaltichie la biserica Sfîntul Nicolae Șelari din București, unde se predă după «sistema nouă»; iar la 1819 a fost înființată a doua școală de psaltichie în care se predă după sistema nouă. la biserica Madona Dudu, pentru orașul Craiova și județul Dolj și la care predă Teodorache Dumitrescu, profesor adus de la București. Școala de psaltichie de la Madona Dudu a funcționat 50 de ani neîntrerupt.

Autorul prezintă datele istorice referitoare la această școală, care se înscrie «ca un eveniment de seamă din istoria învățămîntului psaltic românesc».

În anexă se publică textul «Jalbei cîntărețului Teodorache Dumitrescu» pentru a i se acorda pensie pentru cel 37 de ani de slujire în calitate de cîntăreț la biserica și profesor la Școala de psaltichie de la Madona Dudu].

În rubrica «*Insemnări*»:

— Pr. Marin M. Braniște și Pr. Ilie Diaconescu, *Pisanii, insemnări și manuscrise din vechile biserici ale orașului Pitești* (p. 563—572) [— continuînd publicarea rezultatelor cercetărilor lor, autorii publică acum al treilea articol cu acest titlu (ultimul în «Mitropolia Olteniei», nr. 5—6/1971), în care prezintă datele descoperite la următoarele biserici: — «Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena din Găvana» (pisanii, insemnări la proscomidie și pe cărți de cult); — «Biserica Necșulești» (pisanii, lespezi funerare, insemnări pe obiecte și cărți de cult); — «Biserica Ștefănești» (pisanii, lespede funerară, insemnări pe obiecte și cărți de cult); — «Biserica din Valea Mare» (pisanii, inscripții pe icoane și insemnări pe cărți de cult); — «Biserica fostului Schit Sfîntul Ioan Bogoslovul și Sfîntul Nicolae din Valea Mare» (pisanii și inscripție pe clopot); — «Biserica din Valea Rea» (insemnări pe cărți de cult); — «Biserica de la Văleni-Podgoria» (pisanii și o lespede funerară); — «Biserica fostei Minăstirii Vieroși» (două pisanii, inscripții la proscomidiar); —

«Biserica domnească Sfântul Gheorghe» (pisa-
nia, inscripții pe clopote).

— Pr. I. Ionescu, *Cîteva monede* (p. 572—573) [— prezintă succint opt monede descoperite în diferite localități de pe malurile Oltului, descriind forma, metalul, inscripțiile, starea de conservare și locul și data cînd au fost descoperite].

În rubrica «Documentar» :

— Nicolae Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Moldova* (p. 592—620) [— în continuarea bibliografiei sînt publicate datele privitoare la monumentele din localitățile moldovene începătoare cu literele «Ș» și «T»].

«MITROPOLIA BANATULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și a Episcopiei Aradului, an. XXI (1971) :

Numărul 7—9, pe lunile iulie—septembrie, cuprinde :

— *Problemele Ortodoxiei în zilele noastre* (p. 379—380) [— editorial în care se evidențiază că efervescența care a cuprins lumea este «tît de generală și de profundă în consecințe încît angajează toate religiile și Bisericile creștine mai ales, ai căror aderenți «își reconsideră pozițiile tradiționale și le evaluează în funcție de realitățile contemporane, descoperind valențe și potențialități nebănuite anterior»].

Acest curent a angajat și Biserica Romano-Catolică și Bisericile Protestante. În ceea ce privește Bisericile Ortodoxe locale, acestea împrumută din problematica popoarelor în mijlocul cărora s-au constituit și de care sînt permanent legate nerămînînd străine de aspirațiile acestora. De aceea, prin ierarhii, preoții și credincioșii lor, Bisericile Ortodoxe participă activ la frămîntările veacului și se angajează cu sinceră convingere pe calea păcii și a progresului.

Pe plan extern Bisericile Ortodoxe se deschid către problemele vremii și încercînd să dea răspuns acestora, își revizuiesc pozițiile și își innoiesc metodele. În această perspectivă se înscriu pregătirile pentru ținerea Sinodului Panortodox, participarea la lucrările marilor organisme intercreștine și internaționale și conjugarea activității lor cu acțiunile celor de alte confesiuni sau religii și cu ale tuturor oamenilor de bunăvoință].

În rubrica

«*Dreapta învățătură a Bisericii*» :

— Vasile, Episcopul Oradiei, *Sensul și menirea icoanelor în cultul ortodox* (p. 381—387) [— după ce înfățișează diferite aspecte ale rostului icoanelor în cultul ortodox în genere, autorul demonstrează că în bisericile românești icoanele, pe lîngă că învederează adevărul credinței strămoșești și ajută manifestarea pietății credincioșilor, au fost și continuă să rămînă mărturie și mesageri ai unității

de credință a tuturor românilor. Așa se explică faptul că în decursul timpului pictori și zugrăvi bisericestii din Muntenia și Moldova au trecut munții în Transilvania și au pictat biserici, iar meșterii din Transilvania au contribuit la ridicarea de biserici din Țara Românească și Moldova — cum este Mînăstirea Curtea de Argeș.

În acest fel «am mărturisit noi ortodocșii români aceeași credință în Dumnezeu prin icoane, care au fost unul din factorii de seamă ai unității noastre spirituale în toate vremurile»].

În rubrica «*Studii*» :

— Pr. Dr. Ath. Negoiaș, *Manuscrisele de la Marea Moartă. Descoperiri noi despre esenienii* (p. 389—401) [— prezentarea unora din descoperirile noi făcute la așezările eseniene de la Marea Moartă, care deschid noi probleme.

Astfel : — «Scheletele de femei din cimitirul de la Qumran», descoperite în săpăturile din 1966—1967 de S. H. Stekholl, care scotește că, folosind un tip arhaic de îngropare, aceste cimitire constituie reflexul unei societăți cu mult mai veche decît cea din secolele apropiate de vremea începutului creștinismului ; — «Noul manuscris recent descoperit» (numit «Ruloul Templului»), în care sînt regrupate un mare număr de reguli aflate dispersate în cele cinci cărți ale Pentateuhului ; — «Descoperirile făcute de săpăturile Universității din Ierusalim la fortăreața Masada», așezată lîngă Marea Moartă, unde au fost aflate mai multe fragmente de pergamente.

Articolul se încheie cu un paragraf intitulat «*Studii și ipoteze*» în care se ocupă de raporturile dintre esenienii și creștini, ca și de amintirea esenienilor în Noul Testament].

— Prot. Prof. Dr. Nicoale Neaga, *Problema traducerii ecumenice a Vechiului Testament în raport cu textele tradiționale* (p. 402—407) [— sugestii și propuneri în legătură cu pregătirea și editarea Vechiului Testament într-o traducere comună pentru toate confe-

siunile creștine. În legătură cu textul de bază pentru traducere, autorul susține folosirea textului masoretic ; în ce privește ordinea cârților canonice, autorul recomandă să se urmeze textul original ebraic, iar în privința cârților «anaghinoscomena» să se respecte ordinea din Septuaginta și Vulgata.

De asemenea autorul propune să se indice locurile paralele și să se intercaleze în text ilustrații și hărți].

— Ioan I. Ică, *Problemele teologiei existențialist-demitologizante în Protestantismul actual* (p. 408—413) [— apărută ca o reacție față de pozitivismul și obiectivismul teocentric extremist al teologiei barthiene a cuvântului lui Dumnezeu, școala teologică existențialist-demitologizantă (legată de personalitatea și activitatea teologului luteran R. Bultmann și a ucenicilor săi) s-a străduit să adapteze mesajul lui Dumnezeu la înțelegerea creștinului de astăzi, ceea ce explică puternica influență pe care o exercită această școală asupra teologiei protestante din R.F. a Germaniei și din alte țări. Însă prin intențiile, metoda și țelul său, dar mai ales prin rezultatele sale, această teologie existențială, în loc să servească Bisericii sale și credinciosului de astăzi, a dus la o adevărată «criză de bază» în protestantismul actual, la denaturarea mesajului evanghelic și la dizolvarea teologiei înseși.

În cuprinsul articolului este înfățișată pe larg activitatea desfășurată de teologul luteran Walter Künneth (de la Universitatea din Erlangen) pentru lămurirea opiniei publice protestante — teologice și bisericesti — asupra primejdiei pe care o reprezintă teologia existențialist-demitologizantă pentru viața Bisericii Protestante și a teologiei ei].

În rubrica

«Îndrumări omiletice și catehetice» :

— Pr. Prof. Ene Braniște, *Predică la Duminica a V-a după Paști* (p. 414—418).

— Pr. Vasile Mihoc, *La Praznicul Cincizecimii*. Despre lucrarea Sfântului Duh în Biserică (p. 414—422).

— Pr. Vasile Petrică, *La Duminica a VI-a după Rusalii*. Despre grija pentru gînduri (p. 423—424).

— Nicolae, Episcopul Macariopolei, *Predică la Duminica a XII-a după Rusalii* (p. 425—428).

— Diac. P. I. David, *La Sfântul Ilie Tesviteanul*. Pilda unui mare prooroc (p. 428—433).

— Prot. Petru Bogdan, *La Adormirea Maicii Domnului*. Maica Domnului și a noastră (p. 433—435).

— Pr. Ioan Oprea, *Duminica — ziua Domnului* (p. 435—437).

În rubrica «Probleme liturgice» :

— Pr. N. Sebeșan, *Textul rugăciunii «Tatăl nostru»* (p. 438—442) [— propuneri în legătură cu necesitatea precizării și uniformizării de către forurile conducătoare bisericesti a unuia și același text al acestei rugăciuni pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română].

În rubrica «Documentar» :

— Prot. Ion Mureșianu, *Circulația cărții de la Rîmnic în Banat*. Două tipărituri rămase necunoscute (p. 443—449) [— după o judicioasă înfățișare a circulației și a acțiunii de identificare a prezenței cărții de la Rîmnic în Banat, autorul se oprește asupra faptului că în colecția de obiecte de artă bisericească a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului se află două cărți tipărite la Rîmnic în veacul al XVIII-lea și nesemnlate nici în *Bibliografia Românească Veche* și nici în studiile și articolele de specialitate de pînă acum.

Pentru aceasta autorul prezintă pe larg, sub toate aspectele bibliografice cele două cărți : *Psaltirea* tipărită la Rîmnic, în anul 1743, care provine din biserica parohiei Vălișoara, de lângă Caransebeș și *Ceastovul* tipărit la Rîmnic în anul 1767, care provine din biserica parohiei Brădișorul de Jos, de lângă Oravița].

— Prof. Viorel Tigău, *Generalități asupra stratului de frescă de la biserica ortodoxă română din Lăpova* (p. 450—454).

În rubrica «Aniversări» :

— Redacția, *Act al voinței întregului popor*. Cu prilejul celei de a 27-a aniversări a zilei de 23 August (p. 455—461).

În rubrica «Note și comentarii» :

— Cezar Vasiliu, *Problema unificării datei Paștilor și poziția Bisericii Ortodoxe Române* (p. 480—485).

— Arhim. Timotei Sevicu, *Aspecte ale problemei libertății religioase* (p. 487—487).

— Arhim. Timotei Sevicu, *Divorțul în Biserica Romano-Catolică* (p. 487—490).

P. V. I.

CÎNTĂRILE SFINTEI LITURGHII (GLAS 3)

de *Pr. Iulian Cârstoiu*

(Continuare)

ALILYIA

după citirea APOSTOLULUI

Andantino

Musical score for the first system of 'ALILYIA'. It consists of four staves (Soprano, Alto, Tenor, and Bass) in 4/4 time. The tempo is marked 'Andantino' and the dynamics are 'p' (piano). The lyrics are: *A - li - lu - i - a, A - li - lu - i - a,*

Musical score for the second system. It continues with four staves. The lyrics are: *a, A - li - lu - i - a, A - li - lu - i - a, A - li - lu - i - a, A - li - lu - i - a,*

Musical score for the third system. It continues with four staves. The lyrics are: *lu - i - a, A - li - lu - i - a, A - li - lu - i - a, A - li - lu - i - a,*

ȘI DUAULUI TĂU

rall. *pp* Moderato

lu i e. Și Dă - hu - lui Tău.
 lu i e. Și Dă - hu - lui Tău.
 lu i e. Și Dă - hu - lui Tău.
 Și Dă - hu - lui Tău.

MĂRIRE ȚIE, DOAMNE!

Maestoso *mf*

Mă - ri - re Ți e Doam - ne, mă - ri - re Ți e.
 Mă - ri re Ți e Doam ne, mă - ri - re Ți e.
 Mă - ri - re Ți - e Doam - ne, mă - ri - re Ți e.
 Mă ri re Ți - e Doam - ne, mă - ri - re Ți e.

ÎNTRU MULȚI ANI, STĂPINE!

Maestoso *mf*

În - tru mulți ani Stă - pî - ne, în - tru mulți ani!
 În - tru mulți ani Stă - pî - ne, în - tru mulți ani!
 În - tru mulți ani, în - tru mulți ani!
 În - tru mulți ani Stă - pî - ne, în - tru mulți ani!

ECTENIE

după Sf. EVANGHELIE

Moderato

Doam-ne mi-lu- ie - ste. Doam-ne mi-lu- ie - ste.

Doam-ne mi-lu- ie - ste. Doam-ne mi-lu- ie - ste.

Doam-ne mi-lu- ie - ste. Doam-ne mi-lu- ie - ste.

Doam-ne mi-lu- ie - ste. Doam-ne mi-lu- ie - ste.

DOAMNE MILUIEȘTE ÎNTREIT

Moderato

Doam - ne mi - lu - ie - ste, Doam - ne mi - lu -

Doam - ne mi - lu - ie - ste, Doam - ne mi - lu -

Doam - ne mi - lu - ie - ste, Doam - ne mi - lu -

Doam - ne mi - lu - ie - ste, Doam - ne mi - lu -

ie - ste, Doam - ne mi - lu - ie - ste.

ie - ste, Doam - ne mi - lu - ie - ste.

ie - ste, Doam - ne mi - lu - ie - ste.

ie - ste, Doam - ne mi - lu - ie - ste.

2 *pp*
 Doam-ne mi-lu - ie - şte, Doam-ne mi-lu - ie - şte,
pp
 Doam-ne mi-lu - ie - şte, Doam-ne mi-lu - ie - şte,
p
 Doam-ne mi-lu - ie - şte, Doam-ne mi-lu - ie - şte,
p
 Doam-ne mi-lu - ie - şte, Doam-ne mi-lu - ie - şte,

p
 Doam-ne mi-lu - ie - şte. Doam-ne mi-lu - ie - şte,
p
 Doam-ne mi-lu - ie - şte. Doam-ne mi-lu - ie - şte,
p
 Doam-ne mi-lu - ie - şte. Doam-ne mi-lu - ie - şte,
p
 Doam-ne mi-lu - ie - şte. Doam-ne mi-lu - ie - şte,
3p
 Doam-ne mi-lu - ie - şte. Doam-ne mi-lu - ie - şte,

mf
 Doam-ne mi-lu - ie - şte, Doam-ne mi-lu - ie - şte.
mf
 Doam-ne mi-lu - ie - şte, Doam-ne mi-lu - ie - şte.
mf
 Doam-ne mi-lu - ie - şte, Doam-ne mi-lu - ie - şte.
mf
 Doam-ne mi-lu - ie - şte, Doam-ne mi-lu - ie - şte.

4 Solo bariton

mf

Doam-ne mi-lu - ie - ste, Doam-ne mi-lu -

pp Doam-ne mi-lu - ie - ste, Doam - ne, Doam - ne mi-lu -

pp Doam-ne mi-lu - ie - ste, Doam - ne, Doam-ne mi-lu - ie

pp Doam-ne mi-lu - ie - ste, Doam-ne mi-lu -

pp Doam-ne mi-lu - ie - ste, Doam - ne mi-lu -

ie - ste, Doam - ne mi-lu - ie - ste.

ie - ste, Doam - ne mi-lu - ie - ste.

ste, Doam - ne mi-lu - ie - ste.

ie - ste, Doam - ne mi-lu - ie - ste.

ie - ste, Doam-ne mi-lu - ie - ste.

HERUVICUL

Rar și liniștit

mp *p*

A *min.* *Ca* *p*

A *min.* *Ca* *rii*

A *min.* *A*

A *min.* *A*

rii *pre* *He* *ru* *vimi*

ca *rii* *pre* *He* *ru* *vimi*

Ca *p*

Ca

p *Cu*

Cu *tai* *nă,* *p*

rii *pre* *He* *ru* *vimi* *Cu*

rii *pre* *He* *ru* *vimi*

Musical score for the first system, featuring four staves. The top two staves are vocal lines, and the bottom two are piano accompaniment. The lyrics are: tai nă, cu tai nă, cu tai nă, cu tai nă, cu tai nă, cu. Dynamic markings include *p* and *pp*.

tai — nă,
 cu tai nă,
 tai — nă,
 Cu tai — nă, cu tai

tai — nă, cu — tai — nă, cu —
 tai — nă, cu —
 tai — nă, cu —
 tai — nă, cu — tai — nă, cu —

Musical score for the second system, featuring four staves. The top two staves are vocal lines, and the bottom two are piano accompaniment. The lyrics are: tai nă, cu tai nă în chi pu. Dynamic markings include *p* and *pp*.

tai — nă,
 tai — nă,
 tai — nă,
 nă, cu tai — nă, cu tai — nă în — chi — pu —

tai nă, cu tai — nă în — chi — pu —
 tai — nă în — chi — pu
 tai — nă în — chi — pu —
 nă, cu tai — nă, cu tai — nă în — chi — pu —

Musical score for the third system, featuring four staves. The top two staves are vocal lines, and the bottom two are piano accompaniment. The lyrics are: im, în chi pu im. Și viu fă că. Dynamic markings include *mf*.

im. — — — — — Și viu fă — că —
 im, în — chi pu im. Și viu fă că — — — — — rei, fă — că —
 im, în — chi pu im.
 im.

toa rei fă - că - toa rei de vi -
 toa - rei și viu fă - că - toa rei

a fă Tre - imi, în - tre - it Sfin - tă cîn -
 de vi - a - fă Tre - imi, în - tre - it Sfin - tă cîn -
 în - tre - it Sfin - tă cîn -
 în - tre - it Sfin - tă cîn -

fa - re, a du - cem, cîn - ta re,
 ta - re, a du - cem, cîn - ta
 ta - re a du - cem, cîn - ta re, cîn -
 fa - re a - du - cem, cîn - ta - re, cîn -

mf
 cîn - ta - re, cîn ta re, cîn ta re, cîn ta
 re, cîn - ta re, cîn -
 ta re, cîn - ta
 ta re, cîn - ta - re, cîn ta

ta re a - du cem.
 ta re a - du cem, a du cem.
 re, cîn - ta re a - du cem, a - du cem.
 re a - du cem.

p
 Toa - tă gri - ja, gri - ja cea lu - meas că a -
p
 Toa - tă gri - ja, gri - ja cea lu - meas că
p
 Toa - tă gri - ja, gri - ja cea lu - meas că
p
 Toa - tă gri - ja, gri - ja cea lu - meas că a -

cum, a - cum să o le pă dăm,
 a - cum să o le pă - dăm,
 a - cum să o le pă dăm,
 cum, a - cum să o le - pă - dăm,

gri - ja cea lu - meas că a - cum, a - cum
 gri - ja cea lu - meas că *pp* a - cum, a - cum
 gri - ja cea lu - meas - că, a - cum, a - cum să o
 gri - ja cea lu - meas că a - cum

pp *perdendosi* *ppp*
 să o le pă - dăm a - cum.
pp *ppp*
 să o le pă - dăm, să o ie - pă - dăm a - cum. *ppp*
pp *ppp*
 le pă - dăm, să o le - pă - dăm a - cum. *ppp*
pp *ppp*
 să o le - pă - dăm.

LA POMENIRILE DIN MIJLOCUL BISERICII

După ultima pomenire

A - min. A - min. A - min.

Allegretto

CA PRE ÎMPĂRĂTUL

Ca pre îm-pă-ra tul, pre îm-pă-ra-tul tu-tu-ror pri-
 Ca pre îm-pă-ra tul, pre îm-pă-ra-tul tu-tu-ror pri-
 Ca pre îm-pă-ra tul, pre îm-pă-ra-tul tu-tu-ror pri-
 Ca pre îm-pă-ra tul, pre îm-pă-ra-tul tu-tu-ror pri-

mind, pri mind pre cel ne-vă-zut în con-ju-rat,
 mind, pri-mind pre cel ne-vă-zut în con-ju-rat,
 mind, pri-mind pre cel ne-vă-zut, ne-vă-zut în con-ju-rat, în-con-ju-
 mind, pri-mind pre cel ne-vă-zut în-con-ju-rat, în-con-ju-

p *rall.*

în-con-ju-rat de ce-te-le în-ge-rești, în-con-ju-rat de

în-con-ju-rat de ce-te-le în-ge-rești, în-con-ju-rat de

rat de ce-te-le în-ge-rești, în-con-ju-rat de

rat de ce-te-le în-ge-rești, în-con-ju-rat de

ce-te-le în-ge-rești, A-li-lu-i-a, A-li-

ce-te-le în-ge-rești, A-li-lu-i-a, A-li-

ce-te-le în-ge-rești, A-li-lu-i-a, A-li-

ce-te-le în-ge-rești, A-li-lu-i-a, A-li-

mf

lu-i-a, A-li-lu-i-a, A-li-

lu-i-a, A-li-lu-i-a, A-li-

lu-i-a, A-li-lu-i-a, A-li-

lu-i-a, A-li-lu-i-a, A-li-

lu i a. A - li - lu - i a. A - li - lu - i - a.

Dacă slujba este cu Arhiepiscopul,
după „Ca pre împăratul” se cântă:
Întru mulți ani, Stăpîne!

ECTENIA PUNERII ÎNAINTE

1. DOAMNE MI-LUIEȘTE

Doam-ne mi-lu- ie - ște. Doam-ne mi-lu- ie - ște.

3. 4. 5.

Doam-ne mi-lu- ie - ște. Doam-ne mi-lu- ie - ște. Doam-ne mi-lu- ie - ște.

1. DĂ DOAMNE

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Dă Doam - ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Dă Doam - ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Dă Doam - ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Dă Doam - ne.

4. 5.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Prea Sfin-tă Năs-că - toa - re de Dum-ne-

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Prea Sfin-tă Năs-că - toa - re de Dum-ne-

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Prea Sfin-tă Năs-că - toa - re de Dum-ne-

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Prea Sfin-tă Năs-că - toa - re de Dum-ne-

p

zeu, mi - lu - ie - ște - ne pre noi. Ți - e Doam - ne. A - min.

zeu, mi - lu - ie - ște - ne pre noi. Ți - e Doam - ne. A - min.

zeu, mi - lu - ie - ște - ne pre noi. Ți - e Doam - ne. A - min.

zeu, mi - lu - ie - ște - ne pre noi. Ți - e Doam - ne. A - min.

AXION

La

ÎNĂLȚAREA DOMNULUI

Andante

de Pr. Ion Runcu

Mă reș te, Mă reș te, su
Mă reș te Mă reș te, su
Mă reș te, Mă reș te, su
Mă reș te, Mă reș te, su

p cresc.
fle - tul meu pre Hris
fle - tul meu pre Hris tos, pre Hris -
fle - tul meu pre Hris -
fle - tul meu pre Hris -

rall. f più mosso mf
tos, dă - ță to - rul de vi -
tos, pre Hris - tos,
tos, pre Hris - tos, dă - ță - to - rul
tos, pre Hris tos,

f
a - - - - - țã, dă - - - - - țã
f
dă - - - - - țã
f
de vi a - - - - - țã, dă - - - - - țã
f
dă - - - - - țã

mf
to - - - - - rul de via - - - - - țã, Cel ce
mf
to - - - - - rul de via - - - - - țã, Cel ce
mf
to - - - - - rul de via - - - - - țã, Cel ce
mf
to - - - - - rul de via - - - - - țã, Cel ce

rall. un poco a tempo, allarg.
s-a - - - - - nãl - - - - - țat de la pã - - - - -
s-a - - - - - nãl - - - - - țat
s-a - - - - - nãl - - - - - țat de la pã - - - - -
s-a - - - - - nãl - - - - - țat

mînt la cer. la cer. mînt, de la pă - mînt la cer. la cer. *p* Pre

Larghetto

ti ne *p* *m* *p* *m*

Mai - ca lui Dum ne - zeu,

mf
ceo mai pre sus de min -
p
zeu, m
p
m
p
m

te și de cu vint.

mf
Ca - re ne - gră - it ai năș -
mf
Ca - re ne - gră it ai năș -
mf
Ca - re ne - gră - it ai năș

cresc. un poco

cut sub ani, ai năș - cut

cut sub ani, ai năș - cut

cut sub ani, ai năș - cut

rall. *a tempo* *p*

sub ani pre cel

sub ani pre cel

sub ani pre cel fă -

f *decresc. molto*

fă - ră de ani, Cre - din - cio

fă - ră de ani, Cre - din - cio

ră de ani, Cre - din - cio

Cre - din - cio

p *mp*

șii, cre - din - cio - șii,
 șii, cre - din - cio - șii,
 șii, cre - din - cio - șii,
 șii, cre - din - cio - șii,

f sempre

Cu un gând Te fe - ri - cim, cre - din - cio -
 Cu un gând Te fe - ri - cim, cre - din - cio -
 Cu un gând Te fe - ri - cim, cre - din - cio -
 Cu un gând Te fe - ri - cim, cre - din - cio -

rall.

șii Te fe - ri - cim.
 șii Te fe - ri - cim.
 șii Te fe - ri - cim.
 șii Te fe - ri - cim.

AXION

LA

SCHIMBAREA LA FAȚĂ

Larghetto

de Pr. I. Runcu

Mă-reș te, mă-reș te,
 Mă-reș te, mă-reș te,
 Mă-reș te, mă-reș te,

su fle-tul meu Pre-
 su fle-tul meu, mă-reș te,
 su fle-tul meu, mă-reș te,

Dom-nul, Cel ce s-a schim-
 mă-reș-te su-fle-te pre Dom-nul, Cel ce s-a schim-bat, s-a schim-
 mă-reș-te pre Dom-nul, Cel ce s-a schim-

rall. a tempo

bat la fa ta in mun - te - le Ta -

bat la fa ta in mun - te - le Ta -

bat la fa ta in mun - te - le Ta -

rall. poco meno mosso

vo - ru - lui. Naş

vo - ru - lui. Naş

vo - ru - lui. Naş

Naş

Tempo I

te - rea Ta ne - stri - ca ta s - o a - ra -

te - rea Ta ne - stri - ca ta s - o a - ra -

te - rea Ta ne - stri - ca ta s - o a - ra -

te - rea Ta ne - stri - ca ta s - o a - ra -

rit. a tempo cresc.

tat, Dum-ne - zeu din pîn - te -
 tat, s-a a - ră - tat, Dum-ne - zeu din pîn - te
 tat, s-a a - ră - tat, Dum-ne - zeu din pîn - te -
 tat ne - stri - ca - tă, Dum-ne - zeu din pîn - te -

mf

ce le Tău, din pîn - te - ce - le
 ce - le Tău s-a nă - cut, din pîn - te - ce - le
 ce - le Tău s-a nă - cut, din al
 ce - le Tău, din al

p sempre

Tău s-a nă - cut, s-a nă -
 Tău s-a nă - cut, s-a nă -
 Tău s-a nă - cut, s-a nă - cut.
 Tău s-a nă - cut, s-a nă - cut.

mf

cut. Că s-a a - ră - tat

cut. Că s-a a - ră - tat, s-a a - ră -

mf Că s-a a - ră - tat, s-a a - ră -

mf Că s-a a - ră - tat

pur-tă - tor de trup pre pă

tat pur-tă - tor de trup pre pă

tat pur-tă - tor de trup pre pă -

pur-tă - tor de trup pre pă -

decresc.

mînt

mînt, pre pă - mînt

mînt, pre pă - mînt

mînt

Și cu oa - me - nii a -

Și cu oa - me - nii a -

Și cu oa - me - nii a

mînt

Și cu oa - me - nii a

pe - tre - cut. Pen - tru a - ceas

pe tre cut. Pen - tru a - ceas

pe - tre - cut. Pen - tru a - ceas

pe - tre - cut. Pen - tru a - ceas

to, pen - tru, pen - tru a - ceas - ta, pre

ta, pen - tru a - ceas - ta, pre

to, pen - tru a - ceas - ta,

ta, pen - tru a - ceas - ta,

f sub. Ti ne, de Dum - ne - zeu

f sub. Ti ne, de Dum - ne - zeu

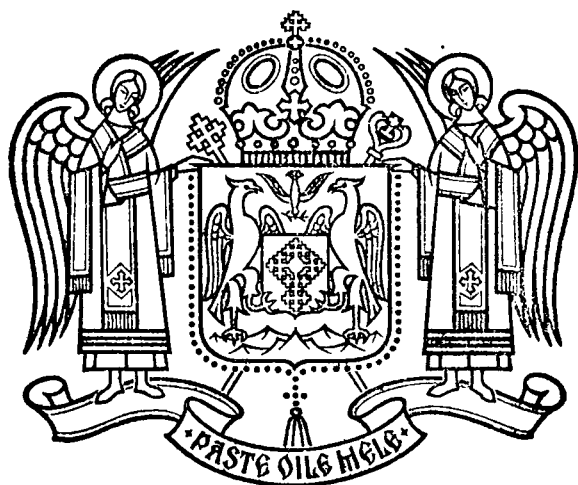
f sub. pre Ti - ne, de Dum - ne - zeu, pre

pre Ti - ne, de Dum - ne - zeu, pre

Năs-că - too re, Te
 Ti - ne, Năs-că - too re de Dum - ne - zeu, Te
 Ti - ne, Năs-că - too re de Dum - ne - zeu, Te
 Ti - ne, Năs-că - too - re de Dum - ne - zeu, Te

mă rim, Te
 mă rim, Te mă rim, Te mă -
 mă rim, Te mă rim, Te mă -
 mă - rim, Te mă - rim, Te mă -

mă rim, Te mă - rim.
 rim, Te mă - rim, Te mă - rim, Te mă - rim.
 rim, Te mă - rim, Te mă - rim, Te mă - rim.
 rim, Te mă - rim, Te mă - rim.



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL. XC — Nr. 7 - 8 — IULIE - AUGUST 1972



BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC - Nr. 7-8, IULIE - AUGUST 1972
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor ; P. S. IRINEU SUCEVEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor ; P. S. VISARION RĂȘINĂREANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii de Alba Iulia și Sibiu ; P. S. NESTOR SEVERINEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei ; P. Cuv. TIMOTEI ȘEVICIU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei și Caransebeșului.*

Redactor responsabil : *P. C. Pr. IOAN GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.*

COLABORATORI

Inalt Prea Sfințiii Mitropoliți, Prea Sfințiii Episcopi ; Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie ș.a.

C U P R I N S U L

Pag.

TELEGRAME OFICIALE

Telegrame oficiale 677

VIAȚA BISERICESCĂ

Sărbătorirea zilei numelui Prea Fericitului Părinte patriarh Justinian	679
Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și: Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare; Eminența Sa Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România	684
Primirea Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române	686
Hirotonirea și instalarea Episcopului Germain de Saint Denis al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței	688
Participarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la sărbătorirea Eminenței Sale Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani	689
Încetarea din viață a Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora	691
Alegerea și întronizarea noului Patriarh ecumenic Dimitrios I	695
Încheierea anului școlar 1971—1972 la școlile teologice din Patriarhia Română	703
Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine: Al IV-lea Simpozion interteologic de la Spindelhof (Regensburg) (Pr. Prof. D. Stăniloae); Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericii (Cezar Vasiliu)	715
Cronică	724
Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare	726
Din viața Bisericilor Ortodoxe surori	748

INSEMNAȚII DIN VIAȚA PATRIEI

Un eveniment de importanță istorică în viața nouă a poporului român: Conferința Națională a P.C.R.; A 28-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist; Înalta prețuire acordată școlii și slujitorilor ei; Ziua Constituției; Manifestări cultural-științifice internaționale în țara noastră	760
--	-----

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

Constantin Moroiu, «profesor obștesc de legi la Școala rumânească de la Sfântul Sava» (1800—1847), de Ovid Stănciulescu	773
---	-----

INDRUMĂRI PASTORALE

- Teologia și cunoașterea lui Dumnezeu*, de Ț Nicolae, Episcopul Macariopolei
— Trad. de Paraschiv V. Ion 796

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Preocupări de artă religioasă în trecutul Bisericii Ortodoxe Române*, de I. D. Ștefănescu 806
Schitul Pocrov și importanța lui pentru viața și cultura bisericească din Moldova în secolul al XVIII-lea, de Doctorand Constantin Voicescu 819
Monumentul lapidar de la Lacul Negru-Argeș, de Flaminio Mirțu 833

DOCUMENTARE

- Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistelor bisericești patriarhale*, de Pr. Alexandru-Armand Munteanu 839
Biserica Ortodoxă Română în America de Nord, de Pr. Ștefan Silevoacă 856
Cult și ierarhie în Biserica Ortodoxă Etiopiană, de Doctorand Haddis Yeshanew 862
Religia în epoca pietrei, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu 874

RECENZII

- Penjo Rusev ș.a., Grigore Țablac în România și în vechea literatură română*, Sofia, de Pr. Chiril Pistrui 887
Revista revistelor mitropolitane, de P. V. I. 889

ANEXE

- Slavă-ntru cei de sus; Dintru adîncul inimii* — concerte religioase, de Pr. Ion Runcu I—XVI

TELEGRAME OFICIALE

Cu prilejul celei de-a 28-a aniversări a eliberării Patriei noastre de sub jugul fascist, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat, în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, al clerului și credincioșilor, următoarele telegrame de felicitare :

*Domnului NICOLAE CEAUȘESCU,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Cu prilejul sărbătorii naționale — 23 August, aniversarea eliberării patriei de sub cotropirea fascistă —, cu sentimente de înaltă prețuire, adresăm Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări din partea Sfântului Sinod, a clerului, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și a Noastră personal.

Evocînd cu recunoștință actele de eroism săvîrșite și jertfele patriotice aduse de poporul român acum 28 de ani, precum și munca fără preget depusă an de an de același popor, sub îndrumarea înțeleaptă a Conducătorilor săi, pentru dezvoltarea continuă a țării, urăm din toată inima înflorire deplină patriei noastre, Republica Socialistă România, iar Conducătorilor săi încununarea eforturilor lor neprecupețite pentru înălțarea ei și a poporului ei pe noi culmi de prosperitate, de progres și de cooperare pașnică cu toate țările lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Cu prilejul celei de a 28-a aniversări a eliberării patriei de sub cotropirea fascistă — 23 August —, din toată inima adresăm Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal, cele mai bune felicitări, în numele Sfântului Sinod, clerului, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și al Nostru personal.

Recunoscători tuturor celor ce au muncit, au luptat și s-au jertfit pentru eliberarea patriei, mîndri de toate cîte s-au realizat în țara noastră pînă acum, prin munca devotată a poporului român sub înțeleapta îndrumare a Conducătorilor săi, urăm cu căldură harnicului nostru popor și Conducătorilor săi realizări tot mai bogate și trainice în munca fără preget pe care o depun pentru continua înflorire și dezvoltare mul-

tilaterală a patriei noastre, Republica Socialistă România și pentru cooperarea pașnică cu toate popoarele lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

*Domnului Profesor DUMITRU DOGARU,
Președintele Departamentului Cultelor*

Cu prilejul sărbătorii naționale — 23 August — la cea de a 28-a aniversare a eliberării patriei de sub cotropirea fascistă, adresăm Domniei Voastre și colaboratorilor de la Conducerea Departamentului Cultelor cele mai bune felicitări din partea Sfântului Sinod, clerului, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și a Noastră personal.

Vă asigurăm că Biserica Ortodoxă Română, împreună cu celelalte culte religioase din țara noastră, împărtășesc sentimentele de voință neștrămutată și de lumînată răspundere ale întregului popor și ale înțelepților săi conducători de a nu precupeți nici un efort pentru a contribui la continua înflorire a patriei noastre, Republica Socialistă România și la cooperarea ei pașnică și frățescă cu toate țările lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

*Comitetului Național pentru Apărarea Păcii
din Republica Socialistă România*

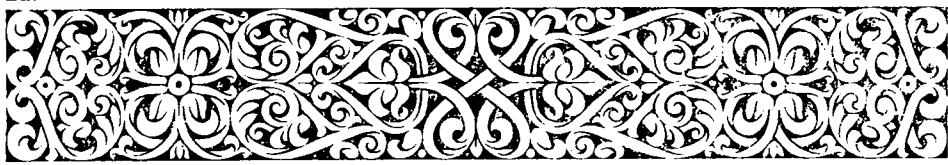
Cu prilejul sărbătorii naționale — 23 August, aniversarea eliberării patriei de sub cotropirea fascistă —, adresăm Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România cele mai bune felicitări, în numele Sfântului Sinod, clerului, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și al Nostru personal.

Vă asigurăm că Biserica Ortodoxă Română, împreună cu celelalte culte religioase din țara noastră, cu bucurie și cu hotărîre își unește eforturile cu ale întregului popor român, pentru a contribui la înflorirea continuă a patriei noastre și la cooperarea ei frățescă cu toate țările, pentru realizarea păcii între toate popoarele lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române





· VIATA · BISERICESCA ·

SĂRBĂTORIREA ZILEI NUMELUI PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

În ziua de 2 august, Biserica Ortodoxă Română înscrie în calendarul său pomenirea binecredinciosului împărat Justinian, cel care și-a agonisit daruri nepieritoare prin înțelepciunea și strădaniile depuse pentru organizarea Bisericii și pentru buna desfășurare a vieții creștine din timpul său.

Primind, la intrarea în cinul monahal, numele de Justinian, Prea Fericitul Părinte Patriarh sărbătorește în fiecare an, în această zi de 2 august, cea de a doua sa zi onomastică, legată de luarea chipului îngeresc. Alături de Prea Fericirea Sa, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române prăznuiesc cu multă bucurie această zi — devenită prilej de înălțător popas spiritual și mângiere duhovnicească —, unindu-și cugetele în rugăciuni stăruitoare înălțate către Cel Atotputernic pentru sănătatea și îndelunga înziliră a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

După un frumos obicei ce s-a statornicit la Centrul patriarhal, și în acest an colaboratorii apropiați ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, călăuziți de îndemnrile de dragoste, respect și afecțiune filială față de iubitul lor arhipăstor, s-au adunat în paraclisul Palatului patriarhal spre a înălța mulțumiri lui Dumnezeu pentru bogatele binefaceri revărsate asupra Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, rugîndu-L să dăruiască în continuare Prea Fericirii Sale noi puteri de muncă și noi înfăptuiri spre binele Bisericii străbune, înflorirea tot mai luminoasă a Patriei și statornicirea deplină a păcii pe întreg pămîntul.

La orele 12, în paraclisul Palatului patriarhal s-a săvîrșit un Te-Deum de către un sobor de slujitori de la catedrala patriarhală, în frunte cu P. S. Arhiepiscopul Gherasim Constanțeanul, vicarul Episcopiei Dunărea de Jos.

Alături de înaltul sărbătorit, au fost de față: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului; PP. SS. Episcopi Antim al Buzăului și Teoctist al Aradului; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bise-

ricii Ortodoxe Române; PP. CC. Preoți Consilieri ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, prorectorul Institutului teologic din București; profesori de la școlile teologice din Capitală; stareți de la mănăstiri din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor; reprezentanți ai salariaților Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și ai clerului din Capitală. Din partea comunităților ortodoxe române de peste hotare au fost prezenți: P. C. Pr. Prof. Gheorghe Moiescu, conducătorul Parohiei ortodoxe române din Viena și P. C. Prot. Alexandru Munteanu, conducătorul Parohiei ortodoxe române din Sofia.

A fost de față, de asemenea, Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

După oficierea slujbei de mulțumire, s-a intonat *Imnul patriarhal*, apoi întreaga asistență a trecut în cabinetul de lucru al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

În numele celor de față a luat cuvîntul *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului*, care a prezentat înaltului sărbătorit călduroase urări de bine și sănătate. Remarcînd că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dorit ca sărbătoarea Sa onomastică să rămînă într-un cadru cît mai intim, vorbitorul a spus: «Noi însă, o parte din membrii Sfîntului Sinod, colaboratorii apropiați ai Prea Fericirii Voastre de la Administrația Patriarhală, Arhiepiscopia Bucureștilor, Institutul și Seminarul teologic, catedră patriarhală, Casa de Pensii, unii conducători de comunități ortodoxe române de peste hotare, preoți și credincioși din Capitală, reprezentînd pe cei pe care îi arhipăstoriți, ne-am adunat aici — depășind oarecum intenția Prea Fericirii Voastre —, pentru că o asemenea sărbătoare ca cea de astăzi nu poate rămîne numai personală, atunci cînd este vorba de Întîistătătorul nostru, ci ea este o sărbătoare a noastră a tuturor. Un astfel de prilej, determinat de patronul spiritual pe care Vi l-ați ales atunci cînd ați îmbrăcat chipul îngeresc, ne îndeamnă să sărbătorim în persoana Prea Fericirii Voastre nu numai pe Întîistătătorul Bisericii și al nostru al tuturor, ci și pe cel care ne este părintele nostru apropiat al fiecăruia în parte și al tuturor la un loc».

În continuare, *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului*, remarcînd că bimecredinciosul împărat Justinian, patronul spiritual al Prea Fericitului Părinte Patriarh, s-a distins printr-o activitate practică, rămînînd înscris în istoria creștinătății întregi prin tot ceea ce el a făcut pentru organizarea Bisericii, a spus: «Desigur că atunci cînd v-ați ales acest nume ați gîndit la ceea ce Prea Fericirea Voastră înșivă intenționați să faceți pentru Biserica noastră; îngăduiți-ne să vă mărturisim cît de mîndri sîntem să putem afirma, la un prilej ca cel de astăzi, convingerea noastră că, avînd ajutorul lui Dumnezeu, ați urmat pilda celui care Vă este patron duhovnicesc... Sîntem mulțumitori lui Dumnezeu că ne-a ajutat să trăim în acest timp de activitate prodigioasă de organizare a Bisericii noastre, prin grija, prin osteneala și prin munca jertfelnică a Prea Fericirii Voastre».

Amintind contribuțiile aduse de bimecredinciosul împărat Justinian la organizarea Bisericii, vorbitorul a remarcat totodată că în timpul im-

păratului Justinian a progresat și spiritualitatea creștină, precum și teologia, în toate ramurile ei, iar Biserica a cunoscut o epocă de mare înflorire. Referindu-se la acestea, a precizat: «Ne dăm și noi seama, contemporanii Prea Fericirii Voastre, în ce măsură Biserica noastră s-a dezvoltat sub impulsurile ce i le-ați dat și sub cărările pe care i le-ați deschis în toate domeniile, nu numai în cel al organizării și gospodăririi, ci și în cel al teologiei, al spiritualității și, așa putea zice, al răspîndirii prestigiului ei peste granițele țării noastre. Pentru toate acestea-am vrea astăzi să dăm mulțumire Bunului Dumnezeu că ne-a dat fericirea să vă avem în fruntea noastră ca îndrumător și părinte sufletesc și în același timp să implorăm binecuvîntarea și ajutorul Său asupra Prea Fericirii Voastre, pentru mulți ani pe care cerem să Vi-i dea și de acum înainte, încununîndu-Vă activitatea patriarhicească cu noi realizări, atît în ceea ce privește organizarea în interior a Bisericii noastre cît și creșterea prestigiului ei în afară. Mai cerem Bunului Dumnezeu să Vă ajute ca să îndrumați și de acum înainte activitatea noastră, a Ierarhilor, a preoților și a credincioșilor, în sensul conlucrării strînse cu poporul nostru, în așa fel încît activitatea Bisericii noastre, călăuzită de Prea Fericirea Voastră, să fie în continuare o contribuție la mersul înainte al țării și al poporului nostru, al afirmării Patriei noastre și a națiunii noastre sociale, pe drumul unei înfloriri multilaterale».

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în numele tuturor celor de față, urări de sănătate, viață îndelungată, fericire și întru toate bună sporire.

Răspunzînd urărilor ce i-au fost adresate, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a rostit următorul cuvînt :

Vă mulțumesc pentru dragostea cu care ați căutat să luați parte și în anul acesta la sărbătorirea patronului meu duhovnicesc. Mulțumesc din toată inima Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Corneanu pentru urările pe care le-a făcut în numele membrilor Sfîntului Sinod, al colaboratorilor de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor și al celorlalți ce au răspunderi în Biserica noastră.

Să știți însă că nu eu mi-am ales numele. Erau două alternative : sau iei un nume care să păstreze litera de la începutul numelui de botez — de exemplu, în loc de Ioan, trebuia să fie Ioachim și așa mai departe —, sau numele sfîntului din ziua în care te-ai născut. Ziua nașterii mele era rînduită pomenirii Sfîntului Leon episcopul Romei și atunci am cam ocolit-o, gîndindu-mă să cer sfat în această privință duhovnicului, cînd voi merge la mînăstire.

Dar înainte de a porni spre Iași, la Mînăstirea Cetățuia, unde urma să fiu tuns în monahism, am fost chemat la Cabinetul patriarhal. La acest birou, la care stau acum, se afla patriarhul Nicodim ; alături erau mitropolitul Efrem și alți demnitari patriarhali. Patriarhul Nicodim i-a provocat pe cei de față să-mi dea un nume potrivit de călugăr. Vlădica Efrem a propus : Ioachim, Ipolit, Ioanichie și altele. Patriarhul le respingea pe toate, pe rînd. Apoi a zis : «Am găsit eu numele, care este potrivit pentru el : Justinian !»

Am plecat apoi la mîndstire, să-mi iac učenicia și să văd ce este și cum se duce viața într-o mîndstire mai aspră. Am fost la Mîndstirea Frăsinei. Mi-am ales duhovnicul cu care aveam să stau de vorbă în timpul cît trebuia să rămîn acolo și i-am spus că urmează să primesc numele Justinian. Am căutat prin toate Mineiele, dar nicăieri nu am găsit cînd este pomenit Justinian. Duhovnicul mi-a spus : «Am un Dicționar aghio-grafic, al lui Timuș, îl caut eu acolo». A doua zi a venit cu dicționarul, în care era trecut, la 2 august : «Pomenirea binecredinciosului împărat Justinian», avînd și condacul și troparul, precum și motivarea pentru care a fost trecut în calendar, ca binecredincios împărat, nu ca 'un sfînt. Atunci m-am lămurit că propunerea trebuie acceptată, fiindcă într-adevăr Justinian există în calendarul Bisericii Ortodoxe.

Căutînd apoi și în istoria noastră veche, am găsit că Justinian făcea parte din neamul «valahilor». Unchiul său, Iustin, era din părțile Mehedinților de astăzi. Neavînd copii, l-a luat pe Justinian, nepotul său, și l-a adus la Constantinopol. Justinian are deci o legătură strînsă cu noi românii, prin originea lui și locurile pe unde a copilărit. De numele dat de patriarhul Nicodim nu am avut niciodată a mă plînge.

Iar dacă într-adevăr, așa cum s-a spus, am făcut și Noi ceva în Biserică pentru păstrarea sfintelor așezăminte mîndstirești și bisericesti, pentru promovarea învățămîntului teologic și așa mai departe, aceasta, desigur, este datorită grijii pe care trebuie să o aibă cel care ocupă locul acesta. Am căutat să-mi fac datoria, cu cît mai multă prisosință, dar nu am lucrat singur, ci ajutat de colaboratori. Un conducător reușește în măsura în care a știut să-și recruteze colaboratorii care să-i ducă la bun sfîrșit și la realizarea desăvîrșită gîndurile și munca.

Mă bucur nespus de mult că I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu a evocat ziua de astăzi, legată de operele pe care Justinian le-a făcut în domnia lui destul de lungă și cred că tinerii noștri teologi cunosc destul de bine, în cadrul Bizantinologiei, epoca frămîntată, din punct de vedere religios, din timpul lui Justinian și problemele religioase din acel timp. Pe lîngă aceasta, aș vrea să se rețină că Justinian aparținea neamului valahilor. Aș vrea să se rețină că el are legături de neam cu poporul român, cum a avut și Constantin cel Mare, și Galeriu și alții.

Încă o dată, mulțumindu-vă pentru dragostea cu care ați întîmpinat sărbătorirea numelui meu de astăzi, vă binecuvîntez și la rîndul meu vă urez sănătate deplină și reușită în toată munca ce o veți depune și de aici înainte, fiecare la locul său de răspundere, aducînd bucurii și mulțumiri Patriarhului care vă conduce.

*
* * *

Cu prilejul sărbătoririi zilei numelui Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit numeroase mesaje de felicitare din partea ierarhilor, clericilor și credincioșilor ortodocși români, a conducătorilor Cultelor religioase din țara noastră, a conducătorilor comunităților ortodoxe române de peste hotare, precum și din partea unor ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe surori. Dintre acestea, publicăm următoarele :

Telegrama de felicitare trimisă de *Prea Fericitul GHERMAN*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe :

Cu dragoste frățească Vă felicităm de ziua numelui Vostru, dorindu-Vă sănătate, viață îndelungată și fericită și mult succes în activitatea Voastră arhipăstorească.

† **Gherman**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe

*

Scrisoarea de felicitare trimisă de *Prea Fericitul MAXIM*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericirea Voastră,

Cu mare dragoste, în numele meu personal și în numele Sfîntului Sinod, Vă adresăm sincerele Noastre salutări, cu prilejul sărbătorii Voastre onomastice. Întotdeauna am nutrit sentimentele cele mai cordiale față de persoana Voastră, căci sînteți un vrednic ziditor al lucrării dumnezeiești și propovăduitor eminent al buneivoini între oameni.

În smeritele mele rugăciuni, am implorat totdeauna pe Dumnezeu să Vă susțină cu dreapta Sa atotputernică în lucrarea Voastră binefăcătoare și de răspundere pe care o îndepliniți spre binele harnicului și bunului popor român, vecin nouă. Rog pe Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate, viață îndelungată și bucurie, ca să reușiți a pune pecetea zelului Vostru pe lucrarea călăuzirii credincioșilor pe calea adevărului lui Hristos.

Vă îmbrățișez cu dragoste în Domnul nostru Iisus Hristos și, încredințîndu-mă sfintelor rugăciuni arhipăstorești ale Prea Fericirii Voastre, rămîn al Vostru frate și împreună slujitor,

† **Maxim**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

*

Telegrama de felicitare trimisă de *Înalt Prea Sfînțitul Arhiepiscop MACARIOS*, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cipru :

Salutînd frățește pe Venerabila Voastră Prea Fericire, Vă felicităm călduros de ziua onomastică și ne rugăm din inimă pentru sănătatea, îndelunga înziliră și puterea de muncă a Prea Fericirii Voastre, spre binele Bisericii Ortodoxe Române și al evlavioșilor săi credincioși.

† **Makarios** al Ciprului

SCHIMB DE TELEGRAME

INTRE PEA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI PEA FERICITUL PATRIARH MAXIM AL BISERICII ORTODOXE BULGARE

Urmînd linia tradițională de cultivare a relațiilor de sinceră prețuire și frățietate dintre Bisericile Ortodoxe surori, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Prea Fericitului Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu prilejul aniversării unui an de la alegerea Sa ca patriarh, următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul primei aniversări a întronizării Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare surori, Vă urăm îndelung și fericit apostolat și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Hristos Cel Preaslăvit.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

- La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

*Prea Fericirea Voastră,
Frate Preaiubit în Hristos,
«Hristos în mijlocul nostru !»*

Vă mulțumesc din toată inima pentru felicitările și bunele urări pe care ați avut amabilitatea a mi le adresa cu prilejul primei aniversări a întronizării mele în scaunul patriarhal. Cu dragoste îmi amintesc de marea cinste ce mi-ați făcut luînd parte personal la solemnitățile din acea mare zi.

Prezentîndu-Vă sentimentele mele de respect, rog pe Tatăl Ceresc să Vă ocrotească, să Vă dăruiască din belșug putere sufletească și trupească, pentru ca încă mulți ani în viitor să Vă continuați prea cinstita Voastră slujire de Întîistătător.

Încredințîndu-ne sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești, rămînem al Prea Fericirii Voastre devotat împreună-slujitor,

† Maxim

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

*
*

ÎNTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ȘI EMINENȚA SA DR. MOSES ROSEN, ȘEF-RABINUL
CULTULUI MOZAIC DIN R. S. ROMÂNIA

Pe linia bunelor raporturi existente între Biserica Ortodoxă Română și Cultul Mozaic din patria noastră, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Eminenței Sale Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul celei de a 60-a aniversare a Eminenței Voastre, din toată inima Vă urăm ani mulți de viață, în sănătate deplină și putere de muncă, spre a continua cu tot mai bogate roade activitatea ce desfășurați în slujirea lui Dumnezeu și în promovarea înfrățirii și păcii între toate popoarele lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit din partea Eminenței Sale Dr. Moses Rosen următoarea telegramă :

Adînc mișcat de măgulitoarele aprecieri și de călduroasele sentimente ce ați binevoit a mi le transmite cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani, Vă rog să primiți, odată cu recunoștința mea, încredințarea deosebitului respect și a dragostei frățești ce Vă port de aproape un sfert de veac.

Rog pe Bunul Dumnezeu să continue a revărsa întreaga Sa binecuvîntare asupra Prea Fericitii Voastre, părintele ecumenic al Cultelor din scumpa noastră patrie.

Dr. Moses Rosen

Șef-rabinul Cultului Mozaic

PRIMIREA BISERICII CATOLICE-ORTODOXE A FRANȚEI SUB JURISDICȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În ziua de 27 aprilie 1972 a sosit la București o delegație a Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, condusă de Vicarul General al acestei Biserici, Gilles Hardy. Din delegație au mai făcut parte Pr. Philippe Laroche și Prof. Maxime Kovalevsky.

Această vizită a avut loc în urma cererii Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței de a fi primită sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Române. Delegația franceză a depus un proiect de Statut care să reglementeze pe viitor relațiile acesteia cu Biserica Ortodoxă Română și o Declarație privind doctrina, cultul și organizarea Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței.

La cererea expresă a Bisericii Ortodoxe Române, delegația Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței a făcut dovada că autoritățile de stat franceze nu au obiecții la intrarea acestei Biserici sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române.

Membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au analizat aceste documente în cadrul lucrărilor ședinței Sfântului Sinod din 28 aprilie 1972. Pe baza cercetării amănunțite și în urma discuțiilor purtate cu membrii delegației Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, împreună cu Comisia pentru doctrină, viață religioasă și mănăstiri a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, reunite sub președinția I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, au constatat că nu există impedimente dogmatice, canonice sau de cult de natură să oprească stabilirea de legături canonice ale Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței cu Biserica Ortodoxă Română.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a luat act de constatările și de propunerile Comisiilor sale sinodale, urmînd ca Biserica Catolică-Ortodoxă a Franței să fie declarată «ipso facto» intrată sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române din momentul în care Adunarea generală a Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței va aproba Statutul și Declarația amintite mai sus.

La 11 mai 1972 s-au primit la Patriarhia Română documentele respective aprobate de Adunarea generală a Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței la 6 mai 1972, dată de la care Biserica Catolică-Ortodoxă a Franței a intrat sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române.

În virtutea hotărîrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 28 aprilie 1972 și la cererea Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian va lua măsurile necesare pentru hirotonirea întru Arhiepiscop a P. Cuv. Arhimandrit Germain-Gilles

Hardy, vicar general, ales Episcop al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței cu titlul de «Saint Denis» de către Adunarea generală a acestei Biserici.

*

La 29 aprilie 1972 a avut loc la Mănăstirea Antim din București intrarea în monahism a vicarului general al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, Gilles Hardy, care a primit numele călugăresc de Germain. Actul tunderii în monahism a fost săvârșit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Au fost de față ceilalți doi membri ai delegației Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, Pr. Philippe Laroche și Prof. Maxime Kovalevsky, împreună cu P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, conducătorul Serviciului Relațiilor Externe al Patriarhiei Române, P. C. Pr. Ilie Georgescu, consilier patriarhal la același serviciu și monahii de la Mănăstirea Antim și de la Catedrala patriarhală din București.

*

Duminică 30 aprilie 1972, P. Cuv. Germain Hardy, vicar general al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, a coliturghisit la Catedrala patriarhală din Capitală cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. La sfîrșitul slujbei, Prea Fericirea Sa a hirotesit ca arhimandrit pe P. Cuv. Germain Hardy.

În cadrul aceleiași sfinte liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a acordat «Crucea patriarhală» Pr. Philippe Laroche, însărcinatul cu probleme externe al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței și atașat de presă al acestei Biserici, cu rang de iconom stavrofor.

Joi 4 mai 1972, delegația Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței s-a înapoiat la Paris.

HIROTONIREA ȘI INSTALAREA EPISCOPULUI GERMAIN DE SAINT DENIS AL BISERICII CATOLICE-ORTODOXE A FRANȚEI

Ortodocșii francezi, constituiți într-o Biserică cu 16 parohii, 4 filiale, 18 preoți și 7 000 credincioși, rămași fără conducător spiritual prin decesul episcopului Jean de Saint Denis, s-au întrunit într-o Adunare Generală și au ales ca Episcop pe Vicarul general al acestei Biserici, P. Cuv. Arhim. Germain Hardy. Sfântul Sinod Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în acord cu conducerea Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, a stabilit ca hirotonia întru Episcop și instalarea acestuia să aibă loc la Paris, duminică 11 iunie 1972.

În acest scop, s-au deplasat în capitala Franței I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal. Înălților Ierarhi li s-a alăturat P. S. Episcop Teofil de Sèvres de la Paris, aflat sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române, toți trei împlinind cele prescrite de rânduiala ortodoxă pentru hirotonia întru arhieru a P. Cuv. Arhim. Germain Hardy.

Ceremonia numită a «ipopsifierii» și consacrarea propriu-zisă a noului episcop au avut loc duminică 11 iulie 1972 în biserica «Sfântul Irineu» din Paris, de față fiind numeroși participanți. Încheindu-se liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, oficiată de soborul celor trei arhieru însoțiți de preoți și diaconi, a urmat întronizarea noului episcop. Aceasta a constat din citirea *Gramatei* emisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, din înmînarea cîrjei episcopale și așezarea în scaun a P. S. Episcop Germain de Saint Denis.

După aceea, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, vorbind în numele Prea Fericitului Patriarh Justinian, a subliniat rolul Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței în cadrul Ortodoxiei ecumenice și a transmis Prea Sfințitului Episcop Germain bunele urări ale Prea Fericitii Sale, ale Ierarhilor, preoților, monahilor și credincioșilor ortodocși români.

Răspunzînd, noul episcop a făgăduit să-și pună întreaga putere de muncă în folosul celor ce i-au fost încredințați spre păstorie și a făcut o impresionantă mărturisire de credință ortodoxă.

A avut loc apoi o recepție în cinstea P. S. Episcop Germain. Cu acest prilej s-au rostit cuvîntări din partea arhieruilor hirotonisitori și a unor credincioși. Tuturor le-a mulțumit noul episcop.

**PARTICIPAREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN
LA SĂRBĂTORIREA EMINENȚEI SALE DR. MOSES ROSEN,
ȘEF-RABINUL CULTULUI MOZAIC DIN R. S. ROMÂNIA,
CU PRILEJUL ÎMPLINIRII VÎRSTEI DE 60 DE ANI**

La 30 iulie 1972, credincioșii Cultului Mozaic din R. S. România au sărbătorit cea de a 60-a aniversare a conducătorului lor, Eminența Sa Dr. Moses Rosen. Cu acest prilej, au sosit la reședința Cultului Mozaic din București o seamă de conducători ai comunităților mozaice de peste hotare și numeroase mesaje de felicitări pentru acest eveniment.

În cadrul ecumenismului local stabilit între Cultele religioase din țara noastră și a relațiilor lor de prietenie, cumoaștere și stimă reciprocă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a luat parte la festivitățile care au avut loc la Templul coral din București, în ziua de duminică 30 iulie 1972. Era pentru a doua oară când Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române intra în acest locaș de cult mozaic, prima dată fiind la 30 iulie 1968, cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la înscăunarea Eminenței Sale Dr. Moses Rosen ca Șef-Rabin al Cultului Mozaic din România.

Cu această ocazie, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a rostit următorul cuvânt omagial :

Eminența Voastră,

Popasul duhovnicesc al împlinirii a 60 de ani de la nașterea Eminenței Voastre îmi dă plăcuta ocazie de a exprima, în numele Bisericii Ortodoxe Române, al meu personal și al celorlalte culte creștine din România, sentimente de aleasă prețuire pentru Eminența Voastră, distincul conducător al Cultului Mozaic din țara noastră.

În cei 24 de ani de când Cel Atotputernic v-a chemat la cîrma Comunității mozaice din România, am avut numeroase prilejuri să ne întâlnim, să discutăm probleme de interes comun ale religiilor noastre, să schimbăm opinii asupra marilor idealuri care unesc pe credincioșii diferitelor culte : pacea și dreptatea socială.

Prezența mea la această aniversare se datorește, mai întîi, credinței noastre comune în Dumnezeu, Părintele nostru al tuturor. Fii ai lui Dumnezeu, am fost creați pentru a ne înțelege, a ne iubi și a ne ajuta reciproc. Avem datoria sfîntă de a scoate din Sfînta Scriptură și din Tradiția noastră milenară principiile noastre de umanitate, de dragoste pentru adevăr, de respect pentru viața și drepturile fundamentale ale omului, de conviețuire în dreptate și bună înțelegere cu toți oamenii și cu toate popoarele lumii.

Pe toți, creștini și mozaici, ne unește participarea comună la slujirea lui Dumnezeu și a semenilor — marile comandamente divine —, precum și preocuparea neobosită pentru realizarea bunăstării materiale

și spirituale a poporului român ; ne unește dorința vie de a sluji cu devoțiune poporul și Patria noastră comună.

Apreciem în mod deosebit activitatea pastorală și patriotică a Eminenței Voastre. Personalitate de prim rang a lumii mozaice, om de vastă cultură, exeget, scriitor și orator însuflețit, spirit lucid și optimist, un adevărat profet și apostol al lui Dumnezeu întru propovăduirea omeniei și înfrățirii, Vă bucurați de stima și prețuirea tuturor celor care vă cunosc. Dovadă pentru aceasta este însăși frumoasa întâlnire de astăzi în acest templu, în care slăviți pe Dumnezeul nostru al tuturor.

Bunele raporturi dintre Biserica Ortodoxă Română și Cultul Mozaic din România își au obârșia în credința noastră comună în Dumnezeu, Părintele nostru al tuturor, descoperit oamenilor întâi în Vechiul Testament, prezent în viața noastră de fiecare zi, obligându-ne pe noi, cei creați după chipul și asemănarea Sa, să împlinim mesajul Său de dragoste și bunăvoință în lume, de apărare a celor asupriți, de strădanie continuă pentru binele și fericirea omului — cununa creației Sale.

Biserica Ortodoxă Română, Cultul Mozaic, ca și toate celelalte Culte din țara noastră, am realizat un ecumenism practic local, în care domnesc prețuirea și respectul reciproc, dragostea de Dumnezeu și de aproapele. Sintem bucuroși să mărturisim că atât Biserica Ortodoxă Română, cât și Cultul Mozaic din România sprijinim cu fermitate acțiunile și inițiativele Conducătorilor Statului nostru pentru realizarea unei vieți mai bune, mai fericite și mai prospere, pentru apropierea, prietenia și colaborarea dintre toate țările și popoarele lumii. Așa înțelegem noi, oamenii religiilor, să aducem contribuția noastră la efortul general al omenirii, pentru o viață mai demnă, mai umană.

Astăzi, la acest fericit moment din viața Voastră personală, din toată inima felicit pe Eminența Voastră și Vă urez ani mulți și fericiți, în deplină sănătate, spre o rodnică slujire a lui Dumnezeu, spre binele Comunității mozaice din România, spre adâncirea ecumenismului, pentru prosperitatea Patriei și realizarea idealurilor spre care se îndreaptă poporul nostru și întreaga omenire contemporană.

Binecuvîntarea lui Dumnezeu să fie și să rămână peste Eminența Voastră totdeauna, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni. Amin.

A urmat apoi un dîneu oferit de Eminența Sa Dr. Moses Rosen în saloanele restaurantului «Athenée Palace», la care a luat parte și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A SANCTITĂȚII SALE PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA

La 7 iulie 1972 a trecut la cele veșnice, după o păstorie de aproape 25 de ani pe Scaunul ecumenic, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I. Moartea sa a întristat întreaga creștinătate, pentru că, mai mult decât oricare altul în vremea sa, a promovat activ idealul unității tuturor creștinilor, deschizând căi noi dialogului, în spiritul mesajului evanghelic de unitate și iubire. Încă din timpul vieții a fost numit «profet» și «apostol» al unității, iar cu prilejul morții, presa din toată lumea a reluat aceste titluri care caracterizează la modul cel mai exact, intențiile, acțiunile și speranțele sale. De numele Patriarhului Atenagora va rămâne pentru totdeauna legată ridicarea anatemei reciproc pronunțate în secolul al XI-lea și care au dus la despărțirea Bisericii. Și tot de numele său va rămâne legată ideea întrunirii unui Mare Sinod ortodox, idee care n-a rămas numai un simplu proiect, ci a căpătat forme concrete prin organizarea întâlnirilor pregătitoare și a unui Secretariat permanent la Chambésy — Geneva.

Biserica Ortodoxă Română a apreciat în mod deosebit activitatea Patriarhului Atenagora. Un schimb de vizite între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Patriarhul Atenagora a avut loc în 1967—1968, cu bune rezultate pentru conjugarea acțiunilor ecumenice ale celor două Biserici. Vestea morții venerabilului Patriarh, în vîrstă de 86 de ani, a întristat Biserica noastră. La ceremonia înmormîntării, care a avut loc în ziua de 11 iulie 1972 la Istanbul — Bizanțul și Constantinopolul de odinioară — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost reprezentat de doi delegați, și anume de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Corpul defunctului se afla depus în Biserica Sfîntul Gheorghe, în sicriu acoperit. Această biserică servește drept catedrală a Patriarhiei Ecumenice, în Fanar. Cu prilejul ceremoniei funebre, ea s-a dovedit cu totul neîncăpătoare, nu numai pentru mulțimea credincioșilor care ar fi vrut să-l conducă pe marele Patriarh pe ultimul drum, dar chiar și pentru delegațiile din toată lumea creștină, care au venit să aducă un ultim omagiu acestei eminente figuri ortodoxe, care a întrunit, poate mai mult decât oricare alt conducător creștin, calități de șef spiritual, recunoscut incontestabil ca atare de către toate confesiunile creștine. Toți au sim-

țit într-însul pe omul ce întrupa idealurile cele mai scumpe ale creștinătății.

Printre cei care au omagiat, prin prezența lor la funeralii, pe venerabilul Patriarh, pot fi amintiți : Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Michael Ramsey, în fruntea unei numeroase delegații din care au făcut parte P. S. Episcop de Gibraltar John Satterthwaite și Rev. Michael Moore, de la Serviciul Relațiilor Externe al Bisericii Anglicane. Din partea Vaticanului, reprezentînd pe Papa Paul al VI-lea a fost prezent Cardinalul Jan Willebrands, președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor, în fruntea unei delegații din care au făcut parte : Mgr Bennelli, de la Secretariatul de Stat al Vaticanului și Pr. Pierre Duprey, subsecretar la Secretariatul pentru unitate.

Au mai fost prezenți : I.P.S. Arhiepiscop Ieronim al Atenei și al întregii Grecii, în fruntea unei delegații ; I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului, în fruntea unei delegații ; I.P.S. Mitropolit Pangrație de Stara Zagora, în fruntea unei delegații. Au participat, de asemenea : Dl. Eugène Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ; Dl. Wisser't Hooft, fostul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ș.a.

Autoritățile civile turcești au fost reprezentate de guvernatorul orașului Istanbul și de Comandantul militar al garnizoanei Istanbul.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de mitropoliți (toți membrii Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice), în frunte cu I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului. Toată slujba s-a desfășurat într-un duh de deosebită evlavie, aproape în surdina. S-a ținut o singură cuvîntare, de către Secretarul Cancelariei Patriarhale, care a făcut, foarte pe scurt, o prezentare a vieții și activității celui dispărut.

Înmormîntarea a avut loc la Mînăstirea Bunevestiri — «Izvorul Tămăduirii», situată în apropierea vechilor ziduri ale Constantinopolului în afara orașului. Mînăstirea este un fel de necropolă a patriarhilor ecumenici, primul patriarh înmormîntat aici fiind Antim, în anul 1842, iar cel de al 14-lea fiind Patriarhul Atenagora.

*

Pe numele său de mirean, Patriarhul Atenagora s-a numit Aristocles Spiru. S-a născut la 25 martie 1886, într-un sat din Epir, în nord-vestul Greciei, numit Taraplana. Tatăl său era medic. Studiile seminariale și le-a făcut la Seminarul de pe insula Halki. La sfîrșitul celui dintîi război mondial, petrece doi ani la Muntele Atos. După ce îndeplinește funcțiile de arhidiacon al episcopului de Monastir și secretar al Sfîntului Sinod la Atena, în 1922 este numit episcop de Corfu. Păstorește această eparhie timp de opt ani. În 1930 este numit arhiepiscop al celor două Americi pentru grecii emigranți, cu sediul la New York. În timpul păstoriei sale, comunitatea ortodoxă greacă din America devine conștientă de poziția și rolul ei în Lumea Nouă și se structurează ca o entitate bine organizată ce urma să joace un rol din ce în ce mai important în viața spirituală a Americii. Legăturile sale în America sînt atît de înalte și

prestigiul său atât de ridicat încît ajunge prieten și sfătuitor al Președinților Roosevelt și Truman.

Părăsește America în 1948, cînd devine al 268-lea Patriarh ecumenic. Lasă în urma sa 350 de parohii bine organizate. Este întronizat ca Patriarh ecumenic la 27 ianuarie 1949.

*

Cu prilejul morții Patriarhului Atenagora a avut loc între Patriarhia Ecumenică și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian un schimb de telegrame și mesaje, dintre care consemnăm telegrama de condoleanțe trimisă la 7 iulie, cu următorul conținut :

Cu mare durere am aflat vestea decesului Preaiubitului nostru frate și împreună liturghisitor, Atenagora I, Patriarh ecumenic. Prin dispariția Patriarhului Atenagora, care și-a dedicat întreaga sa viață slujirii Evangheliei, dragostei și cooperării tuturor creștinilor în vederea căutării unității și apărării Ortodoxiei, dispăre una dintre cele mai remarcabile personalități care au ocupat Scaunul ecumenic.

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, al clerului, credincioșilor și al Nostru personal, transmitem Sfîntului Sinod de pe lingă Scaunul ecumenic și tuturor credincioșilor întreaga noastră compasiune, rugînd pe Dumnezeu Atotputernicul să primească sufletul Sanctității Sale Patriarhul Atenagora printre drepti și să acorde binefacerile Sale poporului creștin.

La 14 iulie 1972, I.P.S. Mitropolit Meliton de Calcedon a trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian următoarea telegramă :

Din hotărîrea Sfîntului Sinod Permanent, exprimăm Venerabilei Voastre Prea Fericiți mulțumiri călduroase pentru participarea la durerea noastră cu ocazia plecării dintre noi a multiubitului și preafericitului nostru D. D. Patriarhul Atenagora.

Dintre declarațiile personalităților marcante din lumea creștină, prilejuite de acest eveniment, sînt vrednice de amintit cele ale I.P.S. Arhiepiscop Ieronim al Atenei, conducătorul Bisericii Ortodoxe a Greciei, care a spus : «Atenagora aparține deja istoriei, acestei istorii care într-o importantă parte a ei a fost făurită de el, în timpul ultimilor douăzeci de ani, marcați neîndoiește de pecetea mării sale personalități. Pe măsură ce ne vom depărta de el în timp și pe măsură ce lucrurile mărunte și micile calcule se vor pierde în uitarea firească, figura sa ne va apare tot mai luminoasă și mai măreață. Amintirea sa va dura pentru totdeauna, nu numai în Biserica Ortodoxă, ci în toată lumea creștină, și chiar dincolo de ea».

Pastorul Eugène Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a scris : «Toată Biserica creștină pierde în persoana Patriarhului ecumenic Atenagora I pe unul din mării ei conducători». Pastorul Blake a elogiat mai ales interesul arătat de defunctul patriarh față de Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

*

De puține ori în istorie, cu prilejul dispariției unor conducători, regretul a fost mai sincer și cuvintele de elogiu au fost mai adevărate decât cele exprimate cu prilejul morții Patriarhului Atenagora I. Moștenirea lăsată de el este mare mai ales prin marea responsabilitate pe care o comportă. Scaunul ecumenic rămâne același, cu relativ aceeași întindere geografică, poate mai bine organizat în Occident, unde are și un centru în plină dezvoltare, la Chambésy — Elveția, dar ceea ce lasă Patriarhul Atenagora în grija urmașului său este noul spirit ecumenic pe care l-a inaugurat și dorința sa ca Ortodoxia să se reunească în sfârșit într-un «Sfânt și Mare Sinod». Atât spiritul ecumenic promovat de el, cât și ideea Sinodului, sînt lucruri îndrăznețe, de o calitate mai mult profetică decât imediat și ușor realizabile.

«Stilul» ecumenic Atenagora, controversat chiar în timpul vieții lui, va putea fi continuat, dar nu fără opoziții interne, față de care urmașul său ar putea fi mai sensibil, neavînd încă în urmă prestigiul a 24 de ani de patriarhat și statura spirituală atât de bine crescută a inițiatorului. Cît privește Marele Sinod, acesta mai este încă doar o mare idee care nu și-a precizat conținutul și nu se știe cum va întruni acele calități majore care s-o impună în cele din urmă, ca pe marea necesitate a epocii, fără de care să nu se poată. Deocamdată aceste calități sînt numai bănuite. Nu s-a pornit de la ele, ci se speră să fie descoperite. Marele Sinod e abia intuit în ceea ce trebuie să fie el în chip esențial. Tocmai de aceea sarcina urmașului e chiar mai mare decât a marelui dispărut care a inițiat întrunirea Sinodului.

Fără îndoială însă, aceste moșteniri la care ne-am referit, nu sînt numai sarcini pe seama unui singur om, a celui ce va fi al 269-lea Patriarh ecumenic. Ele sînt sarcini pe umerii întregii Biserici Ortodoxe care, mai ales în asemenea împrejurări, își reactualizează forța sinodală, aceea care este în stare să biruie orice obstacol și să facă față oricăror sarcini.

ALEGEREA ȘI ÎNTRONIZAREA NOULUI PATRIARH ECUMENIC DIMITRIOS I

Consultările în legătură cu alegerea noului Patriarh ecumenic au început chiar a doua zi după înmormântarea Patriarhului Atenagora. Circulau zvonuri în legătură cu unele intenții ale guvernului turc de a împiedica alegerea și de a sili Patriarhia Ecumenică să-și mute reședința undeva într-o insulă grecească. Unele știri de natura aceasta au apărut chiar în ziarele turcești, deși nu ca emanând de la autoritatea de stat, ci ca opinii și cereri ale unor deputați. În fapt, temerile acestea nu s-au adevărit, dar ele au avut totuși darul de a sugera membrilor Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice să rezolve repede vacanța patriarhală, înainte de a se putea produce vreo surpriză.

Consultările s-au desfășurat repede între membrii Sfântului Sinod și tot atât de repede și cu autoritățile de Stat turcești. Autoritățile n-au pus problema împiedicării alegerii sau interzicerii în continuare a funcționării Patriarhatului la Istanbul. S-au prevalat însă de niște vechi drepturi constituționale, prevăzute în legile turcești, potrivit cărora aveau să indice numele celor cu a căror candidatură guvernul nu este de acord. În felul acesta, chiar numele celui pe care opinia generală îl avea în vedere ca pe un candidat sigur, I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, a trebuit să fie retras, ca persoană neagreată. În opinia publică a circulat și numele I. P. S. Arhiepiscop Iakovos al celor două Americi, dar atunci când s-a văzut că n-a primit nici viza care să-i permită participarea la înmormântarea Patriarhului Atenagora, a fost evident că numele I. P. S. Sale nu va figura printre candidați. În afara acestora doi, nimeni n-ar fi putut face vreo precizare sigură la Istanbul sau altundeva în lumea creștină, în zilele imediat următoare înmormântării.

De aceea atunci când alegerea s-a înfăptuit și Mitropolitul Dimitrios de Imbros și Tenedos a fost ales, cu douăsprezece voturi din cincisprezece, alegerea a fost considerată drept o mare surpriză. Ziarul «La Croix» a anunțat alegerea sub titlul: «O alegere pe care nimic n-o lăsa să fie prevăzută». De ce a constituit alegerea aceasta o surpriză? Mai întâi pentru că Mitropolitul Dimitrios fusese ridicat la rangul de Mitropolit numai cu câteva săptămâni înainte, fiind deci cel mai tânăr dintre membrii Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice. În al doilea rând, pentru că activitatea sa a fost mai mult pastorală decât teologică și numele său n-a circulat nici în cercurile ecumenice. Dar votul Sinodului Scaunului ecumenic arăta că în interiorul acestui sinod activitatea sa a fost foarte apreciată și că ea îndreptățește speranțe la nivelul responsabilității legate de înalta calitate de Patriarh ecumenic.

un distins și orientat predicator al adevărului evanghelic, influențat și susținut de sentimente patriotice; în ședințele Sfintului Sinod, ca un organizator al vieții noastre bisericești pe baza canoanelor și tradiției ortodoxe; în Senat, ca un specialist în problemele religioase; nu a uitat niciodată misiunea la care a fost chemat.

Ca om de cercetare s-a distins printr-o deosebită și variată operă pentru care Academia Română l-a primit cu cinste între membrii săi.

Episcopul Melchisedec face lumină în multe perioade neclarificate ale istoriei vechi a Patriei noastre prin publicarea documentelor și inscripțiilor adunate cu prilejul călătoriilor sale, inițiate din dorința de cunoaștere la fața locului.

Ca cetățean și patriot, el se dedică pînă la totală dăruire pentru cauza Unirii Principatelor și pentru realizarea altor mărețe idealuri ale poporului român. Opiniază pentru secularizarea averilor mînăstirești-închinat, care era un semn al consolidării statului român suveran și independent. Nu are o atitudine indiferentă nici atunci cînd e vorba de organizarea Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Sfintul Sinod și depune mare efort în obținerea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, lucrul înfăptuit în 1885.

Din această sumară trecere în revistă a vieții și activității lui Melchisedec Ștefănescu nădăjduim că am amintit, măcar, meritele incontestabile ce le-a avut și munca prodigioasă ce a depus-o pe altarul Bisericii și Patriei, cu o sută de ani în urmă.

Doctorand CONSTANTIN MOSOR





• ÎNDRUMĂRI • PĂSTORALE •

LEGĂTURILE PREOTULUI CU CREDINCIOȘII

Legătura sufletească dintre preot și credincioșii săi constituie fundamentul moral al pastorației și totodată o condiție esențială a succesului activității preotului în parohie. În cele ce urmează vom arăta, pe scurt, cum se infiripează, cum se pot menține și consolida aceste legături, care sînt temeiurile și care este natura lor, precum și importanța lor în activitatea pastorală.

Este îndeobște cunoscut că în Biserică, preotul are în mijlocul credincioșilor săi, pe plan religios, o situație deosebită, o misiune și o autoritate spirituală care se întemeiază pe harul special al preoției, primit la hirotonie. Preotul este în parohia sa un slujitor al lui Dumnezeu, un reprezentant sau delegat al Mîntuitorului pentru continuarea lucrării Sale de mîntuire a sufletelor, un organ al Sfîntului Duh pentru sfințirea și conducerea credincioșilor pe căile mîntuirii. Datorită acestei misiuni de origine divină, primită de la Biserică prin episcop și întărită canonic de acesta, preotul este în parohia pe care o păstorește un *învățător* al credincioșilor săi, un *povățuitor* sau conducător sufletesc și totodată *sfințitor* al lor. El îi învață cuvîntul Evangheliei, îndeosebi prin predică și cateheză, îi călăuzește pe cărările mîntuirii, împărtaşindu-le învățătura creștină de credință și de viață creștină, sfătuiindu-i, încurajîndu-i pe calea virtuților morale, muștrîndu-i sau certîndu-i la nevoie, și totodată sfințește viața lor, pîndu-le la îndemină harul, binecuvîntarea și ajutorul lui Dumnezeu, prin sfințele slujbe săvîrșite de el.

Legăturile de ordin religios dintre preot și credincioși

Această calitate a preotului este cea dintîi sursă a legăturilor care se creează între el și credincioșii săi. Relația firească dintre păstor și turmă este temelia pe care se înalță, încetul cu încetul, legăturile de ordin religios dintre preot și credincioși, care sînt cele dintîi și cele mai trainice și care derivă din însăși misiunea preotului, care este aceea de a mijloci legătura credincioșilor cu Dumnezeu și de a lucra pentru mîntuirea sufletelor lor. Misiunea aceasta îl situează pe preot într-o poziție superioară față de credincioșii săi; în calitatea sa de «om al lui Dumnezeu» — cum îl numea Sfîntul Apostol Pavel pe Timotei (I Tim. VI, 11), el devine *părintele* sufletesc (spiritual) al parohiei sale, iar credincioșii sînt fiii săi spirituali. Datorită harului special al preoției, dobîndit prin hirotonie, preotul este acela care naște sau renaște pe credincioșii săi pentru viața spirituală, supranaturală, *viață în Hristos*, cum o numea marele teolog bizantin Nicolae Cabasila (sec. XIV), într-o celebră carte a sa cu acest titlu, tradusă și în românește (de Pr. T. Bodoșogae, Sibiu 1946). El poate spune, ca Sfîntul

Apostol Pavel corintenilor : «Eu v-am născut, prin Evanghelia, pentru Iisus Hristos» (I Cor. IV, 15). Preotul botează pe credincioșii săi, introducându-i astfel, prin botez și mirungere, în Biserică ; prin el, aceștia se integrează deci în Biserică, în această mare familie duhovnicească, încheată prin unitatea de credință, de cult și de organizare (conducere). El binecuvîntează nu numai leagănul, ci și căminul vieții familiale prin Taina Cununiei, care sfințește cu binecuvîntarea lui Dumnezeu și a Bisericii legătura dintre bărbat și femeie spre nașterea de fii și creșterea lor ca viitori membri utili ai organismului social. Tot prin preot, cu ajutorul Tainei Pocăinței, se reface legătura credincioșilor cu Biserica, atunci cînd aceasta a fost slăbită ori întreruptă prin păcat. Și tot preotul este acela care binecuvîntează pe credincioșii săi pe ultimul lor drum, acela către mormînt, și întreține printre cei vii amintirea celor decedați, prin slujbele făcute pentru iertarea, pomenirea și veșnica lor odihnă.

Iată deci atîtea ocazii, situații, momente și împrejurări din viața religioasă a credincioșilor, care îl aduc pe preot în contact cu păstoriții săi și în care el își exercită misiunea sa de «părinte» spiritual al parohiei sale, menținînd legătura lor cu cerul. Credincioșii înșiși recunosc și onorează în preotul lor această calitate, atunci cînd i se adresează cu apelativul cinstitor de «părinte». El are, față de fiii săi duhovnicești, tot atîtea drepturi, datorii și răspunderi în ordinea religioasă cît și părinții lor după trup, pe plan material și social. El are dreptul să-i învețe, să-i binecuvînteze și să-i sfințească, să-i îndrumeze, să-i certe și să-i mustre, să-i pedepsească chiar, la nevoie, cu mijloacele care îi stau la dispoziție și spre binele lor spiritual. Toți laolaltă, fără nici o deosebire, alcătuiesc marea familie duhovnicească a preotului ; toți îi sînt datori cu ascultare, datorată preotului nu ca om, ci ca reprezentant al lui Dumnezeu, și pentru toți el e îndatorat cu aceeași grijă și cu aceeași răspundere față de Dumnezeu.

Iată deci o primă categorie de legături care se înfiripează între preot și credincioșii săi și care rezultă din însăși funcția sau misiunea religioasă a preotului : aceea de a satisface nevoile de ordin spiritual-moral ale credincioșilor săi. Mulțimea, varietatea, frecvența și trăinicia acestor legături depinde, fără îndoială, de bogăția și nivelul vieții religioase a preotului și a parohiei sale. Cu cît viața religioasă a păstorului și a credincioșilor unei parohii va fi mai bogată, cu atît și legăturile de ordin spiritual dintre ei și păstorul lor vor fi mai numeroase, mai dese și mai trainice. Slujbele religioase pe care preotul le oficiază în biserică și la care credincioșii participă (Sfînta Liturghie, laudele bisericesti și Sfintele Taine), ori cele săvîrșite în afară de biserică, la cererea credincioșilor (ierurgii, ca de exemplu sfeștaniile sau sfințirile de ape, parastasele și alte slujbe pentru morți, «botezul» caselor la anumite date din cursul anului, Taina Sfîntului Maslu), sînt tot atîtea ocazii care îl aduc pe preot în legătură cu credincioșii săi și care îl ajută să-i cunoască pe fiecare în parte și să-și cunoască astfel parohia în general, mai ales la începutul activității sale.

În toate aceste ocazii, relațiile dintre păstor și credincioși se bazează pe caracterul sacramental al preoției, pe misiunea preotului de deținător și împărtășitor al harului divin, de sfințitor al principalelor momente și împrejurări din viața fiecăruia și al lucrurilor de care are nevoie pentru viața sa religioasă. În această calitate, preotul se află în inima misiunii sale, el exercită latura cea mai sfîntă a sacerdoțiului cu care este investit din partea lui Dumnezeu și a Bisericii. De aici, mai ales, rezultă și aureola de sfințenie, de prestigiu și de autoritate care s-a acordat întotdeauna preoției, în care credincioșii înșiși îl situează pe preotul lor și care în Biserica veche mergea uneori pînă la venerație, mai ales atunci cînd harul hirotoniei pecetluia personalități

distinse, adăugîndu-se la vrednicia omului, ca în cazul Sfîntului Ioan Gură de Aur, al Sfîntului Vasile ș.a.

Depinde deci de preot ca, în relațiile sale de această natură cu păstoriiții săi, să-și păstreze neștirbite prestigiul, autoritatea și stima pe care credincioșii sînt din fire dispuși să i le acorde. Cu cît preotul va ști și se va strădui să-și îndeplinească mai bine, mai conștincios și mai dezinteresat latura sacramentală a misiunii sale și să satisfacă nevoile religioase ale credincioșilor săi, cu atît va crește și numărul contactelor lui cu credincioșii, precum și respectul, încrederea și dragostea acestora față de el. Îndeplinindu-și cu competență, cu bunăvoință și cu rîvnă datoria sa de liturghisitor, slujind cu credință, cu respectul cuvenit rînduieilor tradiționale de cult, cu pătrundere și sinceritate, stînd neconținut și binevoitor la dispoziția tuturor credincioșilor săi pentru satisfacerea nevoilor lor religioase, preotul își va asigura nu numai stima și dragostea enoriașilor săi, ci și temelia cea mai durabilă a autorității și succesului său în activitatea pastorală.

Două primejdii mai mari îl pîndesc pe preot și îl abat de la îndeplinirea ideală a acestei laturi a misiunii sale: rutina sau îndeplinirea mecanică și fără convingere a datoriei sale de liturghisitor și arghirofilia. Aceste două mari păcate, de care se fac vinovați unii dintre preoți, nu numai că pun o pată pe aureola preoției în general, dar primejduiesc și legăturile sufletești dintre preot și păstoriiții lui. Credincioșii nu aleargă bucușii la preoții care-și fac slujba «de mîntuială», care slujesc fără convingere și fără pătrundere, care se grăbesc să termine mai repede slujba. Cu atît mai mult se vor răci legăturile dintre preot și credincioși atunci cînd preotul va da dovadă de păcatul arghirofiliei, cînd va lăsa să se vadă că slujește pentru bani sau cînd va pretinde de la credincioși mai mult decît aceștia obișnuiesc sau pot să-i ofere ca recompensă pentru munca lui. Nici nu mai este nevoie să stăruim asupra gravității acestui din urmă păcat și a urmărilor lui nefaste atît pentru raportul dintre preoții în cauză și păstoriiții lor cît și pentru prestigiul și reputația preoției în general. El constituie unul dintre cauzele de căpetenie care sapă la temelia legăturilor dintre păstor și turmă, care fac ca aceste legături să slăbească treptat și să ducă la răceală sau chiar la conflicte între slujitorii Bisericii și credincioșii laici, soldate uneori, din nefericire, chiar cu părăsirea de către aceștia a Bisericii.

Legăturile de ordin social dintre preot și credincioși

Dar în afară de această primă categorie de relații dintre preot și credincioși, preotul își poate crea și relații de altă natură cu credincioșii săi: cele impuse de viața socială. Preotul ortodox este și el un membru al societății în care trăiește și în care a fost anghinat întotdeauna cu fibre puternice, care îl obligă să vină în contact cu membrii parohiei sale în calitatea lor comună de cetățeni. El ia deci parte la viața socială, gospodărească și cetățenească a parohiei sale, participă la toate momentele ei solemne, la bucuriile, durerile, necazurile și pászurile ei. Chiar în timpul exercitării misiunii sale strict preoțești i se oferă preotului numeroase ocazii de a lega cu credincioșii săi și altfel de relații decît cele pur religioase sau profesionale. Terurgiile săvîrșite în casele credincioșilor — ca de exemplu botezul caselor la Bobotează sau la alte zile îndătinate din cursul anului bisericesc — reprezintă prilejuri potrivite ca preotul să cunoască îndeaproape viața familială și gospodărească a credincioșilor lui, să afle nevoile, lispurile și trebuințele lor, să intervină astfel cu sfatul, ajutorul sau autoritatea sa acolo unde este nevoie și astfel să se apropie de enoriașii săi nu numai ca preot, ci și ca simplu om.

El se leagă de parohia sa mai ales prin casa și familia sa. Spre deosebire de alte confesiuni, unde preotul e celibatar, preotul ortodox este — cum a fost pretutindeni în Biserica veche — un om căsătorit, un părinte de familie. Prin familie el se integrează în viața socială a parohiei. De altfel, însăși concepția ecleziologică a Ortodoxiei îl situează pe preot nu *deasupra* Bisericii sau a credincioșilor, ci *în* Biserică, alături de credincioși. Păstori și credincioși alcătuiesc o familie duhovnicească, în care distincția se face nu ca între conducător și conduși, ci ca între părinți și fii, care sînt toți laolaltă «frați», ca fii ai aceluiași Dumnezeu. De aceea și Sfîntul Apostol Pavel, ca și toți Sfîntii Părinți, se adresează nu numai clerului, ci și credincioșilor cu apelativul de «frați (prea) iubiți», care s-a păstrat pînă astăzi ca mod consacrat de adresare la începutul pericopelor din Apostol, citite la sfintele slujbe, precum și în predicile sau în sfaturile și îndemnulurile adresate de preot credincioșilor în biserică.

Membrii familiei preotului sînt de obicei factori care, prin legăturile lor personale, îl țin și pe preot legat mai strîns de parohie, oferindu-i adesea prilejuri de contact, utile mai ales cînd e vorba de aceia dintre membrii parohiei sale care nu frecventează biserica sau care nu-l solicită pe preot pentru servicii religioase. Relațiile de rudenie, de vecinătate, de comunitate de interese sau de preocupări cu intelectualii din parohie, participarea preotului la evenimentele importante din viața familială a credincioșilor lui (botezuri, nunți, înmormîntări, aniversări etc.) sau la cele din viața lor socială și națională (sărbători naționale, ședințe ale organismelor colective la care este invitat, serbări sau festivități culturale și artistice etc.) — iată atîtea prilejuri care îl ajută pe preot să cunoască mai bine viața enoriașilor lui sub toate aspectele ei și să se integreze și mai trainic în viața obștească a acestora.

Fără îndoială că toate aceste legături, multiple și variate, pe care preotul și le creează cu credincioșii săi, sînt de o importanță covârșitoare pentru îndeplinirea misiunii lui, cu condiția ca el să folosească toate aceste legături nu în interesul său personal, ci în interesul Bisericii și al patriei, punînd în toate relațiile sale cu credincioșii pecetea specifică a misiunii preoțești și păstrîndu-se întotdeauna la înălțimea și demnitatea cerută de această misiune. Legăturile acestea trebuie să rămînă totdeauna întemeiate pe dragostea adevărată a păstorului pentru obștea sa, pe respect reciproc, pe sinceritate și atitudine dezinteresată din partea preotului. În toate raporturile sale cu credincioșii preotul trebuie să păstreze acea ținută demnă și serioasă care poate să-i mențină autoritatea spirituală față de credincioși și respectul pe care aceștia i-l datorează.

Importanța legăturilor dintre preot și credincioși

E aproape inutil să mai vorbim de importanța legăturilor dintre preot și credincioși în pastorație și în viața Bisericii. *Biserică* sau *parohie* — unitatea cea mai mică a trupului ecumenic al Bisericii — înseamnă de fapt o comunitate de credincioși strîns uniți în jurul păstorului lor sufletesc. Cu cît această legătură dintre păstor și turmă este mai vie, mai reală și mai puternică, cu atît ecourile ei în viața religioasă și socială a credincioșilor vor fi mai puternice și cu urmări mai fericite.

Legătura credinciosului cu preotul este de fapt expresia și semnul legăturii lui cu Biserica, al apartenenței lui la o parohie. Și dimpotrivă, întreruperea legăturii cu preotul înseamnă de fapt ruperea legăturilor cu Biserica, ieșirea din comunitatea bisericăască și situarea în afara parohiei, adică la periferia Bisericii sau în afara ei. Iată de ce este atît de important pentru destinul Bisericii însăși ca preotul să se strădu-

iască — pe de o parte — a-și crea, menține și întări cât mai mult legăturile sale sufletești cu credincioșii, pentru a-și ține strâns uniți în jurul său, iar pe de alta să se ferească de tot ceea ce ar putea contribui la slăbirea, întreruperea și compromiterea acestor legături, care reprezintă fundamentul și condiția de competență a succesului activității pastorale.

Aceasta presupune însă din partea preotului un atașament sincer și profund pentru parohia sa, iar din partea credincioșilor încredere desăvârșită în preot. Precum știm, legătura dintre Hristos și Biserica Sa este asemănată de Sfântul Apostol Pavel cu legătura pe care o stabilește Taina Cununii între soți (Efeseni, cap. V). Or, preotul este reprezentantul și slujitorul lui Hristos într-o parte componentă a Bisericii Sale; între el și Biserică sau parohia respectivă se stabilesc deci pe plan religios, aceleași raporturi ca între Hristos și Biserică. Hirotonia leagă pe păstor de enoriașii săi, ca printr-o căsătorie tainică, cu aceeași legătură indestructibilă, de dragoste, de solidaritate și de fidelitate, ca între soț și soție. Această legătură de dragoste, de solidaritate și de comuniune spirituală, care trebuie să unească pe preot și păstoriți, constituie fundamentul și condiția de competență a trăiniciei, a vitalității și a progresului parohiei pe căile vieții creștine. De aceea, vechile canoane și rîndușii bisericești interziceau atât episcopului cât și preotului să ocupe două parohii (eparhii) în același timp, sau să se mute succesiv de la o eparhie (parohie) la alta (vezi de exemplu canoanele 14 și 15 apostolice, canonul 15 al Sinodului I Ecumenic, 21 Antiohia, 5 al Sinodului IV Ecumenic ș.a. Comp. și Nic. Milaș, *Dreptul bisericesc...*, trad. rom. de I. Mihălcescu și D. Cornilescu, p. 300—301).

Fără îndoială, situațiile sînt astăzi mult deosebite față de cele din trecut, fără să justifice însă întru totul transferarea neîncetată a preoților dintr-o parohie într-alta, căci nestabilitatea păstorului în parohie este spre paguba Bisericii. Legătura strînsă a preotului cu păstoriții și permanența lui în parohie reprezintă și un mijloc pentru întărirea ideii și a conștiinței de parohie în sufletele credincioșilor, un mijloc pentru apărarea unității de credință, o stavilă împotriva propagandei sectare și o măsură practică pentru preîntîmpinarea ruperii enoriașilor de preot și de parohie, care echivalează — precum am văzut — cu ieșirea lor din Biserică, dincolo de care nu există mîntuire, cum zice Sfântul Ciprian («Extra Ecclesiam nulla salus»).

La iubirea preotului față de păstoriții săi, aceștia răspund tot cu iubire și vin în jurul păstorului lor, la apelul acestuia. Sfântul Ioan Gură de Aur era atât de iubit de popor la Antiohia încît atunci cînd urma să fie promovat pe scaunul patriarhal din Constantinopol a trebuit să fie răpit, pur și simplu, dintre ei, printr-un vicleșug al guvernatorului Asterie din Antiohia, din ordinul împăratului Arcadie și al lui Eutropiu. Și tot el exprima, într-un chip magistral, în cuvîntarea ținută credincioșilor săi din Constantinopol, înainte de a pleca în exil, strînsa legătură sufletească ce se creează între păstorul cel bun și credincioși: «Vă îndemn azi să vă mîngiați, pentru că nimeni nu mă poate despărți de voi: Ceea ce Dumnezeu, a unit, omul nu poate să despartă (Matei XIX, 6)... Mîine voi fi cu voi la ceasul rugăciunii, pentru că unde sînt eu, sînteți și voi, și unde sînteți voi, sînt și eu. Noi sîntem un singur corp și corpul nu se va lăsa despărțit de cap, nici capul de corp. Chiar dacă sîntem despărțiți prin spațiu, sîntem uniți prin dragoste. Nici moartea nu ne poate despărți. Dacă trupul meu va muri, sufletul va trăi și va păstra amintirea credincioșilor săi. Sînt gata să-mi dau de o mie de ori viața pentru voi și nu trebuie să-mi mulțumiți pentru aceasta.

Nu-mi fac decît datoria, pentru că un bun păstor își dă viața pentru oile sale» (Citat la T. M. Popescu, *Sfinții Trei Ierarhi în slujba Bisericii*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXX (1952), nr. 1—3, p. 72).

Tactul în pastorație și importanța lui

Dar închegarea, menținerea și consolidarea legăturilor sufletești dintre păstoriți și păstor atîrnă în mare parte și de tactul și înțelepciunea preotului, despre care vom adăuga acum cîteva cuvinte.

Tactul, adică priceperea de a ne purta înțelepțește cu oamenii, este de obicei roada unei maturități de cugetare sau a unei îndelungate experiențe, care vine odată cu înaintarea în vîrstă; această calitate ne este însă necesară chiar de la începutul activității noastre și o putem dobîndi ca pe o învățătură din experiența înaintașilor noștri sau a celor mai în vîrstă ca noi, ori din simțul de prevedere și de justă cîntărire a realităților, care nu trebuie să ne părăsească niciodată.

Tactul constituie o calitate — o virtute am putea să o numim — dintre cele mai necesare preotului, care în activitatea sa are de-a face cu oameni de cele mai diverse caractere și temperamente sau firi. Mîntuitorul însuși sfătuiește pe Sfinții Săi Apostoli: «Fiți înțelepți ca șerpii și blînzi (curați) ca porumbeii...» (Matei X, 16).

Această însușire este menită să corecteze, să atenueze și să contrabalanseze excesul de idealism și idealismul incorigibil, care l-ar putea împinge pe preot la greșeli de tactică sau la acte necugetate și costisitoare, ce ar putea compromite sau zădărnici definitiv misiunea și activitatea lui. Suișul spre împlinirea misiunii preoțești este, de cele mai multe ori, presărat cu spini, cu arșițe și furtuni și nu se poate parcurge fără poticniri, căderi și sîngerări. Preotul înzestrat cu înțelepciune, cu tact și prudență, nu exagerează obstacolele și greutățile ivite în cale, nu le supravaluează și nici nu se sperie de ele; el le prevede, le recunoaște și nu le sfidează, ci le cîntărește just; e conștient dar nu înfricoșat și nici nu disperă în lupta cu greutățile drumului și cu toate sacrificiile care i se cer pînă la capăt. El știe să păstreze întotdeauna echilibrul just dintre ceea ce i se cere ca preot pe de o parte și dintre realitățile existente în care îi este dat să lucreze, de altă parte. Fără să sacrifice idealul evanghelic sau să renunțe la el, îl urmărește cu răbdare, fără să neglijeze sau să braveze realitățile. Căci dacă lipsa de zel și de idealism face preoția neroditoare, excesul de zel poate fi adesea păgubitor, atunci cînd compromite succesul întrebunînd mijloace neadecvate. Mîntuitorul condamnă, de exemplu, excesul de zel al Sfîntului Apostol Petru, cînd acesta scoate sabia în grădina Ghetsimani, ca să-și apere pe Învățătorul iubit; gestul, oricît de spectaculos și eroic în aparență, în fond era zadarnic.

Înțelepciunea și simțul realității ne ajută să prevedem în programul nostru de activitate pastorală tot ceea ce poate contribui la atingerea scopurilor indicate de misiunea noastră, ne indică măsurile mijloacele și metodele cele mai potrivite pentru împlinirea datoriilor noastre sacerdotale și ne ajută totodată să ne alegem momentul cel mai nimerit pentru a acționa. Tactul și prudența ne învață că, în lupta cu realitățile, trebuie să ne mulțumim uneori cu mai puțin dar sigur, cu biruințe, cîștiguri și succese mai mici, dar din a căror sumă se fac lucrurile mari.

Înțelepciunea, tactul și prudența îi sînt necesare preotului în relațiile sale de toate zilele cu oamenii. El vine în contact cu fel de fel de oameni, de temperamente, firi și caractere dintre cele mai diverse. Sufletul fiecărui om în parte reprezintă o lume proprie, deosebită de a altora. Preotul trebuie să fie deci un bun psiholog, un cunoscător de suflete; el e dator să cunoască pe oameni în toate manifestările și cutele

lor sufletești, să prevadă, să evite și să îndrepte înclinările rele ale credincioșilor săi sau atitudinile lor determinate de neștiință, de pasiuni sau de interese meschine. Preotul înzestrat cu tact, înțelepciune și simț psihologic nu tratează pe toți credincioșii la fel, ci procedează ca grădinarul care știe că unei plante îi trebuie mai mult soare, alta are nevoie de umbră, alta se dezvoltă la umiditate, altelea îi trebuie un teren mai uscat ș.a.m.d. După cuvântul Sfântului Apostol Pavel, preotul destoinic și cu rîvnă pentru mîntuirea credincioșilor se face tuturor toate, ca măcar pe unii să-i mîntuiască (I Cor. IX, 19—20).

Tactul preotesc în sensul bun al cuvîntului nu înseamnă însă abilitate, prefăcătorie ori șiretenie, care cochetează cu imoralitatea și urmăresc salvarea sau satisfacerea intereselor personale sau pămîntești; tactul și înțelepciunea de care vorbim este *cumințenia creștină*, care are în vedere interesele supreme ale Bisericii și ale Patriei pe care le slujim.

Tact personal înseamnă, de asemenea, stăruință în urmărirea împlinirii datoriei noastre. Viața este un șir necurmat de căderi și de ridicări, iar în împlinirea datoriei nu trebuie să ne așteptăm numai la biruințe și succese, ci citeodată și la înfringeri, stagnări ori poticniri. «Cine a pus mîna pe plug și se uită înapoi, acela nu e vrednic de împărăția lui Dumnezeu», a spus Mîntuitorul (Luca IX, 62). În această privință Sfîntul Ioan Gură de Aur dă ca pildă pe pescari, care — spune el — «chiar dacă și-au aruncat de mai multe ori mreșile și n-au prins nimic, nu-și părăsesc îndeletnicirea lor; cu atît mai mult trebuie să facem noi aceasta...» (*Comentar la II Tim.*, în Migne, P.G., LXII, 632).

Tactul, înțelepciunea, prudența, răbdarea și statornicia dau preotului acea calitate complexă sau îmbinare de virtuți căreia i se spune de obicei *echilibru sufletesc* și care caracterizează în general pe oamenii de bun simț și de caracter. «Echilibrul sufletesc îl ajută (pe preot) să fie egal cu sine în toate împrejurările, să fie consecvent în acțiuni și la înălțimea misiunii lui sfinte. Un astfel de preot nu este o dată plin de zel, altădată descurajat și apatic. Nu este uneori prea sever cu credincioșii, iar alteori prea îngăduitor cu greșelile lor. Linia activității lui nu se compune din frînturi, ci urmărește o țintă înaltă și lucrează pentru realizarea ei cu stăruință. El nu face nimic superficial, ori din ambiții deșarte. Nu se predică pe sine, ci pe Hristos. Nu vorbește despre presupusele sale «taumaturgii», ci despre minunile Mîntuitorului. Nu face teatru în săvîrșirea serviciului divin și nici nu-l săvîrșește în grabă sau de mîntuială» (Pr. Dr. V. Coman, *Echilibrul sufletesc al preotului*, în «Mitropolia Banatului», VIII (1958), 1—3, p. 53).

Cînd însă lipsește acest echilibru, slujitori buni și plini de zel își pierd busola, se cred mai mult decît sînt, devin plini de sine și de un orgoliu nepreotesc, încep să propovăduiască învățături personale, să întrebuițeze metode pastorale excepționale, curioase și bizare, cu pretenții de a înlocui practica și metoda de două ori milenară a Bisericii.

În general, e necesar pentru preot să-și controleze întotdeauna cu atenție ținuta și comportarea în relațiile sale cu credincioșii, păstrînd în permanentă o atitudine de seriozitate și demnitate, care să le impună respect, căci nici un act al preotului nu poate fi indiferent în ceea ce privește efectele lui asupra credincioșilor. Seriozitatea și demnitatea preotului în ținută, purtare și vorbire nu exclud însă simplitatea și naturalitatea, buna dispoziție, amabilitatea, bunăvoința și delicatețea la maniere, ori

familiaritatea. Față de enoriașii săi preotul nu trebuie să fie niciodată distant și rece, indiferent sau străin, ci apropiat și familiar, ca un adevărat părinte față de copiii săi. Bineînțeles că familiaritatea nu înseamnă sacrificarea demnității sacerdotale ori căderea în vulgaritate. Preotul nu trebuie să caute neapărat o popularitate, familiaritate sau intimitate exagerată sau rău înțeleasă cu oricine, numai pentru a fi pe placul tuturor. Se cere sfințiților slujitori o oarecare discreție și rezervă față de tot ceea ce le-ar putea micșora sau compromite prestigiul în ochii lumii; se recomandă îndeosebi mai puțină familiaritate și intimitate cu cei ce nu știu să respecte preoția, precum și evitarea prezenței preotului în locuri sau situații care i-ar putea compromite autoritatea și prestigiul.

O deosebită importanță are, din punctul de vedere al tactului pastoral, și al legăturilor preotului cu credincioșii, Taina Pocăinței, în care preotul își exercită calitatea sa de duhovnic, de îndrumător spiritual al sufletelor. Este cel mai frecvent mijloc de pastorație individuală, care stă la îndemâna oricărui preot și în care acesta vine în contact direct cu fiecare dintre credincioșii săi în parte, care vin la scaunul de spovedanie ca să-și descarce sufletul și conștiința de povara păcatelor și să dobândească de la preotul-duhovnic iertarea lui Dumnezeu și a Bisericii.

Dacă preotul va ști să-și îndeplinească aci misiunea sa de confident al penitentului, să-i administreze sfaturile și îndrumările necesare spre a-l smulge din păcat și a-l readuce pe cărările virtuții, să aplice canonul sau epitimia cea mai potrivită fiecăruia, să urmărească ulterior îndreptarea lui morală, va reuși să facă din această sfântă taină un adevărat mijloc de redresare morală a enoriașilor săi și de menținere a lor pe calea virtuților creștine.

Mai ales în scaunul de spovedanie trebuie să facă preotul uz de tactul său pastoral, procedind cu foarte multă grijă, cu înțelepciune, măsură și echilibru, pentru ca nici să nu încurajeze sau să promoveze păcatul printr-o blîndete sau îngăduință excesivă, dar nici să nu descurajeze pe penitent sau să-l depărteze de Biserică printr-o prea mare asprime și severitate, ci să aibă în vedere numai și numai îndreptarea penitentului și desăvîrșirea lui progresivă în virtute. Această grea sarcină a preotului-duhovnic este minunat de bine formulată în canonul 102 al Sinodului Trulan (quini-sext. 691—692): «Cei ce au primit de la Dumnezeu puterea de a lega și a dezlega trebuie să țină seama de calitatea păcatului și de aplecarea spre întoarcere a celui ce a păcătuit și astfel să dea boalei tratament potrivit, ca nu cumva aplicînd (tratamentul) în chip disproportionat pentru fiecare din cele două, să greșească în privința mîntuirii celui bolnav. Căci boala păcatului nu este simplă, ci de multe feluri și deosebiri și odrăzlește multe vîlăstare ale pierzaniei, din care răul mult se revarsă și se lățește mai departe, pînă cînd se oprește prin puterea medicului. Drept aceea, cel ce dovedește pricepere medicală în privința sufletului, mai întîi trebuie să cerceteze poziția celui ce a păcătuit și dacă (acela) înclină spre sănătate, sau dimpotrivă (dacă) prin moravurile sale provoacă asupra-și boala, să supravegheze în ce chip se îngrijește el între timp de întoarcerea sa, și de nu se împotrivesc medicului și de nu crește rana sufletului prin întrebuintărea doftoriilor puse asupra ei, și așa se măsoară milostivirea după vrednicie. Căci toată grija lui Dumnezeu și a celui ce i s-a încredințat puterea pastorală este de a întoarce oaia cea rătăcită și de a tîmădui pe cea rănită de șarpe, și nici spre prăpastia deznădejdei a o împinge, nici frînele a le slăbi spre renunțarea la viață și spre disprețuirea ei; ci la orice caz să stea într-un chip împotriva patimii, ori prin doftoriile cele mai amare și astringente, ori prin cele mai

delicate și blinde, și să se nevoiască spre cicatrizarea ranei, cercetînd rodurile pocăinței și îndreptînd înțelepțește pe omul cel chemat către strălucirea cea de sus. Deci se cuvine nouă să le știm pe amîndouă, și pe cele ale strictetei, și pe ale obiceiului, și la cei ce nu primesc pe cele extreme, să urmăim felul cel predanisit, precum ne învață Sfîntul Vasile» (la Nic. Milaș, *Canoanele Bisericii ortodoxe*, trad. rom., vol. I, partea I, p. 488).

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

- Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*, trad. rom. de Pr. Dr. D. Fecioru, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 10—11, p. 928—1011.
- Sfîntul Grigore de Nazianz, *Despre preoție* (Cuvînt apologetic despre fugă), trad. rom. de același în rev. cit., LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 127—164.
- Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Apostolat Social*, diverse volume.
- V. Lithard, *Précis de Théologie Pastorale*, Paris 1930.
- Card Dubois, *Pratique du zèle ecclésiastique*, în *Oeuvres complètes*, t.IV, Paris, 1903.
- Episcop Antim (Angelescu) al Buzăului, *Metoda în pastorație*, în rev. «Glasul Bisericii», an. 1956, nr. 12.
- Pr. Prof. P. Vintilescu, *Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor. Capitole de Teologie Pastorală indirectă*, București 1934.
- Același, *Spovedania prilej de pastorație individuală*, în «Studii Teologice», I (1949), nr. 9—10.
- Același, *Spovedania și duhovnicia*, București, 1937.
- Prof. T. M. Popescu, *Sfinții Trei Ierarhi în slujba Bisericii*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXX (1952), nr. 1—3.
- Prof. T. M. Popescu, *Cler și popor în primele trei secole*, în «Studii Teologice», I (1949), nr. 9—10, p. 713—738.
- Același, *Ideal și realități*, în «Raze de lumină», nr. 1, 1933, p. 3—8.
- Pr. Prof. Ene Braniște, *Curs de Teologie Pastorală* (în manuscris).
- Același, *Citeva dintre virtuțile necesare preotului ca păstor și om*, în «Glasul Bisericii», XV (1956), nr. 8—9, p. 473—483.
- Diac. Prof. O. Bucevschi, *Purtarea morală a preotului*, în «Mitropolia Olteniei», VII (1955), p. 5—6.
- Pr. Prof. Gr. Marcu, *Sfîntul Apostol Pavel despre personalitatea religios-morală a păstorului de suflete*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 3—4, p. 197—216.
- Pr. Dr. V. Coman, *Echilibrul sufletesc al preotului*, în «Mitropolia Banatului», VIII (1958), nr. 1—3.
- Același, *Viața parohiei*, în «Mitropolia Ardealului», III (1958), nr. 1—2.
- Pr. Prof. Spiridon Cîndea, *Sfîntul Ioan Gură de Aur ca păstor de suflete*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXV (1957), nr. 10.
- Pr. Victor N. Popescu, *Sufletul preotului în luptă cu ispitele*, București, 1943.
- *Convorbiri asupra legăturilor Bisericii cu credincioșii pe baza Molitfelnicului*, studiu din domeniul Teologiei Pastorale, prelucrare din limba franceză de I. I. Beleuță, Sibiu, 1922.
- Pr. Prof. P. Rezuș, *Experiență și măiestrie pastorală*, în «Mitropolia Olteniei», XVIII (1966), nr. 1—3, p. 3—8.
- Pr. Gh. I. Ghia, *Tactul preotului*, în «Renașterea» (Craiova), an. XII, nr. 10 (oct. 1933), p. 342—346.



DIN · TRECUTUL · BISERICII · NOASTRE

MÎNĂSTIREA CERNICA, CENTRU DE CULTURĂ BISERICESCĂ ȘI ARTĂ MONAHALĂ

Manuscrisele, zapisele, hrisoavele și textele cărților bisericești dovedesc că printre cei dinții cărturari care s-au îndeletnicit la noi cu meșteșugul condeielui s-au situat călugării. De pe cărțile bisericești, scrise, copiate, sau tipărite de călugări, au învățat carte românească timp de două veacuri străbunii noștri.

Una din minăstirile de seamă ale Mitropoliei Ungrovlahiei cu un trecut cărturresc de cultură creatoare este și Minăstirea Cernica, așezată în apropierea Bucureștilor, pe două ostroave, în mijlocul unei bălți mari formată de apa Colentinei. Încă din anul întemeierii ei — 1608 — Minăstirea Cernica a fost minăstire de călugări. Primul ei ctitor, vornicul Cernica Știrbei, construiește prima biserică, cu hramul «Sfântul Ierarh Nicolae», cu zidari români. Arhitectura bisericii era simplă, cu patru turle: una deasupra bolții naosului, două deasupra pronaosului și una deasupra bolții de la pridvor.

Dintre operele de artă rămase aici din secolul al XVII-lea, ce se păstrează și în zilele noastre, se remarcă icoana Sfântului Ierarh Nicolae. De dimensiuni potrivite, la aceasta se observă un amestec de pictură atonită cu pictura a fresco. Pictura, ieșită dintr-o mână de mare maestru redă cu toată naturalețea chipul sfântului. Pictorul a recurs la paleta cea mai subtilă și mai delicată de culori deschise, în care predomină roșul, galbenul și albastrul, dând o admirabilă gamă de culori vii, din cele mai suave, potrivite cu firea blîngă a Sfântului Ierarh Nicolae.

Referindu-se la cultura monahală din secolul al XVII-lea în Minăstirea Cernica, N. Iorga, în studiul său *Manuscrisele Minăstirii Cernica*, publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română» (an. XXVII (1902), nr. 2—3), atestă existența a 256 manuscrise aflate în Biblioteca minăstirii, datînd din secolele al XVII-lea— al XIX-lea. În *Istoria Bisericii Române*, vol. I, N. Iorga pomenește de un manuscris scris în românește, cuprinzînd «Istoria lui Varlaam și Ioasaf», precum și de un alt manuscris, foarte îngrijit, partea a II-a a cărții mitropolitului Ștefan, intitulată *Mistirio sau Sacrament*.

În *Istoria Minăstirilor Cernica și Căldărușani*, monahul Casian Cernicanul scrie, privitor la călugării din acea vreme, că aceștia se ocupau nu numai cu citirile și cîntările în biserică, ci și cu copierea de cărți, acte, hrisoave, zapisuri precum și de păstrarea lor cu îngrijire. Astfel, el relatează cum a fost pustiită Minăstirea Cernica de ciuma cea mare ce a bîntuit în anul 1739, cînd mulți călugări au murit, iar alții, în-

spăimnțați, au fugit în munți. Rămânând doar doi sau trei călugări, aceștia au copiat toate hrisoavele referitoare la înzestrarea minăstirii cu moșii de către primul ei ctitor și le-au așezat într-o cutie; apoi le-au zidit într-un tavan al unei chilii, iar originalele le-au dus la Mitropolie.

Timp de 42 de ani, minăstirea a rămas în stare de ruină.

În anul 1781, mitropolitul Ungrovlahiei Grigorie al II-lea a ales ca conducător al Minăstirii Cernica pe ucenicul marelui Paisie, starețul Gheorghe. Starețul Gheorghe, de origine ardelean, înzestrat cu simțăminte nobile și călăuzit de dreptate și devotament, a reușit, cu toate greutățile de atunci, ca în scurtă vreme să reconstruiască ctitoria vornicului Cernica.

Dar, din cauza cutremurului din 1802, aceasta s-a ruinat din nou.

Construcția actualei biserici, «Sfântul Ierarh Nicolae», a durat 6 ani (1809—1815). Biserica este construită din zid de cărămidă, în formă de cruce. Arhitectura ei impresionează prin masivitatea și soliditatea zidului. Aceasta are o lungime de 43 m, o lățime de 11 m și o înălțime de 15 m; grosimea atinge 1,80 m.

În anii 1838 și 1940, din cauza unor noi cutremure, bolta pronaosului, cu turla de deasupra, s-a prăbușit.

Pictura bisericii, care s-a păstrat pînă în zilele noastre, datează din anul 1815, fiind opera zugravilor Fotache, Nicolae Polcovnicul și David. Ansamblul pictural deși a suferit din cauza intemperțiilor, e bine conservat. E o pictură originală în frescă, redînd scene din Vechiul și Noul Testament, în mod viu și sugestiv, remarcîndu-se prin combinația nuanțelor și prin delicatetea și farmecul culorilor. Demne de remarcat sînt scenele: Profetii ținînd în mîini norii văzduhului, străbătuți de fulgere; Scara lui Iacov; Nunta din Cana Galileii; Adormirea Maicii Domnului; Punerea în mormînt; Evangheliștii scriind.

În anul 1783, starețul Gheorghe a construit pe un loc retras o chilie cu un paraclis, cu hramul «Intrarea Maicii Domnului în Biserică», după un model din Muntele Atos. Aici el obișnuia, în timpul verii, să se retragă împreună cu doi ucenici, pentru a-și face pravila. Acest paraclis, care s-a păstrat pînă în zilele noastre, este construit din cărămidă. Pictura, lucrată pe lemn, în ulei, de un pictor necunoscut, înfățișează prooroci, apostoli și praznicele împărătești, într-o armonie de culori calde și vii, fermecătoare și sugestive.

În 1804, starețul Gheorghe a întemeiat a doua biserică, în cimitirul minăstirii, cu hramul «Sfântul Lazăr». Biserica are tot forma de cruce. Cu timpul, ea s-a deteriorat. A fost restaurată în 1956, atît în interior cît și în exterior. Pictura este lucrată în fresco de pictorul Keber, elementul coloristic fiind bine definit și caracterizîndu-se prin claritate și profunzime.

Starețul Gheorghe a exercitat în Minăstirea Cernica și în jurul ei o remarcabilă influență culturală. Amintim că el a înființat aici o bibliotecă și a alcătuit o lucrare de mare valoare, intitulată *Diata*. În această operă, care este testamentul său, starețul Gheorghe a dat ucenicilor săi sfaturi de înaltă viață duhovnicească. În primul capitol, intitulat *Așezămîntul statornic*, sînt înfățișate regulile stabilite de starețul Gheorghe pentru conducerea acestei obști monahale. În al doilea capitol, *Scara gînditoare duhovnicească*, ucenicii sînt sfătuiți să ia aminte la cele 7 trepte pe care trebuie să meargă adevăratul monah și anume: ascultarea, curățenia neîncetată a sufletului, necîrtirea, liniștea sufletească, ferirea de călugării străini și cu purtări rele, ținerea în bună rînduială a minăstirii și păstrarea tipicului marelui Paisie.

Tipicul lui Paisie era alcătuit după tipicele vechi din Muntele Atos, după cel al vieții mînăstirești din Rusia, după tipicul Sfîntului Sava cel sfințit. Pentru ca acesta să fie mai bine înțeles de ucenicii săi, el le-a făcut acestora o descriere a crucii cu cele 4 brațe, arătîndu-le că «brațul de sus să fie tot cu blagoslovenie», adică «fără de blagoslovenia povățuitorului să nu se facă nici cel mai mic lucru». «Brațul de Jos să fie toate cu spovedanie, adică «a se mărturisi de toate cugetile ascunse și greșale, suspinînd din adînc și cerînd iertare de la duhovnic». Brațul lateral din dreapta să fie cu dreapta socoteală», adică «să nu fie robitori de cugetul mindriei». «Brațul lateral din stînga să fie toate cu smerita înțelepciune». «E o poruncă rîvnitoare, la care trebuie să alege toți». Iar în mijlocul celor două brațe laterale, «de douăsprezece ori pe an a se pricești», adică «de 12 ori pe an a se împărțîși cu deprindere evlavioasă și duhovnicească».

Diată starețului Gheorghe, minunată ca formă, a rămas o mărturie prețioasă a literaturii noastre monahale din secolul al XVIII-lea. Ea a ocupat primul loc în biblioteca starețului Gheorghe, bibliotecă aflată în acea vreme în turnul mînăstirii.

Din biblioteca starețului Gheorghe se păstrează și în zilele noastre opere de o valoare deosebită, ca: manuscrise, documente, acte, hrisoave, cărți de cult, cărți cu cuprins religios și moral. Așa e *Hrisovul*, în original, din 1608, privitor la întemeierea Mînăstirii Cernica, al vornicului Cernica Știrbei, întărit de domnitorul Radu Șerban. Apoi *Mineiele* celor douăsprezece luni, tipărite între anii 1778—1780, cu litere chirilice, în tipografia Episcopiei Rimnicului.

Biblioteca starețului Gheorghe a fost îmbogățită de lucrările dascălului Macarie, cunoscător al limbii grecești și latine, și de alte opere ca: *Înțelegătoarea scară a lui Iacov*, *Viața Sfîntului Ierarh Nicolae*, *Tainica și cereasca florărie*, precum și de traduceri din grecește, ca: *Paradisul*, în 4 volume, *Tipicul cel mare* al Sfîntului Sava, fragmente din operele Sfîntului Chiril al Alexandriei, *Vieților sfinților* ș.a.

Protasie, unul din ucenicii cei mai apropiați ai starețului Gheorghe, a descris în frumoase versuri testamentul starețului Gheorghe, *Diată în proză*.

Starețul Gheorghe, dascălul Macarie și Protasie, sînt cei mai de seamă reprezentanți ai artei și culturii monahale de la Cernica la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Opera starețului Paisie a fost continuată de Sfîntul Ierarh Calinic, figură strălucitoare a vieții noastre monahale din secolul trecut.

Ca stareț al Mînăstirii Cernica (1818—1850), el a întemeiat, între anii 1832—1836, biserica Sfîntul Gheorghe. În 1838, aceasta s-a prăbușit din cauza unui cutremur, iar în 1842 a fost rezidită.

În această biserică se fac și astăzi slujbele de dimineață, de prînz și de seară.

Biserica are tot formă de cruce, cu ziduri groase, de 1,35 m o lungime de 39 m, o lărgime de 11 m și o înălțime de 15 m, fiind construită din cărămidă legată în fier. Pictura e lucrată în ulei, de pictorul Tattarescu, care a redat nuanțe romane, transparente și strălucitoare, de o profunzime și o claritate înălțătoare.

Sfîntul Ierarh Calinic, care, pe lângă blîndețea și înțelepciunea sa caracteristică, a fost un adînc cunoscător al vieții operelor Sfinților Părinți, a lăsat în scris o lucrare poetică tînguitoare, în versuri, intitulată *Plîngerii*. În altă lucrare, *Povățuiri*, sînt arătate condițiile care trebuie respectate pentru a ajunge la un înalt ideal moral. *Note de cronică* se referă la întîmplările din 1821 și la venirea turcilor în Cernica.

Biblioteca Sfîntului Ierarh Calinic se afla pe acea vreme la eclisiarhie, fiind formată din cărți cu caracter religios, moral și literar. Multe din aceste cărți se păs-

trează astăzi în biblioteca Mănăstirii și în «Casa memorială Sfântul Ierarh Calinic» cu semnătura și mențiunea Sfântului Ierarh Calinic: «Să nu se înstrăineze».

Una din cele mai înălțătoare realizări de artă ale Sfântului Ierarh Calinic, este crucea care se găsește astăzi pe masa sfântului altar din biserica Sfântul Gheorghe, înfățișând, sculptate în lemn de cireș, impresionante scene din viața Mântuitorului nuanțate de naturalete, realism, claritate și delicatețe.

Sfântul Ierarh Calinic este unul din cei mai înzestrați sculptori religioși de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Activitatea cărturărească din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea s-a mai concretizat în Mănăstirea Cernica prin înființarea, la începutul secolului al XX-lea, a Tipografiei și a Seminarului monahal.

Tipografia din Mănăstirea Neamț, care și-a păstrat reputația mulțumită mitropolitului Veniamin, dând la lumină opere de artă, frumos tipărite, cu text îngrijit și împodobit cu flori și frunze de stil baroc, s-a strămutat la Mănăstirea Cernica. Din 1922, la Tipografia Cernica s-au tipărit numeroase cărți de ritual și toate imprimările necesare vieții bisericești.

În anul 1925, datorită stăruințelor starețului Zosima Pîrvulescu, s-a înființat școala monahală cu program pentru adulți, avînd mai multe secții: cîntări bisericești, agricultură, pomicultură, viticultură, sericicultură, grădinărit, lucru manual ș.a.

În 1928 s-a hotărît ca Seminarul monahal din Mănăstirea Neamț să funcționeze pe viitor la Mănăstirea Cernica, sub supravegherea patriarhală pentru monahii din întreaga țară. Inaugurarea oficială a seminarului s-a făcut la 20 octombrie 1929, director fiind numit Arhimandritul Chesarie Păunescu de la Episcopia Hușilor. Seminarul și-a început activitatea continuînd tradiția seminarului din Neamț, cu 8 clase liceale, avînd un distins corp profesoral și pregătînd cadre care au devenit elemente de valoare ale Bisericii Ortodoxe Române.

Actualul stareț al Mănăstirii Cernica, P. Cuv. Arhim. Roman Stanciu, s-a preocupat de bunul mers al vieții monahale de aici și de pregătirea duhovnicească a monahilor, prin catehizarea periodică a acestora și prin înființarea unei biblioteci moderne, cu mobilier nou, aflată în incinta cetății. Cărțile sînt așezate pe probleme religioase, istorice, educativ-morale, practice, formînd o importantă literatură teologică și istorico-literară.

Prin grija părințească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, s-a refăcut muzeul mănăstirii, în care acum se găsesc toate hrisoavele domnești, începînd cu hrisovul domnitorului Radu Șerban. Tot prin strădaniile înființătorului Bisericii Ortodoxe Române a luat ființă *Casa memorială Sfântul Ierarh Calinic*, s-au restaurat bisericile Sfântul Gheorghe, Sfântul Nicolae și Sfântul Lazăr, precum și chiliile mănăstirii, introducîndu-se încălzire centrală și apă curentă, s-a pavat drumul ce leagă cele două ostroave, s-au plantat pomi fructiferi ș.a. De asemenea, s-au restaurat și au fost așezate la vechiul lor loc toate pisanile de pe ușile celor trei biserici, coloanele, catapetesmele, parte din mobilierul de lemn sculptat și alte odoare.

Mănăstirea Cernica se prezintă astfel în zilele noastre ca o adevărată podoabă de artă și de cultură monahală, prin arhitectura, care copleșește cu măreția ei, sculptura, care uimește prin minuțiozitate și finețe și picturile fericit imbinat, care denotă o adîncă evlavie și dăruire.

V. AL. PETRESCU

„MIȘEI“ CÎMPULUNGULUI MEDIEVAL ȘI BISERICA „SFÎNTUL GHEORGHE“ - OLARI

Săpăturile arheologice efectuate în ultimii ani în orașul Cîmpulung-Muscel, de către Muzeul Orășenesc, au urmărit, între altele, găsirea elementelor economico-sociale caracteristice unor categorii de populație, din perioada medievală. Cercetările s-au purtat îndeosebi asupra rezervațiilor funerare, din vechile cartiere ale orașului. În acest scop, a fost cercetată, între 27 septembrie și 16 octombrie 1967, rezervația funerară din jurul vechiului monument de cult biserica «Sfîntul Gheorghe»-Olari, situată la periferia sud-vestică a orașului Cîmpulung, în vechiul cartier al olarilor, cărora odată cu apariția frățiilor și breslelor le-a și servit drept biserică patronală¹, Sfîntul Gheorghe fiind considerat protectorul hieratic al meșteșugarilor olari².

Concret, săpăturile arheologice amintite au permis, între altele, verificarea ipotezelor enunțate, potrivit cărora monumentul de cult «Sfîntul Gheorghe»-Olari, considerat clădit în secolul al XVII-lea, ar fi fost biserica ce deservea comunitatea leproșilor, fixați obligatoriu pe «Cîmpul mișeilor» din apropiere³ și au ocazionat și cercetări în vederea descoperirii urmelor eventuale ale unei prezumtive biserici ce va fi deservit necesităților vieții spirituale a mișeilor, implicit avînd și obișnuita necropolă împrejur. Secțiunile deschise s-au trasat din exteriorul terenului, ce însuimează circa 1.000 mp, perpendiculare pe construcția monumentului, cu precădere pe direcția naosului și a absidei altarului, ca zone cunoscute de mare frecvență de înhumare și ca cele mai vechi. Stratigrafia cercetărilor la verticală a cuprins succesiunea straturilor de la humusul vegetal, de la suprafață, și pînă la nivelul pămîntului viu, neumblat, de culoare brună, cu pigmenți cafenii, dincolo de care orice depunere arheologică era imposibilă.

S-au interceptat astfel, în unele secțiuni patru nivele de morminte, etajate succesiv, și numai trei în altele. Mormintele cele mai vechi, respectiv aflate în componența primului nivel, cel mai de jos, suprapuneau o neașteptată surpriză arheologică: *un strat de cultură La Tène*, cu materiale dacice și elenistice din secolul al II-lea î.d.Hr.⁴. Datarea primului, respectiv celui mai vechi nivel de morminte feudale, a fost stabilită în mod absolut, datorită numeroaselor monede ungare, dinari din argint, emise de Mathias Corvinul (1458—1490), *constatare care rectifică obligatoriu și judicios și datarea monumentului «Sfîntul Gheorghe»-Olari*, considerat pînă acum din secolele al XVI—XVII-lea, dar care exista deci încă din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

1. Flaminu Mîrțu și I. Hurdubețiu, *Cîmpulungul-Muscel medieval*, în «Studii și articole de istorie», XI (1968), ed. Soc. de Științe istorice din R.S. România, p. 35.

2. Ceramiștii din Suceava, în secolul al XVII-lea aveau același patron religios. Cf. St. Olteanu, *Meșteșugurile din Moldova, în sec. XVII*, în «Studii și materiale de istorie medie», III (1959), p. 28. 3. *Ibidem*, p. 58—59.

4. Raportul săpăturilor a fost înaintat Institutului de Arheologie al Academiei R. S. România și C.S.C.A. Direcția muzeelor, iar o notă asupra rezultatelor s-a publicat în «Studii și cercetări de istorie veche», nr. 4/1968, p. 694. Date ample: Flaminu Mîrțu, *Prezențe dacice și elenistice în vatra Cîmpulungului*, în «Tribuna școlii argeșene», II, Pitești, 1971, p. 42, 44.

Concluzia este peremptorie, întrucît, nu poate exista un monument de cult, feudal nesincronizat cu începuturile necropolei pe care a deservit-o, cimitirele neexistînd niciodată înaintea bisericilor respective, care aveau întotdeauna ca scop principal o funcționalitate funerară, fiind atașate necropolei. Nu s-a interceptat nici o altă urmă de construcție de cult, aici, care ar fi precedat pe cea actuală, nici chiar presupusă din lemn, întrucît normele constructive obligă ca întotdeauna substructiile să fie din piatră, bolovani de riu etc., material neperisabil, dar care nu și-a confirmat aici prezența și peste care s-ar fi înălțat paramentul, fie el chiar numai din lemn.

Ceea ce interesează este însă concluzia asupra apartenenței social-economice a scheletelor din cele 31 de morminte cercetate, respectiv cele din secolul al XV-lea cele mai vechi, aflate în primul nivel, ce suprapune stratul de cultură daco-elenistică. Mormintele, din toate nivelele, au ritul funerar răsăritean, cu ritualul specific acestuia: monedă prinsă la falangina inelarului de la mîna dreaptă, vase funerare din sticlă, iar poziția antebrățelor includeau toată gama cunoscută: de-a lungul corpului, pe bazin, pe inimă, cîteva cu antebrățele ridicate culcate în sus, peste humerus, palmele atingînd umărul și clavicula, fiind prezumte cu apartenență la ritul funerar al mișcării antif feudale bogomilice⁵.

În marea lor majoritate, însă, mormintele au cuprins un inventar cantitativ și calitativ care reține atenția. Pentru toate aceste motive, printre alte prime concluzii, nici ipoteza apartenenței inițiale a monumentului la cultul catolic⁶ nu mai poate fi acceptată.

Astfel, au fost interceptate, în inventarul mormintelor, podoabe de calitate, inele de argint, (*mormintele 26 și 28*), ace de legături pentru cap, cu pietre prețioase, rubine, cercei auriți (*mormîntul 26*) costumatie și accesorii pentru aceasta, din fir de aur și argint, bumbi-nasturi (*mormîntul 16*) din argint și auriți, vase funerare din sticlă, provenite exclusiv din import. În *mormîntul 22*, așezat pe stratul viu, într-un complex din secolul al XV-lea, scheletul păstra resturi de costumatie din fir, de la o tunică scurtă, cu mînele încheiate la spatel antebrățelor, de tipul cunoscutei «cotte hardie» (tunica audax), a călăreților din secolul al XIV-lea—al XV-lea iar pe falangina inelarului drept s-a aflat un inel avînd drept scaun un denar imperial roman, din argint, cu efigia împăratului Octavian August, monetă bătută în Salduba (Saratogosa de astăzi, în Spania). Este, cum am menționat într-un studiu publicat, unul dintre cele mai vechi reflexe ale Renașterii și Umanismului orășenesc, exprimate la Cîmpulung⁷, și în Țara Românească, prin folosirea documentelor numismatice, cu funcționalitate de podoabe anulare și sigilare.

Este indubitabil că prezența unor atare inventare în mormintele din secolele al XV-lea—XVII-lea, din rezervația funerară de la biserica «Sfîntul Gheorghe»-Olari, din Cîmpulung, nu poate permite ipoteza existenței unei necropole ce va fi deservit, cîndva, comunitatea mișeilor-leproși, ce trăia izolată în marginea orașului, potrivit documentelor. Puterea economică a acestei categorii de populație, aflată prin excelență sub orice nivel material și suplinită prin obligațiile satului Mățăul de Jos, de

5. Flaminu Mirțu, *Prezențe arheologice bogomilice în zona Cîmpulung-Muscel*, jud. Argeș, în «Studii și comunicări», anuarul Muzeului Pitești 1969, p. 219—229.

6. P. Chihaiia, *Monuments gothiques dans les anciennes résidences de la Valachie*, în «Revue roumaine d'histoire de l'art», II, 1965, p. 74, punct. 6. În realitate elementele arhitecturale de aici, de factura goticului tîrziu — flamboyant — provin din reutilizarea, pe parcurs, a materialelor de la «Klosterul» dominican din apropiere, aflat dărîmat încă de la începutul secolului al XVII-lea.

7. Flaminu Mirțu, *Un ecou al Renașterii, în a II-a jumătate a secolului al XIV-lea, la Cîmpulung-Muscel*, în «Revista Muzeelor», V, 5/1968, p. 49—50.

a-i asigura tocmai un minimum de condiții de existență, exclude nu numai o folosire în exclusivitate a bisericii în cauză, respectiv a necropolei de către presupușii leproși⁸, dar vine în contradicție chiar cu ipoteza unei folosințe în comun cu exponenții unor categorii sociale ale căror morminte atestă, prin bogatul lor inventar, o concludentă forță economică și care în virtutea discriminării de clasă n-ar fi tolerat în-humarea leproșilor în același cimitir, în perioada feudală, când ierarhia socială era intangibilă.

Pe de altă parte, mormintele de copii, interceptate, de asemenea în vechile nivele, vin, la rîndul lor, să întărească excluderea leproșilor de aici, întrucît, în comunitatea acestora, frecvența vieții de familie era problematică, dacă nu chiar exclusă, datorită interdicției legii (*Indreptarea Legii*, 165, p. 227) și condiției lor fizice deficiente.

Ansamblul problemei mișeilor-leproși, la Cîmpulung ne obligă însă să reținem unele constatări și să facem unele considerații critice. Asupra mișeilor ce formau aici o comunitate demografică, organizată, cu implicații social-economice, studiile temeinice, publicate⁹, conchid că sub acest apelativ sînt desemnați bolnavii de lepră, dar că pe parcursul timpului termenul de «mișel» și-a pierdut înțelesul inițial de lepros¹⁰, rămînînd cu semnificația de sărac¹¹, vagabond infirm, printr-o nouă expresie-termen, acel de calic, încît deja în secolul al XV-lea, prin dispariția aproape totală a leprei (în Țara Românească, *n.n.*) nu mai avem siguranța că termenul de «mișel» desemnează pe lepros¹².

Considerăm că interpretarea menționată se integrează, ascendent, către o valoare de certitudine, sincronizîndu-se cu o serie de constatări ale noastre, respectiv: *în nici un document arhivistic păstrat — în — problemă nu întîlnim termenul de «gubav» — neîndoielnic lepros¹³ — printre titularii beneficiari ai hotărîrilor domnești ce obligau satul Mățul de Jos, să aibă în grijă pe cei izolați la marginea Cîmpulungului, nominalizați precis doar ca: «săraci, girbovi, șchiopi, orbi, mișai, ologi și deznodați...» și aceasta în toată perioada anilor 1639—1736, de la Matei Basarab la Constantin Mavrocordat. Este greu de susținut echivalența sigură a termenilor de «mișel» cu «lepros».*

În normativul citat, «Indreptarea Legii», se precizează, privitor la cazurile «despărțirii de soție» de va fi mișă sau gubavă, deci este o alternativă de situație sau infirmă sau leproasă și de asemenea se vorbește despre «Casa de mișei bolnavi»¹⁴, ceea ce presupune incontestabil și existența unor mișei ce nu erau neapărat bolnavi, în sensul temei de față.

În documentul emis de Radu Mihnea, în 1621 (*Pachet MCLXXVI/9*, Academia R. S. România) discutabil ca lectură, din cauza deteriorării lui, ni se prezintă aceeași dovadă de situații diferite. «...Radu și Bucur s-au gubăvit și s-au mișelit...», adică

8. Cu prilejul vizitei făcute în Cîmpulung și a slujbei oficiate la biserica «Sfîntul Gheorghe»-Olari, la 23 aprilie 1658, Patriarhul Macarie al Antiohiei, însoțit de secretarul său Paul de Alep, aceștia nu menționează nimic în legătură cu «leproșii și mișei» cărora le-ar fi servit ca biserică a lor — și loc de îngropare — monumentul ce vizitau, ci notează doar că era o biserică veche, consacrată «Sfîntului Gheorghe»: Paul de Alep, *The Travels of Macarius patriarch of Antioch*, ed. P. C. Belfour, II, Londres, 1836, p. 336.

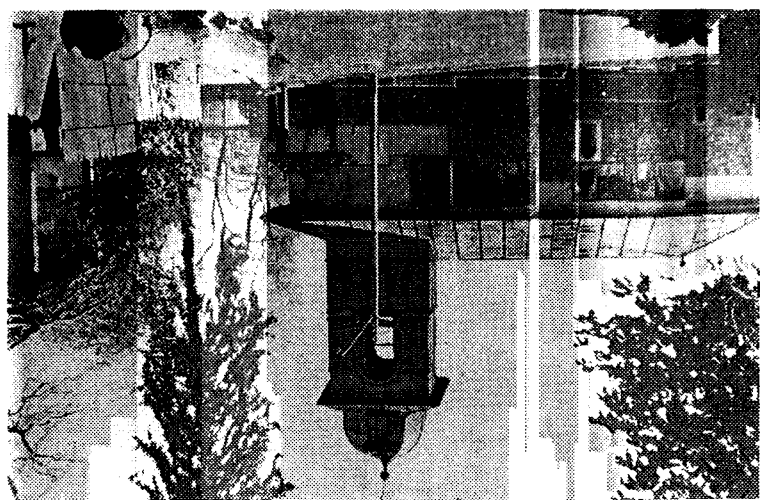
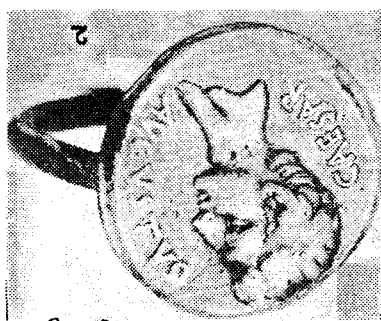
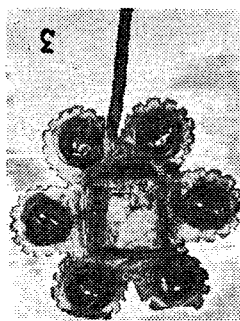
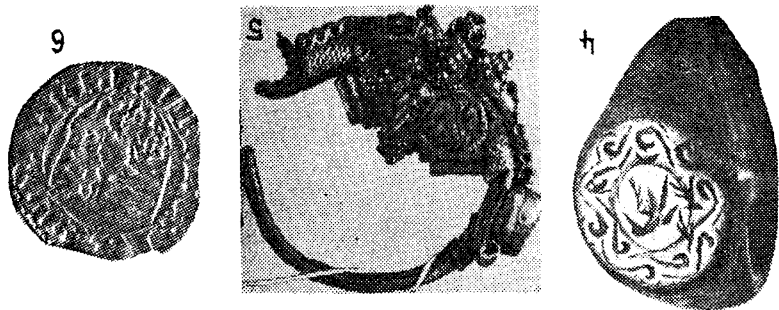
9. N. Vătămănu, *De la începuturile medicinei românești*, București, 1966, p. 17.

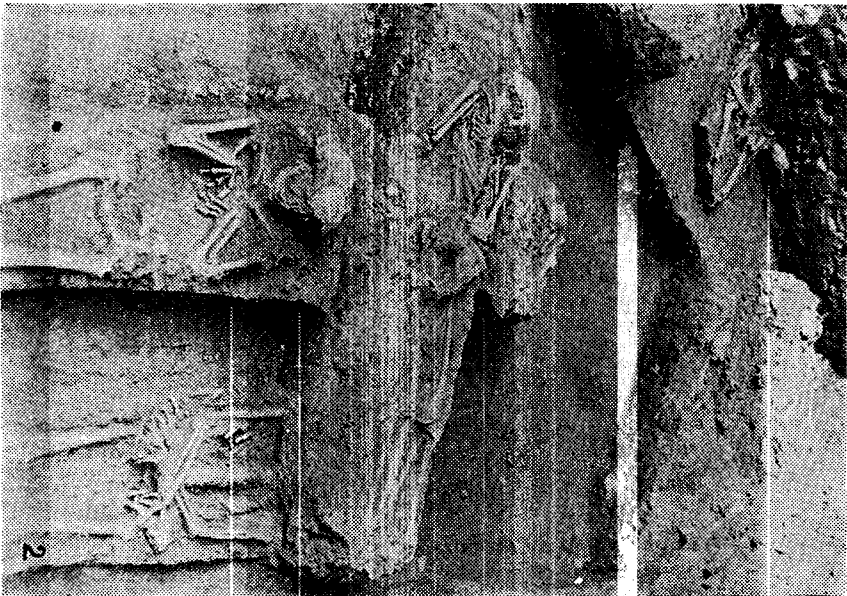
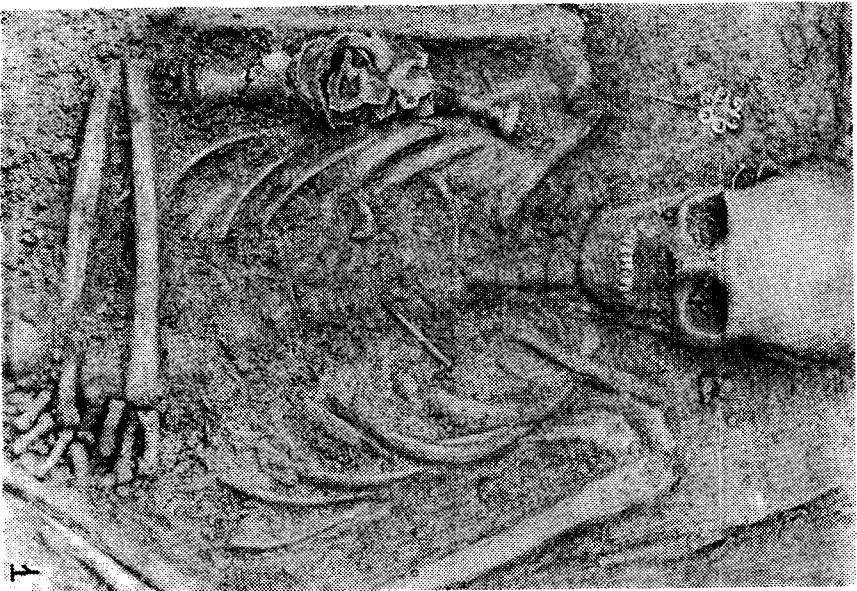
10. *Ibidem*, p. 20 11. *Ibidem*, p. 21 12. *Ibidem*, p. 86

13. Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-român din 1649*, ed. G. Crețu, p. 218.

14. *Indreptarea legii*, 1652, p. 239.

1. Biserica Sfintul Gheorghe-Olar din Cimpung-Muscel (sec. XV).
 —Podobe descoperite în necropolă; 2. Inel (sec. XV), cu denar ro-
 man emis de Octavian August în anul 20 î.d.Hr.; 3. Ac cu rubine,
 man emis de Octavian August în anul 20 î.d.Hr.; 3. Ac cu rubine,
 pentru cap (sec. XVI); 4. Inel de argint (sec. XVI); 5. Cercei de
 argint aurit (sec. XVI); Denar ungar emis de Matei Corvin
 (1458—1490)





1. Scheletul din mormintul nr. 26 (sec. XVI), cu inventarul «in situ»: ac pentru cap, cercei, inel, vas funerar din sticlă; 2. Complex de morminte «in situ» (sec. XVI și XVII)

îmbolnăvirii de lepră (gubăvie) i-a urmat mișelia, starea de infirmitate noțiune diferită, ca timp și urmări, afectând capacitatea corporală.

Nu avem o dovadă peremptorie a stării de boală de lepră ca fiind neapărat obișnuită și caracterizată mișeiilor, aceștia, potrivit enumerării, foarte clare, din documentele în cauză, ce conferă privilegiile, fiind generic categoriile de deficiențe fizice, incompatibile cu eforturile de muncă pentru satisfacerea cerințelor materiale, care le erau asigurate aici, prin porunca domniei, de către Mățul de Jos. După părerea noastră, cel puțin cu perioada lui Matei Basarab, emitentul cunoscutului hrisov din iunie 1639¹⁵, rezervația de pe Cîmpul mișeiilor, de la periferia sudică a Cîmpulungului, nu putea fi destinată leproșilor, prin excelență contagioși, ci «sărăcilor, girboviților și șchiopilor... pentru a căror treabă și hrană» moșnenii mățăoani răspundeau, avînd scutiri domnești în schimb¹⁶.

Este foarte plauzibil, însă, că aceștia s-ar fi lipsit bucuroși de scutiri, numai să nu aibă grijă de «moara, biserica și chiliile (locuințele)» unor bolnavi de lepră, maladie prilejuind o contagiune permanentă și privită — datorită amputării extremităților și caracteristicului «facies leonin» — cu repulsie și teamă malefică, de către popor, obligație echivalentă cu o veritabilă pedeapsă menținută, nejust de către domnie, pe parcurs de generații, populației Mățului.

Considerăm iarăși puțin veridică situația că însăși domnia, care luase măsuri protectoare de asigurarea nevoilor materiale ale mișeiilor, să oblige totuși pe acești numeroși infirmi¹⁷, cerșetori, săraci etc., să conviețuiască cu leproșii, contagioși și socotii — datorită prejudecăților medievale — ca «necurați».

Dacă documentele vorbesc de «paza mișeiilor», termenul apare mai târziu, în secolul al XVIII-lea¹⁸, ocazionat de fondul lunar creat de domnie pentru ajutorul respectivilor, cărora li se interzicea ca urmare de a cerși pe ulițe¹⁹, prin curți, pe la biserici, implicit asigurîndu-se — prin pază — respectarea acestor măsuri. O perieghetză metodică, în zona denumită «Chilii», limitrofă cu satul Mățau și cu aria Cîmpul mișeiilor, n-a pus în evidență, nici toponimic și nici prin vreo urmă de altă natură, vreo biserică dispărută, unicul monument de cult existent aici datînd de abia din 1864, încît localizarea acestuia rămîne un deziderat, existența unui atare monument, legat de mișei, fiind totuși menționată, generic, în documente.

Pe aria cercetată, documentele epigrafice, crucile de piatră cu inscripții, sînt numai din secolul al XVIII-lea²⁰, toate votive, neamintînd nimic despre leproși, după

15. Publicată prima oară în «Muscelul», revistă bilunară, București, nr. 6/1916, p. 83. Idem, Dr. B. Samarian, *Medicina și farmacia în trecutul românesc*, III, București, 1938, p. 23—24.

16. Ca în secolul al XVIII-lea, scutiri pentru un număr de «liude»: unitate fiscală de cîte 3—5 familii, pentru plata birului (capitația pentru haraci), cf. S. Vianu, *Problema decompunerii feudalismului în Țara Românească*, în «Studii și referate privind Istoria României», I, ed. 1954, p. 813.

17. Al căror număr era important, în perioada feudală, datorită războaielor, sancțiunilor din normativele penale ce prevedeau, în multe spețe, mutilările corporale și mijloacele barbare de constrîngere fiscală, folosite în cadrul exploatării nemiloase a maselor. În cele două domnii ale lui Alexandru Lăpușneanu, li s-a tăiat nasul, urechile și miinile la peste zece mii de oameni. Cf. Andrei Veress, *Documente privind istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești — Acte și scrisori 1522—1572*, București, 1929, I, *doc. nr. 265*.

18. Cartea lui Nicolae Mavrocordat din 29.IV.1716. Cf. N. Vătămanu, *op. cit.*, p. 97.

19. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, V, București, 1893, p. 45—46 și *Din istoria breslelor*, în «Convorbiri literare», XXII, (1888), nr. 8, p. 784; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 45—46.

20. Vezi și P. Coman, *Cele mai vechi cruci ale Mățului*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor istorice», XXIV (1931), fasc. 69, p. 102 și relatările date pe teren, de către aceasta, în febr. 1971, autorului.

cum nici una măcar nu se află consacrată biblicului Lazăr, patronul hieratic al acestora²¹, ceea ce ar fi fost normal, dacă nu chiar obligatoriu, dat fiind viața multiseculară aici, a comunității în cauză.

În concluzie, pe baza mărturiilor arheologice, infirmînd localizarea prezumtă a bisericii «mișeilor» asupra monumentului de cult «Sfîntul Gheorghe»-Olari, dar îndeosebi din reconsiderarea critică și exhaustivă a izvoarelor arhivistice, cit și a implicațiilor enumerate, pe care le-ar fi declanșat neapărat, prezența unor leprozerii la Cîmpulung, chiar în secolele XIV—XV, credem că nu sînt suficiente temeiuri să acceptăm existența acesteia, după începutul secolului al XVII-lea, perioadă de cînd s-au păstrat, de altfel, și cele mai vechi cunoscute documente probatorii în cauză, pentru Cîmpulung și Mățău, despre care nu există, nici măcar ca transumpt — precizări mai vechi, și mai amănunțite în temă, ci numai menționarea numelor domnilor anteriori, care au statuat în problemă.

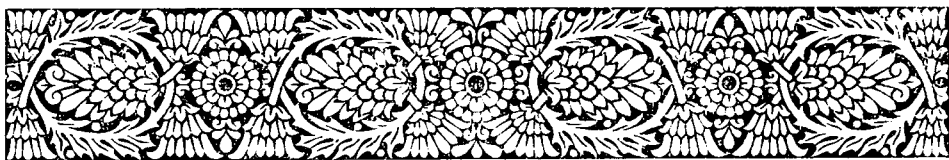
Teza, justă, a modificării de sens și de conținut, în timp, a termenului de «mișel», enunțată judicios de către unii cercetători, se sincronizează probatoriu, pe o linie de principiu, cu constatările factice și cu contextul de ansamblu al izvoarelor de care dispunem pînă astăzi.

Analiza unor aspecte ale genezei și vieții mișeilor din Cîmpulung, ce trăiau în rezervația lor — o cvasicarantină — dar nu cu funcționalitate profilactică, ci cu caracter permanent, pentru izolarea unor deficiențe fizice, considerați într-o perioadă istorică cu prejudecăți discriminatorii, de clasă, ca incompatibili conviețuirii în mijlocul celor valizi, demonstrează, în principal, apartenența lor strînsă la procesul social-economic al societății vremii.

Singulara categorie socială, în cauză, din componența demografică a Cîmpulungului medieval, rămîne desigur și cu un interes tangențial și pentru istoria medicinei, dar pînă acum nimic probatoriu pînă la evidentă nu ne autorizează să-i considerăm ca foști sigur leproși și cu atît mai mult, nici să le atribuim ca avînd, faptic sau legal, în folosință vechiul monument de cult, biserica «Sfîntul Gheorghe», fostă întotdeauna ortodoxă, de la ridicarea ei la sfîrșitul secolului al XV-lea, așa cum ne-a probat-o, judicios, cercetarea arheologică și a folosit orașenilor din cartierul respectiv.

FLAMINIU MÎRȚU

21. G. Brătescu și M. Lucian, *Epidemiile de-a lungul timpurilor*, București, 1968, p. 26, n. 2.



• DOCUMENTARE •

GHID BIBLIOGRAFIC, PE TEME ȘI PROBLEME, DIN PUBLICAȚIILE REVISTELOR BISERICEȘTI PATRIARHALE

(Continuare)

BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ROMANO-CATOLICE

Pr. Magistr. Lucian Gafton, *Teoria papală a celor trei scaune episcopale ale Sfântului Apostol Petru*: (*Ort.*, VII (1955), nr. 3, p. 378—389).

Magistr. Cristișor M. Manea, *Ierarhia principalelor scaune episcopale în Biserica veche*: Scaunul Romei vechi (*S. T.*, XV (1963), nr. 5—6, p. 340—342, 345—346).

Magistr. Dumitru I. Găină, *Din activitatea canonică a patriarhului Fotie*: Raportul dintre principalele scaune bisericești. Atitudinea patriarhului Fotie față de inovațiile Bisericii din Apus (*Rev. cit.*, p. 348—351, 360—362).

Prof. N. Chițescu, *Esența doctrinară a celor trei mari confesiuni creștine: A Bisericii Romano-Catolice...* (*S. T.*, I (1949), nr. 9—10, p. 763—780).

Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *Spiritul doctrinar-dogmatic ortodox, catolic și protestant*: Geneza spiritului doctrinar-dogmatic divers din cadrul creștinismului. Spiritul doctrinar dogmatic catolic (*Ort.*, VII (1955), nr. 4, p. 593—601, 603—605, 606—607).

Pr. Prof. M. Șesan, *Despre ortodoxie și catolicitate. Cercetări istorice*: Catolicitatea papală contra Ortodoxiei. Catolicismul papal și Ortodoxia. Geneza Romano-Catolicismului antiortodox (*Ort.*, XII (1961), nr. 2, p. 159—167).

Prof. Teodor M. Popescu, *Duhul comunitar al Ortodoxiei*: Comunitatea creștină și unitatea Bisericii Romano-Catolice (*Ort.*, VIII (1956), nr. 1, p. 147—156).

Pr. Prof. Dr. Petru Rezuș, *Romano-Catolicismul în lumina Teologiei Fundamentale*: Primatul papal. Intoleranța. Vaticanul: abuzuri de autoritate (inchiziție, noaptea Sf. Bartolomeu); mari scandaluri religioase (papalitatea secolului al X-lea, papalitatea la Avignon, schisma din Occident, papalitatea și renașterea); marile victime ale papalității (Galileu, Giordano Bruno, Jean Baptiste van Helmont, Etienne Dolet, Savonarola, Ioan Hus, Jeanne D'Arc); Ordinul templierilor (*Ort.*, II (1950), nr. 3, p. 364—382).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Biserică și cult în Dreptul internațional*: Vaticanul, organizație și instituție sacră, în afara statelor (*Ort.*, VII (1955), nr. 4, p. 584—588).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Poziția actuală a celor nemulțumiți de hotărârile Sinodului IV ecumenic*: Atitudinea Vaticanului de atunci și de acum. Despre primatul papal (*Ort.*, III (1951), nr. 2—3, p. 486—491).

Avro Manhattan, *Vaticanul*: (Recenzie) (*Ort.*, II (1950), nr. 2, p. 285—320).
Pr. Prof. Liviu Stan, *Aspecte ignorate ale Schismei*: Primatul de onoare. Primatul de jurisdicție. Pentarhia, Primatul administrativ (*Ort.*, VI (1954), nr. 2—3, p. 308—309, 310—322, 331—332, 333—334).

Teodor M. Popescu, *Un valoros studiu al Arhiepiscopului Hrysostom Papadopoulos asupra primatului episcopului Romei*: Primatul, cauză principală a schismei. (*Ort.*, XVII (1965), nr. 2, p. 205—209).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Primatul adevărului înaintea oricărui alt primat*: (*Ort.*, XX (1968), nr. 1, p. 179—184).

V. A., *Opinii anglicane despre primatul bisericesc*: (Notă) (*Ort.*, XVII (1965), nr. 2, p. 289—291).

Pr. Asist. Haralambie Cojocaru, *Vladimir Guettée și papalitatea*: Situația generală a Bisericii Romano-Catolice după marea revoluție franceză (1789) (*Ort.*, I (1949), nr. 4, p. 133—137).

Prof. N. Mladin, *F. M. Dostoievski despre confesiunile creștine*: Catolicismul (*Ort.*, VIII (1956), nr. 2, p. 305—309).

Fra Carmelo, *De l'inquisition du Saint Office*: (Notă bibliografică, de T.N.M.) (*S. T.*, XI (1959), nr. 9—10, p. 613—615).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ROMANO-CATOLICE

(Autorul nesemnăt), *Pe marginea unor recente evenimente din Biserica Catolică Franceză*: Biserica Catolică Franceză re trăiește un moment de tensiune surdă cu Vaticanul: antecedente gallicane; preoții-muncitori; cazul dominicanilor francezi (*Ort.*, VI (1954), nr. 2—3, p. 467—472).

(Autorul nesemnăt), *Izvoarele de venituri ale Bisericii Romano-Catolice din Statele Unite ale Americii*: («Insemnări despre reviste», de Em. V.) (*Ort.*, VII (1955), nr. 1, p. 158—159).

Prof. Teodor M. Popescu, *Semne ale timpului în Biserica Romano-Catolică*. «Revalorizarea noțiunii de episcopat»: («Notă și comentariu») (*Ort.*, X (1958), nr. 1 p. 153—157).

(Autorul nesemnăt), *Din viața Bisericii Romano-Catolice*. — *Încetarea din viață a papii Pius al XII-lea și alegerea Papii Ioan al XXIII-lea*: (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 12, p. 1107—1108).

Arhim. Partenie, *Cardinalul Visarion*: (Recenzie, de Pr. Olimp N. Căciulă) (*Ort.*, XI (1959), nr. 2, p. 297—299).

Prof. Ioan Bria, *În legătură cu Sinodul al II-lea de la Vatican*: (*Ort.*, XIV (1962), nr. 1—2, p. 269—280).

Gheorghe Alexe, *O interesantă și instructivă anchetă printre creștini*: Însemnări în legătură cu convocarea și declararea Sinodului al II-lea de la Vatican, ca sinod ecumenic (*Rev. cit.*, p. 280—282; *Vezi și: Ort.*, XII (1960), nr. 1, p. 172—175; — nr. 3, p. 471—493).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sinoadele ecumenice și importanța lor pentru viața Bisericii*: Sinodul Vatican II în lumina sinoadelor ecumenice. Papa nu are autoritatea să convoace, să prezideze sau să confirme un sinod ecumenic; ecleziologia papală exclude sinodul ecumenic; sinodul Vatican II nu este un sinod ecumenic (*Ort.*, XIV (1962), nr. 3, p. 313—325; *Vezi și: (Rev. cit.*, p. 353—383).

Ion V. Georgescu, *Opinii ortodoxe față de Sinodul al II-lea de la Vatican*: (*Ort.*, XV (1963), nr. 3—4, p. 633—636).

Prof. Ioan Bria, *Teologia Romano-Catolică și Conciliul II de la Vatican*: (*Ort.*, XVI (1964), nr. 1, p. 128—140).

Pr. Barbu Gr. Ionescu, *Conciliul II de la Vatican. Dezbaterile și hotărârile primei sesiuni*: Considerații generale. Semnificația Conciliului II de la Vatican în gândirea papii Ioan al XXIII-lea. Lucrările primei sesiuni a Conciliului II de la Vatican. Părerile unor

observatori despre Conciliul II de la Vatican. Unele păreri exprimate în presa bisericească despre lucrările primei sesiuni a Conciliului de la Vatican (*Rev. cit.*, p. 3—46).

(Același autor), *Conciliul de la Vatican. Dezbaterile și hotărârile sesiunii a doua: Preliminarii. Pregătirea celei de a doua sesiuni a Conciliului și lucrările ei* (*Ort.*, XVI (1964), nr. 2, p. 187—219).

(Același autor), *A treia sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican: Pregătirea și deschiderea sesiunii. Dezbaterile sesiunii a treia a Conciliului* (*Ort.*, XVI (1964), nr. 4, p. 471—502).

Jacques Gervais, *La catholicité de l'Église, centre de perspective du concile: Sensurile majore ale Conciliului II Vatican. Aspectele sale generale și perspectiva deschisă activității viitoare a Bisericii Romano-Catolice* (Recenzie, de I. Serafinceanu) (*Ort.*, XVII (1965), nr. 2, p. 258—260).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Dezbaterile și hotărârile sesiunii a patra a Conciliului al II-lea de la Vatican: Deschiderea sesiunii. Probleme, hotărâri și documente adoptate de Conciliu. Închiderea Conciliului și concluzii generale* (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 1, p. 8—34).

Jerôme Cornelis, *Le bilan oecuménique de la IV-e session conciliaire: Lucrările Conciliului II Vatican și evenimentele mai importante din viața Bisericii Romano-Catolice din ultima intersesiune și din timpul sesiunii a IV-a a Conciliului* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 4, p. 615—618).

Walter M. Abbott, S. J. Very. Msgr. Joseph Gallagher, *The Documents of Vatican II: Sint redată pe scurt cuprinsul celor 16 documente ale Conciliului al II-lea de la Vatican cunoscute sub denumirea de «constituții», «declarații» și «decrete»* (Recenzie, de Al. B. Ștefănescu) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 115—117).

Arhim. Pant. Radopoulos, *O estimare a hotărârilor Conciliului al II-lea de la Vatican: Evaluarea rezultatelor Conciliului — din punct de vedere ortodox pentru orientarea tuturor celor interesați și pentru binele apropierii Bisericilor pe bază stabilă — prin observații generale despre conciliu* (Recenzie, de Prof. T. M. Popescu) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 238—241).

Edmund Schlink, *Nach dem Konzil (După Conciliu): Expunere și apreciere critică despre Conciliul al II-lea Vatican — prin optica confesiunii sale, fără însă a leza obiectivitatea* (Recenzie, de Prof. O. Bucevschi) (*Ort.*, XX (1968), nr. 1, p. 117—122).

Cardinal Julius Döpfner, *In dieser Stunde der Kirche* (În această oră a Bisericii): Despre Conciliul II Vatican (Recenzie, de Prof. O. Bucevschi) (*Ort.*, XX (1968), nr. 3, p. 425—428).

Dialog Unterwegs. Eine evangelische Bestandsaufnahme zum Konzil: Despre Conciliul II Vatican (Recenzie, de Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgreanu) (*Ort.*, XXI (1969), nr. 3, p. 440—441).

D. S., *O nouă predică în calea dialogului: Ceremonia «creării» celor 27 noi cardinali ai Bisericii Romano-Catolice, la 25 februarie 1965* (*Ort.*, XVII (1965), nr. 2, p. 283—289).

V. Anania, *Actuala viață religioasă din Japonia: ...Despre catolicismul din Japonia...* (*Ort.*, XVII (1965), nr. 4, p. 189—191).

E. V., *Frământări în sînul Bisericii Romano-Catolice*: (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 312—314).

D. S., *Rostul și poziția «Sinodului episcopilor» între celelalte instituții ale Bisericii Romano-Catolice*: (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 624—625).

(Autorul nesemnat), *Aspecte ale luptei între «nou» și «vechi» în viața Bisericii Romano-Catolice: Precizări în legătură cu «sinodul episcopilor»* (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 636—638).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Prima sesiune a «Sinodului episcopilor» și frământarea din Biserica Romano-Catolică: Cuvîntările papale. Revizuirea codului canonic. Tema credinței și a problemelor doctrinare. Reorganizarea seminariilor. Căsătoriile mixte. Reforma liturgică. Tendințe contradictorii în Sinod și în legătură cu el. Frământarea generală din Biserica Romano-Catolică* (*Ort.*, XX (1968), nr. 1, p. 152—167).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Expunere și analiză canonică a unor măsuri de organizare a Bisericii Romano-Catolice luate de Conciliul al II-lea de la Vatican*: (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 486—495).

Mgr. Philips, *L'Église et son mystère an II-e Concile du Vatican*: (Notă bibliografică, de I. B.) (S. T., XXI (1968), nr. 9—10, p. 762—763).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Început de revizuire și de luptă deschisă în Biserica Romano-Catolică*: Se observă astăzi în Biserica Romano-Catolică un început de descoperire a conștiinței despre responsabilitatea și puterea ei în relația: papă-Biserică? (Ort., XX (1968), nr. 4, p. 619—627).

Drd. I. Săbăduș, *Moartea cardinalului Augustin Bea, președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor*: Date scurte din viața, activitatea și decesul acestuia (Notă) (Rev. cit., p. 636—638).

Pr. Prof. M. Chialda, *Cardinalul Jan Willebrands — președinte al Secretariatului pentru unitatea creștinilor*: Cîteva date despre viața și activitatea acestui cardinal, ales în locul lui Augustin Bea (Notă) (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 329).

Diac. Asist. I. Bria, *În legătură cu «mărturisirea de credință» făcută de Papa Paul al VI-lea la încheierea «anului credinței»*: (Rev. cit., p. 641—644).

Prof. N. Chițescu, Pr. Prof. D. Stăniloae și Pr. Prof. P. Rezuș, *Mărturisirea de credință a Papii Paul al VI-lea*: Preliminarii. Cuprinsul «mărturisirii de credință» a Papii Paul al VI-lea. Caracteristicile doctrinei și consecințele acestei «mărturisiri de credință» (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 257—269).

D. S., *Vasta mișcare de contestare în Romano-Catholicism*: Tendințele autonomiste ale Bisericilor naționale. Lupta clericilor și laicilor împotriva autorității bisericești de tip dominator. Lupta pentru deschiderea spre lume. Libertatea gândirii teologice. Reacțiile Romei (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 304—316).

Ierom. Antonie Plămădeală, *Biserica Romano-Catolică într-un «ceas de neînliniște»*: Considerații generale. Autoritatea în Biserică. Infallibilitatea și libertatea. Celibatul clerului de mir. Sinodul din 11 octombrie 1969. Inițiative remarcabile (Ort., XXI (1969), nr. 3, p. 464—474).

Asist. Ștefan C. Alexe, *Inițiințarea «Federației Mondiale Catolice pentru apostolatul biblic»*: (Notă) (Rev. cit., p. 481—483).

Din teologia Bisericii Romano-Catolice contemporane

Pr. Prof. Grigorie T. Marcu, *Premizele biblice ale erorilor papalității*: (Ort., VI (1954), nr. 2—3, p. 365—394).

Fr. Andrei, *Spiritualitatea ortodoxă și situația teologiei catolice contemporane. — Încercare de sinteză bibliografică*: (Recenzie) (Ort., VII (1955), nr. 2, p. 246—277).

Pr. Șt. Coteanu, *«Sărăcia gândirii catolice actuale»*: Note pe marginea «Catalogului general al cărții catolice în Italia» (Recenzie) (Ort., VII (1955), nr. 4, p. 631—632).

Arhid. V. Anania, *Catholicismul și problema limbilor liturgice*: (Notă) (Ort., IX (1957), nr. 1, p. 185—189).

Asist. Const. Pavel, *Literatura teologiei morale catolice din ultima vreme*: (Ort., IX (1957), nr. 2, p. 317—328).

Ierom. Magistr. Antonie Plămădeală, *Ideea de sacru la R. Otto, din punct de vedere catolic și ortodox*: (Ort., X (1958), nr. 3, p. 430—440).

Prof. T. M. Popescu, *Concepții apologetice inactuale*: La Biserica Romano-Catolică (Notă) (Ort., X (1958), nr. 4, p. 626—627).

Diac. Ion Bria, *La împlinirea a 1100 de ani de la Enciclica patriarhului Fotie al Constantinopolului către patriarhii răsăriteni*: Considerații critice de natură teologică asupra lui Filioque, plecînd de la Enciclica patriarhului Fotie și continuînd cu poziția Bisericii Ortodoxe pînă astăzi față de aceasta (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 608—614).

Drd. Nechit M. Vinereanu, *Sfînta Scriptură ca izvor al revelației divine după Constituția «De divina revelatione» a Conciliului al II-lea Vatican*: ...Magisteriul papal și ierarhia bisericească în interpretarea Sf. Scripturi (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 65—66).

Pr. Prof. M. Chialda, *Înființarea Comisiei teologice internaționale a Vaticanului* (23 aprilie 1969): Însemnări și date probatorii despre acest eveniment teologic din Biserica Romano-Catolică (Notă) (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 324—326).

Din cultul liturgic al Bisericii Romano-Catolice

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Practici romano-catolice de cult folosite ca mijloace de prozelitism*: Cultul Domnului Iisus Hristos (cultul inimii lui Iisus; cultul lui Hristos-Împărat; cultul «Agnus Dei»). Cultul Maicii Domnului. Cultul Sfinților. Cultul Sf. Euharistiei. Săvârșirea botezului prin stropire. Confirmațiunea. Hirotonia în anumite timpuri (quatember). Nunta, etc. Cultul anilor sfinți. Alte practici de cult romano-catolice: muzica instrumentală în biserici; practica cultică a indulgențelor; botezarea și mirungerea clopotelor; cultul crucifixului, rozariului, medaliilor, umerarelor sfințite și altor amulete; cultul relicvelor (Ort., VI (1954), nr. 7, p. 64—80).

Pr. Magistr. Vasile Ignătescu, *Cultul inimii lui Iisus la catolici*: Originea, obiectul și scopul cultului inimii lui Iisus. Cultul inimii lui Iisus și trăirea duhovnicească ortodoxă (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 401—412).

(Același autor), *Netemeinicia dogmatică a practicii indulgențelor*: Noțiunea și temeiul dogmatic al indulgențelor. Scurtarea epitiimiilor din epoca patristică și istoria practicii indulgențelor. Absența ideii de satisfacție subiectivă și pedeapsă și rostul pozitiv al suferințelor în concepția ortodoxă (Ort., VII (1955), nr. 2, p. 217—229).

3. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EXTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ROMANO-CATOLICE

Relații intercreștine ale Bisericii Romano-Catolice

Cu Biserica Ortodoxă

(Autorul nesemnat), *Atitudinea Vaticanului față de Ortodoxie în ultimii treizeci de ani*: (Ort., I (1949), nr. 1, p. 30—90, 124—125).

Pr. Barbu Gr. Ionescu, *A treia sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican*: Schema despre Bisericile Orientale (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 491—492).

D. S., *O nouă piedică în calea dialogului*: (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 283—289).

Drd. Nicolae Vîlcu, *Relațiile romano-catolicismului cu Bisericile Orientale-Catolice după documentele Conciliului al II-lea de la Vatican*: Considerații generale asupra decretului «Despre Bisericile Orientale-Catolice». Luări de poziții (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 71—81, 83—84).

S. V., *Vizita Papii Paul VI la Ierusalim și întâlnirea lui cu Patriarhul Atenagoras*: (Notă și comentariu) (Ort., XVI (1964), nr. 3, p. 466).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Coordonatele ecumenismului din punct de vedere ortodox*: Vizita Papii Paul al VI-lea la Constantinopol și a Patriarhului Ecumenic Atenagora al Constantinopolului la Roma. Insuficienta rodire a dialogului iubirii de pînă acum... (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 497—511).

(Autorul nesemnat), *Prezențe ale teologiei românești peste hotare*: La Facultatea de teologie catolică din Freiburg im Breisgan (R. F. a Germaniei)... (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 337—338).

(Autorul nesemnat), *Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în Austria*: (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 811—855).

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Participarea înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului la simpozionul organizat de fundația «Pro Oriente» la Viena*: (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 512—514).

(Același autor), *Conferințele ținute de Pr. Prof. D. Stăniloae în R. F. a Germaniei*: (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1120—1121).

Cu Biserica Protestantă

Drd. Ion Ciutacu, *Atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de protestanți după documentele Conciliului al II-lea Vatican*: Aspecte pozitive ale atitudinii de

azi a Bisericii Romano-Catolice față de protestanți. Cum văd și reacționează protestanții la această nouă atitudine a Bisericii Romano-Catolice (*Ort.*, XX (1968), nr. 4, p. 564—572).

I. I. G., *Cel de al doilea dialog internațional între luterani și catolici*: (Notă și comentariu) (*Rev. cit.*, p. 639).

Asist. Ștefan C. Alexe, *Noi perspective în dialogul dintre catolici și luterani*: (*Ort.*, XXI (1969), nr. 3, p. 483).

Cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor

Asist. Ștefan C. Alexe, *Vizita Papii Paul al VI-lea la Geneva*: (Notă și comentariu) (*Ort.*, XXI (1969), nr. 3, p. 478—481).

Ecumenismul preconizat și înțeles de Biserica Romano-Catolică

Arhid. V. Anania, *Ecumenismul catolic*: (Notă) (*Ort.*, IX (1957), nr. 4, p. 679—683).

T. M. P., *Părerii din rîndurile clerului romano-catolic*: În legătură cu Mișcarea ecumenică (*Ort.*, X (1958), nr. 3, p. 483—485).

Pr. Barbu Gr. Ionescu, *A treia sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican*: Ecumenismul preconizat și înțeles de Biserica Romano-Catolică contemporană (*Ort.*, XVI (1964), nr. 4, p. 485—487).

Atitudini moral-sociale, de la 1948 încoace, ale Bisericii Romano-Catolice

L. H. Lehman, *Politica Vaticanului în timpul celui de-al doilea război mondial*: (Recenzie, de M. Ș.) (*B.O.R.*, LXVI (1948), nr. 11—12, p. 623—624).

B. E. Stein, *Diplomația Vaticană*: (Recenzie, de L. Stan) (*Ort.*, I (1949), nr. 1, p. 149; — *Vezi și*: *Rev. cit.*, p. 150—151; *Ort.*, I (1949), nr. 2—3, p. 63—71).

Pr. Dr. Olimp Căciulă, *Apărarea păcii — îndatorire preoțească*: Congresul general pentru pace, pe țară al clerului catolic din Cehoslovacia (*Ort.*, IV (1952), nr. 2, p. 303—328; — *Vezi și*: *B.O.R.*, LXX (1952), nr. 4—5, p. 141—143).

Prof. Dr. L. Pădureanu, *Vaticanul, cetate zidită pe nisip*: Atitudinea antisocială a Vaticanului în decursul timpului (*S. T.*, IV (1952), nr. 5—6, p. 292—297).

Pr. O. N. C., *Sporește numărul clericilor de peste hotare care se alătură frontului păcii*. — Congresul pentru pace al clerului catolic cehoslovac: (*B.O.R.*, LXX (1952), nr. 6—8, p. 344—350).

N. A. Constantinov, *Vaticanul — bastion al reacțiunii imperialiste în domeniul instrucțiunii și al școlii* (*Ort.*, IV (1952), nr. 3—4, p. 552—553; — *Vezi și*: *Rev. cit.*, p. 547—552).

Prof. Iustin Moisesescu, *Atitudinea papalității față de progresul omenirii*: (*Ort.*, V (1953), nr. 1, p. 116—131; — *Vezi și*: *Ort.*, XI (1959), nr. 3, p. 492—494).

(Autorul nesemnat), *Înmînarea premiului internațional... «pentru întărirea păcii între popoare» preolului catolic Andrea Gaggero*: (*B.O.R.*, LXXII (1954), nr. 11—12, p. 1289—1291; — *Vezi și*: *Ort.*, XI (1959), nr. 1, p. 161—163).

Pr. Prof. N. Mladin, *Catolicismul și colonialismul*: (*Ort.*, XII (1960), nr. 2, p. 318—324).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sinoadele ecumenice și importanța lor pentru viața Bisericii*: Perspectiva problemelor sociale în cadrul Sinodului Vatican II (*Ort.*, XIV (1962), nr. 3, p. 319—320).

Prof. Const. C. Pavel, *Atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de problema păcii*: (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 1, p. 160—163; — *Vezi și*: nr. 4, p. 632—636).

Drd. Ioan Ciutacu, *Biserica Romano-Catolică și societatea contemporană după documentele Conciliului al II-lea de la Vatican*: Considerații generale. Aspectul actual al lumii. Noile relații ale omului cu universul. Schimbarea relațiilor dintre oameni. Raportul Bisericii Romano-Catolice cu societatea. Biserica Romano-Catolică și problemele majore ale omenirii: problema căsătoriei și a familiei; problema bunului

culturii; problema vieții economico-sociale. Atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de viața publică; problema promovării păcii și a comunității popoarelor (*Ort.*, XX (1968), nr. 3, p. 407—421).

A. M., *Ideea despre pace ca datorie umană și creștină în mesajele de Crăciun și Anul Nou ale Papii Paul al VI-lea*: (Notă) (*Ort.*, XXI (1969), nr. 1, p. 156—158).

BISERICA PROTESTANTĂ

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII PROTESTANTE

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxie și Protestantism: Reforma — cauzele ivirii ei; principiul individualist protestant; principiul fundamental al Reformei și obârșie a învățaturii ei specifice* (*Ort.*, II (1950), nr. 3, p. 383—398, 432—439).

Pr. Ilie Georgescu, *Sărbătorirea a 450 de ani de la începutul Reformei, la Wittenberg*: (*B.O.R.*, LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 939—941).

Giorgio Bouchard, *Spre reforma de ieri: Reforma din secolele al XV-lea — al XVI-lea n-a fost numai o reînnoire a concepțiilor religioase, ci și o zguduire a temeliiilor feudale* (Notă bibliografică, de P. I. David) (*S. T.*, XX (1968), nr. 3—4, p. 320—321).

Drd. Emilian Cornițescu, *Canonul Sf. Scripturi la cei doi reformatori — Martin Luther și Jean Calvin: Considerații generale despre reformă...* (*S. T.*, XXI (1969), nr. 3—4, p. 199—200).

Georges Casalis, *Luther et l'Église Confessante: Despre viața și opera reformatorului protestant Luther* (Recenzie, de Gabriel Popescu) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 569—572).

Richard Stauffer, *Le catholicisme à la découverte de Luther: Prezentare și analiză critică a studiilor catolice mai importante dedicate personalității și operei lui Martin Luther* (Recenzie, de Diac. I. Bria) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 576—579).

François Wendel, *Calvin. Sources et évolution de sa pensée religieuse: Din viața și activitatea reformatorului protestant Jean Calvin* (Recenzie, de Pr. Prof. Ioan Rămureanu) (*Ort.*, XII (1960), nr. 2, p. 299—306).

Jacques Courvoisier, *Zwingli, théologien réformé*: (Recenzie, de Pr. Prof. Ioan Rămureanu) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 1, p. 135—140).

Diac. Lect. Ioan I. Pulpea, *Configurația actuală a creștinismului: Biserica Protestantă* (*S. T.*, I (1949), nr. 3—4, p. 131—135).

Prof. N. Mladin, *F. M. Dostoievski despre confesiunile creștine: Protestantismul* (*Ort.*, VIII (1956), nr. 2, p. 305—309).

Prof. Teodor M. Popescu, *Duhul comunitar al Ortodoxiei: Comunitatea și unitatea în Biserica Protestantă* (*Ort.*, VIII (1956), nr. 1, p. 149—156).

Arhid. V. Anania, *Centenarul Bisericii Protestante din Columbia*: (*Ort.*, VIII (1956), nr. 3, p. 495—496).

Drd. Ion Ciutacu, *Protestanții și creștinismul primar*: (*S. T.*, XIX (1967), nr. 5—6, p. 334—346).

Prof. N. Chițescu, *Esența doctrinară a celor trei mari confesiuni creștine: A Bisericii Protestante* (*S. T.*, I (1949), nr. 9—10, p. 763—780).

Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *Spiritul doctrinar-dogmatic ortodox, catolic și protestant: Geneza spiritului doctrinar-dogmatic divers din cadrul creștinismului. Spiritul doctrinar-dogmatic protestant* (*Ort.*, VII (1955), nr. 4, p. 593—601, 605—607).

Magistr. V. Pietreanu, *Studiu exegetic-critic asupra textului din I Petru II, 9: Text pe care își sprijină protestanții teza — «adevărata Biserică este societatea nevăzută a sfinților, a celor drepti»* (*Ort.*, IX (1957), nr. 1, p. 83—93).

Ulrich Mann, *Vom Wesen des Protestantismus (Esența Protestantismului)*: (Recenzie, de Ioan Struc), (*Ort.*, XIX (1967), nr. 1, p. 101—108).

(Autorul necunoscut), *Considerații asupra teologiei protestante după 450 de ani de la Reformă*: (*S. T.*, XIX (1967), nr. 9—10, p. 555—564).

François G. Dreyfus, *De Luther au protestantisme du XX-e siècle*: Despre doctrina și istoria Protestantismului (Recenzie, de Ion V. Paraschiv) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 565—569).

Magistr. Dumitru Vasilescu, *Despre mormoni*: Originea și răspândirea cultului neoprotestant al mormonilor. «Cărțile sfinte» ale mormonilor. Învățăturile, organizarea și riturile cultului mormon. Concluzii (*S. T.*, XV (1963), nr. 9—10, p. 566—576).

Arhid. V. Anania, *Despre monahismul protestant*: (*Ort.*, IX (1957), nr. 2, p. 357—362).

2. DIN VIAȚA, ORGANIZAREA ȘI ACTIVITATEA CONTEMPORANĂ A BISERICII PROTESTANTE

Arhid. V. Anania, *Culte Neo-Protestante în Franța*: (*Ort.*, VIII (1956), nr. 2, p. 316).

Pr. Ilie I. Georgescu, *A XII-a Adunare generală a Protestantismului francez*: (Recenzie) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 1, p. 144—145).

«*Nuovi Tempi, settimanale evangelico*» (periodic valdenz): Însemnări din viața contemporană a Bisericii Protestante Valdenze (Recenzie, de Episcop Visarion Ploieșteanul) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 3, p. 449—451).

(Autorul nesemnat), *Comemorarea Reformei și năzuințele ecumeniste contemporane*: (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 489—493).

Marc Lienhard, *Observații asupra Congresului luteran de la Järvenpää, Finlanda, 11—16 august 1966*: (Recenzie, de Ion V. Paraschiv) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 572—576).

«*Theologische Stimmen aus Asien, Afrika und Lateinamerika*» (*Glasuri teologice din Asia, Africa și America Latină*): Din activitatea misionară a Bisericilor Neo-Protestante (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 595—600; — XXI (1969), nr. 1, p. 106—108).

J. A. T. Robinson, *La nouvelle Réforme*: Biserica Protestantă în contemporaneitate (Recenzie, de Pr. Prof. Petru Rezuș) (*S. T.*, XX (1968), nr. 1—2, p. 183—185).

P. I. David, *Discuții între luterani și reformați*: Încercările contemporane de apropiere între Biserica Luterană și cea Reformată (Notă) (*S. T.*, XX (1968), nr. 3—4, p. 321—322).

Asist. Șt. C. Alexe, *Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Republica Democrată Germană*: Date din viața și teologia Bisericii Protestante din această țară (*B.O.R.*, LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 333—337).

(Autorul nesemnat), *Prezențe ale teologiei românești peste hotare*: La Facultatea de teologie protestantă din Heidelberg (R. F. a Germaniei) (*Rev. cit.*, p. 338).

Cezar Vasiliu, *Prezența Bisericilor Protestante în Roma și în Italia*: Biserica Valdenză, Biserica Metodistă, Biserica Baptistă, Penticostalii, Biserica Presbiteriană etc. (*Ort.*, XXI (1969), nr. 1, p. 170—171).

Pr. N. Chițescu, *A XIII-a Adunare generală a Federației Bisericilor Protestante din Franța*: (*B.O.R.*, LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1116—1120).

Din teologia protestantă

Pr. Prof. Grigore Marcu, *Preocupări exegetice în teologia protestantă actuală*: (Recenzie) (*Ort.*, VIII (1956), nr. 2, p. 278—280).

Asist. Const. C. Pavel, *Aspecte din preocupările actuale ale teologiei morale protestante*: (*Ort.*, IX (1957), nr. 3, p. 487—490).

Arhid. V. Anania, *Orientări protestante*: (*Rev. cit.*, p. 517—520).

Paul Althaus, *Die Theologie Martin Luthers*: (Recenzie, de Pr. Prof. Corneliu Sârbu) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 3, p. 470).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Teologi, probleme și curente noi în protestantismul contemporan*: (*S. T.*, XIX (1967), nr. 5—6, p. 257—259).

Paul Tillich, *Auf der Grenze (La limită)*: Din viața și opera autorului (Recenzie, de Ioan Ștruc) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 3, p. 429—435).

Heinz Zahrnt, *Die Sache mit Gott (Problema în legătură cu Dumnezeu)*: Karl Barth, despre predestinație (Recenzie, de Ioan Ștruc) (*Ort.*, XX (1968), nr. 1, p. 123—125).

Pr. Prof. M. Chialda, *A murit Karl Barth*: Date din viața și activitatea de renume protestant (*Ort.*, XXI (1969), nr. 2, p. 317—321).

Werk und Wirken Paul Tillichs (Opera și activitatea lui Paul Tillich): (Recenzie, de Ioan Ștruc) (*Rev. cit.*, p. 292—295).

René Marlé, *Bultmann et la foi chrétienne*: (Recenzie, de Pr. Prof. Petru Rezuș) (*Ort.*, XXI (1969), nr. 3, p. 434—435).

(Același autor), *Le message exigeant de Dietrich Bonhoeffer*: (Recenzie, de C. Bărbulescu) (*Rev. cit.*, p. 436—438).

Leonhard Reinisch, *Theologen unserer Zeit*: Despre viața și opera celor mai prestigioși teologi contemporani ai Protestantismului: Karl Barth, Rudolf Bultmann și Paul Tillich (Recenzie, de Ioan Ștruc) (*Rev. cit.*, p. 445—450).

Relații intercreștine ale Bisericii Protestante

Cu Bisericile Ortodoxe Autocefale

Colin Davey, *The Orthodox and the Reformation, 1450—1600 (I)*: Despre contactele bilaterale dintre Ortodoxie și Reformă din perioada 1450—1600 (Notă bibliografică, de I. B.) (*S. T.*, XXI (1969), nr. 1—2, p. 145—146).

Versöhnung: Despre încercările de cunoaștere și înțelegere reciprocă între ortodocși ruși și teologi evangheliști (Recenzie, de Prof. O. Bucevschi) (*Ort.*, XX (1968), nr. 3, p. 431—435).

BISERICA ANGLICANĂ

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ANGLICANE

Mitropolitul Tit Simedrea, *Cum arată azi Anglicanismul*: Considerații introductive de ordin confesional. Cum s-a infiripat și cum a crescut Anglicanismul. În-sușirile de căpetenie proprii Anglicanismului. Părțile cele mai însemnate ale Anglicanismului... (*Ort.*, X (1958), nr. 2, p. 322—330).

Prof. Teodor M. Popescu *Raporturile dintre ortodocși și anglicani din secolul XVI până la anul 1920*: (*Rev. cit.*, p. 177—194).

Pr. Asist. I. Rămureanu, *Tratative directe de unire dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană de la 1920 până azi*: Tratativele anglo-ortodoxe de la Conferința a VI-a de la Lambeth, din iulie—august 1930. Recunoașterea validității hirotoniilor anglicane de către Patriarhia ecumenică, Patriarhia Ierusalimului și Biserica Ciprului. Tratativele de unire dintre anglicani și ortodocși la Conferința a VII-a de la Lambeth, din 1930. Tratativele dintre anglicani și ortodocși de la 1931 spre zilele noastre (*Rev. cit.*, p. 217—235).

Jacques de Bivort de la Saudée, *Anglicans et Catholiques. Le problème de l'union Anglo-Romaine (1833—1933) et Documents sur le problème de l'union Anglo-Romaine (1921—1927)*: Relații și încercări de unire, în trecut, între Biserica Anglicană și Biserica Romano-Catolică (Recenzie, de Pr. Asist. I. Rămureanu) (*Rev. cit.*, p. 317—321).

«*Anglican Initiatives in Christian Unity*»: Conferințe (7) despre relațiile Bisericii Angliei cu celelalte Biserici creștine în cursul istoriei (Notă, de Pr. L. Gafton) (*S. T.*, XXI (1969), nr. 7—8, p. 617—618).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA INTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ANGLICANE

Arhd. V. Anania, *Unirea Bisericilor din India de Sud*: Cele de factură anglicană (*Ort.*, VIII (1956), nr. 2, p. 310—315).

Prof. Teodor M. Popescu, *Conferința de la Lambeth din 1958 și Biserica Ortodoxă*: (*Ort.*, IX (1957), nr. 4, p. 671—677).

Mitropolitul Tit Sîmedrea *Cum arată azi Anglicanismul*: Anglicanismul în lumea de azi (Ort., X (1958), nr. 2, p. 330—331).

Pr. Alexandru Ionescu, *Conferința de la Lambeth, 1958*: (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 1, p. 72—98).

(Autorul nesemnat), *Noul Primat al Bisericii Anglicane și Arhiepiscop de Canterbury, Dr. Arthur Michael Ramsey*: (B.O.R., LXXX (1962), nr. 1—2, p. 67—70).

Prof. Ion Bria, *Actuala configurație geografică și confesională a comuniunii anglicane*: (Ort., XV (1963), nr. 1, p. 128—140).

Dr. Michael Ramsey, *Essays and adresses*: Sînt prezentate 23 de subiecte, grupate în cinci cicluri — teologie, unitate, lumea contemporană, biografii și pastorale (Recenzie, de Prof. Nicolae Chițescu) (Ort., XVIII (1966), nr. 1, p. 121—131).

Drd. Petru I. David, *Tendințe de unire între cultele apărute din Anglicanism*: Cultele apărute din Anglicanism și răspîndirea lor. Tendințele de unire în Comunitatea Anglicană: comuniune deplină; comuniune deschisă; intercomuniunea. Unirea Bisericilor din India de Nord, Pakistan și Ceylon. Legăturile de unire dintre Biserica Anglicană și Biserica Prezbiteriană. Apropieri între Biserica Metodistă și Comuniunea Anglicană. Alte încercări de apropiere între cultele apărute din Anglicanism... (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 517—527).

Claude-Jean Bertrand, *L'Église d'Angleterre et l'Église Méthodiste anglaise*: După regroupările Bisericilor și sectelor metodiste engleze. Proiectul unirii în două faze între Biserica Anglicană și Biserica metodiștilor englezi (Recenzie, de Ion V. Paraschiv) (Ort., XX (1968), nr. 1, p. 129—137).

Cezar Vasiliu, «Unirea organică trebuie să fie felul discuțiilor între Biserica Angliei și Bisericile Metodiste» (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 506—507).

Philibert Zobel, *Vers l'union des anglicans et méthodistes en Angleterre?*: Despre evoluția încercării de unire între Biserica Anglicană și Biserica Metodistă din Marea Britanie (Recenzie, de O. Popescu) (Ort., XXI (1969), nr. 3, p. 450—454).

Antim Tîrgovișteanul, Episcop-Vicar patriarhal, *Conferința de la Lambeth din 1968*: (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 921—930).

P. I. David, *Conferința de la Lambeth-1968*: (Notă) (S. T., XXI (1969), nr. 7—8, p. 619—620).

Cultul liturgic al Bisericii Anglicane

Mark Everitt, *La vie liturgique et la piété de l'Église Anglicane (Viața liturgică și pietatea Bisericii Anglicane)*: O utilă contribuție la cunoașterea vieții de cult a Bisericii Anglicane (Recenzie, de Pr. Prof. Ene Branște) (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 162—166).

Arhid. V. Anania, *Procedura de numire a episcopilor în Anglia*: (Ort., VIII (1956), nr. 2, p. 317).

(Același autor), *Cultul Sfinților anglicani*: (Ort., X (1958), nr. 1, p. 157—159).

Charles Munier, *Une forme abrégée du rituel des ordinations des statuta ecclesiae antiqua*: Despre textul latin al vechiului ritual anglican al hirotoniilor și hirotesilor (Recenzie, de Pr. Prof. Ene Branște) (Ort., X (1958), nr. 3, p. 447).

Din teologia Bisericii Anglicane

Diac. Prof. Vintilă Popescu, *Atitudinea teologilor anglicani față de adausul «Filioque» și problema reunirii creștinilor într-o singură Biserică*: (Ort., X (1958), nr. 2, p. 310—316).

Drd. Petru I. David, *Curenți noi în teologia anglicană*: (Ort., XVIII (1966), nr. 3, p. 357—386).

Atitudinea Bisericii Anglicane în problemele moral-sociale contemporane

(Autorul nesemnat), *Declarațiile decanului de Canterbury cu privire la folosirea armei bacteriologice de către imperialiștii americani*: (B.O.R., LXX (1952), nr. 9—10, p. 530—534).

3. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EXTERNĂ CONTEMPORANĂ A BISERICII ANGLICANE

Diaspora Bisericii Anglicane

P. Thomas, *Churches in India (Bisericile din India)*: Despre Biserica Anglicană din India, cunoscută și sub numele de «Biserica Indiei, Burmei, Pakistanului și Ceilonului» (Recenzie, de Al. A. B.) (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 257).

Relații intercreștine ale Bisericii Anglicane

Cu Bisericile Ortodoxe

Arhid. V. Anania, *Conferința anglicano-ortodoxă de la Moscova*: (Ort., VIII (1956), nr. 4, p. 647—650).

Prof. Teodor M. Popescu, *Conferința de la Lambeth din 1958 și Biserica Ortodoxă*: Perspective de apropiere și unire între Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă (Ort., IX (1957), nr. 4, p. 671—677).

Justinian Patriarhul României, *Raporturile Anglicano-Ortodoxe preludiv al unirii Bisericilor*: (Ort., X (1958), nr. 2, p. 171—176).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Contactul între anglicani și ortodocși în cadrul Mișcării ecumenice*: Considerații introductive în problemă. Privire istorică asupra contactului între anglicani și ortodocși în cadrul Mișcării ecumenice. Intilnirea reprezentanților Bisericilor Ortodoxe Autocefale cu anglicanii în cadrul Mișcării ecumenice. Alte aspecte ale legăturilor ecumenice anglicano-ortodoxe (Rev. cit., p. 195—211, 214—216).

Pr. Asist. I. Rămureanu, *Tratative directe de unire dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană de la 1920 pînă azi*: Tratativele dintre cele două confesiuni, după războiul al II-lea mondial (Rev. cit., p. 232—235).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Perspectiva canonică a relațiilor dintre Ortodoxie și Anglicanism*: Considerații introductive. Problema validității hirotoniilor anglicane, a intercomuniunii și a unirii cu Biserica Anglicană (Rev. cit., p. 287—301).

Mitropolitul Tit Simedrea, *Cum arată azi Anglicanismul*: Legături cu celelalte comunități creștine — cu Biserica Ortodoxă (Rev. cit., p. 332—334).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Congresului al IV-lea internațional de studii patristice de la Oxford (16—21 septembrie 1963)*: (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 11—12, p. 1106—1115).

Drd. Petru I. David, *Tendențe de unire între cultele apărute din Anglicanism*: Raporturile Bisericii Anglicane cu Biserica Ortodoxă de Răsărit (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 526—527).

Antim Tîrgovișteanul, Episcop-Vicar patriarhal, *Conferința de la Lambeth din 1968*: Ce s-a discutat și s-a realizat în privința apropierii, cunoașterii și unirii, într-un viitor apropiat, între Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 921—930).

Pr. Lucian Gafton, *Evenimente de seamă anglicano-ortodoxe în Anglia în anii 1967—1968*: (Notă) (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 166—168).

Cu Biserica Romano-Catolică

Mitropolitul Tit Simedrea, *Cum arată azi Anglicanismul*: Legături cu celelalte comunități creștine — cu Biserica Romano-Catolică (Ort., X (1958), nr. 2, p. 332—334).

Antim Tîrgovișteanul, Episcop-Vicar patriarhal, *Conferința de la Lambeth din 1968*: Continuarea legăturilor dintre Biserica Anglicană și Biserica Romano-Catolică (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 927).

Cu Biserica Protestantă

Mitropolitul Tit Simedrea, *Cum arată azi Anglicanismul*: Legături cu celelalte comunități creștine — cu Biserica Protestantă (Ort., X (1958), nr. 2, p. 332—334).

Drd. Petru I. David, *Tendențe de unire între cultele apărute din Anglicanism: Raporturile Bisericii Anglicane cu Bisericile Luterane, Reformate și Episcopale Reformate* (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 528—529).

Antim Tîrگوvișteanul, Episcop-Vicar patriarhal, *Conferința de la Lambeth din 1968: Se recomandă inițierea unui dialog teologic între Biserica Anglicană și Biserica Luterană din toată lumea* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 927).

Cu Biserica Vechilor-Catolici

Drd. Petru I. David, *Tendențe de unire între cultele apărute din Anglicanism: Raporturile Bisericii Anglicane cu Biserica Vechilor-Catolici* (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 527—528).

Cu Bisericile Vechi-Orientale (Necalcedoniene)

Drd. Petru I. David, *Tendențe de unire între cultele apărute din Anglicanism: Raporturile Bisericii Anglicane cu Bisericile Vechi-Orientale* (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 527).

Antim Tîrگوvișteanul, Episcop-Vicar patriarhal, *Conferința de la Lambeth din 1968: Continuarea relațiilor Bisericii Anglicane cu Bisericile Vechi-Orientale* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 927).

BISERICA VECHIE-CATOLICĂ

1. DIN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII VECHI-CATOLICE

T. M. P., *Pe calea deschisă de Conferința de la Rodos. O opinie ortodoxă asupra vechilor-catolici: Cîteva date și considerații generale la o prezentare istorică sumară despre Biserica vechilor-catolici* (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 453—455).

Pr. Prof. Mircea Chialda, *Încercările de apropiere între Biserica Ortodoxă și Biserica vechilor-catolici: Scurt istoric al Bisericii vechilor-catolici* (Ort., XVIII (1966), nr. 3, p. 319—323).

Mitropolitul Maximos al Sardeloș, *Παλαιοκαθολικισμός και Ορθοδοξία (Vechi-Catholicismul și Ortodoxia): (Recenzie, de Prof. T. M. Popescu)* (Ort., XIX (1967), nr. 3, p. 410—418).

Drd. Ioan Săbăduș, *Canonicitatea ierarhiei de la Utrecht: Problema canonicității ierarhiei de la Utrecht* (Ort., XX (1968), nr. 1, p. 62—73).

Dr. Urs Kür y, *Die Altkatholische Kirche ihre Geschichte, ihre Lehre, ihr Angligen (Biserica Veche-Catolică — istoria, învățătura și dezideratul ei): (Recenzie, de Drd. Ioan Săbăduș)* (Ort., XX (1968), nr. 4, p. 573—576).

2. DIN VIAȚA ȘI ACTIVITATEA CONTEMPORANĂ A BISERICII VECHI-CATOLICE

(Autorul nesemnat), *Episcopatul vechi-catolic și noua rătăcire a papalității: (Ort., III (1951), nr. 1, p. 166—168).*

Pr. Prof. M. Chialda, *Situația actuală a Bisericilor Vechi-Catolice: Comunitatea bisericească veche-catolică. Bisericile Vechi-Catolice Naționale din Europa și America, care au succesiunea apostolică prin Biserica de la Utrecht (Biserica Veche-Catolică a Olandei; Biserica Veche-Catolică din Germania; Biserica Creștină-Catolică a Elveției; Biserica Veche-Catolică din Austria; Biserica Veche-Catolică din Cehoslovacia; Biserica Polonă Național-Catolică din America; Biserica Slovacă Național-Catolică din America; Biserica Polonă Catolică din R. P. Polonă; Biserica Croată Națională Veche-Catolică; Misiunea Vetero-Catolică din Franța). Bisericile Vechi-Catolice naționale și independente (Biserica Episcopală Reformată Spaniolă; Biserica Lusitano-Catolică a Portugaliei; Biserica Catolică Independentă Filipineză; Biserica Veche-Catolică a Mariaviților din Polonia; Biserica Veche-Catolică din Serbia; Biserica Veche-Catolică Slovenă)* (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 625—627).

Pr. Prof. M. Chialda, *Dr. Andreas Rinkel, Arhiepiscopul de Utrecht, la împlinirea vârstei de 80 de ani*: Date din viața și activitatea episcopului primat al Bisericii vechilor-catolici (*Ort.*, XXI (1969), nr. 2, p. 321—322).

Asist. Ștefan C. Alexe, *Conferința internațională a episcopilor Bisericilor Vechi-Catolice*: (*Ort.*, XXI (1969), nr. 3, p. 483—484).

Cultul Bisericii vechilor-catolici

Pr. Prof. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor Vechi-Catolice în comparație cu cel ortodox și cu cel catolic*: Principii fundamentale. Limba liturgică. Cărțile de cult. Rînduiala liturghiei. Serviciul divin zilnic (laudele bisericesti). Serviciul divin al Sfințelor Taine. Ierurgii. Anul liturgic (sărbători și posturi). Cultul sfinților. Locașurile de cult. Diverse practici de cult (*Ort.*, XX (1968), nr. 1, p. 26—61).

Din teologia Bisericii vechilor-catolici

Drd. Petru I. David, *Sucesiunea apostolică și unitatea de credință la vechii-catolici*: Considerații generale. Sucesiunea apostolică în învățătura Bisericii vechilor-catolici (încercările vechilor-catolici de a se reîntoarce la învățătura și practica creștinilor din primele veacuri). Sfințele Taine. Ierurgiile și cultul Bisericii Vechi-Catolice. Alte deosebiri de natură practică (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 211—219).

Pr. Prof. Mircea Chialda, *Învățătura despre «Filioque» în Biserica Veche-Catolică*: (*Ort.*, XIX (1967), nr. 3, p. 350—365).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sfînta Euharistie în concepția vechilor-catolici și poziția Bisericii Ortodoxe în această problemă*: (*Rev. cit.*, p. 321—349).

(Același autor), *Sfințele Taine, în concepția vechilor-catolici și poziția Bisericii Ortodoxe în acest domeniu*: (Notă, de C. B.) (*S. T.*, XXI (1969), nr. 1—2, p. 147).

Cf. și: *Anuar bisericesc pentru vechii-catolici din Germania*: (Recenzie, de Pr. Prof. Vl. Prelăpcean) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 2, p. 255—257).

BISERICILE VECHI-ORIENTALE (NECALCEDONIENE)

I. — CONSIDERAȚII ISTORICE ȘI DOGMATICE GENERALE

Diac. Lect. I. Pulpea, *Posibilitatea întoarcerii Bisericilor Monofizite la Ortodoxie*. — *Considerații istorice și dogmatice asupra poziției lor față de Ortodoxie*: (*Ort.*, III (1951), nr. 4, p. 586—636).

Magistr. C. Drăgușin, *Primirea eterodocșilor în Biserică*: Însemnări și precizări despre eterodocși în general. Împărțirea sau gruparea lor. Supraviețuirea nestorianismului și monofizitismului. Problema membrilor Bisericii — primirea eterodocșilor în Biserică (*Ort.*, IX (1957), nr. 2, p. 280—295).

Teodor M. Popescu, *Condițiile istorice ale formării Vechilor-Biserici Orientale*: (*Ort.*, XVII (1965), nr. 1, p. 28—43).

John Karmiris, *The dialogue between the Orthodox and the Non-Chalcedonian Churches*: Cauzele și împrejurările istorice în care s-a produs prima mare schismă în Biserica Veche — formarea Bisericilor Orientale mai mici (Recenzie, de I. B.) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 246).

Paul Verghese, *Orthodox Churches — Chalcedonian and Non-Chalcedonian*: Istoricul formării Bisericilor Vechi Orientale mai mici (Recenzie, de I. B.) (*Rev. cit.*, p. 249—250).

Pr. Olimp N. Căciulă, *Conferința de la Addis Abeba a Bisericilor Ortodoxe Orientale*: (*B.O.R.*, LXXXIII (1965), nr. 3—4, p. 237—246).

II. — BISERICILE VECHI-ORIENTALE

1. BISERICA NESTORIANĂ

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile răsăritene mai mici*. — *Biserica Nestoriană-Caldeeană*: Scurt istoric. Organizarea actuală în linii mari. Scurtă schiță a deosebirilor dogmatice și liturgice nestoriene (*Ort.*, XIII (1961), nr. 4 p. 544—550).

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica Nestoriană*; Istoricul Bisericii Nestoriene de la origini pînă astăzi. Situația actuală și organizarea Bisericii Nestoriene. Deosebiri dogmatice și cultice între Biserica Nestoriană și Biserica Ortodoxă. Încercări de unire între Biserica Nestoriană și Biserica Ortodoxă (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 1, p. 70—98).

P. Thomas, *Churches in India (Bisericile din India)*: Despre Biserica Nestoriană-Caldeeană, cunoscută și sub numele de «Biserica Răsăriteană» (*Ort.*, XVII (1965), nr. 2, p. 256, 257).

Drd. Mihai Colibă, *Cultul Bisericii Nestoriene*: Limba liturgică. Locașurile de cult. Veșmintele liturgice și obiectele de cult folosite. Cărțile liturgice. Anul bisericesc și sărbătorile. Posturile și ajunările. Rugăciunea și orele de rugăciune. Sfînta liturghie. Sfîntele Taine și rinduilele lor. Terugiile (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 4, p. 533—551).

2. BISERICILE MONOFIZITE

a) BISERICA COPTĂ

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Poziția actuală a celor nemulțumiți de hotărîrile Sinodului IV Ecumenic*: Biserica Coptă (*Ort.*, III (1951), nr. 2—3, p. 481, 482—483, 485).

Diac. Lect. I. Pulpea, *Posibilitatea întoarcerii Bisericilor Monofizite la Ortodoxie. Considerații istorice și dogmatice asupra poziției lor față de Ortodoxie*: Întemeierea Bisericii Monofizite Copte, a Egiptului (*Ort.*, III (1951), nr. 4, p. 594—608).

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici*. — *Biserica Coptă*: Scurt istoric. Organizarea actuală în liniile ei mari. Principalele deosebiri dogmatice și liturgice dintre Biserica Ortodoxă și cea Coptă a Egiptului (*Ort.*, XIII (1961), nr. 4, p. 503—510).

Magistr. Mihail Colotelo, *Biserica Coptă. Caracteristicile organizării ei*: (*S. T.*, XIII (1961), nr. 5—6, p. 321—348).

Sylvestre Chauleur, *Histoire des Coptes d'Égypte*: Istoria coptilor din Egipt (*Ort.*, XVII (1965), nr. 1, p. 167—173).

Magistr. Mihai I. Colibă, *Cultul Bisericii Monofizite Copte*: Scurt istoric al Bisericii Copte. Doctrina Bisericii Monofizite Copte. Organizarea actuală a Bisericii Copte. Cultul acestei Biserici Monofizite (*Ort.*, XVII (1965), nr. 3, p. 338—352).

Dr. Athanasios K. Arvanitis, 'Ἐκκλησία (Biserica Coptă): (Recenzie, de Pr. Prof. Ene Braniște) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 579—586).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Biserica Monofizită Coptă*: (Notă, de C. B.) (*S. T.*, XX (1968), nr. 7—8, p. 596—597).

Antim Tîrgovișteanul, Vicar patriarhal și Pr. D. Fecioru, *Festivitățile bisericești de la Cairo organizate de Patriarhia Coptă pentru comemorarea celui de al XIX-lea centenar al martiriului Sfîntului Evanghelist Marcu*: Însemnări și date despre Biserica Coptă actuală (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 904—908).

Antim Tîrgovișteanul, Vicar patriarhal, *Călătoria Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române în Africa și Orientul îndepărtat*. — *Vizitarea Bisericilor Vechi-Orientale din Republica Arabă Unită, India și Etiopia, în zilele de 3—25 ianuarie 1969*: Însemnări și date despre Biserica Monofizită Coptă (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 32—35).

b) BISERICA ETIOPIANĂ

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Poziția actuală a celor nemulțumiți de hotărîrile Sinodului IV Ecumenic*: Biserica Etiopiană (*Ort.*, III (1951), nr. 2—3, p. 484).

Pr. Prof. Liviu Stan, *O nouă Patriarhie: Biserica din Etiopia*: Considerații generale. Scurt istoric al Etiopiei. Configurația religioasă a țării. Biserica Monofizită Etiopiană (istoric și caracterizare generală; doctrină și cult; legislație și disciplină; ierarhie și organizare; școală și cultură; relații cu statul; relații interbisericești). Primejdii, prozelitism. Perspective (*Ort.*, XII (1960), nr. 1, p. 34—73).

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici. Biserica Etiopiană: Scurt istoric. Organizarea actuală în linii mari. Principalele deosebiri dogmatice, cultice și de organizare dintre Biserica Etiopiană-Coptă și cea Ortodoxă* (Ort., XIII (1961), nr. 4, p. 513—521).

Pr. Olimp N. Căciulă, *Conferința de la Addis-Abeba a Bisericilor Ortodoxe Orientale*: (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 3—4, p. 237—246).

Drd. Mihai Colibă, *Cultul Bisericii Etiopiene: Scurt istoric al Bisericii Etiopiene. Organizarea bisericească. Doctrina Bisericii Etiopiene. Cultul Bisericii Etiopiene* (Ort., XVIII (1966), nr. 3, p. 423—447).

Antim Tîrgovișteanul, Vicar patriarhal, *Călătoria Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române în Africa și Orientul îndepărtat. Vizitarea Bisericilor Vechi-Orientale din R. Arabă Unită, India și Etiopia, în zilele de 3—25 ianuarie 1969: Însemnări și date despre Biserica Monofizită Etiopiană* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 75—109).

c) BISERICA SIRIANĂ-IACOBITĂ

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Poziția actuală a celor nemulțumiți de hotărârile Sinodului IV Ecumenic: Biserica Siriană-Iacobită* (Ort., III (1951) nr. 2—3, p. 485).

Diac. Lec. I. Pulpea, *Posibilitatea întoarcerii Bisericii Monofizite la Ortodoxie. Considerații istorice și dogmatice asupra poziției lor față de Ortodoxie: Întemeierea Bisericii Siriană Iacobită* (Ort., III (1951), nr. 4, p. 608—618).

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici. Biserica Siriană-Iacobită: Scurt istoric. Organizarea actuală în linii mari. Principalele deosebiri dogmatice și liturgice dintre Biserica Siriană-Iacobită și cea Ortodoxă* (Ort., XIII (1961), nr. 4, p. 526—532).

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica Monofizită Iacobită a Siriei: Considerații introductive. Istoria Bisericii Siriene Iacobite de la întemeiere pînă în prezent. Deosebiri dogmatice și cultice între iacobiti și ortodocși. Situația actuală a Bisericii Iacobite — organizarea și tendințele noi* (Ort., XVII (1965) nr. 1, p. 132—148).

Magistr. Costin N. Vasile, *Cultul Bisericii Monofiziților Iacobiti: Considerații introductive. Anul bisericesc. Sărbători. Posturi și ajunări. Cărțile de slujbă. Veșminte liturgice și vasele sacre. Locașul de cult. Laudele zilnice. Sfintele Taine. Sfînta liturghie* (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 354—366).

(Același autor), *Liturghia Sfîntului Iacob din ritul sirienilor iacobiti: (Ort., XVIII (1966), nr. 1, p. 99—114).*

d) BISERICA IACOBITĂ DIN MALABAR (INDIA)

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici. Biserica Iacobită din Malabar: Scurt istoric. Organizarea actuală în linii mari. Deosebiri dogmatice și liturgice dintre Biserica Ortodoxă și cea Iacobită din Malabar* (Ort., XIII (1961), nr. 4, p. 535—543).

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica creștinilor tomiți din Malabar (India): Istoricul Bisericii creștine din Malabar. Grupuri mai importante desprinse din Biserica Iacobită din India — Biserica unită. Nestorienii sau melusienii. Reformații. Biserica Mar-Thomită. Biserica Malankară (siro-malankară). Biserica Indiei de Sud. Situația actuală și organizarea Bisericii Siriene din Malabar. Deosebiri dogmatice și cultice între Biserica Ortodoxă și Biserica Siriană Indiană* (S. T., XVII (1965), nr. 5—6, p. 345—362).

Diac. Prof. Vintilă Popescu, *Jubileul de aur al Școlii «Sfîntul Etrem» din Trichur, Statul Kerala, India de Sud*: (Ort., X (1958), nr. 4, p. 594—596).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare — Biserica Ortodoxă Siriană din India: Cîteva date despre organizare și funcționare* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 139).

I. N., *Biserica creștină din India*: (Ort., XII (1960), nr. 2, p. 331—334).

Pr. Al. Ionescu, *O vizită făcută Bisericii Ortodoxe de rit sirian din Malabar : Însemnări și date despre locurile unde a propovăduit, a murit și a fost îngropat Sfântul Apostol Toma. Despre Bisericile și Confesiunile creștine din India — cu deosebire Biserica Siriană (B.O.R., LXXX (1962), nr. 5—6, p. 453—466).*

P. Thomas, *Churches in India (Bisericile din India):* (Recenzie, de Al. A. B.) (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 257).

Antim Tîrgovișteanul, Vicar patriarhal, *Călătoria Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române în Africa și Orientul Îndepărtat. Vizitarea Bisericilor Vechi-Orientale din Republica Arabă Unită, India și Etiopia în zilele de 3—25 ianuarie 1969 : Însemnări și date despre Biserica din Malabar (Statul Kerala — India) (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 35—75).*

e) BISERICA ARMEANĂ

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Poziția actuală a celor nemulțumiți de hotărârile Sinodului IV Ecumenic : Biserica Armeană (Ort., III (1951), nr. 2—3, p. 481—482, 483).*

Diac. Lect. I. Pulpea, *Posibilitatea întoarcerii Bisericilor Monofizite la Ortodoxie. Considerații istorice și dogmatice asupra poziției lor față de Ortodoxie : Biserica Armeană Gregoriană (Ort., III (1951), nr. 4, p. 618—621).*

Arhid. V. Anania, *Congresul ierarhilor armeni : (Ort., VIII (1956), nr. 2, p. 315—316).*

Pr. Ol. N. C., *Știri de peste hotare. Biserica Armeană : (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 12, p. 1167—1168).*

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici. Biserica Armeană : Scurt istoric. Organizarea actuală în linii mari. Principalele deosebiri dogmatice și liturgice dintre Biserica Ortodoxă și cea Armeană (Ort., XIII (1961), nr. 4, p. 485—495).*

O. Calpachian, *Din viața Bisericilor Eterodoxe : Sfințirea mirului la armeni. Mănăstirea armeană din Hagigadar din Suceava (B.O.R., LXXX (1962), nr. 9—10, p. 846—852).*

(Același autor), *Albumul «Ecimiadzin» întocmit de redacția «Ecimiadzin», organul catolicosatului Bisericii Armene : Fazele importante din istoria poporului armean și a Bisericii Armene (Recenzie) (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 299—302).*

(Același autor), *«Ecimiadzin» (nr. 4, 5, 6/1954) : (Recenzie) (Ort., XVI (1964), nr. 3, p. 451—452).*

N. Dj. Siruni, *Pe marginea tricentenarului tipării Bibliei armenesti : (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 93—101).*

Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicos al tuturor armenilor, *Viața și opera Sfântului Grigore din Nareg : (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 166—181).*

Cristi Odobasian, *«Ecimiadzin» nr. 9—10/1966) : (Recenzie) (Rev. cit., p. 281—282).*

3. BISERICA MARONITĂ

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica creștinilor maroniți din Liban : Istoricul Bisericii Maronite de la origine pînă în prezent : Rolul mănăstirii Sfântul Maron în apărarea Ortodoxiei, pînă la Heraclie ; Montelismul în Liban de la Heraclie pînă la Sinodul al VI-lea Ecumenic ; Biserica Maronită după Sinodul al VI-lea Ecumenic pînă la cruciați (secolele al VII-lea — al XI-lea) ; Biserica Maronită în epoca cruciadelor (secolele al XII-lea — al XIII-lea) ; Biserica Maronită sub mamelucii egipteni (1291—1516) ; Biserica Maronită în perioada otomană (1516—1918) ; monahismul maronit ; literatura Bisericii Maronite. Deosebiri dogmatice și cultice între maroniți și ortodocși. Situația actuală și organizarea Bisericii Maronite (S. T., XVIII (1966), nr. 3—4, p. 160—189).*

B I Z A N T I N O L O G I E

(Istoria, limba, civilizația și arta bizantină și postbizantină)

A. B. Ranovici, *«Elenismul și rolul său istoric» (Recenzie, de Ștefan D. Tănăsescu) (Ort., V (1953), nr. 2, p. 309—315).*

Pr. Teodor M. Popescu, *Cinci sute de ani de la căderea Constantinopolei sub turci (1453—1953)*: Pagini istorice pe marginea unei aniversări triste (*Ort.*, V (1953), nr. 3, p. 381—437).

(Un colectiv de autori), *Ștefan cel Mare bine credincios domn și apărător al dreptei credințe. Apărător al Ortodoxiei*: Legăturile sale cu familiile imperiale bizantine (*B.O.R.*, LXXII (1954), nr. 7, p. 719—722).

I. Barnea, *Relațiile dintre așezarea de la Bisericuța-Garvăn și Bizanț, în secolele X—XII*: (Recenzie, de Diac. I. Pulpea) (*Ort.*, VII (1955), nr. 2, p. 303—304).

Arhid. V. Anania, *Al zecelea Congres internațional de studii bizantine*: (*Ort.*, VIII (1956), nr. 3, p. 492—493).

Franz Dölger und, A. Schneider, *Byzanz*: (Recenzie, de Victor I. Iliescu) (*Ort.*, IX (1957), nr. 4, p. 642—644).

V. P. Nevskaja, *Bizanțul în epoca clasică și elenistică*: (*Rev. cit.*, p. 645).

I. Barnea, *Manuil Panselin*, Despre valoarea artistică a operii renumitului pictor bizantin: (Recenzie) (*Ort.*, IX (1957), nr. 4, p. 620—624).

Louis Brehier, *Le monde Byzantin (t. III): La civilisation byzantine*: Despre viața particulară în Bizanț. Viața urbană din Imperiul bizantin. Viața economică și spirituală a Bizanțului. Literatura și arta bizantină (Recenzie, de Pr. Asist. Ioan Rămureanu) (*Ort.*, X (1958), nr. 1, p. 121—127).

A. P. Kajdan, *Problemele de bază ale studierii istoriei Bizanțului*: (Recenzie, de Magistr. Dan Zamfirescu) (*Ort.*, X (1958), nr. 4, p. 604—606).

Pr. Dr. Gh. Soare, *Aspecte din legislația bizantină în legătură cu ocrotirea omului*: (*S. T.*, X (1958), nr. 1—2, p. 38—67).

Dan Zamfirescu, *Preambuluri de documente grecești emenate din cancelariile domnilor români*: (*S. T.*, X (1958), nr. 9—10, p. 621—642).

André Mirambel, *Littérature Byzantine* (Recenzie, de Dan Zamfirescu) (*Ort.*, XI (1959), nr. 1, p. 128—132).

(Autorul neșemnat), *O importantă conferință a specialiștilor în bizantinologie*: (*Ort.*, XI (1959), nr. 1, p. 163—168).

«Revue des études byzantines» (t. III/1958): (Recenzie, de Pr. Prof. Ene Braniște) (*Ort.*, XI (1959), nr. 2, p. 322—328).

J. M. Hussey, *Le monde de Byzance*: (Recenzie, de Dan Zamfirescu) (*Rev. cit.*, p. 309—314).

Gyula Moravcsik, *Byzantino-turcica*: (Recenzie, de S. V.) (*Ort.*, XI (1959), nr. 3, p. 482—484).

Fr. Masai, *Plethon et le platonisme de mistra*: Despre viața și opera lui Gheorghe Gemistos Plethon, unul dintre cei mai de seamă scriitori bizantini de la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea (Recenzie de Pr. Asist. I. Rămureanu) (*Ort.*, XI (1959), nr. 3, p. 464—470).

Dan Zamfirescu, *În legătură cu diplomateca greco-romină*: (Notă) (*S. T.*, XI (1959), nr. 3—4, p. 261—264).

Panaït Kanellopoulos, *M-am născut în 1402*: (Notă, de Pr. Ol. N. C.) (*S. T.*, XI (1959), nr. 5—6, p. 388—389).

Magistr. Dan Zamfirescu, *Preocupări de bizantinologie și relații româno-neogrești în revistele din cuprinsul Patriarhiei Române în ultimii 15 ani*: Bizanțul și relațiile lui cu celelalte țări și popoare între anii 527—1453). Grecitatea post-bizantină și relațiile româno-neogrești între anii 1453—1821 (*Ort.*, XII (1960), nr. 1, p. 116—136).

M. J. Sinziomov, *Unele probleme ale istoriei Bizanțului*: (Notă, de C. B.) (*S. T.*, XII (1960), nr. 1—2, p. 132—133).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Contribuții la istoria literaturii teologice bizantine — Nicolae Cabasila, Despre viața lui Hristos*: (*S. T.*, XIV (1962), nr. 1—2, p. 15—25).

«Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare : (Recenzie, de M. Cazacu și Șt. Andreescu — la studiul lui Alexandru Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 1154—1155).

Magistr. Dumitru Dima, *Mitropolitul Dionisie Raly Paleologul și legăturile lui cu Biserica și Țările Romine* : (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 521—532).

T. G. Bulat, Ioan Comnen, «Iatro-Filosoful», profesor la Academia Domnească și mitropolit al Dristei († 1719) : (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 3—4, p. 356—368).

Drd. Constantin Bradea, *Viața religioasă bizantină în opera lui Nicolae Iorga* : (S. T., XVIII (1966), nr. 9—10, p. 611—621).

Georgios Sphrantzes, *Memorii 1401—1477* (ediție critică, de Vasile Grecu) : Despre volumul 5 al colecției cronicarilor bizantini traduși în limba română (Recenzie, de Pr. Gh. I. Drăgulin) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 247—249).

(Autorul nesemnat), *Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian la Patriarhia Ecu-menică din Constantinopol (2—6 mai 1968)* : Însemnări despre Constantinopol (Istanbul) și alte localități din Turcia de astăzi, precum și despre unele monumente istorico-social-culturale din cuprinsul lor (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 268—301).

Damian Bogdan, *Quelques témoignages des liens roumano-grecs sous le règne d'Etienne la Grand, prince de Moldavie* : (Recenzie, de C. Bărbulescu) (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 853—855).

BLESTEMUL

Pr. Magistr. Aurelian Catrina, *Cărțile de afurisenie sau blestem folosite în trecutul Bisericii noastre* : Cărțile de «afurisenie» sau de «blestem» folosite în justiție și pentru dovedirea dreptului în litigiu (hotărnicii, moșteniri, testamente, înfrățiri de moșii etc.). Cărțile de afurisanie sau de blestem folosite în scop moral și bisericesc. Cărțile de dezlegare de afurisanie sau de blestem. Concluzii (S. T., XVII (1965), nr. 9—10, p. 582—592).

BUCURIA

Pr. Magistr. Gh. Butnariu, *Temejurile doctrinare ale optimismului creștin* : ...Bucuria creației. Bucuria Domnului. Bucuria pascală. Bucuria sfinților (S. T., IX (1957), nr. 5—6, p. 334—342).

Pr. Magistr. Filaret Costea, *Sensul bucuriei în viața creștină* : Noțiunea, necesitatea și importanța bucuriei. Evanghelia creștină — Evanghelia bucuriei. Valoarea moral-creștină a bucuriei : adevărata bucurie și falsa bucurie. Bucuria și manifestarea vieții trupești și sufletești. Bucuria și manifestarea vieții moral-religioase. Aspectul moral al bucuriei : bucuria creștină și dragostea creștină ; bucuria și munca (S. T., XV (1963), nr. 1—2, p. 30—32).

BUNURILE MATERIALE

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Creștinismul și bunurile materiale după Sfinții Părinți* : (S. T., I (1949), nr. 3—4, p. 155—175).

(Același autor), *Învățătura creștină despre bunurile economice* : (S. T., III (1951), nr. 3—4, p. 223—240).

(Același autor), *Bogăția — piedică în calea mântuirii* : Învățătura Bisericii Ortodoxe despre bunurile materiale (S. T., IV (1952), nr. 9—10, p. 500—515).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești* : Atitudinea față de bunurile materiale, la cele două religii revelate — mozaismul și creștinismul (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 236—237, 239, 248—252).

Prof. Teodor M. Popescu, *Biserica în actualitatea socială* : Învățătura Bisericii Otodoxe despre bunurile materiale în concordanță cu actualitatea socială din țara noastră (Ort., V (1953), nr. 1, p. 27—45).

Pr. Prof. Vlad Prelipcean, *Evangheliile sinoptice. Probleme dogmatice și idei sociale* : Rostul și întrebuințarea bunurilor materiale în bine (S. T., V (1953), nr. 5—6, p. 380—381).

Pr. Prof. Ioan G. Co man, *Temeiuri biblice și patristice pentru folosirea în comun de către oameni a mijloacelor de trai* (S. T., V (1953), nr. 9—10, p. 590—604; — *Vezi și*: S. T., VII (1955), nr. 7—8, p. 416—418).

Diac Prof. Orest Bucevschi, *Nedreptatea socială, piedică în calea mântuirii: Învățătura Bisericii Ortodoxe, despre bunurile materiale* (S. T., VI (1954), nr. 5—6, p. 231—238).

Magistr. Gheorghe Papuc, *Bogațiile materiale după Epistola Sfintului Iacob*: (S. T., VIII (1956), nr. 7—8, p. 437—445).

Magistr. V. Pietreanu, *Principii de morală socială în Epistolele sobornicești*: Atitudinea față de bunurile materiale (S. T., IX (1957), nr. 5—6, p. 356—359).

Pr. Magistr. Filaret Costea, *Idei moral-sociale în proverbele românești*: Bogația ironizată în proverbele românești (S. T., XIII (1961), nr. 7—8, p. 492—493).

Magistr. Vasile Popescu, *Personalitatea morală a Sfintului Vasile cel Mare*: Identificare cu săracii vremii. Atitudinea față de bogați (S. T., XIV (1962), nr. 5—6, p. 296—298).

Magistr. Simion S. Caplat, *Unele aspecte omiletice în cuvântările morale și panegirice la Sfintul Vasile cel Mare*: Cuvântare contra bogaților. Despre ravagiile foamei (S. T., XVII (1965), nr. 7—8, p. 466—468).

Pr. Drd. Dan Miron, *Atitudinea față de bunurile obștești după concepția moralei creștine*: Ce se înțelege prin bunuri în general. Rostul bunurilor. Justificarea bunurilor obștești. Temeiuri patristice. Apartenența bunurilor. Superioritatea formei obștești a bunurilor. Datorii față de bunurile obștești (S. T., XXI (1969), nr. 9—10, p. 726—734).

Diac Drd. Iulian A. Șchiopu, *Norme pastorale pentru preoțimea ortodoxă română de azi în activitatea și opera scrisă a Prea Fericitului Patriarh Justinian*: Atitudinea preotului în societate și față de bunurile materiale (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1169).

C

CALEA VIEȚII ȘI CALEA MORȚII

Magistr. Vasile Prescure, *Doctrina morală a Părinților Apostolici*: Calea vieții și calea morții (S. T., XV (1963), nr. 9—10, p. 543—544).

CALENDARUL BISERICESC

Pr. Prof. Ene Braniște, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*: Premisele științifice ale problemei calendarului. Ce este calendarul? Originea calendarului creștin. Calendarul iulian. Sărbătoarea Paștilor și legătura ei cu problema calendarului. Istoria calendarului și a Pascalei după Sinodul de la Niceea. Încercări de reformă a calendarului în Răsărit și Apus, înainte de secolul al XVI-lea. Reforma calendarului în Apus (reforma gregoriană). Atitudinea Răsăritului ortodox față de reforma gregoriană a calendarului. Pregătiri și încercări de îndreptarea calendarului în Răsărit. Hotărârile Congresului interortodox de la Constantinopol din 1923, privitoare la îndreptarea calendarului și aplicarea lor. Aplicarea parțială a îndreptării calendarului: stil nou și pascale veche. Problema calendarului în dezbaterile Conferinței bisericești interortodoxe de la Moscova, 1948. Chestiunea dependenței Paștelui creștin de cel evreiesc. Configurația actuală a creștinătății ortodoxe din punct de vedere al calendarului bisericesc. Concluzii și decizii (Ort., VII (1955), nr. 2, p. 181—216).

Arhim. Ilie Cleopa, *Cuvînt de lămurire în legătură cu rătăcirile stilistilor*: Biserica și măsurarea vremii. Despre calendar. Despre calendarul iulian și neajunsu-

rile lui. Despre deosebirea între dogme, canoane, sfinți și calendar. Paștile nu întotdeauna s-a prăznuit la aceeași dată în toată Biserica. Pentru care pricini nu ne mai ținem de calculul pascal evreiesc. Sfinții Părinți de la Niceea nu au întocmit o pascalie de toți anii. Oare se mai găsesc adevăratele practice ale Soborului I de la Niceea? Datele întârziate ale vechii Pascalii. Despre iconomia (pogorământul) Bisericii, care s-a făcut în privința vechii pascalii și a calendarului îndreptat (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 3—4, p. 251—294).

Rezoluția cu privire la problema «Calendarului bisericesc»: Dată la Consfătuirea întăritărilor și a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe Autocefale de la Moscova (B.O.R., LXVI (1948), nr. 11—12, p. 652—653).

Pr. Prof. Petru Vințilescu, *Cîteva considerațiuni în legătură cu îndreptarea calendarului*: Necesitatea îndreptării calendarului. Practicarea calendarului îndreptat. Rezoluția cu privire la problema «Calendarului bisericesc» (Ort., I (1949), nr. 1, p. 113—122, 129).

Dan Simonescu, *Un valoros studiu asupra vechilor calendare bisericești*: (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 2, p. 238—240).

Prof. Todor Săbev, *Problema calendarului*: Precizări în legătură cu hotărîrea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, de la 22 dec. 1967. Pentru crearea unității între Bisericile creștine și a introducerii unui singur calendar bisericesc (Notă, de Ion Bănățeanu) (S. T., XXI (1969), nr. 3—4, p. 292).

(Autorul nesemnăat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă Bulgară*: Sfîntul Sinod a hotărît introducerea calendarului îndreptat în Biserica Ortodoxă Bulgară (B.O.R., LXXXVI (1968) nr. 7—8, p. 946—947).

Pr. Grigore Popescu, *Calendar cu toți sfinții din an prăznuiți în Biserica Ortodoxă a Răsăritului, întocmit după Viețile Sfinților scrise de Arhiepiscopul Dimitrie al Rostovului, după Minee și alte lucrări*: (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 151—196).

CATEHEZĂ ȘI CATEHIZARE

Pr. Prof. Mihail Bulacu, *Principiile catehezei și personalitatea catehetului*: Ce este cateheza. Originea și sensul ei. Prima cateheză apostolică. Structura catehezei în concepția Ortodoxiei (caracterele catehezei ortodoxe). Expunerea explicativă a planului catehezei, cu părțile sale componente și principiile călăuzitoare. Personalitatea catehetului (S. T., I (1949), nr. 7—8, p. 535—566).

Magistr. Viorel Chițu, *Catehezele Sfîntului Chiril al Ierusalimului ca izvor pentru istoria cultului creștin*: Despre Catehezele Sfîntului Chiril al Ierusalimului (S.T., XII (1960), nr. 3—4, p. 161—176).

Diac. Prof. Nic. Balca, *Importanța catehetică a Sfintei liturghii*: (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 194—213).

«Cântări la cateheze»: (S. T., III (1951), nr. 5—6, p. 257—291).

Pr. Prof. Mihail Bulacu, *Probleme de pedagogie catehetică*: Considerații generale despre problema catehizării în Biserică. Menirea Catehetei ortodoxe. Problema catehetică în Biserica Ortodoxă Română. Idealul Catehetei ortodoxe. Terenul de lucru al Catehetei (S. T., II (1950), p. 236—261).

(Autorul nesemnăat), *Catehizarea credincioșilor*: (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 3—6, p. 322).

(Autorul nesemnăat), *Catehizarea credincioșilor ortodocși*: (B.O.R., LXIX (1951), nr. 10—12, p. 492—493).

Pr. Dumitru Călugăr, *Caracterul religios-moral creștin*: Problema educației caracterului religios-moral creștin sub laturile — psihologică, caracterologică, antropologică și pedagogică (Recenzie, de Pr. Prof. Grigorie Marcu și Pr. Prof. D. Belu) (Ort., VIII (1956), nr. 1, p. 131—135).

Ierom. Magistr. Nestor Vornicescu, *Principii pedagogice în opera «Pedagogul» a lui Clement Alexandrinul*: Lucrarea de educație creștină cuprinde pe credincioșii de toate vârstele. Pedagogul credinciosului este Iisus Hristos. Metoda și scopul educației creștine cer o viață aleasă (S. T., IX (1957), nr. 9—10, p. 726—740).

Cf. și: Pr. Magistr. Filaret Costea, *Idei moral-sociale în proverbele românilor*: Educația morală, oglindită în proverbele românilor (S. T., XIII (1961), nr. 7—8, p. 496).

C A Z A N I I

Magistr. Gheorghe Papuc, *Principii ermeneutice în Cazaniile românești*: (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 3—4, p. 311—324).

Magistr. Gabriel Popescu, *Studiu omiletic asupra cărții — «Tilcuirea Evangheliilor și Cazaniile duminicilor de peste an»*: (S. T., XV (1963), nr. 5—6, p. 317—327).

Pr. Mihail Paul, *Știri noi privind circulația Cazaniei mitropolitului Varlaam*: (B.O.R., LXXXII (1964) nr. 3—4, p. 372—388).

Magistr. Anatolie Zarea, *Studiu omiletic asupra încheierii în cazaniile la «Apostol» ale lui Nichifor Teotoche* (S. T., XVIII (1966), nr. 3—4, p. 215—233).

Pr. Silviu Hărăbuș, *O carte de doctrină și pietate ortodoxă — Evanghelia cu învățătură (1581)*: Supranumită Cazania a II-a a lui Coresi (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 740—773).

Pr. ALEXANDRU — ARMAND MUNTEANU

CALENDARUL - PASCALIA *

Comisia interortodoxă pregătitoare a Sfântului și Marelui Sinod, luînd în considerare referatele asupra temei: *Problema calendaristică; studierea problemei în legătură cu hotărîrea despre Pascalie a Sinodului I Ecumenic și găsirea modului pentru restabilirea conlucrării între Biserici în problema aceasta*, precum și punctele de vedere formulate în plen de reprezentanțele ortodoxe, după discutarea și cercetarea temei, referă:

Tema în studiu prezintă pe de o parte o latură teoretică-teologică, iar pe de alta una practică-pastorală.

1. Dumnezeuiescul Pavel zice: «Iar acum, după ce ați cunoscut pe Dumnezeu, sau mai degrabă după ce ați fost cunoscuți de Dumnezeu, cum vă întoarceți iarăși la elementele slabe și sărace, cărora iarăși, din nou, voiți să le slujiți? Voi păziți zilele și lunile și vremile și anii. Mă tem de voi, ca nu cumva să fi ostenit în zadar la voi» (Gal. IV, 9—11). Tema aceasta nu este dogmatică, ci este o temă de ordine în Biserică și nici nu există dispoziții canonice despre calendar, decît numai în ce privește stabilirea Pascaliei. Biserica cea veche a urmat calendarul în vigoare în statul roman.

Asupra temei acesteia, după cum se știe, nu există unitatea convenabilă în Ortodoxie. Bisericile Ortodoxe locale, în fapt, nu aplică același calendar pentru sărbătorile nemișcătoare și nici Pascalia justă, potrivit hotărîrii Sinodului I Ecumenic de la Niceea.

Diversitatea în practica cultică și în obiceiurile bisericești constituie, desigur, un fenomen acceptabil principal în Biserica Ortodoxă, întrucît în diversitatea formelor externe se manifestă unitatea organică internă a Bisericii Ortodoxe. Diversitatea în ce privește calendarul constituie însă un fenomen deosebit, deoarece prin ea se provoacă slăbirea legăturii unității în cauză. Biserica, din timpurile vechi ale istoriei ei, s-a străduit să învingă deosebirile în ce privește stabilirea sărbătoririi Paștilor. Hotărîrea Sinodului I Ecumenic de la Niceea a avut exact scopul acesta principal, de a izbuti să realizeze unitatea creștinilor în sărbătorirea comună a Paștilor. În cazul de față însă unitatea Bisericilor Ortodoxe se manifestă prin călcarea de către ele — urmînd fie calendarul cel vechi, fie cel nou — a hotărîrii respective a Sinodului I Ecumenic, după care sărbătorirea comună a Paștilor se hotărăște a se săvîrși în duminica de după echinoctiul de primăvară, după prima lună plină de primăvară.

Neregularitatea aceasta devine cît se poate de bătătoare la ochi dacă o considerăm în perspectiva datelor astronomice contemporane în legătură cu calendarul, Biserica fiind obligată să țină seamă de aceste date, dat fiind faptul că Biserica veche făcea același lucru prin Sinodul I Ecumenic. După cum se cunoaște, Biserica veche însărcinase pe episcopul Alexandriei cu informarea anuală (Epistolele pascale) a tu-

* Referat al Comisiei interortodoxe pregătitoare a Sfântului și Marelui Sinod — întrunită la Chambésy, între 16 și 28 iulie 1971 — cu privire la tema elaborată de Patriarhia Moscovei și Biserica Ortodoxă a Greciei, pe care îl publicăm pentru a da posibilitate teologilor ortodocși să studieze materialul și să prezinte observațiile lor, în vederea stabilirii unui punct de vedere comun și unitar.

turor Bisericilor în ce privește stabilirea sărbătoririi Paștilor. Iar aceasta, pentru că episcopul Alexandriei avea în cetatea aceea posibilitățile astronomice științifice pentru stabilirea mai exactă a echinocțiului de primăvară și a sărbătorii Paștilor, care depindea de el. Este, așadar, mai mult decât lămurit că Sinodul I Ecumenic a considerat factorul astronomic-special ca hotărîtor în ce privește stabilirea sărbătoririi comune a Paștilor și în genere a calendarului. În consecință, se impune ca toate Bisericile Ortodoxe, urmînd hotărîrile Sinodului I Ecumenic, să sărbătorească Paștile în prima duminică după luna plină a echinocțiului de primăvară, potrivit stabilirii cît mai exacte a acestui echinocțiu de către știința astronomică. Aceasta se realizează prin aplicarea de fiecare dată a calendarului socotit cel mai exact de către astronomii specialiști. Un astfel de calendar este socotit, în momentul de față, de către specialiști, noul calendar ortodox.

2. Ținînd seamă de cele de mai sus și în acord cu spiritul hotărîrii Sinodului I Ecumenic, Comisia interortodoxă pregătitoare propune următoarele :

Sărbătorirea Paștilor va trebui să fie concomitentă pentru toată Biserica Ortodoxă, adică în prima duminică după prima lună nouă, după echinocțiul de primăvară.

În vederea unei aplicări mai bune, a dispozițiilor canonice cu privire la dependența datei Paștilor de timpul echinocțiului de primăvară este nevoie de un calendar cît mai exact în ce privește raporturile solstițiale. Așa cum stau lucrurile astăzi, după părerea astronomilor specialiști, calendarul neortodox este mai exact decît cel vechi. Pentru aceasta, calea cea mai bună pentru rezolvarea problemei calendaristice-pascale este acceptarea de către toate Bisericile Ortodoxe în parte a calendarului neortodox, în ce privește sărbătorile nemișcătoare și în ce privește Pascalia. Hotărîrea sinodală panortodoxă cu privire la un calendar unitar și la o Pascalie unitară va trebui să fie obligatorie pentru toate Bisericile Ortodoxe în parte.

Comisia interortodoxă pregătitoare, recunoscînd însă dificultățile existente din punct de vedere pastoral în unele Biserici locale (după cum rezultă acestea din studiul expunerii Bisericii Ruse, din declarația Bisericii Serbiei și din declarația specială a Patriarhiei Ierusalimului), propune ca înfăptuirea hotărîrii acesteia, cît privește timpul și metodele de aplicare, să fie lăsată la înțelegerea Bisericilor locale.

Comisia interortodoxă pregătitoare menționează cu mulțumire obiceiul existent, dintr-o obișnuință demnă de admirat, după care, în unele locuri, unde o Biserică Ortodoxă în parte aplică eortologiul și Pascalia după calendarul ortodox nou și unde există pe lîngă ea și comunități sau parohii ale altei Biserici, care urmează calendarul cel vechi și Pascalia cea veche, acestea din urmă se acomodează cu sistemul care predomină local. Acest lucru se întîmplă și invers. Comisia interortodoxă pregătitoare recomandă ca obiceiul acesta să se generalizeze la toate Bisericile, ca prim pas în sărbătorirea în comun a Paștilor.

Comisia interortodoxă pregătitoare recomandă, de asemenea, studierea în comun cu creștinii neortodocși a problemelor în legătură cu calendarul și Pascalia, pentru ca să se poată realiza în viitor sărbătorirea concomitentă atît de dorită de toți a marilor sărbători creștine de către toată lumea creștină.

READAPTAREA DISPOZIȚIILOR BISERICEȘTI CU PRIVIRE LA POST ÎN CONFORMITATE CU CERINȚELE EPOCII CONTEMPORANE *

Postul constituie un obicei foarte vechi și îl întâlnim aproape la toate popoarele, de-a lungul veacurilor. Credincioșii posteau în semn de tristețe, sau ca pregătire în vederea marilor ceremonii religioase, în timpul cărora se rugau și invocau ajutorul divin. Ca așezămînt religios și în legătură cu misterele, în timpurile precreștine, el ținea nu numai către scopuri religioase, ca purificare a sufletului, ci și către scopuri igienice cu privire la trup, întrucît preoții unor religii erau în același timp și medici. În Grecia antică postul era considerat deopotrivă ca mijloc de purificare și de curățire în vederea apropierii de zei, iar romanii cinsteau prin post pe Demetra și pe Jupiter.

Legea mozaică, la început, impunea iudeilor un singur post național anual, cu durată de o zi, ziua expierii, în semn de umilintă (Levitic XVI, 29; 31; cp. și XXIII, 27). După captivitate s-au înmulțit însă zilele de post ale iudeilor, în amintirea nenorocirilor și a altor fapte din istoria lor (Ioan II, 15 și 17; cp. Iona III, 5—8). În timpul postului lor, iudeii dădeau dovadă de pocăință, imputinau și micșorau mesele lor și se supuneau la diferite alte lipsuri.

În timpul Domnului, iudeii păzeau posturile și dintre ei le păzeau și mai sever fariseii, care posteau de două ori pe săptămînă: luna și joia (Luca XVIII, 12). Iisus Hristos nu a desființat postul, ci l-a sfințit, postind El însuși 40 de zile, în pustie, mai înainte de începerea lucrării Lui publice (Matei IV, 1—2). El a dat ucenicilor Săi îndrumări despre modul cum trebuie să postească, condamnd aspru ipocrizia pe care fariseii o manifestau în timpul postului (Matei VI, 16—18). În multe locuri din Noul Testament postul este recomandat ca mijloc de înfrinare, de rezistență duhovnicească și de pocăință (Fapte IX, 9; XIII, 2, 14, 23; 1 Cor. VII, 5).

Pentru aceasta, postul a fost consfințit în Biserică. La început, creștinii păzeau posturile iudaice de luna și joia. Mai târziu, prin imitare și prin opoziție față de acestea, s-a introdus postul de miercuri și vineri: «Iar posturile voastre să nu fie cu acelea ale fățarnicilor; căci aceștia postesc luna și joia. Voi să postiți însă miercurea și vinerea» (*Didahia celor 12 Apostoli*, VIII, 1). Nu este mai puțin adevărat că în epoca aceasta precumpănea spiritul de libertate, în ce privește ținerea postului (*Didahia celor 12 Apostoli*; cp. Tertulian, *De jejunio*, 2; Hipolit, *Dispoziția bisericească*, 47 și 55; Origen, *Omilia 10, la Levitic*, P. G., XII, 528).

Postul Paștilor nu era determinat nici în ce privește timpul, nici în ce privește modul: «Unii socotesc că trebuie să postească o zi, alții două, alții mai multe, iar alții măsoară la patruzeci de ore de zi și de noapte durata zilei lor de post» (Irineu, *Epistola către Victor al Romei*, la Eusebiu, *Ist. Bis.*, V, 24, 12). Tertulian, la începutul secolului al III-lea, amintește de postul de două zile: vinerea și sîmbăta (*De jejunio*,

* Referat al Comisiei interortodoxe pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod — întrunită la Chambésy, între 16 și 28 iulie 1971 — cu privire la tema elaborată de Biserica Ortodoxă Sîrbă, pe care îl publicăm pentru a da posibilitate teologilor ortodocși să studieze materialul și să prezinte observațiile lor, în vederea stabilirii unui punct de vedere comun și unitar.

14). Creștinii țineau post desăvârșit pînă seara; unii însă nu întrerupeau postul desăvârșit printr-o masă, seara, ci-l continuau neîntrerupt timp de două zile. Orice prelungire a postului dincolo de seara aceleiași zile se numea «prelungire» (latinește «superpositio») și totdeauna provenea din voia liberă a cuiva. Postul de mai înainte de Paști s-a sporit la un post de cel puțin o săptămînă, în prima jumătate a secolului al III-lea. Despre un astfel de post vorbește Dionisie al Alexandriei. Concomitent s-a sporit și «prelungirea». Unii o țineau în tot timpul săptămîinii dinainte de Paști, alții mai puține zile, adică patru, sau trei, sau două, în celelalte zile limitîndu-se să țină postul obișnuit, adică pînă seara. Existau creștini care, în tot timpul Săptămîinii Mari, țineau numai un astfel de post și nu făceau nici un fel de prelungire, «fiindcă nici chiar cele șase zile de post nu le țin deopotrivă și la fel toți, ci unii le prelungesc pe toate, rămînînd nemîncați, iar alții numai două sau trei sau patru, iar alții, în fine nici una» (Dionisie al Alexandriei, *Epistola către Episcopul Vasilidis*, P. G., X, 1278). Alți scriitori ne informează ce alimente mincau creștinii seara, ori de cîte ori nu făceau «prelungire». Epifanie († 403) relatează hrană uscată, adică pîine, sare și apă (*Despre credință*, XXII, 10). *Așezămintele apostolice* (secolul al IV-lea) adaugă la cele de mai sus și verdețuri (V, 18).

Postul de mai înainte de Paști s-a prelungit apoi la 40 de zile. Canonul 50 al Sinodului I Ecumenic (325) arată incidental un astfel de post ca existent. Prolungirea aceasta s-a introdus în Biserică, prima dată în timpul înfricoșătoarei prigoane a împăraților Galeriu, Maximin și Liciniu (306—323), după exemplul Mîntuitorului Iisus Hristos, al lui Moisi și al lui Ilie (Fer. Augustin, *Epistola* 55, 28; Fer. Ieronim, *La Isaia*, cap. 58). Postul acesta fusese pregătit în cea de a doua jumătate a secolului al III-lea, de către asceți și de alți credincioși care, mai înainte de Paști țineau 40 de zile de post. Creștinii care, din cauza prigoanei, fugeau din cetăți, veneau în locurile unde se găseau asceții și-i imitau pe aceștia. Postul de 40 de zile nu s-a ținut îndată pretutindeni. Interveneau, cel puțin în unele locuri, trepte mijlocii, care introduceau un post de două sau trei săptămîni. Sozomen (secolul al V-lea) zice: «Unii postesc izolat trei (săptămîni), printre cele șase sau șapte (săptămîni), alții trei săptămîni laolaltă înainte de sărbătoare, iar alții două (săptămîni), ca cei ai lui Montan» (*Ist. Bis.*, VII, 19; cp. Socrate, *Ist. Bis.*, V, 22, 32, P. G., LXVI, 631). Chiar și după acestea, în ce privește întinderea postului Paștilor a existat deosebire între Biserici, unele ținînd un post de șase săptămîni, iar altele de șapte săptămîni. Postul de șapte săptămîni îl țineau Constantinopolul, Tracia, Asia Mică și Siria (fără Palestina); toate celelalte părți țineau postul de șase săptămîni. «Paresimile, unii dintre noi le socotesc de șase săptămîni, ca Ilirii și cei dinspre Apus, Libia toată și Egiptul, împreună cu cei din Palestina, iar alții de șapte, ca cei din Constantinopol și neamurile din jur, pînă în Fenicia» (Sozomen, *Ist. Bis.*, VII, 19, 7; cp. Socrate, *Ist. Bis.*, V, 2233). După secolul al V-lea, unele țări care țineau postul de șase săptămîni s-au alăturat de cealaltă parte. Țările acestea erau: Palestina, Egiptul și Iliria Răsăriteană. În felul acesta, diferența în ce privește durata postului s-a continuat între Biserica Răsăriteană și cea Apuseană.

Cu începere din secolul al VII-lea, în Biserica Răsăriteană s-a adăugat și săptămîna brînzei, care și mai înainte era întîlnită uneori pe alocuri. Modul de postire din Săptămîna Mare a rămas același, cum a fost descris mai sus (Ioan Damaschin, P. G., XCV, 69; Teodor Studitul, P. G., XCIX, 1700). Pentru celelalte săptămîni există suficiente informații. Istoricul Socrate (secolul al V-lea) spune că nu există o dispoziție scrisă în referire la acest post și că exista o mare diversitate în ce privește acest post. Unii mincau numai pîine uscată, alții fructe și ouă, iar alții și pește și păsări.

Socrate se declară pentru libertatea aceasta: «Unii evită cu desăvîrșire cele însuflețite, alții dintre însuflețite mănîncă numai pește, alții pe lingă pește mai gustă și din păsări, spunînd că și acestea, după Moisi, au provenit din apă, iar alții evită chiar și fructele și ouăle, iar alții mănîncă numai piine goală... Și pentru că în legătură cu aceasta nimeni nu poate să producă vreo dispoziție scrisă, este lămurit că și în ce privește lucrul acesta, apostolii au îngăduit fiecăruia să se conducă după părerea și preferința lui, pentru ca fiecare să nu săvîrșească lucrul bun nici din teamă și nici din constrîngere» (*Ist. Bis.*, V, 22). Totuși, cînd Socrate a scris acestea, exista o dispoziție bisericească scrisă cu privire la post, dar nu de autoritate generală. Sinodul local de la Laodiceea (360) hotărîse pentru toate zilele Marelui Post hrană uscată (Canon. 50). Termenul de «hrană uscată» cuprinde alimente vegetale, fără untdelemn. Această mare severitate nu a dăinuit, ci s-au format două alte tipuri de post. Primul tip este mărturisit de Teodor Studitul (secolul al IX-lea) care, vorbind despre postul Păresimilor, zice: «Hrană uscată sau chiar și legume, fără untdelemn, nici vin, în afară de sîmbătă și duminică și mîncăm și tot felul de crustacee fără oase și sărături, fără sovăială» (*Învățătura mînăstirii Studion pentru petrecerea timpului*, P. G., IX, 170). Cel de al doilea tip de post este mărturisit de Ioan Damaschin (secolul al VIII-lea), care zice: «În care zile este abținere și de la brînză și de la altele de felul acesta, ca și de la carne» (P. G., XCV, 69). Aici nu se cuprinde interzicerea untdelemnului și se înțelege de la sine că de la folosirea untdelemnului erau exceptate miercuria și vinerea.

Așezămintele Apostolice amintesc de un post de o săptămînă, după sărbătoarea Tuturor Sfinților (V, 20, 14). Deoarece apostolii au început predica lor după Cincizecime, pentru aceasta, în genere, zilele de după Cincizecime erau dedicate apostolilor. Pentru aceasta postul despre care este vorba, în izvoarele siriene se numea «Postul Apostolilor», chiar dacă în Răsărit nu fusese încă introdusă sărbătoarea Sfinților Apostoli, la 29 iunie.

S-a mai introdus, de asemenea, și un Post al Crăciunului, la început de puține zile. Aceste două posturi, prin asemănare cu Postul Paștilor, au devenit și ele de cîte patruzeci de zile. Aceasta s-a întîmplat (în secolul al VI-lea), la monahii din Siria și Palestina. Despre cele două noi posturi de patruzeci de zile vorbește, cel dintîi, Anastasie Sinaitul (secolul al VII-lea), care a trăit în Siria și Egipt (P. G., LXXXIX, 668), apoi Nichifor al Constantinopolului († 815), Rally și Potly (*Sintagma* 5, 428 ș.u.) și Teodor Studitul († 826), (P. G., IX, 1713 și 1716), aceștia doi din urmă fiind amîndoi reprezentanți ai vieții monahale de la Constantinopol, din secolele al VIII-lea și al IX-lea. Postul de după Cincizecime nu s-a păstrat la patruzeci de zile, ci s-a limitat.

Cînd s-a introdus sărbătoarea Sfinților Apostoli, postul acesta a fost legat de această sărbătoare. Teodor Studitul pe de o parte spune în chip lămurit că în timpul său existau trei posturi pe an: postul Paștilor, al Crăciunului și al Sfinților Apostoli (*Învățătura mînăstirii Studion*, P. G., IX, 1693 și 1696), iar pe de altă parte numai la el, pentru prima dată, se înfățișează și un alt post: «Postul Născătoarei de Dumnezeu», adică al Adormirii Maicii Domnului, de mai înainte de 15 august (P. G., IX, 1703).

Posturile Sfinților Apostoli, Crăciunului și Adormirii Maicii Domnului, în lungimea și stăruința aceasta au fost impuse ca obligatorii, la început, numai monahilor, dar treptat-treptat s-au impus ca atare, și la cei ce nu erau monahi, la clerici și laici, dar lucrul acesta s-a făcut după sfîrșitul secolului al XII-lea. În jurul secolului al IX-lea avem însemnări și cu privire la anumite posturi singuratiche, ca al Înălțării Sfinței Cruci (14 septembrie), al Ajunului Bobotezei etc.

Din acestea rezultă că așezămîntul postului în Biserică a avut evoluția lui, cît privește durata postului, modul de a posti și felul mîncării folosite în timpul postului, observîndu-se o creștere treptată a posturilor ca urmare, îndeosebi a influenței tipicului minăstirilor. Deosebirile însemnate cu privire la post nu vătămău cituși de puțin unitatea Bisericii. «Deosebirea postului constituie unitatea credinței» (Irineu, la Eusebiu). Independent de această evoluție, așezămîntul postului rămîne pentru Biserică un așezămînt însemnat, un mijloc de înălțare spirituală, de dominare a spiritului asupra cărnii, întărind voința și caracterul credinciosului.

Tradiția patristică și liturgică a Bisericii, urmînd și în cazul de față cuvintele Mîntuitorului, după care «nu ceea ce intră în gură, ci ceea ce iese din gură», adică din inimă, bună sau rea, pune în mișcare pe credincios, accentuează, paralel cu abținerea de la mîncăruri, postul spiritual, adică abținerea de la fapte condamnabile: «Să postim post duhovnicesc, plăcut Domnului, abținerea de la minciună și jurămint etc.»; «Împărăția lui Dumnezeu nu este mîncare și băutură, ci dreptate și sîrguință întru sfințenie...» (Slava de la «Laudele» din Duminica a 5-a a Postului Mare).

Comisia interortodoxă pregătitoare constată că cei mai mulți dintre credincioșii din societatea de astăzi nu păzesc toate dispozițiile cu privire la post, datorită condițiilor actuale ale vieții și exigențelor ei. Toate acestea impun ca postul să fie mai blînd și ca el să fie scurtat din punctul de vedere al timpului, ca nu cumva să se creeze probleme de conștiință din pricina călcării dispozițiilor severe bisericești, care să otrăvească viața duhovnicească a credincioșilor.

Schimbarea dispozițiilor în legătură cu postul, care sînt astăzi în vigoare, nu contrazice principiile cu privire la post. Deosebirile existente în Biserica veche, cu privire la lungimea postului, sau la felul mîncărilor, ca și evoluția postului, așa cum am văzut, nu au pus la îndoială mîntuirea credincioșilor. «Vezi ca nu cumva să te abată cineva de la calea aceasta a învățaturii... Dacă poți să suporti tot jugul Domnului, fii desăvîrșit, iar dacă nu poți, ceea ce poți, aceea să faci. Cu privire la mîncare, ține ceea ce poți...» (*Învățătura celor 12 Apostoli*, VI, 1—3).

Dreptul modificării dispozițiilor cu privire la post și al punerii lor de acord cu cerințele epocii aparține Sfîntului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe.

Comisia interortodoxă pregătitoare a Sfîntului și Marelui Sinod, ținînd seamă de referatul Bisericii Ortodoxe Sîrbe cu privire la tema aceasta și de observațiile Bisericilor Ciprului și Cehoslovaciei și în urma discuțiilor care au avut loc, propune, pentru cele de mai departe, următoarele:

1. Toate dispozițiile în vigoare astăzi cu privire la post le țin fără excepție monahii și toți cei din clerul sfințit sau dintre evlavioșii creștini care doresc și pot să facă aceasta.

2. Dintre ceilalți creștini, cei care întîmpină greutăți în ce privește ținerea dispozițiilor severe în vigoare cu privire la post, datorită unor condiții, speciale, care predomină pe alocuri din cauza climei sau a modului de viață sau a greutăților în ce privește alimentarea și deci a găsirii alimentelor potrivite postului etc., și încă și pentru a nu se desființa în mijlocul credincioșilor sfințitul așezămînt al postului, propune următoarele:

3. Bisericile Ortodoxe pot să purceadă la dezlegarea anumitor alimente pentru înlesnirea creștinilor, iar dezlegarea aceasta trebuie să fie înțeleasă ca o ușurare treptată, potrivit împrejurărilor, ca o măsură de blîndețe sau ca o formă mai blîndă a postului.

4. Propune să se țină postul de miercurea și vinerea, în tot timpul anului, dar cu dezlegare de untdelemn și pește, afară de miercurile și vinerile cuprinse în timpul respectiv al postului. Se exceptează de la dispoziția aceasta miercurea și vinerea, dacă în zilele acestea se sărbătorește Înălțarea Cinstitei Cruci, Tăierea Capului Înaintemer-gătorului, Ajunul Bobotezei și miercurile și vinerile Postului Mare.

5. Rămân în vigoare dispozițiile *Tipicului* cu privire la dezlegarea postului cu privire la miercuri și vineri din săptămânile acelea în care postul este dezlegat. Dezle-garea tuturor este îngăduită de asemenea în toate miercurile și vinerile din spațiul cuprins între Duminica Tomii și Înălțare.

6. Durata Postului Mare să se țină așa cum este, potrivit dispozițiilor *Pascaliei* și *Tipicului*. Să se păstreze dispozițiile în vigoare în ce privește cantitatea și felul de hrană în timpul primei săptămâni și în Săptămîna Patimilor. În celelalte zile, înce-pînd cu a doua săptămîină a Postului și pînă la Duminica Floriilor inclusiv, să se îngăduie dezlegare la pește și untdelemn, afară de miercurea și vinerea (vezi pct. 4).

7. În ce privește Postul Crăciunului, Comisia pregătitoare interortodoxă propune două lucruri : a) sau ca postul acesta să fie redus la jumătate (20 de zile) și să înceapă a doua zi după sărbătoarea Sfintei Varvara și în tot timpul lui să se îngăduie dezlegare la pește și untdelemn, afară de ultimele cinci zile ale lui, în acestea nefiind dezlegare la pește și untdelemn ; sau b) postul acesta să rămîină de 40 de zile, făcîndu-se dezlegare la pește și untdelemn în toate zilele, afară de primele trei și ultimele trei zile, în care urmează să se țină post aspru.

8. Postul Sfinților Apostoli să se limiteze la 8 zile înainte de sărbătoare, cînd între Duminica Tuturor Sfinților și sărbătoarea Apostolilor intervine un spațiu de timp mai mare decît 8 zile. În timpul postului acestuia să se îngăduie dezlegarea la pește și untdelemn.

9. Postul Adormirii Maicii Domnului, în ceea ce privește durata, să se păstreze așa cum este ; să se îngăduie însă dezlegare la pește și la untdelemn în toate zilele, afară de miercurea și vinerea.

10. Dacă sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel sau a Adormirii Maicii Domnului s-ar întîmpla miercurea sau vinerea, să fie dezlegare la post, deoarece mai înainte a premers postul în vederea sărbătoririi.

Dacă și în măsura în care Conferința interortodoxă pregătitoare va accepta cele propuse, să fie lămuriți credincioșii așa cum se cuvinte, în legătură cu modificările acestea.

THEODOR PALLADY ȘI PICTURA BISERICESCĂ

Într-un studiu publicat în «Revue roumaine de l'histoire de l'art», cunoscutul istoric de artă G. Oprescu afirma că Pallady este cel mai mare pictor român, căci el sintetizează într-o rară armonie «inteligenta, gustul, o cultură rafinată și o cunoaștere desăvârșită a artei sale». Deși natura însăși a creației artistice, care cunoaște o infinită varietate de temperamente și stiluri greu de comparat, respinge astfel de ierarhizări, afirmația atât de absolută a lui G. Oprescu este, pentru mulți alții, axiomatică. Mîngîind cu ochii și mîinile lui spiritualizate un tablou de Pallady, pictorul Ciucurencu, pe atunci rector al Institutului de arte plastice «N. Grigorescu», îmi mărturisea cu emoție în glas că «nimeni n-a făcut în pictură ceva asemănător». Există astăzi în cercurile artistice o prețuire pentru Pallady, cum nu au cunoscut la noi decît poate Grigorescu și Luchian.

La 11/24 aprilie 1971 s-au împlinit o sută de ani de la nașterea pictorului. Datorită impunătoarei sale personalități, fenomenul Pallady a revenit în toată amploarea sa în atenția publică¹.

Imaginea care se desprinde din prezentarea omului și a operei pare să confirme că Pallady reprezintă prin excelență un pictor laic. Profan prin tematică, profan prin modalitatea expresiei plastice. Adăugați la acestea nonconformismul său social, aerul de frondă, care ar exclude aprioric contactul cu arta religioasă². Și cu toate acestea, nimic mai neconform cu esența artei paladiene.

Într-adevăr, încă în 1925, cu prilejul expoziției sale din sala Ileana, Tudor Arghezi, cu o sensibilitate la fenomenul artă bisericească, pe care ani de viațuire în incinta mînăstirii i-o strecuraseră, surprinde ceea ce nici un critic de artă nu remarcase pînă la el: înrudirea lui Pallady cu pictura murală a bisericilor noastre³. «Nu știu dacă greșesc, îl întrebă el pe Pallady, dar mi se impune de la sine o analogie în-

1. G. Oprescu, *Theodor Pallady*, în «Revue roumaine de l'histoire de l'art», 1966, p. 113; I. L. Georgescu, *Theodor Pallady — scrisori către Mitilîneu*, în «Arta», 1971, nr. 3; D. Stan, *Expoziția G. Pătrașcu*, în «Curentul», nr. 1916, din 4 iunie 1933, p. 3; St. Nenișescu, *Theodor Pallady*, în «Arta», 1971, nr. 2, p. 20; I. Șerban, *Pallady*, Ed. Meridiane, București, 1963; Adina Nanu, *Pallady*, Ed. Meridiane, 1963; Radu Bogdan *Pallady*, în «Arta plastică», 1956, nr. 4; Victor Eftimiu, *Portrete și amintiri*, E.S.P.L.A., 1965, p. 251; Barbu Brezeanu, *Pallady — Matisse, corespondență inedită*, în «Secolul XX», 1965, nr. 6, p. 161; Barbu Brezeanu, *O prietenie exemplară: Matisse-Pallady*, în «Secolul XX», 1970, nr. 1, p. 155; Th. Pallady, *Jurnal*, cu introducere de H. Catargi (traducere din limba franceză), Ed. Meridiane, 1966; Ionel Jianu, *Pallady*, Ed. Căminul artei, București, 1944; H. Blazian, *Pallady*, ESPLA, București, 1958; K. Zambaccian, *Th. Pallady*, Ed. Casa Școalelor; Ch. Baudelaire, *Critica muzicală și literară*, cu introducere de N. Bălan, București, 1967; N. Bălan, *Baudelaire*, în «Contemporanul», 28 aprilie 1967; Robert Cargo, *Baudelaire, Criticism*, 1950; Ipolit Strîmbu, *La Ateneu, Pallady*, în «Viitorul», 17 decembrie 1913; I. L. Georgescu, *Scrisorile lui Pallady către Mitilîneu*, în «Arta», 1971, nr. 2, p. 22.

2. Mitropolitul *Tit Simezea* ne-a comunicat, autorizîndu-ne să publicăm aceasta, că prin anii 1950, la dorința lui Pallady, i-a trimis în dar o cruce. Artistul i-ar fi dăruit în schimb drept mulțumire un desen cu Lazăr Munteanu.

3. *Tudor Arghezi*, prefață la Catalogul expoziției Pallady, Sala Ileana, martie-aprilie, 1925, p. 4.

tre pictura dumițale și cea bisericească. Chipurile dumițale sînt parcă diaconii iconografiei pe frescă. În spatele lor se boltește un perete și carnea lor se confundă absorbită în conture de tencuiala zugrăvită umed». Ca delicventul prins asupra faptului de ascuțimea observației poetului, artistul a mărturisit prompt și fără echivoc: «Nu greșești deloc. Într-acolo tind».

Au trecut ani de la dialogul de mai sus, iar Pallady și-a continuat drumul, fără să se abată de la stilul său. Nu știu dacă, influențat sau nu de îndrăzneța afirmație argheziană, Petre Comarnescu a reactualizat-o. El nu pierdea prilejul să afirme că Pallady a suferit influența picturii bisericilor bucovinene și îndeosebi a Voronețului. Iată însă că în 1966, un alt critic de artă relua cu mai multă pătrundere problema, mărturisind fără ocol dependența picturii lui Pallady de vechea noastră pictură murală, alături de aceea a scoarțelor moldovenești ⁴.

Centenarul nașterii lui Pallady a obligat critica să adincească fondul spiritual și modalitatea de expresie a pictorului. Teza apartenenței lui Pallady la fresca religioasă a găsit un nou adept în Anatol Mindrescu ⁵, care pentru a o defini folosește o expresie metaforică, afirmînd că în opera artistului nostru există, «un miros de tămîie» ⁶.

Afirmațiile de mai sus ne invită la un popas. La o analiză temeinică, este evident că la Pallady întîlnim, dacă nu o filiație în sensul strict al cuvîntului, dar o evidentă înrudire cu pictura religioasă. Acest aer de familie al măiestriei sale cu vechea frescă religioasă, de origine bizantină, își poate avea obîrșia în contactul acestuia cu arta moldovenească. Este drept că Pallady a lucrat cea mai mare parte a vieții lui în Franța, la Paris îndeosebi, în stațiunile maritime mediteraneene (Marseille, Cannes, Nice, St. Tropez, Vence, Monte Carlo) și în Golful Gasconiei (Mimizan), unde îl atrăgea soarele; dar nu este mai puțin adevărat că anii copilăriei și o parte a tinereții după căsătoria sa i-a petrecut la Iași, la Bucium, unde a și pictat. El a putut astfel, cu temperamentul său științific înclinat spre cercetare și meditație, să contemple frescele bisericilor moldovenești și, ca un alt străvechi pictor, El Greco ⁷, să rețină din acestea acele elemente de înrudire pe care le regăsim în opera sa. Ni se relatează ⁸ că vorbea cu emoție de o biserică albă, ctitorie a părinților săi, căreia îi trasase în linii spon-tane și simple silueta într-o acuarelă.

Știm, de asemenea, că pictorul rîvnea să picteze o biserică și că prefera biserica Bucur din Capitală ⁹.

Să analizăm trăsăturile din pictura sa care îl înrudesce cu fresca de obîrșie bizantină. Cercetătorii citați mai sus sînt de acord că la pictorul Pallady întîlnim:

a) Construcția riguroasă cu caracter științific a tablourilor, care are ca efect realizarea unui decorativ geometric al formelor pe care pictura bizantină le-a imprumutat de la vechea artă orientală, de la egipteni și greci. Acest element a surprins de la primele sale manifestări ¹⁰ pînă azi. Temperamentul său de matematician îi venea și de la studiile ingineresti pe care le făcuse atît în țară cît și la Leipzig.

4. Dan Grigorescu, în lucrarea *Muzeele Capitalei*, Ed. Științifică, București, 1966, p. 40; ideea a fost adoptată și de Doru Brezeanu, *op. cit.* «Secolul XX», nr. 1, p. 156.

5. Anatol Mindrescu, *Pallady sau puterea stilului*, în «Contemporanul», 23 aprilie 1971, p. 7.

6. *Ibidem*, col. 4. 7. Gerwase Mathew, *Byzantine aesthetics*, London, 1963, p. 8.

8. St. Nenișescu, *op. cit.*, supra. 9. Jenel Jianu, *op. cit.*, supra.

10. Dan Grigorescu, *p. și loc. cit.*; Comtesse de Noailles, precitat.



Icoane de pictorul Theodor Pallady, reprezentînd pe Sfinatul Ioan Botezătorul și pe Sfinatul Ierarh Nicolae



Desen de pictorul Theodor Pallady, reprezentind Botezul Domnului

b) O tendință către bidimensionalism¹¹, către frontalitate și monumental, care par să convertească, după fericita expresie a lui Anatol Mîndrescu, «lumea ca întindere în lumea ca esență, depozitată în memorie și întuiție».

c) O vădită înclinație pentru un ochi oricît de neexperimentat de a realiza o atitudine de hieratism a personajelor, care nu este altceva decît preocuparea de a efectua o puternică concentrare a emoției, un proces de sublimare «către transcendental, către iconarul descendent al zugravului medieval»¹².

d) Repudierea materiei truculente, simbol al senzualismului profan, cum se poate constata la Petrașcu. Suprafața tablourilor este linsă, descarnată, materia este subțire, irizată;

e) O stilizare constînd din reducerea la strictul necesar a descrierii grafice a formelor, o simplificare pînă la emaciere;

f) Un colorit afinat, de o muzicalitate interioară, intelectuală, transcendentală, lipsită de orice umbră de violență, de trivialitate, a cărui armonie depășește simturile comune, transportîndu-ne într-o lume de puritate rațională.

Aceste trăsături ale picturii paladiene le regăsim în pictura murală religioasă bizantină. Ne referim la pictura murală medievală de la finele epocii Comnenilor și îndeosebi la aceea din perioada de înflorire a Paleologilor¹³, care prin intermediul meșterilor sîrbi în special s-au transmis la noi, în nordul Dunării, la Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, la Cozia, la Tismana, la biserica lui Neagoe de la Curtea de Argeș și la lungul șir de biserici din epocile posteroare, în forme mai pure sau mai modificate. Le regăsim în forme evaluate sub influența mediului local, a unor elemente realiste strecurate de meșterii moldoveni, copii ale atmosferei artistice folclorice, la bisericile moldovenești din secolele al XV-lea—al XVI-lea¹⁴.

Cercetările din ultima vreme ale unor savanți străini, de altă credință și trăind în medii artistice deosebite de ale noastre, deci mai independenți și cu o mai mare capacitate de sesizare a nuanțelor au subliniat aceste trăsături care formează fizionomia specială a picturii bizantine în cadrul artei universale¹⁵.

Înțelegem, astfel, cît de justificată era aspirația artistului de a zugrăvi o biserică, așa cum o făcuseră și o făceau alții pictori de șevalet, care se încadrau în lungul șirag al vechilor zugrăvi, predecesorii lor nu numai în timp, dar și în tradiție spirituală. Ne referim la Grigorescu, Luchian, Tonitza, Șt. Dumitrescu etc., iar mai apoi la St. Constantinescu, Vânătoru, Stoica și alții.

11. Anatol Mîndrescu, *op. și loc. cit.*

12. *Ibidem*, col. 4.

13. Asupra evoluției și periodizării artei bizantine: Pierre Lâvedan, *Histoire de l'art*, Préses univ. de France, Paris, 1950, II, p. 16, ș.a.

14. Arzygerski, *Kunstschatze in der Bukovina*, Die Zeit, august, 1913, trad. Murnu, «Bul. Com. Mon. Ist.», 1913, p. 128; André Grabar, *L'origine des façades peintes des églises moldaves*, Mélanges offertes à N. Iorga, Paris, 1930; André Grabar, *L'art du moyen âge en Europe orientale*, Paris, 1968, p. 118; Henri Paul, *Les églises de la Moldavie du nord des origines à la fin du XVI-e siècle*, Paris, 1938; Sorin Ulea, *Originea și semnificația ideologică a picturii exterioare moldovenești*, în «Studii și cercetări de istoria artei», 1963; P. Comarnescu, *Voroneț*, Ed. Meridiane, 1967, p. 32.

15. Heinrich Nickel, *Byzantinische Kunst*, Leipzig, 1964, p. 122; Philip Schweinfurth, *Die Byzantinische Form, ihr Wesen und ihre Wirkung*, Berlin, 1943, p. 46; Gerwase Mathew, *Byzantine Esthetics*, London 1963, p. 3; Talbot Rice, *Byzantine painting, The last phase*, New York, 1968, p. 192; Idem, *Byzantine Art*, London, 1962, p. 117; Idem, *I Bizantini*, Ed. Il Saggiatore, Roma, 1963, p. 157; André Grabar, *L'art du moyen âge en Europe orientale*, Ed. Albini Michel, 1968, p. 6, 108, 118; Idem, *Recherches sur les influences orientales dans l'art balcanique*, Paris, 1928, p. 3; în special Evdokimov P., *L'art de l'icône*, Ed., Desclée de Brouwer, Paris, 1970, p. 190.

Dacă dorința lui Pallady de a zugrăvi o biserică nu s-a materializat, lipsindu-ne de un tezaur, cum ar fi fost cu siguranță, așa cum au făcut-o Chagall în Franța, posedăm totuși trei opere cu subiecte religioase.

1. Prima, în timp, e un desen avînd ca subiect Botezul Domnului¹⁶, datînd din perioada tinereții. Iisus, stînd în vadul curgător al Iordanului, primește botezul de la Sfîntul Ioan Botezătorul, care ține mîinile asupra capului Său.

2. A doua lucrare, datînd din imediata apropiere a primului război mondial este Hristos răstignit¹⁷, în mărime aproape naturală. Pe fondul întunecat al tabloului care sugerează misterul, se detașează crucea luminoasă și Iisus răstignit. Concomitent cu acest tablou de mari dimensiuni, pictorul făcuse și un desen acuarelat, a cărui soartă nu o cunoaștem¹⁸.

3. Mînăstirea Cernica posedă un tablou în ulei reprezentînd pe Mintuitorul stînd pe o piatră, într-un decor de vegetație, înveșmîntat într-o lungă mantie albă. Alături de El, pe o farfurie, apar fructe. Tabloul intitulat *Iisus Cristos în pădurea măslinilor* a fost achiziționat de Patriarhia Română de la un particular și dăruit apoi Mînăstirii Cernica. Coloritul este construit pe armonii de griuri, iar materia este ceva mai truculentă decît de obicei. Stilul ne indică drept dată perioada imediat următoare primului război mondial.

4. Definitorii pentru adeziunea lui Pallady la pictura bisericească sînt cele două icoane aflate în custodia Muzeului de artă al R. S. României, reprezentînd pe Sfîntul Ioan Botezătorul și pe Sfîntul Nicolae. De dimensiuni deosebite, aceste icoane datează, după stil, tot din perioada imediat următoare primului război mondial. Regăsim în ele caracteristicile artei palladiene de la maturitate. Un colorit bogat-nuanțat, perfect adaptat fizionomiei celor două personaje, armonii de griuri la Sfîntul Ioan Botezătorul, o bogată gamă de galben la Sfîntul Nicolae. O atenție deosebită este acordată figurilor. Expresia severă a Sfîntului Ioan Botezătorul contrastează cu blîndețea Sfîntului Nicolae. Totul vădește că pictorul a meditat, a studiat și a trăit atmosfera pioasă a timpului în toată plînătatea ei.

Pe deasupra acestor lucrări izolate, este demn de a fi reținută constatarea de ordin general a înrudirii stilistice a lui Pallady cu pictura murală religioasă de tip bizantin. Această adeziune, care îi conferă caracter de originalitate în cadrul picturii române și universale, înrudindu-l cu El Greco¹⁹, reprezintă o sublimare a actului creației asemănătoare cu aceea a vechilor zugravi. Pentru zugravi, ca și pentru constructorii catedralelor gotice, ea are o rugăciune²⁰, pentru Pallady un act de devoțiune față de cei ce s-au ostenit să ne ofere emoționanta strălucire a bătrînelor fresce bisericești — și poate un ecou îndepărtat al bizantinilor din a căror stirpă a purces ca vlăstar cantacuzin.

I. L. GEORGESOU

16. Desen pe hîrtie milimetrică aflată la serviciul de Stampe al Academiei R. S. România, Cutia Pallady, nr. 10, inventar.

17. St. Nenișescu, *Theodor Pallady*, în «Arta», 1971, nr. 2, p. 12, col. 2.

18. Mitropolitul Tit Sîmedrea ne-a autorizat să arătăm că Pallady a oferit prin intermediul său Patriarhiei un desen colorat de dimensiuni mijlocii, reprezentînd *Răstignirea Domnului*. Era o schiță pregătitoare a tabloului de mari proporții amintit.

19. Gerwase Mathew, *op. cit.*, p. 8.

20. L. Reau-Gustave Cohen, *L'art du moyen âge*, «La renaissance du livre», Paris, 1945, p. XIII.

ISTORIOGRAFIA ȘCOLII ARDELENE

Curentul cultural al Școlii ardelenе, care a stat, fără îndoială, la temelia culturii naționale moderne a poporului român, reprezintă un fenomen istoric de o mare complexitate. Generat de condițiile istorice specifice ale Transilvaniei secolului al XVIII-lea, el se încadrează organic în marile frământări social-politice și ideologice ale Europei aceluiași secol și se leagă strins de întreaga renaștere națională românească.

Prin polivalența ei, activitatea cărturarilor din școala ardeleană pare să continue cultura Renașterii, în care marii umaniști erau în același timp savanți, artiști plastici, filozofi sau poeți. Dar prin raționalismul gândirii lor filozofice, prin metodele științifice de lucru și mai ales prin caracterul militant al operei lor, scriitorii ardeleni se încadrează în marea mișcare de modernizare a Europei și a lumii, care poartă numele simbolic de «iluminism».

Activitatea istorică a scriitorilor din Școala ardeleană deschide seria unor numeroase și importante lucrări. Într-adevăr, începuturile epocii moderne românești, cu frământările specifice unei lumi care moare, reprezintă perioada de naștere a burgheziei și, odată cu ea, a națiunii române. Această națiune, prin principalii ei exponenți, începe să-și făurească ideologia națională, care va servi ca o armă de luptă pentru afirmarea acestei națiuni și pentru drepturile sale legitime. Pentru formarea acestei ideologii, se impunea o scrutare a trecutului istoric al poporului român și o scoatere la lumină a tuturor momentelor înălțătoare, capabile să dea o nouă strălucire prezentului. Se formează astfel un adevărat «spirit istoric», prin care sint judecate faptele trecutului, și o nouă «perspectivă istorică»¹ pentru înțelegerea și interpretarea acestui trecut.

În dezvoltarea istoriografiei românești din perioada de trecere de la feudalism la capitalism, primul loc, cel puțin în ordine cronologică, îl ocupă istoriografia Școlii ardelenе. Ea este reprezentată de cei trei corifei: Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior. Toți trei au trăit, au lucrat și au luptat pe cumpăna anului 1800, activitatea lor plasându-se la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Perioadă grea, caracterizată prin reacțiunea care a urmat reformelor de despotism luminat, inițiate de Maria Tereza și continuate de Iosif al II-lea. Viața lor a fost zbuciumată și grea, măcinată de sărăcie și urmărită de persecuțiile unui ierarh mărginit și arivist, episcopul Blajului, Ion Bob. Chiar tinerețea lor, dedicată studiului pasionat, a fost chinuită de asprele rînduiri monahale impuse de ordinul călugăresc din care au făcut parte. Au studiat mai întâi prin școli din satele sau orașele natale, apoi la Blaj și în sfârșit la Roma sau Viena, în colegiile catolice în care aveau acces românii. Toți trei au studiat teologia, care justifica bursele de studii pe care le aveau, dar și filozofia, spre care îi împingea raționalismul secolului și preocupările lor intime. Șincai și Maior, care au studiat și la Roma, au

1. *Istoria României*, Editura Academiei R. S. România, vol. III, București, 1964, p. 1090.

dat aici doctoratul în teologie și filozofie. În plus, Șincai a studiat la Viena pedagogia, iar Maior dreptul.

Dincolo de aceste studii, impuse de calitatea lor de călugări și de nevoile școlilor românești din Transilvania, cei trei mari cărturari ai Școlii ardelenne s-au dedicat însă cu ardoare cercetărilor de istorie și filologie, care le puneau la îndemână armele de luptă pentru apărarea drepturilor urgisitului popor român din Transilvania.

În cercetările de istoriografie și de istorie literară din trecut, s-a făcut deseori afirmația că Școala ardeleană este produsul uniației, a acelei uniri a unei părți a românilor din Transilvania cu Biserica Romei. Actul politic al unității, consumat chiar la începutul secolului al XVIII-lea, a ușurat, ce-i drept, tinerilor români care se pregăteau pentru sacerdoțiu, accesul în școlile catolice din Austria și de la Roma, într-o perioadă în care învățămîntul teologic catolic se făcea exclusiv în limba latină. Dar preocupările lor depășesc cu mult pregătirea lor teologică. De altfel, în anul 1784, anul răscoalei lui Horia, cei trei istorici au făcut și ei gestul protestatar al părăsirii monahismului, pentru a-și cîștiga astfel libertatea spirituală necesară luptei politice². Singur Samuil Micu, căruia nu i s-a aprobat cererea de ieșire din ordin, a rămas mai departe călugăr. Produs al vremii lor și al condițiilor istorice specifice Transilvaniei secolului al XVIII-lea, scriitorii Școlii ardelenne n-au găsit în unirea de la 1700 cu Biserica Romei decît prilejul de a pătrunde mai ușor în școlile superioare ale Apusului. Cu sau fără uniație, mai devreme sau mai târziu, drumul istoriografiei transilvane ar fi fost același.

Îmboldul pentru studiile de istorie și filologie a venit, ca odinioară pentru Miron Costin, și de la o întregă literatură istorică în limba maghiară sau germană, care răspîndea pe socoteala românilor, cu sau fără rea credință, o seamă de informații greșite, cu grave consecințe politice. Ca și Miron Costin, care socotea că «nu iese șagă a scrie ocară vecinică unui neam», Petru Maior se miră de această «zburdare» a scriitorilor străini, care, «unii de la alții împrumutînd defăimările, fără de nici o cercare al adevărului, de iznov le dau la stampă»³. Este vorba de lucrările istoricilor austrieci Franz Joseph Sulzer, Christian Engel și Joseph Eder. Aceștia au susținut teoria emigrării poporului român, care ar fi venit de undeva, din sudul Dunării, unde și-ar avea originea. Această emigrare s-ar fi produs prin secolul al IX-lea după unii, al XIII-lea după alții. Eder a tras și concluziile politice ale acestei teorii neștiințifice, criticînd ca nejustificate revendicările națiunii române, formulate în memoriul din anul 1791, de el intitulat *Supplex libellus Valachorum*.

Acest memoriu, înaintat curții imperiale de la Viena în numele «întregii națiuni din Transilvania românească»⁴, reprezintă scrierea programatică prin care Școala ardeleană pare să-și anunțe activitatea viitoare, țelurile, principiile și chiar metodele de lucru. Redactat, între alții, de principalii reprezentanți ai Școlii ardelenne, el este de fapt «actul fundamental al mișcării naționale românești»⁵, dar și documentul-program al istoriografiei ardelenne militante. Toate ideile demonstrate și dezvoltate în vasta operă istorică a cărturarilor ardeleni sint enunțate pe scurt

2. D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 93.

3. *Școala ardeleană*, ediție critică de Florea Fugaru, Editura Albatros, București, 1970, vol. II, p. 189.

4. *Ibidem*, vol. I, p. 137.

5. *Istoria României*, vol. III, p. 821.

în acest memoriu bazat pe o solidă argumentație istorică. Astfel, sînt afirmate: originea romană și, pe baza ei, vechimea poporului român pe teritoriul patriei sale; vechimea creștinismului în Dacia; continuitatea în vremea migrațiilor pînă la sosirea ungarilor; superioritatea numerică a românilor față de celelalte naționalități conlocuitoare din Transilvania.

Prin lucrările lor de istorie și filologie, reprezentanții Școlii ardelenе urmăreau două țeluri. Pe de-o parte, acela de a informa opinia publică europeană și pe învățații străini asupra originii poporului român și asupra drepturilor istorice ale acestui popor asupra pămîntului românesc, pe de altă parte de a exalta patriotismul românesc, pregătind spiritele pentru marea luptă de emancipare națională. Opera lor istorică este reprezentată de lucrări de sinteză sau de lucrări speciale, care iau în dezbaterе principalele probleme ale istoriei românilor.

Contribuția lui Samuil Micu constă în primul rînd în lucrarea sa *Istoria, lucrurile și întîmplările românilor*, care tratează istoria întregului popor român, de la originile legendare ale strămoșilor romani, pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. La această lucrare principală, redactată în limba română, se adaugă rezumatul în limba latină, intitulat *Brevis historica notitia originis et progressus nationis Daeo-Romanae*, precum și un rezumat în limba română, cunoscut sub titlul *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, singura din care autorul a putut să publice cîteva fragmente în «Calendarul» de la Buda pentru anul 1806. Este de remarcat faptul că Samuil Micu, cel dintîi dintre cronicarii și istoricii noștri, s-a gîndit să dea o istorie a tuturor românilor, cuprinzînd astfel, într-o singură viziune istorică, întregul pămînt românesc. Îl vor fi îndemnat la această strădanie nu numai studiile sale în Occident, ci și caldă iubire de neam, sporită prin dragostea creștină izvorită din funcția sacerdotală⁶.

Georghe Șincai s-a impus în istoriografia Școlii ardelenе prin opera sa istorică *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, care prezintă analitic istoria românilor, din anul 86, începutul războaielor dintre daci și romani, pînă în anul 1739. Ca și Micu, el⁶ a făcut și o redactare în limba latină, menită să ușureze circulația lucrării în cercurile științifice europene. Dar, ca și prietenul său mai vîrstnic, nu a putut publica decît începutul versiunii românești, în același Calendar, care se tipărea la Buda, și unde și Micu și-a publicat începutul istoriei sale. Mai mult o compilație decît o lucrare originală, *Hronica* este totuși rezultatul unei munci pasionate și al unei mari erudiții. Spre deosebire însă de *Istoria* lui Micu, este lipsită de poezie și căldură.

Difuzarea largă a ideilor fundamentale ale istoriografiei transilvane este însă opera celui de al treilea fruntaș al Școlii ardelenе, Petru Maior. Lucrarea sa principală este *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, pe care a reușit să o publice la Buda, în anul 1812. Spre deosebire de lucrările anterioare, aceasta este o operă polemică, un vast pamflet împotriva defăimărilor poporului român, împotriva acelor scriitori — Sulzer, Eder și Engel — care negau originea romană, continuitatea și vechimea poporului român pe teritoriul patriei sale. Caracterul polemic nu lipsește nici dintr-o altă lucrare istorică a lui Maior, *Istoria Bisericii românilor*, critica fiind îndreptată de data aceasta împotriva unora dintre reprezentanții ierarhiei bisericești a vremii. Dar ceea ce conferă o valoare deosebită acestei lucrări

6. Mario Ruffini, *La scuola latinista romana*, Roma, 1941, p. 44.

este mai ales faptul că ea este cea dintii istorie a Bisericii române care a reușit să fie tipărită. Prin aceasta, Petru Maior este un «deschizător de drumuri noi» și în domeniul istoriografiei noastre bisericești⁷.

În sfârșit, seria principalelor opere cu conținut istoric ale reprezentanților Școlii ardelenene se încheie cu lucrarea lui Ioan Budai-Deleanu, *De originibus populorum Transylvaniae*.

Concepută și redactată în aceeași perioadă istorică, provocată de aceeași dorință fermă și mărturisită deschis de a fi de folos națiunii române, caracterizată prin același spirit apologetic și polemic, opera istorică a scriitorilor din Școala ardelenă este străbătută de aceleași idei, care alcătuiesc laolaltă ideologia întregii Școli ardelenene. Această operă istorică a realizat «marele miracol» de a trezi într-un popor urgisit și oprimat sentimentul propriei sale demnități, mândria de sine însuși⁸.

Concepția lor înaltă despre istorie și despre rolul său educativ îi leagă deopotrivă nu numai de predecesori ci și de urmași. Cu mai bine de un veac înainte, Miron Costin; ca «să nu să uite lucrurile și cursul țării», își scria opera sa istorică, pentru ca «cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare». Ca și el, în prefața «Către români» a lucrării sale intitulată *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, Samuil Micu, pornind de la convingerea că «urît lucru iaste românului să nu știe istoria neamului său», socotește că «istoria iaste dascălul tuturor lucrurilor, și bisericești și politicești, că ea nu numai cu cuvinte ci și cu pilde adeverează cele ce învață»⁹. Cit despre «istoria neamului», cum o numește el, ea are rostul înalt de a face cunoscute faptele mărețe ale trecutului, pentru ca «cei buni să se laude întru neamurile neamurilor, iară cei răi și cei nevrednici să se rușineze»¹⁰. Același rost educativ îl atribuie istoriei și Petru Maior, care își anunță cititorii că s-a hotărît să scrie despre începutul românilor în Dacia, pentru ca «văzînd românii din ce viță strălucită sînt prăsiți, toți să se îndemne strămoșilor săi întru omenie și în buna cuviință a le urma»¹¹.

Ideea cea mai scumpă istoriografiei ardelenene de la sfârșitul secolului al XVIII-lea este însă, fără îndoială, ideea originii romane a poporului român, temelie a întregii argumentații istorice referitoare la drepturile legitime ale poporului român pe teritoriul patriei sale de totdeauna. Evident, originea romană nu este descoperită de istoricii Școlii ardelenene. Au intuit-o unii scriitori bisericești, printre primii minuitori ai condeului în limba română, și au demonstrat-o cronicarii și apoi primii istorici, Constantin Cantacuzino Stolnicul și Dimitrie Cantemir. Pentru scriitorii Renașterii transilvane însă, faptul că românii sînt «romani adevărați din romani adevărați» nu reprezintă numai un adevăr istoric, ci și un crez social-politic, temelie ideologică a unei întregi lupte naționale. Fără îndoială că, așa cum remarcă Lucian Blaga, nu este întâmplătoare asemănarea dintre formularea acestui adevăr istoric și formula cunoscută din *Crezul creștin*. Preot, Maior rostește formula, sacră pentru el, «romani adevărați din romani adevărați», ca și cum ar fi rostit la altar formula «Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat». Pentru că, dacă cea din urmă reprezenta temelii pe care era clădită Biserica creștină, cealaltă era temelii

7. Diac. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Considerații asupra istoriei bisericești a lui Petru Maior*, în «Mitropolia Ardealului», XVI (1971), nr. 5-6, p. 387.

8. Mario Ruffini, *op. cit.*, p. 15.

9. *Școala ardelenă*, vol. I, p. 150.

10. *Ibidem*, p. 151.

11. *Școala ardelenă*, vol. II, p. 190.

celor mai înalte aspirații ale unui întreg popor, temelul edificiului național care începea să se ridice¹².

Pe de altă parte, originea română era răspunsul plin de demnitate și mândrie al unui popor oprimat, socotit ca tolerat pe pământul strămoșilor săi. Ea demonstra în primul rând vechimea națiunii române, care se găsea pe pământul Transilvaniei cu mult înainte de venirea celorlalte populații, de vreme ce românii sînt urmașii coloniștilor romani aduși de Traian în Dacia. Originea română reprezenta însă pentru Școala ardeleană și titlul de noblețe care justifica revendicarea drepturilor legitime ale națiunii române. Samuil Micu socotea că «mult iaste a fi născut rumân»¹³. Iar Petru Maior, vorbind de «strălucita viță a românilor», explică această strălucire prin faptul că românii se trag din «domnitorii a toată lumea»¹⁴.

Pasiunea cu care s-au avîntat în demonstrarea originii romane a poporului român i-a făcut însă pe istoricii Școlii ardelenne să treacă dincolo de limitele adevărului istoric și să cadă în greșeala de a vorbi despre o romanitate pură, fără nici un alt amestec străin. După cum se știe, nesocotind temelia dacică a poporului nostru, ei se trudesc să aducă argumente în favoarea tezei neverosimile că dacii au fost exterminați de romani sau au fugit în Nord, lăsînd în miinile romanilor o Dacie pustie. În felul acesta, istoricii ardeleni ajung la concluzia, logică pentru ei, că românii sînt urmașii coloniștilor romani și numai ai lor. Este de mirare cum nu și-au dat seama că toată argumentația folosită pentru a-i alunga pe daci se poate întoarce împotriva lor, atunci cînd vor încerca să demonstreze imposibilitatea evacuării Daciei în 274—275. Pentru că, dacă dacii nu au fost legați de pământul pe care au trăit și au putut să-l părăsească pînă la unul, cu atît mai mult puteau să facă acest lucru și coloniștii romani.

Ideea purității romane a dus mai tirziu la exagerările filologice ale școlii latiniste și la cele istorice ale lui A. Treboniu Laurian, care socotea că istoria românilor trebuie să cuprindă și toată istoria strămoșilor lor romani, ba chiar că evenimentele trebuie datate «ab urbe condita», de la întemeierea Romei¹⁵. Această «romanomanie», care a stăruit destul de mult, avea să fie condamnată mai tirziu de Mihail Kogălniceanu. În lecția de deschidere a cursului de istorie națională de la Academia Mihăileană, elogiîndu-l pe Petru Maior, care «a deșteptat duhul național, mort de mai mult de un veac», Kogălniceanu remarcă și «nevinovata nenorocire» a acestuia de a fi produs «o școală destul de numeroasă de români noi, care, fără a-și sprijini zisele cu faptele, socot că trag respectul lumii asupra-și cînd strigă că se trag din romani, că sînt romani și prin urmare cel întii popor din lume»¹⁶.

Tot pentru întărirea teoriei lor asupra originii romane a poporului român, istoricii Școlii ardelenne au agitat și ideea pătrunderii timpurii a creștinismului pe teritoriul Daciei. Deja *Supplex*-ul din 1791 socotea să religia creștină a fost îmbrățișată în Dacia încă în timpul stăpînirii romane. Iar Șincai subliniază faptul că această creștinare s-a produs sub forma romană, combătînd în mod just teoria creștinării tirzii prin slavi. Mai mult chiar, el pretinde fără temeii că românii i-au creștinat pe

12. Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, Editura științifică, București, 1966, p. 201.

13. *Școala ardeleană*, vol. I, p. 151.

14. *Ibidem*, vol. II, p. 194.

15. I. Lupuș, *Dezvoltarea istoriografiei române din Transilvania în sec. XV-XIX*, în vol. *Cronici și istorici români din Transilvania*, ediția a II-a, Editura «Scrisul românesc», Craiova, 1941, p. XXIII.

16. Mihail Kogălniceanu, *Serieri alese*, ediția a II-a, ESPLA, București, 1956, p. 217 și 219.

slavi și pe goți. Problema vechimii creștinismului la români l-a preocupat și pe Maior. El face chiar afirmația, pe care nu o poate sprijini pe nici un fel de argumente, că între primii coloniști aduși de Traian în Dacia au fost și mulți creștini, care au adus cu ei sămînța noii religii. Fără ca acest lucru să fi fost imposibil — în secolul al II-lea creștinismul era destul de puternic în imperiu — creștinarea masivă a populației nu putea să înceapă decît după Edictul de la Milan, dat de împăratul Constantin în anul 313. În sprijinul tezei sale, Maior folosește și argumentul filologic, just de altfel, care demonstrează originea latină a creștinismului românesc cu ajutorul vocabularului limbii române, în care noțiunile fundamentale ale creștinismului sînt exprimate prin cuvinte de origine latină. În loc să tragă însă concluzia firească și cuminte că strămoșii românilor s-au convertit într-o perioadă în care creștinismul putea să le mai fie predicat în limba latină, Maior ajunge la afirmația eronată că poporul român datorează lui Traian nu numai existența sa etnică ci și credința sa¹⁷.

O altă idee comună istoricilor Școlii ardelene și apărată ca viața însăși a popoului român din Transilvania este aceea a continuității după retragerea aureliană. Dacă Micu și Șincăi afirmă această continuitate fără a aduce prea multe argumente, Maior, talentat polemist, desfășoară o întreagă demonstrație în sprijinul acestei continuități. Unele din argumentele istorice și logice folosite de el își păstrează pînă astăzi valabilitatea. Astfel, fără să nege faptul că în afară de armată și funcționari au putut să plece peste Dunăre în 274—275 și mulți provinciali, Maior pleacă de la faptul că, pentru cei mai mulți locuitori, Dacia devenise pămîntul în care au fost născuți și crescuți și în care se odihneau oasele părinților și moșilor lor. Dar, în afară de aceste argumente sentimentale, el se referă și la imposibilitatea evacuării întregii populații, la opoziția goților, care nu ar fi îngăduit mutarea unei populații de care ei aveau nevoie, la situația din Moesia, care nu era de loc de natură să atragă populația din nordul Dunării, la posibilitatea conviețuirii cu barbarii, care aveau tot interesul ca populația din Dacia «să rămînă nesmintită»¹⁸. Cît despre afirmația lui Flavius Vopiscus, pe care se întemeiază adversarii continuității, Maior o socotește pătinitoare, în sensul că vrea să-l apere pe Aurelian de rușinea de a fi lăsat pradă barbarilor populația unei întregi provincii. De asemenea, el subliniază și faptul că Vopiscus nici nu spune că Aurelian a scos toată populația din Dacia. Admițînd că și din rîndurile populației civile vor fi plecat «nu puțini» din Dacia, Maior afirmă cu țarie că cea mai mare parte a populației a rămas pe loc¹⁹.

Respingînd argumentele istoricilor austrieci Sulzer, Eder și Engel, Șincăi demonstrează și el în *Cronica* sa că teoria evacuării complete a Daciei în timpul lui Aurelian nu se poate susține pe baza vreunor izvoare istorice serioase și este respinsă și de bunul simț, de care nici un istoric nu se poate dispensa în judecarea faptelor. «Cum că împăratul Aurelian, spune el, au scos leghioanele din Dachia Veche și o parte a coloniei și le-au așezat de-a dreapta Dunării, nu se poate tăgădui, dară a îngădui încă nu poci, cum că toată colonia o ar fi trecut în Dachia-nea-Noao»²⁰. De asemenea, el folosește și argumentul, admis în parte și astăzi, că romanii au stăpînit teritoriile din stînga Dunării pînă tîrziu, la venirea bulgarilor; ceea ce presupune «cum că nu toată colonia au fost trecută de Aurelian în Dachia-nea-Noao»²¹.

17. D. Popovici, *op. cit.*, p. 240.

18. *Cronicari și istorici români din Transilvania*, p. 144.

19. *Ibidem*, p. 150.

20. *Școala ardeleană*, II, p. 152—153.

21. *Ibidem*, p. 153.

Pentru originalitatea lui naivă, ca și pentru polemica pe care a stîrnit-o, merită să fie amintit și un alt argument, folosit și de Micu, și de Șincai, și de Maior. Este vorba de etimologia fantezistă a refrenului «Hai, lerui, Doamne», din colindele de Crăciun. Cei trei istorici văd în acest referen jalea cu care românii îl strigă pînă astăzi pe împăratul care i-a lăsat stingheri pe teritoriul Daciei, «Hai lerui, Doamne» fiind, la origine, nici mai mult, nici mai puțin, decît reproșul duios: «Hai, Aureliane, Doamne!»²²

În istoria epocilor mai tîrzii, istoricii Școlii ardelenene nu depășesc valoarea vechilor cronicari și nici pe aceea a predecesorilor lor în știința istorică, Dimitrie Cantemir și Constantin Cantacuzino Stolnicul. De altfel, majoritatea informațiilor și le procură de la aceștia. Capitolele cele mai bine documentate și tratate sînt cele care privesc istoria Transilvaniei, unde informația este variată, bogată, sigură și completată și cu o cunoaștere directă a situațiilor. În același sens, o valoare documentară destul de mare are și *Istoria bisericească* a lui Petru Maior, mai ales în capitolele privitoare la Biserica din Transilvania, pentru care el a folosit, în afară de documentele pe care le avea la îndemînă, și multe informații obținute de la martori oculari ai unor evenimente sau culese din tradiții transmise de-a lungul mai multor generații. O astfel de știre, Petru Maior arată că a obținut-o de la un preot bătrîn, care, scrie el, «mi-au povestit că lui i-au spus tatăl său, cum că tatăl lui povestea...»²³.

Merită, de asemenea, să fie semnalate și unele pagini avîntate, în care istoricii ardeleni înfățișează momente importante din istoria poporului român. Așa este, de exemplu, portretul lui Ștefan cel Mare din *Cronica lui Șincai*. Vorbind despre înfrîngerea lui Matei Corvin la Baia, Șincai îl pune pe Ștefan în contrast cu trufașul rege, pe care îl socotește «fală goală, din cap pînă în picioare»²⁴. Vorbind despre decăderea Moldovei sub Movilești, Șincai invocă pe Ștefan, dorind să-l vadă reîntors printre cei vii, așa cum va face, în același veac, Eminescu, sau cum va face, mai tîrziu, un alt fiu al plaiurilor ardelenene, Octavian Goga.

Deopotrivă de interesantă mai ales prin valoarea sa documentară, este și atitudinea Școlii ardelenene față de uniție și față de românii neuniți. Fără să fi rupt vreodată legăturile lor cu Biserica Romei — ceea ce amenințase să facă precursorul lor în lupta națională, vlădica Inochentie Micu²⁵ — ei au văzut adevăratele dedesubturi ale actului politic de la 1700. Au socotit uniția ca fiind numai «de credință și nu de lege» și ca avînd drept scop obținerea unor drepturi care nici măcar nu au fost acordate pe deplin. Iar cei ce au impus dinafară uniția și care au pescuit apoi în apele tulburi ale frămîntărilor care au urmat, sînt, pentru Petru Maior, cei care «nu iubesc să fie românii laolaltă, nici uniți, nici neuniți, ci îi voiesc despărțiti, ca și cînd ar fi două neamuri»²⁶.

Fără de cei care căutau să impună românilor uniți catolicizarea deplină, istoricii Școlii ardelenene au luat de asemenea atitudine. Studiile lor la Roma i-au ajutat să cunoască adevărata față a Bisericii Romano-Catolice — «monarhia papei», cum o numeau ei — și tendința de dominație universală a acesteia. În *Procanonul* său din 1783, Petru Maior scria următoarele: «O, de ar fi apărut Dumnezeu neamul ro-

22. *Ibidem*, I, p. 157 ; II, p. 155.

23. *Cronicari și istorici români din Transilvania*, p. 157.

24. Apud D. Popovici, *op. cit.*, p. 221.

25. Miron Constantinescu, Const. Daicoviciu, Șt. Pascu, *Istoria României*, Compendiu, Editura didactică și pedagogică, București, 1969, p. 242.

26. *Școala ardelenă*, II, p. 331.

mănesc de acești oameni învățați și teologi... De spun ceva de la Roma, să taci, să înlemnești, să caști gura; de arăți din Sfinții Părinți, din soboare și din istoria cea veche a Bisericii asupra părerilor lor, îndată ești schismatic și mai rău decît eretic... Romei încă din vremurile cele de mult, începuse a-i răsări coarnele»²⁷. Șincai, de asemenea, nu vedea în unire decît drepturile pe care au contat românii și pe care, de fapt, nici nu le-au obținut. Pentru că, spunea el, «numai popilor, care și ei sînt numai a cincea roată la car, au folosit... Căci latinilor destul le este că, înșelînd pe români... au putut învinge cu numărul pe calvini...»²⁸. Iar teama lui cea mai mare era ca această unire să nu se întoarcă tocmai împotriva românilor și mai ales să nu ducă la știrbirea unității poporului român din Transilvania.

Atitudinea Școlii ardelenne față de Biserica Ortodoxă a fraților lor este mai mult decît respectuoasă. În Istoria sa bisericească, Petru Maior subliniază superioritatea numerică a neuniților, ca și tactul și înțelepciunea lor în eforturile de a menține unitatea românilor, dincolo de deosebirile confesionale care puteau să-i dezbină. «Pre multe locuri, scrie el, nici nu mai auzi acum vorbă de unire și neunire; numai cit pre unii îi cheamă uniți și pre alții neuniți, după felul arhierelui cărui sînt supuși»²⁹.

Cu toată pregătirea lor teologică și deși au făcut parte din ordinele călugărești sau din rîndurile clerului greco-catolic, istoricii Școlii ardelenne au cultivat un liberalism teologic împins adesea dincolo de respectul datorat ierarhiei superioare romano-catolice și chiar papei, «sfetnicul lui Dumnezeu», cum îl numește în deridere Maior. Ei au scos în evidență unele aspecte negative ale comportării clerului superior romano-catolic. În ce privește teologia lor, aceasta, sub influența ideilor filozofice iluministe ale vremii, «a fost lipsită de orice urme de fanatism» și «liberă de orice exclusivism dogmatic»³⁰.

Opera istorică a scriitorilor din Școala ardeleană a fost completată cu lucrările lor din domeniul filologiei, lucrări menite să argumenteze unele din teoriile lor istorice. Ideile lor privitoare la limba română sînt răspîndite în numeroase lucrări, care nu au neapărat un conținut filologic. Istoricii ardeleni au elaborat însă și cîteva opere speciale, rod al îndelungatelor lor cercetări în domeniul filologiei. Așa sînt cele cîteva gramatici, între care merită o mențiune specială lucrarea lui Micu și Șincai, *Elementa linguae daco-romane sive valachicae*, tipărită la Viena în 1870. Petru Maior a dat de asemenea cîteva lucrări importante, între care *Dizertația pentru începutul limbii române*, *Orthographia romana sive latino-valachica* și *Dialog pentru începutul limbii române*. De o valoare deosebită este *Lexiconul de la Buda*, operă colectivă, tipărită în 1825, cel dintîi dicționar etimologic românesc de mari proporții. De asemenea, Budai-Deleanu, literatul Școlii ardelenne, a lucrat și în istorie dar mai ales în filologie, domeniu în care a reușit să dea un *Dicționar german-român și român-german*, pe care îl plănuise pentru 5—6 limbi, urmînd să devină o operă vastă, în 10 volume. De la el a rămas și o altă lucrare filologică, importantă mai ales pentru introducerea ei. Este vorba de *Temeiurile gramaticii românești*.

Ideile Școlii ardelenne în materie de filologie completează și argumentează teoriile lor istorice. Astfel, ideea de bază este aceea a latinității limbii române, care

27. *Ibidem*, vol. II, p. 333—334.

28. Apud N. Iorga, *op. cit.*, p. 203—204.

29. *Școala ardeleană*, II, p. 337.

30. Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 173.

completează pe aceea a romanității poporului român. Pentru toți istoricii Școlii ardelenne, originea latină a limbii române este o axiomă. Spre deosebire de Micu și Șincai, Petru Maior și Ioan Budai-Deleanu sînt de părere că la baza limbii române stă nu latina clasică, ci latina populară, vorbită în secolul al II-lea în Dacia. Ca și în privința originii poporului român, ei afirmă și puritatea latină a limbii. De vreme ce dacii — după cum consideră ei — nu au nici o contribuție la formarea poporului, nici limba lor nu a lăsat nici un fel de urme în limba română. Singur Budai-Deleanu admite existența unei influențe dacice asupra limbii latine. Petru Maior socotește chiar că, spre deosebire de limba latină vorbită în Italia, care a cunoscut un ritm mai accelerat de dezvoltare, limba română, vorbită pe un teritoriu mai lăturalnic, a păstrat mai bine fizionomia limbii latine. Teorie nu tocmai lipsită de valoare și conformă cu teoria ariilor laterale admisă astăzi în filologia romanică.

Influența slavă nu se poate nega, dar istoricii ardeleni arată, pe bună dreptate, că ea nu s-a exercitat decît asupra lexicului, lăsînd neatinsă osatura limbii, structura ei gramaticală, care a rămas pe de-a-tregul latină. Pentru a demonstra acest lucru, Maior compară declinarea din limba română cu declinările slavă și italiană, devenind astfel un precursor al studiilor de gramatică comparată. El propune chiar aplicarea metodei comparative și pentru reconstituirea limbii latine vulgare, din care nu ni s-au păstrat texte scrise; lucru admis astăzi în filologia romanică, dar care, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, constituia o adevărată revoluție.

Datorită interesului său pentru limba vorbită de aromâni, Petru Maior poate fi socotit și ca precursor al studiilor românești de dialectologie. El socotește limba aromânilor ca fiind unul din cele două dialecte principale ale limbii române, al doilea fiind dialectul nord-dunărean. În interiorul acestui dialect, el crede, așa cum este corect, că nu există dialecte, diferențele de la o regiune la alta fiind neînsemnate.

Un mare merit al istoricilor din Școala ardeleană este și contribuția lor foarte prețioasă la elaborarea unor gramatici și dicționare, precum și lucrările lor privitoare la ortografie. Ei preconizează înlocuirea alfabetului cirilic cu cel latin, militînd însă pentru o ortografie etimologică, prin care originea latină a limbii române să fie mai evidentă. Samuil Micu a și tipărit la Viena, în 1779, *Cartea sa de rugăciuni*, cea dintîi carte cu litere latine tipărită de un român. Valoarea acestei inovații este cu atît mai mare, cu cît ea precede cu o jumătate de secol *Gramatica* lui Eliade Rădulescu, care îndrăznește să propună numai simplificarea alfabetului cirilic.

Aceste merite ale scriitorilor ardeleni sînt întunecate însă de exagerările la care s-a ajuns mai tîrziu și care nu s-au menținut numai la nivelul teoriei, încercîndu-se chiar punerea lor în practică. Este vorba de tendința de purificare a limbii prin eliminarea cuvintelor nelatine și prin înlocuirea acestora cu corespondentele lor latinești. Se va ajunge astfel la *Dicționarul* lui Laurian și Massim și la monstruozițiile lexicale propuse de latinizanți.

Privită în întregul ei și de la distanța celor aproape două veacuri care s-au scurs, valoarea științifică a operei istorice a scriitorilor din Școala ardeleană trebuie raportată la vremea în care a fost scrisă și nu judecată în raport cu concepțiile științifice actuale. Sînt totuși impresionante o sumă de aspecte foarte moderne privitoare la documentare, la respectul datorat documentului istoric, la obiectivitatea științifică. Este semnificativă în acest sens indignarea lui Petru Maior față de neglijența episcopului

Ioan Bob al Blajului cu privire la arhiva episcopiei. Găsind în această arhivă unele documente vechi, în care se aflau «lucruri bătrâne bisericesti», cum spune el, a cerut cu împrumut acele documente de la arhivarul episcopiei. Dar, se miră el cu subtilă ironie, «Sfinția sa Caian atîta au fost de bun, cît acele scumpe scule pînă în zioa de astăzi nu le-au mai cerut înapoi de la mine, ca să le pună iarăși în arhiv, de unde fusese scoase». Grijă aproape pioasă pentru izvoarele istorice l-a făcut însă pe Maior să asigure păstrarea lor pentru viitorime: «Eu încă, spune el, am socotit că mai fără primejdie vor fi la mine decît la aceia, la cari nu sînt nici într-un preț; numai la vro cîțiva prietini am descoperit lucrul, pentru ca, de s-ar întîmpla să moriu, să se știe că acele scrisori se țin de arhivul vlădiciei uniților»³¹.

Respectul pentru izvorul istoric și pentru documentarea completă a ajuns la Șincai o pasiune mistuitoare, împinsă pînă la obsesie. Numai așa se explică migala și răbdarea cu care s-a informat pentru *Cronica* sa, despre care spune încă din titlu că este lucrată după «mai multe mii de autori, în cursul a 34 de ani»³². La Roma, la Viena sau în alte părți, pretutindeni unde l-a dus setea de informație, el a răscolit arhivele și bibliotecile, a copiat sumedenie de acte și documente sau lucrări inedite. A folosit în original scriitorii greci și bizantini, istoricii unguri și poloni, fără să mai insistăm asupra limbii latine, pe care toți scriitorii Școlii ardeleni au folosit-o ca pe o limbă vie. Imensul material pe care Șincai l-a folosit face ca opera sa principală, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, să fie o adevărată culegere de izvoare, un adevărat repertoriu.

Evident, întrebuițarea acestui imens material documentar nu s-a făcut totdeauna în mod critic. Dar acesta era un rău al secolului, cînd se făcea mai mult o erudiție de paradă, în care conta în primul rînd numărul de izvoare, nu valoarea lor³³. De asemenea, nu se poate nega că istoricii Școlii ardeleni nu au fost totdeauna imparțiali, că nu au mînuit cu destulă obiectivitate critica izvoarelor și a ideilor pe care le fac să circule în opera lor. Ei scriu într-adevăr cu inflăcărare și cu o pasiune adesea fără friu, pentru că opera lor are un caracter militant, pe care nici nu încearcă să-l ascundă. Scriind, ei luptă pentru un ideal național și social și fac acest lucru, de cele mai multe ori, pentru a combate o literatură într-adevăr interesată și părtinitoare.

Totuși, nu lipsește conștiința adevărului și probitatea firească omului de știință. Petru Maior pune ca motto *Istoriei* sale această adevărată profesiune de credință: «Cu anevoie iaste a nu grăi adevărul...»³⁴. Iar în «Cuvîntul înainte» la *Istoria Bisericei românilor*, scria: «Și aceea mărturisesc întru adevăr, că toate monumînturile le-am scris cu dreptate, și cele întîmplute în veacul meu cu adevărăciune și desvîlît le spun». Înfierînd obiceiul «de obște» al istoricilor de «a nu spune faptele cele scilciate ale celor puternici pînă sînt în viață acestea», mărturisește despre sine: «...Eu totuși, pentru dragostea adevărului, cu carea îmi este învăpăiată înima, mai bucuros am fost să sufer primejdia... decît să las sau a se înșela cei viitori cu strălucirile cele nălucite, sau a nu ști cauza schimbărilor celor în veacul meu întîmplute»³⁵.

La sfîrșitul acestei sumare prezentări a operei istorice a cărturarilor din Școala ardeleană, este firesc să ne întrebăm ce importanță mai prezintă astăzi această operă și ce loc ocupă ea în istoria culturii românești. Evident, cei trei corifei ai Școlii ardeleni au avut, în activitatea lor, limitele impuse de împrejurările istorice în care au

31. Școala ardeleană, II, p. 319.

32. *Ibidem*, p. 138.

33. N. Iorga, op. cit., p. 230.

34. Școala ardeleană, II, p. 184.

35. *Ibidem*, p. 321.

trăit și au scris. Influențați puternic de ideile noi, de largă circulație în secolul luminilor, ei nu au depășit limita de sus a acestor idei, menținându-se la linia reformistă specifică ideologiei iluministe. Așa se explică atitudinea lor față de răscoala din anul 1784, pe care au dezaprobat-o.

Un mare merit al scriitorilor renașterii transilvane este însă acela de a fi adaptat ideologia luminilor la nevoile poporului român din Transilvania. Pentru că, dacă iluminismul european părea să militeze pentru un sistem social-politic bazat pe democrație, umanitarism dar și cosmopolitism, iluminismul românesc a realizat convertirea acestui ideal cosmopolit într-un ideal național³⁶. Pe baza acestui ideal național avea să se constituie unitatea spirituală modernă a întregului popor român, dincolo de granițele nefirești care îl despărțise atâtea veacuri. Tocmai acest ideal social și național spre care tindeau i-a determinat pe cărturarii Școlii ardeleni să se consacre în primul rând studiilor de istorie și filologie, care le puteau furniza argumentele necesare luptei pe plan ideologic pe care au dezlănțuit-o. Sub influența enormă pe care ei au exercitat-o asupra întregii culturi naționale, începuturile culturii române moderne nu puteau să nu aibă un caracter puternic militant, să nu fie o literatură de idei, o literatură de luptă.

Dar lupta cărturarilor din Școala ardeleană nu s-a mărginit la lumea ideală a ideilor. Ei au coborât în rîndurile celor dintre care s-au ridicat, luptînd pentru luminarea poporului, spre a-l face astfel apt pentru lupta mare care se anunța. Și pentru că iluminismul lor era prin excelență cultural și științific³⁷, ei au căutat să ridice nivelul cultural al poporului, luminîndu-l prin școală, prin învățătură, prin slova cărții. Lucian Blaga, în lucrarea postumă *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, remarcă faptul că cei trei fruntași ai Școlii ardeleni au cultivat un «adevărat mesianism al cărții»³⁸, că pentru ei cărțile erau cărămizi pentru zidirea lumii, a unei lumi noi «în grai românesc»³⁹. Cartea și învățătura au fost pentru ei mijloacele principale prin care au încercat să ridice poporul român la nivelul Europei și al unui secol în care luminile rațiunii izgoneau de pretutîndeni unele rămășițe întunecoase ale evului mediu, întîrziate peste măsură. Pasiunea pentru carte a fost atît de mistuitoare la acești corifei ai culturii moderne românești, încît ei i-au jertfit totul. Au răscolit biblioteci oficiale și particulare, au copiat cu mîna volume întregi de care aveau nevoie, au străbătut sate, orașe și țări cu traista cu cărți în spate, au tradus și au scris ei înșiși, pentru nevoile învățămîntului românesc, zeci de cărți de istorie, de filologie, de filozofie, teologie, literatură. Pentru a tipări aceste cărți și deci pentru a le face utile celor pentru care le-au scris, nu s-au dat înapoi de la nici un fel de sacrificiu, fie el material sau moral.

În același spirit, propagat intens de filozofia luminilor, cărturarii Școlii ardeleni au fost adevărați misionari ai culturii în rîndurile poporului. Pe lîngă faptul că au fost profesori la școlile din Blaj și autori de manuale de tot felul, chiar și dintre cele mai elementare, bucoavne și aritmetici, ei au luat contact și direct cu poporul și cu nevoile lui culturale. Astfel, Gheorghe Șincai, în calitatea sa de director al tuturor școlilor românești din Transilvania, a cutreierat, timp de 12 ani în șir, satele și orașele, întemeind peste 300 de școli. Iar Petru Maior, în timpul cît a fost preot și pro-

36. D. Popovici, *op. cit.*, p. 490.

37. Romul Munteanu, *Studiu introductiv la Școala ardeleană*, p. 13.

38. Lucian Blaga, *op. cit.*, p. 129.

39. *Ibidem*, p. 130.

topop în regiunea Reghinului, așa cum însuși spune, «mergea... prin sate, unde adunând pruncii, făcea examen, pre cei ce știa îi lăuda, pre ceia lalți părintește îi dojenea... Vara umbla pe cîmpuri, prin păduri, unde știa că sînt adunați pruncii a paște vitele și văzîndu-i îi striga la dînsul.. și îi întreba de cele ce au învățat, și de nou îi mai învăța și-i lumina...»⁴⁰.

Iar opera istorică a Școlii ardelene, cu limitele ei firești, are marea valoare de a fi pus, împreună cu aceea a Stolnicului Constantin Cantacuzino și a lui Dimitrie Cantemir, temelii sigure edificiului istoriei naționale românești. În istoriografia ardeleană, aprecia Nicolae Iorga, «s-a manifestat ce era mai înalt în cugetarea, ce era mai cald în simțirea propagatorilor regenerării naționale a românilor»⁴¹.

Dacă teoriile lor istorice sau filologice sînt depășite de cercetările de astăzi, principiile care au stat la baza lor și-au păstrat valoarea și s-au transmis ca o moștenire de preț din generație în generație, rodind mereu pe toate meleagurile românești⁴². De aceea, opera istorică a cărturarilor din Școala ardeleană rămîne și astăzi mare, nu numai prin conținutul ei de idei, ci și, mai ales, prin marea dragoste de neam, prin patriotîsmul care o încălzește. Pentru că, așa cum spunea Nicolae Iorga despre Șincai, istoricii Școlii ardelene, ca odinioară Manole meșterul, și-au pus sufletul pentru trăinicia clădirii⁴³.

M. VASILESCU

40. Școala ardeleană, II, p. 361.

42. Romul Munteanu, *op. cit.*, p. 46.

41. *Op. cit.*, p. 273.

43. N. Iorga, *op. cit.*, p. 325.

CULTUL SINCRETIST AL LUI JUPITER OPTIMUS MAXIMUS ÎN DACIA ROMANĂ

Unificarea diferitelor țări din orizontul geografic al Mediteranei într-un singur imperiu mondial a constituit cadrul optim pentru răspîndirea cultelor orientale în acest imperiu, în care s-a instaurat «pax romăna» și s-a organizat uniform administrația, sub egida legilor romane; în care, alături de limba greacă, limba latină se vorbea de la Porțile lui Hercule pînă la Indus și din Britania și ținuturile Danubiului pînă în Nubia; în care vestitele drumuri romane, ce legau Roma cu toate centrele economice și culturale ale imperiului, sub paza trupelor ce le asigurau liniștea, au cunoscut o circulație de valori și de oameni cum nu mai fusese întîlnită pînă atunci.

De asemenea, activitatea comercială a negustorilor greci, apoi orientali, în special sirieni, care au creat comptoare (agenții comerciale) și colonii în tot imperiul și s-au organizat în asociații de «negotiatores»¹ și care aduceau cu ei credințele religioase și cultele orientale; numeroasele legiuni, cohorte și alae recrutate în Orient, ai căror ostași practicau, în caste și mai tîrziu în canabae, cultele din țara de baștină; coloniștii civili, dintre care mulți orientali, sînt factorii principali ai pătrunderii cultelor orientale în imperiu.

Pentru a înțelege largă răspîndire a acestor culte, trebuie să avem în vedere și aspectele religios-morale ale crizei în care, după ce a ajuns la apogeul puterii sale, a intrat, în secolele al II-lea și al III-lea d. Hr., acest stat cosmopolit și universal. În privința aceasta religia romană, religie de stat, mai mult un cult formalist, cu simplitatea ei țărănească și cu legende simple și naive, legate de zeii străvechi ai Romei și de mitologia Eladei, era în decadentă, cu toată reorganizarea întreprinsă de către August. În general, religia era discreditată, iar din a doua jumătate a secolului al II-lea d. Hr., zeii oficiali ai statului roman sînt adorați numai de oficialități, de reprezentanții militari și administrativi ai imperiului, pentru ca în secolul anarhiei militare, ritualul și legendele lor simpliste să începă a fi uitate². Criza morală, manifestată prin lux și desfrîu, prin destrămarea vieții de familie și prin predominarea exploatării și desconsiderării omului în relațiile sociale³ accentuau nevoia unui revîriment moral și a ancorării într-o altă credință, în care aspirațiile religios-morale ale oamenilor să fie mai bine împlinite. Religiiile orientale, religii de mistere și prozelitiste, prin teologia lor aparte, prin eshatologiile savante și speculațiile filozofico-astrale și mai ales prin mesajul fascinant al victoriei vieții asupra morții⁴, pretindeau că dau răspunsuri acestor nevoi spirituale ale omului.

Revărsarea către Occident a cultelor orientale s-a produs într-un climat de largă toleranță religioasă. Politica romanilor, în această privință, permitea popoarelor cucerite să-și păstreze zeii, să-și profeseze cultele, să le introducă în diferite cetăți. Mai

1. D. Tudor, *Traian, Impărat al Romei*, București, 1966, p. 55.

2. Idem, *Oltenia Romană*, ed. a III-a, București, 1968, p. 374.

3. T. M. Popescu, Pr. T. Bodogale, Gh. Gh. Stănescu, *Istoria bisericească universală*, vol. I, București, 1956, p. 18, 19.

4. O. E. Briem, *Les sociétés secrètes de mystères*, Paris, 1941, p. 19.

mult, acești zei străini au putut pătrunde în panteonul roman, iar cultul unora dintre ei, de pe la mijlocul secolului al II-lea, a devenit oficial, având deplină libertate de răspândire. Mulți zei au fost chiar asimilați cu divinitățile romane și au primit nume romane, prin «interpretatio romana». În sfârșit, unii împărați, originari din Orient, au sprijinit direct pătrunderea cultelor orientale în imperiu, favorizându-le, ocrotindu-le și uneori impunându-le prin decrete oficiale⁵. Pînă la Septimiu Sever, zeii oficiali ai capitolului au avut înțietate, cultul lor fiind ocrotit de către șefii militari și administrativi ai imperiului. După el, sincretismul este din ce în ce mai pronunțat, iar zeitățile romane, copleșite de divinitățile străine, în bună parte orientale, se contopesc unele⁶.

Frământările religioase din imperiul secolelor al II-lea și al III-lea s-au reflectat și în Dacia romană, provincie de margine, printre ultimele aduse în orbita lumii romane, prezentind aspecte specifice, determinate de evoluția istorică și de spațiul geografic respectiv.

Că «studiul religiilor din Dacia constituie unul din cele mai interesante capitole ale istoriei sale spirituale»⁷, dovedește numărul mare al inscripțiilor cu caracter religios din această provincie romană, care reprezintă o treime din cel al inscripțiilor de tot felul, ca și reprezentările plastice religioase care sînt foarte numeroase⁸.

Locul de frunte între divinitățile venerate în Dacia îl ocupă cele ale panteonului roman. Dintre acestea, cel mai răspîdit este Jupiter numit de cele mai multe ori Jupiter Optimus Maximus, dar purtînd și alte epitete, ca *fulgurator*, *stator*, *conservator*, *defensor et tutator*, *victor*, *depulsor*, *monitor* etc. Ca zeu «princeps» al Olimpului și al imperiului, apare, în inscripții, cu cele mai multe epitete și asociat cu multe alte divinități.

Dintre cultele neromane răspîdite în Dacia, cultele orientale ocupă primul loc, mai mult de o cincime din totalul inscripțiilor cu caracter religios referindu-se la aceste culte. Este de remarcat faptul că în Dacia ele s-au răspîdit mai devreme decît în provinciile apusene și numărul lor, ca și al monumentelor de cult, este mai mare⁹.

Secolul care a urmat cuceririi Daciei a fost cel mai favorabil răspîndirii cultelor orientale. În această epocă de înflorire a provinciei — perioada de la Hadrian pînă la Severi — asupra Daciei s-a revărsat «o împetuoasă năvălire a orientalilor și orientalismului», iar cultele Orientului s-au impus «cu repeziciunea și răsunsetul lucrului nou» în «sufletele însetate ale acelor veacuri, cuprinse de o înspăimîntătoare criză și tulburare morală»¹⁰. Faptul se oglindește în mulțimea monumentelor religioase orientale din acea perioadă¹¹ și se explică, în parte, și prin prezența numeroaselor trupe auxiliare recrutate în Orient.

Baza de răspîndire a cultelor orientale a constituit-o orașele unde staționau trupe. După reformele lui Septimiu Sever, soldații puteau locui și în *canabae*, în contact nemijlocit cu populația civilă, asupra căreia puteau să-și exercite influența religioasă.

Culte orientale, sincretizate cu cele greco-romane, trace și autohtone, s-au bucurat în Dacia de o mare popularitate. În acest proces de sincretizare specific ulti-

5. D. N. Răduță, *Culte orientale din Dacia Superioară în lumina descoperirilor arheologice*, în «Studii Teologice», II (1966), nr. 3—4, p. 139.

6. D. Tudor, *Oltenia Romană*, p. 373.

7. M. Macrea, *Viața în Dacia Romană*, București, 1969, p. 360.

8. *Ibidem*, p. 358. 9. *Ibidem*, p. 367.

10. C. Daicoviciu, *Contribuții la sincretismul religios în Sarmizegetusa*, Cluj, 1932, p. 81.

11. *Ibidem*, p. 32.

melor secole ale istoriei Imperiului roman, Jupiter, stăpînul Capitoliului de la Roma, s-a asociat, rind pe rind, cu o mulțime de zeități ale popoarelor supuse, dintre care un număr important îl ocupă cele orientale, și a devenit, așa cum vom vedea în cele ce urmează, Jupiter Dolichenus, Jupiter Heliopolitanus, Jupiter Tavianus etc.

În Dacia Romană, cultele sincretiste în legătură cu Jupiter Optimus Maximus au avut o dezvoltare aparte, dată fiind puternica romanizare a provinciei și marea afluență de orientali în aceste locuri. Larga expansiune a unora dintre aceste culte, delimitarea locală sau apariția sporadică a altora nu sînt posibile decît aplicînd, la materialul arheologic descoperit, metoda cartografică și a analizei comparate¹². Această metodă, aplicată de cercetătorul sîrb L. Zotovič pentru Moesia superior, este deosebit de prețioasă, dar trebuie observat că rezultatele pe care le obținem cercetînd vestigiile arheologice nu pot fi definitiv concludente, într-o problemă oarecare, decît dacă aceste vestigii sînt suficient de numeroase și dacă aria asupra căreia facem studiul a fost, dacă nu în întregime, în cea mai mare parte, răscolită de săpăturile arheologice. Așadar, concluziile în legătură cu cultele sincretiste ale lui Jupiter Optimus Maximus în Dacia nu pot fi definitive. S-ar putea ca puținătatea informațiilor privitoare la unele dintre ele să fie completată — și concluziile să se schimbe — în urma unor cercetări arheologice mai ample. Așa, de pildă, faptul că numărul inscripțiilor și monumentelor arheologice în legătură cu Jupiter Optimus Maximus Dolichenus este mult mai mic în Dacia Inferior decît în Dacia Superior, se datorește și insuficienței cercetărilor arheologice din Oltenia.

Cu această rezervă, metoda cartografică ne indică pe J.O.M. Dolichenus ca fiind cel mai răspîndit, în Dacia, dintre toate zeitățile orientale sincretizate cu stăpînul Capitoliului. De altfel, asupra acestuia s-au făcut și cele mai numeroase cercetări și studii¹³.

Original din Doliche, în Commagena (azi Tell Duluk), era zeu al cerului, unde locuia, și protector al elementului războinic; de aceea simbolul său era acvila. După anexarea Commagenei de către Vespasian (71 d. Hr.), cultul său s-a răspîndit în tot imperiul, impunîndu-se din prima jumătate a secolului al II-lea mai ales printre militari. În cetatea Doliche avea un templu celebru, a cărui faimă, împreună cu poziția geografică a cetății, au contribuit la marea lui răspîndire. Această zeităte a avut o extraordinară popularitate în Imperiul roman, unde numai în puține locuri nu este cunoscută. P. Merlat indică 355 inscripții și monumente sigure, 15 posibile, precum și 13 temple închinat lui J.O.M. Dolichenus. Descoperiri arheologice ulterioare apariției repertoriului lui Merlat, printre care multe pe teritoriul Daciei, au făcut ca acest număr să crească¹⁴.

Răspîndirea cultului dolichenian în provinciile balcanice vecine a fost inegală. În Dalmația s-a concentrat pe litoral; în cele două Panonii, în locurile unde existau tabere romane; în Moesia Superior, de-a lungul Dunării și în cîteva puncte la Sudul provinciei; în Moesia Inferior, numai în regiunea Dunării de Jos și pe coastele mării; în Tracia, în mod cu totul sporadic, în regiunea pontică. «Nu există decît o singură excepție, spune L. Zotovič, cea a Daciei, unde monumentele lui Jupiter Dolichenus se găsesc împrăștiate în cadrul întregii provincii»¹⁵.

12. L. Zotovič, *Les cultes orientaux sur le territoire de la Mésie supérieure*, Leiden, 1966, p. 4.

13. A se vedea bibliografia studiului lui P. Merlat, *Jupiter Dolichenus, Essai d'interprétation et de synthèse*, Paris, 1960.

14. P. Merlat, *Jupiter Dolichenus, Essai d'interprétation et de synthèse*, Paris, 1960, p. 1.

15. L. Zotovič, *op. cit.*, p. 37.

Adoratorii acestui zeu, așa cum arată inscripțiile, au făcut parte din toate clasele sociale, cuprinzând și femeii, dar, în marea majoritate, au fost soldați și cele mai multe monumente i-au fost dedicate în caste. Ca urmare, cea mai intensă răspîndire a avut-o în provinciile de graniță, ca acelea de pe valea Dunării și Rinului, unde abunda elementul militar.

Dacă în Occident sacerdoții au avut un rol determinant în introducerea cultului lui Jupiter Optimus Maximus Dolichenus, în Dacia factorii care au răspîndit acest cult au fost în primul rînd legiunile și castele, apoi sclavii și libertii. Negustorii au avut un rol mai puțin însemnat în propagarea religiei lui Dolichenus, căruia i-au consacrat un mic număr de monumente¹⁶.

Ca desfășurare în timp, cultul acesta a ocupat o foarte lungă perioadă istorică, ce coincide, în mare, cu perioada de destrămare a imperiului. Explicația ține de doctrina însăși. Această doctrină propovăduia credința în salvarea vieții, în nemurire, și oferea credincioșilor satisfacții morale. De multe ori, chiar numele adoratorilor evocau noțiuni morale, sugerînd că doctrina trebuie să tindă spre purificarea omului¹⁷. Față de Moesia Superior, unde cultul lui Dolichenus a pătruns în timpul Severilor, și de Moesia Inferior, unde cea mai veche dedicație datează din anul 202 d. Hr., în Dacia el este atestat mult mai devreme. Este vorba de un document datat de Merlat între 138—161 din timpul lui Antoninus Pius¹⁸. Cultul zeului a atins apogeul în prima jumătate a secolului al III-lea, cînd conducerea imperiului, în mîinile siriienilor, îi era favorabilă. Este perioada în care i s-a ridicat cea mai mare parte a monumentelor de către orientalii din armată și administrație, al căror număr a crescut considerabil în timpul lui Septimiu Sever. Călătoria acestui împărat în Siria și interesul arătat pentru cultul lui Jupiter Dolichenus au avut desigur influență asupra funcționarilor de stat. De asemenea, această extensiune a cultului lui Jupiter Dolichenus în provinciile balcanice de nord poate fi explicată și de vizita aceluiași împărat făcută legiunilor din taberele panonice, în anul 202, după ce s-a reîntors din Siria¹⁹. După această epocă de glorie, regresul a fost vertiginos, Jupiter Dolichenus cedînd locul său din panteonul militar alor dîi militares (Marte, Cavalerii danubieni, Hercule și mai ales Mithra). El nu avusese rădăcini în masele de jos și cultul lui nu era înconjurat de mistere, astfel că nu a putut învinge concurența acestora²⁰. În declin, s-a mai menținut în Dacia pînă la sfîrșitul secolului al IV-lea, cînd împreună cu mitraismul, a fost înlăturat de creștinism²¹.

Monumentele lui J. Dolichenus — inscripții, statui și sanctuare — s-au găsit în caste și în centre militare. Bazîndu-se pe astfel de constatări, L. Zotovič arată că punctul de vedere al lui Cumont, care spune că Jupiter Dolichenus nu a devenit o zeitate supremă printre dîi militares, trebuie revizuit²².

Reprezentările plastice îl înfățișează pe acest Baal din Doliche stînd în picioare pe un taur, care simbolizează forța, una din calitățile sale primordiale. Mai sînt și alte variante iconografice ale zeului (alături de taur, cu un picior pe taur, fără taur), mai puțin întîlnite. Spre deosebire de monumentele siriene, care îl înfățișează pe Jupiter Dolichenus în costum oriental, cele din Dacia îl arată îmbrăcat ca militar, păstrînd doar boneta frigiană; ceea ce indică gradul de romanizare a zeului.

16. P. Merlat, *op. cit.*, p. 16.

17. *Ibidem*, p. 28.

18. *Ibidem*, p. 92.

19. L. Zotovič, *op. cit.*, p. 49.

20. D. Tudor, *Jupiter Dolichenus în Dacia Inferioară*, extras din «Studii și comunicări», III, 1961, p. 149.

21. O. Floca, *I culti orientali nella Dacia*, în «Ephemeris Daco-Romana», Roma, 1935, p. 205.

22. L. Zotovič, *op. cit.*, p. 49.

Majoritatea inscripțiilor cunoscute sînt în limba latină. Dedicățiile cele mai frecvente au formula JOMD, JOMDol sau J.O.M. Dolicheno. Formele onomastice Dolcenus, Dulcenus etc. se găsesc și în Dalmația, Noric și mai puțin în Moesia Superior. S-ar putea ca aceste forme să se datorească neglijenței sau, mai curînd, ignoranței cioplitorilor de piatră²³. O altă formulă, Doliceno, se regăsește și în Moesia Superior, Noric, Panonia Superior, Roma, Britania, Germania superioară și Numidia. Numele zeului este întregit de epitetele: Commagenorum, deus Commagenus, Commagenus Sanctus, dar mai adesea deus Aeternus sau numai Aeternus. Dintre aceste epitete, unele aparțin lui Jupiter Optimus Maximus din mitologia greco-romană, altele, ca de pildă Sanctus, au origine orientală.

Cît privește răspîndirea lui pe teritoriul țării noastre, se cunosc mai multe monumente dedicate lui Jupiter Dolichenus în Dacia Superioară decît în Dacia Inferioară. La Apulum, centru militar și comercial, s-au găsit numeroase monumente votive. O inscripție din această localitate îl numește «născut unde își are obirșia fierul», arătînd originea lui de zeu al fierarilor, al celor care fac arme. Două altare recent descoperite, unul la Apulum, închinat «IOMD et deae Suriae magne Caelesti, pentru norocul veșnicului imperiu roman și al leg. XIII Gemina» și altul la Ampelum, dedicat lui «IOM Dolicheno, pro salute imp(eratoris)», arată caracterul oficial al cultului, zeul fiind protector nu numai al ostașilor, ci și al imperiului și al împăraților²⁴. Materialul arheologic indică și alte localități unde era adorat: Bileag, Buciumeni, Căței, Căbiniș, Micia, Napoca, Potaissa, Portus, Poiana Sîrbească, Sarmizegetusa, Săncrăieni, Tibiscum, Zlatna²⁵. O mînă votivă de bronz, închinată lui J.O.M. Dolichenus de către un subofițer, Gaius, din cohors I Hispanorum milliaria, cu garnizoana în castrul de la Orheiul Bistriței, a fost găsită în Galiția. Nu sînt indicații că zeul ar fi avut adoratori în acele locuri. Probabil, mîna votivă a fost dusă ca pradă de război, în urma luptelor dintre dacii liberi și romani²⁶. În Dacia Superior, Jupiter Dolichenus a avut, după descoperirile făcute pînă acum, două temple. Cel de la Apulum a fost restaurat de Aelius Valentinus, «veteranus, sacerdos» (CIL, III, 7760). Inscripția (CIL, III, 7761) dedicată zeului, atestă existența aici a unor organizații de negustori sirieni, adoratori ai lui Dolichenus. Alt templu, cel de la Sarmizegetusa, se crede că a fost clădit cam în același timp cu templul sirian (sec. al III-lea d. Hr.)²⁷.

Pentru Dacia Inferior avem mai puține vestigii în legătură cu cultul lui J.O.M.D. Săpăturile sporadice făcute în Oltenia ar putea fi explicația acestui fapt. În 1897, Tocilescu a descoperit în săpăturile castrului roman de la Răcari, Oltenia, o placă de bronz avariata, în care zeul, în costum militar roman, cu o dublă secure în mînă, stă în picioare pe un taur, lîngă un altar aprins, avînd în față, probabil, pe Juno, regina sau Sancta, stînd și ea în aceeași poziție, pe spatele unei căprioare. Calitatea execuției arată că această placă a fost turnată de unul din modeștii artiști provinciali, în prima jumătate a secolului al III-lea d. Hr. La Sucidava (Celei), centurionul Probus l-a ridicat un altar, singurul monument scris dedicat zeului în Dacia Inferior. În vicus-ul roman de la Deșa, s-a descoperit o figurină de bronz, reprezentînd pe JOMD în același costum militar roman, bărbos, cu căciula frigiană pe cap, în mîna dreaptă ridicată (ținînd probabil securea dublă, iar în stînga, fulgerul. Un cap al zeului cu o căciulă conică, cloplit în marmură, s-a găsit la Drobeta; o mînă de bronz, care reprezintă un exvot adus lui Jupiter Dolichenus, s-a descoperit în castrul de la Cătunele de Sus

23. M. Maereu, *op. cit.*, p. 369; O. Floca, *op. cit.*, p. 206.

24. M. Maereu, *op. cit.*, p. 370.

25. D. Rădună, *op. cit.*, p. 140.

26. M. Maereu, *op. cit.*, p. 73.

27. O. Floca, *op. cit.*, p. 208, 221.

(lingă Baia de Aramă). În vicusul de la Orlea i s-a ridicat un mic altar. Cultul lui este semnalat și în Cioroi (județul Dolj), precum și în alte două locuri din Oltenia, care nu se cunosc încă²⁸.

Ceilalți zei orientali sincretizați cu Jupiter Optimus Maximus, după datele arheologice pe care le avem pînă în prezent, n-au avut în Dacia, extensiunea și importanța pe care le-a avut Jupiter Dolichenus.

Jupiter Optimus Maximus Heliopolitanus, numit de către sirieni, în regiunea de baștină, Hadad, era zeul-soare al cetății Heliopolis (azi Baal-beck), colonie întemeiată în Siria de către August. Antonius Pius a restaurat templul din Heliopolis, făcînd din el unul din cele mai frumoase temple ale lumii de atunci și a acordat mari privilegii acestui cult care, în secolul al II-lea d. Hr., s-a răspîndit în tot Imperiul roman.

În Dacia se pare că acest cult a fost introdus în timpul lui Hadrian și a rămas pînă la părăsirea ei de către Aurelian. Primul monument pe care-l avem de la el datează din 115—116 (C.I.L., V, 1635), iar ultimul din 248 d. Hr. (C.I.L., XIII, 66058)²⁹. Deoarece în Panonia și în bazinul Dunării au fost fixate foarte multe trupe recrutate din Orient, în aceste regiuni ale imperiului au fost găsite cele mai multe dedicații adresate lui Jupiter Heliopolitanus. Deși avea și un caracter rural — zeu al soarelui, al tunetului și al fulgerului — el a rămas, îndeosebi, un zeu militar, a fost adus în Dacia de militari, cultul lui s-a manifestat în castru, dedicațiile fiind făcute de militari (Licinus Macrinus, ca și Licinius Mesalinus, arătați de inscripțiile: CIL, III, 1353 și CIL 1359, ambii adoratori ai zeului, sînt centurioni în Dacia). Jupiter Heliopolitanus are o fizionomie orientală mai puțin alterată, dar cu o răspîndire mai redusă decît Dolichenus. Pe lingă monumentele votive, dintre care unele au fost găsite la Micia, numele lui a rămas și pe unele monede. Originea asiatică comună a lui J. Dolichenus și J. Heliopolitanus, ca și caracterul lor de zei ai armatei, au făcut ca unii dintre credincioșii lor să-i menționeze împreună pe același monument, ca și cum ar fi aceeași divinitate³⁰, evidențiindu-se astfel puternicul proces de sincretizare al acelor vremi.

Jupiter Optimus Maximus Tavianus este originar din Tavia, cetate din Galatia, așa cum atestă și un pasaj din Strabo (XII, 12, 5, 2). De acolo a fost adus în Dacia de coloniști galateni. Despre acest zeu sînt puține știri în Imperiul roman și acelea s-au găsit în Dacia. Ele sînt două documente epigrafice, monumente votive găsite la Apulum (CIL, III, 1088) și Napoca (CIL, III, 860).

J. Tavianus face parte dintre primele divinități orientale aduse în Dacia. Inscripția din Napoca, care datează din anii 139—161, era socotită ca documentul epigrafic cel mai vechi referitor la introducerea în Dacia a cultelor orientale³¹. Astăzi, așa cum s-a arătat mai sus, din aceeași perioadă mai datează, după Merlat, și un monument al lui J. Dolichenus, iar de la J. Heliopolitanus avem vestigii din timpul lui Hadrian (115—116). Monumentul din Napoca specifică originea galatiană a adoratorilor: «Galatae consistentes municipio», ceea ce ar indica, în același timp, o colonizare oficială a lor. Organizarea în colegii a galatenilor, veniți în Dacia ca negustori sau simpli coloniști — cum rezultă din inscripții³² — arată că numărul lor nu era neglijabil și

28. D. Tudor, *Jupiter Dolichenus în Dacia Inferioară*, p. 147, 149; Idem, *Oltenia Romană*, p. 308; O. Floca, *op. cit.*, repertoriul; P. Merlat, *Répertoire des inscriptions et monuments figurés du culte de J. Dol.*, Rennes, 1951 (vezi harta).

29. O. Floca, *op. cit.*, p. 210.

30. *Ibidem*, p. 209, 210.

31. *Ibidem*, p. 212.

32. *Istoria României*, I, București, 1960, p. 357.

că și cultul zeului din patria de origine trebuie să fi avut o amploare mai mare decât cea arătată de cele două documente epigrafice. Din studierea lor nu se pot trage concluzii asupra caracterului acestei zeități. Cît despre reprezentarea lui plastică, nu avem decât un singur indiciu : o monedă a cetății Tavia, unde Jupiter Tavianus este înfățișat șezînd pe două acvile, cu sceptrul în mînă³³.

Jupiter Optimus Maximus Eruzenus este și el un Baal al unei cetăți din Orient, adus în Imperiul roman cam în același timp cu J. Dolichenus, J. Heliopolitanus și J. Tavianus. Este menționat numai în Dacia, la Napoca, într-o inscripție laconică (CIL, III, 2859). Epitetul zeului arată originea lui geografică. În Asia însă erau două localități cu numele Eriza, una în Caria și alta în Armenia. Se indică o astfel de localitate chiar și în Dacia (Roscher-Lexicon, II, col. 753); ceea ce, pînă acum, nu s-a verificat pe teren. Se pare că zeul își trage numele de la Eriza din Caria. O indicație în acest sens este faptul că în Dacia existau coloniști veniți din Caria, cum arată inscripția ce pomenește numele unui carian : Aurelius Alexander (CIL, III, 859). Această singură inscripție a lui J. Tavianus nu permite să se tragă o concluzie sigură asupra împrejurărilor și a timpului în care zeul a fost adus în Dacia³⁴.

Jupiter Optimus Maximus Balmarcodes este un zeu puțin cunoscut, originar din cetatea Berytus, Fenicia (Baal Marquot). Se pare că figurează într-o dedicație de la Potaissa, alături de J.O.M. și Juno (CIL, III, 7680). Întrucît era zeu al dansului, la ceremoniile lui se practicau dansuri sacre³⁵.

Jupiter Optimus Maximus Erapolitanus (Hierapolitanus), originar din Hierapolis, capitala provinciei romane de pe Eufrat, a fost descoperit de curînd pe teritoriul Daciei, în urma săpăturilor arheologice de la Micia, din anul 1947. Pînă la această descoperire, epitetul Erapolitanus, dat lui Jupiter, nu era cunoscut. Materialul arheologic în legătură cu această divinitate orientală este alcătuit dintr-un altar de piatră, cu o inscripție încadrată, deasupra și dedesubt, de un chenar («...Iovi Erapolitano fecit Casius Rufus votum dedit»); un monument sculptural reprezentînd figura acefală a unei zeități tronînd, la picioarele căreia se află, lipită de scaun, o acvilă cu aripile desfăcute; alt fragment de statuie al aceluiași zeu, capitele, fibule. Acest material indică, la Micia, prezența unui templu dedicat lui J. Erapolitanus, ceea ce presupune un număr mai însemnat de credincioși, care, în cea mai mare parte, nu puteau fi decât soldații din castrul de aci. Este neîndoielnic că religia lui Erapolitanus în Dacia s-a răspîndit direct din Asia³⁶.

Jupiter Optimus Maximus Bussumarus este o zeitate orientală, a cărei proveniență este puțin cunoscută. În Dacia, o inscripție dedicată zeului a fost găsită la Apulum, unul din principalele centre religioase ale provinciei (CIL, III, 14215, 1033). O altă inscripție (CIL, III, 12403) nu se știe din ce localitate provine³⁷.

Jupiter Narenus, originar din Nara, Galatia, a fost adorat la Alburnus Maior, unde s-au găsit două altare cu inscripții în limba greacă³⁸.

33. O. Floca, *op. cit.*, p. 212.

34. *Ibidem*.

35. M. Macrea, *op. cit.*, p. 371; O. Floca, *op. cit.*, p. 213.

36. O. Floca, *O zeitate orientală, Jupiter Erapolitanus la Micia*, în «Materiale arheologice», vol. I, 1953, p. 773; M. Macrea, *op. cit.*, p. 370.

37. O. Floca, *I culti orientali nella Dacia*, p. 213.

38. M. Macrea, *op. cit.*, p. 370.

Jupiter Sittacomicus provine din Sittacome, localitate neidentificată, probabil din Asia Mică. O inscripție în grecește, dedicată acestui zeu, s-a descoperit tot la Alburnus Maior³⁹.

Jupiter Sarnendenus este indicat în Dacia la Apulum, într-o dedicație în limba greacă, precum și la Alburnus Major⁴⁰.

Jupiter Cimestenus, care provine probabil dintr-o localitate a Bitiniei, a fost găsit în Dacia la Buciumi-Izbita (pe dealul Vulpoi, în regiunea auriferă), unde s-a descoperit un altar cu dedicație în limba greacă și la Apulum, unde cele două altare ridicate de persoane cu nume romane obișnuite au inscripții latine, una fiind «pro salute imperi». În Apulum exista o comunitate națională și religioasă, alcătuită din bitinieni, grupați într-un «colegium Ponthobitiorum», care probabil adorau această divinitate⁴¹.

Jupiter Sol Bussurigijs are la Apulum un altar cu o dedicație din partea orientalului P. December Elius. Epitetul este celtic, adus în Asia Mică de celți, încât această divinitate trebuie considerată, după C. Daicoviciu, ca venită din Asia Mică, nu din Galia⁴².

Deus Sarmandus nu are precizată originea. Era venerat la Mică-Sasa (județul Sibiu), unde a fost găsit un singur monument epigrafic, cu o dedicație din partea unui greco-oriental, Demetrius Anton (1) (CIL, III, 964)⁴³.

Jupiter Turmasgadis este o sincretizare a lui J. O. Maximus cu un zeu național din regiunile siriene sau aramaice, un fel de Baal cu numele de Turmasgad («cel adorat pe munți» în aramaică), adorat ca zeu al războiului, al vânătoarei și al animalelor sălbatice. În imperiu s-a răspândit târziu, în secolul al III-lea, și a durat puțin. Prezența vulturului ca emblemă pe monumentele acestui zeu își are explicația în faptul că a fost asimilat cu J. O. Maximus. În tot Imperiul roman au fost descoperite șase monumente, dintre care patru în Dacia : două la Micia și două la Romula.

Pe unul din monumentele de la colonia Romula (Reșca) apare inscripția : Turmasgada (Max(imus) Maximinus et Julianus ex voto pos (uerunt); el reprezintă un vultur fiind în ghiera un cerb. Din celălalt monument de la Romula a rămas doar partea de jos a unui vultur, ale cărui gheare se sprijină pe corpul unui animal, probabil o căprioară sau un cerb. Nu se știe dacă monumentul purta vreo inscripție, însă fragmentul acesta prezintă destule elemente pentru a putea fi identificat ca aparținând cultului acestui zeu. Studiul acestor monumente de la Romula arată că ele au ieșit din același atelier.

Inscripțiile indică în Micia și Romula existența a numeroși orientali și a unor unități de soldați commagenieni și siriieni, dintre care unii au fost desigur adoratori ai lui J. Turmasgadis⁴⁴. În Romula era : Cohors I Flavia Commagenorum et numerus Surorum sagittariorum ; în Micia : Cohors II Flavia Commagenorum eq sagit.

Jupiter summus exsuperantissimus are o inscripție la Apulum și este zeul care conduce treburile divine și umane. Această zeitate, după C. Daicoviciu, ar fi tot una

39. *Ibidem*. 40. *Ibidem*.

41. D. Tudor, *Orașe, tirguri și sate în Dacia Romană*, p. 164; M. Macrea, *op. cit.*, p. 370.

42. M. Macrea, *op. cit.*, p. 370. 43. *Ibidem*, p. 371; O. Floca, *op. cit.*, p. 214.

44. D. Tudor, *Jupiter Turmasgadis à Romula* (Extrait de «Dacia», XI-XII, 1945-1947), p. 272 ; O. Floca, *I culti orientali nella Dacia*, p. 213.

cu Zeus Hypistos (epekoos), indicat epigrafic la Sarmizegetusa, sincretizare între Iahve al evreilor și alte divinități orientale, frigiene și siriene⁴⁵.

Jupiter Zbelsurdos, zeitate a tracilor, puțin cunoscută, a fost găsit la Drobeta, într-o interesantă îmbinare sincretistă. Pe monumentul de aici un mare relief în calcar, cu dedicație în limba latină, alături de J. Zbelsurdos se află o altă zeitate, probabil un Baal oriental, sincretizat cu Jupiter al romanilor și venerat alături de zeitatea tracă. Acest monument sculptural contopește «crențele și interpretarea iconografic-artistică a patru lumi: orientală, tracă, dacă și romană»⁴⁶.

Sabazius, e întâlnit la Apulum și Potaisa, cu numele sincretist J.O.M. sau Jupiter Sabazius. La Jena, lângă Tibiscum, s-a găsit o mână de bronz a acestui zeu. O tăbliță votivă de bronz provine probabil de la Tibiscum. În legătură cu cultul lui Sabazius sînt de amintit și dedicațiile de la Apulum către zeul Glycon, adorat sub forma unui șarpe⁴⁷.

Drept concluzii la lucrarea de față, care încearcă să schițeze cîteva aspecte ale sincretismului din Dacia, legate de cultul lui Jupiter Optimus Maximus, se pot face cîteva considerații cu caracter general.

Se impune, în primul rînd, constatarea extensiunii pe care a avut-o, în Dacia, cultul lui Jupiter, sincretizat cu diverse zeități neromane, în cea mai mare parte orientale. Imaginea cartografică a răspîndirii acestui cult în Imperiul roman arată numai cîteva regiuni unde a fost adoptat în mod masiv, și anume provinciile de graniță, legate de văile Rinului și Dunării. Materialul arheologic cu privire la cultul sincretist al lui Jupiter Optimus Maximus în Dacia este bogat și încă nu a fost în întregime cercetat și sistematizat. Concluzii definitive asupra acestui cult nu se pot trage și pentru faptul că izvorul principal pentru studierea lor, datele arheologice, se îmbogățesc mereu, pot umple golurile și chiar pot modifica unele constatări anterioare. O imagine generală însă, în legătură cu acest aspect al vieții religioase din Dacia, ne putem face.

Răspîndirea cea mai intensă a acestui cult sincretist în Dacia s-a produs în a doua jumătate a secolului al II-lea și în prima jumătate a secolului al III-lea, cînd s-a bucurat de sprijinul imperial și cînd afluxul de orientali a fost deosebit de mare. La baza expansiunii lui pe teritoriul patriei noastre se află acțiunea de romanizare și formarea centrelor administrative și militare. El s-a răspîndit mai intens în caste și orașe decît la sate, nu numai pentru că la început romanizarea era mai lentă în mediul rural, ci și din pricina conservatorismului religios al autohtonilor. Problemele în legătură cu acest cult suscită interesul cercetătorilor, cum dovedesc studiile de specialitate, dintre care unele foarte recente⁴⁸.

În funcție de prezența divinităților sincretiste de care ne-am ocupat, studiindu-le monumentele, se pot face observații și se pot trage concluzii prețioase privitoare la istoria patriei, în legătură cu locul de unde au venit coloniștii, cu starea lor socială, se poate aprecia varietatea etnică și gradul de romanizare al acestor «nationes», după gradul de romanizare al divinităților lor naționale, în urma procesului de sincretizare.

45. M. Macrea, *op. cit.*, p. 374.

46. D. Tudor, *Jupiter Zbelsurdos à Drobeta* (Extrait de la «Rev. Ist. Rom.», XVII, București, 1917), p. 79; Idem, *Oltenia Romană*, p. 390, 393.

47. M. Macrea, *op. cit.*, p. 374.

48. A se vedea bogata bibliografie din lucrările lui P. Merlat citate în această prezentare.

Printre celelalte zeități orientale, cele sincretizate cu străpînul Capitoliului au avut un puternic caracter militar. Prezența lor indică intensitatea acțiunii de romanizare a unei regiuni. Lăsînd la o parte faptul că orientali și unitățile militare stabilite în Dacia vehiculau cultura romană, erau exponenții ei, vorbind pe lingă limba natală și limba latină, trebuie subliniat faptul că în această provincie «nu toți cei care se închină divinităților orientale sînt de fapt orientali»⁴⁹. Unele dintre divinitățile orientale sincretizate cu Jupiter O. M. intraseră mai de mult în panteonul roman și aveau adoratori dintre cetățenii romani. Apoi, mulți cetățeni romani veniți în Dacia ca funcționari, negustori, sau militari, intrînd în contact cu adoratorii zeilor orientali, vor fi devenit ei înșiși exponenții acestor culte. Este deci în afară de orice îndoială că prezența masivă a lor într-o regiune înseamnă romanizare intensă. Dacă această concluzie este formulată de L. Zotovič pentru Moesia Superior, în legătură cu cultul lui Jupiter Dolichenus, ea este cu atît mai valabilă pentru Dacia, unde acest cult a avut o extensiune mult mai mare.

Pentru istoria religiilor studiul cultului sincretist al lui Jupiter Optimus Maximus în Dacia are importanță nu numai pentru că aduce precizări și completări la cunoașterea acestui cult și a situației religioase din Imperiul roman în secolele al II-lea și al III-lea, ci și pentru că prezintă, de multe ori, elemente și aspecte specifice, cum sînt, de pildă, sincretismul religios din Dacia, neîntîlnit la același nivel în alte provincii ale Imperiului, sau prezența numai în Dacia a unor zeități sincretizate cu Jupiter. (J. Eruzenus, J. Tavianus, J. Erapolitanus). Pentru sublinierea sincretismului din Dacia, cultul acesta este un exemplu elocvent. Epitetele pe care le-a căpătat Jupiter Optimus Maximus aveau mai mult înțeles geografic și nu arătau diferențe caracteristice; ele au schimbat prea puțin fizionomia generală a stăpînului Capitoliului, atît sub raport religios-speculativ, cît și — poate mai puțin — sub cel al înfățișării materiale. E adevărat că Jupiter Dolichenus are o înfățișare mai pronunțat orientală, care se îndepărtează de cea a unui Jupiter obișnuit, însă cazul nu trebuie generalizat, mai ales că este vorba de înfățișarea exterioară.

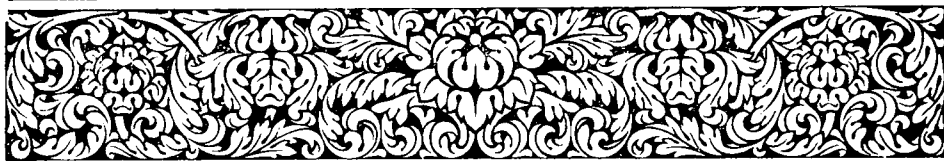
Așezarea geografică a Daciei, la limita de Nord-Est a Imperiului roman, precum și numărul mare de orientali, civili sau militari, din această provincie, au făcut ca legătura cu Orientul să fie, de cele mai multe ori, directă, nu pe calea ocolită a Romei. De aici explicația prezenței unor forme de cult, zeități, forme arhitecturale etc., care nu se găsesc în Occident, așa cum s-a subliniat în cursul expunerii⁵⁰.

În sfîrșit, cunoașterea cultului sincretist al lui Jupiter Optimus Maximus din Dacia este utilă și pentru cunoașterea începuturilor creștine în această provincie. Prin sincretismul pronunțat care pregătea calea spre monoteism, prin teologia biruinței vieții, prin diferite practici purificatoare și liturgice, acest cult a contribuit la pregătirea terenului pentru primirea creștinismului. Apoi, legăturile foarte active în secolul al II-lea și al III-lea cu Asia Mică și Orientul Apropiat, unde viața creștină prinsese rădăcini adînci, este un fapt de care trebuie să se țină seama — măcar ca ipoteză de lucru — atunci cînd este vorba să se tragă concluzii asupra vechimii creștinismului în Dacia.

Drd. CONSTANTIN VOICESCU

49. M. Macrea, *op. cit.*, p. 369.

50. O. Floca, «Materiale arheologice», vol. I, p. 782.



• R E C E N Z I I •

«Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 4/1971, 80 p. + numeroase ilustrații.

Prezentul număr al Buletinului se deschide printr-o amplă discuție — consemnată de Olga Mărculescu — între oameni de știință și specialiști, reprezentanți ai mai multor institutii, în jurul temei *Un program național privind conservarea, consolidarea și valorificarea cetăților dacice din Munții Orăștiei* (p. 3—18). În același domeniu al arheologiei, semnalăm două importante materiale: *Tezaur de argint dacice* (I), de Dorin Popescu (p. 19—32), și *Troesmis, considerații topografice*, de Al.-S. Ștefan (p. 43—52).

Articolul semnat de Gheorghe Ionescu, *Mînăstirea Govora și egumenia lui Meletie Macedoneanul* (II) (p. 33—42), reprezintă urmarea primei părți apărute în BMI, nr. 2/1971 (vezi recenziile noastre în «Biserica Ortodoxă Română» nr. 7—8/1971). În continuare, autorul arată strădaniile egumenului Meletie pentru readucerea în stăpînirea mînăstirii a satelor pe care aceasta le pierduse în anii ei de decădere de la începutul veacului al XVII-lea: Nănășești, Frăsinetul și mai ales grupul satelor mehedintene Cerneți ($\frac{1}{2}$), Medvejdea, Balotești ($\frac{1}{2}$), Curiacea ($\frac{1}{2}$) și Malovăt, pentru care va susține un greu proces cu boierii Buzești, terminat cu bine în 1635. Neobosita activitate a egumenului Meletie pentru redresarea stării economice a mînăstirii se manifestă și în obținerea unor drepturi de slobozie privind satul Glodul, în reînființarea unor vechi vaduri de moară, în achiziționarea unor noi ocine, în recuperarea unor țigani fugiți. În afară însă de aceste acțiuni de «destoinic gospodar», Meletie a știut să facă din mînăstirea Govora «unul din importantele focare de cultură din țară», prin cele câteva cărți bisericești în limba slavonă și indeosebi prin vestita *Pravilă de la Govora*, tipărite prin grija harnicului egumen-tipograf. Această din urmă activitate a fost completată prin înființarea la Govora, probabil în anul 1636, a primei școli de tipografi din țară, despre care autorul aduce interesante informații. Meletie este atestat pentru ultima oară ca egumen al Govorei la 15 iunie 1640, după care el dispăre din acest post în condiții ce rămîn obscure. În legătură cu aceasta, autorul discută pe larg ipoteza identificării lui Meletie de la Govora cu Milovitius, candidat fără succes în toamna aceluiași an la scaunul mitropoliei Bălgradului; nici în această privință însă datele prea sporadice și contradictorii nu îngăduie o concluzie sigură. Știri ulterioare culese de autor îl arată pe Meletie din nou prezent la Govora — dar nu ca egumen — în anul 1642. În 1644 el este atestat ca proegumen al mînăstirii Govora și poate din nou ca egumen în 1647. Prin remarcabila documentație, în mare parte inedită, și sobrietatea expunerii, studiul lui Gheorghe Ionescu reprezintă o contribuție de seamă la istoricul străvechii mînăstiri vilcene.

Prin articolul *Restaurarea casei lui Udriște Năsturel din Herești* (p. 53—57), arh. Olga Bîzu completează cu datele privind recenta restaurare studiile amănunțite consacrate mai demult de Radu și arh. Eugenia Greceanu (în «Monumente și muzee», I, 1958, p. 119—130 și 131—148) istoricului și, respectiv, arhitecturii acestei interesante case, concepută pentru două familii de către eruditul cumnat al lui Matei Basarab. În ultima parte a articolului, autoarea redă și datele principale privind biserica de

curte construită alături de casă, în anul 1644, de Elina doamna cu «cei doi buni frați ai săi, Cazan Năsturel și Orest (Udriște) Năsturel», după cum este precizat în pisană originală slavonă. Din pricina modificărilor suferite în a doua jumătate a veacului trecut și în veacul al XX-lea, biserica — arată arh. Olga Bizu — «care apare astăzi ca o construcție fără caracter și proporție, trebuie să ascundă sub tencuială urmele vechi ale epocii lui Matei Basarab, restaurarea ei viitoare constituind o necesitate ce se impune, dată fiind integrarea ei în ansamblul casei de piatră a lui Udriște Năsturel».

În articolul intitulat *O piatră de mormânt uitată și o pecete necunoscută. Mărturii vechi și noi despre marele spătar Zotu Tzigara* (p. 58—62), Mihail G. Ștephănescu pune la contribuție izvoarele cele mai variate (documentare, genealogice, heraldice, sigilografice și iconografice), dintre care unele inedite sau foarte puțin cunoscute, altele greșit interpretate de cercetătorii din trecut, pentru a reda figura lui Zotu Tzigara, ginerele și unul din principalii dregători ai domnului Moldovei Petru Șchiopul (1574—1579 și 1582—1591). Zotu Tzigara este cunoscut prin activitatea sa culturală: cu cheltuiala și sub supravegherea sa a fost redactat la curtea lui Petru Șchiopul cronograful lui Dorotei al Monembasiei, iar pe tărîmul religios «l găsim donatar la mănăstirea Galata în 1588, ctitor împreună cu Petru voievod, socrul său, la biserica Sf. Sava din Iași și ctitor, cu soția sa, la mănăstirea Hlincea». Ceea ce se știe mai puțin este — după cum arată autorul — că, ajuns pibeag la Venetia, Zotu Tzigara a fost, din 1594 pînă la moartea sa, în 1599, «gastaldo» (epitrop) al bisericii San Giorgio dei Greci, unde a și fost înmormîntat, precum și faptul că testamentul său cuprinde dispoziții pentru înființarea unei mănăstiri ortodoxe de călugărițe la Venetia. Dacă această ultimă voință a fostului mare spătar a fost sau nu adusă la îndeplinire, nu ne este cunoscut. În afară de interesul intrinsec al materialului, articolul demonstrează felul cum o cercetare pluridisciplinară poate ajuta la elucidarea unei probleme istorice, scoțînd implicit în evidență rolul pe care este chemat să-l joace în această direcție Comisia de heraldică, genealogie și sigilografie pe lângă Institutul de istorie Nicolae Iorga al Academiei de științe sociale și politice al R. S. România, recent înființată și din care autorul face parte.

Deosebit de interesant ni s-a părut materialul privind *Pictura de la Bucovăi*, prezentat de Carmen Laura Dumitrescu (p. 63—72). Scoaterea la iveală, prin recenta restaurare, a unor porțiuni de frescă acoperite cu repictările ulterioare, în special la tabloul voievozilor din naos, dă prilej autoarei să completeze substanțial cunoștințele noastre privind rolul familiei voievodale în realizarea vestitei ctitorii de lângă Craiova. Au apărut astfel la vedere, față de situația de pînă acum (vezi îndeosebi Pr. Dumitru Bălașa, *Despre familia lui Alexandru al II-lea voievod*, în «Oltenia», IV 1943, p. 29—36 și pl. 2 și 4), o parte din figura domnului țării (Alexandru al II-lea Mircea, 1568—1574), aceea a fiului său Mihnea (viitorul Mihnea Turciul, 1577—1583 și 1585—1591) aproape în întregime, iar aceea a doamnei Ecaterina a fost spălată și întregită. Un amănunt de mare interes și, pare-se, unic de felul său în pictura votivă din țara noastră (dar cu analogii în arta Bizanțului) este punga de bani ținută de voievod în mîna stîngă, gest care «consemnează momentul de triumf al familiei lui Alexandru», pomenit în cunoscuta inscripție-cronică de pe tabloul votiv, și justifică «o ofrandă pioasă pe care o face către biserica ctitorită de mai marele sfetnic al domniei sale». De asemenea, prin explicații plauzibile, bazate pe analiza împrejurărilor istorice ale timpului, studiul izbutește să lămurească motivele pentru care a fost șters intenționat, din vechime, chipul tînărului Vlad, nepotul domnului (din îndemnul lui Mihnea Turciul, împotriva căruia complotase), precum și motivele probabilei lipse inițiale a portretului doamnei Ecaterina, vădit pictat de altă mînă (fiind catolică, prezența ei într-o biserică ortodoxă a fost socotită nepotrivită, pînă la consolidarea poziției sale ca regentă de fapt, în vremea minoratului lui Mihnea). Pe baza susmenționatei inscripții, întreaga pictură din naos și altar, cu excepția portretului doamnei Ecaterina și a altor cîteva intervenții ulterioare, a putut fi datată cu certitudine în anul 1574.

Mult mai delicată, putînd da naștere și la controverse, este problema datării picturii din pronaos, «evident opera unui alt meșter». Pentru această datare, criteriul — singurul criteriu — folosit de autoare a fost titulatura ctitorilor Stepan mare ban și Pîrvu mare clucer din tabloul votiv de pe peretele vestic al încăperii. Așadar, pe baza faptului că Pîrvu a fost mare clucer în anii 1579—1583 și 1585—1589 (Stepan,

mort în decembrie 1574, fusese probabil mare ban în ultimele luni ale vieții), autoarea datează în acest interval atât tabloul votiv cât și întreaga pictură din pronaos, neluând însă în considerație faptul că dacă pictura a fost cumva executată mai târziu — oricât de târziu, chiar dacă prin absurd ar fi fost executată în zilele noastre — tot cu aceste titluri ar fi fost desemnați ctitorii zidirii bisericii: Stepan cu titlul de mare ban, înscris și pe piatra lui de mormint de la Bucovăț, iar Pîrvu — a cărui piatră funerară nu se află la Bucovăț, deoarece el a murit în pribegie — cu acela de mare clucer sub care a fost cunoscut timp de aproape zece ani, pe cînd nu a funcționat ca mare logofăt decît mai puțin de doi ani. Este adevărat că în acest caz ne-am fi putut aștepta să găsim pictați și pe ctitorii *picturii*, dar acest obicei nu are un caracter obligatoriu, mai ales dacă cei care la un moment dat au dispus zugrăvirea pronaosului au fost călugării mînăstirii Bucovăț.

Pornind din ideea preconceptută că tabloul votiv este neapărat contemporan cu persoanele pe care le înfățișează, autoarea, analizînd macheta ținută de aceștia, ajunge la concluzii hazardate privind « imaginea bisericii, așa cum a fost construită de boierii Stepan și fiul său Pîrvul ». Or tocmai chipul bisericii de pe tabloul votiv ne avertizează că este extrem de improbabil ca acesta să redea imaginea originală a monumentului. Trei elemente caracteristice pledează în acest sens. Întîi pridvorul. După cum se știe, primul pridvor pe stîlpi de zidărie de tipul celuiua înfățișat pe tabloul votiv de la Bucovăț este acela al Bisericii Domnești din Tîrgoviște, datînd din 1583 (cf. Em. Lăzărescu, în *Istoria artelor plastice în România*, I, București, 1968, p. 261), iar la bisericile de plan trilobat pridvorul nu apare decît mult mai târziu; deci aflarea acestui element la biserica din Bucovăț, construită în 1572, ar constitui o noutate de mare interes, ce trebuia prezentată de Carmen Laura Dumitrescu ca atare. De-a dreptul senzațională ar fi, pe de altă parte, existența în 1572 a turnului-clopotniță clar vizibil — după cum subliniază autoarea — peste pronaosul machetei: amintim că acest element nu apare în suprastructura bisericilor decît în vremea lui Matei Basarab, prima biserică de tip trilobat cu clopotniță peste pronaos fiind cea din Călinești-Prahova (1646); cît privește ipoteza autoarei, cum că deasupra pronaosului bisericii mînăstirii Bucovăț au existat « poate două turnuri clopotniță corespunzînd celor două calote » (și cu acela, independent, ale cărui urme au fost semnalate de autorii mai vechi, trei — cam multe pentru o singură biserică!), nu este, credem cazul să insistăm.

În sfîrșit, arată autoarea, « din același tablou votiv s-ar părea că biserica era tencuită la exterior, căci jocul ritmic al cărămizilor dispuse orizontal și vertical — așa cum îl vedem astăzi — nu apare nicăieri ». Dar nici această ciudățenie nu o tulbură pe autoare, pentru care « faptul nu e neverosimil, cu alît mai mult cu cît în citeva din firidele decorative din exteriorul bisericii, în registrul de deasupra brîului median, se mai păstrează încă fragmentele dintr-un decor schematic figurativ și geometric, pictat cu ocră roșu pe fondul alb de tencuială ». După părerea noastră, este cu totul neverosimil, ba chiar incredibil ca, 10 sau 15 ani după zidirea bisericii, splendidul parament de cărămidă, alît de îngrijit lucrat, să fi fost acoperit cu tencuială. O asemenea operație — admițînd că redarea de pe tabloul votiv este fidelă — nu a putut avea loc decît mult mai târziu, în urma degradării sau poate a unei supraînălțări a zidurilor, executată concomitent cu adăugirea clopotniței și a pridvorului.

În privința picturilor schematice din timpanele firidelor, este foarte probabil vorba de data aceasta de un element original, căci un decor similar se poate vedea la un alt edificiu cu parament de cărămidă, construit exact în același an (1572) ca Bucovățul și care nu a fost niciodată tencuit: biserica fostei mînăstiri Cobia.

Așadar, analiza machetei de biserică de pe tabloul votiv învederează trei elemente arhitectonice care, raportate la data construirii monumentului, reprezintă tot atîtea anacronisme. Fiecare din ele în parte ar fi de natură a pune serios la îndoială caracterul original al reprezentării, iar întrunirea lor pe aceeași imagine constituie, după părerea noastră, un veto categoric în această privință. Formulînd această concluzie, avem în vedere și « caracterul unitar pronunțat și original » al monumentelor din perioada respectivă, în care « nu vom întîlni decît biserici de același tip, prezentînd între ele asemănări importante și multiple și, din contra, deosebiri numai de amănunt » (N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, în BCMI, 1930, p. 14). Bineînțeles că nu putem să ne gîndim nici la reprezentări convenționale, deoarece elementele în chestiune nu existau încă în arhitectura timpului. Această

discuție amănunțită am socotit-o necesară pentru că, în afară de problema teoretică a datării picturii pronaosului, de la care am pornit, ea angajează și probleme practice de restaurare. Într-adevăr, convinsă că pridvorul înfățișat pe macheta bisericii este original, autoarea critică restaurarea executată de Comisiunea Monumentelor Istorice în 1929, pe motivul că ea «nu a ținut seamă de acest element, considerînd că el putea fi un adaos ulterior». Se sugerează astfel, în eventualitatea unei noi restaurări, tema nejustificată a reconstituirii pretinsului pridvor original, operație care, după opinia noastră și sub rezerva unor indicații arheologice indiscutabile, ar constitui o mare greșeală. În privința datării corecte a picturii bisericii de pe tabloul votiv, trebuie observat că dacă s-ar pune temeii — așa cum se verifică în marea majoritate a cazurilor — pe afirmarea lui Paul de Alep, cum că biserica era «foarte frumos pictată peste tot» (nota 5), s-ar putea formula ipoteza unor modificări și adăugiri efectuate în vremea lui Matei Basarab. Numai cercetări atente la fața locului ar putea arăta dacă toată pictura pronaosului urmează a fi datată din nou, sau dacă a avut loc o refacere ulterioară limitată la tabloul votiv, sau poate chiar numai la chipul bisericii de pe acest tablou.

Restaurarea picturii de la Bucovăț (efectuată de specialistul Traian Trestioreanu) oferă autoarei prilejul să facă un amplu și competent studiu iconografic, cu unele precizări și corectări față de descrierea de acum 40 de ani a prof. I. D. Ștefănescu. Am reținut cu mult interes, îndeosebi, interpretarea dată splendidei compoziții de pe semi-calota absidei sudice (fig. 16), care marchează în adevăr trecerea de la vechea temă a *Helimasiei* la aceea mai nouă a *Duminicii Tuturor Sfinșilor*, precum și sublinierea simetriei dintre această compoziție și *Anastasis*-ul din absida nordică: aceasta «consemnează momentul eliberării dreptilor la prima venire a lui Iisus, în vreme ce conca de sud ilustrează așteptarea celei de a doua veniri a lui Iisus, la Judecata de apoi». Desăvîrșita analiză stilistică permite autoarei să deosebească, la pictura din naos și altar, doi meșteri diferiți, din care unul — și anume cel care a pictat *Liturgia Ingerească* și *Împărtașania apostolilor* din altar, *Adormirea Maicii Domnului* și întreg registrul inferior al naosului, inclusiv portretele voievozilor — este un artist foarte înzestrat, realizările lui numărîndu-se (așa cum le apreciasc și prof. I. D. Ștefănescu) «printre cele mai frumoase fragmente de pictură postbizantină din Țara Românească». Cît privește pictura din pronaos, ea este de factură mai decadentă, ceea ce ar confirma poate datarea ei la o perioadă mai târzie.

La rubrica *Cronică, Recenzi*, sub titlul *Al XIV-lea Congres internațional de studii bizantine* (p. 73—74), Vasile Drăguț scoate în evidență rostul, tendințele și principalele lucrări ale acestui important eveniment științific, ce a avut loc la București în vara anului 1971, relevîndu-se numărul precumpănitor al comunicărilor consacrate picturii murale de influență bizantină. Lucrările executate tot în vara lui 1971 în cadrul acțiunii de salvagardare a picturilor murale din Moldova de către *Centrul internațional de studii pentru conservarea și restaurarea bunurilor culturale*, organism creat de UNESCO, sint expuse în Darea de seamă a lui Vasile Drăguț (p. 74—75) și în Raportul specialiștilor Centrului, Paul Philippot și Paolo Mora (p. 75—76); drept obiectiv pentru această primă campanie de lucrări a fost aleasă pictura interioară (gropnița) și exterioară a bisericii minăstirii Humor, precum și pictura zidului exterior sudic al bisericii minăstirii Moldovița. *Excursia de studii organizată de Direcția Monumentelor Istorice* în cadrul schimburilor anuale de specialiști din diferite ramuri ale conservării și restaurării monumentelor face obiectul unei ample expuneri semnătă de Tereza Sinigalia (p. 76—79). «*Anul european al conservării*» în Anglia (în «*The Architectural Review*», nr. 885 și 886/1970) este recenzat de autorul prezentelor însemnări p. 79.

Cu numărul de față, «*Buletinul Monumentelor Istorice*» își încheie cel de-al doilea an de la apariție. Cu acest prilej, subliniem progresul realizat față de primul an sub raportul atât al varietății cit și al calității materialelor, precum și foarte reușita prezentare tehnică. Se constată extinderea luată de rubrica de cronică și recenzii, prin care cititorii sint puși la curent cu principalele evenimente și publicații de specialitate din țară și din străinătate. De asemenea, relevăm o mai curajoasă abordare a unor probleme de deosebit interes, deși în această direcție socotim că s-ar putea face și mai mult. Noi știm că responsabili unor lucrări, mai ales de mare anvergură, au deseori o reținere în privința prezentării lor publicului, mulțumindu-se cu metoda comunicărilor și discuțiilor purtate în cercul restrîns al specialiștilor. După părerea noastră, o asemenea poziție este greșită, deoarece și marele public are dorința și dreptul

de a cunoaște felul cum sînt ocrotite, restaurate și puse în valoare monumentele de cultură ale patriei. Asemenea situații pot fi suplinite în parte de către «Buletinul Monumentelor Istorice», prin reportaje sau mese rotunde în felul aceleia care deschide prezentul număr al revistei (și care, de data aceasta, a fost provocată, spre meritul lor, chiar de către factorii de răspundere). Iată de pildă și două teme care, după opinia noastră, s-ar impune în primul rînd: 1) lucrările de salvagardare din zona Porților de Fier; 2) lucrările de cercetare arheologică și restaurare efectuate în cadrul marilor ctitorii din nordul Moldovei în ultimii ani.

RADU CREȚEANU

Istoria generală a științei, publicată sub conducerea lui René Taton, vol. I: *Știința antică și medievală, de la origini la 1450*, traducere din limba franceză, Editura științifică, București, 1970, 718 p. + 48 planșe.

Printre cele mai rapide, durabile și sigure informații în epoca modernă se include și vehiculul miraculos al scrisului. Oamenii de știință caută să dezvăluie lumii de astăzi preocupările spiritului uman și geniului lui creator de-a lungul timpurilor. Așa este cazul și cu lucrarea de față, una dintre cele mai importante enciclopedii ale științei universale, care s-a bucurat de traducerea în cîteva limbi de circulație mondială.

Primul volum din *Istoria generală a științei* este consacrat lungii perioade care se întinde din mileniul al III-lea sau al II-lea î. d. Hr. pînă la mijlocul secolului al XV-lea d. Hr.

Caracteristica generală a acestei epoci rezidă în dezvoltarea paralelă a științei legată de diferite straturi de civilizații. Dacă dispunem de puține documente asupra apariției spiritului științific în cursul preistoriei, dimpotrivă, culturile Orientului antic: *Egiptul, Mesopotamia, Fenicia, și Izraelul, India și China* ne permit să asistăm la progresul științei, care, manifestîndu-și încă preocupări magice și utilitare, cunoaște desfășurări scipitoare.

Începînd din secolul al VI-lea î.d.Hr., strălucirea descoperirilor orientale se estompează în fața măreței înfloriri a științei elene, ale cărei progrese surprinzătoare sînt însoțite și de o concepție mult mai profundă și mai abstractă asupra rolului său și asupra propriei sale structuri. După cuceririle lui Alexandru cel Mare ea cunoaște o perioadă de vie strălucire, apoi un declin rapid, pe care stăpînirea romană nu face decît să-l accentueze. Marile invazii din secolul al V-lea marchează în Occident prăbușirea imensă a științei greco-romane. Perioada medievală este din nou martora progresului cunoștințelor, urmînd evoluții diferite în sinul principalelor civilizații care supraviețuiesc sau apar: America precolumbiană, lumea arabă, India, China, Bizanțul și Europa occidentală. Aceasta din urmă culege și asimilează moștenirea științei antice și a științei arabe, pregătînd astfel puternica desfășurare a științei moderne.

După aceste preliminarii, se intră în cuprinsul cărții respective, deschizîndu-se volumul cu *Începuturile științei: timpurile preistorice* (p. 9-20). Autorii arată că între indeletnicirile imemorabile ale omenirii a fost și religia, indiferent cum a fost înțeleasă. Ea s-a manifestat îndeosebi prin artă, arta fiind prima mărturie a existenței cunoștinței de sine.

Partea întâi: *Științele în Orientul antic*. Aici, după explicarea fenomenului apariției marilor civilizații, se trece la capitolul I: *Egiptul* (p. 25-81) — introducere istorică, aceasta se bazează pe ultimele descoperiri arheologice. Autorii explică importanța piramidelor și papirilor pentru cunoașterea culturii vechi. După ultimele date, preoții egipteni erau cei care dețineau «tainele» universului și aceștia cultivau matematica, geometria, astronomia. Existau adevărate sanctuare ale știin-

ței și artei, ale medicinei și îmbălsămării, acestea erau legate de credința în supra-viețuirea sufletului celui decedat, încît se poate vorbi de un adevărat «caracter religios și liturgic al astronomiei egiptene» (p. 57).

Capitolul II: *Mesopotamia* (p. 82-141) una din cele mai vechi regiuni ale apariției omului și chiar un izvor etnic pentru cîteva milenii. Autorii analizează, tot pe baza descoperirilor arheologice, cîteva orașe: *Babilonul*, *Ninive* etc. O preocupare majoră a bazinului mesopotamian constituiau și formele rudimentare, dar interesante ale religiei naturale: magia, divinația, astrologia ș.a. Sînt înserate, de asemenea, preocupările de medicină, de matematică și astronomie.

Capitolul III: *Fenicia și Israelul* (p. 143—153). Începînd cu mileniul al III-lea î.d.Hr., regiunea situată între Mesopotamia superioară și Egipt, care include îndeosebi coasta feniciană și Palestina, a văzut înflorind o civilizație relativ omogenă și nu lipsită de originalitate, căreia arheologia modernă i-a dat numele de *civilizația «canaaneană»*. Acest nume — continuă autorii — a fost împrumutat din Biblie, care numește «Canaan» țara în care s-au instalat evreii, adică Palestina, și «canaaneni» pe vechii locuitori ai acestei țări; însă, tot în Biblie, precum și în diferite texte ale Orientului antic, numirea Canaan are o întindere mai largă cuprinzînd Fenicia și Siria.

Sînt înserate, în continuare, rezultatele arheologice ale cercetărilor: *Știința feniciană după documentele de la Ras Shamara*; Numerația și sistemul ponderal; Calendarul și cosmogonia; Hipiatria (un mic tratat de zece părți de medicină). În sfîrșit, sînt amintite legăturile comerciale între împărații David și Solomon cu Tirul și Sidonul, cu fenicienii și siriienii.

Știința ebraică veche își are originalitate și influențe, însă *specificul ei este legat de Biblie*. Autorii arată că Biblia este singurul document demonstrativ al vieții popoarelor de la *Urul Caldeei* pînă la Marea Meridiană și Golful Persic. În ultimul timp, Biblia a devenit instrumentul indispensabil al arheologilor, istoricilor, etnologilor și teologilor, instrument de cercetare, dar și de informații de bază ale descoperirilor vechilor civilizații. *Legea veche* cuprindea, pe lîngă preceptele religioase și morale, unele practici sociale și gospodărești, dar permitea și dezvoltarea științei și culturii în vremea aceea, încît astăzi este uimitoare civilizația ebraică, ca rezultat al colaborării între conducătorii religioși și dezvoltarea științelor și artelor.

Între preocupările de bază ale civilizației ebraice vechi, pe lîngă interpretarea și însușirea Legii vechi, se numără: *Cosmologia*, cea mai avansată pînă astăzi în comparație cu vechile civilizații și culturi. Autorii recunosc *Geneza* ca un rezultat al cercetărilor de pînă atunci, cu implicații filozofice și presupunerii viitoare. În același timp, concepția despre om, libertatea și dependența lui de o Ființă superioară, este inimitabilă și de neîntrecut. Documentele *iahvist* și *sacerdotal* rămîn piese unice ale culturii și civilizației vechi elenice.

Calendarul, altă preocupare, este, pe lîngă complet, și precis; la aceasta contribuind mulțimea sărbătorilor și ceremoniilor specifice poporului lui Israel.

Cronologia este un document de rară precizie și unic în istorie, datorită Bibliei. Se cunosc generații întregi, descendența și ascendența lor ca în nici o altă civilizație veche. Însăși scrierea era ridicată la nivel de cult, ceea ce a grăbit o dezvoltare a contactelor cu popoarele vecine și cu transcrierea pe pergament a Legii și a Proorocilor.

Medicina evrellor era deosebită, ținînd cont de ceremonialele cunoscute. Se citează aici multe texte din Vechiul Testament. Desigur, ceremoniile evreilor se repetau, fiind considerate de proveniență divină, de aceea morala poporului ales este de nedepășit în antichitate, în comparație cu alte practici ale popoarelor contemporane cu poporul biblic.

Autorii arată că «era biblică» a fost folosită în cronologia multor popoare, iar după nașterea lui Hristos, calculele s-au încheiat, luînd naștere o nouă eră. Concomitent însă evreii răspîndiți în toată lumea au respectat și anul popoarelor gazdă. «Începînd din Evul mediu, era folosită în sinagogă este cea a creației; ținînd seama de diferitele date cronologice furnizate de Biblie și de tradiție, această eră a creației însumează 3761 ani de la Adam pînă la era noastră; prin urmare, pen-

tru a obține anul raportat la era creștină, este suficient să se scadă cifra 3761 din anul ebraic».

Scrierea la evrei, după ultimele cercetări, este cea feniciană adaptată cerințelor evreiești și transformată în funcție de limbaj și de contact cu alte popoare. Este de menționat faptul că textele Vechiului Testament sînt unice în cultura civilizațiilor și ele s-au păstrat ca obiecte sacre. Ultimele documente de supraviețuire a limbii ebraice vechi o constituie textele de la Marea Moartă.

Medicina evreilor constituie o curiozitate, ea nu este nici împrumutată și nici creată, ci moștenită, «ea era impregnată de religie» (p. 150), ceea ce-i dădea autoritate și efect: «Boala apare, în general — zice un text vechi —, fie ca o pedeapsă divină, fie ca efect al răutății, cu totul gratuite a spiritelor rele». O mare apropiere de medicina vechilor evrei a avut-o medicina hipocratică. Și ca să dovedească acest fapt, autorii încud aici cuvintele înțelepciunii lui Isus, Sirah: «Cinstește pe medic, fiindcă ai nevoie de el, căci și pe el, tot Dumnezeu l-a creat... Dumnezeu a făcut să crească medicamente din pămînt și omul înțelept nu le disprețuiește...». Însă toate acestea trebuie folosite cu înțelepciune și frica lui Dumnezeu. «...Renunță la rău și la nedreptate și curăță-ți inima de orice păcat...» (cap. XXXVIII, 1-15). (În carte este citat greșit cap. XXXIII — Ecleeziastul).

Capitolul IV: *Știința indiană antică* (p. 154—183). India și cultura ei milenară fac parte din marile creații spirituale ale vechilor civilizații cu mare pondere în gândirea și cugetarea de astăzi. Mai întîi autorii arată că această cultură a avut o arie de răspîndire din cele mai interesante: vechea Chină, Indochina, Asia, Africa, iar după cuceririle lui Alexandru cel Mare cultura indiană s-a combinat cu elenismul, cuprinzînd atît Orientul cît și Occidentul. Ca atare, istoria științei vechii Indii se împarte în perioade care corespund în parte cu cele ale istoriei științifice occidentale. Mai precis — scriu autorii — trebuie să distingem, după o perioadă proto-istorică, o știință indiană antică în contact cu științele babiloniană și elenă, începînd din epoca persană ahemenidă iar, apoi o perioadă de formare a doctrinelor clasice, marcată și ea de schimburi cu Imperiul roman și de o expansiune foarte largă spre Asia continentală, pe de o parte și spre Asia peninsulară și arhipelagul indonezian, pe de altă parte. Această perioadă se încheie odată cu apariția și dezvoltarea științei islamice, care zăgăzuiește înflorirea civilizației indiene, fără însă a o suprima și nici măcar să-i elimine complet influența în exterior.

După aceste precizări sînt explicate, pe baza ultimelor cercetări, antecedentele protoistorice, știința vedică și brahmanică — izvoarele acestora, pe care autorii le identifică în niște tradiții comune tuturor popoarelor, tradiții care apoi au devenit specifice prin culturi milenare. Indienii, ca toate popoarele vechi, aveau preocupări astronomice (vedică — jyotishavedanga, principiile calendarului), începuturi de astrologie, — astronomia clasică veche — cele cinci sinddhanta, solstițiile, suryasiddhanta (Soluția soarelui, sistemul lumii din suryasiddhanta), Perioadele cosmice — 360 de zile divine, deplasarea echinoctiului; numerele fundamentale. Sînt date apoi o serie de denumiri specifice zilelor cultice și anul lui Brahmagupta. Deosebit de interesante sînt și *Cronologia* și diviziunile timpului, care se păstrează pînă astăzi.

Nici în domeniul *matematicii*, indienii nu au fost mai prejos decît popoarele vecine. Astfel, se pot extrage perioade ca: matematica brahmanică, matematica clasică veche, matematica clasică propriu-zisă. În aceeași cinste se afla *medicina* cu multe feluri de practici specifice timpului, spațiului și compoziției psihofizice a indienilor. Anatomia și fiziologia au fost intens cercetate, iar metodele medicale, terapeutica și alte ramuri au fost cuprinse în «tratate clasice», al căror interes îl suscită și astăzi popoarele influențate de vechea știință indiană.

Datorită cultului animalelor — datorat și metempsomatozei —, medicina indiană s-a dezvoltat și în domeniul veterinar, apărînd și unele tratate în acest domeniu. Tot în legătură cu acest fapt, știința indiană a medicinii a dezvoltat și încurajat creșterea plantelor și a buruienilor «miraculoase», care intrau în grija «Maestrului leacurilor», un fel de farmacist.

În domeniul spiritual, știința empirică indiană are încă multe secrete și enigme, asupra cărora autorii nu dau amănunte.

Capitolul V: *Știința chineză antică* (p. 184—206). După ce în «cadru istoric» se arată că populațiile dezvoltate și care au lăsat urme încă din mileniul al III-lea î.d.Hr., fluviile Galben și Albastru protejându-le și ajutându-le, se trece la caracteristicile populației chineze și organizarea ei în mari dinastii regale. Însă civilizația chineză se definește și prin viața ei demnă și de o înaltă înută morală, viață admirabil pusă în preceptele lui Lao Tzi și Confucius. De la acești reprezentanți s-au format mai multe școli și curente, care dăinuiesc și astăzi. În afara acestora, știința chineză, în decursul istoriei, a ajuns nebănuite culmi pentru acele timpuri, deși cugetarea chineză a fost influențată și de filozofia indiană prin călugării budiști și de gândirea daoistă. Totuși se poate spune că sfârșitul perioadei antice din istoria chineză începe prin anii 311—313 d.Hr.

Printre științele pozitive, cu vechi tradiții la chinezi, se înscrie în primul rând *matematica*. Numerele constituie un capitol interesant. Se știe că limba chineză are denumiri monosilabice distincte pentru primele zece numere și primele trei puteri ale lui 10: 100, 1.000, 10.000. Aceste denumiri se regăsesc, pe de o parte, în limbile tibeto-birmane, genealogic înrudite cu chineza, iar pe de altă parte, în limbile thai, unde însă s-ar putea să constituie împrumuturi, fiindcă limbile mioa folosesc alte denumiri și nu se servesc de cele chinezești decât pentru enumerare. Aceste constatări par să indice că folosirea numerelor în China datează din preistorie, încheie autorii.

Sînt trecute în continuare preocupările de: calcul, geometrie, aritmetică, și algebră și în sfîrșit «gamele» sau cele 12 note cromatice obținute din confecționarea Zuburilor. Ca la toate popoarele vechi, nici la chinezi nu a lipsit preocuparea în domeniul *astronomiei*, în care intră: Astronomia oficială, adică studierea mișcării planetelor și eclipsele de soare și lună. Istoria științei înregistrează în China existența unui seismograf încă din secolul al II-lea. Calendarul se constată încă din primele începuturi de texte scrise în China. Nici «reperarea stelelor» nu a scăpat cercetătorilor chinezi; ei le-au «catalogat» și astfel s-a născut varietatea «teoriilor cosmologice», unice în felul lor.

Științele fizice și naturale constituie un capitol important al științei vechii Chine, iar medicina și biologia, farmacia și botanica și chimia sînt necunoscute la alte popoare. Ceea ce este specific meditației, gândirii și eforturilor vechilor chinezi, este faptul că «ideile și metodele științei lor nu sînt izvorite din tehnici, ci din ansamblul practicii sociale», se arată în concluzie.

Partea a doua » *Științele în lumea greco-romană*.

În timp ce în primul mileniu î.d.Hr. științele indiane și chineză urmau o dezvoltare aproape în întregime autonomă, științele Orientului Apropiat manifestau semne evidente de închistare și declin. Tocmai în acest moment, în insulele Mării Egee și pe cele două țărmuri opuse care străjuiesc această mare, apărea o nouă civilizație care avea să dea un impuls hotărîtor progresului științei. Într-adevăr, această civilizație elenă, atît de strălucită, va fi originea unei noi concepții asupra semnificației, rolului și structurii de ansamblu a științei, o concepție mult mai profundă, mai abstractă și mai rațională decît toate cele care au precedat-o.

Partea a doua a acestui volum este consacrată prezentării celor două mari etape ale acestei dezvoltări a științei în lumea elenă și apoi în Imperiul roman: o perioadă de elaborare a conceptelor și de dezbateri a principiilor, care se întinde de la începutul secolului al VI-lea î.d.Hr. pînă la sfîrșitul secolului al IV-lea: *știința elenă*; o etapă de dezvoltare rapidă, urmată de o perioadă de stagnare și apoi de declin: *știința elenistică și romană*, care acoperă ultimele trei secole dinainte de Hristos și primele cinci secole ale erei creștine.

Trebuie precizat de la început că prin știința elenă (p. 207—209), autorii înțeleg — de fapt, formula aparține lui Paul Tannery — epoca științei elene, sau eleanismul clasic, ce se întinde pe o perioadă de trei secole (începutul secolului al VI-lea pînă la sfîrșitul secolului al IV-lea î.d.Hr.) mai precis de la Tales din Milet pînă la discipolii lui Aristotel, iar cel care a pregătit și calea utilizării administrative a acestei științe a fost Alexandru Macedon. În continuare, sînt trecute în revistă realizările în domeniul fizicii și cosmologiei, de la Tales la Democrit, dar

sînt evidențiate și contribuțiile filozofice ale marilor gînditori din acea perioadă. Concomitent cu aceasta s-a dezvoltat și matematica (Elementele lui Euclid, Tabla lui Pitagora), aritmetica și geometria, astronomia, optica etc.

Însă știința fără o gîndire profundă și o cugetare filozofică nu se concepe. Acum apar: curentul sofistilor, apoi figurile lui Socrate și Platon cu școala lor, Aristotel și școala sa, culminînd cu școlile peripatetice.

Cea mai strălucită culme a ajuns-o însă medicina greacă prin reprezentantul ei cel mai important, *Hipocrate* (capitolul V); totuși se găsesc indicații medicale și în operele homerice. Un loc important în medicina greacă l-a jucat «tradiția magică» și influențele exterioare. O mare dezvoltare o ia de acum psihologia, ca factor uman specific gîndirii clasice grecești.

Știința elenistică și romană (p. 309—440). Născută din gîndirea științifică a grecilor, știința elenistică și romană se desfășoară pe un interval de mai mult de opt secole, jalonat de frămîntări politice care au avut repercusiuni profunde în viața intelectuală a popoarelor mediteraneene. Cu toate acestea, istoria științelor, mai mult decît istoria civilizațiilor, manifestă în cursul acestei lungi perioade un caracter atît de unitar încît este nu numai legitim ci și obiectiv preferabil ca să fie considerată un tot. În acest context, autorii cercetează mediul; Etruria și știința; romanii și științele naturale; spiritul și metodele etc.

În continuare sînt analizate personalitățile și realizările lor: Euclid, Arhimede, Apollonios etc. precum și Astronomia și Geografia matematică, Științele fizice și biologice, Medicina (de acum apar școlile speciale ale diferitelor ramuri).

Editura, pe bună dreptate, găsește necesar să adauge aici (p. 417—420) o *Notă a Redacției*, incluzînd preocupările de ordin medical ale strămoșilor noștri geto-daci, pentru că autorii volumului nu aveau de unde cunoaște ultimile rezultate arheologice și istorice în legătură cu cultura strămoșilor noștri. Izvoarele literare nu-s suficient documentate și de aceea sînt evitate în munca de selectare a materialului prezentat în volum. În nota amintită, traducătorii arată lipsa volumului, pentru că medicina daco-getă a fost unică în viața civilizațiilor vechi. Strămoșii noștri foloseau psihiatria, ca cercetare și consult; apele minerale, ca vindecare și plantele de leac ca ajutoare ale sănătății. Interesant este că preoții dacilor dețineau tainele atît ale vindecării, cît și cele ale astronomiei, după care orientau preocupările poporului. «Cultura strămoșilor noștri geto-daci «de un grad și de o calitate superioară» (C. Țaicoviciu) atît în medicină, cît și în astronomie, constituie un motiv de legitimă mîndrie și avem datoria de a o face cunoscută» (p. 420).

Nu se amintește însă nimic de culturile: Hamangia, Cucuteni, Prund etc.

Odată cu apariția creștinismului, știința veche ia alte forme, egalitatea între oameni și popoare este altfel înțeleasă, iar Sfinții Părinți explică utilitatea științei spre folosul desăvîrșirii — (este citat Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Grigorie de Nazianz, Fericitul Augustin etc) — și «laudă studiul naturii, operă divină a Creatorului» (p. 421).

Partea a treia: *Științele în Evul Mediu* (p. 429—652). Această perioadă este cuprinsă aproximativ de la primele secole ale creștinismului pînă la mijlocul secolului al XV-lea. Aici se includ și unele civilizații netratate pînă acum, cum este America precolumbiană, al cărui aport original, deși greu de situat în timp în ceea ce privește primele începuturi, se include totuși, în cea mai mare parte, în această perioadă; în orice caz sfîrșitul acestei civilizații se situează, cu precizie, în anii pîtrunderii pe continentul american al occidentalilor, la sfîrșitul veacului al XV-lea.

De asemenea, știința arabă este la loc de cinste în acest tratat. Aceeași importanță, ba chiar mai mare, o prezintă știința bizantină, care, preluînd în secolul al IV-lea ștafeta tradiției elenistice în Imperiul de răsărit și combinată cu noua orientare spirituală, se va stinge, pentru imperiu, în 1453, odată cu căderea Constantinopolului, dar va continua în alte țări și mai ales în Țările Române.

Cît despre celelalte civilizații, al căror aport științific va fi de asemenea studiat pe parcursul acestei părți — India, China, lumea slavă, Occidentul creștin —, unele din date alese de autori pentru a delimita granițele acestui studiu, au, poate,

o semnificație mai puțin precisă; ele corespund totuși unor etape destul de nete. Așa este cazul cu India. Invazia musulmană modifică evoluția naturală a culturii indiene pentru a se termina în secolul al XV-lea, moment după care știința indiană se inchistează și încetează practic orice dezvoltare originală. Același lucru se întâmplă în China, unde popoarele migratoare influențează și sînt influențate pînă la sosirea misionarilor occidentali, care aduc aci științele lor, dar își însușesc și anumite tehnici ale cunoscutei îndemînări chineze.

Știința Evului mediu are patru perioade principale: *evul mediu-timpuriu*, caracterizat printr-un nivel scăzut al preocupărilor științifice; *perioada secolelor XI-XII* cînd știința arabă pătrunde masiv și are loc revirimentul pronunțat al cunoștințelor științifice; *secolele XIII și XIV* cînd se formează și înfloresc știința scolastică medievală; și *evul mediu tîrziu*, prima jumătate a secolului al XV-lea, perioada de declin a științei scolastice, cînd știința caută să se integreze, într-un mod mai eficace, în viața practică și cînd apar primele semne ale unei transformări care se va accentua în perioadele următoare și va conduce, în secolul al XVII-lea, la crearea științei moderne.

Capitolul I: *Știința la popoarele Americii precolumbiene*, remarcîndu-se: cunoașterea și folosirea lumii vii și cercetarea celorlalte științe.

Capitolul II: *Știința arabă*, în care apar credințele și practicile religioase musulmane, intrînd în preocupările curative alchimia, extragerea serurilor, cultivarea rădăcinilor etc. Deși musulmană, medicina arabă a folosit exemplele de vindecare ale Mîntuitorului (p. 512—513), exemplificare planșa 39: *Iisus vindecă un hidropic și zece leproși*.

Autorii conchid că: «după invaziile popoarelor migratoare care întunecaseră splendoarea civilizației greco-romane, Europa occidentală a fost reanimată de strălucirea acestei noi civilizații mediteraneene care, pentru a pune în valoare darurile lui Allah, a știut să preia totodată tot ce a fost mai bun din moștenirea elenă, imprimîndu-i un spirit nou care datorează mult, pe de o parte, marii gîndiri sincretiste și mistice a Iranului, iar pe de altă parte, geniului propriu al arabilor și al islamului sumrit» (p. 526).

În continuare, capitolele III-IV cuprind date referitoare la știința în Evul mediu la popoarele *Indiei și Chinei*.

Un capitol deosebit este consacrat *Științei bizantine* (capitolul V). Autorii subliniază de la început că nu se poate înțelege civilizația bizantină fără creștinism, care de fapt a creat-o în contact cu tradiția elenă. În sprijinul acestei concluzii, autorii vorbesc, mai întîi, de cadrul istoric în care a luat ființă, s-a dezvoltat, iar după căderea Constantinopolului, s-a transmis popoarelor ortodoxe și Occidentului medieval. Această lungă perioadă se împarte în trei părți: 1. *Apariția și dezvoltarea bizantinismului* (330—565); 2. *Marile războaie, consolidarea Imperiului* (565—1025); 3. *Slăbirea și declinul imperiului* (1025—1453).

Bineînțeles că este apreciată în mod elogios perioada Împăratului Justinian (527—565), care a știut nu numai să organizeze științele și artele ci și să încurajeze pe savanții timpului său. Nu sînt trecute cu vederea nici mișcările din sinul creștinismului, care au vehiculat noile orientări științifice. «Savanții bizantini, subliniază autorii — au avut marele merit de a fi salvat de la pieire, printr-o activitate sistematică, multe lucrări grecești și orientale, pe care le-au copiat, comentat, adnotat, tradus și chiar ilustrat.

În felul acesta ei au contribuit la difuzarea științei elene, pe de o parte, în Orient — la sirieni, persani și arabi — după părăsirea imperiului de către nestorienii (după Sinodul de la Calcedon 453) și neoplatonicieni, iar pe de altă parte, în Occident, prima dată în timpul cruciadelor și apoi, încă o dată, după căderea Constantinopolului, cînd — cărturarii bizantini s-au refugiat în Occident cu cărțile și cu manuscrisele lor. De altfel, stabilirea în Italia a multora dintre acești savanți este considerată, pe bună dreptate, drept unul dintre factorii de loc neglijabili care au pregătît Renașterea» (p. 558).

Știința la slavi în Evul mediu (capitolul VI) constituie o deosebită importanță și pentru locuitorii țării noastre. Migrarea slavilor, care «deși proveneau dintr-un nucleu etnic comun, a dat naștere la mai multe națiuni distincte. Odată

cu crearea statelor independente — subliniază autorii —, prin secolele IX și X, popoarele slave intră în aria civilizației europene. Arta scrisului nu-și face apariția, la slavi, decât odată cu convertirea la creștinism, iar literatura slavă a fost mult timp legată intim de activitatea religioasă. Sciziunea dintre Biserica latină occidentală și Biserica grecească orientală a avut o extraordinară însemnătate pentru popoarele slave, fiindcă le-a divizat în grupe distincte din punct de vedere cultural: grupa catolică și grupa ortodoxă. Slavii occidentali (polonezii, cehii și slovacii) și o parte din slavii sudici (croații și slovenii) cad sub influența latină, în timp ce slavii răsăriteni (rușii) și cea mai mare parte a slavilor meridionali (sîrbii, macedonenii, bulgarii) adoptă civilizația bizantină».

Autorii recunosc, pe bună dreptate, meritele Ortodoxiei de a încuraja cultura și prin limbă: «Biserica ortodoxă folosea limbile naționale în locașurile religioase, ceea ce va avea ca urmare formarea vechii limbi slave ca limbă de cult și va contribui la dezvoltarea unei literaturi religioase și științifice în această limbă». De mare însemnătate, fie scrise, fie transcrise pe teritoriul țărilor române, manuscrisele slave cu caracter științific — sau religios — aparținând grupei orientale sînt scrise, aproape în întregime, cu caractere chirilice. Vorbirea numită «slava veche» nu era vechea limbă comună tuturor slavilor, ci era graiul vorbit în secolul al IX-lea de locuitorii din împrejurimile Salonicului, introdus în liturghie de frații Constantin — Chirii și Metodiu, apostolii slavilor. «După inventarea scrierii slave, primele cărți traduse din greacă au fost Biblia și manualele liturgice, urmate foarte curînd de texte filozofice și chiar științifice...» (p. 560).

În continuare, sînt arătate preocupările culturale și științifice ale conducătorilor slavi, care de la minăstiri au ajuns la amfiteatrele universităților. Se insistă asupra tratatelor de *Cosmografie religioasă*. Nu sînt trecute cu vederea nici *Astrologia și divinația*.

Capitolul VII: *Știința ebraică medievală*, se referă la preocupările științifice și culturale ale evreilor după anul 70, cînd aceștia sînt împrăștiati în toată lumea. Pentru a avea o poziție specială în noua conjunctură a lumii romane, evreii au păstrat *Cabala și Talmudul*. *Talmudul* a jucat rolul unității spirituale, dar și al legăturii de naționalitate și știință. Autorii arată că, deși se părăsise textul autentic al Legii și profetilor, evreii au cultivat știința veche. Cu toate persecuțiile impotriva evreilor, oamenii lor de știință au lăsat tratate originale, comentarii, traduceri și multe instrumente științifice utilizate de navigatorii din secolul al XV-lea. În domeniul științelor naturale, ei au contribuit la identificarea plantelor și animalelor, apoi la înființarea unor școli de medicină în apusul Europei. «Regi, sultani, papi și unii demnitari ai Bisericii au apelat deseori la măiestria lor și le-au acordat privilegii. Se poate considera, încheie autorii, că știința greco-romană a devenit accesibilă arabilor, iar știința arabă a putut fi difuzată prin Europa occidentală mulțumită, în parte, traducerilor făcute de savanții evrei» (p. 583).

Capitolul VIII: *Știința în Occidentul medieval creștin*. De la început autorii atrag atenția să nu cădem în greșeala aceea că vechea cultură a apus un mileniu și abia Renașterea a descoperit-o; nu ci vechea cultură a fost asimilată și apoi însușită de unii teologi (creștini sau musulmani) și transmisă ca originală. Renașterea doar a clarificat ceea ce deja circula. Europa occidentală a fost izolată de cultura veche și cea bizantină datorită Bisericii Romano-Catolice, care considera cultura Bizanțului nefolositoare, iar pe reprezentanții ei eretici sau schismatici din cauza credinței lor în Biserica Ortodoxă. Acesta, de fapt, este lucrul cel mai important pentru a înțui realitatea. Așa se înțeleg și cele patru faze succesive ale Occidentului medieval creștin: 1. *Tenebrele Evului Mediu timpuriu* (din secolul al V-lea pînă în secolul al X-lea); 2. *Trezirea Europei și influențele islamice* (secolele XI-XII); 3. *Avîntul universităților și epoca de aur a științei «scolastice»* (secolul al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea); 4. *Decăderea universităților și interdependența științei și tehnicii* (1350—1450).

În această perioadă încep schimburile de idei și curente, odată cu cruciadele, iau ființă și se organizează alte universități, unde se întâlnesc viitorii savanți ai Evului mediu. Se începe o traducere organizată și de către specialiști a operelor culturale și științifice latine, grecești, ebraice, arabe și chiar slave, încît tehnica medievală atinge culmi nebănuite. Așa s-a pregătit orizontul Renașterii și Reformei.

În *concluzia generală*, autorii arată: «Fără a pretinde că am formulat răspunsuri sistematice la numeroasele probleme ce le pun savantul, filozoful sau teologul în legătură cu știința medievală, noi am încercat doar să situăm problemele la locul cuvenit, în perspectiva unei istorii pe cît posibil mai cuprinzătoare.

Volumul se încheie cu *Index de nume* (p. 655—691); *Index de noțiuni* (p. 692—701) și *Legenda planșelor* (p. 703—706).

Felul obiectiv de a aborda vasta problemă a culturii Evului mediu, probitatea științifică în demonstrare, ultimele cercetări și bogata bibliografie veche și la zi fac din volum un instrument indispensabil pentru cercetătorii care doresc să cunoască această epocă. De fapt, după fiecare capitol și fiecare problemă se adaugă și bibliografia respectivă.

Unui teolog de formație nouă, unui cercetător asiduu îi este absolut necesară orientarea în întreaga cultură a lumii pentru a înțelege rostul creștinismului și rolul său în istorie. Datele sigure, textele alese (parte inedite), autori recunoscuți, obiectivitate confesională și nepărtinire, toate acestea fac din volum un nou indicator în edificiul colosal al civilizațiilor lumii, din care nu a lipsit fenomenul religios și credința monoteistă (mozaică, sau creștină).

Traducerea în limba română este clară, prezentarea grafică îngrijită, materialul bine împărțit și proporționat; și acestea aduc un plus de atracție și plăcere spre studiere.

Diac. P. I. DAVID

REVISTA REVISTELOR MITROPOLITANE

«GLASUL BISERICII», revista oficială a Sfintei Mitropolii a Țingrovlachiei, an XXX (1971) :

Numărul 5—6, pe lunile mai—iunie, cuprinde :

În rubrica

«Îndrumări pastorale și omiletice» :

— Pr. Dumitru Alexandru, *Predică la Duminiua Mironosișelor* (p. 433—436) ;

— Pr. prof. N. Bordașiu, *La Duminiua Samaritnencii* (p. 436—438) ;

— Pr. I. Vesa, *La Duminiua a VII-a după Paști. Despre credință* (p. 438—441) ;

— Prof. N. Chișescu, *Cuvînt la Sfinții și întocmai cu Apostolii Împărații Constantin și Elena* (p. 442—445) ;

— Diac. P. I. David, *La praznicul Îndălțării Mîntuitorului Hristos* (p. 445—447) ;

— Pr. David Popescu, *La Duminiua I după Paști* (p. 448—450) ;

— Pr. Corneliu Sava, *La Duminiua a III-a după Rusaliu* (p. 451—454) ;

— Pr. Mihail Bulacu, *Sfinta Taină a Cununiei în învățătura de credință creștină ortodoxă*. Cateheză (p. 454—459).

În rubrica

«Pentru pacea a toată lumea» :

— Redacția, *Acțiuni în slujba păcii* (p. 460—462).

— Pr. An. Lefter, *Știri ecumenice* (p. 463—472).

În rubrica : «Articole și studii» :

— Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, *Pregătirea noilor slujitori ai lui Hristos pentru zidirea viitorului Bisericii Ortodoxe locale* (p. 473—481) [—solemnitatea deschiderii noului an școlar la Academia duhovnicească din Leningrad, în ziua de 9 octombrie 1970].

— Pr. Gh. Tilea, *Sfintul Grigorie Teologul: Poeme dogmatice* (p. 482—488) [—după o «scurtă prezentare», — în care arată că Sfintul Grigorie de Nazianz a scris o parte din dogmatica sa în versuri, în așa-numitele *Poeme dogmatice*, și totodată justifică traducere-

rea în proză pe care a făcut-o acestor *Poeme* —, autorul publică traducerea primei «poeme», intitulată «Despre Sfinta Treime»].

În rubrica «Documentare» :

— I. D. Ștefănescu, *Arta în epoca lui Ștefan cel Mare. Probleme de ordin istoric și tehnic* (p. 489—495) [—pentru lămurirea diferitelor probleme pe care le pune arta — îndeosebi religioasă — în epoca lui Ștefan cel Mare (originalitatea procedeeului de boltire a naosului, tendința de a înălța cupola și de a proporționa dimensiunile, compartimentarea riguroasă a bisericilor, structurarea logică a decorului arhitectonic, pictura murală cu programul ideologic; broderiile, epitafele; pietrele de mormînt; durata construirii unei biserici; contribuția meșterilor locali și absența arhitecților), autorul urmărește să încadreze dezvoltarea și conturarea artei moldovenești în spiritul general al artei bizantine și influența ei în Europa de Răsărit.

Pornind de la înfrurirea pe care Apusul a exercitat-o în vremea cruciadelor asupra Bizanțului, autorul afirmă că arta bizantină ajunsă la maturitate deplină în epoca Comnenilor a putut primi orice altă fără a-și schimba caracterul. Iar în epoca Paleologilor arta bizantină a exercitat o largă înfrurire de care s-a folosit întreg Apusul, dar îndeosebi regiunea Balcanilor, de unde prin intermediul sîrbilor curentul înnoitor bizantin a pătruns în țările române.

În Moldova arta bizantină a fost la rîndu-i înfrurită de puteri locale (îndeosebi arta lemnului) și a ajuns să formeze arta moldovenească din ultimele decenii ale veacului al XIV-lea și din primele decenii ale veacului al XV-lea. Iar în cursul veacului al XV-lea a avut loc întîlnirea artei bizantine și artei moldovenești cu curentul Renașterii venit din Apus. Reflexele acestei întîlniri se manifestă în arta din epoca lui Ștefan cel Mare].

— Prof. T. G. Bulat, *Episcopi Buzdului din secolul al XV-lea* (p. 496—510) [—folosind pe larg documente de arhivă privitoare la episcopii din Țara Românească și reproducînd

textual cele mai importante dintre documentele autorului prezintă aspecte din viața și activitatea următorilor episcopi ai Eparhiei Buzăului: *Chiril* (1604—1617), *Efrem Trufășel* (1618—1637), *Ștefan I* (1637—1648).

— *Diac. G. Dinică, Două cititorii voievozilor înălțate în semnul împăcării și prieteniei: biserica Stelea din Țirgoviște și Minăstirea Soveja din Vrancea* (p. 511—523) [—în prima parte a articolului autorul face o prezentare cu caracter general a personalității și activității voievozilor Matei Basarab din Țara Românească și Vasile Lupu din Moldova, stăruind asupra raporturilor dintre cele două țări române în timpul domniei acestor doi voievozi, care au cunoscut perioade de învrăjbițe și perioade de împăcare și colaborare.

În partea a doua a articolului sînt descrise cele două monumente istorice: biserica Stelea zidită de voievodul Vasile Lupu în cetatea de scaun a Țării Românești — Țirgoviște, și Minăstirea Soveja zidită de voievodul Matei Basarab pe pămîntul Moldovei, în ținutul Vrancei, stăruind asupra etapelor importante din viața celor două monumente istorice].

— *Prof. N. Chelcea, Istoria bisericii din Boteni-Muscel* (p. 524—534) [—intemeiat pe documente de arhivă și mai ales particulare, ca și pe lucrări și articole de specialitate, autorul înjghebează — într-un stil ales — o scurtă prezentare monografică asupra bisericii din comuna Boteni-Muscel.

În primul paragraf autorul se ocupă de satul Boteni stăruind asupra așezării și populației. În paragraful al doilea se ocupă de *Biserica din Boteni-Muscel în secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, arătînd la început că într-un document de la Petru Cercel (1583—1585) se constată existența bisericii și numele unui preot. Marcu; apoi se oprește asupra vicțiilor

bisericii din Boteni în veacul al XVII-lea pentru care informațiile documentare abundă.

În paragraful al treilea, autorul urmărește viața *Bisericii din Boteni-Muscel în secolele al XVIII-lea, al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea*, înfățișînd viața bisericii împreună cu activitatea preoților care au slujit în veacul al XVIII-lea o biserică (în Boteni Pămînteni), apoi de la sfîrșitul veacului, două biserici (noua biserică în Boteni Ungureni).

În ultimul paragraf, autorul exemplifică felul cum ar înțelege să urmărească în continuare și viața religioasă în satul Boteni, urmărind conținutul «diatelor» și «foilor de zestre» și felul în care sînt concepute (textul a două asemenea documente este dat integral). Șase reproduceri fotografice a satului, a bisericii și a unor cruci însoțesc textul].

— *Pr. Al. — Armand Munteanu, Ghid bibliografic pe teme și probleme din publicațiile revistei mitropolitane «Glasul Bisericii»*. Continuare (p. 535—555) [—continuînd publicarea materialului adunat din «Glasul Bisericii» și sistematizat pe probleme, autorul prezintă în acest fragment al ghidului materialul privitor la: — *Artele plastice*: I. — Arhitectura religioasă creștină; II. — Pictura religioasă creștină; III. — Miniatura religioasă creștină; IV. — Gravura și sculptura religioasă creștină; V. — Broderia și țesătura religioasă creștină; VI. — Orfevrăria liturgică creștină; VII. — Arta legăturii de cărți; VIII. — Muzica; IX. — Arta cinematografică. — *Asistența socială*. — *Atos* (Sfîntul Munte). — *Autoritatea în Biserică* (Organele puterii bisericești)].

În rubrica «*Viața bisericească*»:

— *Redacția, Călătoriile Prea Fericitului Patriarh Justinian, acțiuni majore în slujirea unității creștine și a lumii* (p. 555—563).

«MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, an XLVII (1971):

Numărul 5—6, pe lunile mai—iunie, cuprinde:

În rubrica

«*Pentru pacea a toată lumea*»:

— *M., Adunarea Consiliului Mondial al Păcii*, Budapesta, 13—16 mai 1971 (p. 313—315).

În rubrica «*Activități ecumenice*»:

— *Șt. Alexe, Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în Grecia, Etiopia și Uniunea Sovietică* (p. 316—324).

În rubrica «*Oaspeți de peste hotare*»:

— *Cronicar, Vizita Președintelui Republicii Federale a Germaniei, Gustav W. Heinenman, la Minăstirile Sucevița, Moldovița și biserica Voroneț* (p. 325—326).

În rubrica «*Aniversări*»:

— *N. Grigoraș, La o sută de ani de la nașterea lui Nicolae Iorga* (p. 326—333).

În rubrica «*Studii*»:

— *Doctorand Costache D. Buzdugan, Relația dintre Revelație și dogmă în teologia ortodoxă* (p. 334—348) [—lucrare întocmită și

susținută în cadrul seminariilor pentru doctorat în teologie. Pornind de la faptul că nu toți teologii ortodocși concep la fel noțiunea de dogmă, și datorită faptului că teologii care afirmă că dogma este «numai acea învățătură revelată și definită de Biserică printr-un Sinod Ecumenic sau printr-un sinod local care a fost aprobat de un Sinod Ecumenic», autorul își propune să cerceteze problema relației dintre Revelație și dogmă «în cadrul timpului, deoarece ambele au apărut în timp».

În primul paragraf este studiată *Revelația și dogma în timp*, iar în paragraful al doilea este studiat *Fundamentul scripturistice și tradițional-patristice al dogmelor*.

— Prof. T. G. B u l a t, «*Tiparnițele moldovenești de cărți bisericești de la mitropolitul Varlaam la mitropolitul Veniamin Costachi (1641—1802)*» (p. 349—361) [—după ce expune împrejurările care au justificat întârzierea apariției tiparului în Moldova cu un veac și jumătate față de Țara Românească, autorul înfățișează succint și judicios împrejurările instalării (în 1641) primei «tiparnițe» la Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi în vremea voievodului Vasile Lupu și a mitropolitului Varlaam și a funcționării ei până la 1646. Apoi analizează împrejurările instalării și funcționării celei de a doua «tiparnițe» la Iași în timpul voievodului Gheorghe Duca și a mitropolitului Dosoftei (la 1679 apare prima carte: *Dumnezeiasca Liturghie*); după aceea înfățișează împrejurările instalării (la 1672) unei «tiparnițe grecești» la Mănăstirea Cetățuia.

În continuare autorul prezintă apariția cărților bisericești în «tiparnițele» din Moldova de la tipărirea în grecește la 1641 a *Gramatei* patriarhului Partenie al Constantinopolului prin care erau condamnate greșelile calvine ale lui Ciril Lucaris și de la *Cartea românească de învățătura Dumnicilor de peste an*, tipărită la 1643, până la *Psaltirea* tipărită la 1802 în tipografia mitropolitului Iacob Putneanul. Odată cu prezentarea împrejurărilor în care s-a tipărit fiecare carte și a conținutului ei, autorul prezintă interesante informații asupra autorilor, tiparului și tipografilor. În acest fel studiul constituie o urmărire cronologică a momentelor de înflorire și a epocilor de stagnare din viața tiparului pe pământul Moldovei].

— Mihail A v d a n i i, *Așezământul școlar de la Trei Ierarhi din Iași — prima instituție cu elemente de învățământ superior din Moldova (I)* (p. 361—374) [—pornind de la adevărul că pentru învățământul din România, îndeosebi pentru cel din Moldova, este greu și, uneori, imposibil de urmărit evoluția lui, întrucât desăsurarea fenomenelor istorice a împiedicat consemnarea și păstrarea vestigiilor documentare, autorul precizează că totuși în dezvoltarea învățământului din Moldova se pot semna multe etape delimitate prin momente istorice, care au îngăduit evoluția lui de la forme simple spre forme complexe, spre trepte superioare. Astfel de etape ar fi: — viața culturală de la curtea domnitorului Alexandru cel Bun; — afirmarea artei și culturii din timpul domniei lui Ștefan cel Mare; — funcționarea școlii greco-slavo-române de la Putna; — dezvoltarea graficii și artei miniaturale moldovene în veacurile al XV-lea — al XVII-lea; — funcționarea școlii de la Cotnari din timpul lui Despot Vodă. «Toate aceste momente sînt legate prin firele continuității neîntrerupte a învățământului ca o necesitate socială, care, pe de o parte, reflectă, iar, pe de alta, stimulează progresul societății.

În veacul al XVII-lea — în cadrul curentului umanist și a descoperirii «școlii poporului» și a democratizării învățământului pe plan european — se înființează la Iași o instituție de învățământ cu totul superioară față de școlile din trecut prin conținutul, prin forma de organizare, prin durata funcționării în timp, prin rezultatele și contribuția efectivă la ridicarea pe trepte superioare a învățământului din Moldova.

În continuare autorul înfățișează împrejurările istorice și meritele personalităților — din conducerea statului și a Bisericii —, care au contribuit la organizarea Academiei de la Trei Ierarhi; de asemenea este analizată configurația curentelor și situația culturală care au făcut ca în Moldova să se confrunte, în această epocă, cultura slavonă (dominantă atunci în Biserică și cancelarii), cultura grecească (ce se pretindea a fi generalizată în Europa de Sud-Est) și lupta generală pentru a face din limba română vehicul de cultură pentru poporul român.

Această instituție școlară care a ridicat învățământul din Moldova pe o treaptă superioară a fost numită de diferiți autori (în numeroase tratate și manuale de istorie și de istoria învățământului) «colegiu». În continuare, autorul cercetează denumirile diferențiale ale instituțiilor de învățământ în cursul istoriei și conchide că «denumirea de academie indică o instituție distinctă de universitate, cu conținut de învățământ superior, dar cuprinzînd numai una din specialități, nu pe toate».

Avînd în vedere: integrarea întemeierii școlii de la Trei Ierarhi în spiritul vremii; conținutul învățământului care depășea cele sante arte liberale; că se învățau mai multe limbi; că era o instituție de largă respirație umanistă cu profesori din centre mari din Europa; organizarea și dotarea ei după modelul Academiei din Kiev; interesul mare pe care l-a suscitat în toate centrele politice și de cultură; și ritmul imprimat dezvoltării culturii și for-

mația înaltă a absolvenților ei, — autorul concluie că instituția de la Trei Ierarhi, înființată la 1640, a fost o școală cu caracter de «academic»].

— Ștefan S. Gorovoi, *Biserica de la Volovăț și mormintul lui Dragoș Vodă* (p. 374—383) [— după ce sclarifică diferitele aspecte ale problemei existenței lui Dragoș Vodă, autorul cercetează diferite date — istorice și tradiționale — pentru a aduce noi argumente pentru întărirea convingerii celor care cred că «Dragoș Vodă a fost îngropat la Volovăț»].

Din cercetarea datelor istorice *directe* (atestarea documentară la 1421 a Volovățului cu două biserici, care existau și la 1490; ridicarea unei biserici de zid construită de către Ștefan cel Mare, între 1500 și 1502; existența la Putna la sfârșitul veacului al XVI-lea a vechii biserici de lemn de la Volovăț); datelor istorice *indirecte* (inceputul redactării cronicii de curte la 1473; restaurarea de către Ștefan cel Mare a tuturor mormintelor înaintașilor săi; ridicarea de către Ștefan cel Mare a unei cruci și a unui stîlp de piatră la marginea satului Volovăț), *datelor tradiționale* (biserica de lemn de la Volovăț, ridicată la 1353 de către Dragoș Vodă, unde acesta a și fost îngropat; mormintul a fost descoperit întâmplător; înlocuirea bisericii de lemn (mutată la Putna) cu una de zid) și a *datelor contestate* (existența unei inscripții din 1473, văzută la 1840 la Putna, în care se arată că Ștefan cel Mare a înnoit mormintul lui Dragoș Vodă), autorul deduce că biserica de la Volovăț, construită de Dragoș Vodă îngropat în ea, a fost adusă la Putna după 1490, probabil între 1500—1502, când a fost zidită la Volovăț biserica de zid-existent și astăzi.

Socotește posibil ca la 1473, Ștefan cel Mare să fi pus o lespede pe locul din biserica de la Volovăț unde contemporanii arătau că ar fi fost mormintul lui Dragoș Vodă și este probabil ca «piatra tombală» să se afle sub pardoseala bisericii de zid de la Volovăț.

Autorul încheie aici studiul său și susține necesitatea de noi studii, în vederea cărora fixează ca unul din punctele de plecare faptul că numele inițial al satului Volovăț a fost Volhovăț, Olhovăț și deci identic cu al satului maramureșan Olhovți (Ialova) din cuprinsul cnezatului de vale al Cimpulungului, de unde era originar și Dragoș Vodă].

În rubrica «Predici» :

— Pr. Sc. Porcescu, *Predică la Duminica a treia după Paști* (a Mironosițelor) (p. 384—388);

— Pr. Sc. Porcescu, *La Duminica a șasea după Paști* (p. 388—391).

În rubrica «Insemnări» :

— Pr. V. Miron, Pr. N. Pentelescu, *Un zugrav sucevean necunoscut din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea* (p. 392—393) [—o amănunțită analiză a contractului încheiat la 1 februarie 1789, între zugravul Nicolae din Cutul Mitropoliei — Suceava — și preotul Mihail (Andronic) proistosul bisericii Sfîntul Gheorghe din Suceava, pentru zugrăvirea și poleirea cu aur și argint a catapetesmei bisericii mitropolitane din Suceava.

Documentul, păstrat în Arhivele Statului-Suceava pune în lumină permanența și continuitatea culturii spirituale a poporului român].

— Al. Bardiescu, *Gh. Asachi sprijinitor al reorganizării învățămîntului seminarial* (p. 393—394).

— Diac. Gh. Lungu, *Un hronograf din Botoșani. Manuscris din 1793* (p. 394—399) [—Hronograful achiziționat de filiala Botoșani a arhivelor Statului demonstrează prin cuprinsul său, dar mai ales prin însemnările făcute pe el, un deosebit interes din punct de vedere istoric și filologic].

— Prof. I. E. Naghiu, *150 de ani de la editarea Evangheliei la Mîndăstirea Neamț, 1821* (p. 399—409).

«MITROPOLIA ARDEALULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiu-lui și a Episcopiei Clujului și Oradiei, an XVI (1971) :

Numărul 5—6, pe lunile mai—iunie, cuprinde :

— Redacția, *O aniversare în spiritul tradițiilor de luptă pentru eliberarea socială și națională a poporului nostru* (p. 371—375) [—dare de seamă asupra festivității ce a avut loc la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu (în ziua de 7 mai). În cadrul dării de seamă este publicată cuvîntarea rostită cu acest prilej de către I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului].

— Redacția, + *Arhiereul Emilian Antal* (p. 376—385) [—dare de seamă asupra înmormîntării Arhiereului Emilian Antal la Mîndăstirea Proorocul Ilie din Toplița, județul Harghita].

În rubrica «Studii» :

— Diac. Prof. Mîrcea Păcurariu, *Considerații asupra Istoriei bisericești a lui Petru Maior* (p. 386—408) [—o amănunțită analiză critică a lucrării lui Petru Maior, *Istoria Bise-*

ricei românilor atît acestor dincoace, cit și celor dincolo de Dunăre, Buda, 1813, 320 p. (partea I: «Pentru religia sau cucerirea românilor», p. 1—119; partea II: «Despre ierarhia românilor», (p. 120—392), cu prilejul împlinirii a 150 de ani de la moartea lui.

Folosind metoda citatelor multiple, autorul a putut evidenția mai bine părerile lui Petru Maior în anumite probleme de interes istorico-bisericesc, îndeosebi asupra problemei uniției din Transilvania și a raporturilor ei cu Ortodoxia.

Autorul subliniază faptul că această primă *Istorie bisericească a românilor*, scrisă cu multă obiectivitate, «continuă să fie și azi, pentru secolul al XVIII-lea, un izvor de informare de mîna întîi», întrucît numeroase fapte au fost trăite de el însuși. De aceea *Istoria bisericească* a lui Petru Maior ocupă un loc de seamă în istoriografia noastră bisericească].

— Maria Protose, *Sensul Unirii de la 1700 în Istoria Bisericii românilor de Petru Maior* (p. 408—415) [prilejuit de comemorarea a 150 de ani de la moartea lui Petru Maior, autoarea demonstrează că unirea religioasă cu Biserica Romano-Catolică — ce are o mare pondere în problematica fundamentală a *Istoriei Bisericii românilor* — e văzută ca unul din evenimentele cheie din viața politică și socială a Transilvaniei veacului al XVIII-lea].

— Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, *Episcopul Nicolae Ivan (1855—1936) — primul ierarh al reinviatelor Episcopii a Vadului, Feleacului și Clujului (50 de ani de la reînființarea ei)* (p. 416—427) [—articol comemorativ prilejuit de triplul semicentenar pentru Episcopia Clujului în anul 1971; la 8 mai — 50 de ani de la hotărîrea Sinodului eparhial privitoare la reînființarea acestei Episcopii; la 28 septembrie — 50 de ani de la alegerea primului ei episcop: Nicolae Ivan; la 6 decembrie — 50 de ani de la înscăunarea acestuia la Cluj].

În rubrica «*Îndrumări omiletice*»:

— Preot Ioan Buta, *Planul predicii la Ilie Mintatis* (p. 428—430);

— Diacon Gh. Papuc, *Predică la Duminița a V-a după Paști* (p. 431—434);

— Diacon P. I. David, *Predică la Duminița Sfintei Cruci* (p. 434—437);

— Preot Dan Miron, *Predică la Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul* (p. 437—439).

În rubrica «*Urme din trecut*»:

— Preot M. Manolache, *Din achizițiile Muzeului bisericii Sfîntul Nicolae din Scheit Brașovului: Primul tratat de retorică tipărit în limba română* (p. 439—442) [—prezentarea succintă a lucrării: Pr. Ioan Piuaru-Molnar, *Retorică, adevă învătătura și întocmirea frumoasei cuvîntări, acum întîiu izvodită pe limba românească împodobită și întemeiată cu pildele vechilor filosofi și dascăli bisericești, tipărită la Buda, în 1798*].

În rubrica «*Teologi ortodocși*»:

— Diac. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Preotul Profesor și rector Dr. Sofron Vlad. La a 70-a aniversare* (p. 443—451) [—articol omagial în care sînt înfățișate momentele de seamă din viața și din activitatea didactică, științifică, educativă și cultural-socială a Preotului Profesor Onorar de la Institutul teologic de grad universitar de la Sibiu, Dr. Sofron Vlad].

— † Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Cuvîntări diverse* [—În rubrica «*Viața bisericească*» sînt publicate dări de seamă asupra evenimentelor de seamă din viața religioasă și bisericească a Arhiepiscopiei de Alba Iula și Sibiu, la care a luat parte și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, rostind importante cuvîntări. Indicăm în continuare paginile la care sînt inserate aceste cuvîntări:

— Cuvîntare rostită cu prilejul vizitei canonice în parohia Valea Largă, Prototeria Luduș, județul Mureș (p. 480—485); — Cuvîntare rostită cu prilejul vizitei canonice la parohia Zaul de Cîmpie, Prototeria Luduș, județul Mureș (p. 486—490).

«MITROPOLIA OLTENIEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și Episcopiei Rîmnîcului și Argeșului, an. XXIII (1971):

Numărul 5—6, pe lunile mai—iunie, cuprinde:

În rubrica «*Articole*»:

— Pr. Gh. Popescu-Tințăreni, *Profesia și vocația în concepția creștină* (p. 327—334) [—autorul urmărește să pună în lumina învățăturii creștine — Sfînta Scriptură și învățătura Sfinților Părinți — cei doi componenți

de seamă din vasta sferă a muncii; profesia și vocația. Acestea au apărut în lume, potrivit învățăturii creștine, odată cu primele generații de oameni, avînd ca și munca origine dumnezeiască, deoarece datoria muncii este sădită în gîndul și în firea oamenilor, care sînt înzestrați cu aptitudini și năzuințe pentru o profesie sau altă].

— Pr. Prof. Nic. Petrescu, *Observații și propuneri cu privire la traducerea Noului Testament (VIII)* (p. 335—347) [—continuând articolele publicate anterior în aceeași revistă (ultimul în nr. 3—4/1971), autorul se ocupă îndeaproape în articolul din acest număr de dificultățile ce se întîmpină la traducerea textului din Faptele Apostolilor, capitolul X, versetele : 1-4, 6-11, 16-17, 19, 21-24, 28-30, 32, 34-36, 40, 42-43, 45, 48].

— Prof. N. Bănesciu, *Din istoria Imperiului bizantin. Perioada protobizantină* (p. 348—358) [—continuînd publicarea din diferite numere anterioare ale aceleiași reviste, autorul se ocupă în partea publicată în acest număr de: VII. — *Teodosie cel Mare* (19 ianuarie 379—17 februarie 395): — Luptele cu goții; — Uzurpația lui Maximus în Occident. Intervenția lui Teodosie; — Politica religioasă a lui Teodosie. Triumful Ortodoxiei; — Conflictelor împăratului cu arhiepiscopul Ambrozie al Mediolanului; — Arbogast și uzurpația din Occident. Intervenția lui Teodosie. Moartea sa].

— Dr. Petre Miroiu, *De la bolnița minăstirească la spitalul organizat. Evoluția acestei instituții în general și în țara noastră în special, influențată de cultura greacă, latină și slavă* (p. 359—369) [—cercetînd diferite locuri din scrierile patristice, diferite cărți bisericești de cult, de literatură religioasă și diferite documente de arhivă în legătură cu numirile, cu rolul și funcțiunile îndeplinite de bolnițele minăstirești din țările române, autorul conchide că «bolnița ca instituție medico-sanitară în patria noastră apare documentar în veacul al XV-lea și prezumtiv o dată cu înființarea primelor minăstiri. Începînd cu secolul al XVII-lea, ea apare și cu numele de «spital», devenit termen de uz internațional. În fond este aceeași instituție cum o lămuresc documentele secolului al XVII-lea: «bolniță, adică spital» și «spital adică bolniță»].

— N. Stoicescu, *Un fost metoh al Episcopiei Rîmnîcului la București: biserica Sfinții 40 de Mucenici de pe podul Mogoșoaiei* (p. 370—381) [—întemeiat pe numeroase documente de arhivă și pe alese lucrări de specialitate, autorul reușește să închege o documentată monografie a bisericii Sfinții 40 de Mucenici: zidită la 1764 de Mihai Cantacuzino în apropiere de locul unde se află Ateneul Român; închinată în 1775 (închinare recunoscută de domnie în 1776) Episcopiei Rîmnîcului, prin episcopul Chesarie, și devenind metoc al acestei Episcopii; dărmată la 1870, după ce se încercase timp îndelungat (după anul 1852) refacerea locașului.

În timpul încercărilor de refacere au fost executate de arhitectul Schlatter planurile

detailiate ale bisericii Sfinții 40 de Mucenici (publicate în fotocopii în cuprinsul studiu-lui).

Autorul se ocupă la sfîrșit de soarta obiectelor de seamă (două catapetesme și parte din mobilier) și de faptul că mai bine de o jumătate de veac, metocul Episcopiei Rîmnîcului la București a avut «monopolul fabricării și vînzării luminărilor de ceară albă în București»].

În rubrica «*Drumar omiletic*» :

— Prof. Ilie D. Brătan, *Predică la Duminica a treia după Paști* (p. 382—385);

— Pr. I. Vesa, *Predică la Duminica Pogorții Sfințului Duh* (p. 385—388).

În rubrica «*Documente*» :

— Pr. D. Bălașa, *Schitul Teiușul din Gorj* (p. 388—395) [—întrucît însemnările publicate de autor în aceeași revistă (nr. 5—6/1968, p. 403—405) — întemeiate îndeosebi pe date culese din lucrarea: Al. Ștefulescu, *Tismana*, București, 1909 — au fost socotite eronate de Prof. Vasile Cărbăș (O lămurire în legătură cu Schitul Teiușul-Gorj, în «Mitropolia Olteniei», nr. 1—2/1969), care socotește că Schitul Teiușul a fost situat în dealul Teiușul din satul Cîmpofeni, — autorul a întreprins, în 1971, o cercetare pe teren, în urma căreia a ajuns la concluzia că «localizarea Schitului Teiușul» se află, așa cum a afirmat în prima sa publicare, «pe versantul al treilea (de răsărit) ce coboară din Piscul Teiușului». Într-un alt paragraf — «Pomelnicul Schitului Teiușul din 1814. manuscris inedit al cronicarului Dionisie Eclesiarhul» (al cărui text, este publicat în întregime ca anexă) — autorul aduce noi date aflate în precizările pe care acest manuscris le face în legătură cu trecutul acestui schit azi dispărut].

— Iosif E. Naghiu, *Statutele capelei române din Leipzig* (1858) (p. 395—398) [—publicarea în întregime a textului acestor statute aflate de autor, scrise cu litere chirilice (dintre care un exemplar se păstrează în biblioteca documentară G. T. Kirileanu din Piatra Neamț), care nu au fost cunoscute de Pr. Veniamin Pocitan care a publicat un studiu despre capela română din Leipzig în «Biserica Ortodoxă Română», XLV (1927), p. 414—419, 458—467).

În rubrica «*Însemnări*» :

— Pr. Marin M. Braniște și Pr. Ilie Diaconescu, *Pisanii, însemnări și manuscrise din vechile biserici ale orașului Pitești (III)* (p. 399—405) [—continuînd migăloasa dar rodnică lor activitate de punere în valoare a datelor documentare și monumen-

tale pe care le oferă bisericile și crucile de piatră din județul Argeș, cei doi autori publică în această parte datele istorice descoperite cu privire la *biserica Sfânta Treime*, *biserica Trivalea* și *biserica Sfânta Vineri*, prezentând pe lângă datele privitoare la istoricul bisericilor și conținutul important al inscripțiilor și însemnărilor făcute pe obiecte de cult și îndeosebi pe căți de cult].

— Pr. I. Ionescu, *Despre gema gnostică de la Romula și problema legată de gemele gnostice descoperite pe teritoriul țării noastre* p. 405—409) [—descrierea amănunțită a gemei descoperite în 1908 la Romula (actuala localitate Roșen din județul Olt) însoțită de interesante observații cu caracter istoric și religios legate de gemele gnostice în general și îndeosebi cu cele descoperite pe teritoriul Republicii Socialiste România. Reproducerea fotografică a gemei de la Romula însoțește textul].

— C. Tamaș, *Școala grecească de la Sfânta Episcopie a Râmnicului* (p. 409—412) [—prezentare succintă a înființării de școli grecești în capitala țării și în capitalele de județe, ca și pe lângă instituții bisericesti locale, de către regimul fanariot care urmărea înlocuirea limbii slavone cu cea greacă.

Ocupându-se îndeaproape de școala grecească înființată la Episcopia Râmnicului, la

începutul veacului al XVII-lea, la care — în conformitate cu anaforaua din 1746 — urmau fii de boieri pentru a putea ocupa funcții administrative de stat. Localul școlii se afla în incinta Episcopiei, care plătea salariul profesorului și-i acorda casă și hrană gratuit.

Școala grecească și-a continuat activitatea pînă în perioada înființării (în deceniul al doilea al veacului al XIX-lea) a școlilor naționale avînd ca limbă de predare limba română, ceea ce reprezintă o adevărată renaștere în istoria învățămîntului românesc.

Începînd cu 1817 (data jalbei orașenilor din Rîmnic publicată în anexă) s-au făcut diferite încercări pentru reînființarea acestei școli.

— Pr. N. Nicolaescu, *În legătură cu tipăriturile lui Corsei* (p. 413—414).

În rubrica «Actualități teologice»:

— † Emilianos al Calabriei, *Revendicări ale clerului romano-catolic. Islamul inclus în dialogul cu celelalte religii* (p. 415—417).

În rubrica «Evoări»:

— Prof. A. M. Pîrvulescu, *N. Iorga ca istoric al Bisericii noastre străbune și luptător pentru desăvîrșirea unității de stat a poporului român* (p. 418—425).

«MITROPOLIA BANATULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și a Caransebeșului și a Episcopiei Aradului, an. XXI (1971):

Numărul 4—6, pe lunile aprilie—iunie, cuprinde:

— † Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Rolul mirenilor în Biserică* (p. 207—210) [—pornind de la adevărul că Biserica a fost instituită pe temelii trainice de organizare și dezvoltare, asemenea unui întreg indivizibil, autorul arată că Ortodoxia nu a alunecat spre extreme ci a păstrat cumpăna, necunoscînd nici clericalismul dăunător, nici laicismul dizolvant. De aceea pînă azi Bisericile Ortodoxe se disting prin armonia desăvîrșită între preoții slujitori și credincioși, între misiunea onorată și rolul celorlalți, fiecare avînd îndatoriri și drepturi consfințite prin rînduiri canonice tradiționale. Așa au înțeles lucrul și Sfinții Părinți a căror moștenire Răsăritul ortodox a păstrat-o cu scumpătate.

Autorul arată pe larg în ce constă rolul credincioșilor, mirenilor în viața Bisericii și modul în care acest lucru se reflectă în viața și în actuala legislație a Bisericii Ortodoxe Române].

În rubrica

«Dreapta învățătură a Bisericii»:

— Prot. Bujor Toma, *Îndreptar creștin ortodox* (p. 211—224) [—materialul cuprins în acest îndreptar este destinat preoților pentru a folosi în propovăduirea dreptei credințe a Bisericii.

Materialul este organizat în următoarele paragrafe: I. *Credința creștină*: — Sfînta Treime; — Biserica; — Sfîntele Taine; — Viața veșnică. II. *Serviciile religioase*. *Rugăciunea*. III. *Legea morală creștină*].

— Prot. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Vechiul Testament în cultul Bisericii. Sugestii în problema reconsiderării citirilor din Vechiul Testament* (p. 225—231) [—după ce arată felul cum au trecut citirile vechi testamentare din cultul mozaic în cultul Bisericii creștine, autorul prezintă ideile fundamentale pe care le susțin citirile din cărțile (canonice, necanonice și chiar apocrif) folosite în prezent în cultul creștin. Apoi prezintă cărțile Vechiului Testament din care nu se fac citiri în cultul creștin (Plîngerile lui Ieremia, Cînta-

rea Cîntărilor etc.) și la sfîrșit se oprește asupra necesității de a introduce în cultul creștin citirea acelor texte vechitamentare care fac apel la solidarismul uman și care cuprind anumite principii, pe care autorul le enumără].

— Prot. Nichifor Tod or, *Pe treptele pocăinței* (p. 232—246) [—un interesant itinerar pentru cele zece săptămîni ale Triodului, care constituie o înaltă școală de pregătire și întremare sufletească de o importanță covârșitoare în cultul Bisericii Ortodoxe, prin tematica lui existențială cu profund efect mobilizator în viața credincioșilor].

— Emanuel Copăceanu, *Giulgiul de la Turin* (p. 245—251) [—pornind de la lucrarea Pr. Giulio Ricci, *Omul de pe giulgiu a fost Iisus Hristos*, 1969, autorul prezintă scurte date asupra peregrinării giulgiului în care se pretinde că a fost îngropat Mîntuitorul și asupra încercărilor ce se fac pentru a defini portretul fizic al celui ce a fost îngropat în acest giulgiu după urmele rămase pe el].

În rubrica «*Biserica și problemele vieții*» :

— Ioan I. Ică, *Frămîntări și preocupări actuale în protestantism* (p. 252—282) [—autorul arată că în studiul său se va ocupa în deosebi de protestantismul luteran și reformat actual.

În continuare, autorul precizează greutatea de a putea înfățișa sintetic frămîntările, preocupările și tendințele teologiei protestante aflate în continuă mișcare și care prezintă mutații multiple și variate. De aceea, se oprește doar la cinci din aspectele fundamentale ale teologiei protestante actuale.

1. *Teologia dialectică sau teologia cuvîntului lui Dumnezeu. Frămîntări în cadrul ei și reacții*;
2. *Teologia interpretării existențialist-demitologizante a Revelației. Reacții și frămîntări în cadrul ei*;
3. «*Mișcarea pentru Mărturisirea de credință*» — sau *reacția comunităților protestante contra concepțiilor liberale ale teologilor demitologizanți*;
4. *Preocuparea majoră a protestantismului actual privind rostul activ al Bisericii*;
5. *Preocupări ecumeniste actuale în Protestantism*.

În încheiere autorul arată că teologia protestantă actuală a suferit mutații importante în raport cu teologia liberală a veacului al XIX-lea și chiar în raport cu teologia de dinainte de ultimul război mondial].

În rubrica

«*Îndrumări omiletice și catehetice*» :

— Pr. Ion Bunea, *Predică la Duminică*

lăsatului de carne. Înțelesurile postului (p. 283—286) ;

— Pr. Ion Bunea, *La Duminică I din Post. Cinstirea sfințelor icoane* (p. 286—290) ;

— Prot. Dr. Petru Deheleanu, *La Duminică a II-a din Post. Împreună-lucrare la mintuire* (p. 291—292) ;

— Pr. Avram Petric, *La Duminică a III-a din Post. Lumina crucii* (p. 292—294) ;

— Pr. Avram Petric, *La Duminică a IV-a din Post. «Dacă poți, crede !...»* (p. 294—296) ;

— Diac. P. I. David, *La Duminică a IV-a din Post. Din viața și trăirea în Irltos a Sfințului Ioan Scărarul* (p. 297—301).

În rubrica «*Probleme liturgice*» :

— Prot. Petru Bogdan, *Iluminatul bisericilor* (p. 302—304) [—este arătat rostul luminii în biserică, rost care presupune anumite exigențe în raport de cerințele liturgice și canonice. Iluminatul electric în biserică constituie un pogorâmînt, în împlinirea căruia trebuie să se țină seama de simțul artistic, al ponderei și al bunului gust].

— Preot Vasile Petrica, *Originea practicii de «a deschide Pravila»* (p. 305—306) [—evidențîind că practica «deschiderii Pravilei» adică a Evanghellei la un bolnav sau la alt necaz cu citirea și interpretarea cuprinsului Evanghellei de acolo, ceea ce contrazice duhul creștinesc și are iz de cult magic, autorul arată că originea acestei inovații se află legată de Sfînta Taină a Spovedaniei; cînd duhovnicul, în trecut, deschidea colecția canoanelor bisericești și citea canonul pe care penitentul trebuia să-l împlinească pentru expierea păcatelor].

În rubrica «*Documentare*» :

— Pr. Traian Magoș, *Biserica din Cuvîn* (p. 306—310) [—scurte date monografice asupra bisericii zidită între 1801 și 1809 în satul Cuvîn, atestat documentar încă din anul 1323, unde a existat acum 400 de ani o biserică de lemn].

— Costin Feneșan, *Două documente inedite privind Mînăstirea Vieroș* (p. 311—314) [—se publică integral textul documentului dat de Matei Voievod, în Tîrgoviște, la 14 mai 1641; și al documentului de la 20 iulie 1695 (fără precizarea localității) prin care se întăresc hotărîrea Mînăstirii Vieroș.

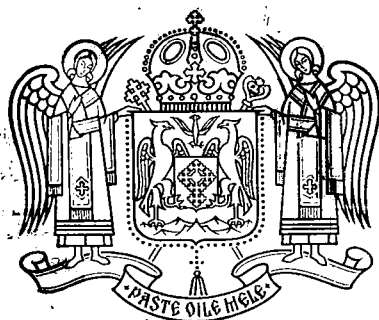
Documentele — privind Mînăstirea Vieroș din județul Argeș — (care sînt publicate și în facsimil) au fost descoperite de autor în Arhiva Muzeului Banatului din Timișoara].

P.V.I.



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC — Nr. 5 - 6 — MAI - IUNIE 1972



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC - Nr. 5—6, MAI - IUNIE 1972
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe-Române.*

Membri : *P. C. Pr. ENE BRANIȘTE, Profesor la Institutul teologic de grad universitar din București ; N. CHIȚESCU, Profesor la Institutul teologic de grad universitar din București ; P. C. Pr. D. CĂLUGĂR, Profesor la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu și P. C. Pr. CORNELIU SÎRBU, Profesor la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu.*

Redactor responsabil : *P. C. Pr. IOAN GĂGIU, Directorul Administrației Patriarhale.*

COLABORATORI :

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți și Prea Sfinții Episcopi, Prea Cucernicii Profesori de la Institutele teologice de grad universitar și de la Seminarile teologice ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi, candidații la titlul de doctor în teologie, precum și protopopii, preoții etc.

C U P R I N S U L

Pag.

TELEGRAME OFICIALE

<i>Telegrama trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian Domnului Ștefan Voitec, Președintele Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România</i>	445
--	-----

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul sîntelor sărbători ale Învierii Domnului</i>	446
<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și: Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia; Prea Fericitul Abuna Theophilos, Patriarhul Bisericii Etiopiene; Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea; Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury</i>	463
<i>Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Belgia</i>	466
<i>A XXIV-a aniversare a întronizării Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române</i>	494
<i>Vizita făcută Bisericii Armene din U.R.S.S. de către o delegație a Bisericii Ortodoxe Române</i>	498
<i>Adunarea reprezentanților opiniei publice pentru securitate și cooperare europeană</i>	505
<i>Alegerea și instalarea noului Episcop al Bisericii Unitariene</i>	512
<i>Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine: Conferințele ținute la Universitatea din Oxford de Pr. Prof. D. Stăniloae; Conferința teologică «Conciliu și infailibilitate», organizată de Fundația «Pro Oriente» din Viena (Pr. Conf. Ion Bria); Sesiunea grupei de lucru «Problema menținerii păcii în Europa», din cadrul Conferinței Bisericilor Europene, ținută la Oirzanow, lângă Varșovia (Pr. Prof. Ioan G. Coman); Conferința exegetică interortodoxă de la Penteli-Atena (Pr. Prof. N. Neaga); Consultația asupra «Bisericii din Europa Răsăriteană», organizată de Mișcarea studenților creștini din Norvegia (Pr. Conf. Ion Bria); Consultația teologică de la Atena (Pr. Asist. Dumitru Popescu); Conferința interteologică de la Cluj (Pr. Conf. Ștefan Alexe); Colocviul de la Institutul ecumenic de la Bossey (Prof. N. Chișescu)</i>	514
<i>Cronică</i>	532
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe surori</i>	534

ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

1 Mai — ziua solidarității internaționale a oamenilor muncii; Un nou așezămînt de cultură: Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România; În întîmpinarea unui jubileu glorios; O amplă întrunire a intelctualității

- tehnice românești; Conferința națională a scriitorilor; Relațiile dintre România și R. D. Germană într-o nouă etapă de dezvoltare; Un simbol epocal al prieteniei și colaborării româno-iugoslave; O contribuție de seamă la dezvoltarea relațiilor româno-cubaneze; Sub semnul solidarității cu lupta pentru libertate și independență a popoarelor* 546

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

- 1600 de ani de la moartea Sfântului Sava Gotul, de Pr. Conf. Ștefan Alexe* 556

INDRUMĂRI PASTORALE

- Invierea Domnului, prilej de reînnoire duhovnicească a credincioșilor. Spicuri din Pastoralele de Paști (1972) ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, de Pr. Dumitru Soare* 569

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Tipografia Mitropoliei Bucureștilor între anii 1810—1864, de Prof. T. G. Bulat* 583
Contribuția lui Nicolae Brătescu, psaltul Mitropoliei din București, la românizarea cântărilor bisericești, de Pr. Mihai Manolache 591
Viața și activitatea episcopului Pahomie al Romanului, de Doctorand Constantin Voicescu 596

DOCUMENTARE

- Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistelor bisericești patriarhale, de Pr. Alexandru-Armand Munteanu* 612
Patriarhia de Alexandria, din 1920 până astăzi, de Doctorand Viorel Ioniță 631

RECENZII

- Preotul Petre Vintilescu, Liturghierul explicat, București, 1972, de Ion V. Paraschiv* 647
Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi, București, 1971, de Pr. Gh. Cunescu 654
«Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 1/1972; Corina Nicolescu, Moștenirea artei bizantine în România, București, 1971, de Radu Crețeanu 657
Revista revistelor mitropolitane, de P. V. I. 663

ANEXE

- Cântări liturgice, glas 3 (modul frigian), de Pr. Iulian Cârstoiu* I— XIV
Axion la Înălțarea Domnului; Axion la Schimbarea la Față, de Pr. Ion Runcu XV—XXVI

TELEGRAME OFICIALE

TELEGRAMA ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN DOMNULUI ȘTEFAN VOITEC, PREȘEDINTELE MARIİ ADUNĂRI NAȚIONALE A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Domnului Ștefan Voitec, Președintele Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste Române, următoarea telegramă, cu prilejul aniversării zilei de naștere a Domnului Sale :

Cu prilejul aniversării zilei de naștere a Domniei Voastre, Vă felicităm din toată inima și cu sentimente de prețuire și afecțiune Vă urăm un mulți de viață, în sănătate deplină, putere de muncă și fericire, ca să aduceți încă multe și mari servicii Patriei noastre și poporului român.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

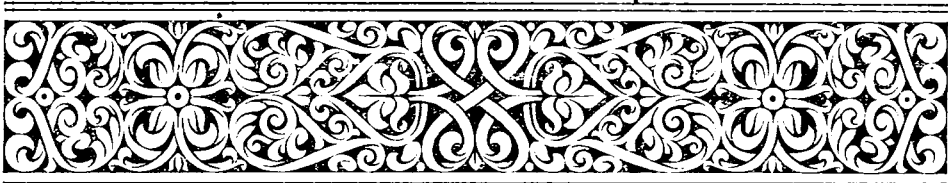
*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Vă rog să primiți călduroasele mele mulțumiri pentru urările trimise cu prilejul zilei mele de naștere.

Ștefan Voitec





• VIATA • BISERICESCA •

SCRISORI IRENICE, TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SĂRBĂTORILOR ÎNVIERII DOMNULUI

În fiecare an, cu prilejul marilor praznice creștine, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian primește numeroase mesaje de felicitare din partea înțiiștătorilor de Biserică, a membrilor ierarhiei superioare a diferitelor Biserici creștine, precum și a conducătorilor și reprezentanților diferitelor Culte și organisme intercreștine, — mesaje care constituie vii mărturii ale prestigiului de care se bucură Prea Fericirea Sa și Biserica Ortodoxă Română în cercurile cele mai largi ale lumii creștine.

În cele ce urmează, publicăm o parte din scrisorile irenice, telegramele și scrisorile de felicitare primite de Înțiiștătorul Bisericii Ortodoxe Române cu ocazia sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1972.

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ATENAGORA, Arhiepiscop al Constantinopolului și Patriarh ecumenic :

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române, Preaiubite și Prea dorite frate în Hristos-Dumnezeu și împreună-slujitor al smereniei Noastre, D. D. Justinian, îmbrățișind frățeste în Domnul pe Venerabila Voastră Prea Fericire, cu mare bucurie Vă întimpinăm.

Cîntări de biruință aducînd dis-de-dimineață Celui ce a înviat cu slavă din mormînt, Celui ce prin patima și prin învierea Sa a omorît moartea și a dăruit lumii viață și nestrîcăciune, «Marelui Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos» (Tit II, 13) și cinstind cu inima sălțînd de bucurie taina fundamentală a credinței noastre creștine, venim prin aceste scrisori festive și dînd mult iubitei și mult doritei Voastre Prea Fericiri, cu ocazia acestei zile binecuvîntate și sfinte, salutul frățesc, rîspunzînd cu drag «Adevărat a înviat», Vă adresez la rîndul meu, din inimă, cele mai bune doriri.

Hristos, Mîntuitorul nostru, Cel ce a dăruit bucuria Învierii Lui mai întii Sfinților Săi Apostoli, după aceea tuturor celor ce cred în El, să întărească nădejdea și să umple de bucurie și de mulțumire inima mult doritei și respectabilei Voastre Prea Fericiri, dîndu-Vă Vouă și Sfintei Voastre Biserici bogatele bunuri mîntuitoare care izvorăsc din jertfa Sa de pe cruce.

Acesta, mergînd împreună cu noi, după cum oarecînd a mers în Emaus împreună cu cei doi ucenici, să ne conducă la înțelegerea mai deplină a adevărului despre El și să sporească iubirea noastră față de El și a noastră față de alții, să binecuvînteze dorința după unitate în El a tuturor creștinilor, manifestată mai ales în timpurile din urmă, și știința ostentivă depusă în acest sens.

Al mult doritei Voastre Prea Fericiri, iubitor frate în Hristos,

† **Atenagora**
al Constantinopolului

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale NICOLAE AL VI-LEA, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi :

Prea Fericite Patriarh al României, Preaiubite frate în Hristos Dumnezeu și împreună-liturghisitor al Smereniei Noastre, D. D. Justinian, îmbrățișînd în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, cu multă bucurie Vă salutăm.

Cu ocazia binecuvîntatei și sfîntei zile a strălucitei Învieri a Domnului nostru, urmînd un obicei foarte vechi și demn de respectat, cu mare bucurie transmitem Prea Fericirii Voastre urări pascale frățești, rugîndu-ne ca Soarele care a răsărit din mormînt să umple de lumină inimile noastre ale tuturor celor răscumparați prin sîngele Său și să dăruiască Bisericii și lumii bună întocmire și pace.

Domnul nostru Iisus Hristos, Cel ce a călcat moartea și ne-a deschis nouă cerurile, ne cheamă prin Învierea Sa la o viață nouă în Hristos. Ne cheamă să devenim fii ai lumînții, să arătăm faptele acestei vieți, cu ajutorul dumnezeiescului har, care se dă din belșug tuturor celor ce îl cer cu stăruință. Ne cheamă să-L preaslăvim cu inimă curată și «să iertăm toate pentru Înviere», pentru ca astfel să spunem cu vrednicie : «*Hristos a înviat din morți*». Așadar, să rugăm din toată inima pe Mîntuitorul nostru cel înviat să ne curățească inimile, pentru ca să se facă demne de sălășluirea în ele a dumnezeiescului Său har.

Sfînta noastră Biserică slăvește cinstitul praznic al Paștilor ca pe un izvor de bucurie cerească, de bucurie mai presus de fire. De aceea să îndepărtăm orice vorbă urită care ne învenimează inima și viața și să ascultăm chemarea ei cea plină de iubire, pentru ca să ne arătăm prieteni adevărați și ucenici ai lui Hristos, care ne-a dat poruncă nouă : să ne iubim unii pe alții, după cum El ne-a iubit pe noi.

Crezînd că Domnul nostru a înviat și iubindu-ne unii pe alții, viețuind în pace cu toți, atît cît depinde de noi, după porunca lui Pavel, care zice : «Dacă este cu putință, cît depinde de noi, să trăim în pace cu toți oamenii» (Rom. XII, 18), să trăim cu adevărat viața lui Hristos cel înviat, conduși prin greutățile vieții, și adeseori ale multelor ei ispite, la bucuria cea fără de sfîrșit.

Cu acestea, îmbrățișînd pe Prea Fericirea Voastră, cu iubire frățească în Hristos cel înviat, Vă dorim din toată inima să serbați întru mulți ani cu sănătate și cu bucurie strălucita zi a Învierii.

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate și cu totul devotat,

† Nicolae VI
al Alexandriei

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale BENEDICT, Patriarh al Ierusalimului și al întregii Palestine :

Îmbrățișare sfîntă în Iisus Hristos Cel ce a înviat din morți !

«Hristos a înviat» și Ierusalimul se umple de lumină, pentru că s-a arătat lumina Lui și slava Domnului peste el a răsărit. «Hristos a înviat» și Sionul privind împrejur vede adunați pe fiii săi, care întocmai ca niște luceferi strălucitori s-au pornit de la apus și de la mieznoapte, dinspre mare și de la răsărit. «Hristos a înviat» și Sionul cel sfînt se umple de bucurie, fiind primul oraș care a primit iertarea păcatelor prin Înviere ; se bucură cu puterile cele cerești și cu pămîntul și jubilează cu lumea întreagă cea văzută și cu cea nevăzută, că s-a proslăvit locul cel sfînt al lui Dumnezeu, s-a proslăvit locul picioarelor Lui și s-a pus bucurie veșnică, veselie tuturor neamurilor.

Prea Fericite frate în Hristos cel înviat, săvîrșind astăzi această sărbătoare a sărbătorilor și praznic al praznicelor, în acest loc sfînt al patimilor mîntuitoare și al Învierii, împreună cu toți închinătorii evlavioși adunați, prin harul Prea Sfîntului Duh, din țări îndepărtate și apropiate, am înălțat călduroase rugăciuni de mulțumire către Domnul și Dumnezeul nostru pentru Venerabila Voastră Prea Fericire și pentru Prea Sfînta Biserică încredințată Vouă de către mila divină și am pomenit numele Vostru peste prea sfîntul și de viață dătătorul mormînt, de unde Domnul, întocmai ca Iona din chit, a înviat a treia zi, aducîndu-ne din moarte la viață și de pe pămînt la cer și am înălțat calde rugăciuni pentru Voi, către Domnul și Mîntuitorul nostru.

Reluînd și acum aceste rugăciuni, venim cu frățească dragoste către Voi, prin intermediul acestor scrisori și spunîndu-Vă «Hristos a înviat», Vă îmbrățișăm în Hristos cu bucurie, dorindu-Vă din tot sufletul ca Hristos, Paștile nostru cel mare și sfînt, Cel care a călcat moartea și și-a întemeiat nezduncînată Biserica Sa prea sfîntă, să dăruiască pe mult dorita Voastră Prea Fericire cu sănătate întru lungime de mulți ani, întru bogăție de bunuri și binecuvîntări, drept îndreptînd cuvîntul adevărului, realizînd mîntuirea oilor cuvîntătoare încredințate Vouă de către Dumnezeu și Tatăl și contribuînd din belșug la propășirea unității Sfîntelor Biserici.

Acestea zise, rugăm pe Hristos, Mîntuitorul nostru, care a înviat, să Vă dăruiască ani mulți, cu sănătate, purtători către mîntuire și rămînem al Prea doritei Voastre Prea Fericiri frate iubitor în Hristos și întru totul devotat,

† **Benedict**
al Ierusalimului

*

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale PIMEN, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

Prea Fericirea Voastră,

Preaiubite în Domnul, Prea Fericite Părinte, scump în Hristos con-frate și împreună-slujiitor al nostru,

«Hristos a înviat !»

«Hristos a înviat — bucuria cea veșnică...» vestește Sfînta Biserică, plină de o luminoasă și nepămîntească bucurie, scularea din morți a Biruitorului morții și Dătătorului de viață veșnică, Cel ce a adus reînnoirea firii și învierea zidirii Sale. Prin Învierea lui Hristos a sosit cu adevărat pentru toată omenirea ziua mîntuitoare, cea mai luminată, a strălucirii duhovnicești, a triumfului și a bucuriei înălțătoare. «Acum toate s-au umplut de lumină și cerul și pămîntul și cele dedesubt ; deci să prăznuiască toată făptura Învierea lui Hristos întru care s-a întărit...».

Ascultînd această cîntare pascală, noi care ne aflăm în minunata lumină a Învierii lui Hristos să ne întărim în credința că binele va purta biruință asupra răului. Împărtășind cu Prea Fericirea Voastră marea taină a cucerniciei și bucurîndu-me cu Voi de Învierea Izbăvitorului neamului omenesc din blestemul Legii și proslăvind acest eveniment într-un glas și într-un cuget, ne simțim în sînul tainicei deplinătăți a Bisericii ecumenice, care este însuși Trupul lui Hristos.

În aceste mari și luminoase zile ale sfîntei Învieri a lui Hristos, primiți, Prea Fericirea Voastră, sincerele și cordialele noastre felicitări și urări frățești, căci astăzi s-a făcut mare bucurie în cer și pe pămînt, fiindcă Hristos a înviat ! Mîntuitorul Hristos cel înviat să umple pe

Prea Fericirea Voastră, în această zi sfântă, de luminoasă bucurie pascală și să trimită din belșug asupra Voastră și asupra turmei Voastre de Dumnezeu păzite milele și darurile Sale cele bogate și nescuate și binecuvântarea Sa cerească să fie totdeauna asupra Sfintei Voastre Biserici.

Prin prezenta scrisoare frățească, Vă exprimăm convingerea noastră neîncetată, nădăjduind la Săvârșitorul tuturor, Preamilostivul Dumnezeu, că în lume va triumfa buna înțelegere între toți fiii credincioși ai Bisericii lui Hristos, pentru binele poporului lui Dumnezeu și spre slava lui Dumnezeu Celui în Treime și ne împărtășim frățește de grija generală a unității Ortodoxiei, căci întărirea ei este problema noastră și de ea este legată slujirea noastră pentru mîntuirea turmei iubitoare de Dumnezeu, precum și pentru slujirea noastră spre binele omenirii.

În strălucitoarea lumină a Învierii lui Hristos, cu deosebită putere apar în fața noastră nenorocirile și suferințele lumii contemporane. Necazurile, nedreptățile și abuzurile care se întîmplă în diferite părți ale globului pămîntesc strigă către conștiința noastră și solicită participarea noastră; sîngele jertfelor nevindecate ale războiului inuman din Indochina este strigător la cer!

Cît de necesară este, mai ales acum, unitatea ideilor și acțiunilor Bisericilor Ortodoxe locale pentru slujirea păcii și colaborării între toate popoarele lumii, ca mărturie a învățăturii de pace a lui Hristos Mîntuitorul lumii! Nu este oare de datoria noastră, așa cum este și de datoria fiecărui membru al Sfintei Biserici Ortodoxe, de a contribui prin toate mijloacele pentru realizarea păcii, fără război, pentru înstaurarea în tot locul a purtării demne față de om, ca cunună a creației lui Dumnezeu, chemată de Izbăvitor de a făuri pacea?

Domnul Hristos cel înviat să trimită milele Sale cele bogate și nescuate și daruri binecuvîntate și îmbelșugate Preaiubitei și Preacinstitei Voastre Prea Fericiri în slujirea Voastră de Întîistătător, pentru binele sfintei lui Dumnezeu Biserici, pentru mîntuirea turmei Voastre de Dumnezeu păzită și iubită și pentru pășirea binecuvîntată pe calea Domnului, cu scopul făuririi păcii poruncită nouă.

«Cu adevărat Hristos a înviat!»

† P i m e n

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe a Serbiei :

Prea Fericirea Voastră, Prea Fericite D. D. Justinian, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareei Capadociei, cel mai dorit și cel mai

iubit frate în Hristos și coslujitor al smereniei Noastre, îmbrățișându-Vă în numele Domnului, Vă salutăm cu îmbucurătorul salut al Învierii :
«*Hristos a înviat !*»

Prin suferințe de bunăvoie, Domnul nostru Iisus Hristos a adus cea mai măreață și strălucită jertfă de la întemeierea lumii pînă în zilele noastre. Zilele trecute ale Postului Mare ne-au dat un deosebit prilej de adîncă contemplație și rugăciune, pentru a simți pătîmirea lubitorului de oameni, crucea și moartea Fiului lui Dumnezeu, care a suferit toate acestea pentru salvarea sufletelor neamului omenesc cel păcătos (Gal. I, 4). Prin jertfă și prin taina ispășirii, Mîntuitorul nostru a dăruit credinciosului posibilitatea să se întoarcă la comuniunea cu Dumnezeu (Gal. IV, 5) și prin Învierea Sa preamărită a întărit credința noastră nezdărnicită (I Cor. XV, 17).

Cu această conștiință îmbucurătoare, Noi Vă felicităm din toată inima cu ocazia sărbătorii sărbătorilor și dorim Prea Fericirii Voastre, atleților, clerului bisericesc și tuturor credincioșilor ca Dumnezeu să Vă dăruiască multă sănătate, muncă rodnică în slujirea Voastră de înălțatelor și prosperitate Sfintei Biserici Ortodoxe.

Felicitîndu-Vă, Prea Fericirea Voastră, totodată Vă trimitem sărutarea frățească duhovnicească și rămînem pentru totdeauna devotați frate și împreună-slujitor în Domnul Hristos cel înviat !

† Gherman

Patriarhul Serbiei

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului MAXIM, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și Preaiubite frate,

Cu cea mai caldă îmbrățișare frățească în Hristos și din adîncul inimii Vă felicit cu prilejul preaslăvitei zile a Învierii lui Hristos. Mare este această zi, pentru că este o zi a bucuriei fără sfîrșit, pe care Învierea lui Hristos a adus-o lumii.

După Învierea Sa, Iisus s-a arătat femeilor care aduceau miruri și le-a zis : «*Bucurați-vă !*» El s-a arătat, de asemenea, ucenicilor Săi înspăimîntați și le-a zis : «*Bucurați-vă !*» Și văzîndu-L pe El, ucenicii s-au umplut de bucurie. Cu această bucurie au mers ei în toate părțile pămîntului, ca să predice vestea cea bună că Hristos a înviat din morți.

Din nefericire însă, nu toate popoarele din lume pot astăzi să trăiască bucuria mării zile a învierii lui Hristos. Umbrele întunericului plutesc încă asupra lumii și urmările grele ale războiului seamănă oroare și suferință.

De aceea să înălțăm cele mai fierbinți rugăciuni către Hristos Dătorul de viață, care a înviat din morți, ca El să facă în așa fel ca lumea

să trăiască în pace și ca bucuria Învierii Sale să încălzească inimile tuturor oamenilor, ca tristețea și tînguirea pricinuite de nebunia războiului să înceteze și ca binecuvîntata pace și bucurie în această mare zi a Învierii lui Hristos să încălzească inimile și sufletele și ca noi toți, cu inimile pline de bucurie, să ne salutăm unul pe altul cu cuvintele biruinței : «*Hristos a înviat !*»

† Maxim
Patriarhul Bulgariei

*

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului IERONIM, Arhiepiscop al Atenei și Primat al Bisericii Ortodoxe din Grecia :

Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștiului, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, iubite frate în Hristos-Domnul și împreună-liturghisitor, D. D. Justinian, îmbrățișînd pe Prea Fericirea Voastră în Domnul, prea plecat Vă salutăm.

Acum toate s-au umplut de lumină ! Luînd parte la praznicul cel ceresc și duhovnicesc al neîntinării noastre credințe ortodoxe, participăm tainic, împreună cu Voi, la viața Mîntuitorului nostru, a lui Dumnezeu-Omul, Cel care s-a întrupat, s-a răstignit și a înviat, a Celui care în mod supranatural face din fiecare «astăzi» un continuu prezent pînă la sfîrșitul veacurilor, a Celui care ne îngăduie nouă celor mici să participăm prin bunăvoința Sa la trupul Său cel care a strălucit «ca dintr-o câmară» și să ne bucurăm cu bucurie de negrăit.

Avînd pîrtaș pe Venerabila Voastră Prea Fericire la această bucurie demnă de Hristos, cu ocazia slăvitei Învieri, cu dragoste frățească Vă salutăm cu plăcutul salut îngeresc «*Hristos a înviat !*» și aducem rugăciuni mai stăruitoare Domnului care a înviat și divinului Ziditor al Bisericii, să dea sfintei Sale Biserici bogatele bunuri ale păcii în bună întocmire, ale armoniei frățești și ale unității între Sfintele Biserici locale, pe care fericirile noastre înaintași ai tuturor, cu toate multiplele furtuni din trecut, au păstrat-o ca pe lumina ochilor și s-au luptat din toate puterile ca să nu fie ruptă nici împărțită unitatea cea neclintită a Bisericilor Ortodoxe Autocefale, a cărei manifestare dar și putere a Bisericii luptătoare ca organism a existat conform Preaînțeleptei Providențe divine.

Acestor rugăciuni adăugăm cereri din inimă și pentru înțeleaptea Voastră Prea Fericire, pe care Iisus cel înviat «pentru îndreptarea noastră» s-o țină întru mulți ani sănătoasă, dîndu-Vă toată puterea de sus în preainalta Voastră slujbă, pe care cu ajutorul harului divin o purtați pe umeri, să păstoriți înconjunat de iubirea divină Biserica încredințată Vouă și să conduceți pe dreptcredincioșii iubitori de Hristos la limanul mîntuirii.

Acestea zise, îmbrățișind creștinește pe Prea Fericirea Voastră, rămînem cu iubire sinceră în Domnul, al Prea Sfințitei Voastre Prea Fericiri neînsemnat și întru totul devotat frate în Hristos,

† Ieronim
al Atenei

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului MAKARIOS, Arhiepiscopul Ciprului :

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Preiubite și Preadorite frate și împreună-slujitor, D. D. Justinian, îmbrățișind frățeste în Domnul pe Prea Fericirea Voastră, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Zi de bucurie și de veselie a răsărit astăzi, pentru că a înviat Hristos și Iadul a fost prădat. Cîntări de biruință umplu cerul și pămîntul, pentru că Fiul cel Unul-Născut și Cuvîntul lui Dumnezeu, cruce și moarte răbdînd pentru mîntuirea noastră, a înviat din morți, înviind împreună cu Sine neamul omenesc.

Părtași fiind și noi la bucuria generală, cu ocazia acestei strălucite biruințe împotriva morții și a păcatului, venim să îmbrățișăm frățeste pe Venerabila Voastră Prea Fericire și s-o felicităm cordial cu prilejul învierii din morți, aducătoare de viață, a Mîntuitorului.

Purtînd pe buze dulcea și cereasca glăsuire : «*Hristos a înviat*», înălțăm rugăciunile noastre din inimă către Domnul, Dătătorul de viață, Cel ce a prădat stăpînirea morții, rugîndu-L să țină pe Prea Fericirea Voastră în deplină sănătate, să-i dăruiască binecuvîntările și darurile Sale cele bogate și s-o învrednicească întru mulți ani să serbeze zilele luminate ale Sfințelor Paști, pentru ca să aducă rod în via Domnului, conducînd cu îndemîinare pe credincioșii încredințați Vouă, contribuind în multe feluri la binele întregii Biserici și la slava lui Dumnezeu.

Rugîndu-Vă să transmiteți salutările și urările Noastre pascale fraților iubiți care alcătuiesc Sfîntul Sinod de pe lîngă Prea Fericirea Voastră și dîndu-Vă iarăși sărutarea în Hristos cel înviat, rămînem al Venerabilei Voastre Prea Fericiri frate iubitor în Hristos,

† Makarios
Arhiepiscop al Ciprului

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului VASILE, Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia :

Prea Fericirea Voastră, Prea Fericite Părinte,
«*Hristos a înviat !*»

În această sfîntă zi a praznicului Învierii lui Hristos, cu deosebită putere se subliniază importanța învierii Mîntuitorului nostru din morți - oa «început al altei vieți veșnice» (Canonul Învierii).

Pentru acest «început» mîntuitor, Mielul lui Dumnezeu, Jertfa cea de viață dătătoare, s-a suit pe cruce și, pironindu-se pentru păcatele lumii, a dăruit tuturor oamenilor slava Sa și bucuria veșnică a învierii. Îndeplinind voia Celui ce L-a trimis, cu muștrare a spus apostolilor Cleopa și Luca, cu care călătorea la Emaus: «Nu se cădea oare lui Hristos să pătimească și să intre în slava Sa?» (Luca XXIV, 26). Murind pentru noi, Mîntuitorul ne-a îmbrăcat pe toți cei ce-L iubim în haina slavei nemuritoare.

Crezînd că «Domnul cu adevărat a înviat» (Luca XXIV, 34), îndrăznesc a Vă saluta pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia mîntuitoarei sărbători și a «ospătului credinței» noastre (Sfîntul Ioan Gură de Aur), rugînd pe Domnul ca să dăruiască pace Sfintei Voastre Biserici, Țării Voastre de Dumnezeu păzită, iar Vouă personal sănătate, muncă rodnică și plină de bucurii în lucrarea Voastră de Întîistătător și purtător al crucii, întru slava ei și mîntuirea sufletelor sfintei Voastre turme.

Să se bucure sufletul Prea Fericirii Voastre în Domnul Cel Înviat și să fie veșnic lauda Lui pascală în inima și gura Prea Fericirii Voastre.
«Cu adevărat a înviat!»

† Vasile

Mitropolitul Varșoviei și a toată Polonia

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfîntului DROTEI, Mitropolitul de Praga și a toată Cehoslovacia :

Prea Fericirea Voastră,
«Hristos a înviat!»

«Iată a venit prin Cruce bucurie la toată lumea...». Cu entuziasm slăvim pe Domnul cel ce a pățimit și a înviat. Moartea de ocară pe cruce și deplina părăsire a dumnezeiescului Pătimitor s-au transformat într-o slavă generală prin învierea Sa din morți. În purtătoarea de biruință înviere a lui Hristos se vede clar că crucea Lui închide în sine cea mai mare taină a dragostei lui Dumnezeu față de omenirea căzută în păcat. Pînă la patima lui Hristos pe cruce, datorită păcatului care sufocase conștiința umană, toți erau supuși osîndei. Din momentul cînd Domnul a luat asupra Sa crucea, omenirea a primit darul iertării. Și așa crucea lui Hristos a devenit cheia care a deschis intrarea credinciosului în viața veșnică. Biruința Domnului cel ce a înviat a descoperit sensul patimii și morții Sale mîntuitoare, a împrăștiat îndoiala în atotputernicia Dumnezeirii Lui, iar în lumea reînnoită stăpînește religia plină de bucurie. Această biruință s-a răsfrînt asupra slabei firii omenești, iar în felul acesta omul s-a învrednicit a primi viața veșnică prin mila lui Dumnezeu. De atunci Biserica lui Hristos se îndreaptă spre adevărata lumină a veșniciei, ai cărei fii așteaptă reînnoirea, ca să devină oameni noi în Hristos.

Prin această sărbătoare s-a început o eră nouă, străină acelei lumi în care bîntuia moartea duhovnicească, eră ce s-a întărit prin deplină încredere în învierea cea de obște și în reînnoirea întregii lumi. Meditînd în aceste zile mîntuitoare ale Praznicului la darurile trimise nouă din mila lui Dumnezeu, noi sîntem plini de o adîncă durere cînd vedem distrugerea păcii, cînd vedem cum sărbătoarea Biruitorului morții se întunecă de păcat, de omorurile ce au loc în războaiele agresive existente în fanatismul urii de rasă, îndreptat împotriva oamenilor pașnici. Îndeplinind voia dumnezeiescului Împăciuitor, să sprijinim într-un gînd cauza adevăratei păci pe pămînt.

Împartășind, din tot sufletul și din toată inima ce Vă iubește, bucuria Învierii lui Hristos cu Prea Fericirea Voastră, din partea Sfîntului Sinod și a mea personal felicităm pe Prea Fericirea Voastră, pe Sfîntul Sinod, clerul și iubitoarea de Dumnezeu turmă a Sfintei Voastre Biserici, sărutîndu-Vă cu sărutarea pascală.

Solicîtînd sfintele rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămînem cu neșchimbătă dragoste față de Voi în Mîntuitorul cel ce a înviat, al Prea Fericirii Voastre smerit rugător către Domnul, cel mai mic frate și împreună-slujitor,

† **D o r o t e i**

Mitropolit de Praga și a toată Cehoslovacia

*

Scrisoarea de felicitare a Înalt Prea Sfințitului PAAVALI, Arhiepiscopul Careliei și a toată Finlanda :

«Hristos a înviat !» «Adevărat a înviat !»

«Învierea Ta Hristoase Mîntuitorule, îngerii o laudă în ceruri și pe noi pe pămînt ne învrednicește cu inimă curată să o mărim».

Cu cele mai calde urări pascale, sînt al Prea Fericirii Voastre smerit frate în Domnul nostru cel înviat.

† **P a a v a l i**

Arhiepiscop al Careliei și a toată Finlanda

*

Scrisoarea irenică a Înalt Prea Sfințitului GRIGORIE, Arhiepiscopul Sinaiului și Raifului :

Prea Fericite Părinte,

Cu voință statornică și inimă deschisă pășește Răscumpărătorul, Dumnezeu-Omul, spre patîma cea de bună voie, purtînd pe umerii nevinovăției Sale crucea păcatelor lumii ; Cel fără de păcat suie înfricoșata Golgotă, pentru cea mai dureroasă dintre încercările pe care nerecunoștința omenească a rezervat-o binefăcătorului tuturor, să verse

prea curatul Său sînge pentru viața și mîntuirea lumii, dînd viața Lui preț de răscumpărare pentru toți. Vine către iad pentru ca și pe cei din iad să-i slobozească și să desăvîrșească astfel actul răscumpărării, întinzînd brațele iubirii Sale dumnezeiești către toți cei care vor să se mîntuiască, din toate neamurile și din toate veacurile.

Înmărmuriți înaintea operei mîntuitoare a înțelepciunii atotcreatoare și a harului, îngenunchind cu frică înaintea Celui răstignit, smeriți închinători ai crucii, eliberați de legăturile morții și ale păcatului, răscumpărați de bunăvoința și de harul divin, plini de nădejde că ni se va descoperi slava viitoare și, în sfîrșit, scăldați de lumina neînserată a bucuriei Învierii Lui din morți, slăvim prea cinstitul Său nume și rugăm pe Mîntuitorul cel înviat să nu lase creaturile Sale să se cufunde în pierzare, ci avînd îndelungă răbdare pentru greșelile noastre, să trimită în lume pacea Sa care covîrșește orice minte, să lumineze mințile celor puternici ai pămîntului și să dea pocăință și, însușindu-ne harul răscumpărător, să cerem iertare, spre slava lui Dumnezeu.

Avînd părtaș al acestor simțăminte și doriri pe Prea Fericirea Voastră, Vă transmitem, cu ocazia acestor sfînte zile, salutarea smerită pornită din inimă, rugîndu-ne ca Domnul cel înviat să dea Bisericii Voastre viața lui Hristos cea plină de daruri, vrednică de crucea și de Răscumpărătorul nostru Dumnezeu.

Acestea deci dorind, sărutăm dreapta prea sfințită și plină de har a Prea Fericirii Voastre și rămînem cu cel mai adînc respect, al Prea Fericirii Voastre frate smerit întru Hristos și întru totul devotat,

† Grigorie

Arhiepiscopul Sinaiului

*

Scrisoarea Sanctității Sale VASKEN I, Patriarhul-Suprem și Catolicosul tuturor armenilor :

Prea Fericirea Voastră,

Vestea cea bună a Învierii lui Hristos me face astăzi din nou, cu inima plină de nădejde și de dragoste frățească, să ne unim rugăciunile noastre cu rugăciunile Prea Fericirii Voastre, pentru ca lumina sfintei Învieri să strălucească din plin în viața oamenilor și a popoarelor, pentru ca pretutindeni puterile răului și ale păcatului să fie biruite, pentru ca dragostea și bunăvoirea, adevărul și dreptatea, să crească în pace și să înflorească în lumea întreagă.

Cu sufletul plin de bucuria adusă de vestea cea bună, exprimăm Prea Fericirii Voastre urările Noastre cele mai calde, ca Dumnezeu să Vă dăruiască viața îndelungată, sănătate deplină, spre a vedea încununată înalta și sfînta Voastră misiune, întru preamărirea lui Hristos și slava Sfintei Voastre Biserici.

Al Vostru devotat frate în Hristos,

† Vasken I

Catolicosul suprem al tuturor armenilor

*

Scrisoarea Prea Fericitului ABUNA THEOPHILOS, Patriarhul Etiopiei :

Prea Fericirea Voastră,

Peste aproape două săptămîni vom sărbători Sfintele Paști și dorim să folosim acest prilej pentru a exprima Prea Fericirii Voastre, și prin Voi clerului și credincioșilor Bisericii Voastre, felicitările cele mai calde și frățești, precum și sincerele urări de bucurie în numele lui Hristos cel înviat, Domnul nostru.

În această sărbătoare a Paștilor, prăznuim cu adîncă bucurie învierea lui Hristos, prin care «am fost renăscuți pentru o nădejde vie și pentru o moștenire nepieritoare, nepătată și nevestejită» (I Petru I, 3).

În prezent vedem omenirea confruntată cu multe probleme, naționale și internaționale, de la discriminarea rasială pînă la poluare. În fața acestora, mulți par a-și pierde nădejdea și chiar a ajunge la concluzia că viața este o tragedie fără nici un sens. Însă mesajul învierii lui Hristos, așa cum a fost propovăduit de Sfinții Apostoli și proclamat de Biserică, ne asigură că aceia care cred în Domnul cel înviat au de vestit lumii un mesaj sigur de nădejde vie și de viață nepieritoare.

De aceea, acum cînd sărbătorim Sfintele Paști, stînd în fața altarului nostru și invocînd pe Domnul cel înviat, ne rugăm pentru aceia care sînt în deznădejde și a căror viață pare fără sens, ca nădejdea cea nouă și moștenirea cea nestricăcioasă pentru care am fost renăscuți prin învierea lui Hristos să fie realizate și în viața lor. Ne îngăduim să cerem Prea Fericirii Voastre să Vă uniți cu noi în rugăciuni, cu acest prilej al bucuriei.

Cu dragoste frățească în Hristos Domnul cel înviat,

† **Abuna Theophilos**
Patriarhul Etiopiei



Scrisoarea Sanctității Sale Papa PAUL al VI-lea :

Prea Fericirea Voastră,

«Binecuvîntat să fie Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos : în marea Sa milostivire, El me-a reînnoit, prin învierea lui Iisus Hristos din morți, pentru o nădejde vie» (I Petru I, 3).

Sărbătorind Învierea Domnului, sărbătorim în același timp renașterea noastră în El. Noi proclamăm certitudinea noastră că reînnoirea tuturor lucrurilor a și început în Hristos și că ea se continuă în Biserică prin Sfîntul Duh. De asemenea, sîntem confrunțați încă odată cu înțeleșul real al vieții noastre în această lume, în timp ce, în așteptarea bunurilor viitoare, ne străduim să slujim lumea într-un spirit de dreptate și de adevăr.

Prin credința în Înviere, pe care o mărturisim împreună, aceste sărbătoriri devin pentru noi un timp plin de bucurie și de nădejde. Această bucurie și această nădejde Vă urăm, trimițîndu-Vă doririle Noastre de bine pentru sfintele sărbători ale Paștilor.

Rugăm pe Acela prin care am fost reînnoiți pentru o nădejde vie să reverse din belșug binecuvântările Sale asupra Prea Fericirii Voastre, asupra clerului și credincioșilor Bisericii Voastre.

† Paulus P. P. VI

*

Scrisoarea Grației Sale Dr. MICHAEL RAMSEY, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit :

Prea Fericirea Voastră, Preaiubite frate în Hristos,

Isus cel înviat a stat în mijlocul ucenicilor Săi și le-a zis : «Pace vouă !» (Luca XXIV, 36).

Evangelistul ne spune că atunci când apostolii au văzut prima oară pe Domnul cel înviat au fost neîncredători, de teamă că o bucurie atât de mare ar putea să nu fie adevărată. Ei nu au înțeles ce a vrut să zică atunci când El le-a spus că trebuie să sufere, să moară și să învieze apoi a treia zi. Dar când l-au crezut, s-au umplut de o bucurie așa de mare încât aceasta n-a mai putut fi zdruncinată. Din acel moment, în toate încercările dureroase și în toate suferințele la care au fost supuși, pacea Lui a rămas cu ei.

Noi care sîntem în Hristos aducem smerite mulțumiri lui Dumnezeu — Tatăl nostru că ne-a dat puterea de a crede. Noi sărbătorim la Paști nu numai faptul istoric al învierii lui Hristos a treia zi, ci chiar mai mult, ne bucurăm că împreună cu El înviem și noi din moartea păcatului, spre nădejdea vieții veșnice. Noi aducem mulțumiri că puterea învierii este reînnoită în noi în fiecare zi și că puterea morții este biruită pentru totdeauna.

Rugăciunea mea fierbinte este, Prea Fericirea Voastră, ca Voi și toți dreptcredincioșii Voștri să fiți reînnoiți în fiecare zi în viața lui Hristos cel înviat prin puterea Sfintului Duh. Fie ca El să Vă binecuvînteze din belșug pe Voi toți.

Cu frățești salutări, al Prea Fericirii Voastre iubit frate în Hristos,

† Michael

Arhiepiscop de Canterbury
Primat a toată Anglia și Mitropolit

*

Scrisoarea Pastorului Dr. EUGÈNE CARSON BLAKE, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

Prea Fericirea Voastră,

În curînd sărbătorirea anuală a Învierii Domnului nostru va fi prăznuită de creștinii din întreaga lume, potrivit celor două calendare, al apusenilor și al răsăritenilor.

Acum, când Bisericile încep să se pregătească pentru sărbătorirea zilei Învierii Domnului nostru, Vă trimit bune urări. Să ne rugăm unul

pentru altul și pentru toți binecredincioșii creștini, ca astfel să putem mărturisi împreună credința noastră în El și să fim călăuziți de Sfântul Duh în deplină ascultare.

Cu calde urări personale,

Eugène Carson Blake

Secretar General al Consiliului Ecumenic
al Bisericilor

*

Telegrama Pastorului W. A. VISSER'T HOOFT, Președinte onorific al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

Fie ca bucuria Paștilor să lumineze întreaga Biserică.

Visser't Hooft

*

* *

Cu ocazia sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mai primit numeroase scrisori și telegrame de felicitare din partea unor ierarhi și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe surori și ai altor Biserici, din partea unor conducători de culte religioase de peste hotare, din partea conducătorilor cultelor religioase din țara noastră, din partea conducătorilor comunităților ortodoxe române de peste hotare, precum și din partea slujitorilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

*

Dintre ierarhii și slujitorii Bisericilor Ortodoxe surori au felicitat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian :

— *Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Primatul Bisericii Ortodoxe Grecești în America de Nord și de Sud ;*

— *Înalt Prea Sfințitul MELETIOS, Mitropolitul Bisericii Ortodoxe Grecești în Franța ;*

— *Înalt Prea Sfințitul EMILIANOS, Mitropolitul Bisericii Ortodoxe Grecești din Belgia, Olanda și Luxemburg ;*

— *Înalt Prea Sfințitul ATENAGORAS, Arhiepiscopul Tiatirelor și al Marii Britanii ;*

— *Înalt Prea Sfințitul SPIRIDON, Mitropolitul Rodosului ;*

— *Înalt Prea Sfințitul IACOBOS, Mitropolitul Derkelor ;*

— *Înalt Prea Sfințitul IACOB, Mitropolitul Mitilenei ;*

— *Înalt Prea Sfințitul DAMASCHINOS, Mitropolitul Dimitriadei ;*

— *Înalt Prea Sfințitul METODIE, Mitropolitul de Axum ;*

— *Înalt Prea Sfințitul IEROTEL, Mitropolitul de Idra, Spetar și Eghina ;*

- Înalt Prea Sfințitul ELIE SALIBI, Mitropolitul de Beirut ;
- Înalt Prea Sfințitul NICODIM, Mitropolitul Leningradului și Novgorodului și Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe ;
- Înalt Prea Sfințitul FILARET, Mitropolitul Kievului și al Galiției, Exarhul Ucrainei ;
- Înalt Prea Sfințitul ALEXEI, Mitropolitul Talinului și Estoniei ;
- Înalt Prea Sfințitul LEONIDA, Arhiepiscopul de Riga și Letonia ;
- Înalt Prea Sfințitul NICOLAE, Arhiepiscopul Lvovului ;
- Înalt Prea Sfințitul MIHAIL, Arhiepiscopul de Voronej și Lipețk ;
- Înalt Prea Sfințitul PAVEL, Arhiepiscopul de Novosibirsk ;
- Înalt Prea Sfințitul CIPRIAN, Arhiepiscop în Biserica Ortodoxă Rusă ;
- Înalt Prea Sfințitul BORIS, Arhiepiscop ortodox de München ;
- Înalt Prea Sfințitul JUVENALIE, Arhiepiscopul de Tul și Belevsk ;
- Înalt Prea Sfințitul PITIRIM, Arhiepiscopul de Volocolamsk ;
- Înalt Prea Sfințitul GRIGORIE, Arhiepiscopul Mucacevului și Ujgorodului ;
- Înalt Prea Sfințitul FILARET, Arhiepiscopul de Dimitrovsk și rector al Academiei duhovnicești din Moscova, împreună cu Inspectorul Academiei — P. Cuv. Arhim. Docent Simeon și cu Secretarul Academiei — P. C. Prot. Prof. Alexei Ostapov ;
- Prea Sfințitul PIMEN, Episcopul de Saratov și Volgograd ;
- Prea Sfințitul FEODOSIE, Episcopul de Smolensk și Veazensk ;
- Înalt Prea Sfințitul DOSITEI, Arhiepiscopul Ohridei și Macedoniei ;
- Înalt Prea Sfințitul NAUM, Mitropolitul de Zletovo și Strumița ;
- Înalt Prea Sfințitul KIRIL, Mitropolitul sîrb al Americii, Canadei și Australiei ;
- Prea Sfințitul VISARION, Episcopul Banatului sîrbesc ;
- Înalt Prea Sfințitul PIMEN, Mitropolitul Nevrocopolei ;
- Înalt Prea Sfințitul SOFRONIE, Mitropolitul Durostorului și Cerveniei ;
- Înalt Prea Sfințitul NICODIM, Mitropolitul de Sliven ;
- Prea Sfințitul NICOLAE, Episcopul Macariopolei și rector al Academiei teologice din Sofia.

*

Dintre personalitățile bisericești din cadrul altor Biserici și comunități creștine de peste hotare au trimis mesaje de felicitare :

Excelența Sa Episcopul MIROSLAV NOVAK, Patriarhul Bisericii Naționale Cehoslovace ;

— Eminența Sa Cardinalul FR. KÖNIG, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria ;

— Eminența Sa Cardinalul JULIUS DÖPFNER, Arhiepiscop de München și Freising și Președintele Conferinței Episcopilor romano-catolici din R. F. a Germaniei ;

- *Eminența Sa Cardinalul L. J. SUENENS, Arhiepiscop de Malines-Bruxelles ;*
- *Eminența Sa Cardinalul JAN G. M. WILLEBRANDS, Președintele Secretariatului pentru promovarea unității creștinilor ;*
- *Eminența Sa Cardinalul FRANCESCO CARPINO, Referendar al Sacrei Congregații a Episcopilor-Vatican ;*
- *Mgr RUDOLF GRABER, Episcop de Regensburg ;*
- *Excelența Sa D. ADOLF WISCHMANN, Președintele Serviciului pentru relațiile bisericești externe al Bisericii Evanghelice-Luterane din R. F. a Germaniei ;*
- *Excelența Sa TIBOR BARTHA, Episcopul Bisericii Reformate din Ungaria ;*
- *Excelența Sa Dl. EDWARD W. SCOTT, Primatul Bisericii Anglicane din Canada ;*
- *Prea Sfințitul GIUSEPPE PERNICIARO, Episcopul Eparhiei Albaneze din Palermo ;*
- *Prea Sfințitul OREST, Episcop ortodox pentru Europa de Vest ;*
- *Prea Sfințitul DIONISIE, Episcop ortodox de Rotterdam, auxiliar pentru Țările de Jos ;*
- *Prea Cucernicul Arhipresbiter GILLES HARDY, Vicar General al Bisericii Catolice Ortodoxe din Franța ;*
- *Prea Cuviosul Fr. MICHAEL van PARYS, Starețul Minăstirii benedictine din Chevetogne — Belgia.*

*

Din partea Cultelor religioase din Republica Socialistă România au trimis telegrame și scrisori de felicitare :

- *Mgr MÁRTON ÁRON, Episcopul romano-catolic din Alba Iulia ;*
- *Mgr PETRU PLEȘCA, Provicar general al Arhiepiscopiei Romano-catolice din București ;*
- *Mgr FRANCISC AUGUSTIN, Ordinariu substituit al Arhiepiscopiei romano-catolice din București ;*
- *Excelența Sa ALBERT KLEIN, Episcopul Bisericii Evanghelice C. A. ;*
- *Excelența Sa GHEORGHE ARGAY, Episcopul Bisericii Evanghelice-Luterane S. P. ;*
- *Excelența Sa NAGY GYULA, Episcopul Bisericii Reformate din Cluj ;*
- *Excelența Sa LASZLO PAPP, Episcopul Bisericii Reformate din Oradea ;*
- *Înalt Prea Sfințitul IOASAF, Mitropolitul Bisericii creștine de rit vechi ;*
- *Prea Sfințitul DIRAYR MARDICHIAN, Conducătorul Eparhiei Armeano-Gregoriene ;*
- *Excelența Sa MOSES ROSEN, Șef-rabinul Cultului Mozaic ;*
- *Excelența Sa MEHMET IACUB, Șeful Cultului Musulman ;*

- Prea Cucernicul GHEORGHE HRANISAVLIEVICI, Vicarul vicariatului ortodox sîrb din Timișoara ;
- Dl. PAVEL BOCHIAN, Președintele Cultului Penticostal ;
- Prea Cucernicul Protopop NICOLAE GORANOV, Superiorul bisericii ortodoxe bulgare din București și reprezentant al Patriarhiei Bulgare ;

*

În numele comunităților ortodoxe române de peste hotare au trimis mesaje de felicitare :

- Prea Sfințitul VICTORIN, Episcopul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America ;
- Prea Cucernicul Prot. ALEXANDRU MUNTEANU, parohul bisericii ortodoxe române din Sofia ;
- Prea Cucernicul Pr. Prof. GHEORGHE MOISESCU, parohul bisericii ortodoxe române din Viena și Dl. Inginer VIRGIL SIMILACHE, președintele Coloniei române din Viena ;
- Prea Cucernicul Pr. VASILE ȘTEFAN, parohul Capelei ortodoxe române din Baden-Baden, R. F. a Germaniei ;
- Prea Cucernicul Pr. LUCIAN GAFTON, parohul bisericii ortodoxe române din Londra ;
- Prea Cucernicul Prot. AUREL UROȘ, vicarul Vicariatului ortodox român din R.S.F. Iugoslavia ;
- Prea Cucernicul Pr. Prof. ALEXANDRU CIUREA, în numele credincioșilor ortodocși români din Suedia ;
- Prea Cuviosul Arhim. TEODOR CANDREA, în numele parohiei ortodoxe române din Melbourne, Australia.

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎN TRE P R E A F E R I C I T U L P Ă R I N T E P A T R I A R H J U S T I N I A N
Ș I S A N C T I T A T E A S A P A T R I A R H U L P I M E N A L M O S C O V E I Ș I A T O A T Ă R U S I A

Cu prilejul împlinirii unui an de la întronizarea Sanctității Sale Pimen ca Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă de felicitare :

Cu dragoste frățească în Hristos cel preaslăvit felicităm pe Sanctitatea Voastră cu prilejul primei aniversări a întronizării Voastre ca Patriarh al Moscovei și a toată Rusia și din toată inima Vă urăm îndelungată și fericită arhipăstorire.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns :

Mulțumesc din inimă preaiubitei Voastre întru Hristos Prea Fericire, pentru felicitarea frățească adresată cu prilejul primei aniversări a întronizării Noastre ca Patriarh.

Binevoii a primi sincerele noastre urări frățești reciproce, ca Dumnezeu să Vă ajute în sublima Voastră slujire patriarhală, pentru binele Bisericii lui Dumnezeu și al credincioșilor Voștri binecuvîntați.

Cu prietenie statornică în Hristos,

† P i m e n

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

* *

ÎN TRE P R E A F E R I C I T U L P Ă R I N T E P A T R I A R H J U S T I N I A N
Ș I P R E A F E R I C I T U L A B U N A T H E O P H I L O S , P A T R I A R H U L B I S E R I C I I E T I O P I E N E

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Prea Fericitului Patriarh Abună Theophilos al Bisericii Etiopiene, cu prilejul aniversării unui an de la întronizarea sa ca patriarh, următoarea telegramă :

Cu prilejul primei aniversări a întronizării Voastre, Vă urăm arhipăstorire îndelungată și rodnică, și Vă asigurăm de dragostea Noastră frățească în Hristos cel înviat.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Patriarh Abuna Theophilos al Bisericii Etiopiene a răspuns Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian prin următoarea telegramă :

Sintem profund recunoscător pentru telegrama de felicitare și rugăm pe Dumnezeu să Vă dăruiască Prea Fericirii Voastre viață îndelungată și deplină sănătate.

† Patriarhul Abuna Theophilos

*

* *

INTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PAPA PAUL AL VI-LEA

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Sanctității Sale Papei Paul al VI-lea, cu prilejul zilei sale onomastice, următoarea telegramă de felicitare :

Sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel ne dă prilejul să transmitem Sanctității Voastre cele mai calde urări de sănătate, îndelungă și fericită arhipăstorire și să Vă asigurăm de dragostea Noastră frățească în Hristos.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns :

Mulțumim Prea Fericirii Voastre pentru urările ce ne-ați adresat cu prilejul zilei Noastre onomastice.

Ne rugăm Mîntuitorului pentru Prea Fericirea Voastră și Vă reînnoim dragostea Noastră frățească.

Paulus VI P. P.

*

* *

ÎNTRE PEA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ȘI GRAȚIA SA DR. MICHAEL RAMSEY, ARHIEPISCOP DE CANTERBURY

Cu prilejul aniversării întronizării Grației Sale Dr. Michael Ramsey ca Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Grației Sale următoarea telegramă :

Cu prilejul celei de a unsprezecea aniversări a întronizării Voastre, Vă felicităm frățește și vă urăm din toată inima arhipăstorire îndelungată, fericită și binecuvîntată.

† **Justinian**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, a răspuns Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian prin următoarea telegramă :

Cu recunoștință pentru felicitările Voastre cu prilejul aniversării întronizării mele, cu căldură salut pe Prea Fericirea Voastră în dragostea care ne unește în Iisus Hristos.

† **Michael**

Arhiepiscop de Canterbury

VIZITA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN ÎN BELGIA

Pe linia contactelor bilaterale întreprinse de Biserica Ortodoxă Română, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o vizită oficială Bisericii Romano-Catolice din Belgia, între 3—10 mai 1972, la invitația Eminenței Sale Cardinalului Leon Joseph Suenens, Arhiepiscop de Malines-Bruxelles și Primat al Belgiei.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost însoțit de : I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului ; P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal ; P. C. Pr. Prof. Petru Rezuș, de la Institutul teologic din București ; P. C. Pr. N. Cazacu, secretar patriarhal și P. C. Diacon Miron Mihuț, de la Catedrala Patriarhiei.

La aeroportul internațional Otopeni, delegația a fost condusă, în ziua de 3 mai 1972, de către : I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal ; P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale ; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române ; PP. CC. Consilieri patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor ; salariați superiori ai Administrației Patriarhale.

Au fost de față și Dl. Prof. Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, precum și Dl. Paul Duqué, însărcinatul cu Afaceri al Belgiei la București.

După două ore și jumătate de zbor, avionul a aterizat pe aeroportul Zaventem, din marginea capitalei Belgiei. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii au fost întâmpinați de Eminența Sa Cardinalul L. J. Suenens și de alte personalități bisericești, între care : I. P. S. Mitropolit Emilianos al Bisericii Greco-Ortodoxe din Bruxelles, depinzînd de Patriarhia Ecumenică ; I. P. S. Arhiepiscop Vasile Krivoșein al Bisericii Ortodoxe Ruse din Belgia ; Mgr Paul Constant Schoenmaeckers, episcopul auxiliar al Cardinalului Suenens.

A fost de față și Dl. Alexandru Lăzăreanu, ambasadorul R. S. România la Bruxelles.

De la aeroport, mașinile cu oaspeții și o parte din persoanele care i-au întâmpinat au mers la reședința arhiepiscopală din Malines.

La orele 16, a avut loc schimbul de daruri frățești, în cabinetul de lucru al Eminenței Sale Cardinalului Suenens. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit obiecte de cult din produsele Atelierelor Patriarhiei Române : un rînd de sfinte vase cu filigran, icoana Sfinților Apostoli Petru și Pavel, lucrată în email, o cruce pentru binecuvîntare, albumul Patriarhiei, albumul UNESCO cu mînăstirile din Nordul Moldovei etc.

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Eminentă Sa Cardinalul L. J. Suenens, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop vicar Antonie Ploieșteanul au avut o primă convorbire.

La orele 18,30 s-a format un cortegiu oficial, avînd în mijloc pe cei doi conducători bisericești. La ora 19, cortegiul a intrat în biserica mitropolitană «St. Rombaut» din Malines, catedrală monumentală, în stil gotic, datînd din secolul al XIV-lea.

În prezența unei numeroase asistențe, s-a oficiat un «serviciu ecumenic» solemn, de primire, prezidat de cei doi Întîistătători. Serviciul divin a constat din rugăciuni pentru bunăstarea și unirea tuturor Bisericilor creștine, pentru conducătorii lor, pentru conducătorii țărilor respective, pentru pacea a toată lumea.

*Eminentă Sa Cardinalul L. J. Suenens a rostit apoi următorul cuvînt :
Prea Fericirea Voastră,*

Este o mare cinste pentru Biserica Romano-Catolică din Belgia și pentru mine de a întîmpina în această catedrală din Malines pe Patriarhul Bisericii Ortodoxe Autocefale din România. Noi știm cît de mult Vă preocupă unitatea creștinilor. Nu ați întreprins oare, pentru a cunoaște mai bine Biserica Romano-Catolică, mai multe călătorii în Europa Occidentală ? Ați vizitat pe Primatul Austriei, Cardinalul König, ca și pe Președintele Conferinței episcopale germane, Cardinalul Döpfner, și convorbirile duse cu ei au fost fructuoase. Doriți să continuați asemenea contacte și noi Vă sîntem recunoscători pentru că ați acceptat invitația comunității catolice belgiene.

De asemenea, urez din toată inima bun-venit I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Prezența la această ceremonie a Mitropolitului Bisericii Ortodoxe Grecești, a Arhiepiscopului Bisericii Ortodoxe Ruse și a Președintelui Sinodului Bisericilor Protestante din țara noastră este mărturie vie a înțelegerii și apropierii crescînde între Bisericile creștine ale Belgiei.

Pentru noi toți, cuvîntul Domnului : «Ca toți să fie una» este un îndemn lămurind dorința lui Hristos și este o poruncă pe care trebuie să o ascultăm. Biserica este în Hristos într-un fel o taină, adică este în același timp semnul și mijlocul unirii intime cu Dumnezeu și al unității întregului neam omenesc.

De la dureroasele rupturi din secolele al XI-lea și al XVI-lea, Biserica a pierdut unitatea vizibilă ca manifestare a unității tuturor creștinilor ; noi am lăsat să se stabilească între noi, creștinibotezați, frați întru Domnul, neînțelegeri, bariere, ziduri, care au fragmentat această cetate a lui Dumnezeu ce trebuia să ofere lumii dragostea frățească, semnul prin excelență al învățăturii Sale. Această unitate autentică și vizibilă poate fi refăcută numai de către Sfîntul Duh. El singur cercețează adîncurile lui Dumnezeu și sufletul credincioșilor. Către El trebuie toți să ne îndreptăm, ca El să ne conducă dinăuntru nostru, pas cu pas și după făgăduința Domnului, către adevărul deplin. Sfîntul Duh vrea ca noi să ne oferim Lui, ca El să ne elibereze de scăderile noastre,

de mărginirile noastre, de păcatele noastre; dar el vrea de asemenea să iubim această unitate mai mult decât pe noi înșine și să fim gata să ne jertfim pentru ea. Nouă ne revine sarcina să deschidem pe toate planurile drumul către această unitate vizibilă.

Primul din aceste planuri este desigur acela al dialogului între Biserici. Cum să nu accepți atunci ca un semn plin de speranță vizita Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, dorind să înceapă convorbiri cu Biserica Romano-Catolică a țării noastre? Această întâlnire între Bisericile locale, ce toate poartă în ele și dezvăluie misterul Bisericii unice a lui Hristos, constituie un pas înainte pentru realizarea armoniei în unitate și deversitate. Sublinierea ce faceți corespunsabilității ca element de bază al apropierii între Biserici mă bucură nespus. De la Conciliul al II-lea de la Vatican noi am depus în Belgia eforturi importante în scopul de a acredita această idee a corespunsabilității.

Fie ca credința noastră comună și Hristos cel înviat să devină izvorul unei apropieri mereu crescînde. Sînt încredințat că vizita prietenească pe care Prea Fericea Voastră o face Bisericii Romano-Catolice din Belgia va face să rodească acest teren și că Duhul Sfînt ne va însufla cuvintele de iubire, de afecțiune și de respect reciproc care ne vor ajuta să parcurgem calea grea spre unitate, cale pe care trebuie să o urmăm împreună într-un spirit de credință și de nădejde, după porunca Domnului.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea cuvîntare :

Eminența Voastră,

A rînduit bunul Dumnezeu ca în zilele noastre, după o îndelungată vreme de înstrăinare, credincioșii creștini de toate confesiunile să se regăsească pe drumul dragostei și al nădejzii nebiruite că pot și trebuie să fie una cu toții, mărturisind împreună «un Domn, o credință, un botez» (Efes. IV, 5). Îmi este deosebit de plăcut să Vă pot exprima bucuria de a Vă vedea față către față și de a Vă saluta cu toată căldura dragostei frățești, ca pe un luminat călăuzitor al unei însemnate părți din creștinătatea apuseană, pe calea înfrățirii, a înțelegerii și a unirii tuturor.

Nu pot să nu dau, cu acest prilej, expresie satisfacției cu care am înregistrat cuvintele înaripate prin care ați făcut auzite cele mai evanghelice și mai cuprinzătoare chemări la înnoirea vieții bisericești în duhul tradiției apostolice, al cărei tezaur ne este comun. Este destul să amintesc cuvîntul «corespunsabilitate» (Cardinal Suenens, La corespunsabilité dans l'Église d'aujourd'hui, Bruges (Belgia), 1968), a cărui bogăție de conținut nu o acoperă nici un alt cuvînt și nici o altă formulă din teologia vremurilor noi. Așa cum înțelegem noi acest cuvînt, el dă expresie nu numai unui simplu element de bază, ci unei adevărate și largi platforme pentru înțelegerea, apropierea și împreună-lucrarea Bisericilor noastre. Mai întîi de toate, el este purtătorul unei ecleziologii autentic apostolice, păstrate de întreaga creștinătate răsăriteană: ecleziologia comuniunii trupului tainic al Domnului. Iar El angajează în răspundere pentru mîntuire toată suflarea încorporată în Trupul lui

Hristos, întregul corp eclezial, fără ocolirea sau nesocotirea nici unei mlădițe din cuprinsul lui.

Tradusă în rînduiei practice, ecleziologia comuniunii impune, pe de o parte, participarea activă și «efectivă, iar nu numai afectivă» (José de Brouker, *Le Dossier Suenens*, Paris, 1970, p. 236), a tuturor credincioșilor la toate lucrările bisericești, iar pe de altă parte, conducerea colegială, adică sinodală sau sobornicească a vieții bisericești la toate nivelurile, pe întreaga scară a slujirilor sau a dregătoriilor din Biserică.

Aceste două rînduiei generale pentru organizarea vieții bisericești și pentru lucrarea ei de autocîrmuire, izvorîte din ecleziologia apostolică, constituie pentru Ortodoxie principiile ei canonice fundamentale. Lor li s-a dat și veșmîntul canonic-juridic corespunzător, fără ca acest veșmînt să devină o literă care ucide spiritul (II Cor. III, 6) și fără ca prin el unitatea să se denatureze prin uniformitate și de asemenea fără ca diversitatea să prejudicieze unitatea. Ținînd seama tocmai de varietatea condițiilor în care își desfășoară lucrarea diversele Biserici locale, principiile canonice de bază s-au aplicat și se aplică și astăzi în cadrul Ortodoxiei ecumenice, pe trepte și în moduri diferite.

De altfel, nimic mai firesc și mai corespunzător lucrării mîntuitoare a Bisericii decît ca ea să fie săvîrșită ținîndu-se seama de realitățile sub care se prezintă viața omenească. În rîndul acestora se numără mai întîi popoarele, națiunile și rasele, fiecare cu civilizațiile și culturile lor, apoi statele, stările și relațiile sociale, precum și aspirațiile legitime ale oamenilor aflați pe o treaptă sau alta a dezvoltării sau progresului. Lucrarea Bisericii nu-și poate propune să înfăptuiască ceva cu nesocotirea acestor realități. De asemenea, ea nu-și poate propune nici să lupte împotriva unor stări cu existență obiectivă, vrînd să le modeleze prin porunci emise dintr-un vîrf de piramidă instituțională și monolită. Biserica trebuie să se coboare la lume tocmai pentru a putea ridica lumea la ea, pentru a o încorpora în Trupul tainic al Domnului și pentru a o putea sluji.

Este cazul, ca în legătură cu acest aspect al aplicării principiilor canonice fundamentale la condițiile concrete ale Bisericilor locale, să înfățișăm pe scurt modul instituțional în care ele și-au găsit în trecut și în care își găsesc și azi expresia, în organizarea și conducerea Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru a exemplifica cele spuse, găsim potrivit să arătăm cîteva din cele mai caracteristice și mai grăitoare moduri în care Biserica Ortodoxă Română se conduce în chip sinodal sau corespunzător, prin participarea activă și efectivă a tuturor elementelor ei constitutive.

Începem cu unitatea bisericească locală, numită enorie sau parohie. În fruntea fiecărei parohii se găsește un preot paroh, care, după caz, poate să fie ajutat de mai mulți preoți slujitori și diaconi. Parohul și ceilalți slujitori nu conduc numai ei singuri, după priceperea lor, comunitatea parohială, ci împreună cu organele deliberative ale parohiei, care sînt: Adunarea Parohială și Consiliul Parohial, acesta avînd și atribuții executive.

Adunarea Parohială este compusă din toți credincioșii dintr-o parohie, bărbați majori, care-și îndeplinesc îndatoririle față de Biserică. Fiind principal organ deliberativ al unității parohiale, Adunarea Parohială are atribuțiunile în toate sectoarele de activitate, afară de chestiunile de natură dogmatică, sacramentală și disciplinară, care sînt rezervate autorităților ierarhice superioare.

Consiliul Parohial este format dintr-un număr de 7 pînă la 12 bărbați, aleși de Adunarea Parohială dintre membrii săi. El este organ executiv al Adunării Parohiale, dar și organ deliberativ, putînd îndeplini și atribuții ale Adunării Parohiale în timpul în care aceasta nu este întrunită. El mai alege și 2 sau 3 dintre membrii săi, pentru a îndeplini sarcinile de epitropi, adică de economi sau administratori ai bunurilor parohiale.

La aceste organe de conducere ale parohiilor se mai adaugă un alt organ ajutător, creat prin legislația Bisericii noastre de la 1948 încoace și care se numește Comitet Parohial. El este ales de Adunarea Parohială din bărbați și femei, sau chiar și numai din femei. Prin acest organ se deschide posibilitatea angajării mai direct a femeilor credincioase în lucrarea bisericească și el și-a dovedit nu numai utilitatea ci și eficacitatea deosebită în cele peste două decenii. Numărul membrilor Comitetului Parohial poate atinge o cifră de două ori mai mare decît aceea a membrilor Consiliului Parohial.

Se înțelege de la sine că preoții parohi încadrați de organele parohiale amintite au posibilitatea să cunoască în modul cel mai amplu realitățile vieții din parohie, nevoile și dorințele credincioșilor, fiind în același timp obligați să țină seamă de hotărîrile organelor deliberative din parohie. Prin toate acestea, preotul este strîns legat de credincioși, iar credincioșii de lucrarea bisericească.

La nivel superior, organizarea și conducerea eparhiilor se realizează prin aplicarea aceluiași principii canonice de bază ale Ortodoxiei, care angajează în răspundere pentru lucrarea Bisericii întregul cler eparhial, în frunte cu episcopul eparhial, ca și pe credincioșii din cuprinsul fiecărei Eparhii. În conducerea unităților eparhiale, a diocезelor — cum li se zice în Apus — episcopul este ajutat și ținut să se orienteze și el, ca și parohul, de două organe deliberative care sînt: Adunarea Eparhială și Consiliul Eparhial.

Adunarea Eparhială este formată din 30 de membri: 10 clerici, aleși de clerul eparhiei și 20 de mireni, aleși de delegați laici ai Consiliilor Parohiale. Ea este principalul organ deliberativ al eparhiei, avînd în atribuțiile sale toate chestiunile privind conducerea eparhiei, afară de cele cu caracter dogmatic, sacramental și disciplinar, care sînt rezervate autorității bisericești competente.

Consiliul Eparhial este și el un organ mixt, format din 9 membri aleși de Adunarea Eparhială: 3 clerici și 6 mireni, precum și din consilieri administrativi, și este prezidat de episcopul eparhial. În componența lui mai intră și vicarii episcopi sau vicarii arhieriei, unde există, precum și vicarul administrativ eparhial. Consiliul Eparhial este organul executiv al Adunării Eparhiale, dar și organ deliberativ, exercitînd și

o parte din atribuțiile Adunării Eparhiale în timpul dintre sesiunile acesteia.

Nu este greu de imaginat și de înțeles câtă eficiență dobîndește lucrarea episcopului eparhial atunci cînd ea se sprijină nu numai pe posibilitățile sale personale, ci și pe colaborarea efectivă a clerului și credincioșilor care-i stau într-ajutor prin organele amintite.

În fine, la cel mai înalt nivel de conducere a Bisericii locale, adică a Bisericii Autocefale Ortodoxe Române, Patriarhul ca Întîistătător al întregii Biserici este încadrat și ajutat de organe reprezentative asemănătoare cu acelea din cuprinsul eparhiilor, care la acest nivel se numesc: Adunarea Națională Bisericească și Consiliul Național Bisericesc.

Adunarea Națională Bisericească este organul deliberativ central al Bisericii Ortodoxe Române pentru toate chestiunile privind întreaga Biserică, afară de cele de natură dogmatică, sacramentală și disciplinară, care intră în competența Sfîntului Sinod sau a altor organice ierarhice competente. Ea este formată din cîte trei reprezentanți ai fiecărei eparhii din Patriarhia Română — un cleric și doi mireni — delegați de Adunările Eparhiale respective, plus membrii Sfîntului Sinod, ca membri de drept ai săi.

Consiliul Național Bisericesc are pentru întreaga Biserică aceeași poziție pe care o are Consiliul Eparhial pentru fiecare eparhie. El este organul central executiv al Adunării Naționale Bisericești, avînd și unele atribuții deliberative ale Adunării Naționale Bisericești în timpul dintre sesiunile acesteia. Se compune din 9 membri — 3 clerici și 6 mireni — aleși de Adunarea Națională Bisericească, plus consilierii administrativi patriarhali. Membrii Sfîntului Sinod pot participa cu vot deliberativ la lucrările acestui organ.

În completarea celor schițate în legătură cu aplicarea în viața Bisericii noastre a principiilor canonice fundamentale, mai adăugăm și faptul că atît în trecut cît și în prezent alegerea ierarhilor Bisericii noastre s-a făcut și continuă să se facă prin Colegii Electorale, în care sînt reprezentate toate categoriile de membri ai Bisericii : Sfîntul Sinod, Adunarea Națională Bisericească și Adunarea Eparhială a Episcopiei sau Mitropoliei vacante, preponderența avînd-o exponenții dreptcredincioșilor creștini și ai clerului parohial. După împrejurări și posibilități, această formă de alegere a păstorilor Bisericii noastre se practică și la nivelul parohiilor, atunci cînd este cazul.

Lăsînd la o parte alte amănunte, care ar prezenta desigur și ele interes pentru cunoașterea mai completă a modului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române, socotim că și numai din cele arătate pe scurt s-a putut vedea că în viața Bisericii noastre se aplică în mod real cele două principii canonice de bază : participarea efectivă a credincioșilor și a clerului slujitor, preoți și episcopi, la exercitarea puterii bisericești, la toate nivelurile, și acela al colegialității și coresponsabilității în Biserică a membrilor lor : episcopi, preoți și credincioși. Aplicarea acestor principii se face după rînduielei cu caracter evanghelic.

Modul acesta de aplicare practică a principiilor în cauză este vechi. El este în acord cu regulile naturale de conviețuire a oamenilor,

care impun respectul libertăților și drepturilor fiecărei ființe umane, libertăți și drepturi prin care se manifestă și se apără demnitatea de oameni a credincioșilor, adică aceea de fii ai lui Dumnezeu «eliberați de jugul robiei» (Gal. V, 1) și care nu înțeleg și nu acceptă să fie conduși decât după rînduielele Evangheliei.

Aceasta este tradiția de viațuire și de lucrare a Bisericii Ortodoxe Române. Ea s-a păstrat pînă în zilele noastre prin aplicarea principiilor canonice de bază ale Ortodoxiei, de la cea mai mică unitate bisericească locală pînă la cea mai mare. Înscrise în pildele și îndrumările cuprinse în Sfînta Scriptură și cu deosebire în Cartea Faptele Apostolilor, în rînduielele de bază ale cultului, în sfintele canoane și în obiceiurile de drept ale Bisericii din epoca apostolică pînă azi, principiile canonice a căroră largă aplicare este înfăptuită prin legislația în vigoare a Bisericii Ortodoxe Române stau mărturie a întîlnirii fericite dintre gîndirea autentic creștină a Eminenței Voastre și dintre tradiția constantă a Bisericii de Răsărit.

Mulțumindu-Vă pentru amabila invitație a Eminenței Voastre, fie ca această întîlnire să rodească bogat în viitor și să lărgească drumul drăgoșei și al nădejzii pe care ne regăsim după îndelungata și dureroasa instrăinare în care am trăit pînă de curînd.

După terminarea serviciului ecumenic de primire, cortegiul s-a înapoiat la Arhiepiscopie. Aici a avut loc o cină oficială. Eminența Sa Cardinalul Suenens a toastat pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii Prea Fericirii Sale, exprimîndu-și bucuria că are ca oaspete pentru prima oară pe un Patriarh din Răsărit, ale cărui călătorii în Apus sînt cunoscute, fiind efectuate din dorința de a stabili contacte cu reprezentanții diferitelor Biserici Romano-Catolice.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit pentru urările ce i-au fost adresate și și-a exprimat convingerea că această întîlnire în Belgia va contribui în mod fericit la stringerea legăturilor frățești dintre Bisericile din Orient și cele din Occident, pentru a se ajunge la realizarea unității de credință a tuturor creștinilor.

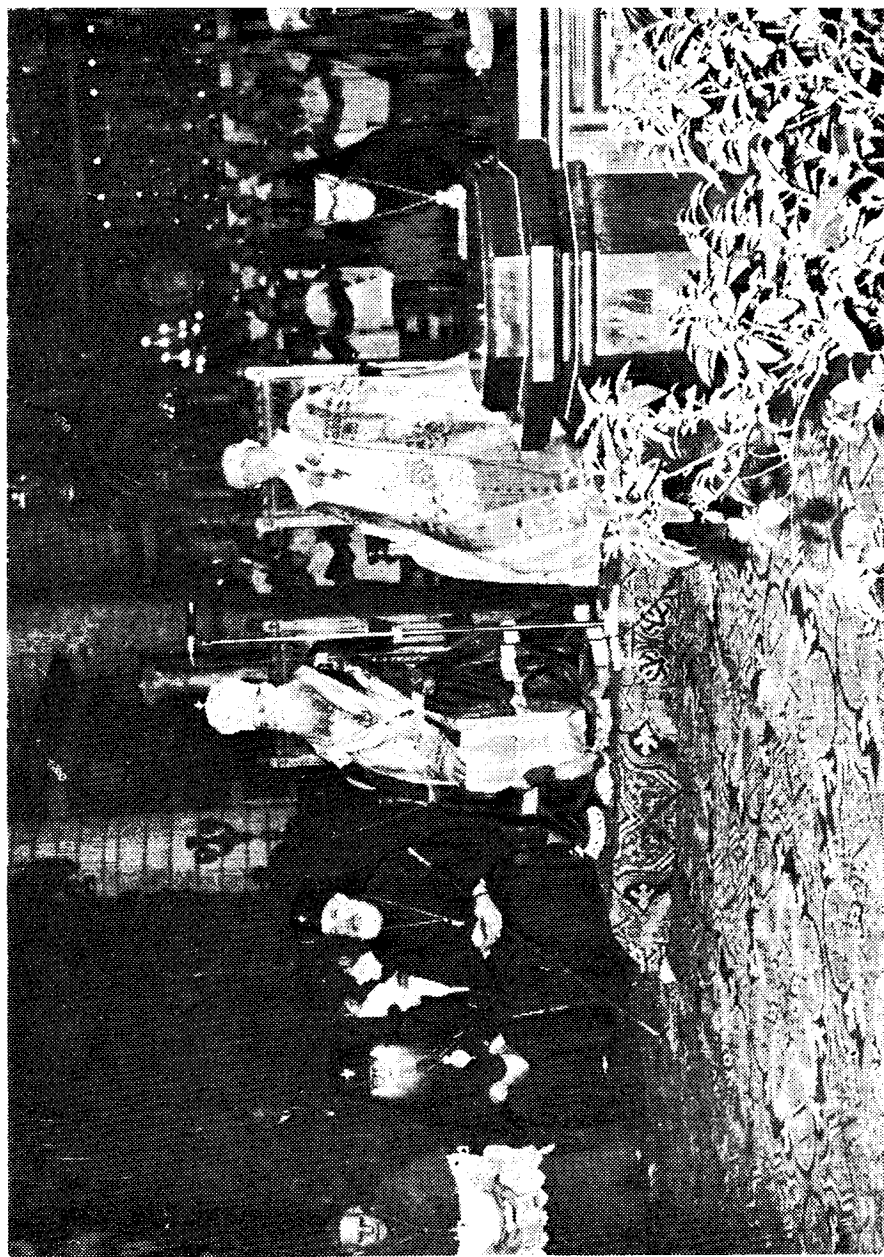
Joi, 4 mai 1972, la ora 9, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, însoțiți de doi reprezentanți ai Eminenței Sale Cardinalul Suenens, au pornit spre orașul Gand, capitala Provinciei Flandra Orientală. Ajunși aici, oaspeții au fost primiți în fața marelui Catedrale «St. Bavon» de către Excelența Sa Episcopul Leon Van Peteghem, înconjurat de Mgr De Smedt, vicar general, președintele Comisiei Ecumenice Diocezane, de alți colaboratori, precum și de un mare număr de credincioși. Excelența Sa Episcopul a condus pe oaspeți, dînd explicații cu privire la vechimea și stilul catedralei și oferindu-le spre vizionare polipticul cu pictura celebră a lui Jan Van Eyck (1390—1441), reprezentînd «Mielul tainic», din Apocalipsă. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și-a exprimat satisfacția pentru cele auzite și văzute și, în semn de amintire, a oferit gazdelor icoane, cruci patriarhale, cruci pentru binecuvîntare, albume și broșuri despre Biserica Ortodoxă Română. Excelența Sa Episcopul Leon Van Peteghem a



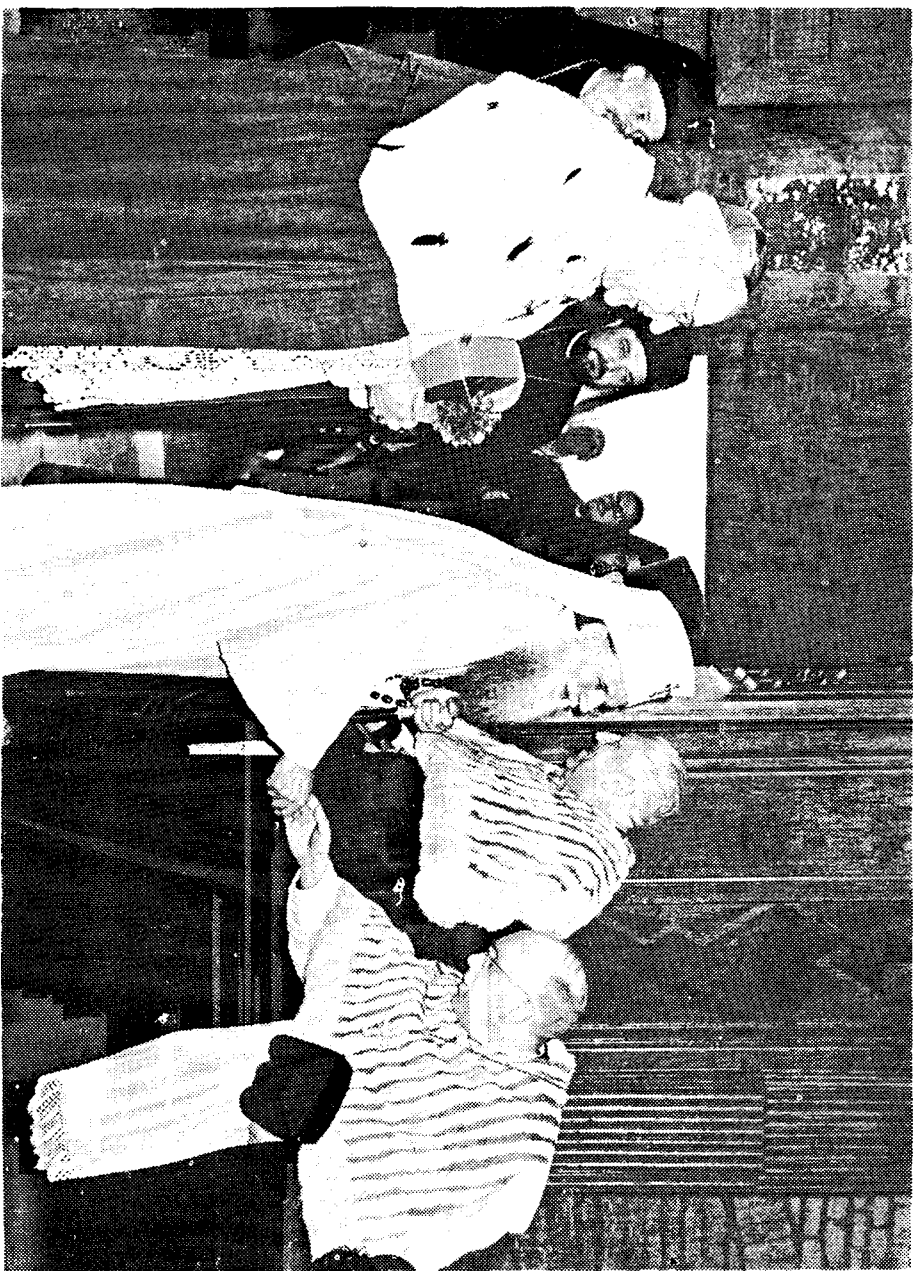
Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminența Sa Cardinalul L. J. Suenens,
în timpul vizitei în Belgia



Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminența Sa Cardinalul L. J. Suenens,
în procesiune spre catedrala St. Rombaut



Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminența Sa Cardinalul L. J. Suenens, în timpul ceremoniei oficiale de primire, în catedrala St. Rombaut



Primirea Prea Iericului Părinte Patriarh Justinian în catedrala din Gand, de către Excelența Sa
Episcopul Leon Van Peleghem, care prezintă pe Vicarii săi

oferit, la rîndul său, Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un frumos album, cuprinzînd picturile de pe polipticul cu «Mielul tainic» în fotografii colorate artistic.

La orele 10,45, oaspeții și însoțitorii au pornit spre Mînăstirea de călugărițe Male, unde au fost întîmpinați de Excelența Sa E. J. De Smedt, episcopul de Bruges, de care depinde Mînăstirea Male, precum și de superioara mînăstirii. În încăperile acestei mînăstiri oaspeții au fost găzduiți în noaptea de 4 spre 5 mai.

După primirea la mînăstire, oaspeții au fost conduși de Excelența Sa Episcopul De Smedt la reședința sa episcopală din Bruges. Aici a avut loc o convorbire interesantă, cu privire la modul cum sînt organizate diocesele și parohiile în Belgia. S-a făcut apoi un schimb de daruri frățești.

A urmat o masă oficială, la care, pe lîngă personalitățile oficiale bisericesti, au participat și Guvernatorul provinciei Flandra Occidentală — a cărei capitală este orașul Bruges —, Dl. Cavaler Pierre van Outryve d'Ydewalle, precum și Primarul orașului Bruges, Dl. Michel Van Maele. Excelența Sa Episcopul de Bruges și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian au rostit scurte toasturi, în care și-au exprimat bucuria pentru această întîlnire ecumenistă și nădejdea că relațiile între Bisericile Ortodoxe și cele Romano-Catolice se vor dezvolta tot mai mult.

La ora 15, delegația Bisericii Ortodoxe Române, însoțită de Excelența Sa Episcopul De Smedt, a fost primită în marele Palat al Primăriei orașului Bruges de către Dl. Primar Michel Van Maele și de consilierii orașenești. Dl. Primar a salutat pe Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și pe însoțitorii Săi, în numele întregii populații a orașului Bruges, exprimînd bucuria tuturor pentru această aleasă vizită.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit călduros D-lui Primar Michel Van Maele pentru primirea cordială, făcînd acestuia și colaboratorilor săi urări de rodnică activitate.

La despărțire, Dl. Primar Michel Van Maele a avut bunăvoința să pună la dispoziția oaspeților un ghid oficial, care i-a condus să viziteze cîteva instituții caracteristice ale orașului. A fost vizitat mai întîi Muzeul de artă flamandă, în care au fost admirate picturile vestite ale artiștilor flamanzi primitivi.

A fost vizitat apoi Așezămîntul numit «Béguinage», un complex de clădiri mînăstirești, în care un grup de femei retrase de lume, ca niște călugărițe, — fără însă a fi făcut cele trei voturi monahale — duc o viață închinată rugăciunii și ajutorării celor în nevoi și suferințe. În prezent se află în așezămîntul de la Bruges béguine venite din diferite părți ale lumii (Franța, Martinica, Australia etc.), în număr de 40. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, după ce a ascultat explicațiile date de ghidul așezămîntului, a binecuvîntat pe viețuitoarele de aici și le-a asigurat că vor fi pomenite în rugăciuni și de călugărițele Bisericii Ortodoxe Române, cărora li se va vorbi despre viața și faptele lor. Apoi oaspeții au semnat în cartea de onoare a așezămîntului.

În continuare, a fost vizitată și biserica denumită «Ierusalim», ai cărei ctitori, după ce au mers în mai multe rînduri ca pelerini la Ierusalim, au dorit să zidească acest locaș după modelul unei biserici din Ierusalimul Palestinei, care astăzi nu mai există. În jurul acestei biserici locuiesc circa 25 călugărițe.

În sfîrșit, a fost vizitat Seminarul cel mare din Bruges — cel mai mare Seminar din Belgia — condus de Directorul Canonic Declerck. Seminarul funcționează în clădirile fostei mînăstiri cisterciene, care a existat aici din anul 1627. În prezent Seminarul are circa 100 de elevi, dintre care cei mai mulți studiază teologia, iar o parte din ei filozofia.

La orele 18, a avut loc o ceremonie, anunțată printr-un program intitulat: *Serviciu ecumenic în Capela Sfîntului Sînge, cu prilejul vizitei Patriarhului Justinian al României, în orașul Bruges, joi, 4 mai 1972.* Ceremonia a constat din cîntări executate de orgă și de corul Seminarului, care au încadrat cuvîntarea de bun-venit rostită de Excelența Sa Episcopul De Smedt și răspunsul Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian.

*Excelența Sa Episcopul De Smedt a rostit următorul cuvînt :
Prea Fericirea Voastră,*

Este o bucurie cu totul deosebită pentru Biserica din Eparhia Bruges să poată întîmpina astăzi pe Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și pe distinșii membri ai suitei Sale. Biserica Voastră este foarte veche și este pe un pămînt ce a fost sfințit de cuvîntul Sfinților Apostoli Pavel și Andrei. Capitolele XVI, XVII și XX din Faptele Apostolilor și Epistola către Romani ne descriu activitatea Sfîntului Pavel în Moesia și în Dacia. Ținuturile Voastre erau în contact permanent cu orașele vecine Tessalonic și Philippi, ale căror comunități creștine au rămas vestite prin Epistolele Sfîntului Pavel adresate credincioșilor acestor două orașe. La începutul secolului al IV-lea, Eusebiu de Cezareea reia o veche tradiție, după care Sfîntul Andrei a predicat în regiunea Dunării de Jos și a Mării Negre, adică în Dobrogea de azi. Această prezență foarte veche a Bisericii lui Hristos în regiunile care constituie zona de influență a României actuale ne face să ne gîndim cu emoție, cu ocazia acestei vizite, la cuvintele pe care Sfîntul Apostol Pavel le-a scris la granițele țării Voastre.

Pentru a întîmpina pe Prea Fericirea Voastră cu aceleași simțiri pe care le-a avut Iisus Hristos, am ales un loc de evlavie unde creștinii acestui ținut păstrează cu scumpătate și cinstesc cu pietate neprețuita relicvă din Sîngele lui Iisus Hristos. Noi întîmpinăm în Prea Fericirea Voastră un urmaș al Sfinților Apostoli care au fost martorii jertfirii de pe Cruce a lui Iisus. Lîngă acest prețios Sînge al lui Hristos noi ne rugăm pentru cele 12 eparhii sau diocese ale Patriarhiei Voastre, în care preoții și credincioșii mărturisesc atașamentul lor față de misterul euharistic al Trupului și Sîngelui Său.

Activitatea Sfîntului Duh în Biserica Voastră este, de asemenea, vizibilă în înflorirea vieții monahale. În toată istoria Bisericii Ortodoxe Române călugării au jucat un rol însemnat. Toți urmează regula Sfîntului Vasile cel Mare, vestitul arhiepiscop al Cezareii Capadociei și inspira-

torul monahismului în Orient. Îl comemorăm cu atît mai multă fervoare cu cît sîntem reuniți într-o biserică închinată Sfîntului Vasile, ale cărui sînte moaște odihnesc în altarul bisericii noastre catedrale, afară de un fragment depus chiar aici și expus în acest moment pe altar, alături de relicva Prețiosului Sînge.

Noi mulțumim Domnului pentru acțiunea rodnică a Sfîntului Duh în venerabila Biserică Ortodoxă Română și îi cerem să strîngă și mai mult legăturile de prietenie între Biserica Voastră și Biserica Romano-Catolică. Împrejurări vitrege ne-au făcut să nu fim ascultători cuvintelor lui Iisus Hristos : «Ca toți să fiți una». Dacă azi ne bucurăm de această întîlnire, această bucurie nu este fără umbre și remușcări. Noi mulțumim Prea Fericirii Voastre pentru sprijinul acordat cu înalta Sa autoritate Mișcării ecumenice. În strînsă legătură cu Patriarhul ecumenic, Sanctitatea Sa Atenagora, Prea Fericirea Voastră s-a făcut apostolul unei solidarități crescînde între Bisericile Ortodoxe și al unei colaborări mai strînse cu comunitățile bisericești anglicane și protestante. Noi ne bucurăm mai ales de faptul că Prea Fericirea Voastră, după cum se vede și din vizita făcută Bisericii din Belgia, a luat de asemenea inițiativa unor contacte cu Biserica Romano-Catolică. Fiți asigurat, Prea Fericirea Voastră, că această vizită va contribui foarte mult la întărirea în noi a dorinței de a vedea refăcută binefacerea unității, în respectul tradițiilor respective. Biserica Ortodoxă Română are, fără îndoială, de îndeplinit un rol providențial în Mișcarea ecumenică. La început slujbele religioase ale tuturor creștinilor de pe teritoriul României au fost oficiate în limba latină și mai tîrziu în românește. Astfel, limba liturgică și obiceiurile Bisericii Voastre prezintă un oarecare număr de puncte de sprijin care vor permite să fie continuată opera unității pentru care Hristos și-a vărsat scumpul Său Sînge.

Avînd ochii îndreptați spre Sîngele lui Hristos, noi medităm în acest sanctuar cu smerenie, cu ocazia acestei memorabile întîlniri, la cuvintele pe care Sfîntul Apostol Pavel le-a adresat strămoșilor voștri prin mijlocirea filipenilor : «În petrecerea voastră în lume, purtați-vă numai în chip vrednic de Evanghelia lui Hristos, așa încît fie că vin să vă văd, fie că sînt departe și aud vești despre voi, să știu că sînteți statornici într-un duh, împreună luptîndu-vă într-un suflet, pentru credința Evangheliei... Căci vouă vi s-a dăruit, pentru Hristos, nu numai să credeți întru El, ci să și pătimiți pentru El». Și Sfîntul Pavel continuă : «Deci, cu orice îndemn care este în Hristos, cu orice mîngîiere a dragostei, cu orice împărtășire a Duhului, cu orice milostivire și îndurare, împliniți bucuria mea, ca să gîndiți la fel, avînd aceeași iubire, un suflet, aceeași cugetare» (Filip. I, 27 ; II, 2).

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns următoarele :

Exceleța Voastră, Domnule Episcop,

Grație bunăvoinței Eminenței Sale Cardinalului Suenens, care ne-a invitat să vizităm Biserica Romano-Catolică din Belgia, ne găsim astăzi, împreună cu Exceleța Voastră, la acest serviciu ecumenic. Vă mulțumim pentru felul cum ați prezentat Biserica Ortodoxă din România. Deși sîntem urmașii Apostolilor Petru și Pavel, am stat multe secole despăr-

țiți unii de alții. În cadrul și în spiritul ecumenismului, care se deschide în fața Bisericilor noastre, încercăm însă să depășim toate obstacolele care mai persistă în calea noastră, a dragostei și a voinței de colaborare. Luând aminte la cuvintele Sfântului Evanghelist Ioan: «Cel ce zice că iubește pe Dumnezeu, dar urăște pe fratele său, acela mincinos este, căci cum poate să iubească pe Dumnezeu pe care nu-L vede, când urăște pe fratele său, pe care-l vede», noi trebuie să ne străduim să facem să se înmulțească dragostea între noi, să încercăm să dezvoltăm tot mai mult întâlnirile noastre.

În timpul convorbirilor cu Eminența Sa Cardinalul Suenens am putut constata dragostea care îl însuflețește față de Biserica Ortodoxă. La fel, dragostea pe care Excelența Voastră ne-ați arătat-o acum, cu prilejul întâlnirii noastre, ne-a umplut sufletul de bucurie și Vă mulțumim din toată inima, asigurându-Vă că ne va rămâne totdeauna vie amintirea acestei întâlniri.

Aduc credincioșilor Bisericii Romano-Catolice din Belgia mărturia dragostei frațești a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și încredințarea că în rugăciunile lor îi vor pomeni pentru bunăsporirea lor în viață și pentru mântuirea sufletelor lor. Iar în ce privește pe cei de față, mă rog fierbinte ca «Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți». Amin!

Ceremonia s-a încheiat cu cântări de orgă, iar Excelența Sa Episcopul De Smedt a binecuvântat asistența cu relicva Sfântului Sînge al Domnului, păstrată într-un obiect de cult special.

După ceremonie, Excelența Sa Episcopul de Bruges a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pe demnitarii care păstrează relicva Sfântului Sînge, precum și câteva personalități din lumea civilă a orașului. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a avut cuvinte de apreciere și de admirație pentru pietatea credincioșilor din acest oraș. Amintind de cuvîntarea Excelenței Sale Episcopului, Prea Fericirea Sa și-a exprimat bucuria că a descoperit încă un motiv de apropiere între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Romano-Catolică din Belgia: Sfântul Vasile cel Mare este patronul acestei capele și părțile din moaștele sale se păstrează atât în catedrala orașului cît și în această capelă. Același Sfînt Vasile cel Mare este cinstit în mod deosebit de Biserica Ortodoxă din România, unde, de asemenea, se păstrează părțile din moaștele sale. În titulatura de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române este cuprinsă și calitatea de «Locșitor al Cezareei Capadociei».

La orele 19, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, membrii delegației și însoșitorii s-au înapoiat la Mînăstirea Male, unde au fost primiți de către Cuvioasa Maică Stareță și comunitatea de călugărițe, care numără 36 de persoane. Maica Stareță a rostit un cuvînt de bun-venit, exprimînd bucuria pentru înalta cinste ce s-a făcut acestei mînăstiri de a primi vizita Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian și a însoșitorilor Săi.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit Maicii Starețe și întregii comunități pentru primirea făcută, le-a împărtășit binecuvîntări părintești și le-a făcut urări pentru realizarea idealului monahal.

A urmat slujba vecerniei, la care călugărițele au cântat «Hristos a înviat» în limba română.

Vineri, 5 mai 1972, la ora 7,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii au participat la slujba utreniei și a sfintei liturghii, în biserica Mînăstirii Male, «St. Trudon».

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit Maicii Starețe o cruce patriarhală pentru preoți, o icoană, un album, o broșură «Biserica Ortodoxă Română», precum și icoaște mici și cruciulițe cu filigran pentru toate călugărițele. A fost vizitată mînăstirea, s-au adus mulțumiri pentru ospitalitate, apoi oaspeții și-au luat rămas-bun de la Excelența Sa Episcopul De Smedt, venit între timp de la Bruges, și de la comunitatea mînăstirii și au pornit spre Namur.

În drum, s-a făcut oprire în localitate Eeklo, pentru o scurtă vizită la familia Avocat Ignace Peckstadt. Această familie, compusă din soț, soție și 4 copii, au fost în trei rînduri în țara noastră, au vizitat multe orașe și localități și aproape toate mînăstirile din Moldova, Oltenia și Muntenia. Familia Peckstadt a fost primită, în august 1970, de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a acordat D-lui Ignace Peckstadt Crucea patriarhală pentru mireni, în semn de apreciere a sentimentelor de atașament față de Biserica Ortodoxă Română, precum și în semn de mulțumire pentru conferințele ținute și articolele publicate de acesta cu privire la viața religioasă a credincioșilor noștri și realizările importante ale poporului român. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a binecuvîntat casa și pe membrii familiei, le-a oferit unele daruri și a semnat în cartea de onoare a familiei.

La ora 12,30 delegația a sosit în orașul Namur. În fața Catedralei Saint Aubain oaspeții au fost întâmpinați de Excelența Sa Episcopul de Namur, André-Marie Charue, împreună cu Episcopul auxiliar, Mgr Jean-Baptiste Musty, Vicarii generali și Canonicii.

Excelența Sa Episcopul André-Marie Charue a rostit următoarea cuvîntare :

Prea Fericirea Voastră,

Numeroasele vizite pe care conducătorii Bisericilor și le fac între ei de mai mulți ani — nu voi aminti aici decît cele trei întîlniri ale Papei Paul al VI-lea cu Patriarhul Atenagora — aduc cetății noastre episcopale Namur și catedralei sale bucuria primei vizite a unui Patriarh al Bisericii Ortodoxe. Eu însumi, ajutorul meu, clerul și credincioșii diocezei mele sîntem foarte onorați. Vrem să vedem în aceasta unul din acele semne de aprobare pe care Sfîntul Duh le suscită de mai multe decenii între creștinii despărțiți de mai mulți ani din cauze nefericite.

Dar iată că azi nu mai vin tineri studenți în orașul nostru, ci un patriarh, unul din principalii conducători ai Bisericii Ortodoxe, venind din acea țară română care are cu lumea latină multe legături și care, din punct de vedere al culturii, este printre primele care fac legătura între Orient și Occident. Mai știm că unul din cele mai frumoase imnuri ale liturghiei latine, imn care a răsunat de atîtea ori sub aceste bolți, Te Deum laudamus, are ca autor pe unul din episcopii voștri, Niceta din

Remesiana în Dacia, care a trăit la sfârșitul secolului al IV-lea și a contribuit la civilizația daco-romanilor, din care se trage poporul român de astăzi. Țara sa a fost multă vreme în dependența Patriarhatului de Constantinopol pînă în ziua, destul de recentă, cînd comunitatea română, autocefală de mai mult timp, a fost ridicată la rangul de patriarhat.

Marile întîlniri sînt celebre în Sfînta Scriptură. Cele din Noul Testament — a îngerului cu Maria, a Mariei cu Elisabeta — și în secolele următoare a Sfîntului Pavel eremitul cu Sfîntul Anton, a Sfîntului Vasile cu Sfîntul Efrem, a Sfîntului Dominic cu Sfîntul Francisc au servit ca teme iconografiei și au fost puse în valoare ca să facă să iasă în evidență, nu de mult, marile întîlniri ale patriarhilor din Orient și Occident, cum am amintit puțin mai înainte în legătură cu Paul al VI-lea și Ate-nagora.

Fie ca această întîlnire, Prea Fericite, între augusta Voastră persoană și smeritul episcop al acestei diocese, să fie și ea un semn al unei mari realități spirituale. Noi știm că o delegație română din care unul dintre respectații reprezentanți, conducătorul ei chiar, se află printre voi, a făcut de curînd o vizită Capului Bisericii Romane, Papa Paul al VI-lea, și noi sîntem nespuse de fericiți că această vizită de acum se înscrie în acest lanț de legături pe care Prea Fericirea Voastră le stabilește acum în lumea catolică occidentală, după ce mai înainte ați întîlnit pe șefii Bisericii Ortodoxe și ai Consiliului Ecumenic. După țările de limbă germană mai apropiate de România, Belgia este prima pe care ați vizitat-o și diocesa noastră s-a găsit din fericire în drumul vostru.

Noi implorăm binecuvîntarea Domnului. Fie ca Domnul cel atotputernic să vă binecuvînteze trecerea prin orașul nostru. Te Deum laudamus. Și dă Doamne acestei întîlniri o binecuvîntare specială.

S-a oficiat un scurt serviciu religios, la sfârșitul căruia Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu Excelența Sa Episcopul de Namur, au binecuvîntat pe credincioși. Prea Fericirea Sa a adresat cuvinte de mulțumire tuturor celor de față, pentru primirea făcută delegației Bisericii Ortodoxe Române.

La ora 13, oaspeții au fost conduși la Palatul episcopal, situat în apropiere. Aici a avut loc un schimb de daruri, Prea Fericirea Sa oferind aceleași produse ale atelierelor Patriarhiei — cruci pentru episcopi, cruci pentru binecuvîntare, icoane, albume, broșuri etc. — care au fost primite cu bucurie.

La ora 13,30 a avut loc o masă oficială, în Palatul episcopal, oferită în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române.

În timpul mesei oficiale Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns Excelenței Sale Episcopului A.-M. Charue la cuvîntarea de bun-venit, rostită în catedrală, spunînd :

Am ținut, după tradiția noastră ortodoxă, ca, în drum spre Mînaș-tirea Chevetogne, aflată în cuprinsul Eparhiei Namur, să salutăm în pri-mul rînd pe Venerabilul Episcop titular al acestei eparhii, pe Prea Sfinția Voastră, Domnule Episcop Charue. Vizita noastră la Chevetogne este motivată de amintirea că primii soli care au venit în România pentru

a stabili relații cu Biserica Ortodoxă Română au fost părinții de la Mânăstirea Chevetogne. Lucrul acesta s-a înfăptuit mai întâi prin corespondență. La sărbătorile mari, Părintele Irineu, Părintele Daniel și alții trimiteau scrisori, scrise în limba română, ca să felicite pe Patriarh. Apoi au venit și în vizită să cunoască Biserica Ortodoxă Română cu mânăstirile și instituțiile ei.

Am venit la Namur ca să cunoaștem pe eruditul episcop care a frământat problema colegialității în Conciliul al II-lea de la Vatican. Schema colegialității are puncte comune cu tradiția ortodoxă și în Biserica Ortodoxă Română se respectă această colegialitate. Am văzut în studiile Prea Sfinției Voastre un început de eliminare a obstacolelor existente între Bisericile noastre. Am văzut rolul ecumenismului în relațiile dintre Bisericile locale.

În Conferința Panortodoxă de la Rodos din anul 1964, Biserica Ortodoxă Română a propus modalitatea de stabilire a relațiilor între Bisericile Ortodoxe naționale și Bisericile locale Romano-Catolice și această propunere a fost adoptată de toate Bisericile Ortodoxe. După istorica întrevedere dintre Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea și Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora, au început să se producă aceste contacte bilaterale între Bisericile Ortodoxe naționale și Bisericile Romano-Catolice locale.

Spiritul latin a contribuit mult la relațiile dintre Bisericile noastre. Vă amintiți de relațiile dintre Niceta de Remesiana și Paulin de Nolla. Sfântul Vasile cel Mare a fost prietenul și sfătuitoarea episcopilor din Dobrogea noastră de astăzi. În scrisorile sale se vede grija deosebită pentru episcopii și pentru creștinii din aceste părți. Un nepot al lui a fost guvernator în orașul Tomis, capitala Dobrogei, și Sfântul Vasile îi scria să poarte grijă de creștinii de aici, aflați în primejdie din cauza năvălirii goșilor. După desființarea scaunului Cezareei Capadociei, Patriarhia de Constantinopol a finit să perpetueze amintirea lui prin adăugarea la titulatura Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române a cuvintelor «și Locțiitor al scaunului Cezareei Capadociei».

Vă mulțumesc din toată inima pentru înlesnirea ce ne faceți de a vizita Mânăstirea Chevetogne și pe primii pregătitori ai prezenței Noastre aici. Căutând să trăiască și să dezvolte cât mai mult ecumenismul creștin, Biserica Ortodoxă Română urmărește nu numai stabilirea de relații bisericești cu Bisericile locale din diferitele țări, ci și realizarea unei colaborări strânse între popoarele respective, pentru a se ajunge la o cooperare pașnică între toate popoarele lumii. Ridic pdharul meu în sănătatea Prea Sfinției Voastre și a colaboratorilor Prea Sfinției Voastre, dorindu-Vă succes deplin în activitatea ce desfășurați.

În aceeași zi, la ora 15,30, oaspeții au fost conduși de către Excelența Sa Episcopul André-Marie Charue, de către Excelența Sa Episcopul auxiliar Jean Baptiste Musty și de către colaboratorii lor la Seminarul din Namur. Seminarul este în al cincilea an de funcționare aici. Are o capelă, în stil modern, constând din trei pereți de sticlă și un perete de zid. În centrul încăperii se află o masă care servește de altar, iar de jur-împrejur bănci pentru asistență.

Întîmpinați de Directorul Seminarului și de profesori, oaspeții au fost conduși în capelă, unde corul elevilor a cîntat *Fericirile*.

Directorul, *Canonicul V. Jacques*, a salutat pe înalții oaspeți, adresîndu-le călduroase urări de bun-venit.

P. S. Episcop vicar patriarhal Antonie Ploieșteanul, a rostit un cuvînt de răspuns, în care a vorbit despre originile poporului român, despre creștinismul românesc și despre organizarea Bisericii Ortodoxe Române.

Oaspeții au vizitat apoi Seminarul, cu încăperile sale confortabile, camerele elevilor, cancelaria profesorilor etc.

La ora 16,30, delegații Bisericii Ortodoxe Române și-au luat rămas-bun de la cei doi episcopi, de la directorul Seminarului, de la profesori și elevi și au pornit spre Mînăstirea Orval.

La ora 18,30 oaspeții au ajuns la renumita Mînăstire Orval, stră-veche așezare mînăstirească, benedictină la origine, cisterciană mai apoi, datînd din anul 1070. Mînăstirea are o istorie lungă și frămîntată, împletită cu însăși istoria țării și a poporului belgian, cu epoci de înflorire spirituală și materială alternînd cu perioade grele de lipsuri, de distrugerii, dar și de reconstruiri. În 1935, Orval a fost constituită în mînăstire autonomă, iar în anul 1948 a fost terminată și sfințită cu solemnitate, în ziua de 8 septembrie, fiind închinată Maicii Domnului.

Ajunși la Mînăstirea Orval, oaspeții au fost întîmpinați pe esplanada din fața bisericii de întreaga obște, în frunte cu Starețul, Părintele Étienne Gillard, și conduși în procesiune în biserică.

Aici s-a săvîrșit un serviciu religios de seară, după care a urmat o cină restrînsă.

Sîmbătă, 6 mai 1972, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat clădirile mînăstirii, biblioteca, muzeul, apartamentele destinate oaspeților care vin să petreacă un timp de rugăciune și reculegere și instalațiile pentru activitățile de întreținere.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii au participat apoi la slujba sfintei liturghii, săvîrșită cu deosebită solemnitate de către obștea — în număr de 40 de persoane — sub conducerea Părintelui Stareț, prăznuindu-se în această zi «Ziua Maicii Domnului, mîngierea tuturor celor întristați».

La sfîrșitul sfintei liturghii Pr. Étienne Gillard, starețul mînăstirii, a rostit o cuvîntare, în care s-a referit la contribuția monahismului la unitatea creștină și a exprimat urări de bun-venit delegației Bisericii Ortodoxe Române.

După sfînta liturghie, s-a servit masa de prînz, în marea trapeză a mînăstirii.

La sfîrșitul mesei, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a rostit un cuvînt de mulțumire pentru primirea și ospitalitatea acordate delegației Bisericii Ortodoxe Române de către comunitatea Mînăstirii Orval. Prea Fericirea Sa a precizat că Biserica Ortodoxă Română a considerat totdeauna Biserica Romano-Catolică drept o Biserică soră. A amintit că la Conferința Panortodoxă de la Rodos din 1964 s-a adoptat pro-

punerea delegației sinodale române, potrivit căreia, în așteptarea unor condiții prielnice pentru deschiderea unui dialog dogmatic cu Biserica Romano-Catolică, să se poată începe o colaborare pe terenul creștinismului practic între Biserici, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. A doua propunere făcută de Biserica Ortodoxă Română și adoptată de Conferința Panortodoxă de la Rodos a fost aceea de a se lăsa Bisericilor Ortodoxe naționale libertatea de a stabili contacte bilaterale cu Bisericile Romano-Catolice cu caracter național, sau cu Conferințele episcopale din diferitele țări apusene. Această propunere a fost acceptată de către toate Bisericile Ortodoxe, reunite la Rodos, iar Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în ședința președinților săi ținută la Enugu, a adoptat acest punct de vedere al Bisericii Ortodoxe Române și, ca urmare, a luat ființă Comisia pentru pregătirea dialogului cu romano-catolicii, în care numărul reprezentanților catolici devine tot mai mare, sub conducerea Cardinalului Willebrands. Comisia este preocupată de a stabili un program cu subiectele care vor trebui să fie discutate.

Biserica Ortodoxă Română — a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — a început contactele cu Bisericile Romano-Catolice locale, cum a fost cu Biserica din Austria, prin vizitele schimbate cu Eminența Sa Cardinalul Fr. König, care a fost la București în toamna anului 1967, iar Noi am fost la Viena în iunie 1968; cu Eminența Sa Cardinalul Julius Döpfner, pe care Noi l-am vizitat la München în toamna anului 1970, iar Eminența Sa a fost la București în toamna anului 1971. Acum ne aflăm în Belgia, ca invitați ai Eminenței Sale Cardinalului L. J. Suenens, pentru a avea discuții cu Eminența Sa și cu episcopii romano-catolici din această țară. Peste tot încheiem conversațiile în mod frățesc, dar trebuie să avem răbdare pentru pregătirea condițiilor favorabile acestui dialog. Cu toți cei trei, am constatat nevoia de a realiza «unitatea în diversitate», fiindcă în acest fel de unitate toate Bisericile sînt egale, independente, fără tendințe de prozelitism, cu păstrarea tradițiilor și specificului lor. Cooperarea între Biserici va da rezultatele așteptate de la creștinismul actual. S-au discutat și alte probleme: a colegialității, a sinodalității, a coresponsabilității etc., toate legate de realizarea unității și care nu trebuie să fie ca niște obstacole în calea ecumenismului.

Un rol important pot avea și monahii, pe care ținem să-i informăm în aceste probleme. În mînăstiri, am constatat că monahii sînt la curent cu cunoașterea nevoilor lumii moderne. Astfel, ne-a bucurat faptul de a vedea că în rugăciunile sfintei liturghii sînt exprimate preocupările monahilor pentru ecumenism, pentru înfrățire între toți creștinii. Teologii ortodocși români se întîlnesc cu teologii romano-catolici din Austria în cadrul Organizației «Pro-Oriente». Cu cei din Germania, se întîlnesc la Regensburg. Urmează să stabilim cu Eminența Sa Cardinalul Suenens unde să se întîlnească teologii români cu cei din Belgia. Urmărim aceste întîlniri, pentru că teologii — ca teoreticieni — au despărțit Bisericile și deci ei trebuie să ajungă să se înțeleagă între dînșii.

Doresc să mai aveți întîlniri între monahi, la Orval sau în alte părți, așa cum au fost cele de pînă acum. Să vă faceți nu instrumentul,

ci ecoul acestei acțiuni ecumeniste și veți avea astfel binecuvântarea tuturor conducătorilor Bisericilor.

Ridic paharul meu pentru înflorirea continuă a acestei mari mîndștiri Orval și pentru dezvoltarea relațiilor frățești între Bisericile și țările noastre.

La ora 15, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii și-au luat rămas bun de la soborul mîndștirii și de la toți cei prezenți și s-au îndreptat spre Malines. Pe parcurs, s-a făcut o scurtă oprire la Mîndștirea Maicii Domnului din Leffe-Dinant. Această mîndștire a fost întemeiată în anul 1152, de Ordinul Premonstranților. Ordinul, înființat de Sfîntul Norbert, numără 1700 de călugări, răspîndiți în vreo 20 de țări, cei mai mulți dintre ei aflîndu-se în Belgia.

Mîndștirea Maicii Domnului din Leffe numără astăzi 36 de călugări, dintre care 29 preoți. Mulți merg să desfășoare activitate pastorală sau sînt profesori și institutori. Cam jumătate din cei 36 trăiesc în mîndștire, slujind regulat la biserică și studiind diferite discipline: teologie, filozofie etc. Printre ei se află și novicele Stephan De Coster, din Bruxelles, care vizitînd în două rînduri România, împreună cu părinții săi, a fost impresionat de țara noastră și s-a hotărît să învețe limba română.

Starețul mîndștirii — *Părintele François Mouton* — înconjurat de obștea călugărilor, a întîmpinat pe oaspeți la intrarea în mîndștire, oferindu-le crucea spre sărutare și rostind un călduros cuvînt de bun-sosit.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit Părintelui Stareț și obștii acestei mîndștiri istorice pentru primirea făcută Prea Fericii Sale și delegației Bisericii Ortodoxe Române, precum și pentru plăcutele cuvinte adresate. A încheiat binecuvîntînd pe Părintele Stareț și pe toți viețuitorii acestei mîndștiri, dorindu-le să-și îplinească misiunea lor de buni călăuzitori ai credincioșilor din Belgia.

În procesiune, călugării, în frumoasele lor costume albe, au încadrat pe oaspeți, conducîndu-i în biserică, unde s-a săvîrșit un scurt serviciu religios, încheiat cu oferirea de daruri: Prea Fericea Sa a dăruit o cruce patriarhală pentru preoți, o cruce pentru binecuvîntare, un album, monografii și portrete călugărilor; Starețul a oferit o cruce cu Mîntuitorul răstignit.

La ora 17, oaspeții, luîndu-și rămas bun, au pornit spre Malines, trecînd prin vestita cetate universitară catolică Louvain, admirînd, în treacăt, impunătoarele clădiri ale Universității cu diferitele instituții de învățămînt, biserici, catedrale vechi, renumite în toată Biserica Romano-Catolică.

La ora 19, oaspeții și însoțitorii au ajuns la Arhiepiscopia din Malines, unde s-a luat cina împreună cu Eminența Sa Cardinalul Suenens, căruia i s-au exprimat calde mulțumiri pentru programul atît de bogat și interesant oferit delegației Bisericii Ortodoxe Române. După cină, a avut loc o nouă convorbire între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminența Sa Cardinalul Suenens, cu participarea I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și a P. S. Episcop vicar patriarhal Antonie Ploieșteanul.

Duminică, 7 mai 1972, la ora 9,45, delegația Bisericii Ortodoxe Române, condusă de Eminentă Sa Cardinalul Suenens și ceilalți însoțitori, s-a îndreptat spre Catedrala mitropolitană greacă din Bruxelles. Aici, înalții oaspeți au fost primiți cu Evanghelia și crucea, după rînduiala ortodoxă.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a luat loc în scaunul arhiepiscop din dreapta, iar Eminentă Sa Cardinalul Suenens în scaunul de onoare din stînga.

Sfînta liturghie a fost oficiată în sobor de către: I. P. S. Mitropolit Emilianos, exarhul Patriarhiei Ecumenice pentru Belgia, Olanda și Luxemburg, cu slujirea la această catedrală, pusă la dispoziția Patriarhiei Ecumenice pentru ortodocșii din Belgia prin bunăvoința Eminenței Sale Cardinalului Suenens; I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului; I. P. S. Arhiepiscop V. Krivoșein al Bisericii Ortodoxe Ruse din Belgia; P. Cuv. Arhim. Kondoyanis, vicarul Catedralei mitropolitane; P. C. Preot N. Cazacu, secretar patriarhal; P. C. Protodiacon Miron Mișuț; alți doi preoți și un diacon. Răspunsurile au fost date de protopsalții greci de la strană și de corul Catedralei.

La sfîrșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a împărțit daruri bisericești înalt Prea Sfințiților Mitropoliți Emilianos și Krivoșein, celorlalți slujitori, coriștilor și altor persoane.

La ora 13, I. P. S. Mitropolit Emilianos a oferit o masă oficială în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Române la restaurantul Plaza din Bruxelles.

La toasturi, I. P. S. Mitropolit Emilianos a exprimat bucuria pe care au simțit-o conducătorii, slujitorii și membrii Comunității grecești din Bruxelles și din toată Belgia pentru cinstea ce li s-a făcut prin prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a însoțitorilor săi. A adus elogii activității desfășurate de Prea Fericirea Sa în spiritul ecumenismului creștin și a încheiat făcînd urări pentru continua dezvoltare a legăturilor între Biserici, spre a se ajunge la unitatea mult dorită.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns, aducînd mulțumiri I. P. S. Mitropolit Emilianos, colaboratorilor I. P. S. Sale și membrilor Consiliului Arhiepiscopal, precum și Comunității grecești, reprezentată la această așapă, pentru dragostea frățească arătată delegației Bisericii Ortodoxe Române și pentru atenția deosebită acordată vizitei făcute în Belgia, la invitația Eminenței Sale Cardinalului Suenens.

Prea Fericirea Sa a scos în evidență bunele relații care au existat întotdeauna între Biserica Ortodoxă Română, Patriarhia Ecumenică și Biserica Autocefală a Greciei, precum și sentimentele de înaltă prețuire și caldă afecțiune care unesc pe întîistătorii acestor Biserici. A amintit vizitele frățești schimbate între Prea Fericirea Sa, Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora și Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei.

Încheind, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rugat pe I. P. S. Mitropolit Emilianos să transmită Sanctității Sale Patriarhului ecumenic Atenagora un mesaj telegrafic, de grațitudine și respectuoasă afecțiune,

din partea delegației Bisericii Ortodoxe Române și din partea tuturor celor ce au participat la agapa frățească de astăzi.

La orele 16, oaspeții și Eminentă Sa Cardinalul Suenens cu însoțitorii s-au înapoiat la Malines.

Luni, 8 mai 1972, în timpul dimineții, delegația Bisericii Ortodoxe Române și însoțitorii ei au mers la Bruxelles, unde a avut loc o Conferință de Presă. Primirea reprezentanților Presei, de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, a avut loc în clădirea Centrului diecezan din Bruxelles.

Deschizând Conferința, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a propus reprezentanților Presei să aleagă, spre a fi citită la început, una din cele două expuneri pregătite de Prea Fericirea Sa în acest scop și anume: *Despre Biserica Ortodoxă Română; Bisericile Naționale în dogmatica și dreptul canonic ortodox.*

Reprezentanții Presei au acceptat propunerea și au ales expunerea a doua: *Bisericile Naționale în dogmatica și dreptul canonic ortodox*, care a fost citită în întregime în limba franceză.

Expunerea a pornit de la constatarea că Ortodoxia reprezintă o unitate în diversitate, constituită din mai multe Biserici locale cu caracter național. Principiul canonic de bază al organizării și conducerii Bisericilor Ortodoxe locale este foarte vechi și are multiple implicații dogmatice. Acestea au fost examinate, în continuarea expunerii. Pe baze canonice și istorice, s-au făcut apoi unele considerații și precizări cu privire la organizarea Bisericilor naționale.

Au urmat apoi întrebări și discuții asupra temei prezentate, în cadrul cărora au fost rezumate mai întâi convorbirile avute de Prea Fericitul Părinte Patriarh în Belgia.

În aceeași zi, la ora 11, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, însoțiți de Eminentă Sa Cardinalul Suenens, de Canonicele J. Dessain și de Rev. Secretar W. Brievan, au fost primiți cu protocolul respectiv la Palatul regal din Bruxelles, de către Maiestatea Sa Regele Baudouin. În timpul audienței, Maiestatea Sa Regele Belgiei și-a arătat satisfacția pentru vizita Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române în Belgia, ca invitat al Cardinalului Primat L. J. Suenens, precum și nădejdea că aceste bune relații între Biserici vor contribui în mod fericit la promovarea prieteniei și cooperării între popoarele belgian și român.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit Maiestății Sale un album editat de UNESCO, cuprinzând imagini de pe frescele renumite ale mănăstirilor din nordul Moldovei, apoi icoana Sfinților Apostoli Petru și Pavel și albumul *Biserica Ortodoxă Română*, iar pentru Maiestatea Sa Regina a oferit icoana Maicii Domnului în email, lucrată în atelierele Patriarhiei.

La sfârșitul audienței, Maiestatea Sa Regele Baudouin a făcut delegației Bisericii Ortodoxe Române urarea de vizită plăcută, în continuare, în Belgia și întoarcere în țară cu rezultate utile și impresii bune.

După masa de prînz, delegația Bisericii Ortodoxe Române a pornit spre Mînăstirea Chevetogne.

La ora 20, a avut loc o ședință academică, la centrul ecumenic, la care au participat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu însoțitorii și toți cei aflați la Chevetogne.

Primul conferențiar, Rev. Pr. Emmanuel Lanne, a prezentat subiectul : *Poziții eclezioiogice noi în Biserica Romano-Catolică după Conciliul al II-lea de la Vatican.*

Al doilea conferențiar, P. C. Pr. Prof. Petru Rezuș, a dezvoltat subiectul : *Biserica locală și Biserica națională.*

După expunerea celor două conferințe, o parte din auditori au mai cerut unele lămuriri, apoi ședința s-a ridicat.

Martți, 9 mai 1972, ora 9, în biserica bizantină s-a oficiat slujba sfintei liturghii de către P. S. Episcop vicar patriarhal Antonie Ploieșteanul, ajutat de Pr. Prof. P. Rezuș și Pr. N. Cazacu și Diaconul Miron Mihuț. Au participat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțitorii Prea Fericirii Sale, întreaga obște a mînăstirii și oaspeții veniți cu acest prilej.

La sfîrșitul sfintei liturghii, P. S. Episcop vicar patriarhal Antonie Ploieșteanul a rostit următoarea omilie cu subiectul *Despre viața monastică :*

Cea mai simplă definiție a monahismului pleacă de la cuvîntul monos, ceea ce înseamnă singur, unul, cel care trăiește singur, în retragere, în izolare. Primii monahi au fugit de lume și s-au izolat în pustie, dorind, pe de o parte, să laude acolo pe Dumnezeu și numai pe Dumnezeu prin meditație și rugăciune, iar pe de altă parte dorind să se curățească de patimi, pentru a-și îndrepta toate forțele spirituale spre acea desăvîrșire personală care să întîlnească, în sfințenie, încă aici pe pămînt, pe Dumnezeu, cel veșnic și nepămîntesc. Monahul a vrut întotdeauna să anticipeze, încă în lumea aceasta, întîlnirea cu Dumnezeu, rezervată vieții viitoare.

Am rezumat, în scurt, coordonatele teologice și tradiționale care au orientat monahismul veacuri de-a rîndul. Pînă nu demult, pe vremea cînd eu însumi îmi făceam noviciatul, părinții duhovnicești care m-au povățuit, mi-au predat același ideal și modurile lui clasice de realizare, care sînt desigur cunoscute tuturor monahilor. Părinții mei duhovnicești mai trăiesc și astăzi între aceleași coordonate, dar aceasta e posibil mai ales pentru că trăiesc într-o mînăstire izolată, departe, în munți și în pădure, într-o lume încă neafectată de multiplele fețe ale crizei moderne de care e afectat Occidentul.

Așadar, linia tradițională a devenit o situație specială. Călugării din alte mînăstiri, chiar și de la noi, sînt confrunțați astăzi cu situații noi, sînt invitați să se situeze între coordonate noi, drept urmare a situațiilor noi cu care e confruntat tot creștinismul. Creștinismul își caută noi rațiuni majore de existență și de prezență eficientă în lumea de azi și odată cu toate categoriile de creștini, monahii s-au văzut în situația de a se întreba și ei : «Mai este oare cazul să rămînem între

vechile coordonate, acelea care făceau posibilă și urmăreau doar desăvârșirea personală, în retragere, în fugă de lume și în rugăciune?»

Există tentația de a răspunde da. De vreme ce e monos, trebuie să aibă doar o singură iubire, pentru Dumnezeu, un singur ideal, viața veșnică, o singură grijă, cea pentru mântuirea sufletului său. Sfântul Ioan Evanghelistul ne îndeamnă să nu iubim lumea. Iată și argumentul. În sprijinul tendinței de a răspunde da, stă întreaga tradiție ascetică, începută în secolul al IV-lea și urmată de o impresionantă armată de călugări care au umplut calendarul cu numele, cu biruința lor asupra patimilor.

Dar există și tentația de a răspunde nu. Nu se mai poate rămîne între vechile coordonate. Urmărirea numai a mântuirii personale poate căpăta forma unui mare păcat. Sîntem răspunzători unii pentru alții. Nimeni nu se mîntuiește singur. Sîntem un tot, un trup cu toți frații noștri. Nu ne putem izola. Un organ care se detașează de trup, sperînd că se apără sau se conservă, de fapt moare. Și suferă și trupul rămas fără acel organ care s-a detașat. O ecleziologie mai precisă și mai evanghelică pune în dificultate spiritualitatea monahală, individualistă.

Porunca slujirii aproapelui e mai mare decît cea a desăvîrșirii personale. De fapt te desăvîrșești slujind, nu fugind de frați. O spune Mîntuitorul cînd vorbește de judecata de apoi. Și apoi Dumnezeu — zice tot Sfîntul Ioan — atît de mult a iubit lumea încît pe însuși Fiul Său Unul-Născut L-a dat pentru ea la moarte. L-a trimis în lume, spre lume, dar monahul clasic fugea de lume, făcea tocmai invers.

De aici dilema în care se află monahismul în vremea noastră. O tradiție duhovnicească se confruntă cu o ecleziologie diaconală, care devine tot mai mult ecleziologia acceptată unanim de toate confesiunile creștine și, mai mult decît atîta, de bunul simț comun.

Ce e de făcut? Cum ieșim din paradox? Pentru că desigur nu ne gîndim să facem tabula rasa din experiența trecutului. Trebuie să-l păstrăm, dar să-i dăm un conținut nou. De fapt ieșirea e o treabă mai mult pragmatică, un fapt ce se petrece deja, e adică ceva ce se efectuează înaintea principiilor, ceea ce ne ajută foarte mult.

Să începem prin a ne întreba: Mai există acel monos care a conturat cea dintîi imagine a monahului și cea dintîi chemare din lume? Mai există posibilitatea de a fi monos în adevăratul sens al cuvîntului? Izolarea completă, practic e imposibilă. Monahii de azi trăiesc de fapt în lume, între oameni. Profită de pe urma oamenilor, organizează micul lor comerț cu bere, cu brînzeturi sau cu obiecte bisericești. În schimb dau din experiența lor, din liniștea lor, din achizițiile lor spirituale, tuturor celor ce vin să-i vadă, celor ce vin să se roage ca ei. E o situație de fapt. Peste tot. La noi de multă vreme, în Occident mai ales după Vatican II.

Și atunci ce mai rămîne din vechiul ideal? Ce mai reprezintă fuga mîndi? Cum se interpretează călcarea poruncii de a nu iubi lumea? Ca s-o înțelegem, trebuie să ne reamintim că această poruncă n-a fost dată în mod expres călugărilor. Așadar întrebarea se poate lărgi. Cum

interpretează toți creștinii nerespectarea poruncii de a nu iubi lumea? În privința aceasta problema e clarificată. Dilema nu mai este dilemă. În acest text, lumea înseamnă de fapt păcatul. A nu iubi păcatul. A nu te circumscrie exclusiv lumii de aici, căci aceasta ar fi a alege păcatul.

Dar atunci ce-i mai rămîne monahului caracteristic, specific? Prin ce se mai deosebește el de toți ceilalți creștini? Unii răspund: Se deosebește prin unitatea opțiunii. Monahul optează pentru slujirea necondiționată a aproapelui. Dar aceasta este exact inversul lepădării de lume. E lucrarea pentru lume. Prin rugăciune, prin fapta caritabilă, prin tot ceea ce poate ajuta altuia. Unitatea opțiunii constă în voluntariatul ei, în slujirea pentru Dumnezeu, nu pentru plată, nu pentru folos personal.

Ce mai înseamnă atunci monos? Tocmăi dăruirea totală, monovalentă, completă. Unii monahi, în numele slujirii au socotit că e mai bine să părăsească mîndăstirile și să se dedice unei slujiri în lume. Au făcut ei bine? Dumnezeu va judeca. Nimeni n-a spus că există o singură cale spre Dumnezeu. Dar sînt și monahi care rămîn în mîndăstiri, pentru că traiul într-o obște, lipsa grijilor pentru o familie, concursul reciproc, îi face disponibili pentru o slujire mai eficace, mai efectivă, o slujire colectivă.

Fac bine aceștia că rămîn în mîndăstiri? Bineînțeles. Disponibilitatea pentru slujirea și diaconia colectivă sînt o realitate. Dar atunci ce mai rămîne din vechiul tip de monahism? Mai e actual monahul rugător, isihastul? Cine spune că nu? Dar nu isihastul pentru care cineva lucrează într-o fabrică de rom, iar el stă la chilie și învîrte metaniile, ci acel isihast care își spune rugăciunea în timp ce lucrează, în timp ce se face și practic de folos fraților săi. Va găsi timp destul să fie și isihast, și sihastru și sfînt, chiar în condițiile acestea. Tipul pustnicului de pustie, în condițiile noastre, nu mai e posibil.

Acestea sînt condițiile în care se poate trăi în lumea de azi și în condițiile exigențelor ecleziologice contemporane. Nu mai avem pustiu și nici nu se mai poate trăi numai din împletirea de coșuri și de rogojini. Dar și alte ocupații moderne lasă același loc pentru rugăciunea neîncetată, ca și în trecutul îndepărtat. Pe cei din trecut nu împletitul rogojinilor i-a făcut sfinți, ci rugăciunea, viața modestă, curată, onestă. Acestea sînt posibile și azi. În toate mîndăstirile dilema fugii de lume sau a slujirii lumii, e o falsă dilemă. Optarea pentru monahism e o fugă spre lume, o dedicare specială slujirii aproapelui. Mai întîi și în chip general prin rugăciunea pentru alții, dar și prin slujirea concretă, în măsura posibilităților.

În mîndăstirile ortodoxe românești, o astfel de dilemă nu există, pentru că practica deschiderii față de lume, e veche de cînd monahismul. Credincioșii intră în mîndăstiri, la masă, la rugăciune, la muncă comună, vin după sfat duhovnicesc, se spovedesc și se împărtășesc. Monahii își fac în taina chiliilor și în slujbele bisericii rugăciunile lor, dar stau deschiși oricărei solicitări din afară. Aceasta poate da impresia unei lipse de disciplină spirituală, dar e de fapt chipul libertății spirituale și modul rezolvării dilemei de care am vorbit.

Monahul nu trebuie să se simtă și să pretindă că e altfel decât ceilalți oameni. Fariseul din Evanghelie pretindea acest lucru și Iisus l-a preferat pe vameșul care se credea ca toți oamenii. Monahul e doar cel ce vrea să slujească mai mult, să fie mai smerit, să facă totul mai dezinteresat, dar nu pentru că ar fi altfel, mai dotat sau mai înțelept, ci pentru că s-a mutilat oarecum, ca să poată sluji, s-a lipsit de familie, de viața obișnuită a tuturor credincioșilor, preferînd a fi mai puțin, spre a da mai mult.

El e monos, nu pentru că ar fi unic, ci pentru că doar jumătate din ce ar putea să fie, căci întregul e format din două părți, urmînd a sacrifica mereu cealaltă jumătate în slujba aproapelui său, în așa fel încît el rămîne mereu doar o jumătate ce se împlinește prin ceea ce face pentru alții. Dacă nu dedică altora cealaltă jumătate, rămîne în fapt un infirm. Este oare nouă această propunere de teologie monahală? Nicidecum. E tocmai linia tradițională a intenției întemeietorilor. Cînd n-a fost așa, atunci a deviat și s-a trădat pe sine. Întotdeauna principiul a fost ora et labora. În echilibru. Una fără alta a fost întotdeauna semn de dezechilibru, de infirmitate.

Dar de fapt n-am intenționat să rezolv dilema, ci doar s-o propun atenției și meditației Dvs., sugerînd soluția propusă de Ortodoxie.

Vă încredințez totodată de rugăciunile pline de recunoștință ale călugărilor din toate mînaștirile ortodoxe române, a celor pe care Dvs. îi cunoașteți și a celor pe care nu-i cunoașteți și care, prin rugăciunea și prin slujirea lor, contribuie împreună cu Dvs. la zidirea Trupului lui Hristos.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi, acum și pururea și în vecii vecilor.

După sfînta liturghie, au avut loc convorbiri cu starețul mînaștirii și cu oaspeții veniți la Chevetogne.

La ora 11,45, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii și-au luat rămas-bun de la obștea mînaștirii și au pornit spre Mînaștirea Rochefort.

Mînaștirea St. Remy de la Rochefort datează din anul 1230. Comunitatea actuală, alcătuită din 45 călugări, printre care 6 novici, trăiește viața după regulile date de Sfîntul Benedict, departe de lume, în rugăciune continuă și muncă, avînd mijloace proprii pentru întreținere.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii săi au fost primiți cu deosebită cinste, la intrarea în mînaștire, de către toți călugării și conduși în biserica monumentală, construită în stil modern, unde au executat cîntări religioase, au citit o pericopă din Epistola către Evrei (XI, 8—10) și au încheiat cu pomenirea Sfîntului Pahomie, a cărui prăznuire s-a săvîrșit în această zi la mînaștire.

Părintele Superior al mînaștirii, Dom Guy Devos, a rostit o cuvîntare în care a salutat pe înalții oaspeți și a arătat felul de viață și rolul monahilor din acest așezămînt.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns printr-un cuvînt, pe care-l redăm în rezumat :



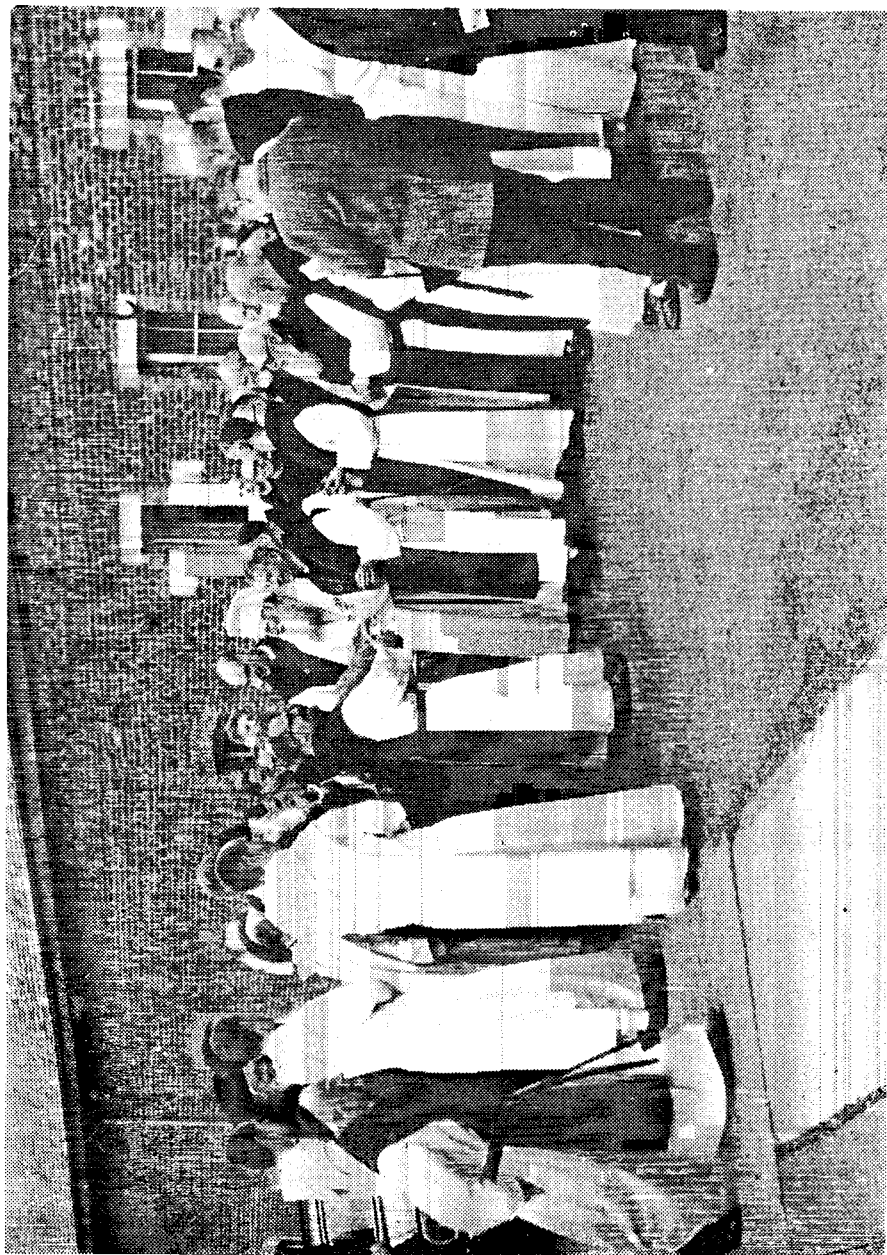
Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Excelența Sa Episcopul E. J. De Smedt, la Seminarul din Bruges.



Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în timpul sfintei liturghii, la Mănăstirea Orval



Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în timpul sfintei liturghii, în biserica bizantină a Mănăstirii Chevetogne



Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în mijlocul monahilor de la Mănăstirea St. Remy din Rochefort

Sfântul Ioan Gură de Aur, în tratatul său Despre preoție, spune că preoția e cea mai sfântă dintre misiuni, căci ea servește lui Dumnezeu și oamenilor. Dacă preoția este sfântă, apoi tot atât de sfântă este și misiunea monahilor, care reușesc să transforme pe oameni în ființe pătrunse de smerenia propovăduită cu exemplul vieții Sale de Mintuitorul Hristos, care a spălat picioarele ucenicilor, și închinată rugăciunii neîncetate pentru ei și pentru semenii lor și mai ales pentru acei ce nu pot, nu știu sau nu voiesc să se roage.

Citirea din viața Sfântului Pahomie mi-a adus în amintire o întâmplare privind pe un monah trăitor după regulile acestui sfânt. Acest monah, în timpul vieții, a fost puțin cunoscut de frații săi, dar credincioșii din împrejurimi aveau mari foloase duhovnicești de la slujbele și sfaturile lui. După moartea sa, acești credincioșii mergeau și făceau rugăciuni la mormântul lui. Arhiepiscopul din acea vreme, aflând de aceasta, a pus de s-au dezgropat rămășițele pămîntești și le-au așezat în biserica din Alexandria. Dar a doua zi după așezarea în biserică sicriul cu rămășițele pămîntești a fost găsit afară din biserică, la intrare. Neputîndu-și explica motivul, au reintrodus sicriul în biserică. Dar a doua zi s-a petrecut același lucru. Și tot așa s-a întîmplat 5 sau 6 zile la rînd. În cele din urmă, arhiepiscopului i-a venit gîndul că poate acel monah va fi avînd un păcat greu asupra lui și întrebînd pe starețul mînăstirii a aflat că răsposatul își ținuse voturile, în afară de supunere. Nu se putuse obișnui cu ascultarea de bună voie. I-au făcut rugăciuni de dezlegare și după aceasta sicriul a stat nemișcat la locul unde a fost așezat. Un călugăr trebuie să fie ascultător întru totul față de superiorul lui, să-și taie voia lui cu desăvîrșire. Cuvioșiile Voastre, care ați îmbrăcat schima monahală, trebuie să fiți supuși și ascultători. Mai cu seamă că aveți obișnuința de a nu vorbi, — exercițiu specific trapiștilor. Limba aduce multe păcate, dar Cuvioșiile Voastre aveți puterea spirituală de a învinge aceste păcate. Mulțumesc Părintelui Stareț pentru cuvintele adresate mie și însoțitorilor mei și tuturor părinților care formează comunitatea St. Remy de la Rochefort pentru primirea caldă ce ne-a făcut și ospitalitatea plină de dragoste ce ne-ați acordat. Nu trebuie să uităm că bucuria de a ne întîlni în această istorică mînăstire se datorește invitației frățești a Eminenței Sale Cardinalului Suenens. Ridic paharul în sănătatea Eminenței Sale și în sănătatea tuturor celor prezenți la această agapă.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ținut să ofere și aici unele daruri din produsele Patriarhiei Române: cruce patriarhală pentru Părintele Stareț, cruce pentru binecuvîntare, album și monografie, iar monahilor icoane și portrete. Părintele Stareț a oferit, în semn de fiască cinstire, potirul pe care l-a primit cînd a fost hironotit preot. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit, mișcat, apreciind darul ca un simbol al împărtășirii tuturor din același potir.

Oaspeții au vizitat clădirile mînăstirii, apoi luîndu-și rămas-bun au pornit cu mașinile spre Malines.

La ora 17, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii, conduși de Eminența Sa Cardinalul L. J. Suenens, și colaboratorii săi, au mers la Primăria orașului Malines — clădire monumentală,

frumos împodobită — unde au fost întâmpinați de Dl. Primar D. Van Daele și de consilierii și colaboratorii săi. Conduși prin încăperile largi și decorate cu tablouri de artă și portrete pînă în salonul de recepții, oaspeții au fost salutați de Primarul orașului, Dl. D. Van Deale, care a spus între altele :

Vizita Voastră ne onorează în mod deosebit și mulțumim Eminentefi Sale Cardinalului Suenens, grație căruia avem privilegiul să primim pe Prea Fericirea Voastră.

Astăzi orașul Malines se bucură să poată primi pe Prea Fericirea Voastră și pe colaboratorii Săi apropiați. Malines, vechea capitală a Țărilor de Jos Bourguignon și sediul Marelui Consiliu, a fost întotdeauna un centru cultural foarte activ, locul de întâlnire și chiar leagănul unui mare număr de savanți, umaniști, pictori, sculptori și compozitori. Urmind această tradiție culturală, administrația comunală organizează în mod regulat expoziții de mare anvergură, care atrag numeroși vizitatori din diferite țări.

Un catalog bogat ilustrat este editat cu ocazia fiecărei expoziții și este pentru mine o onoare și un privilegiu să ofer cîteva exemplare din acest catalog. Fiecare exemplar cuprinde o pagină specială, pe care se află o dedicație ca amintire trainică despre vizita Prea Fericirii Voastre la Malines.

Orașul nostru este, de asemenea, centrul mondial al artei sunetelor de clopote. Școala clopotelor Carillon, a cărei a 501-a aniversare o sărbătorim anul acesta, a fost fondată de Jef Denyn și pregătește specialiști calificați în armonizarea sunetelor de clopote în lumea întreagă. Cu plăcere ofer Prea Fericirii Voastre cartea comemorativă Jef Denyn, precum și un disc cu sunete de clopote. Cine zice Carillon zice clopote și cu o ocazie anterioară am avut onoarea să ofer un mic clopot Eminentefi Sale Cardinalului Suenens, precum și Dr. Cogan și Dr. Primatul Angliei. Fie ca acest mic clopot, pe care-mi permit să vi-l ofer, să fie simbolul spiritului ecumenic care a văzut lumina zilei la Malines și dovada nepieritoare a bunei noastre voințe de a depune toate eforturile pentru a promova prietenia și înțelegerea între toate popoarele.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit D-lui Primar, personal și în numele membrilor delegației Bisericii Ortodoxe Române, pentru primirea atât de cordială în minunatul palat al Primăriei orașului Malines și pentru cuvintele alese ce i-au fost adresate.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit apoi D-lui Primar D. Van Daele crucea patriarhală pentru mireni, un album al Patriarhiei și broșura *Biserica Ortodoxă Română*.

Recepția s-a terminat într-o atmosferă de bună dispoziție.

În aceeași zi, la orele 20, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române, însoțiți de Eminentța Sa Cardinalul L. J. Suenens, au mers la Bruxelles, unde au luat parte la dineul oferit de Ambasada R. S. România.

Miercuri, 10 mai 1972, în timpul dimineții, au avut loc convorbiri, în continuare, între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminentța Sa Cardinalul L. J. Suenens.

La ora 11, oaspeții au fost conduși de Eminența Sa Cardinalul Suenens și însoțitorii săi la Centrul cultural al orașului, unde au asistat la un concert de clopote — Carillon — care constituie o atracție specifică a orașului Malines.

La ora 12, la Arhiepiscopie, s-a servit dejunul, la sfârșitul căruia Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit un cuvânt de rămas-bun, spunând :

Eminența Voastră,

Ajunși, cu ajutorul Domnului, în ultima zi a vizitei noastre în Belgia, ca oaspeți ai Eminenței Voastre, simțim nevoia să vă exprimăm profunda noastră grațitudine și în același timp marea noastră satisfacție. Grațitudine — pentru călduroasa primire ce ne-ați făcut, frățesca ospitalitate de care ne-am bucurat în timpul șederii noastre în frumoasa Voastră țară, posibilitățile largi pe care ni le-ați dat pentru a întâlni un mare număr de episcopi ai Voștri — care ne-au primit în reședințele lor episcopale și s-au rugat pentru noi în monumentalele lor catedrale —, pentru a vizita cinci din renumitele Voastre mânăstiri — Male, Orval, Leffe, Chevetogne și Rochefort —, pentru a lua contact cu clerul, călugării, călugărițele și credincioșii Bisericii Voastre Romano-Catolice.

Scurta ședere în țara Voastră înfloritoare, locuită de un popor profund creștin, mîndru de trecutul său istoric, conștient de valoarea lui și atașat instituțiilor sale fundamentale, a îmbogățit mult experiența noastră și ne-a întărit convingerea că pentru a ne iubi mai mult trebuie să ne cunoaștem mai de aproape.

Dorim să subliniem în mod cu totul deosebit înalta cinste de a fi fost prezentați, eu și însoțitorii mei, Maiestăților Lor Regele Baudouin și Regina Fabiola și marea bucurie pe care am simțit-o față de interesul arătat de Suveranul Belgiei problemei unității Bisericilor, privită în perspectiva buneii înțelegeri și cooperării frățești între toate popoarele. Stabilind bilanțul vizitei făcută de noi Bisericii Romano-Catolice Romane din Belgia, dorim să Vă rugăm, Eminența Voastră, să binevoiți a Vă face interpretul sentimentelor noastre de profund respect către Augusta Familie Regală a Belgiei.

Dorim să Vă rugăm, de asemenea, a Vă face interpretul nostru pe lângă Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea, pentru a-l asigura de sentimentele noastre frățești în Domnul nostru Iisus Hristos și de dorința noastră sinceră de a contribui, prin contactele bilaterale între Bisericile Ortodoxe naționale și Bisericile Romano-Catolice, la crearea climatului favorabil pentru unitatea tuturor Bisericilor creștine din lume.

Vă reînnoim grațitudinea noastră pentru tot ce ați întreprins ca să faceți vizita noastră folositoare pentru unitatea Bisericilor noastre și pentru cooperarea strînsă a popoarelor noastre, român și belgian. Vă asigurăm de înalta noastră prețuire și de dragostea noastră frățescă în Domnul și așteptăm cu o vie bucurie vizita Voastră în România, în fruntea unei delegații a Bisericii Voastre Romano-Catolice locale, ca invitați de seamă ai Bisericii Ortodoxe Române.

Vă zicem; dar : La revedere, în România !

Eminența Sa Cardinalul L. J. Suenens a mulțumit printr-un cuvânt pe care-l redăm în rezumat :

Vă mulțumesc pentru mesaje adresate Sanctității Sale Papei Paul al VI-lea și Maiestăților Lor Regele și Regina Belgiei. Știți că Maiestatea Sa Regele a fost emoționat constatînd că ecumenismul este o realitate și văzînd simbolul reprezentat de icoana Sfinților Apostoli Petru și Pavel îmbrățișați.

Am fost un admirator, încă din Seminar, al Cardinalului Mercier, primul ecumenist. Tot ca seminarist l-am cunoscut pe Dl. Dessain — tatăl Canonicalui J. Dessain, care este aici de față — de asemenea, un spirit deschis ecumenismului. Un altul care și-a întipărit spiritul său asupra mea a fost abatele Dom Lambert Beauduin, care ne-a arătat lumina Orientului și ne-a dezvoltat interesul pentru valorile spirituale ale Orientului creștin. «Unul este semănătorul și altul secerătorul» — spune Sfîntul Evanghelist Ioan (IV, 37).

Vă mulțumesc pentru toate, pentru invitația ce mi-ați făcut de a veni în România, pentru dragostea noastră frățească, dar mai presus de toate pentru comuniunea noastră în nădejde.

La orele 14, oaspeții, conduși de Eminența Sa Cardinalul Suenens și de colaboratorii săi, au pornit spre Bruxelles, vizitînd în treacăt marea catedrală Sfîntul Mihail și marea Piață.

La ora 15,30, oaspeții au fost conduși să viziteze monumentală Basilică Națională de la Koekelberg, așezată pe o înălțime a Bruxellesului.

Oaspeții au fost întîmpinați la intrarea în bazilică de Părintele Paroh Van Innies și de colaboratorii săi și conduși în interior, unde ghidul a dat explicații interesante cu privire la arhitectură, la calitatea excepțională a materialelor, la măreția decorațiilor, la realizarea artistică a vitrourilor, la mulțimea capetelor interioare, la mobilier și la obiectele de cult. Într-una din turlă — care acum sînt în număr de două și a căror înălțime este de 45 metri fiecare, este așezat «Clopotul păcii», numit Balduinus, care cîntărește 9 tone. În timpul vizitării bazilicii, acest mare clopot a fost pus să sune în mod special, în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a însoțitorilor Săi. În a doua turlă sînt așezate 5 clopote de mai mult de o tonă fiecare și altele de mai puțin de o tonă fiecare, în număr de 38 de clopote, constituind Carillonul. Basilica de la Koekelberg este a patra din cele mai mari biserici din lume.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit Părintelui Paroh Van Innes și distinsului ghid pentru bunăvoința cu care au dat explicațiile pentru înțelegerea valorii monumentului. Ca amintire, le-a oferit cruce patriarhale pentru preoți, cruce pentru binecuvîntare, icoane, albume și monografii.

De la bazilică, delegația Bisericii Ortodoxe Române, condusă de cei-alți însoțitori, a mers la aeroportul Zaventem, unde, în salonul de onoare, se aflau II. PP. SS. Mîtropoliți Emilianos și Vasile Krivoșein, Excelența Sa Nunțitul Apostolic I. Cardinale, Canonicalul J. Dessain, Arhim. Daniel Gelsi, familia Ignace Peckstadt și alte personalități eclesiastice și civile.

A fost de față Dl. Ambasador Alexandru Lăzăreanu, cu colaboratorii de la ambasadă.

După două ore și jumătate de zbor, avionul a aterizat pe aeroportul internațional Otopeni, unde Prea Fericirea Sa și însoțitorii au fost întâmpinați de I.P.S. Măitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Firmilian al Olteniei; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P.S. Arhiereu Gherasim Constanțeanul, vicar al Episcopiei Dunării de Jos; Părinții Directori ai Administrației Patriarhale și Casei de Pensii; Părinții Consilieri patriarhali; Părinții Stareți ai Mănăstirilor Cernica și Căldărușani și salariați superiori ai Administrației Patriarhale.

Au fost de față Dl. Președinte Prof. Dumitru Dogaru și Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu, din partea Departamentului Cultelor, cu colaboratorii lor, precum și Dl. Ambasador al Belgiei la București, Jan Adriaenssen.

După sosirea în țară, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Eminenței Sale Cardinalului L. J. Suenens, o telegramă cu următorul cuprins:

Reînțorși sănătoși la București, însoțitorii mei și cu mine dorim să Vă reînnoim gratitudinea noastră pentru amabila ospitalitate și mișcătoarele dovezi de dragoste frățească din partea Eminenței Voastre și a colaboratorilor Voștri în timpul neuitatei Noastre vizite în admirabila Voastră țară și în mijlocul Sfintei Voastre Biserici.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis scrisori celor trei Episcopi vizitați: Mgr Leon Van Peteghem de Gand, Mgr E. J. De Smedt de Bruges și Mgr A.-M. Charue de Namur, precum și telegrame D-lui ambasador Al. Lăzăreanu, I.P.S. Sale Mitropolitului grec Emilianos, precum și stareței de la Mănăstirea Male și stareților de la Mănăstirile Orval, Leffe, Chevetogne și Rochefort, exprimându-le mulțumiri pentru primirea făcută și ospitalitatea arătată cu prilejul vizitei în Belgia și asigurându-i de buna amintire ce le va păstra.

Cu vizita făcută Bisericii Romano-Catolice din Belgia, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a înscris o nouă pagină în istoria slujirii Sale de Întăistătător al Bisericii Ortodoxe Române, închinată dezvoltării neîncetate a relațiilor frățești cu toate Bisericile creștine din lume.

A XXIV-A ANIVERSARE A ÎNTRONIZĂRII PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN CA PATRIARH AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La 6 iunie 1972 s-au împlinit 24 de ani de la întronizarea Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Ziua de 6 iunie a devenit una din aniversările cele mai scumpe pentru ierarhii clerul și credincioșii sfintei noastre Biserici, constituind un popas duhovnicesc plin de adânci și temeinice bucurii și un prilej de retrospectivă a muncii neobosite, binecuvântată an de an cu roade tot mai bogate, a Întistătorului Bisericii Ortodoxe Române. Comemorînd acest fericit eveniment, slujitorii și credincioșii ortodocși români au înălțat, și în acest an, către Atotputernicul Dumnezeu rugăciuni de mulțumire pentru binefacerile revărsate asupra Bisericii noastre, aducînd totodată Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian primos de recunoștință, dragoste și cinstire pentru activitatea stăruitoare, plină de neobosită râvnă, pe care a dăruit-o slujirii lui Dumnezeu și semenilor.

La Centrul Patriarhal, aniversarea întronizării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a fost sărbătorită, ca în fiecare an, într-un cadru solemn. Delegații Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și ai instituțiilor de învățămînt teologic din Capitală s-au înfățișat la Cabinetul patriarhal pentru a prezenta înaltului sărbătorit urări de sănătate, ferice și viață îndelungată și pentru a-l asigura de dragostea sinceră și devotamentul tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române.

La ora 12, în paraclisul din Palatul patriarhal s-a oficiat un Te-Deum, de către un sobor de preoți și diaconi de la catedrala patriarhală, avînd în frunte pe P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal. La această slujbă de mulțumire a asistat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului și de P. S. Arhiereu Gherasim Constanțeanul, vicarul Eparhiei Dunărea de Jos.

Au fost de față : P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale ; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române ; PP. CC. Consilieri și Inspectori patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, împreună cu funcționari superiori ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor ; profesori de la Institutul teologic de grad universitar din București și de la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic din București ; stareți ai mînăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor ; protoierei și preoți din Capitală.

La această solemnitate au luat parte și următorii oaspeți de peste hotare : Excelența Sa John Satterthwaite, episcop anglican de Fulham,

cu jurisdicție asupra Diocezei de Gibraltar ; P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, directorul Cancelariei Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America ; P. C. Protopop Constantin Iuga din Montreal-Canada și D-na Elena Afendulis, președinta Asociației femeilor române ortodoxe din Noua Zeelandă, împreună cu familia.

A fost de față și Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

După oficierea Te-Deum-ului, toți cei prezenți au trecut în Cabinetul patriarhal, pentru a prezenta felicitări Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Cu această ocazie, *I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei* a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un călduros cuvânt omagial, în numele Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și al întregii asistențe.

Remarcînd că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut din ziua instalării pe scaunul patriarhal un moment deosebit de sărbătorire, Înalt Prea Sfințitul vorbitor a subliniat că faptul acesta este profund semnificativ, arătînd dăruirea totală cu care Prea Fericirea Sa s-a dedicat slujirii de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

În continuare, *I.P.S.* Sa a spus :

Ziua de 6 iunie este o sărbătoare care aparține nu numai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ci și tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române. Îndeosebi colaboratorii apropiați ai Prea Fericirii Sale au stăruit ca sărbătoarea aceasta să devină, an de an, tot mai mare. De aceea, astăzi, membrii Sinodului Permanent și alți membri ai Sfintului Sinod, reprezentanții Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, ai școlilor de învățămînt teologic și ai altor slujbași ai Bisericii au venit să cinstească evenimentul întronizării Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pe scaunul patriarhal, rugînd pe Dumnezeu ca și în viitor să înmulțească darurile revărsate asupra Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, spre binele Bisericii și al țării noastre.

Din îndemnul și cu stăruința Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, clerul și credincioșii noștri trăiesc o viață religioasă tot mai intensă. În lucrarea pastorală a preoțimii s-a introdus elementul social iar credincioșii ortodocși români au ajuns la o trăire mai deplină a vieții creștine, într-o comuniune care devine tot mai deplină din zi în zi. În viața noastră bisericească s-a produs un proces de înnoire. Iar faptul că Biserica noastră desfășoară o bogată și rodnică activitate, în vremea aceasta a împlinirilor înnoitoare de care toți sîntem bucuroși, se datorează în mare măsură stăruințelor Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

În încheiere, adresîndu-se înaltului sărbătorit, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a spus :

«După rugăciunea pe care am înălțat-o lui Dumnezeu — de mulțumire pentru cele cu care V-a dăruit pînă acum și de rugăminte ca și în viitor să păstreze mîna Sa asupra Prea Fericii Voastre, pentru ca lucrarea Voastră bisericească să fie cît mai desăvîrșită — venim și noi, îngăduindu-ne în numele celor de față să vă adresăm din toată inima calde felicitări pentru acest popas sărbătoresc, sănătate deplină și puteri mereu înnoite, pentru a cîrmui mai departe sfînta noastră Biserică. La mulți ani!»

Răspunzînd cuvîntului rostit de I.P.S. Mitropolit Iustin, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a adus părintești mulțumiri colaboratorilor săi apropiați, care și în acest an s-au adunat la reședința patriarhală pentru a sărbători evenimentul întronizării Prea Fericii Sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. «Eu îmi întorc privirile mai întii spre colaboratorii mei — a spus Înaltul sărbătorit — fiindcă dacă am făcut ceva bun, aceasta se datorește contribuției pe care au adus-o colaboratorii mei cei mai apropiați».

În al doilea rînd, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a subliniat că aniversarea întronizării Prea Fericii Sale din acest an a fost încununată de prezența unor personalități bisericești de peste hotare, care au ținut să cinstească în mod deosebit acest popas duhovnicesc. Între aceștia, a amintit mai întii pe Episcopul de Gibraltar John Satterthwaite, reprezentantul Grației Sale Arhiepiscopul Michael Ramsey, Primatul Angliei; apoi pe Directorul Cancelariei Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, Arhim. Bartolomeu Anania; Prot. Constantin Iuga din Montreal-Canada și D-na Elena Afendulis, președinta Asociației femeilor române ortodoxe din Noua Zeelandă, care — fiind în vizită la ru-dele aflate în țara noastră — a ținut să participe la solemnitățile de astăzi.

În legătură cu aceasta, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut cunoscut celor de față că românii ortodocși din Australia, aflați sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române, au întemeiat o parohie la Melbourne, iar alta este în curs de înființare la Sidney. De asemenea, se preconizează înființarea unei parohii în Noua Zeelandă, datorită mai ales stăruințelor depuse în acest scop de către femeile ortodoxe române de acolo. «Să mulțumim lui Dumnezeu — a spus Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — pentru ajutorul pe care ni l-a dat de a avea sub jurisdicția Patriarhiei Române pe românii ortodocși care au ajuns pînă în Anglia, Statele Unite, Canada și Australia și să-L rugăm ca peste tot unde sînt românii noștri dreptcredincioși, aceștia să-și strîngă rîndurile în jurul Bisericii-mame strămoșești».

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și-a exprimat bucuria deosebită pe care i-a oferit-o sărbătorirea aniversării întronizării sale și a rugat pe bunul Dumnezeu să dăruiască tuturor celor prezenți sănătate, bucurii și satisfacții sufletești, pentru realizarea în cît mai bune condiții a îndatoririlor fiecăruia, la postul de conducere sau la locul respectiv de muncă. Binecuvîntînd pe cei de față, Prea Fericitul Sa și-a exprimat nădejdea că și de acum înainte clerul și credincioșii or-

tođoși români vor dovedi deplină conștiinciozitate și neobosită rîvnă în îndeplinirea îndatoririlor lor față de Biserica și față de Patria noastră.

După cuvîntul Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, asistența a intonat Imnul patriarhal. Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian s-a întreținut îndeaproape cu toți cei prezenți, sărbătoarea celei de-a XXIV-a aniversări a întronizării Prea Fericitii Sale încheindu-se într-o atmosferă înălțătoare, plină de semnătate și bucurie duhovnicească.

*

Cu prilejul celei de-a XXIV-a aniversări a întronizării sale, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit telegrame și scrisori de felicitare din partea unor înalte personalități bisericești din țară și de peste hotare, precum și din partea a numeroși clerici și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române.

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ARMENE DIN U.R.S.S. DE CĂTRE O DELEGAȚIE A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Între poporul român și cel armean s-au stabilit, de veacuri, puternice și strînse legături, prin grupurile de armeni refugiați din țara lor de origine pe teritoriul de azi al Patriei noastre; din diverse cauze, începînd de la sfîrșitul veacului al XIII-lea și primii ani ai secolului al XIV-lea. Ei au găsit aici o primire binevoitoare și ospitalieră, bucurîndu-se de o largă toleranță și libertate, specifice sufletului românesc. Pentru nevoile lor religioase și pentru organizarea lor bisericească s-a întemeiat, încă din 1401, o episcopie armeană cu sediul la Suceava, mutată în vremea din urmă la București, penultimul ei episcop fiind actualul catolicos și patriarh suprem al tuturor armenilor, Sanctitatea Sa Vasken I (Belgian), născut și crescut în România. Sanctitatea Sa este nu numai figura bisericească cea mai importantă a Armeniei de azi, ci și un mare prieten al poporului român și al Bisericii Ortodoxe Române; pe care a vizitat-o și după alegerea Sa în scaunul patriarhal din Ecimiadzin, aflat în Republica Sovietică Socialistă Armeană. La rîndul Său, Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat pînă acum de două ori Biserica Armeană (în 1958 și 1966), contribuind astfel la menținerea și consolidarea vechilor legături dintre cele două Biserici, menite să ducă la refacerea unității religioase a creștinătății răsăritene de dinainte de secolul al V-lea.

Pe linia acestor legături și preocupări ecumeniste, o delegație a Bisericii noastre a vizitat, între 16 și 24 mai 1972, Biserica Armeană din Uniunea Sovietică (Catolicosatul Ecimiadzin), răspunzînd invitației Sanctității Sale Catolicosul Vasken I. Delegația a fost formată din I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului, P. S. Episcop Antim Nica-Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, și Pr. Prof. Ene Braniște de la Institutul teologic din București, avînd ca însoțitor și interpret pe P. Cuv. Arhim. Zareh Baronian, slujitor al bisericii armenе din Capitală și secretar al Eparhiei armenе din România.

La sosirea pe aeroportul din Erevan (capitala Armeniei Sovietice), delegația a fost întîmpinată de către PP.SS. Episcopi Husik Santurian al Eparhiei armenе din Azerbaidjan (cu sediul la Baku) și Komitas Ter Stepanian al Eparhiei Araratului (cu sediul la Erevan), P. Cuv. Arhim. Arsen Berberian, șeful Serviciului Relațiilor Externe din Administrația Catolicosatului și P. C. Pr. Masis Kalustian, profesor la Academia teologică din Ecimiadzin. Primii trei dintre aceștia au și însoțit mai peste tot delegația, în timpul vizitei sale.

În cursul dîmineții de 17 mai, delegația a fost primită, cu multă bucurie și dragoste, de către Sanctitatea Sa Catolicosul Vasken I, la re-

ședința sa din Ecimiadzin, centrul cel mai important al vieții religioase, bisericesti și culturale a armenilor.

Membrii delegației au fost găzduiți la vila patriarhală din Erevan, destinată mai ales pentru cazarea oaspeților din străinătate. Programul vizitei, alcătuit de însuși Sanctitatea Sa Catolicosul Vasken, a cuprins în primul rând vizitarea unor instituții bisericesti și vechi monumente ale artei religioase armenie, care se păstrează pînă astăzi pe pămîntul Armeniei Sovietice, începînd cu *catedrala patriarhală din Ecimiadzin* și continuînd cu bisericile *Sf. Ripsima* (din anul 618) și *Sf. Gaiani* (din anul 630), ambele lîngă Ecimiadzin, constituind exemplare reprezentative ale arhitecturii clasice armenie, *Sf. Sarkis* (Serghie) din Erevan (biserică parohială din secolul al X-lea, în curs de restaurare, unde e și sediul episcopiei de Ararat) și biserica din satul *Oșagan* (lîngă Erevan), unde se păstrează mormîntul Sfîntului Mesrob Maștoț, creatorul alfabetului armean și ctitorul culturii armenie. Dintre vechile mînăstiri armenie păstrate pînă azi a fost vizitată mai întîi cea numită *Kegarth*, formată dintr-un complex de biserici și paraclise săpate în stîncă unui munte, între secolele IV—X; denumirea de «Kegarth» înseamnă în armeană *suliță* sau *lance*, pentru că aici s-a păstrat multă vreme capătul suliței cu care Mîntuitorul a fost împuns pe crucea răstîgnirii (trecută acum în muzeul de obiecte bisericesti din Ecimiadzin). Tot aici se află și mica peșteră în formă de paraclis, în care a pînăscit multă vreme însuși Sfîntul Grigorie Luminătorul. O altă mînăstire vizitată a fost cea de la *Khor Virab* (la circa 30 km sud de Erevan, lîngă granița cu Turcia, nu prea departe de biblicul Ararat), mînăstire din secolul al VII-lea, cu ziduri de incintă din secolul al XVII-lea; dedesubtul uneia din cele două biserici de aici se păstrează temnița subterană în care Sfîntul Grigorie Luminătorul a stat închis mai mulți ani, înainte de creștinarea armenilor (a se vedea pentru aceasta viața lui, în sinaxarul zilei de 30 septembrie din *Mineiul ortodox*). Dintre vechile biserici armenie ruinate astăzi, au fost vizitate ruinele impresionante ale mării biserici numită *Zăvardnoț* (lîngă Ecimiadzin) din secolul al VII-lea, fostă catedrală temporară a patriarhilor de Ecimiadzin, dărîmată în secolul al X-lea.

Toate aceste biserici și mînăstiri sînt construite exclusiv din piatră, care se găsește din abundență în Armenia, armenii excelînd dintotdeauna în arta arhitecturii și sculpturii în piatră și marmură, în care au creat opere nemuritoare. Numeroase sînt mai ales crucile masive de piatră ori din marmură, împodobite cu o minuțioasă și splendidă sculptură ornamentală, care se găsesc ori în interiorul bisericilor, ori independent de ele (ca vechile noastre cruci sau troițe memoriale din piatră și din lemn, așezate la răscrucile drumurilor). Multe dintre acestea, provenind din secolul X și cele următoare, au fost transportate din diversele părți ale Armeniei și așezate pe aleile din curtea reședinței patriarhale din Ecimiadzin, prin grija Sanctității Sale.

Dintre obiectivele mai importante din punct de vedere arheologic, istoric și cultural ale Armeniei Sovietice, au fost vizitate: vechea cetate *Erebuni*, din anul 781 înainte de erea creștine, în jurul căreia s-a format orașul Erevan de azi; *Muzeul de istorie al orașului Erevan*, în care s-au

depozitat și expus mai ales obiectele găsite în săpăturile de la cetatea Erebuni și Muzeul de Istorie Națională al Armeniei, care cuprinde piese arheologice de mare vechime și valoare istorică, între care o imensă tablă de marmură, adusă de la poalele muntelui Ararat, pe care se află săpată o inscripție de la împăratul roman Traian, supranumit aici «Dacicus» (învingătorul dacilor), inscripție din epoca expediției lui Traian împotriva parților (anul 114), când Armenia a fost transformată în provincie romană. Tot în Erevan delegația a putut vedea vestitul *Centru de cercetări paleografice al Armeniei*, numit *Madenatharan* (în armeană = depozitul de cărți), care cuprinde circa 40.000 manuscrise și documente istorice în limba armeană din secolele V—XVIII, strînse din toate țările prin care s-au risipit armenii, dintre care unele sînt împodobite cu minunate miniaturi, iar altele conțin traduceri armenes ale unor opere din literatura clasică greco-romană și din literatura patristică, ale căror originale s-au pierdut (ca de exemplu *Cronica* lui Eusebiu al Cezareei). Complexul arheologic de la *Garni* (un sat la aproximativ 30 km nord-vest de Erevan) constituie unul dintre cele mai interesante grupuri de monumente din istoria veche a Armeniei. Aici se află un templu roman, construit în cinstea zeului Mitra în anul 66 al erei noastre și dărîmat de un cutremur în secolul al XVII-lea; el se află acum în curs de restaurare totală. Lîngă el se văd ruinele unei vechi fortărețe romane din secolul I dinaintea erei noastre și ale vechiului palat de vară al regiilor armeni, contemporan cu templul și dărîmat odată cu el. Tot acolo se văd încă urmele unei biserici creștine din secolul al VII-lea, dărîmată și ea odată cu celelalte monumente.

A fost vizitat, de asemenea, monumentul măreț și impresionant, construit în 1965, pe o colină care domină întreg orașul Erevan, în amintirea celor 1.500.000 de armeni masacrați pe pămîntul Armeniei turcești, în timpul primului război mondial.

Ca și la noi, Statul însuși a luat asupra sa (prin Direcția Monumentelor Istorice de la Consiliul de Miniștri al R.S.S. Armene) grija pentru reconstrucția, restaurarea și conservarea monumentelor de istorie, de artă și de arheologie de interes național (ca de exemplu restaurarea templului roman de la Garni și conservarea ruinelor bisericii Zăvardnoț, amintite mai înainte), iar grija pentru restaurarea și întreținerea în bună stare a vechilor biserici și mînăstiri folosite încă în cult a fost lăsată Bisericii, ajutată și cu substanțiale subvenții de la stat. Catolicosul însuși se îngrijește personal de această problemă, inițiind, dirijînd și realizînd pînă acum cîteva lucrări remarcabile în acest domeniu, ca de exemplu restaurarea catedralei patriarhale din Ecimiadzin, organizarea Muzeului de artă bisericească de pe lîngă catedrală, repunerea în funcțiune și utilizarea cu mașini moderne a tipografiei bisericești a Catolicosatului, amenajarea și mobilarea actualei reședințe patriarhale din Ecimiadzin, restaurarea bisericilor Sf. Sarkis din Erevan, Sf. Ripsima și Sf. Gaiani de lîngă Ecimiadzin, a mînăstirilor Kegarth și Khor Virab, construirea unui local nou pentru stăreție și a unei case de oaspeți la mînăstirea Kegarth ș. a.

În seara zilei de 20 mai și în dimineața zilei de 21 mai delegația a asistat, împreună cu Sanctitatea Sa Catolicosul Vasken, la slujba Rusaliiilor, oficiată în catedrala patriarhală din Ecimiadzin (armenii din Catolicosatul Ecimiadzinului sărbătoresc Paștile și celelalte cu dată schimbătoare odată cu catolicii, pe stil nou). Spre sfârșitul slujbei, Sanctitatea Sa a vorbit credincioșilor armeni și turiștilor veniți în catedrală și în împrejurimile ei, prezentînd delegația Bisericii noastre și amintind vechile legături frățești dintre Biserica Armeană și Biserica Ortodoxă Română. Răspunzînd în numele delegației, I.P.S. Mitropolit Nicolae a transmis Sanctității Sale, clerului și credincioșilor armeni salutul frățesc al Prea Fericitului Patriarh Justinian, al clerului și al credincioșilor Bisericii noastre, mulțumind totodată pentru călduroasa primire făcută delegației și elogiînd strădaniile Sanctității Sale Catolicosul Vasken și ale colaboratorilor săi de a reinvia gloria de odinioară a Ecimiadzinului, de a reface unitatea bisericească a armenilor răspîndiți în toată lumea și de a promova țelurile Mișcării ecumenice pentru unitatea creștină.

La masa oficială care a urmat după aceea, dată de Sanctitatea Sa Catolicosul Vasken în cinstea delegației la palatul patriarhal (Veharan), au participat, între alții : D-l Sarkis Gasparian, președintele Comitetului de Stat pentru Cultele religioase din Republica Unională Armeană ; D-na Balgian, mama Sanctității Sale Catolicosul Vasken ; PP. SS. Episcopi Husik Santarian al Azerbaidjanului și Komitas Ter Stepanian al Araratului ; P. Cuv. Arhim. Arsen Berberian, șeful Serviciului relațiilor externe din Administrația Catolicosatului ; P. C. Pr. Hovhannes Marukian, rectorul Academiei teologice ; profesorii Academiei. În cuvîntarea ținută în cadrul acestei mese, Sanctitatea Sa a evocat legăturile strînse pe care, pe cînd era episcop al Eparhiei armenie din România, le avea cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, în persoana căruia — spunea Sanctitatea Sa — «am găsit nu numai pe un bun conducător de Biserică, ci și pe un bun prieten al Bisericii și al poporului armean... Sînt convins de utilitatea acestor vizite reciproce și doresc ca ele să continue, să adîncim legăturile dintre Bisericile noastre, să adîncim sensul ecumenismului și să ne rugăm împreună pentru pacea a toată lumea».

Luînd cuvîntul, Dl Președinte Sarkis Gasparian a spus, între altele : «Nu cred să exagerez cînd spun că poporul român, așezat în centrul Europei, reprezintă unul dintre focarele culturii latine cele mai importante din răsăritul acestui continent. Îmi este cunoscut și mă impresionează foarte mult felul cum poporul român își afirmă valorile sale naționale și individualitatea sa etnică». Vorbînd în continuare despre faptul că Sanctitatea Sa Vasken I s-a născut și s-a format în România, Dl Gasparian spunea : «Noi credem că nu orice țară poate să dea un patriarh așa de bun al armenilor... Închin paharul în cinstea celor de față, pentru progresul poporului român și al României socialiste».

Răspunzînd la cuvîntările ținute de gazde cu acest prilej, I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu a mulțumit pentru cuvintele elogioase la adresa delegației române, a Prea Fericitului Patriarh Justinian și a poporului român.

În ziua de 22 mai 1972, delegația a făcut o vizită oficială la Comitetul de Stat al R.S.S. Armene pentru Cultele religioase, unde a fost primită, cu multă amabilitate, de Dl Președinte Sarkis Gasparian și Dl Vicepreședinte Suren Cvahnian. Vorbind din partea delegației, I.P.S. Mitropolit Nicolae a spus, între altele : «Sîntem bucuroși să vedem cu ochii noștri de cîtă libertate se bucură poporul armean în cadrul Uniunii Sovietice și cîte realizări de seamă a obținut prin munca lui, în timpul regimului sovietic. Am venit aici cu dorința de a promova legăturile noastre multiple și străvechi cu poporul armean și cu toate popoarele Uniunii Sovietice...». În cuvîntul său de răspuns, vorbind despre amintirile frumoase pe care le-a păstrat din timpul primei vizite a Prea Fericitului Patriarh Justinian în Armenia (în mai 1958), Dl Președinte Gasparian (care avea și atunci aceeași funcție), a spus : «Mă bucur de vizita acestei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, deoarece o socotesc ca fiind importantă nu numai pe linie bisericească, ci cred că ea va contribui și la strîngerea legăturilor dintre popoarele noastre ; căci popoarele noastre au aceleași țeluri, iar țelurile popoarelor sînt și ale Bisericii și clerului ei, mai ales cînd e vorba de apărarea păcii în lumea întregă».

Sanctitatea Sa Catolicosul Vasken I și-a creat mari merite și prin impulsul nou dat învățămîntului teologic al Bisericii Armene, prin reorganizarea Seminarului și Academiei teologice din Ecimiadzin, care funcționează tot în curtea reședinței patriarhale de aici. Academia are în prezent 40 studenți, dintre care aproximativ 1/3 sînt veniți de peste hotare (trei dintre aceștia sînt din România), repartizați pe șase ani de studii, în două cicluri : unul mediu (Seminarul) și altul de nivel superior (Academia). Predau nouă profesori, clerici și laici. Unul din acești profesori, D-l Gaidzag Atanasian, venit din România, traduce în limba armeană, din însărcinarea Sanctității Sale, *Manualul de Patrologie* redactat de Pr. Prof. Onorar I. G. Coman, spre a fi tipărit pentru uzul clericilor și al studenților teologi armeni.

În seara zilei de 20 mai 1972, Academia teologică din Ecimiadzin a organizat un festival în cinstea delegației, care a fost onorat cu prezența Sanctității Sale Catolicosul Vasken I. Au mai luat parte PP. SS. Episcopi Husik și Komitas ; P. Cuv. Arhim. Arsen Berberian ; P. C. Pr. Hovhannes Marukian, rectorul Academiei teologice și profesorii Academiei ; Pr. Aghan Baliozian, din Patriarhia armeană a Ierusalimului, care studiază la Universitatea din Erevan ; Pr. Vozkan Kalusian din Australia ș.a. În cuvîntul de salut, adresat delegației de către Pr. Rector Marukian, acesta a făcut un scurt istoric al legăturilor vechi și frățesti dintre poporul român și cel armean și dintre Bisericile noastre.

După ce a făcut apoi o sumară expunere asupra organizării actuale a învățămîntului teologic al Bisericii Armene, vorbitorul a dat cuvîntul P. C. Prof. Ene Braniște, care a ținut prima din cele două conferințe ale sale, intitulată *Aspecte și preocupări actuale din viața religioasă a Bisericii Ortodoxe-Române pe plan intern și extern*. În cadrul festivalului artistic care a urmat, unul dintre cei trei studenți armeni din România a recitat, în românește, din poeziile lui Eminescu («Învierea»), iar altul din

versurile religioase ale Sfântului Grigorie de Nareg (unul dintre marii sfinți și poeți religioși ai Armeniei, din secolul al X-lea), într-o splendidă traducere românească făcută de Sanctitatea Sa Vasken.

La sfârșitul festivalului, P. S. Episcop Antim Nica, vicar patriarhal, a făcut o scurtă dar cuprinzătoare expunere despre organizarea învățămîntului teologic din Biserica Ortodoxă Română de azi și a mulțumit studenților pentru frumosul festival artistic oferit delegației. Parafrazînd cuvintele cunoscutei poezii «Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie», din care recitase unul dintre studenții armeni, P. S. Episcop Antim a încheiat: «Noi dorim Armeniei un viitor de aur și prin secolii a ei mărire».

Mărți, 23 mai, orele 7 seara, Pr. Prof. Ene Braniște, a ținut, tot la Academia teologică, a doua conferință, despre *Bazele liturgice comune între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană*. Ambele conferințe au fost ascultate cu mult interes, cea de a doua fiind urmată de discuții, provocate de întrebări puse de ascultători. Textele ambelor conferințe au fost reținute de Sanctitatea Sa Vasken I, spre a fi publicate în revista *Catolicosatului* («*Ecimiadzin*»), în traducerea armeană făcută de P. Cuv. Arhim. Zareh Baronian. În traducerea aceluiași s-au tipărit pînă acum, în aceeași revistă, două dintre cele patru conferințe ținute acolo de către Pr. Prof. I. G. Coman în cursul lunii octombrie 1971, celelalte două urmînd să apară în traducerea armeană făcută de Dl Prof. Gaidzag Atamasian.

O bună impresie au făcut membrilor delegației studenții Academiei teologice din *Ecimiadzin*, atît în timpul festivalului organizat de ei în cinstea delegației noastre, cît și la slujba divină din catedrala patriarhală, la care ei au participat activ, în ajunul și în ziua Rusaliilor. Atenția, disciplina și seriozitatea cu care au executat programul festivalului, cu care au ascultat cele două conferințe ținute de Pr. Prof. E. Braniște și cuvîntările ținute în prezența lor, dar mai ales desăvîrșita disciplină, seriozitate și corectitudine cu care au executat cîntările liturgice din timpul serviciului divin al vecerniei și al liturghiei Rusaliilor, au fost ireproșabile.

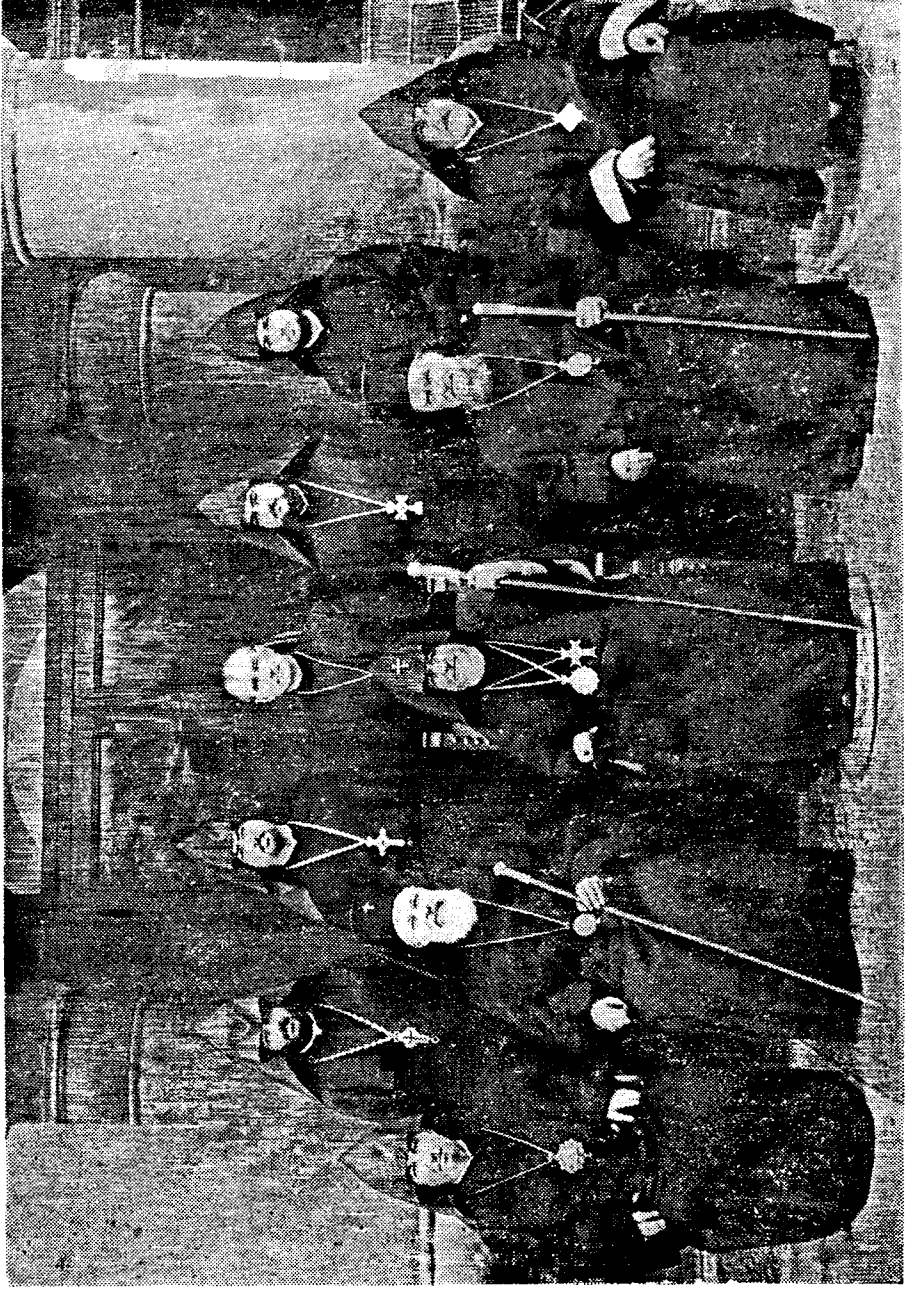
Primirea călduroasă, făcută delegației Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Catolicosul Vasken I, precum și atenția și grija frățescă pe care atît însoțitorii permanenți ai delegației cît și clericii și credincioșii armeni din centrele vizitate au arătat-o delegației în tot timpul vizitei sale, au impresionat profund pe membrii delegației. Programul zilnic al vizitei, întocmit personal de către Sanctitatea Sa, a dat posibilitate membrilor delegației să vadă atît monumentele cele mai importante ale artei bisericești armenice cît și aspectele cele mai caracteristice ale vieții religioase și culturale armenice de azi, învățămîntul teologic, realizările vieții economice, științifice și industriale ale Armeniei Sovietice etc. S-a înlesnit și prilejuit membrilor delegației luarea de contact cu personalități laice marcante din viața politică și culturală a Armeniei. Toți aceștia au primit cu multă amabilitate pe membrii delegației și au ținut să exprime atît omagiul lor de recunoștință poporului român pentru serviciile pe care i le-a adus poporului armean în trecut,

cît și prețuirea pe care poporul armean de azi o acordă Bisericii pentru rolul ei important în istoria națională și culturală a Armeniei. Îndeosebi vizita făcută de membrii delegației la Comitetul de Stat pentru Cultele religioase din R.S.S. Armeană le-a dat prilejul de a constata cît de bine sînt cunoscute și cît de favorabil sînt apreciate în Uniunea Sovietică realizările socialiste ale poporului român, progresele sale pe plan intern, activitatea rodnică desfășurată de Dl N. Ceaușescu în domeniul politicii externe și internaționale, prețuirea și stima pe care întreg poporul armean o nutrește față de poporul român ș.a.m.d.

În tot cursul vizitei, membrii delegației au avut prilejul să constate vrednicia, talentele, munca harnică și solidaritatea națională a poporului armean, precum și remarcabilele realizări și progrese obținute, în toate domeniile vieții sale, în regimul de libertate de care se bucură în cadrul Uniunii Sovietice. S-a putut constata, de asemenea, respectul, prețuirea și dragostea de care se bucură în întreaga Armenie Sanctitatea Sa Catolicosul Vasken I, nu numai din partea clerului și a credincioșilor armeni, ci și din partea organelor de Stat ale Republicii Sovietice Socialiste Armenia, care apreciază strălucitoarele sale calități de conducător bisericesc, de patriot și de activist pe tărîmul ecumenismului.

Din partea lor, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Române au făcut tot ce le-a stat în putință ca, prin cuvîntările ținute, prin discuțiile neoficiale purtate cu diverse personalități bisericești și civile, ca și prin întreaga lor comportare, să reprezinte cu cinste Biserica Ortodoxă Română și poporul român, ducînd mesajul său de pace, de prețuire și de dragoste Bisericii Armene, Întîistătătorului, clerului și credincioșilor ei, pentru promovarea legăturilor tradiționale dintre Bisericile și popoarele noastre.

Un merit deosebit în reușita acestei vizite a avut P. Cuv. Arhim. Zareh Baronian, însoțitorul delegației Bisericii Ortodoxe Române, care, datorită perfecte cunoașteri atât a limbii armene cît și a celei române, precum și datorită simpatiei personale de care se bucură din partea compatrioților săi de la Ecimiadzin, a fost de un mare folos delegației, ca translator și ghid.



Delegația Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu Sanctitatea Sa Catolicosul Vasken I și un grup de clerici ai Bisericii Armene, în fața reședinței patriarhale din Ecimiazdin

ADUNAREA REPREZENTANȚILOR OPINIEI PUBLICE PENTRU SECURITATE ȘI COOPERARE EUROPEANĂ

În zilele de 2—5 iunie 1972, s-a ținut la Bruxelles, o adunare a reprezentanților opiniei publice, la care au luat parte peste 700 delegați, din 26 țări ale Europei. Au fost prezenți reprezentanți de seamă din toate straturile sociale, oameni politici, reprezentanți ai științei și tehnicii, scriitori, juriști, sociologi, economiști, reprezentanți ai organizațiilor feminine și de tineret, ziaști, reprezentanți ai cultelor etc.

Dintre numeroasele organizații internaționale reprezentate, amintim: Consiliul Mondial al Păcii, Federația mondială a asociațiilor pentru Națiunile Unite, Federația Democrată Internațională a Femeilor, Federația Sindicală Mondială, Organizația europeană a Confederației mondiale a muncii, Organizația Internațională a Ziaștilor, Uniunea Internațională a Studenților, Federația Mondială a Tineretului Democrat, Federația mondială a oamenilor de știință, Liga internațională a femeilor pentru pace și libertate, Consiliul ecumenic al tineretului din Europa, Biroul internațional al muncii, Confederația internațională pentru dezarmare și pace, Pax Christi, Conferința Creștină pentru Pace, Conferința de la Berlin a creștinilor catolici din statele europene, Federația mondială a studenților creștini.

Grupul venit din țara noastră a fost format din 12 persoane în frunte cu Prof. Traian Ionașcu, președintele Comisiei juridice a Marii Adunări Naționale.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat ca delegat Episcopul Antim Nica-Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, în cadrul reprezentanței Conferinței Creștine pentru Pace.

Lucrările Adunării s-au desfășurat, în mare parte, în Palatul Congreselor. Ele au început la 2 iunie 1972, printr-o ședință plenară la care, după constituirea prezidiului și după cuvîntul introductiv, s-a votat regulamentul interior și s-au prezentat o parte din mesajele adresate Adunării. Prezidiul a fost format din reprezentanți ai grupurilor naționale și ai organizațiilor internaționale prezente. Din delegația română a fost cooptat în prezidiu Prof. Traian Ionașcu.

Discursul de deschidere a fost rostit de canonicul belgian Raymond Goor, care a și prezidat ședința inaugurală. Vorbind în numele comitetului de inițiativă, acesta a arătat, între altele, că Adunarea nu are un caracter oficial sau interguvernamental, ci poartă amprenta unei acțiuni private și inedite. Prin aspectul ei privat și prin diversitatea componenței sale, ea caută să reprezinte imaginea autentică a năzuințelor actuale ale popoarelor Europei. Adunarea de față — a subliniat vorbitorul — nu

poate fi privită ca reprezentînd o acțiune în opoziție cu organele responsabile guvernamentale sau diplomatice. Experiența arată însă că tratatele și instrumentele juridice nu pot singure să determine curentul de opinie și colaborarea de care au nevoie popoarele pentru a depăși situația nefavorabilă lăsată de războaie și conflicte îndelungate. Pacea nu poate fi asigurată fără azeziunea și sprijinul maselor. Eforturile oficiale și inițiativele private se pot uni între ele cu folos pentru crearea unei atmosfere noi, de încredere reciprocă a părților. Mai mult ca oricînd, astăzi situația internațională este favorabilă luării unor hotărîri ferme pentru asigurarea securității și cooperării europene. «Pentru ca noile orientări promițătoare care se schițează în fața noastră să triumfe definitiv, este necesar să unim eforturile tuturor, eforturile private și eforturile publice, eforturile popoarelor și ale guvernelor, eforturile diferitelor grupări și mișcări, eforturile tuturor oamenilor cinstiți în căutarea dreptății sociale, a libertății, a solidarității umane și a păcii universale».

După expunerea canonicului R. Goor au fost prezentate mesajele primite la biroul Adunării din partea unor conducători de state și de guverne, a unor asociații europene, a unor organizații internaționale și a unor personalități marcante din viața publică, ce și-au manifestat azeziunea față de această inițiativă. Cu deosebit interes a fost ascultat mesajul Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, prezentat de Prof. Traian Ionașcu. Poziția României exprimată cu acest prilej, a găsit largi aprecieri în rîndul participanților, ea reprezentînd o concepție realistă cu privire la necesitatea edificării pe continentul nostru a unui sistem trainic de securitate, care să garanteze tuturor țărilor europene posibilitatea de a se dezvolta la adăpost de orice acte de agresiune și de imixtiune în treburile lor interne, precum și de colaborare armonioasă în condiții de deplină egalitate.

S-au primit, de asemenea, mesaje pentru Adunare din partea Cardinalului Suenens al Belgiei, Cardinalului Marty al Franței, Cardinalului König al Austriei și Cardinalului Alfrink al Olandei.

În zilele următoare, s-a continuat activitatea în comisii și subcomisii. S-au creat trei comisii de lucru, cărora li s-au dat în studiu aspectele principale legate de problema securității și cooperării europene.

În cadrul comisiilor s-au făcut numeroase intervenții și schimburi de vederi și s-a auzit cuvîntul delegaților români.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, a prezentat prezidiului intervenția sa cu următorul cuprins :

«Să-mi fie îngăduit a aduce aici salutul creștinilor din România și îndeosebi din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, din partea clerului Bisericii Ortodoxe Române, precum și a slujitorilor tuturor celorlalte culte din România, pentru reușita deplină a acestei Adunări, la care opinia publică europeană este chemată să se pronunțe în legătură cu stabilirea păcii și colaborării în contextul continentului nostru.

Privind cu optimism și încredere desfășurările care au avut loc recent în favoarea destinderii și normalizării relațiilor internaționale:

În Europa, aș vrea să subliniez în fața Dvs. că Biserica Ortodoxă căreia aparțin și-a legat întotdeauna viața sa de aceea a poporului în mijlocul căruia a trăit. Convinșă că pacea este un dar la a cărei realizare toți oamenii sînt chemați să-și aducă contribuția, această Biserică, în care întotdeauna se respectă principiul național și cel al autocefaliei, apreciază că de asemenea și în relațiile dintre state este necesar să se respecte independența, suveranitatea și în mod deosebit neamestecul în treburile interne ale altor state. Biserica Ortodoxă Română nu poate să privească cu indiferență la desfășurarea cursei înarmărilor, care, pe de o parte contribuie la menținerea nestabilității și la adîncirea prăpastiei dintre popoarele care dețin mijloacele înspăimîntătoare de distrugere în masă și popoarele care trăiesc sub această permanentă amenințare și, pe de altă parte, provoacă tulburări în conștiința generală a omenirii, a cărei viață și frumuseți nu-și pot găsi realizarea.

Pentru aceste motive, considerăm că este necesar să se realizeze progresiv opera de dezarmare, de desființare a bazelor militare așezate pe teritoriile străine, de retragere a trupelor care staționează în alte țări și de reducerea forțelor militare. Sîntem hotărîți să cerem punerea în afară de lege și desființarea tuturor armelor de distrugere în masă. Vrem ca între oameni, între popoare și între state să se statornicească relații noi și să se adîncească colaborarea, fără deosebire de sistemul politic sau social căruia aparțin statele respective.

Pe planul general al politicii europene, Biserica Ortodoxă Română consideră că prin întîlniri bilaterale, prin schimburi sincere de păreri, prin stabilirea unei colaborări multilaterale la diferite niveluri, se poate ajunge la crearea unui climat de destindere, de încredere, de cooperare și pace în Europa, deci la un adevărat climat de securitate colectivă. Noi sîntem convinși că orice efort sincer în acest sens este binevenit în vederea convocării fără întîrziere a Conferinței guvernamentale paneuropene pentru securitate și cooperare. Orice dorință de cooperare europeană pentru pace, pentru dreptate și securitate în continentul nostru trebuie să fie cultivată, spre binele și prosperitatea popoarelor noastre și pentru triumful vieții și speranței în lumea întregă».

Paralel cu aceste lucrări, tot în cadrul Adunării, a avut loc, la Hotelul Hilton, o întrunire a scriitorilor și artiștilor, în legătură cu problema cooperării culturale. De asemenea s-au ținut reuniuni ale unor grupări specializate: a ecleziasicilor, a mișcărilor feminine, a mișcărilor de tineret și a sindicatelor.

Reuniunea ecleziasicilor s-a desfășurat în Palatul Congreselor, duminică 4 iunie 1972. Au participat delegații cultelor și ai organizațiilor creștine, prezenți la Adunare. S-a constituit un prezidiu, care a condus lucrările, din acesta făcînd parte și delegatul Bisericii Ortodoxe Române.

Reuniunea a început cu un serviciu religios ecumenist pentru pacea lumii, întocmit din texte și lecturi biblice adecvate. O omilie a fost rostită de Pastorul Niemöller. Au urmat expuneri de poziții din partea participanților și discuții în legătură cu tematica Adunării, îndeosebi asupra posibilităților Bisericilor și organizațiilor creștine de a sluji

cauza unității europene. În baza acestora, s-a întocmit o Declarație a reprezentanților cultelor. Comisia de redactare a Declarației a fost prezidată de delegatul Bisericii Ortodoxe Române. Textul ei, care a fost citit și acceptat unanim în ședința plenară a Adunării, este următorul :

«Noi, creștinii veniți din răsăritul și din apusul Europei, reuniți în cadrul Adunării reprezentanților opiniei publice pentru securitate și colaborare europeană, la Bruxelles, considerăm că slujirea lui Dumnezeu este inseparabilă de slujirea oamenilor. De aceea, ne simțim solidari cu toți cei prezenți aici, pentru a așeza în Europa o orînduire mai frățească și relații noi. Ne bucurăm că Adunarea aceasta a fost salutăată de numeroase autorități ecleziastice ale diferitelor Biserici.

Europa a fost considerată multă vreme ca fiind continentul creștin prin excelență. Dar, cu toate acestea, multe conflicte s-au născut pe teritoriul său, de care au suferit de asemenea și alte continente și pe care noi cu nici un preț nu vrem să le mai revedem. În această privință, noi creștinii din Europa trebuie să recunoaștem cu toată smerenia că avem o datorie deosebită.

Renunțarea la forță ca mijloc politic este o idee creștină pe care trebuie să o promovăm. De aceea asistăm cu bucurie la schimbările istorice produse în acest sens, în relațiile actuale dintre state. Dispariția neîncrederii și a urii trebuie să ducă la a-l privi pe fiecare om ca pe un frate, fie că el locuiește la răsăritul sau la apusul continentului nostru. Aceasta este o sarcină la care trebuie să contribuie fiecare creștin. În locul neîncrederii trebuie să așezăm încrederea, dragostea și înțelegerea între toți. Recunoașterea frontierelor existente în Europa este indispensabilă înfrățirii între popoare și deschiderii acestor frontiere, preocupare pe care creștinii o au în mod deosebit la inimă.

În acest spirit, noi facem apel la toți creștinii din Europa, ca ei să activeze în comun în sînul Bisericii lor, în organizațiile lor și în statele lor, cu scopul să triumfe cauza securității și cooperării europene. Noi îi salutăm pe creștinii care participă curajos la această acțiune, mai cu seamă în Germania Federală. Ne declarăm solidari cu toți cei care de-a lungul continentului nostru suferă pentru dreptate. Vrem să contribuim la crearea unui climat psihologic și a condițiilor necesare în vederea apropiatei întruniri a Conferinței statelor pentru securitate și cooperare în Europa, precum și pentru instituirea instrumentelor eficace de a le realiza. Această securitate și această cooperare nu trebuie să fie îndreptate împotriva vreunui alt continent sau grup de state, ci ele să fie puse în serviciul tuturor, spre binele întregii lumi și într-o dinamică creatoare în favoarea păcii».

La 5 iunie 1972, în ultima zi de lucru, s-au citit și aprobat, în ședință plenară, rapoartele comisiilor, subcomisiilor și a grupelor specializate și s-a adoptat documentul final al Adunării. Documentul intitulat *Declarație solemnă*, prezintă o sinteză luminoasă a concluziilor la care s-a ajuns în urma dezbaterilor și rapoartelor ce au avut loc. Totodată, schițează perspectivele de dezvoltare și de traducere în viață a acestui dialog al popoarelor europene. Dăm mai jos cuprinsul documentului :

DECLARAȚIE SOLEMNĂ

Noi, participanții la Adunarea reprezentanților opiniei publice, care s-a ținut la Bruxelles de la 2 la 5 iunie 1972, veniți din toate părțile Europei și din partea a numeroase organizații internaționale, ne adresăm popoarelor și guvernelor, precum și tuturor grupărilor și mișcărilor sociale și politice de pe continentul nostru.

Examinarea situației actuale din Europa ne-a revelat pe de o parte progresele semnificative înregistrate în cursul ultimelor luni pe calea destinderii, și pe de altă parte, obstacolele și rezistențele încă îndârjite care rămân să fie învinse. Europa se găsește astăzi la o răscruce de drumuri. S-ar putea într-adevăr ca popoarele sale să se angajeze într-o acțiune care va face ireversibilă dezvoltarea pozitivă în curs, sau dimpotrivă, ele să lase să treacă această ocazie și atunci progresele realizate se vor pierde definitiv. Noi ne pronunțăm cu hotărîre în favoarea securității și cooperării. Nu vom permite ca speranțele de abia născute să se transforme în decepție. Sîntem încredințați că în felul acesta răspundem voinței tuturor popoarelor Europei, care aspiră la o dezvoltare liberă și suverană pe calea progresului.

Solidari cu tînăra generație europeană, care nu a trăit ororile războiului, precum și cu bărbații și femeile care le-au cunoscut, noi vă conjurăm să nu vă menajați forțele numai pentru a păstra pacea actuală mereu precară, ci și pentru a construi pe continentul nostru un sistem solid de securitate și de cooperare atît în sînul întregii Europe cît și între Europa și celelalte părți ale lumii.

Noi am căzut de acord să afirmăm precum urmează principiile fundamentale și universale pe care, în spiritul Chartei O.N.U.-ului trebuie să se sprijine securitatea europeană: renunțarea de a recurge la forță, precum și la amenințarea de a o folosi; inviolabilitatea frontierelor existente; neintervenirea în treburile interne; respectul independenței naționale și egalitatea în drepturi a tuturor statelor; respectul suveranității și al integrității teritoriale a tuturor țărilor de pe continent; respectul dreptului popoarelor de a dispune de propria lor soartă, fără piedici din afară; coexistența pașnică și viețuirea în bună vecinătate a statelor.

Punerea în practică a acestor principii trebuie să inspire orice politică de destindere și de dezarmare în perspectiva depășirii grupărilor militare și politice. Salvagardarea și întărirea securității în Europa, ca și în lumea întreagă, sînt strîns legate de respectarea democrației și a drepturilor omului, așa cum acestea sînt definite de Națiunile Unite.

Adunarea a examinat de asemenea principalele probleme care trebuie să fie rezolvate urgent, fiindcă răspunsurile ce li se vor da vor determina viitorul nostru. Participanții la Adunare susțin fără rezervă ideea convocării Conferinței europene pe baza participării cu titlu de egalitate a tuturor statelor interesate. În cadrul acțiunilor lor proprii, participanții sînt dispuși: să contribuie în mod activ la grăbirea pregătirilor pentru această Conferință de către guvernele țărilor lor; să ia inițiative pentru căutarea și examnarea propunerilor constructive, a

căror adoptare ar asigura succesul Conferinței ; să creeze pretutindeni o atmosferă favorabilă pentru ca această Conferință să-și realizeze obiectivele fixate.

Cei prezenți la Adunare consideră totodată că pacea și securitatea în Europa reclamă participarea pe picior de egalitate a celor două state germane. Apreciind favorabil încheierea primelor acorduri de principiu intervenite între R. D. Germană și R. F. a Germaniei, care permit o ulterioară normalizare a relațiilor dintre aceste două state, ei socotesc că a venit momentul de a se trece la recunoașterea Republicii Democratice Germane, în cadrul dreptului internațional, de către toate țările care nu au recunoscut-o pînă în prezent, și de a admite cele două state germane în O.N.U.

Participanții la Adunare consideră că securitatea este indisolubil legată de organizarea cooperării, care cere concursul strîns al diferitelor curente de opinie publică din Europa. Nefiind legați de convenții diplomatice, reprezentanții opiniei publice pot pune și discuta în toată libertatea și cu toată amploarea problemele cele mai complexe și cele mai pline de consecințe pentru viitor. Și această condiție a lor nu poate fi trecută cu vederea. Ei consideră că progresele pe linia securității și cooperării în Europa vor avea consecințe favorabile pentru popoarele victime ale fascismului, în lupta lor pentru libertate. O largă dezvoltare a legăturilor economice, științifice și tehnice pe o bază paneuropeană, protecția și asanarea mediului înconjurător, precum și intensificarea schimburilor de valori spirituale și umane postulează contacte regulate și legături eficace între reprezentanții opiniei publice din diferitele state.

Ciocnirile, competiția și lupta dintre diferitele idealuri sociale nu trebuie să ducă la un război psihologic între țări, fiindcă acest război strică relațiile și produce neîncredere, ură și frică. Pacea și dezvoltarea potențialului intelectual al Europei depind de formarea tuturor straturilor populației și în mod special de pregătirea tineretului într-un spirit de pace și respect reciproc. Participanții la Adunare se adresează în mod cu totul special muncitorilor de la televiziune, radio și presă. Mijloacele de informare ale masei trebuie să fie utilizate exclusiv în interesul păcii și al înțelegerii între popoare.

Pacea este universală și indivizibilă. Participanții la Adunare sînt convinși că asigurarea unei securități statornice și a condițiilor cu adevărat pașnice în Europa constituie un element esențial al păcii mondiale. Ei sînt de asemenea încredințați că cooperarea europeană trebuie să fie statornicită, ținîndu-se seama de răspunderile Europei față de lumea întregă și în mod special față de țările în curs de dezvoltare.

Adunarea a înregistrat cu satisfacție amploarea și diversitatea curentelor opiniei publice care s-au și coordonat deja în urmărirea obiectivelor de securitate și cooperare europeană. Ea dorește ca această coordonare să se lărgească neconținut și să rămîna deschisă pentru toate forțele care vor dori să i se alăture.

Cu cît sprijinul opiniei publice europene va fi mai larg și mai activ în favoarea ideilor de securitate și cooperare, folosind toată autorita-

tea și influența sa, cu atât mai repede aceste idei se vor traduce în viață. Dar pentru a ajunge o realitate, ele trebuie să devină mai întâi baza gândirii politice a europenilor, să facă parte integrantă din convingerile lor, să fie un imperativ al simțului lor civic, un fundament pe care să fie educată tînăra generație.

În sfîrșit, Adunarea a tras concluzia că este indispensabil să se confere un caracter stabil și continuu relațiilor pe care ea deja le-a creat între diferitele curente ale opiniei publice europene. Ea cheamă comitetele naționale, grupările, cercurile și asociațiile pentru securitate europeană să difuzeze ideile Adunării și în acest scop acestora li se va supune un proiect, care va constitui o etapă către elaborarea unei Carte a popoarelor europene. Ea le invită totodată să transpună ideile Adunării în inițiative concrete și să asigure astfel din ce în ce mai mult coeziunea tuturor popoarelor Europei. Ea apreciază că activitatea întreprinsă de Comitetul de inițiativă trebuie să fie continuată și extinsă și hotărăște să-l transforme într-un comitet de contacte și coordonare, încredințîndu-i sarcina să transpună în fapte obiectele sale de pace, de securitate și cooperare, în conformitate cu principiile pe care ea le-a definit în declarația solemnă.

La sfîrșitul acestei declarații și referindu-se la toate recomandările pe care ea le cuprinde, Adunarea cheamă în mod solemn pe toți oamenii și toate forțele politice și sociale din toată Europa să-și unească eforturile pentru a face din continentul lor un pămînt al păcii și al colaborării fecunde. Aceasta este așteptarea și voința tuturor popoarelor. Dar de aci înainte ea devine și o realitate posibilă, pe măsura strădaniilor lor. Să știm să o transformăm, cu propriile noastre mîini, într-o realitate triumfătoare!

Adunarea reprezentanților opiniei publice a luat sfîrșit prin cuvîntul înflăcărat, rostit de Canonicele R. Goor. El a făcut aprecieri asupra desfășurării Adunării, subliniind rezultatele ei pozitive pe care le consideră un succes fără precedent și o speranță pentru viitor. A relevat atmosfera de armonie și consensul la care s-a ajuns în lucrări, cu toată diversitatea curentelor reprezentate. A adresat un apel călduros participanților, să depună eforturi pentru lărgirea influenței lor asupra opiniei publice și asupra popoarelor pe care le reprezintă, în sprijinul realizării unui climat favorabil tinerii Conferinței paneuropene pentru securitate și cooperare. Dacă popoarele sînt acelea care varsă sîngele în războaie — a încheiat vorbitorul — tot ele trebuie să-și spună cuvîntul hotărîrilor în înfăptuirea păcii și în stabilirea unor relații de colaborare și frățietate pe continentul nostru, deschis slujirii întregii lumi.

Episcop ANTIM NICA TÎRGOVIȘTEANUL
Vicar patriarhal

ALEGEREA ȘI INSTALAREA NOULUI EPISCOP AL BISERICII UNITARIENE DIN R. S. ROMÂNIA, DR. KOVÁCS LAJOS

În urma încetării din viață, la 7 decembrie 1971, a episcopului Kiss Elek, Biserica Unitariană din Republica Socialistă România a procedat la întocmirea celor convenite pentru completarea scaunului vacant, potrivit Statutului său de organizare și funcționare.

Ca urmare, în ziua de 19 octombrie 1972, Sinodul electoral al acestei Biserici, întrunit la Odorheiul Secuiesc, județul Harghita, a ales ca episcop al Bisericii Unitariene din R. S. România pe *Dr. Kovács Lajos*, vicarul Episcopiei Unitariene, profesor la Institutul teologic protestant unic din Cluj.

După comunicarea hotărârii de alegere, Dr. Kovács Lajos a luat cuvântul, mulțumind Sinodului electoral pentru încrederea acordată și făcând legământ că va sluji, cu întreaga sa capacitate de muncă, Biserica Unitariană din țara noastră, străduindu-se să urmeze linia marilor săi înaintași. În același timp, D-sa a dat asigurări că Biserica Unitariană și credincioșii ei vor sprijini în mod loial interesele Patriei, aducându-și contribuția la propășirea și întărirea acesteia.

Dr. Kovács Lajos s-a născut la 13 noiembrie 1909, în comuna Șoiușul Mic, județul Harghita, dintr-o familie preotească. A urmat cursurile școlii elementare și ale primilor ani de liceu la Brașov, terminând cursurile liceale la Liceul unitarian din Tg. Secuiesc, unde și-a susținut și examenul de bacalaureat. În anul 1928 s-a înscris la Academia teologică unitariană din Cluj, pe care a absolvit-o în 1932. Vădind temeinice preocupări teologice, a fost trimis peste hotare pentru specializare. Între anii 1932—1934 a urmat cursurile Colegiului din Manchester, iar între 1934—1938 cursurile Facultății de teologie protestantă din Strassbourg, unde a obținut doctoratul în specialitatea Teologia biblică, cu teza *L'école eschatologique et ses adversaires*.

În anul 1938 a fost numit preot în orașul Sf. Gheorghe. La 1 ianuarie 1949 a fost chemat ca profesor de Studiul biblic la Institutul protestant unic de grad universitar din Cluj, unde a funcționat până la alegerea sa ca episcop. Din anul 1956, a deținut și funcția de vicar al Episcopiei unitariene. A desfășurat o remarcabilă activitate și în calitate de președinte al Casei de Pensii a clerului unitarian, precum și ca membru al «Asociației internaționale pentru libertatea religioasă a Bisericii Unitariene» (IARF).

În cadrul preocupărilor sale teologice, a publicat mai multe articole și studii, în revistele din țară și din străinătate.

Dr. Kovács Lajos este cel de-al 28-lea episcop al Bisericii Unitariene.

Instalarea noului episcop al Bisericii Unitariene din R. S. România, Dr. Kovács Lajos, a avut loc în ziua de 11 iunie 1972, în biserica unitariană din Cluj, în prezența delegațiilor Cultelor religioase din țara noastră, a preoților și credincioșilor unitarieni, precum și a unor reprezentanți de peste hotare, aparținând Asociației internaționale pentru libertatea religioasă a Bisericii Unitariene.

Biserica Ortodoxă Română a fost prezentă printr-o delegație formată din : P. S. Episcop Teofil al Clujului ; P. S. Episcop Teoctist al Aradului ; P. S. Episcop Vasile al Oradiei ; P. S. Episcop Visarion Rășinăreanu, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu ; P. C. Pr. Ioan Petreună, consilier administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei ; P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu și P. C. Pr. Prof. Ioan Brie, directorul Seminarului teologic din Cluj.

Din partea Departamentului Cultelor, a fost de față Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu.

Au participat și reprezentanți ai organelor locale de Stat.

În cadrul festivității de instalare, la sfârșitul serviciului divin, a predicat noul episcop unitarian Dr. Kovács Lajos.

Au rostit apoi cuvântări :

— Dr. Barabássy László, curator general, în numele Bisericii Unitariene ;

— P. S. Teofil Herineanu, episcop al Clujului, în numele Bisericii Ortodoxe Române ;

— Mgr Márton Áron, episcop de Alba Iulia, în numele Bisericii Romano-Catolice ;

Dr. Peter Dalbert, în numele Asociației internaționale pentru libertatea religioasă a Bisericii Unitariene ;

— Ürmösy Gyula, protopop din Sf. Gheorghe, în numele preoților unitarieni din țara noastră.

După terminarea festivităților de instalare, curatorul Bisericii Unitariene a oferit înalților delegați o masă comună, în salonul oficial al restaurantului «Continental» din Cluj.

În cadrul acestei mese oficiale, au rostit toasturi : P. S. Episcop Teoctist al Aradului ; Dr. Ferenc József, episcop al Bisericii Unitariene din R. P. Ungară ; P. S. Episcop Vasile al Oradiei ; Dr. Dusan Kafka, delegat al Bisericii Unitariene din R. S. Cehoslovacă ; Dr. Nagy Gyula, episcop reformat din Cluj ; Kenneth Twinn, delegat al Bisericii Unitariene din Anglia ; Prot. Gheorghe Hranisavlievici, delegat al Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara ; Dr. Hermann Binder, vicarul Episcopiei evanghelice-luterane din Sibiu ; Dr. Dávid Gyula, rectorul Institutului protestant unic din Cluj ; Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic ortodox din Sibiu ș.a.

Cu prilejul alegerii și instalării sale ca Episcop al Bisericii Unitariene din R. S. România, Dr. Kovács Lajos a primit numeroase mesaje de felicitare din partea reprezentanților Cultelor religioase din țara noastră și de peste hotare.

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE

CONFERINȚELE ȚINUTE LA UNIVERSITATEA DIN OXFORD
DE PR. PROF. D. STĂNILOAE

Cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae a făcut o călătorie în Anglia, între 29 aprilie și 5 mai 1972, pentru a răspunde unei invitații a Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, de a ține patru conferințe la Universitatea din Oxford. P. C. Sa a ținut aceste conferințe în zilele de 4 și 5 mai 1972. În cadrul temei generale: *Învățătura creștină despre om și despre creație, în perspectiva ortodoxă.*

Prima conferință a fost introdusă și prezidată de Rev. K. T. Ware, titularul conferinței pentru Bisericele Ortodoxe Răsăritene; a doua de Prof. M. T. Wiles, decanul Facultății de teologie din Oxford; a treia, de Rev. A. M. Allchin, conferențiar universitar; a patra, de Nicolae Zernov, profesor onorar la Facultatea de teologie din Oxford.

Conferințele s-au ținut în «Casa Sfintul Grigorie și Sfînta Macrina» și au fost audiate de un public numeros, format din cadre universitare, studenți, reprezentanți ai diferitelor Biserici și alți intelectuali.

Cu ocazia acestei vizite, duminică, 30 mai 1972, seara, s-a organizat în cinstea P. C. Sale, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române, o recepție în «Casa Sfintul Grigorie și Sfînta Macrina». Salutată de Prof. N. Zernov, P. C. Sa a înfățișat în răspunsul său unele aspecte ale activității și preocupărilor teologiei ortodoxe române actuale.

Miercuri, 3 mai 1972, a avut loc, la Londra, cu prilejul vizitei P. C. Sale, o ședință a Consiliului Asociației (Fellowship) anglicano-ortodoxă Sfinții Alban și Sergiu, al cărei președinte de onoare este Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury și al cărei vicepreședinte a fost ales Pr. Prof. D. Stăniloae, împreună cu Prof. N. Zernov, la adunarea ei anuală din 1971. Ședința a avut loc la sediul Asociației «St. Basil's House». În cadrul ședinței, președintele ei activ, salutînd pe Pr. Prof. D. Stăniloae, l-a rugat să le vorbească despre Biserica Ortodoxă Română, ceea ce P. C. Sa a și făcut, schițînd istoria Bisericii Ortodoxe Române și a activității ei în trecut și în prezent.

După aceea a avut loc în sala mare a aceluiași sediu o recepție dată cu ocazia vizitei P. C. Sale, ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române, la care au participat cadre universitare din Londra, studenți, reprezentanți ai Bisericilor, numeroși prieteni ai țării noastre. Salutată din nou de Rev. Donald Allchin, Pr. Prof. D. Stăniloae a vorbit despre calitățile poporului român și despre frumusețea țării noastre, referindu-se la mărturiile entuziaste și duioase ale multora din cei de față care ne vizitaseră țara.

În cursul săptămîinii petrecute la Oxford, P. C. Sa a fost invitat în fiecare zi să ia masa în diferite colegii cu studenții lor și cu diverse cadre universitare, între-

ținându-se cu ei despre istoria și viața actuală a poporului român și a Bisericii Ortodoxe Române.

În acest timp, a fost găzduit la minăstirea de maici «Întruparea», unde a predicat și a vorbit în câteva rânduri despre diverse teme de spiritualitate ortodoxă și de viață bisericească din România. Prin cuvântările Pr. Prof. D. Stăniloae și convorbirile din aceste zile, ca și prin cele de acum doi ani, când P. C. Sa a locuit de asemenea câteva zile în minăstire, ca și prin descrierile și diferitele articole publicate de maica Mary Eillen, care ne-a vizitat țara în toamna anului 1971, s-a creat în această minăstire o deosebită simpatie pentru Biserica Ortodoxă Română și poporul nostru. Cea mai mare contribuție în acest sens o aduce continuu Rev. Donald Allchin, care de asemenea ne-a vizitat țara în două rânduri.

CONFERINȚA TEOLOGICĂ «CONCILIU ȘI INFALIBILITATE», ORGANIZATĂ DE FUNDAȚIA «PRO ORIENTE» DIN VIENA

Cea de-a IV-a conferință teologică organizată de Fundația «Pro Oriente» la Viena între 4 și 6 mai 1972 a avut ca temă principală: *Conciliu și infailibilitate*. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost invitat să participe Pr. Conf. I. Bria de la Institutul teologic din București. Programul conferinței, care a inclus și cel de-al XIII-lea simpozion ecumenic despre «Ecumenicitatea conciliilor», a avut următoarele puncte principale:

Cuvîntul introductiv, rostit de Mgr Otto Mauer, responsabil cu programul teologic al Fundației «Pro Oriente», în care s-a arătat că actuala sesiune teologică se înscrie pe o linie de continuitate cu celelalte conferințe organizate de fundația respectivă.

Referatul *Infailibilitatea Bisericii* prezentat de Pr. Jérôme Hamer, secretarul Secretariatului pentru unitatea creștinilor, în care s-a precizat, printre altele, că în lumina enciclicei *Lumen Gentium* teologia catolică de azi face deosebire între infailibilitatea «in docendo», care aparține magisteriului, respectiv papei, și infailibilitatea «in credendo», care aparține Bisericii întregi, ca o harismă colectivă. Conciliul al II-lea de la Vatican ar fi dat o interpretare autentică doctrinei despre infailibilitatea papei elaborată de cel dintâi Conciliu de la Vatican, care ar fi fost înțeleasă greșit de unii pînă acum, arătînd că expresia «ex sese» nu se referă la originea infailibilității, deoarece papa deține ceea ce posedă întreaga Biserică.

Referatul *Infailibilitatea Bisericii* susținut de Prof. Wilhelm Dantine de la Facultatea de teologie evanghelică a Universității din Viena, în care s-a expus punctul de vedere al teologiei luterane. După părerea Prof. Dantine, infailibilitatea este un postulat ecleziologic care are la bază ideea greșită că Biserica, în calitate de instituție a mîntuirii, trebuie să procure o «securitate» membrilor ei. Dar istoricitatea Bisericii include posibilitatea erorii; de aceea formarea doctrinelor nu poate fi garantată de nimeni ca fiind lipsită de greșeli și în consecință nici o hotărîre bisericească nu poate fi caracterizată ca «infailibilă».

Referatul *Ortodoxia siriană și Roma* prezentat de Mar Severius Zakka Twas, arhiepiscop de Bagdad din Patriarhia Siriană Ortodoxă a Antiohiei în cadrul simpozionului «Ecumenicitatea conciliilor», s-a ocupat cu descrierea pe scurt a istoriei relațiilor dintre cele «două scaune apostolice», Antiohia și Roma.

Referatul *Ce este un sinod ecumenic*, susținut de Prof. John Meyendorff, de la Seminarul teologic ortodox Sfîntul Vladimir din New York, a trezit un interes deo-

sebit, autorul fiind socotit drept unul din cei mai reprezentativi teologi ortodocși de azi. Prof. Meyendorff și-a construit tezele sale despre autoritatea sinoadelor ecumenice pe fundalul ecleziologiei euharistice, care recunoaște deplinătatea sacramentală oricărei biserici locale. După părerea acestuia, azi nu se mai poate susține teza că un sinod ecumenic posedă o infailibilitate legală automată, deoarece nu există criterii care să asigure în mod mecanic infailibilitatea sinoadelor. Ecumenicitatea sinoadelor a fost înțeleasă multă vreme în sens geografic, adică era dependentă de reprezentarea Bisericilor din întreg «imperiu» roman în cadrul sinodului. Potrivit acestei concepții, un sinod era considerat ecumenic numai dacă reprezenta Biserica imperiului. Astăzi însă nu se mai poate aplica acest criteriu. Pe de altă parte, sinodul ecumenic nu este singura sursă a magisteriului Bisericii, fiindcă Biserica se poate exprima și pe alte căi. În legătură cu posibilitatea unui nou sinod ecumenic, Prof. J. Meyendorff a arătat că ar trebui să se evite folosirea cuvântului «ecumenic» cu sensul său din trecut. Trebuie să se revină la sensul ecleziologic al termenului, în virtutea căruia Biserica Ortodoxă poate să exprime credința adevărată într-un sinod cu adevărat ecumenic, fără să fie necesară pentru aceasta participarea la sinod a Bisericii Apusene.

Referatul *Ce este un sinod ecumenic* prezentat de arhiepiscopul Zokka Twas, a expus doctrina Bisericii Siriene Ortodoxe despre autoritatea primelor trei sinoade ecumenice (Niceea 325; Constantinopol 381; Efes 431).

Referatul *Evoluția istorică a conciliarismului în Biserica Apuseană*, de Prof. Heinrich Bacht, care a fost citit de Dl. Stirnemann, secretarul Fundației «Pro Oriente», s-a ocupat cu istoria tendințelor conciliariste din Apus prin care s-a încercat să se limiteze autoritatea papei, făcându-l dependent în hotărârile sale de conciliu.

Referatul *Autoînțelegerea sinoadelor ecumenice din primul mileniu a autorităților lor în chestiuni de doctrină*, de Prof. Wilhelm de Vries, a susținut ideea că, în general, sinoadele ecumenice au autoritate în materie de credință prin ele însele, fără receptarea lor de către Biserică.

Ultimul referat, despre *Receptarea sinoadelor*, a fost susținut de Pr. K. Krikorian de la Biserica armeană din Viena. El a spus că receptarea — adică actul prin care Biserica asimilează și interpretează deciziile sinodului — este o precondiție pentru sinod, dar dogmele sinodului pot fi acceptate în diverse moduri. Există și o receptare «teologică», adică procesul în care se dezvoltă dogmele.

În cadrul discuțiilor ce au avut loc pe marginea acestor referate au fost exprimate critici, obiecții, precizări diferite opinii, de cei prezenți, teologi de toate nuanțele confesionale: romano-catolici (J. Hamer, Otto Mauer, Wilhelm de Vries, Klosterman), ortodocși (J. Meyendorff, I. Bria, Dr. Larentzakis), vechi-orientali (Mar Zakka Twas, episcopul Grigorios de Cairo), luterani (Wilhelm Dantine).

În legătură cu tema conferinței, în cadrul acestor discuții, Pr. Conf. I. Bria a făcut următoarea expunere:

Potrivit concepției ortodoxe, sinoadele ecumenice au autoritatea de a promulga tradiția dogmatică, morală, liturgică și canonică într-o formă obligatorie pentru Biserică. Sinoadele ecumenice au o autoritate în materie de doctrină, înăuntrul Bisericii, și aceasta provine din faptul că episcopatul a primit puterea de a învăța în Biserică de la Iisus Hristos prin Taina Hirotoniei. Slujirea învățătoare a episcopatului — care include puterea de a lua hotărâri de credință — are o sursă sacramentală. Astfel, sinodul ecumenic deține autoritatea și misiunea de a defini în mod oficial credința adevărată a Bisericii.

Dar sinodul ecumenic nu este o autoritate în afară de Biserică. În sinod, episcopul reprezintă nu numai pe Iisus Hristos, ci și Biserica sa locală, sau el reprezintă pe Iisus Hristos în măsura în care rămâne credincios Bisericii Sale.

În teologia apuseană din trecut a existat tendința de a separa magisteriul, adică oficiul de învățarea credinței, de Biserică și aceasta se pare dintr-un fel de lipsă de încredere în Biserică. Așa cum s-a văzut din discuțiile purtate, teologii catolici obișnuiesc să facă și azi o separare netă între teologia ortodoxă greacă și cea slavofilă, în ce privește atitudinea acestora față de autoritatea sinoadelor ecumenice. De fapt, această separare nu există.

Referitor la problema infailibilității sinoadelor, se poate vorbi de o convergență între sinod și Biserică, de o legătură organică între autoritatea sinodului și consensul Bisericii. Există trei temeuri ale acestei convergențe :

1. Natura sinodului ecumenic interpretată ca un «eveniment al Bisericii», așa cum a spus profesorul J. Meyendorff. Nu trebuie deci să se limiteze interpretarea sinodului numai la aspectul său canonic. Sinodul ecumenic este un eveniment în care toate membrele Bisericii colaborează în scopul de a propovădui credința adevărată. De fapt episcopii sînt în dialog cu corpul Bisericii chiar înainte de întrunirea sinodului, și desigur sînt și în timpul sesiunilor de lucru și după terminarea sinodului. Iar episcopii sinodali semnează hotărârile sinodului cu conștiința că aceste hotărîri reprezintă credința ortodoxă a Bisericii universale.

2. Hotărârile sinodului ecumenic trebuie să fie acceptate de către întreaga Biserică, nu din cauză că Biserica ar pune la îndoială autoritatea sinodului în materie de credință, ci pentru că Biserica trebuie să constate dacă sinodul a spus adevărul. În fond, conținutul deciziilor sinodale este o chestiune de credință pentru Biserică, este însuși conținutul mărturisirii ei de credință. Pe de altă parte, în cadrul Bisericii, credincioșii au și ei propria lor slujire învățătoare, au o responsabilitate față de tradiție. Cînd se spune că episcopatul definește doctrina *ex consensu ecclesiae*, se înțelege că el definește credința mărturisită și păstrată de întregul corp al Bisericii.

3. Al treilea temeuri ar fi natura definițiilor doctrinare ale sinoadelor ecumenice. Dogma este nu numai o definiție intelectuală, ci are o valoare spirituală, constituie o călăuză a vieții duhovnicești. De aceea, în spiritul ortodox, este imposibil să se separe infailibilitatea de sfințenie. Biserica este infailibilă pentru că este o comunitate a Sfîntului Duh. Astfel, o condiție de sfințenie este absolut necesară pentru a asculta și a exprima mărturia Duhului Sfînt în Biserică.

Sinodul ecumenic este și un moment de afirmare a universalității Bisericii, a unității ei în diversitate. Spiritul sobornicesc al sinodului provine din faptul că fiecare Biserică locală confirmă unitatea universală în modul ei divers de interpretare și experiență. Sinodul constituie deci și o confruntare a tuturor modurilor de exprimare a Revelației, în scopul de a stabili caracterul unitar al acesteia. În mod concret, criteriul receptării unui sinod ca ecumenic a fost continuitatea noului sinod cu sinoadele anterioare. Biserica adică a confirmat că hotărârile noului sinod sînt în consens cu tradiția apostolică, așa cum aceasta este păstrată de conștiința Bisericii și cum a fost exprimată de sinoadele ecumenice anterioare. În mod practic, această confirmare se face în cadrul viitorului sinod ecumenic. Un sinod ecumenic, înainte de a decide asupra chestiunilor doctrinare puse în discuție, confirmă în numele Bisericii hotărârile sinoadelor anterioare, așezîndu-se astfel în continuitatea acestora.

Dar un nou sinod ecumenic n-a fost o simplă repetare a sinoadelor anterioare, ci și o dezvoltare a lor. Un sinod ecumenic nu schimbă definițiile sinoadelor vechi, dar aduce ceva nou, ceva care îmbogățește aceste definiții. Mai mult, sinoadele anterioare se pot înțelege într-un sens nou, într-o lumină nouă prin deciziile sinodului nou. De pildă, formula hristologică a Sinodului al IV-lea Ecumenic e mai bine înțeleasă dacă se ține seama de hotărârile privind dogma hristologică a Sinoadelor V și VI. Astfel, un sinod ecumenic aduce și o nouă înțelegere a sinoadelor anterioare, cu care se află în continuitatea de credință.

Prof. Conf. ION BRIA

SESIUNEA GRUPEI DE LUCRU «PROBLEMA MENȚINERII PĂCII ÎN EUROPA»,
DIN CADRUL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE, ȚINUTĂ LA OIRZANOW
LÎNGĂ VARȘOVIA

Creată de către Adunarea Generală Nyborg VI, grupa de lucru «Problema menținerii păcii în Europa» din cadrul Conferinței Bisericilor Europene s-a constituit în zilele de 16—19 mai 1972, la Oirzanow, lângă Varșovia, sub îndrumarea directă a Secretarului General, Dr. G. G. Williams. Constituirea a avut loc în Polonia, la invitația Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Nyborg VI a considerat crearea acestei grupe ca fiind de «importanță primordială». La ultima sa sesiune (Moscova, aprilie 1972), Prezi-diul a hotărât ca grupa să lucreze practic, dar cu bază teologică, să analizeze problemele actuale vitale ale Europei, arătând rolul pe care Bisericile de pe acest continent îl pot avea în soluționarea acestor probleme și să ia ca temei de lucru raportul secției a IV-a a Adunării Generale Nyborg VI.

Au participat la lucrări 12 delegați oficiali din 11 țări europene, 4 consultanți, un observator romano-catolic, Secretarul General al Conferinței Bisericilor Europene, asistenta sa și 6 interpreți. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Pr. Prof. Ioan G. Coman.

Seria discuțiilor în plenară, care aveau să ajungă la unele formulări ale tematicii grupeii, a fost deschisă de intervenția delegatului Bisericii Ortodoxe Române, Pr. Prof. Ioan G. Coman, care a recomandat intensificarea eforturilor Bisericilor europene pentru pace și securitate, prin aplicarea dreptății și dragostei, printr-o voință comună și lărgirea unui dialog multiplu între europeni, prin întărirea încrederii între Bisericile și popoarele Europei. Ne închinăm Dumnezeului păcii (I Cor. XIV, 33), care creează toate bunurile pe pământ și îndepărtează frica dintre oameni și popoare. Este necesară intrarea în legătură cu Consiliul Mondial al Păcii, cu Conferința Creștină pentru Pace, cu Conferința Pugwash, cu guvernele statelor europene. Securitatea europeană care va asigura înțelegerea între Est și Vest, schimburile economice și științifice, dispariția blocurilor militare și coexistența pașnică vor fi ajutate prin crearea unui organism permanent, alcătuit din reprezentanții tuturor statelor și care va asigura dezvoltarea consultărilor și pregătirea de noi întâlniri între țările europene; un asemenea organism permanent va contribui la intensificarea destinderii și la transformarea Europei într-o zonă a păcii și a cooperării. Securitatea implică micșorarea și limitarea cursei înarmărilor, interdicția armelor nucleare chimice și bacteriologice, o conferință a șefilor statelor europene, convocarea urgentă a unei conferințe europene pentru securitate, agreată aproape de toate statele continentului, oprirea completă a actelor de război, ca cele din Vietnam etc., cooperarea progresivă bisericească, morală și spirituală, contribuția fiecărei țări europene la pace și la educarea tineretului în spiritul păcii.

La aceste sugestii s-au făcut unele observații, relevându-se anumite deosebiri dintre Apus și Răsărit, la care delegatul român a răspuns că deosebiri mai mici sau mai mari vor exista totdeauna între concepțiile oamenilor, dar noi trebuie să pornim în lucrarea noastră de la asemănările existente și năzuințele comune, pentru a ne cunoaște mai bine și a ne apropia, găsind încetul cu încetul soluții și pentru aceste deosebiri. Hristos e unul singur, nu împărțit după rînduiri, ideile sau diviziunile noastre. E necesar să păstrăm și noi această unitate hristică pentru a ne putea uni, după îndemnul Lui: «Îngăduiți-vă unii pe alții în iubire, silindu-vă să păziți unitatea Duhului întru legătura păcii» (Efes, IV, 2—3).

Grupa va pregăti o broșură de circa 150 pagini, care va constitui material pentru Nyborg VII. Punctele de vedere ale broșurii trebuie să reprezinte un pas înainte față de Nyborg VI, să fie clar formulate și bine documentate sub toate raporturile, în primul rînd sub cel teologic.

Grupa s-a împărțit în 2 subgrupe care au discutat fiecare cite o temă proprie: 1. *Biserițele europene ca instrument pentru menținerea păcii*; 2. *Termene scurte și lungi asupra păcii în Europa*. Subgrupa I a frămîntat îndeosebi probleme de ordin psihologic în vederea determinării angajării pentru pace a unor mase cît mai largi de credincioși și de oameni lucrînd în diferite sectoare.

Sinteza discuțiilor celor două subgrupe a dus la formularea următoarelor teme care constituie o primă bază de lucru:

1. *Securitate și cooperare — Aspecte ale problemei păcii în Europa.*

2. *Contribuția Bisericilor la pace în Europa.*

S-a dat apoi un comunicat de presă, în care se arată că o nouă grupă de lucru a Conferinței Bisericilor Europene, grupă creată pentru stimularea menținerii păcii în Europa, pregătește un seminar internațional de informație în legătură cu acțiunea pentru pace a Bisericilor din Europa, pentru luna mai 1973, și după aceea un document pentru Nyborg VII. Grupa poate fi lărgită pînă la 21 membri, potrivit prevederilor statutare. Au fost cooptați ca membri cite un reprezentant din Peninsula scandinavă și iberică, din Iugoslavia, Grecia și Cipru. Seminarul internațional de informație pentru pace și securitate se va ține între 27 mai și 1 iunie 1973, iar reuniunea următoare a grupei între 27 noiembrie și 3 decembrie 1973.

Cultul a fost săvîrșit în fiecare dimineață de conducători protestanți polonezi.

Grupa a depus o jerbă de flori la statuia eroului necunoscut: Polonia-Victoria.

Delegatul român a vizitat Mitropolia Ortodoxă din Varșovia, condusă de I.P.S. Mitropolit Vasile.

Grupa a înregistrat ratificarea tratatelor dintre Bonn, Moscova și Varșovia ca pe un început promițător în direcția securității. Este necesară o informare multiplă și continuă asupra pregătirii și continuării Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa. Securitatea fiind un act de solidaritate pe bază de dreptate, dezarmare, prosperitate economică, independență și suveranitate a fiecărui stat în ansamblul Europei, se impune ca această securitate în bloc să asigure și securitatea fiecărei țări europene în altă parte.

Delegatul român a participat activ la lucrări iar unele din ideile principale ale intervențiilor sale au trecut în documente, cum au fost: continuarea Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, legătura grupei cu variatele organizații internaționale pentru pace, încrederea mutuală între Est și Vest, tratative pentru dezarmare, educația pentru pace etc.

CONFERINȚA EXEGETICĂ INTERORTODOXĂ DE LA PENTELI — ATENA

Între 17—21 mai 1972 a avut loc o conferință exegetică interortodoxă la Mănăstirea Penteli, lângă Atena. Au fost invitați teologi ortodocși din U.R.S.S., S.U.A., India, Liban, R. P. Bulgaria, R.S.F. Iugoslavia, Franța, Italia, Cipru, Grecia și R. S. România. Au participat : Episcopul Mihail Kudiugin de Astrahan, care are atribuții și la Academia teologică din Leningrad ; Prot. Nicolae Gundiaev, profesor la Academia teologică din Leningrad ; G. Barrois, de la Institutul teologic din Princenton (S.U.A.) ; Ilie Andi, de la Institutul teologic din Balamand (Liban) ; Emil Carnic, de la Facultatea de teologie din Belgrad ; Ger. Zamfiris, de la Institutul teologic din Clinton (S.U.A.) ; Al. Kniazeff, profesor și rector al Institutului teologic ortodox din Paris ; Nicolae Chivarov, de la Academia teologică din Sofia ; Tarazi Nadim din Tripoli (Liban) ; Teodor Stylianopoulos, de la Colegiul grec din Brookline (S.U.A.) ; Paul Verghese, de la Institutul teologic din Kottayam-Kerala (India) ; Arhim. Amfilochie Randovič (R.S.F. Iugoslavia) ; Cesare Bori, de la Universitatea din Bologna (Italia) ; Nicolae Neaga de la Institutul teologic din Sibiu (în numele Bisericii Ortodoxe Române) și profesorii de Vechiul și Noul Testament de la Facultățile de teologie din Atena și Salonic.

Conferința a fost inaugurată în ziua de 17 mai 1972, printr-o rugăciune comună, săvârșită în biserica Mănăstirii Penteli.

Sedintele de lucru s-au deschis cu binecuvântarea *Prea Fericitului Ieronim, Arhiepiscopul Atenei*, care a spus, în rezumat, următoarele : Importanța acestei Conferințe constă nu numai în progresul pe linia unei specialități ci și pentru faptul că ea este cea dintâi Conferință de acest fel a reprezentanților unei discipline teologice. Tema ei se sprijină pe tradiția exegetică patristică, ce caracterizează orientarea pe care trebuie să o aibă cercetările teologiei ortodoxe ; aceasta nu poate să rodească dacă este despărțită de rădăcina ei, adică de Sfânta noastră Tradiție, care constituie nervul central și artera principală a vieții Bisericii. Nu trebuie considerată ca o simplă întâmplare faptul că primii dintre teologii Bisericilor Ortodoxe, care se întâlnesc la centrul interortodox de la Atena, sint reprezentanții teologiei ermineutice. Acest fapt, ca și natura temei Conferinței, dezvăluie structura și obiectul pe care teologia ortodoxă trebuie să le facă cunoscute lumii de azi.

La ședința de inaugurare au mai luat cuvîntul : *At. Hastupis*, decanul Facultății de teologie din Atena ; Prof. *M. Siotis*, președintele Conferinței exegetice ; Acad. Prof. *I. P. Brafiotis*, fost profesor de Vechiul Testament și rector al Universității din Atena și președinte al Academiei grecești ; Episcopul *Mihail* de Astrahan (U.R.S.S.) și Pr. Prof. *Nicolae Neaga*, de la Institutul teologic din Sibiu.

Comunicările făcute la Conferința exegetică au fost următoarele : *M. Siotis* (Atena) : *Unitatea Bisericii Apostolice și erminia sfințelor scrieri* ; *S. Agurides* (Atena) : *Inspirația divină și erminia. Erminia patristică a eshatologiei Sfintei Scripturi* ; *Nicolae Neaga* : *Importanța Tradiției exegetice ortodoxe pentru cercetarea biblică actuală. Considerații privind Vechiul Testament* ; *Ilie Iconomos* (Atena) : *Propuneri pentru valorizarea și clasificarea erminiilor Sfinților Părinți la Vechiul Testament* ; *Al. Kniazeff* (Paris) : *Profetismul și misiunea profetică, în lumina Pentateuhului* ; Episcop *Dimitrie Trakateilis* (Atena) : *Erminia hristologică a teofaniilor Vechiului Testament la Iustin Martirul* ; Prof. *G. Barrois* (S.U.A.) : *Exegeză critică și erminie tradițională. O incursiune metodologică pe baza cărții lui Isaia* ; Prof. *Teodor Stylianopoulos* (S.U.A.) : *Contribuția Sfîntului Iustin Martirul la tradiția exegetică a Bisericii* ; *P. Andrinopoulos* (Atena) : *Locul Cuvîntului întreruput în erminia lui Origen* ; Prof. *Ger. Zamfiris* (S.U.A.) : *Valoarea căr-*

ților biblice la Părinții greci ; I. Panagopoulos (Atena) : *Problema teologică a ermeneuticii ortodoxe*.

După încheierea lucrărilor, Conferința exegetică interortodoxă de la Penteli-Atena a dat un comunicat care, în rezumat, cuprinde următoarele : Teologia ermeneutică ortodoxă este chemată să afirme că tradiția apostolică și bisericească nu se contrapune cercetărilor biblice actuale. Participanții au recunoscut înalta valoare și seriozitatea tradiției exegetice patristice, o moștenire de mare preț pentru cercetările biblice actuale. Tradiția patristică ermeneutică constituie un ghid indispensabil la interpretarea corectă a scrierilor sfinte. Tradiția patristică ermeneutică stimulează rîvna critică și constituie o temelie a metodei de a studia cărțile sfinte. O bază importantă a teologiei ermeneutice ortodoxe este considerarea și prețuirea tradiției exegetice patristice, pe baza unei analize sistematice și a clasificării erminiilor biblice, a metodelor și a principiilor ermeneutice ale Sfinților Părinți. Se impune o strînsă cooperare și comunicare între ermeneuții tuturor Bisericilor Ortodoxe, în așa fel încît aceasta să determine « a păzi unitatea Duhului în legătura păcii » (Efes. IV, 3).

Pr. Prof. N. NEAGA

CONSULTAȚIA ASUPRA «BISERICII DIN EUROPA RĂSĂRITEANĂ» ORGANIZATĂ DE MIȘCAREA STUDENȚILOR CREȘTINI DIN NORVEGIA

Grupul din Oslo al Mișcării Studenților Creștini din Norvegia (Norske Studenters Kristelige Forbunt) a organizat un simpozion cu tema «Situția Bisericii din Europa Răsăriteană», care a avut loc la Brummundal-Norvegia între 19 și 21 mai 1972. La această consultație a fost invitat de către conducerea mișcării norvegiene Pr. Conf. Ion Bria, de la Institutul teologic din București, care a susținut două prelegeri privind situația Bisericii Ortodoxe Române : *Biserica Ortodoxă Română — istorie, organizare, misiune, teologie și Relația dintre Biserică și societate în România*.

Din partea conducerii Mișcării Studenților Creștini din Norvegia au participat Arne Sand, secretarul acestei mișcări, și Ola Saugstad, președintele grupului din Oslo. Au fost prezenți ca invitați din partea Federației Mondiale a Studenților Creștini, în care este membră mișcarea norvegiană, Milan Opencensky, secretarul pentru Europa, și Nicolae Mihăiță, membru în comitetul european.

Programul consultației a avut două părți : în cea dintîi s-au susținut prelegeri și referate, iar în cea de a doua au avut loc discuții pe marginea materialelor prezentate, discuții la care au luat parte membrii prezenți ai mișcării norvegiene.

În afară de cele două prelegeri susținute de Pr. Conf. I. Bria, care au constituit de fapt partea principală a consultației, au mai fost prezentate următoarele referate : *Biserică și societate în Europa Răsăriteană — conflict sau dialog ?* de Milan Opencenski și *Situția creștinilor în Europa Răsăriteană*, de Sigmund Iacobsen.

În prelegerile sale, Pr. Conf. I. Bria a arătat că în toată istoria poporului român, Biserica Ortodoxă Română s-a dovedit un factor activ pentru consolidarea unității naționale și pentru promovarea culturii și spiritualității românești. Unitatea de credință ortodoxă a fost unul din factorii ce au contribuit la persistența poporului român ca unitate etnică pe teritoriul de astăzi al României. Pînă în secolul al XVIII-lea formarea conștiinței naționale fusese pregătită prin introducerea limbii române în slujbele bisericești și prin ideile cuprinse în cărțile tipărite în românește.

Liturghia în limba română a avut și ea rolul său în păstrarea unității naționale și spirituale a poporului român, pentru că Ortodoxia în limba română era un mod

propriu poporului nostru de a trăi aici. Prin cartea bisericească tipărită, care a circulat pe meleagurile românești, de o parte și de alta a Carpaților, întrucît întreg poporul vorbea aceeași limbă, Biserica Ortodoxă Română a contribuit la formarea și dezvoltarea limbii române literare, precum și la promovarea culturii românești. /

Pentru a sluji în modul cel mai real și eficient credincioșii săi, în noul context social-politic care s-a creat în țara noastră, după cel de-al doilea război mondial, Biserica Ortodoxă Română a purces la înnoirea structurilor bisericești și a metodelor de pastorație, elaborînd pe baza tradiției sale dogmatice și canonice un nou Statut de organizare și funcționare a ei și a instituțiilor sale, adoptat de Sfîntul Sinod în 1949.

Una din înfăptuirile Prea Fericitului Patriarh Justinian a fost reorganizarea instrucției și educației religioase a credincioșilor, precum și a învățămîntului teologic, pe care le-a încadrat în organismul și în preocupările directe ale Patriarhiei Române.

Cum era și firesc, instrucția religioasă a credincioșilor este încredințată exclusiv preoților, învățătorii principali ai religiei creștine. Ei sînt nu numai liturghisitori și duhovnici, ci și învățătorii ai credinței ortodoxe, fiind responsabili de instrucția religioasă a păstorilor lor. De aici, necesitatea unei pregătiri teologice superioare pentru preot.

Sub impulsul spiritului ecumenic din vremea noastră, Biserica Ortodoxă Română promovează relații de apropiere și de colaborare cu toate Bisericile Ortodoxe surori și cu toate confesiunile creștine. Prin activitatea ei teologică intensă, ea aduce o contribuție importantă la consolidarea unității Ortodoxiei de pretutindeni. Ca membră activă a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Patriarhia Română a acordat prioritate ecumenismului practic și dialogului slujirii, pe care le-a înfăptuit pe plan local împreună cu celelalte culte religioase din țară. Biserica noastră atribuie o deosebită însemnătate cooperării și securității în Europa, pentru care s-a și pronunțat în nenumărate rînduri în Conferința Bisericilor Europene, în care este prezentă de la înființarea acestei organizații intercreștine europene.

Se pot remarca două tendințe fundamentale în viața de astăzi a Bisericii Ortodoxe Române :

1. *Implicarea ei în contextul social românesc.* — Ca Biserică națională, Biserica Ortodoxă Română este implicată în mod profund și organic în realitățile etice și sociale ale poporului în mijlocul căruia trăiește. În această implicare sînt puse în practică trăsături specifice ale Ortodoxiei românești, ca de pildă : simțul pastoral, datorită căruia ea își conține vocația misionară prin prisma consecințelor ei existențiale, predica, liturghia și duhovnicia fiind socotite mai ales drept mijloace de îndrumare etică și pastorală ; și simțul social, care a determinat-o să stea în contact nemijlocit și permanent cu preocupările și frămîntările credincioșilor săi.

Accentul acesta specific pe corelația dintre spiritual și social, dintre credincioși și colectivitate, explică nu numai orientarea teologiei de astăzi spre valorile umane și sociale, ci și tendința ei de înnoire.

2. *Spiritul și deschiderea ei ecumenică.* — Acestea se resimt îndeosebi în simțul responsabilității față de unitatea generală a Ortodoxiei și a lumii creștine. Patriarhia Română și-a adus în trecut contribuția și depune eforturi și în prezent pentru întărirea unității tuturor Bisericilor Ortodoxe locale. Această deschidere ecumenică se resimte și în aspirația ei spre umanism, spre unitatea întregii omeniri. Biserica Ortodoxă Română recunoaște caracterul dinamic al istoriei și dezvoltării sociale — ea însăși fiind implicată în acest dinamism — nu numai pe plan local, ci și pe plan general uman. De

aceea ecumenismul este pentru Ortodoxia românească o modalitate etică de a ieși în întâmpinarea aspirațiilor de pace și de colaborare ale lumii de astăzi.

Așadar, contribuția specifică pe care Biserica Ortodoxă Română o aduce la gândirea și practica ecumenică de astăzi constă în concepția potrivit căreia teologia, etica și slujirea creștină nu pot fi rupte de existența umană și socială a comunității în care Biserica trăiește, de procesul în care Biserica se deschide lumii. În acest sens, experiența ei pe plan local; mai ales pastorația ei într-un context nou, are o deosebită semnificație pentru întreaga creștinătate. Ortodoxia românească are etosul ei original care provine tocmai din împreunarea organică dintre credință, spiritualitate și viață socială.

În discuțiile avute în cadrul acestei consultații, Pr. Conf. I. Bria, precum și doctorandul Nicolae Mihăiță, au expus principiile care stau la baza relațiilor dintre Biserica și societate în România, arătând că libertatea religioasă a credincioșilor și a cultelor este o realitate concretă și deplină.

Pr. Conf. ION BRIA

CONSULTAȚIA TEOLOGICĂ DE LA ATENA

Între 23—27 mai 1972 a avut loc la Centrul interortodox de studii de la Mănăstirea Penteli, de lângă Atena, o consultație teologică cu privire la semnificația pe care o are astăzi mântuirea creștină, din punct de vedere ortodox. La această consultație au participat 18 teologi ortodocși din R. P. Bulgaria, Etiopia, Franța, Grecia, India, R.S.F. Iugoslavia, Liban, R. S. România și Uniunea Sovietică. De asemenea, a mai participat un reprezentant din partea Secretariatului pentru unitatea creștinilor al Vaticanului, precum și patru membri din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Scopul acestei consultații, prezidată de N. Nissiotis, directorul Institutului ecumenic de la Bossey, a fost acela de a preciza poziția ortodoxă din punct de vedere teologic, față de subiectul mai sus-amintit, adică «Salvation today», care va constitui tema centrală a reuniunii internaționale de la Bangkok, din Tailanda, organizată pentru sfârșitul acestui an de Comisia pentru Misiune și Evanghelizeare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

În cadrul referatelor prezentate cu acest prilej, de către N. Tarazi, Pr. Ciril și Nicolae Gundiaev, Pr. Paul Verghese, Pr. Dumitru Popescu, Episcopul George Khodre și S. Samartha, noțiunea de mântuire a fost analizată, rînd pe rînd, în lumina biblică, în perspectiva tradiției și a spiritualității ortodoxe și în cea a aspirațiilor lumii contemporane de pace, dreptate și înfrățire între oameni și popoare.

Unii dintre vorbitori au pus în evidență mai mult dimensiunea personală a mântuirii creștine, alții pe cea comunitară sau socială. Scoțind în relief legătura indisolubilă dintre aceste două dimensiuni ale mântuirii, Pr. Asist. Dumitru Popescu a arătat că «dacă noțiunea de eliberare sau de mântuire, luată în sens personal, este menită să smulgă credincioșii din închistarea lor egoistă pentru a-i aduce la o autentică comuniune cu Dumnezeu și semenii, sensul comunitar al noțiunii de eliberare sau mântuire creștină dă credincioșilor posibilitatea de a se identifica cu aspirațiile lumii contemporane de pace, dreptate, egalitate și colaborare, pentru a sluji lumii cu spirit de dăruire și devotament. Între dimensiunea personală și socială a noțiunii de mântuire nu există nici o opoziție. Dimpotrivă, ele se armonizează și se susțin reciproc. Interpretate în perspectiva Sfintei Treimi, a Bisericii și a lumii, ca tot atâtea temeuri ale eticii

comunitare creștine, orientată către structurile sociale, aceste două sensuri își descoperă adevărata lor semnificație, contribuind efectiv la pregătirea credincioșilor pentru a deveni adevărați slujitori ai lui Dumnezeu și slujitori ai oamenilor».

În documentul final al consultației se arată, în acest sens, că «lucrarea lui Dumnezeu în întrupare nu poate fi opusă creației, ci trebuie să fie considerată ca o completare și desăvârșire a creației». S-a subliniat în mod deosebit că transformarea duhovnicească a credincioșilor trebuie să fie mereu pusă în relație cu datoria creștinilor de a colabora cu toți oamenii de bună credință la făurirea unei lumi mai drepte și mai bune.

Pr. Asist. DUMITRU POPESCU

CONFERINȚA INTERTEOLOGICĂ DE LA CLUJ

În ziua de 31 mai 1972, s-a ținut la Institutul teologic protestant unic din Cluj a doua conferință interteologică din cele trei programate în acest an.

La conferință au luat parte: P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, rectorul Institutului teologic din București; P. S. Episcop Visarion Rășinăreanul, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu; P. S. Episcop Teofil Herineanu al Vadului, Feleacului și Clujului; P. S. Episcop Vasile Coman al Oradiei; Episcopul Iacob Antal, auxiliar romano-catolic (Alba-Iulia); Nagy Gyula, episcop reformat (Cluj); A. Klein, episcop evanghelic C. A. (Sibiu); Argay György episcop evanghelic S.P. (Cluj); Lajos Kovacs, episcop unitarian. De la Institutul teologic din București: Pr. Prof. Mircea Chialda, prorector; Prof. N. Chițescu; Pr. Conf. Ștefan Alexe și Pr. Asist. Gabriel Popescu; de la Institutul teologic ortodox din Sibiu: Pr. Prof. Isidor Todoran, rector; Pr. Prof. Grigorie Marcu; Diac. Prof. Ioan Zăgreanu și Diac. Lector Ioan Ică; Mgr Nemecek Iosif, rectorul Institutului romano-catolic de la Alba-Iulia; directorii Seminarilor teologice; profesorii Seminarului teologic din Cluj; profesorii Institutului teologic protestant din Cluj; Pr. Ioan Pop, vicar administrativ (Cluj); funcționari superiori de la Episcopiiile din Cluj și Oradea; preoți ortodocși și pastori protestanți.

După alegerea prezidiului conferinței, din care au făcut parte și P.S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și Pr. Prof. M. Chialda, prorector, și a secretariatului, rectorul Institutului teologic protestant din Cluj, Dr. David Gyula, a rostit un scurt cuvânt de salut, subliniind importanța acestei conferințe în care se vor trece în revistă rezultatele discuțiilor ecumeniste dintre ortodocși și protestanți în ultimii zece ani, ca și importanța acestor rezultate pe plan local.

În prima parte a conferinței au fost prezentate referatele iar în partea a doua au urmat discuții. Concluziile generale au fost trase de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Referatul principal susținut de *Prof. Nicolae Chițescu* de la Institutul teologic din București, ca și coreferatele prezentate de Conf. Hermann Pitters de la Institutul protestant din Cluj și Lector Diac. Ioan Ică de la Institutul teologic ortodox din Sibiu, au tratat același subiect, și anume: *Tematica și rezultatul convorbirilor ortodoxo-protestante după 1961. Importanța acestor convorbiri pentru ecumenismul local.*

Pe scurt, referatul principal a cuprins următoarele: Manifestările bisericești din ultimii zece ani au fost impulsionate de trei evenimente importante petrecute în anul 1961, și anume: Conferința Panortodoxă de la Rodos I, a III-a Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la New Delhi și prima Adunare generală a Confe-

rinței Creștine pentru Pace de la Praga. De asemenea, activitatea Bisericilor creștine, Ortodoxă și Protestante, a fost în legătură și cu dezvoltarea rapidă a societății, cu problemele vitale ridicate în diferite părți ale lumii, ca rasismul, foamea, amenințarea păcii și altele. În acest context, ideea de unitate a revenit în discuție cu mai multă forță, ca singura cale a unei mărturii creștine eficace și a unei duble slujiri: a lui Dumnezeu și a oamenilor. Mai ales, s-a generalizat ideea obligativității pentru Biserici de a se uni creștinește și de a promova consecvent și neabătut nobilele idealuri de pace și de apropiere între oameni și popoare, bazate pe dreptatea socială și pe respectul reciproc.

În ceea ce privește participarea comună la activitatea ecumenistă în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, s-a subliniat în referat că «au interesat două cîmpuri vaste de activitate: cel în legătură cu problemele interconfesionale, reprezentat de Comisia pentru Credință și Constituție și într-o mai mică măsură de Institutul Ecumenic și cel în legătură cu problemele sociale».

În continuare, Prof. N. Chițescu a expus pe larg temele discutate sub aspect confesional de Comisiile teologice mixte, rezultatele obținute și perspectivele de viitor, apoi a analizat activitatea ecumenistă în cadrul Conferințelor de la Arnoldshain dintre teologii ortodocși ruși și cei luterani germani, întîlnirile dintre teologii ortodocși români și Federația Mondială Luterană, discuțiile purtate în cadrul Conferinței «Euharistie și ecumenism» de la Turku-Finlanda, între teologi ortodocși, reformați și romano-catolici, convorbirile ortodoxe-protestante în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga și al Conferinței Bisericilor Europene-Nyborg.

În ultima parte, referatul s-a ocupat cu rezultatul și importanța convorbirilor ecumeniste ortodoxe-protestante pentru ecumenismul local. Rezultatele constatate în ceea ce privește «relațiile ecumeniste dintre Ortodoxie și Protestantism pe plan universal sînt valabile și pe plan local. Dar aici ele sînt mai intense și se valorifică pe dimensiuni mai mari și mai profunde. Astfel, colaborarea șefilor de culte și manifestarea lor în cadrul luptei pentru pace, a marilor probleme vitale ale lumii și ale patriei noastre este rodnică și intensă». Plecînd de la o slujire comună, s-a ajuns la un ecumenism practic, apoi s-a trecut în ultima vreme la discuții interconfesionale. Prin reviste și de pe amvon, acestea au ajuns acum preocuparea nu numai a slujitorilor Bisericilor, ci și a credincioșilor celor două familii de Biserici. Lucrările de la consfăturile teologice interconfesionale din țara noastră sînt urmărite cu mare interes de teologi și preoți, fiind socotite drept o contribuție de seamă la munca de apropiere și de colaborare a Bisericilor ortodoxă și protestantă. Astfel, «s-a ajuns astăzi la o activitate comună în afară a celei specifice fiecărei Biserici, care izvorăște din dragostea fierbinte de Biserică și de Patrie, în pluralism sau unitate în diversitate».

În primul coreferat, Conf. Hermann Pitters de la Institutul teologic protestant, ramura din Sibiu, a prezentat de pe poziția confesiunii sale unele aspecte ale întîlnirilor bilaterale ortodoxo-protestante. Temele teologice, dogmatice și morale, tratate la aceste întîlniri au fost studiate și discutate în comun și de către teologii ortodocși și protestanți din țara noastră. În încheiere, Conf. H. Pitters a făcut următoarea apreciere: «Trebuie să recunoaștem că în țara noastră avem șanse aproape unice pentru desfășurarea roditoare a unui dialog ortodoxo-protestant. Aceasta trebuie să fie un îndemn la o intensă muncă de cercetare ecumenică și mai profundă și la încercarea de a face cunoscut unii altora ceea ce descoperim... Mărturia noastră comună, apropierea noastră teologică se va face tot mai simțită și pe planul comunităților noastre

bisericești locale în spiritul toleranței și al iubirii dintre diferitele confesiuni și al bune înțelegeri între naționalitățile conlocuitoare».

În al doilea coreferat, *P. C. Diac. Lector Ioan Ică* a analizat pe scurt tematica conferințelor interteologice, periodice, din țara noastră, scoțind în relief că în discuțiile ortodoxo-protestante de astăzi, pe plan local, s-a trecut treptat de la caracterul abstract al temelor teologice, la implicațiile practice ale acestora, fiind creată o teologie a slujirii. Biserica Ortodoxă Română a militat neîncetat pentru realizarea, atât pe plan local cât și ecumenic, a unității în diversitate a tuturor Bisericilor în slujirea comună în lume, care e posibilă chiar în vremea noastră și oferă nenumărate căi pentru conlucrarea Bisericilor în soluționarea problemelor actuale ale omenirii. În concluzie se subliniază că între Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Protestante din țara noastră s-a realizat o unitate în diversitate care este adâncită atât prin dialogul slujirii cât și prin conlucrarea rodnică, pentru a fi soluționate în comun problemele care confruntă deopotrivă Bisericile noastre, poporul nostru și lumea contemporană. Aceasta se datorează faptului că Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Protestante de la noi au la bază o frumoasă experiență ecumenistă, dezvoltată cu eficiență la toate nivelurile: interbisericesc, interteologic și parohial.

În partea a doua a conferinței au avut loc discuții pe marginea referatului principal și a coreferatelor, insistându-se îndeosebi asupra diferitelor aspecte ale ecumenismului local.

La discuții au participat următorii:

P. S. Episcop Teofil Herineanu a vorbit despre ecumenismul practic, realizat la nivelul parohiilor.

P. S. Episcop Visarion Rășinăreanu, vicar arhiepiscopal, a subliniat faptul că revenirea credincioșilor fostei Biserici Greco-Catolice din Transilvania la Biserica-mamă este un act ecumenist cu rezultate bogate.

Albert Klein, episcop luteran C.A., a remarcat că datorită întrunirilor interteologice discuțiile pe marginea unor deosebiri interconfesionale nu se mai duc ca în secolul al XVI-lea chiar în sinul Protestantismului.

P. S. Episcop Vasile Coman al Oradiei a scos în evidență că lucrarea Bisericii pentru unitatea ei concordă cu năzuința pentru realizarea unității lumii. În ceea ce privește ecumenismul local, a remarcat că se realizează și prin participarea ierarhilor, preoților și credincioșilor la diferite momente speciale din viața confrăților de altă confesiune, ca: instalări de ierarhi, de preoți, la diferite conferințe, cu ocazia unor sărbători etc.

Dl. Lajos Kóvács, episcop unitarian, consideră că organizarea și existența Institutului teologic protestant unic din Cluj este un rod al ecumenismului, deoarece aici își desfășoară activitatea în armonie patru ramuri protestante; de aceea va sprijini și va cultiva împreună cu credincioșii săi aceste relații ecumeniste edificatoare pentru viața Bisericilor Protestante.

Pr. Prof. Grigorie T. Marcu (Sibiu) a subliniat că apostolatul social promovat și dezvoltat de Prea Fericitul Patriarh Justinian este o călăuză demnă de urmat pentru unitatea în diversitate, în activitatea socială și bisericească și că s-a trecut de la o teologie teoretică la una practică, dezvoltată într-o atmosferă de dragoste în Domnul nostru Iisus Hristos.

Prof. István Iuhasz (Cluj) a afirmat că în acest deceniu de colaborare ecumenistă teologia protestantă a învățat de la teologia ortodoxă ce înseamnă «intempătrunderea» factorilor competenți ai vieții istorice. Această noțiune exprimă unitatea vocației interne și externe, manifestată în slujire.

Ladislau Szöcs, doctorand la Institutul teologic protestant din Cluj, a spus că anul trecut a participat la cursul de ghizi organizat de Biserica Ortodoxă Română la Tekirghiol, eveniment important în viața sa, pentru că a învățat multe lucruri utile. Datorită ecumenismului intern, credincioșii reformati au avut prilejul să învețe de la colegii ortodocși că Biserica trebuie să fie totdeauna gata să slujească nu numai intereselor proprii, ci intereselor întregului popor.

Pr. Prof. M. Chialda, prorector al Institutului teologic din București, a accentuat faptul că în dialogul ecumenist dezvoltat de Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Protestante din țara noastră au fost găsite probleme comune. Dragostea activă a Domnului nostru Iisus Hristos este luată ca model demn de urmat și canalizată în dragoste pentru o slujire eficientă a creștinilor în lume.

Conf. Rapp Karoly (Cluj) a făcut unele aprecieri cu privire la teologia ortodoxă din ultimul timp.

Diac. Prof. Ioan Zăgreanu (Sibiu) a subliniat valoarea practică a convorbirilor interteologice.

Conf. Gereb Pall (Cluj) a vorbit despre ecumenismul local realizat la nivelul parohiei.

Pr. Conf. Ștefan Alexe a scos în evidență că astăzi s-a născut o teologie a slujirii. Slujim omului și căutăm dezlegări problemelor pe care le înfruntă omul. Problemele esențiale care necesită atenție din partea organismelor ecumeniste sînt: umanul, securitatea, colaborarea pe plan teologic. În continuare, a vorbit despre formarea ecumenistă a studenților teologi.

Prof. Ioan Erdö (Cluj) a spus că unitatea în diversitate are drept suport o teologie nouă și o nouă etică, socială.

Pr. Asist. Gabriel Popescu a subliniat că Bisericile Ortodoxă și Protestante dezvoltă o teologie a slujirii care promovează și evidențiază progresul făcut, datorită condițiilor sociale favorabile existente în patria noastră.

Conf. Cozma Tibor (Cluj) a afirmat că datorită dezvoltării ecumenismului intern, Biserica Reformată din țara noastră a avut putința să-și îmbogățească cultul cu anumite momente liturgice luate de la ortodocși.

Conf. Lengyel Lorand (Cluj) a scos în evidență faptul că ecumenismul nostru local se dezvoltă în condiții sociale favorabile unității.

Conf. Iosif Nagy (Cluj) a vorbit despre sensul cuvîntului «ecumenic» în Noul Testament, apoi a făcut propunerea ca să se organizeze excursii de studii comune, cu studenții ortodocși și protestanți, care completează cunoașterea reciprocă.

Diac. Prof. Ioan Ivan, directorul Seminarului teologic de la Mînăstirea Neamț, a susținut propunerea de a se face excursii cu studenți la diferite monumente de artă din patria noastră, spre a se cunoaște trecutul glorios al poporului.

Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic ortodox din Sibiu, a remarcat că în ultimul deceniu s-a realizat mult pe linia ecumenismului intern. Acest fapt se datorează condițiilor materiale și spirituale existente în țara noastră.

În încheierea lucrărilor conferinței, a luat cuvîntul *P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul*, vicar patriarhal, rectorul Institutului teologic din București, care a spus următoarele:

Particip pentru prima oară la o astfel de conferință teologică interconfesională locală. Incerc acum, așa cum am încercat și la diferite conferințe interteologice în străinătate, sentimentul că este în același timp firesc și extraordinar ca teologi de diferite confesiuni să se adune și să discute laolaltă. E firesc, pentru că avem cu toții datoria creștină de a ne cunoaște și a căuta să ne apropiem. Și este extraordinar, dacă avem în vedere atmosfera de dezbinare din trecut. Azi ne putem regăsi, putând gândi și lucra împreună.

Înainte de orice, aș vrea să remarc participarea largă la această conferință a reprezentanților diferitelor confesiuni din țara noastră, ierarhi, profesori de teologie, preoți, studenți, fapt care dă valoare și pondere acestei întâlniri. După cum vedem cu toții, conferința interteologică de astăzi n-a avut în vedere prezentarea unei teme teologice controversate, ci a dorit să facă o analiză a eforturilor depuse din anul 1961 până acum în cadrul convorbirilor ortodoxo-protestante, reliefindu-se importanța acestor convorbiri pentru ecumenismul local.

Consider că referatele pe care le-am ascultat au răspuns temei propuse. Astfel, referatul principal prezentat de Dl. Prof. N. Chișescu, ne-a vorbit despre necesitatea unității Bisericii lui Hristos pentru slujirea comună a lui Dumnezeu și a oamenilor de către Biserici și despre respectarea principiilor pe care se sprijină dialogul ecumenic. S-a făcut o expunere istorică a relațiilor și convorbirilor dintre ortodocși și protestanți în Europa și în România, arătându-se că în acestea s-a pornit de la o platformă comună și anume: adevăruri de credință comune tuturor. Au fost apoi abordate temele teologice (ca tema slujirii în comun) și aspectele practice ale colaborării dintre ortodocși și protestanți în țara noastră.

Primul coreferat susținut de Dl. Conf. Hermann Pitters a scos în evidență contribuția specifică a ortodocșilor în dialogul amintit. Cel de-al doilea coreferat, al Diac. Lector Ioan Ică, a prezentat un istoric al convorbirilor locale dintre ortodocși și protestanți în țara noastră și a subliniat rezultatele acestor convorbiri.

Aceste trei referate au pus bazele discuțiilor care au urmat. Toți participanții la discuții au scos în relief caracterul pozitiv al relațiilor dintre cultele din țara noastră și au exprimat dorința ca să continue și să dezvolte dialogul teologic. Reținem mărturisirile personale făcute de către unii vorbitori, care au luat cuvântul în completare, exprimând o adeziune a lor sufletească față de această lucrare ecumenică. Poate că unele intervenții au fost prea generale și s-au abătut de la tema propusă. Pentru viitor, este bine să se țină seama de temă, căutându-se adâncirea ei.

PP. SS. Episcopi ortodocși au afirmat dorința de unitate manifestată în Biserica Ortodoxă Română și au subliniat lucrarea pe care ea o desfășoară în acest sens.

Din cele spuse de Dl. Episcop Klein, aș vrea să reținem ideea că îndochinarea polemică falsă din trecut a reprezentat o piedică în calea realizării unității ecumenice. Azi, o astfel de îndochinare a rămas de dementul trecutului.

Dl. Episcop L. Kovacs s-a referit, de asemenea, la climatul favorabil în care se desfășoară azi în țara noastră convorbirile interteologice.

Din cele spuse de Dl. Conf. Gereb Pall se poate reține importanța lucrării ecumenice la nivelul parohiilor, faptul că munca ecumenică trebuie să coboare și să se dezvolte în mijlocul credincioșilor. Fiecare Biserică trebuie să reflecteze cum s-ar putea adânci mai bine acest ecumenism la nivelul parohiilor. Biserica Ortodoxă Română, primind oaspeți din afară în cadrul relațiilor ei ecumenice, organizează totdeauna vi-

zile ale acestora la biserici și m'ndstiri, în mijlocul credincioșilor, astfel că toți credincioșii ortodocși participă direct la această lucrare ecumenistă.

Remarcăm și sprijinim propunerea D-lui Conf. Nagy Iosif, pentru organizarea unor excursii anuale comune între studenții teologi ortodocși și protestanți.

Fiecare întâlnire, ca cea de astăzi, reprezintă un pas înainte pe calea dialogului interteologic și a colaborării interconfesionale, dat fiind că aceste întâlniri s-au desfășurat și se desfășoară sub semnul principiilor de bază care trebuie să călduzească ecumenismul creștin contemporan, și anume: abținerea de la orice fel de prozelitism ca lege fundamentală a ecumenismului; hotărârea ca la astfel de întruniri și discuții teologice fiecare să-și prezinte în termeni cât mai exacți și mai clari doctrina proprie, spre a se evita un irenism fals; evitarea polemicii, mai ales în privința amănuntelor teologice; relevarea adevărilor de credință care deschid calea spre unitate; rugăciunea sinceră și smerită pentru unitate; tratarea problemelor teologice între diferitele confesiuni, pe poziții de egalitate și în spiritul respectului reciproc.

Prof. O. Cullmann, în lucrarea sa intitulată Adevărul și falsul ecumenism, spune că ecumenismul este amenințat de sincretism. Dacă se respectă principiile arătate mai sus, nu putem cădea în nici un fel de sincretism.

Rezultatele obținute la noi în dialogul interteologic dintre ortodocși și protestanți se înscriu în contextul general al dialogului dintre Ortodoxie și Protestantism și constituie un aport la promovarea acestui dialog. Între rezultatele obținute menționăm: o mai bună cunoaștere reciprocă; un progres în respectul reciproc, ca și apariția unui limbaj nou, de bunăvoință și dragoste. Din punct de vedere teologic, referatul principal a amintit o serie de rezultate pozitive și faptul că Protestantismul se apropie tot mai mult de gândirea tradițională ortodoxă. Noi, ortodocșii, ne simțim apropiați de protestanții din țara noastră, ca creștini și ca fii ai aceleiași patrii, însufleșiți de idealuri comune.

Pe planul teologic, putem afirma că o anumită unitate s-a și realizat. Pascal spune undeva: «Nu m-ai fi căutat dacă nu m-ai fi găsit». Ideea unității e, într-un fel, deja realizată. Prezența noastră comună reflectă o asemenea unitate. Este o unitate în diversitate; este buchetul alcătuit din flori de diferite culori. Este candelaburul cu mai multe lumânări, dar cu o singură lumină. Unitatea este credința în Iisus Hristos. Într-o zi, Bisericile vor găsi drumul către unitatea totală. Unitatea Bisericii este o poruncă divină pentru noi creștinii și o profeție care se va împlini. Toți sîntem culpabili dacă rămînem în păcatul dezbinării. De aceea, unitatea are o atît de mare importanță. Noi ne simțim uniți și în slujirea poporului nostru și aceasta ne dă convingerea că sîntem pe drumul cel bun. Trebuie să continuăm pe această cale, cu bunăvoință, cu onestitate, cu fidelitate față de Sfînta Scriptură și de Sfînta Tradiție, cu entuziasm și cu o oarecare «sfîntă nerăbdare», la care se refera Cardinalul Suenens în recenta întâlnire pe care a avut-o cu o delegație ortodoxă română în Belgia. Și fiindcă veni vorba de catolici, salut prezența aici a P. S. Episcop romano-catolic Iakob Antal și a Mgr Nemecek, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba-Iulia. Ecumenismul este astăzi dorința tuturor creștinilor. După Conciliul al II-lea de la Vatican, romano-catolicii sînt animați de aceeași dorință. În teologia romano-catolică au apărut poziții noi, interesante. Asigurăm pe frații noștri romano-catolici din țara noastră că dialogul este deschis și cu ei.

În străinătate am luat parte la numeroase întâlniri la nivel înalt și la discuții teologice cu ierarhi și teologi romano-catolici, într-o atmosferă sinceră, de bunăvoință,

observînd că se manifestă un interes deosebit față de Biserica noastră. Biserica Ortodoxă Română cultivă relații cu Biserici romano-catolice locale, inițiativa ei în această privință fiind bine primită. Cu atât mai mult se cuvine ca pe plan intern, în țara noastră, să lucrăm împreună ortodocși, romano-catolici și protestanți. Considerăm că participarea romano-catolică la dialogul nostru interteologic a și început prin prezența la această conferință a P. S. Episcop Iakob Antal și a Mgr Nemeček, rectorul Institutului teologic romano-catolic din Alba-Iulia.

Relațiile dintre noi, ortodocși și protestanți, în România, sînt însulețite de dorința reciprocă, sinceră, de împlinire a aspirațiilor noastre creștine și cetățenești. Aceste conferințe ne ajută să colaborăm, indiferent de naționalitatea căreia aparținem.

Cred că sînt în asentimentul tuturor să mulțumim gazdelor noastre, Institutul teologic protestant unic din Cluj, pentru ospitalitatea acordată.

Pr. Conf. ȘTEFAN C. ALEXE

COLOCVIUL DE LA INSTITUTUL ECUMENIC DE LA BOSSEY

(19—24 iunie 1972)

Institutul ecumenic de la Bossey, de sub direcția cunoscutului teolog ortodox Nikos A. Nissiotis, profesor de Teologie sistematică și Filologia religiilor la Facultatea de teologie din Atena, a organizat o serie de adunări între teologi de diferite discipline pentru discutarea unor teme variate, ținute sub titlul general *Teologia în perspectivă ecumenică*.

Pînă acum au participat la aceste întîlniri profesori specialiști în Istoria Bisericii (în 1954 și 1959), cei de Noul Testament (în 1963) și cei de Teologia practică (în 1968). Cu consultația de anul trecut ținută asupra temei *Dogmatică ori Teologie contextuală* și cu cea pe care o prezentăm aici, se încheie ciclul acestei serii de colocvii. Așa cum amintea profesorul Nissiotis în introducerea la documentele pregătitoare pentru această ultimă adunare, toate aceste colocvii s-au caracterizat prin dorința de a depăși deosebirile și de a accentua apropierile confesionale, lucrînd într-un mod nou, «more oecumenico», iar în ceea ce privește Teologia sistematică s-au făcut eforturi deosebite pentru a se aprofunda în mod irenic temeuriile structurii gîndirii, definițiilor și afirmațiilor ei.

În aceste cercetări comune, la care au participat sute de profesori teologi specialiști de diferite confesiuni creștine, s-a ținut seama cît a fost cu puțință de faptul că teologia nu se mai poate concepe ca ceva sui-generis, ruptă din viața lumii contemporane, ci ea trebuie pusă în slujba lumii contemporane, iar teologii trebuie să se considere niște slujitori ai lui Dumnezeu și ai omenirii.

După colocviul ținut între 26—31 august anul trecut, în care s-a stabilit că Dogmatica nu exclude contextul istoriei, colocviul de anul acesta a explorat noi perspective în speranța de a descoperi aspecte noi ale doctrinei creștine, în situația și în relațiile noi ale epocii noastre. Pentru a ilustra însemnătatea doctrinei și locul ei într-o Biserică ce trăiește într-o lume în continuă transformare, conducerea Institutului a propus spre studiere tema *Doctrină și schimbare*, iar ca exemplificare s-a pornit de la Hristologie, care arată modul în care credinciosul participă la dumnezeiasca fire, devenind omul nou care să slujească lui Dumnezeu și lumea nouă, în prefacere — fără să se sacrifice ceva din învățătura tradițională, descoperită de Dumnezeu.

La acest colocviu au luat parte aproape 50 de teologi din toate continentele; din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Prof. N. Chițescu. Activitatea lor a fost încadrată de cultul protestant de dimineață cu cântări, predică și citiri biblice, la care s-a adăugat o liturghie romano-catolică, și de rugăciunile de la prânz și seara, rostite în capela de lângă turnul castelului din Bossey din veacul al XI-lea.

Principalele conferințe prezentate au fost următoarele: *Hristologia și doctrina despre om*, de profesorul elvețian Jean-Louis Leuba de la Neuchâtel și *Aspecte sociale și etice ale Hristologiei*, de canonicul englez David Jenkins, director la «Humanum studies», Consiliul Ecumenic al Bisericilor; ele au constituit baza numeroaselor discuții în secții și în ședințele plenare. La acestea s-au adăugat conferințele: *Viziunea teosică a omului nou în Hristos*, de profesorul indian P. Verghese; *Rolul și valoarea doctrinei în viața Bisericii*, de profesorul Dr. Gerhard Sauter din Mainz; *Doctrina într-o lume în prefacere*, de profesorul olandez Gûsbert Ter Schegget din Doorn și *Postulatele ermeneutice ale doctrinei*, de profesorul Ludwig Wenzler de la Universitatea din Augsburg.

Vineri, 23 iunie, un «forum» (juriu), format din profesorii Georges Crespy de la Montpellier, D-na Flesseman van Leer de la Amstelveen — Olanda, Dr. Richard McKinney de la Universitatea din Nottingham și Eduard Schlink de la Heidelberg, a scos în evidență concluziile. Iar sîmbătă, 24 iunie, Dr. Nissiotis, Dr. Lukas Vischer, directorul Comisiei pentru credință și constituție și Dr. David Jenkis, au făcut propuneri pentru viitorul colocviu, care va avea loc anul viitor, în luna septembrie, cu tema *Cum facem teologie?* În ambele ședințe participanții au discutat pe larg feluritele aspecte ale propunerilor prezidiului.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a luat cuvîntul atît în ședințele plenare, cît și în secții, unde s-au discutat în mod amănunțit referatele prezentate. El a accentuat mai ales faptul că schimbările lumii nu implică însă totdeauna numai dezvoltarea doctrinei — admisă și de teologia ortodoxă; ci implică mai ales aprofundarea cu tot mai mare osîrdie a tezaurului creștinătății și mai ales angajamentul nostru total și definitiv. Biserica, în slujirea lui Dumnezeu și a lumii, trebuie să reactualizeze în viața ei kenoza Domnului, proclamată de Evanghelie, de profeți, ca Isaia în cap. LIII, de Apostoli, ca Sfîntul Pavel în cap. II, 7 ș.u. din Filipeni etc.

Prof. N. CHIȚESCU

C R O N I C Ă

Sîmbătă, 13 mai 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. C. Preot Theodor Candrea, paroh al Bisericii ortodoxe române din Melbourne — Australia, venit în vizită în țară.

Vineri, 26 mai 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Excelelența Sa Dr. Kovács Lajos, noul episcop al Bisericii Unitariene din Cluj, venit în vizită protocolară după recunoașterea primită din partea Conducerii de Stat, prin Departamentul Cultelor. A fost însoțit de Primul Curator al Episcopiei Unitariene.

Au mai fost de față : P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și P.C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale.

Sîmbătă, 27 mai 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Prof. Paul Miron, însoțit de Președinta Asociației de Studii Româno-Germană «Mihai Eminescu», din Freiburg im Breisgau — R. F. a Germaniei, Doamna Elsa Lüder, Dl. Prof. Paul Wiertz și un alt profesor, veniți în vizită în țara noastră, cu care prilej Prea Fericitul Sa a dat aprobarea tipăririi revistei acelei Asociații, «Dacoromania», la Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române.

Miercuri, 31 mai 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe D-na și Dl. Afendulis, din Noua Zeelandă, în legătură cu parohia ortodoxă română înființată acolo prin grija părintelui Theodor Candrea.

Sîmbătă, 3 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Excelelența Sa John Satterthwaite, episcop de Gibraltar, venit în vizită în țara noastră, împreună cu Rev. Hugh Wybrew de la biserica anglicană din București.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Rev. Fabian Deleclos, de la ziarul «La Libre Belgique», din Bruxelles, venit în vizită în țara noastră. Acesta a luat parte la Conferința de Presă ținută la Bruxelles luni, 7 mai 1972, în timpul vizitei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Belgia.

Marți, 6 iunie 1972, între orele 18,30—20,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a participat la recepția oferită de Ambasadorul Suediei, Dl. Otto Rathsman, cu prilejul Sărbătorii Naționale a Suediei.

Vineri 9 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, și de alți colaboratori, a participat la recepția oferită de Ambasadorul Marii Britanii, Dl. Derick Rosslyn Ashe, cu prilejul aniversării zilei de naștere a Majestății Sale Regina Elisabeta a II-a.

Vineri, 16 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita Excelelenței Sale Gerhard Heintze, episcopul Bisericii Evanghelice-Luterane din Braunschweig — R. F. a Germaniei, împreună cu soția, veniți în țara noastră la invitația Episcopului Bisericii Evanghelice-Luterane C. A. din Sibiu. Oaspeții au fost însoțiți de : P. C. Pr. Ambrozie Günther, parohul bisericii evanghelice-luterane din București, ca interpret.

A fost de față și P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal.

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Jean Goss, din Viena, membru al «Asociației celor ce vor împăcarea între popoare, fără violență».

Au fost de față : P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, și P. C. Pr. Consilier Ilie Georgescu.

Joi, 22 iunie 1972, la ora 20,30, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, a participat la dineul oferit în onoarea delegației Asociației americane pentru ajutorarea sinistraților din România, oferit de Ministerul Sănătății și Departamentul Cultelor.

Vineri, 23 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a participat la recepția oferită de Dl. Ambasador al S.U.A., L. Meeker, în onoarea delegației americane. Prea Fericirea Sa a fost însoțit de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal.

Simbătă, 24 iunie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit un dineu oficial în Palatul patriarhal, în onoarea delegației americane. Alături de cei 12 membri ai delegației americane au participat : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal ; Eminența Sa Dr. Moses Rosen, cu doamna ; Excelența Sa Dl. Ambasador al S.U.A., L. Meeker, cu doamna ; Dl. Ministru Adjunct al Ministerului Sănătății, Dr. Alex. Calomfirescu, împreună cu Dl. Dr. Dumitru Dona și D-na Dr. Speranța Marinescu ; Mgr Francisc Augustin, ordinaru substituit al Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București ; P. C. Pr. Szekeli, de la Biserica Reformată din București ; P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale ; P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Cabinetului patriarhal ; Dl. Prof. Dr. Ovidiu Marina ; Dl. Rus Remus, interpret.

Au participat, de asemenea, Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, și Dl. Eugen Munteanu, director în Departamentul Cultelor.

Au rostit cuvântări : Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Rabinul Schneier din S.U.A. și Dl. Ambasador al S.U.A. la București.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

ALEGEREA UNUI NOU EPISCOPI AUXILIAR PENTRU EXARHATUL GRECO-ORTODOX DIN R. F. A GERMANIEI. — La propunerea Mitropolitului Irineos din R. F. a Germaniei, Sfântul Sinod al Patriarhiei Ecumenice a ales — în ședința din 21 martie 1972 —, în unanimitate, ca episcop auxiliar pentru Exarhatul din R. F. a Germaniei pe Arhimandritul Lambardakis.

Noul ales este licențiat al Școlii teologice din Halki. El va purta titlul onorific de Episcop de Elea. Hirotonirea sa întru episcop a fost săvârșită duminică 26 martie 1972, în biserica ortodoxă din Frankfurt, de către Mitropoliții Maximos de Stavropolis, Irineos din R. F. a Germaniei și Emilianos al Calabriei.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

INAUGURAREA FRESCELOR DIN BISERICA MÎNĂȘTIRII DEIR EL HARF. — Duminică, 23 aprilie 1972, la praznicul Sfântului Gheorghe, Mînăștirea din Deir el Harf din Liban a fost centrul unei solemnități deosebite. În această zi, cînd mînăștirea și-a sărbătorit hramul, sfînta liturghie a fost săvârșită de Patriarhul Ilie al IV-lea și de Mitropolitul George Khodr al Muntelui Liban. În cadrul serviciului divin, a avut loc ceremonia binecuvîntării picturilor în frescă executate recent la biserica mînăștirii.

Acest eveniment a fost considerat ca deosebit de important pentru Patriarhia Antiohiei. Mai întîi, el a coincis cu cea de a 10-a aniversare de la primele voturi monahale depuse în această mînăștire care a devenit un centru însemnat de reînnoire și strălucire spirituală al Patriarhiei Antiohiei. În momentul de față, aici trăiesc 8 monahi care editează un periodic («Caiete de la Deir el Harf») și diferite cărți de zidire sufletească. Mînăștirea găzduiește numeroși vizitatori care vin fie pentru o scurtă ședere, fie pentru a cunoaște mai de aproape monahismul ortodox.

În al doilea rînd, inaugurarea frescelor recent terminate aici este considerată ca un eveniment care marchează o întoarcere la o veche tradiție, întreruptă în Liban cu șapte secole în urmă. Aici se întîlnesc vechi biserici împodobite cu fresce datînd din secolele al XII-lea — al XIV-lea. De atunci, tradiția frescelor s-a pierdut în Liban, în timp ce ea s-a păstrat în Bisericile Ortodoxe din alte țări, pînă în zilele noastre. Pentru a relua această tradiție, în anul 1971 monahii de la Mînăștirea Deir el Harf au apelat la ajutorul Bisericii Ortodoxe Române. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian le-a trimis doi specialiști de pictură bisericească, pe Arhim. Sofian Boghiu și Dl. Mihail Moroșan, care au executat lucrările de pictură împreună cu un monah de la Mînăștirea Deir el Harf, Părintele Daniel, aflat în prezent în România pentru desăvîrșirea formării sale artistice.

Se speră că astfel tradiția frescelor va reînvia în Liban și în general în Patriarhia Antiohiei.

PRIMA CĂLUGĂRIȚĂ ORTODOXĂ LA PORTO-RICO. — O călugăriță de origine greacă, din Insula Samos, Dimitra Mavriki, în vîrstă de 57 de ani, a depus voturile monahale, cu puțin timp în urmă, pentru Porto-Rico, insula din extremitatea răsăriteană a Arhipelagului Marilor Antile. În Insula Porto-Rico există o comunitate ortodoxă care depinde de Exarhatul din America al Patriarhiei Antiohiei.

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

APELUL PATRIARHULUI BENEDICT AL IERUSALIMULUI PENTRU «FRATERNITATEA SFÎNTULUI MORMÎNT». — La începutul anului 1972, Patriarhul Benedict al Ierusalimului a apelat la fiecare episcop al Bisericii Ortodoxe a Greciei, în parte, cu rugămintea de a trimite doi sau trei tineri pentru a reîmprospăta rîndurile deservenților Fraternității Sfîntului Mormînt. În scrisoarea adresată cu acest scop, Patriarhul Benedict amintește că Fraternitatea Sfîntului Mormînt este «cel mai vechi ordin monastic căruia i-au fost încredințate paza și îngrijirea locurilor sfinte de pelerinaj în Țara Sfîntă, care au slujit pe Mîntuitorul în opera Sa izbăvitoare». El amintește, de asemenea că «această Fraternitate cu vechi renume a fost alcătuită întotdeauna din călugări greci, care... de-a lungul veacurilor au dus lupta cea bună... și au păstrat neștirbită credința noastră ortodoxă în Țara Sfîntă».

După cum se știe, Patriarhia Ierusalimului este alcătuită dintr-o singură eparhie depinzînd de Patriarh și numărînd circa 70.000 credincioși — dintre care cei mai mulți sînt arabi — cu 65 parohii și cu 61 preoți căsătorii. Fraternitatea Sfîntului Mormînt, care este prezidată de Patriarh, numără astăzi 116 membri, dintre care 16 ierarhi, 35 arhimandriți, 20 ieromonahi, 15 diaconi și 30 monahi. Aproape toți aceștia sînt de origine greacă — unul din cei 16 episcopi este arab — dar toți au naționalitate iordaniană.

Membrii Fraternității Sfîntului Mormînt au grijă nu numai de Locurile Sfinte propriu-zise, ci și de numeroase minăstiri, dintre care 19 la Ierusalim și 21 în diferite alte părți.

Patriarhia Ierusalimului are trei exarhate : la Atena, la Constantinopol și în Cipru. În cele 4 minăstiri de călugărițe aparținînd Patriarhiei Ierusalimului viețuiesc 46 de monahii.

SCHIMBĂRI ÎN COMPONENTA SFÎNTULUI SINOD. — Recent, au avut loc unele schimbări în alcătuirea Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ierusalimului. Arhiepiscopul German de Sevastia, fost vicar patriarhal, a fost numit exarh la Atena, urmînd Arhiepiscopului Hrisant de Elefterupolis, care s-a reîntors la Ierusalim. În afară de acesta, au fost aleși doi noi ierarhi : Arhimandritul Iakovos Kapenekas, ca arhiepiscop de Diocezară, și Arhimandritul Constantin Mihaelidis, ca arhiepiscop de Kiriakopolis. De asemenea, s-a hotărît ca arhimandriții Palladios Antoniu și Kornilos Rodusakis să facă parte din Sfîntul Sinod. Astfel, numărul membrilor Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ierusalimului a crescut în prezent la 17.

APELUL ARHIEPISCOPULUI GRIGORIE AL MUNTELUI SINAI, ADRESAT EPISCOPILOR BISERICII ORTODOXE A GRECIEI. — Cu ocazia unei reuniuni a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe din Grecia și a profesorilor Facultății de teologie a Universității din Atena, care a avut loc la Minăstirea Penteli, în legătură

cu sărbătorirea Sfântului Fotie, Arhiepiscopul Grigorie, conducătorul mînăstirii istorice a Muntelui Sinai, și-a exprimat îngrijorarea provocată de depopularea acestei vechi mînăstiri, declarînd că viitorul acesteia este în primejdie dacă nu i se acordă un ajutor imediat. «Spectrul dizolvării plutește asupra capetelor noastre și lupta pentru supraviețuire este amenințată zilnic pentru puținii frați care mai sălășluiesc aici». Din cauza lipsurilor materiale, călugării nu mai pot face față multiplelor îndatoriri ale mînăstirii. De aceea, Arhiepiscopul Grigorie a adresat episcopilor greci apelul de a trimite Mînăstirii Muntelui Sinai 10 oameni, care să rămînă în permanență în serviciul acestui așezămînt.

După cum se știe, Mînăstirea Sfînta Ecaterina a Muntelui Sinai, întemeiată cu mai bine de 1 600 de ani în urmă, este autonomă, constituind o mică Biserică locală. «Tezaurul» ei — cum îl numește Arhiepiscopul Grigorie — cu icoanele sale celebre, prezintă un deosebit interes pentru întreaga Ortodoxie răsăriteană. Biblioteca, de asemenea, conține 4 327 manuscrise. Mînăstirea are 12 dependințe, în Egipt, Creta, Zanta, Ionina, Cipru, Liban și la Atena. De-a lungul veacurilor, ea a întreținut raporturi foarte bune cu cei aproximativ 1 200 de beduini din regiunea înconjurătoare, cărora le-a acordat un larg sprijin material. Pentru a încuraja această veche tradiție a mînăstirii, Consiliul Ecumenic al Bisericilor i-a repartizat, recent, cca 35 tone de alimente și medicamente.

PATRIARHIA MOSCOVEI

SANCTITATEA SA PATRIARHUL PIMEN A VIZITAT ȘCOLILE TEOLOGICE DIN MOSCOVA. — Între 30 noiembrie și 2 decembrie 1971, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, a vizitat Academia duhovnicească și Seminarul duhovnicesc din Moscova, care au sediul în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk.

În ziua de 30 noiembrie Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, împreună cu Arhiepiscopii Pitirim de Volocolamsk și Filaret de Dmitrovsk, a săvîrșit sfînta liturghie, după care a primit în reședința sa din Lavră pe membrii corpului didactic și administrativ al celor două școli teologice, pe care i-a reținut la masa de prînz.

În timpul acestei prime întîlniri cu conducătorii școlilor teologice din Moscova, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a adresat acestora un cuvînt în care, după ce a arătat sarcinile ce stau în fața întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Ruse, și-a manifestat încrederea că «profesorii și teologii Bisericii Ortodoxe Ruse sînt interesați ca întîistătătorul Bisericii să conducă drept cuvîntul Adevărului» (II Tim. II, 15) și că este sigur că ei îl vor ajuta sincer să împlinească cu cinste sarcinile sale înalte.

În legătură cu aceasta, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a cerut ca profesorii de teologie să țină seama: — «ca teologia rusă să fie totdeauna profund ortodoxă»; și aceasta depinde în primul rînd de teologi și profesori, de operele lor, de punctele lor teologice de vedere; — «tradițiile Bisericii Ortodoxe Ruse să fie păstrate fără denaturare» și de aceea este nevoie ca manualele și programele de studiu să acorde mai mare atenție întăririi în auditori și cititori a conștiinței că aceste tradiții trebuie respectate și păstrate.

Din punct de vedere practic, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a semnalat lipsa de uniformitate ce se observă în cazurile în care necesitatea impune «prescurtarea» unor slujbe. De aceea ar fi de dorit să fie prelucrate, pentru asemenea necesități, formule

uniforme de prescurtare a slujbelor numai în acele părți care permit aceasta fără a contrazice duhul și sensul rânduiei cultice ortodoxe.

De asemenea, este necesar să fie îndeaproape lămurită viitorilor preoți însemnătatea familiei preotului pentru rodnicia activității sale pastorale.

Totodată este nevoie să fie adînc lămurite viitorilor preoți diferitele aspecte ale spovedaniei și aspectele activității sociale ale preoților în sinul întregului popor.

În zilele de 2 și 3 decembrie Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a asistat la slujbele din capela Academiei, la prelegerile și seminariile susținute de profesori studenților și elevilor, cu care apoi a luat masa în sufrageria Academiei.

Rectorul Academiei și Seminarului duhovnicesc, Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, a mulțumit, în numele profesorilor, studenților și elevilor, Sanctității Sale Patriarhului Pimen pentru participarea la viața școlilor duhovnicești din Moscova, pentru purtarea de grijă, pentru bunul lor mers și pentru îndrumările date.

VIZITAREA LENINGRADULUI DE CĂTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL PIMEN. — Între 17 și 20 decembrie 1971, pentru prima dată după alegerea sa ca întîistătător al Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a vizitat Leningradul, a cărui Eparhie a condus-o ca Mitropolit între 1961 și 1963.

După primirea Sa de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Episcopul Meliton al Tihvinului — rectorul Academiei și Seminarului duhovnicesc din Leningrad și reprezentanții clerului și ai instituțiilor bisericești administrative și teologice, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a vizitat Academia și Seminarul duhovnicesc.

În zilele de 18 și 19 decembrie, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, în fruntea unui sobor arhieresc a săvîrșit slujbele închinat prăznuirii Sfîntului Ioan Teologul, patronul școlilor duhovnicești din Leningrad. În timpul sfîntei liturghii solemne din ziua de 19 decembrie, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a hirotonit în arhieru pe Arhimandritul Serafim Rodionov — noul Episcop de Zürich, în cadrul Exarhatului Patriarhiei Moscovei pentru Europa de Apus. La sfîntele slujbe săvîrșite de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen au asistat membrii delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda (aflată în Uniunea Sovietică pentru discuții teologice) sub conducerea Arhiepiscopului Martin Simoioki, Arhiepiscopul Bisericii Evanghelice-Luterane din Estonia, Alfred Tooming, Arhiepiscopul Bisericii Evanghelice-Luterane din Letonia, Yanis Matulis și alți oaspeți.

În ziua de 20 decembrie, în aula Academiei duhovnicești, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen s-a întîlnit cu membrii corpului didactic și administrativ, cu studenții și elevii școlilor duhovnicești, cu clerul și credincioșii din Leningrad, în cadrul unei ședințe festive.

În cuvîntul său, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și-a manifestat mulțumirea pentru contribuția pe care au adus-o reprezentanții școlilor teologice din Leningrad în viața bisericească și teologică. Sanctitatea Sa a recomandat membrilor Academiei și Seminarului duhovnicesc să depună și în viitor neobosite eforturi pentru prelucrarea celor mai actuale probleme teologice ale contemporaneității, urmărind apropierea teologiei de cerințele vieții. În acest sens este nevoie să se acorde mare atenție evidențierii aspectelor morale ale problemei păcii și războiului, precizînd temeiul și înțelegerea lor din punct de vedere creștin.

În cuvîntul său Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului a mulțumit în numele tuturor credincioșilor Eparhiei Leningradului și Novgorodului, Sanctității Sale Patriarhului Pimen, care a ținut ca în primul an al păstoriei sale ca întîistătător al Bisericii Ortodoxe Ruse să viziteze Eparhia pe care a condus-o scurtă vreme în trecut.

DISCUȚIILE TEOLOGICE ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ RUSĂ ȘI BISERICA EVANGHELICĂ-LUTERANĂ DIN FINLANDA. — În luna martie 1970, la centrul teologic «Sinappi» din orașul Turku din Finlanda, s-au desfășurat primele discuții între teologii Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda și teologii Bisericii Ortodoxe Ruse.

Continuarea acestor discuții au avut loc în luna decembrie 1971, la invitația Patriarhiei din Moscova, în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk. Pentru purtarea acestor discuții delegația Bisericii Evanghelice-Luterane, sub conducerea Arhiepiscopului de Turku, Dr. Martti Simoioki s-a aflat în Uniunea Sovietică de la 12 pînă la 20 decembrie 1971.

Discuțiile propriu-zise s-au deschis în seara zilei de 12 decembrie și au durat pînă în ziua de 16 decembrie 1971.

Din partea Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda au participat la discuții: Arhiepiscopul de Turku, Dr. Martti Simoioki (conducătorul delegației); Profesorii: Dr. Aimo T. Nikolainen (de exegeza Noului Testament), Dr. Kauko Pirinen (de istoria bisericească universală), Dr. Kalevi Toiviainen (de dogmatică și directorul centrului de studii al Bisericii); Prot. Samuel Lehtonen de la parohia Tapiola; și Maunu Sinneimeoki, secretarul Arhiepiscopiei și secretar al Comisiei pentru treburile externe ale Bisericii. Delegația a fost însoțită de magistrul în științele de stat, Artti Saarle în calitate de expert special.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte la discuții: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe; Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova (conducătorul delegației); Episcopul Mihail de Astrahan și Enotaevsk; Profesorii Academiei duhovnicești din Moscova: V. D. Sarțev (de teologie dogmatică), K. E. Skurat (de patrologie), A. I. Osipov (de teologie fundamentală); Profesorii Academiei duhovnicești din Leningrad: N. D. Medvedev (de teologie dogmatică și istorie bisericească universală), Prot. Igor Raine (de arheologie bisericească și conducător al parohiilor ortodoxe ruse din Finlanda); și A. S. Buevski, secretarul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat la discuții în calitate de observatori următorii profesori ai Academiei duhovnicești din Moscova: A. I. Gheorghievski (de liturgică); D. P. Oghițki (de istoria confesiunilor creștine apusene) și K. M. Komarov (de exegeza Vechiului Testament).

Lucrările au fost deschise de Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk; iar Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului a rostit o cuvîntare în care a subliniat importanța continuării convorbirilor teologice între cele două Biserici. Arhiepiscopul Dr. Martti Simoioki, conducătorul delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, a semnalat marea însemnătate ecumenică a dialogului teologic între Biserica Evanghelică-Luterană a Finlandei și Biserica Ortodoxă Rusă, precum și contribuția adusă de contactele frățești între cele două Biserici la adîncirea raporturilor de bună vecinătate între Finlanda și Uniunea Sovietică.

La ședința de deschidere s-a dat citire scrisorii adresate participanților la convorbiri de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, în care se arată necesitatea ca discuțiile să decurgă în sfera temei histologice, reprezentată în chip evident prin Sfînta Euharistie, săvîrșită în cadrul sfîntei liturghii.

În telegrama de răspuns adresată Sanctității Sale Patriarhului Pimen, în numele celor două delegații, de către Arhiepiscopul Dr. Martti Simoioki și Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, s-a arătat că «înțelegînd cît de importantă este pacea pe pămînt

pentru dobândirea progresului în orice domeniu al vieții omenești — spirituale și materiale — participanții la convorbiri doresc să lămurească poziția Bisericilor lor în legătură cu noțiunile «dreptate» și «violență» ca factor pentru statornicirea păcii.

La baza discuțiilor teologice au stat temele: «Euharistia — cu precădere însemnătatea ei ca jertfă» și «Noțiunile «dreptate» și violență».

Discuțiile asupra primei teme au avut la bază următoarele referate: — *Euharistia în lumina studiilor Sfintei Scripturi a Noului Testament* (referent Prof. A. T. Nikolainen); *Euharistia ca jertfă* (Prof. S. Lehtonen); *Despre Euharistie* (Prof. V. D. Saricev); și *Euharistia ca aducere de jertfă nou-testamentară* (Episcopul Mihail de Astrahan și Enotaevsk).

Discuțiile asupra celei de-a doua teme au avut la bază următoarele referate: *Dreptatea și pacea* (Prof. K. Prinen); *Dreptatea și violența din punctul de vedere al elicii sociale luterane* (Prof. K. Toiviainen) și *Dreptatea și violența* (Prof. A. I. Osipov).

În urma discuțiilor purtate, cele două părți au reușit să lămurească punctele de vedere proprii fiecărei Biserici și să precizeze acordurile și divergențele existente în aceste puncte de vedere. De aceea la *Comunicatul comun* dat la sfârșitul convorbirilor și semnat de Dr. Martti Simoioki, Arhiepiscop de Turku și Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, sînt adăugate «Rezumate» ale discuțiilor asupra fiecărei teme cu precizarea punctelor asupra cărora teologii celor două Biserici sînt de acord și a punctelor asupra cărora părerile lor rămîn divergente.

În acest fel participanții la convorbirile de la Zagorsk au constatat încă o dată că dialogul ecumenic înlătură neînțelegerile și ajută la cunoașterea poziției fiecărei Biserici. De aceea, ei au hotărît ca cercetarea comună a problemelor teologice importante să continue în vederea adîncirii raporturilor reciproce între cele două Biserici și în vederea contribuției la aflarea căilor și mijloacelor pentru ajungerea la unitatea de credință a creștinătății despărțite.

În vremea dintre ședințele de lucru, ca și în zilele de la 16 la 20 decembrie 1971, membrii delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda au vizitat Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk și alte instituții bisericești de artă, administrative și de învățămînt; au luat parte la festivitățile care se desfășoară în fiecare an, la 14 decembrie, la Academia duhovnicească din Moscova, sub numele de «Seară academică» și închinare pomenirii fostului mitropolit Filaret al Moscovei; au vizitat biserici și au asistat la slujbele săvîrșite în diferite biserici și la prelegeri susținute în Academia duhovnicească din Moscova.

În cinstea delegației Bisericii Evanghelice-Luterane, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a organizat (în ziua de 16 decembrie) o recepție la care au participat ierarhi ortodocși ruși, conducători și colaboratori ai diferitor instituții bisericești, reprezentanți ai autorităților de stat și ambasadorul Finlandei la Moscova. În timpul recepției au rostit cuvîntări: Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, și Arhiepiscopul Dr. Martti Simoioki, care au subliniat reușita convorbirilor teologice de la Zagorsk și au exprimat nădejdea că asemenea convorbiri vor continua spre binele ambelor Biserici, pentru a contribui la frăția ecumenică, la adîncirea prieteniei între popoarele finlandez și sovietic și pentru întărirea păcii în lume.

În ziua de 17 decembrie 1971, ambasadorul Finlandei la Moscova a organizat o recepție la care, pe lîngă membrii delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, au participat membrii Sfîntului Sinod permanent ortodox rus, membrii delegației

ortodoxe ruse la convorbiri, reprezentanții autorității de stat și alți oaspeți. În timpul recepției s-au rostit cuvântări.

Între 18 și 20 decembrie 1971, delegația Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda a vizitat Leningradul, unde a asistat la sfânta liturghie săvârșită de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, în fruntea unui larg sobor arhieresc, în timpul căreia a fost hirotonit în arhiereu Arhimandritul Serafim Rodionov, noul Episcop de Zürich (în cadrul Exarhatului Patriarhiei din Moscova pentru Europa occidentală). De asemenea, delegația finlandeză a participat la festivitățile sărbătoririi Sfântului Ioan Teologul — patronul Școlilor teologice ortodoxe ruse — din Leningrad, festivități onorate de prezența Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia.

În cinstea oaspeților, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și Consulul general finlandez la Leningrad au organizat recepții.

În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică, membrii delegației Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda au putut cunoaște realitatea vieții religioase și bisericești ortodoxe ruse, precum și nivelul cultural, social și economic al poporului sovietic.

În ziua de 31 decembrie 1971, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a primit din partea Întâistătorului Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, Dr. Martti Simoioki, Arhiepiscop de Turku și Finlanda, o scrisoare în care mulțumește conducerii Bisericii Ortodoxe Ruse pentru exemplara organizare a convorbirilor teologice de la Zagorsk; a subliniat importante rezultate la care au ajuns delegațiile celor două Biserici în urma acestor convorbiri; și exprimă «dorința sinceră a Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda ca aceste convorbiri să continue».

De aceea, continuă Arhiepiscopul Dr. Martti Simoioki, noi «facem acum invitația ca delegația teologică a Bisericii Ortodoxe Ruse ca — la timpul ce se va stabili de comun acord — să vină în Finlanda pentru a continua convorbirile asupra temelor propuse la Zagorsk: «Învățătura creștină despre mântuire și despre preoție» (strâns legată de tema discutată la Zagorsk despre Euharistie); precum și diferite alte aspecte ale temei «Dreptatea și violența» din punct de vedere creștin.

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR ȘI DELEGAȚIILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE ȘI INTERNAȚIONALE. — În virtutea concepției — limpede și repetat exprimată de forurile ei conducătoare — că discuțiile și contactele directe între reprezentanții Bisericilor creștine pot contribui efectiv la promovarea dialogului intercreștin și interuman, care caracterizează vremea noastră — Sfântul Sinod permanent și Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe trimite delegații și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Ruse să ia parte la evenimente importante ce au loc în viața diferitelor Biserici creștine, și să participe activ la diferite întruniri intercreștine și internaționale ce au loc în lume. Astfel:

— Între 5 și 9 septembrie 1971, s-au desfășurat la Sofia lucrările sesiunii Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care au luat parte — pe lângă membrii Comitetului — activiștii de seamă ai Mișcării ecumenice, colaboratorii responsabili ai organismelor Consiliului Ecumenic, observatori și oaspeți.

— Comitetul executiv a analizat activitatea diferitor organisme ale Consiliului Ecumenic în lumina hotărârilor luate la sesiunea Comitetului Central de la Addis Abeba și a precizat activitatea viitoare a organismelor Consiliului.

În cadrul lucrărilor, după discutarea referatului Comisiei pentru «Credință și Constituție» (Louvain, august 1971) a adoptat propunerile referatului asupra Tainelor

Botezului și Euharistiei și a hotărât ca aceste propuneri să fie trimise Bisericilor membre pentru studiere.

Participarea activă a reprezentanților ortodocși s-a manifestat îndeosebi la discutarea referatelor fundamentale.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse la lucrări au participat Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și Arhimandritul Chiril Gundeaev.

— La 30 și 31 octombrie 1971, la lucrările sesiunii lărgite a Comisiei Consiliului Mondial al Păcii pentru dezarmare, care au avut loc la Moscova, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte A. S. Buevski, membru în Comitetul executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, și Prot. Pavel Socolovski, membru al Secretariatului Internațional al Conferinței.

— Între 3 și 11 noiembrie 1971, în cadrul delegației Asociației de prietenie «Uniunea Sovietică — Cipru», reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse în această Asociație, Arhiepiscopul Vladimir de Rostov și Novocercask, a vizitat Republica Cipru și Biserica Ortodoxă a Ciprului.

În timpul vizitei Arhiepiscopul Vladimir a vizitat diferite centre episcopale, a săvârșit sfânta liturghie în diferite biserici, vorbind credincioșilor despre viața religioasă și bisericească în Uniunea Sovietică și despre legăturile de prietenie între popoarele sovietic și cipriot. Iar în ziua de 5 noiembrie, împreună cu conducătorul delegației, R. L. Petranscas, Arhiepiscopul Vladimir de Rostov și Novocercask a fost primit în audiență de Arhiepiscopul Macarios, Președintele Republicii Cipru, căruia i-a transmis scrisoarea irenică din partea Sanctității Sale Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia.

— La solemnitățile ce au avut loc la Cairo, în ziua de 14 noiembrie 1971, cu prilejul întronizării noului Întîistătător al Bisericii Copte din Egipt, Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, a participat și delegația sinodală a Bisericii Ortodoxe Ruse, sub conducerea Episcopului Ermoghen al Vilnei și Lituaniei (care îndeplinește temporar și sarcina de reprezentant al Patriarhiei Moscovei pe lângă Patriarhia Antiohiei și a Întregului Orient).

În timpul recepției organizate în cinstea delegațiilor Bisericilor creștine, Conducătorul delegației ortodoxe Ruse a transmis Întîistătătorului Bisericii Copte din Egipt scrisoarea irenică în care Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia își manifestă satisfacția pentru starea actuală a raporturilor între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Coptă din Egipt și subliniază faptul că, în urma colaborării din ultimele decenii între reprezentanții celor două Biserici, se constată existența apropierii între pozițiile lor în legătură cu multe probleme care constituie obiectul și preocuparea dialogului între Bisericile Ortodoxe și Bisericile Vechi Orientale, ca și activității comune în domeniul relațiilor ecumeniste și al slujirii creștine pentru pacea și progresul omenirii.

— La festivitățile organizate, în ziua de 21 noiembrie 1971, de Patriarhia Alexandriei și a Întregii Africi, pentru inaugurarea noului centru administrativ și cultural construit în Alexandria, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat o delegație sinodală, condusă de Episcopul Ermoghen al Vilnei și Lituaniei (care îndeplinește temporar și funcția de reprezentant al Patriarhiei Moscovei pe lângă Patriarhia Antiohiei și a Întregului Orient).

În timpul solemnităților conducătorul delegației ortodoxe ruse a înmînat Sanctității Sale Nicolae al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și Întregii Africi, scri-

soarea irenică a Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, în care se evidențiază spiritul profund frățesc ce domnește în raporturile dintre cele două Biserici Ortodoxe surori.

— Între 21 și 25 noiembrie 1971, la Marsilia, în Franța, s-au desfășurat lucrările sesiunii Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene, la care au fost analizate rezultatele Adunării generale «Nyborg VI» și sarcinile actuale ale Conferinței Bisericilor Europene.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte la lucrări: Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei (membru al Prezidiului), Prot. Pavel Socolovski (membru al Comitetului Consultativ) și Prof. N. A. Zabolotski de la Academia duhovnicească din Leningrad, care a susținut referatul de bază asupra temei generale «Adevărul, dreptatea și pacea în Europa contemporană din punctul de vedere al Evangheliei».

În cadrul sesiunii Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei a fost ales vicepreședinte al Prezidiului Conferinței.

În timpul lucrărilor participanții la sesiune au vizitat Federația Protestantilor din Franța și Arhiepiscopia romano-catolică din Marsilia.

Delegația Ortodoxă Rusă s-a oprit, în zilele de 28 și 29 noiembrie, la Paris, unde au întâlnit pe Mitropolitul Antonie de Surog, Exarh al Patriarhiei Moscovei pentru Europa occidentală, și pe Episcopul Petru al Chersonului, însărcinat cu conducerea parohiilor ortodoxe ruse din Franța, împreună cu care au vizitat diferite biserici ortodoxe ruse și s-au întreținut cu clerici și credincioși, cunoscând astfel viața religioasă și bisericească a ortodocșilor ruși din Franța.

— La 1 și 2 decembrie 1971, a avut loc la Praga, prima sesiune a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, în noua sa componență fixată la a patra Adunare generală creștină pentru pace. Lucrările s-au desfășurat sub conducerea Secretarului general al Conferinței Creștine pentru Pace, Pastorul Dr. Karoi Toth, iar la deschiderea lucrărilor a participat și Președintele Conferinței Creștine pentru Pace, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

La lucrările Secretariatului General au fost analizate perspectivele pe care le deschide activității în noi forme a Secretariatului directivele fixate la lucrările celei de-a patra Adunări generale creștine pentru pace.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte la lucrările sesiunii Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, Prot. Pavel Socolovski.

BISERICA ORTODOXĂ BULGARĂ

ALEGerea NOULUI MITROPOLIT DE LOVECI. — Printr-o hotărîre unanimă, luată în ședința din 13 februarie 1972, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare a ales ca Mitropolit de Loveci — în locul fostului Mitropolit Maxim, ridicat la treapta de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare — pe Episcopul Grigorie de Krupnic, în vîrstă de 66 de ani. Din octombrie 1968, acesta a funcționat ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe Bulgare pe lângă Patriarhia Moscovei.

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE BULGARE DE GRAȚIA SA DR. MICHAEL RAMSEY, ARHIEPISCOP DE CANTERBURY, PRIMAT AL ANGLIEI ȘI MITROPOLIT. — Pe linia preocupărilor de apropiere a Bisericilor creștine, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, a făcut o

vizită Bisericii Ortodoxe Bulgare, între 7—12 iunie 1972, în fruntea unei delegații a Bisericii Angliei.

În ziua de 8 iunie 1972, membrii delegației au vizitat cripta catedralei «Sfântul Alexandru Nevski», Academia teologică și biserica Boiana, apoi au participat împreună cu Prea Fericitul Patriarh Maxim la cocteilul oferit de Ambasada Marii Britanii la Sofia. În zilele următoare, delegația Bisericii Anglicane, condusă de Prea Fericitul Patriarh Maxim, a vizitat Monumentul Sipca, frumoasa zonă a trandafirilor de la Kazanlık, orașul Plovdiv, Minăstirea Bacikovo și stațiunea Batag.

Duminică 11 iunie, Grația Sa Arhiepiscopul Ramsey și însoțitorii săi au luat parte la serviciul divin oficiat în paraclisul Ambasadei Marii Britanii la Sofia și apoi au asistat la liturghia solemnă oficiată în catedrala «Sfântul Alexandru Nevski» de către Prea Fericitul Patriarh Maxim, însoțit de un sobor de slujitori. La sfârșitul sfintei liturghii, Prea Fericitul Patriarh Maxim a rostit o cuvîntare, la care a răspuns Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey.

În aceeași zi, la orele 13 a avut loc o masă festivă oferită de Prea Fericitul Patriarh Maxim în cinstea Grației Sale Arhiepiscopul Michael Ramsey și a celorlalți reprezentanți ai Bisericii Anglicane. La această masă au luat parte II. PP. SS. Mitropoliți membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare. De asemenea a fost prezent Dl. M. Kiuciucov, președintele Comitetului treburilor bisericești.

La festivitate a luat parte și Ambasadorul Marii Britanii la Sofia, cu soția și funcționari superiori ai Ambasadei.

În timpul mesei au toastat Prea Fericitul Patriarh Maxim, Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey, Dl. M. Kiuciucov, președintele Comitetului treburilor bisericești și Dl. Ambasador al Marii Britanii la Sofia.

În aceeași zi, seara, Grația Sa Arhiepiscopul Ramsey și însoțitorii săi au făcut o vizită Prea Fericitului Patriarh Maxim, la Palatul patriarhal, unde au avut loc discuții și s-a redactat un Comunicat comun asupra întîlnirii dintre Întîistătătorii celor două Biserici. În comunicat se subliniază că au fost dezbătute o serie de probleme ecumenice și bisericești, în spiritul prieteniei și sincerității. S-a ajuns la înțelegerea de a se lărgi și întări legăturile dintre cele două Biserici, Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Bulgară, și a se pune bazele unei colaborări mai eficace pentru rezolvarea problemelor care frămîntă azi creștinătatea. Călăuziți de principiile evanghelice de dragoste față de toți oamenii, Întîistătătorii celor două Biserici consideră că este necesară colaborarea în vederea înlăturării tensiunii internaționale, pentru înfăptuirea unei păci echitabile și trainice, pentru crearea condițiilor și atmosferei unei vieți fericite între oameni și popoare.

Luni 12 iunie 1972, Grația Sa Michael Ramsey și însoțitorii au părăsit Sofia, fiind conduși la aeroport de către Prea Fericitul Patriarh Maxim, reprezentanții Sfîntului Sinod și de către Dl. M. Kiuciucov, președintele Comitetului treburilor bisericești de pe lângă Ministerul Afacerilor Externe.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

HOTĂRÎREA SFÎNTULUI SINOD CU PRIVIRE LA ÎNFIINȚAREA UNEI BIBLIOTECI ECLEZIASTICE. — Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a hotărît înființarea unei *Biblioteci ecleziastice a Bisericii din Grecia*. Regulamentul funcționării acesteia a fost aprobat în ședința din 3 noiembrie 1971. Biblioteca urmează să fie

pusă sub direcția Comisiei secretariatului Sfântului Sinod. Pentru început, ea cuprinde bibliotecile Sfântului Sinod, a Asociației «Apostoliki Diakonia» și a altor servicii din incinta Administrației centrale a Bisericii Ortodoxe a Greciei și din a Mănăstirii Petraki. Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a donat pentru această bibliotecă 1000 de volume din biblioteca sa personală.

AJUTORUL ACORDAT DE BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI PENTRU SINISTRAȚII DE PE URMA CUTREMURELOR DIN IRAN. — În luna aprilie a acestui an Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a expediat, în numele Bisericii Ortodoxe a Greciei, trei tone și jumătate de îmbrăcăminte și 500 de păături pentru sinistrații de pe urma inundațiilor și a cutremurelor de pământ din Iran. Transportul acestor ajutoare a fost făcut de un avion special al aviației iraniene.

CONSĂTUIRE ASUPRA PROBLEMELOR PASTORALE ALE CREDINCIOȘILOR ORTODOCȘI GRECI DIN EUROPA APUSEANĂ. — Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei a organizat, între 4—10 mai 1972, un seminar cu privire la problemele pastorale ivite în viața credincioșilor ortodocși greci emigrați în Europa Apuseană. La această consfătuire au luat parte delegați din 36 de comunități.

Într-o telegramă adresată consfătuirii, Patriarhul ecumenic Atenagora spune: «Așteptăm de la voi concluzii realiste și pozitive, pe care — în colaborare cu clerul din Europa — să le putem aplica».

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A FOSTULUI MITROPOLIT DE CORFU. — La 18 mai 1972 a încetat din viață fostul mitropolit de Corfu, Metodios, în vârstă de 93 ani. El a păstorit Biserica din Corfu timp de 25 de ani între 1942—1967.

PRIMUL CONGRES DE TEOLOGIE ERMINEUTICĂ ORTODOXĂ, DE LA ATENA. — Între 17—21 mai 1972, la Centrul Interortodox de la Mănăstirea Penteli de lângă Atena și-a desfășurat lucrările Primul Congres de teologie ermineutică ortodoxă, cu tema: *Importanța tradiției ermineutice a Sfinților Părinți pentru cercetările biblice actuale.*

Au participat teologi ortodocși din diferite țări.

În cuvîntul de deschidere, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a arătat că însemnătatea acestui congres constă nu numai în faptul că el este primul de acest fel al reprezentanților unei discipline teologice ci și pentru că tema propusă pentru studiu arată orientarea pe care trebuie să o aibă cercetările biblice ortodoxe.

În comunicatul dat la încheierea lucrărilor se afirmă că teologia ermineutică ortodoxă prețuiește tradiția exegetică patristică, metodele și principiile ermineutice ale Sfinților Părinți. Interpretarea corectă a Sfintei Scripturi este mai întâi de toate un rod al iluminării Duhului Sfânt pe care îl primește exegetul, ca membru al Bisericii. Exegeții ortodocși sînt chemați la o colaborare tot mai strînsă, pentru progresul ermineuticii ortodoxe și pentru întărirea unității Ortodoxiei.

BISERICA ORTODOXĂ DIN FINLANDA

EPISCOPII ORTODOCȘI DIN FINLANDA AU LUAT ATITUDINE ÎMPOTRIVA NOII LEGI CU PRIVIRE LA LIBERTATEA AVORTULUI. — Într-o Pastorală, semnată de Arhiepiscopul Paavali al Careliei și a toată Finlanda și de Episcopul Ioan de Hel-

sinki, episcopii Bisericii Ortodoxe din Finlanda și-au exprimat dezaprobarea față de noua lege finlandeză care acceptă avortul fără restricții, declarînd că aceasta este «împotriva ideii creștine despre viață». «Avortul — spun episcopii — înseamnă o distrugere a vieții». Pastorală arată punctul de vedere creștin asupra avortului, punînd în discuție această problemă datorită faptului că în rîndurile credincioșilor ortodocși finlandezi s-a creat o anumită confuzie, provocată de apariția noii legi care permite avortul fără restricții.

De-a lungul veacurilor — se spune în Pastorală — creștinii ortodocși finlandezi au considerat legile civile ca fiind juste din punct de vedere moral. În cazul de față însă morala creștină nu poate fi de acord cu această lege contradictorie.

Episcopii Bisericii Ortodoxe din Finlanda amintesc credincioșilor lor că credința și tradiția creștină trebuie să-i orienteze chiar în situații în care dreptul civil nu impune nici o obligație. În cazul avortului — spun ei — «principiul de bază al Bisericii este de a considera avortul ca o distrugere a vieții, iar pe cel ce practică avortul, ca și pe femeia care consimte la acest lucru, ca vinovați de această distrugere».



• ÎNSEMINĂRI DIN VIAȚA PĂTRII •

1 MAI — ZIUA SOLIDARITĂȚII INTERNAȚIONALE A OAMENILOR MUNCII

Sărbătoare tradițională a oamenilor muncii de pretutindeni, 1 Mai devine în fiecare an pentru cetățenii patriei noastre un prilej de însuflețire și entuziasm, de exprimare vibrantă a sentimentelor de înfrățire și solidaritate internațională cu lupta tuturor celor ce militează pentru pace și progres în întreaga lume.

Hotărârea de a sărbători în acest an ziua de 1 Mai prin adunări populare, a corespuns necesității de a îmbina mărețele realizări ale poporului nostru cu responsabilitatea îndatoririlor complexe de viitor ce ne stau în față. Astfel, din uzine și combinate, din adâncul minelor, din școli și laboratoare, de pe întinsele ogoare ale patriei, oamenii muncii au venit în întâmpinarea lui 1 Mai cu roadele unor înfăptuiri epocale, care oglindesc însăși istoria contemporană a țării, sinteză vie, superioară, a spiritului creator al poporului nostru. Prin munca unită a tuturor fiilor patriei, pământul românesc a fost presărat în anii socialismului cu noi ctitorii industriale, agricole și cultural-sociale, izvoare ale puterii și bunăstării. Liberi și demni, stăpâni pe destinele lor, fiii României socialiste au întâmpinat marea sărbătoare a muncii cu hotărârea fermă de a împodobi plaiurile străbune cu noi realizări și de a ridica pe culmi tot mai înalte prestigiul internațional al patriei.

Însuflețiți de aceste nobile năzuințe, oamenii muncii din Capitală, din localitățile reședință de județ, ca și din alte orașe ale țării, au participat la adunări populare care au constituit puternice manifestări ale atașamentului întregului popor față de Conducerea noastră de Stat. Participând la sărbătorirea zilei internaționale a celor ce muncesc, fiii patriei noastre, animați de puternice simțăminte de solidaritate internațională, și-au exprimat prețuirea lor deosebită față de muncă și hotărârea de a construi o societate a păcii și colaborării, în numele marilor idealuri ale omenirii contemporane.

În anul acesta, oamenii muncii din țara noastră au sărbătorit ziua de 1 Mai sub semnul intensificării eforturilor pentru traducerea în faptă a măsurilor luate pe linie de stat pentru dezvoltarea multilaterală a societății noastre socialiste. Sărbătorirea zilei internaționale a muncii a

amplificat ecourile unor evenimente recente, cu profunde semnificații pentru întreaga viață a patriei; împlinirea a zece ani de la încheierea cooperativizării agriculturii și hotărârile cu privire la convocarea Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român și la aniversarea a 25 de ani de la proclamarea Republicii. Evocarea — în cuvântările rostite cu prilejul adunărilor populare consacrate zilei de 1 Mai — a tradițiilor internaționaliste ale clasei muncitoare, înfățișarea mărețelor realizări obținute în construirea noii orînduiri sociale a țării, precum și proiectarea noilor obiective ce urmează a fi îndeplinite, au fost primite cu vie satisfacție de întregul popor român.

Ziua muncii, a înfrățirii și solidarității muncitorilor de pretutindeni a constituit pentru poporul nostru un prilej de manifestare a unității sale în jurul Conducerii de Stat și a hotărîrii de a continua prin muncă și gîndire creatoare noul drum de glorioase împliniri, pentru propășirea patriei și pentru consolidarea păcii și prieteniei între popoare.

UN NOU AȘEZĂMÎNT DE CULTURĂ : MUZEUL DE ISTORIE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

În ziua de 8 mai 1972, în Capitala țării noastre a avut loc un eveniment memorabil: deschiderea Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România, operă de înaltă valoare pentru patrimoniul civilizației românești și pentru educarea patriotică a tuturor oamenilor muncii din țara noastră.

În viața oricărui popor, educația istorică deține un rol de prim ordin. A cerceta istoria, a descifra în vestigiile și în documentele ei sensul momentelor de glorie sau de restriște ale generațiilor trecute este un imperativ care se impune de la sine. Acestui scop îi slujește Muzeul de istorie, inaugurat în așunul zilei de 9 mai, cînd obștea națiunii noastre a aniversat 95 de ani de la dobîndirea independenței de stat, eveniment de mare însemnătate istorică, rezultat al luptei de veacuri a poporului român.

Deschiderea Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România a avut loc în prezența celor mai de seamă reprezentanți ai Conducerii de Stat, în frunte cu Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, ai conducătorilor unor instituții centrale, organizații de masă și obștești, oameni de știință, artă și cultură, reprezentanți ai cultelor religioase, istorici și muzeografi din întreaga țară.

În cuvîntul de deschidere a festivității, Acad. Miron Constantinescu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, a subliniat că acest așezămînt — la care a lucrat un larg colectiv de istorici, arheologi, arhitecți, muncitori și tehnicieni — sintetizează, prin miile sale de exponate, drumul eroic străbătut de poporul român de-a lungul istoriei sale. Deschiderea Muzeului constituie o nouă expresie a prețuirii pe care Conducerea noastră de Stat o dă trecutului glorios al patriei, năzuințelor poporului nostru pentru păstrarea și afirmarea ființei sale naționale, luptelor sale împotriva exploatării și asupririi. Exponatele arată drumul străbătut de poporul român spre unitate și independență națională, spre

progres, eliberare socială și independență, precum și momente de seamă din lupta mișcării muncitorești și cuceririle obținute după eliberarea țării în procesul construcției socialiste. Valoarea informativă a muzeului constă nu numai în documentele expuse, ci mai ales în faptul că acestea urmăresc să reflecte adevărul istoric deplin cu privire la poporul român, evitând orice denaturare a realității istorice. În acest context, Muzeul este menit să devină un nou centru de cercetare științifică în domeniul istoriei și al muzeografiei și o adevărată școală vie pentru toți vizitatorii, care vor avea în fața ochilor «istoria reală a țării, fresca tuturor momentelor principale de înălțare și de restriște ale neamului».

Amenajat în vechea clădire a monumentalului Palat al Poștelor, Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România, cuprinde 62 de săli de expunere, cu o suprafață de 15.000 mp, adăpostind 50.000 de exponate. Muzeul are un tezaur istoric alcătuit din 5.000 de piese din aur și pietre prețioase, constituind o adevărată istorie a artei aurului pe teritoriul patriei noastre.

Cele nouă secții ale muzeului evocă o vastă perioadă istorică. În primele săli sînt înfățișate vestigiile din paleolitic și mezolitic, din epoca pietrei șlefuite, a bronzului și a fierului. Apar apoi vestigiile materiale și spirituale ale geto-dacilor, dovezi cu privire la marea înfruntare dintre daci și romani, mărturii privind continuitatea populației autohtone și a coloniștilor, influențele popoarelor migratoare, primele formațiuni politice, întemeierea statelor feudale Țara Românească și Moldova, pleiada domnitorilor care au luptat pentru neatîrnare, lupta maselor populare pentru eliberare națională și socială, mișcarea revoluționară din 1821, evenimentele anului 1848, unirea principatelor, dobîndirea independenței naționale, afirmarea clasei muncitoare în viața socială și politică a țării, răscoala din 1907, făurirea statului național unitar român (1918), lupta revoluționară a muncitorimii împotriva claselor exploatare, eliberarea de sub jugul fascist, viața nouă a construirii socialismului. Numeroase exponate înfățișează creșterea prestigiului României socialiste și legăturile acesteia cu toate popoarele care luptă pentru pace și progres social.

În cartea de onoare a muzeului, Președintele Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, a consemnat mărturisiri de aleasă prețuire pentru acest locaș de cultură și cercetare istorică. Cităm, din acestea : «...Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România... evocă sugestiv prin mărturiile sale istoria milenară a poporului român, cultura materială și spirituală, tradițiile luptei comune a poporului român și a naționalităților conlocuitoare pentru eliberare socială și independență națională... Sîntem convinși că prin aceste minunate mărturii ale glorioasei istorii a poporului nostru muzeul va constitui un mijloc eficient de educare patriotică, internaționalistă, a tinerei generații, a tuturor oamenilor muncii din patria noastră».

ÎN ÎNTÎMPINAREA UNUI JUBILEU GLORIOS

În zilele de 9 și 10 mai 1972, Comitetul Executiv al C.C. al P.C.R. și Biroul Executiv al Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste au adoptat o Hotărâre privind acțiunile ce se vor organiza în vederea sărbătoririi a 25 de ani de la proclamarea Republicii Populare Române. Hotărârea prevede ca acest act de însemnătate istorică în viața țării să fie întâmpinat cu o susținută muncă pentru mobilizarea tuturor fiilor patriei la îndeplinirea obiectivelor marelui program de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și la tot mai deplina valorificare a energiilor și a marilor capacități creatoare ale poporului nostru.

În cinstea acestei aniversări se vor organiza în întreaga țară ample manifestări cultural-educative și artistice — simpozioane, expoziții de cărți, gale de filme, spectacole și concerte și alte activități — prin care să se evidențieze semnificația istorică a actului revoluționar din decembrie 1947 și profunde transformări petrecute în viața poporului nostru în cei 25 de ani de la proclamarea Republicii. Se va stimula realizarea de lucrări literare, istorice și de artă privind acest eveniment. Va fi organizată o sesiune științifică cu tema: «Republica Socialistă România la un sfert de veac de luptă pentru propășirea economică și social-culturală a țării». De asemenea, se va organiza o sesiune jubiliară a Marii Adunări Naționale și sesiuni festive ale consiliilor populare județene și se va institui o medalie jubiliară pentru cinstirea acestui eveniment.

Oamenii muncii din patria noastră sînt chemați astfel să îndeplinească împlinirea unui sfert de veac de la proclamarea Republicii cu noi și însemnate realizări în toate domeniile de activitate.

O AMPLĂ ÎNTRUNIRE A INTELLECTUALITĂȚII TEHNICE ROMÂNEȘTI

În marea sală a Ateneului Român s-au desfășurat, între 19—21 mai 1972, lucrările Conferinței pe țară a inginerilor și tehnicienilor. Reunind reprezentanți ai intelectualității tehnice din toate ramurile economiei naționale, Conferința a examinat principalele probleme în legătură cu sporirea și perfecționarea producției materiale, creșterea eficienței economice și promovarea progresului tehnico-științific. Totodată, s-au analizat sarcinile ce revin inginerilor, tehnicienilor, economiștilor și altor specialiști pentru valorificarea superioară a capacităților de producție și a forțelor de muncă, reducerea consumurilor de materii prime și materiale, punerea în funcțiune a noilor obiective economice, ridicarea nivelului de pregătire profesională și de cultură științifică și tehnică a tuturor oamenilor muncii, îmbunătățirea stilului și a metodelor de muncă.

Lucrările s-au desfășurat în spiritul deplinei adevărate față de indicațiile și îndemnul cuprinse în cuvîntarea rostită la Conferință de către Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, — cuvîntare apreciată de participanți ca un document programatic de mare valoare pentru activitatea de viitor a intelectualității tehnice din țara noastră.

Conferința a aprobat *Statutul Consiliului Național al Inginerilor și Tehnicienilor*, care definește rolul și atribuțiile acestei organizații obștești, precum și o *Rezoluție* privind orientările fundamentale ale activității de viitor. Prin vot secret, au fost alese apoi organele de conducere.

Prin obiectivele și rolul său, acest forum al intelectualității tehnice românești se înscrie ca o importantă etapă a programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate în patria noastră.

CONFERINȚA NAȚIONALĂ A ȘCRIITORILOR

Între 22—24 mai 1972 au avut loc în sala Palatului Republicii lucrările Conferinței naționale a scriitorilor din Republica Socialistă România, eveniment de deosebită însemnătate pentru dezvoltarea culturii românești.

Dezbaterile conferinței au vădit preocupările scriitorilor în legătură cu elaborarea și mesajul operei lor, ridicând numeroase probleme și expunând diferite puncte de vedere cu privire la promovarea valorilor literaturii noastre. S-a subliniat, între altele, că în actuala noastră societate socialistă arta se bucură de un avânt fără precedent, — aceasta în primul rând pentru că artistul este în deplin acord cu societatea în mijlocul căreia trăiește —, iar efectele operei de artă devin tot mai adânci și mai rodnice.

Cuvântarea rostită la ședința de închidere a lucrărilor de către Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a precizat că în țara noastră scriitorii au deplină libertate atât în alegerea temelor care convin temperamentului și structurii lor cât și în adoptarea metodelor de lucru. Aceasta, deoarece la noi arta nu constituie un conglomerat, ci o unitate diversificată, care urmărește să exprime cu variate mijloace artistice realitățile zilnice și să devină o sinteză a activității duse de întregul popor pentru construirea unei vieți noi. Marea majoritate a scriitorilor români și-au însușit principiul artei militante; ei contribuie, prin operele lor, la ridicarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii și la construirea noii societăți. Uniunea Scriitorilor a desfășurat, mai ales în ultimii ani, o activitate pozitivă în ceea ce privește intensificarea legăturilor dintre scriitori și cititori, îndrumarea cercurilor literare din întreprinderi și instituții și organizarea unor acțiuni cultural-educative. Ea are menirea de a se preocupa și mai departe, într-o măsură tot mai mare, de îndrumarea creației literare, de analizarea și dezbateră problemelor principiale ale literaturii și artei, de promovarea continuă a literaturii strâns legate de preocupările și năzuințele poporului, de participarea activă a scriitorilor la activitatea socială.

La încheierea lucrărilor, președintele Uniunii scriitorilor, Acad. Zaharia Stancu, a adresat Președintelui Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, vii mulțumiri pentru înalta prețuire acordată activității scriitorilor și pentru îndemnurile călăuzitoare date acestora.

Delegații la Conferința națională a scriitorilor au adresat Președintelui Consiliului de Stat o scrisoare în care și-au exprimat hotărârea de

a depune noi eforturi pentru realizarea unor opere de mare valoare și de înaltă ținută artistică, inspirate din viața, activitatea și năzuințele poporului nostru. «A fi scriitor credincios poporului — se spune în scri-soare — înseamnă a-l exprima în cărțile noastre în perfect acord cu destinul său istoric și a-l releva lumii cu toate valorile sale artistice».

RELAȚIILE DINTRE ROMÂNIA ȘI R. D. GERMANĂ ÎNTR-O NOUĂ ETAPĂ DE DEZVOLTARE

După cum se știe, țara noastră acordă o deosebită atenție colabo-rării și solidarității cu statele socialiste. Pe această linie, s-au dezvoltat legături multilaterale de cooperare între România și R. D. Germană. Izvorâte din tradițiile de solidaritate și sprijinul reciproc pe care și l-au acordat proletariatul român și cel german în perioada luptei împotriva fascismului, aceste legături s-au întărit și s-au extins după statornicirea noii orînduiri în cele două state, dezvoltîndu-se continuu pe multiple planuri de activitate.

O pagină nouă, de însemnătate deosebită, în istoria relațiilor dintre R. S. România și R. D. Germană a fost înscrisă recent, prin vizita oficială de prietenie făcută țării noastre — în zilele de 11—12 mai 1972 — de delegația de partid și guvernamentală a Republicii Democratice Germane. Delegația, condusă de D-nii Erich Honecker, prim-secretar al Comite-tului Central al Partidului Socialist Unit din Germania, și Willi Stoph, președintele Consiliului de Miniștri al R. D. Germane, a vizitat obiective industriale din capitala patriei noastre, a luat parte la un miting consacrat prieteniei dintre popoarele celor două țări și a avut convorbiri cu delegația de partid și guvernamentală a Republicii Socialiste România, condusă de Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat.

Din Comunicatul comun și din celelalte documente ale vizitei solilor R. D. Germane în țara noastră se desprinde atenția deosebită acordată problemelor legate de dezvoltarea colaborării dintre cele două state. Cele două delegații au exprimat hotărîrea de a depune toate eforturile pentru intensificarea acestei colaborări în domeniul economiei, al cerce-tărilor științifice și al schimburilor cultural-artistice. S-a exprimat tot-odată hotărîrea de a se întări schimbul de experiență și consultările asupra unor probleme de interes comun ale ambelor popoare și s-a sub-liniat dorința celor două țări de a contribui la promovarea păcii și la destinderea situației politice internaționale.

✓Momentul cel mai important al vizitei l-a constituit semnarea Tra-tatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Socialistă România și Republica Democrată Germană. Acest document marchează o nouă etapă a relațiilor de prietenie dintre cele două state, consfințind dezvoltarea și adîncirea continuă a acestora, pe temeiul principiilor internaționalismului socialist. După cum se afirmă în comu-nicatul final, «Tratatul corespunde intereselor fundamentale ale celor două state, ale unității și coeziunii țărilor socialiste, ține seama de schim-bările pozitive care, au avut loc în Europa și contribuie la întărirea păcii și securității pe continent și în lume».

Poporul român a întâmpinat cu bucurie și căldură prietenească pe înalții oaspeți, avînd convingerea fermă că vizita în țara noastră a delegației de partid și guvernamentale din R. D. Germană va contribui la întărirea continuă a legăturilor dintre cele două țări și a unității tuturor statelor socialiste, precum și la consolidarea cooperării și a păcii în întreaga lume.

UN SIMBOL EPOCAL AL PRIETENIEI ȘI COLABORĂRII ROMÂNNO-IUGOSLAVE

În apropierea locurilor unde cursul milenar al Dunării, a despărțit Carpații de Balcani, a luat naștere — după o muncă intensă, plină de avînt creator, a constructorilor români și iugoslavi — un grandios obiectiv economic: *Sistemul hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier*. Momentul ilustrează în chip grăitor legăturile statornicite de-a lungul veacurilor între poporul român și cel iugoslav, cimentate în lupta comună pentru dobîndirea libertății și independenței naționale și ridicate în anii socialismului pe noi trepte, superioare, de dezvoltare înfloitoare și multilaterală. Barajul de pe Dunăre constituie totodată un simbol al trăinicieii acestor legături, al unității de luptă și idei și al voinței de neclintit de a construi, în bună vecinătate și întrajutorare, noua societate.

Ziua de 16 mai 1972 a rămas înscrisă cu litere de aur în cronica relațiilor româno-iugoslave: Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu și Președintele Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, Dl. Iosip Broz Tito, au inaugurat Sistemul hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier, în cadrul unei solemnități oficiale desfășurate într-o atmosferă plină de însuflețire și entuziasm.

În apropierea monumentalei construcții, pe malul românesc al Dunării, a avut loc apoi un vibrant miting al prieteniei româno-iugoslave, închinat marelui eveniment al acestei zile, la care au luat parte înalți conducători de stat din cele două țări, constructorii acestui obiectiv și mii de oameni ai muncii, români și iugoslavi. Apreciind inaugurarea complexului hidroenergetic și de navigație Porțile de Fier drept «o adevărată sărbătoare a prieteniei dintre cele două țări», Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat al R. S. România, a subliniat că aceasta constituie totodată «o expresie grăitoare a rodniciei colaborării și cooperării dintre popoarele român și iugoslav» și «un model de conlucrare internaționalistă între popoare care edifică orînduirea socialistă, de întrajutorare în efortul pentru înflorirea fiecărei economii naționale, pentru înaintarea pe calea progresului și prosperității». Referindu-se la înalta semnificație a hidrocentralei, D. Sa a afirmat: «Acest impresionant complex energetic făurit împreună de popoarele noastre este un simbol al legăturilor trainice ce le unește în mersul lor avîntat pe calea socialismului, al unității lor în lupta împotriva imperialismului, pentru triumful cauzei generale a socialismului, pentru colaborare și pace

în lume, un simbol al hotărîrii noastre de a merge veșnic înainte împreună».

La rîndul său, Dl. Iosip Broz Tito, președintele R. S. F. Iugoslavia, apreciind marea construcție de pe Dunăre ca o faptă vrednică de toată admirația, a spus : «Acum, cînd acest gigant este aici, în fața ochilor noștri, se poate spune, fără nici un fel de exagerare, că a fost într-adevăr realizată o operă cu care se pot mîndri și țările cele mai dezvoltate». După ce a arătat importanța acestei construcții pentru dezvoltarea economică a celor două țări, D.Sa a subliniat : «Această mare realizare va rămîne însă, în primul rînd, ca un monument durabil al colaborării cu succes și al bunei vecinătăți între Iugoslavia și România, precum și ca un îmbold pentru popoarele celor două țări ale noastre spre noi eforturi comune».

În timpul întîlnirii, cei doi președinți au avut convorbiri oficiale, care s-au încheiat prin semnarea unui Comunicat comun româno-iugoslav. Cu această ocazie, s-a făcut un schimb de informări cu privire la realizările și perspectivele de dezvoltare ale celor două țări, la extinderea și diversificarea colaborării dintre ele, precum și la problemele actuale ale situației internaționale. Președinții Nicolae Ceaușescu și Iosip Broz Tito au exprimat hotărîrea lor de a dezvolta în continuare relații de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste și cu toate celelalte state ale lumii, pe baza principiilor coexistenței pașnice, aducînd astfel o contribuție concretă la cooperarea pe plan internațional și la intensificarea schimbului de valori materiale și spirituale între popoarele lumii.

Prin semnificația, rezultatele și perspectivele noi ce le deschide relațiilor de prietenie româno-iugoslave, întîlnirea de la Porțile de Fier se înscrie ca un eveniment remarcabil, de deosebită însemnătate pentru dezvoltarea acestor relații de cooperare rodnică și multilaterală. Iar uriașul edificiu înălțat pe Dunăre prin munca unită, eroică și dîrză, a constructorilor români și iugoslavi rămîne un simbol al prieteniei și colaborării între două țări vecine — unite prin aceleași idealuri și aspirații — și totodată un monument închinat progresului, înfloririi și prosperității popoarelor.

O CONTRIBUȚIE DE SEAMĂ LA DEZVOĬLTAREA RELAȚIILOR ROMÂNNO-CUBANEZE

Răspunzînd invitației Conducerii de Stat a Republicii Socialiste România, Primul ministru al Guvernului revoluționar al Republicii Cuba, Dl. Fidel Castro Ruz, a făcut — în fruntea unei delegații guvernamentale — o vizită de prietenie în țara noastră, în perioada 26—30 mai 1972. În acest timp, înalții oaspeți au vizitat obiective industriale agricole și culturale și s-au întîlnit cu activiști ai organizațiilor obștești, cu numeroși oameni ai muncii și cu populația localităților vizitate, fiind primiți pretutindeni cu deosebită căldură și simpatie, ca urmare a sentimentelor de prietenie și solidaritate pe care le nutresc împreună poporul român și cel cubanez.

Cu ocazia convorbirilor oficiale care au avut loc, s-au făcut schimburi de informații asupra activității celor două țări în domeniul construcției socialiste și s-au discutat probleme referitoare la dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare între cele două țări, precum și cu privire la situația internațională actuală. În Comunicatul dat publicității se arată că «poporul român, care a salutat cu entuziasm victoria revoluției din Cuba, se bucură din toată inima de realizările remarcabile obținute de oamenii muncii din Cuba în opera complexă de dezvoltare și diversificare a economiei naționale și în înfăptuirea unor adânci transformări în întreaga viață politică, socială și culturală a țării».

La rîndul său, partea cubaneză a apreciat elogios rezultatele dobândite de poporul român în construirea societății socialiste multilateral dezvoltate, a relevat colaborarea rodnică dintre cele două țări socialiste, exprimînd recunoștința pentru sprijinul frățesc primit din partea poporului român și pentru solidaritatea sa cu lupta poporului cubanez și subliniind că «acest contact între reprezentanții celor două țări ale noastre și această întîlnire cu poporul României va servi întăririi solidarității revoluționare și luptei împotriva imperialismului împotriva colonialismului și neocolonialismului». Cele două părți au relevat că relațiile de prietenie, întrajutorare și colaborare dintre România și Cuba se dezvoltă cu succes, în interesul ambelor popoare, al cauzei socialismului, libertății și progresului.

În timpul convorbirilor, cele două delegații s-au angajat să întărească și să adîncească și mai mult, în toate domeniile, relațiile dintre ele, precum și colaborarea pe plan internațional, acordînd o atenție deosebită relațiilor de prietenie, colaborare și solidaritate frățească cu toate țările socialiste, în vederea întăririi sistemului socialist mondial și a sprijinirii mișcării de eliberare națională și socială a popoarelor oprimate.

Opinia publică din țara noastră, care a urmărit cu simpatie și solidaritate transformările revoluționare petrecute în Cuba — prima țară socialistă de pe continentul american —, a luat act cu bucurie de rezultatele pozitive ale acestei vizite și ale convorbirilor desfășurate în timpul ei, avînd convingerea fermă că ele au adus o contribuție însemnată la întărirea și dezvoltarea legăturilor de prietenie și colaborare româno-cubaneze, în sprijinul intereselor celor două popoare, al unității țărilor socialiste, al păcii și cooperării între popoare.

SUB SEMNUL SOLIDARITĂȚII CU LUPTA PENTRU LIBERTATE ȘI INDEPENDENȚĂ A POPOARELOR

În conformitate cu experiența dobîndită de poporul nostru de-a lungul istoriei sale, cu principiile politicii sale externe și cu cerințele majore ale omenirii contemporane, România socialistă s-a situat alături de toate popoarele care luptă pentru apărarea ființei lor naționale și pentru cucerirea dreptului de a-și hotărî singure destinele.

Atitudinea aceasta s-a remarcat, între altele, și cu ocazia vizitei oficiale pe care au făcut-o în țara noastră, între 19 și 22 iunie 1972,

Alteța Sa Regală prințul Norodom Sianuk, șeful statului Cambodgia, președintele Frontului Unit Național al Cambodgiei, și soția sa, Alteța Sa Regală prințesa Monique Sianuk, în fruntea unei delegații cambodgiene. Poporul român a înconjurat cu multă căldură și simpatie pe reprezentanții legitimi ai poporului kmer care, alături de poporul vietnamez și cel laoțian, luptă cu eroism pilduitor pentru apărarea libertății și independenței patriei.

Pe deplin solidară cu cauza dreaptă a poporului cambodgian, România socialistă s-a pronunțat în mod hotărît pentru respectarea independenței și suveranității Cambodgiei, a neutralității și integrității sale teritoriale, precum și pentru încetarea intervenției imperialiste împotriva acestei țări. După cum se subliniază în Declarația comună adoptată cu prilejul vizitei amintite, țara noastră și-a reafirmat hotărârea de a acorda și în viitor un sprijin susținut poporului cambodgian în lupta sa eroică pentru apărarea ființei naționale și pentru împlinirea aspirațiilor sale de libertate, independență și progres.

Dând expresie aceleiași solidarități, poporul român și-a dovedit atașamentul față de cauza dreaptă a poporului vietnamez și a celui laoțian, susținând cu consecvență încetarea agresiunii imperialiste și reglementarea pe cale pașnică a conflictului din Indochina. Poporul român și-a exprimat încă o dată convingerea că nu poate fi înfrînt un popor care este hotărît să-și apere cu prețul oricărui sacrificii dreptul la libertate și independență și de a-și făuri viitorul în conformitate cu interesele și năzuințele sale legitime.

Pe linia sprijinirii aspirațiilor de libertate și independență ale popoarelor care luptă pentru scuturarea jugului colonial se situează și Comunicatul comun adoptat cu prilejul vizitei în țara noastră a delegației Partidului African al Independenței din Guineea-Bissau și Insulele Capului Verde. Această delegație, condusă de Dl. Amilcar Cabral, a vizitat — între 21 și 28 iunie 1972 — diferite obiective social-culturale din țara noastră, a avut întâlniri cu oameni ai muncii și cu reprezentanți ai unor organizații obștești și a purtat convorbiri oficiale. Comunicatul comun care a fost semnat cu acest prilej constituie o expresie vie a solidarității poporului nostru cu popoarele care luptă pentru lichidarea colonialismului și a discriminării rasiale, pentru independența națională și pentru făurirea unei vieți demne și civilizate, care să corespundă dorințelor și aspirațiilor lor legitime.

Salutînd cu căldură rezultatele acestor vizite, poporul român își exprimă convingerea că ele vor reprezenta o contribuție de seamă la întărirea prieteniei și solidarității dintre popoarele respective și la triumful luptei pentru afirmarea înaltelor idealuri de pace și progres ale omenirii contemporane.





• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

1600 DE ANI DE LA MOARTEA SFÎNTULUI SAVA GOTUL

La 12 aprilie 1972 s-au împlinit 1600 de ani de la moartea martirică a Sfântului Sava Gotul. Încă din 1969, în ședința sa din 13 decembrie, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian, a hotărât ca acest eveniment, cu semnificații adânci în istoria creștinismului românesc, să fie sărbătorit în mod deosebit în întreaga Biserică Ortodoxă Română și în special în Eparhia Buzăului, pe teritoriul căreia și-a dat obștescul sfârșit Sfântul Sava, să se alcătuiască studii de specialitate. De asemenea, s-a hotărât ca una dintre conferințele de orientare a clerului, pe anul 1972, să fie dedicată omagierii Sfântului Sava Gotul, avînd ca temă: *Momente principale privind începuturile vieții religioase a românilor pînă la organizarea mitropoliilor în țara noastră*¹. Această hotărîre a Sfântului Sinod este de o deosebită importanță pentru cercetarea și interpretarea mărturiilor istorice privind creștinismul pe pămîntul românesc în secolul al IV-lea.

Actul martiric care a însoțit trupul Sfântului Sava Gotul în Cezareea Capadociei este un document însemnat. El furnizează știri cu privire nu numai la Sfântul Sava și la creștinismul din timpul său, dar și cu privire la societatea «gotă», la atitudinea gotilor față de populația băștinașă și la legăturile spirituale cu Orientul Apropiat.

Acest act trebuie interpretat în lumina evenimentelor din acea vreme. Aceste evenimente sînt consemnate de istorie, deși penuria datelor lasă fără un răspuns definitiv multe probleme. În orice caz, comemorarea a 1600 de ani de la moartea Sfântului Sava este un act de pietate față de cel ce și-a petrecut viața pe pămîntul țării noastre, fiind împodobit cu cele mai frumoase virtuți, — trăind creștinește și murind martiric —, precum și un act de cultură, prin reinterpretarea unor documente care vorbesc despre trecutul neamului românesc.

Știrile despre Sfântul Sava Gotul le deținem din scrisoarea, redactată în limba greacă, trimisă de «Biserica din Gothia» către «Biserica din Capadocia» odată cu trupul acestuia. De altfel, această scrisoare relatează numai o frîntură din viața Sfântului și anume, evenimentele legate de sfârșitul său martiric. Pînă a trece la analiza ei, socotim că este de folos să prezentăm scrisoarea într-o nouă traducere românească, ținînd seama de faptul că traducerile de pînă acum au fost făcute prea liber, sau

1. *Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în ședința ordinară a anului 1969*. Ședințele de la 12 și 13 decembrie, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1307—1308.

numai fragmentar, fiind omise unele cuvinte importante pentru anumite precizări istorice². Iată conținutul scrisorii :

Biserica lui Dumnezeu care locuiește în Gothia, către Biserica lui Dumnezeu care locuiește în Capadocia și tuturor comunităților de pretutindeni ale sfintei Biserici sobornicești, mila, pacea și dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și a Domnului nostru Iisus Hristos, să se înmulțească.

I. — 1. Ceea ce s-a spus de către Fericitul Petru se adevărește și acum cu tărie, că în orice neam, acela care se teme de Dumnezeu și lucrează dreptatea este primit înaintea lui³. Căci acest lucru s-a făcut cunoscut și prin cele întâmplate cu Fericitul Sava, care este martir al lui Dumnezeu și al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. 2. Got fiind de neam și trăind în Gothia, în mijlocul unei seminții îndărătnice și perfide, acesta s-a arătat ca un luminător în lume⁴, imitînd pe sfinți și strălucind împreună cu ei în faptele cele după Hristos. 3. Căci spre nimic altceva n-a fost rîvnitor, încă din copilărie, decît spre evlavia față de Mîntuitorul și Domnul nostru Iisus Hristos, tinzînd către virtutea desăvîrșită ca să ajungă bărbat desăvîrșit⁵ în cunoașterea Fiului lui Dumnezeu. 4. El a ajuns la răsplata chemării de sus⁶ pe care o dorea din tinerețe, căci pentru cei ce iubesc pe Dumnezeu, toate le conlucrează spre bine⁷. De aceea, fiindcă s-a luptat hotărît împotriva celui rău și a învins încercările vieții, fiind pașnic cu toți, pentru pomenirea lui și pentru zidirea binecredincioșilor, după sfîrșitul lui în Domnul, nu ni s-a îngăduit nouă să fim liniștiți, ci să scriem faptele lui minunate.

II. — 1. Căci el era drept în credință, cucernic, gata către toată ascultarea cea cu dreptate ; blînd, neiscusit în cuvînt, nu însă în cunoștință⁸ ; apărător al adevărului față de toți, în mod pașnic, făcînd să tacă pe idolatri, dar nu cu mîndrie, ci purtîndu-se după cum se cuvine celor smeriți ; liniștit și cumpănit la vorbă, foarte sillitor spre orice lucru bun⁹. 2. Cînta psalmi în biserică, îngrijindu-se foarte mult de aceasta ; nu se îngrijea de bani, nici de avere, decît numai de ceea ce avea trebuință ; era cumpătat, înfrînat în toate, trăind în feciorie, retras, postea cu asprime, stăruia cu grijă în rugăciuni și îi cucerea pe toți printr-o purtare frumoasă ; își împlinea datoriile și nu se îngrijea de cele nefolositoare¹⁰ ; avea o credință cu totul curată, lucrătoare prin iubire¹¹, încît nu ezita niciodată să vorbească cu îndrăzneală în Domnul.

III. — 1. Pentru că nu o dată, ci de mai multe ori, înainte de a se săvîrși din viață, el a arătat prin credință fapta cucernică. Cînd conducătorii din Gothia au început să se miște prima dată, împotriva creștinilor, silindu-i să mănînce cele jertfite idolilor, li s-a părut unor păgîni din satul în care trăia Sava că este bine să procure carne nejertfită în loc de cea jertfită, din care să mănînce creștinii rude cu ei, în public, în fața persecutorilor, spre a scăpa nevătămați pe ai lor și a-i înșela pe persecutori.

2. G. Zotu, *Sântul Sava Martir Gothu*, în «Biserica Ortodoxă Română», VII (1883), nr. 3, p. 175—180 ; G. Timuș, *Epistola Bisericii Goțet pentru martirul St. Sava*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIV (1891), p. 817—823 ; Constantin Erbiceanu, *Ulfula, viața și doctrina sa*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXII (1898—1899), nr. 4, p. 375—381 ; Pr. Prof. Gheorghe I. Molescu, Pr. Prof. Ștefan Lupșa și Pr. Prof. Alexandru Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutele teologice, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1957, p. 63—65 (sînt traduse fragmente) și H. Mihăescu și V. Popescu, *Acta Sanctorum*, în lucrarea publicată de un grup de autori, cu titlul : *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. II, Editura Academiei R. S. România, București, 1970 (presc. *Fontes II*). Sînt traduse fragmente din cap. I, III, IV, VI, VII, VIII.

3. Fapte, X, 35. 4. Filip. II, 15. 5. Efes. IV, 13.
6. Filip. III, 14. 7. Rom. VIII, 28. 8. II Cor. XI, 6. 9. Tit I, 16.
10. II Tes. III, 11. 11. Galat. V, 6.

2. Aflînd aceasta, Fericitul Sava nu numai că n-a mîncat din mîncăturile oprite, dar venind în mijloc, a mărturisit în fața tuturor, zicînd : «Dacă va mîncă cineva din carnea aceea, el nu poate să fie creștin». Și astfel a împiedicat pe toți ca nu cumva să cadă în capcana diavolului. De aceea, cei care puseseră la cale această înșelăciune, l-au alungat din sat ; apoi, după un timp oarecare, au îngăduit ca el să vină înapoi.

3. Pornindu-se din nou persecuția, după obiceiul goșilor, unii dintre păgînii din satul amintit, aducînd jertfe demonilor, era gata să jure în fața persecutorului că nu este nici un creștin în satul lor. 4. Dar Sava, înfățișîndu-se iarăși și venind în mijlocul adunării, a zis : «Pentru mine să nu jure nimeni, căci eu sînt creștin». Atunci, fiind de față și persecutorul, sătenii au jurat, după ce au ascuns pe ai lor, că nu sînt creștini în satul lor, afară de unul singur. Auzind căpetenia fărădelegii, a poruncit să-l aducă de față pe Sava. Cînd acesta s-a înfățișat, conducătorul a întreat pe cei prezenți dacă el are vreo avere. Răspunzînd ei că el nu are «nimic afară de îmbrăcăminte», cel fără de lege disprețuindu-l, a zis : «Un astfel de om nici nu poate să fie de folos, dar nici nu poate să vatăme». Și a poruncit ca el să fie aruncat afară.

IV. — 1. Mai tîrziu, pornindu-se o mare persecuție împotriva creștinilor de către cei păcătoși din Gothia, împotriva Bisericii lui Dumnezeu cînd se apropia sfînta zi a Paștilor, (Sava) a voit să meargă în alt oraș, la preotul Guttika, ca împreună cu acesta să petreacă sărbătoarea. În timp ce mergea pe drum, i s-a arătat un bărbat foarte mare și strălucitor la înfățișare, care i-a zis : «Întoarce-te și mergi la preotul Sansala». Iar Sava a răspuns, zicîndu-i : «Sansala nu este acasă». 2. Sansala însă fugise din cauza persecuției și se afla în Romania ; dar tocmai atunci el se întorsese acasă pentru sfînta zi a Paștilor. Sava, neștiind despre întoarcerea acestuia, a răspuns în acest fel celui care i s-a arătat și se lupta să meargă la preotul Guttika. 3. Nevoind să se supună poruncii, deodată, deși era timp frumos în acel moment, el a văzut o grămadă fără sfîrșit de zăpadă pe fața pămîntului, care îi astupa calea, încît nu mai putea să treacă. 4. Atunci el a înțeles că această piedică este voința lui Dumnezeu ca să nu meargă mai departe, poruncîndu-i să se întoarcă la preotul Sansala. Și binecuvîntînd pe Domnul, s-a întors. Și văzînd el pe Sansala, s-a bucurat și a povestit acestuia și la mai mulți alții ceea ce văzuse pe drum. 5. A sărbătorit ziua Paștilor împreună cu acesta. În a treia noapte după sărbătoare, iată că Atharid, din ceata necredincioșilor, fiul dregătorului regesc Rothesteu, a năvălit cu o trupă de tîlhari nelegiului în satul acela și găsînd pe preot dormînd în casa acestuia, a poruncit să fie legat. Asemenea și pe Sava, smulgîndu-l dezbrăcat din pat, l-a pus în lanțuri. 6. Pe preot l-au așezat într-un car, iar pe Sava, gol cum se născuse, l-au dus prin văi cu păduri, cărora le dăduseră foc de curînd, alungîndu-l și lovindu-l cu bețe și bice, purtîndu-se crud și fără milă împotriva robilor lui Dumnezeu.

V. — 1. Dar cruzimea dușmanilor a întărit credința și răbdarea celui drept, căci, făcîndu-se ziua, el zicea lăudîndu-se în Domnul, față de cei ce-l chinuseră : «Oare nu m-ați alungat gol și desculț prin locuri tari și aspre, lovindu-mă cu țaruși ascușiți ? Vedeți dacă s-au rănit picioarele mele și dacă am vîntăi pe trup, sau urme din rănilile ce mi-ați făcut». Văzînd ei, așadar, că pe corpul lui n-a apărut nici un semn din cele ce-i făcuseră fără milă, luînd o osie de car și punînd-o pe umerii lui, i-au lungit mîinile, întinzîndu-le pînă la capetele osiei ; la fel, întinzîndu-i picioarele pe o altă osie, l-au legat. La sfîrșit, aruncîndu-l la pămînt și lăsîndu-l să zăcă pe spate, n-au pregetat să-l chinuie aproape toată noaptea. După ce au adormit slujbașii care îl chinuseră, a venit la el o femeie care se sculase de noapte să pregătească mîncare pentru cei din casă și l-a dezlegat. Iar el, deși a fost dezlegat, a rămas pe loc, fără trică,

ajutându-i femeii la lucrul ei. Când s-a făcut ziuă, aflînd nelegiuitul Atharid acest lucru, a poruncit să i se lege mîinile și să fie spînzurat de grinda casei.

VI. — 1. Nu după mult timp veniră trimișii lui Atharid, aducînd mîncăruri jertfite idolilor și au zis către preot și către Sava: «Atharid a poruncit ca să luați acestea, să mîncăți și să scăpați de moarte sufletele voastre». 2. A răspuns preotul și a zis: «Noi nu mîncăm acestea, căci nu ne este îngăduit, dar rugați pe Atharid să poruncească să fim răstigniți, sau să fim omorîți altfel, cum ar voi el». 3. Apoi Sava a zis: «Cine este cel ce a trimis acestea?» Iar ei au răspuns: «Stăpînul Atharid». Sava însă a zis: «Unul singur este stăpîn, Dumnezeu din ceruri, iar Atharid este om nelegiuit și blestemat. Și aceste mîncăruri ale pierzării sînt necurate și spurcate, ca și cel ce le-a trimis, Atharid». 4. După ce Sava a spus acestea, unul dintre servitorii lui Atharid, aprins de mînie, luînd o măciucă a aruncat-o în pieptul sîntului, lovind cu partea ascuțită, încît cei de față au socotit că prin tăria loviturii, acesta fiind zdrobit, a fost omorît pe loc. 5. Dar el învingînd prin focul evlaviei suferința provocată de vrăjmași, a zis slujitorului: «Tu socotești acum că m-ai rănit cu măciuca? Află aceasta, că atît de mult m-a durut, încît am socotit, că ai aruncat în mîne cu niște fire de lînă». 6. Și el a arătat prin faptă o mărturie evidentă a celor spuse, căci nici n-a strigat, nici n-a gemut ca în suferință, nici nu s-a văzut vreun semn de lovitură pe trupul lui.

VII. — 1. Atunci, după ce a aflat toate acestea, Atharid a poruncit ca Sava să fie omorît. Deci slujitorii fărădelegii, lăsînd legat pe preotul Sansala, au luat pe Sava și l-au dus ca să-l înece în riul numit Museon (Buzđu). 2. Dar Fericitul (Sava) aminîndu-și de porunca Domnului și iubind pe aproapele ca pe sine însuși¹², a zis: «Ce a păcătuit preotul, că nu moare împreună cu mine?» Iar ei i-au răspuns: «Nu este treaba ta să hotărăști cu privire la acensta». 3. Spunînd ei aceasta, (Sava) a strigat în bucuria Sîntului Duh și a zis: «Binecuvîntat ești Doamne¹³ și preamărit este numele Tău, Iisuse, în veci, amin; căci Atharid s-a străpuns pe sine însuși cu moarte veșnică și pierzare, iar pe mine mă trimite în viața cea veșnică, pentru că așa ai binevoit întru robii Tăi, Doamne, Dumnezeul nostru». 4. Și mergînd, mulțimea tot timpul lui Dumnezeu, socotind că pătimirile vremii de acum nu sînt vrednice de slava care se va descoperi sfinților¹⁴. Iar cînd a ajuns la malul riului, cei care îl țineau, ziceau unii către alții: «Hai să-l eliberăm pe acest nevinovat, căci de unde va afla aceasta Atharid?» Dar Fericitul Sava a zis către ei: «De ce vorbiți în zadar? Ce vi s-a poruncit? Eu văd ceea ce voi nu puteți să vedeți: iată, în față stau în slavă cei ce au venit să mă primească». 6. Atunci l-au coborît în apă, în timp ce el mulțimea și preamărea pe Dumnezeu — căci pînă la sfîrșit i-a lucrat lui duhul — și aruncîndu-l și punîndu-i un lemn de gît, l-au împins în adînc. Și astfel, sfîrșindu-se prin lemn și apă, el a păstrat nepătat simbolul mîntuirii, fiind în vîrstă de 38 de ani. 7. S-a sfîrșit în a cincea a sîmbetei după Paști, care este cu o zi înainte de idele lui aprilie [12 aprilie] în timpul domniei împăraților Valentinian și Valens, sub consulatul lui Modest și Aritheu [anul 372].

VIII. — 1. După aceea, cei ce-l omorîseră, scoțîndu-l din apă, l-au lăsat neîngropat și s-au dus. Dar nici cîine, nici vreun animal sălbatic, în general, nu s-a atins de el, ci a fost ridicat prin mîna fraților și trupul a fost înmormîntat. Pe acesta, Iunius Soranus, prea strălucitul duce al Scythiei, cinstind pe Domnul, trimițînd oameni vrednici de încredere, l-a transportat din ținutul barbar în Romania. 2. Și hărăzînd patriei sale un dar de preț și rod glorios al credinței, l-a trimis în Canadocia la Prea cucernicia

12. Matei XXII, 39.

13. Dan. II, 20.

14. Rom. VIII, 18.

voastră, prin voința prezbiterului, pentru că Domnul rînduiește fraților care pățimesc și se tem de El, cele ce sînt spre bucurie. 3. Așadar, săvîrșind o adunare duhovnicească în ziua în care cel ce s-a luptat a primit cununa, faceți cunoscut fraților de dincolo, ca în toată Biserica sobornicească și apostolească să se săvîrșescă bucurie mare, preamărinđ pe Domnul cel ce face alegeri ale slujitorilor săi. 4. Salutați pe toți sfinții. Vă salută cei ce sînt persecutați împreună cu voi. Iar celui ce poate să ne introducă pe noi toți în Harul său și în dar, în împărăția cerească, slavă, cinste, putere, preamărire, împreună cu Fiul Unul-Născut și cu Sfîntul Duh, în vecii vecilor, Amin.

Scrisoarea Bisericii din Gothia s-a păstrat în două manuscrise grecești și anume : 1. Manuscrisul grec 359, în Biblioteca Sfîntul Marcu din Venetia, scris în secolele X—XI. Este un *Minei* pe lunile martie și aprilie. La data de 15 aprilie, fol. 190—193v se află *Martiriul Sfîntului Sava Gotul*. După acest manuscris s-a făcut traducerea latină publicată de Lipomanus¹⁵. 2. Manuscrisul grec 1660, în Biblioteca Vaticanului din Roma, scris în anul 912. Este un *Minei* pe luna aprilie. *Martiriul Sfîntului Sava Gotul* se află la data de 12 aprilie, fol. 205v—211v.

Textul a fost publicat prima dată de bolandiști, în *Acta Sanctorum*, cu o traducere în latinește a lui Franciscus Zinus¹⁶, apoi redat într-o ediție critică de Hippolyte Delehay¹⁷, după care a fost reprodus de Rudolf Knopf-Gustav Krüger¹⁸.

Această scrisoare martirică s-a bucurat de o apreciere unanimă, ca fiind un act contemporan al evenimentelor descrise. Delehay¹⁷ o consideră drept «una dintre perlele hagiografiei antice și în același timp un izvor de preț pentru istoria Bisericii gotilor»¹⁹, iar istoricul A. Erhard socotește că este «un document istoric de primul rang»²⁰.

În ultimul timp, aceasta a fost pusă în relație cu descoperirile arheologice care privesc creștinismul românesc în secolul al IV-lea. În general, *Martiriul Sfîntului Sava* a fost valorificat în legătură cu răspîndirea creștinismului pe teritoriul țării noastre în secolul al IV-lea²¹.

Cine este autorul acestei scrisori ? Formula de la început și anumite elemente din încheiere au ca model *Martiriul Sfîntului Policarp*²². În rest, cu excepția episodului în care se descrie întîlnirea Sfîntului Sava cu acel bărbat minunat, cînd plecase spre preotul Guttika, epistola păstrează pecetea autenticității faptelor descrise. Istoricul J. Mansion socotește că autorul a redactat scrisoarea în urma povestirii faptelor de

15. Tomus septimus *Vitarum sanctorum patrum*, Romae, 1559, f. 72—73 v.

16. Traducerea lui Zinus a fost publicată de T. Ruinart în colecția *Acta martyrum*, Ratisbonae. 1859, p. 617—620.

17. Hippolyte Delehay, *Saints de Thrace et de Mésie*, în «*Analecta Bollandiana*» (presc. An. Boll.), XXXI (1912), Bruxelles. p. 216—221.

18. Rudolf Knopf—Gustav Krüger, *Ausgewählte Märtyrerakten*, ed. III-a, Tübingen, 1929, p. 119—124. 19. H. Delehay, *op. cit.*, p. 291.

20. A. Ehrhard, recenzie la articolul lui H. Delehay, *Saints de Thrace...*, în «*Byzantinische Zeitschrift*», XXII (1913), Leipzig, p. 255. Cf. și Heinrich Boehmer-Romundt, *Ein neues Werk des Wulfila ?*, în «*Neue Jahrbücher für das klassische Altertum*», XI (1903), Leipzig, p. 288 și Joseph Mansion, *Les origines du christianisme chez les Gots*, în «*Analecta Bollandiana*», XXXIII (1914), p. 12.

21. Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris, 1918, p. 429—432 ; J. Mansion, *op. cit.* p. 12—20 ; Vasile Părvan, *Contribuții epigrafice la Istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, p. 156—157 ; H. Delehay, *op. cit.*, p. 288—291.

22. *Martiriul Sfîntului Policarp*, Introducere și cap. XXI—XXII, în ed. F. X. Funk, *Patres Apostolici*, vol. I, Tübingen, 1901, p. 314 și 340.

către preotul Sansala²³. Într-adevăr, epistola nu vorbește nimic despre sfârșitul acestui preot, rămas în lanțuri, în timp ce Sfântul Sava era dus spre a fi înecat. Tot din epistolă cunoaștem că preotul Sansala mai fusese în România, ținut legat de romani în sudul Dunării, spre a se pune la adăpost de persecuția goților (cap. IV, 2), așa că nu este exclus ca după ce a scăpat din mînile slujitorilor lui Atharid, să fi mers iarăși în România²⁴. Acolo se afla cetatea Tomis, cu o Biserică bine organizată, care avea în frunte pe renumitul episcop Vetranion (sau Betranion) și care ocrotea pe creștinii ce treceau Dunărea spre a scăpa de persecutorii goți. Tot în Tomis își afla reședința și Iunius Soranus, «preastrălucitul duce al Scythiei», creștin și ocrotitor al creștinilor, rudă apropiată cu Sfântul Vasile cel Mare, care s-a îngrijit de trimiterea moaștelor Sfântului Sava în Capadocia (cap. VIII, 1).

În legătură cu trimiterea moaștelor, există trei epistole ale Sfântului Vasile. Prima²⁵ dintre acestea, scrisă în 373, numerotată în ediția Migne cu cifra 155, răspunde unei scrisori primite din partea lui Iunius Soranus. Relațiile dintre Sfântul Vasile și Iunius Soranus erau foarte strinse. Sfântul Vasile îl asigură că nu vrea să scape nici o ocazie spre a-l saluta și spre a afla știri de la el. Face rugăciuni pentru familia acestuia, pentru sora și fiii ei, rudele, casa, slujitorii și prietenii lui. Îl îndeamnă să nu fie întristat din pricina unor zvonuri false, ca și pe horepiscopul său, și-i dă sfaturi creștinești: «Tu însă prin binele pe care îl faci îți aduni comoară și ușurarea pe care o oferi celor persecutați pentru numele Domnului, aceasta ție însuți ți-o pregătești mai dinainte, în ziua răsplătirii. Bine vei face dacă și moaștele martirilor le vei trimite în patrie. Într-adevăr, după cum ne-ai scris, persecuția de acolo face și acum martiri pentru Domnul»²⁶.

Ca urmare, Iunius Soranus a trimis moaștele Sfântului Sava. Ca formă, scrisoarea care însoțea moaștele provine de la *prezbiteriul* Bisericii din Scythia, care dă autorizația de strămutare, dar în realitate în jurul ducelui Soranus gravitează toate evenimentele: de la el pleacă oamenii care ridică moaștele sfântului, în jurul lui se compune scrisoarea și de la el sînt trimise moaștele. Deci în jurul acestuia trebuie căutat destinatarul *Epistolei CLXIV* a Sfântului Vasile, înregistrată în ediția Migne sub numele lui Ascholios, episcopul Tesalonicului²⁷. Numele lui Soranus a fost exclus de critică, deoarece Sfântul Vasile se adresează cu calificativul θεοσεβής, impropriu pentru un laic. Boehmer a propus numele lui Ulfila²⁸, dar în urma demonstrației lui Pfeilschifter²⁹, care între alte argumente invocă pe acela că Sfântul Vasile, apărător binecunoscut al Ortodoxiei, nu putea să corespundă de un episcop arian, a părăsit această ipoteză³⁰. Pare

23. J. Mansion, *op. cit.*, p. 12.

24. Faptul că a fost tratat cu mai multă blîndețe în timpul persecuției și că nu a fost condamnat la moarte a lăsat să se înțeleagă că Sansala ar fi fost got de neam, deși numele său pare a fi «barbar» (Mansion, *ibidem*). Într-un articol recent, Pr. Prof. I. Ionescu (*Sansala, primul preot creștin daco-roman atestat documentar*, în «Mitropolia Olteniei», XXII (1970), nr. 485—490) este de părere că Sansala era băștinaș și că numele său ar însemna «foarte pașnic, foarte domol, foarte liniștit», apărînd ca o «simbioză dintr-un element lingvistic latin (*sane*) și unul autohton, traco-dac (*sala*), din timpul latinei vulgare a secolului al IV-lea pe pămîntul țării noastre, din înutul martirajului Sf. Sava Gotul» (p. 490).

25. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola CLV*, P.G., XXXII, 612 C—613 B.

26. *Ibidem*, col. 613 B.

27. Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola CLXIV*, P.G., XXXII, 633 C—637 A.

28. H. Boehmer—Romundt, *op. cit.*, loc. cit.

29. G. Pfeilschifter, *Kein neues Werk des Wulfila*, în «Festgabe Alois Knöpfler», München, 1907, p. 192—224.

30. H. Boehmer, art. *Wulfila*, în *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, Ed. III, hrsg. Alibert Hauck, vol. XXI, Leipzig, 1908 p. 90.

mai plauzibilă opinia lui Mansion care vede în Vetranion, episcopul cetății Tomis, atît pe redactorul actului martiric cît și pe adresantul *Epistolei CLXIV*³¹.

În *Epistola CLXIV*, scrisă probabil în anul 374, Sfîntul Vasile cel Mare confirmă primirea prețiosului dar, moaștele Sfîntului Sava, exprimîndu-și nemărginita sa bucurie. Vorbînd despre scrisoarea Bisericii din Gothia, Sfîntul Vasile mărturisește că aceasta l-a făcut să vadă cu ochii minții împrejurările în care s-au petrecut cele scrise și evocă pacea care dăinuia odinioară în Biserica sa și pe care au alungat-o disputele ariene. Totuși, fericirea prezentă depășește supărările, căci, continuă Sfîntul Vasile, «sufletele noastre s-au întors la acea veche fericire pentru că ne-au sosit scrisori din țară îndepărtată, înflorite cu frumusețea dragostei, iar un martir ne-a venit nouă dintre barbarii de dincolo de Dunăre, propovăduind prin sine însuși curăția credinței care se mărturisește acolo»³².

Acest fapt a adus Sfîntului Vasile o bucurie nespusă, care l-a făcut să se gîndească la călăuza spirituală a martirului: «Cînd am văzut pe atlet, am fericit pe antrenorul lui, care va primi cununa dreptății de la Dreptul judecător, pentru că a întărit pe mulți în lupta pentru credință»³³. Este aici o aluzie la Vetranion? Ipoteza este plauzibilă³⁴, mai ales că Sfîntul Vasile vorbește în continuare de bărbatul fericit Eutihie care a lădat patria capadociană dînd semințele bunei credințe, «căci nimeni dintre noi nu se aseamănă în virtute cu Eutihie»³⁵. Cine a fost Eutihie? Din spusele Sfîntului Vasile reiese că a predicat cuvîntul Evangheliei în ținuturile barbare, în vremuri mai îndepărtate, unde a împrăștiat «semințele credinței»³⁶. Despre timpul și locul activității sale misionare nu se știe nimic. De reținut însă este faptul că Sfîntul Vasile reclamă pentru Capadocia cinstea de a fi aruncat sămînta credinței în Gothia și aceasta o spune cu prilejul primirii moaștelor Sfîntului Sava, martirizat în timpul persecuției goților³⁷, pe valea riului Buzău.

La sfîrșitul *Epistolei CLXIV*, Sfîntul Vasile se referă din nou la persecuția din Gothia în raport cu «incendiul ereziei» ariene: «Istorisirile tale, rezistența athletică, trupuri sfîșiate pentru credință, mînia barbară disprețuitoare a celor neîndurați cu inima, feluritele chinuri ale persecutorilor, statornicia în orice chip a luptătorilor, lemnul, apa, sfîrșiturile martirilor. Dar ale noastre cite?»³⁸. Cuvintele ξύλον și τὸ ὕδωρ sînt o aluzie directă a Sfîntului Vasile la felul chinurilor și al morții Sfîntului Sava: Τελειωθεὶς διὰ ξύλου καὶ ὕδατος (cap. VII, 6).

Alături de această *Epistolă*, se impune să fie analizată și *Epistola CLXV* a Sfîntului Vasile cel Mare, scrisă tot în anul 374 și editată sub numele episcopului de Tesalonic, Ascholios. Ținînd seama de conținutul acesteia, se poate afirma că în realitate *Epistola* a fost adresată tot episcopului Vetranion³⁹. Între *Epistolele* Sfîntului Vasile se află una, nr. CLIV, care a fost scrisă, într-adevăr, episcopului Ascholios al Tesalonicului. Stilul ei simplu arată că era adresată unui vechi cunoscut și prieten. Dimpotrivă, *Epistolele CLXIV* și *CLXV* sînt încărcate cu formule retorice, similare,

31. J. Mansion, *op. cit.*, p. 14. Delehay nu se decide între Soranus și Vetranion (*Saints de Thrace...*, p. 288), în schimb, J. Zeiller este pentru Vetranion (*op. cit.*, p. 431).

32. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CLXIV*, P.G., 636 B. 33. *Ibidem* col, 636 C.

34. Pr. Prof. I. Ionescu, *op. cit.*, p. 487, presupune că «antrenorul» ar fi fost preotul Sansala. 35. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CLXIV*, P.G., 636 C.

36. *Ibidem*. 37. J. Mansion, *op. cit.*, p. 8-9.

38. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CLXIV*, P.G., XXXII. 636 D-637 A.

39. J. Mansion, *op. cit.*, p. 15-17. Cf. și J. Zeiller, *op. cit.*, p. 431-432 și H. Leclercq, art. *Goths*, în «Dictionnaire d'Archéologie chrétienne et de Liturgie», t. VI. 2-ème partie, Paris, 1925, col. 1439.

care arată că Sfântul Vasile este mult mai reținut în manifestarea sentimentelor de prietenie⁴⁰, deși admiră pe acest vajnic episcop, pentru că este așa cum l-au descris «mărturiile tuturor»⁴¹.

Epistola CLXV este adresată unui personaj ale cărui virtuți cinstesc Capadocia: «Virtuțile tale sînt mîndria patriei noastre... Patria noastră se veselește cu propriile sale vlăstare... Ai cinstit patria aducîndu-i martir nou care s-a luptat în ținutul barbar vecin cu voi..., martir al adevărului care acum a primit cununa dreptății și pe care l-am primit bucurîndu-ne și am preamărit pe Dumnezeu care a împlinit între toate neamurile Evanghelia Hristosului Său»⁴².

În ce mod s-a făcut transmutarea moaștelor Sfîntului Sava, mai întîi în Tomis și apoi în Capadocia, nu se cunoaște. Cert este că în Scythia, în timpul respectiv, se aflau doi creștini cu influență, episcopul Vetranion și Iunius Soranus, care făceau legătura cu centrul ortodox din Capadocia. Despre ortodoxia și vrednicia episcopului Vetranion dă cea mai bună mărturie istoricul Sozomen (secolul al V-lea). Acesta spune că mulțimile nu-și schimbau credința de mai înainte, dacă Bisericile erau conduse bine de oameni îndrăzneți și dă ca exemplu în acetstă privință Biserica din Scythia Minor (Dobrogea). Sozomen precizează că, pînă la el, în acest ținut era obiceiul ca «bisericele întregului neam să aibă un singur episcop». În timpul episcopului Vetranion, a venit împăratul arian Valens în Tomis. Intrînd în biserică în care se afla episcopul, l-a îndemnat să treacă la arianism. Dar Vetranion, după ce a ținut o predică, cu mult curaj, cu privire la dogma Sinodului de la Niceea, a părăsit biserică împreună cu credincioșii săi. Înfruntat, Valens a poruncit mai întîi ca episcopul Vetranion să fie exilat, dar temîndu-se de sciti și din rațiuni politice, a anulat ordinul. «În acest fel, conchide Sozomen, Vetranion s-a arătat mai puternic decît zelul stăpînitorului. De altfel era bărbat destoinic și renumit prin virtutea vieții sale, după cum mărturisesc și scitii înșiși»⁴³.

Remarca istoricului Sozomen, că episcopul de Tomis păstorea peste toate bisericile din Scythia Minor, ca și fermitatea în credință a lui Vetranion, duc la concluzia că și creștinii din stînga Dunării au beneficiat de asistența duhovnicească a acestui episcop. *Martiriul Sfîntului Sava* relatează că în timpul persecuțiilor creștinii găseau ocrotire în Scythia, cum a fost cazul preotului Sansala. Cererea exprimată de Sfîntul Vasile de a i se trimite martiri din aceste ținuturi avea la bază conștiința că între Biserica din Capadocia și Biserica din stînga Dunării era o legătură de filiație. S-a spus că Biserica gotă era o fiică a Bisericii din Capadocia⁴⁴, deși această afirmație a fost contestată⁴⁵, considerîndu-se ca întîmplătoare intervențiile Sfîntului Vasile cel Mare, Vetranion, ca și activitatea lui Ulfila, capadocian de origine prin strămoșii săi, aduși captivi de goti din satul Sadagolthina, lîngă orașul Parnassos, în a doua jumătate a secolului al III-lea⁴⁶.

40. J. Mansion, *op. cit.*, p. 16 : Cf. și Pr. Prof. Gheorghe I. Moisescu, *Sfîntul Trei Ierarhi în Biserica românească*, în «Ortodoxia», XII (1960), nr. 1, p. 9.

41. Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola CLXV*, P.G., XXXII, 637 B.

42. *Ibidem*, col. 637 C și 640 A.

43. Sozomen, *Istoria bisericăscă*, VI, 21, 2, în *Fontes II*, p. 224 (225).

44. H. Boehmer—Romundt, *op. cit.*, p. 272.

45. Jellinek, *Die angeblichen Beziehungen der gotischen zur kappadokischen Kirche*, în *Festschrift Fr. Kluge zum 70. Geburtstage am 21. Juni 1926 dargebracht*, Tübingen, 1926, apud J. Mansion, *A propos des chrétientés de Gotie*, în «Analecta Bollandiana», CLVI (1928), p. 365—366.

46. C. Erbiceanu, *Ulfila. Viața și doctrina lui sau starea creștinismului în Dacia Traiană și Aureliană în secolul al IV* (Extras din «Biserica Ortodoxă Română»), București, 1898, p. 26.

Trei fapte stabilesc rolul capadocienilor în evanghelizarea «goților»: 1. Eutihie, de care vorbește Sfântul Vasile cel Mare în *Epistola CLXIV*, fusese fără îndoială un misionar al goților stabiliți în ținuturile din stînga Dunării; 2. Predica lui Ulfila, care timp de 7 ani a răspîndit credința creștină printre goții din stînga Dunării, pînă în anul 355, cînd s-a dezlănțuit prima persecuție a lui Athanaric și a fost nevoit să treacă cu o parte din credincioșii săi în dreapta Dunării, stabilindu-se în Moesia, unde a îmbrățișat erezia ariană⁴⁷ și 3. *Martiriul Sfîntului Sava Gotul* arată că doi capadocieni au jucat un rol însemnat în lucrarea de convertire a goților⁴⁸.

Martiriul Sfîntului Sava se deosebește de celelalte acte martirice prin faptul că nu se conformează stilului clasic hagiografic, unde predomină miracolul, ci descrie faptele într-un mod original, lăsînd impresia că redactorul a transcris întocmai povestirea unui martor ocular⁴⁹. Această caracteristică face din actul amintit un document excepțional de important. Este adevărat că ne-ar fi plăcut să cunoaștem numele satului în care locuia Sava, originea sa, amănunte despre familia sa, numele satului unde a poposit și unde a fost spînzurat de grînda casei, numele orașului unde trăia preotul Guttika și alte lucruri care să ne lămurească asupra credincioșilor și a locuitorilor care au participat într-un fel sau altul la drama Sfîntului. Autorul *Martiriului* a avut în vedere, în special, comportarea morală ireproșabilă a Sfîntului Sava și atitudinea față de goții persecutori.

Din *Martiriul* reiese că ultima dintre cele trei persecuții ale lui Athanaric nu s-a desfășurat într-un mod organizat și atît persecutorii, șefii locali, cît și slujbașii lor și sătenii nu au manifestat fanatism în urmărirea creștinilor. Dimpotrivă, în două rînduri sătenii au căutat să înșele pe persecutori spre a salva pe creștinii, rude cu ei. Din ce neam făceau parte acești creștini? Este greu de admis că erau toți de origine gotă, mai ales că în primele două incursiuni ale căpeteniilor gote în satul respectiv «goții» localnici s-au disociaț cu planul persecutorilor.

Pe de altă parte, se pare că persecuția avea un caracter politic, pentru că atunci cînd Sfîntul Sava mărturisește a doua oară că este creștin căpetenia gotă se interesează numai dacă el are avere și, aflînd că este sărac⁵⁰, poruncește să fie alungat, ca unul fără nici o însemnătate, adică fără vreo influență asupra consătenilor săi (cap. III, 4). De altfel, din atitudinea slujitorilor goți care aveau sarcina să-l începe pe Sfîntul Sava se vede mai mult compasiune, căuțînd să-l salveze, decît zel. Aceste considerații duc la concluzia că creștinismul se dezvoltase și se organizase către sfîrșitul secolului al IV-lea, nu numai în cetăți, ci și la sate. *Martiriul Sfîntului Sava*

47. Documentele referitoare la activitatea misionară a lui Ulfila, ca și la goții creștinați de el, au fost colaționate de C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 6—25. Fericitul Augustin vorbește despre ortodoxia credinței goților, în timpul persecuției lui Athanaric, după mărturia «unor frați care atunci erau copii și-și aduc aminte» despre cruzimea persecuției (*De civitate Dei*, lib. XVIII, 52).

48. J. Mansion, *A propos...*, loc. cit. De asemenea, Pfellschifter (*art. cit.*, p. 213) consideră ortodoxia credinței Sfîntului Sava ca un rod al misiunii capadociene la goți.

49. H. Delehay, *Les Passions des Martyrs et les Genres littéraires*, Bruxelles, 1921, p. 148.

50. P. P. Panaitescu, în lucrarea: *Obștea țărănească în Țara Românească și Moldova. Orînduirea feudală*, București, 1964, p. 23, bazîndu-se pe starea de sărăcie a lui Sava, vede o diferențiere socială la goți și remarcă solidaritatea comunității sătești în fața persecutorilor. Din nefericire, unele dintre informațiile luate din *Martiriul Sfîntului Sava*, sînt redade eronat ca urmare a unei traduceri defectuoase a textului grecesc (p. 22—23). A se vedea și E. A. Thompson, *The Visigots in the Time of Ulfila*, Clarendon Press, Oxford, 1966, în special cap. *The Passion of St. Sava and village life*, p. 64—77. Autorul consideră că expulzarea din sat a Sfîntului Sava s-a datorat faptului că acesta a refuzat să mînce carne jertfită idollor, act ce simboliza aderența la comunitatea gotă. Deci vina Sfîntului Sava a fost lipsa de solidaritate cu comunitatea, nicidcum faptul că el era creștin (p. 68).

menționează două comunități: una în satul în care locuia preotul Sansala și unde era cîntăreț Sava, iar alta în cetatea (πόλις) preotului Guttika⁵¹, spre care mergea Sava să serbeze Paștile în anul 372.

Două comunități creștine, cu biserici, preoți și cîntăreți, nu apar într-un sat și într-un oraș, în secolul al IV-lea, în cițiva ani. *Martiriul* notează că în anul 372, cînd a primit cununa martirică, Sava avea 38 de ani. De asemenea, se precizează că el era creștin din fragedă copilărie (ἐξέτι νηπίου) și se poate presupune că părinții lui au fost tot creștini, deci existența creștinismului ortodox se avansează cel puțin cu patru decenii. Fără îndoială că această remarcă este de o deosebită importanță în problema atît de dezbătută a vechimii creștinismului în țara noastră. Ea poate fi pusă în legătură cu predica celui Eutihie de care vorbește cu respect Sfîntul Vasile cel Mare, cu activitatea misionară a episcopilor din Tomis⁵², cu influența exercitată de cele cinci episcopii înșirate de-a lungul Dunării, prezente prin episcopii lor la Sinodul de la Sardica în anul 343⁵³ și cu opera misionară săvîrșită mai tîrziu de Sfîntul Niceta de Remesiana și ucenicii lui⁵⁴.

În comunitățile păstorite de preoții Sansala și Guttika erau numai creștini de neam got? Cercetările arheologice, ca și observațiile asupra fondului principal al lexicului, românesc, atestă continuitatea daco-romană⁵⁵.

51. Afirmația Pr. Prof. I. Ionescu (*art. cit.*, p. 488) că preotul Guttika, «got de origine după nume, va fi fost arian după credință» nu ni se pare suficient de fundamentată numai pe întimplarea miraculoasă, cînd Sava este oprit de a merge la acest preot. Din întreaga sa atitudine creștină în timpul persecuției reiese că acesta nu făcea compromisuri cu conștiința sa și deci n-ar fi admis el, ortodox fervent, să petreacă Paștile cu un preot arian!

52. Vezi I. Barnea, cap. *Cultura Sciției Minore în sec. IV—VII*, în Radu Vulpe—Ion Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, vol. II (*Romanii la Dunărea de Jos*), Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 457—458; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și colab., *op. cit.*, p. 80—83; Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Insemnări asupra lui Teotim de Tomis*, în «Glasul Bisericii», XVI (1957), nr. 1—2, p. 46—50; Prof. Ilie Georgescu, *Viața creștină în vechiul Tomis*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), p. 15—32.

53. Pr. Prof. I. Rămureanu, *Sinodul de la Sardica din 343. Importanța lui pentru istoria pătrunderii creștinismului la geto-daco-romani*, în «Studii Teologice», XIV (1962), nr. 3—4, p. 177.

54. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 162—176 și 199. Cf. și Pr. Prof. Ioan G. Coman, «Aria misionară» a Sfîntului Niceta de Remesiana, în «Biserica Ortodoxă Română», LXVI (1948), nr. 5—8, p. 337—356; Asist. Ștefan C. Alexe, *Sfîntul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele IV și V*, București, 1969 (Extras din «Studii Teologice», XXI (1969), nr. 7—8, p. 24—29. În general, cu privire la originile creștinismului în Dacia Traiană, în lumina descoperirilor arheologice, pot fi cercetate lucrările: I. Barnea, *Contribuții la studiul creștinismului în Dacia*, în «Revista Istorică Română», vol. XIII, fasc. III, București, 1943, p. 31—42; Idem, *Opaițe creștine din Scythia Minor*, în rev. cit., vol. XIV, fasc. II, 1944, p. 166—177; D. Tudor, *Prima bazilică descoperită în Dacia Traiană*, Iași, 1948; C. Daicoviciu, *În jurul creștinismului în Dacia*, în «Studii», I, 1948, p. 122—127; Idem, *Există monumente creștine în Dacia Traiană din sec. II—III ? În Dacia. Studii și articole privind istoria veche a pămîntului românesc*, Cluj, 1969, p. 505—516; Idem, *Au sujet des monuments chrétiens dans la Dacie trajane*, în *Dacica*, p. 517—521; I. Barnea, *Vasile Pârvan și problema creștinismului în Dacia traiană*, în «Studii Teologice», X (1958), nr. 5—6, p. 287—310; I. I. Russu, *Materiale arheologice paleo-creștine din Transilvania*, în «Studii Teologice», X (1958), nr. 5—6, p. 311—340; Pr. Ioan Ionescu, *Privire asupra cuvintelor cu sens religios din fondul principal lexical al limbii române*, în «Mitropolia Olteniei», VIII (1956), nr. 6—7, p. 343—359; H. Mihăescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale imperiului roman*, București, 1960, p. 35—36; M. Macrea, cap. *Răspîndirea creștinismului la daco-romani*, în *Istoria României*, vol. I, București, 1960, p. 629—637; Bucur Mitrea—Constantin Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, Biblioteca de Arheologie, X, București, 1966, p. 125, 128 și 160 și D. Tudor, *Orașe, țirguri și sate în Dacia Romană*, Editura Științifică, București, 1968, p. 387.

55. Pentru istoricul Jordanes (secolul al VI-lea), geții și dacii sînt goți, iar țara geto-dacilor este numită Gothia. La fel și poetul Claudius Claudianus (365—408) consideră pe goți

În sprijinul celor spuse mai sus este și faptul că *Martiriul Sfântului Sava* nu vorbește despre locul unde se săvârșea cultul. Din *Istoria Bisericească* (VI, 37, 13—14, P.G., LXVII, 1408 AB) a lui Sozomen aflăm că creștinii goți se adunau în corturi. Se poate presupune așadar că creștinii din satul lui Sava vor fi avut locașul de cult într-o casă de lemn, așa cum era și cea din grinzile căreia a fost atârnat Sfântul Sava, și cum se găsesc și astăzi în satele de pe valea Buzăului. Și acești creștini nu erau numai din seminția gotă, ci și din elementele indigene daco-romane.

De altfel, chiar dacă *Martiriul* afirmă că Sava era «got de neam» (Γότθος ὄν τῶ γένει) aprecierea imediat următoare, că el trăia «în mijlocul unei seminții îndărătnice și perfide», ca și tratamentul inuman la care a fost supus din partea ostașilor goți, lasă să se înțeleagă că de fapt el aparținea altui neam, dar fiind cetățean al Gothiei, era socotit got⁵⁶.

În ceea ce privește pe cei doi preoți, Sansala și Guttika, ultimul, după nume, este got de origine⁵⁷. Orașul în care păstorea el era însă latin, deși arheologia nu furnizează nici o știre pînă acum despre existența lui în estul Munteniei. Arheologul I. Barnea socotește că mențiunea unui oraș (πόλις) osebit de sate (κῶμαι) în care locuiau goții, în *Martiriul Sfântului Sava*, este deosebit de importantă. «Din text rezultă astfel persistența unui oraș roman din timpul stăpînirii goților asupra acestui ținut»⁵⁸.

Socotit «got de neam»⁵⁹, «capadocian sau frigian»⁶⁰, preotul Sansala impune goților persecutori prin prestanța sa, astfel că aceștia au o atitudine deosebită față de el. Probabil că era bătrîn, căci este urcat într-un car (cap. IV, 6); deși ferm în credință, mărturisind-o cu curaj, totuși eaută să nu stîrneasă minia persecutorilor

drept geți. Textele respective, la G. Popa-Lisseanu, *Dacia în autorii clasici*, vol. I, București, 1943, p. 113. Cf. și D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ed. II-a, București, 1967, p. 494, n. 42 și 496, n. 59. În problema «continuității» și a mișcărilor de popoare în nordul Dunării, în primele secole, pot fi consultate următoarele lucrări: V. Motogna, *Un secol din istoria Daciei în timpul năvălirilor barbare. Epoca încreștinării poporului românesc*, Cluj, 1937; G. Brătianu, *Une énigme et un miracle historique; le peuple roumain*, Bucarest, 1942, p. 53 ș.u.; Bucur Mitrea, *Problema populației geto-dace în Muntenia în secolul al IV-lea e.n.*, în «Studii și Referate privind Istoria României», partea I, București, 1954, p. 105—116; E. Lozovan, *Unité et dislocation de la Romanie orientale*, în ORBIS, «Bulletin International de Documentation Linguistique», t. III, no. 1, 1954; Idem, *Aux origines du christianisme Daco-Scythique*, în Franz Altheim, *Geschichte der Hunnen*, vol. IV, Berlin, 1962, p. 146—165; D. Protase, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii*, București, 1966; D. Tudor, *Orașe...*, loc. cit.; C. Daicoviciu, următoarele studii din vol. *Dacica: Le problème de la continuité en Dacie. Observations et précisions d'ordre historique et archéologique*, p. 447—493; O senzațională descoperire arheologică în Transilvania, p. 522—525 și *Daker und Rumänen*, p. 529—542; Constantin C. Giurescu—Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, p. 131—167, cu bibliografia respectivă, p. 202—204.

56. J. Mansion, *Les origines...*, p. 12. W. Bessel în art. *Gothen*, în *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*, hrsg. I. S. Ersch und I. G. Gruber, Secția I-a, Partea 75, Leipzig, 1862, p. 144. Il socotește got din naștere. H. Boehmer-Romundt, *op. cit.*, p. 286, n. 1, deși recunoaște că numele Sava circula în secolul al V-lea în Capadocia, îl socotește a fi got. V. Pârvan, *op. cit.*, p. 157, îl consideră grec din Asia. Ludwig Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme. Die Ostgermanen*, Ed. II-a, München, 1934, p. 237, spune că Sava era capadocian, iar Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și colab., *op. cit.*, p. 63, afirmă că era got.

57. Georg Waitz, *Über das Leben und die Lehre des Ulfila*, Hannover 1840, p. 43. Vezi și Pr. Prof. I. Ionescu, *Sansala...*, p. 488, n. 13.

58. R. Vulpe-I. Barnea, *Din Istoria Dobrogei*, II, p. 398.

59. Vezi G. Waitz, *op. cit.*, p. 43. Cf. și Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și colab., *op. cit.*, p. 64.

60. L. Schmidt, *op. cit.*, p. 237.

care, în cele din urmă, nu se mai ocupă de el (cap. VII, 1). Ipoteza Pr. Prof. I. Ionescu că Sansala era daco-roman de origine⁶¹, poate fi întărită și de faptul că preotul Sansala ținea legătura cu Biserica din România⁶², adică din Scythia Minor, și anume din Tomis, unde poate că primise și taina preoției și unde își găsea ocrotirea în timpul persecuției începută în anul 370. Revenirea lui pentru a petrece Sfintele Paști cu credincioșii săi, în anul 372, este destul de grăitoare pentru felul cum își împlinea datoria sacerdotală. El înfruntă atit oboseala drumului din Scythia până în munții Buzăului, cât și prigoana goților contra creștinilor, numai ca să aducă păstorilor săi, de același neam cu el, bucuria Învierii lui Iisus Hristos.

Desigur că pilda preotului Sansala va fi avut o influență decisivă asupra cîntărețului său, Sava. Coordonatele sufletului lui Sava sînt trasate cu fermitate de autorul scrisorii martirice, într-un mod crescînd, notele esențiale ale caracterului său fiind bunătatea și tăria în credința creștină ortodoxă. Sufletul lui simplu și drept impune consătenilor săi, care caută prin diferite subterfugii să-l scape de la moarte. Episodul în care femeia îl dezleagă și-l îndeamnă să fugă, iar el rămîne liniștit și o ajută la treburile ei, este punctul culminant al relatării. Deznodămîntul se poate bănui. Chiar oamenii puși de Atharid să-l înece sînt copleșiți de personalitatea morală a Sfîntului Sava și, mărturisind că «este nevinovat», sînt gata să-l elibereze. Dar Sava le amintește de porunca primită, a cărei neîndeplinire putea atrage pedeapsă aspră, astfel că sînt oarecum obligați să-l înece în apa riului Museos. Critica este unanimă în a identifica Museos cu riul Buzău⁶³.

Martiriul precizează că Sfîntul Sava Gotul a murit în anul 372, în a cincea zi a sîmbetei care este după Paști, în prima zi a idelor lui aprilie, adică joi, 12 aprilie. De asemenea, în ultima parte, «Biserica din Gothia» face un apel către creștinii din Capadocia ca în această zi să se adune și să-i facă pomenirea. Ziua de 12 aprilie este indicată, cum s-a amintit, și de Manuscrisul grecesc, Vatican 1660, din anul 912. Ținînd seama că în Biserica primară pomenirea se făcea în ziua morții sfîntului sau, dacă nu se cunoștea aceasta, în ziua strămutării moaștelor, pare inexplicabil faptul că *Sinaxarul din Constantinopol* rezumă *Martiriul Sfîntului Sava* la diferite date,

61. Pr. Prof. I. Ionescu, *Sansala...*, p. 489—490.

62. În studiul: *Le problème de la continuité en Dacie* (vezi vol. *Dacica*, p. 498, n. 159), C. Daicovicu afirmă că România este atestată prima dată de episcopul arian Auxențiu de Durostorum, către anul 380, în *Scrisoare despre credința, viața și moartea lui Ulfila* (*Fontes II*, p. 112), trecînd cu vederea actul martiric al Sfîntului Sava Gotul, scris la scurt timp după moartea acestuia, adică în anul 373.

63. Pentru echivalența hidronimului Museos-Buzău, vezi lucrările următoare: W. Bessel, *op. cit.*, p. 144; Dr. Gherasim Timuș, Episcopul Argeșului, *Dicționar aghiografic cuprinzînd pe scurt Viețile Sfinților*, București, 1898, p. 742; L. Niederle, *Slovanski starožitnosti*, Praga, 1902, II, 1, p. 30; H. Boehmer-Romundt, *op. cit.*, p. 284, n. 4; V. Pârvan, *op. cit.*, p. 157; J. Zeiller, *op. cit.*, p. 426; Vasile Pârvan, *Considerațiuni asupra unor nume de răuri dacoscitice*, Academia Română, *Memoriile secțiunii istorice*, seria III, t. I, Mem. I, București, 1923, p. 12: «Museos putea fi deci, eventual, chiar pronunțarea thracică alături de Buseos»; A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III-a îngrijită de I. Vlădescu, vol. I, București, 1925, p. 229; Nicolae Drăganu, *Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, Academia Română, «Studii și Cercetări» XXI, București, 1933, p. 248—249. Buzeu este cîvint de origine daco-thracică, provenind din Museos; G. Popa-Lisseanu, *op. cit.*, p. 115, n. 1; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu și colab., *op. cit.*, p. 64; P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 23; E. A. Thompson, *op. cit.*, p. 66; *Mineitul lunii aprilie*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, ed. IV-a, București, 1967, p. 154; R. Vulpe-I. Barnea, *op. cit.*, p. 398; Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 227; Idem, *Istoria limbii române*, vol. II, București, 1969, p. 357; C. C. Giurescu—D. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 165.

între 15 și 18 aprilie și mai rar în ziua de 12 aprilie⁶⁴. *Mineiul lunii aprilie*, tipărit la Veneția de diferiți autori, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, indică în ziua de 18 aprilie pomenirea Sfântului Sava «Stratilatul». Desigur, la mijloc este o confuzie, căci viața sfântului este aidoma cu cea din *Mineiul lunii aprilie*, din anul 1843, editat la Constantinopol de Andrei Coromila, care notează în ziua de 18 aprilie pe «Sava Gotul». Sava «Stratilatul» este menționat și în zilele de 29 octombrie și 24 aprilie, ca un sfânt militar, dar «viața» sa este redată aproape întocmai ca cea a Sfântului Sava Gotul, ceea ce îl face pe Delehaye să tragă concluzia că acest fapt este rezultatul vreunei confuzii⁶⁵. Biserica Ortodoxă Română sărbătorește pe Sfântul Sava Gotul la 18 aprilie⁶⁶.

În urma celor spuse pînă acum se pot trage următoarele concluzii :

Martiriul Sfântului Sava Gotul este o mărturie autentică, provenită de la comunitatea creștină din Gothia, mai precis de la creștinii de pe valea râului Buzău.

Acest document arată că strămoșii noștri trăiau laolaltă cu goții, în părțile muntoase în mod pașnic⁶⁷, unii se înruderiseră cu goții, formînd comunități solidare față de asupritori și manifestînd îngăduință față de noua credință creștină.

În prima parte a secolului al IV-lea, creștinismul pătrunsese și la sate. Creștinii mențineau legături strînse cu Bisericile din Scythia Minor (Dobrogea) și prin acestea cu Constantinopolul și cu Capadocia.

Martiriul dă informații asupra organizării și stării sociale ale strămoșilor noștri sub stăpînirea goților și amintește riul Buzău sub denumirea daco-tracică de Museos.

La acest popas duhovnicesc, cînd se împlinesc 1600 de ani de la moartea martirică a Sfântului Sava Gotul, ne simțim inimile cucerite de dragoste față de poporul nostru care, înzestrat cu calități deosebite, a știut să-și păstreze ființa sa, chiar dacă istoria lui a fost presărată cu momente de grele încercări. Ca creștini ortodocși, preamărim pe Dumnezeu «Cel ce a binecuvîntat pămîntul acestei minunate țări care a născut într-o sfințenie pe mucenicul Sava Gotul.

Pr. Conf. ȘTEFAN C. ALEXE

64. Vezi concluziile lui H. Delehaye, *Saints de Thrace...*, p. 291.

65. *Ibidem*. Pentru deosebirea dintre Sava Gotul și Sava Stratilatul, a se vedea documentul studiu al cercetătoarei italiene Enrica Follieri, *Saba Goto e Saba Stratelata*, în «Analecta Bollandiana», LXXX (1962), p. 249—307, care ajunge la concluzia lui Delehaye. Confuzia se observă și în literatura aghiografică. Cităm spre exemplu : C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei din Iași*, București, 1888, Introducere, p. XV ; J. P. Kirsch, *Sabas der Gote, auch Stratelita genannt*, în *Lexicon für Theologie und Kirche*, Ed. II-a, hrsg. Michel Buchberger, vol. IX, Friburg im Breisgau, 1937, p. 45 ; Mihail I. Galanos, *Viețile Sfinților*, vol. IV, Atena, 1950 (în limba greacă), p. 59 : «18 aprilie. În această zi, pomenirea Sfântului martir Sava Stratilatul și Gotul» ; E. Hoade, *Sabas*, în «New Catholic Encyclopedie», Washington, 1967, p. 776 ; Sofronie Evstratiade, *Catalogul Sfinților Bisericii Ortodoxe*, Atena, 1935 (în limba greacă), p. 412 : «Sava martirul Strafilatul, 17 aprilie». După ce schițează viața Sfântului Sava Gotul, deși în titlu era indicat «Stratilatul», autorul adaugă : «Amintirea acestuia, după Codicii aghiortici Δ 37 și Θ 85, se săvîrșește în ziua de 12 aprilie, după rînduiala deplină alcătuită de Iosif Imnografal».

66. Vezi *Sinaxarul lunii aprilie*, în *Liturghier*, București, 1967, p. 434, și *Mineiul lunii aprilie*, ed. IV-a, București, 1967, p. 153—154.

69. G. Popa-Lisseanu, *Contuitatea românilor în Dacia*, în «Analele Academiei Române», Memoriile Secției istorice, seria III, t. XXIII, Mem. 9, București, 1941, p. 103.



• ÎNDRUMĂRI • PĂSTORALE •

ÎNVIEREA DOMNULUI, PRILEJ DE REÎNNOIRE DUHOVNICEASCĂ A CREDINCIOȘILOR

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE PAȘTI-1972 ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În fiecare an, la marile praznice creștine, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române așteaptă cu multă nerăbdare scrisorile pastorale ce le sînt adresate — pe firul unei îndelungate tradiții — de arhipăstorii lor duhovnicești. În prima zi de Paști, la sfînta liturghie, slujitorii altarelor împărtășesc credincioșilor cuprinsul acestor pastorale, care contribuie la menținerea și întărirea comuniunii dintre ierarhie și credincioși, tilcuind sensurile adînci ale sărbătorii, aducînd trainice bucurii duhovnicești și dînd îndemnuri călăuzitoare spre tot lucrul bun.

Marele praznic al Învierii Domnului din acest an a dat prilejul Înaltților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române să împărtășească păstoriților lor îndemnuri călăuzitoare și sfaturi alese pentru propășirea vieții lor duhovnicești. În cele ce urmează, vom încerca să scoatem în evidență învățăturile mai importante care se desprind din cuprinsul Pastoralilor de Paști din anul 1972, adresate de Înaltții Chiriarhi clerului și credincioșilor din eparhiile respective.

*
* * *

Pastorala Prea Fericitului Părinte Patriarh JUSTINIAN, adresată clerului și dreptcredincioșilor creștini din cuprinsul *Arhiepiscopiei Bucureștilor*, cu ocazia sfîntelor sărbători ale Învierii Domnului, relevă însemnătatea Sfintei Taine a Spovedaniei ca pregătire aleasă pentru luminatul praznic al Învierii. În vederea primirii cu vrednicie a acestei «sărbători a sărbătorilor», creștinii se străduiesc să-și curățească sufletul de păcate, prin post și rugăciune, prin cercetarea mai asiduă a bisericii și prin împărtășirea cu Trupul și Sîngele Domnului, după ce mai înainte și-au mărturisit păcatele în fața duhovnicului.

Arătîndu-și bucuria față de afluența credincioșilor la scaunul duhovniciei, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române folosește acest pri-

lej pentru a atrage atenția asupra însemnătății spovedaniei, dar mai ales asupra felului în care ea trebuie făcută pentru ca penitenții să primească iertare de la Dumnezeu, iar sfânta împărtășanie pe care o primesc după aceea să le fie cu adevărat de folos spre mântuirea sufletului. Sfânta împărtășanie nu poate fi primită decât după prealabila mărturisire a păcatelor. Iar aceasta presupune, în primul rând, cercetarea conștiinței (I Cor. XI, 28—29), care are menirea de a trezi părerea de rău pentru păcatele săvârșite și hotărîrea de a nu le mai repeta.

Dar — se arată în continuare — iertarea păcatelor nu este condiționată numai de simplul act al spovedaniei, ci și de împlinirea altor fapte creștinești, care au deosebită importanță pentru viața sufletească a credincioșilor. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îndeamnă pe credincioși ca înainte de a veni la Sfânta Taină a Spovedaniei, pentru a cere de la Dumnezeu iertarea păcatelor, să fie împăcați cu toți ceilalți semeni ai lor. Tilcuind cuvintele Mîntuitorului în această privință (Matei V, 23—24), Prea Fericea Sa atrage atenția : «Dacă nici în biserică nu este bine să intrați cu darul, cu jertfa voastră, decât după ce v-ați împăcat cu cei cu care sînteți supărați, căci altfel ea nu este bine primită, cu cît mai mult atunci cînd cereți iertare de la Dumnezeu pentru păcatele voastre, trebuie ca în primul rînd să fi iertat pe aproapele vostru care v-a greșit».

Pastorala înfățișează argumentele scripturistice cele mai reprezentative pentru fundamentarea iertării ca virtute creștină și ca putere dăruită de Mîntuitorul Sfinților Apostoli (I Ioan I, 9 ; Marcu XI, 25—26 ; Matei XVIII, 18 ; Ioan XX, 22—23), apoi face remarcă : «Este adevărat că urmașii de peste veacuri ai Sfinților Apostoli, episcopii și preoții duhovnici, au primit odată cu taina hirotoniei puterea «de a lega și dezlega», de a ierta păcatele oamenilor prin taina spovedaniei ; dar nu putem uita pilda spusă de Mîntuitorul, a slugii nemilostive, care, după ce a primit de la stăpînul său iertarea unei mari datorii — zece mii de talanți — dar n-a fost în stare să ierte și el pe un semen de-al lui care-i datora o sumă mică de numai o sută de dinari, — a primit osînda cunoscută de la stăpînul său care îi iertase toată datoria».

În ultima parte a Pastoralei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian îndeamnă pe clerici și credincioși să ia ca exemplu viu de iertare pe însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, care «s-a dat pentru păcatele noastre și a înviat pentru îndreptarea noastră» (Rom. IV, 25). Amintind cuvintele Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan : «El și-a pus sufletul Său pentru noi — și noi sîntem datori să ne punem sufletul pentru frați» (I Ioan III, 16), precum și rugăciunea Mîntuitorului pe cruce : «Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac» (Luca XXIII, 34), se spune : «Și noi datori sîntem să urmăm exemplul Său și să iertăm din toată inima pe aproapele nostru de cîte ori ne greșeste, știind că în creștinism iertarea nu are limită, după cuvîntul lui Hristos, Care, întreat de Apostolul Petru dacă să ierte pe fratele său de șapte ori, i-a răspuns : «Nu zic ție pînă de șapte ori, ci pînă de șaptezeci de ori cîte șapte» (Matei XVIII, 22).

Atrăgînd luarea-amînte că Mîntuitorul Iisus Hristos «a înviat pentru îndreptarea noastră» (Rom. IV, 25), iar faptul acesta ne îndatorează

ca «și noi să umblăm întru înnoirea vieții» (Rom. VI, 4), Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române arată că la înnoirea vieții duhovnicești se ajunge numai prin împodobirea cu marea virtute a iubirii creștine, din care izvorăsc bunătatea și iertarea. Numai astfel, iertat și împăcat cu semenii săi, reînnoit sufletește, creștinul se poate împărtăși din roadele binecuvîntate ale Învierii Domnului. După ce enumeră cîteva din binefacerile Tainei Spovedaniei, Prea Fericirea Sa concludă: «Dacă iertarea și bunătatea creștină ar sta la baza vieții fiecăruia dintre voi, liniștea și pacea sufletească ar domni și în viața voastră personală și în casele voastre și în jurul vostru».

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian împărtășește arhieresti binecuvîntări clerului și credincioșilor, cărora le face urarea de a ajunge la deplinătatea viețuirii creștine, prin trăirea integrală a învățaturii evanghelice.

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit IUSTIN al Moldovei și Sucevei, adresată cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din *Arhiepiscopia Iașilor*, înfățișează — în prima parte — actul învierii din morți a Mîntuitorului drept supremul «semn» pentru dovedirea lucrării Sale dumnezeiești în lume. Deși Domnul nostru Iisus Hristos a vorbit adeseori ucenicilor Săi despre moartea, învierea și înălțarea Sa la cer, deși El a înviat din morți pe fiul văduvei din Nain, pe fiica lui Iair și pe Lazăr, totuși Apostolii nu au izbutit să priceapă deplin această taină decît după ce au văzut pe Iisus viu, după moarte. Abia după aceea, luminați și întăriți cu Duhul Sfînt, ei au ajuns la înțelegerea deplină a învierii Domnului și au devenit «martori ai învierii» Lui și «iconomi ai tainelor lui Dumnezeu» (I Cor. IV, 1).

Însuși Mîntuitorul, după învierea Sa cu trupul din morți, a încredințat pe ucenici că ei vor deveni martorii de netăgăduit ai învierii (Luca XXIV, 46—48), iar încredințarea aceasta a avut o influență hotărîtoare pentru lucrarea lor de răspîndire a Evangheliei și pentru propășirea Bisericii creștine. În cuvîntările și discuțiile lor, Apostolii Mîntuitorului au înfățișat întotdeauna învierea Domnului ca pe evenimentul culminant al creștinătății și au dat, ca temei al acestui adevăr, propria lor mărturie (Fapte IV, 33; X, 37—41 etc.). În ceața martorilor învierii Domnului a intrat apoi și Sfîntul Apostol Pavel, prin chemarea ce i s-a făcut de către Mîntuitorul pe drumul Damascului, devenind cel mai înflăcărat martor și propovăduitor al acestui act.

În cea de a doua parte a Pastoralii, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin înfățișează roadele dobîndite de credincioși prin învierea Domnului. Împlinind opera Sa mîntuitoare, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a făcut și pe noi părtași ai morții, învierii și mării Sale și înnoindu-ne prin Duhul Sfînt ne-a dat posibilitatea să intrăm «într-o viață nouă, duhovnicească, viața în Dumnezeu, asupra căreia moartea nu are nici o stăpînire». Prin credința în Iisus Hristos, am devenit moștenitori ai vieții

veșnice (Rom. VIII, 17). Dar noi nu am dobândit încă deplin această moștenire, ci o avem ca «făgăduință», a cărei împlinire o așteptăm cu nădejde statornică (Rom. VIII, 22—24), avînd ajutorul Sfîntului Duh care sălășluiește în noi și mijlocirea Domnului Iisus Hristos la Părintele nostru cel ceresc.

În ultima parte a Pastoralii se arată însemnătatea deosebită ce s-a acordat actului învierii Domnului, încă din primele zile ale existenței Bisericii creștine. Cea dintîi sărbătoare creștină, Duminica, a fost rînduită ca zi de prăznuire a învierii Domnului, așa cum afirmă și Sfîntul Atanasie cel Mare cînd spune: «Noi cinstim Duminica pentru înviere». În mod deosebit, în afară de Duminică, învierea Domnului se prăznuiește la Sfintele Paști. «Sărbătoare a sărbătorilor» și «praznic al praznicelor», ziua Sfintelor Paști este cinstită cu adîncă bucurie de toți creștinii, ca temei de neclintit al adevărului învățaturii evanghelice, al nemuririi, al vieții celei noi în Hristos și al păcii desăvîrșite. Avînd «*arvuna Duhului*» (Rom. VIII, 23), credincioșii așteaptă învierea morților și viața veșnică, avînd datoria să se pregătească pentru aceasta prin alungarea păcatului și prin împodobirea cu virtutea dragostei.

În încheiere, Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit Iustin îndeamnă pe păstoriți: «Dragostea de patrie, iubiiții mei, să încălzească neîncetat inimile noastre; fiecare dintre noi să aducă partea sa de contribuție la înflorirea și întărirea ei. Să sprijinim din toate puterile năzuința poporului nostru de propășire înăuntrul țării și de statornicire a unor legături trainice de bună înțelegere, colaborare și prietenie între toate popoarele lumii».

*

Pastorala Înalt Prea Sfîntitului Mitropolit NICOLAE al Ardealului, adresată la sărbătoarea Învierii Domnului din acest an clerului și dreptcredincioșilor creștini din cuprinsul *Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu*, pomînd de la rugăciunea rostită de Mîntuitorul înaintea sfîntelor Sale patimi (Ioan XVII, 4—5), arată că prin învierea și înălțarea Sa la cer Domnul nostru Iisus Hristos s-a preamărit întru slava pe care a avut-o la Tatăl din veșnicie, dînd credincioșilor încredințarea învierii lor viitoare și garanția primirii lor întru mărirea cea veșnică. În acest scop, credincioșii sînt datori să preamărească pe Hristos prin fapte și prin strădania de a se asemăna cu El în gîndurile, cuvintele și comportarea lor zilnică, luînd aminte la mărturia pe care a dat-o Iisus despre viața Sa și urmînd învățămintele ce se desprind din această mărturie.

Iisus Hristos — se spune în continuarea Pastoralii — a împlinit întru toate voia Tatălui. El nu a venit în lume la voia întîmplării, ci după o rînduială dumnezeiască, împlinind proorociile de veacuri, arătîndu-se nu întru mărirea Sa, ci în smerenie, dovedind covîrșitoare dragoste prin cuvintele și faptele Lui minunate, dar mai ales prin faptul că a primit moartea pentru mîntuirea noastră. Astfel și-a împlinit El misiunea pentru care a venit în lume și s-a înălțat întru slava dumnezeiască. Acest lucru ne învață că fiecare din noi avem, într-o oarecare măsură, răspun-

deri și îndatoriri. Tilcuind pilda talanților, rezultă că fiecare credincios are datoria să-și dezvolte la maximum capacitățile, prin muncă și prin viață superioară.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae arată că pilda aceasta o vedem împlinindu-se mereu în viața nouă din patria noastră, unde cetățenii conștiincioși își pun toată puterea de muncă în slujba binelui obștesc, fiecare având posibilitatea de a-și dezvolta talentul și de a lucra potrivit pregătirii și capacității lui. Iureșul muncii creatoare din toate sectoarele de activitate face ca țara noastră să propășească într-un ritm tot mai accelerat. «Am putea spune, afirmă Înalt Prea Sfinția Sa, că așa de mulți sînt eroii muncii creatoare încît titlul de erou al muncii aparține poporului întreg, în frunte cu iubiții și înțelepții lui conducători».

Această pildă, arată Înaltul Ierarh, trebuie împlinită și în viața Bisericii noastre. Fiecare cleric și credincios trebuie să se străduiască pentru binele Bisericii și al semenilor săi, mărturisindu-și dragostea față de Hristos și de Biserică, prin roadele cît mai bogate ale faptelor bune. Dumnezeu a împărțit fiecăruia anumite daruri, însă totodată și datoria de a lucra pentru înmulțirea lor, făgăduind pentru împlinirea lor nu numai răsplătă pe pămînt, ci și cununa veșniciei.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae își exprimă convingerea că, împlinindu-și cu conștiinciozitate îndatoririle, creștinii vor înțelege mai deplin rugăciunea Mîntuitorului către Tatăl : «...*Lucrul pe care Mi l-ai dat să-l fac, l-am săvîrșit. Și acum preamărește-Mă la Tine însuși*» (Ioan XVII, 4—5) și se vor strădui să devină următori ai lui Hristos, să fie de folos Bisericii, Patriei și semenilor lor.

În încheiere, chemînd pe fiii săi duhovnicești la prăznuirea cu bucurie a zilei Învierii, Înaltul Ierarh îndeamnă pe clericii și credincioșii din eparhia sa să fie împlinitori ai Evangheliei iubirii și ai păcii.

*

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Mitropolit FIRMILIAN al Olteniei, trimisă clerului, cinului călugăresc și tuturor dreptcredincioșilor creștini din *Arhiepiscopia Craiovei*, cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului, pornește de la chinonicul «Al Cînei Tale celei de taină, astăzi, Fiule al lui Dumnezeu, părtaș mă primește», arătînd însemnătatea Cînei celei de Taină ca premergătoare a morții pe cruce și a învierii Mîntuitorului.

După ce arată împrejurările așezării Tainei Sfinței Împărtășanii relatate de Sfînta Scriptură (Luca XXII, 7—8, 14—19), Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian face o adîncă analiză a rostului și însemnătății Sfinței Euharistii, care este «pîinea sufletului creștinesc». Prin împărtășirea cu Trupul și Sîngele Domnului, credincioșii se unesc în mod tainic cu Hristos, după făgăduința Acestuia : «*Cel ce mănîncă Trupul Meu și bea Sîngele Meu petrece întru Mine și Eu întru el*» (Ioan VI, 56). Aceasta constituie o adevărată înfiere, după cum se arată în rugăciunea Sfîntului Vasile cel Mare : «Primind pîrticica Sfințelor Tale, să mă unesc cu Trupul și cu Sîngele Tău cel sfînt și să te am pe Tine viețuînd și petrecînd întru mine cu Tatăl și cu Duhul Tău cel Sfînt».

Una din rîndurile cele mai alese ale Sfintei Împărtășanii constă în «strînsa legătură (a credinciosului) cu întreg Trupul Bisericii, în care Mîntuitorul se află fără întrerupere». La aceasta se adaugă satisfacțiile duhovnicești lăuntrice, care devin izvoare ale sfințeniei și călăuzitoare spre veșnicia în care se află «glasul lăudătorilor cel neîncetat și dulceața cea fără de sfîrșit a celor ce văd frumusețea cea nespusă a feței lui Dumnezeu».

În partea a doua a Pastorelei, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian asociază la pîinea vieții sufletești pîinea cea de toate zilele, prin care ne întreținem viața trupească și ale cărei binefaceri sînt descrise într-unul din cei mai frumoși psalmi ai lui David (Ps. CIII). Cu privire la aceasta, remarcă: «De la Dumnezeu este, deci, pîinea noastră și cu sudoare și cu mare purtare de grijă se agonisește ea. În scumpa noastră Patrie, ocîrmuitorii Țării au dat cele mai înțelepte îndrumări pentru bălălia pîinii și au alcătuit planuri de mare ispravă pentru ogoare și sporirea rodniciei lor. Muncitori, țărani, oameni de carte și tehnicieni au scurs pămîntul de ape, au secat lacuri și bălți și au însămîntat bob curat și ales — hrana și avuția noastră națională».

Pe lîngă împlinirea îndatoririlor cetățenești și patriotice, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian îndeamnă pe păstorii săi să aibă mereu în vedere și îndatoririle lor față de Biserică și față de mîntuirea sufletului. Una din aceste îndatoriri constă în primirea cu vrednicie a Sfintei Împărtășanii, cu prilejul luminatului praznic al Învierii Domnului.

Pastorala se încheie cu îndemnul stăruitor, adresat credincioșilor, de a se apropia cu evlavie și cu bună-cuviință de izvorul cel pururea viu al Sfintei Euharistii.

*

Pastorala Înalț Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE al Banatului, adresată cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din *Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului*, subliniază însemnătatea vechilor rînduiri și datini cu care este împreunată, an de an, sărbătorirea Învierii Domnului. Pe lîngă pregătirea sufletească și participarea la sfințele slujbe, credincioșii respectă datinile moștenite de la înaintași, de exemplu, gustînd pîinea «pascală» și ciocnind ouă frumos încondeiate. Cu toate că obiceiurile împreunate cu sărbătorirea Sfințelor Paști se deosebesc în sînul diferitelor comunități creștine, totuși — așa cum remarcă Pastorală — «nici în trecut și nici astăzi deosebirea acestea n-au îndepărtat pe creștini unul de altul, ci dimpotrivă au contribuit la creșterea prețuirii reciproce, la împărtășirea evlaviei».

Pe linia acestor constatări, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae subliniază că dacă varietatea datinilor legate de Învierea Domnului este de-a dreptul minunată, «mai minunată este unitatea ce domnește între credincioșii de pretutindeni care cinstesc Paștile». Această «sărbătoare a sărbătorilor» contribuie la o mai strînsă apropiere a creștinilor unii de alții, făcîndu-i să se simtă că aparțin Bisericii celei «una, sfință, sobornicească și apostolească» și îndemnîndu-i la fapte de zidire sufletească, prin care își dovedesc dragostea față de Dumnezeu și față de

semeni. La sărbătorirea Paștilor fiecare creștin, «ținând datinile care îi sînt proprii și în același timp respectînd pe ale celorlalți, trebuie să se dovedească mai atent față de aproapele, mai aplecat să-l înțeleagă, să-l prețuiască și să-l iubească, mai gata să-i vină într-ajutor ori de cîte ori este nevoie».

Arătînd că omenirea contemporană se află în continuă transformare, căutînd noi orientări, superioare celor din trecut, Pastorală subliniază necesitatea cooperării dintre oameni și a unirii eforturilor lor pentru înfăptuirea idealurilor nobile și a progresului spre care se tinde cu tot mai multă ardoare, stăruiind asupra îndemnului de a munci laolaltă cu ceilalți semenii pentru o viață prezentă îmbelșugată și pentru un viitor fericit.

Alături de strădaniile pentru asigurarea propriei îndestulări, credincioșii sînt îndemnați să sprijine și pe aparținătorii altor națiuni și popoare care luptă pentru mai bine. Dintr-o asemenea convingere s-a luat inițiativa de constituire a Fondului Solidarității Internaționale, la care fiecare cetățean al patriei noastre este chemat să-și aducă contribuția, în semn de identificare cu năzuințele oamenilor doritori de bine de pretutindeni.

În încheiere, amintind că Domnul nostru Iisus Hristos a venit pentru a aduce la mîntuire pe toți credincioșii, fără nici o deosebire, iar praznicul Paștilor este praznicul întregii creștinătăți, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae îndeamnă pe păstoriții din eparhia sa să sărbătorească Învierea Domnului «potrivit obiceiurilor proprii, dar și păstrînd mereu conștiința a ceea ce ne leagă pe fiecare de Hristos și, prin El, de aproapele», pentru a fi împlinitori ai «legii lui Hristos» (Gal. VI, 2) și a se împărtăși cu vrednicie de roadele jertfei mîntuitoare și ale învierii Domnului.

*

Pastorală Prea Sfințitului Episcop IOSIF al Rîmniceului și Argeșului, adresată cu ocazia sfințelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din eparhia sa, analizează — în prima parte — sensurile tradiționalului salut «Hristos a înviat!» Acesta este salutul care dovedește suprema bucurie a creștinilor de pe întregul pămînt pentru învierea Mîntuitorului Iisus Hristos.

«Hristos a înviat!» este salutul biruinței Mîntuitorului asupra morții și, în același timp, temelia religiei creștine și chezașia învierii credincioșilor, căci «dacă Hristos nu a înviat, zadarnică este credința noastră» (I Cor. XV, 17). Acest salut exprimă optimismul înălțător al nădejzii creștine și lămurește rosturile mîntuitoare ale venirii în lume a Fiului lui Dumnezeu.

La salutul «Hristos a înviat!» credincioșii răspund prin: «Adevărat a înviat!» confirmînd același adevăr al învierii Domnului. «Prin această mărturisire, toți creștinii se recunosc frați întru Domnul. Confirmarea «Adevărat a înviat!» a fost adusă ca o dovadă de netăgăduit a dumnezeirii lui Iisus de către femeile mironosițe, de către Sfinții Apos-

toli și de către toți cei ce s-au bucurat de marele dar de a vedea pe Iisus înviat. Această confirmare este propovăduită prin întreaga lucrare a Bisericii, care a fost întemeiată pe marele adevăr de credință al învierii Domnului.

Dar acest tradițional salut cuprinde și un întreg șir de biruințe morale — ca biruința adevărului asupra minciunii, biruința dreptății asupra nedreptății, biruința iubirii asupra urii — care stau la baza vieții duhovnicești a credincioșilor. «Salutul creștin, se spune în Pastorală, are un rost: acela de a ține treze și active aceste forțe morale pe care le dă credința în învierea Domnului: munca, adevărul, dreptatea, binele, frumosul, cinstea, demnitatea, iubirea de om, — forțe morale fără de care n-ar fi cu putință creștinătatea, precum nu este cu putință viețuirea unui stejar fără măduvă».

În partea a doua a Pastoralii, Prea Sfințitul Episcop Iosif amintește clerului și credincioșilor că ei sînt cetățeni ai Patriei pămîntești, față de care datorează deplină dragoste și dăruire. De aceea, ei trebuie să armonizeze interesele veșnice cu cele vremelnice, căutînd mai ales să fie împlinitori ai adevărului și ai dreptății, să urmărească numai ceea ce este bun și curat, să înlăture orice ură și să promoveze iubirea, care dă adevărat sens vieții. «Ca fiii ai Învierii — se spune în încheiere — să facem să trăiască în noi aceste forțe morale, din care să toarcem cea mai frumoasă viață cetățenească, dovedindu-ne *cu fapta* oameni ai ordinei, ai cinstei, ai muncii constructive, ai demnității, ai ascultării de tot ce este spre binele tuturor, ai supunerii din conștiință față de autorități de la cele mai mici pînă la Conducerea noastră de Stat, ... — călîcînd pe urmele Mîntuitorului nostru, care ni s-a dat pildă în tot ce este frumos și de folos tuturor».

*

Pastorală Prea Sfințitului Episcop PARTENIE al Romanului și Hușilor, adresată clerului și dreptcredincioșilor creștini din eparhia sa, cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, stăruie — în prima parte — asupra bucuriilor și a puterilor înnoitoare pe care praznicul Învierii îl aduce în sufletele creștinilor din toate locurile și din toate timpurile. Ziua Învierii este «sărbătoarea bucuriei de obște», deoarece fără înviere, Hristos nu ar fi fost Dumnezeu, ci numai o ființă obișnuită, iar jertfa Sa nu ar fi avut nici o putere mîntuitoare din păcat și din moarte (I Cor. XV, 17). Hristos însă a înviat cu adevărat, făcîndu-se «început al învierii morților» (I Cor. XV, 20).

Hristos și-a dovedit dumnezeirea nu numai prin înviere, ci și prin felul morții Sale. El nu numai că a cunoscut toate proorociile despre moartea Sa, dar a și vestit ucenicilor toate împrejurările patimilor, răstîgnirii și învierii Lui și s-a încredințat morții numai atunci cînd lucrarea Sa mîntuitoare a fost încheiată. Bunătatea Sa pe care a arătat-o față de cei ce l-au răstîgnit și seninătatea cu care a îndurat patimile și moartea sînt tot atîtea dovezi despre dumnezeirea Sa. La acestea se adaugă mărturia sutașului: «Cu adevărat, Fiul lui Dumnezeu a fost

Acesta» (Matei XXVII, 54) și mărturisirile de mai târziu ale martirilor și ale propovăduitorilor dreptei credințe.

În partea a doua a Pastorelei, Prea Sfințitul Episcop Partenie, arătând că bucuria Învierii constituie pentru creștini nu numai bucuria trecătoare a unei zile, ci ea «se prelungeste în cuget și în trăire, în bucurie vie și statornică», subliniază necesitatea dovedirii și întăririi acestei bucurii prin săvârșirea faptelor bune, făcând părintesc îndemn la împlinirea îndatoririlor față de Dumnezeu și față de semenii. Fără dovada faptelor, credința este moartă (Iacov II, 26). Viața și faptele creștinilor trebuie să fie închinată spre slava lui Dumnezeu, dar în același timp și spre folosul semenilor (Matei V, 16). Împărăția lui Dumnezeu nu trebuie înțeleasă ca fiind despărțită de viața pămîntească; ea începe aici pe pămînt, prin trăirea poruncilor evanghelice în pace și iubire cu ceilalți oameni și se continuă în cer, după moarte. «Cîmpul de lucru, unde admirăm și șlefuiim pietrele prețioase cu care Părintele ceresc ne va împodobi acolo frunțile, este viața de aici, pămîntul și oamenii cu care conviețuim și conlucrăm și față de care fiecare din noi avem mari răspunderi și datorii de împlinit».

Prea Sfințitul Episcop Partenie îndeamnă pe păstoriții din eparhia sa, prin citate scripturistice reprezentative, să-și pună întreaga lor capacitate în slujba propășirii vieții noi, a ordinii și a muncii, a păcii și a dreptății în lume. Prea Sfinția Sa atrage atenția că destinația creștinilor, după obșteasca înviere, este patria cerească, dar în timpul viețuirii de aici avem și o patrie pămîntească, de care sîntem legați prin însăși ființa noastră și pe care trebuie să o cinștim, să o apărăm și să-i urmăm chemările pentru zidirea unei vieți tot mai fericite. «Prin aceasta vom cinși Crucea și Învierea Domnului, căci pentru viața și fericirea noastră a murit și a înviat Hristos», se afirmă în încheiere.

*

Pastorală Prea Sfințitului Episcop ANTIM al Buzăului, adresată cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din eparhia sa, începe cu îndemnul adresat credincioșilor care, primeniți sufletește, s-au adunat la sărbătoarea cea mare a Învierii: «Să ne apropiem purtători de lumină la Hristos cel ce a ieșit din mormînt ca un mire și să serbăm împreună cu cetele cele iubitoare de praznic Paștile lui Dumnezeu cele mîntuitoare» (Canonul Învierii).

În continuare, sînt înfățișate temeiurile biblice referitoare la opera răscumpărătoare a Mîntuitorului Iisus Hristos și se descriu împrejurările în care Acesta a suferit patimile, moartea și îngroparea. Amintindu-și de toate acestea, creștinii simt cum li se strecoară în inimi îndemnul cutremurător: «Să tacă tot trupul omenesc...» (*Triod*). Dar mărturisirea «*Hristos a înviat din morți, început al învierii morților s-a făcut*» (Rom. XV, 20) trezește noi simțăminte, de încredere și de covârșitoare bucurie. Hristos a înviat cu adevărat, așa cum dovedește îngerul care se așază pe piatra rostogolită de pe mormînt, așa cum reiese din spaima ostașilor care păzeau mormîntul, așa cum mărturisesc fe-

meile mironosițe și apostolii care au venit la mormânt, devenind cel dintâi martori și vestitori ai învierii lui Iisus.

Prin învierea Mântuitorului, moartea nu mai este pentru creștini o pedeapsă grea și neînțeleasă. «Mormântul este brazda în care se aruncă sămînța veșniciei», după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «*Hristos cel ce a înviat din morți va învia și trupurile voastre cele muritoare prin Duhul Său, cel ce locuiește în voi*» (Rom. VIII, 11). Învierea Domnului este temelul pe care s-a clădit Biserica creștină și, în același timp, chezașia sigură a învierii noastre viitoare.

Referindu-se la martirii creștini care au mărturisit pe Hristos cu prețul vieții lor, Prea Sfințitul Episcop Antim amintește între aceștia pe Sfîntul Sava Gotul, care a fost martirizat prin părțile Buzăului, cu 1600 de ani în urmă. El a fost înecat în apa Buzăului, la Paștile din anul 372, iar moaștele sale au fost transportate în Capadocia. Sărbătorirea acestui sfînt, la data de 18 aprilie, este menită să constituie — pe lîngă evocarea pe plan bisericesc — și un prilej pentru dovedirea vechimii creștinismului la noi și a continuității poporului român pe aceste meleaguri, ca urmași ai daco-romanilor.

În încheierea Pastoralei, Prea Sfințitul Episcop Antim îndeamnă pe clericii și credincioșii din eparhia sa să contribuie, prin muncă cinstită și sirguincioasă, la înflorirea țării noastre, să fie cetățeni devotați ai patriei și să contribuie la zidirea păcii pe pămînt și la buna conviețuire dintre oameni și popoare.

*

Pastoral Prea Sfințitului Episcop CHESARIE al Dunării de Jos adresată cu prilejul sfîntelor sărbători ale Învierii Domnului către clerul și credincioșii din eparhia sa, prezintă marele praznic creștin al Învierii ca pe «un oaspete ales», care umple de bucurie sufletele credincioșilor, reînnoindu-le viața duhovnicească, asemenea primăverii care trezește la o nouă viață întreaga natură.

Mîntuitorul a săvîrșit multe și felurite minuni în timpul viețuirii Sale pe pămînt. Prin înviere, Hristos s-a arătat stăpîn peste viață și peste moarte, iar prin arătările Sale în fața femeilor mironosițe, a Apostolilor și îndeosebi a lui Toma a adus cele mai evidente mărturii cu privire la dumnezeirea Sa.

În continuarea Pastoralei, arătîndu-se că învierea Domnului constituie biruința vieții asupra morții, se arată că dacă prin Hristos moartea a fost înfrîntă, tot prin El, ea va fi nimicită și pentru noi, la obșteasca înviere (I Cor. XV, 22, 49, 53).

Arătînd că Mîntuitorul Iisus Hristos a înfăptuit opera Sa răscum-părătoare cu prețul celor mai grele suferințe, dar din dragoste desăvîrșită față de oameni, Prea Sfințitul Episcop Chesarie face tîlcuirea următoare: «Prin tot ce a săvîrșit Domnul în viața Sa, a voit să ne arate că adevărata viață este numai aceea care este pusă în slujba semenilor noștri, pentru pacea și fericirea lor. Iar tot ceea ce poate fi făcut pentru

acest scop nu se poate înlăptui decît prin muncă, prin dragoste și prin spirit de jertfă și de dăruire de la toți. Nici conviețuirea în societate nu este posibilă fără jertfă, fără dragoste și fără bunătate, virtuți care modelează sufletul și fac fericirea vieții obștești». De aceea, în numele lui Dumnezeu și în numele slujirii binelui, se face apel clerului și credincioșilor : «*Să nu obosiți în facerea de bine*» (Gal. VI, 9), căci «*Cel ce face bine din Dumnezeu este*» (III Ioan I, 11). Exemplificînd, Pastorală arată că binefacerile către semenii se pot arăta prin muncă cinstită, împlinită cu dragoste și cu respect față de cei din jur, prin împlinirea îndatoririlor legate de familie și societate, prin unirea tuturor în sprijinirea intereselor patriei și ale poporului nostru, prin consolidarea și apărarea valorilor spiritual-morale și materiale.

În încheiere, binecuvîntînd munca pentru înflorirea patriei și credința față de Biserică a păstoriților săi, Prea Sfințitul Episcop Chesarie face îndemnul : «*Să stăruim deci totdeauna acolo unde este locul nostru al fiecăruia, cu dragostea, cu cinstea, cu ascultarea față de cei ce ne conduc, cu sîrguința și cu însuflețirea. Rugați-vă împreună cu noi pentru pacea a toată lumea și fiți făcători de pace, prin munca și prin purtarea voastră, ca să vă puteți numi fii ai lui Dumnezeu*» (Matei V, 9).

*

Pastorală Prea Sfințitului Episcop TEOCTIST al Aradului, Ienopolei și Hălmagiului, adresată clerului și credincioșilor din eparhia sa cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului, se deschide cu cuvintele Psalmistului : «*Aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim întru ea*» (Ps. CXVII, 24), zugrăvind apoi bucuria înălțătoare a credincioșilor adunați la marele praznic paschal. Ziua luminată a Paștilor consfințește trecerea noastră «*din moarte la viață și de pe pămînt la cer*» ; ea este totodată ziua înfierii noastre dumnezeiești, ziua împăcării și a triumfului vieții asupra morții.

Relatînd împrejurările patimilor și faptul învierii Mîntuitorului, Pastorală subliniază că dimineața Învierii este considerată de Biserică drept dimineața mîntuirii, care revărsă în sufletele creștine belșug de har, credință și nădejde în mai bine.

În cea de a doua parte a Pastoralei, Prea Sfințitul Episcop Teoctist arată că bunătatea, blîndețea și iubirea față de oameni a Mîntuitorului «*sînt trăsăturile chipului Său în noi și în semenii noștri*», îndreptîndu-ne luarea-aminte către comuniunea de gîndire și de faptă cu El.

Amintind că dragostea pentru Dumnezeu se dovedește prin dragostea față de semenii și prin efortul pentru propășirea obștii din care facem parte, Pastorală subliniază că acest adevăr îl putem aplica în condițiile vieții obștești din patria noastră, care oferă un larg orizont pentru dezvoltarea tuturor capacităților. Forțele create ale poporului nostru, puse în slujba înfloririi țării și a înfrumusețării vieții omului, sporesc an de an și aduc noi înlăptuiri, constituind un adevărat «*îmn închinat vieții și omeniei*». Față de aceasta, credincioșii au datoria de a-și spori neîncetat eforturile pentru sprijinirea cerințelor vieții

obștești și mai ales pentru menținerea și sălășluirea păcii trainice în lume, care trebuie să rămână o continuă preocupare a tuturor.

Binecuvântînd strădaniile clerului și credincioșilor din eparhia sa, Prea Sfințitul Episcop Teotist își exprimă încrederea că vrednicia acestora — atît ca fii ai Patriei iubite cît și ca slujitori și fii ai Bisericii străbune — va prîsosi și în viitor, aducînd îmbelșugată rodire în ogorul vieții duhovnicești, precum și în lucrarea de înflorire a vieții noi din țara noastră.

*

Pastorala Prea Sfințitului Episcop TEOFIL al Vadului, Feleacului și Clujului, adresată cu ocazia sfințelor sărbători ale Învierii Domnului către cucernicul cler și dreptcredincioșii creștini din eparhia sa, examinează — în prima parte — sensul muștrărilor pe care Mîntuitorul le-a făcut, cu dumnezeiască blîndețe, unora din martorii Învierii Sale din morți. Astfel, pe Luca și Cleopa i-a numit «*nepricepuți și zăbavnici cu inima a crede toate cîte au spus proorociei*» (Luca XXIV, 25); pe ceilalți ucenici «*i-a muștrat pentru necredința și împietrirea inimii lor, căci n-au crezut pe cei ce-l văzuseră înviat*» (Marcu XVI, 14); iar lui Toma, după încredințare, i-a făcut părinteasca dojană: «*Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut*» (Ioan XX, 29). Dar pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut în ființa Lui, în esența sau în substanța Lui (Ioan I, 18). Singur Fiul cel Unul-Născut l-a făcut cunoscut pe Dumnezeu-Tatăl, prin învățătura propovăduită și prin toată lucrarea Sa mîntuitoare. Iisus Hristos a arătat, în repetate rînduri, că El este Dumnezeu adevărat (Ioan XII, 45; XIV, 9—11; XVII, 11, 22 etc). Acest lucru l-a făcut cunoscut și Sfîntul Apostol Pavel, în alt mod, arătînd că «*Hristos este chipul lui Dumnezeu*» (II Cor. IV, 4; Col. I, 15; Filip. II, 6; Evr. I, 3).

Pornind de la această constatare, Prea Sfințitul Episcop Teofil arată, în continuare, temeiurile cinstirii *chipului lui Dumnezeu*, pe care credincioșii, din dragostea față de El, caută să-l păstreze cît mai viu în minte, cu ajutorul icoanelor. Prea Sfinția Sa arată că cinstirea icoanelor nu echivalează cu o abatere de la poruncile decalogului. Această cinstire se ridică la sfîntul reprezentat în icoană, pe care îl chemăm în ajutor ca mijlocitor. Sfinții sînt aleșii lui Dumnezeu, care se învrednicesc de bucuria fericirii veșnice, ca răsplătire pentru biruințele lor duhovnicești.

Argumentînd cinstirea sfinților și a icoanelor, Prea Sfințitul Chiriarh adaugă: «*Să nu uităm însă de chemarea lor de a-i imita, de a păși pe urmele lor... Toți sîntem creați după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Sfinții și dreptii au respectat din răspuțeri acest chip al lui Dumnezeu din ființa lor și au năzuit în primul rînd să fie stăpîni peste ei înșiși, peste pornirile cele rele ale trupului și ale sufletului lor. Toți acești aleși ai lui Dumnezeu au respectat această demnitate a omului și în ființa semenilor lor. Ei s-au nevoit să fie de folos societății din care făceau parte, punînd în slujba binelui obșteșc toate puterile și capacitățile lor*». În vremea noastră, tot mai mulți credincioși îmbrățișează

cauza solidarității între toate popoarele lumii și a mișcării pentru pace, înfrățire și întrajutorare. Înțeleapta Conducere a țării noastre sporește legăturile de prietenie cu tot mai multe state și popoare, asigurând dezvoltarea multilaterală a patriei. Credincioșii sînt datori să contribuie cu conștiinciozitate la sporirea binelui obștesc și la continua înflorire a patriei, întrucît — mai ales la praznicul Învierii Sale — Hristos ne îndeamnă să fim biruitori asupra păcatului și săvîrșitori ai binelui.

Pastorala se încheie cu urarea ca Mîntuitorul cel înviat să dăruiască tuturor întărire în credință și spor în faptele bune, ocrotind munca și năzuințele frumoase ale credincioșilor.

*

Pastorala Prea Sfințitului Episcop VASILE al Oradiei, adresată cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului clerului și credincioșilor din eparhia sa, pornind de la imnul Proorocului Isaia: «*Luminează-te, luminează-te noule Ierusalime, că slava Domnului peste tine a strălucit*» (Isaia LX, 1), tilcuiește sensurile adînci și multiple ale noțiunii de *lumină*. În timpul Postului Mare, liturghia darurilor mai înainte sfințite îndreptează mintea credincioșilor spre «*lumina lui Hristos care luminează tuturor*». În Săptămîna Patimilor, credincioșii sînt martori ai judecării, osîndirii, patimilor și morții Mîntuitorului, izvorîte din nesfîrșita Sa iubire față de oameni; apoi toți se împărtășesc din roadele Învierii Domnului, la chemarea preotului: «*Veniți de luați lumină!*»

Sărbătoarea Învierii Domnului este ziua plină de bucurie, pace și lumină a credincioșilor. «*Chemarea la lumină în noaptea de Paști, precum și aprinderea făcliiilor din lumînarea de pe sfîntul altar, reprezintă legătura noastră cu Hristos cel înviat și dorința de a trăi împreună cu El în lumina învățaturii Sale dumnezeiești*». Mîntuitorul însuși a spus despre Sine: «*Eu sînt lumina lumii*» (Ioan VIII, 12). La «*plinirea vremii*», El s-a sălășluit între noi, ca să fie «*lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul ce vine în lume*» (Ioan I, 9). El a adus credincioșilor «*lumina cunoștinței*» de Dumnezeu, așa cum se amintește în Troparul Nașterii. Dreptul Simeon, primindu-L în brațe la patruzeci de zile după naștere, L-a mărturisit ca «*lumină spre descoperirea neamurilor*» (Luca II, 32). Iar la ieșirea lui Iisus la propovăduire, «*poporul care stătea în întuneric a văzut lumină mare și celor ce ședea în latura și umbra morții lumină le-a răsărit*» (Matei IV, 16). Între minunile Mîntuitorului se înscriu și acelea prin care Domnul a dăruit vedere orbilor, pentru credința lor. Dar El a venit nu numai pentru cei care au trăit în acel timp și s-au tămăduit trupește, ci pentru a aduce tuturor lumina unei învățături noi (Ioan XII, 16). De aici și îndemnul Său: «*Credeți în lumină, ca să fiți fii ai luminii*» (Ioan XII, 36).

Prea Sfințitul Episcop Vasile remarcă, în continuare, că între lumina firească a soarelui și lumina învățaturii lui Hristos sînt multe asemănări, pe care le tilcuiește temeinic spre folosul păstoriiților săi, subliniind că viața creștină este călăuzită de lumina lui Hristos, care învio-

rează puterile spirituale ale credincioșilor și dă sens superior strădaniilor lor.

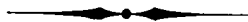
Referindu-se la Ziua Învierii din acest an, Prea Sfinția Sa observă că aceasta a venit împreună cu o primăvară mai grabnică decât în alți ani. De aceea «ogoarele așteaptă să se întâlnească grabnic cu mâna harnică a țărânimii noastre», iar «firea înconjurătoare ne cheamă la lumină, la tot mai multă lumină în viața Patriei noastre». Pretutindeni, înfăptuirile din viața nouă a Patriei și a fiilor ei arată că «acum toate s-au umplut de lumină». Ca urmare, Prea Sfințitul Episcop Vasile îndeamnă pe clerici și credincioși să se comporte ca «*fii ai luminii*» (Efes. V, 8), alungînd din suflete tot ceea ce este păcat și contribuînd, cu sîrg și conștiinciozitate, la o viață tot mai luminoasă, plină de bucurie, de pace și de fericire pentru toți semenii.

*
* *

Din această prezentare sumară a Pastoraletelor adresate de Înălții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române păstoriților lor, la sfintele sărbători ale Învierii Domnului din anul 1972, se poate desprinde — în afara problemelor speciale pe care fiecare Înalt Chiriarh găsește de cuviință să le analizeze, pentru folosul fiilor duhovnicești din eparhia respectivă — ideea fundamentală că Învierea Domnului este pentru cler și credincioși prilejul cel mai bun de înnoire a vieții, de dăruire în slujba lui Dumnezeu și în slujirea semenilor și de sprijinire a nobililor idealuri de pace, progres și bunăstare ale omenirii contemporane. În această perspectivă, Pastoraletle se opresc asupra diferitelor aspecte care contribuie la lucrarea de trăire duhovnicească a credincioșilor, stărînd asupra spovedaniei, asupra primirii cu vrednicie a Sfintei Împărtășanii, sau asupra altor factori de primenire a vieții moral-religioase creștine.

Prezentînd ca model al înnoirii spirituale creștine exemplul vieții pămîntești a Mîntuitorului, închinată împlinirii voinii lui Dumnezeu și slujirii oamenilor, Pastoraletle Înălților Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române actualizează principiile de bază ale învățaturii evanghelice, devenind astfel prețioase îndreptare de viață pentru clerul și credincioșii noștri.

Pr. DUMITRU SOARE





DIN · TRECUTUL · BISERICII · NOASTRE

TIPOGRAFIA MITROPOLIEI BUCUREȘTILOR ÎNTRE ANII 1810—1864

După retragerea din scaun a mitropolitului Dositei Filitti, activitatea tipografiei de cărți bisericești începe să lincezească. Aceasta se datora în primul rând împrejurărilor politice de atunci din Țările Românești. Urmașul său, mitropolitul Ignatie de Arta de origine grec, era cu mult mai devotat Eteriei decât Bisericii. El tipărește *Octoihul* din 1811, reeditat după cel de la Râmnic al lui Iosif Argeșiu. După pacea din 1812, el se retrage în Italia, la Pisa.

Urmașul lui, Nectarie, fost episcop de Râmnic, tipărește un *Molitvelnic* și o *Apologhie* a lui Dimitrie de Rostov. După șapte ani de păstorire, scaunul mitropolitan este încredințat mitropolitului Dionisie Lupu (1819—1821). Deși se puseseră mari speranțe în el, căci ținuse o frumoasă cuvîntare în amintirea lui Gheorghe Lazăr, fostul egumen de Tismana nu tipărește decît un *Cuvînt al lui Hrisostom* și o *Prescurtare a Psaltirii* de Fericitul Augustin.

Un merit deosebit are însă Mitropolitul Dionisie prin înfățișarea privilegiilor tipografiei mitropolitane care fuseseră desființate printr-o hotărîre a domnitorului Caragea (septembrie 1812 — octombrie 1818)¹.

În anul 1823 ajunge pe scaunul mitropolitan Grigorie al IV-lea, fostul diacon din Mînăstirea Căldărușani, învățat cleric trecut prin școala paisiană de la Mînăstirea Neamț. El a condus destinele Bisericii ortodoxe muntene de la 10 ianuarie 1823 pînă la 10 februarie 1829, apoi de la 22 august 1833 pînă s-a stins din viață, la 22 iunie 1834.

Cu modeste ustensile tipografice, mitropolitul Grigorie tipărește o parte din lucrările sale. Activitatea tipografică a harnicului mitropolit Grigorie al IV-lea se leagă de cele peste 20 de tipărituri, de care pomeneste Mitropolitul Andrei Șaguna în a sa *Istorie Bisericească*: *Acatistul* (1823); *Dovedirea împotriva eresului Armenilor* (1824); *Casian Râmleanu* (1825); *Vasile cel Mare și Grigorie Bogoslovul* (1826); *Carte folositoare de suflet* (1827); *Învățăture pentru minte* (1827); *Ioan Gură de Aur (Cuvînt pentru mearile ceale reale și ceale bune)* (1827); *Ioan Gură de Aur, Cuvinte* (1827); *Pravoslavnică mărturisire*, București, ed. III (1827); *Psaltire* (1827); *Acatistul Născătoarei* (1828); *Cazanii* (1828); *Învățătură creștină* (1828); *Pateric* (1828); *Theodorit Cuvinte zece traduse de mitropolitul Grigorie*.

1. Arhivele Statului, București, *Mitropolia București*, Pachet DXVI/5.

Acestea sînt principalele lucrări care au pornit din inițiativa mitropolitului Grigorie, dar în tipografia Mitropoliei găsim tipăriindu-se și alte lucrări, ca : *Logica* Sfîntului Damaschin, tradusă de Grigorie, episcopul de Argeș (1826), *Cuvinte panegirice* de Eufrosin Poteca (1826) și *Noul Testament* în limba bulgară (1828). Din enumerarea acestor lucrări se vede că tipografia mitropolitană lucra intens. Merită a fi amintiți și harnicii ei conducători, Stratonie ieromonahul, pe care îl socotim a fi Ioanichie Stratonichios, ajuns arhieru, bun prieten al Sfîntului Calinic de la Cernica și pe Matei Băbeanul, care sta la dispoziția Mitropolitului Grigorie cu mult devotament. Iar în prefața lucrării cu titlul *Vasile cel Mare și Grigorie Bogoslovul* găsim și pe «cel ostenitoriu întru ale tipografiei Pafnutie».

Această perioadă de timp care se scurge între 1823—1829 este o vreme de bogată activitate a tipografiei mitropolitane bucureștene. După trimiterea Mitropolitului Grigorie în exil, activitatea tipografiei scade. Ocîrmuirea mitropoliei este incredintată episcopilor Neofit de Rîmnic, Ilarion de Argeș și Chesarie de Buzău, care în 1830 tipăresc *Acatistierul* «în tipografia dumnealor boierilor Răducanul, Clinceanul stolnicul și Dumitrache Topliceanul sârdarul», și *Ceaslovul Mare*. Astfel se încheie bogata activitate a tipografiei mitropolitane desfășurată în timpul păstoririi mitropolitului Grigorie.

De la Buzău, unde mitropolitul Grigorie a stat în exil mai bine de un an (13 februarie 1832—13 aprilie 1833), el se mută la Mînăstirea Căldărușani de unde apoi este rechemat la scaunul său la 22 august 1833. Mereu cu gîndul la tipărituri, mitropolitul Grigorie își încheie viața cu gîndul la *Viețile Sfinților*. El pornește la această înfăptuire de cînd se afla la Mînăstirea Căldărușani unde înființează o nouă tipografie, ceea ce înseamnă că cea de la București încetase activitatea. Gîndul acesta de a întemeia o tipografie la Căldărușani îi va fi venit poate și din amintirile ce le avea din activitatea de la Mînăstirea Neamț, vatră de evlavie și muncă cărturărească. Tipografia a fost instalată mai la o parte de mînăstire, la «Cocioc», un loc mai retras, pe care-l curățise odinioară vestitul stareț Gheorghe de la Cernica și făcuse aici o bisericuță pentru călugării schimnici. Tot acolo și-a făcut o casă și Ioniță Bătcoveanul, «semeșul» mitropoliei. În casele acestuia a fost instalată noua tipografie, pornită din pasiunea nobilă a marelui Mitropolit Grigorie.

Odată instalată tipografia la Căldărușani, conducător al ei a fost numit călugărul Inochentie, un nemțean; însă după ce mitropolitul a constatat că Inochentie nu poate face față lucrului, el a numit ca director al tipografiei pe Macarie, «dascălul de muzichie», mare cîntăreț, căruia i se zicea «portarie» al mitropoliei și care se afla atunci trăitor la Căldărușani. Acesta era, cum se știe, un om ales și un călugăr învățat care a adus reforma în muzica psaltică din Biserica Ortodoxă Română. Obișnuit cu treburile tipografiei, el s-a obligat «a face lucrul tipăritului curat și fără cătuși de puțină greșală». Mai mult, el s-a oferit «să slujească cu toată osîrdia fără a cere plată», ca un «patriot rîvnitor ce este».

De data aceasta mitropolitul Grigorie își găsea omul de care avea nevoie pentru scoaterea la lumină a unei opere mărețe, ca aceea a *Vieților Sfinților*. Ele au fost terminate de tipărit în luna iunie 1836. Părinții care au lucrat la cele 12 volume au fost : «probariul» Meletie monahul sfetogoreț, zețarul Gherontie de la Neamț și Iona din Căldărușani. În acest timp marele mitropolit Grigorie își dă obștescul sfîrșit, la 22 iunie 1834. Gîndul său măreț a fost dus la bun sfîrșit de ocîrmuirea Mitropoliei, care se compunea, cum am amintit, din Neofit episcop de Rîmnic, Ilarion de Argeș și Chesarie al Buzăului. Ei au respectat dorința mitropolitului Grigorie care, cu cîteva

ore înainte de a trece din viață spusese unui episcop : «tipografia neîncetat să lucreze, tipărint cărți folositoare de suflet».

Pe toate volumele din *Viețile Sfinților*, stă tipărit : «cu blagoslovenia și cu toată cheltuială Sfinței Mitropolii, în tipografia Sfinței Mitropolii, de Meletie monahul tipograf». Nici un cuvânt însă despre marele mitropolit Grigorie, din a cărui dorință și pasiune ieșiseră aceste folositoare cărți de zidire sufletească.

Din această tipografie de la Căldărușani se pare că a mai ieșit în anul 1855, o carte de morală, prin îndemnul fraților Bitcoveni : *Oglinda omului celui din lăuntru* 2.

După moartea mitropolitului Grigorie, scaunul mitropolitan este ocupat de Neofit, fost episcop de Râmnic (1840—1849). Pe timpul ocîrmuirii sale, tipografia Mitropoliei rămîne cu totul uitată.

În toamna anului 1850 este ales mitropolitul Nifon, care conduce destinele Bisericii Ortodoxe Române timp de 25 de ani, adică pînă în mai 1875. El a fost unul dintre cei mai mari mitropoliți ai Țării Românești din secolul al XIX-lea. În afară de multe alte înfăptuiri, meritul său deosebit este grija pentru tipărirea mitropolitană. Nu trece nici un an de la înscăunarea sa și mitropolitul Nifon se adresează domnitorului țării, Barbu D. Știrbei, cu o suplică lămuritoare, prin care cere să i se pună la dispoziție 2000 de galbeni de la casa centrală, pentru înființarea unei noi tipografii de cărți bisericești, din cea veche nerămînînd decît «vreo cîteva oca de slove ruginite».

Redăm în text cererea sa :

Prea Înălțate Doamne 3

După cercetarea ce cu de amăruntul am făcut Bisericilor, am cunoscut cu mare întristare a sufletului nostru, că atît aceste sfinte lăcașuri, cît și preoții, sînt lipsiți de cărțile cele mai trebuincioase, pentru că sînt și scumpe și rari, cuvîntul scumpetii lor provine din pricină că sîntem siliți a le cumpăra din alte țări cu prețuri hotărîte după voință, ne aflîndu-se astăzi într'acest Prinzipat vre o tipografie bisericească completă.

Sfînta Mitropolie a Ungrovlahiei a avut tipografia sa, care din greutatea împrejurărilor s-a dăsfîințat, încît astăzi abia să mai află vre o cîteva oca de slove ruginite, care nu se mai pot întrebuița. Ca să poată căpui toate bisericile și toată preoțimea cu cărțile trebuincioase și cu prețuri foarte scăzute, pentru că numai folosul obștesc se va avea în vedere, subscălitul am chibzuit a întocmi pe lingă sfînta Mitropolie o tipografie desăvîrșită după amărunte socoteli ce s-au făcut prin cei cunoscători de asemenea lucru, trebuiește o sumă de două mii de galbeni pentru aducerea unei mașini, a două teascuri, a slovei și a celorlalte trebuincioase. La prețul cărților se va adăuga un mic folos cu care plătindu-se în patru ani fondul tipografiei se va forma apoi o rezervă pentru ținerea și dezvoltarea ei.

Rugăm pe Înălțimea Voastră să binevoiți a lua în deaproape băgare de seamă necuviințele ce izvoresc din lipsa cărților, greutatea ce întîmpină preoții, de a le cumpăra cu prețuri foarte mari și folosul ce va rezulta din nașterea tipografiei s-ftei Mitropolii, și să sloboziți luminata poruncă de a se da din Casa centrală suma mai sus pomenită de două mii de galbeni, pentru înființarea acestei tipografii chiar din vara aceasta. Întocmirea acestui așezămînt va fi un titlu mai mult ce veți dobîndi Înălțimea Voastră la recunoștința obștii.

Iar anii Înălțimii Voastre fie de la milostivul Dumnezeu mulți și fericiți,

Nifon Mitropolit Ungrovlahiei

No. 1058, anul 1851

Luna Martie 12, masa I-ii.

2. Pentru amănunte a se vedea : N. M. Popescu, *Știri noi despre Macarie ieromonahul, dascălul de cîntări și directorul tipografiei din Mănăstirea Căldărușani*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXIX (1915), p. 788—805.

3. Arhivele Statului București, *Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Administrative*, 1851, dos. 1873, f. 2.

Curînd se da răspunsul prin Departamentul Credinței, cu nr. 1850 din 3 aprilie, comunicîndu-se că cererea «este primită Înălțimii sale, de aceea Departamentul are cînstea a comunica această înaltă dezlegare spre cea de cuvîntă punere la cale din partea Prea Sfinției Voastre». Așadar, prin bunăvoința domnească și stăruința Mitropolitului Nifon, tipografia începea să se refacă, ea care de pe vremea lui Antim Ivireanul fusese un titlu de glorie al Bisericii ortodoxe muntene. Începutul era bun.

La 21 septembrie 1851, mitropolitul comunică Departamentului Credinței că, «s-au înființat zisa tipografie», și că are trebuință de hîrtie, pentru a cărei cumpărare are nevoie de 500 de galbeni. Acești bani cerea să se dea tot de la Casa centrală, care-sumă se va întoarce odată cu vînzarea treptată a tipăriturilor.

Mitropolitul Nifon urmărește îndeaproape desfășurarea activității tipografiei de curînd înființată și ține în curent și pe domnitor. Astfel, la 19 februarie 1852, mitropolitul pofteste pe cînstitul Departament al treburilor bisericești să supui «cît mai neîntîrziat» raportul său cu nr. 750 la cunoștința Înălțimii sale. Acest raport este un fel de dare de seamă asupra celor realizate la tipografie, mai ales din punctul de vedere al cărților care trebuie date la tipar, cu hîrtia adusă de la Viena, ceea ce explică eleganța cărților ieșite din această tipografie. Cu acest prilej Mitropolitul mai cere 4000 de galbeni. Domnitorul, binevoitor ca totdeauna, dispune să se dea 3000 de galbeni, care se vor întoarce în timp de patru ani.

Tipografia capătă o dezvoltare din ce în ce mai mare, încît nu se mai putea face față lucrărilor numai cu o mașină și două teascuri. De aceea mitropolitul cere voie domnitorului, la 4 noiembrie 1852, să se mai cumpere o mașină de la Viena, asigurînd că ea se va plăti în curs de un an din banii «ce se vor strînge după Minee-ce se tipăresc». ⁴

Prin stăruința harnicului Mitropolit Nifon și cu sprijinul domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei, se reînființează și se organizează tipografia de veche tradiție a Mitropoliei de la București. Dar materialul tehnic — mașinile, teascurile, hîrtia — aduse de la Viena, trebuia manevrat de oameni cu pregătire specială, pe care vechii tipografi bucureșteni nu o aveau. Atunci, mitropolitul Nifon se adresează soborului Mînștirii Neamț, în fruntea căruia se găsea ca stareț în acea vreme arhimandritul Neonil, sprijinitor al activității tipografice. Mitropolitul Nifon se adresează starețului Neonil, printr-o lungă scrisoare, prin care-i cere pentru mașina «iute» ce o adusese de la Viena, un călugăr priceput în a o folosi. «Un călugăr, zice mitropolitul, noi nevoind a ne sluji de oameni streini și de altă religie în tipărirea cărților bisericești». Scrisoarea, de la începutul anului 1852, are următorul cuprins:

Cu arhierească blagoslovenie trimitem Prea Cuvioșiei Tale ⁵:

Deși împrejurările ne-au fost prea neîndemănatice de a vă cunoaște în persoană, dar de mai multe ori am avut mulțumire a auzi de Prea Cuvioșia voastră de la cei ce ne-au vizitat p' aici din partea locului, și cu aceasta făcîndu-ne una din cele mai favorabile idei despre Prea Cuvioșia voastră, astăzi ne folosim de ocazia ce ni se ivește, întru a intra, cu Prea Cuvioșia voastră într-o relație mai apropiată și tot de o dată folositoare dorințelor și datorțiilor ce ne impune sfînta noastră religie.

Noi dar văzînd lipsa în care se află bisericile acestii țări de cărțile trebuincioase, am fost nevoiți a aduce o tipografie din Viena, prin care să înlesnim tipărirea lor. Împreună cu dînsa încă, ni s-a trimis și o mașină iute, și fiindcă pentru întrebuintarea ei trebuie anume oameni cu știință, și totodată dintre fețele bisericești nevoind a ne

4. *Idem*, același dosar, f. 38.

5. Arhivele Statului București, *Ministerul Instrucțiunii și Culte*, Moldova, an. 1852, Administrative, dosar, nr. 663, f. 1.

sluji de oameni streini și de altă religie în tipărirea cărților bisericești, Noi care ne-am incredințat că în Minăstirea Prea Cuvioșiei voastre s-au deprins mai mulți din monahi într-această lucrare cu prilejul tipografiei ce aveți întocmită acolo cu care și alte dăți ne-am înlesnit aici, am hotărît a vă pofti, ca să binevoiți a ne împrumuta cu unul dintre părinții ce aveți cu mai multă știință de acest meșteșug al mașinii, pe care veți avea bunătatea a ni-l și porni cu cea dintii și într-adins ocazie. Tot însă ce vă mai adaog la aceasta, este să binevoiți a ne înștiința cit mai curind de primiți propunerea ce vă facem, ca să nu rămînem așteptînd fără folos.

Cu toate acestea noi nu sîntem la îndoială că Prea Cuvioșia voastră ca unul ce doriți întinderea cuvîntului lui Dumnezeu, pentru care ați dat dovezi, ne veți primi propunerea noastră, și noi din parte-ne vă vom rămănea recunoscători, așteptînd prilej întru a vă fi asemenea folositor.

Primiți Prea Cuvioase Arhimandrite incredințarea înaltei noastre stîme cu care ne însemnăm.

Al Prea Cuvioșiei voastre duhovnicesc părinte

† Nifon Mitropolitul Ungrovlahiei

anul 1852, luna Ghenar 18
București

Odată cu scrisoarea pe care mitropolitul Nifon o scrie starețului Neonil, trimite la Neamț, o lungă scrisoare și arhimandritului Dimitrie Romano — care se pare că era chiar directorul tipografiei mitropolitane, călugăr de Neamț, ardelean de origine, fost stareț al minăstirii Sadova din Oltenia și mai târziu episcop al Buzăului (1865—1873), un sprijinit al culturii bisericești.

După patru luni, la 15 aprilie 1852, Neonil starețul dă un răspuns. El își cere iertare de întîrzierea răspunsului, întii din cauza întîrzierii scrisorii mitropolitului, iar al doilea fiindcă el a fost multă vreme bolnav. În ceea ce privește călugărul priceput a conduce «mașina iute», se răspunde Mitropolitului că minăstirea Neamț a avut doi călugări, dintre care unul a decedat, pe al doilea nu pot să-l dea, fiindu-le de trebuință, dar poate să trimită pe unul din ucenici, care a lucrat «mai multă vreme, pricepîndu-se bine a umbla cu dînsa, numele lui este Nazarie ierodiaconul». Iată răspunsul:

April în 15, 1852

Înalt Prea Sfinte Stăpîne⁶

Scumpă și mult dorită blagoslovițoarea scrisoare Înalt Prea o Sfinții voastre, din 18 ianuarie anul curgătoriu, priminduo, de nespusă bucurie sufletească s'au umplut smerita inima mea, și a întregului sobor, văzînd în ea Arhipăstorea Prea Sfinției Voastre binecuvîntare și duhovnicească mîngiere, ce revărsați asupra mea smeritului și a întregului sobor adunat în numele Domnului în aceste sfinte lavre.

După a treia citire, cu lacrimi am rugat pe cerescul Împărat ca să vă imputernicească și prea Înalt Prea Sfinția Voastră a povățui turma incredințată voă la calea mîntuirii, apărînd-o și ferînd-o de toate rătăcirile cele prăpăditoare. După care apoi mai întii cu smerite metanii gînditorii, căzînd împreună cu tot Soborul, viu a-mi cere ortare pentru întîrzierea răspunsului, care acesta n-au urmat altă împrejurare decît, una din întîrziata venirea scrisorii pe care abia la trecuta luna Martie am primit-o, și alta din pricina bolii de care pătînesc pentru păcatele mele. Iară acum ceva mai bine îndreptîndu-mă, grăbesc a vă răspunde și totodată a vă aduce la cunoștință următoarele: în mult prețuita scrisoarea Prea Sfinției Voastre, am văzut îndemnul și rîvna de care vă este aprinsă inima spre luminarea clerului, și prin el pre toată nația română din aceea de D-zeu păzită țară; și fiindcă spre a ajunge la une asemenea dorit țel mijlocul cel mai activ după școale este înmultirea cuvîntului lui D-zeu prin tipărirea cărților cele folositoare de suflet, Prea Sfinția Voastră, spre împlinirea acestei lipse, ați și adus o tipografie nouă de la Viena, cu care vi s-au trimis și o mașină iute de tipariu, la a căreia lucrare vă urmează trebuință de oameni cu asemenea știință și mai ales că Prea Sfinția Voastră dorind a ave lucrători din cler, iară nu mireni, cereți că de se află aici în minăstire ceva prinți cu știință de această măiestrie să vă împrumutăm pe vre unul. Deci asupra acestora cu multă umilîntă vă arăt că în adevăr de și au fost aice în mănăstire doi prinți cu desăvîrșită știință de măiestria

6. *Idem*, același dosar, f. 2—3v.

tipografiei, însă unul din aceia trecindu-să din viață ni-au rămas numai unul, pe carele nu avem chip a-l da; decît dupre cum Înalt Prea Sfinția Voastră ne însămnăți, că mai multă trebuință aveți de un om pentru mașina ce iute, ca să o poarte, apoi pentru îndreptarea aceștia putem a vă da pre unul din ucenicii noștri, ce și aice au lucrat mai multă vreme, pricepându-se bine a umbla cu dinsa, numele lui este Nazarie ierodiacon. Dacă Înalt Prea Sfinția Voastră veți încuviința această a noastră propunere, pe care o împlinim cu dragoste și din toată inima, socotindu-ne cu atîta mai fericiți, căci vă putem sluji, în asemenea lucru, care este spre binele obștescu, să binevoiiți a ne înștiința, ca pre numitul ierodiacon Nazarie să-l trimitem ne-întîrziat pînă la Focșani, de unde apoi cu îngrijirea făcută de Înalt Prea Sfinția Voastră, să va înainta la București.

Primiți Prea milostivule Arhipăstor desăvîrșita încredere despre supunerea noastră cea adevărată și tot o dată binevoiiți a ne dăruii mie și întregului sobor arhipăstoreanca binecuvîntare și rugăciune, fiind pînă la moarte al Înalt Prea Sfințiilor Voastre întru tot smerit și prea plecat, împreună cu soborul.

Dar Mitropolitul Nifon nu era omul așteptărilor, stîndu-i la inimă lucrul tipografiei. Ca urmare, el trimite să i se aducă de la Viena un «mașinist» special. Aceasta o aflăm din scrisoarea trimisă de arhimandritul Dionisie monahului Teofan de la Mînăstirea Neamț, căruia îi dă și alte amănunte asupra lucrului tipografiei, și în special punerea în lucru a *Mineielor* «din care au ieșit de sub tipar luna Martie». Aceasta la data de 8 mai 1852 cînd se expedia scrisoarea de mai jos :

Sfinției sale părintelui ieromonah Teofan s c 1 la Sfînta mănăstire Neamțul
Primit Mai 18
București la 8 Mai 1852

Cinstite părinte Teofane : 7

Am primit cu multă plăcere onorabila scrisoare a Sfinții Voastre însoțită de alte două, din partea vrednicului de tot respectul și stima, Sfinția Sa Părintelui stareț D. D. Neofil, una către Părintele Mitropolitul nostru și alta către mine.

Am dat cea adresată către Părintele Mitropolitul, care mi-a zis că va face sfinții sale starețul cuvîntul convenit. Cît pentru mașinist vă facem cunoscut că părintele Mitropolit văzînd întîrzierea răspunsului de la mănăstire și avînd lucru mult la tipografie, îndată ce s-a început plutirea cu vapor pe Dunăre a scris la Viena, și de cîteva zile a venit un mașinist d'acolo, care s-a și apucat de lucru tipărind pînă acum vr'o două coli. Mașina d'aici este tot de forma celeia ce aveți acolo adecă : Ainfas. Așa dară numitul părinte ierodiaconul Nazarie va rămînea d'ocamdată pînă vom vedea cum merge mașinistul ce a venit acum. Primiți cîteva cărți tipărite în tipografia S-fitei Mitropolii.

Aici s-au pus acum în tipar Mineile, din care au și ieșit de supt tipar luna Martie, după ediția tipărită de Sfinția voastră, și aceasta după stăruința mea fiindcă am arătat părintelui Mitropolit că această ediție e cea mai corectă din cîte avem.

Arată te rogu Sfinții sale Părintelui Arhimandrit și starețu D. D. Neonil fiiștele și respectuoasele-mi închinăciuni.

Primiți bunul meu părinte mărturisirea considerații mele cu care mă însemneză cu dragoste, al Sfinții Voastre în Hristos frate,

Arh. Dionisie

Din nou, Mitropolitul Nifon are nevoie de Mînăstirea Neamț. El răspunde la 15 mai 1852 printr-o scrisoare frumoasă starețului și obștei nemțene pentru bunele lor intenții și cere în același timp «a se împrumuta icoanele de tipar, ce în deosebita listă dată prin cuviosul arhimandrit Dionisie, cel ce într'adins pentru aceasta vine acolo, se însemnează». Iată ce spune Mitropolitul aici :

Prea cuviosului arhimandrit și cavaler D. Neonil,
starețul sfîntelor Monastiri Neamțu și Secu din
Prințipatul Moldaviei. Cu arhierească binecuvîntare.

Primit în 29 mai 1852

7. *Idem*, același dosar, f. 9.

Cu Arhierescă binecuvîntare⁸

Am primit cu mulțumire scrisoarea prea cuvioșii voastre cu data de la 15 aprilie, și din cea ce ne arătați printrînsa cunoscînd rîvna și bună voința ce ați avut a ne împlini cererea făcută prin scrisoarea noastră din 18 Ghenarie, deși din împrejurările ce arătați s'a'ntrîziat răspunsul prea Cuvioșii voastre, și dintr'aceasta pricină am fost nevoiți a ne aduce mașinist din Viena, dar Noi v-am rămas recunoscători tot ca cînd ne-ați fi trimis omul ce vă ceream, și fiindcă acum ne-am împlinit lipsa, ucenicul pe care ni-l recomandați rămîne.

Cu toate acestea după aplecarea ce ne arătați a ne îndatora, Noi nu vă lipsim de a da prilej întru aceasta, pohtindu-vă să binevoiți a ne împrumuta icoanele de tipar ce în deosebită listă dată prea cuviosului Arhimandritul Dionisie, cel ce într'adins întru aceasta vine acolo, se însemnează și după săvîrșirea trebuinți pentru care vi cerem, vi le vom înapoia fără zăbavă. Aceasta o facem știind că prea Cuvioșia ră cunoașteți greutățile ce'n cearcă o tipografie la începutul ei, și prin urmare îi da dreptate pentru asemenea propunere, la care n'avem nici un cuvînt a ne ne veți împlini.

Primiți Prea Cuviosule Arhimandrit, împreună cu tot soborul cele din inimă, și cu toți
noștri bine-cuvîntări cu care ne însemnăm. i-Bra-

Al prea cuvioșiei voastre duhovnicesc părinte

† Nifon Mitropolitul Ungrovlahiei

1853 Martie 16
București

De data aceasta, starețul Neonil a fost mai grabnic. La 15 iunie, adică după două luni, el răspunde Mitropolitului Nifon, că a încredințat Arhimandritului Dionisie 154 icoane. El roagă, totodată ca, după «săvîrșirea lucrului Mineelor, să ni se înapoiască. Iată ce scrie Neonil starețul, Mitropolitului Nifon »

1852 iunie 15

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,⁹

Cu sufltească bucurie primind mult prețuita binecuvîntătoarea scrisoare Prea Sfinției Voastre prin prea cuviosul arhimandrit Dionisie mult m-am mîngîiat și mai înții vin a vă ruga să-mi dăruiți ertare pentru îndrăsneala răspunsului, care au urmat din pricina boalei de care pătinesc, după care acum mai îndreptîndu-mă ceva — grăbesc a vă aduce la cunoștință, că potrivit celor însemnate de înalt Prea Sfinția Voastră, s-au și dat icoanele de tipariu în primirea prea cuvioșiei sale Arhimandritului Dionisie în No. 154 bucăți dela carele s-au primit adevărînță. Plecat o alătorez în copie, umilit rugîndu-vă ca după săvîrșirea lucrului Mineilor să ni să înapoiască.

Primiți Prea Sfinte Stăpîne, ale noastre din inimă umiltele și fiiștile închinăciuni și binevoiți a-mi dărui mie, și întregului sobor, arhipăstoreasca binecuvîntare și rugăciune celui ce sînt.

Al înalt Prea Sfinției Voastre smerit și plecat împreună cu tot soborul.

În anul 1853, după trei ani de activitate tipografică mitropoliul Nifon se gîndea să scoată și o «foaie bisericească» pentru preoți, căreia îi găsise și numele: *Catehetul Preotului*. Sugestia aceasta venea de la Dionisie, viitorul episcop de Buzău, sprijinitor de-aproape al mitropolitului în opera sa de tipograf. El a fost, cum se știe, directorul celor două foi bisericești: «Ecoul» și «Viitorul bisericesc».

Privitor la icoanele de tipar cerute cu doi ani în urmă mănăstirii Neamț, ele au fost înapoiate în 1854. Mitropolitul a trimis mănăstirii cu această ocazie, în dar, «un trup de Minee». El scria:

Primit Iulie 13

8. *Idem*, același dosar, f. 10.

9. *Idem*, același dosar, f. 11.

Arhierească blagoslovenie trimitem Prea Cuvioșiei tale¹⁰

Prea Cuviosul Arhimandrit și fost stareț al acelei sfinte Mănăstiri Neonil, după poftirea ce-i făcusem în anul 1852, ne-au trimis una sută cincizeci și patru No. 154 icoane din tipografia acelei Sfinte Monastiri pentru tipărirea Mineelor, pe care acum după săvârșirea acestii cărți le înapoiem însoțite cu un trup de Minee, ca daru din partene pentru acea Sfintă Monastire, și tot de o dată vă poftim să ne răspundeți de primirea atît a icoanelor cât și a Mineelor.

Fîind al Prea Cuvioșiei tale duhovnic părinte

† Nifon Mitropolit Ungrovlahiei

Iulie Iiu, 1854
București

De la Mînăstirea Neamț, tipografia bucureșteană primise mai de mult și alte materiale tipografice printre care și un număr de stampe, date în scurta vreme cînd arhimandritul Dionisie Romano fusese stareț al acestei mînăstiri. Tipografia bucureșteană primise de la marea lavră a Neamțului diverse ajutoare ca : textul cărților, o afișaj al *Mineelor*, icoane și stampe și desigur și lucrători tipografi. Mînăstiri Mitropolitul Nifon a fost un ierarh de mari inițiative și realizări, în general cunoscute, dar preocupările sale tipografice îl pun alături de cei mai mari ierarhi iubitori de cuvînt tipărit.

Prof. T. G. BULAT

10. *Idem*, același dosar, f. 17.

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE BRĂTESCU, PSALTUL MITROPOLIEI DIN BUCUREȘTI, LA ROMÂNIZAREA CÎNTĂRILOR BISERICEȘTI

Cercetarea și valoarea patrimoniului artistic muzical din țara noastră se împune astăzi mai mult și mai mult. Desigur, numărul instituțiilor de cultură care pot da un ajutor prețios în soluționarea problemei este mare, dar, după cum afirmă și George Breazul, «...un aport prețios îl reprezintă opera de strîngere și valorificarea documentelor muzicale il pot aduce bibliotecile regionale (și) minăstirești...»¹. Printre aceste instituții de cultură generală se numără și Muzeul bisericii «Sfintul Nicolae» din Șcheii-Brașovului², leagăn de vechi tradiții cîntărești.

În timpul cercetărilor noastre, privind fondul muzical necatalogat științific, atenția noastră a fost atrasă în mod deosebit de un număr de șase manuscrise psaltice românești, scrise de Nicolae Brătescu, psaltul Mitropoliei din București.

Din bibliografia cercetată, precum și în urma unor discuții purtate cu personalități muzicale din țara noastră³, am constatat că viața și activitatea acestui psalt și compozitor român, trăitor în epoca Unirii Principatelor Române, a rămas pînă acum aproape cu totul necunoscută și necercetată. Menționăm că numele psaltului Nicolae Brătescu nu este pomenit nici în lucrările de sinteză ale lui George Breazul⁴ și Viorel Cosma⁵, lucrări ce cuprind un material informativ destul de vast.

Dincolo de valoarea strict muzicală a manuscriselor amintite, un interes deosebit îl prezintă prefețele lor cu dedicațiile respective. Avînd în vedere importanța documentară a acestor prefețe scrise cu caractere chirilice, luînd în considerare și faptul că pînă în prezent nu au fost publicate, credem că este util să le transcriem și să le redăm în întregime. Pe baza lor, apoi, vom încerca să redăm o sumară schiță biografică a psaltului Nicolae Brătescu, pentru că alte informații scrise nu posedăm. Mai amintim că numai trei din cele șase manuscrise psaltice românești au prefețe.

1. «Prefața», ms. 50, intitulat: *Extract care cuprinde în sine toate cîntările cele de preste tot anul*⁶, București, 1857, este dedicată egumenului de la Tismana: «Înalt Prea Sfințite Stăpîne, din gurile multor părinți am auzit și cu ochii mei am văzut monastirea Tismana (care) a fost și este lăcașul pustnicilor și pilda chinoviilor al căruia începătoriu și clițor este cel dintru sfinți Părintele nostru Nicodim cel sfințit și cu adevărat că întru acest loc pacea domnește, plăcerea și liniștea împărătesc și numai închinăciunile cele către Dumnezeu sînt deschiderea gurilor și răspunderea glasurilor, cu un cuvînt în acest loc, sunt cîrmuirea Prea Cuvioșiei Voastre. Evlavia către

1. George Breazul, *Pașini din istoria muzicii românești*, București, 1970, p. 270.

2. Aprecieri în legătură cu această activitate a se vedea în «Scinteia», din 8 noiembrie 1970.

3. Îmi îngădui să amintesc aici pe profesorii: Nicolae Lungu, Constantin Catrina, Vasile D. Nicolescu, cărora și pe această cale le aducem cele mai sincere mulțumiri pentru informațiile date.

4. George Breazul, *op. cit.*

5. Viorel Cosma, *Muzicieni români — Lexikon*, București, 1970.

6. Arhiva bisericii Sfintul Nicolae din Șcheii-Brașovului, Fondul «cartea veche».

Arhierească blagoslovenie trimitem Prea Cuvioșiei tale¹⁰

Prea Cuviosul Arhimandrit și fost stareț al acelei sfinte Mănăstiri Neonil, după poftirea ce-i făcusem în anul 1852, ne-au trimis una sută cincizeci și patru No. 154 icoane din tipografia acelei Sfinte Monastiri pentru tipărirea Mineelor, pe care acum după săvârșirea acestei cărți le înapoiem însoțite cu un trup de Minee, ca daru din partene pentru acea Sfintă Monastire, și tot de o dată vă poftim să ne răspundeți de primirea atît a icoanelor cît și a Mineelor.

Fiind al Prea Cuvioșiei tale duhovnic părinte

† Nifon Mitropolit Ungrovlahiei

Iulie Iiu, 1854
București

De la Mînăstirea Neamț, tipografia bucureșteană primise mai de mult și alte materiale tipografice printre care și un număr de stampe, date în scurta vreme cînd arhimandritul Dionisie Romano fusese stareț al acestei mînăstiri. Tipografia bucureșteană primise de la marea lavră a Neamțului diverse ajutoare ca : textul cărților, o afișaj al *Mineielor*, icoane și stampe și desigur și lucrători tipografi. Mitropolitul Nifon a fost un ierarh de mari inițiative și realizări, în general cunoscute, dar preocupările sale tipografice îl pun alături de cei mai mari ierarhi iubitori de cuvînt tipărit.

Prof. T. G. BULAT

10. *Idem*, același dosar, f. 17.

CONTRIBUȚIA LUI NICOLAE BRĂTESCU, PSALTUL MITROPOLIEI DIN BUCUREȘTI, LA ROMÂNIZAREA CÎNTĂRILOR BISERICEȘTI

Cercetarea și valorificarea patrimoniului artistic muzical din țara noastră se împune astăzi mai mult ca oricînd. Desigur, numărul instituțiilor de cultură care pot da un ajutor prețios în această problemă este mare, dar, după cum afirmă și George Breazul, «...un aport prețios la opera de strîngere și valorificarea documentelor muzicale îl pot aduce bibliotecile regionale (și) mînăstirești...»¹. Printre aceste instituții de cultură generală se numără și Muzeul bisericii «Sfîntul Nicolae» din Șcheii-Brașovului², leagăn de vechi tradiții cînturărești.

În timpul cercetărilor noastre, privind fondul muzical necatalogat științific, atenția ne-a fost atrasă în mod deosebit de un număr de șase manuscrise psaltice românești, scrise de Nicolae Brătescu, psaltul Mitropoliei din București.

Din bibliografia cercetată, precum și în urma discuțiilor purtate cu personalități muzicale din țara noastră³, am constatat că viața și activitatea acestui psalt și compozitor român, trăitor în epoca Unirii Principatelor Române, a rămas pînă acum aproape cu totul necunoscută și necercetată. Menționăm că numele psaltului Nicolae Brătescu nu este pomenit nici în lucrările de sinteză ale lui George Breazul⁴ și Viorel Cosma⁵, lucrări ce cuprind un material informativ destul de vast.

Dincolo de valoarea strict muzicală a manuscriselor amintite, un interes deosebit îl prezintă prefețele lor cu dedicațiile respective. Avînd în vedere importanța documentară a acestor prefețe scrise cu caractere chirilice, luînd în considerare și faptul că pînă în prezent nu au fost publicate, credem că este util să le transcriem și să le redăm în întregime. Pe baza lor, apoi, vom încerca să redăm o sumară schiță biografică a psaltului Nicolae Brătescu, pentru că alte informații scrise nu posedăm. Mai amintim că numai trei din cele șase manuscrise psaltice românești au prefețe.

1. «Prefața», ms. 50, intitulat: *Extract care cuprinde în sine toate cîntările celele preste tot anul*⁶, București, 1857, este dedicată egumenului de la Tismana: «Înalt Prea Sfințite Stăpîne, din gurile multor părinți am auzit și cu ochii mei am văzut monastirea Tismana (care) a fost și este lăcașul pustnicilor și pilda chinoviilor al căruia începătorii și ctitor este cel dintru sfinți Părintele nostru Nicodim cel sfințit și cu adevărat că întru acest loc pacea domnește, plăcerea și liniștea împărătesc și numai închinăciunile cele către D(umne)zeu sînt deschiderea gurilor și răspunderea glasurilor, cu un cuvînt în acest loc, sunt cîrmuirea Prea Cuvioșiei Voastre. Evlavia către

1. George Breazul, *Pagini din istoria muzicii românești*, București, 1970, p. 270.

2. Aprecieri în legătură cu această activitate a se vedea în «Scinteia», din 8 noiembrie 1970.

3. Îmi îngădui să amintesc aici pe profesorii: Nicolae Lungu, Constantin Catrina, Vasile D. Nicolescu, cărora și pe această cale le aducem cele mai sincere mulțumiri pentru informațiile date.

4. George Breazul, *op. cit.*

5. Viorel Cosma, *Muzicienii români — Lexikon*, București, 1970.

6. Arhiva bisericii Sfîntul Nicolae din Șcheii-Brașovului, Fondul «cartea veche».

cele D(umne)zeiești este în punctul desăvârșirii. Pe cîți dorința îi aducea în partea locului, mărturisesc că chinul cel adevărat monahicesc în persoana Prea Cuvioșiei Voastre îl văd și nu să pot opri a vă numi călugărul călugărilor și părinte al părinților, căci D(umne)zeu v-au înzestrat și v-au împodobit cu blîndețea, smerenia și cu toate darurile sufletești.

Așa Prea Sfințite Părinte nu ca să vă împletesc laude măgulitoare mă înfățișez cu acest cuvînt. Eu nu zic, din parte-mi nimic, toate din gurile multor cuvioși părinți le-am auzit și de la alți evlavioși mireni. De aceea și de rîvnă îndemnat fiind am alergat înadins a vizita această mănăstire antică și a vă vedea pe Prea Cuvioșia Voastră și neavînd a vă aduce alt prinos prin evlavia mea, v-am închinat această carte la înmănușiere, cară Prea Cuvioșia Voastră primind-o cu dragoste ați binevoit ca și alții să să împărtășească de dînsa. Cu supunere gata spre servire, Nicolae Brătescu psalt».

2. «Prefața», ms. 53, intitulat : *Kalofonicon...*⁷, București 1859, este dedicată «Prea Cuvioșiei Sale Părintelui arhimandrit Nicandru starețul sfintei mănăstiri Cernica».

«Prea Cinstite Părinte, acest Kalofonic fiind tradus din limba sîrbească în limba grecească de unii evlavioși fii ai Patriei, s-au găsit la mănăstirile din Moldova, Neamțul și Secul, fiindcă acolo în tipografia sfintelor mănăstiri s-au fost și tipărit în grecește, iară românește nici un cuvînt, au fost ca să să traducă de oareșicine.

De la o vreme traducîndu-se și în Țeara Românească cîntările bisericești, Metodu nou, iarăși de unii iubitori ai Neamului, s-au făcut multe cărți, pînă în vremea cînd mă aflam chiarăș eu ca școlar la învățătura muzicii și tocmai eram și lipsit de părinți încă de la țitele maicii mele, am urmat unui prea cuvios părinte și învățîndu-mă pe deplin în seminarul sfintei episcopii a Buzăului am venit aici în București la mănăstirea sfințitului Sava, cîntăreț, și deodată fiind îndemnat și avînd cunoștință asupra muzicii bisericești am început a traduce întîiu Docsastarele amîndouă tomurile, la care văzîndu-le și alții din ajutoriul cinstiților abonați s-au și tipărit, după care apucînd un pasu înainte am tradus Heruvicile, Păresimile, grabnic Privigheriu și altele. Făcea lipsă de un Kalofonic, grabnic l-am tradus cu cea mai mare băgare de seamă și așteptînd pre al său dorit ați binevoit de i-ați înlesnit tipărirea lui, la care să va preda lecții în seminarii dintr-însul. Al prea cuvioșiei voastre, prea plecată slugă, Nicolae Brătescu, psaltul sfintei Mitropolii.

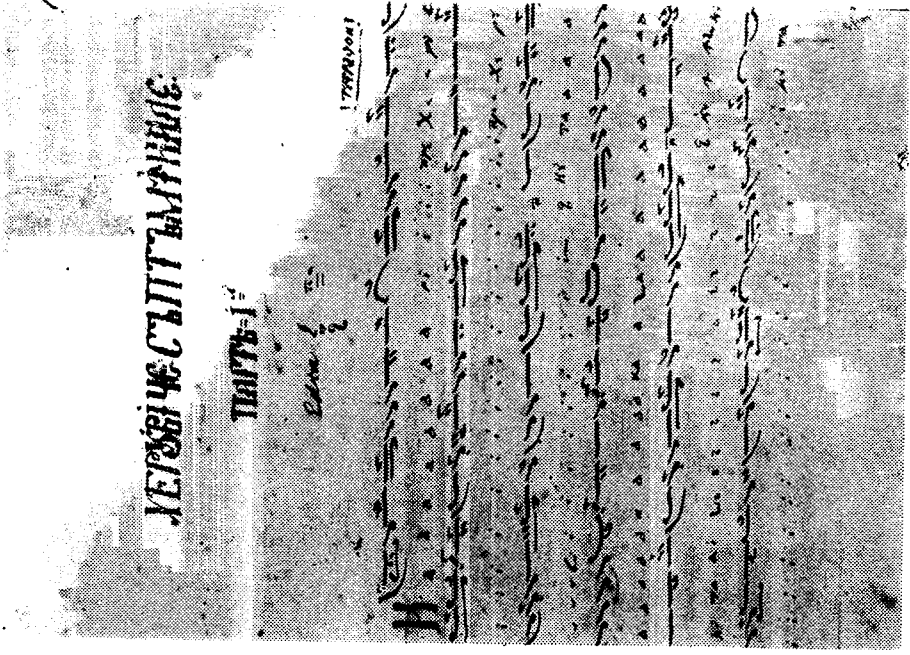
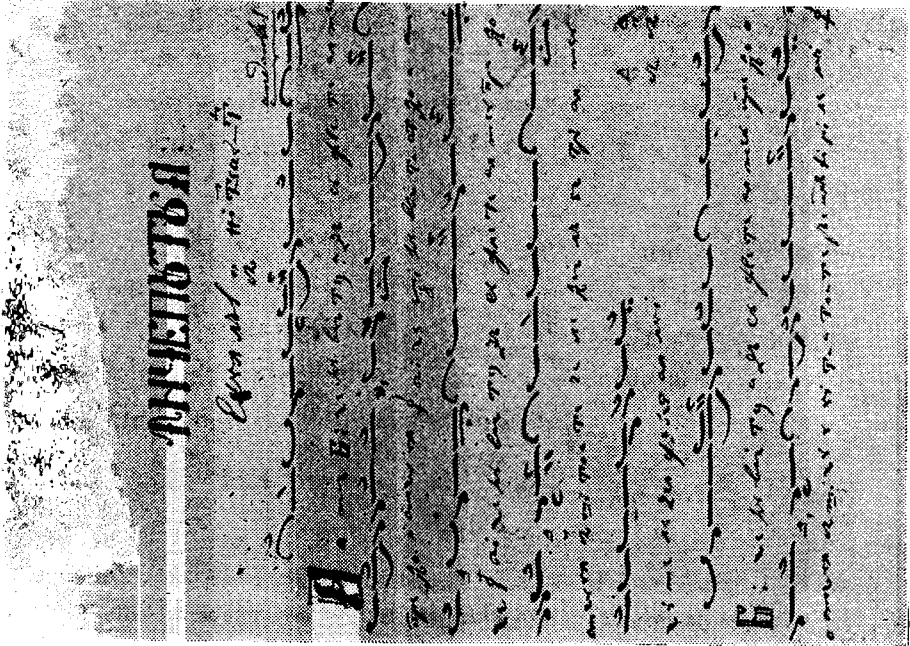
Înalt Prea Cuvioșiei Sale Părintelui arhimandrit Nicandru starețul sfintei mănăstiri Cernica, celui ce s-au dedicat acest Kalofonic întru cîntarea prea cuvioșiei sale, după cererea sa în tipografie să se dea».

Pe pagina următoare se mai află și următoarea dedicație : «Către cîntăreți. Iubiților mei frați, avînd acest Kalofonic în mîină și începeți a cînta Mîneacătoarele, nu vă însărcinați a-l cînta pînă la sfîrșit, că greșeli nu veți afla, deoarece l-am tradus eu cu multe ameteți pentru folosu-vă și al Neamului, fiindcă și eu sînt un sînge cu voi și cu tot Neamul Românesc și fiți sănătoși, Nicolae Brătescu, psalt) Sf(intei) Mitropolii».

3. «Prefața», ms. 52, intitulat : *Antologhie, sau Heruvico-Kinonicariul*⁸ București, 1861, este adresată : «Înalt Prea Sfințitului și de Dumnezeu alesului episcop al sfintei episcopii domnului domn Iosif, cel căruia cu toată cîntarea i s-au dedicat întru cîntarea mării sale aceasta Antologhie, sau Heruvico-Kinonicariu. Înalt Prea Sfințite Stăpîne. Nu de multă vreme călătorînd eu prin Țeara Românească, cătră Craiova la o sfință

7. *Ibidem.*

8. *Ibidem.*



Pagini cu note psaltice din *Privigheri* (Ms. 51) și din *Heruvico-Kinonicariul* (Ms. 54)

Die Dapiter Bogar unteper asinggi boatho, Dea reje
tepa juaa Siraitra med usjita, andat anell
grent arate abulao-ei, mi opo apt. Amaga
Dpe. set angupis mite mi ang Dapit h. w. h. m.
Dpe. ni ofinta Lencihari, set opo ande krah
itip i c. r. r. ethero ane mi Kioni re d. n. p. o. c.

Die unpermi Adadalsupe upca asinggi boatho
v. u. d. e. p. o. r. i. p. s. a. l. l. a. m. a. l. l. i. m. i. o. p. i. n. d. h. y. a. t. h. a.
4. d. e. p. i. t. a. n. a. r. e. m. i. h. i. j. i. g. i. m. i. h. a. s. a. r. a. n. d. i. e. n. a.
h. a. i. t. a. p. i. d. a. t. a. t. h. a. m. u. s. n. a. c. t. s. e. r. a. g. u. n. t. p. i. d. a.
D. a. l. p. a. t. a. n. i. o. r. i. n. s. b. a. i. t. d. e. g. n. a. c. t. s. e. r. a. g. u. n. t. p. i. d. a.
C. e. t. m. i. h. i. n. a. p. i. t. a. b. u. l. a. o. e. i. n. d. a. d. e. u. s. p. r. e. d. a.
D. i. n. p. a. c. e. d. i. t. h. a. j. i. g. u. t. a. t. a. l. e. l. e. m. i. n. a. p. e. r. a. m. i.
a. n. d. e. p. h. a. n. i. a. c. c. e. n. s. e. n. d. h. a. l. a. n. g. u. a. m. i. t. h. a. n. a. p. e. r.
p. o. t. p. e. r. i. n. d. i. t. o. p. a. c. h. e. d. i. d. e. g. u. n. t. p. r. a. c. h. e. d. i. f. f. a. i. n. t. a. p. a. t.
h. e. m. e. a. n. d. n. a. c. t. s. e. r. a. g. u. n. t. p. i. d. a.

At upca asinggi boatho =

upca unchula abed
Vikosari B. d. m. u. c. h. a. f. f.
newest of the. H. i. s. t. o. r. y.

toate loatele cinstirile cele de presele tot anul si Kalofonicon
toata floarea cindrilor

1859 = 1

EXHIBITION

NIHONAE: EPITHEON

SCAPELLI

of the exhibition

38

INTOMIT

PHONAE: HANTZPION

HAVE HANTPINE & CINE TOTTZ

KALOPHONIRON

273

Prima fila a manuscriptor, Extract care cuprinde in s
care cuprinde in sine



1857

СЕРИЯ ПЕРВАЯ

ВЫДАЧА

НОМЕР ПЕРВЫЙ



№ 1

ТАРИФ ЧЕКА АКТУАЛЕН ТОЛЬКО В 1857

НАРЕЖЕНА В СЕБЕ ТОЛЬКО В 1857

ЕРСТВА

monastire pentru poftire prea cuvioşilor Monahi din acea sfinţă monastire şi vizitînd acest loc al sfintei Monastiri şi nimerind pe la sfinţa Episcopie (a) Argeşului chiar într-o zi de sărbătoare, la care avînd cunoştinţă mare cu domnul profesor al candidaţilor sfintei Episcopii m-a poftit la Biserică şi îndată la sfinţa liturghie am glăsuît Heruvicul întimplătoriu cu care fiind şi preasfinţia voastră mulţumitu şi poftindu-mă deodată în sala prea sfîntiei voastre veselindu-ne cu toate darurile. De aceea prea înalt iubitul meu părinte am dat la lumină această Antologhie şi foarte cu mare dragoste-ati primit-o şi alţi dorit ca cîntăreţii sfintei Episcopii totdeauna să cînte heruvice, axioane şi kinonice dintr-însa. Acum rog şi eu o dată pre prea sfîntia voastră, după norocirea ce am avut şi fiind chiar ca un dorit al acestei cărţi şi ca unul de binevoitor la tot Neamul nostru cel întru Hristos botezat, aţi binevoit de în scurtă vreme s-au şi tipărit Antologhia ca să să predea dintr-însa lecţii în toate seminarele şi alte şcoli asemenea, cu strajnică poruncă arhipăstorească să să întărească înaintarea Neamului nostru. Al prea sfîntiei voastre, prea plecată slugă, Nicolae Brătescu, psaltul sfintei Mitropolii.

Alli cele trei manuscrise muzicale, a căror prefeţe le-am redat, cit şi celelalte trei despre care vom vorbi sînt scrise între anii 1857—1861, deci în perioada Unirii Jurtlor Române de la 1859, fapt ce nu trece neobservat în lucrările lui Nicolae Brătescu⁹.

Socotim că era de origine din Bran (Moeciul de Jos), deoarece şi astăzi sînt multe persoane ce poartă acest nume în părţile amintite. Întrucît protopopul Ioan Petric s-a născut în anul 1816, la Rîşnov, în districtul Braşovului, district de care aparţinea şi Branul şi mai ales datorită faptului că în posesia lui Ioan Petric s-au găsit cele şase manuscrise, denotă că autorul lor cu posesorul erau buni prieteni. Ioan Petric, ca protopop al Braşovului, vrînd probabil să răspîndească muzica psaltică şi în Ţara Birsei, va fi apelat la prietenul său N. Brătescu, care în acel timp (1857—1861), era psalt la Mitropolia din Bucureşti, să-l ajute.

Multe cuvinte întrebuiţate în prefeţe denotă originea transilvăneană a autorului. Spre exemplu, în «Prefaţa» mss. 52, *Antologhion*, N. Brătescu spune: «...coborînd eu prin Ţara Românească, către Craiova, la o sfinţă monastire pentru poftire... m-a poftit la biserică...». După cum însuşi mărturiseşte, a rămas orfan de mic copil. A urmat după aceea cursul Seminarului teologic de la Buzău, după care a venit la Bucureşti la Mînaştirea «Sfîntul Sava», luînd în primire postul de cîntăreţ. Aici, lucrează şi-şi tipăreşte întreaga sa operă. Cunoştea foarte bine opera muzicală a marilor săi înaintaşi: Macarie Ieromonahul şi Anton Pann¹⁰.

A cutreierat prin multe locuri din Ţara Românească, de unde a cules şi a preluat numeroase melodii bisericeşti¹¹. Astfel, a ajuns «să compună», să alcătuiască un *Extract* al tuturor cîntărilor de peste ani al slujbelor bisericeşti¹². De altfel, prodigioasa sa activitate va reieşi în mod firesc din prezentarea sumară a manuscriselor.

1. *Extract care cuprinde în sine toate cîntările cele de preste tot anul*, compuse de Nicolae Brătescu, Bucureşti, Seminarul Mitropoliei, 1857¹³ (format 22,1×18,7 cm., cu 3 f. + 564 p.). Pe prima pagină se află scris textul din *Epistola către Corinteni*, XIV, 22, 27, 40: «Cîntaţi Domnului nostru, cîntaţi...», sub care se află «Ex libris-ul» psaltului Nicolae Brătescu, însoţit de iscălitura sa. În prefaţa adresată egumenului de Mînaştirea Tismana, autorul, după ce face o expunere laudativă la adresa acestuia, arată că :

9. *Ibidem*. 10. *Ibidem*, fond cit., mss. 53.

11. A se vedea «Prefaţa», mss. 52 : *Antologhion sau Heruvico-Kenonicariu*, fond. cit.

12. *Ibidem*, mss. 50. 13. *Ibidem*.

«Vizitînd această mănăstire antică... și neavînd a vă aduce alt prinos din evlavia mea am închinat această carte în manuscris, care prea cuvioșia voastră primind-o cu dragoste ați binevoit ca și alții să se împărtășească de dînsa...». Deși acest manuscris a fost alcătuit pentru egumenul de la Tismana, el a făcut parte, ulterior, din biblioteca personală a protopopului brașovean Ioan Petric, contemporan cu Nicolae Brătescu, fiind dăruit bibliotecii bisericii «Sfîntul Nicolae» din Șcheii-Brașovului împreună cu celelalte cinci manuscrise psaltice. Faptul că un număr de șase manuscrise psaltice românești compuse, transcrise și prelucrate de Nicolae Brătescu au făcut parte din biblioteca personală a lui Ioan Petric, duce la concluzia că ele au fost procurate într-un fel sau altul de protopopul Brașovului, cu gîndul de a răspîndi muzica psaltică și în Țara Bîrsei. Circulația acestui manuscris, cît și a celorlalte cinci, într-un număr destul de mare în Transilvania, demonstrează că și cărțile muzicale românești au contribuit de-a lungul veacurilor la cimentarea ideii conștiinței de neam în cele trei țări românești. Cîntîndu-se în Moldova, în Țara Românească și în Transilvania aceleași melodii, slujindu-se după aceleași cărți, în mod implicit și explicit s-a ajuns la întărirea ideii de totdeauna că «toți românii una sînt».

2. *Rînduiala sfintei și dumnezeiești(i) liturghii*, ed. II, București, 1857¹⁴ (format 16,9 × 12,9 cm. cu 102 p.). Pe coperta din față se află încrustată o cruce aurită. Deși cartea se intitulează *Rînduiala sfintei liturghii*, cuprinsul ei este mult mai bogat. După ce prezintă toate cîntările pe notație psaltică la liturghia duminicală și a diferitelor praznice împărătești, începînd cu pagina 61, în continuare redă: «Slujba morților». La p. 91—97 se află lista cu «numele cinstiților abonați care au binevoit a se prenumera la această rînduială a sfintei liturghii și au înlesnit și tipărirea ei». Un număr de 600 de exemplare au fost date «Prea Sfințitului Mitropolit pentru trebuința seminarului (din București)». De aici rezultă că această carte s-a tipărit într-un tiraj destul de mare, între localitățile în care a circulat numărîndu-se și Brașovul cu alte centre din Țara Bîrsei.

3. *Privighieri sau mîneacător care cuprinde rînduiala diminețelor*, tradus de Nicolae Brătescu psaltul Sfintei Mitropolii (Seminarul Mitropoliei, 1857¹⁵, format 23×18,5 cm. cu 4 f. + 217 p. +1 f.). Ar fi interesant de știut pentru specialiștii în muzica psaltică să se cunoască materialul ce s-a folosit pentru «traducerea» acestei cărți. În afară de interesul pur muzical pe care-l prezintă, această carte mai are pe primele pagini și unele sumare schițe de desen.

4. *Kalofonicon care cuprinde în sine toată floarea cîntărilor*, întocmit de Nicolae Brătescu, psaltul Sfintei Mitropolii, București, 1859¹⁶ (format 20×16,5 cm. cu 6 f. + 334 + 3 f.). Înaintea «Registrului» (tabla de materii), se află prefața cărții închinată «Prea cuvioșiei sale Părintelui Arhimandrit Nicandru starețul sfintei mănăstiri Cernica». În această prefață, Nicolae Brătescu face o istorie pe scurt a felului cum s-a ajuns ca acest Kalofonic să fie tradus pe note psaltice în limba română. La sfîrșitul cărții, se dă lista «cinstiților abonați» care au primit unul sau mai multe exemplare. Printre localitățile unde s-a răspîndit acest manuscris sînt citate și cîteva nume din Țara Bîrsei, ceea ce denotă încă o dată că muzica psaltică era iubită și cîntată și în Transilvania.

5. *Heruvico-Kinonicar, tomul I-ii* așezat de Nicolae Brătescu, psaltul Sfintei Mitropolii, Seminarul Mitropoliei, 1859, (București)¹⁷ (format 20×16,6 cm. cu 2 f. + 172 p. nenumerotate). La p. 163—169 se află lista tuturor «cinstiților abonați care au bine-

14. Ibidem, mss. 49.

15. Ibidem, mss. 51.

16. Ibidem, mss. 53.

17. Ibidem, mss. 54.

voit să să prenumăra la numărul heruvicarelor». Din numărul acestora reținem numele mitropolitului Neofit, care a cumpărat 400 de exemplare, un număr de 18 seminariști care au cumpărat 75 de exemplare, episcopul Filotei al Buzăului 380 de exemplare, din care pentru trebuințele seminarului încă 200 exemplare, episcopul Chesarie al Rîmniceului 100 exemplare, iar «pentru trebuințele seminarului» 300 exemplare, un număr însemnat de mînăstiri: Tîrgoviște, Cozia, Mănăstirea dintr-un lemn, Viforîta, Tismana, Căldărușani, Cernica, Bistrița, Ghigiu, Cîmpina, Pasărea.

6. *Antologia sau Heruvico-Kinonicariu*, tradus de Nicolae Brătescu psaltul, București, 1861¹⁸ (format 21,8×18 cm. cu 3 f. + 362 p. nenumerotate + 1 foaie). Cartea este dedicată episcopului Iosif al Argeșului. Scopul acestui manuscris, ca de altfel și al celorlalte este arătat în mod expres și aici în prefață: «...ca să se predea dintr-însul lecții în toate seminariile...» și totodată «...să se întărească înaintarea neamului nostru». La paginile 355—362 este redat tabelul cu «numele cinstiților prenumerați care s-au prenumerat la această carte». La p. 360 sînt trecuți printre cei care au cumpărat acest manuscris și preoți din Țara Birsei. În acest ținut s-a distribuit un număr total de 22 exemplare. Ar fi interesant de cercetat și de știut dacă se mai găsesc și astăzi exemplare din aceste manuscrise la diferite parohii.

Prin opera sa, Nicolae Brătescu se înscrie pe o scară superioară acțiunii de românzare a cîntărilor bisericesti începută în anul 1713 de Filotei Sin Agăi Jipei, continuată, tot în secolul al XVIII-lea, de brașoveanul Radu Duma (1751) și de Naum Rîmniceanu, iar în secolul următor, pe lîngă alții, de puternicele personalități: Macarie Ieromonahul, Anton Pann și ucenicul său George Ucenescu.

Opera lui N. Brătescu reprezintă o imensă muncă culturală de transcriere, de traducere, de adunare de texte, de selecționare și ceea ce este mai important, chiar de compoziție. Rezultă deci că, prin activitatea sa multilaterală, acest psalt a contribuit la biruința definitivă a muzicii psaltice românești.

El este conștient de importanța și semnificația operei sale. Cînd a început multipla sa activitate, era la curent cu tot ceea ce înfăptuiseră înaintașii săi în acest domeniu. De aceea nu-și arogă titlul de inițiator, ci numai de continuator al unei opere începută de multă vreme de alții.

Faptul că opera sa a fost îmbrățișată și răspîdită de cele mai înalte autorități bisericesti (mitropolit, episcop, egumen) și chiar de specialiști în muzica psaltică ai vremii, ca Dimitrie Suceveanu și alții, atestă valoarea și necesitatea ei.

Pr. MIHAI MANOLACHE

18. Ibidem, mss. 52.

VIAȚA ȘI ACTIVITATEA EPISCOPULUI PAHOMIE AL ROMANULUI *

Dacă în perioada regimului fanariot, țările române nu au mai reprezentat forțe politice, pierzându-și din ce în ce mai mult autonomia, în schimb cultura și spiritua-litatea românească, precum și viața bisericească au cunoscut etape și momente de adevărată strălucire. Viața și activitatea episcopului Pahomie al Romanului reprezintă la începutul secolului al XVIII-lea un astfel de moment.

Indicații despre viața lui Pahomie se găsesc într-un pomelnic al schitului Pocrov. Ele sînt scrise de către unul din părinții acestui schit, după diferite însemnări ale epi-scopului Pahomie, ale ucenicilor lui și după tradiția păstrată la Mănăstirea Neamț. Ano-nimul autor a intitulat această biografie: *Arătare în scurt pentru fericitul întru pome-nire ctitorul sîntului locaș al prea sîntei stăpînei noastre Năcătoarei de Dumnezeu și pururea fecioarei Mariei, kir Pahomie Episcopul Romanului, pe care însuși din temelie l-au zidit întru cinstea acoperămîntului ei*¹.

Documentele pe care le cunoaștem pînă în prezent în legătură cu Pahomie nu sînt prea numeroase, mai ales cînd este vorba de cele care privesc portretul duhovnicesc al acestuia; de aceea și unele probleme vor rămîne neclarificate sau în stadiul de ipoteză. Totuși, ținînd seama de documentele cunoscute — care alcătuiesc niște ja-loane precise și formează osatura biografiei lui Pahomie — integrînd aceste docu-mente în epoca respectivă și trăgînd concluziile care logic se impun, nădăjduim că vom putea prezenta aspectele esențiale ale vieții acestui mare schimnic și episcop român.

Pahomie, călugăr la Mănăstirea Neamț

Despre originea ardeleană a lui Pahomie nu este nici o îndoială. Pe un *Antolo-ghion* al Mănăstirii Secul, tipărit la București în 1736, ieroschimonahul Sofronie, indi-cînd anul înființării Schitului Cîrăbucul, arată că știe aceasta de la «monahul Pahomie din Țara Ungurească»². S-a născut probabil în preajma anului 1674, în satul Gledin sau Gledui³, din ținutul Bistriței ardelene. Părinții lui, cu numele de familie probabil Pencu, erau, după Iorga, «țerani, muncitori în acest «vidic» al Sașilor»⁴; după alte iz-voare erau «popa Iftimie și Ana»⁵. S-ar putea ca această nepotrivire să fie doar aparentă. erau «popa Iftimie și Ana»⁵. S-ar putea ca această nepotrivire să fie doar aparentă. Se știe că Ortodoxia nu era printre religiile «recepte» în Ardeal, iar majoritatea preo-ților români doceau o viață grea, muncind cot la cot cu păstorii lor, iobagii. Se pare că «popa Iftimie» era unul din acești preoți.

* Această lucrare de seminar, susținută în cadrul pregătirii pentru doctoratul în Teo-logie, a fost întocmită sub îndrumarea Pr. Prof. I. Rămureanu, care a și dat avizul să fie publicată.

1. Melchisedec, *Cronica Romanului*, București, 1814, p. 323.

2. C. Turcu, *Schiturile de sub Ceahlău, Săhăstru și Cîrăbucul*, Iași, 1943, p. 6; cf. C. Bobu-lescu, *Pocrovul*, Craiova, 1943, extr. din «Rev. Ist. Bis.», 1943, nr. 1, p. 5.

3. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 5; Melchisedec, *op. cit.*, p. 323; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, vol. II, p. 95; St. Mețes, *Relațiile Bisericii românești ortodoxe din Ardeal cu prin-cipatele române în veacul al XVIII-lea*, Sibiu, 1928, p. 20.

4. N. Iorga, *op. cit.*, p. 95.

5. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 4; cf. Arhim. Narcis Crețulescu, *Inscripțiile Sf. Mănăstiri Secul*, în «Arhiva», XX (1909), nr. 5, p. 285.

În sprijinul obirșiei sale ardelene, stă și faptul că Pahomie era, după un frate sau soră, moș (unchi) mitropolitului Iacob II Stamate, cum rezultă din inscripția de pe crucea dăruită de acesta «la Biserica moșului seu, la sihăstria Pocrov»⁶.

Elemente precise despre copilăria lui Pahomie și despre felul cum a ajuns în Moldova, nu avem. Afirmațiile biografului său din pomelnicul schitului Pocrov — că acest «iubitriu de Christosu», câștigînd «fierbinte și înfocată dragoste către Dumnezeu» și «voind după Evanghelie a vieții», «a lăsat casă, părinți, frați, rude și celelalte» și «au nemernicit în pămînt străin» — trebuie înțelese prin prisma acestui biograf care a privit copilăria lui Pahomie din perspectiva vieții ulterioare, de împlinire duhovnicească a schimnicului. Dar nu este de loc exclusă această stare de spirit la un tânăr ardelean care dorește să-și închine viața lui Hristos și trece în Moldova, intrînd ca frate la Mînăstirea Neamț. Faptul trebuie privit însă și din unghiul relațiilor complexe dintre Transilvania și Moldova, la acea vreme.

Legături bisericești-culturale între aceste două provincii românești, favorizate de tranșumanță și de condiții fizico-geografice prielnice, existau din cele mai vechi timpuri, ele intensificîndu-se după înființarea Episcopiei Vadului de către Petru Rareș⁷. În jurul anului 1700, aceste legături au avut o intensitate și o coloratură aparte. Prigoanirile religioase, persecuțiile politice, economice și sociale, birurile zdrobitoare și exploatarea au făcut ca românii din Transilvania să emigreze în Moldova în mare număr. De asemenea, lumina cărții și viața duhovnicească din mînăstirile moldovene au determinat pe mulți tineri să treacă munții pentru a învăța carte, ca apoi să se întoarcă la ai lor sau să rămînă călugări prin aceste mînăstiri⁸. Părțile Bistriței au dat cel mai mare procent de emigranți, ceea ce a făcut ca autoritățile de pe ambele versante ale Carpaților Orientali să ia măsuri speciale de stăvilire a trecerilor.

Într-o astfel de conjunctură se va fi aflat și tînărul — numit probabil Petru⁹ — din Gledinul Bistriței, cînd s-a hotărît să treacă munții și să se facă frate la Mînăstirea Neamț, de unde, mai tirziu, va fi «de poștrîg» sau cu «metania»¹⁰. Începînd de-abia cu momentul acesta, putem vorbi de informații ceva mai precise, totuși insuficiente, în legătură cu Pahomie. Pe timpul acela, în Mînăstirea Neamț erau mulți călugări veniți din Ardeal¹¹.

Intrat în mînăstire în anul 1694¹², tînărul frate a parcurs, după rînduială, o perioadă de ascultare și încercări duhovnicești, «supunîndu-se poruncelor igumenului și ale fraților și nevoindu-se întru toate». În 1697, egumenul l-a călugărit¹³, dîndu-i numele de Pahomie. Tînărul călugăr avea atunci cam 25 de ani. Tunderea lui în mona-

6. Al. I. Ciurea, *Iacob II Stamate*, Iași, 1946, p. 30 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 323 ; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 189 ; Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 20. Pahomie a fost și un strămoș al lui Ion Creangă, care ne înrudea cu mitropolitul Iacob Stamate. Vezi la C. Bobulescu, *op. cit.*

7. Iliecu Crăciunaș, *Episcopul Pahomie al Romanului*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXV (1958), nr. 9—12, p. 628 ; Vezi și M. Păcurariu, *Legăturile Bisericii ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în sec. XVI—XVIII*, Sibiu, 1968.

8. Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 20 ; Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 50—51 ; Hurmuzachi, *Documente privind istoria României*, vol. XV, p. 1434 ; Arhim. Nestor Vornicescu, *Relații bisericești ale Transilvaniei, din cele mai vechi timpuri pînă în preajma anului 1918*, în «Mitr. Moldovei și Sucevei», XLIV (1968), nr. 11—12, p. 673. 9. Arhim. Narcis Crețulescu, *op. cit.*, p. 285.

10. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 5.

11. Melchisedec, *op. cit.*, p. 323 ; Al. Ciurea, *op. cit.*, p. 29. Arhim. Narcis Crețulescu, în *op. cit.*, p. 285, indică o inscripție de la Pocrov care arată că tînărul Petru a fost adus la Mînăstirea Neamț de rudele sale, ieromonahii : Dosoftei, Sofronie, Mardarie, Iosaf și Lazăr, dintre care «unii erau nemțeni mai vechi, alții mai noi», și că a trecut și prin Durău.

12. Arhim. Narcis Crețulescu, *op. cit.*, p. 285.

13. Melchisedec, *op. cit.*, p. 323 ; Șt. Meteș, *op. cit.*, p. 20 ; Arhim. N. Crețulescu, *op. cit.*, p. 285.

himism a fost desigur o răsplată a nevoițelor lui, dar se pare că — așa cum se întrevede din pomelnicul citat — acest act a fost precipitat și de unele evenimente care aveau să tulbure liniștea călugărilor de la Neamț. Căci «cumplite vremi era pe atunci, care cei ce citesc istoriile știu: neînvoiri între stăpîniri, turburări dese, bătălii și robiri»¹⁴. Este vorba de ultima etapă a lungului război dintre turci și Liga Sfîntă (1683—1699). Cu acest prilej polonezii care intraseră și ei în această Ligă, au ocupat Cetatea Neamțului, în 1697. Soborul mării lavre s-a retras din fața primejdiilor și însoțit de «sfînta făcătoare de minuni icoană a Precestei» a plecat în bejenie la Strîmba, un schit al Minăstirii Neamț, din părțile Tutovei, unde era o bisericuță construită din stejar. Pahomie a «băjenit» și el cu tot soborul la Strîmba, unde a făcut ascultare de paracliser¹⁵.

După ce războiul s-a terminat și «cînd s-a făcut pace între turci și între nemți și leși și au dat turcii cetatea Camenița iarăși înapoi leșilor», cînd «umbla veleatul 7208 (1700)», cum spune însuși Pahomie într-o însemnare¹⁶, atunci soborul s-a întors la Neamț. Nu după mult timp, la 1701, «se chirotonisește Pahomie preot ca un vrednic de această treaptă»¹⁷. Rîvna lui duhovnicească era dublată și de un accentuat spirit practic, gospodăresc, pe care soborul l-a remarcat și, ca pe «un iscusit în iconomie», l-a pus «clisiarh mare, toate ale bisericii încredințîndu-i-se». O funcție ca aceasta presupune irosire de timp și risipire în tot felul de treburi, în dauna vieții duhovnicești. Cu Pahomie faptele nu s-au petrecut așa, căci «din treaptă în treaptă ridicîndu-se au început și mai cu osîrdie a se nevoi, din putere în putere sporînd întru faptele bune, duple psalmistul, chip și pildă făcîndu-se tuturor».

Desigur, cu rîvna lui, Pahomie va fi învățat tot ce putea să-i dea vechea și renumita vatră de cultură bisericească a Minăstirii Neamț. Tot aci, slujind și pe cărți slavonești, a învățat și limba rusă. Viața lui îmbunătățită, dragostea pentru învățatură și spiritul său gospodăresc l-au impus în fața fraților și cînd a murit părintele egumen Ioan, la 1702, «fără de voie, au fost silit de sobor a primi ocînmuirea a toatei monastiri căci igumen l-au pus»¹⁸. Numirea lui în fruntea mării lavre de la Neamț, cînd nu avea nici treizeci de ani, era o recunoaștere a personalității sale, care se impusese. Răspunderile față de obște l-au făcut și mai exigent cu sine, astfel că mai cu osîrdie «intindea nevoițele»¹⁹. Ca egumen, a condus Minăstirea Neamț pînă în 1704, cînd cursul vieții lui apucă pe un alt făgaș.

Călătoria lui Pahomie în Rusia

În acel început de secol, cînd împotriva Imperiului otoman care era în declin se coalizaseră Austria și Rusia, românii, după ce se convinseseră că politica habsburgică le era tot atît de primejdioasă, își îndreptau, ca de altfel toți ortodocșii din Balcani, nădejdea către Rusia. Este o perioadă de intensă circulație a clericilor și călugărilor români care merg în Rusia pentru diverse nevoi²⁰ sau, în cazul românilor din Transilvania, să se plîngă împotriva asupririi habsburgice.

14. Melchisedec, *op. cit.*, p. 323.

15. Din pricina asemănării de nume s-a crezut, în mod eronat, că locul refugiului a fost așezămîntul monahal de la Strîmba Fizeșului de pe Someș. Vezi Arhim. Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 674, nota 44.

16. Melchisedec, *op. cit.*, p. 325.

17. Arhim. N. Crețulescu, *op. cit.*, p. 285 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 323.

18. Arhim. N. Crețulescu, *op. cit.*, p. 285 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 324.

19. Melchisedec, *op. cit.*, p. 324.

20. Gh. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*, București, 1962, p. 124.

Aceste împrejurări au făcut ca faima Sfântului Dimitrie, mitropolitul Rostovului, «al doilea Gură de Aur» care «lumina Rusia mică în acea vreme», și care «îmbla de învăța pre toți cuvîntă de spăsenie»²¹, să se răspîndească ușor și în țările române. Era vorba de «o mișcare ascetică, ce a produs o literatură nouă», importantă pentru cultura Rusiei, cu influențe și în celelalte țări ortodoxe.

Și dacă majoritatea călugărilor și clericilor ortodocși români care au mers atunci în Rusia au făcut-o pentru a căpăta ajutoare materiale, mobilul care l-a determinat pe Pahomie să plece la Kiev a fost pur duhovnicesc: dorința de a cunoaște această viață ascetică și culturală ce înflorea acolo și corespundea năzuințelor lui intime. Caracterizat ca «un înfocat cu dragostea cea dumnezească», a fost firesc ca activitatea marelui ierarh rus să aibă un deosebit răsunet în inima rivnitorului călugăr nemțean, care «mai mult învăpăindu-se cu dorul cel dumnezeesc», «se paretisește» (își dă demisia) din egumenie și pornește către Răsărit. În balanța hotărîrii lui a atîrnat desigur și dorința fierbinte de a se închina sfintelor moaște de la Pecerska. Ajuns în Rusia, așteptările nu i-au fost înșelate, căci spune biograful său: «precum au auzit au văzut și precum au dorit, au cîștigat»²².

Se pare că Pahomie a stat în Rusia doi ani, de la 1704 pînă la 1706, cînd era la Kiev unde a cumpărat o psaltire, cum însuși notează pe carte²³. Nu sînt temeuri care să ne îndreptățescă să socotim afirmația: «a studiat doi ani la Kiev și la lavra Pecerska»²⁴ în sens scolastic, ca un studiu organizat. La Kiev însă funcționa colegiul înființat de mitropolitul Petru Movilă, socotit ca un adevărat precursor al lui Petru cel Mare. Aici cărturarul mitropolit «împreună cu colaboratorii săi realizaseră în mai puțin de un sfert de veac bazele literare și pedagogice ale Rusiei ortodoxe», unde, sub influența acestui curent, «se formase un cler cu orizont mai larg și mai științific încă înainte de sfîrșitul veacului al XVII-lea»²⁵. Iubitorul de carte Pahomie a respirat desigur din plin atmosfera culturală și spirituală de aici. Apoi, contactul direct cu oamenii de cultură și duhovnicești, îndeosebi cu Sfîntul Dimitrie, a însemnat mai mult decît o perioadă de studiu organizat. La Pecerska, spune Pahomie, «am sărutat și sfintele moaște în peșteră ale lui Grigorie Țamblacă, care a fost egumen aicea în monastirea Neamțului»²⁶.

Lucrul cel mai deosebit pe care l-a făcut aici «la Rossia» a fost că «s-au învrednicit de blagoslovenia și de învățăturile sfîntului ierarh Dimitrie», «noul învățător de schivnicie» și pe care l-a socotit «părintele său sufletesc». Și, spune Pahomie, «am fostu multe zile cu sfinția sa la mas, ascultîndu-i învățatura sfîntă». Punctul culminant al uceniciei pe lingă ierarhul rus a fost atins cu ocazia unei convorbiri intime, duhovnicești, care probabil l-a impresionat în mod deosebit pe Pahomie și pe care a ținut s-o consemneze pe manuscrisul dăruit poate atunci: «Și m-au întrebat: a ce dorește inima ta? Și iam spus că dorește să petreacă vieață cu tăcere în pustie. Și m-au blagoslovit din toată inima și mi-au zis: Domnul să fie cu tine. Să împlă dorul tău».

Manuscrisul dăruit de Sfîntul Dumitru este o culegere de «frumoase învățături năruvnice, din Pateric», «izvor de (în)vățătură (și) viață sfîntă», carte de largă răspî-

21. Melchisedec, *op. cit.*, p. 325. 22. *Ibidem*, p. 324. 23. *Ibidem*, p. 326.

24. V. Cădere, *Insemnări despre mîndștiri*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XL (1964), nr. 9—10, p. 512.

25. Vezi Medlin, William K. și Patrinălis G., *Influențele Renașterii și reformele religioase în Rusia. Influențele apusene și post-bizantine asupra culturii și educației în secolele XVI—XVII*, Genève, 1971, recenzie în «Rev. de referate și recenzii», vol. VIII (1971), nr. 5, Seria Istorie-Arheologie. 26. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 8.

dire, care împreună cu alte scrieri ale sale au fost foarte cunoscute în țările noastre în tâlmăciri, copii și tipărituri²⁷. În Rusia, Pahomie s-a bucurat și de atenția cărturarului arhiepiscop al Cernigovului, Ioan Maximovici, care i-a dăruit cînd «au imblat veletul 7212» (1704) o carte numită *Runo oroşenie*, tipărită la Moscova în 1696, ca «să-i fie pomani(ă) și noo de folos sufletesc aice», cum notează el pe carte mai tîrziu, ca episcop²⁸. Pahomie a mai adus din «țara Moscului» un manuscris slav numit *тpѣ-инкѣ архіерейскій (Molitfelnic arhieresc)* scris undeva în sudul Rusiei, probabil în eparhia Cernigov, pe la jumătatea secolului al XVII-lea²⁹. Dintr-o însemnare rusească din 1704 pe *Viețile Sfinților* ale lui Dosoftei, care este proprietatea schitului Pocrov, rezultă că Pahomie a dobîndit această carte la Pecerska de la un oarecare Constantin³⁰. Prezența cărții la Kiev este explicabilă; Dosoftei, mort în pribegie, va fi luat cu el exemplare din această operă.

În anul 1706, Pahomie, «după ce au dobîndit mult folos sufletesc de la Sfîntul Dimitrie», spune pomelnicul cel mare al Schitului Pocrov, «s-au înapoiat din Rosia iarăși la metania sa în Sfînta Minăstire Neamțu»³¹.

Pahomie la sihăstria din muntele Chiriacul

Pahomie își lăsase egumenia și se dusese în Rusia mînat de un puternic îmbold lăuntric, în căutarea unei căi către desăvîrșire cît mai potrivită sufletului și năzuințelor sale. Blagoslovenia pe care a căpătat-o de la Sfîntul Dimitrie pentru viața de retragere atît de mult dorită de el, l-a determinat să aleagă pustnicia.

Însemnarea din 1815 de pe manuscrisul Sfîntului Dimitrie, în care se arată că Pahomie «întorcîndu-se de acolo (din Rusia) au fost pus igumen sfintei mă(năstiri)»³², nu corespunde realității, fiind în contradicție cu celelalte știri. Se poate ca părinții de la Neamț să fi dorit, cum era și firesc, să-l aibă iarăși ca păstor, dar el nu a mai primit să fie egumen, ci a rugat soborul «să-l lase să se liniștească la liniște în pustie». Pahomie face pasul acesta păzind votul ascultării și ținînd seama de sfatul părinților, care l-au înțeles, căci «învoindu-se soborul, l-au lăsat»³³.

Iar Pahomie, «scăpînd de grijile cele multe, au început îndată a-și căuta loc pentru liniște». Acest loc «bine plăcut lui», cum este însemnat pe manuscrisul Sfîntului Dimitrie, l-a găsit «întru o deasă pădure lingă un munte, ce se numește Chiriacul»³⁴, cale de un ceas de la Minăstirea Neamț. Alegerea lui Pahomie a fost fericită, locul, prin liniștea, izolarea și frumusețea poienii și a pădurilor din jur, fiind o adevărată «gură de rai», cum nu se putea mai potrivită pentru niște nevoitori întru cele duhovnicești. «Acolo s-a sălășluit», adunîndu-se pe lingă el și cîțiva ucenici iubitori de liniște, care «ii rivnea vieții lui cei îmbunătățite». Documentele indică numele cîtorva :

27. *Ibidem*, p. 10 ; vezi și P. Constantinescu-Iași, *Relații culturale româno-ruse din trecut*, p. 172 ; vezi și însemnarea făcută de Pahomie în 1704 pe manuscrisul Sfîntului Dimitrie, *Rostul de aur*, la Melchisedec, *op. cit.*, p. 325 ; Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 124.

28. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 8 ; Gh. Bezviconi, *op. cit.*, p. 125.

29. A. I. Iașimirschi, *Slavianskia i russkia rukopis, v rumânskikh bibliotek (Manuscrite slave și rusești din bibliotecile românești)*, p. 86, 87 ; St. Berechet, *Caterisirea preotului*, 1924, p. 26 ; P. Mihailovici, *Legături culturale bisericești dintre români și ruși în sec. XV—XX*, în «Rev. soc. ist. arh. bis.», 1932, p. 234. Acest *Molitfelnic* este singurul exemplar din toate arhivele lumii slave și românești. Valoarea lui crește și prin faptul că nu se cunoaște pînă acum nici originalul grecesc.

30. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 8.

31. Melchisedec, *op. cit.*, p. 327.

32. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 9.

33. Melchisedec, *op. cit.*, p. 327.

34. Numele poate indica pe un pustnic care locuise prin părțile locului. Vezi C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 10.

Sofronie «întiiu ucenic», «cu care au și viețuit mai înainte încă de a fi episcop, la pustie», Macarie, care în schimă s-a numit Mardarie, «al doilea ucenic și împreună viețuitoriu cu episcopul și acesta precum și Sofronie au fost», Lazăr, care «și acesta se numără unul din ucenicii episcopului, tânăr fiind atunci», și probabil Ioanichie. Dacă primii trei sînt aceiași cu cei indicați de inscripția publicată de Arhim. Narcis Crețulescu, atunci ei sînt ardeleni și rude cu Pahomie³⁵.

La început și-au făcut două chiliuțe, dintre care una «din gios pe păriul Magher-niței». Pahomie mai vorbește, în testamentul său, de «chilia mea la Muncel, care o am făcut cu mina mea cu multă osteneală», de «o chiliuță la hălășteu la grajdul meu», «și altă chiliuță ce se chiamă la pometu». Construirea acestor chilii, ca și nevoia unor terenuri deschise pentru grădinărit, livadă și prisacă, realizate prin tăierea cu mare osteneală a pădurii, a fost o adevărată muncă de pionierat, pe care, tot în testamente, Pahomie o consemnează: «tot locul împregiurul Pocrovului, care tot eu lam deschis și lam făcut și lam curățit. Care mai înainte era toate pustii»³⁶.

Rivna și dirzenia lui Pahomie s-au învederat și de data aceasta, căci, cum spune pomelnicul Pocrovului, «au început a se nevoi îndoitu», pe de o parte silindu-se să dezrădăcineze din suflet patimile care se ridicau împotriva duhului, sădind fapte bune, iar pe de altă parte, «vrînd a-și osteni trupul și a-l face pre el robu duhului, tăiea copacii cei neroditori și în locul lor sădia pomi roditori»³⁷. Căutătorul de liniște era și un spirit tenace, răzbătător și cu remarcabile aptitudini gospodărești, cum dovedise de altfel și la Neamț. Livada și prisaca realizate în mijlocul sihlei de la muntele Chiriacul stau mărturie în această privință. Despre viața și nevoițele lui duhovnicești nu avem decît indicații vagi și puține. Ele însă se presupun și se deduc din prestigiul de care s-a bucurat în acel timp cînd «rodul faptelor lui celor bune și vestirea cea pentru nevoițele lui cele plăcute lui Dumnezeu» se revărsau «prin toată țeara Moldovei».

Însă «nu mult s-au îndulcit el de această vieată iubită lui în pustie»³⁸, căci cursul vieții lui avea să se schimbe din nou, în urma unei întâmplări. Niște boieri de-ai lui Antioh Cantemir (1705—1706, a doua domnie), după ce-și îndeplinseseră oarecare însărcinări domnești, umblînd prin partea locului după vînat, au nimerit la sihăstria lui Pahomie. Impresia produsă asupra lor de schimnic a fost deosebită, căci «atît din vorba bărbatului, cum și din petrecere și din obiceiul cel bun, foarte s-au folosit și s-au bucurat». Și plecînd, după ce au primit «bлагословение de la dînsul», la indicațiile schimonahului au mers într-o anumită parte a pădurii unde au aflat vînat mult, «de care vîbind s-au întors cu plinu întru ale sale»³⁹.

Episodul nu a rămas un simplu fapt divers în viața lui Pahomie.

Pahomie episcop la Roman

Nu mult după întîmplarea cu boierii, murind episcopul Romanului Lavrentie și fiind nevoie să se caute «un bărbatu vrednicu de acea treaptă spre primirea scaunului și a bisericescului jug», s-au adunat din poruncă domnească mitropolitul, episcopii și egumenii minăstirilor. Cu acest prilej, boierii pomeniți mai sus au recomandat cu căldură domnitorului Mihail Racoviță pe Pahomie nemțeanul, «liniștitoriu de supt mun-

35. Vezi nota 11; G. Enăceanu, *Schitul Pocrov; Din istoria minăstirii Neamțului, în «Biserica Ortodoxă Română»* (VIII), 1884, p. 43; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 10.

36. Melchisedec, *op. cit.*, p. 330.

37. Melchisedec, *op. cit.*, p. 327.

38. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 42.

39. Melchisedec, *op. cit.*, p. 327, 328.

tele «Chiriacul». Smuls din sihăstria lui și adus la sobor, Pahomie a fost ales episcop la 18 decembrie 1706, iar la 18 ianuarie 1707 a avut loc hirotonirea ⁴⁰.

Pahomie s-a învrednicit astfel de o mare cinste. Călcarea tradiției numirii la Roma a episcopului de Rădăuți, arată desigur, în primul rând bunul nume de care s-a bucurat schimnicul de la muntele Chiriacul. Urmașii au socotit că «însuși Domnul Dumnezeu nu l-au lăsat ca să șază el ca subț obroc în acea pustietate, ci au voit a-i încredința lui păstoria oilor sale celor cuvântătoare, ca unui prea vrednic» ⁴¹. Se pare că la aceasta a contribuit și politica filorusă a lui Mihail Racoviță (1707—1709, a doua domnie în Moldova), căruia nu-i era indiferent dacă pe scaunul Romanului, socotit ca importantă imediat după cel al Mitropoliei, era un episcop care avea relații cu personalități ale Bisericii ruse.

Episcopul Pahomie era însă deasupra evenimentelor politice, nu în sensul caracterizării pe care i-a făcut-o N. Iorga — «schivnic lipsit de înțelegere pentru frământările și preschimbările lumii» — ⁴², ci întrucât nu s-a angajat în diferitele frământări politice. În acest al XVIII-lea secol, în vârtejul schimbării domnilor, care nu-și sfirșeau de obicei zilele pe tron, un episcop, odată ales, rămânea în scaun pînă la sfîrșitul firesc al zilelor sale afară de cazul cînd își dădea demisia, formînd elementul de continuitate și ocupîndu-se ca un adevărat păstor de nevoile eparhiei, de preoți și de cultura lor, de biserici, de școli și de alté treburi gospodărești care intrau în atribuțiile scaunului episcopal ⁴³.

Cît privește titulatura și jurisdicția, Pahomie semnează nu numai «Pahomie Episcop Romanschi» ci și «Pahomie Penkovschi arhiepiscop Romanschi i Galațchi» și chiar «Pahomie episcop Romanschi i Galațchi *иероука* (și celelalte)». Galațiul ca și Brăila erau sub turci și mitropolia de Proilav avea jurisdicție asupra tuturor creștinilor din ținuturile ocupate de ei. Această titulatură, moștenită prin tradiție, arată că Pahomie nu renunța, măcar sub forma utilizării ei, la jurisdicția asupra Galațiului. Referitor la *иероука* pînă acum nu se știe la ce ținuturi se referă. Despre numele de Pencovschi se socotește că acesta vine probabil de la numele de familie Pencu în forma slavizată ⁴⁴.

Pahomie, odată instalat, «au început bine a-și păstori turma cea cuvântătoare, pe cei săraci miluînd, pe cei scîrbiți mîngîindu-i și tuturor ajutîndu-le dupre cît îi era prin putință». De altfel, își începe activitatea prin confirmarea pe care o dă «breslei mișeilor». Săracii din Roman fuseseră puși de Ștefan cel Mare sub jurisdicția bisericească a Episcopiei. Ei erau organizați în breaslă, conduși de un staroste care avea drept să-i judece. Dacă erau nemulțumiți, puteau să facă apel la episcop. Se adunau la 14 octombrie, cînd era praznicul breslei care avea ca patron pe Cuvioasa Parascheva. Statutele lor, votate de ei și întărite de episcop, se păstrau într-un «catastif» a cărui «tocmală» nu trebuia stricată de nimeni, sub amenințarea blestemului, «iar care vor întări să fie blagosloviți de Dumnezeu». Un astfel de catastif, alcătuit în 1704, sub episcopul Lavrentie, în primul an de domnie al lui Mihail Racoviță, a fost întărit și «înnoit» de Episcopul Pahomie la 21 ianuarie 1707, la trei zile după hirotonia lui ⁴⁵.

40. *Ibidem*, p. 325, 326 ; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 12.

41. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 42 ; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 11. P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 172. 42. N. Iorga, *op. cit.*, p. 95. 43. Al. I. Ciurea, *op. cit.*, p. 3, 4.

44. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 8, 26 ; Arhim. N. Crețulescu, *op. cit.*, p. 326 ; C. N. Tomescu, *Scurtă privire istorică despre sfînta minăstire Neamțu și despre așezările supuse ei, Minăstirea Neamț*, 1942, p. 131.

45. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 42 ; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 12 ; Melchisedec, *op. cit.*, p. 318.

Deși iubitor de liniște, de rugăciune și de carte, episcopul Pahomie s-a îngrijit și de nevoile materiale ale eparhiei sale, dovedindu-se astfel a avea și spirit practic. De pildă, în urma unei plingeri a episcopului către Domnul Mihail Racoviță, prin hrisovul din 14 iunie 1709, se revine asupra drepturilor pe care le avea Episcopia în privința unor venituri «ca să fie pentru tămâie și luminare». Episcopia avea acum dreptul de «a lua de toată dugheana câte 2 bani, măcar oricine ce ar vinde în tirgu...»⁴⁶.

În anul următor, la 1 februarie 1710, Nicolae Mavrocordat cedează Episcopiei venitul moșiei domnești a tirgului Roman, astfel ca episcopul să ia dijma din produse, pentru ca «dijma acelu hotar să fie pentru treaba sfintii monastiri episcopii, și după cum o fi fost și obiceiul vechiu și mai denainte, precum să va fi luat și de la domnii (ceilnlți) fiind în sama domnească»⁴⁷.

Printr-o carte domnească din 16 martie 1710, același domnitor împuternicește pe episcop să ia darea numită «poclonul episcopii» de la toți preoții și diaconii din eparhie, «după obiceiul cel vechi», căci, motivează cartea părintele episcop «are multe cheltuieli venind cu trebile sfintei episcopii și cu a țării aci la Iași, după obicei».

Interpretînd hrisoavele arătate mai sus, se poate trage concluzia că episcopul Pahomie a căutat să restabilească niște drepturi mai vechi ale Episcopiei, uzurpate ulterior, și că nu e vorba numai de bunăvoința domnitorilor, ci și de perseverența episcopului, în grija sa pentru eparhie. Avînd în vedere aceste drepturi, Pahomie se judecă și cu «jupîneasă lui Prodan Drăgușescu» pentru două familii de vecini așezate pe moșiile episcopiei din satul Leucușeni. Domnul după o judecată cu martori în fața fostului vornic Ioan Sturza, a dat dreptate episcopului. Acest hrisov din 20 octombrie 1712, «uric neclătuitu în viaci», a fost întărit și de Constantin Racoviță în 1756⁴⁸.

Ca episcop, Pahomie și-a exercitat și dreptul lui de judecător asupra clericilor, copiilor și slugilor lor și breslelor de prin țiguri, «fiești pe carile cineși după fața sa... pe cum scrie sfînta pravilă», în afara cazurilor de omor, pe care le va judeca divanul domnesc. Tot în atribuțiile episcopului erau și unele probleme matrimoniale. Cu toate acestea îl împuternicește Nicolae Mavrocordat pe episcopul Pahomie prin cartea domnească din 16 martie 1710, unde se subliniază că «întraltu cum să nu fie»⁴⁹.

În timpul păstoriei sale de șapte ani și trei luni, scaunul Moldovei a cunoscut cinci domni, iar viața politică a fost foarte agitată. Presupunem — dovezi concrete nu sînt — că episcopul Pahomie va fi privit cu simpatie pe Dimitrie Cantemir și politica sa de alianță cu Rusia creștină împotriva otomanilor. Totuși, prin neangajarea sa, a trecut fără să se primejduiască prin zilele grele din 1711.

Relații mai strînse a avut cu Nicolae Mavrocordat, «către carele au cîștigat Episcopul multă îndrăzneală», avîndu-l și domnul la «evlavie». De altfel, la începutul celei de-a doua domnii, Nicolae Mavrocordat (1711—1715) a fost uns ca domn de către Pahomie. Mitropolitul Ghedeon, în sarcina căruia cădea aceasta, se ascunsese o vreme, pentru că își arătase public simpatia pentru ruși. Slujba a fost săvîrșită în biserica

46. Melchisedec. *Cronica Hușilor*, București, 1869, p. 230—231.

47. Academia R. S. România, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II; Moldova București, 1966, ms. LXIII/119.

48. *Ibidem*, ms. LXX/31; Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 333; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 15.

49. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 331—332.

Sfântul Nicolae, la 3 noiembrie 1711 cînd Pahomie «l-au uns cu sfântul mir, și rugăciunea cea de domnie i-au cetit și cu gugiuman l-au încoronat»⁵⁰.

Nevoile Episcopiei și ale țării îl duceau des la Iași, unde participa la ședințele divanului sau rezolva alte chestiuni. Acolo locuia și Savin Banu, ctitorul bisericii Banu, căruia îi era duhovnic. Pentru a avea unde să găzduiască, Pahomie a cumpărat în Iași o casă «de la Safta, fata lui Ifrim preavetu», soția lui Alexandru biv comis, pe «ulița Feredeilor», pe la 1710—1711⁵¹.

Alături de mitropolitul Ghedeon, Calistru episcopul Rădăuților și Sava al Hușilor, Pahomie apare într-un hrisov dat în 1710 de către Nicolae Mavrocordat. Prin acest hrisov se întărea așezămîntul făcut Episcopiei de Huși, sub Mihail Racoviță în 1709, cînd Pahomie fusese de față alături de aceiași ierarhi, cum rezultă din cartea divanului⁵². La 21 martie 1711 apare ca martor, împreună cu ceilalți episcopi, pentru o danie făcută de Anisia călugărița, soția lui Gurbet armașul, Mitropolitului Ghedeon⁵³. La 2 noiembrie 1712, Pahomie semnează, alături de Mitropolitul Ghedeon și de Episcopul Calistru, o hotărîre luată «cu drept giudeț și cu Sfință și dumnezeiască pravilă», prin care se desființează testamentul fostului episcop de Huși, Varlaam, care lăsase moștenire schitul Brădiceștilor, ctitoria sa, fostului mare vornic Gavriil Miclescu. Tot în 1712 asistă împreună cu ceilalți ierarhi la adunarea țării unde Nicolae Mavrocordat dă un hrisov prin care se suprimă dările: «desetina de stupi» și «gorscina de mascuri» pe care Mihail Racoviță, în a doua domnie, «contra vechilor așezăminte ale țării» le impusese boierilor, clericilor și breslelor⁵⁴. Alături de ceilalți arhieri și boieri, de față fiind Vodă și Patriarhul Samuel al Alexandriei, participă la un divan, care judecă un diferend dintre un egumen al mînăstirii Hangu și vistierniceasa lui Ilie Cantacuzino, cînd domnul, «cu blagoslovenia arhierilor și cu sfatul tuturor boierilor au rămasă pe vistiernicească și au datu acele două sate ca să le stăpînească iar Mănăstirea Hangul»⁵⁵.

În acest timp se afla la Roman un alt Pahomie, arhimandrit, nepot al Mitropolitului Dosoftei. Desigur cu știrea și sfatul episcopului, acest arhimandrit Pahomie Ispanovschi a plecat în Rusia la anul 1709, pentru a cere țarului să intervină pe lângă regele Poloniei ca să înapoieze în țară moaștele Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava⁵⁶.

Oricit l-ar fi solicitat treburile episcopiei, Pahomie n-a uitat că e «cu metania» de la Neamț. Testamentul lui arată unele lucrări pe care le-a făcut la această mînăstire: acoperirea bisericii, «cu mare cheltuială și la vremile cele cumplite, precum Dumnezeu știe», acoperirea clopotniței, facerea de strane și jelturi în biserică, «s-au făcut catapeteazma și toate sfințele icoane cu a noastră cheltuială și trudă...». În 1713

50. *Ibidem*, p. 347 ; Uricarul, p. 131 ; N. Iorga, *op. cit.*, p. 94.

51. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 15 ; *Idem*, *Documente*, în «Miron Costin», Birlad, VII (1919), p. 8.

52. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 175—178 ; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 14.

53. *Condica Sf. Mitropolii a Moldovei și Sucevii din 1818*, inedită, f. 174, la C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 15.

54. Melchisedec, *Cronica Hușilor*, p. 181, 182—184 ; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 16.

55. Acsinte Uricarul, p. 169.

56. S. Dragomir, *Contribuții privitoare la relațiile bisericii române cu Rusia*, p. 177 ; P. Mihailovici, *op. cit.*, p. 234. Acest Pahomie Ispanovschi, ajuns vlădică de Voronej și mort în Rusia pe la 1747, este greșit indicat ca arhieru al Romanului, între 1707—1714, de către D. Dan în lucrarea *Dosoftei, Mitropolitul Moldovei*, 1925 ; vezi Gh. Bezviconi, *Căldători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 67, note.

Pahomie dăruiește Minăstirii Neamț viile sale din Tifești, «pentru sufletul și pomana noastră și a lui Teofan eromonah, ca să fie a Sf. Minăstiri veșnică moșie». Viile acestea le primise în 1709 ca recunoștință de la popa Toader, pe care-l călugărise sub numele de Teofan și pe care îl ajutase să-și plătească datoriile. Toate acestea l-au îndreptățit să scrie în ultimul al vieții sale: «Că eu mă știu, și alții toți, ctitor minăstirei mele Neamțului, cu adevărat cu dovadă, care a mă lăuda nicicum nu se cade, după cuvîntul apostolului». Iar pomelnicul schitului Pocrov completează: «Și dacă cu atîtea au ajutat pe Minăstirea sa Neamțul, ce nu ar fi făcut și cu cîte nu ar fi ajutat întru alte vremi mai ușoare? De aicea poate socoti oricine cită dragoste avea spre soborul metaniei sale»⁵⁷.

Prețuind în mod deosebit cărțile, episcopul Pahomie a căutat să-și procure cit mai multe. Se cunosc un număr destul de mare de cărți care i-au aparținut și pe care, în dorința lui de «a fi de treabă» și altora, sau ucenicilor, le-a dăruit diferitelor biserici sau obști monahale. Astfel, bisericii din Bălești (județul Vaslui) cu «hramul Rojstvo presfintei B(ogorod)te», «făcută de milostivire(a) sa Dosoftei ermonah» unul din ucenicii săi, episcopul Pahomie îi donează la 29 iulie 1710 un *Pracsi* sau *Apostol*, pe care face o însemnare⁵⁸.

Cele mai multe cărți însă le-a dăruit Neamțului și schimniciei sale de la muntele Chiriacul⁵⁹. Pe un *Octoikos* de Rîmnic (1706) Pahomie scrie între altele: «L-am dat eu mănăstirii Neamțului din mila lui Dumnezeu și a maicii Precestia l-am agonisit eu cu a mea osteneală ca s(ă) fie în veci stătător să fie de treabă sfintei biserici». Într-un *Antologhion* de Rîmnic (1705) legat la un loc cu *Octoiul* de mai sus, Ghedeon egumenul Neamțului din 1719 nota: «Acest minei s-au fost dăruit de sfinția sa Pahomie svintei mănăstiri Neamțul». În 1711 îi dăruiește un *Trifolog*. Unele dintre cărțile episcopului Pahomie au fost procurate datorită relațiilor sale cu Țara Românească. În 1712 înzestrează Minăstirea Neamț cu un *Antologhion* de Rîmnic tipărit de Antim Ivireanul (1705). Un *Triodion* de Lvov din 1664 i-l dăruiește la 1714 Ioasaf «episcopul ot Buzăul», cu dedicația: «fratelui nostru sufletesc chir Pahomie... episcop Romanschii». Acest *Triod* a fost donat Minăstirii Neamț, după cum reiese din însemnarea făcută de egumenul Ghedeon, la 1751. Tot în vremea aceasta, prin stăruința episcopului Pahomie, Minăstirea Neamț dobîndește Evanghelia de București din 1682 și *Mărgăritarul* de București din 1699, de la «Mihalce biv v(e)l stolnic Cîndescul din Țara Rumă(n)ească».

O grijă deosebită — și în privința cărților — a avut-o față de schimnicia sa. În 1714 dă «sv(i)nteii măn(ă)stiri făcut(ă) cu mila lui Dumnezeu de noi ce este la Sihăstrie», un *Octoih* «luat de la preutul Toader ot Roman» căruia i-a dat în schimb «un ohtal de cele mici». Rezultă din însemnarea de pe acest din urmă *Octoih* că Pahomie a fost în Rusia și ca episcop, unde, spune el, «lam fost compărat eu din Kiev cînd am fost acolo vl(e)t 7220 (1712) avgus(t) 2». Un «săntă Treod posnii» de Moscova din 1704, pe care episcopul îl avea în 1712 îl dăruiește sihăstriei la 1714 cu indicația: «să fie de treabă svintei bes(e)rici și a părinților cari vor trei acolo și noo întru

57. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 330, 334, 341, 348—349.

58. C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 14.

59. În biblioteca Minăstirii Neamț se află numeroase cărți cu însemnările episcopului Pahomie. În prezenta lucrare am folosit și însemnările culese de pe aceste cărți de către Diac. Prof. I. Ivan, de la Seminarul teologic de la Minăstirea Neamț, care cu amabilitate ne-a pus la dispoziție manuscrisul. Vezi și Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 341; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 16, 19.

ertarea păcatelor și i-am pūs (ori) care blăstăm și legătură ca nime(ne)a să nu îndrăznească să o înstrăineze de acolo». Tot în 1714 donează aceeași sihăstrie un «Triodon cu Penticostarion la un loc»⁶⁰, precum și *Psaltirea* cumpărată la Kiev în 1706. *Cheia înfelesului* de București din 1678, cumpărată de episcop la 25 martie 1713, «drept 5 lei» o dă sihăstriei lui tot în 1714. Cartea a dat prilej unor observații pioase însemnate pe filele ei, ca de pildă: «...Cetește cuvintele cu minte deșteaptă și cu candela și vei pricepe tainele lui Dumnezeu toate. Las(ă)te de toate relele». Dar mai interesantă și mai semnificativă, pentru conștiința de neam și prețuirea luminării, prin cunoaștere și carte, este însemnarea de la sfîrșitul predosloviei, considerată de Diac. Prof. I. Ivan, după forma grafiei, a fi a lui Pahomie: «Dumnezeu ce a zis să lumineze lumina adică pe întunec, Acela au descoperit aceste sfinte scripturi neamului nostru cela ce șede(a) întru întunerecul neștiinței și în umbra legii și a nepri-ceperii, iar acum au strălucit soarele dreptății credința cea bună... dau laudă lui Dumnezeu, dau numelui Domnului nostru Is. Hrs. tot neamul nostru rumânescu... să-l laude pe Domnul Is. Hrs...»⁶¹. O carte prețioasă cu care Pahomie a înzestrat sihăstria din muntele Chiriacul, în 1714, a fost *Mîntuirea păcătoșilor* (Amartolon sotiria) «îlmăcită de pre limba elinească pre limba românească». Aceasta, împreună cu *Viața și petrecerea și spunerea minunilor a preacuviosului părintelui nostru Vasilie cel nou, Minunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu și Cuvîntul preacuviosului părintelui nostru Eftem Sirul către călugări* sînt cuprinse într-un miscelaneu. Pahomie consemnează că a cumpărat-o «derept patru lei buni» și că «au fost roab(ă) la lătari în multă vreme, vl(ea)t 7220 (1712)»⁶¹.

Se remarcă faptul că cele mai multe cărți dăruite sihăstriei sale poartă data de 1714, un alt an de răscruce în viața lui Pahomie.

În adevăr la 1 martie 1714, după șapte ani și trei luni de păstorie, Pahomie «au făcut paretisire de episcopie». Motivarea o face limpede el însuși «m-am prostitu de bună voie scotînd că trece lumea și toate ale lumii ca umbra»⁶². Pahomie voia să ajungă din nou «la dorita sa liniște lîngă muntele Chiriacul»⁶³. Presupunem că nostalgia acestei liniști l-a urmărit tot timpul păstoriei sale și că ar fi dorit să părăsească mai de mult scaunul episcopal, de sarcinile căruia s-a achitat mai mult decît lăudabil, dar pe care nu ăinea morțiș să rămînă. Cronicarul lui arată că «aceasta (demisia) cu înțelepciune o au făcut», că «în vremile cele cumplite el nu și-a lăsat eparhia, ca un fricos și mic la suflet, ci în vreme de pace... «văzînd și țara ușurată de greutatele ce o cuprinsese». Era în adevăr, o perioadă de mai mare stabilitate politică, un intermezzo, în acest așa de zbuciumat început de secol, cînd Pahomie a hotărît să demisioneze. Decizia lui desigur a surprins pe conducătorii de atunci care nu se puteau împăca cu gîndul de a fi părăsiți de un asemenea episcop, păstor cu adevărat bun, în acele vremuri tulburi. De aceea, spune pomelnicul Pocrovului, «patrioții nu-l lăsa, nici însuși Măria Sa Nicolae Voevod»⁶⁴. Dar, de la hotărîrea sa nu l-a mai putut întoarce nimeni. A biruit «dorita sa liniște».

60. La p. 27 Pahomie scrie un blestem care cu mici modificări se află la multe din cărțile care i-au aparținut » «Cine o ar lua sau o ar fura sau o ar scoate de acolo în altă mănăstire sau aiure(a), unul ca acela să fie afurisit și procler și anatema și blăstămat de Domnul Dumnezeu ce a făcut cerul și pămîntul și Maica Precista și de 318 otță de la Nicheia și de 7 soboare a toată lumea și de toți sfinții și de smerenie(a) noastră. Amin. Parte să albă cu Iuda și cu trecetul Arie».

61. I. Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, IV, ms. 1284, p. 448.

62. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 325, 342.

63. *Istoria pentru sfînta Mîndstire Neamțul*, f. 3, la C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 17.

64. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 342.

La 2 aprilie 1714 Pahomie se afla încă în episcopie, unde prăznuise Paștile. Cu această ocazie, a scos de la Nicolae Mavrocordat o «carte» în legătură cu moșia Piscani, pe care Elena, soția logofătului Neculai Costin și fata lui Duca Vodă, prin mijlocirea lui Pahomie, a dăruit-o Mănăstirii Neamț⁶⁵.

Pahomie ctitor al schitului Pocrov

La 10 aprilie 1714 «au ieșit Pahomie din episcopie și au venit la metania sa, în Sfânta Mănăstire Neamț cu gândul a merge la dorita sa liniște lângă muntele Chiriacul». Aci n-a stat decît patru zile și s-a dus la sihăstria sa «unde și mai înainte s-au fost nevoit».

Primul lucru de care s-a apucat a fost construirea sfîntului locaș al bisericii, pe care «l-au urzit» în 14 aprilie miercuri, a treia săptămîină după Paști. Lucrarea aceasta a început-o și a săvîrșit-o pustnicul Pahomie «cu ajutorul lui Dumnezeu..., cu multe rugăciuni și lacrimi și cu mare osîrdie și cu multe osteneli». Bisericii i-au pus temelie de piatră, iar pereții i-au făcut din lemn de brad, împodobind-o și înzestrînd-o «dupre cît au putut», și alegîndu-i ca hram «Acoperămîntul (Pocrovul) Maicii Domnului»⁶⁶.

La Pocrov se află un pomelnic triptic scris probabil de «ierei Ursu zug(rav)» (rudă, se pare, cu episcopul Ioanichie), care iscălește icoana hramului, iar împreună cu «D(a)vid Zug(rav)» pe cea a Domnului Hristos. Pomelnicul are o valoare istorică deosebită pentru istoria monahismului de pe acele meleaguri⁶⁷. El începe cu Mihai Racoviță și cu Episcopul Pahomie și diverși donatori. De o frumusețe rară și importantă pentru portretul lui sufletec ca și pentru idealul asupra obștii pe care o întemeie este rugăciunea pe care Pahomie «însuși o au scris la urzirea bisericeii»: «...pentru ale căreia (ale Sfintei Fecioare Maria) sfinte rugăciuni, Doamne Iisuse Hristoase păzește această Sfîntă Biserică supt aripile milii sfinții tale, în viaci ne clătîită, ne stricată, ne arsă, ne respită. Și o izbăvește de tot omul rău și de toți vrăjmașii trupești și sufletești, cei văzuți și cei nevăzuți, și de diavoli de toți demoni, și de toate lucrurile și primejdiile satanei, și de tot răul. Așîderea și pre noi smeriții, și pre toți frații care petrec acum și carii vor petrece și de acum înainte pînă în sfîrșit și pe toți ne izbăvește de toate care scriu mai sus. Și ascultă, Doamne, și primește rugăciunile noastre ale tuturor. Și trimite oameni carii plac Sfinției tale, la acest sfînt loc: buni, smeriți, învățați, credincioși. Și trimite, Doamne Iisuse Hristoase, la acest sfînt loc tot și deplin bișug sufletesc și trupesc și ne izbăvește de toate neputințele și boalele sufletești și trupesti, și ne dăruiește Milostive, pocăință cu lacrimi, cu viață (neprihănită) pînă întru adînci bătrînețe să slujim sfinții tale». Comentînd această rugăciune, autorul pomelnicului remarcă «înfocata dragostea lui ce avea către Dumnezeu și către prea sfîntă Născătoarea de Dumnezeu, încă și smerita cugetare, că el alt hram nu au voitu să puie Bisericii...»⁶⁸. Faptul că în Rusia praznicul-Pocrovului de la 1 octombrie era în mare cinste a contribuit desigur la alegerea de către

65. *Condica Sf. Mitrop. a Mold. și Suc. din 1818*, ined., f. 920, la C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 17; Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 336.

66. *Ist. pt. Sf. Mănăstire Neamțul*, f. 3, la C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 17; G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 18, 19, 43; prin metateză se pronunță și Procovul sau chiar Procopul; vezi *Marele dicționar geografic al României*, București, 1902, p. 109.

67. Ioan Ivan, *Două pomelnice triptice ctitoricești din secolul al XVIII-lea*, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», XLIII (1967), nr. 7-8, p. 544.

68. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 349, 350.

Pahomie a acestui hram, dar nu trebuie uitată nici evlavia pe care va fi avut-o el — ca de altfel toți credincioșii ortodocși români — către Maica Domnului.

Deși fiu al Mănăstirii Neamțului, Pahomie a ținut ca schitul său să aibă deplină neatîrnare față de marea lavră, și aceasta pentru a realiza condiții cât mai bune vieții ascetice și schimnicești pe care voia s-o însufle obștii celei noi. În sensul acesta, a obținut de la Nicolae Mavrocordat un hrisov care întărea și posesiunea unei prisăci dăruite schitului. Mai mult, cînd la 1715, patriarhul Samuil al Alexandriei a venit în Moldova pentru a strînge milă ca să poată plăti datoria Patriarhiei, Pahomie a obținut de la el o «carte» care confirmă hrisovul lui Nicolae Mavrocordat. Este probabil ca această carte să fi fost compusă de Pahomie; formula blestemului pentru cei ce ar călca aceste dispoziții este foarte asemănătoare cu cele scrise de Pahomie pe cărți. Se accentuează faptul de a nu «supăra nimeni pre acești părinți săhaștri», nici egumenul, nici călugării de la Neamț, nici mitropolitul și nici episcopii, nici boierii sau slujitorii domnești, nici mireni «ori cine ar fi». Se scoate apoi în evidență adîncul rost duhovnicesc cu implicații sociale al acestei obști de nevoitori și rugători, care nu numai că «nu iaste de vreo pagubă sau stricăciune cuiva», ci dimpotrivă, «de mare folos sufletesc creștinătății, și Domnului și boierilor și slujitorilor și a toată țara și pravoslovია». Pentru aceasta, cei ce vor milui schitul acesta, ca și trăitorii din el, să fie «blagosloviți și miluiți de Domnul Hristos și de blagoslovenia noastră», încheie și semnează «Samuil Papă și Patriarh al marii cetăți Alexandriei și județ a toată lumea». Se pare că pe la jumătatea secolului, Mănăstirea Neamț încerca să pună Pocrovul sub administrația sa. De aceea la 1 septembrie 1755, episcopul Ioanichie (1747—1769) dă schitului o carte prin care confirmă că neatîrnarea lui este întărită de cărți «chiriarhicești și patrierșești» și motivează acest drept întrucît Pahomie «au așezat acolo rugători sihaștri, ca să aibă a ruga pe milostivul Dumnezeu pentru sănătatea mării sale lui Vod, și pentru pace țării, și pentru răpăusații ctitori...», iar nemțenii nu trebuie să uite că «răpăosatul fratile Pahomie au ajutorit mănăstiri Niamțului cu multe de toate, cu acoperămîntul mănăstirii, cu catapeteazma, cu staulul, cu mori, cu vii și cu de altele»⁶⁹.

Ca să asigure neatîrnarea schitului, Pahomie s-a ocupat și de un substrat material pentru obștea lui, ceea ce face încă o dată dovada unui spirit echilibrat și realist. Se îngrijise, încă pe cînd era episcop, ca pentru prisaca sihăstriei să obțină de la Nicolae Mavrocordat, la 15 ianuarie 1714, un hrisov «pentru cinzei de stupi ce ar avea mînăstioara lui Pahomie Episcopul» pentru ca... «desetină să nu dea niciun ban»⁷⁰. Tot Nicolae Mavrocordat a miluit Pocrovul cu opt scutelnici, după cum reiese din pomelnicul schitului⁷¹. Un ucenic al lui Pahomie, ieromonahul Dositei, ctitor al bisericii din Bălești, îi dăruise episcopului, prin diata din 27 septembrie 1711 biserica și locul din jurul ei cu pometul de acolo, două pogoane de vie în codrul sîrbilor precum și alte pămînturi și o moară «de la acea biserică la vale». Pe toate acestea Pahomie le dăruiește obștii Pocrovului⁷².

69. Idem. *Cronica Hușilor*, p. 188; Academia R. S. România, ms. CLXXVI/11; cf. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 336, 351; mai tîrziu atît Pocrovul cît și alte schituri ce se aflau pe moșia Mănăstirii Neamț au ajuns sub o singură conducere, mai ales de la Paisie Velicicovschi.

70. Acad. R. S. România ms. CLXXV/45; cf. C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 21.

71. G. Enăceanu. *op. cit.*, p. 44; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 19; vezi și hrisoavele ulterioare din 1740 și 1733 care întăresc aceste scutiri, la I. Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești*, I, p. 50, 513.

72. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 44—45 și notă; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 20.

La 5 iulie 1715, Nicolae Mavrocordat recunoscuse lui Pahomie dreptul de posesiune asupra satului Piscani din ținutul Cîrligăturii. În 28 mai 1716 fostul episcop nu pregetă să se judece cu Rubina Iorguleasa înaintea lui Mihail Racoviță pentru această moșie, pentru care aduce acte temeinice, față de care divanul îi dă dreptate.

Pe Pahomie, iubitorul de retragere și de meditație, toate aceste preocupări, alergături și procese în legătură cu cele necesare traiului îl vor fi tulburat. Dar când se întorcea la schimnicia lui din poiana Pocrovului «se liniștea sub acoperământul Maicii Domnului»⁷³.

Grija mare a lui Pahomie a fost însă ca Pocrovul să aibă hrană sufletească. La cărțile date în timpul episcopatului, adaugă altele. Un *Antologhion* de Buzău îl dăruiește Pocrovului la 23 aprilie 1714. Pe *Dumnezeieștile și Știntele Liturghii*, tipărită de Antim Ivireanul în 1713, Pahomie notează în 1716: «Această presvintă și dumnezeiască Liturghie rumânească este a mea Pahomie — me-a dăruit-o sfinția sa Antim Mitropolit din Țara Rumânească și eu o dau la Săhăstrie la Pocrov ca s(ă) fie acolo în veci...» Se pare că acest *Liturghier* i-a fost dăruit prin Mihail, ucenicul său, pe care l-a trimis la București pentru a aduce *Mineiele* și alte cărți dobândite pentru Mănăstirea Neamț, în urma rugăminții sale, de la Nicolae Vodă din Țara Românească. Însemnarea o va fi făcut după moartea tragică a Mitropolitului, impresionat de aceasta.

Pahomie ținea ca una din îndeletnicirile pustnicilor de la Pocrov să fie cititul cărților. De aceea, dăruind *Cheia înțelesului*, își exprimă dorința ca «să hie la cetit părinților (ce) s'or afla trăitori(i) acolo de folos sufletelor). I-a plăcut să scrie și să facă însemnări pe cărți. De la nici un ierarh n-au rămas atâtea însemnări pe cărțile bibliotecii de la Mănăstirea Neamț cum au rămas de la Pahomie. La *Cheia înțelesului* caută chiar să-i facă un fel de tablă de materie, arătându-i cuprinsul. Această dragoste pentru scris a imprimat-o viețuitorilor din sihăstria Pocrovului, de unde au ieșit mai târziu numeroși copisti. Tot pe *Cheia înțelesului* nota un monah: «Scriem sfinții tale și ne închinăm pentru H(ri)s(to)s Dumn(e)zău și nu mai îndelungăm cu scrisul»⁷⁴.

Și astfel, împletind munca cu rugăciunea și cu diferite preocupări cărturărești, viața schitului s-a desfășurat normal, timp de aproape trei ani, pînă în iarna 1716—1717, cînd alte tulburări aveau să se abată peste Moldova și cînd, iarăși, fostul episcop Pahomie avea să înceapă un nou capitol al vieții sale.

Prîbegia lui Pahomie. Moartea sa la Kiev (1724)

După trecerea în Țara Românească a lui Nicolae Mavrocordat în Moldova era domn, «cu a treia domnie», Mihail Racoviță Vasile Ceauru de prin părțile Troțușului, voind să ia domnia, avînd și complicitatea unor boieri, a chemat un detașament austriac din Ardeal, «niște zurbagii», conduși de căpitanul Frența (Ferenț) și Velișcu, care, după ce «s-au încuibat» în cetatea Neamțului, au pus stăpînire pe tot teritoriul țării dintre munte și Siret, voind să-l ia prizonier pe domn și să-l ducă în Transilvania, așa cum făcuseră și cu Nicolae Mavrocordat în București. Mihail Racoviță, care se adăpostise în Mănăstirea Cetățuia, primește ajutor de la tătari și-i învinge pe austrieci. Cu acest prilej tătarii au jefuit cumplit țara.

Pe Pahomie, Mihail Racoviță îl bănuia că «iaste unit cu zurbagii», ca unul ce ședea între dînșii și supt a lor stăpînire». Dintr-o însemnare a lui Pahomie, din 20 mai 1717, pe *Viața și petrecerea svînților* a lui Dosoftei, cunoaștem amănunte despre cele întîmplate atunci. După ce arată că tătarii i-au jefuit averea de la metocul Timi-

73. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 350.

74. C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 22, 23.

șești, notează toate etapele pribegiei sale: «Cînd au lovit tătarii... am trecut în Țara ungurească mai pe urmă am trecut în Țara leșească și peste munți m-am bolnăvit și am mers la Livov la dohtar și am făcut eu Paștile acolo și am zăbovit acolo 2 săptămîni și m-am întors la Horodnica...». Și adaugă: «...5 luni am tot că(ă)torit că multă trudă și scîrbă mulți mi le-au dat îndoit...».

După potolirea lucrurilor, Pahomie s-a întors la Pocrov, dar «pe Mihai Voevod nu l-au putut scoate din prepusu», bănuindu-l de «conspirator», «ca unit și patriot cu capii zurbagiilor». Referitor la această chestiune autorul pomelnicului de la Pocrov comentează: «Sau de au fost vinovat episcopul Pahomie la acest prepus că sar fi unit cu zurbagii aceia, sau nu: nu știmu; Dumnezeu știe». N-ar fi exclus ca Pahomie să fi privit cu simpatie pe «zurbagii», mai ales că expediția acestora era legată de războiul austro-turc (1716—1718) și înfrîngerea otomanilor nu-i putea fi indiferentă. Pe de altă parte, faptul că s-a întors la Pocrov pledează pentru neamestecul lui în această chestiune.

Dîndu-și probabil seama că se poate aștepta la surprize neplăcute din partea voievodului, Pahomie s-a retras din fața primejdiei și «puind la cale lucrurile după cît i s-au putut în grabă s-au dus la Kiev»⁷⁵. Legăturile pe care le avusese cu Kievul mai înainte au făcut ca acolo să fie primit «cu bucurie de stăpînitori» care «l-au pus la bună rîndială că avea de acolo venit din destul pentru chivernisirea sa». Pahomie însă nu putea să aibă fihnă aci. Trăia într-un provizorat, cu nostalgia patriei și mai ales a sihăstriei lui așteptînd «că de va auzi că s-a schimbat Mihai Vodă din domnie să se întoarcă și el înapoi»⁷⁶.

Prin ucenicii săi a stat cît a putut în legătură cu Pocrovul, căruia permanent i-a purtat de grijă. N-a uitat nici Neamțul, în legătură cu care spune: «...Așîderea și de acum înainte, vrînd Dumnezeu să mai merg în țara mea, ce voi mai avea și ce-mi va da mie Domnul Hristos, iar acolo voi da»⁷⁷. Pe lîngă alte obiecte trimise în țară, ca de pildă icoane, a socotit că ajutorul cel mai prețios nu poate fi decît cărțile. Mînăstirii Neamțului îi trimite două *Psaltiri*, un *Triod* de Lvov din 1664, și o *Liturghie* de Lvov din 1664, ultimele două legate de Pahomie «acmu vlet 7225 (1717) sept. 22».

Din perioada aceasta avem știri extrem de puține despre cum și-a petrecut viața în pribegie. Se presupune că a trăit mai tot timpul la Pecerska Lavra, nevoindu-se întru cele duhovnicești și nepierzînd nădejdea întoarcerii în țară. Aici, în 1724, ultimul an al vieții sale, a făcut și a trimis în Moldova, «la Procov la săhăstrie», testamentul său care cuprinde și așezămîntul pentru schitul întemeiat de el. Acest așezămînt are începutul «Izvod de trebi ce am scris eu cu mîna mea la Kiev». După indicațiile pe care le dă în legătură cu chilia sa și cu cărțile ce nu trebuie împrăstiate, se ocupă de ieromonahii străini în trecere pe la schit, despre care recomandă «foarte să se ispitească» pentru a nu fi dintre cei «hirotoniți de eretici»⁷⁸. Perioada de încercare pentru «diecii» care vor să se călugărească în schit «pentru sufletul seu sau pentru învățatură» să fie de trei ani, «dupre sfînta pravilă». Schimnicii vor trăi viața de obște, în rugăciune, muncă și în deplină ascultare față de egumen. De la carne se vor înfrîna toată viața⁷⁹. Adresîndu-se călugărilor de la Neamț, ierarhilor, domnului, precum și

75. Arhim. N. Crețulescu, *op. cit.*, p. 287; Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 351; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 24; P. Constantinescu-Iași, *op. cit.*, p. 163.

76. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 352; C. Bobulescu, *Pocrovul*, p. 29.

77. Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 342. 78. Este o măsură împotriva uniației.

79. Pe un spațiu liber al testamentului, un oarecare călugăr, din rivnă schimnicească, a adăugat o hotărîre prin care se oprește consumarea lactatelor și de a ține la schit animale

«tuturor pravoslavnicilor creștini care sînt acmu și care vor fi și de acmu înainte pînă în săvîrșitul țării Moldovei», îi imploră cu accente impresionante: «Mă rog, mă rog cu lacrimi și cu toată smerenia pentru mila marelui Dumnezeu... fiți milostivi și voitori de bine și făcători de bine acestui schit...».

După ce, pentru trăitorii de la Pocrov cere de la Dumnezeu toate darurile și blagosloveniile, Pahomie subscrie: «smerenii Pahomii stareț podpisav rukoiu vlasnoiu»⁸⁰. Așezămîntul cuprinde ultimele gânduri ale lui Pahomie pentru țara și schivnicia sa. El a murit în anul 1724 și osemintele lui se păstrează în paraclisul Sfîntul Ștefan din Pecerska.

Schițînd etapele principale ale vieții și activității episcopului Pahomie al Romanului, este evident că figura acestui mare ierarh se impune în mod deosebit în viața bisericească a Moldovei din prima parte a secolului al XVIII-lea.

Pahomie a fost, așa cum remarcase și Nicolae Iorga: «cel mai de seamă cărturar dintre clericii moldoveni din acel timp»⁸¹, în sensul că a fost un mare iubitor de carte, care a insuflat și ucenicilor lui această prețuire a cuvîntului scris. Constatarea este îndreptățită, dacă ne gîndim la mediul cărturăresc în care a trăit și la formația lui intelectuală, care poate a pornit chiar de acasă, de la părintele său, popa Iftimie. Pe viața lui și-a pus pecetea, fără îndoială, școala de la Mînăstirea Neamț, ca și atmosfera cărturărească și duhovnicească de la Pecerska. Nu trebuie trecut cu vederea faptul că a fost contemporan cu mari personalități culturale ca Sfîntul Dimitrie al Rostovului, Antim Ivireanul, Dimitrie Cantemir, Ioan Neculce, Nicolae Costin, Nicolae Mavrocordat, dintre care, cu unii a avut relații strînse. Marea lui dragoste pentru cuvîntul scris, care a făcut să fie în posesia unui mare număr de cărți, însemnările rămase de la el, dintre care unele de o mare frumusețe literară — și în privința aceasta «așezămîntul» trebuie remarcat în mod deosebit — sînt dovezi evidente în acest sens. Însă, mai mult decît atît, episcopul Pahomie a fost un trăitor, un monah cu «smerită cugetare» și cu «înfocată dragoste pentru Hristos», un ierarh care, ca și nepotul său mitropolitul Iacov II Stamate, s-a evidențiat prin sfințenia vieții. I-a plăcut schimnicia, dar nu s-a mulțumit numai cu viața contemplativă; a unit într-un echilibru clasic, patristic, rugăciunea cu munca fizică și intelectuală, subliniînd o trăsătură caracteristică monahismului românesc.

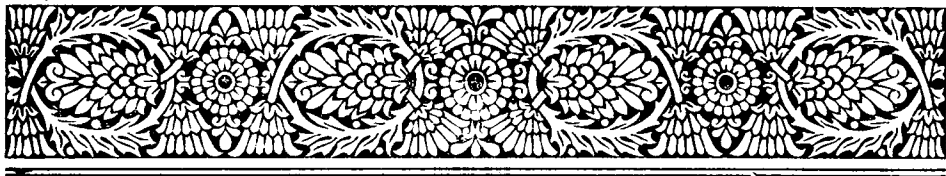
Importanța episcopului Pahomie pentru istoria Bisericii Române, în perspectiva apropiatei împliniri a unui sfert de mileniu de la moartea lui, depășește însă admirația și prețuirea noastră pentru o biografie ieșită din comun. Mai important este faptul că activitatea lui, ca episcop și ca schimnic, preocupările și concepțiile sale, materializate mai ales în testamentul său, au fost punctul de plecare al unui curent înnoitor în viața monahală a Bisericii moldovene din acel secol. Realizările lui Paisie Velicicovschi n-ar fi fost posibile fără strădaniile episcopului Pahomie și ale ucenicilor lui, care au făcut din schimnicia de la Pocrov un adevărat centru de cultură bisericească.

Doctorand CONSTANTIN VOICESCU

de parte femeiască. Netemeinicia pravilnică a acestei hotărîri s-a dovedit mai tîrziu, la 1785, în timpul mitropolitului Gavriil Calimachi.

80. Academia R. S. România, ms. CLXV/161; Melchisedec, *Cronica Romanului*, p. 343.

81. N. Iorga, *op. cit.*, p. 95.



• D O C U M E N T A R E •

GHID BIBLIOGRAFIC, PE TEME ȘI PROBLEME, DIN PUBLICAȚIILE REVISTELOR BISERICEȘTI PATRIARHALE

(Continuare)

CLERUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

I. — ÎN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

V. Chiru, *Cărțile de învățătură pentru preoți din secolele XVII și XVIII*: Starea culturală a preoțimii din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, Scopul cărților de învățătură pentru preoți. Principalele cărți de învățătură pentru preoți din acele două secole. Cîteva îndrumări liturgice, pastorale, canonice și de disciplină bisericească, din aceste cărți. Izvoarele de inspirație ale acestor cărți. Importanța cărților de învățătură pentru vremea în care au apărut și valoarea lor de actualitate (*S. T.*, XIII (1961), nr. 9—10, p. 586—599).

Magistr. Ioan F. Stănculescu, *Reforme, rînduieli și stări bisericești în epoca fanariotă*: Alegerea și instituirea arhierilor. Alegerea și instituirea clerului de mir (*B.O.R.*, LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 531—533, 534—536).

Pr. Stelian Izvoranu, *Mitropolitul Antim Ivireanul sfătuitor și îndrumător pentru preoți și duhovnici* (*B.O.R.*, LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 971—981).

Magistr. Ioan V. Covercă, *Legi bisericești cu privire la cler, în veacul al XIX-lea pînă la Cuza Vodă*: Condițiile pentru intrarea în cler. Rostul protopopilor în organizarea Bisericii în veacul al XIX-lea și îndatoririle obștești ale clerului (*B.O.R.*, LXXVIII (1960), nr. 5—6, p. 504—508).

Pr. Magistr. Aurelian Catrina, *Mărturisirea de credință a arhierilor ortodocși*: Mărturisirea de credință, la hirotonire, a arhierilor ortodocși la români și importanța ei canonică (*S. T.*, XVI (1964), nr. 7—8, p. 451—457).

II. — CLERUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN PREZENT

1. CLERUL SUPERIOR

a) Despre vacanțele scaunelor arhieriești

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Despre vacanțe (*B.O.R.*, LXVII (1949), nr. 1—2, p. 35 (Anexă)).

b) Alegerea, hirotonirea, investitura și înscăunarea clerului superior

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Alegerea clerului superior (*B.O.R.*, LXVII (1949), nr. 1—2, p. 33—35 (Anexă)).

Diac. Gheorghe I. Moisescu, *Alegerea, înmînarea cîrjei și instalarea înalt Prea Sfințitului Justinian în scaunul de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungro-*

vlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române : Alegerea (B.O.R., LXVI (1948), nr. 5—8, p. 213—271).

(Autorul nesemnat), *Convocarea Colegiului electoral pentru alegerea ierarhilor scaunelor vacante* (B.O.R., LXVII (1949), nr. 5—6, p. 95—97).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, înmînarea cîrjei și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Patriarh Justinian* (B.O.R., LXVII (1949), nr. 7—10, p. 45—49).

(Autorul nesemnat), *Colegiul electoral pentru alegerea episcopului Eparhiei Romanului și Hușilor* (Rev. cit., p. 155—167).

(Autorul nesemnat), *Hirotonia întru arhieru a Prea Sfințitului Theoctist Arăpaș Botoșăncanu, noul vicar al Patriarhiei Române* : Insemnări scurte despre alegerea sa (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 3—6, p. 231—240).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, hirotonia, înmînarea cîrjei și înscăunarea noului episcop al Oradiei* (B.O.R., LXIX (1951), nr. 10—12, p. 435—445).

(Autorul nesemnat), *Colegiul electoral pentru alegerea de episcop al Oradiei, Ședința din 11 noiembrie 1951* (Rev. cit., p. 559—560).

(Autorul nesemnat), *Completarea scaunelor vlădicești de la Iași și Galați* (Rev. cit., p. 476—478).

Diac. Prof. Gh. Moisescu și Pr. Prof. Gr. T. Marcu, *Alegerea, hirotonia, investitura și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Ardealului* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 3—4, p. 215—264).

(Autorul nesemnat), *Lucrările Colegiului electoral pentru alegerea episcopilor și arhiepiscopilor — mitropoliți* (Rev. cit., p. 309—310).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, investitura și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 1—2, p. 39—81).

(Autorul nesemnat), *Lucrările Colegiului electoral pentru alegerea episcopilor și arhiepiscopilor-mitropoliți* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 1—2, p. 190—192; nr. 6—7; p. 543—544; nr. 11—12, p. 1337—1339).

Pr. Prof. Gr. Marcu și C. Rădulescu, *Alegerea, investitura și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Nicolae Colan, Mitropolitul Ardealului* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 6—7, p. 489—527).

(Aceiași autori), *Alegerea, investitura și înscăunarea Prea Sfințitului Teofil Herineanu, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 11—12, p. 1262—1301).

(Autorul nesemnat), *Alegerea P. C. Pr. Dr. Nicolae Corneanu ca episcop al Aradului. — Lucrările Colegiului electoral bisericesc* (B.O.R., LXXVIII (1960) nr. 11—12, p. 987—995).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, investitura și înscăunarea Înalt Prea Sfințitului Nicolae Corneanu ca mitropolit al Banatului* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 3—4, p. 195—235).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, investitura și înscăunarea Prea Sfințitului Partenie Ciopron ca episcop al Romanului și Hușilor* (Rev. cit., p. 236—262).

(Autorul nesemnat), *Alegerea Prea Sfințitului Teoctist Arăpaș în scaunul de episcop al Aradului* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 7—8, p. 596—607).

(Autorul nesemnat), *Alegerea P. C. Pr. Dr. Vasile Aștileanu ca Episcop-Vicar patriarhal* (Rev. cit., p. 608).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, hirotonia și înscăunarea Prea Sfințitului Victorin Ursache, noul episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 7—8, p. 756—776).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, hirotonia și instalarea Înalt Prea Sfințitului Dr. Nicolae Mladin ca Arhiepiscop de Alba-Iulia și Sibiu și Mitropolit al Ardealului* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 529—561).

(Autorul nesemnat), *Colegiul electoral pentru alegerea episcopilor și arhiepiscopilor-mitropoliți* (Rev. cit., p. 653—654).

(Autorul nesemnat), *Recunoașterea și instalarea celor doi noi episcopi vicari — Prea Sfințitul Irineu Suceveanul și Prea Sfințitul Visarion Rășinăreanul* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 489—492).

2. PREGĂTIREA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DE AZI

a) Numirea și transferarea preoților și diaconilor
în Biserica Ortodoxă Română

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române (B.O.R., LXVII (1949), nr. 1—2, p. 31—33 (Anexă).

Regulament pentru numirea și transferarea clerului din parohii, examenele de capacitate, definitivare și selecționare pentru Capitală, ale diaconilor și preoților din Biserica Ortodoxă Română (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 7—9, p. 463—484).

Pr. Vasile Ștefan, Pentru o justă interpretare și aplicare a regulamentelor bisericești: Când se numește și se transferă un preot sau diacon (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 134—135, 138—139).

b) Cursurile de îndrumare misionară și pastorală a preoțimii
ortodoxe române contemporane

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor misionare pentru a doua serie de preoți la Institutul teologic din București (B.O.R., LXVII (1949), nr. 5—6, p. 58—72).

Pr. Gh. M., Solemnitatea deschiderii cursurilor de îndrumare misionară a preoților, la Sibiu (Rev. cit., p. 73—89).

N. A., Deschiderea cursurilor centrului de îndrumare misionară de la Arad (Rev. cit., p. 90—92).

(Autorul nesemnat), Înfrățiri: Cursurile de îndrumare misionară (B.O.R., LXVII (1949), nr. 7—10, p. 57—59).

D. V. S., Deschiderea cursurilor de îndrumare la Arad, pentru a IV-a serie de preoți (B.O.R., LXVII (1949) nr. 11—12, p. 50—57).

(Același autor), Deschiderea cursurilor de îndrumare pentru a IV-a serie de preoți la București (Rev. cit., p. 58—59).

(Autorul nesemnat), Călătoria înalt Prea Sfințitului Patriarh Justinian în Ardeal, Crișana, Banat și Oltenia: La centrul de îndrumare misionară din Arad (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 2, p. 138—141).

Theoctist Botoșeneanu, Episcop-Vicar al Patriarhiei Române, Rostul cursurilor de îndrumare misionară pentru preoți (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 3—6, p. 247—251).

(Autorul nesemnat), Îndrumări și îndemnuri pentru preoții cursiști: La seria a IX-a a cursurilor de îndrumare pastorală (B.O.R., LXIX (1951), nr. 1—2, p. 33—40).

Prof. N. Chițescu, Păstrător al tradiției Bisericii Ortodoxe: Cursurile de îndrumare misionară și pastorală ale preoțimii ortodoxe române au un temel tradițional? (B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 252—253).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor la Institutele teologice ortodoxe: La cursurile de îndrumare de la Curtea de Argeș (B.O.R., LXIX (1951), nr. 7—9, p. 367—380).

(Autorul nesemnat), Cursurile de îndrumare misionară (B.O.R., LXIX (1951), nr. 10—12, p. 490).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și socială pentru seria XII de preoți la Institutul teologic universitar din București (B.O.R., LXX (1952), nr. 1—3, p. 47—56).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și socială pentru seria XIII de preoți la Institutul teologic universitar din București (B.O.R., LXX (1952), nr. 4—5, p. 144—150).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor la centrul de îndrumare de la Curtea de Argeș (Rev. cit., p. 150—162).

(Autorul nesemnat), Deschiderea cursurilor de îndrumare socială și misionară seria XIII-a la Institutul teologic universitar din Sibiu (Rev. cit., p. 163—165).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală și socială pentru a XV-a serie de preoți* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 1, p. 78—88).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală și socială pentru a XVI-a serie de preoți* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 4, p. 328—337).

(Autorul nesemnat), *Sărbătorirea patronului Institutului teologic din București și deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XVIII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 1, p. 32—44).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală și socială pentru a XIX-a serie de preoți* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 5, p. 540—546).

T.N.M., *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală și socială pentru a XXI-a serie de preoți* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 88—95).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară pentru cea de-a 23-a serie de preoți* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 53—61).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară pentru cea de-a 26-a sesiune de preoți la Institutul teologic universitar din București* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 5, p. 412—417).

Pr. P. F. Alexandru, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XXVIII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 11—12, p. 1328—1333).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru cea de a XXIX-a serie de preoți la Curtea de Argeș* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 115—117).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seriile a XXX-a și a XXXI-a* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 3—4, p. 302—305).

Diac. Anatolie Lefter, *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară de la Curtea de Argeș pentru cea de a XXXII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 12, p. 1098—1099).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a XXXIII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 1, p. 62—63).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de a 34-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 3—4, p. 263—264).

Diac. Anatolie Lefter, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru cea de-a 35-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 11—12, p. 1069—1072).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XXXVI-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 52).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a XXXVII-a serie de preoți* (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 194—195).

Pr. Prof. E. B., *Deschiderea cursurilor de îndrumare a clerului, seria a XXXVIII-a* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 3—4, p. 263—269).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare a preoților din seria a XXXIX-a* (B.O.R. LXXX (1962), nr. 5—6, p. 474—483).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare a preoților din seria XI-a* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 11—12, p. 1108—1109).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 41-a serie de preoți* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 225—228).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 42-a serie de preoți cursiști* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 485—489).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 43-a serie de preoți cursiști* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 9—10, p. 891—893).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 44-a de preoți* (B.O.R., LXXXIII (1964), nr. 3—4, p. 241—243).

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 45-a de preoți* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 5—6, p. 451—452).

(Autorul nesemnat), *Cuvîntarea rostită de Prea Fericitul Patriarh Justinian la deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a XLV-a de preoți (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 7—8, p. 626—628).*

Pr. Prof. E. B., *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 46-a serie de preoți (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 846—851).*

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 47-a serie de preoți (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 452—457).*

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria 48-a de preoți (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 9—10, p. 820—822).*

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria 49-a de preoți (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 481—482).*

M. C., *Deschiderea festivă a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria a 50-a de preoți (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 928—935).*

Pr. Prof. Ene Braniște, *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 51-a de preoți (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 522—526).*

Prof. N. Chițescu, *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria a 52-a de preoți (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 915—917).*

(Autorul nesemnat), *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria 53-a de preoți (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 316—317).*

Pr. Prof. Spiridon Căndea, *Viața religioasă a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și integrarea lor în noile idealuri ale poporului român: Cursurile de îndrumare misionară a preoțimii (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 696—698).*

Pr. Prof. Ene Braniște, *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pentru seria a 54-a de preoți (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1037—1040).*

c) Alte indicații în noua orientare a vieții și activității preoțimii ortodoxe române contemporane

Pr. I. Gaگیu, *Importante hotărîri luate de Sfîntul Sinod, în sesiunea din iunie 1952: Problema recăsătoririi preoților rămași văduvi prin deces (B.O.R., LXX (1952), nr. 9—10, p. 614—616).*

Prof. Teodor M. Popescu, *Colaboratorii preotului (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 7, p. 627—641).*

Pr. Magistr. Gh. Iordăchescu, *Auxiliare ale preotului în pastorație: Familia preotului (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 11—12, p. 1100—1110).*

Pr. Prof. Grigorie T. Marcu, *Cunoașterea aprofundată a Sfintei Scripturi, îndatorire de căpetenie a preotului zilelor noastre (S. T., IV (1952), nr. 3—4, p. 202—215).*

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Cultura preotului de astăzi (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 7, p. 642—646).*

Pr. Dr. Gh. Dem. Ciocan, *Datoria preotului de a îngriji curtea bisericii (B.O.R., LXX (1952), nr. 9—10, p. 620—622).*

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Hubert Beuve Mery, directorul ziarului francez «Le Monde»: Situația îmbucurătoare a preoțimii Bisericii Ortodoxe Române în prezent și lipsa de candidați la preoție din Apus (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 322).*

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Despre conferințele de orientare a preoțimii zilelor noastre (B.O.R., LXVII (1949), nr. 1—2, p. 35—36 (Anexă)).

(Autorul nesemnat), *Legămînt și împlinire. Un an de la înscăunarea I.P.S. Patriarh Justinian: Reîntorcerea clerului la adevăratul apostolat (B.O.R., LXVII (1949), nr. 5—6, p. 21—27).*

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Sporuri duhovnicești sub păstorirea I.P.S. Patriarh Justinian (B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 256—262).*

Pr. Alex. Săndulescu-Buzău, *«Precum m-a trimis pe Mine Tatăl, așa și eu vă trimit pe voi» (Ioan XX, 21): Despre orientarea nouă a preoțimii (B.O.R., LXX (1952), nr. 6—8, p. 360—366).*

Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, *Chemări la o adevărată misiune*. — «Luați aminte la voi înșivă și la toată turma» (Fapt. Ap. XX, 28): Orientarea nouă a preoțimii (Rev. cit., p. 400—404).

D. V. Sădeanu, *Întru îndeplinirea hotăririlor Sfântului Sinod*. — *Constătuirea I.P.S. Patriarh Justinian cu preoțimea Capitalei* (Rev. cit., p. 405—408).

(Autorul nesemnat) *Viața Bisericii Ortodoxe Române în cei zece ani de la eliberarea Patriei noastre*. — *Grija pentru sporirea zelului pastoral al preoțimii ortodoxe* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 8, p. 833—835).

Pr. Prof. Ene Branîște, *Viața lăuntrică a preotului. Importanța ei în pastorație și mijloacele pentru cultivarea ei* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 123—138).

(Autorul nesemnat), *Zece ani de slujire arhierescă a Prea Fericitului Patriarh Justinian: Grija pentru preoțime* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 8—9, p. 756—761).

Pr. Prof. Ene Branîște, *Preotul și preoția creștină în gândirea și trăirea Prea Fericitului Patriarh Justinian* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 5—6, p. 443—464).

Pr. Serafim F. Morozan, *Temeiuri patristice în gândirea, trăirea și slujirea Prea Fericitului Patriarh Justinian: Preoția, duhul vivificator al Bisericii. Vocea și chipul adevăratului preot de astăzi* (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 5—6, p. 455—462).

Diac. Drd. Iulian A. Șchiopu, *Norme pastorale pentru preoțimea ortodoxă română de azi în activitatea și opera scrisă a Prea Fericitului Patriarh Justinian* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1168—1172).

Prof. Dr. Bartolomeu Popescu, *Lucrarea pastorală a preotului în legătură cu ideea de iconom și economie* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 774—790).

Prof. Teodor M. Popescu, *Preotul văzut de credincioși* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 10, p. 893—909).

Prot. Traian Belășcu, *Preotul ortodox — slujitor al lui Hristos și al poporului în duh evanghelic* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 10—11, p. 1013—1016).

Pr. Prof. N. C. Buzescu, *Îndatoriri ale preotului* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 2, p. 194—210; *Vezi și*: B.O.R., LXXIII (1955), nr. 3—4, p. 335—340; — LXXV (1957), nr. 5, p. 466—472).

Pr. Prof. Corneliu Sirbu, *Preotul vremurilor noastre* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 703—709).

Pr. Prof. Grigore Marcu, *Lupta pentru pace și preocupările actuale ale Bisericii Ortodoxe Române, oglindite în scrierile I.P.S. Patriarh Justinian: Acțiunea de îndrumare a clerului în noua viață socială a poporului român* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 9—10, p. 991—997).

(Autorul nesemnat), *Pentru îndeplinirea îndatoririlor cetățenești* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 2—3, p. 224—228).

d) Distincții și ranguri bisericesti

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Distincții și ranguri bisericesti ce se pot conferi preoțimii meritorie (B.O.R., LXVII (1949), nr. 1—2, p. 36—37 (Anexă)).

3. CLERUL INFERIOR — CINTĂREȚII BISERICESTI

Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române: Despre obligațiile și drepturile cintăreților bisericesti (B.O.R., LXVII (1949), nr. 1—2, p. 35 (Anexă)).

Regulament pentru numirea și transferarea clerului din parohii: Numirea și transferarea cintăreților bisericesti — obligații (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 7—9, p. 472—473).

COLINDELE

Gh. Alexe, *Idei dogmatice în colinde: Considerații generale despre colinde* (S. T., II (1950), nr. 9—10, p. 597—598).

COMUNIUNE

Drd. Gh. Chișcă, *Ideea de comuniune în Ortodoxie: Bazele nouetamentare și patristice ale comuniunii (temeiul trinitar al comuniunii; Sfântul Duh și comuniunea bisericească). Biserica privită ca o comuniune în Ortodoxie (reflectarea comuniunii trinitare în Biserică; comuniunea dintre membrii Bisericii; sobornicitatea Bisericii ca o expresie a comuniunii). Modurile de manifestare ale comuniunii în Ortodoxie (comuniunea sacramentală, cultică, liturgică și euharistică; comuniunea prin rugăciune, iubire și fapte de întraajutorare)* (Ort., XXI (1969), nr. 3, p. 404—416).

CONȘTIINȚA

Prof. N. I. Ștefănescu, *Dramaturgia antică elină în opera lui Clement Alexandrinul: Raportul dintre conștiință și faptă* (Ort., XIII (1961), nr. 2, p. 184—187).

CREAȚIA

(După învățătura creștină)

1. ACȚIUNEA CREATOARE A LUI DUMNEZEU

Prof. N. Chițescu, *Paradigmele divine și problemele pe care le ridică ele pentru Teologia Dogmatică: Paradigmele divine — modele dumnezeiești ale creației și importanța lor. Paradigmele în platonism. Paradigmele în izvoarele Dogmaticii creștine* (Ort., X (1958), nr. 1, p. 23—60).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera «Despre numele divine»: Paradigmele divine* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 254).

Prof. N. Chițescu, *Premisele învățaturii creștine despre raportul dintre har și libertate: Concepția creștină despre creația lui Dumnezeu* (Ort., XI (1959), nr. 1 p. 4—8; — *Vezi și*: XII (1960), nr. 2, p. 216—220).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Elemente de antropologie în operele Sfântului Iustin Martirul și Filozoful* (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 387—392).

2. CREAREA LUMII NEVĂZUTE

Vezi: Anghelologie

3. CREAREA LUMII VĂZUTE

Pr. Prof. I. Coman, *Problemele dogmatice ale Sinodului V Ecumenic (5 mai—2 iunie 553): Cosmologie și antropologie* (S.T., V (1953), nr. 5—6, p. 320—325).

Pr. Magistr. Gheorghe A. Nicolae, *Aspecte din natură și viață în «Comentarul la psalmi» al Sfântului Vasile cel Mare* (S.T., XVII (1965), nr. 5—6, p. 322—333).

Pr. Magistr. Gh. Butnariu, *Teoria reîncarnării și eshatologia creștină: Omul — origina, ființa, personalitatea și rolul său în lume. Raportul omului cu Dumnezeu* (S.T., VIII (1956), nr. 3—4, p. 185—191).

Vezi și: Antropologie

CREȘTINISMUL

1. Religia creștină

Prof. Teodor M. Popescu, *Creștinismul, nu este învățătură secretă și magică* (S. T., I (1949), nr. 5—6, p. 365—373).

Pr. Prof. Pețru Rezuș, *Specificul religiei creștine: Religia supranaturală. Religia revelată divină. Religia dragostei. Religia mântuirii. Religia absolută. Religia ideală. Religia demnității și seriozității. Religia desăvârșită. Deosebiri confesionale* (Ort., XII (1960), nr. 4, p. 507—525).

(Același autor), *Divinitatea creștinismului* (S. T., XIV (1962) nr. 3—4, p. 131—145).

(Același autor), *Originalitatea creștinismului* (Ort., XI (1959), nr. 4, p. 518—534).

(Același autor), *Învățătura despre ființa religiei creștine din punct de vedere interconfesional* (Ort., X (1958), nr. 1, p. 15—22).

Diac. Magistr. Ioan Glăjar, *Platonism și creștinism* (Ort., X (1958), nr. 1, p. 61—81).

Pr. Prof. N. C. Buzescu, *Premisele unei filozofii creștine la Clement Alexandrinul*: Elenism și creștinism (S. T., X (1958), nr. 3—4 p. 193—196).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Elementele componente ale religiei creștine*: Considerații generale despre religia creștină. Dumnezeu. Credinciosul. Doctrina. Morala și cultul (S. T.; XIII (1961), nr. 9—10, p. 527—542).

Pr. Matei Pislaru, *Johann Wolfgang Goethe despre religie în general și creștinism în special*: Păreri și maxime despre creștinism (religia creștină) (S. T., IX (1957), nr. 3—4, p. 283, 285, 286, 289, 291).

Ion V. Paraschiv, *Despre raportul între cele trei legi: a lui Moise, a lui Hristos și a lui Mahomed în opera lui Manuel al II-lea Paleologul* (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 79—93).

Cf. și Joseph Gaer, *What great religions believe*: Cercetarea istorică și prezentarea analitică a marilor religii istorice. Creștinismul sau religia împlinirii profețiilor (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 254).

Gerhard Rosenkranz, *Religionswissenschaft und Theologie (Știința, religia și teologia)*: Studierea Evangheliei lui Hristos în comparație cu documentele sacre ale altor religii din lume (necreștine) (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 461—464).

2. Viața creștină

Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Iisus Hristos în viața duhovnicească* (S. T., VII (1955), nr. 7—8, p. 511—519).

Pr. Prof. N. Mladin, *Iisus Hristos în viața morală a credincioșilor* (S. T., V (1953), nr. 9—10, p. 611—619, 623—625).

Magistr. Gheorghe Papuc, *Viața creștină după epistolele Sfântului Apostol Pavel*: Creștinul, făptura nouă (aspectul religios și moral). Viața în comunitatea creștină (S. T., VII (1955), nr. 5—6, p. 354—359, 361—365).

Magistr. Ștefan C. Alexe, *Viața creștină după bărbații apostolici*: Punți de legătură între viața nouotestamentară și viața creștină în perioada Bărbaților apostolici. Trăsături caracteristice ale vieții creștine în vremea Bărbaților apostolici. Valoarea Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții în trăirea creștină (S. T., VII (1955) nr. 3—4, p. 223—235).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Contribuții la istoria literaturii teologice bizantine — Nicolae Cabasila, Despre viața în Hristos* (S. T., XIV (1962), nr. 1—2, p. 15—25).

Magistr. Vasile Preșcure, *Doctrina morală a Părinților apostolici*: Viața în Hristos (S. T., XV (1963), nr. 9—10, p. 544—546).

Asist. Ștefan C. Alexe, *Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele al IV-lea și al V-lea*: Trăirea creștină după Sfântul Niceta de Remesiana (S. T., XXI (1969), nr. 7—8, p. 545—561).

Bernhard Häring, *Das Gesetz Christi, Moraltheologie dargestellt für Priester und Laien (Legea lui Hristos. Teologie morală pentru preoți și mireni)*: Chemarea lui Hristos adresată ființei umane pentru a-I urma. Răspunsul credinciosului la această chemare. Viața în comunitatea cu Dumnezeu și cu aproapele (Recenzie, de Prof. O. Bucevschi) (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 250—254).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea indiană și în Ortodoxie* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 312—317).

C R E Z U L (Simbolul credinței)

Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381). Învățătura despre Sfântul Duh și Biserică, Simbolul constantinopolitan*: Simbolul constantinopolitan (S. T., XXI (1969), nr. 5—6, p. 363—376).

CRIPTOGRAFIE (Descrierea scrierii secrete)

Emil Vîrtosu, *Din criptografia românească* (S. T., XVIII (1966), nr. 5—6, p. 261—317).

CRITICA PERSONALĂ

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Opera Fericitului Augustin și critica personală teologică din retractările sale*: Critica personală teologică, filozofică, științifică și în general literară, este absolut necesară. Critica este necesară nu numai pentru erorile personale, ci și pentru erorile strecurate. Critica personală e un pincipiu sacru (S.T., XI (1959), nr. 1—2, p. 13—15).

CRUCEA (Forme și simbol)

Pr. Ioan Mircea, *Prefigurările crucii în Vechiul Testament și semnificația lor în Tradiția cultică creștină*: Considerații generale. Altarul Vechiului Testament — prefigurarea crucii, ca altar al jertfei lui Hristos. «Lemnul» tip al crucii. Semnul crucii în acțiune. Semnul grafic al crucii, semn izbăvitor în Vechiul Testament (S. T., XXI (1969), nr. 3—4, p. 179—198).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Formele și simbolismul crucilor precreștine*: Considerații generale. Crucea cu brațe egale. Crucea cu toartă. Crucea gammată sau svastica (S. T., XXI (1969), nr. 9—10, p. 649—660).

Pr. Lect. At. Negoită, *Texte din Vechiul Testament interpretate fals de către sectanți*: Nerecunoașterea Sfintei Cruci (S. T., II (1950), p. 272—273).

CRUCEA ROȘIE

T. N. M., *Centenarul crucii roșii internaționale* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 11—12, p. 1135—1145).

CULTE RELIGIOASE NECREȘTINE

I. — Din țară

Prof. Iorgu Ivan, *Statutele de organizare ale cultelor religioase din R.P.R.* (S. T., IV (1952), nr. 3—4, p. 216—240; — *Vezi și*: *Ort.*, I (1949), nr. 2—3, p. 241—244; — *Rev. cit.*, p. 97—119).

Ioan Vasarhely, *Reformatus Agendas Könyv* (Recenzie, de G. M.) (*Ort.*, II (1950), nr. 4, p. 652—653).

(Autorul nesemnăat), *Adeziunea Bisericii Reformate din R.P.R. la apelul Consiliului Mondial al Păcii* (*Ort.*, III (1951), nr. 1, p. 165).

Episcop Ioan Vasarhelyi, *Reformatus Kiskaté* (Recenzie, de G. M.) (*Ort.*, III (1951), nr. 4, p. 648—649).

(Același autor), *A Lélek Gyümölisei, egyházi beszédek (Roadele Duhului — cuvântări bisericesti)* (Recenzie, de G. M.), (*Ort.*, IV (1952), nr. 3—4, p. 564—567).

(Autorul nesemnăat), *Alegerea și înscăunarea noului episcop reformat de Oradea, în persoana D-lui Papp Ladislau* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 566—569).

«*Reformatus Szemle*» (Organ oficial al Bisericii Evanghelice și Sinodale Presbiteriană reformată din R.P.R.): nr. 7, 16, 19, 23/1949; nr. 3, 5/1950; nr. 5, 11—12/1951; nr. 1, 2, 3/1952; nr. 2—3, 4/1963; nr. 1—6/1964 (Recenzie, de G. M. și Prot. Iuliu Man) (*Ort.*, I (1949), nr. 2—3, p. 251; nr. 4, p. 201—206; II (1950), nr. 2, p. 320; nr. 3, p. 484—486; III (1951), nr. 4, p. 649—653; IV (1952), nr. 3—4, p. 567—572; XVI (1964), nr. 2, p. 297—299; nr. 4, p. 576; XVII (1965), nr. 3, p. 443—446).

Pr. Prof. Nicolae Neaga, *Anuarul Institutului protestant de grad universitar din Cluj, pe anii 1949, 1949—1950, 1950—1951* (*Ort.*, V (1953), nr. 3, p. 475—476).

(Autorul nesemnăat), *O pioasă comemorare a Bisericii Armeano-Gregoriană* (B.O.R., LXIX (1951), nr. 1—2, p. 51—55).

Arhim. Drd. Zareh Baronian, *Biserici armene, monumente de artă, din Moldova* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1222—1235).

II. — De pretutindeni

1. RELIGIILE PRIMITIVE

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România: Religia primitivilor* (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 89—90).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești: Elementele generale, rudimentare, ale religiilor popoarelor subdezvoltate și atitudinea în fața problemelor vieții pămîntești în aceste religii* (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 199—201).

2. RELIGIILE POPOARELOR DIN EXTREMUL ORIENT

CONFUCIANISMUL

(Una din religiile vechilor chinezi)

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești: În Confucianism* (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 227—230).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii: În religiile Chinei — Confucianismul* (Ort., V (1953), nr. 3, p. 340—350).

(Același autor), *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale: Confucianismul* (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 46—48).

(Același autor), *Sînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii: Confucianismul* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 357—359).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez: Confucianismul* (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 462—465).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății. — După diferite religiuni ale lumii: Cum se desfășoară ideea de dreptate, mai mult decît de drept, în confucianism, una din religiile Chinei vechi* (Ort., X (1958), nr. 4, p. 574—575).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România: Confucianismul* (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 90—91).

V. Anania, *Actuala viață religioasă din Japonia: Confucianismul, una din religiile tradiționale ale japonezilor* (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 190).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală: Traduceri mai importante în limba română, despre religia Chinei vechi...* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 565—566).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semeni în învățătura principalelor religii ale lumii: Iubirea față de semeni în confucianism* (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 192—193).

Joseph Gaer, *What great religions believe: Confucianismul* (Recenzie, de P.I. David) (Rev. cit., p. 253).

TAOISMUL

(Altă religie a Chinei vechi)

(Autorul nesemnat), *Publicații mai noi de istoria religiilor: Filozoful antic chinez Lao-tzi și învățătura sa* (Ort., VII (1955), nr. 4, p. 618—619).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești: Taoismul* (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 227—229).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii: În religiile Chinei — Taoismul* (Ort., V (1953), nr. 3, p. 340—350).

(Același autor), *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale: În taoism* (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 48—50).

(Același autor), *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii: În taoism* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 359—361).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez: Taoismul* (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 462—465).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferite religii ale lumii: În taoism* (Ort., X (1958), nr. 4, p. 575).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semeni în învățătura principalelor religii ale lumii*: În taoism (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 193—194).

Joseph Gaer, *What great religions believe*: Taoismul (Rev. cit., p. 253).

BUDISMUL

(Religia răspândită în China și Japonia)

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Budismul chinez și japonez (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 227—229, 232—233).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Starea actuală a budismului* (S. T., VIII (1956), nr. 5—6, p. 389—400).

V. Anania, *Actuala viață religioasă din Japonia*: Budismul japonez (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 190—192).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez*: Budismul (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 462—465).

Vezi și: *Budismul indian* la «Religiile popoarelor indo-europene».

LAMAISMUL

(Religia tibetanilor)

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Religia tibetanilor — lamaismul*: Etnografie și dezvoltare istorică. Lamaismul (Ort., III (1951), nr. 4, p. 667—682).

(Același autor), *Studiul istoriei religiilor în România*: Lamaismul, religia tibetanilor (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 90—91).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez*: Lamaismul (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 462—465).

ȘINTOISMUL

(Una din religiile tradiționale ale japonezilor)

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele pămîntești*: Atitudinea șintoismului (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 231—233).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 361—362).

V. Anania, *Actuala viață religioasă din Japonia*: Șintoismul japonez (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 190—192).

Joseph Gaer, *What great religions believe*: Șintoismul (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 253—254).

3. RELIGIILE POPOARELOR DIN ORIENTUL APROPIAT ANTIC

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Religia egiptenilor și a asiro-babilonienilor (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 201—210).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Descoperirea unui mare popor antic, a cărui amintire s-a păstrat numai în Vechiul Testament*: Hitiții (S. T., VII (1955), nr. 9—10, p. 650—660).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferite religiuni ale lumii*: În religia asiro-babiloniană (Ort., X (1958), nr. 4, p. 571).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor din România*: Religiile popoarelor din Orientul apropiat antic — egiptenilor, asiro-babilonienilor și hitiților (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 91—94).

Pr. A. Negoită, *Religia canaanită*: Izvoarele pentru cunoașterea religiei. Locașurile de cult. Ceremoniile. Riturile ocazionale. Zeitățile canaanite. Miturile. Caracteristici generale (S. T., XI (1959), nr. 9—10, p. 525—555).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre religia Egiptului antic și a asiro-babilonienilor (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 562—565).

4. RELIGIILE POPOARELOR INDO-EUROPENE

a) Religiiile Indiei

VEDISMUL

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Religiiile Indiei. Vedismul (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 221—222).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferitele religii ale lumii*: Vedism (Ort., X (1958), nr. 4, p. 571).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România*: Religiiile Indiei. Vedismul (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 94—98).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie*: În Vedism (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 306—307).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre vedism (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura ortodoxă*: În vedism (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 550—551).

BRAHMANISMUL

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Religiiile Indiei. Brahmanismul (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 222—224).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale*: În brahmanism (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 50—53).

(Același autor), *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 362—365).

Magistr. Aug. Alex. Bîdian, *Atitudinea față de lume în brahmanism și în creștinism*: Considerații generale. Atitudinea față de lume în brahmanism (Ort., IX (1957), nr. 3, p. 503—512).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferitele religii ale lumii*: În brahmanism (Ort., X (1958), nr. 4, p. 572).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România*: Religiiile Indiei. Brahmanismul (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 94—98).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 307—311).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre brahmanism (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura ortodoxă*: În brahmanism (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 551—553).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semenii în învățătura principalelor religii ale lumii*: În brahmanism (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 194—197).

JAINISMUL

Magistr. Emil Roman, *Ideea de ahimsa în cugetarea religioasă indiană și iubirea creștină*: Ideea de iubire în cugetarea religioasă indiană (în jainism) (S. T., XVI (1964), nr. 9—10, p. 572—580).

(Același autor), *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie*: În jainism (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 311—312).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală*: Despre jainism (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura ortodoxă*: Învățătura despre «karma» în Jainism... (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 553—554)

Joseph Gaer, *What great religions believe : Jainismul* (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 253).

BUDISMUL

(Una și cea de a patra din religiile Indiei)

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești : Budismul indian* (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 224—227).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii : Budismul* (Ort., V (1953), nr. 3, p. 350—356).

(Același autor), *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale : În budism* (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 53—56).

(Același autor), *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii : În budism* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 365—366).

(Același autor), *Starea actuală a budismului* (S. T., VIII (1956), nr. 5—6, p. 389—400).

(Același autor), *2500 de ani de la moartea lui Buda : Însemnări și date despre viața și opera religioasă a lui Buda* (S. T., IX (1957), nr. 5—6, p. 414—420).

(Același autor), *Studiul istoriei religiilor în România : Religiile Indiei — budismul* (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 94—98).

Magistr. Gh. Drăgulin, *Maitri și ἀγάπη — Iubirea de oameni în budism și în creștinism : În budism* (Ort., XI (1959), nr. 4, p. 604—612).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie : În cugetarea religioasă a budismului* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 312).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală : Din budism...* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura ortodoxă : Concepția despre «karma» în budismul indian* (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 554—556).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semenii în învățătura principalelor religii ale lumii : În budism* (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 197—200).

Joseph Gaer, *What great religions believe : Budismul indian* (Recenzie, de P. I. David) (Rev. cit., p. 253, 254—255).

Etienne Cornelis, *Valeurs chrétiennes des religions non chrétiennes : Despre budism* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 460—461).

HINDUISMUL

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 366—368 ; — *Vezi și* : nr. 4, p. 619—620).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferitele religii ale lumii : Cum se desfășoară ideea de dreptate, mai mult decît de drept în hinduism* (Ort., X (1958), nr. 4, p. 572).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România : Religiile Indiei, Hinduismul* (S. T., XI (1959), nr. 1—2, p. 94—98).

Magistr. C. I. Vizitiu, *Hinduism și creștinism. — Teoriile hinduiste despre eliberare și învățătura creștină despre mîntuire : Bhagavadgîta — «Evanghelia» hinduismului. Eliberarea, punct al activității dezinteresate (Karmayoga). Cunoașterea, ca mijlocul cel mai sigur de eliberare (Jnanayoga). Bhaktiyoga sau calea eliberării prin iubire. Eliberarea hinduistă și mîntuirea creștină (Mokha — σωτηρία)* (Ort., XI (1959), nr. 4, p. 584—603).

(Același autor), *Sistemul castelor din India : Hinduismul este strîns legat de forma specifică de organizare socială a Indiei — sistemul de caste. Structura regimului de caste. Componenta rasială a castelor. Spiritul separatist al castelor. Apologetiî regimului de caste. Sistemul castelor după Manava-Dharma-Sastra. Teorii idealiste*

indiene despre caste. Profesia, originea castei. Rasa, sufletul castei. Clase și caste. Atitudini ostile față de caste în India (S.T., XII (1960), nr. 3—4, p. 177—200).

Magistr. Emil Roman, *Învățătura despre omul credincios în cugetarea religioasă indiană și în Ortodoxie: În hinduism* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 312—313).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală: Despre hinduism* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 566—573).

Magistr. Emil A. Roman, *Învățătura despre «karma» în cugetarea religioasă indiană și rolul faptelor în mîntuirea subiectivă după învățătura Ortodoxă: În hinduism* (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 566—558).

Joseph Gaer, *What great religions believe: Hinduismul* (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 253).

b) Religia perșilor

ZOROASTRISMUL

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii: Zoroastrismul* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 368—370).

Joseph Gaer, *What great religions believe: Zoroastrismul* (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 254).

c) Religiile popoarelor europene

RELIGIA VECHILOR GRECI

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești: Religia vechilor greci* (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 210—214).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România: Religia vechilor greci* (S.T., XI (1959), nr. 1—2, p. 98—104).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferite religii ale lumii: În religia politeistă și în curentele filozofice ale grecilor antici* (Ort., X (1958), nr. 4, p. 578—582).

RELIGIA ROMANILOR

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești: Religia romanilor* (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 214—218).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Studiul istoriei religiilor în România: Religia romanilor* (S.T., XI (1959), nr. 1—2, p. 104—106).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății — După diferite religii ale lumii: În religia politeistă a romanilor* (Ort., X (1958), nr. 4, p. 576—577).

RELIGIA SLAVILOR-VECHI

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Religia slavilor* (S.T., II (1950), p. 427—450).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești: Religia slavilor vechi* (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 218—221).

Acad. N. S. Derjavin, *Slavii în vechime* (Recenzie, de Pr. Prof. Petru Rezuș) (Ort., I (1949), nr. 4, p. 188—192).

RELIGIA GETO-DACILOR

Ion I. Russu, *Religia geto-dacilor: zei, credințe, practici religioase* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., II (1950), nr. 2, p. 281—285).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Problema religiei geto-dacilor în lumina noilor cercetări istorice și arheologice* (Ort., V (1953), nr. 4, p. 634—650).

C. Daicovicu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie: Cîteva date despre religia dacilor* (Recenzie, de Pr. Prof. P. R.) (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 452—453).

Jean Coman, *Zalmoxis et Orphée* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., II (1950), nr. 3, p. 479—481).

R. Pettazzoni, *Il «monoteismo» dei geți: Monoteismul strămoșilor noștri geto-daci* (Recenzie, de Gh. Alexe) (*Ort.*, XIV (1962), nr. 1—2, p. 206—208).

Magistr. Dumitru N. Rădună, *Culte orientale din Dacia superioară în lumina descoperirilor arheologice* (*S.T.*, XVIII (1966), nr. 3—4, p. 131—145).

Magistr. Nicolae Mașim, *Religia vechilor popoare carpato-danubiene în opera lui Vasile Pârvan: Religia geto-dacilor. Cultele religioase elinoroman și orientale din Dacia, după cercetările lui Vasile Pârvan* (*S.T.*, XVIII (1966), nr. 5—6, p. 325—334).

Drd. Dumitru N. Rădună, *Divinitățile adorate în Oltenia în timpul stăpînirii romane: Divinități greco-romane. Divinități orientale (Cavalerii danubieni etc.). Divinități de origine tracă* (*S. T.*, XVIII (1966), nr. 7—8, p. 450—468).

Magistr. Emil A. Roman, *Cultul cavalerilor danubieni* (*S.T.*, XVII (1965), nr. 7—8, p. 450—460).

Octavian Mărculescu, *Instituția «Marelui-preot» la geto-daci* (*B.O.R.*, LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 210—222).

5. ISLAMISMUL

(Mahomedanismul sau cultul musulman)

Prof. N. Chițescu, *Ațitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești: Religia musulmanilor* (*Ort.*, IV (1952), nr. 2, p. 233—234).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii actuale ale lumii: În învățătura islamismului* (*Ort.*, V (1953), nr. 3, p. 356—360).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Ideea de sacrificiu în religiile monoteiste: În islamism* (*S.T.*, XI (1955), nr. 1—2, p. 35—37).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale: În islamism* (*Ort.*, VII (1955), nr. 1, p. 56—60).

(Același autor), *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii: În islamism* (*Ort.*, VII (1955), nr. 3, p. 370—373).

(Același autor), *Starea actuală a islamismului* (*S.T.*, VIII (1956), nr. 3—4, p. 260—270).

J. Jomier, O. P., *Le commentaire coranique du Manâr, Tendences modernes de l'exégèse coranique en Egypte: Cîteva probleme referitoare la islamism* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (*Ort.*, VIII (1956), nr. 2, p. 285—286).

(Același autor), *Le mahmal et la caravane égyptienne des pelerins de la Mecque (XIII-e—XX-e siècles): Despre serbările musulmane ale plecării și înapoierii pelerinajului la Mecca* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (*Rev. cit.*, p. 286—287).

Gheorghe C. Alexe, *Două cărți noi românești despre civilizația, cultura și religia poporului chinez: Mahomedanismul* (*Ort.*, VIII (1956), nr. 3, p. 462—464).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Situația femeii în islamism și creștinism: Situația femeii în islamism; femeia în învățătura islamică; poligamia islamică, căsătoria; adulterul; divorțul; căsătoria temporară; femeia musulmană și societatea* (*S.T.*, IX (1957), nr. 3—4, p. 244—254).

(Același autor), *Concepția despre sfințenie în islamism și creștinism: Concepția despre sfințenie în islamism; noțiunea de sfințenie în teologia musulmană primară; sufismul, originea, dezvoltarea și rolul său în comunitatea islamică; cultul sfinților musulmani* (*Ort.*, IX (1957), nr. 3, p. 438—449).

A. Manolache, *Origină dreptului și sensul dreptății — După diferite religii ale lumii: În religia islamică sau mahomedană* (*Ort.*, X (1958), nr. 4, p. 570).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Ideea de sacrificiu în religiile monoteiste: În islamism* (*S.T.*, XI (1959), nr. 1—2, p. 35—37).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Tendențe moderniste în islamismul contemporan: Școala modernistă indiană. Al-Afghani, Muhammad Abduh și Rachid Rida. Modernizarea Turciei. Mișcarea modernistă în alte țări musulmane* (*S.T.*, XII (1960), nr. 9—10, p. 627—651).

Magistr. Șandor Fazakas, *Curente înnoitoare în islamismul contemporan: Unele trăsături generale ale unor curente înnoitoare ivite în sinul islamismului, în secolul trecut, care au câștigat adepți și în Europa și în America, dar care au rămas pînă acum fără vreo influență deosebită asupra dezvoltării islamismului în general* = *babismul, behaismul, și ahmadiya* (S.T., XV (1963), nr. 9—10, p. 555—565).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală: Despre religia islamică* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 573—574).

G. C. Anawati, *Vers un dialogue islamo-chrétien* (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 432—435).

Ion V. Paraschiv, *Despre raportul între cele trei legi: a lui Moise, a lui Hristos și a lui Mahomed în opera lui Manuel al II-lea Paleologul* (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 79—93).

Joseph Gaer, *What great religions believe: Islamismul* (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 254).

6. IUDAISMUL SAU MOZAIISMUL (Religia poporului evreu)

Diac. Emilian Vasilescu *Religia evreilor după dărîmarea Ierusalimului (an. 70 d. Hr.): Principalele evenimente din istoria evreilor după dărîmarea Ierusalimului. Izvoarele de credință ale iudaismului: Tora; literatura rabinică. Teologia iudaică: formarea teologiei iudaice; monoteismul; antropologia și eshatologia iudaismului. Morala iudaică. Mistica iudaică. Cultul iudaic: cultul biblic și cultul particular* (Ort., X (1958), nr. 4, p. 556—569).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Creștinismul și religia poporului evreu* (Ort., XI (1959), nr. 4, p. 519—520).

Ion V. Paraschiv, *Despre raportul între cele trei legi: a lui Moise, a lui Hristos și a lui Mahomed în opera lui Manuel al II-lea Paleologul* (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 79—93).

Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Lumină de la Răsărit — Zece ani de la descoperirea manuscriselor străvechi, din depresiunea Mării Moarte: Ele clasifică unele probleme legate și de istoria poporului evreu* (S.T., X (1958), nr. 1—2, p. 126—136).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Personalitatea Sfîntului Ciprian: Situația iudaismului* (S.T., XI (1959), nr. 5—6, p. 284—285).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Sfînta Scriptură și literatura sacră a celorlalte religii: În iudaism* (Ort., VII (1955), nr. 3, p. 356—377).

Paul Dupont-Sommer, *La science hébraïque ancienne* (Recenzie, de Al. A. Botez) (Ort., XV (1963), nr. 1, p. 85—89).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Ideea de sacrificiu în religiile monoteiste: În iudaism...* (S.T., XI (1955), nr. 1—2, p. 37—40).

Drd. Teodor Burcuș, *Rugăciunea lui Solomon la sfințirea templului și caracterul ei universalist: Considerații generale despre Solomon și templul zidit de el* (S.T., XIX (1967), nr. 3—4, p. 173—176).

Pr. Dumitru Soare, *Iubirea față de semenii în învățătura principalelor religii ale lumii: În iudaism...* (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 202—205).

Pr. Prof. Ene Branîște, *Preoția și chipul preotului după Sfînta Scriptură: Preoția după cărțile sfînte ale Vechiului Testament* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 485—492).

Drd. Emil Cornițescu, *Profeții Vechiului Testament despre preoție* (S.T., XIX (1967), nr. 7—8, p. 482—491).

Pr. Lect. Al. Negoită, *Despre Sabat: Origina simbetei* (S.T., III (1951), nr. 9—10, p. 514—520).

(Același autor), *Texte din Vechiul Testament interpretate fals de către sectanți: Simbăta* (S.T., II (1950), p. 275—277).

Magistr. Mircea Basarab, *Sărbătoarea corturilor și interpretarea ei în creștinism: Descrierea generală a sărbătorii. Interpretarea sărbătorii în creștinism. Valoarea religioasă și socială a sărbătorii* (S.T., XII (1960), nr. 5—6, p. 420—435).

Magistr. Dumitru Abrudan, *Sărbătorile postexilice ale evreilor*: Sărbătoarea purim sau a sorților. Sărbătoarea sfințirii templului sau innoirilor. Sărbătoarea lui Nicanor. Sărbătoarea recuceririi Ierusalimului de către Simon Macabeul. Sărbătoarea aducerii lemnelor. Bucuria Legii (S.T., XIV (1962), nr. 7—8, p. 489—501).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale*: În mozaism... (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 60—63).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății*. — După diferite religii ale lumii: În iudaism (Ort., X (1958), nr. 4, p. 572—574).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pământești*: Atitudinea față de problemele sociale a mozaismului (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 235—243).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Pacea în învățătura principalelor religii ale lumii*: În mozaism (Ort., V (1953), nr. 3, p. 360—368).

Joseph Gaer, *What great religions believe*: Iudaismul sau religia profeților (Recenzie, de P. I. David) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 254).

CULTUL LITURGIC CREȘTIN

1. CHESTIUNI GENERALE ȘI INTERCONFESIONALE CU PRIVIRE LA CULTUL LITURGIC CREȘTIN

Pr. Prof. Ene Branîște, *Originea, instituirea și dezvoltarea cultului creștin*: Originea și instituirea cultului creștin. Cultul creștin în epoca persecuțiilor, după încetarea lor pînă la iconoclasm; în epoca iconoclasmului; după Sinodul al VII-lea Ecu-menic. Dezvoltarea deosebită a cultului Bisericii Apusene (S.T., XV (1963), nr. 3—4, p. 131—140; — *Vezi și*: Ort., XV (1963), nr. 3—4, p. 473—488; — Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 85—89).

Magistr. Viorel I. Chițu, *Raportul dintre cultul Vechiului Testament și cultul creștin*: Generalități despre cultul Vechiului Testament. Mediul în care a apărut cultul creștin. Elemente din cultul Vechiului Testament în calendarul creștin. Persoane din Vechiul Testament în cultul creștin ortodox. Lecturile din Vechiul Testament în cultul creștin (S.T., XIII (1961), nr. 5—6, p. 297—320).

Pr. Atanasie Negoită, *L'Ancien Testament dans le culte de l'Église Orthodoxe*: Problema folosirii Vechiului Testament în cultul Bisericii Ortodoxe (Notă bibliografică, de P. V. I.) (S.T., XX (1968), nr. 7—8, p. 589—590).

Magistr. Aurel Grigoraș, *Dogmă și cult* (S.T., XVII (1965), nr. 5—6, p. 309—321).

Pr. Prof. Ene Branîște, *Schisma și cultul creștin*: Explicații în legătură cu diversitatea riturilor liturgice dintre cele două părți creștine — răsăriteană și apuseană (Ort., VI (1954), nr. 2—3, p. 260—299).

Prof. Teodor M. Popescu, *Ortodoxie și catolicism*: Însemnări și precizări despre cultul celor două confesiuni creștine — al Bisericii Ortodoxe și al Bisericii Romano-Catolice (Ort., IV (1952), nr. 3—4, p. 462—487).

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxie și Protestantism*: Cultul la ortodocși și la protestanți (Ort., II (1950), nr. 3, p. 430—432).

Drd. Ion Ciutacu, *Protestanții și creștinismul primar*: Doctrina și cultul Bisericii primare din punct de vedere protestant. Cultul (S.T., XIX (1967), nr. 5—6, p. 342—346).

Pr. Prof. Ene Branîște, *Cultul Bisericii Ortodoxe Române față de cultul celorlalte confesiuni creștine și al sectelor din țara noastră*: Ce este cultul. Legătura dintre doctrină și cult. Importanța cultului pentru religie. Fizionomia specifică a cultului Bisericii Ortodoxe Române, în câteva trăsături sau caractere generale... Sarcini și datorii ale preoției în legătură cu cultul (S. T., III (1951), nr. 1—2, p. 3—25).

Magistr. Vasile Prescure, *Aspectul moral al cultului divin ortodox*: Considerații generale. Aspectul moral educativ și comunitar al cultului divin ortodox (S.T., XV (1963), nr. 1—2, p. 53—60).

Pr. Prof. Ene Branîște, *Idei, principii și preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe* (S.T., IV (1952), p. 432—458).

(Același autor), *Cultul ortodox ca mijloc de propovăduire a dreptei credințe, a dragostei, a păcii și a bune înțelegeri între oameni* (S.T., V (1953), nr. 9—10, p. 626—642).

(Același autor), *Uniformitatea în săvârșirea serviciilor divine*: Scurt istoric — uniformitate și diversitate liturgică în trecut: în Biserica ecumenică a primelor trei veacuri, din secolul al IV-lea înainte, în cadrul ritului liturgic bizantin și în cultul Bisericii Ortodoxe Române. Măsuri și mijloace pentru realizarea uniformității și săvârșirea serviciilor divine. Norme sau îndrumări generale, de aplicat, în cazuri de divergențe și nedumeriri tipiconale (S.T., I (1949), nr. 9—10, p. 781—813).

(Același autor), *Uniformizarea tipicului și a textelor liturgice în cult și în săvârșirea Tainelor*: Scurtă privire istorică — uniformitate liturgică în trecut și astăzi. Caracterile și limitele uniformității liturgice. Metode și măsuri pentru păstrarea uniformității (Ort., XV (1963), nr. 2, p. 216—224).

(Același autor), *Rit, ritual, ritualism. Contribuție filologică la lămurirea unor termeni din vocabularul liturgic* (S. T., XVIII (1966), nr. 5—6 p. 255—260; — *Vezi și*: B.O.R., LXXVI (1948), nr. 11—12, p. 632—633; — LXXXV (1967), nr. 11—12, p. 1194—1196).

(Același autor), *Probleme de actualitate ale Bisericilor de azi — dezvoltare (evoluție) și revizuire (adaptare) în cult, din punct de vedere ortodox*: Considerații generale. Dogmă și cult. Stabilitatea în cult. Forme de cult nemodificabile. Evoluțiile în cult. Forme susceptibile de schimbare (modificare). Rolul autorității bisericilor în procesul evolutiv al cultului. Tipicul bisericesc și stabilirea cultului. Unitate (uniformitate) și variabilitate în cult. Probleme actuale de interes general ortodox, în legătură cu adaptarea cultului. Sensul și limitele adaptării (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 197—215).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Biserică și cult în Dreptul internațional* (Ort., VII (1955), nr. 4, p. 560—578).

Magistr. Armand C. Munteanu, *Chestiuni de cult în sfințele canoane*: Despre cultul martirilor (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 284; — *Vezi și*: Ort., XII (1960), nr. 2, p. 294—295).

Magistr. Ioan I. Ică, *Importanța dogmatică a răspunsurilor patriarhului Ieremia al II-lea*: Despre cultul ortodox (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 387).

Pr. Gheorghe Tilea, *Evlavia euharistică după Sfântul Ioan Gură de Aur*: Participarea la cult (S.T., IX (1957), nr. 9—10, p. 641—646).

Alte opinii, contemporane, despre cultul creștin în actualitate

(Autorul nesemnat), *Din viața bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Patriarhia Ecumenică*: Declarațiile Mitropolitului Gabriel de Kolonia, secretarul general al Sfințului Sinod al Patriarhiei Ecumenice, despre cultul creștin în epoca noastră (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 938—939).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare. — Biserica Ortodoxă a Greciei* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 957).

Pr. S. D., *Documentele doctrinare de la Montreal*: Despre cultul Bisericii lui Hristos (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 590—595).

Prof. N. Chițescu, *Sesiunea Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Credință și Constituție»*, Bristol (Anglia), 29 iulie—9 august 1967 (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 614—617).

Limbile liturgice

Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturghiile romano-catolice în comparație cu cele ortodoxe*: Limba liturgică în cultul romano-catolic (Ort., IX (1957), nr. 1, p. 121—123).

Arhid. V. Anania, *Catolicismul în problema limbilor liturgice* (Rev. cil., p. 185—189; — *Vezi și*: S. T., IV (1952), nr. 9—10, p. 531—560).

Drd. Vasile Costin, *Problema limbilor liturgice în lumina preocupărilor ecumenice actuale* (S.T., XVIII (1966), nr. 7—8, p. 420—433).

2. CĂRȚI DE SLUJBA (EDIȚII CONTEMPORANE)

a) În Biserica Ortodoxă Română

† Tit Simedrea, *Evanghelia. Carte liturgică în limba română* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 12, p. 1112—1119).

Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Cartea numită Liturghier: Denumirea și cuprinsul. Problema unui formular al liturghiei în primele veacuri creștine. Formatul și structura Liturghierului în manuscrise, ediții și traduceri* (S. T., XI (1959), nr. 9—10, p. 507—524).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Noua ediție a Liturghierului românesc în comparație cu cele anterioare. — Studiu comparativ* (S. T., III (1951), nr. 9—10, p. 563—580; — *Vezi și: S. T., XX (1968), nr. 5—6, p. 471—482.*

D. Buzatu, *Imnele acatist întâlnite la români: Documentar prezentînd o colecție de imne-acatist* (Notă, de V. Costin) (S.T., XX (1968), nr. 7—8, p. 614).

b) La alte Biserici Ortodoxe surori

Pr. Prof. Ene Braniște, *Ediții noi ale unor cărți de slujbă în Bisericile Ortodoxe vecine* (Ort., XI (1959), nr. 4, p. 620—628).

C U L T U R A

1. ATITUDINEA BISERICII CREȘTINE FAȚĂ DE CULTURA

Magistr. Vasile Prescure, *Personalitatea morală a Sfântului Vasile cel Mare: Concepția vasiliană despre valorile culturii necreștine. Atitudinea selectivă și împrărierea acestor valori* (S.T., XIV (1962), nr. 5—6, p. 294—296).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de progresul cultural* (S.T., IV (1952), nr. 9—10, p. 516—530).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Atitudinea marilor confesiuni creștine față de cultură* (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 431—437).

Diac. Drd. Iulian A. Șchiopu, *Norme pastorale pentru preoșimea ortodoxă română de azi în activitatea și opera scrisă a Prea Fericitului Patriarh Justinian: Îndatorirea preoșilor de a fi răspînditori ai culturii* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1169—1170).

2. CULTURA TEOLOGICĂ CONTEMPORANĂ

Pr. Dr. Olimp Căciulă, *Împliniri culturale în Biserică* (B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 155—165).

Vasile, Mitropolitul Banatului, *Grija permanentă a I.P.S. Patriarh Justinian pentru cultura teologică* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 5—6, p. 486—492).

(Un colectiv de autori), *Viața Bisericii Ortodoxe Române în cei zece ani de la eliberarea Patriei noastre. — Promovarea culturii teologice* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 8, p. 835—844).

(Autorul nesemnat), *În slujba culturii creștine ortodoxe. — Omagiu Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian* (S.T., XIII (1961), nr. 1—2, p. 3—12).

Arhim. Grigorie Băbuș, Pr. Dumitru Găină și Diac. I. Bria, *Preocupări și înfăptuiri pentru ridicarea culturii teologice* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 763—773).

C U V Î N T U L

(mijloc de expresie în învățătura creștină)

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Învățătura creștină despre cuvînt, mijloc de expresie în cele trei confesiuni* (Ort., XI (1959), nr. 1, p. 48—62).

Pr. ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU

PATRIARHIA DE ALEXANDRIA, DIN 1920 PÎNĂ ASTĂZI*

Patriarhia Ortodoxă Greacă de Alexandria, care în primele cinci secole ale erei noastre a avut un rol de prim rang în istoria Bisericii creștine, în Evul Mediu și-a desfășurat activitatea sub stăpînirea musulmană, fapt ce a determinat un anumit tăguș istoric Bisericii ce-și revendica drept întemeietor pe Sfîntul Evanghelist Marcu¹. Dacă, în acest rîstbnp, au existat perioade de relativă înflorire în istoria Patriarhiei de Alexandria, datorită mai ales unor patriarhi de seamă, cit și ajutorului material pe care această Biserică l-a primit în special din Țările Române², scaunul apostolic din Alexandria a trecut și prin grele încercări. La sfîrșitul secolului trecut, cînd Egiptul trece de sub stăpînirea otomană și intră sub protectorat englez (1882—1914), Patriarhia de Alexandria trece printr-o perioadă de criză sub toate aspectele, viața ei concentruindu-se în jurul Alexandriei, neavînd nici o eparhie³.

În începutul secolului al XX-lea, cînd ajunge pe scaunul patriarhal din Alexandria Patriarhul Fotie (1900—1925), istoria acestei patriarhii intră într-o nouă etapă. În prima jumătate a secolului nostru Egiptul trece prin mari schimbări politice, ajunghnd ca în 1935 să se declare republică suverană, iar la 1 februarie 1958, împreună cu Siria, cărora la 9 martie același an li se alătură Yemenul, formează Republica Arabă Unită. Aceste evenimente au influențat, cum era de așteptat, mersul istoric al Patriarhiei de Alexandria.

În secolul al XX-lea, datorită, în primul rînd, unor destoinici întiiistătători ai săi, Patriarhia de Alexandria își redobîndește locul ce i se cuvine în contextul Bisericilor Ortodoxe, așa cum se va vedea în cele ce urmează.

Întiiistătătorii Patriarhiei de Alexandria, din 1920 pînă astăzi

Deși numai ultimii ani ai activității sale intră în această perioadă din istoria Patriarhiei de Alexandria, de care ne ocupăm, amintim totuși pe *patriarhul Fotie*, care, într-o anumită măsură, poate fi socotit drept unul dintre promotorii noii epoci în care intră Patriarhia de Alexandria. Se formase în cercul teologic de la Ierusalim⁴, iar după ce ajunge patriarh de Alexandria (1900) organizează această Biserică înființînd mai multe mitropolii, precum și o tipografie patriarhală a Alexandriei și contribuie la dezvoltarea unei frumoase activități teologice, concentrată în jurul celor două reviste, Πάτριανος și Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος, înființate, de asemenea, în 1908⁵. În 1925 face o

* Lucrare de seminar, susținută în cadrul pregătirii doctoratului în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, care a dat și avizul să fie publicată.

1. Vezi Hrisostom Papadopoulos 'Ιστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, (62—1934), Alexandria, 1935, XVI — 930 p. Vezi și recenzia ei, de Teodor M. Popescu, în «Biserica Ortodoxă Română», LIX (1936), nr. 7—8, p. 497—536.

2. Vezi Dimitrie C. Ionescu, *Relațiile Țărilor Române cu Patriarhia de Alexandria*, București, 1935, p. 68 ; Diac. Asist. I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria cu Țările Române*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 1—2, p. 59—80.

3. St. Berechet, *Știri despre patriarhatele ortodoxe răsăritene*, în «Biserica Ortodoxă Română», seria I, XLII (1924), p. 94. 4. Diac. Asist. I. Pulpea-Rămureanu, *op. cit.*, p. 75.

5. *Ibidem*, p. 76.

călătorie la Stockholm⁶, iar în drum spre Alexandria moare la Zürich, în septembrie același an⁷.

Urmașul lui Fotie este *Meletie al II-lea Metaxakis*, care s-a născut într-un sat din insula Creta în 1871, purtând înainte de călugărie numele de Emanoil⁸. Studiază la Școala de teologie a Crucii din Ierusalim, unde este discipolul lui Hrisostom Papadopoulos⁹, iar anii tinereții sale clericale îi petrece în serviciul Patriarhatelor de Antiohia și Ierusalim¹⁰. Între anii 1910—1918 este mitropolit al Kitiosului, iar între 1918—1920 este arhiepiscop al Atenei. În 1920 pleacă în America, unde organizează comunitățile grecești din sudul și nordul Americii¹¹. La 8 decembrie 1921 este ales patriarh ecumenic, sub numele de Meletie al IV-lea, demnitate pe care o menține până în 20 septembrie 1923, când trebuie să părăsească scaunul de patriarh ecumenic, întrucât nu avea cetățenie turcă, după cum stabilea tratatul de pace dintre Turcia și Grecia, încheiat la Lausanne la 24 iulie 1923¹². «Sub păstoria lui ca patriarh ecumenic s-a ținut la Constantinopol, între 10 mai—8 iunie 1923, Congresul panortodox, care a rezolvat multe chestiuni ale Bisericii Ortodoxe, îndeosebi problema îndreptării calendarului»¹³. În anul 1924 se stabilește la Kifissia, lângă Atena, primind din partea statului grec cele necesare întreținerii sale¹⁴. În 20 mai 1925 este ales patriarh al Alexandriei cu numele de Meletie al II-lea, unde păstorește până la moartea sa, survenită în urma unei boli de inimă, la 28 iulie 1935.

La Alexandria desfășoară o bogată activitate, încât la moartea sa se putea spune că a fost «una dintre figurile cele mai remarcabile ale Ortodoxiei. Administrator emerit, păstor de suflete, apostol al cuvântului, spirit de avangardă cu o carieră bisericească monumentală, jucând un rol de prim plan în istoria bisericească a ultimului sfert de veac»¹⁵.

La 11 februarie 1936 este ales ca patriarh de Alexandria *Nicolae al V-lea Evangelidis*. S-a născut în 1876 la Ianina, în Epir. Studiază teologia la Atena. Este mai întâi profesor și predicator și intră în serviciul Patriarhiei de Alexandria în 1910, după ce rămâne văduv. În 1911 este sfințit diacon de patriarhul Fotie, apoi preot, și în 1918 este ales mitropolit de Nubia. În 1928 trece la mitropolia de Hermupolis¹⁶, unde rămâne până în 1936, când este ales patriarh. A continuat opera strălucitului său înaintaș, străduindu-se mai ales să întărească bazele vieții religioase în patriarhatul său¹⁷. Moare la 2 martie 1939.

Hristofor al II-lea, urmașul lui Nicolae al V-lea a fost ales la 21 iulie 1939. Pe numele său de mirean Haralambos Daniilides, patriarhul Hristofor al II-lea s-a născut în localitatea Madyton din Trácia, la 17 ianuarie 1876. A absolvit în anul 1906

6. Vezi Πάνταϊνος, nr. 34, din 22 august 1925.

7. Πάνταϊνος, nr. 38, din 19 septembrie 1925, p. 666—667.

8. Pr. Ol. N. C., *Alexandria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIII (1935), nr. 7—8, p. 372.

9. Hiéromoine Pierre, *Mort de S. S. Le Patriarche Meletios*, în «Irénikon», t. XII (1935), nr. 3, p. 506.

10. *Patriarcat d'Alexandrie*, Chronique religieuse d'actualités, în «Irénikon», t. XII (1935), nr. 4, p. 402. 11. Pr. Ol. N. C., *art. cit.*, p. 372.

12. Diac. Asist. I. Pulpea-Râmureanu, *art. cit.*, p. 76.

13. *Ibidem*. 14. Pr. Ol. N. C., *art. cit.*, p. 372.

15. *Patriarcat d'Alexandrie*, *art. cit.*, p. 402; Vezi și paginile dedicate patriarhului Meletie de revista „Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος” vol. LIII (1971), t. III, p. 391—523; cf. «Episkepsis», II (1971), nr. 36, p. 12.

16. *Alexandrie*, Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XVI (1939), nr. 2, p. 157.

17. *Ibidem*.

Școala teologică a Crucii din Ierusalim. Pînă în anul 1906, cînd este făcut protosinghel de patriarhul Fotie, pe seama Patriarhiei din Alexandria, a activat în Patriarhia Ierusalimului. În anul 1908 este hirotonit mitropolit de Axum, apoi activează ca mitropolit al Nubiei pînă în 1914, cînd este ales mitropolit al Leontopolei¹⁸, păstorind această eparhie timp de 25 de ani, de unde a fost ales ca patriarh al Alexandriei.

Înaintat în vîrstă și bolnav, în anul 1961 Hristofor al II-lea se retrage la Kifissia lângă Atena. După mai multe încercări nereușite, la 15 august 1966 «mai mulți mitropoliți reușiți la Kifissia» au reușit să obțină semnătura patriarhului pe actul de abdicare. La început a fost contestată această semnătură, dar la 18 noiembrie 1966 Sfîntul Sinod reunit la Alexandria a acceptat demisia și a declarat scaunul patriarhal vacant¹⁹. În ziua de 24 iulie 1967, trecut de 91 de ani, patriarhul Hristofor al II-lea a murit în vila sa de la Kifissia²⁰.

Deși anul de păstorire ai patriarhului Hristofor al II-lea se suprapun grelelor încercări prin care omenirea întreagă trece în timpul celui de-al doilea război mondial, Patriarhia de Alexandria, care deși pe plan intern trece printr-o reală criză, pe plan extern deslășoară o activitate rodnică, purtînd relații cu celelalte Biserici Ortodoxe, sau angajîndu-se în diferitele acțiuni creștine întreprinse în acest răstimp. Patriarhul Hristofor a fost și un cărturar de seamă și se cuvine să amintim aici titlurile cîtorva lucrări rămase de la el²¹: *Nevaliditatea unirii de la Florența*; *Bolezul și Mirungerea creticilor*; *Clerul și societatea*; *Impedimente la căsătorie*; *Despre căsătoriile mixte*; *Despre succesiunea apostolică*; *Despre apropierea dintre ortodocși și anglicani*; *Despre alegerea de patriarh și recunoașterea lui de către puterea civilă*.

După ce scaunul de patriarh de Alexandria a fost declarat vacant, la 18 noiembrie 1966, Sfîntul Sinod a ales ca locțiitor de patriarh pe mitropolitul Constantin al Leontopolei²². Mitropolitul Constantin Cașarakis s-a născut în insula Creta, în anul 1888. Studiile teologice și le-a făcut la Ierusalim și Halki. În 1914 este hirotonit diacon, iar în 1931 episcop pentru Cartagina și Mauritania. În 1939 este ales mitropolit al Leontopolei²³.

Sub președinția sa, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Alexandria, întrunit la începutul lunii martie 1968, a procedat, în conformitate cu rînduiele canonice la alegerea noului papă și patriarh al Alexandriei și al întregii Africi²⁴. Este ales mitropolitul Irinupolei Nicolae, care, printr-un decret de stat, publicat la Cairo în 10 octombrie 1968, este recunoscut ca Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, sub numele de Nicolae al VI-lea²⁵.

18. G. C., *Alexandria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVII (1939), nr. 7—8, p. 489; *Alexandrie*, *Chronique religieuse*, în «Irénikon», t. XVI (1939), nr. 3—4, p. 265; Este cunoscut prin edictul din 26 august 1939. Cf. *Alexandrie*, *Chronique religieuse*, în «Irénikon», t. XVI (1939), nr. 5, p. 461.

19. *Alexandrie*, *Chronique religieuse*, în «Irénikon», t. XXXIX (1966), nr. 4, p. 521.

20. *Patriarcat grec d'Alexandrie*, *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», Jérusalem, t. XVII (1967), fasc. II, III, IV, p. 333.

21. După Pr. Olimp N. Căciulă *Patriarhul Hristofor al II-lea al Alexandriei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 689.

22. *Scaunul patriarhal al Alexandriei declarat vacant*, Cronică, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 57.

23. *Diac. An. Lefter, Mitropolitul Constantin al Leontopolei, ales locotenent al scaunului patriarhiei de Alexandria*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), nr. 1—2, p. 132.

24. *Alegerea noului Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi*, Cronică, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 940.

25. *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. I, p. 78.

Nicolae al VI-lea, pe numele său Nicolae Varelopulos, s-a năcut în 1915 la Constantinopol. A studiat la Facultatea de teologie a Patriarhiei Ecumenice de la Halki, unde a obținut titlul de doctor în teologie. În anul 1938 a intrat în cler, fiind hirotonit diacon, de mitropolitul Emilian al Filadelfiei, iar în anul 1940 a fost hirotonit preot la Biserica Sfinții Constantin și Elena din Cairo, de către patriarhul Hristofor al II-lea. Începând din 1953, timp de mai mulți ani a reprezentat Patriarhia de Alexandria la Casablanca. În anul 1955 a fost hirotonit arhiepiscop și desemnat ca mitropolit al Axumului, iar din 1959 a fost ales mitropolit al Eparhiei Irinupolei din Africa de Răsărit. Între anii 1961—1966 a îndeplinit funcția de locțiitor patriarhal, împuternicit în această sarcină de patriarhul Hristofor al II-lea. După demisia acestuia din urmă, mitropolitul Nicolae al Irinupolei a predat împuternicirile sale celui mai vechi dintre arhiepiscopii Sfințului Sinod, mitropolitul Constantin al Leontopolei²⁶. Actualul patriarh al Alexandriei a fost înscăunat în ziua de 18 mai 1968, în Biserica Buna Vestire din Alexandria²⁷.

Organizarea Patriarhiei de Alexandria

a) *Conducerea în Patriarhia de Alexandria*. — Aceasta o deține Sfintul Sinod, în fruntea căruia stă patriarhul, care urmează în rang imediat după cel de la Constantinopol. După obiceiul în vigoare în țările musulmane, patriarhul de Alexandria este considerat ca șeful grecilor ortodocși din Egipt. Poartă titlul de Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi. Locuiește la Alexandria²⁸.

În ceea ce privește alegerile de patriarh, trebuie să menționăm încercarea patriarhului Meletie al II-lea de a fixa un regulament în acest sens, fără însă a fi aprobat de forurile în drept. După moartea sa, în timpul pregătirilor pentru alegerea noului patriarh, s-a promulgat la 20 noiembrie 1935 o hotărâre guvernamentală²⁹, care determină condițiile cărora trebuie să le subscrie noul ales pentru a primi aprobarea din partea statului³⁰.

Regulamentul pentru alegerea patriarhului a fost aprobat la 6 ianuarie 1935³¹. Potrivit acestui regulament, alegerea este încredințată unei adunări de 36 clerici de rang superior și 72 de laici, dintre care 36 cetățeni egipteni (18 de limbă greacă și 18 de limbă arabă) și 36 de cetățenie străină. Adunarea dă o listă de trei candidați, dintre care numai mitropolitii aleg pe patriarh. Acesta trebuie să fie în vîrstă de cel puțin 40 de ani, să aibă o diplomă de școală teologică grecească și să se bucure de o bună reputație. Dacă este deja episcop, poate să aparțină unei alte Biserici Ortodoxe; în caz contrar, trebuie în mod obligatoriu să fie din Patriarhia de Alexandria³². Guvernul îi va conferi cetățenie egipteană, dacă nu o are.

La alegerea patriarhului Nicolae al VI-lea, colegiul electoral, format din 129 membri, a propus o listă de nouă candidați, dintre care au fost aleși trei. La rîndul lor, aceștia au fost supuși votului membrilor Sfintului Sinod și desemnat ales cel care a întrunit cel mai mare număr de voturi³³.

b) *Membrii Sfintului Sinod și serviciile auxiliare*. — Toți ierarhii sînt membri ai Sinodului patriarhal, care se întrunește în mod regulat de două ori pe an³⁴. Compe-

26. *Alegerea noului Papă și Patriarh...*, art. cit., p. 940. 27. *Ibidem*, p. 941.

28. R. Janin, A. A., *Les Eglises orientales et les rites orientaux*, quatrième édition revue et remaniée, Paris, 1955, p. 166.

29. *Patriarcat d'Alexandrie*, Chronique d'actualités, in «*Irénikon*», t. XII (1935), nr. 6, p. 643. 30. *Ibidem*. 31. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 165. 32. *Ibidem*, p. 166—167.

33. *Alegerea noului Papă și Patriarh...*, p. 940.

34. Gheorghe Cronț, *Alexandria*, in «*Biserica Ortodoxă Română*», LII (1934), nr. 9—10, p. 651.

tența sinodului se întinde asupra tuturor chestiunilor de conducere în general: alegerea de episcopi, votarea bugetului, supravegherea întregii administrații bisericești etc. Din punct de vedere juridic, el judecă greșelile episcopilor și servește drept «curte de apel» pentru procesele ținute de tribunalele diecezane³⁵.

Mitropoliile care astăzi sînt în număr de 12 se deosebesc în ceea ce privește data înființării lor, întinderea teritorială și numărul credincioșilor. Pînă la patriarhul Fotie nu exista decît o singură eparhie, la Tripolis, care era condusă de patriarh. Mitropoliții existenți, unul șau doi, funcționau ca epitropi patriarhali la Alexandria sau Cairo. Patriarhul Fotie, menținînd mitropolia de Tripolis, înființează alte șase mitropoli³⁶. Patriarhul Meletie al II-lea, socotit «un adevărat reformator al Bisericii din Egipt»³⁷, pe lângă eparhiile înființate de Fotie, dintre care desființează mitropolia de Memfis³⁸, înființează la rîndul său alte două mitropoli³⁹, întinzîndu-și jurisdicția asupra întregii Africi, astfel că în 1926 Patriarhia Alexandriei avea o arhiepiscopie și nouă mitropoli⁴⁰. La acestea s-au adăugat mai tîrziu Mitropoliile pentru Africa Centrală, pentru Capul Bunei Speranțe și pentru Africa de Est (Irinupoleos), înființată în 1959⁴¹.

Cele douăsprezece mitropoli ale Patriarhiei de Alexandria sînt următoarele, cu situația lor pe anul 1971⁴²: 1. *Mitropolia de Leontopolis* (Ismailia — Egipt), condusă de I.P.S. Mitropolit Constantin, cu zece biserici și doi preoți; 2. *Mitropolia de Nubia și Ptolemaida* (Khartum — Sudan), condusă de I.P.S. Mitropolit Sinesie, cu 14 biserici și 4 preoți; 3. *Mitropolia de Cartagina* (Tripoli — Libia), condusă de I.P.S. Mitropolit Partenie, cu 16 biserici și 6 preoți; 4. *Mitropolia de Africa Centrală* (Lubumbashi — Zair), condusă de I.P.S. Mitropolit Ciprian, cu 7 biserici și 6 preoți; 5. *Mitropolia de Akkra* (Yaoundé — Camerun), condusă de I.P.S. Mitropolit Eustatie, cu 6 biserici și 2 preoți; 6. *Mitropolia Pilusiei* (Port-Said — Egipt), condusă de I.P.S. Mitropolit Barnaba, cu 6 biserici și 3 preoți; 7. *Mitropolia Ermupolis* (Tanta — Egipt), condusă de I.P.S. Mitropolit Paul, cu 7 biserici și 2 preoți; 8. *Mitropolia de Ioanupolis* (Iohannesburg — Republica Sud-Africană), condusă de I.P.S. Mitropolit Paul, cu 16 biserici și 13 preoți; 9. *Mitropolia Rodesiei* (Salsburg — Rodesia), condusă de I.P.S. Mitropolit Ciril, cu 7 biserici și 5 preoți; 10. *Mitropolia pentru Capul Bunei Speranțe* (Capetown — Republica Sud-Africană), condusă de I.P.S. Mitropolit Paul, cu 5 biserici și 4 preoți; 11. *Mitropolia de Axum* (Addis Abeba — Etiopia), condusă de I.P.S. Mitropolit Metodie, cu 5 biserici și 5 preoți; 12. *Mitropolia de Irinupoleos* (Dar Es Salaam — Tanzania), condusă de I.P.S. Mitropolit Nicodim, cu 3 preoți ortodocși greci și 8 biserici.

35. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 167. 36. Gheorghe Cronț, *art. cit.*, p. 650.

37. I. C., *Patriarhia Alexandriei*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXX (1959), nr. 5-6, p. 381. 38. Gheorghe Cronț, *art. cit.*, p. 650.

39. Prof. Teodor M. Popescu, Pr. Prof. Teodor Bodogae și Prof. Gh. Stănescu, *Istoria Bisericii Universale*, manual pentru Institutetele teologice, vol. II, București, 1956, p. 409; Vezi și Diac. Ioan Pulpea, *Bisericile Ortodoxe cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse*, București, 1949, p. 12.

40. Diac. Asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 76.

41. Episcop Dr. Antim Nica Tirgovișteanul, *Negrii ortodocși din Africa de Est și lupta lor pentru autonomie bisericească*, în «Ortodoxia», XIX (1967), nr. 1, p. 9.

42. Datele privitoare la situația actuală, sînt luate după: 'Ἡμερολόγιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, XIII (1971) Atena, p. 551-554. Date biografice ale unora dintre ierarhii Sfințului Sinod al Patriarhiei de Alexandria, vezi la B. Spuler, *Die Orthodoxen Kirchen LIX*, în «Internationale Kirchliche Zeitschrift», 59 (1969), Heft 2, p. 83-84.

Patriarhia de Alexandria mai are patru episcopi ajutători : Dionisie de Iliupoleos, Frumentios de Eleusis, Dorotei de Babilon și Timotei de Nicopole⁴³. Arhiepiscopia de Alexandria are la rîndul ei 16 biserici, din care 12 în Alexandria, (10 de limbă greacă și 2 de limbă arabă), cu un total de 13 preoți. Dar Epitropia de Cairo are 14 biserici, din care 9 în orașul Cairo (8 de limbă greacă și una de limbă arabă), cu un total de 11 preoți. În alte părți ale Egiptului mai sînt 21 de biserici grecești și 3 biserici arabe, care aparțin tot de Arhiepiscopia de Alexandria. În total 157 de biserici și 84 preoți.

Sînt de amintit aici și minăstirile : Sfîntul Sava din Alexandria, care are ca întîistătător pe Arhimandritul Solomon ; Sfîntul Nicolae din Cairo, condusă de Arhimandritul Irodion ; Sfîntul Gheorghe din Cairo, condusă de egumenul Arhimandrit Panaretos. Patriarhia de Alexandria mai are un metoc la Atena și unul la Odesa. Din 1956, Patriarhia Moscovei a pus la dispoziția Patriarhiei de Alexandria biserica greacă Sfînta Treime din Odesa, zidită la 1808 de către comunitatea grecească din acel oraș, pentru a servi ca locaș de cult și ca domiciliu apocrisiarhului Patriarhiei de Alexandria pe lîngă Patriarhia Bisericii Ortodoxe Ruse⁴⁴. În prezent, exarhul pentru Odesa este Arhimandritul Irineu Talambekos.

Pentru serviciul administrativ, Patriarhia de Alexandria are un epitrop general patriarhal, în persoana I.P.S. Mitropolit Barnaba al Pelusiei ; o Cancelarie patriarhală și o Arhivă, conduse de Arhimandritul Irineu Talambekos ; un serviciu financiar ; un serviciu de contabilitate ; serviciul de documentare ș.a. La Alexandria funcționează și un Consistoriu bisericesc, al cărui președinte este I.P.S. Mitropolit Barnaba al Pelusiei.

c) *Instituții culturale.* — La început, mulți dintre clericii Patriarhiei de Alexandria și-au făcut studiile în seminariile teologice din Grecia⁴⁵, pînă cînd patriarhul Meletie al II-lea a înființat, la 17 octombrie 1928, școala teologică «Sfîntul Atanasie», pe care, la 9 iulie 1934 o transformă în Seminar teologic și pedagogic superior⁴⁶. Printr-o hotărîre a Sfîntului Sinod din 17 decembrie 1934, acest Seminar a fost ridicat la rangul de Facultate de teologie a Patriarhiei din Alexandria⁴⁷. În timpul celui de-al doilea război mondial, această instituție și-a întrerupt activitatea, pînă la 29 martie 1957, cînd Patriarhia de Alexandria a hotărît ca Seminarul teologic «Sfîntul Atanasie» să-și reînceapă activitatea ca școală medie de teologie⁴⁸.

Una dintre cele mai importante instituții de cultură ale Patriarhiei de Alexandria o constituie Biblioteca patriarhală. Aceasta a fost înființată în anul 952, de către patriarhul Isaac al Alexandriei (941—954), în condiții extrem de grele pentru Biserica Ortodoxă din Egipt⁴⁹. După o inventariere făcută în 1926, în timpul păstoririi patriarhului Meletie, Biblioteca cuprindea 492 codici manuscrise, 1650 volume din vechi tipăriri, în afară de alte cărți de teologie mai noi⁵⁰. Între 16—19 noiembrie 1952, patriarhul Hristofor al II-lea a rînduit ca Patriarhia de Alexandria să comemoreze împlinirea unui mileniu de la întemeierea acestei Bibliotecii⁵¹. Cu această ocazie s-a pu-

43. Ultimii trei aleși în ședința din 1 decembrie 1970 a Sfîntului Sinod al Patriarhiei de Alexandria, cf. *Alegerea a trei noi episcopi ajutători*, cronică, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 11—12, p. 1178.

44. Prof. T. M. Popescu, *Patriarhia Alexandriei*, în «Mitropolia Olteniei», X (1958), nr. 5—6, p. 410. 45. Gheorghe Cronț, *Alexandria*, p. 651.

46. Diacon. Asist. I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 76.

47. Pr. Ol. N. C., *Alexandria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIII (1953), nr. 1—2, p. 50.

48. T. M. Popescu, *Patriarhia Alexandriei*, p. 411.

49. Diacon. Asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 79. 50. *Ibidem.* 51. *Ibidem.*

blicat un volum omagial⁵², menit să illustreze importanța deosebită a acestei vestite instituții de cultură teologică ortodoxă.

În același an, 1952, a luat ființă, ca o anexă a Bibliotecii patriarhale, Institutul de Studii Orientale, care are o publicație anuală intitulată «Analecta», cu articole în limbile greacă, franceză și engleză⁵³. În anul 1962 acest Institut și-a serbat zece ani de existență. Bilanțul făcut cu această ocazie a relevat o activitate prodigioasă, prin publicații diferite, nenumărate conferințe și expoziții⁵⁴. De la început și pînă astăzi secretarul acestui Institut de Studii Orientale a fost învățatul profesor Teodor D. Moshonas, care este și rectorul Bibliotecii patriarhale.

Patriarhia de Alexandria publică și două reviste: Πόνταιος, organul oficial al Patriarhiei, care apare săptămînal din 1908 pînă astăzi. După cel de-al doilea război mondial, a apărut cu mari greutate, iar după 1960 a fost un timp cea mai importantă revistă bisericească în limba greacă⁵⁵. Din cauza unor greutate materiale, în iunie 1969 și-a încetat pentru scurt timp activitatea, ca imediat să reapară⁵⁶. Cea de a doua revistă a Patriarhiei de Alexandria este Ἐκκλησιαστικὸς Φόρος, care a apărut din anul 1908. În anul 1952 își întrerupe apariția timp de 17 ani⁵⁷. Din 1969 își reia activitatea, cu un număr festiv, publicînd studii teologice de interes ecumenic. Ambele reviste sînt redactate în limba greacă. Patriarhia de Alexandria mai susține cîteva școli catehetice pe lângă biserici, școli de cultură generală și medie, societăți filantropice, o casă pentru bătrîni la Cairo și tot aici un centru al tineretului ortodox⁵⁸.

În programul său de activitate, încă de la început Patriarhul Nicolae al II-lea și-a propus să reorganizeze patriarhia, unul dintre obiectivele principale fiind construirea unui edificiu patriarhal care să cuprindă toate birourile patriarhale și Biblioteca⁵⁹, obiectiv pentru care guvernul egiptean a promis un ajutor economic. Astfel, la 21 noiembrie 1971 a avut loc inaugurarea reședinței patriarhale din Alexandria, inaugurare la care au participat șefii sau delegații Bisericilor Ortodoxe și a avut loc un schimb de păreri privitoare la unitatea Ortodoxiei⁶⁰.

Tot pe această linie amintim lucrările de construcție a catedralei «Evanghelismos», destinată a sluji ca aulă pentru ședințele viitorului Sinod Panortodox, reînnoirea Mînăstirii Sfîntul Sava, care urmează a sluji de «Casă de găzduire», pentru ierarhii ortodocși ce vor participa la lucrările Sinodului⁶¹. Mai amintim lucrările de construcție a Seminarului «Sfîntul Atanasie» la Nairobi, în Kenia, avînd în vedere larğa activitate misionară desfășurată de către Patriarhia de Alexandria în Africa de Răsărit⁶².

Vlața internă a Patriarhiei de Alexandria

a) Clerul. — Întreținerea clerului cade în sarcina comunităților ortodoxe. Patriarhia subvenționează, prin mitropoliile respective, pe preoții care nu primesc salarii su-

52. Tome commémoratif du millénaire de la Bibliothèque patriarcale d'Alexandrie, Publication de l'Institut d'Etudes Orientales de la Bibliothèque Patriarcale d'Alexandrie, nr. 2, Alexandria, 1953, p. 328. Vezi recenzia de Ol. N. C. și D. V. S., în «Ortodoxia», VII (1955), nr. 1, p. 101—113.

53. Otto F. A. Meinardus, *Christian Egypt. Ancient and Modern*, Cairo, 1954, p. 356.

54. Pr. Olimp Căciulă, *Sărbătorirea a zece ani de la înființarea Institutului de Studii Orientale de pe lângă Biblioteca Patriarhiei din Alexandria*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXI (1963), nr. 3—4, p. 232. 55. Ἐκκλησιαστικὸς Φόρος, vol. LIII (1971), t. I, p. 182.

56. *Ibidem*. 57. Otto F. A. Meinardus, *op. cit.*, p. 337. 58. *Ibidem*.

59. *Continuation de la réorganisation du patriarcat*, Chronique în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. IV, p. 375.

60. *Ierarhii ortodocși reuniți la Alexandria vorbesc de unitatea Bisericii Ortodoxe*, în «Episkepsis», II (1971), nr. 43, p. 2.

61. *Vaste construcții la sediul Patriarhiei Alexandriei și a întregii Africi*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 9—10, p. 1023. 62. *Ibidem*.

ficiente de la comunități. Clericii sînt în majoritate necăsătoriți, aceștia fiind preferați de către Patriarhie, întrucît ei pot suporta mai ușor privațiunile de ordin material⁶³. Referitor la situația clerului, Patriarhia Alexandriei socotește declarațiile Patriarhului ecumenic, publicate în ziarul «Ethnos» din 20 martie 1970, drept un prețios sprijin pentru reformele introduse în Patriarhia Alexandriei încă din 1969⁶⁴. Patriarhul ecumenic Atenagora propunea unele schimbări în costumul preoților și posibilitatea căsătoririi acestora după hirotonie (care nu constituie impediment la căsătorie). Biserica Greciei a respins aceste propuneri, ele fiind în schimb primite favorabil de Patriarhia Ierusalimului și de cea a Antiohiei⁶⁵.

În ceea ce privește îmbrăcămintea clericilor, în Patriarhia Alexandriei s-a impus încă din 1969 costumul negru cū guler sau cravată în locul reverendei; s-a aprobat căsătorirea preoților după hirotonie, propunîndu-se chiar căsătorirea episcopilor.

Patriarhia Alexandriei își recrutează slujitorii în special din Biserica Greciei și din Arhiepiscopia Ciprului.

b) *Credincioșii*. — În timpul păstoririi patriarhului Meletie al II-lea, care întinde jurisdicția Patriarhiei de Alexandria asupra întregii Africi, viața religioasă în acest Patriarhat cunoaște o adevărată înflorire, astfel că după datele aflate la Patriarhia Alexandriei în 1939 numărul credincioșilor sporise la aproape 150.000⁶⁶. Situația patriarhului Meletie al II-lea nu era prea agreabilă, întrucît el trebuia să conducă acest număr de credincioși compus din două elemente ostile unul celuilalt: elementul grecesc și cel sirian. Multele sale reforme au întîlnit o vie opoziție, dezlănțuind mînia credincioșilor de naționalitate grecească ce se simțeau lezați față de sirieni⁶⁷.

Divergențele dintre cele două grupuri s-au agravat cu ocazia propunerii regulamentului pentru alegerea de patriarh din 1933, propunere ce s-a lovit de opoziția tuturor, chiar și de aceea a guvernului egiptean⁶⁸. Pentru a liniști pe sirieni, patriarhul Meletie numește în decembrie 1931 un vicar patriarhal la Cairo, de naționalitate siriană, care era deja din 1928 mitropolit de Axum⁶⁹. După stabilirea regulamentului pentru alegerea de patriarh, care definea doleanțele credincioșilor sirieni, lucrurile s-au liniștit, astfel că Patriarhul Nicolae al V-lea putea caracteriza primul său an de patriarhat drept un an de muncă pașnică și liniștită în care se făcea simțită restaurarea crescîndă a situației materiale⁷⁰.

Patriarhul Hristofor al II-lea a reușit în mare măsură să împace pentru un timp pe credincioșii greci cu cei sirieni, dar el a intrat în conflict cu credincioșii greci, originari din regiunile elene, ale căror revendicări i se păreau neîndreptățite. Aceștia doreau ca bisericile și diferitele lor fundații să fie sustrate de sub autoritatea Patriarhiei, pentru că ele sînt bunuri naționale și depind de consulatele lor⁷¹. Pe de altă

63. Gheorghe Cronț, *Alexandria*, p. 652.

64. *În legătură cu reforma cu privire la clerul ortodox propusă de Patriarhul ecumenic Atenagora*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 3—4, p. 337.

65. *Ibidem*.

66. Diac. Asistent, I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 76. Vezi statistica credincioșilor în *πάνταίως*, XXVII (1935), nr. 1, p. 8—9.

67. J. Lecombe, *La récente évolution des Eglises Orthodoxes (1914—1934)*, în «Echos d'Orient», XII (1935), nr. 177, p. 82.

68. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 165. Vezi pentru aceasta și *Patriarcat d'Alexandrie*, *Chronique des Eglises orientales*, în «Echos d'Orient»; XI (1934), nr. 173, p. 95—97 și *Patriarcat grec d'Alexandrie*, aceeași revistă nr. 176, p. 479—481.

69. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 165.

70. *Patriarcat d'Alexandrie*, *Chronique religieuse*, în «Irénikon», t. XIV (1937), nr. 3, p. 275—276.

71. R. Janin, A. A., *op. cit.*, p. 166.

parte, patriarhul Hristofor a intrat în conflict cu Sfântul Sinod pe care a încetat să-l mai reunească, începînd din 1949, pe motiv că unii ierarhi nu sînt competenți a face parte din acesta. De altfel, el era aprobat de guvernul egiptean, care, printr-o decizie din 26 iunie 1954, declara că patriarhul este singurul conducător al Bisericii, Sfântul Sinod nefiind decît un consiliu consultativ ⁷².

Aceste neînțelegeri, la care s-au adăugat grelele încercări prin care trecea Egiptul pînă în 1958, au dus la agravarea situației interne a Patriarhiei de Alexandria. Din cauza agravării situației financiare, a încetat activitatea școlilor și a marelui spital Kotikion ⁷³. În cele din urmă s-a ajuns însă la înțelegerea cu comunitatea, iar patriarhul Hristofor, bătrîn și bolnav, a consimțit să încredințeze rezolvarea chestiunilor bisericești ierarhiei, din însărcinarea căruia gira mitropolitul Partenie de Pelusia ⁷⁴.

După 1958, din cauza deselor emigrații în Grecia, numărul ortodocșilor greci din Egipt ajunge în 1964 la cca 35.000 ⁷⁵. În toată Africa, după raportul consulilor greci locali, se găseau în 1963 un total de 80.425 de greci ⁷⁶.

În 1965 comunitatea greacă din Alexandria, care nu număra mai mult de 9 000 de suflete, a trebuit să-și vîndă bunurile pentru suma de 200.000 lire egiptene, spre a-și putea plăti datoriile și a-și întreține școlile ⁷⁷, căci ajutoarele primite din partea Bisericilor Ortodoxe surori erau cu totul insuficiente pentru curmarea acestei situații dificile ⁷⁸.

În 1963 tribunalele bisericești nu mai funcționau, teologii clerici și laici se întorceau în Grecia, cele 7 biserici din Alexandria erau deservite pe rînd din lipsă de prooți ⁷⁹, ceea ce făcea ca nici măcar la centru să nu poată fi asigurată asistența religioasă. În acest timp apărea îndreptățită îngrijorarea că, dacă va continua să decadă în acest ritm, Patriarhia de Alexandria și-ar pierde cadrele, capitalurile care asigurau încă școlile și spitalele, dispensarele și operele sociale, prin aceasta pierzîndu-și și rațiunea de a mai exista, punîndu-se problema mutării acestui scaun patriarhal în Africa Centrală ⁸⁰.

În această situație se adaugă în deceniul al șaptelea reactualizarea conflictului dintre credincioșii greci și cei sirieni, conflict ce se evidențiază mai ales cu ocazia alegerilor de patriarh după demisia patriarhului Hristofor al II-lea. Deși situația socială a sirienilor din Egipt se schimbese mult între timp și deși ei nu mai aveau influența și bogăția dinainte reprezentau totuși un element ce nu putea fi desconsiderat ⁸¹. La alegerile de patriarh din 1966—1967 au ridicat o serie de pretenții, cum ar fi: «alegerea unui al doilea mitropolit arab; majorarea numărului reprezentanților lor în colegiul de alegere de la 20 la 40; participarea la administrarea bunurilor Patriarhiei, deci la controlul economic» ⁸². Pretențiile lor au fost însă blocate de moartea mitropolitului

72. *Ibidem*.

73. Prof. Teodor M. Popescu, *Patriarhia Alexandriei*, în «Mitropolia Olteniei», VII (1956), nr. 6—7, p. 394.

74. *Ibidem*.

75. G. A. Maloney, *Patriarchate of Alexandria*, în «New Catholic Encyclopedia», vol. I, Washington, 1967, p. 304.

76. *Afrique*. Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XXXVII (1964), nr. 1, p. 93.

77. *Alexandrie*. Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XXXVIII (1965), nr. 4, p. 504—505.

78. *Patriarhia Alexandriei*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 132.

79. *Egypte*. Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XXXVI (1963), nr. 4, p. 536.

80. *Egypte*. Chronique religieuse, în «Irénikon», t. XXXV (1962), nr. 1, p. 87.

81. *Patriarcat grec orthodoxe d'Alexandrie*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», t. XVII (1967), fasc. 1, p. 91.

82. *Ibidem*.

Nicolae al Axumului la 19 octombrie 1966, singurul episcop arab al Patriarhiei și candidatul minorității ortodoxe arabe la scaunul patriarhal⁸³.

Prin alegerea lui Nicolae al VI-lea, Patriarhia de Alexandria iese din impas și intră într-o epocă de renaștere sub toate aspectele. După ce dă noi cadre Patriarhatului său, Patriarhul Nicolae al VI-lea dezvoltă o colaborare armonioasă între centrul patriarhal și comunitățile grecești din Egipt, pe care le vizitează și le organizează, astfel că mulți vorbesc de o singură comunitate pentru tot Egiptul care este în dependență de Patriarhat⁸⁴.

În scrisoarea adresată Papei Paul al VI-lea cu ocazia sărbătoririi Crăciunului din 1968, Patriarhul Nicolae al VI-lea descrie perioada precedentă alegerii sale și începutul propriei păstoriri, în termenii următori: «Biserica noastră a Alexandriei, de un renume foarte vechi, ieșită în timpul din urmă din rușine și deznădejde, după ce a trecut prin timpuri întunecate, astăzi cu ajutorul harului lui Dumnezeu prinde vigoare prin organizarea sa în întindere și în profunzime. Boala îndelungată a predecesorului nostru, papa și patriarhul Hristofor, trecut în rîndul dreptilor, și lunga văduvie care a urmat pentru acest scaun apostolic și patriarhal, au lovit greu Biserica Sfântului Marcu. Dar acum prin fericita numire de noi episcopi, noi ne pregătim să participăm din plin la viața bisericească spirituală în lume și credem ferm că Dumnezeu întrupat ne va da forță să realizăm dorințele noastre»⁸⁵.

Patriarhia de Alexandria în lumea creștină africană

a) *Relațiile Patriarhiei de Alexandria cu celelalte confesiuni din Egipt.* — Relațiile pe care Patriarhia de Alexandria le are cu celelalte denominațiuni creștine din Egipt nu se reduc numai la simple vizite protocolare⁸⁶, ci ele se reflectă și printr-o apropiere în muncă și rugăciune a diferitelor Biserici creștine, în special din Alexandria. Este vorba de Consiliul Bisericilor din Alexandria, format din creștini ortodocși, romano-catolici și protestanți din Alexandria și Cairo, care în preajma Crăciunului din 1947 au hotărât să sărbătorească laolaltă, prin conferințe și manifestări duhovnicești, aniversarea a 1600 de ani de la moartea Sfântului Pahomie cel Mare († 348), care urma să aibă loc în cursul anului 1948⁸⁷. În duminica din 18 aprilie 1948 s-au încheiat lucrările care timp de cinci luni au întrunit pe creștinii de toate confesiunile din Alexandria și Cairo. Această încheiere solemnă a comemorării Sfântului Pahomie, la care a participat și patriarhul Hristofor al II-lea a fost pe drept cuvânt numită «armistițiu pahomian», întrucât întrunea pentru prima dată în istorie pe cei patru patriarhi din Alexandria, între nuntial apostolic, arhiepiscopii și episcopii, clerul și creștinătatea egipteană⁸⁸.

La 18 aprilie 1958, la a 10-a aniversare a acestui «armistițiu pahomian», la Biblioteca patriarhală de Alexandria s-a reunit un grup de 15 conducători religioși de toate confesiunile, care au hotărât să facă un schimb de păreri și să examineze împreună chestiunile de ordin pastoral. Un comitet compus din 4 membri a fost însărcinat să

83. *Ibidem*, fasc. II, III, IV, p. 333.

84. *Constitution de la réorganisation du patriarcat*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. II, III, p. 253.

85. *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. I, p. 80.

86. Vezi Πάτριας, XXVIII (1936), nr. 8, din 27 februarie, p. 128 și *Chronique* în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. I, p. 80.

87. *Patriarhia Alexandriei*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 3-4, p. 267.

88. *Conseil des Eglises d'Alexandrie*, în «Proche Orient Chrétien», t. XXI (1971), fasc. I, p. 48.

anunțe «tuturor conducătorilor bisericești»⁸⁹ înființarea acestui Consiliu al Bisericilor din Alexandria. Prima întrunire generală a acestui consiliu a avut loc la 12 februarie 1959, fiind prima inițiativă de acest gen în Egipt, ba chiar în Orient⁹⁰. Adunările generale s-au ținut anual, reunind uneori pînă la 1.500 persoane. În 1969, numeroși membri au cerut reorganizarea internă a grupului, întrucît pînă la această dată acestea au fost reuniuni interconfesionale, de prietenie, în care s-au dezvoltat cunoașterea și stima reciprocă.

Potrivit regulamentului interior, votat la 16 octombrie 1970, Comitetul «Consiliului Bisericilor din Alexandria» este compus din 20 membri, din care 3 sînt pentru Patriarhia greacă ortodoxă. El are în frunte un președinte cu mandat pentru un an și se reunește lunar, în afară de lunile de vară. Anual (în octombrie) ține o adunare generală, care reunește pe toți conducătorii bisericești ai comunităților din Alexandria, ca și pe membrii acestei comunități⁹¹.

În urma creării acestui Consiliu s-a format unul asemănător la Cairo, care a fost deja recunoscut de Consiliul Ecumenic al Bisericilor. La 15 noiembrie 1970 a fost ales ca președinte al Consiliului Bisericilor din Alexandria P. S. Zaven Chincimian, episcop al Bisericii armene apostolice din R.A.E.⁹², iar la începutul anului 1971, în al 14-lea an de activitate a sa, acest Consiliu a cerut Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Secretariatului pentru unitatea creștinilor de la Vatican să îl recunoască și să îl țină la curent cu tot ceea ce implică ecumenismul⁹³.

Pe lângă activitatea Patriarhiei Ecumenice în cadrul săptămîinii de rugăciune pentru unitatea Bisericilor, ținută anual între 18—25 ianuarie, mai amintim participarea acestei Patriarhii în cadrul comitetului ecumenic numit «Ecumenical Advisory Council Church Service in the U.A.R. (E.A.C.C.S.)», înființat la Cairo în 1962. Participarea la acest comitet apare ca una din cele mai reușite acțiuni ecumenice întreprinse de Biserica din Orientul Apropiat. Scopul său este ca înainte de toate să dea o mărturie despre unitatea creștină și, respectînd autonomia fiecărei Biserici, să faciliteze raporturile dintre ele, raportul lor cu creștinii din alte țări și cu statul egiptean⁹⁴. Comitetul este format din 25 de membri, din care 2 greci ortodocși din Patriarhia Alexandriei, are în frunte un președinte, care din 1967 este episcopul copt Amba Samuel și ține reuniuni lunare de fiecare dată într-un patriarhat, episcopat, sau prezbiterat diferit⁹⁵. Activitatea sa atinge domenii variate, în funcție de necesități: burse pentru studenți, organizarea activității tineretului, ajutorarea persoanelor străine sau a refugiaților, organizarea diferitelor activități publice și sociale⁹⁶.

b) *Opera misionară a Patriarhiei de Alexandria în Africa*. — Încă din timpul patriarhului Meletie al II-lea, Patriarhia de Alexandria și-a întins jurisdicția sa asupra întregii Africi⁹⁷, dar pînă în ultimii ani opera ei misionară pe acest continent este minimă, ea fiind cuprinsă de multe greutăți materiale și avînd un număr de credincioși din ce în ce mai redus⁹⁸. În general ea și-a circumscris eforturile la asigurarea asistenței religioase a credincioșilor săi din Egipt și a coloniștilor eleni din celelalte teritorii africane.

89. *Ibidem*, p. 49. 90. *Ibidem*. 91. *Ibidem*, p. 50.

92. *Noul președinte al Consiliului Bisericilor din Alexandria*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 3—4, p. 274.

93. *Conseil des Eglises d'Alexandrie*, art. cit., p. 51.

94. *Activités du E.A.C.C.S. en R.A.U.*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», XXI, (1971), fasc. I, p. 52. 95. *Ibidem*, p. 53. 96. *Ibidem*.

97. Vezi Pr. Prof. Liviu Stan, *Ortodoxia și diaspora*, în «Ortodoxia» XV (1963), nr. 1, p. 32.

98. Episcop Dr. Antim Nica Tîrговиșteanul, art. cit., p. 3.

Prin deceniul al III-lea al secolului nostru se face simțită mișcarea spre Ortodoxie a unor populații din Africa de Est, care se dezvoltă un timp sub patronajul Patriarhiei din Alexandria⁹⁹, apoi constituindu-se ca Biserică, se declară autonomă în anul 1966¹⁰⁰. Astfel, în martie 1969, când noul mitropolit de Irinupoleos, I.P.S. Nicodim, pleacă în Kampala să-și ia în primire scaunul, intervin unele neînțelegeri, care sînt înlăturate pînă la urmă¹⁰¹.

În comunicatul publicat cu ocazia vizitei la Constantinopol a Patriarhului Nicolae al VI-lea din 5—10 februarie 1969, s-a hotărît să nu se încalce drepturile canonice în ceea ce privește jurisdicția Patriarhiei de Alexandria asupra Africii¹⁰², astfel că Patriarhul Nicolae al VI-lea, care mai înainte fusese mitropolit de Irinupoleos, cunoscînd situația Ortodoxiei din Africa de Est, a trecut la rezolvarea acestor neajunsuri. În cursul anului 1965 el face o vizită canonică în această eparhie, în urma căreia declară că în Kenya, Uganda și Tanganica există peste 60.000 de credincioși ortodocși cu preoți africani, cu care a intrat în contact, constatînd că «există dificultăți naturale, dar că trebuie stăruit pentru depășirea lor. De aceea am trimis acolo episcopi vrednici și de reală valoare. Avem însă nevoie de preoți vrednici și instruiți, pe care îi solicităm Arhiepiscopiei Atenei»¹⁰³. În aceste regiuni este în construcție un seminar teologic pentru pregătirea clerului, cu contribuția Arhiepiscopiei de Cipru. Patriarhul Nicolae al VI-lea face vizite canonice¹⁰⁴ în eparhiile africane, ia legătura cu comunitățile ortodoxe din aceste eparhii, se îngrijește de organizarea lor și de recrutarea de clerici pentru aceste comunități.

Patriarhia de Alexandria și Bisericile Ortodoxe surori

a) *Relații cu celelalte Biserici Ortodoxe.* — Patriarhia de Alexandria întreține legături cu Bisericile Ortodoxe surori prin schimburi de scrisori irenice, prin vizite cu diferite ocazii și prin împreună-lucrarea în cadrul întrunirilor interortodoxe. Patriarhul Meletie al II-lea, care după cum am văzut a fost pe rînd patriarh ecumenic și arhiepiscop al Atenei, a angajat Patriarhia Alexandriei în problematica ortodoxă a secolului nostru.

Astfel, între 2—4 februarie 1945, patriarhul Hristofor al II-lea al Alexandriei participă la alegerea și înscăunarea patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia¹⁰⁵, iar între 17—25 iulie 1955 el vizitează iarăși Patriarhia Rusă, cu ocazia sărbătoririi hramului Sfîntului Serghie de Radonej, aniversare la care a participat și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române¹⁰⁶.

Imediat după alegerea și înscăunarea sa ca Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi, Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea intensifică relațiile Bisericii sale cu Bisericile Ortodoxe surori. În acest sens, vizitează între 5—10 februarie 1969 Patriarhia Ecumenică, vizită despre care am vorbit mai sus. La 10 februarie același an, Patriarhul Nicolae al VI-lea face o vizită Patriarhului Teodosie al Antiohiei la Beirut, unde acesta

99. *Ibidem*, p. 6—7. 100. *Ibidem*, p. 12.

101. *Les éparchies africaines*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. II—III, p. 256.

102. *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», XIX, (1969), fasc. I, p. 81.

103. *Declarațiile Sanctității Sale Patriarhul Nicolae al VI-lea al Alexandriei și al întregii Africi*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 1—2, p. 57. Vezi și *L'éparchie de Dar es Salaam*, Chronique, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. I, p. 81—82.

104. B. Spuler, *art. cit.*, în «Internationale Kirchliche Zeitschrift LX (1970), Heft 1, p. 16 ; *Ibidem*, LXI (1971), Heft 1, p. 25 ; *Ibidem*, LXI (1971), Heft 3, p. 142.

105. Diac. Asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria...*, art. cit., p. 78. 106. *Ibidem*, p. 80.

își avea reședința¹⁰⁷, iar între 2—9 mai același an face o vizită la Atena, după care au urmat și altele.

La 9 mai 1956, Patriarhul Alexandriei participă la Sofia la sărbătorirea mileniului sfinților Chiril și Metodie¹⁰⁸, (vizitează apoi Patriarhia Sîrbă), iar între 8—25 iulie același an vizitează Patrarhia Moscovei, cu ocazia aceleiași sărbători a Sfințului Serghie¹⁰⁹. La aceste două serbări delegația Patriarhiei din Alexandria s-a întâlnit și cu delegația Bisericii Ortodoxe Române în fruntea căreia se afla Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Tot pe această linie mai amintim că între 8—14 mai 1971 Patriarhul Nicolae al VI-lea face o vizită în Etiopia, pentru a participa la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Theophilos¹¹⁰, iar între 29 mai și 4 iunie, participă la alegerea și înscăunarea noului Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, Pimen, festivități la care, de asemenea, a luat parte și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian¹¹¹.

La rîndul lor, Bisericile Ortodoxe surori au întreținut legături cu Patriarhia de Alexandria și trebuie să menționăm aici îndeosebi ajutorul material pe care acestea l-au acordat Bisericii din Alexandria¹¹². Amintim aici vizita pe care Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia o face în noiembrie 1960 Patriarhiei de Alexandria¹¹³.

Privitor la Conferințele panortodoxe, se cuvine să subliniem participarea Patriarhului de Alexandria prin reprezentanții săi. Am văzut mai sus că patriarhul Meletie al II-lea al Alexandriei a prezidat Conferința interortodoxă de la Constantinopol din anul 1923. La conferința interortodoxă de la Vatoped, din 8—24 iunie 1930, Patriarhia de Alexandria a fost reprezentată de mitropolitul Hristofor de Leontopolis, viitorul patriarh¹¹⁴. La cele patru Conferințe panortodoxe delegații Patriarhiei de Alexandria au fost: Rodos I, 1961: Mitropolitul Partenie al Pelusiei, profesorii Vellos și Trembelas¹¹⁵; Rodos II, 26—29 septembrie 1963: Mitropolitul Partenie al Pelusiei; Rodos III, noiembrie 1964: Mitropolitul Constantin al Cartaginei, Prof. Gherasim Konidaris și Prof. Dimitrie Moraitis¹¹⁶; Chambésy-Geneva, 8—16 iunie 1968: Mitropolitul Sinesie al Nubiei și Ptolemaidei, Mitropolitul Ciprian al Africii Centrale, Mitropolitul Eustatie al Accrei¹¹⁷. La lucrările Comisiei pregătitoare a Sfințului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe, ținută la Chambésy-Geneva între 16—20 iulie 1971, au participat ca dele-

107. *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. II, III, p. 252.

108. *Ibidem*, p. 253.

109. *Voyage de Sa Béatitude à Moscou*, *Chronique*, în «Proche Orient Chrétien», t. XIX (1969), fasc. IV, p. 374.

110. *Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Grecia și Etiopia*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 5—6, p. 456—484.

111. *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a participat la alegerea și intronizarea noului Patriarh al Moscovei și a toată Rusia*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXXIX (1971), nr. 5—6, p. 485—497.

112. *Imbunătățirea stării financiare a Patriarhiei*, cronică în «Mitropolia Olteniei» X (1958), nr. 1—2, p. 93.

113. *Vizita Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și al întregii Rusii, la Patriarhiile Apostolice din Răsărit, la Patriarhia Ecumenică și la Atena*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1961), nr. 5—6, p. 504—517.

114. J. Lecombe, *Le Conférence interorthodoxe du mont Athos*, în «Échos d'Orient», VII (1930), nr. 160, p. 18.

115. Prof. N. Chițescu, *Note și impresii de la Conferința panortodoxă de la Rodos*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1961), nr. 9—10, p. 854—889.

116. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *A treia Conferință panortodoxă de la Rodos*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 1005—1018.

117. Pr. Prof. Liviu Stan, *A patra Conferință panortodoxă*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 870—881.

gați ai Patriarhiei de Alexandria I.P.S. Mitropolit Metodie al Alexandriei și Prof. G. Konidaris ¹¹⁸.

b) *Relațiile Patriarhiei de Alexandria cu Biserica Ortodoxă Română.* — Relațiile Scaunului apostolic al Sfintului Marcu cu Biserica Ortodoxă Română reprezintă un capitol special din istoria Patriarhiei de Alexandria. Dacă în secolele precedente cele două Biserici erau în relații mai ales din considerente de ordin material, în secolul nostru aceste relații s-au reluat de pe cu totul alte poziții. În afară de schimbul de scrisori și telegrame irenice dintre cele două Biserici, ca și de contactele dintre delegații lor cu ocazia diferitelor vizite, despre care am vorbit mai sus, mai amintim aici relațiile directe dintre Patriarhia de Alexandria și Patriarhia Română.

La 28 mai 1927, Patriarhul Miron Cristea, care făcea o călătorie la Locurile Sfinte, a vizitat Patriarhia de Alexandria, fiind primit de patriarhul Meletie al II-lea ¹¹⁹. Aniversarea mileniului Bibliotecii patriarhale din Alexandria a fost sărbătorită și în Patriarhia Română, la cele două Institute teologice de grad universitar, la 27 noiembrie 1952. La Institutul teologic din București, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a conferențiat Prof. Teodor M. Popescu, iar la Institutul din Sibiu, Pr. Prof. Milan Șesan, ambii conferențieri subliniind importanța evenimentului ¹²⁰.

Între 30 mai — 10 iunie 1958, patriarhul Hristofor al II-lea, în vîrstă de 84 de ani, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Române, fiind prima vizită după o întrerupere de sute de ani a unui patriarh din Alexandria ¹²¹.

În ianuarie 1959, în drum spre India, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o escală la Cairo, unde a fost întâmpinat, din dispoziția Patriarhului Nicolae al VI-lea, de P. S. Episcop Dionisie al Iliupolei, episcopul patriarhal de la Cairo ¹²².

Relațiile Patriarhiei de Alexandria cu Biserica Ortodoxă Română s-au lărgit în ultima vreme prin vizita pe care Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea a făcut-o între 19—29 octombrie 1971 Patriarhiei Române, însoțit de I.P.S. Mitropolit Metodie de Axum și de P.S. Episcop Timotei de Eleusis. La începutul vizitei sale, Patriarhul Nicolae al VI-lea a spus printre altele: «Bucuria mea este nespusă să mă găsesc acum în mijlocul credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române. Am auzit multe despre Biserica Ortodoxă Română, despre progresul ei spiritual și am venit să văd cu ochii proprii lucrurile minunate care se petrec aici. Mulțumesc că m-a învrednicit Dumnezeu să vizitez și Biserica Ortodoxă Română, să particip la slujbele ce se vor săvîrși aici și să mă rog pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre, pentru clerul și poporul român, pentru că vreau să cunosc în toată amplexarea felul activității pe care o desfășurați aici. Vă încredințăm că tot lucru bun pe care-l vom găsi aici îl vom lua cu noi» ¹²³.

Au fost vizitate multe așezăminte de cultură teologică și viață duhovnicească ale Patriarhiei Române, s-au purtat discuții privitoare la diferitele probleme care preo-

118. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, *Lucrările Comisiei pregătitoare a Sfințului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1971), nr. 7—8, p. 783—787.

119. Diac. Asistent I. Fulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria*, art. cit., p. 77.

120. *Vizita în țara noastră a Prea Fericitului Patriarh Hristofor al Alexandriei*, cronică, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 7—8, p. 632.

122. *Patriarhia Alexandriei*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 285.

123. *Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea sa Nicolae al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 9—10, p. 923.

cupă creștinătatea actuală, ajungându-se la o mai adâncă cunoaștere reciprocă și la o mai intimă apropiere în duhul de viață nouă care străbate Biserica Ortodoxă Română. Patriarhul Nicolae al VI-lea a ținut să sublinieze meritele întîistătorului ei, decorînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu medalia «Crucea Sfîntul Apos-tol și Evanghelist Marcu», clasa I, medalie instituită de Meletie Pigas.

Între 13—23 noiembrie 1971, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o vizită Patriarhiei de Alexandria.

Relațiile Patriarhiei de Alexandria cu celelalte Biserici creștine și cu Mișcarea ecumenică

Aceste relații se desfășoară pe două planuri. În primul rînd pe planul contac-telor din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, relații de care nu este cazul să ne ocupăm aici, și în al doilea rînd pe planul relațiilor directe pe care această Patriarhie le are cu diferitele Biserici creștine. Între acestea se evidențiază relațiile cu Biserica Romano-Catolică și cu Biserica Anglicană.

În 1925, patriarhul Fotie participă la aniversarea primului Sinod Ecumenic de la Niceea (325), făcută la Londra în cadrul unei mărețe festivități, iar între 19—30 august același an, patriarhul Fotie ia parte la Conferința grupei creștinismului practic «Viață și acțiune» (Life and Work) organizată la Stockholm de episcopul Nathan Söderblom¹²⁴, în urma căreia Patriarhia de Alexandria poate fi socotită membră a Consiliului Ecu-menic al Bisericilor.

Între 4 și 18 iulie 1930 patriarhul Meletie al II-lea a participat la cea de-a șaptea Conferință de la Lambeth, unde a prezidat delegația ortodoxă în discuțiile cu anglicanii¹²⁵. Cu prilejul sărbătoririi Nașterii Domnului din anul 1930, patriarhul Alex-andriei, Meletie al II-lea, anunța primatului Bisericii anglicană recunoașterea validi-tății hirotoniilor anglicane de către Sfîntul Sinod al Patriarhiei de Alexandria¹²⁶. În mai 1970 Patriarhul Nicolae al VI-lea face o vizită Bisericii anglicane, la invitația Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, cu care ocazie se reafirmă hotărîrea Patriarhiei de Alexandria privind recunoașterea validității hirotoniilor angli-cane¹²⁷.

Cu privire la relațiile cu Biserica Romano-Catolică este de reținut faptul că Pa-triarhia de Alexandria este prima Biserică Ortodoxă care a numit observatori pe lângă Conciliul al II-lea de la Vatican¹²⁸. Relațiile între aceste două Biserici se mențin și prin schimbul de scrisori irenice, prin contacte ale Patriarhiei de Alexandria cu Secre-tariatul Vaticanului pentru unitatea creștină. Aceste relații se lărgesc, Patriarhul Ni-colae al VI-lea intenționînd a face o vizită Papei Paul al VI-lea¹²⁹.

Activitatea Patriarhiei de Alexandria în Mișcarea ecumenică are ca început anul 1925, cum am văzut mai sus, și se remarcă prin participarea lui Hristofor Danielidis, viitor patriarh, la Conferința «Credință și Organizare» (Faith and Order), ținută între

124. Πάτρις, XVII (1925), nr. 34, din 22 aug., p. 591.

125. Pr. Asistent I. Rămureanu, *Tratative directe de unire dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană de la 1920 pînă astăzi*, în «Ortodoxia», X (1958), p. 226.

126. *Ibidem*, p. 230.

127. *Vizita Sanctității Sale Nicolae al VI-lea, Patriarhul Alexandriei și al întregii Africi, în Marea Britanie și Scoția*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 5—6, p. 704.

128. *Numirea unor observatori pe lângă sesiunile Conciliului al II-lea de la Vatican*, cronică în «Mitropolia Olteniei», XVII (1956), nr. 1—2, p. 100.

129. *Contacte cu Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creștină*, cronică în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 3, 4, p. 274.

3 și 21 august 1927 la Lausanne¹³⁰. După 1948, Patriarhia Alexandriei devine membră activă în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, fiindu-i repartizat un loc între cei 90 și mai apoi 100 de membri ai Comitetului Central.

Poziția actuală a Patriarhiei Ecumenice a fost definită de Patriarhul Nicolae al VI-lea într-o cuvîntare ținută la Institutul teologic din București, cu ocazia vizitei sale în Biserica Ortodoxă Română. Considerînd că în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor mărturia Ortodoxiei este îngreunată de prezența mulțimii ramurilor protestante, Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea sugerează înființarea unui Consiliu, al Bisericilor al cărui nucleu să-l constituie Ortodoxia, dîndu-se o atenție de prim ordin conlucrării Bisericilor Ortodoxe, «pe baza unității lor teologice și bisericesti și numai după aceasta dezvoltării conlucrării creștine, care nu trebuie să fie îndrumată către direcții inegale, ci numai pe cercuri concentrice și paralele în jurul Bisericii Ortodoxe»¹³¹.

*

Urmărind dezvoltarea Patriarhiei de Alexandria în liniile ei generale în decursul ultimilor cincizeci de ani, am putut observa drumul ei ascendent, din care n-au lipsit însă poticnirile, spre starea de înflorire de sub actualul ei întîistătător, Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea. Înțelegînd rostul ei misionar, Patriarhia de Alexandria desfășoară o vie activitate pe acest tărîm.

Păstrătoare a bogatului conținut de viață și învățătură ortodoxă, preocupată de mărturia Ortodoxiei în contextul creștinismului de azi, Biserica Ortodoxă Greacă a Alexandriei subliniază unitatea Ortodoxiei și promovează apropierea de celelalte Biserici creștine în perspectiva mult doritei uniri.

Reorganizată intern și angajată în marea acțiune a ecumenismului actual, vechea Patriarhie de Alexandria reprezintă o forță de necontestat a creștinismului patristic oriental, aducîndu-și contribuția sa de seamă la îndeplinirea operei lui Hristos în lumea de astăzi.

Doctorand VIOREL IONIȚA



¹³⁰. Diac. Asistent I. Pulpea-Rămureanu, *Legăturile Patriarhiei de Alexandria*, p. 78.

¹³¹. *Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea...*, p. 929.



• R E C E N Z I I :

Preotul Petre Vintilescu, *Liturghierul explicat*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1972, 384 p.

În revista «Glasul Bisericii» a Mitropoliei Ungrovlahiei și în revista bisericească centrală «Biserica Ortodoxă Română» au fost publicate, între anii 1953 și 1964, de către Preotul Petre Vintilescu, fost profesor de liturgică și pastorală la Facultatea de teologie și la Institutul teologic de grad universitar din București, articole independente privitoare la explicarea conținutului cărții de cult *Liturghierul*.

Avînd în vedere că aceste capitole dispartate urmăreau un obiectiv unitar: «prezentarea istorică, exegetică și tipiconală a slujbelor bisericești de seara, de dimineața și a Sfintei Liturghii, servicii care alcătuiesc conținutul principal și major al cărții numită *Liturghier* și ținînd seama de ajutorul pe care l-ar aduce studenților și elevilor din școlile noastre teologice, precum și preoților, adunarea în aceeași carte a acestor capitole dispartate, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a solicitat autorului strîngerea, organizarea și redactarea lor unitară în forma unui manual. Rodul acestor strădanii îl constituie cartea *Liturghierul explicat*, al cărei conținut, împărțit în patru părți: — «Cartea numită *Liturghier*»; — «Prima parte a *Liturghierului*»; — «Partea a doua a *Liturghierului*»; — «Anexe» îl prezentăm în continuare, pe scurt, evidențiînd unele părți de importanță deosebită.

*

Prima parte, intitulată *Cartea numită «Liturghier»* (p. 9—26), tratează pe larg despre:

1. «Denumirea și cuprinsul» *Liturghierului*, considerat «cartea de taină a preotului și a episcopului»;

2. «Problema unui formular al *Liturghiei* în primele veacuri creștine», demonstrînd că în epoca de la începutul istoriei Bisericii și încă multă vreme mai tîrziu, cînd viața creștină se concentra și se desfășura îndeosebi în legătură cu cultul, formularul oficiului liturgic era firesc să se găsească în codicele sau colecția de reguli după care se circumsa viața bisericească a comunității, adică așa-numitele «Reguli bisericești», cum sînt: *Canoanele atribuite lui Ipolit*; *Rînduiala Bisericii Egiptene*; *Testamentum Domini*; *Constituțiile apostolice*; *Constituțiile date prin Ipolit sau Epitome (la Constituțiile apostolice)*. Încît «existența unui formular cu oficiul *Liturghiei* înainte de veacul al IV-lea nu poate fi pusă la îndoială».

3. «Formatul și structura *Liturghierului* în manuscrise, ediții și traduceri», în care se face o aprofundată prezentare și analiză a izvoarelor pe care se întemeiază întregul studiu.

A doua parte, intitulată *Prima parte a Liturghierului. Serviciile de seara și de dimineața premergătoare Liturghiei* (p. 27—76) se ocupă pe larg de rugăciunile de seara și de dimineața care sînt, în general, deprinderi religioase universale sugerate de «poezia naturii din aceste momente ale zilei și de sentimentele pe care le deșteaptă în suflete».

În *primul paragraf*: «Considerații generale» autorul demonstrează de ce din cele șapte «Laude», care intră în componența ciclului bisericesc de o zi, numai Vecernia, Miezonoptica și Utrenia au găsit primire în aceeași carte cu Liturgia. Avînd o structură modelată după un plan analog cu cel al Liturghiei catehumenilor, aceste trei «Laude» sînt așezate în *Liturghier* înaintea Liturghiei (adică în prima parte a Liturghierului) datorită ordinii de succesiune a oficiilor în cursul unei zile bisericești sau liturgice.

În raport cu Liturgia, Vecernia, Miezonoptica și Utrenia sînt oficii *premergătoare iar nu pregătitoare* ale acțiunii în ea însăși, cum este Proscomidia, și de aceea oficierea Liturghiei nu este neapărat condiționată de «Laudele» premergătoare.

În *paragraful al doilea*: «Oficiul Vecerniei sau slujba de seară» este explicată componența slujbei Vecerniei în conținutul și forma ei, stăruindu-se asupra simbolismului acțiunilor îndeplinite de slujitori în timpul săvîrșirii ei.

Materialul este subdivizat în: «Cesul al nouălea»; «Vecernia propriu-zisă» (— Vremea oficiului; — Planul general și ideea de inspirație; — Deschiderea oficiului și rugăciunile de început; — Tămiierea sau căderea la începutul immologiei; — Vhodul Vecerniei, rînduiala și simbolismul lui; — Prochimenul — Ecteniile și rugăciunile după prochimen; — Partea finală a oficiului Vecerniei).

În *paragraful al treilea*: «Litia», este explicat conținutul și simbolismul slujbei Litiei și legătura ei cu Lauda Vecerniei.

În *paragraful al patrulea*: «Oficiul Miezonopticii» este explicată instituirea unui serviciu divin la mijlocul nopții, ca o inspirație venită atît prin sugestii biblice cit și din motive istorice, precum și raportul acestei laude cu Vecernia și cu Utrenia.

În *paragraful al cincilea*: «Oficiul Utreniei» este explicat pe scurt conținutul și rînduiala acestei laude, care în stadiul ei actual cuprinde trei părți, distincte. Autorul nu stăruie asupra simbolismului acestei laude, întrucît caracteristica Utreniei din diferitele ocazii și anumite aspecte ale semnificației ei fundamentale sînd în legătură cu immologia vor face obiectul unui alt studiu, intitulat *Serviciul stranei explicat*.

Materialul referitor la explicarea oficiului Utreniei este grupat astfel: — Vremea oficiului; — Vechea schemă a oficiului și motivele ei de inspirație; — Principiile generale ale planului actual al oficiului; — Proimion; — Cele 12 rugăciuni și serviciul imediat următor; — Prochimenul și Evanghelia învierii; — Partea ultimă a oficiului Utreniei.

A *treia parte* a lucrării, intitulată: *Partea a doua a Liturghierului: Liturgia* (77—344) constituie conținutul fundamental al lucrării și cuprinde cinci mari capitole.

Capitolul întâi, intitulat: *Pregătirea sfinților slujitori pentru oficiul Liturghiei* (p. 79—113), analizează îndeaproape pregătirea personală, sufletească și trupească, a slujitorilor, în paragrafele: 1. «Pregătirea lăuntrică sau spirituală» (— scurte lămuriri preliminare; — asceză și pravile; — ritualul închinării pentru intrarea în slujbă); 2. «Pregătirea exterioară: ținuta, îmbrăcămintea sacră și spălarea» (— înfățișarea exterioară cuviincioasă; — problema unui costum sacerdotal înainte de pacea Bisericii; — veșminte liturgice și ritualul îmbrăcării lor; — spălarea miinilor).

Capitolul al doilea, intitulat: *Proscomidia* (p. 114—139), analizează îndeaproape pregătirea ofrandelor sau a darurilor de pîine și vin aduse de credincioși, daruri care se vor transforma în Trupul și Sângele Domnului din jertfa euharistică, în paragrafele: 1. «Considerații generale» (— poziția Proscomidiei în rînduiala primară a serviciului Liturghiei; — materiile darurilor Proscomidiei); 2. «Ritualul pregătirii Sfîntului Agneț și a sfîntului potir în rîndul *Liturghierului* actual»; 3. «Proscomidirea miridelor pentru sfinți și credincioși» (— ritualul miridelor în raport cu cel al Sfîntului Agneț; — miridele pentru sfinți; — miridele pentru credincioși nedesăvîrșiți: pentru cei vii; — miridele pentru cei repauzați în stare de nedesăvîrșire); 4. «Numărul prosfolelor pentru Proscomidie și întrebuintărea darurilor ce prisosesc»; 5. «Încheierea ritualului Proscomidiei» (— obiectele de la proscomidiar — sfintele vase și acoperăminte; — ritualul încheierii Proscomidiei).

După ce am înfățișat pe scurt cuprinsul capitolelor întâi și al doilea din partea a treia a *Liturghierului explicat*, ne vom opri însă pe larg asupra capitolului următor care constituie esența întregului studiu.

Capitolul al treilea, intitulat : *Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și textul ei* (p. 140—292), analizează în amănunt toate acțiunile săvârșite în slujba Sfintei Liturghii, interpretând textul rugăciunilor rostite de liturghisitorii și al răspunsurilor credincioșilor, și de asemenea urmărind simbolismul întregii slujbe liturgice.

În *primul paragraf* : «Caracterul oficiului», oprindu-se îndeaproape asupra «Principiului comunitar și ierarhic al Liturghiei», autorul precizează că Liturghia este oficiul divin al Bisericii și trebuie privită drept «cultul nu atât al creștinului cât al creștinătății», pentru că Liturghia poartă în esența ei un caracter ecleziologic, fiind un cult colectiv, nu individual și individualist. Liturghia este cultul comunității, pentru că în ea se roagă toți, atât liturghisitorii, cât și credincioșii, care participă în spirit la rugăciunile liturghisitorilor și iau parte și la însăși aducerea Sfintei Jertfe.

Acest caracter de cult colectiv, specific Liturghiei, se manifestă prin forma pluralului (la persoana întâi) în care sînt redactate rugăciunile și prin forma dialogată între liturghisitor și credincioși în care se desfășoară slujba Liturghiei. Iar din altă perspectivă Liturghia este rugăciunea atât a Bisericii întregi, cât și pentru membrii Bisericii din toate timpurile, «pentru toți ortodocșii creștini de pretutindeni», ca și «pentru toți cei mai dinainte adormiți părinți și frații noștri ortodocși care odihnesc aici și pretutindeni». Adică în Liturghie se află în rugăciune Biserica văzută și nevăzută.

Prin caracterul ei, Liturghia nu reprezintă atmosfera ori terenul cultului individualist, deoarece este rugăciunea oficială, publică și comunitară prin care creștinul se integrează în Biserica, Trupul tainic al lui Hristos, găsindu-se laolaltă cu celelalte membre — simplii credincioși și ierarhia slujitoare. Pentru aceasta însă credincioșii trebuie să nu fie numai simplii asistenți ori spectatori pasivi la slujbă, ci să urmărească cu atenție oficiul și acțiunea liturgică, trăind, împreună cu slujitorii, drama liturgică.

În legătură cu aceasta, autorul semnalează în chip just practica romano-catolică ce îngăduie credincioșilor să citească din anumite cărți alte rugăciuni în timpul slujbei Sfintei Liturghii, rupind astfel unitatea liturghisitor-credincioși și dînd naștere, pe marginea cultului public colectiv-comunitar, unui cult particular și individualist.

Paragraful înfățișează apoi «Liturghia ca formă de cult extern potrivit cu natura omului și a Bisericii».

Din *paragraful al doilea* : «Condiții privitoare la săvîrșitorii, la locul și la vremea oficiului Liturghiei» (— ritualul pregătitor înainte de începerea oficiului ; — clericii îndreptății la săvîrșirea oficiului ; — locul pentru oficiul Liturghiei ; — zilele și orele pentru oficiul Liturghiei ; — o singură Liturghie într-o singură zi pe aceeași sfîntă masă) semnalăm precizarea autorului că «binația», adică oficierea Liturghiei a doua oară într-o zi, la unul și același jertfelnic, reprezintă o practică specifică Bisericii Romano-Catolice, generalizată încă din prima parte a evului mediu. Regula admisă în Biserica Ortodoxă a Răsăritului, de a săvîrși într-unul și același locaș numai o Liturghie pe zi, se inspiră din ideea unicității Jertfei Mîntuitorului pe Golgota. În sprijinul practicii ortodoxe, autorul aduce mărturiile patriarhului Fotie și ale lui Mitrofan Critopulos.

Pentru reprezentarea, simbolizarea și actualizarea mistică a Jertfei Mîntuitorului în istoria misterului mîntuirii, oficiul Liturghiei se desfășoară pe planul unei trilogii dramatice, adică trei părți distincte, care se succed și se înlanțuiesc într-o acțiune unitară, în jurul temei unice : mîntuirea lumii prin Jertfa Fiului lui Dumnezeu. Aceste părți sînt marcate prin *Procomidie* (de care s-a ocupat capitolul al doilea din această parte), *Liturghia catehumenilor* și *Liturghia credincioșilor*, care concentrează atenția credincioșilor asupra ceremoniei reprezentării mîntuirii.

Liturghia catehumenilor (p. 155—195) constituie primul mare despărțămînt din capitolul al treilea («Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și în textul ei»), în care autorul stăruie în comentarea amănunțită a textului rugăciunilor, a acțiunilor întreprinse de liturghisitorii și a dialogului cu credincioșii, urmărind în fiecare moment important să semnaleze simbolismul oficiului liturgic.

În *primul paragraf* : «Scurte considerații preliminare» se arată că această primă parte a Liturghiei, la care puteau asista și catehumenii, avea scopul să edifice comunitatea, să dezvolte credința și spiritualitatea creștină, prin instruirea în adevărurile evanghelice. Acestui caracter didactic predominant al Liturghiei catehumenilor răspund îndeosebi lecturile biblice.

Paragraful al doilea : «Oficiul din prima parte a Liturghiei catehumenilor» analizează îndeaproape : — formula de binecuvîntare ; — ectenia mare ; — antifoanele ; — simbolismul oficiului de la începutul Liturghiei.

În *paragraful al treilea* : «Vhodul mic» sau «Intrarea mică» și momentele următoare din «Liturghia catehumenilor» se comentează pe larg : — intrarea cu Evanghelia ; — Imnul Trisaghion (Sfinte Dumnezeule) ; — lecturile biblice.

În simbolismul Liturghiei, lecturile biblice reprezintă a doua perioadă din iconomia mîntuirii prin Hristos, în comparație cu cea simbolizată prin cele săvîrșite și rostite la Proscomidie. Antifoanele și Imnul Trisaghion (ca manifestare a prezenței și activității Mîntuitorului) constituie o introducere la lecturile biblice.

Oprindu-se asupra «lecturilor biblice în vechiul lor stadiu», autorul arată că o sistematizare a lor a intrat totuși de timpuriu în preocupările Sfinților Părinți, ajungîndu-se la realizarea unor norme, ceea ce a dus la «încadrarea lecturilor biblice în ceremonialul Liturghiei». Trecînd la infățișarea «Ceremonialului actual și la simbolismul lecturilor biblice», autorul precizează că acestea au fost introduse în Liturghie în scopul de a instrui pe credincioși în învățătura lui Hristos și asupra datoriei lor de creștini. Astfel cuvîntul Domnului din Sfînta Evanghelie este dat în Liturghie ca o lumină pentru mintea, sufletul și inima noastră.

În simbolismul Liturghiei, lecturile biblice din Noul Testament au semnificația uneia din formele mai depline ale arătării și manifestării Mîntuitorului în lume.

Tot în legătură cu aspectele pe care le pune problema lecturilor biblice, autorul analizează critic problema «locului predicii în Liturghia Bisericii primare», arătînd că atîta vreme cît a fost în vigoare disciplina catehumenatului, predica urma îndată după lecturile biblice, fiind considerată ca un corolar al acestora și avînd același scop : instruirea și edificarea religioasă-morală a tuturor asistenților — credincioși, penitenți și catehumeni. După ce s-a inaugurat însă obiceiul ca penitenții și catehumenii să rămînă și la Liturghia credincioșilor, locul predicii a fost mutat la sfîrșitul Liturghiei euharistice.

Autorul precizează apoi : «Trebuie să recunoaștem totuși că modificarea situației predicii în cult se explică într-o bună măsură prin însuși caracterul ei. Ca element al Liturghiei creștine predica nu-și este suficientă în chip ideal numai prin scopul didactic, misionar și apologetic pe care i-l pot dicta împrejurările. Prin natura și scopul ei predica creștină depășește funcțiunea comentariului din serviciul sinagogii. De la început ea a îmbrăcat un aspect liturgic...».

La sfîrșitul acestui paragraf sînt comentate «Rugăciunile după Evanghelie ; sfîrșitul Liturghiei catehumenilor». În explicarea «ritualului concedierii catehumenilor» se arată că, spre deosebire de suprimarea formulelor legate de trimiterea din biserică a penitenților după ieșirea din uz a acestei discipline, «împotriva oricărei logici rugăciunile și formulele privitoare la concedierea catehumenilor au continuat să fie recitate în Liturghie, deși ele nu mai aveau aplicare încă din veacul al VII-lea... Aceste rituri nu mai reprezintă de mult decît un interes istoric, adică o simplă valoare de document», iar păstrarea lor în cult cu tot caracterul lor anacronic este efectul unui proces mecanic de așa-zisă «succesiune liturgică».

Liturghia credincioșilor (p. 196—292) constituie al doilea mare despărțămînt al capitolului al treilea («Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și textul ei»), al cărei centru și punct culminant îl formează ritualul Jertfei euharistice săvîrșite de preoți, la care se asociază și credincioșii prin răspunsuri, imne și împărtășire. Reprezentînd «faza sacrificială» a Liturghiei, Liturghia credincioșilor este numită și «Liturghia euharistică» și constituie adevărata Liturghie creștină.

În *cel dintîi paragraf* : «Rugăciunile pentru credincioși» se arată că aceste rugăciuni își iau numele numai de la faptul că se citesc în această parte a Liturghiei, deoarece în realitate cuprinsul lor se referă nu numai la credincioși, ci în chip firesc și la liturghisitorii, în primul rînd la preot, ca săvîrșitor al jertfei.

În *al doilea paragraf* : «Intrarea cea mare», după o «scurtă privire istorică» în care se arată introducerea în slujba Liturghiei a «Intrării celei mari» și a «Imnului heruvic», autorul se oprește asupra «Rugăciunii tainice a preotului din timpul Imnului heruvic», care constituie un scurt dar concentrat «exercițiu spiritual și o formulă ținută din vibratoare accente mistice, menite să purifice sufletul liturghisitorului și să-l

promoveze cel puțin pe o primă treaptă a urcușului spiritual corespunzător atmosferei de mister a Liturghiei credincioșilor.

Trecind la comentarea «Ceremonialului Intrării celei mari», autorul înfățișează practicile greșite de a se face în acest moment pomemirea nominală a listelor de vii și de morți, uneori destul de lungi, ceea ce constituie o serioasă încercare pentru răbdarea credincioșilor. Pentru aceasta s-au interzis formal pomemirile nominale sau citirea de pomelnice la ieșirea cu cinstitele daruri, acest lucru urmînd a se face numai la Proscomidie.

În explicarea «Simbolismului Intrării celei mari» se arată că Vhodul cel mare apare, în perfectă ordine logică, drept o dezvoltare și completare în continuare a temei și actelor din ritualul Proscomidie în care s-a săvîrșit amintirea Patimilor și morții Domnului pe cruce. De aceea, actele și obiectele liturgice care intră în componența ritualului pentru depunerea darurilor pe sfînta masă capătă acum un sens simbolic-mistic corespunzător momentului.

Ne oprim îndeosebi asupra momentului «dialogului tainic» dintre liturghisitorii, care are loc după terminarea șirului acțiunilor simbolice din ritualul Intrării celei mari. În acest dialog tainic, început de cel mai mare în rang ierarhic, în mod obișnuit preotul, «liturghisitorii își solicită rugăciuni unul pentru altul... pentru ca «Duhul Sfînt să vină peste dinșii (sublinierea noastră) și puterea Celui preainalt să îi umbrească».

În prezentarea (din «Studii Teologice», XXIII (1971), nr. 7—8, p. 590—592) a articolului : Prof. N. Desnov, *O nedumerire în legătură cu rînduiala Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur* (publicat în «Studii Teologice», Editura Patriarhiei din Moscova, vol. IV, 1968, p. 181—189) am făcut cunoscută constatarea Prof. N. Desnov că dialogul tainic dintre preot și diacon este greșit redat în *Liturghiere*, unde preotul răspunde la cererea diaconului de a se ruga pentru el : «Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească».

Intr-adevăr — în analogie cu dialogul tainic între liturghisitorii cînd slujește arhierul — preotul ca săvîrșitor al Sfintei Jertfe, recunoscînd nevrednicia sa, cere împreună-slujitorului său să se roage pentru el (pentru preot) ca Duhul Sfînt să-l umbrească la săvîrșirea Sfintei Taine a Euharistiei. De aceea cuvintele : «Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească» trebuie să fie rostite de diacon și adresate preotului, cel care, săvîrșind Sfînta Jertfă, are nevoie de ajutor divin în chip special.

Paragraful se încheie cu explicarea «Încheierii ritualului «Intrării celei mari», în care autorul se oprește îndeosebi asupra «Rugăciunii punerii înainte pe sfînta masă...» în timpul celui de-al doilea moment în acțiunea de oferire a darurilor : producerea darurilor de la Proscomidie pe sfînta masă în vederea Sfintei Jertfe.

Paragraful al treilea : «Simbolul credinței» cuprinde comentarea momentelor liturgice : «Sărutarea păcii» — care nu se mai practică astăzi decît între liturghisitorii — și «Mărturisirea credinței» în timpul căreia credincioșii și liturghisitorii se unesc «într-un gînd» prin mărturisirea comună a Treimii și prin Acela din Treime, Care a luat Trup. În acest fel rostirea în comun a «Crezului» devine un act simbolic de manifestare a iubirii reciproce printr-un act demonstrativ de mărturisire a dreptei credințe, prin care se satisface și interesul catehetic și cel al realizării comuniunii prin cuvînt a participanților la Sfînta Liturghie.

Paragraful al patrulea : «Anafora sau ritualul Sfintei Jertfe Euharistice» constituie partea cea mai largă și bogată întemeiată pe izvoare și lucrări de specialitate critic interpretate din capitoul despre «Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul și textul ei».

La început autorul se ocupă de «Dialogul dinaintea Anaforei euharistice», oprindu-se pe larg asupra : «Anunțării Sfintei Jertfe», restabilind textul corect al formulilor pentru a le putea exact interpreta ; «Dialogul introductiv» la rugăciunea Anaforei pe care-l susține preotul (nu diaconul) cu credincioșii și care urmărește să angajeze pe credincioșii într-o unitate sufletească desăvîrșită cu liturghisitorii, întrucît rugăciunea Sfintei Jertfe este a tuturor.

După unele «Considerații generale asupra Rugăciunii Anaforei euharistice», autorul se oprește pe larg asupra «Marii Rugăciuni Euharistice» — prin originea și natura ei o singură rugăciune de la început pînă la sfîrșit și care în Biserica primelor

veacuri era rostită public de către preot — care se înfățișează ca expresie a laudei și a mulțumirii pe care preotul o aduce lui Dumnezeu în numele Bisericii.

Constituind expresia unei Euharistii trinitare, Rugăciunea euharistică se împarte în: *rugăciunea teologică* în care sînt înfățișate atributele Dumnezeirii și culminează cu Imnul serafimic (cel mai vechi — poate chiar primitiv — imn în Liturghia creștină) și *rugăciunea hristologică* în care se face loc sentimentului vinovăției noastre și cererii de iertare și de implorare a ajutorului divin.

«Anamneza» constituie concluzia firească a relatării despre instituirea Jertfei euharistice pe care Biserica o aduce pentru pomenirea sau amintirea a tot ceea ce a făcut Mîntuitorul pentru mîntuirea lumii. În timpul ei darurile sînt proaduse pentru a treia oară în cursul Liturghiei prin cuvintele de încheiere ale anamnezei: «Ale Tale dintru ale Tale, Ție aducem de toate și pentru toate».

În acest fel s-a ajuns la momentul culminant al Anaforei, alîns prin rugăciunea de chemare a Sfîntului Duh asupra darurilor — «Epicleza» — pentru a fi transformate în Trupul și Sîngele lui Iisus.

În «Considerațiile sumare asupra textului», autorul analizează critic problemele legate de uzul și vechimea Epiclezei în Liturghie, de diferența textului rugăciunii de invocare în cele două Liturghii principale bizantine, pentru ca apoi să înfățișeze «Oficiul sau ritualul Epiclezei, comentînd pe larg cuvintele rostite și gesturile făcute de săvîrșitorul Sfintei Jertfe, ale cărui acțiuni trebuie să fie conduse de legea sau principiul corespondenței dintre formă și fond sau acțiune și ideea pe care trebuie s-o exprime».

Trecînd la explicarea «Jertfei și preotul Jertfei», autorul pornește de la adevărul că «prefacerea darurilor este lucrarea acelei pogorîri a Sfîntului Duh, «Care săvîrșește Tainele prin mîinile și prin limba preoților» și demonstrează că în Jertfa liturgică Hristos este prezent în activitatea Sa arhierască, dar este activ prin intermediul preoților, adică prin oficiul acestora, a căror slujbă apare sub un dublu aspect: ei primesc darurile credincioșilor, le pregătesc și le oferă lui Dumnezeu în numele credincioșilor, preoții fiind, așadar, pe de o parte, reprezentanți și mijlocitori ai comunității către Dumnezeu și, pe de altă parte mijlocitori, prin rugăciunile lor, la primirea acelor daruri în Jertfa de pe Golgota, actualizată în Liturghie ca un mijloc al grației divine pentru împărtășirea credincioșilor de roadele sau efectele morții Domnului pe Cruce.

Unitatea între credincioși și preotul săvîrșitor al Jertfei euharistice este pe larg explicată prin analizarea «Preoției ieractice sau externe și preoției interne».

Paragraful se încheie cu analizarea și comentarea «Rugăciunii dipticelor sau a pomenirilor de la Sfînta Jertfă Euharistică», în care, după «Cîteva considerații teologice», autorul face largi «Observații privitoare la istoria textului» rugăciunii dipticelor care apare ca un act de mijlocire pentru împărtășirea credincioșilor în comunitate cu sfinții de roadele Jertfei de pe Golgota actualizată în Liturghie. Trecînd la «Aspectul ecleziologic sau comunitar al rugăciunii dipticelor», autorul demonstrează că rugăciunea dipticelor, mai mult decît alte părți ale Liturghiei, se înfățișează ca o excelentă și neegalată formă de solidaritate, caritate și asistență mutuală. Într-adevăr, prin rugăciunea dipticelor, Liturghia asigură viața și respirația vie a Bisericii, manifestînd unitatea și comunitatea bisericească în toată marea și plinătatea ei de Trup tainic al lui Hristos.

În spiritul dipticelor comunitatea se întemeiază pe un fundament liturgic — pe Taine —, adică pe har, pe credință, pe dogme. În exterior, această comunitate se manifestă în primul rînd prin comunitatea acțiunilor culturale, Biserica devenind astfel o comunitate văzută, iar nu mărginită numai la o simplă existență invizibilă, în adîncul conștiinței, așa cum cred protestanții.

Din analiza rugăciunii ecleziologice, autorul deduce că unitatea și universalitatea Bisericii se manifestă, între altele, «în rugăciunea iubirii obștești», care este realmente un act sau o faptă de solidaritate și de asistență mutuală, avînd ca scop adîncirea în conștiința a unei unități de concepție și de cugetare, de iubire și de solidaritate. Totodată se subliniază că Liturghia înfățișează un prețios învățămînt cu privire la criteriul *ecumenicității Bisericii*, cînd nu acceptă în comunitatea dipticelor din rugăciunea ecleziologică decît pe «episcopii ortodocși» (care învață drept cuvîntul adevărului), iar dintre laicii creștini numai pe «cei care s-au săvîrșit în credință» și pe «cei

ce cu credință» viețuiesc în toate orașele și satele, adică numai pe cei care, prin unitatea de credință, prin pace și unire în dragoste realizează, susțin și întăresc unitatea creștină în aducerea Sfintei Jertfe.

În *paragraful al cincilea*: «Oficiul Sfintei Liturghii după diptice de la finele Anaforei euharistice și pînă la înălțarea Sfintului Agneț», tîlcuind *rugăciunile de tranziție* dintre rugăciunea eclezialogică și actele manuale în vederea pregătirii împărtășirii, autorul se ocupă la început de «Momentele principale din ultima parte a Liturghiei», apoi de «Ectenia după Anafora», în care credincioșii sînt îndemnați să-și aducă aminte, adică să cheme în memorie pe Sfinți pentru a-i lua în ajutor, și să cheme ajutorul lui Dumnezeu pentru ca prin «unitatea credinței și împărtășirea Sfintului Duh» Biserica să fie una.

După aceea este explicată «Rugăciunea Tatăl nostru» și locul «Rugăciunii Domnești» în istoria Liturghiei.

Paragraful se încheie cu înfățișarea «Finalului primei părți a oficiului după Anafora», în care prima parte se încheie cu o rugăciune specială, în care preotul prezintă pe credincioși îndurării dumnezeiești, înainte de primirea Sfintelor Taine.

Capitolul al patrulea, intitulat *Împărtășirea în cadrul Sfintei Liturghii* (p. 293—336), explică îndeaproape: în *paragraful întâi*: «Actele manuale pregătitoare» (— Înălțarea Sfintului Agneț; — Frîngerea Sfintului Agneț; — Amestecarea sau unirea sfintelor elemente; Căldura); în *paragraful al doilea*: «Împărtășirea» (— referințele vechilor manuscrise; — ritualul sau rînduiala împărtășirii clericilor: ordinea la împărtășire, rugăciunile dinaintea actului împărtășirii, actul în sine al împărtășirii clericilor, rugăciunea de mulțumire după împărtășire; — Împărtășirea credincioșilor laici: părțile destinate în acest scop, deșertarea sfintului disc, actul împărtășirii credincioșilor, mulțumirile după împărtășire).

Paragraful al treilea: «Împărtășirea la Sfînta Liturghie privită sub aspectul spiritualității creștine» demonstrează că împărtășirea cu Sfintele Taine ne unește și ne introduce în unitatea Bisericii apostolice și ecumenice, în societatea dreptilor și a sfinților, a fraților noștri în Hristos care au adormit împărtășii cu această merinde duhovnicească, precum și în comunitatea celor care se împărtășesc odată cu noi la Liturghia din bisericile de pretutindeni. De aceea împărtășirea este mai mult decît semn și simbol al unității creștine, pentru că această unitate se realizează sau se produce chiar prin însăși sfînta împărtășire.

Întrucît împărtășirea este un act implicit Liturghiei, ceea ce înseamnă că nu se poate concepe Liturghie fără împărtășire, aceasta fiind mijlocul prin care se face sfințirea deplină a credincioșilor și prin care ei ajung în unire și comuniune cu Duhul și prin El unii cu alții.

În continuare autorul cercetează problema legată de împărtășirea rară sau deasă a credincioșilor, precum și aspectul participării în spirit la împărtășire, ceea ce reprezintă unul din chipurile de unire a omului cu Dumnezeu, unire care se săvîrșește prin cunoaștere și iubire.

Capitolul al cincilea, intitulat *Rugăciunile apolisului Liturghiei* (p. 337—343), cuprinde explicația sfîrșitului Liturghiei, căci deși se poate spune că Liturghia a luat sfîrșit odată cu ectenia de mulțumire după împărtășire, totuși încheierea formală a oficiului se face cu un ceremonial special numit *apolis*.

Oprindu-se asupra «Primei părți din ritualul apolisului», autorul arată că dintre toate rugăciunile Liturghiei credincioșilor, rugăciunea amvonului este singura care se rostește în auzul credincioșilor, celelalte toate fiind spuse în taină de liturghistori. De aceea, s-a rînduit ca la finele oficiului, să se rostească în auzul credincioșilor și în mijlocul lor această rugăciune, prin care se recapitulează în rezumat principalele cereri ce s-au făcut mai înainte în toate rugăciunile Liturghiei.

În continuare sînt urmărite «Ultimele acte din rînduiala apolisului» și momentul «Potrivirii (consumării) rămășițelor Sfintelor Taine».

În *partea a patra*, intitulată *Anexe* (p. 345—382), autorul reproduce fragmentar și cu oarecare adaptări cerute de poziția de capitole în acest studiu unitar, două articole publicate independent.

Primul capitol este închinat *Miruirii* și studiază și explică ritul bisericesc cunoscut sub numele de «miruit», care constă în ungerea frunții credincioșilor de către preot cu untdelemn din candela ce arde la icoana de pe proschinitar, ungere ce se practică de regulă odată cu împărțirea anafurei.

Ocupându-se de «Momentul miruirii», autorul face o recapitulare sumară a istoriei și formei originare a acestui rit, pentru ca prin stabilirea datelor să ajungă la explicarea acestei diversități de practici locale. În continuare este înfățișată «Originea, semnificația și efectul miruirii».

Al *doilea capitol* este închinat *Anafurei* sau *Antidoron*, care, ca rit sau instituție bisericească, a intrat și a fost acceptată în practica liturgică drept măsură de susținere a nivelului vieții religioase.

După o «Privire istorică» — în care se precizează că practica anafurei a fost generală în Biserică mai cu seamă pînă la jumătatea evului mediu, rămînînd astăzi în uzul Bisericilor Ortodoxe și Vechi Orientale, în timp ce în Apus ritul anafurei se păstrează doar în unele eparhii (mai ales în parohiile rurale romano-catolice din Franța) —, se trece la înfățișarea și explicarea «denumirilor» anafurei.

În continuare este studiată «Anafura în raport cu Sfînta Euharistie», subliniindu-se că elementul nou, care caracterizează «anafura» propriu-zisă și marchează începuturile adevăratei sale istorii ca rit, îl reprezintă tocmai semnificația ei de semn sau simbol de comuniune a membrilor Bisericii. La baza instituirii anafurei stă deci ideea unei relații între ea și Pîinea euharistică, idee care este nu numai vie în conștiința credincioșilor, ci se află exprimată în cele mai de seamă erminii liturgice. Termenul «antidoron» (în loc de dar) nu stabilește o echivalență între anafură și Pîinea euharistică, ci arată că în loc de Sfînta Euharistie credinciosul primește mai în urmă anafura sau pîinea sfințită printr-o «binecuvîntare mică». Așadar anafura nu înlocuiește Sfînta Euharistie.

Explicînd «Ritualul anafurei», autorul urmărește pe larg: — formula de binecuvîntare; — condițiile în vederea obținerii ei; — și ceremonialul de împărțire a anafurei.

*

Ca încheiere a acestei prezentări sintetice a bogatului cuprins al lucrării Pr. Prof. Petre Vintilescu se poate afirma că *Liturghierul explicat* reprezintă într-adevăr o operă care răspunde unei necesități reale în viața Bisericii noastre.

PARASCHIV V. ION

Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, 830 p.

În deceniul din urmă, istoriografia românească a înregistrat lucrări remarcabile, precum: tratatul de istorie a României (*Istoria României*), conceput în mai multe volume, din care s-au tipărit patru (Editura Academiei R. S. România) și este în pregătire cel de al cincilea volum; *Istoria poporului român*, de un colectiv de istorici sub conducerea Acad. Andrei Oțetea; și *Istoria României — compendiu*, tot opera unui colectiv în frunte cu profesorii Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu și Ștefan Pascu. La acestea se adaugă volumul pe care ne propunem să-l prezentăm: *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, al profesorilor Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu.

Primul autor — Prof. Constantin C. Giurescu — este un nume și o autoritate de prestigiu. Numeroasele sale contribuții istorice s-au impus totdeauna prin investigații serioase, exigență științifică, documentare riguroasă, inedită de multe ori, logică asociativă și sintetică totodată, stil de expunere simplu și curgător. De aici și viziunea sa largă și diversitatea temelor istorice abordate. Bibliografia sa istorică este multilaterală, cuprinzînd titluri precum: *Județele dispărute în Țara Românească*; *Comerțul pe teritoriul Moldovei sub tătari*; *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*; *Istoria pescuitului și a pisciculturii*; *Istoricul podgoriei Odobești*; *Transilvania în istoria poporului român*; *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*; *Istoricul orașului Brăila*; *Viața și*

opera lui Cuza Vodă ; *Viața și faptele lui Vlad Țepeș sau Drăculea* (mss.) ; *Contribuții la studiul originilor și dezvoltării burgheziei în țările românești pînă la 1848* (mss.) ș.a.

Prof. Constantin C. Giurescu, a colaborat și la publicațiile noastre bisericești : *450 de ani de la moartea lui Radu cel Mare, Domnul Țării Românești* («Biserica Ortodoxă Română», LXXVI (1958), nr. 3—4) ; *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei* («Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10) ; *Istoria ctitoriilor bucureștene ale lui Nicolae Vodă Mavrocordat* («Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 3—4) ; *Insemnătatea inscripției creștine în limba latină de la Biertan* («Mitropolia Olteniei», XXII (1970), nr. 5—8).

Dinu C. Giurescu, deși la începutul carierei, are un debut publicistic promițător : *Relațiile geto-dacilor cu lumea greacă și romană ; Relațiile economice ale Țării Românești cu țările Peninsulei Balcanice în perioada feudalismului timpuriu ; Despre exportul sării din Țările Românești în Peninsula Balcanică în feudalism ; Ion Vodă cel Viteaz ; Contribuții la studiul broderiilor de la Trei Ierarhi* ș.a.

Volumul *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi* are gravat pe frontispiciu cuvintele directe : «Trebuie să redăm istoria așa cum ea este — și din aceasta nu avem decît de cîștigat ! Să facem ca oamenii să cunoască și să înțeleagă cum trebuie istoria» (Nicolae Ceaușescu). În *Cuvîntul înainte*, autorii declară că s-au conformat acestei indicații : «Ne-am străduit să înfățișăm adevărul, convinși fiind că numai adevărul durează». Apoi mărturisesc : «Am scris această carte pentru toți românii care doresc să cunoască viața înaintașilor lor. Am căutat cum au trăit înaintașii noștri bucuriile și durerile lor, ceasurile lor de biruință și ceasurile de tristețe ; de asemenea, felul cum s-au gospodărit ei, cum au știut să dea glas năzuințelor lor de libertate și de dreptate socială, cum au știut păstra statul».

Primul capitol, dedicat *Pămîntului românesc* — vatra geografică a poporului român — este un adevărat poem în proză istorică, în care, cu obligația adevărului și cu simțirea patriotului, sînt înfățișate armonia, frumusețile și bogățiile pămîntului românesc, «unul din cele mai armonioase, mai frumoase și mai bogate nu numai din Europa, dar și din întreaga lume». Este relevantă importanța Carpaților — coloana vertebrală a țării românești și a poporului român : «Carpații au fost elementul polarizator al românilor». Munții, cu cununa lor de păduri, au fost adăpostul protector al poporului. Se adaugă apele, precum și bogățiile solului și ale subsolului. Autorii fac din ele argument peremptoriu pentru continuitatea poporului român pe aceste meleaguri. «Un asemenea pămînt care-ți dă hrană îmbelsugată și variată, care cuprinde în adîncurile lui aur și sare, spre a nu mai aminti celelalte bogății, un asemenea pămînt nu se părăsește. De aceea sînt naivi sau de rea credință cei care-și închipuie că, la o poruncă a împăratului din Roma îndepărtată, țărani daco-romani și-au părăsit ogoarele, casele și tot rostul lor, ca să se ducă peste Dunăre, în ținutul mai sărac al Moesiei, tot atît de amenințat de altfel. Aveau acasă tot ce le trebuia ; au rămas deci pe loc și au părăsit bir altui stăpîn : popoarele migratoare, care n-aveau interesul să-șiucidă supușii, fiindcă aceasta însemna să-șiucidă izvorul de venit, să-și distrugă singurii sursoare. Bogăția pămîntului românesc este o cheazășie a continuității strămoșilor noștri în Dacia Traiană» (p. 25). Argument logic, al realității și al evidentei, el confirmă afirmația autorilor din *Cuvîntul înainte* că «viața poporului român a curs (pe aceste locuri — n.n.) neconținut, asemenea Dunării».

Capitolul referitor la cei «mai îndepărtați strămoși», geto-dacii, urmați de romani și Dacia Romană, ridică problema capitală a istoriografiei noastre naționale : formarea poporului român. Se face o demonstrație argumentată a continuității dace, în primul rînd, sub romani, căci au fost istorici (cei de la Școala ardeleană, precum Gh. Șincai) care au înclinat spre o origine romană totală, susținînd că dacii au fost exterminați de către romani. Se arată că dacii formau imensa majoritate a populației Daciei Romane. Romanii cuceritori au colonizat Dacia cu coloniști aduși din toate provinciile Imperiului roman, însă și între ei majoritatea erau romani și coloniști romanizați care vorbeau limba latină, însușită și de autohtoni. Continuitatea elementelor romane și după retragerea lui Aurelian este amplu argumentată, cu concluzia evidentă a continuității neîntrerupte, cum s-a văzut la capitolul precedent.

Ca notă personală, autorii se ocupă, într-un paragraf, de creștinarea daco-românilor (p. 164—167), aducînd unele noutăți și precizări. Ei afirmă că «este sigur că au

existat creștini în Dacia și înainte de părăsirea ei» (deci în secolele al II-lea și al III-lea, — n.n.). Creștinismul avea, în momentul în care au plecat legiunile, o vechime de aproape două secole și jumătate; el pătrunsese în toate centrele mai importante ale Imperiului roman, între altele și în Peninsula Balcanică... Așadar, nu este de loc exclus ca printre coloniștii aduși de Traian să fi fost și creștini. De asemenea, ei puteau fi și în rîndul trupelor care stătuseră mai înainte în răsărit, cum era Legiunea a V-a Macedonica, și care aveau acum garnizoana în Dacia. Citează și cunoscutele relații ale lui Tertulian și Origen. Precizează însă că, urmărit și prigonit de împărații romani, creștinismul în Dacia Traiană nu s-a răspîndit pe față, ci strict individual. După Edictul din Milan (313) al lui Constantin cel Mare, creștinismul este recunoscut *religio licita*; deci începînd cu secolul al IV-lea se poate vorbi de o creștinare în masă a locuitorilor Daciei Romane. Inscricțiunile creștine latine care s-au descoperit în multe locuri sînt argumente și dovezi în favoarea continuității.

La sfîrșitul primului mileniu, procesul complex al etnogenezei poporului român a fost încheiat. Au trecut peste el valurile popoarelor migratoare, fiecare lăsînd reziduuri în plămada lui daco-romană — îndeosebi în limbă —, mai simțite în părțile românești care n-au făcut parte directă din Dacia Romană. La începutul mileniului al doilea, poporul român apare și se impune pe scena istoriei și-și trasează albie istorică statală proprie. La întemeierea Țării Românești autorii exclud ipoteza descălecatului din Transilvania — cum opinează unii istorici —, dar declară cu prudență: «Cum s-au desfășurat evenimentele care au dus la formarea statului Țării Românești nu știm exact» (p. 213). Aceaste rămîne o problemă deschisă.

Privitor la întemeierea Moldovei, o notă inedită este de însemnătate pentru istoria noastră, anume că invazia tătarilor oprește înaintarea feudalilor unguri spre răsărit, prin lovitura puternică pe care au dat-o «regatului apostolic» și prin întinderea stăpînirii lor pînă la Carpați» (p. 200).

Volumul urmărește îndeaproape cursul istoriei poporului român pe întinsul veacurilor — curs cu multe involburări și cataracte, dar și cu zone luminoase de glorie —, străbătut de firul roșu al aspirației și luptei pentru cucerirea, menținerea și apărarea libertății, independenței și integrității patriei și a creării aici a unei civilizații și culturi proprii. Astfel autorii prezintă istoria în toate sectoarele ei — social, economic, politic, cultural. În paragrafe suplimentare se opresc asupra Transilvaniei, care a avut o istorie aparte, dar tot cu inalienabilă amprentă românească.

Autorii notează cu atenție contribuțiile numeroase și de valoare ce le-a dat Biserica Ortodoxă Română culturii, artei și cărții românești — patrimoniului național, prin ele manifestîndu-se geniul creator al poporului. Tipăriturile românești ale diacului Coresi au pus începutul limbii literare românești. Mitropolitul Dosoftei este numit «creator al poeziei culte românești» și *Psaltirea* sa, «prima operă românească cultă de mari proporții în versuri», în care (la fel ca la marii noștri poeți clasici de mai tîrziu) modelul cult se îmbină cu modalitățile de exprimare ale poeziei populare. Se evidențiază și rolul ce l-au avut cărțile bisericești românești, prin răspîndirea lor în toate provinciile, la formarea și menținerea unității limbii românești.

Autorii se opresc asupra unirii unei părți a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania cu Biserica Romano-Catolică, precum și asupra rezistenței și luptei ortodoxe antiuniune, cu protagoniștii ei cu aureolă de sfinți și martiri: călugării Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara, țaranul Oprea Miclăuș, protopopii Ioan din Săliște și Ion din Sadu (Popa Tunsu).

O altă problemă tratată în *Istoria românilor* este cea cu privire la tendința de unire a provinciilor românești despărțite de vicisitudinile vremurilor și ale oamenilor. Un moment de primăvară a fost actul istoric al lui Mihai Viteazul. Cînd la 1859 s-a făcut unirea Moldovei și a Munteniei, Alexandru Ioan Cuza, menționează autorii, se gîndea la unirea tuturor românilor: «Unirea celor două Principate era numai prima fază a unui proces mai larg, la capătul căruia stătea unirea tuturor românilor». După primul război mondial, în decembrie 1918, cînd s-a ajuns la acest act, autorii au consemnat actul pe pagina istoriei.

Epoca contemporană este prezentată în etapele ei principale: România în răstimpul dintre cele două războaie mondiale, România în timpul celui de al doilea război mondial și România construcției socialiste, cu caracteristica ei predominantă: afirmarea

forței clasei muncitoare și lupta ei revoluționară contra exploatării burghezo-moșierești și capitaliste, precum și reacțiunea burgheză-moșierească și capitalistă, până la victoria democrației socialiste. «Istoria României după 23 August 1944 — se spune în lucrare — reflectă istoria celei mai mari prefaceri a societății românești din tot cuprinsul istoriei sale, prefacere efectuată din inițiativa și sub permanenta conducere a Partidului Comunist Român».

Ultimul capitol al *Istoriei românilor* inserează succint contribuțiile poporului român la știința, tehnica, literatura și arta omenirii, cu constatarea că «numeric, poporul român nu face parte dintre popoarele mari ale lumii, ci dintre cele mijlocii; totuși contribuțiile lui la știința, tehnica, literatura și arta omenirii este însemnată și-i dă dreptul la un loc de cinste». Se probează și se ilustrează, cu personalități și nume românești intrate în circuitul internațional științific, tehnic, cultural și artistic faptul că poporul român are o vigoare și o tinerețe creatoare prodigioasă.

Istoria românilor este însoțită de o vastă apparatus științifică de specialitate. Fiecare capitol este urmat de o bibliografie selectivă de calitate. Liste cronologice, o bibliografie generală, indice de nume și localități sint auxiliare care întregesc volumul și înlesnesc orientarea în el.

Cartea s-a tipărit în condiții grafice optime. Merită remarcată în chip deosebit iconografia cărții, atât numărul mare al ilustrațiilor cât și calitatea lor tehnică, ceea ce face din *Istoria românilor* și un adevărat album istoric. Ilustrațiile sint circumscrie capitolelor, cum este și logic. Autorii au contribuții personale și în această privință. Astfel sint fotografiile cu țărani oșeni, cu care ilustrează continuitatea daco-romanilor la hotarul de nord — țărani din Bicsad și bătrâni din Racșa. Urmași de aceștia ai daco-romanilor se găsec în numai în Maramureș, ci și prin satele mai dosite de la poalele Călimanilor, Gurghiului și Munților Apuseni.

Parcurgînd *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, cititorul o închide cu admirație sporită pentru poporul român, acest vlăstar daco-roman, trăitor la el acasă pe aceste meleaguri din cele mai vechi timpuri și a cărui viață tumultuoasă și creatoare a curs neconcent, asemenea Dunării; cu admirație sporită pentru forțele lui inepuizabile; cu încredere în viitorul lui strălucit. Este rostul instructiv-educativ și cetățenesc-patriotic al istoriei să fie «magistra vitae», cum au numit-o strămoșii noștri.

PR. GHEORGHE CUNESCU

«Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 1/1972, 80 p. + numeroase planuri și ilustrații.

Printre numeroasele materiale ale prezentului număr al Buletinului consacrate monumentelor religioase, reținem de la început două care, primul prin descoperirea unor elemente arhitectonice originale, cel de al doilea prin amănunțita luare în discuție a unui complex de elemente artistice și de împrejurări istorice mai mult sau mai puțin cunoscute, răstoarnă în mod, am putea spune, senzațional, felul cum erau privite pînă acum monumentele respective, două însemnate biserici moldovenesti.

Primul material este acela al arh. Ioana Grigorescu, intitulat *Cercetări la biserica Mînăstirii Secu și propuneri de reconstituire* (p. 30—39). Toți specialiștii care s-au ocupat de această biserică au fost izbiți, în afară de aspectul «muntenesc» al fațadelor ei, de două anomalii, planul alungit peste măsura unor proporții armonioase și locul neobișnuit ocupat de pisanie spre mijlocul laturii sudice, fără ca vreunul din ei să se fi întrebat dacă aceste anomalii aparente n-ar fi rezultatul unor transformări aduse monumentului original din 1602. Într-adevăr, arhitectura monumentului părea unitară, cu aceeași modenatură a fațadelor și cu două turlle identice peste naos și pronaos. Numai pridvorășul deschis de pe latura vestică și cele două dizgrațioase anexe alipite altarului erau socotite adăugiri din veacul trecut, ce urmau a fi desființate. Totul

părea atât de clar încît, recent, un bun cunoscător al arhitecturii religioase din Moldova afirmă că «...nici cea mai bună restaurare nu va putea îndrepta un defect inițial în proporțiile edificii, anume insuficiența elevației față de lungime...» (St. Balș, *Le monastère de Secou*, București, Ed. Meridiane, p. 12). Astfel stînd lucrurile, se înțelege de ce descoperirile făcute de arh. Ioana Grigorescu în colaborare cu arheologul Dinu V. Rosetti, cu prilejul cercetărilor premergătoare restaurării, pot fi socotite de-a dreptul senzaționale. Într-adevăr, prin decapări de tencuieli și desfaceri de zidărie în unele zone ale bisericii, s-a constatat că aceasta a suferit — la o dată ce nu poate fi precizată, dar probabil cu mult anterioară adăugirilor mai sus-amintite — importante prefaceri cărora li se datorează forma și proporțiile ei oarecum neobișnuite de astăzi: atunci s-a desființat despărțitura din arcade și coloane dintre naos și pronaosul original, s-a adăugat un nou pronaos înglobînd fostul pridvor deschis ale cărui vestigii au ieșit la iveală, s-a mai adăugat un pridvor închis în fața noului pronaos, iar deasupra acestuia s-a ridicat o turlă croită întocmai după modelul turlei originale de peste naos; locul neobișnuit ocupat astăzi de pisanie se datorește mutării ei, în momentul dărîmării pridvorului, din locul pe care-l ocupa inițial deasupra intrării principale (latura vestică) a acestuia, pe latura sudică; în sfîrșit, decorația exterioară a noilor încăperi a fost executată în imitația aceleia a construcției originale.

Am încercat să rezumăm principalele rezultate ale cercetărilor, ce fac obiectul unei expuneri amănunțite, cuprinzînd și propunerile de restaurare, adică desființarea tuturor adaosurilor, mai vechi și mai noi, și revenirea la formele inițiale, perfect proporționate — avînd un caracter și mai pronunțat menținesc prin prezența pridvorului deschis și a arcaadelor de despărțire dintre naos și pronaos — ale ctitoriei lui Nestor Ureche. Reconstituirea elementelor distruse ale căror vestigii nu au mai fost găsite, ca stîlpii pridvorului, urmează a fi executate prin analogie cu unele monumente contemporane din Țara Românească, îndeosebi cu biserica schitului Flămînda din județul Vîlcea. Studiul include și cercetările făcute la turnul clopotniță, dar nu și acelea efectuate la clădirile anexe din incinta mînăstirii, a căror restaurare, implicînd găsirea unei formule care să respecte și unitatea ansamblului și nota pitorească adusă de galeriile de lemn din veacul trecut, va ridica desigur probleme de proiectare destul de grele. Ilustrația foarte bogată scoate în evidență vestigiile descoperite; socotim însă că, pentru o bună înțelegere a remanierii spațiului interior, trebuia publicat, alături de planul reconstituirii, și acela al situației actuale a edificii, iar planul și secțiunile trebuia reprezentate la aceeași scară.

Al doilea articol la care ne refeream este acela intitulat *Date și observații asupra unui vechi monument de artă feudală din Moldova (Dolheștii Mari)*, (p. 40—41), în care N. Grigoraș abordează dificila problemă a încadrării cronologice a acestui însemnat monument. Se știe că, în lipsa pisaniei originale, biserica din Dolhești nu a putut fi datată cu siguranță decît «înainte de 1481», dată la care presupusul ctitor Șendrea, sftnicul și cumnatul lui Ștefan cel Mare, mort pe cîmpul de luptă de la Rîmnic, a fost înmormîntat acolo. După cum subliniază însă autorul, faptul, cunoscut prin cronica lui Grigore Ureche, că la data respectivă Șendrea a fost înmormîntat la Dolhești «alături de tatăl său» dă de bănuît că în realitate ctitoria ar putea fi cu mult anterioară anului 1481 și că biserica avea probabil caracter de necropolă familială. Pe baza arhitecturii ei de inspirație romanică, cu plan dreptunghiular, boltire cilindrică și stîlpii de susținere ai arcelor dublou legați între ei prin arcade oarbe alipite pereților laterali, arhitectură vizibil inspirată de aceea a bisericii Sfîntul Nicolae din Rădăuți (secolul al XIV-lea), autorii de pînă acum au considerat în general că biserica din Dolheștii Mari se numără printre primele locașuri construite în vremea lui Ștefan cel Mare, atribuirea lui Șendrea, cel înmormîntat acolo în 1481.

Ceea ce autorul, printr-o serie de argumente de ordin istoric, arhitectonic și pictural, încearcă să demonstreze este că datarea — chiar relativ timpurie — a bisericii în epoca lui Ștefan cel Mare nu corespunde realității, ea fiind în realitate mult mai veche, întemeiată anume «la începutul domniei lui Alexandru cel Bun, dacă nu și mai înainte». Deși niciunul din argumentele aduse nu poate fi socotit hotărîtor, toate laolaltă pledează cu tărie, după părerea noastră, în favoarea tezei susținute de N. Grigoraș. Curios este faptul că tocmai argumentul pe care autorul pune mai mult temei — analogiile arhitectonice între biserica din Dolhești pe de o parte, biserica Sfîntul

Nicolae din Rădăuți și biserica veche din Cîmpulung-Muscel (apropiere pe care noi o socotim forțată în privința celui de al doilea edificiu), pe de altă parte — apare ca mai discutabil, dacă ținem seama de faptul că tipul arhitectonic de la Dolhești Mari se regăsește la alte două biserici ridicate tocmai către sfîrșitul domniei lui Ștefan cel Mare: bisericile din Bălinești (1494) și, în special, din Volovăț (1500—1502). În această privință, într-o lucrare pe care autorul omite s-o citeze, se arată și motivul probabil al revenirii oarecum surprinzătoare, după înflorirea stilului nou promovat de arhitectii lui Ștefan cel Mare, la modelul arhaic, demodat, de la Rădăuți: «procedeul de construcție... mult mai ușor de executat și deci la îndemina oricărui meșter, decît complicatele bolți moldovenești» (Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, p. 246). A existat așadar în vremea lui Ștefan cel Mare un «tip» arhaic de biserică, desigur derivat de la Sfîntul Nicolae din Rădăuți, ceea ce impune prudență în datarea monumentului, pe acest temei, într-o epocă anterioară. Ipoteza mării vechimi a bisericii rămîne totuși valabilă pe baza altor argumente, în primul rînd istorice: faptul atestat documentar, după cum am mai arătat, că Șendrea a fost înmormîntat lîngă tatăl său, apoi atestarea satului Dolhești, cu o biserică, în vremea domniei lui Alexandru cel Bun.

Și mai importante însă ni se par argumentele aduse de pictura bisericii: nu atît factura arhaică a acesteia cît, îndeosebi, faptul că, deși limitată la suprafața unei singure nișe din pronaos, ea reprezintă totuși, după cum subliniază S. Ulea (*Istoria artelor plastice în România*, vol. I, București, 1968, p. 348), «nu o temă anumită, rămasă dintr-un ansamblu dispărut, ci un întreg ansamblu redus la elementele sale fundamentale», fapt ce deosebește categoric pictura bisericii din Dolhești de ansamblurile picturale din vremea lui Ștefan cel Mare și, în schimb, o apropie de concepția decorației picturale a bisericii din Densuș (1443), care, după cum subliniază just autorul pe baza arătărilor lui V. Drăguț din *Pictura murală din Transilvania*, vădește tot «un program limitat, sintetic», ce urmărește în esență «reprezentarea categoriilor principale de sfinți». Interesantă este, de asemenea, interpretarea autorului privind persoanele înfățișate pe tabloul votiv din aceeași nișă: tabloul ar fi de dată mai recentă decît restul picturii și ar reprezenta nu familia lui Șendrea, cum se crede în general, ci pe cumpărătorul din anul 1502 al satului Dolhești, vistiernicul Isac, cu familia sa. În concluzie, un studiu remarcabil, cu implicații majore în privința evoluției artelor în Moldova și îndeosebi a cristalizării formelor artistice în epoca lui Ștefan cel Mare.

Exprimăm o nedumerire: ce l-a determinat pe autor să creadă că «biserica din Dolhești a putut fi la început o construcție romano-catolică deteriorată, apoi restaurată și adaptată cultului ortodox în a doua jumătate a secolului al XIV-lea», cînd nimic nu arată acest lucru; s-ar părea că există la autor ideea unei incompatibilități funcționale între stilul romanic și ritul ortodox, ceea ce nu credem să fie exact. Și un regret: că interesanta expunere nu beneficiază de o ilustrație corespunzătoare: un simplu plan al bisericii, fără secție și fără detalii de pictură și de sculptură, îngreunează considerabil urmărirea expunerii.

Tot în nota contribuțiilor inedite se situează ampla și documentata expunere a istoricului Oliver Velescu și a arh. Adrian Corvătescu privind *Un monument din vestul țării — Mînăstirea Bezdin* (p. 49—58). Această mînăstire ortodoxă din Banat (județul Arad) este foarte puțin cunoscută și numai prin lucrări răzlețe mai vechi, ea nefiind menționată nici în pliantele, cuprinzătoare de altfel, publicate de Episcopia Aradului în anul 1971. Și totuși mînăstirea prezintă un interesant trecut, cu începuturi care, după unele date istorice și unele indicații topografice (o cercetare arheologică sistematică nu a fost întreprinsă pînă în prezent), pot fi împinse pînă în secolul al XIII-lea. Documentar, mînăstirea este atestată din anul 1539, fiind ridicată de clerici care după nume par a fi fost sirbi. Urmează o perioadă lipsită de știri, corespunzînd stăpînirii turcești în Banat. Apoi mînăstirea cunoaște o epocă de înflorire după trecerea Banatului sub stăpînire austriacă în anul 1718, datorită sprijinului episcopiei ortodoxe a Inelui și a Aradului, unul din centrele cele mai active ale luptei împotriva unirii cu Roma și pentru păstrarea vechii credințe, atît a populației române autohtone cît și a sîrbilor colonizați în diferite rînduri. După amănunțita prezentare istorică, se face descrierea arhitectonică a ansamblului, care în starea lui actuală este rezultatul a mai multor etape de construcție din secolele al XVIII-lea — și al XIX-lea, singurul element

atribuit — ipotetic — ctitoriei din secolul al XVI-lea fiind un element planimetric, anume forma absidelor cu muchie în ax. În afară de fotografiile și de planurile monumentului în starea lui actuală, lucrarea este completată printr-o prețioasă gravură înfățișând minăstirea în anul 1762, precum și prin numeroase însemnări de pe cărți vechi, publicate în anexă.

În nota *Cercetări privind contribuția artistică a pictorilor Constantin Lecca și Mișu Popp la biserica voievodală Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului* (p. 59—60), Mihai Manolache aduce precizări asupra activității celor doi cunoscuți pictori brașoveni desfășurate la această biserică, înlăturînd astfel unele erori strecurate de-a lungul anilor în diferite studii de specialitate. De fapt, Mișu Popp, ajutat probabil de Constantin Lecca, a pictat o altă biserică din Șchei, biserica Sfînta Treime, ceea ce a dat naștere la o confuzie cu biserica Sfîntul Nicolae, iar la acest din urmă monument amîndoi pictorii au executat numai lucrări accesorii (tîmpla, mai multe icoane), precum și unele lucrări de refacere, arătate de autor pe baza actelor de arhivă.

Sub titlul *Din nou despre monumentele Cîmpulungului* (p. 61—62), Mircea Dumitrescu publică un raport al lui Grigore Tocilescu din anul 1889, în legătură cu înființarea unui muzeu în acest oraș. Raportul descrie — sau menționează numai — pietre cu inscripții (inclusiv celebra piatră de mormînt a comitelui Laurențiu din Bărăție, cu inscripția corect redată și sublinierea importanței ei istorice), elemente sculpturale valoroase (biserica Sfîntul Gheorghe), icoane și alte obiecte muzeale din bisericile Cîmpulungului. Raportul se încheie cu observațiile lui Tocilescu privitoare la organizarea muzeului.

În completarea articolului înfățișînd datele mai importante din Chestionarul Ministerului Cultelor din anii 1871—1873, privind bisericile și mînăstirile (publicat în «Mitropolia Olteniei», 1969, nr. 11—12, p. 914—934), Nicolae Stoicescu publică acum datele privind *Monumentele Țării Românești și Moldovei acum un secol (I). Cetăți, curți domnești și boieresti* (p. 63—66), date care interesează și pe cercetătorii monumentelor religioase, deoarece în marea majoritate a cazurilor monumentele civile și cele religioase constituiau ansambluri unitare.

Cîteva observații referitoare la tîmpla așa-zisă de la Cotroceni sînt prezentate (p. 67—69) de Șerban Semo. Tîmpla despre care este vorba face parte din colecțiile Muzeului de artă al R. S. Romînia și este o splendidă operă de artă caracteristică din punct de vedere stilistic sfîrșitului secolului al XVIII-lea. Descoperită la Mînăstirea Cotroceni, tîmpla a fost multă vreme socotită ca provenind din biserica acestei mînăstiri deși actuala ei tîmplă are toate aparențele unui element original. Din deducție în deducție, autorul a izbutit să stabilească adevărata proveniență a tîmplei: ea a aparținut bisericii Sfîntul Gheorghe a fostului han Șerban Vodă din București, care a fost dărimată în a doua jumătate a veacului trecut, mobilierul ei fiind depozitat la Mînăstirea Cotroceni. Studiul stilistic al piesei scoate la iveală interesante similitudini cu tîmplele de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea din Bulgaria; de asemenea, se relevă că tîmpla din biserica Manea Brutaru a fost executată în veacul trecut după modelul tîmplei bisericii de la hanul Șerban Vodă.

Articolele din revistă pe care nu le-am analizat au următoarele titluri: *Conștiința noastră profesională, o conștiință politică* (p. 3—4); Dorin Popescu, *Tezaur de argint dacice* (continuarea marelui studiu început în anul precedent, p. 5—22); arh. Hermann Fabini, *Studiu privind restaurarea turnului-locuință de la primăria veche din Sibiu* (p. 23—29); Petre Oprea, *Decorația interioară a vilei Florescu din Fundeni* (p. 45—48); Silvio Curto, *Un templu rupestru din Nubia în Muzeul Egiptian din Torino* (p. 70—72).

Rubrica *Cronică, Recenzii* cuprinde: Piera Gazzola, *A XI-a reuniune științifică a Institutului internațional al cetăților* (p. 73); Valentina Bușilă, *recenzie la Grigore Ionescu, «Arhitectura populară în Romînia»* (p. 73—74); Lucian Roșu, *Grija față de monumente — o datorie cetățenească, patriotică* (p. 74—75); Vasile Drăguț, *recenzie la Otto Demis — Max Hirmer, «Romanische Wandmalerei»* (p. 76); Vasile Drăguț, *Note de drum din Bulgaria* (p. 77—79), cu prețioase observații privind probleme de conservarea monumentelor și anumite aspecte ale picturii unor biserici din secolele XIV—XV, inclusiv unele exemplare puțin sau de loc cunoscute de pictură exterioară.

Corina Nicolescu, *Moștenirea artei bizantine în România*, Editura Meridiane, București, 1971, 92 p. text, numeroase planuri și desene în text + 104 ilustrații în afară de text.

Ultima lucrare de sinteză a istoricului de artă Dr. Corina Nicolescu, consacrată manifestărilor și înfrunțirilor artei bizantine în țările române, împlinește un gol din istoriografia noastră artistică, autoarea prezentând pentru prima oară laolaltă rezultatele în acest domeniu ale bogatei activități arheologice din ultimii douăzeci de ani, «de la monumentele de arhitectură până la măruntele obiecte de podoabă», cu scopul de a preciza caracterul, ponderea și fazele principale ale procesului de participare a artei bizantine la formarea artei românești. Există încă tendința, arată autoarea, de a considera pătrunderea elementelor bizantine în arta românească ca un simplu rezultat al «legăturilor de dependență bisericească din secolul al XIV-lea și al migrării unor cărturari din sudul Dunării în țările române, sub amenințarea turcilor otomani înaintind vertiginos în Peninsula Balcanică»; în realitate însă «este vorba de un proces cu mult mai îndelungat în timp, cu rădăcini mai adânci și mai puternice, adică de unul dintre factorii constitutivi ai culturii și artei românești, alături de cel dacic și roman».

După două capitole preliminare având ca subiect *Studiul cercetărilor și Cronologia legăturilor cu Bizanț*, autoarea abordează analiza primelor manifestări de artă bizantină pe teritoriul țării noastre în capitolul intitulat *Artă bizantină la Dunărea de Jos, secolele IV—VII* (p. 14—29). Desfășurate în cadrul istoric al restabilirii autorității imperiale în Dobrogea și pe linia Dunării, de la Constantin cel Mare la Heraclius, aceste manifestări corespund pe planul spiritual pătrunderii creștinismului, constatate atât în zona sudică a țării, cât și în Transilvania. Autoarea precizează modalitatea în care a avut loc creștinarea populației daco-romane (nu credem că se poate vorbi la această epocă de «poporul român», vezi p. 15), în sensul pătrunderii treptate a religiei creștine și al unei organizări bisericești atestată încă din secolul al IV-lea, aducând interesante precizări istorice în privința episcopiei din Tomis. Sunt descrise apoi construcțiile din această perioadă, care cuprind edificii cu rol militar (construirea cetății și podului peste Dunăre de la Sucidava-Celei; refacerea, după distrugerile pricinuite de invazia goților, a orașelor pontice și a cetății Tropaeum Traiani), economic (în primul rând, edificiul cu mozaic de la Constanța) și religios, acestea din urmă reprezentate printr-un număr de 32 de bazine creștine identificate arheologic pe teritoriul țării noastre.

Pașunile consacrate, pe baza observațiilor arheologice, arhitecturii bazilicilor dobrogeene sînt poate cele mai interesante din întreaga lucrare, cu atât mai mult cu cât această problemă a fost neglijată în *Istoria artelor plastice în România*, vol. I, București, 1968 și este tratată numai pe scurt de prof. arh. Grigore Ionescu în *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963. Se face o descriere amănunțită a bazilicii de mari proporții, probabil fosta catedrală tomitană, dezvelită de curînd la Constanța, cu trei nave, narthex, absidă și criptă, a bazilicii de marmură din Tropaeum Traiani, a bazilicii de la Callatis și a celorlalte principale exemplare; autoarea încearcă și o clasificare a diferitelor tipuri de bazilici paleocreștine din Dobrogea, alături de care putea fi menționat și un tip de bazilică profană, fără absidă (cf. Gr. Ionescu, *op. cit.*, fig. 18). Urmează două subcapitole consacrate sculpturii și, respectiv, artelor decorative, printre obiectele de cult descrise relevîndu-se prin importanța lui istorică și artistică talerul de argint cu inscripția episcopului Paternus. Interesante, de asemenea, sînt opaițele cu motive paleocreștine, îndeosebi exemplarul, provenind din Tomis, cu chipul lui Hristos în picioare, în atitudine de orant, înconjurat de busturile apostolilor despărțite printr-o «siluetă feminină în picioare» (Maica Domnului?), și cu inscripția «Pacem meam do vobis».

Capitolul cel mai important al lucrării este acela privind *Bizanțul și lumea românească în secolele X—XIV* (p. 30—61). Restabilirea graniței dunărene de către împăratul Ioan Tzimiskes (971) și consolidarea stăpînirii bizantine în Dobrogea sub împărații din dinastia macedoneană au avut ca urmare intensificarea relațiilor economice ale populației nord-dunărene cu Bizanțul pătrunderea mai mare a produselor bizantine și stabilirea pe teritoriul țării noastre a unor meșteri din Balcani, favorizînd pro-

cesul de contopire a elementelor daco-romane cu cele bizantine și determinînd astfel structura și concepția de bază a artei române medievale. Acest proces, care nu s-a limitat la Dobrogea și la țărmul dunărean, ci s-a întins progresiv pînă în zona subcarpatică, este urmărit îndeaproape de autoare în cadrul subcapitolelor consacrate ceramicii, obiectelor de podoabă, țesăturilor și broderiilor (splendid ilustrate prin năbedernița de la Tismana și epitaful de la Cozia, amîndouă de la sfîrșitul secolului al XIV-lea), construcțiilor și picturii. Și pentru această perioadă, cel puțin pînă în secolul al XIII-lea inclusiv, construcțiile sînt cunoscute numai pe baza săpăturilor arheologice, principalele vestigii fiind, pentru arhitectura civilă, cetatea de la Păcuiul lui Soare, clădită din temelie în ultima parte a secolului al X-lea, precum și lucrările de refacere a cetăților din secolele IV—VII, distruse de năvălirea slavilor și a bulgarilor, iar pentru arhitectura religioasă (în afară de complexul de biserici rupestre de la Basarabi, fenomen izolat care prin caracterul său iese din cadrul artei bizantine propriuzise), bisericuța de cimitir de la Dinogetia (a doua jumătate a secolului al XI-lea), biserica de la Niculițel (secolul al XII-lea), foarte importantă pentru evoluția arhitecturii noastre religioase prin planul ei trilobat, tipul de biserică cel mai răspîndit pînă în secolul al XVIII-lea, apoi cele două biserici de la Turnu Severin și biserica identificată mai demult, iar recent cercetată îndeaproape, de sub actuala biserică Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș (secolul al XIII-lea). Subcapitolul se încheie cu cîteva cuvinte privitoare la principalele monumente construite în secolul al XIV-lea și la începutul secolului următor în Țara Românească, precum și la folosirea în decorația fațadelor din această perioadă a elementelor tipic bizantine, de ceramică smălțuită.

Volumul este întregit cu numeroase și grăitoare planuri și desene în text, precum și cu peste o sută de planșe (din care unele color) în afară de text, judicios alese și de excelentă calitate, într-o prezentare impecabilă ce face cinste Editurii Meridiane.

RADU CREȚEANU

REVISTA REVISTELOR MITROPOLITANE

«GLASUL BISERICII», revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, an. XXX (1971) :

Numărul 7—8, pe lunile iulie—august, cuprinde :

— Redacția, 23 August, marea sărbătoare a poporului român (p. 629—634).

În rubrica

«*Îndrumări Pastorale și omiletice*» :

— Pr. Ilie V. Iacobescu, *Predică la Sfântul Prooroc Ilie* (p. 635—636) ;

— Pr. David Popescu, *La Duminică a IV-a după Rusalii* (p. 637—639) ;

— Pr. C. Sava, *La Duminică a VI-a după Rusalii* (p. 639—642) ;

— Pr. Prof. Al. I. Ciurea, *La Duminică a VII-a după Rusalii* (p. 642—644) ;

— Diac. P. I. David, *La Adormirea Maicii Domnului* (p. 645—648) ;

— Pr. I. N. Oporan, *La Apostolul din Duminică a IX-a după Rusalii*, Despre muncă (p. 648—650) ;

— Pr. C. Găiculescu, *La Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul* (p. 650—654).

În rubrica «*Pentru pacea a toată lumea*» :

— Redacția, *Acțiuni în slujă a păcii* — iulie—august (p. 655—657) ;

— Pr. P. F. Alexandru, *Cîteva considerații asupra atitudinii Bisericii Ortodoxe Române față de problema creării unui climat internațional de colaborare și securitate* (p. 658—661) ;

— Diac. Prof. O. Bucevschi, *Știri ecumenice* (p. 662—668).

— Ierom. Veniamin Micle, *Intruirea de la Geneva a preoților romano-catolici europeni* (p. 669—672).

În rubrica «*Articole și Studii*» :

— Pr. Traian Valdmann, *Reguli bisericesti privitoare la sărbători și posturi în sfintele canoane* (p. 673—685) [— pornind de la concepția că problema sărbătorilor și a posturilor trebuie studiată în raport cu nevoile și circumstanțele actuale ale creștinilor și avînd în vedere că Biserica cu canoanele și dispozițiile ei nu intenționează decît să ajute pe credincioși să afle calea mîntuirii autorul cercetează cu atenție regulile bisericesti cu privire la sărbători și posturi în sfintele canoane.

Din cercetarea sa reiese că în fața unor neorînduiri manifestate în Biserica primară — încă din veacul apostolic — în legătură cu posturile și cu sărbătorile, Biserica a luat, prin sinoade și prin reprezentanții săi autorizați, atitudine împotriva neorînduierilor, promulgînd canoane prin care s-a stabilit poziția oficială în problemele controversate.

În continuare sînt înfățișate și interpretate mărturiile canonice cu privire la : A. *Reguli bisericesti privitoare la sărbători* (Duminică, Bunavestire, Botezul Domnului, Paștile, Cincizecimea) ; B. — *Reguli bisericesti privitoare la posturi* (miercurea și vinerea, ca posturi de scurtă durată ; și ca posturi de durată mai mare : postul Paștilor, postul Sfinților Apostoli, postul Adormirii Maicii Domnului și postul Nașterii Domnului).

Autorul subliniază că sărbătorile și posturile creștine sînt specifice Bisericii creștine și nu trebuie confundate cu cele din alte religii. De asemenea este remarcat faptul că «dispozițiile canonice cu privire la sărbători și posturi sînt foarte variabile» și că adesea nu s-a ținut aceeași practică (în special cu privire la posturi) în toată creștinătatea, întrucît «nici Mîntuitorul, nici Sfinții Apostoli n-au arătat cît timp trebuie postit și cît de aspru să fie postul». De aceea de cele mai multe ori Biserica Ortodoxă a adoptat practica cu durată cea mai mare].

— Diac. P. I. David, *Confesiunea picturului Van Gogh* (p. 686—697). [— prezentarea pe larg a vieții și semnificației operei celebrului pictor olandez, după lucrarea Henri Perruchot, *Viața lui Van Gogh*, ediția a doua, în românește de Sabina Drăgoi-Osman, Editura Meridiane, București, 1969. Prezentarea este încadrată de o scurtă introducere și de cîteva cuvinte de încheiere].

În rubrica «*Documentare*» :

— I. D. Ștefănescu, *Un monument de artă al capitalei : biserica «Sfinții Constantin și Elena» din Bariera Vergului* (p. 698—704) [— autorul reușește să prezinte unitar, dar cu suficiente amănunte revelatoare, pictura bise-

ricii din Bariera Vergului, care reprezintă un monument rezultat dintr-o sumă de însușiri variate și rareori divergente, în care arhitectura creează cuprinsul pe care pictura îl înveșmintează scriind pe pereți învățătura de credință a Bisericii în chipuri și icoane.

După o succintă descriere a bisericii din punct de vedere arhitectonic, autorul evidențiază necesitatea respectării principiului ca bisericile să fie construite cu știința și experiența arhitectului ori inginerului constructor, ținând seama de decorul pictural care trebuie adăugat monumentului, pentru ca pictorul decorator să poată împăca liniile și suprafețele monumentului cu cuprinsul și rigorile programului iconografic. Numai astfel va putea fi corect realizat planul iconografic care pretinde ca un număr de teme să fie neapărat pictate și nu în orice loc, ci pe suprafețele hotărâte de tradiția, experiența și regulile picturii bisericești. Acest principiu nu se mai respectă de multă vreme și nu a fost respectat nici la biserica din Bariera Vergului. Având în vedere însă că aici a intervenit faptul rar al lucrării împreună, timp de cinci ani, a pictorului decorator (Eremita Profeta) cu o comisie de pictură special instituită, s-a reușit ca în mare parte greutățile create de nerespectarea principiului amintit să fie depășite.

În prezentarea decorului pictural al bisericii Sfinții Constantin și Elena de la Bariera Vergului, decor distins prin deosebite calități între care cea mai de seamă constă în bogăția de teme ilustrate, de figuri și portrete, autorul se oprește numai asupra celor mai reușite pentru «a nu risipi atenția cititorului».

În încheiere autorul semnalează îmbunătățirile ce urmează a fi încă efectuate în împodobirea generală a bisericii].

— C. A. Stoide, *Despre clopote și clopotari în țările române* (p. 705—728) [— pornind de la constatarea că istoriografia românească veche «n-a folosit tot materialul care i-ar fi putut sta la îndemână în studierea acestei probleme» (cu toate că știrile din acte și indicațiile din inscripții — sporadice și sărăcicioase — nu justificau renunțarea la cercetarea îndeaproape a problemei), autorul și-a propus și a reușit să înfăptuiască acest valoros și necesar studiu monografic. Cercetând timp îndelungat arhive și biblioteci, ca și inscripții și date monumentale, autorul a reușit să depisteze cele mai vechi știri despre clopotele existente sau despre care au rămas informații că au fost turnate în țările române, ori au fost aduse de peste hotare.

Totodată au fost cercetate temeinic și aspecte secundare ale problemei, dar care contribuie la lămurirea ei, cum sînt cele legate de turnarea în broz (tunuri, țevi pentru con-

ducte de apă); de condițiile dezvoltării meșteșugului clopotăritului în țările române (exploatarea zăcămintelor de cupru, tehnica lucrării, instalațiile și materialele folosite, negțul de clopote etc.); de viața și activitatea celor dintii meșteri de țară, călugări și laici, care din a doua jumătate a veacului al XVII-lea au turnat clopote; de înfăptuirea, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a unei industrii autohtone de clopote.

În dezvoltarea studiului său — întemeiat pe o bogată bibliografie și pe date obținute din inscripții și documente de arhivă și partiulare — autorul face la început o interesantă prezentare istorică a problemei privitoare la clopote, și turnare de clopote în general, urmărind problema în cadrul vieții sociale și religioase a lumii. Apoi se oprește asupra «Vechii terminologii a clopotelor în țările române» (campana, zvon, kimval).

Trecînd la studierea amănunțită a problemei, autorul înfățișează critic mai întîi datele privitoare la clopote și clopotari în «Transilvania (îndeosebi după încorporarea ei de către habsburgi)», în «Moldova și Țara Românească».

În continuare sînt prezentate și interpretate «Știrile mai vechi despre clopote, tunuri și candelabre, comandate dinafară sau turnate în țările române de către meșteri străini», pentru ca să analizeze apoi cu pricepere datele privitoare la «Clopotăritul în Țara Românească în veacul al XVII-lea și în primele decenii ale veacului al XVIII-lea; și la exploatarea zăcămintelor de cupru de la Baia de Aramă».

Reproducerea fotografică a șapte clopote de la diferite minăstiri, turnate între 1490 și 1579, însoțesc textul].

— Pr. Gabriel C o c o r a, *Corul Episcopiei Buzăului* (p. 729—737) [— după o scurtă prezentare asupra existenței diferitelor coruri de muzică vocală polifonică, la diferite biserici din țările române, începînd cu sfîrșitul veacului al XVIII-lea, pînă la Decretul nr. 101 dat la 18 ianuarie 1865 de Domnitorul Cuza pentru «reglementarea introducerii vocale în biserică», autorul se ocupă îndeaproape de activitatea corului vocal al Episcopiei Buzăului, de la înființarea lui, în 1860, pînă în zilele noastre.

Întemeiat pe documente, dintre care reproduce pe cele mai importante, autorul stăruie asupra momentelor principale din activitatea acestui cor, care — înființat prin stăruința și jertfele materiale ale Episcopului Dionisie Romano, condus în decursul timpului de dirijori de prestigiu și avînd între membrii lui elemente care au ajuns cîntăreți de renume pe scena operii române — a desfășurat un rol educativ muzical și cultural în viața socială].

— Pr. Alexandru-Armand Munteanu, *Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistei mitropolitane «Glasul Bisericii»* (p. 738—759) [— continuind înfățișarea activității publicistice teologice, în paginile revistei «Glasul Bisericii», «în vremea arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian», autorul publică în acest număr lista articolelor și studiilor despre temele și problemele încadrate în litera B. Și anume: — «Biblia» (Sfânta Scriptură în general; Vechiul Testament în special; Noul Testament în special; Traduceri și ediții ale Bibliei — românești și străine; Exegeza biblică); — «Bibliotecă» (din țară; de peste hotare); — «Bigotismul»; — «Binele»; — «Biserica creștină» (doctrina despre Biserică; istoria Bisericii:

privire de ansamblu și confesiunile creștine urmărite pe Biserici Ortodoxe locale și Biserici eterodoxe); — «Boala trupului»; — «Bucuria»; — «Bunuri materiale»].

În rubrica «Aniversări»:

— Redacția, *100 de ani de la nașterea profesorului Nicolae Iorga; 150 de ani de la mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu* (p. 760—761).

În «Anexe»:

— Prof. Nicolae Lungu, Diferite cîntări liturgice armonizate pentru cor mixt [— *Lumininda Învierii, Acioane*: la Învierea Domnului, la Înălțarea Domnului și la Pogorîrea Duhului Sfînt].

«MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, an. XLVII (1971):

Numărul 7—8, pe lunile iulie—august, cuprinde:

— Redacția, *A douăzeci și șaptea aniversare a eliberării Patriei noastre: 23 August 1944: Ziua eliberării* (p. 429—431).

În rubrica «Studii»:

— Prof. M. Șesan, *Din hristologia patristică* (p. 432—452) [— autorul precizează în primul paragraf intitulat «Punerea problemei pînă la 313», că problema hristologică — centrul iconomiei mîntuirii — cuprinde în sine învățătura sau Revelația divină despre Dumnezeu care s-a făcut om pentru mîntuirea tuturor și despre înfăptuirea comuniunii credincioșilor cu Sfînta Treime prin Fiul cel întrupat.

Tratarea problemei hristologice a fost făcută încă din primele veacuri creștine pe două căi diferite: — unii apologeți și scriitorii bisericești au urmat metoda «credo ut intelligam», adică cred spre a și înțelege, folosind gîndirea platonică idealistă și urmărind să explice hristologia pe înțelesul credincioșilor (că Mîntuitorul «s-a întrupat» și a avut două firi sau naturi: pe cea dumnezeiască de Fiul al lui Dumnezeu și pe cea omenească de Fiul al Omului, ambele unite într-o singură persoană, «prosopon»); — în schimb docheții, gnosticii, adopțienii și antitrinitarii în genere au urmat metoda «intelligo ut credam», folosind logica aristotelică realistă și au ajuns să denatureze învățătura despre persoana «prosopon» a Fiului lui Dumnezeu, egal cu celelalte persoane ale Sfintei Treimi.

Apărînd învățătura ortodoxă diferiți Părinți și scriitorii bisericești, continuînd a se

întemeia pe Revelația nouotestamentară au înlocuit noțiunea «prosopon» (denaturată de eretici) cu noțiunea «ipostasis» și «usia», care nu îngăduiau nici un fel de compromis. Însă în această vreme problema nu a putut fi lămurită deplin în chip sinodal, cu toate că Sfîntul Ciprian îndemna ca, după exemplul Sinodului apostolic, sinodalitatea să fie generalizată spre a oferi decizii valabile pentru întreaga Biserică.

În această perspectivă, autorul analizează pe larg în studiul său momentele importante în stăruința Bisericii de a preciza deplin învățătura hristologică, grupînd cercetările sale în următoarele paragrafe: — «Hristologia în epoca constantiniană»; — «Hristologia în epoca teodosiană»; — «Hristologia și Sinodul al III-lea Ecumenic (431)»; — «Hristologia și monofiziții»; — «Hristologia la Sinodul al IV-lea Ecumenic»; — «Continuarea disputei hristologice»; — «Hristologia și Enoticul din 482»; — «Hristologia, necalcedonienii și eterodoxii».

În paragraful final, intitulat «Pentru ce nu s-a ajuns la înțelegere?», autorul prezintă șapte pricini care au făcut ca, împotriva tuturor străduințelor, problema hristologică să rămînă încă în discuție între creștini pînă astăzi].

— Prof. D. I. Belu, *Gratul și funcția lui etică* (p. 453—461) [— după ce arată că definiția omului ca «homo loquens», pusă în circulație prin 1944, este o concepție foarte veche, autorul urmărește îndeaproape funcțiile: comunicativă, socială și culturală pe care le îndeplinește cuvîntul.

Însă intrucît nici una din aceste funcții nu poate fi exercitată în mod normal decît în strînsă legătură cu funcția etică a cuvîntului, autorul demonstrează în continuare că funcția etică a cuvîntului este tot atît de înrădăcinată, de indispensabilă și de vitală pentru firea omenească, pe cît este și instinctul de conservare. Astfel folosirea cuvîntului în cadrul răspunderii și obligației față de ceilalți s-a dovedit a fi necesară nu numai pentru conservarea și dezvoltarea biologică și materială a societății, ci și pentru dănuirea și propășirea ei spirituală în cadrul unei comuniuni, care înseamnă comunicare cu ceilalți, adică împărtășire de gânduri, idei, sentimente, experiențe, planuri etc.

Pe de altă parte, dacă personalitatea este voința orientată constant în direcția binelui și cuvîntul este expresia personalității, urmează că în funcția lui normală cuvîntul este expresia voinței binelui, a ceea ce este demn, nobil, superior. În acest fel ecoul cuvîntului în universul moral devine nelimitat. Iar funcția lui etică, adică funcția morală a graiului se dovedește a fi legată de conștiința luminată a demnității personale, de respectul față de adevăr, de sentimentul unei grave răspunderi pentru propria persoană și pentru aceea a semenilor, în fața conștiinței proprii și în fața colectivității].

— Corina Nicolescu, *Două epitafe din vremea lui Petru Rareș* (p. 462—470) [— descrierea amănunțită a două broderii din vremea lui Petru Rareș, valoroase ca realizare artistică și innoitoare sub raportul interpretării iconografice: epitaful aflat la Muzeul de artă ucraineană din Kiev (dăruit de logofătul Ion Movilă unei minăstiri cu hramul Sfîntul Nicolae); și «epitaful păstrat în tezaurul Minăstirii Dionisiu de la Muntele Atos» (dăruit de Petru Rareș acestei minăstiri)].

Din demonstrația făcută de autoare reiese că cele două epitafe studiate trebuie adăugate la repertoriul broderiilor din epoca lui Petru Rareș, fiind deosebit de importante atît sub raport istoric cît și artistic. De aceea cunoașterea lor constituie o contribuție esențială la înțelegerea evoluției broderiei românești, gen de artă care a cunoscut o mare strălucire timp de trei veacuri mai ales pe pămîntul Moldovei.

Patru reproduceri fotografice după epitafe însoțesc textul studiului].

— Doctorand N. V. Dură, *Preocupările canonice ale mitropolitului Veniamin Costachi în pastorațiile și corespondența sa* (p. 471—492) [— întocmită și susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, lucrarea urmărește să treacă în revistă activitatea canonică și de îndrumare pastorală, făcînd sublinierile de ri-

goare, pentru a evidenția cît mai pregnant activitatea și personalitatea mitropolitului Veniamin Costachi.

După unele «Considerațiuni introductive», autorul analizează «Cuprinsul Pastoralilor» și al «Corespondenței cu patriarhii răsăriteni», din care reiese spiritul irenic și ecumenist ce aureolează întreaga activitate canonică a mitropolitului Veniamin Costachi, «pionier al dreptului canonic românesc»].

În rubrica «Predici» :

— Pr. Ioan Hriscu, *Predică la Duminica a treia după Pogorirea Sfîntului Duh* (p. 493—495) ;

Pr. Dumitru Ichim, *La Schimbarea la față* (p. 496—499).

În rubrica «Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei» :

— Const. Turcu, *Biserica Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul din Piatra Neamț* (p. 499—504) [— după o scurtă prezentare a rezultatelor săpăturilor arheologice efectuate la Piatra Neamț, autorul face o succintă expunere monografică asupra bisericii zidite de Ștefan cel Mare, în 1497—1498, în interiorul unei «curți cît o cetate, întărită cu ziduri» la capătul ultimei terase a Bistriței].

În rubrica «Insemnări» :

— Pr. Dumitru Matei, † *Arhiepiscopul Emilian Antal* (p. 505—507) [— panegiric închinat arhiepiscopului decedat la 15 iunie 1971, la Minăstirea Sfîntul Ilie din Toplița, județul Harghita].

— Diac. Prof. O. Bucevschi, *Fresce colorate strălucesc pe ziduri de minăstiri. Renumite opere de artă în văile Bucovinei. Nord-estul României a devenit un îndrăgit centru turistic* (p. 507—508).

— Arhim. Epifanie Norocel, *O Psaltire românească la Muzeul istoric din Moscova* (p. 508—509) [— o scurtă prezentare a interesantului manuscris românesc în limba slavonă. *Psaltirea*, ajunsă pe căi necunoscute în biblioteca lui Al. Hludov și astăzi păstrată în Muzeul istoric din Moscova.

După ce înfățișează «Importanța artistică» a manuscrisului, autorul se oprește asupra «Vechimii manuscrisului», analizînd două însemnări făcute pe manuscris — una în limba slavonă și alta în limba română. Autorul concludă că *Psaltirea* a fost copiată (nu se poate ști pentru care biserică sau minăstire) în vremea lui Ștefan cel Mare ; iar însemnarea în limba română, cu caractere chirilice, poate fi din timpul lui Ștefan al II-lea Tomșa (1611—1615 ; 1621—1623), ori a lui Ștefan Petriceicu (1683—1684), cînd «limba română începuse să pătrundă în cult și în cancelariile domnești»].

— Al. Zub, *O scrisoare a lui C. Erbiceanu către M. Kogălniceanu (1890)* (p. 509—511) [— redă textul integral al scrisorii adresate la 7 martie 1890, în care C. Erbiceanu solicita lui M. Kogălniceanu să insiste din nou în adunarea deputaților pentru înscrierea în bugetul Ministerului de resort a subvenției necesare pentru «retipărirea cărților de ritual bisericesc». În analizarea scrisorii autorul însemnării semnaleză clasificările pe care această scrisoare le aduce în privința atitudinii

lui M. Kogălniceanu față de cler, către sferiștil carierei sale politice].

— Pr. Gabriel C o c o r a, *Din corespondența mitropolitului Iosif Naniescu cu Vasile Alexandri* (p. 511—515) [— reproduce textul a trei scrisori adresate (la 12/24 mai 1886 ; 29 iunie 1886 și 10/22 iulie 1886) de V. Alexandri mitropolitului Iosif Naniescu, din care se desprinde dorința mitropolitului de a înzestra cu odoare și veșminte catedrala mitropolitană din Iași].

«MITROPOLIA ARDEALULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopiiilor Clujului și Oradiei, an. XVI (1971) :

Numărul 7—8, pe lunile iulie—august, cuprinde :

— Redacția, *23 August 1944—23 August 1971 : Cale largă spre viitor* (p. 505—509).

— Redacția, *În cinstea zilei de 23 August 1971* (p. 510—517) [— reportaj asupra sărbătorii celei de-a 27-a aniversări a zilei de 23 August în cadrul Centrului mitropolitan al Ardealului].

În rubrica «*Studii*» :

— Ștefan Meteș, *Contribuții la istoria Bisericii Românești transilvane din veacul al XVIII-lea* (p. 518—528) [— autorul își propune să prezinte — pe baza vastului material istoric privitor la persecuțiile contra românilor transilvăneni în veacul al XVIII-lea atît în domeniul «iobăgiei aspre și nemiloase cît și în cel al credinței religioase» — o mică parte din «frământările din viața Bisericii Ortodoxe din veacul al XVIII-lea din Transilvania, la care au contribuit și anumiți conducători din solda catolicismului, care alimenta cu toate mijloacele vrajba dintre românii de aceeași credință».

După ce schițează situația în vremea lui Atanasie Anghel și Ioan Pataki, autorul urmărește îndeaproape activitatea desfășurată de «Episcopul unit Atanasie Rednic în timpul păstoriei sale (1764—1772)» și mijloacele brutale de constrîngere folosite pentru primirea unirii religioase.

Intemeind fiecare situație și fiecare afirmație pe documente de autoritate și pe extrase bine alese din aceste documente, autorul reușește să creeze o frescă vie a evenimentelor petrecute în viața românilor ortodocși transilvăneni, în timpul păstoriei episcopului Atanasie Rednic].

— Diac. Prof. Sorin C o s m a, *Pacea — virtute creștină* (p. 529—538) [— pornind de la constatarea că pe linia preocupărilor teologice

ale Bisericii Ortodoxe Române, problema păcii se înscrie la loc de frunte, demonstrînd promovarea unei teologii în slujba vieții creștine, autorul își propune să insiste asupra rolului practic al păcii în viața socială și morală a credinciosului, a Bisericii și a lumii, ca argument pentru cultivarea păcii ca un bun necesar și ca un dar al vieții care trebuie să fie instaurat definitiv în lumea întreagă.

În dezvoltarea studiului se oprește mai întîi asupra «Lămuririi noțiunii» păcii raportate la ordinea morală, ceea ce-i acordă sensul de virtute. În continuare urmărește : «Pacea — virtute morală creștină» (— Pacea ca virtute a echilibrului duhovnicesc în persoana credinciosului ; — Sensul creștin al păcii ca virtute creștină ; — Pacea și celelalte virtuți) ; «Pacea — virtute socială», întemeiată pe normele de echitate, de echitate și de iubire între toți oamenii.

În încheiere autorul subliniază că, privită în sens creștin, pacea capătă sensul de scop și de necesitate spre care aspiră și cu care se identifică efortul creștinului în realizarea binelui, creînd astfel climatul de înfăptuire a valorilor morale, atît în persoana credinciosului cît și în relațiile lui cu semenii].

— Violeta I o n i ț ă, *Viața religioasă bizantină în secolul al VII-lea și canoanele Sinodului Quinisext (691—692)* (p. 539—549) [— urmărind preponderanța pe care au avut-o în dezvoltarea civilizației bizantine elementele ei componente : elementul roman, grecesc și creștin (elementul creștin permanent ascendent, cel roman puternic în veacurile al IV-lea—al V-lea, pentru ca apoi să cedeze definitiv elementului grecesc dominant în veacul al VII-lea), autorul cercetează multilateral viața religioasă din Bizanț, în secolul al VII-lea integrată organic în complexul civilizației bizantine și oglindind stadiul în care ajunsese această civilizație.

În cadrul civilizației bizantine, care în veacul al VII-lea realizează o sinteză interesantă a elementelor ei constitutive, viața religioasă a maselor demonstrează cum elementul grecesc (în diferitele lui forme: limbă, cultură și religie păgînă) primește o pondere din ce în ce mai mare alături de cel creștin, cu care se împletește și se influențează reciproc.

În această situație religiozitatea bizantină a luat — în unele discuții — forme bolnăvicioase, care nu trebuie confundate cu însăși viața Bisericii Bizantine, după cum dovedește reacțiunea pe care a demonstrat-o Biserica însăși față de decadența morală ce o amenința. Atitudinea negativă a Bisericii s-a manifestat în canoanele cu caracter prohibitiv ale Sinodului Quinisext, prin care se combăteau scăderile din viața socială, dovedind astfel intensitatea cu care elementul creștin se întrețese în constituirea civilizației bizantine].

— Pr. Prof. Dr. Alexandru Moisiu, *Formarea preotului în concepția Prea Fericitului Patriarh Justinian* (p. 550—555) [— alegând cu pricepere din colecția «Apostolat social» sfaturile și îndemnurile ale Prea Fericitului Patriarh Justinian cu privire la formarea celor chemați să slujească altarul Bisericii, autorul reușește să schițeze o călăuză pentru lucrarea de formare și de pregătire a preotului în epoca în care se plămădește o lume nouă].

În rubrica «*Îndrumări omiletice*» :

— Pr. Ioan Opriș, *Predică la Duminică V după Paști, a Samaritencii* (p. 556—558) ;

— Diacon Gheorghe Papuc, *Predică la Duminică VII după Rusali* (p. 558—561).

— Preot Miron Dan, *Predică la Duminică III după Paști, a Mironosițelor* (p. 561—563).

— Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Cuvîntări ocazionale* [— în diferitele dări de seamă asupra evenimentelor ce au avut loc în viața bisericească din Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu sînt inserate în întregime cuvîntările ocazionale rostite de Mitropolitul Nicolae al Ardealului, pe care le indicăm în continuare : — Cuvîntarea rostită la sărbătorirea celei de a 27-a aniversări a zilei de 23 August (p. 511—513) ; — Cuvîntare rostită la festivitatea încheierii anului școlar 1970—1971 la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu (p. 593—597) ; — Cuvîntare rostită cu prilejul sfințirii bisericii din parohia Arieșeni, județul Alba (p. 598—603)].

În rubrica «*Urme din trecut*» :

— Nicolae Edroiu, *Exemplarul din Cetan (Dej) al Cazaniei lui Varlaam* (p. 564—566) [— cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la tipărirea *Cărții românești de învățătură* «pentru toată semenția românească» a mitropolitului Varlaam, în Transilvania s-a întreprins o ac-

țiune de depistare a altor exemplare (față de cele 20 cunoscute din 1905). Între cele 24 exemplare nou descoperite atunci în Transilvania se află și exemplarul de la biserica Cetan județul Dej, calificat ca «Exemplar A (complet)». În stare foarte bună. Însemnări nu are».

Recent însă studentul Kiss Francisc de la facultatea de istorie din Cluj a semnalat existența unei însemnări (pe pagina anterioară învățăturilor lui Simion Stîlpticul) în acest exemplar. În continuare se prezintă în facsimil textul chirilic al însemnării și se dă cu caractere latine cuprinsul ei, din care se constată că a fost cumpărată la 13 mai 1645, cu 16 florinți, de către Galia Dumitru, soția și copiii lor și dăruită bisericii din Cetan pentru veșnica lor pomenire.

Semnalînd că este cea mai veche indicație asupra prețului cu care se vindea Cazania lui Varlaam în Transilvania, autorul subliniază faptul că însemnarea, provenind din rîndurile de jos ale poporului român, constituie o mărturie a scrisului românesc în Transilvania].

— Ioana Cristache-Panait și Eugenia Greceanu, *Biserici românești din Țara Făgărașului* (p. 567—579) [— sintetică prezentare a datelor privitoare la planul arhitectonic și al modului de realizare a construcției unor biserici din Țara Făgărașului, precedînd fiecare prezentare de indicarea știrilor sigure referitoare la data construirii bisericilor.

Expunerea începe cu prezentarea «bisericii Sfîntul Nicolae Brîncoveanu», din orașul Făgăraș (str. Tudor Vladimirescu), zidită de Constantin Brîncoveanu, la 1697. Biserica se încadrează în contextul ctitoriilor brîncovenești și se distinge prin iconomia și simplitatea modului de împodobire arhitectonică în comparație cu exuberanța decorativă a edificiilor contemporane din Țara Românească.

În continuare sînt prezentate : — biserica Sfînta Treime din orașul Făgăraș (str. Codru Drăgușanu, 7) ; — biserica Sfîntul Nicolae — Mărgineni ; — biserica Înălțarea Domnului — Mîndra ; — biserica Sfînta Maria — Ohaba ; — biserica Sfîntul Nicolae — Oprea Cîrtișoara ; — biserica Șfîntul Ioan Botezătorul — Perșani ; — biserica Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul — Poiana Mărului ; — biserica Nașterea Domnului — Sărata ; — și biserica Sfîntul Nicolae — Săsciori].

În rubrica «*Teologi ortodocși*» :

— Grigorie Marcu, *Canonistul profesor Dr. Ioan Matetu*. — Un pătrar de veac de la moartea sa (p. 580—583).

În rubrica «*Comemorări*» :

— Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Comemorarea mitropolitului Nicolae Bălan. La împlinirea a 16 ani de la moarte* (p. 584—585).

«MITROPOLIA OLTENIEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Râmnicului și Argeșului, an. XXIII (1971) :

Numărul 7—8, pe lunile iulie—august, cuprinde :

— Redacția, *Marea sărbătoare națională* (p. 475—478).

În rubrica «*Articol*» :

— Nestor Vornicescu-Severincaș, *Episcop vicar, Scrieri bizantino-ecleziaștice în țările române (secolele XIV—XV)* (p. 479—493) [— la început sînt prezentate legăturile directe pe care le aveau în veacurile al XIV-lea și al XV-lea țările române cu așezămintele monaștice și culturale ortodoxe din țările vecine din sud, unde pătruseseră de mult scrierile patristice și postpatristice în limba greacă și în traduceri slavone și latine, venind îndeosebi din Bizanț și de la Atoș.

Este îndeaproape urmărită legătura între «Alugării români și așezămintele călugărești și cărturărești de la Paroria (la granița dintre Imperiul bizantin și Bulgaria) — unde învățau tainele isihasmului — și așezămintul de la Mînăstirea Kelifarevo (de lângă Tîrnovo) ca și cel de la Mînăstirea Studion de lângă Constantinopol.

Autorul semnaleză apoi rolul jucat de românii în traducerea, transmiterea și conservarea manuscriselor literaturii ortodoxe existente în Balcani în aceste veacuri, de unde ea s-a răspîndit în țările române și în Rusia.

Pornind de la faptul că de timpuriu Patriahia Ecumenică, aprobaze înființarea unei episcopii a «Vlahilor», și că clericii acestei Episcopii în veacurile al XII-lea și al XIII-lea «foloseau cărți de slujbă în limba greacă, dar predicau în limba credincioșilor», autorul subliniază faptul că «în Biserica Ortodoxă Română slujba se făcea și în limba latină (limba slavă începe a fi folosită abia din secolele al XIII-lea—al XIV-lea), însă predica, mărturisirea se făceau mereu în limba română», ceea ce dovedește puternica viață religioasă de rit ortodox, care se întindea din Maramureș pînă în Banat, peste Moldova și Țara Românească, înainte de întemeierea statelor românești.

Așa se explică circulația la noi a scrierilor bizantino-ecleziaștice din așezămintele monaștice și culturale din Balcani, ca și faptul că din aceste centre de cultură ortodoxă de limbă greacă sînt strămutați în țările române primii ierarhi : Iachint de la Vicina la Argeș, și Iosif de la Asprocastron la Suceava, iar din Constantinopol vine la Severin mitropolitul Antim. Astfel se explică folosirea de manuscrise în limba greacă (mai tîrziu în limba slavonă) cu

conținut bizantino-ecleziaștic la Argeș, Severin, Suceava, Rădăuți, Mînăstirea din Peri, în a doua jumătate a veacului al XIV-lea și la începutul veacului al XV-lea. Aceste manuscrise aveau să fie apoi multiplicare în haina slavă și mai tîrziu direct în limba poporului român în centrele cărturărești de la Vodița, Tîsmăna, Cozia, Prislop, Neamț, Moldovița, Putna, Bistrița-Vilcea și altele.

În continuare autorul urmărește îndeaproape «Circulația diferitor manuscrise bizantino-ecleziaștice în Țara Românească» și prezintă «Date despre manuscrisele bizantino-ecleziaștice din Moldova». Totodată este subliniat faptul că aceste manuscrise bizantino-ecleziaștice în limbile greacă și slavă cuprîndeau însemnări în limba română și, circulînd pe tot cuprînsul românesc, susțineau și pe această cale unitatea în credință, satisfăcînd în același timp și aspirațiile naționale ale românilor de pretutîndeni.

În încheiere sînt semnalate inspirația, influența pe care aceste manuscrise bizantino-ecleziaștice au exercitat-o asupra zugrăvirilor de biserică (îndeosebi a celor cu pictură exteroară din Nordul Moldovei) și asupra alcătuirilor de scrieri românești : *Pripelele monahului Filotei de la Cozia, Cuvîntările lui Grigorie Țamblac, Scrisoarea episcopului Vasile al Romanului, Scrisorile lui Eustație de la Putna, Învățăturile lui Neagoe către fiul său Teodosie, Sbornicul de la Neamț* etc.].

— Stelian Metzulescu, *Attribute și embleme evanghelice în simbolică românească* (p. 494—512) [— autorul, necunosător în materie de teologie — cu toate că afirmă cu necontrolată suficiență : «Analizînd atît comentariile Sfinților Părinți și ale scriitorilor din primele secole ale creștinismului... observăm...» (p. 511) —, atacă cu curaj lipsit de logică demonstrarea unei teze izbitor formulată, îngrămădînd în chip incoerent date despre orice și de pretutîndeni, fără a dovedi altceva decît că «e ușor a scrie versuri cînd nimic nu ai a spune».

De aceea surprinde apariția acestui «studiu» în revistă].

— Pr. D. Bălașa, *Mînăstirea Călugărului sau Căpturoaia* (județul Olt) (p. 513—534) [— prezentarea monografică, temeinic documentată, a Mînăstirii Călugărului, ctitorie a fraților Buzzești, aflată în prezent în restaurare.

Materialul studiului este organizat astfel : — «Scurtă prezentare» ; — «Ctitorii începători (1516—1521)» ; — «Ctitorii săvîrșitori (1588—1594)» ;

— «Inchinarea minăstirii cetății Ierusalimului și patriarhului chir Dosoftei», la 19 iulie 1673»; — «Imbunătățiri făcute minăstirii»; — «Numele sub care apare în documente Minăstirea Căului»; — «Chipuri de domni și domnițe pictate în biserică» (Petru Cercel Voievod, Mihai Volevod, Doamna Stanca, Pătrașcu Volevod, Doamna Florica); — «Chipuri de jupîni și jupînițe» (Preda postelnicul din Greci, jupînița Stanca, Radu Buzescu marele spătar; Preda Buzescu marele spătar; Stroe Buzescu stolnicul; jupînița Cătălina; jupînița Sima); — «Mina Zugravul, pictorul voievodului Mihai»; — «Mormintele» (12 morminte); — «Clopotnița»; — «Alte date»].

— Pr. I. Ionescu, *Colăceria sau orația de iertăciune la nuntă* (p. 535—538) [— semnăind faptul că în lumea satului românesc nunta se desfășoară după un anumit ritual, cu respectarea unui ceremonial, a unor străvechi datine, într-un cadru sărbătoreț, din care nu lipsește elementul religios, autorul se oprește asupra momentului «iertăciunii» de la părinți care are loc în casa (sau curtea casei miresei) înainte ca tinerii să pornească în viață la noul lor cămin. În acest fel colăceria «de iertăciune» la nuntă constituie un moment de educație cetățenească și religioasă.

În continuare este redat conținutul unei colăcerii de «iertăciune» la nuntă din comuna Gogoși, județul Mehedinți; deosebită prin calitățile stilistice populare și conținutul său narativ, comparînd-o cu diferite rugăciuni din cununia religioasă.

Autorul subliniază că datina colăceriei duce la vremurile de îngemănare ale poporului român pe aceste pămînturi ale Daciei romane și la nașterea lui ca popor creștin; și ajută la dezlegarea problemei mult discutată a originii cuvîntului *mire* în limba română].

— Pr. Prof. Nic. Petrescu, *Observații și propuneri cu privire la traducerea Noului Testament (IX)* (p. 539—546) [— continuînd seria articolelor sale cu această temă (ultimul publicat în «Mitropolia Olteniei», nr. 5—6/1971, p. 335—347), autorul publică acum observații și propuneri cu privire la textele din Faptele Apostolilor XI, 1—2, 5—6, 9, 17, 23, 25—28].

În rubrica «*Drumar omiletic*»:

— Sfîntul Ioan Gură de Aur, *Omîile la Duminica a VI-a după Rusalii* (p. 547—550) [— traducere după textul din P.G., LVII, 357—362, de Pr. D. Fecioru].

— Pr. Ioan C. Iordache, *Predică la Adormirea Maicii Domnului* (p. 551—554).

— Diac. P. I. David, *Predică la Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul* (p. 554—558).

În rubrica «*Documente*»:

— Prof. Alexie A. Buzerea, *Școala de psaltichie de la Madona-Dudu din Craiova, la începutul secolului al XIX-lea și «sistema nouă»* (p. 559—562) [— în cadrul transformărilor suferite de semiografia muzicii psaltice pentru a-i asigura capacitatea de a reda cît mai veridic elementele ei de bază — melodia și ritmul — reforma lui Hrisant de la începutul veacului al XIX-lea a provocat în țările române o însemnată dezvoltare a învățămîntului muzicii bisericești. Astfel la 1816 Petru Efesiu a deschis o școală de psaltichie la biserica Sfîntul Nicolae Sclari din București, unde se predă după «sistema nouă»; iar la 1819 a fost înființată a doua școală de psaltichie în care se predă după sistema nouă. la biserica Madona Dudu, pentru orașul Craiova și județul Dolj și la care predă Teodorache Dumitrescu, profesor adus de la București. Școala de psaltichie de la Madona Dudu a funcționat 50 de ani neîntrerupt.

Autorul prezintă datele istorice referitoare la această școală, care se înscrie «ca un eveniment de seamă din istoria învățămîntului psaltic românesc».

În anexă se publică textul «Jalbei cîntărețului Teodorache Dumitrescu» pentru a i se acorda pensie pentru cei 37 de ani de slujire în calitate de cîntăreț la biserică și profesor la Școala de psaltichie de la Madona Dudu].

În rubrica «*Însemnări*»:

— Pr. Marin M. Braniște și Pr. Ilie Diaconescu, *Pisanii, însemnări și manuscrise din vechile biserici ale orașului Pitești* (p. 563—572) [— continuînd publicarea rezultatelor cercetărilor lor, autorii publică acum al treilea articol cu acest titlu (ultimul în «Mitropolia Olteniei», nr. 5—6/1971), în care prezintă datele descoperite la următoarele biserici: — «Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena din Găvana» (pisania, însemnări la proscomidie și pe cărți de cult); — «Biserica Necșulești» (pisania, lespezi funerare, însemnări pe obiecte și cărți de cult); — «Biserica Ștefănești» (pisania, lespede funerară, însemnări pe obiecte și cărți de cult); — «Biserica din Valea Mare» (pisania, inscripții pe icoane și însemnări pe cărți de cult); — «Biserica fostului Schit Sfîntul Ioan Bogoslovul și Sfîntul Nicolae din Valea Mare» (pisania și inscripție pe clopot); — «Biserica din Valea Rea» (însemnări pe cărți de cult); — «Biserica de la Văleni-Podgoria» (pisanie și o lespede funerară); — «Biserica fostei Minăstiri Vieroși» (două pisanii, inscripții la proscomidiar); —

«Biserica domnească Sfântul Gheorghe» (pisa-
nia, inscripții pe clopote).

— Pr. I. Ionescu, *Cîteva monede* (p. 572—573) [— prezintă succint opt monede descoperite în diferite localități de pe malurile Oltului, descriind forma, metalul, inscripțiile, starea de conservare și locul și data cînd au fost descoperite].

În rubrica «Documentar» :

— Nicolae Stoicescu, *Bibliografia monumentelor feudale din Moldova* (p. 592—620) [— în continuarea bibliografiei sînt publicate datele privitoare la monumentele din localitățile moldovene începătoare cu literele «Ș» și «T»].

«MITROPOLIA BANATULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și a Episcopiei Aradului, an. XXI (1971) :

Numărul 7—9, pe lunile iulie—septembrie, cuprinde :

— *Problemele Ortodoxiei în zilele noastre* (p. 379—380) [— editorial în care se evidențiază că efervescența care a cuprins lumea este «ult de generală și de profundă în consecințe încît angajează toate religiile și Bisericile creștine mai ales, ai căror aderenți «își reconsideră pozițiile tradiționale și le evaluează în funcție de realitățile contemporane, descoperind valențe și potențialități nebănuite anterior»].

Acest curent a angajat și Biserica Romano-Catolică și Bisericile Protestante. În ceea ce privește Bisericile Ortodoxe locale, acestea împrumută din problematica popoarelor în mijlocul cărora s-au constituit și de care sînt permanent legate nerămînînd străine de aspirațiile acestora. De aceea, prin ierarhii, preoții și credincioșii lor, Bisericile Ortodoxe participă activ la frămîntările veacului și se angajează cu sinceră convingere pe calea păcii și a progresului.

Pe plan extern Bisericile Ortodoxe se deschid către problemele vremii și încercînd să dea răspuns acestora, își revizuiesc pozițiile și își înnoiesc metodele. În această perspectivă se inseriu pregătirile pentru ținerea Sinodului Panortodox, participarea la lucrările marilor organisme intercreștine și internaționale și conjugarea activității lor cu acțiunile celor de alte confesiuni sau religii și cu ale tuturor oamenilor de bunăvoință].

În rubrica

«Dreapta învățătură a Bisericii» :

— Vasile, Episcopul Oradiei, *Sensul și menirea icoanelor în cultul ortodox* (p. 381—387) [— după ce înfățișează diferite aspecte ale rostului icoanelor în cultul ortodox în genere, autorul demonstrează că în bisericile românești icoanele, pe lîngă că învederează adevărul credinței strămoșești și ajută manifestarea pietății credincioșilor, au fost și continuă să rămînă mărturii și mesageri ai unității

de credință a tuturor românilor. Așa se explică faptul că în decursul timpului pictori și zugravi bisericești din Muntenia și Moldova au trecut munții în Transilvania și au pictat biserici, iar meșterii din Transilvania au contribuit la ridicarea de biserici din Țara Românească și Moldova — cum este Mînăstirea Curtea de Argeș.

În acest fel «am mărturisit noi ortodocșii români aceeași credință în Dumnezeu prin icoane, care au fost unul din factorii de seamă ai unității noastre spirituale în toate vremurile»].

În rubrica «Studii» :

— Pr. Dr. Ath. Negoită, *Manuscrisele de la Marea Moartă. Descoperiri noi despre esenieni* (p. 389—401) [— prezentarea unora din descoperirile noi făcute la așezările eseniene de la Marea Moartă, care deschid noi probleme.

Astfel : — «Scheletele de femei din cimitirul de la Qumran», descoperite în săpăturile din 1966—1967 de S. H. Stekholl, care scotește că, folosind un tip arhaic de îngropare, aceste cimitire constituie reflexul unei societăți cu mult mai veche decît cea din secolele apropiate de vremea începutului creștinismului ; — «Noul manuscris recent descoperit» (numit «Ruloul Templului»), în care sînt regrupate un mare număr de reguli aflate dispersate în cele cinci cărți ale Pentateuhului ; — «Descoperirile făcute de săpăturile Universității din Ierusalim la fortăreața Masada», așezată lîngă Marea Moartă, unde au fost aflate mai multe fragmente de pergamente.

Articolul se încheie cu un paragraf intitulat «Studii și ipoteze» în care se ocupă de raporturile dintre esenieni și creștini, ca și de amintirea esenienilor în Noul Testament].

— Prot. Prof. Dr. Nicoale Neaga, *Problema traducerii ecumenice a Vechiului Testament în raport cu textele tradiționale* (p. 402—407) [— sugestia și propuneri în legătură cu pregătirea și editarea Vechiului Testament într-o traducere comună pentru toate confe-

siunile creștine. În legătură cu textul de bază pentru traducere, autorul susține folosirea textului masoretic; în ce privește ordinea cârților canonice, autorul recomandă să se urmeze textul original ebraic, iar în privința cârților «anaghinoscomena» să se respecte ordinea din Septuaginta și Vulgata.

De asemenea autorul propune să se indice locurile paralele și să se intercaleze în text ilustrații și hărți].

— Ioan I. Ică, *Problemele teologiei existențialist-demitologizante în Protestantismul actual* (p. 408—413) [— apărută ca o reacție față de pozitivismul și obiectivismul teocentric extremist al teologiei barthiene a cuvântului lui Dumnezeu, școala teologică existențialist-demitologizantă (legată de personalitatea și activitatea teologului luteran R. Bultmann și a ucenicilor săi) s-a străduit să adapteze mesajul lui Dumnezeu la înțelegerea creștinului de astăzi, ceea ce explică puternica influență pe care o exercită această școală asupra teologiei protestante din R.F. a Germaniei și din alte țări. Însă prin intențiile, metoda și țelul său, dar mai ales prin rezultatele sale, această teologie existențială, în loc să servească Bisericii sale și credinciosului de astăzi, a dus la o adevărată «criză de bază» în protestantismul actual, la denaturarea mesajului evanghelic și la dizolvarea teologiei înseși.

În cuprinsul articolului este înfățișată pe larg activitatea desfășurată de teolog luteran Walter Künneth (de la Universitatea din Erlangen) pentru lămurirea opiniei publice protestante — teologice și bisericesti — asupra primejdiei pe care o reprezintă teologia existențialist-demitologizantă pentru viața Bisericii Protestante și a teologiei ei].

În rubrica

«Îndrumări omiletice și catehelice» :

— Pr. Prof. Ene Braniște, *Predică la Duminica a V-a după Paști* (p. 414—418).

— Pr. Vasile Mihoc, *La Praznicul Cincizecimii*. Despre lucrarea Sfântului Duh în Biserică (p. 414—422).

— Pr. Vasile Petrică, *La Duminica a VI-a după Rusalii*. Despre grija pentru gînduri (p. 423—424).

— Nicolae, Episcopul Macariopolei, *Predică la Duminica a XII-a după Rusalii* (p. 425—428).

— Diac. P. I. David, *La Sfîntul Ilie Tesviteanul*. Pilda unui mare prooroc (p. 428—433).

— Prot. Petru Bogdan, *La Adormirea Maicii Domnului*. Maica Domnului și a noastră (p. 433—435).

— Pr. Ioan Oprea, *Duminica — ziua Domnului* (p. 435—437).

În rubrica «Probleme liturgice» :

— Pr. N. Sebeșan, *Textul rugăciunii «Tatăl nostru»* (p. 438—442) [— propuneri în legătură cu necesitatea precizării și uniformizării de către forurile conducătoare bisericesti a unuia și același text al acestei rugăciuni pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română].

În rubrica «Documentar» :

— Prot. Ion Mureșianu, *Circulația cărții de la Rîmnic în Banat*. Două tipăriți rămase necunoscute (p. 443—449) [— după o judicioasă înfățișare a circulației și a acțiunii de identificare a prezenței cărții de la Rîmnic în Banat, autorul se oprește asupra faptului că în colecția de obiecte de artă bisericească a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului se află două cărți tipărite la Rîmnic în veacul al XVIII-lea și nesemnlate nici în *Bibliografia Românească Veche* și nici în studiile și articolele de specialitate de pînă acum.

Pentru aceasta autorul prezintă pe larg, sub toate aspectele bibliografice cele două cărți : *Psaltirea* tipărită la Rîmnic, în anul 1743, care provine din biserica parohiei Vălișoara, de lângă Caransebeș și *Ceastovul* tipărit la Rîmnic în anul 1767, care provine din biserica parohiei Brădișorul de Jos, de lângă Oravița].

— Prof. Viorel Tigu, *Generalități asupra stratului de frescă de la biserica ortodoxă română din Lîpova* (p. 450—454).

În rubrica «Aniversări» :

— Redacția, *Act al voinței întregului popor*. Cu prilejul celei de a 27-a aniversări a zilei de 23 August (p. 455—461).

În rubrica «Note și comentarii» :

— Cezar Vasiliu, *Problema unificării datei Paștilor și poziția Bisericii Ortodoxe Române* (p. 480—485).

— Arhim. Timotei Seviciu, *Aspecte ale problemei libertății religioase* (p. 487—487).

— Arhim. Timotei Seviciu, *Divorțul în Biserica Romano-Catolică* (p. 487—490).

P. V. I.

CÎNTĂRILE SFINTEI LITURGHII (GLAS 3)

de *Pr. Iulian Cârștolu*

(Continuare)

ALILYIA

după citirea APOSTOLULUI

Andantino

p
A - li - lu i

p
A - li - lu i a, A - li lu i

p
A - li - lu i a,

mf
a, A li lu i a, A - li -

mf
lu - i - a, A li - lu - i - a, A - li -

mf
a, A li lu i a, A - li -

p
lu i a, A li - lu i a,

p
lu i a, A - li - lu i - a, A - li -

p
lu i a, A - li - lu i a; A - li -

p
i - a, A - li - lu i - a,

ȘI DUAULUI TĂU

rall. *pp* Moderato

Și *pp* *p* *p* *p*
 lu i a. Și *p* *p* *p* *p*
 lu i a. Și *p* *p* *p* *p*
 lu i a. Și *p* *p* *p* *p*

Și *p* *p* *p* *p*
 Du hu lui Tău. Și *p* *p* *p* *p*
 Du hu lui Tău. Și *p* *p* *p* *p*
 Du hu lui Tău. Și *p* *p* *p* *p*

MĂRIRE ȚIE, DOAMNE!

Maestoso *mf*

Mă ri re Ți e Doam ne, mă ri re Ți e.
 Mă ri re Ți e Doam ne, mă ri re Ți e.
 Mă ri re Ți e Doam ne, mă ri re Ți e.
 Mă ri re Ți e Doam ne, mă ri re Ți e.

Mă ri re Ți e Doam ne, mă ri re Ți e.
 Mă ri re Ți e Doam ne, mă ri re Ți e.
 Mă ri re Ți e Doam ne, mă ri re Ți e.
 Mă ri re Ți e Doam ne, mă ri re Ți e.

ÎNTRU MULȚI ANI, STĂPINE!

Maestoso *mf*

În tru mulți ani Stă pî ne, în tru mulți ani!
 În tru mulți ani Stă pî ne, în tru mulți ani!
 În tru mulți ani, în tru mulți ani!
 În tru mulți ani Stă pî ne, în tru mulți ani!

În tru mulți ani Stă pî ne, în tru mulți ani!
 În tru mulți ani Stă pî ne, în tru mulți ani!
 În tru mulți ani, în tru mulți ani!
 În tru mulți ani Stă pî ne, în tru mulți ani!

ECTENIE

după Sf. EVANGHELIE

Moderato

Doam-ne mi-lu- ie - ste. Doam-ne mi-lu- ie - ste.
 Doam-ne mi-lu- ie - ste. Doam-ne mi-lu- ie - ste.
 Doam-ne mi-lu- ie - ste. Doam-ne mi-lu- ie - ste.
 Doam-ne mi-lu- ie - ste. Doam-ne mi-lu- ie - ste.

DOAMNE MILUIEȘTE ÎNTREIT

Moderato

Doam-ne mi-lu- ie - ste, Doam-ne mi-lu-
 Doam-ne mi-lu- ie - ste, Doam-ne mi-lu-
 Doam-ne mi-lu- ie - ste, Doam-ne mi-lu-
 Doam-ne mi-lu- ie - ste, Doam-ne mi-lu-

ie - ste, Doam-ne mi-lu- ie - ste.
 ie - ste, Doam-ne mi-lu- ie - ste.
 ie - ste, Doam-ne mi-lu- ie - ste.
 ie - ste, Doam-ne mi-lu- ie - ste.

2 *pp*

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște,

pp

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște,

p

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște,

p

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște,

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște,

p

Doam - ne mi - lu - ie - ște. Doam - ne mi - lu - ie - ște,

p

Doam - ne mi - lu - ie - ște. Doam - ne mi - lu - ie - ște,

p

Doam - ne mi - lu - ie - ște. Doam - ne mi - lu - ie - ște,

p

Doam - ne mi - lu - ie - ște. Doam - ne mi - lu - ie - ște,

Doam - ne mi - lu - ie - ște. Doam - ne mi - lu - ie - ște,

3 *p*

mf

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște.

mf

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște.

mf

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște.

mf

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște.

Doam - ne mi - lu - ie - ște, Doam - ne mi - lu - ie - ște.

4 Solo bariton

mf

Doam-ne mi-lu - ie - ŝte, Doam-ne mi-lu -

pp
Doam-ne mi-lu - ie - ŝte, Doam - ne, Doam - ne mi-lu -

pp
Doam-ne mi-lu - ie - ŝte, Doam - ne, Doam-ne mi-lu - ie

pp
Doam-ne mi-lu - ie - ŝte, Doam-ne mi-lu -

pp
Doam-ne mi-lu - ie - ŝte, Doam - ne mi-lu -

ie - ŝte, Doam - ne mi-lu - ie - ŝte.

ie - ŝte, Doam - ne mi-lu - ie - ŝte.

ŝte, Doam - ne mi-lu - ie - ŝte.

ie - ŝte, Doam - ne mi-lu - ie - ŝte.

ie - ŝte, Doam-ne mi-lu - ie - ŝte.

HERUVICUL

Rar și liniștit

The score is written in 4/4 time with a key signature of one sharp (F#). It consists of three systems of staves. The first system includes a vocal line and three piano accompaniment staves. The second system continues the vocal line and piano accompaniment. The third system includes a vocal line and three piano accompaniment staves, with a final vocal line below the piano part.

mp A min. Ca *p*

rii pre He ru vimi

ca rii pre He ru vimi

p Ca *p* Ca

rii pre He ru vimi

rii pre He ru vimi

Cu *p* Cu tai - nă, *p* Cu

rii pre He ru vimi

p
 tai — nă, cu — tai — nă, cu —
 cu tai — nă, cu — tai — nă, cu —
p
 tai — nă, cu — tai — nă, cu
pp
 Cu tai — nă, cu tai —

p
 tai — nă, cu tai — nă în — chi — pu —
 tai — nă, cu tai — nă în — chi — pu
 tai — nă, cu tai — nă în — chi — pu —
 nă, cu tai — nă, cu tai — nă în — chi — pu —

mf
 im. Și viu fă — că —
 im, în — chi pu im. Și viu fă că toa — rei, fă — că —
 im, în — chi pu im.
 im.

toa rei fă - că - toa rei de vi -
toa - rei și viu fă - că - toa rei

a fă Tre - imi, în - tre - it Sfin - tă cîn -
de vi - a - fă Tre - imi, în - tre - it Sfin - tă cîn -
în - tre - it Sfin - tă cîn -
în - tre - it Sfin - tă cîn -

fa - re, a du - cem, cîn - ta re,
fa - re, a du - cem, cîn - ta
fa - re a du - cem, cîn - ta re, cîn -
fa - re a du - cem, cîn - ta re, cîn -

mf
 cîn - ta - re, cîn ta re, cîn
 re, cîn - ta re, cîn -
 ta re, cîn - ta
mf
 ta re, cîn ta - re, cîn ta

ta re a - du cem.
 ta re a - du cem, a du cem.
 re, cîn - ta re a - du cem, a - du cem.
 re a - du cem.

p
 Toa - tă gri - ja, gri - ja cea lu - meas că a -
p
 Toa - tă gri - ja, gri - ja cea lu - meas că
p
 Toa - tă gri - ja, gri - ja cea lu - meas că
p
 Toa - tă gri - ja, gri - ja cea lu - meas că a -

cum, a - cum să o le pă dăm,
 a - cum să o le pă dăm,
 a - cum să o le pă dăm,
 cum, a - cum să o le pă dăm,

gri - ja cea lu - meas că a - cum, a - cum
 gri - ja cea lu - meas că *pp* a - cum, a - cum
 gri - ja cea lu - meas - că, a - cum, a - cum să o
 gri - ja cea lu - meas că a - cum

pp *perdendosi* *ppp*
 să o le pă dăm a - cum.
pp *ppp*
 să o le pă dăm, să o ie - pă dăm a - cum. *ppp*
pp *ppp*
 le pă dăm, să o le - pă dăm a - cum. *ppp*
pp *ppp*
 să o le - pă dăm.

LA POMENIRILE DIN MIJLOCUL BISERICII

După ultima pomenire

p A - min. *mp* A - min. *mf* A - min.

p A - min. *mp* A - min. *mf* A - min.

p A - min. *mp* A - min. *mf* A - min.

p A - min. *mp* A - min. *mf* A - min.

Allegretto

CA PRE ÎMPĂRĂTUL

mf Ca pre îm-pă-ra tul, pre îm-pă-ra-tul tu-tu-ror pri-

mf Ca pre îm-pă-ra tul, pre îm-pă-ra-tul tu-tu-ror pri-

mf Ca pre îm-pă-ra tul, pre îm-pă-ra-tul tu-tu-ror pri-

mf Ca pre îm-pă-ra tul, pre îm-pă-ra-tul tu-tu-ror pri-

mind, pri mind pre cel ne-vă-zut în con-ju-rat,

mind, pri-mind pre cel ne-vă-zut în con-ju-rat,

mind, pri-mind pre cel ne-vă-zut, ne-vă-zut în con-ju-rat, în-con-ju-

mind, pri-mind pre cel ne-vă-zut în-con-ju-rat, în-con-ju-

p *rall.*

în-con-ju - rat de - ce - te - le în - ge - rești, în-con-ju-rat de

în-con-ju - rat de ce - te - le în - ge - rești, în-con-ju-rat de

rat de - ce - te - le în - ge - rești, în-con-ju-rat de

rat de ce - te - le în - ge - rești, în-con-ju-rat de

ce - te - le în - ge - rești, A - li - lu - i - a, A - li -

ce - te - le în - ge - rești, A - li - lu - i - a, A - li -

ce - te - le în - ge - rești, A - li - lu - i - a, A - li -

ce - te - le în - ge - rești, A - li - lu - i - a, A - li -

mf

lu - i - a, A - li - lu - i - a, A - li -

lu - i - a, A - li - lu - i - a, A - li -

lu - i - a, A - li - lu - i - a, A - li -

a, A - li - lu - i - a, A - li - lu - i -

lu i a. A - li - lu - i a. A - li - lu - i - a.

Dacă slujbo este cu Arhieru,
după „Ca pre împăratul” se cîntă:
Întru mulți ani, Stăpîne!

ECTENIA PUNERII ÎNAINTE

1. DOAMNE MILUIEȘTE

Doam-ne mi-lu- ie - ște. Doam-ne mi-lu- ie - ște.

3. 4. 5.

Doam-ne mi-lu- ie - ște. Doam-ne mi-lu- ie - ște. Doam-ne mi-lu- ie - ște.

1. DĂ DOAMNE

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Dă Doam - ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Dă Doam - ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Dă Doam - ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Dă Doam - ne.

4. Dă Doam - ne. 5. Dă Doam - ne. Prea Sfin-tă Mă-s-că - toa - re de Dum-ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Prea Sfin-tă Mă-s-că - toa - re de Dum-ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Prea Sfin-tă Mă-s-că - toa - re de Dum-ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Prea Sfin-tă Mă-s-că - toa - re de Dum-ne.

Dă Doam - ne. Dă Doam - ne. Prea Sfin-tă Mă-s-că - toa - re de Dum-ne.

zeu, mi - lu - ie - ște - ne pre noi. Ți - e Doam - ne. A - min.

zeu, mi - lu - ie - ște - ne pre noi. Ți - e Doam - ne. A - min.

zeu, mi - lu - ie - ște - ne pre noi. Ți - e Doam - ne. A - min.

zeu, mi - lu - ie - ște - ne pre noi. Ți - e Doam - ne. A - min.

zeu, mi - lu - ie - ște - ne pre noi. Ți - e Doam - ne. A - min.

AXION

LA

ÎNĂLȚAREA DOMNULUI

de Pr. Ion Runcu

Andante

Mă reș te, Mă reș te, su
Mă reș te Mă reș te, su
Mă reș te, Mă reș te, su
Mă reș te, Mă reș te, su

p cresc.
fle - tul meu pre Hris
fle - tul meu pre Hris tos, pre Hris -
fle - tul meu pre Hris -
fle - tul meu pre Hris -

rall. f più mosso mf
tos, dă - ță to - rul de vi -
tos, pre Hris - tos,
tos, pre Hris - tos, dă - ță - to - rul
tos, pre Hris tos,

o - ră, dă - ră
de - vi a - ră, dă - ră

f

to - rul de via - ră, Cel ce
to - rul de via - ră, Cel ce
to - rul de via - ră, Cel ce
to - rul de via - ră, Cel ce

mf

s-a - năi - țat de la pă -
s-a - năi - țat de la pă -
s-a - năi - țat de la pă -
s-a - năi - țat

mf

rall. un poco a tempo, allarg.

First system of musical notation. It consists of four staves: vocal line, piano accompaniment (right hand), vocal line (second voice), and piano accompaniment (left hand). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are: "mînt la cer. la cer. mînt, de la pă - mînt la cer. la cer." There are dynamic markings *p* and *Pre* in the piano part.

Larghetto

Second system of musical notation, marked "Larghetto". It consists of four staves: vocal line, piano accompaniment (right hand), vocal line (second voice), and piano accompaniment (left hand). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are: "fi ne". There are dynamic markings *p* and *m* in the piano part.

Third system of musical notation. It consists of four staves: vocal line, piano accompaniment (right hand), vocal line (second voice), and piano accompaniment (left hand). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The lyrics are: "Mai - ca lui Dum ne - zeu,".

mf
ceo mai pre sus de min -
p
zeu, m
p
m
p
m

te și de cu vînt.

mf
Ca - re ne - gră - it ai năș -
mf
Ca - re ne - gră it ai năș -
mf
Ca - re ne - gră it ai năș

cresc. un poco

cut sub ani, ai nās - cut

cut sub ani, ai nās - cut

cut sub ani, ai nās - cut

rall. *a tempo* *p*

sub ani pre cel

sub ani pre cel

sub ani pre cel fǎ -

f *decresc. molto*

fǎ - rǎ de ani, Cre - din - cio

fǎ - rǎ de ani, Cre - din - cio

rǎ de ani, Cre - din - cio

Cre - din - cio

p *mp*

șii, cre - din - cio șii,

p *mp*

șii, cre - din - cio - șii,

p *mp*

șii, cre - din - cio - șii,

p *mp*

șii, cre - din - cio - șii,

f sempre

Cu un gând Te fe - ri - cim, cre - din - cio -

f

Cu un gând Te fe - ri - cim, cre - din - cio -

f

Cu un gând Te fe - ri - cim, cre - din - cio -

f

Cu un gând Te fe - ri - cim, cre - din - cio -

rall.

șii Te fe - ri - cim.

șii Te fe - ri - cim.

șii Te fe - ri - cim.

șii Te fe - ri - cim.

AXION

LA

SCHIMBAREA LA FAȚĂ

Larghetto

de Pr. I. Runcu

Mă-reș te, mă-reș te,
Mă-reș te, mă-reș te,
Mă-reș te, mă-reș te,

su-fle-tul meu Pre-su-fle-tul meu, mă-reș te,
su-fle-tul meu, mă-reș te,
su-fle-tul meu, mă-reș te,

Dom-nul, Cel ce s-a schim-mă-reș-te su-fle-te pre Dom-nul, Cel ce s-a schim-bat, s-a schim-mă-reș-te pre Dom-nul, Cel ce s-a schim-

rall. a tempo

bat la fa ta in mun - te le Ta -

bat la fa ta in mun - te - le Ta -

bat la fa ta in mun - te le Ta -

rall. poco meno mosso

vo ru lui. Naș

vo ru lui. Naș

vo ru lui. Naș

Naș

Tempo I

te rea Ta ne-stri-ca ta s-a a-ra

te rea Ta ne-stri-co - ta s-a a-ra

te rea Ta ne-stri-ca ta s-a a-ra

te rea Ta ne-stri-ca ta s-a a-ra

rit. a tempo cresc.

tat, Dum-ne - zeu din pîn - te -
 tat, s-a a - ră - tat, Dum-ne - zeu din pîn - te
 tat, s-a a - ră - tat, Dum-ne - zeu din pîn - te -
 tat ne-stri - ca - tă, Dum-ne - zeu din pîn - te

ce le Tău, din pîn - te - ce - le
 ce - le Tău s-a nă - cut, din pîn - te - ce - le
 ce - le Tău s-a nă - cut, din al
 ce - le Tău, din al

p sempre

Tău s-a nă - cut, s-a nă -
 Tău s-a nă - cut, s-a nă -
 Tău s-a nă - cut, s-a nă - cut.
 Tău s-a nă - cut, s-a nă - cut.

mf

cut. Că s-a a - ră - tat

cut. Că s-a a - ră - tat, s-a a - ră -

mf Că s-a a - ră - tat, s-a a - ră -

mf Că s-a a - ră - tat

pur-tă - tor de trup pre pă

tat pur-tă - tor de trup pre pă

tat pur-tă - tor de trup pre pă -

pur-tă - tor de trup pre pă -

decresc.

mînt

mînt, pre pă - mînt

mînt, pre pă - mînt

mînt

Și cu oa - me - nii a -

Și cu oa - me - nii a -

Și cu oa - me - nii a

mînt

Și cu oa - me - nii a

pe - tre - cut. Pen - tru a - ceas

pe - tre - cut. Pen - tru a - ceas

pe - tre - cut. Pen - tru a - ceas

pe - tre - cut. Pen - tru a - ceas

to, pen - tru, pen - tru a - ceas - ta, pre

ta, pen - tru a - ceas - ta, pre

to, pen - tru a - ceas - ta,

ta, pen - tru a - ceas - ta,

Ti ne, de Dum - ne - zeu

Ti ne, de Dum - ne - zeu

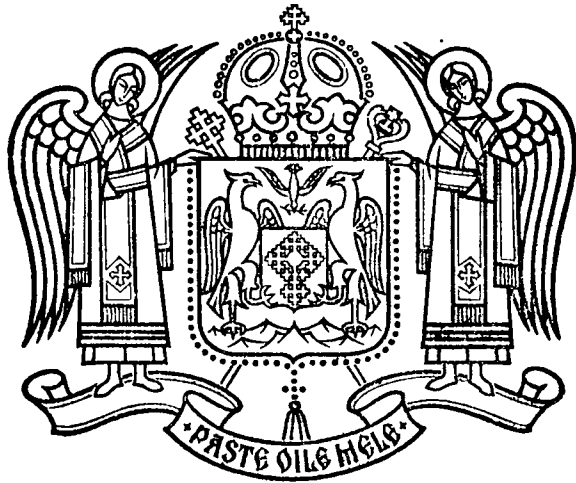
pre Ti - ne, de Dum - ne - zeu, pre

pre Ti - ne, de Dum - ne - zeu, pre

Năs-că - too re, Te
 Ti - ne, Năs-că - too re de Dum - ne - zeu, Te
 Ti - ne, Năs-că - too re de Dum - ne - zeu, Te
 Ti - ne, Năs-că - too - re de Dum - ne - zeu, Te

mă rim, Te
 mă rim, Te mă rim, Te mă -
 mă rim, Te mă rim, Te mă -
 mă - rim, Te mă rim, Te mă -

mă rim, Te mă - rim.
 rim, Te mă - rim, Te mă - rim, Te mă - rim.
 rim, Te mă - rim, Te mă - rim, Te mă - rim.
 rim, Te mă - rim, Te mă - rim.



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC — Nr. 7 - 8 — IULIE - AUGUST 1972



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC - Nr. 7—8, IULIE - AUGUST 1972
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor ; P. S. IRINEU SUCEVEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor ; P. S. VISARION RĂȘINĂREANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii de Alba Iulia și Sibiu ; P. S. NESTOR SEVERINEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei ; P. Cuv. TIMOTEI SEVICIU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei și Caransebeșului.*

Redactor responsabil : *P. C. Pr. IOAN GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.*

COLABORATORI

Inalt Prea Sfințiii Mitropoliți, Prea Sfințiii Episcopi ; Profesorii Institutelor teologice, ai Seminariilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie ș.a.

C U P R I N S U L

Pag.

TELEGRAME OFICIALE

Telegrame oficiale 677

VIAȚA BISERICESCĂ

Sărbătorirea zilei numelui Prea Fericitului Părinte patriarh Justinian	679
Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte patriarh Justinian și: Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare; Eminența Sa Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România	684
Primirea Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române	686
Hirotonirea și instalarea Episcopului Germain de Saint Denis al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței	688
Participarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la sărbătorirea Eminenței Sale Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani	689
Încetarea din viață a Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora	691
Alegerea și întronizarea noului Patriarh ecumenic Dimitrios I	695
Încheierea anului școlar 1971—1972 la școlile teologice din Patriarhia Română	703
Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine: Al IV-lea Simpozion interteologic de la Spindelhof (Regensburg) (Pr. Prof. D. Stăniloae); Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericii (Cezar Vasiliu)	715
Cronică	724
Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare	726
Din viața Bisericilor Ortodoxe surori	748

INSEMĂNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

Un eveniment de importanță istorică în viața nouă a poporului român: Conferința Națională a P.C.R.; A 28-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist; Înalta prețuire acordată școlii și slujitorilor ei; Ziua Constituției; Manifestări cultural-științifice internaționale în țara noastră	760
--	-----

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

Constantin Moroșu, «profesor obștesc de legi la Școala rumânească de la Sfântul Sava» (1800—1847), de Ovid Stănciulescu	773
---	-----

INDRUMĂRI PASTORALE

- Teologia și cunoașterea lui Dumnezeu*, de Ț Nicolae, Episcopul Macariopolei
— Trad. de Paraschiv V. Ion 796

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Preocupări de artă religioasă în trecutul Bisericii Ortodoxe Române*, de I. D. Ștefănescu 806
Schitul Pocrov și importanța lui pentru viața și cultura bisericească din Moldova în secolul al XVIII-lea, de Doctorand Constantin Voicescu 819
Monumentul lapidar de la Lacul Negru-Argeș, de Flaminu Mîrțu 833

DOCUMENTARE

- Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistelor bisericești patriarhale*, de Pr. Alexandru-Armand Munteanu 839
Biserica Ortodoxă Română în America de Nord, de Pr. Ștefan Slevoacă 856
Cult și ierarhie în Biserica Ortodoxă Etiopiană, de Doctorand Haddis Yes-hanew 862
Religia în epoca pietrei, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu 874

RECENZII

- Penjo Rusev ș.a., Grigore Tașlac în România și în vechea literatură română*, Sofia, de Pr. Chiril Pistrui 887
Revista revistelor mitropolitane, de P. V. I. 889

ANEXE

- Slavă-ntru cei de sus; Dintru adîncul inimii — concerte religioase*, de Pr. Ion Runcu I—XVI

TELEGRAME OFICIALE

Cu prilejul celei de-a 28-a aniversări a eliberării Patriei noastre de sub jugul fascist, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat, în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, al clerului și credincioșilor, următoarele telegrame de felicitare :

*Domnului NICOLAE CEAUȘESCU,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Cu prilejul sărbătorii naționale — 23 August, aniversarea eliberării patriei de sub cîmpul fascist —, cu sentimente de înaltă prețuire, adresăm Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal cele mai alese felicitări din partea Sfântului Sinod, a clerului, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și a Noastră personal.

Evocînd cu recunoștință actele de eroism săvîrșite și jertfele patriotice aduse de poporul român acum 28 de ani, precum și munca fără preget depusă an de an de același popor, sub îndrumarea înțeleaptă a Conducătorilor săi, pentru dezvoltarea continuă a țării, urăm din toată inima înflorire deplină patriei noastre, Republica Socialistă România, iar Conducătorilor săi încununarea eforturilor lor neprecupețite pentru înălțarea ei și a poporului ei pe noi culmi de prosperitate, de progres și de cooperare pașnică cu toate țările lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Cu prilejul celei de a 28-a aniversări a eliberării patriei de sub cîmpul fascist — 23 August —, din toată inima adresăm Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal, cele mai bune felicitări, în numele Sfântului Sinod, clerului, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și al Nostru personal.

Recunoscători tuturor celor ce au muncit, au luptat și s-au jertfit pentru eliberarea patriei, mîndri de toate cîte s-au realizat în țara noastră pînă acum, prin munca devotată a poporului român sub înțeleapta îndrumare a Conducătorilor săi, urăm cu căldură harnicului nostru popor și Conducătorilor săi realizări tot mai bogate și trainice în munca fără preget pe care o depun pentru continua înflorire și dezvoltare mul-

tilaterală a patriei noastre, Republica Socialistă România și pentru cooperarea pașnică cu toate popoarele lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Domnului Profesor DUMITRU DOGARU,
Președintele Departamentului Cultelor

Cu prilejul sărbătorii naționale — 23 August — la cea de a 28-a aniversare a eliberării patriei de sub cotropirea fascistă, adresăm Domniei Voastre și colaboratorilor de la Conducerea Departamentului Cultelor cele mai bune felicitări din partea Sfântului Sinod, clerului, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și a Noastră personal.

Vă asigurăm că Biserica Ortodoxă Română, împreună cu celelalte culte religioase din țara noastră, împărtășesc sentimentele de voință neștrămutată și de lumînată răspundere ale întregului popor și ale înțelepților săi conducători de a nu precupeți nici un efort pentru a contribui la continua înflorire a patriei noastre, Republica Socialistă România și la cooperarea ei pașnică și frățescă cu toate țările lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Comitetului Național pentru Apărarea Păcii
din Republica Socialistă România

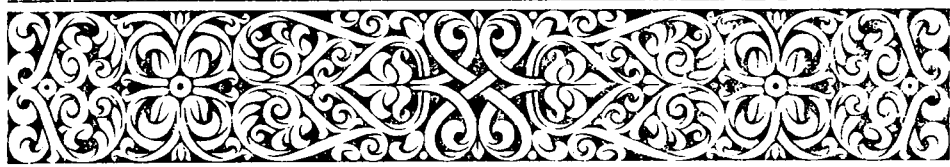
Cu prilejul sărbătorii naționale — 23 August, aniversarea eliberării patriei de sub cotropirea fascistă —, adresăm Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România cele mai bune felicitări, în numele Sfântului Sinod, clerului, credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și al Nostru personal.

Vă asigurăm că Biserica Ortodoxă Română, împreună cu celelalte culte religioase din țara noastră, cu bucurie și cu hotărîre își unește eforturile cu ale întregului popor român, pentru a contribui la înflorirea continuă a patriei noastre și la cooperarea ei frățescă cu toate țările, pentru realizarea păcii între toate popoarele lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române





· VIATA · BISERICESA ·

SĂRBĂTORIREA ZILEI NUMELUI PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

În ziua de 2 august, Biserica Ortodoxă Română înscrie în calendarul său pomenirea binecredinciosului împărat Justinian, cel care și-a agonisit daruri nepieritoare prin înțelepciunea și strădaniile depuse pentru organizarea Bisericii și pentru buna desfășurare a vieții creștine din timpul său.

Primind, la intrarea în cinul monahal, numele de Justinian, Prea Fericitul Părinte Patriarh sărbătorește în fiecare an, în această zi de 2 august, cea de a doua sa zi onomastică, legată de luarea chipului îngeresc. Alături de Prea Fericirea Sa, ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române prăznuiesc cu multă bucurie această zi — devenită prilej de înălțător popas spiritual și mângiere duhovnicească —, unindu-și cugetele în rugăciuni stăruitoare înălțate către Cel Atotputernic pentru sănătatea și îndelunga înziliră a Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române.

După un frumos obicei ce s-a statornicit la Centrul patriarhal, și în acest an colaboratorii apropiați ai Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, călăuziți de îndemnrile de dragoste, respect și afecțiune filială față de iubitul lor arhipăstor, s-au adunat în paraclisul Palatului patriarhal spre a înălța mulțumiri lui Dumnezeu pentru bogatele binefaceri revărsate asupra Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, rugîndu-L să dăruiască în continuare Prea Fericirii Sale noi puteri de muncă și noi înfăptuiri spre binele Bisericii străbune, înflorirea tot mai luminoasă a Patriei și statornicirea deplină a păcii pe întreg pămîntul.

La orele 12, în paraclisul Palatului patriarhal s-a săvîrșit un Te-Deum de către un sobor de slujitori de la catedrala patriarhală, în frunte cu P. S. Arhiepiscopul Gherasim Constanțeanul, vicarul Episcopiei Dunărea de Jos.

Alături de înaltul sărbătorit, au fost de față: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului; PP. SS. Episcopi Antim al Buzăului și Teoctist al Aradului; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal; P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bise-

ricii Ortodoxe Române; PP. CC. Preoți Consilieri ai Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor; P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, prorectorul Institutului teologic din București; profesori de la școlile teologice din Capitală; stareți de la mănăstiri din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor; reprezentanți ai salariaților Administrației Patriarhale, ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și ai clerului din Capitală. Din partea comunităților ortodoxe române de peste hotare au fost prezenți: P. C. Pr. Prof. Gheorghe Moiescu, conducătorul Parohiei ortodoxe române din Viena și P. C. Prot. Alexandru Munteanu, conducătorul Parohiei ortodoxe române din Sofia.

A fost de față, de asemenea, Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

După oficierea slujbei de mulțumire, s-a intonat *Imnul patriarhal*, apoi întreaga asistență a trecut în cabinetul de lucru al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

În numele celor de față a luat cuvîntul *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului*, care a prezentat înaltului sărbătorit călduroase urări de bine și sănătate. Remarcînd că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dorit ca sărbătoarea Sa onomastică să rămînă într-un cadru cît mai întîm, vorbitorul a spus: «Noi însă, o parte din membrii Sfîntului Sinod, colaboratorii apropiați ai Prea Fericirii Voastre de la Administrația Patriarhală, Arhiepiscopia Bucureștilor, Institutul și Seminarul teologic, catedră patriarhală, Casa de Pensii, unii conducători de comunități ortodoxe române de peste hotare, preoți și credincioși din Capitală, reprezentînd pe cei pe care îi arhipăstoriți, ne-am adunat aici — depășind oarecum intenția Prea Fericirii Voastre —, pentru că o asemenea sărbătoare ca cea de astăzi nu poate rămîne numai personală, atunci cînd este vorba de Întîistătătorul nostru, ci ea este o sărbătoare a noastră a tuturor. Un astfel de prilej, determinat de patronul spiritual pe care Vi l-ați ales atunci cînd ați îmbrăcat chipul Ingeresc, ne îndeamnă să sărbătorim în persoana Prea Fericirii Voastre nu numai pe Întîistătătorul Bisericii și al nostru al tuturor, ci și pe cel care ne este părintele nostru apropiat al fiecăruia în parte și al tuturor la un loc».

În continuare, *I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului*, remarcînd că binecredinciosul împărat Justinian, patronul spiritual al Prea Fericitului Părinte Patriarh, s-a distins printr-o activitate practică, rămînînd înscris în istoria creștinătății întregi prin tot ceea ce el a făcut pentru organizarea Bisericii, a spus: «Desigur că atunci cînd v-ați ales acest nume ați gîndit la ceea ce Prea Fericirea Voastră înșivă intenționați să faceți pentru Biserica noastră; îngăduiți-ne să vă mărturisim cît de mîndri sîntem să putem afirma, la un prilej ca cel de astăzi, convingerea noastră că, avînd ajutorul lui Dumnezeu, ați urmat pilda celui care Vă este patron duhovnicesc... Sîntem mulțumitori lui Dumnezeu că ne-a ajutat să trăim în acest timp de activitate prodigioasă de organizare a Bisericii noastre, prin grija, prin osteneala și prin munca jertfelnică a Prea Fericirii Voastre».

Amintind contribuțiile aduse de binecredinciosul împărat Justinian la organizarea Bisericii, vorbitorul a remarcat totodată că în timpul im-

păratului Justinian a progresat și spiritualitatea creștină, precum și teologia, în toate ramurile ei, iar Biserica a cunoscut o epocă de mare înflorire. Referindu-se la acestea, a precizat: «Ne dăm și noi seama, contemporanii Prea Fericirii Voastre, în ce măsură Biserica noastră s-a dezvoltat sub impulsurile ce i le-ați dat și sub cărările pe care i le-ați deschis în toate domeniile, nu numai în cel al organizării și gospodăririi, ci și în cel al teologiei, al spiritualității și, așa putea zice, al răspîndirii prestigiului ei peste granițele țării noastre. Pentru toate acestea-am vrea astăzi să dăm mulțumire Bunului Dumnezeu că ne-a dat fericirea să vă avem în fruntea noastră ca îndrumător și părinte sufletesc și în același timp să implorăm binecuvîntarea și ajutorul Său asupra Prea Fericirii Voastre, pentru mulți ani pe care cerem să Vi-i dea și de acum înainte, încununîndu-Vă activitatea patriarhicească cu noi realizări, atît în ceea ce privește organizarea în interior a Bisericii noastre cît și creșterea prestigiului ei în afară. Mai cerem Bunului Dumnezeu să Vă ajute ca să îndrumați și de acum înainte activitatea noastră, a Ierarhilor, a preoților și a credincioșilor, în sensul conlucrării strînse cu poporul nostru, în așa fel încît activitatea Bisericii noastre, călăuzită de Prea Fericirea Voastră, să fie în continuare o contribuție la mersul înainte al țării și al poporului nostru, al afirmării Patriei noastre și a națiunii noastre sociale, pe drumul unei înfloriri multilaterale».

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului a prezentat Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în numele tuturor celor de față, urări de sănătate, viață îndelungată, fericire și întru toate bună sporire.

Răspunzînd urărilor ce i-au fost adresate, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a rostit următorul cuvînt :

Vă mulțumesc pentru dragostea cu care ați căutat să luați parte și în anul acesta la sărbătorirea patronului meu duhovnicesc. Mulțumesc din toată inima Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Corneanu pentru urările pe care le-a făcut în numele membrilor Sfîntului Sinod, al colaboratorilor de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor și al celorlalți ce au răspunderi în Biserica noastră.

Să știți însă că nu eu mi-am ales numele. Erau două alternative : sau iei un nume care să păstreze litera de la începutul numelui de botez — de exemplu, în loc de Ioan, trebuia să fie Ioachim și așa mai departe —, sau numele sfîntului din ziua în care te-ai născut. Ziua nașterii mele era rînduită pomenirii Sfîntului Leon episcopul Romei și atunci am cam ocolit-o, gîndindu-mă să cer sfat în această privință duhovnicului, cînd voi merge la mînăstire.

Dar înainte de a porni spre Iași, la Mînăstirea Cetățuia, unde urma să fiu tuns în monahism, am fost chemat la Cabinetul patriarhal. La acest birou, la care stau acum, se afla patriarhul Nicodim ; alături erau mitropolitul Efrem și alți demnitari patriarhali. Patriarhul Nicodim i-a provocat pe cei de față să-mi dea un nume potrivit de călugăr. Vlădica Efrem a propus : Ioachim, Ipolit, Ioanichie și altele. Patriarhul le respingea pe toate, pe rînd. Apoi a zis : «Am găsit eu numele, care este potrivit pentru el : Justinian !»

Am plecat apoi la mîndstire, să-mi fac ucenicia și să văd ce este și cum se duce viața într-o mîndstire mai aspră. Am fost la Mîndstirea Frăsinei. Mi-am ales duhovnicul cu care aveam să stau de vorbă în timpul cît trebuia să rămîn acolo și i-am spus că urmează să primesc numele Justinian. Am căutat prin toate Mineiele, dar nicăieri nu am găsit cînd este pomenit Justinian. Duhovnicul mi-a spus : «Am un Dicționar aghio-grafic, al lui Timuș, îl caut eu acolo». A doua zi a venit cu dicționarul, în care era trecut, la 2 august : «Pomenirea binecredinciosului împărat Justinian», avînd și condacul și troparul, precum și motivarea pentru care a fost trecut în calendar, ca binecredincios împărat, nu ca 'un sfînt. Atunci m-am lămurit că propunerea trebuie acceptată, fiindcă într-adevăr Justinian există în calendarul Bisericii Ortodoxe.

Căutînd apoi și în istoria noastră veche, am găsit că Justinian făcea parte din neamul «valahilor». Unchiul său, Iustin, era din părțile Mehedinților de astăzi. Neavînd copii, l-a luat pe Justinian, nepotul său, și l-a adus la Constantinopol. Justinian are deci o legătură strînsă cu noi românii, prin originea lui și locurile pe unde a copilărit. De numele dat de patriarhul Nicodim nu am avut niciodată a mă plînge.

Iar dacă într-adevăr, așa cum s-a spus, am făcut și Noi ceva în Biserică pentru păstrarea sfintelor așezăminte mîndstirești și bisericesti, pentru promovarea învățămîntului teologic și așa mai departe, aceasta, desigur, este datorită grijii pe care trebuie să o aibă cel care ocupă locul acesta. Am căutat să-mi fac datoria, cu cît mai multă prisosință, dar nu am lucrat singur, ci ajutat de colaboratori. Un conducător reușește în măsura în care a știut să-și recruteze colaboratorii care să-i ducă la bun sfîrșit și la realizarea desăvîrșită gîndurile și munca.

Mă bucur nespus de mult că I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu a evocat ziua de astăzi, legată de operele pe care Justinian le-a făcut în domnia lui destul de lungă și cred că tinerii noștri teologi cunosc destul de bine, în cadrul Bizantinologiei, epoca frămîntată, din punct de vedere religios, din timpul lui Justinian și problemele religioase din acel timp. Pe lîngă aceasta, aș vrea să se rețină că Justinian aparținea neamului valahilor. Aș vrea să se rețină că el are legături de neam cu poporul român, cum a avut și Constantin cel Mare, și Galeriu și alții.

Încă o dată, mulțumindu-vă pentru dragostea cu care ați întîmpinat sărbătorirea numelui meu de astăzi, vă binecuvîntez și la rîndul meu vă urez sănătate deplină și reușită în toată munca ce o veți depune și de aici înainte, fiecare la locul său de răspundere, aducînd bucurii și mulțumiri Patriarhului care vă conduce.

*
* * *

Cu prilejul sărbătoririi zilei numelui Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit numeroase mesaje de felicitare din partea ierarhilor, clericilor și credincioșilor ortodocși români, a conducătorilor Cultelor religioase din țara noastră, a conducătorilor comunităților ortodoxe române de peste hotare, precum și din partea unor ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe surori. Dintre acestea, publicăm următoarele :

Telegrama de felicitare trimisă de *Prea Fericitul GHERMAN*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe :

Cu dragoste frățească Vă felicităm de ziua numelui Vostru, dorindu-Vă sănătate, viață îndelungată și fericită și mult succes în activitatea Voastră arhipăstorească.

† **Gherman**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Sîrbe

*

Scrisoarea de felicitare trimisă de *Prea Fericitul MAXIM*, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare :

Prea Fericirea Voastră,

Cu mare dragoste, în numele meu personal și în numele Sfintului Sinod, Vă adresăm sincerele Noastre salutări, cu prilejul sărbătorii Voastre onomastice. Întotdeauna am nutrit sentimentele cele mai cordiale față de persoana Voastră, căci sînteți un vrednic ziditor al lucrării dumnezeiești și propovăduitor eminent al buneivoini între oameni.

În smeritele mele rugăciuni, am implorat totdeauna pe Dumnezeu să Vă susțină cu dreapta Sa atotputernică în lucrarea Voastră binefăcătoare și de răspundere pe care o îndepliniți spre binele harnicului și bunului popor român, vecin nouă. Rog pe Dumnezeu să Vă dăruiască sănătate, viață îndelungată și bucurie, ca să reușiți a pune pecetea zelului Vostru pe lucrarea călăuzirii credincioșilor pe calea adevărului lui Hristos.

Vă îmbrățișez cu dragoste în Domnul nostru Iisus Hristos și, încredințindu-mă sîntelor rugăciuni arhipăstorești ale Prea Fericirii Voastre, rămîn al Vostru frate și împreună slujitor,

† **Maxim**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

*

Telegrama de felicitare trimisă de *Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop MACARIOS*, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Cipru :

Salutînd frățește pe Venerabila Voastră Prea Fericire, Vă felicităm călduros de ziua onomastică și ne rugăm din inimă pentru sănătatea, îndelunga înziliră și puterea de muncă a Prea Fericirii Voastre, spre binele Bisericii Ortodoxe Române și al evlavioșilor săi credincioși.

† **Makarios** al Ciprului

SCHIMB DE TELEGRAME

ÎN TRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI PREA FERICITUL PATRIARH MAXIM AL BISERICII ORTODOXE BULGARE

Urmînd linia tradițională de cultivare a relațiilor de sinceră prețuire și frățietate dintre Bisericile Ortodoxe surori, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Prea Fericitului Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu prilejul aniversării unui an de la alegerea Sa ca patriarh, următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul primei aniversări a întronizării Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare surori, Vă urăm îndelung și fericit apostolat și Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Hristos Cel Preaslăvit.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

*Prea Fericirea Voastră,
Frate Preaiubit în Hristos,
«Hristos în mijlocul nostru !»*

Vă mulțumesc din toată inima pentru felicitările și bunele urări pe care ați avut amabilitatea a mi le adresa cu prilejul primei aniversări a întronizării mele în scaunul patriarhal. Cu dragoste îmi amintesc de marea cinste ce mi-ați făcut luînd parte personal la solemnitățile din acea mare zi.

Prezentîndu-Vă sentimentele mele de respect, rog pe Tatăl Ceresc să Vă ocrotească, să Vă dăruiască din belșug putere sufletească și trupească, pentru ca încă mulți ani în viitor să Vă continuați prea cinstita Voastră slujire de Întîistătător.

Încredinîndu-ne sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești, rămînem al Prea Fericitii Voastre devotat împreună-slujitor,

† Maxim

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

*
*

ÎNTRE PEA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ȘI EMINENȚA SA DR. MOSES ROSEN, ȘEF-RABINUL
CULTULUI MOZAIC DIN R. S. ROMÂNIA

Pe linia bunelor raporturi existente între Biserica Ortodoxă Română și Cultul Mozaic din patria noastră, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Eminenței Sale Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul celei de a 60-a aniversare a Eminenței Voastre, din toată inima Vă urăm ani mulți de viață, în sănătate deplină și putere de muncă, spre a continua cu tot mai bogate roade activitatea ce desfășurați în slujirea lui Dumnezeu și în promovarea înfrățirii și păcii între toate popoarele lumii.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit din partea Eminenței Sale Dr. Moses Rosen următoarea telegramă :

Adînc mișcat de măgulitoarele aprecieri și de călduroasele sentimente ce ați binevoit a mi le transmite cu prilejul împlinirii vârstei de 60 ani, Vă rog să primiți, odată cu recunoștința mea, încredințarea deosebitului respect și a dragostei irățești ce Vă port de aproape un sfert de veac.

Rog pe Bunul Dumnezeu să continue a revărsa întreaga Sa binecuvîntare asupra Prea Fericitii Voastre, părintele ecumenic al Cultelor din scumpa noastră patrie.

Dr. Moses Rosen

Șef-rabinul Cultului Mozaic

PRIMIREA BISERICII CATOLICE-ORTODOXE A FRANȚEI SUB JURISDICȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

În ziua de 27 aprilie 1972 a sosit la București o delegație a Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, condusă de Vicarul General al acestei Biserici, Gilles Hardy. Din delegație au mai făcut parte Pr. Philippe Laroche și Prof. Maxime Kovalevsky.

Această vizită a avut loc în urma cererii Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței de a fi primită sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Române. Delegația franceză a depus un proiect de Statut care să reglementeze pe viitor relațiile acesteia cu Biserica Ortodoxă Română și o Declarație privind doctrina, cultul și organizarea Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței.

La cererea expresă a Bisericii Ortodoxe Române, delegația Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței a făcut dovada că autoritățile de stat franceze nu au obiecții la intrarea acestei Biserici sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române.

Membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au analizat aceste documente în cadrul lucrărilor ședinței Sfântului Sinod din 28 aprilie 1972. Pe baza cercetării amănunțite și în urma discuțiilor purtate cu membrii delegației Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, Comisia canonică, juridică și pentru disciplină, împreună cu Comisia pentru doctrină, viață religioasă și minăstiri a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, reunite sub președinția I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, au constatat că nu există impedimente dogmatice, canonice sau de cult de natură să oprească stabilirea de legături canonice ale Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței cu Biserica Ortodoxă Română.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a luat act de constatările și de propunerile Comisiilor sale sinodale, urmînd ca Biserica Catolică-Ortodoxă a Franței să fie declarată «ipso facto» intrată sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române din momentul în care Adunarea generală a Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței va aproba Statutul și Declarația amintite mai sus.

La 11 mai 1972 s-au primit la Patriarhia Română documentele respective aprobate de Adunarea generală a Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței la 6 mai 1972, dată de la care Biserica Catolică-Ortodoxă a Franței a intrat sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române.

În virtutea hotărîrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 28 aprilie 1972 și la cererea Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian va lua măsurile necesare pentru hirotonirea întru Arhiereu a P. Cuv. Arhimandrit Germain-Gilles

Hardy, vicar general, ales Episcop al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței cu titlul de «Saint Denis» de către Adunarea generală a acestei Biserici.

*

La 29 aprilie 1972 a avut loc la Mănăstirea Antim din București intrarea în monahism a vicarului general al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, Gilles Hardy, care a primit numele călugăresc de Germain. Actul tunderii în monahism a fost săvârșit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Au fost de față ceilalți doi membri ai delegației Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, Pr. Philippe Laroche și Prof. Maxime Kovalevsky, împreună cu P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, conducătorul Serviciului Relațiilor Externe al Patriarhiei Române, P. C. Pr. Ilie Georgescu, consilier patriarhal la același serviciu și monahii de la Mănăstirea Antim și de la Catedrala patriarhală din București.

*

Duminică 30 aprilie 1972, P. Cuv. Germain Hardy, vicar general al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, a coliturghisit la Catedrala patriarhală din Capitală cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. La sfîrșitul slujbei, Prea Fericirea Sa a hirotosit ca arhimandrit pe P. Cuv. Germain Hardy.

În cadrul aceleiași sfînte liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a acordat «Crucea patriarhală» Pr. Philippe Laroche, însărcinatul cu probleme externe al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței și atașat de presă al acestei Biserici, cu rang de iconom stavrofor.

Joi 4 mai 1972, delegația Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței s-a înapoiat la Paris.

HIROTONIREA ȘI INSTALAREA EPISCOPULUI GERMAIN DE SAINT DENIS AL BISERICII CATOLICE-ORTODOXE A FRANȚEI

Ortodocșii francezi, constituiți într-o Biserică cu 16 parohii, 4 filiale, 18 preoți și 7 000 credincioși, rămași fără conducător spiritual prin decesul episcopului Jean de Saint Denis, s-au întrunit într-o Adunare Generală și au ales ca Episcop pe Vicarul general al acestei Biserici, P. Cuv. Arhim. Germain Hardy. Sfântul Sinod Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în acord cu conducerea Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței, a stabilit ca hirotonia întru Episcop și instalarea acestuia să aibă loc la Paris, duminică 11 iunie 1972.

În acest scop, s-au deplasat în capitala Franței I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal. Înălților Ierarhi li s-a alăturat P. S. Episcop Teofil de Sèvres de la Paris, aflat sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române, toți trei împlinind cele prescise de rânduiala ortodoxă pentru hirotonia întru arhieru a P. Cuv. Arhim. Germain Hardy.

Ceremonia numită a «ipopsifierii» și consacrarea propriu-zisă a noului episcop au avut loc duminică 11 iulie 1972 în biserica «Sfântul Irineu» din Paris, de față fiind numeroși participanți. Încheindu-se liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, oficiată de soborul celor trei arhieru însoțiți de preoți și diaconi, a urmat întronizarea noului episcop. Aceasta a constat din citirea *Gramatei* emisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, din înmînarea cîrjei episcopale și așezarea în scaun a P. S. Episcop Germain de Saint Denis.

După aceea, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, vorbind în numele Prea Fericitului Patriarh Justinian, a subliniat rolul Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței în cadrul Ortodoxiei ecumenice și a transmis Prea Sfințitului Episcop Germain bunele urări ale Prea Fericirii Sale, ale Ierarhilor, preoților, monahilor și credincioșilor ortodocși români.

Răspunzînd, noul episcop a făgăduit să-și pună întreaga putere de muncă în folosul celor ce i-au fost încredințați spre păstorie și a făcut o impresionantă mărturisire de credință ortodoxă.

A avut loc apoi o recepție în cinstea P. S. Episcop Germain. Cu acest prilej s-au rostit cuvîntări din partea arhieruilor hirotonisitori și a unor credincioși. Tuturor le-a mulțumit noul episcop.

**PARTICIPAREA PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN
LA SĂRBĂTORIREA EMINENȚEI SALE DR. MOSES ROSEN,
ȘEF-RABINUL CULTULUI MOZAIC DIN R. S. ROMÂNIA,
CU PRILEJUL ÎMPLINIRII VÎRSTEI DE 60 DE ANI**

La 30 iulie 1972, credincioșii Cultului Mozaic din R. S. România au sărbătorit cea de a 60-a aniversare a conducătorului lor, Eminența Sa Dr. Moses Rosen. Cu acest prilej, au sosit la reședința Cultului Mozaic din București o seamă de conducători ai comunităților mozaice de peste hotare și numeroase mesaje de felicitări pentru acest eveniment.

În cadrul ecumenismului local stabilit între Cultele religioase din țara noastră și a relațiilor lor de prietenie, cumoaștere și stimă reciprocă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a luat parte la festivitățile care au avut loc la Templul coral din București, în ziua de duminică 30 iulie 1972. Era pentru a doua oară când Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române intra în acest locaș de cult mozaic, prima dată fiind la 30 iulie 1968, cu ocazia împlinirii a 20 de ani de la înscăunarea Eminenței Sale Dr. Moses Rosen ca Șef-Rabin al Cultului Mozaic din România.

Cu această ocazie, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a rostit următorul cuvânt omagial :

Eminența Voastră,

Popasul duhovnicesc al împlinirii a 60 de ani de la nașterea Eminenței Voastre îmi dă plăcuta ocazie de a exprima, în numele Bisericii Ortodoxe Române, al meu personal și al celorlalte culte creștine din România, sentimente de aleasă prețuire pentru Eminența Voastră, distinsul conducător al Cultului Mozaic din țara noastră.

În cei 24 de ani de când Cel Atotputernic v-a chemat la cîrma Comunității mozaice din România, am avut numeroase prilejuri să ne întâlnim, să discutăm probleme de interes comun ale religiilor noastre, să schimbăm opinii asupra marilor idealuri care unesc pe credincioșii diferitelor culte : pacea și dreptatea socială.

Prezența mea la această aniversare se datorește, mai întîi, credinței noastre comune în Dumnezeu, Părintele nostru al tuturor. Fii ai lui Dumnezeu, am fost creați pentru a ne înțelege, a ne iubi și a ne ajuta reciproc. Avem datoria sîntă de a scoate din Sfînta Scriptură și din Tradiția noastră milenară principiile noastre de umanitate, de dragoste pentru adevăr, de respect pentru viața și drepturile fundamentale ale omului, de conviețuire în dreptate și bună înțelegere cu toți oamenii și cu toate popoarele lumii.

Pe toți, creștini și mozaici, ne unește participarea comună la slujirea lui Dumnezeu și a semenilor — marile comandamente divine —, precum și preocuparea neobosită pentru realizarea bunăstării materiale

și spirituale a poporului român ; ne unește dorința vie de a sluji cu devoțiune poporul și Patria noastră comună.

Apreciem în mod deosebit activitatea pastorală și patriotică a Eminenței Voastre. Personalitate de prim rang a lumii mozaice, om de vastă cultură, exeget, scriitor și orator însuflețit, spirit lucid și optimist, un adevărat profet și apostol al lui Dumnezeu întru propovăduirea omeniei și înfrățirii, Vă bucurați de stima și prețuirea tuturor celor care vă cunosc. Dovadă pentru aceasta este însăși frumoasa întâlnire de astăzi în acest templu, în care slăviți pe Dumnezeul nostru al tuturor.

Bunele raporturi dintre Biserica Ortodoxă Română și Cultul Mozaic din România își au obârșia în credința noastră comună în Dumnezeu, Părintele nostru al tuturor, descoperit oamenilor întâi în Vechiul Testament, prezent în viața noastră de fiecare zi, obligându-ne pe noi, cei creați după chipul și asemănarea Sa, să împlinim mesajul Său de dragoste și bunăvoință în lume, de apărare a celor asupriți, de strădanie continuă pentru binele și fericirea omului — cununa creației Sale.

Biserica Ortodoxă Română, Cultul Mozaic, ca și toate celelalte Culte din țara noastră, am realizat un ecumenism practic local, în care domnesc prețuirea și respectul reciproc, dragostea de Dumnezeu și de aproapele. Sintem bucuroși să mărturisim că atât Biserica Ortodoxă Română, cât și Cultul Mozaic din România sprijinim cu fermitate acțiunile și inițiativele Conducătorilor Statului nostru pentru realizarea unei vieți mai bune, mai fericite și mai prospere, pentru apropierea, prietenia și colaborarea dintre toate țările și popoarele lumii. Așa înțelegem noi, oamenii religiilor, să aducem contribuția noastră la efortul general al omenirii, pentru o viață mai demnă, mai umană.

Astăzi, la acest fericit moment din viața Voastră personală, din toată inima felicit pe Eminența Voastră și Vă urez ani mulți și fericiți, în deplină sănătate, spre o rodnică slujire a lui Dumnezeu, spre binele Comunității mozaice din România, spre adâncirea ecumenismului, pentru prosperitatea Patriei și realizarea idealurilor spre care se îndreaptă poporul nostru și întreaga omenire contemporană.

Binecuvîntarea lui Dumnezeu să fie și să rămână peste Eminența Voastră totdeauna, cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni. Amin.

A urmat apoi un dîneiu oferit de Eminența Sa Dr. Moses Rosen în saloanele restaurantului «Athenée Palace», la care a luat parte și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de P. S. Episcop Antim Tîr-govișteanul, vicar patriarhal.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A SANCTITĂȚII SALE PATRIARHUL ECUMENIC ATENAGORA

La 7 iulie 1972 a trecut la cele veșnice, după o păstorie de aproape 25 de ani pe Scaunul ecumenic, Sanctitatea Sa Patriarhul Atenagora I. Moartea sa a întristat întreaga creștinătate, pentru că, mai mult decât oricare altul în vremea sa, a promovat activ idealul unității tuturor creștinilor, deschizând căi noi dialogului, în spiritul mesajului evanghelic de unitate și iubire. Încă din timpul vieții a fost numit «profet» și «apostol» al unității, iar cu prilejul morții, presa din toată lumea a reluat aceste titluri care caracterizează la modul cel mai exact, intențiile, acțiunile și speranțele sale. De numele Patriarhului Atenagora va rămâne pentru totdeauna legată ridicarea anatamelor reciproc pronunțate în secolul al XI-lea și care au dus la despărțirea Bisericii. Și tot de numele său va rămâne legată ideea întrunirii unui Mare Sinod ortodox, idee care n-a rămas numai un simplu proiect, ci a căpătat forme concrete prin organizarea întâlnirilor pregătitoare și a unui Secretariat permanent la Chambésy — Geneva.

Biserica Ortodoxă Română a apreciat în mod deosebit activitatea Patriarhului Atenagora. Un schimb de vizite între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Patriarhul Atenagora a avut loc în 1967—1968, cu bune rezultate pentru conjugarea acțiunilor ecumenice ale celor două Biserici. Vestea morții venerabilului Patriarh, în vîrstă de 86 de ani, a întristat Biserica noastră. La ceremonia înmormîntării, care a avut loc în ziua de 11 iulie 1972 la Istanbul — Bizanțul și Constantinopolul de odinioară — Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost reprezentat de doi delegați, și anume de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Corpul defunctului se afla depus în Biserica Sfîntul Gheorghe, în sicriu acoperit. Această biserică servește drept catedrală a Patriarhiei Ecumenice, în Fanar. Cu prilejul ceremoniei funebre, ea s-a dovedit cu totul neîncăpătoare, nu numai pentru mulțimea credincioșilor care ar fi vrut să-l conducă pe marele Patriarh pe ultimul drum, dar chiar și pentru delegațiile din toată lumea creștină, care au venit să aducă un ultim omagiu acestei eminate figuri ortodoxe, care a întrunit, poate mai mult decât oricare alt conducător creștin, calități de șef spiritual, recunoscut incontestabil oa atare de către toate confesiunile creștine. Toți au sim-

țit într-însul pe omul ce întrupa idealurile cele mai scumpe ale creștinătății.

Printre cei care au omagiat, prin prezența lor la funeralii, pe venerabilul Patriarh, pot fi amintiți : Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Michael Ramsey, în fruntea unei numeroase delegații din care au făcut parte P. S. Episcop de Gibraltar John Satterthwaite și Rev. Michael Moore, de la Serviciul Relațiilor Externe al Bisericii Anglicane. Din partea Vaticanului, reprezentînd pe Papa Paul al VI-lea a fost prezent Cardinalul Jan Willebrands, președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor, în fruntea unei delegații din care au făcut parte : Mgr Bennelli, de la Secretariatul de Stat al Vaticanului și Pr. Pierre Duprey, subsecretar la Secretariatul pentru unitate.

Au mai fost prezenți : I.P.S. Arhiepiscop Ieronim al Atenei și al întregii Grecii, în fruntea unei delegații ; I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului, în fruntea unei delegații ; I.P.S. Mitropolit Pangrație de Stara Zagora, în fruntea unei delegații. Au participat, de asemenea : Dl. Eugène Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ; Dl. Wisser't Hooft, fostul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ș.a.

Autoritățile civile turcești au fost reprezentate de guvernatorul orașului Istanbul și de Comandantul militar al garnizoanei Istanbul.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de mitropoliți (toți membrii Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice), în frunte cu I.P.S. Mitropolit Meliton al Calcedonului. Toată slujba s-a desfășurat într-un duh de deosebită evlavie, aproape în surdina. S-a ținut o singură cuvîntare, de către Secretarul Cancelariei Patriarhale, care a făcut, foarte pe scurt, o prezentare a vieții și activității celui dispărut.

Înmormîntarea a avut loc la Mînăstirea Bunevestiri — «Izvorul Tămăduirii», situată în apropierea vechilor ziduri ale Constantinopolului în afara orașului. Mînăstirea este un fel de necropolă a patriarhilor ecumenici, primul patriarh înmormîntat aici fiind Antim, în anul 1842, iar cel de al 14-lea fiind Patriarhul Atenagora.

*

Pe numele său de mirean, Patriarhul Atenagora s-a numit Aristocles Spiru. S-a născut la 25 martie 1886, într-un sat din Epir, în nord-vestul Greciei, numit Taraplana. Tatăl său era medic. Studiile seminariale și le-a făcut la Seminarul de pe insula Halki. La sfîrșitul celui dintîi război mondial, petrece doi ani la Muntele Atos. După ce îndeplinește funcțiile de arhidiacon al episcopului de Monastir și secretar al Sfîntului Sinod la Atena, în 1922 este numit episcop de Corfu. Păstorește această eparhie timp de opt ani. În 1930 este numit arhiepiscop al celor două Americi pentru grecii emigranți, cu sediul la New York. În timpul păstoriei sale, comunitatea ortodoxă greacă din America devine conștientă de poziția și rolul ei în Lumea Nouă și se structurează ca o entitate bine organizată ce urma să joace un rol din ce în ce mai important în viața spirituală a Americii. Legăturile sale în America sînt atît de înalte și

prestigiul său atât de ridicat încît ajunge prieten și sfătuitor al Președinților Roosevelt și Truman.

Părăsește America în 1948, cînd devine al 268-lea Patriarh ecumenic. Lasă în urma sa 350 de parohii bine organizate. Este întronizat ca Patriarh ecumenic la 27 ianuarie 1949.

*

Cu prilejul morții Patriarhului Atenagora a avut loc între Patriarhia Ecumenică și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian un schimb de telegrame și mesaje, dintre care consemnăm telegrama de condoleanțe trimisă la 7 iulie, cu următorul conținut :

Cu mare durere am aflat vestea decesului Preaiubitului nostru frate și împreună liturghisitor, Atenagora I, Patriarh ecumenic. Prin dispariția Patriarhului Atenagora, care și-a dedicat întreaga sa viață slujirii Evangheliei, dragostei și cooperării tuturor creștinilor în vederea căutării unității și apărării Ortodoxiei, dispăre una dintre cele mai remarcabile personalități care au ocupat Scaunul ecumenic.

În numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, al clerului, credincioșilor și al Nostru personal, transmitem Sfîntului Sinod de pe lângă Scaunul ecumenic și tuturor credincioșilor întreaga noastră compasiune, rugînd pe Dumnezeu Atotputernicul să primească sufletul Sanctității Sale Patriarhul Atenagora printre drepti și să acorde binefacerile Sale poporului creștin.

La 14 iulie 1972, I.P.S. Mitropolit Meliton de Calcedon a trimis Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian următoarea telegramă :

Din hotărîrea Sfîntului Sinod Permanent, exprimăm Venerabilei Voastre Prea Fericiți mulțumiri călduroase pentru participarea la durerea noastră cu ocazia plecării dintre noi a multiubitului și preafericitului nostru D. D. Patriarhul Atenagora.

Dintre declarațiile personalităților marcante din lumea creștină, prilejuite de acest eveniment, sînt vrednice de amintit cele ale I.P.S. Arhiepiscop Ieronim al Atenei, conducătorul Bisericii Ortodoxe a Greciei, care a spus : «Atenagora aparține deja istoriei, acestei istorii care într-o importantă parte a ei a fost făurită de el, în timpul ultimilor douăzeci de ani, marcați neîndoiește de pecetea marii sale personalități. Pe măsură ce ne vom depărta de el în timp și pe măsură ce lucrurile mărunte și micile calcule se vor pierde în uitarea firească, figura sa ne va apărea tot mai luminoasă și mai măreață. Amintirea sa va dura pentru totdeauna, nu numai în Biserica Ortodoxă, ci în toată lumea creștină, și chiar dincolo de ea».

Pastorul Eugène Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a scris : «Toată Biserica creștină pierde în persoana Patriarhului ecumenic Atenagora I pe unul din marii ei conducători». Pastorul Blake a elogiat mai ales interesul arătat de defunctul patriarh față de Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

*

De puține ori în istorie, cu prilejul dispariției unor conducători, regretul a fost mai sincer și cuvintele de elogiu au fost mai adevărate decât cele exprimate cu prilejul morții Patriarhului Atenagora I. Moștenirea lăsată de el este mare mai ales prin marea responsabilitate pe care o comportă. Scaunul ecumenic rămâne același, cu relativ aceeași întindere geografică, poate mai bine organizat în Occident, unde are și un centru în plină dezvoltare, la Chambésy — Elveția, dar ceea ce lasă Patriarhul Atenagora în grija urmașului său este noul spirit ecumenic pe care l-a inaugurat și dorința sa ca Ortodoxia să se reunească în sfârșit într-un «Sfânt și Mare Sinod». Atât spiritul ecumenic promovat de el, cât și ideea Sinodului, sînt lucruri îndrăznețe, de o calitate mai mult profetică decât imediat și ușor realizabile.

«Stilul» ecumenic Atenagora, controversat chiar în timpul vieții lui, va putea fi continuat, dar nu fără opoziții interne, față de care urmașul său ar putea fi mai sensibil, neavînd încă în urmă prestigiul a 24 de ani de patriarhat și statura spirituală atât de bine crescută a inițiatorului. Cît privește Marele Sinod, acesta mai este încă doar o mare idee care nu și-a precizat conținutul și nu se știe cum va întruni acele calități majore care s-o impună în cele din urmă, ca pe marea necesitate a epocii, fără de care să nu se poată. Deocamdată aceste calități sînt numai bănuite. Nu s-a pornit de la ele, ci se speră să fie descoperite. Marele Sinod e abia intuit în ceea ce trebuie să fie el în chip esențial. Tocmai de aceea sarcina urmașului e chiar mai mare decât a marelui dispărut care a inițiat întrunirea Sinodului.

Fără îndoială însă, aceste moșteniri la care ne-am referit, nu sînt numai sarcini pe seama unui singur om, a celui ce va fi al 269-lea Patriarh ecumenic. Ele sînt sarcini pe umerii întregii Biserici Ortodoxe care, mai ales în asemenea împrejurări, își reactualizează forța sinodală, aceea care este în stare să biruie orice obstacol și să facă față oricăror sarcini.

ALEGEREA ȘI ÎNTRONIZAREA NOULUI PATRIARH ECUMENIC DIMITRIOS I

Consultările în legătură cu alegerea noului Patriarh ecumenic au început chiar a doua zi după înmormântarea Patriarhului Atenagora. Circulau zvonuri în legătură cu unele intenții ale guvernului turc de a împiedica alegerea și de a sili Patriarhia Ecumenică să-și mute reședința undeva într-o insulă grecească. Unele știri de natura aceasta au apărut chiar în ziarele turcești, deși nu ca emanând de la autoritatea de stat, ci ca opinii și cereri ale unor deputați. În fapt, temerile acestea nu s-au adevărit, dar ele au avut totuși darul de a sugera membrilor Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice să rezolve repede vacanța patriarhală, înainte de a se putea produce vreo surpriză.

Consultările s-au desfășurat repede între membrii Sfântului Sinod și tot atât de repede și cu autoritățile de Stat turcești. Autoritățile n-au pus problema împiedicării alegerii sau interzicerii în continuare a funcționării Patriarhatului la Istanbul. S-au prevalat însă de niște vechi drepturi constituționale, prevăzute în legile turcești, potrivit cărora aveau să indice numele celor cu a căror candidatură guvernul nu este de acord. În felul acesta, chiar numele celui pe care opinia generală îl avea în vedere ca pe un candidat sigur, I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, a trebuit să fie retras, ca persoană neagreată. În opinia publică a circulat și numele I. P. S. Arhiepiscop Iakovos al celor două Americi, dar atunci când s-a văzut că n-a primit nici viza care să-i permită participarea la înmormântarea Patriarhului Atenagora, a fost evident că numele I. P. S. Sale nu va figura printre candidați. În afara acestora doi, nimeni n-ar fi putut face vreo precizare sigură la Istanbul sau altundeva în lumea creștină, în zilele imediat următoare înmormântării.

De aceea atunci când alegerea s-a înfăptuit și Mitropolitul Dimitrios de Imbros și Tenedos a fost ales, cu douăsprezece voturi din cincisprezece, alegerea a fost considerată drept o mare surpriză. Ziarul «La Croix» a anunțat alegerea sub titlul: «O alegere pe care nimic n-o lăsa să fie prevăzută». De ce a constituit alegerea aceasta o surpriză? Mai întâi pentru că Mitropolitul Dimitrios fusese ridicat la rangul de Mitropolit numai cu câteva săptămâni înainte, fiind deci cel mai tânăr dintre membrii Sfântului Sinod al Patriarhiei Ecumenice. În al doilea rând, pentru că activitatea sa a fost mai mult pastorală decât teologică și numele său n-a circulat nici în cercurile ecumenice. Dar votul Sinodului Scaunului ecumenic arăta că în interiorul acestui sinod activitatea sa a fost foarte apreciată și că ea îndreptățește speranțe la nivelul responsabilității legate de înalta calitate de Patriarh ecumenic.

Alegerea a avut loc la Istanbul, în ziua de 16 iulie 1972. Au fost desemnați trei candidați : I. P. S. Mitropolit Nicolae de Anneon, în vîrstă de 70 de ani, I. P. S. Mitropolit Gabriel de Kolomas, în vîrstă de 54 ani și I. P. S. Mitropolit Dimitrios de Imbros și Tenedos, toți trei avînd și asentimentul guvernului turc de a candida.

Cei cincisprezece membri ai Sfîntului Sinod au pornit în procesiune din palatul patriarhal spre biserica Sfîntul Gheorghe, care se află în aceeași curte. Cu acest prilej, mitropoliții au trecut printr-o poartă prin care, în chip de protest, nimeni nu mai trecuse din 1820, cînd a fost spînzurat acolo patriarhul Grigorie, din cauză că susținuse pe greci în războiul de independență dus împotriva turcilor. Se pare că autoritățile turcești ar fi cerut ca acum, cu prilejul alegerii, să înceteze acest protest, bineînțeles jenant pentru turci. În semn de împăcare și pentru promovarea bunelor relații cu autoritatea de stat, mitropoliții au ridicat interdicția trecerii prin poarta respectivă și ei au fost primii care au trecut (după cum relatează «Orthodox observer» din 26 iulie 1972).

Intrînd în biserică, înalții ierarhi au făcut, după tradiție, slujba invocării Sfîntului Duh, după care au procedat la alegere, prin vot secret, fiecare notînd numele celui dorit pe o hîrtie, introdusă apoi într-o urnă de argint. În biserică ierarhii s-au așezat în ordinea vechimii, ultimul din rînd fiind I. P. S. Dimitrios. Alegerea a fost prezidată de I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului, care a citit buletinele de vot. În momentul în care a citit de opt ori numele I. P. S. Dimitrios, a exclamat, după tradiție : «Axios!» Avînd majoritatea, I. P. S. Dimitrios devenea al 269-lea Patriarh al Constantinopolului. Toți membrii Sfîntului Sinod și credincioșii din biserică au cîntat apoi de mai multe ori «Axios». În acest timp, I. P. S. Dimitrios a fost adus în scaunul patriarhal, dîndu-i-se în mîna o cruce de argint cu care a binecuvîntat pe membrii Sfîntului Sinod și adunarea credincioșilor. Apoi toți membrii Sfîntului Sinod au trecut și au schimbat sărutarea păcii cu noul ales.

În total, noul Patriarh a înrunit 12 voturi din 15. Trei voturi a primit I. P. S. Mitropolit Nicolae de Anneon.

Intronizarea oficială a noului Patriarh a avut loc în aceeași catedrală Sfîntul Gheorghe, în ziua de 18 iulie, cînd a fost investit oficial cu titlul de «Arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă și Patriarh ecumenic».

Au fost de față : Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului ; Patriarhul armean de Constantinopol ; reprezentanții Vaticanului : Mgr Salvatore Asta, pronunțat apostolic în Turcia și Pr. Pierre Duprey, P. B., subsecretar al Secretariatului pentru Unitatea creștinilor ; Marele Rabin al Istanbulului și membri ai Corpului diplomatic acreditați la Istanbul.

Guvernul turc a fost reprezentat de Dl. Mahmut Kashim, guvernator adjunct al orașului Istanbul.

Cîrja patriarhală a fost înmînată de I. P. S. Mitropolit Meliton al Calcedonului. Au fost prezenți toți membrii Sfîntului Sinod : II. PP. SS. *Meliton* al Calcedonului, *Iacob* de Derkon, *Dorotei* al Insulelor Prinkipos, *Chiril* de Chaldea, *Hrisostom* de Neocezareea, *Maxim* de Laodicea,

Maxim de Sardes, Ieronim de Rodopolis, Emilian de Milet, Nicolae de Anneon, Simion de Irenoupolis, Gavriil de Colonia. De asemenea au fost prezenți alți doi mitropoliți care nu sînt membri ai Sfîntului Sinod dar sînt rezidenți în Turcia : Maxim de Stavrupolis și Hrisostom de Mira. Alături de aceștia din urmă funcționase și I. P. S. Dimitrie de Imbros și Tenedos. Așadar Sfîntul Sinod este alcătuit din 12 membri, dar la alegere au luat parte și cei trei rezidenți în Turcia, sinodul care a ales numindu-se «Sinod Permanent» — *Endimusa Sinodos*. Acesta are altă alcătuire decît Sinodul Permanent din Biserica Ortodoxă Română, care este mai mic decît Sinodul propriu-zis, fiind alcătuit din cei patru Mitropoliți sub președinția Prea Fericitului Patriarh.

Cu prilejul întronizării, din partea episcopatului a vorbit P. S. Episcop. Constantin de Apoloniada. În cuvîntul de răspuns, noul Patriarh a afirmat, printre altele, că alegerea a fost o surpriză și pentru sine, dar că primește această sarcină ca din partea lui Dumnezeu. El se aseamănă mai întîii cu Iov, cu a cărui răbdare se va îmbrăca și apoi cu cirenianul care a purtat crucea Domnului. A declarat că va păstra neștirbit tezaurul de credință așa cum a fost transmis de Sfinții Apostoli și de Sfinții Părinți și a făcut o declarație de loialitate față de Statul turc al cărui cetățean este și pe teritoriul cărui se află Scaunul ecumenic. «Patriarhul este un șef religios și nimic mai mult, a spus noul Patriarh. Patriarhatul este sediul Ortodoxiei de-a lungul veacurilor, un centru secular și venerabil cu caracter spiritual și religios și nimic mai mult. Ca instituție și ca persoană, noi n-avem nici un raport cu politica. Politica este afacerea Statului, pentru care noi ne rugăm, urmînd porunca Domnului și a Sfîntului Apostol Pavel, separînd lucrurile în două. Cuvîntul nostru în această privință este clar, onest și direct». Salutînd apoi pe ceilalți conducători ai Bisericilor Ortodoxe, s-a referit la Scaunul ecumenic ca la un «Scaun al slujirii», iar la Patriarhul ecumenic ca la «primul între egali» în Biserica Ortodoxă.

Pentru a-și arăta loialitatea față de Statul turc și a promova bunele relații cu acesta, noul Patriarh a luat unele măsuri imediate. O delegație compusă din trei mitropoliți a mers în dimineața de 17 iulie 1972 la Guvernatorul Istanbulului, Dl. Vefa Poyzaz, pentru a-i comunica alegerea Sfîntului Sinod. La sfîrșitul acestei vizite, Guvernatorul Istanbulului a declarat ziariștilor : «Conform legii, rezultatul oricărei alegeri locale trebuie să fie supus aprobării autorităților. Alegerea care a avut loc la Patriarhie este o alegere locală și rezultatul ei a fost acceptat».

Tot luni 17 iulie 1972 a avut loc la Istanbul o întrevedere a D-lui Feri Melen, primul ministru turc și Dl. Ioannis Tzounnis, ambasadorul Greciei în Turcia, în cursul căreia s-au exprimat urări ca alegerea noului Patriarh ecumenic să nu dea naștere la fricțiuni între Grecia și Turcia și să fie găsită o soluție conform dorințelor comunității ortodoxe.

*

Îndată după alegere, toți întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe au fost anunțați printr-o telegramă, potrivit tradiției, despre noua alegere. Iată textul acestui mesaj :

Cu bunăvoința lui Dumnezeu și cu nesfârșita Lui îngăduință, fiind ales în mod canonic și luînd asupra noastră conducerea Prea Sfîntului Scaun ecumenic, adresăm de pe acesta Venerabilei Voastre Prea Fericiri îmbrățișare cordială frățească.

Fie ca prin rugăciunile Voastre să ne învrednicească Domnul să săvîrșim cu toată priceperea îndatoririle sfintei noastre slujiri.

Acestui mesaj, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian i-a răspuns prin următoarea telegramă, la 21 iulie 1972 :

Cu nespusă bucurie am primit telegrama prin care ne anunțați alegerea canonică a Sanctității Voastre preaiubite ca Patriarh al Scaunului ecumenic. Cu această fericită ocazie adresăm, cu frățească dragoste, Sanctității Voastre călduroasele noastre felicitări și îmbrățișări în Domnul.

Cu speranța că bunele relații dintre Bisericile noastre vor continua să se dezvolte în serviciul Ortodoxiei întregi, rugăm pe Bunul Dumnezeu să reverse asupra Sanctității Voastre harul Său divin și bogatele Sale daruri duhovnicești, pentru a putea îndeplini cît mai bine cu putință înaltele responsabilități la care ați fost chemat.

Și Papa Paul al VI-lea a adresat noului Patriarh ecumenic, la 17 iulie 1972, o telegramă de felicitări în care spune :

În momentul în care asumați o sarcină copleșitoare în slujba Bisericii lui Hristos, ținem să exprimăm Sanctității Voastre urările Noastre cele mai bune, însoțite de rugăciunea Noastră fierbinte și Vă asigurăm că veți găsi totdeauna în Episcopul Romei un frate iubitor care dorește să continue înaintarea către ziua atât de dorită de marele Vostru predecessor, în care va fi sigilată unitatea noastră pe deplin regăsită.

După întronizare, noul Patriarh ecumenic a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un mesaj mai cuprinzător, pe care îl redăm mai jos :

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale a României, preaiubite și mult dorite frate în Hristos Dumnezeu, împreună-slujitor al smereniei Noastre, D. D. Justinian, îmbrățișînd frățește în Domnul pe venerabila Voastră Prea Fericire, cu deosebită bucurie Vă întîmpinăm.

Chemați de către voia cea de nepătruns a lui Dumnezeu, celui prea mărit în Treime, prin alegerea canonică a venerabilei Ierarhii, am luat asupra-ne de la 18 ale lunii în curs, cînd am fost întronizat, ocrotirea și cîrmuirea acestui prea sfînt Scaun ecumenic, apostolic și patriarhal, ca succesori al fericitului patriarh ecumenic Atenagora I, de curînd mutat către Domnul, pe care l-a condus cu frica lui Dumnezeu timp de 23 de ani.

Acestea deci avînd loc în Marea Biserică a lui Hristos (din Constantinopol), cu dragoste frățească le vestim prealubiților noștri frați în Hristos, Înalt Prea Sfințiților și Prea venerabililor Patriarhi, Înțîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe Autocefale surori, transmișîndu-le totodată un frățesc salut, dorindu-le tuturor de la Domnul cele bune și de folos.

Începînd astfel comuniunea cu cei rînduiți de Dumnezeu să conducă Sfintele Sale Biserici, iar prin aceștia cu toți episcopii Prea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe de Răsărit — cu cei ce învață drept cuvîntul adevărului —, mărturisim mai întîi credința cea nepătată a ortodocșilor, așa cum a fost dată ea de către Domnul prin intermediul Sfinților Apostoli, după cum a fost formulată de cele șapte Sinoade Ecumenice și inspirat explicată de către Părinții și Învățătorii purtători de Dumnezeu, în care (credință) ne vom strădui să menținem pe credincioși, veghind ca aceștia să fie feriți de orice influență nefastă și de orice învățătură rătăcită și blasfematoare.

În legătură cu gîndurile și intențiile care ne stăpînesc, cu ocazia preluării conducerii Bisericii Constantinopolului, mărturisim cu toată sinceritatea că la această slujire la care am fost rînduiți, cedînd voinței lui Dumnezeu și îndemnurilor stăruitoare ale fraților, nu aducem nimic altceva decît numai rîvna «de a cunoaște ce este voia lui Dumnezeu cea bună și plăcută și desăvîrșită» (Rom. XII, 2) și dorința de a sluji bine și de a păstori cum îi place lui Hristos turma cea cuvîntătoare, respectînd instituția Sfîntului Sinod, în vigoare în Răsăritul ortodox din cele mai vechi timpuri și de multe ori dovedită utilitatea ei, în strînsă colaborare cu fiecare dintre membrii Sfîntului nostru Sinod, față de părerea cărora vom arăta totdeauna convenita atenție și prețuire.

În același timp, în legătură cu răspunderea noastră ce decurge din datoriile și obligațiile acestui prea slăvit Scaun, din înfîietatea de cinste și din poziția de conducător (ce i se acordă scaunului din Constantinopol) în sistemul de organizare al Bisericilor Ortodoxe, asigurăm înaintea Domnului pe toți frații că ne vom strădui totdeauna să întărim unitatea și iubirea între Bisericile surori, să fie create condițiile necesare unei gîndiri, hotărîri și acțiuni comune față de diferite probleme cu însemnătate panortodoxă și pancreștină, în vederea coordonării tuturor puterilor Prea Sfintei Biserici Ortodoxe pentru împlinirea cu succes în lume a misiunii ei sfințitoare și pacificatoare. Faptul de a contribui cu toată puterea și în orice chip la opera de întărire a solidarității între neamuri și popoare, a iubirii, a conviețuirii pașnice și a înfrățirii, pentru triumful păcii și al împărăției lui Dumnezeu pe pămînt, este o datorie și a Bisericii Ortodoxe.

Îndeosebi vom depune toate eforturile pentru a fi avansată problema sfîntă a convocării și pregătirii Sfîntului și Marelui nostru Sinod și vor fi lărgite încă și mai mult contactele cu celelalte venerabile Biserici și confesiuni creștine ale Apusului și Răsăritului, continuîndu-se cu fidelitate linia panortodoxă trasată, urmînd întru acestea fericitului nostru înaintaș. Discordia a slăbit Biserica lui Hristos, iar continuarea ei constituie un fenomen trist în viața religioasă a creștinilor. În sfîrșit, va fi dezvoltată colaborarea ortodocșilor cu Consiliul Mondial al Bisericilor, avînd grijă ca în cadrul acestuia să se facă mai intens simțită prezența și mărturia ortodoxă.

Acestea avînd în cuget, cerem și rugăm frățește pe mult iubita și dorita Voastră Prea Fericire să ne fie colaborator și sprijinitor în toate,

să ne pomeniți în rugăciunile Voastre aducătoare de mîntuire, pentru a fi întăriți de către Întemeietorul și Cîrmuitorul ceresc al Bisericii, spre a săvîrși după cuviință lupta cea bună, a păstra neștirbit tezaurul încredințat și a respecta cu sfințenie mandatul primit.

Asigurînd pe Prea Fericirea Voastră că și noi îi vom fi alături la vreme de nevoie, Vă dorim sănătate continuă și propășire în fapte bune și aducătoare de mîntuire, pentru zidirea sufletească a poporului credincios încredințat spre păstorie adîncii Voastre înțelepciuni și îmbrățișîndu-vă iarăși cu sărutare sfîntă, rămînem cu iubire frățească și deosebită cinste.

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† **Dimitrios**
al Constantinopolului

1972, iulie 28

*

La 24 iulie 1972, la Patriarhia Ecumenică s-a ținut prima reuniune a Sfîntului Sinod Permanent, sub președinția noului Patriarh. Cu această ocazie, el a enunțat programul său, rezumat de Buletinul Patriarhiei de la Chambésy, «Episkepsis», nr. 60 din 8 august 1972, după cum urmează :

1. Patriarhul, «din respect pentru instituția sinodală», dorește să lucreze «cu fiecare din membrii Sfîntului Sinod, într-un spirit de fraternitate și de concordie și astfel se va răspîndi peste tot, din acest loc sfînt, spiritul colegial».

2. Patriarhul ecumenic vrea «să slujească supraviețuirea și perpetuarea tainei prezenței aici a Marii Biserici».

3. Pentru o mai bună funcționare a serviciilor Patriarhiei, el va crea un Birou patriarhal special, sub conducerea Arhim. Vartolomeu Arhondoris și va prezenta foarte curînd un plan de reorganizare a acestor servicii.

4. Păstrînd grija creșterii în Hristos a enoriașilor Arhidiecezei de Constantinopol, el va veghea asupra diocazelor Scaunului ecumenic din afara Turciei, conștient «de privilegiul său de slujire».

5. Patriarhul ecumenic va da o atenție deosebită centrelor monahale ale Patriarhiei (atît la Muntele Atos cît și în alte părți), pentru ca ele să se conformeze pe deplin idealului monahismului ortodox.

6. Unitatea Ortodoxiei și coordonarea forțelor sale vor fi «un obiect de solitudine dintre cele mai sfinte și mai serioase» ale Patriarhiei Ecumenice. El va face tot ce-i va sta în putință «ca să fie convocat cît mai curînd posibil Sfîntul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe».

7. «Opera grandioasă și universal recunoscută a marelui nostru predecesor, Patriarhul Atenagora, de fericită memorie, în favoarea unității panortodoxe și pancreștine, nu trebuie încetinită. Va fi încurajat de asemenea, un dialog cu marile religii monoteiste».

*

Primele reacții la alegerea noului Patriarh au fost diferite, potrivit cu locul unde s-au produs și cu orientarea mai mult sau mai puțin ecumenică a celor ce și-au spus cuvîntul. De altfel reacțiile au mers pe aceeași linie pe care se exprimaseră încă față de fostul Patriarh Atenagora și activitatea lui ecumenică.

Ziarul «Vradyni» din Atena, aprobînd orientarea Patriarhului Atenagora, a fost de părere că noul Patriarh va trebui să-i continue opera : «Alegerea Mitropolitului Dimitrios de Tenedos în fruntea Bisericii Ortodoxe pune capăt unei faze critice din istoria Patriarhiei și lasă poarta deschisă pentru împlinirea misiunii sale universale. Patriarhul Atenagora a lăsat succesorului său o moștenire copleșitoare de nobile idealuri creștine, care constituie, atît pentru noul Patriarh ecumenic cît și pentru Sfîntul Sinod al Patriarhiei, un far ce va lumina eforturile lor. Opera magnifică și strălucitoare a Patriarhului Atenagora, care a fost o personalitate respectată de către toți, invită pe succesorul său să urmeze linia adoptată în favoarea unirii Bisericilor. Credincioșii ortodocși urează din toată inima ca Domnul să permită noului Patriarh să-și îndeplinească sarcina sa copleșitoare».

Dar ziarul atenian «Hostia», purtător de cuvînt al cercurilor celor mai tradiționaliste ale ortodoxiei grecești, în numărul din 19 iulie 1972, scria : «Dimitrios va trebui să dea dovadă de înțelepciune în modul de a aborda problemele privind Ortodoxia, ținînd cont de situația delicată în care se găsește Patriarhia de Constantinopol și, mai ales, refuzînd să urmeze politica dezastruoasă a predecesorului său, Atenagora, care amenință Biserica Ortodoxă cu dizolvarea și supunerea față de Papă. Și aceasta cu atît mai mult cu cît Turcia — care nu vede cu ochi buni mișcarea în favoarea unirii Bisericilor — ar putea să profite de această situație pentru a alunga Patriarhia din teritoriul său. Noul Patriarh trebuie să evite cu orice preț ceea ce Papa Paul al VI-lea i-a amintit imediat după alegerea sa, adică : «va trebui să continue drumul deschis de predecesorul său». Făcînd aceasta, noul Patriarh va asocia numele său la distrugerea Ortodoxiei.

Este limpede că ziarul acesta reprezintă un conservatorism extremist, cam în spiritul celui de la Muntele Atos. Dar el arată totuși cît de mult va avea noul Patriarh de lucru pentru a tempera extremismele și a împăca pe toată lumea în spiritul unui echilibru care să fie în același timp riguros ortodox și evident ecumenic.

Noul Patriarh a încercat să-și clarifice poziția sa personală într-un interviu acordat ziaristului italian Gianni Cagianelli (a se vedea «La Croix», din 23—24 iulie 1972), din care reproducem pasaje mai semnificative, răspunzînd întrebării asupra proiectelor sale ecumeniste : «Înțeleg că această problemă stă la inima multora, dar m-am exprimat deja clar în discursul pronunțat în ziua întronizării mele. Aș dori să repet aceste idei în așa fel ca ele să fie mai ușor înțelese. Căutarea lungă și dificilă a unității tuturor creștinilor a fost principala opțiune făcută de venerabilul nostru predecesor, Atenagora. Înțeleg să continui pe drumul ales atunci, care are două direcții la fel de importante pentru noi :

adunarea fraților Bisericilor creștine și, pe de altă parte, căutarea tot mai rodnică și mai aprofundată a unui nou acord în sînul Bisericilor Ortodoxe însele. Despre intențiile mele ecumenice vor mărturisi de asemenea eforturile tinzînd să deschidă un dialog cu celelalte religii și în special cu religia care are numărul cel mai mare de credincioși și care sînt cetățeni ai propriului meu stat, Turcia, adică cu religia musulmană. Căutarea unui astfel de acord este un lucru unitar în gîndul meu. Și de aceea, în primul meu mesaj am adresat un salut Papei Romei, «primus inter pares», Prea Fericirilor lor Conducătorii Vechilor Biserici Orientale, Arhiepiscopului de Canterbury, Bisericii Vechi-Catolice, tuturor conducătorilor creștini ai lumii, reprezentanților religiei mozaice și Consiliului Ecumenic al Bisericilor».

La întrebarea dacă este conservator sau progresist, noul Patriarh a răspuns: «Am acceptat să devin un cirenian și să port crucea, dar nu doresc de loc să fac programe noi. Dimpotrivă, am intenția să continui în mod fidel tradiția greacă ortodoxă și în această intenție, în ciuda slăbiciunii mele, am primit să asum responsabilitatea acestui Scaun și privilegiile sale seculare.»

*

Scurtă notă biografică. — Noul Patriarh ecumenic, pe numele de mirean Dimitrios Papadopoulos, s-a născut în Constantinopol în 1914 și și-a făcut prima educație în școlile grecești din Therapia. La vârsta de 17 ani s-a înscris la Seminarul teologic din insula Halki. A obținut diploma în 1937, fiind hirotonit diacon pe lângă Mitropolia de Edesa, Grecia. Aici a fost predicator și secretar și a rămas numai un an, pînă în 1938. Reîntors la Constantinopol, e numit diacon la biserica «Sfinții Constantin și Elena», la Ipsomathia, de unde, peste un an se transferă tot ca diacon la biserica Sfinții Apostoli din Ferikioy. Este hirotonit preot în 1942, tot la Ferikioy, unde rămîne trei ani. Patriarhul ecumenic Maxim al V-lea îl numește preot la biserica Bunevestiri din Teheran, Iran, în iulie 1945. În 1950 este rechemat la Ferikioy, în Constantinopol. În 1964 este ales episcop titular de Elaia, fiind folosit ca vicar la biserica Kurtuluş și ca supraveghetor patriarhal al bisericilor Ferikioy, Kaskioy și Tatula. În tot acest timp este membru al Comisiei bisericești centrale patriarhale. La 15 februarie 1972 este ales Mitropolit de Imbros și Tenedos.

Biografia sa îl prezintă mai ales ca pe un lucrător în cîmpul pastoral, ceea ce desigur îl va ajuta în noua sa răspundere pe Scaunul ecumenic. Fără îndoială, răspunderile acestui Scaun sînt mult mai diverse decît activitatea pastorală, dar Sanctitatea Sa are deja înainte-experiența predecesorului său, are Sinodul patriarhal în ajutor și întreaga Biserică Ortodoxă.

Episcop ANTONIE PLOIEȘTEANUL
vicar patriarhal

ÎNCHEIEREA ANULUI ȘCOLAR 1971-1972 LA ȘCOLILE TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

După tradiție, în luna iunie s-au încheiat cursurile anului de învățămînt 1971-1972 la toate școlile teologice din Patriarhia Română. Evenimentul a fost marcat prin obișnuitele «serbări de sfîrșit de an», desfășurate fie în prezența Chiriarhilor locului, fie a delegaților acestora.

Consemnăm cîteva date și aspecte din activitatea desfășurată în fiecare școală în cursul anului încheiat, așa cum se oglindește ea în dările de seamă prezentate la serbarea de sfîrșit de an. Precizăm în legătură cu aceasta că la institutele teologice, deși nu-i vorba propriu-zis de o serbare de sfîrșit de an școlar în sensul consacrat tradițional al momentului, căci spre deosebire de învățămîntul seminarial, anul universitar se încheie oficial după sesiunea din septembrie, — totuși dat fiind că cea mai mare activitate s-a desfășurat și aici în același timp cu a seminariilor teologice, deci în cursul anului școlar tradițional, considerăm potrivit să facem o trecere în revistă și a activității instituțiilor teologice în acest răstimp.

La Institutul teologic de grad universitar din București. — Cursurile anului universitar teologic 1971—1972 s-au deschis la 1 octombrie, după ce s-a ținut sesiunea de examene din toamnă, cu un efectiv de 410 studenți și doctoranzi cărora le-au ținut cursuri și seminarii un număr de 23 de cadre didactice (profesori, conferențieri, lectori și asistenți). Un număr de 22 studenți și doctoranzi ai Institutului au urmat sau urmează cursuri de specializare la diferite facultăți sau institute de teologie de peste hotare. În același timp un număr de 13 studenți și doctoranzi străini au urmat sau urmează cursurile de licență și de doctorat la Institutul teologic din București.

În luna februarie 1972 s-a ținut sesiunea de colocvii pentru studenții de la cursurile de licență.

În luna iunie s-au desfășurat examenele anuale din prima sesiune precum și examenul de licență pentru noua promoție de absolvenți ai Institutului teologic, precum și ale doctoranzilor din anul I. La examenul de licență din această sesiune au fost declarați «licențiați în teologie» un număr de 43 de candidați. La diferite date din cursul acestui an și-au susținut și au promovat examenul aprofundat de admisibilitate un număr de 5 doctoranzi.

Ca și în anii precedenți, o atenție deosebită a fost dată pregătirii didactice, instructiv-educative și cetățenești a studenților, potrivit cu prevederile regulamentare și ale programei analitice. Astfel, la orele de cursuri și seminarii a fost parcursă toată materia prevăzută în planul de învățămînt pentru fiecare disciplină și an de studii. Au fost susținute:

de către studenți și doctoranzi toate lucrările de seminar programate ; cu care prilej au fost abordate și aprofundate o serie de probleme de teologie actuală.

În cadrul pregătirii duhovnicești, studenții au participat, prin rotație, la slujbele religioase desfășurate în paraclisul Institutului ; aceasta, în scopul sporirii trăirii duhovnicești și al deprinderii practice a rînduieilor slujbelor bisericești. În duminici și sărbători participarea la biserică a studenților a fost generală. La orele speciale de educație duhovnicească și cetățenească profesorii Institutului au prezentat studenților o serie de teme legate de diferite preocupări, probleme și întrebări ale tinerilor teologi, pe linia învățaturii evanghelice a lui Hristos, ca și a marilor înfăptuiri realizate în viața patriei și poporului nostru. Programul instructiv-educativ al studenților a fost completat prin excursii cu caracter documentar și recreativ, sau cu vizionări de spectacole de teatru, operă, cinema sau televiziune, în grup sau individual. Studenții au efectuat și în cursul acestui an ore de muncă patriotică în cadrul unor obiective de interes obștesc în raza cărora se află amplasat Institutul teologic. O atenție deosebită s-a acordat, de asemenea, studenților străini care urmează cursurile teologice de la licență și de la doctorat, pentru însușirea corectă a limbii române și a sporirii cunoștințelor de specialitate.

În munca de pregătire didactică, duhovnicească și cetățenească a studenților și doctoranzilor, un prețios auxiliar l-a constituit biblioteca Institutului, îmbogățită cu noi publicații de specialitate și de cultură generală, străine și românești. În perioada de pregătire a colocviilor și examenelor anuale afluxul cititorilor aici a fost foarte mare.

În afara activității desfășurate la cursurile de la licență și de la doctorat membrii corpului didactic au ținut prelegeri și la cursurile de îndrumare misionară a preoților și au desfășurat o susținută activitate publicistică în revistele bisericești, iar unii dintre ei au făcut parte din diferite delegații și comisii în cadrul unor conferințe legate de probleme actuale de interes bisericesc, ținute în țară și peste hotare.

În răstimpul de care ne ocupăm, Institutul teologic de grad universitar din București a primit numeroase vizite ale unor distinse personalități teologice și bisericești de peste hotare, dintre care unii au ținut prelegeri și conferințe în fața studenților, doctoranzilor și profesorilor Institutului și a altor persoane oficiale ale Bisericii. Toți aceștia au avut cuvinte de deosebită apreciere asupra organizării și desfășurării activității teologice în Biserica Ortodoxă Română, în instituțiile ei de învățămînt și în celelalte așezăminte.

La Institutul teologic de grad universitar din Sibiu. — Încheierea anului de învățămînt a fost marcată printr-o festivitate care a avut loc în ziua de 29 iunie, praznicul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. În dimineața acestei zile, în catedrala mitropolitană s-a oficiat liturghia arhierască de un sobor de slujitori — preoți și diaconi — dintre profesorii Institutului și consilierii centrului eparhial, avînd ca protos pe P. S. Episcop Vasile al Oradiei. Răspunsurile stranei au fost date de corul stu-

denților teologi, iar predica zilei a fost rostită de P. C. Diacon Prof. Ioan Zăgrean.

După slujba sfintei liturghii, în aula Institutului s-a desfășurat programul festiv, în prezența I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, a P.S. Episcop Vasile al Oradiei, a D-lui Conf. Hermann Pitters, delegatul secției evanghelice-luterane de la Sibiu a Institutului teologic protestant din Cluj, a profesorilor și studenților teologi.

Programul a început cu cântarea *Cerurile spun*, de Davidov, executată de corul studenților, condus de P.C. Diac. Asist. Ioan Popescu, după care a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic. În prima parte a cuvîntării, P. C. Sa a înfățișat cîteva date și momente principale din activitatea desfășurată în Institut în cursul anului. Au fost înscrși 712 studenți, «cel mai mare efectiv din întreaga istorie de 160 de ani a acestei școli»; s-au făcut numiri noi în cadrul corpului didactic: un profesor titular la catedra de Drept bisericesc și administrație, un asistent la secția de Teologie practică și doi spirituali, precum și înființarea, începînd cu 1 februarie 1972, a două noi catedre: de Ecumenism și patrologie și Bizantinologie și limbă greacă. Activitatea de învățămînt și educație morală și patriotic-cetățenească, inclusiv munca la bibliotecă s-au desfășurat normal, potrivit dispozițiilor regulamentare. În afară de activitatea instructiv-educativă cu studenții, profesorii au fost solicitați și au îndeplinit diferite alte activități, fie la cursurile de îndrumare pastorală și misionară a preoților, fie la conferințele protopopești, fie ca membri în diferite delegații și conferințe bisericești și teologice din țară și de peste hotare. La toate acestea trebuie adăugată activitatea publicistică desfășurată în cadrul revistelor centrale bisericești și eparhiale. «Imaginea activității Institutului teologic din Sibiu n-ar fi completă, a spus vorbitorul, dacă n-am menționa aici vizitele primite de școala noastră din partea mai multor reprezentanți ai unor organizații bisericești și teologice de peste hotare, ca și de diferiți cercetători științifici — la biblioteca noastră — din țară și de peste hotare».

În continuare, vorbitorul s-a adresat noilor absolvenți — licențiați ai Institutului, arătînd semnificația despărțirii și a noului drum pe care vor pași de acum încolo, apoi au fost exprimate mulțumiri conducătorilor eparhiali: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Episcop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Vasile al Oradiei și P.S. Episcop-vicar Visarion, pentru purtarea de grijă arătată acestui așezămînt de cultură teologică.

Sentimente de recunoștință și devotament au fost exprimate și Conducerei Departamentului Cultelor în frunte cu Dl. Președinte Prof. D. Dogaru.

După cuvîntarea Părintelui Rector a vorbit fostul student, Munteanu Vasile, în numele noii promoții de absolvenți licențiați.

A urmat apoi cîntarea *Înaltă-te, frumoașă țară*, de I. Chirescu, executată de corul studenților, după care P. C. Pr. Prof. Mircea Păcurariu a omagiat într-o scurtă alocuție pe Prof. Ștefan Meșeu, cu ocazia împlinirii vârstei de 85 de ani, căruia în final i-a mulțumit pentru donația

de cărți din biblioteca personală făcută bibliotecii Institutului teologic din Sibiu.

Un scurt cuvînt ocazional plin de îndemnuri și sfaturi pentru studenți și pentru proaspeții absolvenți licențiați, a adresat P. S. Episcop Vasile al Oradiei.

Ultimul vorbitor a fost I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care și-a axat cuvîntul său pe ideea că «preoția este slujirea Cuvîntului», adică a lui Iisus Hristos. «Cuvîntul acesta își pune pecetea asupra noastră, a tuturor celor ce credem în El. El este în noi și noi sintem în El. Viața lui Hristos se mărturisește, crește și se dezvoltă nu numai în credincioșii care au fost altădată și care ne-au transmis acest cuvînt nealterat, ci și în noi, cei de astăzi și în cei ce vor veni după noi și vor crede, pentru că, pentru noi, acest Cuvînt este veșnic (...). Acest Cuvînt ne îmbrățișează nu numai pe noi, cei ce aparținem Bisericii Ortodoxe, ci El îmbrățișează pe toți credincioșii Bisericilor care mărturisesc pe Iisus Hristos». Acesta este, de fapt, sensul înalt al preoției adevărate. Aceasta înseamnă preoția practică, preoția trăită; aceasta înseamnă că «preoția este slujirea Cuvîntului». Subliniind râvna la învățătură și purtare a studenților teologi și binecuvîntîndu-i, I.P.S. Sa i-a îndemnat să fie pildă vie de seriozitate și muncă și acolo unde-și vor petrece vacanța de vară și să se întorcă cu forțe proaspete, cu energii sporite pentru munca pe care vor trebui s-o depună în noul an școlar.

În încheiere, I.P.S. Mitropolit Nicolae a exprimat sentimente de mulțumire și devotament Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru grija deosebită și îndrumările date în buna desfășurare a activității Institutului. De asemenea, a exprimat mulțumiri D-lui Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. D. Dogaru și celorlalți colaboratori, pentru sprijinul material și sollicitudinea arătată față de nevoile acestei școli.

Au fost, de asemenea, exprimate mulțumiri tuturor ostenitorilor Institutului teologic, cărora le-a împărtășit înalte binecuvîntări arhieresti.

La sfîrșitul festivităților au fost premiați studenții care s-au evidențiat la învățătură și conduită.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București. — Serbarea de sfîrșit de an școlar a avut loc în ziua de 24 iunie, praznicul Nașterii Sfîntului Ioan Botezătorul. De dimineață, elevii și profesorii au participat la slujba sfîntei liturghii oficiată în sobor în paraclisul școlii. Apoi, la ora 12 a avut loc serbarea propriu-zisă, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a suitei sale, a profesorilor și elevilor școlii, a părinților și rudelor acestora.

La intrarea în sală distinșii oaspeții au fost întîmpinați cu *Imnul patriarhal*.

A luat apoi cuvîntul Dl. Prof. N. Grosu, directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, care a prezentat o dare de seamă asupra activității școlii în cursul anului școlar încheiat. Vorbitorul a scos în evidență munca perseverentă desfășurată de cei doi factori ai procesului de învățămînt și educație — profesori și elevi —, ale căror strădanii au fost în general pline de succes. «Prin procesul instructiv-

educativ desfășurat în școala noastră am urmărit să realizăm două scopuri : unul, de a pregăti slujitori luminați, credincioși și devotați Bisericii noastre, Ortodoxiei strămoșești ; altul, de a face ca elevii noștri să devină oameni în adevăratul sens al cuvântului, adică cetățeni conștienți și devotați patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România».

În ultima parte a cuvântării, a fost prezentată situația statistică pe școală și pe clase a elevilor, din care reținem următoarele date : din cei 237 elevi înscriși în cei cinci ani de studii, la sfârșitul anului școlar au promovat 204 elevi ; au fost retrași 5 elevi, au rămas corijenți 24 elevi, au fost aminați 2 elevi.

În încheiere, au fost exprimate vii mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și D-lui Prof. D. Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, pentru purtarea de grijă, sollicitudinea și ajutorul acordate permanent acestei școli.

În continuarea programului, corul elevilor, sub conducerea D-lui Prof. P. Simionescu, a interpretat mai multe piese muzicale, dintre care amintim : *Rugăciune*, de E. Mehül ; *Tricolorul* și *Pe al nostru steag*, de Ciprian Porumbescu ; *Corul vânătorilor* din opera «Freischutz» de K.M. Weber. Au fost recitate poezii : *Gazel*, de G. Coșbuc ; *Speranța*, de M. Eminescu, *Poemul țării mele*, de Tudor Vianu.

La sfârșitul festivității, după împărțirea premiilor, a luat cuvântul Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a spus, printre altele : *Ascultînd darea de seamă, ne-am bucurat destul de mult pentru faptul că și anul acesta elevii și-au însușit conștiincios materia predată, ceea ce a făcut ca procentul celor rămași în urmă să fie mai scăzut ca în alți ani. Aceasta, repetăm, ne bucură mult și de aceea binecuvîntez din toată inima munca profesorilor și a elevilor. Vă dorim tuturor vacanță plăcută și să vă întoarceți la toamnă cu noi puteri de muncă pentru începerea cu bine a unui nou an școlar. În legătură cu aceasta, Prea Fericea Sa a reamintit elevilor îndatoririle ce le au cu privire la practica la biserică, precum și la activitatea de folos obștească.*

După serbare, distinșii oaspeți au părăsit sala în acordurile *Imnului patriarhal*.

A doua zi a avut loc agapa de despărțire a noilor absolvenți ai Seminarului teologic.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău. — Festivitatea de închidere a anului școlar 1971—1972 a avut loc în ziua de duminică 25 iunie 1972. După slujba sfintei liturghii și a Te-Deumului, oficiate în paraclisul Sfintei Episcopii de un sobor de preoți și diaconi dintre profesorii școlii, a urmat un program festiv, la care au participat : P. S. Episcop Antim al Buzăului, P. S. Gherasim Constanțeanul, arhiereu-vicar, delegatul P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, P. C. Pr. Gabriel Cocora și P. Cuv. Arhim. Ieronim Motoc, vicari administrativi eparhiali, consilieri eparhiali, profesori, elevi și părinți ai acestora.

Programul festiv, deschis cu *Imnul arhieresc* cu care au fost întîmpinați la intrarea în sală cei doi ierarhi și însoțitorii lor, a fost alcătuit

din coruri și recitări, dintre care amintim : *Republică, măreață vatră*, cor de I. Chirescu ; *Noapte de vară*, poezie de G. Coșbuc ; *Rodica*, cor de I. Chirescu, pe versuri de V. Alecsandri ; *O rămii*, poezie de M. Eminescu ; *Coasa*, cor de I. Vidu ; *Loreley*, poezie de H. Heine ; *Imnul eroilor*, cor de I. Brătianu.

După executarea acestui program, a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. D. Luca, directorul școlii, care a prezentat o amplă dare de seamă, din care reținem cîteva idei și date. Efectivul școlii a fost de 168 de elevi înscriși la începutul anului, proveniți din două eparhii : 99 elevi din eparhia Buzăului și 69 elevi din eparhia Dunării de Jos. Au frecventat pînă la sfîrșitul anului 163 de elevi, din care au promovat 118, au rămas corijenți 37, iar repetenți 8 elevi. Toate catedrele au fost ocupate cu profesori încadrați definitiv. Procesul instructiv-educativ s-a desfășurat în mod normal, potrivit dispozițiilor regulamentare și îndrumărilor eparhiale. Profesorii au muncit cu sîrguință și devotament și, datorită experienței și conștiinciozității, au reușit să parcurgă la fiecare obiect de studiu toată materia planificată, în conformitate cu programa analitică. În ceea ce privește latura educativă, s-a dat, ca și pînă acum, aceeași deosebită atenție. Educația religioasă și morală a elevilor s-a realizat sistematic și metodic, un rol deosebit avîndu-l participarea zilnică a tuturor elevilor la programul practic de la paraclis. Meditațiile religioase, lecturile morale, îndeplinirea îndatoririlor creștinești — mărturisirea și împărtășirea elevilor — în răstimpurile prevăzute de rînduiala noastră bisericească, au constituit mijloace de educare moral-religioasă foarte necesare pentru viitorii slujitori ai altarelor. O atenție deosebită s-a acordat educației patriotice-cetățenești. «S-a făcut săptămînal o oră specială de educație cetățenească, în cadrul căreia au fost prezentate elevilor referate cu o tematică variată luată din viața contemporană. Subiectele acestei tematici au fost formulate diferențiat pe două cicluri, potrivit cu vîrsta elevilor. La aceste ședințe au participat și profesorii. Excursiile, audițiile și vizionările selectate ale programelor de radio-televiziuone, precum și efectuarea multor ore de muncă patriotică sînt alte aspecte ale educației cetățenești-patriotice a elevilor noștri».

După cuvîntarea Părintelui Director, a urmat cuvîntul de despărțire rostit de absolventul Enache Culai, șeful noii promoții de absolvenți ai Seminarului teologic din Buzău.

Apoi, P. S. Arhiereu vicar Gherasim Constanțeanul a adresat, în numele P. S. Episcop Chesarie și al său personal, felicitări profesorilor și elevilor pentru munca depusă și bunele rezultate obținute și le-a împărtășit arhieresti binecuvîntări.

Ultimul vorbitor a fost P. S. Episcop Antim al Buzăului, care a subliniat problema educației complexe a elevilor seminariști. «Voi, dragi elevi, ați fost aleși de noi ca să deveniți slujitori ai Bisericii. Ca să fii un bun slujitor al ei, trebuie să fii temeinic educat în acest sens. Să ți se formeze solide convingeri, deprinderi și obișnuințe... Alături de solide cunoștințe teoretice și practice de specialitate și de cadru general, educația complexă este preocuparea noastră permanentă față de voi. Programul educației religioase trebuie mereu sporit. Îndeplinirea lui

din convingere, dintr-o necesitate sufletească, neconstituind o povară, este semnul cel mai vădit al vocației care v-a îndemnat pașii către școala noastră... Educația patriotic-cetățenească, așa cum bine a subliniat Părintele Director, este a doua latură care vine să întregească profilul de teolog și de viitor slujitor al altarelor al fiecăruia dintre voi... Nu uitați niciodată datoria voastră de fii ai Bisericii și de cetățeni ai Patriei. Fiți mereu exemple bune de urmat pentru toți. Este o datorie și o cinste a voastră».

La sfârșitul cuvântării, P. S. Sa a exprimat sentimente de recunoștință și mulțumire Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și D-lui Prof. D. Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, pe care i-a încredințat de tot devotamentul.

Programul festiv s-a încheiat cu împărțirea premiilor la învățătură și purtare elevilor merituoși, premii în cărți, înmânate de P. S. Arhiepiscopul vicar Gherasim Constantin.

După serbare a avut loc tradiționala agapă de despărțire.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic de la Mînăstirea Neamț. — Ca și în anii trecuți, serbarea de sfârșit de an școlar a avut loc în ziua de 29 iunie, praznicul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Mai întii, dimineața, în catedrala Sfintei Mînăstiri s-a oficiat slujba sfintei liturghii și a Te-Deum-ului, de un sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. C. Arhim. Epifanie Norocel, starețul mînăstirii. Răspunsurile stranei au fost date de elevii seminariști, iar predica zilei a fost rostită de absolventul Grădinaru Constantin.

După slujba religioasă s-a desfășurat programul festiv, în prezența P. C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Iașilor, a P. C. Diac. Tiberiu Meleşcan, consilier cultural și P. C. Pr. Ermil Bărbieru, inspector bisericesc, a P. C. Arhim. Epifanie Norocel, starețul Mînăstirii Neamț, a profesorilor, elevilor, părinților și rudelor acestora.

Programul a constat din cîntări religioase și laice și din poezii, care au încadrat cuvîntarea P. C. Diac. Prof. I. Ivan, directorul școlii. Acesta a prezentat obișnuita dare de seamă privind activitatea pe anul școlar încheiat. Vorbitorul a subliniat că rezultatele obținute sînt bune în toate sectoarele. Aceasta, datorită în primul rînd grijii deosebite pe care I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P.S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor o poartă acestei școli. Elevii, ca cei care s-au bucurat din plin de excelențele condiții materiale de studiu și educație, au înțeles că principala lor îndatorire este de a se pregăti cît mai bine pentru a putea deveni vrednici slujitori ai Sfintei noastre Biserici și buni cetățeni ai Patriei. Acest lucru s-a văzut la examenele de sfârșit de an, cînd, în general, elevii au obținut foarte bune rezultate, ca și la examenele de diplomă. Adresîndu-se noii promoții de absolvenți ai Seminarului, dintre care unii vor merge la studii mai departe, la Institutul teologic, iar alții vor intra direct în preoție, Părintele Director a spus: «Preoția este o profesiune grea și plină de răspundere. Vremea noastră cere lucrători buni în «via Domnului», fără metehne, cu entuziasm și dor nestins de a pune în lucrare tot ce este bun, «întru toate arătîndu-se pildă de fapte bune, dovedind în învățătură nestrîcătorească, cinste, cuvînt să-

nătos și fără vină» (Tit II, 7). Dovediți că sînteți vrednici să fiți numiți preoții vremurilor noi».

În numele absolvenților de seminar au vorbit foștii elevi Panaite Ioan din eparhia Iașilor și Zaharia Romel din eparhia Romanului și Hușilor.

După un scurt cuvînt de salut și binecuvîntare din partea P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, rostit de P. C. Pr. Ermil Bărbieru, inspector bisericesc, a luat cuvîntul ultimul vorbitor, P. C. Pr. Vicar administrativ Scarlat Porocescu, care a spus printre altele: «Împreună cu P.C. Pr. Consilier T. Meleşcan reprezentăm la această festivitate pe I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care poartă grijă, cu mare luare-aminte, de acest seminar, de acest locaș de cultură și educație teologică. Știind bine cum s-a muncit și se muncește în această școală, aducem din partea I.P.S. Sale un bine meritat cuvînt de felicitare și înalte binecuvîntări arhieresti P. C. Director Diac. I. Ivan, Părinților și Domnilor Profesori, elevilor școlii pentru munca depusă și pentru rezultatele obținute».

A urmat împărțirea premiilor la studii și puntare.

A doua zi, absolvenții Seminarului teologic din Mînăstirea Neamț împreună cu o parte dintre foștii lor profesori, au plecat într-o excursie pe la mînăstirile din nordul Moldovei.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Cluj. — Încheierea festivă a cursurilor anului școlar 1971—1972 a avut loc în ziua de 15 iunie a.c., în prezența P. S. Episcop Vasile al Oradiei, a P.C. Pr. Prof. Ioan Zăgreaș de la Institutul teologic ortodox din Sibiu, delegatul I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, președintele comisiilor examenelor de diplomă pentru Școala de cîntăreți bisericești și pentru Seminarul teologic, a P.C. Pr. vicar administrativ Ioan Pop, delegatul P.S. Episcop Teofil al Clujului. Au mai participat, ca oaspeți, profesori de la Institutul teologic protestant din Cluj, precum și alți invitați.

Programul serbării a început cu *Imnul arhieresc*, cu care au fost înțîmpinați oaspeții la intrarea în sala de festivități, după care corul Seminarului a executat *Imnul de Stat*. În continuare a fost cîntată rugăciunea *Tatăl nostru*, pe melodie de Anton Pann.

După poezia *Țara*, de Mihai Beniuc, recitată de un elev din clasa a V-a, a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Ion Brie, directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic, care a prezentat obișnuita dare de seamă despre activitatea desfășurată în cursul anului școlar. Arătînd mai întîi liniile călăuzitoare în activitatea didactică și de educație a elevilor și subliniind «grija pentru formarea unei personalități complete a viitorului preot și cetățean», în ultima parte a cuvîntării P. C. Sa a prezentat situația statistică a elevilor la finele anului, din care reținem: au frecventat cursurile 247 de elevi în toate cele cinci clase; 216 elevi au promovat, iar 31 elevi au rămas corijenți.

Programul festiv a continuat cu recitarea poeziilor *Mînăstirea Putna* și *Drumul apelor* de Victor Eftimiu și cu cîntarea *Imnul nopții* de Beethoven, după care a vorbit absolventul de seminar Benchea Ilarie, în numele colegilor de promoție.

P. C. Pr. Prof. univ. Ioan Zăgrea, luînd apoi cuvîntul, a împărțit celor de față binecuvîntări arhieresti din partea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, motivînd lipsa de la festivitate a I.P.S. Sale și și-a exprimat atașamentul sufletesc față de această școală, unde a funcționat ca profesor și pe care a condus-o ca director cu ani în urmă.

P. C. Pr. vicar administrativ Ioan Pop, de asemenea, a adus celor prezenți binecuvîntarea P. S. Episcop Teofil al Clujului și, referindu-se la nevoile presante ale acestei școli, pe care, de asemenea, a condus-o ca director, a făgăduit actualei conduceri tot sprijinul pentru remedierea lor.

De încheiere, a vorbit P. S. Episcop Vasile al Oradiei, care într-un scurt cuvînt de învățătură, după ce a felicitat pe profesori și pe elevi pentru rezultatele obținute, i-a îndemnat să lucreze și pe viitor cu aceeași tragere de inimă și să se străduiască neîncetat spre atingerea scopului propus: «formarea de preoți vrednici pentru altarele Bisericii străbune și de cetățeni devotați trup și suflet Patriei noastre». Tuturor le-a împărțit arhieresti binecuvîntări.

A urmat apoi împărțirea premiilor.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Caransebeș. — Serbarea de sfîrșit de an școlar a avut loc în ziua de duminică 18 iunie 1972 și a început printr-un serviciu divin, oficiat în sobor în catedrala orașului, la care au luat parte P. S. Episcop Teoctist al Aradului, profesorii și elevii Seminarului teologic, numeroși credincioși. După slujba sfintei liturghii s-a oficiat un Te-Deum de mulțumire lui Dumnezeu pentru ducerea la bun sfîrșit a activității desfășurate în cursul anului.

Într-o sală de curs, gătită sărbătorește, s-a desfășurat apoi programul festiv, deschis cu *Rugăciune*, compoziție muzicală de L. v. Beethoven, după care a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Ioan Teodorovici, directorul Seminarului teologic. C. Sa a făcut, după obicei, o dare de seamă asupra mersului școlii în toate sectoarele de activitate în cursul anului și a prezentat situația statistică, totală și pe ani de studii a elevilor, cu considerații critice asupra ei. Programul a continuat cu bucăți muzicale — religioase și laice — și cu poezii, în interpretarea corului și elevilor talentați.

În numele noii promoții de absolvenți ai Seminarului a vorbit fostul elev Popescu Aurel, care a dat glas sentimentelor de părere de rău pe care le trăiește împreună cu colegii săi, acum cînd se despart de școală, de profesorii și de colegii mai mici și pășesc pe un nou drum al vieții. A mulțumit Chiriarhilor locului și profesorilor pentru purtarea de grijă și strădanile de a le transmite cunoștințe și a-i educa.

În numele I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, a vorbit P.C. Pr. Constantin Comșulea, consilier administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei. P. C. Sa a apreciat elogios activitatea desfășurată în cursul anului școlar încheiat și a exprimat mulțumiri pentru rezultatele obținute de elevi.

Ultimul a luat cuvîntul P. S. Episcop Teoctist, care și-a exprimat satisfacția de a fi putut fi și de data aceasta în mijlocul profesorilor și elevilor Seminarului eparhial, «în această zi cînd se dă socoteala de munca depusă de profesori și elevi și mai ales de calitatea acestei munci, pe care noi o apreciem cu calificativ onorabil». Vorbind sugestiv și plastic despre semnificația pe care o are încheierea unui an școlar în formarea acelor care vor deveni slujitori ai sfințelor altare, P. S. Sa a subliniat datoria ce revine elevilor de a munci mereu cu sporită rivnă, de a avea o conduită exemplară în toate împrejurările și situațiile ce le oferă viața. «Cu aceste gînduri și îndemnuri, vă binecuvîntez și vă doresc o vacanță plăcută», a spus în încheiere P. S. Episcop Teoctist.

La ieșirea din sala de serbare oaspeții au fost petrecuți cu *Imnul arhieresc*.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Craiova.
— Serbarea de sfîrșit de an școlar 1971—1972 a avut loc în ziua de 29 iunie, praznicul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. După slujba sfinței liturghii și a Te-Deum-ului, oficiate în sobor, în prezența P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și a P. S. Episcop-vicar Nestor Severineanul, delegatul I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, s-a desfășurat programul cultural-artistic, susținut de elevi. Programul a cuprins coruri cu caracter religios și laic și recitări; conducerea muzicală a avut-o P. C. Pr. Teofil Sanda, profesor de muzică.

A vorbit apoi P. C. Pr. P. Constantinescu, directorul școlii, care a prezentat o dare de seamă despre activitatea desfășurată în anul școlar încheiat. Reținem din ea următoarele date statistice: Au fost înscriși în cei cinci ani de studii 248 elevi, proveniți din eparhiile Craiova și Rîmnic-Argeș; 239 elevi au frecventat pînă la sfîrșitul anului; 179 din ei au promovat; 44 au rămas corijenți. Pe marginea acestei situații s-au făcut considerații critice.

În continuarea dării de seamă prezentate de P. C. Director, a urmat distribuirea premiilor pentru elevii care s-au distins la învățătură și purtare; premiile au fost împărțite de P. S. Episcop Iosif și P. S. Episcop-vicar Nestor Severineanul.

Un scurt cuvînt de rămas bun și de mulțumire și recunoștință față de Chiriarhi și față de profesori a rostit, în numele colegilor săi, absolventul Rădulescu George.

După împărțirea premiilor, au luat cuvîntul cei doi ierarhi, P. S. Episcop-vicar Nestor Severineanul, motivînd absența de la tradiționala serbare de sfîrșit de an școlar a I.P.S. Mitropolit Firmilian, a exprimat celor de față sentimentele de părintească bucurie pentru fiii săi duhovnicești — elevi și profesori — care au dus la bun sfîrșit, cu rezultate pe deplin mulțumitoare, munca desfășurată împreună în timpul anului și le-a împărțit arhieresti binecuvîntări în numele I.P.S. Mitropolit Firmilian și al său personal, urîndu-le vacanță plăcută.

P. S. Episcop Iosif, încheind seria cuvîntărilor, după ce și-a exprimat bucuria și a felicitat pe profesori și elevi pentru bunele rezultate obținute, binecuvîntîndu-i, s-a adresat în chip special noilor absolvenți

ai Seminarului teologic, cu utile sfaturi și îndemnuri părintești, privind comportarea lor ca viitori preoți — căci unii dintre ei vor îmbrăca imediat haina preotească — sau ca studenți la Institutul teologic, unde vor merge cei mai mulți pentru continuarea studiilor teologice.

Serbarea a luat sfârșit cu obișnuita agapă de despărțire.

La cursurile seminariale speciale de la Curtea de Argeș. — Festivitatea de sfârșit de an școlar a primului an de învățămînt a celei de a doua serii de elevi de la aceste cursuri speciale a avut loc în ziua de 29 iunie, praznicul Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Festivitatea a fost onorată cu prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a Excelenței Sale Ake Kostlund, episcop luteran al Suediei, venit în vizită la Patriarhia Română, a PP. SS. Episcopi Teoctist al Aradului și Teofil al Clujului.

În dimineața zilei respective, un sobor în frunte cu P. S. Arhiepiscopul Pavel Șerpe a oficiat în biserica-cămin a voievodului Neagoe Basarab slujba sfintei liturghii și a Te-Deum-ului, după care, în Sala «Manole» s-a desfășurat programul festiv. După *Rugăciune*, melodie psaltică de I. Popescu-Pasărea, armonizată de A. Uncu, interpretată de corul elevilor, cu care s-a deschis programul festiv, P. C. Director Gh. Beștea a prezentat o dare de seamă asupra activității desfășurate pe parcursul anului școlar 1971—1972, cu aprecieri critice și relatări statistice privind situația elevilor la sfârșitul anului.

Programul a continuat cu cîntece religioase, patriotice și populare, interpretate vocal și la diferite instrumente folclorice de elevi, precum și cu poezii. Amintim dintre bucățile muzicale: *Troparul Ortodoxiei*, armonizare de Diac. Asist. N. Moldoveanu; *Mama*, de I. Chirescu; *Du-te dor*, de N. Gane; *Tricolorul*, de C. Porumbescu; iar dintre poezii: *Gorunul*, de L. Bлага; *Partidului*, de G. Lesnea; *Chipul patriei*, de T. Vianu.

Dintre distinșii oaspeți, cel dintîi a luat cuvîntul P. S. Episcop Teofil. După ce a subliniat înțeleapta inițiativă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de a fi inițiat și organizat aceste cursuri seminariale speciale, s-a referit în mod deosebit la examenele de sfârșit de an pe care le-a prezidat, apreciind pregătirea elevilor ca destul de mulțumitoare.

A luat apoi cuvîntul Excelența Sa Ake Kostlund, care, într-o scurtă alocuție în limba germană — interpret fiind P. C. Pr. Ioan Săbăduș — a exprimat sincere mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru «prilejul oferit de a cunoaște acasă, îndeaproape, Biserica Ortodoxă Română și pe credincioșii ei și pentru posibilitatea de a participa la această serbare de sfârșit de an școlar, unde am observat cum Dvs., dragi tineri teologi seminariști, arătați atîta credință și râvnă pentru Biserica... În calitate de reprezentant al Bisericii Luterane din Suedia, aduc, în numele credincioșilor de acolo, bunele sentimente de dragoste și solidaritate creștinească Bisericii Ortodoxe Române».

În încheiere, a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a prezentat elevilor și profesorilor pe distinsul oaspete, Excelența Sa Episcopul Ake Kostlund, «*bun și devotat prieten al Bisericii*

noastre, care din spirit ecumenist a ajutat pe Părintele Prof. Al. Ciurea să organizeze parohia ortodoxă română de la Stockholm. În spiritul acestui sentiment creștinesc — a spus Prea Fericirea Sa — l-am invitat pe Excelența Sa să participe și la această serbare de sfârșit de an școlar. Excelența Sa Episcopul Ake Kostlund nu e pentru prima dată când vine la Curtea de Argeș; a mai venit în cursul acestui an școlar încă în două rînduri, și a luat cunoștință de activitatea didactică și educativă, de bunul mers al învățămîntului din acest seminar special». În altă ordine de idei, Prea Fericirea Sa, referindu-se la frumoasele rezultate obținute la învățătură și purtare de noua serie de elevi, și-a exprimat deplina mulțumire și satisfacție, fapt pentru care felicită și binecuvîntează părintește și pe ei și pe profesori și ceilalți îndrumători. În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat unele sfaturi elevilor despre modul cum să-și folosească vacanța: să se angajeze cot la cot cu ceilalți membri ai familiei, cu toți tinerii satului, prieteni și foști colegi, și să fie «exemplu de muncă și model de purtare». Pe lângă aceasta «vă îndemn din inimă să nu rupeți nici o clipă legătura cu cartea: să citiți fiecare cărțile ce v-au fost recomandate de profesori, iar în fiecare sărbătoare să participați activ la biserică, să cîntați la strană, să dați ajutor preoților, ori de cîte ori apelează la voi».

După cuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a urmat distribuirea premiilor elevilor distinși la învățătură și purtare.

A doua zi dimineața, un grup de 60 de elevi, sub conducerea P. C. Director și însoțiți de P.S. Arhiereu Pavel Șerpe, au plecat într-o excursie.

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE

AL IV-LEA SIMPOZION TEOLOGIC DE LA SPINDELHOF (REGENSBURG)

Cu binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. S. Arhiereu vicar al Eparhiei Dunării de Jos, Gherasim Constanțeanul și P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae, au participat în luna iulie 1972 la un simpozion între ortodocși și catolici la Spindelhof (R. F. a Germaniei).

Înainte de aceasta, Pr. Prof. D. Stăniloae a ținut două conferințe la Heidelberg. Prima a avut loc în 10 iulie 1972 la Institutul ecumenic, fiind intitulată *Învierea lui Hristos și consecințele ei sociale*. Delegația Bisericii Ortodoxe Române a fost primită cordial de un public select, alcătuit din profesori universitari, asistenți și studenți. Conferința a fost urmărită cu viu interes. Au urmat întrebări la care răspunsurile au fost date de conferențiar. În încheiere, P. S. Arhiereu Gherasim Constanțeanul a mulțumit publicului pentru primirea călduroasă și viul interes cu care a urmărit și dezbătut tema.

A doua conferință a fost ținută de Pr. Prof. D. Stăniloae la Centrul ecumenic al orașului, la 13 iulie 1972, cu tema *Scurtă privire asupra istoriei poporului român și a Bisericii Ortodoxe Române de la început pînă în prezent*. În cursul conferinței, s-a subliniat buna conviețuire a sașilor din Ardeal cu românii pentru a stimula și mai mult interesul auditorului pentru țara noastră.

După terminarea conferinței, P. S. Arhiereu Gherasim Constanțeanul a vorbit despre așa-zisul curent paisian și de foloasele practice aduse de acesta. P. S. Sa a accentuat rolul covârșitor pe care l-a avut în acest curent înalta viață spirituală existentă încă înainte de Paisie în Moldova, de care Paisie a profitat, ca și modificările de ordin practic aduse preocupărilor lui Paisie de către elementul românesc prin starețul Gheorghe, Sfântul Calinic de la Cernica și alții. Foloasele practice ale acestei mișcări au fost: traduceri din limbile greacă și slavonă, îmbogățirea bibliotecilor cu manuscrise, întărirea unității limbii literare românești, dezvoltarea artelor și adîncirea conștiinței naționale din cele trei provincii românești.

Vorbitorul a răspuns apoi la întrebările puse de ascultători, în legătură cu viața monahilor de astăzi în mănăstirile ortodoxe din România.

Între 17—23 iulie 1972, P. S. Arhiereu Gherasim Constanțeanul, P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae și doctorandul I. Caraza, au participat la Simpozionul de la Spindelhof.

Luni, 17 iulie 1972, seara, Mgr Episcop Graber de Regensburg a deschis al IV-lea Simpozion între catolici și ortodocși în Castelul de la Spindelhof. Mgr Episcop și-a exprimat regretul pentru moartea Patriarhului Atenagora, subliniind că atunci cînd l-a vizitat în urmă cu cîțiva ani și și-a exprimat dorința de a se face pași mici în unirea dintre cele două Biserici, regretatul patriarh i-a spus: «Nu pași mici, ci mari! Trebuie să ajungem cît mai repede la împărtășania comună». De aceea s-a propus de către Episcopul Graber, ca program pentru acest simpozion, tema: *Ce ne mai oprește de la împărtășania comună?*

A doua zi au început dezbaterile.

La simpozion au participat cca 50 de teologi, dintre care jumătate ortodocși și jumătate catolici. Au venit o serie de profesori și asistenți de la Facultatea de teologie din Regensburg, care au studiat într-un seminar cu doctoranzii, un întreg semestru al anului universitar încheiat, tema intercomuniunii. Rezultatul acestui studiu a fost consemnat într-un dosar voluminos de vreo 20 de referate, care a fost pus la dispoziția fiecărui participant.

Profesorii Mussner și Auer și asistenții Müller și Horn de la Regensburg au prezentat în prima zi și oral concluzia acestor referate, pledînd toți pentru intrarea imediată a celor două Biserici în intercomuniune. Alți participanți catolici (profesori universitari, asistenți, dominicani bine pregătiți), au susținut și ei în intervențiile lor în mod solidar această propunere. Prof. Mussner, citind un referat despre împărțășania în Noul Testament, a afirmat pe baza textelor din : I Cor. I, 19; I Cor. XI, 17—19, că în Corint existau diferite grupuri de creștini cu opinii deosebite, dar aceasta nu le împiedica să se împărțășească împreună, pentru că aceasta nu descompune Biserica sau Trupul lui Hristos.

Asist. Horn și-a încheiat și el referatul, susținînd că intrucît între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă nu există o ruptură dogmatică, ele pot intra în intercomuniune așa cum a stabilit și Conciliul Vatican II.

Episcopul Graber, care a participat activ la cele mai multe ședințe, a mers mai departe, antrenînd și pe ceilalți participanți catolici după el, susținînd că în urma ridicării anatemei între Roma și Constantinopol, la 5 decembrie 1965, cele două Biserici au devenit una singură, ca înainte de 1054 și deci pot stabili comuniunea euharistică între ele cum a fost în primul mileniu. Micile deosebiri între Apus și Răsărit nu le pot împiedica de a fi în această comuniune, cum nu le-au împiedicat înainte de 1054, cînd de asemenea existau unele deosebiri.

Din partea ortodoxă, patru participanți au susținut teza ca înainte de intercomuniune să se realizeze unitatea de credință: Mitropolitul Harkianakis, directorul Centrului de studii patristice din Mînăstirea Vlatadon din Salonic, Arhiepiscopul Alexis van der Nensbrügge-Dusseldorf, în dependentă canonică de Moscova, Prof. Calitis de la Facultatea de teologie din Salonic și Pr. Prof. D. Stăniloae. De la începutul discuțiilor din prima zi, răspunzînd Profesorului Mussner, care susținea comuniunea ca încoronare a unității esențiale în credință, dar și ca drum spre unitatea în punctele în care nu e realizată, Mitropolitul Harkianakis a accentuat că nu se poate face din Euharistie un mijloc magic pentru realizarea unității în credință ci aceasta trebuie să fie dată de mai înainte.

Pr. Prof. D. Stăniloae a făcut o deosebire principală între unitatea de credință care încoronează Euharistia și unitatea morală tot mai mare spre care duce Euharistia. După ce asistentul Horn și-a citit referatul, Pr. Prof. D. Stăniloae a întrebat: «Ce înseamnă expresia menționată de el că primatul papal este numai un «adevăr marginal?» Înseamnă că acest primat nu este esențial și necesar pentru mîntuire? Numai în acest caz Biserica Ortodoxă și Catolică, deosebite în atitudinea față de primat, ar putea fi socotite una și ar putea intra în comuniune euharistică. Apoi este această idee o părere personală a referentului, sau o părere generală în catolicism, putînd deveni opinie oficială a Bisericii Catolice?» Dr. Horn a răspuns: «Aceasta nu e părerea mea, ci a profesorului catolic de teologie Mühlen. Eu n-aș putea merge alît de departe, ca să spun că primatul e un adevăr marginal».

Pr. Prof. D. Stăniloae a întrebat, în legătură cu declarația dominicanului Hilarios că primatul e un factor de ocrotire al tezaurului dogmatic al Bisericii: «Nu vi se pare că Biserica a ajuns azi la o maturitate spirituală ca și omenirea în general încît nu mai are lipsă și nu mai poate admite un scut al credinței sale sau o tutelă din partea unei singure persoane, ce-și poate apăra singură credința?»

A doua zi a dezbaterilor, 19 iulie, a început cu o conferință a Prof. Theodoru de la Atena, care a înșirat toate deosebirile liturgice și dogmatice între ortodocși și catolici. Dar, după ce a înșirat aceste deosebiri, conferențiarul a declarat că ele nu mai au azi însemnătatea din trecut și s-ar putea concepe o unitate dialectică sau pluralistă a celor două Biserici, care să cuprindă atît învățăturile ortodoxe cît și cele catolice, căci ele nu reprezintă contradicții, ci sînt într-un raport de complementaritate. La aceasta Pr. Prof. D. Stăniloae a răspuns: S-ar putea ca unele din învățăturile care ne diferențiază să poată încăpea împreună în Biserica cea Una, dar nu vād cum ar putea încăpea împreună sinodalitatea ortodoxă și primatul juridic-catolic care anulează în esență sinodalitatea. Ele sînt de-a dreptul contradictorii. Apoi, dacă în Biserica cea Una va dăinui primatul juridic-catolic, el va impune ortodocșilor, în baza infailibilității papale, toate dogmele catolice diferite de cele ortodoxe. Numai dacă primatul nu va mai exista, celelalte diferențe dogmatice între catolici și ortodocși vor putea conviețui, căci pozițiile catolice nu vor mai fi impuse prin infailibilitatea papală întregii Biserici devenită Una. Deci problema primatului și a infailibilității papale trebuie numaidecît rezolvată înainte de intercomuniune.

Participanții catolici au voit să ilustreze teza Prof. Theodoru cu exemplele raportului mai nou între sinodalitate și primatul papal în Biserica Romano-Catolică. Conciliul al II-lea de la Vatican a pus iarăși în relief elementul sinodal în Biserica Romano-Catolică, după ce Conciliul I de la Vatican accentuase numai primatul. Mitropolitul Harkianakis, răspunzînd fostului său profesor de dogmatică de la Regensburg, Auer, a spus că chestiunea primatului nu e de bagatelizat. Conciliul al II-lea de la Vatican a făcut ceva pentru scoaterea în evidență a sinodalității Bisericii, dar nu totul. Faptul că a adunat un sinod așa de mare (cum spunea Auer), e ceva exterior. Principial Conciliul al II-lea de la Vatican n-a rezolvat problema adevăratelor raporturi între papă și Sinod.

Preotul vechi-catolic Noli a contestat și el că sinodalitatea s-a manifestat cu tărie la Vatican II. Doctrina Vatican I a primit doar o nouă formulare, dar nu o modificare. Episcopul Graber a susținut și el că în Noul Testament există atît primatul lui Petru cît și colegialitatea Apostolilor. Iar la Vatican II au apărut din nou amîndouă principiile.

Pr. Prof. D. Stăniloae a răspuns: În Noul Testament colegialitatea nu e subordonată lui Petru, ci invers (Sinodul apostolic). Aceste două principii sînt aduse la unitate nu prin subordonarea sinodalității primatului, ci invers. Petru avea doar autoritate de «primus inter pares», cînd nu greșea. La Vatican I și II însă sinodalitatea este subordonată papei. Mitropolitul Harkianakis a pus în evidență același lucru.

Prof. Vogt (de la Tübingen) și Dr. Rauch au susținut că prin dogmele mariale decretate de papă s-a pus în lumină din nou importanța Bisericii, neglijată de Vatican I, și a elementului harismatic, deci primatul a început să se limiteze. Mitropolitul Harkianakis a răspuns: Aceasta e filozofie. Dacă papa a decretat importanța Bisericii și a elementului harismatic, înseamnă că el e deasupra lor.

Prof. Mussner a spus: trebuie să discutăm intercomuniunea, nu primatul, arătînd că primatul trebuie să rămînă, după catolici, intact în Biserica cea devenită Una

după ridicarea anatemei din decembrie 1965. Prin primat se vor impune apoi ortodocșilor toate celelalte dogme catolice. De aceea Prof. Calitis a răspuns: Nu intercomuniunea trebuie să o discutăm, ci comuniunea într-o singură Biserică. Dar aceasta depinde de unitatea în credință. Piedica în calea unirii și a comuniunii euharistice este nu pâinea dospită, nu Filioque, ci primatul și infailibilitatea papei. Dacă Biserica Catolică nu înlătură această piedică, nu putem ajunge la comuniune. Primatul, infailibilitatea, uniația sînt cele trei piedici în calea spre comuniunea euharistică. Prof. Auer a întrebât: Dar atunci unde mai este instanța pentru recunoașterea adevărului? Papa implică o anumită ecleziologie. El este scutul și vîrfurile Bisericii. Prof. Calitis a răspuns: 2000 de ani Biserica Ortodoxă n-a avut nevoie de acest scut și vîrf. Ea totuși s-a menținut ca Una.

Episcopul-vicar ortodox de la Bonn, Lampardakis, a dat ca model pentru comuniunea euharistică și pentru comuniunea în general între catolici și ortodocși, uniatismul. Un catolic (asistentul Mühler) a refuzat uniatismul ca model. Altul (Hagedorn, doctorand la Institutul Oriental din Roma), l-a aprobat. Pr. Prof. D. Stăniloae, intervenind, a spus: Dacă vom spune ortodocșilor că prin intercomuniune vor fi duși spre uniatism, nu vor accepta în veci intercomuniunea. Prof. Calitis a adăugat: Uniaților li s-a impus toată doctrina catolică prin primatul și infailibilitatea papei. Astfel, tot cel ce admite primatul și infailibilitatea papei este catolic, iar cel ce le refuză, rămînd la învățătura din primul mileniu este ortodox.

În aceeași zi, după-amiază, Dr. Rauch a propus să se revină la întrebarea propusă în programul Simpozionului: Întru cît diferențele dintre cele două Biserici mai pot fi considerate ca nemaiconstituind piedici în calea comuniunii? În legătură cu aceasta, el a pus în discuție întrebarea: Este împărtășirea numai un mijloc în mîna Bisericii, nu și un dar deasupra ei, de care ea nu poate dispune cum vrea? Pr. D. Stăniloae a remarcat: Noi nu putem decide dacă diferențele existente nu mai sînt piedici în calea împărtășaniei comune. Biserica le consideră piedici.

De aceea P. S. Arhiereu Gherasim Constanțeanul și Pr. Prof. D. Stăniloae s-au sfătuit în seara de 19 noiembrie ca delegația română să citească a doua zi o scurtă declarație în care să se arate că Biserica Ortodoxă Română nu înțelege să discute posibilitatea intrării în intercomuniune în momentul de față, înainte de micșorarea sau înlăturarea diferențelor dogmatice existente.

A doua zi, după ce Mitropolitul Harkianakis și-a rostit conferința, sfîrșind cu concluzia că, întrucît între învățătură și Taine este o strînsă solidaritate, Ortodoxia nu poate admite o intercomuniune între cele două Biserici înainte de realizarea unității de credință între ele, cîțiva parteneri catolici au pornit să combată concluziile conferinței. Atunci P. S. Arhiereu Gherasim Constanțeanul a anunțat că Pr. Prof. D. Stăniloae va citi o declarație a delegației române în problema intercomuniunii.

Cu multă atenție s-a ascultat următoarea declarație citită de Pr. Prof. D. Stăniloae:

«Delegația ortodoxă română este cu totul de acord cu opinia I.P.S. Mitropolit Harkianakis, că în momentul de față Ortodoxia nu poate admite o altă intercomuniune decît în cazul de necesitate al morții, sau în cele legate de acesta, dacă un credincios catolic sau ortodox nu poate avea la dispoziție un preot al Bisericii proprii. Aceasta e o excepție prin economie (din considerente pastoral-umane). Fiind de acord cu I.P.S. Mitropolit Harkianakis, că între Taine și învățătură există o indisolubilă solidaritate, nu putem admite o intercomuniune euharistică generală înainte de a se fi ajuns la unitatea în credință.

Adăugăm că noi nu avem, din partea Bisericii noastre, un mandat de a exprima aici opinii personale favorabile unei intercomuniuni generale imediate. Noi nu putem exprima aici decât poziția ei în această problemă, care, după câte știm, nu admite o intercomuniune euharistică înainte de unitatea în credință. Noi nu putem depăși limita a ceea ce știm că e poziția Bisericii noastre. Noi stăm, în felul acesta, pe temeiul din Faptele II, 42, unde se spune că frângerea comună a pîinii era anticipată de ascultare comună și, se înțelege, de acceptarea cu credință a învățăturii apostolice și de comuniunea spirituală în sensul mai larg, adică de o viață de comuniune continuă în credință și în Biserică. Noi stăm pe baza întregii tradiții a vechii Biserici, potrivit căreia, în Biserică n-au fost primiți la împărtășania euharistică cei de alte credințe.

Putem discuta în acest simpozion modalitățile înaintării spre unitatea credinței, ca, în viitor, după realizarea acestei unități, să stabilim intercomuniunea euharistică. Numai în acest sens putem cerceta aici, pe rînd, diferitele deosebiri dogmatice dintre cele două Biserici pentru a exprima opinii despre modul cum aceste deosebiri ar putea fi în viitor, în multe întîlniri teologice, micșorate sau înlăturate; nu pentru a declara că aceste deosebiri și-au pierdut de pe acum importanța. Noi nu putem bagateliza aceste deosebiri. Nu ne putem amăgi ca să escamotăm realitatea, făcîndu-ne iluzii. Conștiința ne obligă să o spunem aceasta cu toată sinceritatea. Sîntem de părere că atîta timp cît există primatul în înțelesul lui actual, ca o dogmă de aceeași valoare cu celelalte, ca o dogmă care imprimă Bisericii o noțiune deosebită de cea ortodoxă, cum s-a spus aici, ca o instituție care impune tuturor toate celelalte dogme voite de ea, ca un fel de super-dogmă, noi nu putem ajunge la intercomuniune, pentru ca să relativizăm în conștiința credincioșilor noștri credința noastră și ca odată cu împărtășania comună să le facem acceptabil primatul juridic și, implicit, o altă ecleziologie și toată seria de dogme care au fost sau vor fi decretate de papa.

Atîta timp cît Biserica Romano-Catolică nu renunță la uniaticismul strîns legat de primatul papal, ci ni-l prezintă ca model al comuniunii dintre ortodocși și catolici, nu ne putem lăsa atrași spre această țintă, înainte de stabilirea intercomuniunii euharistice, cele două Biserici au o lipsă de o mai îndelungată, de o tot mai adîncă și tot mai multilaterală conclucrare, de un schimb continuu și dezinteresat de valori, de noi forme de rugăciune comună, de un ajutor reciproc și neinteresat — și noi, ortodocșii, putem cîștiga mult sub raport pastoral de la catolici, ca și catolicii de la noi —, pentru ca să se facă dovada sigură că nu se mai urmărește nici un fel de prozelitism, și pentru a se ajunge treptat la unitatea credinței, a gândirii din credință. În acest sens, se poate spune că noi avem încă de pe acum o comuniune spirituală și trebuie să o dezvoltăm tot mai mult pentru a ajunge la unitatea credinței și, prin aceasta, la frîngerea în comun a pîinii.

Stînd pe această poziție, am dori să nu fim priviți ca niște creștini de concepție înapoiată. Progresul nu înseamnă relativizarea credinței și a Euharistiei, ci efortul de a le face pe acestea înțelese totdeauna. Apărînd o Biserică liberă în Duhul Sfînt, o egalitate frățească și o comuniune a Bisericilor naționale, independente de orice jurisdicție infailibilă străină, noi avem convingerea că mergem în pas cu vremea spre viitorul în care frățietatea în libertate va avea un tot mai mare rol.

După citirea acestei declarații, Dr. Rauch a spus: «Mulțumim Părintelui Prof. D. Stăniloae că în sfîrșit a precizat care e scopul discuțiilor noastre aici. Am formulat greșit în program că urmărim să realizăm intercomuniunea în prezent. Ne-am gîndit numai la o comuniune spirituală în sens larg, cum a spus Pr. D. Stăniloae. Deci în vederea întăririi acestei comuniuni spirituale și a apropierii în credință să discutăm

cele două puncte de diferență principale, puse în lumină de Pr. Prof. D. Stăniloae: primatul papal și uniaticismul».

Simpozionul trecuse de momentul său culminant. Se ajunsese la convingerea generală că ortodocșii nu acceptă intercomuniunea înaintea realizării unității în credință.

În după-amiaza aceleiași zile, s-a pus în discuție primatul papal ca prima piedică în calea intercomuniunii, așa cum se spusese în declarația ortodoxă română. Discuția s-a concentrat în jurul jurisdicției papale.

Marea contrazicere a partenerilor catolici în tot timpul simpozionului a fost că pe de o parte afirmau că cele două Biserici înfrind în comuniune își pot menține toate diferențele dogmatice, pe de alta că ele, devenind o singură Biserică, primatul papal trebuie recunoscut în această Biserică devenită Una prin intercomuniunea euharistică. Ei țin la admiterea diferențelor dogmatice existente în Bisericile intrate în intercomuniune, pe de o parte pentru a liniști pe ortodocși, pe de alta pentru a menține primatul papal. Dar ei țin, pe de altă parte ca primatul să fie admis în toată Biserica devenită una prin intercomuniune. Aceasta va avea ca urmare că diferențele vor înceta prin impunerea dogmelor catolice ortodocșilor în baza recunoașterii primatului și infailibilității papei.

Sîmbătă, 22 iulie, s-a stabilit ca temă a viitorului simpozion: *Taina preoției*, pentru a nu se mai da prilej să se manifeste divergența dintre aceste două părți, după cum s-a manifestat în Simpozionul al IV-lea. Nu s-a mai vorbit de nici un comunicat final în care să se rezume rezultatele simpozionului, așa cum intenționau organizatorii lui catolici.

Rezultatul dezbaterilor a fost constatarea că Biserica Ortodoxă nu poate admite intercomuniunea înaintea realizării unității de credință între cele două Biserici.

Pr. Prof. D. STĂNILOAE

SESIUNEA COMITETULUI CENTRAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR ȚINUTĂ LA UTRECHT — OLANDA (13—23 august 1972)

Între 13 și 23 august 1972, a avut loc la Utrecht-Olanda sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care au luat parte cei 120 membri, delegați ai celor 252 Biserici Protestante, Anglicană, Ortodoxe și Veche-Catolică din peste 80 de țări.

La această sesiune, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de cei doi înalți Ierarhi, membri ai acestui comitet Central, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

A XXV-a sesiune a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor din acest an s-a deschis duminică 13 august, printr-un cult solemn în Domkerk din Utrecht. În după-amiaza aceleiași zile, participanții la sesiune au fost primiți oficial de Prințesa Beatrice a Țărilor de Jos.

Tema celei de a XXV-a sesiuni a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a fost: *Angajați în slujba comunității frățesti*.

Au fost prezentate două rapoarte generale, unul al președintelui Dl. Thomas, un jurist indian și celălalt al secretarului general, Dr. E. C. Blake, fiind ultimul raport al

Pastorului Blake, care se retrage pentru limită de vîrstă. Problemele importante debătute în cursul lucrărilor au fost abordate clar chiar în prima zi. Acestea au fost :

a) *Teologia unității*. — «Care este — se întreba Dl. Thomas — raportul Consiliului Ecumenic al Bisericilor cu comunitatea euharistică către care tindem și cu fraternitatea pe care căutăm s-o promovăm între oameni?» Dr. Blake declara cu fermitate: «Nu-mi place că noi, cei care avem funcții de răspundere în Bisericile noastre, nu luăm nici o măsură concretă pentru a ataca, pe plan teologic, canonic și pragmatic, scandalurile divizării Bisericii asupra tainci suverane a unității. E vorba de credibilitatea predicării Evangheliei».

b) *Relațiile cu Biserica Romano-Catolică*. — Vaticanul a trimis ca observatori pe doi membri ai Secretariatului pentru unitatea creștinilor, Pr. John Long S. J. și Basil Meeking. Nu este vorba, în viitorul apropiat, de intrarea acestei Biserici în Consiliul Ecumenic. «Așteptînd aceasă adeviziune — afirma Pastorul Blake — efortul actual de colaborare cu Biserica Catolică trebuie să fie revăzut».

c) *Reînnoirea Bisericilor*. — Faptul că Mișcarea ecumenică a aruncat punți între Biserici a fost remarcat și de Prințesa Beatrice. Reluînd tema, Dr. Blake afirma: «Noi, cei care conducem Bisericile, n-ar trebui atît să ne temem de erezie, schismă și anarhie cît ar trebui să primim pe toți cei care slujesc pe Iisus Hristos».

d) *Angajarea în serviciul umanității*. — Acțiunea Consiliului Ecumenic al Bisericilor în această direcție (lupta împotriva rasismului și apartheid-ului, scrisoarea Dr. Blake către președintele Nixon contra războiului din Vietnam etc.) a făcut obiectul multor neînțelegeri și opoziții. Dl. Thomas, în raportul său, spunea: «Angajarea noastră activă ne poartă la redescoperirea credinței». Angajarea pentru dreptate este parte integrantă a Evangheliei.

Dacă raportul prezentat de Dr. Blake a fost mai mult o analiză a activității Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la ultima sesiune și o precizare asupra relațiilor viitoare cu Biserica Catolică, raportul prezentat de Dl. Thomas a tratat mai multe despre participarea Bisericilor membre la programele și activitățile Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Luni, 14 august, doi oratori au prezentat tema propriu-zisă: *Angajați în slujba comunității frățești*, și anume: Episcopul Sarkissian, din Catolicosatul de Antelias-Liban, și Prof. Jürgen Moltmann, teolog reformat din Tübingen — R. F. a Germaniei.

Pentru Episcopul Sarkissian, reînnoirea Bisericilor va preceda unificarea lor. P. S. Sa a abordat tema cu realism, afirmînd: «Pentru mulți ecumenismul pierde teren, Bisericile însele n-au reușit să precizeze ce fel de unificare doresc; esența și amploarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor sînt puse din nou sub semnul întrebării prin atitudinea Bisericii Catolice, iar mișcările neconformiste zguduie puternic Bisericile... Trebuie să recunoaștem umili limitele noastre. Noi nu formăm un sinod, nici măcar embrionul unui sinod, ci o asociație de Biserici». Și amintind cele spuse de Dr. M. Ramsey, primatul anglican, a adăugat: «Este o eroare să se discute aproape numai despre unificare. De nenumărate ori ne-am împiedicat aici. De ce nu am alege ca temă reînnoirea înaintea unificării? Programul nostru ar trebui să constea în examinarea a ceea ce putem face pentru ca respectivele noastre Biserici să slujească mai bine pe Dumnezeu în viața, mărturia și sfințenia lor».

Prof. Moltmann a insistat asupra faptului ca Bisericile să-și aibă «întreaga lor libertate critică», afirmînd: «Consiliul Ecumenic speră și sondează în viitor în care

un sinod autentic universal va putea să vorbească în numele tuturor creștinilor. Acest lucru este vital nu numai pentru Biserică, ci și pentru umanitate. În fața cercurilor infernale ale sărăciei, violenței și opresiunii, creștinătatea n-ar trebui să se prezinte lumii, divizate și amenințate de moarte, sub forma Bisericilor separate care-și contestă reciproc dreptul la adevăr și la comunitate. Numai o pace ecumenică atestă lumii Evanghelia păcii... De aceea, Bisericile trebuie să cucerească libertatea lor critică, să se degajeze de legăturile lor cu o națiune, rasă sau clasă».

Relativ la proiectele de rezoluție asupra Indochinei și Africii albe, Prof. Moltmann a arătat că «comunitatea frățească înseamnă concret angajarea pentru triumful drepturilor omului». A încheiat pledînd pentru «întoarcerea la vechile valori ale bucuriei existenței și ale respectului creației».

Diferite unități de lucru ale Consiliului Ecumenic (Credință și Mărturisire, Dreptate și Slujire, Educație și Comunicare) au propus linii concrete de acțiune privind drepturile omului, propuneri care au fost discutate în opt grupe de studii. A reținut atenția scrisoarea Pastorului Blake adresată Președintelui Nixon pentru interzicerea războiului din Vietnam și eliberarea prizonierilor de război.

Sesiunea a XXV-a a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a ales pe noul Secretar general. Este vorba de pastorul metodist *Philip Potter*, doctor în teologie, în vîrstă de 51 ani. Dr. Potter a fost președintele Federației universale a asociațiilor creștine ale studenților (1960—1968), pastor în Haiti timp de patru ani, apoi Secretar regional al Societății misionare metodiste pentru Antile și Africa Occidentală. La Consiliul Ecumenic al Bisericilor a fost director al Comisiei de Misiune și Evanghelizare, apoi președinte al Departamentului «Credință și Constituție», iar recent secretar general adjunct al Consiliului Ecumenic.

În cursul unei conferințe de presă, Dr. Potter s-a prezentat, pe planul doctrinei ecumenice, drept continuatorul predecesorilor săi, pastorii Visser't Hooft și E. K. Blake. «Prețul comunității frățești pe care vrem s-o instaurăm — a afirmat — este crucea. Cu cît ne apropiem de cruce, cu atît ne apropiem unul de altul în unitate». A mai adăugat că, pe planul acțiunii concrete, dorește să continue lupta contra rasismului, dezvoltarea relațiilor cu Biserica Romano-Catolică, continuarea eforturilor pentru dezvoltarea integrală.

Comitetul Central a ascultat joi, 17 august, un raport al Pastorului Lukas Vischer asupra problemei intrării Bisericii Romano-Catolice în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Acesta a amintit etapele parcurse, în această direcție, după Conciliul Vatican II, prin crearea Grupului mixt de lucru — în 1965 — și a Sodepaxului (Comisia pentru societate, dezvoltare și pace), prin intrarea a 9 catolici ca membri în Comisia «Credință și Constituție».

Comitetul Central a continuat lucrările în comisii. Aici au depus o activitate remarcabilă reprezentanții Bisericii noastre, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Unitatea de lucru «Credință și mărturisire» a atras atenția asupra importanței conferinței ce va avea loc la Bangkok în ianuarie 1973, cu tema: *Mintuirea astăzi*. Unitatea de lucru «Educație și comunicare» a cerut să se acorde o atenție mai mare mișcărilor de reînnoire din Biserici, mișcărilor teologice indigene, tinerilor etc.

Apoi, Comitetul Central a studiat o temă care ar putea fi aceea a Adunării generale de la Djakarta, din 1975, adică: *Hristos ne-a eliberat pentru a fi liberi*.

Spre încheierea lucrărilor, Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a adoptat o serie de recomandări. Acestea încep cu drepturile omului. Comitetul a cerut să se continue examenul măsurilor publice sau private care vizează asigurarea acestora și invită Bisericile membre «să facă eforturi pentru a se abține de la orice prejudiciu ideologic», invitând Consiliul Ecumenic al Bisericilor să țină un colochiu privind drepturile omului.

Comitetul Central a sfătuit Bisericile să susțină acțiunile O.N.U. și și-a exprimat preocuparea pentru Orientul Mijlociu, a cărui situație amenință pacea mondială.

În privința Indochinei, Comitetul Central a decis crearea unui Fond special destinat să aducă o contribuție «popoarelor din această regiune care caută o identitate nouă».

Comitetul Central a reînnoit apelul către Bisericile membre de a consacra 2% din resursele lor dezvoltării. S-a adoptat, de asemenea, recomandarea de a urca de la 500 000 la 1 milion dolari Fondul social de luptă împotriva rasismului. Consiliul Ecumenic al Bisericilor a vărsat sumele strânse în 1970—1971 mișcărilor de eliberare națională din Africa de Sud, Mozambic, Angola și Rodezia, ca și diferitelor alte mișcări din cele două Americi și comitetelor de susținere din Europa.

Aprobarea propunerii de a menține colaborarea cu Biserica Romano-Catolică a fost votată fără obiecțiuni. Cu această ocazie, Pr. J. Long, observatorul Vaticanului, a afirmat că nu există o diminuare a interesului Romei pentru Consiliul Ecumenic, dar că «o intrare a Bisericii Catolice în Consiliul Ecumenic al Bisericilor n-ar fi utilă în contextul actual. Ceea ce trebuie făcut este nu schimbarea structurilor, ci o cooperare tot mai mare... De altfel, Papa Paul al VI-lea a decis ca Biserica Romano-Catolică să participe la lucrările viitoarei Adunări generale a Consiliului Ecumenic din Indonezia, în 1975».

Comitetul Central a discutat, de asemenea, despre Vietnam, despre Conferința pentru securitate europeană, despre cooperare, despre violență și non-violență.

În concluzie, cea de a XXV-a sesiune a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a fost marcată de realism: alegerea unui nou secretar general aparținând «lumii a treia», lupta pentru drepturile omului, lupta contra rasismului, condamnarea războiului din Vietnam, continuarea colaborării cu Biserica Romano-Catolică.

Sesiunea s-a închis la 23 august 1972, cu un cult în biserica veche-catolică din Utrecht. Viitoarea sesiune va avea loc în luna august 1973, la Helsinki, în Finlanda.

CEZAR VASILIU

CRONICĂ

Marti, 4 iulie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a luat parte la recepția oferită de Ambasada Statelor Unite ale Americii la București, cu prilejul sărbătorii naționale a Statelor Unite (4 iulie).

Luni, 10 iulie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis o telegramă de condoleanțe Patriarhiei Ecumenice, în legătură cu încetarea din viață a Patriarhului ecumenic Atenagora.

În aceeași zi, au plecat la Istanbul I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, ca reprezentanți ai Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian și ai Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la funeraliile Patriarhului Atenagora.

Simbătă, 29 iulie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Rabin Dr. Arthur Hertzberg, președintele Congresului Evreiesc American și pe Dl. Dr. Gerhart Riegner, secretarul general al Congresului Mondial Evreiesc, din America, aflați în țara noastră cu prilejul celei de a 60-a aniversări a Șef-Rabinului Dr. Moses Rosen, conducătorul Cultului Mozaic din R. S. România.

Au fost de față: P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și Dl. Ioan Lahovari, ca interpret.

Duminică, 30 iulie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a participat la sărbătorirea Șef-Rabinului Cultului Mozaic din R. S. România, Dr. Moses Rosen, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, desfășurată la Templul coral, în prezența multor personalități din țară și de peste hotare.

Prea Fericirea Sa a rostit un cuvânt ocazional.

Luni, 31 iulie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita D-lui Rabin Schneier din New York, aflat în țara noastră.

În aceeași zi, Prea Fericirea Sa a primit vizita D-lui Șef-Rabin Dr. Slomo Goren, de la Tel-Aviv, însoțit de Dl. Șef-Rabin Dr. Moses Rosen.

Au fost de față: P. S. Episcop Teoctist al Aradului, P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și Dl. Ioan Lahovari, translator. Oaspeților li s-au oferit albume cu vederi din țara noastră.

Joi, 3 august 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita de prezentare a noului ambasador al Greciei la București, Dl. Aristote Phrydas.

Au fost de față: P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Vineri, 4 august 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita D-lui Takeo Nakayama, profesor la Facultatea de științe juridice din Meiji, Nagoya-Japonia, împreună cu soția sa, veniți în țara noastră ca invitați ai Universității din București.

Au fost de față: P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal; P. C. Consilier Ilie Georgescu și Dl. Ioan Lahovari, interpret.

Marți, 8 august 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. Cuv. Arhim. Lucian Florea, superiorul bisericii și căminului românesc din Ierusalim, venit în țară în legătură cu proiectata vizită a Prea Fericirii Sale la Locurile Sfinte.

Vineri, 11 august 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Ștefan Feraru, din Detroit, președintele Coralei «România», de pe lângă Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America, venit în vizită în țară. La propunerea P. S. Episcop Victorin, Prea Fericitul Părinte Patriarh i-a acordat «crucea patriarhală» pentru mireni.

Miercuri, 16 august 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe dirijorul Prof. Remus Tzincoca, în legătură cu înapoierea sa la Paris, după o scurtă vacanță petrecută în țara natală.

Marți, 29 august 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a avut o consfătuire cu P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, aflat în țară.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

EPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA

Calendarul ortodox «Credința», pe anul 1972

Ca și în anii precedenți, această publicație de zidire sufletească și de afirmare a Ortodoxiei românești în rîndurile credincioșilor de peste Ocean apare în condiții grafice superioare și cu un conținut mereu îmbunătățit, înmănunchind probleme din cele mai variate din domeniul vieții bisericești actuale.

Coperta, bogat ilustrată, înfățișează biserica Mînăstirii Sucevița, una din comorile de artă și de spiritualitate ale poporului român.

Calendarul se deschide cu un cuvînt de povățuire și indemn al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, intitulat *Mărturisire de credință românească*. Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române își arată înalta prețuire față de această carte, care, «frumos împodobită și îmbogățită în fiecare an cu noi înțelesuri românești și bisericești, bine deslușite, este un fel de colindător drag» ce aduce vestea cea bună a statorniciei în credință a românilor ortodocși de peste Ocean, «o adevărată mărturisire de credință românească și o dovadă strălucită de felul cum reprezintă, cu demnitate neștirbită, Ortodoxia românească în Statele Unite și Canada, constituind astfel încă un factor care ajută să sporească prestigiul Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române în lumea întreagă».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian evidențiază meritele Prea Sfințitului Episcop Victorin, ale preoților și ale credincioșilor ortodocși români, care, strîns uniți în sînul Episcopiei Misionare Ortodoxe române în America, au păstrat cu scumpătate moștenirea spirituală încredințată de Biserica-Mamă. Totodată, își exprimă regretul pentru faptul că «unitatea de credință și de conștiință românească este sfișiată de români de-ai noștri, care, în loc să lucreze ca toți românii-americani să fie «un cuget și o simțire», s-au rupt de legătura firească și canonică pe care erau îndatorați să o păstreze cu Biserica Ortodoxă Română și au acceptat să treacă sub jurisdicție bisericească străină». Dar — afirmă în continuare Prea Fericirea Sa — Biserica noastră străbună nu a închis niciodată ușile acestor frați rătăciți de la sînul ei, ci îi așteaptă cu dragoste iertătoare și cu brațele deschise să se reîntoarcă la sînul ei părintesc.

Calendarul «Credința» este, în acest sens, o «solie sufletească» pentru unitatea în credință a românilor ortodocși de pretutindeni, un «colindător al vrerilor și năzuințelor românești de peste Ocean», în paginile căruia se poate descoperi «nu numai duhul misionar al Episcopiei românilor din Statele Unite și Canada, dar și duhul românesc odrăslit în creații literare și teologice de mare valoare spirituală și artistică, reprezentînd cu cinste, peste hotare, spiritualitatea noastră românească».

În încheiere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian face urarea ca noul an 1972 să reunească pe toți românii ortodocși de peste Ocean, în aceeași obște a Ortodoxiei

străbune, păstrind legătura canonică cu Biserica-Mamă. Prea Fericirea Sa elogiază râvna celor ce s-au ostenit pentru alcătuirea acestui Calendar și binecuvîntează pe cititorii săi de pretutindeni împreună cu familiile lor.

Următorul articol de fond, intitulat *Prima carte*, este semnat de P. S. Episcop Victorin. Conducătorul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America subliniază faptul că prezentul Calendar, deși poartă același titlu ca în fiecare an — «Credința» — este totuși o carte cu un conținut nou, atît sub raport informativ cît și religios și literar. Pe lîngă aceasta, noutatea cea mai interesantă a acestei publicații o constituie faptul că ea este rodul unei tipografii noi, funcționînd după cel mai înaintat sistem al științei electronice: Tipografia Departamentului Publicațiilor din Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, aflată sub conducerea P. Cuv. Arhim. Bartolomeu V. Anania și a D-lui George Alexe. Calendarul «Credința» pe anul 1972 este prima carte tipărită în această tipografie.

Evidențiînd cu multă bucurie acest eveniment, P. S. Episcop Victorin îndeamnă pe cititori să cerceteze cu atenție această carte, însușindu-și ceea ce este bun și folositor pentru hrana lor sufletească. În acest scop, înfățișează cititorilor rostul și însemnătatea părții calendaristice, a rubricii oficiale, a părții teologice și literare, precum și a paginilor ilustrate ale Calendarului.

În încheiere, conducătorul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America binecuvîntează strădaniile celor ce au dat la lumină noul Calendar și, subliniînd că acesta poate constitui unul din cele mai frumoase daruri ce s-ar putea oferi rudelor, prietenilor și cunoscuților, urează cititorilor ca noul an 1972 să le aducă «bucuria unei vieți pline de toate bunătățile, atît materiale cît și sufletești».

Urmează partea calendaristică propriu-zisă (p. 8—32), în cadrul căreia sînt intercalate date memorabile din viața bisericească și civilă a românilor ortodocși din America, precum și rînduielele bisericesti deosebite.

Calendarul prezintă, în continuare (p. 35—43), în limba engleză, date statistice cu privire la Întîistătătorii Bisericilor Ortodoxe, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, membrii Conferinței permanente a episcopilor ortodocși canonici în America, reprezentanții Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America în comisiile Conferinței permanente a episcopilor ortodocși canonici, clerul, parohiile și instituțiile Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

În rubrica intitulată «Cuvînt bun» (p. 45—63) sînt inserate următoarele articole:

Știința lui Iisus Hristos, de Prof. univ. onorar Teodor M. Popescu. Autorul pune problema funcției gnoseologice a religiei pentru viața credincioșilor, subliniînd că Evanghelia urmărește să asigure fericirea veșnică a acestora, prin transformarea lor morală, înnobilitare sufletească și mîntuire. Slujitorii altarelor sînt îndemnați să poarte grijă de sufletele credincioșilor, făcîndu-i pe aceștia să simtă puterea și bucuria credinței, a dragostei și a bunătății creștine.

Biserica, statul și tineretul, de Protopop-vicar Ioan Bugariu. — Pornind de la unele aspecte negative ale vieții tineretului american, care lezează bunele moravuri, autorul atrage atenția că familia are menirea de a fi primul for de educație al copilului, constituînd baza virtuților și izvorul de trăire morală. Tineretul trebuie îndrumat spre muncă și spre îndatorirea de creare a bunurilor materiale și spirituale. Statul este unul din factorii de bază pentru creșterea, învățarea și ocrotirea tineretului. Creș-

tinii sînt datori să asculte de autoritățile de Stat și să respecte legile țării în care trăiesc

Învățătura despre cele două căi, de Pr. Conf. Ștefan Alexe. — Cercetînd literatura patristică, autorul se oprește la *Epistola lui Barnaba* și *Didahia celor doisprezece Apostoli*, care explică învățătura, enunțată sub diferite forme în Sfînta Scriptură, despre «calea vieții» sau a luminii și «calea morții» sau a întunericii. Această învățătură este enunțată în cele două opere amintite sub formă de porunci și îndrumări morale care constituie un rezumat al Decalogului și al Predicii de pe Munte. «Calea vieții» constă în iubirea lui Dumnezeu și a aproapei, în realizarea virtuților creștine și abținerea de la fapte rele. «Calea morții» este pierzătoare de suflet, cuprinzînd pe cei mîndri, vicleni, adulteri, ucigași, lacomi, vicleni și asupritori. Preceptele privind cele două căi s-au bucurat de o largă circulație în primele secole creștine; ele își păstrează valoarea și astăzi, contribuind la umanizarea credincioșilor, care sînt îndrumați să săvîrșească binele în orice împrejurare.

Domnul caută ucenici, de Pr. Dr. Dumitru Bodale. — Venind pe pămînt cu învățătura Sa cea nouă, Mîntuitorul Iisus Hristos și-a ales ucenici din rîndul unor oameni simpli, dar plini de credință, smerenie, răbdare, dragoste de Dumnezeu și de oameni. El a evitat atît pe slujitorii templului din Ierusalim cît și pe farisei și cărturari, care erau superficiali, nesinceri și cu inimi împietrite. Slujitorii de astăzi ai altarelor sînt ucenici ai Mîntuitorului, aleși pentru această înaltă slujire; ei au datoria de a-și împlini cu vrednicie chemarea, dovedind conștiințiozitate în desfășurarea lucrării evanghelice, precum și muncă devotată pentru binele întregii omeniri.

Ospățul înierii, de Pr. Nicolae Ciurea. — Arătînd, prin analogie cu seceta din natură, efectele distrugătoare ale secetei sufletești, autorul prezintă o meditație plină de sensibilitate cu privire la unul din aspectele esențiale ale operei de răscumpărare a Mîntuitorului Iisus Hristos. La Cina cea de Taină, Acesta s-a oferit pe Sine însuși credincioșilor, chemîndu-i la împărtășirea cu Trupul și Sîngele Său, iar prin jertfa Sa de pe Golgota a pecetluit Legămîntul cel nou. Chemarea la Cina liturgică are menirea de a apropia pe credincioși de Dumnezeu, iar împărtășirea cu Sfintele Taine dă garanția înnoirii sufletești și a mîntuirii.

Muntele cel sfînt Sinai, de Arhim. Paulin Dimitrie Popescu. — Articolul amintește de «munții cei sfîinți» pomeniți în Sfînta Scriptură (Sinai, Nebo, Sion, Tabor, Carmel, Eleon etc.), subliniind importanța Muntelui Sinai, numit și «Muntele lui Dumnezeu» (Exod XVIII, 5), de pe care Moisi a primit cele Zece Porunci. Ulterior, acest munte a fost citat în creștinism mai ales prin așezările monahale de la Mînăstirile Sinai și Rait, el fiind unul din centrele vestite în care au viețuit mari gînditori creștini, ca Nil Sinaiticul, Grigore de Sinai și Ioan Scărarul. Mînăstirea Sinai, zidită de împăratul Justinian, a fost o fortăreață monahală, apărată de un grup de 100 de oameni numiți «romanos». Cercetătorul român Marcu Beza a ajuns la concluzia că acești «romanos» au fost aduși din părțile dunărene. Mînăstirea Sinai a fost un mare centru de cultură ortodoxă. În biblioteca sa sînt manuscrise de mare importanță, dintre care unele venite din Moldova și Țara Românească. După un pelerinaj la Muntele Sinai, principele Constantin Cantacuzino a zidit Mînăstirea Sinaia, în jurul căreia s-a dezvoltat orașul cu același nume. Autorul stăruie pentru o cercetare mai amănunțită a izvoarelor istorice, în scopul de a se preciza și mai bine contribuția și prezența românilor în Ortodoxie, pînă pe aria sinaitică.

Ortodoxia în America, de Pr. Dr. St. Slevoacă. — În așteptarea unei monografii despre istoria și starea Bisericii Ortodoxe din America autorul prezintă câteva însemnări asupra acestui subiect. Se arată astfel că Ortodoxia americană este relativ tânără, unele urme datînd de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, dar prezența masivă făcîndu-se cunoscută abia în primele decenii ale secolului nostru. Se dau date cu privire la numărul creștinilor ortodocși în America și la formele de organizare bisericească, arătîndu-se apoi rolul educativ religios și cultural al spiritualității ortodoxe în mediul american. În ultima parte sînt analizate și unele deficiențe care se observă în viața Bisericii Ortodoxe din America, subliniindu-se mai ales rolul dăunător al diviziunii, pluralismul jurisdicțional, făcîndu-se apel la încetarea luptelor fratricide și la instaurarea unei comuniuni de colaborare, pace și iubire, în duhul canonicității tradiționale, în scopul punerii în lumină a valorilor Ortodoxiei americane.

Îndemnuri pentru viața preoțească, de Prot. Dumitru Diaconescu. — Articolul prezintă cititorilor o parte din învățăturile recomandate slujitorilor altarelor de către Sfîntul Grigorie de Nazianz în cartea lui *Despre preoție*. Astfel, sînt analizate: greutatea misiunii preoțești, necesitatea vocației, înfruntarea patimilor rele, cumpătarea, milostenia, iertarea, rugăciunea, datoria cercetării sufletești a credincioșilor. Îndemnurile acestea sînt mereu actuale, constituind elemente de bază pentru păstorul de suflete.

Urmează rubrica «*Christian Thinking and Life*» (*Gîndire și viață creștină*) în care sînt prezentate (p. 65—81), în limba engleză, următoarele articole :

Dumitru Ichim, *The Right Way of the Ecumenical Movement*, — Notează unele aspecte ale «crizei» actuale în care s-ar afla mișcarea pentru refacerea unității creștinilor ; Pr. Jerome Neville, *Are You Free?* — analizează condițiile libertății spirituale a creștinului, privite din perspectiva antropologiei ortodoxe ; Rev. Henry Hill, profesor de istorie la Universitatea din Windsor, *Christian Romania*, — scoate în evidență rolul important pe care Biserica l-a avut de-a lungul secolelor în formarea și dezvoltarea caracterului poporului român, arătînd că, mai ales prin cultivarea limbii române în cărțile de slujbă, Biserica a menținut identitatea etnică a poporului român ; George Alexe, *A Protestant Approach to Orthodoxy*, — expune încercările nereușite ale unor reprezentanți ai protestantismului american de a aborda esența Ortodoxiei răsăritene ; Protos. Felix Dubneac, *Message of Christian Art*, — arată că esența artei creștine constă în Vestea cea bună care cheamă la viața în Hristos, transfigurînd existența credincioșilor ; George I. Chișcă, *Moral Obligation and the Meaning of Christian Koinonia*, — subliniază sensurile pe care noțiunea «koinonia» le are în Evanghelii, în gîndirea patristică și în spiritualitatea răsăriteană, precum și influența ideii de comuniune asupra ecumenismului și slujirii creștine contemporane ; Arhim. Vasile Vasilachi, *Where the Problems come from?* — atrage atenția asupra faptului că interferența religiei cu știința și cu politica reprezintă o sursă permanentă de probleme și situații dificile pentru Biserică.

Calendarul «Credința» continuă cu rubrica «*Pămînt și suflet românesc*» (p. 82—94), în cadrul căreia sînt publicate următoarele articole :

La Ciucea lui Octavian Goga, de Pr. Gheorghe Cunescu, — evocare duioasă a locului unde își doarme somnul de veci poetul *Clăcașilor* și al *Plugarilor*. După cum observă autorul, Octavian Goga ar fi putut să-și aleagă oriunde în țară un loc de mormînt. El însă «a dat precădere Ciucei prietenului său, poetul Adi Endre, și a făcut

din ea un simbol convingător și premergător atât al posibilității prieteniei și conviețuirii pașnice între români și maghiari, cât și al continuității românești pe aceste meleaguri istorice». Articolul descrie complexul muzeistic, istoric, literar, arhitectonic și etnografic de la Ciucea, insistând asupra mausoleului lui Octavian Goga, ornamentat cu scene religioase lucrate în mozaic, timp de două decenii, de soția poetului, Veturia Goga. Cîteva ilustrații, frumos executate — mausoleul lui O. Goga, biroul poetului și o Troiță cioplită în piatră — sporesc interesul documentar al articolului.

Poluarea omului occidental, de Prof. Remus Tzincoca, constituie un protest hotărît împotriva otrăvirii crescînde a aerului, apei și alimentelor în lumea occidentală, ajungînd la concluzia că și omul contemporan este afectat de această poluare, fapt dovedit prin presiunile exercitate asupra sistemului său nervos, care au ca urmare zdruncinarea echilibrului fizic și fiziologic uman. Soluția «depoluării» o constituie «întoarcerea omului la natură, sub toate formele». În fața zdruncinării nervoase care amenință societatea americană, occidentalii de origine română sînt invitați să mențină contactul reconfortant cu valorile eterne ale neamului românesc, cultivînd comorile literaturii și artei românești, în special pe acelea de origine sau inspirație folclorică.

Părintele Ioan de la Hozova, de Arhim. Lucian Florea, — medalion închinat ieroshimonahului român Ioan Iacob, care s-a săvîrșit din viață în anul 1960, în pustia Hozovei din Iudeea, în vîrstă de 47 de ani. După un prim contact cu viața călugărească la schitul Turnu din Oltenia, acesta este tuns în monahism la Mînaștirea Neamț, unde îndeplinește funcțiile de bibliotecar, profesor la seminarul monahal și farmacist adjunct. În anul 1936, vine la Locurile Sfinte și se închinoviază la Mînaștirea Sfintul Sava, unde primește marea Schimă. Apoi primește sarcina de egumen al schitului românesc de la Iordan. După exemplul părinților pustnici, se sălășluiește într-o peșteră din pustia Hozovei, unde duce viață de sihastru, pînă la moarte. Pentru viața sa curată și munca osîrduitoare, ieroshimonahul român Ioan este considerat de călugării și credincioșii care l-au cunoscut drept un sfînt din vremea noastră. De la el au rămas versuri, traduceri patristice și istorioare cu caracter religios, care îl afirmă ca un creator de cultură românească în părțile Locurilor Sfinte.

Dragovete, cap de primăvară, de Pr. Sandu Tudor, descrie o străveche datină, pe cale de dispariție, reminiscență din puternicul cult antic al fecundității. Autorul menționează că strămoșii noștri au stabilit un echilibru între formele de cult care antrenau viața și cultul propriu-zis al fecundității, limitîndu-le excesele, după cum tot ei au îndulcit cultul auster al retragerii în pustietățile munților, practicat de «capno-bații» geto-daci. Lucrul acesta a înlesnit creștinarea strămoșilor noștri pe cale firească, pașnică și a contribuit la păstrarea ființei noastre etnice în mijlocul vicisitudinilor istorice.

Un mare animator al unității naționale: episcopul Dionisie Romano, de Pr. Gabriel Cocora, zugrăvește cîteva din faptele memorabile ale episcopului Buzăului, Dionisie Romano (1859—1873), care este prezentat ca precursor al unității noastre statale, desăvîrșite la 1 decembrie 1918. El a păstrat strînse legături cu credincioșii ortodocși români din Transilvania, cu mitropolitul Andrei Șaguna și cu George Barițiu. Mare animator cultural, episcopul Dionisie Romano a avut o deosebită sollicitudine și pentru școala românească din Macedonia sa natală. Prin întreaga sa activitate, acest ierarh luminat a urmărit să întrețină trează conștiința națională a românilor de sub stăpî-

nirea habsburgică, sprijinind în acest scop dezvoltarea școlilor române, pe toate căile și în orice împrejurări, cu convingerea că «numai în cultură, știință și civilizație consistă forța vitală, artera de viață a unei națiuni».

Din rubrica «*Legături româno-americane*» (p. 95—107) desprindem articolele :

Din cele trecute vremi, de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, — evocare, pe baza unor documente inedite, a misiunii de pionierat desfășurată la începutul secolului nostru în mijlocul citorva comunități ortodoxe române din America de către preotul Zaharia Oprea, din Bandul de Cîmpie ;

Artur Gorovei și folcloristica americană, de Iordan Datcu, medalion închinat unui erudit folclorist român de la sfârșitul secolului trecut și începutul celui prezent, care a dus faima folcloristicii românești în America, precum și în alte părți ale lumii, fiind ales pentru opera sa științifică membru corespondent (1915) și apoi membru de onoare al Academiei Române, rămânând pentru posteritate ca un adevărat ctitor al folcloristicii românești moderne ;

Așezări ale românilor din Canada, — descriere a primelor începuturi românești în Canada și a întemeierii vieții bisericești a parohiilor ortodoxe române de aici, cu scopul de a stimula alcătuirea unui istoric mai amplu, întemeiat pe documentele necesare ;

Legături bisericești româno-americane, — prezentare a relațiilor Bisericii Ortodoxe Române, în anul 1971, cu unele jurisdicții ortodoxe și Biserici creștine din America și a burselor de studii oferite prin Consiliul Ecumenic al Bisericilor ;

Relații oficiale româno-americane și româno-canadiene, — trecere în revistă a schimburilor culturale, științifice, artistice și sportive care au avut loc în anul 1971, pe bază de reciprocitate, între România și Statele Unite, pe de o parte, și România și Canada, pe de altă parte, a vizitelor oficiale și a unor acorduri în diferite domenii de activitate.

Rubrica «*La curțile dorului*» (p. 108—122) prezintă un «Caiet de poezie» semnat de V. Voiculescu, George Alexe, Pan M. Vizirescu, Radu Gyr, Gheorghe Anca, Dumitru Ichim, Florica Bațu, Horia Nițulescu, Aurelia Diaconu, Ion Alion, Ion Iuga, Mihai Velcescu, Anca Voiculeț și Doris Plantus.

Ultima rubrică a Calendarului, intitulată «*File de cronică*» (p. 123—128), prezintă mai întâi *Cronica Patriarhiei Române* pe anul 1971. În acest cadru este înfățișat momentul festiv al împlinirii de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a venerabilei vârste de 70 de ani și ieșirea de sub tipar, cu prilejul acestui popas aniversar, a celui de-al X-lea volum din opera Prea Fericirii Sale intitulată «Apostolat Social». Sînt prezentate apoi momente mai de seamă din viața internă a Bisericii Ortodoxe Române în cursul anului 1971, subliniindu-se grija Sfîntului Sinod pentru parohiile din țară și pentru parohiile ortodoxe române de peste hotare, activitatea școlilor teologice, a Editurii Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă și a Atelierelor pentru obiecte de cult, precum și acțiunea de restaurare a unor așezăminte mînăstirești și a numeroase biserici. Pe plan extern, se amintesc acțiunile cele mai importante, între care : vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în fruntea unei delegații, în Grecia și Etiopia ; participarea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române la alegerea și înscăunarea noului patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse și la întronizarea noului patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare ; participarea unor delegații ale Bisericii

Ortodoxe Române la Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la Adunarea generală Nyborg VI a Conferinței Bisericilor Europene și la Adunarea generală a Conferinței Creștine pentru pace; vizitele făcute Bisericii Ortodoxe Române de unele personalități bisericești de peste hotare, între care: Dr. Eugène Carson Blake, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Patriarhul Nicolae al VI-lea al Alexandriei și Cardinalul Julius Döpfner din R. F. a Germaniei; vizita Preafericitului Părinte Patriarh Justinian făcută Bisericii Copte din Cairo și Patriarhiei Ortodoxe a Alexandriei; contribuția delegațiilor Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Comisiei pregătitoare a Sfintului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe.

Cronica Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, pe anul 1971, cuprinde mai întâi activitatea bisericească pe plan intern, în cadrul căreia se menționează: aniversarea a 5 ani de la alegerea ca episcop al Episcopiei Misionare a Prea Sfințitului Victorin; spicuri din lucrarea pastorală și activitatea administrativă-bisericească a P. S. Sale; activitatea Consiliului Eparhial; lucrările celui de-al 40-lea Congres bisericesc al Episcopiei; înființarea Coralei «România» de pe lângă catedrala «Sfânta Treime» din Detroit, Michigan. Între înfăptuirile gospodărești se amintesc: înregistrarea Episcopiei cu o tipografie ultramodernă; înființarea Departamentului Publicațiilor, construirea noii case parohiale din Hamilton — Ontario și zidirea noii biserici din Edmonton. După menționarea mișcărilor de personal, este înfățișată activitatea bisericească pe plan extern, subliniindu-se: participarea în «Standing Conference» și contribuția la restructurarea acestei Conferințe; legăturile cu Patriarhiile Constantinopolului, Antiohiei și Ierusalimului și mai ales cu Patriarhia Română; activitatea desfășurată de P. S. Episcop Victorin în cadrul Consiliului Național al Bisericilor din Statele Unite; alegerea P. S. Sale ca vicepreședinte al Consultației conducătorilor bisericești din New England; prelegerile teologice susținute de P. S. Sa și de P. Cuv. Arhim. Bartolomeu V. Anania în diferite împrejurări. În concluzie se remarcă faptul că activitatea bisericească desfășurată de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America urmărește să reprezinte cu demnitate Biserica Ortodoxă Română din America și Canada.

Partea a doua a Calendarului «Credința» (p. 129—227) prezintă, sub titlul *Patronii și sprijinitorii noștri*, liste ale sprijinitorilor acestei publicații, anunțuri bisericești și de familie, mesaje de felicitări, precum și numeroase instantanee fotografice din viața și activitatea unor parohii.

În loc de postfață, scriitorul Arhim. B. V. Anania face cititorilor Calendarului «Credința» unele destăinuirii și precizări, de pe poziția de editor și tipograf al acestei publicații. Astfel, se arată că acesta e cel de-al șaptelea Calendar editat în America; deși e destinat cu precădere românilor ortodocși din diaspora, el se bucură de circulație și apreciere și între hotarele Patriei. Primit ca o adevărată «zi de Duminică» în casele cititorilor de peste Ocean, Calendarul își sporește tirajul de la an la an și tinde să satisfacă toate trebuințele. Împreună cu colaboratorul său George Alexe, Arhim. B. V. Anania consideră drept o «înaltă sărbătoare» faptul de a alcătui și tipări o asemenea carte, la care au colaborat autori cu poziții, preocupări și stiluri din cele mai deosebite.

În *Incheiere*, Departamentul Publicațiilor din Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America menționează că acest Calendar constituie prima sa carte românească, tipărită în tipografie românească pe pământ american, mărturisind: «Am râvnit ca fiecare pagină și rând să fie un vad spre inimi, un potir de comuniune spirituală, care

să ne facă pe toți conștienți că reprezentăm aici, departe de țară, virtuțile unui neam ce așteaptă de la noi mai multă dragoste și mai multă înfrățire românească».

Este o mărturisire care face cinste ostenitorilor acestei lucrări de zidire sufletească și care recomandă Calendarul «Credința» ca pe o publicație ce împlinește un înalt rol cultural, educativ-bisericesc și patriotic.

Congresul bisericesc anual

Între 30 iunie și 2 iulie 1972 s-a ținut la Windsor-Ontario cel de-al 41-lea Congres anual al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America. Relatăm, în cele ce urmează, câteva amănunte cu privire la desfășurarea lucrărilor acestei tradiționale întruniri anuale, după darea de seamă publicată de revista «Credința» («The Faith»), nr. 7—8/1972.

Acest congres, găzduit de cele două parohii din orașul Windsor — «Sfântul Gheorghe» și «Pogorîrea Duhului Sfânt» — este cel de-al treilea congres bisericesc ținut pe pământul canadian. Primul s-a ținut în anul 1967, la Windsor, iar al doilea în 1968, la Hamilton. Cel din anul viitor urmează să aibă loc tot în Canada, în orașul Edmonton, din provincia Alberta. Lucrul acesta arată atenția și prețuirea de care au început să se bucure românii ortodocși canadieni. Faptul în sine este explicabil, deoarece mai mult de jumătate din numărul total al parohiilor Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America se află pe teritoriul Canadei, iar românii ortodocși canadieni și-au manifestat, în repetate rânduri, prin preocupările și activitățile lor meritore, dorința de a fi cetățeni loiali ai țării în care trăiesc, dar și buni creștini, legați de credința, tradițiile și obiceiurile străbune.

Congresul din acest an a coincis cu sărbătoarea națională a Canadei («Ziua Dominionului»), care a fost inclusă în programul special al congresiștilor. Astfel, la 1 iulie s-a oficiat un Te-Deum, în cadrul căruia s-au înălțat rugăciuni pentru poporul canadian și conducătorii lui, iar înainte de începerea mesei oficiale, toți cei prezenți au intonat imnul național canadian.

Lucrările curente ale Congresului. — Din cele 28 de parohii trecute pe lista Congresului, 24 de parohii și-au trimis reprezentanți legali, care și-au exercitat dreptul de vot, ca delegați titulari. Hotărârile s-au luat cu majoritate absolută.

Ședințele de lucru au început în ziua de 30 iunie 1972, fiind ținute în Biserica «Sfântul Gheorghe», sub președinția P. S. Episcop Victorin și — când a fost nevoie — a P. C. Protopop vicar Ioan Bugariu.

După oficierea unui Te-Deum, P. S. episcop Victorin a rostit un cuvânt de deschidere a Congresului, s-a ales un birou al Congresului, s-au expediat telegrame omagiale unor personalități bisericesti și de stat, apoi s-a citit și s-a aprobat procesul verbal al sesiunii 1971.

Raportul general, prezentat de P. S. Episcop Victorin a constituit o expunere amplă și documentată asupra activității — pe diferite planuri — a Episcopiei. Delegații au subliniat poziția canonică a Episcopiei în cadrul Ortodoxiei americane și prestigiul crescând pe care aceasta și l-a cucerit în lumea creștină. Conducătorul Episcopiei, P. S. Episcop Victorin, este membru titular al Conferinței Episcopilor Ortodocși din cele două Americi (Standing Conference) și «Co-Chairman» al Comisiei ei Canonice; membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor; membru în Comitetul Executiv al Conferinței Statelor Unite pentru Consiliul Ecumenic al Bisericilor și membru în Comitetul Executiv al Consiliului Primaților Bisericilor Creștine

din New England, P. S. Sa și clerul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America au dreptul de a sluji cu oricare ierarh ortodox canonic din America și din întreaga lume, iar lucrul acesta se vădește mai ales cu ocazia congreselor anuale bisericești, când unul sau doi ierarhi ortodocși de altă naționalitate decît cea română sînt invitați să slujească împreună cu conducătorul și clerul acestei Episcopii.

Congresul a luat act că la data de 24 iulie 1972 P. S. Episcop Victorin împlinește vîrsta de 60 de ani și a hotărît ca în duminica premergătoare acestei date să se officieze un Te-Deum în toate bisericile Episcopiei, iar preoții să înfățișeze credincioșilor, în cuvîntările lor, personalitatea și poziția canonică a vrednicului lor ierarh.

Raportul financiar pe anul 1971 a fost prezentat Congresului, verificat și aprobat în unanimitate. Delegații au luat act cu satisfacție de înființarea și activitatea tipografiei, precum și de programul de lucru al Sectorului Publicațiilor.

Rapoarte de activitate pastorală a prezentat nu numai P. S. Episcop Victorin, ci și toți preoții parohi. Acestea au fost studiate și centralizate de o comisie specială, care a putut prezenta Congresului o sinteză a întregii activități spirituale și ecumenice din cuprinsul Episcopiei.

Amendamentele aduse Statutului au constituit principala problemă de pe ordinea de zi. După cum se știe, la baza organizării și funcționării Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America stă Statutul din anul 1932. Între timp însă viața comunităților bisericești din această Episcopie a evoluat, iar Episcopia a obținut deplină autonomie din partea Bisericii Ortodoxe Române. S-a ajuns astfel la o situație care, pe lîngă aplicarea ei practică, trebuia și legiferată. Congresul bisericesc, ca cea mai înaltă autoritate legislativă a Episcopiei, a însărcinat, în anul 1970, o comisie specială cu redactarea unui proiect de Statut îmbunătățit. În anul următor, aceasta a trecut proiectul respectiv pe seama unei alte comisii, care i-a adus o seamă de completări, l-a multiplicat și l-a trimis membrilor Congresului, pentru ca aceștia să poată prezenta observații și sugestii. La 1 iulie 1972, noul Proiect de Statut, completat și îmbunătățit, a fost citit în ședință, discutat articol cu articol și votat cu majoritate absolută, urmînd a fi tipărit și trimis parohiilor, spre informare, precum și Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ca suprem for canonic, spre aprobare. Congresul din 1972 a marcat astfel un eveniment memorabil: legiferarea modului mai nou de viață al Episcopiei, adică deplină sa autonomie, rămînînd în același timp parte spirituală a Bisericii-Mame.

În încheierea lucrărilor, Congresul bisericesc a ales, prin vot secret, noul Consiliu Eparhial, pentru o perioadă de trei ani.

Paralel cu lucrările Congresului, s-au întrunit și reprezentantele Reuniunilor de femei, precum și reprezentanții Organizațiilor de tineret ale Episcopiei, care au pus bazele organizațiilor lor centrale proprii și au ales primele comitete de conducere.

Manifestările artistice care, ca de obicei, au urmat după încheierea Congresului au fost foarte reușite, cu un bogat conținut cultural-educativ, constînd din dansuri folclorice, un recital de muzică clasică și românească și o gală de filme românești.

Slujbe arhieresti. — Urmînd unei tradiții potrivit căreia la congresele bisericești ale Episcopiei sînt invitați unul sau doi ierarhi membri în Conferința Episcopilor Ortodocși în America — spre a spori frumusețea slujbelor religioase și, în același timp, spre a da o mărturie a legăturilor frățești dintre această Episcopie și celelalte jurisdicții ortodoxe de pe teritoriul american și canadian — cel de-al 41-lea Congres bisericesc al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America a avut ca oaspete pe

P. S. Episcop John Martin al Diocezei Grec Catolice Ortodoxe Carpato-Ruse din America, aflată sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Ecumenice.

Sîmbătă, 1 iulie 1972, P. S. Episcop John Martin a oficiat slujba vecerniei, împreună cu un sobor de preoți ortodocși români, în catedrala «Sfîntul Gheorghe» din Windsor. În ziua următoare, în aceeași catedrală s-a oficiat sînta liturghie, de către un impresionant sobor de preoți și diaconi avînd în frunte pe P. S. Episcop Victorin și P. S. Episcop John. Răspunsurile liturgice au fost date de corul catedralei. După predica zilei, rostită cu multă căldură de P. S. Episcop John Martin, serviciul divin s-a încheiat cu un polihroniu, într-o atmosferă înălțătoare.

Masa festivă, care a urmat după încheierea slujbei religioase, a întrunit — pe lîngă cei doi episcopi și membrii Congresului — o seamă de personalități ale vieții publice canadiene. Au rostit cuvîntări: Dl. Bernard Newman, membru în Parlamentul Provincial al Canadei; Dl. Mark Mc Guigan, membru în Parlamentul Federal; și Rev. John Mc Key. O deosebită impresie a produs cuvîntul D-lui Paul Martin, președintele Senatului Canadei, care a subliniat caracterul ecumenic al Congresului și adîncă sa prețuire pentru românii canadieni și pentru conducătorul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America. În încheiere, P. S. Episcop Victorin a mulțumit vorbitorilor și parohiilor-gazdă, «Sfîntul Gheorghe» și «Pogorîrea Duhului Sfînt», în frunte cu Consiliile lor parohiale.

Cel de-al 41-lea Congres bisericesc al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America s-a bucurat de un larg ecou. Ziarele din Windsor și Detroit au publicat știri, articole și fotografii asupra acestui eveniment, iar Televiziunea canadiană a solicitat directorului cancelariei Episcopiei și redactorului revistei «Credința», P. Cuv. Arhim. Bartolomeu V. Anania, un interviu referitor la lucrările, slujbele și oaspeții de onoare ai Congresului, precum și la caracterizarea eforturilor pentru promovarea Ortodoxiei în America.

A 60-a aniversare a Prea Sfințitului Episcop Victorin

La 24 iulie 1972, P. S. Episcop Victorin a împlinit vîrsta de 60 de ani. Cu acest prilej, înaltul sărbătorit a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare din partea clerului, credincioșilor și prietenilor Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

În revista «Credința», nr. 7—8/1972, au apărut articole omagiale, semnate de Arhim. Paulin D. Popescu, Protos Felix Dubneac, Pr. Dumitru Bodale și P. Jérôme Newille, din care se desprind următoarele caracterizări ale activității înaltului ierarh:

Născut la Mînăstioara-Siret, încă din copilărie acesta a vădit deosebite inclinații pentru trăirea vieții creștine. În timpul studiilor teologice și-a desăvîrșit hotărîrea de a-și închina viața chemării sale de misionar creștin și a îmbrățișat viața monahicească, în anul 1937, în vechea vatră de cultură bisericească, Mînăstirea Neamț. Aici, datorită rîvnii și calităților sale, i s-a încredințat funcția de profesor, apoi conducerea Seminarului monahal din mînăstire, acordîndu-i-se și rangul de Arhimandrit mitrofor. În anul 1947, ca semn al pręțuirii strădaniilor sale duhovnicești și cărturărești, a fost numit reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române pe lîngă Patriarhia Ierusalimului și conducător al așezămintelor ortodoxe române de la Locurile Sfinte. Aici a rămas timp de 10 ani, cîștigîndu-și — în calitate de duhovnic și trăitor al vieții monahale — încrederea, stima și dragostea tuturor viețuitorilor din mînăstirile și așezămintele din Palestina, Siria și Liban. Cu această bogată zestre spirituală, a fost

chemat la o slujire de mai mare răspundere, fiind ridicat la treapta de episcop. Clerul și credincioșii Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America au primit cu multă bucurie pe P. S. Episcop Victorin, care le-a devenit cîrmuitor și povățuitor temeinic pe calea mîntuirii, apărător al dreptei credințe și părinte iubitor, înconjurat pretutindeni de cea mai aleasă prețuire.

La împlinirea vârstei de 60 de ani, fiii duhovnicești ai P. S. Episcop Victorin și-au unit gîndul și glasul în rugăciune fierbinte către Dumnezeu pentru întărirea iubirii lor arhipăstor în slujba de răspundere ce i-a fost încredințată și pentru îndelunga sa înziliră, întru mulți și fericiți ani.

În semn de aleasă prețuire Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat P. S. Episcop Victorin, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, următoarea telegramă de felicitare :

La împlinirea a 60 de ani de viață, cu dragoste Vă urăm longevitate, rodnică și fericită arhipăstorire.

† **Justinian**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit din partea P. S. Episcop Victorin, următorul răspuns :

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Vă rog să primiți mulțumirile mele cele mai călduroase pentru felicitările transmise din partea Prea Fericii Voastre cu ocazia zilei mele de naștere. Rog pe Bunul Dumnezeu să Vă păzească și pe Prea Fericea Voastră cu deplină sănătate, întru mulți și fericiți ani, întru conducerea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române.

*Cu cele mai respectuoase sentimente întru Hristos Mîntuitorul nostru,
Al Prea Fericii Voastre*

† Episcopul **Victorin**

al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN VIENA

Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena, pe anul 1972

Confirmînd bogata activitate cultural-publicistică a comunității ortodoxe române din Viena, prezentul almanah, tipărit în condiții grafice optime și avînd un conținut multilateral, este rodul străduințelor P. C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu, parohul acestei comunități, care — între altele — are și meritul de a fi asigurat colaborarea unor distinși cercetători, teologi și oameni de cultură, purtînd totodată și grija tipăririi.

Coperta înfățișează, într-un bogat colorit, un covor oltenesc cu figuri de păsări și animale, din secolul al XIX-lea, aflat în Muzeul de Artă al R.S. România, — produs original al înaltei măiestrii artistice a poporului nostru.

Almanahul este dedicat, în cea mai mare parte, unei mari sărbători a culturii românești de peste hotare : Centenarul societății academice «România Jună» din Viena (1871—1971). Acest lucru este subliniat de articolul festiv cu care se deschide această

carte, aparținând Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și intitulat *Sub semnul centenarului «României June»*. Întăistătorul Bisericii Ortodoxe Române adresează cuvinte de laudă obștei române din Austria, pentru faptul de a fi popularizat cu entuziasmul cuvenit jubileul acelei vetre de trăire străbună și simțire națională care a fost societatea studenților români din Viena. «Identificându-se totdeauna cu năzuințele sfinte ale neamului nostru, *România Jună* a știut să mîngîie durerile și să aline suferințele celor asupriți și împilați; a căutat să păstreze vie nădejdea în sufletele dornice de libertate; a ridicat glas de împotrivire atunci cînd robia și obida nu mai conteneau, susținînd fără șovăire dreptul poporului la o viață națională proprie. Ea a fost pavăza unității sufletești și de aceea primea cu brațele deschise pe toți cărturarii și oamenii de seamă veniți din țară sau din celelalte ținuturi românești».

Articolul menționează că membrii «României June» au sprijinit, în anul 1906, întemeierea Capelei ortodoxe române din Viena, cu care au întreținut strînse legături. Societatea a purtat grijă, totodată, de buna sa întocmire launtrică, procurîndu-și o bibliotecă bine înzestrată și o sală de lectură cu ziare, reviste și cărți românești. Ea a deslășurat o bogată activitate culturală. «Ea întruchipa în mic ceea ce în mare era un vis și un ideal al tuturor românilor, desfășurîndu-și întreaga ei lucrare, de-a lungul a trei sferturi de veac, ca singura societate a studenților români într-un oraș de vestită cultură, cum era Viena».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian subliniază că «*România Jună*» a fost singura noastră societate academică ce a înmănuncheat, în afara hotarelor țării, pe fiii întregului neam, veniți la Viena pentru studii superioare, «...aprinzînd în ei scînteia unei adevărate vieți românești și dezvăluindu-le dulceața graiului străbun». După izbucnirea primului război mondial, ea a adus mari contribuții la ridicarea conștiinței naționale și la întărirea unității poporului român. Deși desființată în mod silnic, în timpul războiului din 1916—1918, ea a așteptat cu nezăcînică nădejde ziua cea mare, care a adus mult-dorita împlinire a visului de aur: Unirea de la Alba Iulia». Din sinul acestei societăți au pornit scriitorii, compozitorii, istoricii și oameni de știință care au ridicat pe culmi nemuritoare prestigiul poporului român.

O mare mîngîiere — se arată în articol — o constituie faptul că «tradiția de trăire și simțire românească» a «*României June*» a fost moștenită și sporită de Parohia ortodoxă română din Viena și de Colonia română din Austria, «păstrătoare credincioase ale graiului și ale credinței strămoșești».

În încheiere, Întăistătorul Bisericii Ortodoxe Române povătuiește pe credincioșii ortodocși români din Austria să ia pildă și îndemn de la înaintașii lor care, în urmă cu un veac, au înființat «*România Jună*» și «au încununat-o cu virtuți nepieritoare».

După acest articol de fond urmează partea calendaristică, în cadrul căreia sînt consemnate datele mai importante legate de istoria patriei noastre sau de evenimentele bisericesti deosebite.

Sub titlul *Din valurile vremii ...*, Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, parohul Bisericii Ortodoxe române din Viena, prezintă o duioasă evocare a societății «*România Jună*», aducînd primos de cinstire tuturor celor ce s-au ostenit pentru temelierea și propășirea acelei «vetre de cultură națională și trăire românească», săvîrșind una din cele mai vrednice fapte de înfrățire națională din timpul cînd poporul român se afla sub stăpînirea silnică a absolutismului habsburgic. «*România Jună*» a avut ca imn cîntecul lui Ciprian Porumbescu, *Trei culori*; «aceste trei culori întruchipau idealul

unității naționale, pentru care au luptat și s-au jertfit toți cei care au crezut în viitorul luminos al neamului». Activitatea ei a cunoscut avânturi cutezătoare și cuceriri, dar și vremuri de încercări și suferințe, — care totuși n-au putut să-i înfrîngă idealurile.

Almanahul de față dă la lumină o seamă de însemnări și amintiri ale unor foști membri ai «României Jună» care mai trăiesc și astăzi în țara noastră, asigurînd astfel continuitatea istorică a faptelor legate de acest așezămînt de viață și cultură românească. Pășind în al doilea deceniu de existență, Almanahul face un bilanț al realizărilor dobîndite de primele zece volume ale acestei publicații de zidire sufletească, mărturisind: «Am rîvnit să trezim în cititorii adunați în jurul Parohiei și al Coloniei române din Viena dragostea pentru tot ce-i românesc, ca muncă, datini și cultură. Am încercat apoi să deșteptăm și în sufletele românilor din alte țări ale lumii interesul pentru comorile nepieritoare ale neamului nostru, care nu trebuie date uitării. Am mărturisit întotdeauna cu tărie nezdruccinată credința în unitatea sufletească și culturală a tuturor fraților ce sînt *de-un sînge și de-o lege*».

În pragul celui de-al doilea deceniu, Almanahul se angajează, prin osîrduitorul său alcătuitor, să continue cu stăruință și încredere lucrarea de luminare și întărire duhovnicească a credincioșilor ortodocși români din Austria.

Rubrica «*Făclii pentru suflet*» (p. 37—42) cuprinde două articole ale unor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

Primul articol, *Biserica și societatea academică România Jună*, aparține I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, care, în calitate de fost student al Facultăților de teologie și de filozofie ale Universității din Viena, a participat la sărbătorirea Centenarului societății «România Jună», între 2 și 5 decembrie 1971. În articolul amintit, înaltul ierarh cinstește memoria generațiilor de studenți din toate provinciile românești, care s-au unit în societatea «România Jună», însușindu-și temejnic la Viena cunoștințele necesare și înfrățindu-ne cu studenții austrieci și de alte naționalități pentru a contribui la făurirea unui viitor fericit al poporului român, alături de toate celelalte popoare. «Ceea ce au visat ei, pentru ceea ce au muncit, au luptat și s-au jertfit ei și urmașii lor, a devenit realitate, poporul nostru făurindu-și, în libertate și unitate, o țară nouă, prețuită între toate celelalte țări ale lumii».

Amintind acest lucru, autorul menționează și contribuția Bisericii Ortodoxe Române la sprijinirea nobilelor aspirații ale poporului român, subliniind că multe generații de tineri au învățat în școlile aparținînd Bisericii — singurele, în Transilvania, care aveau învățămîntul în limba română —, iar Biserica a întreținut cu burse pe mulți studenți români în Austria și în alte țări. Și societatea «România Jună» a primit sprijinul material și moral al Bisericii, între membrii ei fondatori rămînînd înscrisi mai mulți mitropoliți și episcopi, iar activitatea ei fiind larg popularizată de foaia bisericească «Telegraful Român».

«Dar — se spune în continuare — «România Jună» nu e numai o mărturie a solidarității tuturor fiilor poporului român ..., ci este și mărturia înfrățirii dintre poporul român și poporul austriac», întrucît la Viena s-au format mulți din luptătorii pentru libertatea și unitatea națională a poporului nostru. Tot astfel, Parohia ortodoxă română din Viena și Colonia română din Austria au devenit adevărate «punți de legătură» între Biserica Ortodoxă Română și celelalte Biserici creștine din Austria, între poporul român și cel austriac, — fapt îmbucurător, menit să ne însuflețească pe toți în lucrarea de slujire a omului, a progresului și a păcii.

Al doilea articol, semnat de I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului, se intitulează *Răsăritul ortodox, «dascăl» și «exemplu» pentru Apus*. Autorul pornește de la faptul că, în ciuda pluralismului confesional actual, creștinii au conștiința unui fond comun evanghelic și tind să se reîntorcă la izvorul autentic al credinței, păstrat în Răsăritul de unde au plecat primii propovăduitori. «Înapoi la Sfinții Părinți» este îndemnul ce se aude tot mai des în sinul creștinismului apusean. Tot mai des sînt luate aici în considerare diferite practici «răsăritene», ca : oficierea Slujbei Învierii în noaptea Sîmbetei spre Duminică, renunțarea la obligația împărțirii sub o singură formă, la săvîrșirea botezului prin turnare în loc de afundare etc. După modelul răsăritean, s-a ajuns și la readoptarea de către Biserica Romano-Catolică a diaconatului ca treaptă ierarhică de sine stătătoare și se depun eforturi pentru reaşezarea episcopatului în drepturile sale legitime și pentru reintroducerea colegialității și a sinodalității. Chiar noțiunea ecleziologică de «catolicism» tinde să-și modifice accepțiunea extensiv-geografică, urmarea constituind-o apartința Bisericilor locale naționale. Atracția Răsăritului ortodox asupra Apusului catolic a fost mărturisită de însuși Papa Paul al VI-lea, în 1967, în cuvintele : «Răsăritul este un dascăl... Răsăritul ne dă un exemplu...».

În ceea ce privește Apusul protestant, pentru acesta Răsăritul ortodox a devenit un «loc comun». Împreună-lucrarea cu ortodoxii este considerată tot mai folositoare, ba chiar necesară, de către protestanți, mai ales în ceea ce privește desfășurarea lucrării ecumenice în sprijinul acestei atitudini stînd numeroase mărturii.

Faptul că Răsăritul ortodox exercită o atracție asupra creștinismului apusean — concludă autorul — impune pentru noi păstrarea cu scumpătate a tezaurului doctrinar și folosirea lui cu judiciozitate în relațiile cu credincioșii aparținînd altor confesiuni.

Rubrica «*Însemnări și amintiri*» (p. 43—76) cuprinde următoarele articole :

Amintiri, de Prof. Filaret Barbu, evocă unele momente din activitatea culturală a societății «România Jună», remarcînd între artiștii români care și-au dat concursul pe scenele din Viena pe : tenorul Traian Grozăvescu, baritonul Jean Atanasiu, soprana Viorica Ursuleac, dirijorii George Pavel și Jean Bobescu, — adevărații «ambasadori ai talentului», cum au fost numiți de poetul Emil Isac ; *Aspecte ale vieții muzicale românești din Viena în anii 1911—1913*, de Traian Cavassi, prezintă amintiri din timpul studenției autorului la Viena, oprindu-se îndeosebi asupra manifestărilor corului societății «România Jună» și a activității unor compozitori și cîntăreți români la Viena ; *Amintiri din timpul cînd am fost membru al societății «România Jună»*, de I. Tomuția, înfățișează cîteva din acțiunile studențești mai importante ale membrilor «României June», în intervalul dintre cele două războaie mondiale ; *Amintiri din Viena*, de Dr. Iacob Simian, prezintă capitala Austriei de astăzi sub aspectul de oraș al științei medicale, subliniind contribuția acestuia la promovarea medicinei ; *Eminescu și România Jună*, de Dr. Nicolae Maior, reliefează «marele cult eminescian» al membrilor societății «România Jună» și recunoștința generațiilor de studenți români ce s-au perindat prin Viena, după primul război mondial, față de memoria luceafărului poeziei românești ; *Et in Vindobona ego ...*, de Pr. Dr. Ștefan Slevoacă, evocă marile bulevarde, parcurile, clădirile și bisericile Vienei, biserica ortodoxă română, precum și noblețea și demnitatea locuitorilor acestui oraș ; *Final de epocă : Viena 1918*, de Dr. Octavian Lupu, zugrăvește atmosfera universitară vieneză de la sfîrșitul primului război mondial, subliniind contribuția capelei ortodoxe române și a societății «România Jună» la închegarea unității spirituale a studenților români și la dezvoltarea activi-

tății social-culturale a acestora; *Amintiri de la «România Jună» din anii 1908—1914 și 1919—1921*, de Dr. Remus Doctor, prezintă câteva din manifestările tradiționale mai de seamă ale acestei societăți și aspecte din viața studenților români la Viena în perioadele dinainte și de după primul război mondial.

Rubrica «*Mărturii din trecut*» (p. 77—194) se deschide cu studiul amplu și temeinic documentat al Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu: *Centenarul societății academice-literare «România Jună» din Viena (1871—1971)* (p. 77—184). Întrucît acest studiu a fost deja recenzat în publicațiile noastre bisericești (a se vedea recenzia alcătuită de Pr. Alexandru Ionescu, în «*Biserica Ortodoxă Română*», XC (1972), nr. 1—2, p. 196—199), consemnăm rezumativ doar câteva din datele mai importante pe care le cuprinde.

«România Jună» a luat naștere la 25 martie 1871, prin contopirea celor două asociații românești existente în Viena în acel timp — «*Societatea literară-științifică a românilor din Viena*» (1864) și «*Societatea literară-socială România*» (1868) —, ca ctitorie a unei înflăcărâte pleiade de cărturari și luptători din acea vreme. Ea a fost un adevărat «cămin sufletesc» și o «vatră de cultură națională» a românilor de pretutindeni veniți la studii în Viena și în același timp un «așezămint de păstrare și dezvoltare a simțămîntului național». Dizolvată de stăpînirea habsburgică, în 1916, «România Jună» a fost reînființată în anul 1919 și adaptată noilor condiții de viață. A mai dăinuit însă doar două decenii, fiind înăbușită de frământările politice și sociale din preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial. Din păcate, odată cu ea a dispărut și biblioteca sa, precum și bogata sa arhivă, cu multe manuscrise și scrisori. De aceea, autorul studiului a avut de îndeplinit o muncă foarte anevoioasă, întrucît în lucrarea pe care și-a propus să o întreprindă a urmărit nu atît o înșirare de date cronologice cît o prezentare obiectivă a rosturilor pe care le-a îndeplinit acest așezămint. La temelia lucrării a fost folosită monografia lui Ion Grămadă: *Societatea academică social-literară «România Jună» din Viena*, alcătuită pe baza materialelor aflate în arhiva «României June», pînă în anul 1912; la aceasta s-au adăugat și alte izvoare bibliografice și mărturii documentare inedite, din arhivele vieneze.

În partea introductivă a lucrării sale, intitulată *Începuturile de peste veac*, Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moiescu prezintă un scurt istoric al studenților români care și-au desăvîrșit cunoștințele la școlile înalte ale Vienei, începînd încă de la înființarea Universității de aici, în secolul al XIV-lea. În 1864 a luat naștere mai întîi un fel de club social-literar, sub denumirea de *Societatea literară și științifică a românilor din Viena*, societate care nu era exclusiv studentească. Neînțelegeri și certuri au determinat pe unii studenți să părăsească această societate, în anul 1867, și să întemeieze una nouă: *Societatea literară-socială România*. La scurtă vreme, cum era și firesc, s-a ivit necesitatea unirii celor două tabere într-o singură asociație, fapt care s-a împlinit în anul 1871, cînd a luat naștere *Societatea academică social-literară «România Jună»*. Aceasta și-a inaugurat lucrarea ei de afirmare națională prin organizarea serbării de la Mînăstirea Putna, închinată jubileului de 400 de ani de la tirnosirea acestei ctitorii a lui Ștefan cel Mare și a congresului studentesc care a avut loc cu această ocazie.

În continuare, activitatea societății «România Jună» este urmărită în cadrul a două mari perioade:

a) *De la înființare și pînă la izbucnirea primului război mondial (1871—1914)*. — Sînt trecute în revistă și analizate următoarele evenimente și caracteristici ale activi-

lății din acest timp : ședințele literare ale Societății ; «serile de cunoștință», în cadrul cărora tinerii studenți proaspăt sosiți la Viena erau prezentați membrilor mai vechi, uneori acestea fiind urmate de programe literare și artistice ; serbarea din ajunul Anului nou, care îmbrăca și un caracter național, făcând cunoscut tezaurul datinilor noastre folclorice ; aniversarea Adunării naționale de pe Cîmpia Libertății ; aniversarea Unirii Principatelor Române ; solidaritatea națională prilejuită de războiul pentru independență din 1877 ; apărarea drepturilor românilor din Transilvania ; comemorarea, la Putna, a 400 de ani de la moartea lui Ștefan cel Mare ; legăturile «României June» cu celelalte asociații românești din Viena ; legăturile cu alte societăți ale studenților români din străinătate ; participarea la Expoziția națională de la București din anul 1906 și la inaugurarea statuii domnitorului Alexandru Ion Cuza din Iași, în anul 1912 ; înființarea internatului academic român din Viena ; jubileele «României June» ; manifestările legate de congresele studențești de la Iași (1909) și Craiova (1912) ; cărți și publicații editate de «România Jună» ; membrii Societății, cabinetul de lectură, biblioteca și sediile ; activitatea în perioada primului război mondial ; dizolvarea societății «România Jună» (1916—1918).

b) *De la reînființare pînă la al doilea război mondial (1919—1939)*. — Sînt amintite împrejurările în care s-a ajuns la reînființarea «României June», stăruințele pentru redobîndirea bunurilor confiscate și pentru reorganizarea din punct de vedere administrativ. În această perioadă «România Jună» nu mai îndeplinește rolul cultural și național dinainte de primul război mondial, datorită faptului că unirea românilor într-un stat politic unitar era un fapt realizat. Un reviriment l-a constituit sărbătorirea Semicentenarului societății (1921), în legătură cu care s-a tipărit cel de-al treilea *Almanah al României June*. Din cauza pierderii arhivei, e greu de cunoscut în amănunt activitatea desfășurată pe tărîm cultural. După alipirea silită a Austriei la Reichul german (1938), societatea «România Jună» a fost dizolvată, la data de 26 iunie 1939. După unele încercări de reînființare (1942—1946) ea își încheie definitiv existența.

Apărută în vremuri de mari frămîntări politice și sociale, «România Jună» a împlinit un rol important în cultivarea idealului național și lupta pentru unitatea poporului român. Tradițiile ei culturale și artistice sînt păstrate și continuate în zilele noastre de către Colonia Română din Austria.

În cadrul aceleiași rubrici («Mărturii din trecut») sînt inserate și articolele : *Un «ziar» vienez din 1596 și alte două publicații din 1599 și 1600 despre Mihai Viteazul*, de Dinu A. Dumitrescu, — contribuții bibliografice noi referitoare la Mihai Viteazul, desprinse din cercetarea tipăriturilor occidentale din secolul al XVI-lea, aflate la Biblioteca Academiei R. S. România ; *Portretul și pictorul necunoscut al serdăresei Zamfira Aman*, de Sarmiza Cretzianu, — descriere a unei opere de valoare înfățișînd pe soția serdarului Dimitrie Aman și relatare a legăturilor culturale ale acestuia cu Viena ; *Octavian Goga și «România Jună» din Viena*, de Prof. Dr. Dan Smântănescu, — prezentare a unor scrisori inedite care dezvăluie legăturile lui Goga cu societatea vieneză, mai ales după apariția revistei «Lucaefărul» (1902).

Rubrica «Chipuri de cărturari și oameni de seamă» (p. 195—200) cuprinde trei medalioane : *Nicolae Iorga, ein bedeutener Wissenschaftler imd begeisterter Patriot*, de Docent Dr. Dumitru Almaș, — articol (în limba germană) care definește rolul marelui savant român în cultura mondială și aspectul patriotic al activității sale, raportat îndeosebi la marele act din 1918 al Unirii Transilvaniei cu România ; *Filologul român Vasile Bogrea*, de Prof. univ. Dr. Dimitrie Macrea, — prezentare sintetică a operei

științifice și literare a unui cercetător român de vastă cultură universală, cu sublinierea caracterului patriotic militant al activității sale; *Domnul Tudor (1821—1971)*, de Ștefan Andreescu, — evocare a portretului lui Tudor Vladimirescu, cu prilejul aniversării a 150 de ani de la mișcarea sa revoluționară, caracterizînd cauzele și ecourile acestei mișcări pe plan național și european.

Rubrica «*Pagini literare*» (p. 201—218) este alcătuită din articolele: *Cu și lângă Iorga*, de Vintilă Rusu-Șirianu; *Păcăleli*, de Mihai Popescu; *Despre fericire*, de Teodor Mazilu; *Senectute*, de Ioan Grigorescu și *Un patron la Viena (Amintiri din viața de student)*, de Teodor V. Stefanelli, cu o notă explicativă de Preotul Mihai Boca.

Ultima rubrică a Almanahului, intitulată «*Pe firul vremii*» (p. 219—269), consemnează evenimentele mai de seamă petrecute în anul 1971 în cuprinsul Patriarhiei Române, al Parohiei ortodoxe române din Viena și al Coloniei Române din Austria.

Astfel, *Cronica Patriarhiei Române pe anul 1971*, de Teodor N. Manolache, cuprinde știri și comentarii cu privire la: alegerea de noi ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române (P. S. Episcop Vasile Coman al Oradiei; P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal; P. S. Episcop Nestor Vornicescu, vicar al Arhiepiscopiei Craiovei și P. S. Arhiepiscop Gherasim Constanțeanul, vicar al Episcopiei Dunărea de Jos); sărbătorirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani; aniversarea a 70 de ani de viață ai I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei; spicuri din activitatea pe plan intern a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian; fapte și noutăți din învățămîntul teologic și din lucrarea de orientare a clerului; noi tipărituri teologice-bisericești, în frunte cu cel de al X-lea volum din ciclul «Apostolat social»: *Slujind lui Dumnezeu și oamenilor*; viața religioasă a credincioșilor ortodocși români din comunitățile de peste hotare; vizitele făcute de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian peste hotare; activitatea delegațiilor bisericești ortodoxe române în diferite întruniri intercreștine; vizitele făcute Bisericii Ortodoxe Române de delegații ale altor Biserici creștine; Participarea Bisericii Ortodoxe Române la acțiunile Conferinței Creștine pentru Pace.

Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu prezintă o dare de seamă cu privire la *Sărbătorirea Centenarului societății academice-literare «România Jună»*. Sărbările jubiliare au fost organizate de Colonia Română din Austria, bucurîndu-se de o numeroasă participare. Au fost de față, ca invitați de onoare, și delegați din țară, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Nicolae Mladin al Ardealului și alte personalități din viața civilă, foști conducători sau membri ai societății «România Jună». A participat și Dl. Dumitru Aninoiu, ambasadorul R. S. România la Viena. Festivitățile au început în ziua de 3 decembrie 1971, cu solemnitatea dezvelirii plăcii comemorative și inaugurarea Expoziției retrospective «România Jună». În aceeași zi a avut loc la Ambasada Română din Viena o festivitate organizată în cadrul Centenarului societății «România Jună». În ziua următoare festivitățile au continuat la Sediul Cultural al Coloniei Române din Austria. Parohia ortodoxă română din Viena a cinstit evenimentul în ziua de 5 decembrie 1972, printr-o slujbă de pomenire a întemeietorilor, binefăcătorilor, conducătorilor și membrilor societății «România Jună» și printr-o agapă în cinstea oaspeților veniți din țară.

În continuare, se publică necrologul unor personalități ale vieții literare, artistice și bisericești române, care au decedat în cursul anului 1971: Acad. D. Panaitescu-Perpessicius, Acad. Mihail Jora și Mitropolitul Tit Simedrea.

Cronica Parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1971 cuprinde o dare de seamă asupra activității parohiei și a conducătorului ei, Pr. Dr. Gheorghe Moiescu, în anul trecut. Momentele principale ale acestei activități sînt consemnate în: sărbătorirea Anului nou; tipărirea *Almanahului Parohiei pe anul 1971*; prăznuirea Sfințelor Paști și a hramului bisericii; pelerinajul la mormintele ostașilor români aflate în cimitirele din Tulln și Zwetendorf; sărbătorirea Pomului de Crăciun.

Activitatea Coloniei Române din Austria în cursul anului 1971 este consemnată de G. Sereda, subliniindu-se următoarele manifestări mai însemnate: reuniunile lunare ale membrilor Coloniei; tradiționalul bal al Coloniei; a XIV-a Adunare Generală ordinară a Coloniei; sărbătorirea Acad. Zaharia Stancu, președintele Uniunii Scriitorilor din R. S. România, cu prilejul conferirii, de către Universitatea din Viena, a premiului internațional «Gottfried von Herder»; comemorarea a 100 de ani de la nașterea lui Nicolae Iorga; comemorarea a 150 de ani de la moartea lui Tudor Vladimirescu; sărbătorirea zilei de 23 August; sărbătorirea Zilei Naționale a Austriei.

Almanahul publică, sub titlul *Cei plecați dintre noi*, numele și datele biografice ale membrilor Parohiei și Coloniei Române din Austria, decedați în cursul anului 1971.

Obșnuitul *Zusammenfassung* — rezumat în limba germană al articolelor cuprinse în această carte —, întocmit de G. Beer mann, încheie *Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena*, lucrare care — continuînd tradiția almanahurilor precedente — ilustrează bogata activitate cultural-publicistică a comunității ortodoxe române din Viena, aducînd în același timp contribuții de seamă la cunoașterea unor aspecte ale vieții noastre bisericești și culturale, precum și la cultivarea relațiilor de prietenie între poporul român și poporul austriac.

«Luceafăr Nou», revista Coloniei române din Austria

(anul I, nr. 1—2, ianuarie—aprilie, Viena, 1972).

Noua publicație, «Luceafăr Nou», revistă trimestrială editată de Colonia română din Austria, vine să îmbogățească — pe lângă *Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena*, ca publicație anuală, și pe lângă celelalte publicații ocazionale apărute — patrimoniul editorial, transmitător de spiritualitate, de gândire, simțire și trăire după datina străbună al românilor viețuitori în Viena și în alte părți din Austria.

Primul număr al recente publicații inserează pe prima pagină trei articole. Articolul central, intitulat *Lingă inima Țării*, semnat în autograf de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, este un mesaj prin care este salutată apariția noii reviste a românilor din Austria. «Luceafăr Nou», ale cărui raze sînt menite să le încălzească inimile, să le aline dorul de plaiurile natale și să le pună la îndemînă, de cîteva ori pe an, acest mijloc de îndrumare și de luminare». După ce subliniază faptul indeobște cunoscut că «Viena își are tradiția ei în privința ziarelor și tipăriturilor românești»; menționînd în acest sens publicațiile «Sionul românesc», foaié bisericească (1865—1867), «Albina», foaié națională (1866—1870), două «Almanahuri literare» (în 1883 și 1888) și «Sunete și Răsunete», revistă «literar-socială ilustrată», Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian urează revistei «Luceafăr Nou», «să stea alipită de inima țării, purtînd în cele patru zări ale lumii cuvîntul său bun, povățuirile cumînți și luminile binefăcătoare...».

Sub titlul *Un vis împlinit*, Ing. Virgil Similache, președintele Coloniei române din Austria, arată împrejurările în care a luat ființă noua revistă, precum și scopul ei: «Cumpănind realitățile vieții de azi și chibzuind asupra trebuințelor ce se cer înde-

plinite în scopul de a trezi o învioreare și o înălțare a legăturilor de prietenie dintre poporul român și poporul austriac, am sosit că este nevoie de scoaterea acestei reviste, care să slujească totodată și de buletin al Coloniei și Parohiei noastre...». «Luceafăr Nou», spune autorul, «va fi așadar un crainic pașnic, menit să ducă în casele iubitorilor cititori vestiri de bine și de suflătesc folos. Prin el voim să păstrăm și să cultivăm graiul și datinile străbune, să apărăm cu dirzenie interesele permanente ale neamului românesc, luptând pentru biruința libertății și a păcii în lume».

Cel de-al treilea articol de pe prima pagină poartă titlul *Gîndul nostru* și este semnat de Pr. Prof. Dr. Gheorghe I. Moiescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena. Are caracter de confesiune. «Gîndul nostru, mărturisește autorul, este ca această revistă — căreia i s-a zis «Luceafăr Nou» pentru două motive: «întîi ca să păstrăm amintirea *Luceafărului* izvodit de Eminescu și tipărit la Viena în anul 1883» și al doilea «ca să-l dosebim de alte reviste numite «Luceafărul» care au apărut odinioară și mai apar și azi» — să fie o icoană cît mai credincioasă a vieții culturale și bisericești în desfășurarea ei pe meleagurile vieneze, dînd totodată cititorilor știri despre ceea ce se întîmplă în sînul obștii românești din Austria...». «Nădăjduim că în acest chip «Luceafăr Nou» va revărsa în cugetele cititorilor o rază de lumină din lumina ce am moștenit-o și va picura în suflete un îndemn la muncă pentru propășirea în cultură și învățatură».

O expunere de motive asupra apariției și a ceea ce își propune și vrea să fie revista «Luceafăr Nou» este făcută în articolul (nesemnat) *Către cititorii noștri*, din pagina a doua, unde se spune, printre altele: «...cuprinsul său (al revistei «Luceafăr Nou», n.n.) va fi cît mai felurit. Se vor publica pe lîngă articole temeinice în pas cu vremea, știri privitoare la țara și poporul român, cronici din viața Coloniei și a Parohiei noastre, precum și tot ceea ce se va socoti de folos și vrednic să fie cunoscut de cititori pe tărîmul legăturilor austro-române».

În rubrica «Grai străbun» din cuprinsul aceleiași pagini, Prof. Dr. Vasile Șerban, publică un mic studiu despre *Originea latină a limbii române*, — latinitate pe care o urmărește în fonetică, vocabular și gramatică. «Dacă ne referim la sunetele limbii române, se spune în articol, oricine poate constata că, în majoritatea lor zdrobitoare, sînt sunete care au existat și în limba latină». Cît privește lexicul, «cercetările lingvistice au arătat că în nici o altă limbă romanică nu s-au păstrat atîtea cuvinte latinești proprii numai unei limbi ca limba română». Iar în ceea ce privește gramatica, «studiile comparatiste au dovedit că structura gramaticală a limbii române este în întregime de origine latină». Autorul își sprijină aceste afirmații și aserțiuni pe numeroase exemple.

Pagina a treia a revistei se deschide cu articolul *O inspirație fericită: constituirea Asociației «România»*, semnat de Petre Popescu. Autorul vorbește despre importanța și rosturile recent-înființatei Asociații «România», «Așezămînt obștesc pentru relațiile cu emigranții», asociație care «are drept scop să aducă în toate conștiințele, fără umbra unei îndoieli, idealul național cel mai pur și mai consfințit de lupte eroice, idealul patriei-mame, (...) care nu-și părăsește niciodată fiii. Constituirea Asociației «România» spune autorul, e o «inspirație fericită», care «face parte dintr-o politică mai veche de înțelegere și bunăvoință atît în sînul poporului nostru cît și cu alte popoare ale lumii»; «e un semn de maturitate și trăinicie al societății românești de azi și unul de perenitate a idealurilor noastre».

Sub titlul *Moștenirea unor tradiții vii*, Valerian Comoroșan, epitrop al bisericii ortodoxe române din Viena, referindu-se la apariția revistei «Lucefăr Nou», consideră această publicație o moștenitoare a unor vrednice tradiții de altădată, cărora ea le dă acum o nouă viață, o viață ce «ține seama de prefacerile istorice» din lume, de «simțăminte de încredere și de dragoste între oameni și popoare», de «năzuințele către un viitor luminos».

Dr. Irina G. Moiescu deschide pagina a patra a revistei, publicînd *O cerere inedită a lui Lucian Blaga*, adresată, la 3 octombrie 1917, Comitetului parohial al bisericii ortodoxe române din Viena, prin care poetul — pe atunci «student în filozofie» — cerea să i se acorde «ajutorul unei mese gratuite din fondul pentru masa studenților români». În legătură cu aceasta, se dau prețioase relatări despre viața de student a lui Lucian Blaga la Viena.

La rubrica «Meleaguri românești» din această pagină, sub titlul *Pe valea Arieșului*, Doru Dragomir publică impresii de călătorie cu considerații etnografice făcute sub semnul noului și al actualității.

Sub titlul *Rod al legăturilor de prietenie statornică*, cu care se deschide pagina a cincea a revistei, se face o incursiune în istoria Coloniei române din Austria de la primele ei începuturi pînă azi, — ființarea și existența Coloniei fiind considerate un «rod al legăturilor de veche prietenie dintre poporul român și poporul austriac». Un moment important în istoria românilor din Austria îl constituie anul 1958, cînd, reorganizîndu-se, s-au pus bazele actualei Colonii din Austria, menite — pe lîngă promovarea tradițiilor limbii, artei și culturii române — «a face știute străinătății realitățile românești și (...) a pune în lumină mărturii convingătoare despre uriașele înfăptuiri ce nu pot fi tăgăduite» din patria noastră, România.

• Ultimele pagini ale revistei cuprind îndeosebi materiale de cronică și materiale care oglindesc viața și activitatea Coloniei și a Parohiei.

Astfel, la rubrica «Răboj», semnalăm următoarele materiale publicate: — *O mare ctitorie a culturii românești* — consemnare a momentului festiv al inaugurării, la 8 mai 1972, în prezența Domnului Președinte al Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, a Muzeului de istorie a României din București; — *Lumina de la Porțile de Fier* — inaugurarea festivă, la 16 mai 1972, în prezența Domnului Președinte al Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, și a Mareșalului Iosip Broz Tito, președinte al R. S. F. Iugoslavia, a Sistemului hidroenergetic de la Porțile de Fier; — *Zilele culturii românești în Austria* — relatări despre manifestările desfășurate între 17 aprilie—31 mai a.c. în mai multe localități din Austria, avînd ca scop valorificarea culturii românești în această țară, și întărirea bunelor relații austriaco-române; — *Întîințarea Asociației «România»* — consemnare a evenimentului ce a avut loc la 4 aprilie 1972, salutat printr-o telegramă adresată președintelui Asociației de către membrii Coloniei române din Austria; — *1850 de ani: Drobeta-Turnu Severin* — scurtă relatare a festivităților legate de această aniversare; — *Seară culturală românească la Universitatea din Viena* — moment cultural festiv desfășurat la 16 iunie a.c. în sălile Institutului de romanistică din cadrul Universității; — *Centenarul morții lui Grillparzer* — comemorare ce a avut loc la 21 ianuarie a.c.

La rubrica intitulată «Cărintar», sub forma unor scurte «evocări» și «aniversări» sînt consemnate, subliniindu-se importanța lor istorică, unele date din istoria poporului român: — *24 ianuarie 1859* — Unirea Moldovei și a Țării Românești și formarea statului român modern; — *3/15 mai 1848* — adunarea națională de la Blaj (Cîmpia

Libertății) care a dat semnalul pentru începutul revoluției de la 1848 din Transilvania; — 9 mai 1877 — proclamarea independenței de stat a României.

Din «Cronica Coloniei» menționăm: — *Reuniunea membrilor Coloniei*, la 14 ianuarie 1972, la care a participat și ambasadorul țării noastre în Austria; — *Centenarul Balului Coloniei* — care a avut loc în seara zilei de 5 februarie 1972; — *Adunarea generală a Coloniei*, ținută în ziua de 18 martie 1972; — *Sărbătorirea Acad. Prof. Dr. Virgil Vătășianu* de la Universitatea din Cluj, la 6 mai 1972, cu prilejul acordării premiului G. v. Herder; — *Concert la Salzburg-Elixhansen*, dat într-o vecinătate a Salzburgului la 14 mai 1972, de ansamblul coral al Parohiei cu ocazia inaugurării unui cămin cultural; — *Serată românească pe vasul «Oltenița»*, ce a avut loc la 17 iunie 1972, cu prilejul unei plimbări pe Dunăre a membrilor Parohiei.

Materialele care alcătuiesc «Cronica Parohiei», se referă la *Te-Deum-ul de Anul nou*; *Almanahul Parohiei pe anul 1972, Hramul bisericii*; *Slujba liturghiei la Salzburg* (14 mai 1972), *Pelerinaj la Tulln și Zwetendorf* etc.

În revistă mai sînt publicate scurte *Informații turistice* și de altă natură privind viața și activitatea Coloniei și Parohiei.

Sub raportul tehnic, redacțional și editorial, noua publicație, revista «Luceafăr Nou», se înscrie cu cinste alături de celelalte publicații românești apărute pînă acum, prin grija Parohiei și a Coloniei române, din Viena.

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN SUEEDIA

Românii ortodocși din Suedia sînt grupați în orașele Stockholm, Götteborg, Malmö, Helsinborg, Motala, Lund și Vaxjö. Aceștia au cerut la începutul anului 1970 înființarea unei parohii ortodoxe române și, pentru început, trimiterea de către Patriarhia Română a unui preot din țară pentru oficierea slujbelor religioase de Sfintele Paști 1971. În acest scop, Prea Fericitul Patriarh Justinian, a delegat pe P. C. Pr. Alexandru Ciurea de la Institutul teologic din București, care a fost însoțit de doctorandul Constantin Iana, aflat atunci la studii la Strassbourg-Franța.

Paralel cu oficierea slujbelor, Pr. Prof. Alexandru Ciurea a studiat împreună cu membrii Coloniei române din Suedia și cu autoritățile locale posibilitatea înființării unei parohii ortodoxe române. După înapoierea în țară, membrii Coloniei române din Stockholm și Götteborg au solicitat trimiterea definitivă a P. C. Sale în Suedia ca preot paroh al viitoarei parohii ortodoxe române.

La 21 octombrie 1971, Prof. Al. Ciurea a plecat din nou în Suedia în vederea perfectării formelor de înființare a parohiei ortodoxe române iar Patriarhia Română l-a numit ca preot paroh, începînd cu data de 1 noiembrie 1971.

Cu ocazia sărbătorilor Crăciunului 1971, Pr. Prof. Alexandru Ciurea a celebrat slujbele religioase în orașele Stockholm, Götteborg și Jönköping, ajutat la strană de doctorandul Viorel Mehedințu, aflat atunci la studii la Heidelberg-R. F. a Germaniei.

Pînă în martie 1972 au fost înființate următoarele organe parohiale: a) Comitetul de inițiativă, pe întreaga Suedie, pentru înființarea parohiei, care lucrează în continuare; b) Comitetul de acțiune, la Stockholm, format din trei persoane; c) Comitetul de acțiune, la Jönköping; d) Comitetul de îndrumare — alcătuit din femei — pentru ajutorarea parohiei.

Parohia ortodoxă română din Suedia a fost recunoscută de statul suedez și de Bisericile sale. Pentru moment, slujbele în românește se oficiază în bisericile luterane: Storkyrke din Stockholm și Mariakyrka din Götteborg.

De Sfintele Paști 1972 Pr. Prof. Al. Ciurea a săvârșit slujbele divine la Stockholm și Götteborg, asistat de Doctorandul Ioan Stănculescu, aflat atunci la studii la Viena. Cele mai de seamă ziare suedeze «Dagens Nyheter» din 8 aprilie 1972 și «Svenska Dagbladet» din 10 aprilie 1972 au vorbit elogios despre aceste slujbe.

De la 1 mai 1972, Parohia ortodoxă română din Suedia dispune de un sediu propriu, cu adresa: Rumanska Orthodoxa Forsamlingen i Sverige — Selmédalsvägen 72/5 tr.; 126 55 Hagerstern 2 Stockholm.

La 14 august 1972 Patriarhia Română a trimis drept cîntăreț pe Doctorandul Sandu Ștefan care-și va continua studiile la Universitatea din Stockholm.

Despre Parohia ortodoxă română din Suedia, Pr. Prof. Alexandru Ciurea, împreună cu Dl. Ștefan Cantacuzino, au publicat articole în revistele «Orthodox Kyrkotiding», în revista Facultății de teologie din Uppsala și în Revista «La Espero», nr. 3—4/1972.

BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN PARIS

Primii emigranți români la Paris au fost intelectuali atrași de ideile Revoluției franceze din 1789, apoi refugiați și exilați politici după Revoluția din 1848. În 1839, românii din Paris s-au organizat într-o societate românească, înființându-și o bibliotecă și constituindu-se în Colonia românească.

Din punct de vedere bisericesc, românii din Paris s-au organizat în 1853, cînd Arhim. Ioasaf Snagoveanu a înființat Capela ortodoxă română din Paris, întii în Rue Racine 22, apoi din 1882 în Rue Jean de Beauvais nr. 9 bis, unde funcționează și în prezent. În 1860, cu aprobarea Mitropolitului Nifon al Ungro-Vlahiei, comunitatea și parohia ortodoxă română din Paris au intrat sub jurisdicția Mitropoliei Ungro-Vlahiei. Cheltuielile pentru cumpărarea Capelei au fost suportate de Statul român. În 1885 s-a construit, tot cu sprijinul statului român, casa parohială de lângă biserică. Capela ortodoxă română din Paris a fost sfințită în 1892, de atunci și pînă astăzi fiind păstorită de preoți trimiși din țară.

Începînd din anul 1958, Parohia ortodoxă română din Paris a intrat sub obla-duirea P. S. Episcop Teofil Ionescu, aflat în afara jurisdicției Patriarhiei Române.

La 17 ianuarie 1972, printr-o scrisoare adresată Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. S. Episcop Teofil Ionescu a cerut reîntrarea sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române. Cererea P. S. Sale a fost analizată în ședința Sfîntului Sinod Permanent al Bisericii Ortodoxe Române din 10 martie 1972, care a aprobat revenirea P. S. Episcop Teofil Ionescu sub jurisdicția Patriarhiei Române.

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în sesiunea ordinară din 28 aprilie 1972, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, a ratificat hotărîrea Sfîntului Sinod Permanent nr. 1157 din 10 martie 1972, privind revenirea Prea Sfîntului Episcop Dr. Teofil Ionescu de Sèvres de la Paris sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române, urmînd a-și păstra calitatea de pînă acum și sediul de la Paris.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

SCRISOAREA ADRESATĂ EPISCOPIILOR SCAUNULUI ECUMENIC DE CĂTRE NOUL PATRIARH ECUMENIC, DIMITRIOS I. — La 16 iulie 1972, Sinodul Permanent al Patriarhiei Ecumenice a ales ca urmaș al patriarhului ecumenic Atenagora — trecut la cele veșnice în ziua de 16 iulie — pe Mitropolitul Dimitrios de Imvros și Tenedos. După întronizarea sa ca patriarh, cu numele Dimitrios I, acesta a adresat o scrisoare tuturor episcopilor aflați sub jurisdicția Scaunului ecumenic, anunțându-le în mod oficial, conform obiceiului, alegerea și întronizarea sa. Din această scrisoare, datînd din 21 iulie 1972, se pot remarca următoarele pasaje :

«Slujirea Noastră — spune noul Patriarh ecumenic — va fi o slujire a dăruirii de sine pentru Biserică și o slujire în iubire. Mereu veghetor la funcția Noastră, dumnezeiește încredințată, și plin de iubire față de toți — cu deosebire față de prea venerabilii frați ai noștri împreună-slujitori — Noi vom hotărî și vom săvîrși ceea ce este spre binele situației noastre bisericești, în înțelegere și strînsă colaborare cu iubiții frați în Hristos care ne înconjură, înalții mitropoliți. Vom avea totdeauna înaintea ochilor un singur țel : progresul, creșterea și mîntuirea plenului Bisericii și ocrotirea, consolidarea și slava acestui Scaun ecumenic prea venerabil — devenit venerabil prin decretul Sinoadelor Ecumenice, printr-un prestigiu de veacuri și o îndelungată istorie plină de lupte glorioase, de martiri și de servicii nenumărate aduse creștinătății și civilizației. Voi, fraților, care conduceți eparhiile aparținînd Scaunului, muncind cu hărnicie și contribuind la buna stare de lucruri în eparhii, cu griji deosebite față de credincioșii cărora Duhul Sfînt v-a orînduit episcopi pentru a-i zidi prin cuvînt și faptă în credința noastră ortodoxă nepătată și în virtuțile părinților noștri, voi care sînteți devotați demnității sfintei Biserici a lui Dumnezeu și povățuirii noii generații după învățătura Mîntuitorului, ajutați-Ne și colaborați cu Noi pentru ca să ne putem îndeplini această răspundere supremă. Vă asigurăm pe toți că, pentru a face față nevoilor voastre, vă va fi dat frățește și cu bucurie, vouă și comunităților a căror sarcină o aveți, ajutor și colaborare din partea noastră și a Patriarhiei, pentru ca Scaunul ecumenic să poată avea limpede față de toți o înfățișare demnă de respect».

PROGRAMUL DE LUCRU PREZENTAT SFÎNTULUI SINOD PERMANENT DE CĂTRE NOUL PATRIARH ECUMENIC, DIMITRIOS I. — Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice s-a întrunit în prima sa ședință sub noul Patriarh, Dimitrios I, în ziua de 24 iulie 1972. Cu această ocazie, Patriarhul Dimitrios și-a expus programul său de lucru, într-o cuvîntare oficială, în care își propune următoarele obiective :

— «Din respect pentru instituția sinodală», să colaboreze «cu fiecare din membrii Sfîntului Sinod, într-un spirit de fraternitate și de înțelegere», în scopul «de a se răspîndi peste tot, din acest loc sfînt, spiritul colegial» ;

— Să creeze un Birou patriarhal special, pentru o mai bună funcționare a serviciilor Patriarhiei, prezentând în scurt timp atît planul competenței Biroului cit și un plan al acestor servicii;

— Să poarte grijă de păstoria enoriașilor din Arhiepiscopia Constantinopolului, dar în același timp, conștient de «privilegiul său de slujire», să vegheze asupra comunităților Scaunului ecumenic aflate în afara Turciei;

— Să acorde o deosebită atenție centrelor monahale ale Patriarhiei, atît celor de la Muntele Atos cit și celor din alte părți, îngrijindu-se de «conducerea, disciplina și conformarea lor cu idealul monahismului ortodox»;

— Considerînd unitatea Ortodoxiei «un obiectiv de lucru din cele mai sfinte și mai importante», să depună toate eforturile pentru convocarea cit mai grabnică a Sfîntului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe;

— Să continue opera predecesorului său, patriarhul Atenagora, închinată unității panortodoxe și pancreștine;

— Să încurajeze dialoguri cu marile religii ale lumii și mai ales cu islamismul.

Răspunzînd acestei cuvîntări programatică, Mitropolitul Meliton al Calcedonului a asigurat pe noul Patriarh ecumenic de acordul, respectul, fidelitatea și colaborarea sinceră a tuturor membrilor Sfîntului Sinod.

UN STUDIU DE ECLEZIOLOGIE ORTODOXĂ AL MITROPOLITULUI MAXIM DE SARDES. — Sub titlul *Patriarhia Ecumenică în Biserica Ortodoxă*, a apărut în editura Institutului patriarhal de studii patristice din Salonic un studiu de 389 pagini, alcătuit de Mitropolitul Maxim de Sardes, membru al Sfîntului Sinod al Patriarhiei Ecumenice. Autorul califică această lucrare drept «studiu istorico-canonic»; totuși, ea depășește un asemenea aspect de erudiție, aducînd o contribuție importantă la descifrarea unor probleme actuale ale lumii creștine, și în special a problemei ecleziologice, și trezind astfel interes teologic atît pentru dialogul ecumenic cit și pentru relațiile interortodoxe. Față de concepția tradițională cu privire la structura Bisericii Ortodoxe, atitudinea unor Biserici Ortodoxe a lăsat, recent, impresia unei alte concepții, caracterizată prin accentul pus în chip unilateral pe «autocefalie». Acest fapt a prilejuit unor teologi să vorbească despre un «autocefalism absolut», în fond necunoscut și străin Ortodoxiei. Or, cartea Mitropolitului Maxim de Sardes este menită să contribuie la rezolvarea acestei probleme de actualitate.

Cartea examinează marile teme ale ecleziologiei contemporane — ecleziologie euharistică, Biserică locală și Biserică universală, sinodalitate și colegialitate — și lămurește poziția particulară a Patriarhiei Ecumenice în Biserica Ortodoxă, considerînd «întîietatea» acesteia față de celelalte Biserici Ortodoxe ca o «diaconie», sau ca o «colegialitate frățească», iar nu ca un act de autoritate de tip neopapal. Autorul nu face nici un fel de polemică, ci folosește un limbaj irenic, menit să aplaneze divergențele existente între Biserici.

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

UN NOU REPREZENTANT AL PATRIARHIEI ALEXANDRIEI LA PATRIARHIA MOSCOVEI. — Patriarhia Alexandriei a numit recent pe Arhimandritul Hrisostom Papadopoulos ca reprezentant al său pe lîngă Scaunul patriarhal al Moscovei. La 5 mai 1972, el a sosit în Uniunea Sovietică și și-a luat în primire noul post. Arhimandri-

tuł Hrisostom Papadopoulos s-a născut în anul 1933. Studiile și le-a făcut la Facultatea de teologie a Universității din Salonic. El a înlocuit în actualul post pe fostul reprezentant al Patriarhiei Alexandriei la Patriarhia Moscovei, arhimandritul Irineu Talambekos, care a fost numit director al cancelariei Sfântului Sinod al Patriarhiei Alexandriei.

O VIITOARE FACULTATE DE TEOLOGIE, LA NAIROBI. — Potrivit relatărilor Agenției «Relazioni Religiose», Patriarhul Nicolae al VI-lea al Alexandriei a primit o donație substanțială (10.000 lire sterline) din partea Bisericii Ortodoxe Grecești din Republica Cipru. Această donație este destinată să contribuie la construirea unei Facultăți de teologie la Nairobi (Kenia), unde urmează să studieze tinerii clerici ortodocși africani.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

DIZOLVAREA CONSILIILOR COMUNITĂȚILOR GRECO-ORTODOXE. — Între 20 și 23 iunie 1972 a avut loc sesiunea ordinară a Sfântului Sinod al Patriarhiei Antiohiei și a întregului Orient, la care au participat două treimi din membrii Sinodului. Cu această ocazie a fost întocmit și aprobat un nou Statut organic al acestei Patriarhii. Toate legile și toate regulamentele anterioare ale căror dispoziții contravin noului Statut au fost abrogate și toate organismele și consiliile comunităților întemeiate pe baza acelorau au fost dizolvate începând cu 22 iunie, data intrării în vigoare a noului Statut organic.

Noile consilii urmează să fie alese în termen de cel mult șase luni de la publicarea regulamentului intern al Patriarhiei. Parohia este înzestrată de aici înainte cu un consiliu parohial ales de membrii săi. Consiliile parohiale aleg, la rândul lor, un consiliu eparhial, după obiceiul stabilit în secolul trecut.

PATRIARHIA MOSCOVEI

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD PERMANENT AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — În ședințele ținute la 13 ianuarie și 2 februarie 1972, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse a cercetat diferite probleme de ordin intern și extern, luând hotărâri, dintre care reținem :

— Luând în discuție referatul Președintelui Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Sfântul Sinod a înlocuit pe Prot. *Anatolie Kaznovețki* în funcția de paroh al bisericii Sfântul Alexandru Nevski din Alexandria Egiptului cu Prot. Petru Rainu din Eparhia Moscovei.

— A eliberat pe Episcopul Ermoghen de Vilna și Lituania de funcția de reprezentant al Patriarhiei Moscovei pe lângă Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient, numind în locul lui pe Arhimandritul Serapion Fadeev din Lavra Troița-Serghieva de la Zagorsk, cu ridicarea lui la rangul de vicar al Eparhiei Moscovei cu titlul de Episcop al Podoliei.

— Luind în discuție rapoartele prezentate de Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe asupra activității reprezentanților Bisericii Ortodoxe Ruse la întruniri intercreștine și internaționale, Sfântul Sinod a aprobat cu satisfacție dările de seamă asupra: — sesiunii Comitetului (Consiliului Ecumenic al Bisericilor «Biserica și poporul evreu» (Zürich, 13—18 septembrie 1971); — sesiunii de lucru a Comitetului Departamentului «Misiunea mondială și evanghelizarea» al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Elveția, 27 septembrie — 2 octombrie 1971); — contactelor avute de Arhiepiscopul Vladimir de Rostov și Novocercask cu Întâistătătorul și ierarhii Bisericii Ortodoxe a Ciprului, în cadrul vizitării Ciprului de către o delegație a Asociației de prietenie «Uniunea Sovietică-Cipru» (3—11 noiembrie 1971); — participării delegației Bisericii Ortodoxe Ruse la inaugurarea noilor instituții ale Centrului patriarhal al Alexandriei și al Întregii Africi (14 noiembrie 1971) și la intronizarea Sanctității Sale Șenuda al III-lea ca Patriarh al Bisericii Vechi Orientale Copte din Egipt (21 noiembrie 1971); — sesiunii Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene (Marsilia, 21—25 noiembrie 1971); — participării Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului, în calitate de membru al delegației Comitetului sovietic pentru securitatea europeană la Consultația reprezentanților opiniei publice din țările europene asupra problemelor păcii și securității în Europa (Bruxelles, 10—13 ianuarie 1972); — participării reprezentantului Bisericii Ortodoxe Ruse (Arhiepiscopul Antonie al Minskului și Belarusiei) la hirotonirea în arhieru a Arhimandritului Serafim Sigrist din Biserica Ortodoxă Autonomă a Japoniei (Tokio, 19 decembrie 1971); — vizitării parohiilor ortodoxe din Ungaria în timpul sfințelor sărbători ale Crăciunului și Anului Nou; — vizitării Bisericii Ortodoxe Ruse de către Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea al Antiohiei și al Întregului Orient (ianuarie 1971).

— Luind în discuție referatele dezvoltate asupra discuțiilor teologice protestante-ortodoxe care s-au desfășurat: în Mănăstirea Kirchberg din R. F. a Germaniei (20—28 octombrie 1971) între teologii Bisericii Ortodoxe Ruse și teologii Bisericii Evanghelice-Luterane din R. F. a Germaniei în a cincea întâlnire periodică, intitulată «Arnoldshain V» și în Lavra Troița-Serghieva de la Zagorsk (12—16 decembrie 1971) între teologii Bisericii Ortodoxe Ruse și teologii Bisericii Evanghelice-Luterane din Finlanda, ca a doua întâlnire teologică între aceste două Biserici. Sfântul Sinod a aprobat rezultatele obținute în cadrul acestor discuții teologice, socotindu-le ca un nou pas în colaborarea dintre Bisericile Evanghelice-Luterane și Biserica Ortodoxă, Îndeosebi Rusă, pentru prelucrarea problematicii teologice, care are o mare importanță pentru eforturile comune ale Bisericilor creștine în activitatea ecumenică și în slujirea fraternității între toate popoarele lumii.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE SANCTITATEA SA ILIE AL IV-LEA, PATRIARHUL ANTIOHIEI ȘI AL ÎNTREGULUI ORIENT. — La invitația Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, între 13 și 26 ianuarie 1972, Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea al Antiohiei și al Întregului Orient a făcut prima sa vizită Bisericii Ortodoxe Ruse, fiind însoțit de Mitropoliții: Spiridon al Iliupolei și al Seleuciei, Alexei al Emesei și Gheorghe al Munților Liban; de Arhimandritul Miron Zaiat, conducătorul Centrului eparhial din Damasc, Arhimandritul Antonie Farah și Dl. Kiriac Arghilo.

La sosirea la Moscova oaspeții au fost întâmpinați de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, de membrii Sfântului Sinod permanent, de

conducătorii instituțiilor bisericești de învățămînt și administrative, de membrii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

De asemenea au fost de față Vicepreședintele Consiliului pentru treburile religioase în Uniunea Sovietică, V. G. Furov și ambasadorii în Uniunea Sovietică ai Republicilor Liban și Siria.

În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică și a vizitării diferitelor orașe, oaspeții au fost însoțiți de Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei, Episcopul Ermoghen de Vilna și Lituania, de Arhimandritul Serapion Fadeev și de Prot. Petru Nețvetaev, conducătorul metocului Patriarhiei Moscovei la Beirut.

În ziua de 13 ianuarie, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a organizat o recepție în cinstea Sanctității Sale Patriarhului Ilie al IV-lea al Antiohiei și al Întregului Orient, iar în aceeași zi Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a vizitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al Antiohiei la reședința acestuia, unde au avut loc discuții, la care au participat însoțitorii celor doi întiiștători de Biserică Ortodoxe surori.

În ziua de 14 ianuarie, Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea a săvîrșit, în biserica Metocului Patriarhiei Antiohiei la Moscova, sfînta liturghie în fruntea unui sobor arhieresc format din ierarhi antiohieni și ruși. După slujbă Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea a organizat o masă oficială la reședința Metocului antiohian, la care au luat parte Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, Înalți Ierarhi ortodocși ruși; vicepreședintele. Consiliului pentru treburile religioase în Uniunea Sovietică, V. G. Furov și ambasadorii la Moscova ai Republicilor Liban și Siria. În timpul mesei, Sanctitățile lor Patriarhul Ilie, al IV-lea al Antiohiei și Patriarhul Pimen al Moscovei au rostit toasturi.

În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică, Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea și suita sa, însoțiți de Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei, a vizitat biserici și minăstiri ortodoxe ruse, monumente istorice și de artă, instituții bisericești, administrative și de învățămînt, instituții de cultură și însemnatele muzee din orașele Moscova, Leningrad, Kiev, Zagorsk.

În timpul acestor vizite, Sanctitatea Sa Ilie al IV-lea al Antiohiei și al Întregului Orient a săvîrșit sfînte slujbe, în sobor arhieresc în catedralele orașelor vizitate; s-a întretînut cu clerici și cu credincioși, cu conducători de instituții bisericești; a purtat discuții cu Înalții ierarhi ortodocși ruși și cu membrii corpului didactic al Academiiilor și Seminarilor duhovnicești din Moscova și Leningrad, precum și cu conducătorii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

În cinstea Sanctității Sale Patriarhului Ilie al IV-lea al Antiohiei și al Întregului Orient au organizat recepții: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului și președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, la Moscova (în ziua de 17 ianuarie) și la Leningrad (în ziua de 18 ianuarie); Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei la Kiev (în ziua de 23 ianuarie); Episcopul Filaret de Dmitroysk, rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, la Zagorsk, în cadrul Academiei (în ziua de 24 ianuarie); ambasadorul Republicii Siria, la Moscova (în ziua de 24 ianuarie) și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia (în ziua de 25 ianuarie).

Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea și însoțitorii săi au fost primiți în vizită protocolară de către Președintele Consiliului pentru treburile religioase de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice, V. A. Kuroedov, în ziua de 25 ianuarie.

În aceeași zi a avut loc primirea oficială a înalților oaspeți de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, care, cu acest prilej, a înminat Sanctității Sale Patriarhului Ilie al IV-lea al Antiohiei și al Întregului Orient și însoțitorilor săi înalte ordine ale Bisericii Ortodoxe Ruse, în prezența membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Vizita a luat sfârșit în ziua de 26 ianuarie 1972, când Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea al Antiohiei și al Întregului Orient a fost însoțit la aeroport de aceleași înalte personalități bisericesti și laice care îl primiseră la sosirea sa în Uniunea Sovietică.

Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse a calificat vizita Sanctității Sale Patriarhului Ilie al IV-lea ca o reală contribuție la dezvoltarea și întărirea viitoare a legăturilor frățesti tradiționale între cele două Biserici surori.

PREZENȚA REPREZENTANȚILOR CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ. — În drumul lor spre Noua Zeelandă, unde la 8 februarie 1972 urma să se deschidă lucrările Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, reprezentanții diferitor organisme ale Consiliului s-au oprit, între 4 și 6 februarie, la Moscova.

În timpul șederii în Uniunea Sovietică reprezentanții Consiliului Ecumenic au vizitat diferite biserici, instituții bisericesti și de stat, muzee și case de cultură, precum și importante monumente istorice și de artă din Moscova.

— În ziua de 2 februarie, Președintele Serviciului de editură al Patriarhiei din Moscova, Arhiepiscopul Pitirim de Volokolamsk, a primit pe Directorul Departamentului pentru comunicații al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Pastorul Albert von der Gayvell, însoțit de John Taylor.

— În ziua de 5 februarie, reprezentanții Consiliului Ecumenic al Bisericilor au vizitat Academia duhovnicească din Moscova, cu sediul în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk. În cinstea oaspeților a fost organizat un concert religios, apreciat de Pastorul Dr. Wissert Hooft, președinte de onoare al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și membru de onoare al Academiei duhovnicești din Moscova.

Cu prilejul acestei vizitei Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a organizat, la reședința sa din Lavră, o recepție în cinstea oaspeților, la care au luat parte înalți Ierarhi, conducători ai instituțiilor bisericesti, administrative și de învățămînt teologic ortodox; reprezentanți ai celorlalte culte din Uniunea Sovietică. De asemenea a participat Vicepreședintele Consiliului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice, P. V. Makarțev. În timpul recepției au rostit cuvîntări: Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Pastorul Dr. Eugène Carson Blake, Președintele Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Dr. Ernest A. Payn. Pe oaspeți i-a salutat și vicepreședintele Consiliului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice, P. V. Macarțev.

— În ziua de 6 februarie, reprezentanții Consiliului Ecumenic al Bisericilor au asistat la slujba religioasă din catedrala patriarhală Bogoiavlensk din Moscova.

— Între 1 și 4 februarie, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Pastorul Dr. Eugène Carson Blake, răspunzînd invitației Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul-Suprem și Catolicosul tuturor armenilor, a vizitat Ecimiadzin și Biserica Armeană.

În timpul șederii sale în Republica Sovietică Socialistă Armeană, Pastorul a vizitat biserici și mînăstiri, Academia teologică și tipografia și alte instituții bisericesti,

a avut convorbiri cu clerici și credincioși, putînd astfel cunoaște viața bisericească din Armenia.

REPREZENTANȚI AI CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE LA MOSCOVA. — Un grup de membri ai Comitetului executiv și ai Secretariatului Internațional ale Conferinței Creștine pentru Pace, aflîndu-se în drum spre New Delhi — unde aveau să se desfășoare lucrările sesiunii Comitetului executiv — s-au oprit la Moscova. Din grup făceau parte: Pastorul R. Andriamangrato (din Republica Malgașă); Prot. Dr. S. Arse-Martines (Republica Cuba); Episcopul Dr. Tibor Barta (Republica Populară Ungaria); Dr. Jan Makovski (Republica Populară Polonă); Dr. G. Mohalski (R. F. a Germaniei); Dr. H. Helstern (Elveția) și Secretarul General al Conferinței Creștine pentru Pace — Dr. Károly Toth.

Oaspeții au fost primiți, în ziua de 7 martie, de către Vicepreședintele Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice, V. P. Ruben, cu care au avut discuții, în special asupra contribuției poporului sovietic la acțiunea pentru asigurarea păcii. La primire au participat și Conducătorii Consiliului pentru treburile religioase pe lângă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice — Președintele V. A. Kuroedov și vicepreședintele P. V. Makarțev, precum și conducătorul Departamentului Prezidiului Sovietului Suprem pentru relații internaționale, V. G. Visotin.

În aceeași zi, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a organizat, în cinstea reprezentanților Conferinței Creștine pentru Pace, o mare recepție. La recepție au participat înalții Ierarhi membri ai Sfîntului Sinod permanent; conducători de instituții bisericești; reprezentanți ai instituțiilor de învățămînt teologic; reprezentanți ai clerului din Moscova.

Au participat, de asemenea, conducătorii Consiliului pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice: V. A. Kuroedov, P. V. Makarțev și V. G. Furov.

În timpul recepției au rostit cuvîntări Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului (în calitate de președinte al Conferinței Creștine pentru Pace), Dr. S. Arse-Martines (vicepreședinte al Conferinței); Dr. H. Helstern și Dr. Ianuș Makovski.

Oaspeții au fost, de asemenea, salutați de către V. A. Kuroedov, președintele Consiliului pentru treburile religioase.

VIZITA MITROPOLITULUI NICODIM AL LENINGRADULUI ȘI NOVGORODULUI ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII. — Între 22 și 26 decembrie 1971, în calitate de Președinte al Conferinței Creștine pentru Pace și însoțit de Secretarul General al Conferinței, Dr. Károly Toth, și de conducători ai altor organisme ale Conferinței Creștine pentru Pace, a făcut o vizită în Statele Unite.

În timpul vizitei, Președintele Conferinței Creștine pentru Pace, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, împreună cu persoanele care-l însoțeau, au fost primiți, la sediul Organizației Națiunilor Unite, de către Secretarul General, U Thant, căruiua i-au înmînat documentele adoptate de cea de a patra Adunare creștină pentru pace și i-au dat informații despre activitatea prezentă și viitoare a Conferinței. În aceeași zi Mitropolitul Nicodim și însoțitorii săi au fost primiți de Președintele Sesiunii a XXIV-a a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite.

PARTICIPAREA MITROPOLITULUI NICODIM AL LENINGRADULUI ȘI NOVGORODULUI LA CONSULTAȚIA PENTRU PACEA ÎN EUROPA. — O grupă belgiană

de personalități sociale, culturale și politice a inițiat întâlnirea consultativă a reprezentanților opiniei publice din țările Europei pentru discutarea problemelor privitoare la pacea și securitatea în Europa.

La întâlnirea, care și-a desfășurat lucrările la Bruxelles, între 10 și 13 ianuarie 1972, în cadrul delegației sovietice, condusă de președintele grupei parlamentare sovietice, a participat și Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

Pe lângă participarea la lucrările acestei întâlniri consultative, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, însoțit de Arhiepiscopul Vasile Krivoșein de Bruxelles și Belgia, a făcut o vizită Cardinalului Leo-Joseph Suenens, primatele Bisericii Romano-Catolice din Belgia, în ziua de 13 ianuarie 1972.

De asemenea, împreună cu Arhiepiscopul Vasile Krivoșein, Mitropolitul Nicodim a săvârșit slujba Privegherii în catedrala ortodoxă rusă din Bruxelles și a vizitat Misiunea ortodoxă belgiană și parohiile Acoperământul Maicii Domnului și Sfântul Andrei cel întâi-chemat.

Întors în Uniunea Sovietică, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului a luat parte la sesiunea lărgită a Biroului sovietic pentru securitatea europeană, unde au fost supuse dezbaterilor rezultatele lucrărilor de la Întâlnirea consultativă pentru pace și securitate în Europa, precum și propunerea acestuia ca, între 2 și 5 iunie 1972, la Bruxelles, să aibă loc o Adunare generală a forțelor care luptă pentru securitate și colaborare în Europa.

ACTIVITATEA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE ȘI INTERNAȚIONALE. — Între 19 și 23 ianuarie 1972, la lucrările Conferinței cu tema «Tineretul bisericesc european angajat în lupta împotriva rasismului alb», organizată de Consiliul tineretului ecumenist din Europa, lucrări care s-au desfășurat la Geneva, a luat parte, în calitate de observator al Conferinței Bisericii Europene, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse, Prot. Pavel Sokolovski.

— La lucrările sesiunii comune a reprezentanților Conferinței Creștine pentru Pace și ai Consiliului Mondial al Păcii, care s-au desfășurat la Helsinki, în ziua de 20 ianuarie 1972, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președinte al Conferinței Creștine pentru Pace.

— Între 8 și 12 februarie 1972, în orașul Oakland din Noua Zeelandă, s-au desfășurat lucrările sesiunii Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. La aceste lucrări, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, membru al Comitetului executiv, și Arhiman-dritul Chiril Gundeaev, reprezentant provizoriu al Patriarhiei Moscovei pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

— Între 21 și 23 februarie 1972, la Budapesta, s-au desfășurat lucrările sesiunii Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, pentru pregătirea materialelor necesare sesiunii Comitetului executiv al Conferinței (care urma să aibă loc la New Delhi, între 9 și 13 martie 1972). La lucrările sesiunii, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Prot. Pavel Sokolovski, membru al Secretariatului Internațional și A. S. Buevski, membru al Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace.

— La 28 februarie 1972, cu prilejul împlinirii a cincisprezece ani de la întronizarea Sanctității Sale Benedict ca Patriarh al Ierusalimului, au fost adresate acestuia scrisori de felicitare de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia și de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe. La aceste scrisori a răspuns cu scrisori de mulțumire Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului.

— Între 9 și 12 martie 1972, la New Delhi s-au desfășurat — pentru prima dată într-o țară din Asia în cei patrusprezece ani de existență — lucrările Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace, la care din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Conferinței; A. S. Buevski, membru al Comitetului executiv și Prof. Pavel Sokolovski, membru al Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace.

CONTACTE ECUMENICE CU REPREZENTANȚII DIFERITELOR BISERICI ȘI ORGANIZAȚII INTERCREȘTINE. — La 29 decembrie 1971, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a primit pe Arhimandritul Irineu Talambekos, exarh al Patriarhiei Alexandriei și întregii Africi, conducătorul reprezentanței Patriarhiei Alexandriei la Moscova.

În aceeași zi (și apoi la 24 ianuarie 1972), Arhimandritul Irineu Talambekos a fost primit la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, de Președintele Serviciului, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, cu care a purtat discuții interesând cele două Biserici surori.

— Între 25 ianuarie și 14 februarie 1972, s-a aflat în Uniunea Sovietică Episcopul Serafim de Sendarsk din Biserica Ortodoxă Autonomă a Japoniei. În acest timp Episcopul Serafim a vizitat biserici și minăstiri, instituții bisericești administrative și de învățământ, a purtat discuții cu ierarhii, clericii și credincioșii. Iar în ziua de 10 februarie a fost primit de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, și la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, de către vicepreședintele Serviciului, Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk.

— În ziua de 2 februarie 1972, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a primit la reședința sa din Moscova pe unul din liderii Mișcării pentru drepturi cetățenești din Statele Unite ale Americii, Pastorul Dr. Ralf Aberneti, președintele Conducerii Conferinței creștine din sud, împreună cu vicepreședintele Dr. Bernard S. L., parohul parohiei baptiste din New York, Pastorul William Juysse. La primire au luat parte înalții Ierarhi conducători de instituții bisericești din Eparhia Moscovei.

— În ziua de 9 februarie 1972 Vicepreședintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Arhiepiscopul Juvenalie de Tuia și Belevsk, a primit pe Kio Tovu Nakano, directorul executiv al Departamentului pentru treburile internaționale al Mișcării budiste pentru pace din Japonia, și pe Hiotsy Salo, directorul permanent executiv al Consiliului japonez împotriva armelor nucleare, care se îndreptau prin Moscova, la sesiunea Adunării mondiale pentru pacea și independența popoarelor din Indochina.

— În ziua de 11 februarie 1972, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a primit pe Ambasadorul Greciei la Moscova, Anghelos Vlahos. La primire a fost de față și Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— În ziua de 16 februarie 1972, Vicepreședintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk, a primit pe Boleslav Piasecki, președintele Asociației «Pax» din Republica Populară Polonă. La primire a fost de față și Arhimandritul Hrisostom, membru al serviciului.

— În ziua de 25 februarie 1972, la Sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, Arhimandritul Hrisostom a primit pe parohul bisericii anglicane din Helsinki, Pr. Dr. Eric Steipls, însoțit de Nil Neyl.

BISERICA ORTODOXĂ SÎRBĂ

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE SÎRBE DE CĂTRE O DELEGAȚIE A BISERICII ORTODOXE DIN GRECIA, ÎN FRUNTE CU ARHIEPISCOFUL IERONIM AL ATENEI. — Între 27 mai și 3 iunie 1972, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a făcut o vizită oficială Bisericii Ortodoxe Sîrbe, însoțit de o delegație formată din șase ierarhi și trei clerici. Biserica Ortodoxă Sîrbă a făcut o primire călduroasă delegației grecești.

Cei doi conducători ai Bisericilor Ortodoxe Sîrbă și Greacă și-au exprimat convingerea că vizita a adus mari contribuții la întărirea și sporirea prieteniei tradiționale dintre cele două Biserici surori. Patriarhul Gherman a declarat: «Această vizită constituie un semn al marelui nostru iubiri în Hristos și al dorinței noastre de a viețui în iubirea lui Hristos, de a rămâne veșnic în El și de a păstra unitatea sfintei Ortodoxii».

Cei doi ierarhi au participat la slujba sfintei liturghii care a avut loc în ziua de Rusalii în catedrala ortodoxă din Belgrad.

Patriarhul Gherman și Arhiepiscopul Ieronim au avut convorbiri în care au discutat probleme importante privind cele două Biserici.

Împreună cu ceilalți membri ai delegației, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei a vizitat mai multe Episcopii ale Bisericii Ortodoxe Sîrbe, mănăstiri, instituții bisericești, Facultatea de teologie ș.a.

Vineri, 2 iunie 1972, Arhiepiscopul Ieronim al Atenei și Patriarhul Gherman au fost primiți în audiență de Președintele Guvernului Federal iugoslav, Djemal Bijedici.

ALEGerea NOULUI SINOD PERMANENT AL BISERICII ORTODOXE SÎRBE. — Intrucît mandatul Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Sîrbe a expirat, Adunarea Episcopatului, întrunită între 9 și 17 mai 1972, a ales ca noi membri pe următorii Episcopi: Macarie de Srem, Hrisostom de Branișevo, Longin de Zvornik-Tuzla și Ștefan de Dalmația. Sinodul Permanent este alcătuit din cinci membri, fiind prezidat de Patriarhul Gherman.

HOTĂRÎRI ALE EPISCOPATULUI BISERICII ORTODOXE SÎRBE. — În întrunirea sus-amintită, Episcopatul Bisericii Ortodoxe Sîrbe a examinat, între altele, următoarele probleme:

— Înființarea, la Facultatea de teologie a Bisericii Ortodoxe Sîrbe din Statele Unite, a unui Departament pentru formarea de preoți și călugări ai Bisericii Ortodoxe Sîrbe în Statele Unite și în Canada;

— Înființarea unei noi eparhii în Australia și în Noua-Zeelandă;

— Publicarea unei Enciclopedii a Bisericii Ortodoxe Sîrbe, cu prilejul celei de a 1.100-a aniversări a creștinării sîrbilor;

— Publicarea unor noi manuale de cateheză, în vederea îmbunătățirii instruirii religioase a credincioșilor.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

INCETAREA DIN VIAȚĂ A MITROPOLITULUI MELETIE. — În ziua de 30 mai 1972 a încetat din viață, la spitalul din Sparta, fostul mitropolit al Kitrusului, Meletie, în vîrstă de 75 de ani. Defunctul ierarh a păstorit ca mitropolit al Kitrusului între anii 1956—1969.

PROFESORUL HRISTU PANAIOTIS DE LA FACULTATEA DE TEOLOGIE DIN SALONIC A FOST DISTINS CU TITLUL DE «DOCTOR HONORIS CAUSA» DE CĂTRE INSTITUTUL ORTODOX DIN PARIS. — Institutul de teologie ortodoxă «Sfîntul Sergiu» din Paris a acordat recent titlul de «doctor honoris causa» profesorului Hristu Panaiotis de la Facultatea de teologie din Salonic. Înminarea diplomei a avut loc la Paris, în ziua de 30 mai 1972, într-un cadru solemn.

Prof. Hristu Panaiotis s-a născut la Vassilikon (Joannina), în anul 1917. A studiat la Facultatea de teologie din Atena și în diferite universități din Statele Unite (Harvard, Yale, Boston). Din 1954, funcționează ca profesor de patristică la Universitatea din Salonic. Conduce, de asemenea, Institutul patriarhal de Studii patristice. În anul universitar 1971—1972 a fost numit vicedirector al noului Institut Ecumenic din Ierusalim. Numeroasele sale lucrări din domeniul patristicii și contribuția sa teologică în general l-au făcut cunoscut pe Prof. Hristu Panaiotis și dincolo de hotarele țării sale.

REZULTATE DE SEAMĂ ALE INSTITUTULUI DE MUZICOLOGIE BIZANTINĂ: CATALOGAREA, PENTRU PRIMA DATĂ, A 2200 DE MANUSCRISE DE MUZICĂ BIZANTINĂ DE LA MUNTELE ATOS. — În iulie 1970, Biserica Ortodoxă Greacă a înființat Institutul de muzicologie bizantină. Conducerea acestuia a fost încredințată Mitropolitului Dionisie de Servia și Koznani. Rațiunile care au stat la baza întemeierii acestei instituții au fost înfățișate astfel de către Mitropolitul Dionisios: «Muzica pe care o întrebuițăm de veacuri în cult este o moștenire de la Biserica Bizantină, care păstrează vestigiile vechii muzici grecești. Pentru aceasta se și numește muzica bisericească greacă. Ea aparține fondului spiritual al elenismului modern. În calitate de «grecească», muzica bisericească constituie una din cele două ramuri ale muzicii noastre naționale, cealaltă fiind cîntecul popular. Totuși, există o mare controversă cu privire la autenticitatea muzicii bisericești bizantine în ceea ce privește forma în care ea ne-a parvenit și este executată astăzi în bisericile noastre. Această controversă, care desparte nu numai pe muzicologii străini de cei greci, ci și pe aceștia din urmă între ei, provine fie din influența muzicii occidentale, fie din acceptarea fără discernămint a concluziilor muzicologilor străini. Căci în Occident muzica bizantină, sau medievală a Bisericii Răsăritene, constituie un obiect de studiu deja de o sută de ani. După părerea aflată în prezent la modă printre specialiștii occidentali, muzica pe care noi o cîntăm astăzi în biserică ar fi suferit atîtea influențe orientale în perioada otomană, încît ea n-ar mai avea nici o legătură cu Bizanțul».

După teologul muzicolog Grigorios Stathis, «muzicologia bizantină este o disciplină al cărei obiect îl constituie: descoperirea, cunoașterea și codificarea izvoarelor muzicii bizantine; studiul originilor și dezvoltării neumelor bizantine, ca și al scrierilor teoretice și istorice asupra muzicii; verificarea datelor și a cronologiei compozitorilor bizantini; legătura dintre muzica bizantină și imnografia bizantină; influențele orientale și occidentale asupra cîntecului bizantin; analiza morfologică a diferitelor genuri muzicale bizantine și studiul reformei neumologice ale celor trei Doctori în

1814. Din toate acestea, în Grecia, noi nu știm astăzi decît foarte puțin», a spus el, motivînd astfel necesitatea înființării Institutului de muzicologie bizantină de către Biserica Ortodoxă Greacă.

Cu ocazia unei conferințe publice care a avut loc la Atena, la 8 iunie 1972, tînărul teolog muzicolog Grigorios Stathis a făcut cunoscute primele rezultate ale cercetărilor sale științifice efectuate timp de 20 de luni la Muntele Atos cu privire la manuscrisele de muzică bizantină. În număr de cca. 2.200, dintr-un total de 5.000 în lume, aceste manuscrise cuprind o perioadă de zece secole de creație muzicală, începînd din anul 950.

E pentru prima dată cînd aceste manuscrise au fost catalogate, ceea ce înseamnă un prim pas în efortul de a le scoate din uitare și de a le pune în valoare. G. Stathis, care a întreprins această muncă mai întîi din propria sa inițiativă, apoi cu concursul Institutului de muzicologie bizantină al Bisericii Ortodoxe Grecești, și-a grupat rezultatul cercetărilor în patru volume a cîte 800 pagini fiecare. Primul volum, cuprinzînd 650 manuscrise, urmează să iasă în curînd de sub tipar.

A 7-A «ÎNTRUNIRE A TEOLOGILOR ORTODOCȘI». — Cea de a 7-a «întrunire a teologilor ortodocși» și-a anunțat desfășurarea lucrărilor din acest an în localitatea Kainurio, lingă Lamia, în Grecia centrală, unde au avut loc și întîlnirile din 1969 și 1970. Tema întrunirii este intitulată *Mîntuirea astăzi*.

Raporturile fixate în legătură cu tema întrunirii sînt: *Asceza ca condiție a mîntuirii* (Mitropolitul Dionisie de Koznani); *Iubirea ca o interpretare actuală a tainei mîntuirii* (Prof. adj. Elie Vulgarakis); *Mîntuirea și istoria* (Prof. adj. Nicolae Matsukas); *Problema limbajului în evanghelizarea de astăzi* (Hristu Yannaras); *Mîntuirea ca speranță și slujire a semenilor* (George Tsananas).



• ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PĂTRIEI •

UN EVENIMENT DE IMPORTANȚĂ ISTORICĂ ÎN VIAȚA NOUĂ A POPORULUI ROMÂN : CONFERINȚA NAȚIONALĂ A P.C.R.

Desfășurată între 19—21 iulie 1972, în cel de-al 25-lea an de existență a Republicii, în condițiile propășirii continue a societății noastre socialiste și într-un spirit de înaltă responsabilitate față de interesele fundamentale ale poporului român, Conferința Națională a P.C.R. a fost întâmpinată de întreaga țară cu sentimentul pe care îl dă conștiința trăirii marilor evenimente. Acest act istoric s-a înscris organic în suita unor momente de mare însemnătate, cum au fost Congresele al IX-lea și al X-lea și Conferința Națională din 1967, constituind o sinteză plină de semnificații majore, în care toți oamenii muncii au putut desluși obiectivele și sarcinile de viitor în opera de edificare a socialismului pe pământul patriei noastre.

La Conferința Națională, care s-a întrunit în Sala Palatului Republicii Socialiste România, au participat peste 2000 de delegați din toate colțurile țării — veniți din fabrici și uzine, de pe șantiere și ogoare, oameni de știință, artă și cultură, militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, activiști de partid, de stat și ai organizațiilor de masă și obștești, tineri și vîrstnici, români, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități — care au exprimat în marele forum adevărată deplină a întregului popor la politica internă și externă a Statului nostru și hotărîrea fermă de a lupta cu înaltă responsabilitate patriotică pentru înfăptuirea ei. Pe lângă aceștia au participat și 500 invitați, precum și reprezentanți ai unor state și ai presei străine.

Lucrările Conferinței s-au desfășurat atît în ședințe plenare cît și în cadrul unor secțiuni, creîndu-se posibilitatea ca un număr cît mai mare de delegați și invitați să-și aducă aportul la dezbaterile problemelor înscrise pe ordinea de zi și la fundamentarea măsurilor și hotărîrilor ce urmau să fie adoptate.

În centrul atenției Conferinței s-a situat — ca document programatic de excepțională însemnătate — raportul D-lui Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, intitulat *Cu privire la dezvoltarea economică-socială a României, în următorii ani și în perspectivă, la per-*

feccionarea conducerii planificate a societății și dezvoltarea democrației socialiste, la creșterea rolului conducător al Partidului în edificarea socialismului și comunismului, la activitatea internațională a Partidului și Statului. Acesta constituie un document în care se oglindesc spiritul realist și receptivitatea față de imperativele socialismului contemporan, promovarea consecventă a unor înalte principii — umanismul, democratismul, echitatea socială — și capacitatea de a elabora cele mai potrivite metode pentru progresul și prosperitatea națiunii noastre socialiste.

Conferința a prezentat un amplu bilanț al activității desfășurate de la precedentă Conferință Națională (decembrie 1967) în domeniul perfecționării planificării și conducerii economiei și întregii vieți sociale și a stabilit noi măsuri pentru continuarea acestei activități în conformitate cu cerințele actualei etape, orientată spre dezvoltarea unei societăți multilateral dezvoltate. S-a analizat, cu profund discernămint, stadiul îndeplinirii actualului plan cincinal (1971—1975) și s-a ratificat hotărârea unanimă a tuturor oamenilor muncii din patria noastră de a realiza acest plan cincinal în decurs de 4 ani și jumătate.

S-a remarcat astfel că poporul român a înregistrat în ultimii ani succese remarcabile în toate sectoarele de activitate. Sarcinile planului 1966—1970 au fost împlinite și depășite, ca și sarcinile primului an al actualului cincinal. Astăzi producția industrială a patriei este de 21 de ori mai mare ca aceea din 1938; producția agricolă a depășit de 1,9 ori nivelul celei dinainte de război; venitul național a devenit de 7,8 ori mai mare decât cel din 1938. Ca urmare, condițiile de viață ale întregului popor au cunoscut îmbunătățiri substanțiale, fondul de salarii din 1972 fiind de 3 ori mai mare decât întregul venit național al României din anul 1938. Realizările obținute au dovedit realismul obiectivelor stabilite de Conducerea noastră de stat, cu asentimentul tuturor oamenilor muncii, și au verificat încă o dată caracterul științific al metodelor aplicate în vasta operă de construcție socială pe care o îndeplinește poporul român. S-a constatat că în prezent există condiții obiective pentru continuarea eforturilor de pînă acum, pentru încadrarea țării noastre în ritmurile înalte ale civilizației contemporane, pentru lichidarea tot mai rapidă a consecințelor stării de înapoiere moștenită din trecut, pentru asigurarea unui substanțial progres economico-social și pentru ridicarea nivelului de bunăstare materială și spirituală a tuturor fiilor patriei.

Totodată, Conferința a fixat orientările necesare pentru elaborarea prevederilor privind dezvoltarea economico-socială a țării noastre pînă în anul 1990 și a precizat obiectivele fundamentale de viitor ale României socialiste, perfecționarea metodelor de planificare și conducere, creșterea eficienței întregii activități economice. În legătură cu această problemă de mare importanță, Raportul prezentat de Președintele Consiliului de Stat a subliniat necesitatea ridicării nivelului tehnic al producției industriale, îmbunătățirea continuă a proceselor de fabricație și a calității produselor, creșterea tot mai accentuată a productivității muncii, dezvoltarea specializării și cooperării, gospodărirea optimă a

fondurilor materiale și financiare. În sectorul agricol, s-a subliniat problema apărării și a conservării pământului cultivabil și s-au stabilit măsuri pentru a asigura un caracter intensiv producției agricole. «Sîmtem chemați -- se spune în Raportul prezentat la Conferință de Dl. Nicolae Ceaușescu -- ca în următorii 10—15 ani să lichidăm cu desăvîrșire rămînerea în urmă pe care am moștenit-o, să ridicăm poporul român la un înalt nivel de dezvoltare economică, științifică, culturală, să-i asigurăm un nivel de trai superior».

Din lucrările Conferinței s-a desprins faptul că socialismul a așezat, pentru prima dată în istorie, personalitatea umană în centrul tuturor preocupărilor sociale. Într-adevăr, toate înfăptuirile din țara noastră au ca scop suprem propășirea materială și spirituală a întregului popor. «Nu trebuie să uităm — spunea în Raportul amintit Dl. Nicolae Ceaușescu — nici un moment că mai presus de orice se află omul; dezvoltarea lui multilaterală trebuie să stea în centrul tuturor preocupărilor Partidului nostru, trebuie să fie țelul suprem al societății noastre socialiste». În această privință, documentele Conferinței apar ca o adevărată cartă a umanismului contemporan. Ele au remarcat că în tot ceea ce s-a înfăptuit în țara noastră, în anii construcției socialiste, în întreaga dezvoltare economico-socială a patriei este încorporată munca tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, care făuresc pe pământul României viitorul lor liber, independent.

Legătura permanentă cu oamenii muncii a Conducerii noastre de stat a sporit neconținut prestigiul acesteia și rolul său în ansamblul vieții economice, sociale și politice, demonstrînd competența, clarviziunea și înalta responsabilitate cu care ea își îndeplinește rolul de forță conducătoare a poporului. Conferința Națională a arătat că, în afară de problemele legate de modernizarea și creșterea bazei tehnico-materiale a patriei noastre, în centrul preocupărilor Conducerii de stat se află problemele adîncirii și dezvoltării democrației socialiste, problemele așezării ferme a relațiilor dintre toți membrii societății noastre pe baza principiilor eticii și echității socialiste. Conferința Națională a dat răspuns diferitelor probleme ridicate de actualul stadiu de dezvoltare a societății românești și a elaborat un ansamblu de măsuri menite să asigure un nou impuls dezvoltării noastre de viitor.

Muncind cu hărnicie și entuziasm pentru progresul și înflorirea continuă a patriei, poporul român aduce o însemnată contribuție la înțărirea socialismului în lume, la afirmarea tot mai puternică a României socialiste pe plan internațional, la intensificarea participării sale la circuitul mondial de valori materiale și spirituale, la creșterea rolului său în rezolvarea problemelor majore ale lumii contemporane. În prezent, România întreține relații diplomatice și consulare cu 106 state, iar relații economice cu 110 țări. Exprimînd aprobarea și azeziunea întregului popor, Conferința Națională a dat o înaltă apreciere politicii externe și activității internaționale a patriei noastre. În acest context, se poate aminti că în ultimii ani relațiile de prietenie, colaborare și alianță ale țării noastre cu toate țările socialiste s-au dezvoltat continuu, pe toate planurile de activitate. De asemenea, s-au dezvoltat relațiile României

cu tinerele state independente, cu țările în curs de dezvoltare din Asia, Africa și America Latină, precum și cu toate forțele antiimperialiste de pretutindeni. În virtutea principiului coexistenței pașnice, țara noastră și-a extins și relațiile cu state avînd un alt sistem social-politic. Raportul Președintelui Consiliului de Stat a reliefat importanța dobîndită de metoda contactelor, a tratativelor și a negocierilor pe cale pașnică în relațiile dintre state și a arătat necesitatea unui angajament comun de renunțare la forță și la amenințarea, cu folosirea forței, cu obligativitatea rezolvării tuturor problemelor litigioase dintre state pe cale exclusiv politică. «Politică de pace și prietenie promovată de România socialistă — se spune în Raport — se bucură de aprecierea unui număr tot mai mare de state, a adus poporului român noi și noi prieteni pe toate meridianele. Dorim să asigurăm Conferința Națională a partidului, întregul popor, toate națiunile că România socialistă va continua și în viitor cu consecvență această politică ce corespunde atât aspirațiilor poporului român de a-și consacra eforturile făuririi unei vieți fericite, cît și cauzei generale a prieteniei și colaborării între popoare, a păcii în întreaga lume».

În acest spirit, Conferința Națională a subliniat că una din concluziile cele mai importante ale schimbărilor petrecute în raportul de forțe pe plan mondial este necesitatea de a se asigura participarea tuturor statelor, fără deosebire de mărime, forță sau potențial, la soluționarea marilor probleme ale contemporaneității, considerînd că nici una din aceste probleme nu poate primi o rezolvare justă, echitabilă și trainică fără participarea tuturor statelor interesate. Ea și-a reafirmat hotărîrea că relațiile României cu toate statele se vor întemeia în mod neabătut pe principiile deplinei egalități în drepturi, respectului, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța. Ca urmare, Conferința Națională s-a pronunțat pentru trecerea neîntîrziată la pregătirea practică a Conferinței general-europene, cu participarea tuturor statelor interesate, precum și intensificarea luptei pentru înfăptuirea dezarmării generale, în primul rînd a dezarmării nucleare, propunînd îmbunătățirea Comitetului de dezarmare de la Geneva și a activității Organizației Națiunilor Unite.

În ședințele sale de lucru, Conferința Națională a adoptat următoarele documente :

— *Rezoluția cu privire la realizarea înainte de termen a planului cincinal 1971—1975, creșterea continuă a eficienței activității economice, dezvoltarea colaborării și cooperării economice internaționale ;*

— *Rezoluția cu privire la perfecționarea organizării și conducerii vieții sociale și la dezvoltarea democrației socialiste ;*

— *Rezoluția cu privire la principalele orientări ale dezvoltării economico-sociale a României în următoarele două decenii ;*

— *Hotărîrea cu privire la pregătirea forței de muncă și creșterea nivelului de trai al populației ;*

— Directivele cu privire la sistematizarea teritoriului, orașelor și satelor, la dezvoltarea lor economico-socială ;

— Rezoluția cu privire la perfecționarea activității politico-organizatorice și ideologice a partidului ;

— Proiectul de norme ale vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste ;

— Rezoluția cu privire la înflorirea națiunii socialiste și la problema națională în Republica Socialistă România ;

— Rezoluția cu privire la politica și activitatea internațională ale Partidului Comunist Român și Republicii Socialiste România ;

— Modificarea unor prevederi ale Statutului Partidului Comunist Român.

Aceste documente au primit aprobarea deplină și entuziastă a întregului popor. Oamenii muncii de pe întreg cuprinsul țării au întîmpinat cu adîncă satisfacție ampla dezbateră în Conferință a politicii interne și externe a statului nostru, exprimîndu-și adevărată deplină față de pozițiile formulate în Raportul Președintelui, Consiliului de Stat și în celelalte documente ale Conferinței.

Conferința a avut un puternic ecou și în presa de peste hotare. Atenția cu care cercurile largi ale opiniei publice internaționale au urmărit expunerea amplă a poziției României față de problemele fundamentale ale lumii contemporane a constituit o nouă dovadă a interesului crescînd față de țara noastră, a prestigiului și a autorității pe care ea și le-a dobîndit prin realizările obținute, prin politica sa internă și externă și prin consecvența cu care luptă pentru triumful păcii, progresului și colaborării între popoare.

Eveniment de excepțională însemnătate istorică în viața poporului nostru, Conferința Națională a P.C.R. rămîne înscrisă în memoria timpului nu numai prin hotărîrile și directivele adoptate, ci și prin vastul program de lucru pe care l-a prefigurată. În această lumină trebuie descifrat mesajul adresat întregului popor român de către Președintele Consiliului de Stat, în Raportul său la Conferință : «Să facem totul pentru a fi demni de istoria glorioasă a poporului nostru, să putem spune întotdeauna că nu am precupețit nimic pentru a făuri un viitor demn națiunii noastre socialiste. Să lăsăm generațiilor viitoare, urmașilor urmașilor noștri, o viață liberă, înfloritoare, un viitor minunat».

A 28-A ANIVERSARE A ELIBERĂRII ROMÂNIEI DE SUB JUGUL FASCIST

Într-o atmosferă de înălțător entuziasm patriotic, poporul nostru a sărbătorit 28 de ani de la evenimentul crucial, cu multiple semnificații, al eliberării patriei de sub jugul fascist. Adevărată piatră de hotar, 23 August 1944 a marcat începutul unei noi etape istorice, în care poporul român, înlăturînd vechea orînduire exploatare, a reușit să devină stăpîn peste propriul său destin, transpunînd în faptă idealurile sale de libertate, democrație și progres social. Reprezentînd o încunu-

nare strălucită a luptelor purtate de-a lungul veacurilor împotriva asupririi și exploatării, pentru libertate națională și socială, ziua de 23 August 1944 a însemnat începutul unei epoci de adânci prefaceri revoluționare în întreaga viață politică, economică și socială a patriei.

În memoria poporului român rămîne veșnic vie recunoștința față de ostașii și patrioții care — alături de eroica armată sovietică — au luptat vitejește, mulți dintre ei jertfindu-și viața, pentru înfrângerea definitivă a hitlerismului și pentru eliberarea întregului teritoriu al patriei.

Lupta antifascistă, încununată de insurecția din august 1944, s-a transformat curînd într-o mișcare socială de mare amploare, care a schimbat întregul mers al societății românești, istoria patriei înregistrînd o serie întreagă de schimbări revoluționare. Astfel, forțele reacționare au fost înlăturate din viața politică a țării; prin instaurarea și consolidarea continuă a puterii democratice a poporului, în frunte cu clasa muncitoare, au fost descătuse și valorificate uriașe energii umane, au apărut cuceriri istorice ca: reforma agrară, abolirea monarhiei, proclamarea Republicii, naționalizarea, cooperativizarea agriculturii, reforma învățămîntului, reorganizarea instituțiilor de știință și cultură etc.

Înfăptuirea cu succes a acestor transformări revoluționare care au dus la făurirea unei noi societăți s-a datorat luptei eroice și abnegației oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, care — strîns uniți în jurul Conducerii de stat — au consolidat noua orînduire socială pe pămîntul patriei. Țara noastră și-a schimbat înfățișarea. Muncind pentru înflorirea ei, s-au schimbat și oamenii. Datorită unor uimitoare transformări, care au prilejuit lumii contemporane să constate existența unui «miracol românesc», a sporit nespus de mult prestigiul Republicii noastre socialiste și al poporului român.

Cei 28 de ani care au trecut de la 23 August 1944 au constituit ani de rodnică renaștere, de încordare dîrză a energiilor tuturor fiilor patriei — muncitori, țărani și intelectuali — care, într-o perioadă scurtă, urcînd treaptă după treaptă pe scara muncii înfrățite, au zidit o țară nouă, viguroasă și prosperă: România socialistă, care — alături de celelalte țări iubitoare de pace — pășește cu încredere înainte pe drumul împlinirii înaltelor idealuri ale omenirii.

23 August constituie pentru poporul român o sărbătoare deosebită de la an la an; lucrul acesta e firesc, deoarece roadele muncii poporului nostru devin an de an tot mai bogate și mai pline de semnificații, deschizînd tot mai largi perspective. Aniversarea din acest an a Eliberării patriei s-a desfășurat în legătură cu două evenimente de adîncă semnificație: unul care a precedat-o, Conferința Națională a P.C.R., marcînd un moment deosebit de important pentru dezvoltarea economico-socială a țării noastre în următorii ani; altul, care urmează, împlinirea la 30 decembrie din acest an a unui sfert de veac de la proclamarea Republicii, — înfăptuire memorabilă a poporului nostru în lupta sa pentru libertate și progres. Aceste mari momente istorice reliefează atît drumul revoluționar parcurs cu hotărîre și abnegație de poporul

român cât și hotărîrea sa de a transpune în viață programul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate. Apare astfel cu claritate semnificația chemării vibrante adresată cu prilejul Conferinței Naționale de către Președintele Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu: «Avem răspunderea față de viitorul copiilor noștri, față de viitorul întregului popor..., de a face totul pentru dezvoltarea în ritm susținut a societății socialiste, moderne, dezvoltate».

Retrospectiva celor 28 de ani de la Eliberare are loc în atmosfera însuflețită a muncii stăruitoare depuse de oamenii muncii pentru transpunerea în viață a directivelor Conferinței Naționale, în frunte cu îndeplinirea actualului plan cincinal înainte de termen și a marii întreceri socialiste ce are loc în întreaga țară în cinstea aniversării unui sfert de veac de la proclamarea Republicii. Iar perspectivele dezvoltării României socialiste în următoarele două decenii sînt privite cu încredere nestrămutată de poporul român, care are conștiința că niciodată posibilitățile sale de progres n-au fost mai reale ca în prezent.

Dezvoltarea deplină a personalității fiecărui cetățean al patriei constituie una din trăsăturile caracteristice ale socialismului. Urmînd aceste cerințe, în cei 28 de ani care au trecut de la Eliberare, nivelul de trai al poporului român a cunoscut o creștere ascendentă. S-au creat noi locuri de muncă, în prezent numărul de salariați fiind de 2,6 ori mai mare decît cel din anul 1950, iar salariul real depășind astăzi de 2,7 ori nivelul înregistrat în anul 1938. Sistemul de remunerare a muncii a fost îmbunătățit; s-au majorat salariile tuturor categoriilor de lucrători, pensiile și alocațiile pentru copii. Încă din acest an s-a hotărît sporirea salariului minim tarifar de la 800 la 1.000 lei lunar și majorarea cu 16 la sută a pensiilor plătite de asigurările sociale de stat. Pînă la sfîrșitul acestui cincinal, salariul minim va ajunge la plafonul de 1.100 lei, iar salariul mediu la 1.950 lei, înregistrîndu-se astfel un spor de 35 la sută, față de 26 la sută cît era prevăzut inițial, în comparație cu anul 1970. În același timp, au crescut veniturile țărănimii; acestea vor spori cu 40 la sută în actualul cincinal. A fost introdus sistemul de pensii pentru membrii cooperativelor agricole de producție, asistența medicală gratuită și alocația pentru copiii acestora.

O contribuție de seamă la creșterea nivelului de trai al populației o reprezintă dezvoltarea construcției de locuințe, îmbunătățirea aprovizionării, creșterea fondurilor destinate învățămîntului, culturii și ocrotirii sănătății, ridicarea nivelului general de instruire și cultură a populației, prin extinderea și modernizarea învățămîntului de toate gradele. Știința, arta și cultura au cunoscut dezvoltări armonioase, fiind orientate în raport cu cerințele vieții sociale și fiind puse în slujba formării omului nou și a stimulării activității creatoare.

Societatea noastră, înlăturînd exploatarea și asuprirea omului de către om, prezintă o imagine nouă, superioară, fiind alcătuită din clase și pături sociale strîns unite prin interese și aspirații comune. Clasa muncitoare, țărănimea cooperatistă și intelectualitatea sînt legate organic în munca și lupta pentru continua propășire economică și social-culturală a patriei. Asigurarea deplinei egalități în drepturi a tuturor

cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, a cimentat unitatea tuturor oamenilor muncii din patria noastră — români, maghiari, germani, sârbi și de alte naționalități — și a contribuit la întărirea coeziunii întregului popor în jurul Conducerii de stat. Prin întreaga sa activitate, Conducerea noastră de stat și-a câștigat încrederea profundă, dragostea și devotamentul tuturor celor ce muncesc, înmănunchind în rîndurile sale pe cei mai buni fii ai patriei, îndrumînd și dinamizînd forțele creatoare ale societății noastre. O dovadă a acestui fapt este aceea că întregul popor a răspuns cu un entuziasm impresionant la chemarea înfăptuirii înaintea de termen a actualului plan cincinal și la angajamentul ridicării țării noastre în viitorul apropiat la un înalt nivel de dezvoltare economică, științifică și culturală, care să înscrie pe deplin România socialistă în rîndul națiunilor dezvoltate ale lumii.

Paralel cu înfăptuirea vastului program de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate, țara noastră — îmbinînd în mod armonios obiectivele naționale cu cele internaționale — s-a afirmat în lumea contemporană ca un stat care luptă cu consecvență pentru colaborare cu celelalte state, pentru pace și pentru progres social.

În centrul politicii externe românești stă cultivarea relațiilor de prietenie și colaborare multilaterală cu toate țările socialiste. Aceste relații — spre deosebire de cele caracteristice societății capitaliste, bazate pe exploatare și asuprire — se dezvoltă cu relații de tip nou, contribuind la progresul și dezvoltarea fiecărei țări socialiste în parte și, în același timp, la întărirea sistemului socialist mondial și avînd menirea să constituie prototipul viitoarelor relații dintre toate țările lumii. De asemenea, o atenție deosebită se acordă dezvoltării relațiilor cu tinerele state independente și solidarității cu mișcările de eliberare națională, în interesul luptei comune împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului. În același timp, țara noastră s-a pronunțat pentru dezvoltarea colaborării și cooperării pe plan economic și în alte domenii cu toate statele lumii, indiferent de orînduirea lor socială, în condițiile respectării reciproce a suveranității și independenței, a egalității și avantajului reciproc.

Țara noastră militează consecvent pentru respectarea principiilor cooperării internaționale, a întăririi păcii și securității în lume, a reglementării problemelor litigioase prin negocieri, aducînd contribuții de seamă la activitatea Organizației Națiunilor Unite, prin numeroase propuneri și inițiative. România socialistă depune eforturi stăruitoare la ameliorarea climatului internațional și la instaurarea unui spirit constructiv în relațiile dintre state, fapt care i-a asigurat o poziție demnă în rîndul celorlalte state ale lumii și un loc de cinste în frontul mondial al forțelor păcii și progresului.

Sărbătorind biruința istorică a Eliberării de acum 28 de ani, poporul român, încrezător în capacitățile sale creatoare, luptă cu hotărîre pentru înfăptuirea mărețului program de dezvoltare economico-socială a patriei, strîns unit în jurul Conducerii sale, cu convingerea că prin munca sa harnică, dîrză și entuziastă pășește înaintea spre mai bine, făurînd viitor de aur României socialiste.

INALTA PREȚUIRE ACORDATĂ ȘCOLII ȘI SLUJITORILOR EI

A devenit una din valoroasele tradiții ale orînduirii noastre socialiste ca în fiecare an, după încheierea cursurilor școlare, satisfacțiile muncii depuse la catedră de către învățători și profesori să fie încununată de sărbătorirea «Zilei învățătorului». În legătură cu acest eveniment, a avut loc la Consiliul de Stat o solemnitate, în cadrul căreia Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a înmînat înalte titluri și ordine ale Republicii Socialiste România, unor oameni de știință, profesori, învățători și educatoare, în semn de prețuire a activității lor meritorii în domeniul instruirii și educării tinerei generații și a contribuției aduse la dezvoltarea învățămîntului, științei și culturii din țara noastră.

Cu acest prilej, înmînînd înaltele titluri de «Om de știință emerit», «Profesor universitar emerit», «Profesor emerit», «Învățător emerit» și «Educatoare emerită», precum și «Ordinul Muncii» clasa a I-a, Președintele Consiliului de Stat a felicitat călduros pe cei distinși și a rostit o cuvîntare în care, între altele a spus: «Noi dăm o înaltă apreciere muncii pe care o desfășurați fiecare în domeniul respectiv de activitate, pentru educarea copiilor, a elevilor și studenților, pentru creșterea tinerei generații în spiritul dragostei față de partid, față de muncă și față de patrie, de socialism, de pace și colaborare între popoare». Subliniind că în societatea noastră socialistă cadrele didactice au un rol plin de demnitate și responsabilitate în asigurarea cunoștințelor și a educației copiilor și tineretului, sădind în inimile acestora, din cea mai fragedă vîrstă, dragostea și interesul pentru muncă, atașamentul față de patrie, stima și prețuirea față de făuritorii bunurilor materiale și spirituale, D. Sa a adăugat: «Să avem permanent în vedere că tînărul, constructorul de mîine al societății socialiste și comuniste, trebuie să fie un om multilateral dezvoltat, cu un profil moral și politic, dar și profesional, foarte larg... Încă o dată doresc să-mi exprim convingerea că toate cadrele didactice vor depune în continuare eforturi susținute pentru a ridica învățămîntul din fiecare sector la nivelul cerințelor crescînde ale dezvoltării științei și culturii, al exigențelor tot mai mari ale societății noastre socialiste».

În strînsă legătură cu acest eveniment, în prezența D-lui Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a avut loc și deschiderea expoziției «Expo'72 — practică și creativitate în învățămînt». În Complexul expozițional din Piața Științei, un pavilion special a reunit în sălile sale exponate de un gen deosebit. Aici au fost expuse cele mai valoroase lucrări ale elevilor și studenților din întreaga țară, precum și ale dascălilor lor, realizate în timpul activității desfășurate în ateliere-școală și cercuri de specialitate, în întreprinderi sau laboratoare universitare.

Expoziția, de mari dimensiuni, a oferit o imagine vie a realizărilor școlii românești în orientarea ei spre legarea tot mai strînsă a procesului de învățămînt, de cerințele dezvoltării socialiste a țării, demon-

strînd în imagini elocvente valoarea educativă a muncii în formarea multilaterală a tineretului. Cîteva sute de mii de exponate, selecționate dintre cele mai reprezentative, au ilustrat rezultatele obținute în acest domeniu, în cadrul întinsei rețele a învățămîntului din țara noastră, care cuprinde: 14.925 școli generale, 902 licee, 657 școli profesionale și tehnice și 46 institute de învățămînt superior. Standurile școlilor de cultură generală, organizate sub lozincă «Învățăm să făurim obiecte utile», au prezentat exponate care demonstrează că micii lor făuritori aflați la vîrsta învățaturii sînt la curent cu tehnica modernă, precum și cu valoarea pe care o reprezintă folclorul nostru. În secțiile aparținînd școlilor profesionale și liceelor de specialitate, lucrările expuse au îmbrățișat numeroase domenii de activitate, constituind o adevărată micro-expoziție a economiei naționale. Sala consacrată învățămîntului superior a oglindit dezvoltarea cercetării științifice universitare și contribuția acesteia la activitatea productivă a economiei naționale.

După inaugurarea expoziției, elevi, studenți și cadre didactice au exprimat vii mulțumiri Președintelui Consiliului de Stat pentru cinstea făcută prin vizita la expoziția lor și și-au reafirmat voința de a munci fără preget pentru realizarea unei pregătiri cît mai temeinice, de a sluji cu devotament poporul și patria socialistă, aducînd contribuții active la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate.

ZIUA CONSTITUȚIEI

În fiecare an, la 21 august, poporul român aniversează *Ziua Constituției*, în amintirea momentului solemn petrecut cu 7 ani în urmă, cînd, prin votul unanim al Marii Adunări Naționale, statul nostru a dobîndit legea sa fundamentală, corespunzătoare noilor structuri economice și sociale: *Constituția Republicii Socialiste România*.

Insemnătatea Constituției, ca lege de bază a organizării sociale și de stat, apare cu mai multă claritate dacă analizăm cu atenție procesul de dezvoltare a noii noastre orînduirii. Prevederile Constituției exprimă marile cuceriri revoluționare dobîndite de poporul român în anii care au trecut de la eliberarea țării, stabilind în același timp cadrul juridic cel mai potrivit pentru consolidarea și dezvoltarea lor. Acest lucru reiese și din cuvintele D-lui Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat: «Constituția României socialiste reflectă împlinirea aspirațiilor de libertate ale celor ce muncesc, ea reprezintă Carta libertății și suveranității naționale, a înfloririi națiunii socialiste, a egalității depline în drepturi pentru toți cetățenii patriei, fără deosebire de naționalitate, a afirmării multilaterale a demnității și personalității omului, constructor al socialismului, făuritor conștient al propriei sale istorii».

Între prevederile fundamentale ale Constituției se înscrie la loc de cinste principiul care definește caracterul puterii de stat în societatea noastră: «Întreaga putere în Republica Socialistă România aparține poporului, liber și stăpîn pe soarta sa». Acest principiu arată una din cuceririle mărețe ale poporului nostru, care a devenit cu adevărat stăpîn în țara lui și este în măsură să beneficieze integral de roadele

muncii lui și să-și construiască viața așa cum îi dictează interesele. E demn de remarcat că principiul suveranității, proclamat de Constituție, și-a găsit în anii din urmă o expresie tot mai vie prin participarea efectivă a maselor celor mai largi la exercitarea puterii de guvernare. Acest lucru a avut ca urmare îmbunătățirea în structura și în modul de funcționare a organelor puterii de stat, dezvoltarea dialogului acestora cu masele largi, instituționalizarea principiului conducerii colective în economie și în celelalte domenii ale vieții de stat etc.

O altă caracteristică a Constituției o constituie profundul umanism, concretizat în grija pentru «asigurarea libertății și demnității omului» și pentru «afirmarea multilaterală a personalității umane». O expresie vie a acestui umanism stă în împletirea strânsă a drepturilor politice cu cele sociale, pe care Constituția le garantează material. Marile drepturi și libertăți cetățenești înscrise în Constituție se fundamentează totodată și pe principiul întăririi în toate sectoarele de activitate a legalității socialiste.

La acestea se adaugă o altă cucerire a orînduirii noastre, înscrisă în Constituție: deplina egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate. După cum se știe, în țara noastră oamenii muncii, indiferent de naționalitate, au aceleași interese și aceleași năzuințe fundamentale. Aceasta asigură trăinicia unității dintre oamenii muncii români și cei de alte naționalități, unitate care constituie unul din principalii piloni ai societății noastre.

Poporul român întâmpină sărbătorirea tradițională a Zilei Constituției cu înălțătoare mîndrie patriotică și cu hotărîrea de a dezvolta și consolida mereu marile cuceriri obținute în cei 28 de ani de la Eliberare și înscrise în legea fundamentală a țării, contribuind prin noi succese la opera de înflorire a României socialiste.

MANIFESTĂRI CULTURAL-ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE ÎN ȚARA NOASTRĂ

O dovadă a prestigiului pe care țara noastră și l-a cîștigat pe plan mondial și a prețuirii ce i se acordă din partea celorlalte state o constituie și reuniunile științifice, congresele sau întrunirile culturale internaționale pe care — răspunzînd solicitărilor primite — ea le găzduiește cu competență, atribuindu-le sprijin multilateral. Semnalăm, în cele ce urmează, două asemenea manifestări cultural-științifice care s-au desfășurat în ultimul timp pe teritoriul patriei noastre.

Al VII-lea Congres Internațional de Estetică

În aula Universității din București s-au desfășurat, la sfîrșitul lunii august 1972, sub înaltul patronaj al Președintelui Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, lucrările celui de-al VII-lea Congres Internațional de Estetică. Prestigioasa manifestare științifică a fost organizată sub auspiciile Academiei de Științe Sociale și Politice și ale Comitetului Internațional de Studii Estetice, avînd drept temă: «Estetica, arta și

condiția umană contemporană». Au participat peste 500 de esteticieni, istorici și teoreticieni ai artei din 30 de țări, acest fapt marcând cea mai largă participare din istoria acestor manifestări.

În cadrul ședinței festive de deschidere, s-a dat citire *Mesajului* adresat participanților la congres de către Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat. În actul amintit se arată înalta prețuire pe care Conducerea noastră de stat o acordă acestei importante întruniri internaționale, subliniindu-se că poporul român și-a manifestat totdeauna gustul și dragostea de frumos, făurind opere artistice nepieritoare și aducând o contribuție de seamă la progresul spiritual al omenirii. În orînduirea socialistă, artele și în general întreaga viață culturală au un rol important în îmbunătățirea continuă a vieții sociale și în construirea unei lumi bazate pe etică și echitate, în care omul să-și poată împlini năzuințele sale cele mai înalte. «Știința esteticii — ca parte componentă a gândirii și vieții sociale — nu poate sta deoparte de eforturile omenirii pentru progres și civilizație, nu poate rămîne indiferentă la marile probleme ale epocii, la aspirațiile spre pace și prietenie între națiuni. Numai în strînsă legătură cu viața, cu lupta și frămîntările popoarelor, estetica — ca orice știință, de altfel — poate avea o utilitate socială tot mai mare, poate deveni un factor important în mersul înainte al omenirii».

Mesajul a fost urmărit cu atenție și viu interes de către participanți. Pe marginea lui, Etienne Souriau, președintele de onoare al Comitetului Internațional de Studii Estetice, a făcut un cuprinzător comentariu în care a subliniat că estetica poate fi integrată în rîndul științelor umane cu valoare practică, deoarece faptul estetic este omniprezent în existența omului și mai ales acolo unde se constată armonia unor ample întruniri umane. În acest sens, prietenia însăși poate fi considerată un fapt estetic.

După ședința festivă de deschidere, invitații la congres au participat la inaugurarea Expoziției internaționale de carte estetică. Lucrările s-au desfășurat în ședințe plenare și pe secții, în cadrul cărora au fost prezentate numeroase referate, rapoarte și comunicări, urmate de discuții ample.

La încheierea lucrărilor, participanții și-au exprimat convingerea că cel de-al VII-lea Congres Internațional de Estetică va deschide noi orizonturi dezvoltării științei esteticii și va contribui la creșterea rolului acesteia în societate, atât în ceea ce privește propășirea artelor consacrate înobilării omului cît și pentru crearea unei ambianțe armonioase a vieții oamenilor de pretutindeni, în concordanță cu aspirațiile progresiste ale epocii contemporane.

Primul Congres mondial de studii ovidiene

Între 25 și 31 august 1972 s-au desfășurat la Constanța lucrările primului Congres al Asociației Internaționale «Ovidianum», cel dintîi for științific de acest gen în lume, constituit cu doi ani în urmă, cu prilejul Congresului mondial al latinistilor, care a avut loc tot în acest

oraș românesc. Purtînd numele marelui bard al latinității, Publius Ovidius Naso, Asociația are drept scop: promovarea tradițiilor umanismului, prin stringerea legăturilor de prietenie și colaborare dintre specialiștii români și străini în consonanță cu aspirațiile și idealurile lumii contemporane; extinderea și aprofundarea studiilor ovidiene în lume, în primul rînd prin editarea operelor marelui poet latin, prin organizarea de reuniuni, simpozioane, conferințe și alte manifestări științifice și cultural-artistice dedicate scopurilor amintite.

La această primă acțiune de amploare a noului lor științifico-umanist au participat aproximativ 300 de latiniști, istorici și literați din diferite țări ale lumii.

După deschiderea lucrărilor, s-a dat citire *Mesajului* adresat Congresului de Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, Ion Gheorghe Maurer. Mesajul subliniază că opera lui Ovidiu se situează în rîndul marilor valori ale culturii universale, exprimînd înaltele culmi atinse de spiritualitatea latină și oferind pentru toate generațiile un pasionant cîmp de cercetări. Congresul de studii ovidiene, reușind să polarizeze un număr apreciabil de eminenți oameni de știință și cultură, reafirmă rolul important îndeplinit de cultură pentru congresul general al societății, ca factor de dezvoltare a solidarității umane. «Congresul Dvs. — se spune în mesaj — prin contribuția pe care o poate aduce la intensificarea schimbului de idei pe plan mondial, se înscrie, neîndoielem, între manifestările capabile să favorizeze apropierea și cooperarea popoarelor». Pentru români, studiile ovidiene prezintă un interes în plus, deoarece marele poet latin și-a trăit ultima parte a vieții pe țărmurile Pontului Euxin, fapt reflectat în opera sa prin numeroase referiri la aceste locuri și la oamenii care le-au populat.

La lucrările Congresului s-au dezbătut peste 100 de comunicări științifice, cu teme privind viața și opera marelui poet, valoarea artistică a creației sale, ideile umaniste ce o caracterizează, răspîndirea sa în lume ș.a.

Adunarea generală a membrilor Asociației Internaționale «Ovidianum», ținută în timpul Congresului, a votat noul Statut, a ales un nou Consiliu de conducere și a adoptat rezoluția primului Congres al Asociației. Între alte hotărîri, se remarcă și aceea privitoare la înființarea la București a unei biblioteci menite să cuprindă, pe lângă edițiile operelor ovidiene, studiile și cercetările întreprinse în lumea întreagă asupra vieții și creației lui Ovidiu, — fapt care subliniază interesul românesc pentru adîncirea operei marelui poet latin pe plan internațional.



• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

CONSTANTIN MOROIU „PROFESOR OBȘTESC DE LEGI LA ȘCOALA RUMĂNEASCĂ DE LA SF. SAVA“ (1800—1847) — La 125 de ani de la moartea lui —

În august 1818 «inginerul» Gheorghe Lazăr deschidea — în câteva încăperi ale mînăstirii Sfîntul Sava — cursurile școlii «de diferite învățături și științe, ce voia să predea românilor în limba națională»¹. Venise în țară din 1816. «Ajunsese la momentul psihologic al redeșteptării naționale»² și «nu era numai un dascăl, ci însuși drapelul național român»³. Eforii școalelor îl întîmpinaseră cu bunăvoință și privilegiile boierilor patrioți se îndreptau acum spre școala cea nouă, a cărei lipsă de dascăli-aveau să o împlinească, peste cîțiva ani cei mai buni dintre școlarii lui Lazăr, la întoarcerea lor de la universitățile din Apus.

Intr-adevăr, prin anaforaua din 17 februarie 1820, Eforia Școalelor — în fruntea căreia se afla mitropolitul Dionisie Lupu, român pămîntean — cere lui Alexandru Nicolae Șuțu să încuviințeze trimiterea la Pisa (Italia) a patru «ucenici români», cunoscători ai limbii eline, «ca să învețe în limba italienească meșteșugurile filosoficești și după vreme să poată prinde locul dascălilor ce sînt trebuincioși la școalele de aici, fără să mai aibă trebuință școala a aduce dascăli din alte locuri streine». Tinerii trebuia să-și ia obligația de a preda, la întoarcerea în țară, «atît la școala elinească, cît și la cea rumânească». Menționarea în primul rînd a școlii elinești era făcută, evident, spre a se asigura aprobarea cererii⁴.

La 10 martie, domnul întărește anaforaua și sînt aleși, pentru desăvîrșirea învățaturii în străinătate: Eufrosin Poteca, Ioan Pandeli, Simeon Marcovici (atunci *Marcu*) și Constantin Moroiu⁵, care fuseseră mai întîi la școala grecească. Aceștia

1. Petru Poenariu, *Georgiu Lazăr și școala română*, discurs de recepție la Societatea Academica Romana, București, Tip. Laboratorilor Romani, 1871, p. 12—13.

2. V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, București, Imprimeria Statului, 1892, t. I, p. 109 al. 1 și t. IV, p. 191 al. 3. 3. *Ibidem*, I, 109, al. 5 și IV, 194 al. 1.

4. Cf. Andrei Rădulescu, *Cercetări asupra învățămîntului dreptului în Țara Românească pînă la anul 1865*, București, Institutul de editură și arte grafice «Flacăra», 1913, p. 16.

5. S. Marcovici înlocuiește pe Eliade, care fusese desemnat la început (v. I. Eliad, *Georgiu Lazăr*, în «Binele public», anul II, — 1880 —, nr. 137 din 24 mai, p. 2 col. 1—2, republicare postumă a biografiei apărute în «Curierul românesc», X —1839 —, nr. 66 din 24 aprilie,

semnează, la date apropiate, cite un zăpis, prin care — acceptînd condițiile impuse prin anafora — se obligău să termine studiile în patru ani și să predea apoi la școlile din București timp de opt ani. Drept garant pentru restituirea cheltuielilor în caz de nerespectare a contractului iscălește pentru Moroiu — și pentru Marcovici — Neofit Ducas, fostul conducător al Școlii domnești⁶.

În primăvara anului 1820, «stipendiștii» pornesc spre Pisa, loc stabilit «desigur, după recomandarea fostului mitropolit Ignatie și a celor ce se aflau pe lângă Vodă Caragea, pribeag, poate și a lui Iancu Văcărescu»⁷, în țara în care învățase cîndva și Constantin Cantacuzino, Stolnicul, «în țara unde (boierii) vedeau izvorul Dreptului și în special al legilor românești»⁸.

Sînt cei dintîi bursieri români trimiși în străinătate pe seama statului.

Constantin Moroiu este trimis să studieze dreptul⁹, știință a cărei importanță pentru viața de stat și pentru raporturile dintre particulari o arătase Caragea Vodă încă din februarie 1816¹⁰, cînd numise în calitate de profesor de drept la Academia domnească pe Marele Clucer Nestor, care nu mai era deci vechiul «dascăl latin și nomicos», ci profesor special de drept — cel dintîi din București de la apariția dreptului ca disciplină separată în programa de învățămînt¹¹. Dar cursul lui Nestor era predat în grecește, era greu accesibil școlarilor fără oarecare pregătire prealabilă și, de altfel, nici nu a durat multă vreme¹².

Dacă de înființarea unei școli juridice nu putea fi vorba atunci, ideea unui curs de legi, în românește, în cadrul Școlii Naționale, era însă un punct definitiv cîștigat și lui Moroiu avea să-i revină sarcina organizării și desfășurării acestui curs. Despre viața și activitatea sa ne ocupăm, pe scurt, în cele ce urmează.

p. 263, col. 2). — Radu Tomoiagă (*Ion Eliade Rădulescu, 1802—1872*, în *Din istoria pedagogiei românești*, vol. III, Edit. didactică și pedagogică, București, 1967, p. 13 și nota 4) crede că s-a dat înțietate lui Marcovici din considerație de vîrstă : era cu doi ani mai mare decît Eliad.

6. Zăpisele-angajament ale celor patru bursieri, aflate la Arhivele Statului București — Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, dosarul 1/1820, f. 2—6 — au fost menționate de N. Bănescu în articolul său *Pagini din trecutul școlii române — Cei dintîi bursieri români în străinătate*, apărut în «Revista generală a învățămîntului», București, VI (1910), nr. 3 din 1 octombrie. În cadrul acestui articol, N. Bănescu a reprodus chiar primul zăpis din dosar (f. 2), și anume angajamentul, datat 1 aprilie 1820, al lui Moroiu (semnat Costandin Papă Dimitru); de altfel, toate au același conținut, fiecare bursier și garantul său iscăldind cite un exemplar.

7. N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, București, «Minerva», 1907, vol. I, p. 61—62.

8. Andrei Rădulescu, *Cultura juridică românească în ultimul secol*, Academia Română, Discursuri de recepțiune, LIII, București, «Cultura Națională», p. 14 ; cf. *ibidem*, p. 15 al. III.

9. În primul an studiază dreptul și Eufrosin Poteca, dar pe urmă numai Moroiu. Vezi scrisoarea trimisă Eforilor de Eufrosin Poteca (Paris, 1823 noiembrie 26), în I. Bianu, *Intîii bursieri români în străinătate* («Revista Nouă», anul I, nr. 11 din 15 noiembrie 1888, p. 426).

10. Vezi pct. 10 din hrisovul său de la 23 februarie 1816 «pentru organizarea școalelor și regularea veniturilor», la V. A. Urechîă, *Istoria școalelor de la 1800—1864*, t. IV, București, Impri-meria Statului, 1901, p. 167 ; v., de același, *Istoria Românilor*, X A, p. 374.

11. V. A. Urechîă, *Istoria școalelor*, IV, 168 și Andrei Rădulescu, *Cercetări...*, p. 11.

12. V. Ariadna Camariano-Cioran, *Academiile domnești din București și Iași*, Edit. Academia R. S. România, București, 1971, p. 56 ; cf. Andrei Rădulescu, *Cercetări...*, p. 13—14. În martie 1821, școala și-a încetat activitatea (v. G. Lazăr, *Daniel Tomescu*, în «Binele public», II (1880), nr. 147 din 6 iunie, p. 1, col. 1—2 ; N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, București, 1930, vol. II, p. 228 și Ștefan Pop, *Colegiul Național Sf. Sava*, în «Boabe de grîu», nr. 7/1933, p. 392, col. I).

Cîteva date biografice

Constantin sau — cum i se spunea adesea chiar în acte oficiale — Costache Moroiu¹³ era fiul lui Dumitru, preot la biserica Schitul Maicilor și al preotesei Voica¹⁴. Despre bunicul său Radu, tatăl preotului, ni se spune că era «boier de neam»¹⁵. Costache Moroiu s-a născut la 22 noiembrie 1800¹⁶, în București, la locuința părintească

13. Contractul cu Eforia Școalelor, pentru obținerea bursei, îl semnează *Costandin Papa Dimitru*, iar în corespondență Eforia îl numește *Costache Popa Dimitrie* și *Costache Popa Dimitriu*. În registrul de frecvență al Academiei din Pisa este trecut *Pappadopulo Costantino di Pappa Demetrio di Valachia, scolare legista* (Alex. Marcu, *Un student român la Pisa și Paris, către 1820*; *Simion Marcovici*, p. 18; în cîteva adeverințe de plata taxelor pentru examenul de doctorat (din actele familiei nepotului său Alex. Moroiu) apare *Costantino Pappadopulo di Vallachia*; în altă parte: *Costantino Pappadopulo* (v. *infra*, nota 126); Eufrosin Poteca îi spune și *Constandachi* (v. scrisoarea din 10 febr. 1822 către Ștefan Bălăceanu, în I. Bianu, *loc. cit.*, p. 423); în situațiile bugetare de la Sfîntul Sava este trecut *Constantin sin Popa Dumitru, Costache sin Popa Dumitru, Costache Moroiu, Cost. Moroiu și C. Moroiu*, iar el iscălește mai tîrziu *Constantin Popa Dumitru* și *Constantin Popa Dumitru Moroiu*.

14. În «Registrul stării civile pentru morți, anul 1866, Coloarea Verde» (Arhivele Statului București) este trecut — la nr. 896 din 16 iulie — decesul din 15 iulie al lui Matei Moroiu, «fiul răposăților Preotul Dimitrie Moroiu și al preotesei Voica D. Moroiu». Costache era frate bun cu Matei.

15. Din scrisoarea lui Alex. Moroiu către G. Dem. Teodorescu, citată în nota următoare.

16. S. Marcovici, în «Cuvîntul» său la înmormîntarea lui Moroiu (15 aprilie 1847), indică data de 27 decembrie 1800. Am reținut data de mai sus (22 noiembrie), comunicată de familie și cuprinsă într-o scrisoare a lui Alex. Moroiu către G. Dem. Teodorescu (copie de pe conceptul lui Alex. Moroiu, în colecția noastră); scrisoarea am citat-o în ale noastre *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea — cu un studiu necunoscut al lui Constantin Moroiu...*, Cluj, 1933, p. 21, nota 68). Această scrisoare, precum și o doua — a căpitanului Constantin Moroiu, frate al lui Alexandru (intitulată de cpt. C. Moroiu *Respunsuri* și aflată la Muzeul literaturii române, ms. 7053/42—44) au fost trimise lui G. Dem. Teodorescu, la cererea acestuia, cu informații asupra fostului bursier de la Pisa, în vederea întocmirii unei biografii a lui Costache Moroiu. G. Dem. Teodorescu a redactat biografia, rămasă nepublicată și achiziționată de cîteva ani de Muzeul literaturii române (ms. 7050). Lucrarea cuprinde 113 file — jumătăți de coală (sferturi de coală dublă) — scrise cu cerneală, pe o singură față, cu excepția cîtorva adaosuri pe verso. Coperta manuscrisului: *Const Moroiu / primul doctor în dreptu și profesoru / de legi / Studiu biografic / de / Teodorescu G. Dem. / 1900 / Bucuresci*. Cum este firesc, G. Dem. Teodorescu nu a întreprins cercetări asupra chestiunilor de strictă specialitate dintr-un domeniu care nu îi era familiar. De aceea informațiile consemnate cu privire la activitatea lui Moroiu, ca profesor și ca juriconsult, se reduc la ceea ce putea rezulta din materialele pe care le avea la dispoziție cu privire la organizarea învățămîntului în general (publicate de V. A. Urechiă în *Istoria școalelor*), din cuvîntarea lui Simeon Marcovici la înmormîntarea lui C. Moroiu și din cele două scrisori citate mai sus, din care însă transmite informațiile așa cum le-a primit, fără verificare, deși unele sînt greșite. În cîteva locuri, semnalate de noi în cursul lucrării de față, nu indică izvorul, iar perioada cea mai rodnică din activitatea științifică a lui Moroiu îi rămîne necunoscută: «Din anii 1827—1829 nu ne-au rămas nimic de la C. Moroiu», spune G. Dem. Teodorescu (p. 55). Nu avea cunoștință de existența *Disertației*, alcătuită de Moroiu *tocmai între anii 1827 și 1829*, și nici de *memoriul* său din 20 noiembrie 1830, întocmit spre a fi predat generalului Kisseleff — izvoare fundamentale pentru reconstituirea activității lui didactice și științifice și pentru înțelegerea deplină a rolului pe care l-a avut în învățămînt și în treburile publice (v. *infra*, p. 780).

Cît despre *Cuvînt zis de Dumnealui S. Marcovici la înmormîntarea răposatului Paharnic Constantin Moroiu, la 15 aprilie 1847*, folosim o copie care ne-a fost pusă la dispoziție de d. avocat Jules Nițescu, din familia profesorului; îi mulțumim și pe această cale pentru bunăvoință. Am mai găsit o copie, scrisă de altă mină «după o foaie volantă tipărită cu cirilice» (Muzeul literaturii române, inv. 7053/2—9). G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, f. 81—87, reproduce discursul, cu arătarea (v. nota 1 de la fila 81—81 v.) că a fost tipărit ca supliment la «Vestitorul Romanesc» din 27/15 aprilie 1847 și că acest supliment, împreună cu alte cărți și manuscrise de-ale lui Simeon Marcovici, a fost vîndut Academiei Române de către Con-

situată în mahalaua Biserica Albă din Postăvari, pe strada denumită mai înainte «Morpheu», la nr. 6, pe locul unde s-au construit imobilele cu nr. 25—25 A, strada numindu-se astăzi «Constantin Moroiu». A murit la 13 aprilie 1847 și a fost înmormântat la Schitul Maicilor (după vechea denumire: Schitul Hagii Dina)¹⁷.

A avut trei frați: Mihai, mort de ciumă la 1814; Ioniță, fost «zugrav» (pictor), mort la 1820; pitarul Matei, fost judecător, mort la 15 iulie 1866 și o soră, stinsă de mică¹⁸.

Necăsătorit, a avut trei copii, din două conviețuiri. După cum arată în actul său de ultimă voință din 13 mai 1846¹⁹, din prima conviețuire a rezultat copila Alexandra, iar din a doua s-au născut Zinca și Marița. Pe acestea, fiind atunci «foarte mici», le ținea la doici, pe cheltuală sa. Alexandra era îngrijită în casa lui²⁰. Prin testamentul menționat, le face «fiice de suflet și drept adevărate» și le instituie moștenitoare, orânduindu-le ca epitropi pe colegii săi de profesorat: Simeon Marcovici, Gheorghe Hill și Vasilache Jorj. Își exprimă dorința de a fi înmormântat la «Schitul Hagii Dina», unde erau îngropați părinții și frații săi, ori la Sfântul Sava. A fost înmormântat la schit.

Ucenicia în țară. — Instrucțiunea elementară, în românește, i-o dau părinții; trece apoi la școli grecești și la Școala domnească («Academia domnească»). «Paharnicu Costache Moroiu — spune Petrache Poenaru — născut din părinți cucernici și prețuitori de învățătură, după ce învață de la aceștia carte românească, fu de timpuriu dat la școale grecești și în puțini ani ajunse a fi unul din cei mai înaintați școlari ai școlilor vestiților eliniști Neofit Duca, Comita și alții»²¹.

De la Școala domnească trece la Școala românească a lui Lazăr și pleacă apoi — după cum am arătat — în Italia, pentru desăvârșirea studiilor. Dintre cei patru bursieri, Eufrosin Poteca, în vîrstă de 33 de ani la plecarea din țară²², fost ajutor al lui Lazăr la lecțiile de geografie, primise însărcinarea să supravegheze pe colegii săi mai tineri și să informeze Eforia Școlilor despre mersul învățaturii²³.

stantin S. Marcovici. La Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România nu am găsit suplimentul, nici în colecția ziarului pe întregul an 1847, nici în alt loc; copiile amintite sînt însă identice.

17. În Conducă pentru morți — Mahalaua Schitul Maicilor, anul 1847 (Arhivele Statului București), se menționează, la nr. 8, că la 15 aprilie 1847 Costache Moroiu, «din mahalaua Boteanu în mahalaua Postăvarilor» a fost îngropat la Schitul Hagii Dina de preotul Petre.

18. Din scrisoarea lui Alex. Moroiu către G. Dem. Teodorescu, citată, unde greșit se indică 12 iulie 1866 ca dată a morții lui Matei — *v. supra*, nota 14. Pentru Matei Moroiu și fiul său Alexandru — fost inspector silvic, șef al Serviciului pădurilor din Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor și director al Școlii de silvicultură de pe lângă acel minister, vezi și «Revista pădurilor», XXIV (1910), iulie, București, tip. Gutenberg, p. 265—269.

19. Copie între hîrțile familiei Alex. Moroiu.

20. Alexandra, căsătorită Nițescu, a fost timp de 19 ani, pînă la sfîrșitul vieții, profesoară și directoare a unei școli de fete din Capitală (*v. raportul deputatului C. Poroineanu la proiectul de lege pentru acordarea unei pensii minorilor săi copii («Monitorul Oficial al României» din 15 (27) martie 1879, p. 1796—1797).*

21. Vezi «Cuvîntul» său la înmormîntarea lui Moroiu, «Universul», nr. 16 din 20 aprilie 1847, p. 61—62. G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, f. 3, prezintă o «periodizare» a învățaturii lui Moroiu, în țară: pînă la 7 ani, instruit de tatăl său și de dascălul bisericii; din anul 1808 de dascălul Chiriță de la Sfîntul Gheorghe-Vechi și după cinci ani — deci de la 1813 — pînă la 1817 la școala grecească de la Măgureanu. Nu indică izvorul.

22. G. Dem. Teodorescu spune că Poteca se născuse «pe la jumătatea anului 1786» (*Vieța și operele lui Eufrosin Poteca*, București, 1883, p. 6).

23. Vezi I. Bianu, *loc. cit.*, p. 426 (scrisoarea trimisă eforilor de către Eufrosin Poteca, Paris, 26 noiembrie 1823) și p. 423 (scrisoarea aceleiași către Ștefan Bălăceanu, Paris, 10 februarie 1822).

Student la Pisa. — În primul an Moroiu trebui să depună o muncă deosebit de stăruitoare, spre a obține bacalaureatul la nivelul de pregătire cerut școlarilor italieni și a se înscrie ca student regulat²⁴. «Sosind acolo, dobîndi în cel dintîi an cu pătrunzătorul său duh învățăturile pregătitoare ce-i mai trebuiau, trecu examenul de bacalaureat și fu îndată primit de foarte bun cu eminentă mare în toate și intră în academia legilor», spune Simeon Marcovici²⁵, iar Poteca — «presidentul micii colonii»²⁶ — comunica, între altele, lui Dositei, fostul mitropolit al Ungrovlahiei: «Coscache, fratele lui Mateiu, a dat fama în Pisa cu latineasca și, înscris la legi, progresașă escelent»²⁷.

Liniștea de studiu le este însă continuu tulburată de grija zilei de mîine. În urma evenimentelor din 1821, eforii fugiseră la Brașov²⁸ și timp de un an se întrerupe corespondența dintre Eforie și bursieri, precum și trimiterea banilor²⁹. Îndelungile așteptări ale bursei — neîndestulătoare de altfel în raport cu scumpetea vieții — îi pune în situația de a-și întrerupe învățătura.

Fostul mitropolit Dositei se afla și el la Brașov și acolo îi adresează Poteca scrisoarea din 10 februarie 1822, citată, rugîndu-l să intervină pe lângă efori ca să li se prelungească bursa pe încă doi ani, «pentru că este păcat să ne întoarcem nedesăvirșiți. Întrebuințează către aceia propriul său ton, ca altădată în divanul Valahiei; încunoștințează-i să nu se teamă; banii la noi nu sunt pierduți; va veni timpul să se laude cu noi nu numai aceștia care ne-au trimis, ci și toată Valahia». Poteca apelează totodată la sprijinul episcopului de Argeș — Ilarion — și la bunăvoința lui Ștefan Bălăceanu, cerînd acestuia cel puțin banii necesari pentru întoarcerea în țară³⁰, dar abia mai tîrziu primesc o sumă care nu le ajungea decît pînă în iulie 1823³¹.

Pe de altă parte — la cererea bursierilor și ținînd seamă și de trei atestate trimise de I. Pandele, atestate prin care profesorii acestuia (era vorba de meditorii săi particulari) îi laudau sîrguința și progresele la învățatură — eforii, prin anaforaua din 8 septembrie 1823, cer domnului să încuviințeze plecarea și la Paris a celor patru ucenici, pentru desăvirșirea învățăturii: Pandele pentru a face «praxis la matematică aplecată», iar ceilalți pentru cursuri care nu se predau la Pisa. Bursierii trebuia să se găsească la Paris în luna octombrie, «ca să intre în școală după sistema ce este acolo». Gr. D. Ghica întărește anaforaua la 12 septembrie³² și în noiembrie 1823 Poteca și Marcovici se aflau la Paris³³, unde — la începutul anului următor — îl găsim și pe Pandele. Moroiu rămîne la Pisa, ca să-și încheie studiile începute.

La intervențiile bursierilor pentru trimiterea banilor, eforii — tendențios informați și, în orice caz, străini de nevoile reale ale școlarilor, de sîrguința lor și de organizarea învățămîntului în străinătate — răspund cu suspiciuni și cu imputări. Laudă

24. Vezi G. Dem. Teodorescu, *Const. Moroiu... studiu biografic*, București, 1900 (ms.), f. 15 bis; v. *supra*, nota 16, al. 1.

25. «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu, citat (v. *supra*, nota 16, al. ultim).

26. Expresia aparține lui N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, București, «Minerva», 1907, vol. I, p. 60—61.

27. Vezi I. Bianu, *Intăii bursieri români în străinătate*, în «Revista Nouă», anul I (1888), p. 422.

28. Vezi N. Iorga, *op. cit.*, I, 62.

29. Vezi S. Marcovici, «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu.

30. Vezi I. Bianu, *loc. cit.*, p. 423.

31. Vezi scrisoarea adresată de Poteca mitropolitului Grigorie (Pisa, 30 aprilie 1823), *ibidem*, p. 426.

32. Arhivele Statului București. Condicta nr. 107, f. 55.

33. Vezi scrisoarea trimisă eforilor de Eufrosin Poteca (Paris, 26 noiembrie 1823), la I. Bianu, *loc. cit.*, p. 426.

la început pe I. Pandele pentru progresele în studiu (rezultând din atestatele menționate)³⁴, pentru ca apoi să-l mustre aspru când, de la Paris le cere bani, în afară de bursă, ca să-și pregătească, în continuare, bacalaureatul în științe. Refuzându-i-se cererea, medelnicerul Dumitrache, sameșul, îi răspunde că «a amăgit Eforia, cheltuind timpul și banii în zadar». Deprimat, se sinucide³⁵.

Moroiu, rămas la Pisa pentru terminarea învățăturii, devine ținta principală a atacurilor. Este bănuț că nu a plecat la Paris împreună cu tovarășii săi pentru că s-ar fi abătut la «niscareva căi netrebnice», rămânând coada celorlalți, că — în loc să învețe — își vede de plimbări și de chefuri și în fine că suma cerută, pentru taxele de doctorat i-ar fi trebuit ca să-și treacă examenul «cu dare de bani», iar nu că este «destoinic». Scrisoarea se încheie ultimativ: «...Să te apuci de învățătura matematici<i> și să lași toate celelalte, ca să fii în locul răp<osatu>lui Ioan Pandeli, pentru care cu toate că (sic) am scris și lui kir Efrosin și lui Simeon, ca și ei să învețe, fiind cea mai trebuincioasă Patriei și folositoare neamului rumânesc»³⁶.

Mihniț, Poteca le răspunde: «Socotiți că Costache a rămas coada tuturor și cât va zăbovi în Italia nu i se va da mai mult decât 2000 de lei; aceasta văzînd, mi s-au pătruns inima și rărunchii de necaz. Care diavol plin de toată răutatea v-au dat această idee? În vreme ce Costache învățînd filosofia și legile după regulă a rămas în Pisa, precum v-am scris, ca să-și ia diploma doctoriei în lege, silindu-se ziua și noaptea ca să se arate nu numai vrednic de cinstea Dumneavoastră, ci și de mare și statornic folos Patriei; de care cumva legile nu sunt de prisos în Valahia!»³⁷.

La rîndul său, Moroiu răspunde Eforiei «cu mare a mea scîrbire și părere de rău» și restabilește adevărul, spulberînd punct cu punct învinuirile aduse, pe care le consideră ca fiind provocate de o «Zămislire și ecsevrîmă a vreunii vrăjmaș nu numai al meu, ci și al neamului rumânesc»³⁸; arată că plecarea la Paris ar fi însemnat abandonarea studiilor tocmai la sfîrșit, iar clima de acolo i-ar fi vătămat și mai mult sănătatea.

Eforii își dau seama de ușurința cu care procedaseră și prin răspunsul lor nu-i pot reproșa decât faptul că nu le-a scris la timp nici despre boală, nici despre frecventarea cursurilor «după canoanele școliei» iar nu cum au învățat ceilalți, «numai pe dinafară, din științele ce au voit fieșicare». Îl scutesc de plecarea la Paris, comunicîndu-i totdeodată că va fi însărcinat altcineva să unneze matematica și că va primi, prin sameșul Dumitrache, cei 40 de galbeni ceruți pentru taxe³⁹.

La sfîrșitul lui noiembrie 1824, trecînd penultimul examen de doctorat, scrie lui Poteca și lui Marcovici la Paris, cerîndu-le douăzeci de galbeni pentru examenul final⁴⁰. Aceștia îi răspund, la 13 decembrie 1824, printr-o scrisoare plină de incu-

34. Vezi scrisoarea din 20 septembrie 1823 a Eforiei către Poteca, Pandele, Moroiu și Marcovici, Muzeul literaturii române, ms. 7054/1 și scrisoarea lui Moroiu către Eforie, Pisa, 1824, septembrie 29/17, Muzeul lit. rom. ms. 7054/5—6.

35. «Disperat sau de nevoi, sau dintr-o imaginație vivace și minte nu prea tare, înnebuni înai întîiu și apoi se sinucise tăindu-și gutul cu briciul, închis în camera sa, unde mai înainte de a se ucide se așezase într-o ladă mare unde ținea lemnele» (I. Heliade Rădulescu, *Georgiu Lazăr*, în «Binele publicu» anul II, nr. 137 din 24 mai 1880, p. 1, col. 3—4, nota 1).

36. Muzeul literaturii române, ms. 7054/2 — scrisoarea trimisă de Eforie lui Moroiu, la 10 iulie 1824. 37. Vezi I. Bianu, *loc. cit.*, p. 428; din scrisoarea de la 15 septembrie 1824.

38. Vezi scrisoarea din 29/17 septembrie 1824, Muzeul lit. rom., ms. 7054/5—6; ecsevrîmă (gr.) = invenție, născocire. 39. Scrisoarea din 18 octombrie 1824, Muzeul lit. rom., ms. 7054/7.

40. Vezi G. Dem. Teodorescu, *Const. Moroiu...*, București, 1900 (ms.) p. 38—40 și Andrei Rădulescu, *Cercetări asupra învățămîntului dreptului în Țara Românească pînă la anul 1865*, București, 1913, p. 19—20.

rajare, dar de bani îi arată că nu au nici ei, spunându-i să aibă răbdare, că în curînd medelnicerul Dumitrache îi va trimite 40 de galbeni, potrivit poruncii eforilor; «însă eu — adaugă preotul, îngrijorat de situația critică în care se afla — îndrăsnind te jur pe vrednicia Filosofiei și Jurisprudenței ca, fiindu-ți milă, să nu te înduri a lăsa pre frumoasa Valahia, săracă de dreptate»⁴¹. Se gindea Poteca la soarta lui Pandele sau la eventualitatea rămîinerii lui Moroiu în Italia unde i se deschidea perspectiva unei frumoase cariere? Nimic nu susține această din urmă presupunere; dimpotrivă, corespondența confirmă dorința lui Moroiu de a se întoarce cît mai curînd în țară, spre a fi de folos școlii naționale.

Între timp «dete essamenul general, fu aplaudat de toți profesorii și eși triumfător, proclamîndu-se de doctor în drept la anul 1825. Vestitul Carminiani, profesoru fruntașu de dreptul criminal din toată Europa⁴², privind harurile tînărului doctor și învăpăiată dorința ce avea ca să se desăvîrșească în specialitatea sa și prevăzînd cu ageru-i duh că (...), ajutat de puține împrejurări favorabile, putea să ajungă departe, îl îmbrățișă părintește, îl povățui la toate lucrările lui și, voind a-l opri în Italia, îi propuse să-l căsătorească cu o nepoată a sa și a-i da zestre însemnată. Dar tînărul, măr-turisînd a sa recunoștință către profesorul său, îi răspunse că împlinirea datoriilor către patrie fiind singura sa dorință, nimic nu i-o poate smulge din pieptu-i»⁴³.

Întoarcerea în țară. Încadrarea în învățămînt. — Comunicînd Eforiei rezultatul final și, desigur, restabilit după boală, cere să i se prelungească bursa, ca să plece la Paris pe timp de un an, în scopul extinderii și aprofundării studiilor, dar i se răspunde, la 27 februarie 1825, că învățătura legilor nu poate fi mai bună la Paris decît la Pisa și i se dă dispoziție să se întoarcă îndată, «fiind de acum înainte și vremea primăveri<i> și școalele țări<i> stînd fără dascăli»⁴⁴. De această scrisoare, ajunsă la Pisa la 5 aprilie 1825, ia cunoștință mai tîrziu, la întoarcerea dintr-o excursie făcută cu un grup studentesc în principalele orașe din Italia⁴⁵ și, la 22 iunie, revine asupra cererii sale cu o motivare amănunțită asupra necesității de a pleca în Franța, spre a lua cunoștință de progresele științei dreptului și în alte ramuri decît în dreptul roman⁴⁶. Primește însă o altă scrisoare, expedită anterior de Eforie, la 12 mai 1825⁴⁷, prin care i se repeta porunca de a se întoarce neapărat în țară. În această situație, pornește imediat spre București și, de la 1 septembrie, funcționează ca profesor la Sfîntul Sava⁴⁸.

41. Vezi I. Bianu, *loc. cit.*, p. 430, XIII, col. 2.

42. Giovanni Carmignani (1768—1840), ilustru reprezentant al școlii clasice penale, mare admirator al lui Beccaria.

43. S. Marcovici, «Cuvînt», la înmormîntarea lui Moroiu, citat.

44. La 27 februarie 1825 (v. scrisoarea, Muzeul lit. rom., ms. 7054/8) Eforia răspunde scrisorii din 4 februarie a lui Moroiu, prin care acesta îi comunica obținerea doctoratului și cerea să i se aprobe plecarea la Paris. G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 45, menționează ziua de 3 februarie ca dată a ultimului examen. Nu indică izvorul; a avut probabil la îndemînă scrisoarea din 4 februarie, pe care însă nu o citează.

45. G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 48; nu indică izvorul.

46. Scrisoarea din 22 iunie 1825 a lui Moroiu către efori, Muzeul lit. rom., ms. 7054/10—11.

47. Muzeul lit. rom., ms. 7054/9.

48. Eufrosin Poteca revenise în țară înaintea lui Moroiu și fusese numit profesor de filozofie la 1 iunie, dar își deschide cursul tot în toamnă, la 1 octombrie. Vezi «Bugetul Eforiei Școalelor pe 1825», la V. A. Urechiă, *Istoria școalelor*, I, 113. De foștii bursieri amintește și meșteșugarul Ioan Dobrescu în cronica sa, mindru de începutul de organizare a învățămîntului superior de la Colegiul Sfîntul Sava (v. Ilie Corfus, *Cronica meșteșugarului Ioan Dobrescu — 1802—1830* —, în «Studii și articole de istorie», VIII, București, 1966, p. 317 și 372).

Ca și Poteca, este încadrat numai cu 250 de lei pe lună. Repetatele plingeri, că nu se respecta clauza contractuală de a fi plătiți cu leafa pe care o aveau profesorii greci când foștii bursieri semnaseră zăpășit în vederea plecării în Italia, rămân fără rezultat. Profesorii «de științe» greci primeau în 1820 «cite cinci, pînă la șase mii lei pe an numai leafă curată, cite o sută de lei osebit pe lună pentru masă, peste care li se mai da luminări, lemne pentru foc, cărbuni pentru bucătărie și încă și o caleașcă cu toate cele trebuincioase pe seama trebuințelor lor», deși munca le era mult mai înlesnită, nefiind obligați să și traducă din limbi străine cărțile necesare predării cursurilor.

La 20 noiembrie 1830, Moroiu întocmește un amplu memoriu către generalul Kisseleff în chestiunea salarizării foștilor bursieri. Nu știm, dacă îi va fi fost predat, însă în bugetul pe 1832 «profesorul de legi» apare cu 500 de lei, pentru două cursuri pe zi⁴⁹, și aceeași leafă o va primi și în anii următori⁵⁰.

Revenind la memoriu, arătăm că Moroiu îl întocmise în concept⁵¹, care — după indicația de la finele textului — urma să fie revăzut de Simeon Marcovici. Conceptul poartă nota tergală: «Reclamația la minister pentru leafă», notă în creion a nepotului său Alex. Moroiu, între ale cărui hirtii l-am găsit.

Memoriul cuprinde o întîmpinare la un raport nefavorabil din 14 octombrie 1830, al eforilor către Kisseleff în legătură cu cererile profesorilor de îmbunătățire a situației lor materiale, prin respectarea clauzelor contractului încheiat de foștii bursieri cu Eforia Școalelor, la plecarea lor la Pisa, precum și un protest în contra învinuirilor pe care unii boieri le-o aduceau că ar învăța pe școlari «începuturi politice, antireligioase». Este un tablou veridic al condițiilor grele în care ctitorii învățămîntului superior românesc se pregătiseră și își îndeplineau misiunea.

Nu știm dacă memoriul va fi fost revăzut de S. Marcovici și înaintat lui Kisseleff, dar ceea ce interesează este importanța documentară deosebită pe care o prezintă prin știrile noi pe care le aduce — între altele — în privința desfășurării cursurilor de la Colegiul Sfîntul Sava și, în special, a cursului de legi al lui Moroiu. Memoriul face astfel posibilă reconstituirea activității de bază a lui Moroiu, aceea de profesor, prin informare directă asupra materiei predate, a izvoarelor cursurilor și a metodei de predare.

Cercetarea în amănunt a memoriului urmează să o facem printr-un studiu separat, cînd vom publica și manuscrisul. Pînă atunci sîntem nevoiți să limităm citatele la ceea ce este în directă legătură cu studiul de față⁵².

49. Vezi V. A. Urechîă, *op. cit.*, I, 184, pct. D. lit. f și IV, 257 și 271.

50. Vezi, de exemplu, pentru anul 1836, V. A. Urechîă, *op. cit.*, IV, 447 («Bugetul de veniturile și cheltuielile școalelor»); aceeași sumă în «Statul de prezență» din decembrie 1842, *ibidem*, II, 211. Din august 1836, i se adaugă la acest venit leafa de 1000 de lei pe lună pentru funcția de secretar al Sfatului Consultativ (v. «Buletin — Gazetă oficială», nr. 31 din 28 septembrie 1836, p. 122, col. II), pe care o deține pînă la desființarea instituției (timp de patru ani), iar de la 15 octombrie 1844 — pe lîngă leafa obișnuită de 500 de lei pentru cursul de drept roman — primește 500 de lei pentru cursul de drept comercial (v. *infra*, nota 90). I se dau și unele gratificații, la sfîrșit de an școlar (v. *infra*, notele 56 și 60), sau ca secretar al Sfatului Consultativ (v. «Buletin — Gazetă oficială», nr. 2 din 14 ianuarie 1838, p. 7); ca membru al comisiei de alcătuire a condiției civile și de procedură este retribuit cu 500 de lei pe lună (v. «Buletin — Gazetă oficială», VIII (1839), p. 69—72).

51. Conceptul autograf, în colecția noastră.

52. În continuare, trimiterile le vom face — pe scurt la *Memoriu*. Citatul de mai sus, referitor la leafa profesorilor greci, este extras de la fila 2, rîndurile 27—31.

Activitatea didactică și științifică

Încadrarea la «Școala Națională» de la Sfântul Sava a foștilor «ucenici», întorși cu înaltă învățătură din Apus, aducea o înviorare tinerei școli românești, iar cursul lui Costache Moroiu însemna începutul modest, dar organizat, al învățămîntului juridic în Țara Românească, în *limba română*⁵³. Acum, în climatul creat de mișcarea lui Tudor și în condițiile domniei pămîntene, avea să înceapă cariera cea mare a lui Moroiu, ca om de școală, ca juriscult și ca om de cultură.

Eufrosin Poteca ia conducerea școlii⁵⁴, Heliade rămînînd numai profesor pînă la 1828, cînd — spune Heliade⁵⁵ — «mă trăseși spre a-mi împlini altă misiune».

În toamna anului 1826 are loc *primul examen public în limba română*; «...La 1826 noiembrie 27, adică un an după așzarea noastră — spune Moroiu — am fost în stare a da cel d'întăiu eczamen la științe în limba patrii innaintea dumnealor cinstiților boeri efori și a altor destui streini. Eczamenul s-a făcut după silința noastră și după placul Cinstitei Eforii»⁵⁶.

«Cuvîntul» ocazional este rostit chiar de Moroiu. Referindu-se la acei «care iubesc cu inimă curată luminarea națională», spune că aceștia «au văzut acum în faptă că și duhul Rumânilor este îndeminatec la învățătură (...), că se pot învăța științele și în limba Patriei noastre (...). Patria noastră acum și-a dobîndit drepturile sale. Pro-nia dumnezeiască ne-a scăpat de ucigătoarea boală a leprii, ce ne rodea trupul și sufletul»⁵⁷.

După mai puțin de opt luni — la 20 iulie 1827 — se ține *al doilea examen*, de față fiind domnul țării — Grigore Ghica —, mitropolitul cu înaltul cler, membrii Divanului⁵⁸ și «o mulțime de boieri mari și mici»⁵⁹, «Eczamenul a corăspuns cu nădej-dile noastre — notează Moroiu —, cu dorința Cinstitei Eforii și cu mulțămirea tutulor de obște, iar mai cu deosebire a înălțimei sale prințului, carele a și poruncit Eforii a da fiecăruia din profesori cite o sută de lei, iar școlariilor celor examinați cinci sute spre semn de mulțămire»⁶⁰.

Multă vreme a stăruit ecoul acestui examen. Presa de peste munți își informa cititorii. Sub forma unui *Dialog între doi tineri Romanești*, ni se relatează: «...Am avut și eu norocire a auzi eczamenul de obște în 20 iulie 1827, între care au fost față și Prințipul în cea mai mare țeremonie, cu toți boerii Patriei, ascultînd în limba patrii filosofia, retorica, gheografia, loghica, gheometria, alilodidactica (împrumutata învățatură); dar cînd au venit la legile romane au fost cea mai mare prevedere și cu lacrămi asculta tot insul legile strămoșilor noștri Romani; aceluia, ce numai o picătură de sînge de Roman au avut, i-au pricinuit cea mai mare zi de bucurie» (subl. n.)⁶¹.

53. Vezi *supra*, p. 774.

54. Vezi Ștefan Pop, *Colegiul Național Sfântul Sava*, în «Boabe de grîu», IV (1933), nr. 7, p. 394, col. 2 și 396, col. 2; cf. Ilie Popescu Teiușan, *Eufrosin Poteca*, în *Din istoria pedagogiei românești*, vol. III, București, Edit. didactică și pedagogică, 1967, p. 69.

55. *Echilibrul între antithesi*, București, 1859—1869, p. 77, nota.

56. *Memoriu*, f. 2 v., r. 2—6. Pentru rezultatele obținute, eforii gratuită pe profesori cu cite două sute de lei, *ibidem*, f. 2 v., r. 6—8.

57. Muzeul literaturii române, ms. 7054/12—15, f. 1 v., ultimele șase rînduri, f. 2, r. 1—4, f. 2 v., ultimele două rînduri și f. 3, r. 1—5. 58. *Memoriu*, f. 2 v., r. 14—17.

59. Vezi «Cuvîntul» lui Eufrosin Poteca, *Filosofia cuvîntului și a năravurilor*, Buda, 1829.

60. *Memoriu*, f. 2 v., r. 17—22.

61. «Biblioteca romanească», Buda, 1830, partea a IV-a, f. 34—35. Pasajul este reproduș și de N. Iorga în *Scrisori și inscripții ardelenene și maramureșene*, II — Inscriptii și însemnări formînd vol. XIII din *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, București, 1906, p. 19—20.

Materia predată consta în expunerea principiilor și prezentarea instituțiilor dreptului roman, cu aplicațiuni la Pravila pământului, considerată atunci ca «o prescurtare, un extractu» din acea legislație⁶². De aci și denumirea catedrei: «Dreptul roman», «Dreptul civil» sau «Dreptul țivil roman».

Izvorul cursului este arătat în *Memoriu*: «Profesorul de legi a făcut la Școală un curs de drept civil roman scris de Heinecie în limba latinească cu titlu *Elementa juris civilis Romani secundum ordinem Institutionum*. Această carte, priimită în toate universitățile Evropei ca o carte elementară din cele mai bune, s-a ales (...) de text pentru catedra de legi cu priimirea Cinstitei Eforii»⁶³. Datorită sistematicei orînduirii a materiei, opera menționată era, într-adevăr, larg folosită în universitățile apusene și, încă de la începutul veacului trecut, fusese tradusă în limba franceză de către J. F. Berthelot și publicată, împreună cu textul latin, în două ediții, la scurt interval (1805 și 1812)⁶⁴.

Tot din *Memoriu* aflăm că Moroiu avea la dispoziție traducerea sus-menționată, pentru că se obliga să prezinte, la nevoie, lui Kisseleff «această carte cu textul latinesc și cu traducția franțuzească alături», spre a dovedi că lucrarea nu cuprinde idei antipolitice și antireligioase⁶⁵. Din acest material își pregătește lecțiile, punînd la contribuție — credem — și traducerea din 1808 (datorită lui A. Menestrier) a *Lecțiilor elementare de drept civil roman*⁶⁶, cuprinse în caietele de clasă ale lui Heineccius, lecții publicate după moartea acestuia de fiul său și revăzute, într-o a doua ediție, de profesori de la Universitatea din Louvain. În traducerea sa, Menestrier — păstrînd fondul originalului — restrînsese unele demonstrații, suprimase sau scurtase unele citate și pasaje considerate ca neesențiale într-o lucrare didactică și nu mai reproduseseră textul latin, spre a nu spori inutil volumul⁶⁷. Pe de altă parte, urmînd uzanțele universităților apusene, făcuse trimiteri, pentru comparație, la texte din legislația națională.

În privința *metodei de predare*, Moroiu spune că arăta școlarilor «*concordanța sau discordanța între legile romane și legile patrii* cît pentru prigonirile ce se pot ivi între particulari și particulari, *precum să obicinuește pretutîndenea*» (subl. n.)⁶⁸. Practicînd deci și el sistemul consacrat pentru studiile de început, al comparației de texte, găsea în *Lecții* un prețios îndreptar.

Moroiu mai spune că între anii 1828 și 1830, cînd școala era închisă, isprăviseră de tîlmăcit un curs de drept civil roman⁶⁹. Ne-a rămas — din 1836 — *Prescurtare / de / Elementurile dreptului țivil roman / după / sistema lui Ainecie / rumînită dupe*

62. Ioan Bărbătescu, *Cursul de drept civil român sau explicarea paragrafelor de legi civile dupe ordina pravilei lui Caragea*, tip. Iosef Kopainig, 1849 «Prefață», p. 6.

63. *Memoriu*, f. 4 v., r. 33—39. — În «Programă de cursul învățăturilor ce s-au urmat în colegiul Sf. Sava de la septembrie 1. 1839 pînă la iunie 12. 1840...» se arată de asemenea că la cursul de legi, cl. I complementar, s-a predat Dreptul civil roman de către C. Moroiu, după *Einecie* (v. «Foaie pentru minte, inimă și literatură», nr. 47 din 17 noiembrie 1840, p. 374) ; programa este reprodusă — cu greșeli și omisiuni în ce privește materia cl. II — de dr. Alex. N. Vitzu, în *Studiu asupra învățămîntului secundar din România...*, București, 1888, p. 30.

64. Heineccius, Jo Gottl., *Eléments du droit civil romain, selon l'ordre des Institutes de Justinien*, ed. I, Paris, C. F. Patris, 1805 ; ed. II, Paris, Tardien Denesle et C-ie, Libraires, 1812. — 4 volume.

65. *Memoriu*, f. 4, r. 7—8, f. 4 v., r. 33—39 și f. 5, r. 3—8.

66. *Leçons élémentaires du droit civil romain, rédigées dans l'ordre des Institutes de l'empereur Justinien*, Paris, 1808, chez Garnery, Libraires, t. I—III. Traducerea *Lecțiilor* de către Menestrier apărea deci între cele două ediții (din 1805 și 1812) ale traducerii *Elementelor* de către J. F. Berthelot.

67. Vezi *op. cit.*, t. I, p. VIII și urm. din «Prefața» lui Menestrier.

68. *Memoriu*, f. 4 v., r. 39—41 și f. 5, r. 1—3.

69. *Ibidem*.

latinește / de / Costandin Popa Dumitru Moroiu, Profesoru obștesc de legi la Școala Cenș / Irală din București⁷⁰. Din cele patru cărți ale lucrării lui Heinemann sînt precitate primele două și a treia pînă la titlul XVI.

Cursurile se continuă atît în iarna anului 1827 cît și în primăvara anului următor, pînă la intrarea în București a trupelor rusești de ocupație⁷¹ și se redeschid după vreo două luni «pe cînd casele școli să luaseră jumătate pe seama divanului și jumătate rămăsese tot pe seama școli», pentru ca să ia sfîrșit la 1 septembrie 1828, cînd ocupații transformă localul în cazarmă și spital⁷².

Terminîndu-se războiul ruso-turc și stingîndu-se epidemia de ciumă, cursurile se reiau provizoriu, în toamna anului 1830, la Hanul Șerban-Vodă⁷³, amenajat în acest scop din ordinul generalului Kisseleff, «pînă să se deșerte localul de la Sf. Sava de ôste și de spital»⁷⁴; însă ivirea holerei aduce o nouă întrerupere, pînă la 8 septembrie 1831, cînd se anunță redeschiderea, tot provizoriu, la Hanul Șerban-Vodă, a «Școlii Centrale» (denumită astfel, pentru scurt timp, spre a fi deosebită de celelalte școli din țară, înființate în acel an). Era vorba de cursurile începătoare și umanioare; cursurile complementare, la care se preda Dreptul, reîncep în noiembrie — decembrie 1831, la Sfîntul Sava⁷⁵. Încă din primăvară presa înștiința, că «după întocmirea ce s-a făcut la școala națională de aici din București, s-au așezat și profesor pentru învățatura științelor de pravila pămîntului, drept aceea, cine dintre tineri vor avea dorință a intra după vremi în slujbe de judecătorii, carii după trebuință urmează a fi împărțășiți cu asemenea științe, slobod este să vie aici la școala centrală ca să treacă cursul aceștii învățături a pravilii pămîntului»⁷⁶.

Curînd se întocmește *Regulamentul școalelor din Țara Românească*, orînduală îndeplinitoare a Regulamentului Organic. Deși publicat în 1833, este însă pus în aplicare din toamna anului 1832, pe temeiul aprobării date de Kisseleff, la propunerea Eforiei⁷⁷. În această organizare, cursul de legi — considerat ca întotdeauna ca treapta cea mai înaltă de învățămînt — face parte din *cursurile speciale*, la care nu erau primiți decît absolvenții învățăturilor complementare.

Materia era repartizată în trei «clasuri», reprezentînd trei ani de școlarizare. După terminarea cursurilor și trecerea cu succes a examenelor semestriale și a examenului general pentru obținerea diplomei, se conferea absolventului titlul de *avocat*. (v. § 173 și urm.).

Dispozițiuni destul de pretențioase reglementau pregătirea cerută unui profesor de drept și metoda de predare. La întocmirea Regulamentului școalelor, fără îndoială

70. Academia R. S. România, ms. 1741.

71. «Aceasta era, mi sã pare în opt ale lui Maiu», spune Eufrosin Poteca în însemnările sale autobiografice (v. C. Rădulescu-Motru, *Din autobiografia lui Eufrosin Poteca*, Analele Academiei Române, Memoriile Secțiunii Literare, seria III, tom. XII, mem. 2, p. 17, București, 1943).

72. «Memoriu», f. 3 v, r. 15 și urm. și Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, X, 448, nota 5. 73. Pe locul unde astăzi este sediul Băncii Naționale.

74. Vezi adresa nr. 78 din 21 iulie 1830 a «Comisiei Reviziei și așezării casei făcătoare de bine către Eforia școalelor obștești», la V. A. Urechia, *op. cit.*, I, 134, nota-anexă.

75. Vezi «Curierul Rumânesc» din 17 decembrie 1831, p. 337, înștiințări din lăuntru; cf. N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc, București*, 1928, Ed. Casei Școalelor, p. 193 și Șt. Pop, *loc. cit.*, p. 395, col. II. 76. «Curierul Rumânesc», 26 aprilie 1831, p. 108.

77. Ștefan Pop, *Colegiul Național Sf. Sava*, în «Boabe de grîu», IV (1933), nr. 7, p. 399, col. II. Textul Regulamentului, la V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, IV, 274 și urm.; vezi și «Tabla de învățăturile ce sunt a se urma în școlile naționale din Principat», *ibidem*, IV, p. 316—317.

că Moroiu va fi fost consultat, ținându-se seamă de competența și de rostul său în învățămînt. Aceasta rezultă, de altfel, din chiar textul regulamentului (§ 86), prin care se consacră oficial metoda sa de predare.

În Regulamentul din 1832 cursul legilor cuprindea și alte materii, în afară de dreptul civil roman (denumit aci «dreptul civil») ⁷⁸. Nevoia pregătirii de «amploiați» pentru slujbele judecătorești și administrative, în acea epocă de radicale transformări în organizarea țării, impusese completarea cursului de legi — între altele — cu dreptul criminal și cu dreptul comercial. Un număr cît mai mare de școlari trebuiau atrași la învățătura legilor, și aceasta prin organizarea unor studii în primul rînd cu caracter practic. Inițiativa aparținea chiar lui Moroiu, care «văzînd că numai această ramură a științei legilor (dreptul roman — *n.n.*) nu poate forma legiști, predă de la sineși (subl. *n.*) dreptul criminal și comercial, pînă cînd se așezară catedre speciale pentru aceste din urmă două științe» (deci pînă la reforma învățămîntului din 1838). Sînt cuvintele lui Simeon Marcovici ⁷⁹; nu se spune — și altă știre nu avem — dacă aceste cursuri nu le va fi ținut, facultativ, și înainte de 1832 (expresia «de la sineși» ar putea să cuprindă și această idee), dar în orice caz includerea în Regulamentul școalelor marchează introducerea oficială a lor ca studii obligatorii.

Moroiu era pregătit în vederea extinderii cursului. În afară de studiile de la Pisa, cercetările sale speciale și în acele materii sînt atestate documentar: pentru dreptul și procedura penală încă din anul 1827, cînd începuse redactarea *Disertației pentru îndreptarea pușcării din București* ⁸⁰ (între 1828 și 1830 tradusese și cursul lui Carmignani) ⁸¹, iar pentru dreptul comercial — din 1831, cînd lucra la traducerea condicii de comerț franceze ⁸².

Pentru anul 1835—1836 ni s-a păstrat programa cursurilor, publicată de Eforia Școalelor în vederea examinării școlarilor în vara anului 1836 ⁸³; sîntem informați în amănunt asupra izvoarelor și alegerii materialului ⁸⁴.

La *Cursul de drept criminal* s-a predat «partea 3-a și a 4-a din cursul dreptului criminal teoretic aplecat (*sic*) la legiuirea romană după textul Domnului Profesor Carminiani». Materialul pe baza căruia și-a alcătuit Moroiu cursul este cuprins în opera fostului său profesor Carmignani, în ultimele două cărți (denumite în programă «părți»): *Libro terzo — Dei delitti e delle pene in particolare* și *Libro quarto — Dei modi di prevenire direttamente i delitti* ⁸⁵. Programa nu se suprapune însă întocmai sumarului lucrării lui Carmignani, din care sînt omise numeroase titluri. S-a redus cursul la ceea ce s-a considerat ca necesar în raport cu nevoile învățămîntului și, mai ales, cu pregătirea școlarilor. Partea generală a dreptului penal fusese predată, probabil, anterior și în aceleași limite.

Cursul de drept comercial s-a ținut «după textul jureconsultului Agostin Reale» ⁸⁶ și după codul de comerț din 1808 al lui Napoleon I, publicat de acesta în limba ita-

78. Vezi *supra* p. 782 și nota 62.

79. «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu.

80. Vezi *infra* p. 788 și nota 108.

81. Vezi *infra* p. 787.

82. Vezi *infra* p. 785.

83. Vezi «Curierul Românesc», nr. 37 din 13 iunie 1836 și V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, IV, 456.

84. *Ibidem*.

85. Vezi *Elementi di diritto criminale*, ediția a II-a italiană, revăzută și adnotată de Filippo Ambrosoli, Milano, 1882.

86. Agostino Reale (1790—1855), profesor de drept comercial la Universitatea din Pavia, publicase acolo în anul 1822 — pe cînd Moroiu se afla la Pisa — tratatul său *Del diritto commerciale e marittimo secondo le leggi austriache e italiane*.

liană sub denumirea de *Codice di commercio di terra e di mare per Regno d'Italia*⁸⁷. S-a predat numai drept comercial terestru («de pe uscat»), singurul de interes practic pentru viața noastră neguțătorească de atunci⁸⁸.

Cursul de drept comercial se continuă de Moroiu pînă în 1838⁸⁹, cînd Alecu Racoviță este numit titular al catedrei nou-înființate și este reluat tot de el la 15 octombrie 1844 (catedra devenise vacantă din 1843)⁹⁰.

Codul de comerț francez, care a servit lui Moroiu la lecțiile sale, îl tradusese încă din 1831—1832, ca secretar al comisiei orînduite în acest scop cu indicația de a tîlmăci «toate cîte se vor potrivi la starea țării», după cum prevedea art 241 din Regulamentul Organic al Țării Românești⁹¹.

Deși curînd după aplicarea Regulamentului școalelor din 1832 Barbu Știrbei, în calitate de efor, ținuse să remarce mai buna organizare a învățămîntului «după o sistemă regulată și primitoare de o treptelnică desvoltare»⁹², totuși la sfîrșitul anului 1837, ca mare logofăt al Dreptății, este nevoit să propună modificări menite pe de o parte să înlesnească pregătirea practică, în scurt timp, a slujbașilor de cancelarie, iar pe de alta, prin crearea de catedre speciale, să se facă posibilă formarea, în țară, de juriști cu înaltă, «desăvirșitoare», instrucțiune, în vederea încadrării lor la necesitate în învățămîntul superior, în ramul judecătorec și în administrație.

Lipsa de elemente «destoinice» accentuîndu-se, Alexandru Ghica, printr-un ofis din 5 octombrie 1835, impunea tinerimii ce dorea să intre în slujbe «să fie pregătită cu învățături temeinice», dovedite prin atestate ale școlilor naționale⁹³.

Proiectul lui Știrbei prevedea trei catedre (dreptul civil, condica comercială și dreptul judecătorec, împreună cu condica criminală). Eforia Școalelor își însușește proiectul, adăugînd însă o a patra catedră, de drept roman, separată de-acum de catedra de drept civil *romănesc*. Referitor la specializarea cursurilor, Eforia arăta, în raportul către domn, că profesorii, «dîndu-se cu totul numai la o specialitate», își vor putea «întinde fiecare cît mai mult sfera cunoștințelor trebuincioase pentru predarea ce va face, după întocmirea ce se urmează și în celelalte țări la așezămînturi de ase-

87. Vezi Cesare Vivante. *Traité de Droit commercial*, trad. par Jean Escarra, Paris, 1910, t. I, p. 30 și urm. 88. Vezi *supra*, nota 83.

89. Vezi «Cuvîntul» lui Simeon Marcovici la înmormîntarea lui Moroiu.

90. Numirea (prin jurnalul nr. 1002 din 6 octombrie 1844) i se aduce la cunoștință de Eforia Școalelor în aceeași zi, prin adresa nr. 807, la care se atașează copie de pe jurnal. Și jurnalul și adresa sînt semnate de P. Poenaru și contrasemnate de secretarul N. Iliescu (din actele familiei Al. Moroiu ; copii în colecția noastră). La leafa de 500 de lei pentru cursul de drept roman i se adaugă 500 de lei pentru cursul de drept comercial, fiind obișnuit să predea de trei ori pe săptămînă, ca și pentru dreptul roman.

91. Vezi I. C. Filitti, *Domniile române sub Regulamentul Organic, 1834—1848*, București, 1915, p. 74. Numită în 1831, comisia terminase traducerea la 19 februarie 1832, lăsînd la o parte dispozițiile privind comerțul maritim, dat fiind raritatea cazurilor în care ar fi fost aplicabile. Traducerea este luată în dezbateri de Obișnuita Obștească Adunare abia în 1837, cînd se fac «cuvîncioasele deslușiri și îndreptări» ; completată mai tîrziu cu dispozițiile cărții a II-a din Codul francez — «Pentru comerțul maritim» — este publicată în 1840 de Simeon Marcovici, numit între timp secretar al comisiei (vezi «Analele parlamentare», t. IX, p. I, 1898, p. 44—45 și 658—742), în locul lui Moroiu, care la 22 martie 1839 fusese trecut ca membru în comisia de alcătuire a condicii civile și de procedură, Simeon Marcovici fiind secretarul și al acestei comisii. «Kondica pentru komerciu» intră în vigoare la 1 ianuarie 1841, iar din anul 1864 se aplică și în Moldova.

92. Vezi «Darea de seamă» la examenele din vara anului 1834 de la Colegiul Sfîntul Sava, la V. A. Urechîă, *op. cit.*, IV, 379.

93. Vezi ofisul nr. 534, din 5 octombrie 1835, în «Buletinul oficial al Valahiei», nr. 33 din 28 octombrie 1825 și V. A. Urechîă, *op. cit.*, I, 301—302.

menea învățături, întocmire întemeiată pe cercări de îndelungată vreme». Proiectul, astfel completat, este întărit de domn.

Cursurile de legi, considerate ca și în Regulamentul din 1832 drept cursuri speciale, sînt însă integrate iarăși în învățămîntul complementar (în 1832 erau menționate separat) și sînt organizate în patru «clasuri» (patru ani de școlarizare). Noii profesori sînt: Ștefan Ferekide — la dreptul civil, C. Brăiloiu — la «cursul procedurii sau al dreptului judecătoresc și cursul dreptului criminal» și Alecu Racoviță — la dreptul comercial.

Catedra de drept roman este rezervată lui Moroiu; purtînd vechea denumire de «Drept civil roman», devine — am arătat — disciplină de strictă specialitate, care — după cum se spune în raportul Eforiei — «ca un model general de întocmire sistematică a legiurilor, să slujească de introducere la cursurile speciale ce vor fi să se facă asupra legiurilor acestei țări» (subl. n.). De aceea dreptul roman se predă în anul 1. Revenea deci lui Ferekide sarcina predării dreptului civil românesc, «după pravila pămîntului cea publicată în anul 1818⁹⁴ și după dezvoltările ce s-au legiuit în urma Regulamentului Organic și privesc de-a drept la această pravilă»⁹⁵.

Pînă la deschiderea cursurilor astfel reorganizate (în toamna anului 1838), Moroiu — și acum tot singurul profesor de drept⁹⁶ — își continuă obișnuitul curs general «de legi» și, în iulie, acel an, dintre școlarii săi sînt premiați: Hristea Alecu (premiul I), Zalomit Ioan (premiul al II-lea) și Zisu Sevastian («accesit» — mențiune, n.n.)⁹⁷. Cu acest prilej, Petrache Poenaru, directorul școalelor, în «Cuvîntul» său⁹⁸, dă ca exemplu de silință la învățatură pe Iorgu (Gheorghe) Costaforu, viitorul profesor de drept civil, care izbutise să obțină diploma de «laureat», fiind primul baccalaureat din țară.

În afară de școlarii regulat înscriși, frecventau cursurile și simpli *auditori*, caracterizați ca atare printr-o dispozițiune mai veche⁹⁹. Barbu Știrbei arăta în 1840 că «un număr însemnat» de asemenea școlari urmau cursurile atunci¹⁰⁰.

94. Legiuirea Caragea (nota n.).

95. Raportul nr. 15304 din 19 decembrie 1837 al marelui logofăt al Dreptății, Barbu Știrbei, către Domn, raportul nr. 93 din 31 ianuarie 1838 al Eforiei Școalelor, ofisul de întărire al lui Alex. Ghica și jurnalul Eforiei, cu numirile de profesori și cu indicarea materialului, după care aveau să predea Ferechidis, Brăiloiu și Racoviță — la V. A. Urechîă, *Istoria școalelor*, II, 35—41.

96. Eforia Școalelor numise, la 16 august 1837, pe Eftimie Murgu (venit din Iași) «vremelnicește îndeplinitor de profesor pentru predarea loghiceii și a dreptului roman», la clasul I complementar, cu începere de la 1 septembrie (V. A. Urechîă, *op. cit.*, I, 353—354); nu figurează însă în «Almanahul Statului» pe anii 1837, 1838 și 1839 printre profesorii Colegiului Sf. Sava, iar Ștefan Pop (*Colegiul Național Sf. Sava*, în «Boabe de grîu», nr. 7/1933, p. 404, col. I) nu-l găsește trecut în registrul de prezență din 1838—1839 și crede că nu a predat la Sf. Sava. Intr-adevăr, după repetate cereri, Domnul Alex. Ghica îi primește demisia, la 19 decembrie 1839 (v. G. Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, Acad. Rom., Studii și cercetări, XXXI, 1937, p. 83 și I. D. Sucu, în «Introducere» la *Eftimie Murgu, Scrieri*, Ed. pentru literatură, București, 1969, p. 21; cf. Ilie Popescu Teiușan, *Învățămîntul filozofiei și psihologiei*, în «Istoria învățămîntului din România — Compendiu», Edit. didactică și pedagogică, București, 1971, p. 221).

97. Vezi V. A. Urechîă, *op. cit.*, II, 30, «Lista de școlarii premiați în 1838» — Legile.

98. Vezi V. A. Urechîă, *op. cit.*, II, 27.

99. Vezi Cap. IV, pct. 1 «Despre auditori» din Regulamentul școalelor din 1 decembrie 1817, aprobat de Caragea-Vodă la 12 decembrie 1817, în V. A. Urechîă, *op. cit.*, IV, 175.

100. Vezi *Contrandul* (fr. compte-rendu, — n.n.) al Departamentului Dreptății, prezentat Obșteștei Adunări de marele logofăt al Dreptății, în iunie 1840, «Analele parlamentare», IX, p. I, 1124. În 1840 erau înscriși la cursurile de legi 42, examinați 32 (v. V. A. Urechîă, *op. cit.*, II, 359—360).

Și totuși, modestele perspective de plasare a absolvenților în slujbe plătite cu sume neîndestulătoare nici pentru acoperirea cheltuielilor obișnuite de trai provoacă scăderea treptată a numărului școlărilor; dintre cei distinși sînt trimiși în Apus, ca bursieri, pentru desăvîrșirea învățăturii: Ioan Zalomit (în iunie 1841) și Costache Cornescu (în aprilie 1845); alții aveau să-i urmeze¹⁰¹.

Dintre profesori, în anul 1846, nu mai predau decît «paharnicul» Moroiu și «pi-tarul» Ferikide¹⁰², ceilalți îndreptîndu-se probabil spre îndeletniciri mai bine văzute, cu mai puține obligații și, în orice caz, mai rentabile.

Legea asupra organizației învățăturilor publice din 24 februarie 1847 a lui G. Bibescu atacă vital învățămîntul românesc, fiind punctul de plecare al transformării Colegiului Național în colegiu francez¹⁰³. Moroiu nu supraviețuiește însă lucrărilor de aplicare a reformei; murise din aprilie.

Cît privește *lucrările juridice*, Simeon Marcovici arăta că Moroiu «a tradus și a compus mulțime de cărți folositoare în materie de legi», iar Heliade citase cursurile de drept roman și de drept criminal printre lucrările cu care țara se putea mîndri. Din lipsă de mijloace, au rămas nepublicate și s-au pierdut în inundația din 1864¹⁰⁴.

Perioada cea mai intensă a activității științifice a lui Moroiu «pe seama școliei» s-a desfășurat între anii 1828 și 1830, cînd cursurile erau întrerupte. Atunci «profesorul de legi a isprăvit de tîlmăcit un curs de drept civil roman; a tîlmăcit un curs de drept criminal» și se îndeletnicea «a tîlmăci un curs de drept natural, osebit de tîlmăcirea altor lucruri ce nu privesc la profesia sa».

Despre cursul de drept civil roman și despre cel de drept criminal am vorbit mai sus.

Referitor la traducerea unui *curs de drept natural*, nu avem altă știre în afară de mențiunea citată, din *Memoriu*¹⁰⁵. Utilizarea operei lui Heineccius pentru cursul de drept roman și faima de care se bucura profesorul german în lumea învățaților vremii sînt indicații că Moroiu va fi tîlmăcit lucrarea acestuia *Elementa juris naturae et gentium*, apărută la Halle, în 1730.

Potrivit uzului, cursurile s-au folosit, desigur, în manuscris, astfel cum procedase și Eufrosin Poteca și, fără îndoială, și ceilalți profesori, în așteptarea tipăririi lucrărilor; școlarii își întocmeau rezumate sau le copiau¹⁰⁶.

În 1827, o comisie numită în vederea modificărilor de adus legislației țării¹⁰⁷ cere lui Moroiu să-și dea părerea în scris cu privire la «îndreptarea sistemii temnițelor». Deși situația acestora era notorie, totuși, pentru ca propunerile să fie sprijinite documentar, Moroiu se informează direct, cercetînd pușcăria din București (aflată la

101. V. A. Urechîă, *op. cit.*, II, 359—360.

102. «Almanahul Statului», 1846, 117; vezi și Andrei Rădulescu, *op. cit.*, 40.

103. Vezi Ștefan Pop, *loc. cit.*, p. 405—406.

104. Vezi S. Marcovici, «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu, articolul, nesemnat, al lui Heliade *Asupra scrisorii D. Maiorescul din Foaia literară nr. 16*, în «Curierul Românesc», IX (1838), nr. 18, p. 3—4 și scrisoarea căpitanului Const. Moroiu («Respunsuri»), citată mai sus, nota 16).

105. Fila 4, rîndurile 7—11.

106. Vezi Eufrosin Poteca, *Filosofia cuvîntului și a năravurilor...*, Buda, 1829, «Introducere» și «Raportul lui Barbu Știrbei către Chiselev asupra stării Țării Românești în anul 1832», în *Despre Barbu Dimitrie Știrbei — Recunoașteri și mărturii*, Vălenii de Munte, tip. «Neamul Românesc» 1913, p. 89.

107. Asupra «comitetului de reforme» compus din mari boieri, vezi I. Heliade Rădulescu, *Echilibrul între antithesi*, București, 1859—1869, p. 78; cf. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ediția a II-a, vol. XI, p. 19—20 și 14.

inceputul veacului trecut pe locul unde pînă în timpul din urmă a fost Piața de Flori). Rezultatul cercetărilor îl consemnează într-un studiu intitulat: *Disertație pentru îndreptarea pușcării din București, cu o arătare pe scurt de sistema temniților englezești și cu o instrucție pentru departamentul de criminal, închinată la simțitorii săi patrioți boeri de Costantin Popa Dumitru Moroiu, profesor obștesc de legi la Școala rumânească de la Sf. Sava — 1827 Dechemvrie 1* (data de încheiere, la sfîrșitul manuscrisului: «București, 1829, O<ctom>vrie 17») ¹⁰⁸.

Disertația cuprinde propuneri pentru îndreptarea pușcării din București în raport cu situația existentă și prin comparație cu realizările de pînă atunci în materie penitenciară în Apusul Europei și în America; lucrarea se încheie cu un proiect de procedură penală.

Primele două capitole sînt consacrate cîtorva sumare considerații introductive de filozofie penală și de drept penal general. Moroiu este la curent cu literatura de specialitate, menționînd dintre «apostolii iubirii de omenire» pe Montesquieu, Rousseau, Beccaria și Filangieri, sub influența cărora «îndreptătorii de noroade» Leopold de Toscana, Maria Tereza și Catherina a II-a au reformat «barbarismul legilor celor criminale». Privitor la mișcarea de reformă a penitenciarelor, citează pe J. Howard, pe ducele de La Rochefoucauld — Liancourt și pe Turnbull ¹⁰⁹, folosind chiar material statistic din lucrările ultimilor doi, material privitor la rezultatele obținute prin regimul aplicat deținuților în temnița din Filadelfia.

Moroiu formulează în cele 30 de puncte ale capitolului *Idee de reformă pentru pușcărie* propunerile sale privind localul, tratamentul deținuților, paza, organizarea lucrului în închisoare și a educației morale și religioase, desființarea torturii.

Disertația se încheie cu proiectul de procedură penală, semnalat mai sus, intitulat «Instrucția pentru judecătorii departamentului de criminal» (74 de articole, distribuite în 8 capitole). Nu este locul la dezvoltări. Subliniem numai faptul că Moroiu își fundamentează propunerile pe principiile moderne în materie, principii pe care le enunță la începutul «Instrucției», ca un fel de expunere de motive.

Propunerile din *Idee de reformă pentru pușcărie* sînt incluse în *Regulamentul temniților* din 1831—1832, alcătuit de Moroiu, după cum am arătat cu alt prilej, cînd am semnalat și faptul că o serie întregă de dispozițiuni din Regulamentul Organic, Secțiunea a III-a, § 2, «Pentru despărțirea criminalicească», de o manifestă apropiere în conținut și redactare cu texte din *Disertație*, duc la concluzia că Moroiu a colaborat și la întocmirea Regulamentului Organic, cel puțin în părțile referitoare la organizarea judecătorească. Am observat atunci, că *Regulamentul temniților*, a cărui înocinare de către Moroiu este necontestată, figurează ca anexă la capitolul VII — Secțiunea a III-a din Regulamentul Organic, în care se cuprinde și § 2 «Pentru despărțirea criminalicească», atît de asemănător cu parte din studiul lui Moroiu ¹¹⁰. Pe de altă parte, contemporanii atribuiau tot lui Moroiu redactarea anaforalei din 21 iulie 1837 a Adunării Obștești către Alex. Ghica, drept răspuns la ofisul nr. 357 din 18 iulie al

108. Descoperit și publicat de noi ca anexă la *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea, cu un studiu necunoscut al lui Constantin Moroiu, «profesor obștesc de legi la Școala rumânească de la Sf. Sava»*, Cluj, 1933, Tip. «Fondul Cărților Fundare», 90 + XXX p. în—8° și o planșă; vezi lucrarea, p. 24—25.

109. Asupra lui Howard, de La Rochefoucauld — Liancourt și Turnbull, vezi lucrarea noastră, citată, p. 10 și notele 22 și 29.

110. Vezi Ovid Stănculescu, *Cercetări asupra regimului penitenciar român din veacul al XIX-lea...*, p. 37—42 și notele. Alex. Moroiu, nepotul lui Costache, în scrisoarea către G. Dem. Teodorescu (v. *supra*, nota 16) menționează colaborarea unchiului său la Regulamentul Organic.

acestui în chestiunea articolului adițional. «Se spune că aceea ar fi fost compusă de răposatul profesor Moroiu, care pe acelea timpuri singur ar fi avut curajul a scrie așa, precum se vede»¹¹¹. Este un cuvînt în plus să credem că s-a apelat și de data aceasta la Moroiu, ținîndu-se seamă de necontestata sa competență și de brava sa atitudine, cît și de faptul că participase la lucrările de elaborare a Regulamentului Organic și cunoștea nemijlocit chestiunea.

Disertația a constituit punctul de plecare al măsurilor ce au urmat pentru înlăturarea haosului judiciar și administrativ, întreținut încă de orînduirea feudală în declin.

Reforma închisorilor începe să preocupe continuu conducerea țării, iar presa susține mișcarea, publicînd materiale sub înfrurirea vădită a lui Moroiu¹¹². Ideile înnoitoare, umanitare, ale veacului stăpîneau boierimea progresistă, prinsă în acea «înfierbîntare a duhurilor» din «luminata Evropă». Se cunoșteau *Instrucțiunile* din 1768 ale Ecaterinei a II-a traduse din grecește (Iași, 1773)¹¹³; iar în anul 1824 banul Vasile Vîrnav tradusese, tot din limba greacă, *Dei delitti e delle pene* (nepublicată)¹¹⁴.

Necesitatea și oportunitatea reformei penale și penitenciare nu mai trebuia să fie demonstrate; lipseau însă propunerile concrete de îmbunătățire a situației. Moroiu prezintă pentru prima oară chestiunea în întregul ei, științific, în cadru istorico-filozofic, pe baza ultimelor date culese din cărțile «filosofilor evropeni» și mai ales sub influența directă a lui Beccaria în propunerile privind: îmblînzirea pedepselor, desființarea torturii, distribuirea justiției cu paza dreptului de apărare, deținerea preventivă («punerea la opreală») pentru «cuvînt temeinic» și numai în limitele «unei curat neapărate trebuințe», umanizarea executării pedepsei. Asemenea lui Beccaria, consideră prevenirea infracțiunilor ca sarcină primordială a conducerii țării. «Cîntea cea mai mare a unui guvern părintesc este a întîmpina, iar nu a pedepsi vinovățiile» sînt cuvintele scrise ca motto al lucrării.

111. G. B. <G. Bariț>, *Regulamentul organic. Rusia. Revoluția românilor*, în «Foaie pentru minte, inimă și literatură», nr. 29 din 19 iulie 1848, p. 227, col. II. Cf. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ediția a III-a, vol. XI, p. 131—132 și nota 9.

112. Astfel, în «Curierul Rumănesc», nr. 77 din 30 octombrie 1832, p. 297—299, apare articolul *Sistemă de pocăință — Temnița Genevii*, iar în 1836, în aceeași gazetă (n-rele 11—13, 16—18, 23—24 — respectiv p. 42—43, 47—48, 51—52, 63—64, 67—68, 70—72, 91, 96) Heliade publică articolul *Sistema temniților în America și în Franța*, probabil o traducere din «Le Constitutionnel» (cf. D. Popovici, *Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu*, București, «Cartea Românească», 1935, p. 119—120, nota 3 și *Bibliografia analitică a periodicelelor românești*, vol. I, 1790—1850, partea a II-a, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1966, nr. 9770).

113. Pentru *Invățătură a însuși (sic) stăpînitoarei mării Ecaterinei II și traducătorului ei, vezi Ariadna Cioran-Camariano, Traducerile în limba greacă și română a «Nacazului» (Invățătura Ecaterinei a II-a*, în «Studii, Revistă de istorie», XI (1958), nr. 2, p. 123—132.

114. Vezi Ariadna Camariano-Cioran, *L'oeuvre de Beccaria «Dei delitti e delle pene» et ses traductions en langues grecque et roumaine*, în «Revue des études sud-est européennes», t. V (1967), nr. 1—2, p. 193—202.

Cu privire la influența gîndirii lui Beccaria în Principate, vezi darea de seamă a lui Valentin Al. Georgescu asupra traducerii în limba română a operei *Dei delitti e delle pene* (traducere și note de Armand Roșu, prefață de Alexandru Balaci, studiu introductiv de Vasile Papadopol, București, Edit. științifică, 1965), dare de seamă publicată în «Revue roumaine des sciences sociales — Série de sciences juridiques», Edit. Academiei R. S. R., t. 10, nr. 2/1966, p. 301—307. — Vezi de același, *Cu prilejul apariției traducerii în limba română a operei lui Cesare Beccaria «Despre infracțiuni și pedepse»*, în «Justiția nouă», nr. 5/1966 și, îndeosebi, *Contribuții la studiul luminismului în Țara Românească și Moldova — II. Locul gîndirii lui Beccaria în cultura juridică și în dezvoltarea dreptului penal de la 1821 pînă la 1864*, în «Studii — Revistă de istorie», t. 21 (1968), nr. 4, p. 687—691, unde se examinează cuprinsul *Disertației*.

Istoria dreptului penal, a procedurii penale și a științei penitenciare românești înregistrează *Disertația* ca început de doctrină, inspiratoare a legislației noastre de atunci la nivelul gândirii social-juridice europene.

Însărcinări în afară de catedră

Paralel cu activitatea didactică și științifică, Moroiu este chemat să îndeplinească importante sarcini publice de specialitate și contribuie hotărâtor la reorganizarea țării prin participarea directă la elaborarea orînduieilor îndeplinitoare de bază, care trebuiau să dezvolte și să facă aplicabile dispozițiunile înscrise în Regulamentul Organic.

În anul 1836 este numit secretar al Sfatului Consultativ prezidat de logofătul Nestor, fostul său profesor și deține acest post timp de patru ani, pînă la desființarea instituției¹¹⁵. Era unul «din cele mai importante și ostenitoare posturi»¹¹⁶. Studiarea prealabilă a cauzelor și întocmirea rapoartelor se efectuau de Moroiu, rapoarte considerate «în toate chipurile un model în asemenea pricini»¹¹⁷. În această funcțiune s-a făcut cunoscut publicului larg prin atitudinea sa dreaptă și neșovăitoare. «Mita, făgăduielile și amenințările n-au putut nicidecum să-l strămute din linia dreptății celei mai nepărtinitoare și, cu toată această strășnicie a caracterului său, se făcuse un obiect de dragoste și de cinstire chiar pentru vrăjmașii săi»¹¹⁸.

La 22 martie 1839, Alexandru Ghica îl numise — la propunerea lui Barbu Știrbei, marele logofăt al Dreptății — membru în comisia de alcătuire a condicii civile și de procedură¹¹⁹. Și pentru aceste lucrări «și-a jertfit nopți consultînd scriitorii cei clasici și codicele multor nēmuri, ca să adune din fiecare ceea ce putea să se aplice mai cu înlesnire în patria noastră»¹²⁰.

Tot Alexandru Ghica îi conferise rangul de medelnicer în 1837¹²¹ și îl înalță la rangul de paharnic la 6 decembrie 1839¹²², deci pe cînd funcționa ca secretar al Sfatului Consultativ și era — după cum ne informează nepotul său Alexandru Moroiu — «consilier intim» al Domnului¹²³.

Mai tîrziu, Gh. Bibescu îi încredințează postul de președinte al Tribunalului de comerț, post la care însă este nevoit să renunțe, din motive de sănătate¹²⁴.

Idei și manifestări social-politice și culturale

În toamna anului 1823, în Italia, Moroiu luase inițiativa întemeierii *Societății Omognomonilor*¹²⁵, pentru care întocmise și regulamentul de organizare și de funcțio-

115. Sfatul Consultativ era suprema instituție judecătorească a țării. Privitor la competența Sfatului, v. Andrei Rădulescu, *Logofătul Nestor — viața și activitatea lui*, București, 1910, p. 20 și I. C. Filitti și I. Suchianu, *Contribuții la istoria justiției penale în principatele române*, București, 1928, p. 62.

116. P. Poenaru, «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu, «Universul», nr. 16 din 20 aprilie 1847, p. 61—62. 117. S. Marcovici, «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu, citat.

118. S. Marcovici, «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu.

119. Vezi raportul lui Știrbei și ofisul lui Alex. Ghica, în «Buletin — Gazetă oficială», VIII (1839), p. 69—72 și în «Analele parlamentare», t. IX, partea I, p. 1129—1131.

120. S. Marcovici, «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu.

121. «Almanahul statului», 1837, p. 94.

122. Diploma de paharnic în arhiva familiei Alex. Moroiu.

123. Informație cuprinsă în scrisoarea lui Alex. Moroiu către G. Dem. Teodorescu, citată *supra*, nota 16.

124. P. Poenaru, «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu și S. Marcovici, «Cuvînt» rostit cu aceeași ocazie.

125. Omognomoni (gr.) = persoane înrudite spiritual prin idei și năzuințe comune.

nare¹²⁶. Scopul propus: reciproca instruire și corectare a defectelor naturale și morale ale membrilor, discuții principiale și liber schimb de păreri — în ședințe săptămânale — asupra diverselor chestiuni nelămurite pe care le întâlneau în studiile lor sau în lecturile obișnuite. Timpul și locul unde lua ființă o asemenea asociație și însăși arătarea din regulament că este pusă sub auspiciile «della Dea Concordia» indicau substratul social-politic al grupării.

Alte știri, despre durata și activitatea asociației, nu avem, dar chiar numai din planul de regulament întrezărim înclinările spirituale ale lui Moroiu și ne explicăm manifestările lui social-culturale de mai tirziu.

Împărtășește bucuria adevăraților iubitori de țară la vestea îndepărtării regimului fanariot și a reînscăunării domnilor pămînteni. Mîndria originii romane și suflul cald de umanitate care provocase «în luminata Evropă atîtea folositoare îndreptări mai în toate ramurile de administrații politicești, bisericești și ostășești» îl îndemnau să lupte, pentru ca și «fii Valahiei, adevărați strănepoți ai Romanilor» să simtă «mîntuitoarele efecturi ale iubirii de omenire».

«Iubirea de omenire» apare ca leit-motiv ori de cîte ori este vorba de «îndreptarea legilor Patrii». «Pînă cînd glasul iubirii de omenire nu răsună în urechile Prinților Evropeni, pînă cînd învățăturile pacinicii filosofii unite cu acelea ale sfintei noastre credințe creștinești nu să înălțară pre scaunele îndreptătorilor noroadelor, pînă cînd focul cel mîntuitor al iubirii de aproapele său nu pătrunse sufletele și inimile celor mai îndărătnici spre ascultarea sănătoaselor povățuiri a cuvîntului celui drept, Evropa cea acuş luminată zăcea în anarhia cea mai ticăloasă și despotismul însoțit cu superstiția odihnea în barbarismul cel mai nesuferit. Dar după ce lumina cuvîntului răspîndind negura neștiinței să întinse atît, încît să să poată atinge măcar pe ne simțite de scaunele cîrmuitorilor, atunci filosofia făcîndu-să mai îndrăsneață, făcu o legătură sfîntă cu politica și printr-însa pricinui deodată schimbarea legilor, a ideilor și a obiceiurilor de la Siberia pînă în Italia...»^{128 bis}.

Atitudinea democratică a profesorilor de la Sfîntul Sava și îndeosebi a foștilor bursieri, activitatea lor de răspîndire a culturii și a ideilor de reforme antif feudale neliniștea clasa privilegiată; «dintre boieri mulți au lătrat ca niște turbați asupra școlii, școlarilor și profesorilor»¹²⁷, iar eforii porniseră o adevărată prigoană în contra dascălilor, considerați ca instigatori, datorită influenței pe care lecțiile lor (mai ales cele de filozofie ale lui Poteca și cele de drept ale lui Moroiu) o exercitau asupra spiritului public¹²⁸. Simeon Marcovici denunța în mod public lipsa de considerație față de profesori și se plîngea și el de pirile viclene de răzvrătire și ateism, la care erau expuși¹²⁹.

Curînd după începerea războiului ruso-turc și intrarea trupelor rusești în București (mai 1828) Marcovici redactase un protest, pe care voia să-l predea generalului Pahlen, guvernatorul de atunci al Principatelor, dar cărui protest, în cele din urmă, nu i s-a mai dat curs, Eufrosin Poteca spunînd că «nu șădea bine, pentru cîntea patriei, să ne apucăm la judecată cu mai marii noștri înaintea streinilor»¹³⁰.

126. *Piano de Regolamenti della «Società de' signori Omognomoni», proposto e pronunziato dal signor Constantino Pappadopulo.* 126 bis. Din Precuvîntarea *Disertației*.

127. Eufrosin Poteca, *Ideile faptelor mele pînă anul 1828 pînă la aprilie 1829*, în C. Rădulescu-Motru, *Din autobiografia lui Eufrosin Poteca*, Analele Acad. Rom., Memoriile secțiunii literare, seria III, tom. XII, mem. 2, București, 1943, p. 19. 128. *Ibidem*.

129. «Cuvînt ce s-au zis la deschiderea Școlii naționale din București, în 1827 sept. 15 de D. Simeon Marcovici, profesor de matematică în numita școală» («Biblioteca romanească», Buda, 1834, partea a III-a, p. 28—29). 130. *Din autobiografia lui Eufrosin Poteca*, p. 19.

Mai târziu — la 20 noiembrie 1830 — Moroiu alcătuiește memoriul către Kisseleff, memoriu care trebuia să fie revăzut de Marcovici «...Auzim acum cu mare mirare a noastră — spune Moroiu — că ne-au pîrît unii la Excelenția Voastră, că învățăm începuturi antipolitice, antireligioase și că voim să dăm foc Bucureștilor»¹³¹.

Confruntarea *Disertației* lui Moroiu și a *Memoriului* său cu însemnările autobiografice ale lui Poteca relevă identitatea de vederi social-politice ale foștilor bursieri și comuna lor apărare pentru salvarea școlii naționale.

Poteca își pregătea lecțiile «pe sistema lui Heineccie»¹³², iar între noiembrie 1828 și aprilie 1829, la Pesta — între alte lucrări — traducea din italienește în franțuzește *La scienza della legislazione*, de G. Filangieri¹³³, citat și de Moroiu în *Disertație* — alături de Beccaria — și a cărui operă o studiasse și Marcovici, care — în al său *Curs de retorică* — avea să reproducă din acea lucrare un întreg pasaj asupra naturii sociabile a omului¹³⁴. Pe de altă parte, în noiembrie 1830, Moroiu traducea un curs de drept natural, probabil tot după Heineccius, după care își întocmise și cursul de drept roman.

În memoriul din 20 noiembrie 1830, Moroiu amintește și de lucrări «ce nu privesc la profesia sa», cu a căror tălmăcire se ocupa între 1828 și 1830¹³⁵, dar nu le menționează. Dintre acestea, se cunoaște traducerea, pentru Teatrul Național din București, a comediei lui Carlo Goldoni *La vedova scaltra*¹³⁶, considerată ca o tălmăcire «fidelă și de un demn de a fi subliniat nivel artistic, pentru vremea respectivă»¹³⁷.

Despre ceea ce a mai rămas, ne vom ocupa în alt studiu.

Scurt timp figurase alături de Eliad ca editor («dătător») al «Curierului Românesc», apărut la 8/20 aprilie 1829¹³⁸.

La 12 martie 1846, este ales membru al «Asociației literare a României»¹³⁹.

De remarcat în scrisul lui Moroiu frumusețea exprimării, acuratețea stilului — îmbinare de sobrietate și avînt, de eleganță și de măsurat retorism, iar în capitolele de strictă specialitate — folosirea unui limbaj accesibil înțelegerii comune, ceea ce ilustra, chiar în materia abstractă a dreptului, puțința de folosire a limbii naționale. Stilul *Disertației* se impune atenției cercetătorilor deopotrivă sub aspect literar-lingvistic și juridic.

131. *Memoriu*, f. 4 v., r. 10—12. 132. *Memoriu*, f. 4 v., r. 18—19.

133. *Din autobiografia lui Eufrosin Poteca*, p. 27.

134. Simeon Marcovici, *Curs de retorică*, București, în tipografia lui Eliad, 1834, p. 27—29. Vezi Emil Virtosu, *Les idées politiques de I. Tăutul, candidat au trône de Moldavie en 1829*, în «Revue roumaine d'Histoire», t. IV, nr. 2, București, 1965, p. 280, nota 13; cf. Valentin Al. Georgescu, *Contribuții la studiul luminismului în Țara Românească și Moldova — II. Locul gândirii lui Beccaria în cultura juridică și în dezvoltarea dreptului penal de la 1821 pînă la 1864*, în «Studii» — Revistă de istorie, t. 21 (1968), nr. 4, p. 691.

135. *Memoriu*, f. 4, rîndurile 7—11.

136. «*Văduva vicleană*, comedie în trei acte în proză, rumânită din italienește de Costache Moroiu», București, în tipografia lui I. Eliad, 1836, 200 p.

137. Alexandru Balaci, *Carlo Goldoni* (prefață la vol. I, de Teatru al lui Goldoni, Editura de stat pentru literatură și artă, București, 1959, p. 23).

138. «Curierul Românesc», 1829—1830, p. 122, col. 2.

139. Vezi jurnalul de ședință de la acea dată, Academia Republicii Socialiste România, ms. 4633, f. 22. Vezi și Cornelia Bodea, *Lupta românilor pentru unitatea națională, 1834—1849*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967, p. 76.

Pentru a se putea face o idee exactă asupra stării în care se găsește
 învățământul românesc în prezent și asupra măsurilor care trebuie
 luate pentru a-l pune pe drumul progresului, este necesar să se
 facă o cercetare amănunțită asupra tuturor elementelor care
 îl compun și să se stabilească cauza principală a stării în care
 se găsește. Pentru aceasta este necesar să se facă o cercetare
 asupra tuturor elementelor care îl compun și să se stabilească
 cauza principală a stării în care se găsește.

1. "În ceea ce privește numărul de elevi care frecventează școlile
 din România, trebuie să se observe că în ultimii ani numărul
 acestora a crescut în mod considerabil, ceea ce este un semn
 bun al progresului învățământului românesc. Totuși, trebuie
 să se observe că această creștere nu este uniformă în toate
 regiunile țării, ceea ce arată că există încă unele deficiențe
 în ceea ce privește accesul la învățământ în unele zone."

2. "În ceea ce privește calitatea învățământului, trebuie să se
 observe că în ultimii ani s-a făcut un mare progres în ceea
 ce privește pregătirea profesorilor și în ceea ce privește
 metodele de învățământ. Totuși, trebuie să se observe că
 încă există unele deficiențe în ceea ce privește nivelul
 de pregătire al elevilor și în ceea ce privește calitatea
 materialelor școlare."

3. "În ceea ce privește costurile învățământului, trebuie să se
 observe că în ultimii ani acestea au crescut în mod
 considerabil, ceea ce este un semn rău al stării în care
 se găsește învățământul românesc. Pentru a putea face față
 acestor costuri, este necesar să se facă unele reforme în
 ceea ce privește finanțarea învățământului."

4. "În ceea ce privește rolul învățământului în societate,
 trebuie să se observe că în ultimii ani acesta și-a mărit
 din ce în ce mai mult influența și că este acum unul din
 factorii principali ai progresului țării."

Neofit Ducas, învățător la Școala nr. 1 din Iași.

Zapisul — angajament semnat de C. Moroiu (aci: Costandin Papă Dimitru) și de chezașul său Neofit Ducas pentru obținerea, de la Eforia Școalelor, a bursei de studii la Pisa (Italia) — 1820 aprilie 1 — Arhivele Statului București, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Țara Românească, dosarul 1/1820, f. 2.

Scrisoarea lui Veniamin, mitropolitul Moldovei, trimisă profesorului C. Moroiu, cu privire la bursierii săi aflați la Școala Națională de la Sf. Sava (Iasi, 21 mai 1828) — Muzeul literaturii române, 7054/16. Orig. nepublicat.

Pe verso, de aceeași mină, adresa: «Cinstit Dumisale Profesorului Constandin Moroiu. Cu arhierescă blagoslovenie — la București».

1828
Ma. 21
42

Considerații finale

S-au împlinit o sută douăzeci și cinci de ani de la moartea lui Constantin Moroiu.

Ca omagiu adus memoriei lui, am prezentat aici — din materialul destinat unei monografii complete — ceea ce am considerat că poate evoca, pe scurt, personalitatea sa și rolul pe care l-a avut în perioada de reorganizare a țării pe temelii moderne.

Elev al lui Gheorghe Lazăr, Moroiu fusese martorul greutăților de început ale școlii naționale, la a cărei înființare și organizare Biserica, prin înalții săi ierarhi, a adus o însemnată contribuție.

Mitropolitul Nectarie semnase, împreună cu ceilalți efori, la 6 martie 1818, anaforaua către Caragea-Vodă, prin care se cerea încuviințarea organizării școlii românești, sub conducerea lui Gheorghe Lazăr. Prin înțărirea domnească (hrisovul de la 24 martie 1818), anaforaua devenea «adevăratul act de întemeiere a școlii naționale de la Sf. Sava»¹⁴⁰.

Urmașul lui Nectarie, Dionisie Lupu, se îngrijise apoi de formarea cadrelor de învățământ superior, străduind a se trimite în acest scop în străinătate bursieri, pe cheltuiala Eforiei Școalelor. «Ucenicii» îl considerau ca ocrotitorul lor firesc și tot astfel priveau pe fostul mitropolit Dositei, pe episcopul de Argeș Ilarion și pe mitropolitul Grigorie și lor, în primul rând, le-au cerut sprijinul la nevoie.

Cu cea mai înaltă cinstire și recunoștință este pomenit de contemporani Dionisie Lupu. Încăunarea acestuia ca mitropolit al Ungrovlahiei a fost zi de mare sărbătoare pentru școală. Adresându-i-se ca unui «părinte și povățuitor», Gheorghe Lazăr spunea în cuvântul său rostit cu acea ocazie: «...Îți binecuvîntăm toiagul păstoriei, ca să ne fii nouă spre veșnică laudă și mîngiere, că nu-ți va fi cu noi osteneala în zadar»¹⁴¹. În lăuce Nicola — unul din bursierii trimiși de mitropolitul Veniamin al Moldovei la Colegiul Sfîntul Sava — scria despre Dionisie, în prefața unei traduceri închinată binefăcătorului său, că «îmbrătoșind pe mult învățatul răposat D. Gheorghe Lazăr, nu numai că s-au făcut cel dintîi pricinuitor sistisirei școalelor Naționale, în care să să predea slobodile știință în pămîntul Rumănesc în limba națională; dar au stat și pricină de a să trimite șasă tineri Rumâni în Evropa cu cheltuiala Patriei (lucru ce Moldavia noastră încă nu l-au făcut), care întorcîndu-să înapoi cu feluri de științe înbogățiți, Filos<o>fie, zic, Mathematică, Iură și Fizică, au sistisit acel vechi Parnas de Muze, din care nu puțin să folosea tinerimea Romană...»¹⁴².

Citatele, cite a putut să cuprindă aceasta succintă lucrare, și corespondența menționată¹⁴³ ilustrează interesul statornic pe care unii înalți ierarhi l-au arătat în decursul vremii cursului învățaturii în școala națională.

140. Șt. Pop, *Colegiul Național Sf. Sava*, în «Boabe de grîu», nr. 7/1933, p. 392—393.

141. Petrace Poenaru și I. Eliade Rădulescu, *George Lazăr*, cu o introducere de G. Bogdan Duică, «Cultura Națională», colecția «Cartea cea bună», Anexa A — «Extras din discursul lui Lazăr, rostit la încăunarea mitropolitului Țării Românești Dionisie Lupu, la anul 1818», p. 62—63.

142. Iancu Nicola, *Manual de patriotizm*, Iași, 1829, Academia Republicii Socialiste România, c. v. 1433. Prefața este reprodușă în *Bibliografia romănească veche, 1508—1830*, de Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, t. III, 1809—1830. Ed. Academiei Romăne, București, 1912—1936, p. 431—433. I. Nicola menționează în titlu că «Manualul» este «tălmăcit și adăogat», fără altă indicație. Nestor Camariano (*Despre un manual de patriotizm, publicat la Iași în 1829*, studiu apărut în «Revista istorică romănească», 1943, vol. XIII, fasc. IV, p. 116—126) stabilește că este vorba de traducerea din limba greacă a *Manualului de patriotizm* al lui Nicolae Scufos. Cît privește numărul bursierilor, Nicola greșește: nu au fost șase, ci patru.

143. Corespondența bursierilor cu Eforia Școalelor.

Mitropolitul țării avea cuvînt precumpănitor în conducerea Eforiei Școalelor și a fost totdeauna prezent în mijlocul profesorilor și al școlarilor, cînd — la fine de an — se înfățișa bilanțul progreselor realizate.

În aceste condiții a învățat și s-a devotat catedrei fiul preotului Dumitru de la Schitul Maicilor, Constantin Moroiu, care am arătat că a fost *cel dintîi profesor de drept al Școlii Naționale*, punînd bazele învățămîntului juridic din Țara Românească, *în limba română*. Mărturiile ce le avem despre activitatea sa didactică scot în evidență greutatea de început, temeinica pregătire a cursurilor, darul expunerii și, ceea ce este deosebit de important, izbînda de a fi strîns în jurul său cîțiva ucenici care aveau să-i ducă munca mai departe.

«Anevoîntele ei (ale «învățăturii» de la Sfîntul Sava — n.n.) — spune Petrache Poenaru — fuseseră deocamdată mari, pentru că nu avea școlari pregătiți pentru această știință cu învățături preliminare și pentru că era numai unul singur profesor de legi. Dar prin înțeleapta dispoziție a cursului ce-și întocmise, prin espunere a ideilor prîntipale și prin potrivita aplicație a științei ce o adîncă erudiție și sănătoasă judecată îi înlesnea a culege din felurite isvoară, avînd mai la urmă și ajutorul învățăturilor pregătitoare ce din an în an se mai adauga în clasele colegiului, precum și al altor trei catedre de legi ce însoțeau cursul dreptului roman, cu care (...) se însărcinase cu deosebire, fu în stare a produce cîțiva școlari care cel puțin putem zice pot zări o rază de lumină să vază pe ce cale trebuie să apuce ca să găsească ușa sanctuarului aceștii științe»¹⁴⁴.

Cursul de legi înălța prestigiul întregului colegiu. Veniamin, mitropolitul Moldovei, trimisese la Sfîntul Sava cîțiva bursieri ai săi, care se aflau încă în București la 21 mai 1828, cînd îi scrie lui Moroiu că incuviințează ca aceștia să mai rămînă «întru urmarea învățăturii lor, sub priința și privigherea Domniilor-văstre»¹⁴⁵.

Ierodiaconul Iosif Naniescu, mai tîrziu mitropolit al Moldovei și Sucevei, i-a fost și el școlar și a pronunțat mișcătoare cuvînt de despărțire¹⁴⁶, iar Ioan Bărbătescu, și Gh. Costaforu — de asemenea școlari ai lui Moroiu —, deveniți la rîndul lor profesori de drept civil, i-au preamărit amintirea¹⁴⁷.

Cursurile de drept roman, de drept penal și de drept comercial îl înscriu în istoria școlii naționale ca promotor al acestor discipline în Țara Românească, iar *Diser-*

144. «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu, citat *supra*, nota 21.

145. Vezi scrisoarea, Muzeul lit. rom., ms. 7054/16, în care înaltul ierarh vorbește de «tinerii ce avem acolo», fără să menționeze numărul lor. Heliade spune că între primii săi școlari erau și «patru juni moldoveni, trimiși înadîns de repositul metropolit Beniamin (...), destinați a face propaganta (sic) naționalității» («Din memoriile lui Heliade R. — Daniel Tomescu — Biografie postumă», în «Binele public», II (1880), nr. 147 din 6 iunie, p. 1, col. 3—4). N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, ed. a H-a, București, 1932, vol. II, p. 228 și Ștefan Pop, *Colegiul Național Sf. Sava*, în «Boabe de grîu», IV (1933), nr. 7, p. 393, col. II, nota, amintesc de șase bursieri.

146. «Cuvînt din partea școlarilor la înmormîntarea d-lui Constantin Moroiu, Profesor de legi în Colegiul Național din Sf. Sava, compus și pronunțat Marți la 15 aprilie 1847 de Ierodiaconul Iosif Naniescu, școlar (Astăzi Mitropolit Moldoviei și Sucevei)», București, Tip. «Cărților bisericești», 1892, 7 p.; publicat întîia în «Universul», III (1847), p. 63—64). Un vibrant necrolog i-a consacrat și «Gazeta de Transilvania», X (1847), nr. 34 din 28 aprilie, p. 135, prin redactorul gazetei, Gh. Bariț (semnat «R. T.»).

147. Ioan Bărbătescu, *Cursul dreptului civil român sau explicarea paragrafelor de legi civile dupe ordina pravilei lui Caragea*, București, Tip. Iosef Kopainig, 1849, «Prefață», p. 6 și introducerea la *Cursul de drept civil românesc* al lui Gh. Costaforu, «Vestitorul românesc», supliment la nr. 87/1851.

fața îl situează ca prim doctrinar de drept și procedură penală și de știință penitenciară și reprezentantul cel mai autorizat al gândirii beccariene din prima jumătate a veacului trecut în țara noastră.

Tot ca activitate științifică trebuie considerate traducerile de cursuri și de legi, precum și lărga sa participare la elaborarea rînduielilor judecătorești din Regulamentul Organic și a orînduielilor îndeplinitoare. În măsura în care logofătul Nestor era chemat la înalte funcțiuni, Moroiu — prețuitul său elev de la Școala domnească — avea să-l ajute și, treptat, să-l înlocuiască în îndeplinirea sarcinilor de interes deosebit pentru viața juridică a țării și în primul rînd în lucrări de codificare și de aplicare a legilor.

Cît privește ideile social-politice, am văzut că era intelectual de larg orizont iluminist, integrat în curentul prerevoluționar al vremii. Ca secretar al Sfatului Consultativ și apropiat sfătuitor al lui Alexandru Ghica avusese prilejul să ia efectiv apărarea celor despuiați de drepturi, făcîndu-se obștește cunoscut prin corectitudine și spirit de independență. Nu era om de tranzacțiuni și de aceea «nu se putu învoi multă vreme cu cumpănirea ce slujbașul public trebuia să facă împrejurărilor»¹⁴⁸. Încercîndu-se presiuni, spre a-l abate de la dreapta judecată, Moroiu dă răspunsul consemnat cu pietate de contemporani, ca suprem omagiu adus fermității sale de caracter: «Demisie știu și sunt gata a da, iar nedreptate, nici știu, nici voesc a face»¹⁴⁹.

S-a înălțat în stima contemporanilor prin desăvîrșita lui pricepere de cărturar, prin curajul de exprimare a gîndurilor, prin omenie și prin marea lui modestie.

A iubit școala și a educat pe școlari în spiritul dragostei de patrie, pe care o visa liberă de stăpînitorii din afară și de asupritorii din lăuntru.

Nu a rîvnit demnități sau distincții. Nici titlul de medelnicer, nici pe acela de paharnic nu și l-a alăturat la semnătură.

O singură noblețe a revendicat: pe aceea de «Profesor obștesc de legi la Școala rumânească de la Sf. Sava».

OID STĂNCIULESCU

148. P. Poenaru, «Cuvînt», la înmormîntarea lui Moroiu.

149. S. Marcovici «Cuvînt» la înmormîntarea lui Moroiu.



• I N D R U M Ă R I • P Ă S T O R Ă L E •

† Nicolae
Episcopul Macariopolei

TEOLOGIA ȘI CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU

Rector al Academiei teologice «Sfântul Clement de Ohrida» din Sofia și renumit teolog ortodox, Episcopul Nicolae al Macariopolei a scris multe studii, îndeosebi în domeniul teologiei liturgice — dintre care unele au fost prezentate iar câteva traduse în limba română și publicate în revistele noastre bisericești.

În timpul vizitelor pe care le face altor Biserici Ortodoxe, teologul bulgar susține în cadrul instituțiilor de învățămînt teologic ale acelor Biserici prelegeri cu subiecte din domeniul liturgicii, ori cu caracter general teologic. Astfel, vizitînd Biserica Ortodoxă Rusă în cursul lunii octombrie 1971, Rectorul Academiei teologice din Sofia a susținut la Academiiile duhovnicești din Moscova și din Leningrad mai multe prelegeri cu subiecte din domeniul liturgicii («Aspectul ecleziologic-ecumenic al Sfintei Euharistii din punct de vedere ortodox»; «Sfînta Euharistie ca aducere aminte»; «Sfînta Euharistie ca jertfă»; «Sfînta Euharistie ca Țăită»), precum și prelegerea cu caracter general teologic despre Teologia și cunoașterea lui Dumnezeu.

Această din urmă prelegere (susținută la Academia teologică din Leningrad, în ziua de 11 octombrie 1971) a fost publicată în «Revista Patriarhiei din Moscova» nr. 2/1972, p. 62—69), de unde, pentru conținutul ei deosebit de interesant, o traducem integral.

*

«Fiul lui Dumnezeu a venit și ne-a dat nouă priceperea ca să cunoaștem pe adevăratul Dumnezeu» (I Ioan V, 20).

Menirea școlilor duhovnicești constă în a preda cunoașterea lui Dumnezeu. Studiul despre Dumnezeu este cunoscut sub numele de «teologie». S-ar părea că între teologie și cunoașterea lui Dumnezeu nu ar exista deosebire, întrucît și una și alta au ca obiect cunoașterea lui Dumnezeu. Cu toate acestea în esență între teologie și cunoașterea lui Dumnezeu există o deosebire și încă importantă.

Ce este deci teologia și ce este cunoașterea lui Dumnezeu? Teologia (*θεολογία*) este studiul despre Dumnezeu și despre credința în El. Tot ceea ce în chip principal se referă la religie constituie obiectul teologiei. Teologia are ca scop să prezinte cu-

noștințe sistematice despre Dumnezeu și despre adevărurile referitoare la credința religioasă. Sarcina teologiei, ca știință, constă în a da lămuriri sistematice de fundamentare și de justificare a credinței în Dumnezeu, a existenței și a însușirilor lui Dumnezeu precum și a adevărurilor fundamentale ale credinței religioase.

Cunoașterea lui Dumnezeu (*θεωγνωσία*) este cunoaștere a lui Dumnezeu obținută nu atât pe calea teologiei, cât prin mijlocirea Revelației dumnezeiești și pe cale directă, pe calea percepției personale, nemijlocite. Cunoașterea lui Dumnezeu există mai înainte și independent de teologie. Omul a avut o cunoaștere despre Dumnezeu prin Revelație sau nemijlocită cu mult mai înainte de apariția teologiei și a prelucrării ei în chip sistematic.

Începuturile cugetărilor sistematice mai adânci despre Dumnezeu și despre problemele religioase se întâlnesc încă în vremea lui Socrate și a discipolilor lui. Termenul *ἡ φιλοσοφία θεολογική* este întâlnit pentru prima dată la Aristotel. Mai târziu acest termen a fost acceptat și de Sfinții Părinți și de scriitorii bisericești. Începutul cercetării științifice critice și al fundamentării credinței creștine aparține mijlocului veacului al II-lea, când reprezentanții filozofiei păgâne au început să scrie opere speciale în care atacau creștinismul, negând veridicitatea lui. Atunci au apărut dascăli și filozofi creștini instruiți, care au demonstrat că învățătura creștină este, dimpotrivă, *ἀλιθινή και τελεία γνώσις* (cunoașterea adevărată și desăvârșită). În Alexandria, în Ierusalim, în Antiohia și în alte locuri au apărut școli creștine în care se predau cunoștințe despre Dumnezeu. Cu trecerea vremii teologia, ca studiu, s-a dezvoltat și a fost prelucrată; s-au diferențiat anumite discipline teologice — pînă ce au atins în vremea noastră importantul număr de peste treizeci — delimitate în patru grupe: teologia exegetică, istorică, sistematică și practică.

De îndată ce teologia și cunoașterea lui Dumnezeu, deși par atât de apropiate una de alta, prezintă totuși în sine noțiuni diferite, se naște întrebarea: ce fel de raporturi există între ele? Oare, se exclud reciproc ori se suprapun și se sprijină una pe alta? Aceasta constituie de altfel și subiectul acestei expunerii.

Noi dobîndim cunoașterea despre ceva pe două căi — teoretică și practică. Cunoștințele teoretice ni le dă știința, iar pe cele practice ni le dă experiența personală, nemijlocită. Cunoștințele teoretice sînt în adevăr prețioase și necesare, însă ele se dovedesc pe deplin valoroase numai atunci cînd sînt aplicate. Probabil că acest lucru l-a avut în vedere înțeleptul Socrate cînd spunea că știința este *virtute*. Ceea ce înseamnă că știința trebuie să se manifeste prin faptă, și încă prin faptă bună, morală. Știința teoretică uscată nu aduce folos prin sine însăși și de aceea nu prezintă valoare practică și morală. Același lucru se poate spune și despre cunoștințele despre Dumnezeu, pe care, de asemenea, le putem dobîndi pe cale teoretică și pe calea cunoașterii personale, nemijlocite.

Cunoștințele teoretice despre Dumnezeu ni le dă teologia, însă noi putem cunoaște pe Dumnezeu și în afara teologiei — pe cale nemijlocită. Pot exista oameni cu mari cunoștințe teoretice despre Dumnezeu și despre credință; ei pot fi teologi savanți și cu toate acestea să nu simtă pe Dumnezeu prin viața însăși; și, dimpotrivă, există oameni fără cunoștințe teologice teoretice, dar care cunosc pe Dumnezeu. Aceștia au cunoscut pe Dumnezeu prin inima lor, cu ajutorul comuniunii cu El; au gustat și au văzut «că bun este Domnul» (Ps. XXXIII, 9). Cunoașterea dobîndită pe calea trăirii personale este totdeauna mult mai adîncă, mult mai vie și mai puternică decît cunoașterea teoretică. Cîndva încă Filon spunea: «Cel care a trăit ceva, acela cunoaște acest

lucru în chip desăvârșit». Cu toate acestea, oricât ar fi de corectă în sine această definire, totuși cunoașterea pe care ea o dă despre mamă este departe de a fi egală cu cunoașterea pe care o avem fiecare despre mama proprie — despre ființa al cărei chip drag l-am văzut prima dată când ni s-au deschis ochii, despre ființa la sînul căreia am supt lapte, în ale cărei îmbrățișări materne și sub ale cărei cîntece de leagăn am adormit. Asemenea poate fi și raportul nostru cu Dumnezeu: putem dobîndi cunoștințe teoretice despre El, însă îl putem cunoaște și în chip personal.

Prin urmare între cele două feluri de cunoaștere există o deosebire esențială. Una este, de exemplu, să ajungem pe calea cugetărilor filozofice la ideile despre Dumnezeu și despre însușirile Lui — absolut, unic, nematerial, atotputernic etc. —, și altceva este să-L cunoaștem din experiență personală, din comuniune nemijlocită cu El.

Noi cunoaștem pe Dumnezeu mai cu seamă cu inima, nu cu organele simțurilor și cu rațiunea. În acest caz inima trebuie înțeleasă nu în sensul strict (anatomic), ci în sensul duhovnicesc, după care — în conformitate cu Sfînta Scriptură — inima este centrul vieții duhovnicești și locul unde există sufletul. Din punctul de vedere al Sfîntei Scripturi prin inimă se manifestă nu numai sentimentele, cum de obicei se înțelege astăzi, ci și mintea și voința. Astfel activitatea *intelectuală și rațională* se săvîrșesc în inimă: «A zis (adică: a cugetat)... în inima sa: nu există Dumnezeu» (Ps. XIII, 1). Știința de asemenea constituie activitate a inimii: «Dar Domnul Dumnezeu nu v-a dat vouă inimi (minte) ca să pricepeți... chiar pînă în ziua de azi» (Deut. XXXIX, 4). «Și cunoscînd Iisus gîndurile lor, a zis: Pentru ce aveți gînduri rele în inimile voastre?» (Matei IX, 4). În acest fel, în viața duhovnicească a omului, inima constituie un factor «în domeniul gnozeologiei și îndeosebi în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu».

În domeniul științei pozitive metoda de cunoaștere o constituie experiența senzorială, observația, raționamentul, priceperea și deducția. Totuși această metodă se dovedește netemeinică și nepotrivită în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu. În cunoașterea lui Dumnezeu metoda gnozeologică legitimă este credința și perceperea nemijlocită, convingerea nemijlocită — «prin credință umblăm, iar nu prin vedere» (II Cor. V, 7). În domeniul cunoașterii lui Dumnezeu credința este primordială: «Celui ce se apropie de Dumnezeu se cade să creadă că El este» (Evr. XI, 6). «Și noi am crezut și am cunoscut că Tu ești Hristos, Fiul lui Dumnezeu cel viu» (Ioan VI, 69). Credința ne ajută să descoperim lucrul la care rațiunea nu poate ajunge pe calea ei și care nu se percepe prin experiența senzorială, pentru că «prin credință înțelegem» (πίστει νοοῦμεν) (Evr. XI, 3). Pe temeiul unei astfel de înțelegeri Fericitul Augustin, Anselm de Canterbury și alții au folosit ca metodă de cunoaștere a lui Dumnezeu credința, formulînd aceasta astfel: «credo ut intelligam» (cred pentru ca să înțeleg). Fericitul Augustin recunoștea, de asemenea, că în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu credința premerge științei. Definiind scopul teologiei, el scrie: «Ut ea quae fidei firmitate jam tenes, etiam rationis luce conspicias», adică «să cunoști prin lumina rațiunii ceea ce deja ai perceput prin tăria credinței».

Păstrînd prioritatea în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu, credința nu neagă în fond și participarea rațiunii. Totuși rolul rațiunii este secundar, ajutător: să lămurească, să confirme, să prelucreze reprezentările, să dea formă definitivă, să aducă argumente și temeieri și să sistematizeze. Credința, care ignoră în întregime rațiunea, riscă să se transforme în superstiție; în timp ce credința întemeiată numai pe rațiune se găsește în primejdia de a fi înlăturată de către rațiunea însăși.

În principiu între credință și rațiune nu poate exista contradicție. Acest lucru a fost observat de Toma de Aquino, care zice: «Este cu neputință ca adevărul de credință revelat să fie contrar acelor principii pe care rațiunea le cunoaște pe cale naturală (quae ratio naturaliter cognoscit)». Însă așa cum în domeniul credinței nu este exclusă participarea ajutătoare a rațiunii, tot așa în domeniul cunoașterii senzoriale, unde prioritatea aparține rațiunii, nu este exclusă și prezența credinței. Credința — după expresia minunată a lui Fechner — duce cu sine rațiunea, așa cum valurile duc barca.

După părerea lui James, «rațiunea noastră nu constituie cea din urmă temelie a cunoașterii. Noi percepem multe adevăruri nu pe baza unor argumente strict logice și științifice, ci pentru că noi simțăm convingeri de ele în chip nemijlocit și pentru că noi credem în ele». Aceeași idee a exprimat-o și mai limpede și mai convingător profesorul bulgar Dr. Kazangiev: «Autenticitatea obiectivă pe care se bazează orice cunoștință se întemeiază la urma urmelor pe credință. Această autenticitate nu este altceva decît trăirea nemijlocită a necesității logice. Și cu toate că necesitatea logică este întemeiată pe noțiuni și pe raporturile reciproce dintre ele, adică — cu alte cuvinte — depinde de motive logice și empirice, ea însăși nu poate fi mai departe demonstrată obiectiv». Și «prin urmare, ultimul temel al adevărului obiectiv poartă caracter irațional».

Noi percepem lucrurile evidente și axiomele datorită tocmai evidenței lor. Pentru aceasta nimeni și nimic nu este în stare să ne schimbe convingerea pe care am obținut-o pe cale nemijlocită. Iar a încerca să demonstrezi adevărul legilor logice cu ajutorul cărora se dobîndesc cunoștințele este tot una cu a încerca să te ridici pe tine în sus trăgîndu-te de păr. «Credința în existența noastră proprie și în existența lumii externe — scria decedatul profesor bulgar arhimandritul dr. Eftimie — ca și credința în ceea ce înseși simțurile noastre și gîndirea logică nu ne înșeală constituie baza cunoașterii noastre științifice». După cum se vede, cunoașterea rațională în temelul ei final trece în credință, iar credința, la rîndul său, trece în cunoaștere.

Cum se înfăptuiește procesul gnoseologic în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu? Dumnezeu acționează asupra omului, asupra sufletului lui, asupra «inimii» sale. Inima omenească percepe această influență, așa cum aparatul de radio recepționează undele de radio. Voința, la rîndul ei, pune în acțiune capacitatea specială de percepere — intuiția (contemplarea) și abia atunci începe să acționeze și rațiunea, operînd asupra materialului primit în acest fel și transformîndu-l (prelucrîndu-l) în idei și în cunoaștere. Dar cunoașterea obținută pe această cale reprezintă într-adevăr valoare obiectivă, reală? Așa cum în domeniul cunoștințelor științifice evidenta și temeinicia faptelor și necesitatea logică ne obligă să acceptăm cunoașterea obținută, tot așa și în cazul dat, evidența percepută în chip nemijlocit ne obligă s-o acceptăm ca adevăr. Și așa cum în domeniul cunoștințelor științifice controlăm printr-un mijloc sau altul veracitatea cunoașterii obținute, tot așa și în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu noi controlăm, de asemenea, prin experiență lăuntrică, veracitatea a ceea ce am perceput. Așa cum în domeniul științelor pozitive subiectul care cunoaște crește din ce în ce mai mult în cunoaștere și în experiență, exact așa și în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu omul crește în cunoaștere și în experiență. Și pe măsura creșterii lui duhovnicești se fortifică și intenția — capacitatea de a percepe adevărurile duhovnicești, și odată cu aceasta crește și se fortifică certitudinea lui. În acest fel subiectul care cunoaște dobîndește certitudinea nu numai în legătură cu realitatea ontologică a lui Dumnezeu (că Dumnezeu există în adevăr), ci dobîndește și anumite cunoștințe

despre Dumnezeu și despre însușirile Lui; într-adevăr noi «gustăm» și «vedem» cum este El (Ps. XXXIII, 9).

În încheierea considerațiilor noastre asupra problemei despre raportul dintre credință și rațiune în domeniul teologisirii subliniem încă o dată că credința și rațiunea constituie două metode legitime de cunoaștere — una avînd prioritate în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu, iar cealaltă avînd prioritate în domeniul științelor pozitive. Aceste două căi de cunoaștere își găsesc justificarea în dualitatea firii omenești și în existența realității spirituale și senzoriale. Cu toate acestea între aceste două metode nu există contrazicere, și ele nu numai că nu se exclud reciproc, ci din contră se ajută una pe alta. Pentru că, așa cum am văzut în domeniul cunoștințelor științifice cunoașterea ne duce la credință și se bazează pe ea, iar în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu credința ne duce la cunoaștere, pentru că «prin credință înțelegem» (Evr. XI, 3).

*

Corecta și adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu se obține prin anumite condiții. Ne vom opri în continuare numai la cele mai importante dintre ele.

a) *Credința în Dumnezeu și în existența Lui.* — Credința în Dumnezeu este cea dintii și cea importantă condiție — «conditio sine qua non» — pentru cunoașterea lui Dumnezeu. Cel care se apropie de Dumnezeu și dorește să-L cunoască este dator înainte de orice să creadă că Dumnezeu există (Evr. XI, 6). Prin urmare credința în Dumnezeu este temelia cunoașterii lui Dumnezeu.

b) *Structura duhovnicească sănătoasă și normală a subiectului care cunoaște.* — În domeniul științelor pozitive se cere minte sănătoasă, gândire logică, organe sănătoase și normale de simțire. În domeniul cunoașterii lui Dumnezeu sînt necesare, suflet sănătos și inimă receptivă. Sentimentul religios constituie o manifestare naturală a sufletului omenească. Totuși sentimentul religios presupune o structură sănătoasă trupească și sufletească. Așa cum sensibilitatea bolnavă (de exemplu, în cazul daltonismului) sau așa cum o minte bolnavă (în cazul diferitelor boli psihice) constituie o piedică pentru cunoașterea corectă științifică, tot așa și felurile de boli ale sufletului constituie piedică pentru corecta cunoaștere a lui Dumnezeu. În domeniul trăirii religioase există tot felul de manifestări patologice, ca mania religioasă, idei fixe, misticismul patologic și altele. Numai oamenii cu judecată sănătoasă și cu simțăminte normale sînt capabili să atingă adevărata cunoaștere — γνώσις — despre Dumnezeu. Reprezentantii științei vechi creștine au fost oameni lucizi, cu minte aleasă și filozoficește instruiți. Așa au fost: Sfîntul Iustin Martirul și Filozoful, Clement Alexandrinul, Origen, Sfîntul Atanasie cel Mare, Fericitul Augustin, Sfîntul Vasile cel Mare. Alcătuitorul *Vieții Sfîntului Vasile cel Mare* mărturisește despre el că era bărbatul cel mai învățat din vremea lui. El poseda nenumărate cunoștințe și mergea cu corabia încărcat cu așa de mare cantitate de comori, cît nu se putea duce mai mult asupra sa, numai pentru a nu se scufunda.

c) *Inimă curată, viață sfîntă și virtuoasă.* — Inima, după cum s-a văzut, constituie organul principal pentru cunoașterea lui Dumnezeu. Cu toate acestea pentru a fi capabilă să perceapă adevărurile dumnezeiești, inima trebuie să fie curată din punct de vedere moral. Așa cum oglinda murdară nu poate reflecta limpede obiectul, tot așa o inimă întinată nu poate cunoaște pe Dumnezeu. Și așa cum ochii bolnavi nu pot vedea lumina, tot așa ochiul duhovnicesc (adică inima) suferind din pricina

păcatului nu poate vedea pe Dumnezeu. Pentru aceea și Domnul a zis: «Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu» (Matei V, 8), adică vor cunoaște pe Dumnezeu. Acest lucru este de la sine înțeles: căci Dumnezeu este sfințenia absolută, iar omul întinat în tina păcatului nu se poate afla în comuniune cu Dumnezeu cel atotsfânt. Ceea ce este asemenea este cunoscut de ceea ce este asemenea (zice Platon). «Omul firesc (adică senzorial, care gândește și trăiește, lumește) nu primește cele ce sînt de la Duhul lui Dumnezeu, pentru că el le socotește nebunie și nu le poate înțelege, întrucît despre acestea se cade să se judece duhovnicește» (I Cor. II, 14).

Institutede superioare (universități și academii) după o veche tradiție, acordă diferite titluri științifice: «candidat», «magistru», «doctor» celor care au dobîndit o înaltă erudiție și au manifestat merite deosebite în domeniul anumitor științe. Biserica sobornicească a lui Hristos în toată existența sa de aproape două mii de ani a acordat titlul de «teolog» doar la trei inși: Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan Teologul, Sfîntului Grigorie Teologul și Sfîntului Simeon Noul Teolog, pentru că aceștia trei au atins cel mai înalt grad de cunoaștere a lui Dumnezeu și al pătruns în chipul cel mai adînc în înțelegerea dogmelor dumnezeiești. Însă cum au atins această înaltă cunoaștere — γνῶσις? Înainte de toate datorită curăției inimii lor, datorită sfințeniei vieții lor.

Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan Teologul se cunoaște, după Tradiție, că a trăit în feciorie. Așa este și cîntat în imnele cultice bisericești: «Teologule, feciorelnicule...» (Slava de la Stihovna Vecerniei la 26 septembrie); «Mărirea ta, feciorelnicule...» (condacul aceleiași zile). Și, înălțîndu-se prin curăția castității pe aripile cunoașterii lui Dumnezeu, el, asemenea vulturului care planează în înălțime, a văzut pe Logosul dumnezeiesc în sinul Tatălui și ne-a dat nouă uluitoarea teologie reflectată în Sfînta Evanghelie și în Epistolele sobornicești scrise de el. Acest Apostol scrie: «Iar că noi îl cunoaștem pe El, vom ști dacă păzim poruncile Lui» (I Ioan II, 3).

Cel de-al doilea «doctor» sobornicesc în teologie — Sfîntul Grigorie de Nazianz — a pătruns în tainele Dumnezeirii triunice, pentru că a fost bărbat cu viață sfîntă. După cuvintele Sfîntului Grigorie «nu fiecăruia îi este dat să teologhisească despre Dumnezeu, întrucît de acestea sînt capabili numai cei care-și petrec viața în contemplarea lui Dumnezeu, care sînt curați în viața lor sau care se străduiesc să-și purifice sufletul și trupul». Sau, cum spune el în alt loc: «Vrei, oare, să ajungi cu timpul teolog... respectă poruncile și nu ieși din cele spuse (de Domnul), pentru că faptele, ca niște trepte, duc la contemplare (cunoașterea lui Dumnezeu)».

Cel de-al treilea, general recunoscut, teolog sobornicesc — Sfîntul Simeon — a dobîndit înalta teologie pe aceeași cale. El scrie: «La început trebuie curățit vasul de orice fel de întinăciune, și apoi turnat în el mirul (cunoașterea)». În același sens se pronunță și alți Sfîinți Părinți ai Bisericii, care au atins înalta teologie: Sfîinții Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Isac Sirul, Ioan Scărarul și alții. Ne mărginim la cuvintele a doi dintre ei: Sfîntul Ioan Gură de Aur zice: «Viața necurată împiedică înțelegerea adevărurilor înalte»; iar Sfîntul Ioan Scărarul declară și mai limpede și mai categoric: «Începutul teologiei este curăția în desăvîrșire», și încă: «Virtutea te face teolog».

Un ierarh rus, nu de mult decedat, socotea că «adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu se află în raport direct proporțional cu puritatea (castitatea)». Iar despre ocrotitorul Academiei teologice din Sofia, Sfîntul Clement de Ohrida, se știe din *Viața* lui că el a atins cea mai înaltă înțelepciune pe aceeași cale. În slujba lui se spune:

«Oglindă curată a lui Dumnezeu fiind, ai dobândit, Sfințite, înalta filozofie...» (Stihira după Psalmul L la Utrenie).

Chiar oameni neînvățați, ca Sfântul Antonie cel Mare și alți preacuvioși părinți, s-au învrednicit să dobândească cunoașterea desăvârșită de Dumnezeu prin curăția inimii și prin viața lor sfântă.

d) *Iubirea față de Dumnezeu.* — Reușita acțiunii este condiționată în însemnată măsură de atitudinea noastră personală față de El, de înclinarea și de dăruirea noastră sufletească, de iubirea noastră față de El. Același lucru se întâmplă și în domeniul științei. Multe descoperiri științifice și pătrunderi ale adevărului s-au dovedit a fi rodul iubirii subiectului cercetător față de obiectul cercetat. Și cu cât mai mult iubește omul obiectul cercetat, cu atât mai mult acesta își dezvăluie de la sine tainele. Cu atât mai mult acest lucru se repetă în domeniul cunoașterii lui Dumnezeu. Celui care a iubit din toată inima sa pe Dumnezeu, acela i s-a și descoperit El. «Cel ce Mă iubește pe Mine — zice Domnul — acela va fi iubit de Tatăl Meu; și îl voi iubi și Eu și Mă voi arăta lui» (Ioan XIV, 21).

Sfântul Evanghelist Ioan Teologul a fost pe de-a întregul dăruit Domnului și L-a iubit pe El cu toată tăria sufletului său. La această iubire a răspuns și Domnul cu iubirea Sa dumnezeiască: Sfântul Apostol Ioan a fost ucenicul «pe care îl iubea Iisus» (Ioan XXI, 20). Iar ca urmare a acestei preafinalte iubiri și Dumnezeu l-a luminat pe el cu lumina cunoașterii de Dumnezeu mai mult decât pe ceilalți Apostoli.

În întâia sa Epistolă sobornicească, Apostolul iubirii scrie: «Oricine iubește este născut din Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu. Cel ce nu iubește, acela n-a cunoscut pe Dumnezeu, pentru că Dumnezeu este iubire» (I Ioan IV, 7—8).

*

Cunoașterea lui Dumnezeu aduce ca rezultat mai cu seamă următoarele roade: libertatea (sau eliberarea), viața veșnică și mântuirea.

a) *Eliberarea.* — Orice cunoaștere duce la eliberare, iar rodul cunoașterii este libertatea. «Și veți cunoaște adevărul — spune Hristos — și adevărul vă va face liberi» (Ioan VIII, 32). Care poate fi însă dependența cauzală între cunoaștere și libertate?

Cunoașterea naturii externe și a legilor ei ne eliberează de influența limitatoare a forțelor naturii. De exemplu omul primitiv nu cunoștea cum trebuie conduse forțele și legile naturii. El se temea de ele și se simțea încremenit de spaimă în fața măreției naturii și a forțelor ei distrugătoare. Însă cunoașterea i-a ajutat să se elibereze de această spaimă și să devină stăpînul acestor forțe. Folosind cuceririle științelor naturale, omul contemporan deja într-o măsură însemnată stăpînește timpul și spațiul. Împlinind în acest fel străvechea poruncă dumnezeiască și înarmat cu forța științei, omul devine cu adevărat stăpînul pămîntului (Fac. I, 28). Așadar cunoașterea științifică pozitivă a lumii externe, fizice, face pe om în chip fizic liber.

Științele umanitare și sociale pun la dispoziție cunoștințe despre om. Cunoașterea corectă despre om definește cum trebuie și situația omului în societate și raporturile lui cu semenii săi. Cuvîntul lui Dumnezeu învață că toți oamenii au aceeași origine naturală, și că prin urmare ei au și aceleași drepturi și datorii; ei toți sînt frați între ei, adică nu există stăpîni și robi. Hristos dăruiește adevărată libertate (Gal. V, 1), și noi toți, sîntem chemați la libertate și pentru libertate (Gal. V, 13). În Hristos nu mai este nici iudeu, nici barbar; nu mai este nici rob, nici liber; nu mai este nici parte bărbătească și nici parte femeiască, pentru că toți sînt una în Hristos Iisus (Gal. III, 28).

În acest fel, în lumina acestei cunoașteri despre om, dispăre orice robie, orice discriminație și orice exploatare a omului de către om. Prin urmarea rodului adevăratei și autenticei cunoașteri despre om îl constituie libertatea socială și politică. Însă comparativ cu robia fizică și politică există o și mai grea robie — robia duhovnicească-morală față de păcat. Cu ce adâncă pătrundere a exprimat Sfântul Apostol Pavel robia față de păcat! Alături cu legea binelui el vede în membrele sale și o altă lege, care se împotrivesc legii minții și îl face rob legii păcatului. Și înspăimântat de această înfricoșătoare dedublare morală, de această putere a păcatului, Apostolul exclamă: «Om nenorocit ce sînt! Cine mă va izbăvi de trupul acesta al morții?» (Rom. VII, 24). Într-adevăr cine ne va izbăvi și pe noi de această înfricoșătoare robie față de păcat? Ne vor izbăvi, în primul rînd, cunoașterea lui Dumnezeu și a legii Lui, după aceea eforturile noastre personale în lupta cu păcatul și harul atotputernic al lui Dumnezeu, care ne întărește în această luptă (II Cor. XII, 9).

În chip real adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu duce la libertatea morală deplină și absolută, pentru că cel ce cunoaște pe Dumnezeu respectă poruncile Lui (I Ioan II, 3). Oricine trăiește în Dumnezeu nu păcătuiește; Oricine păcătuiește nu a văzut pe Dumnezeu și nu L-a cunoscut (I Ioan III, 6). Și de asemenea nu poate fi imoral cel care cunoaște pe Dumnezeu a cărui voie este în legea Domnului și care zi și noapte gîndește la legea Lui (Ps. I, 2). Cei care caută din toată inima pe Domnul, ca să-L cunoască pe El, nu săvîrșesc fărădelegi (Ps. CXVIII, 2—3). Ei umblă liberi (adică din punct de vedere moral sînt liberi), pentru că împlinesc poruncile Domnului (Ps. CXVIII, 45). Libertatea morală este libertatea cea mai desăvîrșită și absolută tocmai pentru că ea constituie rodul cunoașterii absolute a Adevărului — pe Dumnezeu (Ioan VIII, 32).

b) *Viața veșnică*. — Din vremuri imemorabile omul s-a străduit să descopere taina vieții: «nectarul», «ambrozia», «apa vie», «elixirul» vieții cu ajutorul cărora ar fi putut dobîndi viața veșnică, întrucît observațiile și experiența ne demonstrează că totul în această lume are sfîrșitul său. Omul se naște și moare. Floarea crește, înfloreste, se ofilește și de asemenea moare. Și cu toate acestea, împotriva tuturor acestor dovezi, în om există o puternică și de neînfrînt năzuință după viața veșnică.

Cuvîntul «viață» (ή ζωή) în sensul lui fundamental este unul din cuvintele cele mai des întrebuițate în vorbirea dumnezeiască, mai cu seamă în Noul Testament. *Viața veșnică* constituie unul din elementele cele mai importante și unul din adevărurile fundamentale în propovăduirea Domnului Iisus Hristos și a Sfinților Apostoli. «Eu sînt calea, adevărul și viața» (Ioan XIV, 6); «Eu sînt învierea și viața» (Ioan XI, 25) — declară Mîntuitorul. «În El era viața, și viața era lumina oamenilor» (Ioan I, 9). «Eu am venit ca ei să aibă viață și să o aibă din belșug» (Ioan X, 10). Tema fundamentală a memorabilei cuvîntări a lui Hristos în Capernaum despre pîinea care coboară din cer o constituie tocmai viața veșnică (Ioan VI). Această viață o doreau cu înflăcărare Sfinții Apostoli și cei ce ascultau pe Domnul. Apostolul Petru devine expresia acestei năzuințe a Apostolilor după viața veșnică, zicînd: «Doamne, la cine să ne ducem? Tu ai cuvintele vieții veșnice» (Ioan VI, 68).

După viața veșnică însetează și astăzi multe milioane de suflete de credincioși. Dar cum se poate dobîndi această viață? Ea se poate dobîndi pe cîteva căi: prin credința în Hristos, ca Fiul al lui Dumnezeu — «Cel ce crede în Fiul are viața veșnică» (Ioan III, 36); cu ajutorul comuniunii euharistice cu Domnul, Stăpînul vieții — «Adevăr, adevăr grăiesc vouă: Dacă nu veți mîncă Trupul Fiului Omului și nu veți bea Sîngele Lui, nu veți avea viață în voi» (Ioan VI, 53); prin respectarea poruncilor lui

Dumnezeu (Matei XIX, 17); prin săvîrșirea de fapte bune — «Și vor merge cei ce au săvîrșit fapte bune la învierea vieții» (Ioan V, 29); și, în sfîrșit, pe calea cunoașterii lui Dumnezeu — «Aceasta este viața veșnică: să Te cunoască de Tine singurul Dumnezeu adevărat și pe Cel pe care Tu L-ai trimis, pe Iisus Hristos» (Ioan XVIII, 3).

Însă cum se înfăptuiește dobîndirea vieții veșnice prin cunoașterea lui Dumnezeu? În legătură cu aceasta s-ar mai putea ivi încă o întrebare: cel fel de dependență cauzală există între procesul de cunoaștere a lui Dumnezeu și dobîndirea vieții veșnice? Cauza constă în însăși cunoașterea. «Cunoașterea este putere»; prin actul de cunoaștere — cum s-a arătat deja — subiectul stabilește, în limitele posibilului, cel mai intim contact cu obiectul cunoașterii. Prin urmare, aflîndu-se într-un astfel de contact cu însuși Dumnezeu — izvorul vieții —, prin însuși acest fapt cel ce cunoaște pe Dumnezeu devine deja părtaș al vieții veșnice. Prin aceasta noi cunoaștem pe Dumnezeu cu ajutorul cuvîntelor Lui, care sînt de asemenea «duh de viață» (Ioan VI, 63). Și dacă cuvîntul omenesc poate avea uneori puterea de a însufleți la lupta decisivă pe soldații care șovăiesc; și dacă un singur cuvînt poate chema la viață pe bolnavul deznădăjduit, sau poate mîngîia, liniști și să înaripeze nădejdea, — cu atît mai mult poate da viață cuvîntul care iese din buzele dătătoare de viață ale lui Dumnezeu! (Matei IV, 4).

c) *Mîntuirea*. — Mîntuirea în Domnul este scopul principal al credinciosului. Mîntuirea constituie cununa tuturor înaltelor noastre străduințe (Matei XVI, 26). Dumnezeu dorește mîntuirea tuturor credincioșilor și ajungerea lor «la cunoașterea adevărului» (I Tim. II, 4). De la sine înțeles că odată cu cunoașterea adevărului va fi dobîndită și mîntuirea. Hristos a venit să caute și să mîntuiască pe cel pierdut (Luca XIX, 10) și ca să mîntuiască lumea (Ioan III, 17). Însă El a venit de asemenea ca să dea lumină și pricepere ca să cunoaștem pe Dumnezeu cel adevărat (I Ioan V, 20). În acest chip legătura între mîntuire și cunoaștere devine evidentă.

*

Concluzia tuturor celor spune pînă acum este următoarea:

Teologia este studiul despre Dumnezeu și despre adevărurile de credință. Ea dă o lămurire rațională și o justificare credinței în Dumnezeu și adevărurilor religioase.

Cunoașterea lui Dumnezeu este acțiunea care are o mai directă legătură cu înțelegerea lui Dumnezeu care se realizează pe calea credinței, pe calea percepției lăuntrice, nemijlocite.

Principial între teologie și cunoașterea lui Dumnezeu nu există contradicere, și ele nu se exclud una pe alta. Însă dacă este înțeleasă și orientată greșit, teologia se poate transforma într-o doctrină uscată, într-o filozofie religioasă oarecare sau chiar într-o știință seculară despre religie ca despre un fenomen istoric, adică fără nici un fel de legătură cu problema despre Dumnezeu și despre cunoașterea lui Dumnezeu. Creștinismul și îndeosebi Ortodoxia, nu este numai doctrină, ci și trăire după Dumnezeu și în Dumnezeu. Cuvîntul Domnului este duh și viață (Ioan VI, 63). Pentru aceasta și învățătura creștină despre Dumnezeu, mai ales teologia ortodoxă, trebuie să fie de asemenea duh și viață, nu numai teorie. Ea trebuie să pătrundă cu rădăcinile sale în credință (credința ca adevărata mărturisire a lui Dumnezeu și ca încredințare neîndoielnică în existența lui Dumnezeu) și să facă viața să rodească în chip îmbelșugat.

Dacă, după cuvintele lui Socrate, știința este virtute sau, cu alte cuvinte, ea reprezintă în sine o valoare morală și face (sau trebuie să facă) pe om virtuos, aceasta se referă cu atât mai mult la teologie ca știință, care are datoria să facă pe creștin virtuos, drept și sfânt.

Cîndva, în evul mediu, filozofia era socotită (și în adevăr așa era ea atunci) «ancilla theologiae» (slujitoarea teologiei). În vremea noastră teologia trebuie să fie «ancilla theognosiae» (slujitoarea cunoașterii lui Dumnezeu), adică trebuie să colaboreze, să orienteze și să ducă la adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu. Aceasta trebuie să devină particularitatea fundamentală caracteristică a teologiei noastre, pornind de la înțelegerea că Ortodoxia este în esența ei, înainte de orice, trăire după Dumnezeu și în Dumnezeu.

Așadar, teologia trebuie să ducă la autentică și adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu, iar teologia și cunoașterea lui Dumnezeu împreună trebuie să ducă la scopul principal al existenței noastre: moștenirea vieții veșnice și mîntuirea. Aceasta este sarcina sfîntă și sublimă, căreia este dator să-și dedice toate puterile sale și întreaga sa viață cel ce iubește pe Dumnezeu și dorește să-L cunoască, și îndeosebi orice teolog, în duhul teologiei ortodoxe tradiționale.

Traducere de PARASCHIV V. ION





DIN · TRECUTUL · BISERICII · NOASTRE

PREOCUPĂRI DE ARTĂ RELIGIOASĂ ÎN TRECUTUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Arta țărănească, înfățișată prin case și gospodării organizate înțelept pentru a răspunde nevoilor vieții și unei anumite estetici cu orizont, reprezintă astăzi un bun cultural mult admirat și îndeaproape studiat. Alături de acesta și cu o strălucire impunătoare se desfășoară domeniul bogat al artei bisericești.

Călători străini au descris, încă de acum trei secole, câteva din monumentele noastre, arătând admirația lor. Abia către sfârșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului nostru au apărut însă cele dintii cercetări de ordin științific. Cercetătorii au citit inscripțiile săpate pe piatră ori pictate, au luminat «grafitiile», însemnări ale preoților, călugărilor și trecătorilor. Au consemnat tradiția și au contribuit astfel la întemeierea istoriei artei religioase românești.

Anii care trec încearcă orice creație a omenirii; ei au năruit înfăptuiri de mare însemnătate, al căror nume preocupă astăzi pe istorici. Minăstiri și schituri din Țara Românească și Moldova au fost reduse la ziduri de temelie ori la schelete. Așa aflăm bisericile de la Dunăre, din regiunea Severinului, în frunte cu Vodița; biserici istorice moldovenești, Bogdăneștii de pe apa Rîșcăi, Moldovița lui Alexandru cel Bun, Sfântul Nicolae din Poiană la Probota și numeroase alte edificii. Dușmăniei vremii i s-a alăturat aceea a oamenilor și întâmplările nefericite. Au pierit, astfel, multe biserici ardelenene. Amintim glorioasa biserică necropolă a familiei Huniazilor din orașul Deva, Seghiștea, vechea biserică Sfântul Nicolae din Șcheii Brașovului. Au dispărut din Țara Românească, alături de multe biserici de lemn, schitul Păpușa, biserica Craioveștilor din Mânăstirea Bistrița, biserici dn jurul Bucureștilor, ridicate în secolele al XV-lea, al XVI-lea și al XVII-lea. Iar în Moldova nu mai avem biserica lui Ștefan cel Mare din Milișăuți, Sfântul Nicolae Domnesc din Iași (monumentul original), biserica lui Petru Mușat din Mânăstirea Neamț și aceea de la Agapia Veche.

Este locul să amintim străduințele cercetătorilor care au scos la lumină, cei dintii, monumentele noastre bisericești, citind inscripțiile și păstrind tradiția, — această comoară a istoriei care, folosită cu rost, devine un izvor prețios. Din acest punct de vedere, Transilvania se așază în frunte. Cuprinsă în Imperiul austro-ungar pînă la 1918, provincia a fost străbătută de cercetători ai trecutului care au pus în lumină, cu deosebire, monumentele din așa-zisa Țară a secuilor. Originar locuită de români, a devenit — în plin ev mediu — domeniul de colonizare al secuilor. Coloniștii au pus

stăpînire și pe biserici ; unele înălțate de români, altele proprietăți ale ordinelor călugărești apusene. Cînd secuii au trecut la calvinism, rigoarea acestui cult a hotărît desființarea decorațiilor picturale bisericesti, care au fost astfel distruse sau acoperite de tencuiele vărute. Învățații maghiari au studiat conștiincios toate aceste monumente, publicînd rezultatele cercetărilor lor în anale redactate îngrijit și obiectiv. Au fost ajutați de Comisia Monumentelor Istorice a Ungariei, care a întreprins, în aceeași vreme, luminarea și consolidarea unui mare număr de decorațiuni. Au ajuns cunoscute, către sfîrșitul secolului al XIX-lea, picturile murale din Ghelînta, în regiunea orașului Sfîntul Gheorghe, acelea din valea Crișului, Ionești, Sîntana pe Mureș, Mugei, Dirju și ansamb'uri din centrul și nord-vestul Transilvaniei (Sîntimbru, Seghiște, Remetea). Universitatea din Cluj, curînd după Unirea Transilvaniei cu România, în 1918, a pus în lumină strădaniile cercetătorilor români care, izolat, strînseseră și publicaseră date importante despre ctitoriile românești ale Ardealului : biserica din Seghiște, din secolul al XVIII-lea, bisericile din Brașov și Satulung, Sadul, Rășinari, Mînaștirea Bodrog și ctitorii străvechi din Banat.

Profesorul Coriolan Petranu, discipol al lui Ioszef Strzygowski, a inițiat studiul bisericilor de lemn ale Transilvaniei. Din inițiativa Universității din Cluj și cu ajutorul episcopului Roman Ciorogariu al Oradiei. Profesorul Petranu a întreprins și realizat o publicație în care a analizat procedeele tehnice ale arhitecturii în lemn din Transilvania.

Secția din Cluj a Comisiei Monumentelor Istorice a organizat cu ajutorul profesorului Alexandru Lapedatu o activitate vie și rodnică de cercetări istorice asupra artei bisericesti ardelenne, legate de poporul și cultura noastră românească. S-a distins cercetătorul cel mai pregătit, Virgil Vătășianu, profesor de istoria artei la Universitatea din Cluj, căruia îi datorăm cunoșterea trecutului artistic bisericesc al Țării Zarandului. A studiat ctitoriile cnejilor și bisericile Sînta Maria Orlea, Ribița, Crișcior, Densuș, Gura Sadu, Ostrovul Mare și Riul de Mori. Provenind din secolele al XIII-lea, al XIV-lea și al XV-lea, ele înfățișează cultura românească în Transilvania. Inspirată din tradiția bizantină a Mistrei și Bazilicatelor Italiei de sud, ele păstrează, în afară de decoruri de mare interes iconografic, portrete de cneji români, reprezentați în tablourile votive cu familiile lor. Ștefan Meteș adună și publică date importante cu privire la meșterii monumentelor românești, lărgind orizontul cercetărilor. Lucrări numeroase privitoare la monumente din regiunea Sibiului, Brașovului și Bistriței, ajută în chip deosebit la înțelegerea și prețuirea monumentelor și culturii românești. Se descoperă între multe ale lucruri, activitatea iconarilor români, meșteri de țară, «popi» (călugări) și țărani, autori ai icoanelor pe sticlă și pe lemn, precum și școala de zugrăvi-decoratori de monumente de la Rășinari. Decoratori ai unui mare număr de biserici românești din Transilvania, pe unii din aceștia îi descoperim la Argeș, unde au fost folosiți în restaurarea picturilor murale din secolul al XVI-lea în biserica episcopală a lui Neagoe Basarab și în atelierile-școală de pictură monumentală și icoane din Mînaștirile Cernica și Căldărușani. Au apărut astfel pictori de reală valoare și cu deosebită activitate : Nedelcu Popovici în Banat și Mișu Pop în Transilvania.

Maramureșul, ținut presărat cu monumente bisericesti, multe legate de secolele al XIV-lea și al XV-lea, de o deosebită originalitate, a format obiectul cercetărilor lui Victor Brătulescu.

Numeroși călători străini s-au ocupat de monumentele religioase și arta Țării Românești. Diaconul Paul din Alep, însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei, a notat cu grijă și amănunțit multe lucruri privitoare la minăstirea lui Neagoe Basarab de la Argeș ca și la monumentele Tirgoviștei. Către sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, știrile s-au înmulțit. Învățătul de renume europeană, Alexandru Odobescu, datorit cu o intuiție științifică excepțională, a clarificat multe din rezultatele și străduințele cercetătorilor ce au activat în acest domeniu înainte și alături de el. Printre principalele descoperiri, cităm interesanta și nebănuita situație în timp — și anume în secolul al XIV-lea — a Minăstirii Snagov. Istoriografia românească a fost stăpinită și a rămas încă multă vreme legată de ideea formării poporului român și a voievodatelor românești în munți. Datarea cea nouă a Snagovului — mare minăstire de câmpie —, alăturată Minăstirii Strugalea de lângă Dunăre și altor așezări minăstirești din regiunea dealurilor, a pus problema existenței unor centre minăstirești în mijlocul câmpiei din care oțeau dăinuiesc pînă astăzi. Întărite cu mijloace de apărare, locașuri de rugăciune și centre de cultură, ele nu s-au putut înălța și menține decît prin străduințele unei populații stabile și pentru folosul ei. Au apărut note și știri cu privire la vechile bazilici și biserici din regiunea Severinului, la Minăstirea Tismana, schituri de pe dreapta Oltului și din munții Buzăului:

O «Casă a Bisericii», instituție de stat, funcționînd în Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor de altădată, a sprijinit cercetările și studiile privitoare la acestea. Cu sprijinul ei, s-a pus în trecut problema restaurării mai multor minăstiri, schituri și biserici monumente istorice.

În Moldova, minăstirile și schiturile au format obiectul cercetărilor lui C. Erbicăneanu, care a publicat la 1886, o *Istorie a Metropoliei Moldovei și Sucevei și a catedralei metropolitane din Iași*. Episcopul Melchisedec al Romanului, cu douăzeci de ani înainte, dăduse la lumină *Cronica Episcopiei Hușilor și Cronica Episcopiei Romanului*. Folositoare și deosebit de temeinice au fost notițele sale istorice și arheologice, adunate de la 43 de minăstiri și biserici «vechi» din Moldova. Cartea, apărută în 1883, a fost urmată de *O vizită la cîteva minăstiri și biserici anticé din Bucovina și de un Catalog al cărților «strbești» și rusești din biblioteca minăstirii Neamțului*. Iar în Țara Românească, episcopul Ghenadie Enăceanu al Rîmniceului a publicat *Note istorico-arheologice (1890—1892)*, culese și redactate în același gen.

Un studiu de fond, din 1896, *Moldawisch-byzantinische Baukunst*, are autor pe arhitectul Karl Romstorfer. Cuprinde observații și precizări sprijinite pe săpăturile sale arheologice din Suceava, la cetatea voievodală și la monumentele religioase. Studiul e urmat de un al doilea, apărut în 1904, *Das alte Fürstenschloss in Suczawa*. În cadrul aceluiași preocupări, un cercetător de mare merit și deosebit de stăruitor, Eugen Kozak, culege, transcrie și publică inscripțiile din Bucovina în anii 1904. Opera sa atrage atenția asupra monumentelor din nordul Moldovei și întemeiază astfel cercetarea lor științifică. Lucrărilor aici amintite adăugăm o a patra, aceasta bazată pe cercetarea conștiincioasă a picturilor murale din bisericile din regiunea de nord a Moldovei. E vorba de studiul iconografic, publicat în limba polonă, de Władysław Podlacha cu titlul *Malowidła sciienne w Cerkwiach Bukowiny*, Lwów, 1912.

Date însemnate și folositoare au fost strinse și editate în formă de mici monografii de către preotul Dimitrie Dan. Cea dintîi lucrare mai însemnată, apărută în

1893, se referă la biserica din Lujeni, monument caracteristic al cărui decor pictural, studiat mai târziu de noi, va fi prezentat ca un prețios monument artistic cu caracter bizantin, mărturie în același timp a legăturii cu Maramureșul și cu originile artei moldovenești. Neobosit cercetător, Dimitrie Dan a adunat știri despre Mănăstirea Putna (1905), despre episcopia din Rădăuți și cu privire la o *Evanghelie* a lui Ștefan cel Mare. Arhiepiscopul Narcis Crețulescu, o vreme stareț la Mănăstirea Neamț, a cules și publicat informații istorice asupra cetății Neamțului, a Mănăstirii Râșca și a altor monumente din Moldova.

O contribuție importantă pentru cunoașterea artei bisericesti din Moldova au adus cercetările preotului Constantin Bobulescu și acelea ale lui Stelian Petrescu (odoarele de la Neamț și Secu), Simeon Reli, preotul Ioan Zugravu, Oreste Lutia și profesorul Vasile Grecu.

Organizarea științifică și activitatea de cercetare a istoriei artei religioase românești au fost rezultatul muncii Comisiei Monumentelor Istorice și a marelui istoric Nicolae Iorga. Cercetător luminat și neobosit al arhivelor din Raguzza și Veneția, Nicolae Iorga a întreprins studii arhivelor românești, aducând la lumină, de peste tot, documente istorice de cea mai mare importanță din arhivele ardeleni, din acelea ale Cantacuzinilor și din cele minăstirești și de stat. Activitatea sa trebuie privită în contextul vremii și cu lipsa mijloacelor de care are nevoie fiecare cercetător. Pe orice vreme, cum se întâmpla, cu căruța sau pe jos, singur de obicei, marele învățat a ajuns la descoperirea multor monumente istorice, minăstiri, schituri, biserici vechi de enorie, palate domnești, case boierești și negustorești. A cules știri și a însemnat tradițiile, a citit pisanile, săpate în piatră ori pictate, lămurind scrisul de pe pietrele funerare, de pe obiectele de cult și de pe cărți. Ancheta lui minuțioasă n-a lăsat de o parte zgîrieturile de nume și fragmentele de știri, cuprinse în grafiții peretilor. Însemnări deseori de o rară valoare, l-au dus prin erudiția și intuiția sa, la caracterizarea monumentelor, arhitecturii și decorurilor murale. Portretele ctitorilor au dobîndit în ochii săi viață și înțeles. Stăpîn pe un domeniu vast de știri și observații, s-a gîndit la o istorie a artei românești, pe care a inaugurat-o fragmentar, scriind despre sate și orașe, schituri și minăstiri, zugrăveli și meșteri, ctitori și innoitori ai zidurilor pe care le-a descoperit. Activitatea marelui învățat a avut darul de a deștepta interes și de a crea o adevărată școală de cercetători ai trecutului și monumentelor noastre religioase. A format ucenici, i-a învățat să afle și să verifice datele istorice. În publicațiile sale a pus probleme, a lămurit pe cele ce erau în discuție. Prin publicații și conferințe, a format și cultivat respectul față de trecut și față de operele trecutului bisericesc. A cutreierat țara și a făcut să răsune convingerile sale la Veneția, Paris și în alte centre europene. Grăbit și presimțind că îi va fi scurtată viața, a publicat în limba franceză *Istoria artei românești*, în care a făcut loc unui studiu tehnic aparținînd arhitecturii Gheorghe Balș. I-au urmat lucrări numeroase și aprofundate, privitoare la arta monumentală, sanctuare, icoane, manuscrise cu miniaturi, broderii etc. precum și studii asupra portretelor de ctitori. A inițiat, alături de învățați străini, cel dintîi Congres internațional de bizantinologie, stăruind ca acesta să-și desfășoare activitatea la București. Uriașa activitate a marelui savant român a pus numeroase probleme de istoria artei și de istorie în general.

Comisia Monumentelor Istorice, dependentă de Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, a fost organizată la începutul secolului nostru și a lucrat sub președinția profesorului Dimitrie Onciul, urmat de Nicolae Iorga și Alexandru Lapedatu. A editat un organ științific de publicitate, care apare din 1909 în cele mai bune condiții de informare, tipar și ilustrație. Comisia a organizat cercetările științifice, a înviat și călăuzit studiul monumentelor și izvoarelor. S-au inaugurat săpături arheologice, conduse în spirit științific, la biserica domnească Sfântul Nicolae din Curtea de Argeș, restaurată în cele mai bune condiții, prin îngrijirea Comisiei.

De activitatea Comisiei și aceea a lui Nicolae Iorga se leagă cercetări și opere de mare valoare științifică. Cea dintâi este aceea a lui Gheorghe Balș. Sprijinit pe analiza directă a monumentelor, pe știrile istorice și pe tehnică științifică, acesta a organizat cronologic, în mai multe volume, monografiile prețioase privitoare la monumentele bisericesti ale Moldovei. Firele conducătoare se legau unele de altele, fiindcă autorul, odată cu definirea procedeelelor de construcție, a urmărit stilul, pictura murală și sculpturile. A studiat, în același timp, originile artei moldovenești, caracterele principale și originalitatea ei, cercetând cu deosebită luare-aminte încadrarea arhitecturii moldovenești în arta bizantină și în arta țărilor vecine, în primul rând, în arta românească din Transilvania, Oltenia și Muntenia. L-au preocupat cunoașterea meșterilor monumentelor, naționalitatea și formația lor și s-a străduit să definească ființa artei românești. Scrise într-un stil sobru și limpede, studiile lui Gheorghe Balș rămân normative pentru cunoașterea științifică.

Nicolae Ghica-Budești s-a ocupat în publicațiile sale, tipărite de Comisia Monumentelor Istorice, de arhitectura religioasă a Olteniei și Munteniei, și anume începând din secolul al XIV-lea. Studiile sale, concepute îndeosebi în scopul cunoașterii elementelor și principiilor de construcție, ca și cu intenția de a scoate în evidență evoluția artei din Țara Românească, constituie o contribuție prețioasă.

De asemenea, istoria arhitecturii românești a aflat în arhitectul profesor Grigore Ionescu pe unul din cei mai competenți cunoscători învățați. Pasionat de trecutul artistic și dăruit cu intuiție, el a izbutit să înfățișeze un tablou fidel al celor mai noi descoperiri.

În Moldova, cercetările de artă românească s-au concentrat, în primele decenii ale secolului nostru, la Iași. Profesorul universitar Orest Tafrali a întemeiat un muzeu de arheologie și de istorie medievală românească, o revistă de cercetări artistice și și-a ales un grup de discipoli pe care a știut să-i înzestreze cu metode de lucru și entuziasm științific. Lui i se datorează două publicații de artă religioasă. Cea dintâi are ca obiect Biserica Domnească din Curtea de Argeș, așezată în cadrul artei bizantine din secolele al XIII-lea și al XIV-lea.

Format la Paris de către renumitul Charles Diehl și în cercul bizantiniștilor francezi, Tafrali a fost un neobosit cercetător. O intuiție rară l-a ajutat să clarifice un adevăr istoric de mare valoare. Biserica Domnească din Curtea de Argeș s-a înălțat, dovedește el, pe ruinele unei biserici mai vechi, datând din secolul al XIII-lea. Picturile Bisericii Domnești (ne referim la cele executate către mijlocul secolului al XIV-lea) au fost apropiate de acelea de la Kahrié-Djami (mănăstirea Maicii Domnului) din Constantinopol, care datează din secolul al XIV-lea. Tafrali a legat picturile din secolul al XIV-lea de pe pereții Bisericii Domnești de cele anterioare care decorau biserica pe ale cărei ruini s-a ridicat monumentul din secolul al XIV-lea, iar pe

acestea, de decorul bizantin din secolele al XII-lea și al XIII-lea al unei biserici Kahrié-Djami, despre care abia începuseră învățații să pomenească. Această descoperire ducea însă originile principatului Țării Românești cu cel puțin un secol înapoi și adăuga încă un veac de cultură românească medievală necunoscută.

Cea de-a doua publicație studiază tezaurul bizantin și românesc de odoare, cizeluri, miniaturi, broderii și icoane de la Mănăstirea Putna.

În 1927, România organizează la Paris, în pavilionul «Orangerie» din Luvru, cu ajutorul profesorului Henri Focillon, prima prezentare a artei religioase românești. Peretii încăperilor, spațioase și luminate, erau decorați cu broderiile religioase executate în Moldova și Muntenia de meșterii lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Alexandru Lăpușeanu și Vasile Lupu și de aceia ai lui Mircea cel Bătrîn, boierilor Craiovești, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu. În vitrine și în locurile cele mai potrivite au fost expuse *Evangheliarele* cu miniaturi din secolele al XV-lea, al XVI-lea și al XVII-lea; ferecături cizelate în aceleași vremi, cruci sculptate în lemn și legate în argint aurit, veșminte bisericesti țesute și brodate, ripide, cădelnițe și panaghiare. Ca rezultat al acestei expoziții, foarte reușite, s-au inaugurat cursurile de istorie despre arta românească, ținute în universitatea din Clermond-Ferrand de învățatul bizantinolog Louis Bréhier și studiile de artă moldovenească datorite profesorului francez Paul Henry.

La Craiova, profesorul C. Fortunescu a condus o mișcare de amploare și o revistă de cercetări în care au apărut studiile de artă ale lui I. B. Georgescu, precum și informațiile prețioase expuse de Donat. La Paris, între 1928 și 1940, subsemnatul am publicat în opt mari volume (in folio), cu 420 planșe în fototipie, studiul iconografic și tehnic al picturilor murale românești din Transilvania, Țara Românească și Moldova (Lucrarea a fost premiată de Academia Franceză).

La Cluj, titularul catedrei de istoria artei, profesorul Virgil Vătășianu se preocupă de câțiva ani, după o lungă pregătire și activitate de cercetător, cu revizuirea unor studii și date istorice. Contribuția sa bogată, în volumele de istorie a României, aduce noi precizări și cunoștințe referitoare la monumentele românești ale Transilvaniei, studiate în relație cu arta naționalităților conlocuitoare și cu aceea a țărilor vecine, Moravia și Ungaria. Discipoli harnici îl urmează și formează o școală.

Munca științifică și publicațiile de artă religioasă românească s-au înmulțit în ultimele decenii. Însemnăm lucrările mitropoliților Atanasie Mironescu și Tit Sime-drea, asupra Mănăstirii Cernica și ctitoriilor oltenești (Vodița), I. Barnea (*Bisericile vechi din Dobrogea*), Corina Nicolescu (*Costumul de curte în epoca românească feudală*), săpăturile arheologice de la Snagov ale lui Dinu Rosetti, notele despre vechi schituri buzoiene ale lui M. A. Constantinescu, Mănăstirea Dintr-un lemn de R. Crețeanu; cercetările Mariei Goleșcu și ale arhitectului Horia Teodoru, deosebit de prețioase prin precizia analizelor tehnice. Argintăria bisericască de artă, sculpturile în lemn și broderiile muntenești și moldovenești au format obiectul unor cercetări de detaliu și de mare importanță de către arhitectul Spiridon Cegăneanu (*Odoare bisericesti*), Victor Brătulescu, *Miniaturile din colecția Comisiei Monumentelor istorice*, Virgil Drăghiceanu, *Arginturile lui Constantin Brâncoveanu*. Un catalog prețios al argintăriei din Muzeul de artă al Republicii Socialiste România îi datorăm Corinei Nicolescu.

Amintim, în sfârșit, lucrările preotului I. D. Petrescu-Visarion din București, privitoare la muzica psaltică bizantină și românească: *Cântările tradiționale de Crăciun, un Oratoriu al Patimilor Domnului*, scris în colaborare cu compozitorul Paul Constantinescu și, în anii din urmă, un tratat erudit de muzică psaltică bizantină și românească. Acesta cuprinde în facsimile fotografice manuscrise de muzică bizantină din secolele al XII-lea, al XIII-lea și al XIV-lea, aflate în Biblioteca Națională din Paris și manuscrise de muzică liturgică românească din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Contribuția științifică cea mai de seamă, expusă în acest tratat, este studiul modurilor și plagalelor bizantine, alături de înțelesul semnelor diacritice. De-a lungul unei vieți de muncă, preotul I. D. Petrescu-Visarion a strâns și o bibliotecă bogată de scrieri istorice și bisericești, mărturie a preocupărilor sale alese și a jertfei pentru știință.

*

Activitatea științifică întreprinsă de cercetătorii clerici și mireni în domeniul artei religioase și a istoriei poate fi mai bine definită dacă se analizează problemele de seamă pe care și le-au pus învățații, și rezultatele muncii lor.

a) Cea dintâi problemă, de ordin principial, privește descoperirea și datarea monumentelor, de orice natură: mănăstiri, schituri și biserici, paraclise, sculpturi monumentale și decorative, picturi murale, icoane, miniaturi, argintărie, țesături sau broderii. În genere, cercetătorii au studiat marea majoritate a monumentelor bisericești de artă și au pus la îndemână descrieri, fotografii și desene de planuri, toate folositoare pentru a hotărî fizionomia și caracterul lor.

Inscripțiile și documentele dau, îndeobște, știri sumare privitoare, în cazul bisericilor, la hramul lor, ctitorii și anul de început al clădirii sau acela al sfințirii. Inscriptiile de piatră s-au desfăcut uneori din zidul monumentului și au fost din nou prinse într-o zidire de mai târziu, altele s-au rătăcit. Cele pictate au fost acoperite de tencuieli noi, văruiate sau îndreptate. În adevăr, pentru a cunoaște lucrurile, nu pot fi lăsate la voia întâmplării restaurările de zidiri ruinate peste vreme, adaosurile ori transformările de cupole și turnuri, lărgirea edificiului și înălțarea zidurilor, adaosuri de anexe. Cităm, de pildă Mănăstirile Bistrița și Dintr-un lemn din Oltenia, biserica Radu-Vodă din București, Mănăstirea Putna, prefăcută prin lărgirea cuprinsului și înălțarea zidurilor, Mănăstirea Secu, biserica Sfântul Nicolae din Șchei, la Brașov. Picturile murale, la rîndul lor, pun piedici și mai mari în ce privește datarea, deoarece formează rar ansambluri unitare și din aceeași epocă. În Biserica Domnească din Argeș, decorațiunile picturale din secolul al XIV-lea stau alături de altele din secolul al XIX-lea.

Picturile murale se deteriorează des din cauza umezelii, a fumului și a altor agenți din aer. Aceasta atrage după sine nevoia «împrospătărilor», culoare peste culoare. Și, nu arareori, se acoperă frescele cu tencuială și var sau cu picturi noi. Inscriptiile și știrile documentare trec pe alături de aceste schimbări, de unde rezultă datări nesigure ori greșite. Amintim în acest sens cazul multor biserici ardelenene (Streiu, Sîntă Mărie Orlea, Sântăioana pe Mureș) și al unor monumente din Țara Românească și Moldova (Mănăstirea Călușu — interiorul pictat a fost înlăturat la o restaurare, Catedrala patriarhală din București și Mănăstirile Voroneț și Vatra Moldoviței din Nordul Moldovei).

b) Datarea monumentelor de arhitectură și pictură murală se cuvine să se sprijine pe studiul tehnic științific. Pentru arhitectură, vor trebui luate în considerare și cercetate temeliile monumentelor vechi, materialul și procedeele de construcție, elementele restaurate, adaosele și construcțiile noi. Picturile murale vor fi datate prin analiza tencuielilor și culorilor și, îndeosebi, prin studii iconografice care privesc concepția și caracterul cugetării artistice.

O a doua problemă a format obiectul preocupărilor mai tuturor cercetătorilor. Referindu-se la noțiuni de stil, imprecis formulate, s-a stabilit adeseori greșit originea și caracterul fundamental al lucrării de arhitectură, de pictură sau de artă picturală, căutându-se la origini înrîuriri și înrudiri. Punem înainte două exemple. Pictura murală a Țării Românești a fost apropiată și legată de Kahrié-Djami, din Constantinopol și de la Muntele Atos. Cercetări mai noi lămuresc însă că numai o parte din aceasta poate fi apropiată de Bizanț, și anume mai puțin de stilul capitalei cît de arta strălucită bizantină. Iar legătura artistică cu Muntele Atos nu poate privi epoca strălucită a acestei celebre regiuni (secolele al XIII-lea și al XIV-lea), ci numai pictura atonită din secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

Cel de-al doilea exemplu e de ordin și mai important, fiindcă se referă la ignorarea centrului principal de inspirație iconografică și stil al monumentelor de seamă muntenesti, adică Mistra Paleologilor din Peloponez. Adăugăm un fapt de deosebit interes. Cercetarea originilor și înrîuririlor a întunecat — și aceasta nu trebuie uitat — motivul de inspirație populară și originalitatea — rod al secolelor și simțului artistic național. Despre aceasta abia acum a început să se vorbească. Elemente evidente de folclor aflăm în decorul unor biserici oltene. Vedem aici, în legătură cu ctitorii și ajutătorii de origine țărani, petreceri, hore și jocuri. O pastorală decorează firida prescomidiei la Popăuți, monument al lui Ștefan cel Mare. Cel dintîi exemplu amintește însă decorurile pictate din Sfînta Sofia, catedrala Kievului (secolul al XI-lea), unde se desfășoară întreceri și jocuri de circ, iar cel de-al doilea trădează un meșter italian și spiritul Renașterii. Țăranii pictați la Voroneț și socotiți un fenomen local, ne întîmpină, pentru a pune în legătură cu al treilea exemplu, în Stihira de Crăciun din Protaton la Caries (secolul al XIV-lea).

Problema meșterilor a preocupat pe mulți cercetători. S-au întocmit liste cu nume de pietrari și sculptori în lemn, zugravi monumentali și iconari, argintari și meșteri de broderii. Cuprind mai des nume de botez și rareori și pe acelea de familie și, în majoritatea cazurilor, fără știri privitoare la formația și originea lor. S-au preocupat unii învățați de arhitectii monumentelor noastre religioase vechi și n-au putut culege decît puține date. Cităm pe acelea privitoare la zidirea Mînăstirii de la Argeș și a bisericii Trei Ierarhi din Iași. S-a ajuns la o oarecare precizare. Monumentele se clădeau după planul și cu priceperea unor «arhitecți» ai țării ori localnici. Oameni cu experiență și buni cunoscători ai tradiției și meșteșugului s-au îngrijit de hotărîrea planului și zidirea clădirii. Pentru bisericile mari, mînăstirești, ctitorii domnești, aflăm un «ispravnic», conducător al lucrărilor, boier de obicei, care nu putea fi lipsit de cunoștințe temeinice. Astfel Mihai Viteazul a condus ori a supravegheat lucrările Mînăstirii Căluu din județul Romanai, puțină vreme înainte de urcarea sa pe tron. Boieri din neamul Craioveștilor au vegheat zidirea Mînăstirilor Bistrița din Oltenia. Iar alți boieri, pe acelea ale ctitoriilor brîncovenesti și moldovene din secolele al XV-lea și al XVI-lea. Meșterii cioplitori de piatră au venit în Țara Românească de peste Dunăre, din lumea sirbo-bizantină; ei apar la

Cotmeana, Cozia și în alte locuri. În Moldova, semnele lapidare, strînse de Rziha, indică meșteri ai breslelor ardelene sau apusene, din Strassburg și Polonia. Ciopli-torii de lemn și sculptorii puteau fi însă ușor găsiți și în lumea locală românească. Domeniu al lemnului celui mai bun lucrat — zimbrul, tisa, paltinul și părul —, țările noastre au cunoscut o tradiție artistică de mare valoare, dovedită prin operele de artă pe care le cunoaștem în frunte cu acelea ale Transilvaniei, Maramureșului și Moldovei. Moștenirea ancestrală a devenit glorie a artei țărănești. Dacă tîmplele cele mai frumoase, în Muntenia, sînt operele datorite unor artiști greci sau balcanici, acelea din Moldova sînt lucrul meșterilor băștinași.

Autorii picturilor murale nu ne sînt mai bine cunoscuți deși posedăm mai multe știri documentare și nume de ale lor. La Curtea de Argeș, în Biserica Domnească, au lucrat în secolul al XIV-lea artiști de formație bizantină, de școală constantino-politană și provincială. În alte monumente, la Mînăstirea Cozia de pildă, tehnica zugrăvelilor și stilul atestă pictori de școală bizantină din Serbia. În biserica Buzeștilor din cimitirul de la Stănești (Vilcea) a lucrat un pictor grec; la Călușu, un pictor numit Mina, căruia nu-i cunoaștem naționalitatea și nici școala. În secolul al XVII-lea, pentru Șerban Cantacuzino, s-au ostenit pictori greci, care au semnat în biserica Doamnei din București. În Moldova, tradiția picturală bizantină este evidentă în iconografie, în tehnică și în stil. Apar mai des pictori de educație artistică bizantină, din Ardeal, veniți din lumea italiană, și din Polonia, alături de pictorii romanici călători, ziși «lombarzi». În linii mari, la fel s-au petrecut lucrurile și în Transilvania.

Pe la mijlocul secolului al XVI-lea, intervin meșteri români. Astfel în Transilvania îi aflăm semnați pe icoane, în Țara Românească în biserica bolniței de la Cozia și în Moldova, în biserica Arbore. Meșterii români se înmulțesc în cel de-al XVII-lea veac și se ajunge la o școală românească de decoratori, ilustrată de Pirvu Mutu, meșterul de seamă al monumentelor brîncovenești și de pictorii din Rășinari. La începutul secolului al XIX-lea, se organizează în Țara Românească «școala» din Mînăstirile Cernica și Căldărușani. Aici se așază printre fruntași, călugări decoratori, iconari și autori de portrete de mare valoare artistică, Nicolae Polcovnicul. Răsare din aceeași școală, către mijlocul secolului al XIX-lea, Nicolae Grigorescu. Pictori români, iconari și decoratori apar numeroși în Moldova, în jurul mitropolitului Iacob Stamati, la Putna, la Suceava și în alte centre mînăstirești și episcopale, în frunte cu mînăstirea Neamț. Au lăsat lucrări frumoase și pe văile Bistriței, Ozanei și Moldovei.

Lucrarea de orfevrerie cea mai de seamă și mai veche din Țara Românească este agrafa de aur cizelat din Biserica Domnească de la Curtea de Argeș, operă apuseană. Ceea ce ni s-a păstrat, în domeniul argintăriei de artă, e de origine germană, saxonă sau săsească din Ardeal. În Moldova, orfevreria lui Ștefan cel Mare e de tehnică și stil bizantino-italian, iar mai tîrziu, în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, aflăm lucrări săsești din Ardeal și grecești. Apar și meșteri români în secolul al XIX-lea.

Problema meșterilor e strîns legată de aceea a artei religioase românești și a originalității ei. Lipsesc, pentru întemeierea și devotamentul ei, multe date, în special studiul tehnic al obiectelor. De mare nevoie va fi, înainte de toate, un studiu adîncit al icoanelor.

Restaurările au format obiectul unor discuții aprinse, din pricină că, începînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea, refacerile de monumente și spălările de picturi murale și icoane au devenit, pe rînd, obiective de preocupare și activitate. Ne gîndim la lucrările de punere în valoare, consolidare și păstrare a monumentelor istorice religioase. Problema, sub diferitele ei aspecte, s-a pus și a fost studiată întii în Apus, în Franța. Mînăstirea de la Curtea de Argeș, închinată Maicii Domnului de Neagoe Băsarab, suferise la rîndul ei mult din pricina trecerii vremii și a multor evenimente. Pentru a mulțumi intenției nobile și rîvna cea mai respectabilă, s-a recurs aici, în spiritul ideilor care domneau, și cu sfatul lui Lecomte de Nouy, la refacerea monumentului. S-au întocmit planuri de restaurare după studii minuțioase și s-a procedat la o înnoire totală a clădirii și picturilor murale. Catedrala a pierdut însă decorul original. Din construcția cea nouă au dispărut farmecul original și pecetea vremii. Necropola domnească, va dobîndi poate o parte din strălucirea care s-a risipit. Au urmat restaurări călăuzite de aceleași principii la Craiova (biserica Madona Dudu), Iași (biserica domnească) și altele.

S-au hotărît temeiuri pentru restaurarea «științifică», pornite dintr-o idee fundamentală, aceea a restituirii fizionomiei originale a clădirii, să răsară la sfîrșitul operațiilor, monumentul «cum a fost» la început. Pentru aceasta, s-a propus înlăturarea elementelor adăose peste vreme, materialul nou și veșmîntul cel nou al pereților. Din nefericire, documentarea este mai totdeauna săracă, ce «a fost» apare greu și la sfîrșitul lucrărilor, monumentul nu dă satisfacția dorită. Observări importante nu pot fi trecute cu vederea. Cea dintii privește lipsa știrilor și imaginilor sigure, descrieri competente, stampe și alte elemente documentare. Din această pricină, se strecoară ușor idei arhitectonice noi și se lasă prea mult loc fanteziei. Cea de-a doua observație se leagă de un fapt tot așa de important. Adaosurile anexate monumentului în cursul veacurilor, și izvorite fără îndoială din nevoi, ajung — mai curînd sau mai tîrziu — să se intruzeze, să fie primite de edificiul original. De-a lungul timpului, aceste adaosuri sînt «acceptate», devin normale pentru ochii privitorilor celor mai pretențioși. Iar înlăturarea lor rănește monumentul și tulbură conștiința localnicilor și, la urmă, chiar pe aceea a cunoscătorilor.

Cîteva precizări sînt necesare. Acoperișurile, cupolele, turnurile și clinurile au păstrat prea rareori fizionomia originală. Alunecări de teren, vînturi, cutremure au pricinuit ruina multora și au impus refaceri. Folosirea pentru acoperiș a draniței și a olanelor ori a țiglei a adus repetate deteriorări și refaceri. Umezeala și cauzele arătate mai înainte au pricinuit apoi ruina căpriorilor și grinzilor acoperămîntului. Pentru refacere și restituirea aspectului original, arhitecții utilizează indicațiile date de monument, de ceea ce a rămas și de imaginile aflate în pictura tablourilor votive. Rezultatele nu sînt scutite de îndoială și aproximație, mai ales cînd e vorba de determinarea poalelor acoperișului și curburilor.

În pofida tuturor greutăților, arhitecții noștri au realizat restaurări interesante și, deseori, adevărate «restituții». Cităm frumoasa reușită din ultimul deceniu, Mînăstirea Brebu, ctitoria lui Matei Băsarab. I se alătură, în Țara Românească, lucrările întreprinse la Mînăstirile Dintr-un Lemn, Hurezi, Cernica și Căldărușani, în Moldova, acelea de la Mînăstirile Neamț și Sucevița. La Mînăstirile Putna și Secu sînt în curs de executare lucrări de restaurare care vor duce, nădăjduim, la rezultate tot așa de bune. Nu e de prisos să amintim că s-au ridicat și monumente noi, de deosebită va-

loare artistică. Arhitecții Iotzu, autorul bisericii Sfântul Elefterie din București și D. Ionescu-Berechet, căruia îi datorăm biserica Sfânta Maria din Capitală, nu pot fi uitați.

Cea mai gingașă chestiune rămîne însă aceea a restaurărilor de picturi murale. Podoabă și glas ale monumentului, picturile au suferit cele mai multe alterări. Le aflăm în bisericile noastre vechi, în cazul originalelor păstrate și respectate de vreme și oameni, acoperite de fumul de luminări, deteriorate de umezeală și de apă pătrunsă prin acoperișurile ruinate. Numeroase decoruri murale au fost, din acest motiv, ori repictate, mai aproape de vremea noastră, ori acoperite de tencuieli noi, pictate și acestea. S-au utilizat procedee diverse, toate păgubitoare: ciocănirea pereților pentru a ușura aderența tencuielilor noi ori de-a dreptul răzuirea zugrăvelilor vechi cu înlocuirea suportului lor, repictarea frescelor ori simli-frescelor cu picturi în ulei, sau repetate vernisări cu substanțe mai mult sau mai puțin potrivite. Nevoia și dorul de a libera acest «glas» al monumentelor și de a lumina cuprinsurile a dat naștere, în anii din urmă, unei activități de restaurare, începută timid acum 70 de ani în biserica Domnească Sfântul Niculae din Dorohoi și în Biserica Domnească de la Curtea de Argeș.

Dar restaurările pun probleme multiple. Rezolvarea lor cere cunoștințe profunde de ordin tehnic, simț artistic și, mai presus de toate, conștiință artistică în valorificarea acestor bunuri.

La începutul secolului nostru, Comisia Monumentelor Istorice, sub impulsul lui Nicolae Iorga și al profesorului Dimitrie Onciul, au realizat o colecție de obiecte de artă religioasă, mult îmbogățită și adăpostită în palatul Crețulescu din București. Statul socialist, la rîndul lui, acordă un loc tot mai însemnat artei noastre feudale, artei noastre bisericesti, păstrată în Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România. Aici se pot studia și admira tîmplele sculptate de la Mînăstirea Radu-Vodă din București, Arnota, ctitoria lui Matei Basarab și Mînăstirea Cotroceni, ctitoria lui Șerban Cantacuzino; icoane pictate pe lemn, de mare însemnătate, care au făcut parte din moștenirea Craioveștilor de la Bistrița Olteniei și a Doamnei Milița, soția lui Neagoe Basarab, minunate broderii din vremea lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu; epitaful de la Cozia (secolul al XIV-lea) și broderiile și argintăria lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu. Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România păstrează pietre funerare cu portrete sculptate în secolele al XIV-lea, al XVI-lea și al XVII-lea, argintărie medievală de artă și picturi murale. Colecții de obiecte bisericesti de valoare excepțională sînt bine conservate și sînt puse astăzi la îndemîna cercetătorilor în mînăstirile moldovenești: la Putna, unde admirăm daniile lui Ștefan cel Mare și Bogdan, fiul său (aurărie, sculpturi în lemn, miniaturi și broderii), la Sucevița, ctitoria principilor Movilă (icoane din secolul al XVI-lea și al XVII-lea, manuscrise cu miniaturi din aceeași vreme, veșminte și broderii de mare valoare), Dragomirna (icoane, manuscrise cu miniaturi, sculpturi în lemn, argintărie și broderie), Agapia și Văratec. Mînăstirile din Țara Românească păstrează, de asemenea, colecții prețioase de artă în Mînăstirile Cozia, Dintr-un Lemn, Hurezi, Căldărușani și Cernica, iar la reședințele episcopale și mitropolitane, colecțiile de artă bisericască sînt prezentate în condiții foarte bune. În frunte se situează acelea din biserica Sfântul Gheorghe de la Iași și cele de la Mînăstirea Antim din București.

De o însemnătate deosebită și demnă a fi reținută este activitatea cercetătorilor păstrători ai Colecțiilor de artă religioasă, clerici și mireni. Din Transilvania amintim, la loc de frunte, lucrarea protopopului Popovici din Sadu. În Țara Românească, I. G.

Bibicescu a strîns manuscrise și pomelnice care au format sîmburele colecției îngrijite de profesorul Costescu la Turnu-Severin. Profesorul Mihail Săulescu a adunat manuscrise și obiecte bisericesti de importanță istorică deosebită. Doctorul Niculae Minovici s-a preocupat, la rîndul lui, de colecții pretioase așezate în casa-muzeu din Capitală. Preotul Ursăcescu din Curteni (Fălciu), mînat de pasiune și înzestrat cu adevărată intuiție, a adunat din Dobrogea și Moldova un prețios tezaur: icoane, broderii, manuscrise cu miniaturi, sculpturi în lemn, argintărie și monezi. La Piatra-Neamț, preotul Constantin Matasă, după îndelungate cercetări istorice, a condus săpături arheologice de care s-a preocupat cu pasiune, a cercetat și a însemnat multe date istorice și a colecționat obiecte de artă bisericască. Profesorul Ciurea, la Fălticeni, a alcătuit o colecție importantă de obiecte de artă. Nu poate fi uitat preotul D. Furtună din Dorohoi care s-a ocupat îndeosebi de folclor. La București, preotul I. D. Petrescu-Visarion a cercetat cu rîvnă și orientare științifică moștenirea bizantină în domeniul muzicii bisericesti, și legăturii acesteia cu arta populară românească.

În trecutul nostru, așa cum s-a petrecut și în lumea apuseană din evul mediu, ne întîmpină școli de artă în mînăstiri și la curțile domnești. Un centru de învățămînt artistic îl aflăm la Mînăstirea Tismana, patronat de numele lui Nicodim, — călugăr venit din lumea bizantină a Balcanilor, caligraf și argintar el însuși, în stare de a forma și a conduce meșteri. Din secolul al XVI-lea avem la Cozia icoane de o deosebită valoare artistică. Socotind materialul, iconografia și procedeele picturale, descoperim un centru important omogen ce se leagă de picturile murale ale regiunii. În secolul al XVII-lea apar centrele de artă și învățămînt ale meșterilor lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu. Broderiile religioase și portretele de donatori din moștenirea Craioveștilor, din secolele al XV-lea și al XVI-lea, înfățișează aceeași înrudire de material, iconografie și procedee tehnice, alături de legătura cu picturile murale ale epocii și regiunii, ce dovedesc activitatea unui centru de artă și de învățămînt artistic. În Moldova, se așază în frunte «școlile», de manuscrise cu miniaturi, sculpturi în lemn, icoane și obiecte de artă, broderii religioase cu portrete de donatori. Caligrafii și pictorii semnează și datează manuscrisele și miniaturile. Inscricții pictate arată autorii și epoca icoanelor. Aflăm semnături și pe unele broderii. Pe temelii acestora, constatăm activitatea și orientarea de învățămînt a artiștilor și «școlilor» din mînăstirile Bistrița, Neamț și Putna (secolul al XV-lea), episcopia din Rădăuți, Suceava, Mînăstirea Dragomirna și Iași (secolele al XVI-lea și al XVII-lea).

Adevărul apare încă mai limpede dacă luăm în considerare meșterii, atelierile și învățămîntul artistic din Transilvania și Țara Românească. E cunoscută «școala» din Rășinari, despre care am amintit, activitatea lui Pîrvu Mutu și atelierile-școală din Mînăstirile Cernica și Căldărușani. Numeroșilor meșteri de țară, unii de deosebită chemare, le datorăm pregătirea multora din pictorii noștri bisericesti de astăzi.

Arta bisericască a înflorit în legătură strînsă cu izvorul ei firesc, învățămîntul teologic. Propovăduirea cuvîntului lui Dumnezeu la popoare numeroase, de origiine și limbi diferite, a apărut nespuse de ușurată prin folosirea transpunerii lui în pictură. Limbă universală cu farmec de artă, pictura, a fost investită de Biserică cu funcția de a lămuri, cu mijloacele ei, aceea ce era atît de dificil celor ce foloseau numai cuvîntul. Pictură bisericască fără conținut religios, înțeles și corect definit, nu se poate închipui. Bisericile nu sînt galerii de artă și muzee, ci școală în cel mai larg înțeles al artei.

Pornind de la această idee, patriarhul Nicodim a întemeiat o școală de pictură bisericească, la București, în încăperile Arhiepiscopiei. Direcția artistică a avut-o pictorul A. G. Verona. S-au predat cursuri de iconografie și de istoria artei bizantine și românești, șapte ani de-a rândul. Arhiepiscopia pune la îndemna elevilor, unii ieșiți din școli de artă ale Apusului și din ale țării noastre, materialul de studiu, hîrtie, culori, var, nisip. Ajuta călătoriile de studii la monumente. S-au instituit premii pentru lucrări.

Împrejurări și condiții noi au impus o prefacere a școlii după 1948.

*

Datorită preocupărilor Prea Fericitului Patriarh Justinian, se urmează de două decenii restaurarea a numeroase monumente bisericești. Amintim lucrările din Mînăstirile Dealu, Viforîta, Cîrogîrla, Ghighiu, Cernica și Pasărea. S-au ridicat zidurile de incintă și clădirile cele vechi alături de altele noi. În București, biserica Domnița Bălașa a fost cruțată de ruină. Biserica Sfîntul Gheorghe-Nou, ctitoria lui Constantin Brâncoveanu va dobîndi și ea înfățișarea originală, adevărată restituire istorică. Biserica Radu-Vodă și vechiul ei cuprins vor fi, la fel, reînviat.

Sprijin de nădejde se acordă, în întreaga țară, de către statul nostru. Monumente istorice de mare însemnătate, Moldovița, Sucevița, Voronețul, Dragomirna, în Moldova, au fost minunat restaurate de arhitecți specialiști. Se lucrează acum la Putna lui Ștefan cel Mare și la Secu. În Transilvania și Oltenia, admirăm, de asemenea, Prislopul și Tismana, care strălucesc ca în veacul tîrnosirii. Numeroase alte consolidări și restaurări, din inițiativa și cu sprijinul statului, și cu îndemnul Chiriarhilor, ne întîmpină pretutindeni.

În cadrul Bisericii Ortodoxe Române, cu sprijinul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, se desfășoară cursuri de pregătire tehnică și examene menite să aleagă pe pictorii bisericești cu vocație. Se prevăd condiții de înflorire a învățămîntului de specialitate. Activitatea pictorilor bisericești este călăuzită și îndreptată de o Comisie de pictură bisericească din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, care avizează asupra aplicării regulamentului. Cu vremea, vor fi folosite și orientări răsărite din nevoile și experiența vieții artistice bisericești. Ne gîndim, între altele, la problema restaurărilor, la baza cărora trebuie să se așeze, spre cel mai mare folos al patriei și al Bisericii, un învățămînt temeinic organizat.

Biserica a adăpostit peste veacuri tezaure culturale și le-a apărut de distrugere. A realizat unele din cele dintîi opere de artă, a înălțat monumente și le-a îngrijit de-a lungul secolelor. Folosind rîvna și geniul poporului, îmbinate cu elemente din țările de cultură ale Răsăritului bizantin, Biserica Ortodoxă Română a contribuit la păstrarea și înflorirea artei.

I. D. ȘTEFĂNESCU.

SCHITUL POCROV ȘI IMPORTANȚA LUI PENTRU VIAȚA ȘI CULTURA BISERICESCĂ DIN MOLDOVA ÎN SECOLUL AL XVIII-LEA*

În istoria vieții și culturii bisericești din Moldova, «Pocrovul a avut zilele sale de activitate și de reputație» cum afirma Nicolae Iorga într-unul din studiile sale¹. Această activitate s-a desfășurat în secolul al XVIII-lea și este strâns legată de înnoirea vieții monahale din Moldova.

Înnoirea vieții monahale din Moldova în secolul al XVIII-lea

Pentru cunoașterea climatului monahal din țările române de la mijlocul acestui veac, sînt prețioase elementele pe care Paisie Velicicovschi însuși le dă în autobiografia sa. El mărturisește că aici, în diferitele schituri ale Moldovei și Țării Românești, cînd a venit din Rusia, «a înțeles tainele adevăratului monahism și ascetism, a înțeles și a simțit mai profund efectul binefăcător al rugăciunii», că aici a cunoscut pentru prima oară pravila bisericească după rînduiala Sfîntului Munte Atos; el descrie viața, nevoințele și munca asiduă a părinților dintre care unii «copiau cărți de-ale dascălilor Bisericii». Moldova se prezenta atunci ca «unul din cele mai înfloritoare colțișoare ale lumii ortodoxe». Însăși formarea duhovnicească a lui Paisie se datorește în mare măsură contactului pe care l-a avut cu mediul monastic românesc, cu «această binecuvîntată limbă moldovenească, norodul și acest pămînt de Dumnezeu păzit», cum însuși mărturisește². Își începuse studiile la Bratscaia Academia, școală reorganizată de Mitropolitul Petru Movilă, iar la Pecerska, în 1739, întîlnise pe Mitropolitul Antonie al Moldovei care, refugiat acolo, săvîrșea slujbe religioase în limba română, și prin care a început să cunoască, să iubească și să dorească Țara Moldovei. Printre cei care l-au îndemnat să se călugărească au fost monahii români din anturajul Mitropolitului Antonie, iar principalii lui conducători duhovnicești au fost călugări din mînăstirile românești: ieroschimonahul Mihail, schimonahul Onufrie, starețul Alexa, starețul Vasile care, de altfel, la Atos, l-a și tuns în monahism și i-a schimbat numele³. Paisie arată că la Neamț, în activitatea lui culturală bisericească, pe lîngă lexicoane și felurite ediții ale textelor, avea drept fir conducător traduceri făcute de tîlmăcitorii moldoveni: ieromonahul Macarie și dascălul Ilarion⁴.

* Această lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, a fost alcătuită sub îndrumarea Pr. Prof. I. Rămureanu, care a și dat avizul să fie publicată.

1. N. Iorga, *Histoire des relations russo-roumaines*, Iași, 1917, p. 12.

2. Șt. Berechet, *Autobiografia starețului Paisie Velicicovschi*, Iași, 1919, p. 13; Idem, *Documente slave de prin arhivele ruse*, p. 58, 61, 62, 64; Cetfericov, *Paisie, starețul Mînăstirii Neamțului din Moldova*, ed. a II-a Neamț, 1943, p. 98.

3. *Ibidem*; Pr. Mihai Paul, *Starețul Paisie de la Neamț, înnoitorul monahismului*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXVIII (1962), nr. 5—6, p. 413.

4. D. Alexandru, *150 de ani de la apariția «Viețile Sfinților» — 1897*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXIV (1958), nr. 1—2, p. 113.

Referindu-ne la acest mediu monahal îmbunătățit despre care însuși Paisie mărturisește că l-a găsit pe pământul românesc, ca și la tot ce datorește el — ca formație duhovnicească — acestui pământ, se poate afirma că renumitul stareț de la Neamț a cules roadele «unor semințe aruncate de noi înșine în sufletul străinului» — cum spune N. Iorga⁵ — și că a fost secerătorul — evident, cu meritele lui de secerător — al unui ogor de multă vreme arat, însămînțat și îngrijit de numeroși nevoitori înainte de el.

E cunoscută influența isihastă-bizantină asupra țărilor românești, încă din perioada cînd Bizanțul avea hegemonia asupra acestei părți de lume. De fapt, toate țările din Orient și-au sorbit puterea spiritualității și culturii lor din izvorul Bizanțului. Organizarea vieții monastice în secolul al XIV-lea de către Nicodim și mai ales activitatea strălucitei școli de copişti de la Mînăstirea Neamț, sînt roadele cele mai semnificative ale prezenței isihaste la nordul Dunării⁶. Și dacă, în epocile imediat următoare, mărturiile despre preocupările pentru literatura bizantină isihastă sînt mai puține, viața monahală are o continuitate și o dezvoltare din plin atestată de documente și de prezența însăși a numeroaselor așezăminte monahale de pe pământul românesc. Marcus Bandînus, episcop catolic venit într-o vizită canonică pe la 1646, afirmă că «pădurile și prăpăstiile din preajma mînăstirii (Neamț) foiau de mulțimea sihaștrilor»⁷.

În secolul al XVIII-lea, legăturile cu Atosul s-au accentuat și spiritualitatea isihastă-bizantină a pătruns din nou, cu mai multă vigoare, direct sau prin intermediul slavilor de la răsărit, în cultura și cercurile monastice românești.

În Moldova au existat cîteva mînăstiri cu oarecare activitate culturală, ca : Rîșca, Agapia, Secul, Văratec sau Putna. Nici una însă n-a putut să egaleze vechea tradiție cărturărească de la Mînăstirea Neamț⁸. De aceea, fiind și cea mai întinsă, mai populată și mai bogată dintre mînăstirile Moldovei, a fost socotită «ca o capitală și centru al lor... ținta pelerinagiilor sfinte... Ierusalimul Bisericii Ortodoxe Române»⁹. Încă de timpuriu, s-a dezvoltat la Neamț o adevărată școală pentru laici și mireni, unde se învăța citirea, tipicul, muzica bisericească, sculptura și pictura. Activitatea traducătorilor din Sfintii Părinți, ca și cea a vestiților copişti de aci, este cunoscută, iar influența școlii caligrafilor de la Neamț asupra celorlalte centre de cultură din Moldova a fost deosebit de puternică, mai ales în perioada ei de înflorire din secolul al XV-lea. După stagnarea din epocile imediat-următoare, la începutul secolului al XVIII-lea, în viața lavrei nemțene începe să străbată un duh înnoitor. Este meritul activității călugărului nemțean Pahomie, episcop de Roman, și a ucenicilor săi, de a fi determinat «un curent de înviorare a vieții mînăstirești la Neamț și în celelalte mînăstiri din Moldova», curent ce «a avut și un pronunțat caracter cultural»¹⁰.

5. Șt. Berechet, *op. cit.* A se vedea în același volum : N. Iorga, *Dăre de seamă asupra autobiografiei starețului Paisie* ; precum și articolul lui N. Iorga, *O datorie mai puțin* în «Neamul Românesc», din 24 iunie 1918.

6. Prof. Alexandru Elian, *Bizantinologia în preocupările teologiei românești*, în «Studii Teologice», XXIII (1971), nr. 5—6, p. 341.

7. *Analele Academiei Române*, secția istorică, seria II-a, vol. XVI — 1893—1894, p. 242, la Pr. C. Bobulescu, *Pocrovul*, Craiova, 1943, p. 4.

8. G. Ștrempele, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, București, 1959, p. XLI.

9. Aprecieri făcute de Prof. Vaillant la Prot. Irineu Crăciunaș, *Mînăstirea Neamț, lavra monahismului din Moldova*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei» XXXVIII (1962), nr. 5—6, p. 346.

10. Irineu Crăciunaș, *op. cit.*, p. 349 ; cf. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale româno-ruse din trecut*, București, 1954, p. 172.

Stareți și călugări de la schitul Pocrov

*Cuviosul Pahomie*¹¹, acest «rar bărbat ce a înfrumusețat trecutul nostru religios», ardelean de origine, se formase la școala mării lavre a Neamțului, căreia îi devenise egumen, dar cunoscuse și climatul duhovnicesc și cărturăresc al Kievului, unde mitropolitul Petru Movilă și colaboratorii săi puseseră bază culturii moderne rusești și unde înflorea mișcarea ascetică a Sfântului Dimitrie al Rostovului, pe care îl cunoscuse personal. Dragostea pentru viața de liniște l-a determinat să demisioneze de la Episcopia Romanului, unde păstorise șapte ani (1707—1714) și să se retragă la schimnicia din muntele Chiriacul, unde a întemeiat Schitul Pocrov. Aci n-a avut parte să rămână mult timp, pentru că tulburările politice din 1717 l-au făcut să plece în pribegie și să se stabilească la Kiev, unde a și murit în anul 1724. A înființat Schitul Pocrov și a fost ctitor la Neamț, dar grija lui de căpetenie — și ca episcop și ca pustnic — a fost să-și formeze ucenici în duhul trăirii ascetice și al iubirii de carte. Aceste două direcții de dezvoltare a activității trăitorilor de la Pocrov le-a arătat atât prin pilda vieții lui de sfințenie și de dragoste pentru cultură, cât și, în mod expres, prin testamentul său, unde dă indicații pentru «diecii» care vor veni la schit «pentru sufletul său sau pentru învățătură» și unde cere de la Dumnezeu să se reverse peste «părinții și frații și ucenicii» săi, care vor viețui acolo «pînă în sfîrșitul țării Moldovei», «darul și blagoslovenia» marilor centre de duhovnicie ortodoxă: «a Ierusalimului și a svîntului munte al Sinaiului și a svîntului munte al Svta-gorii și a Kievului»¹².

La «urzirea» schitului, în anul 1714, episcopul Pahomie se ruga lui Dumnezeu pentru Pocrov: «...și trimite oameni care plac Sfinției Tale»¹³. Viețuitorii de la sihăstria Pocrovului, stareți și simpli călugări, nu i-au înșelat așteptările. Hrisoavele vremii consemnează nenumărați ucenici de-ai lui care și-au dus viața în sihăstrie ori s-au nevoit prin alte locuri și care au căutat să fie vrednici de părintele lor spiritual, făcînd ca duhul înnoitor al Pocrovului să se resimtă și asupra celorlalte mînăstiri din Moldova.

Primul «peste frați mai mare» lăsat de Pahomie la Pocrov a fost *ieromonahul Sofronie*, întiiul ucenic, care viețuia cu el «mai înainte încă de a fi episcop, la pustie și împreună și locul au curățit». Acesta însă, «neîmpăcîndu-se a fi începător, s-a dus neștiut unde», spune pomelnicul Pocrovului. În 1724 nu se afla la schit, căci Pahomie dispune în testamentul său din acel an ca chilia «molitvei sale lui Sofronie, ucenicul meu» să fie dată în seama obștii¹⁴.

Lui Sofronie i-a urmat *ieromonahul Macarie*, care «în schimă s-au numit Mar-darie», «al doilea ucenic și împreună viețuitor cu episcopul; și acesta precum Sofronie au fost», relatează același pomelnic. Sub stăreția lui, numărul fraților pe care «bine îi povățuia» ajunsese la treizeci. Călugării duceau aci viață de obște¹⁵. Documentele pomenesc ca trăitori la Pocrov, în vremea aceasta, pe monahii: Nicodim, Mihail, Teodosie, Spiridon și «Popa Sandu sin Ion»¹⁶.

11. A se vedea lucrarea noastră, *Viața și activitatea episcopului Pahomie al Romanului* în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 5—6.

12. Episcopul Melchisedec, *Cronica Romanului*, București, 1874—1875, p. 327, 342.

13. Academia R. S. România mss. 5691, Narcis Crețulescu, *Istoria Mînăstirii Neamț*, tomul I, p. 95.

14. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 26, 28.

15. *Ibidem*, p. 27.

16. Melchisedec, *op. cit.*, p. 340, 341; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 26—27; I. Bianu, *Catalogul manuscrisurilor românești*, IV, p. 453—454.

Urmează la egumenia Pocrovului cel mai tânăr și mai râvnitor ucenic și împreună-ostenitor al schimnicului Pahomie și rudă cu acesta, ardeleanul *Lazăr Ursu*, un mare iubitor de carte bisericească. Citind *Cazania* lui Varlaam, notează: «Eu smeritul și mult păcătosul ieromonah Lazăr de la Neamț, ucenicul episcopului Pahomie, anul 7243 (1735)», iar pe manuscrisul slav care conținea cuvintele Avei Dorotei comentează: «O, de folos și sufletesc lucru este întru această carte, carele și eu smeritul și mult păcătosul o am citit peste tot... ieromonah Lazăr, leat 7242 (1734). Cît despre *Leastvița* (Scara Sfintului Ioan Scărarul), citită în 1743, i se pare «foarte cu greu de înțeles». Ieromonahul Lazăr are meritul de a fi crescut și învățat carte la Pocrov pe copilul Ion Strămătură, mitropolitul Iacov Stamate de mai târziu; de aceea și este numit de multe ori «stareț al mitropolitului Iacov». Împreună cu acest tânăr, râvnitorul monah «au strîns pomană și au făcut schitul Ioaneasa de călugărițe și la 1734 au făcut schitul Adormirea Maicii Domnului de la Brătești». Calitățile acestui vrednic ucenic al lui Pahomie au făcut ca el să fie ales egumen la Neamț. În această calitate îl găsim între anii 1742—1744, precum și în 1749. În 1753 nu mai era egumen: «Această carte ce se chiamă Vasile cel Nou o am cetit eu smeritul ieromonah Lazăr proegumen... leat 7261 februar». A viețuit, spune pomelnicul, «ani mulți». Este trecut în pomelnicul cel mare ctitoricesc al Pocrovului¹⁷.

Schitul Pocrov a fost sărac de la începuturile lui. De aceea Pahomie obținuse de la domnie, încă în timpul vieții sale, diferite scutiri, care au fost reînnoite și după moartea sa. Constantin Nicolae Voievod, la 24 iunie 1733, dă o carte cu privire la «50 de stupi ce ar avea mînăstioara lui Pahomie episcopul», ca să fie scutiți de desetină precum și «pentru un om ce ar avea călugărașii la slujba și poslușania lor», ca să fie lăsat în pace și scutit. Grigore Ghica întărește și el stăpînirea a doi scutelnici și a celor 50 de stupi, prin hrisovul de la 29 dec. 1741, precum și prin cărțile date la 15 ian. 1744 și la 7 aug. 1749. Constantin Mihail Racoviță face același lucru la 11 iulie 1751. Scarlat Ghica Vodă, prin cartea de la 25 iulie 1757, ca și înaintașii săi de care pomenește, întărește și el scutirile pentru desetină și scutelnici. În hrisovul lui Grigore Alexandru Ghica din 11 noiembrie 1765, se dă scutire și pentru 30 de oi. Schitul Pocrov primea de la domnie și un ajutor direct: «două ocă și 100 dramuri de untdelemn» în fiecare an¹⁸.

În 1750 era stareț la Pocrov părintele *Damaschin*, care apare alături de monahii: Daniil (fostul Dionisie) și Ghedeon (Dinga), într-o însemnare făcută pe *Penticostarul* de București din 1743 al schitului Pocrov. Cartea este dăruită ca «pomană sfintii sihăstriei a Pocrovului» de către Gheorghe Polțan, căruia părinții de mai sus îi făcuseră un sărindar¹⁹.

Interesantă pentru istoria relațiilor bisericești-culturale dintre Transilvania și Moldova este viața călugărului *Daniil* de la Pocrov. Amănunte avem dintr-un interogatoriu luat de autoritățile transilvănene în 1752, atît lui cît și altor clerici veniți

17. Arhim. Nestor Vornicescu, *Relații bisericești-culturale între Mînăstirea Neamț și Transilvania, din cele mai vechi timpuri pînă în preajma anului 1918*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLIV (1968), nr. 11—12, p. 678; Acad. R. S. România, mss. 5696, Narcis Crețulescu, *op. cit.*, t. VII, p. 586, 589; Idem, *Inscripții de la Mînăstirea Neamț*, în «Arhiva», XX (1909), nr. 6, p. 287; Al. Ciurea, *Iacob II Stamate*, Iași, 1946, p. 53.

18. Acad. R. S. România, CLXXV/45; ms. rom. 237, f. 436v, 482; Acad. R. S. România, Creșterea colect. XXVI (1915), p. 65, mss. 237, f. 453, la C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 34, 35; Acad. R. S. România, mss. 5700, Narcis Crețulescu, *op. cit.*, t. X, p. 588.

19. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 35.

din Moldova. Părintele Daniil, înainte Dionisie, era ardelean din Feldru. Venise în Moldova în 1733 prin Braşov, căci pasul de la Rodna era închis, în tovărăşia unui diac numit Irimie şi s-a stabilit la Schitul «Pocrov», avînd atunci vîrsta de 11 ani. Aci, «a servit pe lîngă un popă bătrîn» ca frate-ucenic şi, spune documentul, «a studiat». S-a călugărit, apoi la 1747 a fost hirotonit de mitropolitul Nichifor al Iaşului. Consătenii lui au început să-l cheme la Feldru ca să conducă schitul făcut acolo cu cîţiva ani în urmă de către episcopul Misail de la Rădăuţi (1729—1735), originar şi el din Transilvania. Părintele Daniil a trecut în Ardeal în anul 1752, după ce mai înainte a poposit la Putna, unde s-a sfătuit cu fostul episcop Misail care se retrăsese aici în sihăstrie. În condiţiile stăpînirii habsburgice şi ale uniaţiei, cînd călugării ortodocşi nu aveau voie să poposească prin sate, călugărul Daniil a fost nevoit să locuiască într-o casă din cîmp a fratelui său, precum şi la schit. Deşi de cînd venise nu slujise la biserici, nici nu instruisese copiii (acestea erau delictel!), ci se rugase numai pentru sine şi trăise din mila rudelor — aşa cum a declarat —, părintele Daniil a fost închis. Fugit de sub arest, a fost prins din nou şi interogat de mai multe ori în faţa magistratului din Bistriţa. Bolnav şi slăbit, ieromonahul Daniil este constrîns să accepte uniaţia şi la 24 octombrie 1752 este dus în biserica piariştilor unde i s-au făcut formele de trecere la uniaţie. Trei dintre fondatorii schitului care l-au chemat pe Daniil de la Pocrov au fost arestaţi. Este şi acesta un moment al rezistenţei ortodoxe din Ardeal care, în faţa silnicilor habsburgice şi catolice, încercase să se întărească cu puteri de peste munţi, prin ieromonahul Daniil de la Schitul Pocrov²⁰.

În viaţa lavrei de la Neamţ, au jucat un rol important *fraţii Dinga*, originari din satul Blebea, descendenţi ai unei vechi familii de moldoveni. Ei au fost stareţi la Mînăstirea Neamţ, însă se formaseră la Pocrov «de unde erau cu metania». Schimonahul *Grigore Dinga* (Blebea), a fost stareţ la Pocrov şi, după pomelnicul schitului, a fost pus egumen la Neamţ în anul 1758. A cumpărat şi a dăruit Mînăstirii Neamţ un *Meniiat*, care însă a ajuns la Pocrov, unde este îngropat şi cel ce-l cumpărase, cum rezultă din însemnarea făcută pe o *Cazanie* de Bucureşti din 1742. A fost socotit «bărbat cu alese merite» şi este indicat, ca şi episcopul Pahomie, de către Narcis Creţulescu într-un «Tablou de persoanele notabile care au ieşit din mănăstirile nemţene şi au ilustrat Moldova prin activitatea lor». Din aceeaşi familie face parte şi *Venedict Dinga*, egumen la Neamţ între 1776—1779 şi apoi la Rîşca pînă la 1792, cînd a făcut loc lui Varlaam Dinga, altă personalitate monahală de la Neamţ, despre care Narcis Creţulescu afirmă că «au fost un bărbat mare, în toate privinţele superior lui Paisie»²¹.

20. V. Şotropa, *Mînăstiri şi călugări în Valea Rodnei*, în «Arhiva someşană», nr. 27, Năşăud, 1940, p. 120, 121, 134, 125. La Bistriţa, odată cu ieromonahul Daniil au mai fost anchetaţi: Grigore al Popii Vasile a Cute, Mihăilă a Maftel din Zagra, călugărul Vasile, fiul popii Roşu, Ion a Bărdanului din Feldru, Vasile şi Iacob din Feldru. Rezultatul interogatorului a fost consemnat într-un proces verbal intitulat: Examen ratione Clericorum Nonnullorum Valahico-Schismaticorum diversis temporibus e Moldavia per Regnum Hungariae Comitatumque Maramarusiensem Principatum Transilvaniae consequenter, Districtum Bistricziensem Valahicum ingresorum a Iudicatu Lib. Reg. Civitatis Bistricziensis in praes. Tit. Projudicis Steph. Seiverth de Rosenberg die 9 Octobris A. 1752 institutum; Cf. Arhim. Nestor Vornicescu, *op. cit.*, p. 675—677; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 34.

21. Acad. R. S. România, mss. 5694, N. Creţulescu, *Istoria...*, IV, p. 111; Mss. 5696 VII, p. 583, 777; Mss. 5700, X, p. 586; N. Creţulescu, *Inscriptii...* «Arhiva» XXII (1909), nr. 7, p. 288; nr. 8, p. 329.

Din pomelnicul Pocrovului rezultă că au mai urmat la stăreția Pocrovului părinții: *Teodosie, Spiridon Duhovnicul, Natanail și Neculai Șeptelici*.

Pe *Pravoslavnică Mărturisire* de București din 1745, Natanail Șeptelici face o însemnare în 1755, arătând că această carte «este a Pocrovului, dată pentru folosul fraților, iar cine o ar înstrăina să aibă pîră pe Maica Precista. Natanail Șeptelici stareț let 7263 (1755) ... 12». Circulația cărții este atestată de însemnarea din 24 octombrie 1762 a lui «Ioasaf erodiacon ot Neamțu»: «Această carte este a Pocrovului și mi-a dat-o părintele Nicolai Șeptelici de am cetit pe dînsa». Un zapis de la Pocrov arată că starețul a cumpărat o moară «drept patruzeci lei bani gata» de la «Adrian Iacob, jidovul de Roman», vânzarea făcîndu-se înaintea episcopului Ioanichie al Romanului la 25 mai 1754. Este probabil moara de pe Topolița pe care, ca și ctitorul schitului, care purtase permanent de grijă mării lavre, a dăruit-o cu toate edecurile ei, Mînăstirii Neamț în același an ²².

După Natanail este numit stareț Nicolae Șeptelici, un călugăr îmbunătățit, care de copil intrase în mînăstire. Pe *Viața și petrecerea Sfinților* a lui Dosoftei din 1682, însemna: «Eroschimonah Neculai Șeptelici. Să s(e) știe de cînd am trăit la Săhăstri(a) Pocrovului ... vălet 7268 (1760)». Cea mai mare parte a vieții însă, părintele Nicolae Șeptelici și-a petrecut-o la Neamț, unde, după cum mărturisește, a trăit 42 ani. După venirea starețului Paisie a părăsit pustnicia și a ajuns la Mînăstirea Rîșca, unde este ales egumen. Ultimii ani ai vieții și i-a petrecut la Roman, unde a și murit ²³.

Lui Nicolae Șeptelici îi urmează la conducerea Pocrovului *Nifon Zugravul*. În primăvara anului 1777 era statornicit la acest schit, cum rezultă din însemnarea de pe *Cheia înțelesului* a lui Varlaam, tipărită la București în 1778: «Să se știe de cînd am șezut la Pocrov. Nifon 1777, martie 25 d(ni = zile), am scris aici». Pe o *Psaltire* de Iași din 1743 consemna: «Această psaltire au dat-o părintele Teodosie monah s(fin)tii săhăstriei Pocrovului, ca să fie pomenit la sfîntul jertvenic el și părinții lui..., fiind stariț eu mult păcătosul Nifon Zugrav din Borzești-trotișan. 1778 (cifre arabe) Mart. 31...» ²⁴. Era fecior de preot și se trăgea din neamul de răzeși al Udreștilor, care, vreme îndelungată au dat ctitoriei lui Ștefan cel Mare, «mînăstirii Borzăștilor», preoți, diaconi și dascăli. Între 1757—1765 îl găsim stareț al Mînăstirii Secul, de unde, retrăgîndu-se, se stabilește la Mînăstirea Neamț. Aici își desăvîrșește aptitudinile de iconar. Era la Neamț în 1773, cînd iscălește pe o icoană din Anghelești (jud. Putna): «Nifon zugr(a)f ot mînăstirea Neamțul 1773 feb(ruarie) 5».

La Pocrov, ieromonahul Nifon a stărețit și în perioada lui Paisie. În vremea aceasta s-a întreprins o acțiune de reparare a schitului, al cărui acoperiș se stricase. Starețul Nifon, neputînd cu puterea sa a scoate lucrul acesta la cale», sihăstria fiind săracă, Paisie Velicicovschi i-a dat la mînă o hîrtie de împuternicire ca să apeleze «la mila și ajutorul pravoslavnicilor creștini». Scrisoarea a fost alcătuită de unul din ucenicii români ai lui Paisie și numai iscălită de acesta. Nu se știe sigur dacă schitul a fost reparat atunci, căci, ceva mai tîrziu, la 1802 starea lui era destul de rea, încît a fost nevoie de o renovare. La 1783 era încă stareț la Pocrov cînd pe aceeași *Cheia înțelesului* notează: «Nifon stareț ot Pocrov... 1783 dec 9 Noaptea scriu».

22. Acad. R. S. România, mss. 5696, N. Crețulescu, *Istoria...*, VII, p. 632 ; Mss. 5700, X, p. 261 ; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 37.

23. Acad. R. S. România, mss. 5700. N. Crețulescu, X, p. 586.

24. În legătură cu viața ieromonahului Nifon a se vedea C. Bobulescu, *Vieți de zugravi*, p. 34—38 ; Idem, *Pocrovul*, p. 40—42.

Cu așa-zisul «curent paisian» ieromonahul Nifon ca și alți monahi români de vîrsta lui, nu s-a împăcat. De aceea ține să sublinieze la 5 decembrie 1792 pe un *Octoih* mare rusesc al mînăstirii Rîșca, că el «Nifon de la Mînăstirea Niamțului» este «din cei vechi nemțieni, nu pais(i)an...» Făcea parte dintre călugării care l-au privit pe Paisie și pe malorusienii veniți cu el ca pe niște străini și uzurpatori oploșiți la noi în numele Bisericii, mai ales că așezarea lor la Dragomirna, Secul și apoi la Neamț fusese dirijată de orînduirea politică fanariotă.

Părinții sihaștri de la Pocrov au ținut nespuse de mult la neatîrnarea schitului lor, stabilită de ctitorul episcop Pahomie și întărită de scrisori «domnești și patrierșești», iar cînd cei de la Mînăstirea Neamț au încercat să le-o știrbească, căci schitul era făcut pe moșia mînăstirii, au făcut apel la diferiți ierarhi. Astfel, la 16 ianuarie 1726, mitropolitul Gheorghe le dăduse o scrisoare care interzicea Mînăstirii Neamț să aibă vreo putere sau amestec în conducerea chinoviei de la Pocrov: «Mitropolia noastră facem întăritură ca să nu aibă părinții de la Neamț cu acești sihaștri nici o treabă». Mai tîrziu, la 7 august 1747, episcopul Ioanichie al Romanului le dă și el o carte ca «să aibă despre părinții Mînăstirii Neamțului pace. Căci și răposatul fratele Pahomie au ajutorat Mînăstirea Neamțul cu multe de toate».

Pierderea independenței Pocrovului și afilierea lui la Mînăstirea Neamț odată cu venirea lui Paisie la 1779 a produs tulburare sihaștrilor de la schit. Reflectînd această situație, pe cartea de întărire a neatîrnării Pocrovului dată de Patriarhul Samuel al Alexandriei în 1715 episcopului Pahomie, se află și următoarea însemnare: «A patriarhului de her (= fier) zăvoară legat. Patriarhul Avramie n-au vrut să-l deslege iar starețul Paisie n-au vrut să-l știe». Le va fi scris un părinte de la schit, nemulțumit de starea de fapt creată odată cu venirea lui Paisie. De aceea poate pentru a-și exprima și el protestul, părintele Nifon își depune și el semnătura: «Nifon ieromonah-stareț la Pocrov» pe o copie a cărții dată de Patriarhul Samuel²⁵.

Despre ieromonahul Nifon se presupune — nu sînt dovezi sigure — că ar fi ctitorul schitișorului din apropierea Mînăstirii Secul, pe care, după pilda atîtor înaintași, l-ar fi clădit pentru retragere în schimnicie la bătrînețe. Pînă nu de mult în urmă, acest locaș s-a numit «Schitul lui Nifon»²⁶.

După Nifon, în timpul stăreției lui Paisie Velicovschi, găsim la conducerea Pocrovului pe ieroschimonahul Gherasim. Scrisoarea — «plîngere» — a acestuia, trimisă mitropolitului Gavriil Calimachi la 7 februarie 1785, furnizează numeroase elemente în legătură cu viața lui. Din această scrisoare aflăm că «din tînră vîrstă» frecventa Pocrovul unde, afirma el «de cînd eram mirean am văzut (= m-am luminat, — n.n.) la acest schit». În acea vreme era stareț «sfînția sa cinstitul părintele Nicolae Ieroschimonah Șeptelici», pe care l-a rugat ca să fie primit la mînăstire. Aci s-a călugărit și a fost hirotonit. Dorința de desăvîrșire și de cunoaștere a sfintelor locuri l-a dus la muntele Atos, unde aflîndu-l pe Paisie Velicovschi, s-a «dat sub ascultarea Sf(inției sale)». La «Sfeatagora» a stat puțină vreme. A însoțit apoi pe Paisie în Moldova, la Dragomirna. Ieromonahul Gherasim însă dorea liniștea, de aceea n-a stat mult în obștea de aci și «cu blagoslov(enia) sf(inției sale) părinte(lui) stareț» s-a dus «la Agapia Veche în deal ... la pustietate ...». Cînd Paisie a ajuns la Neamț și Schitul Pocrov a fost afiliat lavrei celei mari, noul stareț «au socotit — spune Gherasim — că este cu cale ca să fiu eu la schit la postrîgul meu și împreună cu soborul sf(inției sale) m-am rînduit ca să fiu «nacialnic» aicea în Pocrov...».

25. Acad. R. S. România, *idem*, p. 578.

26. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 37, 38.

Pentru că în originalul așezământului lui Pahomie se vădise o «adăusătură de condei strein» a unui călugăr zelos, care oprea de a nu se mânca «fruct» de nici un fel (lactate, ouă), Gherasim, monah cu dreaptă socoteală, obține de la mitropolit dezlegare în acest sens, rezolvînd astfel o problemă de conștiință care tulbura pe unii schimnici de la Pocrov.

În vremea aceasta, schitul a primit un *Penticostar* cumpărat și dăruit Pocrovului, de «dum(nealui) chir Costa cupeț (= negustor) ... pentru pomenirea sa și iertarea păcatelor dum(i)sale și a părinților dum(i)sale 1786 sept 10». Monahul Teodosie de la schitul Fătăciunii îi donează în anul 1786 de ziua hramului — 1 octombrie — douăsprezece *Mineie* ieșite de curînd din tipografia Rîmnicului, pentru care este trecut în pomelnicul cel mare al schitului ²⁷.

După Gherasim, urmează la conducerea Pocrovului *ieromonahul Inochentie*. În timpul lui, schitul a fost jefuit de niște tîlhari din Nemțișor, la 1 aprilie 1800, «la Duminica Florilor». Hoții fiind descoperiți, au mărturisit că toate odoarele «le-au dat unui Solomon jid(ov) din Tîrg(ul) Neamțului». Ca urmare — consemnează postelnicul Mihalache de la isprăvnicie — «breasla jid(o)vilor și împreună cu el s-au dat platnici să răspundă pag(u)ba Sfîntului Schit, precum i-au și răspuns» ²⁸.

La 1802, Schitul Pocrov ajungînd «la proastă stare de învechire», Inochentie duce o scrisoare mitropolitului Iacov Stamate, fostul ucenic de la Pocrov, căruia îi prezintă această situație. În răspunsul său către «chir Dorotei», starețul Neamțului și Secului, trimis tot prin Inochentie, mitropolitul arată că dă 1200 lei pentru «ajutorul prefacerii numitului schit» și hotărăște «spre oareșcare mîngiere a părinților călugări ce se află la numitul schit Pocrovul» ca «prisaca de supt Muncel, unde a fost chilia vlădiciei lui Pahomie, și prisaca Pocrovenii» să fie în folosința exclusivă a schitului ²⁹. Această ultimă măsură luată de mitropolit, care cunoștea bine așezământul și rînduielile de la Pocrov, arată că părinții schitului tînjeau după neatîrnarea pe care o avusese Pocrovul înainte.

Trăitorii de mai tîrziu ai schitului — ca de pildă, *ieromonahul Neofit Eliade*, pe la 1859, «duhovnic bătrîn, chilist, cîntăreț, bărbat prea îmbunătățit în viața ascetică, floarea sfințeniei și a românismului» și mai ales *ieroschimonahul Vasian* (1821—1903) igumen vreme de 52 de ani, — au arătat, prin viața lor, că la Schitul Pocrov se formase o tradiție de aspră viață ascetică, temeinicită în secolul al XVIII-lea ³⁰.

Fete bisericești și așezăminte monahale legate de schitul Pocrov

De Schitul Pocrov s-au simțit legate și alte fete bisericești — călugări și vlădici — viețuitori în alte așezăminte monahale și care datorau ceva, în ce privește formarea lor duhovnicească, acestui schit.

Așa au fost monahul Teodosie de la Schitul Fătăciune, care a donat schitului, la 1786, 12 *Mineie*; ierodiaconul Varsanufie, care la 1779 a dat *Slujba Cuviosului Dimitrie Basarabov* de București 1801, iar la 20 mai 1809 pe cea a Sfîntului Ioan de

27. Acad. Rom., doc. 169 CLXV; «Biserica Ortodoxă Română» (VIII), p. 143—144, la C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 48, 50; Melchisedec, *op. cit.*, p. 344—347.

28. Acad. Rom., doc. 179 CLXV, la C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 50.

29. Acad. Rom., doc. 182 CLXV, la C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 55—56.

30. Acad. R. S. România, mss. 5696, N. Crețulescu, *op. cit.*, VII, p. 541; C. N. Tomescu, *Scurtă povestire istorică despre sfînta Mînăstire Neamțu și despre așezările supuse ei, Mînăstirea Neamț, 1942, p. 133.*

la Suceava; «smeritul schimonah Serafim» care «spre vecinică pomenirea lui» afierosește *Cronograful* său apărut la Neamț, în 1853 în trei volume, «sfintului schit Pocrovului spre a me vecinică pomenire»³¹.

Dintre ierarhi, în afară de mitropolitul Iacov Stamate care a crescut și a învățat la schitul Pocrov, pe care nu l-a uitat nici mai târziu, așa cum s-a arătat, trebuie amintiți mitropolitul Ungrovlahiei Dositei care dăruiește Schitului Pocrov o *Liturghie* de Rîmnic 1797 și un *Moliffelnic*, de asemenea episcopul Iosif al Argeșului, care donează un *Octoih* de Rîmnic din 1811 «pentru veșnica pomenirea sa și a tot neamul său». Urmașul lui Iacov Stamate și fiul său duhovnicesc, mitropolitul Veniamin Costache (1803—1808; 1812—1822; † 1846), cel care a contribuit atât de mult la sporirea culturii și evlaviei creștine în Moldova, a cunoscut prin duhovnicul său, care se nevoise mulți ani la Pocrov, duhul schimnicesc și cărturăresc de la acest schit și a privit cu multă dragoste pe părinții de acolo. Afierosește Pocrovului la 1 noiembrie 1812 *Chiriadromionul* lui Nichifor Teotokis la Apostol, tipărit de el la Neamț în 1811. La 30 septembrie 1813 îi dăruiește un *Antologhion* de Iași tipărit la 1806, iar în 1814, după ce traduce și tipărește *Checragarion*, un exemplar îl trimite la schit. Pocrovul primește de la el și un *Ceaslov* de Iași din 1816³².

Spiritul înnoitor al vieții schimnicești promovată de Pahomie și ucenicii săi s-a manifestat nu numai în schitul Pocrov ci și în alte așezăminte monahale înființate în acea vreme. După toate probabilitățile, biserica din Timișești unde era un metoc al Pocrovului a fost făcută de Pahomie. Pe *Cheia înțelesului* de București din 1678 se află, în acest sens, o însemnare atribuită lui Pahomie, proprietarul cărții. Sfințirea bisericii s-a făcut în 1712, cum rezultă din însemnarea de pe un *Octoih* cumpărat de Pahomie: «vl(e)t 7220 iunie în 4 zile au căzut omăt mare pe Ceahlău az(i) marți ... atunci s-au sfințit și bes(e)rica în Timișești...» Aproape cu aceleași cuvinte, faptul este consemnat și pe un *Triod* din 1702 pe care Pahomie îl dăruiește Pocrovului. Biserica a fost arsă în 1717 de tătari, dar ea a fost refăcută de unul din stareții Pocrovului și ucenicii lui Pahomie, căci dintr-o însemnare rezultă că la Timișești exista în 1748 un sfânt locaș³³.

Un ucenic și nepot al lui Pahomie, Iordan Dosoftei, face cu cheltuiala sa o biserică la Siliștea Bălăști, pe care o dăruiește episcopului și Mînăstirii Neamț la 27 septembrie 1711. Aci a fost și schit de călugări, numit «Schitul de la Codrul Sirghilor»³⁴.

Starețul Lazăr, așa cum s-a arătat mai înainte, a făcut schiturile Ioaneasa și Brătești. La ultimul se lucra în 1734, căci pe cartea *Cuvintele Avei Dosoftei*, ce o citea atunci, starețul notează: «...cînd se făcea schitul în codrul Rîșcanilor ce să cheamă Brătești: Eromonah Lazăr let 7242 (1734)³⁵.

Un alt ucenic și nepot al episcopului Pahomie, Ioasaf, este ctitorul Schitului Hlăpești de lângă Timpești. În 1754, el închină schitul Mînăstirii Neamț, ceea ce va întări și ieromonahul Ioan în 1771³⁶.

Schitul Fătăceni sau Fătăciune este și el legat de Pocrov. Într-o însemnare din 1762 se spune: «Eu Ioanichii cărugăr (sic) care am sihăstrit în tinerețele mele la mînăstirea Pocrovul; iar la velet 7254 (1746) m-au adus răpausata Bălașa giupîneasa

31. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 51, 56; I. Bianu, *op. cit.*, p. 342, 348, 351, 352 (mss. 1238, 1239, 1240, 1241). 32. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 51, 57. 33. *Ibidem*, p. 17.

34. Acad. R. S. România, mss. 5691, N. Crețulescu, *op. cit.*, VII, p. 763; Șt. Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în sec. XIII—XX*, București, 1971, p. 158 și note.

35. Acad. R. S. România, *idem*, p. 589. 36. *Idem*, I, p. 125; VII, p. 763.

dumis(ale) logof(ăt) Ioan Bogdan și m-au așezat la un schit al dumilor sale anume Fătăciune». Desigur că și aci a domnit același duh al înnoirii ca la Pocrov, cu care părinții de la Fătăceni au avut legături. Monahul Teodosie a dăruit Pocrovului 12 Mineie în 1789. Mai târziu, părinții de la Neamț se plîng că la Fătăceni s-ar afla cărți luate de la Pocrov. De aceea episcopul Ioanichie de la Roman, intervine pentru a fi înapoiate, mai ales că «părinți nu prea sînt la acel schit»³⁷.

Vorbind despre episcopul Pahomie al Romanului și despre «puterea acestei mișcări spre ascetism» la noi, Nicolae Iorga arată că sub înriurirea lui, Putna avea și ea sihăstria ei cu o bisericuță de lemn ridicată de Ilie Cantacuzino. Primul stareț a fost ieromonahul Doroftei (1726—1754), sub care se zidi o bisericuță de piatră. Ieromonahii Silvestru și Arsenie «scriau acolo vieți de pustnici ori cărți ale lui Dimitrie al Rostovului». Al doilea stareț, Sila (1754—1783) făcuse o călătorie la Kiev, în 1729, cu încuviințarea mitropolitului Iacob Putneanul ca să cerceteze vestitele obști și lăcașuri sfinte. În acest duh înnoitor, sub îndrumarea mitropolitului Iacov Putneanul și a colaboratorului său, arhimandritul Vartolomeu Măzăreanul, a înflorit apoi, la mijlocul secolului XVIII-lea, vestita școală călugărească de la Putna³⁸.

Curentul înnoitor al vieții monahale inițiat la Pocrov, «cu urmări așa de ferice pentru minăstirile din Moldova», a avut răsunet și în regiunile din vestul Transilvaniei care, așa cum s-a arătat, aveau în această vreme relații intense cu minăstirile de peste munți. Se pare că însuși Pahomie personal, după stabilirea în Moldova, a mai avut legături cu ținutul natal. Rudenii și compatrioți de-ai săi au venit mereu la Pocrov.

Inspirat de ctitoria episcopului Pahomie, popa Constantin, care în 1733 era paroh în Sîngiorzul Năsăudului a zidit la 1734, pe valea Porcoaia din apropierea satului, o minăstire căreia i-a pus hramul Acoperămîntul Maicii Domnului-Pocrov. La anul 1760 el era încă în viață și cumpăra o carte de slujbă pentru așezămîntul său, cum rezultă din însemnarea făcută de Grigore Maior, viitor episcop al Blajului: «Cunoscut lucru este cum această carte, prin strădania și cu cheltuiala cuviosului între preoți, popa odată Constantin din Sîngeorzi, iar acum ieromonah Climent, o au cumpărat și lăsat zestre vecinică acestei minăstiri, care minăstire așîderea de aceștia ieromonah au fost din întreg începută și de ale lui sirguitoare mini isprăvită; așadară nimeni dintre temătorii de Dumnezeu pravoslavnici, și măcar fiecarele se teme de pedeapsa Lui, nu va putea înstrăina de aici această dumnezeiască zestre. Deci fiind noi prezent și în ceste părți, am fost cercați și rugați să semnăm aceste în minăstirea Pocrov a Sîngiorzului, zile 10, adică ziua marelui mucenic Ignatie (decembrie) 1760, mic și netrebnic între frați Gavriil Grigore Maieru, starețul Sfintei Troițe de la Blaj». Minăstirea aceasta n-a avut o obște prea numeroasă, căci la 1764, cînd episcopul de Blaj Atanasie Rednic vine prin partea locului, o găsește nelocuită³⁹.

Cărți și copiști de la Pocrov

Pe lîngă rîvna filocalică și ascetică, Pahomie a imprimat în sufletele ucenicilor săi dragostea de carte. În așezămîntul său, prima chestiune de care vorbește este cea a cărților care trebuie păzite cu toată grija, pentru a nu fi înstrăinate, astfel ca

37. *Idem*, mss. 5700, X, p. 593, 596; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 10.

38. Pr. Gh. Moiescu, Pr. Ștefan Lupșa, Pr. Alex. Filipașcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1958, p. 177, 293; Gh. Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*, București, 1962, p. 140; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, București, 1929, vol. II, p. 97.

39. Pr. Gh. Moiescu, *op. cit.*, p. 177.

ele să fie «de treabă» și «de pildă» viețuitorilor de la schit spre formarea lor culturală și duhovnicească. Cărțile «să hie de citit părinților» și «de folos sufletului», scrie Pahomie pe *Cheia înțeleșului*.

Pocrovul a avut un număr foarte mare de cărți rămase de la ctitorul Pahomie și de la urmașii săi, sau primite în dar și «afierosite», în tot cursul secolului al XVIII-lea și după aceea, de cei care au fost legați sufletește de această chinovie: laici, călugări, stareți de la Neamț, ierarhi. O listă făcută de Pahomie, «Izvod de cărți cite am să se știe (7219 — 1711) martie», pe când era episcop, cuprinde 52 de titluri. Destule sînt și cărțile agonisite ulterior. În actul numit «Izvod de zestre Pocrovul (1711—1802)» sînt cuprinse și 42 de cărți.

Ca să nu se risipească, mai toate cărțile Pocrovului sînt apărute de bleștame înfricoșătoare asupra celor ce le-ar înștrăina. După afilierea schitului la Neamț însă cărțile de la Pocrov au început să circule și în afară. De aceea în biblioteca Mînăstirii Neamț se găsesc foarte multe cărți care au aparținut Schitului Pocrov. O parte din cărțile Pocrovului sînt manuscrise, altele sînt «cărți tiparnice».

În acest al XVIII-lea secol, cînd limba română se afirmase în cultura și Biserica noastră, legăturile cu Pecerska Lavra și cu alte centre de cultură bisericească rusă au făcut ca, pentru scurtă vreme, influența culturii de limba slavă să cunoască o oarecare înviorare. De aceea, printre cărțile de la Schitul Pocrov se află numeroase cărți în limba slavă, unele aduse de Pahomie personal din Rusia.

O parte din cărțile care au aparținut Pocrovului sînt cărți de cult, altă parte sînt cărți de trăire creștină, sbornice și paterice, traduceri din scrierile filocalice ale Sfinților Părinți. Cele mai multe dintre cărți cuprind însemnări în legătură cu posesorii sau dăruitorii lor, cu viața lor și întîmplările petrecute sub ochii lor. De aceea au o mare valoare documentară. Interesante sînt reflecțiile și atitudinile asupra conținutului respectivelor cărți, ceea ce ne ajută să cunoaștem portretele duhovnicești, preocupările și nevoințele monahilor de atunci. Citind viața lui Ioasaf și Varlaam, Pahomie exclamă: «O, mila ta, Doamne, mare este. Minunată cartea aceasta este plină toată de învățăturile sfinte». Iar pe un sbornic însemna: «Această carte este prea minunată și scumpă cu mare învățătură»⁴⁰.

Pahomie și ucenicii săi de la Pocrov au dat o mare atenție muncii de traducere și copiere a vieților de sfinți, precum și a unor texte din operele Sfinților Părinți⁴¹.

Prin Bizanț și lumea greacă, cu care a avut legături strînse, Ortodoxia românească a fost în contact permanent cu întreaga cultură patristică. Încă din secolul al XIV-lea, copii de pe manuscrise patristice atonite au ajuns în mînăstirile și în cercurile bisericești de la noi⁴². În limba română s-a tradus foarte mult — aproape jumătate din literatura patristică, aceste traduceri cuprinzînd «ce a fost mai reprezentativ în scrisul creștin, ce a fost mai bun, ce a fost mai frumos», munca aceasta

40. Melchisedec, *Catalog de cărțile sîrbești și rusești, manuscrise vechi, ce se află în Biblioteca sîntei Mînăstiri Neamțului precum și de cuprinderea lor și de însemnările istorice ce se găsesc în ele*, în «Rev. pentru istorie, arheologie și filologie», București, 1884, an. II, vol. I, fasc. I, p. 129; A. I. Iațimirschi, *Manuscrise slavone ale Mînăstirii Neamț din România* (în l. rusă) Moscova, 1898, p. 44, 45; I. Bianu, *op. cit.*, p. 448—453; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 33; Acad. R. S. România, mss. 5700. N. Crețulescu, *op. cit.*, X, p. 571—573.

41. Arhim. Irineu Crăciunaș, *Episcopul Pahomie al Romanului*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXV (1958), nr. 9—12, p. 635.

42. Pr. Prof. I. G. Coman, *Preocupări patristice în literatura teologică românească*, în «Studii Teologice», XXIII (1971), nr. 5—6, p. 310.

reprezentînd «o oglindă a strădaniei cărturărești a înaintașilor noștri întru cele ale teologiei»⁴³.

Un competent cercetător al manuscriselor românești, G. Ștrempel, subliniază că numărul mai mic al manuscriselor care au ajuns pînă la noi, datînd din secolele XVI și XVII «nu este concludent pentru circulația culturii românești a acestor secole». Războaiele dese și vremurile tulburi, numeroasele incendii, condițiile necorespunzătoare în care erau păstrate manuscrisele scoase din uz, înstrăinarea lor peste granițele țării — în marile biblioteci din Răsărit și Apus se află numeroase manuscrise făcute pe teritoriul țării noastre — pot explica foarte bine această stare de lucruri.

Alta este situația în secolul al XVIII-lea. După 1700, cu toată dezvoltarea vertiginosă a activității tipografice, copierea manuscriselor a avut o amploare deosebită. Explicația poate fi găsită în nevoia din ce în ce mai mare pentru cultură — ca reflex al renașterii tîrzii și al secolului luminilor — care nu putea fi împlinită numai de cărțile «tiparnice».

Determinarea locului unde au fost «prescrise» unele cărți, sau a numărului copiștilor de acolo, nu este un lucru ușor. De pe cele mai multe manuscrise lipsește numele copistului. O primă cauză este anonimatul în care au voit să rămînă acești smeriți și neobosiți lucrători în domeniul culturii — în majoritate monahi. Din aceeași pricină unii foloseau în iscălitura lor și scrierea criptată, realizată prin schimbarea valorii și sensului literelor. Multe manuscrise aveau semnătura copistului la sfîrșit. Prin folosire îndelungată, manuscrisul pierdea, pe lîngă legătura din scoartă de lemn îmbrăcată în piele, și cîteva file de la început și de la sfîrșit. Au fost și cazuri cînd unor manuscrise vechi date din nou la legat li s-au tăiat marginile care puteau să cuprindă însemnări prețioase în legătură cu copiștii⁴⁴.

Așa stînd lucrurile, se poate afirma că la Schitul Pocrov au fost mai mulți copiști decît cei cărora le știm azi numele. N. Iorga presupune că *Lavsaiiconul* lui Heraclid de Capadocia (vieți de pustnici) ar fi fost tradus în Moldova de către Episcopul Pahomie al Romanului⁴⁵.

Despre copistul Dionisie, ieromonahul de la Pocrov, nu avem indicații că este una și aceeași persoană cu starețul Dionisie, nepotul lui Pahomie și ocrotitorul lui Iacob Stamate, ceea ce n-ar fi deloc exclus. De la el ne-a rămas un miscelaneu de 286 file, cuprinzînd *Mîntuirea păcătoșilor* și *Pilde filosoferi*, cu o scriere care imită tiparul. După ce la fila 189 dă slavă lui Dumnezeu că i-a ajutat să vadă după început și sfîrșitul, la f. 249 face o scurtă prezentare a cărții.

Pe aceste pagini se află și indicații asupra persoanei și locului prescrierii: «Ce pri(i)miți, fraților, usteniala robului vostru *Dionisie*, (*i*)er(o)monah de la Sf(i)nta Mînăstire Săhăstrie Pocrovul, unde este hramul Acoperămîntul Maicii Precistii. Și am scris această sf(i)ntă carte la Pocrov. Leat 7253 (1745)»⁴⁶.

Printre ostenitorii în ale scrisului de la Pocrov trebuie socotit și schimonahul Grigorie Dinga care la 1757 a scris *Cartea documentelor de la Episcopia de Roman*, folosită de Melchisedec pentru alcătuirea *Cronicii Romanului*.

Un călugăr de la Pocrov, Isaiia, ucenic al unuia dintre frații Șeptelici, ajuns la Atos și devenit ucenic de-al lui Paisie, a tîlmăcit «despre limba slovenească întru

43. D. Fecioru, *Bibliografia traducerilor în românește din literatura patristică*, vol. I, fasc. I, București, 1937, p. 3. 44. G. Ștrempel, *op. cit.*, p. XII.

45. N. Iorga, *Istoria literaturii române*, ed. I, voi. II, p. 218 și nota 6.

46. G. Ștrempel, *op. cit.*, p. 53.

cea rumânească, în 1763, «Slujba Pocrovului» ... «în sf. munte Atos, la schitul Sfîntului Prooroc Ilie». Isaiia mărturisește despre Pocrov și duhovnicul lui de acolo: «la acel schit» și «la acest mai sus numit cinstit părinte m-am învățat și m-am iscusit la rînduiala bisericii și la cetania sfintelor scripturi», arătînd și motivele pentru care s-a apucat de această traducere: evlavia către Maica Precista dragostea către «Sfîntul locul acela» și pentru «lipsa ce o avea sihăstria despre această slujbă a hramului»⁴⁷. Textul a fost copiat de «Gherontie păcătosul monah din Mînăstirea Neamțului», cel care a scris în 1800 slujba Sfîntului Ion cel Nou de la Suceava în 14 file și a adăugat-o la *Mineiul pe iunie* dăruit Pocrovului de Teodosie de la Fătăciune. Gherontie face și un istoric al acestor moaște și mai ales al peregrinărilor lor prin țara leșească. Se pare că Gherontie a avut în mîna o copie a plîngerii pe care o delegație moldovenească de boieri și clerici trebuia s-o înmîneze împărătesei Ecaterina, la 1769, odată cu izbucnirea războiului ruso-turc din acel an⁴⁸.

Alt copist trăitor la Pocrov, Ioasaf, copiază *Carte a avvei Varsanufie. Răspuns al marelui stareț către Avva Ioan cel din Mirosovi, carele au cerut să vie și să lăcuiască la dînșii în viața de obște*. Manuscrisul are 337 file cu scriere cursivă, titlul și unele inițiale cu roșu, unele frontispicii colorate, precum și cîteva viniete și inițiale ornate. Pe ultima filă copistul scrie: «Slavă, cinste, mulțămîntă și închinăciune Unuia în Troiță D(u)mnezeu, Celui ce ajută la toți, după început de vin(e) la sfîrșit. Această s(î)ntă și de suflet folositoare carte a s(fintului) Varsanufie s-au scris de mine, ticălosul și pățimașul și nevrednicul Ioasaf monah la Pocrov, la leat 7296 (1788). Și mă rog tuturor de obște cetitori, orice greșală veți afla, să nu fiți grabnici a osîndi, ci să o îndreptați cu blîndețea d(u)h(u)lui și să mă ertați și să vă rugați pentru mine, nevrednicul Ioasaf. S(f)îșit și lui D(umnezeu) slavă» (Textul subliniat este criptografiat).

Așa cum se arată în prolog, cartea s-a tălmăcit la Neamț, «acum de nou din limba ellinească pre limba rumânească de oare-carele din cei prea mici și mai de pe urmă ucenici ai starețului Paisie, și s-au îndreptat cuvînt din cuvînt de Sfîntia sa părintele Ilarion», între 1 mai și 25 septembrie 1787. Este de reținut conștiința cu care părintele Ilarion săvîrșește această traducere: ... «ca să fie spre folosul cel de obște a neamului rumânesc»⁴⁹.

Sava ieroschimonahul de la Pocrov prescrie și el o carte tradusă la Neamț. Este vorba de un *miscelaneu* de 83 file, cu scriere cursivă care cuprinde trei cărți: 1. *Cărțica împotriva Latinilor*; 2. *Carte prea frumoasă pentru Sfîntul Botez, despărțită în 32 de capete, ce să numește povăzuitoare celor rătăciți, alcătuită de doitorul filosof chir Eustratie Arghentie Hiotul*; și 3. *Cuvînt pentru curățitorul foc*, al lui Nichifor Theotokis. De remarcat că această a treia carte nu este trecută în lista scrierilor autorului dată de Sathas. La fila 69 copistul notează: «Sfîrșit și lui (Dumnezeu) Celui în Troiță slăvit și de toate făpturile închinat, prea proslăvitului D(u)mnezeu, preabunului și prea milostivului D(u)mnezeului nostru slavă acum și pururea și în vecii vecilor. Amin. S-au tălmăcit la anul 1791 în Sfînta Mînăstire Neamțul și o am prescris eu, mult păcătosul Sava ieroschimonahul în Sf(î)nta Sihăstrie Pocrovul întru acestaș an 1791, în luna lui august; s-au sfîrșit în 26. Amin»⁵⁰.

47. I. Bianu, *op. cit.*, vol. III, p. 177, 178.

48. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 54.

49. *Ibidem*, p. 51; G. Ștrempel, *op. cit.*, p. 127; I. Bianu, *op. cit.*, vol. II, p. 253—254.

50. *Ibidem*, p. 122; G. Ștrempel, *op. cit.*, p. 206.

Viața Schitului Pocrov, prezentată în aspectele ei esențiale — și în măsura documentației găsite — așa cum s-a desfășurat ea în atmosfera de efervescență monahală a secolului al XVIII-lea, socotim că demonstrează suficient «activitatea și reputația» lui, așa cum spunea N. Iorga.

Innoirea vieții monahale pe linia accentuării schimniciei și a activității cărturărești promovată de episcopul Pahomie și de ucenicii săi încă de la începutul secolului al XVIII-lea nu trebuie socotită ca rezultatul exclusiv al unor influențe externe. Este vorba de un fenomen istoric și cultural bisericesc autohton de creștere și dezvoltare internă, desfășurat pe linia unei tradiții monahale vechi cât și istoria Bisericii noastre ortodoxe.

Tradiția aceasta s-a dezvoltat sub influența isihasmului atonit venit și înflorit pe meleagurile noastre, fie pe calea contactului direct cu Atosul și alte centre de duhovnicie ortodoxă, fie prin mijlocirea culturii slavone, de sud sau de est. Episcopul și schimnicul Pahomie precum și ucenicii săi de la Schitul Pocrov au fost reprezentanții acestui monahism autohton de pronunțată nuanță isihastă, căruia, prin rîvna și activitatea lor, i-au dat un nou impuls.

Viața duhovnicească de la Pocrov s-a răsfrînt și în afara schitului. Ucenici de-ai lui Pahomie au înființat alte chinovii și biserici, iar acest duh înnoitor s-a făcut simțit în sistemul monahal al Moldovei cu mult înainte de venirea lui Paisie Velicovschi la Neamț.

Cu Mînăstirea Neamț, Schitul Pocrov a avut o legătură permanentă. Pentru marea lavră, schitul a fost, în această perioadă o adevărată rezervă duhovnicească: i-a dat stareți și călugări îmbunătățiți.

Pe linia relațiilor dintre Moldova și Transilvania, Schitul Pocrov a însemnat una din punțile care, în secolul al XVIII-lea, a ușurat și a accentuat comuniunea culturală-bisericească, cu adînci implicații, între credincioșii ortodocși din cele două provincii românești.

Schitul Pocrov a dat Bisericii din Moldova personalități de seamă, de la simpli monahi pînă la ierarhi, unele cunoscute ca frații Șeptelici, Dinga, mitropolitul Iacov Stamate, altele rămase însă în anonimat, schivnici neștiuți care, prin nevoințele lor, au creat aici un climat de autentică și elevată viață monahală.

Aspectul cultural bisericesc al curentului de la Pocrov a însemnat promovarea prețuirii cărții și a învățaturii, a dragostei pentru o teologie a vieții și a trăirii. Prețuirea scrisului și a răspîndirii culturii religioase scrise este atestată de munca și migala copiștilor de aici. Acest aspect trebuie înregistrat ca un moment distinct în istoria culturii noastre bisericești.

Doctorand CONSTANTIN VOICESCU



MONUMENTUL LAPIDAR DE LA LACUL NEGRU — ARGEȘ

Pe aria orașului Cîmpulung și a zonei istorico-geografice a Muscelului se află numeroase monumente lapidare, documente epigrafice medievale sub formă de cruci din piatră cu inscripții, categorie de valori istorice ce depășește, ca frecvență, zonele din vecinătate și chiar de pe cuprinsul Țării Românești.

Faptul își are, pînă la un punct, o genetică locală. Este existența, aci, a sursei de materie primă: calcarul numulitic din Albeștii de Muscel, județul Argeș, material dovedit a fi fost folosit chiar la construcția porților și colțurilor zidului de incintă al castrului roman Jidava¹, de lîngă Cîmpulung, deci de la sfîrșitul secolului al II-lea d. Hr. și, de asemenea, la unele părți ale interiorului mărețului monument de artă medievală românească, din 1517, Mînăstirea Curtea de Argeș². În acest context al problemei, este de reținut că, în covîrșitoarea lor majoritate, monumentele lapidare-crucii, exceptînd cele funerare, au un caracter votiv. În schimb însă crucile, ca documente epigrafice cu un conținut social-economic sau juridic, sînt rare, iar aci în zona Muscelului și Argeșului s-au păstrat doar cîteva: cele două, zise ale «Jurămîntului», din Cîmpulung, conținînd privilegiile medievale, de autoadministrare, ale orășenilor, cea de la Ștefănești — Tîrgul Dealului etc.

Monumentul lapidar — document epigrafic, despre care ne vom ocupa — prezintă însă o valoare multiplă și totodată singulară: votivă și ctitorială, dar și social-economico-juridică. Se află situat în fosta comună Vrănești, din vechea zonă a Muscelului, în apropierea kilometrului 104, de pe șoseaua națională București — Pitești, către est, pe dealurile micului cătun Gușați³, în punctul izolat Lacul Negru, lîngă fostul schit Radu Negru⁴. Denumirea topografico-geografică de Lacul Negru este judicios fundamentată. La circa 100 m sud-vest de fostul schit și de crucea în cauză, ce se găsește numai la 6 m distanță de zidul sudic al construcției de cult, se află o zonă adîncită, albiată, noroioasă, în suprafață de cîteva hectare, cu vegetație foarte săracă, pipirig îndeosebi, și cu zăcăminte de turbă în formație, — ansamblu cu emanații și cu un miros caracteristic. Este un vestigiu geologic, urmele unui fost lac vulcanic noroios, între dealuri cu un aspect sumbru, fără arbori, într-o tăcere apăsătoare, de pustiu, pe care astăzi însă îl schimbă plantațiile de viță de vie, ce se întind neconținut în jur, aducînd, prin muncă, viața și pe om și pe aceste locuri.

Între micul monument de cult de aici, construit în 1759, în formă de navă, cu o turlă din lemn, foarte joasă, deasupra intrării în pronaos, și între monumentul lapidar alăturat, de care ne ocupăm, există o strînsă corelație. De dimensiuni impresionante, crucea este tăiată în piatră de Albești, calcar numulitic, are piuă și căciulă și 2,47 m

1. I. D. Tudor, *Oltenia romană*, București, 1953, p. 238 și săpăturile arheologice efectuate de Muzeul Cîmpulung-Muscel împreună cu Institutul de Arheologie al Acad. R. S. România, în anii 1962—1964.

2. Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a M-rii Curtea de Argeș*, București, 1887, p. 36—37; Manole Neagoe, *Curtea de Argeș*, București, 1969, p. 137.

3. D. Frunzescu, *Dicționar topografic și statistic al României*, București, 1872, p. 228.

4. I. Alessandrescu, *Dicționar geografic al jud. Muscel*, București, 1893, p. 167 și 300.

în înălțime, lungimea axei transversale a brațelor fiind de 0,80 m, iar grosimea trunchiului 0,28 m.

Toate suprafețele sînt integral acoperite cu textul inscripției, excepție făcînd doar laturile inferioare și superioare ale brațelor, pe care de altfel textul n-ar fi putut fi citit decît forțat, privit de dedesubt, respectiv de deasupra. Pe latura principală, dinspre vest, spre a fi vizibile cînd se intră în schit, se află, dăltuite în relief (tehnica folosită de către lapicid pentru toate textele de pe toate laturile) ornamentația uzual-obligatorie și prima parte a inscripției — conținutul votiv. Respectiv, în partea superioară se află monograma slavă I N — Т О : Iisus Nazarineanul — Împăratul ovreilor, apoi tot în același duct, dar închise în cîte un cerc simplu și dispuse în triunghi cu vîrfurile în sus, monogramele : ІS HS NI KA : Iisus Hristos biruiește (moartea). Flancînd cartușul central, cel cu HS, se găsesc monogramele evangheliștilor, scrise în același fel : Io(a)n — Luca — Mar(cu) — Mat(ei). Rozete artistic sculptate se află în colțurile superioare și inferioare ale brațelor crucii.

Textul votiv ce urmează începe cu invocația simbolică, cruce-ajută, ca la documente, și este următorul, prin transcrierea din chirilica românească :

- | | |
|-------------------------------|--------------------------|
| 1. † Ridicatu | tului domn Ion Sc |
| 2. s-au această | arlat voivod de robul I |
| 3. sf(î)ntă cruce | ui Dumnezeu Kalist |
| 4. întru slava și cin- | 15. ru monah St. Ion Sor |
| 5. stea hramul(ui) Naște(rii) | a St. Oprea Nona St. Ra |
| Sfîntului Ioan | du Brabino St. Tud |
| Prediteu și al | or Neacșa St. Tudor |
| sfîntului ierar | Ilina St. de kînd |
| h Nicolae i cuvi | 20. sa făcut skitul |
| 10. o(a)sii Paraskivii | V(ă)leat 7267 |
| în zilele lumina | |

Profilul votiv al monumentului lapidar în cauză nu este, cum se vede, cu nimic deosebit de conținutul uzual al monumentelor epigrafice similare. Este dedicat, ca o cinstire adusă Sfîntului Ioan Preditecei (în slavă : Înainte-mergătorul), adică Sfîntului Ioan Botezătorul și Sfinților Nicolae și Parascheva, personaje de seamă ale Bisericii Ortodoxe, dar cu precădere Sfîntului Ioan, ce figurează primul.

Data ridicării monumentului este precizată de anul indicat, 1759, deci în prima domnie a lui Scarlat Ghica, în Țara Românească.

Din partea finală a inscripției reținem o precizare : se menționează că monumentul lapidar a fost ridicat «de cînd s-a făcut schitul», al cărui hram, de altfel tot Sfîntul Ioan Botezătorul, cel căruia îi este, în principal, consacrat monumentul lapidar.

Pe latura sudică, stîngă, a crucii, începînd chiar cu suprafața laterală a brațului, lapicidul a dăltuit un alt text, destinat, de astădată să consemneze fondarea schitului, avînd deci un caracter ctitorial, cum și reiese din menționarea unui ctitor principal și a altora, cităm, «de ajutor». Neindicarea expresă a anului ne îngăduie să considerăm inscripția în cauză ca fiind direct legată de prima, a cărei dată are valabilitate, în contextul tematic și logic, și pentru cea de-a doua. Textul este următorul, transcris din chirilica românească :

- | | |
|-----------------|----------------------|
| 1. Sau făcut | kit prin osten |
| acest (s)fant s | eala robului (lui) D |

- | | |
|--|--|
| 5. umnezău lui
Ionikie er(o)m
onah ctitor întâi
și ctitorii de ajutor Stann Il
inka Stanka | da Costand
15. in ereu Tudora
Pahomie mo
nah jupan Ba
dea Marinka
Sofronie mo |
| 10. Stanciu Stanka
Vlad Dob
ra Mircia Ioa
na Bucur San | 20. nah Matei m
onah |

Se atestă prin conținutul menționat că micul monument de cult, schitul de la Lacul Negru, este o ctitorie ecleziastică, avînd pe lîngă ctitorul «de întâi», ieromonahul Ioanichie, fondatorul principal, încă trei călugări: Pahomie, Sofronie și Matei și pe preotul Costandin, aceștia toți ctitori «de ajutor». Împreună cu încă un număr de laici: Stan, Ilinca, Vlad, Dobra, Sanda, un jupan Badea etc.

Inscripția de pe latura de est, spatele crucii, este însă cea mai importantă, prin singularitatea conținutului, și care constituie și ponderea valorică a monumentului-document. Textul, în același duct al chirilicei românești, are următorul cuprins, precedat de «invocatio simbolica» cruce-ajută, formulă diplomatică tipică documentelor. Textul, transcris cu caractere latine, are următorul cuprins:

- | | |
|---|--|
| 1. † Noi megiași și mo
șteani kare mai jos ne
iscăli(m) anume fă
kăndusă un sfânt skit pe moșia no(a)stră | |
| 5. care preoți vor fi la skit au călugăr și monah
au poslușnik de va păzi skitul și va
avea vie au bukate împrejură skit
ului pe moșia noas
tră dijmă să nu | |
| 10. li să ia nici din vie n
ici din alte bucate
nici noi nici copii n
oștri și tot neamu
nostru iară cine s | 20. a Nikeia așșder
ea și de noi kît va
fi skitu eu Șarban
Bălașa St Negoită
Oprea Toma Vo |
| 15. ar scula a le lua
dijmă să rămă
e supt bleste
mu celor 318 sf
inți părinți de l | 25. ika Ștefan Miahu D
(ra)g(h)ia Anka
Sanda Ion Z
oița Ion Mușat Iorgu
meșter Mircea |

Cuprinsul este un adevărat document juridic-social-economic o carte de scutire asupra obligației feudale privind darea în natură: dijma pe care o datorau în produse, în genere uzufructuarii unui fond funciar agrar, față de titularul juridic stăpîn al pămîntului, în cazul nostru acesta fiind o colectivitate în indiviziune, o obște de țărani moșneni avînd, cum spun ei în text, «moșia noastră», proprietate devălmașă a tuturor celor care, așa cum arată ei în inscripție: «mai jos ne iscălim», iscălitură săpată în piatră, care perfectează decizia lor comună, unanimă: «care preoți vor fi la

schit, au călugăr și monah, au poslușnik de va păzi schitul și va avea vie au bucate împrejurul schitului, pe moșia noastră dijmă să nu li să ia, nici din vie nici din alte bucate...». Reținem de la început o constatare, deși indirectă, deosebit de importantă. Anume, avem aci atestarea că moșnenii, țărani liberi, ai obștilor sătești, aveau asupra pământului lor, proprietate codevâlmașă, îmbinată treptat în timp cu cea individuală, drepturi ca și celelalte categorii de stăpîni funciari, adică respectiv și pe cel de a lua rentă în natură, dijmă, de pe delnițele lor, date altora în folosință ca uzufructuari, pe care acum, prin textul menționat pe acest monument, îi scutea de această obligație feudală. Nu cunoaștem, pînă astăzi, un alt document din categoria celor lapidare-epigrafice care să consemneze acest lucru, să confirme deci și prin acest fel de instrumente juridice că în perioada feudală drepturile tuturor categoriilor de stăpîni de pămînt erau, în genere, aceleași⁵, fapt care extinde, concret, valoarea documentară a monumentului de care ne ocupăm.

Acesta precizează însă, în partea amintită a inscripției, încă un alt element nou, dacă-l considerăm sub aspectul instrumentului folosit: documentul lapidar-epigrafic. Este privitor la dreptul de control asupra schimbărilor survenite în hotarul proprietății obștești și la esența relațiilor dintre codevâlmașii moșneni, sub raportul stăpînirii pământului comun. Concret, orice probleme legate de proprietatea teritorială, sau modificînd drepturile sau datoriile aferente fondului, trebuia aduse la cunoștința membrilor obștei⁶, a megieșilor, categorie de țărani liberi, legați de obștea sătească, al căror asentiment trebuia exprimat în mod expres, pentru a conferi valabilitate actului juridic respectiv. Sînt tocmai termenii prin care începe partea în cauză a inscripției, înainte de a se exprima scutirea de dijmă. Cităm: «Noi megieși și moșteni, care mai jos ne iscălim...». Dintre categoriile celor menționați în inscripție, că vor beneficia de iertarea dijmei, preoți, călugări și poslușnici, analiza ultimului apelativ se impune cu necesitate, asupra întregului său conținut, cu laturile cunoscute, sau neclarificate încă, pentru a putea aprecia just toată semnificația sa în contextul inscripției de pe monument.

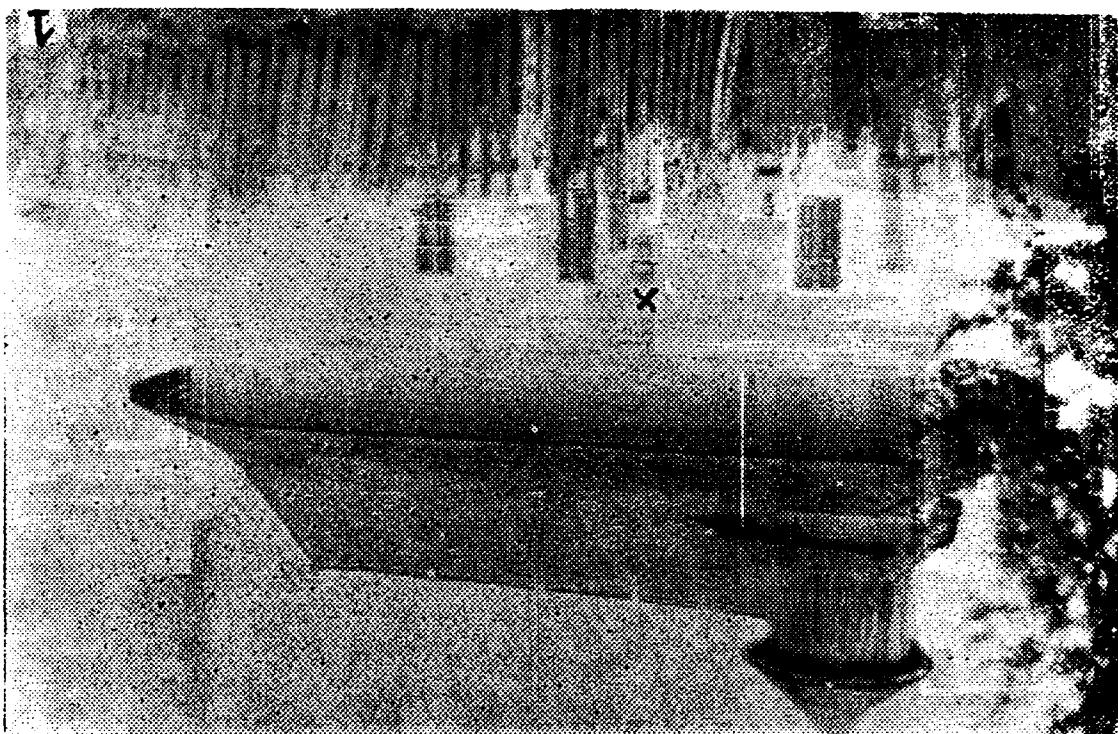
Se știe că termenul de *poslușnic* este slav, derivînd etimologic de la cuvîntul «poslușanie», ceea ce însemna supunerea pe care o datorau țăranii dependenți către feudali⁷. Cu timpul poslușnicii au format o categorie demografică și social-economică aparte, existentă ca atare în secolul al XVII-lea⁸, respectiv fiind contribuabili scoși din rolurile fiscale și acordați de către domnie, ca sprijin, îndeosebi așezămintelor ecleziastice, cărora aveau obligația să le presteze anumite munci sau să le dea unele produse în natură și, în unele cazuri, și unele taxe bănești⁹. Poslușnicii erau îndeosebi vieri, pescari, ciobani, dogari etc.¹⁰. Făceau parte însă dintre cei care erau scutiți de plata birului, capitația, adică darea personală, asemenea boierilor (mai tîrziu prin reforma lui Constantin Mavrocordat), asemenea călugărilor, turcilor din țară, țiga-

5. V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova, sec. XIV—XVII*, București, 1957, p. 175. 6. *Ibidem*, p. 95. 7. *Ibidem*, p. 113.

8. Dir. Gen. a Arhivelor Statului din R. S. România, *Indice cronologic nr. 1. Arhiva Mitropoliei Țării Românești*, I, București, 1961, p. 134, doc. 1561 din 10 sept. 1662, p. 179; doc. 2081 din 1672; p. 211; doc. 2462 din 12 mai 1679 etc.

9. S. Columbeanu, *Sistemul de impunere pe lude în Țara Românească*, în «Studii», t. 21, nr. 3/1968, p. 477. 10. *Ibidem*.

Fig. 1. — Monumentul lapidar — document, de la Lacul Negru — Arges.
1) Schitul și crucea (X); 2) Inscriptia de pe latura vestică; 3) Inscriptia
de pe latura nordică, cu porțiune martelată.



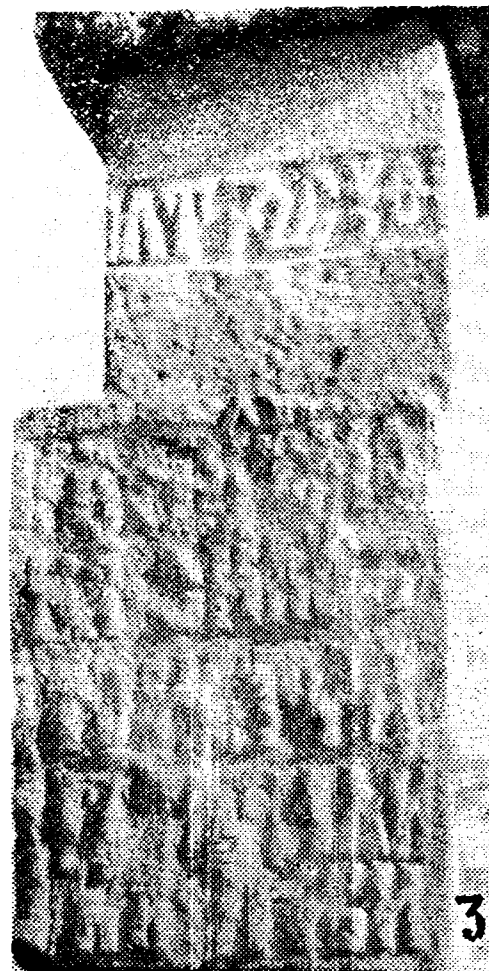
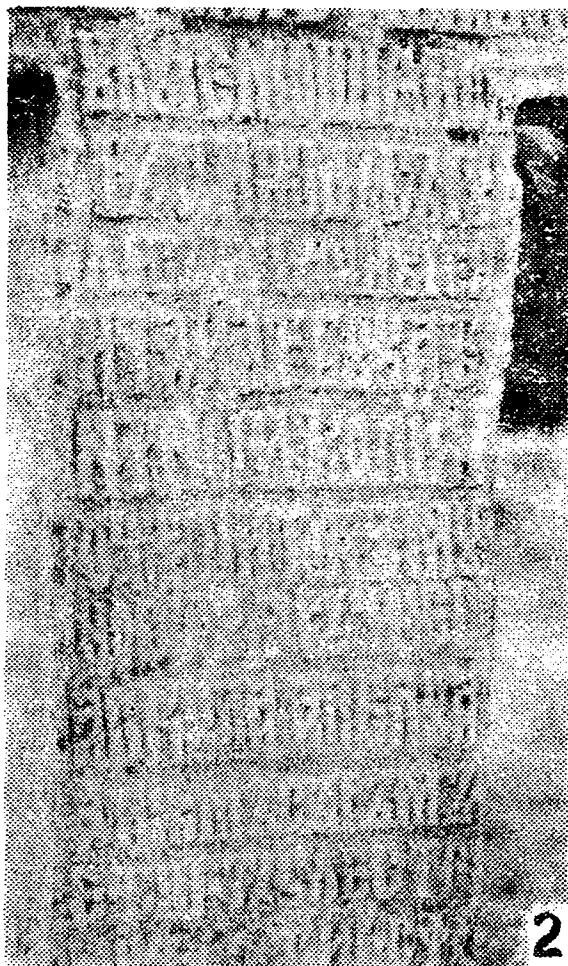


Fig. 2. — Latura estică a crucii — document. 1) Mențiunea megișilor moșneni și a poslușnicilor; 2) Mențiunea scutirii de dijmă; 3) Latura nordică — detaliu — cu anul 7269 (1761) și porțiune martelată.

nilor¹¹ și «calicilor» — săracii cu infirmități fizice sau psihice, incapabili de muncă, denumiți în vechime «mișei»¹².

Inscripția amintită îi arată pe poslușnici ca avînd datoria de a păzi schitul, deci prestarea unei munci, avînd în schimb, în această situație, încă un avantaj: scutirea de dijmă din partea moșnenilor, pe a căror moșie se construise schitul și pe care cei în cauză ar fi realizat, eventual, produse viticole sau, cum spune inscripția, alte bucate. Categoria poslușnicilor avea oarecare asemănare, genetică și funcțională, cu aceea apărută ulterior, în secolul al XVIII-lea¹³, a «scutelnicilor», de asemenea scoși din rolurile fiscale și atribuiți mînăstirilor, cărora le plăteau o taxă anuală în schimb, și pe care i-a generalizat mai tîrziu prima reformă a lui Constantin Mavrocordat, în scopul avantajării boierilor, prin așa-numita «constituție» din 1741.

Menționarea poslușnicilor în documentul epigrafic de care ne ocupăm, datat în 1759, deci din timpul primei domnii a lui Scarlat Ghica (1758—1761) în Țara Românească, este dintre cele mai vechi atestate pe un monument lapidar-epigrafic din județul Argeș de astăzi. Consemnarea, din această perioadă, a poslușnicilor, pe crucea de la Lacul Negru din Vrănești-Gușați, dă o certă însemnătate istorică și economico-socială monumentului menționat. Aceasta cu atît mai mult cu cît în Țara Românească numai în primele decenii ale secolului al XIX-lea categoria poslușnicilor cunoaște o foarte mare extindere, cînd numărul lor de peste 20 000, în 1819, reprezenta circa 20% de scoși din rolurile fiscale¹⁴, față de contribuabilii ce plăteau impozite, pe lude, unități fiscale de cîte 3—4 familii, cărora le îngreuna astfel obligațiile către vistierie, ce trebuia să-și realizeze neapărat planul stabilit.

Dar caracterul de adevărat document — cu un conținut caracteristic în cauză și producător de efecte juridice — reiese mai pregnant din penultima și ultima parte a textului, care se încheie, ca la majoritatea actelor din diplomatica de cancelarie cît și în actele private, cu formula tipică a așa-numitei «corroboratio», adică întărirea documentului cu un blestem, — aci dublu — și impresionant, și cu menționarea celor 17 emitenți, aci neobișnuită fiind la sfîrșitul actului, cum este uzual numai pentru martori, expresia «mai jos ne iscălim». «Iară cine s-ar scula a le lua dijmă, să rămînă sub blestemul celor 318 sfinți părinți de la Nikeia — așijderea și de noi».

În fine, ultima parte a inscripției se află pe latura nordică a crucii, începînd chiar de pe fața externă laterală a brațului monumentului. Textul este lacunar, cu urme certe de martelare, desigur intențională, pentru motivele pe care le vom enunța.

Conținutul este următorul, prin transcrierea din chirilica românească:

1. I(ea)t 7269	10.
.
.	sfânt skit
. Ili	care am pus
(n)ka pr(e)svi	lukru și mam
tera St.	15. nevoit la
Marin Ion	toate la bi
Stanka	ser(i)kă la kărți l

11. V. Mihordea, *Văcăritul, dare temporară*, în «Studii», t. 21, nr. 3/1968, p. 452.

12. Flaminiu Mirțu, *Mișei Cimpulungului medieval*, în «Biserica Ortodoxă Română», XC (1972), nr. 1—2.

13. Dir. Gen. a Arhivelor Statului rin R. S. România, *op. cit.*, p. 362, doc. 4245 din 16 III, 1717, p. 389; doc. 4576 din 19 V, 1725 etc. 14 S. Columbeanu, *op. cit.*, p. 478.

a toat(ă) podoaba
biser(i)cii din
20. mila krești
nilor + am live
zit din șanț

spre răsărit din
koadă lacului
25. cel mik pân la koa
da lakului cel
mare

Potrivit anului indicat, 1761, fără lună și zi, textul va fi fost adăugat la sfârșitul domniei lui Scarlat Ghica sau la începutul celei de-a șasea domnii a lui Constantin Mavrocordat, ultima în Țara Românească, și pare a se referi la o etapă de completare și finisare a schitului (existent din 1759), căci: «am pus lucru, m-am nevoit la cărți, la toată podoaba bisericii» — atestă Ilica presbitera, Marin Ion, Stanca etc. Intervalul dintre inscripția anului și aceste nume este însă distrus prin ciocănire vizibilă și, la fel, încă o porțiune pe care au fost două șiruri de cuvinte, acum martelate pînă la nivelarea cu fondul. Considerăm a fi fost aci o precizare de liberalități în folosul schitului, sau numele altor donatori-ctitori, în legătură cu partea ultimă a textului, de pe această latură nordică a crucii, ce are, de asemenea, un conținut juridic, o delimitare de teren, o hotărnicie, vorbindu-se de o «livezire, din șanț, spre răsărit, din coada lacului celui mic, pînă la coada lacului celui mare». Interpretarea o considerăm plauzibilă, sub forma a două variante, posibile. Fie o plantare a terenului, cu pomi fructiferi, deci o transformare în livadă productivă, fie o «livezire» în sensul delimitării unor delnițe (părți) dintr-o livadă existentă, dar în ambele cazuri cu caracter de liberalitate în folosul schitului. Aceasta și justifică martelarea parțială a textului, efectuată probabil de către unii urmași interesați a-și însuși fondul funciar în cauză, prin distrugerea consemnării juridice aflate pe monumentul document, din care reieșea dreptul schitului asupra unor părți provenite și de la cei ale căror nume fuseseră acum șterse.

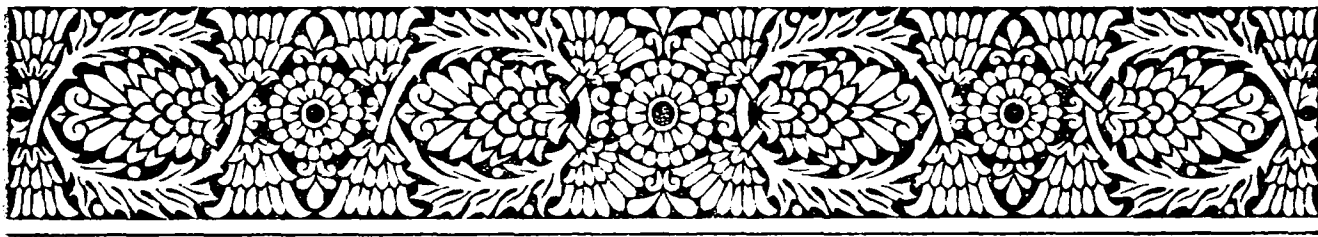
În contextul celor analizate mai sus, asupra inscripției integrale de pe monument, tragem unele concluzii. Documentele săpate în piatră sînt foarte rare în diplomația Țării Românești și a Moldovei¹⁵. Cel de care ne-am ocupat confirmă epigrafic date asupra normelor privind proprietatea în devălmășie a țăranilor moșneni, ca dreptul de control al megieșilor, asupra schimbărilor aduse fondului funciar obștesc, cu drepturile aferente acestuia, respectiv a valorificării sau micșorării lor: perceperea sau iertarea dijmelor etc. — un ansamblu prețios de precizări, directe sau indirecte, asupra acestor îmbinări de forme de stăpînire a pămîntului, cea colectivă cu cea individuală, caracteristice obștilor sătești, pe parcursul evoluției lor.

În fine, avem prima mențiune epigrafică în județul Argeș asupra categoriei social-economice a poslușnicilor, atestare pe care, în genere, au păstrat-o numai documentele obișnuite, paleografice, scrise pe pergament sau pe hîrtie, dar pe care o aflăm acum consemnată dăltuită în piatră.

Documentul lapidar de la Lacul Negru — Vrănești, mărturie de valoare certă pentru istoria economică, socială și juridică a zonei Argeș-Muscel, vine să completeze, prin caracterul singularității sale, cu multiplu profil, repertoriul atît de restrîns al documentelor de acest fel.

FLAMINIU MÎRȚU

15. E. Vîrtosu, *Din sigilografia Moldovei și a Țării Românești*, în *Documente privind Istoria României*, Introducere, II, p. 486, nota 2.



• D O C U M E N T A R E •

GHID BIBLIOGRAFIC, PE TEME ȘI PROBLEME, DIN PUBLICAȚIILE REVISTELOR BISERICEȘTI PATRIARHALE

(Continuare)

D

DECALOGUL

Diac. Asist. Mircea Chialda, *Îndatoriri moral-sociale după Decalog*: Însemnări și date explicative despre Decalog (S. T., VIII (1956), nr. 9—10, p. 603—607).

Drd. Gheorghe Bogdaproste, *Cinstirea aproapelui după Decalog*: Date explicative despre Decalog. Decalogul și Noul Testament (S. T., XXI (1969), nr. 9—10, p. 699—700, 712—714).

DESTINUL

Sfântul Grigorie de Nyssa, *Contra destinului*; Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre destin și providență*: (Recenzii, de Pr. Ioan G. Coman) (S. T., I (1949), nr. 5—6, p. 447—450).

Prof. N. I. Ștefănescu, *Dramaturgia antică în opera lui Clement Alexandrinul*: Oamenii neștiutori aruncă vina lor asupra soartei (Ort., XIII (1961), nr. 2, p. 182—184).

DIALOGUL INTERCONFESIONAL ȘI INTERRELIGIOS

A. — DIALOG INTERCONFESIONAL

I. — DIALOGUL — MIJLOC DE REZOLVARE A UNOR CONTROVERSE ÎN TRECUTUL BISERICII CREȘTINE

Drd. Constantin M. Iana, *Dialogul ca mijloc de rezolvare a controverselor ivite în Biserica primelor trei veacuri*: Considerații generale. Formele de dialog utilizate între creștinii din primele trei veacuri (Ort., XX (1968), nr. 4, p. 551—561).

II. — DIALOG ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

1. ATITUDINEA BISERICII ORTODOXE ÎN GENERAL

Rezoluția în legătură cu problema «Vaticanului în Biserica Ortodoxă»: La Consfătuirea întiiistătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe Autocefale de la Moscova — 1948 (B.O.R., LXVI (1948), nr. 11—12, p. 647—650).

Diac. Lect. I. Pulp ea, *Limbajul necreștin folosit de papalitate față de celelalte confesiuni creștine* (Ort., VI (1954), nr. 2—3, p. 395—429).

Episcop Antim Nica-Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, *A doua Conferință panortodoxă de la Rodos (26—29 septembrie 1963): Dezbateri și hotăriri precise în legătură cu posibilitățile actuale ale unui dialog între Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 9—10, p. 898—915).

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *A treia Conferință panortodoxă de la Rodos: Poziția actuală a Ortodoxiei față de Vatican și hotăririle luate în această direcție* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 1005—1018).

Pr. Barbu Gr. Ionescu, *A treia sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican: Dialogul dorit și cerut de Biserica Romano-Catolică... Schema despre Bisericile Orientale* (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 485—487, 491—492).

Ion V. Georgescu, *Precizări de poziții în vederea dialogului cu Biserica Romano-Catolică* (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 193—196).

D. S., *Concepția Bisericii Romano-Catolice despre celelalte Biserici și atitudinea ei față de ele, în condițiile ecumenismului actual* (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 267—282).

(Același autor), *O nouă piedică în calea dialogului* (Rev. cit., p. 283—289).

Pr. Prof. M. Șesan, *Iubire și adevăr: Despre dialogul Bisericii Ortodoxe cu Roma* (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 594—598).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Coordonatele ecumenismului din punct de vedere ortodox: Insuficienta rodire a dialogului iubirii de pînă acum* (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 501—511).

Pr. Prof. Liviu Stan, *A patra Conferință panortodoxă (Geneva-Chambesy, 8—16 iunie 1968): Discuții, precizări și hotăriri în legătură cu stadiul actual al posibilităților ținerii unui dialog între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 871, 875—876).

Prof. Panaghiotis Trempe las, *Obligațiile noastre după lucrările Conciliului al II-lea de la Vatican: Considerații obiectivo-critice în legătură cu raporturile ce se caută a se stabili între Biserica Romano-Catolică și Biserica Ortodoxă* (Recenzie, de Prof. T. M. Popescu) (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 422—424).

I. B., *Precizări în legătură cu problema «revendicărilor fundamentale» ale Ortodoxiei față de Catholicism* (Rev. cit., p. 499—502).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Început de revizuire și de luptă deschisă în Biserica Romano-Catolică* (Ort., XX (1968), nr. 4, p. 619—627).

Drd. Nicolae Vîlcu, *Relațiile Romano-Catolicismului cu Bisericile Orientale Catolice după documentele Conciliului al II-lea de la Vatican* (Ort., XXI (1969), nr. 1 p. 71—84).

P. Kiz eridis, *Il Dialogo tra la Chiesa Ortodossa e Cattolica dal 1920 all'abolizione delle reciproche scomuniche — 7 dec. 1965 (Dialogul între Bisericile Ortodoxă și Catolică din 1920 pînă la ridicarea anatemei reciproce)* (Recenzie, de Cezar Vasiliu) (Rev. cit., p. 89—90).

A. M., *În legătură cu intercomuniunea între catolici și ortodocși* (Rev. cit., p. 158—159).

Asist. Ștefan C. Alexe, *Congresul istoric interbisericesc de la Bari, etapă nouă în relațiile interconfesionale* (Ort., XXI (1969), nr. 3, p. 476—478).

2. POZIȚIA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN PROBLEMA DIALOGULUI CU BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

(Autorul nesemnat), *Primire de Anul nou la Palatul patriarhal din București: Precizări făcute de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian referitoare la posibilitățile actuale ale unui eventual dialog teologic între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 10—11, 12—15).

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Hubert Beuve Mery, directorul ziarului francez «Le Monde» (la 12 aprilie 1968): Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române cu privire la condițiile actuale ale unui eventual dialog teologic între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 319).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu... Biserica Romano-Catolică...* (Ort., XX (1968), nr. 2, p. 215—220).

Drd. Nicolae Vilcu, *Relațiile Romano-Catolicismului cu Bisericile Orientale Catolice după documentele Conciliului al II-lea de la Vatican: Poziția Bisericii Ortodoxe Române în problema dialogului cu Biserica Romano-Catolică* (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 81—83).

Diac. Asist. Ion Bria, *Atitudini ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române în anul 1968: Poziția Bisericii Ortodoxe Române față de un eventual dialog teologic între Ortodoxie și Romano-Catolicism* (Rev. cit., p. 137—139).

3. RELAȚII ȘI CONTACTE BILATERALE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE CU BISERICA ROMANO-CATOLICĂ ÎN VEDEREA UNUI DIALOG AL SLUJIRII

a) Contacte directe între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Papa Paul al VI-lea

Schimb de corespondență irenică cu prilejul marilor sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului): (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 7—8, p. 623—625; — LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 377—380; — LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 1014—1016; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 20; — nr. 3—4, p. 253—254; — LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 39; — nr. 3—5, p. 242—243, 254—255; — nr. 11—12, p. 1252—1253; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 25; — nr. 3—4, p. 252—253, 265).

Schimb de telegrame cu prilejul unor evenimente din viața întiiistătorilor celor două Biserici: (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 492—493; — LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 847; LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 810; — LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 674; — nr. 9—10, p. 899).

Schimb de telegrame ocazionale: (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 5—6, p. 490—491; — LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 50; — nr. 11—12, p. 1256).

b) Contacte directe între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și alți reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice din Italia

(Autorul nesemnat), *Primirea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a Superiorului general al Ordinului salvatorienilor* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 1—2, p. 43—44).

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit la Londra, pe delegatul apostolic Arhiepiscopul Iginio Cardinale* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 1016—1019).

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit un grup de profesori italieni romano-catolici* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1053—1054).

(Autorul nesemnat), *Interviul acordat de Prea Fericitul Patriarh Justinian reprezentanților televiziunii italiene* (Rev. cit., p. 1055—1057).

(Autorul nesemnat), *Cronică: Primirea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian (8 noiembrie 1968) a Mgr. Giovanni Cheli, consilier de Nunțiatură, din corpul diplomatic al statului Vatican* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1277).

(Autorul nesemnat), *Vizita unui grup de excursioniști din Italia la Prea Fericitul Patriarh Justinian* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 692—694).

Telegrame protocolare, la diferite evenimente, primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian din partea unor reprezentanți de seamă ai Bisericii Romano-Catolice (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 5—6, p. 435, 436; — LXXXIII (1965), nr. 1—2, p. 31; — LXXXIV (1966), nr. 3—4, p. 284; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 23; — LXXXVI (1968), nr. 6, p. 537—538, 546).

c) Contacte și relații bilaterale cu Biserica Romano-Catolică din Austria

— Schimb de vizite între Întiiistătorii celor două Biserici

(Autorul nesemnat), *Vizita Eminenței Sale Cardinalul Francisc König, Arhiepiscop al Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 11—12, p. 1129—1142).

(Autorul nesemnat), *Primire de Anul nou la Palatul patriarhal din București: Comunicări și precizări făcute de Prea Fericitul Patriarh Justinian despre vizita, în țara*

noastră și la Biserica Ortodoxă Română, a Cardinalului Fr. König, Arhiepiscopul Vienei și Primat al Bisericii Romano-Catolice din Austria (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 13—14).

(Autorul nesemnat), *Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în Austria* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 811—855).

Schimb de corespondență irenică cu prilejul marilor sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 40; nr. 11—12, p. 1252—1253; LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 26; — nr. 3—4, p. 252—253, 266—267).

Telegrame de felicitare la aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Patriarh Justinian (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 63; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 121).

— *Schimb de contacte și de experiență între profesori teologi de la cele două Biserici*

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Vizita unor profesori romano-catolici de teologie de la Viena la Institutetele teologice din București și Sibiu* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 144—147).

(Autorul nesemnat), *Cronică: Primirea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trei profesori de teologie de la Universitatea romano-catolică din Viena aflați în țara noastră în cadrul schimbului de profesori* (Rev. cit., p. 150).

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Conferințe susținute de profesori de la Institutetele teologice ale Bisericii Ortodoxe Române în Austria* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 515).

(Același autor), *Participarea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului la Simpozionul organizat de fundația «Pro Oriente» la Viena* (Rev. cit., p. 512—514).

Mesajul trimis, de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Fundației «Pro Oriente» cu ocazia aniversării a cinci ani de activitate (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1111—1112).

d) Contacte și relații bilaterale cu Biserica Romano-Catolică din R. F. a Germaniei

— *Vizita unor reprezentanți ai Bisericii Romano-Catolice din R. F. a Germaniei*

(Autorul nesemnat), *Cronică* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 934, 935).

— *Schimb de contacte și de experiență între profesori de teologie din cele două Biserici*

(Autorul nesemnat), *Prezențe ale teologiei românești peste hotare: La Facultatea de teologie catolică din Freiburg im Breisgau (R. F. a Germaniei)* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 337—338).

Diac. Prof. N. Nicolaescu, *Conferințele ținute de Pr. Prof. D. Stăniloae în R. F. a Germaniei* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1120—1121).

III. — DIALOG ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA PROTESTANTĂ

1. ATITUDINEA BISERICII ORTODOXE, ÎN GENERAL

Colin Davey, *The Orthodox and the Reformation 1450—1600 (I)*: Despre contactele bilaterale dintre Ortodoxie și Reformă în perioada anilor 1450—1600 (Notă bibliografică, de I. B) (S.T., XXI (1969), nr. 1—2, p. 145—146).

Prof. N. Chițescu, *Sesiunea Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Credință și Constituție», Bristol (Anglia) 29 iulie — 9 august 1967: S-a pus și problema extinderii și organizării dialogului teologic* (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 614—617).

Pr. Prof. Liviu Stan, *A patra Conferință panortodoxă (Geneva-Chambesey, 8—16 iunie 1969): Revederea progresului semnalat pînă acum, ca și a celui care trebuie în continuare, cu privire la tema raporturilor Bisericii Ortodoxe cu Biserica Luterană* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 871, 878).

2. RELAȚII ȘI CONTACTE BILATERALE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE CU BISERICA PROTESTANTĂ, ÎN VEDEREA UNUI DIALOG AL SLUJIRII

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu... Protestantismul* (Ort., XX (1968), nr. 2, p. 220—223).

Asist. Șt. C. Alexe, *Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în Republica Democrată Germană: Vizitarea unor centre ale Bisericii Evanghelice* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 333—337).

(Autorul nesemnat), *Prezențe ale teologiei românești peste hotare: La Facultatea de teologie protestantă din Heidelberg* (R. F. a Germaniei) (Rev. cit., p. 338).

(Autorul nesemnat), *Cronică: Primirea, de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a Dr. Moritz Mitzenheim, Episcopul Bisericii Luterane din Thüringen-Eisenach* (R. F. a Germaniei) (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 150).

Prof. N. Chițescu, *A XIII-a Adunare Generală a Federației Bisericilor Protestante din Franța* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1116—1120).

IV. — DIALOG ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA ANGLICANĂ

1. ATITUDINEA BISERICII ORTODOXE, ÎN GENERAL

Rezoluția în legătură cu problema «Despre ierarhia anglicană»: Dată la Consfătuirea Întâistăților și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe de la Moscova — 1948 (B.O.R., LXVI (1948), nr. 11—12, p. 651—652).

Prof. Teodor M. Popescu, *Conferința de la Lambeth din 1958 și Biserica Ortodoxă* (Ort., IX (1957), nr. 4, p. 671—677).

Justinian, Patriarhul României, *Raporturile anglicano-ortodoxe preludiv al unirii Bisericilor* (Ort., X (1958), nr. 2, p. 171—176).

Prof. Teodor M. Popescu, *Raporturile dintre ortodocși și anglicani din secolul al XVI-lea pînă la anul 1920* (Rev. cit., p. 177—194).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Contactul între anglicani și ortodocși în cadrul Mișcării Ecumenice* (Rev. cit., p. 195—216).

Pr. Asist. I. Rămureanu, *Tratative directe de unire dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Anglicană de la 1920 pînă azi* (Rev. cit., p. 217—235).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Perspectiva canonică a relațiilor dintre Ortodoxie și Anglicanism*: Considerații generale la temă. Problema validității hirotoniilor anglicane, a intercomuniunii și a unirii cu Biserica Anglicană. Perspective (Rev. cit., p. 287—301).

Diac. Prof. Vintilă Popescu, *Atitudinea teologilor anglicani față de adausul «Filioque» și problema reunirii creștinilor într-o singură Biserică* (Rev. cit., p. 310—316).

(Autorul nesemnat), *Preocupări contemporane în Biserica Anglicană* (Ort., XI (1959), nr. 1, p. 173—176).

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *A treia Conferință panortodoxă de la Rodos: Poziția Ortodoxiei față de Biserica Anglicană* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 1005—1018).

(Autorul nesemnat), *Lucrările comisiilor teologice interortodoxe de la Belgrad pentru pregătirea dialogului cu anglicanii... (1—15 septembrie 1966)* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 911—914).

Diac. Ioan Bria, *Un aspect deosebit al dialogului anglicano-ortodox: Necesitatea unirii, în prealabil, a tuturor fracțiunilor anglicane în vederea luării unei atitudini comune, reprezentată de Biserica Anglicană într-un viitor dialog cu Biserica Ortodoxă* (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 627—629).

Pr. Prof. Liviu Stan, *A patra Conferință panortodoxă (Geneva—Chambesy, 8—16 Iunie 1968)*: Hotărîrea privitoare la raporturile Bisericii Ortodoxe cu Biserica Anglicană (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 871, 876).

Antim Tîrgovișteanu, Episcop-vicar patriarhal, *Conferința de la Lambeth din 1968* (Rev. cit., p. 922—927).

Cf. și «Sobornost»: *Mijloace de relații anglicano-ortodoxe* (Recenzie) (Ort., XXI (1969), nr. 3, p. 461—463).

2. RELAȚII ȘI CONTACTE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE CU BISERICA ANGLICANĂ, IN VEDEREA UNUI VIITOR DIALOG ORTODOX-ANGLICAN

a) În trecutul istoric al Bisericii noastre

Magistr. Sever Buzan, *Relațiile dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Română* (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 472—487).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Tratatul dintre Biserica Ortodoxă Română și Anglicană privind aspectul dogmatic* (Ort., X (1958), nr. 2, p. 236—251).

Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Conferința română ortodoxă-anglicană de la București în iunie 1935, privită în cadrul temelor ei sacramentar-liturgic* (Rev. cit., p. 252—286).

Drd. Ioan N. Șurubaru, *Tratatul și acordurile anglicano-ortodoxe române din 1935 în perspectiva dialogului între Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană: Succesiunea apostolică, validitatea hirotoniilor anglicane din punct de vedere istoric și necesitatea preoției și caracterul ei sacramental. Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, Sfânta Euharistie și caracterul ei sacrificial, Sfintele Taine și ierurgiile bisericesti. Actualitatea acordului de la București în perspectiva dialogului dintre Biserica Ortodoxă și cea Anglicană* (Ort., XX (1968), nr. 1, p. 74—89).

Pr. Prof. Isidor Todoran, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Biserica Anglicană* (Ort., XX (1968), nr. 2, p. 225—231).

b) În vremea arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian

— *Constatări generale*

Diac. Lect. I. Pulpea, *Sub semnul ecumenicității ortodoxe: Noi contacte între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană* (B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 217—224).

(Autorul nesemnat), *Noi contacte cu Biserica Anglicană* (Ort., X (1958), nr. 4, p. 613—622).

— *Contacte directe bilaterale*

Schimb de corespondență irenică între Întâistătorii celor două Biserici la marile sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 1, p. 12; — nr. 3—6, p. 258; — LXIX (1951), nr. 1—2, p. 27; — LXXI (1953), nr. 1, p. 13; — nr. 4, p. 302; — LXXII (1954), nr. 5, p. 511; LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 21; — nr. 5, p. 390—391; — LXXIV (1956), nr. 5, p. 400—401; — LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 52; — nr. 3—4, p. 261—262; — LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 29; — LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 57—58; — nr. 5—6, p. 433—434; — LXXX (1962), nr. 1—2, p. 35—36; — nr. 5—6, p. 410; — LXXXI (1963), nr. 1—2, p. 35—36; — nr. 3—4, p. 221; — LXXXII (1964), nr. 1—2, p. 37—38; — nr. 5—6 p. 431—432; LXXXIII (1965), nr. 1—2, p. 28; — LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 51; — nr. 3—4, p. 278—279; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 21—22; — nr. 3—4, p. 254; LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 39—40; — nr. 3—5, p. 242—243, 255—256; — nr. 11—12, p. 1252—1253; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 25—26; — nr. 3—4, p. 252—253, 266).

Corespondență protocolară între Întâistătorii celor două Biserici la diferite evenimente din viața lor (B.O.R., LXVI (1948), nr. 11—12, p. 517—523; — LXXX (1962), nr. 7—8, p. 591—592; — LXXXVI (1968), nr. 6, p. 544; — nr. 7—8, p. 857; — LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 480, 488; nr. 9—10; p. 900).

Schimb de telegrame protocolare între Întâistătorii celor două Biserici la diferite ocazii din viața Bisericilor lor (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 846; — LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 729).

Corespondență protocolară între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și alți reprezentanți de seamă anglicani la diferite sărbători și evenimente (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 34; — LXXXV (1967) nr. 1—2, p. 7; — LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 47; — nr. 6, p. 546; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 10; — nr. 11—12, p. 1114—1115).

— *Schimb de vizite între Întâistătorii celor două Biserici*

(Autorul nesemnat), *Vizita Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Arthur Michael Ramsey, primat a toată Anglia și Mitropolit* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 381—451).

(Autorul nesemnat), *Vizita frățească a Episcopului anglican Thomas Kraske de doxe Române, a vizitat Biserica Angliei între 21—28 iunie a.c.* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 7—8, p. 650—722).

— *Vizite reciproce de delegații ierarhice ale celor două Biserici la diferite evenimente din viața lor*

Pr. N. C a z a c u, *Vizita unui episcop al Bisericii Anglicane la Patriarhia Română* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 12, p. 1143—1144).

(Autorul nesemnat), *Vizita frățească a Episcopului anglican Thomas Kraske de Gibraltar* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 12, p. 1100—1106).

Pr. Alexandru I o n e s c u, *Conferința de la Lambeth 1958* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 1, p. 72—98).

Pr. Olimp. N. C ă c i u l ă, *Vizitele unor oaspeți de peste hotare: Vizita P. S. Episcop anglican, Victor Shearburn, între 5—13 septembrie 1967 și a P.S. Episcop filoy Stanley de Gibraltar* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 944—945).

Antim T ȳ r g o v i ș t e a n u l, Episcop-Vicar patriarhal, *Conferința de la Lambeth din 1968* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 922—927).

(Autorul nesemnat), *Cronică: Primirea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian (10 octombrie 1968) a P.S. Evans Stanley, Episcopul anglican de Gibraltar* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1058—1059).

— *Alte vizite făcute Bisericii Ortodoxe Române de reprezentanți ai Bisericii Anglicane*

(Autorul nesemnat), *Vizitele Reverendului anglican Francis House la Prea Fericitul Patriarh Justinian și la câteva din așezămintele noastre bisericesti* (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 5—6, p. 483—486).

(Autorul nesemnat), *Vizita la Patriarhia Română a Reverendului Bernard J. Tidball, secretar pentru Europa și America Latină a Societății biblice Britanice* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 11—12, p. 1143—1145).

(Autorul nesemnat), *Cronică: Primirea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian (28 octombrie 1968) a Reverendului Basil Minchin și soția sa, secretari ai Asociației anglicano-ortodoxe Sfinții Alban și Sergiu din Londra* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1059).

— *Schimb de vizite și de experiență între profesori de teologie ai celor două Biserici*

Pr. Prof. Ioan G. C o m a n, *Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Congresului al IV-lea internațional de studii patristice de la Oxford (16—21 septembrie 1963)* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 11—12, p. 1106—1115).

(Autorul nesemnat), *Lucrările Comisiilor teologice interortodoxe de la Belgrad pentru pregătirea dialogului cu anglicanii (1—15 septembrie 1966)* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 909—914).

(Autorul nesemnat), *Vizita Prof. Henry Chadwick de la Oxford* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 946—947).

Prof. N. C h i ț e s c u, *Vizita Profesorului Owen Chadwick la Institutele teologice ale Bisericii Ortodoxe Române* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 882—883).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în cadrul întâlnirilor intercreștine — Vizitarea Bisericii Anglicane de către preoții profesori D. Stăniloac și Ene Braniște* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 139—144).

Diac. Asist. I. Bria, *Biserica Anglicană a desemnat pe teologii care vor lua parte la discuțiile viitoare anglicano-ortodoxe (Notă bibliografică)* (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 333—334).

D. S., *Conferințele Rev. A. M. Allchin la Institutele teologice din București și Sibiu* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 925—930).

Vezi și — Pr. Lucian Gafton, *Evenimente de seamă anglicano-ortodoxe în Anglia în anii 1967—1968* (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 166—168).

V. — DIALOG ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA VECHE-CATOLICĂ

1. ATITUDINEA BISERICII ORTODOXE, ÎN GENERAL

Diac. Prof. N. I. Nicolaeșcu, *A treia Conferință panortodoxă de la Rodos: Poziția Bisericii Ortodoxe față de Biserica vechilor-catolici* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 11—12, p. 1005—1018).

T. M. P., *Pe calea deschisă de Conferința de la Rodos. — O opinie ortodoxă asupra Vechilor-Catolici: Despre dialogul frățesc dintre Biserica Ortodoxă și Vechii-Catolici* (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 455).

Pr. Prof. Mircea Chialda, *Încercările de apropiere între Biserica Ortodoxă și Biserica Vechilor-Catolici: Congresele vechilor-catolici și problema raporturilor cu celelalte Biserici creștine. Conferințele de unire și studii de la Bonn și problema raporturilor cu celelalte Biserici creștine. Tratatative oficiale cu Biserica Ortodoxă Rusă. Conferințele de unire și de studii dintre cele două războaie mondiale și problema raporturilor cu celelalte Biserici creștine. Vizite de contacte între vechii-catolici și ortodocși după al doilea război mondial. Conferințele panortodoxe de la Rodos și problema raporturilor cu vechii-catolici* (Ort., XVIII (1966), nr. 3, p. 323—356).

(Autorul nesemnat), *Lucrările Comisiilor teologice interortodoxe de la Belgrad pentru pregătirea dialogului cu anglicanii și cu vechii-catolici* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 909, 910, 914—922).

Drd. Petru I. David, *Succesiunea apostolică și unitatea de credință la Vechii-Catolici: Unitatea de credință ca principiu fundamental al înțelegerii și apropierii dintre Biserica Ortodoxă și Biserica vechilor-catolici. Biserica Veche-Catolică și încercarea ei de refacere a unității creștine* (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 219—220, 224—226).

Diac. Drd. Miron V. Mihut, *Aspectul canonic al raporturilor Bisericii Ortodoxe cu Biserica Veche-Catolică: Probleme ecumenice dezbătute pînă în prezent — succesiunea apostolică; starea civilă a clerului (căsătoria episcopilor, căsătoria clericilor după hirotonie); atitudinea Bisericii vechilor-catolici față de hotărârile dogmatice-canonice ale sinoadelor ecumenice și ale sinoadelor locale întrunite înainte de anul 1054. Probleme canonice care n-au fost dezbătute îndeaproape pînă în prezent — principiul ierarhic, principiul sinodal, principiul organic constituțional, principiul autonomiei și autocefaliei. Relațiile externe ale Bisericii Vechi-Catolice, în cadrul ecumenismului* (Ort., XIX (1967), nr. 3, p. 366—388).

Mitropolitul Maximos al Sardelor, *Παλαιοκαθολικισμός και Ορθοδοξία (Vechi-Catholicismul și Ortodoxia):* (Recenzie, de Prof. T. M. Popescu) (Rev. cit., p. 410—418).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Biserica Ortodoxă și Biserica Veche-Catolică: O privire generală asupra raporturilor care au avut loc între cele două Biserici creștine în curs de aproape un veac (1874—1966) și perspectivele dialogului dintre ele în contemporaneitate* (Notă bibliografică, de Pr. Prof. Petru Rezuș) (S.T., XX (1968), nr. 1—2, p. 183).

Pr. Prof. Liviu Stan, *A patra Conferință panortodoxă (Geneva-Chambesey, 8—16 iunie 1968): Hotărîrea în legătură cu revederea progresului semnalat pînă acum, ca și a celui care trebuie în continuare, cu privire la tema raporturilor Bisericii noastre Ortodoxe cu Biserica Vetero-Catolică* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 871, 876—877).

Prof. N. Chițescu, *A patra Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor: Concluzii și preconizări în legătură cu noile și viitoarele contacte între Biserica Ortodoxă și Biserica Vechilor-Catolici* (Rev. cit., p. 916).

Drd. I. Săbăduș, *Prezențe ortodoxe la hirotonia unor ierarhi vechi-catolici* (Ort., XX (1968), nr. 4, p. 638—639).

(Același autor), *Contacte recente între Biserica Ortodoxă și Biserica Vechilor-Catolici* (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 163—165).

Pr. Prof. Mircea Chialda, *Comisia Bisericilor Vechi-Catolice pentru dialogul cu Biserica Ortodoxă* (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 330—333).

2. CONTACTE ȘI RELAȚII ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI BISERICA VECHILOR-CATOLICI

Schimb de scrisori între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și episcopul vechi-catolic al New Yorkului de Vest, cu prilejul marilor sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 1—2, p. 36 ; — nr. 3—4, p. 222).

VI. — DIALOG ÎNTRE BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICILE VECHI-ORIENTALE (NECALCEDONIENE)

1. ATITUDINEA BISERICII ORTODOXE, ÎN GENERAL

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Poziția actuală a celor nemulțumiți de hotărârile Sinodului IV Ecumenic (Ort., III (1951), nr. 2—3, p. 480—491).*

Diac. Lect. I. Pulpăa, *Posibilitatea întoarcerii Bisericilor Monofizite la Ortodoxie (Ort., III (1951), nr. 4, p. 586—636).*

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Posibilitatea reconcilierii dogmatice între Biserica Ortodoxă și vechile Biserici Orientale: Considerații generale. Pozițiile ortodoxe și vechi-orientale actuale în problema hristologică. Posibilitatea îmbunării expresiilor calcedoniene și necalcedoniene (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 5—27).*

John Karmiris, *The dialogue between the Orthodox and the Non-Chalcedonian Churches: Contacte între Biserica Ortodoxă și Biserici Orientale mai mici, în perioada secolelor al V-lea și al XX-lea — și îndeosebi rezultatul celor mai recente (Recenzie, de I. B.) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 246—247).*

Paul Verghese, *Orthodox Churches — Chalcedonian and Non-Chalcedonian: Importanța contactelor recente între cele două grupuri de Biserici Ortodoxe — calcedoniene și necalcedoniene (Rev. cit., p. 250—251).*

Prof. N. Chițescu, *Conversațiile neoficiale dintre teologii ortodocși și cei necalcedonieni (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 618—620).*

Pr. Prof. Liviu Stan, *A patra Conferință panortodoxă (Geneva-Chambersy 8—16 iunie 1968): Hotărârea luată în legătură cu posibilitățile unui dialog între Biserica Ortodoxă și Bisericile Necalcedoniene (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 871, 877—878).*

Prof. N. Chițescu, *A patra Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor: Precizări în legătură cu noile și viitoarele discuții ortodoxe-necalcedoniene (Rev. cit., p. 915).*

Karekin Sarkissian, *The Council of Chalcedon and the Armenian Church: Studiu în vederea pregătirii premiselor deschiderii unui dialog între Bisericile Ortodoxe și cele Necalcedoniene (Recenzie, de Diac. Asist. Ion Briă) (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 281—287).*

2. RELAȚIILE BISERICII ORTODOXE CU BISERICILE NECALCEDONIENE

a) Cu Biserica Armeană

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici — Biserica Armeană: Scurtă schiță a încercărilor de împăcare a Bisericilor Ortodoxă și Armeană. Starea actuală; nădejdi întemeiate (Ort., XIII (1961), nr. 4, p. 495—502).*

b) Cu Biserica Coptă

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici — Biserica Coptă: Scurtă schiță a încercărilor de împăcare a Bisericii Ortodoxe cu Biserica Coptă (Ort., XIII (1961), nr. 4, p. 510—513).*

Magistr. Mihai I. Colibă, *Cultul Bisericii Monofizite Copte: Considerații generale asupra cultului Bisericii Copte privit în lumina posibilităților de reuniune a Bisericilor (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 352—353).*

c) Cu Biserica Etiopiană

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici — Biserica Etiopiană: Scurtă schiță a momentelor în care s-a accentuat comuniunea de iubire:*

frătească cu Biserica Etiopiană, umbrită temporal de pricini, neprecizate îndeajuns de la obârșie pînă azi (*Ort.*, XIII (1961), nr. 4, p. 522—526).

Drd. Mihai Colibă, *Cultul Bisericii Etiopiene*: Posibilități de apropiere, pe baza cultului, între Biserica Etiopiană și Bisericele Ortodoxe (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 3, p. 444—447).

d) Cu Biserica Siriană-Iacobită

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericele Răsăritene mai mici — Biserica Siriană-Iacobită*: Încercări de refacerea unității din vremea ecumenicității creștine (*Ort.*, XIII (1961), nr. 4, p. 533—534).

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica Monofizită Iacobită a Siriei*: Vechile încercări de unire din partea Bisericii Ortodoxe cu Biserica Iacobită. Situația actuală a Bisericii Iacobite — tendințe noi (*Ort.*, XVII (1965), nr. 1, p. 144—148).

e) Biserica Iacobită din Malabar

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericele Răsăritene mai mici — Biserica Iacobită din Malabar*: Schița unei încercări de apropiere între Biserica Ortodoxă și cea Iacobită-Malabară (*Ort.*, XIII (1961), nr. 4, p. 543—544).

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica creștinilor tomiți din Malabar (India)*: Încercări de unire între creștinii iacobiți și ortodocși. Tendințe noi în Biserica Iacobită din Malabar (*S. T.*, XVII (1965), nr. 5—6, p. 362—368).

f) Cu Biserica Nestoriană-Caldeeană

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericele Răsăritene mai mici — Biserica Nestoriană-Caldeeană*: Scurtă schiță a încercărilor de împăcare a Bisericii Nestoriene cu cea Ortodoxă (*Ort.*, XIII (1961), nr. 4, p. 550—551).

Magistr. Cezar Vasiliu, *Biserica Nestoriană*: Încercări de unire între Biserica Nestoriană și Biserica Ortodoxă (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 1, p. 95—97).

3. RELAȚII ȘI CONTACTE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE CU BISERICILE NECALCEDONIENE

a) Cu Biserica Armeană

— Contacte directe între cele două Biserici

Schimb de corespondență irenică cu prilejul marilor sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (*B.O.R.*, LXXI (1953), nr. 4, p. 302—303; — LXXII (1954), nr. 1, p. 8; — LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 22; LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 18; — LXXV (1957), nr. 1—2, p. 25; — nr. 5, p. 391; — LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 51—52; — nr. 3—4, p. 261; — LXXVII (1959), nr. 1, p. 32; — LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 28; — nr. 5—6, p. 402; — LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 57; — nr. 5—6, p. 433; — LXXX (1962), nr. 1—2, p. 33—34; — nr. 5—6, p. 409; — LXXXI (1963), nr. 1—2, p. 34; — nr. 3—4, p. 220; — LXXXII (1964), nr. 1—2, p. 37; — nr. 5—6, p. 430—431; — LXXXIII (1965), nr. 1—2, p. 29; — nr. 3—4, p. 215; — LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 51—52; — nr. 3—4, p. 279; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 21; — LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 38; — nr. 11—12, p. 1252—1253; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 24—25; — nr. 3—4, p. 252—253, 264).

Corespondență protocolară la diferite ocazii și evenimente (*B.O.R.*, LXXI (1953), nr. 5—6, p. 596; — LXXIV (1956), nr. 6—7, p. 489; — LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 32; — nr. 7—8, p. 583; — LXXVIII (1960), nr. 11—12, p. 984; — LXXXIII (1965), nr. 3—4, p. 177; — nr. 9—10, p. 804—805; — LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 565; — LXXXVI (1968), nr. 6, p. 537, 543).

— Schimb de vizite între cele două Biserici

Pr. Olimp N. Căciulă, *Vizita Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Suprem și catolicosul tuturor armenilor, 17 iunie — 3 iulie 1965* (*B.O.R.*, LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 621—659).

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a vizitat pe Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul suprem și Catolicos al tuturor armenilor* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 9—10, p. 847—876).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericele Vechi Orientale: Cu Biserica Armeană* (Ort., XX (1968), nr. 2, p. 208—212).

Rus Remus, *Vizita în România a Prea Fericitului Snork Kalustian, Patriarhul armenilor din Turcia* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 921—923).

Vezi și — P. I. David, *Un articol despre raporturile prietenești româno-armene în trecut și astăzi: Despre vechimea legăturilor prietenești dintre cele două popoare și Biserici* (Recenzie) (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 638—639).

b) Cu Biserica Coptă

Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și Pr. D. Fecioru, *Festivitățile bisericești de la Cairo organizate de Patriarhia Coptă pentru comemorarea celui de al XIX-lea centenar al martirului Sf. Evanghelist Marcu: A luat parte și o delegație a Bisericii Ortodoxe Române* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 904—908).

Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, *Călătoria Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române în Africa și Orientul îndepărtat. — Vizitarea Bisericilor Vechi-Orientale din R. Arabă-Unită* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 32—35).

c) Cu Biserica Etiopiană

— Contacte directe între cele două Biserici

Schimb de corespondență irenică și protocolară la marile sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 5—6, p. 439—442; — LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 47—48; — nr. 3—4, p. 252, 273—274; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 5—6, 36; — LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 46; — nr. 11—12, p. 1252—1253; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 9, — nr. 3—4, p. 271).

Corespondență protocolară la diferite ocazii (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 9—10, p. 801—803; — nr. 11—12, p. 997—998; — LXXXIV (1966), nr. 11—12, p. 1036; — LXXXV (1967), nr. 11—12, p. 1088—1089; — LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1254, 1257—1258, 1265—1266; — LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1113—1114).

— Schimb de vizite între cele două Biserici

Pr. I. G., *Vizita Majestății Sale Haile Selassie I, împăratul Etiopiei, la Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 797—808).

Abebaw Ygzaw, *Vizitarea Patriarhiei Române de către delegația Bisericii Etiopiene, în frunte cu Înalt Prea Sfințitul Abuna Theophilos, Arhiepiscop de Harrar și Patriarh-Loctiilor* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1257—1266).

(Autorul nesemnat), *Cronică: Primirea la Palatul patriarhal a Secretarului pentru Afacerile bisericești în Cabinetul Majestății Sale Haile Selassie I al Etiopiei, aflat în țara noastră pentru a cerceta situația studenților etiopieni de la Institutul teologic din București* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 339).

Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, *Călătoria Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române în Africa și Orientul îndepărtat. — Vizitarea Bisericilor Vechi-Orientale din... Etiopia* (B.O.R., LXXXVI (1969), nr. 1—2, p. 75—115).

Vezi și — Pr. Prof. D. Stăniloae, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericele Vechi Orientale: Cu Biserica Etiopiană...* (Ort., XX (1968), nr. 2, p. 212—214).

d) Cu Biserica Siriană a Răsăritului din Malabar (India)

— Contacte directe între cele două Biserici

Schimb de corespondență irenică la marile sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 3—4, p. 260; — LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 28—29; — LXXX (1962), nr. 1—2, p. 34; — LXXXI (1963), nr. 1—2, p. 34—35; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 36; — LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 242—243, 254; — nr. 11—12, p. 1252—1253).

Corespondență protocolară la diferite ocazii și evenimente (B.O.R., LXXV (1957), nr. 5, p. 397—398; — LXXXII (1964), nr. 1—2, p. 59—60; — LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 479—480).

— *Schimb de vizite între cele două Biserici*

Pr. N. C a z a c u, *Oaspeți indieni la Patriarhia Română. — Mesajul I.P.S. Patriarh Justinian către credincioșii din India* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 5, p. 427—431).

(Autorul nesemnat), *Un preot ortodox din India, oaspete al Bisericii noastre* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 12, p. 1141—1142).

Pr. Al. I o n e s c u, *O vizită făcută Bisericii Ortodoxe de rit sirian din Malabar* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 5—6, p. 453—466).

(Autorul nesemnat), *Vizita Președintelui Indiei Dr. Sardepalii Radhakrishnan, la mănăstirea Antim din capitală* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 9—10, p. 808—809).

Pr. Olimp N. C ă c i u l ă, *Vizitele unor oaspeți de peste hotare: Vizita unei delegații a Bisericii Vechi-Orientale din India* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 944—945).

(Autorul nesemnat), *Cronică: Primirea la palatul patriarhal a I.P.S. Mitropolit Theophilos Philippos, din India de Sud (Kottayam — Kerala)* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1277—1278).

Antim T ȳ r g o v i ș t e a n u l, vicar patriarhal, *Călătoria Prea Fericitului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, în Africa și Orientul îndepărtat. — Vizitarea Bisericilor Vechi-Orientale din... India* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 35—75).

Vezi și — Pr. Prof. D. S t ă n i l o a e, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu Bisericile Vechi Orientale: Cu Biserica Siriană a Răsăritului din Malabar* (Ort., XX (1968), nr. 2, p. 214—215).

B. — DIALOG INTERRELIGIOS

I. — RAPORTURILE CREȘTINILOR CU NECREȘTINII ÎN VREMEA SFINȚILOR APOSTOLI ȘI DUPĂ ACEEA

Magistr. Gheorghe P a p u c, *Viața creștină după epistolele Sfântului Apostol Pavel: Raporturile creștinilor cu necreștinii* (S.T., VII (1955), nr. 5—6, p. 365—367).

Arhim. Magistr. M. Ș u p a r s c h i, *Idei moral-sociale în epistolele Sfântului Apostol Petru: Raporturile creștinilor cu necreștinii* (S.T., VIII (1956), nr. 3—4, p. 169—171).

Magistr. V. P i e t r e a n u, *Principii de morală socială în epistolele sobornicești: Raportul creștinilor cu necreștinii* (S.T., IX (1957), nr. 5—6, p. 363—366).

Pr. Prof. I. C o m a n, *Sensul ecumenic al lucrării Sfântului Duh în teologia Sfinților Părinți: Solidaritatea între creștin și necreștin oglindită în teologia Sfinților Părinți* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 226).

I. — RAPORTURILE CREȘTINILOR CU NECREȘTINII ÎN VREMEA SFINȚILOR APOSTOLI ȘI DUPĂ ACEEA

Diac. Prof. Emilian V a s i l e s c u, *Ortodoxia și celelalte religii* (S.T., XV (1963), nr. 1—2, p. 3—29).

(Același autor), *Îndatorirea religiilor de a colabora între ele pentru binele și propășirea omenirii: Temeiurile colaborării dintre reprezentanții religiilor. Insuccesul încercărilor de colaborare între reprezentanții religiilor în trecut. Căile noi ce se deschid pentru încetarea războiului religios și pentru colaborarea dintre reprezentanții religiilor* (Ort., XVI (1964), nr. 3, p. 455—465).

(Același autor), *Biserica și problemele societății actuale: Relațiile interreligioase* (Ort., XVIII (1966), nr. 3, p. 483—484).

Ion V. P a r a s c h i v, *Despre raportul între cele trei legi: a lui Moise, a lui Hristos și a lui Mahomed în opera lui Manuel al II-lea Paleologul* (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 79—93).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Consultația privind cooperarea între creștini și evrei* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 902).

A. M., *Constituirea Asociației pentru prietenia islamo-creștină* (Notă bibliografică) (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 160).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Încercări de colaborare între religiile actuale: între creștinism și celelalte religii necreștine actuale — mozaică, musulmană, hinduistă, budistă etc.* (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 248—256).

III. — POZIȚIA CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR ÎN PRIVINȚA DIALOGULUI CU RELIGIILE NECREȘTINE

W. A. Visser't Hooft, *L'Église face au syncrétisme — La tentation du mélange religieux*: Poziția contemporană a Bisericilor creștine, în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor, în problema mai largă a raporturilor dintre creștinism și celelalte religii necreștine și, în special, în problema sincretismului religios (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., XV (1966), nr. 1, p. 131—135).

Em. V., *Inițiative ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor cu privire la religiile necreștine* (Ort., XVIII (1966), nr. 2, p. 315—316).

IV. — ATITUDINEA BISERICII ROMANO-CATOLICE ÎN PRIVINȚA DIALOGULUI CU RELIGIILE NECREȘTINE

Pr. Barbu Gr. Ionescu, *A treia sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican*: Despre libertatea religioasă. Declarația privitoare la evrei și necreștini (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 479—485).

G. C. Anawati, *Vers un dialogue islamo-chrétien*: Studiarea și prezentarea critică a studiilor de islamologie și arabism — în vederea unui eventual dialog creștin cu religiile necreștine propus de Papa Paul al VI-lea în cuvîntul său de deschidere la sesiunea a doua a Conciliului al II-lea Vatican (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 432—435).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Dezbaterile și hotărârile sesiunii a patra a Conciliului al II-lea de la Vatican*: Declarația despre libertatea religioasă. Biserica Catolică și celelalte religii... (Ort., XVIII (1966), nr. 1, p. 11—17, 26—27).

Jerôme Cornelis, *Le bilan oecuménique de la IV-e session conciliaire*: Despre declarația asupra religiilor necreștine (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 617).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Declarații asupra religiilor necreștine*: Declarații făcute de Papa Paul al VI-lea cu privire la raporturile dintre Biserica Romano-Catolică și religiile necreștine — în vederea adoptării unei atitudini comune în cadrul Conciliului al II-lea Vatican (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 134—143).

Drd. N. Vâlcu, *Romano-Catolicismul și religiile necreștine după documentele Conciliului al II-lea de la Vatican*: Declarația asupra relațiilor Bisericii cu religiile necreștine. Atitudinile și comentariile ce s-au făcut atît de lumea catolică cît și de cea necatolică asupra acestei declarații. Organismele însărcinate cu studiarea posibilităților și modalităților dialogului cu celelalte religii (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 395—406).

Domenico Colombo, *La Chiesa e il dialogo col mondo religioso non cristiano*: Problema raporturilor dintre creștinism și religiile necreștine — din punctul de vedere al Bisericii Romano-Catolice (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 108—113).

A. M., *Precizările Papii Paul al VI-lea în legătură cu dialogul Bisericii cu urmașii altor religii* (Rev. cit., p. 159—160).

(Același autor), *Secretariatul roman pentru necredincioși a publicat charta «Dialogului între catolici și ateii»*: (Notă bibliografică) (Rev. cit., p. 160—161).

DIASPORA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

I. — DIASPORA ORTODOXĂ

Pr. Prof. Dr. Liviu Stan, *«Diaspora» ortodoxă* (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 11—12, p. 603—617).

(Același autor), *Ortodoxia și Diaspora. — Situația actuală și poziția canonică a Diasporei Ortodoxe* (Ort., XV (1963), nr. 1, p. 3—38).

II. — COMUNITĂȚILE ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

1. EPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN AMERICA

Prot. Dr. Ion Casian, *Românii din America și viața religioasă: Viața economică și culturală. Viața religioasă: începuturi, faza misionară, faza organizării parohiilor și pregătirea înființării episcopiei, faza înființării și organizării episcopiei* (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 11—12, p. 588—602).

Pr. Gh. Vintilescu, *Raportul Sectorului administrativ bisericesc din Administrația Patriarhală: Bisericele ortodoxe române din străinătate — Episcopia autonomă română din America* (B.O.R., LXVII (1949), nr. 7—10, p. 68).

(Autorul nesemnat), *Scrisorile trimise de Înalt Prea Sfințitul Patriarh Justinian, Prea Cucernicul Vicar Simion Mihălțean și Consiliului Eparhial al Eparhiei Ortodoxe Române (autonome) din America* (B.O.R., LXVIII (1950) nr. 11—12, p. 667—671).

(Autorul nesemnat), *Episcopia Ortodoxă Română din America* (B.O.R., LXIX (1951), nr. 10—12, p. 480—482; — vezi și: nr. 3—6, p. 236—240).

(Autorul nesemnat), *Episcopia Ortodoxă Română din cele două Americi* (B.O.R., LXX (1952), nr. 6—8, p. 461—462).

Pr. I. Găgiu, *Darea de seamă a Sectorului studii și învățămînt asupra activității pe anul 1952: Legături cu bisericile ortodoxe române de peste hotare — Episcopia Ortodoxă Română din cele două Americi* (B.O.R., LXXII (1953), nr. 7—8, p. 735).

Pr. Gh. I. Soare, *Dare de seamă asupra activității Administrației Patriarhale pe anul 1953: Corespondența cu Episcopia Ortodoxă Română din America și unele probleme speciale interesînd Ortodoxia ecumenică* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 7, p. 754).

(Același autor), *Dare de seamă asupra activității Administrației Patriarhale pe anul 1955. — Situația comunităților ortodoxe române de peste hotare: Episcopia Ortodoxă Română din cele două Americi...* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 3—4, p. 323).

(Același autor), *Darea de seamă asupra activității Administrației Patriarhale pe anul 1956. — Situația comunităților românești de peste hotare: Episcopia Ortodoxă Română din cele două Americi* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 6—7, p. 569—570).

(Autorul nesemnat), *Din viața Bisericilor Ortodoxe Române de peste hotare: Sfințirea unei noi biserici ortodoxe române în Canada* (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 148—149).

(Autorul nesemnat), *Adormirea întru Domnul a Prea Sfințitului Andrei Moldovanu, episcopul românilor ortodocși din America* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 215—222).

(Autorul nesemnat), *Alegerea, hirotonia și înscăunarea Prea Sfințitului Victorin Ursache, noul episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 7—8, p. 756—776).

Arhim. Bartolomeu Anania, *Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 774—776).

(Autorul nesemnat), *Vizita făcută Patriarhiei Române de către Prea Sfințitul Episcop Victorin Ursache al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1034—1036).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare: Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1131—1132).

Vezi și — Gabriel Popescu, *Două almanahuri ortodoxe românești de peste hotare: Calendarul ortodox «Credința», editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română din America, pe anul 1966 (Recenzie)* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 232—233).

(Același autor), *Almanahuri ortodoxe românești de peste hotare: Calendarul ortodox «Credința», pe anul 1967 (Recenzie)* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 231—234).

(Același autor), *«Calendarul Credința — 1968»* (B.O.R., LXXXVII (1968), nr. 1—2, p. 222—224).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare. — Publicații de zidire sufletească*: Calendarul ortodox «Credința», pe anul 1969 (Recenzie) (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 931—934).

Corespondență protocolară la marile sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (B.O.R., LXX (1952), nr. 1—3, p. 17; — LXXII (1954), nr. 1, p. 13; — nr. 5, p. 510; — LXXIII (1955), nr. 5, p. 387; — LXXV (1957), nr. 1—2, p. 21; — nr. 5, p. 387; — LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 61; — nr. 3—4, p. 268; — LXXVII (1959), nr. 1, p. 29; — LXXVIII (1960), nr. 1—2, p. 24; — LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 53; — nr. 5—6, p. 429; — LXXX (1962), nr. 1—2, p. 28; — nr. 5—6, p. 405; — LXXXI (1963), nr. 1—2, p. 31; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 37; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 29).

Corespondență protocolară la diferite evenimente ocazionale (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 32; — LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 565; — nr. 7—8, p. 670; — LXXXVI (1968), nr. 6, p. 545; — LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 480).

2. PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN SOFIA (BULGARIA)

Pr. Gh. Vintilescu, *Raportul Sectorului administrativ bisericesc din Administrația Patriarhală*: Bisericile ortodoxe române din străinătate — Parohia ortodoxă română din Sofia (B.O.R., LXVII (1949), nr. 7—10, p. 67—68; vezi și: B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 240—241).

(Autorul nesemnat), *Concertul dat de corul bisericii ortodoxe române din Sofia* (B.O.R., LXX (1952), nr. 9—10, p. 602—603).

(Autorul nesemnat), *Sărbătorirea celei de a 7-a aniversări a înscăunării Prea Fericitului Patriarh Justinian la biserica ortodoxă română din Sofia* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 6, p. 494—499).

Drd. Ion Bănățeanu, *Din viața parohiei ortodoxe române din Sofia* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 323—326).

Pr. Alexandru Munteanu, *Biserica ortodoxă română de la Sofia—R. P. Bulgaria* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 780—782).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare. — Serbarea Nașterii Domnului, Anului nou și Bobotezei, la biserica ortodoxă română din Sofia* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 151).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților... — Biserica ortodoxă română de la Sofia* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 281).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților... — Parohia ortodoxă română din Sofia* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1133).

Vezi și — Corespondență protocolară la marile sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (B.O.R., LXXIII (1955) nr. 5, p. 390; — LXXV (1957), nr. 1—2, p. 25; — LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 67—68; — LXXVIII (1960), nr. 5—6, p. 401; — LXXIX (1961), nr. 5—6, p. 431; — LXXX (1962), nr. 5—6, p. 408; — LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 218; — LXXXII (1964), nr. 1—2, p. 34; — LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 50; — nr. 3—4, p. 277).

Corespondență protocolară la diferite evenimente ocazionale (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 34; — LXXXVI (1968), nr. 6, p. 545; — LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 482).

3. PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN VIENA

(Autorul nesemnat), *Oaspeți ai Patriarhiei Române*: Un grup de credincioși ai Parohiei ortodoxe române din Viena (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 7—8, p. 725—726).

(Autorul nesemnat), *Din viața parohiei ortodoxe române de la Viena* (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 11—12, p. 1001—1006; vezi și: B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 241).

(Autorul nesemnat), *Din viața bisericilor ortodoxe române de peste hotare*: Concertul de colinde de Crăciun dat de corul bisericii ortodoxe române din Viena (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 149—150).

G. I. M., *Din viața parohiei ortodoxe române de la Viena. — Inaugurarea capelei — monument istoric de la Tivoli-Viena* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 5—6, p. 467—473).

(Autorul nesemnat), *Concertele corului bisericii ortodoxe române din Viena la Sibiu, Brașov și București* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 7—8, p. 724—727).

(Autorul nesemnat), *Încetarea din viață a lui Vasile Onea, prim-epitrop al bisericii ortodoxe române din Viena și președinte al Coloniei române din Austria* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 1—2, p. 45—47).

Pr. Olimp N. Căciulă, *Sfințirea crucilor de la mormintele ostașilor români îngropați în cimitirul din Viena* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 9—10, p. 823—824).

Pr. Prof. Dr. Gh. I. Moisescu, *Biserica ortodoxă română din Viena — Austria* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 782—788).

(Autorul nesemnat), *Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în Austria: La Parohia ortodoxă română din Viena..* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 819—821, 827—829, 846—847).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare: Parohia ortodoxă română din Viena..* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1134).

Vezi și — T. N. M., *Duh ortodox și slovă românească peste hotarele țării: Recenzie la «Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena», pe anul 1964* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 5—6, p. 589—591).

Gabriel Popescu, *Două almanahuri ortodoxe românești de peste hotare: Recenzie la «Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena», pe anul 1966* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 229—231).

(Același autor), *Almanahuri ortodoxe românești de peste hotare: Recenzie la «Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena», pe anul 1967* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 234—236).

(Același autor), *«Almanahul — 1968»* (editat de Parohia ortodoxă română din Viena): (Recenzie) (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 224—226).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare. Publicații de zidire sufletească: «Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena», pe anul 1969* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 934—936).

Corespondență protocolară la marile sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (B.O.R., LXXIX (1961), nr. 3—4, p. 431; — LXXX (1962), nr. 5—6, p. 408; — LXXXII (1964), nr. 1—2, p. 34; — LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 49; — nr. 3—4, p. 277; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 39).

Corespondență protocolară la diferite evenimente ocazionale (B.O.R., LXXX (1962), nr. 1—2, p. 54; — LXXXI (1963), nr. 1—2, p. 46—47; — LXXXVI (1968), nr. 6, p. 545).

4. PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN LONDRA

Pr. Prof. Vintilă Popescu, *Parohia ortodoxă română de la Londra* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 793—795).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare: Comunitatea ortodoxă română din Londra* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1134).

Vezi și — Diac. I. Bria, *O nouă revistă bisericească ortodoxă română: «Altarul»* — revista parohiei ortodoxe române din Londra, pe anul 1967 (Recenzie) (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 834—836).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare. Publicații de zidire sufletească: Revista «Altarul», nr. 2/1968* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 936—938).

Corespondență protocolară la diferite evenimente ocazionale (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 545).

5. CAPELA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DE LA BADEN-BADEN

Pr. Vasile Ștefan, *Biserica ortodoxă română din Baden-Baden* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 788—793; — vezi și: B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 242).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare: Capela ortodoxă română din Baden-Baden* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1134—1135).

Vezi și — *Corespondență protocolară la unele evenimente ocazionale* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 545; — LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 482; — nr. 7—8, p. 675).

6. COMUNITĂȚILE ORTODOXE ROMÂNE DE LA LOCURILE SFINTE

Pr. Olimp N. Căciulă, *Din viața bisericii ortodoxe române de Ierusalim* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 856—859; — *Vezi și*: B.O.R., LXIX (1951), nr. 3—6, p. 241).

(Același autor), *Din viața bisericii ortodoxe române din Ierusalim* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 570—571).

Malca Herșcovici, *Biserica ortodoxă română din Ierusalim* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 942—943).

Arhim. Lucian Florea, *Așezările ortodoxe române de la Locurile Sfinte* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 776—779).

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare: Așezămintele românești de la Ierusalim și de la Iordan* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1132).

Vezi și — *Correspondență protocolară la diferite evenimente ocazionale* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 545; — LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 482; — nr. 7—8, p. 675).

7. AȘEZĂRILE MONASTICE DE LA SFÎNTUL MUNTE ATOS

(Autorul nesemnat), *Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare: Așezările monastice de la Sfântul Munte* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1135).

DOGMĂ ȘI TEOLOGUMEN

Prof. N. Chițescu, *Ființa dogmei*: Dogma-temelia învățaturii și a trăirii creștine. Descrierea, în linii mari, a ființei dogmei (S.T., V (1953), nr. 3—4, p. 188—209).

(Același autor), *Dogma și viața creștină*: Deosebiri procesului genetic al dogmelor, la ortodocși și romano-catolici; dogma e o cunoaștere trăită; dogma e viață dumnezeiască și izvor de viață dumnezeiască; rolul credinței și cunoașterea trăită a dogmei; rolul funcțiunilor sufletești în acțiunea creștină; sensul în care dogma e valorificată prin viață (S.T., VI (1954), nr. 1—2, p. 39—64).

Pr. D. Stăniloae, *Noțiunea dogmei*: Noțiunea dogmei la teologii ortodocși mai noi; existența dogmelor înainte de sinoadele ecumenice; aportul dogmatic al sinoadelor ecumenice; învățăturile dogmatice neformulate sinodal și perspectivele de viitor (S.T., XVI (1964), nr. 9—10, p. 533—571).

Prof. N. Chițescu, *Noțiunea de dogmă în teologia ortodoxă contemporană*: Despre însemnătatea și semnificația dogmelor în teologia ortodoxă; datele problemei; conceptul de dogmă în sens strict; dogmă și teologumen în teologia ortodoxă (Ort., XI (1959), nr. 3, p. 351—380).

Magistr. Aurel Grigoraș, *Dogmă și cult*: Dogma și viața creștină; dogma și cultul creștin (S.T., XVIII (1965), nr. 5—6, p. 303—313, 320—321).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Învățătura creștină despre cuvânt, mijloc de expresie, în cele trei confesiuni*: Dogmă și cuvânt (Ort., XI (1959), nr. 1, p. 51—52).

Magistr. Nicolae V. Stănescu, *Temeiuri dogmatice ale trăirii religioase în Ortodoxie*: Scurtă prezentare a liniilor esențiale ale problemei raportului dintre învățătură (dogmă) și viață în lumina concepției creștine, îndeosebi a celei ortodoxe (Ort., X (1958), nr. 3, p. 382—390).

Vezi și — Ierom. Magistr. Antonie Plămădeală, *Preocupări dogmatice — simbolice în literatura teologică contemporană (I)*. — *Indicații bibliografice*: Surse dogmatice — simbolice generale (colecții, tratate și manuale). Simboale, sinoade, mărturisiri (colecții, tratate și manuale). Teoria dogmei (Ort., IX (1957), nr. 2, p. 296—317).

Pr. ALEXANDRU ARMAND MUNTEANU

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA DE NORD

Scurt istoric. — Începutul emigrării românilor în America de Nord trebuie așezat în jumătatea a doua a veacului trecut. Istoria Americii amintește de doi ofițeri de origine română care au luptat în unitățile militare din războiul civil. *George Pomuț* a ajuns la gradul de general de brigadă, iar după sfârșitul aceluia război a reprezentat Statele Unite drept consul la Petersburg. Căpitanul *Nicolae Dunca* a murit ca erou în luptele de eliberare a negrilor, în anul 1862. Se mai vorbește de un ofițer, *Ștefan Teodorescu*, care a participat la războiul americano-spaniol.

Însă despre o emigrare mai simțitoare spre noul continent se poate vorbi abia în preajma secolului al XX-lea. Atât Statele Unite cât și Canada erau în plină dezvoltare, bucurându-se de un climat de pace și prosperitate. Se căuta mână de lucru, pionieri care să cultive ogoarele, să defrișeze pădurile, să scoată minereuri din pământ, să așeze lungile traseuri spre vest ale liniilor ferate. Trimișii diferitelor companii și agenții americane umblau peste tot să afle și să angajeze muncitori. Au găsit în rîndurile tuturor popoarelor europene, au găsit și între românii din Transilvania, Banat și Bucovina.

Astfel, între anul 1900 și începutul primului război mondial, o mulțime de tineri din pătura țărănimii sărace și-au lăsat case și părinți și au străbătut Oceanul pentru ca să-și asigure o viață mai ușoară, mai îndestulătoare.

Dintru început gândul tinerilor emigranți n-a fost să se dezrădăcineze cu totul din pământul natal. Ei doreau doar să-și agonisească ceva bani, apoi să se întoarcă în satele lor și să făurească din vis o realitate. Dar împrejurările în care au trăit și mai ales războiul care a izbucnit în 1914 i-a determinat să se așeze definitiv în Lumea nouă și să devină cetățeni ai unor noi patrii.

Coloniile românești din America de Nord se întind peste tot, de la hotarul de răsărit pînă la cel de apus al marelui continent, de la Boston la Los-Angeles și din vestul canadian pînă în Florida. În Statele Unite, centrele unde trăiesc românii sînt marile orașe industriale ca Chicago, Cleveland, Detroit, Philadelphia, New-York. În Canada, colonii puternice românești există la Montreal, Windsor, Hamilton, Toronto și Winnipeg, precum și în multe din fermele agricole din apusul țării.

Este anevoie de stabilit numărul exact al românilor americani.

Cu privire la apartenența religioasă, majoritatea o formează credincioșii Bisericii Ortodoxe, la care se adaugă românii uniți cu Biserica Romano-catolică și cei care aparțin diferitelor comunități neoprotestante, ca bapțiști, adventiști, penticostali, evangheliști și alții.

Organizarea bisericească ortodoxă s-a făcut în mod treptat, în măsura înmulțirii rîndurilor coloniștilor și s-a consolidat după stabilirea unor legături canonice firești între parohiile din America și Biserica-Mamă.

Ceea ce impresionează în mod deosebit cînd privim întemeierea vieții bisericești la românii din America este credința vie a primilor sosiți acolo. Erau tineri, erau săraci, lipsiți de conducători spirituali, ca niște oi fără păstor. Totuși nu s-au pier-

dut în marea masă de străini și în mozaicul de credințe de care e plin pământul american. Ci ei au adus cu dînșii, în inimile lor, comoara cea scumpă a legii strămoșești și s-au străduit, cu lupte și jertfe vrednice de toată admirația, să păstreze credința ortodoxă.

Pentru satisfacerea nevoilor lor religioase, românii ortodocși au apelat la început la preoții Bisericilor Ortodoxe surori : ucraineni, ruși, albanezi, greci. Alteori, în duminici și sărbători se adunau în casa unuia dintre ei și acolo cântau din cântările pe care le cunoșteau de acasă și citeau câte un psalm din Ceaslov.

Apoi au început să se organizeze mai temeinic, constituindu-se în parohii, clădind bisetici și străduindu-se să aibă păstori de legea lor din neamul lor.

Cum era și firesc românii ortodocși americani s-au adresat ierarhilor din patrie să le trimită preoți. Aceia au înțeles nevoile fraților lor din depărtare și i-au ajutat cu slujitorii pe care îi solicitau.

Astfel, mitropolitul Moldovei Partenie trimite în 1902 pe arhimandritul *Eugen Ungurean* din Mănăstirea Neamț ca să păstorească în părțile Canadei de sud, în Saskatchewan. El este amintit ca primul preot român în America, slujind în orașul Regina și ridicând acolo biserica Sfântul Nicolae. În 1905 îl urmează protosinghelul *Benedict Iliescu*, din aceeași mănăstire Neamț.

Tot în același an, Mitropolia Transilvaniei din Sibiu îl trimite pe preotul *Moise Balea*, care a fost solicitat de românii din Cleveland-Ohio. Acesta a fost unul dintre cei mai activi preoți misionari de dinainte de primul război mondial. Preotul Balea, bun organizator și entuziast conducător, a organizat vreo 15 parohii ortodoxe române în Statele Unite, fiind un adevărat pionier al Bisericii noastre.

Apoi au urmat alții și alții pentru parohiile care luau ființă de-a lungul și de-a latul continentului.

Neavînd o organizație centrală, fiecare parohie își alcătua propriile ei statute. Lipsa unei păstoriri episcopale și a unui cler stabil și bine pregătit au împiedicat mult dezvoltarea unei biserici unite și viguroase.

După primul război mondial, românii ortodocși americani au încercat să se organizeze în cadrul unei episcopii. După mai multe cereri, făcute în anii 1918, 1922 și 1924, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în urma unor referate amănunțite prezentate de preotul *Trandafir Scorobet*, care a vizitat parohiile ortodoxe române de peste Ocean, a aprobat cererea Congresului clerului și mirenilor din Detroit, ținut la 25 aprilie 1929, și prin decretul din Noiembrie 1930 a înființat *Episcopia Misionară Ortodoxă română din America*.

Primul titular al nou-înființatei eparhii a fost starețul Mănăstirii Hodoș-Bodrog arhimandritul *Policarp Morușca*; acesta a fost hirotonit arhieru în anul 1935 și venind în Statele Unite și-a stabilit reședința mai întâi la Cleveland, apoi în Detroit. Vreme de cinci ani, episcopul Policarp a desfășurat o rodnică activitate, întărind cele întemeiate de credincioșii și preoții ortodocși români în anii anteriori venirii sale și organizînd episcopia în variate domenii noi, ca administrație, presă, asociații de tineret, de femei, învățămînt catehetic și altele.

În anul 1939, episcopul Policarp Morușca a plecat în Țară pentru a participa la lucrările Sfîntului Sinod. Izbucnirea celui de-al doilea război mondial și evenimentele ce-au urmat nu i-au permis primului vlădică român să se întoarcă la turma sa. Vreme de 11 ani, eparhia a fost văduvită de un episcop. În acest timp treburile admi-

nistrative au fost conduse de către Consiliul Eparhial, în frunte cu preotul *Simion Mihalcean*, vicarul episcopiei.

În 1950, un miting de preoți și mireni, întrunit la Detroit, a ales ca episcop pe preotul *Andrei Moldovan* din parohia *Ahron-Ohio*. La 4 noiembrie 1950, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, potrivit Statutelor Episcopiei și canoanelor, a aprobat alegerea de la Detroit și a ridicat pe preotul *Andrei Moldovan* la treapta de episcop. Hirotonirea a avut loc în catedrala Mitropoliei din Sibiu, după care Prea Fericitul *Justinian*, Patriarhul României, l-a investit și întărit drept arhipăstor al românilor ortodocși americani.

Din nefericire, numirea episcopului *Andrei* n-a mulțumit pe toți românii ortodocși americani. Un congres al acestor nemulțumiți, ținut în 1951 în Chicago, a respins hotărârea Sfântului Sinod, a decis ruperea legăturilor canonice cu Biserica-mamă și înființarea unei Episcopii independente, cu numele de «Episcopia Ortodoxă Română în America». Drept titular al nou-înființatei eparhii a fost ales teologul *Viorel Trifa*.

Astfel, spre adîncă mîhnire a multora, o rană dureroasă s-a produs în corpul emigrației românești din Lumea Nouă, rană care numai cu anevoie se va vindeca. Pe lângă Episcopia canonică, cu legături tradiționale cu Patriarhia Română, există o ramură ruptă de la sînul Bisericii-mame, o episcopie care din anul 1960 s-a afiliat unei jurisdicții străine, ieșind din comuniunea ortodoxă românească.

Cu toată această dureroasă defecțiune, istoria Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și-a urmat neabătut cursul ei firesc.

După moartea episcopului *Andrei Moldovan*, în fruntea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române a fost ales Arhimandritul *Victorin Ursache*, fost preot al Bisericii Ortodoxe Române din Ierusalim și fost profesor la Seminarul Sfântul *Tihon* din South Canaan, Pennsylvania. Alegerea s-a făcut în conformitate cu prevederile Statutelor de organizare ale Eparhiei, în Congresul din Detroit din 23 Aprilie 1966. După ce nou-alesul a fost confirmat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Arhim. *Victorin* a fost hirotonit episcop, în ziua de 21 august 1966, în catedrala Sfînta Treime din Detroit, de către un sobor de ierarhi ortodocși în frunte cu Arhiepiscopul *Iacobos*, primatul Bisericii grecești din cele două Americi, după care delegatul Patriarhiei din București i-a înmînat gramata sinodală și toiagul de păstorire.

Pînă în prezent *P. S. Episcop Victorin*, ajutat la Centrul eparhial de Arhim. *Bar-tolomeu V. Anania*, conduce treburile Episcopiei cu multă destoinicie, reușind să realizeze înfăptuiri remarcabile.

Aspecte religioase și sociale. — Societatea americană este foarte variată din punct de vedere religios. Peste 200 de denominațiuni creștine își mărturisesc crezurile lor pe imensul continent. La acestea se adaugă religiile necreștine și mulți indiferenți și ateii care nu aparțin niciunei religii.

Statul american este favorabil ideii religioase, dar Biserica este separată de Stat. Tocmai din cauza pluralismului religios, caracteristic societății americane, Statul se menține într-o atitudine de neutralitate față de multiplele denominațiuni. Guvernul central și guvernele statelor care formează federația S.U.A. tratează toate cultele în mod egal. Dar Statul nu acordă nici un ajutor bănesc denominațiunilor religioase. Nu sprijină nici chiar bisericile cu școli confesionale care deservesc învățămîntul general.

Într-un astfel de context își desfășoară activitatea Biserica Ortodoxă Română din America. Ramură a Ortodoxiei de totdeauna și fiică a Bisericii Ortodoxe din România, ea aduce în Lumea Nouă toată comoara de dreaptă credință și de tradiții pe care le păstrează și le face să sporească în noul climat spiritual în care îi este dat să-l mărturisească pe Hristos.

Biserica Ortodoxă Română din Statele Unite și Canada este constituită într-o eparhie care poartă numele de *Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America*.

Din punct de vedere canonic, Episcopia face parte constitutivă din Biserica Ortodoxă Română și păstrează legături spirituale cu Sfântul Sinod și cu Patriarhia Română.

Din punct de vedere administrativ însă Eparhia americană este cu totul autonomă, «avînd dreptul de a-și reglementa, conduce și administra, prin organele proprii, chestiunile sale religioase, culturale și administrative» (*Statut*). Forul ei suprem de conducere este Congresul bisericesc, alcătuit din toți clericii din Episcopie și din cîte doi delegați mireni din fiecare parohie, sub președinția episcopului. Acest Congres se întrunește în mod regulat o dată pe an, ia în discuție și decide asupra tuturor chestiunilor care privesc bunul mers al vieții bisericești. Tot Congresul este acela care alege pe episcop în caz de vacantare a scaunului. Alegerea este supusă ratificării Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, iar acesta conferă noului ales arhiepiscop și-l investeste în funcție.

Episcopul conduce treburile Eparhiei cu ajutorul Consiliului eparhial și are reședința în orașul Detroit, Michigan.

Parohiile care compun Episcopia sînt în număr de 31, dintre care 12 în Statele Unite, 18 în Canada și una în Venezuela. Numai indicația acestui perimetru geografic e suficientă să arate pe ce spațiu imens se întinde aria Bisericii Ortodoxe Române americane. Este o greutate enormă să păstorești un astfel de complex, cu unități atît de răspîndite și distanțate unele de altele și de centrul eparhial. Pentru a vizita parohiile cel puțin o dată pe an, pentru a răspunde la diferite chemări ocazionale se cere o mare osteneală și dăruire de sine din partea episcopului. Vlădica Victorin își împlinește misiunea cu multă abnegație și spirit de jertfă, călătorind ca un adevărat apostol, zile și nopți, în lungul și latul continentului, ca să-și facă «slujba deplin».

Preoții care deservesc bisericile și parohiile Eparhiei, în număr de 25, au la bază o cultură teologică superioară, majoritatea provenind din rîndurile clerului ortodox din România. Doi sînt născuți în America, însă și aceștia au studiile terminate la Institutul teologic de grad universitar din București. Între slujitori se află și șase clerici din cinul monahal, utilizați deocamdată în administrație și în pastorația de mir, deoarece Episcopia încă nu are o mînăstire. Trei diaconi, recrutați din rîndul cîntăreților, slujesc atît în biserica din centrul eparhial cît și în alte ocazii.

Preoții primesc salarii de la Consiliile parohiale, remunerații care variază de la parohie la parohie, în funcție de numărul membrilor și de posibilitățile bănești ale unităților.

Slujbele se săvîrșesc atît în românește cît și în limba engleză. Însă perpetuarea limbii strămoșești în rîndurile românilor ortodocși americani întîmpină mari dificultăți. Cei din prima generație de emigranți, cîți mai sînt în viață, mai țin minte graiul de acasă. Urmașii lor însă, copiii și nepoții, în cele mai multe cazuri, vorbesc numai englezește. Treptat-treptat emigranții din a doua și a treia generație se asimilează și-și pierd identitatea în marea masă eterogenă a mediului în care trăiesc, cum s-a întîmplat și se întîmplă cu toate grupurile etnice emigrate din Europa.

Biserica, prin slujitorii ei și prin presă, luptă ca să se păstreze limba în cult și în mijlocul credincioșilor. Cântăreții de la strane din bisericile ortodoxe române din America sînt în cea mai mare parte amatori și onorifici, recrutați din rîndurile credincioșilor cu dragoste de cele sfinte și cu ceva cunoștințe de cîntare bisericească. Unele parohii folosesc la liturghie cîntarea omofonă, la care participă toți credincioșii, altele au coruri bine organizate, pe patru voci, care nu numai că dau răspunsurile la sfintele slujbe, dar pregătesc și prezintă în public programe artistice de colinde, sau concerte de muzică populară românească. Așa, de pildă, au luat ființă Corala «România» din Detroit, de pe lângă biserica Sfînta Treime, corul bisericii Sfîntul Mihail din Southbridge, Mass. și altele.

Ca locașuri de cult, Episcopia posedă o mare varietate de biserici. Unele din ele sînt adevărate «catedrale», cum sînt în Detroit, Cleveland, Philadelphia, Chicago, Windsor, de proporții impresionante, cu picturi murale interioare, cu iconostase și străni sculptate artistic. Altele sînt mai modeste, capele sau bisericuțe de lemn, mai cu seamă în vestul Canadei, unde românii ortodocși și-au construit locașuri de cult după posibilitățile lor bănești și după modelul celor din satele din care au emigrat. Acolo unde comunitățile ortodoxe române nu au locașuri de închinare proprii, slujbele religioase se fac în bisericile altor culte creștine, fie ortodoxe, fie catolice sau protestante.

Casele parohiale sînt administrate și înzestrate de către Consiliile Parohiale și sînt puse la dispoziția slujitorilor altarului în mod gratuit.

Aproape pe lângă fiecare biserică funcționează cîte o «școală duminicală», adică una sau mai multe clase de învățămînt religios, sub îndrumarea parohului. Se zic «duminicale» deoarece lecțiile se fac de obicei duminica dimineata, deși în unele parohii aceste lecții se predau sîmbăta, cînd în școlile publice nu se țin cursuri. Profesorii acestor școli parohiale sînt preoții și alte persoane. Programul acestor școli îl formează catehismul Bisericii Ortodoxe, istoria biblică, noțiuni de dogmatică și liturgică, cîntări bisericești, iar în unele părți se predau și elemente de limba română. Drept manuale de religie servesc cărțile tipărite în englezește de către o Comisie de educație religioasă interortodoxă din Statele Unite, manuale ilustrate, bine alcătuite din punct de vedere metodologic și pedagogic.

Bibliile stau la dispoziția credincioșilor, ca și diferite reviste pentru tineret, cărți de rugăciuni etc., bineînțelese toate în englezește. Episcopia și-a achiziționat de curînd o tipografie modernă și, pe lângă revista lunară «Credința» și Almanahul-calendar pe care-l editează în fiecare an, va putea în viitor să tipărească materiale folositoare pentru școlile de catehism de pe lângă parohii.

Din punct de vedere social, românii ortodocși americani s-ar putea socoti că aparțin clasei mijlocii a micii burghezii. Prin muncă și economii chibzuite, ei se bucură de o stare materială bună, de multe ori mai mult decît mulțumitoare. Sînt cîțiva chiar foarte înstăriți.

Profesional, ei fac parte din toate categoriile sociale. Sînt în rîndurile lor fermieri, muncitori în fabrici, comercianți, funcționari în birouri, liber profesioniști, profesori. Unii din intelectualii români emigrați în America s-au evidențiat în cultura americană prin publicații și activitate didactică, ceea ce a făcut să sporească prestigiul poporului român peste hotare.

Activități social-culturale de tot felul abundă în rîndurile comunităților ortodoxe române de peste Ocean. Unele sînt cu caracter permanent, altele ocazionale. Cu prilejul hramurilor bisericilor se aranjează picnicuri și banchete, foarte animate.

întilniri și ocazii de înfrățire. Atunci se adună multă lume, în aer liber de este vară sau în săli spațioase pe vremea nefavorabilă, participă la o masă comună, intonează cântările lor de acasă, evocă amintiri. Adesea astfel de petreceri sînt completate cu programe artistice de dansuri și muzică populară.

Ceea ce e îmbucurător este faptul că la serbările românilor ortodocși iau parte mulți americani, precum și membri ai altor grupuri etnice — greci, armeni, ucrainieni — născuți în România, pe care n-o uită și pentru care păstrează sentimente de afecțiune sinceră.

Reuniunile de femei, ca și organizațiile de tineret de pe lângă bisericile parohiale, desfășoară și ele o bogată activitate socială.

Reluțiile românilor ortodocși americani cu membrii altor culte și credințe sînt de prietenie și colaborare frățească, mai ales în ultima vreme cînd un spirit de largă înțelegere și respect reciproc a făcut să înceteze polemica religioasă. Episcopul Victorin este membru în Consiliul Național al Bisericilor, ramura americană a Mișcării Ecu-menice, și în alte organizații interconfesionale. Preoții participă la întruniri și servicii religioase cu alte confesiuni creștine, la activități sociale de interes obștesc, la manifestări culturale de tot felul.

O activitate specială desfășoară Episcopia Misionară Ortodoxă Română în cadrul organizației SCOBA — Conferința permanentă a Episcopilor Ortodocși din America —, un fel de sinod alcătuit din reprezentanții jurisdicțiilor ortodoxe, care discută și rezolvă problemele de interes general pentru progresul Ortodoxiei americane, avînd legături canonice și de colaborare cu Bisericile Ortodoxe de pretutindeni.

Pr. ȘTEFAN SLEVOACĂ

CULT ȘI IERARHIE ÎN BISERICA ORTODOXĂ ETIOPIANĂ*

În studiile de drept bisericesc, ca și în cele de liturgică, atât în Biserica de Răsărit cât și în Biserica de Apus, nu s-a abordat pînă acum în mod corespunzător problema raportului dintre formele de organizare cultică și cele de organizare social-juridică a Bisericii. Recent, problema a făcut obiectul unor studii în care ea este dezbătută în așa fel încît aruncă o lumină nouă atât asupra structurii ierarhice cât și asupra însemnătății vieții cultice a Bisericii¹.

În cadrul organizării cultice a comunităților creștine s-au statornicit o seamă de rînduieli, observate în manifestările de cult. Aceste rînduieli s-au referit la cele două categorii de membri ai Bisericii, la clerici și la credincioșii laici, stabilind poziția fiecăruia și raporturile dintre ele, în acord cu cea mai autentică eclesiologie apostolică. Prin această lucrare, s-a conturat atât forma cea mai veche de organizare a Bisericii cât și cea mai simplă și mai clară învățătură despre Biserică. Pe lângă aceasta, o contribuție de mare însemnătate o aduce noua viziune asupra formelor de organizare a Bisericii și a problemei originii, naturii și rostului ierarhiei Bisericii. De asemenea, ea mai aduce o contribuție însemnată și la cunoașterea și înțelegerea autentică a modului sinodal sau sobornicesc de lucrare în cadrul unităților mai mari, teritoriale, ca și în cadrul general sau ecumenic al Bisericii.

Nu este deci prea greu să ne dăm seama ce importanță are problema raporturilor dintre cult și ierarhie, și aceasta cu atât mai mult cu cât se știe că atât vechimea cât și caracterul sacramental al ierarhiei bisericești au fost și mai sînt contestate de diverse curente creștine. Acestea se referă îndeosebi la modul în care s-a dezvoltat mai tîrziu ierarhia bisericească din ierarhia primară de instituire divină, tratînd-o și pe aceasta ca pe o întocmire omenească, așa cum este ierarhia dezvoltată ulterior din cea de instituire divină.

În Biserica Ortodoxă Etiopiană a avut loc, ca și în restul Bisericilor, un proces de dezvoltare a ierarhiei bisericești, determinat de condiții și cauze specifice, fără însă a se pierde sau a se schimba ceva din ierarhia de instituire divină, al cărei păstrător este cultul acestei Biserici.

Rînduiele și norme de cult și de organizare bisericească întemelteate pe tradiție

La data creștinării poporului etiopian, în Biserică se stabiliseră principalele rînduiele și norme de cult și de organizare bisericească, dar ele încă nu fuseseră fixate în scris în formă definitivă, ci se păstrau în cuprinsul tradiției bisericești și se aflau încă în plin proces de dezvoltare și de statornicire. Privind creștinismul și viața bisericească în această stare, poporul etiopian a preluat tradiția de pînă atunci a Bisericii ecumenice, precum și rînduielele cultice și de organizare bisericească cristalizate pînă

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, întocmită sub îndrumarea Pr. Prof. Liviu Stan, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Pr. Prof. Liviu Stan, *Instituție și instituționalizare în viața bisericească*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XLVI (1970), nr. 3—6, p. 241 ; Idem, *Mirenii în Biserică*, Sibiu, 1939, p. 50.

la acea vreme. La toate acestea însă noua Biserică a Etiopiei a adăugat numeroase alte rînduiri și norme de cult, precum și de organizare bisericească, potrivit cu stările și cu nevoile ei aparte, rînduiri și norme care s-au dezvoltat mereu, formînd o parte însemnată, specifică tradiției bisericești etiopiene.

În primul rînd trebuie să arătăm ca o rînduială aparte din această categorie, că în Biserica Ortodoxă Etiopiană slujba sfintei liturghii se poate săvîrși numai de cinci persoane. Un singur preot nu poate săvîrși slujba sfintei liturghii².

Aceasta se săvîrșește numai în biserică. O dată pe an, la ziua sărbătoririi «Botezul Domnului», sfînta liturghie se săvîrșește în cîmp, în corturi speciale. Tot în corturi speciale se săvîrșește și în timp de război.

În Biserica Ortodoxă Etiopiană se practică botezul copiilor: băieții, la 40 de zile după naștere iar fetele la 80 de zile după naștere. După botez se pune la gîtul copilului o ață cu trei culori, care simbolizează botezul copilului în numele Sfintei Treimi, ca un semn al creștinării³. Această practică a rămas în tradiția Bisericii Etiopiene, fie ca amintire a deosebirii care se făcea între cei botezați și nebotezați, atunci cînd religia creștină a fost proclamată ca religie de stat cînd se botezau mulți credincioși, iar acest semn era o dovadă a identității celor botezați, fie ca semn distinctiv, între creștini și musulmani.

În Biserica Ortodoxă Etiopiană, sărbătorile sînt împărțite în trei grupe: a) Săptămînale, care cuprind: sîmbăta și duminica; b) Lunare, care cuprind: Sărbătorile Domnului, la 29 ale fiecărei luni; Sărbătorile Maicii Domnului, la 21 ale fiecărei luni, sărbătorile sfinților martiri etc.⁴; c) A treia categorie de sărbători sînt sărbătorile anuale, cu date fixe și schimbătoare.

De asemenea, timpul pentru săvîrșirea sfintei liturghii nu este același în tot timpul anului, ci diferă precum urmează: 1. În zilele de post, sfînta liturghie se săvîrșește între orele 13 și 15; 2. În zilele obișnuite și sîmbăta, sfînta liturghie se săvîrșește între orele 8 și 10 dimineața; 3. De trei ori pe an, sfînta liturghie se săvîrșește noaptea, între orele 1 și 3 și anume: la Crăciun, la Botezul Domnului și la Sfintele Pași. 4. Duminica se săvîrșește între orele 6 și 8 dimineața.

În cadrul cultului divin, în Biserica Ortodoxă Etiopiană se practică dansul religios al preoților în fața tabotului (antimisul). În zilele de sărbătoare, în special la hramul bisericii, se scoate afară tabotul (antimisul) și se înconjură de trei ori clădirea bisericii, într-o mare procesiune. La această procesiune asistă împăratul (dacă este în capitală) și toți credincioșii, precum a asistat regele David la o procesiune religioasă dansînd înaintea tabotului (tablelor Legii) (II Regi VI, 16—26). În timpul postului mare, dansul religios nu se execută.

În Biserica Ortodoxă Etiopiană există două categorii de clerici și anume: preoții și diaconii, care sînt hirotoniți, adică aceia care pot săvîrși sfînta liturghie și cele 7 Taine; alții sînt debteras (cîntăreți), cărturari, savanți, doctori, care execută dansul și cîntecul religios care face parte din serviciul divin.

În ceea ce privește ierarhia bisericească specifică etiopiană, deși nu se observă prea multe deosebiri față de alte Biserici, totuși există un număr aparte de grade onorifice. Astfel, *patriarhul* este întîistătorul Bisericii Ortodoxe Etiopiene. El mai are și

2. Aymro Wandmagegnehu and Joachim Motovu, *The Ethiopian Orthodox Church*, Addis Abeba, 1970, p. 41. 3. *Ibidem*, p. 131.

4. *Ibidem*, p. 59; Pr. Prof. L. Stan, *O nouă Patriarhie*, în «Ortodoxia», XII (1960), nr. 1, p. 49.

denumirea de «abuna», ceea ce înseamnă «părintele nostru». Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Etiopiene mai poartă și numele de «Rîisă Licană Papasat» și patriarh «-ză Etiopia»; și se mai intituliază și «Ecege». Arhiepiscopul «Lică Papasat» este primul Bisericii din provincie.

Papas este un episcop de oraș sau mitropolit adjunct; dar treapta de episcop este un grad inferior. El este episcop de țară sau horepiscop, care administrează Biserica dintr-o regiune a țării⁵.

Episcopos este cel mai mic grad onorific din înalta ierarhie⁶. *Comosul* (arhimandritul) este mai mic decît un episcop, dar poate să sfințească o biserică nouă și să resfințească tabotul. După *comos* (arhimandrit) urmează *preotul*, care poate săvîrși Sfintele Taine, în afară de Taina Hirotoniei și sfințirea Marelui Mir. Apoi urmează *diaconul*, ultimul grad din categoria clerului instituit prin hirotonie.

În ceea ce privește categoria de debteras, nu menționăm toate gradele, întrucît nu au nici o importanță de ordin ierarhic, ci doar administrativ.

După cum s-a văzut, în Biserica Etiopiană există două categorii de clerici⁷; cu taina hirotoniei și căzuți din taina hirotoniei, (caterisiți) ceea ce constituie o stare specifică a acestei Biserici. Ea este păstrată în tezaurul tradiției unde a rămas ca moștenire din religia mozaică, întrucît cele două categorii de clerici sînt identice cu cele ale evreilor, *preoți* și *leviți* (cărturari, muzicieni și alții)⁸. Dar această tradiție se deosebește de cea a evreilor prin faptul că nici una dintre cele două categorii de slujitori nu este ereditară în Biserica Ortodoxă Etiopiană. Dimpotrivă, cele două slujiri sînt, deschise pentru orice creștin, iar copiii celor două categorii de clerici sînt și ei liberi să îmbrățișeze orice altă profesiune⁹.

Din cele spuse pînă aici în privința cîtorva aspecte ale cultului în Biserica Etiopiană, se vede că și în cadrul ei cultul a fost și a rămas în centrul organizării ei social-juridice care s-a dezvoltat din cult și s-a păstrat în acord cu rînduielile de cult. Este grăitor faptul că, în conformitate cu rînduielile din cadrul cultului, s-au păstrat ca și în întreaga Biserică Ortodoxă cele trei trepte ale preoției de instituire divină din care s-au dezvoltat, sau cărora li s-au adăugat și alte trepte nesacramentale.

Obiceiurile juridice, izvor al normelor de organizare a vieții bisericești.

Atît în viața religioasă cît și în viața de stat, cele mai vechi legi cu caracter juridic nu au fost legi scrise, ci legi nescrise, care se numesc obiceiuri. Din aceste obiceiuri păstrate și aplicate timp îndelungat, s-au formulat și s-au fixat în texte scurte și precise, cele dintîi legi scrise. Dar alături de legile scrise au continuat să se mențină și să aibă aceeași putere și obiceiurile juridice, sau legile de drept nescrise. În felul acesta s-a ajuns ca și în cele mai dezvoltate societăți să existe două feluri de legi juridice obligatorii, legile scrise și legile nescrise, adică obiceiurile juridice. De asemenea, atît în trecut cît și în prezent, se atestă că cele două feluri de legi provin de la doi legiuitori: unul instituționalizat, care este puterea legiuitoare reprezentată de anumite corpuri alese (adunări, parlamente), iar altul neinstituționalizat, reprezentat de popor. Tot la fel se prezintă lucrurile și în Biserică. Și aici există un legiuitor instituționalizat și altul neinstituționalizat. De la fiecare din acești legiuitori emană legi cu caracter juridic, avînd putere egală între ele.

5. Aymro Wandmageghu and Joachim Motovu, *op. cit.*, p. 20.

6. *Ibidem*.

7. Silvia Pankhurst, *Ethiopia, A Cultural History*, London, 1959, p. 237; Pr. Prof. L. Stan, *C nouă Patriarhie*, p. 62-63.

8. S. Pankhurst, *op. cit.*, 237.

9. *Ibidem*, p. 238.

Legile nescrise fac parte din tezaurul culturii unui popor, care îndeobște este cunoscut sub numele de tradiție. De asemenea și obiceiurile juridice ale fiecărei Biserici formează o parte din tradiția acelei Biserici. Ca atare obiceiul de drept bisericesc este investit cu autoritatea tradiției bisericești și din această cauză el a prevalat adeseori față de legea scrisă a Bisericii, ajungându-se ca unele norme scrise ale ei să fie chiar abrogate de obicei (datină).

În lumina celor de mai sus apare cât se poate de firesc faptul că întreaga organizare a vieții bisericești s-a făcut pe baza normelor cuprinse în obiceiul juridic care s-a format în Biserică și că acest obicei a fost izvorul permanent al legilor scrise adoptate cu timpul pentru organizarea vieții bisericești. Procesul acesta, în cadrul căruia legea nescrisă, adică obiceiul juridic, generează legea scrisă, era în plină dezvoltare la data când a luat ființă Biserica Ortodoxă Etiopiană. Această Biserică a preluat în prima jumătate a veacului al IV-lea atât norme scrise cât și norme nescrise pentru organizarea sa, de la urmașii Sfântului Marcu din Alexandria. Închegarea ei organizatorică se situează istoric în epoca Sfinților Părinți și Dascăli ai Bisericii, Sfântul Atanasie cel Mare și Sfântul Vasile cel Mare, a căror faimă și ale căror îndrumări și învățături s-au răspândit în întreaga Biserică.

Secolul al IV-lea a fost epoca de organizare liberă a Bisericii și de înflorire a culturii teologice. Acesta este și secolul în care s-au organizat Biserica Ortodoxă Etiopiană după modelul Bisericii din Alexandria, însușindu-și deopotrivă rînduielele de cult și normele juridice, adică legile de drept scrise și nescrise.

În privința legilor nescrise, adică a obiceiurilor juridice, Biserica Ortodoxă Etiopiană a găsit în canonul 87 al Sfântului Vasile cel Mare o îndrumare precisă, care este cuprinsă în formula următoare: «Obiceiul (juridic) are puterea legii scrise». Orientându-se după această regulă stabilită de Sfântul Vasile cel Mare, a cărui autoritate a fost și a rămas de prim ordin în Biserica Ortodoxă Etiopiană, precum și după alte rînduiele canonice care consacra puterea obiceiurilor juridice, cum sînt unele canoane apostolice și ale Sinodului I Ecumenic (Canoanele 34 și 35 apostolice, canonul 6 al Sinodului I Ecumenic etc.)¹⁰, ea a dat o largă întrebuintare normelor juridice întemeiate pe obicei, acestea sporindu-se mereu după necesitățile vieții bisericești, încît au ajuns să prevaleze față de legile juridice scrise. În această situație, adică avînd un număr mult mai mare de legi nescrise decît acela al legilor scrise, se găsește și astăzi Biserica Ortodoxă Etiopiană. Întreaga ei viață și lucrare, începînd de jos, de la enorii și de la mînăstiri și sfîrșind cu Patriarhia, se întemeiază în mod principal, sub aspect social-juridic, pe folosirea obiceiurilor juridice. Numai o parte a vechilor obiceiuri de drept au fost fixate în texte de legi, scrise în decursul vremii. Procesul este în curs și constituie un fenomen cu perspectivă de lungă durată, lucru de altfel ușor de înțeles, dată fiind prevalența normelor de drept cutumiar față de cele ale dreptului pozitiv în Biserica Etiopiană.

Astfel, ca și în celelalte rînduiele bisericești, obiceiul juridic îndeplinește un rost important în administrația bisericească sacramentală și economică.

Dar să vedem mai întîi cum este împărțită, sub raport administrativ, Biserica Etiopiană. În cuprinsul ei există trei categorii de unități administrative bisericești și unume: mai întîi sînt bisericile de rînd, adică bisericile parohiale din sate, ba chiar și unele parohii din orașe. În general, ele sînt controlate și îndrumate de un

10. Dr. Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. în limba română de Uroș Kovincici și Dr. Nicolae Popovici, vol. I, partea I, Arad, 1930, p. 236—241.

protopop care la rîndul lui este subordonat administrației centrale a arhiepiscopiei din care face parte protopopiatul respectiv și administrației patriarhale ca for suprem ¹¹. Aceste biserici sînt ierarhic dependente de autoritățile din administrațiile superioare menționate mai sus, cum sînt : arhiepiscopia și patriarhia. Bisericile din această categorie sînt cunoscute în limba amharică sub numele de «gătări». Acestea sînt biserici mai mici, care nu au un buget special, ci se administrează prin colaborarea credincioșilor din localitățile respective.

A doua categorie de unități administrative, o formează catedralele. Acestea sînt cunoscute în limba amharică sub numele de «debir». Ele au un buget propriu și sînt autonome din punct de vedere administrativ față de autoritatea centrală. Ca unități autonome, sînt conduse fiecare în parte de un șef al catedralei respective, care are dreptul să controleze situația materială acestei unități de al cărei buget dispune fără a fi necesară aprobarea unui for bisericesc superior. Unii dintre șefii administrativi ai catedralelor au chiar atribuții aparte și putere executivă în chestiuni legate de administrația civilă. Controlul exercitat de administrația arhiepiscopală sau patriarhală asupra acestora se referă numai la problemele religioase sau dogmatice. Uneori, bisericile din această categorie sînt îndrumate și controlate direct de administrația imperială. Numai împăratul singur poate interveni, în legătură cu administrația lor. Nici un arhiepiscop nu poate să ia vreo măsură fără a fi adusă în prealabil la cunoștința împăratului ¹². Numai împăratul are dreptul de a face numirile și destituirile personalului catedralelor supuse, bineînțeles la recomandarea patriarhului sau a arhiepiscopului respectiv ¹³.

A treia categorie de unități administrative o formează mînaștirile. Ca și administrația catedralelor, administrația mînaștirilor este autonomă și chiar complet independentă. Mînaștirile sînt cunoscute cu numele de «Gădam». În limba gheeză, gădam înseamnă pustiu, adică unde nu trăiește nimeni. Deci locul unde trăiesc călugării se cheamă gădam, deoarece în timpurile vechi monahii trăiau numai în pustiu, nu în orașe și sate. Există două feluri de gădam : de călugări și de călugărițe. Viețuitorii lor nu merg unii la alții niciodată. La mînaștirea de maici nu poate intra decît preotul care slujește, pe cînd la mînaștirea de călugări, sub nici un cuvînt nu este permisă intrarea persoanelor feminine și nici măcar intrarea animalelor feminine de lapte : capre, vaci, sau a celor pentru transport. Unele dintre ele, în afară de regulile generale, au și regulile lor proprii, care sînt recunoscute de stat și după care se conduc în viața lor internă ca și în relațiile lor externe, adică în raport cu celelalte organizații bisericești ¹⁴.

Există însă o categorie de mînaștiri constituite ca adevărate mici republici care își au teritoriul lor propriu și pază proprie. Viețuitorii acestora își aleg starețul în adunarea generală a călugărilor, prin vot obștesc, cu excepția mînaștirilor din Ierusalim, care au alte reguli ¹⁵, după care numele celui ales este adus la cunoștința împăratului și a patriarhului. Unii dintre conducători acestor mînaștiri și ai catedralelor au și autoritate civilă și pot chiar exercita funcția de guvernator județean.

11. *A Short Introduction to the Ethiopian Orthodox Church*, edited by Aymro Wandmagegnehu, Addis Abeba, 1965, p. 8.

12. Mahitemă-Silasse Wolde Maskel, *Zicră-Năgăr= / Amintirea faptelor /*, Addis Abeba, 1948, p. 576.

13. *Ethiopia, General Information*, Addis Abeba, 1958, p. 67. 71 ; Aymro Wandmagegnehu and Joachim Motovu, *op. cit.*, p. 162.

14. *Ibidem*, p. 24.

15. Mahitămă-Silasse W. Măscăl, *op. cit.*, p. 587.

Pe lângă șeful catedralei există în cadrul administrației Bisericii din această categorie, o funcție foarte importantă și anume aceea de «Găbăz» (economul)¹⁶. Găbăzul este responsabil pentru toate averile bisericești. El are dreptul de a le vinde și de a le cumpăra după nevoie. La această funcție au acces, după un obicei, și credincioșii laici, bărbați și femei, ea moștenindu-se ereditar. Ea este ocupată de cele mai multe ori de persoane care dețin deja funcții însemnate. Găbăzii numesc de obicei un reprezentant al lor, ales dintre preoți, sau acceptă uneori ca reprezentanți persoane numite de șeful catedralei, păstrând însă pe seama propriilor lor persoane și pentru urmași, titlul de onoare. Dintre persoanele care pot accepta acest titlu, fac parte: împăratul și împărăteasa, prinții, prințesele, miniștrii, guvernatorii militari și civili etc. Obiceiul acesta arată că Biserica Ortodoxă Etiopiană nu aparține numai unei categorii de oameni, clerici sau simpli credincioși laici, ci întregului popor.

Există însă și biserici — catedrale mari care nu aplică de loc această practică. Găbăzul (economul) lor este responsabil de toate averile bisericești (ale catedralei), averile mobile și imobile, primind o mare parte din venit ca salariu, care nu se oprește în cazul morții sale, ci se transmite ereditar copiilor săi.

Datorită rînduielilor arătate, administrația catedralelor și a mînăstirilor este mai activă, mai bine organizată și mai eficientă decît restul administrației bisericești în general.

Cu privire la eparhie, se poate spune că este o unitate administrativă autonomă, dar în același timp este subordonată administrației patriarhale.

În Biserica Ortodoxă Etiopiană, sub jurisdicția patriarhiei se găsesc 14 arhiepiscopii (mitropolii) și 5 episcopii, care sînt la rîndul lor subordonate jurisdicției arhiepiscopilor¹⁷. Arhiepiscopia este centrul administrației provinciale¹⁸, precum patriarhia este centrul administrativ bisericesc al tuturor provinciilor din întreaga țară, care sînt de confesiune ortodoxă. În calitate sa de *abună* (părinte) patriarhul este înțistătorul Bisericii Ortodoxe Etiopiene, iar în calitate de ecege, este și șeful administrativ al întregii Biserici Ortodoxe Etiopiene¹⁹.

Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Etiopiene, sînt arhiepiscopii și episcopii în funcție, care sînt prezidați în sinod de patriarh. Sinodul se ocupă numai de problemele dogmatice și morale, cultice și de drept canonic. Pentru treburile administrative, există un consiliu special alcătuit din diferite persoane civile, cum sînt miniștrii, guvernatorii, directorii, consilierii și credincioși laici. Acest consiliu este prezidat de patriarh în calitate sa de ecege²⁰.

Șeful administrației patriarhale, care este subordonat patriarhului, are grad de ministru și este numit de împărat.

Cu această organizare, Biserica Ortodoxă Etiopiană, deși se încadrează în viața statului, este totuși independentă de stat din punct de vedere religios ca și din punct de vedere economic, adică ea este autonomă față de stat, din punct de vedere religios și administrativ, dar nu a existat și nu există nici un fel de separație între stat și Biserică²¹.

16. Aymro Wandmagegnehu and Joachim Motovu, *op. cit.*, p. 159.

17. *Ibidem*, p. 125. 18. *Ibidem*, p. 20.

19. *Ibidem*, p. 19—20 ; 141 ; *Ethiopia, General Information*, p. 67.

20. *Ibidem*.

21. Aymro Wandmagegnehu and Joachim Motovu, *op. cit.*, p. 113.

Cultul Bisericii Ortodoxe Etiopiene, centru de organizare a vieții bisericești

Prin cultul existent în Biserica Ortodoxă Etiopiană, ca și în celelalte Biserici, credincioșii își manifestă diferitele stări sufletești legate de mărirea și adorarea lui Dumnezeu, de bucurie și de laudă a divinității, de dragoste față de Dumnezeu și de oameni, de întristare, plângere ca și orice afect pozitiv. Actele prin care se manifestă în Biserica Etiopiană aceste stări sufletești sînt: îngenuncherea, metania, sărutarea pămîntului și a altarului, sărutarea pragurilor bisericilor, sărutarea crucii, a icoanelor, a oricărui obiect de cult, precum și a cărților sfinte.

Sfînta liturghie stă în inima cultului Bisericii Ortodoxe Etiopiene și ea se săvîrșește zilnic²². Nu se poate săvîrși sfînta liturghie de două ori pe zi, nici nu se poate păstra sau lăsa pentru altădată sfînta împărtășanie.

Pîinea și vinul se pregătesc în casa specială Betelhem (casa pîinii). Ele pot fi pregătite de către preoți în cazul cînd lipsește un diacon. Nici o persoană de genul feminin (fie chiar o călugăriță simplă sau o stareță), nu se poate atinge de pîinea și vinul destinat sfintei liturghii. Făina de grîu poate fi măcinată de o femeie evlavioasă, soția unui preot, diacon, sau o călugăriță, sau de un călugăr sau de un laic. Nici o persoană de genul feminin și nici un laic nu poate intra sau trece pe lîngă Betelhem, în afară de clerici.

În Biserica Ortodoxă Etiopiană, există o singură liturghie, dar cu 14 anafore, în care se află rugăciunile mai importante de invocare a Sfîntului Duh, pentru prefacerea sfintei jertfe.

Locul unde se săvîrșește sfînta liturghie este numai biserica sfințită. Dar precum am arătat mai sus, în timp de război și cu prilejul unor evenimente deosebite, sfînta liturghie se săvîrșește în corturi. În timpul celorlalte slujbe din cult, veșmintele pot fi de diferite culori, dar la slujba sfintei liturghii se îmbracă veșminte de culoare albă. Aceasta reprezintă curățenia sufletească a preoților și diaconilor în timpul contactului uman cu divinul prin intermediul rugăciunilor.

Modul în care participă credincioșii și clerul la slujba sfintei liturghii arată că sfînta liturghie adună în cadrul ei toată suflarea creștină. Caracteristic numai tradiției Bisericii Ortodoxe Etiopiene, este faptul că în zilele de praznice mari, sau la hramul bisericii la care slujesc, diaconii poartă în timpul sfintei liturghii mitre speciale («aklil»). Aklilul este o coroană a diaconilor care se poartă în zilele de sărbătoare, ca hramul bisericii respective. Este deosebită de cea a împăraților și de mitra arhierescă sau patriarhală prin formă și calitate. Este făcută din argint și uneori din aur. Dintre ierarhi numai patriarhul poartă mitra cea mare și prețioasă²³.

Tot în legătură cu rostul diaconilor în cadrul sfintei liturghii, sau cu alte ocazii, în Biserica Ortodoxă Etiopiană după tradiția ei, diaconii nu au dreptul să citească din Sfînta Evanghelie sau din Faptele Apostolilor²⁴. Pe de altă parte, diaconii nu au voie nici să cădească și nici să atingă altarul unde se află «Tabotul» (antimisul). Tabotul de fapt nu este același obiect de cult ca antimisul, ci este o cutie în care se pun tablele legii, care se numesc în llmba etiopienilor «Tsilat», obiect corespunzător antimisului. Chiar la ora actuală, în Biserica Etiopiană nu prea se găsește tabotul, ci există numai «tsilat» în toate bisericile. Tabotul se găsește în catedralele mai vechi

22. *Ibidem*, p. 41.

23. *Ibidem*, p. 72—73.

24. *Fitha-Năgăst, Nomocanonul Ethiopian sau Pravila cea mare*, Addis Abeba, 1966, p. 109, 124.

ca Axum și este un lucru rar. Scriitorii străini foloseau de preferință cuvântul «tabot» și nu cuvântul «tsilat», primul fiind mai cunoscut și mai popular în limba vorbită decât ultimul.

Sfânta împărtășanie se prepară și se dă în mod secret. Ea nu se administrează numai sub forma pînii, nici amestecate, ci cu trupul și sîngele în formă separată. Preotul dă Sfîntul Trup cu amîndouă mîinile în gură credincioșilor, fără ca acesta să fie văzut, păstrînd Taina Euharistiei ca mister. Dar Sfîntul Sînge se poate vedea de credincioși cînd îl primesc din mîna diaconului cu lingurița.

În Biserica Etiopiană numai diaconul poate împărtăși cu Sfîntul Sînge pe simplii credincioși și pe diaconi. În cazul în care la slujba respectivă nu a participat nici un diacon, preotul care a slujit ca diacon împărtășește poporul cu Sîngele Domnului. Împărtășirea preoților cu Sfîntul sînge al Domnului nu se face de către diaconi, ci numai de preoți. Preoții pot să slujească în calitate de diaconi. Aceasta este o rînduială specifică a Bisericii Ortodoxe Etiopiene²⁵.

Intrucît scopul săvîrșirii sfintei liturghii este spre folosul credincioșilor, preotul nu poate săvîrși singur sfînta liturghie nici măcar în zilele de pomenire a morților, cînd acestea cad în zilele de lucru. Trebuie să fie de față măcar familia celui răposat.

Pentru a săvîrși sfînta liturghie este necesar, în mod obligatoriu, să fie prezenți cinci slujitori, cel puțin 2 preoți și 3 diaconi, iar în zilele de sărbători, în catedrale și mînăstiri, numărul slujitorilor se poate ridica de la 5 la 7, 12, 24. Soborul de diaconi, preoți și episcopi care pot participa la sfînta liturghie trebuie să cuprindă un număr fix de persoane și anume unul din numerele: 5, 7, 12 sau 24 căci fiecare din aceste numere are un înțeles simbolic aparte: a) Numărul 5 reprezintă cele 5 locuri din trupul Mîntuitorului unde i s-au bătut pe cruce cuiele și locul unde a fost străpuns cu sulița. b) Numărul 7 reprezintă cele 7 Taine; c) Numărul 12 reprezintă pe cei 12 Apostoli; d) Numărul 24, reprezintă pe cei 24 de arhieriei cerești, care, după tradiția bisericească etiopiană, alcătuiesc scaunul împărătesc.

În timpul serviciului divin, în Biserica Etiopiană toți credincioșii stau în jurul altarului; bărbații într-o parte și femeile în cealaltă parte, fără să se amestece unii cu alții, lăsînd o distanță între ei și alta între altar, și credincioși, reprezentînd pe îngerii care stau în jurul scaunului ceresc.

După tradiția etiopiană, bisericile se construiesc în formă rotundă, avînd în jurul altarului, trei părți concentrice cu trei intrări separate. În centrul Bisericii se află altarul în care nimeni nu are voie să intre în afară de slujitorii acestuia: arhieriei, preoți și diaconi. În mijloc se află nava (sfînta sfinților) unde stau credincioșii care se împărtășesc, împăratul, împărăteasa și arhieriei, iar în partea a treia, exterioară, se află «Kine Mahlet», locul unde «debteras» săvîrșesc dansul religios, în partea de apus a acestei părți; în partea de răsărit a acesteia, preoții și diaconii, săvîrșesc slujba religioasă, de dinaintea sfintei liturghii. În nordul celei de a treia părți stau bărbații, iar în partea de sud, femeile care asistă la slujba oficiată de preoți și la cîntarea celor din categoria debteras. Această parte este despărțită în patru, prin perdele care separă pe preoți, pe bărbați, pe femei și pe debteras, unii de alții.

Clădirea Bisericii are trei părți sau intrări separate, una la răsărit, una la nord și cea de a treia la sud. Prin partea de răsărit intră clerul, adică preoții și debteras, prin poarta nordică intră credincioșii de partea bărbătească iar prin poarta de sud, femeile²⁶.

25. *Ibidem*, p. 109.

26. Aymro Wandmageghu and Joaachim Motovu, *op. cit.*, p. 46,

La intrarea în curtea Bisericii există o poartă principală prin care trebuie să intre credincioșii laici și clericii. Această poartă se numește «poarta de pace», se află în partea de apus a bisericii și are o formă de casă. Ea este un fel de adăpost pentru călători și credincioșii străini. În ea se botează și copiii și tot prin ea se poartă trupul neînsuflețit al fiecărui credincios înainte de a fi îngropat. Mai sînt alte intrări suplimentare în partea de nord și de sud a bisericii. Toate acestea simbolizează intrarea credincioșilor în împărăția lui Dumnezeu, prin credință și prin diferite fapte bune.

După modelul organizării vieții bisericești a credincioșilor și a clerului în cadrul sfintei liturghii, sînt organizate și sub aspect social-juridic unitățile bisericești în centrul cărora se găsește clerul. Acesta este nu numai înconjurat de credincioși, ci și ajutat de ei, în toate lucrările de conducere a treburilor bisericești.

Enoria, ca societate creștină nu are caracterul obișnuit al unei societăți laice sau profane, ci are caracterul propriu de familie creștină, în cadrul căreia toți membrii care o alcătuiesc se găsesc în raporturi aparte, determinate și dirijate de norme religioase și morale. În fruntea fiecărei obști creștine, se găsește, ca și în fruntea fiecărei familii, un părinte investit cu puterea paternală asupra membrilor familiei. Ajutat de alți membri calificați ai obștii, el oficiază cultul, propovăduiește cuvîntul și îi îndrumă sau îi conduce pe membrii familiei sale religioase. Aceasta este poziția slujitorilor bisericești așa cum s-a statornicit ca după structura comunității de cult, care a prins consistența organizatorică în jurul sfintei liturghii.

Pe plan social, există, în strînsă legătură cu Biserica, numeroase societăți al căror țel este preponderent de binefacere sau de asistență creștină, așa cum este «Mahiber și Sănbăte»²⁷. Ele își aleg un patron pe care îl serbează în fiecare lună la data la care s-a fixat praznicul acelui patron. De exemplu, asociație al cărei patron este Sfîntul Gheorghe, al cărui praznic este fixat la 23 aprilie, va sărbători la fiecare 23 ale fiecărei luni pe Sfîntul Gheorghe. Asociațiile sînt fie numai de bărbați, fie numai de femei; nu se admit asociații mixte.

Asociațiile feminine au ca patron pe Maica Domnului și ca urmare ele serbează lunar toate evenimentele din viața Maicii Domnului, în special ziua de 21 a fiecărei luni, în amintirea adormirii sale (serbată în Etiopia la 21 ianuarie).

O asociație numită Mahiber se compune normal din 12 membri și un președinte care se numește «Muse» și reprezintă pe Moise ca șef al celor 12 seminții ale lui Israel. În cele 12 luni ale anului, fiecare din cei 12 membri dă, prin rotație cîte o masă în ziua patronului organizației. La această masă, precedată de slujba sfintei liturghii, la care participă toți membrii asociației, vine un preot, care oficiază o mică slujbă în care sînt rostite rugăciuni de binecuvîntare a praznicului, de mulțumire către Dumnezeu și prin care se cheamă ajutorul divin pentru buna înțelegere a membrilor, pentru binecuvîntarea mîncării și băuturii se citesc, între altele, Psalmii 22; 50 și 64.

Un alt gen de asociație de binefacere este aceea ai cărei membri se întrunesc o dată la patru săptămîni, într-o duminică, în frunte cu un preot. Numărul membrilor

27. Cuvîntul Sănbăte vine de la sabbatul evreilor (adică a șaptea zi), în românește — sîmbătă. După tradiția bisericească etiopiană există două sărbători săptămânale: sîmbăta și duminica, ambele avînd un nume comun «Sănbăt». Prima se numește sîmbăta iudeilor, iar a doua sîmbăta creștinilor. Deși ambele sînt socotite sărbători, astăzi se accentuează mai mult serbarea duminicii, toată activitatea creștinească desfășurîndu-se în această zi. Sănbăte este obligatoriu, dar Mahiber este voluntar.

nu este determinat, putînd participa bărbați și femei laolaltă. Întrunirile se desfășoară fie la răscruce de drum, fie pe un drum foarte populat pe unde trec călători, sau în curtea bisericii, tot în aer liber, pentru ca cei înfomețați dintre călători să participe la masa oferită de adunare. Acest fel de asociație se numește «Sămbăte», de la sabbatul evreiesc.

Ierarhia în cadrul cultului și în organizarea social-juridică a Bisericii din Etiopia

După cum am precizat, în Biserica Ortodoxă Etiopiană există următoarele trepte ierarhice: diacon, presbiter sau preot și episcop, ca trepte de instiluire divină, pe cînd celelalte trepte mari și mici, în general s-au format fie după obiceiul țării și al poporului fie că au fost păstrate în vechea tradiție, avîndu-și originea în religia mozaică.

Biserica Ortodoxă Etiopiană a păstrat toate treptele ierarhiei mici și mari, în tezaurul tradiției sale, dar, dintre treptele ierarhiei originare, de instituire divină, o poziție și un rost aparte îl are treapta de diacon. În practică, această treaptă se caracterizează ca avînd misiunea îngerilor care mijlocesc și ei între Dumnezeu și oameni, ducînd rugăciunea de la oameni la Dumnezeu, adică făcînd această legătură între Dumnezeu și Biserica Sa. În Biserica Ortodoxă Etiopiană se practică hirotonia diaconilor la vîrsta copilăriei, pentru că treapta diaconiei simbolizează ierarhia cerească a îngerilor, iar sufletul copilului care este hirotonit este nevinovat ca și ființa îngerilor.

Datorită faptului că în trecut episcopii veneau din Egipt, iar ocuparea scaunelor vacante se făcea după o lipsă de timp destul de mare, se ajunsese la practica hirotoniei în treapta de diacon a unor copii între vîrstele de 5 și 12 ani. Părinții copilului făceau promisiunea că cel hirotonit va învăța mai tîrziu cele necesare pentru îndeplinirea treptei de diacon. Astăzi nu se mai practică acest lucru, deoarece Biserica Etiopiană își are episcopii săi autohtoni care pot satisface orice nevoi în orice timp și în orice loc.

În cadrul treptei de diacon există în Biserica Etiopiană un grad mai înalt sau o distincție superioară purtată de un diacon numit arhidiacon. Arhidiaconul simbolizează pe arhidiaconul Ștefan, avînd prin această distincție un grad administrativ de responsabil al diaconilor. Tot în cadrul treptei de diacon mai sînt și alte trepte inferioare, ca: ipodiaconul, citețul (anagunatis), cîntărețul și ușierul sau portarul. Acestea sînt păstrate pînă în prezent în tradiția Bisericii Ortodoxe Etiopiene²⁸.

Ca rînduială specifică în tradiția Bisericii Ortodoxe Etiopiene, hirotonirea diaconilor se face înainte de căsătorie.

A doua treaptă este cea de preot sau de presbiter, care este superioară treptei de diacon. Dar pe scara slujitorilor bisericești, treapta de preot se află în locul al șaselea cînd se numără de jos în sus, astfel: ușier, cîntăreț (lector) citeț (anagunstis), ipodiacon și diacon. Îndatoririle legate de treapta preoției sînt: oficierea botezului, oficierea tainei euharistice și a celorlalte sfinte taine afară de hirotonie, împărtășirea și binecuvîntarea credincioșilor, predicarea Evangheliei, învățarea și îndrumarea credincioșilor precum și îndeplinirea restului lucrării duhovnicești. Pe lîngă acestea, preotul împreună cu alți clerici are datoria de a cînta și a lăuda pe Dumnezeu, în imne cu timpane și chimvale. În Biserica Etiopiană se utilizează în cadrul slujbelor, cu excepția sfintei liturghii, instrumente muzicale, moștenite de la evrei²⁹.

28. *Fitha Năgăst*, p. 109 ; 124.

29. *The Teaching of The Abyssinian Church*, translated by the Rev. A. F. Matthew with an introduction by Canon J. A. Douglas, London, 1936, p. 53.

Hirotonirea în preot se face după vârsta de 30 de ani, când omul este în plină maturitate; chiar cuvîntul *kasis* (preot) în limba etiopiană înseamnă răbdător, care nu se grăbește, care nu ajunge la o concluzie fără să cerceteze. Treapta de preot este intermediară între treapta de diacon și cea de arhiereu și este, ca și acestea, tot de instituire divină.

Episcopatul este cea mai înaltă treaptă de origine divină în ierarhie. După rînduiala Bisericii Etiopiene, episcopii sînt reprezentanții lui Hristos, în calitatea lor de urmași ai Sfinților Apostoli. Puterea specială pe care o au episcopii se deosebește de cea a preoților, prin transmiterea harului preoției în cele trei trepte, prin punerea mîinilor asupra altora în timpul hirotoniei pentru treptele de episcopi, preoți și diaconi.

În Biserica Etiopiană toți episcopii au un nume propriu comun pentru toți, numele de «abun», adică părinte. Acest nume este comun pentru toți episcopii, indiferent dacă sînt episcopi simpli, mitropoliți sau patriarh.

Pe lîngă cele trei trepte ierarhice principale, mai există și alte felurite trepte clericale în Biserica Etiopiană. Dar aceste trepte sînt de natură administrativă sau onorifică iar nu de natură harică. Aceste grade administrative în cadrul fiecărei trepte sînt superioare treptelor obișnuite de diacon, presbiter și episcop. Astfel, arhidiaconul este un grad superior din punct de vedere administrativ unui simplu diacon. Este șef și responsabil al diaconilor, iar ca autoritate administrativă, poate fi chiar superior unui simplu preot. Această treaptă se găsește numai la catedrale și în mînăstiri și este socotită de origine apostolică, reprezentînd pe arhidiaconul Ștefan.

Comosul (arhimandritul) este un grad intermediar între treapta a doua și a treia, adică este o treaptă între preoți și episcopi. Este o treaptă specială, socotită a fi de ordin mai mult haric decît administrativ. Deoarece lui i s-a asigurat dreptul de a săvîrși unele ierurgii pe care nu are dreptul să le săvîrșească preotul simplu. *Comosul* (arhimandritul) are după tradiția din Biserica Etiopiană dreptul de a sfinți o biserică nouă, de a resfinți tabotul (antimisul) și de a binecuvînta haina călugărească, în vederea intrării cuiva în viața monahală. Din această cauză *comosul* este socotit mai mare din punct de vedere haric decît un preot, dar mai mic decît un episcop.

Ecegeul este ultimul grad onorific și administrativ și el este mai mare sub acest raport decît treapta arhierescă. Are înțietate mai mare și decît un arhiepiscop, dar nu din punct de vedere haric, ci administrativ. Este guvernatorul Bisericii întregi în ceea ce privește administrația. *Ecegeul* urmează ca demnitate, după funcția de patriarh. În prezent acest titlu este deținut de patriarh, nu se mai acordă nimănui decît înțistătorului Bisericii. Din punct de vedere ierarhic el avea în trecut numai starea sau treapta de arhimandrit. În timpul cînd episcopii veneau din Egipt, *ecegeul* era respectat ca și un arhiereu și tot timpul era consilier al împăratului.

În rîndul clericilor cărturari mai există trepte specifice Bisericii Ortodoxe Etiopiene, cărora nu le putem găsi termeni corespunzători în alte limbi. Funcțiile de administrație și conducere bisericească centrală, provincială și regională, atît ca administrator cît și ca inspector, de multe ori erau rezervate cărturarilor, savanților și doctorilor în teologie, care sînt cunoscuți în limba etiopienilor sub numele de «*debteras*».

În afara cultului, treptele ierarhice au drepturi și îndatoriri cu caracter juridic corespunzătoare stărilor harice. Depunerea mărturiei unui credincios în prezența preotului, este un lucru mai cinstit și mai valabil decît orice alte dovezi. Cînd împăratul este întronat ca împărat, sau cînd alți conducători sînt așezați în funcții mai înalte

cu diferite responsabilități, ei își exprimă cinstirea lor față de stat, lege, popor și țară, în prezența preotului ca reprezentant al lui Dumnezeu³⁰. De asemenea credinciosul, când își dă cuvântul ca martor ocular în fața unui tribunal, depune jurământul în prezența preotului că nu va minți.

*

Fără a fi luat o amploare excesivă în ce privește organizarea sa cultică sau în cea social-juridică, Biserica Etiopiană a ținut o cumpănă și un paralelism de o simetrie cât se poate de izbită, între aceste două forme de instituționalizare a credinței sale ortodoxe străvechi. Datorită acestui fapt, una dintre trăsăturile ei esențiale și comune cu întreaga Ortodoxie este aceea că și-a dezvoltat viața social-juridică în pas cu viața cultică, păstrând astfel rînduielile străvechi și autentice de organizare.

Păstrarea cu fidelitate a acestei legături dintre viața cultică și cea social-juridică a Bisericii sale, este deopotrivă meritul slujitorilor Bisericii Etiopiene, ca și al dreptcredinciosului popor etiopian, care ține cu tărie la credința sa creștină și la rînduielile ei din epoca primară a Bisericii.

În Etiopia, pe lângă religia creștină ortodoxă, se află și alte confesiuni, care au luat ființă cu aprobarea Statului și a Bisericii, pe baza unui motiv național privind ridicarea nivelului cultural al poporului etiopian după un model modern. Libertatea de conștiință este garantată de stat tuturor cetățenilor, prin constituția țării³¹, deși religia creștină ortodoxă este religie de stat și Biserica Ortodoxă este sprijinită de Stat³².

În cadrul ortodoxiei au apărut două curente de gândire teologică și anume: 1. *Kibat sau Kibuł* (Uns), care corespunde cu numele de Hristos și Mesia. Aceasta se axează pe dumnezeirea lui Hristos ca uns. 2. *Tsăga* (har). Acesta relevă mereu că dumnezeirea lui Hristos se face simțită prin harul Sfântului Duh în timpul botezului³³.

În general, Biserica Ortodoxă Etiopiană are particularități confesionale care o leagă și de mozaism și de creștinismul primar; în cadrul Ortodoxiei Bizantine face legătura între aceasta și vechile Biserici orientale, prin rînduieli de cult și de organizare social-juridice.

Atît ca realitate ecumenică ce păstrează rînduielile divine în cult și organizare cît și prin lucrarea și năzuințele ei, Biserica Etiopiană vedește o vocație ecumenică fără nici o îngrădire care să constituie piatră de sminteală pentru vreo Biserică sau confesiune. Așa se explică și faptul că ea este prezentă și deosebit de activă în cadrul Mișcării ecumenice.

Doctorand HADDIS YESHANEW

30. Aymro Wandmaginehu and Joachim Motovu, *op. cit.*, p. 164—165.

31. *Revised Constitution of Ethiopia*, (articol 40), Addis Abeba, 1956, p. 1.

32. *Codul Civil al Statului Ethiopian* (articol 398), Addis Abeba, 1960, p. 85; *Revised Constitution of Ethiopia*, p. 39 (art. 126; Aymro Wandmaginehu and Joachim Motovu, *op. cit.*, p. 166.

33. Tekle-Tsadik Makurea, *Istoria Ethiopiei*, Addis Abeba, 1957, p. 111—112; Pr. Prof. Liviu Stan, *op. cit.*, p. 47.

RELIGIA ÎN EPOCA PIETREI

În manualele mai noi de istoria religiilor a apărut un capitol consacrat «religiei preistorice», prin care se înțelege desigur religia din acea lungă perioadă de timp din istoria omenirii când încă nu era cunoscut scrisul¹. Un astfel de capitol era necesar în manualele și în tratatele generale de istoria religiilor, în stadiul actual al cercetărilor în acest domeniu². Pentru acest capitol din istoria religiilor preferăm să utilizăm denumirea „religia în epoca pietrei», restrângând deci cercetarea la această perioadă din viața omenirii. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în epocile următoare, a bronzului și a fierului, religiile diferitelor popoare apar diferențiate între ele și pot fi prezentate mai adecvat la fiecare popor în parte.

Dar ce se înțelege prin «epoca pietrei»? Se înțelege desigur perioada de timp când omul a folosit ca instrumente de lucru unelte de piatră mai ales, dar și din os și lemn. Durata acestei perioade este greu de precizat, fiindcă este greu de precizat însăși vremea apariției omului pe pământ. Nefiind însă cazul să intrăm aici în discuții asupra acestei probleme³, ne vom mulțumi în cele ce urmează să folosim datele aproximative indicate de specialiștii români și străini, atât în ce

1. Este curios faptul că un bun manual de istoria religiilor, apărut relativ de curând și datorat profesorilor de istoria religiilor H. Ringgren și A. V. Ström de la Universitatea din Upsala (*Les religions du monde*, trad. par R. Jouan, Paris, Payot, 1960, în — 8, 462 p.), nu are un capitol special privitor la «religia preistorică». Autorii acestui manual prezintă mai întâi pe larg religiile popoarelor care au avut scriere, apoi pe scurt (p. 385—424) religiile popoarelor fără scriere, dar nu urcă niciodată în epocile îndepărtate ale omenirii, unde informația este mai dificilă. Altfel a procedat mai de mult prof. C. Clemen (*Les religions du monde*, trad. par J. Marty, Paris, Payot, 1930, cap. I, *La religion préhistorique*, p. 11—25) și altfel a procedat mai de curând prof. E. O. James, în mica dar densa lucrare *History of religions* (London, The English Universities Press LTD, 1964), consacrand primul capitol problemei originii religiei și insistând asupra descoperirilor arheologice mai noi.

2. Cercetările în domeniul «preistoriei» sînt relativ recente. Se poate spune că «știința preistorică» a luat naștere abia în anul 1859, odată cu publicarea în acest an a lucrării *Geological Evidences of the Antiquity of Man*, opera capitală a lui Lyell, creatorul geologiei moderne. Inițiatorul cercetărilor de acest gen a fost însă francezul Boucher de Pertes, care a publicat, în 1846, celebra sa lucrare *Antiquités celtiques et antédiluviennes*. Noua știință s-a impus cu greu, dar s-a impus, astăzi cercetările în acest domeniu avînd o enormă dezvoltare în lumea întreagă.

3. Încă din anul 1955, prof. R. Grahmann admitea că omenirea își urcă începuturile la «aproape un milion de ani» (*La préhistoire de l'humanité*, trad. par L. Lamourette, Paris, Payot, 1955, p. 14). La fel, ceva mai tîrziu, academicienii francezi și mari specialiști în cercetările preistorice, abatele Henri Breuil, profesor la Collège de France, decedat în 1961, și Raymond Lantier, conservator șef al Muzeelor Naționale din Franța, admiteau «aproape un milion de ani» (*Les hommes de la pierre ancienne. Paléolithique et Mésolithique. Nouvelle édition revue et augmentée*, Paris, Payot, 1959, p. 34). «Începuturile vremurilor umane — spunea mai de curînd profesorul de la Sorbona André Leroy-Gourhan — se situează la limita erei terțiare, la un milion de ani poate» (*Les religions de la préhistoire. Paléolithique*, Paris, Presses Universitaires de France, 1964, p. 4). Specialiștii români sînt de acord în a socoti ca acceptată cifra aproximativă un milion pentru începutul epocii pietrei.

privește durata epocii pietrei în general, cât și în ce privește durata perioadelor în care este împărțită de obicei această epocă⁴.

Trebuie să spunem însă de la început că, în vreme ce urmele vieții materiale a oamenilor din epoca pietrei sînt mai ușor de studiat, urmele vieții spirituale a acestora pun grele probleme cercetătorilor. Și este explicabil, deoarece tipurile de oameni care au trăit pe pămînt în aceste vremuri îndepărtate diferă mult între ele și față de noi, iar religia lor o cunoaștem, la început, numai din niște resturi de oase, iar apoi din vestigii ceva mai ample și din unele desene de pe pereții cavernelor. Acest material, insuficient în multe privințe, a fost însă interpretat în fel și chip de diferiții cercetători. Interpretarea s-a făcut cel mai adesea cu ajutorul comparației cu viața popoarelor înapoiate din vremea noastră, care s-ar afla pe aceeași treaptă de dezvoltare cu oamenii din epoca pietrei. Mergîndu-se însă uneori prea departe cu acest comparativism, s-a ajuns la exagerări de tot felul. Din această pricină, cercetătorii au devenit în ultima vreme foarte prudenți, am zice chiar sceptici. De pildă, profesorul de la Sorbona André Leroy-Gourhan împinge foarte departe prudența, taxînd drept «folclor științific» numeroasele ipoteze care s-au făcut mai ales cu privire la faza mai veche a religiei din epoca pietrei⁵.

Vom căuta, în cele ce urmează, să arătăm ceea ce credem că se poate spune ca veridic cu privire la viața religioasă a oamenilor din cele trei perioade ale epocii pietrei : paleolitic, mezolitic și neolitic.

Paleolitic

1. *Paleoliticul inferior (1.000.000 — 100.000)*. — Deși se admite existența omului cu un milion de ani în urmă, numai de pe la 500.000 și în legătură cu diferitele tipuri de oameni ((pitecantropi, sinantropi, atlantropi) s-au putut emite unele ipoteze cu privire la viața intelectuală și religioasă a acestora. Astfel, plecîndu-se de la faptul că cele mai vechi resturi omenești descoperite pînă acum sînt aproape numai resturi de cranii și ținîndu-se seamă și de faptul că la civilizațiile rudimentare de astăzi există obiceiul să se păstreze craniile strămoșilor, socotite ca fiind înzestrate cu puternice calități magice, s-a tras concluzia că în paleoliticul inferior ar fi existat un «cult al craniilor». Prof. A. Leroy-Gourhan este însă de părere că existența craniilor din paleoliticul inferior se datorește faptului că acestea au rezistat mai bine decît celelalte oase, supuse unei mai rapide distrugerii⁶.

Totuși, ipoteza unui «cult al oaselor» încă din paleoliticul inferior nu poate fi înlăturată cu ușurință. Profesorul de istoria religiilor E. O. James de la Universitatea din Londra, care, după propria sa mărturisire, și-a făcut din cercetarea religiei preistorice una dintre principalele sale preocupări, aduce argumente și dovezi convingătoare în favoarea acestei ipoteze, prin cercetarea vestigiilor din diferite faze ale paleoliticului descoperite la Şukutien (China), Monte Circeo (Italia) și Ofnet (R. F. a Germaniei)⁷. De asemenea, prof. I. Nestor de la Universitatea din Bucu-

4. Astfel : *paleoliticul* (perioada folosirii pietrei neşlefuite) inferior : 1.000.000—100.000, mijlociu : 100.000—40.000, superior : 40.000—10.000 ; *mezoliticul* (perioadă de tranziție) ; 10.000—6.000 ; *neoliticul* (perioada folosirii pietrei şlefuite) : 6.000—1.700 (K. Horedt, *Istoria comunei primitive*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, p. 65). Menționăm că, în alte părți ale lumii, în Egipt, Mesopotamia, epoca pietrei se sfîrșește prin mileniiile V—IV î.H., nu pe la 1.700, ca în regiunea țării noastre. 5. *Op. cit.*, p. 149. 6. *Op. cit.*, p. 11.

7. E. O. James, *Prehistoric religion. A study in Prehistoric Archeology*. London, Thomas and Hudson, 1957, p. 17—21.

rești, ținând seamă de aceleași descoperiri și de altele (Steinheim — R. F. a Germaniei, Ngandong — Jawa, Ehringsdorf — R. D. Germană, Crapina — Croația), ajunge la concluzia că, «la nivelul lui Homo Erectus, trebuie să admitem existența unei forme primitive de religie» și deci, în momentul de față, sîntem obligați la «o revizuire a concepțiilor noastre cu privire la începuturile manifestărilor religioase»⁸.

2. *Paleoliticul mijlociu (100.000 — 40.000)*. — Acum lucrurile se schimbă întru cîtva. Specialiștii afirmă clar că în această perioadă există indicii despre existența unor reprezentări de ordin religios. De pildă, prof. K. Horedt de la Universitatea din Cluj consideră că grămezile de oase de urși descoperite în diferite peșteri și așezate într-o anumită ordine nu pot fi altfel explicate decît ca «ofrande în cadrul unor practici rituale»⁹. Astfel de grămezi de oase s-au descoperit mai ales în unele grote din munții Alpi. În grotă de la Drachenloch, din Stiria, situată la 2500 m înălțime, s-au descoperit, într-o mică ascunzătoare, 30 de cranii de urs cu maxilare și cîteva alte resturi de schelete. La Wildenmannsloch s-au descoperit mai mult de 300 de canini adunați pe o suprafață de 3 mp. Descoperiri asemănătoare s-au făcut la grotă Petershoele din sudul R. F. a Germaniei, la Salzofenhoehle, în Alpii austrieci, și în alte părți. Concluzia care s-a tras a fost aceea că aceste oase n-au fost adunate în scop alimentar, ci, după părerea unora dintre cercetători, în vederea magiei rituale de vînătoare, «ca sacrificii magice pentru reînnoirea și împăcarea vînatului»¹⁰. Alți cercetători sînt de părere că este vorba de cultul unui zeu al animalelor, care, pe de-o parte, ajută pe vînători aducîndu-le izbîndă, pe de altă parte, reînnoiește neconținut specia de animale respectivă¹¹.

La astfel de concluzii s-a ajuns și plecîndu-se de la faptul că ursul ocupă un loc foarte important în viața religioasă a întregii lumi eurasiatice și nord-americane. Nici chiar prof. A. Leroy-Gourhan nu contestă că va fi existat în această epocă un respect religios pentru urs sau pentru scheletele de urs, dar consideră că rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse pînă acume (e vorba de anul 1964) nu sprijină ipoteza unor «practici» religioase în legătură cu vreun cult al ursului. «Romanul arheologic al ursului — spune el — nu aduce nimic»¹².

Împotriva acestui fel de a vedea militează însă faptul că anumite practici magico-religioase sînt greu de negat în legătură cu alte depozite de oase de animale, din paleoliticul superior, ca acela de la Amvrosievka (R.S.S.U), despre care va fi vorba puțin mai departe. Dar și fără aceasta, existența unor credințe religioase și a unor practici de felul acesta în paleoliticul mijlociu este incontestabilă, dat fiind mai ales faptul că în această perioadă se constată sigur înmormîntări intenționate și practicarea unor rituri funerare ca: înmormîntarea aparte a craniului, punerea în mormînt a unor unelte de piatră, coarne de animale etc.¹³. Aici și prof. A. Leroy-Gourhan recunoaște că, dacă se șapă, în condiții grele, un mormînt pentru trupul unui om, «aceasta dovedește o oarecare preocupare de ordin nepractic față de acest trup»¹⁴.

8. Ioan Nestor, *Istoria societății primitive*, București, 1970, p. 49.

9. K. Horedt, *op. cit.*, p. 69—70.

10. *Ibidem*, p. 69. Cf. Paul Wernert, *Les religions de la préhistoire*, în *Histoire des religions*, publiée sous la dir. de Maurice Brillant et René Aigrin, vol. I, Paris, Bloud et Gay, 1953, p. 143.

11. Johannes Maringer, *L'homme préhistorique et ses dieux*, trad. par Paul Stephani, Paris, Artaud, 1958, p. 97.

12. *Op. cit.*, p. 35.

13. K. Horedt, *op. cit.*, p. 70.

14. *Op. cit.*, p. 53.

Sînt deci motive suficiente să admitem că, în paleoliticul mijlociu, au existat credințe și practici religioase.

3. *Paleoliticul superior (40.000 — 10.000)*. — Acum dovezile pentru existența vieții religioase devin mai numeroase. Vorbind despre credințele și practicile religioase sau magice în legătură cu vînătoarea, ce se întîlnesc în paleoliticul mijlociu, am amintit de imensul «osuar» descoperit la Amvrosievka (R.S.S.U.), unde au fost găsite, în 1949, mii de oase de zimbru, adunate aici, după convingerea cercetătorului respectiv, P. I. Boriskowski, pentru împlinirea unor rituri de magie vînătorească în legătură cu reînnoirea animalelor ucise și izbîndă la vînat¹⁵.

Dar cele mai numeroase dovezi de existența vieții religioase în paleoliticul superior sînt în legătură cu un intens cult al morților. Acum înmormîntarea intenționată a cadavrelor nu mai poate fi pusă nicidecum la îndoială. Încă de la primele schelete întregi care s-au descoperit, s-a constatat că morții nu fuseseră părăsiți sau aruncați la întîmplare, ci așezați în gropi artificiale de anumite forme și mărimi, cum e cazul cu mormîntul dreptunghiular descoperit în grota de la Chapelle-aux-Saints din Franța, mormînt săpat — evident, cu destulă greutate — într-un sol format din marnă. Alte morminte socotite, la fel cu acesta, ca fiind cele mai vechi s-au descoperit la Tesik-Taş (Uzbekistan), Staroselie (Crimeea), Şanidar (Irak), pe muntele Carmel; deci în această regiune, dar și în vest, la Spy (Belgia), La Ferrasie (Franța), Grimaldi (Italia) etc. Mormintele erau individuale cel mai adesea, dar și duble, triple (tata, mam, copilul) sau chiar colective. La Predmost, în Moravia, a fost descoperit un mormînt cu 14 schelete¹⁶. În jurul unor schelete s-au găsit așezate diferite pietre sau grămezi de oase, care aveau probabil scopul să susțină sau să protejeze anumite părți ale corpului. Astfel de pietre se puneau mai ales sub cap sau în jurul capului. Uneori cadavrul întreg era înconjurat cu bolovani, care formau un fel de sicriu de piatră. Cadavrele, mai ales cele ale bărbaților, au fost găsite împodobite cu tot felul de ornamente. Aceste ornamente și uneltele de tot felul găsite în morminte sînt indicii sigure pentru existența ideii de nemurire.

Înmormîntarea se făcea înăuntrul locuințelor sau în afara lor? Aici e discuție. Majoritatea cercetătorilor afirmă că înmormîntarea se făcea înăuntrul locuințelor, în grote, sub vatră¹⁷. «O sută de ani de săpături arheologice — spune prof. A. Lery-Gourhan — dovedesc că tocmai contrariul este exact»¹⁸. Se pare, spune el în continuare, că paleoliticii înmormîntau în afara locuinței, în natură, numai în mod acci-

15. În sprijinul afirmației sale, P. I. Boriskovski aduce o serie de argumente. Între altele, arată cum, la un foarte mare număr de triburi și popoare, îndeosebi la cele care se ocupau cu vînătoarea, exista pînă de curînd obiceiul de a se păstra toate oasele animalelor ucise sau numai anumite oase, din pricina credinței că animalele ale căror oase sînt păstrate vor învia și deci vor da puțința unei vînători izbutite în viitor. Incagherii, de pildă, strîngeau tot scheletul ursului și-l înmormîntau într-un mormînt «suspendat», așa cum se făcea înainte pentru oameni. Tungușii, ainușii, altaicii obișnuiau să păstreze toate oasele de urs și să le îngroape în anumite locuri, cu credința că, dacă oasele de animale sînt aruncate la întîmplare, va dispărea specia acelor animale. Îndeosebi se fereau să arunce oasele de animale pe foc. Credințe și practici asemănătoare se întîlnesc la popoare foarte diferite: la indienii din America de Nord, în preriile Americii de Vest, la eschimoșii din strîmtoarea Bering, la indienii din Honduras, la australienii din Queensland etc. (Vezi Emilian Vasilescu, *Importanța descoperirilor arheologice din Uniunea Sovietică pentru studiul istoriei religiilor*, în «Studii teologice», VII, 1955, nr. 7—8, p. 521—522).

16. J. Maringer, *op. cit.*, p. 109—110.

17. P. Wernert, *op. cit.*, p. 147.

18. *Op. cit.*, p. 54.

dental într-o grotă neocupată în acel moment. În mormintările din grote s-au păstrat mai bine și de aici concluzia greșită că în mormintările se făceau înăuntrul locuințelor. Există și versiunea că în mormintările se făceau totuși în grotele de locuit, dar acestea erau îndată părăsite¹⁹. Poate că, prin noi cercetări, se vor lămurii lucrurile mai bine.

Orientarea cadavrelor în morminte pare să nu fi fost totdeauna întâmplătoare, mai ales în perioada următoare, în neolitic, când, în unele regiuni, majoritatea scheletelor au fost găsite orientate în același fel. Cea mai des întâlnită este așezarea cadavrelor cu capul spre răsărit și cu picioarele spre apus; deci cu privirea spre apus. Într-o cavernă din R. F. a Germaniei s-au găsit o mulțime de cranii, toate așezate cu privirea spre apus. Este foarte probabil ca această orientare anumită să fi avut tot un sens religios, fiind tot în legătură cu credința în nemurire. Privirea cadavrelor era îndreptată spre locul unde se credea că este locuința morților și anume, cel mai adesea, spre locul unde apune soarele și spre mieznoapte.

Pozițiile scheletelor din mormintele paleoliticului superior prezintă și ele un deosebit interes. Aceste poziții nu par nici ele să fie întâmplătoare, deoarece ele se repetă și sînt adesea nefirești sau de-a dreptul ciudate. În general, scheletele paleolitice au fost găsite culcate pe spate sau pe partea dreaptă, cu capul ușor înclinat pe umărul stîng. De cele mai multe ori însă membrele inferioare erau îndoite de la genunchi, uneori mai puțin, alteori mai mult. Deosebit de ciudată este așa-numita «poziție chircită» sau «pe vine», în care cadavrul era încovoiat atît de tare, încît se presupune că trebuie să fi fost legat. Este tipic un astfel de schelet paleolitic, atît de tare îndoit încît tălpile corespund cu nivelul inferior al bazinului, iar genunchii ating fruntea.

S-au dat acestei curioase poziții a morților numeroase explicații. Astfel, după unii cercetători, morții ar fi fost îndoiți în acest chip pentru ca să încapă în gropi mai mici și mai ușor de săpat. După alții, această poziție, asemănătoare cu a copilului în pîntecele mamei sale, ar vădi credința într-o renaștere în altă viață sau ar imita, pur și simplu, poziția omului adormit, moartea fiind concepută ca un somn adînc. În sfîrșit, o explicație mai acceptabilă este aceea că oamenii din epoca pietrei își îndoiau și își legau cît mai strîns morții pentru a-i face inofensivi față de cei vii, adică pentru a-i împiedica să revină printre oameni. Această operație se întîlnește de altfel la multe populații primitive de astăzi, cu aceeași explicație și fiind deci în legătură cu ideea de nemurire; o nemurire înțeleasă, desigur, sub forma a ceea ce s-a numit «cadavrul viu».

Și obiceiul interesant al «înmormîntării cu ocru roșu», care se întîlnește în diferite epoci ale preistoriei, dar mai ales în paleoliticul superior, este cu siguranță în legătură cu ideea de nemurire. Este vorba de numeroasele cazuri în care scheletele au fost găsite vopsite cu ocru roșu (peroxid de fier hidratat sau sangvin). Desigur, acest curios rit de înmormîntare a provocat discuții între cercetători, atît în ce privește tehnica probabilă a ritului cît și în ce privește semnificația sa religioasă sau magică.

În ce privește tehnica înmormîntărilor cu ocru roșu, unii au susținut că scheletele au fost mai întii curățite de carne cu o metodă rapidă, probabil cu ajutorul unor in-

19. J. Maringer, *op. cit.*, p. 109; P. Wernert, *op. cit.*, p. 149.

strumente de silex, și apoi vopsite cu roșu. Alții au fost de părere că roșeala de pe schelete ar proveni din stratul de pământ care le acopere și care ar fi conținut materii colorante. În fine, alții au sprijinit ideea existenței unei a doua înhumări, după putrezirea cărnii și cu care prilej se făcea ungerea cu ocră roșu. În sprijinul acestei din urmă ipoteze s-a adus argumentul că s-au găsit morminte cu mult mai mici decât statura omenească, în care probabil că erau strânse oasele după descarnare, la a doua înhumare, precum și faptul că în straturile din neolitic s-au găsit uneori schelete cu craniul pictat, așa-numitele «măști funerare». Tot în sprijinul acestei ipoteze s-a adus și faptul că, în 1924, abatele Tournier, descoperind în grotă de la Houteaux (Franța) un mormint de copil, a notat că femurul stâng al scheletului era așezat în dreapta și, invers, cel din dreapta în stînga; de unde ar reieși că, după descarnare, la reînhumare, s-a făcut o greșeală anatomică. Prof. A. Leroy-Gourhan este însă de părere că abatele Tournier s-a înșelat. Trupul copilului a fost înmormîntat cu bustul pe spate, dar cu bazinul pe-o parte și cu picioarele pe jumătate îndoite, încît, o dată cu prăbușirea, femurul drept a trecut de partea stîngă. «Nici un fapt de descarnare mortuară sau de a doua înhumare nu este în chip pozitiv asigurat», spune prof. A. Leroy-Gourhan²⁰.

S-a făcut însă dovada că vopsirea osemintelor cu ocră roșu s-a putut obține printr-un procedeu mult mai simplu decît a doua înhumare. Profesorul Eugène Pittard de la Geneva a înhumat cadavrele a doi cîini, presărîndu-le în prealabil cu ocră roșu. După 5—6 ani, în preajma unui congres, a dezgropat cîinii și a constatat că ocră roșu se lipise de oasele cîinilor după putrezirea cărnii. Prin urmare, și la cadavrele din epoca pietrei s-a putut folosi acest procedeu, ungîndu-se cadavrele cu o alifie roșie sau presărîndu-se pe ele un praf roșu, așa cum se procedează de altfel și astăzi la unele populații primitive.

În ce privește semnificația religioasă sau magică atribuită ritului înmormîntării cu ocră roșu, majoritatea cercetătorilor sînt de părere că acest rit va fi avut ca scop să dea mortului puterile de viață ale sîngelui. Într-un mormint din Franța s-a găsit la gura și nasul mortului o scobitură plină cu piatră feruginoasă prefăcută în pulbere. Mortul trebuia să inspire acest praf pentru a-și însuși virtuțile cuprinse în el și anume cele care rezidă în sînge.

S-a dat însă și o altă explicație înmormîntării cu ocră roșu. Paul Wernert este de părere că «rațiunea acestui rit trebuie căutată în faptul că pămînturile colorante, și ocră în special, au calități profilactice reale, experimentate în practica aplicării lor pe corp drept unsoare amestecată cu grăsime»²¹. Și dă exemple de folosirea pămîntului colorant roșu în scopuri profilactice la numeroase populații în stare de primitivitate: hereros din Africa de Sud-Vest, hotentoți, polinezieni, melanezieni, tasmanieni, mincopi etc. La toți aceștia pămîntul colorant roșu este folosit împotriva înțepăturilor de insecte, împotriva unor mirosuri urite, pentru cauterizarea unor răni sîngerînde etc. De aici nu era decît un pas pînă la a se socoti culoarea cosmetică roșie, de natură organică sau minerală, ca avînd o putere supranaturală, datorită căreia sporoste calitățile fizice și morale ale individului, ferindu-l și de duhurile rele. Mai mult

20. *Op. cit.*, p. 52. În cazul inversării celor două femure la scheletul de copil descoperit la Houteaux, s-a emis și ipoteza că, la început, cadavrul a fost înmormîntat în chip normal, dar mai tîrziu a fost răsturnat, fie de animale carnivore, fie chiar de oameni care s-au stabilit deasupra mormintului și apoi au pus oasele scheletului la întîmpare (G.—H. Luquet, *L'art et la religion des hommes fossiles*, Paris, Masson, 1926, p. 191).

21. *Op. cit.*, p. 148.

chiar, persoanele, obiectele de cult, monumentele, sculpturile vopsite cu roșu devin tabu, nu trebuie atinse²².

Dar o importanță deosebită au, pentru cercetarea religiozității oamenilor din paleoliticul superior, mai ales figurațiile de pe pereții a numeroase caverne, din Urali pînă pe coasta de est a Atlanticului, și care au pus cercetătorilor o întreagă serie de probleme.

Primele obiecte de artă paleolitică au fost descoperite acum 130 de ani în Franța și în Elveția, numărul lor devenind cu vremea impresionant de mare. Astfel, numai în Franța, pînă în 1952, fuseseră descoperite 71 de grote cu picturi, iar în Spania 34. Figurațiile artei paleolitice reprezintă cel mai adesea animale, dar și oameni travestiți în animale. De pildă, în grotă de la Trois-Frères (Franța), un personaj uman are cap de cerb, cu imense coarne, față de bufniță, urechi ascuțite de lup, barbă lungă de cămilă, coadă de cal, iar brațele i se termină în chip de labe de urs. Uneori, animalele reprezentate în cavernele preistorice sînt rănite, străpunse de săgeți sau urmărite de oameni înarmați; alteori sînt inconjurate de mâini omenești care vor să le prindă.

Evident, desenele rupestre paleolitice pot fi și rezultatul unor preocupări artistice, cum s-a crezut către sfîrșitul secolului trecut de către unii eminenti cercetători, ca G. de Mortillet, Cartailac, Piette și alții, care porneau de la ideea că omul primitiv n-a putut să aibă vreo religie și deci el făcea «artă pentru artă»; ceea ce, desigur, nu este nicidecum de acceptat. După aceea s-a acreditat părerea că desenele paleolitice au un sens magic. Deja J. B. Tylor încercase să stabilească o legătură între arta paleolitică și magie. Ceva mai tîrziu, Salomon Reinach (1852—1932) a formulat clar această idee, iar abatele H. Breuil (1877—1961) care și-a făcut oarecum o specialitate din cercetarea artei paleolitice, a insistat în lucrările sale asupra caracterului magic al acesteia.

Desenele din cavernele paleolitice ar reprezenta deci un fel de formă naturală a magiei, bazată pe credința că o imagine se poate substitui obiectului pe care îl reprezintă. Este așa-numita magie imitativă, la temelia căreia stă principiul asemănării sau al imitației. Primitivii de astăzi, de pildă, desenează un animal sau o plantă, pentru a le face să se înmulțească, sau împlintă o săgeată într-un animal desenat, crezînd că astfel îlucid și în realitate. Același sens ar putea să aibă și unele desene din cavernele paleolitice. Mai ales că aceste desene se găsesc de obicei în fundul grotelor, în galerii și locuri greu accesibile și întunecoase, nu la intrarea în grote sau pe pereții porțiunilor locuite din grote. De pildă, în grotă de la Font-de-Gaume (Franța), care este lungă de 124 m, primele desene rupestre se găsesc la 65 m de la intrare, iar în grotă de la Niaux (Franța), lungă de 1400 m, desenele se găsesc la 460 m. Același lucru se întîmplă în grotele de la Trois-Frères și Gabreret (Franța). Grotă de la Lascaux (Franța), cea mai frumoasă dintre grotele împodobite cu picturi și gravuri paleolitice, nici n-a putut fi locuită și, prin urmare, ea nici n-a putut fi folosită decît pentru practici religioase sau magice²³. De aici și concluzia că, în general, cavernele de artă paleolitică au caracter de «sanctuale»²⁴.

Dar ideea că în aceste «sanctuale» paleolitice se efectuau practici magice de vînătoare, de fecunditate sau altfel, idee dominantă pînă de curînd printre cercetători, și-a pierdut din importanță în ultima vreme. Încă mai demult, prof. Hugo Obermaier

22. *Ibidem*, p. 149.

23. J. Maringer, *op. cit.*, p. 137—138.

24. P. Wernert, *op. cit.*, p. 152—153.

de la Universitatea din Madrid, a emis ipoteza că gravurile rupestre paleolitice au fost executate pentru una sau mai multe divinități. Mai de curând și unii etnologi au reacționat împotriva panmagismului interpretărilor mai vechi. O mare parte din ceea ce se considera odinioară ca magie în obiceiurile popoarelor de vânători, «nu are nimic de-a face cu magia și vrăjitoria, ci este autentic religios», spune A. Janeseen²⁵. Însuși A. Leroy-Gourhan spune cu privire la arta paleolitică: «Există mult mai multe șanse ca paleoliticii să fi reprezentat zei decât magie, chiar dacă nu se poate spune că au reprezentat zei»²⁶. Și explică în alt loc: «Reprezentările (artei paleolitice) acoperă un sistem extrem de complex și bogat, mult mai complex decât s-a imaginat... Constanța extraordinară a dispozitivului simbolic este dovada că exista o mitologie, constituită foarte devreme... Ne lipsesc încă elemente pentru a înfățișa îmbogățirea progresivă și variațiile regionale ale aparatului mitografic, dar știm că între sfârșitul Solutreanului și Magdalenianul mijlociu, între 15 000 și 12 000, el își atinge culmea»²⁷. Încă mai categoric, J. Maringer spune că «sîntem perfect îndreptățiți să admitem că la baza credințelor și practicilor magice ale vânătorilor din Paleoliticul superior existau ființe supranaturale, spirite sau demoni»²⁸. Fără să fie atît de categorică, o foarte serioasă cercetătoare a artei paleolitice, combătînd și ea tendința cvasi-generală de a vedea numai magie în arta paleolitică, ajunge la următoarea concluzie în valoroasa sa teză de doctorat susținută nu de mult la Sorbona: «Cercetarea pe care am făcut-o ne-a permis să trecem de la noțiunea unei arte paleolitice magice la aceea a unei arte mai complexe și mai bogate, încărcată de o semnificație nouă. Noi vedem în această artă desenîndu-se marile linii ale unei lumi nebănuite, lume mitică deja bogată în tradiții, care au fost fără îndoială precedate de alte tradiții pierdute pentru totdeauna. Pentru prima dată în istoria omenirii, artiștii cavernelor cuaternare au fixat pe piatră concepția lor despre ceea ce reprezintă omul pe pămînt, efortul lor de a se integra în marea aventură animală care se desfășura în jurul așezării lor. Face să-ți dai osteneala să cauți să descifrezi acest prim Tratat despre Natură»²⁹.

Discuții s-au purtat și asupra existenței sau neexistenței unor «zeițe mame» în credințele vânătorilor din paleoliticul superior. Este vorba despre figurinele de piatră sau de fildeș reprezentînd femei și foarte rar bărbați, descoperite în multe locuri, din sud-vestul Franței pînă în regiunea lacului Baikal, în Siberia, și avînd, figurinele feminine, foarte accentuate caracterele sexuale femeiești. Aceste figurine, în general de

25. Citat după J. Maringer, *op. cit.*, p. 175. Mai pe larg despre problema raporturilor dintre magie și religie, în lucrarea lui Raoul Allier, fostul decan al Facultății de teologie protestantă din Paris, *Magie et religion*, Paris, Ed. Roger-Levrault, 1935, in-8, 470 p.

26. *Op. cit.*, p. 146.

27. *Op. cit.*, p. 151. Și cercetătorul sovietic V. Ravdonikas, care a studiat gravurile rupestre de la sfârșitul neoliticului descoperite în Carelia, în regiunea lacului Onega și a Mării Albe, spune că aceste gravuri au un sens simbolic, vîdînd o mentalitate cultural-cosmică și complicate credințe în legătură cu viața de dincolo de mormînt. Animalele, păsările, peștii gravați pe pereții grotelor sînt simbolizări ale unui cer superior, ale unui cer mijlociu și ale unui cer inferior. Unele figurații marchează biruința principiului luminii și al binelui, care protejează clanul și tribul, asupra întunericului și răului (Vezi E. Vasilescu, *art. cit.*, p. 522). Savanții H. Breuil și R. Lantier sînt încă mai expliți în a afirma caracterul religios al desenelor rupestre, spunînd: «Dacă admitem că oamenii leptolitici au avut mituri și că ei au reprezentat plastic pe unii dintre protagoniștii lor, nu este interzis a le atribui credința într-un ansamblu de forțe supranaturale, experiența unei supra-naturi, în același timp distinctă și inseparabilă de lumea vizibilă, reprezentare a unei perioade mitice» (*Op. cit.*, p. 348).

28. *Op. cit.*, p. 176.

29. Annette Laming-Emperaire, *La signification de l'art rupestre paléolithique*. Thèse de Doctorat. Université de Paris. Faculté des Lettres. Paris, Ed. A. et J. Picard, 1962, p. 294.

mici dimensiuni, 5—25 cm, au fost considerate cîndva drept creații erotico-estetice, de unde le-a venit și numele de «Venus» care le-a fost dat. Ele reprezintă însă aproape totdeauna femeii mature, mame. Unii cercetători văd în ele «zeițe mame», alții «idoli ai fecundității» sau «reprezentări ale spiritelor protectoare ale familiei», așa cum sînt sculpturile în lemn numite Dzuli la multe triburi de vînători din Asia de Nord³⁰. Prof. A. Leroy-Gourhan spune însă că «în realitate, nu se știe nimic cu privire la sensul profund pe care paleoliticii îl dădeau «Venus»-urilor lor, care puteau la fel de bine să fie «Junone» sau «Proserpine»³¹.

În fine, socotim că este cazul să amintim și de ipoteza existenței unui «cult al toporului», pe care unii cercetători îl socotesc ca fiind foarte vechi și aproape universal. Cercetările arheologice au dat la iveală, mai ales în morminte, numeroase topoare, simple sau cu tăiș dublu, care nu par să fi avut totdeauna rostul de unelte, deoarece sînt uneori prea mici, alteori prea mari pentru a se putea folosi. De asemenea, s-au descoperit topoare pictate sau desenate. Unii cercetători au văzut tot un topor cu două tăișuri și cu sens simbolic în semnul în formă de T, imprimat adînc, prin tatuaj, pe unele crani feminine. Toporul, principalul instrument de lucru din epoca pietrei, ar fi fost deci adorat, fie ca simbol al puterii, fie ca emblemă a fulgerului, în orice caz cu scop religios sau magic.

Mezolitic (10.000—6.000)

Acum se constată în chip sigur un «cult al craniilor», deoarece s-au descoperit în mai multe locuri depozite de crani omenști orientate uniform și înfășurate cu un strat de ocră roșu. Astfel de depozite de crani s-au descoperit în grottele de la Ofnet, Hohlestein și Kaufertsberg. La Ofnet, de pildă, în Bavaria, au fost găsite 33 de crani³². Din cercetările făcute, a rezultat că este vorba de trofee, de capete ale dușmanilor, tăiate pe viu și depozitate în chip ritual, cu credința, ca la unii primitivi de astăzi, că în felul acesta se pot obține calitățile fizice și morale ale dușmanului, poate chiar spiritul acestuia, care și-ar avea sediul în cap. Dovadă pentru importanța ce se acorda cultului craniilor în această perioadă este și faptul că s-au descoperit calote craniene izolate în locuințele mezolitice.

Cultul morților însă, în general, se dezvoltă mult în această perioadă. «Prezența unor cimitire relativ întinse, Mugem (Portugalia), Haëdic și Téiec (Franța), ca și ritua-lul funerar mai complex denotă existența unui adevărat cult al morților», spune prof. I. Nestor³³. Într-adevăr, întîlnim în mezolitic cea mai mare parte din riturile funerare existente anterior: înmormîntări cu ocră roșu, în poziție chirchită; podoabe și unelte puse în mormînt; plăci de piatră sau coarne de cerb așezate deasupra gropii; o vatră funerară pe care sînt aduse ofrande; ospete funerare dovedite prin marile cantități de oase calcinate și cărbuni ce s-au descoperit pe vetre din blocuri mari de piatră etc.³⁴.

Se întîlnește în mezolitic și ritul funerar al «ciopîrțirii cadavrului», probabil pentru a face inofensiv spiritul celui decedat. Acest rit a fost observat, de pildă, la un grup de morminte descoperite la Schmöckwitz, în apropiere de Berlin³⁵. Și este interesant de notat că ritul funerar al ciopîrțirii cadavrului a putut fi observat în prima jumătate a secolului trecut, în Tibet, de către misionarul francez Huc³⁶.

30. J. Maringer, *op. cit.*, p. 180—183 31. *Op. cit.*, p. 136.

32. I. Nestor, *op. cit.*, p. 76. Cf. P. Wernert, *op. cit.*, p. 155—156.

33. *Op. cit.*, p. 77. 34. I. Nestor, *op. cit.*, p. 77. 35. *Ibidem.*

36. Vezi Emilian Vasilescu, *Religia tibetanilor — Lamaismul*, în «Ortodoxia», III, (1951), nr. 4, p. 680.

O interesantă discuție s-a ivit în legătură cu interpretarea ce trebuie dată unor pietricele rotunde pictate, din mezolitic, găsite la Mas-D'Azil (Franța) și în Spania de est și sud. Acestea au fost interpretate de unii ca elementele unei scrieri primitive, de alții ca simboluri falice, ca simple ornamente sau ca pietre magice pe care le foloseau ghicitorii. Prin analogie cu așa-numitele *șuringa* de piatră ale australienilor și tasmanienilor, J. Maringer consideră că ele ar fi simboluri religioase, de care se credea că depinde viața, securitatea și prosperitatea tribului și a fiecăruia dintre membrii acestuia. J. Maringer consideră ipoteza sa ca fiind «infiniț superioară» celorlalte ipoteze³⁷. Și s-ar putea să aibă dreptate.

Neolitic (6.000—1.700, la noi în țară)

Acum omul nu mai este, ca în perioadele anterioare, culegător, ci agricultor; nu mai este vânător, ci crescător de animale; nu mai locuiește în grote, ci în case și în sate; tipul uman nu mai este cel zis de Neanderthal, ci acela de *Homo sapiens*. Sub raport religios, se observă acum o «intensă viață religioasă», atât în alte regiuni ale lumii, cât și pe teritoriul țării noastre³⁸. Se mențin și se dezvoltă diferite rituri observate, unele dintre ele, încă din paleoliticul superior.

Astfel, în ce privește ritul de înmormântare, se menține înhumarea, dar se observă și incinerarea cadavrelor, rit care va deveni general în epoca următoare, a bronzului. Faptul însă că, în neolitic, în unele regiuni din Europa se incinerau cadavrele, nu infirmă teoria existenței credinței în nemurirea sufletului în această perioadă. Dimpotrivă, obiceiul acesta dovedește un progres în posibilitățile de abstractizare ale omului din epoca pietrei: el își reprezenta sufletul ca fiind independent de trupul celui mort.

Înmormântările înseși se făceau, ca să vorbim numai despre cele de pe teritoriul țării noastre, în cuprinsul așezărilor, între locuințe. Uneori însă, în cazurile înmormântărilor de copii, gropile au fost săpate sub locuințe. Decedații erau înmormântați izolați, dar s-au găsit și adevărate necropole, cu zeci sau chiar sute de morminte, ca de pildă necropola de la Cernavoda³⁹.

Un rit de înmormântare, observat cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate la noi în țară, la Cernica, este acela al legării unor cadavre la picioare, într-unul sau două locuri, și în partea de jos a brațelor; aceasta, desigur, de teama ca acești morți să nu vină printre cei vii și să le cășuneze neajunsuri⁴⁰. Tot cu prilejul săpăturilor arheologice de la Cernica s-a observat un caz deosebit de interesant. Anume, scheletul unei femei care murise însărcinată în luna a 9-a a fost găsit îngropat izolat, la o distanță destul de mare de mormintele din împrejurimi; aceasta, desigur, din cauza cre-

37. *Op. cit.*, p. 199.

38. *Istoria poporului român*, sub redacția Acad. Andrei Oțetea, Editura științifică, București, 1970, p. 22.

39. Eugen Comșa, *Contribuții cu privire la riturile funerare din epoca neolitică de pe teritoriul țării noastre*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, Extras, Editura Academiei, București, 1960, p. 100.

40. G. Cantacuzino und Sebastian Morintz, *Die jungsteinzeitlichen Funde in Cernica (Bukarest)*, în «Dacia», N. S., t. VII, 1963, p. 27—89.

dinței, care persistă și astăzi, că femeia însărcinată, vie sau moartă, devine impură în preajma nașterii. Descoperirea acestui schelet din neolitic al unei femei moartă însărcinată este socotită ca «excepțională», iar scheletul însuși ca «o piesă unică pentru epoca neolitică în Europa și probabil în lume»⁴¹.

Alte rituri de înmormântare din neolitic le-am întâlnit încă din paleoliticul superior: poziția chirchită, presărarea sau ungerea cu ocră roșu, ofrande depuse la mormânt etc. Uneori ofrandele constau din craniile omenești, cum este cazul la Loebersdorf, unde mormântul unui om conține 5 craniile omenești aliniate la picioarele scheletului⁴². În neolitic se întâlnește și obiceiul, practicat și în epocile următoare, de a se îngropa odată cu cel mort animale și chiar oameni de care acesta ar putea să aibă nevoie în viața de dincolo de mormânt.

Foarte interesante sînt însă, în legătură cu riturile de înmormântare, construcțiile funerare din partea apuseană a Europei numite monumente *megalitice* (*megas lithos* = piatră mare, în grecește). Acestea sînt foarte numeroase, numai într-un departament din Franța existînd circa 3 500, și sînt de diferite tipuri. Astfel sînt *dolmenii* (*dol* = masă, *men* = piatră, în limba bretonă), un fel de cavouri artificiale, formate din cîteva pietre mari, peste care s-au așezat ca acoperiș enorme blocuri de piatră, prevăzute cu cîte un orificiu. Acest orificiu, denumit de cercetători «orificiul sufletului», servea fie pentru a se introduce hrană în mormânt, fie ca ușă de intrare și ieșire a sufletului mortului.

Alt tip de monumente megalitice îl formează *Menhirii* (*men* = piatră, *hir* = lung, în limba bretonă), înalți stîlpi de piatră, ridicați tot în legătură cu mormintele; ceva în genul obeliscurilor egiptene. Cei mai mulți menhiri se găsesc în Bretania, regiune clasică a monumentelor megalitice, numai la Carnac existînd 2 935 menhiri, acoperind în total un teren de 3 900 m lungime. Înălțimea menhirilor este adesea impresionantă. Un menhir doborît de trăsnet avea 20,30 m înălțime⁴³.

Cînd menhirii sînt așezați în cercuri sau semicercuri, poartă numirea de *cromlehi* (*crom* = curbat, *lec* = piatră, în limba bretonă). Cromlehiile sînt mai numeroși în Anglia, iar cel mai mare și mai celebru este cel de la Stonehenge, în împrejurimile orașului Salisbury.

Alteori, menhirii sînt așezați în șiruri paralele și atunci poartă numirea de *aliniamente*.

În general, aceste construcții funerare impresionează prin monumentalitatea lor. Blocurile de piatră folosite la construirea lor cîntăresc fiecare mai multe mii de tone și este de mirare că au putut să fie transportate la mai multe zeci de kilometri pentru a fi folosite la aceste construcții funerare. «Faptul că oamenii se supun acestor eforturi arată importanța care se acorda cultului morților», spune prof. K. Horedt⁴⁴.

De la credința în nemurirea sufletului și probabil cu ajutorul unor noțiuni religioase pe care le posedă deja, omul din epoca pietrei a trecut la o adevărată adorare

41. G. Cantacuzino, *Observations concernant les rites funéraires néolithiques de la nécropole de Cernica*, în «Dacia», N. S., t. IX, 1965, p. 54—55.

42. P. Wernert, *op. cit.*, p. 159.

43. J. Maringer, *op. cit.*, p. 239.

44. *Op. cit.*, p. 111.

a morților, la investirea morților cu puteri supraomenești, cvasidivine. Această atitudine de adorare față de morți se vede în primul rând din faptul că, uneori, craniile sau chiar schelete întregi erau expuse și li se aducea un anumit cult. Un craniu de femeie, datînd încă de la sfîrșitul paleoliticului superior, a fost găsit într-o grotă așezat pe o stîncă și înconjurat de 170 de scoici de diferite specii.

Investirea morților cu puteri supranaturale a dus, desigur, și la obiceiul oamenilor din epoca pietrei de a purta asupra lor oase de morți, uneori vopsite în roșu, sau de a folosi drept cupe craniile strămoșilor. Și tot în legătură cu aceasta poate fi pusă și trepanația, foarte des întîlnită în neolitic. În mormintele neolitice din Franța, Egipt și din alte părți s-au găsit o mulțime de craniile trepanate. De asemenea, în unele morminte s-au găsit un fel de rondele făcute din oase ale craniului, care fuseseră purtate ca amulete. Trepanația se făcea uneori după moarte și avea ca scop de a scoate din craniul decedatului bucățele de os, care, purtate de cei vii, ar fi avut darul să treacă asupra acestora însuși sufletul celui decedat, de obicei al strămoșului mort. Alteori însă această operație se făcea și asupra celor vii, cum se vede din craniile trepanate dar cu țesutul osos în parte regenerat. În ceste cazuri, se deschidea craniul unui om pentru a se da drumul presupusului spirit rău care îl chinuia, provocîndu-i vreo boală nervoasă. În primul caz este vorba deci de o practică magico-religioasă; în al doilea caz se presupune existența unor credințe religioase «animiste», cum ar spune unii cercetători.

În fine, trebuie să amintim și de «idolii» din neolitic descoperiți în multe locuri. Astfel, în Siberia orientală și în regiunea Baikalului s-au descoperit numeroase sculpturi reprezentînd oameni, urși, elani, păsări și mai ales pești, datînd de la sfîrșitul neoliticului și începutul epocii bronzului și avînd cu siguranță, cel puțin în ce privește «peștii de piatră», un scop religios⁴⁵. De asemenea, în neoliticul danubian, în România, Ungaria, Polonia, centrul R. F. a Germaniei, pînă în Elveția, se întîlnesc, spre sfîrșitul mileniului al III-lea î.d.Hr., o sumedenie de reprezentări de ființe omenești și animale, confecționate din argilă, os și chiar marmură, puse de obicei de către cercetători în legătură cu un «cult al fecundității»⁴⁶. De pildă, la Zorlențu Mare, în județul Caraș-Severin, s-au descoperit 100 de figurine antropomorfe, întregi sau fragmentare, aparținînd culturii neolitice numită Vincăa, cultură cu o mare răspîndire în nord-estul Iugoslaviei și sud-vestul României⁴⁷. Și desigur că existența figurinelor antropomorfe și zoomorfe presupune existența credinței în unele forțe superioare antropomorfizate sau zoomorfizate.

Concluzii

Din cele de mai sus rezultă, credem, că urmele de reprezentări religioase le găsim încă din paleoliticul inferior și cu atît mai mult în paleoliticul mijlociu și în cel superior. În privința acestor reprezentări religioase, știm însă prea puțin, din cauza lipsei de documente mai multe și mai sigure. Sînt însă evidente o serie de practici cu caracter mai mult magic și un intens cult al morților.

45. E. Vasilescu, *Importanța cercetărilor arheologice din Uniunea Sovietică...*, p. 522—523.

46. D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Editura Academiei, București, 1961, p. 335, și *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, Editura științifică, București, 1966, p. 62 și 169.

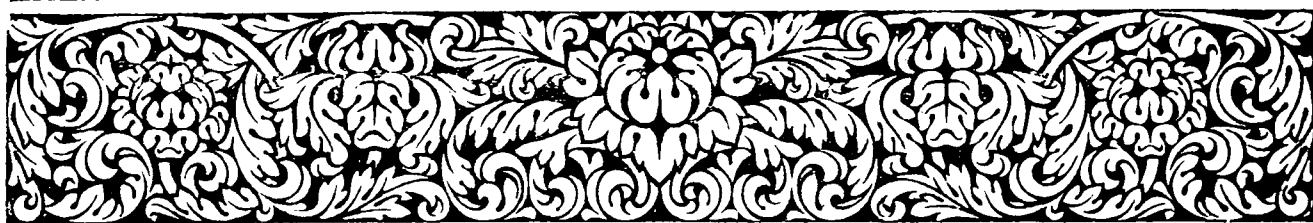
47. Eugen Comșa și Octavian Răuț, *Figurine antropomorfe aparținînd culturii Vincăa descoperite la Zorlențu Mare*. în «Studii și cercetări de istorie veche». t. 20, 1969, p. 3—75.

Din faptul însă că se constată în epoca pietrei unele practici cu caracter magic și un cult al morților nu se poate trage concluzia că magia sau cultul morților ar fi primele forme de religie. Oamenii din epoca pietrei au avut și reprezentări religioase, precum și unele reguli de morală familială și socială, pe care nu putem decât să le bănuim. Ba chiar, pe baza cercetării unor vestigii arheologice, mai ales a desenelor, gravurilor și picturilor rupestre din paleoliticul superior, se poate afirma că oamenii din epoca pietrei au crezut în divinități, poate chiar într-o divinitate supremă, credință pe care au complicat-o cu diferite idei și practici magice, fetișiste, totemiste etc.

Religia însă, chiar și a primitivilor, este altceva decât riturile magice care o însoțesc. Ceva mai mult, chiar în religiile istorice și uneori în cele superioare, formele degradate de religie coexistă cu religia, dar nu o preced și nu reprezintă unica formă de religie. Și dacă la primitivii de astăzi magia și celelalte forme degradate de religie reprezintă o complicație, o degradare a religiei propriu-zise, pe care o însoțesc totdeauna dar nu o exclud, este foarte posibil ca ele să fi avut același rol și în epoca pietrei. Și cum reprezentările religioase ale omului paleolitic, atât cât le putem cunoaște, apar ca destul de complicate, este de bănuț că, la început, au existat forme mai simple și poate mai pure.

Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU





• R E C E N Z I I •

Penjo Rusev ș.a., *Grigore Țamblac în România și în vechea literatură română*, Ed. Academiei de Științe, Sofia, 197 p.

În cadrul vechilor legături (din secolul al XII-lea și mai vechi) și al noilor legături de prietenie și cultură dintre poporul român și poporul bulgar, e bine să cunoaștem preocupările unor scriitori bulgari despre literatura noastră veche (secolele al XIV-lea—al XV-lea). Din lucrarea de față se vedește că aceste legături au fost și sînt vii.

În introducere, autorii fac cunoscut cititorilor scopul urmărit prin această lucrare. Printre altele se subliniază: «Toată munca noastră constă în a reda cititorilor bulgari aportul literar și locul lui Țamblac în vechea literatură română, mai ales că opera sa *Mucenicia Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava* este aproape necunoscută la bulgari». Se menționează că această carte s-a alcătuit cu sprijinul dat de cercetătorii români din București, Iași și Suceava și, îndeosebi, al Bibliotecii Academiei R. S. România.

La început, lucrarea tratează despre *Grigore Țamblac în România și în vechea literatură română* (p. 7—86). Acest capitol, de fapt, constituie și subiectul cărții. Celelalte capitole: *Mucenicia Sfîntului Ioan cel Nou*; *Text și traducere*; *Fotocopii*; *Ortografia celei mai vechi copii a «Vieții lui Ioan cel Nou»*; *Vocabular-index* constituie materialul auxiliar al lucrării.

Pentru români, Gr. Țamblac este unul dintre primii scriitori bisericești, ostenitor și predicator renumit, autor de cuvîntări și predici, în trecut răspîndite în Biserică, și mai întîi de toate autor al *Muceniei Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava*. Popularitatea lui Gr. Țamblac în România se datorește episcopului Melchisedec, primul cercetător al operei sale, și istoricilor literari: N. Cartoian, St. Ciobanu, Al. Piru, E. Turdeanu ș.a.

Prezenta lucrare își propune să scoată în relief, pentru cititorii bulgari, viața și opera lui Gr. Țamblac în Moldova și să studieze și editeze moștenirea sa literară potrivit cerințelor contemporane.

Grigore Țamblac este unul dintre cei mai renumiți scriitori ai Peninsulei Balcanice de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și începutul celui de-al XV-lea. Elev al lui Eftimie, patriarhul Bulgariei, el a întreprins o vastă activitate la Muntele Atos, în Bizanț, Serbia, Țările Române și Ucraina, lăsînd o operă literară remarcabilă atît prin volumul ei cît și prin importanța sa. În Ucraina, el a ajuns mitropolit de Kiev și a reprezentat Biserica Ortodoxă a marelui cnezat a Lituaniei la Sinodul de la Constanța (1418). În general, opera lui Gr. Țamblac reflectă realitatea socială din Balcani și, în parte, pe cea din Europa Orientală, aparținînd cîtorva literaturi naționale.

Deși de origine bulgar și a scris în limba bulgară, Gr. Țamblac nu este cunoscut în Bulgaria decît prin temele: *Panegiricul lui Eftimie*, *Povestirea despre strămutarea de la Tîrnova și Vidin în Serbia a moaștelor Sfintei Petca (Paraschîva) de Tîrnova* și *Panegiricul lui Chiprian*. În România se cunosc predicile sale scrise și rostite în Moldova și în special renumita sa operă ce aparține literaturii române: *Mucenicia Sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava*.

Gr. Țamblac, împreună cu diaconul Manuil Arhont, ca trimiși ai Patriarhiei de Constantinopol, au sosit la Suceava — pe atunci capitala Moldovei — către sfârșitul verii anului 1401. În Moldova, Gr. Țamblac a ajutat pe domnitorul Alexandru cel Bun să organizeze viața bisericească și culturală din țara sa. El se intitula «prezbiter al marei Biserici a Moldovalahiei», iar în unele manuscrise ale sale «dascăl» al aceleiași Biserici.

După toată probabilitatea, el ar fi ajutat coaliția antiotomană a ungarilor, sîrbiilor și românilor și, mai ales, răscoala lui Constantin și Fruzin din 1403—1404. Gr. Țamblac a rămas în Suceava pînă în anul 1406, cînd pleacă la Vilna pentru sprijinirea unei coaliții și mai mari de popoare și state din estul Europei Orientale împotriva expansiunii otomane.

Din operele slavone scrise în țara noastră de Gr. Țamblac, fac parte și un număr apreciabil de predici rostite (sau numai scrise) în Moldova între anii 1401—1404, cînd îndeplinea o misiune din partea Patriarhiei din Constantinopol, în această țară. Predicile rostite de Țamblac, la cererea domnului și a ierarhiei bisericești moldovene, unele au un caracter moralizator, altele sînt predici la morți. În aceste predici se observă influența Sfîntilor Ioan Gură de Aur și Vasile cel Mare, pe de o parte, iar pe de alta, a lui Eftimie de Tîrnova.

Gr. Țamblac era un orator-artist, un scriitor sincer și inspirat. Tema favorită a scriitorului era apărarea credinței creștine. În *Panegiricul marelui martir Gheorghe*, Gr. Țamblac se ridică împotriva convertirilor forțate la islamism, ce se făceau în patria sa de origine. În predica rostită la Duminica Floriilor, el răspunde criticilor mahomedane îndreptate împotriva creștinismului epocii, stigmatizînd violențele otomane. Predicile *Pentru tineret*, *Lacrimi*, *Venerarea icoanelor* au un caracter apologetic.

Tot Gr. Țamblac a scris în 1402, din porunca lui Alexandru cel Bun, *Mucenicia Sfîntului Ioan cel Nou*, ale cărui moaște fuseseră tocmai atunci mutate de la Cetatea Albă la Suceava. Această lucrare reflectă destul de fidel realitățile sociale din Moldova din acea epocă. Prin tema și prin conținutul său, în general, și prin influența pe care a exercitat-o asupra literaturii și artelor plastice, în special, această operă a avut un rol național important. Discuțiile dintre Ioan și călăul său amintesc de duelul ideologic dintre creștinism și islamism, de convertirile forțate la islamism. Opera conține numeroase însemnări de valoare istorică și documentară, privind mai ales Moldova.

Meritul principal al operelor lui Țamblac constă în conturarea imaginii eroice a lui Ioan ca apărător ireductibil și patriot al tradițiilor populare. Povestirea sa este simplă, naturală și se dezvoltă pe un plan destul de realist. Țamblac și-a văzut eroul său și vicisitudinile vieții sale cu ochii unui scriitor care percepe obiectiv lumea.

Operele amintite mai sus rezervă lui Gr. Țamblac un loc important în istoria literaturii religioase și a culturii religioase românești. El apare ca un prim scriitor original de limbă slavă din literatura română, după Filos-Filotei însemnat prin *Pripelele* sale și Nicodim, întemeietorul Mînăstirilor Vodița și Tismana.

Autorii se ocupă în continuare, de partea a doua (auxiliară) a operei lui Gr. Țamblac: *Mucenicia Sfîntului Ioan cel Nou*; text și traducere în limba bulgară contemporană; Fotocopii (p. 87—122). În lucrarea lor, ei au folosit copia din *Sbornicul* lui Gavriil din 1438 și ms. sl. 164, f. 324—330; ms. sl. 314, f. 2—13 v, păstrate în Biblioteca Academiei Române, după care s-a luat și microfilmul publicat în carte (p. 110—122).

În ultimul capitol, *Ortografia celei mai vechi copii a operei «Mucenicia Sfîntului Ioan cel Nou»* și *Vocabularul-index* (p. 123—193), după cîteva date istorice, urmează analiza filologică din punct de vedere fonetic și morfologic a monumentului (p. 123—139). *Vocabularul-index* cuprinde toate cuvintele și formele tehnice din textul *Chinurile sfîntului și slăvitului mucenic Ioan cel Nou*.

Cartea se încheie cu un rezumat în limba franceză (p. 194—197).

Pr. Lector CHIRIL PISTRUI

REVISTA REVISTELOR MITROPOLITANE

«GLASUL BISERICII», revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, an. XXX (1971):

Numărul 9—10, pe lunile septembrie—octombrie, cuprinde:

În rubrica:

«*Îndrumări pastorale și omiletice*»:

— Pr. Ioan Mircea, *Cuvînt la Nașterea Măicii Domnului* (p. 789—793);

— Pr. Constantin Gr. Chirică, *La Înălțarea Sfintei Cruci* (p. 793—796);

— Prof. Constantin Pavel, *Paradoxul sublim al iubirii creștine* (p. 796—798);

— Prof. N. Chișescu, *Cuvînt la Sfinta Paraschiva* (p. 798—802);

— Pr. Prof. I. Rămureanu, *Predică la Sfintul Dimitrie Basarabov* (p. 802—806).

— Pr. David Popescu, *La Duminica XXII-a după Rusalii* (p. 806—810).

În rubrica «*Pentru pacea a toată lumea*»:

— Pr. David Popescu, *Acțiune în slujba păcii* (p. 811—814).

— Diac. Prof. O. B., Pr. An. Lefter, Pr. Tr. Valdman, *Știri ecumenice* (p. 815—825).

— Redacția, *Mitropolitul Pimen al Crutișelor și Kolomnei a fost ales patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse* (p. 826—827).

În rubrica: «*Articole și studii*»:

— Doctorand Nicolae D. Necula, *Ritualul Botezului creștin și al Mirungerii în riturile liturgice răsăritene* (p. 828—846) [— pornind de la faptul că Sfintele Taine ale Botezului și Mirungerii sînt practicate de toți creștinii de pretutindeni și de totdeauna — atît în Biserica Veche cît și în confesiunile și denominațiunile creștine de azi, și deci pîrezintă o importanță ecumenică de netăgăduit, autorul înfățișează în lucrarea sa modul cum se săvîrșesc aceste două Sfinte Taine în riturile liturgice răsăritene, socotind că aceasta contribuie la eforturile Bisericilor creștine de a se cunoaște și de a se apropia.

Fiind îndeobște cunoscut ritualul Botezului și al Mirungerii în ritul ortodox (bizantin), este prezentat numai modul cum aceste Taine sînt săvîrșite în celelalte Biserici răsăritene: — 1. *Ritualul Botezului și al Mirungerii în ritul armean*; — 2. *Ritualul Botezului și al Mirungerii în ritul sirian* (a) «Biserica Siro-

iacobită», sau «sirienii apuseni»; b) «Biserica Nestoriană» sau «ritul chaldaic»; c) «Biserica Maronită»; — 3. *Ritualul Botezului și al Mirungerii în ritul alexandrin* (a) «Biserica Cop-tă»; b) «Biserica Etiopiană»; — 4. *Studiu comparativ asupra ritualului Botezului și Mirungerii în riturile liturgice răsăritene.*

În incheiere, autorul arată că actele sau ceremoniile principale ale Botezului se întîlesc în toate riturile liturgice răsăritene; că din abundentele asemănări între ele reiese că Bisericile Vechi Orientale ar fi păstrat cu mai multă fidelitate riturile și ceremoniile din Biserica Veche; și că întrucît nu se poate pretinde o uniformitate în săvîrșirea acestor două Sfinte Taine, amănuntele secundare neesențiale pot varia la infinit, dacă ele nu ating Ortodoxia și caracterul creștin al cultului].

În rubrica «*Documentare*»:

— Pr. Emilian Vlaiculescu, *Biserica Minăstirea din orașul Vălenii de Munte* (p. 847—861) [— articolul constituie prima parte a monografiei bisericii Minăstirea din Vălenii de Munte, privind istoria bisericii de la întemeierea ei, în 1680, pînă la secularizarea averilor minăstirești, din 1864.

În primul capitol este prezentat un «Scurt istoric al orașului Vălenii de Munte», care — după o «poruncă a lui Dan Voievod de la 1431» în care este numit «vamă» sau «tîrgul Săcuienilor» — pare a fi avut două nume: la început *Săcuieni* iar mai tîrziu *Văleni*, încît se poate spune că în veacul al XV-lea cînd ocupa situația de vamă, tîrg și capitală de județ, Vălenii continuau o existență mult mai veche, care nu putea fi lipsită de un locaș de cult.

În capitolul următor — «Istoricul bisericii Minăstirea» —, sînt înfățișate, pe bază de documente și date din lucrări de specialitate, la început date privitoare la zidirea bisericii, cu hramul «Adormirea Măicii Domnului», în anul 1680, pe vremea domniei lui Șerban Cantacuzino, de către ctitorii «Hagi Stoian Clucerul și soția sa Ilinca hagița și clucereasa, din Ceptura» și privitoare la închinarea bisericii, în anul 1684, Minăstirii Cotroceni din București.

În al doilea rând sînt prezentate datele privitoare la zugrăvirea bisericii, în frescă, de către nepotul ctitorii Ilinca, Nicolae Buzăianul, la anul 1690 și privitoare la viața bisericii ca metoc al Mînăstirii Cotroceni, ceea ce o transformă în mînăstire de călugări.

În al treilea rând sînt prezentate datele privitoare la reparațiile generale făcute bisericii după cutremurul de la 3 mai 1737, în vremea egumenului Kir Zaharia.

În al patrulea rând sînt înfățișate date privitoare la refacerea bisericii după cutremurul de la 14 octombrie 1802 și la funcționarea în chiliile mînăstirii a școlilor publice și normale înființate în primele decenii ale veacului al XIX-lea la Văleni.

În al cincelea rând sînt prezentate datele privitoare la situația Mînăstirii din Vălenii de Munte în vremea aplicării legii de secularizare a averilor mînăstirești.

În *Anexe sînt publicate* : — Vechiul poemelnic al bisericii Mînăstirea ; — Actul lui Hagi Stoian de închinare al bisericii, la 1684, către Mînăstirea Cotroceni ; — Actul prin care Șerban Cantacuzino Voievod întărește dania lui Hagi Stoian și de acordare a unor privilegii și scutiri bisericii ; — Hotărnicia moșiei Bălțești ; — Actul prin care popa Stoian ot Văleni închină moșia sa de la Stroiști Mînăstirii Văleni ; — Pisania așezată la 4 iunie 1746, la terminarea reparațiilor după cutremurul de la 1737 ; — Inscricția funerară de pe piatra mormîntului lui Nicolae Buzoianu ; — Pisania așezată la 8 iulie 1809, la terminarea reparațiilor după cutremurul de la 1802].

— Pr. Nițșor C a z a c u și Matei C a z a c u, *Hirotoniile săvîrșite în Eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei între anii 1834—1840*. Continuare (p. 862—886).

— C. A. Stoide, *Despre clopote și clopotari în țările române (sec. XIV—XIX)* (p. 887—912) [— continuînd studiul publicat în nr. 7—8/1970 al revistei «Glasul Bisericii», autorul studiază în această parte problema «Clopotelor aduse în Țara Românească și în Moldova din a doua jumătate a secolului al XVII-lea pînă la începutul secolului al XIX-lea».

Întemeiat pe date documentare de arhivă (îndeosebi contracte încheiate între clopotari și diferiți voievozi, boieri, instituții bisericesti și persoane particulare), pe inscripțiile de pe clopote, ca și pe diferite studii și lucrări de istorie și arheologie cu caracter general ori monografic, date pe care le folosește cu meticulozitate și le interpretează în chip judicios, autorul redactează cu limpezime și cursivitate cuprinsul studiului său, însoțindu-l de numeroase excursuri și reproduceri din texte importante pe care le redă în note valoroase.

La început studiul scoate în evidență dezvoltarea legăturilor de negoț ale Țării Românești și Moldovei cu centrele apusene după cucerirea Transilvaniei de către Imperiul habsburgic. Astfel, se adaugă la legăturile cu Brașovul și Sibiu, și centrele : Viena, Carlovăț, Lemberg, Dantzig, Neusoltz, Veneția, Gratz, și mai tîrziu Buda, Moscova și Petersburg.

După aceea, în paragraful «*Turnători de clopote, oameni de țară*» autorul arată că, cu toate intensele legături cu furnizori de clopote din centrele străine, voievozii Țării Românești și ai Moldovei, unele mînăstiri și unii ctitori bogați continuă să facă apel la priceperea unor turnători de țară, îndeosebi datorită diferențelor de preț, ușurințelor de transport și posibilităților de control a alajului din care se turna clopotul. În demonstrarea acestei poziții, autorul prezintă numeroase clopote existente la diferite biserici din cele două țări românești, din vremea de la jumătatea veacului al XVII-lea pînă la începutul veacului al XIX-lea.

În paragraful *Condițiile de dezvoltare ale clopotăritului în țările române în secolul al XVIII-lea. Criza din deceniile al II-lea — al IV-lea. Reluarea vechiului ritm de dezvoltare din deceniul al V-lea înainte*, după înfățișarea împrejurărilor care au dus la scăderea vieții economice și culturale în țările române, după Dimitrie Cantemir și Constantin Brîncoveanu, autorul se oprește îndeaproape asupra activității clopotarilor din țările române și anume : «Ion Clopotarul» (spre jumătatea veacului al XVIII-lea, în Țara Românească) ; «meșterul Gheorghe» ; «ierodiaconul Mihail de la Putna», «Theodor Polianski din Lwow» (adus în Țara Moldovei la 1771) ; «meșterul Johann Christian Valentin» de la turnătoria de clopote din nordul Moldovei (spre sfîrșitul veacului al XVIII-lea) și «clopotarul Pavel» (în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, în Moldova).

Paragraful următor *Clopotari sibieni și brașoveni în Moldova și Țara Românească în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea (A)*, prezintă viața și activitatea în Țara Românească și Moldova a turnătorilor de clopote «brașoveanul Johann Wentzel», «brașoveanul Johann Pauli» și îndeosebi a «renumitului artist clopotar brașovean *Andreas Andreashovschi*», căruia autorul îi dedică două paragrafe întregi : primul — porvenienței formării și măiestriei lui, iar al doilea — activității lui în Moldova, între 1805 și 1841.

Reproducerea planului turnătoriei clopotarului Brunner din Buda ; a clopotului de la biserica Nicorița turnat de Johann Pauli ; și a două clopote de la biserica Sfîntul Nicolae

Domnesc din Iași, turnate de Andreaschovschi la 1817 însoțesc textul acestui interesant și folositor studiu].

— Pr. Alexandru-Armand Munteanu, *Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistei mitropolitane «Glasul Bisericii»* (p. 936—972) [— această parte a ghidului prezintă studiile și articole asupra următoarelor teme: — caracterul creștin în lume; — catehizarea; — cazania; — clerul Bisericii Ortodoxe Române: viața, orientarea și activitatea lui contemporană («Preoția zilelor noastre»; «cursurile de îndrumare misionară și pastorală»; «conferința de orientare»); — colindele românești; — colonialismul contemporan; — conferințe panortodoxe; — creștinismul: viața creștină; — Crezul; — criptografie; — crucea; — culte religioase creștine; — culte religioase necreștine; — cultul liturgic creștin; — cultura; — curăția sufletească; — Decalogul; — demografie; — dialog și relații intercreștine; — diaspora Bisericii Ortodoxe Române; — distincții bisericesti; — dreptatea; — drepturile omului; — Dumnezeu («existența și cunoașterea lui Dumnezeu»; «atributele sau însușirile lui Dumnezeu»; Dumnezeu întreit în persoane); — ecumenism («considerații generale»; din viața, organizarea și activitatea Mișcării ecumenice»; ecumenism local al Bisericii Ortodoxe Române)].

În rubrica «Comentarii»:

— Preotul Nicolae Șerbănescu, *450 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab: 1521 — septembrie — 1971* (p. 936—971) [— începînd cu sublinierea că Neagoe Basarab a fost «unul din cei mai de seamă voievozi ai Țării Românești, a cărui domnie de aproape zece ani a fost pentru țară o epocă de liniște și mai ales de multilaterală prosperitate», și că cercetările nepărtinitoare au dovedit că Neagoe Basarab a fost «un mare om politic, un ilustru cărturar, un subtil diplomat, un filozof, gînditor, reformator și ctitor», autorul — profund cunoscător și productiv cercetător în domeniul istoriei Bisericii Ortodoxe Române — înfățișează, în chip succint dar temeinic documentat, viața și activitatea lui Neagoe Basarab, stăruind îndeosebi asupra acelor aspecte ale activității lui, care au strînsă legătură cu Biserica noastră străbună.

În primul paragraf — *Ascendența, formația și cultura lui Neagoe Basarab* —, înfățișînd cele trei păreri cu privire la originea lui, autorul arată că nu se poate contesta faptul că Neagoe Basarab era îndeaproape înrudit cu craioveștii (nepot al lui Barbu, banul Olteniei, al lui Radu și Danciu), înrudire ce i-a fost de mult folos în viața și activitatea sa ca domnitor. Astfel preocuparea puternicei familii a

Craioveștilor pentru fenomenul de cultură a dus la creșterea și formarea culturală, în țară și în lumea ortodoxă, a lui Neagoe Basarab «cel mai învățat domn român pînă la Dimitrie Cantemir».

Încadrat în atitudinea politică chibzuită și reală de echilibru a Craioveștilor față de cele două puteri între care se găsea Țara Românească, Neagoe Basarab, ajuns domn prin voința hotărîtă a poporului, a înțeles că, pentru a asigura țării pacea și liniștea necesare pentru organizarea și propășirea culturală, trebuia să urmeze această linie politică tradițională. De aceea domnia lui se caracterizează prin eforturi ca în politica externă, pe de o parte, să păstreze pacea cu turcii în condițiile unui tribut care nu implica amestecul acestora în treburile interne, și, pe de altă parte, să întrețină relații diplomatice intense cu toate forțele politice ostile Imperiului otoman, pentru ca Țara Românească să nu se afle izolată în fața colosului turcesc.

Această politică de echilibru între turci și creștini, a îngăduit lui Neagoe Basarab să întreprindă pe plan intern o intensă și sistematică activitate de organizare și propășire a vieții economice și mai ales culturale a poporului Țării Românești, iar pe plan extern să întrețină legături rodnice cu statele vecine și cu puterile creștine.

În această perspectivă sînt înfățișate pe larg, într-un paragraf privind politica externă a lui Neagoe Basarab, atât de bogată în roade pentru Țara Românească: — *Legăturile lui Neagoe Basarab cu Transilvania*; — *Neagoe Basarab și Polonia*; — *Neagoe Basarab și Statul Papal*; — *Legăturile lui Neagoe Basarab cu Republica Venețiană*.

Iar în alt paragraf închinat politicii interne a lui Neagoe Basarab sînt înfățișate marile realizări în viața țării în timpul domniei lui: — *Consolidarea domniei*; — *Organizarea internă a țării*; — *Corpul diplomatic*; — *Armata*; — *Comerțul*; — *Cultura*; — *Biserica*: — *Neagoe Basarab și Sfîntul Nifon*; — *Tiparnița de la Mîndstirea Dealu*; — *Neagoe Basarab ctitor. Biserici și Mîndstiri din țară*; — *Biserici și mîndstiri de la Atos și din Răsăritul creștin*.

Următorul paragraf — *Neagoe Basarab, scriitor și autor* — analizează strînsă legătură a domniei lui Neagoe Basarab cu Biserica, cu arta, cu literatura și cu cultura, precum și faptul că acest prim «scriitor bisericesc ridicat din mijlocul românilor» nu numai că a încurajat fenomenul cultural, dar a și lăsat scrieri care cuprind multe «idei originale, vădînd profunzime de gîndire și un strălucit talent literar». În continuare sînt prezentate, pe scurt, discuțiile ce se poartă de peste o

sută de ani în jurul cărții intitulată *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, precum și cuprinsul acestor învățături, prin care Neagoe Basarab dorea să inițieze în tainele conducerii unui popor pe fiul său Theodosie, în perspectivă a urca treptele scaunului domnesc înainte de majorat, învățături în care grija părintească se îmbină cu fermitatea și clarviziunea politică, iar dragostea fierbinte de țară se îmbină cu hotărârea de a o apăra cu prețul vieții. De aceea capitolele consacrate sfaturilor de politică internă

și externă, de educație socială a viitorului domn și a celor din jurul lui constituie «cheia de boltă» a întregii cărți.

Studiul se încheie cu paragraful închinat *Familiei lui Neagoe Basarab*].

— Ion Al. Florescu, *450 de ani de la moartea lui Neagoe Basarab* (p. 972—974) [— după studiul precedent, amplu și documentat, redacția revistei încadrează în aceeași rubrică și acest scurt articol comemorativ, scris cu deosebită căldură].

«MITROPOLIA OLTENIEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Râmnicului și Argeșului, an. XXIII (1971):

Numărul 9—10, pe lunile septembrie—octombrie, cuprinde:

În rubrica «*Pentru pacea a toată lumea*»:

— † Nestor Vornicescu-Severineanul, *A IV-a Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace* (p. 623—626) [— o succintă dare de seamă asupra lucrărilor acestei Adunări, care au avut loc la Praga, între 29 septembrie și 3 octombrie 1971].

În rubrica «*Articole*»:

— Episcop Vasile Coman, *Răspindirea cărților de cult de la Râmnic în parohiile din Țara Birsei* (p. 627—633) [— Prea Sfințitului Episcop Vasile al Oradiei, fost vreme îndelungată protopop al Brașovului, prezintă în acest articol rezultatele străduințelor sale din timpul cât a fost protopop de a descoperi toate cărțile de cult tipărite în Țara Românească (Râmnic, București, Buzău) și în Moldova (Minăstirea Neamț) care a circulat continuu și masiv între românii din Transilvania în decursul veacurilor. Alături cu întreaga comoră a creațiilor spirituale ale poporului român — care «poartă pecetea omogenității și a unității pe toate plaiurile locuite de români, de la nașterea lor și pînă astăzi» — cărțile de cult au dus pretutindeni odată cu mesajul învățăturii creștine pentru românii ortodocși și mărturia unității graiului românesc, a unității etnice a poporului nostru.

Articolul de față se oprește la circulația cărților de cult tipărite la Râmnic (între 1705 și 1825) în Țara Birsei. Pentru aceasta autorul folosește date adunate în urma circulei mitropolitului Andrei Șaguna și date din diferite biblioteci (îndeosebi a parohiei Sfântul Nicolae din Scheii Brașovului) și rezultatul cercetărilor proprii, întocmind un tablou sinoptic al ariei de răspindire ea șaptezeci de exemplare din cărțile de cult (la acestea trebuie adăugat faptul că *Mineiele* — tipărite la

Râmnic și Buda — indicate sub un singur titlu sînt de fapt mai multe) tipărite la Râmnic, aflate în: Brașovul Vechi, Brașov-Cetate, Schei, Codlea, Cristian, Vulcan, Turcheș, Rîșnov, Prejmer, Dumbravița, Baci, Satulung, Holbad, Cernatu, Sînpetru, Tohanu-Nou, Sirnea, Bran, Predeal.

Autorul precizează în încheiere că, fiind traduse într-o limbă vie și populară, înțeleasă de toți ortodocșii români, cărțile de cult tipărite la Râmnic au îndeplinit un rol însemnat în istoria limbii literare române, în afirmarea unității religioase și naționale a tuturor românilor, iar prin conținutul lor ortodox au contribuit la apărarea Ortodoxiei în Transilvania].

— Pr. D. Bălașa, *Sfântul Ignatie Teoforul și Nicodim de la Tismana*. Date noi și două inscripții inedite (p. 634—651) [— semnănd importanța deosebită pe care o au obiectele arheologice pentru cercetătorii trecutului, autorul studiază «modestul relicvariu cu sfinte moaște» păstrat la Minăstirea Tismana, cea mai veche arhimandrie din Țara Românească. Avînd în vedere că identitatea acestor sfinte moaște nu a fost stabilită pînă în prezent (datorită faptului că inscripțiile gravate pe brățările ce poartă fiecare relievă nu au fost transcrise și deci nici citite corect pînă în prezent), autorul își propune să lămurască adevărul istoric al acestui relicvariu.

În *prima parte*, autorul prezintă date despre viața și activitatea sfinților de la care se păstrează sfinte moaște în relicvariul de la Tismana: date sumare despre Sfântul Ignatie Teoforul «Patriarhul» Antiohiei (din ale cărui oase două fragmente se păstrează în relicvariul de la Tismana) și date mult mai bogate despre Sfântul Nicodim de la Tismana-Valahul (de la care se păstrează degetul arătător de la mîna dreaptă),

În partea a doua (mult mai redusă ca întindere) autorul se ocupă de «Sfintele moaște de la Tismana», la început descriind racla în care sînt păstrate și redînd diferitele consemnări făcute de diferiți cercetători în legătură cu aceste sfinte moaște — două fragmente de oase și un deget mutilat —, păstrate într-o racla în proscomidie.

După aceea sînt descrise îndeaproape: *degetul mutilat* al Sfîntului Nicodim și inscripția gravată în două rînduri pe brățara care-l susține: «Din moaștele Sfîntului Părinte † Sfîntul Nicodim»; *un os lung* de 55 mm și cu diametrul maxim de 28 mm și inscripția gravată pe brățara care-l susține: «Din moaștele Sfîntului marelui martir, Teoforulul Ignatie»; *un os*, lung de 70—75 mm, care are în capătul îngust o brățară (fără capac și zală pentru atîrnat), pe care se află gravată inscripția: «Patriarhul Antohiei».

Inscripțiile — prezentate în facsimil — sînt scrise de un român în limba greacă influențată de alfabetul slav, fără a respecta regulile gramaticale. Grafia acestor inscripții este deosebită de cea a inscripției de pe racla de argint, dăruită Minăstirii la 1671 și în care se păstra atunci numai degetul Sfîntului Nicodim.

În continuare autorul înfățișează motivele pentru care nu au putut fi descifrate corect aceste inscripții, care prezintă interes «pentru toți creștinii și în special pentru cărturarii bisericești din aria sud-est europeană».

— Pr. I. Ionescu, *Neaogoe Basarab și cîntările sale: 23—25 ianuarie 1512—15 septembrie 1521* (p. 652—675) [— articol comemorativ, în care autorul încearcă să cuprindă într-o privire de evocare personalitatea și opera voievodului — pe care B. P. Hașdeu îl caracteriza ca «Marc Aureliu al Țării Românești, principe, artist și filosof, care ne face a privi cu uimire, ca o epocă excepțională de pace și de cultură în mijlocul unei întunecoase furtune de mai mulți secolii, scurtul interval dintre anii 1512—1521».

Îmbrățișînd întreaga activitate politică, administrativă și îndeosebi culturală, și oprindu-se îndeaproape asupra numeroaselor opere de artă și cultură create în scurta lui domnie, autorul conturează cu pricepere ceea ce a însemnat — în lumina celor 450 de ani de pomenire —, pentru cultura și istoria popoului român, ca și pentru orientul ortodox, momentul «Neaogoe Basarab», care a putut într-un moment însemnat al istoriei să-și asume rolul de apărător și susținător al culturii sud-estului european sub forma ei religioasă a Ortodoxiei].

— Prof. Ștefan Bazilescu, *Relațiile lui Neaogoe Basarab cu lumea ortodoxă dinafara*

granițelor Țării Românești (p. 976—990) [— pornind de la adevărul că, în decursul veacurilor, Biserica Ortodoxă Română, sprijinind politica internă și externă a domitorilor români, a adus un aport deosebit la politica de centralizare a statului și de combatere a tendințelor centrifuge ostile autorității supreme, ca și la politica de sprijinire a popoarelor ortodoxe aflate sub jugul otoman și a așezămintelor lor bisericești.

Sprijinirea materială a întregii Biserici Ortodoxe, cu marea ei arie ce cuprinde tot spațiul balcanic și est-mediteranean, adică al întregului Orient ortodox, reprezenta în viziunea domnitorilor români o încurajare dată creștinilor aflați sub stăpînirea otomană de a rezista. De ajutoarele românești au beneficiat minăstirile din Serbia, Grecia, Bulgaria, comunitățile călugărești de la Atos și din Sinai, patriarhatele Constantinopolului, Ierusalimului, Alexandriei, Antohiei, românii transilvăneni și alții. Aplicînd această politică Neaogoe Basarab a avut în grija sa ocrotirea tuturor minăstirilor de la Atos și a foarte multe așezăminte bisericești din țările vecine, ceea ce justifică politica lui superioară de înțelegere reală a situației contemporane lui. Politica externă a lui Neaogoe Basarab urmărea apărarea fruntariilor țării împotriva Imperiului otoman și de impunere a respectului față de Țara Românească. Așa se explică de ce popoarele balcanice cîtropite vedeau în domnitorii români pe conducătorii rezistenței otomane, care să dirijeze procesul de eliberare a lor. De aceea Neaogoe Basarab a făcut tot ce i-a stat în putință spre a încuraja rezistența popoarelor din Balcani, îndeosebi acordînd importante ajutoare Bisericilor Ortodoxe din acele ținuturi.

În continuare, sînt înfățișate pe larg aspectele multiple ale acestei acțiuni de ajutorare, în care Neaogoe Basarab s-a dovedit receptiv la principiile curentului isihast privitoare la polarizarea forțelor interne, prin slujitorii Bisericii, în rezistența ideologică opusă tendințelor de expansiune ale Imperiului otoman].

— Stelian Marinescu, *Redactarea unor acte juridice de către clerici în trecutul nostru* (p. 691—707) [— analizînd diferite documente judiciare articolul urmărește să evidențieze faptul că ierarhii și clerul în general a avut un larg cîmp de activitate — pe lângă atribuțiile judecătorești ecleziastice — și în dreptul consuetudinar românesc, ca organe ajutoare în justiție].

— Pr. Prof. Nic. Petrescu, *Observații și propuneri cu privire la traducerea Noului Testament (X)* (p. 708—720) [— continuînd seria articolelor sale critice, autorul face în acest

al zecelea articol observații și propuneri asupra textelor din Faptele Apostolilor, cap. XII, 1, 3—4, 6—7, 9, 13—15, 18—22, 25].

— Pr. Gheorghe Lițiu, *Locul Sfinților Părinți în lucrarea de propovădure a Bisericii Ortodoxe Române* (p. 721—732) [— articol închinat aniversării împlinirii a două decenii de la tipărirea «cu binecuvîntarea Sfintului Sinod și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian» a *Invățăturii de credință a Bisericii Ortodoxe*.

Pornind de la adevărul că predica noastră necesită întrebuițarea filonului de aur al omilecticii ortodoxe — Sfinții Părinți, cărțile de pietate ale marilor trăitori de viață duhovnicească, înțelegînd această întrebuițare ca însușire a ideilor, a neîntrecutelor imagini, comparații și asemănări, în care operele patristice sînt foarte bogate.

În articolul său autorul urmărește să prezinte, într-o scurtă retrospectivă istorică bisericăscă, felul și măsura în care — începînd cu cele mai vechi cazanii tipărite — au fost folosiți Sfinții Părinți în propovăduirea Bisericii Ortodoxe Române.

Din cercetările sale, autorul ajunge la concluzia că în istoria predicii române au existat perioade de intensă utilizare a comorilor patristice — nu numai în lucrările omilectice, ci și în lectura de toate zilele a clericilor și a credincioșilor —, dar au existat și perioade de mai puțină utilizare a acestor izvoare].

În rubrica «*Drumar omilectic*»:

— Diac. P. I. David, *Predică la Duminea după Înlțarea Sfintei Cruci* (p. 732—735).

În rubrica «*Documente*»:

— I. Constantinescu, *Un metoc al Episcopiei Rîmnicului la București «biserică Sfinții 40 de Mucenici de pe podul Mogoșoarei»* (p. 736—740) [— publicarea textului a 12 documente (de la 7 iulie 1763 pînă la 16 mai 1787) aflate la Arhivele Statului din București și care aduc știri noi despre metocul Episcopiei Rîmnicului și despre episcopii

Chesarie și Filaret, — ca o completare a articolului cu același titlu, publicat de N. Stoicescu, în nr. 7—8/1971 al revistei].

— Vasile Că r ă b i ș, *Contribuții bisericăști din județul Gorj la războiul pentru Independența națională, de la 1877—1878* (p. 740—747) [— publicarea după un material inedit a schimbului de adrese între Episcopia din Rîmnicul Vilcei și Protoieria Tirgu Jiu ca și între Protoierie și preoțime și Prefectura județului Gorj.

Aceste documente, publicate aproape în întregime, demonstrează că Biserica din județul Gorj, alături de enoriași, și-a îndeplinit cu fermitate datorita patriotică și a contribuit la victoria războiului pentru Independența națională a României].

În fubrica «*Însemnări*»:

— Pr. Ilie Gh. Diaconescu, *Biserica de lemn de la Bălteni (Podul Broșteni)-Argeș* (p. 748—750) [— o succintă prezentare monografică a acestei biserici, care aparține exemplarelor de arhitectură populară din zona subcarpatică munteană înălțate în epoca fanariotă, clădite din lemn la 1780 de către Radu Meșterul.

După descrierea tehnicii de construcție, a picturii, sînt prezentate însemnările de pe obiecte de cult (două clopote) și de pe cărți de cult].

— Pr. M. S b e r e a, *Opere noi ale Sfințului Macarie Egipteanul* (p. 750—752) [— prezentarea în traducere a *Cuvîntului al XII-lea* al Sfintului Macarie Egipteanul, după articolul Arhiepiscopului Vasile Krivoșein publicat în «Mesagerul Patriarhului Rus pentru Europa Occidentală» (nr. 70—71/1971).

— Doru Popovici, *Ramificații bizantine în muzica românească* (p. 753—759).

— Diac. Asist. Nicu Moldoveanu, *Manuscrisele bizantine din bibliotecile din R. S. România* (p. 759—769) [— textul comunicării susținute la al XIV-lea Congres internațional de studii bizantine, București, 6—12 septembrie 1971].

«MITROPOLIA ARDEALULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopiiilor Clujului și Oradiei, an. XVI (1971):

Numărul 9—10, pe lunile septembrie—octombrie, cuprinde:

În rubrica:

«*În lăgașul Ortodoxiei străbune*»:

— Redacția, *Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului și în Eparhia Oradiei* — 12—18 august 1971 (p. 611—636) [— o dezvoltată

dare de seamă asupra vizitei făcute, la invitația P. S. Episcop Teofil Herineanu și Vasile Coman, de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — însoțit de Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, Pr. Nișor Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc, Pr. Sabin Verzan, consilier patriarhal, Pr. Mihail Marinescu și Pr. Octavian Popescu, consilierii ai Arhiepiscopiei Bucureștilor

și Arhidiacon Nicanor Motorga de la catedrala patriarhală — în Eparhiile Clujului și Oradiei.

După un scurt popas făcut la Arhiepiscopia din Sibiu, în ziua de 12 august 1971, a început — în însoțirea I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului — vizita în Eparhia Vadului, Feleacului și Clujului, în timpul căreia au fost cercetate biserici, instituții și așezăminte bisericesti, au avut loc convorbiri cu clericii și credincioșii în : — Cluj (13 și 14 august și 16 august) — unde au avut loc și întâlniri cu conducătorii celorlalte culte religioase ; — în Maramureș (15 și 16 august) ; — Oradea (16, 17 și 18 august) ; — din nou la Sibiu (18 august) ; — la Rimnicu-Vilcii (18 și 19 august).

Această vizită constituie o nouă dovadă a grijii pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian o arată problemelor importante care stau în fața Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania.

— Redacția, *La a 23-a aniversare a Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române* (p. 637—650) [— o largă prezentare a felului cum au decurs festivitățile desfășurate la Alba Iulia în ziua de 21 octombrie 1971, în prezența I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei — sa reprezentant al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian —, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ; Pr. Traian Belășcu, vicar al Arhiepiscopiei Sibiului ; consilieri ai centrelor eparhiale : Sibiu, Timișoara, Cluj, Oradea și Arad ; membrii ai corpului didactic al Institutului de învățământ teologic din Biserica Ortodoxă Română din Ardeal ; protopopi și stareți de minăstiri, clerici și credincioși].

În rubrica «Studii» :

— † Vasile, Episcopul Oradiei, *Pentru o preoție slujitoare. Gânduri și sugestii pentru o pastorație de actualitate* (p. 651—663) [— pornind de la constatarea că adevărul religios «cel veșnic și neschimbător se comunică în fiecare vreme potrivit cerințelor ei și că nu este motiv să barăm drumul înnoirilor în activitatea psatorală», autorul analizează realitățile din țara noastră în care se dezvoltă un om nou, cu o nouă conștiință despre lume și viață, cu o nouă conștiință asupra demnității și menirii sale, cu puteri sporite pentru cucerirea forțelor naturii și punerea științei în slujba progresului și a păcii.

De aceea Biserica Ortodoxă Română — în baza tradițiilor sale istorice, a atașamentului ei fierbinte față de poporul în mijlocul căruia își desfășoară activitatea și în virtutea doctrinei ei morale care osindește răul și laudă pe făcătorii de bine, sprijină poporul român pe calea propășirii lui materiale și morale.

În această perspectivă, preotul este chemat să fie cetățean loial și patriot luminat, să meargă în pas cu poporul care-și croiește o viață nouă].

— Arhid. Prof. Ioan Zăgrea n, *Sfînta Taină a Hirotoniei* (p. 664—674) [— precizînd că în cadrul studiului său nu intră problemele legate de ierarhia bisericească drept funcție esențială în Biserică și nici problemele legate de rolul și puterea ierarhiei în mod special — probleme legate mai mult de ecleziologie și nu de misterologie —, autorul se oprește cu stăruință asupra Tainei speciale a Hirotoniei, care conferă celui hirotonit harul și puterea de a săvîrși cele ce sînt de treapta sa precum și prerogativa de a face parte din clerul Bisericii.

În dezvoltarea lucrării se arată : — că Biserica este compusă din «păstori și turmă» : cler și credincioși, sau ierarhia și laicii, ori mireni ; — că preoția o dețin numai cei cărora li sa împărțășit un har special și o putere deosebită prin Taina Hirotoniei ; — că harul preoției se dă prin continuitate sau succesiune apostolică neîntreruptă, începînd de la Sfinții Apostoli ; — că Taina Hirotoniei este una, dar se conferă în trei trepte : diacon, preot și episcop ; — că cei hirotoniți trebuie să îndeplinească anumite condiții ; — că Taina Hirotoniei imprimă celui hirotonit un caracter de neșters, din care motiv taina nu se repetă ; — că lipsa de vrednicie manifestată de cel hirotonit nu are influență asupra validității Tainelor săvîrșite de ei (întrucît principalul al Sfințelor Taine fiind Iisus Hristos prin Duhul Sfînt, puterea dumnezeiască lucrează și prin preoții nevrednici)].

— Preot Ioan Bunea, *Cultul Maicii Domnului. Devieri și îndreptări mariologice* (p. 675—679) [— Se înfățișează textele scripturistice care justifică socotirea Fecioarei Maria mai curată decît toate femeile, mai presus decît toată făptura și deci bucurîndu-se de o venerare deosebită].

— Pr. Prof. Dr. Milan Șesan, *Bizanzul și România* (p. 680—686) [— o scurtă prezentare a celui de-al XIV-lea Congres de bizantinologie (care a avut loc la București, în septembrie 1971), precedată de o introducere și cu prezentarea pe larg a comunicării *Isihasmul și limba poporului în Biserică*, susținută de autor în cadrul Congresului. Concluzia comunicării este că isihasmul palamit a contribuit ca impuls extern la necesitatea internă de a fi folosită în Biserică limba poporului ; la români aceasta s-a realizat prin mitropolitul Teoctist al Moldovei].

În rubrica «*Îndrumări omiletice*» :

— Pr. Prof. Dr. Alexandru Moisiu, *Predică la Duminica XVIII după Rusalii* (p. 687—689) ;

— Diacon P. I. David, *Predică la Duminica XIX după Rusalii* (p. 690—692) ;

— Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, *Predică la Duminica XX după Rusalii* (p. 692—695) ;

— Prot. Aurel Radu, *Predică despre Sfânta Cruce* (p. 695—697) ;

— Arhim. V. Jitaru, *Predică la prăznuirea Sfinților Mărturisitori ortodocși români : Visarion, Sofronie și Oprea* (p. 698—700) ;

— Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, *Cuvântări ocazionale*, rostite în timpul vizitării Eparhiilor Vadului, Feleacului și Clujului : — *La sfințirea bisericii din Rozavlea, Eparhia Clujului* (p. 619—621) ; — *La primirea în paraclisul episcopal din Oradea* (p. 624—625) ; — *La consfătuirea de lucru cu protopopii și preoții din Eparhia Oradiei* (p. 626—629) ; — *La dejunul oferit de Episcopul Oradei în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian* (p. 631—632) ; — *La Te Deumul din catedrala Sfântul Nicolae din Oradea* (p. 633—634).

— I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Cuvântări ocazionale*, rostite în timpul vizitării de către Prea Fericitul Părinte Justinian în Eparhiile Clujului și Oradiei : *La Consfătuirea de lucru cu protopopii și preoții din Eparhia Oradiei* (p. 629—630) ; — *În timpul mesei oficiale oferite la Sibiu în cinstea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian* (p. 635—636).

— I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Cuvântări ocazionale* : — *La Vecernia arhierescă din catedrala din Salonta*, în ziua de 11 iulie 1971 (p. 720—721) ; — *La Liturghia arhierescă din Catedrala «cu lună» din Oradea*, în ziua de 18 iulie 1971 (p. 724—725) ; — *La Liturghia arhierescă la Biserica-veche din Oradea-Velența*, în ziua de 25 iulie 1971 (p. 727—730) ; — *La sfințirea Bisericii din Filiala*

Poienița, parohia Ivănești, Protopopiatul Tirgu-Mureș : La Vecernia din ziua de 4 septembrie 1971 (p. 731—733) și — *La Liturghia din ziua de 5 septembrie 1971* (p. 734—738) ; — *La sfințirea bisericii din Boian*, în ziua de 19 septembrie 1971 (p. 740—744) ; — *La sfințirea bisericii din Filipișu-Mare*, în ziua de 16 septembrie 1971 (p. 745—748 ; și 749—751) ; — *La deschiderea anului școlar la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu*, în ziua de 10 octombrie 1971 (p. 765—766) ; — *În timpul vizitei la Sibiu a Pastorului Dr. Eugène Carson Blake, Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor : La reședința mitropolită, în ziua de 11 septembrie 1971* (p. 770—773) ; — *În timpul serviciului religios din catedrala evanghelică*, în ziua de 12 septembrie 1971 (p. 774) ; — *În timpul vizitării Institutului teologic de grad universitar din Sibiu de către un grup de teologi romano-catolici*, în ziua de 6 octombrie 1971 (p. 778—779).

În rubrica «*Urme din trecut*» :

— Prot. Stavr. Dr. Gheorghe Lițiu, *Din legăturile ortodocșilor arădeni cu Mitropolitul Andrei Șaguna* (p. 701—713) [— înfățișarea pe bază de documente, unele cu totul inedite, a unora din legăturile strinse care au existat între fruntașii bisericești și mireni din părțile arădene cu mitropolitul Andrei Șaguna până la intrarea în vigoare (28 mai 1869) a Statutului Organic al Mitropoliei Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului.

Expunerea acestor legături duce la încheierea că Statutul a venit ca o urmare firească a unor vechi legături între românii arădeni și cei din Ardeal, ca parte integrantă a relațiilor strinse între românii ortodocși din toate țările române.

Materialul documentar publicat și explicat este grupat astfel : — «*Între Gherasim Rațiu și Andrei Șaguna*» ; — «*Un prieten și admirator la Episcopului Șaguna : Arhimandritul Patrichie Popescu*» ; — «*Legăturile lui Andrei Șaguna cu Procopie Ivacicovici*»].

P. V. I.

DINTRU ADÎNCUL INIMII

— cu solo tenor și bas —

de Pr. I. Runcu

1 Larghetto

Solo bas

S.

A.

T.

B.

p

p

p

p

Din - tru a - dîn - cul

Din - tru a - dîn - cul

Din - tru a - dîn - cul

Din - tru a - dîn - cul

Din - tru a - dîn - cul i - ni - mii, din - tru a - dîn - cul

mf

Din - tru a - dîn - cul i - ni - mii

i - ni - mii me - le,

i - ni - mii me - le,

i - ni - mii me - le,

i - ni - mii me - le,

me - le stri - ga tam, din-tru a - din - cul

p din-tru a - din - cul i - ni - mii,

p din-tru a - din - cul i - ni - mii,

p din-tru a - din - cul i - ni - mii,

a - din-cul i - ni - mii,

mf i - ni - mii - me - le: I - ni - ma frin - ta

p din-tru a - din - cul i - ni - mii stri - ga

p din-tru a - din - cul i - ni - mii stri - ga

p din-tru a - din - cul i - ni - mii stri - ga

p din-tru a - din - cul i - ni - mii,

n-o ur-gi-si, ia - ră pre cea sme - ri - tă n-o ui -
t-am, stri - ga — t-am: n-o ui - ta,
t-am, stri - ga — t-am: n-o ui - ta,
t-am, stri - ga — t-am: n-o ui - ta,

ta, stri - ga — t-am, i - ni - ma frîn — tă și sme - ri - tă
n-o ui - ta, nu ur - gi - si, i — ni -
n-o ui - ta, nu ur - gi - si, i — ni -
n-o ui - ta, nu ur - gi - si, i — ni -

a tempo

n-o ur-gi-si!

mf ma, Din-tru a dîn — cul i — ni — mii me — le am gră-

mf ma, Din-tru a — dîn — cul i — ni mii me — le am gră-

mf ma, Din-tru a — dîn — cul i ni — mii me — le am gră-

Din-tru a — dîn-cul i — ni — mii me-le, din-tru a-dînc am gră-

Solo tenor

2 Più mosso

mf Gră - i — t-a i — ni - ma mea cu - vînt —

f it. *p* Gră - i — t-a, gră -

f it. *p* Gră - i — t-a, — gră -

f it. *p* Gră - i — t-a, gră -

f it. *p* Gră - i — t-a, gră -

mf *cresc.*

bun, gră-i - t-a i - ni ma mea cu-vînt de la

p

i - t-a i - ni-mă mea, gră- i - t-a, gră -

p

i - t-a i - ni-mă mea, gră- i - t-a, gră -

p

i - t-a i - ni-mă mea, gră- i - t-a, gră -

p

i - t-a i - ni-mă mea, gră- i - t-a, gră -

f

u - dă spre sla - va Tă.

mf

i - t-a ru - vînt spre sla - va Tă, gră -

mf

i - t-a cu - vînt spre sla - va Tă, gră -

mf

i - t-a cu - vînt spre sla - va Tă, gră -

mf

i - t-a cu - vînt spre sla - va Tă,

Più mosso

i - t-a i ni - ma mea cu - vînt de la
 i - t-a i ni - ma mea cu - vînt de la
 i - t-a i ni - ma mea cu - vînt de la

u - dă, gră - i - t-a cu - vînt de sla - vă,
 u - dă, gră - i - t-a cu - vînt de sla - vă,
 u - dă, gră - i - t-a cu - vînt de sla - vă
 Gră - i - t-a i - ni - ma mea cu - vînt de

cu - vînt de sla - vă gră - i - t-a i - ni - ma
 cu - vînt de sla - vă gră - i - t-a i - ni - ma
 cu - vînt de sla - vă gră - i - t-a i - ni - ma
 sla - vă, gră - i - t-a i - ni - ma

Solo tenor **3** Moderato *mf*

f

Ma - re ești, ma - re ești Doam - ne,

Solo bas *mf*

f

Ma - re ești Doam - ne, ma - re ești Doam - ne,

p *p*

mea. Ma - re ești,

p *p*

mea. Ma - re ești,

p *p*

mea. Ma - re ești,

p *p*

mea. Ma - re ești,

mea. Ma - re ești,

f

Ma - re ești, ma - re ești în - tru mul - ți - mea bu - nă - tă - ții

f

Ma - re ești, ma - re ești în - tru mul - ți - mea bu - nă - tă - ții

f

Ma - re ești, ma - re ești în - tru mul - ți - mea bu - nă - tă - ții

f

Ma - re ești, ma - re ești în - tru mul - ți - mea bu - nă - tă - ții

Ma - re ești, ma - re ești în - tru mul - ți - mea bu - nă - tă - ții

ești ma - re Doam - ne și mi - nu - na - te sînt

ești ma - re Doam - ne

Ta - le, ma - re

Ta - le, ma - re

Ta - le, ma - re

Ta - le, ma - re

lu - cru - ri - le Ta - le

și nici - un cu - vînt nu es - te de a -

ești, ma - re ești, Nici-un cu - vînt nu e

ești, ma - re ești, Nici-un cu - vînt nu e

ești, ma - re ești, Nici-un cu - vînt nu e

ești, ma - re ești,

f
spre

juns spre lu - u - da mi - nu - ni - lor Ta

p

de a - juns spre la - u - da mi - nu - ni - lor Ta

p

de a - juns spre la - u - da mi - nu - ni - lor Ta

p

de a - juns spre la - u - da mi - nu - ni - lor Ta

p

spre la - u - da mi - nu - ni - lor Ta

rall.

la - u - da, spre la - u - da mi - nu - ni - lor Ta le, Doam -

le, spre la - u - da mi - nu - ni - lor, mi - nu - ni - lor Ta le, Doam - ne.

le.

le.

le.

le.

4 a tempo

ne.

ne.

mf

mf

mf

mf

Din - tru a - dîn - cul

Din - tru a - dîn - cul

Din - tru a - dîn - cul

Din - tru a - dîn - cul

Din - tru a - dîn - cul i - ni - mii, din - tru a - dîn - cul

mf

mf

Din - tru a - dîn - cul i - ni - mii

Din - tru a - dîn - cul i - ni - mii

i - ni - mii me - le,

i - ni mii me - le,

i - ni - mii me - le,

i - ni - mii me - le,

mf
me - le, stri - ga voi, din-tru a - din cul

mf
me - le, stri - ga voi, din-tru a - din - cul

p
din-tru a - din - cul i ni - mii, din-tru a -

p
din-tru a - din - cul i ni - mii, din-tru a -

p
din-tru a - din - cul i ni - mii, din-tru a -

p
a - din-cul i - ni - mii, din-tru a -

mf rit.
i ni - mii: A - li - lu - ia!

mf rit.
i ni - mii: A - li - lu - ia!

f rit.
din - cul i - ni - mii: A - li - lu - ia!

f rit.
din - cul i - ni - mii: A - li - lu - ia!

f rit.
din - cul i - ni - mii: A - li - lu - ia!

f rit.
din - cul i - ni - mii: A - li - lu - ia!

SLAVĂ-NTRU CEI DE SUS

— cu solo tenor —

de Pr I Runcu

Moderato

f
Sla — vă n - tru cei de
f
Sla — vă n - tru cei de
f
Sla — vă n - tru cei de
f
Sla — vă n - tru cei de

mf
sus — lui Dum - ne - zeu, — sla — vă n - tru cei de
mf
sus — lui Dum - ne - zeu — sla — vă n - tru cei de
mf
sus — lui Dum - ne - zeu — sla — vă n - tru cei de
mf
sla vă n - tru cei de sus, — lui Dum - ne - zeu — sla — vă n - tru cei de

rall a tempo

mf
sus, — sla — vă n - tru cei de sus, — lui Dum - ne -
mf
sus, — sla — vă n - tru cei de sus, — lui Dum - ne -
mf
sus, — sla — vă n - tru cei de sus, — lui Dum - ne -
mf
sus, — sla — vă, sla - vă n - tru cei de sus, — lui Dum - ne -

rall. *sf* a tempo *p*

zeu, sla - vă-n-tru cei de sus, —
 zeu, sla - vă-n-tru cei de sus, —
 zeu, sla - vă-n-tru cei de sus,
 zeu, sla - vă-n-tru cei de sus,

p *f* rit.

Dom-nu - lui sla — vă, Dom-nu-lui sla — vă-n-tru cei de sus,
 Dom-nu - lui sla — vă, Dom-nu - lui sla — vă-n-tru cei de sus,
 Dom-nu - lui sla - vă, Dom-nu-lui sla — vă-n-tru cei de sus,
 Dom-nu - lui sla — vă-n-tru cei de sus,

meno mosso *p*

sla — vă-n-tru cei de sus, — lui Dum-ne - zeu! Pa - ce,
 sla — vă-n-tru cei de sus, — lui Dum-ne - zeu! Pa - ce,
 sla — vă-n-tru cei de sus, — lui Dum-ne - zeu! Pa - ce,
 sla — vă, sla - vă-n-tru cei de sus, — lui Dum-ne - zeu! Pa - ce,

Solo tenor *mf*

Fi - e pa - ce! În - tre oa - meni

p

pa - ce pe pă - mînt, pa - ce - n - tre oa - meni, bu - nă - vo -

p

pa - ce pe pă - mînt, pa - ce - n - tre oa - meni, bu - nă - vo -

p

pa - ce pe pă - mînt, pa - ce, în - tre oa - meni

p

pa - ce pe pă - mînt, pa - ce, în - tre oa - meni

f

bu - nă - vo - i - re, fi - e pa - ce, bu - nă - vo -

p

i - re, pre pă - mînt. pa - ce - n - tre oa - meni bu -

p

i - re, pre pă - mînt pa - ce - n - tre oa - meni bu -

bu - nă - vo - i - re, fi - e pa - ce,

bu - nă - vo - i - re, fi - e pa - ce,

bu - nă - vo - i - re, iar Dom - nu - lui, în - tru
 oa - meni, iar Dom - nu - lui,
 oa - meni, iar Dom - nu - lui,
 bu - nă - vo - i - re, iar Dom - nu - lui,
 bu - nă - vo - i - re, iar Dom - nu - lui,

rit.

cei de sus, sla vă!
 în - tru cei de sus, sla vă!
 în - tru cei de sus, sla vă!
 în - tru cei de sus, sla vă!
 în - tru cei de sus, sla vă!



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC — Nr. 9 - 10 — SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1972





BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC - Nr. 9—10, SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1972
BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor ; P. S. IRINEU SUCEVEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor ; P. S. VISARION RĂȘINĂREANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii de Alba Iulia și Sibiu ; P. S. NESTOR SEVERINEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei ; P. Cuv. TIMOTEI SEVICIU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei și Caransebeșului.*

Redactor responsabil : *P. C. Pr. IOAN GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.*

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi ; Profesorii Institutelor teologice, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie ș.a.

C U P R I N S U L

Pag.

TELEGRAME OFICIALE

<i>Telegrame adresată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, Domnului Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România</i>	901
---	-----

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și: Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea al Antiohiei și al întregului Orient; Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei; Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea</i>	902
<i>A X-a aniversare a întronizării Prea Sfințitului Teoctist ca episcop al Aradului</i>	904
<i>Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Prea Fericitul Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare</i>	908
<i>Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, Patriarhul Bisericii Copte</i>	926
<i>Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia</i>	935
<i>Vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române în Elveția</i>	956
<i>Cursurile de îndrumare pastorală și misionară pentru seria a 58-a de preoți</i>	959
<i>Deschiderea noului an de învățămînt la școlile teologice din Patriarhia Română</i>	967
<i>Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine: Lucrările Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace (Prof. Diac. N. I. Nicolaeșcu); Simpozionul teologic de la Salonic și conferințele ținute de Pr. Prof. D. Stăniloae la Atena; Serbările Bisericii Reformate din R.P. Ungară și colocolviul asupra temei «Tradiție și actualitate» (Episcop Vasile al Oradiei); Participarea Pr. Prof. Ioan G. Coman la inaugurarea activității Institutului ecumenic de cercetări teologice de la Ierusalim; Participarea Pr. Prof. Ioan G. Coman la inaugurarea Institutului patriarhal de studii patristice de la Tesalonic (Pr. Prof. Ioan G. Coman); Activitatea teologică ortodoxă română în America (Prof. N. Chițescu); Călugărițe ortodoxe române peste hotare (Pr. Dumitru Soare)</i>	979
<i>Cronică</i>	997
<i>Din viața comunităților ortodoxe de peste hotare</i>	1000
<i>Din viața Bisericilor ortodoxe surori</i>	1005

ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

În întâmpinarea aniversării Republicii; Deschiderea noului an de învățămînt; Inaugurarea Centrului european al U.N.E.S.C.O. pentru învățămîntul superior; A 70-a aniversare a D-lui Ion Gheorghe Maurer, președintele

	<u>Pag.</u>
<i>Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România ; Noi mărturii ale griji față de om ; România socialistă, gazdă a unor reuniuni internaționale de prestigiu ; În slujba păcii și a colaborării între popoare ; Vizite ale Conducătorilor de Stat peste hotare</i>	1019

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

<i>Avram Iancu. O sută de ani de la moartea sa, de Pr. Gh. Cuneșcu . . .</i>	1033
<i>La 125 ani de la nașterea lui Gavriil Musicescu ; Corespondența lui Gavriil Musicescu cu mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, de Pr. Prof. Gheorghe Moisescu</i>	1038

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Pictura bisericească din Muntenia și Oltenia în secolele al XIV-lea și al XV-lea, de Doctorand Pr. Ștefan-Vlăduț Vasiliu</i>	1052
---	------

DOCUMENTARE

<i>Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistelor bisericești patriarhale, de Pr. Alexandru-Armand Munteanu</i>	1065
<i>Manuscrise slave din Transilvania. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România — Filiala Cluj, de Pr. Chiril Pistrui</i>	1088

RECENZII

<i>«Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 2/1972, de Radu Crețeanu</i>	1104
<i>Hadrian Daicoviciu, Dacia de la Burebista la cucerirea romană, Cluj, 1972, de Pr. Prof. Corneliu Sîrbu</i>	1107
<i>XIV-e Congrès des études byzantines. Rapports, 4 vol., Bucarest, 1971, de C. Bărbulescu</i>	1111
<i>Literatura Bizanțului. Studii, București, 1971, de Pr. Ilie V. Iacobescu</i>	1114
<i>Revista revistelor mitropolitane, de P. V. I.</i>	1118

TELEGRAME OFICIALE

TELEGRAMA ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH
JUSTINIAN, DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Domnului *Ion Gheorghe Maurer*, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani, următoarea telegramă :

La popasul împlinirii vârstei de 70 de ani, Vă felicităm cu sentimente de aleasă prețuire și caldă afecțiune și Vă urăm din toată inima mulți ani de viață, în sănătate, fericire personală și vigoare, spre a Vă continua cu deplin succes munca de înaltă răspundere în slujba Patriei și a poporului român.

† **Justinian**

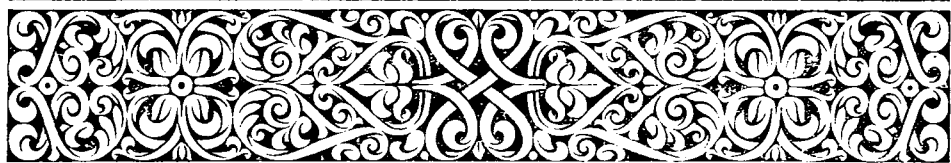
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Mulțumesc cordial pentru sincerele felicitări ce mi le-ați adresat.

Ion Gh. Maurer





• VIATA • BISERICESCA •

SCHIMB DE TELEGRAME

INTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PATRIARHUL ILIE AL IV-LEA
AL ANTIOHIEI ȘI AL ÎNTREGULUI ORIENT

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Sanctității Sale Patriarhului Ilie al IV-lea următoarea telegramă de felicitare, cu prilejul aniversării întronizării sale ca Patriarh al Antiohiei și al întregului Orient :

Cu prilejul celei de-a doua aniversări a alegerii și întronizării Voastre ca Patriarh apostolic al Antiohiei și al întregului Orient, Vă felicităm cu dragoste frățescă și Vă dorim din toată inima un lung și fericit apostolat.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh a primit următorul răspuns :

Adînc mișcat de cuvintele pline de căldură sufletească, exprimate în telegrama de felicitare, cu privire la aniversarea înscădării smerniciei Noastre, mulțumesc din toată inima iubitei Voastre Prea Fericiri și Vă adresez sincere urări de mulți ani în pace, de sănătate și de bună sporire.

Rămîn al Prea Fericirii Voastre frate iubitor în Hristos,

† Ilie al IV-lea

Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient

*
* * *

ÎNTRU PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ȘI PREA FERICITUL PATRIARH GHERMAN AL SERBIEI

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Prea Fericitului Patriarh Gherman al Serbiei, cu prilejul aniversării întronizării sale ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe, următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul celei de a 14-a aniversări a întronizării Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Sârbe, Vă felicităm cu dragoste frățească și Vă urăm din toată inima îndelungă și fericită arhipăstorire, pentru binele Bisericii Ortodoxe Sârbe surori și pentru slava Ortodoxiei.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Cu cea mai fierbinte recunoștință am primit stimatele și scumpe Noastre urări de bine de la Prea Fericirea Voastră, pe care mi le-ați trimis cu ocazia aniversării întronizării Noastre. Permiteți-ne să ne exprimăm mulțumirea Noastră pentru aceste felicitări pe care ni le-ați trimis cu dragoste frățească.

Implorînd rugăciunile Voastre pentru această ocazie, Vă salutăm încă o dată și rămînem al Prea Fericirii Voastre frate și coliturghisitor,

† Gherman

Patriarhul Serbiei

*

* * *

ÎNTRU PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PAPA PAUL AL VI-LEA

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Sanctității Sale Papei Paul al VI-lea, cu prilejul celei de-a 75-a aniversări a zilei sale de naștere, următoarea telegramă de felicitare :

Cu ocazia celei de-a 75-a aniversări a zilei Voastre de naștere, cu sentimente de înaltă stimă și frățească afecțiune în Mîntuitorul, urăm Sanctității Voastre sănătate, longevitate, pace și fericit apostolat.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă de felicitare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următoarea telegramă de răspuns :

Mișcat de urările Prea Fericirii Voastre, Vă mulțumim din toată inima și Vă reînnoim dragostea Noastră frățească.

Paulus P. P. VI

A X-a ANIVERSARE A INTRONIZĂRII PREA SFINȚITULUI TEOCTIST CA EPISCOP AL EPARHIEI ARADULUI

La 16 septembrie 1972 s-au împlinit 10 ani de la întronizarea Prea Sfințitului Teoctist ca episcop al Eparhiei Aradului, Ienopolei și Hălmașiului.

Cu acest prilej, în semn de mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru darurile cu care a fost binecuvântat, înaltul sărbătorit a săvârșit sfânta liturghie în paraclisul episcopal. A urmat un Te-Deum, oficiat de P. S. Arhiepiscopul Gherasim Constantin, vicarul Eparhiei Dunării de Jos, în fruntea unui sobor de slujitori. La această slujbă de mulțumire, alături de P. S. Episcop Teoctist au fost prezenți : I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului ; P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal ; P. Cuv. Arhim. Ieronim Motoc, vicar administrativ al Eparhiei Dunării de Jos ; PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Timișoara și ai Episcopiei Aradului ; protoierei ; membri ai Consiliului Eparhial și al Adunării Eparhiale a Episcopiei Aradului ; salariați ai Centrului Eparhial ; credincioși ; reprezentanți ai Cultelor romano-catolic, evanghelic și mozaic din Arad.

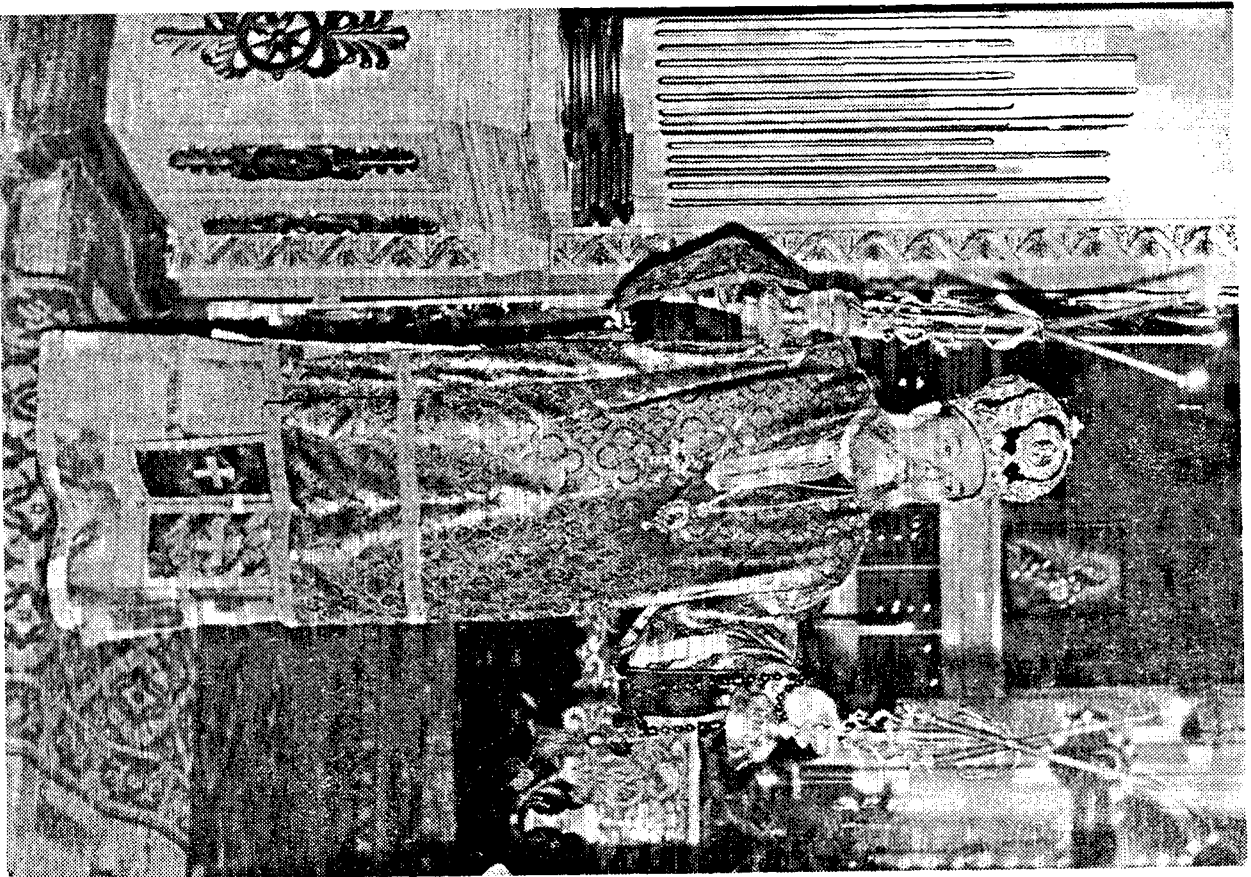
Din partea Departamentului Cultelor a fost de față Directorul Ioan Rodeanu.

După oficierea slujbei de mulțumire, cei prezenți au trecut în salo-nul oficial, unde reprezentantul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, a dat citire următorului mesaj trimis înaltului sărbătorit de către Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române :

Prea Sfințite Părinte Episcop Teoctist,

La sărbătorirea ce Vi se face de către preoții și credincioșii de Dumnezeu păzitei Eparhii a Aradului, Ienopolei și Hălmașiului, cu prilejul împlinirii a 10 ani de la întronizarea Prea Sfinției Voastre ca Episcop al lor, luăm parte și Noi, cu dragoste și bucurie duhovnicească, prin prezența acolo a reprezentantului Nostru, Prea Sfinția Sa Episcopul Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, căruia i-am încredințat și acest mesaj frățesc.

La acest popas sărbătoresc, ne amintim cu deosebită mulțumire sufletească de munca plină de însuflețire pe care ați depus-o cu înțelepciune, devotament și cele mai bune rezultate în toate demnitățile bisericești pe care le-ați ocupat înainte de a merge la Arad : Secretar al Cabinetului patriarhal, Arhimandrit-vicar al Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Rector al Institutului teologic din București, Episcop-vicar patriarhal și membru al Sfântului Sinod. Pretutindeni ați lăsat amintirea neștearsă a unei activități neobosite și rodnice, a unei comportări dem-



p. S. Episcop Teoctist, în timpul sfintei liturghii în catedrala din Arad,
duminică 17 septembrie 1972



P. S. Episcop Antonie Ploieșteanu, vicar patriarhal, prezintă P. S. Episcop Teofilist
darurile oferite de către Prea Fericiiul Patriarh Justinian

ne și exemplare, călăuzite de conștiința trează și luminată a slujirii Bisericii și Patriei noastre.

Ales și întronizat la Conducerea Eparhiei Aradului, ați căutat să puneți în valoare toate alesele însușiri cu care sînteți înzestrat și întreaga experiență dobîndită în îndeplinirea sarcinilor de mare răspundere din trecut și v-ați dăruit fără rezervă înviorării vieții religioase a credincioșilor, lucrării pastorale a preoților, inițierii unei întregi opere de restaurări și împodobiri ale sfintelor locașuri bisericești și mîndărireștii și a unor utile și frumoase transformări la reședința episcopală din Arad.

Vizita făcută de Noi la Arad, în octombrie 1967, cu prilejul sfințirii catedralei Arad-Centru, a avut darul să ne umple sufletul de bucurie, Nouă și insoțitorilor Noștri, prin constatarea la fața locului a unor realizări atât de importante și de folositoare, menite să ridice mult prestigiul Bisericii Ortodoxe Române.

Dar în această bogată activitate, desfășurată în cuprinsul Eparhiei Aradului, preoții și credincioșii de acolo V-au văzut și Vă văd la lucru, cu ochii lor proprii; ei pot aprecia și mărturisi mai bine decît oricine proporțiile și valoarea înfăptuirilor din acești 10 ani și sîntem îndreptințați că veți găsi, în recunoașterea de către ei a tuturor celor realizate, cea mai mare răsplată și mîngîiere.

Dorim să Vă exprimăm satisfacția Noastră, care este a tuturor membrilor Sfîntului Nostru Sinod, pentru contribuția deosebit de prețioasă pe care Prea Sfinția Voastră ați dat-o în acești 10 ani, în cunoașterea temeinică a realităților bisericești din Transilvania și în găsirea celor mai bune soluții în scopul completării tuturor parohiilor cu preoți slujitori ortodocși, consolidării reîntregirii bisericești din Ardeal și dezvoltării bunelor legături de colaborare între toate Cultele religioase în cadrul Patriei noastre, Republica Socialistă România.

Bucuroși că Vă putem împropăta aceste bune și vii amintiri și că Vă putem mărturisi aceste simțăminte de satisfacție și recunoștință ale Noastre ale tuturor, rugăm pe Milostivul Dumnezeu să înmulțească anii vieții Prea Sfinției Voastre, să Vă dăruiască puteri prisositoare de muncă, să Vă întrețină continuu rîvna sfîntă a dăruirii neprecupețite pentru săvîrșirea lucrării arhipăstorești, spre slava Sfîntului Său nume, spre propășirea și întărirea Sfintei Biserici Ortodoxe Române, spre fericirea poporului nostru și spre înflorirea și strălucirea Patriei noastre iubite.

Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Mîntuitorul Hristos cel preamărit,

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

După citirea mesajului, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, a înmînat înaltului sărbătorit unele daruri din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, adăugînd și urările personale ale P. S. Sale.

Au mai rostit cuvîntări : *I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului*, care a subliniat contribuția P. S. Episcop Teoctist la dezvoltarea lucrării bisericești în cadrul Mitropoliei Banatului, la activitatea Seminarului teologic din Caransebeș, a revistei «Mitropolia Banatului» și a Tipografiei Arhidiecezane ; *P. S. Arhiepiscop Gherasim Constantin*, care a remarcat grija celui sărbătorit față de realitățile din patria noastră ; *P. C. Prot. romano-catolic Francisc Olah*, care a adus salutul și felicitările deservenților celorlalte culte din Arad ; *P. C. Pr. Gheorghe Căvășdan*, vicar administrativ al Eparhiei Aradului, care a înfățișat în linii generale activitatea din ultimii 10 ani a P. S. Episcop Teoctist.

A răspuns *P. S. Episcop Teoctist*, în cuvinte alese, mulțumind tuturor vorbitorilor pentru frumoasele urări exprimate. Referindu-se îndeosebi la mesajul de felicitare al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. S. Sa a transmis Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Române încredințarea că «acest părintesc cuvînt va rămîne înscris adînc în inimile tuturor, pentru ca de acolo să izvorască noi și noi lucrări pentru credincioșii noștri, pentru Biserică, pentru Patrie și pentru întregul nostru popor». De asemenea, P. S. Episcop Teoctist a asigurat Conducerea Departamentului Cultelor de atașamentul P. S. Sale, al clerului și al credincioșilor din Eparhia Aradului la opera de înflorire multilaterală a patriei, desfășurată de întregul popor român și la sprijinirea tuturor aspirațiilor nobile ale omenirii contemporane.

Consiliul Eparhial a oferit apoi o agapă în cinstea P. S. Episcop Teoctist și a aleșilor oaspeți prezenți la acest popas aniversar. S-au rostit toasturi, de către numeroși participanți. Tuturor le-a răspuns P. S. Episcop Teoctist, care a remarcat : «Toate bucuriile dobîndite de noi în acești ani au fost posibile datorită sprijinului preoților și credincioșilor care au răspuns așa de frumos chemărilor noastre și datorită atmosferei noi care s-a creat». În încheiere, P. S. Sa a mulțumit lui Dumnezeu pentru toate, cerîndu-I ajutorul pentru împlinirea și pe viitor a îndatoririlor sale față de Biserica și Patria noastră.

*

La mesajul de felicitare primit din partea Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Române, P. S. Episcop Teoctist a răspuns Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian prin următoarea scrisoare :

Prea Fericirea Voastră,

Împreună cu toți cei prezenți la reședința noastră eparhială în ziua de sîmbătă, 16 septembrie a.c., am trăit clipe de înălțare duhovnicească ascultînd mesajul Prea Fericirii Voastre, cu prilejul aniversării unui deceniu de la instalarea noastră în scaunul de episcop al Aradului, Ienopolei și Hălmașului.

Statornic străjer al dreptei noastre credințe și al bunului mers al întregii vieți bisericești, Prea Fericirea Voastră, delegînd pe P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, ați fost prezent în mijlocul nostru, dînd astfel o deosebită lumină popasului aniversar al acestei episcopii.

Scrisoarea cu care ați cinstit ierarhul, preoții și credincioșii eparhiei a revărsat belșug de dragoste părintească, a înmiresmat strădania arhierescă din cei zece ani, a binecuvîntat lucrarea plină de rîvnă a credincioșilor și preoțimii de pe plaiurile din această parte a țării și a deschis noi și înalte orizonturi în slujirea Bisericii străbune și a Patriei scumpe. Ne-ați turnat tuturor în suflete balsamul iubirii și al încrederii în trăinicia strădanilor și înfăptuirilor, așezînd pecetea patriarhală pe ofranda sporturilor însemnate în cuprinsul Eparhiei Aradului.

Încălzit de povețele înțelepte pe care ni le-ați împărtășit cu acest prilej, părinții protopopi au propus, iar noi am fost de acord ca mesajul Prea Fericirii Voastre să fie citit tuturor preoților cu ocazia Conferințelor de orientare din această săptămîină. Bucuria ce ne-ați dăruit-o tuturor atît prin înțelepciunea cuvintelor cît și prin prețioasele daruri oferite nouă prin sfetnicul Prea Fericirii Voastre, P. S. Episcop Antonie, voi fi izvorul rîvnei sporite în lucrarea noastră arhierescă, a preoților și a bunilor noștri credincioși.

Din înima lor și a noastră nu se va șterge această prețuire venită din partea Întîistătorului Bisericii Ortodoxe Române, după cum nu pot uita vizita și slujirea Prea Fericirii Voastre în catedrala din Arad. Chipul Prea Fericirii Voastre, zugrăvit în numeroasele biserici pictate din nou, este pentru ei o chemare vie și permanentă la unitatea de credință, la iubirea gliei strămoșești și la o înaltă viață creștinească. Ei și preoții sfințelor altare cîntă și se roagă cu o mare bucurie, știînd că și în chip văzut sînteți pururea cu ei, binecuvîntîndu-i și sfințindu-i.

Sînt stări și mulțumiri pe care Vi le împărtășim și la acest popas, care datorită mesajului Prea Fericirii Voastre a însemnat și va însemna un nou îmbold în strădania ce o vom depune în promovarea tuturor hotărîrilor Sfîntului Sinod și a îndrumărilor Prea Fericirii Voastre.

Călduzit de aceste simțăminte și mișcat de afecțiunea părintească a Prea Fericirii Voastre, cu adîncă smerenie Vă rog să primiți din partea noastră a tuturor încredințarea unei sporite strădanii în slujba Sfinței noastre Biserici și a Patriei noastre scumpe.

Rugînd pe Bunul Dumnezeu să Vă înzilească mulți și fericiți ani în fruntea Bisericii noastre strămoșești, rămîn al Prea Fericirii Voastre duhovnicesc fiu,

† Episcopul **Teoctist**

*

Cu prilejul celei de-a X-a aniversări a întronizării sale ca Episcop al Aradului, P. S. Teoctist a primit numeroase telegrame și scrisori de felicitare din partea ierarhilor, profesorilor de teologie, protoiereilor, preoților, reprezentanților altor culte etc.

Tuturor acestora, înaltul sărbătorit le-a răspuns, cu alese mulțumiri și doriri de bine.

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DE CĂTRE PREA FERICITUL M A X I M, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE BULGARE

Între 10 și 17 octombrie 1972, o delegație a Bisericii Ortodoxe Bulgare, condusă de Prea Fericitul Patriarh Maxim, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Române, ca urmare a invitației Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Marti, 10 octombrie 1972, delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare — alcătuită din : Prea Fericitul Patriarh Maxim, I.P.S. Mitropolit Sofronie de Durostor și Cervena, I.P.S. Mitropolit Pancratie de Stara Zagora și P.C. Protodiacon Vasil Velianov, secretarul cabinetului patriarhal și medic — a fost întâmpinată pe Aeroportul internațional Otopeni de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Consilier patriarhal Ilie Georgescu, PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Prot. Nicolai Goranov, superiorul bisericii bulgare din București, Diac. Ion Bănățeanu, secretarul șef al Institutului teologic din București, în calitate de interpret, precum și de către alte persoane oficiale.

Au fost de față : reprezentantul Departamentului Cultelor Dl. Director Eugen Munteanu și Dl. Gh. Stoica, din partea Departamentului Cultelor ; Dl. Ambasador Spas Gospodov și Dl. Gancio Petrov, din partea Ambasadei R. P. Bulgaria în București.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Maxim au subliniat bucuria revederii și a primei vizite oficiale pe care noul patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare o face Bisericii Ortodoxe Române.

La Palatul patriarhal, oaspeții au fost întâmpinați de către un sobor de preoți și diaconi care au săvîrșit o scurtă slujbă de mulțumire.

Între orele 18,30—20, delegația bisericească bulgară, însoțită de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, a făcut o scurtă plimbare prin București, vizitînd bisericile Domnița Bălașa și Sfîntul Elefterie, precum și noul cartier de locuințe din Drumul Taberei.

Miercuri, 11 octombrie 1972, oaspeții, însoții de P. C. Protoiereu Nicolai Goranov, au făcut o vizită protocolară Ambasadei R. P. Bulgaria din București, fiind întâmpinați de Dl. Ambasador Spas Gospodov și de membri ai Ambasadei.

Între orele 10—12, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare, însoții de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, au vizitat instituțiile centrale patriarhale : Administrația Patriarhală, Biblioteca Administrației Patriarhale, Mînăstirea Antim și muzeul de aici, Tipografia și Atelierele Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

După-amiază, delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare, însoțită de P.S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, P. C. Prot. Nicolai Goranov și Diac. Ion Bănățeanu, au plecat cu avionul la Bacău, pentru a face o vizită în cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor. La orele 18, pe aeroportul din Bacău, oaspeții au fost întâmpinați de : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Irineu Suceveanul, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor, P. C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar administrativ și de alte persoane oficiale.

Coloana mașinilor s-a îndreptat spre *Mînăstirea Vărațic*, unde s-a ajuns la orele 19,30. Vizitatorii au fost întâmpinați la intrare de către stareța mînăstirii, preoții slujitori, maicile și surorile acestui așezămint. Salutînd pe înalții oaspeți, Prea Cuvioasa Maică Stareță a înfățișat istoricul mînăstirii, importanța și rolul ei cultural pe acele meleaguri, apoi a vorbit despre modul în care maicile și surorile își desfășoară activitatea lor zilnică, împletind munca cu rugăciunea.

În cuvîntul său de răspuns, Prea Fericitul Patriarh Maxim a mulțumit pentru cuvintele de salut și frumoasa primire făcută delegației bisericești bulgare.

După aceea a fost vizitat muzeul mînăstirii și o parte din clădirile anexe, printre care și stăreția.

Delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare și însoțitorii ei și-au continuat drumul spre *Mînăstirea Agapia*, unde au ajuns la orele 21, fiind întâmpinați după cuviință de maicile și surorile mînăstirii, împreună cu soborul de preoți slujitori. Primul popas la această mînăstire a fost făcut în biserica cea mare, unde stareța a prezentat înalților oaspeți un scurt istoric al mînăstirii și cîteva date în legătură cu viața practică de azi a celor peste 300 de viețuitoare.

Prea Fericitul Patriarh Maxim a mulțumit pentru primirea călduroasă, adresînd apoi viețuitoarelor mînăstirii un călduros cuvînt de povățuire și îndemnuri duhovnicești.

După aceasta a fost vizitat atelierul de covoare din cadrul mînăstirii, muzeul și expoziția de icoane și tablouri, printre care au atras atenția în mod deosebit cele ale ilustrului artist român Nicolae Grigorescu.

După o scurtă vizită la stăreția mînăstirii, oaspeții și însoțitorii s-au îndreptat spre *Mînăstirea Neamț*.

Deși la o oră destul de tîrzie, biserica mare a mînăstirii Neamț era plină cu călugării și frații mînăstirii, profesorii și elevii Seminarului teologic și credincioși. Oaspeții au fost întâmpinați în pridvorul bisericii de un numeros sobor de slujitori, în frunte cu P. Cuv. Arhim. Epifanie Norocel, starețul Mînăstirii Neamț. După închinarea la sfîntul prestol, P. Cuv. Arhim. Epifanie Norocel a adresat Prea Fericitului Patriarh Maxim un cuvînt de bun-venit, apoi a prezentat un scurt istoric al mînăstirii, subliniind în încheiere că Mînăstirea Neamț se află astăzi în admirația numeroșilor turiști din țară și din străinătate, care o vizitează cu plăcere, lăsînd în cartea de aur a mînăstirii numai cuvinte de laudă.

În răspunsul său, Prea Fericitul Patriarh Maxim a mulțumit pentru caldele cuvinte de întâmpinare, apoi și-a manifestat satisfacția pentru aleasa viață duhovnicească ce se desfășoară în această mănăstire, amintind că în trecut anumiți călugări bulgari au trecut pe la această vatră de cultură moldovenească și întorcându-se în Bulgaria au împărtășit și celor de acolo o parte din experiența viețuitorilor de odinioară ai Mănăstirii Neamț. În încheiere, Prea Fericitul Sa a mulțumit călduros I.P.S. Mitropolit Iustin pentru osteneala ce și-a luat de a însoți personal delegația bulgară în vizita în eparhia Iașilor.

După oficierea unui Te-Deum, oaspeții și însoțitorii s-au îndreptat către reședința mitropolitană din incinta mănăstirii, unde au fost găzduiți.

Joi, 12 octombrie 1972, oaspeții și însoțitorii au vizitat muzeul și biblioteca mănăstirii, fiind conduși de P. Cuv. Arhim. Epifanie Norocel, care a dat toate explicațiile în limba bulgară. Oaspeții au vizitat apoi Seminarul teologic din cadrul Mănăstirii Neamț, cu care prilej Prea Fericitul Patriarh Maxim a adresat profesorilor și elevilor un cuvânt de îndemn și povățuire.

Delegații Bisericii Ortodoxe Bulgare au vizitat, în continuare, *Mănăstirea Voroneț*, minunată capodoperă a artei românești, rămânând impresionati de prospețimea picturii exterioare, expresie a meșteșugului meșterilor români din veacul al XVI-lea.

De aici, coloana mașinilor s-a îndreptat spre *Mănăstirea Moldovița*. Ca și la celelalte mănăstiri, Prea Fericitul Patriarh Maxim a fost întâmpinat cu alese cuvinte de salut, adresate de Prea Cuvioasa Maică Stareță, care a înfățișat și un scurt istoric al mănăstirii. După vizitarea mănăstirii și a muzeului, maicile și surorile viețuitoare aici au oferit oaspeților o masă după obiceiul moldovenesc.

A urmat vizitarea *Mănăstirii Sucevița*. Aici soborul preoților slujitori a săvârșit o slujbă de mulțumire, după care Prea Cuvioasa Maică Stareță a adresat Prea Fericitului Patriarh Maxim un cuvânt de bun-sosie. Prea Fericitul Patriarh Maxim a mulțumit pentru aleasa primire făcută de maicile și surorile mănăstirii. Cu toții au admirat minunata biserică, precum și întreaga așezare a mănăstirii, după care s-a vizitat muzeul și stăreția.

După un scurt popas, oaspeții au plecat spre orașul Suceava. Înainte de intrarea în Suceava s-a făcut un scurt popas la *Mănăstirea Dragomirna*.

La ora 20, delegația bisericească bulgară a sosit la *Mănăstirea Sfântul Ioan cel Nou* din Suceava. Ca și la celelalte mănăstiri vizitate pînă aici, un sobor de preoți și diaconi a întâmpinat pe oaspeți în pridvorul bisericii, iar după un scurt Te-Deum P. Cuv. Stareț al mănăstirii le-a adresat un cuvânt de bun-venit. Prea Fericitul Patriarh Maxim a mulțumit în cuvinte călduroase pentru deosebita primire făcută. După închinarea la racla moaștelor Sfântului Ioan cel Nou, oaspeții au fost invitați la reședința mitropolitană din incinta mănăstirii, unde s-a servit cina și au fost găzduiți peste noapte.

Vineri, 13 octombrie 1972, oaspeții, însoțiți de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și P. S. Episcop Irineu Suceveanul, vicar arhiepiscopal, s-au îndreptat spre Iași, unde au sosit la orele 12. Aici, primul popas a fost făcut la biserica *Golia*, după vizitarea căreia oaspeții au fost conduși la Palatul mitropolitan, unde au fost găzduiți.

La orele 18,30, Prea Fericitul Patriarh Maxim și ceilalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare, au fost invitați de către I.P.S. Mitropolit Iustin să asiste la vecernia oficiată în catedrala mitropolitană de către un sobor de preoți și diaconi, sub conducerea P. S. Episcop vicar Irineu Suceveanul.

Sâmbătă, 14 octombrie 1972, la orele 9,30, soborul de preoți și diaconi al catedralei mitropolitane, a însoțit pe înalții ierarhi, îmbrăcați în odăjdii, de la palatul mitropolitan la catedrală, trecând totodată și prin lațu raclei cu moaștele Sfintei Cuvioase Parascheva.

Sfânta liturghie a fost oficiată de: Prea Fericitul Patriarh Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare; I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei; I.P.S. Mitropolit Sofronie de Durostor și Cervena; I.P.S. Mitropolit Pancratie de Stara Zagora; P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și P. S. Episcop Irineu Suceveanul, vicar arhiepiscopal, însoțiți de un sobor de preoți și diaconi.

La sfârșitul sfintei liturghii a vorbit I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care a salutat pe distinșii oaspeți, mulțumindu-le pentru vizita cu care au cinstit eparhia Iașilor și pentru bucuria duhovnicească prilejuită de împreuna-slujire la sărbătoarea sfintei Cuvioase Parascheva.

În cuvîntul său de răspuns, Prea Fericitul Patriarh Maxim a mulțumit pentru aleasa primire făcută pretutindeni delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare în cuprinsul Arhiepiscopiei Iașilor și mai ales pentru prilejul participării la slujba Cuvioasei Parascheva, pe care o cinstesc cu evlavie și credincioșii ortodocși bulgari, subliniind apoi datoria tuturor creștinilor de a iubi pe Dumnezeu și a sluji pe semeni.

Slujba din catedrala mitropolitană din Iași a luat sfârșit cu un polihroniu și cu sărutarea moaștelor Sfintei Cuvioase Parascheva.

La ora 13,00 la Palatul mitropolitan a avut loc o masă oficială oferită de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, în cinstea Prea Fericitului Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare și a însoțitorilor săi.

Cu această ocazie, I.P.S. Mitropolit Iustin a rostit un cuvînt în care și-a mărturisit din nou bucuria de a avea ca oaspete scump pe Prea Fericitul Patriarh Maxim, în fruntea unei delegații bisericești bulgare, subliniind apoi bunele relații de prietenie și vecinătate care s-au creat între Bisericile Ortodoxe Română și Bulgară, precum și între poporul român și cel bulgar. În încheiere, manifestîndu-și regretul că această vizită plăcută a oaspeților bulgari s-a sfârșit atît de curînd, I.P.S. Sa a invitat pe Prea Fericitul Patriarh Maxim să vină și altă dată ca oaspete al Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Maxim, care a mulțumit, în cuvinte alese, pentru faptul că în programul vizitei a fost inclus și orașul Iași, oferindu-se totodată delegației bisericești bulgare ocazia de a se închina în fața sfintelor moaște ale Cuvioasei Parascheva. Înaltul ierarh și-a manifestat admirația pentru felul în care sînt gospodărite mînăstirile din nordul Moldovei, precum și pentru condițiile fericite în care poporul român construiește o viață nouă în patria sa socialistă. În încheiere, a făcut apel la participarea activă a tuturor credincioșilor la opera de apărare a păcii în lume.

La orele 16, delegația Bisericii Ortodoxe Bulgarie a plecat cu avionul la București.

Pe Aeroportul Băneasa, delegația a fost întîmpinată de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, însoțit de P. C. Consilier patriarhal Ilie Georgescu. Oaspeții au fost conduși și găzduiți la Palatul Patriarhal.

Duminică, 15 octombrie 1972, la biserica Sfîntul Spiridon din Capitală a avut loc primirea oficială propriu-zisă a delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare, condusă de Prea Fericitul Patriarh Maxim.

La ora 9,30 dimineața, înalții oaspeți au fost conduși la biserica Sfîntul Spiridon, pentru a participa la sfînta liturghie. Serviciul divin a fost oficiat de: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Prea Fericitul Patriarh Maxim, II. PP. SS. Mitropoliți Sofronie de Durostor și Cervena, Pancratie de Stara Zagora și Nicolae al Banatului și P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, însoțiți de un sobor ales de preoți și diaconi.

La sfînta liturghie a asistat și delegația Bisericii Copte din Egipt, condusă de Sanctitatea Sa Patriarhul Șenuda al III-lea, care în această perioadă a vizitat Biserica Ortodoxă Română.

Au mai fost de față: membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române; membrii corpului profesoral al Institutului și Seminarului teologic din București; consilierii de la Arhiepiscopia Bucureștilor; preoți din Capitală; studenți și elevi ai școlilor teologice din București; credincioși din Capitală.

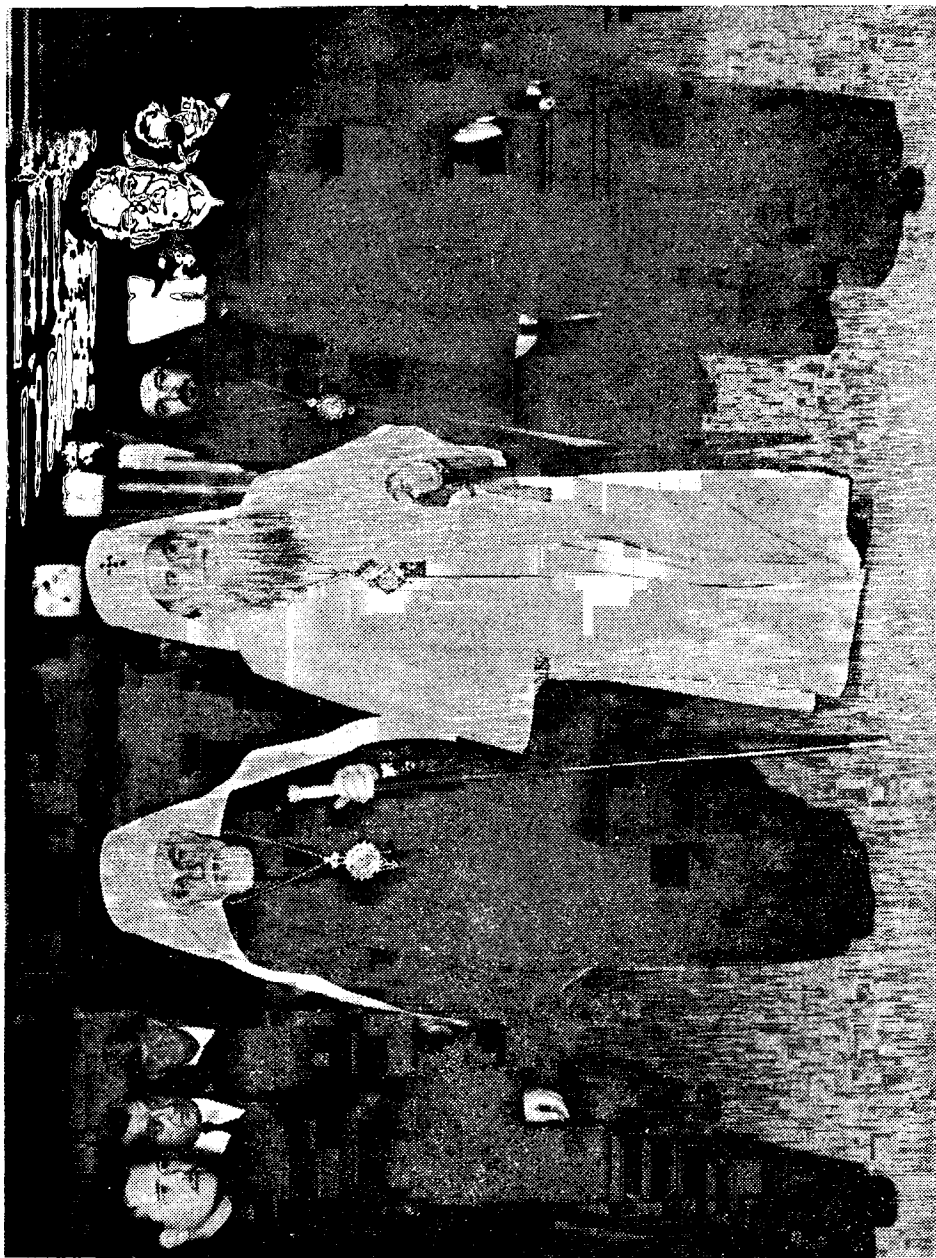
La sfîrșitul sfîntei liturghii, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a adresat oaspeților următorul cuvînt:

Prea Fericirea Voastră,

Onorați oaspeți,

Cu multă dragoste am făcut poftire frățească Prea Fericirii Voastre să veniți și să ne vizitați Biserica și Țara. Iar astăzi, după ce ați răspuns invitației Noastre, avem marea bucurie să Vă primim în catedrala noastră patriarhală, în cadrul acestei sfînte liturghii și, în fața credincioșilor ortodocși români, să Vă întîmpinăm cu frățescul și tradiționalul salut: «Bine ați venit!»

Vizita oricărui ierarh ne face multă bucurie; însuși cuvîntul psalmistului ne îndreptățește la aceasta, spunînd: «Ce bine este a fi frații împreună!» Dar vizita Prea Fericirii Voastre ne face să fim și mai bucuroși, pentru că sînteți conducătorul unei Biserici Ortodoxe surori, sînteți Patriarhul Bisericii surori și vecine, Biserica Ortodoxă



Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Maxim, la sosirea delegației
Bisericii Ortodoxe Bulgare pe Aeroportul internațional Otopeni



Prea Fericitul Patriarh Maxim, în timpul vizitei la Tipografia Institutului Biblic
și de Misiune Ortodoxă

Bulgară, de care ne simțim legați printr-o prietenie de veacuri și cu care am fost mereu în strînse și frățești legături. Sîntem bucuroși și pentru faptul că este prima vizită pe care o faceți Bisericii noastre, după ce Dumnezeu și voința credincioșilor voștri V-a chemat la înalta treaptă de conducător al Bisericii Ortodoxe Bulgare. Sîntem bucuroși, de asemenea, pentru că prin această vizită Prea Fericirea Voastră dovediți că doriți să continuați și să promovați mereu legăturile dintre Bisericile noastre, cunoscut fiind de noi toți că înaintașii Prea Fericirii Voastre la conducerea Bisericii Ortodoxe Bulgare, n-au încetat niciodată să mențină și să dezvolte aceste legături.

Între 2 și 6 iulie 1971, am avut fericitul prilej să luăm parte la alegerea și întronizarea Prea Fericirii Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare. Vă mărturisim și acum că bucuria Noastră a fost mare cînd am văzut dragostea cu care ați fost primit de clerul și credincioșii Voștri. A fost pentru noi acei care am constatat această dragoste, cea mai bună dovadă că clerul și credincioșii ortodocși bulgari erau convinși că cel ales atunci le va fi cu adevărat părintele și îndrumătorul sufletesc dorit, care, cunoscînd nevoile omului de astăzi, se va strădui pentru împlinirea acestora.

Într-adevăr, lumea vremurilor noastre dorește și caută ceea ce știm cu toții: pacea, înfrățirea tuturor popoarelor, cooperarea în vederea dezvoltării progresului social, bunăstarea pentru toți oamenii de pretutindeni. Lumea de astăzi se vrea unită, înfrățită. Iar credincioșii noștri ortodocși, români și bulgari, știu din Sfînta Evanghelie pe care le-o propovăduim că și Bisericile noastre au poruncă de la Hristos Domnul să lucreze pentru aceste idealuri ale vremii noastre, care, în esență, sînt idealuri creștine. De aceea Bisericile noastre, răspunzînd poruncii Mîntuitorului și dorinței lumii contemporane, se străduiesc să ajute popoarele în eforturile pe care le fac pentru împlinirea acestor idealuri. Bisericile creștine de pretutindeni, și în primul rînd Bisericile noastre Ortodoxe, sînt angajate în prezent nu numai în lucrarea de sprijinire a muncii de propășire a fiilor lor de care răspund în fața lui Dumnezeu, dar și în aceea de cunoaștere reciprocă a popoarelor, de înfrățire a tuturor.

În acest sens interpretăm noi faptul că Bisericile noastre Ortodoxe — Română și Bulgară — sînt prezente pretutindeni, în toate întrunirile organizațiilor intercreștine, acolo unde teologii și delegații tuturor Bisericilor și confesiunilor creștine se adună spre a găsi pentru Biserică mijloacele cele mai potrivite de a lucra în vederea apropierei popoarelor lumii.

În acest sens interpretăm și faptul că tot mai des, astăzi, întîistătorii Bisericilor creștine se întîlnesc și astfel au prilejul să se cunoască mai bine, să cunoască realitățile din Bisericile vizitate, să cunoască dorința și dragostea fierbinte ce însufleșesc pe credincioșii acestor Biserici pentru pace și înfrățire, toate acestea în vederea unei cît mai rodnice colaborări pentru sporirea binelui în lume.

Prea Fericirea Voastră, popoarele noastre sînt cunoscute pentru duhul lor pașnic, duh care însuflețește munca lor viguroasă pe care o depun în vederea neîncetatului lor progres spiritual și material, către care merg cu pași siguri. Sînt cunoscute, de asemenea, sentimentele de prietenie și frățietate ce le unesc pe amîndouă de veacuri, pe ele care au avut în istorie același destin și au nutrit atunci, precum nutresc și astăzi, aceleași idealuri. Ne va veni deci ușor să colaborăm și de acum înainte, noi conducătorii acestor Biserici și clerul nostru, pentru dezvoltarea neîncetată a legăturilor dintre Bisericile și popoarele noastre vecine și prietene.

În consensul acestor gînduri, încă o dată ne exprimăm bucuria că avem în mijlocul nostru pe Prea Fericirea Voastră și — rugîndu-Vă să binecuvîntați clerul și credincioșii noștri — facem din toată inima urarea ca frățietatea și dragostea care au existat întotdeauna între Bisericile și popoarele noastre să se dezvolte neîncetat.

«Bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului!»

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare, care a spus :

Prea Fericirea Voastră,

Slavă și mulțumiri Atotmi!ostivului Dumnezeu care ne-a îndrumat pașii spre acest binecuvîntat pămînt, peste care se revarsă belșugul și se construiește o viață pașnică și fericită.

Eu și însoțitorii mei, cuprinși de sentimente calde și sinceră dragoste față de Prea Fericirea Voastră, față de Sfînta Voastră Biserică, față de țara și de poporul Dvs., trăim însuflețirea acestei zile datorite de Dumnezeu, ca să ne bucurăm și să ne veselim. Mulțumim din toată inima pentru cordiala întîlnire și pentru înalta atenție acordată de Prea Fericirea Voastră și de stimații Voștri colaboratori. Înainte de toate sîntem foarte bucuroși că ne-am mîngîiat reciproc în timpul serviciului divin cu Prea Fericirea Voastră și luminații Arhipăstori și membri ai clerului Vostru evlavios. Sîntem mulțumiți că împreună cu «atîta nor de mărturii ale adevărului lui Hristos...» (Evrei XII, 1), am putut să înălțăm rugăciuni fierbinți către Atotdăruitorul tuturor bunurilor, pentru bunăstarea Sfîntelor noastre Biserici — surori și vecine.

Vin din Bulgaria cu dorința arzătoare și dragostea frățească în Hristos să îmbrățișez pe Prea Fericirea Voastră, vrednicul și înțeleptul Întîistătător al Sfîntei Biserici Ortodoxe Române, să mă întîlnesc cu demnii colaboratori ai Prea Fericirii Voastre în via Domnului, Arhipăstori și păstori, să văd turma Voastră binecredincioasă, care, cu credință curată și tot devotamentul filial, înfrumusețează chemarea și slujirea sa creștină. Tuturor vă aduc salutări frățești din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare și din partea clerului nostru evlavios, precum și salutări cordiale din partea binecredincioșilor creștini, care cu aceeași dragoste față de sfînta Biserică pășesc pe drumul luminos al adevărului lui Hristos. Vă aduc binecuvîntarea sfinților bulgari, preacuvioși și mucenici, care au strălucit pe pămîntul natal și sub cerul patriei noastre cu fapte bineplăcute lui Dumnezeu și folositoare poporului bulgar, care în-

frumusețea aureola chipului lor sfânt. Mă rog pentru ocrotirea lor în fața altarului Dătătorului de viață, pentru apărarea harnicelor noastre popoare, pentru prosperitatea lor și pentru ridicarea lor la o viață tot mai fericită.

În mijlocul acestui nor luminos, alcătuit din sfinții-cuvioși, mărturisitori și mucenici, strălucește chipul Sfântului Dimitrie Basarabov, a căru amintire luminoasă o slăvesc cu aceeași cinste Bisericile noastre surori, iar credincioșii ingenunchiați invocă în rugăciune cereasca lui ocrotire. Sfântul Dimitrie Basarabov îi unește în speranța lor comună, de mântuire în Iisus Hristos și îi întărește în dragostea lor sinceră și reciprocă. În sulul Basarabovo, din preajma orașului Ruse, credincioșii bulgari cinstesc cu credință sfânta lui minăstire, iar aici în catedrala patriarhală, cu hramul Sfinții Constantin și Elena, se găsesc sfințele lui moaște. Sintem bucuroși că în aceste zile pline de sărbătoare am avut posibilitatea să cerem cu smerenie ocrotirea Lui pentru o colaborare rodnică între cele două Biserici ale noastre și între cele două popoare îndreptate.

La construirea unei clădiri noi se sapă adânc, pentru a se pune temelie trainică. Și cu cât mai adânci sînt temeliele, cu atît mai trainică și mai rezistentă este clădirea în timpul vînturilor puternice și a furtunilor distrugătoare. Astfel se clădesc și relațiile dintre oameni diferiți și dintre popoare. Cu cât mai veche este prietenia dintre ele, cu atît este mai trainică legătura spirituală dintre ele, iar marea temelie spirituală dintre sfințele noastre Biserici este unică și neschimbată — aceasta este Domnul nostru Iisus Hristos. Credința noastră comună este piatra cea din capul unghiului a prieteniei de veacuri dintre Bisericile noastre surori. Temelia ei este pusă încă din vremuri seculare, iar amintirea istorică a comuniunii lor se pierde în negura vremurilor. Marele edificiu al prieteniei româno-bulgare se înalță maiestuos. Această prietenie s-a dovedit a fi foarte puternică, iar rădăcinile ei au pătruns adînc în însăși existența comună a popoarelor noastre.

Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română — două Biserici-surori — conviețuiesc în dragostea lui Hristos. Conducătorii lor, încă din timpuri străvechi, se întreceau în respectul unuia față de celălalt. Dacă răsfoim paginile istoriei noastre, observăm că numeroase sînt exemplele acestei prietenii și a respectului reciproc. Legăturile dintre cele două Biserici au fost sincere și curate. Ele și-au cerut reciproc sprijin și sfat, s-au ajutat una pe alta într-o serie de probleme de organizare și de conducere a Bisericii. Să ne amintim de relațiile prietenești dintre mitropolitul Antim al Ungrovlahiei (1381—1401) și remărcabilul patriarh Sfântul Eftimie din Tîrnovo. Să ne aducem aminte și de Prea Cuviosul Sofronie din Vrața, care și-a găsit azil în București, iar în Rîmnicul Vilcea a tipărit, în anul 1806, cartea cu predicile duminicale — Kiriadodromion. În București și în alte orașe românești au fost tipărite și alte cărți pentru luminarea poporului nostru. Istoria relatează că Sfîntul episcop Sofronie de Vrața a slujit laolaltă cu arhieriei români, a participat la hirotonii de clerici și alături de ei a semnat actele bisericești,

ca un arhiereu cu toate drepturile al Sfintei Biserici a lui Hristos. În vremurile grele care au urmat după provocarea schismei de tristă amintire, Biserica Bulgară primea Sfântul Mir de la Biserica soră din România. Vrednicii Întâistătători ai Bisericii Voastre, întru fericire adormiții patriarhi Miron și Nicodim, întotdeauna răspundeau cu foarte multă bunăvoință la satisfacerea cerințelor noastre și acordau un mare sprijin Bisericii Ortodoxe Bulgare. La restabilirea vechii noastre demnități patriarhale, Biserica Ortodoxă Bulgară s-a bucurat de o sinceră simpatie și de deplin sprijin din partea Bisericii Ortodoxe Române, de prețuirea personală și de cele mai bune sentimente de dragoste din partea Prea Fericirii Voastre. Sint cunoscute bunele relații reciproce dintre Prea Fericirea Voastră și Fericitul întru adormire patriarhul Chiril al Bulgariei. Ați fost pentru el un frate scump întru Hristos și la fel a fost și el pentru Prea Fericirea Voastră.

Vorbind despre relațiile personale dintre întâistătătorii celor două Biserici, nu trebuie să omit, ci trebuie să subliniez cu o deosebită satisfacție faptul că personal acord o înaltă apreciere relațiilor de prietenie dintre mine și Prea Fericirea Voastră, întrucât de multă vreme V-am îndrăgit ca pe un demn întâistătător și ca pe un înțelept și bun organizator al Bisericii Ortodoxe Române. De asemenea, încă de mult am simțit sentimentele de dragoste nutrite de Prea Fericirea Voastră față de mine, în cursul numeroaselor vizite făcute de mine în țara Voastră. Îmi este plăcut aici să-mi exprim bucuria pentru marea cinste pe care mi-o acordăți, întrucât personal ați condus aleasa delegație a Bisericii Ortodoxe Române cu ocazia alegerii și înscăunării mele ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare. Vă mulțumesc pentru cuvintele pline de căldură pe care mi le-ați adresat atunci, la primii pași făcuți pe noul drum, greu și plin de răspundere, al înaltei mele misiuni.

Popoarele noastre — bulgar și român — au trăit de veacuri în strânsă prietenie. Vecinătatea și credința comună le-au condus pe calea unei reciproce întrajutorări. Cotropirea otomană a Balcanilor i-a izgonit pe mulți bulgari de la vetrele lor pămîntești. Unii dintre ei au găsit adăpost și sprijin dincolo de Dunăre. Poporul frate român i-a primit ca pe ai săi și le-a acordat ajutor pentru nevoile lor zilnice. Poporul nostru, găsindu-se în suferință din cauza jugului politic și spiritual, pămîntul românesc a avut posibilitatea să acorde azil și octrotire revoluționarilor bulgari. Aici ei și-au împărtășit durerea lor, s-au organizat și apoi s-au întors în Bulgaria fluturînd steagul libertății. În București au activat marele poet și revoluționar Hristo Botev, și luptătorul bulgar Vasile Levschi (diaconul Ignatie). Aici au găsit adăpost și au lucrat încă mulți fii curajoși ai poporului nostru; ei au fost primiți de poporul român cu multă înțelegere și deosebită dragoste.

Cînd suferințele au îngrozit lumea, poporul frate rus a început marea luptă hotărîtoare de eliberare, din flăcările căreia a răsărit și eliberarea Bulgariei. În această glorioasă epopee, împreună cu ostașii ruși și voluntarii bulgari, și-au vărsat sîngele pentru libertatea Bulgariei și mii de viteji români. Numele lor este înscris cu profundă recunoștință în letopisețul nostru și pe diferitele monumente ale Bulgariei.

După cel de-al doilea război mondial, popoarele noastre se găsesc în relații de deplină frățietate și colaborare. S-a deschis un drum larg de prietenie și comuniune frățescă. Eforturile în vederea creării unei vieți noi, fără exploatarea omului de către om, au unit încă și mai mult popoarele noastre în năzuința lor de a clădi o societate fericită. Astăzi sîntem martori nu numai ai relațiilor frățesti dintre credincioșii și clerul celor două Biserici, dar și ai unei serii de relații reciproce pe tărîm cultural dintre oamenii noștri de știință din toate domeniile.

Legăturile dintre Bisericile noastre s-au îmbogățit și s-au întărit și în cadrul unor poziții privind probleme noi cu caracter interbisericesc și internațional. Bisericile noastre surori, întrucît se conduc după cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos: «Feriți făcătorii de pace, că acela fiii lui Dumnezeu se vor chema» (Matei V, 9), s-au încadrat cu convingere în lupta pentru apărarea păcii, pentru stăvilirea tuturor încercărilor dușmanilor omenirii de a declanșa un nou război nimicitor. Glasul conștiinței omenesti cheamă în mod neabătut la pace și ea va fi apărută, întrucît aceasta o doresc toți oamenii și aceasta este voia Domnului ca fiii lui de pe întregul pămînt să trăiască în pace binecuvîntată. Recent am fost martorii unei manifestări a dorinței comune a popoarelor continentului nostru de a întări securitatea europeană. Aceasta este încă o verigă în lanțul colaborării frățesti, atît între popoarele noastre cît și între popoarele din Europa, care doresc să creeze în lume bunăstarea spirituală și materială pentru toți. Eforturile Prea Fericirii Voastre în vederea apărării vieții și prosperității pașnice a omenirii sub cerul Celui de sus ne bucură în mod deosebit. Prin această nobilă cauză noi sîntem alături de Prea Fericirea Voastră, demnul Întîistătător al Sfintei Biserici Ortodoxe Române. Aceasta este datoria și cinstea noastră ca slujitori ai lui Hristos. Dumnezeu va binecuvînta străduințele noastre nobile, întrucît El este Domnul păcii și al dragostei dintre oameni.

«Ca toți să fie una...» (Ioan XVII, 21). Așa este porunca lui Hristos. Această chemare răsună printre credincioșii Bisericilor despărțite. Iubirea lui Hristos ne îndreaptă spre dorința și tendința de a restabili unitatea Bisericii lui Hristos. Ecumenismul este astăzi o datorie sfîntă nu numai a Bisericilor creștine, dar și a fiecărui creștin conștiincios. Bisericile Ortodoxe caută contacte cu celelalte Biserici ale lui Hristos în vederea unor discuții reciproce pe tărîmul unei datorii comune: «toți să fie una». Această sarcină supremă este dezbătută tot mai insistent de către toate Bisericile creștine și ele o primesc ca o sarcină ușoară (Matei XI, 30) a datoriei creștinești.

Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română activează cu mult zel în această sfîntă operă. Și pe această linie, Prea Fericirea Voastră manifestați o neobosită rîvnă, pe calea sfîntă a dragostei între Biserici și în special a iubirii și față de alți fii ai pămîntului, față de oameni în general. Bisericile creștine trebuie să renunțe la spiritul vechi al dezbinării și cu inimile înnoite de înțelepciune și pricepere să pătrundă în sanctuarele dragostei și ale luminii.

Încă la începutul Bisericii creștine, marele Apostol Pavel sfătuiă pe romani: «Pe cît stă în puterea voastră, trăiți în bună pace cu toți

oamenii» (Rom. XII, 18). Iar în altă parte: «Să urmărim cele ale păcii și cele ale zidirii unuia față de altul» (Rom. XIV, 19). Și Bisericile noastre surori, cu sinceră iubire năzuiesc «la zidirea trupului lui Hristos, pînă vom ajunge toți la unirea credinței» (Efes. IV, 12—13).

Acestea sînt căi ale iubirii, a căror strălucire apare și pe firmamentul prieteniei bulgaro-române. Aceste binefaceri supreme să ne îmbărbăteze și pe viitor în strădaniile noastre comune. Podul prieteniei, ca și acordul pentru construirea complexului hidroenergetic de la Belene și convenția semnată recent la Varna să ne fie pod al inimilor și al sufletelor în zidirea unei prietenii tot mai strînse între ambele noastre popoare.

Din inimă rog pe Cel de sus să dea deplină sănătate și îndelungată înziliră Prea Fericirii Voastre, iubite Înfiistătător al Bisericii Ortodoxe Române, pentru a Vă bucura de bogatele roade ale muncii Voastre neobosite, pentru prosperitatea spirituală a poporului Vostru și pentru pace în lumea întregă.

Din inimă doresc o continuă înflorire a Sfintei Biserici Ortodoxe Române, în evlavie, sfințenie și în binefacerile creștinești care constituie o încununare a străduințelor pline de rîvnă ale tuturor eforturilor pline de zel în ogorul Bisericii lui Hristos.

Poporului român binecredincios și harnic îi doresc noi realizări în apărarea păcii și noi succese valoroase în obținerea buneistării materiale și spirituale.

«Harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi cu toți».

După cuvîntările oficiale a urmat un Polihroniu în cinstea oaspeților.

La ora 13,30 la Palatul patriarhal a avut loc o masă oficială oferită de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în cinstea Prea Fericitului Patriarh Maxim și a delegației bisericești bulgare. La această masă a participat și Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, Patriarhul Bisericii Copte din Egipt, împreună cu delegația Bisericii Copte.

Au luat parte și membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, consilierii Arhiepiscopiei Bucureștilor, funcționari bisericești superiori, profesorii Seminarului teologic din București ș.a.

Din partea Departamentului Cultelor au participat: Dl. Președinte Prof. Dumitru Dogaru, Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu și Dl. Inspector Niță Pascu.

Cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următorul toast:

Prea Fericirea Voastră,

Onorați oaspeți,

De cîteva zile Biserica noastră este în sărbătoare; sărbătoare prilejuită de prezența în mijlocul nostru a Prea Fericirii Voastre. În urma invitației frățești pe care V-am făcut-o, ați răspuns cu aceeași dragoste și ați venit să ne vizitați Biserica și Țara. Este adevărat că Prea Fericirea Voastră ați mai fost oaspețele Bisericii noastre, cu ani în urmă, cînd, înainte de a fi conducătorul Bisericii Ortodoxe Bulgare, ați trecut

pe la noi, cu alte îndatoriri și prilejuri. Dar ca Întâistător al Bisericii surori și vecine este prima dată când, trecînd «drumul fără pulbere», Dunărea, veniți să ne vedeți și să ne binecuvîntați clerul și credincioșii noștri.

Vă mulțumim, Prea Fericirea Voastră și iubite frate întru Hristos, pentru bucuria pe care ați făcut-o credincioșilor Bisericii noastre și Nouă personal prin această vizită. Vă mulțumim mai ales pentru osteneala la care V-ați supus, vizitînd mînaștirile noastre din nordul Moldovei. Nădăjduim însă că osteneala V-a fost răsplătită, pentru că ați putut cunoaște mai îndeaproape viața monahală din acele părți ale țării și mînaștirile noastre de acolo, cele mai multe, adevărate opere de artă bisericească, unele unice în lume.

Vă mulțumim în mod deosebit și pentru oboseala de a fi participat la slujbele legate de sărbătorirea Sfintei Cuvioase Parascheva, ale cărei sfinte moaște străjuiesc Mitropolia Moldovei de mai bine de 330 de ani. Și această oboseală socotim că V-a fost răsplătită, pentru că ați putut cunoaște spiritualitatea și evlavia credincioșilor noștri moldoveni, atașamentul lor față de Biserica strămoșească, dragostea lor față de Sfînta Cuvioasă Parascheva și cinstea deosebită pe care ei o acordă moaștelor sale sfinte. Născută în secolul al X-lea dintr-o familie de bun neam în satul Epivat, situat pe țărmul bulgăresc al Mării Negre, prin voia lui Dumnezeu Cuvioasa Parascheva este de mai bine de trei veacuri ocrotitoarea credincioșilor ortodocși români, mai ales moldoveni, care o iau sprijinitoare în rugăciunile lor către Dumnezeu.

Și Noi, vizitînd de mai multe ori Biserica Ortodoxă Bulgară, am putut să constatăm și să ne vingem de evlavia și aleasa viață creștinească a poporului dreptcredincios bulgar, de atașamentul față de Biserica sa, de cinstirea deosebită pe care o dă sfinților ce împodobesc pămîntul Bulgariei. Cunoaștem de cîtă dragoste se bucură acolo Sfîntul Ioan de Rila și cît este de cercetată mînaștirea în care a trăit el, Mînaștirea Rila, ca și alte mînaștiri, din care amintim Bacikovo, Troian, Schimbarea la față și Sfîntul Teodosie de lîngă Tîrnovo.

Prea Fericirea Voastră, puțin timp ne mai desparte de clipa în care vizita de acum a Prea Fericirii Voastre în Biserica și Țara noastră va lua sfîrșit. Mărturisim că această vizită ne-a făcut multă bucurie și că ea a fost utilă pentru dezvoltarea în continuare a legăturilor dintre Bisericile noastre. Nădăjduim că și Prea Fericirea Voastră socotiți, ca și Noi, că întîlnirea aceasta, ca și altele, care cu voia lui Dumnezeu vor mai urma, își au importanța lor, așa cum spuneam astăzi în biserica Sfîntul Spiridon, paraclis patriarhal, pentru o cît mai rodnică colaborare a Bisericilor noastre, în vederea realizării unui cît mai însemnat spor de bine în lumea noastră de astăzi, care se vrea unită, înfrățită.

Din toată inima facem cele mai calde urări de prosperitate Bisericii Ortodoxe Bulgare surori și poporului bulgar prieten care, ca și poporul român, își croiește astăzi o viață nouă, iar Prea Fericirii Voastre Vă dorim multă sănătate și puteri de muncă pentru a conduce Biserica Ortodoxă Bulgară spre împlinirea sublimului său rost ce ține de însăși

ordinea existenței Bisericilor creștine : mîntuirea sufletelor credincioșilor și dorinței Mîntuitorului Hristos, «ca lumea, viață să aibă și cît mai multă să aibă».

Cu aceste gînduri ridic păharul meu în sănătatea Prea Fericirii Voastre și a distinșilor voștri însoțitori, urîndu-Vă din inimă să trăiți întru mulți și fericiți ani !

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Maxim, cu următorul toast :

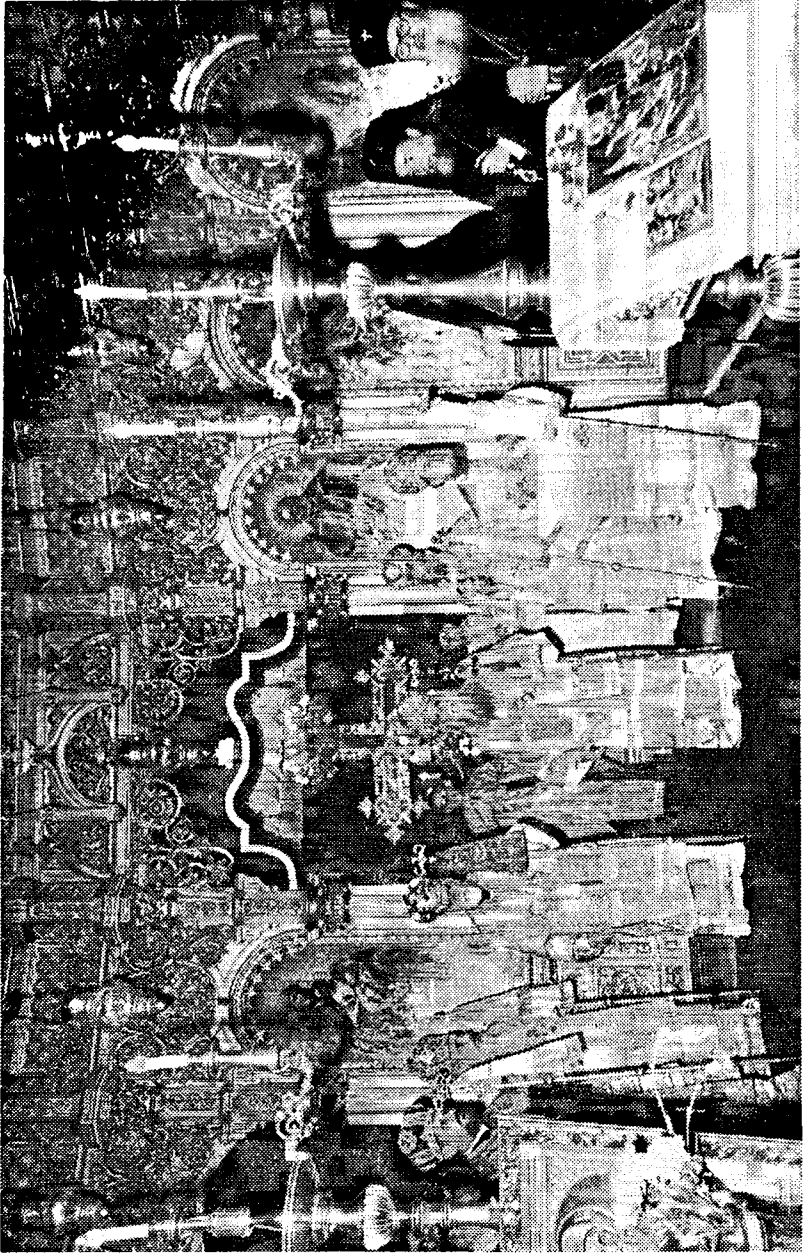
Prea Fericirea Voastră,

Invitați și primiți cu mare căldură a inimii de Prea Fericirea Voastră, iubitul meu frate întru Domnul, eu și însoțitorii mei sîntem extrem de bucuroși că am avut posibilitatea să fim oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române în frumoasa Dumneavoastră țară. Chiar de la prima întîlnire de pe aeroport am simțit amabilitatea ospitalității. Voastre cordiale. Și pînă în această clipă grija Prea Fericirii Voastre pentru noi se manifestă prin exprimări din cele mai cordiale. Noi cunoșteam, dar acum am cunoscut și mai temeinic multilateralitatea vieții Bisericii Ortodoxe Române. Ne-am întîlnit cu oamenii de aici, buni, harnici și iubitori de pace, care ne-au salutat cu dragoste ca pe niște reprezentanți ai poporului frate vecin. Aceste frumoase sentimente au găsit o expresie și în cuvintele calde ale Prea Fericirii Voastre, pe care le-am ascultat cu plăcere la această așapă a dragostei. Îmi este plăcut să declar că această întîlnire cu Prea Fericirea Voastră și cu mulții și apreciații Voștri colaboratori lasă puternică impresie și întărește și mai mult dragostea noastră frățească.

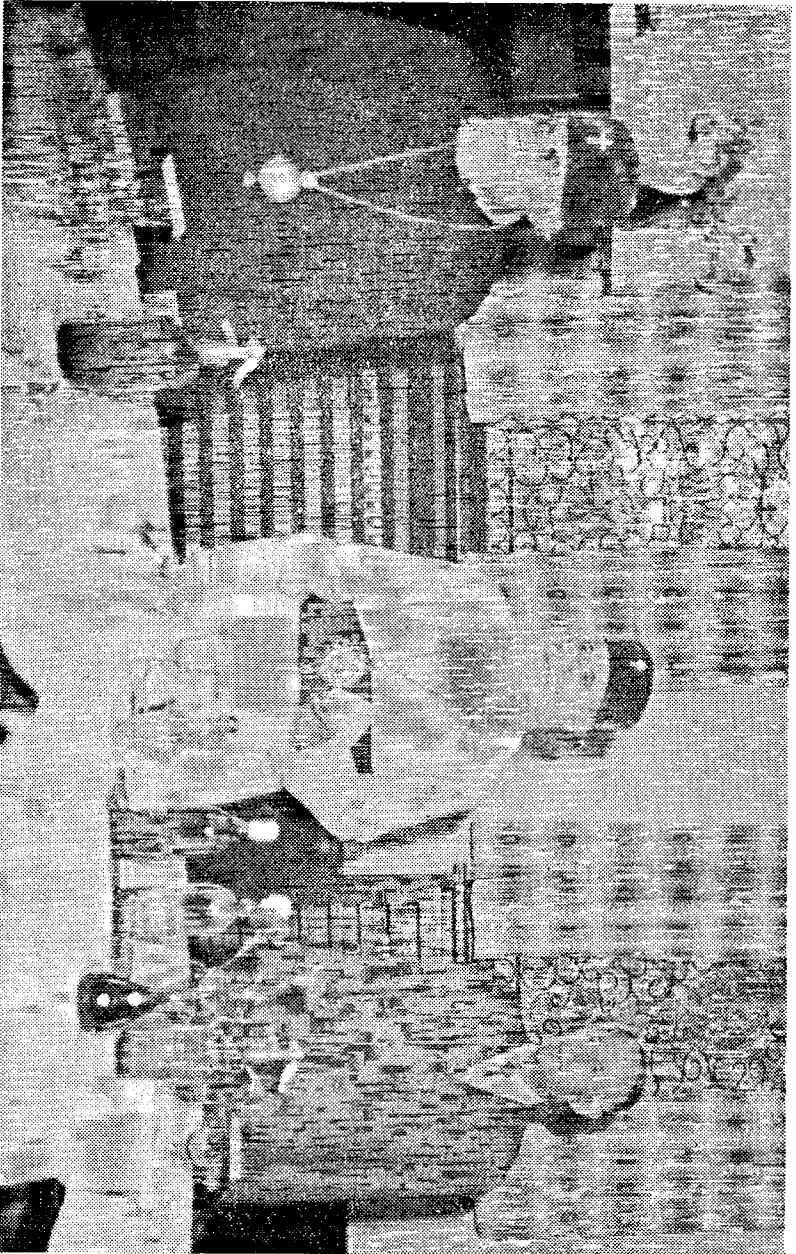
Deja de cîteva zile călătorim prin țara Dvs. Ne-am convins că sîntem oaspeții unei Biserici, condusă cu vrednicie și înțelepciune de Prea Fericirea Voastră, ajutat cu rîvnă și sîrguință de demnii Voștri colaboratori. Neobosită este activitatea Prea Fericirii Voastre în domeniul bunei organizări a întregii vieți bisericești. Vizitat-am vechile mîndștiri istorice, care și-au dat prețiosul aport pentru renașterea Bisericii și pentru dezvoltarea culturală a poporului. Rugatu-ne-am în biserică împodobite, întîlnitu-ne-am cu clerul Dvs. evlavios și avut-am bucuria de a binecuvînta pe binecredincioșii creștini de aici. Peste tot se simte permanenta purtare de grijă a Prea Fericirii Voastre și a distinșilor ierarhi, precum și a colaboratorilor mari și mici în via Domnului. Devenit-am martori ai entuziasmului creator în muncă al poporului Dvs. iubitor de pace și ai prosperității minunate și pitoreștii Voastre patrii. Momente luminoase ale entuziasmului spiritual a constituit comuniunea în rugăciuni.

Serviciul divin săvîrșit astăzi în comun a constituit pentru mine și pentru însoțitorii mei o sinceră bucurie, întrucît într-însul ne-am întărit sufletește și cu o singură gură și o singură inimă am preamărit pe Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, îndreptînd rugăciuni «pentru pacea a toată lumea, pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor».

Trăim într-o epocă deosebită. Oamenii din lumea întreaqă caută căi noi spre drumul dreptății și al echității sociale. Apar probleme noi



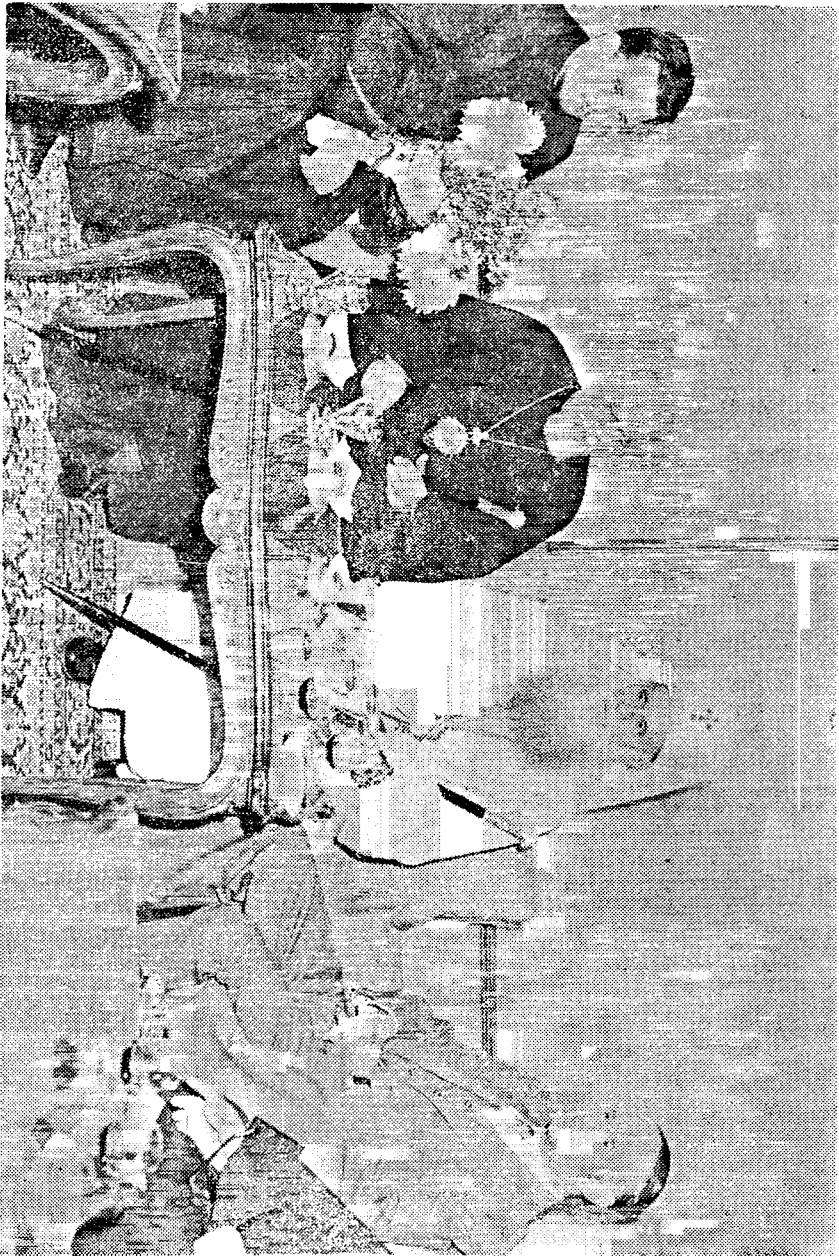
Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Maxim, în timpul sfintei
liturghii, în biserica Sfântul Spiridon



Prea Fericiul Patriarh Justinian, Prea Fericiul Patriarh Maxim și Dl. Președinte al Departamentului Cultelor,
Prof. Dumitru Dogaru, în timpul mesei oficiale



Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Maxim, în timpul vizitei la biserica bulgară din București



Prea Fericitul Patriarh Justinian, Prea Fericitul Patriarh Maxim și Dl. Președinte al Departamentului Cultelor,
Prof. Dumitru Dogaru, în saloanul oficial al Aeroportului Internațional Otopeni, înainte de plecarea
delegatelor Bisericii Ortodoxe Bulgare

în viața popoarelor și în viața bisericească. Lupta popoarelor pentru înțelegere reciprocă, pentru pace și prietenie, continuă, în ciuda numeroaselor și marilor piedici care se întâlnesc în drumul dezvoltării sociale multilaterale. Lupta pentru pace este imperativul de bază, în special în zilele noastre agitate, când focarele de război mocnesc prin unele locuri, iar în altele au declanșat războaie locale, ce pot împinge lumea spre catastrofa termonucleară. Popoarele noastre apără cu perseverență cauza păcii. Bisericele noastre surori, ca purătoare ale binefacerilor creștinești, participă activ la nobila cauză a apărării păcii în lumea întreagă. Așa este și porunca Domnului: «Pacea Mea las vouă, pacea Mea o dau vouă» (Ioan XIV, 27). Așa vom îndeplini datoria noastră de creștin și de pacificatori.

În zilele noastre se dezvoltă tot mai mult Mișcarea ecumenică. Bisericele noastre participă în mod activ și își intensifică binecuvântările lor eforturi pentru apropierea Bisericilor, pentru colaborare și pentru pace. Ambele noastre Biserici surori își consolidează strânsele lor legături, iar popoarele noastre își întăresc relațiile de bună vecinătate frățească.

Îngăduiți-mi să ridic paharul în sănătatea Prea Fericirii Voastre, lubitul confrate întru Domnul nostru și pentru cei mai apropiați colaboratori — ierarhi, pentru clerul și turma cuvântătoare a Bisericii Ortodoxe Române și să Vă urez sănătate, lungime de zile, izbândă în opera de organizare bisericească și în munca Voastră plină de noblețe pentru bunăstarea patriei, pentru pacea în Balcani și pe întregul pământ.

În sănătatea mult stimatului reprezentant al conducerii de stat și pentru prosperitatea și pe mai departe a bunului, harnicului și iubitorului de pace frate popor român!

Pentru prietenia între Bisericele și între popoarele noastre!

A rostit apoi un scurt toast și Sanctitatea Sa Patriarhul Șenuda al III-lea, conducătorul delegației Bisericii Copte din Egipt.

Masa oficială oferită în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare s-a desfășurat într-o atmosferă caldă de prietenie și cordialitate.

În aceeași zi, la ora 18, Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare și Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, au vizitat *biserica bulgară din București*.

După oficierea slujbei vecerniei, P. C. Nicolai Goranov, superiorul bisericii bulgare din București, a rostit un cuvânt de întâmpinare, adresat Prea Fericitului Patriarh Maxim și Prea Fericitului Patriarh Justinian exprimând bucuria credincioșilor ortodocși bulgari din București pentru înalta vizită cu care au fost cinstiți.

În continuare, a vorbit Dl. Ivan Ivanov, președintele comunității bulgare din București.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Maxim, care a mulțumit pentru caldă primire, împărtășind apoi impresiile frumoase dobândite de delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare în timpul vizitei în România și îndemnând pe credincioșii ortodocși bulgari din București să contribuie

la apropierea dintre Bisericile Ortodoxe Bulgară și Română și la consolidarea prieteniei dintre popoarele bulgar și român.

După ceremonia din biserică, oaspeții și însoțitorii au fost invitați să viziteze oficiul parohial, după care a urmat întoarcerea la Palatul patriarhal.

Luni, 16 octombrie 1972, la ora 9, Prea Fericitul Patriarh Maxim, împreună cu ceilalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare, însoțiți de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Episcop Teoctist al Aradului și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, au făcut o vizită protocolară la Departamentul Cultelor din București. Aici au fost primiți de Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor și de Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu.

Dl. Președinte Dumitru Dogaru a adresat oaspeților un cuvânt de bun-venit, după care a scos în evidență bunele relații de prietenie, cordialitate și bună vecinătate dintre poporul român și poporul bulgar, ca și dintre cele două Biserici. A subliniat apoi legăturile culturale de veacuri dintre cele două popoare, ajungând pînă în zilele noastre, cînd relațiile de cooperare în toate domeniile au atins nivelul cel mai înalt. Podul prieteniei între Giurgiu și Ruse — a spus D-Sa — ca și convenția recent semnată la Varna între R. S. România și R. P. Bulgaria, în privința construirii unui alt pod peste Dunăre, unesc interesele comune ale popoarelor noastre, care-și construiesc în liniște și pace un viitor luminos, în cel mai sincer climat de colaborare și bună înțelegere.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Maxim, care a mulțumit mai întii pentru alesele cuvinte de întîmpinare, apoi și-a manifestat în chipul cel mai sincer bucuria pentru minunatele clipe petrecute la mînăstirile din nordul Moldovei și la Iași, în calitate de oaspeți ai I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei. A subliniat minunata stare a mînăstirilor vizitate, care au fost reparate și înfrumusețate de Mitropolia Moldovei, cu un substanțial sprijin material din partea Statului, acordat prin Departamentul Cultelor. A remarcat în mod deosebit acest aport material pentru întreținerea în bună stare a mînăstirilor din Moldova, adevărate opere de artă, creații ale spiritului poporului român, care au rămas pentru veacuri ca niște mărturii ale trecutului glorios al poporului român. În încheiere, Prea Fericirea Sa a scos în evidență bunele relații de prietenie, bună vecinătate și colaborare sinceră între Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română, precum și între poporul bulgar și cel român.

Primirea la Departamentul Cultelor s-a desfășurat într-o atmosferă de cordialitate.

De aici, oaspeții și însoțitorii s-au îndreptat spre *Mînăstirea Cernica*, unde au fost întîmpinați de Părintele Stareț Arhim. Roman Stanciu, însoțit de călugării și frații viețuitori. Ca de obicei, după închinarea în sfîntul altar, a urmat cuvîntul P. Cuv. Părinte Stareț, care și-a manifestat bucuria de a avea ca oaspete scump al Mînăstirii Cernica pe Prea Fericitul Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare. După un

scurt istoric și înfățișarea actuală a situației mînăstirii, vorbitorul a mulțumit încă o dată Prea Fericirii Sale pentru vizita făcută, cerînd binecuvîntare patriarhală pentru viețuitorii mînăstirii.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Maxim, care a mulțumit călduros pentru frumoasele cuvinte de întîmpinare, urînd în continuare succes și mult spor viețuitorilor Mînăstirii Cernica, pentru propășirea în viață monahală și bunăstarea întregii obști mînăstirești.

S-a vizitat apoi vechea biserică Sfîntul Nicolae, cimitirul și casa Sfîntului Calinic.

Oaspeții și însoțitorii au vizitat după aceea *Mînăstirea Căldărușani*, unde au fost întîmpinați de P. Cuv. Părinte Stareț, care le-a adresat un cuvînt de bun-venit. A răspuns Prea Fericitul Patriarh Maxim, mulțumind pentru frumoasa întîmpinare făcută.

După o scurtă vizită la muzeul, bine organizat, al mînăstirii și expoziția de icoane și tablouri, oaspeții au fost invitați la stăreție unde li s-a servit masa de prînz.

Delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare și însoțitorii s-au reîntors apoi la București.

La ora 18, Prea Fericitul Patriarh Maxim și ceilalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare, însoțiți de P. S. Episcop Teoctist al Aradului și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, au făcut o vizită la Institutul teologic universitar din București.

În sala de festivități a Institutului, studenții, sub conducerea D-lui Prof. N. Lungu, au întîmpinat pe oaspeți cu *Imnul patriarhal*. Cuvîntul de bun-venit a fost adresat de P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, prorectorul Institutului, care a reliefat faptul că această primă vizită a Prea Fericitului Patriarh Maxim la Institutul teologic din București vine să pecetluiească bunele relații între Bisericile surori Română și Bulgară și între Institutul teologic din București și Academia teologică Sfîntul Clement de Ohrida din Sofia, între care în ultimele decenii au avut loc schimburi de profesori și de studenți. În continuare, a înfățișat pe scurt modul de desfășurare al învățămîntului teologic în Biserica Ortodoxă Română și aplicarea acestuia în cadrul Institutului din București.

A răspuns Prea Fericitul Patriarh Maxim, care a mulțumit pentru frumoasa primire făcută de către corpul didactic și studenții Institutului, subliniind apoi bunele legături între Academia teologică din Sofia și Institutul teologic din București. La sfîrșit a făcut cîteva daruri Institutului.

A urmat un scurt concert coral oferit de studenți în cinstea oaspeților bulgari.

În cancelaria profesorală s-a făcut prezentarea membrilor corpului didactic, după care Prea Fericitul Patriarh Maxim s-a interesat îndeaproape despre modul de desfășurare a procesului de învățămînt și a făcut o scurtă prezentare a cîtorva dintre profesorii Academiei teologice din Sofia.

La orele 20, Prea Fericitul Patriarh Maxim împreună cu ceilalți membrii ai delegației bisericești bulgare, însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali și Diac. Ion Bănățeanu ca interpret, au participat, la Ambasada Bulgară, la o recepție oferită de Dl. Ambasador al R. P. Bulgaria la București, Spas Gospodov, în cinstea Prea Fericitului Patriarh Maxim și a delegației însoțitoare. Din partea Departamentului Cultelor au participat Dl. Președinte Prof. Dumitru Dogaru și Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu.

Cu prilejul acestei recepții, care s-a desfășurat într-o atmosferă de prietenie și cordialitate, Dl. Ambasador Spas Gospodov a salutat prezența Prea Fericitului Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a celorlalți ierarhi români, precum și prezența înalților reprezentanți ai puterii de Stat în persoana D-lui Președinte și a D-lui Vicepreședinte al Departamentului Cultelor din București. A subliniat vechile și bunele relații de colaborare și prietenia dintre poporul bulgar și român, care în zilele noastre s-au intensificat tot mai mult și a făcut urări pentru succesul pe mai departe și în toate direcțiile a celor două popoare prietene.

A vorbit apoi Prea Fericitul Patriarh Maxim care a mulțumit pentru caldele cuvinte de întâmpinare, precum și pentru invitația făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian de a vizita Biserica Ortodoxă Română. A amintit de consistentele ajutoare pe care poporul român le-a acordat poporului bulgar pe vremea când acesta se afla sub robia turcească, ca și despre frumoasele relații actuale pe tărîm economic, social, cultural și bisericesc. În încheiere, Prea Fericitul Sa a ridicat paharul pentru prietenia dintre cele două popoare ale noastre, pentru legăturile frățești de dragoste și respect între cele două Biserici ale noastre, pentru propășirea țărilor noastre și pentru pacea și prietenia între toate popoarele.

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a vorbit I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care a mulțumit pentru invitația la această recepție și pentru atmosfera cordială creată de Dl. Ambasador Spas Gospodov. Și I. P. S. Sa a subliniat vechile raporturi de prietenie dintre poporul român și cel bulgar, ca și legăturile frățești dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară, care în ultima vreme s-au intensificat tot mai mult prin schimburi de vizite la cel mai înalt nivel. Remarcînd importanța vizitei Prea Fericitului Patriarh Maxim în țara și Biserica noastră, a tostat pentru continuarea și întărirea prieteniei româno-bulgare.

Marti, 17 octombrie 1972, în timpul dimineții, delegații Bisericii Ortodoxe Bulgare au făcut plimbări sau vizite personale în oraș.

La ora 13, la Palatul patriarhal, oaspeților li s-a oferit masa de prînz. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Maxim a adresat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian invitația ca într-un viitor apropiat

să facă o vizită oficială de prietenie ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Bulgare. Invitația a fost acceptată, urmînd să se stabilească ulterior data exactă a vizitei.

La orele 14 delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare a plecat spre Aeroportul internațional Otopeni, pentru a se înapoia la Sofia, fiind însoțită de : Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ; II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, și Nicolae al Banatului ; P. S. Episcop Teotist al Aradului ; PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali ; P. C. Prot. Nicolai Goranov, superiorul bisericii bulgare din București ; P. C. Pr. Ilie Georgescu, consilier patriarhal ; și PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Din partea Departamentului Cultelor au fost de față Dl. Președinte Prof. Dumitru Dogaru și Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu.

A fost prezent de asemenea și Dl. Spas Gospodov, Ambasadorul R. P. Bulgaria la București, însoțit de funcționari superiori ai Ambasadei.

Din cauza întîrzierii plecării avionului spre Sofia, la invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare, împreună cu toți însoțitorii, au făcut o scurtă vizită la Mînaștirea Iigănești, unde s-a vizitat muzeul, biserica și atelierele de covoare și țesături de stofe bisericesti. A fost o vizită neprogramată, dar binevenită, de care oaspeții au rămas foarte mulțumiți.

După întoarcerea la Aeroportul internațional Otopeni, înalții oaspeți și-au luat cuvenitul rămas-bun și s-au urcat în avionul care i-a transportat la Sofia.

Vizita Prea Fericitului Maxim, noul Patriarh al Bisericii Ortodoxe Bulgare, însoțit de ceilalți distinși membri ai delegației bisericesti bulgare, a confirmat trăinicia legăturilor frățești de colaborare dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară, subliniind totodată bunele raporturi de prietenie și bună vecinătate dintre poporul român și poporul bulgar și contribuind astfel la o cît mai bună cunoaștere și apropiere reciprocă în spiritul păcii, al bunei înțelegeri, al dragostei și cooperării.

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DE CĂTRE SANCTITATEA SA ŞENUDA AL III-LEA, PATRIARHUL BISERICII COPTE

La invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, în ziua de 12 octombrie 1972, a sosit la București o delegație a Bisericii Copte din Egipt, condusă de Sanctitatea Sa Şenuda al III-lea, Papă al Bisericii Copte din Egipt și Africa și Patriarh al Scaunului Sfintului Evanghelist Marcu. Din delegație au făcut parte : I.P.S. Mitropolit Markos de Abutigi ; I.P.S. Mitropolit Mihail de Assiut ; P.S. Episcop Gregorius, însărcinat cu problemele de învățămînt ; P. S. Episcop Samuel, șeful relațiilor externe și ecumenice ; P. S. Episcop Philipos și diaconii Dr. Jusef și Dr. Guirigis.

La sosirea pe Aeroportul internațional Otopeni, delegația a fost întâmpinată de : Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal ; Pr. Ilie Georgescu, consilier patriarhal ; PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Din partea Ambasadei Republicii Arabe Egipt la București, oaspeții au fost primiți de Dl. Ambasador Osman Assal și de consilieri ai Ambasadei.

Delegația Bisericii Copte a fost condusă la Palatul Patriarhal, unde a fost întâmpinată de către clerul catedralei patriarhale, care a oficiat un polihroniu.

*

În aceeași zi, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a acordat Radioteleviziunii Române următorul interviu :

Întrebare: *După cîte știm, Prea Fericirea Voastră sînteți socotit ca unul din promotorii contactelor dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale. V-am ruga să împărtășiți și Radioteleviziunii Române opinia Prea Fericirii Voastre în legătură cu aceste Biserici.*

Răspuns: Pentru prima dată am avut prilejul să pun problema acestor Biserici la Conferința panortodoxă care a avut loc la Moscova în 1948, cînd unii dintre participanți și-au manifestat surprinderea că la lucrările Conferinței erau trecuți în program și delegații Catolicosatului Armean. Luînd cuvîntul atunci, am spus că primul dialog pe care va trebui să-l inițieze Biserica Ortodoxă trebuie să fie dialogul cu Bisericile Vechi Orientale, fiindcă acestea sînt cele mai apropiate de Ortodoxie și ele însele se socotesc că fac parte din marea familie a Ortodoxiei. În urma acestei intervenții, Patriarhul Alexei și celelalte delegații au fost de acord ca reprezentanții Catolicosatului Armean să participe la Conferință ca observatori activi.

Tot cu prilejul acestei conferințe s-a propus ca Patriarhia Ecumenică să întreprindă demersurile necesare pentru inițierea unui dialog cu Bisericele Vechi Orientale.

Mai târziu, Conferințele de la Aarhus (1964), Bristol (1967), Geneva (1970) și Addis Abeba (1971) — între teologi ai Bisericilor Ortodoxe și teologi ai Bisericilor Vechi Orientale — au ajuns la concluzia că în esență avem aceeași învățătură despre persoana lui Hristos, iar ceea ce ne-a despărțit atîta timp au fost mai mult unele deosebiri de terminologie.

Primele contacte directe cu Bisericele Vechi Orientale le-a realizat Biserica Ortodoxă Română. Astfel, noi am vizitat de două ori Biserica Armeană (1958 și 1966), iar Catolicosul Bisericii Armene ne-a vizitat pe noi în anul 1965.

De asemenea, noi am vizitat Biserica Coptă din Egipt (1969), cu ocazia călătoriei noastre spre India.

Am vizitat Biserica Ortodoxă Siriană din India, cu centrul în statul Kerala, orașul Kottayam. Am vizitat toate mitropoliile acestei Biserici, precum și Biserica Catholică de acolo și ne-am întîlnit și cu reprezentanții altor Biserici creștine. La înapoiere am făcut o vizită Bisericii din Etiopia. Cu această ocazie am constatat cît de juste sînt concluziile amintitelor consfătuiri neoficiale ale teologilor ambelor părți.

Cu prilejul întronizării Patriarhului Etiopiei, Abuna Theophilos, am vizitat pentru a doua oară Biserica Etiopiei (1971) și ne-am întîlnit cu delegații tuturor Bisericilor Ortodoxe, în frunte cu Patriarhul Nicolae al VI-lea al Alexandriei, care a participat la aceste festivități, arătînd progresul legăturilor care s-au realizat între cele două familii de Biserici, în ultimii ani.

La întronizarea Patriarhului Șenuda al III-lea au participat, de asemenea, delegați ai Bisericilor Ortodoxe.

Se creează deci din ce în ce mai mult premisele unirii dintre cele două familii de Biserici. În prezent o comisie oficială interortodoxă studiază începerea dialogului dintre Biserica Ortodoxă și Bisericele Vechi Orientale. Această comisie și-a ținut prima ședință în august 1971 la Addis Abeba, unde delegația Bisericii Ortodoxe Române a susținut cu fermitate necesitatea începerii neîntîrziate a acestui dialog.

Întrebare: *Ce părere aveți de vizita Patriarhului Șenuda al III-lea?*

Răspuns: Această vizită se înscrie ca un nou contact menit să contribuie la apropierea și apoi la unirea dintre cele două familii de Biserici. Noi nădăjduim că Sanctitatea Sa a văzut și va vedea la fața locului viața de credință și de evlavie a Bisericii Ortodoxe Române și se va convinge personal cît de multe sînt punctele de credință și modurile de evlavie care ne unesc.

*

Vineri, 13 octombrie 1972, orele 8,30, Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea a acordat un interviu Radioteleviziunii Române. În interviu, Sanctitatea Sa și-a exprimat bucuria de a fi putut face această vizită pe care

o consideră ca pe un început valoros în cadrul relațiilor dintre Biserica Coptă din Egipt și Biserica Ortodoxă Română și o întărire a relațiilor de prietenie dintre poporul român și poporul egiptean.

După aceea, delegația Bisericii Copte, însoțită de P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal și de Dl. Remus Rus, interpret, au vizitat Catedrala patriarhală și următoarele instituții centrale ale Patriarhiei Române: Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, atelierele de obiecte bisericești de la Schitul Maicilor și biserica Mînăstirii, complexul Mînăstirii Antim, cu biserica, muzeul, biblioteca Sfîntului Sinod și sălile de ședință ale Sfîntului Sinod și birourile Serviciului de Relații externe bisericești al Patriarhiei Române.

În după-amiaza aceleiași zile, înalții oaspeți, însoțiți de P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, au făcut o vizită la Mînăstirea Cernica, unde au fost întîmpinați de ostenitorii și slujitorii acestui sfînt lăcaș, în frunte cu P. Cuv. Arhim. Roman Stanciu, starețul mînăstirii. După închinarea la sfîntul prestol și obișnuitul polihroniu, P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, a rostit un scurt cuvînt în care a înfățișat relațiile de prietenie dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Coptă, concretizate în schimburi de vizite, discuții teologice etc. și a subliniat că vizita reprezentanților Bisericii Copte este un exemplu al acestor relații de prietenie.

În numele comunității monahale a vorbit P. Cuv. Arhim. Roman Stanciu, care și-a exprimat bucuria de a fi gazda delegațiilor Bisericii Copte, dînd apoi și cîteva amănunte asupra istoricului Mînăstirii Cernica.

A răspuns Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, exprimîndu-și bucuria de a fi putut vizita această comunitate monahală.

Au fost vizitate apoi biserica Sfîntul Nicolae de pe insulă și biseri-
cuța-cimitir din același loc, precum și muzeul mînăstirii.

Sîmbătă, 14 octombrie 1972, fiind sărbătoarea Sfintei Cuvioase Parascheva, înalții oaspeți au participat la slujba arhierescă săvîrșită de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. S. Episcop Teoctist al Aradului și P.S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, împreună cu un sobor ales de preoți și diaconi. Cu această ocazie s-a făcut primirea oficială a delegației Bisericii Ortodoxe Copte.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare:

*Sanctitatea Voastră,
Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Ierarhi,
Iubiții mei fii duhovnicești,*

Intreaga suflare a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române cinstește astăzi, în chip deosebit, pe Sfînta Prea Cuvioasa Maica noastră Parascheva, rugătoarea, sprijinitoarea și ocrotitoarea poporului credincios din această binecuvîntată țară. Fiică de oameni înstăriți din Epivatul Traciei, tînăra fecioară Parascheva lasă tihna și bunăstarea familială și dăruiește tot ce are celor săraci, trăind porunca Domnului care spune:



Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sancitatea Sa Patriarhul Șenuda al III-lea, în timpul vizitei delegației Bisericii Copte la Palatul patriarhal



Sancititatea Sa Patriarhul Șenuda al III-lea, în timpul vizitei la biblioteca Sfantului Sinod



Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sancitiata Sa Patriarhul Șenuda al III-lea, în timpul vizitei delegației Bisericii Copte în România



Sanctitatea Sa Patriarhul Şenuda al III-lea, rostindu-şi cuvîntarea oficială,
în catedrala patriarhală

«Cel ce vrea să fie desăvârșit să se lepede de sine, să-și ia crucea și să urmeze Mie». Părăsind pentru Hristos toate cele pieritoare ale lumii, își îndreaptă pașii spre singurătate, trăindu-și viața ca un rug mistuitor de rugăciune neîncetată către Dumnezeu și de slujire în dragoste a semenilor. Atunci însă când i se vestește apropiata sosire a Arhanghelului, Sfinta Parascheva se îndreaptă spre patria sa, unde nimeni nu o mai recunoaște, pentru a-și închide ochii și a-și pogori trupul în pământul strămoșilor săi. Dar Dumnezeu binecuvîntează moaștele Cuvioasei cu neputrezirea. Descoperite în chip minunat, ele au împodobit catedrala patriarhală din Tîrnova, unde se închinau laolaltă Domnului bulgarii și românii, frați în aceeași credință.

Peste veacuri, cucernicul și iubitorul de Dumnezeu Vasile Lupu Voievod, domnul Moldovei, aducînd mulțumire lui Dumnezeu minunata biserică a Sfinților Trei Ierarhi din Iași, a căutat să împodobească ctitoria sa, aducînd pe Prea Cuvioasa Maică Parascheva. De cînd pururea-pomenitul Vasile Lupu Voievod a adus în țară cinstitele moaște ale Sfintei Parascheva, binefacerile și mîngîierile ei n-au încetat să se reverse asupra tuturor celor ce au cerut ajutorul său.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Cinstirea pe care o aducem astăzi Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva, ocrotitoarea și binefăcătoarea noastră, ne-a adus bucuria de a avea alături de noi în rugăciune pe solii venerabilei Biserici Copte a Egiptului, mînosul pămînt care a ocrotit pruncia Mîntuitorului Hristos de urgia lui Irod și în care s-a aprins flacăra Evangheliei prin mîna și vestirea Sfîntului Evanghelist Marcu. Avem, așadar, astăzi, alături de noi în Catedrala noastră patriarhală, pe tînărul Papă și Patriarh al străvechii Biserici egiptene, Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, împreună cu cinstiții ierarhi și clerici ai Bisericii Sale, oaspeți prea doriți ai Noștri.

Păstrătoare a milenarei tradiții a creștinismului din Egiptul care a dat lumii chipurile luminoase ale apărătorilor Ortodoxiei, pe Sfinții Atanasie și Chiril, care a dat strălucita pleiadă de cărturari ai Școlii alexandrine, de la Panten la neobositul Origen și la atîția urmași, Biserica egipteană nu este mai puțin bogată în mucenici și cuvioși, schimnici și pustnici, care împodobesc cu neasemuită frumusețe cununa sfinților.

Dăm slavă lui Dumnezeu că ne-a învrednicit și pe Noi ca anul trecut, asistînd la întronizarea iubitului Papă și Patriarh Șenuda al III-lea, să ne împărtășim direct, vreme de cîteva zile, din bogăția tradițiilor milenare ale creștinismului egiptean.

Sanctitatea Voastră, iubite Patriarh și Papă Șenuda,

Iată așadar că la aproape un an de cînd am pășit cu venerație pe pămîntul în care a înflorit floarea cea nepieritoare a creștinismului egiptean și am sărutat cinstitele moaște ale Sfîntului Evanghelist Marcu în noua și impunătoare catedrală de pe lîngă reședința Voastră papală din Cairo, Vă primim astăzi, cînd cinstim o cuvioasă Maică, ocrotitoare a pămîntului nostru în străvechea noastră catedrală patriarhală din București.

Trecînd peste greutățile unui trecut care a lăsat pecetea sa peste diferitele Biserici ale lui Hristos, am putut înălța astăzi împreună rugăciunile noastre Treimii celei de o ființă și de viață făcătoare, Tatălui și Fiului și Sfîntului Duh. Astăzi am săvîrșit împreună «koinonia» rugăciunii Noastre, în nădejdea că se va apropia ziua cea binecuvîntată de Dumnezeu și dorită de noi toți, a împărtășirii din același potir. Pentru aceasta, avem nevoie de curaj în a trece peste barierele ridicate de oameni în calea iubirii ce trebuie să unească pe toți fiii lui Dumnezeu, avem nevoie de stăruință în rugăciune pentru întărirea și luminarea noastră în calea adevărului și de încredere în valoarea veșnică a rugăciunii arhieresti a Mîntuitorului Hristos care, în noaptea prinderii Sale, s-a rugat «ca toți să fie una».

Cu convingerea că întîlnirea noastră de acum, încălzită de focul sacru al rugăciunilor și ocrotită de Sfînta Cuvioasă Maică Parascheva, va constitui o nouă și eficace treaptă pe calea apropierii dintre noi, spre binele Bisericilor noastre și al întregii Ortodoxii, precum și spre folosul popoarelor noastre, Vă salutăm cu salutare frățească și Vă îmbrățișăm, spunîndu-Vă: Bine ați venit, frați ai venerabilei Biserici Copte a Egiptului! «Binecuvîntat este cel ce vine întru numele Domnului!»

A răspuns Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea :

Prea Fericirea Voastră,

Prea Fericite Părinte Patriarh Justinian,

Doresc să-mi exprim bucuria și fericirea de a fi putut vizita Biserica Ortodoxă Română, cu care noi întreținem bune relații. Considerăm pe credincioșii ortodocși români ca frați ai noștri în Hristos, amintindu-ne că Evanghelia le-a fost propovăduită de Sfîntul Apostol Pavel și de Sfîntul Apostol Andrei și de asemenea că noi sintem una în multe puncte ale credinței noastre.

Noi toți credem într-un singur Dumnezeu, în Hristos cel unul, într-un Botez, într-o Sfîntă Treime, în dumnezeirea Domnului nostru Iisus Hristos și în sfînta Lui întrupare. Cu toții credem în mîntuire, într-o singură mîntuire prin sîngele Domnului nostru Iisus Hristos, după cum noi toți credem în darurile Duhului Sfînt și harurile date nouă prin cele șapte Taine ale Sfîntei Biserici. Cu toții credem că Domnul nostru Iisus Hristos este Dumnezeu întrupat și că el este Dumnezeu adevărat și om adevărat. Cu toții credem că dumnezeirea Domnului nostru nu a fost separată de omenitatea Sa nici pentru o secundă sau clipire a ochilor. Noi toți avem un singur crez, întru una, sfîntă, apostolică, ortodoxă și sobornicească Biserică. Noi toți avem un rol de împlinit în cadrul Mișcării ecumenice și cu toții dorim ca Biserica noastră să fie așa cum a voit-o Domnul nostru : o turmă și un păstor.

Am fost prin urmare foarte fericți să vizităm sfînta voastră Biserică și să cîștigăm impresii bogate despre istoria ei, despre sfinții ei, despre sfintele ei biserici și mînăstiri și despre minunatele ei activități. Rezultatele activităților ei minunate au fost vizibile în muzeul splendid care l-am văzut, în bine-organizatele biblioteci, ateliere bisericești și mașini de tipărit și în frumoasa voastră artă care este răspîndită pre-

tutindenii. Aceste activități pot fi văzute și în multele clădiri noi și reparații, acolo unde se simte nevoia.

În timp ce vizitam câteva din mănăstirile Dvs., am fost foarte fericiți să vedem că devotamentul monastic înflorește. Dăm mulțumire lui Dumnezeu că am văzut pe călugări, care sînt ființe omenești cerești sau îngeri pămîntești. Am fost fericiți să vedem Bucureștiul, acest oraș liniștit și frumos.

Transmitem urările noastre de bine și sănătate înalților ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române și urările noastre de prosperitate arhiepiscopilor și episcopilor, protopopiatelor, mănăstirilor și parohiilor acestei Biserici. Tuturor le dorim viață sfîntă și fericită în Domnul nostru Iisus Hristos.

Mulțumim Prea Fericirii Voastre pentru ospitalitatea și primirea frățească.

Transmitem urările noastre cele mai bune pentru întreaga Românie, poporul ei și guvernul ei. Vă dorim tot succesul și propășirea.

Cu toții ne rugăm pentru pacea lumii, pentru dreptate pretutindenii, pentru ca împărăția Domnului nostru să fie instaurată și întărită în fiecare inimă și fiecare popor.

Încă o dată repetăm mulțumirile noastre și dorim ca această vizită să fie un început de viață și cooperare sau chiar un pas făcut înainte pe drumul unității. Pomeniți-ne în rugăciunile voastre în timp ce căldătorim și adunăm cu noi amintiri atît de frumoase.

Sfînta liturghie a fost urmată de o recepție oficială dată în cinstea oaspeților de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

După-amiază, delegația Bisericii Ortodoxe Copte a făcut o vizită prin București, în câteva din cartierele recent construite.

La orele 17, conduși de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, înalții oaspeți au vizitat noul local al Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București, reparat și amenajat recent. Aici au fost întîmpinați de corpul profesoral al școlii, în frunte cu P. C. Pr. Director Nicolae Bordașiu, care le-a adresat un călduros cuvînt de bun-venit. Corul elevilor a executat un frumos concert religios.

Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea a mulțumit pentru frumoasa primire și a adresat elevilor un părintesc cuvînt de învățătură, îndemnîndu-i să studieze temeinic, pentru a deveni slujitori vrednici ai Bisericii, cu o adîncă trăire a învățaturii creștine și a transunerii ei în viață.

Oaspeții au intrat în sala profesorală, unde au semnat în Cartea de aur și apoi au vizitat o sală de cursuri.

După aceea delegația s-a îndreptat spre Institutul teologic de grad universitar din București, unde a fost întîmpinată de corpul profesoral și de studenți.

În sala de festivități a Institutului teologic, corul studenților teologi a întîmpinat pe înalții oaspeți cu imnul arhieresc.

P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, prorectorul Institutului teologic, a adresat înalților oaspeți un salut călduros, apoi a expus rolul și contribuția importantă pe care le-au avut vizitele Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și consultațiile neoficiale dintre teologii calcedonieni și necalcedonieni la strângerea relațiilor dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi-Orientale. După aceea a făcut o prezentare a învățămîntului teologic din cadrul Bisericii Ortodoxe Române.

A răspuns Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, care a reliefat mai întii importanța școlilor teologice în viața Bisericii Copte. Apoi, subliniind datoria tinerilor teologi de a învăța cu seriozitate și a împleni studiul cu trăirea duhovnicească, i-a îndemnat să depună eforturi pentru îndeplinirea idealului unității creștine. În încheiere, Sanctitatea Sa a mulțumit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și întregii Biserici Ortodoxe Române pentru dragostea cu care a fost primită delegația Bisericii Copte.

Corul studenților teologi, sub conducerea Profesorului Nicolae Lungu, a executat mai multe piese de muzică bisericească și cîntece patriotice, ce au impresionat adînc pe înalții oaspeți.

În sala profesorală, Sanctitatea Sa Patriarhul Șenuda al III-lea s-a întreținut cu profesorii Institutului, interesîndu-se de felul în care se predă fiecare disciplină teologică în parte.

La orele 20,30, Dl. Ambasador al Republicii Arabe Egipt a oferit o masă în cinstea delegaților Bisericii Copte, la care au fost invitați și reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române și ai Departamentului Cultelor.

Duminică 15 octombrie 1972, delegația Bisericii Copte a participat la slujba Sfintei liturghii, oficiată de Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu un sobor de ierarhi, preoți și diaconi.

În aceeași zi, la orele 13, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit o masă oficială în cinstea înalților oaspeți, la care au participat și : II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului și Nicolae al Banatului ; PP. SS. Episcopi Iosif al Rîmnîcului și Argeșului, Teoctist al Aradului, Teofil al Clujului, PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali ; PP. CC. consilieri patriarhali și arhiepiscopali ; profesori ai Seminarului teologic din București.

Din partea celorlalte culte au fost de față : P. S. Episcop Dirayr Mardichian al Bisericii Armene din România și P. C. Pr. N. Goranov de la biserica ortodoxă bulgară din București.

Au participat și Dl. Prof. Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, Dl. Gh. Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor și alte persoane oficiale din Departament.

Cu această ocazie, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, adresîndu-se înalților oaspeți, a spus :

Sanctitatea Voastră,
 Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
 Înalt prea Sfințiți și Prea Sfințiți Ierarhi,
 Iubiți comenseni,

Cu un an în urmă am avut plăcuta ocazie să participăm din toată inima la înălțătoarele momente ale întronizării Sanctității Sale Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare și a Sanctității Sale Șenuda al III-lea, Papă și Patriarh al venerabilei Bisericii Ortodoxe Copte din Egipt, iubiții noștri oaspeți în această binecuvîntată zi.

Intrucît Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea urmează a ne părăsi astăzi mai de timpuriu, îngăduiți-mi a-i adresa cîteva cuvinte înaintea despărțirii.

Sanctitatea Voastră,

Ne aflăm astăzi la sfîrșitul scurtei Voastre vizite în România, ca oaspete iubit al Nostru și al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. În cele cîteva zile, nădăjduiesc că ați putut cunoaște cîteva din aspectele vieții noastre religioase, evlavia poporului credincios și sentimentul de respect și de dragoste cu care înconjoară pe toți cei ce vin întru numele Domnului.

Veniți dintr-o țară cu care creștinismul de pe aceste meleaguri a întreținut strînse legături încă din primele veacuri, cînd credincioși ai noștri călătoreau pînă în Egipt, pentru a se închina moaștelor Sfîntului Mucenic Mina. Destășurarea istoriei a făcut însă ca viața creștină să îmbrace aspecte deosebite în țările noastre, datorită în primul rînd folosirii unui limbaj diferit în explicarea și precizarea acelorasi dogme ale credinței. Așa se face că astăzi aparținem la două familii ortodoxe la fel de vechi și de venerabile, fără a fi totuși una. Aceasta nu ne împiedică să manifestăm dragoste și simpatie, izvorite din prețuire și respect.

Dorim să vă informăm că Biserica noastră întreține de secole legături de prietenie cu unele Biserici din familia căreia aparțineți, cum este venerabila Biserică Armeană. În ultimul sfert de veac, aceste frumoase legături s-au întărit și au înflorit, datorită dorinței credincioșilor noștri de a trăi în pace și frățietate cu toți.

Mai mult chiar, astăzi în România conlucrează — într-un sincer ecumenism local — credincioși aparținînd unor confesiuni și religii diferite, în respect și prețuire, spre folosul reciproc al comunităților noastre religioase și spre binele patriei în care trăim.

Sanctitatea Voastră,

Vizita pe care ați întreprins-o în România, împreună cu delegația de Ierarhi ai Sfîntului Vostru Sinod, constituie un moment important pentru istoria relațiilor dintre Bisericile noastre. Nădăjduim că strădania Ierarhilor și teologilor Bisericilor noastre, care se preocupă de progresul dialogului intercreștin, să aducă roadele sale în calea mai bune cunoașteri și prețuiri reciproce, etapă obligatorie pe drumul realizării unității Bisericii creștine, atît de dorită.

Acum, înaintea despărțirii, rog pe milostivul Dumnezeu să reverse harul și binecuvîntarea Sa peste Sanctitatea Voastră, peste Sfîntul Vos-

tru Sinod, peste toți preoții și credincioșii Voștri și întregul popor al străvechiului Egipt.

Ridic acest pahar în sănătatea Sanctității Voastre, pentru prosperitatea Bisericii Ortodoxe a Egiptului și pentru adâncirea relațiilor prietenești dintre Bisericile și popoarele noastre.

A răspuns Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, care a spus, printre altele :

*Prea Fericirea Voastră,
Sanctitatea Voastră,
Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,
Înalt Prea Sfințiile și Prea Sfințiile Voastre,
Cucernici comeseni,*

Am primit cu multă plăcere invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Prea Fericirea Sa a luat parte, anul trecut, la alegerea și instalarea a 5 patriarhi. Prea Fericirea Sa, care este astăzi poate cel mai în vârstă dintre toți patriarhii, este recunoscut de noi toți ca unul care este pătruns cel mai mult de duhul ecumenist, ce ne însuflețește astăzi pe toți.

Am vizitat, de când am venit, Seminarul teologic și Institutul teologic din București și sînt bucuros că am avut prilejul să cunosc profesorii acestor instituții de învățămînt teologic, precum sînt foarte bucuros că am putut cunoaște Biserica Ortodoxă Română și ierarhii săi. Sînt de asemenea bucuros că am putut cunoaște pe Prea Fericirea Sa Patriarhul Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare. Cred că prin dragoste putem rezolva toate problemele noastre teologice.

Permiteți-mi să fac toate urările mele de bine pentru poporul român, guvernul său și Biserica Ortodoxă Română. Iau cu mine cele mai frumoase amintiri din această țară.

De asemenea, ridic paharul pentru prosperitatea Bulgariei, a poporului și guvernului său.

Sper că vă veți aminti de noi în rugăciunile voastre în timpul călătoriei noastre pe care o reîncepem astăzi.

În după-amiaza aceleiași zile, la orele 16, înalții oaspeți, însoțiți de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, P. S. Episcop Antim Țîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Ilie Georgescu, consilier patriarhal și D-nii Remus Rus și Cezar Vasiliu de la Serviciul Relațiilor externe bisericești al Patriarhiei Române, s-au îndreptat spre Aeroportul Internațional Otopeni.

La aeroport a fost de față Dl. Eugen Munteanu, director în Departamentul Cultelor.

Înainte de plecare, Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea a mulțumit călduros pentru frumoasa primire și pentru atenția cu care delegația Bisericii Copte a fost înconjurată tot timpul.

VIZITA FĂCUTĂ BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DE CĂTRE SANCTITATEA SA P I M E N, PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA

Răspunzînd invitației Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a făcut o vizită frățească și de cunoaștere Bisericii Ortodoxe Române.

După ce a vizitat Biserica Ortodoxă Sîrbă, Biserica Ortodoxă a Greciei și Muntele Atos, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a sosit în țara noastră, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Ruse, la 25 octombrie 1972. Din delegație au făcut parte : *I. P. S. Nicodim*, Mitropolitul Leningradului și Novgorodului ; *I. P. S. Juvenalie*, Mitropolit de Tula și Belevsk, președintele Departamentului relațiilor externe al Bisericii Ortodoxe Ruse ; *I. P. S. Serghie*, Mitropolitul Odesei ; *I. P. S. Ionatan*, Arhiepiscopul Chișinăului ; *I. P. S. Pitirim*, Arhiepiscopul de Volokolamsk, directorul publicațiilor și tipăriturilor Patriarhiei Moscovei ; *P. Cuv. Arhim. Kiril Gundeae*v, reprezentantul Patriarhiei Moscovei la Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva ; *PP. CC. Protoierei Anatolie Novikov*, *Dimitrie Medzvetsev* și *Petru Buburuz* (Chișinău) ; *P. Cuv. Arhidiacon Anatolie Savopal* (Odesa) ; *P. Cuv. Ierodiacon Antonie Kuznețov*, secretar al Sanctității Sale Patriarhului Pimen ; *D-nii Alexis Vladimirov* și *Boris Kudinkin* din Departamentul relațiilor externe al Bisericii Ortodoxe Ruse și *Dl. Medic Oleg Oskolkov*.

La Aeroportul internațional Otopeni, delegația a fost întâmpinată de : Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ; *I. P. S. Mitropolit Iustin* al Moldovei și Sucevei ; *P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal, *P. C. Pr. Ioan Găgiu*, directorul Administrației Patriarhale ; *PP. CC. Consilieri patriarhali* și alte persoane oficiale.

Au fost de față și : *Dl. Gheorghe Nenciu*, vicepreședintele Departamentului Cultelor ; *Dl. Nicolae Mașlenicov*, ministru-consilier al Ambasadei Uniunii Sovietice la București.

La coborîrea din avion, Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia și Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, s-au îmbrățișat cu multă afecțiune. Apoi, după o scurtă recepție în salonul oficial din cadrul aeroportului, membrii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse și însoțitorii au pornit spre Palatul patriarhal. Aici au fost întâmpinați de *I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu* al Banatului, în fruntea unui sobor de slujitori ai catedralei patriarhale. După săvîrșirea unui polihroniu s-a servit cina.

Pe tot timpul vizitei, delegația a fost însoțită, pe lîngă oficialități, de *P. C. Pr. Marin Sava*, parohul Bisericii ruse din București, în calitate de translator principal, de *P. Cuv. Ierom. Paulin Leca*, exarhul mînăs-

tirilor din Mitropolia Ungrovlahiei, interpret de limba rusă, P. C. Diac. Petre David, redactor I al Editurii Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă și Dl. Nicolae Foti, șeful atelierului foto-zincografie din cadrul Tipografiei Institutului Biblic.

Joi, 26 octombrie 1972, dimineata, înalții oaspeți au fost invitați la catedrala «Sfântul Spiridon Nou», paraclis patriarhal, unde s-a oficiat sfânta liturghie, fiind sărbătoarea Sfântului Mare Mucenic Dimitrie.

La intrarea în biserică, oaspeții, însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, au fost întâmpinați de un distins sobor în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Sfânta liturghie a fost săvârșită de către Sanctitatea Sa Pimen, împreună cu toți ceilalți membri clerici ai delegației Bisericii Ortodoxe Ruse; Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu: II. PP. SS. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei și Nicolae al Ardealului; P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal; preoți și diaconi, slujitori ai bisericii.

Au participat, ca invitați la slujba religioasă, și reprezentanții cultelor religioase din țara noastră: Eminența Sa Márton Aron, episcop romano-catolic de Alba-Iulia; Eminența Sa Albert Klein, episcopul Bisericii Evanghelice C. A.-Sibiu; Eminența Sa Kóvács Lajos, episcopul Bisericii Unitariene-Cluj.

De asemenea, au asistat la slujbă: P. S. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Antim al Buzăului; P. S. Episcop Teoctist al Aradului; P. S. Episcop Teofil al Clujului; P. C. Pr. Ioan Gațiu, directorul Administrației Patriarhale; PP. CC. Consilieri patriarhali; Profesori ai Institutului teologic și Seminarului teologic din București.

Predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, care a evocat viața și minunile Sfântului Dimitrie, izvorătorul de mir.

La sfârșitul sfintei liturghii, a luat cuvântul *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, care a rostit următoarea cuvântare:

Sanctitatea Voastră, Părinte Patriarh Pimen,

Înalt Prea Sfințiți Părinți Mitropoliți,

Prea Sfințiți Părinți Episcopi,

Prea Cuvioși și Prea Cucernici Părinți,

Iubiții mei fii sufletești,

Sărbătorim astăzi cu aleasă bucurie duhovnicească pomenirea Sfântului Marelui Mucenic Dimitrie, izvorătorul de mir, aducând prinos de laudă și mulțumire preabunului Dumnezeu, care este minunat întru toate lucrurile Sale și îndeosebi este minunat întru Sfinții Săi.

Totodată, alături de acest mare sfânt, care este cinstit după cuviință de întreaga creștinătate ortodoxă, poporul nostru drept credincios se pregătește să sărbătorească mâine pe un alt sfânt, cu nume asemănător, pe Cuviosul Dimitrie cel Nou din Basarabov, ale cărui sfinte moaște se păstrează, din anul 1774, în catedrala Sfintei Patriarhii din București.

În șiruri, credincioșii din Capitală, din împrejurimi și din multe alte părți ale țării, se îndreaptă în aceste zile, în șoaptă de rugăciune, spre racla cu sfintele moaște ale Cuviosului Dimitrie cel Nou, pe care le

sărută cu adîncă evlavie, încredințați că sfîntul nostru ocrotitor este în aceste zile mai aproape de ei, cu ajutorul și cu rugăciunile lui către Părintele ceresc.

Credincioșii asociază în sufletul lor chipul Cuviosului Dimitrie din Basarabov — care și-a unit toată ființa cu Dumnezeu, într-o viață de rugăciune și de curățenie — cu chipul Sfîntului Dimitrie cel din Tesalonic — care și-a dăruit viața lui tînăra lui Dumnezeu, primind chinurile și moartea de mucenic pentru mărturisirea lui Hristos, în vremea împăraților Dioclețian și Maximian. Fiecare din acești doi sfinți a împlinit, în felul lui, cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel: «Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. II, 20) precum și îndemnul ce ni se face întotdeauna la sînta liturghie, ca «toată viața noastră lui Hristos-Dumnezeu să o dăm».

Amîndoi au întărit credința: Sfîntul Dimitrie Tesalonicianul apărînd-o în fața împăraților persecutori și disprețuind moartea, pentru Hristos, iar Sfîntul Dimitrie cel Nou dînd creștinilor pildă de totală dăruire a vieții pămîntești pentru cîștigarea vieții veșnice în Hristos. Amîndoi au fost uniți în Hristos, peste deosebiri de loc, de naționalitate, sau de timp; aceasta caracterizează pe toți sfinții: ei găsesc o unitate în sînul lui Hristos, cel mai presus de toate deosebirile. Ei susțin, prin aceasta, unitatea de credință între toți dreptcredincioșii de pretutîndeni și din toate locurile. Ei ne deschid zarea luminoasă a unității în Hristos-Domnul și ne ajută să ne înălțăm în ea în ceasurile sfîntei liturghii și ale oricăroră din rugăciunile și din faptele noastre izvorîte din credință.

Dreptmăritorii creștini înțeleg aceasta. De aceea sfinții trăiesc de-a pururi împreună în sufletele lor, în cinstirea lor, în rugăciunile lor. Sfîntul Dimitrie cel din Tesalonicul secolului al III-lea și Sfîntul Dimitrie cel Nou — viețuitor mulți ani mai tîrziu într-un sat de pe marginea Dunării — trăiesc în deplină armonie în Împărăția cerurilor și în sufletele credincioșilor din țara noastră și din alte părți ale lumii. Creștinii înșiși — din orice parte ar fi ei — se unesc în cinstirea aceluiași sfinți. La rîndul lor, sfinții nu fac deosebire în rugăciunile lor pentru creștinii din toate părțile pămîntului, dacă aceștia cer rugăciunile lor către Dumnezeu pentru ei.

Astfel, sfinții contribuie în gradul cel mai înalt la înfrățirea credincioșilor tuturor popoarelor, la prietenia dintre ele, la pacea și înțelegerea dintre ele. Unitatea profundă în credință, în evlavie și nădejdea fericirii comune în Împărăția cerurilor țin în cumpănă deosebirile pămîntești ce există între ele.

Iubiți credincioși,

Trăim azi bucuria deosebită că avem împreună-închinători la sărbătoarea Sfîntului Marelui Mucenic Dimitrie cel din Tesalonic și la sărbătoarea Cuviosului Dimitrie cel Nou pe însuși Sanctitatea Sa Părintele Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, în fruntea unei alese delegații de ierarhi și slujitori ai Bisericii Ortodoxe Ruse surori. Noi vedem în faptul acesta o manifestare a unității de credință dintre credincioșii Bisericii Ortodoxe Ruse și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române.

Inchinându-ne împreună la moaștele aceluiași Cuvios Dimitrie, cinstind împreună amintirea aceluiași Mare Mucenic Dimitrie, care și-a dat viața pentru apărarea credinței în Hristos, luăm îndemn și noi să apărăm împreună dreapta noastră credință comună, ca bază a frățietății între Bisericile noastre, ca bază a nădejzii noastre.

Sanctitatea Voastră, Părinte Patriarh Pimen,

Vă mulțumesc din toată inima, în numele Sfântului Sinod, al clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și al meu personal, pentru bunăvoința cu care ați răspuns invitației Noastre, venind în mijlocul slujitorilor și închinătorilor ortodocși români. E prima vizită pe care o faceți Bisericii Ortodoxe Române în calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse surori. Îmi amintesc cu multă bucurie de entuziasmul unanim cu care, anul trecut, ați fost ales și întronizat Patriarh al Moscovei și a toată Rusia. Am fost de față, împreună cu o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, la acest fericit eveniment și am rămas adânc impresionat de bogatul program pe care l-ați înfățișat atunci. Vizita pe care ne-o faceți se înscrie în programul de activitate pe care vi l-ați propus și ea constituie o dovadă despre rivna Sanctității Voastre de a sluji Biserica dreptslăvitoare a lui Hristos și de a aduce noi contribuții la întărirea continuă a legăturilor frățesti dintre Bisericile Ortodoxe Rusă și Română.

În această privință, sînt cunoscute rezultatele binefăcătoare ale prieteniei și colaborării frățesti dintre Bisericile noastre, de-a lungul veacurilor. Desigur, nu e cazul să le înfățișăm acum pe toate în cadrul momentului festiv de acum. Subliniem totuși că acestea au făcut ca între Ortodoxia română și cea rusă să se creeze puternice legături, cu urmări binefăcătoare pentru ambele Biserici.

Astfel, dacă amintim că mitropolitul Petru Movilă poate fi considerat un dar duhovnicesc pe care românii l-au făcut Rusiei pravoslavnice din secolul al XVII-lea, în aceeași măsură sîntem datori să evocăm figura vestitului monah ucrainean Paisie Velicicovschi, care, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, a trezit la o nouă viață monahismul românesc, punînd bazele unui curent a cărui influență binefăcătoare s-a făcut resimțită în multe din minăstirile noastre.

În secolul al XIX-lea, la strălucitele școli teologice ale Bisericii Ortodoxe Ruse s-au format cărturari de seamă ai teologiei ortodoxe române, dintre care putem aminti pe Filaret Scriban, Melchisedec Ștefănescu, Teoctist Scriban, Ghenadie Enăceanu, Constantin Nazarie, Nicodim Munteanu și mulți alții; unii dintre ei au ajuns episcopi, unul patriarh, iar alții profesori de teologie sau oameni cu însemnate rosturi în viața noastră bisericească. Amintim și faptul că, spre sfîrșitul aceluiași secol și începutul celui următor, la noi s-au tradus din rusește și s-au tipărit multe lucrări teologice de bază, din domeniul dogmaticii, al dreptului canonic și al omileticii.

În anul 1917, patriarhul Nicodim, pe atunci episcop de Huși, a fost delegat de Biserica Ortodoxă Română să participe la Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, care avea să restabilească patriarhatul rus. Tot

el a reluat legăturile Bisericii noastre cu Biserica Ortodoxă Rusă, în 1945, cu prilejul participării la întronizarea fericitului întru pomenire patriarhul Alexei. Schimburile de vizite între întiiistătătorii celor două Biserici, în anii următori, prezența unei delegații a Bisericii Ortodoxe Ruse la întronizarea Smereniei Mele ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în anul 1948, precum și participarea Noastră la Consfătuirea panortodoxă ținută în același an la Moscova, au pus bazele unei noi conlucrări care, an de an, a devenit tot mai strânsă și mai folositoare pentru Bisericile noastre.

Sîntem încredințați că vizita de acum a Sanctității Voastre va adînci și va spori legăturile frățești dintre Bisericile noastre surori, contribuind totodată la păstrarea și afirmarea unității Ortodoxiei. În timpul pe care îl veți petrece în țara noastră veți putea cunoaște o parte din realizările Bisericii Ortodoxe Române, luînd contact nemijlocit cu realitățile vieții noastre bisericesti. Dorim să vă simțiți bine la noi. Vă asigurăm de toată dragostea și prețuirea noastră, păstrînd convingerea că ogorul prieteniei pe care l-am semănat și îl cultivăm împreună va aduce și în viitor bogate roade pentru Bisericile și popoarele noastre.

În numele ierarhilor, clericilor și slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române, vă mărturisesc încă o dată mulțumirea pentru marea bucurie duhovnicească pe care ne-o prilejuiește prezența în mijlocul nostru a Sanctității Voastre și a celorlalți membri ai delegației, rugînd pe bunul Dumnezeu să reverse din plin asupra Voastră binecuvîntarea Sa și să vă dăruiască zile îndelungate, cu deplină sănătate și sporite puteri de muncă, spre binele și prietenia dintre Bisericile și popoarele noastre, spre continua promovare a unității Ortodoxiei și spre bucuria întregii creștinătăți.

«Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh» să fie cu noi cu toți și să lumineze de-a pururi căile Bisericilor noastre Ortodoxe surori. Amin!

Sanctitatea Sa, Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, a răspuns prin următorul cuvînt :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite în Domnul frate și împreună slujitor,
Înalt Preasfințiile și Prea Sfințiile Voastre,
Prea Cucernici și Cuvioși Părinți,
Iubiți și stimați frați și surori,

Astăzi harul Sfîntului Duh ne-a adunat în această frumoasă biserică — locaș ales în care se înalță rugăciunile iubitorilor de Dumnezeu, credincioși ai pămîntului românesc. Noi, cei ce am venit la Dumneavoastră din țara vecină, rugîndu-ne astăzi împreună la sfînta liturghie, am adus cu noi rugăciunile Bisericii Ortodoxe Ruse pe care o reprezentăm. În această zi și în acest ceas, două Biserici Ortodoxe locale, doi membri ai marii familii a Bisericilor Ortodoxe s-au unit în rugăciune prin grija Sfîntului Duh la potirul euharistic. Și noi, cu glas tare, mărturisim că sîntem un singur trup, un singur duh, o singură Biserică ; și

că în noi și cu noi este un singur Hristos — Dumnezeu nostru (I Cor. XII, 12, 20 ; Efes. IV, 4).

Înalta trăire duhovnicească pe care am trăit-o în această comuniune de slujire și sobornicitate și bucuria de a simți aici unitatea sobornicească, au devenit încă și mai pătrunzătoare acum, după ce am auzit cuvintele de salut ale Prea Fericirii Voastre. Răspunzînd la acest cuvînt de salut, care este atît de mișcător inimilor noastre, socotim necesar să vă facem cunoscut, preaiubiți arhipăstori și păstori, frați și surori, cîteva din gîndurile noastre referitoare la slujba bisericească în lumea contemporană.

Două căi mîntuitoare, unite totdeauna, stau în fața noastră, a dreptmăritorilor creștini : unitatea noastră cu Hristos, unitatea noastră în Sfîntul Duh și slujirea noastră față de aproapele. La ambele căi, începutul care le unește și care le conduce sensul, scopul și desăvîrșirea este Hristos Mîntuitorul lumii. «Eu sînt Alfa și Omega, începutul și sfîrșitul, spune Domnul Atotțiitorul, care este, a fost și va veni» (Apoc. I, 8).

În unitatea noastră, înainte de toate, noi îndreptăm gîndul și inima noastră spre sfînta Ortodoxie care cu ajutorul lui Dumnezeu păstrează unitatea cu grijă, depunînd eforturile necesare pentru întărirea frățietății între toate Bisericile Ortodoxe locale.

Dragostea noastră se revarsă și față de Bisericile Vechi-Orientale (Necalcedoniene) nădăjduind în ajutorul milostiv al lui Dumnezeu pentru unirea cu noi într-o singură credință, dragoste și nădejde.

Ne îndreptăm atenția și depunem eforturi pentru dezvoltarea relațiilor frățesti și cu alte multe Biserici neortodoxe. De asemenea, dăm o mare atenție activității Bisericii Ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor și a altor organisme ecumenice. În problemele ecumenice aducem aportul nostru ortodox, menționînd că baza unității creștine trebuie să fie doctrina și tradiția vechii Biserici Ortodoxe nedespărțite.

În slujirea noastră față de lume, noi urmăm exemplul Marelui Păstor, Domnul nostru Iisus Hristos, care a venit «să slujească și să-și dea sufletul său pentru răscumpărarea multora» (Matei XX, 28). Rugăm pe Domnul ca El să ne dea har să înțelegem toate nevoile lumii acesteia și cerem harul Său dumnezeiesc pentru a ne ajuta la rezolvarea lor. Și între acestea, prima cerință este pacea între popoare. Vedem cît de numeroase sînt chinurile din această lume și cîte popoare se zbat în ele. Cînd amintim de aceasta ne gîndim mai întîi la popoarele din Indochina care, atrase într-o luptă crîncenă cu o putere vrăjmașă străină, își apără cu îndrjire drepturile de a dispune independent de soarta lor. Căuțînd, după puterile noastre, să slujim lumii și colaborării între popoare, noi, fiii Bisericii Ortodoxe Ruse, dorim să aducem un aport cît mai substanțial în această cauză sfîntă, colaborînd cu frații noștri de religie și cu toți ceilalți oameni.

Fiind cetățeni ai unei țări socialiste, privim și încurajăm cu adîncă simpatie eforturile poporului român de a construi o societate nouă și dreaptă și credem că dezvoltarea relațiilor frățesti ale celor două Biserici ale noastre va ajuta la întărirea prieteniei și colaborării popoarelor României socialiste și Uniunii Sovietice.

Noi prețuim în modul cel mai înalt activitatea reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române, activitate pe care o depun pe terenul slujirii fiilor ei, al deplinătății ortodoxe și al ecumenismului creștin. Considerăm că, în numele lui Hristos, pentru folosul sfintelor Sale Biserici, este foarte important să fie dezvoltate diferite forme de colaborare între cele două Biserici surori ale noastre.

Să binecuvânteze Domnul Biserica Ortodoxă Română, pe Întâistătătorul ei și preaiubitul nostru frate, pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cum și pe ierarhii, clericii și credincioșii ei. Domnul cel Atotputernic să dăruiască pace și înflorire Republicii Socialiste România și poporului ei harnic și binecredincios. Vă binecuvântăm și vă salutăm, dragi prieteni și frați, prin cuvintele apostolice : «Harul Domnului nostru Iisus Hristos să fie cu voi cu toți» (Rom. XVI, 24). Amin !

La sfârșitul acestor cuvântări, Întâistătătorii celor două Biserici surori s-au îmbrățișat, și-au dat sărutarea păcii și au binecuvântat pe cei de față.

Apoi s-a săvârșit un polihroniu în cinstea Întâistătătorilor celor două Biserici surori, a Conducătorilor Republicii Socialiste România și a Conducătorilor Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste.

După terminarea slujbei, la care răspunsurile au fost date de studenții Institutului teologic, de elevii Seminarului teologic din București și de corul bisericii, oaspeții și însoțitorii au mers la Palatul patriarhal, s-au închinat și au sărutat moaștele Sfântului Dimitrie cel Nou și apoi au fost invitați de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian la masa oficială pregătită cu prilejul vizitei.

La masa oficială, pe lângă membrii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse și membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, menționați mai sus, au luat parte P. C. Pr. Ioan Gaگیu, directorul Administrației Patriarhale și PP. CC. Consilieri Patriarhali ; P. C. Pr. Traian Ghica directorul Casei de pensii și ajutoare a Bisericii Ortodoxe Române ; P. C. Pr. Mircea Chialda, prorectorul Institutului teologic din București, profesori de la Institut, precum și alți invitați.

Din partea Cultelor religioase din Republica Socialistă România au fost de față : Eminența Sa Márton Áron, episcop romano-catolic de Alba Iulia ; Mgr Francisc Augustin, ordinaru substituit al Arhiepiscopiei romano-catolice din București ; Eminența Sa Albert Klein, episcopul Bisericii Evanghelice C. A.-Sibiu ; Eminența Sa Kóvács Lajos, episcopul Bisericii Unitariene-Cluj ; Eminența Sa Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului mozaic.

Au participat, de asemenea : Dl. Prof. Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor ; Alexei Kikunov, ministru plenipotențiar la Ambasada U.R.S.S. din București, însoțit de un consilier al Ambasadei.

În timpul mesei oficiale s-au rostit toasturi. Mai întâi a luat cuvântul Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, care a spus :

*Prea Fericirea Voastră, Preaiubite în Hristos frate,
Domnule Președinte al Departamentului Cultelor,*

Dragi confracți, arhipăstori,
 Prea cinstiți părinți și frați,
 Mult stimați prieteni,

Ne amintim acum de vechile agape creștine la care cei ce se adunau, cu mulțumire, împărțeau hrana și băutura, preaslăvind pe Dumnezeu pentru frățietatea pe care a dăruit-o comunității creștine, mîngîindu-se prin legătura dragostei și ascultînd relatările confracțiilor ce veneau la ei din alte Biserici. Aceste mîngîieri și cuvinte de zidire sufletească erau reciproce; cei ce veneau, nu numai vorbeau, ci și ascultau. Ei se contopeau cu obștea respectivă, fiind «în același gînd și cuget», ca o parte integrantă spirituală, pentru că, repet, agapa nu era numai o masă luată împreună, ci și o comuniune duhovnicească în care se vedea adevărata dragoste creștină.

Această adunare sărbătorească nu este oare, prin analogie, ca și vechea agapă a dragostei? Noi vedem în ea manifestarea adevăratei ospitalități frățești a Bisericii Ortodoxe Române, o agapă a dragostei la care fiecare se îmbogățește de la celălalt de același daruri pe care le posedă, mai cu seamă de bogăția amabilității și a bunei dispoziții. Da, noi sîntem oaspeții Dumneavoastră și Dumneavoastră, după obiceiul ce era în vechime la creștini, puteți să ne întrebați: Ce ați adus cu voi, fraților, și ce puteți să ne spuneți? În România noi nu ne simțim însă numai oaspeți trecători, pentru că frățietatea Dumneavoastră ne-a copleșit.

Cu ce vă putem fi noi de folos? Oare noi nu sîntem într-un singur gînd și într-o singură inimă? Desigur! Noi nu avem nevoie să demonstrăm pe larg despre ceea ce singuri aveți: activitate conștiincioasă pentru întărirea unității creștine, slujirea omenirii în dragoste și devotament. Și așa frățietatea noastră se răsfrînge mai departe decît această agapă și noi nu sîntem simpli veniți, ci colaboratori într-o lucrare mîntuitoare în slujirea noastră comună după chipul lui Hristos. Ne gîndim la acele probleme noi și diverse care stau acum în fața noastră și în fața altor Biserici membre ale comunității ortodoxe și care sînt legate de multe probleme interortodoxe adunate pe parcursul veacurilor, probleme ce au nevoie de soluționare. Ne gîndim permanent la adîncirea colaborării ortodoxe pe mai departe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor cu membrii lui neortodocși, pentru soluționarea problemelor care se ivesc mereu în slujirea și mărturisirea noastră comună. Una din cele mai importante laturi ale slujirii noastre este slujirea păcii și dreptății în relațiile dintre popoare.

În această slujire se verifică autenticitatea iubirii noastre față de Dumnezeu și față de aproapele, care pentru noi, creștinii, este orice om. Aria acestei slujiri este cu adevărat de necuprins. La aceasta ne cheamă suferințele popoarelor indochineze, arabe, palestinienne, africane și altele, care se găsesc încă sub jugul colonialismului, neocolonialismului și rasismului. Toate acestea și multe altele ne atrag luarea-aminte și ne îndeamnă spre o slujire activă, pentru îmbunătățirea relațiilor dintre unele popoare.

Prețuim în modul cel mai înalt orientarea realistă și activitatea în slujba păcii a Conferinței Creștine pentru Pace și căutăm cât se poate mai mult să participăm la ea.

Această agapă creștină ne unește în frățietatea în care, toți, după cuvîntul Apostolului, unul pe altul ne îmbogățim (II Cor. VI, 10; VIII, 9), în care toți — și gazde și oaspeți — ne simțim bine, pentru că poziția noastră permanentă și chemarea noastră nu ne permit să ne mulțumim cu cele realizate, ci ne îndeamnă să atingem o desăvîrșire cât mai mare (Matei V, 48), în care toți — și oaspeții de onoare, și cei ce slujesc — să fim împreună, pentru că, după exemplul lui Hristos, nimeni în Biserică nu trebuie să trăiască numai pentru sine, ci pentru a sluji și a se da pe sine altora (Matei XX, 28).

Mulțumim Prea Fericirii Voastre și tuturor celor ce sînt prezenți aici pentru cinstea pe care ne-ați acordat-o cu acest prilej. Această primire este și mărturia negrădită a unității noastre în Hristos și în Biserica Sa sfîntă. Această primire este mărturia frățietății noastre în slujirea sfîntei Ortodoxii și în eforturile noastre comune pentru pacea a toată lumea, pentru înflorirea patriilor noastre, pentru fericirea popoarelor României și Uniunii Sovietice.

Ne folosim de acest prilej pentru a aduce mulțumire Guvernului Republicii Socialiste România pentru posibilitatea pe care ne-a acordat-o de a fi în această prietenă și frățească țară și a face cunoștință cu poporul ei și cu cultura ei spirituală. Să binecuvînteze Domnul România — soră și poporul ei iubitor de muncă și pace!

Ridic acest pahar pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre și a tuturor participanților la această minunată agapă.

În numele cultelor protestante din R. S. România, a luat cuvîntul *Eminența Sa Albert Klein*, episcop al Bisericii Evanghelice C.A., care a salutat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și întreaga delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse, precum și pe distinșii invitați. Vorbitorul a remarcat seriozitatea cu care privește Biserica Ortodoxă Rusă problema unității Bisericii lui Hristos și munca permanentă a ierarhilor și credincioșilor săi pentru pacea tuturor, pentru dreptate și înțelegere între popoare. Apoi și-a exprimat satisfacția de a fi participat la slujba de la biserica «Sfîntul Spiridon Nou», unde a fost mărturisită unitatea Ortodoxiei, dar și grija pentru ecumenism.

În încheiere, *Eminența Sa* a amintit punctele comune de credință ale confesiunilor creștine și a dat ca exemplu de ostenitor pentru împlinirea ecumenismului local și de slujire a semenilor pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

A luat apoi cuvîntul *Eminența Sa Dr. Moses Rosen*, care, în numele Cultului mozaic din România, a adresat Sanctității Sale Patriarhului Pimen și delegației Bisericii Ortodoxe Ruse un călduros cuvînt de bun-venit. Apoi a evidențiat ospitalitatea largă oferită întotdeauna de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, precum și libertatea religioasă de care se bucură toate cultele creștine și necreștine din țara noastră. În încheiere, *Eminența Sa* a subliniat îndatorirea tuturor credincioșilor cul-

telor religioase de a fi cetățeni loiali ai patriei și a toastat pentru pacea și fericirea tuturor oamenilor.

În calitate de gazdă, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a mulțumit tuturor și i-a asigurat că prețuirea de care se bucură este dovadă sinceră că ceea ce a dorit s-a împlinit, dar ea se datorește și convingerii conducătorilor religioși că noua orînduire socială și politică dorește numai binele poporului român și ridicarea Patriei pe culmi nebănuite. De fapt, acesta este și rolul principal al «Apostolatului social», sădit în conștiința ierarhiei și clerului în vremea noastră.

Prea Fericirea Sa a mulțumit Sanctității Sale, Patriarhului Pimen că a răspuns la invitația de a vizita Biserica Ortodoxă Română, precum și pentru cuvintele alese din toastul său și a ridicat paharul în cinstea Sanctității Sale, Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, a conducătorilor celor două state vecine și prietene: Republica Socialistă Româna și Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice. De asemenea, a urat D-lui Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru și D-lui vicepreședinte, Gheorghe Nenciu, mulți ani fericiți, rugîndu-i să transmită Conducerii de stat asigurarea loialității și a muncii permanente spre binele Patriei, a clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

DI. Ministru plenipotențiar Alexei Kikunov a ținut să mulțumească în mod deosebit Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian exprimîndu-și și satisfacția pentru frumoasa primire și spunînd, în încheiere: «Acum cunosc direct inima caldă și sentimentele nobile, patriotismul fierbinte al ierarhiei și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române. Vă mulțumesc mult».

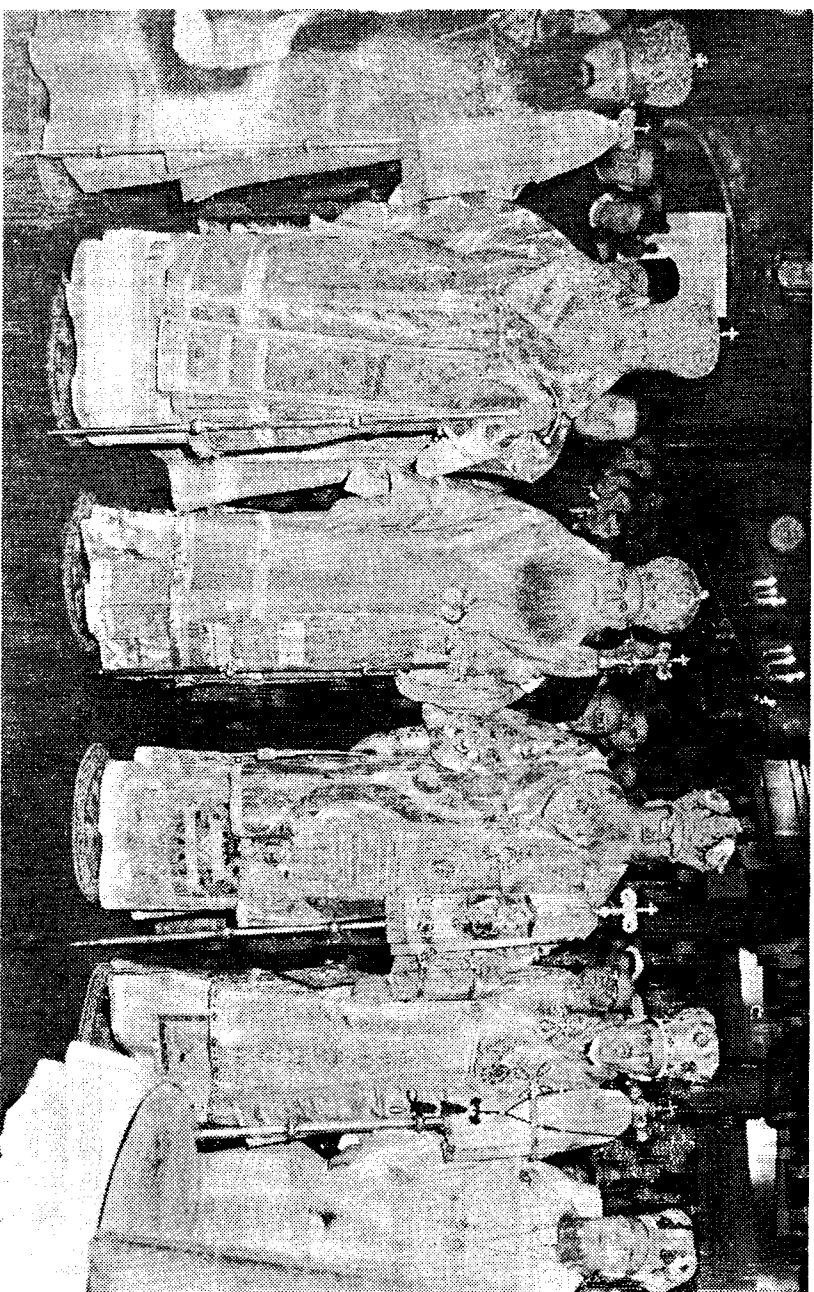
În după-amiaza aceleiași zile, la orele 17,30, după ce delegația s-a închinat la moaștele Sfîntului Dimitrie cel Nou, convoiul de mașini s-a îndreptat spre alt obiectiv al vizitei: Mînăstirea Cernica.

Aici delegația a fost întîmpinată de P. Cuv. Stareț Arhim. Roman Stanciu, care a prezentat oaspeților obștea mînăstirii, făcînd un scurt dar instructiv istoric al acestui așezămînt. Cu toate că mînăstirea este cunoscută sub numele Sfîntului Ierarh român Calinic, originile ei sînt încă de pe timpul lui Paisie Velicicovschi. Tot aici este o împletire fericită între canoanele vechii trăiri monahale atonite, transmise de Paisie, și regulile autohtone lăsate de Sfîntul Calinic. Această mînăstire, a subliniat vorbitorul, este o oază duhovnicească pentru credincioșii români, pentru că slujbele se fac după pravila călugărească. Mînăstirea a fost și este o înaltă școală de educație monahală și duhovnicească, ce continuă vechea tradiție cărturărească, tipografică, sculpturală și de pictură a înaintașilor. Tot aici s-a cultivat un înalt spirit patriotic. Monahii, împreună cu starețul lor — la vremea aceea Sfîntul Calinic — au fost înflăcărați luptători pentru unirea Principatelor (1859). Aici a luat ființă un spital și o casă de îngrijire pentru cei răniți și bolnavi în războiul pentru independență (1877).

În continuare, vorbitorul a remarcat că biserica mînăstirii și toate anexele au fost restaurate de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Jus-



Primirea delegației Bisericii Ortodoxe Ruse pe Aeroportul internațional Otopeni



Prea Fericiul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, în timpul sfintei
liturghii, în biserica Sfintul Spiridon



Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, robindu-și toastul, în timpul mesei oficiale la Palatul patriarhal



Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen,
binecuvîntînd pe credincioși, din fața raclei cu moaștele
Sfintului Dimitrie cel Nou

tinian, iar viața curată a călugărilor și credincioșilor este ocrotită de moaștele Sfântului Calinic, protector și după trecerea la cele veșnice a Sfintei Mînăstiri Cernica. Încheind, a cerut binecuvîntarea înalților ierarhi.

După ce au ascultat cu atenție expunerea Părintelui Stareț, *Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen* a adresat celor de față următorul cuvînt :

*Prea Fericirea Voastră, Prea Fericite Părinte Patriarh,
Prea Cuvioase Părinte Stareț și iubiți monahi,*

Vă mulțumim din suflet pentru cuvintele adresate și pentru înfățișarea istoriei atît de bogate a acestui așezămînt. Vă mărturisesc că glasul P. Cuv. Voastre mi-a adus amînte de îndrumătorii mei bătrîni la înfățișare dar tineri la mînte și mari în înțelepciune. Zic acestea pentru că rînduielele de aici sînt la fel cu cele din Biserica Ortodoxă Rusă. Aș putea spune că monahii și mînăstirile noastre au rupt de mult barierele strîmte ale diferenței de naționalitate, ținînd la ceea ce este netrecător și sfînt : credința curată și sufletul nepătat, oriunde s-au aflat.

Mi-a făcut mare plăcere să văd pictura, odoarele, icoanele care m-au făcut să mă simt ca și la noi acasă. Ce aș putea spune mai mult decît să vă binecuvîntez încă o dată și să vă transmit și binecuvîntarea Bisericii Ortodoxe Ruse, a mînăstirilor și trăitorilor lor. Cred că Sfîntul Dumitru, căruia ne-am rugat și vă rugați, ne va ajuta în drumul spre desăvîrșire pe care l-am ales. Fie ca duhul și nevoițele monahului Paisie să vă întărească în viața duhovnicească. Și cum Dumneavoastră trăiți ca și monahii din Sfîntul Munte Atos, vă aduc și binecuvîntarea lor, fiindcă zilele trecute i-am vizitat la locul nevoițelor.

Pentru ca amintirea să fie permanentă, vă rog să primiți din partea noastră chipul Mîntuitorului Hristos, zugrăvit de mîinile harnice ale monahilor artiști ruși, binecuvîntat de trăitorii vieții aspre de la Sfîntul Munte Atos. El vă va păzi de bîntuiele și ne veți pomeni pe noi smeriții, în rugăciunile voastre sincere.

P. Cuv. Stareț a mulțumit emoționat, a primit binecuvîntarea Sanctității Sale și a asigurat pe oaspeți că sfaturile și îndrumările lor vor fi de mare folos în viața obștească a Mînăstirii Cernica.

Înalții oaspeți și însoțitorii au fost invitați apoi să treacă prin holul chiliilor să vadă noua înfățișare a locuințelor și rezultatul restaurărilor.

În salonul oficial, conducerea mînăstirii a oferit o gustare. În acest timp. P. Cuv. Stareț a descris oaspeților faptele minunate ale Sfîntului Ierarh român Calinic de la Cernica și tradițiile poporului dreptcredincios în legătură cu nevoițele lui. La rugămintea oaspeților, P. Cuv. Stareț a istorisit procesul de canonizare și meritul Prea Fericitului Patriarh Justinian în generalizarea cultului Sfîntului Calinic, el fiind ctitor, miluitor și binefăcător al numeroaselor mînăstiri din Muntenia, Oltenia, Moldova, Ardeal și Banat. Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a rămas încîntat cînd a auzit că slujba Sfîntului Calinic a fost trecută în *Mineiul pe aprilie* (ediția 1971), la 11 aprilie, iar cultul acestui sfînt a fost generalizat — după canonizarea din anul 1955, la care a participat și o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse — în întreaga Biserică Ortodoxă Română.

Patriarhul Pimen și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian au apreciat buna chivernisire și activitatea intensă, menționând aceasta în Cartea de aur.

Vizita a continuat la atelierelor de la «Schitul Maicilor». Aici, Înțiistătătorii celor două Biserici surori au fost întâmpinați de către P. C. Pr. Nicolae Tănăsioiu, care a prezentat un istoric al bisericii și al chiliilor mînăstirii. Oaspeții au vizitat biserica mînăstirii, au admirat obiectele din expoziția atelierelor, primind îndrumările necesare de la P. C. Pr. Teodor Cazan, consilier patriarhal, conducătorul acestei secții.

După o trecere în revistă a secțiilor de topit metale prețioase și de confecționat obiecte de cult, oaspeții s-au îndreptat spre complexul mînăstiresc Antim. Aici, au fost invitați în biserica mînăstirii, unde P. Cuv. Arhim. Sofian Boghiu a întâmpinat pe cei doi Înțiistătători cu Sfînta Evanghelie și sfînta cruce, iar P. Cuv. Arhim. Paisie Prelipcean, ghidul acestui așezămînt, a făcut un scurt istoric al bisericii și a scos în evidență figura marelui ierarh-martir, cărturar, tipograf și sculptor Antim Ivireanul, mitropolitul Ungrovlahiei. S-a vizitat apoi muzeul cu tipărituri din timpul lui Antim Ivireanul, cu stampe, xilografuri etc.

Înalții oaspeți au fost invitați apoi la reședința Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române unde au vizitat sala de ședințe, biblioteca, și expozițiile de obiecte, manuscrise și cărți rare în limbile paleoslavă, rusă, română și altele. Sanctitatea Sa cu însoțitorii au apreciat în mod elogios felul de păstrare a documentelor rare și unice care arată frățietatea dintre ortodoxia română și cea rusă și prietenia de veacuri dintre cele două popoare vecine.

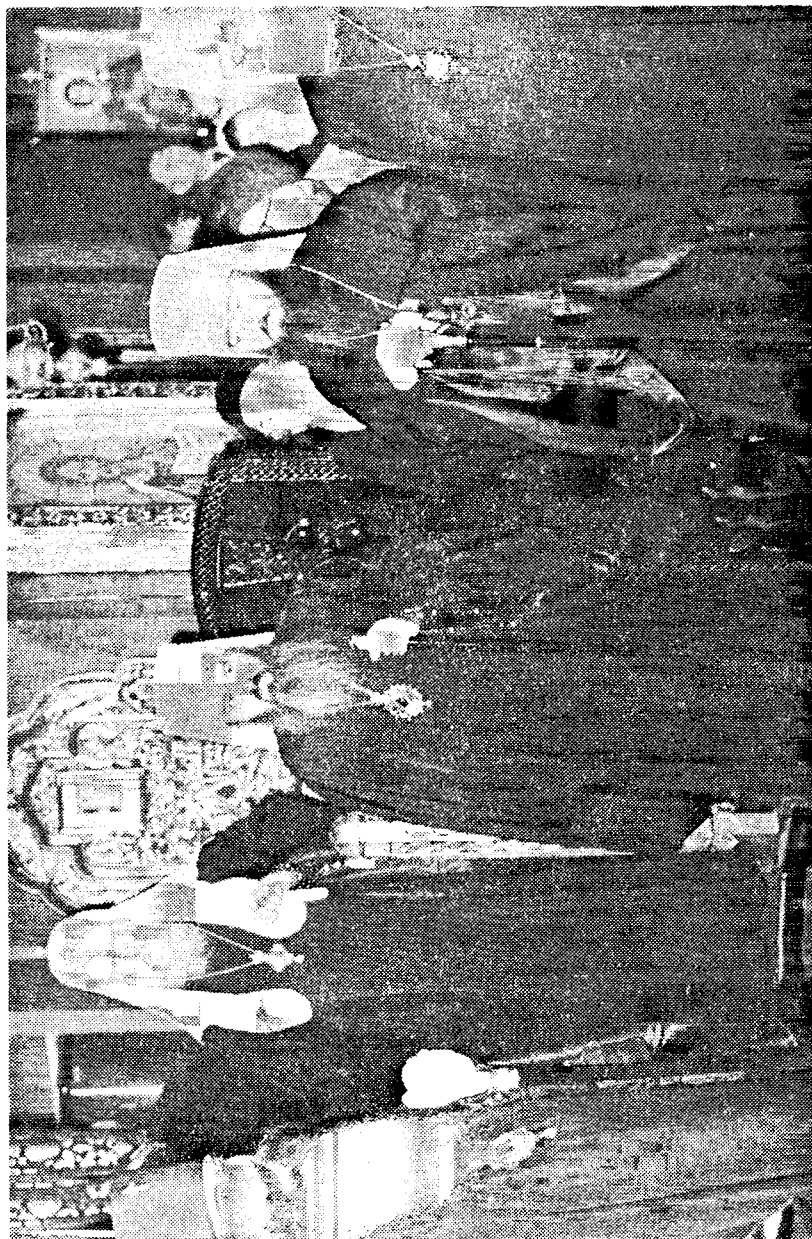
Delegația și însoțitorii s-au îndreptat după aceea spre vechea clădire a bisericii Rădu-Vodă, unde se află Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București.

La intrare, delegația a fost întâmpinată de P. C. Pr. Director Nicolae Bordașiu, de corpul didactic al Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic și de elevii școlii.

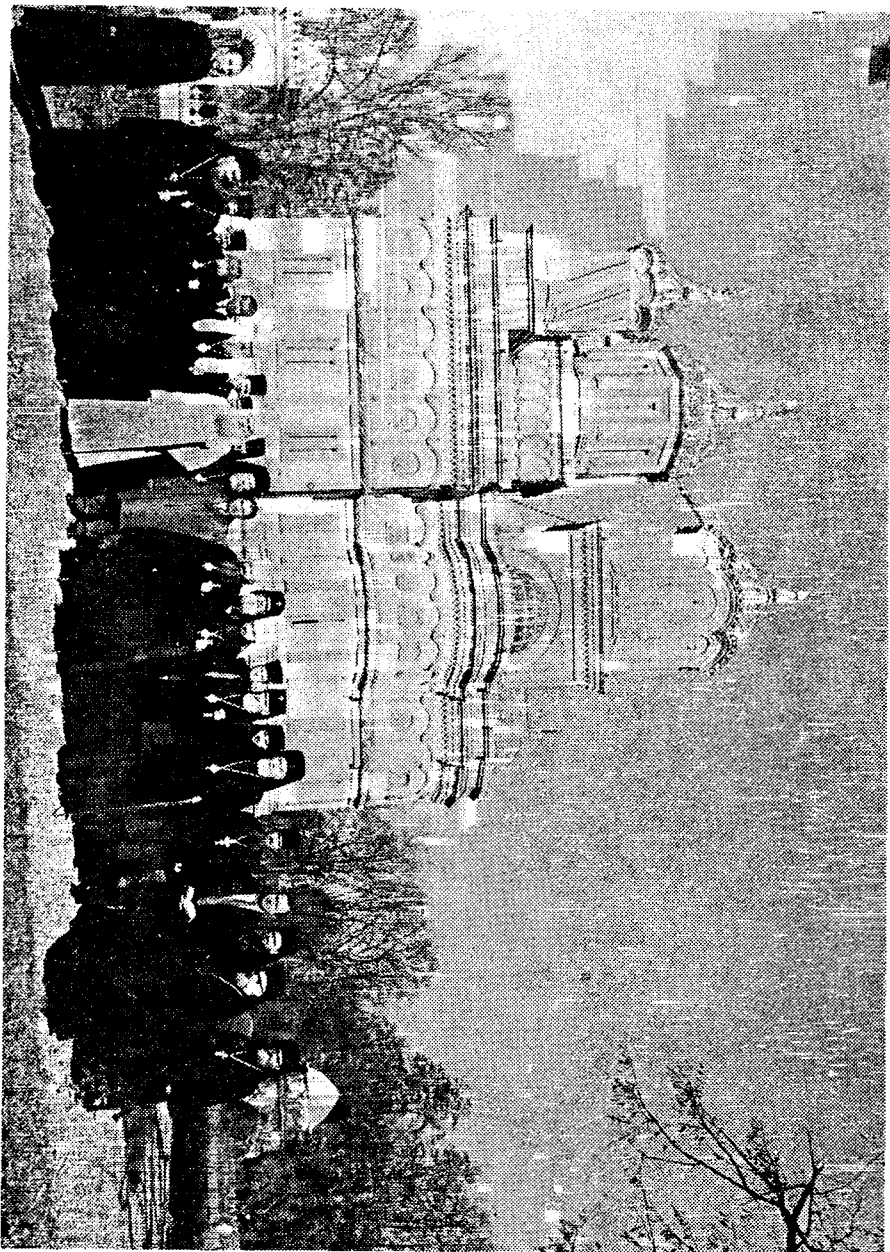
După un scurt cuvînt de bun-venit, P. C. Pr. Director a prezentat oaspeților situația școlii, numărul de elevi, preocupările lor duhovnicești, obligațiile școlare și cetățenești. În încheiere, a rugat pe cei doi Înțiistătători să acorde binecuvîntarea arhierescă elevilor Seminarului.

Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a binecuvîntat pe cei de față și a spus :

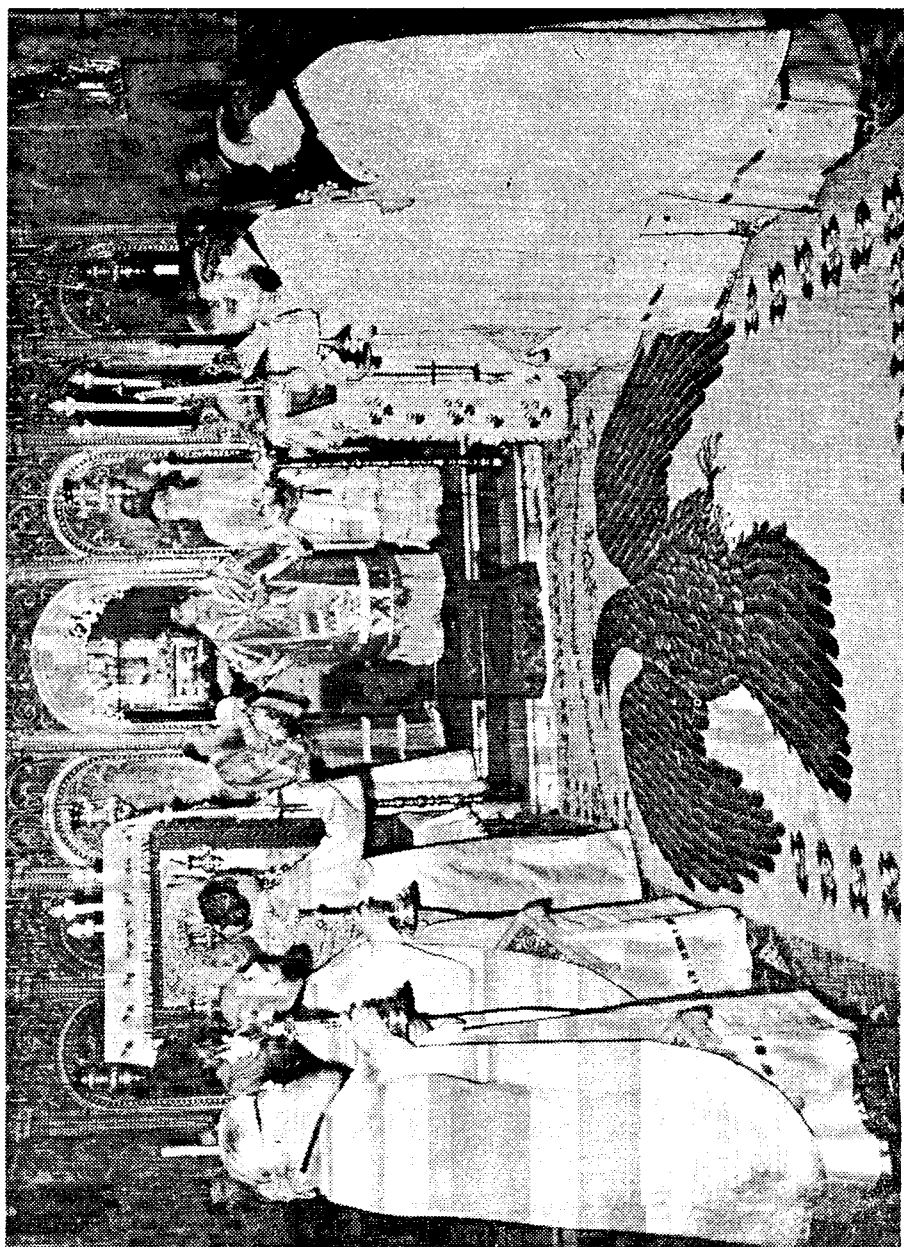
Mulțumesc Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru gîndul său de a trece în program și vizita acestor prunci duhovnicești care vor răspunde mîine de sufletele credincioșilor. Am adus cu noi binecuvîntarea Bisericii Ortodoxe Ruse și salutul prietenesc al profesorilor și elevilor seminariști de pe pămîntul sfînt al Rusiei pravoslavnice, iar



Delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, în timpul vizitei la biserica rusă din București



Prea Fericiul Patriarh Justinian și Săcătatea Sa Patriarhal Pimen, în timpul vizitei
la biserica Mănăstirii Curtea de Argeș



Prea Fericitul Patriarh Justinian, Sfantitatea Sa Patriarhul Pimen și P. S. Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului, în timpul sfintei liturghii, în catedrala episcopală din Rîmnîcu-Vîlcea



Prea Fericiul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen, luindu-și rămas-bun,
la plecarea delegației Bisericii Ortodoxe Ruse

din partea mea urarea de succes la învățătură și întărirea în credință. Dumnezeu să vă lumineze mintea la începutul acestui an școlar, ca să puteți, când veți fi mari, să fiți lumina lumii și sarea pământului, cum ne-a poruncit Mântuitorul. Ca amintire vă rog să primiți această icoană a Mântuitorului binecuvîntînd, ca să vă fie ocrotitoare.

A urmat un mic concert al elevilor seminariști, apoi cei doi Întii-stătători au mers în Cancelaria profesorilor, unde s-au întreținut cu corpul didactic și au semnat în Cartea de onoare a școlii. Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a distins pe Părintele Director N. Bordașiu cu crucea patriarhală, celorlalți profesori li s-a oferit câte un medalion cu chipul Mântuitorului și al Maicii Domnului, iar tuturor elevilor câte o cruciuliță ca amintire.

După aceea delegația și însoțitorii s-au îndreptat spre Institutul teologic universitar din București. Aici, au ieșit în întâmpinare P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, prorectorul Institutului teologic și corpul didactic. Oaspeții au fost invitați în sala de festivități a Institutului unde au fost întâmpinați de corul studenților cu imnul patriarhal.

Cuvîntul de bun-venit a fost rostit de către P. C. Pr. Prof. Mircea Chialda, prorectorul Institutului, care a salutat pe înalții vizitatori, apoi a prezentat o scurtă dare de seamă asupra legăturilor bisericești româno-ruse în domeniul învățămîntului teologic, precum și asupra modului de organizare a procesului de învățămînt la Institutul teologic din București.

A urmat apoi un scurt concert festiv de coruri religioase, folclorice și patriotice, susținut de studenții Institutului teologic, sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu.

După aceea, a luat cuvîntul *Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen* care a mulțumit pentru primirea călduroasă făcută și pentru cuvintele de cinstire adresate de reprezentantul Institutului teologic, spunînd apoi studenților :

Am citit și auzit cuvinte înalte despre preocupările voastre, dar acum mă simt încîntat, cînd constat mai mult decît mă așteptam. Vă împărtășesc cu toată ființa mea binecuvîntarea Bisericii Ortodoxe Ruse și vă salut din partea profesorilor și studenților Academiiilor teologice ortodoxe din Rusia. Vă doresc pacea și tot binele. Să fiți sinceri și fericiți !

Ca amintire a acestui eveniment, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a oferit Institutului teologic icoana Sfintei Fecioare Maria, iar Părintelui Prorector i-a înmînat crucea patriarhală.

După intonarea imnului patriarhal, oaspeții au fost conduși în cancelaria profesorilor, unde au avut loc prezentările profesorilor, conferențiarilor, asistenților și personalului administrativ superior. Aici au avut loc discuții pe teme teologice și ecumeniste, la care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adus contribuții substanțiale.

VIZITA UNEI DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ELVEȚIA

Cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, o delegație a Bisericii Ortodoxe Române, alcătuită din P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, a făcut, între 19 și 26 octombrie 1972, o vizită Bisericii vechilor-catolici din Elveția, cu ocazia consacrării noului episcop Léon Gauthier.

În ziua sosirii în Elveția, joi 19 octombrie, delegația a fost întâmpinată la aeroportul din Zürich de profesorul de la Facultatea de teologie veche-catolică din Berna, Dr. Hertwig Aldenhoven, de preotul Urs von Arx și de preotul vechi-catolic din Zürich. Însoțită de primii doi, delegația a plecat spre Geneva, unde a fost primită de noul ales episcop al Bisericii vechilor-catolici din Elveția, Léon Gauthier, de o suită de preoți și de credincioși, în biserica veche-catolică St. Germain.

A doua zi, delegația Bisericii Ortodoxe Române a vizitat vechea biserică Payerne, mănăstirea romano-catolică cisterciană Hauterive, orașele Fribourg și Berna, iar seara, sosind la Basel, a fost primită în biserica veche-catolică «Prediger-Kirche» de episcopul Bisericii vechilor-catolici din Elveția, recent pensionat, Urs Küry, de preoții și de credincioșii bisericii, în cadrul slujbei vecerniei. Episcopul Küry a salutat delegația Bisericii Ortodoxe Române, amintind de legăturile din trecut ale celor două Biserici și vorbind de speranțele ce se pun în viitorul dialog dintre ele. A răspuns P. S. Episcop vicar Antonie, arătând simpatia de care s-a bucurat totdeauna și se bucură și azi în Biserica Ortodoxă Română, Biserica vechilor-catolici.

Sâmbătă, 21 octombrie 1972, delegația bisericească română, însoțită de decanul Facultății de teologie veche-catolică din Berna, Dr. Kurt Stalder și preotul von Arx, a vizitat vechea mănăstire de la St. Gallen.

Duminică, 22 octombrie 1972, delegația Bisericii Ortodoxe Române a asistat la consacrarea și instalarea nou-alesului episcop al Bisericii vechilor-catolici din Elveția, Léon Gauthier, în biserica Sf. Petru și Pavel din Berna.

Episcop consacrat a fost Episcopul pensionar Dr. Urs Küry, având ca împreună-consacratori pe Episcopii vechi-catolici Marinus Kok (Utrecht), Josephus Brinkhues (Bonn), Petrus Jans (den Haag), Ludwig Paulitschke (Linz) și Episcopul pensionar Dr. Andreas Rinkel din Utrecht. Un anumit rol la actul consacrării au avut și Episcopul anglican de Gi-

braltar, John Sattertwate, în numele Arhiepiscopului de Canterbury, Episcopul anglican Daniel Pina Cabrol din Lebombo (Mozambic) și Episcopul Bisericii episcopale reformate din Spania, Ramon Taibo.

În marea sală a Cazinoului din Berna a urmat apoi masa oficială, la care au participat numeroși invitați. Dintre cei ce au rostit cuvântări de felicitare a noului-ales menționăm pe reprezentanții Bisericilor Ortodoxe : I.P.S. Mitropolit Emilian Timiadis, reprezentantul Patriarhului ecumenic ; P. S. Episcop Serafim din Zürich, reprezentantul Patriarhului Moscovei ; P. S. Episcop Lavrentie din Londra, reprezentantul Patriarhului sîrb din Belgrad.

Înainte de cuvîntarea P. S. Episcop Lavrentie, a vorbit P. S. Episcop vicar Antonie Ploieșteanul, spunînd :

Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian, al Bisericii Ortodoxe Române, a primit cu bucurie invitația de a trimite o delegație la festivitățile hirotoniei și întronizării noului episcop al Bisericii Vechi-Catolice din Elveția.

Biserica Ortodoxă Română a privit de la început cu simpatie Biserica Veche-Catolică și întotdeauna, cînd în diferite țări din Europa a fost organizat un dialog teologic, delegații români au căutat să fie prezenți. Au avut loc, în ultimul timp și importante schimburi de vizite, ca aceea a Prea Fericitului Patriarh Justinian împreună cu o delegație, făcută Bisericii Vechi-Catolice din R. F. a Germaniei și Prea Sfințitului Episcop Joseph Brinkhues. Episcopul Brinkhues a vizitat și el, împreună cu o delegație, Biserica Ortodoxă Română. Profesori vechi-catolici din Berna și Bonn au vizitat Bucureștiul și acum Pr. Prof. D. Stăniloae este invitat să conferențieze la Facultatea de teologie veche-catolică din Berna. Studenți români au studiat la această facultate în trecut și avem în prezent un student aici.

Noi sîntem de mult timp angajați în Mișcarea ecumenică contemporană și dacă cu unele Biserici dialogul se duce deocamdată mai ales pe teren practic, pentru slujirea oamenilor și a lumii, pregătindu-se prin lucrarea comună pentru o mai bună cunoaștere și dragoste reciprocă, — cu alte Biserici, și printre ele, în mod special, cu Biserica Veche-Catolică, noi sîntem pregătiți chiar pentru un dialog teologic. Căci, așa cum Excelența Voastră P. S. Episcop Gauthier ați spus cu prilejul primirii noastre în catedrala Sfîntul Germain din Geneva, acum trei zile, între Bisericile noastre există astăzi și au existat încă de la începutul Bisericii Vechi-Catolice, premisele unei comuniuni esențiale în credință. Voința Bisericii Vechi-Catolice de a descoperi și păstra integral întregul tezaur al Bisericii nedespărțite, din primul mileniu creștin, valorificat pentru credinciosul de azi, întîlnește pe acest teren Biserica Ortodoxă care trăiește în fapt din această valorizare continuă a acestui tezaur, care este capabil să răspundă la toate trebuințele religioase ale omului din toate epocile. Epoca noastră a maturizat deja conștiința creștină în vederea unității, și invitația pe care Dvs. ați făcut-o Bisericii Ortodoxe Române, ca și prezența noastră aici și prezența celorlalte Biserici invitate

ricitul Părinte Patriarh Justinian a inițiat și organizat cursurile speciale pentru orientarea pastorală și misionară a clerului... În programa acestor cursuri accentul se pune deopotrivă nu numai pe partea teoretică de îmbogățire și dezvoltare a cunoștințelor teologice și a metodelor de pastorație, ci și pe îndrumarea și orientarea clerului în cunoașterea și dezvoltarea problemelor vieții contemporane... Cursurile de îndrumare deschise în mod oficial și festiv astăzi pentru această nouă serie de preoți, vin, așadar, să continue un drum început cu peste 20 de ani în urmă, după o programă mereu îmbogățită și la zi, care imprimă un nou conținut activității pastorale și misionare... Profesorii celor două Institute teologice, de la București și Sibiu, delegați a preda cursuri acestei noi serii, făgăduiesc că-și vor face pe deplin datoria pentru a justifica încrederea ce li s-a acordat de conducerea superioară a Bisericii și de celelalte foruri superioare».

După cuvîntul de deschidere rostit de Părintele Prorector, corul preoților sub conducerea P. C. Diac. Asist. Nicu Moldoveanu de la Institutul teologic universitar din București a interpretat podobia *Taina creștinătății*.

Au luat apoi cuvîntul doi cursanți : preotul *Leon Arion* de la parohia Sfîntul Gheorghe Nou din Ploiești, eparhia Bucureștilor, și preotul *Aurel Popa* de la parohia Viștea de Jos, eparhia Sibiului. Vorbitorii și-au exprimat bucuria de a frecventa împreună în această serie cursurile, în care se întîlnesc slujitori ai altarelor de pe tot cuprinsul țării și în care vor avea prilejul de a trăi într-o strînsă comuniune spirituală timp de o lună de zile, perioadă în care vor putea face un util schimb de experiență liturgică și pastorală, vor învăța unii de la alții, vor lega noi prietenii. Cei doi vorbitori au asigurat conducerea Bisericii Ortodoxe Române în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și conducerea Institutului teologic că se vor strădui să fie la înălțimea așteptărilor, că vor respecta programul de cursuri și seminarii, de practică liturgică și de viețuire în internat cu toată sfințenia, iar la examenele de la sfîrșitul cursurilor vor căuta să dovedească, prin răspunsurile date, că sămînța aruncată de pricepuții semănători — profesorii de la cele două Institute teologice din București și Sibiu care le-au ținut orele de cursuri și seminarii — a căzut pe pămînt bun — în mintea și inima lor, a preoților cursanți — și a dat roadă bogată : și pastoral-bisericească și social-cetățenească.

După cuvîntările reprezentanților preoților cursanți, corul preoților dirijat de P. C. Pr. Conf. Gheorghe Șoima de la Institutul teologic universitar din Sibiu a interpretat cîntarea *Frumoasă ești, patria mea*, compoziție proprie a dirijorului.

În încheierea festivității a luat cuvîntul P. S. Episcop vicar patriarhal *Antim Tirgovișteanul*.

După ce, la începutul cuvîntării, și-a exprimat bucuria și mulțumirea sufletească de a participa, «în calitate de membru al Sfîntului Sinod și ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian» la festivitatea de deschidere a cursurilor de îndrumare pentru a 58-a serie de preoți,

căroră le-a urat tradiționalul «Bine ați venit!» P. S. Sa a făcut unele considerații asupra poziției și rolului Bisericii în contextul vieții contemporane, arătând că Biserica prin poziția și specificul ei are misiunea de a ține seama de permanenta evoluție și înnoire a vieții, căci «creștinismul nu înseamnă numai o simplă acumulare de cunoștințe teoretice și de speculații teologice și filozofice, ci el este trăire și aplicare a învățaturii Mântuitorului Iisus Hristos». Pentru aceasta este nevoie de «o cât mai temeinică pregătire» a slujitorilor ei. Preotul are o dublă misiune: una sacerdotală, de a sluji lui Dumnezeu prin propovăduirea Sfințelor Scripturi, trăind și mărturisind credința adevărată, alta, de a aplica în viață — a sa personală și a credincioșilor pe care-i păstorește — învățătura Sfințelor Scripturi pe care o propovăduiește. Pornind de la aceste considerente, P. S. Episcop Antim a arătat în continuare necesitatea, menirea și importanța cursurilor de îndrumare pastorală și misionară, inițiate și organizate în urmă cu 23 de ani: «Cursurile ce le începeți astăzi, cu a 58-a serie de cursanți de la instituirea lor, au rostul nu numai de a vă da posibilitatea de reîmprospătare și sporire a cunoștințelor teologice, ci și de a vă oferi aspectele și posibilitatea pentru înțelegerea, adâncirea, aplicarea în practică și soluționarea în duhul învățaturii evanghelice a problemelor majore din activitatea misionară a clerului și viața socială a credincioșilor, care sînt în același timp și cetățeni ai scumpei noastre Patrii... Ținînd seama permanent de diferitele aspecte și de diversitatea problemelor de doctrină și de viață socială care se pun în fața slujitorilor Bisericii noastre, programa analitică a acestor cursuri a fost mereu îmbunătățită: s-a lărgit orizontul și s-a diversificat tematica prelegerilor. Astfel, în cursul celor 34 de prelegeri pe care le veți audia la aceste cursuri, veți face cunoștință cu variate probleme: de doctrină ortodoxă; de ordin pastoral și cultic; în legătură cu organizarea cultelor din țara noastră; cu reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române; cu ecumenismul și relațiile intercreștine actuale; cu atitudinea Bisericilor creștine în problemele contemporane; cu ținuta morală și educația cetățenească a clerului și a credincioșilor... Organizate astfel, cursurile de îndrumare contribuie la unificarea spirituală și duhovnicească a slujitorilor Bisericii noastre, la unitatea lor sub raportul orientării în problemele teologice și sociale, a practicii cultice și a misiunii pastorale ... Prelegerile ținute la aceste cursuri vor trezi interesul clerului pentru problemele contemporane și vor prezenta soluții în orientarea lui practică în aceste probleme... La aceste cursuri la care participați astăzi, mai ales preoții tineri, veți ajunge la convingerea fermă că în activitatea pe care o desfășurați la parohii, idealurile Bisericii noastre se împletesc armonios cu aspirațiile poporului nostru, de pace, de bună înțelegere, de dreptate și de instaurare a unei vieți tot mai bune și mai fericite». În finalul cuvîntării sale, P. S. Episcop Antim a recomandat preoților cursanți ca să-și îmbogățească cunoștințele primite la aceste cursuri prin lectură sistematică din *Apostolat social*, lucrarea de căpetenie a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, prin studiile și articolele publicate în revistele bisericești de către profesorii de la cele două Institute teologice din București și Sibiu.

Declarînd deschise cursurile de îndrumare pastorală și misionară pentru cea de-a 58-a serie de preoți P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul le-a urat acestora spor la muncă, le-a împărtășit binecuvîntări arhieresti din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a sa personal și a exprimat sentimente de prețuire și recunoștință conducerii Departamentului Cultelor, în frunte cu Dl. Președinte Prof. D. Dogaru.

La sfîrșitul festivității, asistența a părăsit sala de serbare petrecută de acordurile *Imnului arhieresc*.

*

Către sfîrșitul perioadei de cursuri, adică joi, 14 septembrie 1972, preoții cursanți au avut fericitul prilej de a avea în mijlocul lor pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Fiind și praznicul Înălțării Sfintei Cruci, Prea Fericirea Sa, însoțit de P. S. Episcop rector Antonie Ploieșteanul, a participat mai întîi la slujba sfintei liturghii, oficiată în sobor în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului teologic. Soborul a fost alcătuit din preoți și diaconi cursanți, avînd ca protos pe P. C. Pr. Prof. Ene Braniște. Răspunsurile stranei au fost cîntate omofon, iar predică zilei a fost rostită de P. C. Pr. cursant Ioan Turcu din eparhia Sibiului.

După slujba religioasă, preoții cursanți s-au adunat în aula Institutului teologic, unde au așteptat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, pe P. S. Episcop rector Antonie Ploieșteanul și pe profesori, pe care, la intrarea în sală, i-au întîmpinat cu *Imnul patriarhal*.

Mai întîi a rostit un scurt cuvînt P. S. Episcop rector Antonie Ploieșteanul, în calitate de gazdă. După ce a exprimat într-o mișcătoare confesiune bucuria, mulțumirea și recunoștința celor de față pentru participarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la slujba religioasă de la paraclis și acum, în sală, la întîlnirea cu preoții cursanți din seria a 58-a, ale cărei cursuri s-au încheiat, P. S. Sa a prezentat situația numerică a cursanților pe eparhii, modul cum s-a desfășurat programul de activitate zi de zi : cursurile, seminariile, participarea la paraclis și alte manifestări, ca, de pildă, prezentarea unor filme documentare pe teme religioase (vizita la Patriarhia Română a Grației Sale Michael Ramsey, primatul Angliei ; vizita în Anglia a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ; vizita în țara noastră a patriarhului ecumenic Atenagora, participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la funeraliile patriarhului ecumenic Atenagora și la întronizarea noului patriarh ecumenic, Sanctitatea Sa Demetrios) etc. Ca o concluzie a întregii activități, P. S. Sa a subliniat atmosfera deosebit de plăcută în care s-a dus munca, apreciind elogios spiritul de interes, seriozitate și disciplină de care au dat dovadă toți preoții cursanți din această serie.

În continuare a luat cuvîntul P. C. Pr. Emil Roman, inspector eparhial, care, în numele preoților cursanți, a exprimat sentimente de adîncă recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a subliniat binefacerile acestor cursuri, unde preoții au avut prilejul să-și îmbogățească cunoștințele teoretice și practice, să-și lămurească anumite probleme și să-și sporească experiența pastorală și trăirea spirituală.

La sfârșit a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care, adresîndu-se preoților cursanți, a spus următoarele :

Cucernici Părinți,

Mi-am făcut întotdeauna o plăcută datorie ca la începutul sau la sfârșitul cursurilor de îndrumare ale diferitelor serii de preoți ce s-au perindat pînă acum, să-mi iau personal osteneala de a veni în mijlocul lor, lipsind numai în rare cazuri, atunci cînd treburi mai grabnice sau mai importante ale Bisericii m-au reținut. Pe linia acestor preocupări, îndemnat de aceleași gînduri și îndatoriri pe care mi le impune situația de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, am ținut să fiu prezent astăzi în mijlocul Cucerniciilor Voastre, pe de o parte pentru a vă adresa un cuvînt de îndrumare, în care să vă împărtășesc gîndurile, dorințele și sfaturile mele, iar pe de alta, pentru a vă cunoaște rezultatele strădaniilor în parohiile pe care le păstoriți și pentru a afla eventualele lipsuri sau nevoi pe care le întîmpinați în împlinirea misiunii sacerdotale sau a îndatoririlor față de poporul și patria noastră.

De fiecare dată cînd mă întîlnesc cu preoții participanți la cursurile de îndrumare pastorală și misionară, încerc un sentiment de aleasă bucurie, constatînd roadele bogate pe care le-au adus aceste cursuri, atît pe plan teologic-pastoral cît și pe plan social-patriotic. Și de rîndul acesta am convingerea că, după ce ați stat aici laolaltă o lună de zile, apropiindu-vă sufletește unii de alții, săvîșind împreună sfintele slujbe, audiînd prelegeri și reîmprospătîndu-vă cunoștințele, ați putut constata că aceste cursuri reprezintă o școală de muncă, de rugăciune și de dăruire pentru semenii și societatea în care trăim, iar folosul și utilitatea lor sînt evidente pe toate planurile activității noastre bisericesti și sociale. Îndeosebi, se poate sublinia contribuția esențială pe care ele continuă să o aducă pe linia păstrării și consolidării unității de credință, — unitate care, după cum se știe, formează una din preocupările fundamentale ale Bisericii noastre.

În legătură cu acest lucru, aș vrea să stăruim astăzi asupra îndatoririlor ce ne revin — atît nouă, ierarhilor, cît și tuturor clericilor — din analiza atentă a principiului unității bisericesti, exprimat între altele și în articolul 2 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, unde se spune : «Biserica Ortodoxă Română este autocefală și unitară în organizarea sa. Ea își păstrează unitatea dogmatică, canonică și a cultului cu Biserica Ecumenică a Răsăritului». Articolul citat se referă, cum ați putut constata, la unitatea de credință și de organizare a Bisericii noastre, atît înăuntrul ei cît și în cadrul întregii Ortodoxii.

După cum se știe, una din principalele coordonate ale activității Noastre ca patriarh a fost axată pe ideea înfăptuirii unității Bisericii, potrivit cerinței desprinse din rugăciunea arhierescă și porunca Mîntuitorului : «Ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21). Această preocupare s-a manifestat, în primul rînd, prin grija Noastră de a face ca pe întreg cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române mărturisirea credinței străbune, viața religioasă și slujirea creștină să se manifeste în același fel de către toți ierarhii, clericii și credincioșii. Pe linia unor asemenea preocu-

pări constante au apărut cele mai de seamă înfăptuiri ale slujirii Noastre de pînă acum, din care putem aminti : reîntregirea unității Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, revizuirea și adaptarea întregii legislații bisericești la noile condiții de viață, tipărirea în noi ediții a cărților de cult și distribuirea lor la toate parohiile, în vederea uniformizării cultului și a cîntării în comun.

Știți, desigur, ce mare însemnătate are cultul nostru ortodox în această privință. El reprezintă pentru slujitorii altarelor unul din mijloacele cele mai potrivite de a instrui pe credincioși, transpunînd în acțiune învățătura dogmatică a Bisericii. De exemplu, la săvîrșirea Sfințelor Taine, credincioșii primesc pentru hrana lor duhovnicească harul sfinților, dar în același timp ei își însușesc și cunoștințele privitoare la adevărurile fundamentale de credință. E de mare importanță, în acest sens, ca Sfințele Taine, ierurgiile și celelalte slujbe din cadrul cultului să fie săvîrșite corect și unitar de către toți preoții.

Pentru exprimarea unitară și pentru promovarea unității de credință, Sfîntul Sinod s-a îngrijit de tipărirea — uneori în mai multe ediții — a cărților de cult, care au fost trimise tuturor bisericilor din Patriarhia Română. Pe lîngă cărțile date la lumină în anii trecuți, amintim ca mai apropiate vremii de față : Biblia, apărută în 100 000 de exemplare, Slujba Învierii, o parte din Mineie și un bogat Acatistier. A apărut recent, fiind în curs de difuzare, o ediție a Noului Testament însoțit de Psalmi și de o foarte instructivă călăuză biblică, acum afîndu-se sub tipar și Mica Biblie, iar planul de editură al Institutului Biblic prevede apariția și a altor cărți de cult, cărți de rugăciune și catehisme. Acestea vor fi puse la îndemîna preoților și credincioșilor pentru împlinirea cerințelor lor duhovnicești, dar și pentru a consolida unitatea noastră de cult.

În același scop, al uniformizării cultului, am stăruit în chip deosebit pentru introducerea cîntării în comun în toate bisericile noastre, cărora li s-au pus la îndemînă cărțile necesare cu notație psaltică și liniară. Încă din anul 1950, Sfîntul Sinod a stabilit, printr-o hotărîre a sa, obligativitatea cîntării omofone în biserică pentru toți credincioșii. Am introdus cîntarea omofonă în bisericile noastre cu convingerea fermă că ea contribuie la păstrarea și întărirea drepte credințe, iar lucrul acesta l-am verificat de-a lungul anilor ca fiind pe deplin îndreptățit, el dovădindu-se și prin satisfacția cu care a fost primit de poporul drept-credincios.

Folosesc acest prilej, cucernici părinți, pentru a vă îndemna pe toți să cultivați în sufletele celor pe care îi păstoriți dragostea față de cîntarea în comun la sfințele slujbe, învățîndu-i să îndrăgească muzica bisericească tradițională cîntată pe cuprinsul întregii țări. Cînd credincioșii noștri vor cunoaște bine sfințele slujbe și vor participa cu toții la cîntările sîntei liturghii și ale altor servicii religioase, cînd oriunde vor merge, în orice biserică din țară, vor putea să participe la slujbă ca și în propria lor biserică, nemaieexistînd nici un fel de practici regionaliste de cult, de adăugiri sau de omisiuni, atunci vom putea spune că ne-am împlinit una din cele mai însemnate datorii ce ne revin în lucrarea de consolidare și desăvîrșire a unității noastre bisericești.

Tot în acest context se situează și îndatoririle fixate de Sfântul Sinod pentru păstoria de suflete în legătură cu țilcuirea Sfintei Evanghelii și citirea Cazaniei în timpul sfintei liturghii. Acestea formează unul din mijloacele cele mai potrivite pentru însușirea de către credincioși a învățăturilor dogmatice sau morale, avînd de altfel o veche și satornică tradiție în Biserica Ortodoxă Română. De-a lungul veacurilor, citirea Cazaniilor a adus în sufletele strămoșilor noștri mîngierea cuvîntului lui Dumnezeu, răspîndind în rîndurile credincioșilor, pe înțelesul tuturor și în limba vorbită de întregul popor, învățatura de credință curată și nerăstălmăcită. Datoria întăririi unității de credință a tuturor fiilor Bisericii noastre face mereu necesară și actuală citirea Cazaniei și țilcuirea Sfintei Evanghelii în vremea săvîrșirii sfintei liturghii, rămîbind în continuare una din îndatoririle pe care clerul nostru trebuie să o aibă permanent în atenția sa.

Același scop îl urmărește și programul catehetic fixat printr-o hotărîre a Sfîntului Sinod, în anul 1950. Vă îndemn, cucernici părinți, să nu neglijați cumva această hotărîre, care este menită să contribuie la o cunoaștere tot mai temeinică de către credincioși a tezaurului învățaturii noastre dreptslăvitoare, una și aceeași în toate timpurile. Să nu rămînem, în această privință, în urma altor culte, ci să ne dăm osteneala de a țilcui credincioșilor adevărurile de credință mărturisite de sfînta noastră Biserică Ortodoxă, pentru ca ei să poată dobîndi cunoștințe temeinice asupra acestora și să poată să le susțină cînd va fi nevoie față de cei de altă credință.

Am stăruit asupra acestor lucruri, deoarece la cursurile de îndrumare ați fost chemați să luați parte preoți din toate colțurile țării, iar acum, reîntorcîndu-vă în mijlocul credincioșilor pe care-i păstoriți, le veți împărtăși din roadele învățăturilor și experienței dobîndite aici. Am convingerea că în rîndul acestora se vor afla și îndrumările pe care găsesc de datoria mea să vi le dau, în calitate de înfiistătător al Bisericii noastre străbune. De aceea, vă repet îndemnul stăruitor de a depune neobosite strădanii, fiecare la locul său de muncă, pentru deplina uniformizare a cultului și a cîntării omofone pe întreg cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române.

Vă îndemn deci cu toată stăruința la respectarea corectă, pe întreg cuprinsul Patriarhiei Române, a tipicului ortodox și a rînduieiilor de cult fixate de Sfîntul Sinod, în așa fel încît unitatea noastră canonică și cultică să apară pregnant, ca un fapt real, pentru fiecare din noi, ca și pentru toți cei ce vizitează Biserica și Patria noastră.

Odată cu îndemnul pe care vi-l fac, aș vrea să fiți convinși și de foloasele acestei uniformizări a cultului, care exprimă însăși unitatea noastră bisericească. Am avut întotdeauna convingerea neclintită că între unitatea noastră bisericească și cea națională există o corelație cu adînci semnificații. Lucrul acesta devine evident dacă ne gîndim că marea majoritate a cetățenilor patriei noastre sînt fii ai Bisericii Ortodoxe Române. Biserica noastră s-a identificat cu aspirațiile și conștiința de sine a poporului român, luptînd pentru apărarea ființei lui etnice și contribuind la eliberarea lui treptată de sub toate robiile. Istoria dă măr-

turie despre faptul că Biserica Ortodoxă Română a contribuit la formarea și la menținerea conștiinței unității naționale a poporului român, la înfăptuirea unității de limbă și la păstrarea unității sale de credință. Căci, întrucît lupta poporului român pentru apărarea ființei sale etnice și a țării a fost împreunată cu lupta pentru apărarea credinței sale creștine, această credință a ajuns să facă parte și ea din cuprinsul conștiinței de sine a poporului nostru, ca factor de afirmare a unității sale și de împotrivire în fața oricăror tendințe de înstrăinare.

Sîntem pe deplin conștienți că Biserica noastră a contribuit și contribuie la păstrarea și întărirea unității naționale. Această unitate națională constituie un bun comun. Însăși reîntregirea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, săvîrșită în 1948, a fost nu numai un act bisericesc, ci și un act național, întrucît prin înfăptuirea unității de credință s-a întărit și mai mult unitatea poporului român.

Desigur, faptul acesta nu trebuie să fie considerat ca expresie a unor tendințe sau atitudini naționaliste șovine. Noi am respectat întotdeauna celelalte naționalități. Nu am defăimat și nu am prigonit pe nimeni pentru că a avut altă credință decît a noastră sau pentru că a aparținut altui neam. Dimpotrivă, am înțeles să colaborăm și cu cei de alte credințe și naționalități — așa cum am dovedit-o prin acțiunea de înfrățire cu celelalte culte din țară —, fiind convinși că astfel slujim interesul general al poporului nostru și mai-binele întregii țări.

De aceea vă îndemn pe cei de față, care ați absolvit această nouă serie de cursuri, ca și pe toți ceilalți slujitori ai altarelor, să urmăriți ca în întreaga activitate pe care o desfășurați să împleniți interesele religioase ale Bisericii cu interesele Patriei, accentuînd acest lucru prin toate mijloacele pastorale ce vă stau la îndemînă și, în primul rînd, așa cum am amintit, prin săvîrșirea corectă și uniformă a cultului și a celorlalte îndatoriri legate de el.

Cu aceasta, binecuvîntînd strădaniile Cucernicilor Voastre, precum și munca ce vă așteaptă de aici înainte, vă urez tuturor sănătate, viață îndelungată și izbîndire deplină în lucrarea de slujitori ai lui Dumnezeu și ai Patriei noastre iubite.

*

După cuvîntare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a invitat preoții cursanți să pună întrebări în legătură cu diferite probleme, nelămuriri sau greutăți întîmpinate în activitatea lor la parohii. Răspunsurile la aceste întrebări au fost date personal de Prea Fericirea Sa.

La sfîrșitul întîlnirii cu preoții cursanți din seria a 58-a, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian le-a împărtășit înalte arhieresti binecuvîntări și le-a urat succes la examene. Examenele au început în după-amiaza aceleiași zile și au continuat în următoarele două zile. Examenele au fost prezidate de P.S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și de P. S. Episcop Nestor Severineanul, vicarul Mitropoliei Olteniei.

DESCHIDERA NOULUI AN DE ÎNVĂȚĂMÎNT 1972—1973 LA ȘCOLILE TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

La 1 octombrie 1972 s-au deschis oficial cursurile noului an de învățămînt 1972—1973 la toate școlile teologice din Patriarhia Română. În prima săptămîină din luna octombrie a avut loc, potrivit unei vechi și frumoase tradiții, deschiderea festivă, în prezența Chiriarhilor locului sau a delegaților acestora.

Însemnăm în rîndurile de mai jos, cîteva date, idei și aspecte de la momentele festive care au marcat deschiderea cursurilor noului an școlar 1972—1973 la fiecare școală.

La Institutul teologic de grad universitar din București. — Deschiderea festivă a noului an universitar 1972—1973 a avut loc în ziua de 7 octombrie a.c. După slujba religioasă oficiată de un sobor în frunte cu P. C. Pr. Prof. Ene Braniște, în biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului teologic, la care au participat studenți, doctoranzi și profesori, la ora 11 a avut loc programul festiv în aula Institutului teologic, în prezența P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și rector al Institutului teologic, împreună cu corpul profesoral, a P. C. Pr. Petre F. Alexandru, consilier la Sectorul cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

A fost de față reprezentantul Departamentului Cultelor.

La intrarea în sala de festivități, oaspeții au fost întîmpinați cu *Imnul arhieresc*, intonat de studenții Institutului teologic.

Deschizînd festivitatea, P. S. Episcop-rector *Antonie Ploieșteanul*, a spus, printre altele: «Acum, în pragul unui nou an universitar, salutăm mai întîii, în calitate de gazdă, prezența la acest moment festiv a P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, ce vine în mijlocul nostru, atît ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cît și ca șef al sectorului ce se ocupă cu învățămîntul teologic din Biserica Ortodoxă Română. Salutăm, de asemenea, prezența în mijlocul nostru a reprezentantului Departamentului Cultelor. De fapt, noi am deschis cursurile în mod oficial acum o săptămîină, iar astăzi facem deschiderea festivă. Și, ca la orice început de drum, pornim cu forțe noi în munca de acumulare de cunoștințe teologice, fără de care nu se poate desfășura o bună și rodnică activitate pastorală printre credincioși. În acest sens, vom da toată atenția pregătirii studenților noștri, slujitorii de mîine ai altarelor. Avem în vedere, cînd e vorba de pregătirea studenților, faptul că viața contemporană cunoaște un dinamism fără precedent, ce se manifestă din plin pe variate planuri. Lumea merge înainte». În fața acestei evoluții a societății, Biserica noastră —

a subliniat P. S. Sa — a simțit nevoia firească «să se încadreze și să țină statornic pasul cu vremea nouă pe care o trăim. De aici și nevoia pregătirii viitorilor ei slujitori cu toată grija și atenția : o pregătire teologică de curat fond ortodox, temeluită pe Sfânta Scriptură și pe scrierile Sfinților Părinți — amîndouă izvoare de bază ale Ortodoxiei — și o pregătire pastoral-obștească și patriotic-cetățenească bazată pe dragostea de patrie și pe năzuința de mereu mai-binele aproapelui. Ne-au fost date în acest sens îndrumări înțelepte de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de către membrii Sfîntului Sinod, pe care noi le-am aplicat și le aplicăm în Institutul nostru. Ele sînt izvorite din apostolatul social, adevărata slujire a aproapelui».

La sfîrșitul cuvîntării, P. S. Episcop-rector Antonie a prezentat situația la finele anului precedent și la începutul noului an universitar.

P. S. Episcop-rector a făcut o trecere în revistă a realizărilor din anul trecut. A vorbit despre vizitele care au avut loc la Institutul teologic în cursul anului școlar încheiat și de proiectele de vizite pe anul care a început ale unor personalități bisericești — ierarhi, profesori și teologi — de peste hotare, precum și de activitatea desfășurată de profesorii Institutului teologic din București ca delegați la diferite conferințe, comisii, congrese, comitete și alte organisme bisericești de peste hotare ; de asemenea, a amintit de participarea unora dintre profesorii Institutului la Congresul XIV de bizantinologie, ținut la București în toamna anului trecut.

Făcînd o apreciere conclusivă asupra activității desfășurate în anul trecut pe plan didactic, educativ și gospodăresc, P. S. Sa a considerat-o ca «normală». «Cît privește activitatea în noul an universitar, aceasta va fi în mod firesc o continuare și o îmbogățire a celei precedente, — îmbogățire oglindită în primul rînd prin încadrarea unor noi profesori și asistenți la Institutul teologic». După ce, în altă ordine de idei, a amintit că «chiar în prima lună de cursuri, Institutul teologic din București va primi vizita unor înalți ierarhi de peste hotare, veniți în vizită la Patriarhia Română : Prea Fericitul Maxim, patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare, Prea Fericitul Șenuda III, patriarhul Bisericii Copte din Egipt și Sanctitatea Sa Pimen, patriarhul Moscovei și a toată Rusia, P. S. Episcop-rector Antonie a spus la sfîrșitul cuvîntării sale : «Cunoscînd toate acestea avem convingerea că anul universitar deschis în mod festiv astăzi se va desfășura în cele mai bune condiții».

A luat apoi cuvîntul Dl. Prof. *Constantin Pavel*, care a conferențiat despre *Etica situaționistă. Expunere și aprecieri critice*. Reținem din prelegere cîteva idei.

Cu originile în filozofia existențialistă, «etica situaționistă», «etica contextuală» sau «morală situației» consideră — a spus, printre altele, vorbitorul — că «deciziile morale nu trebuie bazate pe legile universale, ci pe situația individuală și concretă în care se află individul... Această situație, fiind unică și irepetabilă, urmează că numai conștiința morală individuală poate determina hotărîrea morală a persoanei respective, cu condiția de a asculta numai porunca iubirii aproapelui».

După ce a arătat cum se prezintă acest sistem filozofic-moral la unii situaționiști (Zehmann, Tillich, A. T. Robinson ș.a.), conferențiarul a făcut unele aprecieri critice. Situaționismul moral — a spus D. Sa — «apare ca un protest îndreptățit, în parte, față de unele interpretări catolice prea juridice și formaliste ale moralității»... «Situaționismul» are unele merite: «subliniază originalitatea fiecărui individ uman; răspunde unei nevoi de sinceritate și atrage atenția asupra trebuinței de a ține seama de caracterul contextual al moralei. Dar «părțile lui negative întrec pe cele pozitive», în sensul că «pragmatismul, relativismul, individualismul și subiectivismul care caracterizează etica situației o fac inacceptabilă, întrucât acestea duc ușor la anarhism moral, la dizolvarea oricărei morale și, astfel, la destrămarea vieții sociale». Acestui caracter dizolut se opun, potrivit învățurii morale ortodoxe, «prudența creștină, asistată permanent de Duhul Sfânt, care adaptează neîncetat legile morale, dar nu le suprimă». Pe de altă parte, morala creștină pretinde «desăvârșirea situației vremelnice și a structurilor pur individuale». În ceea ce privește conștiința morală a individului, se știe, ea nu este infailibilă, iar «numai bunăvoința singură nu poate asigura moralitatea unei fapte». Cît privește iubirea creștină, aceasta «nu desființează celelalte porunci, ci ea se concretizează în acestea, definindu-se ca «plinirea legii», «facerea voii lui Dumnezeu» etc.

În încheiere, vorbitorul a subliniat, în legătură cu cele de mai sus, faptul că «prin doctrina apostolatului social, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dovedit că teologia morală ortodoxă n-a rămas străină nici indiferentă față de relațiile schimbătoare ale vieții individuale și sociale și față de problemele vremii. Dimpotrivă, principiile morale neschimbătoare ale Evangheliei au fost aplicate în mod creator, ținându-se totdeauna seama de persoane, de societate, precum și de contextul multilateral al situației istorice actuale».

După prelegerea festivă, a luat din nou cuvîntul P. S. Episcop-recor Antonie, care a mulțumit D-lui Prof. C. Pavel și a făcut unele scurte considerații pe marginea temei tratate.

În încheierea programului festiv a vorbit P. S. Episcop *Antim Tirgovișteanul*. Exprimîndu-și mai întîi bucuria de a veni în mijlocul profesorilor și studenților ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, la deschiderea unui nou an universitar, P. S. Sa a stăruit, după aceea, asupra strînsei legături ce trebuie să existe între teologie și Biserică, subliniind faptul că «ele nu se pot izola de societate, de lume, de realitățile vremii de azi. Biserica noastră și-a dat seama de la început că trebuie să se orienteze neîncetat în contextul vieții contemporane, al vastelor ei dimensiuni. De aici, permanenta grijă și preocupare pentru instruirea și educarea viitorilor slujitori ai Bisericii noastre, actualii studenți teologi». În acest sens — a spus P. S. Sa —, «pentru anul care începe, în programul de activitate al Serviciului de învățămînt se prevede și se depun toate eforturile pentru redactarea și tipărirea de noi manuale pentru uzul studenților teologi. O altă preocupare de actualitate a Serviciului nostru de învățămînt pe anul în curs este, cum s-a spus, continuarea schimbului de profesori de teologie și a schimbului de stu-

denți... Precum vedeți, o permanentă grijă pentru învățămîntul superior teologic, pentru creșterea prestigiului teologiei românești, pentru binele Bisericii Ortodoxe Române».

După ce corul Institutului teologic a interpretat imnul patriotic *Trei culori*, serbarea a luat sfîrșit, iar oaspeții au părăsit sala de festivități în acordurile imnului arhieresc *Pre Stăpînul*.

La Institutul teologic de grad universitar din Sibiu. — Festivitatea inaugurării noului an universitar 1972—1973 a avut loc în ziua de duminică 8 octombrie 1972 și a început printr-un serviciu divin în catedrala mitropolitană, oficiat de un sobor de preoți și diaconi dintre profesorii Institutului teologic și consilierii centrului eparhial, avînd ca protos pe I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

În jețul arhieresc se afla I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, înconjurat de rector, profesori și consilieri. Răspunsurile liturgice au fost date de corul catedralei condus de P. C. Pr. Prof. Gh. Șoima, iar predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Prof. N. Neaga. La sfîrșitul slujbei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, a dat citire îndătinatăi rugăciuni de începere a noului an școlar.

După slujba religioasă s-a desfășurat programul festiv în aula Institutului, la care au mai participat, pe lîngă oaspeții din catedrală, P.S. Episcop-vicar Visarion Rășinăreanul, Dl. Conf. Dr. Hermann Pitters, reprezentantul Secției evanghelice-luterane C.A. Sibiu a Institutului teologic protestant din Cluj.

Programul festiv a început cu rugăciunea *Împărate ceresc*, interpretată de corul studenților teologi, dirijat de P. C. Diac. Asist. Ioan Popescu.

A luat apoi cuvîntul P. S. Pr. Prof. *Isidor Todoran*, rectorul Institutului teologic. Mai întîi a arătat spiritul de armonie, conlucrare și înțelegere în care se desfășoară activitatea în cadrul Institutului. După aceea s-a adresat studenților teologi, în special celor din anul I, care au pășit de curînd pragurile Institutului teologic, cu îndemnuri, sfaturi și unele lămuriri legate de specificul deosebit, propriu al acestei școli. În legătură cu aceasta, subliniind rolul și importanța educației voinței, vorbitorul a spus: «Educația voinței are o importanță excepțională în viața oamenilor în general și chiar în viața creștină, și, desigur, în viața și activitatea de fiecare zi a studentului în teologie. A voi și a înfăptui înseamnă a înfăptui prin a voi... Tot ce e bun — căci pe noi ne interesează numai ce e bun — puteți înfăptui prin voință, — voință ce se disciplinează printr-o muncă ordonată. De aceea cei care ați intrat în Institutul nostru teologic cu calificative inferioare la examenul de admitere, ca și cei care ați promovat dintr-un an în altul în aceleași condiții puteți să urcați pînă sus, chiar pe prima treaptă a valorilor. Aceasta, repet, prin educarea voinței pe făgașul unei munci disciplinate și perseverente».

După cuvîntul de deschidere al P. C. Rector, corul studenților a interpretat podobia *Taina creștinătății* și imnul *Trei culori*.

În continuare a luat cuvîntul Dl. Conf. *Hermann Pitters*, care a spus, printre altele : «Este o foarte frumoasă tradiție în orașul nostru ca teologia ortodocși și cei luterani să se întâlnească și să muncească împreună. Sîntem bucușori cînd putem să stăm de vorbă unii cu alții. Căci este foarte folositor acest dialog : împreună vorbind și împreună lucrînd găsim realitatea noastră comună pe care o avem în Bisericile noastre : Iisus Hristos... În numele studenților noștri care sînt preocupați de un dialog cu studenții Dvs., vă urez mult succes».

În continuare a vorbit *I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului*, din a cărui cuvîntare redăm cîteva fragmente : «...Participînd cu toată bucuria la această festivitate de deschidere a cursurilor, aș dori să aduc, pe lîngă simțămintele mele și ale tuturor preoților și credincioșilor din Arhiepiscopia Timișoarei și a Caransebeșului, la fel și gîndurile și doririle de bine ale P. S. Episcop Teoctist al Aradului, ale preoților și credincioșilor din această Eparhie. Aceasta, pentru că Mitropolia Ardealului, alături avînd și Mitropolia Banatului, își are în școala de aici studenți care se formează pentru a deveni preoți». După ce a arătat strînsa legătură ce există între teologie ca învățătură, ca aspect teoretic, și Biserică, unde doctrina creștină, «teologia creștină», se manifestă sub aspectul practic — în felul acesta completîndu-se una pe alta —, înaltul ierarh a spus în continuare : «Dorim din toată inima ca preoții care se vor forma în această școală să fie preoți care să înțeleagă cursul evenimentelor de astăzi și drumul pe care-l are de parcurs creștinătatea și Ortodoxia, îndeosebi. Pentru că ceea ce stă în fața creștinătății de azi sînt situații și nevoi cu totul altele decît cele care erau poate acum o sută sau mai multe sute de ani în urmă. Creștinătatea vremii noastre este pusă în fața unor probleme cu totul noi, cărora trebuie să le facă față fiecare creștin în parte, fiecare slujitor al altarului în parte, Bisericile în parte, dar și creștinătatea luată în ansamblul ei. Ortodoxia, căreia îi aparținem, considerăm noi, are un important rol de îndeplinit : acela de a ajuta pe toți creștinii să-și descopere izvoarele din care a purces creștinătatea întreagă ; să întrezărească adevărurile creștine autentice, așa cum ni le-au lăsat Mîntuitorul Hristos, Apostolii și urmașii lor ; să arate în ce fel adevărurile creștine pot fi puse în practică, trăind în Hristos, nu numai după Hristos».

În altă ordine de idei, *I. P. S. Mitropolit Nicolae*, referindu-se la cuvîntarea D-lui Conf. Dr. *Hermann Pitters*, a spus : «Cu multă satisfacție am înregistrat atmosfera de dialog, deși poate că s-ar putea spune mai mult : atmosferă de adevărată frățietate creștină care domnește aici, exprimată și prin bunele raporturi dintre cele două institute teologice : ortodox și protestant».

Cel din urmă vorbitor a fost *I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului*. După ce a apreciat și a mulțumit călduros P. C. Părinte Rector, D-lui Conf. Dr. *Hermann Pitters* și *I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului* a cărui activitate bisericească pe plan intern și extern a fost încă o dată subliniată ; după ce a făcut o incursiune în istoria învățămîntului teologic ortodox din Sibiu, după ce a arătat că nevoia și faptul de a învăța mereu sînt o caracteristică a vremii noastre, *I. P. S.* Sa a spus :

«Profesorii și ierarhii, dar și studenții teologi trebuie să fie deschiși față de cercetarea vieții bisericești, de cercetarea învățaturii noastre de credință și a diferitelor aspecte ale vieții noastre bisericești, de cercetarea spiritului ecumenist care ne înfrățește cu toate celelalte culte. Ei trebuie să fie receptivi față de cercetarea a tot ceea ce este nou în societatea noastră, în dezvoltarea atât de rapidă a Patriei noastre. Prin cercetare nu trebuie să ne limităm însă la ceea ce am primit, zicînd că asta-i destul, ci ceea ce am primit trebuie să ne dea imbold de a cunoaște și a trăi transformările atât de rapide ale societății noastre, și să ne dea imbold de a căuta să scoatem din cele primite ceea ce este nou, să primim energii noi, lumini noi, orientări noi în conformitate cu transformările rapide ale Patriei noastre și ale lumii întregi». Adresîndu-se studenților, I. P. S. Sa le-a spus: «Prin munca voastră prin comportarea voastră, fiți cu adevărat modele, pe care orice credincios văzîndu-vă să zică: da, aceștia sînt cu adevărat teologi!... Iar dacă sînt unii care cred că a fi student este destul să ocupe un loc într-o bancă, să-și ia notițe, să-și ia chiar examenele, în rest să trăiască așa cum crede el de cuvință..., acela să știe că nu este cu adevărat student teolog, studentul care ne trebuie; el este — ca să folosim un termen obișnuit în tehnică — un rebut. Or, noi nu avem nevoie de rebaturi: de un asemenea student Institutul se va dispensa repede...».

Mulțumind oaspeților care au participat la festivitatea de deschidere a noului an universitar și binecuvîntînd pe studenți, profesori și ceilalți ostenitori ai Institutului teologic din Sibiu, I. P. S. Sa declară deschis anul universitar 1972—1973.

Festivitatea s-a încheiat cu cîntarea *Înălță-te, frumoasă țară* de I. Chirescu, executată de studenții teologi.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din București. — Deschiderea festivă a noului an școlar 1972—1973 a avut loc luni 2 octombrie 1972. În dimineața acestei zile, la sunarea primului clopoțel pe noul an școlar, toți elevii s-au adunat în curtea școlii, s-au așezat în careu și, afară, în aer liber, s-a oficiat slujba sfințirii apei (aghiazma) și a Tedeumului. Serviciul divin a fost săvîrșit de un sobor alcătuit din profesorii școlii: P. C. Pr. Director N. Bordașiu, P. C. Pr. Anotolie Zarea, P. C. Pr. Vasile Bria și P. C. Diac. Spiritual Damian Ionescu. Erau de față: P. C. Pr. Cons. Petre F. Alexandru de la Sectorul cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, ceilalți profesori ai Seminarului teologic, precum și părinți și rude ale elevilor.

După terminarea serviciului religios a vorbit P. C. Pr. Prof. *Nicolae Bordașiu*, directorul școlii, care în cuvîntul de deschidere a noului an școlar a spus printre altele: «Începem astăzi cu ajutorul lui Dumnezeu un nou an școlar: al 137-lea din istoria învățămîntului seminarial din cuprinsul Mitropoliei Ungrovlahiei și al doilea de cînd școala noastră s-a mutat pe vatra mînăstirească de la Radu Vodă, lîngă secularele ziduri ale mînăstirii «Sfînta Treime», — loc pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian l-a ales ca «aici să crească și să se formeze

elevii seminariști care vor deveni preoți». În altă ordine de idei, vorbitorul a subliniat grija permanentă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru această școală.

Referindu-se la semnificația pericopei evanghelice alese pentru începutul de an școlar — Pilda semănătorului —, Părintele Director a atras atenția elevilor că au datoria «să fie pământ bun, roditor care să înmulțească semănăturile unui corp profesoral bine ales, bine pregătit».

Răspunzând, a luat cuvîntul P. C. Pr. Consilier *Petre F. Alexandru*, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. «Purtarea de grijă permanentă pe care Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române o are pentru învățămîntul teologic — a spus P. C. Sa — se vedește grăitor în ceea ce se realizează aici la Radu-Vodă. Aici se restaurează în forma originală străvechea ctitorie a lui Radu-Vodă Mihnea, pentru ca elevii să aibă un locaș de rugăciune potrivit. Aici se transformă și se adaptează cerințelor vechea clădire a școlii. De asemenea, această purtare de grijă se arată și în ce privește cadrele didactice, prin completarea acestora cu elemente noi, destoinice, care vor funcționa ca profesori începînd cu acest an școlar».

În încheiere, vorbitorul a adus înalta binecuvîntare arhierescă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și, declarînd noul an școlar deschis, a urat spor la muncă elevilor și profesorilor.

În timpul festivității a sosit din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian un dar pentru școală: două vechi icoane ortodoxe bănățene și două portrete ale Prea Fericitului Sale.

Înainte de începerea orelor de curs, s-au stropit, după datină, cancelaria și sălile de clasă cu aghiazmă.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău. — Noul an școlar 1972—1973 s-a deschis și oficial și festiv în ziua de luni 2 octombrie 1972, în prezența P. S. Antim Angelescu, episcopul Buzăului, a P. S. Gherasim Constanțeanul, arhieru-vicar, delegatul P. S. Chesarie, episcopul Dunării de Jos, a vicarului, administrativ, a consilierilor eparhiali, a profesorilor și elevilor școlii, a părinților și rudelor acestora.

A fost de față și reprezentantul județean al Departamentului Cultelor.

După oficierea slujbei Tedeum-ului în paraclisul episcopal de către un sobor alcătuit din profesorii școlii și a polihroniului, a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. *Dumitru Luca*, directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic. Mai întîi a exprimat bucuria revederii și gîndurile și sentimentele de care sînt animați profesorii și elevii acum la începutul noului an școlar 1972—1973. «Am realizat — a spus P. C. Sa — strictul necesar, cum se spune, dar mai avem multe de realizat. Cu ajutorul Chiriarhilor celor două eparhii care patronează școala noastră, P. S. Episcop Antim al Buzăului și P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, avem încredințarea că într-un viitor cît mai apropiat școala aceasta va dispune de un spațiu corespunzător și de o utilare corespun-

zătoare necesităților. În ceea ce privește manualele, așteptăm cu nerăbdare ca ele să vadă lumina tiparului, iar cele ce sînt deja sub tipar să ajungă cît mai degrabă în mîinile elevilor noștri».

Adresîndu-se în chip special elevilor, P. C. Director D. Luca le-a spus: «Învățătura trebuie să meargă strîns legată cu educația. Încadrați-vă imediat în viața școlii, atît voi elevii mai vechi cît și voi elevii noi, care ați pășit pentru prima dată pe poarta acestei școli. Respectați cu toții rînduiala vieții de internat. Ce nu cunoașteți — întrebați. Căutați ca prin purtarea voastră, prin activitatea voastră să meritați încrederea și nădejdele ce și le-au pus în voi părinții voștri care v-au trimis la învățatură aici, profesorii care vă învață și Chiriarhii voștri care doresc să aibă elemente bine pregătite și intelectual și moral în rîndurile preoților, din care și voi veți face parte mîine, cînd veți termina studiile teologice».

După ce au fost exprimate simțăminte de mulțumire și recunoștință purtătorilor de grijă ai acestei școli — P. S. Episcop Antim al Buzăului și P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos și celorlalți colaboratori ai acestora —, P. C. Pr. Director a cerut binecuvîntarea arhierescă pentru deschiderea noului an școlar 1972—1973.

În numele P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos a vorbit P. S. Arhiepiscop *Gherasim Constanțeanul*, care a adresat elevilor și profesorilor cîteva cuvinte de învățatură și îndemn la început de drum în noul an școlar, și a împărtășit arhieresci binecuvîntări tuturor celor de față.

Ultimul a luat cuvîntul P. S. Episcop Antim al Buzăului. După ce a făcut o scurtă incursiune în istoria învățămîntului seminarial din Buzău, evocînd memoria episcopului Chesarie, «unul dintre marii și distinșii ierarhi ai Sfintei noastre Biserici strămoșești», P. S. Sa a făcut scurte considerații, asupra instruirii și educării elevilor. «Biserica noastră slujește lui Dumnezeu și celor ce cred în El. Ea este chemată să-și aducă contribuția ei în lume pe linia «diaconiei»; este prinsă și activează intens în contextul ecumenismului contemporan. Ea vrea să participe la crearea unei noi existențe umane. Ea este alcătuită din realități interioare, proprii, pe care și le exteriorizează prin participarea activă la bunăstarea și fericirea vieții pe pămînt». Pentru realizarea acestor rosturi ale ei, «Biserica are nevoie de credincioși devotați, de slujitori bine pregătiți și teologi luminați. Pregătirea acestora începe aici în școală, în seminar, se continuă și se desăvîrșește prin studii superioare în institutele teologice. Vă îndemn, de aceea, dragi elevi, să vă apucați serios de muncă, să învățați conștiincios zi de zi, să respectați întru totul programul de studii, de practică bisericească, de conviețuire în internat. În așa fel ca să nu creați probleme de disciplină și să dovediți că aveți vocație pentru slujirea lui Dumnezeu, ca preoți. Facem destule sacrificii pentru ca să vă instruiem, să vă creștem și să vă educăm în acest sens. De aceea voi trebuie să răspundeți prin sîrguință la învățatură și prin comportare exemplară», a spus în încheiere P. S. Episcop Antim.

După terminarea programului la paraclis, elevii au trecut în școală, unde s-a făcut sfeștania. S-au stropit cu apă sfințită, după datină, cancelaria, sălile de clasă, după care s-a început programul de cursuri.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Mîndștirea Neamț. — Devansată cu cîteva zile, deschiderea festivă a cursurilor noului an școlar 1972—1973 a avut loc în ziua de 29 septembrie 1972. După slujba aghiazmei și a Tedeum-ului săvîrșite în sobor, a avut loc programul festiv, în prezența P. C. Pr. Scarlat Porcescu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Iașilor, delegatul I. P. S. Iustin, mitropolitul Moldovei și Sucevei, a P. C. Diac. T. Meleșcan, consilier cultural, a P. C. Pr. Ermil Bărbieru, inspector eparhial, delegatul P. S. Partenie, episcopul Romanului și Hușilor, a profesorilor, elevilor, părinților și rudelor acestora.

În cuvîntul de deschidere, P. C. Diac. Prof. *Ioan Ivan*, directorul școlii, a subliniat semnificația începutului unui nou an școlar atît pentru elevi cît și pentru profesori și a dezvoltat din punct de vedere teologic ideea aforistică «valorăm atît cît înțelegem și aplicăm Evanghelia». A prezentat de asemenea, situația statistică a elevilor înscriși în noul an școlar, pe școală și pe clase.

A luat apoi cuvîntul P. C. Pr. Inspector eparhial *Ermil Bărbieru*, delegatul P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, care a arătat că așezarea acestei școli în minunatul peisaj nemțean, alături de marile așezăminte de cultură și artă bisericească, condițiile optime de viață și studiu, corpul profesoral ales trebuie să oblige pe elevi la angajamentul de conștiință de a fi elevi buni, silitori la învățătură și purtare».

Din partea I. P. S. Iustin, mitropolitul Moldovei și Sucevei, a vorbit P. C. Pr. vicar administrativ *Scarlat Porcescu*. Subliniind unele idei ale antevorbitorilor privitoare la învățămîntul seminarial, la pregătirea viitorilor slujitori ai altarelor în contextul vieții noastre contemporane, a cerut elevilor să dea «toată atenția programului de cursuri, participării la biserică și la celelalte activități educative și obștești, — deprinderea lor fiind temelia solidă pentru o rodnică și multilaterală activitate teologică și pastorală, ca slujitori ai altarelor și păstori de suflete».

Toți vorbitorii au adus omagii de recunoștință și devotament celor doi Chiriarhi, precum și conducerii Departamentului Cultelor.

Cuvîntările rostite au fost încadrate de poezii și cîntece, interpretate de elevi și de corul școlii sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Constantin Sîrbu.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Craiova. — Deschiderea festivă a noului an școlar a avut loc în ziua de 9 octombrie 1972.

S-a oficiat mai întîi slujba Tedeum-ului în paraclisul școlii, biserica Mîndștirii Bucovă, în prezența P. S. Episcop Nestor Severineanu,

vicar mitropolitan, delegatul I. P. S. Firmilian, mitropolitul Olteniei, a P. C. Pr. N. Bălă, consilier administrativ eparhial, delegatul P. S. Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului și a altor persoane oficiale din conducerea celor două eparhii. Erau de față numeroși părinți ai elevilor.

La intrarea în biserică, P. S. Episcop-vicar Nestor Severineanul a fost întâmpinat cu *Imnul arhieresc* și cu Sfînta Evanghelie și Sfînta Cruce de soborul de slujitori, pregătit pentru oficierea Tedeum-ului. După săvîrșirea slujbei Tedeum-ului, a luat cuvîntul P. C. Pr. Prof. Petre Constantinescu, directorul Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic. «Activitatea noastră, — a spus, printre altele, vorbitorul — se îndreaptă spre două țeluri: pe de o parte, comunicarea unui volum de cunoștințe teologice cît mai bogat, iar pe de altă parte, grija formării educației cetățenești, dezvoltînd elevilor sentimentele de prețuire, de admirație față de trecutul glorios de luptă al poporului nostru, mîndria pentru tot ceea ce se făurește astăzi prin efortul comun al oamenilor muncii și încrederea în viitorul luminos și înfloritor al patriei noastre».

A luat apoi cuvîntul P. S. Episcop-vicar Nestor Severineanul. La început a vorbit despre semnificația momentului la care participă — deschiderea unui nou an școlar —, exprimînd bucuria revederii cu profesorii și elevii, care cu forțe proaspete vor începe bătălia unui nou an de muncă în ogorul «științei teologice». Apoi, adresîndu-se elevilor, le-a spus: «Vă pregătiți pentru a deveni preoți. Este de toți cunoscut că preoția este misiune. Preotul slujește și lui Dumnezeu și oamenilor, adică societății. De aceea scopul și grija ce o avem cu toții este să deveniți buni preoți ai Bisericii și buni cetățeni ai Patriei. Dar cum această pregătire nu vine de la sine, trebuie permanent să vă străduiți ca să puteți ajunge acest măreț scop. Șederea voastră aici cinci ani de zile este un timp de aur, de care trebuie să profitați, pe care trebuie mereu să-l fructificați. Răspundeți în modul acesta cheltuielilor spirituale și materiale pe care le fac eparhiile noastre, pe care le fac familiile voastre. Dacă se investesc aici bunuri materiale și spirituale, scopul este obținerea de rezultate cît mai bune, cu dobînda intelectuală și duhovnicească cuvenită. Sfînta Mitropolie a Olteniei, prin cele două centre eparhiale ale sale, veghează permanent la buna desfășurare a învățămîntului seminarial în folosul vostru. Este o veghere de părinte, la care voi, ca fii duhovnicești, trebuie să răspundeți așa cum se cuvine». În altă ordine de idei, P. S. Sa a amintit de sărbătorirea împlinirii în curînd a 400 de ani de la înființarea așezămîntului mînăstiresc unde astăzi funcționează seminarul teologic eparhial, a 25 de ani de la înființarea Arhiepiscopiei Craiovei și înscăunarea I. P. S. Firmilian ca întîistătător, și mai presus de toate, a unui sfert de veac de la proclamarea Republicii.

Momentul festiv al deschiderii noului an școlar 1972—1973 s-a încheiat cu o agapă.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Cluj. — Festivitatea de deschidere a cursurilor noului an școlar 1972—1973 a

avut loc în ziua de 5 octombrie 1872. După slujba aghiazmei și a Te-deum-ului la care au participat profesorii și elevii școlii, a urmat serbarea propriu-zisă în prezența P. S. Teofil, episcopul Vadului, Feleacului și Clujului și a membrilor permanenței consiliului eparhial. După întâmpinarea oaspeților cu *Imnul arhieresc*, corul elevilor seminariști sub conducerea P. C. Pr. Prof. Ioan Brie, directorul școlii, a interpretat *Imnul de stat* și rugăciunea *Tatăl nostru*, pe melodie de Anton Pann. În continuare a luat cuvîntul Părintele Director, care a scos în evidență «condițiile și mijloacele deosebite de trai și de studiu pe care societatea noastră modernă le pune la îndemîna tinerei generații», — de aici decurgînd, în schimb, obligațiile acesteia din urmă de a se achita cu vrednicie de îndatoririle ce-i revin. «Și elevii noștri seminariști sînt beneficiarii unor astfel de condiții și de mijloace de trai și de studiu, și de aceea trebuie să răspundă în aceeași măsură, — măsură care se concretizează în sîrguința la învățatură și comportare ireproșabilă».

Un scurt cuvînt de început de an școlar cu angajamente de silință la învățatură și bunăpurtare a rostit în numele elevilor școlii Urdă Ștefan, elev în anul V. A fost recitată frumoasa *Odă limbei române*, poezie de Victor Eftimiu.

La sfîrșit a luat cuvîntul P. S. *Episcop Teofil* care a binecuvîntat începutul activității profesorilor și elevilor în noul an școlar și a luat act cu deosebită satisfacție de făgăduința mărturisită de reprezentanții elevilor privind silința la învățatură și purtare a acestora.

Festivitatea s-a încheiat cu o agapă, simbol al comuniunii și dragostei creștine.

La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Caransebeș. — Deschiderea festivă a avut loc în ziua de 7 octombrie 1972, printr-un serviciu divin oficiat în sobor, în catedrala orașului, în prezența P. C. Pr. Consilier Constantin Comșulea din partea Centrului arhiepiscopal Timișoara.

După serviciul divin a urmat programul festiv, la care a participat I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, împreună cu o parte din consilierii administrativi. Programul a fost alcătuit din recitări și cîntece religioase, patriotice și populare, interpretate de corul și orchestra școlii. S-au rostit mai multe cuvîntări. Mai întîi a vorbit P. C. Pr. Ioan Teodorovici, care a subliniat semnificația deschiderii anului școlar și a prezentat programul de activitate pe noul an școlar.

Un scurt cuvînt de revedere a rostit, în numele colegilor săi, elevul Toma Petru din anul V.

La sfîrșitul festivității a luat cuvîntul I. P. S. *Mitropolit Nicolae*. A vorbit mai întîi despre importanța pe care o au învățămîntul seminarial și cel superior teologic în formarea noii generații de preoți, — motiv pentru care, «conducerea bisericească acordă o deosebită aten-

ție atât aspectului didactic și educativ-moral cât și gospodăresc, în sensul creării condițiilor optime de desfășurare a programului în școală... În realizarea acestor deziderate, ne-am bucurat totdeauna de prețiosul ajutor al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, al P. S. Episcop Teoctist al Aradului, al P. S. Episcop Vasile al Oradiei, precum și de înțelegerea permanentă a Departamentului Cultelor».

În încheiere, I. P. S. Sa și-a exprimat «deplina încredere» în rodnică activitate pe care o vor desfășura în noul an școlar cadrele didactice și elevii, pe care îi binecuvîntează, și declară deschis noul an școlar.

La Cursurile seminariale speciale de la Curtea de Argeș. — Deschiderea festivă a avut loc duminică 8 octombrie 1972 în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, a profesorilor și elevilor.

Dimineața, în paraclisul Mînăstirii Curtea de Argeș a fost oficiată sfînta liturghie urmată de un Tedeum, de către un sobor în frunte cu P. S. Arhiepiscopul Pavel Șerpe.

Programul festiv a fost alcătuit din cîntece religioase, populare și patriotice și din recitări, pregătite și interpretate sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. V. Frangulea, dirijorul corului și a D-lui Prof. Gh. Rizescu, titularul catedrei de limba română. Cîntecele și recitățile au încadrat cuvîntările oficiale care s-au rostit.

Mai întîi a luat cuvîntul P. C. Pr. *Ioan Negruțiu*, directorul cursurilor, care a exprimat sentimente de sinceră bucurie și aleasă recunoștință pentru participarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian la această deschidere festivă și a făcut o scurtă trecere în revistă a cursurilor speciale seminariale, arătînd importanța lor, situația numerică a celor înscriși precum și modul cum se va desfășura activitatea instructiv-educativă în noul an școlar.

În cuvîntul său, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*, a vorbit despre însemnătatea Ortodoxiei în viața poporului nostru, despre aportul adus de Biserica Ortodoxă Română la cultura națională, despre rolul Bisericii strămoșești în păstrarea unității etnice și de limbă a poporului nostru, despre misiunea tinerei generații de teologi și slujitori ai altarelor străbune de a duce mai departe bunele tradiții ale Bisericii și poporului nostru.

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN ÎNTRUNIRI INTERCREȘTINE

LUCRĂRILE COMISIEI TEOLOGICE A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 12 și 15 septembrie 1972 s-a întrunit, la Moscova, Comisia teologică a Conferinței Creștine pentru Pace. La lucrările Comisiei, care s-au desfășurat sub președinția Prof. Dr. K. Gábriš (Biserica Luterană din R. S. Cehoslovacă), au participat 25 membri și 8 invitați, reprezentând Biserici creștine din 16 țări (9 europene, 2 americane, 2 africane și 3 asiatice). Cultele din țara noastră au fost reprezentate de Diac. Prof. N. I. Nicolaescu (Biserica Ortodoxă Română) și Episcopul Albert Klein (Biserica Luterană).

Deschiderea lucrărilor s-a făcut printr-un scurt serviciu religios oficiat, cu un sobor de preoți, de I. P. S. *Arhiepiscop Filaret al Dimitrovului* (Biserica Ortodoxă Rusă), care a transmis participanților salutul Bisericii gazde, a reamintit nobila misiune a Mișcării Mondiale pentru Pace și a subliniat faptul că temelul străduințelor creștine în folosul păcii este însăși Evanghelia lui Hristos: «Ceea ce ni se cere nouă, creștinilor, este să ajungem la o cugetare unitară și la o colaborare frățească în direcția împlinirii misiunii noastre de propovăduitori ai Evangheliei împăcării și dragostei».

La salutul și urările exprimate de reprezentantul Bisericii Ortodoxe Ruse, a răspuns, în numele Comisiei, Prof. Dr. G. Bassarak (Biserica Unită din R. D. Germană), care a participat la lucrări în calitate de responsabil al Secretariatului internațional al Conferinței Creștine pentru Pace pentru activitatea Comisiei teologice.

În cadrul sesiunii Comisiei au fost susținute patru referate: *Creștinii pe calea ecumenismului slujirii și a răspunderii pentru pace*, de Prof. A. I. Osipov (Biserica Ortodoxă Rusă); *Slujirea creștină pentru pace, ca luptă pentru adevăr și dreptate socială*, de Pastorul R. G. Franco (Biserica Presbiteriană din Cuba); *Rădăcinile pseudo-teologice ale anticomunismului*, de Prof. Dr. R. Müller (Biserica Unită din R. D. Germană); *Împotriva unor teze pseudo-teologice*, de Prof. Dr. K. Gábriš.

Prof. A. I. Osipov, în referatul său, a pornit de la teza unanim recunoscută că toți creștinii sînt datori să asculte de voința lui Dumnezeu (Efes. V, 17) și s-a străduit să răspundă la două întrebări esențiale: Corespunde vocii lui Dumnezeu un angajament activ al creștinilor pentru slujirea păcii? Cum trebuie înțeles ecumenismul și în ce măsură creștinii urmează a se solidariza cu necreștinii în slujirea păcii? Referentul a amintit după aceea cîteva din numeroasele texte biblice și patristice din care rezultă limpede că împăcarea cu semenii constituie o condiție sine qua non pentru pacea cu Dumnezeu, că pacea între oameni și popoare corespunde însăși vocii Părintelui ceresc. Creștinii, ca oameni care cunosc voința lui Dumnezeu, au deci o răspundere specială pentru starea lumii. Ei sînt răspunzători și pentru conținutul sau structura păcii, ca unii ce sînt chemați la slujirea lumii în dragoste. Vrajba și războiul nu sînt voite de Dumnezeu, ci se nasc din voința oamenilor, Toți oamenii care

cunosc războiul îl urăsc. De la această atitudine negativă față de război trebuie însă să se ajungă la una pozitivă, activă și constructivă, de construire a păcii. Datorită contribuției celei de-a IV-a Adunări generale a Conferinței Creștine pentru Pace, noi am ajuns la un concept nou asupra ecumenismului: actul întrupării Logosului exprimă solidaritatea lui Dumnezeu cu lumea, în vederea mântuirii ei. În lumina Sfintei Scripturi și a Sfintei Tradiții, noțiunea de «ecumenă» cuprinde omenirea întreagă. Cu toate că Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat și s-a jertfit pentru toți oamenii, nici pînă astăzi omenirea n-a ajuns să fie un organism unitar și sănătos în toate mădulele lui, cum era ea înainte de căderea în păcat. Creștinii sînt datori să tindă și să activeze pentru o însănătoșire completă a acestui organism și pentru înfăptuirea unității lui. Acest înalt țel poate fi atins numai prin conlucrarea creștinilor, în slujirea păcii și frățietății, cu toți oamenii de bună voință, oricare ar fi concepțiile lor filozofice sau religioase. Înaintea lui Dumnezeu, creștinii și necreștinii alcătuiesc o singură ecumenă. Devotamentul creștinilor față de cauza păcii se arată tocmai în solidarizarea și colaborarea lor cu toți cei ce caută sincer pacea. Lupta pentru pace deschide astfel un larg cîmp de colaborare între creștini și necreștini. În zilele noastre, această colaborare este mai necesară decît oricînd, căci epoca actuală n-a deschis numai era succeselor cosmice, ci și era în care mijloacele tehnice ar putea fi întrebuințate pentru distrugerii uriașe. Prin tehnică, oamenii pot sluji fie vieții și progresului, fie asupririi și morții. Noi creștinii ne considerăm răspunzători înaintea lui Dumnezeu ca să se aleagă calea vieții, ca toți să-și asume răspunderea pentru pace, pentru dreptate socială, pentru bunăstare generală.

Pastorul R. G. Franco, în referatul său, a dezvoltat următoarele idei: Slujirea păcii de către Biserică cuprinde și lupta pentru dreptate socială și progres. Păcatul nu este decît o orientare falsă în viață. Pentru popoarele asuprite, drumul spre pace este legat de lupta pentru eliberare națională și dreptate socială. Cucerirea libertății și înfăptuirea dreptății sociale sînt instrumentul principal și pentru realizarea păcii. Pacea are două dimensiuni: cu Dumnezeu și cu aproapele. De aceea, aici pe pămînt, pacea între oameni și popoare este și pacea noastră, a creștinilor. Teologia creștină nu este o abstractizare a realității, o filozofie, ci un mesaj de pace și slujire. În activitatea lor socială și politică, creștinii nu au dreptul să facă concesii de la mesajul dumnezeiesc al păcii și înfrățirii. Pacea este un produs al relațiilor umane. Ea trebuie să fie rezultatul luptei pentru libertate, egalitate și dreptate. Popoarele oprimate și cele care trăiesc în condiții subumane nu pot avea pace, căci pacea este rodul dreptății. Din punct de vedere creștin, lupta împotriva colonialismului, a nedreptăților sociale și a politicii de război este o luptă contra păcatului. De aceea creștinii adevărați condamnă recurgerea la forță pentru soluționarea litigiilor internaționale, susțin luptele care au ca scop triumful libertății, egalității, dreptății, păcii și înfrățirii oamenilor și popoarelor și consideră că, pentru înfăptuirea acestor sfinte idealuri, este nevoie de conlucrarea tuturor oamenilor și popoarelor.

Prof. Dr. R. Müller, în referatul său, a făcut o amplă confruntare critică a situației actuale din Europa cu cea de la începutul luptei organizate pentru pace, subliniind schimbările intervenite și rezultatele obținute și a arătat că în lozincile adversarilor păcii și dreptății sociale se ascund adesea, în veșmînt pseudoteologic, lozincile imperialismului capitalist. Este meritul Conferinței Creștine pentru Pace de a fi arătat creștinilor, pe măsură ce s-au ivit, cursele ascunse într-un asemenea veșmînt. Este misiunea ei actuală — și în primul rînd a Comisiei ei teologice — de a le demasca din nou și de a da semnalul de alarmă împotriva acelor teologi din țările

capitaliste care nu se sfiesc să invoce, în lupta contra socialismului și a păcii, unele argumente de coloratură religioasă, ca o ispită pentru orientarea politică a credincioșilor și pentru activitatea catehetică și pastorală a clerului. Una din aceste curse o constituie, de exemplu, încercarea conducătorilor unor grupări religioase de a abate atenția credincioșilor de la problemele majore ale vieții sociale și politice, spre a o îndrepta către o eshatologie utopică și nebuloasă, — pentru care se folosesc în mod tendențios texte extrase trunchiat din Biblie. De fapt, o parte din teologia modernă din Occident a și început să-și piardă centrul și substanța. Ea face împrumuturi din cibernetică, existențialism, psihanaliză, viitorologie și sociologia burgheză, ceea ce implică riscul de a deveni, încetul cu încetul, o parte — și poate chiar o slujnică — a acestora.

Prof. Dr. K. Gábriš, în referatul său, a pornit de la constatarea că din pozițiile teologice rezultă consecințe politice chiar și atunci când teologii pretind a face «teologie pură» și susțin că vor să rămână neutri și pasivi din punct de vedere politic. De fapt, o asemenea pasivitate sau neutralitate declină răspunderea și poate cel mult să dezorienteze pe creștinii angajați în activități sociale și politice. Ultimul țel urmărit de credincioși, mântuirea veșnică, nu se află în minile noastre. Dar țelul penultim, urmărit de toți oamenii, pacea și bunăstarea pămîntească, ne este dat în minile noastre, ale oamenilor, astfel încît realizarea lui ne revine. Orice hotărîre este, în ultimă analiză, în favoarea sau împotriva țelului păcii și progresului. Creștinul slujește acestui țel dacă mesajul biblic îl eliberează de servitutea păcatului și-l face disponibil pentru slujirea binelui. Pentru creștinii luterani, libertatea este un dar de la Dumnezeu, deci o noțiune biblică. Dar liber cu adevărat este numai acela care se deschide întregii realități în care trăiește și se identifică cu valorile și țelurile ei pozitive.

La aceste referate s-a adăugat, ca o binevenită completare, cuvîntarea ocazională rostită la una din ședințele de lucru ale Comisiei de *I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului*, președintele Conferinței Creștine pentru Pace, care a spus, printre altele: Ne-am întrunit pentru studiu și slujire, în vederea unei lumi mai bune. Omenirea are nevoie nu numai de har și de adevăr, ci și de dreptate și pace, potrivit prezicerii mesianice din Psalmul LXXXIV, 4: «Mila și adevărul se vor îmbrățișa, dreptatea și pacea se vor săruta». Nu se așteaptă din partea Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace formulări noi, ci idei proaspete și vii cu privire la unele aspecte îngrijorătoare ale situației internaționale actuale. Să nu ne restrîngem deci privirile doar la orizonturi interbisericești. Bisericile se pronunță astăzi, în măsură crescîndă, și asupra problemelor sociale, politice și etice, care solicită interesul credincioșilor. Acest fapt nu trebuie privit ca ducînd la o secularizare a Bisericilor, ca o abatere a gîndirii teologice pe cărări nepotrivite. Creștinismul este viață adevărată din izvoare dumnezeiești. Și oriunde se propovăduiește și se trăiește o viață adevărată, ea găsește rezonanță în toată creatura, spre triumful Împărăției lui Dumnezeu. Căci Dumnezeu dă celor temporare să participe la cele veșnice. Lumea căzută pradă puterilor răului nu a încetat să fie obiectul iubirii lui Dumnezeu. În urmarea lui Hristos, credinciosul nu este chemat numai să se abțină de la săvîrșirea răului, ci și să lupte împotriva lui și să participe activ la săvîrșirea binelui. Porunca dumnezeiască de care depinde sfințirea vieții noastre este să rămînem în credință. Dar nu numai în vederea mîntuirii noastre individuale, ci pentru salvarea și propășirea omenirii întregi. Milioane și milioane de oameni caută pacea, liber-

tatea, dreptatea, progresul. Biserica creștină este un instrument prin care Dumnezeu își arată dragostea față de lume. Creștinii slujesc și ei împăcarea, dreptatea, armonia și înfrățirea lumii. Natura lumii este bună. Oamenii, păcătuiind, au învrăjbit-o. Iisus Hristos s-a jertfit pentru pacea și mîntuirea lumii. Nedreptatea, asuprirea, vrajba și uciderea sînt de la diavol. Dreptatea, egalitatea, pacea și dragostea frățească sînt de la Dumnezeu, prin Iisus Hristos. Împărăția lui Dumnezeu este dreptate, pace și bucurie (Rom. XIV, 17), iar creștinii sînt chemați a fi ambasadori ai lui Hristos pentru slujba împăcării lumii (II Cor. V, 18—20). Să slujim deci cu nădejde și cu entuziasm pacea, dreptatea și dragostea, în timpul nostru, unindu-ne forțele și colaborînd cu toți cei ce iubesc dreptatea, pacea și înțelegerea frățească.

Discuțiile care au urmat acestor cuvîntări și referate au fost deosebit de vii și de interesante și au antrenat mai pe toți participanții.

Episcopul Albert Klein s-a referit la jertfa lui Hristos pentru oameni și la necesitatea pocăinței. Întoarcerea spre Iisus Hristos cel răstignit înseamnă chemarea de a-L urma, slujind pacea, dragostea frățească. Prin aceasta, creștinii intră în slujba reconcilierii, dar nu numai în mod activ, ci cîteodată și prin exprimarea compasiunii și solidarității lor cu cei nedreptățiți. Sînt împrejurări în care exprimarea compasiunii și solidarității morale poate deveni un mijloc eficace pentru a sluji dreptatea și pacea. Aceasta poate să devină o mărturisire a dreptății față de cei ce săvîrșesc acte de nedreptate. Iar creștinii sînt îndatorați a se afla totdeauna cu cei care slujesc dreptatea și pacea.

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu a subliniat că creștinismul a slujit și în trecut, prin adevărații lui exponenți, marile idealuri de dreptate socială, libertate, pace și progres. Astăzi se cere ca slujirea creștină să aibă dimensiuni ecumenice. Ca exemplu de slujire și dragoste, Evanghelia ne înfățișează întruparea și jertfa Fiului lui Dumnezeu.

Sesiunea a fost încheiată de Prof. Dr. G. Bassarak, care a supus aprobării participanților procesul-verbal asupra lucrărilor Comisiei, a schițat sarcinile de viitor ce revin membrilor ei și a exprimat mulțumirile participanților față de Biserica Ortodoxă Rusă, pentru ospitalitatea ce le-a fost oferită. La aceste mulțumiri a răspuns, în numele Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și al întregii Rusii, I. P. S. Arhiepiscop Pitirim al Volokolamskului. Sesiunea a luat sfîrșit printr-o rugăciune comună de mulțumire adresată Părintelui ceresc.

Diac. Prof. N. I. NICOLAESCU

SIMPOZIONUL TEOLOGIC DE LA SALONIC ȘI CONFERINȚELE ȚINUTE DE PR. PROF. D. STĂNILOAE LA ATENA

Între 12 și 16 septembrie 1972 a avut loc la Salonic Simpozionul teologic cu tema *Tradiția*. În programul tipărit și repartizat membrilor la sosire se mai cuprindea și problema relației Ortodoxiei cu Mișcarea ecumenică, cu Biserica Romano-Catolică și cu lumea contemporană, precum și aceea a cultului divin în era noastră.

Ca reprezentanți ai teologiei ortodoxe române au participat: Pr. Prof. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu și Pr. Prof. D. Stăniloae din partea Institutului teologic din București.

Pr. Prof. Isidor Todoran a prezentat în prima ședință referatul *Ființa Tradiției*, iar Pr. Prof. D. Stăniloae, în aceeași ședință, referatul *Caracterul static și dinamic al*

Tradiției. Atât pe marginea acestor două referate cit și a celorlalte 15, prezentate de profesori de la alte Facultăți și Institute teologice, s-au purtat discuții. Delegații români au susținut în problema relațiilor Ortodoxiei cu Biserica Romano-Catolică și cu lumea contemporană, cunoscutele poziții ale Bisericii Ortodoxe Române.

După o scurtă vizitare a Muntelui Atos, delegații români s-au deplasat la Atena, unde Pr. Prof. D. Stăniloae avea o invitație din partea Prea Fericitului Arhiepiscop Ieronim al Atenei și al întregii Elade pentru o serie de conferințe.

La 22 septembrie Pr. Prof. D. Stăniloae a ținut, în fața cadrelor Bisericii Ortodoxe din Grecia încredințate cu îndrumarea învățămîntului religios, conferința *Toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm.*

Duminică 24 septembrie, Pr. Prof. D. Stăniloae a rostit în catedrala Arhiepiscopiei din Atena o predică despre unitatea Ortodoxiei, difuzată la Radio.

Luni 25 septembrie, Pr. Prof. Isidor Todoran și Pr. D. Stăniloae au ținut în fața unui numeros public, în sala mare a palatului Sfîntului Sinod al Bisericii Grecești din Mînăstirea Petrachi, conferințele lor despre Tradiție, ținute și la Simpozionul de la Salonic.

Marti 26 septembrie, Pr. Prof. Isidor Todoran a plecat spre patrie. Pr. Prof. D. Stăniloae a făcut în aceeași zi, seara, la cercul teologic din Atena, o expunere asupra tematicii viitorului Sinod panortodox.

Miercuri 27 septembrie, a ținut în biserica Sfînta Irina, fosta biserică catedrală, o conferință despre familia creștină, în fața comitetelor bisericești (parohiale) pentru aplanarea neînțelegerilor ce se ivesc în familie.

Joi 26 septembrie, a ținut la centrul duhovnicesc din Atena, «Betleem», în fața monahilor din Arhiepiscopia Atenei, o conferință despre *Crucea și bucuria în viața monahală.*

Vineri 27 septembrie, a ținut, la ora 11 a.m., o conferință în biserica «Sfînta Irina», în fața clerului din Atena, despre *Reînduhovnicirea Tradiției în activitatea preotului*; la ora 12,30 a făcut în fața Sfîntului Sinod Grec o expunere intitulată *Orizontul duhovnicesc al viitorului Sinod panortodox*; iar seara, la ora 19, a ținut în fața personalului bisericesc al birourilor Sfîntului Sinod și al Arhiepiscopiei din Atena, precum și a altui public, în biserica Mînăstirii Petrachi, o conferință despre valoarea eternă a activității umane.

În cursul șederii la Atena, Pr. Prof. D. Stăniloae, a mai ținut și două predici în biserica Mînăstirii Pendeli. Toate conferințele și predicile au fost ținute în grecește și s-au bucurat de un numeros auditoriu și au fost ascultate cu un deosebit interes.

SERBĂRILE BISERICII REFORMATE DIN R. P. UNGARĂ ȘI COLOCVIUL ASUPRA TEMEII «TRADIȚIE ȘI ACTUALITATE»

Cu prilejul aniversării a 400 de ani de la moartea reformatorului și organizatorului Bisericii Reformate din Ungaria, Meliusz Juhasz Peter și al terminării lucrărilor de reparație a clădirii Colegiului teologic reformat din Debretin, Sinodul Bisericii Reformate din R. P. Ungară, de sub președinția Episcopului Dr. Tibor Bartha, a organizat serbări comemorative în zilele de 17—19 septembrie 1972.

La serbări au luat parte reprezentanți ai Bisericilor Reformate din Europa, America, Asia India și Madagascar. Organizațiile intercreștine au fost reprezentate astfel :

— *Din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor* : Pastorul Eugène C. Blake ;
 — *Din partea Conferinței Creștine pentru Pace* : Mitropolitul Nicodim al Leningradului ;

— *Din partea Conferinței Bisericilor Europene* : Dr. Williams ;

— *Din partea Bisericilor Ortodoxe* : delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, în frunte cu Mitropolitul Nicodim al Leningradului ; Biserica Ortodoxă din Finlanda reprezentată de Mitropolitul Ioan ; Biserica Ortodoxă Română reprezentată de P. S. Episcop Vasile al Oradiei ; Biserica Ortodoxă Bulgară, avînd ca delegat pe Prof. Dr. Ivan Pantchovschi de la Facultatea de teologie din Sofia.

Au participat aproape o sută de reprezentanți ai Bisericilor Reformate din lume, în frunte cu Rev. Thomson, președinte al Alianței Mondiale Reformate. Din partea Bisericilor Reformate din R. S. România a participat Prof. István Juhasz de la Institutul protestant unic din Cluj.

Programul serbărilor a început duminică 17 septembrie, cu serviciul religios în marea catedrală din Debrețin.

A vorbit Episcopul Dr. Tibor Bartha, care a înfățișat însemnătatea momentului comemorativ.

În numele participanților au vorbit : Rev. Thomson, Mitropolitul Nicodim, Pastorul Eugène Carson Blake și Președintele Federației Reformate din Elveția.

În aceeași zi, între orele 17—20 a avut loc în clădirea Colegiului teologic Reformat ședința festivă în cadrul căreia s-a decernat titlul de «*Doctor honoris causa*» unor distinși reprezentanți ai teologiei reformate și unor ierarhi ortodocși.

În ziua de 18 septembrie 1972 a avut loc un colocviu între reprezentanții Bisericilor Ortodoxe și ai Bisericilor Reformate, cu tema *Tradiție și actualitate*. Ședința a fost deschisă de către Eminentă Sa Episcopul Tibor Bartha, Președintele Sinodului Bisericii Reformate din Ungaria.

La masa prezidiului au luat parte :

— *Din partea Bisericilor Ortodoxe* : Mitropolitul Nicodim al Leningradului ; Mitropolitul Ioan din Finlanda ; Episcopul Vasile al Oradiei ; Episcopul Gherman al Bisericii Ortodoxe Ruse din Viena ; Prof. Dr. Ivan Pantchovschi, din partea Bisericii Ortodoxe Bulgare.

— *Din partea Bisericilor Reformate* : Episcopul Tibor Bartha ; Pastor Thomson președintele Alianței Mondiale Reformate ; Prof. Dr. James Mc Cord din S.U.A. ; Pastorul Eugène C. Blake ; Prof. István Juhasz din Cluj ; Pastorul Edmond Perret, secretar general al Alianței Reformate Mondiale.

Referatele principale au fost prezentate de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Prof. Dr. James Mc Cord, directorul Seminarului reformat din Princeton. Fiecare referat a arătat cuprinsul Tradiției în concepția teologică ortodoxă și reformată, elementele comune dintre tradițiile celor două Biserici, precum și punctele deosebitoare. S-a stăruit în chip special asupra felului cum cele două Biserici slujesc omului din zilele noastre și sînt deschise față de năzuințele și realizările lui.

Au prezentat coreferate : Prof. István Juhasz, Pastorul Edmond Perret, Mitropolitul Ioan din Finlanda, Episcopul Vasile al Oradiei și Prof. Dr. Ivan Pantchovschi.

În raportul său, P. S. Episcop Vasile al Oradiei a stăruit asupra caracterului dinamic al Tradiției în Ortodoxie. P. S. Sa a arătat că între Tradiție și actualitate nu este contradicție. Tradiția în concepția ortodoxă are un caracter dinamic. Biserica Ortodoxă Română, sub îndrumarea Sfîntului Sinod în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, este sprijinitoare a năzuințelor și realizărilor actuale ale

poporului român. Între credincioșii Bisericii Ortodoxe Române și credincioșii celorlalte culte din România s-au stabilit raporturi de frățietate, fiind realizat, atât pe plan practic cât și pe plan teologic, un ecumenism local pilduitor.

La sfârșitul dialogului, Mitropolitul Nicodim a scos în evidență însemnătatea dialogurilor intercreștine pentru stabilirea de legături frățești între Biserici și popoare. Acestea folosesc unei mai depline slujiri a omului și a problemelor pe care le pune actualitatea în fața Bisericilor.

După-amiază, la orele 17,30, a avut loc ședința solemnă în care s-a înființat Colegiul Academic al doctorilor în teologie ai Facultății de teologie din Debrețin, în baza hotărârilor luate de Sinodul Bisericii Reformate din Ungaria.

Despre importanța acestei Academii de cercetare a teologiei reformate a vorbit Episcopul Tibor Bartha, arătând că ea are rolul să polarizeze în jurul său activitatea teologică a doctorilor în teologie ai Bisericilor Reformate.

În încheiere, a luat cuvântul Richard Schmidt, secretar general teologic al Alianței Mondiale Reformate de la Geneva.

În seara de 19 septembrie 1972, Departamentul Cultelor din Republica Populară Ungară a dat o recepție în cinstea participanților la serbările Bisericii Reformate din Debrețin și la colocviul dintre teologii ortodocși și reformați. În cadrul recepției s-au rostit toasturi. În numele Bisericii Ortodoxe Române a toastat P. S. Episcop Vasile al Oradiei.

Mărti 20 septembrie delegații au vizitat obiectivele bisericesti și culturale din capitala R. P. Ungare.

Miercuri 21 septembrie, s-a făcut o excursie în orașul Pápa centru al Bisericii Reformate din districtul transdanubian. Aici a avut loc inaugurarea unui muzeu bisericesc în biserica veche din oraș. Cu acest prilej au vorbit directorul muzeelor din R. P. Ungară, primarul orașului, episcopul Bakos și directorul noului muzeu, arătând caracterul bisericesc și popular al exponatelor. S-a vizitat apoi biserica nouă reformată din oraș.

Serbările Bisericii Reformate din Debrețin și colocviul dintre reprezentanții Bisericilor Ortodoxe și ai Bisericilor Reformate se înscriu pe linia evenimentelor de apropiere între Biserici și popoare, menită să stabilească legături între oameni pentru crearea și susținerea climatului de prietenie și pace.

† VASILE
Episcopul Oradiei

PARTICIPAREA PR. PROF. IOAN G. COMAN LA INAUGURAREA ACTIVITĂȚII INSTITUTULUI ECUMENIC DE CERCETĂRI TEOLOGICE DE LA IERUSALIM PE ANUL 1972—1973 ȘI LA COLOCVIUL CE A AVUT LOC CU ACEST PRILEJ

Creat în urma Conciliului al II-lea de la Vatican și poate a întâlnirii Patriarhului ecumenic Atenagora cu Papa Paul al VI-lea (cum susține rectorul Charles Moeller), *Institutul ecumenic de cercetări teologice* de la Ierusalim-Tantur și-a inaugurat activitatea pe anul academic 1972—1973 prin festivități solemne și un simpozion de 7 conferințe urmate de discuții.

La aceste festivități și la acest simpozion a participat și Pr. Prof. Ioan G. Coman, în calitate de patrolog, ca invitat al rectorului Institutului, Prof. Charles Moeller. În prima sa ședință, Consiliul Academic al Institutului a confirmat în unanimitate pe profesorul român ca membru activ al său.

Festivitățile de deschidere au avut loc duminică, 24 septembrie, printr-o procesiune, în curtea Institutului, printr-o sfeștanie, printr-un cult în capelă și prin diferite cuvântări, incununate de predica adecvată a profesorului elvețian J. J. von Almen, vicerectorul Institutului.

A urmat inaugurarea propriu-zisă prin cuvântări rostite de către președintele Institutului, Th. M. Hesburgh, Prof. K. Skydsgaard, Prof. T. F. Montana, Rectorul Ch. Moeller, prin rugăciuni și cîntări corale.

Au participat ca invitați reprezentanții confesiunilor creștine din Ierusalim: ortodoxă, catolică, armeană, anglicană și protestantă și ai instituțiilor adiacente: colegii academice, școli de diferite grade, așezăminte, diverse ordine călugărești. Erau prezenți arhiepiscopi, episcopi și arhimandriți ortodocși, catolici, armeni, copti, călugări, frați și surori de mînăstire. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat P. C. Arhimandrit Lucian Florea și Maica Nazaria Niță, conducătorul și administrația Așezămîntului ortodox român din Ierusalim.

Profilul și activitatea Institutului. — În cuvîntările președintelui, rectorului, vicerectorului și ale altor vorbitori s-au arătat originile și evoluția înființării și construirii Institutului, din 1964 și pînă astăzi, dificultățile întîmpinate, ajutoarele materiale și morale primite.

Președintele a subliniat că Institutul are o autoritate considerabilă — între altele și prin aceea că misiunea lui fundamentală este să contribuie la menținerea și promovarea păcii în această parte a lumii așa de frămîntată.

În discursul său inaugural, rectorul a precizat că Institutul de la Ierusalim, cu deviza «Lumina lui Hristos luminează tuturor», vrea să fie o instituție strict teologică și autonomă, de nivel universitar științific, în sensul că deși el nu e organizat de Biserică, dorește totuși să lucreze cu asentimentul lor.

Institutul dorește să intre progresiv în legătură cu diferitele comunități locale, fie religioase, fie culturale, spre a se îmbogăți prin acest contact și spre a fi ajutat de aceste comunități, cărora el, la rîndu-i, le pune la dispoziție sala de conferințe și biblioteca sa.

Proportia reprezentării diferitelor teologii confesionale în Institut este în prezent următoarea: din cei 34 membri ai Comitetului Executiv și ai Consiliului Academic, 11 sînt romano-catolici, 7 sînt ortodocși, 15 sînt protestanți și anglicani și unul este vechi-catolic. Cum se vede, nici o confesiune sau denominațiune creștină nu intrunește majoritatea absolută, chiar dacă ar fi prezenți toți din fiecare categorie. S-a accentuat în timpul ședințelor de lucru ale Consiliului Academic că proporția nemajoritară va fi păstrată tot timpul.

Ortodocșii sînt: P. Christou (Tesalonic), Protoiereu V. Borovoi (Geneva), Em. Čarnic (Belgrad), I.P.S. Mitropolit Hrisostom Constantinidis (Halki), Protoiereu G. Florovsky (Princeton University, N. J. S.U.A.), M. Siotis (Atena), Pr. Prof. Ioan G. Coman (București). Din aceștia au fost prezenți 4: P. Christou, Em. Čarnic, M. Siotis și Pr. Prof. Ioan G. Coman. Sperăm în activitatea de calitate a ortodocșilor deja angajați și a celor care vor veni ulterior, cum și în forța cu care ei vor putea trăi și invoca viața Mîntuitorului și a Sfinților Apostoli la Ierusalim însuși și în toată Țara Sfîntă. E necesară o prezență ortodoxă activă, o activitate care nu numai să se inspire, ci să se aprindă de la Sfîntul Mormînt și de la Sfintele Locuri, o lucrare dirză de menținere și adîncire a autenticității ortodoxe.

Teologii ortodocși doresc o colaborare leală cu frații lor catolici și protestanți în spiritul Evangheliei. În acest sens poate fi interpretat și mesajul Prea Fericitului

Patriarh Gherman al Serbiei trimis Institutului cu prilejul festivităților de deschidere. În timpul discuțiilor din sînul Consiliului Academic a fost ridicată problema ca rectorul Institutului să fie nu numai un romano-catolic sau un protestant, ci și un ortodox.

Colocviul teologic. — Între 25 și 27 septembrie 1972 au fost susținute 7 conferințe despre «Mîntuire» urmate de critică și discuții: 1. Ch. Moeller, rector (Roma), *Mîntuirea pentru astăzi* (cuvîntare inaugurală); 2. Prof. J. Sittler (Chicago), *Mîntuirea în context nou*; 3. Prof. R. Panikkar (Varanasi — India), *Mîntuirea în Hristos, situație concretă și universalitate: Supranumele*; 4. Prof. O. Cullmann (Basel), membru al Academiei Franceze, *Mîntuirea în Hristos: problemă și făgăduință*; 5. Pr. Prof. Ioan G. Coman (București), *Unele aspecte ale concepției soteriologice a Sfîntului Atanasie cel Mare*; 6. Episcop Th. Tshibangu (rector al Universității Naționale din Zair), *Mîntuirea în Hristos: făgăduința, Contribuția teologiei ca știință*; 7. Y. Congar O. P. (Le Saulchoir, Paris), *Chestiuni teologice în legătură cu mîntuirea*.

Conferința Pr. Prof. Ioan G. Coman — alcătuită dintr-o introducere și trei părți: I. Cauzele Întrupării Logosului, 2. Elementele acestei Întrupări și 3. Efectele Întrupării, cu aplicații la actualitate — a fost primită cu deosebit interes, cu aprecieri elogioase și a provocat largi discuții. Au pus întrebări și au ridicat probleme variate profesorii: Congar, Outler, Moeller, Schlink, Minear. Discuțiile au fost variate, ridicînd chestiuni multiple și adînci de larg orizont teologic, istoric, filozofic și literar. Conferința va apărea în Actele Simposionului și va fi publicată și în limba greacă în revista «Klironomia».

La sfîrșitul colocviului și al întregii sesiuni de lucru, au fost relevate următoarele elemente pozitive: apropiere progresivă între participanți, fermitate în idei și atitudini, complementaritate, în general climat bun. S-a notat rolul Bisericii în transmiterea mîntuirii, actualitatea Sfintei Scripturi, a Sfinților Părinți, a viitorului, apoi dinamismul mîntuirii, starea de convergență, nu de contradicție în punerea problemelor, necesitatea unității religiilor monoteiste și a lumii etc. În general, cele trei confesiuni mărturisesc și susțin și teologic adevărurile fundamentale comune în problema mîntuirii: întruparea, moartea pe cruce și învierea Fiului lui Dumnezeu făcut om.

Vizite și slujbe. — Potrivit uzanței protocolare, Pr. Prof. Ioan G. Coman a vizitat, la 28 septembrie 1972, împreună cu P. C. Arhimandrit Lucian Florea, pe Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict al Ierusalimului. Sanctitatea Sa a mulțumit oaspetelui român pentru această vizită și a recomandat ca teologii ortodocși să lucreze la Institutul de cercetări teologice. A transmis salutări frățești Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Delegatul român a vizitat Ierusalimul cu Sfîntul Mormînt și numeroase locuri de aici, în care s-au petrecut atîtea evenimente din viața și activitatea Mîntuitorului, Maicii Domnului și Sfinților Apostoli, apoi Ierihonul, Marea Moartă, Qumran cu așezările esenienilor și grotlele în care au fost descoperite vestitele suluri din scrierile Vechiului Testament, Betleem, Sihem cu Fîntîna lui Iacob, Samaria (Sebaste) cu palatul lui Irod și închisoarea Sfîntului Ioan Botezătorul, Cezareea Sfîntului Pavel, a lui Felix și Festus, a lui Origen și Eusebiu, Nazaretul, Taborul, Lacul Tiberiadei cu

colierul vechilor așezări : Tiberiada, Magdala, Betsaida și Capernaum, Iordanul. Însoțit de preotul D. Abrudan, bursier al Universității ebraice din Ierusalim, delegatul român a vizitat Muzeul în care se află expuse documentele găsite la Qumran, apoi noua Universitate de la Ierusalim, foarte întinsă, cu săli spațioase și cu o mare bibliotecă în al cărei depozit se găsesc și lucrări ale teologilor români.

Într-un sobor de clerici greci, în frunte cu mitropolitul Hrisantios, Pr. Prof. Ioan G. Coman a slujit sfânta liturghie la Sfântul Mormint. La ieșirea cu Sfintele Daruri, Mitropolitul a pomenit la vie pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și pe Mitropolii actuali ai Bisericii Ortodoxe Române, iar la morți pe patriarhii Miron și Nicodim.

Așezământul ortodox românesc de la Ierusalim. — La Ierusalim — str. Shivtei Israel 46 — se află un Așezământ, de fapt un Cămin ortodox român, cu două etaje și subsol, cuprinzând circa 30 de camere și o capelă, cu saloane mari la fiecare etaj, coridoare frumos luminate, complexe sanitare cu băi, instalații telefonice, televizor etc. Căminul creat de Patriarhul Miron în 1935—1936 a revenit în proprietatea Bisericii Ortodoxe Române în ultimii ani, iar P. C. Arhimandrit Lucian Florea, cu binecuvântarea și ajutorul material din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, l-a restaurat, l-a modernizat și a făcut din el un punct de atracție pentru vizitatorii români și străini. Alături de P. Cuv. Arhim. Lucian Florea, care lucrează aici de 10 ani, se află Maica Nazaria Niță, de 7 ani, în calitate de administratoare; ea desfășoară o muncă intensă pentru punerea la punct a camerelor și a întregului interior, în ultimul timp fiind ajutată și de un grup de trei maici venite recent din țară.

Ceea ce constituie podoaba și punctul de atracție cel mai deosebit al Căminului este capela pictată acum câțiva ani de pictorul Gh. Popescu, prin grija părintească a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Această capelă concentrează în ea toate frumusețile naturale, umane și spirituale ale poporului român. Ușile mari de la intrare, întregul mobilier din interior și mai ales catapeteasma sînt de o rară frumusețe, prin întimitatea decorului, prin plenitudinea sobrietății și prin puritatea armoniei părților și a ansamblului. Străinii și românii care vizitează această biserică o admiră fără reținere și binecuvîntează duhul și miinile care au putut crea o asemenea operă.

Așezământ românesc ortodox de la Ierusalim a stabilit raporturi frumoase cu Biserica Sfântului Mormint, cu cultele creștine și cu instituțiile religioase din Țara Sfântă. El este invitat la toate festivitățile, inaugurările și recepțiile mai de seamă care au loc în cadrul creștin de la Ierusalim.

Prezența teologilor români este necesară la Institutul Ecumenic de la Ierusalim. Ei pot duce acolo o contribuție remarcabilă la desfășurarea forțelor ortodoxe în această întîlnire ecumenică programată pentru mulți ani, inclusiv un spirit propriu evanghelic-patristic de bunătate, seriozitate și ortodoxie. Vechiul nostru echilibru daco-roman este prezent și în teologia noastră, structurată pe virtutea dragostei și a «dreptei judecăți». De altfel, unul din cei mai vechi strămoși ai noștri daco-romani creștini, Ioan Casian, originar din Scythia Minor, și-a petrecut mulți ani din viață într-o mînăstire din jurul Ierusalimului și a dat apoi Occidentului o frumoasă învățătură hristologică și reguli de viață monahală apreciate. Sîntem deci prezenți la Ierusalim încă din secolul IV—V, cînd tot un traco-roman, împăratul Constantin cel Mare, a zidit Biserica Sfântului Mormint și altele la Ierusalim și în alte părți din Țara Sfântă.

PARTICIPAREA PR. PROF. IOAN G. COMAN LA INAUGURAREA INSTITUTULUI PATRIARHAL DE STUDII PATRISTICE DE LA TESALONIC ȘI LA SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL «SPIRITUALITATEA SFÎNTULUI IOAN GURĂ DE AUR»

Inaugurarea Institutului. — Creat în anul 1960, cu binecuvîntarea Patriarhului ecumenic Atenagora și cu sprijinul material al Bisericii Evanghelice din R. F. a Germaniei, prin episcopii ei, Institutul Patriarhal de Studii Patristice de la Tesalonic a fost inaugurat duminică 15 octombrie 1972, orele 14, la Mînăstirea Vlatadon, după isprăvirea construcției, în prezența Mitropolitului Stylianos, egumenul acestei mînăstiri, a Mitropolitului Timotei de Maroneea, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice, a Mitropolitului Calinic de Vereea, a profesorului P. Christou, directorul Institutului și a unui grup de delegați germani în frunte cu episcopul evanghelic H. Kunst și profesorii W. Schneemelcher și I. Straub, a o seamă de colaboratori tineri, printre care E. Chrysos și E. Lamberz, a unor delegați din partea autorităților locale, a unui număr de monahi, studenți și numeroși credincioși.

La această inaugurare a participat și Pr. Prof. Ioan G. Coman, invitat de conducerea Institutului.

Inaugurarea s-a făcut după un program care a început cu sfința liturghie, la care care a slujit și delegatul român, după care a urmat sfeștania și un număr de cuvîntări rostite de: Mitropolitul Stylianos, președintele Institutului; episcopul evanghelic H. Kunst; Mitropolitul Timotei de Maroneea; W. Schneemelcher, profesor de patrologie la Universitatea din Bonn; Prof. P. Christou, directorul Institutului. Cuvîntările au subliniat importanța acestui Institut pentru adîncirea învățaturii creștine prin Sfinții Părinți, pentru promovarea ecumenismului creștin actual, pentru înțelegere și pace între oameni, pentru sensul unei noi renașteri spirituale creștine implicată în lucrările lui și pentru gruparea de strădanii teologice internaționale în jurul lui. După cuvîntări, a avut loc dezvelirea unei plăci comemorative care consemnează evenimentul.

Institutul Patristic de la Tesalonic funcționează din 1968, ocupîndu-se special cu: Studiul Părinților Bisericii, Istoria și Literatura bizantină și Arta creștină. Rezultatele studiilor patristice se publică în seria «Analecta Vlatadon», din care au apărut pînă acum 15 volume, printre care și teza de doctorat a ucenicului nostru Constantin I. Cornișescu, intitulată: *Umanismul după Sfîntul Ioan Gură de Aur*, apoi periodicul «Klironomia», bianual, care se găsește în al patrulea an de apariție, fiecare număr cuprinzînd cîteva sute de pagini cu teme variate din problematica patristică și bizantină. Partea principală a crecetărilor o formează examinarea comorilor spirituale cuprinse în manuscrisele Muntelui Atos. Se află în curs de constituire o arhivă specială de microfilme a manuscriselor de la Sfîntul Munte și se elaborează noi cataloage ale acestora. S-au fotografiat în culori diversele imagini și înflorituri ale manuscriselor, care sînt studiate de specialiști în arta bizantină și care vor fi publicate în patru tomuri.

La acest Institut au studiat în ultimii ani Pr. Conf. Ștefan Alexe și Asist. Constantin I. Cornișescu, de la Institutul teologic din București.

Simpozionul «Spiritualitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur». — Acest simpozion a început duminică, 15 octombrie 1972 și a cuprins 12 comunicări urmate de discuții, inclusiv o ședință finală. Comunicările au tratat următoarele teme: 1. Pan. C. Christou, *Ioan Gură de Aur și Părinții Capadocieni*; 2. Amand de Mendieta, *Despre nepu-*

tința de a înțelege Ființa divină la Ioan Gură de Aur; 3. M. Aubineau, *Misterul pascal după Sfântul Ioan Gură de Aur*; 4. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Unitatea neamului omenesc după Sfântul Ioan Gură de Aur*; 5. R. E. Carter, *Vitloarele studii despre Sfântul Ioan Gură de Aur*; 6. M. Richard, *Colecția: Codices Chrysostomici Graeci*; 7. P. Nicolopoulos, *Codices Chrysostomici Graeci Athenienses*; 8. M. Richard, *Comentariul inedit al Sfântului Ioan Gură de Aur asupra Proverbelor*; 9. P. Nicolopoulos, *Despre scrisori neautentice ale Sfântului Ioan Gură de Aur*; 10. J. Dumortier, *Tradiție manuscrisă și serii de omilii la Cuvîntul: In Illud, vidi Dominum*; 11. M. L. Guillaumin, *Probleme puse editorului de către Ioan Gură de Aur prin bogăția inspirației sale biblice*; 12. A. M. Malingrey, *Spre o ediție critică a operei lui Ioan Gură de Aur*. C. Mondésert a fost absent.

Tematica simpozionului a fost bogată și variată. Ea a provocat discuții îndelungi și interesante, din care a reieșit multipla actualitate a marelui Părinte al Bisericii care a fost Sfântul Ioan Gură de Aur. S-au relevat îndeosebi două puncte: 1. Actualitatea concepției umaniste și sociale a Sfântului Ioan Gură de Aur; și 2. Nevoia stringentă a unei ediții critice a operelor sale.

Comunicarea Pr. Prof. Ioan G. Coman: *Unitatea neamului omenesc după Sfântul Ioan Gură de Aur* a fost apreciată ca o contribuție deosebită la lucrările simpozionului atât pentru fondul ei bogat cât și pentru atmosfera caldă, hrisostomică, în care a fost prezentată. Delegatului român i s-a făcut cinstea de a prezida prima ședință de lucru a simpozionului și de a conduce discuțiile la primele două comunicări. El a participat continuu la discuții.

Delegatul român a relevat că în Biserica Ortodoxă Română, cel mai tradus, mai folosit și mai iubit dintre Părinții Bisericii este Sfântul Ioan Gură de Aur și că teologii ortodocși români care lucrează deja pe texte hrisostomice vor primi cu bucurie vestea inaugurării unor studii de înalt nivel referitoare la acest mare Părinte al Bisericii, în sinul Institutului Patriarhal de la Mănăstirea Vlatadon și-și vor intensifica eforturile în această direcție. El a subliniat că Sfântul Ioan Gură de Aur este, alături de Sfântul Vasile cel Mare și alții, unul dintre cei ce au trimis misionari pe pământul strămoșilor daco-romani ai românilor de astăzi.

S-a hotărît ca întâlnirea următoare între membrii Institutului Patristic de la Tesalonic să aibă loc peste trei ani.

Conferințe la Tesalonic și Atena. — Invitat de prodecanul Ioan Kalogyrou, profesor de istoria dogmelor și de ecumenism, să țină o prelegere la Facultatea de teologie a Universității din Tesalonic, Pr. Prof. Ioan G. Coman a rostit în ziua de 18 octombrie 1972, orele 12, în fața corpului de conferențieri și asistenți ai Facultății, precum și a altor persoane, ca: monahi, misionari și oaspeți din afară, o conferință despre: *Simpozionul în cinstea Sfântului Ioan Gură de Aur și actualitatea Sfinților Părinți*. Vorbitorul a arătat importanța crescândă a preocupărilor teologice și filozofice pentru Sfântul Ioan Gură de Aur, astăzi, semnificația noului Institut Patristic de la Mănăstirea Vlatadon și rațiuni ale actualității Sfinților Părinți.

La întoarcere, în drum spre țară, același profesor a fost invitat de profesorul Sava Aguridis, titularul catedrei de Noul Testament de la Facultatea de teologie din Atena, să țină o conferință la sediul Așezământului Sinodului Bisericii Ortodoxe Grecești «Diaconia apostolică», din Atena. El a rostit aici, în ziua de 23 octombrie, orele 19, comunicarea despre *Spiritul critic în literatura patristică*, în fața unui cerc de persoane, printre care se aflau Mitropolitul Cosmas de Derbe (Asia Mică), secretarul Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Grecești, profesorul Sava Aguridis, arhiman-

driți, tineri teologi ca I. Panagopoulos, I. Moutsoulas, doctorandul român I. Dură etc. Comunicarea a fost urmată de întrebări și discuții. A fost cerută spre a fi publicată în revista «Theologia».

Vizite. -- Institutul Patriarhal de Studii Patristice din Mănăstirea Vlatadon este o construcție elegantă cu parter și etaj, inclusiv subsol, construită din cărămidă și piatră, cu camere de studiu, fiecare din acestea cu biblioteca ei, cu săli largi de recepție sau conferințe, cu fișiere numeroase la parter pentru microfilme și toate instalațiile necesare unei funcționări ireproșabile. 17 cămăruțe de studiu sînt afectate studenților teologi de la Halki.

La Tesalonic au putut fi vizitate ruinele restaurate ale Arcului de Triumf și Palatului lui Galeriu, Rotonda, vechea biserică a Sfîntului Dumitru cu o întinsă galeile subterană, cu locul unde a fost ucis și îngropat Sfîntul și noua biserică a acestuia, inclusiv alte biserici, ca Panaghia, Sfîntii Apostoli, Sfînta Ecaterina, toate din secolul al XIV-lea, biserici în care s-au păstrat vestigii interesante și frumoase mozaicuri.

În apropierea Atenei, la o distanță de circa 17—18 km, se află Mănăstirea Penteli, complet restaurată, repictată minunat și inzestrată cu un complex modern de clădiri cu parter și două etaje, construit în 1971 și afectat «Centrului Interortodox Atena», condus de o Eforie în frunte cu Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim, avînd ca director pe P. C. Arhimandrit Prof. Anastasie Giannoulatos și ca deviză cuvintele Sfîntului Pavel: «Nu mai sînteți străini și oameni de afară, ci sînteți concetățeni ai sfinților și casnici ai lui Dumnezeu» (Efes. II, 19). La acest «Centru Interortodox Atena», sînt găzduiți clerici, profesori și ierarhi din toată lumea ortodoxă care vin în Grecia sau trec prin această țară cu diverse treburi. Delegatul român a fost găzduit aici, unde a avut prilejul să înlînească pe Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim, pe I.P.S. Mitropolit Cosmas de Derbe și alți ierarhi, profesori și înalți funcționari ai Bisericii Grecești și a putut asculta frumoasele slujbe ale părinților mînăstirii, în frunte cu energicul și bunul egumen Eteoclitos.

La Atena și în jurul ei au putut fi vizitate Muzeul de Arheologie, cuprinzînd o excepțională comoară de prețioase exponate, vechea Agora cu Calea Panateneelor, Adunarea poporului, temple, nenumărate statui, Teatrul lui Dionysos, Teatrul roman, Acropole, Areopagul unde Sfîntul Pavel a vorbit atenienilor, diverse biserici și mînăstiri, ca Kesariani, la circa 14 km de Atena, unde este un interesant muzeu.

Studenții teologi români sînt prețuiți la Facultatea de teologie a Universității din Tesalonic și la aceea a Universității din Atena. Facultatea de teologie din Tesalonic oferă 1—2 burse pentru studenți români teologi pe anul universitar 1973—1974.

Țara noastră e apreciată în Grecia pentru progresul ei rapid, pentru politica ei înțeleaptă, pentru oamenii ei de stat, de știință, de legătură în toate direcțiile și sensurile cu ceilalți oameni.

Biserica Ortodoxă Română are prieteni în Grecia, în frunte cu Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian este prețuit pentru echilibrul, energia, evlavia și geniul său organizatoric și administrativ, pentru întinsele sale legături ecumenice în lumea creștină, pentru deseale sale călătorii. El reprezintă și conduce o Biserică vie și dinamică, a cărei rețea duhovnicească se simte pretutindeni între credincioșii ei. Biserica Greciei își dă acum un statut nou, după modelul aceluia al Bisericii Ortodoxe Române, referitor la trecerea învățămîntului religios pe seama Bisericii.

Programarea la Tesalonic a studierii aprofundate a Sfântului Ioan Gură de Aur prin pregătirea de ediții de texte, prin cercetări și articole minuțioase asupra întregii sale problematice, începând cu cea teologică și sfârșind cu cea istorico-socială și literară, inclusiv permanențele, ecourile și influențele posthrisostomice, prin crearea unui fișier bibliografic al acestui autor la nivel mondial, prin organizarea unei biblioteci hrisostomice cuprinzând pe cât posibil tot ce s-a scris, se scrie și se va mai scrie asupra acestui mare Părinte bisericesc, interesează de aproape Biserica Ortodoxă Română și teologia ei plină de roua evlaviei și de nectarul învățaturii acestui ierarh. Noi sorbim din vremuri imemorabile dulceața liturghiei și a îndemnurilor sale și-l considerăm ca pe unul dintre cei ce au trimis misionari la strămoșii noștri daco-romani.

Pr. Prof. IOAN G. COMAN

ACTIVITATE TEOLOGICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA

Cu aprobarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Prof. Nicolae Chițescu de la Institutul teologic universitar din București a participat la lucrările celui de-al doilea congres al Societății de teologie ortodoxă în America, în urma invitației primite din partea președintelui acestei Societăți, Prof. John Meyendorff și a secretarului ei, Robert S. Stephanopoulos.

De asemenea, Prof. N. Chițescu a fost invitat de Pastorul Kyoji Buma, coordonatorul Bisericilor Prezbiteriene Unite din America, să conferențieze la cinci (din cele șapte) Facultăți prezbiteriene de teologie din Statele Unite.

1. La cel de-al doilea congres al Societății de teologie ortodoxă în America au participat ierarhi ca Mitropoliții Vasile Krivoșein de Bruxelles și al întregii Europe apusene, Ciprian al Americii Centrale, Ioan de Rinne al Finlandei, Episcopul grec Dimitrios; dintre teologi amintim pe J. Meyendorff, profesor la Facultatea Sfântului Vladimir din New York, Prof. R. Stephanopoulos, secretarul Arhiepiscopiei grecești a Americii, Prof. Al. Schmemann, decanul Facultății Sfântul Vladimir, Prof. Vasilios Stavridis de la Facultatea de teologie din Halki — Constantinopol, Prof. Lazăr Milin de la Facultatea de teologie din Belgrad, Profesorii Daniel Sahas de la Waterloo-Canada, Kniazeff (Paris), Stylianopoulos (Brooklin), Mantzaridis (Tesalonic), Vl. Berzonsky (Parma-Ohio — Canada), Klinger (Varșovia) și Sergiu Verhovskoy, Thomas Hopko, Kesich, Stanley Harakas; Boojamra — de la Facultatea din New York.

Referatele și coreferatele au fost ținute de: John Meyendorff (*Catolicitatea Bisericii*); Sergiu Verhovskoy și Mitropoliții Krivoșein și Ioan de Rinne (*Catolicitate și structurile Bisericii*); Dr. Robert Stephanopoulos, Vasilios Stavridis și Thomas Hopko, (*Catolicitate și ecumenism*); Prof. Daniel Sahas, N. Chițescu, Theodosius Dobzhansky, George Mantzaridis (*Catolicitate și misiunea în lume*). Altfel referatele cit și coreferatele și discuțiile au fost la nivelul cel mai înalt; limba vorbită a fost cea engleză.

Din discuțiile, care au fost complexe, s-au reliefat pozițiile teologilor apuseni și ale celor răsăriteni, privitor la participarea Bisericii la rezolvarea problemelor contemporane.

După-amiază s-au ținut în fiecare zi trei seminarii:

1. «Probleme de exegeză biblică și ermineutică» (avînd ca președinte pe Prof. Kesich și referenți pe Stylianopoulos și Klinger);

2. «Liturgică și ecleziologie», cu prof. A. Schmemann, președinte și referenți: Mitropolitul Ioan, Prof. Stavridis și Th. Hopko;

3. «Mărturie ortodoxă în lumea contemporană», președinte fiind Stanley Harakas și referenți Prof. Mantzaridis, Vl. Berzonsky și J. Boojamra.

Atît la ședințele de dimineață cît și la cele de după-amiază au participat și doctoranzii români Aurel Jivi și Aurel Bucălae, care urmează cursurile : unul la Chicago, celălalt la Brookline.

În ședința de închidere de vineri 29 septembrie s-au citit referatele asupra problemelor discutate și rezumatele seminariilor.

Sîmbătă, 30 septembrie 1972, s-au desfășurat serbările «zilei educației», tradițională la Seminarul «Sfîntul Vladimir».

2. În urma invitației făcute de pastorul prezbiterian japonez Kyoji Buma, coordonatorul Bisericii Prezbiteriene Unite din Statele Unite, Prof. N. Chițescu s-a deplasat în ziua de 30 septembrie 1972 la Easton, mic oraș universitar din statul New Jersey, pentru a susține una dintre cele trei conferințe (la alegere): *Platonism și creștinism : paradigmele divine ; Ortodoxia în lumea contemporană și Tematica și rezultatul convorbirilor ortodoxe—protestante după 1961. Importanța acestor convorbiri pentru ecumenismul local*. A doua zi, duminică 1 octombrie, dimineața, D. Sa a predicat la biserica parohială a decanului Pope, numită «întîia biserică prezbiteriană Bloomsbury», vorbind despre marile teme ale teologiei contemporane : slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor, prin deschiderea spre lume și unitate în diversitate — pluralism, în cadrul unei tradiții dinamice, în unire strînsă cu credincioșii. Totodată, a făcut o expunere scurtă a activității Bisericii noastre sub conducerea înțeleaptă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și în regimul de libertate al Republicii Socialiste România.

La invitația profesorului de limbă franceză Jean-Pierre Cap, Prof. N. Chițescu a ținut două cursuri, vorbind despre formarea Bisericii Ortodoxe Române și a statului român, despre relațiile dintre Biserică și starea ei de astăzi și năzuințele ei.

3. Acest program de vizite, conferințe, predici, convorbiri la recepții sau mese luate împreună cu profesori sau studenți — s-a repetat în toate centrele universitare vizitate după aceea : la Princeton, la Pittsburg, la Chicago și la Dubuque.

La Princeton, vestit oraș universitar și centru ecumenist, Prof. N. Chițescu a fost primit foarte călduros de Președintele Consiliului universitar James I. Mc Cord, membru în Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Președintele Comitetului executiv al Consiliului Național Ecumenic al Statelor Unite, care l-a invitat să participe la ședința anuală a Comitetului executiv amintit. În cadrul acestei întruniri, care a avut loc a doua zi la New York, D. Sa a reluat contactul cu unii reprezentanți ai diferitelor organizații ecumeniste, a vizitat diferite instituții din oraș, a purtat discuții teologice cu profesorii James Nichols, Karefried Frölich, Paul Craw, Peter Dan, Georges Handry și a participat la recepțiile oferite de președintele Mc Cord.

Duminică, 8 octombrie a fost primit la aeroportul din Pittsburg de decanul Facultății prezbiteriene David-Shanon și invitat la o recepție la care au participat profesori de teologie.

La Chicago, Prof. N. Chițescu, însoțit de doctoranzii Aurel Jivi și Aruppala Gheevarghese, a vizitat instituțiile universitare și academice și a avut întrevederi cu președintele Scott, cu decanul Hilgert și profesorul Bruce Rigdon. După participarea la o recepție cu studenți, a avut convorbiri cu aceștia în legătură cu Biserica și țara noastră. Seara a asistat la un curs și un seminar despre Calvin și calvinism și a luat cuvântul în legătură cu acest subiect.

D. Sa a ținut o conferință în marea capelă a Facultății de teologie, în fața unei distinse asistențe, formată din președintele Scott, vicepreședintele Armstrong, decanul Hilgert și profesorii facultății. Discuțiile au fost foarte însuflețite, la ele participând și președintele, și decanul și unii profesori.

În ziua următoare, a participat la o sesiune specială asupra celei de-a treia lumi, a pluralismului și a educației. La această sesiune au luat parte profesori de la cele șapte Facultăți prezbiteriene, în frunte cu centrul prezbiterian amintit de la New York. Au ținut două referate: profesorul argentinian E. Bonino și profesorul ugandez Mbiti, despre situația în continentele respective.

Simbătă, 14 octombrie 1972, Prof. N. Chițescu a fost întâmpinat la aeroportul din Dubuque de Profesorul Carnegie — Samuel Calian, de la Facultatea prezbiteriană din localitate. Prof. Calian, care ne-a vizitat în două rânduri țara și a ținut prelegeri la Institutele teologice ortodoxe din București și Sibiu, este mare admirator al Bisericii Ortodoxe Române și al țării noastre.

Duminică, 15 octombrie, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a asistat la cultul din Biserica prezbiteriană, Westminster, unde a fost invitat de pastorul Hindman, apoi a participat la serviciul divin de la biserica grecească, unde a predicat, la invitația preotului, iar — în cadrul discuțiilor — a vorbit despre Biserica noastră, pe care a descris-o atît din punct de vedere organizatoric cît și ca tendințe teologice actuale.

În ziua de 16 octombrie 1972, Prof. N. Chițescu a luat parte la seminariile profesorilor Richard Drummond și C. Sam. Calian, apoi a fost invitat la Drummond. După-amiază, profesorul Joseph Bidwell, de la Facultatea romano-catolică l-a condus la Sinsinawa, localitate situată la 15 km de Dubuque, unde se găsește centrul feminin dominican pentru adunări cu caracter religios.

Seara, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a ținut o conferință în fața unui auditoriu foarte numeros, în care au prevalat protestanții și ortodocșii — colonia grecească fiind prezentă în mare număr. După discuții îndelungate, la care au participat profesori și studenți, D. Sa a fost invitat, cu un cerc destul de numeros de profesori de la Facultățile luterană și prezbiteriană, la recepția președintelui Facultății Wartburg, William Weiblen.

Marți 17 octombrie, 1972, Prof. N. Chițescu a făcut o vizită la sediul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din Detroit, unde a rămas timp de două zile, bucurîndu-se de o primire călduroasă.

Înainte de reîntoarcerea în țară, delegatul Bisericii Ortodoxe Române a fost din nou, pentru scurt timp, oaspetele Centrului Prezbiterian din New York, unde s-a bucurat de o aleasă primire.

Prof. N. CHIȚESCU

CĂLUGĂRIȚE ORTODOXE ROMÂNE PESTE HOTARE

Pe linia ecumenismului contemporan, relațiile dintre Biserica Ortodoxă Română și diferite Biserici de alte confesiuni au luat în ultimul timp o dezvoltare tot mai mare, contribuind la o mai bună cunoaștere, apropiere și colaborare intercreștină. Aceste relații s-au dezvoltat îndeosebi prin vizite reciproce ale conducătorilor de Biserică sau ale diferiților ierarhi, prin schimburi de profesori de teologie care au participat la unele întruniri intercreștine sau au conferențiat la instituții de învățămînt teologic în afara hotarelor, precum și prin schimburi de studenți teologi.

La acestea se pot adăuga și contribuțiile intermonahale, concretizate prin vizitarea Bisericii Ortodoxe Române de către călugări și călugărițe din alte țări, precum și prin trimiterea unor reprezentanți ai cinului monahal ortodox român la diferite instituții aparținînd unor confesiuni creștine de peste hotare. În acest sens, semnalăm următoarele prezențe ale unor călugărițe ortodoxe române în afara hotarelor Bisericii și Patriei noastre :

1. În anul 1971, la cererea Bisericii Etiopiene, monahia Macrina Ștefan de la Mînăstirea Pasărea a fost trimisă la Mînăstirea Sabata din Etiopia, unde a rămas timp de nouă luni, în calitate de îndrumătoare în pictura bisericească pentru călugărițele de la această mînăstire.

La sosirea în Etiopia, monahia Macrina Ștefan a fost întîmpinată de P. Cuv. Arhim. Habte Mariam, șeful Cabinetului imperial etiopian pentru problemele bisericești și de Dl. Ygzaw Abebaw, teolog etiopian, doctorand al Institutului teologic din București. La Mînăstirea Sabata, ea a predat lecții de pictură maicilor și sursurilor aflate în mînăstire, precum și copiilor din școala elementară din satul Sabata. În timpul liber, a pictat icoane, portrete și tablouri.

Mînăstirea Sabata se află la 25 km de capitala Etiopiei, în mijlocul munților, la o altitudine de 2700 m. Aici, o clădire impunătoare, un fost palat imperial, a fost transformată în mînăstire de maici. În interiorul acesteia se află un paracelis și un muzeu în care sînt expuse obiecte lucrate de viețuitoarele din mînăstire. Biserica principală a mînăstirii se află în afara incintei, fiind frecventată și de credincioșii din sat. Călugărițele locuiesc în chiliile aflate de-a lungul zidului ce înconjoară mînăstirea.

Comunitatea are viață de obște, fiind subvenționată de Împăratul Haile Selassie I. Călugărițele care se disting la învățătură sînt trimise la studii în străinătate. În incinta mînăstirii a luat ființă de curînd o școală elementară de 8 ani pentru copiii din satul Sabata. Școala este frecventată de aproape 150 elevi.

Monahia Macrina Ștefan a luat parte cu regularitate la slujbele religioase săvîrșite în Mînăstirea Sabata și a participat la diferite festivități naționale și religioase care au avut loc în capitala Etiopiei, în prezența Maiestății Sale Împăratul Haile Selassie I. Ea a vizitat și unele obiective bisericești și culturale, între care se pot aminti: Mînăstirea Debra-Libanos, un așezămînt de călugărițe, subvenționat tot de Împărat, unde sînt îngrijiți diferiți infirmi; Muzeul Național al Etiopiei, din Addis Abeba, unde sînt expuse și icoane vechi, datînd din secolele al XIII-lea și al XIV-lea; Muzeul Universității Haile Selassie I din Addis Abeba, care cuprinde între exponatele sale obiecte de artă veche etiopiană: cruci, icoane, instrumente muzicale, veșminte etc.

La plecare, monahia ortodoxă română a primit din partea viețuitoarelor Mînăstirii Sabata călduroase mulțumiri pentru activitatea sa și pentru contribuțiile aduse la instruirea călugărițelor etiopiene în domeniul picturii.

2. La invitația Grației Sale Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, două călugărițe ortodoxe române — Maica Heruvima Timaru, stareța Mînăstirii Țigănești și Maica Cecilia Negraru, ghid la Mînăstirea Vatra Moldoviței — au făcut o vizită în Anglia, între 20 mai și 17 iunie 1972.

La sosire, cele două călugărițe au fost întâmpinate de o delegație a Mînăstirii Fairacres din Oxford și conduse la acest așezămint cu hramul «Întruparea Domnului». La mînăstire au întilnit și pe Rev. Allchin, care a vizitat țara noastră în mai multe rînduri și au participat la liturghia săvîrșită de acesta în Duminica Pogoririi Sfîntului Duh, luînd un prim contact spiritual cu monahismul anglican, prin rugăciunea săvîrșită împreună cu maicile de aici.

Programul vizitei a cuprins mai multe etape, prilejuind celor două călugărițe ortodoxe române cunoașterea în amănunt a vieții monahale actuale din Anglia. Ele au vizitat diferite așezăminte monahale de călugări și călugărițe, anglicane și catolice, centre ortodoxe, catedrale impunătoare și castele — monumente istorice.

De exemplu, la Mînăstirea Bede House au întilnit călugărițe care duceau viață contemplativă, vorbind foarte puțin, rugîndu-se mult și supunîndu-se unei aspre discipline. La alte mînăstiri — ca aceea din Wantage, cu hramul «Sfînta Fecioară» și la Mînăstirea «Sfînta Hilda» de pe malul Mării Nordului — au întilnit sistemul de viață activă al călugărițelor, care, pe lîngă îndatoririle lor monahale, se ocupă și de educarea tinerelor ce frecventează școlile aflate în cadrul mînăstirilor. La mînăstirile de călugări din Nashdom (anglicană) și din Ampleforth (catolică) au cunoscut viața de rugăciune împletită cu îndeletniciri practice. Alte obiective, ca Mînăstirea Rievaulx, catedrala St. Alban, catedrala din York ș.a. au oferit o imagine vie a vieții spirituale din trecutul și prezentul Bisericii Anglicane.

Din contactele cu realitățile monahale anglicane, cele două călugărițe ortodoxe române au constatat că între monahismul anglican și cel ortodox sînt puncte comune, între care se pot aminti în primul rînd cele trei voturi monahale, păstrate și respectate cu strictețe. De asemenea, maicile anglicane se ocupă, în afara rugăciunii, cu activități practice gospodărești, cu lucrul în ateliere, cu tipărirea de cărți și cu alte îndeletniciri folositoare.

Vizitele peste hotare ale călugărițelor ortodoxe române se înscriu în rîndul contribuțiilor aduse în slujba cunoașterii, apropierii și colaborării intercreștine actuale.

Pr. DUMITRU SOARE

C R O N I C Ă

Luni, 4 septembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, pentru rămas-bun în vederea plecării acestuia, după o sedere de 10 zile în țară.

Miercuri, 6 septembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita D-lui C. A. Panayotakis, Ministrul Culturii și Științelor din Grecia, venit în țara noastră ca invitat al Consiliului Culturii și Educației Socialiste din R. S. România. D-Sa a venit însoțit de doi colaboratori ai săi și a fost condus de Dl. I. Dodu Bălan, vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste din R. S. România.

Au fost de față: P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal; P. C. Pr. I. Găgiu, directorul Administrației Patriarhale și Pr. N. Cazacu, interpret pentru limba franceză.

Marți, 12 septembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. S. Episcop Germain Hardy, al Bisericii Catolice-Ortodoxe din Franța, însoțit de Rev. Michel Philippe Laroche și Rev. Pahud, veniți pentru o scurtă vizită în țara noastră.

A fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

Sîmbătă, 16 septembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Rev. Henry Hill, preot anglican din Dieceza Ontario-Canada și profesor de istorie la Universitatea din Windsor-Ontario, venit cu o scrisoare de recomandare din partea episcopului anglican J. B. Creeggan.

Au fost de față P. C. Pr. Consilier C. Părvu și Dl. Remus Rus ca interpret.

Miercuri, 20 septembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita I.P.S. Arhiepiscop Torkom Manugian, primatul Bisericii Armene din New York, însoțit de P. S. Episcop Dirayr Mardichian și de Dl. Prof. Garo Garabadian.

Au fost de față: PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali, și P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale.

Vineri, 22 septembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe P. S. Germain Hardy, episcopul catolicilor-ortodocși din Franța, împreună cu însoțitorii săi, cu ocazia încheierii vizitei lor în țara noastră.

Au fost de față: PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari Patriarhali și P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu.

Joi, 28 septembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe următorii oaspeți: Dl. Dr. Johannes Straub, directorul Seminarului de Istorie Veche din Bonn; Dl. Buhner, profesor de etimologie la München; Dl. Prof. Paul Miron, din Freiburg; Dl. Prof. Vladimir Iliescu, de la Institutul pedagogic din Constanța, care a însoțit pe oaspeții străini.

Marți, 10 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de PP. SS. Episcopi-Vicari patriarhali Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, PP. CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor și alți colaboratori, au întâmpinat la Aeroportul internațional Otopeni delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Maxim, sosită într-o vizită în țara noastră.

Din partea Departamentului Cultelor, au fost de față Dl. Președinte Prof. D. Dogaru și Dl. Vicepreședinte Gh. Nenciu, împreună cu alți colaboratori din acest Departament.

Miercuri, 11 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a condus pe Prea Fericitul Patriarh Maxim și pe însoțitorii săi să viziteze instituțiile centrale ale Patriarhiei Române.

Joi, 12 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a întâmpinat la Aeroportul internațional Otopeni pe Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Copte din Egipt, cu 7 însoțitori, veniți în vizită în țara noastră.

Împreună cu Prea Fericirea Sa au mai fost prezenți la aeroport: P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, P. C. Pr. Vicar Al. Ionescu și Părinții Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Vineri, 13 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe Dl. Horațiu Dobos, redactor al Radioteleviziunii Române, căruia i-a acordat un interviu cu privire la relațiile dintre Bisericele Ortodoxe și Bisericele Ortodoxe Vechi Orientale și la perspectivele de unire între aceste două familii de Biserici creștine.

Au fost de față: P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale.

Sîmbătă, 14 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Șenuda al III-lea, împreună cu însoțitorii, au luat parte la sfînta liturghie oficiată în catedrala patriarhală.

Seara, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Șenuda al III-lea, împreună cu alți însoțitori, au mers la Ambasada Republicii Arabe Egipt, la București, unde au participat la o cină oferită de Ambasadă.

Duminică, 15 octombrie 1972, în cadrul sfîntei liturghii, oficiată în biserica Sfîntul Spiridon-Nou de către Prea Fericitul Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bulgariei, înconjurați de ierarhi români și bulgari, a avut loc primirea oficială a delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare, reîntoarsă în ajun dintr-o vizită făcută în Moldova.

La orele 13, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit o masă oficială, în Palatul patriarhal, în cinstea delegației Bisericii Copte și a delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Luni, 16 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a condus pe Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bulgariei, împreună cu însoțitorii, la Institutul teologic universitar din București, unde a avut loc un concert, în cinstea înalților oaspeți.

Seara, Prea Fericirea Sa și delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare au mers la Ambasada Bulgară din București, unde li s-a oferit o cină oficială.

Marți, 17 octombrie 1972, la orele 14,30, Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de unii din membrii Sfîntului Sinod, a condus la Aeroportul internațional Otopeni pe Prea Fericitul Patriarh Maxim și pe ceilalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Joi, 19 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit pe D-ra Loïs Meyhoffer, de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Geneva, în problema construirii unui spital la Alba Iulia.

Miercuri, 25 octombrie 1972, la orele 19, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de I.P.S. Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Nicolae al Ardealului și Nicolae al Banatului și de Consilierii patriarhali, a întâmpinat la Aeroportul internațional Otopeni pe Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia și pe însoțitorii săi, care au sosit în țara noastră pentru a face o vizită Bisericii Ortodoxe Române.

La aeroport au fost și Dl. Vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu și alți colaboratori din Departament.

Joi, 26 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, înconjurați de ierarhi români și ruși, au oficiat sfânta liturghie în biserica Sfântul Spiridon-Nou.

La ora 14, a avut loc o masă oficială în cinstea delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, în Palatul patriarhal. Cu acest prilej, s-au rostit toasturi de către cei doi Patriarhi.

Vineri, 27 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen au luat parte la sfânta liturghie în catedrala patriarhală, pentru sărbătoarea Sfântului Dimitrie cel Nou.

La ora 17, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a condus pe oaspeți să viziteze Mănăstirea Țigănești.

Sîmbătă, 28 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse, au vizitat Curtea de Argeș și reședința Episcopiei Rîmnicului și Argeșului.

Duminică, 29 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și delegații Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte la sfânta liturghie, oficiată în catedrala episcopală a Rîmnicului și Argeșului.

Luni, 30 octombrie 1972, în cursul dimineții, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a condus pe delegații Bisericii Ortodoxe Ruse într-o vizită la instituțiile centrale ale Patriarhiei Române, precum și la Seminarul teologic și la Institutul teologic.

La ora 14 a avut loc un dejun oficial, oferit de Ambasada U.R.S.S. la București, în cinstea Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a însoțitorilor săi, la care a luat parte și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

Marti, 31 octombrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, însoțit de membri ai Sfântului Sinod și de Consilierii Administrației Patriarhale, a condus la Aeroportul internațional Otopeni pe Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia și pe ceilalți membri ai delegației Bisericii Ortodoxe Ruse.

Din partea Departamentului Cultelor au fost la aeroport Dl. Vicepreședinte Gheorghe Nenciu și alți colaboratori din Departament.

DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN PARIS

După cum s-a semnalat în numărul precedent al acestei publicații, în primăvara anului 1972 Biserica ortodoxă română din Paris a hotărât ieșirea sa de sub jurisdicția Exarhatului Bisericii Ruse condus de Mitropolitul Filaret Vosnesenski, sub care se aflase în ultimii ani, și a cerut — printr-o intervenție oficială a conducătorului ei, P. S. Episcop Teofil Ionescu — reintegrarea în sinul Bisericii Ortodoxe Române.

În ședința din 10 martie 1972, Sinodul Permanent al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat revenirea P. S. Episcop Teofil în sinul Bisericii-Mame, în calitate de conducător al Bisericii ortodoxe române din Paris, iar Sfântul Sinod a ratificat această hotărâre în ședința plenară din 28 aprilie 1972.

Ca urmare, viața comunității ortodoxe române din Paris a luat un nou curs, îndreptat spre o apropiere tot mai strânsă cu Biserica și Patria originară a membrilor acestei comunități. Activitatea din ultimul timp și noile preocupări ale Bisericii ortodoxe române din Paris au fost consemnate, în parte, în publicația oficială «Vestitorul», care și-a propus o apariție lunară. Prezentăm, în cele ce urmează, primele două numere ale acestei reviste.

«Vestitorul», publicație religioasă, morală și națională a Bisericii ortodoxe române din Paris, seria a II-a, anul I.

Numărul 1 (septembrie 1972) :

Revista are ca frontispiciu îndemnul : «Să ne iubim țara și poporul din singele căruia ne tragem», însoțit pe aceeași primă pagină de următorul citat din opera Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian : «Biserica Ortodoxă Română nu va înceta să servească pretutindeni și totdeauna dezideratele divine ale Evangheliei lui Iisus Hristos; pacea, dreptatea, libertatea, înțelegerea și dragostea între oameni și popoare».

În articolul editorial se precizează că «Vestitorul» reapare, după o mare întrerupere, cu scopul de a deveni «ecoul și tribuna românilor din Franța, țara gazdă și țara prietenă de veacuri a României». În acest sens, se apelează la unirea eforturilor tuturor românilor ortodocși din Franța pentru «o muncă devotată Bisericii și Țării, justificând prin aceasta însemnătatea și rostul românilor de peste hotare, care trebuie să constituie un capital prețios de sentimente, de spiritualitate, de ortodoxie, dar și de un patriotism curat».

Se publică apoi *Pastorala* P. S. Episcop Teofil Ionescu, din 5 septembrie 1972, în care sînt prezentate unele lucruri noi în legătură cu situația Bisericii ortodoxe române din Paris. Astfel, se arată că autoritățile franceze au aprobat înființarea «Asociației culturale ortodoxe române a Episcopiei Române pentru Europa occidentală». Această asociație, avînd sediul la biserica ortodoxă română din Paris — care este proprietatea Statului român — e deschisă tuturor persoanelor de origine română stabilite în Franța, sau venite pentru un oarecare timp în Franța, la studii, la specializare,

în delegație etc. În continuare, se dau amănunte cu privire la legalitatea acestei asociații și se descrie actul revenirii sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române. Prea Sfințitul Episcop Teofil Ionescu își încheie cuvîntul pastoral cu îndemnul: «Să ne căutăm unii pe alții, cei ce am pîrbeșit departe de melegurile dragi, să ne unim cu toții întru propășirea neamului și țării românești».

Armistițiul și ajutor se intitulează un articol reprodus din «Foaia Mișcării române pentru unitatea Europei», nr. 6/1972, în care se face apel la datoria românilor de peste hotare de a-și sluji țara din care se trag și de a contribui la bunăstarea și propășirea ei.

Un alt articol, reprodus fragmentar din «Credința», organul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America, aduce unele precizări în legătură cu evenimentele care au avut loc în vara anului 1972 în sinul comunității ortodoxe române din Paris.

Tot pe această linie se semnalează, sub titlul *Biserica Ortodoxă a Franței sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Române*, împrejurările care au determinat pe credincioșii ortodocși francezi să ceară trecerea sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române, aprobarea acestui act și hirotonirea întru episcop a Rev. Germain Hardy.

Redacția «Vestitorului» publică și un extras din articolul *Despre autocefalia Bisericii Ortodoxe*, semnat de Dr. Ioan Miloae, aducîndu-i apoi — printr-o *Scrisoare deschisă* — cuvenitul corectiv cu privire la actul reîntegrării comunității ortodoxe române din Paris sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române.

O reproducere în limba franceză — din «Le Dauphiné libéré» — aparținînd ziaristului P. L. Darner, zurgăvește, sub titlul *Francezi despre viața religioasă din România*, cîteva aspecte esențiale ale vieții bisericești actuale din țara noastră, subliniind libertatea eficientă acordată de Stat cultelor religioase, ecumenismul local și roadele acestuia în viața cultelor, precum și manifestările ecumeniste peste hotare ale reprezentanților cultelor din România. De asemenea, sînt evidențiate comorile de artă religioasă și națională aflate în mînăstirile noastre și sînt analizate unele trăsături ale evlaviei credincioșilor ortodocși români. În încheiere, se menționează grija pe care Statul român o are față de locașurile de cult — monumente istorice de pe teritoriul patriei.

În continuare, este prezentat un apel adresat românilor din Franța de către Asociația «Alpes-Carpates». O notă informativă precizează că Asociația «Alpes-Carpates» a fost întemeiată la Paris, la 10 mai 1972, avînd drept scop: contribuirea la dezvoltarea legăturilor prietenești tradiționale dintre Franța și România — țări de aceeași origine latină; aprofundarea cunoștințelor cu privire la patrimoniul cultural și spiritual al României și al Franței; păstrarea și promovarea tradițiilor românești; păstrarea memoriei personalităților române din domeniul istoric, cultural, artistic și științific care au îmbogățit patrimoniul național înăuntrul sau în afara hotarelor; adîncirea legăturilor dintre asociații și organisme culturale și științifice din cele două țări latine; ocrotirea libertății de gîndire și de cult a românilor din Franța; înlesnirea participării membrilor Asociației, a familiilor și a prietenilor lor la călătorii turistice în România, în scopul de a cunoaște mai bine această țară.

Apelul Asociației «Alpes-Carpates» urmărește să pună capăt dezbinărilor existente între românii din Franța și să-i apropie mai mult pe unii de alții, în numele iubirii față de țara și poporul din care fac parte. În acest scop, se fac următoarele propuneri:

- «Adoptarea unor poziții realiste care să ajute cele două țări (Franța și România) să dezvolte relațiile prietenești tradiționale dintre acestea, în toate domeniile;
- Organizarea unor acțiuni culturale care să informeze poporul francez asupra României, a latinității neamului nostru, a culturii, artei, științei și valorilor românești;
- Combaterea prin toate mijloacele a mistificărilor străine în unele probleme istorice privind România și demonstrarea realităților;
- Crearea unei unități a tuturor românilor din Franța, care să permită întrajutorarea lor pe plan moral, social, economic etc.».

O dare de seamă, intitulată *Cursurile de vară pentru cunoașterea limbii române*, prezintă activitatea și realizările acestor cursuri inaugurate cu 13 ani în urmă la Sinaia, la inițiativa Universității din București. În prezent, numărul participanților la cursuri a depășit cifra de 1500, această manifestare, împreună cu colocvii științifice în cadrul cărora se dezbate probleme contemporane de ordin literar și lingvistic, dobândind un caracter aparte față de cursurile de vară organizate în alte țări. Darea de seamă se încheie cu constatarea că în prezent «din ce în ce mai multă lume este interesată să cunoască România și poporul ei» și cu apelul adresat românilor de peste hotare de a trezi în sufletul copiilor lor interesul și dragostea pentru cultivarea limbii materne.

Revista publică, în continuare, *Statutele Asociației culturale ortodoxe române a Episcopiei române pentru Europa occidentală*, întemeiată prin legea din 9 decembrie 1905 și decretul din 16 martie 1906, având drept scop exercitarea cultului ortodox de către persoanele de origine română stabilite definitiv sau temporar în Franța.

De asemenea, se dă publicității scrisoarea trimisă Prea Sfințitului Episcop Teofil de către Cancelaria Sfințitului Sinod, prin care acesta este informat că — în urma aprobării revenirii sale sub jurisdicția Patriarhiei Române — P. S. Sa a devenit implicat membru al Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

«Vestitorul» cuprinde și câteva pagini literare, în versuri sau proză, din care se pot aminti: *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, de M. Eminescu; *La Mânăstirea Cernica*, de Gala Galaction; *Bunica*, de Șt. O. Iosif și Rugă, de O. B.

În cadrul rubricii «*Români — oameni de seamă*», Ing. Gheorghe G. semnează medalionul *Traian Vuia (1872—1972)*.

Revista își încheie primul număr cu știri culturale, subliniind succesele dobândite în Franța de unele ansambluri folclorice românești de cîntece și dansuri.

Numărul 2 (octombrie 1972) :

Prima parte a acestui număr este consacrată relațiilor de prietenie româno-franceze, care sînt analizate pe multiple planuri, în cadrul unor articole în limba franceză.

La început, sub titlul *Voici les relations roumano-françaises*, sînt înfățișate câteva citate referitoare la temeiurile prieteniei româno-franceze, aparținînd unor personalități ale vieții publice franceze contemporane, ca: Generalul De Gaulle, Georges Pompidou, Pierre Messmer și Maurice Schumann.

La belle et l'éternelle amitié, — evocă legăturile străvechi care unesc România cu Franța. Pornind de la constatarea că România este înconjurată de patru țări, dintre care trei sînt formate de popoare de origine slavă și a patra de un popor fino-ugrian, iar pentru a ajunge în Franța trebuie parcursi 2 500 km și traversate patru țări, autorul (L. N.) pune întrebarea: de unde vin afinitățile de limbă, de cultură, de obiceiuri și chiar de spirit care leagă cele două țări? Răspunsul pleacă de la constatarea:

«Noi aparținem aceleiași familii latine». La aceasta se adaugă anumite condiții istorice similare de viață care au determinat cele două popoare să-și dea mina, ignorând distanțele ce le separă. Autorul trece în revistă unele date istorice mai importante, începând cu primele contacte, determinate de lupta comună împotriva primejdiei musulmane, amintind de întâlnirea istorică dintre Filip cel Bun și Alexandru cel Bun, ajutorul acordat de Caterina de Medicis lui Petru Cercel etc. În secolul al XVIII-lea s-au intensificat schimburile culturale, limba franceză ajungând să fie considerată de intelectualii români drept o a doua «limbă maternă». Revoluția franceză din 1789, Revoluția de la 1848 și Comuna din Paris au contribuit la întărirea legăturilor de prietenie româno-franceze. În cele două războaie mondiale, românii și francezii și-au jertfit viața pentru același ideal; în plus, numeroși luptători români antifasciști au căzut pentru eliberarea Franței. Prezențele românești în Franța au devenit, mai ales în ultimul timp, un lucru obișnuit. Personalități de cultură și artă, ca Elena Văcărescu, Panait Istrati, Theodor Palady și Constantin Brâncuși au făcut cunoscute în Franța o parte din valorile spiritualității românești. La rîndul lor, soții culturii și artei franceze s-au bucurat întotdeauna de o caldă ospitalitate pe pămîntul românesc. Articolul se încheie cu îndemnul adresat românilor care locuiesc în Franța de a depune noi eforturi pentru întărirea prieteniei de veacuri dintre poporul român și cel francez.

Les relations culturelles et scientifiques roumano-françaises — evolution exemplaire, — subliniază progresul realizat de cele două țări de pe urma stabilirii unor contacte culturale și științifice tot mai apropiate. Pentru a cunoaște mai bine istoria și cultura poporului român, studenții și cercetătorii francezi participă în fiecare an la cursurile de vară de la Sinaia. Un schimb de burse foarte frecvent are loc între statul român și cel francez. În Franța se vedește un mare interes cu privire la producțiile culturale, artistice și științifice românești. La rîndul lor, românii acordă un loc de cinste culturii franceze, prin publicarea de traduceri din literatura clasică și contemporană franceză, organizarea de expoziții, înființarea unor licee de limba franceză etc. «Integrîndu-se în mod armonios în admirabilul context general de raporturi existente între România și Franța, legăturile culturale și științifice româno-franceze completează tabloul unei colaborări model».

La collaboration économique roumano-française, developpement continu, — examinează rezultatele schimburilor economice dintre România și Franța, în ultimii ani. Se subliniază potențialul economic și științific obținut de cele două țări prin crearea unei economii moderne, bazată pe amplificarea și diversificarea schimburilor, cooperarea economică, industrială și tehnico-științifică. În programul cooperării economice româno-franceze se înscriu: întemeierea Băncii franco-române din Paris, executarea unor instalații chimice și de utilaj industrial, precum și acțiuni comune în domeniile siderurgiei, chimiei, geologiei, organizarea de expoziții și participarea la diferite Tîrguri internaționale.

P. S. Episcop Teofil Ionescu semnează articolul *Solidaritate românească*, în care arată argumentele iubirii față de patrie, ajungînd la concluzia că «o națiune este o mare solidaritate întemeiată pe sentimentul jertfelor ce s-au făcut pentru trăirea și continuarea existenței ei» și exemplificînd acest lucru — între altele — cu pildele pline de patriotism ale unor conducători ca Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu și alții. Aplicînd cele spuse la momentul actual, autorul amintește că românii din Franța «își propun să strîngă rîndurile pentru a contribui, după puterile fiecăruia, alături de părinții, frații și surorile lor din țară, la înălțarea și înaintarea

neamului nostru românesc» și atrage luarea-aminte a rolului pe care îl are Biserica în această privință. «Solidaritatea — se spune printre altele, trebuie să fie elementul suprem al nostru, al românilor ce sîntem departe de pămîntul pe care trăiesc cei dragi și apropiați nouă, de care sîntem legați prin același sînge și prin aceleași sentimente naționale». Această solidaritate este menită să contribuie la o înnoire morală, ea fiind o îndatorire a tuturor românilor care trăiesc dincolo de hotarele patriei.

În continuare, sînt publicate două articole cu conținut informativ. Primul, *O importantă lămurire duhovnicească pentru toți românii ortodocși din Franța*, precizează temeiurile revenirii P. S. Episcop Teofil Ionescu și a comunității ortodoxe române din Paris sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române, subliniind că biserica ortodoxă română din Paris este proprietatea Statului român, încă din anul 1882, că ea nu poate fi înstrăinată și nici nu trebuie transformată în teren de cîrturi și lupte politice. Al doilea articol, *Cine este Viorel-Valerian Trifa și un altul ce își zice slujitor al lui Dumnezeu*, apare în scopul de a înlătura calomniile ivite pe seama românilor ortodocși din Paris care au reluat legăturile cu Patriarhia Română și de a da cuvenitul răspuns celor ce au încercat să îndrumeze comunitatea ortodoxă română din Franța către jurisdicția episcopului Viorel-Valerian Trifa.

Într-o scrisoare deschisă, publicată la rubrica «*Tribuna cititorului*», Dl. Alexandru Bușan-Ghica demonstrează justetea revenirii românilor ortodocși din Franța la Biserica-mamă, precum și faptul că biserica ortodoxă română din Paris aparține Statului român. Pe aceeași linie se situează și unele scrisori adresate de anumiți credincioși Prea Sfințitului Episcop Teofil Ionescu în legătură cu acest eveniment, scrisori care sînt publicate fragmentar în rubrica «*Din curierul Episcopiei noastre*».

Pentru o mai bună cunoaștere a vieții religioase din țara noastră, «Vestitorul» publică sub titlul *Le culte divin*, un fragment din monografia *L'Eglise Orthodoxe Roumaine* (1968), în care se arată că viața religioasă a credincioșilor ortodocși români se concentrează mai ales în jurul cultului divin săvîrșit în întregime în limba română. Sînt înfățișate apoi alte aspecte ca: împărtășirea credincioșilor în cadrul cultului divin, rostirea predicii, răspunsurile corului la sfînta liturghie și tipărirea unor noi ediții ale cărților de cult, subliniindu-se că participarea activă a credincioșilor la sfîntelor slujbe contribuie la întărirea atașamentului acestora față de Biserică.

În cadrul rubricii «*Români — oameni de seamă*» se publică medalionul *Dimitrie Cantemir*, închinat marelui cărturar român, scriitor de valoare europeană și domn al Moldovei, al cărui nume este înscris pe frontispiciul bibliotecii Sainte Geneviève din Paris, alături de acela al savanților lumii de mare prestigiu.

Versurile *Suratele*, de Octav Barbu și *Un falnic glas*, de Ion Bârseanu întregesc profilul patriotic al acestui număr de revistă. În încheiere, se publică știri culturale privind unele prezențe românești în Franța și un necrolog în memoria inginerului român Pierre Caradji, membru fondator al Asociației «Alpes-Carpates».

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

NOUA ALCĂȚUIRE A SFÎNTULUI SINOD AL PATRIARHIEI ECUMENICE. — Patriarhul ecumenic Dimitrios I a numit ca membri ai Sfîntului Sinod pe Mitropoliții Maxim de Stravroupolis și Hrisostom de Mira. Doi din mitropoliții membri ai vechiului Sinod, Iacovos al Derkelor și Emilian al Miletului, s-au retras.

Ca urmare, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Ecumenice este alcătuit, sub președinția Patriarhului ecumenic Dimitrios, din următorii mitropoliți, în ordinea ierarhică a scaunelor : 1. Meliton al Calcedonului ; 2. Dorotei al Insulelor Prinkipos ; 3. Chiril al Caldeei ; 4. Hrisostom al Necezareei ; 5. Maxim al Laodiceei ; 6. Maxim de Sardes ; 7. Ieronim de Rodopolis ; 8. Maxim de Stravroupolis ; 9. Hrisostom de Mira ; 10. Simeon de Irinoupolis ; 11. Gavriil de Colonia.

În cursul primei sale ședințe, Sfîntul Sinod a ales pe Episcopul Fotios de Trales, auxiliar al Mitropoliei Calcedonului, ca Mitropolit de Imvros și Tenedos, pentru a înlocui pe fostul mitropolit Dimitrios, care a devenit patriarh. De asemenea, a ridicat pe Diaconul Atanasie Papas la treapta de episcop auxiliar al Mitropoliei Calcedonului, cu titlul onorific de Episcop de Helenoupolis.

VIZITA UNE DELEGAȚII A BISERICII ORTODOXE A GRECIEI LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — În ziua de 28 august 1972, o delegație a Bisericii Ortodoxe a Greciei, alcătuită din Mitropolitul Stelian de Nicopole și Preveza, Episcopul Cosma de Derbe, secretarul Sfîntului Sinod și Arhimandritul Hrisostom Zorakitis, a făcut o vizită la Istanbul Patriarhului ecumenic Dimitrios, pentru a-i prezenta felicitări cu ocazia alegerii și întronizării sale.

Delegația a fost primită în mod călduros de Patriarhul ecumenic Dimitrios, în cadrul unei audiențe. Cu acest prilej, Mitropolitul Stelian de Nicopole și Preveza a înmînat noului Patriarh ecumenic o scrisoare din partea Arhiepiscopului Ieronim al Atenei și o cîrjă episcopală din partea Bisericii Ortodoxe a Greciei, rostind și un cuvînt protocolar, în care a spus : « Vizitînd cu adînc respect centrul vestit și secular al Ortodoxiei, din care au răsărit adevărul și lumina credinței noastre curate, delegația se prezintă cu smerenie, din ordinul Sfîntului Sinod al Bisericii Greciei și al președintelui său, Prea Fericitul Arhiepiscop Ieronim al Atenei și al întregii Grecii. Cu tot respectul datorat, delegația aduce Sanctității Voastre, care ați preluat cu demnitate conducerea Bisericii, salutarile pline de venerație ale Bisericii surori a Greciei, în cinstea iubitoarei Biserici-mame, Marea Biserică a lui Hristos ; călduroase salutări pentru faptul că Sanctitatea Voastră ați fost ales în chip demn a prelua moștenirea marelui și inspiratului patriarh Atenagora, de fericită pomenire, ca și a întregii cete a marilor patriarhi. Vă aducem felicitările clerului și ale credincioșilor din Grecia, precum și o scrisoare a Prea Fericitii Sale Arhiepiscopului ; avem plăcerea să vă încredințăm această cîrjă episcopală, ca simbol al puterii și al înțelepciunii și al

conducerii chibzuite a Bisericii Ortodoxe pe marile căi deschise de slăviții patriarhi de-a lungul greutăților, suferințelor și jertfelor acestei Golgote veșnice, care duce la bucuria și slava Învierii. Exprimăm cu smerenie Sanctității Voastre de Dumnezeu păzite urarea ca Întemeietorul Bisericii, Domnul nostru Iisus Hristos, să Vă întărească în marile Voastre strădăni pentru ocrotirea acestui far spiritual al Ortodoxiei și să vă călăuzească spre măreția și slava sfintei noastre credințe ortodoxe».

Răspunzînd la aceste cuvinte de felicitare, Patriarhul Dimitrios a spus: «Biserica-mamă și Noi personal vă întîmpinăm, cinstiți reprezentanți ai prea sfintei Biserici a Greciei, cu bucurie, cu dragoste și cu prețuire în acest sfînt centru al Ortodoxiei. Noi prețuim în mod deosebit această vizită, pe care o primim ca pe o expresie de afecțiune din partea prea scumpei Biserici surori a Greciei față de Biserica-mamă, Sfînta Marea Biserică a lui Hristos. Schimbul de cîrji ne-a convins de sprijinul mutual al Bisericilor noastre, ca răspuns la porunca paulină: «Purtați sarcinile unii altora», în scopul de a da cu mai multă eficacitate o mărturisire a Mîntuitorului și a Ortodoxiei. Mulțumim din toată inima Prea Fericirii Sale Arhiepiscopului, Sfîntului Sinod și întregii sfînte Biserici a Greciei pentru acest sărut frățesc. Declarăm că în timpul smeritei noastre slujiri patriarhale nu vom cruța nici un efort pentru a întări cooperarea interortodoxă, pentru ca — în strînsa unitate a tuturor ortodocșilor — să putem împlini dorința Mîntuitorului cu privire la unitatea tuturor celor ce cred în El. Nădăjduim să putem beneficia în strădania noastră de colaborarea mărinimoasă a prea sfintei Biserici a Greciei. Vă rugăm, revenind la Dvs., să transmiteți sărutul păcii Bisericii-mame adresat prea sfintei Biserici a Greciei și binecuvîntarea Noastră pentru credincioșii din Grecia».

Audiența s-a desfășurat într-o atmosferă cordială, în cadrul căreia s-au reafirmat asigurările de respect ale Bisericii Ortodoxe a Greciei față de Patriarhia Ecumenică.

În cinstea membrilor delegației, Patriarhia Ecumenică a oferit o agapă oficială.

În timpul șederii la Istanbul, delegația a oficiat o slujbă de pomenire la mormîntul patriarhului Atenagora.

PATRIARHIA IERUSALIMULUI

VIZITA PATRIARHULUI BENEDICT AL IERUSALIMULUI LA CENTRUL ORTODOX AL PATRIARHIEI ECUMENICE DE LA GENEVA. — Cu ocazia unei călătorii neoficiale întreprinse în Europa, între 22 și 25 august 1972, Patriarhul Benedict al Ierusalimului a fost oaspetele Centrului ortodox al Patriarhiei Ecumenice de la Geneva. Înaltul ierarh a fost însoțit de Arhiepiscopul Vasile al Iordanului, secretarul Sfîntului Sinod, diaconul Teofil și medicul său personal, Dr. Petrakis.

Patriarhul Benedict și însoțitorii săi au fost primiți de Mitropolitul Damaschin de Tranoupolis și de Consiliul administrativ al Centrului. Cu acest prilej, în cinstea înalților oaspeți s-a oficiat un Te-Deum, în capela Centrului, iar Mitropolitul Damaschin de Tranoupolis a rostit un cuvînt de bun-venit. Patriarhul Benedict a răspuns la cuvîntul de primire, apoi a acordat Mitropolitului Damaschin de Tranoupolis Ordinul Stavroforilor Sfîntului Mormînt, iar Prototprezbiterului George Tsesis distincția de stavrofor.

Duminică 27 august 1972, Arhiepiscopul Vasile al Iordanului — reprezentînd pe Patriarhul Benedict — și Mitropolitul Damaschin de Tranoupolis au săvîrșit împreună sfînta liturghie, urmată de o slujbă de pomenire pentru patriarhul Atenagora. În încheiere, au rostit cuvîntări Arhiepiscopul Vasile al Iordanului și Mitropolitul Emilian de Calabria.

PATRIARHIA MOSCOVEI

DIN HOTĂRÎRILE SFÎNTULUI SINOD PERMANENT AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — În ședința de la 21 martie 1972, Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, a luat, sub președinția Sanctității Sale Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, următoarele hotărîri :

— A numit ca Episcop al Argentinei și al Americii de Sud pe Arhimandritul Maxim Krhoha din Eparhia Minskului cu ridicarea lui la rangul de arhieru, în locul Arhiepiscopului Nicodim de Harkov și Bogoduhovsk care păstrează doar sarcina de Exarh al Americii Centrale și de Sud.

— A numit ca al doilea vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe pe Arhimandritul Hrisostom Martîșkin din Eparhia Moscovei, cu ridicarea lui la rangul de Episcop de Zaraisk și vicar al Eparhiei Moscovei.

— Prin decretul Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk a fost ridicat la rangul de Mitropolit.

VIZITAREA UNOR BISERICI ORTODOXE DE CĂTRE SANCTITATEA SA PATRIARHUL PIMEN AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA. — Urmînd tradiției ortodoxe, care cere ca nou-aleșii întîistătători de Biserici Ortodoxe locale nu numai să aducă la cunoștința Bisericilor Ortodoxe surori prin scrisori irenice alegerea lor, ci să și viziteze celelalte Biserici Ortodoxe locale și pe întîistătătorii lor, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a întreprins între 28 aprilie și 25 mai 1972 vizitarea Bisericilor Ortodoxe a Alexandriei și a întregii Africi, a Antiohiei și a întregului Orient, a Bulgariei și a Ierusalimului și a întregii Palestine. Călătoria Sanctității Sale Patriarhului Pimen a avut pe lîngă acest caracter oficial și caracterul unui pelerinaj la Locurile Sfînte.

În această călătorie Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a fost însoțit de o largă delegație sinodală, compusă din : Mitropolitul Filaret al Kievului și Galîției și Exarh al Ucrainei ; Mitropolitul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe ; Arhiepiscopul Leonida al Berlinului și al Europei Centrale ; Episcopul Hrisostom de Zaraisk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe ; Arhimandritul Kiril Gundeaev, reprezentantul Patriarhiei din Moscova pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor ; G. N. Scobei, secretarul reprezentanței Patriarhiei din Moscova pe lîngă Consiliul Ecumenic al Bisericilor ; Prot. Mihail Sîrcin, secretarul Sanctității Sale Patriarhului Pimen ; Pr. Ștefan Dimșa, profesor la Academia duhovnicească din Leningrad ; B. S. Kudînkîn și A. A. Vladimirov, membri ai Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe ; ierodiaconi, ziarîști și interpreți.

Vizitarea Bisericii Ortodoxe a Alexandriei și a întregii Africi a avut loc între 28 aprilie și 4 mai 1972. După vizitele protocolare cei doi întîistătători de Biserici

Ortodoxe, Sanctitățile lor Nicolae al VI-lea al Alexandriei și al întregii Africi și Pimen al Moscovei și a toată Rusia, au slujit în sobor slujba Privegherii în seara de 29 aprilie și slujba Liturghiei în ziua de 30 aprilie, în catedrala patriarhală din Alexandria. La sfârșitul slujbelor cei doi Patriarhi au rostit cuvântări.

În ziua de 2 mai cei doi Patriarhi, împreună cu persoanele care-i însoțeau, au sosit la Cairo, unde Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a făcut o vizită Patriarhului Bisericii Copte din Egipt, Șenuda al III-lea. În timpul convorbirilor, Patriarhul Șenuda al III-lea a acceptat invitația de a vizita Biserica Ortodoxă Rusă. În ziua de 3 mai, Sanctitățile lor Patriarhul Nicolae al VI-lea și Pimen al Moscovei au slujit Sfânta Liturghie în biserica catedrală din Cairo, în prezența reprezentanților tuturor Bisericilor creștine din Cairo.

În aceeași zi, la reședința din Cairo a Patriarhului Nicolae al VI-lea al Alexandriei a avut loc schimbul de ordine și medalii între reprezentanții celor două Biserici Ortodoxe.

Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și însoțitorii săi au făcut vizite la Palatul prezidențial din Cairo, la Muzeul G. A. Nasser, la Mănăstirea Sfântul Gheorghe și la metohul Arhiepiscopiei Sinaiului la Cairo, unde Arhiepiscopul de Sinai și Rait Grigorie și Patriarhul Pimen al Moscovei au rostit cuvântări; biserica greacă Sfintii Constantin și Elena și biserica romano-catolică Sfintii Mihail și Gavriil. Seara, Arhiepiscopul Bisericii Armene din Cairo a vizitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen.

În ziua de 4 mai între Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea al Alexandriei și al întregii Africi și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia au avut loc convorbiri referitoare la problemele ce interesează cele două Biserici. La convorbiri au participat Mitropolitul Varnava al Iliupolei și Mitropolitul Juvenalie de Tula și Belevsk.

Vizitarea Bisericii Ortodoxe a Antiohiei și a întregului Orient s-a desfășurat între 4 și 12 mai 1972, și a început cu orașul Damasc, unde Sanctitatea Sa Ilie al IV-lea și Sanctitatea Sa Pimen al Moscovei și a toată Rusia, după vizitele protocolare de rigoare, au vizitat, în ziua de 5 mai, Mănăstirea Sednaisk. În ziua de 6 mai Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și însoțitorii săi au vizitat orașul Damasc; Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a vizitat în aceeași zi pe Marele Muftiu al Siriei, șeicul Ahmad Kef-taro, cu care a avut o convorbire prietenească și a asistat la slujba Vecerniei în biserica Sfântul Ioan Gură de Aur.

În ziua de 7 mai cei doi Patriarhi, în sobor arhieresc au săvârșit Sfânta Liturghie în biserica Adormirea Maicii Domnului, iar la sfârșitul slujbei cei doi Întâistătători de Biserici au rostit cuvântări. În aceeași zi, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a făcut o vizită Ministrului Republicii Siria, Abdel Satar al Saiedu.

În ziua de 8 mai, între Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a avut loc o convorbire asupra problemelor ce interesează ambele Biserici Ortodoxe. La convorbiri au luat parte Mitropoliții Alexei Abdel Karim al Emesei și Ilie Curban al Tripolei, Filaret al Kievului și Galіției și Exarh al Ucrainei și Juvenalie de Tula și Belevsk.

În aceeași zi, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și însoțitorii săi, împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea, au sosit la Beirut, unde în timpul Te-Deumului săvârșit în catedrala Sfântului Gheorghe, Mitropolitul de Beirut, Ilie Salibi și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen au rostit cuvântări.

Seara, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, însoțit de Mitropolitul Ilie Salibi de Beirut a vizitat pe Președintele Republicii Liban, Suleiman

Franje; în timpul mesei oficiale organizate în cinstea oaspeților, Președintele Republicii Liban, a decorat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen cu ordinul «Cedrul Libanului», iar Sanctitatea Sa a acordat Președintelui ordinul Marelui kneaz Vladimir cel întocmai cu Apostolii.

După aceea, la Mitropolia din Beirut a avut loc primirea oficială a reprezentanților Bisericii Ortodoxe Ruse.

În ziua de 10 mai delegația Bisericii Ortodoxe Ruse a vizitat Mănăstirea Belement, unde își desfășoară activitatea Academia teologică a Bisericii Antiohiene, apoi Eparhia și orașul Tripoli. Iar la 11 mai a fost vizitată Mitropolia Munților Liban. În ziua de 12 mai a fost vizitat orașul Zahli.

Vizitarea Bisericii Ortodoxe Bulgare a avut loc între 13 și 16 mai 1972, și a început cu orașul Sofia, unde după vizitele protocolare de rigoare, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia și Prea. Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare au săvârșit în sobor arhieresc, în ziua de 14 mai, slujba Sfintei Liturghii în catedrala Sfântul Alexandru Nevski. La sfârșitul slujbei cei doi întăistători de Biserici Ortodoxe au rostit cuvântări.

În ziua de 15 mai Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și însoțitorii săi împreună cu Prea Fericitul Patriarh Maxim au vizitat Mănăstirea Rila. Iar în ziua de 16 mai, după vizitarea Academiei teologice «Sfântul Clement de Ohrida» din Sofia, Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, însoțit de Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei și Mitropolitul Juvenalie de Tula și Belevsk, a fost primit de Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria, Todor Jivcov. La primire a fost de față Prea Fericitul Patriarh Maxim și Mitropolitul Nicodim de Sliven.

În seara aceleiași zile, în timpul vizitării Mănăstirii stavropighiale Dragolevsk, între Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia și persoanele care îl însoțeau și între Prea Fericitul Patriarh Maxim și membrii Sfântului Sinod al Bisericii Bulgare au avut loc largi discuții asupra problemelor ce interesează cele două Biserici surori.

Vizitarea Bisericii Ortodoxe a Ierusalimului și a toată Palestina s-a desfășurat între 17 și 25 mai 1972 și a început cu primirea delegației Ortodoxe ruse la aeroportul de la Lidda, de lângă Tel-Aviv, unde Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a declarat reprezentanților presei că vizita sa are ca scop să întâlnească pe Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict I al Ierusalimului și a toată Palestina, să se închine la Locurile Sfinte și să facă o vizită canonică la Misiunea duhovnicească rusă din Ierusalim.

Întâlnirea oficială cu Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict a avut loc în Mica Galilee, la reședința Patriarhului Ierusalimului. Iar, în ziua de 18 mai, la Omar-ibn-el Khabat a avut loc primirea solemnă a delegației Bisericii Ortodoxe Ruse de către Ierarhii Bisericii Ortodoxe a Ierusalimului și reprezentanții celorlalte Biserici creștine din Ierusalim. Seara Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și însoțitorii săi au fost oaspeții Patriarhului armean din Ierusalim Eghisa Dardarian, care a organizat în cinstea oaspeților o recepție în timpul căreia s-au rostit cuvântări.

În ziua de 19 mai Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și însoțitorii săi au asistat la Liturghie în Biserica Adormirea Maicii Domnului din Ghetsimani; au mers în pelerinaj la Betleem; au vizitat Mănăstirea Nașterea Domnului și Mănăstirea Sfântul Sava cel Sfințit.

În ziua de 20 mai Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și însoțitorii săi împreună cu Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict I au vizitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul latin la Ierusalim Djacomo Beltritti.

În ziua de 21 mai Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen în sobor arhieresc a săvârșit Sfânta Liturghie în biserica Învierii a misiunii duhovnăcești ruse la Ierusalim; iar în după amiaza zilei au avut loc întâlniri cu Ministrul religiilor din Statul Israel, Z. Varhavig, cu Ministrul Justiției, Iacov Șapiro, cu guvernatorul Ierusalimului, R. Levi și cu primarul Ierusalimului, T. Colec. La întâlniri a luat parte și Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict I al Ierusalimului și a toată Palestina.

În ziua de 22 mai Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și însoțitorii săi au vizitat Samaria, Muntele Tabor și orașul Nazaret, unde au fost solemn primiți de către comunitatea ortodoxă arabă. Iar în ziua de 23 mai, delegația ortodoxă rusă s-a înapoiat la Ierusalim, vizitând în drum și alte localități istorice.

În ziua de 24 mai, după săvârșirea Sfintei Liturghii în peștera Nașterii Domnului de la Betleem, la palatul patriarhal din Ierusalim, Sanctitatea Sa Patriarhul Benedict I al Ierusalimului și a toată Palestina a înminat Sanctității Sale Patriarhului Pimen «Ordinul de viață făcătoare Crucii» clasa I, o înaltă distincție pentru Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, și diferite medalii ierarhilor ortodocși ruși care însoțeau pe Patriarhul Moscovei și a toată Rusia. În aceeași zi a fost vizitat, în orașul Iafa, mormântul Sfintei Tăvita și biserica Sfinții Apostoli Petru și Pavel.

Iar în ziua de 25 mai după săvârșirea Sfintei Liturghii în biserica Învierii de pe Golgota și după ce s-au închinat la Mormântul Domnului, delegația Bisericii Ortodoxe Ruse, condusă de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, s-a întors la aeroportul Lidla, de unde, după ce Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a făcut o declarație presei, iar Mitropolitul Juvenalie de Tula și Belevsk a răspuns la întrebările ziariștilor, delegația s-a îndreptat pe calea aerului spre Moscova.

În timpul acestor vizite membrii delegației Bisericii Ortodoxe Ruse au luat parte și au rostit toasturi la recepțiile organizate în cinstea Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia de către Întâistătorii Bisericilor Ortodoxe vizitate, de conducătorii altor Biserici creștine, de reprezentanții autorităților statelor vizitate și de ambasadorii și reprezentanții Uniunii Sovietice în acele state.

Primirea caldă ce a fost făcută delegației Bisericii Ortodoxe Ruse ca și rezultatele discuțiilor purtate cu conducătorii Bisericilor Ortodoxe vizitate constituie dovada faptului că această vizită va contribui la întărirea în continuare a raporturilor între Bisericile Ortodoxe, la întărirea unității Ortodoxiei și la adâncirea efortului ortodox în acțiunea pentru unitatea creștină și pentru slujirea omenirii.

SCHIMBUL DE TELEGRAME ÎNTRE PATRIARHIA MOSCOVEI ȘI PATRIARHIA GRUZIEI ÎN LEGĂTURĂ CU MOARTEA SANCTITĂȚII SALE EFREM AL II-LEA CĂTOLICOSUL PATRIARH AL GRUZIEI. — În Sfânta și Marea Vineri din Săptămâna Patimilor a încetat din viață, la vârsta de 76 de ani, Sanctitatea Sa Efrem al II-lea, Arhiepiscop de Miketa și Tbilisi și Cătolicosul-Patriarh al întregii Gruzii.

În legătură cu aceasta a avut loc un schimb de telegrame între Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe a Gruziei și Locțiitorul de Cătolicos-Patriarh al întregii Gruzii, Mitropolitul David de Urbinsk, de o parte, și Conducerea superioară a Bisericii Ortodoxe Ruse: Sanctitatea Sa Pimen Patriarhul Moscovei și a toată Rusia și Mitropo-

litul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, de altă parte.

Înmormântarea Săcinității Sale Efrem al II-lea a avut loc în ziua de 13 aprilie 1972, în catedrala patriarhală Sfântul Sion din Tbilisi, la care au luat parte o delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse — formată din Mitropolitul Filaret al Kievului și Galiției și Exarh al Ucrainei (conducătorul delegației), Arhiepiscopul Alexei de Krasnodar și Cuban și Arhiepiscopul Pitirim de Volocolamsk, președintele Serviciului de editură al Patriarhiei din Moscova — și o delegație a Bisericii Armene — formată din Săcinitatea Sa Vasken I Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor și episcopul Komitas.

ALEGEREA NOULUI ÎNȚIISTĂTĂTOR AL BISERICII ORTODOXE A GRUZIEI.

În urma încetării din viață, la 8 aprilie 1972, a Săcinității Sale Efrem al II-lea, Patriarhul-Catolicos al Gruziei (ales la Sinodul al X-lea local din februarie 1960), Locțiitorul de Patriarh-Catolicos, Mitropolitul David de Urbinisi a convocat cel de-al XI-lea Sinod local al Bisericii Gruziei (numărarea sinoadelor se face începând după anul 1917), pentru alegerea noului Înțiistătător al Bisericii Ortodoxe a Gruziei.

La acest Sinod, care și-a început lucrările la 1 iulie 1972, au luat parte membrii Sfântului Sinod (Mitropoliții: David de Urbinisi, Ilie de Suhum-Abhazeti, Roman de Kutaisi-Gaenatle, Zenobie de Tetrishara și Horepiscopul Gaioz de Tsilkneli) și delegații — clerici și laici — ai tuturor Eparhiilor Bisericii Ortodoxe a Gruziei.

La lucrările Sinodului au asistat și reprezentanți ai altor Biserici creștine din Uniunea Sovietică (trei episcopi din partea Bisericii Ortodoxe Ruse și Săcinitatea Sa Vesken I Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor).

Al XI-lea Sinod local al Bisericii Ortodoxe a Gruziei a ales, prin vot secret ca Înțiistătător al Bisericii Gruzine pe *Mitropolitul David de Urbinisi*, urmînd a purta titlul de «David al V-lea, Arhiepiscop de Mțketa, Mitropolit de Tbilisi și Patriarh-Catolicos al Gruziei».

Noul Înțiistătător al Bisericii Ortodoxe a Gruziei s-a născut la 24 martie 1903, purtînd numele de Hariton Devdariani, într-o familie de țărani.

După terminarea școlii medii, în 1917, și-a continuat studiile în Mînăstirea de la Mgvine, aproape de Ciatura. Hirotonit preot în 1927, a slujit în diferite parohii din Tbilisi, iar în 1956 a fost tuns în monahism și ridicat la rangul de arhimandrit; în 1959 a fost ales episcop de Manglisi și apoi Mitropolit de Urbinisi.

Înstalarea noului Înțiistătător al Bisericii Ortodoxe a Gruziei, Săcinitatea Sa David al V-lea, Arhiepiscop de Mțketa, Mitropolit de Tbilisi și Patriarh-Catolicos al Gruziei a avut loc, în catedrala patriarhală din Mțketa, la 2 iulie 1972.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH MAXIM AL BISERICII ORTODOXE BULGARE. — La invitația Săcinității Sale Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare — însoțit de mitropoliții Nicodim de Sliven și Pancratie de Stara-Zagora Prot. Todor Sabev de la Academia teologică din Sofia și alte persoane — a vizitat, între 14 și 25 martie 1972, Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă.

În timpul vizitelor sale în orașele: Moscova, Vladimir, Zagorsk, Suzdali și Kiev, Prea Fericitul Patriarh Maxim a săvîrșit și a participat la sfinte slujbe, s-a întreținut cu clerici și credincioși, putînd astfel cunoaște realitatea asupra vieții religioase și bisericești în Biserica Ortodoxă Rusă.

În timpul vizitării Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk și a Academiei duhovnicești ce-și are sediul aci, rectorul Academiei a înmînat, în cadrul unei solemnități speciale, Prea Fericitului Patriarh Maxim diploma de membru de onoare al Academiei duhovnicești din Moscova.

Delegația Bisericii Ortodoxe Bulgare a făcut o vizită la Consiliul pentru treburile religioase de pe lângă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice fiind primită de Președintele Consiliului, V. A. Kuroedov.

Între conducătorii celor două Biserici Ortodoxe surori au avut loc convorbiri asupra problemelor ce interesează ambele Biserici. În timpul discuțiilor au fost analizate problemele privitoare la adîncirea relațiilor frățești și ale colaborării efective între Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Bulgară.

De asemenea au fost cercetate nenumărate probleme de importanță interortodoxă, care preocupă în prezent cele două Biserici. Între acestea a fost discutată problema privitoare la Mînăstirile bulgare (Zografu) și rusă (Sfîntul Panteleimon) de la Sfîntul Munte Atos, în situația cărora nu a intervenit nici o schimbare pozitivă. Cei doi Înalți Ierarhi au manifestat nădejdea că autoritățile grecești vor aproba completarea obștii monahale de la cele două Mînăstiri cu călugări bulgari și ruși.

În continuare au fost cercetate diferite laturi ale participării Bisericilor Ortodoxe Ruse și Bulgare la acțiunile Mișcării ecumenice, acordînd mare importanță diferitelor căi pentru restabilirea unității de credință și slujirii pancreștine nevoilor omenirii contemporane. În legătură cu aceasta a fost studiată problema participării mai active a celor două Biserici la acțiunile Consiliului Ecumenic al Bisericilor și problema posibilității unirii Bisericilor Ortodoxe cu Bisericile Vechi Orientale.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE AUTONOME DIN JAPONIA DE CĂTRE DELEGATUL PATRIARHIEI MOSCOVEI. — Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia a delegat pe Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, să întreprindă o vizită canonică în Biserica Ortodoxă Autonomă din Japonia.

În timpul șederii sale în Japonia, între 18 și 27 martie 1972, Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk a luat cuvîntul la consfătuirea presinodală de la 18 martie și a asistat la sesiunea extraordinară a Sinodului Bisericii Ortodoxe Autonome, de la 19 martie 1972, care a ales pe Episcopul Teodosie de Kioto ca Arhiepiscop și Tokio și Mitropolit al întregii Biserici Ortodoxe din Japonia în locul Mitropolitului Vladimir, care se reîntoarce în Statele Unite ale Americii.

Delegatul Patriarhiei din Moscova, Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk a vizitat în mai multe centre parohiale ortodoxe, unde a săvîrșit slujbe împreună cu Episcopul Nicolae de Mojaisk, reprezentantul permanent al Patriarhiei din Moscova la Tokio, a purtat numeroase discuții cu ierarhii, clericii și credincioșii; iar la 26 martie 1972 a participat la sesiunea ordinară a Sinodului Bisericii Ortodoxe Autonome din Japonia.

PARTICIPAREA REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE RUSE LA LUCRĂRILE DIFERITELOR ORGANISME INTERCREȘTINE. — La 29 februarie 1972 la Geneva a avut loc prima întîlnire oficială între reprezentanții oficiali ai Conferinței Creștine pentru Pace și ai Conferinței Bisericilor Europene, la care au fost dezbătute probleme care preocupă ambele organizații și perspectivele adîncirii colaborării viitoare între ele în vederea lărgirii acțiunilor lor în cadrul responsabilității pe care o poartă pentru pacea în lume și pentru securitatea europeană.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse la întâlnire au luat parte: Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Președinte al Conferinței Creștine pentru Pace și Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei, vicepreședinte al Prezidiului și al Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene.

— La 1 martie 1972 a avut loc la Geneva întâlnirea între conducătorii Conferinței Creștine pentru Pace și conducătorii Federației protestanților din Elveția, la care au fost discutate diferite aspecte ale luptei pentru pace în lume.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Președinte al Conferinței Creștine pentru Pace.

— La 2 martie 1972 a avut loc la Geneva prima întâlnire între reprezentanții Consiliului Conferinței episcopilor catolici din Europa și ai Conferinței Bisericilor Europene, la care s-a discutat posibilitatea unei mai strânse colaborări între cele două organizații creștine și s-au făcut propuneri practice pentru înfăptuirea inițiativelor luate.

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a luat parte Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei, vicepreședinte al Prezidiului și al Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene.

— La 18 martie 1972, a avut loc la Stockholm sesiunea lărgită a comitetului executiv al Conferinței de la Stockholm pentru Vietnam, la lucrările căreia din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Prot. Pavel Socolovski, membru al Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace.

— Între 18 și 21 aprilie 1972, în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk, s-au desfășurat lucrările sesiunii Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene. În timpul lucrărilor sesiunii au fost discutate problemele importante referitoare la gândirea și activitatea creștină: securitatea europeană și colaborarea pe continent în toate domeniile posibile; colaborarea pancreștină în lupta pentru pace, îndeosebi pe temeiul schimbului de păreri între Conferința Bisericilor Ecumenice și diferitele organizații ecumeniste; dezvoltarea legăturilor între Conducerea Conferinței Bisericilor Europene și Conferința episcopilor romano-catolici din Europa și altele.

La lucrările Prezidiului, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei, vicepreședintele Prezidiului și mai mulți observatori.

Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a organizat o recepție în cinstea participanților la lucrările sesiunii Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, cărora, în timpul șederii lor în Uniunea Sovietică, li s-au pus la dispoziție mijloacele de a cunoaște viața religioasă și bisericească în Uniunea Sovietică și viața culturală și științifică a poporului sovietic.

— Între 25 și 27 aprilie 1972, în orașul Bukow din R. D. Germană au avut loc lucrările sesiunii Departamentului de Studii al Conferinței Creștine pentru Pace, la care au fost dezbătute problemele despre colaborarea forțelor iubitoare de pace în mediul creștin cu reprezentanții altor religii; despre contribuția creștină la rezolvarea problemelor dezarmării și a ocrotirii mediului înconjurător; ca și despre tematica primei sesiuni a Comitetului pentru continuarea lucrărilor Conferinței Creștine pentru Pace, care urmează să aibă loc.

La lucrările sesiunii din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat Prot. Prof. Liveriu A. Voronov de la Academia duhovnicească din Leningrad și Prot. Pavel Socolovski.

— Între 28 și 30 aprilie 1972, s-au desfășurat în orașul Mainz din R.F. a Germaniei, lucrările sesiunii Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace, care s-au ocupat îndeosebi de problemele securității și colaborării în Europa, și de pregătirea primului seminar pentru pace, care se va ocupa de problemele dezarmării și va avea loc la Praga (în iulie 1972).

Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse la lucrări a participat Prot. Pavel Socolovski, membru al Secretariatului.

— La 1 mai 1972, a avut loc, în orașul Mainz din R.F. a Germaniei sesiunea Comisiei redacționale a Conferinței Creștine pentru Pace, care s-a ocupat de sarcinile activității publicistice a Conferinței și a aprobat planul și cuprinsul revistei «Conferința Creștină pentru Pace».

La lucrări, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Prot. Pavel Socolovski, membru al Comisiei redacționale.

ACTIVITATEA INTERNĂ A BISERICII ORTODOXE RUSE ÎN FOLOSUL ACȚIUNII PENTRU PACE ȘI PENTRU UNITATEA CREȘTINĂ. — Pe lângă activitatea desfășurată pe plan extern, prin participarea reprezentanților Bisericii Ortodoxe Ruse la lucrările diferitelor organisme intercreștine și internaționale, în viața internă a Bisericii Ortodoxe Ruse are loc o intensă activitate în sprijinirea luptei pentru pace și a promovării unității creștine, prin lărgirea posibilităților de cunoaștere reciprocă între creștinii de toate confesiunile care vizitează Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă. Astfel :

— La 6 martie 1972, în orașul Minsk, s-au desfășurat lucrările celei de a doua Conferințe republicane a partizanilor păcii, la care au participat reprezentanții clerului ortodox rus, în frunte cu Mitropolitul Antonie al Minskului și Belorusiei, care a făcut parte din prezidiul Conferinței și a fost ales membru al Comitetului pentru apărarea păcii.

— Între 27 și 3 aprilie 1972, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă noul Mitropolit de Tokio și al întregii Japonii, Teodosie, însoțit de o delegație a Bisericii Ortodoxe Autonome din Japonia.

În timpul vizitei sale, Mitropolitul Teodosie a fost primit la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe de către Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk ; și a vizitat diferite biserici și instituții bisericești din Moscova, Zagorsk, Leningrad, Pscov, Tula și altele.

La 28 martie 1972, Mitropolitul Teodosie a fost primit de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, care i-a înmănat Grammata de confirmare a alegerii sale ca Mitropolit la Tokio și al întregii Japonii, și a organizat în cinstea oaspetelui o recepție.

— Între 5 și 14 aprilie 1972, ca oaspete al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă Dl. Georg Stein din R.F. a Germaniei, care a vizitat în timpul șederii în Uniunea Sovietică orașele Moscova, Zagorsk și Pscov.

Oaspetele a avut convorbiri la sediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, cu vicepreședintele Serviciului, Arhimandritul Hrisotom, și cu A. S. Buevski, iar la 13 aprilie a fost primit de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia în prezența Arhiepiscopului Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— Între 7 și 21 aprilie 1972, a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă un grup de clerici și credincioși din Biserica Ortodoxă Autonomă din Japonia.

În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică pelerinii au vizitat orașele Moscova, Zagorsk, Leningrad, Pscov și Kiev. Iar la 20 aprilie 1972 au fost primiți la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe de către Arhiepiscopul Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședintele Serviciului.

În aceeași zi pelerinii au fost primiți de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia.

— La 12 aprilie 1972, Preotul Raymond Oppenheim al bisericii anglicane, de pe lângă Ambasada Statelor Unite la Moscova, a fost primit la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe de către Prot. Nicolae Zaharov, membru al Serviciului.

— Între 19 și 20 aprilie 1972, o grupă de 21 de credincioși ai Bisericii Anglicane din Japonia, sub conducerea Pr. S. T. Ono, adjunct al secretarului general al Consiliului național al Bisericii Anglicane din Japonia, au vizitat, în calitate de oaspeți ai Patriarhiei din Moscova, Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă.

În timpul șederii lor în Uniunea Sovietică oaspeții au vizitat diferite biserici și instituții bisericești administrative și de învățămînt din Moscova și Zagorsk, iar la 20 aprilie au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, în prezența Arhiepiscopului Juvenalie de Tula și Belevsk, vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

O NOUĂ REVISTĂ DE SPIRITUALITATE ORTODOXĂ LA MUNTELE ATOS. — Recent, a apărut la Muntele Atos cel de-al treilea număr al unei noi reviste, intitulată «Dialoguri atonite». Ea este editată de «călugări aghioriți», sub conducerea monahului Teoclit Dionisiatis. E vorba de o revistă de spiritualitate ortodoxă întocmită cu multă grijă, care își propune o apariție lunară.

Într-un articol al acestei publicații, intitulat *Reflecții asupra Marelui Sinod*, părintele Teoclit Dionisiatis face următoarea remarcă: «Convocarea unui Sinod corespunde astăzi unei necesități imperative. Dar este mult mai important înainte de aceasta să se asigure condițiile de bază ale acestui Sinod. De altfel, lipsurile noastre nu par să fie de simplu ordin tehnic sau de teologie academică».

ATITUDINI ÎN LEGĂTURĂ CU LISTA TEMELOR SFÎNTULUI ȘI MARELUI SINOD. — Într-un articol publicat în revista «Grigorios o Palamas» (nr. 630, iulie—august 1972, p. 233—292), Prof. Stelianos G. Papadopoulos de la Facultatea de teologie a Universității din Atena, referindu-se la lista temelor pentru viitorul Mare Sinod ortodox, menționează că aceasta e împărțită în opt mari capitole care cuprind în jur de 150 de teme referitoare la aproape toate aspectele teologiei și deci ale întregii vieți a Bisericii. Dintre acestea, numai temele din Capitolul VII sînt intitulate «teme teologice»; celelalte — printre care chiar și cele din capitolul I, intitulat «Credință și Dogmă» — au cu totul alte preocupări.

Analizînd lista acestor teme în raport cu preocupările sinoadelor ecumenice, teologul grec subliniază că sinoadele ecumenice au fost convocate pentru a rezolva o singură problemă teologică, pe cînd lista temelor viitorului sinod panortodox tinde

să pună în discuție întregul conținut al credinței. În legătură cu aceasta, el pune întrebarea: «Avem noi oare cu privire la toate aceste puncte o credință echivocă sau nesigură? Dacă așa e cazul, atunci nu servește la nimic convocarea unui sinod, pentru că acesta este el însuși un organ spiritual și nu un ordinator pentru rezolvarea de probleme matematice».

În continuare, Prof. St. G. Papadopoulos admite că includerea unor teme teologice complexe în lista amintită nu se datorește unei îndoieli radicale asupra credinței, dar consideră că prin această manieră s-a urmărit alcătuirea unui fel de manual de credință, care să cuprindă acordul tuturor ortodocșilor cu privire la problemele de amănunt. În acest caz, el afirmă că lista în cauză nu este justificată, din următoarele motive:

a) Credința și viața Bisericii nu au nimic de-a face cu manualele de tip scolastic;

b) De-a lungul veacurilor, Biserica nu a încercat niciodată să redacteze într-un sinod un manual de credință, ci a considerat suficiente acel «credo», definițiile dogmatice, canoanele sinodale și ansamblul Tradiției sale;

c) O expunere de credință în gen scolastic constituie, mai ales în vremea noastră opusă scolasticismului, o primejdie care ar putea duce la sciziuni în Biserică;

d) Plenul Bisericii nu a solicitat această listă, iar după redactarea ei nu i-a acordat nici cel mai mic interes.

Teologul grec este de părere că la redactarea listei nu s-a ținut seama de principiul Tradiției Bisericii, ci la mijloc s-au interpus influențe neortodoxe. El critică procedeul Comisiei pregătitoare a Sfintului și Marelui Sinod, întrunită la Chambésy între 15 și 18 iulie 1971, susținând că aceasta s-a mărginit la «revizuirea» listei temelor redactate la prima Conferință Panortodoxă de la Rodos, în loc să o fi respins și să se fi ocupat doar cu precizarea, după criteriile ortodoxe, a două sau trei mari probleme care se pun în legătură cu păstrarea și promovarea unității ortodoxe. În concluzie, el recomandă restructurarea listei temelor Sfintului și Marelui Sinod ortodox, considerând că aceasta în forma sa actuală produce confuzii și nedumeriri, fiind mai mult un fel de «manual de dogmatică și de drept canonic», în loc de a contribui la rezolvarea unor mari probleme ortodoxe, așa cum ar fi necesar.

CONFERINȚELE ȚINUTE LA ATENA ȘI TESALONIC DE TEOLOGI ȪRTODOCȘI ROMANI. — La invitația Arhiepiscopului Ieronim al Atenei, Profesorii Pr. Isidor Todoran, rectorul Institutului teologic din Sibiu, și Pr. Prof. Dumătru Stăniloae de la Institutul teologic din București au ținut o serie de conferințe la Atena, în a doua jumătate a lunii septembrie 1972, după încheierea Simpozionului teologic de la Tesalonic, unde au participat în calitate de reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române.

În sala mare a palatului Sfintului Sinod din Mănăstirea Petrachi, Pr. Prof. Isidor Todoran a ținut conferința *Ființa Tradiției*, iar Pr. Prof. D. Stăniloae a vorbit despre *Caracterul dinamic al Tradiției*.

În afara acestor conferințe, care au fost susținute și la Simpozionul teologic de la Tesalonic, Pr. Prof. D. Stăniloae a mai conferențiat și în următoarele împrejurări:

— La o reuniune a teologilor ortodocși greci însărcinați cu îndrumarea învățămîntului religios: conferința *Toată viața noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm*;

— În catedrala Arhiepiscopiei din Atena: predica *Despre unitatea Ortodoxiei*;

— În biserica Sfânta Irina : conferințele *Despre familia creștină și Despre re-
induhovnicirea Tradiției în activitatea preotului* ;

— La centrul duhovnicesc «Betleem» din Atena : conferința *Crucea și bucuria
în viața monahală* ;

— În biserica Mănăstirii Petrachi : conferința *Valoarea eternă a activității
umane*.

Pe lângă acestea, Pr. Prof. D. Stăniloae a mai prezentat în fața membrilor Sfin-
tului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei expunerea intitulată *Orizontul duhov-
nicesc al viitorului Sinod panortodox*. Toate conferințele au fost ținute în limba
grecă și s-au bucurat de multă prețuire.

Un alt teolog ortodox român, Pr. Prof. Ioan Gh. Coman, a ținut în luna octom-
brie în Facultatea de teologie a Universității din Tesalonic conferința *Simpozionul
în cinstea Sfântului Ioan Gură de Aur și actualitatea Sfinților Părinți*.

Același teolog a prezentat la sediul Așezământului Sinodului Bisericii Grecești
«Diaconia apostolică» din Atena comunicarea intitulată *Spiritul critic în literatura
patristică*. Comunicarea, care a fost urmată de întrebări și discuții, urmează să fie
publicată în revista «Theologia», la cererea teologilor greci.

**INAUGURAREA INSTITUTULUI PATRIARHAL DE STUDII PATRISTICE DE LA
TESALONIC.** — Cu ocazia terminării construcției Institutului de studii patristice de
la Tesalonic, întemeiat la Mănăstirea Vlatadon, în anul 1960, cu binecuvintarea pa-
triarhului ecumenic Atenagora și cu sprijinul material al Bisericii Evanghelice din
R.F. a Germaniei, în ziua de 15 octombrie 1972 a avut loc inaugurarea oficială, la
care au participat : Mitropolitul Stelianos, egumenul Mănăstirii Vlatadon ; Mitropo-
litul Timotei de Maroneea, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice ; Mitropolitul Cali-
nic de Bereea ; Prof. P. Hristu, directorul Institutului ; Episcopul evanghelic H. Kunst
și un grup de teologi evanghelici germani ; Pr. Prof. I. G. Coman, de la Institutul
teologic din București ; monahi, studenți, credincioși.

După oficierea serviciului divin, au rostit cuvântări : Mitropolitul Stelianos,
Episcopul evanghelic H. Kunst, Mitropolitul Timotei de Maroneea, Prof. W. Schnee-
melcher de la Universitatea din Bonn, Prof. P. Hristu, directorul Institutului. În cu-
vântări s-a subliniat importanța pe care o prezintă Institutul pentru cercetarea și
adîncirea învățaturii Sfinților Părinți, pentru promovarea ecumenismului creștin con-
temporan, pentru pacea și înțelegerea între credincioși.

A avut loc apoi dezvelirea unei plăci comemorative care consemnează acest
eveniment.

În aceeași zi, la Institutul patriarhal de studii patristice de la Tesalonic s-a
deschis simpozionul teologic «Lumea spirituală a Sfântului Ioan Gură de Aur». Te-
matica simpozionului a fost foarte bogată, cuprinzînd 12 comunicări, urmate de dis-
cuții. În cadrul ședinței finale s-a subliniat actualitatea concepției umaniste și so-
ciale a Sfântului Ioan Gură de Aur și necesitatea întocmirii unei ediții critice a ope-
relor lui.

BISERICA ORTODOXĂ DIN CECOSLOVACIA

HOTĂRÎRI ALE CONSILIULUI MITROPOLITAN. — În ședința din iunie 1972,
Consiliul mitropolitan a luat o serie de măsuri privind desfășurarea vieții creștine
ortodoxe. Astfel, între altele, au fost date spre publicare o serie de articole lămuri-

toare despre tradițiile chirilometodiene de rit slavo-chirilic-ortodox; despre ortodoxia Sfântului Procopie, ctitorul Mănăstirii Sazava, la sud de Praga în 1032; despre înnoitorul slavonismului bisericesc Carol al IV-lea al cehilor, în 1346, însă în sensul unui slavonism glagolitic latinizant; despre mucenicia episcopului Gorazd al II-lea, care a fost ucis de ocupanții hitleriști, în septembrie 1942.

În acest sens, Consiliul a dat îndemnul ca să fie organizate biblioteci parohiale, cu publicațiile emise de Mitropolie și de Facultatea de teologie de la Prešov, iar preoții parohii să întocmească o cronică a parohiilor lor, ca izvor pentru istoria Bisericii Ortodoxe din Cehoslovacia.

Totodată, Consiliul a comemorat personalitatea adormitului părinte Josef Leixner, colaborator al episcopului Gorazd al II-lea, redactor al revistei oficiale și autor a numeroase studii referitoare la importanța tradițiilor chirilometodiene pentru credinșii ortodocși cehoslovaci.

BISERICA ORTODOXĂ DIN FINLANDA

REVIZUIREA PROGRAMEI DE ÎNVĂȚĂMÎNT SEMINARIAL. — La Seminarul ortodox finlandez a intrat în vigoare, la începutul lunii septembrie 1972 o programă de învățămînt revizuită în mod substanțial, care pune accentul îndeosebi pe problemele centrale ale teologiei și pe lucrarea pastorală. În cadrul acestei programe, pentru prima oară teologia canonică va fi studiată ca disciplină aparte.

Noua programă de învățămînt este rezultatul colaborării dintre ierarhia ortodoxă finlandeză și Ministerul Educației din Finlanda, sub responsabilitatea căruia se află Seminarul.

TE-DEUM PENTRU NOUL PATRIARH ECUMENIC. — În prima duminică a lunii septembrie 1972 a avut loc la catedrala ortodoxă din Helsinki un Te-Deum solemn, în cinstea noului Patriarh ecumenic Dimitrios I. Slujba de mulțumire a fost săvîrșită de Mitropolitul Ioan de Helsinki, care a înălțat rugăciuni de mijlocire și izbîndire a operei noului Patriarh ecumenic și a rostit o cuvîntare în care a prezentat programul de activitate al acestuia.

La acest serviciu divin au fost de față alături de alte personalități bisericești: noul episcop luteran din Helsinki; episcopul romano-catolic din Finlanda; episcopul luteran de Borga; episcopul forțelor armate finlandeze; președintele Alianței Mondiale Luterane, care este totodată și rector al Universității din Helsinki și reprezentant al Ministerului Educației.



• ÎNSEMNĂRI DIN VIAȚA PĂTRIEI •

ÎN ÎNTÎMPINAREA ANIVERSĂRII REPUBLICII

Adăugându-se la evenimentul major marcat de Conferința Națională, care a polarizat în acest an atenția și interesul întregului nostru popor, apropierea celei de-a 25-a aniversări a Republicii a contribuit la declanșarea unei puternice efervescențe constructive, a cărei sinteză o constituie deviza: «Cincinalul în patru ani și jumătate». Marea înțrecere în întâmpinarea zilei de 30 Decembrie a crescut în amploare și intensitate, iar rezultatele ei cantitative și calitative au sporit în toate înreprinderile și ramurile economiei naționale, practic neexistând nici un domeniu de activitate în care înalta responsabilitate pentru o viață mereu mai bună să nu se materializeze în noi realizări.

Resorturile acestei întreceri sînt generate de convingerea că aniversarea unui sfert de veac de la instaurarea Republicii constituie o realizare scumpă a poporului nostru, amintind de una din cuceririle lui cele mai de preț. Abolirea monarhiei și proclamarea Republicii nu au însemnat numai o schimbare a formei de guvernămînt, ci au concretizat încheierea victorioasă a procesului revoluționar, inaugurat la 23 August 1944, de cucerire a întregii puteri politice de către clasa muncitoare și aliații ei, precum și începutul unei noi etape a dezvoltării patriei: etapa construirii socialismului.

În sfertul de veac care a trecut de atunci, țara noastră a făcut pași uriași în ceea ce privește dezvoltarea sa economică și social-culturală, ca și în ceea ce privește creșterea bunăstării materiale și spirituale a poporului. De aceea, a îndeplini sarcinile cincinalului înainte de termen și la un nivel calitativ superior înseamnă pentru fiecare cetățean a accelera dezvoltarea economico-socială a patriei și a asigura astfel situarea acesteia într-un timp cît mai scurt în rîndul țărilor cu o economie modernă, avansată. Angajamentele luate de oamenii muncii în această privință dau expresie hotărîrii lor ferme de a grăbi realizarea progresului multilateral al țării și de a răspunde noilor imperative economice ce s-au conturat în procesul înfăptuirii cincinalului.

Aniversarea Republicii este întâmpinată printr-o vie și rodnică participare a tuturor cetățenilor la viața obștească, la dezbaterile asupra noilor proiecte de legi și hotărîri și la acțiunile cu caracter cultural-

educativ, în spiritul patriotismului socialist. Amploarea și varietatea manifestărilor organizate în întreaga țară în întâmpinarea gloriosului jubileu dovedesc profundul atașament al poporului român față de Republica socialistă și hotărârea sa de a-și îndeplini cât mai grabnic aspirațiile îndreptate spre progresul și înflorirea patriei multilateral dezvoltate.

DESCHIDERA NOULUI AN DE ÎNVĂȚĂMÎNT

Și în această toamnă, pe întreg cuprinsul țării, școlile de toate gradele și-au deschis din nou porțile. Sărbătoarea începerii noului an de învățămînt s-a desfășurat cu același entuziasm tradițional, la care s-au adăugat însă noi semnificații și noi responsabilități, în pas cu progresul societății noastre socialiste.

Spicuim, în acest sens, câteva date concludente :

Învățămîntul preșcolar s-a îmbogățit în acest an cu 1118 unități noi, dintre care 877 în mediul rural, iar numărul copiilor cuprinși în instituțiile preșcolare a crescut cu 84.000 față de anul trecut. Ca urmare a unor cercetări atente, care au format obiectul unor reuniuni științifice internaționale, învățămîntul preșcolar se bucură an de an de o atenție tot mai mare. Dacă pînă nu cu mult timp în urmă acest gen de învățămînt era considerat mai mult ca un sprijin social acordat mamelor încadrate în cîmpul muncii, mai nou el este privit într-o altă perspectivă, bazată pe constatarea că vîrsta preșcolară are o importanță hotărîtoare pentru formarea personalității omului.

Studiile întocmite recent de Ministerul Învățămîntului prevăd că în anul 1980 se va îndeplini, în linii mari, generalizarea acestui grad de învățămînt.

Învățămîntul general a confirmat că una din marile realizări ale țării noastre în acest domeniu o constituie prelungirea duratei școlii obligatorii la 10 ani. În prezent, această școală funcționează cu toate clasele, cuprinzînd peste 2.800.000 de elevi, dintre care 300.000 copii în vîrstă de 6 ani, veniți în clasa I. La cele 2.400 de școli existente, s-au adăugat 740 școli generale de 10 ani. După cum se știe, învățămîntul general de 10 ani urmărește să asigure elevilor o cultură generală mai dezvoltată în comparație cu școala de 8 ani și, în același timp, o pregătire tehnico-productivă pentru orientarea lor profesională. Îmbinarea învățămîntului cu munca productivă s-a îndeplinit prin unele măsuri concrete, ca : înființarea a peste 12.000 de ateliere școlare, dotarea școlilor cu 5.500 de loturi agricole și organizarea a 1.742 de gospodării agricole didactice pe principiul funcțional al fermelor și cooperativelor agricole de producție.

S-a urmărit ca fiecare tip de școală, începînd cu clasele a IX-a și a X-a a învățămîntului obligatoriu, în curs de generalizare, să aibă o finalitate precisă. Procesul de învățămînt e organizat în așa fel încît la terminarea fiecărei etape școlare elevii să primească o pregătire care să le înlesnească, în cazul cînd nu-și continuă studiile, integrarea într-o activitate practică, utilă societății.

Dezvoltarea învățămîntului de cultură generală este ilustrată și prin următoarele cifre : în cincinalul 1971—1975, fondurile de investiții alocate sînt de aproape două ori mai mari decît în cincinalul anterior ; în anul 1972 sînt prevăzute a fi date în folosință peste 3.200 săli de clasă, cca 3.900 de locuri în internate, 7.600 de locuri în grădinițe de copii, 2.200 de locuri în case de copii, 1.300 de locuri în școli speciale, 30 săli de gimnastică etc.

Învățămîntul liceal a cunoscut în ultimii ani modificări importante, în conformitate cu cerințele dezvoltării social-economice a țării noastre. Acestea s-au concretizat în primul rînd în creșterea ponderii liceelor de specialitate, iar în al doilea rînd în diversificarea mai accentuată a acestui învățămînt. Față de anul trecut, numărul liceelor a sporit cu 21 de noi unități. În urma modificărilor produse în structura învățămîntului liceal, numărul liceelor de cultură generală s-a redus cu 45 de unități, în timp ce liceele de specialitate au sporit cu 66 de unități. S-au elaborat noi planuri de învățămînt pentru liceele de cultură generală, avîndu-se în vedere o mai bună profilare a celor două secții — reală și umanistă —, adîncirea studiului unor anumite obiecte și introducerea altora noi, precum și includerea unui număr de ore de muncă în atelier sau pe lotul agricol.

Între elementele inedite ale noului an școlar se înscriu : intensificarea muncii în complexele de producție și știință care tind să ajungă atelierele școlare, patronarea tuturor școlilor de cultură generală și a liceelor de către întreprinderi industriale și agricole, mai buna utilizare a laboratoarelor, înmulțirea experiențelor, atenția deosebită acordată predării științelor sociale etc. Toate acestea sînt menite să deschidă tineretului nostru perspectiva de a deveni, în cel mai înalt grad, util societății.

Învățămîntul universitar și-a deschis porțile în acest an sub îndemnul înfloririi hotărîrilor recentei Conferințe Naționale, care a elaborat un vast program de dezvoltare a societății noastre socialiste și a progresului ei multilateral.

Cu prilejul vizitei de lucru făcute în municipiul Cluj, Președintele Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, a participat la deschiderea noului an universitar, în ziua de 1 octombrie, rostind cu acest prilej și o amplă cuvîntare, în care a trasat sarcinile ce revin învățămîntului nostru superior, învățămînt ce constituie «una din cele mai importante activități de formare a omului, a cadrelor necesare edificării socialismului». Apreciind preocupările pentru dezvoltarea instituțiilor de învățămînt superior și pentru dotarea lor corespunzătoare, la nivelul cerințelor științei și tehnicii moderne, D-Sa a subliniat și justetea legării învățămîntului de activitatea de producție. Răspunzînd cerințelor practicii, învățămîntul superior răspunde însăși menirii sale supreme : de a pregăti specialiști pentru rezolvarea multiplelor probleme ale dezvoltării patriei noastre, oameni cu o temeinică pregătire profesională și cetățenească, pasionați pentru triumful nobilelor idei ale umanismului socialist.

Începutul de an a însemnat pentru multe facultăți și începutul unor secții noi, în săli spațioase sau în laboratoare înzestrate cu aparatura cea mai modernă. S-au luat măsurile convenite pentru ca practica în producție a studenților să fie axată pe participarea directă a acestora la soluționarea unor sarcini concrete de producție. Colaborarea tot mai strînsă a învățămîntului universitar cu producția este de altfel o cerință firească a timpului nostru, cînd întreaga țară este asemenea unei Academii uriașe a muncii și a faptelor nobile.

INAUGURAREA CENTRULUI EUROPEAN AL U.N.E.S.C.O. PENTRU ÎNVĂȚĂMÎNTUL SUPERIOR

În prezența Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu, a avut loc în București, în ziua de 21 septembrie 1972, inaugurarea Centrului european al U.N.E.S.C.O. pentru învățămîntul superior, eveniment cu adînci semnificații atît în domeniul colaborării interuniversitare și științifice pe continentul nostru cît și pe planul promovării culturii și civilizației europene și universale.

Necesitatea unui organism permanent care să stimuleze dezvoltarea activităților de cooperare europeană în domeniul învățămîntului s-a făcut resimțită de mai mult timp, formînd obiectul unor consultări cu organisme de resort ale țărilor europene și specialiști în materie. Apoi ideea înființării unui centru european al U.N.E.S.C.O. pentru problemele învățămîntului superior s-a conturat cu prilejul Reuniunii de la București, din anul 1970, a rectorilor universităților europene. Cea de a XVI-a sesiune a Conferinței generale a U.N.E.S.C.O., care a avut loc în toamna aceluiași an, a hotărît crearea unui asemenea centru, dedicat intensificării și diversificării relațiilor de cooperare între universitățile europene în domenii de preocupări comune.

Primul centru organizat de U.N.E.S.C.O. în Europa, cel de la București, reprezintă una din acțiunile cele mai importante ale programului de cooperare europeană, care în ultimii ani a cunoscut o continuă dezvoltare. Acest centru are drept scop culegerea de informații și date referitoare la învățămîntul superior de pe continentul nostru, studierea sistemelor și instituțiilor de învățămînt, precum și promovarea schimburilor interuniversitare de cadre didactice și de studenți. Totodată, centrul are menirea de a organiza reuniuni internaționale de experți, în scopul analizării problematicii legate de dezvoltarea învățămîntului superior european. El este conceput ca un instrument de cooperare, avînd în perspectivă, pe lîngă vocația sa europeană, o dimensiune mondială, în sensul stabilirii de contacte și relații de colaborare cu centrele similare create pe celelalte continente. Pe lîngă realizarea acestor obiective, acest Centru urmărește — așa cum a subliniat Președintele Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea sa inaugurală — «și un important rol în unirea universităților și a oamenilor din învățămînt pentru înfăptuirea securității, pentru o lume mai bună, pentru a face ca Europa să nu mai cunoască războaie, pentru ca ea să acțio-

neze în direcția dezarmării, a desființării blocurilor militare, a înlăturării restricțiilor de tot felul care împiedică și ridică bariere în calea dezvoltării învățămîntului și științei, a cooperării între popoare, în calea ridicării bunăstării și fericirii oamenilor».

La rîndul său, Dl. René Maheu, directorul general al U.N.E.S.C.O., a arătat că instituția nou-creată se va strădui să dea statelor interesate posibilitatea de a beneficia de rezultatele activității ei. D-Sa a precizat că Centrul de la București va trebui să aibă mai ales un rol de «catalizator», dispunînd și efectuînd anumite studii, organizînd întîlniri ale specialiștilor și îndrumînd instituțiile corespunzătoare să realizeze experiențe-pilot în numele său.

Alegerea capitalei României ca sediu al acestui Centru confirmă încă o dată prestigiul de care se bucură învățămîntul nostru superior pe plan internațional, reprezentînd în același timp un moment important între relațiile dintre U.N.E.S.C.O. și țara noastră, interesată de promovarea schimburilor de valori spirituale și înlesnirea colaborării internaționale.

A 70-A ANIVERSARE A D-LUI ION GHEORGHE MAURER, PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R. S. ROMÂNIA

Poporul român a cinstit cu sentimente de aleasă stimă și prețuire împlinirea vârstei de 70 de ani a D-lui Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România.

Cu această ocazie, avînd în vedere îndelungata sa activitate desfășurată în mișcarea revoluționară, precum și contribuția deosebită adusă la opera de făurire a societății multilaterale dezvoltate din patria noastră, Conducerea de Stat a decernat înaltului sărbătorit, în ziua de 23 septembrie 1972, titlul de «Erou al Republicii Socialiste România».

Totodată, Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat și Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România au adresat D-lui Ion Gheorghe Maurer un călduros mesaj de felicitare, în care sînt subliniate și principalele aspecte ale activității D. Sale, de pusă cu hotărîre și pasiune în slujba nobilelor idealuri de libertate, progres și prosperitate ale națiunii noastre. Patriot și revoluționar înflăcărat, Dl. Ion Gheorghe Maurer a participat activ, în anii de ilegalitate, în lupta proletariatului din țara noastră pentru înlăturarea regimului burghezo-moșieresc, iar după eliberarea patriei a militat cu entuziasm pentru instaurarea și consolidarea puterii populare, pentru edificarea noii orînduiri socialiste. În muncile de înaltă răspundere ce i s-au încredințat a adus contribuții prețioase la elaborarea și transpunerea în practică a politicii interne și externe a patriei, la rezolvarea cu succes a complexelor probleme ale dezvoltării economice, culturale și sociale ale țării. A acționat neobosit pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării cu țările socialiste și cu toate celelalte state ale lumii, pentru întărirea solidarității cu forțele antiimperialiste de pretutindeni, pentru promovarea nobilelor idealuri ale păcii și înțelegerii

între popoare. A participat la elaborarea celor mai importante hotărâri privind dezvoltarea socialistă a României, precum și activitatea internațională a statului nostru, iar în prezent depune o rodnică muncă pentru edificarea societății noastre socialiste multilateral dezvoltate și pentru accelerarea progresului material și spiritual al întregii țări.

Cu prilejul împlinirii a 7 decenii de viață, Dl. Ion Gheorghe Maurer a primit călduroase urări de sănătate, viață îndelungată și noi succese în activitate, din partea multor personalități și organizații obștești din țară și de peste hotare. Întregul popor român a exprimat înaltului sărbătorit sentimentele sale alese de prețuire, dragoste și atașament la nobila activitate depusă în slujba înfloririi patriei și a progresului omenirii.

NOI MĂRTURII ALE GRIJII FAȚĂ DE OM

Oamenii muncii de la orașe și sate au întâmpinat cu vie satisfacție noile măsuri luate de Conducerea de stat pentru sprijinirea familiilor cu mulți copii și pentru îmbunătățirea continuă a nivelului de trai al populației. Aceste măsuri s-au concretizat în recente Decrete ale Consiliului de Stat privind majorarea alocațiilor de stat, pentru copii, acordarea unor ajutoare mamelor din familiile cu mulți copii, majorarea pensiilor de Asigurări Sociale de stat, a pensiilor I.O.V.R., a ajutoarelor sociale, precum și îmbunătățirea unor prevederi ale legislației pensiilor.

Adăugându-se măsurilor adoptate în anii trecuți în direcția ridicării bunăstării populației, noile decrete dovedesc încă o dată în chip grăitor că grija față de om constituie o preocupare de frunte a societății noastre socialiste. Principiile echității sociale s-au făcut simțite în viața fiecărei familii, ele găsindu-și concretizarea — între altele — prin: aplicarea noului sistem de salarizare, care asigură o mai strânsă corelație între retribuție și munca depusă; atenția deosebită acordată salariilor mici și pensiilor mici; asigurarea unui venit minim garantat tuturor țăranilor cooperatori și mărirea cuantumului de pensii al acestora; acordarea asistenței medicale gratuite pentru țăranii cooperatori și familiile lor; îmbunătățirea aprovizionării de la orașe și sate etc. După cum se știe, urmînd directivele Conferinței Naționale, în luna august s-a majorat salariul minim al populației cu 25 la sută față de anul 1970, iar de la 1 noiembrie vor intra în aplicare hotărârile privind majorările pensiilor. De asemenea, s-a trecut la experimentarea duratei reduse a zilei de lucru.

La temelia acestor acțiuni întreprinse pentru ridicarea nivelului de trai al poporului se află munca harnică, plină de abnegație și dăruire a tuturor fiilor României socialiste. Acest lucru s-a vădit și cu ocazia întâlnirilor dintre oamenii muncii și conducătorii de stat, în diferite împrejurări. Cu prilejul unor sărbătoriri, cum a fost aceea a unui mileniu de existență a orașului Satu-Mare, cu prilejul vizitelor de lucru ale Președintelui Consiliului de Stat și a altor conducători în diferite județe ale țării, sau cu ocazia vizitei acestora în județele afectate de

inundațiile din toamna acestui an, oamenii muncii de la orașe și sate și-au exprimat hotărîrea de a depune noi eforturi pentru dezvoltarea și modernizarea economiei naționale, cu convingerea că această acțiune se răsfrînge salutar în îmbunătățirea propriei lor vieți.

Însuflețita chemare adresată de Președintele Consiliului de Stat lucrătorilor din agricultură cu prilejul «Zilei recoltei» a avut un puternic ecou pentru stimularea muncilor agricole, îngreunate în acest an din cauza timpului neprielnic. Oamenii muncii de pretutindeni au răspuns cu însuflețire la această chemare, unindu-și eforturile, depunînd zile și nopți de muncă harnică și spornică, avînd convingerea că apărarea și dezvoltarea avuției obștești a patriei este cheazășia bunăstării materiale și spirituale a fiilor ei.

ROMÂNIA SOCIALISTĂ, GAZDĂ A UNOR REUNIUNI INTERNAȚIONALE DE PRESTIGIU

O dovadă a dezvoltării ascendente a țării noastre pe diferite planuri de activitate și a prestigiului pe care și l-a cucerit în arena vieții internaționale o constituie și faptul că ea este solicitată tot mai mult să devină loc de întîlnire pentru unele congrese, conferințe sau întruniri social-cultural-științifice cu caracter mondial. Dintre acestea, subliniem cîteva evenimente mai importante.

A III-a Conferință mondială de cercetare a viitorului. — Manifestare științifică internațională de larg răsunset, această reuniune a avut loc în București, între 3 și 10 septembrie 1972, întrunind peste 400 de participanți — oameni de știință, profesori și cercetători renumiți — din 39 de țări, de pe toate continentele. Avînd ca temă «Viitorul comun al oamenilor», întrunirea a prilejuit ample dezbateri și schimburi de păreri cu privire la principalele probleme de prognoză economică, tehnică, social-politică sau culturală din lumea contemporană, precum și cu privire la contribuția omului la valorificarea și modelarea propriului său viitor.

Conferința s-a desfășurat sub înaltul patronaj al Președintelui Consiliului de Stat al R. S. România, Dl. Nicolae Ceaușescu. Acesta a adresat participanților un mesaj în care, între altele, se spune: «Popoarele — și îndeosebi tînăra generație — sînt profund preocupate să cunoască cum va arăta viitorul, în ce direcții se va dezvolta omenirea; ele aspiră cu deplină îndreptățire ca ziua de mîine să fie mai bună decît cea de azi, să le aducă noi împliniri pe calea unei vieți libere și prospere, a păcii și colaborării internaționale. De aceste dorințe și aspirații este animat și poporul nostru, care-și consacră întreaga energie și forță creatoare edificării orînduirii socialiste, înfloririi multilaterale a României; avînd în față țeluri clare de viitor, el muncește cu abnegație și dăruire pentru a făuri o civilizație materială și spirituală avansată, bazată pe relații de deplină egalitate între oameni, care să permită afirmarea nestingherită, pe planuri multiple, a personalității umane». În continuare, subliniindu-se că «previziunile viitorului se bazează și ele pe realitățile

prezentului, pe preocupările și aspirațiile de azi ale popoarelor», în mesaj se spune : «Oamenii de știință care cercetează viitorul au de aceea datoria de a participa activ la soluționarea marilor probleme ale veacului nostru, la promovarea idealurilor de progres, colaborare și pace în lume. Am convingerea că conferința dumneavoastră — preocupându-se de ceea ce este de făcut în viitor, pentru ca lumea să trăiască și să se dezvolte în condiții optime, — se va preocupa în aceeași măsură și de ceea ce trebuie făcut astăzi, pentru a pregăti acest viitor».

Lucrările Conferinței s-au desfășurat în ședințe plenare și pe secții și grupe de lucru, în care s-au dezbătut teme și probleme de larg interes, ca : metode de cercetare a viitorului, responsabilitatea socială a cercetării viitorului, educația pentru viitor, prognoza socială, tehnologia și viitorul etc. Paralel cu desfășurarea lucrărilor, au avut loc mese rotunde cu teme ca : «Viitorul tineretului și tineretul viitorului»; «Informare și documentare în studiile asupra viitorului»; «Viitorul și persoanele vîrstnice». De asemenea, cu acest prilej a fost deschisă o expoziție internațională de literatură despre viitor.

În cadrul festivității de închidere, delegații la Conferință au aprobat cu entuziasm textul unei telegrame de mulțumire adresată D-lui Nicolae Ceaușescu de către Bertrand de Jouvenel, președintele de onoare al Conferinței și președinte al Comitetului permanent al conferințelor mondiale de cercetare a viitorului.

Cea de-a III-a Conferință mondială de cercetare a viitorului a întrunit un multiplu succes : al contactelor umane, al teoriei și practicii viitorologiei, al cercetărilor și aplicațiilor românești în acest domeniu în care țara noastră întreprinde operă de pionierat, în sensul instituționalizării viitorologiei, prin includerea ei în viața social-cultural-economică.

Al VII-lea Congres internațional minier. — Lucrările acestei importante reuniuni științifice internaționale s-au desfășurat în Sala Palatului Republicii din Capitală, între 4 și 9 septembrie 1972, bucurându-se de asemenea de înaltul patronaj al Președintelui Consiliului de Stat al R. S. România, Dl. Nicolae Ceaușescu. Au participat circa 2000 de personalități științifice proeminente — cercetători, proiectanți, specialiști — din 47 de țări, precum și reprezentanți ai C.A.E.R., Comisiei Economice a O.N.U. pentru Europa și ai Uniunii Internaționale a Sindicatelor Miniere.

Participanții au primit cu viu interes mesajul adresat Congresului de către Președintele Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu. În mesaj, exprimându-se convingerea că această întrunire internațională va prilejui un util schimb de opinii cu privire la progresele științei și tehnicii contemporane, se spune : «Prin tematica sa, Congresul dumneavoastră abordează una din problemele de importanță majoră ale dezvoltării economice contemporane — aceea a perfecționării activității de valorificare a bogățiilor minerale ale subsolului... După părerea noastră, modernizarea și perfecționarea continuă a extracției și valorificării produselor miniere nu pot și nu trebuie să fie desprinse de preocupările

pentru crearea unor condiții care să ducă la ușurarea muncii oamenilor, a apărarea sănătății minerilor, la îmbunătățirea pe toate planurile a vieții acelor care scot la lumina zilei bogățiile ascunse ale pământului, contribuind astfel la creșterea avuției naționale a popoarelor, la accelerarea progresului uman ... Ne exprimăm convingerea că lucrările Congresului dumneavoastră vor contribui atât la generalizarea experienței mondiale în exploatarea și valorificarea resurselor miniere ale planetei noastre, la soluționarea problemelor noi pe care le ridică producția în această importantă ramură industrială, cât și la stimularea conlucrării rodnice dintre țări și popoare; aceasta va constitui implicit un aport prețios al Congresului la promovarea destinderii, prieteniei și păcii între națiuni».

Lucrările Congresului s-au desfășurat în șase secții de specialitate, în cadrul cărora s-au dezbătut numeroase referate pe teme privind organizarea și conducerea activității în industria minieră. Cu acest prilej, Comitetul de organizare a deschis o expoziție avînd ca subiect «Istoricul mineritului din România din epoca daco-romană și pînă azi», o expoziție a «Cărtii miniere» și o expoziție filatelică cu tema «Mineritul».

În încheierea lucrărilor, Prof. Boleslaw Krupinski, președintele Comitetului internațional de organizare a congreselor mondiale miniere, a adresat mulțumiri Conducerii statului român și Comitetului național de organizare a congresului, pentru găzduirea acestei prestigioase manifestări internaționale și pentru condițiile optime create în vederea desfășurării ei la o înaltă ținută.

A doua ediție a Tîrgului internațional București. — Această manifestare a avut loc între 15 și 24 octombrie 1972, în marele complex expozițional din Piața Scînteii din Capitală, fiind axată pe prezentarea de produse ale unor ramuri de interes major ale economiei moderne.

După cum se știe, tîrgurile reprezintă un foarte bun mijloc de cunoaștere reciprocă. În momentul actual, cînd participarea la diviziunea internațională a muncii și colaborarea între țări se afirmă tot mai mult ca cerințe obiective, alegerea capitalei țării noastre ca gazdă a unei asemenea reuniuni a căpătat semnificații adînci. Prin numărul mare al expozițiilor (943 de firme din 27 de țări) și prin prezența unui mare număr de specialiști, Tîrgul internațional de la București s-a afirmat ca un important centru de confruntare a realizărilor tehnicii contemporane. El a ilustrat în mod convingător dinamismul economiei noastre naționale și îndeosebi succesele obținute de industria constructoare de mașini, care a ajuns să realizeze o variată gamă de produse, în pas cu realizările de pe planul mondial. În același timp, tîrgul de la București constituie o dovadă grăitoare a participării țării noastre la opera de cooperare economică cu alte țări.

Importanța acestui eveniment a reieșit și din faptul că inaugurarea tîrgului a fost onorată de prezența conducătorilor noștri de stat, în frunte cu Dl. Nicolae Ceaușescu. Șeful statului român a remarcat înaltul nivel calitativ al exponatelor, performanțele tehnice a numeroase agregate și mașini-unelte, precum și numărul mare de produse noi și a feli-

citat colectivele de muncă pentru realizările lor, urînd participanților deplin succes pe linia cunoașterii reciproce și a dezvoltării schimburilor economice reciproc avantajoase.

Prezența numeroaselor produse ale industriei românești alături de cele ale unui impresionant număr de firme industriale din țări din diferite părți ale lumii dovedește că Tîrgul internațional de la București a devenit un centru de mare interes pentru schimbul de valori materiale și spirituale între națiuni. Afirmînd puternic, pe plan mondial, realizările industriei României socialiste și, în același timp, prilejuind întîlniri și dialoguri rodnice între specialiști, tehnicieni și reprezentanți ai comerțului exterior de la noi și de peste hotare, această amplă frescă a cuceririi tehnicii și tehnologiilor moderne s-a dovedit a fi un factor de stimulare a schimburilor de valori materiale și a cooperării economice internaționale, oferind totodată pe pămîntul țării noastre un fericit prilej de afirmare a ideilor de înțelegere și pace între popoare.

ÎN SLUJBA PĂCII ȘI A COLABORĂRII ÎNTRE POPOARE

Pe linia consolidării activității externe a țării noastre, îndreptată spre statornicirea unui climat de pace, securitate și colaborare între popoare, pentru înfăptuirea aspirațiilor majore ale contemporaneității, în raportul prezentat la Conferința Națională din acest an, Președintele Consiliului de Stat al R. S. România, Dl. Nicolae Ceaușescu, a consacrat un capitol special Organizației Națiunilor Unite, exprimînd punctul de vedere potrivit căruia «schimbările care se produc în viața internațională fac să crească tot mai mult rolul Organizației Națiunilor Unite și al altor organisme internaționale ca factori de stimulare a colaborării între state, de elaborare a normelor care să guverneze relațiile dintre țări și de asigurare a înfăptuirii în viață a acestor norme».

În dorința unei examinări aprofundate a acestei propuneri și a realizării unui larg consens, cu participarea tuturor statelor membre, guvernul român a solicitat — la 8 septembrie 1972 — înscrierea pe ordinea de zi a celei de-a XVII-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U. a punctului intitulat *Creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite în menținerea și întărirea păcii și securității internaționale, în dezvoltarea colaborării între toate națiunile, în promovarea normelor dreptului internațional în relațiile dintre state*. Această propunere, a cărei înscriere pe agenda actualiei sesiuni a O.N.U. a fost adoptată în unanimitate de Comitetul general, a fost făcută la scurt timp după ce Misiunea permanentă a Republicii Socialiste România pe lângă Organizația Națiunilor Unite a transmis secretarului general al O.N.U. o notă verbală cuprinzînd *Punctul de vedere al României cu privire la îndeplinirea Declarației O.N.U. asupra întăririi securității internaționale*.

Inițiativele amintite dovedesc încă o dată poziția constructivă a țării noastre față de cele mai importante probleme ale contemporaneității, cu directă incidență asupra păcii și securității mondiale. Ele urmăresc să stimuleze adoptarea de noi măsuri în legătură cu întărirea capacității de acțiune și creșterea eficienței Organizației Națiunilor Unite,

pe calea realizării destinderii și încrederii internaționale, a normalizării raporturilor interstatale, a rezolvării tuturor problemelor litigioase pe cale pașnică, a transpunerii în viață cu mai multă fermitate și consecvență a principiilor dreptului internațional. În opinia guvernului român, creșterea rolului O.N.U. implică, pe lângă o orientare mai fermă spre problemele de fond ale vieții internaționale, și o îmbunătățire substanțială a activității acestei organizații. Acest lucru este arătat într-un memoriu explicativ care prezintă în amănunt măsurile menite să ducă la îmbunătățirea structurilor și activității O.N.U.

Un alt document recent care oglindește activitatea pe plan extern a României socialiste este cel transmis Secretariatului general al O.N.U., sub titlul *Răspunsul Republicii Socialiste România privind convocarea Conferinței mondiale de dezarmare*. După cum se știe, în sesiunea trecută a Adunării Generale a O.N.U. a fost adoptată o rezoluție privind convocarea pe plan mondial a unei conferințe pentru dezarmare. În documentul amintit, guvernul român precizează că vede în această conferință mondială «o acțiune politică majoră, la care toate statele, toate guvernele sînt chemate să acționeze cu spirit de răspundere față de propriile popoare, față de toate popoarele lumii și să contribuie la adoptarea de măsuri efective de dezarmare și la însuși fondul problemelor dezarmării, urmărind făurirea unei lumi fără arme distructive, a păcii și a colaborării internaționale.

În același context se situează și *Mesajul Președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, adresat participanților la reuniunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii*, care a avut loc la începutul lunii octombrie 1972, la Santiago de Chile. În mesaj se arată că problemele lumii contemporane nu pot fi rezolvate decît cu aportul tuturor statelor, pe baza promovării solidarității umane pe plan mondial și a extinderii colaborării internaționale în cele mai variate forme. Subliniind că «una dintre marile probleme care confruntă societatea umană în zilele noastre o constituie înlăturarea decalajelor existente între gradul de dezvoltare a cîtorva țări și a imensei majorități a statelor lumii», se face apel la unirea eforturilor internaționale în vederea sprijinirii active a statelor subdezvoltate. De asemenea, se exprimă convingerea că înaltul for al mișcării mondiale a păcii poate aduce contribuții de valoare în ceea ce privește găsirea căilor menite să ducă la realizarea unui sistem trainic de securitate și pace în lume.

Documentele amintite se înscriu ca noi și însemnate contribuții ale țării noastre la întărirea legalității internaționale, la triumful cauzei păcii și la promovarea securității și colaborării între popoare.

VIZITE ALE CONDUCĂTORILOR DE STAT PESTE HOTARE

VIZITA PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE STAT, NICOLAE CEAUȘESCU,
ÎN REPUBLICA POPULARĂ BULGARIA

Între 27 și 28 septembrie 1972, o delegație de partid și de stat română, condusă de Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de

Stat al Republicii Socialiste România, a făcut o vizită de prietenie în Republica Populară Bulgaria. Poporul român a urmărit cu viu interes și cu legitimă satisfacție desfășurarea acestei vizite și manifestările de caldă simpatie cu care au fost întâmpinați conducătorii statului nostru pe litoralul bulgar al Mării Negre.

O deosebită importanță în programul acestei vizite a constituit-o întâlnirea dintre Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat al R. S. România și Dl. Todor Jivkov, președintele Consiliului de Stat al R. P. Bulgaria și convorbirile purtate de delegațiile română și bulgară. Aceste convorbiri s-au concretizat în hotărâri comune de o înaltă semnificație pentru dezvoltarea colaborării multilaterale dintre cele două țări vecine și prietene.

În comunicatul comun publicat la încheierea convorbirilor se exprimă hotărârea celor două părți de a colabora în vederea utilizării complexe a potențialului hidroenergetic și de navigație al Dunării, în acest sens fiind semnat un protocol corespunzător cu privire la realizarea în comun a «Complexului hidrotehnic Cioara-Belene» pe Dunăre. Pentru edificarea acestui grandios obiectiv s-a convenit să se aibă în vedere o cuprinzătoare cooperare industrială între cele două țări. De asemenea, tot în cadrul acțiunii de valorificare complexă a potențialului Dunării s-a luat în considerare și construirea, în perspectivă, a unui alt complex hidroenergetic, în zona Cernavodă. Complexele proiectate vor alimenta cu energie noile obiective industriale, vor contribui la fertilizarea ogoarelor și vor impulsiona dezvoltarea și mai rapidă a economiilor celor două popoare. Pe lângă însemnătatea economică, această operă comună va deschide noi posibilități pentru dezvoltarea și mai puternică a relațiilor româno-bulgare. În acest sens, Dl. Nicolae Ceaușescu a subliniat: «Noi am dori ca și acest obiectiv să constituie un exemplu de cooperare între două țări socialiste, țări vecine, și să dea posibilitatea realizării și a altor obiective prin cooperare între țările noastre».

În cadrul convorbirilor româno-bulgare au fost abordate și alte direcții ale cooperării și colaborării bilaterale. De asemenea, convorbirile au prilejuit conducătorilor de stat români și bulgari informări reciproce asupra construcției socialiste din cele două țări, precum și un schimb de vederi în probleme ale vieții internaționale.

Vizita de prietenie în Republica Populară Bulgaria a delegației de partid și de stat a Republicii Socialiste România, conduse de Dl. Nicolae Ceaușescu, a constituit un factor de importanță majoră pentru adâncirea și diversificarea relațiilor româno-bulgare, marcând în același timp o nouă contribuție la întărirea raporturilor de prietenie dintre țările socialiste, la promovarea păcii și colaborării internaționale.

VIZITELE PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE STAT, NICOLAE CEAUȘESCU,
ÎN BELGIA ȘI LUXEMBURG

Activitatea internațională a României socialiste — îndreptată spre dezvoltarea relațiilor de colaborare cu toate țările lumii, indiferent de sistemul lor social-economic, pe baza respectării principiilor indepen-

denței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc — a cunoscut o nouă afirmare prin vizitele făcute între 24 și 28 octombrie 1972 în Belgia și Luxemburg de Președintele Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu, împreună cu soția.

Vizitele — în cadrul cărora manifestările oficiale la cel mai înalt nivel au fost însoțite de întâlniri cu personalități ale vieții de stat, cu reprezentanți ai industriei și comerțului, precum și cu numeroși cetățeni de diferite profesii și convingeri — s-au încheiat cu un bilanț bogat, concretizat în Declarațiile solemne comune semnate la Bruxelles și Luxemburg. Aceste declarații constituie adevărate modele de abordare realistă a relațiilor interstatale de tip nou, dând expresie politicii de coexistență pașnică ce se afirmă tot mai puternic în lume și la promovarea căreia țara noastră aduce contribuții de seamă, unanim apreciate. După cum a subliniat Dl. Nicolae Ceaușescu, rezultatele vizitelor amintite demonstrează că «în lumea de astăzi există posibilitatea reală ca țările cu orînduiri sociale diferite să conlucreze strîns și să contribuie la edificarea unei lumi a păcii și a colaborării».

Conținutul documentelor este îndeobște cunoscut. Din comunicatul comun româno-belgian reiese că cele două părți au convenit să extindă și să diversifice cooperarea lor în domeniul industrial, în special în ce privește construcțiile de mașini, electrotehnica și industria chimică, precum și pe planul cercetării și aplicării energiei nucleare în scopuri pașnice, reglementînd, prin convenții, cadrul juridic al relațiilor dintre ele. Comunicatul comun româno-luxemburghez subliniază hotărîrea celor două părți de a dezvolta o cooperare economică reciproc avantajoasă, acordînd o deosebită atenție schimburilor comerciale, cooperării industriale tehnice și științifice și perfecționării instrumentelor acestei cooperări.

Totodată, vizitele au consemnat bunele relații existente pe multiple planuri între România, Belgia și Luxemburg, precum și perspectivele unor noi acțiuni pe plan tehnico-științific, cultural și turistic. De asemenea, s-a găsit un limbaj comun în abordarea unor probleme internaționale privind statornicirea păcii și încrederii între popoare și dreptul tuturor popoarelor de a se dezvolta liber, făurindu-și o viață mai bună. În acest sens, relațiile româno-belgiene și româno-luxemburgeze au adus o contribuție de preț la edificarea securității europene, la cauza promovării păcii și colaborării între popoare.

Vizitele Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România în Belgia și Luxemburg au pus temeliile unei dezvoltări și mai bogate a legăturilor de prietenie ale poporului nostru cu popoarele celor două țări, demonstrînd totodată că țări cu orînduiri sociale diferite pot întreține bune relații și pot îndeplini un rol important în viața inter-națională, cu ecouri pozitive asupra climatului general pe continentul european și în întreaga lume.

VIZITA PREȘEDINTELUI CONSILIULUI DE MINISTRI, ION GHEORGHE MAURER,
ÎN R. S. F. IUGOSLAVIA

Adăugîndu-se unui lung șir de contacte și întîlniri dintre conducătorii celor două țări vecine și prietene, această vizită, cu pronunțat caracter de lucru, desfășurată între 12 și 19 septembrie 1972, a avut drept scop identificarea a noi posibilități de lărgire și promovare a relațiilor româno-iugoslave, pe multiple planuri. Largul schimb de păreri dintre șefii celor două guverne — român și iugoslav —, împreună cu colaboratorii lor, precum și convorbirile purtate cu președinții consiliilor executive și cu alte personalități din republicile socialiste Macedonia, Slovenia, Bosnia și Herțegovina și Serbia, au dovedit dezvoltarea ascendentă a relațiilor româno-iugoslave în toate domeniile, evidențiind totodată hotărîrea comună de a acționa pentru lărgirea și promovarea acestora, pentru găsirea unor noi căi de îmbogățire a conținutului și a tuturor formelor de cooperare.

În comunicatul comun dat publicității la încheierea vizitei se sintetizează rezultatele dobîndite pînă în prezent de cele două țări, ca urmare a dezvoltării și diversificării colaborării pe diferite planuri, menționîndu-se sporirea schimburilor de bunuri materiale și spirituale, dezvoltarea conlucrării în domeniile cercetării științifice și tehnologice, precum și intensificarea colaborării culturale și artistice. S-au înfăptuit cu succes acordurile și înțelegerile anterioare dintre cele două părți. Astfel, schimburile comerciale au crescut considerabil și se prevede o continuă sporire a lor. S-a adîncit cooperarea în producție, în special în construcția de mașini, în chimie și petrochimie, în dotarea industriei alimentare și în alte ramuri industriale. Pentru continua dezvoltare a conlucrării reciproc avantajoase, s-a hotărît să se intensifice activitatea în vederea finalizării în termen cît mai scurt, a acțiunilor de colaborare și specializare de lungă durată.

În comunicat se mai arată că președinții celor două guverne au relevat importanța și necesitatea intensificării acțiunii tuturor țărilor — mari, mijlocii și mici — la rezolvarea problemelor internaționale, la consolidarea păcii și securității și la dezvoltarea cooperării internaționale, subliniind poziția cunoscută a statelor lor cu privire la necesitatea respectării în relațiile internaționale a principiilor suveranității și independenței naționale, integrității teritoriale, neamestecului în treburile interne ale altor state, egalității în drepturi și avantajului reciproc.

Urmărită cu viu interes de opinia publică română și iugoslavă, vizita Președintelui Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, în R.S.F. Iugoslavia a constituit — prin rezultatele sale fructuoase și prin reafirmarea unor principii care se impun drept cerințe esențiale ale dezvoltării contemporaneității — o nouă contribuție la dezvoltarea continuă a colaborării româno-iugoslave și totodată un model de conlucrare internaționalistă între popoare care construiesc socialismul, de întrajutorare pentru progresul fiecărei țări în parte și, în același timp, pentru întărirea socialismului în lume.





• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

AVRAM IANCU

— O SUTĂ DE ANI DE LA MOARTEA SA —

În toată țara, au avut loc în toamna acestui an manifestări închinată centenarului morții lui Avram Iancu¹. Evenimentul a fost programat, în planul pe anul în curs, și de UNESCO. La această pomenire națională se alătură și Biserica Ortodoxă Română. De altfel, «tribunul poporului» a apelat și a fost sprijinit de preoți.

«Craiuul munților», cum a fost supranumit Avram Iancu încă din viață, a fost și a rămas unul din cele mai înalte piscuri ale istoriei noastre naționale; pisc «din granitul munților săi», caracterizat astfel de alt pisc (N. Bălcescu); pisc cu aureolă de epopee și baladă; pisc care se profilează tot mai măreț pe fundalul istoriei, sub cerul prezentului și în lumina viitorului.

Din viața și lupta sa, învăluite în legendă, și populară și literară², desprindem câteva momente mai semnificative, stabilite ca reale de știința istorică, pe care le înfățișăm în semn de pios omagiu adus acestui mare erou al poporului român.

Avram Iancu s-a născut în anul 1824 (luna și ziua nu se cunosc, pierzându-se condica bisericii)³ în satul Vidra de Sus din Munții Apuseni, Țara Moșilor, țara aurului dar și a exploatării și opresiunii feudale crâncene, cu reversul lor sufletesc și social: revolta și lupta revoluționară pentru eliberare și dreptate. «De pe culmile Munților Apuseni — a observat un poet transilvănean (Octavian Goga) — a strigat întâia oară răzvrătirea, ca un buciurn precursor al renașterii generale ... Moșii sînt Tirolul nostru, pumnul Ardealului, iar cele două inimi mari în care a clocotit uraganul sînt eroii lor: Horia și Avram Iancu» (*Precursorii*).

Tatăl său, Alexandru Avram, era *gornic* (pădurar) și *jude*, mici funcții sătești, însă cu regim politic-social de iobag, ca toți moșii și țărani români. Viitorul «tribun

1. Academia de Științe sociale și politice a Republicii Socialiste România, în colaborare cu comitetele județene Alba, Arad, Cluj și Timiș ale P.C.R., a consacrat o sesiune științifică comemorării a 100 de ani de la moartea lui Avram Iancu («România liberă», din 16 septembrie 1972).

2. Viața dramatică și lupta marelui erou au fost sursă nesecată a creației folclorice: *Cîntecele Iancului* (S. Florea Marian, *Poezii populare despre Avram Iancu*), precum și a creației literare: *poezii* (M. Beniuc), piese de teatru (Lucian Blaga, *Avram Iancu*; Alexandru Voitin, *Avram Iancu sau Calvarul birușnei*; Paul Everac, *Iancu la Hălmașu*), oratorii (simfonia *Avram Iancu*, de Gh. Popovici).

3. După alți biografi nici n-a fost trecut în matricola parohiei (Iosif Sterca Șuluțiu, prieten de copilărie cu eroul: *Biografia lui Avram Iancu*, Sibiu, 1897, p. 1).

al poporului» a cunoscut astfel din copilărie obida și lipsurile vieții iobăgești. La maturitate a înțeles mai bine cauzele politice-sociale ale acestei situații și a preluat conducerea luptei revoluționare pentru desființarea ei, atît pentru motii săi cît și pentru toți țărani români și pentru toți iobagii. Revoluția sa, năzuințele sale — așa cum s-a precizat istoric și definitiv — au avut un caracter precumpănitor social și larg democrat, de eliberare din robia feudală multiseculară a țărănilor români și maghiari. În «țara românească» organizată de el în Munții Apuseni, cît timp a putut să-i apere, a dat drepturi egale naționalităților conlocuitoare, să fie funcționari, să aibă școli, să vorbească limba⁴. A ajutat cu bani familii nevoiașe și studenți maghiari⁵.

Părinții săi au înțeles de la bun început că nu le pot crea copiilor o soartă mai bună decît pe calea școlii, a ridicării prin învățătură. Pe primul lor copil (Ion) l-au dat la studii teologice și acesta a ajuns preot⁶ (preoții aveau o stare socială-economică ceva mai înlesnită); pe al doilea copil (Avrămuț) l-au îndreptat spre studii juridice, spre a deveni avocat.

Stagiatura de avocat a făcut-o Avram Iancu la Tabla regească — Curtea de apel a Transilvaniei — din Tîrgu-Mureș. Aici a început feciorul de moț, cu frate preot, prietenia credincioasă și de toată viața cu preoții din oraș și din satele din jur, cu fiii preoților, cu dascălii (profesorii și învățătorii). Aceștia formau atunci intelectualitatea românească. Iar acești intelectuali trăiau în mijlocul poporului, cunoscîndu-i traiul și aspirațiile. Ei înșiși proveneau, la prima sau la a doua generație, din țărănime și doreau schimbarea și ușurarea situației ei⁷. De la ei, prin ei dar și direct, a cunoscut Avram Iancu starea iobagilor de la Cîmpie și a văzut că aceasta este la fel ca și cea a moșilor. «Cancelistul» de la Tabla regească se ducea deseori la tînărul preot din satul Bogata, Nicolae Vlăduțiu, localitate în care cu aproape un secol înainte (1760) călugărul Sofronie de la Cioara ținuse o adunare (sinod) și începuse dezghețul năvalnic antiuniat⁸. Preotul Nicolae Vlăduțiu s-a bucurat de încrederea lui Avram Iancu și s-a făcut vrednic de ea. A fost prefect («strașnic») și luptător viteaz⁹.

Nu numai el. Am afirmat că tribunul poporului și acțiunea lui revoluționară au fost sprijinite în masă de preoți, de teologi și de fii de preoți, de ambele confesiuni: ortodoxă și greco-catolică. Căci, încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, la românii transilvăneni a predominat «conștiința românească»¹⁰, cu fondul ei inalienabil orto-

4. Liviu Maior, *Avram Iancu, organizator și conducător al luptei poporului*, în «Transilvania», serie nouă, nr. 5 (Sibiu), 1972, p. 12.

5. I. Sterca Șuluțiu, *op. cit.*, p. 35.

6. Silviu Dragomir, *Avram Iancu*, ediția a II-a, Editura Științifică, București, 1968, p. 17. Preotul Ion Iancu a murit, fără copii, în anul 1871 (I. Sterca Șuluțiu, *op. cit.*, p. 30).

7. *Istoria României*, vol. IV, Editura Academiei, 1964, p. 126.

8. Dr. Augustin Bunea, *Episcopul Petru Paul Aron sau Istoria românilor transilvăneni de la 1751 pînă la 1752*, Blaj, 1902, p. 172—174; Nicolae Mladin ș.a., *Cînd frații sînt împreună*, Sibiu, 1956.

9. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 171; Ion Olteanu, *Nicolae Vlăduțiu — prefectul Cîmpiei*, în «Vatra», serie nouă, nr. 8 (Tîrgu Mureș), 1971, p. 16.

10. Acad. D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, ediția a II, Cluj, 1967, p. 75; Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, ediție îngrijită de George Ivașcu, București, 1966, p. 93.

dox, îndeosebi la popor, care nu s-a socotit niciodată dezbinat religios¹¹. Este un adevăr istoric faptul că, datorită condițiilor politice-sociale ale Transilvaniei din acele timpuri, care au dăinuit multe secole, «preoții au jucat un rol de seamă în rezistența românească. În Biserica noastră s-au păstrat obiceiurile noastre, etnicitatea noastră, cultura noastră. Regimul feudal maghiar nu admitea nimic de al nostru. Și atunci noi ne refugiam în biserici, așa că preoții au fost militanții rezistenței românești»¹².

Și în revoluția condusă de Avram Iancu, preoții au avut un rol, prin numărul mare, prin devotamentul și fidelitatea lor, prin posturile de răspundere ce le-au deținut (prefecți, subprefecți, comisari, centurioni), prin influența ce au avut-o asupra luptătorilor. Au fost alături de Craiul munților în pregătirea luptei, în victorii și înfringeri, în tragedia prăbușirii; au fost eroi și victime, au avut parte de represalii¹³. Este un titlu de cinste deosebită pentru preoții români ardeleni, preoții ostași ai lui Avram Iancu, ostași ai luptei pentru libertatea și binele poporului. Avram Iancu a dat luptei sale o semnificație și un patos de cruciadă antifeudală. «Uitați-vă pe câmp, românilor — spunea el —, sîntem mulți ca cucuruzul brazilor; sîntem mulți și tari, că Dumnezeu e cu noi»¹⁴.

În Tîrgu-Mureș a aprins Avram Iancu torța luptei justițiare, flacăra din incendiul anului 1848, din vulcanul în fierbere al poporului, din focul inimii lui patriotice. A continuat-o agitatoric în adunările de la Blaj (30 aprilie, 3/5 mai, 13/19 septembrie 1848), după care a tras sabia luptei pe viață și pe moarte, pentru că, a strigat el, «nu cu argumente filozofice și umanitare se pot convinge tiranii, ci cu lancea lui Horia»¹⁵. A chemat poporul la luptă necruțătoare, a format legiuni de lăncieri — legiunea *Auraria Gemina* comandată de el —, a făcut din munți cetate de rezistență. Au luptat cu toții, comandanți și popor (au luptat și femeile), cu eroism de epopee. Dar, se cunoaște, trădat de oficialitatea maghiară burgheză-moșierească, trădat de absolutismul austriac, Craiul munților și revoluția sa s-au prăbușit. Durerea a fost atît de cumplită încît i-a tulburat apele minții. Douăzeci și unu de ani Avram Iancu a făcut umbră pămîntului, învăluit în ceața tristeții și urmărit de fantome. Doinea din fluier și pribegea prin munți și pe la prieteni. Mai des cînta, din fluier și din gură, o doină care i se potrivea și care pare să fi fost compusă chiar de el: «Frunză lată de pe baltă / Fostu-mi-a și bine-odată. / Dar s-a-ntors frunza pe tău / Și-am ajuns la (a)lîta rău»¹⁶. În duminici și sărbători intra în biserici și rostea «Tatăl nostru», spre fericirea credincioșilor, care se arătau foarte bucuroși să-l vadă și să-l audă vorbind, măcar așa, pe «domnu' Iancu»¹⁷.

11. Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968.

12. Dr. Petru Groza, *File autobiografice*, în «Magazin istoric», nr. 1 (10), ianuarie 1968, p. 44.

13. Au fost spînzurați peste o sută de protopopi și preoți, în afară de cei căzuți în lupte (Ștefan Pascu, *Avram Iancu, viața și faptele unui erou și martir*, Editura Meridiane, București, 1972, p. 190).

14. Constantin C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Editura Albatros, București, 1971, p. 534.

15. Vasile Netea, *Centenar Avram Iancu — Eroul tragic*, în «Vatra» nr. 17. Tîrgu Mureș, 1972, p. 12.

16. I. Sterca Șuluțiu, *op. cit.*, p. 40; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 240.

17. Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 331.

Tribunul poporului ajunsese o umbră. «Eu nu-s Iancu. Eu sînt umbra lui Iancu. Iancu e mort» — obișnuia să spună, în ceasurile de luciditate și cu atît mai sfișietoare îi era drama fără nume și margini. S-a stins și umbra lui la 10 septembrie 1872. A fost găsit dimineața la marginea tîrgului Baia de Criș, într-o căpiță de fin, unde își făcuse culcuș de noapte¹⁸.

Prefectura județului i-a organizat funeralii naționale. În ziua de 13 septembrie l-au prohodit 36 de preoți¹⁹ — în frunte cu devotații tovarăși de luptă: protopopul Balint Simion, fost prefect²⁰ și protopopul Mihălțeanu — plîns de toți moții și de toată lumea. S-au tras clopotele și la bisericile maghiare; maghiarii și funcționarii maghiari au luat parte la funeralii²¹. Primul a vorbit protopopul Mihălțeanu din Brad. L-a comparat pe Avram Iancu cu Proorocul Ioan, «leul din Valea Iordanului», înaintemergătorul și Botezătorul Domnului, declarînd profetic că și lui Avram Iancu îi va urma un izbăvitor al poporului²². L-au dus și l-au înhumat la Țebea, sub gorunul lui Horia. Un moment răscolitor a fost cîntecul de despărțire, cîntecul de rămas-bun, cum se obișnuiește în Transilvania (*Hora mortului*). L-a cîntat diacul bisericii din Roșia, fost lăncier și prieten al tribunului. A stîrnit șuvoaie de lacrimi²³. Preotul bătrîn din Țebea a dăruit mormîntului Craiului crucea de piatră pregătită pentru el²⁴. Un pietrar moț a săpat în lungul ei următoarea inscripție cu abrevieri: AV-RAM IAN-CU ADV. (avocat) PREF. (prefectul) LEG. (Legiunii) GEM. (Gemina) ROM. (Romana — corect Auraria Gemina) 1848—1849, † 1872. Cîteva zile după înmormîntare, s-au prezentat la prefectura din Baia de Criș doi țărani moți; aceștia au cerut să li se spună cît au costat funeraliile lui Avram Iancu și au plătit pînă la ultimul ban. Nu și-au spus numele²⁵. Moții au făcut în așa fel încît Craiul munților lor să nu rămînă dator cu nimic oficialității asupritoare. Oficialitatea a continuat represaliile. În anul 1876 a desființat județul moților și al lui Avram Iancu-Zarandul²⁶.

Se mai cuvine să scoatem în evidență, pentru semnificația lor emoționantă, alte două momente din viața tumultuoasă a lui Avram Iancu: întîlnirea sa cu Nicolae Bălcescu și întîlnirea cu Mihail Eminescu. Cu conducătorul revoluției din Muntenia s-a văzut și a vorbit aieva²⁷. Cu autorul Scrisorii a III-a s-a întîlnit virtual. Cînd în iunie 1866, M. Eminescu a trecut prin Tîrgu-Mureș, a fost găzduit la protopopul

18. Prof. Traian Mager, *Moartea și înmormîntarea lui Avram Iancu*, în «Societatea de miine», nr. 3—4, 1935, p. 69.

19. După alții, 28 preoți (chiar 23), însă cu specificarea: «îmbrăcați în ornate» (Isaia Tolan, *Date ungurești despre moratea lui Avram Iancu*, în «Societatea de miine», nr. 10, din 15 mai 1930, p. 197; Prof. Traian Mager, *loc. cit.*). Restul de preoți, pînă la 36 sau 35 (Ștefan Pascu) vor fi fost neimbrăcați în veșminte. Primul biograf al lui Avram Iancu, I. Sterca Șuluțiu, dă un număr de 30 preoți (*op. cit.*, p. 35).

20. Pictorul revoluției din Transilvania. Barbu Iscovescu, în suita de portrete de revoluționari, a făcut și portretul prefectului preot S. Balint (l-a reprodus Ștefan Pascu, *op. cit.*).

21. Isaia Tolan, *loc. cit.*; Prof. Traian Mager, *op. cit.*; Aurel Decei, *Inamicul faptelor neomenești*, în «Magazin istoric», nr. 9, 1972, p. 12.

22. I. Sterca Șuluțiu, *op. cit.*, p. 35. I. Tolan, *loc. cit.*

23. I. Tolan, *loc. cit.*; Prof. Traian Mager, *loc. cit.*; Ștefan Pascu, *op. cit.*

24. Mihai Sin, *În căutarea lui Avram Iancu*, în «Vatra», nr. 17, 1972, p. 15.

25. Prof. Traian Mager, *loc. cit.*; Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 243.

26. Teodor V. Păcășan, *Județe românești desființate de regimul maghiar*, în «Societatea de miine», nr. 4, 1930, p. 60—66.

27. *Istoria României*, p. 167; Silviu Dragomir, *op. cit.*, p. 255; Camil Petrescu, *Un om între oameni*, vol. 3, Editura Tineretului, 1957, p. 650. La întîlnire și discuții au participat și prefecți preoți: S. Balint și N. Vlăduțiu (I. Sterca Șuluțiu, *op. cit.*, p. 35).

ortodox Partenie Trombițaș²⁸. Acesta a fost prieten cu Avram Iancu și a participat activ la revoluție²⁹. Nu se poate ca protopopul revoluționar să nu-i fi vorbit oaspețelii de conducătorul revoluției și drama lui. Cert este că tribunul poporului l-a preocupat literar pe M. Eminescu. La Blaj a încercat să-l omagieze în câteva poeme³⁰. Aveau comun și câteva idei. «Nu-i bună rînduiala de acum! Trebuie schimbată!» — cerea Avram Iancu³¹. «Zdrobiți orînduiala cea crudă și nedreaptă!» — îndemna și poetul (Împărat și proletar). Încît just s-a spus că «Tîrgu-Mureș este singurul oraș din lumea aceasta în care Eminescu s-a întîlnit cu Avram Iancu»³².

Poporul român a prefăcut idealurile pentru care a luptat Avram Iancu în realități. Craiul munților nu mai pribegeste și nu mai doinește a jale, ci cîntă cîntecele biruinței și ale bucuriei. În anul 1966, Președintele Consiliului de Stat al țării noastre, Dl. Nicolae Ceaușescu, vizitînd Munții Apuseni, a sădit un pui de gorun la mormîntul de la Țebea, legînd prezentul de trecut și prefigurînd continuitatea neînteruptă în timp și unitatea indivizibilă în spațiu. A vorbit urmașilor de astăzi ai moșilor lui Horia și Avram Iancu, numindu-l pe Avram Iancu «înlăcăratul luptător pentru drepturile sociale și naționale ale poporului nostru; figură luminoasă, expresie a luptei hotărîte și a setei de dreptate și independență națională a poporului român»³³.

Pr. GH. CUNESCU



28. S-a creat legenda că protopopul l-a culcat pe poet în clopotnița bisericii sale, de unde poetul a luat material pentru poezia de mai tîrziu, *Melancolie* («Clopotnița trosnește, în stîlpi izbește toaca...»). (Grigore Ploieșteanu — Traian Dușa, *Biserica de lemn din Tîrgu Mureș*, Tîrgu Mureș, 1969, p. 17—18.

Pentru Eminescu la Tîrgu Mureș: Ion Apostol Popescu, *Peregrinările lui M. Eminescu prin Ardeal*, în «Steaua roșie» (Tîrgu Mureș), din 9 mai 1964, p. 3; Valeriu Nițu, *Eminescu pe Valea Mureșului*, în «Steaua roșie», din 3 iulie 1966, p. 3.

29. *Profiluri mureșene*, vol. I, Tîrgu Mureș, 1971, p. 91.

30. M. Eminescu, *Opere*, I, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, 1939, p. 522; vol. V, *Poezii postume*, p. 14; vol. VI — *Literatura populară*, p. 230.

31. Vasile Netea, *loc. cit.*

32. Adrian Păunescu, *Sub semnul întrebării — De vorbă cu Romulus Guga*, în «Tribuna» (Cluj), nr. 22, 1972, p. 9.

33. «Scînteia», din 9 octombrie 1966, p. 5.

**CORRESPONDENȚA LUI GAVRIIL MUSICESCU
CU MITROPOLITUL MOLDOVEI IOSIF NANIESCU**
— La 125 de ani de la nașterea lui Gavriil Musicescu —

Dintre multele scrisori ce le va fi scris Gavriil Musicescu bunului său ocrotitor, adică Mitropolitului Moldovei Iosif Naniescu, în timpul celor 25 de ani cât a stat în nemijlocita lui apropiere, întâmplarea a ferit de nimicire pe cele 21 pe care le tipărim acum aici. Ele mi-au fost încredințate cu 18 ani în urmă de neobositul cercetător și prețuitor al comorilor literare moldovenești, G. T. Kirileanu din Piatra-Neamț, cu prilejul publicării unui articol comemorativ despre Gavriil Musicescu¹. La rîndul său, G. T. Kirileanu le cumpărase, împreună cu altele, de la un anticar din Iași.

Această corespondență oglindește în bună parte gândurile, păsurile, necazurile și bucuriile vieții lui Gavriil Musicescu dintre anii 1888—1900. Ea dă apoi la iveală întâmplări contemporane sau împrejurări felurite din viața de toate zilele. Pe temeiul ei putem desprinde felul său de a fi, pe lângă faptul că ne dă și o lumină nouă asupra multor stări de lucruri din acea vreme, ajutînd să fie înțelese mai bine unele evenimente privitoare la istoria Bisericii Române de la sfîrșitul veacului al XIX-lea.

Astfel, din aceste scrieri, aflăm că în anul 1899, fiind vacant scaunul de episcop al Romanului, Gavriil Musicescu, rămas văduv, era socotit printre cei ce rîvneau să ocupe acest scaun vlădicesc².

Se știa prea puțin pînă acum despre faptul că în 1896, după scoaterea mitropolitului Ghenadie Petrescu din scaunul Ungrovlahiei, se plănuia alegerea mitropolitului Iosif Naniescu ca Primat al țării. Îngrijorat de faptul că ocrotitorul său va părăsi în acest schip Iașii, Musicescu îi scrie, rugîndu-l să nu plece la București³, după îndemnul fiicei sale, Florica⁴.

Cîteva din aceste scrisori ne dezvăluie ajutoarele pe care mitropolitul Iosif Naniescu le trimitea personal lui G. Musicescu pentru întreținerea corului său⁵ și tipărirea partiturilor⁶.

Întotdeauna G. Musicescu ținea să facă părtaș la bucuriile sale și pe mitropolitul Iosif Naniescu⁷ cînd era vorba de succesele lui⁸. Același lucru îl făcea și cînd era copleșit de amărăciunile vieții: boala soției⁹, îmbolnăvirea lui¹⁰, sau mîhnire că e uitat de prieteni¹¹.

1. Diac. Prof. Gh. I. Moisescu, *O jumătate de veac de la moartea lui Gavriil Musicescu*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXII (1954), nr. 1—2, p. 45—58.

2. Cf. Scrisoarea nr. XVIII.

3. *Idem* nr. IV, din 18 octombrie 1896.

4. *Idem*, nr. III, din 14 octombrie 1896.

5. *Idem*, nr. V, din 27 noiembrie 1896.

6. *Idem*, nr. IX, din 24 noiembrie 1897.

7. *Idem*, nr. VI, din 24 ianuarie 1897.

8. *Idem*, nr. XII, din 2 august 1898.

9. *Idem*, nr. VIII, din 15 iulie 1897.

10. *Idem*, nr. XX, din 16 noiembrie 1899.

11. *Idem*, nr. XIX, din 11 noiembrie 1899.

Multe știri prețioase aflăm din scrisorile pe care i le trimite în 1899 din Rusia, unde Musicescu făcuse o lungă călătorie la Kiev¹², Petersburg¹³ și Varșovia¹⁴. Alături de aceste știri, aflăm și unele amănunte în legătură cu întâmplări puțin obișnuite¹⁵.

Corespondența de față întregeste lucrarea preotului ieșean Paul Mihail, Viața și opera lui Gavriil Musicescu oglindită în scrisorile anilor 1871—1899, publicată în *Buletinul «Studii muzicologice»*, nr. 2/1956, p. 105—127 și nr. 4/1957, p. 59—128, editat de Uniunea Compozitorilor din R.P.R. ca supliment al revistei «Muzica». De asemenea, ea se adaugă la corespondența mitropolitului Iosif Naniescu, păstrată în ms. rom. nr. 4398 din Biblioteca Academiei R. S. România.

I

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

Respectuos Vă rog permiteți-mi se adaog și eu câteceva pe lângă cele de la Sinod.

Toate școalele a primit tabloul serbătorilor bisericești și naționale. În acest tablou serbătoarea de la 21 Noembrie este scoasă sau mai bine dată afară. Nu știu dacă e o eroare sau intenționat. De-i eroare, interveniți spre a se corige, căci altfelu corul nu va putea cânta niciodată la această serbătoare Domnească, ștearsă de Rege.

De-i intenționat, atunci noroc bun, poate la anul viitor vom șterge și pe sf. Nicolae, sf. Georgie etc. Iar mai încolo vom șterge și Crăciunul.

Urându-Vă senătate, Vă rog să binevoiți a primi asigurarea profundului respect ce Vă păstrează duhovnicescul fiu și prea supus serv.

G. Musicescu

Iași, 1888 Noemvrie în 14.

Anul întâiu al ruperii cu Orientul.

II

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

De frica furiei vântului ce în astă sară s-a stârnit, am rămas acasă, dar ca să potrec sara cu folos, mi-am permis să vă scriu.

De serbarea Sf. Trei-Ierarhi, patronul seminarului, nu vă scriu, căci desigur că D-l Dragomir¹⁶ V'a relatat despre toate, adecă : serviciul și cântarea în biserică. Desertațiunea despre Minee, dejunul și discursurile.

Eu însă îmi voi permite să vă adresez profunda recunoștință din partea noului element coral¹⁷, pentru buna-voitoare (sic) și părinteasca atențiune ce-i acordați.

Spre 2 Februar, privighere nu s'a făcut¹⁸. În ziua de 2 februar s-a slujit sobor cu P-le Ierotei¹⁹. Am cântat numai cu bărbați și cu noul element, căci băeții erau la școală.

Axionul am cântat «Cuvine-se», căci îmi era peste puțință să dau în studiu axionul în care, fără nici o explicație se zice : «toată partea bărbătească ce deschide pân-tecele, sfânt lui Dumnezeu este».

Dar fiindcă și unul și altul este tot în lauda Maicii Domnului, am cântat «Cuvine-se». Ca chinonic am zis : «Acum slobozești». A făcut furori : lumea aleasă ne-a așteptat afară ca să ne adrezeze felicitări. Noul element s'a distins. Din vechiul element, contrabasul Andrei Teodorescu²⁰, stipendiatul I.P.S. Voastre, așteaptă o mân-

12. *Idem*, nr. XVII, din 4 august 1899.

13. *Idem*, nr. XV, din 21 iulie 1899.

14. *Idem*, nr. XVIII, din 31 octombrie 1899.

15. *Idem*, nr. XXI, din 3 martie 1900.

16. Dr. Dragomir Demetrescu, profesor la Seminarul Veniamin din Iași (1882—1892) și apoi la Facultatea de teologie din București (1893—1926).

17. «Noul element coral» erau «coristele», introduse pentru întâia oară, de Gavriil Musicescu, în corul mixt al catedralei mitropolitane din Iași.

18. Este vorba de hramul vechii biserici mitropolitane din Iași «Intimpinarea Domnului» sau «Streteniu». 19. Arhim. Ierotei Maximescu.

20. Andrei Teodorescu contrabas «stipendist», adică întreținut personal al mitropolitului Iosif.

gâiere pe decembrie și ianuarie. Dacă vă aduceți aminte, cu vr'o 2 zile înainte de plecarea I.P.S. Voastre, v'am amintit pentru decembrie și ați zis că nu-s bani.

După terminarea Sf. Liturghii, Părintele Eclisiarh²¹ mai cât pe ce era să dea și o masă, după obiceiul creștinesc, adevă masa hramului, dar s'a luat de samă zicînd: «lăsați că de Paști vine părintele Mitropolit și-o să dea masa pentru hramul Sf. Gheorghe și atunci voi veni și eu la masă, așa că vor fi drept două mese».

Binecredincioși, am consimțit, convingși fiind de adevăr. Cred că a sosit timpul se fac și eu o rugăminte: Voiu să viu la București în cestiunea corului și a mea, de se poate, rog *gratula-ți-mă* cu bilet de liber parcurs.

Cu profund respect Vă sărută mâinile.

G. Musicescu

Iași, 2 Februarie 1896
orele 10 de noapte.

III

Serut mâna înalt Prea Sântite,

Iată-mă cu quitanțele semnate de cei ce au primit sumușoarele respective. La amîndoi li s'a întins gurițele până la urechiusi de scârbă că-i tot supărați cu trimiterea banilor.

Corului și basului nu le-am dat încă, de oare ce abea astă-noapte am sosit în Iași, căci am avut un accident pe drum și anume: pe la orele 4 $\frac{1}{2}$ de dimineață, un domn strigă: «Iată-ne la Iași!» Eu, somnoros cum eram, sar repede, dau jos bagajele și când mă uit bine, gara nu sămăna a Iași. Alerg repede la șeful gării să-l întreb dacă în adevăr, acolo unde eram în acel moment, era Iași? În timpul când șeful zice: e Bârlad, domnule, trenul mișcase spre Iași! Eu atunci m'am repezit după tren, dar un golan de gardist mă apucă de poala surtucului strigînd: *ne vu rezeze pas, domnule!* M'am înfuriat pe el și-i zisei: nu vezi că surtucul e nou și încă la feliu cu Ilie de la Ministeriu, ce trași? În timpul acesta se apropie un domn și zice:

Trăsura vă așteaptă.

Când colo era în adevăr Bârladul, unde mi se pregătise un banchet, la care au asistat 24 persoane, profesori și profesoare, felicitându-mă de succesul repurtat la Sinaia. Ne-am pus la masă la 12 și ne-am sculat la 4 $\frac{1}{2}$, plecînd direct la gară și sosind la 9 $\frac{1}{2}$ noapte la Iași.

Curtea bisericeii plină de lume. Anton²² a păzit grădina până la 2 de noapte, iar de la 2 până'n zioa pomoșnicul²³ lui.

Astăzi e greu să răzbați prin curte de lume ce vine să se'nchine Sf. Paraschiva²⁴. Pentru zioa de az ar fi trebuit o Mitropolie de vr'o 5 ori mai mare de cât cea ce Bunul D-zeu v'a ajutat s'o terminați.

Timpul fiind prea frumos, credincioșii foesc ca furnicile; sunt de tot feliu, și boeri și țărani, bogați și săraci, tineri și bătrâni.

Alte, noutăți sunt următoarele: toți, dar absolut toți ai casei, începînd cu maica, cu grabă s'a interesat dacă ați ajuns bine și dacă nu cumva, ferească Dumnezeu, ar gânda părintele să ne lese²⁵.

Florică²⁶ vă serută minile pentru bomboanele ce ați binevoit să-i trimiteți și mă roagă să vă scriu să nu rămîneți la București, că a fost și ea acolo, dar nu-i place, mai bine și mai frumos e la Iași.

Respectuos vă serut mâinile și vă rog să mă iertați că-mi permit glume prin scrisori.

G. Musicescu

Iași 14. X. 1896

21. Arhim. Ioachim, mare eclesiarh al Mitropoliei Moldovei și în 1890 (cf. Pr. Paul Mihail, *op. cit.*, în *loc. cit.*, nr. 4 (1957), p. 117). 22. Anton grădinarul Mitropoliei din Iași.

23. Ajutorul său. 24. Cu prilejul prăznuirii sale, la 14 octombrie.

25. Era vacant scaunul de mitropolit primat al țării, prin înălțurarea, la 24 mai 1896, a mitropolitului Ghenadie Petrescu, cînd, potrivit legii și rînduieiilor canonice, locul era girat de mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu.

26. Florică, fiica lui Gavriil Musicescu născută în 1887, mai tirziu profesoară de pian la Conservatorul de muzică «Ciprian Porumbescu» din București.

La scrisoare este alăturată următoarea «Chitanță. 700 (șapte sute lei) am primit de la I.P.S. Mitropolit prin D-l G. Musicescu, astăzi 14 Octomvrie 1896. — Iași (ss) V. Boboc²⁷ (autograful lui G. Musicescu).

IV

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

Mi se pare că e un an de când ați lăsat Iașul. Și aceasta nu (e) numai părerea mea, dar și a altora.

Așa azi, pe la 8½ dimineață, mă pomenesc cu Grigorie care-mi zice: Vă pofteste părintele la cancelarie! D'odată mi-a trăsărit inima, am crezut că ați venit acasă fără să știu eu. Dar când am auzit și cuvântul: cancelarie, am priceput că era părintele Ștubeu²⁸. Și în adevăr, tocmai pe sf. sa îl găesc primbându-se prin cancelarie și când m-a văzut, d'odată mă întâmpină cu vorba: «ci vino odată frate, nu știu ce se petrece cu mine când viind la cancelarie și când știu că Părintele nu-i cu noi mi se pune un nod în gât, îmi vine să plâng și se mă duc în lume».

Cu nodul în gât i-am zis și eu: «dar ce o se fie când a schimba Iașul pe București?» Și aici, mulțemită că eram numai amândoi, ne-am pus pe plâns, da ce plâns! Am tăcut ca mușii vr'o 10—15 minute, până când ne-am liniștit; apoi am zis părintelui Ștubeu: de duminică 20 Octomvrie corul va cânta chenonicul: «Arată mie Doamne calea pe care să merg, căci către tine am rădicat sufletul meu».

Aceasta ne va fi rugăciunea către cel Atotputernic ca să întărească pe I.P.S. Mitropolit în gândurile sale cele bune și să nu ne lase. Iată că intră P-le Creangă²⁹ carele cam pe nas ne zice: da pe când vine Părintele, că am cetit în gazetă că Sf. Sinod o să se'nchidă? Mi-am luat ziua bună și plec, iar prin sală mă ajunge maica și cu glas jalnic zice: am scuturat, am grijit, totu-i curat, numai se ni-l aducă D-zeu mai de grabă.

Nu știu ce să fie, dar zioa de az rău m'a zdruncinat în moralul meu, ceia ce m'a făcut se scriu la Ministeriu se-mi regulez drepturile la pensie, pentru orice întâmplare se fiu gata. Sunt așa de neliniștit, că mai în fiecare zi îmi vine se plec la București, ca să fiu aproape de I.P.S. Voastră și cu trupu și cu sufletul. Apoi mai vine și Anton cu vorba lui: ei, la ce s'a mai dus acum la București, tocmai când crizantina a înflorit! Ș'apoi București îi trebuie acu? De ce nu l-a luat când era mai tânăr?

Mă iertați I. P. Sântite că vă înșir toate aceste, poate că ele nu or plăcea, dar ce se fac, nu pot se fac altceva.

Vă serut mâna și Vă rog se nu uitați în Arhipăstorește-Vă rugăciuni și pe devotatul fiu duhovnicesc prea supus serv.

G. Musicescu

Iași, 19 Octom. 1896

V

Sărut mâna Înalt Prea Sântite,

Cu toții, deși știeam că cele publicate în jurnali despre sănătatea I. P. Voastre sunt și dorinți oculte, prin urmare minciuni reale, totuși cu toții ne-am bucurat când am primit știri de la Dl. Popescu Ilie și de la P-le Ștubeu că sunteți perfect sănătos, adecă așa cum poate fi un tânăr de 77 ani!³⁰

Dar ce ne pasă de 77 sau 97, sănătate să fie, ceia ce rugăm pe bunul Dumnezeu ca să vă ție sănătos; cit pentru ani, treaba dumnealui, noi nu ne ocupăm.

27. Ieromonahul Visorion Boboc, economul casei mitropolitane din Iași.

28. Preotul Constantin Ștubei de la biserica Bărboi, directorul Cancelariei Mitropoliei Moldovei, începînd din anul 1883, fost mai înainte profesor de muzică vocală la Seminarul Veniamin din Iași (1861—1863). Cf. Pr. Paul Mihail, *op. cit.*, în *rev. cit.*, nr. 4 (1957), p. 68.

29. Preotul Vasile Creangă de la biserica Dancu din Iași.

30. Mitropolitul Iosif Naniescu era născut la 15 iulie 1818 în satul Răzălăi pe Nane. Cf. Tit Simedrea, *Anul nașterii mitropolitului Iosif Naniescu*, în «Biserica Ortodoxă Română», LVII (1939), p. 394—396.

Trec la altă ordine de idei : azi, 27 Noemvrie 1896, P-le Visarion³¹, cel care se duce în târg, când e vorbă să dea vin la masă, iconomul de ogradă îmi aduce 200 lei pe care i-am primit de la P-le Păun³², cel care e superior la Barnovschi, subdirectorul Cancelariei Sf. Mitropolii, candidat de Director, care și el a primit cei 200 lei de la I.P.S. Mitropolit al Moldovei, și I.P.S. Sa i-a dat pentru mine, eu șeful corului celui care a cântat înaintea Împăratului Austriei, ca și eu la rîndul meu să'mpart coristelor sau noului eliment.

Mulțemindu-Vă, cu profund respect vă sărut mîna în numele întregului personal al Corului și în special din partea acelor care s-a îndulcit din acei 200 lei.

Basul³³ e mîndru că glasul lui s'a auzit până la București.

Oare n'ar fi bine să vin până la București ca să dăm asalt la cuconu Ghiță Mărzescu³⁴ să ne, mai crească bugetul 'cu vr'o 2 000 lei pe an ?

De găsiți că e bine, spuneți lui Dl. Ilie ca să scrie mie, căci dă'acum pot, acum îl fac, ar putea să spue și cuconu Ghiță relativ de mine, adecă să mă facă om.

Vă sărută mînilor prea supusul serv,

G. Musicescu

Iași 27. XI. 1896.

VI

Serut mîna Înalt Prea Sînțite,

Îmi permit să Vă mai tulbur liniștea prin prezenta mea scrisoare. Dar ce să fac ? Când mă sâcîie Walter, la I.P.S. Voastră alerg. Când maica n'are cui vinde șaiacul, la I.P.S. Voastră scăparea.

Când orbi și ologii cer milă, tot la I.P.S. Voastră alerg.

Dacă la nevoi alerg, oare nu sunt dator să zbor când am o bucurie ? Cred că da.

Astăzi am primit decretul prin care mi se confere ordinul «Coroana de fer» cl. III.

Această distincție onoare ce mi s'a făcut, (o) datoresc în parte și I.P.S. Voastre, căci mi-ați dat sprijin real să-mi ajung scopul cu corul. Deci puteți să mă felicitați și când vă veți întoarce în Iași să mă poftiți și la masă.

Pe lângă aceasta am și o rugăminte : dacă nu Vă incomodează, respectuos Vă rog, faceți un compliment d-lui D. A. Sturza³⁵ pentru această cinste, căci în cea mai mare parte d-Sale datoresc Coroana de fer.

Eu i-am telegrafiat azi, dar eu, îs eu, pe când I.P.S. Voastră e altă vorbă.

În așteptarea unei reale felicitări, Vă sărut mîna și rog pe bunul D-zeu să Vă dăruiască sănătate și viață lungă.

Fiu duhovnicesc,

G. Musicescu

Iași 24. I. 1897.

VII

Serut mîna Înalt Prea Sînțite,

De eri eram hotărât să Vă scriu, dar am lăsat pe azi, ca să nu fiu în prima furie.

Eri am avut mare serbătoare în splendida catedrală a Moldovei și unică în România³⁶. Nu pot spune însă că am avut hram !

Când zic hramul unei biserici înțeleg prescripțiunile regulilor ce se păstrează *ab antiquo* în serviciul bisericii ; înțeleg toată tradițiunea seculară ce stă strâns legată cu serbarea hramului.

Ce desilusiune ? zic desilusiune, ca se nu zic scandal !

Înaintea sf. Icoane a hramului nici o lumânare !

31. Vezi *supra*, n. 27.

32. Preotul Constantin Păun superior la biserica Barnovschi din Iași și subdirectorul Cancelariei Mitropoliei din Iași.

33. Andrei Teodorescu, vezi *supra*, n. 20.

34. Ghiță Mărzescu, ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor în anul 1896.

35. D. A. Sturza prim ministru în anii 1895—1899 (†1914).

36. Este vorba de vechiul hram al bisericii mitropoliei din Iași, «Întîmpinarea Domnului», la 2 februarie.

Terminându-se sf. liturghie, toți clericii și servitorii bisericei așteptau masa tradițională. Dar ce răs! Clisiarhul cel mare³⁷ duce pe arhimandriți etc. la maică, ca maica să-i cinstească cu dulceții! Nu dor că era vre unul flămînd, căci slava Domnului, în Țara Românească n'a murit încă nime de foame; dar cestiunea e de tradițiunea cea sfântă a bisericei! Și când colo o burtă nesățoasă bagă 150 lei în buzunari, dați de stat tocmai pentru cheltuielile hramului. Lăcomia aceasta compromite situația demnității bisericei.

Dacă și unul ca Clisiarhul Mare, care are casă, masă, leafă și nici o obligație, e o lăcomie nedemnă, care ar trebui să fie exemplul de devotament pentru biserică, atunci nu-i în drept nimine nici să se mire, da decum se mai ocărăscă pe laici, dacă taie sau știrbesc din drepturile bisericei.

Dar mi se pare este zis undeva: «Peirea ta dintru tine Ierusalime».

În cestiunea aceasta termin, căci mi se suie sângele la cap.

Mulțumesc din adîncul inimei în numele întregului personal al corului, pentru sprijinul și mijlocirea către D-l Mărzescu pentru sporiul diurnelor ce ați bine-voit a face.

Corul își face datoria, aduce lume peste lume la biserică; nu tot așa se poate spune de administrația bisericei. Până și pe stradă auzi: «Dacă Mitropolitul nu-i acasă!»

Respectuos Vă sărută mânilor,

G. Musicescu

Iași 3. II. 1897.

VIII

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

Eri sâmbătă, 14 Iunie, ați primit o scrisoare de la mine; ultima parte a acelei scrisori a fost prea îndrăzneată. Vă cer mii de scuze, n'a fost însă scrisă decît cu intenția ca se mai radeți câteva momente, căci de cele-l-alte griji, slava Domnului, nu v'a lipsit nici odată.

Astăzi și eu, mulțemită lui Dumnezeu, sunt mai vesel, căci nevasta mea³⁸ se găsește mult mai bine; azi a mîncat bine, ba chiar și-a permis luxul d'a se da jos din pat și a făcut trei pași rezemată de mine.

Din viața Bucureștiului nu vă pot comunica nimic nou.

Ploile nu ne slăbesc nici pentru o zi; de nu plouă dimineață, la amiază cu siguranță. De scapă și amiază, atunci sara toarnă cu găleata.

D-l Ilie mi-a spus că mandatul s'a expedit și m'a rugat să mă întorn la Iași mai curînd, ca venind apoi în București să nu-l trec cu vedere.

D-l Dragomir³⁹ mi-a spus că P. S. Episcop de Roman Ioanichie⁴⁰ e rău bolnav și că pleacă la băi. Urmează deci ca sau cît mai curînd să se facă hirotonia, ce se aibă cine se ține loc; sau de nu, atunci tocmai la toamnă! Și nimic mai nesuferit de cît așteptarea și încă ce așteptare?! Alta-i când aștepți o decorație, alta când aștepți se-ți vie un prieten și alta-i când aștepți arhieria!

N'am apucat se isprăvesc cuvîntul arhieria și D-zeu pare că s'a fi supărat de această cestiune și d'odată trimite pe sf. Ilie, carele nici una nici două începe trosc, pliosc și toarnă-i o ploaie de s-a întunecat în casă.

Atunci dar se așteptăm vremea bună.

Respectuos vă serută mânilor,

G. Musicescu

(București) 15 iunie (1897).

37. Arhim. Ioachim, vezi *supra*, n. 21.

38. Gavriil Musicescu a fost căsătorit cu Ștefania Fetov, care a încetat din viață în urma unei îndelungate suferințe, la 22 septembrie 1898.

39. Dragomir Demetrescu, vezi *supra*, n. 16.

40. Ioanichie Floru, episcopul Romanului, 1897—† 1899 iunie 28.

IX

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

Mi s'a umplut inima de bucurie, văzând ordinea cea mai complectă în rânduala bisericiască. Nu tot așa se petrece la noi, când lipsiți din Iași. Așa, nu mai de parte de cât eri, Duminică 23 Noemvrie, a fost mai mult necuviință de cât serviciu. De erați aici, de sigur că făceați cu servitorii bisericei ceiace Hristos a făcut cu negocianții.

Azi m'am dus la Cancelarie ca să mă lămuresc. Am găsit pe P-le Archimandritul de scaun Daniil⁴¹, și-l întreb :

— De ce nu se respectă ordinele I. P. S. Mitropolit, care a zis că Gherasim⁴² să nu slujească Duminicile și serbătorile ?

Mi s'a răspuns textual, față fiind părintii Păun și Diaconul de la Golia, următoarele : «De acela nu mă apropii căci mă batjocorește ; iar dacă spun clisiarhului mare, mă bruschiază și zice că nu-i treaba mea. Ei cum se'nțeleg între ei și cum vra P-le protopopu, că el le dă masă».

Nu mai merg mai departe, căci V'ași enerva prea mult. Un lucru știu însă că ananchia crește.

Tot eri am primit de la P-le Ștubeu 120 lei trimiși de I. P. S. Voastră pentru bas și pentru *is pola eti despola*. Cei ce s'au înfruptat din binevoitorul dar al I. P. S. Voastre, respectuos prin mine Vă sărută mânilor. Iar noi cești care postim, vă dorim senătate, ca cât mai curând se veniți acasă sănătos și voios.

Eri am avut onoare a face cunoștință cu D-l Rossetti Solescu⁴⁵, Ministrul nostru la Petersburg : am vorbit multe și am aflat multe bune, ceiace m'a bucurat. Cu venirea I. P. S. Voastre vă voi povesti.

Vă serută mânilor devotatul serv.

G. Musicescu

Iași 24. XI. 1897.

X

Sărut mâna Înalt Prea Sântite,

De și abia mai eri v'am scris, dar cum vedeți, mă grăbesc ca baba'n raiu, să Vă mai derajăresc cu scrisorile mele.

Azi noi am avut mare sărbătoare, s'a cântat Te-Deum, în memoria luării Griviței. Biserica era plină de militari, cu D-l General Sarca'n frunte și țivilnici, cu D-l Gheorghian⁴⁶ în cap. A slujit P-le Ierotei⁴⁷ cu mitra și cu cârjă, însoțit de clerul casei. Corul n'a cântat, căci nu s'a găsit absolut nime să ne înștiințeze, de și joi am avut repetiția !

Joi, P-le Ștubeu a fost bolnav ; Archimandritul de scaun a fost lipsit de scaun ; iar marele eclisiarh a găsit cu cale să nu-mi spue nimic, căci și lui, după declarația sa, P-le Păun i-a spus abea după toacă, adecă joi pe la 3, iar noi am făcut repetiție pînă la 7 sara ! Iată omul, pe care, în nemărginita bunătate ce Vă caracterizează, îl mai țineți în slujbă, spre rușinea... hai fie, a clisiarhiei mari.

Tot azi am primit o scrisoare de la I. P. S. Mitropolit al Serbiei (care) mă însărcinează să vă comunic mai multe ; aceste mai multe însă cer oare care explicație, d'aceia vă voi comunica sau când mă veți chema la București, sau când Vă veți re'ntoarce la Iași. Tot ce pot spune e că Vă trimite frățești închinăciuni și Vă roagă să nu-l uitați în sfințele I. P. S. Voastre rugăciuni.

La noi vremea pare că merge spre primă-vară, de azi dimineată suflă un vânt puternic de la sud spre nord, ducând nori cu cărd. Dar asta nu mă prea bucură, căci după așa ceva, tot acești nori apoi fug de nu-și pot ține în loc călcăile, când

41. Daniil arhimandritul de scaun al Mitropoliei Moldovei.

42. Ierom. Gherasim, oprit să slujească în zilele de duminică și sărbătoare.

43. Preotul Constantin Păun, vezi *supra*, n. 32.

44. Nu știm cine era diacon la biserica Golia din Iași în 1897.

45. Rosetti-Solescu ministrul plenipotențiar al României la Petersburg în 1897.

46. V. Gheorghian, președintele Tribunalului din Iași, fratele episcopului Dunării de Jos, Iosif Gheorghian (1879—1886), ajuns apoi mitropolit primat (1886—1893 și 1896—1909).

47. Arhim. mitrofor Ierotei Maximescu duhovnicul mitropolitului Iosif Naniescu.

începe a-i fugări nordul. S'apoi de s'ar bate ei între ei; cale, vale, dar vorba că vai de cei ce-s în calea lor! Lemne n'au, blăni nici atâtă, pivnița o ține închisă P-le Visarion!⁴⁸ Pas de mai luptă în asemenea împrejurări!

Dar Mare-i Dumnezeu, îți veni odată acasă, ne vom scoate și noi atunci din capete, numai să aduceți și pe d-l Ilie sau C. C. Stanciu.

Vă sărută mâna devotatul serv.

G. Musicescu

Iași 28. XI. 1897.

XI

Sărut mâna Înalt Prea Sântite,

Zioa de eri 6 decembrie s'a petrecut la noi ca o zi splendidă. Și cum ar putea fi mai splendid, cânt Dumnezeu îți face după gând!

Vineri sara stam cu nevasta de vorbă, fiindcă nu-i era bine și căutam s'o distrez. Ei bine, în zioa de 6 des-de-dimineată, eram încă nespălat ca toți nespălații și iată că vine P-le Ștubeu cu o telegramă de la I. P. S. Voastră, M'am bucurat sufletește de distinsa I. P. S. Voastre considerațiune pentru mine. L-am tratărisit pe P-le Ștubeu cu un stacan de ceai și ne-am dus la biserică. Vremea călduroasă, dar păclă, nu se vedea pînă la zidul bisericii. Slujea P.S.S.S., Canoanele⁴⁹. Biserica plină de lume. Când am ajuns la Crezu, m'am adresat către coristelor (sic) mele cu următoarele vorbe: «De ar fi fost I. P. S. Mitropolit se asculte răspunsurile și *Pre Tine te laudăm* ... aceste noi și așa cum le cântăm, de sigur că plîngea».

I. P. Sântite! Dumnezeu Sfântu îmi e martur și toți cei ce m'au auzit, cum am terminat de spus, în acel moment, din întunerecul ce era în biserică din cauza ceței, s'a luminat așa de puternic, pare că soarele intrase în biserică, ca să ateste prezența spiritului I. P. S. Voastre! Ce bine și ce mîngăietor e când ți se realizează măcar cele duhovnicești, dacă nu și cele lumești.

Și fiindcă a venit vorba de mîngăere, am trimis azi la adresa I. P. S. Voastre o cutiuță cu care să mîngăiați pe D-l Ilie, ca D-sa venind la Iași, să mă mîngăie și pe mine. Cu alte cuvinte să ne mîngăem unul pe altul, cu binecuvîntarea I. P. S. Voastre.

Te deum s'a cântat cât se poate de bine; ne-am dus apoi la D-l Consul, la care am găsit pe cei alți consuli, autoritățile civile și militare și în prezența acestei lumi, D-l Consul s'a permis să vă offenseze, întrebându-mă: Ce face bătrînul nostru patriarh? De nu era lume, eram hotărât să-l provoc la duel, dar îndată ne-am împăcat, de oarece de'ndată de mâncare și băutură ne-a dat, iar C. C. Nicolai Gheucă a ținut și un discurs, despre care numai povestind, se poate gusta tot farmecul.

Respectuos Vă sărutăm cu toții mâna și vă dorim.

G. Musicescu

Iași, 7. XII. 1897.

XII

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

Îngrijat fiind că gluma ce mi-am permis să fac cu lipsurile de la M-rea Neamț, v'a produs o nemulțumire, mă grăbesc cu profund respect a Vă ruga să mă iertați. Vă declar că n'am avut altă intențiune de cât să Vă procur câte-va momente de distracție, căci supărări și iritațiuni nu Vă lipsesc; se găsesc destui care să vi le procure.

Încă odată umilit Vă rog să mă iertați, dacă V'am supărat și Vă promit, ceia ce-i tot una ca și cum aș făgădui, că nu voiu mai face pe viitor ceia ce am făcut în trecut.

Eri P-le Ștubeu și cu D-l Ilie mi-a fost spus o plăcută veste, dar nu i-am prea crezut, temându-mă ca nu cum-va și ei să nu fi pregătit ceva!

48. Ieromonahul Visarion Boboc, economul casei mitropolitane din Iași.

49. Arhiepiscopul Conon Arămescu-Donici, doctor în teologie și profesor la Seminarul Veniamin din Iași (1890—1902), episcop de Huși (1902—1912) și apoi mitropolit primat (1912—1918).

Vă comunic aceasta ca să vă convingeți că nu protejați pe un derbeder, ci că are și el un merit oarecare, pe lângă acel d'a fi devotatul fiu duhovnicesc și prea supus serv al I. P. S. Voastre.

G. Musicescu

M-rea Neamț, 2 august 1897.

XIII

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

De sigur că V'ați bucurat când ați cetit scrisoarea mea din Constanța, unde era o vreme admirabilă. Dar acel timp splendid n'a ținut de cât Marți și Mercuri, iar Joi, când am plecat d'acolo, o sghivorniță, o ninsoare cu un vânt ce nu numai pe bătrâni, dar și pe tinerii moderni îi trântea la pământ. Iar marea, părea că voea să-și arate puterea cea uriașă, astupând sau mai bine asurzând pe cei ce o priveau, prin îngrozitorul murmur al valurilor spumegânde :

Și inchipuiți-Vă, I. P. S. Sântite, că toate aceste nu erau decât să mă alunge pe mine din Constanța, ca nu cumva să rămân pe Duminică și se mai scriu : *Fie mila ta!* Și ca se Vă'ncredințați că cele ce Vă scriu sunt adevărate, iată cum s'a petrecut lucrurile : Joi pare că vroiam se mai rămân pe Vineri, când ies afară, o Doamne! Vântul mă izbea în toate părțile, zăpada îmi astupa ochii, gerul îmi îngheța urechile, mugetul mării mă înspăimânta și mă asurzia cu valurile spumegânde. M'a cuprins frica și fără multă vorbă la orele trei am plecat la gară. Și ce să vedeți! Cum am ajuns la gară și m'am suit în văgăună, vântul a încetat, gerul a dispărut, ninsoarea a stat, mugetul mării n'a mai dat nici un semn de vieață. Atunci văzând această subită transformare, mi-am zis : bre, bre bre, se vede că-s trebuincios la Iași, hai dar ; și am plecat. Ce a mai fost cum au rămas fenomenele naturii, nu știu, știu atâta că într-un timp am simțit că mă trage cineva de mânecă : «biletul D-le, suntem la Iași».

Uite, frate, uite, ce repede a trecut vremea și eu abea ațipisem, căci de ordinar nu pot dormi în drumul de fer...

Acasă totul bine, afară de relele cunoscute și I. P. S. Voastre, care rele își dau roadele abondente. Eri și azi a slujit P. S. Conone, a făcut doi diaconi și un preot.

Noi ne pregătim de Sf. Sărbători, iar Marți repetăm *is pola eti despota!*

Respectuos Vă serută mânilor.

G. Musicescu

Iași 13. XII. 1898.

Iarăși demisionăm ?

XIV

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

Respectuos vă rog să mă iertați că îndrăznesc să Vă supăr prin presenta scrisoare. Știți că nici odată nu mi-am permis a vă ruga, fie pentru mine, fie pentru alții, decât atunci când am avut legale temeuri.

Îmi permit a Vă expune mai întâiu faptele, apoi voi spune numele, iar ca încheiere cu toții respectuos serutându-Vă mânilor, Vă rugăm să dictați D-lui Ilie o telegramă care se cuprindă Archiepiscopescă a I. P. S. Voastre binecuvîntare. Un învățător din comuna X, dorește să se căsătorească cu învățătoarea din comuna Y.

A se zice învățător și învățătoare, este după noul dicționar, calicia. Și de se va mai adăogi că's în diferite comune, apoi tot ce poate fi mai nenorocit. Aș putea zice că e imposibilă cununia, căci traiul e aproape imposibil. Cauza însă principală de se grăbesc a se cununa, este, că părintele mirelui e greu bolnav și bătrân și acest bătrân dorește se vadă pe fiul său căsătorit, înainte d'a închide ochii pentru vecie.

Kiar (sic) în acest moment mi-am adus aminte că dorințele bătrânilor sunt luate în considerație nu numai de oameni, dar chiar de bunul Dumnezeu. Așa îmi aduc aminte cum un bătrîn se ruga ca se-i ajute Dumnezeu se vadă biserica isprăvită și apoi *Slobozește pre robul tău*. Ei bine, bunul Dumnezeu nu numai i-a ajutat se-și vadă biserica isprăvită, dar i-a dăruit ani mulți și sănătate, ca din acea biserică se facă splendoarea țării sale!

În considerațiunea ruzei părintești și ruzele părinților întăresc temelile casei copiilor, Vă roagă bătrânii Teodoreni, care a sprijinit prin școli pe acest învățător, *bătrânul* Musicescu și cu toate odraslele din ambele tulpine, binevoiți a da Archipăstoreasca binecuvântare să se celebreze cununia bisericească în Dorohoi a lui *Alexandru Tenie*. Cununia e principalul, de petrecere nici vorba nu poate fi, sunt oameni rezonabili, săraci și puși în grea poziție.

Totd'auna ați ajutat pe cei săraci; contribuiți și acum la realizarea dorinței murindului bătrân.

Respectuos vă sărută mâinile.

G. Musicescu

Iași, 17 Decem. 1898.

P. S. Doamne, Doamne, cât pe ce era se uit principalul. Eram așa de transportat, că mi se părea că stau în prezența I. P. S. Voastre așteptând Archipăstoreasca binecuvântare.

E vorba de cununia lui Alex. Tenie să se poată efectua în ziua de 27 Decembrie. E curioasă coincidența de dată!

Dacă Domnul nostru Iisus Hristos a lucrat Sâmbătă, făcând fapta bună și rușinând în același timp pe farisei și cărturari faceți și I. P. S. Voastră o faptă bună într-o nouă Sâmbătă, ca unul ce reprezentați pe Capul Bisericii vechi și noi.

Respectuos vă serută mâinile așteptând binecuvântarea tinerilor.

G. Musicescu

XV

Sărut mâna Înalt Prea Sântite,

Mai întâiu și întâiu chiar înainte de toate, doresc din inimă, ca mica mea epistolă să vă găsească sănătos și voios, drept îndreptând cuvântul adevărului. Cât despre mine, iată că veți ști: mă aflu, din mila Creatorului sănătos, dar nu și voios.

Duminică am fost la Mitropolie la biserică; slujbă prea frumoasă; lume foarte multă; cor minunat, dar nu întrece pe cel de la Mitropolia din Iași!

Tot Duminică am fost la Țarscoe-selo, unde d-l Pobedonostzev⁵⁰ își are reședința sa pe vară; m'a primit foarte bine și a stat de vorbă cu mine despre multe, peste 20 minute. Cele ce am vorbit nu totd'auna se pot scrie, deci la reîntoarcerea mea vă voi povesti prin viu graiu.

Luni am fost la D-l Sabler⁵¹, ajutorul D-lui Pobedonostzev și urmașul presumtiv, cu care deasemenea am vorbit multe.

Marți am făcut vizită și cunoștință cu I. P. S. Mitropolit al Petersburgului, Antonie⁵². E om ca de 52—54 ani, plin de viață, deștept și învățat. Între altele m'a întrebat cam de ce vârstă e I. P. S. Mitropolit Iosif al Moldovei? Am răspuns textual: a! I. P. S. Sa e încă destul de tânăr și cu atât mai mult că nici nu vrea să fie bătrân, are vrâsta abea numai *optzeci de ani!*

A!!! răspunse I. P. S. Antonie, adăugând: D-zeu să-l întărească pentru buna păstorire a fiilor săi duhovnicești și pentru înțeleapta conducere a bisericii. Vă rog, — se adresează către mine —, se spuneți I. P. S. Sale frățeștele, întru Hristos, ale mele îmbrățișeri și rog să mă pomenească în sfintele sale rugăciuni.

Azi am fost la D-l Rossetti-Solescu⁵³, Ministrul nostru, carele m'a invitat pe mâne la masă la D-sa, așa că abea Vineri voi pleca la Moscua, de unde, de voi ajunge cu ajutorul lui D-zeu, vă voi scrie.

Tare aș dori se știu și eu macar ceva despre cele ce se petrec în jurul I. P. S. Voastre. C. C. Stanciu tot așa de dimineața se scoală, că cum se duce la biserică

50. C. P. Pobedonostzev, oberprocuror al sinodului rus. Născut în anul 1827, a fost profesor de drept civil al Universității din Moscova. În 1868 a fost senator, în 1872 membru în Consiliul de Stat, iar în 1880 oberprocuror al sinodului Bisericii ruse, funcționând până în octombrie 1905. Moare în martie 1907 (N. Popovici, *op. cit.* p. 232—233).

51. V. C. Sabler, succesorul lui C. O. Pobedonostzev în postul de oberprocuror al Sinodului Bisericii ruse (1905—1911), (*Ibidem* p. 365).

52. Antonie Vadcovschi, mitropolitul Petersburgului (*Ibidem*, p. 475).

53. Vezi *supra*, nota 45.

totd'auna găsește ușa încuiată? Doamne, ce n'ași fi dat, ca într-un moment să mă gălesc la I. P. S. Voastră, înconjurat de cei ce totd'auna vă însoțesc.

Mă iertați, I. P. S. Stăpâne, că-mi permit și în scris să vă scriu glume, aceasta însă o fac știindu-Vă bunătața inimii și fiindcă așa ceva e necesar din când în când.

Vremea pe aici e foarte dulce, căldura innădușitoare lipsește, în schimb de 2—3 ori pe zi trage câte un ropot de ploaie, că crezi s'a dus vremea cea bună! Când colo, peste 1/2 oră, iar soare, cald, frumos.

Cine are bani, poate să se distreze și se petreacă chiar bine, cine nu, zace în oțel și scrie la scrisori.

Termin, de teamă să nu vă ambetez.

Respectuos vă sărut mânilor.

G. Musicescu

Petersburg 21 iulie 1899.

XVI

Serut mâna înalt Prea Sântite,

Azi e sfânta Duminică 25 iulie, am ascultat sf. liturghie în catedrala Cremlinului «Adormirea Maicei Domnului», unde se încoronează Impărații! După terminarea sf. liturghii, am fost condus de vizitez palatele imperiale, unde am umblat de la 11—12. Ce am văzut, mîntea cu toată agerimea ei se pierde.

Dar eu am început povestirea mea dintr'o coastă. S'o'ncep de la cap.

Am sosit aici în Moscua Vineri 23 a.c. pe la orele 10 1/2 a.m., m'am instalat în Grand Hôtel de Moscova. M'am interesat se află adresele de care aveam trebuință. În primul loc am făcut vizita mea D-lui Director al Corului Sinodal din Moscua.

Corul Sinodal e o instituțiune întreagă, despre care vă voi vorbi, acum e destul să vă spun că Directorul ei e un Domn ce poartă titlu de Excelență! D-l Smolenschi⁵⁴.

Îmi dau libertatea să vă povestesc cum s'a petrecut cu mine aci în localul Corului Sinodal, unde stă și D-l Director.

După ce m'am prezentat, aceasta era pe la 11 ore Sâmbătă, ne-am pus la vorbă despre: religie, biserică, cor, despre Prelați, cler în genere. Aceasta timp de vr'o 3/4 de oră. După aceasta am voit să plec. Dar D-l Director îmi zice: «Soția mea dorește să vă cunoască, deci să trecem în apartamentele D-ei». Se'nțelege, m'am supus și am urmat. Mă prezintă, sunt primit cu multă amabilitate; eu sărut mâna Doamnei, iar Doamna mă sărută pe cap. Vrăsta Doamnei e la 50, dacă nu mai bine, de roze. După un schimb de gentilețe, trecem în altă odaie unde ne aștepta o masă bogat garnisită cu felii de felii de mezeluri plus că tot pe masă sta un respectabil samovar, ținînd ison celor de pe'mprejurul său.

Am gustat, schimbând vorbe asupra voiajului meu; ei se interesau de țara noastră și eu n'am lipsit să-i invit să vadă și D-lor frumusețile cu care D-zeu ne-a înzestrat, precum și monumentele ce țara posedă, mulțemită celor ce s'au jertfit materialmente și moralmente ca s'o înzestreze.

Terminând gustarea, D-l Director îmi zise: «Acum se mergem în sala Corului». Salonul lor ca mărime, e de 4 ori mai mare de cât al nostru; cât privește construcția și eleganța, nu există termin de comparație, doar se zic, dar ce pot se zic? camera unde publicul își lasă galoșii ca se între în salon, e mai elegantă de 100.000 de ori de cât salonul nostru!

Când am intrat în acest salon, un cor de vr'o 50 persoane sta pe estradă. D-l Director le zise: «D-lor, cântați imnul heruvic de Musicescu, dar așa, ca cum ați cânta în prezența autorului». În salon mai erau vr'o 4 persoane laice și doi clerici. Corul a cântat admirabil, ași putea se zic la sigur, mai bine de cât noi dar nu cu mult.

Îndată ce s'a terminat, D-l Director le zise: «Vă prezint pe autorul acestui încântător heruvic». Immediat a urmat un formidabil aplaus din partea întregului cor și a persoanelor ce au asistat. După aceasta au cântat al doilea heruvic al meu, apoi câte-va piese de dirigintele acestui cor.

54. Smolenschi, directorul corului sinodal din Moscova.

Terminându-se, derigenții precum și persoanele asistente și preoții mi-au fost prezentate, aceștia erau profesorii școlii corului. M'au felicitat. Eu le-am ținut o mică cuvântare, mulțumindu-le pentru atențiune.

Sara am fost invitat la privighere, tot la catedrala Adormirea. A ținut de la 7—9^{1/2}, corul a cântat tot timpul. Biserica încăpătoare ceva mai mult ca a noastră plină de lume. Când am văzut atâtea închinători mi-am zis: aici ar trebui se fie mitropolit, măcar la bătrânețe, I. P. S. Mitropolit al nostru, că atunci de sigur ar întineri cu inimă, deși nici acum — precum știu — nu e bătrân.

Am observat cu multă atenție serviciul, ca se vă pot povesti. Sunt lucruri originale și de mare însemnătate în biserică.

Dar eu m'am întins la vorbă, am și uitat că C. C. Stanciu așteaptă se ziceți «eu intru pe aici și ies pe dincolo, cine știe drumu să mă găsească». Poftă bună.

Și eu în astă sară sunt invitat la D-l Director.

Respectuos vă serută mânil.

G. Musicescu

Moscua, 25 Iulie 1899.

XVII

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

Eri 3 august am sosit spre sara în Kiev. În drumul meu de la gară spre otel, m'am oprit câte-va momente în biserica sf. Vladimir. E ceva în adevăr admirabil! Astăzi mă voi duce ca se văd mai bine, se culeg impresiuni mai positive, ca cea ce Vă voi aduce de spus, se fie ceva sigur.

Posițiunile naturale ale Kievului și împrejurimile lui sunt pitorești. Aceasta probează că pe organizatorii monastirilor în toate țările creștine orthodoxe, îi povețuia providența Dumnezeiască, căci tot ce e mai frumos în țara lor, pentru acești sinceri rugători lui Dumnezeu, li s-a indicat de Cel ce conduce toate și pentru nimic nu pierde răboajele.

Plecarea mea din Moscua a fost pentru mine tot ce ambițiunea unui tânăr ar fi putut dori. Mi s-a dat (de) Capella Sinodală încă o producțiune corală, am fost felicitat și răsfelicitat. Mi s'a cerut *portretul* meu pentru *Sala Corului*, ca amintire de vizita mea. Am fost petrecut până la gară de excelența Sa D-l Director al Capelei și de dirijorii corului. În gura mare a zis Directorul: «Țara Dvs. trebuie să fie mândră având pe D-ta de profesor și șef al Corului din Iași...».

Cu toată tăria mea de cavalier, mi-a fost peste puțință ca se nu zic și eu câteva cuvinte. Am început cum se cade, dar ca un fulger mintea mea a zburat la Iași și pare că voiam să vă aduc măcar cu gândul într'a acoace, ca se vedeți ce se petrece cu mine. Și stăpânit de aceste impresiuni am început se plâng, cum plâng și acum scriindu-vă aceste rânduri.

Corul și asistentii au început să mă aplaude, iar Directorul m'a îmbrățișat și m'a sărutat.

Ceiace mi-a permis punga, am făcut și eu, am imitat pe I. P. S. Mitropolit al Moldovei și, în loc de lăzi de portocale, am dat 5 kilo bomboane pentru cor, bine înțeles în contul I. P. S. Voastre, căci pe I. P. S. Voastră V'a fericit nu pe mine.

Mâne plec la Odessa.

Respectuos Vă serută mânil.

G. Musicescu

Kiew, 4 August 1899.

XVIII

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

De sigur că o să vă mirați când veți afla de unde a venit această scrisoare. Ce-i asta cu candidatul Episcopiei Romanului⁵⁵, ce ziceți de nu se astâmpără și currieră lumea?

55. Eparhia Romanului era vacantă de la 28 iunie 1899 prin moartea episcopului Ioanichie Floru. Pentru «candidatura» sa la Episcopia Romanului vezi scrisoarea lui Gavriil Musicescu din 2 octombrie 1899 către I. Mandinescu: «Cît pentru episcopatul meu nu cred că se va realiza, deoarece copiii mei nu vor să aude de așa ceva. De reușită și de legalitate nu m-aș îngriji», la Paul Mihail, *op. cit.*, în *loc. cit.*, nr. 4/1957, p. 126.

Sunt în Varșovia! Am sosit aici aseară, Sâmbătă 30 octombrie și azi fiind sf. Duminică, acuși merg să văd biserica ortodoxă apoi și vr'o 2—3 catolice, ca se am idee și în același timp se știu ce se spun. I. P. S. Mitropolit al Moldovei, carele de și nu vr'a se fie bătrân, dar vr'a se știe multe; și eu, care d'asemenea tind să ajung octogenar ca și I. P. S. Sa, caut se-i satisfac dorințele.

Orașul e mare, ca toate orașele din lume, are însă particularități d'ale polonilor. Sunt însă și din timpurile lui Miron Costin, cel puțin așa par, zidiri de care azi, nu mai poți vedea niciări.

Un lucru însă nu mă mulțumește, timpul, de și nu-i friguros, dar ploios. Cu toate aceste voi căuta se profit cât mai mult în aceste 3—4 zile cât voi sta aici.

Acasă, la Iași, se nu aveți grijă, am lăsat toate în ordine și disciplină și lipsa mea nu cred că se va simți într-un mod marcant.

Am lăsat și adresa mea: stau la Otel Europa, ca la caz de trebuință se fiu înștiințat și imediat plec.

Respectuos Vă serut mânilor și din inimă doresc se fiți senătos și voios.

G. Musicescu

Varșovia, 31. X. 1899.

XIX

Serut mânilor Înalt Prea Sântite,

Deși am sosit de trei zile, totuși n'am avut curajul să vă scriu, deși mintea-mi era așintită numai la aceasta. Mare păcat trebuie să fi comis eu, pentru ca și I. P. S. Voastră să mă abandonați?

Din tot înaltul cler al Bisericii române, căria și eu am servit și servesc cu dragoste fiească, numai doi ș'au adus aminte anul acesta, că și eu serbătoresc zice numelui meu, și anume: P. S. Episcop Parthenie⁵⁶ și P. S. Arhiepiscop Valerian⁵⁷!

Nu cunosc nimic pentru care conștiința m'ar muștra și d'acea mi-am permis să Vă scriu aceste rânduri, respectuos rugându-vă, autorizați măcar pe Alexandru, căci și D-l Ilie s'a asociat cu Înaltii Prelați, uitând de sigur intenționat cum mă chiamă, deci măcar Alexandru să-mi scrie: care e păcatul meu? ca de pe acum se încep cu ispășirea lui.

Împrejurarea aceasta așa de greu îmi apasă inima și-mi preocupă mintea, că-mi este peste putință se mai pot scrie mai mult. Mintea refuză se-mi mai dicteze, iar ochii mi se umplu de lacrimi și nu mai văd nimic.

Respectuos vă sărută mânilor urgisitul.

G. Musicescu

Iași, 11. XI. 1899.

XX

Serut mânilor Înalt Prea Sântite,

Alaltaeri, P-le Ștubeu mi-a cetit ceia ce mă privea din scrisoarea I. P. S. Voastre către Sf-sa. Sunt mai mult sau mai puțin mângâiat, mi-am revenit, cum ar zice turcu, 'n fire și iată că mă grăbesc să vă scriu.

Și fiind că ați exprimat dorința d'a ști și câte ceva din Varșovia, iată că încep d'acolo.

Varșovia a remas tot acolo unde o știți, adecă pe malurile Vistulei. În privința bisericilor și a bigotismului polon, vă voi povesti, iar acum se știți că acolo în catedrala ortodoxă, am avut o mulțumire extraordinară:

1. — Am auzit cântându-se Imnul Herovic compus de mine, fără se cunosc nici o persoană în toată Varșovia, afară de Baroneasa Mengden.

56. Episcopul Dunării de Jos, Partenie Clinceni (1826—1902), apoi mitropolit al Moldovei (1902—1909).

57. Arhiepiscopul Valerian Ștefănescu, fratele episcopului de Roman Melchisedec, fost egumen la Sfântul Spiridon din Iași. Născut în comuna Gârceina județul Neamț în 1828, a fost preot de mir și rămânând văduv, a intrat în monahism în 1875, fiind hirotonit arhiepiscop în 1879. A încetat din viață la 8 martie 1928.

2. — La sf. liturghie a slujit Archiepiscopul Varşoviei; care ca persoană, e copie fidelă a figurei repositului Mitropolit Primat al României Nifon⁵⁸, iar ca cântăreţ, bucăţică ruptă Mitropolitul Moldovei Iosif, se-i dea Dumnezeu senătate.

Ce a simţit sufletul meu şi ce am cules d'acolo, Vă voi povesti din viu graiu. Iar până atunci, respectuos Vă aduc la cunoştinţă că contrabasul şi ispolaeţile îmi tot spun că în octomvrie a fost sf. Dumitru, adecă sfântul cu chiriele caselor, iar acum zic că e noemvrie şi că-i frig!

În vederea dreptelor lor plângeri, am expediat şi eu statele ca, până ce I. P. S., Voastră veţi binevoi a dicta o plăcută veste pe octomb. şi noemvrie, iar D-l Ilie s'o scrie, să ne vină şi mandatul pe noemvrie.

Cred, I. P. S. Stăpâne, că n'am gândit rău?

Eu cu sănătatea nu pre stau bine, căci doctorii zic că am boala numită «glicosă», ceiace reclamă din timp o căutare sau întârziind, atunci cimitirul. Şi, cum căutarea e mai scumpă şi nu se poate găsi cu înlesnire, nu-mi rămâne decât se aştept cimitirul.

Rog pe bunul Dumnezeu să trăiţi, ca şi pe mine să mă pomeniţi.

Respectuos vă serută mânilor, devotatul serv.

G. Musicescu

Iaşi, 16. XI. 1899.

XXI

Serut mâna Înalt Prea Sântite,

În urma celor petrecute la noi, mă grăbesc să vă'ntreb dacă sunteţi bine, sănătos şi afară de ori ce pericole!

La noi de mercuri s'a pornit un viscol ne mai pomenit: Joi nu se vedea nimic, așa de mare ninsoare şi cu vânt; azi ceva-ceva s'a mai astâmpărat. Dar în aceste trei zile şi două nopţi a grămădit atâta omăt, că nimine nu poate eşi din casă. Iar noi ceşti din curtea Mitropoliei, unde curenţii sunt foarte puternici, suntem cu totul sequestraţi. Între casa unde stau eu şi biserică omătul s'a ridicat până la acoperişul bisericeii, așa că eu eşind în balcon, am fost nevoit să mă sui pe omăt d'asupra bisericeii, iar d'acolo am intrat în clopotniţă, şi așa am putut să ies spre stradă. Mare noroc am avut că nu-s încă de tot bătrân, căci altfel mi-ar fi fost cu neputinţă să ies din casă afară.

Da la Bucureşti nu s-a întâmplat așa ceva?

Cu postul o ducem cam greu, căci icrele negri sunt scumpe, vinu îi în pivniţele celor ce au şi fără bani la cei ce ar bea, nu dau, așa că vai şi amar de sufletul nostru.

P.S.C.A.D.D. r1⁵⁹ profesor, fiu de preot, absolvent al fac. din ţară şi fac. din streinătate, membru la liferite societăţi şi etc. s'a instalat din nou în vechia sa vizuinie, dar nimine nu-l vede.

Dar hel-bet, Mare-i Dumnezeu, vom da noi ochii odată, o să-l scarmăn d'o ţine minte. Am căpătat o carte a sa de vizită tipărită pe jumătate de coală, ca reclamă pentru cele 17 voturi. D-zeu să mă ierte tot oftează după banii ce a împrumutat, dar încă nu i-a primit.

Hm, că dor o se-i spun!

Primăria noastră a profitat de ocazia că omătul a acoperit cu totul biserică Dancu şi a ramas numai crucea, a avansat ca familia a cărui cruce mai rămas, să-şi ducă osemintele la cimitir căci altfel Primăria va scoate crucea, de oarece voeşte să mărească piaţa Teatrului.

Respectuos vă serută mâna devotatul serv.

G. Musicescu

Iaşi, 3 Martie 1900.

Pr. Prof. GHEORGHE MOISESCU

58. Nifon Mitropolitul Ungrovlahiei 1850—1875.

59. P(rea) S(finţitul) C(onon) A(rămescu) D(onici) d(ecto)rul. Vezi *supra*, n. 35.



DIN · TRECUTUL · BISERICII · NOASTRE

PICTURA BISERICIASĂ DIN MUNTENIA ȘI OLTENIA ÎN SECOLELE AL XIV-LEA ȘI AL XV-LEA *

1. Urme de pictură la monumentele anterioare secolului al XIV-lea, de pe teritoriul actual al țării noastre

Monumentele religioase din Muntenia și Oltenia constituie un domeniu foarte interesant al artei noastre bisericești și se leagă de o evoluție ale cărei origini merg dincolo de secolul al XIV-lea, secol socotit ca cel mai reprezentativ pentru începuturile picturii bisericești la noi, în adevăratul sens al cuvântului¹.

a) Vorbind de începuturile picturii bisericești la români, trebuie să amintim, în primul rând, de *bazilicile creștine* de la Sucidava, Histria, Tomis ș.a. Aici, în urma săpăturilor arheologice, au fost descoperite, în bogatul material arheologic opaițe, pietre funerare, donatorii etc., decorate cu motive creștine, vagi fragmente de pictură, fapt ce atestă, deși incomplet, preocupările artistice ale populației autohtone, preocupări din care nu putea să lipsească elementul culoare².

Cum era de așteptat, pictura murală a acestor monumente a dispărut aproape în întregime odată cu zidurile construcțiilor, din care nu s-au mai păstrat de cele mai multe ori, decât temeliele. Astfel, din pictura ce împodobea pereții bazilicilor creștine nu s-au mai găsit decât mici fragmente de tencuială cu urme de vopsea. Mai bine s-a păstrat pictura cu decor geometric și floral din cripta descoperită în curtea liceului nr. 2 din Constanța, aparținând unei bazilici creștine ale cărei temelii conti-

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, care a dat și avizul pentru publicare.

1. I. D. Ștefănescu, *Contribution à l'étude des peintures murales valaques (Transilvanie, district de Vâlcea, Târgoviște et région de Bucarest)*, Paris, 1928, p. 1; vezi și Corina Nicolescu, *Începuturile artei feudale din țara noastră în lumina ultimelor descoperiri arheologice*, în: «Studii și cercetări de istoria artei» (SCIA), VI (1959), nr. 1, p. 47—59; și Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în Țările Române, vol. I (Arta în perioada de dezvoltare a feudalismului)*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1959, p. 340, cu citat din I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-ème siècle (Orient et Byzance)*, VIII, Paris, 1932, p. 422—424.

2. Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu și Dan Mihalache, *Pictura românească în imagini*, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 7. Vezi și I. Barnea, *Nouvelles considérations sur les basilique chrétiennes de Dobroudja*, în: «Dacia — Recherches et Découvertes archéologiques en Roumanie», XI—XII (1945—1947), București, 1948, p. 221—241.

nuă sub clădire. Urme slabe de frescă se văd și pe pereții criptelor celor două bazilici din sectorul de vest al fostei cetăți Tomis³.

La Tomis, cea mai bine păstrată și cea mai importantă, ca arhitectură și pictură, este bazilica mare descoperită în anii din urmă, situată lângă «Edificiul roman cu mozaic». Această bazilică, considerată drept bazilica-catedrală a vechii episcopii de Tomis păstrează încă mici fragmente de pictură murală, de o foarte bună calitate artistică. Edificiul datează din secolul al V-lea d. Hr.⁴.

În apropiere, a fost descoperită o altă bazilică mai mică ce păstrează, de asemenea, urme de pictură cu roșu și negru, datînd din secolele al V-lea și al VI-lea⁵.

b) Alături de formele artistice de import, trebuie să reținem efortul meșterilor locali de a realiza un decor corespunzător nevoilor din lăcașurile de cult izolate, lipsite de mijloace economice. O prețioasă relicvă în acest sens este decorația *biseri-cuțelor* săpate în muntele de cretă de la Basarabi-Murfatlar, din județul Constanța⁶.

Cel mai vechi dintre aceste lăcașuri de cult este biserica de jos, denumită «B-4». Pe stîlpii altarului se disting cruci iar arcadele dintre ei sînt dublate de o «sprinceană» de pastă roșie încrustată într-un șanț adîncit, socotite a fi cele mai vechi urme de pictură, constînd din chipuri de sfinți în atitudinea de rugăciune, realizate cu o culoare de humă roșie-cărămizie, aplicată pe un strat de mortar⁷.

O altă încăpere interesantă este cea numită «E-5» care îndeplinea funcția de paraclis sau capelă funerară. Pe tavanul acesteia, în altar, în jurul unei mici nișe pentru un opaiț, pe perețele sudic și mai ales pe tencuiala zidului din calupuri de cretă ce astupă deschiderea de la extremitatea de vest a peretelui nordic, se păstrează încă resturi de vopsea roșiatică. Ele duc la presupunerea că întregul interior a putut să fie vopsit figurile, crucile și grafitelile incizate pe pereții de cretă distingîndu-se mult mai ușor pe fondul închis al acestora. Caracterul de lăcaș de cult al încăperii «E-5» este subliniat de crucile incizate sau sculptate pe pereții de sud, vest și nord și, îndeosebi, de figura nimbată a unui sfînt, însoțită de o scurtă inscripție, pe perețele nordic, la stînga unei console⁸.

La bazilica romano-bizantină descoperită în localitatea Garvăn — fostă Dinogetia —⁹, au apărut printre bucățile de moloz din absidă cîteva mici fragmente de tencuială, purtînd urme de pictură cu roșu, albastru-închis și brun. Bucăți mici cu

3. A. Rădulescu, *Monumente romano-bizantine din sectorul de vest al cetății Tomis*, Constanța, 1966, p. 86 ; Vezi și Ghe. Poenaru-Bordea, *O nouă bazilică creștină la Tomis* (rezumat), în : «Revista Muzeelor». II (1965), număr special, p. 438—439.

4. Vezi : Radu Florescu, *Ghid arheologic al Dobrogei*, Ed. Meridiane. București, 1968, p. 31 ș. u.

5. *Ibidem*, p. 32. Pentru celelalte bazilici cu urmă de pictură vezi : Radu Florescu, *op. cit.*, p. 33 ; V. Pîrvan, *Cetatea Tropaeum — considerații istorice*, București, 1912, p. 181, nota 164 și I. Barnea, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul R.P.R.*, în : «Studii Teologice», XII (1960), nr. 3—4, p. 211—218 și XIII (1965), nr. 3—4, p. 160—172.

6. *Istoria României*, ed. Academiei R.P.R., vol. II, București, 1962, p. 194—195.

7. Radu Florescu, *op. cit.*, p. 5—52. Cf. și *Istoria României*, *op. cit.*, p. 195.

8. I. Barnea și V. Bîlculescu, *Șantierul arheologic Basarabi (reg. Constanța)*, în : «Materiale și cercetări arheologice», vol. VI, București 1959, p. 561 și 566. Vezi și : Damian P. Bogdan, *Grafitelile de la Basarabi*, anexă la art. «Șantierul arheologic Basarabi», în : *vol. cit.*, p. 566.

9. Resturile cetății Dinogetia se află pe o insulă stîncoasă (popină) din Bălțile Dunării, cunoscută azi sub numele de *Biseriçuța* pe teritoriul satului Garvăn, jud. Tulcea. Cf. I. Barnea, *Dinogetia*, ed. II, Editura Meridiane, București, 1969, p. 17—18 ; același, *Monumente de artă creștină descoperite pe teritoriul R.P.R.*, în : «Studii Teologice», X (1958), nr. 4—6, p. 295—296 și XIII (1965), nr. 5—6, p. 172—174.

urme de zugrăveală în tempera au apărut și în altă parte din interiorul bazilicii¹⁰. Fragmentele de mortar păstrind culori de tempera, găsite în săpăturile de aici, arată că și acest monument a avut o pictură interioară, executată cu metode tehnice superioare aceluia de la Basarabi. Un fragment de placă de ceramică smălțuită lasă să se întrevadă și posibilitatea unei decorații exterioare¹¹.

În interiorul unei bisericuțe care datează din secolul al X-lea al XII-lea, ale cărei ruine se văd către mijlocul așezării, la 40 m nord-vest de poarta principală lângă pereți, s-au găsit bucăți mari de tencuială, unele cu resturi de pictură murală. Inițial, această bisericuță a fost tencuită și pictată pe dinăuntru. Numeroase fragmente de tencuială de pe pereții de vest și de nord ai bisericuței de lângă Dinogeția-Garvăn, zugrăvite în roșu, albastru-închis și galben, găsite în dărâmături, dovedesc că interiorul monumentului era zugrăvit în tempera¹².

c) Despre *vechea biserică a mănăstirii Vodița* s-ar putea spune multe. Am zis *vechea*, deoarece majoritatea celor care s-au ocupat de acest monument — din păcate azi în ruină — afirmă că la Vodița, sub actualele ruine ale bisericii ridicate de Vladislav I-Vlaicu Basarab, în primăvara sau vara anului 1370 sau poate între 1370—1372, prin străduința lui Nicodim de la Tismana, ar fi existat o construcție anterioară secolului al XIV-lea.

Din pictura bisericii mănăstirii Vodița¹³ nu s-au mai găsit decât slabe urme de draperii, care încă mai dăinuiesc pe zidurile triste, unde predominau tonurile: galben, negru și verde; din restul picturilor, afară de un foarte expresiv cap, — probabil al Mîntuitorului din scena crucificării — și câteva litere din inscripțiile picturilor, nu s-au mai găsit decât bucățele, din care se poate deduce că aureolele sfinților erau de aur, pe un fond de vopsea galbenă¹⁴.

d) *Prima biserică domnească din Curtea de Argeș*. — Biserica, singurul edificiu păstrat întreg din vechiul ansamblu de clădiri domnești, era situată în afara curții propriu-zise, de care o despărțea un zid ale cărui fundații se văd și astăzi. Ridicală și decorată în forme și cu o tehnică neobișnuită meșterilor locali ai primei jumătăți a secolului al XIV-lea, Biserica Domnească este cel puțin cu câteva decenii mai nouă decât vestigiile clădirilor cuprinse în patruleterul fostei curți domnești (era zidită de roș în 1352). Contemporană cu aceasta formînd împreună ansamblul unei prime curți voievodale, există o capelă, ale cărei fundații au fost descoperite cu prilejul săpăturilor arheologice din 1911—1920, sub pardoseala actualii biserici «Sfîntul Nicolae-Domnesc». În ultimii ani, la reluarea săpăturilor, s-a putut reconstitui mai precis planul și formele vechii biserice, construită probabil la sfîrșitul secolului al XIII-lea sau în prima jumătate a secolului al XIV-lea, la invazia lui Carol Robert din 1330.

10. Radu Vulpe și Ioan Barnea, *Din istoria Dobrogei*. Vol. II. *România la Dunărea de Jos*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1968, p. 486, cf. și «Studii și cercetări de istorie veche» (SCIV), III (1952), p. 393; IV (1953), p. 257.

11. *Istoria României, op. cit.*, p. 195—196.

12. I. Barnea, *Dinogeția...* p. 48.

13. Vezi V. Drăghiceanu, *Săpăturile de la Vodița. Bisericile Sfîntului Nicodim și ale lui Litovoi-Vodă*, în : «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice» (BCMI), XXII (1929), fasc. 62, p. 153—154; Al. Lepădatu, *Cercetări istorice cu privire la meșterii din Țara Românească în secolele al XV-lea și al XVI-lea*, în «B.C.M.I.», V. (1922), p. 177 și I. B. Georgescu, *Infuziune sîrbobizantină în arhitectura bisericească din Oltenia*, în : «Arhivele Olteniei», Craiova, IX (1930), p. 153. Acești autori presupun, pe temeiul hrisoavelor de întemeiere, că picturile trebuie atribuite unor meșteri sîrbi. Ipoteza este verosimilă dar dovezi stilistice directe lipsesc. Cf. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 391, nota 2.

14. M. Ghika-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia, I. Înriuririle străine de la origină pînă la Neagoe Basarab*, în : «B.C.M.I.», XXX (1936), p. 149, fig. 8 și p. 154, fig. 9.

O splendidă pictură în frescă împodobește suprafețele exterioare ale vechii biserici, perfect înscrisă în incinta cea veche. Resturile ei au fost descoperite în cursul săpăturilor arheologice din ultimii ani ¹⁵.

2. Pictura bisericilor românești din secolul al XIV-lea, păstrate pînă astăzi

Dintre bisericile românești construite și zugrăvite în secolul al XIV-lea numai două mai păstrează pînă astăzi parte din pictura originală: biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș și biserica minăstirii Cozia de pe malul vîlcean al Oltului.

a) Biserica „Sfîntul Nicolae-Domnesc“ din Curtea de Argeș

Concepută ca edificiu de cult-paraclis al palatului domnesc și catedrală mitropolitană — și, în același timp, ca gropniță domnească, biserica ridicată de Basarab I Întemeietorul (cca. 1310—1352) și de fiul său, Nicolae Alexandru Basarab (1352—1364) și zugrăvită de către urmașul său, Vladislav I sau Vlaicu Vodă (1364—cca. 1377), trebuie să fie o construcție monumentală și să întrunească acele condiții artistice și tehnice în măsură să satisfacă dorința de afirmare a unei domnii independente, ca aceea, de după 1330, a lui Basarab I și a urmașilor săi.

În comparație cu edificiile anterioare, mult mai modeste, Biserica Domnească apare ca monumental de început al unei noi etape în dezvoltarea arhitecturii și picturii din Țara Românească ¹⁶.

Dacă ctitorii acestui monument au fost Basarab I și Nicolae Alexandru Basarab, pictura sa trebuie să se fi terminat în vremea domniei lui Vladislav I. Ea constituie cel mai vechi ansamblu pictural din Muntenia păstrat în întregime pînă astăzi, cu unele mici lipsuri și cu refaceri ulterioare în diverse etape, îndeosebi una de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, datorată zugravului Radu Sin Mihai din Tirgoviște și alta de pe la 1827, datorată zugravului Pantelimon.

Programul iconografic. — Numărul impresionant al scenelor pictate în Biserica Domnească, peste 300, nu ne permite nici măcar menționarea, cu atît mai puțin descrierea fiecăreia în parte.

În linii mari, programul iconografic este cel obișnuit în bisericile ortodoxe răsăritene. Cu alte cuvinte, dispoziția iconografică corespunde programului liturgic, iar faza de evoluție stilistică este conformă cu pictura tradițională bizantină și sîrbă din al doilea sfert al secolului al XIV-lea.

Pictura altarului. — Complexul cel mai important și cel mai întins de pictură se află în sfîntul altar și traveea corespunzătoare navei centrale, deasupra arcadelor laterale.

Pe bolta absidei, formînd o compoziție care respectă și valorifică totodată suprafața curbă a semicalotei, este zugrăvită *Sfînta Fecioară Maria cu pruncul Iisus în brațe*, avînd în stînga pe Sfîntul Arhanghel Mihail și pe Sfîntul Ierarh Nicolae, patro-

15. N. Constantinescu, *Basarab I, Tihomir și poate Seneslav*, în: «Magazin Istoric», IV, nr. 4, aprilie 1970, p. 68. Cf. și *Istoria României*, op. cit., p. 205—206.

16. Despre istoria și arhitectura bisericii vezi mai ales vol. *Curtea Domnească din Argeș*, București, 1923 (B.C.M.I. X—XVI (1917—1923)); Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș. Istoria orașului prin monumentele lui*, București, 1940; Același, *Istoria arhitecturii românești*, București, 1937, p. 53—62 și ed. II, vol. I, București, 1963, p. 126—131; N. Ghika-Budești, op. cit.; Ana-Maria Muzicescu și Gr. Ionescu, *Biserica Domnească din Curtea de Argeș*, ed. Meridiane, București, 1967.

nul bisericii, iar în dreapta pe Sfântul Arhanghel Gavriil și pe Sfântul Ioan Gură de Aur¹⁷. Acest grup a supraviețuit aproape intact, pentru că retușările de pe ochiul stîng al Maicii Domnului, de pe figura Sfântului Nicolae, de pe costumele Mîntuitorului, ale Sfinților Ierarhi și mai ales de pe haina Sfântului Gavriil sînt discrete și nu au desfigurat ductul caracteristic al draperiilor. În afară de liniile esențiale ale compoziției convergente, atât de bine adaptată boltii, putem aprecia aici, mai bine ca la celelalte picturi, și calitățile portretistice ale meșterului.

Sub această scenă monumentală urmează două frize care se continuă de o parte și de alta, pînă peste arcadele laterale ale traveei răsăritene din nava centrală; mai jos, alte două frize îmbracă numai absida. Friza superioară ilustrează evenimentele supranaturale de la moartea Mîntuitorului pînă la înălțare.

Prima scenă, de la stînga la dreapta, (adică de la nord spre est și sud) este în întregime opera restaurării, iar a doua, reprezentînd pe *Iisus în fața mironosițelor femei* este amplu refăcută, respectîndu-se doar schema inițială. Scena următoare (lăsînd de o parte figura de martir de pe poala arhivoltei) înfățișează *Mironosițele vestind Sfinților Apostoli învierea Mîntuitorului*; aici se păstrează în întregime poziția veche, numai detaliile draperiilor aparțin restaurării.

Scena următoare, *Sfinții Apostoli Petru și Ioan în fața mormîntului gol*¹⁸ este intactă. În preajma peșterii, într-o atitudine de uimire și adorare, Sfîntul Ioan se apleacă deasupra mormîntului unde nu se mai vede giulgiul care înfășurase trupul Mîntuitorului, iar Petru urmează cu un gest de surpriză. Modelarea figurilor e puternică; reflexe de lumină sclipesc pe fruntea și pe fața Sfîntului Ioan. Cu astfel de reflexe ne întîlnim la majoritatea picturilor bine conservate și ele fac parte din caracteristicile stilistice ale acestei zugrăveli, ca și draperiile ample care circumscriu trupul și subliniază contururile și formele membrelor. Alături de faldurile principale, plate, găsim și cute mărunte, colțuroase, înscrise toate într-un sistem unitar.

Urmează, *Arătarea lui Iisus către Apostolii Luca și Cleopa în drum spre Emaus*¹⁹ care este una dintre cele mai însemnate picturi din altar. În centru Iisus, figură dreaptă și sveltă, cu expresie severă, binecuvîntează cu ambele mîini. De o parte și de alta, cei doi ucenici își întrerup mersul grăbit, cu gesturi de teamă și uimire. Modelarea și draparea prezintă aceleași calități ca și în scena precedentă, numai colțurile bătute de vînt ale mantiei lui Iisus și a Apostolului din stînga sînt mai baroc stilizate. Stofa formează ondulări mari și adînci, cu lumini și umbre în contrast energic. Peisajul, animat de puțini arbuști delicați, este simplu și simetric subliniind valoarea figurii centrale.

În scena de alături, *Cina din Emaus*, este reprezentată frîngerea pîinii pe care Iisus o oferă ucenicilor Săi. Figurile sînt distribuite simetric în jurul unei mese rotunde. Capul lui Iisus e blond și trist, de o rară putere emotivă, contrastînd neplăcut cu figurile cam vulgare ale ucenicilor, executate probabil de vreo calfă.

În friza a doua se întrunesc o serie de scene aparent eterogene inspirate atît din Vechiul cît și din Noul Testament, și îndeosebi arătările Mîntuitorului după înviere, care se încadrează în tema generală a promisiunii mîntuirii.

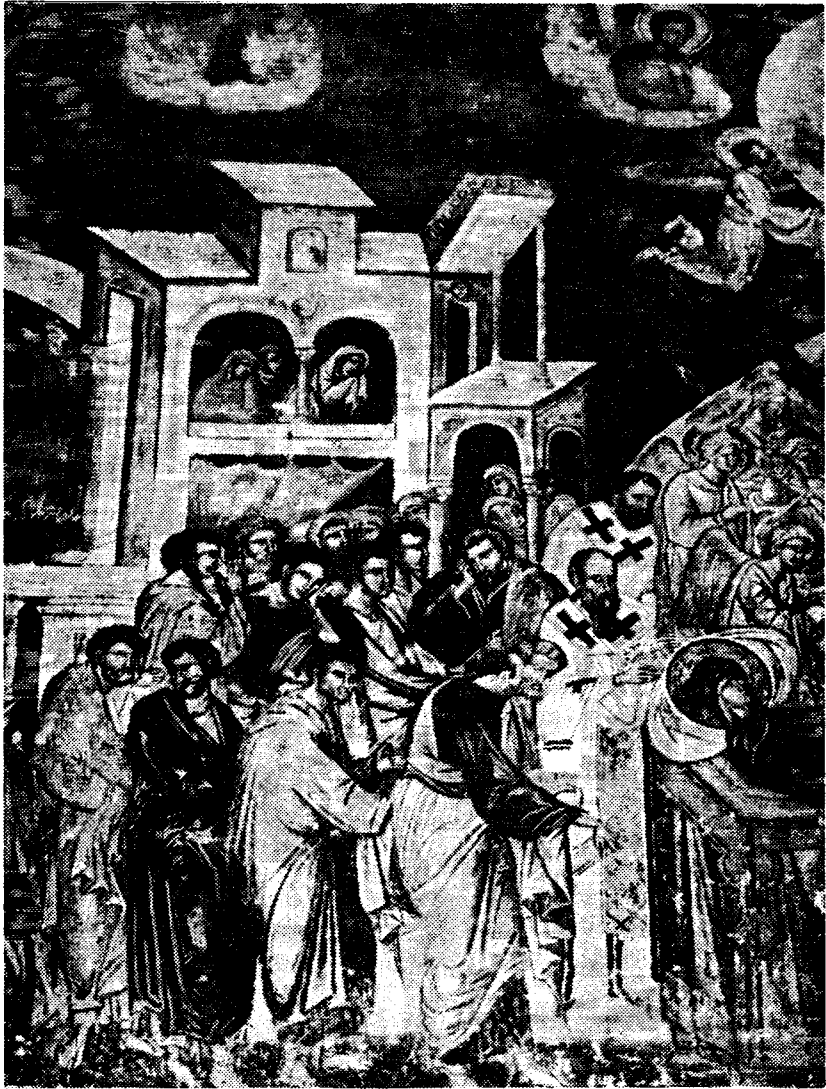
17. Cf. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 340, fig. 295 și vol. *Curtea Domnească din Argeș... op. cit.*, p. 199, fig. 202.

18. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 342, fig. 297.

19. *Ibidem*, p. 343, fig. 298; cf. și Ana-Maria Muzicescu și Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 21—22.



Biserica Sfintul Nicolae-Domnesc din Curtea de Argeş. Fecioara cu pruncul (altar)



Biserica Sfântul Nicolae-Domnesc din Curtea de Argeș. Adormirea
Fecioarei. Detaliu (naos, peretele de vest)



Biserica Sfintul Nicolae-Domnesc din Curtea de Argeș. Deisis (pronaos)



Biserica Sfintul Nicolae-Domnesc din Curtea de Argeș. Deisis
Detaliu : Voievodul Nicolae Alexandru Basarab

Prima scenă, începînd iarăși din stînga înfățișînd *Binecuvîntarea copiilor de către Iisus*, este mult retușată și numai compoziția s-a păstrat. Ceva mai bine s-a conservat scena a doua, *Iisus în casa Martei*. Într-o curte, înconjurată de ziduri, Marta îngenunchează în fața lui Iisus, care șade și binecuvîntează. În spatele Lui se văd cîțiva apostoli, iar în față un grup de evrei și o femeie care gesticulează.

Scena următoare, înfățișînd *Pilda Samaritanului milostiv*²⁰, păstrează aceleași trăsături sigure, un colorit viu și o varietate compozițională remarcabilă. Urmează două scene, amplu retușate, *Cortul Mărturie și Impărțirea cu pline și vin a Apostolilor*.

Ultima friză, cea de jos, înfățișează obișnuita serie de chipuri ale Sfinților Părinți și mari Ierarhi ai Bisericii creștine grupați cîte trei pe fiecare latură a ferestrei din axa altarului. Cum această fereastră a fost modificată ulterior, figurile din mijloc au dispărut aproape complet. Mai rămîne în stînga figura Sfîntului Chiril al Ierusalimului și a Sfîntului Atanasie cel Mare, iar în dreapta cea a Sfîntului Grigore cel Mare și a Sfîntului Vasile cel Mare, încadrați, la nord și la sud, de Sfinții Arhidiaconi Ștefan și Roman²¹. Figurile ierarhilor sînt impozante, expresia feței lor este plină de caracter. Costumele sînt identice: un stîhar, epitrahil și bederniță brodate cu măregele iar deasupra un sacos cu cruci și omofor. Putem constata și aici o oarecare deosebire între figurile din treapta, mai fin modelate (mai ales părul și barba) și cele din stînga, opera calfei, unde părul aduce a cîlți. Calfa se trădează și prin nedibăcia de a plasa filacterele; în timp ce sfinții zugrăviți de meșter le desfășoară cu ambele mîini, într-un gest firesc, sulurile desfășurate de Sfîntul Chiril și Sfîntul Atanasie stau întepenite, ca și cînd ar fi de carton. Mai notăm că inscripțiile de pe filacterele Sfinților Grigore și Vasile sînt grecești iar toate inscripțiile vechi din altar, ca și textele filacterelor Sfinților Chiril și Atanasie, sînt în slavona veche. Friza aceasta de chipuri de Sfinți Părinți pare a fi cea mai reușită din întregul altar.

Naosul bisericii. — De compoziții mai complexe, cu numeroase personaje grupate în atitudini variate, scenele pictate în naosul bisericii, amplu povestite în episoade ce-și păstrează expresivitatea pînă în detalii, sînt caracteristice spiritului puternic narativ ce definește ansamblul pictat al Bisericii Domnești din Curtea de Argeș.

În partea inferioară a tamburului cupolei²² se mai păstrează, nu fără retușări și restaurări, *doisprezece dintre Profeții Vechiului Testament*. Fiecare figură este așezată într-o arcadă, decorată cu o bordură de palmete înscrise alternativ și inversat unele într-altele, motiv frecvent în pictura bizantină tîrzie. Este păcat că aceste figuri nu s-au păstrat mai bine și că restaurarea a procedat tocmai aici prea radical, fiindcă grupul relativ mai bine păstrat, acela din care fac parte Ioan Botezătorul, Avacum și Zaharia, vădește o concepție monumentală și o putere de expresie excepțională și se poate compara cu cele mai bune picturi sîrbești din prima jumătate a secolului al XIV-lea²².

Pereții laterali ai naosului au pierdut și ei, aproape în întregime podoaba picturală. Pe latura de nord, deasupra arcadei apusene, *Pilda neghinelor*, complet repictată, prezintă doar un interes iconografic. Mult mai interesantă este figura *Sfîntului*

20. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 345, fig. 300.

21. *Ibidem*, p. 352, fig. 308.

22. Cp. de pildă figura Sf. Ioan Botezătorul cu cea de la Gračanica; Vezi V. R. Petković, *La peinture serbe de Moyen-Age*, vol. II, Belgrad, 1934, planșa LXXXIII.

*Mucenic Lupu*²³, cu arcul în mână, zugrăvit dedesubt pe latura arcadei dinspre stîlpul central. Tînărul martir stă în fața unui peisaj cu arhitecturi, avînd în stînga un curios turn înalt, care pare să reproducă o schiță de arhitectură din carnetul unui călător venit din răsăritul îndepărtat. Această pictură dezvăluie cunoștințe multiple; capitelul din stînga scaunului poartă o mască antică iar clădirea masivă de pe aceeași latură este împodobită pe fațadă cu un relief reprezentînd un «puto» elenistic, așezat într-o nișă, deasupra unei oglinzi de apă. Modelarea este sumară, cu puține pete impresioniste, așezate magistral. La fel e modelată figura Sfîntului Mucenic Lupu, mai ales Țalul fin al feței cu expresia-i tristă. Doi îngeri ce plutesc deasupra mucenicului, întregesc cadrul.

O suprafață ceva mai mare a fost salvată din frescele vechi pe peretele apusean al naosului, deasupra ușii dinspre tindă. Aici se afla una din cele mai importante picturi din biserică, atît din punct de vedere artistic, cît și din punct de vedere iconografic: *Adormirea Maicii Domnului*²⁴. Această reprezentare nu lipsește aproape din nici o Biserică bizantină din veacul al XIV-lea, dar prezentarea ei e redusă la momentele principale. La Argeș, în schimb, fresca cuprind de fapt șapte scene, ilustrînd aproape toate evenimentele esențiale ale evenimentului. În stînga se văd două scene mici, suprapuse. Cea de sus înfățișează pe arhanghelul Gavriil întinzînd Maicii Domnului ramura de palmier, vestitoare a morții. Scena se petrece într-o grădină, în fața unei arhitecturi semicirculare; dintr-o fereastră privește o figură, avînd cîteva trăsături abile iar deasupra, într-un medalion, este schițată o figură în bust. Admirabile sînt și personajele principale Arhanghelul frumos modelat în mișcare, dar mai ales Fecioara Maria cu gestul ei înspăimîntat. Dedesubt, într-un peisaj muntos (după tradiție, Muntele Măslinilor), Sfînta Maria se roagă lui Iisus cerînd ajutor în ceasul morții; o mîna apare din cer, semn că rugăciunea a fost ascultată. De partea opusă se găsesc alte două scene între care cea de sus prezintă un interior. Maica Domnului dăruiește unei femei un veșmînt, imagine care, conform tradiției, arată că și-a împărțit hainele înainte de moarte. În ordine cronologică, urmează acum scena centrală, adormirea propriu-zisă. Maica Domnului întinsă pe un pat este înconjurată de Sfinții Apostoli și de îngeri, în timp ce din spatele patului apare Iisus înconjurat de cetele îngerești, primind în brațe sufletul Maicii Sale. Remarcabile sînt nu numai figurile din primul plan care toate iau parte cu vivacitate la acțiune, adresîndu-se unele altora și gesticulînd dar verva povestirii se răspîndește și pe planul al doilea unde, din casele înconjurătoare, din porticuri și din ferestre, privește mulțimea în atitudini variate, manifestîndu-și durerea. Artistul își concentrează aici toate calitățile, reușind să fie mai sugestiv ca oriunde. Merită să reținem arta cu care desenează și modelează minuțios figurile din primul plan și trăsătura ușoară, impresionistă, cu care fixează sumar dar incisiv gesturile și caracterele figurilor secundare. În fața patului, după o uzanță iconografică mai veche, se petrece o altă scenă care, conform tradiției, se întîmplase pe parcursul trecerii cortegiului funerar spre mormînt. Un necredincios, vrînd să profaneze trupul, a apucat coșciugul dar, prin mi-

23. În «B.C.M.I.», X—XVI (1917—1923), p. 221, fig. 251 b, este fără nume iar O. Tafrali, *Curtea de Argeș*, București, 1915, p. 129—130, face o confuzie cu descrierea figurilor de sub numerele 137—138. Corect este însă textul explicativ de pe planșa XCIII; V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 358, fig. 314 și p. 359, fig. 315.

24. *Ibidem*, 361, fig. 318. Asupra originii și dezvoltării iconografice compară și V. Vătășianu, *La Dormitio Virginis*, în: «Ephemeris Daco-Romana», Annuario della Scuola romana di Roma. București, 1935.

nune nu și-a mai putut desprinde mîinile iar arhanghelul Mihail, coborît fulgerător din cer, i le-a rețezat. Urmează apoi scena din colțul din dreapta jos, înfățișînd pe Sfinții Apostoli veghind la mormînt. În partea de sus a scenei centrale vedem pe Sfînta Fecioară în mandorlă, purtată de îngeri și însoțită de Apostoli duși pe nori, fiecare de cîte un înger, apropiindu-se de poarta deschisă a raiului. Din punct de vedere iconografic această frescă amplă nu se poate compara cu nici o altă reprezentare a Adormirii.

Mai multe calități stilistice ale vechii picturi se pot vedea pe latura opusă, dinspre miazăzi unde în mijloc, deasupra arcadei, apare *Iisus învâțînd în templu*. Partea inferioară a trupului lui Iisus și ale Sfinților Apostoli, cu draperiile caracteristice, precum și capetele lor, toate de tip elenistic, sînt măturii fidele ale stilului original; originală este și schema arhitecturii din stînga și pupitul din fața lui Iisus. În schimb, grupul fariseilor este adăugat în întregime de restaurator.

Alături, spre dreapta, este reprezentată *Pilda rugăciunii vameșului și a fariseului* în care, deși figurile centrale se păstrează destul de bine, scena a avut de suferit multe retușări.

Aproape intactă, cu retușări fără importanță, a rămas *Pilda fiului risipitor*²⁵, în care mîna meșterului principal apare pretutindeni: în mișcările pline de viață, în modelarea fețelor, ca și în desenul nervos și corect al cutelor. Arhitectura de fond prezintă formele caracteristice ale picturii originale. În traveea din mijloc, formînd brațul de nord al crucii, se păstrează unele picturi vechi pe perețele nordic. Astfel, sub două scene din luneta bolții transversale, reprezentînd *Plîngerea și Însmormîntarea Mîntuitorului*, amplu refăcute, se găsește o friză compusă din cinci grupuri, reprezentînd toate la un loc *Înmulțirea plinilor și Hrănirea mulțimilor*²⁶. Friza este foarte bine păstrată și reprezintă una din cele mai de seamă picturi din întreaga biserică. În această pictură, care se desfășoară în fața unui peisaj de munți desenați sumar și presărați cu arbuști, surprindem, rînd pe rînd, toate calitățile meșterului principal. Modelarea figurilor este impecabilă, draperiile sînt tratate plastic și sînt pline de impetuzitate; ele circumscriu formele corpului, decorează suprafețele și se umflă în bătaia vîntului. Amănuntele psihologice abundă, fiecare gest, fiecare atitudine contribuie la caracterizarea unei individualități bine definite. Ne găsim în fața unei lucrări care sintetizează perfect naturalismul specific al picturii bizantine din prima jumătate a secolului al XIV-lea, plină de vervă, îngrădită însă în limita tradiției antice, eleniste. Mai amintim că pe fețele de vest și de sud ale stilului de la nord-este din naos au fost pictate cîteva scene din viața Sfîntei Mucenice Filoteia, ale cărei moaște fuseseră aduse aici de la Tîrnovo, probabil în secolul al XIV-lea, moaște care se află azi în paraclisul Mînăstirii lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș. Probabil că pictura a fost executată chiar în veacul al XIV-lea, odată cu aducerea aici a moaștelor și a fost refăcută în veacul al XVII-lea de Radu Sin Mihai.

Pictura pronaosului. — În pronaosul bisericii, pe perețele vestic, s-au păstrat doar urme dintr-o scenă a *Judecății de apoi* iar pe pereții de sud, vest și nord sînt zugrăvite, în culori frumoase, scene din viața Sfîntului Nicolae, patronul bisericii.

Pe perețele vestic, deasupra ușii, se află scena *Prezentării Sfîntei Fecioare la templu*²⁷, scenă în care se poate recunoaște o intenție decorativă, care lipsește pic-

25. Idem, *Istoria artei feudale...* vol. II, p. 363—364, fig. 320—321.

26. *Ibidem*, p. 365—369, fig. 322—326; compară și Ana-Maria Muzicescu și Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 23—24.

27. *Ibidem*, p. 24.

turii din naos — vădită prin faptul că suprafețele sînt acoperite aproape în întregime de o rețea fină de linii albe — «lumini» — pur decorative și a căror abundență constituie una din trăsăturile stilistice ale fazei de sfîrșit a picturii din epoca Paleologilor.

Celelalte picturi prezintă o mai mică importanță artistică, fiind afectate de restaurările din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Picturile din tinda sau din pridvorul bisericii. — Amintim aici zugrăveala de deasupra ușii dinspre navă, unde este reprezentată scena «*Deisis*», cu Iisus tronînd între Sfînta Fecioară și Sfîntul Nicolae, patronul bisericii²⁸. La picioarele Lui apare figura mărunț a ctitorului în genunchi. Pictura este destul de bine păstrată, cu excepția draperiilor devenite confuze în urma retușărilor și a fișiei de jos unde picioarele figurilor au fost refăcute în întregime. Iisus ținînd în mîna stîngă Sfînta Evanghelie și binecuvîntînd cu dreapta, este maiestuos și sever, iar fața Lui repetă exact tipul întîlnit în altar, în scena Drumului spre Emaus, precum și în navă, pe stîlpul central din nord-est deasupra portretului de cavalier. Pentru noi însă, figura cea mai interesantă este portretul voievodului Nicolae Alexandru Basarab (după unii, al lui Vlaicu Vladislav); el poartă o tunică scurtă și strîmtă, iar pe cap o diademă cu flori de crin²⁹. Celelalte scene nu prezintă un interes deosebit din cauza repictărilor masive din timpurile din urmă.

Pictură de origine greacă și pictură-operă a artiștilor slavi. — După descrierea sumară a decorului iconografic al Bisericii Sfîntului Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș — ațita cît se mai păstrează din el pînă astăzi — vom trece în revistă părțile exprimate pînă acum de către diverși autori asupra următoarelor probleme: 1. Autorii acestor picturi; 2. Starea de conservare a picturilor; 3. Datarea lor.

*Orest Tafrați*³⁰ a încercat să pună execuția zugrăvelilor în legătură cu arta bizantină din Italia de sud și din Sicilia, presupunînd fie o penetrație prin Ragusa sau prin Peninsula Balcanică, fie prin Ungaria, ipoteze vagi, lipsite de orice spirit concret. De altfel, înseși analogiile dintre pictura de la Argeș și cea din Italia sînt doar de ordin tipologic general.

Prof. I. D. Ștefănescu³¹ distinge în stratul inițial de pictură opera a trei ateliere, care ar fi lucrat aici consecutiv, la intervale de cîteva decenii, începînd cu sfîrșitul secolului al XIII-lea sau cu primii ani ai celui de-al XIV-lea.

Un alt grup de ipoteze a fost formulate de V. Drăghiceanu, A. Sacerdoțeanu și Arhitect Grigore Ionescu. Părerea lui V. Drăghiceanu³² este că picturile ar fi fost executate după moartea voievodului Nicolae Alexandru Basarab și terminate în vremea lui Radu Vodă I (1377—1384). După Prof. A. Sacerdoțeanu³³, picturile ar fi fost făcute în timpul lui Vladislav I Vlaicu, fiul lui Nicolae Alexandru Basarab, iar după Arhit. Grigore Ionescu³⁴, ele ar trebui datate în vremea lui. Cele trei ipoteze, deși mult mai temeinice, nu pot fi privite omițînd faptul că analogiile cele mai caracteristice și concludente se găsesc pe de o parte în mozaicurile din biserica «Kahrie Djami»

28. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 380, fig. 338.

29. Cf. Ana-Maria Muzicescu și Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 17, fig. 5.

30. O. Tafrați, *op. cit.*, p. XIX, 227—228 și 324; Cf. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 386—387.

31. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 61 ș.u. Cf. și V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 387—388.

32. V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 76.

33. A. Sacerdoțeanu, *Biserica Domnească din Curtea de Argeș*, București, 1925, p. 51.

34. Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii românești...*, p. 57.

din Constantinopol, iar pe de alta, în bisericile sîrbești din prima jumătate a secolului al XIV-lea ³⁵.

Pe temeiul acestor analogii și recunoscînd că nu poate fi vorba de o evoluție locală, băstinașă, în care să se încadreze picturile din Biserica Domnească din Argeș, pare firesc să atribuim aceste picturi unui atelier de pe la mijlocul veacului al XIV-lea, care a lucrat mai ales prin Serbia. Numeroasele inscripții grecești și cele cîteva slavone ³⁶, scrise însă cu multe greșeli, nu se opun unei astfel de ipoteze. Atelierul se va fi compus din mai multe calfe și ucenici, conduși de un meșter principal. Așa se explică inexactitățile și interferențele pe care le-am constatat mereu, în infinite variante, întretesute totdeauna de aceleași elemente: anumite tipuri de figuri, anumite scheme de drapare, aceleași proporții și aceleași arhitecturi de fond decorate cu reliefuri antice «sur en sur» (grisailles). Nu ne rămîne decît o altă posibilitate: să atribuim și ctitorirea picturii aceluiași Nicolae Alexandru Basarab, căruia i se datorește și zidirea bisericii. Zugravii vor fi lucrat aici prin anii 1350—1352 ³⁷ iar grafitul din 1351 a fost zgriat probabil chiar de unul dintre ei, aflînd vestea morții bătrînelui Basarab I întemeietorul ³⁸. La acea dată se aflau, în orice caz, schele în partea respectivă a bisericii. O astfel de datare ni se pare în deplină concordanță cu toate considerațiile stilistice și istorice.

În cadrul picturii bizantine și a nomenclaturii școlilor consacrate, zugrăvelile din Biserica Domnească din Curtea de Argeș aparțin în parte «școlii macedoniene», iar pe de alta, mai ales, «școlii cretane». Această imposibilitate de a atribui picturile de aici, fără rezerve, uneia sau alteia dintre cele două școli a și fost, probabil, pricina care i-a determinat pe unii dintre cercetătorii noștri să descopere că Biserica Domnească din Argeș prezintă mai multe ateliere de zugravi ³⁹.

Amploarea excepțională a ansamblului, starea bună de conservare și, mai ales, calitățile remarcabile ale compoziției, liniei, culorii ca și intensitatea de expresie, pînă în detalii și perfectă potrivire cu suprafețele pe care le decorează, fac din pictura acestei biserici una din cele mai complete opere ale acestui gen din arta medievală a Țării Românești.

Această calitate i-a fost de altfel recunoscută și de meșterii munteni din moment ce, cu toate evidentele deosebiri stilistice, regăsim chiar în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea ecouri stilistice ale picturii de la Curtea de Argeș ⁴⁰.

b) Mînăstirea Cozia

Așezată într-o regiune pitorească, la ieșirea Oltului din munți, mînăstirea Cozia ⁴¹ prezintă interes nu numai pentru turiștii și obișnuiții Văii Oltului, cît mai cu seamă pentru cercetătorii trecutului istoric și artistic al poporului nostru.

35. Amintim în acest sens și raportul lui Dimitrie Onciul apărut în «B.C.M.I.», VIII (1915), p. 142, precum și articolul său din «B.C.M.I.», IX (1916), p. 54—58. Fără să se pronunțe în mod deosebit asupra picturilor, D. Onciul atribuie lui Nicolae Alexandru Basarab zidirea bisericii și caută totodată să demonstreze că și picturile denotă o evoluție față de mozaicurile de la «Kahrié Djami» din Istanbul, ceea ce este perfect adevărat.

36. Vezi P. P. Panaitescu, în «B.C.M.I.», X—XVI (1917—1923), p. 161—170.

37. La aceeași concluzie ajunge și Ch. Diehl, *Manuel d'art byzantin*, vol. II, ed. II, Paris, 1926, p. 831—834. 38. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 386—389. 39. *Ibidem*, p. 389.

40. Ana-Maria Muzicescu și Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 25.

41. Vezi Emil Lăzărescu, *Despre mînăstirea Cozia și varianta de triconc căreia îi aparține biserica ei*, în : «S.C.I.A.», tom. XVII, nr. 2, 1970, p. 167—193 și Constantinescu, *Cercetările arheologice de la Cozia* ; în : «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 7—8, p. 587 ș.u.

Monumentul se află așezat pe malul drept al râului, la câțiva km spre nord de Călimănești-Căciulata. Din ansamblul arhitectural văzut de pe malul stîng al Oltului ca o veritabilă cetate, se detașează frumoasa biserică, cu plan triconc și cu o remarcabilă unitate a porțiunilor și a decorațiilor fațadelor.

Mînăstirea Cozia, ctitoria voievodului Mircea cel Bătrîn ⁴² (1386—1418) păstrează o interesantă pictură murală în frescă. Fiind vorba de o biserică minăstirească, nu va surprinde aspectul ascetic, aspra transfigurare a picturilor de la Cozia, importante mai ales prin inaugurarea unui program iconografic cu care ne vom întîlni frecvent, secole de-a rîndul, în toate cele trei țări române ⁴³.

Gama cromatică destul de bogată și nu lipsită de acorduri vibrante nu reușește totuși să schimbe ținuta mohorîtă a acestor picturi, rolul hotărîtor revenind desenului cu linii rigide, tăioase.

Iată cîteva note caracteristice ale picturii de la Cozia care în general, prezintă același program iconografic întîlnit la Argeș.

Absida principală a altarului prezintă o notă de seamă care amintește de arta sirbo-bizantină a secolului al XIV-lea. Este vorba de *Cortul Mărturiei* (Tebernacodul Legii), o frescă de mari proporții. Regii aducători de daruri, reprezentînd cele 12 semînți ale lui Israil, sînt împărțiți în două grupe de cîte șase și rînduiți de-a stînga și de-a dreapta altarului, pictat în centrul scenei. Regii nu mai au daruri în mîini, desigur aceasta din vina restauratorului, dar sînt zugrăviți într-un mod care ne atrage atenția. Ultimul rege din ambele grupe este înfățișat întors de-a dreptul către cel care privește în timp ce fiecare din ceilalți se îndreaptă progresiv cu fața spre altar, astfel încît eel dintîi rege din fiecare grupă privește direct altarul. Moise și Aaron oficiază și încadrează pe Iisus, pe care nu-L întîlnim mai niciodată în scena aceasta. Derogarea poate fi pusă pe seama restauratorului, dar ea poate să descopere și o nouă interpretare, de altfel justă, a Epistolei către Evrei a Sfîntului Apostol Pavel, pe care nu am mai întîlnit-o pînă acum ⁴⁴.

Decorul cupolei din naosul bisericii, care păstrează, de asemenea, pictura originală, cuprinde tronul *hetimasiei*, simbol al Sfintei Treimi, mai ales a egalității celor trei ipostaze ale Dumnezeuirii. A doua notă caracteristică a cupolei este formată din tetramorf, adică de figura compusă din cele patru simboale ale Evangheliștilor. Tetramorful, legat de chipul Mîntuitorului, ilustrează vedenia proorocului Ezechiel. Dar nota cea mai caracteristică de ordin iconografic a cupolei de la Cozia o formează îngerii care însoțesc portretele Sfîntilor Evangheliști. Aceștia sînt o reminiscență din cea mai veche epocă de artă creștină și reprezintă alegoria inspirației concepută de arta elenistică ⁴⁵.

În pronaosul Coziei găsim o inscripție pictată cu albastru închis pe o bandă albă care se desfășoară de-a lungul pereților interiori; ea ne dă data 6894 — 1386 și un text indescifrabil ⁴⁶.

Executată la o dată încă incertă pentru noi, probabil 1394, tema centrală a picturilor din pronaosul Coziei o constituie *Acatistul Măicii Domnului*, de fapt ilustrarea în douăzeci și patru de imagini, a cunoscutului poem imnografic bizantin, pe care, în secolul al XVI-lea, pictorii moldoveni îl vor reprezenta pe fațadele bisericilor, ca un îndemn la luptă împotriva otomanilor. Reprezentarea celor *Șapte Sinoade ecumenice* întărită de *Viziunea lui Petru din Alexandria* și scene din viața sfinților, întregesc

42. V. Vătășianu este de părere că mînăstirea Cozia a fost clădită în perioada 1380—1386; cf. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 194; Același, *Datarea mînăstirii Cozia*, în: «S.C.I.A.», tom. XVI (1969), nr. 1, p. 31—34. 43. *Pictura românească în imagini...* p. 17.

44. I. D. Ștefănescu, *Pictura «bizantină» în Țara Românească. Originalitatea decorurilor din Oltenia*, în: «Mitropolia Olteniei», 1962, nr. 5—6, p. 294. 45. *Ibidem*, p. 293—294.

46. *Ibidem*; vezi și *Istoria României*, p. 716.

compoziția imnografică a acestui pronaos, compoziție subliniată în partea inferioară de un mare cortegiu de sfinți pustnici, scheletici, și deșirați, cu fețele roase de asceză. Scena cu *Viziunea lui Petru din Alexandria* se înfățișează de obicei la proscomidiar. Prezența ei în pronaosul Coziei ne amintește faptul că ea a fost pictată în același loc și în catedrala Mitropoliei din Mistra care datează din secolul al XIV-lea și că originalele picturii religioase din Muntenia ne duc la Mistra și în regiunile de artă sirbo-bizantină.

O altă temă, caracteristică Coziei, *Viața Sfintei Fecioare Maria*, împodobeste absida principală a acestei mănăstiri. Pictorul a înfățișat aici Intrarea în biserică și Adormirea, principalele momente din viața Maicii Domnului.

În sfârșit, parte din pictura Coziei devenită caracteristică și mai ales tradițională în Muntenia este formată din scene ilustrând *Evangheliile Învierii*, tot pe pereții absidei principale. Aflăm, astfel, scenele care reprezintă Învierea Domnului, într-o frescă de mari proporții, impresionantă prin culoare, linie și simț artistic ⁴⁷.

Etapa picturilor de la biserică mare a mănăstirii Cozia dezvoltă rolul atelierelor călugărești care pregătesc, pe îndelete transferarea concepției narative a picturii religioase într-o pictură hieratică și mistică ⁴⁸.

3. Resturi păstrate de la monumentele din secolul al XV-lea

Evoluția picturii în secolul al XV-lea, mai ales în a doua jumătate, nu mai poate fi urmărită, și, cu atât mai puțin, judecată la adevărata ei valoare din cauza lipsei aproape totale de monumente de pe teritoriul Munteniei. Numărul de biserici zugrăvite în această perioadă trebuie să fi fost destul de însemnat, dar ceea ce s-a păstrat reprezintă foarte puțin.

Din cauza vitregiei vremurilor nu mai avem astăzi frumoasele picturi din mănăstirile Brădetul, Strugalea, dispărută astăzi cu totul, ca și vechea biserică a mănăstirii Snagov. La fel a dispărut și biserică lui Vladislav I-Vlaicu de la Tismana, căci actuala biserică de la Tismana este o altă, fiind transformată complet în secolul trecut ⁴⁹, iar biserică ei, care pare să fi păstrat, în cea mai mare parte, dispozițiile sale generale, este renovată în întregime. Totuși, materialul vechi, purtând urme de culoare, care a fost întrebuințat din nou în construcția din secolul al XVI-lea, mărturisește existența unui decor zugrăvit ⁵⁰. Viața zbuciumată a Țării Românești în secolele al XIV-lea și al XV-lea a făcut ca pictarea să fie amânată pînă în 1564, autorul ei fiind zugravul Dobromir de la Tîrgoviște.

De la sfârșitul aceluiași secol datează și *mănăstirea Bistrița*, județul Vilcea, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului» ⁵¹. Construcția monumentului a fost executată în vremea voievodului Vlad Călugărul (1482 — sept. — 1495) și a urmașului său Radu cel Mare (1495 — aprilie 1508). Dar pictarea ei s-a făcut tot în secolul al XVI-lea de același Dobromir, prin 1523—1529, în timpul lui Radu de la Afumați.

*

47. I. D. Ștefănescu, *Pictura bizantină...* p. 295—296.

48. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 393—394.

49. Cf. Dj. Bosković, *Quelques observations sur l'architecture de l'église de Tismana*, în : «B.C.M.I.», XXVII (1934), p. 186.

50. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 340.

51. Menționată pentru prima oară în documente la 1491—1492. Cf. *Documente privind Istoria României*. Vol. I. *Țara Românească*, sec. XIII—XV, p. 206. Acest document reprezintă, foarte probabil, traducerea românească prost datată a documentului original din 16 martie 1494 vezi : *Documente...* p. 224—226.

După cum s-a putut constata din cele expuse, pictura bisericească românească din Muntenia și Oltenia, nu poate fi urmărită prea bine dincolo de secolul al XIV-lea. Avem totuși destule motive să credem că bisericile de piatră ridicate mai înainte nu rămăseseră neîmpodobite cu zugrăveli, dar dovezi concrete nu ni s-au păstrat decât în fragmente informe, găsite în pământ, ori în ruinele monumentelor, așa cum am arătat când a vorbit despre bazilicile creștine din Dobrogea, de complexul minăstiresc de la Basarabi, de bisericile de la Dinogetia-Garvăn, de vechea biserică a minăstirii Vodita ori de prima biserică domnească de la Argeș.

Ar mai fi de adăugat că fragmente informe au mai fost găsite și în stratul corespunzător ruinei de la biserica din cetatea Severinului, în exteriorul absidei, pe latura dinspre nord. Aceste fragmente, păstrate azi în Muzeul arheologic din municipiul Drobeta Turnu Severin, nu ne spun însă mare lucru; se mai recunosc doar ochii unei figuri, alături de bucăți de tencuială, cu urme de culoare.

Nici în capelele amenajate în peșterile de la poalele Carpaților nu s-au putut găsi pînă în prezent picturi cu o vechime mai mare de două-trei secole⁵².

Printre picturile realizate în secolul al XIV-lea vădese o puternică influență străină, datorată mai ales prezenței în Țara Românească a unor meșteri străini: greci, sirbi, macedoneni sau crețani.

Ca dispoziție iconografică, majoritatea monumentelor au o pictură ce respectă erminia tradițională bizantină, specifică monumentelor din bisericile Orientului ortodox. Se fac simțite însă și atelierile autohtone, prezența meșterilor români fiind semnificativă în acest sens.

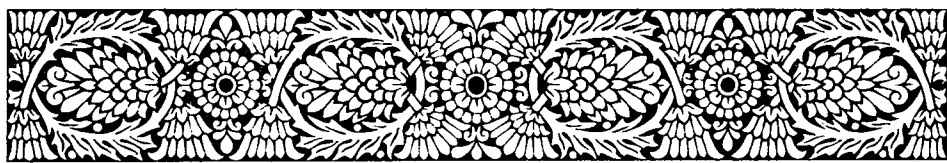
Din nefericire, împrejurările istorice nefavorabile — interminabilele războaie cu turci, luptele pentru succesiunea tronului domnesc — au concurat la risipirea celor mai multe monumente aparținînd secolului al XV-lea, încît pentru reconstituirea fidelă a fenomenului artistic este necesar să se facă apel la informațiile indirecte și la resursele documentare. Cu deosebire vitregită a fost Muntenia; din epoca de înfrîncenare, dar nu lipsită de strălucire, a urmașilor lui Mircea cel Bătrîn, nu s-a păstrat nici un monument, deși ne sînt cunoscute inițiativele ctitoricești ale voievozilor Dan al II-lea, Vlad Dracul, Vlad Țepeș, Radu cel Frumos sau Vlad Călugărul ca să nu mai vorbim și despre ctitoriile înalților demnitari și ale nobilimii muntene și oltene. Dispărute sînt pentru todeauna, curțile domnești de la Curtea de Argeș și Tîrgoviște, cele boierești de la Strehăia și Craiova, vechile minăstiri de la Snagov, Dealu, Tinganu, Glăvacioc, Bistrița, în legătură cu care este obligatoriu să ne imaginăm existența unor picturi murale și a unor icoane reprezentative⁵³.

Cu toată această lipsă de monumente, artele somptuoase au străbătut în aceste două secole o epocă de mare efervescență, iar *pictura, sub variatele ei forme, a fost chemată să răspundă unor solicitări complexe și pretențioase* la care ea, prin mîna unor meșteri străini iscusiți, a răspuns cu competență și eleganță la decorarea ctitoriilor voievodale ale epocii.

Pr. Doctorand ȘTEFAN-VLĂDUȚ VASILIU

52. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse...* Paris, 1932. Cf. V. Vătășianu, *op. cit.*, p. 340.

53. *Pictura românească în imagini...* p. 23—24.



· D O C U M E N T A R E ·

GHID BIBLIOGRAFIC, PE TEME ȘI PROBLEME, DIN PUBLICAȚIILE REVISTELOR BISERICEȘTI PATRIARHALE

(Continuare)

DREPTATEA

(Învățătura creștină despre dreptate)

Diac. Asist. Mircea Chialda, *Îndatoriri moral-sociale după Decalog : Dreptatea* (S. T., VIII (1956), nr. 9—10, p. 618—619).

Magistr. Dumitru Abrudan, *Dreptatea și pacea în Cartea Psalmilor*: Noțiunea de dreptate în psalmi. Dreptatea lui Dumnezeu. Dreptatea răsplătitoare. Dreptatea ajutătoare a lui Dumnezeu. Iahve ca legiuitor și ca cercetător al inimilor credincioșilor săi. Raportul între *tedeka* (dreptate) și *hema* (minia) lui Dumnezeu în psalmi. Raportul între dreptatea și sfîntenia lui Dumnezeu. Dreptatea cu privire la cel credincios în Cartea Psalmilor (S. T., XV (1963), nr. 7—8, p. 415—422).

Pr. Magistr. Mihai Georgescu, *Idei morale și sociale în Comentariul la Psalmii al Sfîntului Vasile cel Mare*: Dreptatea dumnezeiască sau teodiceea (S. T., X (1958), nr. 7—8, p. 466—467).

Drd. Teodor M. Burcuș, *Aspecte sociale în predica profeților Vechiului Testament*: Înfăptuirea dreptății între oameni. Înfăptuirea dreptății în epoca mesianică. Realitatea viziunii profeților (S. T., XVIII (1966), nr. 9—10, p. 579—581, 582—583).

Diac. Lect. M. Chialda, *Învățături morale-sociale în Cartea Proverbelor lui Solomon*: Dreptatea, ca virtute socială. Folosirea ei în relațiile dintre oameni (S. T., VII (1955), nr. 1—2, p. 17—19, 20).

Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Hristos în viața socială*: Despre dreptate (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 140—142).

Pr. Prof. Vlad Prelipcean, *Evanghelile sinoptice. Probleme dogmatice și idei sociale*: Ideea de dreptate (S. T., V (1953), nr. 5—6, p. 378).

Pr. Prof. Sofron Vlad, *Principii misionare și sociale în epistolele Sfîntului Apostol Pavel*: Dreptatea (S. T., VII (1955), nr. 5—6, p. 299, 300).

Magistr. Victoria Pietreanu, *Virtute și păcat în concepția Sfîntului Apostol Pavel*: Virtutea dreptății sociale (S. T., IX (1957), nr. 9—10, p. 690).

Prof. Ioan Zăgrean, *Creștinismul și drepturile fundamentale ale omului*: Despre dreptate (S. T., IV (1952), nr. 3—4, p. 139).

Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Învățătura creștină despre iubire și dreptate, ca virtuți sociale*: Dreptatea, virtute socială. Dreptatea și felurile ei. Relațiile dintre dreptate și iubire (S. T., V (1953), nr. 9—10, p. 579—589).

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Creștinismul și dreptatea socială (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 237—239).

Prof. N. I. Ștefănescu, *Dramaturgia antică elină în opera lui Clement Alexandrinul*: Dreptatea divină nu pedepsește decît pe cel vinovat pentru faptele de voință, ea nu este răzbunătoare (*Ort.*, XIII (1961), nr. 2, p. 181—182).

Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Dreptatea în învățătura principalelor religii actuale*: În învățătura creștină (*Ort.*, VII (1955), nr. 1, p. 64—75).

A. Manolache, *Origina dreptului și sensul dreptății* — După diferite religii ale lumii: Cum se desfășoară și este înțeleasă ideea de dreptate și de drept în creștinism (*Ort.*, X (1958), nr. 4, p. 582—585).

Pr. Prof. Ene Branîște, *Idei, principii și preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe*: Ideea și spiritul de dreptate socială în cultul ortodox (*S.T.*, IV, (1952), p. 444—450).

Pr. Prof. N. Neaga, *Ideea de pace și dreptate în scrierile Prea Fericitului Patriarh Justinian, 1945—1955* (*S.T.*, VII (1955), nr. 9—10, p. 627—639).

Pr. Magistr. Filaret Costea, *Idei moral-sociale în proverbele romînilor*: Ideea de dreptate (*S.T.*, XIII (1961), nr. 7—8, p. 498—500).

DREPTUL BISERICESC

1. STUDIUL DREPTULUI BISERICESC

Magistr. Mihail Plăticiă, *Canonistul Clementie Popovici. Contribuția lui la dezvoltarea Dreptului bisericesc ortodox*: Cursul de Drept bisericesc. Fontinele (izvoarele) și codicii Dreptului bisericesc ortodox (*S.T.*, XIII (1961), nr. 5—6, p. 351—361).

Magistr. C. Drăgușin, *Cronicile romînești și «Descrierea Moldovei», ca izvoare ale Dreptului bisericesc* (*S.T.*, IX (1957), nr. 9—10, p. 694—709).

Pr. Magistr. Mihai Colotelo, *Importanța mărturisirilor ortodoxe pentru studiul Dreptului bisericesc* (*Ort.*, XI (1959), nr. 2, p. 250—264).

Ioan V. Covercă, *Aplicarea pravilelor*: În materie de drept civil, în materie de drept penal și în problemele bisericești. Considerații asupra aplicării tuturor pravilelor (*S.T.*, XIII (1961), nr. 7—8, p. 467—488).

Magistr. Stelian Izvoranu, *Elemente de drept bisericesc în legiurile veacului XVIII și XIX pînă la Regulamentul Organic* (*S.T.*, XI (1959), nr. 1—2, p. 61—72).

(Același autor), *Literatura Dreptului bisericesc în veacul XIX*. — Colecții canonice, manuale, studii și monografii (*B.O.R.*, LXXVIII (1960), nr. 5—6, p. 468—495).

Magistr. Ioan F. Stănculescu, *Chestiuni de drept bisericesc în opera lui Alexandru Sturza* (*S.T.*, XV (1963), nr. 3—4, p. 190—209).

Magistr. Mihail Plăticiă, *Contribuția lui Const. Erbiceanu la studiul Dreptului bisericesc la noi* (*S.T.*, XII (1960), nr. 5—6, p. 390—409).

B. Florin, *Contribuții la dezvoltarea Dreptului bisericesc român în veacul XX*: Izvoarele Dreptului bisericesc român (*S.T.*, XI (1959), nr. 9—10, p. 559—562).

2. CANONICITATE

Drd. Aurel Gh. Bucălae, *Probleme în legătură cu canonicitatea în perioada reorganizării Bisericii Ortodoxe Române, între anii 1918—1925*: Problema canonicității în timpul lui Ioan Cuza și Spiru Haret. Noțiunea de canonicitate și principiile canonice fundamentale. Canonicitatea în proiectele, dezbaterile și scrierile dintre anii 1918—1925 în Biserica Ortodoxă Română. Problemele în legătură cu canonicitatea puse în discuție după unificarea organizării bisericești (*B.O.R.*, LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1198—1211).

3. OBICEIUL DE DREPT

Diac. Drd. Petre Gh. Coman, *Problema obiceiului de drept în sîntele canoane*: Începutul Dreptului scris și al celui nescris în viața Bisericii. Modul în care se pronunță cîteva dintre sîntele canoane despre obiceiul juridic. Unele probleme de drept bisericesc lămurite prin obiceiul de drept înscris în sîntele canoane (*S.T.*, XXI (1969), nr. 5—6, p. 399—409).

4. DREPTUL DE DEVOLUȚIUNE

Magistr. Constantin Pîrvu, *Dreptul de devoluțiune* (*S.T.*, VI (1954), nr. 7—8, p. 386—398).

5. DISPENSA ÎN DREPTUL BISERICESC

Magistr. Ioan N. Fl o c a, *Dispensa în Dreptul bisericesc* (S.T., VII (1955), nr. 1—2 p. 107—121).

6. STAREA CIVILĂ

Magistr. Sever B u z a n, *Starea civilă după Dreptul român de stat și cel bisericesc* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 3—4, p. 310—326).

DREPTUL LA ODIHNĂ

Pr. Lect. At. N e g o i ț ă, *Instituții sociale în Vechiul Testament*: Instituțiile sau orînduirile (care au avut o mare influență asupra vieții sociale a poporului) limitate mai mult la legislația Pentateuhului — ziua de odihnă sau sabbatul (S.T., II (1950), nr. 9—10, p. 569—578).

Prof. N. C h i ț e s c u, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Atitudinea față de problemele sociale a celor două religii revelate, mozaismul și creștinismul — *dreptul la odihnă* (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 240—241).

Diac. Asist. Mircea C h i a l d a, *Îndatoriri moral-sociale după Decalog*: Dreptul la odihnă (S.T., VIII (1956), nr. 9—10, p. 609).

Vezi și — Prof. Teodor M. P o p e s c u, *Biserica în actualitatea socială* (Ort., V (1953), nr. 1, p. 27—45).

DUMNEZEU

I. — DUMNEZEUL UNUL ÎN FIINȚĂ

1. EXISTENȚA ȘI CUNOAȘTEREA LUI DUMNEZEU

Pr. Prof. D. S t ă n i l o a e, *Cunoașterea lui Dumnezeu la Sfîntul Ioan Gură de Aur* (Ort., IX (1957), nr. 4, p. 555—567).

Pr. Magistr. Mircea N i ș c o v e a n u, *Doctrina Sfîntului Ioan Gură de Aur în Comentariul său la «Predica de pe Munte» (Matei V—VII)*: Izvoarele cunoașterii lui Dumnezeu (S.T., XVII (1965), nr. 9—10, p. 541—543).

(Autorul nesemnă), *Cunoașterea lui Dumnezeu după Sfîntul Maxim Mărturisitorul* (S.T., IX (1957), nr. 5—6, p. 311—325).

Magistr. N. V. S t ă n e s c u, *Progresul în cunoașterea lui Dumnezeu cu referire specială la Sfîntul Grigorie de Nissa* (S.T., X (1968), nr. 1—2, p. 14—37).

Pr. Magistr. Ioan T u r c u, *Aspecte dogmatice din corespondența cu Isidor Pelusiotul*: Dumnezeu și cunoașterea sa din creație (Ort., XIII (1961), nr. 2, p. 242—245).

Pr. Magistr. Mircea N i ș c o v e a n u, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera «Despre numele divine»*: Cunoașterea lui Dumnezeu (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 250—252).

Prof. N. C h i ț e s c u, *Paradigmele divine și problemele pe care le ridică ele pentru Teologia Dogmatică*: Comentarea și răspunsul la obiecțiile — paradigmele divine ar introduce noțiunea de mișcare în ființa dumnezeiască și ar compromite simplitatea ființei dumnezeiești (Ort., X (1958), nr. 1, p. 52—56).

Pr. Magistr. Gh. B u t n a r i u, *Teoria reîncarnării și eshatologia creștină*: Despre Dumnezeu, unul în ființă (S.T., VIII (1956), nr. 3—4, p. 183—185).

Ierom. Magistr. Antonie P l ă m ă d e a l ă, *Rugăciune și cunoaștere în învățătura ortodoxă*: Cunoașterea lui Dumnezeu în învățătura Bisericii Ortodoxe (S.T., X (1958), nr. 3—4, p. 216—224).

(Același autor), *Preocupări dogmatice-simbolice în literatura teologică contemporană (I). Indicații bibliografice*: Doctrina despre Dumnezeu (Ort., IX (1957), nr. 2, p. 315—317).

Christos Yannaras, *Comentaire d'un orthodoxe sur la «mort de Dieu»*: Teza apuseană despre «moartea lui Dumnezeu» în opoziție cu caracterul ortodox apofatic al cunoașterii lui Dumnezeu. Concluzii critice (Notă bibliografică, de I. B.) (S.T., XXI (1969), nr. 1—2, p. 146—147).

Magistr. Aug. Alex. B i d i a n, *Ideea de transcendență în teologia dialectică protestantă*: Transcendența lui Dumnezeu și credinciosul (S.T., VIII (1956), nr. 3—4, p. 200—205).

Paul Althaus, *Die Theologie Martin Luthers: Cunoașterea lui Dumnezeu după Luther* (Recenzie, de Pr. Prof. Corneliu Sârbu) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 3, p. 470).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Teologi, probleme și curente noi în Protestantismul contemporan: Paul Tillich și delimitarea teologiei — cunoașterea lui Dumnezeu* (*S.T.*, XIX (1967), nr. 5—6, p. 261—262).

Heinz Zahrnt, *Die Sache mit Gott (Problema în legătură cu Dumnezeu): Karl Barth și Paul Tillich despre cunoașterea lui Dumnezeu* (Recenzie, de Ioan Ștruc) (*Ort.*, XX (1968), nr. 1, p. 123—124, 127—128).

Vezi și: Pr. Matei Pîslaru, *Johann Wolfgang Goethe despre religie în general și creștinism în special: Despre natura și cunoașterea lui Dumnezeu* (*S. T.*, IX (1957), nr. 3—4, p. 282, 283).

2. ATRIBUTELE SAU INSUȘIRILE LUI DUMNEZEU

Pr. Prof. Vladimir Prelipcean, *Actualitatea învățăturilor moral-sociale din Cartea lui Iisus fiul lui Strah: Despre unele însușiri ale lui Dumnezeu* (*S.T.*, VII (1955), nr. 9—10, p. 589—590).

Pr. Conf. N. Corneanu, *Frumusețea ca atribut al dumnezeirii* (*S.T.*, XI (1959), nr. 5—6, p. 297—313).

Prof. N. I. Ștefănescu, *Dramaturgia antică elină în opera lui Clement Alexandrinul: Din atributele naturale ale lui Dumnezeu* (*Ort.*, XIII (1961), nr. 2, p. 171—172, 181—182).

Diac. Magistr. Constantin Voicu, *Probleme dogmatice în opera «Marele cuvînt catehetic» al Sfîntului Grigorie de Nisa: Aseitatea lui Dumnezeu sau Dumnezeu în Sine (atribut natural)* (*Rev. cit.*, p. 216—217).

Magistr. Constantin I. Cornîtescu, *Studiu comparativ între Marele Cuvînt Catehetic al Sfîntului Grigorie de Nisa și Manualul către Laurențiu al Fericitului Augustin: Dumnezeu în Sine* (*Ort.*, XVI (1964), nr. 1, p. 110—113).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera «Despre numele divine»: Atributele dumnezeiești* (*Ort.*, XVI (1964), nr. 2, p. 255—256).

Pr. Drd. Mircea Nișcoveanu, *Teologia Sfîntului Vasile cel Mare în rugăciunile euharistice: Atributele lui Dumnezeu* (*S.T.*, XIX (1967), nr. 5—6, p. 291—292).

II. — DUMNEZEU ÎNTREIT ÎN PERSOANE

1. DESPRE SFÎNTA TREIME, ÎN GENERAL

Pr. Prof. I. Coman, *Problemele dogmatice ale Sinodului V Ecumenic (5 mai—2 iunie 553): Despre Sfînta Treime* (*S.T.*, V (1953), nr. 5—6, p. 319—329).

(Același autor), *Unitatea Bisericii și problema refacerii ei în lumina Sfinților Părinți: Sfînta Treime — element intern al unității Bisericii* (*Ort.*, VI (1954), nr. 2—3, p. 433—438).

Ierom. Magistr. Antonie Plămădeală, *Preocupări dogmatice-simbolice în literatura teologică contemporană (I). — Indicații bibliografice: Doctrina despre Sfînta Treime* (*Ort.*, IX (1957), nr. 2, p. 315—317).

V. Loichiță, *Perihoreza și enipostasia în Dogmatică: Perihoreza trinitară (modul de existență a persoanelor în unitatea de ființă a Prea Sfîntei Treimi)* (*Ort.*, X (1958), nr. 1, p. 3—11).

Magistr. Nicolae V. Stănescu, *Temeiuri dogmatice ale trăirii religioase în Ortodoxie: Referințe la dogma trinitară* (*Ort.*, X (1958), nr. 3, p. 382—394).

Herman Dörries, *De Spiritu Sancto der beitrug des Basilius zum abschluss des trinitarischen dogmas: Contribuția Sfîntului Vasile cel Mare la încheierea dogmei Sfîntei Treimi în urma frămîntărilor și discuțiilor provocate de arieni și pnevmatomahi* (Recenzie, de Pr. Ioan Gh. Ghirvasie) (*Ort.*, XI (1959), nr. 1, p. 116—120).

Magistr. Mircea Basarab, *Dogma Sfîntei Treimi în Vechiul Testament* (*Ort.*, XII (1960), nr. 4, p. 552—570).

Prof. N. I. Ștefănescu, *Epopeea și istoria în opera lui Clement Alexandrinul: Despre Dumnezeu-Tatăl ca ziditor, despre Fiul sau Logosul-orînduitor, atît în ordinea materială cît și în cea spirituală a lumii, ca constructor înțelept* (*Ort.*, XII (1960), nr. 4, p. 593—594).

Magistr. Ioan I. Ică, *Doctrina Fericitului Augustin despre Sfânta Treime după tratatul «De Trinitate»*: Unitatea Trinității. Trinitatea unității lui Dumnezeu. Consecințele unității desăvârșite și nedespărțite a Sfintei Treimi: interpătrunderea și inseparabilitatea persoanelor treimice; modul nedespărțit de lucrare *ad extra* al întregii Sfintei Treimi; modul lucrării propriu fiecărei persoane treimice; trimiterele divine și teofaniile (S.T., XIII (1961), nr. 3—4, p. 166—188).

Diac. Magistr. Constantin Voicū, *Probleme dogmatice în opera «Marele cuvînt catehetic» al Sfîntului Grigorie de Nisa*: Învățătura despre Sfânta Treime (Ort., XIII (1961), nr. 2, p. 217—218).

Pr. Magistr. Ioan Turcu, *Aspecte dogmatice din corespondența cu Isidor Pelusiotul*: Dumnezeu întreit în persoane (Rev. cit., p. 247—252).

Magistr. Ioan I. Ică, *Importanța dogmatică a răspunsurilor patriarhului Ieremia al II-lea*: Sfânta Treime (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 378—380).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Rolul Sfinților Părinți în elaborarea ecumenismului creștin*: Sfânta Treime în doctrina Sfinților Părinți (S.T., XV (1963), nr. 9—10, p. 519).

Magistr. Constantin I. Cornițescu, *Studiu comparativ între Marele Cuvînt Catehetic al Sfîntului Grigorie de Nissa și Manualul către Laurențiu al Fericitului Augustin*: Dogma Sfintei Treimi (Ort., XVI (1964), nr. 1, p. 113—115).

Pr. Prof. I. Coman, *Sensul ecumenic al lucrării Sfîntului Duh în teologia Sfinților Părinți*: Unitatea treimică ca model și îndemn pentru unitatea Bisericii. Unitatea și comuniunea dintre Hristos și Sfîntul Duh (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 228—230).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera «Despre numele divine»*: Sfânta Treime. Perihoreză (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 252—254).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Elementele demonstrației în tratatul «Despre Sfîntul Duh» al Sfîntului Vasile cel Mare*: Argumentul egalității Tatălui și Fiului. Teoria subnumărării și combaterea ei. Teoria connumărării și implicațiile ei (S.T., XVI (1964), nr. 5—6, p. 284—285, 287—289).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Relațiile treimice și viața Bisericii*: Considerații generale. Relațiile între Fiul și Duhul Sfînt: în concepția patriarhului Grigorie Cipriotul; la Sfîntul Grigorie Palama; la Iosif Vrienie. Perihoreza la Sfîntul Ioan Damaschin (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 503—525).

Magistr. Constantin Cornițescu, *Fericitul Augustin despre Sfîntul Duh*: Unitatea treimică (S.T., XVII (1965), nr. 5—6, p. 334—336).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Criteriile prezenței Sfîntului Duh*: Relațiile treimice (S.T., XIX (1967), nr. 3—4, p. 113—118).

Pr. Drd. Gheorghe A. Nicolae, *Învățătura despre Sfîntul Duh în catehezele Sfîntului Chiril al Ierusalimului*: Unitatea și inseparabilitatea persoanelor Sfintei Treimi în acțiunile *ad extra* (S.T., XIX (1967), nr. 5—6, p. 307—308).

Pr. Drd. Ilie Moldovan, *Teologia Sfîntului Duh, după catehezele Sfîntului Simeon Noul Teolog*: Sensul relației Sfîntului Duh cu Hristos (S.T., XIX (1967), nr. 7—8, p. 421—424).

(Același autor), *Aspectul hristologic și pnevmatologic al Bisericii după Sfîntul Ioan Gură de Aur* (S.T., XX (1968), nr. 9—10, p. 706—721).

Drd. Ioan N. Șurubaru, *Relația dintre Hristos și Duhul Sfînt în viața Bisericii* (Rev. cit., p. 734—745).

Pr. Prof. Ioan Rămureanu, *Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381)*. — *Învățătura despre Sfîntul Duh și Biserică, Simbolul constantinopolitan*: Originea și doctrina pnevmatomahilor sau macedonienilor sau maratonienilor (care au pus în discuție dumnezeirea Sfîntului Duh, egalitatea și consubstanțialitatea Lui cu Tatăl și cu Fiul) (S.T., XXI (1969), nr. 5—6, p. 327—341).

Pr. Matei Pîslaru, *Johann Wolfgang Goethe despre religie în general și creștinism în special*: Adorarea lui Dumnezeu întreit în persoane (S.T., IX (1957), nr. 3—4, p. 284, 286, 287, 288, 289, 293).

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxie și Protestantism*: Concepția protestanților despre Sfânta Treime (Ort., II (1950), nr. 3, p. 407—411).

2. DUMNEZEU — FIUL (MÎNTUITORUL)

a) Pagini despre persoana și viața pămîntească
a Domnului nostru Iisus Hristos

Prof. Vasile Grecu, *E autentic locul din Fl. Josephus despre Domnul Iisus Hristos?*: Însemnări istorice despre persoana și viața Domnului nostru Iisus Hristos (S.T., III (1951), nr. 9—10, p. 559—562).

Diac. Prof. N. Nicolaescu, *Patimile Mîntuitorului după Sfintele Evanghelii*: Precizarea Patimilor. Complotul Sinedriului. Ungerea din Betania. Trădarea lui Iuda. Pregătirile pentru Cîna cea de Taină. Cîna cea de Taină: spălarea picioarelor; precizarea trădării și demascarea trădătorului; instituirea Sfintei Euharistii; marea cuvîntare rostită de Domnul la Cîna cea de Taină; precizarea lepădării lui Petru, făgăduințele Domnului către ucenici; comuniunea dintre Iisus Hristos și creștini; încercările care așteaptă pe credincioși în mijlocul lumii; trimiterea și rolul Sfîntului Duh în Biserică; după tristețea despărțirii va urma bucuria reîntoarcerii lui Iisus Hristos Biruitorul; rugăciunea arhierescă a Mîntuitorului pentru Sine ca om, pentru Sfînții Apostoli și Ucenici, pentru Biserică Sa. Rugăciunea Mîntuitorului în Ghetsi-man. Arestarea lui Iisus. Procesul religios al Mîntuitorului. Lepădarea lui Petru. Sinuciderea lui Iuda Iscarioteanul. Procesul înaintea lui Ponțiu Pilat. Cununa de spini și batjocorirea Mîntuitorului. Răstignirea, moartea trupeză și înmormîntarea Domnului. Paza și sigilarea mormîntului (S.T., V (1953), nr. 1—2, p. 76—115).

Ai. Adrian Botez, *Peștera de la Betleem* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 12, p. 1169—1182).

Magistr. V. Pietreanu, *Mesianitatea Mîntuitorului în Evanghelia după Sfîntul Matei*: Istorisirea nașterii și a vieții Domnului după Evanghelia de la Matei. Dovedirea mesianității Sale, întemeiată pe argumentul profetic aplicat persoanei și demnității lui Iisus Hristos ca împărat, profet și arhieru (S.T., IX (1957), nr. 1—2, p. 104—124).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Istoricitatea Mîntuitorului*: Considerații generale despre persoana și religia Mîntuitorului. Viața și activitatea Domnului nostru Iisus Hristos. Mesianitatea și divinitatea Lui. Dovedirea istoricității Domnului nostru Iisus Hristos (S.T., IX (1957), nr. 3—4, p. 177—199).

M. Candal S. J., *Argiro contra Dexio. Sobre la luz taborică*: (Recenzie, de A. M.) (Ort., IX (1957), nr. 4, p. 618—620).

Ierom. Magistr. Apostolos Dimelis, *Genealogia Mîntuitorului după Sfînții Părinți*: Scopul și particularitățile genealogiilor. Genealogia la Luca. Împărțirea genealogiei de la Matei (S.T., X (1958), nr. 9—10, p. 569—579).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Elemente de antropologie în operele Sfîntului Iustin Martirul și Filozoful*: Logosul în cadrul lumii și al istoriei (Ort., XX (1958), nr. 3, p. 387—392).

M. Iancu, *Persoana Mîntuitorului în lumina manuscriselor de la Marea Moartă* (S.T., XI (1959), nr. 3—4, p. 148—163).

Magistr. Gheorghe Sîrbu, *Intrarea solemnă a Mîntuitorului în Ierusalim* (S.T., XI (1959), nr. 7—8, p. 453—465).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Originalitatea creștinismului*: Mîntuitorul Iisus Hristos și mediul în care a trăit ca om pe pămînt (Ort., XI (1959), nr. 4, p. 520—521).

Magistr. Ioan Săbăduș, *Descoperirile de la Marea Moartă și raportul lor cu Noul Testament*: Manuscrisele qumranite și Domnul nostru Iisus Hristos (S.T., XVII (1965), nr. 3—4, p. 228—235).

Al. A. Botez, *Pe timpul Mîntuitorului*: Momente importante din viața pămîntească a Domnului nostru Iisus Hristos (Recenzie) (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 783—788).

Günther Bornkamm, *Jesus von Nazareth*: «Iisus din Nazaret» în lumina realității și a adevărului fără «romantări și poetizări» (Recenzie, de Diac. Prof. O. Bucveschi) (Ort., XVIII (1966), nr. 3, p. 466—468).

Ł. Cerfaux, J. Coppens..., *L'attente du Messia (Așteptarea lui Mesia) et P. Grelot, H. Riesenfeld...*, *La venue du Messia-Messianisme et eschatologie (Venirea lui Mesia-Mesianism și eshatologie)*: (Recenzie, de Paraschiv V. Ion) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 4, p. 588—607).

Prof. Ioan Gh. Savin, *Mesianitatea Mîntuitorului Hristos și învățătura Lui (S.T., XIX (1967), nr. 1—2, p. 23—44)*.

Prof. O. Bucevschi, *De Sfintele Paști (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 588—592)*.

Reinhard Slenczka, *Geschichtlichkeit und Personsein Jesu Christi*: Analiza-rea dezbaterilor întretinute în jurul istoricității lui Iisus Hristos în teologia protestantă, începînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea și pînă la unii din ucenicii lui Rudolf Bultmann de azi (Recenzie, de Pr. Prof. D. Stăniloae) (*Ort.*, XX (1968), nr. 3, p. 446—447).

Günther Bornkamm, *Jesus von Nazareth*: (Recenzie, de Ioan Struc) (*Ort.*, XX (1968), nr. 4, p. 598—603).

b) Dogma hristologică — cele două firi ale lui Iisus Hristos

Gh. Alexe, *Idei dogmatice în colinde*: Nașterea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos (*S.T.*, II (1950), nr. 9—10, p. 603—611).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Definiția dogmatică de la Calcedon*: Doctrinile hristologice în luptă. Lupta între Chiril și Nestorie. Polemica între Chiril și antiohieni înaintea și în timpul Sinodului din Efes. Împăcarea între Chiril și antiohieni. O nouă tensiune între antiohieni și alexandrini. Eutihie. Partida de mijloc și Sinodul de la Constantinopol din 448. Epistola dogmatică a lui Leon. Sinodul de la Efes din anul 449. Sinodul Ecumenic de la Calcedon. Definiția dogmatică de la Calcedon. Interpretările ulterioare ale definiției dogmatice de la Calcedon. Concluzii (*Ort.*, III (1951), nr. 2—3, p. 295—440).

Diac. Lect. I. Pulpea, *Posibilitatea întoarcerii Bisericilor monofizite la Ortodoxie*: În ce măsură au păstrat Bisericile monofizite «monofizitismul real» sau «eutihianismul»? (*Ort.*, III (1951), nr. 4, p. 621—629).

Pr. Lect. D. Fecioru, *Probleme dogmatice și sociale în Evanghelia după Ioan*: Întruparea Fiului lui Dumnezeu. El este Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit. Natura și esența Dumnezeirii: cele două moduri de existență ale Domnului — de veșnicie și în trup (*S.T.*, V (1953), nr. 3—4, p. 213—219).

Pr. Prof. I. Coman, *Problemele dogmatice ale Sinodului V Ecumenic (5 mai—2 iunie 553)*: Hristologie (*S.T.*, V (1953), nr. 5—6, p. 325—326, 329—346).

Pr. Prof. N. Mladin, *Iisus Hristos în viața morală a credincioșilor*: Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat. Întruparea lui Hristos (*S.T.*, V (1953), nr. 9—10, p. 605—609, 619—623).

Magistr. Stan Coman, *Sensul ortodox al chenozei față de teoriile chenoțice moderne* (*Ort.*, VIII (1956), nr. 3, p. 417—430).

Diac. Prof. O. Bucevschi, *Mîntuitorul despre Sine*: Adevărul, virtutea, viața și binecuvîntarea ca fructe ale mărturisirii lui Hristos despre Sine. El este Dumnezeu adevărat și om adevărat (*S.T.*, VIII (1956), nr. 7—8, p. 403—421).

Prof. N. Chițescu, *Întrupare și răscumpărare în Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică*: Considerații generale. Însemnătatea întrupării în revelația creștină și problema pe care o ridică. Întruparea în teologia ortodoxă și cea romano-catolică (*Ort.*, VIII (1956), nr. 4, p. 538—576).

Ierom. Asist. Irineu Crăciunaș, *Nașterea supranaturală a Domnului nostru Iisus Hristos*: Însemnări și explicații la relatările Sfinților Evangheliști Matei și Luca, îndeosebi, despre nașterea supranaturală a Domnului nostru Iisus Hristos (*S.T.*, X (1958), nr. 1—2, p. 5—13).

V. Loichiță, *Perihoreza și enipostasia în Dogmatică*: Perihoreza hristologică (modul de existență a naturilor în unitatea persoanei Domnului nostru Iisus Hristos) (*Ort.*, X (1958), nr. 1, p. 11—14).

Magistr. Coman R. Stan, *Consecințele uniunii ipostatice în iconografia Bisericii Ortodoxe: Considerații generale. Comunicarea însușirilor. Maica Domnului este Născătoare de Dumnezeu. Lui Iisus Hristos se cuvine o singură închinare. Lipsa de păcat a Mântuitorului. Chenoza* (*Rev. cit.*, p. 82—102).

Magistr. Nicolae V. Stănescu, *Temeiuri dogmatice ale trăirii religioase în Ortodoxie: Cu referire și la dogma hristologică* (*Ort.*, X (1958) nr. 3, p. 382—394).

Magistr. Traian Sevițiu, *Aspecte dogmatice ale concepției augustinieni după «Manualul către Laurențiu»: Hristologie* (*Ort.*, XI (1959), nr. 2, p. 244—246).

(Același autor), *Hristologia și soteriologia Sfântului Ioan Damaschin, după canoanele învierii, înălțării și cincizecimii: Considerații generale. Iisus Hristos-mijlocitorul: Hristos Dumnezeu adevărat și om adevărat — comunicarea însușirilor; Maica Domnului este Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioară; lui Iisus Hristos se cuvine o singură închinare ca lui Dumnezeu; lipsa de păcat a Mântuitorului; chenoza* (*Ort.*, XI (1959), nr. 4, p. 567—574).

Magistr. Vasile I. Bria, *Hristologia Sfântului Grigorie de Nazianz: Considerații generale asupra hristologiei ortodoxe. Fiul în raport cu ființa și persoanele Sfintei Treimi. Caracterele istorice ale Cuvintului. Unirea celor două firi și dumnezeirea Logosului întrupat. Întruparea Fiului și raportul ei cu economia mântuirii. Hristologia și hristocentrismul vieții creștine* (*Ort.*, XII (1960), nr. 2, p. 197—211).

Pr. Magistr. Constantin N. Galeriu, *Mitropolitul Filaret al Moscovei ca teolog: Întrupare. Chenoza* (*Rev. cit.*, p. 220—227, 228—236).

Magistr. Traian Sevițiu, *Probleme de învățătură și viață creștină în comentariul Sfântului Ioan Gură de Aur la Scrisoarea paulină către Filipeni: Întruparea Cuvintului ca act al îndurării divine: dumnezeirea adevărată a Mântuitorului; deplănatatea naturii umane a Mântuitorului; unirea ipostatică; chenoza* (*S.T.*, XII (1960), nr. 7—8, p. 502—507).

Magistr. Ioan I. Ică, *Probleme dogmatice în dialogul Sfântului Maxim Mărturisitorul cu Pyrrhus: Două voințe și două lucrări naturale, consecința ontologică și logică a celor două naturi în Hristos; teologia Sfântului Maxim despre voința naturală și voința gnomică în general; două voințe naturale în Hristos — demonstrație logică patristică și biblică; două lucrări naturale în Hristos — demonstrație logică-patristică și biblică. Modul unirii și lucrării celor două voințe și lucrări în persoana lui Iisus Hristos; modul însușirii naturii omenești de Hristos; modul unirii și lucrării celor două voințe și lucrări ipostatic-perihoretic neamestecat și neschimbat, neimpărțit și nedespărțit* (*Ort.*, XII (1960), nr. 3, p. 356—373).

Magistr. Vasile I. Bria, *Contribuția Sfântului Atanasie la fixarea dogmei hristologice: Rezultatele hristologiei preniceene. Deoființimea Fiului cu Tatăl: homousia Fiului cu Tatăl; natura Fiului; dumnezeirea Fiului. Umanitatea lui Iisus Hristos. Unirea firilor. Consecințelor practice ale hristologiei Sfântului Atanasie* (*Ort.* XIII (1961), nr. 2, p. 195—208, 211—213).

Diac. Magistr. Constantin Voicu, *Probleme dogmatice în opera «Marele cuvânt catehetic» al Sfântului Grigorie de Nisa: Întruparea Fiului lui Dumnezeu* (*Rev. cit.*, p. 220—221).

Pr. Magistr. Ioan Turcu, *Aspecte dogmatice din corespondența cu Isidor Pelusiotul: Mântuitorul: «în două firi» și «cu adevărat»; «Născătoare de Dumnezeu» și «pururea Fecioară»* (*Rev. cit.*, p. 252—256).

Diac. Magistr. Constantin Voicu, *Hristologia Părinților Apostolici: Considerații generale. Divinitatea lui Hristos: Iisus Hristos-Mesia; Iisus Hristos-Dumnezeu; Iisus Hristos-creator al lumii; Iisus Hristos-numele; Iisus Hristos-Domnul; Iisus Hristos-nenăscut; Iisus Hristos atemporal; Iisus Hristos-Duh; Iisus Hristos-Fiul lui Dumnezeu; Hristos și Tatăl; Iisus Hristos-Cuvintul lui Dumnezeu. Umanitatea lui Iisus Hristos; Iisus Hristos-Dumnezeu și om. Hristologia Părinților Apostolici în istoria dogmelor* (*Ort.*, XIII (1961), nr. 3, p. 405—418).

Magistr. Gabriel Popescu, *Psalmii în predica Fericitului Augustin: Caracterul hristologic al cuvintărilor Fericitului Augustin la psalmi* (*S.T.*, XV (1963), nr. 3—4, p. 157—160).

Magistr. Constantin I. Cornițescu, *Studiu comparativ între Marele cuvînt catehetic al Sfîntului Grigorie de Nissa și Manualul către Laurențiu al Fericitului Augustin*: *Hristologia* (Ort., XVI (1964), nr. 1, p. 118—120).

Prof. I. Gh. Savin, *Mîntuitorul Iisus Hristos în lumina Sfîntelor Evanghelii*: Oglindirea celor două naturi ale Domnului: cea dumnezeiască și cea umană (S.T., XVI (1964), nr. 9—10, p. 519—532).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Posibilitatea reconcilierii dogmatice între Biserica Ortodoxă și Vechile Biserici Orientale*: Pozițiile ortodoxe și vechi-orientale actuale în problema hristologică. Posibilitatea îmbinării expresiilor calcedoniene și necalcedoniene (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 7—27).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Momente și aspecte ale Hristologiei precalcedoniene și calcedoniene*: Simbolul de unire din 433. Contribuția Sfîntului Chiril al Alexandriei la Hristologia precalcedoniană. Prefața Hristologiei calcedoniene (Eutihie, Flavian, Dioscur și Leon). *Hristologia Sinodului de la Calcedon* (Rev. cit., p. 44—82).

Prof. N. Chițescu, *Formula — o singură fire întrupată a Logosului lui Dumnezeu*: Considerații generale. Terminologia hristologică a Sfîntului Chiril al Alexandriei comparată cu cea admisă de Biserică: terminologia hristologică adoptată de Biserica creștină, în general, a fost expusă magistral de Leonție din Bizanț și amplificată de Sfîntul Ioan Damaschin și alții; terminologia hristologică a Sfîntului Chiril al Alexandriei folosită cu un veac înaintea lui Leonție. Scurtă analiză a acestei formule în scrierile Sfîntului Chiril. Interpretări ortodoxe ulterioare ale formulei Sfîntului Chirii (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 295—307).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Hristologia Sfîntului Ioan Damaschinul*: Considerații generale. Raportul dintre firea divină și umană, în persoana lui Iisus Hristos. Consecințele unirii ipostatice în Iisus Hristos. Cele două voinți ale Mîntuitorului. Cele două lucrări ale Mîntuitorului (Rev. cit., p. 326—334, 336—337).

Magistr. Constantin I. Cornițescu, *Idei dogmatice în cuvîntările Sfîntului Ioan Hrisostom la praznicile împărătești*: *Hristologia* (S.T., XVII (1965), nr. 7—8, p. 443—444).

Drd. Leon Gh. Arion, *Învățătura despre «Fiul Omului» în Sfintele Evanghelii*: Importanța Hristologiei pentru viața Bisericii — semnificația etimologică a expresiei «Fiul Omului»; expresia «Fiul Omului» în Vechiul Testament; «Fiul Omului» în scrierile apocrife Enoch și cartea a IV-a Esdra; sensul expresiei «Fiul Omului» în Sfintele Evanghelii; examinarea textelor biblice care cuprind expresia «Fiul Omului» (S.T., XVIII (1966), nr. 7—8, p. 470—484).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Prezența Mîntuitorului Iisus în noua creație după învățătura Sfinților Părinți*: Sensul numelor Mîntuitorului. Întruparea, expresie a dragostei divine față de om, care e chipul lui Dumnezeu: cauzele întrupării; Hristologia generală a Părinților și a sinoadelor ecumenice (al III-lea, al IV-lea, al VI-lea); raportul divinului și umanului (firile, voințele și lucrările ipostazei lui Hristos); formula de la Calcedon și sensul întrupării — o nouă creație (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 495—512).

Pr. Drd. Mircea Nișcoveanu, *Teologia Sfîntului Vasile cel Mare în rugăciunile euharistice*: *Hristologia* (S.T., XIX (1967), nr. 5—6, p. 295—296).

Paul Verghese, *Orthodox Churches — Chalcedonian and Non-Chalcedonian*: Poziția actuală a Bisericilor Vechi-Orientale în problema hristologică (Recenzie, de I. B.) (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 250).

Drd. Constantin M. Iana, *Învățătura despre întrupare în «Marele cuvînt catehetic» al Sfîntului Grigorie de Nisa*: Necesitatea întrupării Logosului lui Dumnezeu. Cauzele întrupării: iubirea-bunătatea, înțelepciunea, dreptatea, atotputernicia. Integritatea divino-umană a Mîntuitorului; nașterea și realitatea trupului Logosului întrupat; realitatea sufletului rațional în persoana Logosului întrupat. Unirea firilor și consecințele unirii ipostatice (Rev. cit., p. 309—320).

Drd. Ion Caraza, *Doctrina hristologică a lui Leonțiu de Bizanț*: Doctrina hristologică pînă la Leonțiu de Bizanț. Termenii «natura» și «ipostas» la Leonțiu de Bizanț. Unirea ipostatică în Iisus Hristos: factorii, cauzele și momentul unirii; modul unirii ipostatice; în Iisus Hristos sînt două naturi; în Iisus Hristos este un singur

ipostas; expresii și analogii ale unirii ipostatice. Efectele și consecințele unirii ipostatice: comunicarea însușirilor; Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu; condiția naturii umane în Iisus Hristos; Sfânta Fecioară Maria-Născătoare de Dumnezeu (*Rev. cit.*, p. 321—333).

Prof. N. Chițescu, *Poziția unor teologi ortodocși și romano-catolici despre cele două voine în persoana lui Iisus Hristos și problema relațiilor cu necalcedonienii* (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 550—564).

V. Sarıcev, *Hristologia și antropologia creștină*: (Notă bibliografică, de P.V.I.) (*S.T.*, XXI (1969), nr. 1—2, p. 141—142).

Pr. Silviu Hărăbuș, *O carte de doctrină și pietate ortodoxă — Evanghelia cu învățătură (1581): Doctrina hristologică* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 756—757).

Diac. Drd. M. Sava, *Idei dogmatice și morale în opera episcopului Asterie al Amasiei*: Hristologie (*S.T.*, XXI (1969), nr. 9—10, p. 716—717).

Jaques Courvoisier, *Zwingli, theologien réformé*: Hristologia după Zwingli (Recenzie, de Pr. Prof. Ioan Rămureanu) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 1, p. 137).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Teologi, probleme și curente noi în Protestantismul contemporan*: Karl Barth și teologia Cuvîntului lui Dumnezeu. James Robinson și existența Domnului nostru Iisus Hristos (*S.T.*, XIX (1967), nr. 5—6, p. 249—254, 262—263, 265—267).

Paul Althaus, *Die Theologie Martin Luthers*: Întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu (Recenzie, de Pr. Prof. Corneliu Sărbu) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 3, p. 470).

Heinz Zahrl, *Die Sache mit Gott (Problema în legătură cu Dumnezeu)*: Karl Barth și Paul Tillich — opinii în Hristologie (Recenzie, de Ioan Struc) (*Ort.*, XX (1968), nr. 1, p. 124, 128).

c) Opera soteriologică a Mîntuitorului Iisus Hristos

Prof. Teodor M. Popescu, *Moartea și învierea Mîntuitorului în credința vechilor creștini* (*Ort.*, VII (1955), nr. 2, p. 163—180).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Legătura interioară dintre moartea și învierea Domnului* (*S.T.*, VIII (1956), nr. 5—6, p. 275—287).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Învățătura despre mîntuire în vechile religii și în teologia patristică*: Mîntuirea după Sfinții Părinți — scopul întrupării și al morții lui Hristos: răscumpărarea de păcat, mîntuire. Îndumnezeirea omului; nescricăciunea sau nemurirea omului; restabilirea chipului și asemănării lui Dumnezeu în om; înfierea sau transformarea noastră în fii ai lui Dumnezeu (*Ort.*, VII (1955), nr. 3, p. 337—355).

Magistr. Dumitru Gh. Radu, *Semnificația soteriologică a Botezului Domnului*: Cuprinderea noastră în Hristos care se botează. Ștergerea păcatului strămoșesc prin pocăință. Regenerarea și sfințirea naturii omenești prin Botezul Domnului. Concluzii (*Ort.*, VII (1955), nr. 4, p. 513—531).

Pr. Magistr. Gh. Butnariu, *Jertfa Domnului în cărțile de ritual ale Bisericii*: Imnografia Bisericii și iconomia mîntuirii. Jertfa de pe Golgota și jertfa nesîngeroasă. Diferitele aspecte ale Jertfei Domnului: aspectul benevol al Jertfei Mîntuitorului; aspectul ontologic-juridic al Jertfei și caracterul real al patimilor Mîntuitorului; aspectul chenotic: preț de răscumpărare, ardere de tot și omagiu Tatălui; aspectul cosmic al Jertfei Domnului; aspectul pansacrificial și panhrstic; îndoitul aspect-temporal și ceresc; aspectul intimei legături între Jertfa Domnului și celelalte Sfinte Taine; aspectul intertreimic al Jertfei Domnului; aspectul unicității; aspectul existențial (*S.T.*, IX (1957), nr. 7—8, p. 545—561).

Magistr. Traian Seviciu, *Aspecte dogmatice ale concepției augustiniene după «Manualul către Laurențiu»*: Răscumpărarea fizică. Răscumpărarea substitutivă. Teoria abuzului de putere. Teoria morală (*Ort.*, XI (1959), nr. 2, p. 246—249).

Pr. Magistr. Ioan Turcu, *Conceptul de «chip» și implicațiile lui soteriologice* (*Ort.*, XI (1959), nr. 3, p. 424—429).

Magistr. Traian Sevičiu, *Hristologia și soteriologia Sfântului Ioan Damaschin după canoanele învierii, înălțării și cincizecimii*: Iisus Hristos mielul. Iisus Hristos cununa cea binecuvântată: Hristos dătătorul de viață și izvorul nestrăcaciunii; Hristos lumina; Hristos Paștile; Hristos hotarul cel prea nestrămutat (*Ort.*, XI (1959), nr. 4, p. 574—583).

D. Rădulescu, *Botezul Domnului*: Firea înconjurătoare înainte și după căderea în păcat. Hristos în mijlocul firii înconjurătoare. Restabilirea, înnoirea și sfințirea cosmosului prin Botezul Domnului. Cosmosul reinnoit și omul creștin (*S.T.*, XII (1960), nr. 1—2, p. 60—75).

Magistr. Vasile I. Bria, *Contribuția Sfântului Atanasie la fixarea dogmei hristologice*: Răscumpărarea omului. Îndumnezeirea omului (*Ort.*, XIII (1961), nr. 2, p. 208—211, 212—213).

Pr. Magistr. Ioan Turcu, *Aspecte dogmatice din corespondența cu Isidor Pelusiotul*: Mântuirea obiectivă (*Rev. cit.*, p. 256).

Diac. Magistr. Constantin Voicu, *Probleme dogmatice în opera «Marele cuvînt catehetic» al Sfântului Grigorie de Nisa*: Răscumpărarea (*Rev. cit.*, p. 221—224).

Diac. Magistr. Constantin Voicu, *Hristologia Părinților Apostolici*: Opera mîntuitoare a lui Iisus Hristos (*Ort.*, XIII (1961), nr. 3, p. 414—416).

Prof. Ioan Gh. Savin, *Iconomia și roadele Învierii Domnului* (*S.T.*, XIV (1962), nr. 5—6, p. 267—282).

Magistr. Constantin I. Cornițescu, *Studiu comparativ între Marele cuvînt catehetic al Sfântului Grigorie de Nissa și Manualul către Laurențiu al Fericitului Augustin*: Soteriologia (*Ort.*, XVI (1964), nr. 1, p. 120—123).

Prof. Ioan Gh. Savin, *Rolul Dreptului Iosif în iconomia răscumpărării și locul său în hagiografia creștină*: Adevărul în legătură cu rolul Dreptului Iosif în iconomia răscumpărării (*S.T.*, XVI (1964), nr. 5—6, p. 303—333).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Hristologia Sfântului Ioan Damaschinul*: Dumnezeiasca jertfă (*Ort.*, XVII (1965), nr. 3, p. 334—337).

Magistr. Constantin I. Cornițescu, *Ideii dogmatice în cuvîntările Sfântului Ioan Hrisostom la praznicele împărătești*: Soteriologia (răscumpărare și mîntuire) (*S. T.*, XVII (1965), nr. 7—8, p. 445—446).

Diac. Asist. I. Bria, *Iisus Hristos — iubitorul de oameni*: «Iubirea de oameni» a lui Dumnezeu pusă în legătură cu slujirea sacerdotală a lui Hristos. Legătura dintre preoția veșnică a Domnului și «filantropia» divină — trăsătura esențială a soteriologiei ortodoxe (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 1, p. 54—69).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Prezența Mîntuitorului Hristos în noua creație după învățătura Sfinților Părinți*: Efectele întrupării. Natura — făptura — univers sub efectele întrupării: unitatea creației-făpturii sau a lumii naturale și umane; Logosul creator și energiile sale; plenitudinea Logosului. Istoria de-a lungul noii creații. Biserica și capul ei — Hristos (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 4, p. 505—512).

Pr. Drd. Ilie D. Moldovan, *Raportul dintre Iisus Hristos și Sfîntul Duh după Epistola II-a către Corinteni III, 1—IV, 6*: Raportul dintre Iisus Hristos și Sfîntul Duh în planul mîntuirii. Rolul lui Iisus Hristos și al Sfîntului Duh în actul participării credincioșilor la slava lui Dumnezeu (*S. T.*, XIX (1967), nr. 3—4, p. 163—169, 172).

Pr. Drd. Mircea Nișcoveanu, *Teologia Sfîntului Vasile cel Mare în rugăciunile euharistice*: Răscumpărarea (*S. T.*, XIX (1967), nr. 5—6, p. 296).

Anca Manolache, *Învierea și Înălțarea Domnului — incununare a operei de răscumpărare* (*Ort.*, XXI (1969), nr. 2, p. 241—247).

Gh. Alexe, *Ideii dogmatice în colinde*: Despre răscumpărare (*S. T.*, II (1950), nr. 9—10, p. 611—615).

Magistr. Mircea Basarab, *Psalmul LI (L). Ideea de rugăciune și jertfă*: Ideea de jertfă din vremea psalmistului (*S. T.*, XIII (1961), nr. 7—8, p. 410—413, 424—426).

Pr. Prof. P. Vintilescu, *Dumnezeiasca Liturghie comentată în oficiul ei. Epiclesa*: Jertfa și preotul jertfei (*B.O.R.*, LXXX (1962), nr. 1—2, p. 95—101).

Prof. N. Chițescu, *Întrupare și răscumpărare în Biserica Ortodoxă și în cea Romano-Catolică*: Răscumpărare în teologia ortodoxă și cea romano-catolică (*Ort.*, VIII (1956), nr. 4, p. 538—576).

Magistr. Stan R. Coman, *Consecințele uniunii ipostatice în iconografia Bisericii Ortodoxe*: Îndumnezeirea firii omenești: sublinierea sau transfigurarea efectelor; voința în ascultare de Dumnezeu pînă la capăt; omenescul ca jertfă curată adusă lui Dumnezeu (*Ort.*, X (1958), nr. 1, p. 94—102).

Pr. Silviu Hărăbuș, *O carte de doctrină și pietate ortodoxă — Evanghelia cu învățătură (1581)*: Învățătura soteriologică (*B.O.R.*, LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 757—759).

Prof. N. Chițescu, *Sinteză asupra dogmei soteriologice, privită interconfesional*: Considerații generale. Răscumpărarea (*Ort.*, XI (1959), nr. 2, p. 196—208).

Pr. Magistr. Constantin N. Galeriu, *Mitropolitul Filaret al Moscovei ca teolog: Răscumpărare și cruce* (*Ort.*, XII (1960), nr. 2, p. 220—236).

Arhim. Irineu Crăciunaș, *Aspectul moral al răscumpărării în cele trei confesiuni creștine*: Noțiuni generale despre răscumpărare. Aspectul moral al răscumpărării în teologia ortodoxă: precizarea noțiunii; temeuri în Sfânta Scriptură și patristice; relația cu celelalte aspecte ale răscumpărării. Aspectul moral al răscumpărării în teologia catolică. Aspectul moral al răscumpărării în teologia protestantă (*Ort.*, XV (1963), nr. 2, p. 225—260).

Prof. Const. C. Pavel, *Opera mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și slujirea Bisericii Sale*: Mîntuirea prin Iisus Hristos: necesitatea și posibilitatea mîntuirii; realizarea mîntuirii obiective; cele trei slujiri ale Mîntuitorului; aspecte importante ale operei mîntuitoare (*Ort.*, XV (1963), nr. 3—4, p. 424—429).

Prof. N. Chițescu, *Ortodoxie și Protestantism*: Răscumpărarea după protestanți — aspectele ei principale (*Ort.*, II (1950), nr. 3, p. 407—416).

Pr. S. D., *Documentele doctrinare de la Montreal*: Opera răscumpărătoare a lui Hristos și slujirea (ministerul Bisericii) (*Ort.*, XVI (1964), nr. 4, p. 586—590).

Vezi și: Ierom. Magistr. Antonie Plămădeală, *Preocupări dogmatice-simbolice în literatura teologică contemporană (II)*. — *Indicații bibliografice*: Privitoare la Hristologie (*Ort.*, IX (1957), nr. 3, p. 460—468).

3. DUMNEZEU — SFÎNTUL DUH (SFÎNȚITORUL)

Pr. Magistr. Ioan Chirvasie, *Învățătura despre Sfîntul Duh la Sfîntul Vasile cel Mare*: Învățătura Sfîntului Vasile cel Mare despre Sfîntul Duh. Formula Niceei — „*Ομοούσιος*“ și formula Sfîntului Vasile „*Ὁμοῦτιμος*“ în legătură cu ceea ce a numit el „*δὸγμα*“ și „*Κήρυγμα*“. Contribuția Sfîntului Vasile cel Mare la formularea dogmei despre Sfîntul Duh și repercusiunile acestei contribuții (*S. T.*, X (1958), nr. 7—8, p. 475—484).

Pr. Prof. I. Coman, *Sensul ecumenic al lucrării Sfîntului Duh în teologia Sfîntilor Părinți*: Considerații generale. Concepția patristică generală despre Sfîntul Duh. Aspecte ecumenice trăite ale lucrării Sfîntului Duh asupra vieții creștine în epoca patristică: răspîndirea creștinismului prin opera misionară a Bisericii; ecumenism al sfînteniei; solidaritatea între creștini și necreștini; transformarea vieții pămîntești în viața cerească; sinoadele locale și cele ecumenice sub asistența Sfîntului Duh; Sfînta Tradiție, opera Sfîntului Duh; ansamblul operelor de teologie patristică ortodoxă elaborată cu ajutorul general al Sfîntului Duh. Elemente teologice ale ecumenismului Sfîntului Duh de la Sfîntii Părinți: unitatea treimică ca model și îndemn pentru unitatea Bisericii; unitatea și comuniunea dintre Hristos și Sfîntul Duh; Sfîntul Duh — creator și coordonator al stihilor cosmice și al puterilor și lucrărilor duhovnicești; ecumenismul creștin ca operă a Sfîntului Duh — are dimensiuni multiple; harul sau darurile, lucrările și roadele Sfîntului Duh (*Ort.*, XVI (1964), nr. 2, p. 220—239).

Pr. Magistr. Gheorghe A. Nicolae, *Învățătura despre Sfîntul Duh din tratatul «De Spiritus Sancti potentia» al Sfîntului Niceta de Remesiana*: Zădărnicia unor întrebări despre Sfîntul Duh; Sfîntul Duh nu e creat ci purces din Tatăl; Sfîntul Duh e de necuprins cu mintea; Sfîntul Duh e părtaș la toate lucrările Persoanelor Sfîntei Treimi. Sfîntul Duh e Dumnezeu (*Rev. cit.*, p. 240—245).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Elementele demonstrației în tratatul «Despre Sfântul Duh» al Sfântului Vasile cel Mare*: Teza despre Sfântul Duh. Argumentul coordonării sau al egalității de rang a Sfântului Duh cu celelalte două persoane trinitare. Teoria subnumărării și combaterea ei. Teoria connumărării și implicațiile ei. Sfântul Duh nu este o creatură ci creator. Argumentul Tradiției și cel al evlaviei personale a Sfântului Vasile cel Mare despre dumnezeirea Sfântului Duh (S. T., XVI (1964), nr. 5—6, p. 285—290, 291—294).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Învățătura Sfântului Ambrozie despre Sfântul Duh*: Raportul Sfântului Duh, cu celelalte două persoane ale Dumnezeirii. Atributele Sfântului Duh. Păcatele împotriva Duhului Sfânt. Ezeziile. Sfântului Duh i se cuvine egală cinstită cu celelalte persoane ale Sfintei Treimi (adorare) (S. T., XVI (1964), nr. 7—8, p. 459—463, 466—468).

Magistr. Constantin Cornițescu, *Fericitul Augustin despre Sfântul Duh*: Sfântul Duh în cadrul Sfintei Treimi. Numiri ale Sfântului Duh. Păcatele împotriva Sfântului Duh. Sfântul Duh creator al unității Bisericii (S. T., XVII (1965), nr. 5—6, p. 336—339, 340—343).

(Același autor), *Idei dogmatice în cuvântările Sfântului Ioan Hrisostom la praznicele împărătești*: Despre Sfântul Duh (S. T., XVII (1965), nr. 7—8, p. 442—443).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Criteriile prezenței Sfântului Duh*: Sfintii Părinți despre prezența inseparabilă dar neconfundată a lui Hristos și a Duhului Sfânt în Biserică. Prezența lui Hristos prin Duhul în Biserică. Criteriile prezenței și lucrării Sfântului Duh (S. T., XIX (1967), nr. 3—4, p. 103—127).

Pr. Drd. Ilie D. Moldovan, *Raportul despre Iisus Hristos și Sfântul Duh, după Epistola II-a către Corinteni III, 1—IV, 6*: Raportul dintre Iisus Hristos și Sfântul Duh în planul mântuirii. Rolul Sfântului Duh în actul participării credincioșilor la slava lui Dumnezeu (Rev. cit., p. 157—172).

Pr. Drd. Gheorghe A. Nicolae, *Învățătura despre Sfântul Duh în catehezele Sfântului Chiril al Ierusalimului*: Persoana Sfântului Duh. Sfântul Duh e Dumnezeu adevărat, ființă, ipostază divină. Lucrările Sfântului Duh în lume (ad extra) (S. T., XIX (1967), nr. 5—6, p. 302—307).

Pr. Drd. Ilie Moldovan, *Teologia Sfântului Duh, după catehezele Sfântului Simeon Noul Teolog*: Persoana Sfântului Duh în Treime. Sensul relației Sfântului Duh cu Hristos (S. T., XIX (1967), nr. 7—8, p. 418—424).

Pr. Magistr. V. Ignătescu, *Duhul Sfânt în viața Bisericii față de învățătura neoprotestanților*: Considerații generale. Prezența obiectivă și lucrarea efectivă a Sfântului Duh în Biserică. Slujbele bisericești ca mijloace de comunicare a Duhului. Lucrarea Sfântului Duh la neoprotestanți (Ort., IX (1957), nr. 1, p. 67—82).

Pr. Magistr. N. Galeriu, *Mitropolitul Filaret al Moscovei ca teolog*: Lucrarea Sfântului Duh (Ort., XII (1960), nr. 2, p. 236—239).

Prof. N. Chițescu, *Scriptură, Tradiție și tradiții*: Lucrarea Sfântului Duh în Biserică (Ort., XV (1963), nr. 3—4, p. 379—381).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Sfântul Duh și sobornicitatea Bisericii*: Rolul și lucrarea Sfântului Duh în Biserică (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 32—48).

Drd. Ioan N. Șurubaru, *Pnevmatologia ortodoxă și valențele ei ecumenice*: Importanța acordată învățăturii despre Sfântul Duh în Ortodoxie, în raport cu celelalte confesiuni creștine. Poziția Duhului Sfânt în lucrarea comună a Sfintei Treimi. Lucrarea Sfântului Duh în întemeierea Bisericii și în introducerea fiecărui membru în ea. Duhul Sfânt ca factor de comuniune în iubire și libertate. Duhul Sfânt ca factor al sobornicității și unității Bisericii (Ort., XX (1968), nr. 4, p. 537—550).

Vezi și — Ierom. Magistr. Antonie Plămădeală, *Preocupări dogmatice-simbolice în literatura teologică contemporană (II)*. — *Indicații bibliografice*: Despre pnevmatologie (Ort., IX (1957), nr. 3, p. 468—475).

4. FILIOQUE

Drd. Petru I. David, *Sucesiunea apostolică și unitatea de credință la vechii-catolici*: Atitudinea Bisericilor Ortodoxe față de Bisericile Vechilor-Catolici — în vînta lui Filioque (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 222—223).

Pr. Prof. Mircea Chialda, *Învățătura despre «Filioque» în Biserica Veche-Catolică* (*Ort.*, XIX (1967), nr. 3, p. 350—365).

Diac. Prof. Vintilă Popescu, *Atitudinea teologilor anglicani față de adaosul «Filioque»* (*Ort.*, X (1958), nr. 2, p. 302—309).

Diac. Asist. I. Bria, *Opinii teologice anglicane în legătură cu «Filioque»* (*Ort.*, XXI (1969), nr. 2, p. 334—336).

Prof. Mario Ruffini-Torino, *Controversa asupra purcederii Duhului Sfînt în scrierile lui Raimond Lullo*: (Notă bibliografică, de T.M.P.) (*S. T.*, XX (1968), nr. 3—4, p. 316—317).

Cf. și: — Michel Van Parys, *Quelques remarques à propos d'un text controversé de Saint-Basile au Concile de Florence*: (Notă bibliografică, de T.M.P.) (*Rev. cit.*, p. 317).

E

ECUMENISM CREȘTIN

I. — CONSIDERAȚII ISTORICE ȘI DE TERMINOLOGIE

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Rolul Sfinților Părinți în elaborarea ecumenismului creștin*: Evoluția și complexitatea termenului și ideii ecumenice. Elemente sau dimensiuni propriu ecumenice. Instrumente-vehicule ale lucrării ecumenice (*S. T.*, XV (1963), nr. 9—10, p. 511—525).

(Același autor), *Sensul ecumenic al lucrării Sfîntului Duh în teologia Sfinților Părinți* (*Ort.*, XVI (1964), nr. 2, p. 220—239).

Pr. Zosim Oancea, *Contribuție la fundamentarea ecumenismului*: Concepția organicistă despre Hristos și Biserică a Noului Testament, în general și a Sfîntului Apostol Pavel, în special; cu confirmări la Sfinții Părinți — Hristos și existența; Hristos și omul, Hristos și Biserica; desfășurarea Bisericii în istorie și frămîntarea ecumenistă din vremea noastră; Biserica, trupul real al lui Hristos, nu s-a împărțit; cum se prezintă finalitatea?, dar comuniunea de viață?; s-au desprins «Bisericile» comunitățile, din comunitatea universală-unitară! (*Ort.*, XVII (1965), nr. 3, p. 400—418).

Pr. Drd. Mircea Nișcoveanu, *Teologia Sfîntului Vasile cel Mare în rugăciunile euharistice*: Ecumenismul la Sfîntul Vasile cel Mare (*S. T.*, XIX (1967), nr. 5—6, p. 299—300).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Contribuția scriitorilor patristici din Scythia Minor — Dobrogea la patrimoniul Ecumenismului creștin în secolele al IV-lea — al VI-lea*: Elemente ecumenice. Contribuția istorică a elementului autohton din Scythia Minor în cadrul ecumenismului patristic (*Ort.*, XX (1968), nr. 1, p. 3—25).

Drd. Aurel Gh. Bucălae, *Ecumenicitatea Bisericii în sfintele canoane*: Considerații generale. Considerații în legătură cu evoluția termenilor: ecumenicitate, sobornicitate, universalitate, catolicitate. Sinoadele ecumenice, mărturie a ecumenicității Bisericii. Reflectarea ecumenicității, a sobornicității și catolicității Bisericii în sfintele canoane. Concluzii (*Ort.*, XXI (1969), nr. 3, p. 417—430).

Asist. Ștefan C. Alexe, *Sfîntul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele al IV-lea și al V-lea*: Ideea de ecumenicitate la Sfinții Părinți din secolele al IV-lea și al V-lea. Sfîntul Niceta de Remesiana, exponent al ecumenicității patristice din timpul său. Actualitatea temei. Învățătura teologică de nivel ecumenic a Sfîntului Niceta de Remesiana (*S. T.*, XXI (1969), nr. 7—8, p. 457—544).

II. — MIȘCAREA ECUMENICĂ

1. CADRUL ISTORIC, ORGANIZATORIC, ADMINISTRATIV ȘI TEOLOGIC DOCUMENTAR

Diac. Prof. Vintilă Popescu, *O istorie a Mișcării ecumenice* — (Istoria Mișcării ecumenice, 1517—1948): Considerații generale. Ideea ecumenică și încercările de a o realiza, de la 1517—1618. Activitatea ecumenică pe continentul Europei în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Mișcările ecumenice în Marea Britanie în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea. Bisericele Ortodoxe și Mișcarea ecumenică, înainte de 1910. Unitatea creștină în America, secolul al XIX-lea. Aproximarea Bisericilor una de alta în secolul al XIX-lea. Mișcările voluntare și climatul ecumenic schimbător. Aportul ecumenic al mișcării misionare și al Consiliului Misionar internațional. Conferința mondială despre credință și preoție. Planuri pentru unire și reunire, 1910—1948. Mișcările pentru prietenia internațională, viață și muncă, 1910—1925. Mișcările pentru prietenia internațională, viață și muncă, 1925—1948. Alte aspecte ale Mișcării ecumenice, 1910—1948. Bisericele din Răsărit și Mișcarea ecumenică din secolul al XX-lea. Biserica Romano-Catolică și Mișcarea ecumenică, 1910—1948. Geneva. Consiliului Mondial al Bisericilor (Ort., IX (1957), nr. 3, p. 476—486).

Prof. N. Chițescu, *Mișcarea ecumenică*: Considerații generale. Schiță a încercărilor sporadice de apropiere și refacerea unității creștine, până la începutul veacului nostru: Biserica Ortodoxă și eterodoxii — Biserica Ortodoxă și Bisericele despărțite în epoca ecumenicității ei primare; Biserica Ortodoxă și Biserica Romano-Catolică; Biserica Ortodoxă și Protestantismul. Regrupări ale Bisericilor eterodoxe. Tatonări pentru punerea temelilor Mișcării ecumenice. Începuturile Mișcării ecumenice — de la Conferința de la Stockholm (1925) la cea de la Amsterdam (1948). Consiliul Ecumenic al Bisericilor creștine — de la Conferința de la Amsterdam (1948) la cea de la New-Delhi (1961). Scopul Mișcării ecumenice: baza Mișcării ecumenice; programul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Precizări în legătură cu rostul și însemnătatea Consiliului Ecumenic — Biserica, Bisericile și Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Organizarea Mișcării ecumenice — reorganizarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Adunarea Generală de la New-Delhi (Ort., XIV (1962), nr. 1—2, p. 3—59).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Ortodoxia și Mișcarea ecumenică*: Considerații generale. Participarea și prezența Bisericii Ortodoxe la Mișcarea ecumenică în spiritul Enciclicii patriarhale din 1920. Manifestarea spiritului ecumenic al Ortodoxiei în Enciclica Patriarhiei Ecumenice din 1952, în Conferința panortodoxă de la Rodos etc. Vizite interortodoxe și intercreștine. Aproape întreaga Ortodoxie participă la Mișcarea ecumenică (Hotărârea celei de-a III-a Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la New-Delhi). Teme teologice și de altă natură care au raportat cu participarea Bisericii Ortodoxe la Mișcarea ecumenică: evoluția bazei Consiliului Ecumenic; prozelitismul; unirea Consiliului Internațional al Misiunilor cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, ecleziologia, hristologia, probleme dificile. Însemnătatea și contribuția participării, în ansamblu, a Ortodoxiei pentru îndrumarea gândirii și acțiunii ecumeniste (Rev. cit., p. 60—106).

Diac. Prof. Orest Bucsevski, *După New-Delhi* (Rev. cit., p. 258—260).

(Autorul nesemnat), *În legătură cu Adunarea de la Evanston a Consiliului Mondial al Bisericilor* (Ort., VII (1955), nr. 2, p. 305—312).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Biserică și cult în Dreptul internațional*: Mișcarea ecumenică, ca organizație cu caracter pronunțat religios, în afara statelor (Ort., VII (1955), nr. 4, p. 588).

Magistr. Constantin N. Drăgușin, «*Ca toți să fie una*». *Puncte de sprijin pentru coexistența confesiunilor și Bisericilor creștine*: Despre Mișcarea ecumenică (Ort., VIII (1956), nr. 2, p. 266—269).

Din lucrările Mișcării ecumenice (Trad. rom., de Prof. Teodor M. Popescu): Mărturie creștină, prozelitism și libertate religioasă în cadrul Consiliului Mondial al Bisericilor — referat provizoriu înaintat Bisericilor membre spre cercetare (Ort., X (1958), nr. 1, p. 143—149).

Rezoluția în legătură cu problema — Mișcarea ecumenică și Biserica Ortodoxă: Elaborată la Consfătuirea întiiistăților și a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe de la Moscova — 1948 (B.O.R., LXVI (1948), nr. 11—12, p. 650—651).

T. M. P., *Atitudini ortodoxe față de Mișcarea ecumenică* (Ort., X (1958), nr. 3, p. 476—483).

(Același autor), *O acuzație neîntemeiată și un răspuns judicios: În legătură cu participarea Bisericii Ortodoxe Grecești în cadrul Mișcării ecumenice* (Rev. cit., p. 485—488).

I. N., *Tendențe noi în Mișcarea ecumenică: apropierea de Bisericile Ortodoxe* (Ort., XII (1960), nr. 2, p. 328—331).

Pr. Prof. Liviu Stan, *A patra Conferință panortodoxă* (Geneva-Chambesey, 8—16 iunie 1968); *Hotărâre în legătură cu tema: «examinarea modului de contribuție ortodoxă mai sistematică și mai deplină la lucrarea Consiliului Ecumenic al Bisericilor și îndeosebi cu privire la cea de-a patra Adunare generală a lui la Upsala (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 879—880).*

Teodor M. Popescu, *Poziția ortodoxă în Ecumenism* (Ort., XV (1963), nr. 2, p. 187—215).

Pr. D. Stăniloae, *Mișcarea ecumenică și unitatea creștină în stadiul actual: Considerații generale. Noua «Bază» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Raportul secțiunii pentru unitate: preambulul raportului; declarația despre unitatea Bisericii; Comentariile Adunării de la New-Delhi pe marginea declarației sale — «numai în Hristos», «în fiecare loc», «sint botezați în Hristos», «conduși (aduși) de Sfintul Duh într-o deplină comunitate», «aceeași credință apostolică», «Fring aceeași piine», «Uniți în rugăciune», «Slujitorul și membrii recunoscuți de toți», «În toate locurile și timpurile». Considerații finale* (Ort., XV (1963), nr. 3—4, p. 544—589).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Aspecte actuale ale ecumenismului* (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 537—547).

Pr. Alexandru Ionescu, *Lucrările celei de a III-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 3—4, p. 270—310).

Prof. Nicolae Chițescu, *Sesiunea de la Paris a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor (31 iulie—16 august 1962): Considerații generale. Lucrările pregătitoare: lucrările Comitetului de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție»; lucrările Comitetului pentru afacerile Internaționale ale Mișcării ecumenice; lucrările Comitetului Comisiei de formație ecumenică — Institutul de la Bossey; lucrările Comitetului pentru Misiune și Evanghelizare ecumenică; lucrările Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 11—12, p. 1110—1150).

(Același autor), *Aspecte ale Conferinței Mondiale pentru «Credință și Constituție» de la Montreal (12—26 iulie 1963)* (Ort., XV (1963), nr. 3—4, p. 630—633).

Pr. S. D., *Documentele doctrinare de la Montreal: Analiză scurtă a conținutului documentelor doctrinare adoptate la cea de a treia Conferință Mondială a Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ținută între 12—26 iulie 1963 la Montreal-Canada: Biserica în planul lui Dumnezeu, Scriptură, Tradiție și tradiții; opera răscumpărătoare a lui Hristos și slujirea (ministerul) Bisericii; despre cultul Bisericii lui Hristos; toți în fiecare loc: creșterea împreună* (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 577—597).

Pr. Olimp N. Căciulă, *Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (Rochester-S.U.A., 26 august—2 septembrie 1963) (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 11—12, p. 1092—1105).

(Autorul nesemnat), *Conferința despre «Libertatea religioasă» ținută la Bossey (Elveția), în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 7—8, p. 733—736).

Ilie I. Georgescu, *Lucrările Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor în sesiunea de la Enugu* (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 185—188).

V. A., *Biserica Ortodoxă Sîrbă în Consiliul Ecumenic* (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 291—292).

Magistr. Aurel Grigoraș, *Unitatea în Hristos și unitatea în Biserică: Despre unitatea creștină actuală* (S.T., XVII (1965), nr. 3—4, p. 182—186).

Pr. Prof. D. Belu, *Ecleziologia ortodoxă și ecumenismul creștin: Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de celelalte confesiuni* (Ort., XVII (1965), nr. 4, p. 507—512).

(Autorul nesemnat), *Pe calea ecumenismului contemporan* (Ort., XVIII (1966), nr. 1, p. 3—7).

I. B., *Alegerea noului secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 628—629).

Drd. Aurel Grigoraș, *Unitatea de credință, condiție a unității Bisericii*: Despre Mișcarea ecumenică (Ort., XVIII (1966), nr. 3, p. 404—410).

Gheorghe Alexe, *Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 3—4, p. 296—298).

(Autorul nesemnat) *Conferința Mondială «Biserica și Societatea»*: Geneva, 12—26 iulie 1966 — sub auspiciile Consiliului Ecumenic al Bisericilor (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 7—8, p. 787—790).

Pr. Prof. Corneliu Sârbu, *Sfinta Euharistie și unitatea creștină*: Unitatea creștină în cadrul Mișcării ecumenice (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 50—54).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Iubire și adevăr: pentru o depășire a dilemei ecumenismului contemporan — Pe marginea întâlnirii ecumeniste de la Taize* (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 283—292).

Gerhard Bergmann, *Întrebări ale Alianței către ecumenism*: (Recenzie, de Pr. Prof. Corneliu Sârbu) (Rev. cit., p. 244—245).

Pr. Prof. N. C. Buzescu, *Puncte de vedere asupra perspectivelor ecumenice* (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 310—312).

Diac. I. Bria, *Perspective ale reexaminării vechilor diferențe interconfesionale* (Ort., XIX (1967), nr. 3, p. 477—481).

(Același autor), *«Iată, eu fac toate lucrurile noi» — tema principală a celei de-a IV-a Adunări generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (Upsala, 4—20 iulie 1968) (Rev. cit., p. 461—470).

Mesașul președinților Consiliului Ecumenic al Bisericilor cu prilejul Rusaliilor, 1968: În legătură cu cea de a patra Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Upsala (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 480—481).

Pr. Prof. Liviu Stan, *A patra Adunare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (Upsala, 4—19 iulie 1968) (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 481—485).

Prof. N. Chițescu, *A patra Adunare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 909—921).

Pr. Prof. M. Chialda, *Intercomuniune, problemă pusă ecumenismului; Un nou obiectiv al muncii ecumenice după Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Upsala* (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 326—327).

Prof. N. Chițescu, *Sesiunea Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Credință și Constituție», Bristol (Anglia) 29 iulie—9 august 1967* (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 614—617).

Drd. Petru I. David, *Tendențe de unire între cultele apărute din anglicanism*: Activitatea Bisericii Anglicane în Mișcarea ecumenică, factor important pentru unitatea creștină (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 529—532).

Pr. Prof. I. G. Coman, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu organizațiile ecumenice*: Considerații generale, Ontologia unității ecumenice și a unirii Bisericilor. Tematica doctrinară a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Dialogul ecumenic. Misiunea și aspectele practice ale ecumenismului. Rolul Ortodoxiei în ecumenismul actual (Ort., XX (1968), nr. 2 p. 235—250).

Drd. I. Săbăduș, *Încetarea din viață a pastorului Dr. Franklin Clark Fry, președintele Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (Ort., XX (1968), nr. 4, p. 634—636).

Pr. Traian Seviciu, *Activitatea Institutului ecumenic de la Bossey și preocupările lui față de Ortodoxie* (Ort., XXI (1969) nr. 1, p. 168—170).

Diac. Prof. O. Bucevschi, *Contribuții la un dialog teologic ecumenist* (Ort., XIV (1962), nr. 4, p. 593—602).

(Același autor), *Pentru o teologie ecumenistă* (Ort., XV (1963), nr. 1, p. 141—144).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Pentru o teologie ecumenică* (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 447—452).

Marc Lienhard *Unité et pluralisme*: (Notă bibliografică, de Diac. Asist. I. Bria) (S.T., XXI (1969), nr. 7—8, p. 621—623).

Vezi și: «*The Ecumenical Review*» (*Revista trimestrială a Consiliului Ecumenic al Bisericilor* — vol. XIX, nr. 1, 2, 3, 4/1967; — vol. XX, nr. 1, 2, 3, 4/1968; — vol. XXI, nr. 1, 2/1969): (Recenzie, de Diac. I. Bria) (Ort., XIX (1967), nr. 3, p. 442—444; — nr. 4, p. 604—605; — XX (1968), nr. 1, p. 146—149; — nr. 3, p. 471—474; — XXI (1969), nr. 1, p. 124—126; — nr. 2, p. 302—303; — nr. 3, p. 460—461).

2. POZIȚIA ȘI CONTRIBUȚIILE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE IN MIȘCAREA ECUMENICĂ

Pr. Nicolae I. Șerbănescu, *Biserica Ortodoxă Română și Mișcarea Ecumenică* (Ort., XIV (1962), nr. 1—2, p. 107—152).

(Autorul nesemnat) *Istoria Bisericii Ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor* (Rev. cit., p. 250—255).

(Autorul nesemnat), *Vizita delegației Bisericii Luterane din Danemarca în țara noastră* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 12, p. 1116—1138).

Pr. Prof. Vintilă Popescu, *Vizita unor reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor în țara noastră, ca invitați ai Bisericii Ortodoxe Române* (B.O.R., LXXX (1962), nr. 11—12, p. 1072—1100).

(Autorul nesemnat), *Roade binecuvîntate ale slujirii în duhul ecumenicității. — Închinare Prea Fericitului Patriarh Justinian* (Ort., XV (1963), nr. 2, p. 147—151).

(Autorul nesemnat), *Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la al XI-lea Congres al Bisericii Evanghelice Germane* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 7—8, p. 737—739).

Prof. N. Chițescu, *Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la Conferința Mondială a Comisiei pentru «Credință și Constituție» de la Montreal (12—26 iulie 1963)* (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 9—10 p. 916—931).

(Autorul nesemnat) *Vizita în țara noastră a delegației Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 3—4, p. 229—240).

Al. I. C., *Un pastor al Bisericii Valdenze oaspete al Patriarhiei Române* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 458—460).

Pr. Prof. S. Vlad și Ilie I. Georgescu, *Prezențe ale reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române peste hotare: La Conferința: «Opera de împăcare a lui Dumnezeu între popoare, astăzi», de la Bossey (28 iunie—8 iulie 1965); — la ședințele Comitetului Executiv al Comisiei pentru afacerile internaționale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și la inaugurarea noului sediu al Consiliului Ecumenic al Bisericilor — ce au avut loc la Geneva; — la lucrările Comitetului de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție»* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 673—685).

I. I. G., *Vizita în țara noastră a unor conducători ai Protestantismului francez* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 5—6, p. 483—493).

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a vizitat... și Consiliul Ecumenic al Bisericilor la Geneva, între 28—30, iunie a.c.* (B.O.R., LXXXIV (1966), nr. 7—8, p. 722—752).

Diac. I. Bria, *Sesiunea anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor ținută la Heraclion — Creta (15—26 august 1967)* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 9—10, p. 923—928).

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Hubert Beuve Mery, directorul ziarului francez «Le Monde»: Atitudinea Bisericii Ortodoxe Române față de Mișcarea ecumenică și acțiunea de unire a Bisericilor* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 318—320).

Pr. Prof. I. G. Coman, *Relațiile Bisericii Ortodoxe Române cu organizațiile ecumenice* (Ort., XX (1968), nr. 2, p. 235—250).

Asist. Șt. C. Alexe, *Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în R. D. Germană* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 333—337).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Consultația ecumenistă pentru pace de la Geneva-Bossey* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 901—902).

(Autorul nesemnat), *Cronică: Primirea la Palatul patriarhal a Rev. Hansen, de la Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Geneva* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 9—10, p. 1059).

Diac. Asist. Ion Bria, *Atitudini ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române în anul 1968: Ecumenismul integral susținut de Biserica Ortodoxă Română pe plan universal* (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 142—155).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Problema uniatismlui în discuția grupului de teologi ortodocși întruniți de Secretariatul Comisiei pentru «Credință și Constituție»* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 712—713).

Prof. N. Chițescu, *Sesiunea anuală a Comitetului de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție». Sesiunea anuală a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (Rev. cit., p. 713—726).

Vasile Costin, *Vizita în România a Prot. Gheorghe Tzetzis și Gaio Grassi, membri în Departamentul de înțajutorare al Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 9—10, p. 923).

Vezi și: *Schimb de scrisori și telegrame protocolare între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și alți fei de culte protestante de peste hotare, cu prilejul marilor sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului)* (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 5—6, p. 402; — LXXIX (1961), nr. 5—6, p. 434—436; — LXXX (1962), nr. 1—2, p. 36—37; — nr. 5—6, p. 410—412; — LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 223; — LXXXII (1964), nr. 1—2, p. 38—43; — nr. 5—6, p. 432—436; — LXXXIII (1965), nr. 1—2, p. 30—32; — nr. 3—4, p. 216—219; — LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 52—56; — nr. 3—4, p. 280—283; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 9, 22—24; — LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 41—42; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 27; nr. 3—4, p. 252—253, 261).

Schimb de scrisori și telegrame la diferite evenimente istorice și aniversări (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 538).

Schimb de mesaje între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Episcopul Dr. H. Fuglsang-Damgaard, Înălțătorul Bisericii Luterane din Danemarca: Cu prilejul vizitei Rev. Alf Johansen din Danemarca pentru a treia oară în țara noastră (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 11—12, p. 985—986).

III. — ATITUDINEA BISERICII ROMANO-CATOLICE FAȚĂ DE MIȘCAREA ECUMENICĂ ÎN DECURSUL TIMPULUI

Pr. Prof. Corneliu Sârbu, *Spiritul misionar al Vaticanului și concepția papistă despre unirea Bisericilor: Vaticanul și Mișcarea ecumenică* (Ort., III (1951), nr. 4, p. 562—566).

Diac. Prof. Vintilă Popescu, *O istorie a Mișcării ecumenice — Istoria Mișcării ecumenice, 1517—1948: Biserica Romano-Catolică și Mișcarea ecumenică, 1910—1948* (Ort., IX (1957), nr. 3, p. 485).

Magistr. Constantin N. Drăgușin, «*Ca toți să fie una*». *Puncte de sprijin pentru coexistența Confesiunilor și Bisericilor creștine: Atitudinea Catolicismului față de Mișcarea ecumenică* (Ort., VIII (1956), nr. 2, p. 269—276).

Pr. Prof. I. Rămureanu, *Atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de Mișcarea Ecumenică: Cadrul istoric. Atitudinea Bisericii Romano-Catolice față de «Mișcarea Ecumenică» pînă la înființarea «Consiliului Mondial al Bisericilor», în Adunarea de la Amsterdam din 1948, și după ce a luat ființă acest for mondial ecleziastic* (Ort., XIV (1962), nr. 1—2, p. 153—180).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Ecumenicitatea și Sinodul Vatican II* (Ort., XIV, (1962), nr. 1—2, p. 261—269).

Pr. Barbu Gr. Ionescu, *Conciliul II de la Vatican. Dezbaterile și hotărârile sesiunii a doua: Schema despre ecumenism* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 213—217).

(Același autor), *A treia sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican: Ecumenismul după Romano-Catolicism* (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 485—487).

Jerôme Cornelis, *Le bilan oecuménique de la IV-e session conciliaire : Atitudine și intențiile Bisericii Romano-Catolice față de Consiliul Ecumenic al Bisericilor* (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 615—616, 617—618).

D. S., *Concepția Bisericii Romano-Catolice despre celelalte Biserici și atitudinea ei față de ele, în condițiile ecumenismului actual* (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 267—282).

Walter M. Abbott, S. J. Very Mgr Joseph Gallagher, *The Documents of Vatican II : Despre decretul asupra ecumenismului* (Recenzie, de Al. B. Ștefănescu) (Ort., XIX (1967), nr. 1, p. 116).

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Decretul romano-catolic asupra ecumenismului și problema unității creștine* (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 293—301).

(Autorul nesemnat), *Poziția Papii Paul față de Ecumenism. «Și cuvîntul său, adevărul» I* (Ort., XIX (1967), nr. 3, p. 481—483).

A. Bea, M. Boegner..., *Recontre oecuméniques à Genève* : (Recenzie, de Asist. Șt. C. Alexe) (Ort., XIX (1967), nr. 4, p. 586—590).

D. S., *Al doilea raport al Grupului mixt de lucru al Bisericii Romano-Catolice și al Consiliului Ecumenic al Bisericilor* (Ort., XX (1968), nr. 1, p. 174—179).

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit pe Dl. Hubert Beuve Mery, directorul ziarului francez «Le Monde» (la 12 aprilie 1968) : Despre atitudinea teoretică și practică a Bisericii Romano-Catolice față de ecumenismul creștin (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 3—5, p. 321).

Prof. N. Chițescu, *A patra Adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor* : Informația că Biserica Romano-Catolică și-a dat oficial asentimentul la participarea în Mișcarea ecumenică. Alegerea a 9 teologi romano-catolici ca membri în Comisia pentru «Credință și Constituție» (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 909—910).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Perspectiva intrării Bisericii Romano-Catolice în Consiliul Ecumenic al Bisericilor privită din punct de vedere ortodox* : Situația actuală. Atitudinea catolică și protestantă în problema includerii Bisericii Romano-Catolice în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Reflecții din punct de vedere ortodox cu privire la încadrarea Bisericii Romano-Catolice în Consiliul Ecumenic al Bisericilor (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 127—136).

Vezi și : Edmund Schlink, *Nach dem Konzil (După Conciliu)* : (Recenzie, de Prof. O. Bucevschi) (Ort., XX (1968), nr. 1, p. 118—119; 121—122).

Cardinal Julius Döpfner, *In dieser Stunde der Kirche (În această oră a Bisericii)* : (Recenzie, de Prof. O. Bucevschi) (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 425—428).

Asist. Ștefan C. Alexe, *Problema azeziunii Bisericii Romano-Catolice la Consiliul Ecumenic al Bisericilor rămîne deschisă* (Ort., XXI (1969), nr. 3, p. 481).

IV. — ECUMENISMUL INTERRELIGIOS ÎN CADRUL MIȘCĂRII ECUMENICE

Em. V., *Inițiative ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor cu privire la religiile necreștine* (Ort., XVIII (1966), nr. 2, p. 315—316).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Consultația privind cooperarea între creștini și evrei : Organizată de Consiliul Ecumenic al Bisericilor la Geneva (5—7 iunie)* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 902).

V. — ECUMENISMUL INTERCONFESIONAL ȘI INTERRELIGIOS LOCAL AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

1. ÎN TRECUTUL ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

B. Florin, *Contribuții la dezvoltarea Dreptului bisericesc român în veacul XX : Biserica Ortodoxă Română și relațiile ei cu celelalte culte religioase din țară* (S.T., XI (1959), nr. 9—10, p. 569—570).

Magistr. Gheorghe Speranță, *Dovezi de toleranță religioasă în Țările Române* : Buna înțelegere, ce domnește astăzi între Biserica Ortodoxă Română și toate celelalte culte religioase de pe teritoriul patriei noastre, se situează pe linia unei vechi și laudabile tradiții de toleranță religioasă față de : catolici, protestanți, armeni, evrei, mahomedani și alți credincioși (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 7—8, p. 735—751).

2. IN VREMEA ARHIPĂSTORIRII PREA FERICITULUI PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

a) *Noua orientare a Bisericii Ortodoxe Române în relațiile cu celelalte culte religioase din țară*

Diac. Prof. Emilian Vasilescu. *O nouă orientare în relațiile dintre cultele religioase* (Ort., IV (1952), nr. 3—4 p. 604—614).

b) *Contacte și relații directe între Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte religioase din țară, la diferite evenimente și aniversări din viața lor*

(Autorul nesemnat), *Călătoria I. P. S. Patriarh Justinian în Ardeal, Crișana, Banat și Oltenia: Vizita Prea Fericirii Sale la catedrala evanghelică din Sibiu și la biserica reformată din Cluj* (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 2, p. 93—103).

(Autorul nesemnat), *Vizita studenților Institutului teologic protestant din Cluj la Patriarhia Română* (B.O.R., LXXI (1953), nr. 2—3, p. 210—215).

(Autorul nesemnat), *Mărturii ale păcii confesionale din țara noastră. Sărbătorirea Eminenței Sale Dr. Kiss Alexa, Episcop unitarian* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 110—111).

(Autorul nesemnat), *Încetarea din viață a episcopului Ioan Vasarhely al Bisericii Reformate din Cluj* (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 11—12, p. 1007—1008).

(Autorul nesemnat), *† Episcopul reformat Alexandru Buti* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 3—4, p. 286—287).

(Autorul nesemnat), *Alegerea și înscăunarea noului episcop reformat de Oradea* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 566—569).

(Autorul nesemnat), *Participarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la sărbătorirea a 20 de ani de la alegerea Eminenței Sale Dr. Moses Rosen ca șef rabin al Cultului mozaic din România* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 895—900).

(Autorul nesemnat), *Cronică* (Rev. cit., p. 934).

(Autorul nesemnat), *Participarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la instalarea noului mitropolit Ioasăf Timotei al Cultului creștin de rit vechi Lipovenesc: 29 noiembrie 1968* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 11—12, p. 1269—1271).

(Autorul nesemnat), *Participarea Bisericii Ortodoxe Române la sărbătorirea a patru veacuri de existență a Bisericii Unitariene din țara noastră* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 129—131).

(Autorul nesemnat), *Participarea Bisericii Ortodoxe Române la funeraliile episcopului Dr. Friederich Müller* (Rev. cit., p. 132—138).

(Autorul nesemnat), *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit o delegație a Alianței mondiale baptiste* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 690—691).

Schimb de scrisori și telegrame protocolare între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și alți conducători de culte din țara noastră, cu prilejul marilor sărbători creștine (Nașterea și Învierea Domnului) (B.O.R., LXX (1952), nr. 1—3, p. 19; — LXXII (1954), nr. 5, p. 512; — LXXV (1957), nr. 1—2, p. 26—29; — LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 68—69; — LXXVII (1959), nr. 1, p. 33; — LXXX (1962), nr. 1—2, p. 37—38; — nr. 5—6, p. 412—413; — LXXXI (1963), nr. 1—2, p. 39—42; — nr. 3—4, p. 224; — LXXXII (1964), nr. 1—2, p. 43—45; — LXXXIII (1965), nr. 1—2, p. 32; — nr. 3—4, p. 215; — LXXXIV (1966), nr. 1—2, p. 56—61; nr. 3—4, p. 284—288; — LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 38—43; — LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 44—45; — nr. 3—5, p. 259; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 28—29; — nr. 3—4, p. 269).

Schimb de scrisori și telegrame între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și alți conducători și reprezentanți de culte din țara noastră la diferite evenimente istorice și aniversări (B.O.R., LXXI (1953), nr. 5—6, p. 598—604; — LXXIV (1956), nr. 3—4, p. 214; — nr. 10—11, p. 891—892; — LXXVI (1958), nr. 1—2, p. 34; — nr. 12, p. 1096—1097; — LXXIX (1961), nr. 1—2, p. 30—31; — LXXXI (1963), nr. 7—8, p. 693—694; — LXXXV (1967), nr. 5—6, p. 506; — LXXXVI (1968), nr. 6, p. 540—541, 545; — nr. 7—8, p. 858; — LXXXVII (1969), nr. 1—2, p. 5—8, 121; — nr. 5—6, p. 480—481).

c) *Acțiuni comune ale Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte culte religioase din țară pentru binele și propășirea omenirii*

C. R., *Culte religioase din R.P.R. și lupta pentru apărarea păcii* (Ort., II (1950), nr. 2, p. 199—230).

(Autorul nesemnat), *Relațiile cu celelalte culte*: Din țara noastră (B.O.R., LXVIII (1950), nr. 3—6, p. 312—313).

C. R., *Constătura cĂrmuitorilor tuturor cultelor religioase din R.P.R. ținută în ziua de 19 decembrie 1950, la Patriarhia Română* (Ort., II (1950), nr. 4, p. 671—703).

(Autorul nesemnat), *Constătura cĂrmuitorilor cultelor religioase din R.P.R. pentru apărarea păcii* (B.O.R., LXIX (1951), nr. 10—12, p. 484—485).

† Firmilian, Mitropolitul Olteniei, *Constătura cultelor*: Pentru pace (Ort., IV (1952), nr. 3—4, p. 331—337).

(Autorul nesemnat), *Conducătorii tuturor cultelor religioase din Cluj protestează împotriva folosirii armei bacteriologice* (B.O.R., LXX (1952), nr. 4—5, p. 139—140).

(Autorul nesemnat), *Slujitorii cultelor din țara noastră luptă pentru apărarea păcii* (B.O.R., LXX (1952), nr. 6—8, p. 334—336).

(Autorul nesemnat), *Reprezentanții tuturor cultelor din București au dezbătut proiectul de Constituție al R.P.R. și hotărârile Sesiunii de la Berlin a Consiliului Mondial al Păcii* (B.O.R., LXX (1952), nr. 9—10, p. 555—556).

(Autorul nesemnat), *Din viața eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române. — Mitropolia Banatului*: Consfătura interconfesională, în cadrul Comitetului orășenesc de luptă pentru pace din Timișoara (Rev. cit., p. 584—585).

(Autorul nesemnat), *Chemare către clerul și credincioșii tuturor cultelor din R.P.R.* (B.O.R., LXX (1952), nr. 11—12, p. 701—705).

(Autorul nesemnat), *Mesajul cultelor din R.P.R. către Congresul popoarelor pentru apărarea păcii de la Viena* (Rev. cit., p. 708—709).

(Autorul nesemnat), *Constătura Intâistătorilor și reprezentanților tuturor cultelor din R.P.R.* (Rev. cit., p. 716—749).

Pr. I. Gațiu, *Darea de seamă a Sectorului studii și învățămînt asupra activității pe anul 1952*: Colaborarea cu celelalte culte religioase din țara noastră (B.O.R., LXXI (1953), nr. 7—8, p. 746).

Pr. Prof. Grigore Marcu, *Lupta pentru pace și preocupările actuale ale Bisericii Ortodoxe Române oglindite în scrierile I. P. S. Patriarh Justinian. — Insemnări pe marginea cărții «Apostolat social»*: Colaborarea interconfesională a cultelor religioase din țara noastră (B.O.R., LXXI (1953), nr. 9—10, p. 989—990).

(Autorul nesemnat), *Din viața eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române*: Conferințe interconfesionale pentru apărarea păcii în cuprinsul Mitropoliilor Ungrovlahiei, Moldovei și Sucevei, Ardealului, Olteniei și Banatului (B.O.R., LXXI (1953), nr. 11—12, p. 1103—1104, 1105—1107, 1110—1113; — LXXII (1954), nr. 2—3, p. 365—367, 368—371, 371—372, 372—373, 375—376, 376—377).

Pr. Gh. I. Soare, *Darea de seamă asupra activității Administrației Patriarhale pe anul 1953*: Colaborarea cu celelalte culte religioase din țară (B.O.R., LXXII (1954), nr. 7, p. 761).

C. R., *Culte religioase din țara noastră sprijină apelul de la Viena al Biroului Consiliului Mondial al Păcii* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 1—2, p. 70—77).

Pr. Gh. I. Soare, *Darea de seamă asupra activității Administrației Patriarhale pe anul 1955*: Colaborarea cu celelalte culte religioase din țară (B.O.R. LXXIV (1956), nr. 3—4, p. 332).

(Același autor), *Darea de seamă... pe anul 1956*: Colaborarea clerului ortodox cu celelalte culte din țară (B.O.R., LXXV (1957), nr. 6—7, p. 576—578).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Îndatorirea religiilor de a colabora între ele pentru binele și propășirea omenirii* (Ort., XVI (1964), nr. 3, p. 455—465).

(Autorul nesemnat), *Constătura conducătorilor cultelor religioase din R.S.R.* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 3—4, p. 245—250).

Prof. Constantin C. Pavel, *Colaborarea între Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte din țară* (Ort., XX (1968), nr. 2, p. 265—275).

Pr. Prof. Spiridon Căndea, *Viața religioasă a credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și integrarea lor în noile idealuri ale poporului român*: Colaborarea cu celelalte culte religioase din țară (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 700—701).

Mesașul conducătorilor cultelor religioase din R. S. România către slujitori și credincioși, în legătură cu Declarația adoptată de Marea Adunare Națională în ziua de 22 august 1968 (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 7—8, p. 893—894).

Diac. Asist. Ion Bria, *Atitudini ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române în anul 1968*: Ecumenismul său practic local (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 139—140, 147—148).

d) *Constături interconfesionale în cadrul Ecumenismului local al Bisericii Ortodoxe Române*

Ștefan Alexe, *Conferința teologică interconfesională de la Cluj* (9 iunie 1965) (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 461—467).

(Autorul nesemnat), *Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întrunirile intercreștine*. — *Conferința ecumenistă ținută la Institutul teologic din București în ziua de 27 martie 1969*: Conferința periodică comună — între teologi ortodocși, luterani, reformați și unitarieni — cu caracter ecumenist și patriotic. Tema programată pentru conferință: «Sensul activ al credinței creștine» (dialog ecumenic și mărturie creștină; limbaj confesional în pastorație; ecumenism și pseudoecumenism; atitudini în probleme concrete) (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 3—4, p. 276—280).

Diac. Asist. Ion Bria, *Sensul activ al credinței creștine*. — *Conferința teologică interconfesională de la București* (martie 1969) (Ort., XXI (1969), nr. 2, p. 216—240).

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Conferința teologică interconfesională de la Cluj* (9 mai 1969) (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 5—6, p. 506—511).

Diac. Asist. I. Bria, *Sensul activ al speranței creștine*. — *Conferința teologică interconfesională de la Cluj* (mai 1969) (Ort., XXI (1969), nr. 3, p. 382—403).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Conferința teologică interconfesională de la Sibiu* (1 decembrie 1969) (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1124—1129).

Vezi și: Diac. Asist. Ion Bria, *Atitudini ecumenice ale Bisericii Ortodoxe Române în anul 1968*: Ecumenismul orientării teologice (Ort., XXI (1969), nr. 1, p. 141—142).

VI. — UN ACT POTRIVNIC CURENTULUI ECUMENIC CONTEMPORAN

Diac. Asist. I. Pulpea-Rămureanu, *Ghenadie II Scholarios, primul patriarh ecumenic sub turci*: Atrocitățile săvârșite la 6 septembrie 1955 la Constantinopol și în împrejurimile sale, precum și la Smirna, împotriva minorităților creștine de limbă greacă care au adus Bisericii Ecumenice din Constantinopol mari pagube morale și materiale (Ort., VIII (1956), nr. 1, p. 71—72).

Arhid. V. Anania, *Istanbul 1955* (Ort. IX (1957), nr. 3, p. 520—523).

Pr. ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU

MANUSCRISE SLAVE ÎN TRANSILVANIA

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România — Filiala Cluj

După anul 1650, au venit din Moldova în ținuturile ardelene mulți cărturari, indeosebi preoți și călugări, pentru a ajuta pe bihoreni în «rezistența și lupta lor față de propaganda calvină, destul de intensă în acea epocă»¹. Probabil că asemenea cărturari vor fi venit și din celelalte ținuturi românești pentru copierea cărților sfinte. Din acest tezaur al culturii vechi slavone de pe teritoriul țării noastre, puține manuscrise au ajuns pînă la noi.

Publicăm acum partea I a lucrării noastre, în care prezentăm un număr de 17 manuscrise, ce însumează 4171 file, din sus-menționata bibliotecă.

I. — <TETRAEVANGHEL>

A doua jumătate a secolului al XV-lea sau începutul celui de al XVI-lea. Cota nr. 4. Exemplar complet. Hirtie. Inițial n-a fost numerotat, în prezent are 348 f., 21 rînduri pe pagină, cu suprafața scrisă de 225 × 120 mm, litera de 5 mm. înălțime, iar în titluri de 20 mm.

Cuprinsul :

- f. 1. eje ot măt stōgo evġlia glavy (Capitolele Sfintei Evanghelii cea după Matei) — 68 cap.
- f. 2. theofilacta arhiepiscopa bălgarscago prēdislovie (Predoslovie arhiepiscopului Teofilact al Bulgariei).
- f. 6. eje ot mathea stōe evġlie. glavy (1) (Evanghelia cea după Matei, cap. I).
- f. 89. — «S-a scris în anul al 8-lea după Înălțarea Domnului».
- f. 89. — eje ot marca stōgo evġlia glavy (Capitolele Sfintei Evanghelii după Marcu) — 48 cap.
- f. 91. prēdislovie eje ot marco stōgo evġlia (Predoslovie Evangheliei cea după Marcu).
- f. 93. eje ot marca stōe evġlia. glava pārva (Evanghelia cea după Marcu, cap. I).
- f. 146. «Scrisă în anul al 10-lea după Înălțarea lui Hristos».
- f. 147. eje ot lucy stōe evġlia glavy (Capitolele Sfintei Evanghelii cea după Luca) — 82 c.
- f. 148. prēdislovie eja ot lucy stōgo evġlia (Predoslovie Sfintei Evanghelii cea după Luca).
- f. 150 eje ot lucy stōe evġlia (Sfinta Evanghelie cea după Luca).
- f. 248. «Scrisă în anul al XV-lea după Înălțarea lui Hristos».
- f. 249. eje ot iō stōgo evġlia glavy (Capitolele Sfintei Evanghelii cea după Ioan) — 17 c.

1. Cf. Atanasie Popa. *Un cărturar bihorean din sec. al XVII-lea : Popa Pătru din Tinăud*, în «Limbă și literatură», XX, 1959, p. 193—197.

Notă : Menționăm semnele mai deosebite folosite în transliterație : ґ — ă și ґ (cînd nu are nici o valoare fonetică sau cînd valcarea fonetică a acestei slove nu e sigură) ; ҕ — o ; ҕ — e ; ҕ — ă, i și ҕ (cînd nu are valoare fonetică) ; ҕ — ea și é ; ҕ, ҕ — ce, ci, ge, gi ; ҕ — ia ; ҕ — iu ; ҕ — ng ; ҕ — șt ; ҕ — ô. ҕ — th sau f și ft (în doc. mold.) ; y—i după a și e. av și ev : bi—y ; ҕ — ie ; ҕ — in. im : v (ișița) — v, u și i. Intre oy și g. i și ҕ nu se face deosebire — i ; metateza se redă conform sunetelor din limba română ; termenii în discuție se scriu în original ; literele suprascrise se introduc în text ; prescurtările se păstrează.

f. 249 v. prédislovie eje ót iõ stõgo evġlia (Predoslavia Sfintei Evanghelii cea după Ioan).

f. 252. eje ót ióana stõgo evġlie (Sfinta Evanghelie cea după Ioan).

f. 328. «S-a scris în anul al 32-lea după Înălțarea lui Hristos».

f. 328 v. «Indicarea în ordinea succesiunii, a datei Evangheliei și Evanghelistului, din tot cursul anului».

f. 329 v, «Indicarea, pe zile și săptămâni, cum trebuie să se citească Evanghelia în tot cursul anului».

Filele 1—4, 92 v, 346—348 — albe. Pe f. 1 s-a scris ulterior. «Evanghelia slavonă — ms. Bibl. Cipariana». Pe f. 4 v sînt scrise 4 cuvinte slavone, restul — albă.

f. 337—345 v s-ar părea să fie scrise de o altă mină, dar f. 345 v este scrisă de copistul, alcătuitorul manuscrisului. Pe una din aceste file se află însemnarea, pe care o dăm în traducere :

«Iată robul stăpînului Domnului Dumnezeuului meu Iisus Hristos, jupan Lupu, marele logofăt, am cumpărat și ferecat acest sfînt Tetraevanghel, în zilele binecredinciosului Io Radu Voievod Băsărabă și l-am dat în sfînta mănăstire numită Cîrnul, unde este hramul sfîntului Arhanghel Mihail, ca să fie spre veșnică pomenire lui și părinților lui și fiilor lui. Și care dintre oameni va îndrăzni să-l ia din această sfîntă mănăstire să fie blestemat de cei 318 părinți din Niceea și să-i fie potrivnic însuși sfîntul Arhanghel Mihail la înfricoșata și nefățarnica judecată. Amin».

Din însemnarea de mai sus reiese că acest manuscris a fost cumpărat și ferecat în timpul domniei lui Radu cel Mare (1495—1508, aprilie 23).

Filigran : Ancora în cerc cu stea deasupra (f. 83, 285, 327). Manuscrisul este bogat în elemente decorative : inițiale înflorate de înălțimea a 4 și 7 rînduri din text ; frontispicii de 130 × 120 mm, de exemplu la începutul Evangheliei după Ioan, colorate în roșu, verde, alb și negru.

Titlurile, îndrumările tipiconale, inițialele, punctul de format mare sînt scrise cu roșu. Copistul a folosit un material de scris de calitate foarte bună și o caligrafie excepțională.

Scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară uncială, manuscrisul a fost dăruit de marele logofăt Lupu mînăstirii Cîrnul, ctitorie a lui Mircea Ciobanul, fiul lui Radu cel Mare, și a soției sale Doamna Chiajna, fondată în 1536².

Avînd în vedere cele menționate mai sus, se poate spune că manuscrisul a putut fi alcătuit de un copist iscusit în a doua jumătate a secolului al XV-lea sau la începutul celui de-al XVI-lea, în apropierea Curtii Domnești din Țara Românească.

Proveniența : Biblioteca «T. Cipariu», Blaj.

II. — <TETRAEVANGHEL>

Secolul al XVI-lea. Cota nr. 21. Hîrtie, lipsește foaia cu titlul și prefața cărții. Inițial manuscrisul n-a fost numerotat, în prezent are 250 foi, cu 23 rînduri pe pagină. Suprafața scrisă : 225 × 140 mm, înălțimea literei de 4 mm, iar în titluri de 20 mm.

Cuprinsul :

f. 1. prédislovie blġovéstvovaniem (Predoslavia vestirii celei bune).

f. 4. «Indicarea, în ordinea succesiunii, a datei Evangheliei și Evanghelistului, din tot cursul anului, de unde începe și pînă unde se termină».

2. George Ioan Lahovari, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. II, București 1899, p. 513.

- f. 11 v. eje ót matheę stōgo evġlia glavv (Capitolele Evangheliei cea după Matei).
- f. 13. feofilacta arhiepšpa bolgarscaġa predeslovie eje ót mathea stōgo evġlia (Predoslovio la Sfinta Evanghelie cea după Matei, a lui Teofilact. arhiepiscopul Bulgariei).
- f. 16. «Sfinta Evanghelie cea după Matei».
- f. 76v. prédislovie eje ót marca stġō blagovéstie (Predoslovio Sfintei Evanghelii cea după Marcu).
- f. 78. «Sfinta Evanghelie după Marcu».
- f. 118v. prédislovie ót lucy stġō evġlia (Predoslovio Sfintei Evanghelii după Luca).
- f. 120. «Sfinta Evanghelie cea după Luca».
- f. 187. prédeslovie eje ót ióanna stgo evġlia (Predoslovio Sfintei Evanghelii cea după Ioan).
- f. 190. «Sfinta Evanghelie după Ioan».
- f. 239. «Sbornic pe 12 luni, arătînd capitolele fiecărei evanghelii, la Sfinții Mari și Maicii Domnului».

Pe prima filă albă ce aparține de copertă, ulterior s-a scris: «Această Sfintă Evanghelie manuscrisă în limba slavă, o a donat Dr. Ioan Mihaly de Apsa protofisc al Comitatului Maramoros, în toamna anului 1906».

«Victor Mihaly
Metropolit de Alba Iulia»

Insemnări :

f. 52 v—59, Pe restavul de jos s-a făcut o însemnare. Ulterior, s-a tăiat însemnarea, iar găurile au fost acoperite cu hîrtie. Numai pe f. 52 v și 59 v s-a lipit cu hîrtie peste scriere. Cineva a dezvelit hîrtia de pe f. 52, unde s-a scris: «izvoleniem óta i pospešeniem stġō dlā cupil...» (Cu ajutorul Tatălui și cu desăvîrșirea Duhului Sfint am cumpărat).

f. 245 v—248 v. Pe restavul de jos s-a făcut o altă însemnare, care a fost acoperită cu hîrtie, azi dezlipită se poate citi: ce evġlie... rovdano 3a 3ad 3... nannca 3k 3peh 3pnpopa... (Această Evanghelie ... a fost cumpărată cu 7 zloti ... a scris preotul Grigore).

f. 15 v, 189 v, 248 v—250 v — albe. Pe f. 15 v sint însemnări, dar fără importanță istorică.

La începutul fiecărei Evanghelii apare cite un frontispiciu format din linii curbe, în culori: roz, galben, negru, alb, cafeniu și cite o inițială înflorată (K. P. ș.a.), litera avînd înălțimea cît 11, 12 și 13 rînduri din text.

Filigran: Mistreț (f. 13, 14, 189 ș.a.).

Îndrumările tipiconale, titlurile, inițialele sint scrise cu roșu. Scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară uncială, legătura veche în lemn și piele. Copistul a folosit în lucrarea sa elemente decorative.

Filigranul se aseamănă cu nr. 13575 din Dictionar³ (a funcționat în an. 1512).

Avînd în vedere filigranul, ductul literelor, al semnelor diacritice și ortografice, ceva mai dezvoltate față de alte manuscrise, putem afirma că copistul manuscrisului de care ne ocupăm și-a putut alcătui opera în secolul al XVI-lea, în Transilvania.

Proveniența: Maramureș.

3. C. M. Briquet, *Les Filigranés*, în «Dictionnaire historique des marques du papier», Jubilee edition, Amsterdam, 1968, 4 tom., nr. 13575 a funcționat în an. 1512 la Gnesen.

III. — <A P O S T O L>

A doua jumătate a secolului al XV-lea sau începutul celui de al XVI-lea. Cota nr. 5. Hîrtie. Lipsesc file, foaia de titlu și prefața sau postfața manuscrisului. Manuscrisul n-a fost numerotat, în prezent are 245 file, suprafața scrisă e de 195 × 140 mm, cu 25 rînduri pe pag.

Cuprinsul :

- f. 65 scazanie iacovlé săbornăgo poslanie. (Îndrumare despre Epistola Sobornicească a lui Iacob).
- f. 65^v săbornoe poslanie iacovle. (Epistola Sobornicească a lui Iacob).
- f. 72^v stōgo aḗsla petra poslanie I. (I Epistolă a Sfintului Apostol Petru).
- f. 80^v togoje stōgo aḗsla petra poslanie II. (II Epistolă a aceluiași Sfînt Apostol Petru).

- f. 86 stgo apsla iōanna săbornoe paslamie. I.
- f. 94 «II Epistolă Sobornicească a Sf. Apostol Ioan».
- f. 95 «III Epistolă Sobornicească a Sf. Apostol Ioan».
- f. 99 «Epistola Sobornicească a lui Iuda».
- f. 101 «Epistola către Romani a Sf. Apostol Pavel».
- f. 128 «Epistola către Corinteni a Sf. Apostol Pavel».
- f. 153 «Epistolă către Corinteni a Sf. Apostol Pavel».
- f. 169^v—229^v. «Epistolele Sf. Apostol Pavel către: Galateni, Efeseni, Filipeni, Coloseni, I, II Tesaloniceni, I, II Timotei, Tit, Evrei».

De la sfîrșitul cărții s-au tăiat cca 25 file, iar filele 1—22 sînt deteriorate în partea de sus de umezeală, cari și șoareci. Manuscrisul are foi volante.

Titlurile, inițialele și îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Legătura veche în lemn și piele, foarte deteriorată. Elemente decorative lipsesc. Se folosește punctul pus în partea de jos a rîndului și virgula: semne diacritice puține. Scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară în semiuncială, cu amestec de redacție rusă. Manuscrisul are influențe eftimiene de la Tirnova. De exemplu: ГАЛАТИНСКА — f. 31^v, прорницажжжж — f. 45, вбразь — f. 82, etc.

Filigran: Balanța în cerc cu stea deasupra (f. 133, 213, 228), se aseamănă cu nr. 2454 din Dicționar⁴ (a funcționat în an. 1476).

Avînd în vedere ductul literelor, semne diacritice și de punctuație puține, filigranul, putem admite, cu toată probabilitatea, că acest manuscris a fost alcătuit în a doua jumătate a secolului al XV-lea sau începutul secolului al XVI-lea, în Moldova. Proveniența — necunoscută.

IV. — <A P O S T O L>

Secolul al XVI-lea. Cota nr. 10. Hîrtie. Lipsesc foile de la începutul și sfîrșitul manuscrisului cu prefața sau postfața. Inițial manuscrisul n-a fost numerotat, în prezent are 350 file, suprafața scrisă: 225 × 135 mm, cu 23 rînduri pe pagină, avînd înălțimea literei de 4 mm, în titluri de 25 mm.

Cuprinsul :

- f. 1 «Predoslovie ... Faptelor Sf. Apostoli».
- f. 23 deania stîh aḗsly cnigy prédémolsva bŭ ca ciști pocinaetse». (Pentru cinstirea lui Dumnezeu, se începe Cartea Faptelor Sfîntilor Apostoli, dinainte vestită).
- f. 27 sia cniga deania aplšzcaḡ naréciutseḡ. (Această carte se numește «Faptele Apostolilor»).
- f. 28 cniga deania stîh aḗslz eje popisals stîi lucra evḡlisstḡ ḡnḡ. ca theofilu. (Cartea Faptelor Sfîntilor Apostoli a fost scrisă de Sfîntul Evanghelist al Domnului Luca, către Teofil).

4. C. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 2454. Se folosea în an. 1476 la Wiener — Neustadt.

f. 106 v săbornogo poslania iacovlé. (Epistola Sobornicească a lui Iacov).

f. 131 «Epistola Sobornicească a lui Ioan» și titlul scris pe o singură pagină: «Se încep Epistolele Sfintului Apostol Pavel».

f. 143—322 v. Epistolele către: Romani, I Corinteni, II Corinteni, Galateni, Efeseni, Filipeni, I Tesalonîceni, II Tesalonîceni, I Timotei, II Timotei (trimisă din Roma, în timpul cînd era ținut în lanțuri (вѣ вѣрѣ), către Tit, (f. 298 v) Filipeni (Filimon), Efeseni și Evrei.

Înaintea unora dintre Epistole se dau și îndrumări referitoare la epistola respectivă. De exemplu după epistola către Romani, scris pe o singură pagină, cu litera de 150 mm înălțime se află titlul: «Se încep Epistolele Sf. Întîistător (всѣхъ Ловнаго) Apostol al lui Hristos Pavel» — f. 146, după care urmează prima Epistolă către Corinteni — f. 174, «Îndrumări despre a II-a Epistolă către Corinteni» ș.a.

f. 323. «Sinaxarul pe 12 luni, începînd cu luna septembrie».

f. 339. «În Sfînta și Marea Duminică a Paștilor».

f. 335 v. «Duminica a II-a a lui Toma».

Textul a fost scris de o singură mină.

Insemnări :

f. 63 v.—78. Dăm însemnarea în transliterație scrisă în limba română cu litere chirilice: «În numele Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfînt, amina : aciastă carte au cumpărat, calugorîța anume magdalyna dela mōnōstirē feliaului și ó dat la svînta besăricō în satē banabicului și ó dat pre monule satului se aibō grije de dōnsa (nume de pomenit...) în zilele lui Apafi Mihaiu craiu și mitropolit (scris : mitropoli, b).—l(ó) iósif vo lét) .Ѡ.Ѡ.Ѡ.Ѡ. (7188=1680) i meseț i iun den ѠѠ (24). se naibe nime ó deperta de la sfntō besopicy banabicului...».

Notăm că la 24 iunie 1680 era mitropolit Iosif Budai.

f. 131. — jos : „мѣо сѣшицѣиѣ нѣ ѣ „ѠѠѠѠѠ“ (Matei Sușutkii, popă a lui Dumnezeu 1651).

În cuprinsul manuscrisului mai sînt și alte însemnări, dar fără importanță istorică.

F. 49, 50, 51. rupt colț exterior jos, prima 1/3, iar celelalte 1/2 dîn filă.

Copistul a folosit frontispicii simple, mai mult culori negre: inițialele, regulile tipiconale, titlurile sînt scrise cu roșu. Scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară uncială, sărac în elemente decorative, legătura veche în lemn și piele deteriorate, punctul roșu, mare, pus în partea de jos a rîndului, mai rar și virgula, iar semne diacritice s-au folosit puține.

Filigran : Mîstreț — (f. 53, 75, 153) se aseamănă cu nr. 13.583 din Dicționar ⁵ (a funcționat în an. 1562).

Luînd în considerare ductul literelor, filigranul, semne diacritice puține și în comparație cu manuscrisele de mai sus, putem admite că acest manuscris a putut fi alcătuit în secolul al XVI-lea, în Transilvania.

Proveniența — necunoscută.

V. — <A P O S T O L >

A doua jumătate a secolului al XVI-lea sau prima jumătate a secolului al XVII-lea. Cota nr. 19. Hîrtie. Din manuscris lipsesc multe file și multe sînt volante. În prezent are 116 file, numerotate în caiete a cîte 8 file, purtînd semnătura în partea de jos, pe prima în partea dreaptă și pe ultima în stînga filei, suprafața scrisă de 210 × 130 mm, cu 20 rînduri pe pagină.

f. 9 v. stîgō iōana bōslova săbornoe poslanie vtoroe. (A doua Epistolă Sobornicească a Sfîntului Ioan Teologul).

f. 11. «A treia Epistolă Sobornicească a Sfîntului Ioan Teologul».

f. 13. săbornoe poslanie iudino. (Epistola Sobornicească a lui Iuda).

f. 16. «Epistola către Romani a Sf. Apostol Pavel».

f. 53. «Epistola a doua către Corinteni a Sf. Apostol Pavel».

5. C. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 13583. Se folosea în an. 1562 la Breslau (Wroclaw).

f. 70 v. «Epistola către Galateni a Sf. Apostol Pavel».

f. 86 v. ca filippisem poslanie stgō aḗsla pavla. (Epistola către Filipeni a Sfin-
tului Apostol Pavel).

f. 94 v. ca colosaem poslanie stgō aḗpla pavla (Epistola către Coloseni a Sfin-
tului Apostol Pavel).

f. 102 ca solunénom p̄arvoe poslān stgo aḗpla pavla. (Epistolă întâi către Tesa-
loniceni a Sfințului Apostol Pavel).

Din primele două file ale manuscrisului se păstrează numai cotorul.

f. 12 — ruptă, se păstrează numai colțul interior de sus — 19/6 cm.

f. 15 v. — scris la rînduri restul — albă.

f. 57 și 58 rupte, rămas colțul interior sus — 18/20, 12/10 cm.

f. 86, 88, 89 — găurite în partea de jos a filei.

f. 90, 91, 92 — există numai colțul interior de jos 18/10 cm.

f. 110—116 — deteriorate în partea de jos a filei. Titlurile, inițialele, îndrumă-
rile tipiconale sînt scrise cu roșu. Manuscrisul a fost legat, dar în prezent este fără
scoarțe. Copistul a folosit inițiale mari înflorate, de exemplu inițiala Π — f. 16 —
cît înălțimea a nouă rînduri din text. Punctul pus la mijlocul înălțimii literelor din
rînd, sporadic se folosește virgula. Manuscrisul a fost scris de o singură mînă, în slava
bisericească, de redacție medio-bulgară, în uncială.

Filigrane: Cruce cu două capete — (f. 111, 112, 114) se aseamănă cu nr. 5755
din Dicționar⁶ (a funcționat în an. 1516 și 1519); Mîstreț — (f. 21, 86, 87) se ase-
mănă cu nr. 13577 din Dicționar (a funcționat în an. 1542—1547); trifoi — (f. 2, 8, 22).
— Neidentificat.

Avînd în vedere ductul literelor, al filigranelor și al semnelor de punctuație,
mai dezvoltate față de manuscrisul anterior, acest manuscris a putut fi alcătuit în a
doua jumătate a secolului al XVI-lea sau prima jumătate a secolului al XVII-lea în
Transilvania.

Proveniența — necunoscută.

VI. — <LITURGHIER>

Secolul al XV-lea. Cota nr. 7. Hîrtie. Inițial manuscrisul n-a fost numerotat, în
prezent are 99 file. Suprafața scrisă este de 120 × 100 mm, cu 15 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

f. 3. «Rînduiala Sfintei Liturghii cu preot și diacon».

f. 7 v. b̄jstvnaa slujba iji vā st̄yh ōfā nașego iōana zlataustago (Liturghia celui
între sfinți părintele nostru Ioan Gură de Aur).

f. 16 v. «De aci, de la rugăciunea celor chemați (w oglasninnj), treci la Liturghia
lui Vasile».

f. 36 v. «Sfîrșitul liturghiei lui Ioan».

f. 37. «b̄jstvnaa slujba iji vā st̄yh ōfā nașego vasilja velicago (Liturghia celui
între sfinți părintele nostru Vasile cel Mare). «Cîntă tot din liturghia lui Ioan pînă
la rugăciunea celor chemați — și apoi treci aci» (p. 37).

f. 64. «Otpustul».

f. 69. «Rugăciuni la Litie».

f. 70. «Evangheliile Învierii, 11 Evangheli».

f. 85. «Apostoli și Evangheli în prima săptămîină».

f. 51 v. Pe restavul de jos și din stînga, copistul manuscrisului a notat cîteva
nume de pomenit la morți: шпрѣ, марына, лѣка, нлѣ, нвонѣ, марина, нвон, маріе. (Oprea.
Marina, Luka, Ile, Ivone, Marina, Ivon, Maria).

f. 56. Iar pe restavul de sus și din dreapta — cîteva nume de pomenit la vii:
помани іѣхъ маруце, петра, андроннѣ, тодерѣ, матей, флора, варвара, настасіе. (Pomenește
Doamne: Mariuțe, Petre, Andronic, Toder, Matei, Flore, Varvara, Nastasia).

6. C. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 5755. A funcționat în an. 1516 la Gnesen și an. 1519 la
Cracovie, nr. 13.577 a funcționat în an. 1542—1546 la Posen.

f. 99. Această filă a ținut de coperta din spate. Pe ea s-a însemnat: «Dein Base-rica greco-Catolica a Dumbravei Protopopiatul Reghinului ... ano 1884, prim paroh grec. cat.: Petru Boțianu».

Filele 1 și 2 au aparținut copertei din față, fila 1 a fost detașată dintr-un registru și lipită aci.

Titlurile, inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu, inițiala «E» înfiorată s-a scris cît înălțimea a nouă rînduri din text — f. 70. Înălțimea literei din text e de 3 mm; începînd cu Evanghelia Învierii (f. 77—99), litera are înălțimea de 4 mm, iar în titluri de 13 mm; aceste file par a fi fost scrise de o altă mînă. Pe fila 3, la începutul manuscrisului, se află un frontispiciu simplu în culori pale: albastru, maro, alb, format din panglici împletite. Manuscrisul e scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară, în uncială. Copistul manuscrisului a folosit elemente din gramatica eftimiană de la Tîrnova. De exemplu, *всѣаишжа* f. 54; *вѣсѣаишжа* — 62; *дрѣвѣ* — 35; *мирѣ* — f. 53^v ș.a.; ierii se folosesc la locul lor, ex. *жрѣмъ тѣмъ вѣнѣмъ* — f. 9; *догѣмѣна* — f. 20; *сѣврѣшаж* — f. 4; *врѣвѣ* — f. 26; se amestecă *н* cu *и* și invers, ex.: *вѣсѣмѣрѣнѣ* f. 46 ș.a. se folosește forma veche *rr nu ur*, ex. *арѣла* — 31; *арѣарѣлѣ* — 12^v ș.a. Toate acestea ne indică vechimea manuscrisului, care a fost scris pe teritoriul Țărilor Române, probabil de un copist moldovean.

Legătura veche, scoarțele și multe file din manuscris lipsesc. Manuscrisul e deteriorat datorită umezelii și carilor, cu multe foi volante. Punctul ține loc și de celelalte semne de punctuație, semne diacritice — puține.

Avînd în vedere ductul literelor, folosirea ierurilor la locul lor, amestecul lui *н* cu *и* și invers, forma *rr*, elemente din Școala eftimiană, semne diacritice și de punctuație puține, se poate spune că acest manuscris a putut fi alcătuit de un copist moldovean în secolul al XV-lea în Transilvania.

Proveniența: Blaj.

VII. — <MOLITFELNIC>

Secolul al XVI-lea. Cota nr. 6. Hîrtie. De la început lipsesc 7 file. Inițial manuscrisul a fost numerotat pînă la fila 116, sus în dreapta filei, restul a fost numerotat de altcineva⁷ terminîndu-se cu fila 173: în prezent are 166 file. Ultima filă ruptă $\frac{2}{3}$. Suprafața scrisă este de 160 × 100 mm, cu 25 (f. 8—102) și 20 (f. 103—170) rînduri pe pagină.

f. 12^v. *poslédovanii bǔioiavlenii* (Rînduiala la Arătarea Domnului (Bobotează).

f. 21. *poslédovanii oșštenię vode, mšta avgusta* (1) (Rînduiala sfințirii apei, luna august, în 1).

f. 27^v. «Rînduiala logodnei».

f. 28^v. «Rînduiala cununiei».

f. 36. «Botezul».

f. 54. «Rînduiala mărturisirii».

f. 82^v. «Otpusturi pentru toate zilele».

f. 84^v. «Vozglase la Paști».

f. 90. «Rînduiala Sf. Împărtășiri».

f. 103. «Înmormîntarea pruncilor».

f. 109^v. «Rînduiala înmormîntării».

f. 143. «Rînduiala înmormîntării preoților».

f. 169—171. «Cuprinsul».

7. În cuprins sînt însemnate toate titlurile din manuscris, cu paginile respective, probabil că signatura de pe filele 117—173 a fost tăiată la legatul cărții.

Textul a fost scris de mai multe mâini :

1) f. 8—102, 2) 103—110, 3) 111—171 și 4) 171—173.

f. 142 v. — scris 10 rânduri, restul albă.

f. 145 — albă.

Apostolul, Evanghelia (f. 134—135), Moliuva de dezlegare de la slujba înmormîntării și Evangheliile și Apostolii de la slujba înmormîntării preoților, sînt scrise în limba română cu litere chirilice, iar slujba — în limba slavonă.

Evanghelia și Apostolul se citea în limba înțeleasă de credincioși.

După tabla de materii, tot în românește, s-a scris slujba înmormîntării de la :

вѣнцѣ съ дѣ брателѣн... сарѣтарѣ... (Veniți să dăm fratelui ... sărutarea... (f. 171—173).

Citeva expresii și cuvinte: фжтѣлѣ Тимоѣю... f. 148 (Fătule Timoteiu); ...шн вѣсѣ

вешмннтѣлѣ... шн помѣнѣльннѣдѣлѣ... нѣ ера вѣ вешмннтѣлѣ... f. 158 (... și vădzu veșmintele ...

și pomisél'nicul... nu era cu veșmintele); нарѣ фн мѣрѣнѣ. че шн армѣ цѣѣ вѣ съ ѣн шн

чѣре дѣ ла дѣнѣсѣ джцн цѣ дѣнѣсѣ... Шѣтѣдѣ...

f. 166 v. (...n-are fi murit, ce și acnu știu că, cât să ai și cere de la Dumnezeu dați fie Dumnezeu ... învie-va⁸ ...трѣбѣнта (trimbi[t]a), нѣтрѣдѣре (putre[z]ire) — f. 146 v.

шѣсннѣлѣ (ședzînd) — 147. вѣсрѣѣ și вѣсрѣѣ (vosru și vostro), шѣ (dzis), спжмѣнтѣорѣцн

{spamînt[a]reți) — f. 149. грѣжѣмѣ воав (gră[i]m voao) — f. 150. трѣбѣнѣша (trimbi[t]), Шѣтрѣ-

трѣплѣнѣрѣѣ (întru[ș]impinare) — f. 150 ș.a.

Titlurile, inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Manuscrisul a fost legat, însă acum nu are scoarțe și multe file sînt volante. Copistul n-a folosit elemente decorative, a folosit punctul, virgula, semne diacritice și prescurtări puține; scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară, uncială.

Filigrane: 1. Cap de bou cu toiag între coarne și șarpe încolăcit pe toiag cu o cruce în virful toiagului (f. 82, 91), se aseamănă cu nr. 15400 din Dicționar⁹ (se foloseau în an. 1501—1513 la Drezde; și 2. Coroană (f. 129 și 132, 143 și 150 neidentificată).

Luînd în considerare filigranul, ductul literelor, semnele de punctuație, diacritice și prescurtări puține, copistul și-a putut alcătui manuscrisul în secolul al XVI-lea în Transilvania de nord.

Proveniența necunoscută.

VIII. — <M I N E I>

(Prăznicar)

1595. Cota nr. 14. Hîrtie. De la început lipsesc 152 file. Manuscrisul a fost nume-rotat, purtînd signatura în partea de jos, la mijlocul filei. În prezent are 217 file. Suprafața scrisă de 230 × 145 mm, cu 25 rânduri pe pagină.

Cuprinsul :

f. 9. mîla togoj în (25). iji po plăti rojstvo gă bā i spasa nașego iî ha (Aceeasi lună în 25. Nașterea după trup a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos).

f. 23. mîșta genvara ā. iji po ploti ôbrézanie gā nașego iî hā (Luna ianuarie 1. Tăierea împrejur cea după trup a Domnului nostru Iisus Hristos).

f. 37. «Luna ianuarie în 6. Sfînta arătare a Domnului nostru Iisus Hristos».

8. ^N ↑ = în ; 9. Vezi Dicționarul Briquet.

- f. 58. «Aceeși lună în 25. Cel intru sfinți părintele nostru Grigore Teologul».
 f. 66. mîșta fevrul (2). stréténie gâ bîa i spșă nașego îi hă. (Luna februarie în. 2. Intîmpinarea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos».
 f. 83 v. «Luna martie în 9. Sfinții 40 de mucenici».
 f. 93 v. «În aceeași lună în 25. Bunavestire».
 f. 101. «Luna aprilie în 23. Sfîntul slăvitul și marele mucenic Gheorghes».
 f. 116. «Luna iunie în 12. Fericitul părintele nostru Onofrei».
 f. 142. «Aceeși lună în 20. Sfîntul prooroc Ilie».
 f. 150. «Luna august în 1. Sfinții 7 Macovei».
 f. 159 v. «Aceeși lună în 6. Schimbarea la față a Domnului și Mîntuitorului nostru Hristos».
 f. 172 v. «Aceeși lună în 15. Adormirea Prea Sfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu».
 f. 194. «Cîntăm canoanele de obște după rînduială, a tuturor sfinților».

Deasupra titlului de mai sus, copistul manuscrisului a desenat un frontispiciu (140 × 50 mm), care poartă o cruce încadrată de inițialele IC, XC etc., format din linii scrise cu negru. În partea stîngă a crucii s-a scris: «anno Dmne (Anul Domnului), iar în cea dreaptă: «1595». Copistul nostru a cunoscut și alfabetul latin. Probabil a fost un om cult, cunoscînd și scriind mai multe limbi.

f. 61 v—63. Pe restavul de sus s-a scris însemnarea: «pō ... w̄ pō x̄ka .āx̄āē / n̄h̄ n̄ō . p̄agaq̄t̄h̄ toā...», (Anul de la Nașterea Domnului 1665, a scris popa Ragatkkii Ioan...).

f. 36 v. Scris 3 rînduri, restul albă; f. 57 v — scris 2 rînduri, restul — albă; f. 141 v — scris 9 rînduri, restul — albă.

f. 74 — ruptă $\frac{2}{3}$, rămas colț interior de sus.

f. 101. Un mic frontispiciu în roșu și verde. Copistul a folosit inițiale simple. Titlurile, îndrumările tipiconale, inițialele sînt scrise cu roșu. Legătura veche în lemn și piele, din care a rămas doar pielea de la prima scoartă. Textul a fost scris de două mîini, în etape: f. 1—6, 7—36, 37—57, restul pare a fi fost scris de o singură mîină. Scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară, în uncială.

Primele 14 file din manuscris sînt volante, iar ultimele 76 foi în partea de jos, sînt deteriorate din cauza umezelii.

Filigran: Coroană de Brașov — f. 51, 157, 181.

După toată probabilitatea manuscrisul a putut fi alcătuit în Transilvania, în părțile Banatului, în anul menționat de autor — f. 194.

Proveniența necunoscută.

IX. — <M I N E I>

(Prăznicar)

Secolul al XVII-lea. Cota nr. 18. Hîrtie. Lipsesc file de la începutul și de la sfîrșitul manuscrisului, deci și datele despre carte. El a fost numerotat în caiete a cîte 8 file; are 80 caiete. Caietele au fost numerotate astfel:

f. 1—15, cu signatura jos la dreapta filei; f. 15—37, cu signatura jos la dreapta pe prima și la stînga pe ultima filă a caietului; f. 17 (așa continuă) — 30 pe prima și ultima filă, ca mai sus și în continuare: f. 1—20 — pe prima jos la dreapta filei (total 636 file). Din primul caiet lipsesc 3 file, iar din ultimul — o filă.

Pe ultimele 2 file (f. 639—640), pe restavul de jos, s-a însemnat (în transliterație): «În ... această carte sânt (66) de slujbe cu praznici cu tot».

Manuscrisul cuprinde slujbe bisericești de strană la sărbătorile mari de peste tot anul, ceva mai dezvoltate față de alte prăznicare.

Titlurile, îndrumările tipiconale și inițialele sînt scrise cu roșu. Legătura veche în lemn și piele. Manuscrisul se păstrează bine. Se pare a fi scris de o singură mînă. Se folosesc semne diacritice, punctul, virgula. Scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară, uncială, fără elemente decorative. Pielea de pe prima scoartă s-a rupt. În manuscris sînt cîteva însemnări, dar fără importanță istorică.

Suprafața scrisă de 220—235 × 140—130 mm cu 29 și 28 rînduri pe pagină.

Filigran: Stemă. f. 1, 19, 634 — (neidentificată). Luînd în considerare semnele diacritice și de punctuație, ductul literelor și filigranul, manuscrisul a putut fi alcătuit în secolul al XVII-lea, în Transilvania.

Proveniența — necunoscută.

X. — <O C T O I H>

Secolul al XVI-lea. Cota nr. 11. Hîrtie. De la început lipsesc cîteva file. Manuscrisul a fost numerotat în caiete a cîte 8 file, purtînd signatura pe prima filă în partea de jos la dreapta și ultima la stînga filei. În prezent are 198 + 1 f., suprafața scrisă de 230 × 140 mm., cu 24 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

f. 21. v. s̄obotō vecer̄a na ḡi v̄āvzah stihiry v̄āscrsny (Sîmbătă seara la «Doamne strigat-am», stihirile Învierii).

f. 36. v. «Sîmbătă seara la «Doamne strigat-am», stihirile Învierii».

f. 53. v. s̄obotō vecer̄a na velicoi vecernii: na ḡi v̄āvzah (Sîmbătă seara la Vecernia cea Mare, la «Doamne strigat-am ...»).

f. 70. v. «Sîmbătă seara la Vecernia cea Mare, la «Doamne strigat-am...»).

f. 86. «Sîmbătă seara la «Doamne strigat-am» stihirile Învierii».

f. 118 v. na veliței v̄ēci v. s̄ōb p̄ōs stih. n̄. i poem sth̄f̄y ... (La Vecernia cea Mare sîmbăta, punem stih. pe 8 și cîntăm stihirile...).

f. 135. «Duminică seara la «Doamne strigat-am» ...

f. 149 v. «Luni seara stihirile...».

f. 159 v. v. s̄rédē vecer̄a stf̄y pocaany c. ḡu našem̄y īs h̄ū (Miercuri seara, stihirile de pocăință ale Domnului nostru Iisus Hristos).

f. 167. «Joi seara, stihirile crucii către Domnul nostru Iisus Hristos».

f. 175 v. «Vineri seara la «Doamne strigat-am» stihirile proorocilor, mucenicilor și ale sfinților».

f. 183. «Evangheliile utreniei, Voscresnele...».

f. 197. «Svetilnele de toate zilele, din cursul săptămîinii».

f. 119 — ruptă 1/3; f. 120 — ruptă în partea de sus 45 mm.;

f. 194. — ruptă colț ext. sus 100/70 mm.

f. 199 a făcut parte din alt manuscris.

f. 198 v. Însemnarea (în traducere) «Ieromonahul Silióan (Siluan) de la Sfînta Mînăstire Moldovița, unde este hramul¹⁰ ... a Preasfîntei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria ...».

Titlurile, inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Copistul n-a folosit elemente decorative, iar semne diacritice puține, punctul ține loc și de celelalte semne de punctuație. Legătura veche în piele și lemn. În prezent pielea de pe scoarte e deteriorată. Scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară, uncială.

10. Manuscrisul a fost ros de carl.

Filigran : 1. Ancoră în cerc cu stea deasupra (f. 46, 59) ; 2. Cap de bou cu toiag sprijinit între coarne, având un trifoi în virf (f. 102, 189, 197) ; se aseamănă cu nr. 516 din Dicționar ¹¹ (a fost folosit în an. 1539) și nr. 14799 (se folosea în an. 1471).

Având în vedere că grămăticul a folosit puține semne diacritice, semne de punctuație și filigranele, se poate aprecia că manuscrisul a fost alcătuit în secolul al XVI-lea, în părțile de nord ale Transilvaniei învecinate cu Moldova.

Proveniența manuscrisului reiese dintr-o notă scrisă pe o filă volantă păstrată în manuscris : «8/2 1912. L-am primit de la d. prof. dr. Ioan Rațiu, căruia l-a dat un scolaru din Sintu lângă Teaca».

XI. — <O C T O I H>

Secolul al XVI-lea. Cota nr. 15. Hirtie. Lipsesc file de la începutul manuscrisului. Primele 12 file sînt deteriorate de umezeală în partea de sus. Manuscrisul a fost numerotat în caiete a cite 8 file, purtînd signatura pe prima și ultima filă a caietului, în partea de jos la mijlocul filei. În prezent are 179 file ; suprafața scrisă este de 230 × 140 mm, cu 28, 27 și 24 rînduri pe pagină :

Cuprinsul :

f. 1—49. cuprind cîntări de strană de la vecernia și utrenia de fiecare zi.

f. 49 v. v nēd vēce sthřy pōd egda ót drēva... (Duminică seara stihiri, podobie. — «Cînd de pe lemn...»).

f. 56. v pñd vēce na ġi vazvah střy ... (Luni seara la «Doamne, strigat-am», stihirile...).

Urmează slujbe de strană la vecernia și utrenia de fiecare zi.

f. 90. na veliței vecerni. (La Vecernia cea Mare).

f. 99. «Duminică seara, stihirile glas 8».

f. 110. «Marți seara la Vecernia cea Mare».

f. 123, 139, 152 v. «Simbătă seara la Vecernia cea Mare», slujbe de strană pe cele 8 glasuri.

f. 168 v—170. «Svetilnele de toate zilele» și alte svetilne, ale Crucii, ale Tuturor Sfinților etc.

f. 171—179. служба свѣтелор ринѣри а доминѣс носрѣ ѿ ѿ. (Slujba Sfințelor Chinuri a Domnului nostru Iisus Hristos).

Această slujbă în limba română, cu litere chirilice de o altă mînă ; s-a scris probabil în 1692, cînd s-a reparat și completat cartea.

f. 1—12 au fost scrise de o altă mînă.

f. 13—94 — scrise de o altă mînă.

f. 95—99 — de altă mînă.

f. 100—170 — de altă mînă.

f. 171—179 — în limba română, de altă mînă.

f. 5—12. Pe restavul de jos se află însemnarea pe care o dăm în transliterație : «Să stie cum această sînț cartea ce să ciamș ohtoih / adec ósmoglasnic lau dat jupănu șolomon pop ót mucundorf de lau legat și lau scris de lau plinit pop Ióan ót savă / străn byv ... (urmează pomeniri și blesteme...) lét «ѿ (7200=1692) : mš'a fēv : dñ. kñ (28). pē pisah az erei Ioan.».

¹¹. C. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 516. A circulat în an. 1539 la Vicence, nr. 14799 a lucrat în an. 1471 la Molbourg (Mühlburg).

Legătura manuscrisului e veche, scoarțele lipsesc, se mai păstrează doar pielea primei scoarțe. Manuscrisul are multe foi volante. Titlurile, inițialele și îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. În text nu s-au folosit elemente decorative. Textul este scris în mai multe etape în slava bisericească de redacție medio-bulgară, semiuncială.

Filigrane: 1. Coroană cu cruce sprijinită pe toiag, cu stea formată din linii deasupra, sprijinită pe o bază mică (f. 26, 28); 2. Ancoră în cerc cu stea deasupra (f. 72, 83, 84); 3. Coroană — neidentificată.

Se aseamănă cu nr. 4960 din Dicționar ¹² (a fost folosită în an. 1515), se aseamănă cu nr. 499 (se folosea în an. 1518).

Luînd în considerare ductul literelor, lipsa semnelor diacritice, punctul pus la mijlocul înălțimii literelor din text, care ține loc și de celelalte semne de punctuație și filigranul (ancoră), manuscrisul, inițial, a putut fi alcătuit în secolul al XVI-lea.

Proveniența — necunoscută.

XII. — <P R O L O G U R I > (septembrie și octombrie)

Secolul al XV-lea. Cota nr. 1. Hirtie. Lipsește prefața sau postfața cărții. Manuscrisul a fost numerotat în caiete a câte 8 file, purtînd signatura pe prima filă a caietului — jos la dreapta și în partea stîngă la sfîrșitul caietului; în prezent are 119 file, suprafața scrisă 140 × 120 mm, cu 30 rînduri pe pagină.

Cuprinsul:

f. 1. prolog: sobraniiu styh vsego leta ot gde je i cãjdo izyde, i gde rodise, i cymi lėti, ili mčēnia radi, ili ponickstva delia. caco coijdo véřta priela es. (Prolog. Culegere de vieți ale sfinților din tot cursul anului, arătînd originea, locul nașterii, cîți ani a pătimit sau cît timp a fost pustnic și ce cunună a primit fiecare).

Filele 1—53. МѢСЬ СЕПТЕМРІЕ. (Luna septembrie).

Filele 1—53. Cuprind viețile sfinților din cursul lunii septembrie.

Filele 53—118 v. МѢСЬ ОКТОМБРІЕ. (Luna octombrie).

Filele 53—118v. cuprind Viețile Sfinților din zilele 1—31 octombrie. În 31 octombrie se păstrează numai începutul patimilor Sfintului Mucenic Epimah.

Pe lângă Sfinții Bisericii Ecumenice, copistul amintește și Sfinții naționali, de ex.

Fila 90. mșř octomvrie Өї... vã tojde dnã pamet přpbnago oța nașego iõana rylascago: (Luna octombrie în 19... în aceeași zi, amintirea Fericitului părintelui nostru Ioan de la Rila (Bulgaria).

Fila 95 v.. «În aceeași zi (21 oct.) strămutarea moaștelor Sfintului Ilařion episcop al Meřliniei».

Este evident faptul că grămaticul nostru a avut ca prototip un izvod sud-slav. Suceavsko Evanghelie scrisă de ieromonahul Macarie de la Putna în 1529, unul dintre rarele monumente literare ale epocii, se află înregistrată sub cota nr. 1/11-a la Muzeul de la Rila (Bulgaria), iar Sfinții naționali sud-slavi se amintesc în manuscrisele noastre în rînd cu Sfinții Bisericii Ecumenice. Acest fapt ne sugerează ideea că, încă din cele mai vechi timpuri, între popoarele român și bulgar au existat strînse legături bisericești și culturale.

Din manuscris lipsesc file de la început și de la sfîrșit. Fila 119 a aparținut unui alt manuscris, pe luna noiembrie, căci se termină cu: „МѢСЬ НОЕМБРІЕ“ (Sfîrșitul lui noiembrie). Primele două file sînt deteriorate.

12. C. M. Briquet, *op. cit.* A funcționat în 1515 la Siegen, în 1518 la Verona.

Filele 1—2. Însemnare (în transliterație): «Această carte este a mănăstirii din belgrad an. dom. (1661)».

Inițialele, titlurile (cu înălțimea literei de 100—180 mm), îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Elemente decorative lipsesc. Semne diacritice și prescurtări s-au folosit puține; punctul s-a pus la mijlocul înălțimii literei din text; într-o mică măsură s-a folosit virgula. Manuscrisul este scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară, uncială, cu legătura de dată recentă, în scoarțe de carton.

Materialul (hîrtie, cerneală) este simplu, ductul literelor, semne diacritice și prescurtări puține, lipsa elementelor decorative, semne ortografice reduse, folosirea unor cuvinte arhaice, de ex. *Ѡ ѠСРОИИѠ* f. 1, *ѠѠѠѠѠ* în loc de *ѠѠѠѠѠ* — f. 16 v, ș.a., toate acestea ne sugerează ideea că manuscrisul de care ne ocupăm este o lucrare veche, care a putut fi alcătuită în secolul al XV-lea în părțile Banatului.

Provine din Biblioteca «T. Cipariu» — Blaj.

XIII. — <S B O R N I C>

1568. Cota nr. 26. Hîrtie. Lipsesc file de la sfîrșitul manuscrisului; nu are prefață sau postfață, a fost numerotat în caiete a cîte 8 file, purtînd signatura jos la mijlocul filei, pe prima și pe ultima filă a caietului. În prezent are 380 file. Suprafața scrisă este de 230 × 140 mm, cu 26 rînduri pe pagină.

Filele 1—186 v: jitie i jizna: p̄p̄d̄bnago ōf̄a nașego grigoria, ep̄șcpa byvsago ije va omiritē grada negransca. (Viața și activitatea Fericitului părintelui nostru Grigorie, fost episcop în orașul Tafaron al Omiritelor ... scrisă de episcopul orașului Negraniei).

Filele 186 v—231 v: cniga bgōdāhnovennyih proroca elica gla ḡa b̄a c̄a svoemu ugodnicu moiseiu usty caustom. inymje prorocom st̄yim svoim̄a ḡf̄a. (Cartea proorocilor de Dumnezeu inspirată, despre care a vorbit Domnul Dumnezeu plăcutului său Moisi față către față, apoi proorocul a expus-o concetățenilor săi prin Duhul Sfînt).

Filele 232—249 v: o ispravleni malo va cratle o verē i o izlojeni necastiviyih. eretiḡa i kyi ōt eretiḡa i ōt̄c̄odu iavyčē. (Despre îndreptarea credinței, pe scurt, și despre concepțiile necinstiților eretici, cari dintre eretici și de unde au apărut).

Filele 249 v—254: «Întrebări și răspunsuri la cuvintele evanghelice înfățișate de Vasile cel Mare și Grigore Teologul».

Filele 254—314: «Descoperirea Sfîntului Ioan Teologul și tilcuirea revelațiilor pe care le-a văzut pe insula Patmos». Expunere catehetică.

Fila 314 p̄p̄d̄bnago ōf̄a nāșeg iōana daṃaskina o n̄b̄si. (Despre ceruri, de Fericitul părintele nostru Ioan Damaschin).

Fila 316. «Despre lumină, luminătorii de foc, soare, lună, stele».

Fila 318. «Gradele Zodiacului». Cînd intră și cînd apare soarele în zodiac». Despre lună, etc.

Fila 328. «Gromovnicul» ș.a.

Fila 330. «Cuvîntul de învățătură al Sfîntului Evanghelist Matei».

Fila 332 v. «Tilcuirea Evangheliei după Matei». Tilcuirea se face după pericopă sau și după unele versete biblice.

Fila 1. Însemnări (în transliterație): Această carte este a mînăstiriei din Belgrad (semnătura indescifrabilă), an. dom. ā. x. ā. ā. (1661).

Fila 89. въ лѣтѣ 7075 мѣца мѣр. ѿ. дѣнь прѣе гтѣво бѣгоучѣныхъ іуанѣ бѣдѣи роуѣдѣ зѣман мѣдѣво-скон сѣнь прѣпѣнаго дѣзѣандра рѣромѣи моиѣхъ пахѣомѣ.

(Anul 7076=1568, luna martie în 9 zile a luat domnia binecinstitorul Ion Bogdan ca Voievod al Moldovei, fiul Fericitului Alexandru, în monahism numit Pahomie).

Fila 89 v. Pe restavul de jos, scris cu roșu, cu inițiala «Ѣ» înflorată, probabil de copistul manuscrisului, s-a însemnat: въ лѣтѣ 7075 прѣстарѣи бѣгоучѣныхъ іуанѣ дѣзѣандрѣ роуѣдѣ гтѣрѣ мѣдѣво-скон мѣца мѣр. дѣ. дѣнь ѿ погрѣшѣнѣхъ выстѣхъ къ слатѣни мѣ.

(În anul 7076=1568, luna martie în 11 zile, s-a pristăvit binecinstitorul Ioan Alexandru Voievod, domn al Moldovei și a fost înmormântat la [mănăstirea] Slatina.

Copistul n-a folosit elemente decorative. Textul a fost scris de o singură mână, foarte îngrijit și curat, avînd o caligrafie frumoasă. Din înfățișarea aleasă a manuscrisului, materialul de scris, chipul și însemnările precise despre ceea ce se petrecea la Curtea domnească din Moldova, putem deduce că acest manuscris a fost scris de un copist iscusit de la Curtea Domnească, pentru un înalt demnitar al timpului. Nu se cunosc împrejurările cum a ajuns manuscrisul la Belgrad (1661).

Copistul a folosit elemente vechi, ca: *гоша, зѣла* f. 241 v și a inversat pe *м* cu *н* ex: *мрѣсяхъ, ювнса* (moldovenism) ș.a.

Titlurile, inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu. Copistul a scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară uncială. Legătura veche în piele și lemni, se păstrează bine. Filigran: Stemă (f. 65, 167, 331).

Avînd în vedere că scrierea din însemnarea de pe fila 89 v se aseamănă cu scrierea textului, cu toată probabilitatea putem lua ca dată a alcătuirii manuscrisului «anul 1568» sau în apropiere de acest an.

Proveniența necunoscută.

XIV. — <FRAGMENTE DIN BIBLIE> (Vechiul Testament)

Secolul al XVIII-lea. Hirtie. Cota nr. 20. Exemplar complet. Scriere cursivă în limba română, cu litere chirilice. Scris de o singură mână.

Manuscrisul cuprinde cărți ale Vechiului Testament, anume: Ieremia, Baruh, Iezechiel, Daniel, Osea, Ioil, Amos, Avdie, Iona, Miheia, Naum, Avacum, Sofonie, Agheu, Zaharia, Maleahi, Macabeilor, Rugăciunea lui Manase, Cartea a treia a lui Ezdra, Cartea a patra a lui Ezdra.

Suprafața scrisă: 190 × 135 mm, cu 34 rînduri pe pagină. Textul este scris în negru. Pe restavul de sus s-a însemnat titlul cărții respective. Inițial, manuscrisul a fost numerotat, în prezent are 292 file.

Legătura modernă în scoarțe de carton. Pe fila 292 v — copistul a scris: «Cu ajutorul lui Dumnezeu am ajuns și la sfîrșitul Vechiului Testament».

După toată probabilitatea, manuscrisul a putut fi alcătuit în secolul al XVIII-lea, în Țransilvania, în jurul Blajului.

Proveniența: Blaj.

XV. — <FRAGMENTE DIN BIBLIE> (Vechiul Testament)

Secolul al XVIII-lea. Hirtie. Cota nr. 25. Exemplar complet. Scriere cursivă în limba română, cu litere chirilice. Scris de o singură mână.

Manuscrisul cuprinde unele Cărți din Vechiul Testament și anume: Numerii, Deuteronomul, Iosua, Judecători, Rut.

Suprafața scrisă este de 195 × 155 mm, cu cca 25 rânduri pe pagină. Inițial, manuscrisul n-a fost numerotat, în prezent are 266 file. Scris în negru, purtând deasupra textului titlul cărții respective. Legătura modernă în scoarțe de carton.

După toată probabilitatea, manuscrisul a putut fi alcătuit în secolul al XVIII-lea în Transilvania, în jurul Blajului.

Proveniența — Blaj.

XVI. — <ARHIERATICON>

Prima jum. a secolului al XVIII-lea. Hîrtie. Cota nr. 22. Exemplar complet. Inițial, manuscrisul n-a fost numerotat, în prezent are 36 file. Suprafața scrisă este de 205 × 115 mm, cu 20 rânduri pe pagină.

Cuprinde slujba arhierască. Rugăciunile scrise în roșu și negru.

Însemnări marginale scrise în limba latină, privitoare la slujbă. Numai în însemnarea de la fila 5 se menționează anul 1743.

Filele 35 v și 36 v sînt scrise de o altă mînă.

Unele rugăciuni, inițialele, titlurile, regulile tipiconale sînt scrise în roșu. Legătura modernă în scoarțe de carton, volante. Scriere semiuncială.

Proveniența : Blaj.

XVII. — <T R I O D>

Secolul al XVI-lea. Hîrtie. Cota nr. 8. Din manuscris lipsesc file, titlul, prefața și postfața. Inițial n-a fost numerotat, în prezent are 273 f. Suprafața scrisă este de 255 × 145 mm, cu 28 rânduri pe pagină.

Fila 8 v. nēd syropusna v sōb vecerъ. (Duminica lăsatului de brînză. Sîmbătă seara).

Fila 100. nēd Ъ sĭgo posta obyčinaa slujba (Duminica a II-a a Sfîntului post. Slujba obișnuită).

Fila 130. nēd crsĭnogo poclonenia (Duminica închinării Sfintei Cruci).

Fila 168. nēd X srédopostnyę (Duminica a IV-a, a înjumătățirii postului) ș.a.

Manuscrisul este scris de o singură mînă. Din el lipsesc multe file. Între filele 9—10, 65—66, 77—78 — cite o filă ruptă. Fila 1, în partea de jos 1/2 ruptă; fila 27 rupt colțul exterior de jos 1/3; în manuscris multe file și scoarțele sînt volante.

Legătura veche în piele și lemn sînt în prezent deteriorate. Înălțimea literei din titluri este de 10, 18 și 20 mm. Inițialele, îndrumările tipiconale sînt scrise cu roșu; semne diacritice și prescurtări puține; punctul pus în partea de jos a rîndului; s-au folosit două puncte și virgula. Manuscrisul este scris în slava bisericească, de redacție medio-bulgară, uncială, are influențe ale Școlii efitimiene de la Tîrnovo, ex.: АХѢИЖА — f. 53, старжа — f. 25 v, КЪСОЖА — f. 80, ș.a. Sărac în elemente decorative.

Filigran : Mistret (F. 39, 172, 236) se aseamănă cu nr. 13 579 din Dicționar¹³ (a funcționat în an. 1549).

Avînd în vedere ductul literelor, sărac în semne diacritice și de punctuație, filigranul și în comparație cu alte manuscrise, acest manuscris a putut fi alcătuit în sec. al XVI-lea, în Transilvania.

Proveniența — necunoscută.

În concluzie, putem afirma că în secolele XV—XVI limba română era vie și activă. În unele manuscrise Molitva de dezlegare, Evangheliile și Apostolii de la slujba înmormântării preoților sînt scrise în românește cu litere chirilice, iar restul slujbei în slavonește. La fel și la alte slujbe (ms. cota 6 — VII). Subliniem unele caracteristici ale limbii vorbite în acea epocă: Fătule (fiule), vâdzu (văzu), pomiselnicul (giulgiu), acmu (acum), vosru (vostru), grămi (grăi), trîmbișa, tîmpinare, rodul (neamul), di (din), praxău (cartea Apostolul) ș.a. (ms. cota 6 — VII). Dintre datele istorice menționăm: «În anul 7076 = 1568, martie în 9 zile a luat domnia ... Ion Bogdan ca Voievod al Moldavei» ... «În anul 7076 = 1568, martie în 11 zile s-a pristăvit ... Ion Alexandru Voievod ...» (ms. cota 26 — XIII).

Grămăticii noștri erau oameni culti, pe lîngă arta de copist erau și compactori iscusiți. Ei alcătuiau cărți mai complexe pentru uzul practic al preotului de enorie și care se deosebeau de celelalte cărți similare prin complexitatea lor.

În manuscrisele cercetate¹⁴ se vedește influența Școlii efitimiene de la Tîrnovo, fapt ce arată că ele au fost alcătuite pe teritoriul locuit de români, teritoriu pe care s-a folosit și gramatica efitimiană.

Pr. CHIRIL PISTRUI.

13. C. M. Briquet, *op. cit.*, nr. 13579. A lucrat în an. 1549 la Praga.

14. Pentru înlesnirea tipăririi, unele titluri au fost redactate numai în traducere.



• R E C E N Z I I •

«Buletinul monumentelor istorice», nr. 2/1972, 80 p. + numeroase planuri și ilustrații.

Acest bogat număr al «Buletinului» se deschide cu două importante studii consacrate Hanului Manuc, monument istoric de mare interes care, după cum se știe, a fost inaugurat la 30 iulie 1971 în urma unor ample lucrări de restaurare: primul, semnat de arheologul Panait I. Panait, *Hanul Manuc — Cercetări arheologice* (p. 3—11), cu date și despre Curtea Domnească și, implicit, despre bisERICA «Curtea Veche»; cel de-al doilea, de Arh. Constantin Joja, *Hanul Manuc — Cercetări arhitectonice* (p. 11—16).

Următorul material se referă la cea mai senzațională descoperire făcută pînă astăzi cu privire la începuturile creștinismului pe teritoriul țării noastre: *Bazilica cu «martyricon» din epoca romanității târzii, descoperită la Niculișel, jud. Tulcea* (p. 17—26), material prezentat cu competență de autorul descoperirii, arheologul tulcean Victor M. Bauman. După evocarea contextului cultural-istoric în care se situează descoperirea, autorul face o amănunțită descriere a resturilor bazilicii — un edificiu cu trei nave și absidă semicirculară — și în special a criptei, cu pereți de 2,30 m și cupolă de cărămidă de 3 m diametru, aflată sub nivelul pardoselii de cărămizi romane a bazilicii. În camera mortuară se afla o ladă din scînduri de brad ce servea de mormînt colectiv celor patru martiri ale căror nume sînt incizate, în litere grecești, pe peretele din dreapta intrării: «† Martyres, Zotikos, Attalos, Kamasis, Philippos». Pe baza materialului și a tehnicii de construcție, a caracterelor inscripției, precum și a materialului arheologic aflat în bazilică, inclusiv o monedă găsită chiar sub pragul intrării în criptă, atât bazilica cît și cripta, care sînt perfect unitare din punct de vedere constructiv, au putut fi datate în a doua jumătate a secolului al IV-lea — începutul secolului al V-lea d. Hr. Deosebit de interesantă este discuția privind timpul și împrejurările martirizării, în lumina contextului istoric și, mai cu seamă, a expertizei antropologice efectuată de specialistul Dr. Dardu Nicolăescu-Plopșor, care a dovedit că este vorba de o înmormîntare primară, că scheletele nu prezintă urme de amputări, că ele prezintă în schimb urmele lăsate de un mod de viață ascetic și că cei patru martiri au fost de origine orientală. Pe baza acestor constatări, autorul înlătură ipoteza unei martirizări în cadrul persecuțiilor inițiate de Licinius (319 d. Hr.), deși printre victimele acestora sînt documentați un Philippos și un Zotikos: amîndoi însă au fost uciși — primul la Noviodunum cel de-al doilea la Tomis — prin decapitare, iar intervalul de timp pînă la construcția bazilicii ar presupune o reînnoire, ceea ce nu a fost cazul. De asemenea, se înlătură ipoteza unei martirizări în cadrul masacrelor de creștini din vremea lui Iulian Apostatul (361 d. Hr.), care nu sînt atestate pe teritoriul Scythiei Minor. După Iulian Apostatul, «victoria creștinismului a fost definitivă și irevocabilă, iar Scythia Minor, cu vechile ei tradiții creștine, nu mai avea cum să dea martiri». Dimpotrivă, din această provincie, devenită o «trambulină a creștinismului spre țara de dincolo de Dunăre», se știe că au plecat o serie de misionari, în special orientali de cultură elenă, care au predicat Evanghelia în teritoriile ocupate atunci de goți, ducînd o viață de

mari primejdii și privațiuni. Persecuțiile din lumea gotică au avut loc în special în anii 369—372 d. Hr., moment probabil al supliciuului celor patru martiri, ale căror trupuri au fost recuperate de creștinii din dreapta Dunării și îngropați în cripta de la Niculițel.

Arheologul Dinu V. Rosetti face o expunere amănunțită a cercetărilor privind *Vestigiile feudale de la Soslănești, jud. Argeș* (p. 27—38), cercetări reluate de dinsul în anul 1959 în așezarea de la Hobaia, identificată încă din 1940. Cercetările au cuprins în special biserica, în care și în jurul căreia au fost descoperite un mare număr de morminte, ce se adaugă acelor găsite și publicate în «BCMI», 1940 (p. 5—12) de V. Brătulescu. Biserica nu a fost zugrăvită, iar data construcției ca și ctitorii rămân necunoscuți. La nord-est de biserică au fost identificate și temeliele unei importante construcții din piatră de riu, probabil resturile casei boierești. Atât biserica cât și locuința feudală prezintă mai multe nivele de călcare, indicând folosirea lor în cursul unei îndelungate perioade de timp, probabil de pe la începutul secolului al XIV-lea pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea, de cînd datează ultimele morminte. Se crede că așezarea și-a găsit sfîrșitul, împreună cu fostul sat Neagomirești, prin distrugerile pricinuite de incursiunea armată a lui Sinan Pașa din anul 1595. Bogatul inventar funerar din cele 34 morminte descoperite, cuprinzînd vase, monede și în special numeroase obiecte de podoabă (cercei, inele — din care mai multe inele sigilare — și ace) sînt descrise pe larg în interesantul studiu.

Substanțialul articol semnat de Ioana Cristache-Panait și Titu Flian, *Bisericile de lemn din Moldova* (p. 39—59), rod al unor bogate și perseverente cercetări pe teren, dezvăluie iubitorilor arhitecturii religioase de lemn un capitol practic inedit al acesteia, deși de valoare artistică foarte ridicată. În spațiul limitat al unui articol de revistă, autorii au izbutit să consemneze tot ce este mai important în domeniul cercetat, iar grija de a nu omite nici un element valoros nu exclude o viziune largă a materiei, mereu deschisă spre juste și fecunde apropieri între formele tradiționale și tendințele inovatoare, între construcțiile de lemn și cele de zid, între arhitectura de lemn din Moldova și aceea din regiunile românești adiacente. Studiul Ioanei Costache-Panait, admirabil pus în valoare prin ilustrațiile realizate de arh. T. Flian, este o contribuție extrem de valoroasă, o indispensabilă premisă la mult-așteptata sinteză a arhitecturii românești de lemn. Abordînd, după necesarele observații introductive, capitolul tipologiei, studiul subliniază predominanța tipului de biserică de plan trilobat, dezvoltat în secolul al XVIII-lea sub influența arhitecturii de zid, față de străvechiul tip autohton, de plan dreptunghiular (87 edificii din totalul luat în considerație de 148 = 59%, față de 61 = 41%); acest tip de biserică de lemn este specific Moldovei, neîntîlnindu-se în Transilvania și Țara Românească decît în proporție extrem de redusă și aproape exclusiv în zonele limitrofe cu Moldova. O a doua constatare ce se desprinde din studiul tipologic este frecvența — constatată și în Transilvania, dar nu în Țara Românească — a variantelor cu pronaosul poligonal. În ceea ce privește tipul cel mai arhaic de biserică, cu plan dreptunghiular și absidă poligonală nedecroșată, autoarea a aflat trei exemplare, dar nu putem să nu semnalăm că unul din acestea aparține de fapt Munteniei, fiind situat în județul Vrancea, dar la sud de Milcov (biserica din Odobasca-Cotești, databilă — cu serioase rezerve — în 1471: vezi R. Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, București, 1968, indice, nr. 79). Expunerea continuă cu descrierea pridvorului, reprezentat prin exemplare de mare rafinament artistic, apoi cu însemnări privind suprastructura și cu un amplu capitol consacrat celui de-al doilea element specific bisericilor de lemn din Moldova (alături de tipul de plan trilobat), de altfel tot rezultatul înrîuririlor arhitecturii de zid: bolțile. În Moldova, alături de boltirea semicilindrică tradițională — care prezintă și aceasta o mare varietate în modul de execuție — un rol deosebit în arhitectura interioară a bisericilor îl îndeplinesc bolțile octogonale, executate din panouri drepte sau curbe, dar totdeauna cu multă ingeniozitate și dibăcie, adesea puse în relief și de valoroase elemente decorative. Din varietatea lor aproape infinită, autorii redau cîteva exemplare deosebit de reprezentative, ilustrate prin remarcabilele relevouri de la fig. 25—39, 54, 60, 66—67, 73, 75, 77, 80—82.

În cadrul acestui capitol, credem că ar fi putut fi incluse și unele date privind tehnica construcției pereților (esențele de lemn folosite, dimensiunile grinzilor, felurile de îmbinări etc.). Urmează un alt capitol de mare interes, care dă cititorului un aspect al nebănuitei bogății a decorației arhitecturii de lemn moldovenești: briuri, console, ancadrame de uși și ferestre etc. După amănunțita analiză, pe capitole, a elementelor constitutive ale bisericilor de lemn din Moldova, Ioana Cristache-Panait îi oferă cititorului, în a doua parte a articolului, o minunată excursie prin zece din cele mai reprezentative exemplare, prezentate în ordine cronologică: Miroslăvești (Iași), Lipovăț (Vaslui), Păușești (Iași), Puiesti (Iași), Bălușeni (Botoșani), Horonicul de Sus (Suceava), Știoborâni (Vaslui), Trestiana (Iași), schitul Golgofta (Vaslui) și Pogletu (Bacău). Este de observat că 8 din cele 10 nestemate alese sînt situate în județele de răsărit ale Moldovei, deși «dintre cele 8 județe ale Moldovei, Neamțul și Suceava se remarcă prin numărul mare al bisericilor de lemn cu valoare artistică: 31 și, respectiv 29 lăcașuri». Oare cele mai prețioase exemplare s-au păstrat tocmai în zona relativ săracă numeric în monumente? Care este explicația acestei situații paradoxale? Este, de asemenea, o simplă întîmplare faptul că, din cele 22 de planuri înfățișate, unul singur aparține unui monument din județul Neamț (fig. 23—24)? Sînt desigur întrebări la care răspunsul l-ar putea aduce o mai amplă sinteză, pe care atît interesul subiectului cît și competența autorilor ar justifica-o din plin.

În nota intitulată *Probleme privind arhitectura Moldovei și a țării Românești din secolul al XIV-lea* (p. 60—62), Prof. Virgil Vătășianu analizează arhitectura bisericii Sfîntul Nicolae din Rădăuți, atribuită lui Bogdan I (1359—1365), găsindu-i caractere specific cisterciene, întîlnite și în unele districte austriece, precum și temeliile primei biserici din Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel, pe care autorul refuză să le considere ca aparținînd unei foste bazilici romanece, ci unei biserici gotice cu cor de tip hală, vîdînd de asemenea analogii cu arhitectura austriacă și databilă cu puțin înainte de prima mențiune documentară (1351—1352). Cele două monumente, ambele de pe la mijlocul secolului al XIV-lea, trebuie privite, încheie autorul ca «martorii unor relații cu feudalismul central european și, implicit, cu catolicismul, în concordanță cu unele împrejurări politice cunoscute și din documente».

Picturile bisericii din Gura Sada (p. 63—66) fac obiectul unei interesante note a lui Vasile Drăguț. Acest celebru monument din secolul al XIII-lea nu-și mai păstrează pictura originală, dar aceea executată în anul 1765 de «zmeriții între zugravii ierodiacon Ioan ot Deva și Nicolae zugrav ot Pitești» nu este lipsită de calități artistice. Iconografia este în general «destul de aproape de schemele tradiționale, deși nu lipsesc și unele inovații», printre care reținem, în naos, reprezentarea sfinților militari Gheorghe, Nichita, Lup și Dumitru în acțiuni de luptă, iar nu în picioare cu o lance în mînă. Din punct de vedere stilistic, picturile din naos, care vădesc o rigoare a compoziției ce merge uneori pînă la rigiditate, sînt atribuite de autor, pe bază de analogii, pictorului piteștean, pe cînd picturile tindei, «cu strălucirea lor proaspătă și vioaie, pusă în valoare de nota rusticizantă, frustă a expresiei», sînt «semnate» de zugravul Ioan din Deva, prin ardelenismele inscripțiilor. «Rod al colaborării dintre un meșter muntean și altul transilvănean», picturile de la Gura Sada se încadrează în momentul de «explozivă activitate artistică a populației românești» din Transilvania din secolul al XVIII-lea.

Urmează *Tezaurul de la Zăvoara* (jud. Brăila), de Ion T. Dragomir (p. 67—73) și continuarea publicației lui N. Stoicescu, *Monumentele Țării Românești și Moldovei acum un secol*, II (p. 74—76), care cuprinde date despre ruine de case și curți boierești, cruci sau troițe și alte monumente minore.

Acest număr al «Buletinului Monumentelor Istorice» se încheie cu obișnuita rubrică *Cronică, Recenzii*, care cuprinde: *Simpozionul internațional ICOMOS «Protecția arhitecturii populare»*, de Arh. V. Antonescu și Gh. Dinuță (p. 77—78); *Proiect de rezoluție privind protecția monumentelor de arhitectură populară și a complexelor lor* (p. 78—79) și recenzia la N. Grigoraș, *Instituții feudale din Moldova. Organizare de stat pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea*, amîndouă de Mircea Dumitrescu (p. 78—79).

Hadrian Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, Editura Dacia, 1972, 414 p.

Cartea începe cu justificarea abordării acestei teme: «Alegerea drept teren de investigație a acestei perioade (secolul II î.d.Hr. — începutul secolului I d.Hr.) se întemeiază pe faptul că ea reprezintă, în istoria Daciei, un fenomen nou și extrem de important». Căci «tocmai în această perioadă societatea daco-getică atinge o treaptă superioară pe un întreg tărâm: social-economic, politic și cultural». Astfel, cercetarea acestei perioade face cu puțință «formularea unor concluzii nelipsite de însemnătate pentru înțelegerea unui proces istoric complex cum este acela al formării statului începător și pentru înțelegerea destinului poporului dac în epoca dominației romane».

Cap. I (p. 7—54) prezintă cauzele și condițiile formării statului dac. Autorul își propune să caute premisele concrete, imediate, ale apariției statului dac și să încerce a le situa în timp. Aceste premise sînt de natură social-economică și politică. Lipsa izvoarelor împiedică stabilirea în mod sigur a momentului apariției statului dac. Hadrian Daicoviciu acceptă ideea că «statul dac se încheagă abia odată cu domnia lui Burebista... Pînă la ivirea unor noi fapte și dovezi, Burebista rămîne pentru noi ade-văratul întemeietor al statului dac».

Cît privește problema localizării nucleului statului dac, autorul susține punctul de vedere ce rezultă din următoarea concluzie: «Izvoarele literare, epigrafice, arheologice, întreaga situație istorică de la sfîrșitul secolului al II-lea și începutul secolului I converg spre concluzia că statul dac a apărut în Transilvania, nucleul său fiind în Munții Orăștiei».

Cap. II (p. 55—91) prezintă statul dac sub conducerea lui Burebista, înfățișînd politica internă și externă, precum și caracterul statului dac. Dacă sub raport social caracterul statului dac constituie o problemă încă nerezolvată, pe plan politic caracterul statului dac este mai ușor de determinat și anume: «el este monarhie ... cu pronunțat caracter militar».

Cap. III (93—123) tratează despre situația Daciei de la Burebista pînă la Decebal. După moartea lui Burebista, statul dac se dezmembrează. Dar «dezmembrarea statului dac n-a însemnat pieirea lui». Căci «dăinuirea statului dac transilvănean cu centrul în Munții Orăștiei poate fi afirmată cu toată certitudinea și demonstrată pe temeiul izvoarelor arheologice și literare». În acest context, autorul subliniază: «Săpăturile efectuate pe scară largă în principalele cetăți din Munții Orăștiei n-au constatat nici o întrerupere a activei și intensei vieți economice din acest complex. Nu există, după Burebista, o perioadă de stagnare, nu se constată distrugerii; mai mult, nici măcar de o slăbire a acestui nucleu nu poate fi vorba. Dimpotrivă, totul arată că așezările de aici au continuat să se dezvolte, să înflorească; cetățile au fost întreținute și chiar mărite, așezările civile au crescut, inventarul lor a devenit mai bogat. Continuitatea a fost atît de deplină, încît în multe cazuri este greu de distins ce s-a făcut de către Burebista și ce s-a construit sub urmașii săi. Și, desigur, continuitatea dezvoltării economice este strîns legată de continuitatea vieții statale».

După concluziile autorului, «lista regilor daci după Burebista se prezintă în felul următor: Deceneu, Comosicus, Coryllus, mai mulți regi rămași necunoscuți, Scorilo, Duras-Diurpaneus, Decebal». Cît privește cronologia absolută a acestor regi, stabilirea ei este «dificilă, iar în unele cazuri imposibilă».

După ce prezintă situația din alte regiuni ale Daciei după Burebista, autorul se ocupă cu unele relații daco-romane între anii 44 î.d.Hr. — 85 d.Hr. «Trăsătura dominantă a perioadei 44 î.e.n. — 85 e.n., este, pe plan politic, lupta între daci și romani, dusă cu succese schimbătoare, dar soldată cu o netă agravare a presiunii Imperiului asupra frontierelor Daciei și chiar cu cucerirea unor teritorii daco-getice». Și mai explicit: «Perioada 44 î.e.n. — 85 e.n. se caracterizează... prin lupta consecventă și tenace

a poporului daco-get împotriva expansiunii romane. Această luptă fusese numai parțial încununată de succes. E drept că nici o mare și decisivă expediție nu fusese organizată de Roma pentru supunerea Daciei; dar e tot atât de adevărat că neîndurătorul clește al dominației romane se strângea din ce în ce mai mult în jurul neamului daco-get.

«Creșterea pericolului roman aduce din nou pe primul plan imperativul unirii tuturor daco-geților liberi într-un singur sat». Început probabil sub Scorilo, acest proces de reunificare a daco-geților sub o singură stăpânire s-a desăvârșit sub Decebal, «cînd statul dac ajunge la cel mai înalt nivel de dezvoltare și la o considerabilă putere militară». Dar în intervalul cuprins între 44 i.d.Hr. — 85 d.Hr. relațiile daco-romane nu se reduceau la ciocniri militare, ci «este și o vreme de intens negoț geto-dacic cu lumea romană ...», de masivă pătrundere a produselor italiice și a monedei romane în Dacia, de preluare a unor elemente ale culturii materiale și spirituale romane care vor îmbogăți civilizația dacică».

Cap. IV (p. 125—199) prezintă cultura materială a dacilor în perioada statului dac. Acest lucru îl face autorul pe baza complexului de cetăți și așezări din Munții Orăștiei, care «reprezintă cea mai înaltă expresie a culturii materiale daco-getice din secolele I î.e.n — I e.n.». Totodată, autorul ia în considerare și analogiile pe care le oferă alte zone ale Daciei. În caracterizarea acestui complex, autorul citează cuvintele tatălui său: «Caracterul original al plăsmuirilor arhitectonice dacice ... se desprinde la tot pasul, atât în plan, concepție artistică, cît și în executare. Dacă monumentalitatea și proporțiile uriașe ale lucrărilor executate de daci în acest loc mărturisesc despre o imensă putere de stat și de nelimitate resurse, formele în care se realizează aceste lucrări stau mărturie a unei viguroase și autentice forțe de creație artistică populară, cu rădăcini adînc înfipte în pămîntul autohton».

În continuare, autorul se reține asupra dezvoltării forțelor de producție la daci, insistînd în special asupra uneltelor de fier și asupra prelucrării minereului de fier. După prezentarea comerțului la geto-daci, autorul trage o seamă de concluzii la acest capitol. Din acestea merită să reținem: «...Cultura materială dacică ne apare ca o civilizație avansată de tip Latene tardiv, ca o civilizație originală... O civilizație originală nu se creează respingînd elementele străine, ci transformîndu-le, adaptîndu-le, îmbogățindu-le. E tocmai ceea ce au făcut daco-geții. Populație nepomenit de veche a acestui pămînt, ei au știut să-i asimileze pe năvălitori (sciti, celți), adoptînd totodată de la dinșii elementele avansate de cultură materială. Ei au știut să învețe de la vecini, în primul rînd de la greci și de la tracii. Dar ei au știut mai cu seamă să topească împreună elementele civilizațiilor străine, să le toarne în tipare noi, specifice numai lor, să și le însușească... În tehnica de construcție dacii au învățat multe de la greci, dar cetățile din Munții Orăștiei nu sînt grecești, ci dacice. În Grecia au existat cetăți mai puternice, mai frumoase, mai mari, dar nu așa, nu ca ale dacilor; în felul său, complexul din Munții Orăștiei e unic în lume».

Un interes deosebit pentru noi prezintă cap. V: *Contribuții la cunoașterea culturii spirituale a daco-geților*. Acest capitol începe cu sublinierea greutății de a cunoaște cultura spirituală a daco-geților. Autorul prezintă apoi contribuția descoperirilor arheologice la cunoașterea religiei daco-geților. În această privință, el subliniază: «Sîntem, din păcate, departe de a avea o confirmare arheologică a tuturor informațiilor antice privind religia daco-geților. Totuși, săpăturile au confirmat, credem, două teze dintre cele mai importante: aceea a caracterului politeist și aceea a caracterului predominant urano-solar al religiei daco-getice. Confirmarea a venit mai cu seamă datorită dezvelirii a numeroase sanctuare ale dacilor».

După ce aduce dovezi amănunțite în acest sens, Hadrian Daicoviciu conchide: «Indiferent de ce va aduce viitorul în această privință, credem că existența a cel puțin două categorii de sanctuare pledează pentru caracterul politeist al religiei daco-getice. În același sens ni se pare grăitoare, pe de altă parte, gruparea acestor lăcașuri de cult. E greu să admitem, de pildă, că în cetatea de la Costești cele patru sanctuare patrulete, situate atât de aproape unul de celălalt, erau închinat unei singure divinități. Și mai greu de admis este consacrarea către o singură divinitate a sanc-

tuarelor patruleter și circulare de la Sarmizegetusa, care, dispuse pe numai două terase ale Dealului Grădiștii, formau o adevărată incintă sacră... Se poate deci afirma că dezvelirea a numeroase sanctuare dacice, precum și descoperirea bustului de la Piatra Roșie și a medalionului de teracotă de la Sarmizegetusa au demonstrat și arheologic politeismul daco-geților».

Cît privește cealaltă trăsătură caracteristică a religiei daco-geților, autorul apreciază: «Arheologia a confirmat și teza despre caracterul predominant urano-solar al religiei geto-dacice, cel puțin în perioada Latène finală. În adevăr, la nici unul din sanctuarele descoperite pînă acum în Munții Orăștiei și în alte cetăți ale dacilor n-au fost constatate urmele vreunui acoperiș. Toate aceste sacuare erau deschise, sub cerul liber, împrejurare lesne de înțeles în cadrul unui cult urano-solar, dar greu de acordat cu un cult de natură predominant chthoniană. La Piatra Roșie a fost descoperită osia unui cărucior de fier și de bronz de caracter ritual, pe care C. Daicoviciu l-a numit «car solar în miniatură»; în ceramica pictată găsită la Sarmizegetusa apar reprezentări ale discului solar. Dovada cea mai sigură a existenței unui cult solar la daco-geții din secolele I î.e.n. — I e.n. o constituie descoperirea, pe terasa a XI-a a Dealului Grădiștii, în imediata apropiere a marilor sanctuare circulare de aici, a unui pavaj de andezit reprezentînd soarele». După ce descrie acest pavaj, autorul conchide: «Toate acestea ne fac să vedem în «soarele de andezit» un altar. Poate că pe el se oficiau ceremonii care comportau folosirea apei, dar nu este exclus ca să se fi practicat și jertfe sîngeroase de animale sau chiar de oameni... Forma pavajului de andezit nu lasă nici o îndoială că acest altar era închinat unei divinități solare».

În continuare, autorul se oprește asupra contradicțiilor dintre datele arheologice, care zugrăvesc tabloul unei religii urano-solare, și izvoarele literare antice care prezintă un zeu chthonian, pe Zamolxis, drept divinitate supremă a daco-geților. După părerea D-lui H. Daicoviciu, acestei probleme nu i se poate da acum un răspuns exhaustiv și definitiv. Cît privește ritul de înmormîntare, autorul se măginește să prezinte pe scurt tipurile de morminte dacice din perioada respectivă. Căci e stăpînit de convingerea: «Dacă nici măcar cauzele generale ale înlocuirii inhumatei cu incinerarea nu pot fi cu certitudine explicate, cu atît mai dificil e să atribuim o semnificație precisă diverselor variante ale ritului de incinerare».

Paginile următoare cuprind prezentarea în ansamblu a problemei existenței scrișului la daci (p. 224—232) care se încheie cu concluzia: «Este cert că dacii cunoșteau scrisul și-l foloseau... Arheologia a demonstrat că dacii cunoșteau scrierea. Fierste, ea n-a devenit niciodată accesibilă tuturor dacilor și nici măcar unor pătri largi. Exemplele de folosire a scrierii sînt rare; cele pomenite în izvoarele literare se referă fie la rege, fie la conducătorii aliaților săi, iar descoperirile arheologice în acest domeniu s-au făcut numai la Sarmizegetusa, în incinta sacră și într-o mare și bogată locuință din așezarea civilă. Cunoscută în societatea daco-geată din secolele I î.e.n. — I e.n., scrierea a rămas tot timpul un apanaj al unei categorii sociale restrînsă, în primul rînd al curții regale și al preoțimii».

Trecînd la cunoștințele științifice din cadrul societății dacice, autorul aduce dovezi despre existența unei științe medicale empirice la daci, a unei astronomii, atestată de sanctuarul-calendar rotund de la Sarmizegetusa și de existența unui calendar dacic original, al cărui sistem nu poate fi încă precizat. Cît privește arta în perioada statului dac (p. 266—273), autorul subliniază de la început: «Dacă luăm noțiunea de artă în accepția ei cea mai generală, trebuie să recunoaștem că știm foarte puțin despre ea. Nu s-a păstrat amintirea mitologiei dacilor, nu ne-a rămas absolut nimic din legendele lor istorice, pe care, ca orice popor, nu se poate să nu le fi avut. Fără urmă au dispărut poezia lor populară și literatura religioasă. Nu știm nimic despre dansurile lor populare și nici despre muzica lor».

În schimb, «datorită arheologiei, avem cunoștințe relativ bogate despre arhitectura dacică, despre arta metalului, despre ornamentarea vaselor de lut ars; mult mai puține sînt datele care ne stau la îndemînă în domeniul sculpturii în piatră».

După dovezi și exemplificări în sensul celor afirmate mai sus, autorul încheie cu concluzia: «Imprumuturile sesizabile în arta daco-getică nu-i răpesc acesteia profunda originalitate, al cărei izvor trebuie căutat în originalitatea gîndirii care a generat-o. Trebuie să recunoaștem că, deocamdată, diverse elemente ale artei daco-geților, ca și numeroase alte elemente ale culturii lor spirituale, rămîn necunoscute

sau insuficient explicate. Ceea ce se poate afirma însă de pe acum și nu va suferi niciodată o desmințire e faptul că daco-geții au creat o cultură spirituală demnă de splendida lor civilizație materială».

Cap. VI (p. 275—335) prezintă Dacia (statul dac și societatea dacă) în timpul lui Decebal și războaiele daco-romane de la sfârșitul secolului I și începutul secolului II.

Reținem sublinierea: «...Statul lui Decebal ne apare nu numai mai dezvoltat din punct de vedere social-economic ..., dar și mai puternic ... din punct de vedere militar decît regatul lui Burebista». De asemenea: «Statul lui Decebal era statul dacilor și pe aceștia secolele de dezvoltare comună îi aduseseră acum la o unitate fără precedent în trecut».

În cadrul citorva considerații privind interpretarea scenelor CLIV/CLV de pe Columna lui Traian, autorul precizează: «Credem că este vorba de evacuarea unor zone, probabil chiar a zonei cetăților dacice din Munții Orăștiei, nu atât în vederea colonizării lor, cît în scopul de a împiedica o regrupare a dacilor în regiunile mai dens populate de ei înainte de război și de a preîntîmpina, în felul acesta, eventualitatea unor răscoale oricînd posibile». De asemenea, H. Daicoviciu discută problema valorii Columnei lui Traian ca document istoric. Concluzia considerațiilor pe care le face în această privință este următoarea: «...Relieful Columnei trebuie folosite cu cea mai mare circumspecție și prudență. Nu numai că nu ne putem încă gîndi la identificarea și interpretarea majorității detaliilor, dar și în interpretarea evenimentelor celor mai de seamă reprezentate pe minunata cronică figurată de la Roma e necesar să confruntăm neîncetat datele monumentului artistic cu cele ale izvoarelor literare și ale arheologiei». Faptul că această prudență este uneori dată uitării îl determină pe autor să includă în paginile următoare (p. 303—321) o seamă de note critice pe marginea unor interpretări recente cu privire la primul război dacic al lui Traian.

După aceste observații critice, autorul încearcă (p. 321—335) o reconstituire — în linii generale — a războaielor lui Traian cu dacii, pe care o face în spiritul prudenței științifice. Prin acestea se încheie «epopeea antiromană» și în viața dacilor «se deschide acum un nou capitol: acela al romanizării».

Expunerea se încheie cu unele concluzii (p. 336—341), din care reținem: «Perioada care începe cu primele decenii ale secolului I î.e.n. și se încheie în anul 106 e.n. prin cucerirea Daciei de către romani este perioada celei mai înalte manifestări ... a puterilor creatoare ale poporului daco-geț». După ce subliniază unitatea profundă și caracterul profund original al civilizației dacice, «dăinuirea (după Burebista) unui stat dac transilvănean, care avea să strîngă iarăși în jurul său, pe vremea lui Decebal, majoritatea triburilor daco-getice din celelalte regiuni ale țării», autorul relevă sporul dobîndit în cunoașterea culturii spirituale a dacilor și dă unele sugestii pentru cercetările viitoare.

Manifestările din secolele I î.d.Hr. — I d. Hr. ale daco-geților îndreptătesc două concluzii de importanță principală: 1. Civilizația oppidană dacică constituie *laza clasică* a culturii materiale și spirituale a poporului daco-geț; 2. *Poporul dac, civilizația și statul dacilor aparțin lumii clasice*. Caracterul clasic al civilizației dacilor a trebuit să joace un rol de seamă în înlesnirea romanizării populației autohtone.

După abrevieri bibliografice (p. 343—345), urmează rezumate în limbile franceză și germană (p. 347—390) și indice de nume. De notat este și faptul că textul lucrării este însoțit de o mulțime de ilustrații.

Această lucrare, scrisă în spirit exigent și cu competența specialistului în materie, constituie o prețioasă contribuție la cunoașterea trecutului strămoșilor noștri daco-geți. Totodată, lucrarea are meritul de a sublinia — chiar și numai indirect — rolul *unității* în viața unui stat. În unele părți ale ei, lucrarea are caracter de *sinteză* și valorificare a rezultatelor pe care le-au dat cercetările de pînă acum; în altele, ea deschide perspective noi sau dă sugestii pentru cercetările ce vor urma de aici înainte. Valoarea ei crește prin unele unghiuri noi sub care este privită și apreciată realitatea daco-getică, din care rezultă unele caracterizări și sublinieri noi privind civilizația și cultura daco-geților.

În unele părți de noutate ale ei, lucrarea constă din conjecturi — uneori foarte îndrăznețe — care urmează să fie confirmate sau infirmate de cercetările ulterioare. Ca atare, citirea ei se impune nu numai specialistului în domeniul respectiv, ci și tuturor celor ce se simt îndatorați să cunoască trecutul strămoșilor noștri daco-geți.

Pr. Prof. CORNELIU SIRBU

XIV-e Congrès des études byzantines. Rapports, 4 vol., Bucarest, 1971, Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, I (134 p.) ; II (102 p.) ; III (82 p.) ; IV (121 p.).

1. Primul volum conține 6 studii asupra aspectelor culturale, economice și spirituale din secolul al XIV-lea, în Imperiul bizantin. Ihor Sevcenko, *Society and Intellectual Life in the XIVth Century* (p. 7—30) analizează viața economico-culturală din secolul al XIV-lea, subliniind — în afară de rafinamentul culturii bizantine — valorile religioase, cât și frământările sociale care au dus la apariția unor noi categorii sociale (a se vedea mișcările și răscoalele zeloților din Tesalonic, între anii 1341 și 1350). E. Werner, *Gesellschaft und Kultur im XIV-en Jahrhundert : Sozial Ökonomischen Fragen* (p. 31—49), consideră că istoria Imperiului bizantin nu trebuie ipostazată ca o entitate fixă, izolată, în afară de cursul istoriei evului mediu.

Structura feudală a orașelor bizantine în secolele XIII—XIV, analiza crizelor economice și monetare din această perioadă, accentul excesiv pus în dezvoltarea fastuoasă a orașelor în detrimentul satelor și așezărilor rurale ne furnizează elemente clare pentru înțelegerea slăbirii inevitabile a forței centrale administrative.

John Meyendorff, *Society and culture in the fourteenth century religious problems* (p. 51—65), înfățișează momentele luptei doctrinare dintre Sfântul Grigore Palama și Varlaam Calabrezul, sfera și amploarea subtilii dispute a harului și a energiei divine. Gnozeologia lui Varlaam e «umanistă», cu profunde rădăcini în platonism, într-un naturalism, care nu putea să înțeleagă esența spirituală a isihasmului. Concepțiile majore de transfigurare, îndumnezeire, participare la viața lui Hristos, exprimând o tradiție de practică și umilință ascetică (vezi N. Cabasila, *Explicarea Sfintei Liturghii*) rămân străine spiritului strict rațional, specific teologiei naturale, expuse de Varlaam. Influența isihasmului se resimte în întreaga sferă a Balcanilor, făcând din întreaga Ortodoxie o mare forță de rezistență națională împotriva expansiunii otomane. Ceea ce Nicolae Iorga numea «Bizanțul după Bizanț», e acel spirit viu bizantin supraviețuitor după ce Constantinopolul a căzut sub stăpânirea turcească, — ce s-a manifestat în diferite aspecte, în Europa de răsărit și sud-est.

Hans-Georg Beck, *Die griechische Volksliteratur des 14 Jahrhunderts. Beiträge zu einer Standortsbestimmung* (p. 67—81), descifrează în literatura populară grecească diferite genuri, de critică socială și tendințe de laicizare în cultura greco-bizantină din epoca respectivă. Herbert Hunger, *Klassizistische Tendenzen in der byzantinischen Literatur des 14 Jhr.* (p. 83—95), sondează cultura acestei epoci, evidențiind tradițiile clasice, cultivarea preferinței pentru vechea literatură latină și grecească.

Manolis Chatzidakis, *Classicisme et tendances populaires an XIV-e siècle. Les recherches sur l'évolution du style* (p. 97—134), analizând formele de artă (pictură, mozaicuri, icoane, miniaturi), constată că în cititoriile voievodale ca acelea din Serbia dintre anii 1335—1350, Decanii, Curtea de Argeș, biserica Sfântul Dumitru din Péc (1338—1346), Matéic (1356—1357) se pune accentul pe o îmbogățire a programului iconografic, o elaborare temeinică a conținutului teologic. Se poate vorbi de un clasicism permanent al artei bizantine în sensul atașamentului față de valorile strict ecleziastice (epoca Paleologilor), iar principiul imitării (μιμήσις) e aplicat deopotrivă în toate artele. Picturile murale de la Chora, de la Castelseprio relevă un spirit, ce poate fi numit al Renașterii, în care tradiția clasică e vie, fără a mai fi obligatorie imitarea unor modele precise. Monumentele ce intră în această categorie au un caracter ales, aristocrat, rafinat.

Problema «școlilor naționale» de pictură în secolul al XIV-lea e trecută pe un plan secund, de Chatzidakis, ca și de Lazarev. Din punct de vedere al evoluției stilului, școlile naționale par a avea o importanță minoră, fenomenul picturii și artei

bizantine exprimându-se desigur prin diferite forme naționale, condiționate de un complex de condiții istorice, sociologice, însă preponderent rămânând modelul permanent, ideea, tipul consacrat, «erminiile».

2. H. Ahrweiler, *La Frontière et les frontières de Byzance en Orient* (p. 7—20), apreciază în mod pozitiv *diplomația bizantină*, care a izbutit, mai mult decât putea armata, să-și facă prieteni pe toți vecinii Imperiului bizantin.

Z. V. Oudaltsova, A. P. Každan, R. M. Bartikian, *Structura socială a granițelor de răsărit ale Imperiului bizantin în secolele IX—XII* (p. 21—26), ia în considerare problema influenței culturale a regiunilor limitrofe asupra imperiului, formarea noilor relații sociale în structura politică a granițelor și sensul lor dinamic.

A. Pertusi, *Tra storia e leggenda: akritai e ghāzi sulla frontiera orientale de Bisanzio* (p. 27—72), distinge structuri sociale și formații speciale de pază la frontierele Bizanțului, alcătuite din armata turcă, pregătită la toate nivelele pentru a lupta împotriva lumii creștine. În regiunile de frontiere s-a format cu timpul «o identitate etnică», prin care mai tirziu e favorizată expansiunea turcă în Asia mică.

N. Oikonomides, *L'organisation de la frontière orientale de Byzance aux X-e—XI-e siècles et le Taktikon de l'Escorial* (p. 71—89), analizează conținutul unui document datînd din 975, care furnizează date asupra geografiei frontierei orientale a Bizanțului în acea vreme.

D. Obolensky, *Byzantine Frontier Zones and Cultural Exchanges* (p. 91—101), reconstituie zonele de influență ale Imperiului bizantin în Balcani, în nordul Bulgariei, în Valahia, rolul popoarelor noi în transformarea Imperiului bizantin în evul mediu, contribuția «mixo-barbarilor» în secolul al XI-lea la lărgirea civilizației bizantine, disputa iconoclastului și circulația valorilor spirituale în Bizanț.

3. A. Grabar, *L'art profane à Byzance* (p. 7—32), trece în revistă arta bizantină: palatul imperial, ilustrarea cărților profane, manuscrise, decorația textilă, arta populară, ceramica, arhitectura, decorația interioară. Motivele tipice ale ornamentației bizantine sînt analizate în amănunt, de altfel ca și tehnicile de artă.

J. G. Beckwith, *Byzantine tissues* (p. 33—44), descoperă în hieratismul artei bizantine teme care prin modalitățile policrome și prin rafinamentul lor ating culmi de perfecțiune estetică. Mozaicurile, țesăturile care alcătuiesc diferite componente în altar, decorațiile — sînt remarcabile, contribuînd la definirea unui stil somptuos și inimitabil. W. F. Volbach, *Profane Silber und Ellenbeinarbeiten auf Byzanz* (p. 45—63), abordînd tematica argintăriei și obiectelor de filde, remarcă «simbolismul creștin», viziunea «pantocratică» bizantină. Printre obiectele din cadrul argintăriei, autorul amintește și de «Tezaurul de la Pietroasa», după lucrarea lui A. Odobescu, conținînd printre valorile inestimabile ale artei din vremea migrației popoarelor.

4. Cel de-al patrulea volum e dedicat «Bizanțului și României». E. Stănescu, *Byzance et les Pays Roumains aux IX-e—XV-e siècles* (p. 7—48), menționează că inscripția slavă găsită în 1950 la Mircea Vodă din Dobrogea, datînd din anul 1943, îndică prezența unui conducător local, «jupan Dimitrie», asupra căruia puterea imperială bizantină exercita o evidentă presiune. Apariția statului româno-bulgar în 1186 limitează influența Bizanțului, iar tradiția istorică menționează că Assanii au cucerit «cele două Valahii». Intemeierea Mitropoliei Țării Românești în 1359 și subordonarea sa față de Patriarhia de Constantinopol, marchează oficial un proces început cu mult înainte de această dată. Intemeierea Mitropoliei Moldovei (1401) cunoaște o perioadă mai dificilă, deoarece relațiile bizantino-române au trebuit să țină seama și de influența relațiilor bizantino-ruse. În ultimele decenii care preced căderea Constantinopolului sub turci, diplomația bizantină marchează o fază activă, privind colaborarea româno-bizantină, avînd în vedere amenințarea turcească. Importanța militară a Țărilor Române în ultima perioadă a existenței Bizanțului, legată de personalități ca domnitorul Mircea cel Bătrîn și alții, trezește interesul istoricilor bizantini și occidentali. În cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea și în secolul al XVI-lea, domniitorii români manifestă o politică de ajutor intens acordat Muntelui Atos și Patriarhiei Ecumenice, iar dezvoltarea cultural-religioasă a Țărilor Române atestă o vădită prezență a valorilor bizantine, ca un ecou și o prelungire a măreției Bizanțului «după Bizanț».

Valentin Al. Georgescu, *Byzance et les institutions roumaines, jusqu'à la fin du XV-e siècle* (p. 49—80), face o privire specială asupra conceptelor fundamentale: ideea de domn, raportul între puterea spirituală și puterea politică, între conceptul de voievod-domn, conceptul de basileus, autocrat etc. Atât în administrația locală cât și în organizarea militară se constată o influență directă a conceptelor bizantine. În ceea ce privește «oamenii domnești, boierești, mânăstirești», aceste categorii sînt, de asemenea, prezente la Bizanț, la bulgari și sîrbi, ilustrînd feudalismul perioadei respective. Crearea scaunelor episcopale și numirea episcopilor au aparținut dîntru început ierarhiei locale. Poziția Bisericii naționale în statul feudal românesc a fost asemănător celei a Patriarhatului ecumenic față de *basileus*.

Clerul ortodox român a manifestat un strîns atașament față de spiritualitatea bizantină, față de sinteza bizantino-slavă. Valentin Al. Georgescu subliniază marele rol instituțional al Bisericii Ortodoxe Române, adînc împlîntată în structurile civile, în viața socială a credincioșilor: familia, căsătoria, raporturile de rudenie, raporturile dintre părinți și copii, divorțul etc. Se poate afirma că și la noi «Ecclesia vivit sub iure byzantino», în sensul larg al expresiei, după cum în Occident se poate susține «Ecclesia vivit sub iure romano». Dreptul canonic decurgînd din «legea divină» a fost ilustrat în mod pregnant prin «nomocanoane», traduse după autori bizantini și aplicat la realitățile românești. Conceptele «legea țării», «obicei», «dreptate», «pravilă», «obiceiul pămîntului» sînt rodul conceptului de drept roman răsăritean, asimilat și transpus în spațiul social românesc.

Ion-Radu Mircea, *Relations littéraires entre Byzance et les pays roumains* (p. 81—92), arată că literatura română din evul mediu a avut contact cu operele bizantine, prin traduceri, adaptările și localizările în slavonă care au constituit comoara culturală a popoarelor slave la sud de Dunăre.

Călugărul Nicodim are un rol deosebit în transmiterea culturii atonite către mediu mînăstiresc român.

Școala de calligrafie monastică moldovenească, reprezentată prin Gavril Uric, e axată pe manuscrise slave. În literatura slavo-română e dominant genul *omiletic*, prezent îndeosebi în *Sbornicele* slavo-române. În Moldova au fost copiate *Mărgăritarele* (1445) din opera Sfîntului Ioan Gură de Aur, urmate de extrase din opera Sfîntului Vasile cel Mare, Grigore de Nisa etc. Literatura de «elevație spirituală», așa-zisele cărți de spiritualitate mistică ortodoxă, e ilustrată prin scrierile lui Dorotei, Ioan Scărarul, Efrem Sirul. *Scara* lui Ioan Scărarul e prezentă în chip masiv și în iconografia picturii exterioare. De asemenea, scenele apocrife au avut o circulație apreciabilă. Se poate afirma că literatura bizantino-slavă în limba slavonă se impune pe teritoriul nostru în secolele XV—XVI (*Învățăturile lui Neagoe Basarab și Cronicile slavo-române din Moldova*).

I. D. Ștefănescu, *Relations artistiques roumano-byzantines, aperçu general* (p. 93—105), consideră extrem de valoroasă perioada dintre secolele X și XIV. Descoperirile de la Basarabi în Dobrogea, fragmentul de inscripție datînd din anul 990, picturile murale cu cruce greacă, de aici, motivele ornamentale constituie o vie prezență a spiritului bizantin. În Transilvania (Mînăstirea Prislop, din secolul al XIV-lea), cu vestita icoană a Maicii Domnului (secolul al XIV-lea), de asemenea, marchează stilul și influența bizantină.

Maramureșul se remarcă printr-o mai accentuată păstrare a icoanelor de lemn. I. D. Ștefănescu trece în revistă stilul bizantin cu toate formele sale înregistrate în arta românească a manuscriselor, a miniaturilor, a tapiseriei bisericești, remarcînd faptul că «arta Bizanțului» a cunoscut în țara noastră o «dezvoltare originală», a cărei calitate superioară îi asigură un loc de prim rang în arta europeană.

M. A. Musicescu, *Relations artistiques entre Byzance et les pays roumains (IV-e—XV-e siècles)* (p. 107—121), reluînd ideea lui Iorga că țara noastră a reprezentat «Bizanțul după Bizanț», în cultura și arta europeană, scrie că aceasta constituie un adevăr primordial fără de care nu poți descifra nimic din tot ceea ce am realizat noi în spațiul sud-est european, original și valoros. Domnia lui Ștefan cel Mare oferă, în ceea ce privește moștenirea bizantină, o dovadă a capacității creatoare românești: pictura murală exterioară a mînăstirilor. Atît prin arta dezvoltată în Dobrogea, în Muntenia cât și Moldova, tradiția bizantină s-a păstrat și a rodit o viziune românească, extrem de interesantă. «Broderia liturgică» munteană, cât și moldove-

nească, vor păstra mult timp trăsăturile iconografice bizantine, cu toate trăsăturile ei stilistice puternic individualizate.

Tetraevanghelul lui Nicodim (1404), ca și acela al lui Gavril Uric în Moldova (1429), rămân pentru timpul acela dovada unei arte somptuoase reprezentative, ilustrând relațiile româno-bizantine. Artă curții, arhitectura, pictura, miniaturile, broderia dezvoltate în Țările Române reflectă sensibilitatea și gustul fin al frumuseții, proprii poporului nostru.

Rapoartele celui de-al XIV-lea Congres internațional de Studii bizantine, ținut la București între 6—12 septembrie 1971, relevă imensa bogăție cultural-artistică și spirituală a Bizanțului, rolul său în formarea unor curente în sud-estul european, iar în ceea ce privește poporul nostru — capacitatea sa remarcabilă de a asimila tradiția bizantină și de a realiza în cultura și arta sa medievală o autentică noblețe și strălucire.

C. BARBULESCU

Literatura Bizanțului. Studii, Editura Univers, București, 1971, 468 p.

Antologia, traducerile și prezentarea acestor valoroase studii se datoresc lui Nicolae-Șerban Tanașoca, autor și al unei introduceri judicioase, în care arată importanța bizantinologiei și eforturile cercetătorilor români în acest domeniu.

Influența Bizanțului asupra poporului român s-a exercitat de-a lungul veacurilor, atât pe timpul existenței Imperiului bizantin cât și după desființarea lui, prin cărturarii și demnitarii civili și bisericești refugiați în Apus, precum și prin personalitățile de seamă care au trăit și activat în cuprinsul Imperiului otoman. Grecii fanarioți și nefanarioți, cărturari, oameni de seamă ai Bisericii Ortodoxe și oameni politici au făcut cunoscute la noi splendorile trecute ale Bizanțului și ideile noi care preocupau omenirea, cu specificul fiecărei epoci, de la aspirația scuturării jugului otoman și pînă la însușirea și propagarea ideilor Revoluției franceze.

Autorul subliniază faptul *incadrării noastre originale* în cultura și civilizația bizantină. În acest scop, face o succintă expunere a evoluției bizantinologiei românești, arătînd contribuția unor cercetători de seamă, ca: C. Erbiceanu, Nicolae Iorga, Demostene Russo, Orest Tâfrali, Constantin Litzica, Nicolae Bănescu, Gheorghe I. Brătianu, Vasile Grecu și Alexandru Elian, care au adus o remarcabilă contribuție la ridicarea prestigiului bizantinologiei românești. Autorul amintește că primul Congres internațional de studii bizantine a avut loc, din inițiativa lui Nicolae Iorga, la București, în 1924. Semnalăm, între afirmațiile autorului și pe aceea că «bizantinologia este chemată să se adreseze întregului public cultivat, să contribuie la formarea conștiinței culturale a întregului popor».

Culegerea cuprinde diferite studii ale unor bizantinologi de mare prestigiu, asupra cărora autorul antologiei dă succinte date biografice și bibliografice. Studiile sînt grupate în următoarele capitole: 1. *Moștenirea bizantină*; 2. *Literatura bizantină — trei puncte de vedere*; 3. *Figuri și aspecte din literatura bizantină* și 4. *Literatura bizantină și celelalte literaturi*.

După introducerea urmează o «Notă asupra ediției», în care autorul antologiei relevă aportul adus la această lucrare de către Alexandru Duțu, profesorul italian Agostino Pertusi și îndeosebi profesorul Alexandru Elian, subliniind că acesta «a contribuit substanțial la îmbunătățirea acestei culegeri prin observațiile critice și prin sugestiile pe care le-a formulat».

Problema moștenirii bizantine apare în studiul lui Paul Lemerle, *Bizanțul și originile civilizației noastre* care pornește de la faptul că valorile culturii și civilizației greco-romane au fost amenințate cu dispariția la începutul evului mediu și în epoca invaziilor popoarelor migratoare. Păstrarea și transmiterea moștenirii antichității greco-romane se datorește Bizanțului. Procesul lung și greu al păstrării și transmiterii către Occident a moștenirii clasicismului greco-latin a fost posibil datorită creștinismului care a adoptat limba greacă și formele de gândire grecești. Sfinții Părinți și scriitorii bisericești — de la Origen, Clement Alexandrinul și pînă la părinții capa-

docieni : Vasile cel mare, Grigore de Nissa și Grigore de Nazianz — «au realizat sau au desăvârșit adoptarea moștenirii antice la exigențele și nevoile creștinismului», pentru care ei merită titlul de «salvatori ai valorilor antice».

Primelor trei secole ale existenței și afirmării Imperiului bizantin (secolele IV—VII) le datorăm înființarea și funcționarea bibliotecii publice, a universității de stat și Codul lui Justinian. Paul Lemerle vede în secolul al VII-lea, în erezia iconoclastă și în triumful Ortodoxiei, o dublă reacție: împotriva ereziei iconoclaste, prin argumentarea Sfântului Ioan Damaschin și «o reacție împotriva amenințării de orientalizare a culturii, prin reînțoarcerea la spiritul elin și, în primul rând, la literatura elină, o renaștere — renașterea bizantină din secolele al IX-lea și al X-lea». E o renaștere în care admirația pentru elenismul antic nu lasă cale deschisă pentru originalitate și creație personală în înțelesul modern al cuvintelor, ci apelează la tradiție și la autoritatea maestrilor, epocă în care «spiritul de imitație înăbușă spiritul de inventivitate» și de originalitate. Credem că de fapt nu se poate vorbi de o totală lipsă de originalitate, ci de o prețuire maximă a maestrilor, o atitudine de «iurare in verba magistri», dar în spirit critic — elocvent e cazul lui Origen și al origeniștilor —, o atitudine care n-a anihilat spiritul critic și care în fond a dat proporție și precizie operelor unor scriitori de talia lui Mihail Psellos și Xiphilinos.

Secolul al XI-lea deschide epoca de lungă «agonie» — de luptă — a Imperiului bizantin care durează pînă în 1453. Dar și în acest secol tot bizantinii sînt învingători în domeniul spiritual, iar secolele al XIII-lea și al XIV-lea au cunoscut mari savanți și umaniști ca Planudes, Triclinios și Chortasmenos.

Bizanțul se apropie de Occident prin creațiile sale în domeniul artei, socotită de P. Lemerle artă orientală, nu prin tehnica ei, ci prin tematica ei, — «artă pusă în slujba lui Dumnezeu», prin «politeia» prin etica politică, «pentru formularea căreia creștinismul s-a alăturat antichității, îmbogățind-o prin umanismul creștin întemeiat pe concepția antică și grecească despre om» (p. 57).

2. Literatura bizantină. Trei puncte de vedere cuprinde studiile :

Karl Krumbacher, *Literatura greacă medievală*. K. Krumbacher vede în literatura bizantină «mărturia cea mai aleasă și expresia cea mai importantă a supraviețuirii spirituale a națiunii grecești de la sfîrșitul antichității pînă în pragul epocii moderne». Rolul Bisericii este egal cu al statului în sprijinirea puternică a populației grecești în care a creat și a menținut «condiții de viață spirituală și literară». Cultura bizantină nu e o prelungire a antichității, ci «e o creație originală, de sine stătătoare», creație în care creștinismul ortodox a fost element de formare și închegare a popoarelor latine (românii) și slave (rusii, bulgarii ș.a.). Elementele constitutive ale romanismului răsăritean sînt : elenismul, romanitatea și creștinismul. K. Krumbacher este de părere că în cadrul literaturii bizantine s-a resimțit influența literaturii egipto-siro-microasiatică și «întreaga cultură bizantină are o temelie greco-romană creștină, dar că ea a fost, vreme de secole, impregnată cu elemente orientale care i-au dat un caracter aparte».

Ca trăsătură orientală a culturii bizantine, K. Krumbacher vorbește despre spiritualitatea ortodoxă «cu forma pur orientală pentru asceză, cu «nebulia de dragul lui Hristos», cu întregul fel de viață din minăstirile bizantine, cu preferința pentru contemplație și speculație, și nu pentru formele de pietate practică, ca învățămîntul și pastorația». Realitatea este că spiritualitatea bizantină — ca spiritualitate ortodoxă — a îmbinat perfect «via contemplativă» cu «via activă». Dovadă stau marile instituții caritative, de la «Vasiliada» și pînă la ultima minăstire cu bolnița și școala ei, ca și instituțiile filantropice de ale căror binefaceri s-au bucurat nu numai creștinii, ci și iudeii și păgînii.

Charles Diehl, în *Cugetarea bizantină și mișcarea ideilor la Bizanț* afirmă că «ceea ce dă caracter aparte literaturii bizantine, foarte diferit de al celorlalte literaturi medievale, este contactul intim cu antichitatea greacă pe care ea l-a păstrat mereu», susținîndu-și afirmația cu existența bibliotecilor pline de manuscrise antice, ca biblioteca patriarhului Fotie care în al său *Myriobiblion* a analizat 280 de manuscrise. De asemenea, din cele 500 manuscrise cite cuprindea biblioteca lui Visarion — ajuns cardinal — 300 aparțineau unor autori greci. Creștinismul și-a pus la rîndul său amprenta pe cultura bizantină, prin Sfinții Părinți : Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz, Grigore de Nissa, Ioan Gură de Aur și pînă la Leontie de Bizanț, Maxim

Mărturisitorul, Ioan Damaschin, Teodor Studitul și Grigore Palama. În secolul al XV-lea se remarcă scriitorii ca Georgios Sholarios și Visarion. «Alături de istorie, teologia a influențat în măsura cea mai mare cugetarea bizantină și e demn de remarcat faptul că, pînă în secolul al XII-lea, literatura teologică bizantină a fost net superioară producției occidentale din același domeniu» (p. 83).

Varietatea circulației ideilor la Bizanț se vede și în filozofie — în cea platoniană și neoplatonică —, în oratorie — cu panegirice și necrologuri —; în poezia și imnologia creștină în care strălucește Roman Melodul sau în epopeea bizantină. «Literatura bizantină își exercită, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea și în tot cursul secolului al XV-lea, influența și în Occident. Un Gemistos Pleton, un Visarion deșteptau acolo gustul pentru antichitatea greacă și puneau la loc de cinste filozofia lui Platon. După exemplul profesorilor de la Universitatea din Constantinopol și mulțumită sistemului de învățămînt transplantat de unii dintre ei la Veneția sau la Florența, umanistii Renașterii reliau contactul cu scriitorii iluștri ai Greciei. Și literatura bizantină contribuia astfel la răspîndirea influenței pe care Bizanțul a exercitat-o pînă la ultima zi a vieții sale, în lume» (p. 87).

Nicolae Iorga, în *Literatura bizantină. Sensul, diviziunile, însemnătatea ei*, a expus o concepție originală referitoare la literatura bizantină pe care o socotește o literatură «de sine stătătoare» mult mai bogată decît ne lasă să vedem textele existente, fiindcă cele mai bune și cele mai importante texte au fost pierdute. Literatura bizantină este o literatură scrisă în mai multe stiluri ale limbii grecești, dominată de tendința păstrării și afirmării limbii grecești pure, prin Psellos. N. Iorga a afirmat că «literatura bizantină nu trebuie cercetată din perspectiva vieții curente a națiunii grecești». Marele savant limitează literatura bizantină la Constantinopol și propriu-zis la curtea imperială și anturajul ei și la Biserică. De la aceste limite el deduce și cele două calități ale acestei literaturi: demnitatea politică-religioasă și grija pentru formă.

3. *Figuri și aspecte din literatura bizantină* — cuprinde studii de diverse preocupări, evidențind anumite aspecte ale culturii bizantine.

Herbert Hunger în *Umanismul creștin* se ocupă de monahismul creștin, de teologia Sfinților Părinți, de Renașterea din epoca Macedonenilor și Paleologilor și afirmă că «cercetarea raporturilor bogate în tensiuni multiple dintre știința păgînă și cultura creștină la Bizanț ne duce la concluzia că aici religia creștină a reprezentat întotdeauna centrul de greutate al oricărui eforturi spirituale, iar mărturisirea credinței creștine centrul spiritual al întregii vieți culturale» (p. 143).

Franz Dölger, în *Clasicismul bizantinilor, originile și consecințele sale*, e de părere că clasicismul bizantin se caracterizează prin imitarea metodelor celebre atît în formă cît și în conținut, prin conservatism tenace sau tradiționalism.

Gyula Moravcsik, în *Clasicism în istoriografia bizantină*, are păreri similare cu F. Dölger, dar circumscrie la istoriografia bizantină.

Nicolae Bănescu în *Mihail Psellos (1018—1078)*, face o luminoasă și completă prezentare a acestui savant renașcentist bizantin.

Hans Georg Beck, în *Teodor Metochites și moștenirea antichității clasice*, îl înfățișează pe Teodor Metochites ca pe unul din literații de seamă ai veacului al XII-lea, puternic ancorat în tradiția clasică și conștient de «a trăi ca succesor» al marilor autori din epoca de aur a culturii bizantine. Metochites nu este numai un simplu admirator și imitator al antichității, ci este și un cercetător și admirator cu spirit de nuanțare și critică. «Asemenea unui Fotie, el n-a văzut în antichitatea clasică, deși i-a recunoscut bogăția și caracterul exemplar, o moștenire ce trebuia să anihileze propria lui forță creatoare, ci o moștenire care trebuia să aducă un impuls creator culturii bizantine».

Salvatore Impellizzeri, în *Roman Melodul*, se ocupă de încadrarea operei mareului imnograf creștin în liturgica și arhitectura religioasă bizantină. El vede în epoca lui Justinian «înflorirea unei noi forme de poezie, în care religiozitatea bizantină își găsește expresia cea mai originală». Opera lui Roman Melodul se inspiră din Vechiul și Noul Testament și din Sfinții Părinți, îndeosebi din Vasile cel Mare, Grigore de Nissa și Ioan Gură de Aur. Roman Melodul este o personalitate poetică originală, folosește o «koini» aticizantă, amestecată frecvent cu cea mai simplă limbă popu-

lară și presărată cu multe semitisme. Roman Melodul e primul poet medieval în bizantin».

Endre von Ivánka, în *Observații asupra poeziei liturgice bizantine*, evidențiază asocierea tipologicului cu sensul propriu al expresiei, ca procedeu tipic poeziei de meditație. În poezia liturgică bizantină elementele componente — rugăciunea liturgică și contemplația personală — sînt mai organic integrate decît în poezia liturgică occidentală.

Börje Knös, în *Literatura bizantină populară din vremea Comnenilor și Emanoil Kriaras, în Diglosia în ultimele secole ale Bizanțului. Nașterea literaturii neogrecești*, analizează evoluția lingvistică și existența concomitentă a limbii literare tradiționaliste, aticizantă și străină de popor și a limbii populare vii, vorbite, pe care o vor folosi parțial și unii scriitori ca Ioan Zonaras, Mihail Glycas și Teodor Meliteniotes. Existența diglosiei bizantine a fost «un stimulent pentru reînnoirea vieții literare și intelectuale», făcînd posibilă adoptarea limbii poporului în literatura neolenică.

4. *Literatura bizantină și celelalte literaturi* — cuprinde opiniile lui Henri Grégoire referitor la *Epopeea bizantină și raporturile ei cu epopeea turcă*, în care autorul stabilește influențele reciproce dintre poemul *Faptele lui Dighenis* și epopeea musulmană *Gseta Malatiei*.

Antonin Dostál, în *Începuturile literaturii slave și Bizanțul*, arată că apostolii slavilor Metodiu și Chiril au selectat, tradus și introdus în lumea slavă toate textele religioase de uz curent în Bizanț.

Igor P. Eriomin, *Despre influența bizantină în literaturile bulgară și veche rusă în secolele IX—XII*, demonstrează că vechii cărturari bulgari și ruși care s-au dedicat activității de traducători «s-au orientat îndeosebi către autorii din secolele IV—VI, către clasicii literaturii grecești ecleziastice», iar asimilarea literaturii creștine vechi de către bulgari și ruși s-a făcut cu ajutorul Bizanțului.

Djordje Sp. Radojičić, în *Bizanțul și începuturile literaturii sîrbești*, relevă că «vechea literatură originală sîrbească are un caracter bizantin, dar în nici un caz ea nu aduce a copie și nu este rezultatul unei imitații servile».

Agostino Pertusi, în *Cultura bizantină și primul umanism italian*, precizează că la Bizanț și la Tesalonic n-a existat un umanism și o renaștere în accepția științei contemporane, ci este vorba atît în cele două centre bizantine care au influențat Italia meridională cît și întreaga Italie, de o respectare și extindere a tradiției clasice și patristice.

Vasile Grecu, în *Influența bizantină în literatura românească*, analizează influența scrierilor religioase ascetice și apocrife și a cărților populare, ca *Visul Maicii Domnului*, *Vămile văzduhului*, *Alexandria*, *Varlaam și Ioasaf*.

André Mirambel se ocupă de rolul pe care l-a avut *Bizanțul în literatura neogreacă* și amintește dramaturgia lui Vulgaris, Zavitsianos, Zades, Antoniadis și alții, inspirată de căderea Constantinopolului și de alte evenimente ale istoriei bizantine. Poeții Gryparis și Malachrinos, nuvelistul și romancierul Papadiamandis, povestitorul și istoricul de artă Kondoglu, romancierul și dramaturgul Kazantzakis și romancierul Terzakis au evocat figurile celebre și evenimentele istorice ale vieții bizantine.

Antologia mai cuprinde un indice alfabetic în limbile română și greacă.

Lucrarea *Literatura Bizanțului* este de real folos pentru cunoașterea culturii bizantine și a influenței exercitate de ea asupra culturii europene, în special asupra culturii popoarelor din bazinul mediteranean și din bazinul dunărean, precum și asupra culturii popoarelor slave.

Pr. ILIE V. IACOBESCU

REVISTA REVISTELOR MITROPOLITANE

«GLASUL BISERICII», revista oficială a Mitropoliei Ungrovlahiei, an. XXX (1971):

Numărul 11—12,
pe lunile noiembrie—decembrie, cuprinde:
— Redacția, 30 Decembrie — ziua Re-publicității (p. 1037—1039).

În rubrica «Pastorale»:

— † Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Pastorală la Nașterea Domnului — 1971* (p. 1040—1043);

— † Antim, Episcopul Buzăului, *Pastorală la Nașterea Domnului — 1971* (p. 1044 — 1047);

— † Chesarie, Episcopul Dunării de Jos, *Pastorală la Nașterea Domnului — 1971* (p. 1048—1052).

În rubrica

«Îndrumări pastorale și omiletice»:

— Pr. Prof. N. Bordașiu, *Predică la Duminică a XXIV-a după Rusalii* (p. 1053—1055);

— Pr. Conf. Ștefan C. Alexe, *La Duminică a XXV-a după Rusalii*, (p. 1056—1058);

— Pr. David Popescu, *La Duminică a XXVII-a după Rusalii* (p. 1058—1062);

— Pr. Corneliu Sava, *La Duminică a XXX-a după Rusalii* (p. 1062—1064);

— Pr. Asist. Dumitru Radu, *La a doua zi după Crăciun* (p. 1064—1067).

— Diac P. I. David, *Steaua Nașterii și magii de la Răsărit*. Meditație (p. 1068—1071).

În rubrica

«Pentru pacea a toată lumea»:

— Redacția, *Acțiuni în slujba păcii (noiembrie — decembrie)* (p. 1072—1074).

— Diac. Prof. O. Bucevschi și A. Manolache, *Știri ecumenice* (p. 1075—1081).

În rubrica «Articole și studii»:

— Pr. Prof. Mihail Bulacu, *Invățătura de credință ortodoxă: Cuvînt despre Sfînta Taină a Hirotoniei* (p. 1082—1087).

— Gh. Bogdaproste, *Hristologia după Epistola către Evrei* (p. 1088—1099) [— pornind de la adevărul că în Epistola sa către Evrei, Sfîntul Apostol Pavel, care trăise și

experimentase în propria lui persoană ce înseamnă a trăi fără Hristos și ce înseamnă a trăi cu Hristos, înfățișează conaționalilor săi iudei pe Mîntuitorul și întreita Sa misiune, pentru a-i întoarce la religia creștină pe care începuseră s-o părăsescă, — autorul urmărește să demonstreze că de la Hristos și prin Hristos credinciosul creștin își cunoaște menirea sa în mijlocul semenilor; că prin Hristos creștinul vede în fiecare semen al său un frate, fiu al Aceluiași Părinte și că acestui semen, de aproape și de departe, creștinul este dator să-i slujească.

În demonstrarea sa autorul face o prezentare a persoanei Domnului Hristos, după Epistola către Evrei, arătînd că scopul întrupării Fiului lui Dumnezeu se concretizează în cele trei slujiri sau demnități ale Sale. Materialul studiului este grupat în următoarele paragrafe: 1. «Persoana Mîntuitorului Hristos»; — 2. «Slujirea învățătoarească a Domnului Hristos»; — 3. «Slujirea arhierescă»; — 4. «Demnitatea împărătească»].

— Prof. M. Drăgulin, *Traducerile biblice ale lui Gala Galaction și prețuirea lor în cultura română* (p. 1100—1108) [— un studiu de importanță deosebită prin problemele ce pune și mai ales prin perspectiva în care analizează schematic traducerile — integrale ori parțiale — ale Sfîntei Scripturi făcute în limba română după primul război mondial.

După cum indică chiar titlul studiului, autorul centrează acțiunea de traducere a Bibliei în românește în această epocă, pe personalitatea marelui prozator (Gala Galaction) și profesor de teologie biblică nouotestamentară (Pr. Grigorie Pișculescu) și de aceea analizează și aprecierile asupra raportului între traducerile Bibliei din aproape o jumătate de veac duc uneori la afirmații care impun cu necesitate reluarea (bazată pe o amănunțită comparație a textelor) problemei raportului între traducerile îndeosebi vizate (1936, 1938, 1944 și 1968).

Intemeiat pe unele studii critice (asupra Noului Testament îndeosebi) datorate unor

specialiști, dar în general pe articole de prezentare elogioasă la vremea apariției și îndeosebi pe articole omagiale comemorative închinete scriitorului Gala Galaction de renumiți oameni de litere, studiul înfățișează prezența activă și efectivă a traducătorului Gala Galaction în toate traducerile românești ale Bibliei din ultimele cinci decenii.

Pornind de la preocuparea — manifestată de Gala Galaction încă de la sfârșitul deceniului al doilea al veacului nostru — pentru «un veșmînt literar al textelor biblice, corespunzător nivelului culturii române de după primul război mondial...», autorul urmărește activitatea de traducător biblic a lui Gala Galaction și progresul realizat de el în înfăptuirea acestui deziderat de la traducerea Noului Testament (în 1927) — și trecind prin traducerea Psalmirii (1929), a Bibliei (1936, 1938 și 1944) — pînă la îmbunătățirea traducerii Noului Testament (în 1951), de «o comisie de teologi din care făcea parte și scriitorul» (Gala Galaction).

Deosebit interes prezintă gruparea în acest studiu a părerilor — în esența lor — asupra traducerilor biblice ale lui Gala Galaction și asupra valorii lor pentru cultura românească].

În rubrica «Documentare»:

— Pavel Chihăia, *Biserica voievodului Nicolae Alexandru din Cîmpulung-Muscel* (a. 1352—1633) II (p. 1109—1119) [— prima parte a studiului a fost publicată în aceeași revistă (an. XXX (1971), nr. 3—4) și a înfățișat cadrul general al problemei dificile de a stabili «dacă biserica voievodului Nicolae Alexandru din Cîmpulung a fost locaș de curte sau mînăstiresc».

Intemeiat pe rezultatele diferitelor săpături arheologice făcute în decursul vremii, pe cercetările personale la fața locului, pe lucrări de specialitate, dar îndeosebi pe date extrase cu pricepere din documente, autorul înfățișează pe scurt la început «știrile care par a încuraja ipoteza că biserica voievodului Nicolae Alexandru a aparținut inițial unei mînăstiri, devenind ulterior o biserică de mir.

Pentru ca apoi să analizeze pe larg dovezile care justifică ipoteza — pe care și-o însușește și autorul — că biserica a avut de la zidirea ei «funcția de biserică a curții» (locaș voievodal, biserică de cliros) «și nu mînăstirească», caracter pe care i l-a dat la reconstruirea ei Matei Basarab.

În sprijinul acestei ipoteze, autorul prezintă și analizează cu deosebită pricepere documente voievodale (ca cele din *Cronica lui Radu de la Afumați* din 1535) și judicare, în care apar adesea «eclesiarhii domnești» de la biserica din Cîmpulung, dar mai ales situații sociale și istorice.

Remarcăm profunzimea și multilateralitatea analizei documentelor pentru a determina deosebirea între funcția de «eclesiarh mînăstiresc» și funcția de «eclesiarh domnesc», care, spre deosebire de cel mînăstiresc, avea nevoie de o experiență socială, trebuia să fie — prin vîrstă și cultură — în fruntea ierarhiei preoților unui locaș de curte».

Pe baza tuturor acestor analize, autorul deduce că «biserica cîmpulungeană a aparținut unei curți, pe temeiul că era considerată în secolul al XVI-lea ca făcînd parte din «clirosul» domnesc și pentru că avea în frunte nu preot cu funcția de eclesiarh», care era chemat să depună mărturie în litigiile privind proprietățile orașenești, presupunîndu-se că el are la dispoziție o serie de hrisoave (din arhiva bisericii domnești pe care o supraveghea și de care răspundea).

Partea ultimă a studiului se ocupă de «Construcții anexe» și de «Interiorul bisericii din secolul al XIV-lea»].

— Pr. Nițșor C a z a c u și Matei C a z a c u, *Hirotoniile săvîrșite în Eparhia Mitropoliei Ungrovlahiei între anii 1834—1852. Partea a II-a. A (1840—1843)* (p. 1120—1141).

— Pr. Alexandru-Armand M u n t e a n u, *Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistei mitropolitane «Glasul Bisericii»* (p. 1142—1158) [— urmărind în continuare conținutul studiilor, articolelor și dărilor de seamă publicate «în vremea arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian» în revista «Glasul Bisericii», autorul prezintă în această parte articolele legate de problemele: — Egalitate; — Esenieni; — Eshatologie («Concepția creștină despre moarte»; «Legătura între cei vii și cei repauzați»; «Despre învierea morților»; «Judeca din urmă»; «Cer nou și pămînt nou. Viața veșnică»); — Familia («Componentă, rol și conservare»; «Acțiuni moral-sociale contemporane pe plan local și mondial în apărarea familiei»); — Fanatism și fatalism; — Farisei; — Fecioria; — Fericirea; — Fericirile; — Figuri remarcabile («Contemporane cu începutul creștinismului»; «Figuri de scriitori bisericesti»; «Figuri istorico-religioase universale»; «Figuri de umaniști»); — Fiii lui Dumnezeu; — Gnosticismul; — Harul

(«Flința harului dumnezeiesc»; «Har și libertate»); — Iconoclast; — Iconografie; — Ierarhia bisericească («Ierarhia sacramentală»; «Ierarhia juridicțională»); — Ierurgii; — Învățămîntul laic; — Învățămîntul religios (teologic) din țara noastră («Considerații introductive»; «Din trecutul istoric al învăță-

mintului teologic românesc»; «Învățămîntul teologic în vremea arhiepiscopiei Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian»; — Judecata bisericească («Din trecutul istoric al disciplinei penitențiale»; «Disciplina penitențială a Bisericii Ortodoxe Române în contemporaneitate»); — Jurămîntul.]

«MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, an. XLVII (1971):

Numărul 9—12,

pe lunile septembrie—decembrie, cuprinde:

În rubrica «A douăzeci și patra aniversare a Republicii»:

— Redacția, *Republica noastră* (p. 546—547).

În rubrica «Pastorale»:

— † Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Pastorală la Nașterea Domnului, 1971* (p. 548—551);

— † Partenie, Episcopul Romanului și Hușilor, *Pastorală la Nașterea Domnului — 1971* (p. 552—547).

În rubrica «Actualități ecumenice»:

— Ștefan C. Alexe, *Vizita Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian în Bulgaria, 2—6 iulie 1972* (p. 558—562).

— Redacția, *O delegație a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, vizitează Patriarhia Ortodoxă a Alexandriei și Patriarhia Coptă a Egiptului* (p. 563—571).

— Redacția, *Lucrările Comisiei interortodoxe de pregătire a Sfantului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe din Răsărit* (p. 572—575).

— Redacția, *Adunarea generală a Conferinței Bisericilor Europene «Nyborg VI», 26 aprilie — 2 mai 1971* (p. 576—580).

— Cronicar, *O delegație bisericească, alcătuită din reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române și reprezentanți ai Bisericii Evanghelice-Luterane, vizitează Biserica Luterană din Danemarca* (p. 581—589).

— † Irineu Crăciunaș, Episcop vicar, *Vizita unei delegații bisericești ortodoxe și luterane din România în Finlanda, 13—20 septembrie 1971* (p. 590—594).

În rubrica «Oaspeți»:

— Pr. Scarlat Porcescu, *Vizita Sanctității Sale Nicolae al VI-lea, Patriarh al Alexandriei, în Mitropolia Moldovei și Sucevei* (p. 595—625).

— Arhim. Adrian Hrițcu, *I.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, oaspetele I.P.S. Mitropolit Iustin* (p. 625—626).

— Redacția, *Amir Abbas Hoveyda, primul ministru al Iranului, vizitează biserici și minăstiri din Arhiepiscopia Iașilor* (p. 626).

— T. M., *Primarul orașului Poitiers, P. Vertadier; D-na Thatcher, secretar de Stat pentru educație și știință din Marea Britanie; Pr. Prof. Jean Meyendorf de la Seminarul teologic din New York; Prof. Leandre Vranousis și un grup de tineri și tinere din Franța — vizitează Arhiepiscopia Iașilor* (p. 627—630).

În rubrica «Studii»:

— † Irineu Crăciunaș, Episcop vicar, *Temele iconografice reprezentate în pictura exterioară din Moldova. I* (p. 631—644) [— articolul constituie partea introductivă a unui larg studiu, în care autorul își propune să prezinte detaliat temele iconografice reprezentate în pictura exterioară din Moldova, stăruind asupra conținutului teologic de idei pe care-l ilustrează și asupra izvoarelor de inspirație, făcînd și unele considerații cu privire la iconografia, valoarea artistică, istorică a acestor ansambluri de pictură. Pentru ca în acest fel să fie evidențiate asemănările și deosebirile în pictura exterioară de la o biserică la alta, importanța, originalitatea și locul picturii exterioare bisericești în contextul artei feudale românești și în contextul artei bizantine și postbizantine.

În general, expunerea va urmări în primul rînd temele iconografice care redau aspecte din învățătura creștină și în al doilea rînd pe cele care redau momente din viețile sfinților.

Articolul I, publicat acum, constituind introducerea generală a studiului, redă la început, succint, datele principale în legătură cu istoricul și arhitectura bisericilor românești cu pictură exterioară (de care autorul s-a ocupat într-o serie de studii publicate în aceeași revistă). După aceea, avînd în vedere faptul că tematica iconografică a picturii ex-

terioare moldovenești trebuie studiată în cadrul general al artei bizantine din ultima ei perioadă de dezvoltare (veacurile al XIII-lea — al XVI-lea), autorul prezintă pe larg și sistematic trăsăturile principale ale picturii bizantine din această perioadă în raport cu cea anterioară.

Astfel, pictura bisericească din epoca iconoclasmului (veacurile al VII-lea și al VIII-lea), care avea un caracter profan cu aspect decorativ, a provocat (prin Ioan Damaschinul, Teodor Studitul și Gherman al Constantinopolului) elaborarea unei adevărate teologii privind natura icoanei și cinstirea ei, care reflectă lumea nevăzută, spirituală a împărăției lui Dumnezeu și în care omul și cosmosul întreg sînt reprezentate transfigurate.

În epoca ce a urmat restabilirii cultului icoanelor, arta bisericească a fost strict subordonată idelilor teologice și liturgice, dînd naștere epocii clasice, ori a doua epocă de aur, a picturii bizantine, de la 842 la 1204, timp în care teologia icoanei se manifestă într-o remarcabilă unitate: în întreg Imperiul bizantin se regăseau aceleași teme iconografice, tratate în același fel și rînduite în aceeași ordine.

În ultima perioadă (1204—1453), pictura bizantină este antrenată, odată cu întreaga Ortodoxie, în disputa isihastă, reprezentată în special prin concepția teologică a Sf. Grigorie Palama despre energiile divine. Teologia palamită conține pictura bisericească drept o cale de apropiere și comuniune cu Dumnezeu, ceea ce duce la îmbogățirea ciclurilor iconografice cu subiecte luate din Vechiul Testament, acatiste, imne și slujbe bisericești, vieți de sfinți, opere patristice, evangheli apocrife.

În acest fel, de la stilul monumental din epoca clasică a artei bizantine, se ajunge la stilul narativ al picturii bisericești, ceea ce face să dispară raportul între biserică și arhitectură, de valorificare a uneia prin alta, ducînd la individualizarea temelor și a scenelor iconografice, încadrate în elemente de arhitectură și peisaj natural. Aceasta face ca pictura să capete un caracter mai realist, iar personajele să fie mai umanizate, constituind o adevărată renaștere în istoria artei și culturii bizantine, în care — datorită influenței spiritualității isihaste — realismul are un pronunțat caracter simbolic.

În continuare, autorul se ocupă pe larg de influența pe care pictura postbizantină ori

neobizantină a exercitat-o, după căderea Constantinopolului, asupra țărilor balcanice, țărilor române și Rusiei, îndeosebi prin continuarea dezvoltării ei în Creta, Sicilia etc.

Influența artei, și îndeosebi a picturii neobizantine, a dus la forme superioare de exprimare îndeosebi în țările române, unde condițiile economice favorizau înflorirea artei bizantine, susținută de intensitatea vieții creștine ca reacție față de pericolul permanent al invaziei otomane. În această perspectivă, autorul analizează factori, — tulpina bizantină, forme ale artei din țările vecine, unele influențe ale renașterii apusene și îndeosebi tradiția și geniul artistic creator local — care au dat naștere școlii moldovenești de pictură, a cărei caracteristică o constituie faptul că temele iconografice, precizate de *Ermiani* (îndeosebi cea a lui Dionisie din Furna) pentru a fi reprezentate în interior, apar de la început în pictura exterioară a bisericilor în afară de Scara virtuților reprezentată în interior la Dobrovăț, 1529), după un program iconografic bine încheșat și aplicat cu mici ceeosebiri aproape la toate bisericile.

Precizarea acestui program iconografic cu teme alese din vasta tematică a picturii bizantine este opera zugravilor locali. Din acest program fac parte: *teme iconografice principale sau majore*, care alcătuiesc canonul picturii exterioare moldovenești; și al treilea rînd teme iconografice caracteristice fiecărei biserici.

Pentru ușoara urmărire a temelor iconografice în continuarea studiului, autorul prezintă la sfîrșitul introducerii împărțirea generală a temelor, după tehnica reprezentării lor în pictură:

I. *Ansamluri tematice de pictură*, care ocupă suprafețe mari și reprezintă aceeași temă, putînd fi: a) *ansamluri compartimentate* (în care sînt reprezentate: Acatistul Maicii Domnului, Facerea, Pilda Fiului risipitor, Predicarea Apostolilor, Viața Maicii Domnului, Vieți de sfinți) și b) *Ansamluri unitare*, adică fără compartimentare în scene: (Judecata de Apoi, Arborele lui Iesei, Scara virtuților, Vămile văzduhului, Asediul Constantinopolului etc.).

II. *Frizele sau registrele de personaje*, reprezentînd de obicei în linie orizontală o înșirare de sfinți, așezați unul lîngă altul sînd sau mergînd, cite unul sau doi.

O altă împărțire se face după subiectele pe care le reprezintă temele iconografice :

I. *Teme care reprezintă aspecte din învățătura creștină* (Acatistul Maicii Domnului cu Asediul Constantinopolului, Arborele lui Iesei cu filozofii antici, Cinul sau Biserica cerească, Judecata de apoi, Scara virtuților sau cerească, Facerea, Vămile văzduhului, Pilda Fiului risipitor, Predicarea Apostolilor, Viața Maicii Domnului, Rugul în flăcări, Maica Domnului Indurătoarea, Pocrovul, Incoronarea Maicii Domnului, Martiriul călugărilor din Sinai și Rait, Apocalipsul, Deisis etc.).

II. *Teme care reprezintă aspecte din viețile, patimile și minunile unor sfinți.*

Articolul se încheie cu prezentarea temelor iconografice reprezentate în pictura interioară a bisericilor, pentru a da o privire de ansamblu a întregii picturi moldovenești din veacul al XVI-lea].

— Pr. Ilie Gheorghiiță, *Grija deosebită a mitropolitului Veniamin Costachi pentru ridicarea nivelului cultural al clerului. Considerații în jurul unei scrisori inedite* (p. 645—659) [— urmărind îndeaproape textul testamentului lui Veniamin Costachi, al scrisorii adresate către mitropolitul Moldovei Meletie (17 august 1846) pentru a-i cere să sprijine plecarea la studii în Grecia a ierodiaconului Veniamin Cananău (socotit de el vrednic «să fie dascăl și propovăduitor în Biserica Moldovei») și al scrisorii adresate (la 17 august 1821) mitropolitului Veniamin Costachi de către ierodiaconul Ierotei, aflat atunci la studii la Academia teologică din Kiev, trimis de Veniamin Costachi, autorul înfățișează grija, activitatea și înfăptuirile care au constituit preocuparea permanentă a mitropolitului Veniamin Costachi pentru înființarea de școli pentru popor cu limba de predare română, pentru pregătirea superioară a clerului în general și pentru o deosebită grijă pentru cei socotiți de el vrednici de a pătrunde în înalta ierarhie bisericească].

În rubrica «*Predici*» :

— Pr. Prof. M. Șesan, *Predica la Duminica a XVIII-a după Rusalii* : «*Prisostrea spre tot lucrul bun*» (p. 660—661) ;

— Pr. Prof. M. Șesan, *Lă Duminica a XXI-a după Rusalii* (p. 662—663) ;

— Pr. Conf. C. Todicescu, *Ospățul evanghelic* (p. 664—666) ;

— Pr. Const. Chiriac, *La Prea Cuvioasa Parascheva. Hramul catedralei episcopale din Roman* (p. 667—669).

— † Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Cuvintare ocazională* : La Sfânta Liturgie din catedrala mitropolitană din Iași, în ziua de 23 octombrie 1971, în timpul vizitării Mitropoliei Moldovei și Sucevei de către Sanctitatea Sa Nicolae al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi (p. 610—613).

În rubrica «*Vrednici slujitori ai Bisericii Ortodoxe Române*» :

— Pr. Ioan Andrișoae, *Episcopul Iacov Antonovici (1856—1931)* (p. 670—674) [— înfățișarea momentelor principale din viața și activitatea multilaterală a fostului episcop Iacov al Hușilor, de la care au rămas mai multe lucrări importante (unele premiate de Academia Română), dintre care autorul amintește : *Istoria Comunitii Bogdana* (1906) și *Documente birlădene* (în cinci volume), care prezintă o însemnată deosebită fiindcă prin mijlocirea lor se cunoaște viața socială a orașului Birlad sub toate aspectele ei.

În rubrica «*Însemnări*» :

— Prof. Vasile Drăguț, *Un capitol unic al artei universale : bisericile cu pictură exterioară din Moldova* (p. 675—678) [— reproducerea în traducere a articolului publicat în revista belgiană «*Syntheses*», numărul pe mai 1971].

— I. D. Lăurat, *Eftimie de Tirnovo și mișcarea culturală din țările române în veacurile al XIV-lea și al XV-lea* (p. 678—679) [— rezumat al comunicării cu acest titlu ținute de autor la Simpozionul organizat la Tirnovo, între 11 și 16 octombrie 1971, închinat «rolului lui Eftimie și al școlii lui în istoria culturii bulgare și a popoarelor vecine»].

— Zam. Paul, *Congresul internațional de studii bizantine, București, 6—12 septembrie 1971* (p. 679—685) [— o amplă dare de seamă asupra lucrărilor congresului denumit «*București II*», «un popas și un start spre noi cuceriri ale bizantinologiei», care a constituit un moment care face cinste tradiției școlii românești de bizantinologie, popoului care este continuator al culturii bizantine dar și Bisericii Ortodoxe prin a cărei filieră cultura a pătruns în popor].

«MITROPOLIA ARDEALULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopiei Clujului și Oradiei, an. XVI (1971):

Numărul 11—12,

pe lunile noiembrie—decembrie, cuprinde:

În rubrica «Pastorale»:

— † Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *rală la Nașterea Domnului — 1971* (p. 799—803);

— † Teofil, Episcopul Clujului, *Pastorală la Nașterea Domnului — 1971* (p. 799—803);

— † Vasile, Episcopul Oradiei, *Pastorală la Nașterea Domnului — 1971* (p. 804—809).

În rubrica «Aniversări»:

— † Teofil, Episcopul Clujului, *O jumătate de veac de la reînființarea Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului* (p. 810—815) [— textul cuvântării festive rostite de P. S. Episcop Teofil la deschiderea sesiunii ordinare din anul 1971 a Adunării Eparhiale a Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului].

— Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Aniversarea Institutului teologic de grad universitar din Sibiu: 160 de ani de la înființarea Școlii teologice ortodoxe din Transilvania* (p. 816—826). [— o succintă și limpede trecere în revistă a momentelor importante petrecute în cei 160 de ani, cîți s-au scurs de la 15 martie 1811, cînd tînărul diacon profesor Gheorghe Lazăr — devenit apoi «cîtorul învăță-mîntului superior modern în limba română» prin cursurile sale la Academia Sfintu-Sava din București —, abia întors de la studii din Viena, «deschidea într-o modestă casă dintr-un cartier mărginaș al Sibiului (existentă și astăzi) primele cursuri sistematice de teologie pentru pregătirea viitorilor preoți ortocși din Transilvania».

În cursul celor 160 de ani de existență neîntreruptă, această școală deschisă de diaconul profesor Gheorghe Lazăr s-a dezvoltat progresiv ajungînd «să fie azi una din cele mai de seamă școli de teologie ortodoxă din lume»].

— Redacția, *La sărbătorirea centenarului Societății academice-literare «România Jună» de la Viena (1871—1971)* (p. 827—831) [— dare de seamă asupra sărbătoririi, între 3 și 6 decembrie 1971, de către Parohia ortodoxă română din Viena și de Colonia Română din Austria, a centenarului Societății «România Jună», la care — din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat — ca delegat al Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului].

În rubrica «Studii»:

— † Visarion Aștileanu — Rășinăneanul, Episcop vicar al Arhiepiscopiei de Sibiu și Alba Iulia, *Aspecte ale unificării spirituale a românilor din Transilvania: Unitatea de limbă în secolul al XIX-lea* (p. 832—851) [— autorul își propune să aprofundeze, «din punct de vedere istoric și bisericesc, capitolul IV — intitulat «Biserica Ortodoxă Română și cea fostă greco-catolică una în slujirea poporului român» — din lucrarea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului *Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile*].

Intemeindu-se pe amănunte extrase din documentele vremii în legătură cu importanta problemă a «luptei pentru limbă», care a frămîntat opinia publică românească din Transilvania în veacul trecut, autorul aduce o contribuție la cunoașterea istoricului acestei lupte, purtate de românii ortocși și uniți din Transilvania, împotriva procesului de deznaționalizare a românilor, început după o metodă sistematică prin Legea (votată în Dieta Transilvaniei din Cluj, la 31 ianuarie 1842) pentru introducerea limbii maghiare ca «limbă oficială», urmărind totala maghiarizare a poporului român din Transilvania «în ritmul cel mai accelerat cu putință».

După ce trece în revistă momentele principale ale acestei lupte (1842—1918), autorul se oprește îndeaproape — cu prilejul împlinirii a 100 de ani — asupra momentului de vîrf al acestei lupte: ținerea în octombrie-noiembrie 1870, la Budapesta, a Congresului Bisericii Romano-Catolice din Ungaria pentru a decreta «autonomia» sa față de stat, urmînd să încadreze în această autonomie și fosta Biserica greco-catolică română.

În prezentarea detaliată a evenimentelor anului 1870, autorul se oprește îndeaproape asupra participării și ținutei demne a delegației Episcopiei romano-catolice a Oradiei (singura care a înțeles să participe la Congresul de la Budapesta, împotriva atitudinii comune a Bisericii Ortodoxe Române și a Bisericii greco-catolice din Transilvania de a protesta împotriva ținerii Congresului și de a sabota lucrările lui) la lucrările Congresului Bisericii Romano-Catolice din Ungaria.

După o scurtă prezentare a biografiei celor trei delegați: preotul Iustin Popfju (1841—1882), Iosif Vulcan (1841—1907) și Iosif Roman (1829—1908), autorul înfățișează activitatea

acestora la lucrările Congresului și în fața autorităților de stat cărora le-au prezentat textul protestului-memorandum din partea tuturor românilor din Transilvania împotriva încadrării Bisericii greco-catolice române în «autonomia Bisericii Catolice Ungare».

În continuare este publicat în întregime discursul rostit de preotul Iustin Popfiu în fața Congresului și sint evidențiate, și, având în vedere stilul greoi în care este redactat discursul, redatate ideile principale pe care le cuprinde.

— Preot Ion Bunea (Cluj), *Impărăția lui Dumnezeu (Sensul ei nou testamentar)* (p. 852—855) [— o scurtă prezentare a întreitului înțeles al împărăției lui Dumnezeu în scrierile Noului Testament: împărăție sufletească (Luca XVII, 21; Rom. XIV, 17), împărăție externă — Biserica creștină (Gal. III, 27; I Cor. XII, 27; Efes. V, 30) și împărăția cerească — eshatologică (I Cor. XIII, 12; Evr. XII, 22)].

— Diacon Gheorghe Papuc, *Gînduri pentru preoți și diaconi* (p. 856—860) [analizarea înțelesurilor pe care le conține textul «Rîvna casei Tale m-a mincat» (Ps. LXVIII, 11; Ioan II, 17) și evidențierea permanentei importanței lui actualității].

În rubrica «*Îndrumări omiletice*»:

— † Vasile, Episcopul Oradiei, *Bucuria și roadele unității în credință* (p. 861—864) [— cuvîntare rostită la sfințirea bisericii din Gjurtelecul Hododului, Protoieria Carei, în ziua de 17 septembrie 1971];

— Prot. I. Moraru, *Fiul rădăcit află că-rarea*. Predică (p. 864—867);

— Prot. Aurel Radu, *Părțile Sfintei Liturghii și înțelesul lor*. Predică (p. 867—871);

— Sebastian Șebu, *Predică la Duminica XXV-a după Rusalii* (p. 871—873);

— Diacon P. I. David, *Predică la Duminica XXVIII după Rusalii* (p. 874—876);

— † Vasile, Episcopul Oradiei, *Nașterea Domnului oglindită în colinde*. Predică (p. 876—879);

— Diacon Gheorghe Papuc, *Hristos pe pămînt, îndălțați-vă*. Predică (p. 879—881).

— † Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Cuvîntări ocazionale*: — «La sărbătorirea cente-

narului Societății academice literare «România Jună de la Viena», între 3 și 6 decembrie 1971 (p. 829—831); — «La primirea la Sibiu a Cardinalului Dr. Julius Döpfner, Arhiepiscop de München și Freising» (p. 893—897); — «La binecuvîntarea bisericii Sfîntul Nicolae din Petroșani», la 14 noiembrie 1971 (p. 901—904); — «La binecuvîntarea bisericii din Sălcuța de Sus, Protoieria Cîmpeni», la 21 noiembrie 1971 (p. 905—908 și 909—912); — «La sfințirea bisericii din Ungheni, Protoieria Tîrgu-Mureș», la 17 septembrie 1971 (p. 912—923 și 924—926); — «La sfințirea bisericii catedrale din Tîrnăveni, Protoieria Sighișoarei», la 23 și 24 octombrie 1971 (p. 927—930 și 931—935); — «La binecuvîntarea bisericii din Viștea de Jos, Protoieria Făgăraș», la 7 noiembrie 1971 (p. 937—939); — «La sfințirea bisericii din Voinești», la 31 octombrie 1971 (p. 940—942 și 942—946).

— † Teoctist, Episcopul Aradului, *Cuvîntare ocazională*: — «La binecuvîntarea bisericii din Petroșani», la 14 noiembrie 1971 (p. 898—901).

În rubrica «*Urme din trecut*»:

— Nicolae Branga, *Cînd și unde pătrunde creștinismul în Dacia. Pe marginea unor vestigii din Muzeul Brukenthal* (p. 882—885) [— descrie și analizează: Tabula ansata cu inscripția «Ego Zenovius votum posui» (descoperită la Biertan-Sibiu, în 1775) și opaițul de lut cu «cruce latină» (descoperit la Apulum, în veacul al XIX-lea), care mărturisesc răspîndirea creștinismului în veacul al IV-lea ca un reflex al «Renașterii constantinene» în Dacia inferioară].

În rubrica «*Urme din trecut*»:

— Ilie Dan Ciobotea, *450 de ani de la moartea lui Neagoie Basarab, Voievodul Țării Românești* (p. 950—952).

— M. Păcurariu, *100 de ani de la înființarea Societății «România Jună» din Viena* (p. 953—954).

— Mircea Păcurariu, *175 de ani de nașterea marelui gînditor și luptător progresist Ștephan Ludwig Roth* (p. 955—948).

— Ierom. Veniamin Micle, *Despre predica Sfinților Apostoli* (p. 958—960).

«MITROPOLIA OLTENIEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, an. XXII (1971):

Numărul 11—12,

pe lunile noiembrie-decembrie, cuprinde:

— Redacția, *Antiversarea Republicii*: A XXIV-a (p. 787—788).

În rubrica «*Pastorale*»:

— † Firmilian, Arhiepiscop și Mitropolit, *Pastorală la Nașterea Domnului — 1971* (p. 789—791);

— † Iosif, Episcopul Rîmnîcului și Argeșului, *Pastorală la Nașterea Domnului* — 1971 (p. 791—795).

În rubrica «Aniversări» :

— *Omogiul Prea Sfințitului Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului la împlinirea vârstei de 75 de ani* (p. 796—801) [— Pr. Cons. N. Bălă, «Omagiul Centrului Eparhial»; — Prot. Constantin C. Dejan, «Omagiul preoților și credincioșilor din Eparhie»; — Arhim. Melhisedec Dimitriu, «Amintiri»].

În rubrica «Articole» :

— † Nestor Vornicescu-Severineanu, Episcop vicar, *Patru xilografuri din anul 1658—1659 : Comentar și ilustrații la Rugăciunea Domnească* (p. 802—822) [— studiu închinat P. S. Episcop Iosif al Rîmnîcului și Argeșului cu prilejul împlinirii vârstei de 75 de ani.

Articolul prezintă patru xilografuri, descoperite de autor în 1962, la Mînăstirea Sfințului Ioan din Suceava, fiind trecute în capitolul «Instrumente pentru legătura de cărți» — deși ele constituie material tipografic — din Inventarul întocmit între 1820 și 1824 de arhimandritul Filaret Bendeveski.

Cele patru xilografuri sînt săpate în negativ pe două scîndurele din lemn de pâr, pe fiecare parte cite o compoziție, referitoare la ultimele patru cereri din Tatăl nostru... (celelalte xilografuri, referitoare la primele trei cereri nu au fost încă descoperite).

Fiecare din cele patru compoziții prezintă în centru chipul unei ființe umane, înaripat, înconjurat de scene mai mici : *sus* — chipul Mîntuitorului în poziție iconografică asemănătoare cu Dumnezeu Savaot ; în *stînga* și în *dreapta* — cite trei scene simetrice așezate, cele mai multe însoțite de texte lămuritoare ; *jos* — texte slavone comentează una din Sfințele Taine : Euharistia, Pocăința, Cununia și Maslul.

Aceste xilografuri, — singurele păstrate în țara noastră din veacul al XVII-lea (împreună cu alte două executate din inițiativa mitropolitului Petru Movilă, în jurul anului 1630) — sînt cele mai vechi piese tipografice datate și executate de un român, care se intitula «de la Bacău», ori «Moldoveanul».

Artistul săpător în lemn, dovedește cunoștințe teologice și gust și simetrie în executarea scenelor ce simbolizează cele șapte cereri din Rugăciunea domnească și totodată cele șapte Sfințe Taine și cele șapte virtuți ale mîlosteniei.

În dezvoltarea articolului, materialul este grupat în următoarele paragrafe : — «Datarea celor patru xilografuri» (1658—1659) ; — «Autorul» (Ioan Bacov, Ivan din Bacău, iar

după călugărie : Ioanichie Bacaoanu) ; — «Descrierea xilografurilor și încadrarea lor în contextul teologic».

Articolul este însoțit de reproducerea celor patru xilografuri (la cererile IV, V, VI și VII din Tatăl nostru) și a altor patru xilografuri în care autorul a reluat idei și motive din lucrări anterioare («Cele două căi», «Cei trei îngeri la Stejarul lui Mamvri», «Poarta cărții» «Cheia înțelepciunii» și «Înțelepciunea lui Dumnezeu»].

— Pr. I. Ionescu, *Despre originea și înțelesul cuvîntului Crăciun în limba română* (p. 823—839) [— semnalînd de la început că «Unul dintre cele mai discutate cuvinte ale limbii române, mai bine de o sută de ani, este cuvîntul *Crăciun*», autorul înfățișează sintetic diferitele ipoteze făcute în decursul timpului asupra originii cuvîntului «crăciun», oprindu-se pe larg la cercetările Academicienilor Al Rosetti și Al. Graur. Primul afirmă că originea cuvîntului crăciun stă în termenul latin *creatio* prin intermediul slav ; iar al doilea afirmă că termenii care — cu îndreptățire după legile fonetice, dar nu și după înțeles — pot constitui originea cuvîntului crăciun sînt termenii latini :

— *Calatio* (chemarea pe care o lansau preoții (păgini) la ziua întîi a fiecărei luni și care a dat în românește : *cărăciune*), pe care însă Al. Graur o respinge pentru că «nu se vede de ce creștinii ar fi adoptat un termen folosit de preoți politeiști» ;

— *Creatio* (creare, cu sensul de naștere), pe care Al. Graur îl consideră că «după toate probabilitățile are și etimologia și înțelesul justificate și pare într-adevăr singurul etimon serios propus pînă azi» pentru cuvîntul crăciun.

În continuare, autorul propune o ipoteză proprie. Că termenul *creatio* avînd sensul de «a face să ia naștere din nimic (neant)» nu putea fi folosit pentru a determina nașterea Mîntuitorului cu trup din Fecioara Maria. Însă termenul *colatio*, avînd sensul de chemare, la început de an, este «termenul cel mai îndreptățit după înțelesul său, ca să fie acceptat etimologic pentru românescul crăciun».

În demonstrarea sa autorul — după ce amintește pe cei ce au văzut, în trecut, în deosebi Vasile Pârvan, originea cuvîntului crăciun în termenul *calatio* — analizează situația sărbătoririi Nașterii Domnului în primele veacuri creștine, în Biserica Orientală și în cea Occidentală. Și avînd în vedere că în Răsărit se sărbătorea, sub numele *Epifania*, în același timp cu Botezul Domnului. Nașterea Domnului — care însemna în același timp și începutul anului bisericesc cînd, pe de o

parte, se anunțau creștinilor data Paștilor și a sărbătorilor mobile (deci numirea *calatio* putea păstra sensul de chemare, anunțare la început de an); iar pe de altă parte (tot numai în Răsărit) la Epifanie erau primiți la Botez catehumenii, adică cei chemați, care după Botez puteau rămâne și la liturghia credincioșilor, spre deosebire de cei «chemaiți» care erau (și urmele se păstrează încă în cult) invitați în chip repetat să părăsească sfântul locaș (deci numirea *calatio* putea păstra sensul general de chemare).

Acest obicei a dus la chemările, calendele, colindele-corindele cîntate de copii și tineri în ajunul Epifaniei. Iar cînd în a doua jumătate a veacului al IV-lea Biserica de Răsărit a acceptat mutarea sărbătorii Nașterii Domnului la 25 decembrie, cum se sărbătorea de multă vreme în Biserica de Apus (care acceptase și ea sărbătorirea Botezului Domnului la 6 ianuarie), a fost mutată și acea *Colationem C(ă)rciun(e)*.

În ultima parte autorul se ocupă de făuritorii adevărați ai colindelor noastre creștine în care se oglindește latinitatea limbii noastre și în care sînt cuprinse elementele conștiinței condiției noastre de români și ortodocși ai romanității orientale].

— Pr. Asist. Gabriel Popescu, *Vremea colindelor* (p. 840—842) [— o scurtă prezentare a fenomenului colindelor românești care se înscriu în creațiile folclorice, anonime, și a căror arie de plămădire este egală cu aria locuită de români, iar ca timp folclorul se naște odată cu poporul, se dezvoltă cu el și durează cît durează poporul într-o permanentă dinamică dependentă de starea de dezvoltare a poporului.

Reprezentînd datini creștinești, colindele se înscriu în tradiția bisericească avînd caracteristică evlaviază. De aceea colindele au constituit mijloacele populare de apărare a credinței ortodoxe și a unității naționale, împotriva prozelitismului eterodox, care urmărea să rupă unitatea de credință a românilor, pentru a-i putea mai ușor dezmembra național].

În rubrica «*Drumar omiletic*» :

— Pr. Prof. Ilie Brătian, *Predică la Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril* (p. 842—845) ;

— Diac. P. I. David, *Predică la Sfîntul Arhidiacon Ștefan* (p. 845—848).

În rubrica «*Documente*» :

— Pr. D. Bălașa, *Minăstirea Sadova — Județul Dolj* (p. 849—871) [— studiu monografic asupra așezării minăstirești aflate la 48 km de Craiova, încadrată în planul mitropolitan de reparații, ca vechi locaș basarabesc.

Temeinic documentat studiul înfățișează în chip sistematic : — «*Date istorice*» asupra acestei ctitorii a craioveștilor din jurul anului 1500 ; — *Date amănunțite* «despre familia craioveștilor» ; — «*Ctitoria lui Matei Basarab și Preda Brîncoveanu* la mare spătar» ; — «*Inchinarea Minăstirii*» la 20 decembrie 1761 Mitropoliei din București ; — «*Reparații făcute sub egumenii Pantelimon și Paisie*» ; — «*Portretele ctitorilor*» ; — «*Insemnări pe cărți*» ; — «*Bolnița sau spitalul Minăstirii Sadova*» ; — «*Anexe*» în care publică textul documentelor privitoare la : I. Schitul Murgăș-Dolj metoc al Minăstirii Sadova — 2 documente ; II. Schitul Popii Robului — 1 document ; III. Lacusteni — 2 documente ; IV. Catagrafiile ale Minăstirii Sadova — 5 documente din : 1824, 1838, 1848, 1850, și 1854. Șase reproduceri fotografice și o schiță de plan însoțesc textul].

În rubrica «*Insemnări*» :

— Conf. Dr. ing. Nicolae Leonăchescu și Ion P. Leonăchescu — Bebe, *Costești-Vilsan, proprietate a Minăstirii Argeș* (p. 872—881) [— o temeinică analiză a documentelor privitoare la evoluția dreptului de proprietate asupra moșiei Costești, la început obște liberă, apoi stăpînită, vîndută și cumpărată de diferiți boieri, pentru ca treptat să devină proprietatea Schitului Brădet de pe Valea Vilsanului și apoi a Minăstirii Curtea de Argeș].

— Monahia Irina Gavrilă, *Maicile arhimandrite Ecaterina și Fevronia Miclăuș* (p. 881—884) [— înfățișarea momentelor principale din viața duhovnicească a două surori, urmașe ale Sfîntului Oprea Miclăuș din Săliște, călugărite la Minăstirea Hurez : Maria în 1900, devenită Ecaterina (decedată în 1934) și Ioana în 1908, devenită Fevronia (decedată în 1969). Datele sînt extrase din Dosarul 59—M, 1928—1949 din Arhiva Mitropoliei Olteniei].

«MITROPOLIA BANATULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și a Episcopiei Aradului, an. XXI (1971) :

Numărul 10—12,

pe lunile octombrie-decembrie, cuprinde :

— † Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Se află, oare, ecumenismul în criză ?* (p. 527—529)

[— o judicioasă analiză a nemulțumirii manifestate de reprezentanți ai unor Biserici și ai marilor organizații internaționale creștine că în cadrul Mișcării ecumenice s-au obținut

«prea puține progrese în direcția apropierii punctelor de vedere teologice ale confesiunilor și denominațiilor creștine și că au apărut noi contradicții atât pe plan teoretic cit și practic».

În analizarea succintă a faptelor, autorul demonstrează că, deși «există cu adevărat suficiente temeiuri care să justifice scepticismul», totuși s-au realizat — și procesul acesta continuă — reale progrese dacă acceptăm că dăinuirea nepotrivirilor vechi și ivirea altora noi nu întunecă ideea în sine a unității căutate.

În această perspectivă sînt succint prezentate fenomene ca : dorința de cunoaștere reciprocă, contactele extinse la toate nivelurile între Bisericile creștine, o convergență reală în formularea diferitelor teze dogmatice ale Ortodoxiei, Romano-Catolicismului și Protestantismului, îndeosebi în concepția despre tradiție, despre Biblie, despre Sfintele Taine și despre rolul Bisericii care este reconsiderat nu numai principal ci și funcțional (în special la romano-catolici și protestanți).

Este remarcat de asemenea fenomenul mutațiilor în chiar sinul Bisericilor creștine, manifestate prin : apropierea Bisericii Catolice de Mișcarea ecumenică, multiplicitatea uniunilor între Bisericile și denominațiile protestante, reîntregirea unora din Bisericile Ortodoxe și înaintarea procesului de unire a lor cu Bisericile Vechi Orientale.

Încît autorul concludă că în ciuda crizei evocate ca tristețe și nemulțumire trebuie să deslușim apariția multor elemente încurajatoare și, mai ales, deschizătoare de perspective noi.

În rubrica «Studii» :

— Preot Ion Bunea, *Vechiul Testament — călăuză spre Hristos* (p. 530—533) [— pornind de la adevărul că Vechiul Testament a avut un rol pedagogic de pregătire pentru primirea lui Mesia și a Legii evanghelice și că între cele două Testamente există o legătură organică indisolubilă, autorul cercetează îndeaproape problema că unii creștini cer renunțarea la Vechiul Testament intrucît ar fi expresia religiei iudaice.

În demonstrarea sa autorul arată că renunțarea la Vechiul Testament ar fi o greșeală, o răstălmăcire a lucrurilor, deoarece actul întrupării ar deveni fără sens dacă i s-ar smulge rădăcinile înfipte în realitățile vechitamentare, iar a reduce pe Fiul lui Dumnezeu la măsura judecăților noastre mărginite ar însemna a-L bagateliza].

— Diac. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Un precursor al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe*

Române din Transilvania : Petru Maior (p. 534—549) [— autorul socotește potrivit să-și întoarcă gîndul la înaintașii care, cu prețul a nesfîrșite sacrificii, au militat pentru îndreptarea a ceea ce se stricase prin înșelăciune, rapt și prigoniri. Mulți dintre ei au aparținut «celeilalte străni» și acceptaseră compromisul obligați de împrejurări și din dorința obținerii dreptului la viață, libertate și cultură pe care li-l refuzau stăpînitorii vremelnici ai acelor vremuri.

În acest fel se explică de ce Școala ardeleană s-a arătat străină oricărui spirit confesional, promotorii ei combătînd acest spirit ori de cîte ori l-au înfîlînit. În afara faptului că reprezentanții Școlii ardelenice au fost și greco-catolici și ortodocși, înșiși «uniții» nu și-au economisit învinuirile aduse consecințelor nefaste ale «uniației» și n-au ezitat să intre în conflict cu oficialitatea greco-catolică. Astfel cunoscuții corifei ai Școlii ardelenice — Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior — deși «latiniști» convingși, au denunțat încercările de latinizare și catolicizare depuse prin mijlocirea Bisericii greco-catolice și nu au încetat de a ține aprinsă făclia dragostei față de Biserica strămoșească.

În studiul său, autorul exemplifică acest adevăr cercetînd, analizînd și interpretînd operele și multilaterală activitate a lui Petru Maior, «unul din cei mai străluciți reprezentanți ai istoriografiei și filologiei românești din epoca iluminismului în Transilvania și în același timp unul din cei mai de seamă slujitori ai Bisericii strămoșești».

După ce expune pe scurt momentele principale din viața, pregătirea (la Blaj, Roma, Viena) și activitatea — ca profesor la Blaj (1780—1785), ca preot în Reghin-sat și proto-pop al Gurghiului (1785—1809) și ca «revizor crăiesc» și corector al cărților românești care se tipăreau la Buda (de la începutul anului 1809 pînă la moarte la 14 februarie 1821, la vîrsta de 65—67 de ani) — autorul analizează succint și foarte judicios operele publicate de Petru Maior, în care acesta a depus toate calitățile sale de scriitor, istoric și lingvist în slujba celei mai mari cauze din acea vreme: eliberarea națională și socială a românilor din Transilvania și făurirea unei culturi naționale moderne.

Ca istoric Petru Maior a urmărit să dovedească : latinitatea, unitatea de origine a poporului român și continuitatea lui în Dacia. În domeniul istoriei bisericești a scris *Istoria Bisericii românilor atît acestor de dincoace cit și a celor de dincolo de Dunăre* (Buda, 1813), devenind astfel, «părintele istoriografiei noastre bisericești».

Ca filolog și lingvist Petru Maior aduce în operele sale un punct de vedere nou (față de Șincal și Micu) în privința latinității limbii noastre, că «limba română deriva din latina populară și nu din cea literară-clasică», fiind primul dintre lingviștii europeni care a făcut această precizare.

După ce analizează pe larg opera *Istorie a Bisericii românilor ...*, autorul se ocupă și de activitatea de predicator (trei volume de predici), demonstrând că și predicile sau propovăduirile lui Petru Maior — ca și celelalte opere teologice ale lui — au avut un rol însemnat în păstrarea unității bisericești a românilor ortodocși din Transilvania, urmînd linia tradiției ortodoxe.

De aceea, concluce autorul, se poate afirma pe bună dreptate că «Petru Maior deși era protopop unit, a fost în același timp un preot și teolog ortodox».

— Ioana Cristache-Pana it și Arh. Florica Dimitriu, *Bisericile de lemn ale Banatului* (p. 550—564) {— un interesant studiu asupra celor 28 de biserici de lemn din Banat, aflate în majoritatea lor în partea muntoasă (numai cîteva exemplare izolate se află în partea de șes din Apus), care constituie mărturia talentului artistic al creatorilor lor, manifestat în decorația pictată a bisericilor.

Tradiția, însemnările de pe cărți și alte izvoare documentare atestă prezența bisericilor de lemn pe tot întinsul Banatului în epoca feudală. Însă majoritatea lor au fost mistuite în timpul evenimentelor ce au premers ocupația turcească și în timpul acestei ocupații (începînd din 1552), ca și în timpul războaielor din veacul al XVII-lea.

Pe de altă parte, dispariția bisericilor de lemn se explică și prin manifestarea, începînd din veacul al XVIII-lea, a unui proces de substituire a bisericilor de lemn cu biserici de zid, îndeosebi în partea de Apus a Banatului, unde lemnul era mai greu de procurat, dar acest proces se datorește și unui avînt al vieții economice, al dezvoltării agricole în șesul Torontalului. În acest proces este caracteristic faptul că satul care-și construia o nouă biserică (de zid) nu o distrugea pe cea veche, ci o vindea sau o dăruia unui alt sat.

Cu toate aceste fenomene biserica de lemn rămîne dominantă în Banat pînă la sfîrșitul veacului al XIX-lea, ceea ce constituie dovada intensei existențe a bisericilor de lemn în epocile anterioare.

În tratarea sistematică a temei, autoarele se opresc îndeaproape la : — *Datarea istorică,*

în care arată că peregrinările bisericilor de lemn au făcut ca să se piardă pisanile lor inițiale și de aceea încadrarea bisericilor în timp se sprijină pe însemnările făcute pe cărțile de cult, pe inscripțiile pe pictură și pe tradiție. În continuare sînt analizate probleme legate de datarea unei biserici din veacul al XV-lea, a uneia din veacul al XVIII-lea (acestea și-au păstrat valoarea artistică); a două biserici din veacul al XIX-lea (care de asemenea și-au păstrat valoarea artistică).

Se trece apoi la prezentarea *Tipologiei bisericilor din lemn din Banat*, care prezintă 8 variante de tipuri de plan (din care numai unul — Berini — se abate de la forma dreptunghiulară). Această analiză a tipologiei duce la concluzia că meșterul popular a preluat de fiecare dată pentru o biserică nouă forma bisericii mistuite de vreme. Din analizarea pe larg a formelor de plan, autoarele conclud că bisericile de lemn bănățene păstrează moștenirea unor forme planimetrice preluate de la un secol la altul.

Sînt apoi urmărite probleme privitoare la *Prîdvoare, la Tehnica construcției și la Elemente de elevație.*

Nouăsprezece reproduceri de biserici de lemn — integral ori detalii importante — și o planșă cu cele 8 schițe de plan completează studiul.

În rubrica

«*Îndrumări omiletice și catehetice*» :

— Pr. Ieremia B. Ghitta, *Răspłata cerească*. Predică la Duminica a XXII-a după Rusalii (p. 565—568) ;

— Diacon Ioan G a s p a r, *Dar și responsabilitate*. Predică la Duminica a XXIV-a după Rusalii (p. 568—570) ;

— Preot Ioan B u n e a, *Ce este mintuirea sufletului ?* Predică la Duminica după Înălțarea Sfintei Cruci (p. 570—574) ;

— Pr. Vasile Petrică, *Cumpătarea — izvor de viață și virtute* (p. 574—577).

În rubrica «*Aniversări*» :

— Redacția, *În cinstea Republicii* (p. 589—592).

În rubrica «*Note și comentarii*» :

— Arhim. Timotei Sevicu : — *Contribuții ale teologiei ortodoxe române* ; — *Noți termeni ecumeniști* ; — *Oportunitatea precizării unor termeni teologici* (p. 618—625).

— *Schimbări de poziție în ce privește administrarea Botezului* (p. 626—627).

P. V. I.



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC — Nr. 11 - 12 — NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1972



BISERICĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE
ANUL XC - Nr. 11 - 12, NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1972

BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor ; P. S. IRINEU SUCEVEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor ; P. S. VISARION RĂȘINĂREANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii de Alba Iulia și Sibiu ; P. S. NESTOR SEVERINEANUL, Episcopul-vicar al Sfintei Arhiepiscopii a Craiovei ; P. Cuv. TIMOTEI SEVICIU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei și Căransebeșului.*

Redactor responsabil : *P. C. Pr. IOAN GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale.*

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți, Prea Sfințiii Episcopi ; Profesorii Institutelor teologice, ai Seminarilor teologice și ai Școlilor de cântăreți bisericești ; Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali, protopopii, preoții, candidații la titlul de doctor în teologie ș.a.

C U P R I N S U L

Pag.

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

Un sfert de veac de la proclamarea Republicii 1133

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, *Pastorală la sărbătorile Nașterii Domnului din anul 1972* 1143

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, *Scrisoare irenică adresată Patriarhilor și Întistătorilor de Biserici creștine cu prilejul Crăciunului — 1972 și Anului nou — 1973* 1147

† Mitropolitul Firmilian al Olteniei 1149

VIAȚA BISERICESCA

Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și: Maiestatea Sa Imperială Haile Selassie I, împăratul Etiopiei; Excelența Sa -Episcopul Joseph Brinkhues al Bisericii vechilor-catolici din R. F. Germania 1159

Vizita în Marea Britanie a P.S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal 1161

Serbarea datinilor de Crăciun și Anul nou la școlile teologice din București și la Centrul patriarhal 1164

Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine: Sedința comună a Prezidiului, Comitetului consultativ și Comitetului financiar ale Conferinței Bisericilor Europene (Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal) 1170

Cronică 1178

Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare 1179

Din viața Bisericilor Ortodoxe surori 1185

INSEMĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

Noi măsuri legislative, pe calea progresului economic și social; Aniversarea unui eveniment epocal: 1 Decembrie 1918; File din cronică a unei prietenii frățești; Activitatea României la cea de-a XXVII-a sesiune a Organizației Națiunilor Unite; Solemnități la Consiliul de Stat în legătură cu aniversarea Republicii și cu Anul nou; Încetarea din viață a unor mari personalități (Athanase Joja; Horia Hulubei; Henri Coandă; Victor Eftimiu) 1198

INDRUMĂRI PASTORALE

Predica în Biserica Ortodoxă Română în vremea noastră, de Pr. Asist. Gabriel Popescu 1209

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Documente inedite privitoare la istoria învățămîntului teologic din Transilvania</i> , de Pr. T. Bodogae	1217
<i>Biserica Moldovei și așezămintele spitalicești în prima jumătate a secolului al XIX-lea</i> de Prof. T. G. Bulat	1227
<i>Pictura religioasă din Muntenia și Oltenia în secolul al XVI-lea</i> , de Pr. Doctorand Ștefan-Vlăduț Vasiliu	1238
<i>Date noi în legătură cu incunabulul slavon de la Biserica «Sfîntul Nicolae» din Șcheii Brașovului</i> , de Dr. Octavian Nițu și Pr. Mihai Manolache	1249

DOCUMENTARE

<i>Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile bisericești patriarhale</i> , de Pr. Alexandru-Armand Munteanu	1256
<i>Biserica creștină din Malabar între anii 1500—1900</i> , de Doctorand Constantin Stănuț	1278
<i>Lucrări și studii ale savantului armean H. Dj. Siruni cu privire la poporul român și patria noastră</i> , de Arhim. Zareh Baronian	1287

RECENZII

«Buletinul Monumentelor Istorice» nr. 3/1972; <i>Pagini de veche artă românească</i> , II, București, 1972, de Radu Crețeanu	1290
Dr. Gh. Popescu-Vilcea, <i>Anastasiu Crimca</i> , București, 1972, de Pr. Prof. Mircea Păcurariu	1294
Nicolae Jorga, <i>Evocări din literatură universală</i> , București, 1972, de Pr. Prof. Corneliu Sirbu	1297
Alexandru Duțu, <i>Les livres de sagesse dans la culture roumaine. Introduction à l'histoire des mentalités sud-est européennes</i> , Bucarest, 1971, de Pr. Ilie V. Iacobescu	1299
<i>Monumentele bisericești din Arad și împrejurimi; Monumente de artă și arhitectură bisericească din Episcopia Aradului</i> , Arad, 1971, de Ion Gherman	1302
<i>Revista revistelor mitropolitane</i> , de P. V. I.	1304

PARTEA OFICIALĂ

<i>Lucrările Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în sesiunea ordinară a anului 1972</i>	1319
<i>Lucrările Adunării Naționale Bisericești</i>	1334

ANEXE

<i>Cîntările stîntei liturghii, glas 3 (modul trigian), pentru cor mixt (urmare)</i> , de Pr. Iulian Cârstoiu	I—XXIV
Cuprinsul revistei «Biserica Ortodoxă Română» pe anul XC (1972)	XXV—XXXII



• ANIVERSĂRI-COMEMORĂRI •

UN SFERT DE VEAC DE LA PROCLAMAREA REPUBLICII

Cu sentimente de legitimă mândrie și entuziasm patriotic, poporul român sărbătorește în acest an un sfert de veac de la proclamarea Republicii — eveniment de însemnătate epocală în viața țării noastre.

Istoria confirmă că ideea de republică are rădăcini adânci, în viața spirituală și în conștiința poporului român, ea constituind idealul spre care au năzuit și pentru înfăptuirea căruia au luptat cei mai buni dintre fiii acestui popor. De-a lungul vremii — sublinia Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat — «exprimînd aspirațiile de libertate și independență ale poporului, patrioții cei mai luminați au năzuit către o formă de stat democratică, progresistă, care să asigure libertate și dreptate socială pentru cei mulți, neatîrnarea politică și înflorirea economică a țării, să înfăptuiască dreptul sacru al poporului de a fi singur stăpîn în patria sa strămoșească».

Firește, ideea de republică a îmbrăcat forme deosebite, în diferite etape ale istoriei, corespunzătoare condițiilor specifice vremurilor respective. Prezentă sub formă de protest la unii cronicari sau voievozi patrioți care au criticat aspru pe domnitorii ce nu luau aminte la «gurile noroadelor» și la «șoaptele gloatelor» (Dimitrie Cantemir), ea s-a transmis generațiilor de mai târziu sub forma unor speranțe stăruitoare (I. Budai-Deleanu), pentru a lua apoi înfățișarea unor revendicări politice tot mai deplin lămurite. Acest lucru s-a vădit mai ales în pragul marilor transformări revoluționare de la 1848, găsindu-și fundamentarea teoretică în scrierile lui Eftimie Murgu, Cezar Bolliac, C. A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu și mai ales în cele ale lui Nicolae Bălcescu și Simion Bărnuțiu. Deși concepțiile lor nu puteau depăși anumite limite, inerente stadiului de atunci de dezvoltare economică și socială a țării, totuși din scrierile acestor gânditori se desprinde, ca un element comun esențial, ideea că prin republică trebuie să se asigure deplina suveranitate a poporului, a dreptului său de a dispune liber de soarta sa.

Nicolae Bălcescu definea astfel, în Manualul bunului român, noua orînduire preconizată: «Republica este un stat în care oamenii adunați îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap, avînd

în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țintă frăția». Iar în continuare, precizând sensul și conținutul democratic al viitoarei forme de stat, el spunea : «Zic republică democrată, ca s-arăd că puterea statului și drepturile lui trebuie să fie în mîna poporului întreg și a o deosebi de republica aristocrată... Într-un cuvînt — conchide el — constituția viitoare să întocmească un stat de cetățeni liberi și egali sau deopotrivă unii cu alții, fără domnie și boierie».

Simion Bărnuțiu, un alt strălucit reprezentant al revoluționarilor pașoptiști, a exprimat concepția potrivit căreia «elementul cel dintîi al fiecărei republici e poporul», înțelegînd prin acesta totalitatea lui, iar nu «un număr determinat de capete sau de suflete omenești create pentru un principe, rege sau împărat». Republica este pentru Bărnuțiu acel stat care consfințește suveranitatea sau, cum spune el, «maiestatea poporului», iar scopul republicii este ca «în toată întinderea ei să domine și să guberne numai dreptul și dreptatea, pentru ca națiunea română să poată viețui în etern liberă și nedependentă, sub scutul acestora».

Spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, în viața noastră cultural-socială un loc important îl ocupă pozițiile antimonarhice exprimate de unii gînditori progresiști — ca Al. Macedonski, B. P. Hasdeu, Tr. Demetrescu, N. T. Orășanu și alții — care au luat atitudine împotriva monarhiei Hohenzollernilor, demascînd acțiunile exploatare și antinaționale ale acesteia. Apoi, la începutul secolului al XX-lea, I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Al. Vlahuță și N. D. Cocea, precum și alți gînditori luminați ai poporului român, au dat strălucită expresie, în scrierile lor, idealurilor democratice și antimonarhice nutrite de fiii patriei.

Mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră și-a înscris, încă de la început, în programul său de activitate lupta împotriva conducerii monarhice de stat, cultivînd și însufiețind aspirațiile de libertate și democrație ale poporului și arătînd că «republica reprezintă singura formă posibilă și compatibilă cu socialismul». Nedreptățile sociale generate și favorizate de sistemul monarhic al unei dinastii străine de țară și de interesele ei au determinat apariția unui puternic curent antimonarhic, care a luat amploare crescîndă mai ales în perioada dintre cele două războaie mondiale.

Actul istoric de la 23 August 1944 a deschis calea înlăptuirii celor mai înalte aspirații ale poporului român. Monarhia, care — în coaliție cu forțele democratice, antifasciste — contribuise la răsturnarea dictaturii antonesciene și la ieșirea din războiul hitlerist, a devenit, curînd după victoria insurecției, focarul uneltirilor reacționare și al încercărilor de înăbușire a luptei poporului îndreptată spre o reală democrație, independență și suveranitate națională. Politica promovată de monarhie și de cercurile reacționare ale așa-ziselor «partide istorice» nu a primit asentimentul poporului român, ci a accentuat contradicția dintre caracterul real al puterii politice, cucerită zi de zi tot mai deplin de forțele progresiste ale societății românești, și forma de stat monarhică. De aceea înlăturarea monarhiei a devenit un act iminent, care a consacrat o realitate deja existentă, prin preluarea întregii puteri politice de către cînsa

muncitoare, aliată cu masele de bază ale țărănimii și cu celelalte categorii de oameni ai muncii. Prin abolirea monarhiei, la 30 decembrie 1947, s-a înlăturat o instituție anacronică vremurilor de profunde înnoiri prin care trecea poporul român, puterea populară a căpătat un conținut nou iar România a devenit un stat republican, care exprimă interesele întregului popor.

Apreciind importanța istorică a instaurării Republicii, Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, spunea la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale, consacrată celei de-a XXV-a aniversări a proclamării Republicii: «Crearea republicii constituie deci o încununare a luptei duse de-a lungul secolelor de poporul român, de forțele sale înaintate, pentru eliberare națională și socială, pentru neatârănare, progres social și o viață mai bună».

Marea importanță a acestui eveniment constă, în primul rând, în semnificația lui social-istorică. Actul din 30 decembrie 1947 trebuie considerat nu atât în lumina înlocuirii unei forme de stat, monarhică, cu altă formă de stat, republicană, cât în ceea ce privește conținutul concret al acestei forme republicane de stat, dat fiind faptul că în lumea contemporană există republici de o mare varietate în ceea ce privește caracterul lor social-politic. În acest sens, semnificația răsturnării monarhiei și a instaurării republicii la noi în țară este aceea că, prin conținutul ei social, proclamarea Republicii a marcat preluarea întregii puteri de către oamenii muncii și, odată cu aceasta, trecerea țării noastre într-o nouă etapă a dezvoltării sociale: etapa revoluției socialiste.

*

Orice aniversare este legată în mod implicit de anumite evocări. Dar a evoca un eveniment istoric presupune, potrivit cu cerințele legilor obiective, a-l înțelege în toată complexitatea cauzelor și a urmărilor sale. Raportat exclusiv la durata sa, sfertul de veac ce a trecut de la instaurarea Republicii nu poate reprezenta mult. Dar întrucât istoria se măsoară nu prin simpla trecere a anilor, ci prin densitatea și semnificația faptelor, putem afirma că în acest sens nici o epocă din trecutul poporului român nu poate fi comparată cu acest ultim sfert de veac. De-a lungul celor 25 de ani care au trecut de la proclamarea Republicii, poporul român a desfășurat o uriașă activitate creatoare, transformând patria noastră într-un stat socialist înfloritor, cu o economie în plin proces de modernizare, cu o orînduire socială avansată, ceea ce a făcut ca sfertul de veac republican să reprezinte o adevărată epocă de prefaceri fundamentale în toate domeniile vieții materiale și spirituale.

Principala cucerire a muncii și luptei desfășurate de poporul român în această epocă a fost asigurarea victoriei depline a socialismului în țara noastră. Lichidarea înapoierii economice moștenită de la regimul burghezo-moșieresc și înlăturarea condițiilor extrem de grele în care se găsea țara noastră ca urmare a dominației hitleriste și a distrugerilor provocate de război au cerut poporului român eforturi supraomenești. Întreaga țară a fost reclădită din temelii, prin puterea brațe-

lor și a minții poporului român, care și-a afirmat astfel uriașele resurse creatoare de care dispune.

Dovedind falsitatea concepției potrivit căreia România era sortită să rămână o țară agricolă, noua Conducere de Stat republicană a adoptat o altă cale de dezvoltare a economiei naționale: industrializarea, prin care s-a urmărit nu o simplă creștere cantitativă a vechilor ramuri de producție, ci dezvoltarea industriei ca un complex unitar de activități productive, asigurând dinamizarea întregii economii naționale. Roadele binefăcătoare ale acestei concepții n-au întârziat să se arate. Dintr-o țară aflată la periferia vieții industriale, România a devenit în anii Republicii o țară cu unul din cele mai înalte ritmuri de creștere economică din lume. Față de întregul an 1938 — anul cu cea mai înaltă productivitate economică atinsă de vechiul regim — încă din 1970 producția totală industrială a fost realizată în numai 22 de zile, iar în unele ramuri de bază — precum chimia, energetică, construcția de mașini ș.a. — în termen și mai scurt. În acest an, producția industrială a devenit de 28 de ori mai mare decât în 1947, fiind aproximativ egală cu întreaga producție din primul deceniu al Republicii. Au fost create și dezvoltate ramuri industriale noi, de înaltă tehnicitate, a sporit simțitor capacitatea industriei de a realiza produse de mare complexitate și, ca urmare, s-a asigurat o creștere continuă a venitului național.

Concomitent cu dezvoltarea industriei socialiste, s-au pus bazele unei agriculturi moderne, iar țărănimia a fost scoasă din îndelungata sa stare de înapoiere. Problema agrară, care a frământat veacuri de-a rândul societatea noastră, și-a găsit o rezolvare cu un conținut nou. Cooperativizarea agriculturii a produs schimbări radicale în viața satului românesc și în modul de viață al țărănimii, asigurând realizarea unor producții agricole superioare și creșterea substanțială a veniturilor țărănimii. Ca urmare a folosirii tehnicii moderne, a chimizării și irigațiilor, precum și a sporirii numărului de mașini agricole și tractoare, producția globală agricolă a crescut în ultimul sfert de veac de aproape 3,5 ori, iar recolta de cereale din acest an a fost aproape dublă față de media celor mai buni ani agricoli din perioada dinainte de război.

Uriașul efort constructiv al poporului nostru în anii Republicii s-a materializat prin numeroase fabrici și uzine, combinate și complexe industriale moderne sau edificii social-culturale, care au adus o viață nouă, înfloritoare, pe întreg cuprinsul țării.

Ca urmare a marilor transformări economico-sociale din acest timp, s-au produs schimbări adânci în însăși structura socială a țării noastre. Trăsătura fundamentală a structurii sociale a României socialiste o constituie dispariția definitivă din cadrul ei a claselor exploatare. Reforma agrară din 1945 a marcat lichidarea clasei moșierești; naționalizarea întreprinderilor industriale, miniere, bancare și de transport, în 1948, a însemnat eliminarea grupurilor capitaliste; iar încheierea cooperativizării agriculturii, la începutul anului 1962, a desființat orice forme ale exploatării de clasă, asigurând totodată făurirea economiei socialiste unitare. În prezent, populația țării noastre este alcătuită din

clase și pături de oameni ai muncii uniți prin aceleași interese vitale, constituind o structură echilibrată, omogenă, dar cu importante mutații de ordin cantitativ și calitativ.

Rezultatul cel mai de seamă în această privință îl constituie creșterea numerică a clasei muncitoare. Statisticile arată că dacă în 1947 peste 75% din populația țării era inclusă în agricultură și doar 10,5% în industrie, în 1972 procentul lucrătorilor din industrie a crescut la 26%, iar al celor din agricultură a scăzut la 45%. Se prevede că în anii următori, prin intrarea în producție a unor noi obiective industriale, procentul populației ocupate în agricultură să înregistreze o scădere continuă. Trebuie subliniat de asemenea că clasa muncitoare de la noi — foarte tânără în comparație cu aceea din alte țări industrializate — s-a afirmat ca o forță dinamică și receptivă la valorile științei și tehnicii contemporane; ca urmare, restructurarea profesiilor muncitorești a dus la atenuarea treptată a deosebirilor esențiale dintre tipul fizic și cel intelectual de activitate. Modernizarea industriei și a celorlalte ramuri ale economiei naționale a sporit considerabil capacitatea productivă a clasei muncitoare, care a furnizat în anul 1971 aproape 57% din venitul național. Muncitorimea constituie la noi clasa socială cea mai concentrată, cu o înaltă capacitate de organizare, deținând un rol de frunte în conducerea noii societăți din țara noastră.

Țărănimea muncitoare a dobândit o fizionomie spirituală avansată, dovedindu-și în această perioadă capacitatea de a merge în pas cu progresul societății. Prin cooperativizarea agriculturii și prin continua dezvoltare a bazei tehnico-materiale a acesteia, condițiile de muncă și de viață ale țărănimii s-au transformat radical, dobândind o îmbunătățire simțitoare. Țărănimea a devenit astfel o clasă nouă, omogenă, constituind o aliată de nădejde a clasei muncitoare și participând activ, cu un rol de seamă, la dezvoltarea social-economică a țării.

Schimbări fundamentale s-au produs în anii Republicii și în situația intelectualității. Ea și-a însușit un înalt nivel de pregătire și un larg orizont cultural-științific. Dispunând de largi posibilități de afirmare, intelectualitatea și-a pus cunoștințele și talentul în slujba construcției socialiste, împreună cu ceilalți oameni ai muncii, aducând contribuții de preț la îmbogățirea patrimoniului științei românești cu noi realizări de prestigiu, dăruind artei și culturii opere nepieritoare, inspirate din viața nouă a patriei, devenind un detașament strâns legat de năzuințele și lupta întregului popor, slujind activ cauza progresului și înfloririi României socialiste.

Înlăturarea antagonismelor de clasă din societatea noastră republicană, precum și creșterea nivelului de cultură generală și cetățenească a oamenilor muncii, a asigurat participarea tuturor cetățenilor la rezolvarea problemelor esențiale ale conducerii vieții publice și obștești.

Socialismul a înlăturat vechea opoziție dintre stat și mase, dintre guvernanți și guvernați. Republica noastră socialistă nu este o instituție desprinsă de popor, cu un aparat de conducere izolat de mase sau suprapus lor, ci ea constituie însuși instrumentul puterii poporului liber și stăpîn pe soarta sa. Marilor mase cetățenești li se asigură dreptul de a-și alege conducătorii, de a-i controla, de a-i revoca, precum și de a participa direct la dezbaterile, adoptarea și aplicarea legilor. Discutarea publică a principalelor proiecte de legi și hotărîri, consăturile cu specialiștii și oamenii muncii din diferite sectoare de activitate, vizitele conducătorilor de stat la diferite întreprinderi, instituții sau în unele localități din țară și dialogul lor cu masele de cetățeni în felurite probleme de interes obștesc au devenit metode obișnuite de conducere, constituind o caracteristică definitorie a democrației socialiste din Republica noastră. Prin aceasta s-au creat totodată fiecărui cetățean largi posibilități de a se manifesta în viața socială, asigurîndu-se astfel dezvoltarea și realizarea nestingerită a personalității umane.

Rezolvarea justă a problemei naționale în România socialistă constituie de asemenea una din marile realizări din anii Republicii. Pornind de la faptul că România este un stat național unitar, în care trăiesc și alte naționalități conlocuitoare, Constituția țării noastre a asigurat deplina egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate. Odată cu acest temei juridic, s-au asigurat și condițiile materiale, spirituale, politice și culturale pentru transpunerea în fapt a acestei prevederi legislative. Astfel, s-a ajuns la lichidarea tuturor formelor de inegalitate, discriminare și asuprire națională și la cimentarea unității tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, în opera de înflorire și continuu progres al patriei socialiste comune.

Prin munca înfrățită a fiilor ei, țara noastră a urcat astfel, treaptă cu treaptă, spre noi izbîndiri, de la Republica Populară la Republica Socialistă. Istoria patriei a înregistrat, ca un moment de deosebită însemnătate al acestor ani de glorioase înfăptuiri, proclamarea Republicii Socialiste România, în anul 1965, fapt care a consfințit biruința deplină a socialismului în țara noastră.

Istoria celor 25 de ani de Republică și-a completat dimensiunile cu bogatele înfăptuiri din domeniul vieții intelectuale și artistice, concretizate în dezvoltarea științei, artei, literaturii și învățămîntului. În această privință este suficient să arătăm că dintr-o țară care moștenise de la regimul trecut patru milioane de analfabeți, România socialistă a devenit o țară în care s-a ajuns la generalizarea învățămîntului obligatoriu de 10 ani și la cuprinderea a aproape jumătate din populația ei activă în diferite forme de învățămînt. Numărul elevilor din învățămîntul mediu și de cultură generală a sporit în anii Republicii de 12 ori față de anul 1938—1939. În anul 1970—1971 au funcționat 195 de facultăți,

față de cele 33 existente înainte de război ; dispunem în prezent de 303 institute de cercetare științifică, față de cele 52 din anul 1938—1939.

Grija față de om — țelul suprem al orînduirii noastre socialiste — s-a materializat în ultimul sfert de veac în noi și importante realizări, menite să asigure fiecărui cetățean un trai tot mai fericit. Crearea de noi locuri de muncă, creșterea salariului real — care este în prezent de 3 ori mai mare decît cel de acum 25 de ani —, lărgirea bazei materiale pentru ocrotirea sănătății — fapt care a dus la creșterea duratei medii a vieții la 67—68 de ani —, amploarea deosebită a construcțiilor de locuințe și a obiectivelor social-culturale, desfășurarea unui accentuat proces de urbanizare, îmbunătățirea continuă a aprovizionării populației cu mărfuri de tot mai bună calitate — sînt cîteva caracteristici care demonstrează preocupările consecvente ale Conducerii noastre de Stat pentru bunăstarea și fericirea poporului, pentru ridicarea națiunii noastre pe trepte superioare de dezvoltare.

Trebuie să remarcăm că dinamica transformărilor sociale ale populației noastre în ultimii 25 de ani a împletit armonios schimbările materiale, cantitative și calitative, cu cele spirituale. Odată cu noile obiective industriale, cu noile așezăminte cultural-științifice, cu noile orașe și sate cu chip nou, au apărut și oameni noi, cu o fizionomie morală deosebită, cu o nouă optică spirituală. Cetățenii patriei noastre socialiste și-au format în acest timp o nouă atitudine față de muncă, față de proprietatea socialistă, față de îndatoririle sociale, cu convingerea că ei sînt singurii stăpîni, liberi și demni, pe destinele luminoase ale țării.

Paralel cu opera constructivă desfășurată pe multiplele planuri ale vieții interne, în ultimul sfert de veac țara noastră a desfășurat și o bogată operă pe tărîm internațional. Ieșind de sub dependența puterilor străine, România socialistă și-a intensificat și dinamizat activitatea sa externă, afirmîndu-se ca un stat socialist independent și suveran, precum și ca un factor tot mai activ al vieții internaționale.

În centrul acestei activități, țara noastră acordă o importanță deosebită dezvoltării și întăririi legăturilor de prietenie și colaborare multilaterală cu toate statele socialiste, aducînd contribuții proprii, de înaltă valoare, la întărirea sistemului socialist mondial, la cauza unității și coeziunii țărilor socialiste. De asemenea, România socialistă întreține relații de colaborare cu tinerele state care au pășit pe calea dezvoltării independente, acordînd sprijin activ mișcărilor de eliberare națională în efortul lor de scuturare a jugului imperialist, colonialist și neocolonialist. Totodată, în spiritul coexistenței pașnice, precum și ținînd seama de realitățile obiective ale lumii contemporane, care prezintă tabloul unor state cu sisteme social-politice diferite, ca și de necesitatea participării active la circuitul mondial de valori materiale și spirituale, țara noastră dezvoltă relații largi, pe diferite planuri, cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială.

În prezent, Republica Socialistă România întreține relații diplomatice și consulare cu 109 state, față de numai 26 acum un sfert de veac, și dezvoltă schimburi economice și de cooperare cu 110 țări ale lumii. La baza tuturor relațiilor sale externe, țara noastră așază principiile independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne ale altor țări, avantajului reciproc, ale renunțării la forță și la amenințarea cu forța. Ca țară socialistă europeană, ea acționează cu fermitate pentru instaurarea unui climat de conviețuire și colaborare pașnică între toate statele Europei, pentru instaurarea securității pe continentul european, pentru transformarea zonei balcanice într-o zonă a păcii și colaborării pașnice, precum și pentru înfăptuirea dezarmării generale, și în primul rând a celei nucleare. De asemenea, în ultimul sfert de veac țara noastră a participat și continuă să participe activ la viața Organizației Națiunilor Unite, aducând o contribuție efectivă la transpunerea în viață a normelor de bază ale dreptului internațional, la dezvoltarea și rezolvarea problemelor ce confruntă omenirea și la consolidarea păcii mondiale. Aportul substanțial adus în această privință, precum și realismul și obiectivitatea dovedite de țara noastră în înțelegerea și rezolvarea problemelor de interes obștesc ale lumii contemporane, au adus României socialiste un înalt prestigiu, unanim recunoscut, pe plan internațional.

La împlinirea unui sfert de veac de la proclamare, Republica noastră își sărbătorește cu bucurie marile sale înfăptuiri, însoțită de omagiul de recunoștință și dragoste al întregului popor român, care își consacră întreaga sa energie pentru dezvoltarea multilaterală a patriei socialiste, cu hotărîrea fermă de a o ridica pe noi culmi de civilizație și progres.

*

Aniversarea unui sfert de veac de la proclamarea Republicii este întâmpinată cu însuflețire și de ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, constituind un fericit prilej de manifestare a atașamentului acestora la lupta și munca depuse de întregul nostru popor pentru înfăptuirea unei vieți fericite, pașnice și libere, într-o țară stăpîină pe soarta ei. Această atitudine este urmarea firească a constatării că marile înfăptuiri și cuceriri socialiste dobîndite de poporul nostru în anii Republicii s-au răsfrînt în chip salutar și în viața Bisericii Ortodoxe Române, ca și în viața celorlalte culte religioase din țară.

În anul următor proclamării Republicii, a apărut Legea pentru regimul general al Cultelor (4 august 1948), prin care s-a asigurat deplina egalitate între cultele religioase din țara noastră și autonomia lor, înlăturîndu-se astfel atmosfera de suspiciune, denigrare și luptă interconfesională din trecut și stabilindu-se în relațiile dintre culte o atitudine nouă, de respect reciproc și de colaborare în problemele de interes obștesc.

În baza noului regim al Cultelor, Biserica Ortodoxă Română și-a întocmit un nou Statut de organizare și funcționare, sub îndrumarea Preafericitului Părinte Patriarh Justinian, care a preluat conducerea Bisericii în vremurile de mari prefaceri înnoitoare ce au urmat actului proclamării Republicii. Ca și celelalte culte religioase din țară, Biserica Ortodoxă Română s-a putut organiza în deplină și reală libertate, potrivit dogmelor, canoanelor și tradițiilor sale, trecînd apoi la înfăptuirea unui bogat program de activitate. Prin noua legislație bisericească, instituțiile dependente de Biserică și-au dobîndit rosturile lor firești, iar munca administrativă și pastorală, bine organizată, a devenit rodnică din an în an, în toate sectoarele de activitate.

Astfel, în anii Republicii, Biserica Ortodoxă Română a realizat unitatea bisericească a tuturor fiilor ei, prin revenirea la sînul său a fraților despărțiți prin silnicii cu două veacuri și jumătate în urmă; a luat sub propria sa conducere instituțiile de învățămînt teologic pentru pregătirea clerului, efectuînd un rodnic schimb de burse și contacte teologice cu diferite Biserici de peste hotare; a desfășurat o largă activitate editorială, promovînd cultura teologică și viața duhovnicească a credincioșilor, prin tipărirea de reviste și cărți bisericești, manuale teologice și cărți de cult; a înființat ateliere de specialitate pentru confecționarea materialelor și obiectelor de cult; a restaurat, cu sprijinul statului, numeroase monumente de arhitectură și artă bisericească; a asigurat condiții de viață demnă pentru slujitorii activi ai săi și pentru clericii pensionari; a desfășurat o rodnică activitate pe plan extern, cultivînd și adîncind legăturile interortodoxe și intercreștine, aducînd contribuții de seamă în cadrul unor organisme bisericești internaționale cum sînt: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Bisericilor Europene și Conferința Creștină pentru Pace.

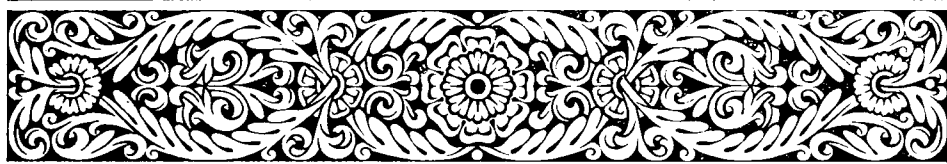
Ceea ce trebuie remarcat în mod deosebit este faptul că Biserica Ortodoxă Română s-a încadrat cu deplină loialitate, încă de la început, în noua orînduire republicană, dînd astfel dovada că ea este o Biserică legată de popor, dornică să contribuie la zidirea și propășirea vieții noi a fiilor patriei. În ultimul sfert de veac, bucurîndu-se sincer de marile înfăptuiri realizate de poporul nostru — muncitorii, țărani și intelectuali, între care se numără și credincioșii ortodocși — Biserica Ortodoxă Română a sprijinit, împreună cu celelalte culte religioase, inițiativele și acțiunile Conducerii de Stat pentru desăvîrșirea vieții noi din patria noastră, precum și pentru promovarea păcii, a apropierii și a colaborării între popoare. Confirmînd acest lucru, Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, spunea în cuvîntarea rostită la 29 februarie 1968, cu prilejul primirii Conducătorilor de culte religioase din România la Consiliul de Stat: «Noi apreciem contribuția Cultelor, a Dvs., conducătorii acestora, la opera de zidire a României noi, simțămintele pe care le-ați exprimat față de politica internă și externă promovată de partidul și statul nostru, față de măsurile întreprinse pentru progresul și prosperitatea Patriei, ca și pentru apărarea cauzei păcii și colaborării între

popoare. Fără îndoială că prin activitatea Dvs., pusă în slujba intereselor supreme ale Patriei și poporului, puteți contribui alături de toți factorii statului nostru la promovarea acestei politici, atât în țară cât și în străinătate».

O dovadă a aprecierii contribuției aduse de ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române în ultimul sfert de veac la construirea vieții noi din patria noastră și la slujirea idealurilor de pace și colaborare ale întregii omeniri o constituie și faptul că membrii Sfîntului Sinod, precum și mulți clerici și teologi ortodocși români au fost decorați în acest timp cu ordine și medalii ale Republicii Socialiste România, iar reprezentanții ai Bisericii noastre au fost cooptați în Marea Adunare Națională, în Frontul Unității Socialiste, în Comitetele de luptă pentru pace și în diferite instituții de cultură.

La aniversarea unui sfert de veac de la întemeierea Republicii, ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, călăuziți de simțăminte de nemărginită dragoste față de Patrie și adînc devotament față de Conducerea de Stat, își unesc eforturile lor cu cele ale întregului popor, pentru ridicarea României socialiste pe noi trepte de lumină, de bunăstare și de progres multilateral, pentru pace trainică și bună înțelegere între toate popoarele lumii.





• PASTORALE-SCRISORI-IRENICE •

PASTORALĂ TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI, DIN ANUL 1972

«Iată, vă binevestesc vouă bucurie mare,
care va fi pentru tot poporul; că vi s-a
născut azi Mîntuitor, care este Hristos Dom-
nul» (Luca II, 10—11).

Iubiții mei fii duhovnicești,

Cu aceste cuvinte îngerul Domnului a vestit păstorilor din apropierea peșterii în care s-a născut Domnul Hristos venirea pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu. Cu aceste cuvinte îngerul anunța lumii din vremea aceea marea bucurie că «poporul care locuia întru întuneric va vedea lumină mare și cei ce locuiau în latura umbrei morții, lumină va străluci peste ei» (Isaia IX, 1). Se vestește tuturor nădejdea că pe pămînt va fi pace și între oameni bunăvoire (Luca II, 14).

Aceeași bucurie, iubiții mei, o anunță Biserica în fiecare an credincioșilor săi cu prilejul sărbătorii Nașterii Domnului. Ca și îngerii care au adus oamenilor în acea noapte sfîntă mesajul cerului, Biserica nu încetează niciodată să susțină și să slujească idealurile sfinte pentru toate timpurile, acelea ale înfrățirii tuturor oamenilor, și ale păcii pe întreg pămîntul. Crăciunul, sărbătoarea Nașterii Domnului, a fost, este și va rămîne pînă la sfîrșitul veacurilor, pentru credincioșii creștini de pretutindeni, praznicul bucuriei sfinte a mării nădejdi că vestește cea bună și mesajul adus lumii de îngerul Domnului se vor împlini; că lumea, după suferințe îndelungate, va reuși să se izbăvească de urgia războaielor și a urii dintre frați.

Iubiții mei fii sufletești,

Și astăzi, în ziua slăvitei sărbători a Nașterii Domnului, prin cuvîntul Sfintei Evanghelii, prin cîntări alese și prin întreaga atmosferă pe care acest dumnezeiesc praznic o creează în sufletele credincioșilor,

Biserica noastră face lucrarea îngerilor, înnoind credincioșilor săi vestea și bucuria cea mare a venirii pe pământ a lui Hristos, care «este pacea noastră, Care a făcut din cele două lumi una, adică a surpat pe-rețele din mijloc al vrajbei» dintre oameni (Efeseni II, 14).

Căci, adevărat este, iubiții mei, că El, Care a fost «trimis să vindece pe cei zdrobiți cu inima; să propovăduiască robilor dezrobirea și ... să slobozească pe cei apăsăți» (Luca IV, 18), El — prin învățătura Sa ce străbate veacurile — a făcut ca lumea de astăzi să gândească mai adânc și să se hotărască să caute cu tot dinadinsul căile cele mai potrivite pentru ca să «strice peretele din mijloc al vrajbei» care o desparte de atîta vreme și să trăiască în pace.

Cunoașteți, iubiții mei, că după pregătiri de cîțiva ani popoarele din Europa, bătrînul continent asupra căruia s-au abătut în decursul vremii, și mai ales în ultimul veac, atîtea războaie nimicitoare, s-au hotărît să stea de vorbă, minate de gîndul cel bun al împăciuirii. Pentru aceasta ele și-au trimis, acum mai bine de o lună, în capitala Finlandei, Helsinki, delegații lor, care împreună cu delegații altor două mari țări de peste ocean — Statele Unite ale Americii și Canada — să chibzuiescă asupra celor mai bune mijloace pentru ca într-un viitor apropiat conducătorii acestor popoare, întruniți laolaltă, să pună bazele atît de mult doritei securități europene.

Iubiții mei fii, la acest luminat praznic al Nașterii Domnului, ca Părinte al vostru sufletesc, am deci bucuria să vă vestesc că lumea, cel puțin în această parte a ei, în zbuciumata Europă, se găsește pe calea cea bună și că noi toți trăim clipe de mari nădejdi pentru viitorul omenirii. Convinse că ura, neîncrederea, egoismul, dorința de îmbogățire peste măsură în dauna altora, starea de încordare, războiul rece al nervilor, ori amenințarea cu dezlănțuirea războiului în care să fie folosite cele mai îngrozitoare arme, nu numai că nu folosesc nimănui, dar sînt primejdioase și vătămătoare pentru toți, — ele fiind săbii cu două tăisuri — popoarele din Europa se apropie de înfăptuirea celor mai calde dorințe ale fiilor lor: pacea și înfrățirea tuturor oamenilor.

Dorim din toată inima, iubiții mei, ca aceste sfinte năzuințe să fie cît mai repede împlinite și să avem bucuria ca în curînd să aflăm vestea cea mare că mesajul îngerilor din noaptea Crăciunului s-a înfăptuit. Astăzi, cînd la orizontul lumii au apărut aceste zori luminoase și miine, cînd soarele păcii și înfrățirii generale va revărsa lumina și căldura sa pretutîndeni, ca buni creștini socotim că și Biserica, prin propovăduirea neîncetată a păcii și prin rugăciunile sale, a făcut și face să se creeze în lume un climat de bună înțelegere, din care să răsară pacea mult dorită.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Dar la praznicul dumnezeiesc de astăzi, pe lîngă bucuria de care am amintit, găsesc potrivit prilej să vă grăiesc de altă bucurie, de marea sărbătoare a poporului nostru. Peste cîteva zile — la 30 decembrie — se împlinesc 25 de ani de la proclamarea Republicii și întreaga țară se pregătește să sărbătorească după cuviință această zi.

A trecut deci un sfert de veac de când poporul român, după ce a îndepărtat de la cîrma țării monarhia, străină de neamul nostru și de idealurile sale, și-a luat în mîinile lui proprii soarta sa și și-a croit o viață nouă ; un sfert de veac de muncă stăruitoare, în care toți fiii Patriei, umăr la umăr, cu brațele, cu mîntea, cu condeiul, cu tot ce fiecare are mai bun, au contribuit la înflorirea acesteia. Și, cu adevărat, țara noastră, în acest răstimp, a înfăptuit lucruri mari care ne bucură pe toți.

Ce s-a realizat în acești 25 de ani în România ne este cunoscut, pentru că fiecare vede cum fața țării s-a schimbat ; cum satele și orașele noastre se îmbogățesc cu construcții noi, frumoase și folositoare ; cum școlile s-au înmulțit și neștiința de carte a dispărut ; cum țara noastră progresează în toate laturile de activitate omenească ; cum prestigiul ei crește neîncetat și în afara sa, datorită gîndurilor bune de care conducătorii noștri sînt însufleșiți în politica noastră externă ; cum Conducerea noastră de Stat se îngrijește ca toți fiii Patriei, egali în drepturi și datorii, să ducă o viață demnă și mulțumită. Iar ca fiii ai Bisericii, trebuie să mărturisim, că și Biserica noastră în acești 25 de ani a avut puțința, datorită libertăților de care se bucură, să-și împlinească îndatoririle sale misionare și că și ea, prin credincioșii și slujitorii săi, a contribuit, după puteri, la progresul țării noastre.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Toate împlinirile mari pe care le-a înfăptuit poporul nostru de la proclamarea Republicii se datoresc, de bună seamă, muncii pline de avînt a fiilor săi, dar mai ales faptului că în acest răstimp am fost feriți de războaie, am putut munci în pace.

De aceea, iubiții mei, și de acum înainte noi nu vom înceta a propovădui credincioșilor noștri pacea, îndemnîndu-i să se roage lui Dumnezeu să ajute lumii să găsească cele mai bune căi de înțelegere spre a se înfăptui pacea peste tot pămîntul. Pentru că dacă nu este pace pretutindeni, chiar popoarele care nu se războiesc trăiesc și ele starea de tulburare din lume, știind că, după învățătura noastră creștină, întreaga lume este un trup și noi toți sîntem mădularele acestuia. Sfîntul Apostol Pavel ne îndeamnă spunînd : «Să nu fie dezbinare în trup, ci membrele să îngrijească deopotrivă unele de altele. Căci dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună ; și dacă un mădular este cinstit, toate mădularele se bucură împreună» (I Corinteni XII, 25—26).

Iubiții mei, să nu uitați că, dacă «împărăția lui Dumnezeu... este dreptate și pace și bucurie» (Romani XIV, 17) și dacă lumea dorește să trăiască vremuri de fericire, stă în puterea tuturor oamenilor de pe pămînt, deci și a fiecăruia din noi, să se străduiască, să muncească și să facă ca glasul și dorința lor de pace să fie auzite pretutindeni ; căci în înfăptuirea lucrurilor bune noi toți «sîntem împreună-lucrători cu Dumnezeu», cum ne spune același Sfînt Apostol Pavel (I Corinteni III, 9).

Să mulțumim lui Dumnezeu că țara noastră și conducătorii poporului nostru sînt hotărîți să «caute pacea cu toată lumea» (Evrei XII, 14). Și știind credincioșii noștri că, așa cum spune Sfîntul Apostol Petru

«cel ce voințe să iubească viața și să vadă zile bune ... să caute pacea și s-o urmeze» (I Petru III, 10—11), îi îndemnăm pe toți în această sfântă și mare zi a Nașterii Domnului, să se poarte ca «fii ai luminii», să-și iubească, ca și pînă acum, Biserica și Patria, să se roage și să muncească pentru pace.

Iubiții mei, am avut astăzi prilejul să ne bucurăm și de praznicul cel mare pe care-l sărbătorim, dar și de bucuria întregii lumi care întrezărește zile bune pentru ea și mai ales de bucuria țării noastre, care își sărbătorește în curînd ziua care i-a dat putința să prospere atît de mult : ziua proclamării Republicii.

«Ce vom răsplăti Domnului pentru toate cîte ne-a dat nouă?» (Psalm CXV, 3) ne întreabă psalmistul. Noi vom răspunde : pacea, munca, binele, iubirea de Biserică, Țară și lume le vom căuta în toate zilele vieții noastre.

Iar eu, ca Părinte al vostru sufletesc, binecuvîntîndu-vă și făcîndu-vă cele mai calde urări de tot binele și de sănătate deplină pentru noul An, 1973, rog pe Dumnezeuul păcii și al îndurărilor, Care a trimis în lume pe Fiul Său iubit, să reverse și de acum înainte peste Țara noastră și peste toți fiii ei darurile Sale cele bogate și dragostea Sa de care nu ne-a lipsit niciodată.

Al vostru de tot binele doritor, pentru voi și casele voastre,

J. Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISOARE IRENICĂ

ADRESATĂ DE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN
PATRIARHILOR ȘI ÎNȚĂȘTĂTORILOR DE BISERICI CREȘTINE
CU PRILEJUL CRĂCIUNULUI — 1972 ȘI ANULUI NOU — 1973

*Sanctitatea Voastră,
Preaiubite frate în Hristos cel întrupat,*

Cu inima plină de bucuria pe care o aduce lumii creștine sărbătoarea Nașterii Domnului, adresăm Sanctității Voastre frățească salutare în Hristos cel întrupat.

Bucuria creștinilor este temeinică și fără asemănare, căci «Cuvîntul cel din veșnicie, care era la început la Dumnezeu și care era Dumnezeu, prin care toate s-au făcut și fără de care nimic nu s-a făcut din tot ce s-a făcut, Cuvîntul acesta s-a făcut trup și s-a sălășluit întru noi și am văzut mărirea Lui, mărirea ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan I, 1—3, 14).

Cuvîntul s-a întrupat pentru a ne învăța despre Dumnezeu-Tatăl, pentru că «pe Dumnezeu nimeni nu l-a văzut vreodată ; Fiul Unul-Născut care este în sînul Tatălui, Acela a spus despre El» (Ioan I, 18).

Așa cum vestise proorocul Isaia : «Iată Fecioara va lua în pîntece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel» (Isaia VII, 14), «cînd a venit plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub lege, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să dobîndim moștenirea fiască» (Galateni IV, 4—5).

Iar în însăși ziua cînd îngerul Domnului a venit să binevestească păstorilor, din preajma Betleemului bucuria mare, pentru ei și pentru tot poporul, că li s-a născut un Mîntuitor, care este Hristos Domnul, «s-a văzut, împreună cu îngerul, mulțime de oaste cerească, lăudînd pe Dumnezeu și zicînd : «Mărirea întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 10—14).

Atmosfera în care sărbătorim, anul acesta, Nașterea Domnului, ne dă nădejdea că mesajul vestit de cetele cerești găsește creștinătatea, ba chiar omenirea întreagă, mai pregătită de a-l trăi în deplinătatea lui. Bisericile creștine dezvoltă din ce în ce mai mult legăturile lor frățești, prin vizite reciproce ale conducătorilor lor, prin schimburi de mesaje, prin participări la conferințe comune, prin dialoguri teologice, menite să pună în lumină poziția fiecărei Biserici și să găsească posibilitatea de a înlă-

tura deosebirile și dificultățile din calea aptopierii și unității lor în diversitate.

Popoarele înseși, prin conducătorii lor, sînt convinse mai mult ca în trecut de răspunderea pe care o au, toate împreună, de a depune eforturi neconținute spre a cunoaște cît mai real și cît mai adînc situația, nevoile, aspirațiile fiecăruia dintre ele, spre a examina obiectiv cauzele neînțelegerilor dintre ele și a căuta să facă să înceteze conflictele sîngeroase, generatoare de extinderi războinice dezastruoase în lumea întreagă.

Toate spiritele luminate, toți oamenii de bine își unesc strădaniile spre a ajuta tineretul de pretutindeni să-și descopere și să-și cultive aptitudinile și vocațiile reale, să-și facă o formare sănătoasă, să-și găsească o orientare sigură și să-și pună tot elanul de creație și acțiune în slujba popoarelor cărora aparțin generațiile de tineri și în slujba marilor idealuri ale umanității, de pace și cooperare frățescă.

Aceste gînduri și aceste nădejdi ne îndeamnă să urăm din toată inima Sanctității Voastre, ierarhilor, preoților și credincioșilor Sfintei Voastre Biserici, să sărbătoriți Nașterea Domnului în sănătate, bucurie duhovnicească și prosperitate. Iar noul An al mîlei Domnului — 1973 — să învrednicească toate Bisericile și toate popoarele lumii să realizeze și să trăiască din plin pacea și bunăvoirea vestite de oștile cerești la Nașterea Mîntuitorului Hristos-Domnul.

Vă îmbrățișăm cu sărutare sfîntă în Hristos cel întrupat.

† **Justinian**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române



† MITROPOLITUL FIRMILIAN AL OLTENIEI

18 februarie 1901 — 29 octombrie 1972

În ziua de 29 octombrie 1971 a încetat din viață, după o scurtă și grea suferință, la spitalul Elias din Capitală, Înalt Prea Sfințitul Firmilian, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

Mitropolitul Firmilian s-a născut la 18 februarie 1901, în satul Plopeasa de Sus din județul Buzău, primind la botez numele de Nicolae. După absolvirea școlii elementare în satul natal, a urmat cursurile seminariilor teologice din Galați și din Buzău, precum și ale liceului «Spiru Haret» din București, apoi și-a desăvârșit învățătura de carte la Facultatea de litere și filozofie — secția geografie și istorie și la Facultatea de teologie din București.

A funcționat ca profesor de istorie și geografie la Seminarul monahal de la Cernica și la Seminarul Central din București. Paralel cu aceste sarcini didactice, a îndeplinit și funcțiile de inspector al învățământului religios din Capitală, director de seminar, predicator oficial al Sfintei Patriarhii, conferențiar la cercurile pastorale din Arhiepiscopia Bucureștilor și membru în comitetul de conducere al Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

Încă de la vârsta de 16 ani s-a închinoviat, ca frate, la Mănăstirea Ciolanu din județul Buzău. La 24 ianuarie 1920 a trecut la Mănăstirea Cozia, unde a fost tuns în monahism la 15 februarie, și hirotonit diacon, la 21 februarie același an. După ce a funcționat cîtva timp ca diacon la catedrala episcopală din Galați, în anul 1924 a fost rînduit slujitor la catedrala mitropolitană din București. Apoi a fost hirotonit preot și distins cu rangul de arhimandrit.

La 20 noiembrie 1947, a fost ales arhiepiscop al nou-înființatei Arhiepiscopii a Craiovei, fiind hirotonit arhieru, la 30 noiembrie și instalat la conducerea acelei eparhii, la 22 decembrie același an. În anul 1949, Arhiepiscopia Craiovei fiind ridicată la rangul de mitropolie, vlădica Firmilian a fost înălțat la treapta de arhiepiscop al Craiovei și mitropolit al Olteniei, conducînd această unitate bisericească pînă la sfîrșitul vieții sale.

Pe lângă sarcinile de răspundere — didactice și bisericești — pe care le-a îndeplinit, Mitropolitul Firmilian a depus nobile strădanii în domeniul scrisului și al slovei tipărite, activitatea sa scriitoricească fiind deosebit de bogată și variată. Om de aleasă cultură și iscusit condeier, cu un stil ales și clar, înmiresmat de graiul tradițional al vechilor noastre cazanii, Mitropolitul Firmilian a tipărit cărți, a redactat reviste bisericești și a publicat numeroase articole în care a prezentat o mare parte din problemele vieții bisericești din vremea sa. Lista bibliografică a lucrărilor sale cuprindea, în anul 1970, peste 450 de titluri.

Mitropolitul Firmilian a dat viață unor opere de mare valoare nu numai în domeniul cultural-bisericesc, ci și în cel administrativ și gospodăresc, prin însemnate realizări în care s-au oglindit voința sa hotărâtă și pasiunea de a contribui la îmbogățirea patrimoniului bisericesc. Totodată el a fost un bun păstor, apropiat de fiii săi duhovnicești, cumpănit în fapte, îmbinând permanent grija pentru problemele religioase ale credincioșilor cu atenția pentru interesele și preocupările lor sociale. De asemenea, a desfășurat o susținută acțiune pentru cultivarea bunelor relații dintre Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte religioase din țară, pentru apropierea dintre Bisericile creștine și pentru promovarea păcii în lume.

Mitropolitul Firmilian și-a închinat viața în slujba Bisericii și a Patriei. Pentru loialitatea și abnegația activității sale pe tărîm social, Conducerea noastră de Stat l-a cinstit cu «Ordinul Republicii Socialiste România».

*

Vestea trecerii la cele veșnice a Mitropolitului Firmilian a fost primită cu adîncă tristețe de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și de ceilalți membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

În seara de 29 octombrie 1972, Consiliul Eparhial al Arhiepiscopiei Craiovei s-a întrunit în ședință extraordinară, hotărînd trimiterea la București a unei delegații — în frunte cu P. S. Episcop-vicar Nestor Severineanu — care să asigure transportarea trupului neînsuflețit al Mitropolitului Firmilian la reședința mitropolitană din Craiova.

La Centrul mitropolitan din Craiova, la Căminul eparhial, la Școala de cîntăreți și Seminarul teologic din Mofleni, precum și la catedrala mitropolitană s-a arborat doliu.

În seara de 30 octombrie 1972, sicriul cu trupul neînsuflețit al Mitropolitului Firmilian a fost adus în catedrala mitropolitană «Sfîntul Dumitru» din Craiova, fiind însoțit de membrii familiei acestuia, de delegații Centrului eparhial și de un mare număr de credincioși. În glasul tînguitor al clopotelor, opt preoți au așezat sicriul pe catafalcul îndoliat din mijlocul bisericii. De jur-împrejurul acestuia s-au așezat preoți și elevi seminariști, în ordine deplină și într-o adîncă tăcere.

Un sobor de slujitori, în frunte cu P. S. Episcop Nestor Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei, a săvârșit o slujbă pentru odihna sufletului înaltului ierarh răposat întru Domnul. La sfârșit, P. S. Episcop vicar Nestor Severineanul a adresat celor de față un cuvânt ocazional în care a dat expresie durerii încercate de colaboratorii apropiați ai Mitropolitului Firmilian, în urma încetării din viață a acestuia, aducând apoi un emoționant omagiu de recunoștință și dragoste fiască memoriei celui adormit.

În cursul nopții și în tot timpul ce a urmat pînă la înmormîntare, preoții și elevii Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic au privegheat pe fostul lor arhipăstor duhovnicesc, săvârșind rugăciuni de pomenire, precum și îndătinatele citiri din Noul Testament și din Psaltire.

În ziua de 1 noiembrie 1972, la catafalcul Mitropolitului Firmilian s-au depus coroane de flori din partea Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a Departamentului Cultelor, a Mitropoliei Ardealului, a Episcopiei Rîmnicului și Argeșului, a Episcopiei Buzăului, a Episcopiei Dunărea de Jos, a slujitorilor și salariaților Centrului eparhial Craiova și a Comunității romano-catolice din Craiova.

O delegație a Consiliului Popular al Județului Dolj și alta a Consiliului Popular al Municipiului Craiova au prezentat condoleanțe Prea Sfințitului Episcop Nestor Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei, precum și Prea Cucernicului Preot Cristea Marin și Doamnei Stănica Brăgărea, fratele și sora ierarhului decedat.

Prin fața catafalcului Mitropolitului Firmilian au trecut numeroși clerici și credincioși din Eparhia Craiovei, care au adus un ultim omagiu de prețuire și recunoștință fostului lor arhipăstor.

Funeraliile Mitropolitului Firmilian au avut loc joi, 2 noiembrie 1972.

Dimineața, în catedrala mitropolitană «Sfîntul Dumitru» din Craiova, s-a săvârșit slujba sfintei liturghii, de către un sobor de slujitori, în frunte cu P. S. Gherasim Constanțeanul, Arhiereu-vicar al Episcopiei Dunărea de Jos.

La ora 11 s-a oficiat pentru Mitropolitul Firmilian slujba înmormîntării călugărilor, potrivit rînduielilor bisericești, de către un impresionant sobor arhieresc alcătuit din: *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian*; I. P. S. Mitropolit *Iustin* al Moldovei și Sucevei; I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului; I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului; P. S. Episcop *Iosif* al Rîmnicului și Argeșului; P. S. Episcop *Antim* al Buzăului; P. S. Episcop *Teofil* al Clujului; P. S. Episcop *Teoctist* al Aradului; P. S. Episcop *Antim Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal; P. S. Episcop *Irineu Suceveanul*, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor; P. S. Episcop *Visarion Rășnăreanul*, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu; P. S. Episcop *Nestor Severineanul*, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei; P. S. Arhiereu *Gherasim*

Constănțeanul, vicarul Episcopiei Dunărea de Jos ; și P. S. Arhiereu *Ettimie Bîrlădeanul*, vicarul Episcopiei Romanului și Hușilor.

La funeralii au fost de față : membrii Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Craiovei ; membrii Consiliului Eparhial al Episcopiei Rîmnicului și Argeșului ; reprezentanți ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Craiovei ; stareți și starețe de mînăstiri din cuprinsul Mitropoliei Olteniei ; călugări și călugărițe din cuprinsul aceleiași Mitropolii ; preoți și diaconi din Eparhia Craiovei ; reprezentanți ai unor unități administrative bisericești ; membrii familiei celui decedat ; numeroși credincioși.

A fost de față Dl. Vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu, împreună cu alți reprezentanți ai Departamentului Cultelor.

De asemenea, au fost de față reprezentanți ai Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Județului Dolj și reprezentanți ai Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Municipiului Craiova.

Răspunsurile la slujba funebră au fost date de corul catedralei mitropolitane, sub conducerea D-lui Mihai Bîrcă.

La sfîrșitul slujbei înmormîntării, *Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian* a rostit următoarea cuvîntare :

Înalt Prea Sfințiți și Prea Sfințiți Părinți, ;

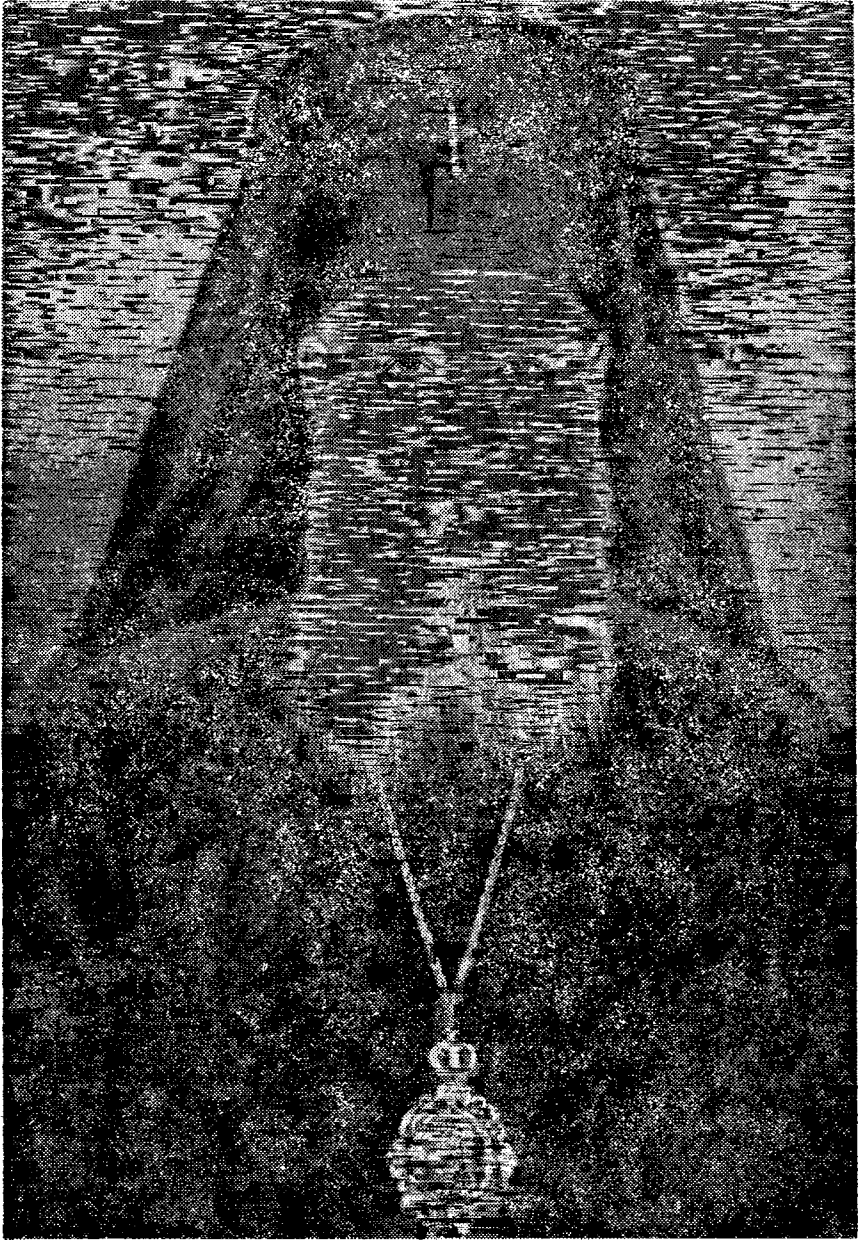
Înalte Autorități,

Îndurerată familie,

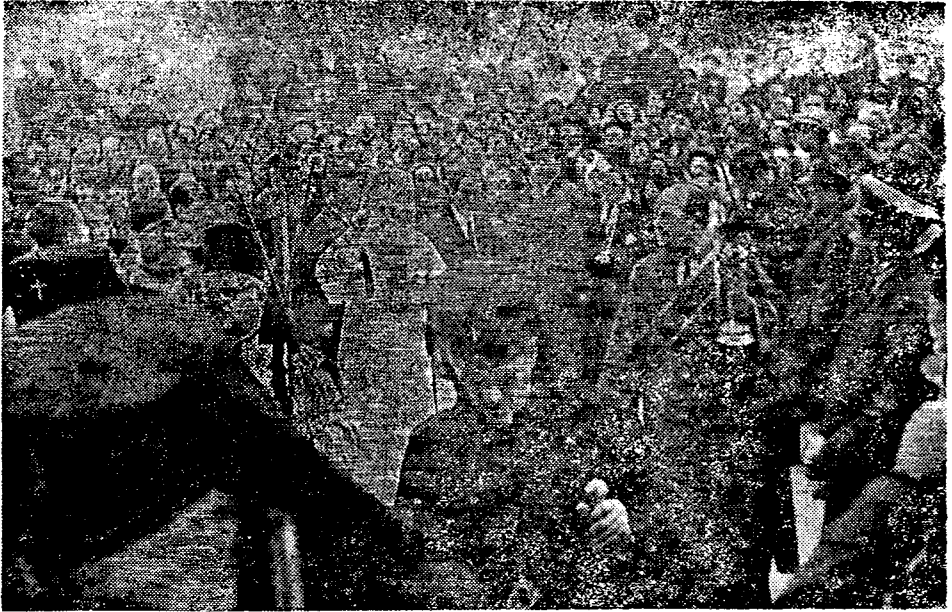
Cu inimi cernite de durere, ne-am adunat astăzi — ierarhi, clerici și credincioși — pentru a aduce un pios omagiu și o ultimă cinstire Mitropolitului Firmilian al Olteniei, care a părăsit vremelnicele hotare ale vieții pămîntești, pentru a se sălăslui în locașurile cele veșnice ale Părintelui ceresc. Vestea neașteptată a plecării lui dintre noi cei vii ne-a pus în grea cumpănă, iar despărțirea noastră de el ne învăluie într-o adîncă întristare.

Biserica Ortodoxă Română trăiește zile de doliu, pentru că ea pierde pe unul din marii săi ierarhi, a cărui viață — deslășurată pe parcursul a aproape 72 de ani — a însemnat un exemplu de muncă neîntrecută, de strădanie generoasă și de bogate înfăptuiri. Născut dintr-o familie de țărani pâlmași din satul Plopeasa de Sus, din părțile Buzăului, el s-a ridicat — prin nevoițe cărturărești deosebite și urcușuri duhovnicești pilduitoare — la treapta cea mai înaltă a slujirii bisericești, după ce la vârsta de 19 ani îmbrăcase haina monahală, nu pentru a fugi de lume, ci pentru a se devota cu și mai mare zel slujirii ei, primind apoi, treptat, diferite însărcinări în învățămîntul teologic și în viața noastră bisericească.

Apreciat pentru distinsele sale calități și pentru activitatea stăruitoare depusă ca arhimandrit și director de seminar, a fost chemat la o slujire de mai mare răspundere, fiind ales în anul 1947, ca arhiepiscop al nou-înființatei Arhiepiscopii a Craiovei. Doi ani mai tîrziu, cînd această Arhiepiscopie a fost înălțată la rangul de Mitropolie, Înalt Prea Sfințitul



† MITROPOLITUL FIRMILIAN al Olteniei



Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, binecuvîntînd pe credincioși,
la înmormîntarea Mitropolitului Firmilian



Mitropolitul Firmilian pe catafalc, în catedrala mitropolitană
«Sfîntul Dumitru» din Craiova



Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, rostind necrologul Mitropolitului Firmilian



Soborul ierarhilor la slujba înmormântării Mitropolitului Firmilian



Sărutarea cea de pe urmă



Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Dl. Gheorghe Nenciu vicepreședintele Departamentului Cultelor, în drum spre Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Craiovei, după înmormintarea Mitropolitului Firmilian

Firmilian a fost ridicat la treapta de «Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei». În această calitate și-a sporit și mai mult strădaniile. Înzestrat cu o natură generoasă, plină de omenie și cu o clară viziune a lucrurilor, avînd o voință hotărîtă și o adevărată pasiune a realizărilor, a reușit să dea viață unor opere de mare însemnătate spirituală. Ca o «lumină în sfeșnic», a luminat preoțimea din acest colț de țară, îndrumînd-o — cu cuvîntul și cu exemplul propriu — la acțiuni pline de zel și de dăruire în slujba lui Dumnezeu, a credincioșilor și a Patriei. Gospodar priceput, s-a făcut tuturor pilduitor prin înțeleapta chivernisire a eparhiei sale. Roadele celor 25 de ani de arhipăstorire ai săi sînt astăzi îndeobște cunoscute și apreciate. Între acestea, organizarea căminului preoțesc de la «Renașterea», achiziționarea unui palat mitropolitan, cu tot mobilierul necesar, precum și construirea noii clădiri pentru serviciile administrative ale Arhiepiscopiei Craiovei — ca să ne rezumăm doar la cîteva înfăptuiri — sînt mărturii grăitoare ale spiritului constructiv, înnoitor, al ilustrului decedat.

Pe lîngă acestea, în calitate de membru al Sfintului Sinod, Mitropolitul Firmilian a adus contribuții de mare valoare la rezolvarea problemelor noastre bisericești, atît pe plan lăuntric precum și pe plan extern, consolidînd și sporind, cu înțelepciunea și calmul ce l-au caracterizat, prestigiul sfintei noastre Biserici.

Prin trecerea la cele veșnice a Mitropolitului Firmilian, Biserica Ortodoxă Română pierde însă nu numai un mare ierarh, ci și un mare cărturar al ei. Încă din fragedă tinerețe, răposatul ierarh s-a adăpat cu truddă și răbdare din izvorul nesecat al Sfințelor Scripturi și din înțelepciunea Sfinților Părinți, precum și din țorentele atît de bogate ale culturii laice, urcînd tot mai sus pe scara valorilor culturii, sporindu-și talanții dăruși de Dumnezeu, îmbogățindu-și neîncetat mintea și sufletul. Zestrea sa duhovnicească nu a ținut-o însă pentru sine, ci a împărțit-o semenilor săi. Și-a dăruit cu generozitate comoara bunurilor spirituale agonisite, trecută prin filtrul înțelegerii și elaborării proprii, învățînd pe elevi de la catedră și pe credincioși de la amvon și împărțîșind printr-o remarcabilă activitate publicistică, în dulcea și îmbietoarea limbă a vechilor noastre cazanii, merinde alese, tuturor celor dornici de a se avînta pe calea înălțimilor duhovnicești.

Activitatea sa scriitoricească a fost bogată și variată, cuprinzînd — pînă cu doi ani în urmă, cînd a fost sărbătorit cu prilejul împlinirii a 50 de ani de slujire bisericească — 450 de titluri. Mitropolitul Firmilian a redactat o seamă de reviste bisericești, a colaborat la diferite publicații și a scris numeroase articole referitoare la cele mai multe probleme bisericești din vremea respectivă, insistînd cu tărie asupra poziției ortodoxe în cadrul Bisericii noastre și în afară.

Se cuvine totodată să subliniem că prin moartea Mitropolitului Firmilian pierdem și un bun patriot, care în întreaga sa viață a fost legat de

poporul din care a odrăslit și cu aspirațiile cărui s-a identificat permanent. Bunul Dumnezeu i-a dăruit fericirea de a-și începe activitatea arhipăstorească în vremuri de adânci prefaceri înnoitoare ale țării noastre. El s-a alăturat cu tot entuziasmul la eforturile constructive ale popoului român și a îndemnat pe clericii și credincioșii din eparhia sa să-l urmeze întru totul, înscriindu-se astfel în rândurile marilor ierarhi care și-au dăruit tot ce au avut mai scump pe altarul Bisericii și al Patriei. Pentru aceste merite, la care și-a adăugat și pe cele de dîrz luptător pentru pace și osîrduit pentru înfrățirea popoarelor, Conducerea noastră de Stat i-a acordat înalta distincție : «Ordinul Steaua Republicii Socialiste România, cinstind astfel zelul și abnegația lucrării sale pe tîrăm obștească.

Iubiți clerici și credincioși ai Mitropoliei Olteniei,

Nu pot încheia această sumară retrospectivă fără a-mi îndrepta gîndul spre voi. «Căzut-a cununa capului» vostru (Plîngerile lui Ieremia V, 16), prin plecarea în lumea dreptilor a celui ce v-a fost conducător spiritual vreme de un sfert de veac. În aceste clipe de grea încercare prin care treceți, vă fac îndemnul stăruitor de a păstra cu scumpătate amintirea celui ce a fost Vlădica Firmilian, primul ierarh ce a pus temelie de granit Mitropoliei Olteniei. Rugați-vă fierbinte împreună cu noi, ca bunul Dumnezeu să vă facă parte la vremea convenită de un ierarh tot atît de iscusit și de jertfelnic cum a fost el, care să vă îndrumeze cu aceeași dragoste și să conducă mai departe eparhia cu aceeași rîvnă și destoinicie.

Iubite frate întru Hristos, Firmilian,

Cu adîncă emoție și durere în suflet, mă îndrept acum către tine, pentru a-ți adresa un ultim cuvînt. La cele spuse pînă acum adaug mărturisirea că — prin plecarea ta dintre noi — eu însumi pierd un bun prieten de care mă leagă scumpe amintiri. Te-am cunoscut încă de pe vremea cînd erai ierodiacon și ți-am urmărit cu mult interes activitatea de slujitor devotat al catedrei și al altarului. Legăturile dintre noi au dus la o prietenie sinceră, atunci cînd tu te aflai ca profesor la Seminarul de la Cernica și apoi ca profesor și director la Seminarul Central din București, iar eu eram profesor și director la Seminarul din Rîmnicu-Vîlcea. Această prietenie s-a transformat într-o adevărată frățietate în Hristos atunci cînd, cu 25 de ani în urmă, am fost chemați amîndoi la rosturi de înaltă răspundere bisericească, primind cîrja de conducători de eparhii : unul la Craiova, celălalt la Iași.

Cu 23 de ani în urmă, cînd Arhiepiscopia Craiovei a fost ridicată la rangul de Mitropolie, am venit aici — în calitate de Patriarh, înconjurat de o înaltă suită, și te-am instalat ca Mitropolit al Olteniei, cu toată cinstea ce ți se cuvenea. Astăzi am venit din nou, dar nu cu bucuria de odinioară, ci cu sufletul copleșit de tristețe, împreună cu membrii Sfîn-

tului Sinod, cu preoții și credincioșii din eparhie, pentru a te conduce pe cel din urmă drum al vieții, regretat și plîns de toți cei ce te-au cunoscut. Încercînd să biruim greutatea apăsătoare a clipei prin care trecem, luăm tărie și mîngiere din cuvîntul Sfintei Scripturi, care ne amintește că noi nu sîntem «ca cei ce nu au nădejde» (I Tes. IV, 13), ci ca unii ce avem convingerea că atît venirea noastră în lume cît și plecarea din ea constituie o rînduială de neschimbat a lui Dumnezeu, în fața căreia avem datoria să ne supunem cu toții.

Îndreptîndu-ne gîndul și inima către Părintele ceresc, Îl rugăm să caute cu bunăvoință spre dragostea ta arătată față de Hristos și față de credincioșii din eparhia pe care ai păstorit-o, spre zelul apostolic depus pentru propășirea Bisericii și a Patriei străbune, ca și spre lucrarea ta pilduitoare desfășurată pe tărîm obștesc, și să-ți hărăzească loc de fericire nepieritoare în ceata dreptilor celor ce și-au închinat viața slujirii lui Dumnezeu și semenilor.

Vesnică să-ți fie pomenirea!

După ce Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și-a încheiat necrologul, a luat cuvîntul, în numele Departamentului Cultelor și al autorităților locale de stat, Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, care a exprimat condoleanțe Bisericii Ortodoxe Române, precum și îndureratelor rude, pentru greaua încercare pe care au suferit-o prin încetarea din viață a celui ce a fost Mitropolitul Firmilian, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei.

În numele Consiliului Eparhial și al credincioșilor din Eparhia Craiovei, a luat apoi cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Nestor Severineanu, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei, care a spus :

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Prea distinse Domnule Vicepreședinte al Departamentului Cultelor și onorați reprezentanți ai Autorităților locale de stat,

Înalt Prea Sfințiți Părinți, membri ai Sfîntului Sinod,

Îndurerați membri ai familiei,

Prea onorați participanți,

Cinstiți Preoți și îndoliați credincioși,

În ultimele luni ale acestui an, se va împlini un sfert de veac de cînd bunul nostru vlădică Firmilian a fost ales și înscăunat ca dirigiuitor bisericesc al tuturor clericilor și dreptmăritorilor creștini de pe aceste meleaguri. Noi ne-am gîndit și chiar acum am început să ne pregătim pentru a sărbători după cuviință acest rar eveniment. Dar acum, cu durere ne este dat să vedem că cel ce trebuia să fie sărbătorit, înțeleptul nostru arhipăstor de pînă acum, a fost chemat pe neașteptate la Domnul.

În anul 1947 și în anii ce au urmat, erau multe, foarte multe de înfăptuit în proaspăta Arhiepiscopie a Craiovei. Era un început de viață nouă care se plămădea în toată țara. De atunci și pînă astăzi, activitatea multiplă a Înaltului nostru Ierarh s-a înscris în istoria Bisericii cu slove de aur, ca activitate de mare ctitor al acestui sfînt așezămînt.

Cea dintîi grijă a adormitului întru Domnul, Firmilian Mitropolitul, a fost aceea de a se îngriji de viața bisericească din toate parohiile și așezămintele monahicești ale Olteniei.

S-a oșenit cu timp și fără timp pentru ctitoria școlii de cîntăreți bisericești și mai apoi a Seminarului teologic de la Bucovăț; a diriguît aceste așezăminte cu multă înțelepciune, fiind din tinerețe și dascăl iscusit al învățămîntului nostru teologic.

Urmînd pilda Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ctitorul vieții bisericești noi, contemporane, Mitropolitul nostru Firmilian, făclier luminat, a arătat tuturor calea de urmat în viața cea nouă de continui transformări sociale din țara noastră.

Arhiepiscopiei Craiovei i s-a pus piatră nouă de temelie și pe urmă, an după an, a zidit cărămidă peste cărămidă, ca să o putem vedea astăzi înzestrată cu unul dintre cele mai frumoase locașuri, în care se desfășoară activitatea administrativ-bisericească a Arhiepiscopiei și Mitropoliei noastre, neuitînd în același timp de a se ocupa și de istoricele noastre așezăminte, cum s-a dovedit, de exemplu, în opera de readucere la lumină a frescelor din secolul al XVI-lea de la Mînăstirea Tismana și de recuperarea altora din secolul al XVIII-lea. Acestea sînt numai cîteva din multele ctitorii văzute ale celui ce a fost pînă ieri, marele nostru părinte, diriguitor și povățuitor.

Atunci cînd timpul nu-i îngăduia, din cauza multiplelor propleme pe care trebuia să le rezolve, a îndemnat și pe alții să alcătuiască opere, ce au fost publicate mai apoi în Editura Mitropoliei noastre, tomuri care stau cu cinste și cu folos în rafturile atîtor biblioteci din țara noastră. Astfel, zidirile materiale s-au împletit în chip armonios cu cele spirituale. Toate reflectă neistovita dorință de a înfăptui gînduri, de a lăsa posterității lucruri trainice și nu o dată foarte artistic executate. Și despre aceasta ne putem convinge mereu, la fiecare pas.

Ca un ecou al mărețelor realizări din cadrul Arhiepiscopiei noastre, se constată activitatea părintelui nostru Firmilian Mitropolitul și în cadrul ședințelor Sfîntul Sinod, precum și în fruntea Comisiilor Sinodale unde era rînduit de atîtea ori, pentru a observa și îndruma buna aplicare a pravilei străbune, în contextul nou și fericit din Biserica și din Patria noastră.

Tot ca un ecou al preocupărilor zilnice de la Arhiepiscopia Craiovei sînt și contribuțiile irenice și ecumenice aduse în cadrul delegațiilor de peste hotare, din care de numeroase ori a făcut parte.

Astăzi, nouă, celor de la Centrul Arhiepiscopiei Craiovei, nu ne rămîne ceva mai sfînt de făcut decît să păstrăm cu scumpătate bogata moștenire pe care ne-o lasă ctitorul cel nou al Mitropoliei noastre, marele Mitropolit Firmilian.

Știm că activitatea neuitatului nostru vlădică Firmilian s-a desfășurat, Prea Fericite Părinte Patriarh, sub oblăduirea și sfătuirea Prea Feri-

cirii Voastre, care sînteți fiu al acestor meleaguri cu tradiții atît de dinamice. Nădăjduim și Vă rugăm ca în continuare patriarhiceasca mîndă a Prea Fericirii Voastre să fie deasupra Arhiepiscopiei Craiovei și Mitropoliei Olteniei.

În numele Consiului Eparhial al Arhiepiscopiei Craiovei, Vă rugăm, Prea Fericite Părinte Patriarh, să primiți adîncă mulțumire și fiască închinare pentru că în acest moment greu din viața acestei Arhiepiscopii ați ostenit, participînd la funeraliile Mitropolitului nostru Firmilian.

Ne adresăm, de asemenea, cu mulțumire înaltelor autorități de Stat, care participă la durerea noastră, precum și înalt Prea Sfințiților Membri ai Sfîntului Sinod care sînt de față și vă asigurăm că toate mărețele și bunele realizări bisericești și social-patriotice ale unanim-regretatului nostru părinte Firmilian Mitropolitul vor fi mereu în memoria noastră, ca un pios omagiu și ca o continuă însuflețire spre alte bune îndăptuiri.

Și în rugăciunile noastre mereu vom zice : Pe Părintele nostru Firmilian Mitropolitul să-l pomenească Domnul Dumnezeu în împărăția Sa ! Amin !

La sfîrșitul cuvîntărilor, corul catedralei mitropolitane din Craiova a intonat «Veșnica pomenire». Apoi soborul înalților ierarhi, urmat de sicriul purtat pe brațe de protoiereii din Eparhia Craiovei, a înconjurat biserica, făcînd cele trei stări obișnuite, cu rugăciuni pentru pomenirea ierarhului decedat. Răspunsurile și imnurile funebre au fost executate de corul Seminarului teologic din Mofleni, condus de Pr. Prof. Teofil Sanda.

După înconjurarea bisericii, sicriul cu trupul neînsuflețit al Mitropolitului Firmilian a fost adus din nou în catedrala mitropolitană «Sfîntul Dumitru» din Craiova și coborît în cripta pregătită aici. Deasupra mormîntului, acoperit cu lespezi de piatră, a fost aprinsă o candelă, care a rămas să privegheze pe înaltul ierarh adormit întru Domnul.

La reședința mitropolitană s-a servit apoi tradiționala agapă, în memoria celui ce vreme de un sfert de secol a fost arhipăstorul clerului și credincioșilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Craiovei.

Cu acest prilej, în Cartea de Aur a catedralei mitropolitane din Craiova s-a făcut următoarea însemnare :

«Astăzi, 2 noiembrie 1972, ierarhi, preoți și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, am petrecut pe drumul cel fără de întoarcere pe Părintele Firmilian Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei, prezenți fiind și reprezentanți ai autorităților centrale și locale de stat, în frunte cu Dl. Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor».

Actul a fost semnat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, de Dl. Vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu, precum și de ceilalți participanți.

În urma trecerii la cele veșnice a Mitropolitului Firmilian, conducerea Craiovei a fost încredințată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — printr-un act oficial, din 4 noiembrie 1972 — Prea Sfințitului Episcop Nestor Severineanu, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei, pînă la alegerea noului titular al Arhiepiscopiei Craiovei și Mitropoliei Olteniei.

*

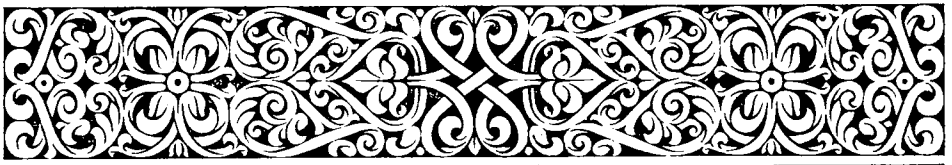
La Cancelaria Arhiepiscopiei Craiovei s-au primit numeroase telegrame de condoleanțe, cu prilejul încetării din viață a Mitropolitului Firmilian al Olteniei.

Au trimis telegrame de compasiune și condoleanțe: Membrii Sfințitului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, reprezentanți ai cultelor religioase din Republica Socialistă România, reprezentanți ai comunităților ortodoxe române de peste hotare, reprezentanți ai școlilor de învățămînt teologic din țara noastră, clerici și credincioși ortodocși români.

S-au primit asemenea telegrame și din partea Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Județului Dolj, a Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Județului Mehedinți și a Comitetului Executiv al Consiliului Popular al Municipiului Craiova.

Toate mesajele de condoleanță exprimă regretul pentru pierderea celui ce a fost vrednicul ierarh Firmilian, mitropolitul Olteniei.

Dumnezeu să-l odihnească cu dreptii întru Împărăția Sa!



• VIAȚĂ • BISERICĂȘCĂ •

SCHIMB DE TELEGRAME

INTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN ȘI
MAIESTATEA SA IMPERIALĂ HAILE SELASSIE I,
ÎMPĂRATUL ETIOPIEI

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a trimis Maiestății Sale Imperiale Haile Selassie I, cu prilejul aniversării încoronării Sale ca împărat al Etiopiei, următoarea telegramă de felicitare :

Cu prilejul aniversării încoronării Maiestății Voastre Imperiale, rugăm pe Cel Atotputernic să binecuvînteze augusta Voastră persoană și țara Voastră, dăruindu-Vă sănătate și lungime de viață, pentru propășirea și pacea poporului Vostru.

† Justinian

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

La această telegramă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit următorul răspuns :

Apreciem mult amabilele urări trimise Nouă de Prea Fericirea Voastră cu prilejul aniversării încoronării Noastre și călduros Vă exprimăm aceleași bune urări.

Haile Selassie I
Împărat

* *
*

ÎNTRE EXCELENȚA SA EPISCOPUL JOSEPH BRINKHUES
AL BISERICII VECHILOR-CATOLICI DIN R. F. GERMANIA ȘI
PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN

La 30 noiembrie 1972, a încetat din viață fostul Episcop al Bisericii vechilor-catolici din R. F. Germania, *Johannes Joseph Demmel*. Cu acest prilej, Excelența Sa episcopul Joseph Brinkhues a trimis Prea Fericitului

Părinte Patriarh Justinian, în numele Reprezentanței sinodale a Bisericii vechilor-catolici din R. F. Germania, următoarea înștiințare :

Episcopul vechi-catolic Johannes Joseph Demmel a murit, la 30 noiembrie 1972, în credința în Iisus Hristos Domnul și Mântuitorul, în vîrstă de 82 de ani.

O viață îndelungată, legată în credincioșie cu Biserica Veche-Catolică, și-a aflat împlinirea. Din 1915, pînă în 1966, el a stat în slujba Bisericii. Ca episcop, a condus din 1951 pînă în 1966 Episcopia Catolică a vechilor-catolici din R. F. Germania.

Ne gîndim la el cu venerație și cu dragoste recunoscătoare.

Episcop **Joseph Brinkhues**

și

Reprezentanța sinodală

*

La această înștiințare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a răspuns Excelenței Sale Episcopului Joseph Brinkhues prin următoarea telegramă de condoleanțe :

Vă rugăm să primiți frățeștile Noastre condoleanțe pentru trecerea la cele veșnice a venerabilului Episcop vechi-catolic Johannes Joseph Demmel.

† **Justinian**

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

VIZITA ÎN MAREA BRITANIE

A P. S. EPISCOP ANTONIE PLOIEȘTEANUL, VICAR PATRIARHAL

În contextul contactelor ecumeniste pentru cunoașterea și apropierea între Biserici și confesiuni se înscrie și vizita în Anglia între 30 octombrie — 15 noiembrie 1972 a P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul vicar patriarhal, după participarea la instalarea noului episcop vechi-catolic de Berna, L. Gauthier.

P. S. Sa a depus la Rectoratul «Heythrop College»-ului din Oxford teza de doctorat : *Biserica slujitoare în gândirea apuseană : un punct de vedere ortodox*, tipărită de către Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă din București. Cu acest prilej P. S. Sale i-a fost înmănată diploma de «doctor în teologie», de către Cardinalul Heenan, primatul Bisericii Romano-Catolice din Anglia.

În ziua de 5 noiembrie 1972, P. S. Episcop vicar Antonie Ploieșteanul a luat parte la sfânta liturghie în biserica Parohiei ortodoxe române din Londra, cu care prilej P. S. Sa a transmis celor de față binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a informat pe credincioși de activitatea ecumenică a Bisericii Ortodoxe Române. Printre evenimentele triste, P. S. Episcop Antonie a anunțat încetarea din viață a I. P. S. Mitropolit Firmilian, al Olteniei, oficiindu-se cu acest prilej și un parastas.

În ziua de 6 noiembrie 1972, P. S. Episcop vicar Antonie a fost invitat la o masă festivă de către Rectorul Colegiului Heythrop, Rev. Frederick Copleston, masă la care au luat parte toți profesorii și în cadrul căreia Rev. Prof. Fr. Copleston a elogiat pe noul «doctor în teologie» cel de al doilea care primește acest înalt titlu în toată istoria lui Heythrop College, Oxford. În aceeași zi, după-amiază, P. S. Episcop vicar Antonie a luat parte, la invitația Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, la un serviciu religios în memoria patriarhului Atenagora care a avut loc la «Westminster Abbey», cu care prilej P. S. Sa a transmis Grației Sale salutările frățești ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

În ziua de 7 noiembrie, 1972, P. S. Episcop vicar Antonie Ploieșteanul a fost invitat la Palatul Lambeth la Serviciul relațiilor externe al Bisericii Angliei, unde s-au discutat următoarele :

a) Situația și perspectivele Parohiei ortodoxe române din Londra, posibilitățile obținerii unui locaș, sau unui complex parohial, acțiune de

viitor menită să înlesnească o mai largă activitate în cadrul Comunității ortodoxe din Londra ;

b) Situația bisericii anglicane din București, al cărei preot urmează să plece din România în iunie 1973, urmînd a fi înlocuit de un altul trimis de Lambeth ;

c) S-a discutat, apoi, despre rezultatele întîlnirii Comisiei de dialog anglicano-ortodox care a avut loc la Chambèsy (Elveția).

În ziua de 8 noiembrie 1972, P. S. Sa Episcop vicar Antonie Ploieșteanul a vizitat una din atracțiile Marii Britanii : ruinele sanctuarului-enigmă «Stonehenge», de lângă Salisbury, precum și catedralele anglicane din orașele Guildford, Winchester și Salisbury.

În ziua de 9 noiembrie, 1972, Asociația ortodoxă-anglicană «Sf. Alban și Sf. Sergiu» din Anglia, cu sediul general la Londra, a oferit, în cinstea P. S. Episcop vicar Antonie, o recepție cu ocazia vizitei sale și a decernării titlului de «doctor în teologie». S-au rostit cuvîntări și toasturi, reliefîndu-se rolul Bisericii Ortodoxe Române în ecumenismul contemporan. P. S. Episcop vicar Antonie a vorbit despre «Învățămintul teologic din România» și a răspuns la întrebări. Recepția s-a bucurat de o largă participare din partea ortodocșilor greci, ruși, sîrbi și români din Londra, din partea Bisericii Anglicane și a celei Romano-Catolice.

În ziua de 11 noiembrie, 1972, Consiliul parohial și Comitetul de doamne ale Parohiei ortodoxe române din Londra, sub îndrumarea directă a P. C. Pr. Lucian Gafton, parohul bisericii, au oferit un *Festival românesc* la care au participat, pe lângă parohieni și invitați străini, printre care însuși Delegatul apostolic al Bisericii Romano-Catolice în Marea Britanie, P. S. Episcop vicar Antonie Ploieșteanul, Dl. V. Pungan, ambasadorul României la Londra, cu Doamna, Dl. Consul N. Afrim cu Doamna și un mare număr de invitați români și englezi.

În ziua de 12 noiembrie 1972, P. S. Episcop vicar Antonie Ploieșteanul a participat la sfînta liturghie în biserica Parohiei ortodoxe române din Londra.

Luni 13 noiembrie, 1972, ziua Sfîntului Ioan Gură de Aur, P. S. Episcop vicar Antonie a fost invitat de Asociația «Sf. Grigore și Sf. Marina» și de Asociația locală, «Sf. Alban și Sf. Sergiu» din Oxford, care au oferit o recepție în cinstea sa. Tot aici, la Oxford, P. S. Episcop vicar Antonie a avut întrevederi cu Rev. Prof. Donald Allchin, care a fost prezent și la al XIV-lea Congres internațional de bizantinologie, București, 1971, unde a ținut o interesantă comunicare și a luat cuvîntul în diferite comisii, arătînd rolul deosebit al României în cultivarea tradițiilor și culturii bizantine — și simpatizant al Bisericii Ortodoxe Române — a conferențiat la Institutele teologice de la București și Sibiu — membru al Bisericii Angliei în dialogul anglicano-ortodox.

Rev. D. Allchin și-a exprimat dorința de a reveni în România și a asigurat pe P. S. Episcop Antonie că Biserica Ortodoxă Română se bucură de o deosebită atenție în cercurile ecumeniste și anglicane din Marea Britanie și Comuniunea Anglicană.

Tot la Oxford, P. S. Episcop vicar Antonie a avut un schimb de păreri cu vechi militanți ai Ortodoxiei din cadrul Universității : Prof. N. Zernov, Prof. D. Obolenski, Arhim. Prof. Kallistos Ware (P. Cuv. Arhim. Prof. Ware este și coredactor la revista «Eastern Churches Review» și apreciat pentru poziția sa — a fost anglican și a trecut la Ortodoxie).

Împreună cu P. C. Pr. Lucian Gafton, P. S. Sa a vizitat pe Episcopul de St. Alban, Robert Runcie, președinte al Comisiei teologice anglicane pentru dialogul cu Biserica Ortodoxă.

P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, a sosit în țară în ziua de 15 noiembrie.

Vizita P. S. Episcop Antonie în Anglia se înscrie în opera ecumenică pe care caută să o desăvârșească Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

SERBAREA DATINILOR DE CRĂCIUN ȘI ANUL NOU LA ȘCOLILE TEOLOGICE DIN BUCUREȘTI ȘI LA CENTRUL PATRIARHAL

Înainte de plecarea în vacanță, studenții de la Institutul teologic universitar și elevii de la Școala de cântăreți bisericești și Seminarul teologic din București au prezentat tradiționalele serbări ale datinilor de Crăciun și Anul nou, — manifestări educativ-religioase și artistice cu profunde rezonanțe sufletești, atât pentru copii și tineri cât și pentru cei mai în vîrstă.

La *Institutul teologic universitar* serbarea datinilor de Crăciun și Anul nou a avut loc luni 18 decembrie 1972, orele 17,30, în aula Institutului. Au luat parte : I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; P. S. Episcop Antim al Buzăului ; P. S. Episcop Teoctist al Aradului ; P. S. Episcop Vasile al Oradiei ; PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal ; Irineu Suceveanul, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor ; Visarion Rășinăreanul, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu ; Nestor Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei. ; P. S. Gherasim Constanțeanul, arhieru vicar al Episcopiei Dunării de Jos, — aflați la centrul patriarhal în sesiune sinodală. Au participat, de asemenea, PP. CC. Consilieri patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

La Institutul teologic oaspeții au fost întâmpinați de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, rectorul Institutului, și de membrii corpului profesoral.

Festivitatea a fost deschisă de P. S. Episcop-rector Antonie Ploieșteanul, care, salutînd pe oaspeți, a spus printre altele : «Simțim o mare bucurie în seara aceasta că ne aflăm cu toții aici pentru a asculta frumoasele noastre colinde de Crăciun și Anul nou, — aceste minunate comori de spiritualitate creștinească și românească, moștenite din moși-strămoși. Bucuria noastră este cu atât mai mare, cu cît anul acesta avem în mijlocul nostru, la serbarea colindelor, o bună parte a membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pe care, în numele Institutului teologic, îi salut și le spun : «Bun venit!» Prezența distinșilor ierarhi în mijlocul nostru înseamnă pentru Institutul nostru, pentru strădaniile ce le depunem aici, zi de zi, deosebita prețuire de care se bucură această instituție de învățămînt teologic din partea Ierarhiei noastre bisericești. Vom avea — a spus în continuare P. S. Sa — posibi-

litatea și plăcutul prilej să trăim cu toții împreună câteva clipe de deosebită mulțumire și satisfacție sufletească și să gustăm din nostalgia anilor copilăriei... Nu voi căuta însă să fac acum vreo considerație asupra importanței și semnificației religioase și folclorice a colindelor noastre. Acest lucru l-am rezervat doctorandului Corugă Matei din anul III, căruia îi dau acum cuvîntul».

Sintetizînd importanța religioasă a colindelor, reprezentantul studenților a arătat că «an de an colindele religioase reactualizează Nașterea Domnului, picurînd în sufletele ascultătorilor ceva din bucuria curată și sinceră a Evangheliei creștine... Ele poartă peste veacuri dogma întrupării Mîntuitorului», înfățișînd-o la un nivel de înțelegere propriu credinciosului de rînd, și înveșmîntată într-o haină țesută din imagini de cea mai curată poezie care pătrunde adînc în inimile creștinilor. La bucuria Nașterii Domnului, spun colindele, «participă întreaga natură», care se primenește și se înnoiește; «cerul se unește cu pămîntul» și amîndouă cîntă împreună imnuri de laudă Celui nou-născut. Recurgînd la analogii cu momente și situații legate de Nașterea Domnului, colindele exprimă și realități de natură etico-socială din viața credincioșilor noștri, ceea ce a făcut pe poetul popular să localizeze, pentru mai multă semnificație și autenticitate, evenimentele la care se referă colindele pe pămîntul românesc. De aici și caracterul lor folcloric-național.

După dizertația doctorandului Corugă Matei, corul studenților teologi, sub conducerea P. C. Diac. Asist. Nicu Moldoveanu, a interpretat o suită de colinde religioase, coordonate după conținutul și semnificația lor de către Dl. Prof. N. Lungu. Amintim dintre acestea: *O, ce veste minunată* de Gh. Dima, *În seara de Moș Ajun* de Marin Trache; *Praznic luminos* de T. Popovici, *Moș Crăciun* de I. Moruzov, *Florile dalbe* de T. Popovici, *Mărire-ntre cele-nalte* și *La Vitleem* de N. Lungu, *Ziurel de zi* de Tiberiu Brediceanu, *La cîreșul retezat* de Diac. Asist. N. Moldoveanu, *Lerul Ler* de Pr. Asist. Gabriel Popescu, *Plugușorul* de Max Vasiliu și *Bună dimineața la Moș Ajun*, de I. Costescu, — ultimele două dirijate de Dl. Prof. N. Lungu.

În contextul ideilor exprimate în colinde s-a încadrat și o recitare, *Colind*, versuri proprii de studentul Jinga Nicolae din anul III.

Colindătorilor li s-au împărțit daruri, după datina străbună.

La sfîrșitul programului festiv a luat cuvîntul P. S. Episcop Teoctist al Aradului. «Îmi revine mie plăcuta îndatorire — a spus P. S. Sa — ca, în numele ierarhilor membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care ne aflăm acum în sală, să vă împărtășesc bucuria noastră, a tuturor, pentru momentele plăcute ce ne-ați oferit ascultînd colindele cîntate. Am auzit melodii atît de frumoase, atît de măiestrit armonizate, executate cu nespus talent de către studenții teologi după un program bine alcătuit de priceputul nostru maestru, Dl. Prof. N. Lungu. Am trăit

ai avea, ascultînd aceste nestemate comori cum sînt colindele noastre, anii copilăriei de altădată. Am încercat o undă de nostalgie în suflet, care s-a topit însă repede în atmosfera de bucurie generală în care s-a desfășurat programul de colinde. Vă felicităm, dragi studenți și prețuiți conducători și îndrumători ai coriștilor, din toată inima pentru executarea foarte reușită a acestor creații de aleasă spiritualitate ale poporului nostru drept-credincios... Bogate în semnificații religioase pe înțelesul și priceperea credincioșilor simpli, cum s-a arătat, — colindele noastre exprimă în același timp și geniul artistic și uniunea spirituală a poporului nostru de pe întreg pămîntul românesc...

De încheiere, vă mulțumim și vă dorim tuturor să păstrați și să continuați această scumpă tradiție pe care o reprezintă colindele noastre religioase. Vă împărtășim arhierestile noastre binecuvîntări, ale ierarhilor de față, și vă spunem tuturor: «La mulți ani, cu sănătate și bucurie!»

La ieșirea din sala de festivități, oaspeții au fost petrecuți de acordurile *Imnului arhieresc*.

*

La școala de cîntăreți bisericesti și Seminarul teologic serbarea datinilor de Crăciun și de Anul nou a avut loc marți, 19 decembrie 1972, orele 18, în prezența P. C. Pr. Petre F. Alexandru, consilier la Sectorul cultural al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, a unor profesori de la Institutul teologic și a numeroși părinți și rude ale elevilor.

Programul festiv a fost deschis de P. C. Pr. Prof. Nicolae Bordașiu, directorul școlii, care pe un fundal de poezie cu discrete rezonanțe sonore instrumentale a vorbit despre însemnătatea religioasă, morală și folclorică a colindelor. Desprindem cîteva din ideile cuvîntării rostite. «Bucuria colindelor se împletește cu frumusețea și bucuria tuturor celorlalte datini legate de sărbătorile Crăciunului și Anului nou. Colindele, aceste comori de spiritualitate creștină și de simțire poetică românească, sînt vechi de veacuri ca și credincioșii și poporul care le-a creat». Înveșmîntat în haina stihului popular și legănat în ritmul fulgilor argintii de nea, — din punct de vedere teologic-bisericesc, colindele au sensuri adînci: «ele comunică dogma ortodoxă a întrupării Domnului, pe înțelesul credincioșilor simpli; ele sînt mijloace de educare și de disciplinare a sufletelor fiecăruia dintre noi; sînt izvor de bunătate și sinceritate, de înțelegere și de creștere duhovnicească, pentru fiecare dintre noi și pentru toți creștinii Bisericii noastre laolaltă».

Colindele noastre religioase «recapitulează cu bogăție de amănunte toate principalele momente din istoria biblică cu privire la prima parte a vieții pămîntești a Domnului nostru Iisus Hristos, prima Sa

copilărie». În afară de valoarea lor teologică, colindele noastre — atât cele religioase cât și cele laice — au și o deosebită importanță istorică și lingvistică : sînt documente și argumente pentru vechimea noastră pe aceste meleaguri, sînt dovezi de vechime a limbii și a spiritualității românești.

Exprimînd bucuria pe care o creează prilejul de a auzi și anul acesta colindele mult așteptate, P. C. Pr. Director a dat rînd «colindătorilor» să ureze.

Corul elevilor seminariști sub conducerea P. C. Pr. Ioan N. Popescu, a interpretat colindele : *O, ce veste minunată, Nouă azi ne-a răsărit, Astăzi s-a născut Hristos, Trei păstori, În virturi de nouă meri, Sus la poarta cerului, Praznic luminos și Bună dimineața la Moș-Ajun*. Au fost recitate și cinci poezii populare avînd ca tematică tot colindele.

La sfîrșitul programului, s-au împărțit colindețe.

În încheierea festivității a luat cuvîntul P. C. Pr. Consilier Petre F. Alexandru, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh. Felicitînd pe «colindători» pentru reușita programului, i-a îndemnat să cultive și să prețuiască neîncetat aceste colinde, «ca pe niște bunuri spirituale de mare preț» și le-a dat sfaturi pentru modul cum să-și folosească și să se comporte în vacanță. Împărtășindu-le înaltele binecuvîntări arhieresti din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, le-a urat sănătate și tradiționalul «La mulți ani!», atât lor cât și părinților acestora.

*

La *Palatul patriarhal*, în ziua de 23 decembrie 1972, orele 17,30, a avut loc tradiționala «seară de colinde», oferită de formațiile corale ale bisericilor-paraclise patriarhale «Domnița Bălașa» și «Sfîntul Spiridon» și de Corala catedralei patriarhale.

Au participat : Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ; PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali ; P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale ; PP. CC. Consilieri patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor ; salariați superiori ai Administrației Patriarhale.

A luat parte și Dl. Vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu, împreună cu soția.

Au participat de asemenea, ca invitați de onoare : Excelența Sa Dl. François Marcel Marie Levasseur, ambasadorul Franței la București, împreună cu consilieri și alți reprezentanți ai Ambasadei ; Excelența Sa Dl. Robert Martens, însărcinatul cu afaceri al Ambasadei Statelor Unite la București, împreună cu soția, cu atașați și reprezentanți ai Ambasadei ; Excelența Sa Dl. Aristotel F. Phrydas, ambasadorul Greciei la București, împreună cu reprezentanți ai Ambasadei ; Excelența Sa Dl.

Derick Rosslyn, ambasadorul Marii Britanii la București, împreună cu soția și reprezentanți ai Ambasadei.

La intrarea în sala de festivități a Palatului patriarhal, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a fost întâmpinat cu *Imnul patriarhal*.

Corul bisericii «Domnița Bălașa», condus de Prof. Ioan D. Chirescu, artist al poporului, a executat colindele : *Nouă azi ne-a răsărit* și *Plecarea magilor*, de D. G. Kiriac ; *În Betleem s-a născut Hristos* (triptic de Crăciun, de V. Popovici ; *Cetiniță-cetioară*, de I. D. Chirescu ; *Steaua sus răsare* și *Ieși, Marie*, de Constantin Brăiloiu ; *Lerului Domnului*, de I. D. Chirescu ; *Sus boieri, nu mai dormiți*, de Mihai Bîrcă ; și *Bună dimineața la Moș Ajun*.

Pe parcursul concertului, îndrumătorul și dirijorul corului, Prof. Ioan D. Chirescu, a făcut precizări și comentarii foarte utile cu privire la unele colinde și la autorii acestora.

La sfârșit, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a felicitat pe Prof. I. D. Chirescu și pe membrii corului, făcându-le călduroase urări de sănătate, bucurii duhovnicești de sărbători și realizări tot mai bogate în viitor. Apoi Prea Fericirea Sa a împărțit coriștilor tradiționalele daruri.

A doua formație, Corul bisericii «Sfântul Spiridon», dirijat de Dl. Leonida Simulescu, a prezentat următorul program de colinde : *Moș-Crăciun* de Pr. I. Popescu-Runcu ; *Lerui Doamne*, colind din Banat, armonizat de Filaret Barbu ; *Lilioară* și *Sus în poarta cerului*, colinde din Cluj, armonizate de Pr. Prof. Teofil Coste ; *Noi umblăm și colindăm*, colind din Brașov, de I. Lucian ; *Riurel de ploaie*, colind din Crișana, armonizat de Filaret Barbu ; *Colind de Crăciun*, de I. Budiș și *Bună-dimineața la Moș Ajun*, de I. Costescu.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a mulțumit coriștilor și dirijorului pentru frumosul program executat și le-a făcut călduroase urări de sănătate și bucurie pentru noul an. Apoi, după tradiție, a împărțit daruri membrilor corului.

Ultima formație din cadrul concertului de colinde, Corala catedralei patriarhale, a prezentat, sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu, următoarele colinde : *Se preumblă Maica Sfântă*, colind din Banat, de Nicolae Ursu ; *La Vitleem colo-n jos*, colind din Moldova, de Nicolae Lungu ; *Bună sara lui Ajun* și *Coborît-a, coborîtu*, colinde din Bihor, armonizate și dirijate de Pr. Iulian Cârstoiu, dirijor adjunct al Coralei catedralei patriarhale ; *Ziurel de zi*, colind din Ardeal (cor bărbătesc), de Tiberiu Brediceanu ; *Leagăn verde de mătase*, colind din Ardeal, de Gh. Dima ; *Noi umblăm și colindăm*, colind din Moldova, de Mihai Bîrcă ; *Plugușorul*, colind din Oltenia, de Nicolae Lungu ; și tradiționalul *Bună dimineața la Moș Ajun*.

La sfârșitul programului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a felicitat pe dirijorii formației și pe membrii corului, pentru varietatea colindelor prezentate și pentru măiestria execuției. Apoi Prea Fericirea Sa s-a fotografiat cu coriștii și le-a împărțit daruri.

Festivitatea a luat sfârșit prin intonarea *Imnului patriarhal*, într-o atmosferă de aleasă bucurie duhovnicească.

*

În seara de 27 decembrie 1972, în sala de festivități a Institutului teologic din București, a avut loc Serbarea Pomului de iarnă, organizată de Sindicatul salariaților din Patriarhia Română, cu sprijinul Administrației Patriarhale și al Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Scena era dominată de bradul tradițional, frumos împodobit și luminat.

Binecuvântările Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu acest prilej au fost aduse de P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, rectorul Institutului teologic, care a luat parte la programul serbării.

Cuvântul ocazional a fost rostit de Pr. Asist. Gabriel Popescu, care a reliefat frumusețea datinilor de Crăciun și Anul nou și a adus în același timp prinos de cinstitie Patriei, în pragul celei de a XXV-a aniversări a Republicii.

Corală Patriarhiei, dirijată de Pr. Iulian Cârstoiu, a executat imnele patriotice *Republică, măreață vatră* și *Tricolorul*. A urmat o suită de colinde, încheiată cu *Plugușorul*. Copii ai salariaților din Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor au recitat versuri, începând cu poezia *Egală între popoare*, de Victor Tulbure.

La sfârșitul serbării, copiilor le-au fost împărțite daruri.

ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE ROMÂNE IN INTRUNIRI INTERCREȘTINE

ȘEDINȚA COMUNĂ A PREZIDIULUI, COMITETULUI CONSULTATIV ȘI COMITETULUI FINANCIAR AL CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Între 23—27 octombrie 1972 a avut loc în Castelul Puchberg de lângă Linz, Austria, ședința anuală comună a Prezidiului și a Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene. De asemenea s-a întrunit și Comitetul financiar.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a fost prezent P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, în calitate de membru în Comitetul Consultativ și în Comitetul Financiar.

La ședință au luat parte 55 de persoane, incluzând în acest număr și invitații și personalul tehnic (traducătoare, secretare). Printre invitați au fost: Mgr Arrighi de la Secretariatul pentru unitate din Roma; Prof. Andrieux din Strasbourg, Franța; Dl. Piet Bauman din partea Consiliului Ecumenic al Tineretului din Europa; Pastorul Attila Kovacz din Ungaria; Prof. Dr. Gyula din Ungaria, care lucrează la Geneva în cadrul Federației Mondiale Luterane; Superintendentul Dr. Leopold Temmel, al Bisericii Evanghelice din Austria; Episcopul Alois Wagner din Linz (romano-catolic); Pastorul Morsing din Danemarca ș.a.

Prima ședință a Prezidiului a avut loc în seara zilei de 23 octombrie, pe ordinea de zi fiind fixarea temelor ce urmau a fi discutate de către Comitetele reunite (Prezidiu și Comitetul Consultativ).

I. — Deschiderea oficială, festivă, a avut loc în ziua de 24 octombrie 1972. Președintele Wilm a salutat adunarea și s-a referit în mod special la reprezentanții Bisericilor locale prezenți în sală, ca: Episcopul romano-catolic, auxiliar de Linz, Alois Wagner, Superintendentul Bisericii Evanghelice din Austria, Dr. Leopold Temmel, Pr. Dr. Ernet Kreuzeder, vechi-catolic, membru în Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Austria. A salutat apoi pe invitați și observatori. S-a trimis o telegramă Cardinalului König, Președintele Conferinței Episcopilor romano-catolici din Austria și Arhiepiscopului de Marsilia, Etchegaray, președintele Conferinței Europene a Episcopilor romano-catolici. S-a trimis de asemenea o telegramă D-lui E. C. Blake care în acea zi urma să părăsească Geneva, ca rezultat al încetării-mandatului său de secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În cele din urmă s-a trimis o scrisoare, semnată de toți cei prezenți, D-lui Philip Potter, noul secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Au luat cuvântul apoi, ca să salute prezența în Austria a reprezentanților Conferinței Bisericilor Europene, Episcopul Alois Wagner, din partea Bisericii Romano-Catolice, Superintendentul Dr. Temmel, din partea Bisericii Evanghelice și Pr. Dr. E. Kreuzeder, din partea Bisericii Vechi-Catolice din Austria. Odată cu aceasta s-a terminat ședința de deschidere și s-a intrat în agenda de lucru.

II. — S-a citit procesul-verbal al ultimei ședințe comune de la Marsilia (noiembrie 1971), care s-a aprobat fără modificări.

III. — A urmat *Raportul* Președintelui Wilm, care a vorbit despre situația actuală din lume și din Europa, arătând că încă mai există război, și foame, și sărăcie. El s-a întrebat: «Ce influență ar putea avea Conferința Bisericilor Europene asupra membrilor Bisericilor noastre și chiar asupra autorităților politice din Europa?» Unora care au exprimat îndoieli asupra eficienței rolului Conferinței Bisericilor Europene, Președintele Wilm a spus că le-ar putea răspunde prin următoarele:

— că faptul de a fi unite toate Bisericile spre același scop demonstrează că Conferința Bisericilor Europene s-a orientat bine până acum;

— că faptul de a fi împreună Estul cu Vestul, Biserici din țări cu sisteme social-politice diferite, dă Conferinței Bisericilor Europene ocazii de lucru eficient, pe care alte organizații nu le au;

— că fiind împreună numai Biserici Europene, comunicarea e mai ușoară decât la nivel mondial;

— că de multe ori Bisericile locale, și chiar autoritățile politice, au fost sensibile la recomandările Conferinței;

— că au putut discuta împreună despre pace și reconciliere, aducând o mare contribuție la pacea lumii;

— că am putut include în activitatea noastră și pe romano-catolici, și aceasta cu perspective din ce în ce mai mari, ceea ce alte organizații n-au putut face.

Apoi președintele Wilm a vorbit despre *Reconciliere*, arătând ce înseamnă ea pentru Europa și pentru întreaga lume. El a arătat că *reconcilierea* nu presupune numai împăcarea între om și Dumnezeu, ci și între oameni și oameni. De aceea reconcilierea privește și treburile politice în care sînt angajați oamenii și nu trebuie deci s-o expediem numai în domeniul spiritualului. Iisus Hristos a avut în vedere și nevoile materiale ale oamenilor, nu numai cele spirituale. El a avut în vedere pacea generală, nu numai pacea individuală.

Președintele Wilm a arătat apoi că tineretul cere astăzi creștinilor să se concentreze într-o acțiune comună pentru solidaritate și acțiune socială, chiar pentru o acțiune politică revoluționară, în vederea apărării dreptății sociale. Aceasta apare ca o reacție împotriva trecutului, care a supraspiritualizat Evanghelia, și împotriva celor care o supraspiritualizează și astăzi, cerînd ca *reconcilierea* să fie limitată numai la relația cu Dumnezeu și nu să cuprindă și arena politică. Aceștia sînt cei care înțeleg pacea nu numai ca o «pace a inimii», ca și cum îngerii n-ar fi vestit o «pace pe pămînt». Din felul cum a prezentat acest punct de vedere al tineretului s-a putut vedea că Dr. Wilm se identifică el însuși cu acest punct de vedere. El a spus că ceea ce trebuie să ne preocupe azi, este iubirea, reconcilierea și pacea — între oameni și națiuni. Acestora trebuie să li se dea întreașă prioritate.

Apoi Dr. Wilm a trecut la acțiunile concrete pe care Conferința Bisericilor Europene trebuie să le aibă imediat în vedere, și s-a ocupat de responsabilitatea acesteia în legătură cu *Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa*. El și-a pus următoarele întrebări: 1. Care este contribuția noastră la această Conferință politică, în calitate de Biserici europene? 2. Mai este încă necesar să urgem și să insistăm pe lângă guvernele noastre ca, asemenea Conferință să aibă loc? 3. Există oare condiții prealabile care trebuie rezolvate înainte ca această Conferință să se poată ține și ce poate face Conferința Bisericilor Europene spre a ajuta la rezolvarea lor? 4. Este oare una din aceste condiții reducerea cheltuielilor pentru înarmare și interzicerea armelor atomice? 5. Este oare alta din aceste condiții admiterea ambelor state

germane în Organizația Națiunilor Unite? 6. Este oare retragerea trupelor S.U.A. din țările unde staționează, ca și încetarea războiului din Vietnam, o asemenea condiție prealabilă?

Răspunzând tuturor acestor întrebări, Dr. Wilm a spus că Bisericile trebuie să lupte pentru această Conferință pentru Securitate și Cooperare, deoarece ele sînt preocupate de: a) pace în Europa; b) omul din Europa, dreptatea socială, libertatea intelectuală și fizică, pacea și calitatea vieții umane; c) responsabilitatea Europei față de restul lumii, dînd ajutor restului lumii.

Au urmat apoi discuțiile pe marginea raportului Președintelui Wilm. Au luat cuvîntul: Episcopul Antonie Ploieșteanul, Preotul Sokolovski (ortodox rus) și Preș. Wischmann (evangelic german); toți vorbitorii au fost de acord cu *Raportul*.

Episcopul Antonie Ploieșteanul, vorbind de la tribună a spus printre altele: «Apreciez ca foarte pozitiv acest raport al Dr. Wilm, care seamănă mai degrabă cu o lucrare teologică asupra reconcilierii. Reconcilierea este bine demonstrată teologic. Noi ortodocșii sîntem bucuroși să auzim asemenea declarații de pe poziții teologice protestante. Purcederea fermă la acțiune, e tot ce poate fi mai creștin. Viața, confruntarea cu problemele ei grave, îi face pe creștini să gîndească la fel. Numai o teologie intelectualizată, ruptă de realitatea vieții, duce la teorii și principii diferite. Înscrierea în realitate va netezi și calea unității creștine. Reconcilierea nu e numai individuală și numai cu Dumnezeu. Ea e și colectivă: cu Dumnezeu și cu oamenii, în numele lui Dumnezeu; ea trebuie să fie întii cu oamenii, ca să fie și cu Dumnezeu. Ea cere acțiune, fapte, nu așteptare cu mîinile încrucișate. Conferința Bisericilor Europene are deci datoria să acționeze, să fie o *organizație slujitoare*, prin fapte. La Judecata din urmă, întrebările se vor referi numai la fapte concrete, la slujire. La întrebările pe care Dr. Wilm, și le pune la sfîrșit, și pe care ni le pune și nouă, răspunsul e clar: Conferința Bisericilor Europene trebuie să se intereseze în continuare de slujirea concretă a lumii, a păcii, prin toate mijloacele, prin intervenții către guvernele respective, prin influențarea opiniei publice și prin orice alte mijloace. Întrebările puse de Dr. Wilm sînt de fapt un program pe care Conferința Bisericilor Europene și-l poate însuși fără ezitare. Prin aceasta vom arăta și înțelege că reconcilierea este o datorie concretă a tuturor către toți, în numele lui Dumnezeu, Tatăl nostru».

Raportul Președintelui Wilm a fost apoi aprobat cu unanimitate și însușit ca un punct de vedere și un program de lucru al tuturor Bisericilor.

IV. — A urmat apoi raportul Secretarului general, Dr. G. G. Williams, care a început prin a aprecia că în Europa există unele semne încurajatoare în situația politică, cum ar fi Tratatul între Republica Federală Germania și Uniunea Sovietică, Tratatul dintre R. F. Germania și Polonia. Înțelegerea celor patru Puteri asupra Berlinului, înțelegerea dintre R. F. Germania și R. D. Germană cu privire la circulația reciprocă și conversațiile dintre aceste două țări în vederea normalizării relațiilor dintre ele; S-a referit apoi la programul făcut în pregătirea Conferinței Securității și Cooperării și la discuțiile ce urmează să aibă loc în noiembrie la Helsinki. În scurt, Dr. Williams a apreciat că în anii din urmă s-au făcut mari progrese pe linia păcii, dar că mai este încă mult, de făcut, de pildă de luptat pentru ca ambele state germane să intre în Organizația Națiunilor Unite.

Dr. Williams s-a referit și la unele dificultăți care mai există în Europa și în lume, de pildă la faptul că la Conferința despre apărarea mediului înconjurător,

care a avut loc la Stockholm, R. D. Germană n-a fost admisă ca membră deplină. S-a referit apoi la persistența violenței în Irlanda, spunând că în numele credinței creștine «este de datoria noastră să condamnăm violența», și să facem totul ca pacea să se instaureze definitiv și repede. Pentru aceasta nu trebuie să stăm contemplând ce se întâmplă, ci să acționăm în numele Bisericilor.

Apoi Secretarul general s-a referit la bugetul Conferinței Bisericilor Europene, spunând că acesta e prea restrâns pentru a putea dezvolta acțiuni largi și efective și pentru a putea pregăti Nyborg VII. Dacă bugetul nu se va echilibra, programul Conferinței Bisericilor Europene va trebui mult restrâns.

I s-a prezentat apoi Adunării activitatea desfășurată din octombrie 1971 pînă azi, arătînd că :

— Prezidiul și Comitetul financiar s-au întrunit la Zagorsk, în Uniunea Sovietică, în luna aprilie ;

— Grupa de lucru «Pacea în Europa» s-a întrunit în luna mai, lângă Varșovia, în Polonia ;

— Grupa de lucru «Probleme ecleziologice în societatea modernă europeană» s-a întrunit la Buckow, în R. D. Germană.

S-a arătat apoi că s-au păstrat și inițiat bune relații, cu alte organizații creștine din Europa ca : Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Consiliul Ecumenic al Tineretului din Europa, cu Consilium Conferentiarum Episcopaliū Europae (romano-catolic) și cu Conferința Creștină pentru Pace. Prin aceste relații Conferința Bisericilor Europene și-a lărgit sfera de activitate, de cooperare și de influență în Europa.

Secretarul general a raportat apoi ce călătorii a făcut timp de un an și cu ce rezultate, insistînd în special asupra legăturilor stabilite cu Islanda, unde a fost oaspetele Episcopului Sigurbjörn Einarsson (luteran). Această Biserică are cam 280.000 credincioși și circa 200 de pastori.

A vorbit apoi despre situația din Irlanda și de pregătirea Adunării Generale Nyborg VII, care ar urma să aibă loc în 1974.

Raportul a fost optimist, cu excepția referirii la situația financiară precară.

Au urmat discuțiile la raport. S-ar putea menționa în mod special următoarele :

— Raportul a fost criticat că s-a limitat numai la Europa și n-a vorbit de Vietnam și de Orientul Mijlociu ;

— Aceeași critică a fost adusă și în privința lipsei oricărei referințe la Lumea a treia, care de asemenea trebuie să preocupe Europa (Dl. Jörg Isert, R. F. Germania) ;

— Dr. Show, din Marea Britanie, a spus că poate ortodocșii și luteranii, care nu sînt amestecați în conflictul din Irlanda de Nord, ar putea face ceva, poate ar putea întreprinde o mediere ;

— Dr. Wischmann (R. F. Germania) a insistat asupra necesității cooperării în continuare între Est și Vest. S-a referit apoi la situația muncitorilor străini din Europa. Ei construiesc totul în Europa acum. Oare care este responsabilitatea Conferinței Bisericilor Europene față de ei ? Trebuie făcut ceva și în această direcție ;

— Patriarhul Novak din Cehoslovacia a făcut apel la unitate și la acțiuni comune, chiar dacă unele Biserici, cum e a sa, sînt sărace și nu pot ajuta financiar Conferința Bisericilor Europene ;

— Episcopul Krutsche (R. D. Germană) a mulțumit pentru interesul arătat de Conferința Bisericilor Europene Republicii Democratice Germane;

— Mitropolitul Alexei (U.R.S.S.) s-a declarat de acord cu felul în care Secretarul general a apreciat, realist, situația din Europa de azi.

A luat cuvîntul și reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române, Episcopul Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, care a apreciat raportul ca fiind destul de cuprinzător cu privire la Europa, dar că din cele expuse reiese că s-ar fi putut face mai mult, mai ales în legătură cu latura publicitară. Conferința Bisericilor Europene trebuie să-și facă cunoscute părerile și hotărîrile în cercuri cît mai largi, prin presă și publicații. Altfel ideile au doar o circulație internă, redusă. Aceasta înseamnă ineficiență. Este drept că s-a arătat că lipsesc fondurile necesare, dar s-ar putea stabili totuși o ordine de prioritate și, în această ordine și publicitatea ar trebui să fie prevăzută.

Dr. Williams a răspuns, declarîndu-se de acord cu toate observațiile făcute, remarcînd în chip special acordul său cu intensificarea relațiilor dintre Est și Vest, așa cum a fost propus de Dr. Wischmann. Raportul a fost aprobat, iar sugestiile făcute la discuții au fost reținute pentru activitatea viitoare.

V. — Următorul punct mai important pe ordinea de zi a fost *Tema pentru Nyborg VII*. Spre a se da ocazia unei discuții și a avea un punct de plecare, a fost invitat să facă propuneri Prof. Gyula Nagy, unul din raportorii de la Nyborg VI. Din referatul său au fost reținute trei idei care pot sta la temelia formulării unei teme potrivite pentru Adunarea Generală Nyborg VII, din 1974; Evanghelia, unitatea și pacea.

Îată cum a fost formulată tema: *Fiiți împlinitorii Cuvîntului: unitate în Hristos și pace în lume — speranță creștină și promisiune divină*. Această formulare a fost tradusă imediat în germană și franceză. S-a constatat că traducerile nu comportă și nu pot angaja nici un echivoc.

S-a hotărît ca tema să fie comunicată oficial tuturor Bisericilor și să fie pregătită pentru Adunarea Generală Nyborg VII. Nu s-a precizat dacă Bisericile mai trebuie să-și trimită acordul deși la un moment dat a fost vorba despre aceasta. Eventuale schimbări ar putea afecta asupra timpului de pregătire.

VI. — *Rapoartele grupelor de lucru*. — Grupa de lucru asupra «Păcii în Europa» s-a întrunit între 16—19 mai la Oirzanow (Varșovia), în Polonia. La această grupă de lucru a participat și un delegat român Pr. Prof. Ioan G. Coman. Rezultatele acestei întâlniri au fost comunicate adunării de la Castelul Puchberg de către pastorul Attila Covacz, într-un lung raport. În Polonia au fost stabilite următoarele teme mai importante. 1. Securitate și cooperare — Aspecte ale problemei păcii în Europa; 2. Contribuția Bisericilor la pacea în Europa.

În cadrul primei teme s-a discutat despre «Situația Conferinței asupra Securității europene», despre «responsabilitatea relațiilor comerciale echitabile», despre «primirea R. D. Germană și R. F. Germania în O.N.U.», despre «dezarmare» și despre «distrugerea prejudecății cu privire la inevitabilitatea blocurilor» (Est-Vest).

În cadrul temei a doua s-a discutat despre «formarea conștiinței prin acțiune și gîndire» și despre «agenții muncii de pacificare», înțelegînd prin aceasta constituirea unor grupe de lucru de pacificare (comitete locale sau pe țări), în care creștinii să ia parte efectivă.

Data viitoarei întruniri a acestei grupe a fost fixată pentru 27—30 noiembrie 1973. Pentru pregătirea acestei întruniri s-a preconizat de asemenea organizarea unui «Seminar asupra problemelor păcii și securității europene», între 28 mai — 1 iunie 1973.

De asemenea s-a adus la cunoștință că reprezentanți ai Conferinței Bisericilor Europene au participat la colocviul organizat de Conferința Creștină pentru Pace, la Praga, la 14—15 iunie 1972, cu tema: «Dezarmarea generală și totală și îndatoririle creștinilor».

Despre grupa de lucru nr. 2, «Evanghelizarea», a vorbit Pastorul Andrieux, care a arătat că această grupă și-a ținut adunarea în Republica Democrată Germană, axându-și lucrările tot pe ideea că Bisericile trebuie să propovăduiască pacea și înfrățirea între oameni. A propus tema pentru viitoarea întâlnire a acestei grupe și anume: «Iisus Hristos în istoria prezentă: mărturie și slujire a Bisericilor din Europa».

VII. — *Raportul financiar* a fost prezentat de Dr. Schneider după ce Comitetul Financiar s-a întâlnit în ședințe separate de lucru de trei ori.

Se speră că bugetul anual în curs va fi realizat fără deficit, dacă Bisericile își vor trimite contribuțiile la care s-au angajat. Deficitul prevăzut la alcătuirea bugetului a fost în cea mai mare parte acoperit prin donații suplimentare din partea R. F. Germania, Marii Britanii, Olandei și Elveției. În total donațiile s-au ridicat la suma de 64.771,25 franci elvețieni.

S-a alcătuit bugetul pe 1973, dar nu s-a putut evita situația din anul trecut, adică alcătuirea lui cu un deficit la venituri de 98.000 franci elvețieni. În vederea echilibrării, s-a votat o propunere de a se cere Bisericilor membre să-și mărească contribuția cu 10%. De asemenea se speră că în anul viitor se vor ivi donatori. În cel mai rău caz se va apela la rezerve.

S-a încercat de asemenea un proiect de buget pentru Adunarea Generală Nyborg VII, din 1974. Cheltuielile cu această Adunare s-ar ridica la 356.500 franci elvețieni, această sumă neincluzând taxele de întreținere plătite de participanți. S-a hotărât ca discuția acestui buget să fie amînată pentru primăvara lui 1973, deoarece așum este prematur și Bisericile nu vor putea înscrie în bugetele lor din 1973 sume pentru 1974.

VIII. — Dr. Williams a prezentat apoi un raport asupra primei *întîlniri* între reprezentanți ai Conferinței Bisericilor Europene și ai Consiliului Conferinței Episcopilor (catolici) din Europa (CCEE). Această întîlnire a avut loc la Geneva, la 2 martie 1972. Au participat la ea, din partea romano-catolică, Mgr R. Etchegaray, Arhiepiscop de Marsilia și Președinte al CCEE, Prof. A. Sustar, Secretar al CCEE și episcopul I. Vonderach de Coire, din Elveția. Din partea Conferinței Bisericilor Europene au participat: Președintele Wilm, Vicepreședintele, Mitropolitul Alexei de Tallin și Secretarul general Dr. G. G. Williams.

S-au discutat și s-a căzut de acord ca ambele organizații să se ocupe de securitatea europeană, de problemele de pace, de turism și de migrații. S-a hotărît să se facă schimb de documente în aceste probleme, să se invite reciproc observatori la ședințele de lucru.

IX. — Secretarul general Dr. G. G. Williams a arătat apoi care sînt relațiile dintre Conferința Bisericilor Europene și alte organizații ecumenice. S-a constatat că aceste relații sînt bune și în curs de dezvoltare. S-a spus că 12 membri ai Conferinței Bisericilor Europene ar urma să fie invitați la *Conferința Bisericilor din Africa* și cel puțin unul la *Conferința Creștină din Asia* (Singapore, august 1973).

La acest punct al ordinii de zi a luat cuvîntul și Pastorul J. Maury care a arătat că între 10—12 aprilie 1972 a avut loc la Geneva o consultare între reprezentanți

ai Conferinței Bisericilor Europene, ai Consiliului Ecumenic al Tineretului European (EYCE) și ai Federației Mondiale a Studenților Creștini (WSCF), hotărîndu-se modalitatea de colaborare în viitor. S-a hotărît, la propunerea delegatului Bisericii Ortodoxe Române, ca discuția în legătură cu aceste relații să fie amînată pentru anul viitor, deoarece documentul prezentat era prea lung și fiind ultima zi a debaterilor nu mai era timp. S-a hotărît de asemenea ca, pentru a avea o serioasă bază de discuție în anul viitor «fiecare Biserică să trimită un *Gomentariu scris* la acest document care poartă nr. 12. 5, înainte de reuniunea din anul viitor».

X. — La punctul *Probleme internaționale* s-au discutat două probleme: 1. Conferința asupra Securității și Cooperării Europene; 2. Propuneri pentru formarea unui grup consultativ pentru problemele internaționale europene.

1. S-a constatat că cele mai multe state au acceptat consultarea de la Helsinki, din 22 noiembrie 1972, ceea ce e foarte îmbucurător. Vor fi prezenți acolo ambasadorii din toate statele, dar desigur discuțiile diplomatice vor rămîne secrete.

O rezoluție din partea Conferinței Bisericilor Europene privind sprijinirea contactelor și a Conferinței pentru Securitate și Cooperare a fost votată de adunare.

2. Cu privire la constituirea unui grup consultativ pentru problemele internaționale europene adunarea a votat amînarea discuțiilor pentru anul viitor.

XI. — S-a discutat apoi despre situația din Irlanda de Nord, unde războiul intern între catolici și protestanți continuă. S-a ascultat înregistrată pe bandă de magnetofon o comunicare a Rev. Dr. Gallagher, din Irlanda de Nord, care a făcut o amplă descriere și apreciere a situației actuale din această parte a Marii Britanii. S-a formulat o rezoluție prin care Secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene Dr. Williams e îndrumat să se consulte cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, pentru strîngerea unui fond special de ajutorare a Irlandei de Nord.

XII. — Secretarul general Dr. Williams și-a prezentat apoi programul activității personale viitoare, pînă la 1 ianuarie 1974. Programul a fost aprobat. În cadrul acestuia se înscrie înțîlnirea secretarilor *Consiliilor ecumenice-Naționale* din Europa, programată pentru 13—16 noiembrie 1972, la Sommières în Franța.

Scopul adunării de la Sommières este de a studia 1. Relațiile dintre deciziile mondiale și cele asupra Europei; 2. A prepara un Forum care să discute probleme specifice Europei care nu vor fi discutate la nivel mondial.

XIII. — În legătură cu pregătirea Adunării Generale a Conferinței Bisericilor Europene, Nyborg VII, s-a hotărît alcătuirea unui *Comitet de organizare* și a unei *Comisii pregătitoare*.

În *Comitetul de organizare* a fost aprobat, la propunerea Secretarului general, și un delegat al Bisericii Ortodoxe Române. De asemenea a fost recomandată și aprobată și numirea unui delegat ortodox român în *Comisia pregătitoare*. Acești delegați ar urma să fie desemnați de Biserica noastră.

Pe națiuni, *Comitetul de organizare* este prevăzut astfel: președintele: un francez; membri delegați din Danemarca, România, R. F. Germania și R. D. Germană.

În *Comisia pregătitoare*: președinte: Prof. Gyula Nagy din Ungaria, membri din: Cehoslovacia (1), R. D. Germană (1), Ungaria (1), Polonia (1), România (1), U. R. S. S. (2, un ortodox și un luteran), Iugoslavia (1), Anglia (1), Olanda (1), R. F.

Germania (1), Norvegia (1), Portugalia (1), Suedia (1), Grecia (1), Elveția (1) și un delegat din Armata Salvării, din orice țară ar fi. În calitate de observatori vor fi invitați doi romano-catolici și un delegat din Consiliul Tineretului European.

Pe regiuni : din răsărit 9 membri ; din Occident 8 membri ; plus alți 4 membri.

Pe confesiuni : anglicani (2) ; congregaționaliști (1) ; luterani (4) ; metodiști (probabil 1) ; vechi-catolici (1 sau 2) ; ortodocși (3), reformați (4 sau 5) ; romano-catolici (2) ; Armata Salvării (1) ; unitarieni (1).

XIV. — Dl. Van Klinken (Olanda) a prezentat un document prin care critică procedura desfășurării ședințelor comune ale Prezidiului și ale Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene. S-a hotărât să se formeze o comisie din trei membri care să studieze documentul și să facă propuneri pentru viitoarea întâlnire. Din Comisie fac parte : Dl. Van Klinken, Episcopul Antonie Ploieșteanul și Dr. Show (Scoția).

XV. — *Data și locul viitoarelor ședințe :*

Prezidiul și Comitetul Financiar : 7—10 mai 1973, probabil în Cehoslovacia sau Ungaria ;

Prezidiul și Comitetul Consultativ : 15—19 octombrie 1973, probabil în R. F. Germania ;

Prezidiul : 18—22 martie 1974 ;

Prezidiul și Comitetul Consultativ : 12—14 septembrie 1974 ;

Adunarea Generală : 16—23 septembrie 1974 (Locul încă nefixat. În principii Nyborg, Danemarca).

XVI. — La sfârșit s-a redactat un *Comunicat* în care s-a arătat cum au decurs lucrările de la Castelul Puchberg, punându-se un accent special pe faptul că Bisericile militează pentru organizarea urgentă a Conferinței pentru Securitate și Cooperare Europeană. De asemenea s-a votat o Rezoluție, care să fie trimisă tuturor Bisericilor și presei, prin care se arată că Bisericile din Europa încurajează și binecuvîntează convorbirile preliminare asupra securității europene, care vor avea loc în noiembrie 1972 la Helsinki. Bisericile sînt rugate și îndemnate să sprijine prin orice acțiuni pacea și bunăînțelegere din Europa.

XVII. — În după-amiaza zilei de 26 octombrie toți delegații au fost invitați de Episcopul romano-catolic de Linz la o recepție, la Seminarul superior din Linz. Au fost prezenți reprezentanți ai tuturor cultelor din localitate. S-au ținut cuvîntări.

*

Lucrările s-au încheiat într-o atmosferă caldă, pozitivă, cu dorința de colaborare în continuare a Bisericilor pentru unitatea lor în acțiunile menite să încurajeze pacea și bunăînțelegere dintre oameni.

Episcop ANTONIE PLOIEȘTEANUL
Vicar patriarhal

C R O N I C Ă

Miercuri, 22 noiembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu Prea Sfinții Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali, au participat, ca invitați, la ședința de deschidere a celei de-a IX-a sesiuni a Marii Adunări Naționale.

Joi, 23 noiembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, împreună cu Prea Sfinții Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali, și cu P. C. Pr. Secretar N. Cazacu, au participat, la Ambasada Belgiei, la o recepție oferită cu prilejul plecării definitive din țara noastră a D-lui Ambasador Jean Adriaenssen.

Sîmbătă, 25 noiembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita D-lui Ministru Supleant al Afacerilor Externe al Greciei, Phaidon Annino Cavalieratos, care a fost însoțit și de Dl. Dimitrios Papaioannu, ministru plenipotențiar; Dl. Andreas Metaxas, consilier; Dl. Aristote Phrydas, ambasadorul Greciei la București.

Au fost de față: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali; Pr. Consilier Ilie Georgescu și Pr. Secretar N. Cazacu.

Luni, 27 noiembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a participat la recepția oferită de Ambasada greacă, în onoarea D-lui Ministru Supleant al Afacerilor Externe al Greciei, Ph. A. Cavalieratos și a însoțitorilor săi.

Au mai fost prezenți: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Luni, 11 decembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita noului Ambasador al Franței la București, Dl. François Marcel Marie Levasseur, însoțit de Dl. Consilier de Ambasadă Jean Marie Le Breton.

Au fost de față: PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, și P. C. Pr. Secretar N. Cazacu.

Marți, 12 decembrie 1972, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit vizita noului Ambasador al Angliei la București, Dl. Derick Rosslyn Ashe, însoțit de Dl. Secretar al Ambasadei, Patrick Yarnold, și Rev. Hugh Wybrew, superiorul bisericii anglicane din București.

Au fost de față: PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul, vicari patriarhali, P. C. Pr. Ioan Gagi, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Secretar N. Cazacu și Dl. Rus Remus, ca interpret.



DIN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ORTODOXE ROMÂNE DE PESTE HOTARE

EPISCOPIA MISIONARĂ ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN AMERICA

Prezentăm, în cele ce urmează, câteva spicuiuri din revista «Credința», numerele 10 și 12/1972, care dau mărturie despre activitatea și preocupările clerului și credincioșilor aparținând Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America.

Activitatea editorial-tipografică. — La 1 noiembrie, tipografia Episcopiei a împlinit un an de existență. În acest timp, instalațiile electronice au fost completate cu toate accesoriile necesare, încît în prezent se pot tipări o mie de pagini de carte pe lună, cu 14 feluri de literă, într-o foarte mare gamă de formate și compoziții grafice. S-a amenajat și un depozit de materiale consumabile, cuprinzînd hîrtie și filme fotografice, benzi magnetice, benzi de grafit, chimicale, hîrtie pentru probe, hîrtie lichidă, coli standard pentru paginație etc.

Noua tipografie tipărește periodicele «Credința» și «Luminătorul», «Calendarul» Episcopiei și diferite alte lucrări. Din noile tipăriri se pot aminti: Protos. Felix Dubneac, *The Problem of Sensus in Christian Spirituality* (Sources of Christian Education), 104 p. și *Orthodox Prayer Book*, 32 p. — carte de rugăciuni, în limbile engleză și română.

Din bilanțul anual prezentat de tipografie reiese că aceasta e la curent cu plățile contractate și aduce un beneficiu important, care se află în continuă creștere.

Reuniunea anuală a Coralei «România». — Această formație corală de pe lângă catedrala «Sfînta Treime» din Detroit s-a reunit pentru a doua oară în anul 1972, în ziua de duminică, 1 octombrie, în cadrul unei festivități la care au participat membrii coralei și numeroși invitați. În catedrală s-a săvîrșit sfînta liturghie, de către P. S. Episcop Victorin, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. Apoi întreaga asistență a trecut în sala de festivități a parohiei «Sfînta Treime», unde s-a desfășurat un program artistic.

Între invitații de onoare care au participat la această festivitate s-au aflat, alături de P. S. Episcop Victorin: P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Național Bisericesc și al Cabinetului patriarhal al Bisericii Ortodoxe Române, aflat în vizită în Statele Unite ale Americii, împreună cu soția; P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, directorul Cancelariei Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America; P. C. Protopop G. Moraru, parohul catedralei «Sfînta Treime»; P. Cuv. Arhim. Paulin Popescu, parohul catedralei «Sfîntul Gheorghe» din Windsor; P. C. Ierom. Jérôme Newille, de la Centrul eparhial; P. C. Pr. Nicolae Munteanu, preot asistent la catedrala «Sfînta Treime»; PP. CC. Diaconi Aurel Plantus și Constantin Ciolac.

Programul artistic a cuprins o suită de cîntece populare românești, executate cu multă măiestrie de către membrii Coralei, sub conducerea D-lui Gheorghe Alexe.

Au luat apoi cuvîntul, în cadrul tradiţionalei agăpe ce a urmat, D-nii Constantin Bărdaş, Ştefan Feraru, Constantin Radu şi D-na Bella Rotăre, precum şi P. Cuv. Arhim. Paulin Popescu şi P. IC. Pr. N. Cazacu. Vorbitorul principal a fost P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, directorul Cancelariei episcopale, care a subliniat rolul Coralei «România» în întărirea comuniunii de simţire românească a credincioşilor ortodocşi români din America.

În încheiere, a luat cuvîntul P. S. Episcop Victorin, care a binecuvîntat strădaniile Coralei «România» şi a apelat la realizarea armoniei şi a păcii între ortodocşii români de peste Ocean.

Vizita unor oaspeţi din România. — În luna octombrie 1972, Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America a fost vizitată de Dl. Prof. Nicolae Chiţescu de la Institutul teologic din Bucureşti, cu prilejul participării sale la Conferinţa Asociaţiei teologilor ortodocşi din America, întrunită la New-York, unde a susţinut o comunicare şi a luat parte la discuţii. Prin înlesnirea ce i s-a făcut de către Biserica Prezbiteriană, D. Sa a vizitat şi unele centre universitare din Princeton, Pittsburg, Chicago, Dubuque, Iowa, Detroit şi New-York. La Centru eparhial din Detroit, Dl. Prof. N. Chiţescu a vizitat tipografia Episcopiei şi catedrala «Sfînta Treime» şi a fost primit de P. S. Episcop Victorin.

Un alt oaspete al Episcopiei a fost P. C. Pr. N. Cazacu, secretarul Consiliului Naţional Bisericesc şi al Cabinetului patriarhal din Bucureşti, care şi-a petrecut concediul de odihnă în Statele Unite, împreună cu soţia. P. C. Sa a slujit şi a predicat în catedrala «Sfînta Treime» din Detroit şi a fost primit de P. S. Episcop Victorin. După vizitarea parohiilor ortodoxe române din Windsor şi Hamilton, a fost oaspetele familiei Prof. Dr. George Ursu din Boston.

Aniversarea înfiinţării Parohiei «Sfîntul Gheorghe» din Windsor. — Duminică, 22 octombrie 1972, Parohia «Sfîntul Gheorghe» din Windsor şi-a sărbătorit 54 de ani de la înfiinţare. Cu acest prilej, s-a oficiat sfînta liturghie de către P. S. Episcop Victorin, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi. Răspunsurile liturgice au fost date de Corala «România» de pe lângă catedrala «Sfînta Treime» din Windsor, sub conducerea D-lui Gheorghe Alexe. Predica zilei a fost rostită de P. S. Episcop Victorin. Parohul catedralei «Sfîntul Gheorghe» din Windsor, P. Cuv. Arhim. Paulin Popescu, a adus călduroase mulţumiri P. S. Episcop Victorin şi tuturor participanţilor.

La agăpa festivă, care a urmat, au participat, alături de P. S. Episcop Victorin şi clerul slujitor, personalităţi de seamă ale vieţii publice din Canada. S-au rostit mai multe cuvîntări. În încheiere, P. S. Episcop Victorin a binecuvîntat strădaniile slujitorilor şi credincioşilor parohiei «Sfîntul Gheorghe» din Windsor.

Sărbătorirea zilei de 1 Decembrie şi comemorarea a 100 de ani de la moartea lui Avram Iancu, la parohia «Sfînta Treime» din Detroit. — Duminică, 3 decembrie 1972, după oficierea sfîntei liturghii, a avut loc în sala de festivităţi a catedralei «Sfînta Treime» din Detroit o dublă sărbătoare: aniversarea a 54 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România şi comemorarea centenarului morţii lui Avram Iancu. Aceste manifestări patriotice au fost organizate sub auspiciile catedralei «Sfînta Treime» şi ale Comitetului naţional româno-american.

Festivitatea a fost deschisă de Corala «România», care, sub conducerea D-lui Gheorghe Alexe, a prezentat un reuşit program artistic.

A avut loc apoi o masă de obște, în cadrul căreia s-au rostit discursuri. Cuvîntul inaugural a fost rostit de P. C. Protopop Gliherie Moraru, parohul catedralei, care a subliniat importanța evenimentelor sărbătorite. Dl. Nicu Ioannu, președintele Comitetului național româno-american, a evocat personalitatea unor luptători din trecut pentru unirea tuturor românilor într-o țară liberă și independentă. Dl. Corneliu Bogdan, ambasadorul R. S. România la Washington, a rostit o amplă cuvîntare, în care a subliniat momentele mai importante din lupta poporului român pentru înfăptuirea unității sale naționale.

Figura marelui erou al revoluției de la 1848, Avram Iancu, a fost evocată de P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, directorul Cancelariei episcopale. Bogat documentată, conferința a reliefat rolul lui Avram Iancu și al Revoluției de la 1848 în contextul istoriei naționale și în lupta pentru unitatea națională a poporului român. P. C. Protopop G. Moraru a asociat lui Avram Iancu și figura altui mare luptător național, Nicolae Bălcescu. Cuvîntările au fost încheiate de P. S. Episcop Victorin, care a subliniat — pe de o parte — recunoștința datorată marilor noștri luptători pentru idealurile naționale, iar — pe de alta — dragostea pe care sintem datori să o păstrăm neamului românesc din care purcedem.

În ziua următoare, ziarul local «Detroit Free Press» a relatat aspecte de la această manifestare cultural-patriotică.

Concertul de colinde al Coralei «România». — În ziua de 9 decembrie 1972, în catedrala «Sfînta Treime» din Detroit a avut loc tradiționalul concert de Crăciun al Coralei «România». Cuvîntul introductiv a fost rostit de P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, directorul Cancelariei episcopale, care a făcut o duioasă evocare a colindelor românești.

Programul a cuprins: *Bună dimineața la Moș-Ajun*, de Al. Podoleanu; *Astăzi toți într-o unire, Nu pot să pricep și lată vine cel dorit*, de V. Popovici; *Nouă azi ne-a răsărit, S-a născut Domnul și O, ce veste minunată*, de D. G. Kiriac; *La nunta ce s-a-nîmplat*, după Anton Pann; *Doamne, a Tale cuvinte*, de Gh. Șoima; *Coborît-a, coborîtu*, de Sabin Drăgoi; *Colindul lui Dumnezeu*, de Gh. Popescu-Brănești; *O, pricină minunată*, de N. Lungu; *Florile dalbe*, de T. Popovici; și *Cîntec de Crăciun*, de G. Budiș.

Executate cu multă sensibilitate, colindele au produs o vie impresie și au întrunit aprecierile elogiase ale participanților.

Expoziția de carte românească. — În cadrul evenimentelor culturale deosebite ale Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America se înscrie și inaugurarea, în ziua de 9 decembrie 1972, a Expoziției de carte românească, organizată de Sectorul Publicațiilor de pe lângă Episcopie, în colaborare cu «Centrala cărții» din București, (560 de volume, selectate din producția a peste douăzeci de edituri din România — cuprinzînd literatură română clasică și contemporană, albume de artă plastică, istorie, lingvistică, științe, dicționare, etc. —, la care s-au adăugat peste 2 000 de broșuri, pliante și cataloage, cele mai multe referitoare la monumentele istorice și de artă).

Cuvîntarea inaugurală a fost rostită de P. Cuv. Arhim. Bartolomeu Anania, care a înfățișat istoricul acestei expoziții și a făcut o largă prezentare a cărții românești realizate de editurile din România, subliniind totodată rolul cultural-educativ al acestora. Pe marginea cuvîntării au avut loc discuții care au dovedit interesul manifestat de participanți pentru slova românească tipărită.

Sectorul Publicațiilor de pe lângă Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America a luat măsuri pentru prezentarea acestei expoziții în câteva biblioteci publice și centre universitare americane și canadiene.

Pastorala de Crăciun a P.S. Episcop Victorin. — Conducătorul Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America a adresat clericilor și credincioșilor din cuprinsul eparhiei sale obișnuitul cuvânt pastoral, cu prilejul sărbătorilor Nașterii Domnului. Relatînd faptul că a fost învrednicit ani de-a rîndul să prăznuiască Nașterea Domnului la Betleem, slujind împreună cu soborul Patriarhiei Ierusalimului în biserica «Nașterii Domnului», subliniază păstrarea rînduieților și a tradițiilor creștine de către obștea credincioșilor de acolo, fără nici un fel de schimbare, acest lucru constituind una din caracteristicile Ortodoxiei.

P. S. Episcop Victorin amintește mesajul ceresc «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire», adăugînd că acesta trebuie înțeles și primit de către credincioșii ortodocși români din America în contextul înțelegerii și înfrățirii depline între ei. De aceea face un călduros apel ca sărbătorile Nașterii Domnului «să ne afle pe toți întru slăvirea lui Dumnezeu, în pace, unire și bună învoire între toți fiii neamului nostru românesc de pe acest continent, între toți fiii Bisericii Ortodoxe Române din America».

În încheierea pastoralei, P. S. Episcop Victorin face călduroase urări de bine și sănătate clerului și credincioșilor Episcopiei, cu prilejul marelui praznic al Nașterii Domnului și al sărbătoririi Anului nou.

PAROHIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ DIN PARIS

Continuăm să publicăm, în cadrul acestei rubrici, știri și preocupări din viața comunității ortodoxe române din capitala Franței, oglindite în revista «*Vestitorul*», publicație lunară religioasă, morală și națională a bisericii ortodoxe române din Paris, care apare în limbile română și franceză.

Nr. 3, noiembrie 1972 :

Revista se deschide cu un fragment din volumul *Izvoade* de Lucian Blaga, reprodus sub titlul *Patrie și înviere*. Autorul evocă figura lui Inocențiu Micu Clain, marele luptător pentru recunoașterea drepturilor politice și sociale ale românilor din Transilvania, în secolul al XVIII-lea. Îndeosebi, zugrăvește suferințele morale și fizice ale acestuia, în timpul surghiunului său la Roma. Iubirea de țară și dorința de a se reîntoarce între ai săi au luat la Inocențiu Micu Clain forma unui patriotism eshatologic. El era frământat de gîndul că la Judecata de apoi «nu poți învia din morți decît din pămîntul patriei». Acest lucru, desprins dintr-o scrisoare a sa, rămîne una din dovezile cele mai puternice ale nobilei iubiri manifestate de marele luptător transilvănean față de națiunea și patria sa.

În cadrul rubricii *L'histoire de la terre roumaine*, se publică, sub semnătura V. N., articolul *Transylvanie*, legat de aniversarea a 54 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România. Subliniind că acest act a fost «consecința inevitabilă a unui lung proces istoric, la desfășurarea căruia a contribuit întregul popor român», autorul face o analiză documentată a argumentelor care au stat la baza luptei poporului român pentru înfăptuirea unui stat politic unitar: conștiința originii comune a întregului popor român, viața neîntreruptă pe același teritoriu, unitatea de limbă și civilizație, legătu-

rile economice permanente, identitatea de aspirații politice și de manifestări în domeniile literaturii, artelor și științei. Articolul prezintă și etapele mai importante ale acestui proces istoric.

Din rubrica intitulată *Cărturarii vremii*, desprindem articolul «*Noi vrem să ne unim cu țara*», care zugrăvește conștiința idealului național al reprezentanților Școlii Ardelene și contribuția acestora la promovarea culturii românești.

100 ans depuis la mort de Iosafat Snagoveanu, fondateur de l'église orthodoxe roumaine de Paris, este un medalion în care se înfățișează activitatea bisericească și patriotică a arhimandritului Snagoveanu, condițiile în care acesta a întemeiat capela ortodoxă română din Paris și lucrările publicate de el.

Biserica răpită, combate atitudinea unor credincioși ortodocși români din străinătate, care s-au rupt de trupul Bisericii-mame. În încheiere, prezintă obiectiv realitățile vieții bisericești din țara noastră, subliniind amploarea lucrărilor de conservare a clădirilor bisericești și libertatea religioasă de care se bucură credincioșii cultelor.

L'Octave de Marie au Monastère Pasărea, de Anne-Marie Bry-Drouillon, e un fragment din însemnările unei vizitatoare ortodoxe franceze în țara noastră, care zugrăvește, cu ocazia participării sale la praznicul Adormirii Maicii Domnului la Mănăstirea Pasărea, impresii despre viața religioasă din țara noastră, cu subliniera că aici există numeroase biserici, bine întreținute, numeroși preoți, instituții de învățămînt teologic foarte solicitate și credincioși plini de evlavie, care se bucură de reală libertate religioasă.

În cadrul rubricii *Români — oameni de seamă* este prezentat portretul marelui savant *Nicolae Iorga*, cu ocazia împlinirii a 32 de ani de la moartea sa tragică, subliniindu-se activitatea sa de profesor, istoric, scriitor, dramaturg, orator, întemeietor de instituții cultural-științifice și mare patriot, adversar hotărît al nazismului.

Revista publică și versuri ale unor clasici (*Țara mea*, de I. Nenițescu) sau contemporani (*Mesaj*, de Octav Barbu; *Timpul, vremea...* și *Doina*, de Elena Arvinte-Bruneauș și se încheie cu obișnuita rubrică *Rînduri din scrisorile Dumneavoastră...* și *Răspunsurile noastre*.

• Nr. 4, decembrie 1972

Acest număr este consacrat marelui praznic al Nașterii Domnului și sărbătoririi Anului nou.

Revista are ca articol de fond *Pastorala P. S. Episcop Dr. Teofil Ionescu, cu ocazia sărbătorilor de Crăciun și a Anului Nou 1972*. În cuvîntul său de învățătură, adresat credincioșilor ortodocși români din Franța, P. S. Episcop Teofil arată darurile duhovnicești pe care acest mare praznic creștin le aduce în sufletele credincioșilor aflați sub oblăduirea Bisericii, adăugînd că Biserica se preocupă și de viața pămîntească a fiilor ei: «Ea învață pe credincioși să fie buni, să fie iubitori de aproapele, să fie drepti, cinstiți și iubitori de pace, să-și iubească țara în care s-au născut și țara în care trăiesc, să-și respecte îndatoririle de soți și de părinți și să lupte împotriva răului». În pragul Anului nou, făcînd Patriei noastre urări de prosperitate și viitor fericit, P. S. Episcop Teofil îndeamnă pînă credincioșii săi să-și iubească Țara și Biserica în care s-au născut, împlinindu-și cu demnitate și devotament îndatoririle ce le revin.

Datini românești de Crăciun și Anul nou, atestă existența unor comori folclorice de mare însemnătate, care «se încadrează în patrimoniul artistic național și constituie, prin frumusețea și originalitatea lor, un tezaur inestimabil al culturii spirituale și populare românești». Ca urmare, se face apel la românii aflați departe de meleagurile natale să cultive cu grijă aceste datini și să le transmită generațiilor viitoare.

Colindele Crăciunului, remarcă faptul că Nașterea Domnului a fost transpusă în folclorul popoarelor creștine prin diferite datini și colinde; la români, acestea au fost legate uneori și de feluritele îndeletniciri ale poporului nostru de păstori și plugari. Colindele au inspirat și pe mulți din scriitorii și poeții noștri; ele au format, de asemenea, obiectul cercetărilor unor filologi și istorici de seamă, înscriindu-se astfel într-o largă gamă de preocupări culturale, la care a participat întregul popor român.

Le faste des coutumes d'hiver chez les roumains, înfățișează atmosfera plină de bucurie din casele credincioșilor ortodocși români, în timpul sărbătorilor legate de Nașterea Domnului și de Anul nou. Autorul remarcă: «Doar un spectator înzestrat cu obiectivitate ar putea sesiza în toată amploarea lor bogăția, diversitatea și ineditul acestor datini de Crăciun». Descriind unele din aceste datini, se subliniază interferența acestora cu principalele etape ale vieții umane: nașterea, căsătoria și moartea.

Revista cuprinde un bogat material literar legat de praznicul Nașterii Domnului și de sărbătorirea Anului nou, din care amintim: *Plugușorul României*; *Cu Moș-Ajunul pe la românii din Franța*, de G. V.; *Colind*, de M. Stănescu; *Pomul Crăciunului și Colindătorii*, de G. Coșbuc; *S-a născut un om*, de Octav Barbu; un fragment din evocările lui Barbu Delavrancea; numeroase colinde și tradiționale răvașe.

Pentru înfrumusețarea atmosferei creștine din casele credincioșilor la aceste sărbători sînt recomandate discurile: *Nașterea*, oratoriu bizantin de Crăciun, de Paul Constantinescu și *Colinde* executate de corul de cameră «Madrigal».

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE SURORI

PATRIARHIA ECUMENICĂ

PARTICIPAREA TRIMISULUI SPECIAL AL PATRIARHULUI ECUMENIC LA ȘEDINȚELE EXTRAORDINARE DE LUCRU ALE CONDUCERII MONASTICE A MUNTelui ATOS. — La începutul lunii octombrie 1972, Mitropolitul Alexandru de Filipi, Neapoli și Tassos s-a aflat pentru 12 zile la Muntele Atos, în calitate de trimis (exarh) al Patriarhului ecumenic Dimitrios, pentru a discuta împreună cu conducerea atonită — Hiera Koinotis — problemele de actualitate ale viețuitorilor Atosului. Cu acest prilej, el a transmis conducerei Muntelui Atos o scrisoare a Patriarhului ecumenic Dimitrios, în care acesta dădea împuterniciri reprezentantului său pentru îndeplinirea misiunii bisericesti încredințate.

În cadrul unor ședințe extraordinare de lucru care au avut loc în acest scop, trimisul special al Patriarhului ecumenic și reprezentanții Comunității Muntelui Atos au discutat următoarele probleme :

— *Cauzele conflictului dintre conducerea Muntelui Atos și reprezentantul statului grec.* S-a constatat că motivul principal al divergențelor este Legea 124/1969 care acordă reprezentantului statului grec mai multă putere asupra Muntelui Atos.

— *Pomenirea Patriarhului ecumenic la serviciile divine, ca episcop canonic al Muntelui Atos.* Pentru rezolvarea acestui diferend, Hiera Koinotis a trimis o circulară celor 20 de mănăstiri grecești din Muntele Atos, cerându-le să-și precizeze atitudinea printr-o declarație scrisă.

— *Problema de ordin canonic a Mănăstirii Estigmenu.* Această mănăstire și-a manifestat, prin unii călugări, intenția de a ieși de sub jurisdicția Muntelui Atos și a Patriarhiei Ecumenice, pentru a trece sub o altă jurisdicție, din afara Muntelui Atos. Trimisul special al Patriarhiei Ecumenice s-a deplasat personal, împreună cu alți doi călugări, la Mănăstirea Estigmenu, unde a avut îndelungate discuții cu monahii de acolo, care — între altele — nu acceptă adoptarea noului calendar de către Biserica Ortodoxă. Hiera Koinotis a trimis o scrisoare acestei mănăstiri, cu rugămintea de a se conforma prevederilor Constituției atonite, atrăgând atenția că va lua măsurile de cuviință, în caz de refuz.

CANONIZAREA, DE CĂTRE PATRIARHIA ECUMENICĂ, A LIDIEI, «VÎNZĂTOAREA DE PURPURĂ». — Printr-un act sinodal din 2 octombrie 1972, Patriarhia Ecumenică a canonizat pe Lidia din Filipi ca sfință a Bisericii Ortodoxe. Lidia «vînzătoarea de purpură» a fost prima femeie europeană botezată de Apostolul Pavel, la Filipi, în Macedonia, după cum mărturisesc Faptele Apostolilor (XVI, 11—15).

În actul de canonizare se spune :

«Sfînta și Marea Biserică a lui Hristos a găsit de cuviință să înscrie în ceata sfinților și în cinstirea cu multă pietate pe toți cei care au dat pildă de o credință

inflăcărată în Hristos și de o viață pioasă și cumpătată și care prin comportarea lor au exercitat, în timpul vieții lor și după moarte, o puternică influență asupra conștiinței religioase a credincioșilor, care păstrează din generație în generație amintirea sfințeniei lor; Sfânta Biserică invocă de asemenea mijlocirea lor înaintea milostivului Dumnezeu, pentru binele spiritual al credincioșilor. Or, o asemenea pildă de credință inflăcărată în Hristos și de viață pioasă a fost dată de Lidia din Filipi, în Macedonia, după relatarea din Faptele Apostolilor, care a fost prima femeie de aici care a crezut în Hristos, datorită predicării lui Pavel, Apostolul neamurilor; ea s-a botezat, ca și ceilalți ai săi, a primit pe Apostolul Pavel și pe însoțitorii lui la ea și a făcut din casa sa un loc de adunare și de rugăciune a credincioșilor. De atunci ea a fost venerată, de-a lungul veacurilor, de către locuitorii din regiune, cum mărturiseste raportul, întemeiat pe proprie experiență, al Mitropolitului locului, Înalt Prea Sfințitul Alexandru de Filipi, Neapole și Tassos, care cere Bisericii să recunoască oficial pe Lidia ca sfință și să-i înscrie numele în calendarul sfintei noastre Biserici Ortodoxe. Pentru aceasta, smerita noastră persoană, împreună cu Înalt Prea Sfințitul Mitropolit ce ne înconjoară, frați scumpi și împreună-liturghisitori în Duhul Sfânt, urmărind propășirea spirituală a credincioșilor, am găsit de bine, urmînd practica Bisericii, să socotim pe Lidia din Filipi printre sfinții Bisericii, pentru ca ea să se bucure de venerația generală ce i se cuvine.

Intocmim deci actul Sinodal în care hotărîm în Duhul Sfânt ca, de acum și pînă în vecii vecilor, Lidia din Filipi amintită să fie socotită în rîndul sfinților Bisericii, venerată de credincioși și sărbătorită în fiecare an la 20 mai. Ca mărturie și dovadă a acestui fapt, a fost întocmit acest Act patriarhal și sinodal, înscris și semnat în acest Codice sfînt al Sfintei noastre Mari Biserici a lui Hristos și o copie a fost trimisă Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Alexandru de Filipi, Neapole și Tassos, spre a fi depusă în arhiva Mitropoliei sale.

În anul mîntuirii 1972, 2 octombrie».

VIZITA PATRIARHULUI COPT, ȘENUDA AL III-LEA, LA PATRIARHIA ECU-MENICĂ. — Între 15 și 17 octombrie 1972, Patriarhul Șenuda al III-lea al Bisericii Copte din Egipt a făcut o vizită Patriarhiei Ecumenice. Cu toate că aceasta a fost o vizită neoficială, care nu implică precizări asupra relațiilor dintre cele două Biserici, tonul și conținutul discuțiilor și cuvîntărilor ținute cu acest prilej au fost foarte încurajatoare, confirmînd înaintarea către unirea dorită de-a lungul anilor de cele două familii de Biserici.

Patriarhul ecumenic Dimitrios I a considerat vizita Patriarhului Șenuda ca «inceputul unor noi dezvoltări și de bun augur între cele două Biserici» și a subliniat că acestea au «o tradiție și un tezaur de credință comune». El a insistat totodată asupra tradiției monahale comune, tradiție care «a dovedit în chip strălucit cum se îmbină teologia și contemplația divină cu formele simple de trăire ale vieții creștine».

Patriarhul ecumenic a afirmat de asemenea: «Niciodată nu s-a împuținat speranța reunirii noastre într-un Trup și într-o Biserică ce mărturisesc pe același Mîntuitor, Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit: Dumnezeu-Omul Iisus...».

Cu privire la dialogul teologic al Bisericilor Ortodoxe cu Bisericile Vechi Orientale, Patriarhul Dimitrios a declarat: «Dialogul nostru trebuie să aibă în vedere înlăturarea piedicilor ce mai stau încă în calea unității: piedici de ordin teologic, istoric, canonic, practic și de altă natură, pentru a ajunge astfel la unirea noastră în Hristos Mîntuitorul cel unic».

Patriarhul ecumenic Dimitrios și-a încheiat discursul citind cuvintele gravate pe epitaful Sfintului Șenuda al Bisericii Copte : «Credința creștină poate uni pe oameni chiar când factorii care îi despart sînt mulți și puternici».

Concluziile vizitei Patriarhului Bisericii Copte, Șenuda al III-lea, la Patriarhia Ecumenică au fost : urgentarea dialogului — atît al Comisiilor teologice cît și al vizitelor oficiale și neoficiale — și nădejdea comună de a se ajunge în curînd la o unitate a celor două familii de Biserici.

ANIVERSAREA A 50 DE ANI DE LA ÎNFIINȚAREA ARHIEPISCOPIEI TIATIRELOR ȘI A MARIİ BRITANII. — Între 20 și 26 octombrie 1972, la Londra au avut loc mai multe festivități consacrate celei de-a 50-a aniversări a întemeierii Arhiepiscopiei Tiatirelor și a Marii Britanii. La aceste manifestări au participat reprezentanți ai Bisericilor Ortodoxe, ai Bisericii Anglicane și ai Bisericii Romano-Catolice.

Duminică, 22 octombrie, în catedrala Sfînta Sofia («Întelepciunea lui Dumnezeu») s-a săvîrșit în sobor sfînta liturghie arhierescă. Cu acest prilej, Arhiepiscopul Atenagora al Tiatirelor și al Marii Britanii a rostit o cuvîntare festivă, în care, între altele, a remarcat că această Arhiepiscopie aflată sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice a fost întemeiată cu o jumătate de veac în urmă în scop pastoral, pentru satisfacerea cerințelor spirituale ale credincioșilor ortodocși aflați în Anglia, Europa Apuseană și Europa Centrală; cu timpul însă ea a ajuns să răspundă și cerințelor ecumenice mai noi, devenind un centru al promovării prieteniei și colaborării intercreștine.

Luni, 23 octombrie, în capela Arhiepiscopiei s-a săvîrșit liturghia Sfintului Ioan Gură de Aur, urmată de un parastas pentru cei doi predecesori ai Actualului arhiepiscop : Gherman Strenopoulos (1922—1951) și Atenagora Kavadas (1951—1963).

În cadrul unei reuniuni a clericilor din Arhiepiscopie, au luat cuvîntul mai mulți episcopi participanți la festivități.

În seara de 26 octombrie, a avut loc o agapă festivă.

În prezent, Arhiepiscopia Tiatirelor și a Marii Britanii cuprinde 47 de parohii, aflate în Anglia (45 în Londra), Irlanda și Insula Malta, avînd un număr de cca. 100.000 de credincioși. Biserica Anglicană sprijină întemeierea de noi comunități, punînd la dispoziția ortodocșilor greci unele din bisericile sale.

VIZITA FĂCUTĂ PATRIARHIEI ECUMENICE DE CĂTRE O DELEGAȚIE A BISERICII ORTODOXE DIN CREȚA. — La 28 noiembrie 1972, o delegație a Bisericii Ortodoxe din Creta, alcătuită din Arhiepiscopul Evghenie de Creta, Mitropolitul Timotei de Arcadia și Mitropolitul Filotei de Hierapitna, a făcut o vizită Patriarhiei Ecumenice, pentru a prezenta Patriarhului Dimitrios «omagiile și felicitările călduroase» ale Bisericii din Creta, pentru alegerea și întronizarea sa ca patriarh ecumenic.

Cu acest prilej, conducătorul delegației, Arhiepiscopul Evghenie de Creta, a asigurat pe Patriarhul ecumenic Dimitrios de devotamentul și colaborarea clerului și credincioșilor Bisericii din Creta, precum și de hotărîrea acestora de a păstra și mai departe legăturile canonice cu Patriarhia Ecumenică.

Mulțumind, Patriarhul ecumenic Dimitrios a făgăduit că Patriarhia Ecumenică va acorda și în viitor Bisericii din Creta ajutorul și dragostea sa.

VIZITA PASTORULUI PHILIP POTTER, SECRETARUL GENERAL AL CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR, LA PATRIARHIA ECUMENICĂ. — Pastorul

Philip Potter, care a preluat, la 1 noiembrie 1972, funcția de secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a anunțat că va face o vizită oficială Patriarhiei Ecumenice și Patriarhului ecumenic Dimitrios, între 15 și 18 decembrie 1972. Aceasta este prima vizită pe care noul Secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor o face unui conducător al unei Biserici Ortodoxe.

Scopul întrevederii Pastorului Philip Potter cu Patriarhul ecumenic Dimitrios este acela de a preciza unele aspecte ale colaborării ortodoxe în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în spiritul hotărârilor celei de a patra Conferințe Panortodoxe, care a avut loc la Chambésy, în anul 1968.

În legătură cu acest lucru, la 15 noiembrie 1972, Patriarhul ecumenic Dimitrios I a făcut o declarație ziarului «The Orthodox Observer» al Arhiepiscopiei Ortodoxe grecești în America. «Patriarhia Ecumenică — se spune în declarație — va continua să aibă un rol activ în Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Noi nu am declarat niciodată că vom schimba natura participării noastre la Mișcarea ecumenică. Dar aceasta nu înseamnă că Patriarhia Ecumenică va adopta toate tendințele care apar mereu în sînul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și mai ales pe cele care au o largă orientare orizontală. Noi dăm mai multă importanță scopului primordial al Consiliului Ecumenic al Bisericilor: orientarea verticală sau teologică, al cărei obiectiv urmărește să pregătească terenul pentru zidirea unității creștine. Cu aceasta noi nu preconizăm o indiferență față de problemele societății contemporane, ci mai curînd o prudență deosebită pentru a veghea ca Consiliul Ecumenic al Bisericilor să nu iasă din drumul său primordial».

PATRIARHIA ALEXANDRIEI

PATRIARHUL NICOLAE AL VI-LEA DEZMINTE ȘTIRILE CU PRIVIRE LA O ATITUDINE NEGATIVĂ A SA FAȚĂ DE CONSILIUL ECUMENIC AL BISERICILOR. — Referindu-se la interviul publicat de revista ateniană «Orthodox Typos» (nr. 170/1972), care relatează atitudinea negativă a Patriarhului Alexandriei față de Mișcarea ecumenică, Patriarhul Nicolae al VI-lea a dat următorul comunicat, prin intermediul profesorului Gherasim Konidaris:

«Sanctitatea Sa Patriarhul Nicolae al VI-lea al Alexandriei și a toată Africa, luînd cunoștință despre unele declarații ce i s-au atribuit recent de unele ziare privitor la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, declară că aceste afirmații nu corespund nicidecum propriilor sale vederi relativ la acest Consiliu. Atitudinea Patriarhului față de Consiliul Ecumenic al Bisericilor este pozitivă; ea se precizează de fiecare dată cînd împrejurările o cer, de comun acord cu Patriarhia Ecumenică și cu celelalte Biserici Autocefale. Sanctitatea Sa studiază — în colaborare cu delegații săi din Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Mitropolitul Partenie al Cartaginei, membru în Comitetul Central și cu Prof. G. J. Konidaris, membru în Comisia «Credință și Constituție» — calea ce trebuie urmată pentru a asigura o prezentă unită a Ortodoxiei în Mișcarea ecumenică. El respinge unele tendințe ale unora din ecumeniștii care se află în afara Consiliului Ecumenic al Bisericilor».

PRIMII EPISCOPI ORTODOCȘI DE CULOARE ÎN AFRICA ORIENTALĂ. — În sesiunea sa anuală de lucru, ținută în luna noiembrie 1972, Sfîntul Sinod al Patriarhiei Alexandriei a ales pe Episcopul ajutător Frumentios ca Mitropolit de Irinopolis (Africa

Orientală), iar Mitropolitul Nicodim de Irinopolis a fost transferat la Memfis. De asemenea, au fost ridicați la treapta de episcopi ajutători arhimandriții Petros Yakoumellos și Irineos Talabekos.

Totodată, pentru prima oară în istoria sa, Patriarhia Alexandriei a ridicat la treapta de episcopi ajutători pe trei preoți de culoare: Pr. R. Spartas, pentru Uganda; Pr. A. Gaduna, pentru Kenya și Pr. Th. Nankyma, pentru Tanzania. Pr. R. Spartas a desfășurat o bogată activitate în mijlocul comunității ortodoxe indigene, începând din anul 1932; iar Pr. Th. Nankyma a studiat teologia la universitățile din Atena și din Oxford.

Prin numărul credincioșilor săi, eparhia Africii Orientale este în prezent cea mai mare unitate bisericească din Patriarhia Alexandriei, ea fiind alcătuită aproape în întregime din indigeni ai celor trei țări amintite. Cu ocazia întronizării sale, la 19 mai 1968, Patriarhul Nicolae al Alexandriei a promis credincioșilor indigeni din Africa Orientală că le va hirotoni un episcop din rândurile lor, îndeplindu-le astfel o veche dorință. Prin alegerea unui nou mitropolit de Irinopolis și a trei episcopi ajutători de culoare, Patriarhia Alexandriei a urmărit să dea un nou impuls vieții bisericești din această eparhie.

După cum se știe, eparhia Africii Orientale întreține strânse legături cu Biserica Ortodoxă din Cipru și cu Biserica Ortodoxă a Greciei. În Kenya urmează să fie inaugurat în curând un seminar construit cu sprijinul integral al Bisericii Ciprului. De asemenea, Biserica Greciei a prevăzut în bugetul său pe anul 1973 subvenții pentru construirea unei catedrale și a altor așezăminte bisericești în Kenya. Între reprezentanții Patriarhiei Alexandriei și cei ai Bisericii Ortodoxe a Greciei au avut loc mai multe întâlniri, în care s-a precizat modul de colaborare între cele două Biserici. Tot în acest scop, noul Mitropolit Frumentios al Africii Orientale urmează să facă în curând o călătorie la Atena.

PATRIARHIA ANTIOHIEI

INSTALAREA NOULUI RECTOR AL FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DIN BALAMAND (LIBAN). — În ziua de 5 noiembrie 1972 a avut loc instalarea noului rector al Facultății de teologie din Balamand, Arhimandritul Panteleimon Rodopoulos, numit în această funcție printr-o decizie a Patriarhului Ilie al IV-lea al Antiohiei. Noul rector urmează să susțină concomitent și cursuri la Facultatea de teologie a Universității din Tesalonic, unde funcționează ca profesor.

Instalarea oficială a avut loc în prezența fostului rector, a Mitropolitului Ignatie al Latakiei, a Mitropolitului Ilie de Tripoli, a profesorilor și a studenților teologi.

În discursul său de instalare, Arhimandritul Panteleimon Rodopoulos a spus, între altele: «Sînt bucuros să-mi asum îndatoririle de rector al acestei facultăți. Pentru mine e o mare cinste să slujesc sub patriarhul Antiohiei, care ne dă îndemnuri prin exemplul său. Prezența mea aici nu este pentru a domina, ci pentru a sluji în iubire Biserica Antiohiei și facultatea sa de teologie, care este încă la începutul existenței sale. Întemeierea ei a fost o binecuvîntare a lui Dumnezeu. O Biserică fără teologie încezește, devenind un fel de club religios, după cum teologia fără viață bisericească, spirituală și liturgică nu este decît un gol, sau cum spune Scriptura,

într-un alt context, un chimval răsunător. Îmi revine sarcina de a munci pentru a promova mai ales tradiția noastră teologică, adică tradiția Sfinților Părinți ai Bisericii, care și-a atins expresia sa cea mai strălucită în Biserica Antiohiei, prin școala antiohiană de gândire teologică, prin teologia sa apofatică, prin eminentii Părinți ca Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Ioan Damaschin și alții. Nu trebuie să punem în muzeu această tradiție, ci să o facem accesibilă lumii contemporane. Noi, clerici și teologi, care am înțeles aceasta, sîntem chemați să o interpretăm și să o prezentăm credinciosului contemporan de așa manieră încît ea să-i fie lumină, viață și minuire».

PATRIARHIA MOSCOVEI

SCHIMBĂRI ÎN ORGANIZAREA ȘI CONDUCEREA SERVICIILOR PATRIARHIEI MOSCOVEI PENTRU RELAȚII BISERICEȘTI EXTERNE. — Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse a hotărît, în ședința de la 30 mai 1972, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Pimen, ca în viitor «Comisia Sfântului Sinod pentru problemele unității creștine» să poarte titlul de «Comisia Sfântului Sinod pentru problemele unității creștine și pentru relații interbisericești», avînd a prelucra problemele și planurile de perspectivă ale activității externe a Patriarhiei Moscovei, care urmează a fi îndeplinite de Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, sub supravegherea președintelui Comisiei sinodale pentru problemele unității creștine și pentru relații interbisericești, care răspunde de aceasta față de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și față de Sfântul Sinod.

Sfântul Sinod a desemnat ca președinte al «Comisiei sinodale pentru problemele unității creștine și pentru relații interbisericești» pe Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului; iar ca președinte al «Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe» și membru al «Comisiei sinodale pentru problemele unității creștine și pentru relații interbisericești» pe Mitropolitul Juvenalie de Tula și Belevsk, fost vicepreședinte al Serviciului.

SLUJBE PENTRU ODIHNA SUFLETULUI PATRIARHULUI ECUMENIC ATENAGORA. — La 11 iunie 1972, ziua înmormîntării Sanctității Sale Atenagora I, Arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă, și Patriarh ecumenic, în catedrala patriarhală Bogoiavlensk și în bisericile din Patriarhia Moscovei s-au săvîrșit slujbe pentru odihna sufletului marelui Ierarh dispărut.

SĂRBĂTORIREA ÎMPLINIRII UNUI AN DE LA ÎNTRONIZAREA SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI PIMEN CA ÎNȚIȘTĂTĂTOR AL BISERICII ORTODOXE RUSE. — În ziua de 3 iunie 1972, cu prilejul împlinirii unui an de la întronizarea Sanctității Sale Patriarhului Pimen ca Înțîștătător al Bisericii Ortodoxe Ruse, în toate bisericile s-au săvîrșit slujbe de mulțumire, iar la Moscova a avut loc în catedrala patriarhală Bogoiavlensk sărbătorirea oficială a acestui eveniment.

La slujbele Vecerniei, Privegherii și Liturghiei — săvîrșite de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen în fruntea unui numeros sobor arhieresc — au luat parte înalții ierarhi, conducătorii instituțiilor bisericești administrative și de învățămînt teologic, clerici și credincioși din Moscova, din eparhia Moscovei și din alte eparhii.

După sfînta liturghie a fost săvîrșit Tedeumul de mulțumire și Polihroniul în cinstea Sanctității Sale Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia.

La sfârșitul Tedeumului, Mitropolitul Alexei al Talinului și Estoniei, conducătorul treburilor Patriarhiei Moscovei a adresat, în numele Ierarhilor, clerului și credincioșilor, cuvînt de felicitare Sanctității Sale Patriarhului Pimen, care a rostit apoi cuvîntul de mulțumire către Dumnezeu, Căruia I-a cerut ajutorul pentru a putea săvîrși slujirea Sa spre binele Bisericii Ortodoxe Ruse și al întregii Ortodoxii, și pentru a putea face ca întreaga turmă duhovnicească pe care o păstorește să se angajeze efectiv în săvîrșirea faptelor bune în folosul Patriei, al unității creștine și al păcii în toată lumea.

DIN VIAȚA ȘCOLILOR DUHOVNICEȘTI DIN MOSCOVA. — În ziua de 15 iunie 1972, în cadrul sărbătoririi împlinirii a 550 de ani de la descoperirea moaștelor Preacuviosului Serghie de Radonej și de la întemeierea soborului Sfintei Treimi din Lavra Troița-Serghieva, de la Zagorsk, a avut loc festivitatea absolvirii Academiei duhovnicești și a Seminarului din Moscova, care funcționează în incinta Lavrei, de către cea de a 26-a serie de absolvenți, după reînființarea acestor școli duhovnicești.

În aula Academiei duhovnicești s-a desfășurat programul serbării de sfârșit de an, la care au asistat Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, înalți Ierarhi, clerici și credincioși.

La sfârșitul programului Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a adresat un cuvînt noilor absolvenți ai Școlilor duhovnicești din Moscova, înfățișându-le căile pe care își pot împlini în chip desăvîrșit misiunea lor între credincioșii Bisericii Ortodoxe Ruse, care trebuie să fie în același timp cetățeni loiali ai Patriei. Apoi Sanctitatea Sa a înmînat diplomele de absolvenți ai Academiei și Seminarului din Moscova.

DIN VIAȚA ACADEMIEI DUHOVNICEȘTI DIN LENINGRAD. — În ziua de 11 iunie 1972, la Academia duhovnicească din Leningrad s-au desfășurat festivitățile serbării de sfârșit de an școlar, în cadrul cărora s-a evidențiat momentul absolvirii Seminarului duhovnicesc din Leningrad de către a douăzeci și cincea serie, după reînființarea Școlilor duhovnicești din Leningrad.

După săvîrșirea Sfintei Liturghii, de către Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, împreună cu Arhiepiscopul Gherman al Vienei și Austriei și Episcopul Mihail de Astrahan și Enotaevsk, în fruntea unui larg sobor format dintre tinerii absolvenți, în aula Academiei s-a desfășurat programul serbării, în cadrul căruia Mitropolitul Nicodim a înmînat diplomele de absolvenți ai Academiei și ai Seminarului din Leningrad. În același timp au fost înmînate insigne de aur: de doctor în teologie, Prot. Prof. Mihai Speranski și de magistrul în teologie, Pr. Petre Buburuz.

PELERINAJ LA LOCURILE SFINTE ALE CREȘTINISMULUI TIMPURIU. — O grupă de slujitori ai Bisericii Ortodoxe Ruse, condusă de Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, Rectorul Academiei duhovnicești și Seminarului din Moscova, a făcut — cu binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, (între 2 și 16 februarie 1972) un pelerinaj la locurile sfinte ale creștinismului timpuriu din Italia.

În timpul șederii în Italia, grupa de pelerini ortodocși ruși a vizitat diferite biserici, mînăstiri și cîmîtîre monumente istorice creștine din Roma, Milan, Veneția, Bari, Neapole și Pompei; a asistat la diferite slujbe religioase în bisericile catolice și a săvîrșit Sfînta Liturghie în biserici ortodoxe din Italia. De asemenea, a vizitat muzee, biblioteci și arhive creștine și numeroase instituții de învățămînt teologic romano-ca-

tolic, precum : Universitățile Lateran și Gregoriană ; Institutele : Arheologic, Răsăritean și Biblic precum și diferite Seminarii.

Grupa de clerici ortodocși ruși, în frunte cu Rectorul Academiei duhovnicești din Moscova, Arhiepiscopul Filaret de Dmitrovsk, a fost primită de Cardinalii Jan Willebrands și Gabriele Garone, de Pr. Petru Arrupa, conducătorul general al Ordinului iezuiților, de Arhiepiscopul Cartaginei, Augustin Cazaroli, secretarul Consiliului Vaticanului pentru treburile obștești și de alte personalități catolice. În ziua de 7 februarie 1972, grupa de clerici ortodocși ruși a fost primită în audiență de Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea ; iar la 13 februarie 1972 au asistat la slujba Sfintei Liturghii din biserica Sfântul Petru, în timpul căreia Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea a hirotonit 19 episcopi.

Clericii ortodocși ruși au fost mai multă vreme primiți ca oaspeți la Colegiul pontifical «Russicum» de către Cardinalul Jan Willebrands, președintele Secretariatului Vaticanului pentru unitate creștină.

În toate orașele vizitate clericii ortodocși ruși au întreținut convorbiri cu clericii, cu membrii corpului didactic al Instituțiilor catolice de învățămînt teologic și cu credincioși și monahi, putînd astfel cunoaște viața religioasă și bisericească a credincioșilor laici și a monahilor romano-catolici.

SCHIMBAREA REPREZENTANTULUI PATRIARHIEI ALEXANDRIEI ȘI A ÎNTREGII AFRICI PE LÎNGĂ PATRIARHIA MOSCOVEI. — Cu titlul de exarh al Patriarhiei Alexandriei și a întregii Africi pe lângă Patriarhia Moscovei, cu sediul la Metocul Patriarhiei Alexandriei la Odesa a funcționat timp de opt ani Arhimandritul Irineu Talambekos, care, fiind numit secretar general al Sfintului Sinod al Patriarhiei Alexandriei și a Întregii Africi, a fost înlocuit cu Arhimandritul Hrisostom Papadopoulos.

De origine grec, Arhimandritul Hrisostom Papadopoulos (născut la 30 ianuarie 1933) a îndeplinit diferite sarcini în diferite eparhii ale Bisericii Ortodoxe Grecești, iar din aprilie 1972 a trecut în jurisdicția Patriarhiei Alexandriei și a Întregii Africi.

La 6 mai 1972, noul exarh al Patriarhiei Alexandriei, pe lângă Patriarhia Moscovei, Arhimandritul Hrisostom Papadopoulos a sosit la sediul reprezentanței din Odesa, unde a fost primit, împreună cu arhimandritul Irineu Talambekos, de către Mitropolitul Serghie al Odesei, căruia i-a înmînat scrisoarea irenică de recomandare din partea Sanctității Sale Nicolae al VI-lea, Papă și Patriarh al Alexandriei și al Întregii Africi.

VIZITAREA PAROHILOR ORTODOXE RUSE DIN CANADA. — O grupă de clerici din Exarhatul Bisericii Ortodoxe Ruse pentru Ucraina, sub conducerea Episcopului Vladimir din Cernigov și Nejnisk, a vizitat, între 17 mai și 8 iunie 1972, Canada, oprindu-se îndeosebi în localitățile unde există parohii ortodoxe ruse aflate sub conducerea Patriarhiei din Moscova.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE PREȘEDINTELE COMISIEI CONSILIULUI ECUMENIC AL BISERICILOR PENTRU PROBLEME INTERNAȚIONALE. — La invitația Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, între 6 și 18 iunie, senatorul suedez Olle Dalen, președintele Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru probleme internaționale a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă.

În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică oaspetele a vizitat diferite biserici, mănăstiri și instituții bisericești administrative și de învățămînt teologic; a purtat discuții cu conducătorii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe și cu membrii corpului didactic al Academiei duhovnicești din Moscova; a fost primit de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia.

În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică oaspetele a vizitat Biserica Armeană (între 12 și 15 iunie), unde a fost primit de Sanctitatea Sa Vasken I Patriarh-Suprem și Catolicos al tuturor armenilor și a cercetat diferite instituții bisericești, locașuri de cult parohiale și mănăstiri.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE DELEGAȚIA UNIUNII BISERICILOR EVANGHELICE DIN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ. — La invitația Patriarhiei Moscovei, o delegație a Bisericilor Evanghelice din R. D. Germană — formată din trei episcopi, trei pastori și un corespondent de presă bisericească, sub conducerea Episcopului de Brandenburg, Dr. Albert Schöncher —, a vizitat, între 26 mai și 8 iunie 1972, Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă.

În zilele de la 26 pînă la 31 mai, oaspeții au vizitat diferite biserici și instituții bisericești ortodoxe din Moscova de la Zagorsk, unde au fost prezentați Sanctității Sale Patriarhului Pimen al Moscovei și a toată Rusia, iar la 30 mai au fost primiți la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, unde au discutat cu conducătorii Serviciului chestiuni interesînd Bisericile Evanghelice din R. D. Germană și Biserica Ortodoxă Rusă.

Între 1 și 7 iunie delegația Bisericilor Evanghelice din R. D. Germană a vizitat Kievul, Leningradul și Eparhia Letoniei, unde au asistat la slujbe religioase în diferite biserici, au vizitat muzee și monumente istorice și de artă și au întreținut convorbiri cu înalții Ierarhi ortodocși și evanghelici-luterani, cu clerici și credincioși.

În ziua de 7 iunie, membrii delegației au fost primiți la Consiliul pentru treburile religioase de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Uniunii Sovietice, de Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen și de Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, care a organizat în cinstea lor o recepție.

VIZITAREA UNIUNII SOVIETICE ȘI A BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE EPISCOPUL-PREȘEDINTE AL BISERICII EPISCOPALE DIN STATELE UNITE. — Între 2 și 10 iunie 1972, a vizitat Uniunea Sovietică Episcopul Dr. John Hains, Președintele Bisericii Episcopaliene din Statele Unite ale Americii, fiind însoțit de colaboratori ai Departamentului pentru legături ecumenice al Bisericii Episcopaliene.

În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică, Președintele Bisericii Episcopaliene din Statele Unite a vizitat și Biserica Ortodoxă Rusă. În ziua de 3 iunie a asistat la festivitățile organizate în catedrala Bogoiavlensk din Moscova cu prilejul împlinirii unui an de la întronizarea Sanctității Sale Patriarhului Pimen ca întîistătător al Bisericii Ortodoxe Ruse.

Episcopul-Președinte al Bisericii Episcopaliene din Statele Unite și însoțitorii săi au fost primiți de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen la reședința sa din Moscova, unde în cinstea oaspeților a fost dată o masă oficială.

MOMENTE PRINCIPALE DIN ACTIVITATEA BISERICII ORTODOXE RUSE PE TEREN INTERCREȘTIN ȘI INTERBISERICESC EXTERN ȘI INTERN. — Din activitatea desfășurată de conducerea și reprezentanții Bisericii Ortodoxe Ruse în scopul

adâncirii acțiunilor pentru unitatea creștină și pentru statornicirea unei păci drepte și statornice în toată lumea, menționăm următoarele :

Pe plan extern :

— Participanții la lucrările Asambleei de la Bruxelles au semnat o «Declarație solemnă» în care se face apel la opinia publică din Europa să-și unească eforturile în vederea prefăcerii continentului european într-un ținut al păcii și al unei colaborări rodnice.

— La mitingul de doliu organizat (ca în fiecare an, în a doua duminică din luna mai), duminică, 14 mai 1972, la fostul lagăr de concentrare de la Mauthausen pentru pomenirea jertfelor fascismului din timpul celui de-al doilea război mondial, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Episcopul Gherman al Vienei și Austriei, care a depus o coroană de flori în amintirea celor 200.000 de cetățeni sovietici, care și-au aflat moartea în acest lagăr de concentrare.

— La prima sesiune a celei de-a doua grupe de lucru a Conferinței Bisericilor Europene pentru «acțiunea făcătoare de pace în Europa», care a avut loc lângă Varșovia, între 16 și 19 mai 1972 și care a studiat sarcinile slujirii Bisericilor Europene pentru securitate și colaborare în Europa, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Prot. Pavel Socolovski.

— Între 17 și 21 mai 1972, la Mănăstirea Penteli de lângă Atena, s-au desfășurat lucrările Conferinței Internaționale a teologilor pentru problemele ermeneuticii ortodoxe în raporturile ei cu actualele studii biblice, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse au participat Mitropolitul Mihail de Astrahan și Enotaevsck și Prot. Nicolae Gundeaev, conferențiar la Academia duhovnicească din Leningrad.

— Tot în Mănăstirea Penteli de lângă Atena, din inițiativa Consiliului Ecumenic al Bisericilor, s-au desfășurat (între 23 și 27 mai 1972) lucrările Conferinței Internaționale Ortodoxe, care a dezbătut tema «Mintuirea astăzi». La lucrările Conferinței, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, au participat Arhimandritul Kiril Gundeaev locțiitor al reprezentantului Patriarhiei din Moscova pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor și Prot. Nicolae Gundeaev, conferențiar la Academia duhovnicească din Leningrad.

— În ședința sa de la 30 mai 1972, Sfintul Sinod permanent a hotărât ca parohiile ortodoxe ruse din Finlanda aflate sub jurisdicția Patriarhiei Moscovei să fie trecute în purtarea de grijă a Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Novgorodului.

— La 9 iunie 1972, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Democratice Germane, Willi Stoph, a primit delegația Conferinței Creștine pentru Pace, condusă de Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președinte al Conferinței.

— Între 13 și 15 iunie 1972, Conferința Creștină pentru Pace a organizat, în localitatea Cladno de lângă Praga, «primul seminar al lumii pentru problemele dezarmării», la care au luat parte reprezentanți a zece state din Europa, din India, Sri Lanka și Statele Unite; precum și reprezentanții unor organizații internaționale, intercreștine și romno-catolice. Din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a participat Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Novgorodului, președintele Conferinței Creștine pentru Pace.

Pe plan intern :

— La recepția organizată, la Kremlin, în ziua de 29 mai 1972, de către Prezi-
diul Sovietului Suprem și de către Guvernul Uniunii Sovietice în cinstea Președinte-
lui Statelor Unite, Richard Nixon și a soției sale, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse
au participat : Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia și mem-
brii Sfintului Sinod permanent, Mitropolii : Nicodim al Leningradului și Novgorod-
dului, Serafim al Crutițelor și Kolomnei și Alexei al Talinului și Estoniei.

— În ziua de 25 mai 1972, Arhiepiscopul Pitirim de Volocolamsk, președintele
Serviciului de editură al Patriarhiei din Moscova a primit la sediul Serviciului pentru
relații bisericești externe o grupă de clerici și laici romano-catolici sub conducerea
Dr. Wilhelm Zalner, profesor de patologie și de teologie pastorală la Universitățile
din Viena și din Linz, cu care a avut convorbiri.

— În ziua de 8 iunie 1972, Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pen-
tru relații bisericești externe, Mitropolitul Juvenalie de Tula și Belevsk, a primit
grupa de pastori din Biserica Evanghelică-Luterană din Republica Federală a Ger-
maniei, în frunte cu directorul Seminarului predicatorial din Pullach, aflați în vizită
în Uniunea Sovietică. La primire a fost de față și vicepreședintele Serviciului, Epis-
copul Hrisostom de Zaraisk.

— Între 8 și 10 iunie 1972, la întoarcerea de la Tokio la Geneva, Dr. Hans Rudi
Weber, profesor de teologie la Universitatea din Lausanne, directorul Serviciului de
studii biblice de pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor, s-a oprit la Moscova, unde
a vizitat Lavra Troița-Serghieva de la Zagorsk și Academia duhovnicească din
Moscova.

— La 20 iunie 1972, la Adunarea reprezentanților opiniei publice din orașul
Moscova, organizată de Uniunea asociațiilor sovietice pentru prietenie și legături
culturale cu celelalte țări împreună cu Institutul sovietic pentru dezvoltarea legătu-
rilor cu opinia publică din R. F. Germania, — adunare închinată încheierii Tratatului
între Uniunea Sovietică și Republica Federală Germania —, din partea Bisericii Orto-
doxe Ruse a participat Mitropolitul Juvenalie de Tula și Belevsk, membru al Insti-
tutului sovietic pentru dezvoltarea legăturilor cu opinia publică din R. F. Germania.

— În ziua de 23 iunie 1972, Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova
pentru relații bisericești externe a primit, în prezența vicepreședintelui Serviciului,
Episcopul Hrisostom de Zaraisk : pe Episcopul Gaioz de Tikleansk, din Biserica Orto-
doxă a Gruziei ; pe cahonicul Dr. Eric Steipels, conducătorul comunității anglicane
din Helsinki, însoțit de consilierul Ambasadei Marii Britanii la Moscova ; și dele-
gația Organizației americane «Fondul adresării către conștiință» în frunte cu pre-
ședintele ei, Rabinul Arthur Schneider.

BISERICA ORTODOXĂ SÎRBĂ

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE SÎRBE DE CĂTRE O DELEGAȚIE A COMI-
SIEI «CREDINȚĂ ȘI CONSTITUȚIE». — La invitația Patriarhului Gherman al Serbiei,
o delegație a Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Biserici-

lor a făcut o vizită, între 30 noiembrie și 8 decembrie 1973, la Belgrad, pentru a discuta cu profesorii Facultății de teologie de acolo problema slujirii în Biserică, despre care tratează Comisia în acest moment, ca principal punct al ordinii de zi. Rezultatele realizate pînă acum în acest domeniu au fost supuse membrilor Facultății de teologie ortodoxe sîrbe, care și-au spus opinia în cursul discuțiilor respective.

Delegația a fost alcătuită din: Prof. Ulrich Kühn (luteran, din R. D. Germană); Dom Emmanuel Lanne (O.S.B., catolic); Decanul J. R. Nelson (metodist, S.U.A.); Prof. Kurt Stalder (vechi-catolic, Elveția); Pr. Vasile Tiopanas (ortodox, Roma); și Pastorul Lukas Vischer (directorul Departamentului «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor).

Se pare că în problema slujirii există în unele privințe o unanimitate la care nimeni nu se aștepta. Dar din discuții a reieșit și faptul că mai sînt necesare cercetări în unele domenii.

Delegația a vizitat, la Belgrad și Simski-Karloviț, două din cele patru seminare ale Bisericii Ortodoxe Sîrbe. Ea a avut întrevederi și cu uniunea preoților ortodocși din Iugoslavia în privința problemei «Biserica în lumea de azi».

Patriarhul Gherman a primit de două ori în audiență delegația. El a subliniat cu insistență importanța unei colaborări între Biserica Ortodoxă Sîrbă și celelalte Biserici, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, și și-a exprimat dorința unei aprofundări a acestei colaborări.

BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI

PRIMA ADUNARE ORDINARĂ A EPISCOPILOR BISERICII ORTODOXE A GRECIEI. — După trei ani de la intrarea în vigoare a noului Statut de organizare și funcționare al Bisericii Ortodoxe a Greciei, la 15 noiembrie 1972 s-a deschis prima Adunare a episcopilor acestei Biserici. Cu mai bine de un an în urmă, Sfîntul Sinod Permanent al Bisericii Ortodoxe a Greciei a întocmit un proiect pentru ordinea de zi a Adunării episcopilor, care trebuia să se întrunească în sesiune extraordinară în luna februarie 1972. Dar după cum se știe, în ședința din 11 ianuarie 1972, Sfîntul Sinod Permanent, ținînd seama de intervenția unor episcopi care și-au exprimat verbal sau în scris, dorința de a fi prezenți în mijlocul credincioșilor lor în timpul Postului Mare, a amînat această adunare pentru perioada 15—30 noiembrie. Între timp, s-a cerut din nou părerea episcopilor cu privire la proiectul problemelor ce urmau să formeze obiectul dezbaterilor.

La 6 octombrie, Sfîntul Sinod Permanent a publicat ordinea de zi definitivă a lucrărilor Adunării episcopilor. Aceasta este identică cu cea propusă în anul trecut — ceea ce înseamnă că marea majoritate a episcopilor au fost de acord cu ea.

BURSELE DE STUDII ACORDATE DE BISERICA ORTODOXĂ A GRECIEI. — Recent, Biserica Ortodoxă a Greciei a publicat un decret privitor la «bursele bisericesti» acordate pentru studii teologice. Acestea sînt în număr de 129.

PUNEREA PIETREI FUNDAMENTALE A UNUI «CENTRU BIBLIC» ÎN GRECIA. — La inițiativa Mitropolitului Nicodim de Atica și Megarida, în ziua de 10 decembrie 1972 a avut loc ceremonia punerii pietrei fundamentale a unui «Centru biblic», în incinta bisericii Mântuitorului din Spata (Atica). S-a prevăzut ca Centrul biblic, primul de acest gen în Grecia, să fie înzestrat cu o bibliotecă de specialitate, cuprinzând cărți și reviste biblice, cu săli de conferințe, camere pentru oaspeți etc. Fondurile necesare construcției, întreținerii și funcționării vor fi asigurate din venitul bisericii «Mântuitorului», care este un loc de pelerinaj.

BISERICA ORTODOXĂ DIN FINLANDA

VIZITA FĂCUTĂ PAPEI PAUL AL VI-LEA DE CĂTRE O DELEGAȚIE A BISERICII ORTODOXE DIN FINLANDA, ÎN FRUNTE CU ARHIEPISCOPUL PAAVALI. — La 11 noiembrie 1972, Arhiepiscopul Paavali al Careliei și Finlandei, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe din Finlanda, a făcut o vizită Papei Paul al VII-lea. La primire a fost de față și Pr. Pierre Duprey, subsecretar al Secretariatului Vaticanului pentru unitatea creștinilor.





♦ ÎNSEMĂNĂRI DIN VIAȚA PĂTRIȘI ♦

NOI MĂSURI LEGISLATIVE, PE CALEA PROGRESULUI ECONOMIC ȘI SOCIAL

La 22 noiembrie 1972 s-au deschis lucrările celei de-a IX-a sesiuni a actualei legislaturi a Marii Adunări Naționale. Supremul for legislativ al țării s-a întrunit în ziua următoare încheierii lucrărilor Plenarei Comitetului Central al P.C.R. (20—21 noiembrie), care a dezbătut probleme de mare importanță pentru dezvoltarea economiei naționale și pentru creșterea bunăstării oamenilor muncii, în lumina înfăptuirii hotărârilor Congresului al X-lea și Conferinței Naționale a P.C.R.

La Plenara amintită, Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a prezentat, într-o amplă expunere, un program de lucru de importanță deosebită pentru dezvoltarea progresului economic și social al țării. Reflectând însemnătatea expunerii, Plenara a precizat că «își însușește întru totul aprecierile, sarcinile și orientările cuprinse în expunerea secretarului general al partidului și obligă organele și organizațiile de partid să acționeze cu toată hotărârea pentru înfăptuirea acestora, pentru îndeplinirea în cele mai bune condiții a prevederilor planului pe anul 1973, pentru realizarea înainte de termen a sarcinilor planului cincinal». În acest for de înaltă răspundere — care, după cum a afirmat Președintele Consiliului de Stat, a avut «dimensiunile unui adevărat Congres» — s-au luat, de asemenea, importante măsuri privind agricultura, investițiile, schimburile comerciale externe, precum și asigurarea forței de muncă necesare înfăptuirii planului pe anul 1973, urmărindu-se astfel crearea cadrului organizatoric superior necesar înfăptuirii angajamentului întregului nostru popor: cincinalul înainte de termen.

Sesiunea Marii Adunări Naționale, care a urmat Plenarei Comitetului Central al P.C.R., a creat cadrul legislativ necesar acestor înfăptuiri, adoptând *Legea privind dezvoltarea economico-socială planificată a României, Legea finanțelor, Codul Muncii, Legea pentru adoptarea planului de dezvoltare economică-socială a Republicii Socialiste România pe anul 1973, Bugetul pe anul 1973 și Legea privind casele de ajutor reciproc ale pensionarilor.*

Lucrările celei de-a IX-a sesiuni a actualei legislaturi a Marii Adunări Naționale au fost reluate în plen în ziua de 27 decembrie 1972, încheindu-se cu adoptarea altor legi importante, între care: *Legea privind organizarea apărării naționale a Republicii Socialiste România și Legea cu privire la organizarea și funcționarea Consiliului Central de Control al Activității Economice și Sociale.*

Noile legi se situează în complexul de măsuri de perfecționare a conducerii și planificării activității economice și sociale, reprezentând o sinteză a concepției teoretice și practice a statului nostru în acest domeniu.

Ceea ce este important de subliniat e faptul că aceste legi au parcurs, înainte de-a fi votate, drumul unor îndelungate dezbateri. După ce au obținut aprobarea Conferinței Naționale, proiectele respectivelor legi au fost supuse discuțiilor publice și apoi examinării în comisiile permanente ale Marii Adunări Naționale; în forma lor îmbunătățită, au fost dezbătute de recenta Plenară a Comitetului Central, apoi, într-o ultimă formă, au intrat în dezbaterile plenului Marii Adunări Naționale, unde de asemenea li s-au adus numeroase amendamente. Este o caracteristică a activității noastre legislative, care s-a accentuat tot mai mult în ultimul timp, ca proiectele de legi să fie supuse unor dezbateri cât mai aprofundate, atât în forurile conducătoare ale statului cât și în rîndul milioanei de cetățeni ai țării. Acest lucru confirmă cadrul legislativ exemplar al societății noastre socialiste și perspectivele îmbucurătoare ce se deschid pentru perfecționarea întregii sale activități.

ANIVERSAREA UNUI EVENIMENT EPOCAL : 1 DECEMBRIE 1918

S-au împlinit 54 de ani de cînd, la 1 decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia a hotărît unirea Transilvaniei cu România, împlinind una din năzuințele fierbinți nutrite veacuri de-a rîndul de cei mai buni fii ai poporului nostru : făurirea statului național unitar român.

Ideea unității de origine și de limbă, a comunității spirituale, a intereselor, aspirațiilor și idealurilor comune și a înlăturării barierelor care separau pe românii din cele trei principate se constată de timpuriu la noi, sub diferite forme. Înfăptuirea temporară, de către Mihai Viteazul, a unirii Munteniei, Moldovei și Transilvaniei a constituit impulsul cu valoare de simbol care a determinat noi încercări și a înflăcărat noi năzuințe în veacurile următoare. Marii cronicari și cărturarii veacului al XVII-lea și al XVIII-lea au afirmat și demonstrat cu perseverență unitatea de neam a poporului român, revenind mereu asupra conceptului că «toți de la Rîm ne tragem». Ideea unității etnice și de neam ajunge să determine tot mai mult tendința spre unitate politică. Începutul acestei tendințe apare la reprezentanții Școlii Ardelene și se conturează tot mai limpede în programul Revoluției de la 1848, care a izbucnit aproape simultan în cele trei țări române, invocînd necesitatea imperioasă a unirii, prin înfăptuirea «unei națiuni puternice și de sine stătătoare».

Lupta pentru unire ia amploare și se dezvoltă apoi pe trepte superioare, prin participarea mării majorități a poporului la această cauză. Un prim și hotărîtor succes se înregistrează la 24 ianuarie 1859, cînd se pun bazele statului național modern român, înfăptuindu-se o etapă importantă a procesului de desăvîrșire a unității naționale. Războiul din 1877, în urma căruia România și-a dobîndit independența de stat, a reprezentat de asemenea un moment memorabil al acestui deziderat național. Dar «unirea cea mare» a devenit posibilă abia la sfîrșitul primului război mondial, în condițiile drepturilor de egalitate și autodeterminare a popoarelor, proclamate prin victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Marea adunare de la Alba Iulia a avut un puternic caracter de masă, fiind o întruchipare a întregii populații românești din Transilvania. În afara celor 1228 de delegați, la această adunare au luat parte peste 100.000 de oameni, veniți din toate colțurile Transilvaniei, pentru a întări prin vrerea lor un act de însemnătate epocală. Astfel, așa cum arăta Dl. Nicolae Ceaușescu, «*formarea statului național unitar român nu este rezultatul unor înțelegeri încheiate la masa tratativelor, ci rodul luptei întregului popor*».

Unirea Transilvaniei cu România, înfăptuită prin voința unanimă a poporului nostru, a creat condiții favorabile pentru propășirea economică, culturală și științifică a țării. Realizată însă în condițiile cînd la conducere se afla burghezimea și moșierimea, unitatea statală a fost folosită de aceste clase pentru consolidarea pozițiilor lor. Împotriva tendințelor exploatare, oamenii muncii au desfășurat largi bătălii sociale, care au fost încununat prin făurirea orînduirii noi, socialiste.

La împlinirea a 54 de ani de existență ca stat național unitar, România se înfățișează lumii ca o țară socialistă aflată în plină operă de construcție, pornită cu hotărîre pe drumul unei multilaterale dezvoltări. Rezolvarea fericită a problemei naționale — cucerire de seamă a poporului nostru din anii socialismului — a determinat pe toți oamenii muncii din țara noastră, români, maghiari, germani și de alte naționalități, să-și unească în mod armonios eforturile pentru continua propășire materială și spirituală a patriei.

Astfel, cinstind memoria tuturor celor ce au luptat și s-au jertfit pentru idealul unității naționale, ziua memorabilă de 1 decembrie este sărbătorită de întregul popor român, liber și stăpîn pe soarta sa, cu îndreptățită mîndrie națională și cu hotărîrea fermă a consacrării tuturor forțelor sale pentru făurirea viitorului luminos al patriei, pentru ridicarea ei pe noi trepte de dezvoltare materială și spirituală.

FILE DIN CRONICA UNEI PRIETENII FRĂȚEȘTI

Ca în fiecare an, ziua de 7 noiembrie, consacrată aniversării marilor evenimente din anul 1917, a prilejuit în țara noastră o amplă evocare a relațiilor prieteniei româno-sovietice, în cadrul adunărilor festive care au avut loc cu acest prilej, cu participarea reprezentanților

Conducerii de Stat, ai vechilor militanți ai mișcării muncitorești, ai organizațiilor obștești, ai vieții științifice și culturale și ai oamenilor muncii din diferite întreprinderi și instituții.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie — eveniment crucial în istoria omenirii — a dus la instaurarea, pe o șesime a globului terestru, a puterii politice a celor ce muncesc, a pus bazele făuririi primului stat socialist din lume și a marcat începutul unei ere noi, a eliberării popoarelor de exploatare și asupra, a afirmării socialismului pe plan mondial, a unor înnoiri structurale ale lumii. În cei 55 de ani ce s-au scurs de atunci, popoarele sovietice au înfăptuit prefaceri radicale în toate domeniile vieții sociale, Uniunea Sovietică înfățișând azi lumii tabloul unei țări cu un imens potențial economic, științific și cultural în toate domeniile de activitate.

Poporul român urmărește cu caldă simpatie și viu interes munca rodnică a oamenilor sovietici și se bucură de mărețele lor înfăptuiri, considerându-le ca o contribuție de cea mai mare însemnătate la întărirea forțelor socialismului, la slujirea progresului și a păcii în lume.

Aniversarea epocalelor evenimente din toamna anului 1917 a primit o semnificație deosebită în acest an, când popoarele sovietice au sărbătorit o jumătate de veac de la constituirea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste. În țara noastră acest eveniment a fost comemorat în cadrul unei mari adunări festive din Capitală, în ziua de 25 decembrie, al unor expoziții documentare în diferite orașe și al unor alte manifestări cultural-artistice.

Dovedind existența bunelor relații, cu temeuri, trăsături și semnificații esențiale, între Republica Socialistă România și U.R.S.S., la invitația primită din partea Conducerii de Stat sovietice, delegația de partid și de stat a Republicii Socialiste România, condusă de Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a participat — împreună cu numeroase alte delegații din diferite țări ale lumii — la festivitățile care s-au desfășurat la Moscova cu prilejul celei de-a 50-a aniversări a întemeierii Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste. Cu acest prilej, conducătorul delegației române, Dl. Nicolae Ceaușescu a rostit o cuvântare de salut, care a fost primită cu viu interes de miile de participanți la festivitate. «Îmi este plăcut să evoc — a spus D. Sa —, cu prilejul acestei aniversări, relațiile bune de prietenie, alianță și colaborare statornicite între Republica Socialistă România și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, între Partidul Comunist Român și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, între poporul român și popoarele sovietice — relații bazate pe comunitatea orânduirii sociale, a ideologiei și țelurilor fundamentale ... Dorim ca și în viitor colaborarea multilaterală româno-sovietică să se întărească și să se intensifice, în interesul propășirii popoarelor noastre, al cauzei generale a socialismului și păcii».

Cu prilejul prezenței lor în Uniunea Sovietică, la festivitățile consacrate semicentenarului făuririi U.R.S.S., membrii delegației noastre au avut întrevederi și convorbiri prietenești cu reprezentanții țării vecine-prietene, cu privire la dezvoltarea colaborării româno-sovietice, pre-

cum și cu privire la unele probleme internaționale actuale. Concluziile acestora au vădit că întărirea prieteniei dintre România socialistă și Uniunea Sovietică, precum și lărgirea continuă a tuturor formelor de colaborare dintre ele, slujesc aspirațiilor firești ale celor două popoare, contribuind totodată la întărirea unității socialiste, la promovarea forțelor socialismului, la slujirea progresului și păcii în întreaga lume.

ACTIVITATEA ROMÂNIEI LA CEA DE-A XXVII-A SESIUNE A ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE

La 19 decembrie 1972, s-au încheiat lucrările celei de-a XXVII-a sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, care s-a înscris ca unul din cele mai de seamă evenimente ale vieții internaționale din acest an. Caracterul reprezentativ al Organizației Națiunilor Unite, care cuprinde 132 de state membre, precum și importanța și diversitatea problemelor puse în dezbateră, îndreptățesc atenția cu care opinia publică de pretutindeni a urmărit, de-a lungul celor trei luni de activitate, desfășurarea lucrărilor acestei sesiuni.

Republica Socialistă România a depus, prin delegații săi, o remarcabilă activitate în cadrul sesiunii, contribuția sa pozitivă concretizându-se prin înscrierea unor puncte proprii pe agendă, prin participarea sa directă sau în calitate de coautoare la elaborarea a 32 din rezoluțiile adoptate, precum și prin sprijinirea inițiativelor altor state privind întărirea păcii și securității internaționale, promovarea cooperării între state, a progresului economic și social al popoarelor.

Astfel, la inițiativa țării noastre, cea de-a XXVII-a Adunare Generală O.N.U. a adoptat în unanimitate rezoluția privind *«Creșterea rolului O.N.U. în menținerea și întărirea păcii și securității internaționale, în dezvoltarea colaborării între toate națiunile, în promovarea dreptului internațional în relațiile dintre state»*. Această rezoluție a marcat începutul unui proces de reevaluare și îmbunătățire a activității O.N.U. și a organismelor sale, corespunzător unor necesități obiective, pornind de la constatarea că acest for internațional trebuie mai mult legat de preocupările practice ale vieții popoarelor, pentru a asigura participarea tuturor statelor în rezolvarea marilor probleme ale omenirii contemporane. Inițiativa aceasta s-a bucurat de un larg sprijin, întrunind aprecierea unanimă a statelor membre. Între alții, reprezentantul Danemarcei a salutat-o ca «o nouă manifestare a eforturilor susținute și utile ale guvernului român de a contribui la destinderea internațională și promovarea înțelegerii între toate națiunile».

Același spirit activ și constructiv a călăuzit delegația română, în îndeplinirea mandatului său, și la examinarea celorlalte probleme ale sesiunii. Astfel, delegația țării noastre a participat la elaborarea rezoluțiilor privind transpunerea în viață a declarației, asupra întăririi securității internaționale — adoptată de Adunarea Generală la sesiunea sa jubiliară din 1970, care subliniază imperativul respectării de către toate statele a principiilor independenței și suveranității naționale, egalității

în drepturi, neamestecului în treburile interne, nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forță, — precum și a convocării unei conferințe mondiale de dezarmare, document care prevede măsuri concrete pentru crearea condițiilor internaționale corespunzătoare unei asemenea întruniri.

România a readus în atenția O.N.U. problema educării tineretului în spiritul înaltelor idealuri de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare, cu convingerea că examinarea periodică a acesteia trebuie să constituie una din preocupările de frunte ale omenirii. Cele două rezoluții românești privitoare la tineret, prezentate sesiunii Adunării Generale, împreună cu alte 31 de state membre, au fost adoptate în unanimitate, dovedind justetea și importanța acestei preocupări.

Delegația țării noastre a participat direct la elaborarea și dezbaterile a 18 rezoluții în problemele economice și ale decolonizării, între care o deosebită importanță prezintă rezoluția privind recunoașterea suveranității permanente a statelor asupra resurselor lor naturale și declarația cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, inclusiv pe calea recunoașterii mișcărilor de eliberare națională, a deplinei legitimități a luptei acestora. Totodată, România s-a manifestat ca militant ferm pentru lichidarea practicilor apartheidului și inegalităților rasiale și a oricăror atitudini discriminatorii rasiale față de cele mai importante probleme care confruntă omenirea de astăzi.

SOLEMNITĂȚI LA CONSILIUL DE STAT, ÎN LEGĂTURĂ CU ANIVERSAREA REPUBLICII ȘI CU ANUL NOU

Cu prilejul aniversării unui sfert de veac de la întemeierea Republicii, la Consiliul de Stat a avut loc, în ziua de 28 decembrie 1972, solemnitățile înmînării medaliei «25 de ani de la proclamarea Republicii» și conferirea unor înalte titluri și ordine ale României socialiste, unor personalități de seamă, pentru merite deosebite în opera de construire a socialismului în țara noastră.

În numele Conducerii de Stat, Dl. Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, a felicitat pe cei distinși cu titlul de «*Erou al Muncii Socialiste*», cu «*Ordinul Muncii*», cu «*Ordinul Meritul Cultural*» *clasa I* și cu medalia «25 de ani de la proclamarea Republicii», spunînd, între altele: «Faptul că înmînarea acestor ordine și a medaliei este legată de sărbătoarea împlinirii a 25 de ani de la proclamarea Republicii dă o semnificație deosebită acestei solemnități. Totodată, constituie o expresie a încrederii conducerii de partid și de stat în activitatea pe care dumneavoastră și colectivele din care faceți parte o veți desfășura în continuare pentru realizarea planului de dezvoltare a României, pentru înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru ... Considerăm că cel mai bun angajament pe care îl poate lua fiecare în acest moment solemn este de-a face totul pentru a contribui

la înfăptuirea acestei politici, la dezvoltarea socialistă a patriei noastre, la bunăstarea și fericirea poporului, la politica de prietenie, colaborare și pace în întreaga lume».

*

În ziua de 30 decembrie 1972, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, Dl. Nicolae Ceaușescu, împreună cu alți conducători de stat, a primit pe șefii misiunilor diplomatice acreditați în România, care au prezentat felicitări cu prilejul Anului nou și al aniversării unui sfert de veac de la proclamarea Republicii.

În numele corpului diplomatic, a luat cuvîntul Dl. Jaromir Ocheduzsko, ambasadorul R. P. Polone, decanul în funcțiune al corpului diplomatic, care a făcut călduroase urări conducătorilor de stat români și poporului român, subliniind contribuția eficientă adusă de Republica Socialistă România la «dezvoltarea multilaterală a colaborării și conviețuirii între popoare, pentru binele păcii și progresului».

În numele Consiliului de Stat și al guvernului, Dl. Nicolae Ceaușescu a mulțumit pentru urările adresate poporului român cu prilejul noului an și al aniversării Republicii. Apoi, după ce a analizat unele aspecte ale activității externe ale țării noastre din acest an, a declarat: «România este dornică — și vă rog să transmiteți aceasta guvernelor dumneavoastră — să acționeze cu toată fermitatea și convingerea pentru dezvoltarea relațiilor de colaborare cu toate statele. Sperăm că relațiile dintre țara noastră și guvernele țărilor dumneavoastră vor cunoaște o nouă dezvoltare în cursul anului viitor. Guvernul și poporul român vor face totul pentru a contribui la cauza colaborării și păcii în lume».

*

În aceeași zi, în pragul Anului nou, păstrînd datina străbună a colindătorilor, reprezentanții copiilor din Capitală au venit la sediul Comitetului Central al P.C.R., pentru a ura Conducătorilor de Stat ani mulți și rodnici, cu bucurii și sănătate, spre fericirea întregului popor român și prosperitatea patriei. Alaiul colindătorilor a fost alcătuit din 240 de copii, reprezentanți ai pionierilor și școlarilor bucureșteni, îmbrăcați în frumoase costume populare, avînd în mijloc plugul bătrînesc, gătit cu flori și beteală, după datină, — dar tras de un tractor —, pocnind din bice și sunînd din clopoței.

Pe treptele intrării, micii colindători au fost întîmpinați de Dl. Nicolae Ceaușescu și de alți conducători de stat. Numeroși cetățeni ai Capitalei au luat parte de asemenea la momentele emoționante ale urărilor exprimate cu toată dragostea de copii.

ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A UNOR MARI PERSONALITĂȚI

ATHANASE JOJA

La 8 noiembrie 1972 a încetat din viață academicianul profesor Athanase Joja, membru al Consiliului de Stat, vicepreședinte al Academiei, membru în Prezidiul Academiei de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România.

Născut în București, la 3 iunie 1904, Athanase Joja s-a alăturat încă din tinerețe mișcării muncitorești, desfășurând o bogată activitate politică și științifică-didactică, îndeplinind cu abnegație sarcini de răspundere ca secretar al mișcării antifasciste din România și contribuind la unirea forțelor democratice din țara noastră.

După eliberare, a adus contribuții de seamă la dezvoltarea economică și social-culturală a țării, în înaltele funcții de stat ce i s-au încredințat: vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ministru al culturii și învățămîntului și — între anii 1960—1963 — președinte al Academiei. De asemenea, a militat pentru înlăturarea politicii externe a țării noastre de întărire a prieteniei cu toate popoarele lumii și de dezvoltare a unei largi și multilaterale cooperări internaționale, ca reprezentant al României la Organizația Națiunilor Unite, vicepreședinte al Comitetului Executiv al UNESCO, ambasador, președinte al Comitetului Național pentru Apărarea Păcii (între anii 1965—1967) și membru al Consiliului Mondial al Păcii.

Personalitate de frunte în cultura românească, Athanase Joja a desfășurat o bogată activitate științifică în domeniul filozofiei și al logicii, publicînd importante lucrări și studii de specialitate. Om de știință de prestigiu internațional, el a fost ales președinte al Asociației oamenilor de știință din Republica Socialistă România și membru corespondent al Institutului Franței — Academia de științe morale și politice.

Pentru rodnica și îndelungata sa activitate social-științifică și a contribuției sale deosebite la construirea socialismului în țara noastră, Athanase Joja a fost distins cu înaltul titlu de Erou al Muncii Socialiste și cu numeroase ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

Ca semn de prețuire deosebită a activității sale din partea Conducerii de Stat, în memoria academicianului Athanase Joja s-au organizat funeralii oficiale, iar trupul său a fost înmormîntat la Monumentul Eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism, în cripta aflată alături de mormintele altor militanți de frunte ai mișcării muncitorești din țara noastră.

HORIA HULUBEI

În ziua de 22 noiembrie 1972 s-a stins din viață, după o îndelungată suferință, academicianul profesor Horia Hulubei, reputat savant, personalitate de prestigiu a științei și învățămîntului superior din țara noastră.

Născut la 15 noiembrie 1896, Horia Hulubei s-a dedicat activității științifice, obținînd — după terminarea studiilor universitare la Iași — titlul de doctor în fizică al Universității din Paris și reușind să se afirme în scurt timp în lumea științifică din țara noastră și de peste hotare ca pasionat cercetător în domeniul fizicii atomice și nucleare. Timp de mai bine de-o jumătate de veac, a desfășurat o prodigioasă activitate științifică, aducînd — prin lucrările sale originale — contribuții de valoare la dezvoltarea fizicii atomice și nucleare.

Savant-patriot, Horia Hulubei a adus însemnate contribuții la crearea și dezvoltarea primelor unități de cercetare din domeniul fizicii din țara noastră. A deținut mult timp funcția de director al Institutului de fizică atomică, din care a făcut un centru de cercetare de prestigiu. Pentru bogata sa activitate științifică, a fost ales membru al Academiei Republicii Socialiste România, precum și al unor academii și societăți științifice din străinătate și a primit înalte distincții de laureat al Premiului de Stat și de «Om de știință emerit».

De-a lungul a cinci decenii, Horia Hulubei a desfășurat o amplă și laborioasă activitate didactică, fiind unul din fondatorii învățămîntului superior în domeniul fizicii atomice și nucleare și formînd numeroase generații de specialiști și cercetători în acest domeniu. Pentru meritele sale deosebite pe tărîm didactic, a primit titlul de «Profesor emerit».

Conștient de marea răspundere ce revine oamenilor de știință, Horia Hulubei a slujit cu abnegație și devotament opera de edificare a socialismului în România, desfășurînd o bogată activitate în diferite organizații obștești și reprezentînd cu cinste țara noastră la diferite reuniuni științifice internaționale. Pentru activitatea sa social-patriotică, didactică și științifică, a fost ales deputat în Marea Adunare Națională și a fost distins cu titlul de Erou al Muncii Socialiste, precum și cu alte ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

Profund uman în întreaga sa viață și adînc pasionat în lucrările de cercetare, acad. Horia Hulubei rămîne pentru posteritate ca unul din cei mai de seamă reprezentanți ai științei și învățămîntului din țara noastră.

HENRI COANDĂ

La 25 noiembrie 1972 a încetat din viață academicianul Henri Coandă, consilier cu rang de ministru la Consiliul de Stat, președintele Institutului pentru creație științifică și tehnică, personalitate proeminentă a științei românești, savant și inovator de renume mondial.

Născut în București, la 7 iunie 1886, a dovedit încă din copilărie înclinații remarcabile în domeniul științelor tehnice, realizând la vârsta de 14 ani prima sa invenție. După absolvirea liceului militar din Iași și a Școlii de ofițeri de artilerie din București, neputând găsi în România de atunci condițiile pentru dezvoltarea talentului său și a realizării capacității sale inventive, și-a desăvârșit studiile la universitățile din Charlottenburg, Liège, Montfeyore și Paris. În anul 1909 a absolvit, ca șef de promoție, Școala superioară de aeronautică din Paris.

Capacitatea sa creatoare s-a manifestat de-a lungul a peste șase decenii de muncă pasionată, în cele mai variate domenii ale științelor tehnice. În domeniul aeronauticii, Henri Coandă a dobândit succese remarcabile, recunoscute în întreaga lume. În anul 1910, el a experimentat primul avion cu reacție din lume, devenind apoi autorul altor numeroase creații care au contribuit la dezvoltarea tehnicii aviatice pe plan mondial. Eminentul savant român și-a cucerit un loc de cinste în rîndul iluștrilor cercetători din domeniul mecanicii fluidelor, prin descoperirea «efectului Coandă», care a primit numeroase aplicații în aviația modernă, în automatică și în alte ramuri ale tehnicii moderne, precum și printr-o serie de peste 250 de invenții, cu aplicații în cele mai variate direcții, care au adus o valoroasă contribuție la îmbogățirea tezaurului științific național și mondial.

Profund atașat patriei sale, Henri Coandă a păstrat în ultimul său deceniu de viață o strînsă legătură cu viața științifică din țară. Marile transformări creatoare din România socialistă l-au determinat să se alăture cu entuziasm la efortul unanim depus pentru ridicarea țării noastre la nivelul celor mai înaintate țări ale lumii. Revenit în patrie, a îndeplinit funcții de înaltă răspundere, între care pe acelea de consilier cu rang de ministru la Consiliul de Stat al Republicii Socialiste România și de președinte al Institutului pentru creație științifică și tehnică. Membru al Academiei Republicii Socialiste România și al altor foruri științifice din străinătate, a fost distins cu înalte ordine și medalii ale țării noastre și ale altor țări.

Încetarea din viață a academicianului Henri Coandă, ilustru reprezentant al geniului creator al poporului român, constituie o grea pierdere pentru cercetarea științifică din țara noastră și știința mondială.

VICTOR EFTIMIU

La 27 noiembrie 1972, s-a stins din viață academicianul Victor Eftimiu, reprezentant de frunte al culturii românești contemporane, cunoscut dramaturg, poet, romancier, memorialist și publicist, președinte de onoare al Uniunii Scriitorilor din țara noastră.

Născut în anul 1889, Victor Eftimiu s-a afirmat încă din tinerețe ca un scriitor de mare prestigiu. Pe parcursul a mai bine de cinci decenii, a îmbogățit literatura noastră cu opere de mare valoare și frumusețe artistică, străbătute de adânci sentimente patriotice și de dragoste față de tradițiile progresiste ale culturii românești și universale. Ca dramaturg, a reușit să redea în opera sa o fericită îmbinare între izvoarele de inspirație clasică umanistă și folclorul nostru românesc. S-a dăruit, cu multă pasiune, dezvoltării teatrului național, desfășurând o prodigioasă activitate — atât ca autor dramatic cât și ca îndrumător de scenă — pentru promovarea artei autentice, realiste, pentru stimularea creațiilor autohtone și în același timp pentru valorificarea capodoperelor clasice universale.

În deplină concordanță cu creația sa literară, străbătută de un înalt umanitarism și de un profund spirit patriotic, Victor Eftimiu a vădit o hotărâtă atitudine democratică și antifascistă, iar după eliberare a contribuit cu larg entuziasm la transformările înnoitoare din patria noastră. În noile condiții sociale, el și-a continuat efortul creator, dând la iveală lucrări de mare valoare artistică și cu adânc conținut social, în genuri literare de o mare diversitate.

Poet de mare talent, publicist fecund, scriitor cu o vie prezentă obștească, Victor Eftimiu a întruchipat prin întreaga sa viață și operă personalitatea complexă a intelectualului umanist, patriot și democrat, cultivator al artei realiste înaintate, închinată poporului.

În semn de prețuire a meritelor sale, Victor Eftimiu a primit titlul de Erou al Muncii Socialiste și a fost distins cu alte înalte ordine și medalii ale Republicii Socialiste România.

Literatura română încearcă o grea și dureroasă pierdere, prin moartea academicianului Victor Eftimiu. Personalitatea sa va rămâne însă vie în memoria maselor de cititori care l-au prețuit, iar opera sa se va păstra la loc de mare cinste în patrimoniul culturii poporului român.



• I N D R U M Ă R I • P Ă S T O R A L E •

PREDICA ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN VREMEA NOASTRĂ

Conținutul, forma și rezultatul ei

1. Istoria predicii în Biserica Ortodoxă Română ni se înfățișează astăzi mult mai bogată decât în urmă cu o jumătate de veac¹ și, în același timp, ni se înfățișează într-o lumină nouă, în lumina concepțiilor de «Biserică a slujirii» și de «teologie a slujirii», care primează în actualitate.

Epoca patristică, precum și epoca de veacuri din istoria creștinismului la români pentru care avem mărturii despre ce și cum s-a predicat la noi ne îndreptățesc să vedem în predică un mijloc însemnat de interpretare a cuvântului lui Dumnezeu în viața reală, în continuă schimbare, a credincioșilor, o aplicare a acestui cuvânt dumnezeiesc la viață. Aceasta înseamnă a valorifica în timp tezaurul de învățătură creștină păstrat cu sfințenie, fără adaus și neștirbit, de Biserică.

Cît de necesară este predică în viața Bisericii o dovedesc mai întii cuvintele Sfîntului Apostol Pavel către romani: «Cum vor crede în Acela de care n-au auzit? Și cum vor auzi fără propovăduitor?» (X, 14). O dovedește apoi istoria bisericească: pretutindeni unde s-au aflat propovăduitori destoinici, credincioșii au rămas în comuniune cu Domnul Hristos, n-au căzut pradă ereziilor și schismelor și au împlinit, în folosul întregii societăți, faptele bune, cerute ca o condiție a mîntuirii. Dar acolo unde preotul nu s-a ostenit cu lucrarea sa învățătoarească, a existat întotdeauna pericolul înstrăinării credincioșilor, căderii lor în mreșile prozelitismului altor confesiuni sau misticismului bolnăvicios, sau pericolul atrofierii și pervertirii conștiinței lor religioase și sociale-cetățenești.

Dacă scopul predicii este de a lumina mintea credincioșilor, de a mișca inima și de a îndupleca voia lor spre tot lucrul bun, ne dăm iarăși seama că nu ne-am putea lipsi de acest instrument pastoral atunci cînd vrem ca fiii Bisericii noastre să fie luminați, să-și aibe inimile deschise către trebuințele și năzuințele societății și să se arate înșiși factori activi în slujba vieții și a progresului.

Continuînd cele mai bune tradiții ale predicii din trecutul Bisericii noastre, întruchipate exemplar de opera predicatorială a venerabilului Mitropolit Antim Ivireanul, epoca nouă de viață a Bisericii Ortodoxe Române deschisă în condiții sociale noi, de dreptate și de adevărată libertate religioasă, cunoaște, odată cu întronizarea

1. Cînd Diac. Gheorghe Comșa a publicat *Istoria predicii la români* (București, 1921).

Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, realizări de seamă și în domeniul activității predicatoriale.

Urbindu-se îndrumările date prin hotărîrea din 5 octombrie 1950 a Sfîntului Sinod, referitoare la modul în care să se desfășoare predica și cateheza în biserici, an de an s-au putut constata îmbunătățiri.

S-a acordat și se acordă o atenție deosebită studiului predicii și formării deprinderilor pentru o bună «acțiune» a predicii, în cadrul catedrelor de omiletică și catehetică cu noțiuni de pedagogie, la Institutele teologice ale Patriarhiei Române, disciplina omileticii ocupînd, de altfel, un loc de seamă și în învățămîntul seminarial. Un număr de doctoranzi teologi se specializează, în țară și peste hotare, în domeniul omileticii.

La cursurile de îndrumare pastorală a preoților se reîmprospătează și cunoștințele necesare activității predicatoriale. În același sens, un rol însemnat au și conferințele preoțești de orientare.

Revistele centrale bisericești și revistele mitropolitane fac loc în paginile lor unor valoroase studii omiletice, predici, omilii traduse din literatura patristică și altor materiale de omiletică. S-au alcătuit călăuze omiletice, pentru marile număre de predici publicate în aceste reviste². S-au tipărit cărți de predici, sau cărți care vin direct în ajutorul predicatorului³.

Opera tipărită care se situează pe primul plan al literaturii de specialitate, nu numai prin valoarea ei internă omiletică, dar și prin înfrîurirea binefăcătoare pe care a avut-o asupra activității pastorale și predicatoriale a preoțimii din Biserica noastră, o constituie evident cele 10 volume de *Apostolat social* ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Această operă a imprimat întreg cursul activității Bisericii Ortodoxe Române în ultimul sfert de veac și caracteristicile ei s-au transmis firesc și în activitatea predicatorială pe care preoții o desfășoară în parohii.

Tot Prea Fericitul Patriarh Justinian este și alcătuitorul volumului *Tîlcuirea Evangheliilor și cazaniile duminicilor de peste an*⁴, după *Kiriacodromionul* lui Nikifor Teotoke, carte atît de adînc pătrunsă în tradiția noastră bisericească. Lucrarea aceasta se prezintă și ca un model de adaptare a limbajului la contemporaneitate.

Desigur, nu este posibil acum să se mai parcurgă tot ceea ce ierarhii și preoții Bisericii noastre au predicat în această vreme din urmă, dar luînd pastoralele și predicile tipărite ca reprezentative pentru predica ortodoxă românească în zilele noastre, vom putea desprinde lesne conținutul și forma ei și ne vom putea referi în cele din urmă și la eficiența ei, la modul cum a fost ea primită și cum a rodit, pentru a scoate și unele învățăminte folositoare activității predicatoriale în viitor.

Una din ideile pentru a căror traducere în faptă conducerea noastră bisericească s-a străduit constant, a fost ca Biserica să reprezinte o instituție legată de viață, potrivit gîndului și cuvîntului Mîntuitorului Iisus Hristos, care a venit «ca lumea să aibă viață, și din belșug să aibă» (Ioan X, 10)⁵.

2. În privința literaturii recente din domeniul omileticii, în Biserica Ortodoxă Română, a se vedea articolul Pr. Prof. D. Belu ; *Preocupări și studii de pastorală, omiletică și catehetică*, în «Studii Teologice», XX (1968), nr. 5—6 și articolul nostru *Predică și predicator în Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 1—2.

3. A se vedea : Nicolae Krutički, *Cuvîntări bisericești* (traducere), București, 1949 ; Gala Galaction, *Ziua Domnului*, București, 1958 ; *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București 1952 ; *Îndrumătorul pastoral*, care redă viața sfinților.

4. București, 1960 și ed. II-a acum sub tipar.

5. *Apostolat Social*, vol. X, București, 1971, p. 43.

Pentru aceasta a trebuit mai întâi ca întreaga preoție să fie readusă la rosturile ei firești, adică acea parte a ei care se lăsase cîndva prinsă de ocupații lumești, neglijînd slujirea la sfîntul altar și la amvon, să-și reia funcțiile preoțești, cea sfințitoare, cea conducătoare-spirituală și cea învățătoarească, pentru care era și rînduită. Locul preotului nu poate fi altul decît în mijlocul bisericii sale și al păstorilor săi. În fața prefacerilor care schimbau radical în anii de după sfîrșitul celui de-al doilea război mondial fața socială a României și așezau relațiile dintre statele lumii tot mai mult pe principii noi de bună-înțelegere, justiție și colaborare, «Biserica urma să-și revizuiască și ea metodele ei pastorale, să-și verifice și să-și îndrumeze misionarii»⁶.

La chemarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, preoții Bisericii Ortodoxe Române au fost alături de credincioșii lor în sprijinirea construirii vieții noi⁷.

Fără îndoială că «Învățătura Bisericii nu este alta decît învățătura întemeietorului ei, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, așa cum ne-au transmis-o Sfinții Apostoli sub călăuzirea Duhului Sfînt și cum ne-au tălmăcit-o Sfintele Sinoade și Sfinții Părinți în decursul timpului, sub călăuzirea aceluiași Duh Sfînt. Pe tărîmul slujirii învățătoarești, Bisericii i-au stat și-i stau încă în față două mari porunci: înția să păstreze moștenirea evanghelică în totalitatea ei, de la început, fără adăugiri sau știrbituri care să-i schimbe înfățișarea; a doua să răspîndească învățătura evanghelică, dospind toată frămîntătura cu aluatul curat al iubirii de Dumnezeu și al iubirii de oameni»⁸. Iubirea aceasta se adresează deci nu unor idei abstracte, ci are ca obiect realități în relație cu care trăim fiecare din noi. A iubi pe Dumnezeu, în viața noastră pămîntească, înseamnă a cunoaște și a împlini voia Lui, aici în lumea pe care El a dat-o oamenilor să o stăpînească și la desăvîrșirea căreia i-a chemat să fie împreună-lucrători ai Lui. Iar a iubi pe oameni înseamnă tocmai a îndeplini această voie a Tatălui ceresc și presupune cunoașterea nevoilor și năzuințelor umane și, ca urmare, slujirea omului în împlinirea idealurilor lui celor mai înalte, cunoscut fiind că niciodată de-a lungul istoriei aceste idealuri ale omenirii nu s-au identificat atît de mult cu idealurile de pace, libertate și fraternitate ca în zilele noastre.

«Sarcina de căpetenie a Bisericii Ortodoxe Române este aceea de a promova în rîndurile credincioșilor ei o viață religio-morală cu adevărat creștină, de a-i face să fie atașați cu tot sufletul de Biserica lor și în aceeași măsură de Patria noastră și de a-i face să cunoască și să iubească marile năzuințe ale lumii de astăzi»⁹.

Așa cum arătam mai înainte, învățătura pe care Biserica trebuie să o mijlocească prin predică și prin cateheză nu este alta decît aceea primită de la întemeietorul ei, Mîntuitorul. Ea cuprinde adevărurile de credință creștină și adevărurile morale creștine pentru conduita în viață a celor botezați și *imbrăcați* în Hristos. Tot ce a generat din această învățătură de-a lungul veacurilor erei creștine, ca adîncire a înțelesului dogmelor, dezvoltare a cultului și experiență a vieții religioase creștine, exprimată în viețile sfinților, se cuprinde de asemenea în conținutul predicii noastre, fiindu-ne de mult folos în edificarea conștiinței și trăirii creștine. Se predică deci despre toate acestea în Biserica noastră, de obicei urmîndu-se rînduiala sărbătorilor din calendarul bisericesc.

6. *Idem*, vol. VI, București, 1952, p. 254.

7. *Idem*, p. 84.

8. *Idem*, vol. IX, București, 1968, p. 201.

9. *Idem*, vol. X, p. 310.

Vom menționa acum, pe scurt, unele din problemele legate de viață așa cum au revenit ele adesea în cuprinsul predicii din Biserica Ortodoxă Română în vremea noastră, tocmai pentru legătura lor strinsă cu misiunea Bisericii.

Între problemele mari care preocupă omenirea zilelor noastre, la loc de frunte se situează *problema păcii în lume*. Pastoralele ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române și predicile de toate genurile abordează neconținut această problemă vitală, fundamentînd potrivit învățăturii creștine necesitatea apărării și consolidării păcii. Pacea pentru noi este poruncă a lui Dumnezeu, este rodul Întrupării, Jertfei și Învierii Mîntuitorului Hristos, este un dar al cerului și unul din atributele Împărăției lui Dumnezeu. «Cînd propovăduim pacea și luptăm pentru ea — spunea cîndva Prea Fericitul Patriarh Justinian — noi sîntem în rosturile permanente ale misiunii noastre apostolice»¹⁰.

Starea firească dintre oameni și dintre popoare trebuie să fie de bunăînțelegere, de ajutoare și de pace. Creștinii nu pot avea nici o părtașie cu cei care vor să stăpînească lumea prin forță. Sfîntul Apostol Pavel a numit învățătura Mîntuitorului «O Evanghelie a păcii» (Efes. VI, 15) și a îndemnat în Epistola sa către evrei: «Căutați pacea cu toată lumea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (XII, 14). Creștinii trebuie să fie oameni ai păcii, să se ridice cu hotărîre în zădărnicierea planurilor celor care urzesc războiul, celor care continuă să se cramponeze de practici colonialiste, de discriminare rasială și care caută să împiedice mersul înainte al istoriei, acolo unde inegalități de diferite feluri încă mai persistă. Creștinul adevărat trebuie să sprijine orice acțiune menită să promoveze pacea și bunăstarea în lume.

Cuvîntul preoțimii noastre în lupta pentru pace s-a bucurat de aprecierea cea mai favorabilă.

În privința problemei *unității Bisericii*, unitate spre care năzuiește fervent creștinătatea contemporană, în predica noastră s-a lămuit, cît mai limpede, înțelesul acestei unități, cum se poate ea realiza în diversitatea specifică diferitelor Biserici creștine, care este rostul Mișcării ecumenice, de ce considerăm de datoria noastră să ne angrenăm din ce în ce mai intens în «dialogul slujirii» cu toți creștinii și ce criterii socotim necesare pentru angajarea altor moduri de dialog («teologic», «al iubirii» etc.).

Credincioșii Bisericii noastre au fost îndemnați prin predici la dragoste, la prietenie, la respect față de toate popoarele, față de toți oamenii, și s-a arătat clar că înțelegem în același timp să se respecte ceea ce este «al nostru», să ne păstrăm credința și datinile noastre, fără atingere.

Referitor la conviețuirea credincioșilor ortodocși români cu ceilalți fii ai Patriei, cu naționalitățile conlocuitoare, și cu cei de alte credințe, a răzbătut chemarea Întîistătătorului Bisericii noastre, așa cum este ea exprimată și într-o cuvîntare rostită de Prea Fericirea Sa în catedrala Episcopiei din Arad: «Să trăiți în bună prietenie și în deplină armonie cu cei care sînt de alt neam și de alte credințe și confesiuni, căci ei, cu știrea și cu binecuvîntarea lui Dumnezeu au fost rînduiți să-și ducă viața împreună cu noi pe aceleași locuri»¹¹.

Textul a numeroase predici este pătruns de bucuria de a trăi în libertate și demnitate omenească, de bucuria unor realizări fără precedent pe plan social, economic și cultural în patria noastră socialistă.

10. *Idem*, vol. IV, p. 186.

11. *Idem*, vol. IX, p. 269.

Mesajul patriotic transmis prin predicile din ultimele decenii s-a reflectat în îndemnul hotărât la muncă, al cărei rol, nu numai economic dar și educativ, a fost subliniat cu fiecare prilej, în îndemnul la dragostea de țară, de popor și de conducătorii lui de azi, în îndemnul la consolidarea familiei prin buna înțelegere între soți, prin nașterea și creșterea copiilor, în stăruința cu care s-a exprimat atașamentul pentru toate inițiativele de folos obștești, pentru creșterea bunăstării întregului popor.

Nu de puține ori aflăm în predici reînviată pagini din cartea trecutului patriei, însuflețitoare pentru strădaniile noastre de astăzi. Un fapt se desprinde evident în acest context : de-a lungul întregii sale istorii, Biserica Ortodoxă Română, prin ierarhii, preoții și credincioșii ei cei mai vrednici, a împărtășit soarta și aspirațiile poporului român. Astăzi, Biserica noastră continuă calea acestei tradiții.

Odată cu canonizarea unor sfinți români (1955), predica în cinstea acestor sfinți s-a elaborat treptat, punând în lumină lupta și jertfa lor pentru credința ortodoxă și faptele lor de înalt patriotism (Sfântul Sofronie de la Cioara, care a participat la lupta de la Bobilna, Sfântul țaran Oprea Miclăuș din Săliște, care și-a dat sfârșitul în temniță la Viena etc).

Ca o caracteristică generală, predicile din vremea noastră relevă neîncetat că cea mai frumoasă închinare pe care fiii Bisericii o pot aduce lui Dumnezeu și sfinților este aceea a luptei pentru pace, a păstrării dreptei credințe și a muncii pentru propășirea societății.

Studiile omiletice, al căror scop este în primul rând să contribuie la formarea predicatorului și să-l ajute pe acesta în alcătuirea predicilor sale, s-au axat și ele în ultimul timp pe probleme de interes actual ¹².

2. În legătură cu *forma predicii ortodoxe române contemporane*, se cuvin menționate câteva lucruri.

Mai întâi, că prin hotărârea Sfântului Sinod din 5 octombrie 1950 s-a confirmat încă o dată legătura firească dintre predică și cult, predica îndeplinindu-se ca o unitate distinctă, dar — în același timp — constitutivă și indispensabilă a liturghiei ortodoxe, așa cum a fost ea din cele mai vechi timpuri creștine. În ambianța bisericilor noastre și a cultului nostru, înaintea sfântului altar, înconjuțați de soborul sfinților din tipicul iconografic, în ambianța rugăciunii rostite sau cântate și a miresmei de tămâie, predica își află locul ei optim, pentru a explica înțelesul sărbătorii, pentru a actualiza și a aplica învățătura Bisericii.

Astfel, în cadrul sfintei liturghii este rînduită o omilie exegetică, adică tîlcuirea pericopei evanghelice a zilei, îndată după citirea acesteia, și o omilie tematică, reprezentată prin cazanie.

În afară de acestea, preoții pot predica și cu alte multe prilejuri, cum este cazul predicilor catehetice la sfârșitul sfintei liturghii sau la alte slujbe.

Nu trebuie să uităm nici o clipă că dacă predica este socotită ca primul mijloc de învățămînt religios în Biserica Ortodoxă, alte mijloace vin să se adauge, fiecare cu rostul și folosul său, în cadrul acestui învățămînt, cum sînt : cateheza, duhovnicia, cultul, datinile, familia creștină etc.» ¹³.

12. Ca de pildă : Pr. Prof. Petre Procopovici, *Predica creștină sub aspectul ei social*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXI (1956), nr. 8—9 ; Pr. Prof. D. Belu, *Pacea ca temă omiletică*, în «Mitropolia Ardealului», 1963 nr. 4—6 ; Ierom. Veniamin Micle, *Sfântul Ioan Gură de Aur, predicator al unității creștine*, în «Studii Teologice», XXI (1969), nr. 3—4 etc.

13. Asupra acestora a se vedea : Pr. Prof. Dumitru Călugăr, *Învățămîntul religios în Biserica Ortodoxă Română*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXIX (1971), nr. 1—2.

Referindu-ne acum la genurile de predici cultivate în Biserica Ortodoxă Română în vremea noastră, pe lângă *omilia exegetică* și *omilia tematică* de care am amintit ca fiind principalele forme în uz, și în afară de cea *catehetică*, aparținând tot domeniului omileticii, vom mai remarca *panegiricul* sau «cuvîntul de laudă» și ceea ce numim *predica ocazională* sau «de circumstanță».

După conținut, în lumina căruia se poate vorbi de pildă de *predică dogmatică* sau de *predică morală*, întreaga activitate predicatorială din ultimele decenii a fost strîns legată de viața credincioșilor.

Se constată că, în alcătuirea predicilor, preoții acordă o atenție sporită stilizării. Ei folosesc totodată citate de mare frumusețe lingvistică din literatura românească și din literatura universală.

Încă o precizare legată de formă. S-a obiectat de unii necunoscători ai Ortodoxiei, că predica noastră n-ar fi alcătuită și prezentată după diferite criterii, de exemplu pe grupe de credincioși. S-a răspuns acestora în suficiente rînduri. Între ascultătorii Sfinților Părinți se aflau laolaltă oameni de toate categoriile și vîrstele. Cum trebuia oare să li se vorbească? Sfinții Părinți au găsit adevărata cale, «calea de aur», în calea de mijloc. Ar fi păgubitor a diviza familia creștină la cult, la predică și în trăirea ei religioasă; și este de mult folos ca ea să rămîină împreună, unită în rugăciune și în ascultare, ca și în viața creștinească.

3. Pentru a vorbi acum despre rezultatul predicii în viața credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, vom enunța trei mari condiții fără de care predica nu și-a atins niciodată scopul său.

Prima dintre aceste condiții este ca predica să dea un răspuns la problemele vitale ale credincioșilor. Între principiile omiletice de bază se numără și acela al interesului ascultătorilor. Credincioșii sînt interesați firește fundamental în aflarea drumului către mîntuire, dar drumul acesta se parcurge pe acest pămînt, cu florile, cu burienile și cu spinii lui. Mîntuitorul Hristos s-a întrupat tocmai pentru ca lumea «să aibă viață și încă din belșug». Iar viața înseamnă pace și muncă, iubire și într-ajutorare, libertate și colaborare, egalitate și dreptate pentru toți. Iată problemele care frămîntă omenirea zilelor noastre. Iată problemele în care credincioșii ortodocși români așteaptă de la Biserica lor îndrumare. Dacă predica a căutat să mijlocească această îndrumare, atunci ea a interesat, a fost ascultată și a existat premiza ca îndrumarea dată să fie urmată. Dacă predica ar fi ignorat aceste preocupări ale credincioșilor, dacă ar fi nesocotit interesul lor și ar fi enunțat numai teorii și precepte rupte de realitate, dacă ar fi fost predică abstractă, ea ar fi rămas goală și stearpă.

Or, putem afirma cu certitudine că predica rostită în fața sfintelor noastre altare a ținut seama atît de problemele care s-au pus și se pun lumii, cît și de acelea ale societății românești.

Cea de-a doua condiție este ca predica să fie bine pregătită, ceea ce presupune o bună pregătire a preotului predicator. Putem aminti aici cuvintele Sfîntului Grigore Teologul: «A-ți propune să înveți pe alții, cîtă vreme tu însuți nu ești destul de învățat, mi se pare că este un lucru nebunesc și semeț; nebunesc, fiindcă nu-ți dai seama de neștiința ta, și semeț pentru că te apuci de un lucru pe care abia îl pricepi».

Prea Fericitul Patriarh Justinian spunea cîndva că «precum au învățat la vremea lor preoții din epoca patristică, tot așa preoții zilelor noastre trebuie să stăpînească desăvîrșit cunoștințele meșteșugului lor teologic și să aibă o orientare din cele mai bogate în toate domeniile de activitate filozofică și realist-științifică»¹⁴.

Iar cu alt prilej, tot Prea Fericirea Sa adaugă : «Pentru a ști ce și cum să învețe, preotul este ținut să-și adape neconținut sufletul la izvoarele celor mai înalte învățături, să cunoască deplin nu numai adevărul religios, revelat, nu numai viața și lucrarea Bisericii de-a lungul veacurilor, ci să nu-i rămînă străin nici ceea ce gînditorii, preoții și oamenii de știință din toate timpurile au creat pentru propășirea materială și spirituală a lumii»¹⁵.

Trebuie să se țină seama că preotul zilelor noastre își desfășoară activitatea în mijlocul unor credincioși al căror nivel cultural crește continuu.

Avînd o pregătire de bază temeinică în școlile teologice și posibilitatea de a-și reîmprospăta cunoștințele și de a se împărtăși din noi experiențe în cadrul cursurilor periodice de îndrumare, preotul care se vrea un bun predicator îndrumător al păstoriiților săi nu va neglija nici acea atît de necesară «adăpare neconținută», care să-i îmbogățească zi de zi cultura sa teologică și umanistă, menținîndu-l la curent cu toate noile cuceriri ale spiritului omenesc.

Cea de-a treia condiție pe care ne-am propus să o enunțăm referitor la rezultatul predicii (să precizăm că toate trei sînt de egală importanță) este aceea ca viața preotului și viața familiei sale să fie pildă de trăirea învățăturilor comunicate prin predică.

Să revenim la paginile «Apostolatului Social» : «Prin nimic altceva nu putem dovedi credincioșilor noștri adevărul credinței pe care o propovăduim, decît prin fapte concrete. Credincioșii noștri sînt foarte ascultători la sfaturile noastre la predicile noastre ; dar să fim convinși că o asemenea activitate predicatorială, oricît de măiestrit alcătuită, nu va putea da roade în sufletele lor dacă nu vom dovedi prin fapte concrete adevărul a ceea ce spunem. Credincioșii așteaptă de la preot o trăire a vieții cu adevărat creștină ; doresc să vadă în preotul lor întruparea adevăratei vieți evanghelice. Deci preotul este urmărit de credincioșii săi în gesturile și comportarea lui. Așadar, evlavia pe care preotul o cere credincioșilor, trebuie să o aibă mai întîi el. Dacă nu este un om evlavios și nu are în viață o ținută evanghelică creștină, predica lui numai pe jumătate poate să zidească. Credincioșii noștri privesc cu multă atenție spre pilda vieții din familia preotului. Preoții noștri trebuie să fie atenți asupra vieții pe care o duce întreaga lor familie, care trebuie să fie o pildă vie de trăire evanghelică. Prin pilda aceasta, învățătura și predica prind complet sufletele credincioșilor noștri»¹⁶.

Pentru a înțelege mai bine aceste lucruri, să privim la modelul desăvîrșit al predicatorului creștin, care este însuși Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. «Este bine să fim conștienți de faptul că nu vom avea succes în propovăduirea lui Hristos — Slujitorul între credincioși, dacă nu vom exemplifica cu fapte și cu viața noastră puterea mîntuitoare a lui ca slujitor. Așa precum Mîntuitorul Hristos a cu-

14. *Apostolat Social*, vol. V, București, 1955, p. 282.

15. *Idem*, vol. X, p. 83.

16. *Idem*, vol. V, p. 184.

cerit sufletele pentru ummarea Lui nu numai propovăduind învățătura despre slujire, ci practicîndu-o El însuși, tot astfel va depinde și succesul propovăduirii învățaturii Lui, de către noi, de întruparea ei în viața noastră pilduitoare. În datoria noastră de a fi propovăduitori ai învățaturii lui Hristos se include așadar datoria să fim slujitori de model ai semenilor așa cum a fost Hristos»¹⁷.

Și în această privință se poate spune că s-a realizat un progres general: «Preoții au coborît în viața cea de toate zilele a păstoriților lor și s-au dăruit cu toată puterea lor de muncă lucrării de așezare a lumii pe temelii de dreptate și pace, dînd pildă de urmat». Credincioșii se află mereu printre cei care se străduiesc prin munca lor plină de abnegație pentru înflorirea patriei, pentru pace și progres în întreaga lume.

Rămînînd în legătură strînsă cu tezaurul doctrinar al Bisericii și cu «viața cea de toate zilele» a credincioșilor, care sînt în același timp membri ai Bisericii și cetățeni ai Patriei și ai lumii, predica noastră își va proba pe mai departe rostul ei.

.Pr. Asist. GABRIEL POPESCU

17. *Idem*, vol. X, p. 336.



DIN · TRĂCYTYL · BISERICII · NOĂSTRE

DOCUMENTE INEDITE PRIVITOARE LA ISTORIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI TEOLOGIC DIN TRANSILVANIA

Am arătat cu altă ocazie¹ că înainte cu 200—300 de ani cultura teologică a preoților noștri nu era mult în urmă față de aceea slujitorilor bisericești din alte țări, unde vîrsta universităților ajungea la 300—400 de ani. Cercetările din ultimele decenii au arătat că chiar în epoca slavonismului cultural călugării și copiiștii noștri nu numai că țineau pas cu vremea, dar tocmai ei ne-au lăsat moștenire cele mai strălucite monumente de cultură slavonă, dîndu-le însă o pecete românească neîndoielnică. Răspunsul dat asaltului calvin (de pildă cartea *Cazania și Răspunsul la catehismul calvinesc*) este — oricît s-ar părea el de reținut și nebătător — izvorît din cea mai profundă conștiință ortodoxă și românească. Iar cînd a venit cealaltă mare confruntare, cu catolicismul roman, sub formă papistașă și apoi uniată, sprijinită de habșburgi, mărturisirea cu graiul, cu scrisul și mai ales cu fapta a ajuns pînă la martiriu și a fost atît de profundă și de generală încît la românii din Transilvania s-ar putea vorbi chiar de o formulare populară a ei, de o manifestare a unei conștiințe de masă.

Cine recitește observațiile pline de spirit ale unor protopopi din Brașov în legătură cu «basmеle lui Luther ori Calvin» sau întreagă cronică popii Vasile din Șchei și a protopopului Stoica din Hațeg, apoi polemica făgărășană despre «uniație sau legea a treia» din 1747, ori despre răspunsul la *Floarea adevărului* (1765) aflată între manuscrisele popii Sava Popovici din Rășinari, în fine splendida *Plîngere a minăștirii Pristopolului* (1762), ca să nu mai vorbim de aproape toate scrierile pline de crez românesc și de profund iluminism cultural adus de luceferii școlii ardelenе, — din toate acestea poate foarte ușor desprinde convingerea că preoții și dascălii transilvăneni, chiar cînd au fost lipsiți de o conducere ierarhică, au cunoscut și prețuit în adevărata ei valoare teologia ecumenică a părinților bisericești, așa cum ne-a lăsat-o tradiția autentică a vechii creștinătăți. De aceea chiar dacă nu știau atîta carte ca un N. Milescu sau ca un Dosoftei sau ca un Vasile de la Poiana Mărului, dascălul starețului Paisie de la Neamț, care ducea de peste munți pînă departe, în Europa sau dincolo de granițele ei, faima unor oameni ce «adînc de cărți știau», — lotuși și Transilvania dădea oameni destul de învățați.

1. *Despre cunoștințele teologice ale dascălilor români de acum 200 de ani. Semnificația unui manuscris*, Sibiu 1944.

Desigur însă organizarea sistematică și regulată a școlii teologice românești întârzie. Așa o voiau mai marii vremii, cărora nu le era pe plac trezirea acestui popor, care nu era recunoscut nici ca popor, nici ca Biserică. Moga și Șaguna n-au avut norocul lui Ștefan Stratimirovici, care în 1802 putea deschide gimnaziu și seminar la Carloviț cu sprijinul bogatului negustor macedonean Dim. Anastasievici Sabov. Croații, slovenii, cehii și slovacii își aveau demult școlile lor, iar unгурii de peste 50 de ani desfășurau o însuflețită activitate de renaștere culturală-națională. Cine vrea să vadă însă, chiar și pentru vremea cursului clerical de 6 săptămâni înființat de Vasile Moga (1811—1846), care stă la baza actualului Institut teologic de la Sibiu, cam cât era de larg cercul cunoștințelor unui tânăr din «școala candidaților de preoție», să citească notița lăsată în 1826 de Iacob Filimon din Reci, protopopiatul Miercurii, care spune² că avea în biblioteca sa 50 de cărți (tipărite și manuscrise) precum și 24 de icoane diferite. Totuși, cînd a venit Șaguna în 1846 a găsit în Transilvania un adevărat marasm în viața culturală și bisericească. Dacă ar fi prea aspră judecata făcută de N. Iorga «preoților lui Moga», totuși, după o revoluție care cuprinsese toată Europa, trebuia începută și la românii transilvăneni, primenirea cu idei noi, cu oameni noi. Un rol deosebit în această realizare l-a avut Șaguna.

Se știe că îndată după ce a trecut revoluția din 1848 Șaguna a organizat școala sa teologică întii cu durată de 1 an, apoi de 2 și în cele din urmă de 3 ani, avînd desigur la bază pregătirea secundară și examenul de maturitate. În numeroasele memorii înaintate guvernului austriac el s-a gîndit chiar la o durată de 5 ani, după modelul altor școli, dar avînd de luptat cu greutăți extrem de mari și neavînd nici o dotație de la stat (decît doar după 1864, și atunci destul de slăbuță), Șaguna s-a mulțumit să organizeze doar școala sa de profil confesional și educativ (institut teologic-pedagogic) pentru a asigura astfel (mai ales prin contribuția credincioșilor) cadrele didactice și condițiile materiale necesare pentru cele peste 600 de școli populare create de el în Transilvania. În epoca absolutismului și chiar a dualismului de după aceea, se poate spune că formula lui Șaguna s-a dovedit salvatoare, așa cum remarcă și intelectualii români și străini și cum au confirmat-o evenimentele.

Scrisorile pe care le publicăm aici aduc informații interesante în legătură cu strădania lui Șaguna de a pregăti elemente tinere la școli străine.

Pînă acum se cunoșteau puține lucruri despre trimiterea tinerilor la studii la Carloviț, sub care Biserică din Transilvania a stat între 1783—1864.

Se știe că în 1791 Gheorghe Ioanovici, viitorul episcop de Arad, îl ruga pe Stratimirovici³ să-l primească în seminar «dacă acesta se va deschide». Pe atunci Ioanovici era la gimnaziul evanghelic din Pojon (Bratislava). La Carloviț ajunge el abia în 1799, cum ieșise dintr-o publicație sîrbească recentă⁴, de astă dată însă el nu mai era în școală, ci era diacon, desigur intrat în administrația unor minăstiri sîrbești.

Nu se cunoaște pînă acum șirul tinerilor români care au studiat la Carloviț, fie în gimnaziu, fie la seminar. În orice caz dacă un Vlad Mălăescu ajunsese la începutul sec. XVIII să fie secretar al mitropoliților sîrbi⁵ iar pe la mijlocul aceluiași veac das-

2. Manuscris în Biblioteca Mitropoliei Sibiu.

3. S. Dragomir, *Corespondența episcopului Gherasim Adamovici...* în «Revista teologică», Sibiu, 1911, p. 17.

4. Kosta Petrovici, *Istoria gimnaziului din Carloviț*, Novi Sad, 1951, p. 99 (în sîrbește).

5. S. Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a românilor ardeleni*, Sibiu, 1920, vol. I, p. 123.

călugărul Dimitrie Eustatievici va traduce în românește privilegiile ilirice, iar învățații din familia Duma și directorii Gh. Haines, Tempea și apoi Hannia vor avea adeseori prilej să stea în legătură cu Carlovițul și să ia de acolo modele de cărți teologice pentru traducere, atunci nu se poate închipui că în prima jumătate a secolului al XIX-lea să nu fi fost tineri români la studii în Carloviț. Vichentie Babeș, spunea, ca unul care a studiat acolo, că în numărul românilor care au fost la Carloviț, nu se cuprindeau numai bănățeni. Lucrul trebuie studiat la fața locului.

N-am avut la îndemână toate anuarele gimnaziului din Carloviț (sau «programele» cum se numeau atunci), dar de exemplu, în cel pe anul 1854—1855 aflăm, la tabela sinoptică anexată⁶, doi români, unul în clasa I, celălalt în clasa a IV-a. În programul VII (1861—1862) aflăm pe 1860 în total 9 români, în 1861 alți 9, în 1862 doar 6 români⁷. E drept că nu despre toți putem spune cu siguranță că erau români, din pricina sîrbizării numelor. Cu toată siguranța însă Gheorghe Murgulovici din Ecica, notat cu «bine», Miron Dionisie din Țela, cu «f. bine» și Gheorghe Vlăduceanu din Mehadia, cu «eminent», erau români.

Iată acum, după actele ce publicăm, alte câteva nume de tineri ce au studiat la Carloviț.

Amintim mai întâi pe *Gheorghe Petru (Petrovici)* mai tîrziu Petreanu, brașovean eminent care însă în loc de teologie, la sfîrșit s-a orientat spre alte studii, medicină și studii clasice. Din cele 3 scrisori, unde se pomenește de el, cea dintîi (din iulie 1855) cuprinde recomandarea făcută de Șaguna pentru a fi primit «în Sionul nostru bisericesc», fiind un element promițător, cunoscînd latina, germana, greaca. A doua scrisoare (din 2 august același an) e răspunsul patriarhului Rajacici, care declară că primește pe tînrul român, acordîndu-i bursă, dacă el se hotărăște a deveni călugăr. Poate acesta să fie motivul pentru care la sfîrșitul lui august 1855 Șaguna scrie lui Rajacici că «neafînd în sine chemare spre cinul monahal» (de altfel Șaguna nici nu se gîndise la așa ceva), Gh. Petrovici pare a înclina spre medicină, iar în locul lui ierarhul de la Sibiu recomandă alți doi tineri: *Avram Păcurar* (tot absolvent de Brașov) și *Nicolae Mihălțan*, aflat în ultima clasă a gimnaziului din Sibiu. Pe amîndoi acești tineri îi întîlnim mai tîrziu în viața obștească, cel dintîi protopop la Miercurea Sibiului, iar al doilea director școlar în Rășinari, apoi profesor la Brașov și director la gimnaziul din Brad, un pedagog de elită al vremii, mulți ani deputat eparhial. Sub numele lui N. Mihălțan a apărut în 1866 la Sibiu o *Gramatică românească pentru școala populară*.

Din scrisoarea trimisă de Șaguna lui Rajacici la 27 martie 1857 reiese că propriu-zis tot Șaguna, respectiv Biserica Ortodoxă Română din Transilvania, plătea întreținerea studenților la Carloviț. Gimnaziul avansa doar bursa.

Interesant este că peste 4 ani, în 16 septembrie 1859, directorul gimnaziului din Carloviț întreabă pe Șaguna despre soarta «protejatului» său, Gh. Petrovici, candidat la catedra de filologie clasică. Va fi părăsit gîndul medicinei și va fi trecut la filologie. Mai tîrziu îl aflăm elev al vestitului slavist Fr. Miklosich. A fost profesor la gimnaziul din Brașov, unde a și murit tînăr (1865). Fusese doctor în filologie.

6. *Al treilea program al marelui gimnaziu din Carloviț*, Novi Sad, 1855, p. 26 (l. sîrbă).

7. *Al VIII-lea program...* Carloviț, 1862, p. 63, 65—69.

În anul școlar 1858—1859 studiază la Carloviț *Ioan Curcă*, despre întreținerea căruia avem un interesant referat al arhim. Lucian Nicolaevici din mîn. Beocin. Nu știm ce s-a ales de el mai tîrziu.

Cel mai interesant document din cele de față este, însă, scrisoarea din 15 septembrie 1859 trimisă de Andrei Șaguna prietenului său Baronul Simeon Sina, marele mecenat nu numai al românilor, ci și al multor altor popoare și instituții din Europa contemporană. Se știe că el este ctitorul observatorului astronomic, al academiei și al catedralei mitropolitane din Atena, apoi al bisericii «grecești» din Viena, sprijinitor al multor inițiative de ordin cultural din Budapesta, Viena, Paris, Berlin etc. De aceea, macedonean ca și Șaguna și ceva rudenie cu el, avînd idei umanitare, marele bancher Sina a fost rugat de Șaguna să fie ctitor al învățămîntului teologic ortodox român din Imperiul austriac, sprijinind trimiterea la facultatea teologică de la Atena a studenților români transilvăneni. Împrejurările neprielnice ale vremii (războiul austro-franco-italian) n-au permis pentru un număr de ani nici o reluare a problemei.

Doar în februarie 1870 coaliția partidului «moderat» Déak-Eötvös a readus din nou problema la suprafață, de astă dată sub forma înființării unei facultăți de teologie ortodoxă la Pesta — ca o ramură în cadrul unei facultăți teologice romano-catolice și protestante, cu limbi de predare sîrbă și română, — operă ce trebuia susținută de marele mecenat Simeon Sina. S-a ajuns pînă la semnarea contractelor, la revizuirea planurilor de amănunt, dar păcat! În 1871 moare Eötvös, iar în 22 aprilie 1876 moare și Sina, așa încît planul rămîne în vînt. Chiar dacă în contextul opticii dualiste o astfel de inițiativă pierde din valoarea inițială a unor intenții largi și umanitare, aducîndu-ne aminte — ca și pe vremea lui august 1849, cînd Kossuth era, în sfîrșit, de acord cu înființarea unei facultăți teologice ortodoxe la Pesta, dar era prea tîrziu, căci atunci și mai puțin o îngăduiau vremile — totuși credem că nu-i lipsit de importanță istorică a arăta, după textul integral al articolului istoricului Dr. I. H. Schwicker din «Neuer Pester Journal», ceea ce gîndeau în această privință oamenii și forurile conducătoare ale vremii despre organizarea unui învățămînt teologic superior pe seama credincioșilor ortodocși din Austro-Ungaria, unde pînă atunci nu s-a găsit pentru ei decît cel mai retrograd și mai vitreg tratament.

În ce privește *limba*, primele 6 documente de față au fost redactate în slavonă de redacție sîrbească folosită pe atunci la Carloviț, iar celelalte două sînt în limba germană. Noi le dăm pe toate în traducere.

I

Sibiu, 25 iulie 1855. Șaguna recomandă patriarhului Rajacici pe absolventul a 6 clase gimnaziale din Brașov Gh. Petrovici pentru continuare de studii la Carloviț (concept ; nr. prezidial 317).

Sanctitatea Voastră,

Înțelegînd, cu ocazia venirii și petrecerii mele la Carloviț, anul trecut, părinteasca strădanie a Sanctității Voastre de-a avea în Sionul nostru tineri din toate eparhiile noastre spre a fi instruiți acolo, pentru a putea promova mai tîrziu în serviciile noastre bisericești și în viața noastră spirituală elemente credincioase și vrednice, m-am socotit să anunț respectuos pe Sanctitatea Voastră că în Dieceza mea am aflat un astfel de tînăr, care vrea să se dedice cu plăcere slujirii preoțești și care prin mine se încredințează cu cea mai deplină smerenie înaltei și părintești purtări de grijă a Sanctității Voastre. El poartă numele de Gheorghe Petrovici și e născut în Brașov, din părinți evlavioși, dar săraci, a terminat cu nota «eminent» clasa a VI-a Gimnaziului săsesc din Brașov și vorbește — în afară de limba maternă,

care e limba română — și latina, germana și greaca, fiind în același timp un tânăr cu purtări și deprinderi bune. La sfatul meu, el s-a hotărât să vină pînă la Sanctitatea Voastră și să Vă ceară respectuos îngăduința părintească de a continua acolo studiile gimnaziale și apoi să poată isprăvi și cursul teologic.

Recomandînd deci această modestă cerere a numitului tânăr înaltei bunăvoințe a Sanctității Voastre, cred că e de datoria mea să rog smerit și din partea mea pe Sanctitatea Voastră să fiți cu bunăvoință față de acest tânăr care promite mult, primindu-l sub aripa bună și părintească a Voastră și să binevoiți a mă înștiința dacă și cînd să-l trimit în acest scop în Sionul nostru.

Incredințîndu-mă înaltei bunăvoinți și asigurîndu-Vă de stimă neștirbită, rămîn...
(Andrei)

(Arh. Bibl. Mitrop. Sibiu fond Șaguna nr. 2566).

II

Carloviș, 2 august 1855. Rajacici răspunde lui Șaguna că primește ca bursier pe Gh. Petrovici (original, nr. 816).

Excelența Voastră,

La prea stimata scrisoare a Excelenței Voastre din 23 iulie a.c. nr. prezidial 317, avem onoarea a Vă răspunde că pe tânărul Gheorghe Petrovici recomandat de Excelența Voastră vrem să-l primim sub patronajul nostru dacă într-adevăr dorește să se dedice prin cinul monahal slujirii bisericești. Îl vom înscrie la «Allumneum»-ul nostru, care s-a organizat în locul vechiului «convict», îl înzestram cu cărțile didactice necesare, iar pentru găzduire i-am aprobat o bursă anuală de 40 fl. de la noi. Nu se refuză aceluiași tânăr îmbrăcămîntea corespunzătoare, dacă nu-i va fi posibil să și-o procure din altă parte.

Dacă deci Excelența Voastră dorește neapărat ca acest tânăr să-și prelungească aici studiile sale, binevoiți a-l trimite încoace cel mai tîrziu pînă la finea lunii septembrie a.c.

Incolo, sîntem cu iubire și adîncă stimă al Excelenței Voastre, prea devotat serv,
Iosif

(Arh. Bibl. Mitrop. Sibiu fond Șaguna nr. 2567).

III

Sibiu, 27 august 1855. Șaguna către Rajacici. În locul lui Gh. Petrovici, care nu simte înclinare spre călugărie, sînt recomandați alți doi tineri români la studii, Avram Păcurar și Simion Mihălțan (concept).

Sanctității Sale, Domnului Patriarh Rajacici,

Milostiva scrisoare a Sanctității Voastre din 2 august a.c. nr. 816 a copleșit inima mea și a tuturor preoților și credincioșilor noștri de aici, cari au fost informați de mine despre conținutul ei și vă spun un adevăr real cînd exprim respectuos Sanctității Voastre mulțumirea noastră a tuturor pentru o astfel de binefacere, anume că cu toții dorim sincer Sanctității Voastre viață lungă și prosperitate de la Atotputernicul Dumnezeu, ca să vedeți și să vă bucurați de roadele acestei bunătați și binefaceri, pentru ca la rîndul lor și alții să se bucure de o astfel de purtare de grijă părintească a Sanctității Voastre și dintr-un astfel de bine hărăzit Bisericii să se împărtășească și alți fii duhovnicești și să-l imite. Iar văzînd în această bunăvoință a Voastră un astru prea strălucit la orizontul Bisericii, care alungă ceața din fața ochilor mei și care ne dă curaj să întrezărim un viitor mai bun pentru Biserica noastră, îmi deschide un cîmp mai favorabil pentru viitorul Ortodoxiei noastre, pe scurt, prea lăudata scrisoare a Sanctității Voastre a fost pentru mine porumbelul lui Noe, iar conținutul ei ramura verde adusă de acel porumbel.

În privința celor amintite de mine la 23 iulie a.c. cu no. prezidențial 317 către Sanctitatea Voastră, trebuie să mărturisesc că și obiectul cererii de atunci s-a schimbat în cîtva, întrucît tînărul pe care l-am recomandat, Gheorghe Petrovici, se abține de la cuvîntul dat, arătînd că înclină mai mult spre științele medicale decît spre cele teologice și că nu aflăm în sine chemare spre cinul monahal. Eu atît în privința grijii față de progresul și necesitatea bunului mers în Biserică în general, cît mai ales pentru ca marea bunăvoință a Sanctității Voastre (care în felul ei este unică și rar întîlnită) să nu fie zădărnicită de caracterul nestatornic al unui tînăr, m-am cugetat să aflu alt tînăr vrednic de iubirea și bunăvoința Sanctității Voastre și iată că Dumnezeu cel ce poartă grijă de Biserica Sa mi-a descoperit alți doi tineri, pe care i-a îndrumat spre mine cu rugămîntea să aleg pe unul sau mai mulți, care de bună voie poate se vor hotărî a păși în cinul monahal. Din toți am ales pe doi și anume pe *Avram Păcurar* și pe *Nicolae Mihăljan*, dintre care primul a terminat gimnaziul luteran din Brașov, iar celălalt clasa a IV-a a gimnaziului din Sibiu, amîndoi cu nota «*eminent*». Pe acești doi, pe amîndoi, îi încredințez deci largei înțelegeri a Sanctității Voastre și ca să tălmăcim și mai sigur mulțumirea și recunoștința mea și a poporenilor din aceste depărtate locuri, trimit Sanctității Voastre pe protopresbiterul sibian Ioan Hannia cu rugămîntea ca să Vă milostiviți a scuza că acum îndrăznesc a Vă trimite doi tineri în loc de unul și privind cu ochi binevoitori la lipsurile din Biserica noastră, să-i primiți pe acești doi tineri ca pe doi copii buni și cu purtări bune sub aripa Voastră protectoare, iar dacă în această privință am greșit ceva, fixați-mi canon pe care-l voi împlini conștiincios.

Primiți, Vă rog, cu toată smerenia, și cîteva mici daruri ale tipografiei noastre episcopale, pe care am cîntea a le dedica Sanctității Voastre și anume *Calendarul pe anul 1856, Mărturisirea Ortodoxă* a arhiepiscopului Petru Movilă și o carte de *Cuvîntări bisericesti*, din care predicile duminicale le-am luat după arhiepiscopul de Astrahan (Nichifor) Teotoki, iar cele de la praznice sînt compuse de mine.

Din *Mineie* am tipărit pînă acum 7 luni și sper că pînă în aprilie anul viitor vor fi gata și restul de 4, neîntîrziind atunci a oferi Sanctității Voastre un corp întreg de *Mineie*.

Mai departe îmi lipsesc cuvintele de mulțumire pentru bunătatea părintească, cu care ați îngăduit cu sinceră bunăvoință arhimandritului Patrikie (Popescu) de la mînăstirea Gergheteg să vină pînă la noi, căci astfel de vizite pentru noi cei depărtați de Sion sînt de mare folos pentru că reînnoiesc în inimile și în cugetele preoțimii și ale poporului de aici acea legătură duhovnicească, care ar trebui să fie totdeauna vie între noi.

Andrei

(Arh. Bibl. Mitrop. Sibiu fond Șaguna nr. 2568).

IV

Sibiu, 27 martie 1857, Șaguna către Rajacici, în cauza celor doi bursieri români, A. Păcurariu și S. Mihăljan (Original în limba slavo-sîrbă, fragment).

Din stîmata scrisoare a Sanctității Voastre de la 31 ianuarie a.c., am văzut cu durere cît de serios ați luat problema celor doi tineri care sînt fericiți de-a se numi «*bursierii voștri*». În urma dispoziției mai înalte a Sanctității Voastre am primit prin arhim. Nicolaevici 102 fl., dar să știți că 17 fl. 55 cr. cad în socoteala mea pentru numiții doi tineri, iar restul de 24 fl. e abonamentul pe 2 ani la «*Telegraful Român*». Vă sărut dreapta pentru milostenia arătată față de ziarul nostru.

(Arh. Bibl. Mitrop. fond Șaguna, 2578).

V

Carloviș, 16 septembrie 1859. Directorul gimnaziului I. Pantelici cere lui Șaguna informații despre Gh. Petrovici, care fusese numit profesor suplinitor la gimnaziu (Original în sîrbește).

Excelența Voastră, Milostive Doamne !

Trimit mai jos «Programul pe anul școlar trecut 1859» și rog pe Excelența Voastră să-l primească cu drag.

!Cu acest prilej mă gîndesc să întreb pe Excelența Voastră unde se mai află acum elevul Excelenței Voastre, Gheorghe Petrovici, candidat la catedra de filologie clasică ? Anul trecut, după cum știe Excelența Voastră, el fusese numit, în urma scrisorii ce ați trimis Sanctității Sale (Patriarhului), ca suplinitor la gimnaziul nostru, atunci cînd ați binevoit a-mi cere concursul. Dar el fie că n-a putut, fie că n-a vrut, n-a venit la noi nici pînă acum. La început s-a scuzat, e drept, că e bolnav, iar mai tîrziu a cerut să i se permită să termine în anul acesta cursul început anul trecut și Sanctitatea Sa a îngăduit-o și asta, dispunînd — prin mine și prin Dl. Miklosici — ca să se prezinte în cursul semestrului II, dacă crede și intenționează într-adevăr să vină la noi. Dar, cum spun, el nici un semn de viață n-a dat; de aceea din ordinul Sanctității Sale am scris la 30 august la Viena.

Și astfel, întrucît nu știm despre el nimic, mă îndrept către Excelența Voastră cu cererea prea supusă de a binevoi să mă înștiințați, fie pe mine, fie pe Sanctitatea Sa, despre Petrovici.

Sărutîndu-Vă sfînta dreaptă, sînt și rămîn cu neîmpuținată și adîncă stimă,
Al Excelenței Voastre prea plecat serv,

I. Pantelici
director gimnazial

(Arh. Bibl. Mitrop. Sibiu, fond Șaguna nr. 2616).

(Scrisoarea a fost aflată în volumul 6408 din Biblioteca Mitropolitană Sibiu).

VI

Carloviș, 2 noiembrie 1859. Arhim. Lucian Nicolaievici raportează lui Șaguna despre cheltuielile avute cu întreținerea lui Ioan Curcă, trimis să deprîndă meseria de bucătar (Original).

Înalt Prea Sfințite Milostive Stăpîne,

În urma milostivei scrisori a Excelenței Voastre din 13 iunie 1858 și a dispoziției verbale ce mi-ați dat să raportez despre ucenicul Excelenței Voastre, Ioan Curcă, aflat în întreținere la bucătăria patriarhală de aici, din anul de cînd a venit și pînă la 1 noiembrie a.c. stil vechi, comunic cum că l-am prevăzut cu cele de lipsă și le-am plătit. Anume la început însuși bucătarul i-a procurat acestui tînăr cele necesare și l-a întreținut, apoi l-a lăsat și am plătit eu mai departe atît pentru bucătar cît și pentru el. Numai într-atîta n-am împlinit în totul voia Înalt Prea Sfinției Voastre că n-am notat de fiecare dată toate socotelile și asta pentru motivul că n-am știut totdeauna sumele exacte, iar în al doilea rînd m-am gîndit că oare de ce să supăr pe Înalt Prea Sfinția Voastră cu astfel de lucruri mărunte ? Între timp, dacă aceasta o voia I. P. S. Voastră, voi proceda în continuare astfel.

Cheltuiala mea din 13 iunie 1858 stil vechi în legătură cu mai sus amintitul Ioan însumează — cum se poate vedea din socoteala anexată aici — 102 fl. și 43 cr. valută austriacă. M-am silit — pe cît a fost posibil — să confirm pozițiile respective cu conturi și chitanțe. Numărul curent din socoteala încheiată corespunde cu suma conturilor și chitanțelor. Dacă Înalt Prea Sfinția Voastră va avea bunăvoința să facă vreo observație în legătură cu acestea, anume dacă cumva s-a cheltuit prea mult sau dacă nu-i bine c-am trecut totul în valută austriacă, atunci rog respectuos a mi se comunica.

Sanctitatea Sa patriarhul se află, din darul lui Dumnezeu, în bună sănătate, ca și noi toți.

Ioan, după spusele șefului său, merge bine atât cu învățătura, cât și cu meseria. În rest, încredințându-ne înaltei bunăvoinți și sărutându-Vă sfințita dreaptă, rămîn, în cea mai profundă stimă, prea plecat sev,

Lukian Nicolaievici
arhimandrit al mănăstirii Beocin

(Arh. Bibl. Mitrop. Sibiu fond Șaguna nr. 2621).

VII

Sibiu, 15 septembrie 1859. Șaguna cere baronului Simeon Sina ajutor pentru a putea trimite liniile să studieze teologia la Atena (concept în limba germană).

Activitatea conducătorilor diferitelor asociații religioase, întocmai ca și strădania Dumneavoastră de a forma preoți culti și învățați, care să fie apoi în stare în momentul oportun să valorifice din punct de vedere științific principiile învățării noastre de credință și s-o reprezinte în viața publică cu vrednicie și cu succes, această activitate, zic, a devenit atât de generală în ziua de azi, încît ea nu mai are lipsă a mai fi evidențiată.

Sînt mîndru că Excelența Voastră, ca cel dintîi dintre fiii Bisericii ortodoxe din Austria, nu cere nimic mai mult de la înfiștătorii Bisericii noastre decît ca ei să promoveze cît mai cu efect viața curată și activă pentru a educa pe seama Bisericii lui Dumnezeu preoți cît mai învățați și mai culti, care să poată apoi apăra cît mai bine spiritul autentic al Bisericii noastre ortodoxe și a-l feri de orice pericol de înstrăinare.

Pătruns de acest adevăr, crește în mine convingerea în chemarea și în experiența de fiecare zi că numai așa aș putea sta în fața lui Dumnezeu și a Bisericii dacă m-ași îngriji cum se cuvine de pregătirea unor elemente tinere cu o pregătire cît mai înaltă și cu devotament cît mai de nădejde pentru slujba Bisericii.

Pe cît mă străduiesc să corespund mai mult acestor idealuri ale mele, pe atât de grea și anevoioasă mi se pare punerea lor în aplicare, pentru că :

1) numai Universitatea din Atena mi se pare a fi cel mai potrivit loc indicat pentru o pregătire superioară a clericilor mei în științele teologice, apoi :

2) îmi lipsesc mijloacele materiale pentru a trimite studenții la Atena și

3) pentru că nu cunosc condițiile cum ar putea fi cineva primit într-un cămin studentesc de acolo.

Din cele de mai sus Excelența Voastră poate vedea și ce fel de strădanie mă însuflețesc pentru binele Bisericii noastre, dar și cu cîte greutateți am de luptat, la care mai țin să obiectez că această strădanie a mea nu decurge dintr-un entuziasm de moment, ci e fructul copt al rîvnii mele arhieresti de 13 ani, rîvnă care nu se poate stinge decît poate o dată cu apusul vieții mele.

În astfel de împrejurări nu-mi rămîne altceva de făcut decît să-mi caut refugiu plin de nădejde la Excelența Voastră, încredințat fiind că veți fi cel mai indicat a ieși în întîmpinarea sacrei mele rîvne apostolice spre a-mi arăta calea care mă va duce în modul cel mai sigur spre ținta pentru care voi aduce mulțumiri lui Dumnezeu și voi preamări pe Excelența Voastră.

Îmi veți îngădui libertatea de-a face de pe acum cele mai sincere felicitări pentru iminența căsătorie a baronesei Anastasia cu contele Winysen, întrucît această plăcută veste a străbătut din Elveția pînă în Carpații Transilvaniei.

În fine, avînd cîntea de-a asigura pe Excelența Voastră cît și pe stimata Doamnă, soția Excelenței Voastre, despre rugăciunile fierbinți pe care le fac înaintea Domnului pentru deplina sănătate a întregii Voastre familii, rămîn, asigurându-Vă de cea mai distinsă stimă.

(Andrei-episcop)

(Arh. Mitrop. Sibiu, nr. prezidial 181/1859).

VIII

Prof. I. H. Schwicker : *Din viața baronului Simeon Sina. Articol în «Neuer Pester Journal», 22 aprilie 1876.*

Baronul S. Sina, care a decedat deunăzi, a fost un neobosit binefăcător, un prieten al artelor și în general al oamenilor, căci oriunde trebuia alinaată o durere ori trebuia ridicat un așezământ umanitar sau construită o bază științifică sau în orice alt fel era de împlinit un bine moral sau social cu ajutorul unor mijloace materiale, peste tot locul se putea conta pe deplină încredere și pe participarea activă și pe sprijinul regretatului baron Sina. Acest lucru e destul de cunoscut și nu mai are lipsă de a fi demonstrat în mod deosebit pentru că numeroasele opere și fundații din Ungaria și Austria, din Grecia și din Orient aduc deplină mărturie despre rara dărnicie a acestui om, pe care mândria unui spirit îngust de castă, ca și a celor mai mulți bancheri ca și el, l-a alungat din patria sa.

Era prin februarie 1870, când regretatul baron Iosif Eötvös ajunsese la ideea de a înființa, în cadrul Universității din Pesta câte o facultate teologică pentru fiecare din confesiunile creștine. Acest plan unii îl ironizau, alții îl combăteau cu patimă și cu toate acestea el avea o semnificație sănătoasă distingând spiritul larg și cuprinzător al lui Eötvös. «Idealismul» său atât de adeseori ironizat era totuși mai roditor decât toate zgomotoasele proiecte ale «realiștilor», pe care furtuna evenimentelor le-au răsturnat ca pe niște cărți de joc.

Între facultățile teologice proiectate de Eötvös trebuia să fie și una ortodoxă. Și anume, plănuise regretatul ministru așa fel lucrurile ca distribuirea posturilor didactice și administrative să se facă de așa natură încît pentru amîndouă naționalitățile — română și sîrbă și de care țin ele — să fie predate și administrate atît în românește cît și în sîrbește în mod egal.

Să ne gîndim numai ce mare însemnătate ar fi avut realizarea acestui proiect ! Astăzi Biserica ortodoxă din Ungaria nu mai are — în afară de insuficientele școli din Carloviț și Sibiu — nici un institut pentru preoți. Dacă ar vrea cineva să ajungă la o pregătire științifică mai înaltă, ar trebui să meargă ori la Kiev, ori la Moscova sau București, locuri în care de fapt au fost întîlniți totdeauna teologi din Ungaria. Din șirul acestor tineri mai bine pregătiți se aleg apoi profesori pentru institutele din Carloviț și Sibiu. Dar cine va tăgădui că nici în Rusia, nici în România nu există acea atmosferă politică și socială care să poată fi mai ducătoare la scop, mai ales în Ungaria la creșterea viitorilor preoți și învățători ? Spre a feri pe viitorii preoți ai Bisericii orientale de aceste influențe înstrăinătoare și mult prea primejdioase și pentru a le oferi posibilitatea de-a dobîndi în centrul propriei lor țări o pregătire profesională superioară și în același timp cîștigînd o educație în sens patriotic, iată acesta era scopul cel înalt și ținta măreață a «idealistului» Eötvös ! Și în această strădanie el s-a întîlnit cu un alt spirit nobil : acela al baronului Simeon Sina.

Deodată cu proiectata facultate de teologie ortodoxă, a cărei înființare și întreținere ar fi căzut în grija statului, trebuia prevăzut și un seminar pentru vreo 60 de clerici. Pentru înființarea și dotarea acestui seminar s-a adresat baronul Eötvös prietenului său Sina. A trimis adică la Viena un funcționar superior din minister, care a găsit repede ocazia să lămurească marelui și emeritului fiu al Bisericii orientale măreția și însemnătatea proiectului. Baronul Sina, om chibzuit, a luat lucrul cu so-coteală matură. În prima zi a tratativelor s-a gîndit el că pentru a face o bucurie iubitelui său «Pepi» n-ar fi împotriva de a face «ceva» : mă voi răscumpăra cu 200.000 fl., zice el trimisului ministerial. Dar apoi, cînd acesta i-a adus aminte cum ar fi mai potrivit să-și facă cunoscută posterității vrednicia donației sale dacă seminarul i-ar cădea în întregime în sarcina sa — atît înființarea, cît și întreținerea lui, — atunci Sina a fost cîștigat cu totul pentru această idee.

A doua zi s-au continuat discuțiile ; a și chemat un arhitect să-i facă socoteala precis la cît se ridică construcția, dotarea și întreținerea seminarului pentru 60 clerici. Proiectul s-a făcut și mîrinimosul binefăcător comunică într-o scrisoare amă-nunțită către baronul Eötvös că e gata :

- 1) să cumpere terenul pentru clădirea seminarului,
- 2) să construiască, să doteze cu cele de lipsă și să întrețină pe speșele lui seminarul și

3) să asigure masa și locuința pentru 60 de clerici ortodocși. Aceasta din urmă ar fi făcut-o cu severitate, întabulindu-se în acest scop cu moșiile sale din Ungaria, care s-ar transpune astfel și asupra urmașilor săi.

La aceste promisiuni baronul Sina a fixat două condiții, întâi ca facultatea proiectată să fie adusă la viață pe cale de lege, iar în al doilea rând ca să se rezerveze în seminar 6 locuri pentru clerici din țările turcești. Cu aceasta baronul Sina a și trecut la realizarea promisiunii sale. A dispus să se cumpere de un agent al său din Pesta un teren potrivit și a anunțat despre acest lucru și pe baronul Eötvös, întrebându-l și despre starea în care decurg mai departe lucrurile.

Din păcate, ministerul nu mai era în situația de a-i comunica ceva îmbucurător. Noua linie politică a pornit contra lui atât de pătimase atacuri încît nu puțin a contribuit la moartea acestuia. Ūra confesională și națională s-a opus proiectului facultății teologice. Era tocmai în anul morții nobilului Eötvös cînd s-au dus tratativele cu Sina. Apoi s-a produs îmbolnăvirea mortală, care nu i-a mai dat ocazie să răspundă jertfelniciei mărinimoase a prietenului său.

Moartea a nimicit și proiectul cu facultatea teologică, încît promisiunea lui Sina, fiind legată de ea, a rămas de acum fără obiect.

Noi, încă, ne vom mai aduce aminte de acest proiect pentru a cinsti memoria a două suflete nobile; doi oameni care altfel s-au întîlnit totuși pentru împlinirea unui ideal, care sub raport cultural și politic ar fi fost pentru întreaga noastră patrie de un folos incomensurabil.

Nota traducătorului :

Desigur că educația «în sens patriotic» preconizată de Eötvös venea ca o reacție, dacă nu ca un răspuns întîrziat la lupta de autonomie școlară și bisericească obținută de Șaguna în 1868 pentru românii din Transilvania. Sirbii o aveau mai demult în «privilegiile ilirice». Spre a feri și pe români și pe sîrbi de «înstrăinarea de ideea statului național maghiar», cercurile conducătoare ale regimurilor din epoca dualismului austro-ungar credeau că pot folosi și tribuna învățămîntului teologic. Poate că Eötvös voia să corecteze în sens «mai patriotic» opera lui Șaguna. Uita însă și el că vechiul regim al marilor latifundiari n-a îngăduit niciodată învățămînt superior în limba naționalităților. De aceea nu credem că Șaguna s-ar fi entuziasmat de această inițiativă a lui Eötvös. Poate de aceea nici coloanele «Telegrafului Român» din timpul cît încă trăia Șaguna, și nici de după aceea, n-au pomenit nimic de aceste planuri. Noi le-am semnalat aici numai ca document istoric.

Pr. T. BODOGAE

BISERICA MOLDOVEI ȘI AȘEZĂMINTELE SPITALICEȘTI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Biserica creștină, pe lângă grija suflatească a credincioșilor, a avut-o și pe aceea privitoare la trup. Opera Sfântului Vasile în această direcție, continuată și în lumea bizantină prin Sfântul Teodor Studitul, este de mult și bine cunoscută. Iar Biserica Ortodoxă Română, moștenitoare a acestor inițiative, nu a neglijat această îndatorire. Sînt cunoscute «bolnițele» minăstirești, care-și revărsau binefacerile îngrijirii celor suferinzi de ori ce fel. Biserica noastră a avut și această grijă, în decursul veacurilor trecute, ca și în vremurile mai apropiate.

Vom vorbi aici de timpurile următoare legiurii care poartă numele de «Regulamentul Organic». În această legiuire a Țărilor Române sănătatea publică nu a fost neglijată. Un principiu fu pus în această legiuire, și anume al îndatoririi stăpîniturilor de moșii întinse față de sănătatea locuitorilor de pe acestea. Un comitet special fu înființat, pentru punerea în practică a acestor dispoziții generoase. Mînăstirea Neamț, această «lavră» măreață, intra în categoria îndatorațiilor, de a se preocupa și de sănătatea publică. Pe scaunul mitropolitan se găsea atunci marele ierarh Veniamin Costachi. Comitetul sanitar al țării nu putea să treacă cu ușurință peste dînsul, în ceea ce privește Biserica Moldovei, și de aceea i se adresa lui cu următoarea cerere, ca suprem responsabil al treburilor clericale.

Comitetul Sănătății al Principatului Moldovei ¹

No. 595, 1836, sept. 16 zile.

Înalt Prea Sfinției Sale Părintele Mitropolit al Moldaviei
Kirio Kir Veniamin

La Tîrgul Niamțului unde să găsec îndestul lăcuitori nu să află nici vre un doftor, nice măcar spițarie, urmare care este de mare nepriință obștiei neputînd fi sprijinită la ori ce întîmplare de boală primejdioasă de vre un ajutor doftoricesc. Deci fiind că pomenitul tîrg să află proprieta(te) a Sf. Mon. Niamțului comitetul de a sa datorie socoate a ruga pe Înalt Preasfinția Voastră, ca să binevoiască a îndemna pe starețul și iconomiciasca decasterie a acei Mon., spre a alcătui din venitul proprietăților cuvinciosul doftor, așezând și o spițerie spre ajutoriul pătîmitoarei omeniri. Iar cu găsirea unui asămîne doftor să însărcinează comitetul dacă proprietara ar slobozi în vremi leafa ci s-ar hotărî. Comitetul dar cu toată cinstea așteaptă răspunsul Înalt Prea Sfinției Voastre de lucrare ce veți bine voi a face întru aceasta spre a sa regularisire.

La această cerere, mitropolitul răspunde următoarele :

Mitropolitul Moldaviei ²

Secția I, No. 769, 1836, Sept. 22

Cătră Cinstit Comitetul Sănătății

Asupra oțcoșăniei cîstitutului comitet supt No. 595 cu cînstă răspundem că Monastirea Neamțului pe lângă alte greutăți și neapărate cheltuieli ce o încungiuă, avînd și două spitaluri acolo în monastire numite bolnițe, una pentru acei pătîmind de boale obicinuite, iar alta pentru cei cari pătînesc de boale necurate și mai cu deo-

1. Arh. St. Buc. *Ministerul Cultelor și Instr. publice. Moldova, Administrative, an. 1836, dos. nr. 363, fila 1.* 2. *Ibidem, f. 1, verso.*

săbire toți acei cari pentru multe slăbiciuni de boală și osăbite pricini de cătră cărmuire să trimit acolo, unde și alți mulți din toate părțile nădăjduiesc spre vindecare.

Pentru aceea dar noi în privirea unor așa adevărate împrejurări nici de cum nu putem a o supune pe Monastire și acestei îndatoriri ce ni să propune, prin sus numerarisa oțnoșenie.

În același timp Mitropolitul Veniamin comunica Mănăstirii Neamț răspunsul dat Comitetului Sănătății: «De aceia precaușioșia ta ne vei împărtăși mai întâi știință de răspunsul ce ai socotit a face, pentru ca să nu fie unul împotriva altuia». Ierarhul mai adăuga: «Pe de o parte avind știință de greutățile ce are monăstirea, iar pe de alta, voinđ todeauna a o apăra de niște asăminea povare».

După cum se vede, mitropolitul avea oarecare rezerve asupra posibilităților materiale ale Mănăstirii Neamț, la acea dată de 22 septembrie 1836. Într-adevăr, Mănăstirea avusese multe greutăți în timpul din urmă din pricina împrejurărilor politice, din care ultimele fuseseră: apariția eteriștilor, în ținuturile ei, la anul 1821, și administrația străină dintre anii 1828—1834. Lucrurile liniștindu-se mai apoi, se reia din nou chestiunea sănătății publice. Astfel, la 25 august 1842, Ministerul din lăuntru, pe baza cererii Comitetului Sănătății și legiuit prin articolul 79 din capitolul al III-lea al Regulamentului, cît și printr-un hrisov domnesc, obligă Mănăstirea Neamț să ridice un spital «sau măcar alcătuirea unui doftor». La 1 septembrie 1842, mănăstirea răspunde că «deși este îndatorată a îndeplini facerea celui spital, însă din multele neîndemânări năvălite asupra acestor mănăstiri (Neamț și Secul) în vremile de astăzi, adică cu facerea bolniței ce din nou aicea la mănăstire, în locul acei primejduite prin arderea focului, cumpărarea pâinii și altele... ne rugăm cinst. Departamentul de a ne mai pășui... acum deodată»³. Într-adevăr, în anul 1842, Mănăstirea Neamț a suferit pustirile unui mare foc. Ministerul apreciind aceste greutăți pășuiește deocamdată mănăstirea. Stareț al lavrei era atunci brașoveanul Benedict (Venedict), un bun conducător al treburilor mănăstirești. Acestuia i se scrie ca să lasă să se termine bolnița și chestiunea rămîne deocamdată aici.

Peste doi ani numai, mitropolitul Veniamin, retras la Mănăstirea Slatina, se adresează domnitorului Mihail Sturdza cu următoarea anaforă, privitoare la aceeași problemă, adică a sănătății publice. Este o nouă nobilă înfățișare sufletească a marelui ierarh. Iată ce spune el:

Prea înălțate doamne⁴,

Bunavoință ce pururea ați arătat pentru orice îmbunătățiri privitoare la folosul opștei, cu carele în osăbite vremi m'am înfăoșat înălțimii voastre mă îndeamnă și acum a vă supune neapărate nevoi ce văd că ar avea lăcuitorii acestui ținut al Sucevei de un ospital mai ales locuitorii muntelui carii sunt lipsiți de tot felul de ajutori doctoricesc și fiindcă înălțimea Voastră ați binevoit a-mi incuviința pe vieață dispoziția averilor acestei mănăstiri a Slatinii, am găsit de cuviință a întrebuița o parte din veniturile iei spre facerea unui ospital în Târgul Folticeni, după socotința de trei-zeci crivaturi. Rog dară pe înălțimea Voastră ca să binevoiți a sigurepsi din veniturile acestei monastiri suma cuvenită pentru ținerea lor și pe viitorime.

Prea înălțate Doamne o asăminea facere de bine în favorul omenirii pătimitoare precăt ar aduce înălțimei Voastre o pomenire veșnică, pre atâta mie o nespusă mângăiere.

Al înălțimei Voastre către Dumnezău smerit rugătoriu,

Veniamin proin Moldavei

1844 Dechembr. 8
Mănăstirea Slatina

3. Același dosar, fila 9. Chestiunea rămîne deocamdată aici.

4. *Ibidem*, anul 1845, dos. nr. 353, fila 1.

Pe această anaforă domnitorul Mihail Studza (1834—1849) pune această rezoluție : «D-lui vornic bisericesc — Să încuviințează aceasta lui Dumnezeu plăcută propunere, pentru care se va slobozi hrisov de întărire spre a să asigura și în viitorime ținerea acestui așezământ. În 16 Dechembr. M. S.».

Lucrurile merg greu însă la administrația averilor bisericești și hrisovul este dat abia la 29 octombrie 1845 și trimis mitropolitului Veniamin la 23 noiembrie 1845, deci aproape după o întârziere de un an. Aceasta, desigur, nu l-a bucurat prea mult pe marele mitropolit, bătrîn și mai ales obosit de istovitoare muncă pe care a dus-o întreaga-i viață.

Hrisovul este un imn de laudă pentru alesul ierarh. Iată ce se spune aici :

Hristov No. 2282⁵
1845 Oct. 29 zile

Prea sfințitul proin Mitropolit Veniamin Costachi în a căruia dispoziție s-au lăsat veniturile Monastirii Slatina unde după a sa paretisire ș-au ales a petrece rămășița vieții, din obicinuita sa aplecare cătră săvârșirea faptelor lui Dumnezeu plăcute, despre care și în totă cariera păstoriei sale cei duhovnicești au dat îndestule dovezi, luând aminte că lăcuitorii ținutului Sucevei și mai ales acei din partea muntelui sânt lipsiți de tot felioi de ajutor doitoresc. Și prin Anaforaua din 8 Octombrie anul trecut 844 aducându-ne la cunoștință neapărata nevoie ce ar ave acei lăcuitori de un ospital, propune, ca din veniturile zisei Monăstiri ce i s-au lăsat pe vieață, au găsit de cuviință a întrebuița o parte spre clădire unei așa casă în Târgul Fălțiceni încăpătoare de treizeci de crevaturi, rugându-ne ca să încuviințăm înființarea acelu ospital, și din veniturile arătatii Monăstiri să asigurăm suma cuvenită pentru ținerea lui și în viitorime.

Noi dar prețuind cu osăbire această de laudă jărtfire din partea Prea osfinției sale ca o dovadă a frumoașă-i sale cugetări filantropice, și ca celi ce dela suire noastră pe scaunul Domnii acestii de Dumnezeu păzite țări a Moldovei deapurarea am avut cea dintăio îngrijire pentru înființările și sporire obșteștilor Așezămături menite spre adăpostirea celor lipsiți, ușurarea lor de greutățile soartei și limanul mântuirii lor de patimile la care omenirea este supusă, încuviințăm cu sufletească mulțămire aceasta lui Dumnăzău plăcută propunere a Preaosfinției sale, ca din veniturile Mănăstirii Slatina ce-i sânt lăstate pe vieață să zidească un ospital în Târgul Fălțiceni încăpătoriu de treizăci de crevaturi. Și încă spre deplină bucurie și sufletească mângăiere, lăsăm tot asupra Prea o sfinții sale, ca în cât va fi în vieață să aibă și purtare de grijă pentru îndestulare lui cu toate cele trebuitoare, doctori de medișină și hirurgie, instrumente, hrană și gardiropă.

Cătră aceste având în privire că prin întrebuițare monastireștilor venituri la înființare de asămine Așezăminte în favorul omenirii pătimitoare, să pune în adevărată lucrare scoposul de căpitenie la care au țântit fericirii întru pomenire ctitorii acestor Dumnezești lăcașuri, hotărîm ca după trecerea Prea Sfinții Sale din această vieață să-s răspundă în viitoriu pentru totă auna din veniturile acei Mănăstiri, prin Departamentul averilor bisericești suma cuvenită pentru toate câte ținerea acelu ospital în bună stare ar cere de neapărat.

Drept aceia spre întocmai și nestrămutată urmare, întărim statornicirea acelu Așezământ prin acest al nostru Domnesc hrisov cu însuși a noastră Domnească iscălitură și pecete, poruncînd dum. vel vornic a averilor bisericești a-l aduce întru întocmai împlinire.

Datu-s-au în orașu Eșii la scaunul Domniei în al doisprezăcele an a Domniei noaste în luna Octombr. 29 zile anul 1845.

Urmează iscălitura domnească :

T. STURDZA
D. D. BALȘ

Pecete
nr. 585

5. Același dosar, fila 3.

Lucrurile se mișcă greu, iar vrednicul mitropolit era prea împovărat de bătrânețe; el nu mai avea avântul cu care realizase atâtea în cursul vieții sale rodnice. Peste un an își da duhul în mîinile Domnului, părăsind lucrurile lumesti.

Bunele lui intenții nu se putuseră transpune în realitate; ideea înființării unui spital însă nu pierdea din mintea tirgoveților din Fălticeni care, la 12 martie 1851, se plîng domnitorului. El le răspunde că aceasta ar fi fost o inițiativă personală a mitropolitului Veniamin, iar Casa Centrală a statului nu are putința de a înființa un asemenea așezămînt. Fălticeni trebuia să aștepte alte vremuri, mai favorabile, pentru a vedea ridicîndu-se o casă de sănătate și pentru ei, lucru pe care îl ceruse încă de multă vreme marele mitropolit Veniamin.

*

La mînăstirea Neamț ideea înființării unui spital în tirgul de pe moșia sa nu este părăsită. Aceasta cu atît mai mult cu cît la cîrmuirea treburilor acesteia vine în anul 1843 Neonil, un bucovinean, nepotul fostului stareț Ilarie și crescut în spiritul paisian. Bărbat activ, cu alese calități care îl îndreptăteau să fie candidat chiar la scaunul mitropolitan al țării, el va fi înfăptuitorul solidului și frumosului spital din Tirgul Neamț, care există și astăzi.

Astfel, la 23 septembrie 1845, starețul Neonil cere domnitorului țării, Mihai Sturza, «a milui pe aceste mănăstiri Neamțu și Secu pentru veșnicie, cu un domnesc hrisov asupra spitalului de 40 de crivate ci va să rădăce în Tîrgul Neamțului, pentru tot felul de nație și religie însoțit și de o apotică bine întocmită, toate înzăstrate cu oameni harnici supt privigherea și pe sôcoteala Mănăstirii, făcute așa felio încât să vrednicească numele de așezăminte a acestii lavre»⁶.

La 15 noiembrie 1845, starețul Neonil face cunoscut că a cumpărat «dritul și spițaria din Tîrgul Neamțului a D-sale spițarului Grigore Pădure», iar ca răspuns, Comitetul Sănătății cere zapisele de cumpărare spre a se întări de comitet, «pentru ospitalul ce este pornit a să face în acel tîrg și pentru obște»⁷.

Între timp se făceau tot felul de pregătiri; astfel, la 16 septembrie 1846 găsim primul «Vechilim», adică întărire-procură pentru ieromonahul Teofan Criste, o rudă a fostului înfiul patriarh român Miron Cristea. Inteligent și poliglot, ieromonahul Teofan este un adevărat ctitor al «ospitalului din Tirgul Neamț». Prin sus-menționatul vechilim Teofan este imputernicit de mînăstire «spre a semna contractul potrivit condițiilor ce au urmat între aceste mănăstiri cu d-lui D. Ioan Urban maistorul de pietrari din Cernăuți pentru facerea ospitalului în Tîrgul Neamțului»⁸. În chipul acesta aflăm numele antreprenorului zidar, care va clădi și bisericile din Vinători și Oslobeni înălțate tot prin zelul starețului Neonil⁹.

Multe alte «vechilime» va primi ieromonahul Teofil, ca aceea a cumpărării pentru acoperișul spitalului, a aramei de la fabrica de la Pojorîta, cu data de 13 iunie 1848, sau alta pentru fabrica de zinc din Silezia «sau altunde în Austria». Harnicul ieromonah Teofan era folosit pentru cele din afară, iar cele mai apropiate rămîneau pe socoteala starețului Neonil, greu bolnav de picioare. Menționăm din greutățile celui din urmă, mai ales, procesul ce a avut cu comunitatea evreiască ce avea o școală-

6. *Ibidem*, anul 1836, dos. nr. 363, fila 12.

7. *Ibidem*, fila 16. Farmacia fusese înființată prin hrisovul domnitorului Mihai Sturza încă din anul 1839 decembrie 31, nr. 1237; *ibidem* și fila 131.

8. *Ibidem*, fila 18.

9. *Ibidem*, anul 1855, dos. nr. 1041, fila 169.

sinagogă în apropierea bisericilor din Tîrgu Neamț și în nemijlocita apropiere a spitalului ce trebuia construit. Discuțiile asupra acestei chestiuni au ajuns pînă la domnitor și consulatul austriac. Mihail Kogălniceanu intervine de asemenea amenințînd cu dărimarea «lavrei». Conflictul care începuse la 24 noiembrie 1847 nu se terminase încă în anul 1856. Necaz mare a avut alesul stareț Neonil și cu comisul Vasile Vărgolici care «înșelând pe mănăstire iau dat cel mai prost var, luând preț pe var bun». Arhitectul Costinescu și antreprenorul Johann Urban dau la 20 mai 1849 mărturie că varul este de calitate foarte proastă. Cu greutate de tot felul Mănăstirea Neamț își urmărea țelul cu tenacitate, parvenind să înceapă zidirea în mai 1847, cum constatăm din următoarea dovadă trimisă acesteia de către Mitropolia țării. Iată ce spune aici ierarhul șef al Moldovei :

Preacuvioasă arhimandrite Neonile stareț Mon. Neamțul i Secul ¹⁰

Primiindu-să raportul Preacuvioșiei tale din 16 a curgătoarei luni cu No. 199 s-au văzut învoire ce ceri pentru începerea Spitalului din Tîrgul Neamțului, care aceasta deși mai de mult este cunoscută, însă fiindcă acum s-au făcut pregătirile cuviincioasă care sînt de o costisitoare sumă pentru M-re. Apoi cu ajutorul a Maicii Domnului precum și a smereniei noastre blagoslovenie să vă face începerea zădăriei cu toată cuviincioasa rânduială.

No. 470
1847 Maio 20

Mi (a) Mitropolitul Moldaviei
(a : astfel semna Mitropolitul Meletie Brandaburul)

Lucrările începeau așadar, în mai 1847 și vor dura pînă în anul 1852, cum se va vedea. Ele au dat multe necazuri starețului Neonil, cum de altfel era de prevăzut. Dar pe lîngă aceste preocupări multe și dificile starețul Mănăstirii Neamț urma să facă față și unui lucru neprevăzut. Astfel, la 12 ianuarie 1848 Mitropolitul Meletie scrie starețului ¹¹, că «cu mare măhnire» îi trimite în original raportul protomedicului postelnicul Gheorghe Cucioran, despre starea rea în care a găsit bolnițele Mănăstirii Neamț. Aceasta avea două așezăminte spitalicești în cuprinsul său : o bolniță pentru bolnavi monahi și o alta pentru alienați mintali, «oameni smintiți la minte». Protomedicul, care era obligat prin dispozițiile Regulamentului Organic să inspecteze așezămintele spitalicești, mersese să vadă și pe cele de la Mănăstirea Neamț. Acesta, un om peste măsură de exigent, comunicase autorităților de drept că «cercetarea lor m-a umplut de o fioroasă măhnire ... bolnavii sunt fără așternut, mulți fără cămăși, foarte rău hrăniți», neuitînd să facă și o critică asupra poziției spitalului în curs de clădire, din Tîrgu Neamț. Situația era, după protomedicul G. Cucioran, deplorabilă.

Atîns în persoana sa, demnul stareț Neonil răspunde mitropolitului printr-o lungă scrisoare, care este o pagină luminoasă a concepției călugărești, în spiritul paisian, despre rostul unei bolnițe într-o mănăstire. Ea merită a fi cunoscută în întregime și de tînăra noastră școală de istorie a medicinei, care s-a ocupat intens în anii din urmă de rostul acestor case monahale de sănătate. Iată ce răspunde mîndrul stareț și «ca-valer» Neonil, la însinuările exageratului protomedic postelnicul G. Cucioran :

No. 54, Februarie 2, 1848

Înalt Prea Sfinte și mult milostive Stăpâne ¹²

Trista scrisoare a Înalt Prea Sf. V. din 12 a trecutei luni Ghenar sub no. 18 am primit-o și cu adresul cînst. comitet al sănătății în alăturare cu descrierea ce face d-lui protomedicul despre starea bolnițelor aflătoare în cuprinsul acestor mănăstiri.

10. *Ibidem*, anul 1836, dosar nr. 363, fila 28.

11. Același dosar, fila 38.

12. Același dosar, fila 42—43 v.

Ca răspuns fie-mi ertat a aduce următoarele la cunoștința Înalt Preaosfințeniei V. D-lui protomedicului într-un ton puțin cruțător atît în privința împrejurărilor, a persoanelor, a predaniilor vieții monahicești, cât și a locului unde să afla, să tînguește despre reaua stare în care au găsit bolnița părinților bătrîni; acei care au petrecut în această mănăstire peste jumătate de veac, vor putea mărturisi că niciodată această bolniță n-au fost în mai bună stare decît acum. Zidirea este nouă. chiar în anii trecuți săvârșită, largă, bine aerisită; ear încît să atîngi de tratarea părinților pot închizăslui pe Înalt Pr. Sf. V. că ne silim cu tot dinadinsul a le face cuvenita căutare și mîngăiere, însă pe cît să poată și pe cît iartă shima monahicească. Negreșit că această bolniță, dacă s-ar asămăna cu spitalurile țivile din țară s-ar putea zice că este în proastă stare, însă d-lui protomedicului, să ei în băgare de samă, că în ia sunt pretrecători niște părinți care să luptă necontenit spre a înfrîna trupul pentru înterirea sufletului. Nu că mănăstirea îi silește de a fi fără așternut, alții fără încălțăminte, alții fără îmbrăcăminte, alții fără cămeșă, acoperindu-ș numai cu rasa goli-ciunea, ci de aceste părintii de voe să lipsesc, supunându-se de bună voe la toate suferințele și pătimirile, povătuți fiind de învățăturile apostolicești și de predaniile vechilor părinți ce zicu: «că nu sunt vrednice pătimirile de aice cătră slava ce va să se arate» și că prin tot chipul să ne silim a supune pre cel mai rău, celui mai bun, adică pre trup duhului, și iarăși ne îndeamnă să ne silim a-l urma zicând: fiți mie următori, precum și eu lui Hs. Asemene ne este zis că mîncarea și băutura, odihna, slava și cinstea nu ne vor pune înaintea lui Dumnezeu. Aceste sfinte învățături, greutatele, lipsurile și asprimile vieții pustnicești, fac tărîia și credința mîntuirii noastre; a ne sili ca să le prefacem, ca să adormim lupta sufletului asupra trupului în îmbunătățiri materiale, ar fi a ne dezbrăca de așezămintele cele mai mîngăietoare și mai mîntuitoare pentru noi, care sfârșit chiar domn. protomedic, socot, că ș-ar vedea zădarnice cu totul truda ce s-ar da, spre a aduce o schimbare în vieața și pitrecerea unor părinți deprinși din tineretele lor în stare suferitoare în care se află, și carii numai în ea văd mîntuirea lor.

Dumnealui protomedicului este asămîne de puțin îndurător și pentru bolnița lipsiților de minte; binevoiască însă d-lui a lua în băgare de seamă, că precum ne iartă mijloacele mănăstirii, și simpla cunoștință a părinților, fără nici un ajutor de medic, căutarea lor nu este așa de ră precum să vide în descriire d-lui. La toți li să dă hrană și îmbrăcăminte îndestulătoare, căci mănăstirea le dă aceste necontenit chiar și nevoșilor străini ce în toate zilele anului năzuesc la poarta mănăstirii. Socot că d-lui protomedicului măcar atăta dreptate ne va da că în întrebunțarea veniturilor mănăstirii niciodată n-am fost scumpi și greoi în tot ce să atîngi de faceri de bine și de folosiri obștești și zidirile filantropice ce necontenit să rădică, atît în prejurul mănăstirii cît și în osăbite părți a Prințipatului, toate cu cheltueala ei, mîna de agiutor ce întindem la toată nenorocirea obștească și particulară ce ne vine la cunoștință, dovedesc că veniturile mănăstirii să întrebunțează întocmai după îndatoririle fericitilor întru pomenire ctitori și înzăstrători; și încăt privește și ospitalitatea mănăstirii fie-mi ertat a face un apel la chiar mărturisirea d-lui protomedic. Prin urmare dacă bolnița nebulilor nu este în mai bună stare, aceasta ar pute fi din neștiință, iar nici cum din nevoință. Dacă pre unii din acei nenorociți i-au găsit rău îmbrăcați, aceasta nu este că din lipsă de haină, dar că ei sfarmă chiar ferăle, cu cît mai vărtoș hainele. Căt pentru hrană, noi li dăm căt socotim că poate fi de folos, pentru că chiar doctorii mărturisesc că la asemenea pătimași, hrana trebui să li fie mai slabă, spre a nu le da mai multă putere trupească; și al doilea pentru că așa este întocmai după cum zice și gura Domnului «că acest niam nu esă decăt cu postul și rugăciunea»; adog a zice și alta, că d-lui înainte de a pretindea îmbunătățiri de la bolnițele ce să află în fundul Carpaților, ar trebui a le pune în lucrare mai întîi în case de nebuni ce să află chiar supt ochii dumisale.

Dumnealui protomedicului vorbește asămînea și de leacurile casnice ce le avem în mănăstire pentru grabnicele trebuințe. Spițăria noastră este acea din Tărgul Neamțului, înzăstrată și împodobită. în astfel încăt poate suferi comparație cu cele mai bune spițării din Capitale. Căt pentru casnica spițărie, ca și toți gospodarii de la țară avem și noi în mănăstire. Eu mă mulțănesc cu lauda ce dumnealui protomedicului îi face singur, adică că au găsit-o curată.

În sfîrșit d-lui protomedicului agionge a vorbi și de spitalul ce să zidește de către mănăstire în Tărgul Neamțului. La aceasta îl găsesc de cea mai mare nedreptate pentru mănăstire. Să jăluește că planul n-au fost ecsaminat de cătră comitetul doctori-

cesc, că poziția locului este ră, strămptă, și că în apropierea sa este și o sinagogă. Răspunsul meu la acest al patrulea pont, va fi foarte scurt. Planul este făcut de cei mai buni arhitecți ai țării și după consultația mai multor doctori ispițiți, poziția șideri este ce mai norocită, pe locul cel mai înalt, afară din târg, și cu o întindere foarte mare, încât avem toată lărgimea spre a face heioarele (acareturile — n.n.) și grădina trebuincioasă. Negreșit că pe d-lui l-au adus în rătăcire sinagoga și bărăcile ce au văzut în apropierea noii clădiri, însă aceste odată cu săvârșirea sa au să să desființeze; poruncile Departamentului din lăuntru s-au și dat întru aceasta.

Înalt prea sfinția Voastră ați văzut zidirea spitalului. Laudele ce ați binevoit a-i face, pe lângă a tuturor boierilor și chiar a streinilor voiajeri ce l-au vizitat, sânt destulă mângăere și răsplătire mănăstirii pentru însămnăteea cheltuieli ce face cu aceste clădiri filantropice și pre care opinia publică au și declarat-o de una din cele mai frumoase zidiri a țării.

Binevoiască Înalt Preao Sfinția voastră a-mi erta această apărare ce fac din partea mănăstirii imputărilor adresate ei de către d-lui protomedicul, Cinstea mănăstirii cere un asămîne răspuns. Nici nu zic, nici nu pretind că nu sânt încă îmbunătățiri de făcut, dar aceste să fac pe încetul și după împrejurări. Mănăstirea nici odată nu s-au depărtat de tot ce poate sluji la slava și mântuirea sa, spre lauda și folosul patriei și pot închizlășui și în viitor că mănăstirea Neamțului, care să fălește cu titlul de întâia și sf. lavră a Moldovei, nu va fi niciodată potrivnică propășirii într-o materie, însă atât de delicată și care privește atât de aproape condițiile vieții monahicești. D-lui protomedicul ar fi trebuit să aibă mai multă îndurare pentru niște predanii și așezăminte monahicești care dacă nu sânt a dumisale, încă trebuiesc respectate, pentru că să trag den fapta bună cea mai înaltă, adecă din lepădarea de sine și a tuturor bunurilor pământesti, numai spre mîntuirea sufletului și dobândirea împărății cerești.

Al înalt Prea Sfinții Voastre

Starețul Neonil, conștient de rolul mănăstirii sale asupra spitalului, pentru care el luptase mult, avînd un proces cu comunitatea evreiască locală, cerea în octombrie 1850 domnitorului țării un hrisov prin care să se «cunoască drepturile Mănăstirii Neamțului de a ocărmiu spitalul său, ca un așezămînt ridicat cu cheltuielile sale».

Iată ce spune în cererea sa către domnitor :

1850 Octombrie 12

Prea înălțate Doamne ¹³

Cu ajutorul prea puternic al lui Dumnezeu și cu ocrotirea Înălțimii Voastre, spitalul ridicat de sfința Mănăstire Neamțul în târgul cu același nume în curînd se va deschide omenirii pătimașe. Înălțimea voastră cu prilejul fericitei și îmbucurătoarei pentru noi sosiri a Înălțimii voastre în zidurile Dumnezeescului lăcaș Vați putut singur încredința de frumusețe și mărimă zidirei nu mai puțin și de însămnatele cheltuieli și jărtfe făcute de mănăstire cu acest așezămînt filantropic. Condiția Reglementului Organic s-au împlinit. Însă Prea Înălțate Doamne acest spital astăzi gata din piatră, cărămidă, var și lemne pentru ca să poată răspunde la numirea sa are trebuință de o neadormită ocrotire. Căutarea și privegherea mănăstirea este hotărîtă a i-o da, prin cheltuielile și jărtfele cele mai mari, silindu-se ca spitalul seu pre căt prin frumusețea zidirei pre atât prin regulile, curățenia, îndestularea din lăuntru și buna tratare a bolnavilor să fie un model între spitalele Moldovei. Înalta ocrotire nu i se poate da numai de înalta ocîrmuire, de aceea Prea Înălțate Doamne, împreună cu tot soborul îndrăznesc a năzui la creștineasca Voastră bunăvoință și spre ferire de orice conflicturi pururea supărătoare, cu multe metanii ne rugăm ca să fie mila Înălțimii Voastre de a se noroci Mănăstirea Neamțului cu un Domnesc hrisov care să cunoască drepturile Mănăstirii Neamțul de a ocărmiu spitalul seu ca un așezămînt ridicat cu cheltuelele sale și de a rânduî doftori, hirurgii și spițerii trebuitori, bineînțelegându-se din acei ecsaminați și încuviințați, de cătră ocîrmuire fără alt amestec în administrarea spitalului decât reviziile ce înalta ocîrmuire este în dreptate de a

face purure prin competentul comitet al sănătății. Prin acest chip să ni se asigure bunul mers al spitalului îndemnându-se soborul de a-l îmbunătăți potrivit și necontenit, și totodată și sfânta Mănăstire va avea o nouă datorie de a binecuvânta în veci numele Înălțimii Voastre.

Desigur, domnitorul țării care era la acea dată Grigore Alexandru Ghica (1849—1853), nu putea să refuze cererea alesului stareț.

Ultimele întregiri de lucrări și angajări de personal se făceau în anii ce urmează ărisovului domnesc cerut. Starețul Neonil, un bucovinean, era mare iubitor al ținutului său natal, atunci sub ocupația Austriei, ca și al ăqamenilor băștinași din aceea parte a țării; deci nu este de mirare că el cerea la 2 septembrie 1852 «opt oameni bărbați poslușnici și patru femei, din năuntru din Austria», «de purtare cinstită și fără nici o meteahnă», pentru spitalul cel nou¹⁴.

Interesant este și faptul că pentru același spital se angajează și doi medici germani: un medic primar Flaislin, și un medic secundar, Albert Graifenhan; acesta din urmă cu un angajament «de la 26 octombrie 1852, pe doi ani», care însă cere să fie eliberat din serviciu abia la 23 aprilie 1855, ceea ce înseamnă că el a stat mai mult de doi ani; el a fost înlocuit apoi tot cu un medic german, Engelhard, «doctor în medicină și chirurgie fost ca secundar la școala de medicină din Virțburg, ce este înzăstrat cu desăvârșită știință în arta medicală, având autorizația guvernului a profesa arta medicală»¹⁵.

O clădire deosebit de solidă, înzestrată cu un corp medical și administrativ ales, cum era acest spital, avea nevoie de un regulament pentru diriguirea lui. În acest scop, minăstirea și soborul în frunte cu bunul stareț Neonil dau, cu blagoslovenia Mitropolitului, un așezămînt de administrație, bogat alcătuit, din care dăm numai parte cuprinzînd dispozițiile generale. Iată cum glăsuiesc ele:

*Așezămîntul Spitalului Monastirii Neamțul și Secul
din Tîrgul Neamțului, anul 1852. Dispoziții generale*¹⁶

1. Spitalul înființat în Tărgul Neamțului, potrivit Regulamentului Organic cap. III, secția a III și IV atărnă nemijlocit de sf. Mănăstire Neamțul și Secul, fără vre-o înclinare cătră Epitropia Spitatelor Sfântului Spiridon, sau altă autoritate sanitară.
2. Înaltul guvern, prin protomedical terii poate orișicând a cerceta starea acestui spital, a ceri de la Mănăstire cuvenita îndreptare.
3. Acest spital fiind unul din obșteștile folositoare așezamente a Sfintei Mănăstiri Neamtu și Secu, nu are venituri spațiale ginerale, înse din obșteștile venituri ale soborului se va face, după un buget hotărât la începutul fiecăruia anu.
4. Starețul Sfintei Mănăstiri Neamțul și Secul este de drept întiiol ocărmuitoriu a spitalului.
5. Autoritatea starețulu io delegiază unui special ocărmuitor, cu nume de *Inspector al spitalului din Tărgul Neamțului* și orănduit dintre monahii cei mai vrednici din sobor.
6. Spitalul este hotărât pentru patruzeci de bolnavi.
7. Orice pătimași de religie creștinească însă fără deosebire de rit se va priimi în spital pînă la numărul arătat prin articolul de mai sus (Nota 1: Protimisindu-se la toate întâmplările mai întăi bolnavii de parte bisericească din tot cuprinsul țarei în privre că cheltuielile spitalului să fac din avere bisericească).
8. Personalul spitalului se subîmparte în: ocărmuire medicală; b) administrația economică și c) tagma bisericească.
9. Cărmuirea medicală este mai în special încredințată *doctorului primar* al spitalului, ajutorat de un doctor al doilea și de un heriorg, ce va trebui să fie patron

14. Același dosar, fila 176.

15. Același dosar, filele 80—82.

16. *Ibidem*, anul 1853, dosarul nr. 700, f. 49—58 v.

de heriorgie, acest personal se va numi de cătră starețul dintre doctorii și herurgii încuviințați de ocărnuire, de a practica în Principat (Nota 2: Protimisându-se însă doctori ce vor fi de religie ortodoxă).

10. Administrația economică sub deosăbita privigheri a Inspectorului este încredințată unui ampioiat mirian sub nume de *vătav spitalului*, și rânduit de starețul după propunerea Inspectorului.

11. Tagma bisericească a paraclisului spitalului alcătuită de preoți, diaconi și cântăreți mireni, va fi asămenea rânduită de starețul după propunerea Inspectorului.

Urmează apoi alte capitole redactate cu multă atenție și înțelepciune: I. — Atribuțiile inspectorului; II. — Atribuțiile doctorului primar; III. — Îndatoririle doctorului al doilea; IV. — Îndatoririle heriugului; V. — Gardienii; VI. — Atribuțiile vătavului spitalului; VII. — Bucătăria spitalului; VIII. — Spălătoria spitalului; IX. — Grădina spitalului; X. — Paraclisul spitalului; XI. — Ținterimul spitalului.

Acestea sînt completate cu *Instrucții speciale pentru spital*, care cuprind următoarele capitole: I. — Primirea bolnavilor; II. — Vizitațiile și ordinațiile doctorești; III. — Despre hrana bolnavilor; IV. — Despre operații herurgice; V. — Instrucții pentru gardieni; VI. — Cercetarea bolnavilor; VII. — Esirea bolnavilor; VIII. — Despre autopsie; IX. — Datoriile portarului; X. — Lucrările cântăriei medicale; XI. — Despre spițeria spitalului.

Regulamentul cuprinde 156 articole; ultimul articol care, socotim, a fi adăugat de stareț, sună astfel: «Să va publica spre obștească știință a tot cuprinsului țării atît părții monahicești cît și a preoților de mir, cum că bolnavii din asemenea tagmă totdeauna cu protimisire vor afla adăpostire la acest spital».

În virtutea acestui așezămînt, administrația spitalului era încredințată unui reprezentant al soborului mînăstirii. Acesta a fost aflat în persoana ieromonahului Teofan Cristea, care făcuse atîtea pentru ridicarea acestui edificiu. Venit după un alt monah Nichifor, el a condus treburile spitalului pînă în 1855, după care dată se pare că ar fi intrat în conflict cu noul stareț Dionisie (Romano), viitorul episcop de Buzău.

După cinci ani de strădanii, starețul Neonil ajunge să vestească domnitorului țării că «ospitalul» este gata, precum și școala, pe care tot mînăstirea o ridica în același tîrg. Starețul pofteste pe domnitor la deschiderea acestor două așezăminte. Iată ce spune el în suplica sa :

Prea înălțate doamne ¹⁷

Spitalul sfintei mînăstiri Neamțul și Secul înființat în Tîrgul Neamțului potrivit dispozițiilor Regulamentului este astăzi gata. Paraclisul din el, precum și școala a căreia piatră de temelie s-au pus de cătră înălțimea Voastră sînt asămîne gata. Toate aceste așezăminte spre deschiderea lor așteaptă cu nerăbdare numai ființa înălțimii Voastre: acea atît de doriță de cătră soboriul acestei sfinte lavre.

Jos iscălitul dar stareți a sf. mon. Niamțu și Secul, în numele părinților petrecători în Dumnezeescul lăcaș, ia îndrăzneala prin această umilită scrisoare a ruga pe înălțimea Voastră, ca să binevoiască cu însuși puternicul Vostru cuvânt a rosti deschiderea spitalului și a școlii, ca prin acest chip mii de glasuri împreună cu ale soborului să se înalțe cătră cerio spre a binecuvînta numele vostru în a cărui domnie s-a zidit și s-a deschis, de asăminea folositoare și de mare cuviință așezăminte, precum de aceasta mărturisesc inscripțiile ce sînt pe piatră.

Fiind al înălțimii Voastre cu totul umilit și plecat împreună cu tot soborul

1852 septembrie 2

*

17. *Ibidem*, anul 1836, dosar. 363, fila 177.

Este un lucru mai puțin cunoscut cum marele patriot Mihail Kogălniceanu, în tinerețea sa, a fost «vechilul» în sensul cel mai bun al cuvântului, adică avocatul apărător — am putea zice azi — al multelor și grelelor interese ale străvechii lavre călugărești care a fost Mănăstirea Neamț. El nu putea deci să lipsească nici de la o mare înfăptuire a mănăstirii, ca aceea de la Târgul Neamț; starețul Neonil avea nevoie de asistența genialului om politic de mai târziu, mai ales acum când domnitorul pășea în ținutul respectiv. De aceea el scrie «coconului» Mihalache următoarele:

Cu părintească dragoste mă închin Dumneavoastră iubite K. K. Mihalache¹⁸

Din cele însemnate de Dumneata lui Teofan prin scrisoarea din 23 a următoarei întâlegând despre venire înălțimei sale că va fi negreșit pe la 5 a viitoarei luni Octombrie, mult m-am bucurat, încât oarecum mă simt și mai ușurat la pătimirile mele, silindu-mă totodată prin toate chipurile putincioase a pregăti cele trebuincioase la deschidere spitalului pe la zioa arătată. De aceea și prin acest înadins trimis vă rog că așa precum la plecarea D-voastre de la Neamț v-am fost poftit, ca să aveți îngrijire despre primire înălțimei sale la Târgul Neamțului, cu toate cele trebuincioase, și me-ați făgăduit apoi și acum adaog ca viind atunce și Dumnevestre să puneți la cale aceasta, pentru ca să fie priimire cât se poate mai potrivită înștiințându-mă hotărâtoriu de vine înălțimea sa la zioa sus însămnată. Pe lângă aceste am văzut și pentru casele ce s-au cumpărat de Mănăstire acolo în Eși pentru metoh, că acum aveți atît hîrțile toate precum și hrisovul, decît numai să trîmitem pe cineva de aici ca să primească în seamă, care aceasta o ași fi și făcut-o, dar fiind că acum ne gătim pentru primirea înălțimei sale, și nu ne este cu puțință a trimite pe nimine, vă rog ca până după trecirea înălțimei sale să mai aveți bunătate a vă îngriji D-voastră de ele, cînd atunce din dată voi și trimite ca să le ie pre samă crezând că, prin aceasta veți face o mare îndatorire mănăstirii. Vă mai trimit o hîrtie către Logofetia dreptății pe care binevoiti a o da stăruind, ca să poruncească judecătoriei de Neamț spre a întări actele săvîrșite între Mănăstire și D. K. Karața pentru Giurgeștii a Mănăstirii și Grumăzăștii a D-sale Karața căci nu voește a întări judecătoria sub felurite cuvinte, precum vă veți lămuri chear din alăturata copie de pe răspunsul judecătoriei. Deci dorind a vă vedea sănătoși sunt al D-vostre dhv. părinte și cătră Dumnezeu rugătoriu.

Neonil arhimandrit și stareț mănăstirii Neamțu și Secul

1852 septembrie 29

«8000 adică opt mii lei ce după împuternicirea răposatului stareț Neonil am cheltuit cu prilejul deschiderii spitalului din Târgul Neamțului, și care în 4 septembrie anul trecut mi s-au încuviințat a mi se plăti de însuși răposatul, i-am primit acum din cămara Sf. Monastirii Neamțu

17 April 1854

Kogălniceanu

La poftirea starețului Neonil din septembrie 1852, domnul Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, care cunoștea strădaniile Mănăstirii Neamț cu zidirea acestui așezămînt de interes obștesc, răspunde afirmativ și participă cu înțelegere deplină, adînc grăitoare. Știrile, corespondența trimisă chiar din mănăstire, lui Gheorghie Asachi la Iași, redau întreaga atmosferă sărbătorească în care s-a deschis acest «ospital». Iată ce se spune aici:

1852 Dechembrie 17

Cu multă plecăciune mă închin K. K. Gheorghie¹⁹

Iată că după vorba avută cu Dumneavoastră vă trimit adresul din partea Mănăstirii spre a să publica deschiderea ospitalului din Neamț și a școlii publice pe lângă care apoi vă dăm și o mică idee ca să puteți D-voastră a culege din e, ce veți socoti spre a se pune în coloanele.

La 14 Octombrie în venirea de la Eși au trecut Prea Înălțatul Domn stăpînitoriu prin Târgul Neamțului, unde au fost întîmpinat de târgoveți cu ce mai mare pompă,

18. *Ibidem*, anul 1854, dosar 704, f. 23.

19. *Ibidem*, anul 1836, dosar 363, fila 192.

și strigări de bucurie și sosind la Mănăstire unde să aștepta, fu întâmpinat de către sobor cu sânta Evanghelie după datina veche și dus în biserica catedrală a Mănăstirii cântându-se Acționul după răduioală, apoi făcându-se în biserică tedeum pentru bunăvenirea Înălțimii Sale, au mers la chiliile gătite pentru Înălțimea sa, unde au rămas până a doua zi. Iară Miercuri în 15 au mers la Precuvioșia sa părintele starețul Neonil, carele din pricina durerii picioarelor de care pătimește nu au putut veni la Înălțimea Sa, de unde după mai multe vorbe duhovnicești ce au vorbit între sine, au ieșit și au mers iarăși la cvartira sa, nefiindu-i prin puțință a visita altă ceva în Mănăstire din pricina ploii care au urmat a fi în ace zi. După aceea, în 16, care au fost a treia zi de la sosirea sa în Mănăstire, au plecat mai întâi mergind la Biserică, spre închinare făcătoarei de minuni icoane a Maicii Domnului. Apoi au mers iarăși la Precuvioșia sa părintele starețul de unde apoi au plecat la Târgul Neamțului spre a fi față la sfințirea spitalului, unde sosind au fost iarăși întâmpinat de publicul numeros ce era adunat spre întâmpinarea Înălțimii Sale. Și intrind în paraclisul spitalului au stătut până la săvârșirea Dumnezești slujbe. După aceea eșind din biserică au vizitat toate apartamentele ospitalului precum și paturile din sălile bolnavilor, rămânind pre mulțumit despre îmbrăcămintele bolnavilor iară mai cu osebite i-au pricinuit deosebită mulțumire acoperemintele paturilor, ca unele ce sânt fabricate în fabrica de postav înființată din nou în trecutul an 1851 și care sânt product național. După aceasta au vizitat și pre cuvioșia sa părintele starețul carele cu toate durerile sale de caré este ținut veniseră la sfințirea aceasta. Apoi după aceea au vizitat și școala publică, a căruia piatră fundamentală s-au pus chear de către Înălțimea sa încă la anul 1850 Septembrie în 11. Și după aceea apoi au mers la lăcuința D. Colonel Mihail Kogălniceanul unde au prânzit, la care prânz au fost poftit și Preosfințitul Mitropolit împreună și alte mai multe persoane. Și îndată dupe ce au împărțit mai multe milostenii, între clasa nevoiașilor din târg, au plecat iarăși la Eși, unde chear în aceeași zi sara au sosit.

Iar pe un ton mai reținut, dar oficial pornea și următoarea înștiințare, din cancelaria Mănăstirii către redacția «Gazetei de Moldova», spre cunoștința întregii obște moldovene

Nr. 409, 1852 Dechembrie 17

Onorabilei redacției a Gazetei de Moldova²⁰

A știe precum la trecuta lună Octombrie în 16 s-au făcut prin Preasfintul Mitropolit al Sucevi și Moldovei Kirio Kirio Sofronie inaugurarea noului ospital, și a școalei publice din Târgul Neamțului, ce s-au fondat de către această Mănăstire, la care ceremonie au fost față și însuși prea înaltul Domn stăpănitoriu. După care apoi tot în aceeași zi au urmat și deschidere spitalului omenirei pătimeașe, rămânând școala să se înceapă în viitoarea lună Ghenarie anul 1853. Drept aceea subscălitul smerit starețul al Sf. Monastirii Neamț și Secul cu convenit onor poștește pe onorabila redacție a o publica aceasta, prin foile Gazetei de Moldova, spre știința publicului.

*

Am înfățișat, în cele expuse mai sus, contribuția Bisericii din Moldova, la opera de asistență socială, aceea a sănătății publice, în măsura aflării în timpul din urmă a unui material inedit. Desigur că în acea epocă au fost și alte realizări ale Bisericii Moldovei în acest domeniu, dar ceea ce am arătat aici se leagă de activitatea excepționalelor figuri bisericesti moldovene care au fost mitropolitul Veniamin Costachi și arhimandritul «cavaler» Neonil, stareț al Mănăstirii Neamț, secundat de zelul unui ieromonah ca Teofan Cristea și ceva mai târziu de acela al arhimandritului stareț, mai apoi episcop de Buzău, Dionisie Romano. Memoria lor va fi fost binecuvîntată de toți suferinzii care au căpătat alinare, grație muncii și sacrificiilor lor.

Prof. T. G. BULAT

20. *Ibidem*, anul 1852, dosar 677, fila 63.

PICTURA RELIGIOASĂ DIN MUNTENIA ȘI OLTENIA ÎN SECOLUL AL XVI-LEA *

După o perioadă de stagnare culturală și, mai ales, artistică, în a doua jumătate a secolului al XV-lea, arta Țării Românești cunoaște, spre sfârșitul acestui secol, o efervescentă deosebită. Centrul artistic românesc se deplasează în această perioadă din Moldova spre sud, adică în hotarele Țării Românești, care în timpul lui Radu cel Mare (1495—1508) și Neagoe Basarab (1512—1521) avea să cunoască o originală evoluție artistică cu numeroase realizări de seamă. Asumându-și rolul de protectori ai Orientului ortodox căzut sub turci, domnii Țării Românești Radu cel Mare și Neagoe Basarab întretin o vie și strălucită activitate artistică. În mod necesar sînt folosiți artiști de diferite naționalități, emigranți din țările supuse Porții otomane, sîrbi și greci în primul rînd, a căror contribuție la producția artistică internă îi imprimă acesteia o particulară notă de eclecticism¹.

Afirmînd aceasta, nu trebuie să se subînțeleagă că monumentele din această perioadă sînt caracterizate, în primul rînd, prin împrumuturi. Dincolo de multele și variatele confluente artistice, arta Țării Românești are un profil de neconfundat, exprimă un gust anumit, un program propriu înaltei feudalități autohtone, neavînd corespondent sau model identic dincolo de hotarele țării. Se construiesc acum biserici de piatră, cu fațadele bogat decorate, planurile monumentelor se diversifică, datorită adaptării unor tipuri noi sau a unor elemente noi de program.

În mod firesc, artele somptuoase au străbătut o epocă de mare înflorire iar pictura, sub variatele ei forme, a fost chemată să răspundă unor solicitări complexe și pretențioase, din partea voievozilor ctitori.

Din nefericire, primele ansambluri de pictură murală realizate în această perioadă, la mînăstirile Dealu și Bistrița, au dispărut așa încît numai mențiunile documentare și unele reconstituiri ipotetice mai pot satisface nevoia evocării. Terminată în 1502, mînăstirea Dealu de lângă Tîrgoviște² a fost pictată «cu văpșele în aur» abia în 1514—1515, prin grija voievodului Neagoe Basarab, meșteri fiind Dobromir Zugravul, Jotian și Stanciu. Tot Dobromir din Tîrgoviște, de astădată împreună cu Dumitru și Chirtop, zugrăvește mînăstirea Bistrița, mîndria ctitorie a boierilor Cra-

* Lucrare de seminar susținută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, alcătuită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ene Branște, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu și Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini*, Ed. Meridiane, București, 1970, p. 40—41.

2. Biserica cu hramul «Sfîntul Nicolae» ce datează din prima jumătate a secolului al XV-lea, începută înainte de 1431, a fost reconstruită din temelii de Radu cel Mare între 1499 și 1501, lucrările fiind terminate de urmașul său Vlăduț voievod (Vlad cel Tânăr) între 1510—1512 și apoi zugrăvită sub Neagoe Basarab pe la 1514—1515. Cf. Documentul din <1514> decembrie 13 în *Documente privind Istoria României. B. Țara Românească, secolul al XVI-lea vol. I*, București, 1862, p. 104.

iovești din 1519 și tot el conduce echipa de pictori care împodobește mînăstirea Argeșului³ în 1529.

Vorbînd de pictura secolului al XVI-lea, trebuie să subliniem în mod deosebit că monumentul care ilustrează în cel mai înalt grad această perioadă este biserica episcopală din Curtea de Argeș, vestita ctitorie a voievodului Neagoe Basarab a cărei strălucitoare podoabă a stîrnit admirația neegalată a maselor de credincioși și vizitatori, care au trecut-o în legendă.

Biserica lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș

La 15 august 1517, voievodul Neagoe Basarab inaugura cu mare fast și cu participarea largă a reprezentanților Bisericilor Răsăritene, mînăstirea Curtea de Argeș, cel mai strălucitor și mai renumit monument al vremii respective, unic în felul său pînă astăzi în arhitectura noastră bisericească. Așa cum afirma un contemporan, Gavriil Protul, această biserică, mai puțin încăpătoare decît templul Sionului sau Sfînta Sofia din Constantinople, «ca frumusețe era pe deasupra acelor»⁴.

La sfințirea bisericii nici clădirile incintei mînăstirești nu erau definitiv isprăvite și nici biserica nu fusese încă pictată. Pictura interioară a fost începută în vremea lui Neagoe Basarab, cu «mîna lui Dobromir, zugravul din Tîrgoviște»⁵ și terminată sub Teodosie (1521—1522) și Radu de la Afumați (1522—1523 și 1524—1529), fiind gata la 10 decembrie 1526, cu cheltuiala acestuia din urmă, căruia, prin căsătoria cu domnița Ruxandra, una din fiicele lui Neagoe Basarab, îi reveniseră acum și îndatoririle și drepturile de ctitor.

Această pictură interioară a fost înlăturată cu prilejul restaurărilor din 1875—1885, fiind înlocuită cu cea nouă, executată de J. Jean Lecompte de Nouÿ. Panouri izolat din vechea pictură a secolului al XVI-lea, reprezentînd scenele mai importante din biserică au fost aduse, atunci, prin grija lui Gr. Tocilescu, la muzeul național de antichități din București⁶. Toate se păstrează astăzi în cadrul secției de Artă veche românească de la Muzeul de artă al R. S. România și, de curînd, cîteva dintre ele, la nou-înființatul Muzeu de istorie al R. S. România.

3. Vezi Al. Lapedatu, *Cercetări istorice cu privire la meșterii din Țara Românească în secolele al XV-lea și al XVI-lea*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice» (B.C.M.I.), V (1912), p. 181; N. Iorga și G. Bals, *Histoire de l'art roumain ancien*, Paris, 1922, p. 101—103; I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle* (Orient et Byzance VIII), Paris, 1932, p. 108—110; N. Iorga, *Rapports italo-orientaux dans l'art du moyen-âge*, în: *Mélanges Charles Diehl*, vol. II, Paris, 1930, p. 61; Ștefan Meteș, *Zugravii bisericilor române*, Extras din «Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice Secția pentru Transilvania», 1926—1928, Cluj, 1929, p. 27—29; Prof. V. Brătulescu, *Frescele din biserica lui Neagoe Basarab, de la Argeș*, București, 1942.

4. Vezi: *Viața și tratul sfinției sale părintelui nostru Nișon, patriarhul Țarigradului, care au strălucit între multe patimi și ispite în Țarigrad și în Țara Muntenescă*, scrisă de Gavriil Protul, adică mai marele Sfetașagorei (în ediția lui † Tit Simedrea, după versiunea românească a ieromonahului Ioan de la Bistrița, din anul 1682), extras din: «Biserica Ortodoxă Română» (B.O.R.), LC (1937), nr. 5—6, p. 27—28. Vezi și Diaconul Paul de Alep, *Călătoriile Patriarhului Macarie de Antiohia în țările române*, ed. Emil Cioranu, București, 1900, p. 139—141; Gr. Tocilescu, *Biserica episcopală a mînăstirii Curtea de Argeș*, București, 1887.

5. Ilie Remus, *Inscripțiile de la mînăstirea lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș*, în: «Glasul Bisericii», XII (1953), 9—10, p. 478. Pisanția zugrăvită, amintind realizarea picturii de către Dobromir, poartă data «1526 septembrie 10» și se păstrează în colecția Muzeului de artă al Republicii Socialiste România (Inventar nr. 5313).

6. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 108—110; V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 10; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, vol. I, București, 1959, p. 843—846, fig. 798—801 și V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 10.

Aceste panouri reprezintă: 16 chipuri de sfinți militari din absidele naosului, Sfântul Ioan Botezătorul, Iisus Hristos-arhiereu și Sfânta Fecioară Maria din scena iconografică «Deissis», Sfântul Ierarh Nicolae, Sfânta Ana, Sfânta Elisabeta, Sfântul Arhanghel Mihail și Sfântul Dimitrie, precum și câteva dintre portretele votive: Mircea cel Bătrîn, Radu cel Mare, Neagoe Basarab cu familia sa, domnița Ruxandra și Petru (Radu Paisie) cu fiul său Marcu-Petru. Patru dintre acestea nu sînt ieșite de sub penelul lui Dobromir Zugravul: Neagoe Basarab cu familia, domnița Ruxandra, Radu de la Afumați și Mircea cel Bătrîn, ca și portretul pictat mai tîrziu al lui Radu Paisie, din pronaosul bisericii. Cele trei personaje din scena «Deissis», despărțite fiecare pe cite un panou și cele 16 chipuri de sfinți militari, au fost desprinse de pe curbura absidelor laterale, ca și imaginea prorocului Solomon, din interiorul uneia dintre turlele mari ale bisericii. În plus, s-a mai păstrat și marea inscripție pictată în 1526, care amintește zugrăvirea bisericii de către Dobromir, din Tîrgoviște⁷.

În însăși biserica lui Neagoe se mai păstrează astăzi doar două crîmpeie de pictură murală originală: îngeri în zbor, de la baza unei dintre turlele mari, iar la Rîmnicu-Vilcea, în palatul episcopal, a ajuns un alt fragment: un cap încoronat cu nimb, probabil al cneazului sîrb Lazăr⁸.

Luete astfel din locul unde fuseseră zugrăvite, aceste câteva fragmente nu ne mai îngăduie să ne facem nici măcar o idee vagă despre aspectul pe care l-a avut ansamblul original al picturilor din biserica episcopală din Curtea de Argeș. Dintr-o descriere mai veche putem reconstitui parțial repartiția scenelor și reprezentărilor pe pereții celor trei părți principale ale monumentului, repartiție care, în liniile ei generale, era cea obișnuită în bisericile din Țara Românească. Dar nu vom afla niciodată cum a știut Dobromir Zugravul să rezolve marea problemă a împărțirii pereților în registre și scene și nici proporția dintre acestea. Faptul însuși că nu ni s-a păstrat nici măcar o scenă întreagă, ne împiedică să cunoaștem modul în care artistul a compus o scenă și a rezolvat, cu mijloacele specifice artei de tradiție bizantină, problemele de perspectivă. Totuși, din puținul ce ni s-a păstrat, putem desluși câteva din calitățile de netăgăduit ale vechiului ansamblu⁹.

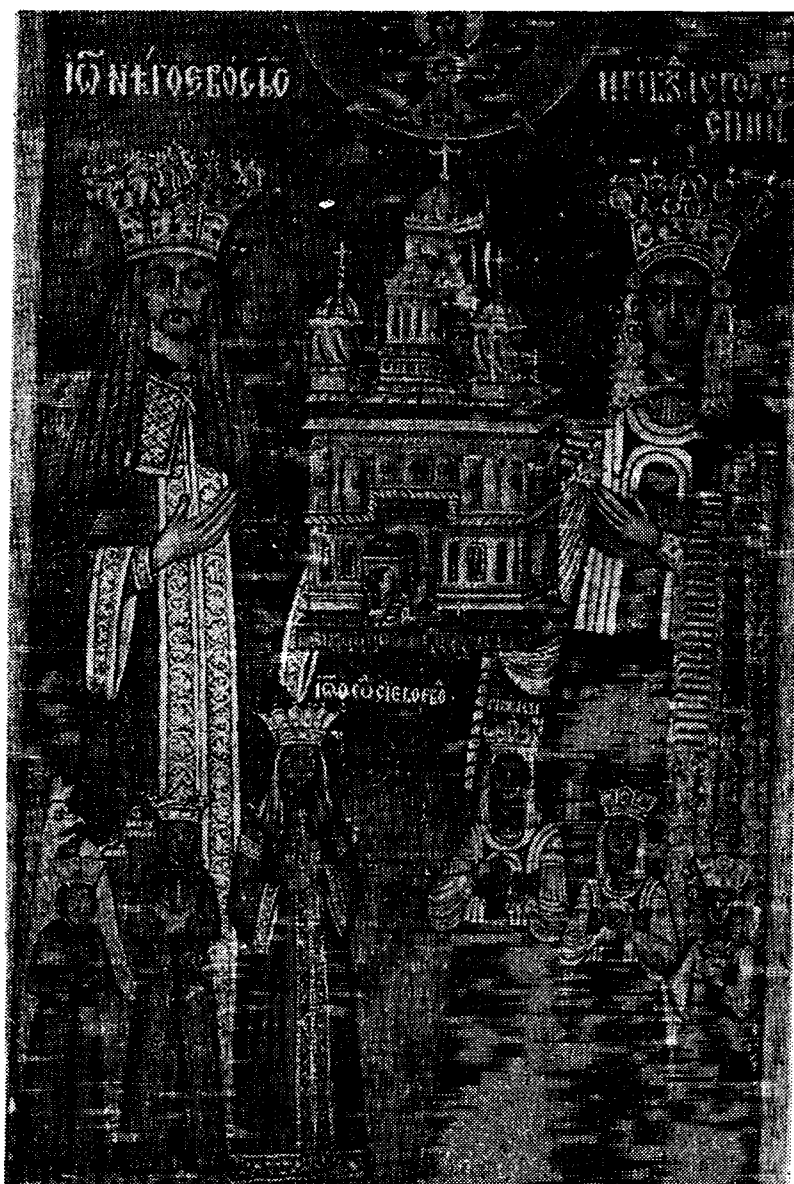
Considerații stilistice. — Mari, dar în deplină proporție cu dimensiunile pereților, personajele registrului de jos păstrează încă o reală majestate, detașându-se de pe verdele intens cu care era reprezentat pămîntul și de albastrul închis al cerului înstelat, păstrînd totuși sensibilă suprafața plană a pereților și lăsînd astfel posibilitatea de a înțelege pe deplin volumul încăperii.

Chipurile, mai ales cele ale sfinților, au o frumusețe senină, poate puțin distantă și rece, numai la câteva dintre portretele de voievozi, prinse probabil pe viu, distingîndu-se o tendință, aproape realistă, de vedere a fizicului personajului reprezentat. Atitudinile și gesturile sînt elegant-solemn, coloritul este viu, fără stridente, așa cum era cerut de semiîntunericul interiorului; aurul era folosit cu dărnicie, dar nu cu risipă, în suprafețe uniforme la nimburile sfinților și în subțiri străfulgerări de

7. Despre Dobromir vezi: Ștefan Meteș, *Din istoria artei religioase române — I, Zugravii bisericilor române* (Extras din «Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice», Secția pentru Transilvania, 1926—1928), Cluj, 1929, p. 27—29 și *Pictura românească în imagini...* p. 42—47.

8. Emil Lăzărescu, *Biserica mîndstirii Argeșului*, Ed. Meridiane, București, 1967, p. 14—15.

9. Vezi Corina Nicolescu, *Biserica mîndstirii Curtea de Argeș, tezaur de artă românească*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXV (1967), nr. 7—8, p. 755—761; Emil Lăzărescu, *op. cit.*, p. 9—10 și 15 și Gr. Ionescu, *Curtea de Argeș. Istoria orașului prin monumentele lui*, București, 1940, p. 118—149.



Biserica lui Neagoe Basarab din Curtea de Argeș. — Frescă înfățișând pe voievodul Neagoe Basarab și doamna Despina, cu copiii lor



Frescă de la Mănăstirea Snagov. — Ctitorii Mircea Ciobanul și Neagoe Basarab (sus); Sfinții Nichita și Iacov (jos)

lumină pe armuri și veșminte. O deplină stăpînire a unui meșteșug de îndelungată tradiție se vedește în maniera în care linia, desăvîrșit mînuită, reușește să sugereze relieful și volumele. Pe scurt, o pictură în care știința meșterului are înțietate față de sentiment pe deplin potrivită cu un monument care, în însăși arhitectura lui, dovedește desăvîrșita cunoaștere a tehnicii sau, mai bine zis, a procedeele tehnice și a mijloacelor artistice de care dispuneau meșterii constructori ai vremii¹⁰.

Toate figurile sînt zvelte, cu expresia calmă și plină de demnitate, cu draperii (bine păstrate la Sfîntul Ioan Botezătorul în scena «Deissis» și la Sfînta Elisabeta) frasate cu cute drepte și plisate, frînte în unghiuri și ușor arcuite pentru a indica rotunjimile corpului, dispuse logic dar fără volum. În aceste figuri regăsim toate caracterele stilistice ale picturii din biserica de la Bălinești, concepția monumentală îmbinată cu un spirit de eleganță, specific picturii Principatelor noastre de la începutul secolului al XV-lea.

Aceleași draperii caracteristice se regăsesc și în scena «Adormirii», mai ales în figurile celor doi Apostoli de la capetele catafalcului pe care este așezată Sfînta Fecioară, în vreme ce figurile centrale și cele din planul al doilea par a fi suferit înnoiri. La figurile singuratec amintite mai sus, ca și la fragmentul din «Cina cea de taină», se poate recunoaște și fondul oliv, peste care e modelată carnația, conform vechii uzanțe bizantine. Pictorul care a executat această pictură semnează, alături de data amintită mai sus, «cu mîna lui Dobromir Zugravul», despre care aflăm că ar fi lucrat — desigur tot în calitate de zugrav și nu de arhitect, cum presupusese N. Iorga¹¹ — și la biserica principală a mînăstirii Bistrița-Vilcea, împreună cu zugravii Dimitrie și Chirtop, lucru terminat la 1 octombrie 7028 (= 1519)¹², cînd probabil cîștigase fama necesară pentru ca Neagoe Basarab să-i încredințeze execuția picturilor la ctitoria sa argeșeană.

Considerat prin prisma deselor solicitări de a zugrăvi monumente atît de importante, ca cele amintite mai sus, pictorul Dobromir «ot Tîrgoviște» apare ca unul dintre meșterii mari ai epocii sale, exponent al mediului artistic de înalt nivel din Muntenia în primul sfert al secolului al XVI-lea.

Dispariția picturilor de la mînăstirea Dealu și de la Bistrița, ca și demontarea în secolul trecut, a picturilor de la Argeș, fac astăzi imposibilă analiza detaliată și concludentă a mijloacelor sale de exprimare, precizarea valorii sale de artist. Puținul păstrat ne îngăduie totuși să facem unele aprecieri asupra artei sale și, deopotrivă, asupra exigenței donatorilor, avînd în vedere mai ales ctitoria lui Neagoe din Curtea de Argeș.

În acest complicat program de idei, Dobromir găsește mijloace potrivite de redare, încălzind hieratismul auster al reprezentării cu ajutorul acordurilor cromatice, cu sărbătorești vibrații de lumină¹³. Imaginile cu teme religioase care s-au păstrat nu permit considerarea ansamblului original; este evident că nu toate figurile au fost pictate de același meșter, Dobromir fiind secundat și aici, ca și la monumentele anterioare, de colegi de breaslă și ucenici.

Picturile de la biserica episcopală din Curtea de Argeș rămîn un monument reprezentativ al artei noastre feudale vechi în general și al picturii bisericesti românești în special, din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

10. E. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 15—16.

11. N. Iorga și G. Balș, *op. cit.*, p. 96.

12. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. II (Studii și documente, XV), București, 1905—1908, p. 81.

13. Cf. *Pictura românească în imagini...* p. 44.

Biserica Mînăstirii Snagov

Mînăstirea Snagov, veche ctitorie domnească, cu o istorie de aproape 600 de ani¹⁴, se numără printre cele mai valoroase monumente din cuprinsul patriei noastre. Așezarea mînăstirească datează de la sfîrșitul secolului al XIV-lea sau de la începutul celui de-al XV-lea¹⁵, iar biserica actuală a fost zidită din temelii de Neagoe Basarab și de Mircea Ciobanul. Pictura murală a fost executată în timpul lui Petru cel Tânăr, pe la 1563. Biserica păstrează, într-o măsură însemnată, frescele din veacul al XVI-lea. Repictări integrale sau parțiale, precum și retușări, mai brutale sau mai discrete, au alterat însă o bună parte din picturile secolului al XVI-lea. De aceea, cu excepția programului iconografic — care poate fi urmărit aproape în întregime —, calitatea artistică a ansamblului nu poate fi apreciată decît în linii foarte generale și cu oarecare aproximație.

Din punct de vedere al ansamblului iconografic, tradiția ortodoxă s-a păstrat integral. Nici o inovație, nici o înstrăinare în desfășurarea tematicii nu separă Snagovul de celelalte ansambluri pictate în aceeași vreme. Din punct de vedere al iconografiei, ansamblul pictat de la Snagov trebuie așezat printre puținele monumente muntenești din secolul al XVI-lea care permit un studiu comparativ cu pictura post-bizantină din țările balcanice.

Altarul, încăpere amplificată de absidele adînci ale proscomidiarului și ale diaconiconului păstrează, cu toate repictările, culoare peste culoare, aproape integral iconografia originală, cu unele amănunte care amintesc de biserica Sfîntului Nicolae domnesc din Curtea de Argeș.

În concha absidiei centrale se află reprezentată Maica Domnului pe tron cu pruncul Iisus în brațe, grupul fiind străjuit de doi sfinți arhangheli. Pe registrul inferior sînt pictate: «Liturgia îngerească», «Împărțășirea Sfinților Apostoli» și șirul marilor Ierarhi (Sfîntul Ioan Gură de Aur, Sfîntul Vasile cel Mare, Sfîntul Atanasie și Sfîntul Chiril al Ierusalimului).

În absida proscomidiarului este reprezentat Mîntuitorul Iisus Hristos — Mare Arhiereu — iar în cea a *diaconiconului*, Maica Domnului cu pruncul Iisus binecuvîntînd. Scenele «Sacrificiul lui Avraam», «Rugul în flăcări», reprezentări de episcopi, papi și diaconi, completează bogata pictură a altarului mînăstirii Snagov¹⁶.

Naosul, și el parțial repictat (între anii 1813—1815), prezintă obișnuitele scene din viața, patimile și minunile Domnului precum și scene din viața Sfintei Fecioare Maria.

În concha absidelor laterale sînt zugrăvite, la nord, «Nașterea Domnului», iar la sud «Învierea». Pe peretele de vest, deasupra ușii de intrare în naos, este pictată o amplă și frumos echilibrată scenă, «Adormirea Maicii Domnului», scenă nelipsită în bisericile vremii.

O «Deissis» — și aceasta nelipsită din ansamblurile naosului bisericilor muntenești —, o serie de sfinți, printre care sfinți militari (Sfinții Gheorghe, Dimitrie, Teodor Tiron, Teodor Stratilat), completează iconografia naosului. Între registrele de scene sînt așezate medalioane cu chipuri de sfinți, foarte frumos pictate. Este de re-

14. Pr. N. Șerbănescu, *Istoria mînăstirii Snagov*, București, 1944 ; V. Brătulescu, *Mînăstirea Snagov*, București, 1933 ; Mircea Deac, *Mînăstirea Snagov*, Ed. Meridiane, București, 1969.

15. Amintită în documente la 1409—1418, cînd Mircea cel Bătrîn îi spune «mînăstirea doamnei mele», cf. *Documente privind Istoria României...* secolele XIII—XV, p. 56 ; Arhivele Statului București, *Fondul Peceți*, nr. 65. 16. Mircea Deac, *op. cit.*, p. 26—27.

marcat, în mod deosebit, sobrietatea ansamblului pictat de la mînăstirea Snagov care nu prezintă nici un fel de decorație geometrică sau florală.

Iconografia pronaosului vădește evident înrudiri cu cea a pronaosului bisericii mari de la Cozia, lucru firesc fiind vorba de o biserică mînăstirească. Părțile superioare ale pronaosului sînt decorate cu «Acatistul Maicii Domnului», cu «Viețile sfinților» și cu Sinoadele Ecumenice. Numeroși sfinți, martiri, teologi, profeti ș.a. — printre cei mai reprezentativi ai lumii ortodoxe — decorează registrul inferior al pereților, stîlpii care susțin bolțile și pandantivii turlilor.

Pictată pe două registre, deasupra ușii de intrare, scena «Prezentării la templu a Maicii Domnului» (hramul mînăstirii) vădește calități de monumentalitate, destul de rare în pictura muntească a secolului al XVI-lea. Un frumos șir de sfinte femei completează această bogată galerie de personaje izolate, fapt care constituie o altă caracteristică a picturii mînăstirii Snagov.

Repictate culoare peste culoare, *portretele ctitoricești* ocupă la Snagov peretele de vest, atît al pronaosului cît și al naosului. Ca așezare, de altfel și ca tratare stilistică, aceste portrete sînt foarte asemănătoare cu cele din pronaosul Mînăstirii Tismana. Personajele reprezentate sînt: Neagoe Basarab și Mircea Ciobanul (ținînd biserică), Teodosie voievod (fiul lui Neagoe Basarab), Petru cel Tînăr (în timpul căruia s-a pictat biserică) și frații săi Radu voievod și Mircea voievod. Ca tipologie, îmbrăcăminte și așezare, personajele ctitoricești, deși foarte alterate de repictarea ulterioară, rămîn frumoase exemplare ale unui gen atît de important în pictura muntească¹⁷.

Considerații stilistice. — Este sigur că pictura bisericii Mînăstirii Snagov se integrează grupului stilistic din care fac parte biserică episcopală din Curtea de Argeș (1517—1526), pictată de Dobromir Zugravul din Tirgoviște și pronaosul bisericii Mînăstirii Tismana (1564). Este vorba însă de o artă vădit îndepărtată de Bizanțul epocii Paleologilor.

Artistul care a lucrat la Snagov — ca cei de la Argeș și Tismana — a fost preocupat să realizeze chipuri cu trăsături regulate, de un tip de frumusețe profundă, lipsită însă de intensitatea expresivă. Puțin comunicativă, statică chiar, de un hieratism nu lipsit de noblețe, pictura mînăstirii Snagov are evidente calități decorative și este armonios adaptată suprafețelor pe care le decorează. Personajele au trupuri înalte, bine proporționate, cu gesturi elegante și în același timp sigure; faldurile îmbrăcăminteii vădesc o excelentă cunoaștere a efectelor liniare. Desenul joacă, în această pictură, un rol deosebit de însemnat, siguranța și viguroasa lui cursivitate reușind să construiască personaje nu numai perfect echilibrate dar și atrăgătoare prin eleganta lor stabilitate¹⁸.

Culoarea, mată, cu nuanțe calde și catifelate — galben, auriu, roșu-portocaliu, verde măsliniu, cafeniu și albastru-gri — așezată pe suprafețe întinse, este extrem de armonios distribuită, fără stridente și fără monotonie. Una din calitățile evidente ale picturii de la Snagov este valorificarea desenului prin culoare care, la rîndu-i, printr-o nuanțare corectă, subtilă uneori, atenuază duritatea desenului. O altă calitate a acestei picturi, este simplitatea și claritatea compozițiilor. Personaje puține se profilează pe sobre elemente de arhitectură, cu rol strict decorativ. Accentul întregii picturi cade pe compunerea cît mai clară a personajelor și grupurilor în contextul compoziției iconografice. Pare cert că artistul căruia i se datorează ansamblul

17. *Pictura românească în imagini...* p. 76—78.

18. Mircea Deac, *op. cit.*, p. 26.

de la Snagov¹⁹ și-a desăvârșit învățătura într-un mediu în care tradiția post-bizantină primise, dacă nu influențe directe, în orice caz sugestii din lumea apuseană (poate din ambianța artistică dalmatină).

Adevărata valoare a picturii de la Snagov nu va putea fi dată la iveală decât în urma unor restaurări îngrijite și amănunțite. Această pictură reprezintă unul dintre cele mai bogate și mai interesante ansambluri de pictură munteană din secolul al XVI-lea, încă atât de puțin cunoscută în semnificația sa artistică și culturală²⁰.

Biserica Mănăstirii Bucovăț (județul Dolj)

Mănăstirea Bucovăț, situată în comuna Mofleni, lângă Craiova, cunoscută și sub numele de mănăstirea «Sfântul Nicolae» sau «Coșuna», a fost construită de Ștefan Clucerul și de fiul său Pârveu la 1571—1572²¹. Pictura monumentului a fost executată în anul 1574²². O recentă restaurare a picturii, efectuată în 1970, de către pictorul Tr. Trestioreanu, sub egida Direcției Muzeelor, a dat la iveală acolo unde se mai păstra sub stratul unei repictări din 1873, stratul original de pictură datînd din secolul al XVI-lea²³.

*Programul iconografic*²⁴. — În decursul timpului, biserica a suferit diverse degradări. Avaria cea mai gravă a fost desigur dărîmarea turlei în urma unui cutremur din 1838, împrejurare care a cauzat și distrugerea totală sau parțială a unor porțiuni din pictura naosului, în special în registrele superioare. Totuși, cu excepția turlei, programul iconografic poate fi urmărit fără dificultate. Repictarea din 1873 a respectat — acolo unde se păstra — distribuția iconografică, intervenind doar asupra figurilor din scenele propriu-zise.

Altarul. — În concha absidei și pe bolta altarului pictura este distrusă, dar se mai păstrează o porțiune din partea inferioară a unei compoziții care permite să deducem că aici era reprezentată *Sfînta Fecioară Maria cu pruncul în brațe*, adorată de doi îngeri și de alte două personaje (poate profetii David și Solomon, ca la bolnița Bistriței). Următorul registru cuprinde «Liturghia îngerească». În axul absidei altarului se află masa altarului cu un baldachin sub care a figurat, în stînga și în dreapta, Iisus înveșmîntat în sacos arhieresc, binecuvîntînd plecarea și sosirea cortegiului de îngeri²⁵. Registrul următor este despărțit de fereastra din ax, deasupra căruia apare un serafim. În stînga, la nord, apare «Împărtășirea cu pîine a Apostolilor» iar în dreapta, la sud, «Împărtășirea cu vin»²⁶. În ambele părți, Iisus este reprezentat sub un baldachin, în costum antic. Procesiunea Sfinților Apostoli (șase de fiecare parte) se desfășoară amplu, nestingherit.

Încăperile anexe ale altarului²⁷ mai păstrează cîteva fragmente din pictura originală. În proscomidiar, pe peretele de vest, se mai poate descifra «Viziunea Sfîntului Petru din Alexandria», în care Iisus apare reprezentat matur, cu barbă. În nișa din peretele de nord, urme vagi din scena «Punerea în mormînt a lui Iisus», nu în redarea complexă, ci Iisus bust, susținut de Sfînta Fecioară Maria și de Sfîntul Apostol

19. *Pictura românească în imagini...* p. 77. 20. Mircea Deac, *op. cit.*, p. 30.

21. Amintită prima oară în documente la 1571 decembrie 29. Cf. *Documente...* secolul, XVI, vol. IV, p. 52; N. Stoicescu, *Bibliografa monumentelor de artă feudală din România, A. Țara Românească*, vol. I, București, 1970, p. 124, nota 178. 22. *Ibidem*, p. 103.

23. Carmen-Laura Dumitrescu, *Pictura de la Bucovăț*, în «B.C.M.I.», XL (1971), nr. 1, p. 63.

24. Vezi schema iconografică — cuprinzînd unele inexactități — la Prof. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 116—118.

25. Carmen-Laura Dumitrescu, *op. cit.*, p. 67, fig. 5. 26. *Ibidem*, fig. 6.

27. În mod inexplicabil, I. D. Ștefănescu (*op. cit.*, p. 117 și 119) afirmă, că diaconiconul a servit drept proscomidiar și invers.

Ioan. În diaconicon se mai păstrează un medalion cu Iisus Emanuel bust, pe boltă, iar pe pereți chipuri de serafimi și un înger cu ripide.

Pictura naosului. — Aici, semicalotele absidelor laterale cuprind două compoziții complexe care se completează reciproc. În concha de nord, o «Anastasis» — Înviere, din păcate destul de deteriorată și alterată de repictări, îngăduie totuși să vedem în centru reprezentarea clasică a Învierii, sub forma pogorîrii Domnului la iad, Mîntuitorul fiind înfățișat călcînd peste porțile iadului și întinzînd mîinile lui Adam și Evei, în spatele cărora sînt grupați, de o parte, regii, profeții și Sfîntul Ioan Botezătorul, iar de alta, o ceată de femei și bărbați.

Concha de sud, masiv repictată, cuprinde o reprezentare derivată din scena «Judecării de apoi», care poate fi de fapt și o reprezentare a Duminicii Tuturor Sfinților. Sus, în centru, Iisus tronînd în mandorlă, purtată de doi îngeri, așa cum apare în scena Înălțării. Dedesubt, tronul Hetimasiei, simbol al Sfintei Treimi și al celei de a doua veniri a lui Iisus, adorat, în stînga și în dreapta, de Sfînta Fecioară Maria și de Sfîntul Ioan Botezătorul (scena «Deissis»), iar mai jos de către Adam și Eva îngenuchiați. Părțile laterale și partea inferioară a compoziției sînt alcătuite din cortegiul tuturor sfinților, încheiat în centru de Sfinții Constantin și Elena, susținînd Sfînta Cruce. De fapt, este vorba aici de reinterpretarea de sine stătătoare a registrelor superioare ale scenelor: Judecării de apoi, Deissis, Hetimasia și cetele dreptilor²⁸. Astfel, calota absidei de nord, prin scena Învierii, consemnează momentul eliberării dreptilor și prima venire a lui Iisus, în vreme ce calota absidei de sud ilustrează așteptarea celei de a doua veniri (Judecata de apoi).

Registrul superior al pereților absidelor naosului este consacrat ciclului «Pătimile Domnului», dar trebuie să subliniem că cele 14 scene alese pentru a ilustra acest ciclu nu se succed într-o ordine perfect cronologică ci par a fi amplasate după fantezia pictorului, criteriul fiind probabil acela de a amplasa în locurile cele mai accesibile privirii, episoadele cele mai semnificative.

Pornind de la pilastrul de nord-vest către est, avem următoarea succesiune: «Judecata lui Pilat», «Cina cea de taină», «Spălarea picioarelor ucenicilor», «Batjocorirea lui Iisus»²⁹, «Urcarea pe cruce», «Iuda restituind arginții», iar pe latura de nord-est este o scenă cam ștearsă, care pare să fi fost «Rugăciunea de pe munte» (sau «Spînzurarea lui Iuda»?).

Pe latura de sud a naosului apar, începînd de la pilastrul de sud-est către vest: «Lepădarea lui Petru», «Împărțirea hainelor lui Iisus între ostași», «Răstignirea Domnului», «Coborîrea de pe cruce», «Plîngerea», «Iisus judecat de Ana și Caiafa» și «Mormîntul păzit de soldații romani»³⁰.

Pe timpanul peretelui de vest nu se mai distinge nimic³¹.

Sub timpan, registrul corespunzător «Patimilor» cuprinde, în centru, scena «Adormirea Maicii Domnului», la sud «Vestirea morții Sfintei Fecioare Maria» și la nord o scenă ciudată și deteriorată care, în primul moment poate fi luată drept «Înălțarea Fecioarei», dar la o analiză mai atentă pare a fi mai degrabă «Iisus în mandorlă arătîndu-se femeilor purtătoare de mir». Scena nu se integrează alături de «Adormirea Maicii

28. Carmen-Laura Dumitrescu (*op. cit.*, p. 67, nota 37 și p. 72, fig. 16) consideră, pe nedrept, această scenă de origină occidentală.

29. *Ibidem*, p. 71, fig. 15. 30. *Ibidem*, fig. 14.

31. I. D. Ștefănescu, *op. cit.*, p. 117, plasa aici scena «Răstignirea», deși ea există în registrul «Patimilor». Cf. Carmen-Laura Dumitrescu, *op. cit.*, p. 67, nota 38.

Domnului», dar cum în registrul patimilor întâlnim și alte libertăți de repartitie iconografică, nu este exclusă nici această ciudățenie.

Pronaosul. — Pronaosul, pictat la o dată ceva mai târzie, poate în secolul al XVII-lea, este total repictat, picturile din secolul al XIX-lea nemaipăstrând nimic din linia, aerul și valoarea picturilor originale ale veacului al XVI-lea. Ceva mai bine s-a păstrat tabloul votiv, un tablou de familie, cu caracter aulic, unde întâlnim pe Alexandru voievod, urmat de Mihnea, pictat copil, la nord, și pe Miloș voievod, Vlad, fiul său și Petru Șchiopul la sud de ușă (de la sud spre nord).

În afară de tabloul votiv, cu Ștefan și Pîrvu susținând macheta bisericii, restul pronaosului are o decorație care se rezumă la o singură temă: «Sinaxarul» sau «Calendarul liturgic». Ilustrația începe pe calotele bolții și continuă în jos în registre suprapuse. Fiecare zi are o căsuță separată cu scena unui martir sau a sărbătorii respective, redusă la reprezentarea cea mai succintă. Semnele zodiacului marchează începutul lunilor.

Considerații stilistice. — Zugrăvirea altarului și a naosului bisericii Mînăstirii Bucovăț se datorește unei echipe de zugrăvi, distinctă de aceea care a pictat pronaosul la o dată puțin mai târzie. Diferențele sînt evidente nu numai în desen, ci și în colorit. Un amănunt care atrage imediat atenția este culoarea de fond diferită: în naos un albastru vînat spre cenușiu, în pronaos un albastru negricios.

Echipele care au pictat în 1574 altarul și naosul pare că au fost conduse de cel puțin doi meșteri (sau un meșter și o calfă). Meșterul principal este autorul frizelor din altar cu «Liturgia îngerească» și «Împărtășirea Apostolilor» și tot el este autorul registrului inferior din naos, cu «Deissis», sfinții militari și cei de alte categorii. Pe perețele de vest al naosului i se pot atribui în mod cert: «Adormirea Maciei Domnului» și portretele voievozilor din registrul inferior. Este un meșter înzestrat din punct de vedere artistic cu un desen sigur și degajat, practicînd cu sensibilitate tehnica modelului în manieră bizantină, cu umbre catifelte verzui pe oculul pielii și cu tranziții subtile între planuri. Siluetele sînt lungi, cu capul mic în raport cu trupul, cu minile și picioarele elegant desenate și au o corporalitate bine pusă în valoare de drapajele ample, lipsite de rigiditate. Stilul său, în cadrul manierei post-bizantine, este mai degrabă pictural. Culoarele folosite sînt plăcut armonizate în tonalități discrete, fără stridente, uneori transparente. El știe să individualizeze figurile și cîteva capete³²: Miloș voievod, Iisus și Sfînta Fecioară din scena «Deissis», Sfîntul Alexie sînt remarcabile prin noblețea expresiei și finețea trăsăturilor. Chipul unui sfînt militar tînăr, din absida de nord (Sfîntul Nestor?) amintește prin expresia sa melancolică de un războinic, pe Sfîntul Lupus de la biserica domnească din Argeș³³.

Biserica Mînăstirii Stănești (județul Vîlcea)

Mînăstirea Stănești din județul Vîlcea a fost construită de Giura Logofătul și Mogoș Banul, cu familia Buzescu, în 1536³⁴, fiind refăcută și completată cu chilii de boierii Buzești la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea³⁵.

32. *Ibidem*, p. 64, fig. 1; p. 70, fig. 11, p. 71, fig. 12 și 13.

33. Ana-Maria Muzicescu și Gr. Ionescu, *op. cit.*, p. 25.

34. Data pisaniei, confirmată și de un document de la începutul secolului al XVII-lea, în care se afirmă că a fost construită de strămoșii boierilor Buzești » Mogoș banul, fiul său Mogoș spătarul și Giura logofătul la 1536—1537. Cf. *Documente*, secolul XVII, vol. II, p. 340; vezi și documentul din 1692 martie 8, cf. Arhivele Statului București, mss. 725, filele 1—4.

35. *Documente...* secolul XVII, vol. I, p. 425.

Astăzi, biserica fostei minăstiri Stănești este biserică parohială a satului Lungești, județul Vilcea.

Biserica minăstirii Stănești păstrează fresca originală, datorată zugravului Eratudi din Tîrgoviște (Eratudi Zografos apo tin Tîrgovistu) deci un grec, venit din sudul Dunării și aparținînd școlii cretane³⁶.

Programul iconografic este cel tradițional. Nu se observă nici o înstrăinare de la erminia bizantină în desfășurarea tematică. Întrucît în pronaosul bisericii avem mai multe note caracteristice, în comparație cu alte biserici studiate, ne vom ocupa numai de pictura pronaosului, de tabloul votiv.

Peretele ctitorilor se împarte în trei grupe distincte³⁷:

a) Pe peretele nordic, deasupra celor două morminte din stînga, sînt zugrăviți: la stînga Giura Logofătul ținînd biserica, la dreapta doamna Vilaia, soția lui, care cu o mînă ține biserica iar cu cealaltă o altă jupineasă, de aceeași talie cu ea, deasupra căreia este inscripția «dăsta ego (fiica ei) Maria». Lîngă capul lui Giura este inscripția «Giura logofăt», iar lîngă Vilaia «jupînița ego Vilae».

Între Giura și Vilaia, deci sub biserică, și de o talie mult mai scundă sînt zugrăviți patru copii: Preda, Horvath, Mogoș și Maria.

Picturile sînt destul de bine conservate și inscripțiile citețe. Ele aduc mărturia unei căsătorii anterioare a Vilaei, din care rezultă o fiică, Maria, însă numele primului soț nu ne este cunoscut³⁸. De asemenea este necunoscută și această primă Marie, căci mama celor trei frați Buzești, deci soția lui Radu I Buzea armașul, a fost cea de a doua Marie, fiica lui Giura (prin faptul că Giura este numit de Buzești strămoșul lor).

b) A doua grupă de portrete se află pe peretele vestic al pronaosului. Ea prezintă numai doi bărbați: Mogoș banul și fiul său Mogoș spătarul. Între ei se află inscripția «Eu robul Tău Stăpine Iisuse Hristoase, miluește-mă pe mine Mogoș fost ban și pe fiul meu Mogoș, fost spătar». Picturile din acest grup sînt bine conservate, liniile aproape desăvîrșite, culorile bine plasate și frumos îmbinate.

c) Pe peretele sudic în dreptul mormintelor lor se află zugrăvite chipurile lui Stroe Buzescu și al Simei, soția lui.

d) O a patra grupă, așezată pe peretele despărțitor dintre naos și pronaos reprezintă un bărbat și o femeie, cu o inscripție din care se pot descifra cuvintele: «Dumnezeule, miluește pe robul tău... Iure fost logofăt și pe jupînița lui, Dumitra»³⁹. Acest personaj trebuie deosebit de Giura logofătul, ctitorul bisericii. Un alt logofăt cu acest nume nu ne este cunoscut în secolul al XVI-lea. Întîlnim însă în zilele lui Nicolae Petrașco (noiembrie 1599 — septembrie 1600), un Giura postelnic care revendică satul

36. I. D. Traianescu, *Schitul Stănești (Vilcea)*, în: «B.C.M.I.», IV (1911), p. 14; N. Iorga, *Inscripții...* I, p. 168—169; V. Brătulescu, *Zugravi de biserici în Ottenia în secolul al XVI-lea*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963), nr. 3—4, p. 197—199; Același, *Zugravi de biserici în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea*, în «Glasul Bisericii», XVII (1969), nr. 3—4, p. 273 și I. Barnea, *Cultura în cuprinsul mitropoliei Ungro-Vlahiei B. Artele*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVII (1959), nr. 7—10, p. 868.

37. P. V. Năsturel, *Picturile votive de la minăstirea Stănești, județul Vilcea*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», XIV, p. 40—41.

38. Dan Pleșia, *Contribuții la istoricul minăstirii Stănești (Vilcea) și a ctitorilor ei*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), nr. 5—6, p. 411, nota 31.

39. P. V. Năsturel, *op. cit.*, p. 38

Nebuna de pe riu de la Radu din Desa⁴⁰ și care pare identic cu Giura clucerul menționat mai sus.

Trebuie relevat locul puțin obișnuit unde se află aceste două portrete — în naos —, cu toate că atât peretele apusean de la dreapta intrării cât și parte din cel sudic — locuri obișnuite pentru portretele ctitoricești — nu au portrete votive⁴¹.

*

După cum se poate constata din cele expuse mai sus, pictura bisericească din Muntenia și Oltenia din secolul al XVI-lea a cunoscut o efervescentă deosebită, o evoluție artistică originală, cu numeroase realizări.

Pictura religioasă a acestui secol are un profil propriu, de neconfundat, exprimând în același timp un anumit gust, un anumit program propriu mealegurilor respective, neputindu-se face nici o apropiere, nici o corespondență ca atare dincolo de hotarele țării.

Picturile păstrate de la principalele monumente — cele mai reprezentative — ale secolului al XVI-lea și anume: biserica lui Neagoe din Curtea de Argeș, biserica Mînăstirii Snagov, biserica fostei Mînăstiri Bucovăț sau cea a fostei Mînăstiri Stănești (județul Vâlcea) oferă celor care le analizează cu atenție și cu spirit critic un program iconografic complex.

Din punct de vedere iconografic, tradiția ortodoxă se păstrează integral la toate aceste monumente. Nu am găsit, după cum s-a putut observa din cele de pînă acum, nici o inovație, nici o depărtare cît de mică de la erminia bizantină tradițională.

Începutul secolului este marcat de personalitatea excepțională a zugravului Dobromir din Tîrgoviște, autorul picturilor de la mînăstirile Tismana, Dealu, Bistrița și Curtea de Argeș, el fiind unul dintre pictorii cei mai mari ai epocii sale, înzestrat cu un talent deosebit, cu o mînă sigură, realizînd un desen fin și bine proporționat.

În concluzie, pictura bisericească românească din Muntenia și Oltenia în secolul al XVI-lea înscrie un moment deosebit de important în cultura și arta religioasă a patriei noastre.

Pr. Doctorand ȘTEFAN-VLĂDUȚ VASILIU

40. Vezi documentul din 1577. Cf. *Documente... secolele XVI—XVII*, p. 273.

41. Dan Pleșia, *op. cit.*, p. 412.

DATE NOI ÎN LEGĂTURĂ CU INCUNABULUL SLAVON DE LA BISERICA „SFÎNTUL NICOLAE“ DIN ȘCHEII-BRAȘOVULUI

După cum s-a mai relatat cu alte ocazii¹, în Biblioteca Bisericii «Sfântul Nicolae» din Șcheii-Brașovului, recent, în urma unor amănunțite cercetări, printre cele 1250 de manuscrise și cărți vechi, a fost identificată cea mai veche carte slavonă, tipărită cu litere chirilice. Este vorba de *Triodul-Penticostar*, tipărit în Cracovia, la anul 1491, de Schweipoldt Fyol, considerat primul tipograf din lume care a imprimat cărți în limba slavonă cu caractere chirilice².

Virgil Molin, ocupându-se într-un studiu special de tiparnița de la Cracovia³, se referă la multiplele probleme ce se pun în legătură cu tipărițiile scoase la lumină de sub teascurile acestei tiparnițe, subliniind greutatea formulării unor concluzii obiective, deoarece «...nici unul din incunabulele de la Cracovia nu se află în bibliotecile noastre, nici măcar ca fragmente...». Același lucru îl afirmă și istoricii P. P. Pănaiteșcu și L. Demeny : «...căci nici un exemplar din aceste cărți (de la Cracovia — n.n.) n-au fost descoperite în bibliotecile vreunei mănăstiri din Moldova sau Valahia»⁴.

Dată fiind extrema importanță ce o prezintă incunabulul descoperit, ne simțim obligați să revenim asupra problemelor ce le ridică tipărirea acestei cărți, în primul rând în legătură cu Schweipoldt Fyol : ce anume, pentru cine și în ce condiții a tipărit el în chirilică slavonă la Cracovia ?

Despre originea acestui tipograf au existat multe presupuneri și controverse. S-a susținut că era polonez, însă «cercetări mai recente au stabilit certitudinea originii germane»⁵. Biografiile și numeroșii cercetători nu pot preciza încă data venirii sale la Cracovia. La început, Schweipoldt n-a fost tipograf, ci giuvaergiu, fiind înfilit în acte ca făcând parte din această breaslă. Venind la Cracovia, s-a decis să înființeze o tiparniță, în care să imprime, pentru prima dată, cărți slavo-bisericești, cu litere chirilice.

Trebuie avut însă în vedere, că în această perioadă (1488—1490) când Fyol și cu angajatul său Borsdorf din Braunschweig, renumit xilograf, au început să sape matrițele, nu se tipărise încă cu «buchii chirilice» care ar fi putut să le servească de model. Erau cunoscute doar glagoliticele.

Așa cum a subliniat V. Molin, meritul lui Schweipoldt Fyol este că a știut să meargă la sursa izvoarelor autentice, care era Moldova cu renumitele ei școli de cali-

1. Date asupra identificării cărții a se vedea la : Mihai Manolache, *Cea mai veche tipăritură slavonă cu caractere chirilice din țară*, în «Drum Nou», nr. 8340/11 nov. 1971, p. 2 ; Prof. Dr. Emil Micu, Prof. Dr. Ioan Radu Mircea, *Un incunabul unicat în bibliotecile noastre*, în «Scîntela», nr. 9048/4 febr. 1972, p. 4 ; Petru Istrate și Mihai Manolache, *Un valoros incunabul slavon cu caractere chirilice, descoperit la Brașov*, în «Astra», nr. 2/1972 ; Catina Muscan, *Incunabulul de la Șcheii-Brașovului*, în «Magazin», XVI, nr. 752/1972.

2. L. Demeny, *Imprimeria chirilică a lui Macarie din Țara Românească*, în «Revue roumaine d'histoire», VIII, 1969, nr. 3, București, p. 549.

3. V. Molin, *Precizări în legătură cu tiparnița de cărți slavo-bisericești de la Cracovia*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1970), nr. 7—8, p. 749—763.

4. L. Demeny, *art. cit.*, p. 553.

5. V. Molin, *art. cit.*, p. 750.

grafi-copiști și miniaturiști. Operele ieșite din aceste școli se bucurau de mare prestigiu în lumea slavonă. «Deși pentru Cracovia ar fi fost poate mai lesnicios să folosească drept manuscris-model, cărțile folosite în părțile ucrainiene, totuși cele moldovenești aveau precădere datorită stilului grafic excepțional»⁶. Sublinierea acestui lucru este semnificativă, deoarece grafica moldovenească prezenta litere atât de artistic executate încât egalau literele de tipar. Numai după un asemenea izvod tehnic excepțional, cei doi xilografi și matriteri au putut realiza literele cirilice de care aveau nevoie.

Că tipograful amintit s-a folosit de manuscrisele moldovenești, ca izvor tehnic, nu este numai o presupunere a noastră sau a altor istorici, ci se poate demonstra cu probe, dacă încercăm un fel de expertiză grafică. Comparând forma literelor din tipărișturile lui Fyol cu chirilica specifică manuscriselor moldovenești, remarcăm o evidentă identitate în configurarea unor litere, fapt care ne conduce la concluzia că aceste manuscrise au servit ca model lui Schweipoldt Fyol. Luăm ca obiect de comparație literele redată în incunabulul identificat, cu literele manuscrisului *Tetraevangelul* miniat, copiat de Matias Logofătul la 1560, pe vremea domnitorului Alexandru Lăpușneanu, la mănăstirea Rișca⁷, manuscris ce a fost la rîndul său întocmit în mod sigur⁸, după «Tetraevangelul» slavo-grec al lui *Gavril Uric*, în anul 1429. Asemănarea literelor: M, Z, R, T, diftongul OU, din cele două lucrări este de necontestat. Reținem deci că arta miniaturală și caligrafică din Moldova a determinat factura grafică a primelor incunabule chirilice⁹.

În ceea ce privește finanțarea și comandarea operei lui Fyol, cercetătorul V. Molin, pe bază de documente, infirmă presupunerea lui Sobolevski că tipografia de la Cracovia ar fi avut drept comanditar vreun voievod român, afirmînd: «Singularul care a comandat a fost magnatul levotcean Thurza Cu îndrumarea și sprijinul material al acestuia a dăinuit întreprinderea pînă la prăbușirea ei»¹⁰. Iată motivele mai importante prin care se susține această ipoteză. Thurza este acela care a făcut uz de tot prestigiul și influența sa, stăruind să scoată pe Fyol din temniță. A depus o cautiune considerabilă de 1.000 guldeni și a mai dat o scrisoare de garanție, asigurînd inchiziția că Fyol nu va dispărea din Cracovia pînă nu-și va lămurii situația. Tot el a făcut cerere pentru ridicarea sechestrului pus pe cărțile găsite de inchiziție la Fyol, cerînd libera lor difuzare, invocînd dreptul de proprietate. Thurza, este acela care intervine, deci, pentru soluționarea situației nefaste a lui Schweipoldt Fyol și nu altcineva, de unde concluzia că el a fost comanditarul și finanțatorul operei lui Fyol.

Deși argumentele sînt de necontestat în ceea ce privește autorul financiar al operei respective, înclinăm să credem că în rîndul autorilor morali trebuie pus la locul de cînstă voievodul Moldovei, Ștefan cel Mare. Fără îndoială că înainte de a începe opera sa tipografică Fyol sau finanțatorul său Thurza s-au gîndit și la piața de desfacere, iar țările române, ca țări ortodoxe, nu puteau fi trecute cu vederea din planul lor comercial. Faptul că la Brașov s-a găsit una din lucrările de la Cracovia întărește supoziția noastră și ne obligă să amintim aici de legăturile culturale directe dintre Brașov și Cracovia la începutul secolului al XVI-lea.

6. *Ibidem*, p. 755. 7. Manuscrisul se află expus în Muzeul din Șcheii-Brașovului.

8. L. Demeny, *Inceputurile miniaturisticii române*, în «Magazin istoric», V, 1971, nr. 1 (46), p. 37.

9. V. Molin, *Tradiția artistică a Moldovei în tipărișturile lui Macarie*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXV (1959), nr. 5—6, p. 440. 10. *Idem*, p. 750—752.

Marele reformator brașovean Iohannes Honterus (1498—1549) cunoscuse Cracovia, de unde plecase la Basel atras de marele curent al gândirii umaniste reformatoare¹¹. Între anii 1530—1534, Honterus și-a tipărit în două editii renumita sa *Cosmografie*, considerată ca cel mai important manual european de astronomie și geografie, retipărit mai târziu, în versuri, la Brașov, în anii 1541—1542, ca și în celelalte țări ale Europei, în numeroase editii. Dar mai important este faptul că după ce Honterus își deschide tipografia proprie la Brașov (1533), el folosește, timp de un deceniu, hîrtie adusă din Polonia¹².

De asemenea, nu trebuie trecut cu vederea că meșterul principal al Morii de hîrtie din Brașov, înființată în anul 1546, a fost polonez: Hans Fruhe.

Toate aceste legături de persoane și de materiale cărturărești erau întreținute prin căruțași experimentați, ca cei din Șcheii-Brașovului, Rîșnov, Zărnești, atît de renumiți prin chervanele lor care străbăteau toate drumurile comerciale ale Europei. În felul acesta ar fi putut ajunge în Brașov și Țara Bîrsei și alte cărți sau manuscrise din Polonia, Moldova și Maramureș, cumpărate acolo și revândute la întoarcerea cărturarilor locali. Așa s-ar explica și cumpărarea tipăriturii de care noi ne ocupăm de către un preot din Rîșnov. Dacă nu l-au cumpărat cei din Brașov, se presupune că aveau suficiente cărți liturgice și erau foarte suspicioși sub raportul dogmatic față de tot ce venea pe linie extraortodoxă. Preoții de la sate nu aveau cărți sau manuscrise suficiente, ci oficiau slujbele după cele învățate pe de rost, deci intrarea în posesia unei tipărituri de cult era un act de o mare importanță.

Pe de altă parte, trebuie reținut faptul că orașul Brașov era în strînse legături politice și economice cu Moldova, începînd încă din perioada lui Alexandru cel Bun, care a acordat brașovenilor primul privilegiu comercial, care a fost confirmat și completat ulterior de diferiți voievozi, printre care amintim privilegiul comercial din anul 1458 acordat de Ștefan cel Mare. În același timp, tot din perioada lui Alexandru cel Bun, Moldova, pe baza privilegiilor comerciale, era în strînse legături economice cu diferite centre ale Poloniei, înlesnind, prin aceasta, vehicularea mărfurilor poloneze în Moldova și de aici mai departe prin negustorii brașoveni pînă în orașul lor de la poalele Timpei. Diferite documente în limba germană atestă că în ultimul deceniu al veacului al XV-lea, pentru desfășurarea unei bogate activități muzicale la Brașov, au fost importate din Polonia instrumente muzicale. Deci datorită acestor relații nu e de mirare că tipăritura lui Fyol a fost adusă în Țara Bîrsei, întii la Rîșnov, apoi la Brașov.

*

Și acum să ne referim direct la incunabul.

Triodul-Penticostar de la Cracovia, existent în Biblioteca Muzeului Bisericii «Sfințul Nicolae» din Șcheii-Brașovului, este legat în coperte de lemn, îmbrăcate cu piele neagră. Cartea cuprinde 361 de foi, avînd dimensiunile: 30,4 × 20,5 cm. Pe fiecare pagină se găsesc 30 de rînduri. Hîrtia are mai multe tipuri de filigran. Titlurile, vignetele și inițialele frumos stilizate sînt redade cu roșu. Pe unele pagini se află cîteva însemnări în limba slavonă. Cea mai importantă însemnare se găsește pe prima pagină. Din

11. Carl Göllner, *Siebenbürgische Städte in Mittelalter*, București, 1971, p. 99: «Der Strom der neuen Ideen, der Olachus in den Niederlanden ergriffen hatte, führte mittlerweile Honterus aus Krakau zu einem bedeutenden Sammelbecken humanistischen Denkens, nach Basel».

12. Carl Göllner, *op. cit.*, p. 109: «Das Papier für seine Druckerei hatte Honterus ein volles Jahrzehnt aus Polen bezogen, bis schliesslich die Stadtrichter Johann Fuchs und Johann Benckner 1546 in Kronstadt eine Papiermühle errichteten».

cuprinsul ei rezultă că această carte a fost cumpărată în anul 1541 de popa Smadul sin Aldea din Rîșnov, ajungînd în Biblioteca Bisericii Sfîntul Nicolae, curînd după aceea, probabil, pe timpul păstoriei preotului Toma (1540—1566), care a fost unul dintre martorii prezenți la cumpărarea ei.

Chenarul, de frumos ornament occidental, stil Renaștere, este dublat în interior, ca o ramă de iconografie, de un dreptunghi pe ale cărui laturi se repetă «ștanța», ce conține patru medalioane cu chipurile marilor reformatori de credință. Se identifică cu ușurință numele lui Erasmus, incomplet ca litere, numele Filip Melant... celelalte două chipuri urmînd a fi identificate prin comparație cu alte tipărituri europene din epoca Reformei. La colțuri, din cauza laturilor mici ale dreptunghiului, care sînt mai scurte decît ștanța propriu-zisă, ștanțările marginale se suprapun, deci un defect de tehnică, specialistul fiind începător. În spațiul dreptunghiular central, apare o cruce cu extremitățile treflate, iar deasupra crucii titlul volumului imprimat cu litere capitale pe două rînduri: PENDAHOSTARV. După caracterul literelor din titlu se poate deduce că exemplarul de care ne ocupăm a fost legat de un meșter transilvănean, influențat de aceeași metodă venețiană, care folosea litere din diferite alfabete (din economie și greutate de confecționare): literele capitale E, D (delta grecesc), A, O, V, din alfabetul latin reiau valorile de: e, t, a, o, iu (iota), iar X și M latin pus vertical, valorile lui h (ch., k) și S din neo-greacă, titlul trebuînd a fi citit corect: PENTACOSTARIU (greșeala grafică privește numai folosirea vocalei a în loc de i, cuvîntul neo-grecesc fiind: PENTICOSTARION)¹³.

S-a constatat că în textul original al tipăriturii se află introdusă o filă scrisă cu mîna, deci cu alte caractere decît cele ale tiparului chirilic fyolian, iar hîrtia acestei file are filigranul morii de hîrtie din Brașov, producție de la sfîrșitul secolului al XVI-lea¹⁴. Se poate presupune, deci, că legătura cărții s-a făcut chiar la Brașov.

După ce preotul Smadul de la Rîșnov a cumpărat cartea în anul 1541, important este faptul că acesta dîndu-și seama de valoarea intrării în posesia unei asemenea tipărituri străine rarissime, a cumpărat-o în prezența unor martori din Zărnești, a completat textul cu fila lipsă după un *Penticostar* slavon, aflat în circulație în Brașov și Țara Bîrsei și a plătit unui meșter brașovean legarea tipăriturii în coperti de lemn, îmbrăcate în piele și ferecătură metalică.

O altă observație ce trebuie menționată este xilogravura de pe fila ce urmează copertei. Scena iconografică reprezintă pe Iisus Hristos răstignit, la piciorul crucii aflîndu-se chipuri de apostoli și femei mironosițe care-și plîng durerea. Aceeași xilogravură cu răstignirea s-a găsit și la celelalte tipărituri ale lui Fyol, dar în afară de semnătura editorului, care la exemplarul din Șchei apare într-un chenar aparte, dedesubtul răstignirii. Deși această constatare este esențială¹⁵, noi socotim că cea mai importantă semnificație a xilogravurii semnăturii editorului este în primul rînd redarea corectă a adevăratului său nume: SVEIPOLT FIOL, gravat în chirilic chiar de mîna lui, deoarece fiind la origine giuvaergiu breslaș (această meserie i-a ușurat primirea și stabilirea în orașul Cracovia, unde s-a și căsătorit), nu se poate concepe această artistică meserie totdeauna prețuită, fără a fi și un talentat gravor. În al doilea rînd, se constată slavizarea acestui nume, în sensul că în locul grupului fonetic sch = ș apare transcris s; consoana germanică w ia valoarea lui b, care se poate citi și ca v, iar la sfîrșitul ambelor cuvinte apare semnul moale slavon ъ.

13. A. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, ed. I-a, Iași, 1939, p. 961.

14. Acest lucru ni l-a comunicat Prof. Ion Radu Mircea.

15. Prof. Dr. Emil Micu, Prof. Dr. Ion Radu Mircea, *art. cit.*, p. 4.

Teza bibliografului rus I. Karataev, că: «limba cărților tipărite la Cracovia este slava bisericească de redacție rusă apuseană (se remarcă folosirea semnului moale peste tot la sfârșitul cuvintelor terminate în consoană și a semnului tare numai în interiorul cuvintelor)»¹⁶, dacă va fi confirmată prin studiul grafic al întregului conținut, este din punct de vedere al grafiei numelui, cât se poate de adevărat. Ce a urmărit prin această transcriere Fyol? Numai faptul că în încercarea de a tipări cărți slavone în chirilică își va fi asigurat piata de desfacere a cărții?, deci un simplu interes comercial?¹⁷. Nu sîntem de această părere și trebuie să atributăm intenția lui Fyol și cu o cointerensare pe plan spiritual.

Slavizatul SVEIPOLT FIOL, urmărea să suprapună interesului de editor, mai ales că nobilul Thurza plătea tipărirea, intenția de a fi considerat de suflarea ortodoxă că este unul de al lor și că toate aceste cărți tipărite în limba lor sînt demne de crezut din punct de vedere dogmatic, neavînd strecurate în ele tezele propagandistice ale Reformei.

Intr-adevăr, curajul lui Fyol de a tipări cărți liturgice ortodoxe chiar în Cracovia, capitala regatului catolic polonez, apare foarte temerar, deși el s-a bazat, în afară de patronajul marelui feudal Thurza și pe influența puernică a ariei ortodoxe care înconjura granițele de sud ale Poloniei. Nu poate fi vorba de Ucraina propriu-zisă, fiindcă aceasta în partea ei vestică era sub stăpînirea panilor polonezi și lituanieni, care o eliberaseră de sub stăpînirea tătarilor. Trebuie menționat faptul că în cumpănă cu influența spirituală catolică stătea numai ortodoxia Moldovei lui Ștefan cel Mare, stăpînitorul pe atunci și al Pocuției. Vămile economice ale Moldovei erau Sniatinul și Colomeea, iar locul de întîlnire comercială a Răsăritului, Europa centrală și Occidentală era Lembergul, toate situate nu prea departe de Cracovia. Ștefan cel Mare, deși consimțise să recunoască în mod formal suzeranitatea regelui Poloniei pentru a întări în arena politică ideea unor alianții antiotomane, fusese înnobilit cu cel mai înalt titlu obținut la vremea aceea de vreun conducător de popoare: Roma catolică îl declarase în scris, în atenția lumii întregi, «atletul creștinătății, sabia lui Hristos». Deci forța morală a voievodului Ștefan nu avea granițe și adumbrirea în aria creștinătății a lui Cazimir, intitulat și el «cel mare», nu convenea oricui.

Pe de altă parte, cultura moldovenească era în plină afirmare. Școlile mînăstirești depășiseră învățămîntul elementar de a citi și scrie, avînd drept mentori grămătici și se completaseră cu un învățămînt mai înalt, tehnic și profesional, atît bisericesc, cît și laic. Profesorii se numeau «dascăli», adică persoane învățate, «care fac școală, care dau învățămînt», iar școlile se numeau «Școli de slavonie» sau «de dieci»¹⁸. O asemenea școală se găsea la granița cu Polonia: «Școala de la Mînăstirea Putna», ctitorie a marelui voievod Ștefan, terminată în 1470; de la început a fost un centru de cultură ortodoxă, cu «Școală greco-slavo-română, cu o programă de studii asemănătoare cu aceea a Școlii latine din acea epocă și cu profesori valoroși»¹⁹, pe care în perioada de început a funcționării ei îi selecționa și-i trimitea Școala de la Mînăstirea Neamț. La sfârșitul secolului al XV-lea este menționat ca ritor și protopsalt al Școlii de la Putna, românul Eustatie, «un om de o cultură deosebită», pregătit în tinerețe la Muntele Athos, căruia «ii datorăm mai multe opere originale în manuscris»²⁰.

16. P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971, p. 310.

17. V. Molin, *op. cit.*, p. 754—755.

18. Ștefan Birsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești, secolele X—XI*, București, 1971, p. 233.

19. *Ibidem*, p. 235.

20. *Ibidem*, p. 242.

Faptul că la Mînăstirea Putna s-a scris în 1467 de către diaconul Trif un *Minei*²¹, că din 1470 datează *Cuvîntările Sfîntului Ioan Hrisostom*, copiate la Putna de călugărul Chiriac²² și că un *Tetraevanghel* va uimi lumea la 1502 prin frumusețea scrișului, a ornamentației literelor și finețea caligrafică a lui Spiridon²³ sînt argumente convingătoare pentru a ne ralia afirmațiilor făcute de paleograful rus A. I. Sobolevski, că tipăriturile lui Fyol «au la temelia lor texte de origine românească», adică manuscrise slave cu ortografia folosită în Țările Române în secolul al XV-lea, deci «pe baza unor manuscrise ortodoxe scrise în Moldova, căci numai în această țară românească se folosește slava bisericească, de redacție rusă apuseană adică influențată de această limbă»²⁴.

În felul acesta trebuie privită iradierea culturii ortodoxe hieratice din centrul de la Mînăstirea Putna, în aria ortodoxă a întregii zone subcarpatice cuprinsă în regatele Poloniei și Ungariei, în secolele al XV-lea — al XVI-lea.

În legătură cu titlul exemplarului din Șchei, care apare numai ca *Penticostar*, trebuie să subliniem și faptul că Penticostarele slavone aflate în manuscris în Biblioteca Academiei Române au drept conținut slujba bisericească din intervalul cuprins între Sîmbăta lui Lazăr și pînă la Duminica Rusaliiilor, sau chiar prima duminică după Rusalii. Deci ele cuprind și o parte din slujba Triodului, de aceea exemplarul din Biblioteca Muzeului Bisericii Sfîntul Nicolae din Șchei, l-am numit «*Triod-Penticostar*». Din manuscrise, constatăm că intervalul slujbei de la Sîmbăta lui Lazăr pînă la Înviere este adăugat în titlul Penticostarului sub diferite denumiri. Exemple :

1. Manuscrisul nr. 61 din secolul al XVIII-lea, anul 1713 (provenit din Biblioteca Sturza-Scheianul-Roman), intitulat : «Psaltichie rumânească» cuprinzînd printre altele și «Stihirariul Penticostarului, cu sărbătorile Paștilor de la Sîmbăta lui Lazăr pînă la Duminica Mare. Așezate cu meșteșugul Psaltichiei pre glasurile gre(cești). În zilele prea luminatului și de Dumnezeu înălțatului domn Ioan Constantin Băsărab Voievodă, la 25-lea an al dăruitei de Dumnezeu domniei Măriei Sale. Păstorind în arhierescu scaun al Mitropoliei prea sfințitului și de Dumnezeu trimisului mitropolit kir Antim Iverenulu. În anii de la facerea lumii 7222, luna dechem. 24. De smeritul între irmo-nahi Filothei snu Agăi Jipei, în sfînta Mitropolie»²⁵.

În prefața închinată lui Vodă Brîncoveanu de acest Filothei se amintește întregul conținut tălmăcit «după puțină mea putere pre a noastră de țară și de obște limbă...», în care este încorporat și «Stihirariul cu toate samoglasnicile sărbătorilor celor mari și ale Penticostariului, cit cuprinde Anthologhiulu Stihirar cel grecesc». Pe foile 227—255 este cuprins «Începutul cu Dumnezeu cel Sfînt al *Penticostariului-Stihirar* (s.n.), care cuprinde sărbătorile Paștilor, începînd cu Sîmbăta Sfîntului Lazăr». Putem concluziona deci că acest izvod era cel oficial deoarece și Antim Ivireanu și Vodă Brîncoveanu nu puteau avea alte întocmiri decît cele ale Patriarhiei de la Constantinopol. Titlul de pe copertă este scris sub influența unui izvor grecesc; conținutul Penticostarului greco-slavon oficial, provenit de regulă pentru țările române de la Muntele Atos, «cuprinde sărbătorile Paștilor începînd de la Sîmbăta Sfîntului Lazăr», exact ca tipăritura lui Fyol. Un asemenea izvor grecesc putea fi adus la Mînăstirea Putna chiar de Eustatie, fost ucenic la Muntele Atos și tradus în slavona folosită în Moldova pentru uzul școlii de slavonie de acolo.

21. *Ibidem*, p. 240. Exemplarul se află la Moscova.

22. *Ibidem*, p. 240.

23. *Ibidem*, p. 240.

24. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 310.

25. În Biblioteca Academiei Române, fond manuscrise.

2. Manuscrisul nr. 138, provenit din Biblioteca Episcopului Melchisedec-Roman, intitulat «Carte (ce) să chiamă Praznicariu ... alcătuit de mine cel mai mic între dascăli, Ștefanu Dascăl Moldovschi, leto 7246 de la Hristos, 1738 luna sept. 10»²⁶. Autorul semnează la fel la sfârșitul Predosloviei, intercalând între același nume și aceeași dată: «Și s-au scris cartea aceasta ce să chiamă Praznicariu în Țara Ardealului și prin bogate locuri». O notă de pe foaia 421 mss. indică locul de origine al scribului: Un «Praznicariu peste tot anul și din Triod și Penticostar totu pe romănie, am scos eu Ștefan Dascăl din Dragomirești», dar pentru noi această informare ne arată că și în acest «Praznicariu» Triodul era legat de Penticostar.

3. Manuscrisul nr. 710, secolul al XVIII-lea, 1741, cuprinde Strastnicul și Penticostariul. Pe foaia 6 v. citim: «Această carte să începe din Sîmbăta lui Lazăr și ține pînă în Duminica tuturor sfinților»²⁷.

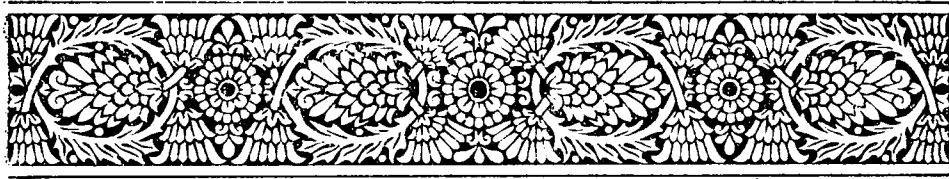
Aceste manuscrite au fost copiate după izvoade oficiale grecești sau slavone, deci și izvodul folosit de Schweipoldt Fyol va fi avut același conținut, adică slujba Penticostarului precedat de Strastnic²⁸.

Legătorul exemplarului lui Fyol, găsindu-se în aria românească în care circula forma greco-slavonă, deci sud-dunăreană a Penticostarului, documentată prin manuscritele prezentate de noi, i-a gravat ca titlu pe copertă numai pe cel uzual «Penticostar», deși prin conținut el este un «Triod-Penticostar».

Dr. OCTAVIAN NIȚU
Pr. MIHAI MANOLACHE

26. *Ibidem.* 27. *Ibidem.*

28. *Strastnic*, strajnic (v. sl. *strasti* = patimă) = o parte a Triodului, aceea care conține ritualul Săptămîinii Patimilor; cf. A. Scriban, *Dicționarul limbii românești*, ed. I-a, Iași, 1939, p. 1248.



· D O C U M E N T A R E ·

GHID BIBLIOGRAFIC, PE TEME ȘI PROBLEME, DIN PUBLICAȚIILE REVISTELOR BISERICEȘTI PATRIARHALE

(Continuare)

EGALITATEA ÎNTRE OAMENI

(După învățătura creștină)

Pr. Lect. At. Negoită, *Ideile umanitare ale creștinismului*: Egalitatea oamenilor (S.T., III (1951), nr. 5—6, p. 344—347).

Prof. Ioan Zăgrea, *Creștinismul și drepturile fundamentale ale omului*: Egalitatea (S.T., IV (1952), nr. 3—4, p. 137—138).

Diac. Prof. Orest Bucevschi, *Hristos în viața socială*: Egalitatea între oameni (Ort., VII (1955), nr. 1, p. 141—142).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Idei, principii și preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe*: Ideea egalității tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu (S.T., IV (1952), nr. 7—8, p. 437—444).

Pr. Prof. Vlad. Prelipean, *Evangheliile sinoptice. Probleme dogmatice și idei sociale*: Ideea de egalitate a tuturor oamenilor în fața lui Dumnezeu, după originea comună și scopul soteriologic pe care îl urmăresc (S.T., V (1953), nr. 5—6, p. 378).

Pr. Prof. Sofron Vlad, *Principii misionare și sociale în epistolele Sfântului Apostol Pavel*: Principiul egalității între oameni (S.T., VII (1955), nr. 5—6, p. 299—300).

Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Sfântul Apostol Pavel despre modelul de viață creștină*: Principiul egalității oamenilor între ei (S.T., IX (1957), nr. 1—2, p. 12—13).

Prof. N. I. Ștefănescu, *Epopoea și istoria în opera lui Clement Alexandrinul*: Egalitatea femeii cu bărbatul se bizuie pe asemănarea inerentă firii omenești dăruită identic de la creație (Ort. XII (1960), nr. 4, p. 587—588).

Drd. Teodor M. Burcuș, *Aspecte sociale în predica profetilor Vechiului Testament*: Egalitatea tuturor oamenilor (S.T., XVIII (1966), nr. 9—10, p. 578—579).

EPOCA PATRISTICĂ

Pr. Prof. M. Șeșan, *Despre încheierea epocii patristice* (S.T., XX (1968), nr. 1—2, p. 185).

EREZII ȘI SECTE RELIGIOASE

1. BOGOMILISMUL

Magistr. Dumitru Vasilescu, *Bogomilismul*: Originea și răspîndirea bogomilismului. Doctrina lui, organizarea și cultul bogomililor. Idei etice și sociale ale bogomililor. Influența bogomililor asupra românilor (S.T., XV (1963), nr. 7—8, p. 444—460).

2. CATARI I

B. A. Alexandru, *O interesantă lucrare asupra istoriei catarilor : Originea, doctrina și răspîndirea acestei erezi (B.O.R., LXXXII (1964), nr. 9—10, p. 964—973).*

3. MANDEISMUL

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Lucrări și discuții noi asupra mandeismului și a raporturilor acestei religii cu creștinismul : Despre această sectă gnostică din sudul Mesopotamiei, care se prezintă astăzi ca ultimul rest al gnosticismului antic (Ort., XX (1968), nr. 1, p. 90—96).*

E S E N I E N I I

Pr. At. Negoită, *Organizația esenienilor și doctrina lor : Părerii despre organizația iudaică comunitară — esenienii, care are unele tangențe cu creștinismul primar. Organizația esenienilor și doctrina lor (Ort., XIV (1962), nr. 3—4, p. 203—220).*

Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Lumină de la Răsărit. — Zece ani de la descoperirea manuscriselor străvechi din depresiunea Mării Moarte : Este Mîntuitorul tributar esenienilor ? (asemănări și deosebiri) (S.T., X (1958) nr. 1—2, p. 132—134).*

Magistr. Ioan Săbăduș, *Descoperirile de la Marea Moartă și raportul lor cu Noul Testament : Comunitatea qumranită și Biserica creștină primară (S.T., XVII (1965), nr. 3—4, p. 226—228, 235—240).*

H. Del Medico, *Le Mythe esséniens : (Notă bibliografică, de Pr. At. N.) (S.T., XII (1960), nr. 1—2, p. 125).*

Duncan Nowlett, *Les esséniens et le christianisme : (Notă bibliografică, de Pr. At. N.) (Rev. cit., p. 125).*

Constantin Daniel, *Une mention paulinienne des esséniens de Qumran : (Notă bibliografică, de O.P.) (S.T., XX (1968), nr. 9—10, p. 747—748).*

(Același autor), *Une mention des esséniens dans un texte syriaque de l'Apocalypse : (Notă bibliografică, de O.P.) (Rev. cit., p. 748—749).*

(Același autor), *Esséniens, zélotes et sicaires et leur mention par paronymie dans le Nouveau Testament : (Notă bibliografică, de O.P.) (Rev. cit. p. 749).*

(Același autor), *Esséniens et eunuques (Matheiu XIX, 10—12) : (Recenzie, de O.P.) (Ort., XX (1968), nr. 4, p. 594—598).*

(Același autor), *Les «herodfens» du Nouveau Testament sont-ils des esséniens ? : (Notă bibliografică, de O.P.) (S.T., XXI (1969), nr. 1—2, p. 127).*

(Același autor), *Les esséniens et «ceux-qui sont dans les maisons des rois» (Mt. XI, 7—8 ; — Lc. VII, 24—25) : (Notă bibliografică, de O.P.) (Rev. cit., p. 127—128).*

(Același autor), *Un esenian menționat în Faptele Apostolilor : Var-Isus (Fapte XIII, 6—12) (S.T., XXI (1969), nr. 9—10, p. 661—685).*

ESHATOLOGIA CREȘTINĂ

1. CONCEPȚIA CREȘTINĂ DESPRE MOARTE

Pr. Prof. Ioan Petreuță, *Eshatologia ortodoxă în comparație cu cea romano-catolică : Despre moarte, ca poartă de intrare în viața de dincolo de mormînt (S.T., II (1950), p. 325—326).*

2. JUDECATA PARTICULARĂ

Pr. Prof. Ioan Petreuță, *Eshatologia ortodoxă în comparație cu cea romano-catolică : Judecata particulară (S.T., II (1950), p. 326—327).*

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Judecata particulară după moarte : Necesitatea judecării divine, în general. Judecata particulară propriu-zisă : realitatea ei, autorul și martorii judecării particulare ; criteriile judecării particulare (Ort., VII (1955), nr. 4, p. 532—559).*

3. VIAȚA REPAUZAȚILOR NOȘTRI. RAI ȘI IAD

Pr. D. Stăniloae, *Starea sufletelor după judecata particulară în învățătura ortodoxă și catolică : Raiul de după judecata particulară, în concepția ortodoxă și catolică. Iadul de după judecata particulară (Ort., V (1953), nr. 4, p. 545—575).*

Pr. Magistr. Marin M. Braniște, *Eshatologia în concepția lui Origen : Starea sufletelor după moarte (S.T., X (1958), nr. 7—8, p. 441—442).*

Pr. Drd. Gheorghe Nicolae, *Învățătura despre învierea morților în «Catehezele» Sfântului Chiril al Ierusalimului*: Starea dreptilor și a păcătoșilor la înviere (S.T., XIX (1967), nr. 9—10, p. 637—638).

Ierom. Drd. Antonie Plămădeală, *Învățătura ortodoxă despre rai și iad*: Învățătura Sfintei Scripturi cu privire la rai și iad, în general. Sfinții Părinți despre starea din rai și iad, după judecata particulară. Este posibilă trecerea de la rău la bine, după judecata particulară? Raiul originar și raiul eshatologic. Raiul, loc sau stare? Iadul: cine va merge în el? Judecata și ideea de libertate și penalitate. Cum vor fi suferințele din iad și în ce vor consta ele? Iadul: loc sau stare? Este iadul veșnic? (S.T., XX (1968), nr. 7—8, p. 558—565, 567—575).

Gh. Alexe, *Idei dogmatice în colinde*: Iad și rai (S.T., II (1950), nr. 9—10, p. 615—620).

4. PURGATORIU

Pr. Prof. Ioan Petreuță, *Eshatologia ortodoxă în comparație cu cea romano-catolică*: Purgatoriul (S.T., II (1950), p. 333—346).

Pr. D. Stăniloae, *Starea sufletelor după judecata particulară în învățătura ortodoxă și catolică*: Sufletele care se izbăvesc după judecata particulară — purgatoriu catolic. Pedepsele purgatoriului — durata, natura, intensitatea și obiectul pedepselor purificatoare. Starea sufletelor din purgatoriu. Critica purgatoriului și doctrina ortodoxă despre izbăvirea unor suflete după moarte (Ort., V (1953), nr. 4, p. 576—582, 585—614).

5. LEGĂTURA DINTRE CREȘTINII DE PE PĂMÎNT ȘI CEI REPAUZAȚI

Pr. Prof. Ioan Petreuță, *Eshatologia ortodoxă în comparație cu cea romano-catolică*: Legătura creștinilor în viață cu cei din rai și din iad. Necesitatea și folosul rugăciunilor pentru cei morți (S.T., II (1950), p. 328—330).

Pr. D. Stăniloae, *Starea sufletelor după judecata particulară în învățătura ortodoxă și catolică*: Ajutorul celor vii pentru cei morți (Ort., V (1953), nr. 4, p. 583—586).

6. ÎNVIEREA MORȚILOR

Prof. Teodor M. Popescu, *Moartea și învierea Mântuitorului în credința vechilor creștini* (Ort., VII (1955), nr. 2, p. 163—180).

Prof. Ioan Gh. Savin, *Iconomia și roadele Invierii Domnului* (S.T., XIV (1962), nr. 5—6, p. 267—282).

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Actualitatea Epistolei I-a către Corinteni, a Sfântului Apostol Pavel*: Dogma învierii morților (cap. XV) (S.T., III (1951), nr. 1—2, p. 203—212).

Pr. Magistr. Gheorghe N. Bălana, *Despre învierea trupurilor și natura lor după înviere* (Interpretarea din I Cor. XV, 35—58): Exegeza textului, verset cu verset, în scopul dezvoltării subiectului (S.T., IX (1957), nr. 5—6, p. 368—385).

Pr. Magistr. Marin M. Braniște, *Eshatologia în concepția lui Origen*: Învierea trupurilor (S.T., X (1958), nr. 7—8, p. 442—445).

Pr. Magistr. Const. N. Galeriu, *Iubirea dumnezeiască și judecata din urmă*: Învierea obștească, expresie a iubirii dumnezeiești (Ort., XI (1959), nr. 2, p. 186—187).

Ierom. Drd. Antonie Plămădeală, *Învățătura ortodoxă despre rai și iad*: Dogma învierii trupurilor la judecata universală (S.T., XX (1968), nr. 7—8, p. 565—566).

Pr. Drd. Gheorghe Nicolae, *Învățătura despre învierea morților în «Catehezele» Sfântului Chiril al Ierusalimului*: Dovezi raționale formulate pentru a demonstra păgînilor posibilitatea învierii morților. Dovezi despre înviere adresate samaritenilor. Dovezi despre posibilitatea învierii adresate creștinilor. Folosirea argumentelor general-umane despre dreptate, în sprijinirea adevărului învierii. Starea făpturii omenesti la înviere. Argumentul consecințelor fericite ale credinței în înviere asupra vieții practico-morale a oamenilor (S.T., XIX (1967), nr. 9—10, p. 629—639).

Pr. Drd. Ilie D. Moldovan, *Teologia învierii în opera Sfântului Maxim Mărturisitorul*: Raportul învierii cu actul creației și actul întrupării. Învierea ca finalitate și plenitudine a vieții. Caracterul soteriologic al învierii. Prezența învierii în Sfânta Biserică (S.T., XX (1968), nr. 7—8, p. 512—527).

Pr. Magistr. Gh. Butnariu, *Teoria reîncarnării și eshatologia creștină* (S.T., VIII (1956), nr. 3—4, p. 183—191).

Prof. N. Chițescu, *Opera teologică a lui A. S. Homiacov (la un veac de la moartea lui)*: Despre învierea morților (*Ort.*, XIII (1961), nr. 1, p. 51).

Pr. Matei Pîslaru, *Johann Wolfgang Goethe despre religie în general și creștinism în special*: Despre învierea morților (*S.T.*, IX (1957), nr. 3—4, p. 285—286).

7. A DOUA VENIRE A DOMNULUI ȘI JUDECATA OBȘTEASCĂ

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Soroace desmințite*: Desmințirea și combaterea calculelor și soroacelor fixate pentru sfârșitul lumii apropiate de unele secte religioase (*S.T.*, I (1949), nr. 5—6, p. 374—380).

Pr. Prof. Ioan Petreună, *Eshatologia ortodoxă în comparație cu cea romano-catolică*: Sfârșitul lumii și cea de-a doua venire a Domnului, Judecata universală (*S.T.*, II (1950), p. 330—333).

Gh. Alexe, *Idei dogmatice în colinde*: Despre sfârșitul lumii și judecata viitoare (*S.T.*, II (1950), nr. 9—10, p. 615—620).

Pr. Magistr. Marin M. Braniște, *Eshatologia în concepția lui Origen*: Sfârșitul lumii. Judecata universală (*S.T.*, X (1958), nr. 7—8, p. 442—443, 445—447).

Pr. Magistr. Const. N. Galeriu, *Iubirea dumnezeiască și judecata din urmă*: Considerații generale. Viața divină a Sfintei Treimi, ca model de realizat pentru ziua judecății. Între lege și judecată. Hristos plinirea legii. Judecata, ca triumf al iubirii (*Ort.*, XI (1959), nr. 2, p. 179—184, 187—190).

Drd. Leon Gh. Arion, *Învățătura despre «Fiul Omului» în Sfintele Evanghelii*: Venirea «Fiului Omului» pe norii cerului, ca judecător (*S.T.*, XVIII (1966), nr. 7—8, p. 486—487).

Magistr. Constantin I. Cornițescu, *Studiu comparativ între Marele Cuvînt Catehetic al Sfîntului Grigorie de Nissa și Manualul către Laurențiu al Fericitului Augustin*: Eshatologia (*Ort.*, XVI (1964), nr. 1, p. 125—126).

(Același autor), *Idei dogmatice în cuvîntările Sfîntului Ioan Hrisostom la prânicile împărătești*: Eshatologia (*S.T.*, XVII (1965), nr. 7—8, p. 447—448).

Pr. Silviu Hărăbuș, *O carte de doctrină și pietate ortodoxă — Evanghelia cu învățătură (1581)*: Eshatologia creștină ortodoxă (*B.O.R.*, LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 760—761).

Prof. N. Chițescu, *Opera teologică a lui A. S. Homiacov (la un veac de la moartea lui)*: Despre judecata obștească (*Ort.*, XIII (1961), nr. 1, p. 51).

«Recherches bibliques» — *La venue du Messia (Despre a doua venire a Mîntuitorului Iisus Hristos)*: (Recenzie, de Paraschiv V. Ion) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 4, p. 607—611).

Mgr. Joseph Pohle, *Eschatology in the patristic age, an introduction*: (Recenzie, de Al. A. Botez) (*Ort.*, XII (1960), nr. 1, p. 139—142).

Paul Althaus, *Die Theologie Martin Luthers*: Eshatologia lui Luter (Recenzie, de Prof. Corneliu Sârbu) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 3, p. 471).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Teologi, probleme noi în Protestantismul contemporan*: C. H. Dodd și creștinismul eshatologic (*S.T.*, XIX (1967), nr. 5—6, p. 269—271).

Jürgen Moltmann, *Theologie der Hoffnung*: Teologia speranței sub forma unei contribuții la fundamentarea generală a eshatologiei creștine (Recenzie, de Victor Iliescu) (*Ort.*, XXI (1969), nr. 2, p. 287—292).

8. MILENARISMUL SAU HILIASMUL ȘI COMBATERICA LUI

Magistr. Nicolae V. Stănescu, *Hiliasmul și incoerențele lui*: Scurt istoric al hiliasmului. Critica externă a hiliasmului. Incoerențele hiliasmului și contradicțiile lui cu revelația dumnezeiască: hiliasmul în teologia protestantă; hiliasmul cultelor neo-protestante. Erorile hiliaste privitoare la cele două învieri, la cele două parusii (veniri) ale Domnului și la cele două judecăți de apoi. Împărăția de o mie de ani și lupta cea mai de pe urmă. Viziunea grosieră și caracterul pur terestru al acestora în concepția hiliastă (*Ort.*, IX (1957), nr. 2, p. 239—258).

Pr. Asist. Ioan Rămureanu, *Concepția Sfîntului Iustin Martirul și Filozoful despre suflet*: Hiliasmul sau milenarismul (*S.T.*, X (1958), nr. 7—8, p. 414—415).

Magistr. Dumitru Vasilescu, *Originea și aspectele milenarismului din punct de vedere dogmatic în primele două veacuri creștine*: Scurtă expunere istorică a milenarismului — milenarismul în epoca precreștină și în primele două veacuri ale creștinismului. Falsele învățături dogmatice ale milenarismului. Împărăția de o mie de ani — milenarismul vulgar și cel spiritual (S.T., XVI (1964), nr. 5—6, p. 334—349).

Dr. Vasile Gheorghiu, *Împărăția de «Mii de ani» și lupta cea mai de pe urmă (Apocalipsa lui Ioan XX, 1—10)*: (Recenzie, de Pr. Prof. Vladimir Prelipcean). (S.T., I (1949), nr. 5—6, p. 443—447).

9. CER NOU ȘI PĂMÎNT NOU. VIAȚA VEȘNICĂ

Pr. Lect. D. Fecioru, *Probleme dogmatice și sociale în Evanghelia după Ioan*: Problema eshatologică după Ioan (S.T., V (1953), nr. 3—4, p. 219—220).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Problemele dogmatice ale Sinodului V Ecumenic (5 mai—2 iunie 553)*: Eshatologia (S.T., V (1953), nr. 5—6, p. 326—327).

Pr. Asist. Ioan Rămureanu, *Concepția Sfântului Iustin Martirul și Filozoful despre suflet*: Problema vieții veșnice (S.T., X (1958), nr. 7—8, p. 412—414).

Pr. Magistr. Marin M. Braniste, *Eshatologia în concepția lui Origen*: Teoria probelor succesive. Apocalastază (Rev. cit., p. 447—453).

Magistr. Gh. Drăgulin, *Revelație și eshatologie* (S.T., XI (1959), nr. 1—2, p. 46—56).

Diac. Magistr. Constantin Voicu, *Probleme dogmatice în opera «Marele cuvînt catehetic» al Sfântului Grigorie de Nisa*: Eshatologia (Ort., XIII (1961), nr. 2, p. 226—229).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Doctrina Sfântului Ioan Gură de Aur în comentariul său la «Predica de pe munte» (Matei V—VII)*: Eshatologia (S.T., XVII (1965), nr. 9—10, p. 545—546).

Prof. K. E. Skydsgaard, *Misterul Bisericii*: (Recenzie, de Prof. N. Chițescu) Ort., XX (1968), nr. 1, p. 101—103).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Elemente de antropologie în operele Sfântului Iustin Martirul și Filozoful*: Eshatologie (Ort., XX (1968), nr. 3, p. 391—392).

Ierom. Drd. Antonie Plămădeală, *Învățătura ortodoxă despre rai și iad*: Starea generală de după judecata universală. Timp și veșnicie (S.T., XX (1968), nr. 7—8, p. 567—568).

Magistr. Dumitru Gh. Radu, *Învățătura ortodoxă și catolică despre mîntuirea subiectivă după patriarhul Serghie al Moscovei*: Viața veșnică (S.T., VI (1954), nr. 7—8, p. 363—372).

ETNOGRAFIA (ETNOLOGIA) RELIGIOASĂ

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Cercetări etnografice* (Ort., IX (1957), nr. 2; p. 328—333).

F

FAMILIA

1. FAMILIA DUPĂ ÎNVĂȚĂTURA BISERICII ORTODOXE

Prof. N. Chițescu, *Atitudinea principalelor religii ale lumii față de problemele vieții pămîntești*: Despre familie în Vechiul și Noul Testament (Ort., IV (1952), nr. 2, p. 241—242, 255—256).

Diac. Lect. Al. Chialda, *Învățături morale-sociale în cartea Proverbelor lui Solomon*: Despre familie-soți, părinți și copii; educația cât mai desăvîrșită a copiilor (S.T., VII (1955), nr. 1—2, p. 20—23).

Pr. Prof. Vladimir Prelipcean, *Actualitatea învățăturilor moral-sociale din Cartea lui Iisus fiul lui Sirah*: Familia (S. T., VII (1955), nr. 9—10, p. 595—597).

Diac. Asist. Mircea Chialda, *Îndatoriri moral-sociale după Decalog*: Familia (S. T., VIII (1956), nr. 9—10, p. 609—611).

Pr. Magistr. Mihai Georgescu, *Idei morale și sociale în Comentariul la Psalmi al Sfântului Vasile cel Mare*: Familia (S. T., X (1958), nr. 7—8, p. 469—470).

Drd. Emilian Cornițescu, *Raporturile între părinți și copii după cărțile didactice ale Vechiului Testament* (S. T., XXI (1969), nr. 1—2, p. 100—110).

Drd. Gheorghe Bogdaproste, *Cinstirea apropielii după Decalog*: Viața familială după Decalog (S. T., XXI (1969), nr. 9—10, p. 702—706).

Pr. Prof. Sofron Viad, *Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de problemele sociale. Principii cu caracter social desprinse din Sfintele Evanghelii*: Biserica Ortodoxă condamnă divorțul, care amenință cu disoluția familiei, celula de bază a vieții sociale. Prețuirea deosebită acordată femeii și copilului (S. T., VI (1954), p. 167—173).

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Actualitatea Epistolei a I-a către Corinteni, a Sfântului Apostol Pavel*: Căsătoria și fecioria (VII, 1—40) (S. T., III (1951), nr. 1—2, p. 90—99).

Pr. Prof. Sofron Viad, *Principii misionare și sociale în epistolele Sfântului Apostol Pavel*: Despre familie — unitatea căsătoriei; egalitatea femeii cu bărbatul; ceilalți membri ai familiei, copiii față de părinți (S. T., VII (1955), nr. 5—6, p. 300—302).

Magistr. Gheorghe Papuc, *Viața creștină după epistolele Sfântului Apostol Pavel*: Viața familială (Rev. cit., p. 359—361).

Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Sfântul Apostol Pavel despre modelul de viațuire creștinească*: Despre familie (căsătoria; raportul dintre soț și soție; copiii, raportul lor cu părintii) (S. T., IX (1957), nr. 1—2, p. 17—19).

Arhim. Magistr. M. Șuparschi, *Idei moral sociale în epistolele Sfântului Apostol Petru*: Datoriile soților (S. T., VIII (1956), nr. 3—4, p. 175—179).

Magistr. V. Pietreanu, *Principii de morală-socială în Epistolele sobornicești*: Familia (S. T., IX (1957), nr. 5—6, p. 361—362).

Pr. Magistr. Marin Braniște, *Concepția Sfântului Ioan Gură de Aur despre familie*: Învățătura Bisericii Ortodoxe despre instituirea și scopul familiei. Concepția Sfântului Ioan Gură de Aur despre originea căsătoriei. Criteriile după care trebuie să se încheie o căsătorie; timpul căsătoriei; calitățile logodnicei; petrecerile de nuntă. Indisolubilitatea căsătoriei. Repartiția muncii în familie. Obligațiile reciproce ale soților. Îndatoriri comune (S. T., IX (1957), nr. 1—2, p. 125—151).

Pr. Gheorghe Tilea, *Probleme fundamentale în opera moral-socială a Sfântului Ioan Gură de Aur*: Familia creștină (Recenzie, de N. C.) (B.O.R., LXVI (1948), nr. 11—12, p. 637).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Doctrina Sfântului Ioan Gură de Aur, în Comentariul său la «Predica de pe Munte» (Matei V—VII)*: Familia (S. T., XVII (1965), nr. 9—10, p. 552).

Prof. N. I. Ștefănescu, *Dramaturgia antică elină în opera lui Clement Alexandrinul*: Societatea omenească se întemeiază pe familie și pe egalitatea între femeie și bărbat (Ort., XIII (1961), nr. 2, p. 190—192).

C. Vasilescu, *Raportul dintre virtute și păcat după doctrina morală a Didahiei*: Atitudinea morală a credinciosului față de semenii. Educația duhovnicească a familiei în spirit paulin (S. T., XIV (1962), nr. 1—2, p. 70).

Magistr. Vasile Prescure, *Doctrina morală a Părinților Apostolici*: Despre familie și creșterea copiilor (S. T., XV (1963), nr. 9—10, p. 553—554).

Diac. Drd. M. Sava, *Idei dogmatice și morale în opera episcopului Asterie al Amasiei*: Probleme morale legate de viața personală și trăirea în societate: familia (S. T., XXI (1969), nr. 9—10, p. 722—723).

Prof. Const. C. Pavel, *Probleme morale cu privire la căsătorie și familie*: Ființa și menirea căsătoriei și a familiei. Nașterea de copii, scop principal al căsătoriei. Dușmanii vieții și ai familiei: maltusianismul și neomaltusianismul, birh — controlul etc. și temeiurile condamnării lor de către Biserica Ortodoxă. Rolul familiei în educația morală a omului. Factori negativi și factori pozitivi în consolidarea familiei (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 126—144).

Pr. Lect. Al. Negoită, *Idcile umanitare ale creștinismului*: Femeia. Copiii (S.T., III (1951), nr. 5—6, p. 341—342, 347—350; — *Vezi și S.T.*, IX (1957), nr. 3—4, p. 293, 294, 296).

Episcop Dr. Nicolae Macariopolски, *Familia creștină ca biserică familială*: Aspectele multiple ale vieții individuale, sociale și religioase ale membrilor ce formează instituțiile căsătoriei și familiei (Notă bibliografică) (S.T., XX (1968), nr. 1—2, p. 187—188).

Pr. Magistr. Dumitru Soare, *Situația femeii în... creștinism*: Femeia în Noul Testament: în creștinismul primar, în scrierile Sf. Părinți. Misiunea actuală a femeii creștine (S.T., IX (1957), nr. 3—4, p. 254—261).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Mama Fericitului Augustin*: Considerații generale despre mamele creștine. Familia și educația Monicăi. Căsătoria și viața de familie. Evlavia și grijile materne ale Monicăi. Dialog despre împărția cerurilor. Moartea Monicăi (S.T., XIII (1961), nr. 7—8, p. 391—409).

2. FAMILIA ÎN CONCEPȚIA BISERICII ROMANO-CATOLICE

Pr. Prof. Liviu Stan, *Căsătoriile mixte și ultimele măsuri luate de Vatican în privința lor*: Actualitatea problemei. Scurt istoric. Cadru principal (S.T., XX (1969), nr. 7—8, p. 488—497).

Jérôme Cornelis, *Le bilan oecuménique de la IV-e session Conciliaire*: Problema indisolubilității căsătoriei la romano-catolici (Recenzie, de Diac. Prof. Emilian Vasilescu) (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 616).

3. FAMILIA ÎN LEGISLAȚIA BIZANTINĂ

Dr. Gh. Soare, *Aspecte din legislația bizantină în legătură cu ocrotirea omului*: Ocrotirea copilului și a femeii (S.T., X (1958), nr. 1—2, p. 38—46).

4. FAMILIA ÎN LEGISLAȚIA VECHE ROMÂNEASCĂ

Magistr. Sever Buzan, *Starea civilă după Dreptul român de stat și cel bisericesc* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 3—4, p. 310—326).

Stelian Marinescu, *Dispoziții de drept laic în Pravila de la Govora din 1640*: Raporturile dintre părinți și copii. Căsătoria și impedimentele ei. Raporturile dintre soți. Divorțul. Recăsătoria (B.O.R., LXXXI (1963), nr. 3—4, p. 324—329).

Pr. Drd. Miron M. Dan, *Principii de morală privitoare la familie în Pravila cea Mare*: Condiții la contractarea căsătoriei. Fidelitatea conjugală. Întrajutorarea. Nașterea și creșterea copiilor. Datoriile părinților față de copii. Datoriile copiilor față de părinți. Comparația cu principiile morale din Codul Familiei. Aprecierea principiilor morale din Pravila cea mare din punct de vedere al moralei creștine (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1189—1197).

5. FAMILIA ÎN LEGISLAȚIA DE STAT CONTEMPORANĂ

Prof. Iorgu Ivan, *Biserica creștină sprijină și binecuvintează orice acțiune menită să întărească familia* (S.T., V (1953), nr. 7—8, p. 513—525).

(Același autor), *Codul familiei*: Considerații generale și comparative. Încheierea căsătoriei. Nulitatea căsătoriei. Efectele căsătoriei. Desfacerea căsătoriei. Filațiunea. Înfierea. Obligația de întreținere. Tutela. Interdicția. Curatela. Concluzii (B.O.R., LXXII (1954), nr. 4, p. 469—483).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Biserica și problemele societății actuale*: Familia (Ort., XVIII (1966), nr. 3, p. 479—480).

Diac. Drd. Miron Mihut, *Legislația română cu privire la căsătorie și familie în ultimii douăzeci de ani*: Scurtă privire istorică; principiile dreptului familiei; condițiile încheierii căsătoriei; efectele încheierii căsătoriei. Încetarea căsătoriei și desfacerea ei prin divorț (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 1—2, p. 211—230).

FANATISMUL ȘI FATALISMUL

Magistr. Dumitru Gh. Radu, *Structura actului religios după doctrina ortodoxă*: Fanatismul religios — manifestare nesănătoasă provenită dintr-o trăire religioasă unilaterală a fenomenului religios, numai cu sentimentul — ca și fatalismul religios (S.T., VI (1954), nr. 3—4, p. 153—155).

FECIORIA

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Actualitatea Epistolei I-a către Corinteni, a Sfântului Apostol Pavel*: Fecioria (VII, 1—40) (S.T., III (1951), nr. 1—2, p. 90—99).

FERICIRE

Prof. N. I. Ștefănescu, *Dramaturgia antică elină în opera lui Clement Alexandrinul*: În ce constă fericirea după Clement Alexandrinul (Ort., XIII (1961), nr. 2, p. 187—189).

FIGURI REMARCABILE

1. FIGURI DE PERSONAGII NOUTESTAMENTARE

a) *Magii de la Răsărit*

Pr. Petru Gh. Savin, *Date privitoare la magii Evangheliei* (S.T., XI (1959), nr. 9—10, p. 575—589).

b) *Irod cel Mare*

Al. Adrian Botez, *Peștera de la Betleem*: Irod cel Mare și familia lui (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 12, p. 1180—1182).

Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Elemente de istorie antică profană în scrierile Sfântului Evanghelist Luca*: În legătură cu Irod cel Mare (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 332—340).

Al. A. Botez, *Viața și moartea lui Irod împărat* (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 11—12, p. 1147—1155).

c) *Irod Antipa, Filip tetrarhul și Lisanius tetrarhul Abilenei*

Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Elemente de istorie antică profană în scrierile Sfântului Evanghelist Luca*: În legătură cu Irod Antipa, Filip tetrarhul și Lisanius tetrarhul Abilenei (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 346—352).

d) *Pilat din Pont (Procuratorul)*

Pr. Matei Pîslaru, *Pilat din Pont, Pilat Ponteanul ori Ponțiu Pilat?*: Originea și autenticitatea numelui procuratorului Ponțiu Pilat, precum și originea și naționalitatea lui (S.T., VIII (1956), nr. 7—8, p. 487—497).

Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Elemente de istorie antică profană în scrierile Sfântului Evanghelist Luca*: În legătură cu procuratorul roman Ponțiu Pilat (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 342—346).

e) *Alți dregători nouetestamentari*

Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Elemente de istorie antică profană în scrierile Sfântului Evanghelist Luca*: În legătură cu dregătorul etiopian; Irod Agrippa I, Gallion, proconsulul Ahaei și fratele lui Seneca; Antonius Felix, procurator roman al Palestinei; procuratorul Porcius Festus, succesorul lui Antonius Felix; Irod Agrippa II; Berenice; centurionul Iulius (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 352—367).

f) *Figuri de împărați romani*

Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Elemente de istorie antică profană în scrierile Sfântului Evanghelist Luca*: În legătură cu Octavianus Augustus, Tiberius și Claudius-Nero (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 340—346).

Al. A. B., *În legătură cu începuturile creștinismului*: O sinteză istorică a vieții împăratului roman Nero și a persecuțiilor începute de el (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 3—4, p. 360—364).

g) *Gamaliel*

Pr. Prof. Grigorie Marcu, *Gamaliel*: Ocrotitor cu dreptate al Sfinților Apostoli Dascăl de căpetenie al lui Saul din Tars (Sfântul Apostol Pavel de mai târziu). «Învățător de lege cinstit de tot poporul» (S.T., XIV (1962), nr. 1—2, p. 39—50).

2. FIGURI DE SCRITORI PROFANI CONTEMPORANI CU ÎNCEPUTURILE CREȘTINISMULUI

Jean Daniélou, *Philon d'Alexandrie*: (Notă bibliografică, de Pr. O. C.) (S.T., XI (1959), nr. 5—6, p. 398).

Sava Aguridis, *Filon Iudeul*: (Notă bibliografică, de Pr. Prof. Ene Braniște) (S.T., XXI (1969), nr. 5—6, p. 416—417).

3. FIGURI DE SCRITORI BISERICEȘTI DIN PRIMELE SECOLE CREȘTINE

a) *Clement Alexandrinul*

Ierom. Magistr. Nestor Vornicescu, *Principii pedagogice în opera «Pedagogul» a lui Clement Alexandrinul*: Persoana și opera lui Clement Alexandrinul (S.T., IX (1957), nr. 9—10, p. 726—727).

Pr. Prof. N. C. Buzescu, *Premisele unei filozofii creștine la Clement Alexandrinul* (S.T., X (1958), nr. 3—4, p. 193—215).

N. I. Ștefănescu, *Poezii lirice Pindar și Bacchilyde în opera lui Clement Alexandrinul*: Inspirația parțială a acestor poeți lirici în opera lui Clement Alexandrinul (Ort., XII (1960), nr. 2, p. 240—252).

(Același autor), *Dramaturgia antică elină în opera lui Clement Alexandrinul* (Ort., XIII (1961), nr. 2, p. 168—170).

b) *Origen*

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Eusebiu al Cezareei și Ieronim despre Origen*: Viața lui Origen: copilăria și tinerețea; profesorul și preotul; savantul. Operele lui Origen: generalități; opere de filologie biblică; opere exegetice la Vechiul Testament; canonul cărților Noului Testament; opere exegetice la Noul Testament; tratate; corespondență (S.T., XV (1960), nr. 9—10, p. 595—626).

Jean Daniélou, *Origène (Le génie du christianisme)*: Considerații generale Viața lui Origen. Mediul filozofic. Origen apologet. Origen și Biblia. Sistemul lui Origen. Mistica lui Origen (Recenzie, de Pr. Marin M. Braniște) (Ort., XII (1960), nr. 2, p. 292—299).

c) *Fericitul Augustin*

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Opera Fericitului Augustin și critica personală teologică din retractările sale*: Personalitatea și opera lui (S.T., XI (1959), nr. 1, p. 3—8).

Magistr. Gabriel Popescu, *Psalmii în predica Fericitului Augustin*: Din viața și opera lui (S.T., XV (1963), nr. 3—4, p. 160—172).

d) *Pseudo-Dionisie Areopagitul*

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera «Despre numele divine»*: Despre opera lui (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 249—250).

4. FIGURI DE SAVANȚI CONTEMPORANI

a) *Acad. prof. dr. C. I. Parhon*

Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Acad. Prof. Dr. C. I. Parhon, cu prilejul împlinirii a 85 de ani de viață a marelui nostru savant (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 11—12, p. 998—999).

(Autorul nesemnat), *Încetarea din viață a academicianului profesor dr. Const. I. Parhon* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 666—669).

b) *Acad. prof. dr. N. Gh. Lupu*

Schimb de telegrame între Prea Fericitul Părinte patriarh Justinian și Acad. Prof. Dr. N. Gh. Lupu, cu prilejul celei de-a 75-a aniversări a marelui nostru savant (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 2, p. 131—132).

„FII LUI DUMNEZEU“

Diac. Prof. O. Bucevschi, *«Fiii lui Dumnezeu»*: Filiațiunea divină în Noul Testament (S.T., XIII (1961), nr. 1—2, p. 41—54).

Pr. Prof. N. Mladin, *Iisus Hristos în viața morală a credincioșilor*: Fiii lui Dumnezeu după har (S.T., V (1953), nr. 9—10, p. 609—611).

Ierom. Magistr. Nestor Vornicescu, *Principii pedagogice în opera «Pedagogul» a lui Clement Alexandrinul*: Toți oamenii sînt fiii lui Dumnezeu după har (S.T., IX (1957), nr. 9—10, p. 728—729).

FILOZOFIA CREȘTINĂ

Pr. Prof. N. C. Buzescu, *Premisele unei filozofii creștine la Clement Alexandrinul* (S.T., X (1958), nr. p. 3—4, p. 196—215).

Pr. Gheorghe Tilea, *Probleme fundamentale în opera moral-socială a Sfîntului Ioan Gură de Aur*: Filozofia faptelor (Recenzie, de N. C.) (B.O.R., LXVI (1948), nr. 11—12, p. 636).

Ives de Montcheuil, *Melanges theologiques*: Despre o filozofie religioasă (Recenzie, de Prof. N. Chițescu) (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 459—461).

FRATERNITATE

Prof. Ioan Zăgrean, *Creștinismul și drepturile fundamentale ale omului*: Fraternitate (S.T., IV (1952), nr. 3—4, p. 138—139).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Idei, principii și preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe*: Frățietatea dintre oameni (S.T., IV (1952), p. 444—450).

Pr. Prof. Vlad. Prelipcean, *Evangheliile sinoptice. Probleme dogmatice și idei sociale*: Frățietate (S.T., V (1953), nr. 5—6, p. 379).

Diac. Prof. N. Nicolaescu, *Îndatorirea Bisericii de a contribui la instaurarea idealurilor creștine de pace, libertate, înfrățire și dragoste între oameni și popoare*: Problema înfrățirii—documentată cu texte din Sfînta Scriptură și Sfîntii Părinți (Ort., XIII (1961), nr. 4, p. 564—575).

Drd. Teodor M. Burcuș, *Aspecte sociale în predica profeților Vechiului Testament*: Credința într-un singur Dumnezeu, părinte al tuturor — temelie a înfrățirii și înțelegerii între oameni și popoare (S.T., XVIII (1966), nr. 9—10, p. 575—583).

Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Umanismul evanghelic și responsabilitatea creștină* (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 163—165).

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *În slujba înfrățirii*: Acțiunile Bisericii Ortodoxe Române pentru înfrățirea între oameni și popoare (Ort., XX (1968), nr. 2, p. 251—254).

FRUMUSEȚE

CONCEPȚIA CREȘTINĂ DESPRE FRUMUSEȚE

Pr. Conf. N. Corneanu, *Frumusețea ca atribut al dumnezeirii*: Introducere. Problema frumosului în Sfînta Scriptură. Concepția despre frumos a gânditorilor elini și a păgînilor în general. Ideea de Dumnezeu-frumusețe la scriitorii patristici: Dumnezeu în sine; frumusețea Fiului lui Dumnezeu; Mintuitorul nostru Iisus Hristos; frumusețea creației vedește frumusețea lui Dumnezeu (S.T., XI (1959), nr. 5—6, p. 297—313).

Prof. N. I. Ștefănescu, *Epopoea și istoria în opera lui Clement Alexandrinul*: Clement expune ideile sale pentru formarea concepției creștine despre frumos (Ort., XII (1960), nr. 4, p. 578—580).

Cf. și: — Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Prezența Mintuitorului Hristos în noua creație după învățătura Sfîntilor Părinți* (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 510).

G

GLOSOLALIA

Magistr. Dumitru Vasilescu, *Glosolalia*: Glosolalia după Noul Testament. Interpretări greșite cu privire la glosolalie. Glosolalia cultelor neoprotestante. Critica externă a glosolaliei. Concluzii (S.T., XVI (1964), nr. 7—8, p. 477—489).

Vezi și: Harisme și harismatici.

GNOSTICISMUL

Pr. At. Negoită, *Descoperirea scrierilor gnostice. Manuscrisele copte de la Nag Hamadi*: Locul și istoricul descoperirii. Ce cuprind manuscrisele de la Nag Hamadi? Originea manuscriselor. Ce trebuie înțeles prin literatura gnostică? Importanța descoperirilor pentru Istoria religiilor și pentru teologia creștină (S.T., XII (1960), nr. 7—8, p. 532—551).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Lucrări și discuții noi asupra mandeismului și a raporturilor acestei religii cu creștinismul*; Sectă gnostică din Sudul Mesopotamiei — ca ultimul rest al gnosticismului antic (Ort., XX (1968), nr. 1, p. 90—96).

H

HARISME ȘI HARISMATICI

Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, *Actualitatea Epistolei I-a către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel*: Harismele și virtuțile teologice (XII—XIV): criteriul fundamental pentru deosebirea harismelor adevărate de fenomenele pseudo-harismatice este mărturisirea mesianității și dumnezeirii lui Iisus Hristos (XII, 1—3). Toate harismele își au obârșia într-unul și același Duh Sfânt (XII, 4—11). Toți creștinii harismatici sînt datori să concluzeze în desăvîrșită armonie la zidirea Trupului tainic al lui Hristos, luînd exemplul de la colaborarea dintre membrele trupului nostru (XII, 12—30). Calea cea mai înaltă spre Dumnezeu n-o constituie harismele ci iubirea creștină (XII, 31—XIII, 13). Profetia este superioară glosolaliei; folosirea harismelor trebuie subordonată interesului misionar al Bisericii și disciplinei adunărilor creștine (XIV, 1—33, 36—40) (S.T., III (1951), p. 189—202).

Magistr. Sabin Verzan, *Cîrmuirea Bisericii în epoca apostolică*: ...Harismaticii (S.T., VII (1955), nr. 5—6, p. 351—352).

Vezi și: Glosolalia

HARUL ȘI DARURILE SFÎNTULUI DUH

1. FIINȚA HARULUI DUMNEZEIESC

Prof. N. Chișescu, *Condițiile însușirii minții (har, credință, fapte bune)*: Despre dumnezeiescul har (S.T., II (1950), nr. 1—2, p. 2—6).

Magistr. Ștefan C. Alexe, *Concepția Fericitului Augustin despre păcat și har*: Învățătura despre har (necesitatea și gratuitatea harului, împărțiri ale harului după lucrare, daruri ale harului) (S.T., VIII (1956), nr. 5—6, p. 337—344).

Magistr. Ion Bria, *Simțirea tainică a prezenței harului după Sfântul Simion Noul Teolog*: Natura sau caracterul simțirii harului. Organul simțirii harului. Necesitatea și condițiile simțirii harului (S.T., VIII (1956), nr. 7—8, p. 470—486).

Magistr. Nicolae V. Stănescu, *Temeiuri dogmatice ale trăirii religioase în Ortodoxie*: Cu referințe și la dogma haritologică (Ort., X (1958), nr. 3, p. 382—394).

Magistr. Traian Sevcicu, *Probleme de învățătură și viață creștină în comentariul Sfântului Ioan Gură de Aur la Scrisoarea paulină către Filipeni*: Exercițiul virtuții — harul (S.T., XII (1960), nr. 7—8, p. 511—512).

Magistr. Ioan I. Ică, *Concepții teologice eronate asupra raportului dintre natură și har*: Harul ca supranatură creată, supraadăugat și nedatorat naturii umane — în teologia romano-catolică. Harul, ca act de grație absolut nemotivat și nefundamen-

tat de nimic și pentru nimic — în teologia protestantă. Harul sau energiile necreate avînd ca scop realizarea și desăvîrșirea naturii — în teologia ortodoxă (Ort., XII (1960), nr. 4, p. 529—532, 539—542, 547—549).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sensul ecumenic al lucrării Sfîntului Duh în teologia Sfinților Părinți*: Har sau darurile, lucrările și roadele Sfîntului Duh: *darurile duhovnicești ale minții* — adevărul, înțelepciunea, știința, rațiunea și învățătura; *darurile morale sau ale inimii* — dragostea, bunătatea, mila, unirea cugetelor, viața de obște, dreptatea, pacea, mîngîierea, frumusețea și bucuria; *darurile duhovnicești de culme (desăvîrșitoare)* — rugăciunea, sfințenia, credința, desăvîrșirea și îndumnezeirea (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 235—237).

(Același autor), *Elementele demonstrației în tratatul «Despre Sfîntul Duh» al Sfîntului Vasile cel Mare*: Felul de a lucra al Sfîntului Duh. Harul (S.T., XVI (1964), nr. 5—6, p. 290—291).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Învățătura Sfîntului Ambrozie despre Sfîntul Duh*: Lucrarea Duhului Sfînt în lume, după concepția ambroziană (S.T., XVI (1964), nr. 7—8, p. 463—466).

Vom Wirken des Heiligen Geistes (Despre lucrarea Duhului Sfînt): Lucrarea mîntuitoare și sfințitoare a lui Dumnezeu prin Duhul Sfînt în serviciul divin și în Sfintele Taine (Recenzie, de Diac. Prof. O. Bucevski) (Ort., XVII (1965), nr. 1, p. 173—175).

Magistr. Constantin Cornițescu, *Fericitul Augustin despre Sfîntul Duh*: Lucrarea Sfîntului Duh (problema harului) (S.T., XVII (1965), nr. 5—6, p. 339—340).

Magistr. Simion S. Caplat, *Unele aspecte omiletice în cuvîntările morale și panegirice la Sfîntul Vasile cel Mare*: Despre rolul grației sau al harului (S.T., XVII (1965), nr. 7—8, p. 465—466).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Raportul dintre justificare și dragoste în Omiliile Sfîntului Ioan Gură de Aur la Epistola către Romani*: Harul. Efectele lui (Ort., XVIII (1966), nr. 2, p. 202—209).

Pr. Drd. Mircea Nișcoveanu, *Teologia Sfîntului Vasile cel Mare în rugăciunile euharistice*: Lucrarea harului (S.T., XIX (1967), nr. 5—6, p. 296—297).

Pr. Drd. Gheorghe A. Nicolae, *Învățătura despre Sfîntul Duh în Catehezele Sfîntului Chirilă al Ierusalimului*: Lucrările Sfîntului Duh în lume (ad extra) (Rev. cit., p. 306—307).

Pr. Drd. Ilie Moldovan, *Teologia Sfîntului Duh, după Catehezele Sfîntului Simion Noul Teolog*: Rolul Sfîntului Duh în soteriologia subiectivă. Prezența și funcțiunile Sfîntului Duh în lucrarea Sfințelor Taine (S.T., XIX (1967), nr. 7—8, p. 424—431).

2. HAR ȘI LIBERTATE, PREDESTINAȚIE

Magistr. Dumitru Gh. Radu, *Învățătura ortodoxă și catolică despre mîntuirea subiectivă după patriarhul Serghie al Moscovei*: Adevăratul raport între om și Dumnezeu în procesul mîntuirii subiective (S.T., VI (1954), nr. 7—8, p. 357—372).

Prof. N. Chițescu, *Despre predestinație*: Considerații generale. Despre «destin» și libertate, din punct de vedere confesional: orientare generală; ideea de «destin»; libertatea psihologică din punct de vedere creștin; libertatea morală din punct de vedere interconfesional. Despre predestinație și libertate: ce se înțelege prin «predestinație» în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție; sensul ioanic al tilcuirii răsăritene; în Apus, Fericitul Augustin schimbă radical concepția despre hotărîrea veșnică, condiționată, a mîntuirii — critica învățăturii lui; predestinație la romano-catolici și în protestantism. Proorociriile nu pot fi oare tilcuite ca semne ale destinului și ale predestinării? (Rev. cit., 399—438).

Magistr. Ioan Bria, *Sinergia în teologia ortodoxă*: Temeiurile sinergiei (συνεργεία — colaborarea credinciosului cu Dumnezeu în actul mîntuirii — conlucrarea voinței omenești cu harul). Aspectul subiectiv al sinergiei. Efectele sinergiei (Ort., VIII (1956), nr. 1, p. 29—43).

Ierod. Magistr. Irineu Crăciunaș, *Rolul voinței în viața morală*: Natura voinței. Structura actului voluntar. Raportul voinței cu rațiunea și cu afectivitatea. Lipsa voinței de la datorie. Educația voinței. Sensul libertății voinței. Voința și harul dumnezeiesc (S.T., VIII (1956), nr. 3—4, p. 211—226).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Starea primordială a omului în cele trei confesiuni: Relația cu Dumnezeu, element constitutiv al chipului dumnezeiesc în om, sau despre natură și har* (*Ort.*, VIII (1956), nr. 3, p. 323—325).

Magistr. Ștefan C. Alexe, *Concepția Fericitului Augustin despre păcat și har: Învățătura despre har — har și libertate. Predestinație* (*S. T.*, VIII (1956), nr. 5—6, p. 344—347).

Pr. Prof. Corneliu Sirbu, *Unitatea ortodoxă. Cadrul teoretic-doctrinal al problemei: Dumnezeiescul har în colaborare cu natura omului* (*Ort.*, X (1958), nr. 4, p. 546—549).

Pr. Prof. N. C. Buzescu, *Premisele unei filozofii creștine la Clement Alexandrinul: Har, libertate și înțelepciune* (*S. T.*, X (1958), nr. 3—4, p. 214).

Pr. Prof. N. Chițescu, *Premisele învățaturii creștine despre raportul dintre har și libertate: Raportul dintre har și fire în concepția creștină. O obiecție biblică și patristică: lupta dintre fire și har* (*Ort.*, XI (1959), nr. 1, p. 13—35).

Magistr. Traian Seveciu, *Aspecte dogmatice ale concepției augustiniene după «Manualul către Laurențiu»: Harul și libertatea. Predestinația* (*Ort.*, XI (1959), nr. 2, p. 238—242).

Pr. Magistr. Constantin Galeriu, *Pronie, har și libertate după Teofan — fostul episcop de Vladimir: Har și libertate; preștiință și nu predestinare. Cum cooperează harul cu puterile noastre firești în opera mântuirii* (*Ort.*, XI (1959), nr. 3, p. 402—411).

(Același autor), *Mitropolitul Filaret al Moscovei ca teolog: Lucrarea Sfântului Duh în lume* (*Ort.*, XII (1960), nr. 2, p. 236—238).

I. Bria, *Certitudinea mântuirii: Chemare și alegere. Discontinuitatea urcușului duhovnicesc* (*S. T.*, XII (1960), nr. 5—6, p. 410—419).

Magistr. Traian Seveciu, *Probleme de învățătură și viață creștină în comentariul Sfântului Ioan Gură de Aur la Scrisoarea paulină către Filipeni: Conlucrarea dintre natură și har* (*S. T.*, XII (1960), nr. 7—8, p. 512—513).

Magistr. Ioan I. Ică, *Concepții teologice cronate asupra raportului dintre natură și har: Raportul dintre natură și supranatură în teologia romano-catolică: natura umană pură ca monadă autonomă și antarhică, aharică și antiharică; raportul și sinteza neorganică între natură și supranatură. Raportul între natură și har în teologia protestantă: natura umană primordială esențial desăvârșită și aharică și natura căzută esențial păcătoasă și antiharică; sola grația sau monergismul haric ca expresie a raportului neorganic și unilateral între natură și har. Raportul complementar și sinteza organică între natură și har în concepția ortodoxă: chipul lui Dumnezeu sau structura participabilă a naturii umane; înduhovnicirea și desăvârșirea naturii sau raportul complementar și organic între natură și har* (*Ort.*, XII (1960), nr. 4, p. 526—529; 532—539; 542—547; 549—551).

Prof. Const. C. Pavel, *Opera mântuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos și slujirea Bisericii Sale: Predestinația* (*Ort.*, XV (1963), nr. 3—4, p. 429—430).

Pr. Magistr. Mircea Nișcoveanu, *Teologia lui Pseudo-Dionisie Areopagitul în opera «Despre numele divine»: Raportul dintre har și libertate* (*Ort.*, XVI (1964), nr. 2, p. 256).

(Același autor), *Doctrina Sfântului Ioan Gură de Aur în comentariul său la «Pre-dica de pe Munte» (Matei V—VII): Lucrarea harului* (*S. T.*, XVII (1965), nr. 9—10, p. 544—545).

I

ICONOGRAFIE

Pr. Prof. Ene Braniște, *Teologia icoanelor: Izvoarele principale ale teologiei icoanelor. Noțiunea de icoană. Deosebirea dintre idol și icoană. Rațiunea existenței icoanei. Posibilitatea zugrăvirii lui Dumnezeu și a îngerilor. Legitimitatea uzului (întrebuințării) icoanelor. Rostul și importanța icoanelor în viața religioasă-morală. Cultul (cinstirea) icoanelor. Legitimitatea și natura (caracterul) acestui cult. Sfîntenia icoanelor (icoana ca obiect de cult)* (*S. T.*, IV (1952), nr. 3—4, p. 175—201).

Magistr. N. V. Stănescu, *Sensul ortodox al icoanei*: Se înfățișează sensul sau înțelesul adânc pe care Ortodoxia îl acordă icoanei, precum și caracterul profund duhovnicesc al acestei concepții ortodoxe în raport cu concepțiile celorlalte două confesiuni, în aceeași problemă: icoana, reprezentare a lumii dumnezeiești. Întruparea Cuvîntului, temei pentru posibilitatea icoanei. Conținutul icoanei. Sensul eshatologic al icoanei. Iconografie și iconografie. Icoane în concepția romano-catolică și protestantă (*Ort.*, VIII (1956), nr. 2, p. 245—261).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Simbolul ca anticipare și temei al posibilității icoanei*: Considerații generale despre icoană, ca reprezentare a lui Dumnezeu cel întrupat și iconoclast. Idol și simbol: conceptul de idol și simbol; lumea creată ca simbol și ca ansamblu de simboale; simbolul și actul de transcendență al spiritului; modul distingerii simboalelor religioase; fundamentul ontologic al simbolului (*S. T.*, IX (1957), nr. 7—8, p. 427—452).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Iconografia creștină ca disciplină de studiu și cercetare*: *Obiectul scopul și importanța ei. Discipline înrudite și auxiliare. Literatura ei principală* (*S. T.*, XIV (1962), nr. 5—6, p. 328—349).

Pr. Lect. At. Negoită, *Texte din Vechiul Testament interpretate fals de către sectanți. Nerecunoașterea sfințelor icoane* (*S.T.*, II (1950), p. 237—275).

Prof. N. Chițescu, *Opera teologică a lui A. S. Homiacov (la un veac de la moartea lui)*: Despre icoane (*Ort.*, XIII (1961), nr. 1, p. 51).

Magistr. Ioan I. Ică, *Importanța dogmatică a răspunsurilor patriarhului Ieremia al II-lea*: Cinstirea icoanelor (*Ort.*, XIII (1961), nr. 3, p. 387—388).

I C O N O M I E

Prof. Isidor Todoran, *Principiul iconomiei din punct de vedere dogmatic*: Noțiunea de iconomie. Privire istorică. Temeiul iconomiei. Opinii (*S. T.*, VII (1955), nr. 3—4, p. 139—149).

Pr. D. Stăniloae, *«Iconomia» în Biserica Ortodoxă. Noțiunea și întrebuintarea termenilor «exactitate» (Acrivie, strictețe) și «Iconomie»*: Noțiunea generală a «Iconomiei» și raportul ei cu «Acrivia»; criteriile iconomiei în istoria Bisericii; existența criteriului prim al iconomiei la eterodocșii contemporani; problema criteriului al doilea al iconomiei în situația raporturilor actuale ale confesiunilor creștine; interpretarea dogmatică a celor două criterii ale iconomiei privite împreună (*Ort.*, XV (1963), nr. 2, p. 152—186).

(Același autor), *Iconomia dumnezeiască, temei al iconomiei bisericesti*: Considerații generale despre «iconomie». Iconomia dumnezeiască după Sfînta Scriptură. Iconomia dumnezeiască după Sfîntii Părinți. Concluzii (*Ort.*, XXI (1969), nr. 1, p. 3—24).

Prof. Dr. Bartolomeu Popescu, *Lucrarea pastorală a preotului în legătură cu ideea de iconom și iconomie* (*B.O.R.*, LXXXV (1969), nr. 7—8, p. 774—790).

I E R A R H I A B I S E R I C E A S C Ă

I. — I E R A R H I A C E R E A S C Ă

Denys L'Aréopagite, *La hiérarchie céleste*: O ediție nouă a lucrării lui Pseudo-Dionisie Areopagitul, «Ierarhia cerească» (Recenzie, de N. C.) (*Ort.*, XII (1960), nr. 4, p. 639—640).

II. — I E R A R H I A B I S E R I C E A S C Ă S A C R A M E N T A L Ă P Ă M Î N T E A S C Ă

I. I E R A R H I A B I S E R I C E A S C Ă S A C R A M E N T A L Ă ȘI POZIȚIA CREDINCIOȘILOR LAICI ÎN BISERICA ORTODOXĂ

a) Ierarhia bisericescă sacramentală, în general

Pr. Prof. Nicolae Ciudin, *Temeiurile biblice și patristice ale ierarhiei bisericesti* (*S. T.*, II (1950), p. 198—217).

Pr. Magistr. Ioan Mircea, *Organizarea Bisericii și viața primilor creștini după «Faptele Apostolilor»*: Ierarhia Bisericii (*S. T.*, VII (1955), nr. 1—2, p. 74—76).

Prof. Teodor M. Popescu, *Cler și popor în primele trei secole. Aspecte sociale ale creștinismului primar ca forme de viață potrivite timpurilor respective* (S. T., I (1949), nr. 9—10, p. 713—738).

Pr. Prof. Gr. T. Marcu, *Sfântul Apostol Pavel despre personalitatea religioasă-morală a păstorului de suflete*; Epistolele pastorale — constituția apostolică a selecționării clerului. Condiții pauline de admisibilitate în cler. Inșișirile unui cîrmuitor bisericesc. Criterii de recrutare a preoților. Criterii de recrutare a diaconilor (S. T., VII (1955), nr. 3—4, p. 197—216).

Magistr. Sabin Verzan, *Cîrmuirea Bisericii în epoca apostolică*: Începuturile ierarhiei bisericești (S. T., VII (1955), nr. 5—6, p. 337—340).

Magistr. Viorel I. Chițu, *Raportul dintre cultul Vechiului Testament și cultul creștin*: Persoanele liturgice în creștinism (S.T., XIII (1961), nr. 5—6, 315—319).

Magistr. Dumitru I. Găină, *Temeiuri canonice ale conștiinței ortodoxe*: Ierarhia Bisericii (Ort., XIV (1962), nr. 3, p. 398—400; 406—412).

(Același autor), *Sfinții Apostoli și episcopii*: Episcopii (S. T., XIV (1962), nr. 9—10, p. 591—594).

Pr. Prof. Petru Rezuș, Pr. Conf. Al. I. Ciurea, Pr. Asist. Lucian Gafton, *Biserica în planul lui Dumnezeu*: Ierarhia bisericească (Ort., XV (1963), nr. 3—4, p. 353—362).

Magistr. Mihail Costandache, *Patriarhia și demnitatea de patriarh în Biserica Ortodoxă*: Ierarhia bisericească și dezvoltarea ei (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 225—229).

Magistr. Eugen C. Marina, *Despre preoți și diaconi după sfintele canoane*: Preoția și treptele ei. Atribuțiile prin care se deosebesc treptele de prezbiter și cea de diacon. Raporturile canonice dintre treptele preoției. Importanța prezbiterilor și a diaconilor ca slujitori ai Bisericii. Rostul prezbiterilor și diaconilor în conducerea vieții bisericești (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 11—12, p. 1063—1076).

(Autorul desemnat), *Sfinții Apostoli Petru și Pavel în lumina apostolicității și sobornicității Bisericii*. — *Cu prilejul comemorării a 19 veacuri de la moartea lor ca martiri*: Episcopii au primit de la Apostoli puterea propovăduirii și păstoririi, dar în ținuturi fixe, statornice, fără dreptul de a se amesteca unul în ținutul altuia. Episcopii au moștenit de la Apostoli obligația unei comuniuni întreolaltă practică și de Apostoli, dar în alt mod (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 159—162).

Pr. Ioan Mîrcea, *Cei șaptezeci de ucenici ai Mîntuitorului și problema ierarhiei bisericești* (S.T., XX (1968), nr. 9—10, p. 682—705).

Magistr. Ștefan C. Alexe, *Eclesiologia Părinților Apostolici*: Ierarhia bisericească (S.T., VII (1955), nr. 5—6, p. 374—376).

Drd. Ioan N. Șurubaru, *Doctrina despre Biserică în «Păstorul lui Herma»*: Ierarhia bisericească (S.T., XIX (1967), nr. 7—8, p. 441—442).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Unitatea Bisericii și problema refacerii ei în lumina Sfinților Părinți*: Ierarhia sacramentală în Biserică (Ort., VI (1954), nr. 2—3, p. 444—446).

Magistr. Vasile Hristov, *Noțiunea de biserică după Sfântul Ioan Gură de Aur*: Ierarhia bisericească (S.T., XII (1960), nr. 1—2, p. 87—90).

Prof. I. Karmiris, 'H 'Εκκλησιολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (*Eclesiologia Marelui Vasile*): Ierarhia bisericească (Recenzie, de Pr. Olimp N. Căciulă) (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 437—438).

(Același autor), 'H 'Εκκλησιολογία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (*Eclesiologia Sfîntului Grigorie Teologul*): Clericii în Biserică. Episcopii în Biserică. Egalitatea apostolilor și a episcopilor (Rev. cit., p. 441—442).

G. Troizki, *Unitatea Bisericii după învățătura Sfîntului Ignatie Teoforul*: Ierarhia bisericească (Recenzie, de O. Bucevschi) (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 319).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Aspecte ignorate ale Schismei*: Ierarhia sacramentală (Ort., VI (1954), nr. 2—3, p. 330—331).

Magistr. Vasile I. Hristov, *Eclesiologia profesorului Ștefan Țancov*: Ierarhia bisericească (Ort., X (1958), nr. 3, p. 363—366).

Magistr. Mihail Plătică, *Contribuția lui Const. Erbiceanu la studiul Dreptului bisericesc la noi*: Despre ierarhia bisericească (S.T., XII (1960), nr. 5—6, p. 397—399).

Pr. Magistr. Mihai Colotelo, *Importanța «Mărturisirilor ortodoxe» pentru studiul Dreptului bisericesc*: Despre ierarhia bisericească (Ort., XI (1959), nr. 2, p. 256—258).

Pr. Magistr. Aurelian I. Catrina, *Mărturisirea de credință a arhierilor ortodocși*: Mărturisirea de credință, la hirotonirea arhierilor români, și importanța ei canonică (S.T., XVI (1964), nr. 7—8, p. 451—457).

Pr. Silviu Hărăbuș, *O carte de doctrină și pietate ortodoxă: Evanghelia cu învățătură (1581)*: Despre ierarhia bisericească (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 7—8, p. 752—754).

Pr. Magistr. Aurelian Catrina, *Norme canonice în actele din Condica Sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei*: Norme canonice privitoare la ierarhie (S.T., XVI (1964), nr. 9—10, p. 588—591).

Pr. Prof. D. Belu, *Autoritatea în Biserică*: Infaibilitatea în Biserică exprimată prin ierarhia ei în sinodul ecumenic (Ort., XIII (1961), nr. 4, p. 561—563).

Pr. D. Stăniloae, *Autoritatea Bisericii*: ...Infaibilitatea Bisericii manifestată prin ierarhia ei și prin sinodul ecumenic (S.T., XVI (1964), nr. 3—4, p. 207—215).

Pr. Prof. Liviu Stan, *Aspecte ignorate ale Schismei*: Infaibilitatea sau «charisma» infaibilității (Ort., VI (1954), nr. 2—3, p. 323).

b) Despre preoție, în special

Pr. Prof. Ene Braniște, *Preoția și chipul preotului după Sfânta Scriptură*: Preoția în religiile păgâne și după cărțile sfinte ale Vechiului Testament. Preoția creștină, chipul adevăratului preot după Sfânta Scriptură a Noului Testament (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 5—6, p. 483—502).

Drd. Emil Cornițescu, *Profeții Vechiului Testament despre preoție*: Preoția în Vechiul Testament. Ce spun profeții despre «Legământul preoției». Condițiile primirii la preoție și îndatoririle preoților după profeți (S.T., XIX (1967), nr. 7—8, p. 482—491).

Arhim. Magistr. M. Șuparschi, *Superioritatea preoției Noului Testament față de preoția Vechiului Testament, după Epistola către Evrei* (S.T., VIII (1956), nr. 5—6, p. 288—302).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Chipul preotului după Sfânta Scriptură și Stinții Părinți*: Preoția și chipul preotului în Noul Testament. Preoția și chipul preotului patristic: preotul este vasul ales al lui Dumnezeu; preotul ca instrument al dragostei dumnezeiești; preotul ca sfințitor și jertitor (S.T., VIII (1956), nr. 3—4, p. 155—166).

(Același autor), *Sensul preoției, la Stinții Părinți*: Considerații generale despre preoție. Recrutarea clerului. Condiții fizice. Pregătirea religioasă și morală. Pregătirea intelectuală. Arta vorbirii. Activitatea complexă a preotului. Metoda activității pastorale (S.T., I (1949), nr. 9—10, p. 739—762; —Vezi și: S.T., II (1950), p. 190—197).

Sfântul Ioan Gură de Aur, *Despre preoție*: (Trad. rom., de Pr. D. Fecioru) (B.O.R., LXXV (1957), nr. 10, p. 928—1011).

Pr. Gheorghe Tilea, *Probleme fundamentale în opera moral-socială a Sfântului Ioan Gură de Aur*: Preoția creștină (Recenzie, de N. C.) (B.O.R., LXVI (1948), nr. 11—12, p. 637).

Ierom. Magistr. Nestor Vornicescu, *Viața și morala duhovnicească a preotului (după lucrarea Sfântului Ambrozie, «De officiis Ministrorum»)*: Importanța vieții morale și duhovnicești pentru preot. Preotul ca model de viață creștină. Bogăția duhovnicească și viața de taină a preotului. Virtutea smereniei și cea a dragostei în viața preotului. Preotul și prietenii săi. Preotul și milostenia. Preotul în slujba tuturor (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 3—4, p. 333—347).

Pr. Asist. Alexandru Moisiu, *Sfântul Grigore cel Mare, îndrumător al vieții preoțești* (S.T., X (1958), nr. 9—10, p. 523—531).

Sfântul Grigorie, de Nazianz, *Despre preoție*: (Trad. rom., de Pr. D. Fecioru) (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 1—2, p. 127—164).

Ierod. Magistr. Irineu Crăciunaș, *Îndrumătorul duhovnicesc și ucenicul după Sfinții Părinți*: Considerații generale. Îndrumătorul duhovnicesc, exemplul de viață creștină. Temeiuri pentru necesitatea exemplului. Alegerea îndrumătorilor. Raportul între ucenic și îndrumător (S.T., VIII (1956), nr. 9—10, p. 622—640).

Prof. Nicodim Belea, *Îndatoririle duhovnicului după sfințele canoane*: Persoana duhovnicului. Spovedania. Duhovnicul după mărturisire: ca învățător, ca medic spiritual, ca judecător (S.T., III (1951), nr. 9—10, p. 481—498).

Eugen C. Marina, *Despre preoți și diaconi după sfințele canoane*: Preoția și treptele ei. Atribuțiile prin care se deosebesc treptele de prezbiter și cea de diacon. Raporturile canonice dintre treptele preoției. Importanța prezbiterilor și diaconilor, ca slujitori ai Bisericii. Rostul prezbiterilor și diaconilor în conducerea vieții bisericești (B.O.R., LXXXIII (1965), nr. 11—12, p. 1063—1076).

Pr. Pavel Grosu, *Preoția, lucrare cerească. Sfaturi și îndemnuri*: Vrednicia acestei trepte ierarhice bisericești; preotul și dragostea evanghelică; pregătirea pentru slujirea Sfinței Liturghii; preotul în biserică; podoaba lăuntrică a preotului; curăția vieții; rugăciunea și duhovnicia preotului (S.T., III (1951), nr. 9—10, p. 499—513).

Prof. Teodor M. Popescu, *Sfințenia și răspunderile preoției* (S.T., IV (1952), nr. 3—4, p. 157—174).

Pr. D. Fecioru, «Nu nesocoti harul care este asupra ta» — *Sublimitatea preoției* (B.O.R., LXXII (1954), nr. 4, p. 459—468).

Pr. Prof. P. Vintilescu, *Dumnezeiasca liturghie comentată în oficiul ei. Epiclesa*: Preoție ieratică sau externă și preoție internă (B.O.R., LXXX (1962), nr. 1—2, p. 101—104).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Vocația și pregătirea pentru preoție*: Vocație subiectivă și obiectivă. Însușirile fundamentale ce fac parte din pregătirea preotului: rivna după sfințenie sau autopurificare; dezinteresarea, cultura, progresul în bine, știința și arta conducerii sufletelor, puterea restabilirii chipului lui Dumnezeu, mântuirea oamenilor (S.T., VI (1954), nr. 5—6, p. 239—268).

Pr. Prof. Ioan Constantinescu, *Reflecții cu privire la problema vocației și a pregătirii preoției* (B.O.R., LXXXVII (1969), nr. 11—12, p. 1173—1186).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Viața lăuntrică a preotului. Importanța ei în pastorație și mijloacele pentru cultivarea ei*: Despre viața lăuntrică, în general. Viața lăuntrică a preotului și importanța ei în pastorație. Mijloace pentru cultivarea vieții noastre lăuntrice (duhovnicești); rugăciunea, reculegerea (meditația și examenul de conștiință), mărturisirea și împărtășirea, lectura religioasă, relațiile și convorbirile (întimplătoare ori sistematice și programate) cu persoane experimentate și avansate în viața duhovnicească, practici și exerciții (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 1—2, p. 123—138).

Arhim. Gherasim, *Calitățile religioase-morale ale păstorului*: (Recenzie, de Pr. Prof. Ene Braniște) (Ort., XI (1959), nr. 4, p. 631—632).

Pr. Prof. Grigorie Cristescu, *Călugărul și preotul de mir (meditație pastorală)*: Asemănări și deosebiri în ce privesc viața și misiunea lor sacerdotală (B.O.R., LXVI (1948), nr. 5—8, p. 291—300).

Diac. Asist. Ene Braniște, *Preotul de azi ca liturghisitor. Lipsuri și scăderi. Cauzele lor. Mijloace de îndreptare*: Despre preoție, rolul său sacramental sau sfințitor. Lipsuri de ordin general. Nerespectarea tipicului. Nepotriviri, confuzii și neprecizări în oficierea sfințelor slujbe. Împietăți de ordin liturgic (S.T., I (1949), nr. 1—2, p. 97—118; — nr. 3—4, p. 252—266).

Pr. Prof. Grigorie T. Marcu, *Cunoașterea aprofundată a Sfinței Scripturi, îndatorire de competență a preotului zilelor noastre* (S.T., IV (1952), nr. 3—4, p. 202—215).

Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Cultura preotului de astăzi* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 7, p. 642—646).

Prof. Teodor M. Popescu, *Preotul văzut de credincioși* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 10, p. 893—909).

(Același autor), *Colaboratorii preotului* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 7, p. 627—641).

Pr. Magistr. Gh. Iordăchescu, *Auxiliare ale preotului în pastorație*: Despre familia preotului (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 11—12, p. 1100—1110).

Prot. Traian Belaşcu, *Preotul ortodox — slujitor al lui Hristos şi al poporului în duh evanghelic* (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 10—11, p. 1013—1016).

Pr. Prof. Ene Branişte, *Preotul şi preoţia creştină în gândirea şi trăirea Preafericitului Patriarh Justinian* (B.O.R., LXXVI (1958), nr. 5—6, p. 443—464).

Diac. Prof. O. Bucevschi, *Preotul în condiţiile vremii* (B.O.R., LXXV (1957), nr. 5, p. 466—472).

Pr. Prof. N. C. Buzescu, *Îndatoriri ale preotului* (B.O.R., LXXVII (1959), nr. 2 p. 194—210).

Pr. Prof. D. Stăniloae, *Legătura între Euharistie şi iubirea creştină: ...Preoţia slujitoare şi preoţia subiectivă generală. Aspectul ecleziologic al preoţiei...* (S.T., XVII (1965), nr. 1—2, p. 20—32).

Pr. Prof. Corneliu Sirbu, *Preotul vremurilor noastre* (B.O.R., LXXXVI (1968), nr. 6, p. 703—709).

c) Poziţia credincioşilor laici în Biserică

Pr. Prof. Liviu Stan, *Poziţia laicilor în Biserica Ortodoxă: Actualitatea ecumenică a problemei. În perspectiva ecleziologică ecumenică. Mijloacele de acţiune ale Bisericii. Poziţia laicilor faţă de mijloacele de acţiune ale Bisericii. Natura drepturilor elementului laic în Biserică* (S.T., XX (1968), nr. 3—4, p. 195—203).

Prof. Teodor M. Popescu, *Cler şi popor în primele trei secole. Aspecte sociale ale creştinismului primar ca forme de viaţă potrivite timpurilor respective* (S.T., I (1949), nr. 9—10, p. 713—738).

Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Unitatea Bisericii şi problema refacerii ei în lumina Sfinţilor Părinţi: Credincioşii laici în Biserică* (Ort., VI (1954), nr. 2—3, p. 444—446).

Prof. I. Karmiris, 'H 'Εκκλησιολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου (*Ecleziologia Mare-lui Vasile*): Credincioşii laici în Biserică (Ort., XIII (1961), nr. 3, p. 437—438).

(Acelaşi autor), 'H 'Εκκλησιολογία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου (*Ecleziologia Sfântului Grigorie Teologul*): Credincioşii laici în Biserică (Rev. cit., p. 441).

Prof. Const. C. Pavel, *Opera mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos şi slujirea Bisericii Sale: Rolul laicilor credincioşi în Biserică* (Ort., XV (1963), nr. 3—4, p. 439—441).

Prof. Teodor M. Popescu, *Colaboratorii preotului* (B.O.R., LXXIII (1955), nr. 7, p. 627—641).

Magistr. Vasile I. Hristov, *Eclesiologia profesorului Ştefan Ţancov: Credincioşii laici în Biserică* (Ort., X (1958), nr. 3, p. 363—366).

2. IERARHIA BISERICESCĂ SACRAMENTALĂ ŞI POZIŢIA CREDINCIOŞILOR LAICI ÎN BISERICA ROMANO-CATOLICĂ

Pr. Prof. D. Belu, *Autoritatea în Biserică: Ierarhia bisericească şi elementul laic în viaţa Bisericii Romano-Catolice* (Ort., XIII (1961), nr. 4, p. 556).

Pr. Prof. Grigorie T. Marcu, *Lufta lui Petru Maior împotriva papalităţii. Însemnări în legătură cu actualitatea Procanonului său: Critica unor moravuri dubioase ale clerului papal* (Ort., IV (1952), nr. 3—4, p. 510—512).

Pr. Barbu Gr. Ionescu, *Conciliul II de la Vatican. Dezbaterile şi hotărârile sesiunii a doua: Problema episcopatului şi a raportului său cu papa. Rolul laicilor în Biserică* (Ort., XVI (1964), nr. 2, p. 199—213).

(Acelaşi autor), *A treia sesiune a Conciliului al II-lea de la Vatican: Colegialitatea episcopală a primatului papal. Despre îndatoririle pastorale ale episcopilor. Schema cu privire la preoţi şi la apstolatul laicilor în Biserica Romano-Catolică* (Ort., XVI (1964), nr. 4, p. 473—479; 489—491).

Ives de Montcheuil, *Melanges theologiques: Rolul creştinului laic în Biserică* (Recenzie, de Prof. N. Chiţescu) (Ort., VIII (1956), nr. 3, p. 457—458).

Pr. Prof. Ioan I. Rămureanu, *Primatul papal şi colegialitatea episcopală în dezbaterile Conciliului al II-lea de la Vatican* (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 139—166).

Pr. Prof. Sofron V I a d, *Decretul Conciliului al II-lea de la Vatican asupra apostolatului laicilor*: O chemare a credincioșilor laici la un rol mai activ în Biserică (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 541—549).

M. Costandache, *Tendențe înnoitoare în catolicismul francez contemporan*: Consiliul prezbiterilor. Consiliul pastoral, cu participarea laicilor. Atribuțiile Conferinței episcopale (*Ort.*, XIX (1967), nr. 4, p. 620—623).

Walter M. Abbot, S. J. Very, Msgr. Joseph Gallagher, *The Documents of Vatican II*: Structura ierarhică a Bisericii, cu privire specială la episcopat și credincioșii laici în Biserica Romano-Catolică (Recenzie, de Al. B. Ștefănescu) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 1, p. 115, 116, 117).

Pr. Prof. Liviu St a n, *Expunere și analiză canonică a unor măsuri de organizare a Bisericii Romano-Catolice luate de Conciliul al II-lea de la Vatican*: Măsuri vizînd acțiunea internă a Bisericii Romano-Catolice (intensificarea vieții religioase în scopul sporirii vocațiilor sacerdotale și a recîstigării și apropierii maselor de credincioși care s-au înstrăinat de Biserică sau care sînt pe cale de a o abandona). Aplicarea parțială a principiului sinodal. Reconsiderarea și extinderea aplicării principiului ierarhic. Reactivarea unor rînduiri canonice privitoare la poziția laicilor în Biserică (*Ort.*, XX (1968), nr. 3, p. 491—493).

Franz J. Leenhardt, *Les fonctions constitutives de l'Église et l'«épiscopè» selon le Nouveau Testament*: (Recenzie, de P. V. I.) (*Rev. cit.*, p. 447—450).

Vezi și: *Autoritatea în Biserica Romano-Catolică*

4. IERARHIA BISERICESCĂ ȘI POZIȚIA CREDINCIOȘILOR LAICI ÎN BISERICA VECHIE-CATOLICĂ

Drd. Petru I. D a v i d, *Sucesiunea apostolică și unitatea de credință la vechii-catolici*: Sucesiunea apostolică în învățătura Bisericii Vechilor-Catolici. Poziția clericilor și laicilor în Biserică (*Ort.*, XIX (1967), nr. 2, p. 212—215, 223).

4. IERARHIA BISERICESCĂ ȘI POZIȚIA CREDINCIOȘILOR LAICI ÎN BISERICA PROTESTANTĂ

Jaques Courvoisier, *Zwingli, théologien réformé*: Ierarhia bisericească (Recenzie, de Pr. Prof. Ioan Rămureanu) (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 1, p. 137).

Pr. Prof. Isidor T o d o r a n, *Noi orientări ecleziologice în Protestantism*: Ierarhia bisericească (*Ort.*, XVIII (1966), nr. 2, p. 290—291, 297—298).

Ulrich M a n n, *Vom Wesen des Protestantismus (Esența Protestantismului)*: Ierarhia bisericească privită din punct de vedere protestant (Recenzie, de Ioan Struc) (*Ort.*, XIX (1967), nr. 1, p. 101—108).

Drd. Ion C i u t a c u, *Protestanții și creștinismul primar*: Ierarhia după protestanți (*S.T.*, XIX (1967), nr. 5—6, p. 334—342).

III. — IERARHIA BISERICESCĂ ADMINISTRATIV-JURISDICȚIONALĂ

1. DEMNITĂȚI ADMINISTRATIVE DEPENDENTE DE TREAPTA EPISCOPALĂ

C. I o n, *Instituția horepiscopilor în Biserica Veche*: Considerații de ordin istoric asupra instituției horepiscopatului, înființarea și organizarea ei în Biserica greacă și latină. Drepturile (privilegiile) și datoriile horepiscopilor. Dispariția treptată a instituției horepiscopatului (*S.T.*, XIV (1962), nr. 5—6, p. 300—327).

Magistr. Eugen C. M a r i n a, *Episcopii ajutători și episcopii vicari*: Arhipăstoria și episcopii în Biserica Veche. Episcopii ajutători. Horepiscopii. Episcopii perioadeuți sau perioadeuți, Episcopii vizitatori. Interventorii și intercesorii. Episcopii vicari. Chiriarhii titulari (*S. T.*, XVII (1965), nr. 7—8, p. 418—440).

2. DEMNITĂȚI ADMINISTRATIVE DE LA EPISCOPI ÎN LINIE ASCENDENTĂ

Magistr. Ioan F. S t ă n c u l e s c u, *Arhiepiscopii*: Organizația bisericească în veacul al IV-lea. Numele de arhiepiscop. Demnitatea bisericească de arhiepiscop. Arhiepiscopul în fruntea unei unități monastice — arhiepiscopul muntelui Sinai. Titulatura de arhiepiscop în Biserica Greacă. Arhiepiscopul în Biserica Ortodoxă Rusă. Titulatura de arhiepiscop în Bisericile Ortodoxe surori — Biserica Ortodoxă Autocefală din Polonia; Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia, Arhiepiscopia Ortodoxă Alba-

neză. Arhiepiscopul, căpetenia unei Biserici Autonome — Arhiepiscopia Finlandeză. Demnitatea de arhiepiscop în Biserica Ortodoxă Română (S. T., XIV (1962), nr. 9—10, p. 598—617).

Pr. Dr. Gh. Soare, *Titlul de «Locțiitor al Cezareei Capadochiei» purtat de mitropolitul Ungrovlahiei*: Principiul acordării și respectării anumitor prerogative pentru scaunele episcopale însemnate. Prerogativele canonice acordate de la început scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei. Temeiul titlului de «Locțiitor al Cezareei Capadochiei» acordat mitropolitului Ungrovlahiei. Poziția canonică a scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei prin acordarea titlului de «Locțiitor al Cezareei Capadochiei» (S. T., XII (1960), nr. 5—6, p. 369—380).

Magistr. Manea M. Cristisor, *Titlatura de «Primat» în Biserica Veche. În Biserica Ortodoxă Română*. Temeiuri canonice, istorice și faptice ale titlului de «primat al României», dat mitropolitului Ungrovlahiei (S.T., XVII. (1965), nr. 1—2, p. 45—87).

Magistr. Alexandru-Armand Munteanu, *Exarhii în Biserica Veche*: Demnități mari în Biserica Veche. Ce arată izvoarele istorice și cele canonice despre originea titlului de exarh. Drepturile și îndatoririle exarhilor. Supraviețuirea demnității de exarh după apariția celei de patriarh (S. T., XIV, (1962), nr. 9—10, p. 549—569).

Magistr. Mihail Costandache, *Patriarhia și demnitatea de patriarh în Biserica Ortodoxă*: Demnitatea de patriarh — cea mai înaltă treaptă ierarhică în Biserica Veche. Dezvoltarea istorică a demnității de patriarh după veacul al V-lea. Drepturi, privilegii și îndatoriri ale patriarhilor. Ierarhia onorifică a scaunelor patriarhale (Ort., XVII (1965), nr. 2, p. 225—249).

Pr. Dr. Gh. Soare, *Temeiurile canonice pentru prerogativele patriarhului înscrise în Statutul Bisericii Ortodoxe Române* (B.O.R., LXVIII (1949), nr. 11—12, p. 6—15).

3. DEMNITARI BISERICEȘTI, INDEPENDENȚI DE RANGUL IERARHIC

Pr. Prof. Liviu Stan, *Despre apocrisiari sau soli bisericesti*: Considerații generale despre solii bisericesti. Apocrisiari în Biserica Veche, pînă în secolul al VII-lea. Apocrisiari din veacul lui Justinian pînă în zilele noastre (Ort., VI (1954), nr. 1, p. 81—113).

(Același autor), *Societățile religioase în Biserica Veche*: Societățile religioase, care au desfășurat în Biserica Veche o activitate cu urme adînci, ajutînd în mare măsură la dezvoltarea vieții bisericesti, la întărirea Bisericii și la răspîndirea credinței creștine: văduvele, fecioarele, prezbiterile, diaconițele, parabolani și societăți sau colegii funerare, decanii, ascetriile sau ascetele, bocitoarele sau femeile canonice frățiile (S. T., VIII (1956), nr. 1—2, p. 109—133).

Ierod. Magistr. Ioasaf Popa, *Pentru o mai bună orientare a unor minăstiri de călugărite*: Fecioarele în Biserica Veche (S. T., V (1953), nr. 5—6, p. 407—408).

Vezi și: *Asistența socială*

IERURGIILE ÎN BISERICĂ

1. CONSIDERAȚII GENERALE ȘI INTERCONFESIONALE DESPRE IERURGII

Magistr. Protos. Gr. Băbuș, *Ierurgiile ca mijloc și prilej de pastorație*: Noțiunea de ierurgii, scopul lor, legătura cu Sfintele Taine, importanța lor în viața pastorală. Ierurgiile ca mijloc de pastorație. Ierurgiile în diferite împrejurări din viața omului. Ierurgii privitoare la lucruri. Ierurgii privitoare la nevoile generale ale parohiei. Combaterea superstițiilor prin ierurgii. Ținuta preotului ca săvîrșitor al ierurgiilor (S. T., VI (1954), nr. 9—10, p. 530—533).

Magistr. Viorel I. Chițu, *Raportul dintre cultul Vechiului Testament și cultul creștin*: Elemente din cultul Vechiului Testament în ierurgiile cultului creștin (S. T., XIII (1961), nr. 5—6, p. 310—311).

(Autorul nesemnă), *Din viața eparhiilor Bisericii Ortodoxe Române. — Mitropolia Banatului*: Critica unor practici condamnabile la unele ierurgii (B.O.R., LXX (1952), nr. 9—10, p. 583—584).

Drd. Petru I. David, *Succesiunea apostolică și unitatea de credință la Vechii-Catolici*: Ierurgiile Bisericii Vechilor-Catolici (Ort., XIX (1967), nr. 2, p. 218—219).

Drd. Ioan N. Șurubaru, *Tratatulele și acordurile anglicano-ortodoxe române din 1935 în perspectiva dialogului între Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană*: Ierurgiile în Biserica Anglicană (Ort., XX (1968), nr. 1, p. 82—83).

Pr. Prof. Ene Braniște, *Cultul Bisericilor Vechi-Catolice în comparație cu cel ortodox și cu cel catolic*: Ierurgiile (Ort., XX (1968), nr. 1, p. 55—57).

Magistr. Mihai I. Colibă, *Cultul Bisericii Monofizite Copte*: Ierurgiile în această Biserică (Ort., XVII (1965), nr. 3, p. 351—352).

(Același autor), *Cultul Bisericii Etiopiene*: ...Ierurgiile în această Biserică (Ort., XVIII (1966), nr. 3, p. 443—444).

(Același autor), *Cultul Bisericii Nestoriene*: Ierurgiile în Biserica Nestoriană (Ort., XVIII (1966), nr. 4, p. 550).

2. DESPRE UNELE IERURGII, ÎN SPECIAL

a) Hirotesia

Magistr. Sever Buzan, *Hirotonie și hirotesie*: Hirotesia — ierurgie în Biserica Ortodoxă (Ort., IX (1957), nr. 4, p. 586—613).

Magistr. C. Armand Munteanu, *Chestiuni de cult în Sfintele Canoane*: Hirotesia în Biserică (B.O.R., LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 278).

b) Însmormântarea și încinerarea

Pr. Magistr. Ioan Chirvasie, *Rugăciunile pentru cei adormiți, în învățatura Bisericilor Romano-Catolică și Ortodoxă* (B.O.R., LXXVIII (1959), nr. 3—4, p. 385—394).

Pr. Prof. Vlad. Prelipcean, *Încinerarea morților și teologia ortodoxă* (S. T., XIV (1962), nr. 7—8, p. 414—428).

(Același autor), *În legătură cu problema încinerării* (B.O.R., LXXXV (1967), nr. 11—12, p. 1189—1193).

Cf. și: Instrucțiuni igienico-sanitare cu privire la însmormântări: Norme igienico-sanitare privind înmurea, desmurea și transportul cadavrelor umane (B.O.R., LXXIV (1956), nr. 12, p. 1190—1196).

Drd. Maxim Nicolae, *Riturile de însmormântare de pe teritoriul țării noastre din cele mai vechi timpuri pînă la apariția creștinismului* (S. T., XIX (1967), nr. 3—4, p. 189—205).

INSPIRAȚIA DIVINĂ

(Privire interconfesională)

Pr. Prof. Corneliu Sîrbru, *Revelație și inspirație*: Raportul dintre revelația divină și inspirație. Inspirația revelației divine. Conceptul de inspirație. Acțiunea inspirației biblice asupra sufletului sfîntului autor (Ort., IX (1957), nr. 1, p. 41—66).

Diac. magistr. Ioan Glăjar, *Problema interconfesională a inspirației biblice*: Conceptul de inspirație divină. Pasibilitatea inspirației biblice. Pasibilitatea și modul argumentării existenței inspirației biblice. Psihologia inspirației biblice. Extensiunea inspirației biblice. Cognoscibilitatea și criteriile inspirației biblice. Consecințele și însemnătatea inspirației biblice. Teorii false asupra inspirației biblice. Învățatura catolică despre inspirația biblică. Învățatura protestantă despre inspirație (Ort., IX (1957), nr. 2, p. 216—238).

Pr. Prof. Petru Rezuș, *Învățatura creștină despre cuvînt, mijloc de expresie în cele trei confesiuni*: Inspirație și cuvînt (Ort., XI (1959), nr. 1, p. 48—49, 52—53, 58—62).

Pr. Prof. Vlad. Prelipcean, *Adaptarea divină la condițiile firii omenești, în lucrarea inspirației divine, după învățatura Sfîntului Ioan Hrisostom*: Explicarea acestui principiu exprimat prin termenul *Συνκατάβασις* (synkatobasis) = condescendență, adaptare, acomodare — folosit curent și de Sfîntul Ioan Gură de Aur, și considerat ca principiu-cheie în opera sa exegetică (S. T., XII (1959), nr. 7—8, p. 405—416).

(Același autor), *Inspirația Sfintei Scripturi*: Considerații generale. Existența inspirației (faptul inspirației): credința iudeilor despre existența unor cărți inspirate; mărturia Noului Testament despre inspirația Sfintei Scripturi — folosirea Vechiului Testament ca Scriptură Sfință de către Mântuitorul și Apostolii Săi; afirmații directe și explicite despre inspirația Scripturii Vechiului Testament; inspirația Sfintei Scripturi după Sfinții Părinți și Scriitorii bisericești. Natura inspirației: acțiunea inspirației asupra inteligenței (intelectului); influența ei asupra voinței; înfrurirea ei asupra puterilor executive. Extensiunea inspirației Sfintei Scripturi: inspirația restrânsă sau limitată a Sfintei Scripturi; inspirația verbală. Efectul principal al inspirației — scutirea Bibliei de erori (*Ort.*, XIV (1962), nr. 4, p. 463—488).

Drd. Nechit M. V i n e r e a n u, *Sfinta Scriptură ca izvor al Revelației divine după Constituția «De divina revelatione» a Conciliului al II-lea Vatican*; Inspirația Sfintei Scripturi: existența și natura inspirației. Posibilitatea inspirației după hotărârile Conciliului de la Trident și ale Conciliilor I și al II-lea de la Vatican. Inerența Sfintei Scripturi (*Ort.*, XXI (1969), nr. 1, p. 56—62).

ISIHASMUL

Magistr. Dumitru D i m a, *Contribuția românească la cunoașterea isihasmului (secolul al XIV-lea)*: Momentele principale ale disputei isihaste. Contribuția adusă de unii cercetători români la înțelegerea și lămurirea fenomenului isihast (*S. T.*, XVII (1965), nr. 9—10, p. 571—580).

Irénée H a u s h e r r, *Hésychasme et prière*: (Recenzie, de C. B.) (*Ort.*, XX (1968), nr. 3, p. 435—439).

Boris B o b r i n s k o y, *Nicholas Cabasilas and Hesychast Spirituality*: Influența isihasmului asupra lui Nicolae Cabasila (Notă bibliografică) (*S. T.*, XXI (1969), nr. 1—2, p. 142—143).

Jürgen K u h l m a n n, *Die Taten des einfachen Gottes*: Date în legătură cu învățătura Sfintului Grigorie Palama despre energiile necreate (Recenzie, de Pr. Prof. D. Stăniloae) (*Ort.*, XXI (1969), nr. 3, p. 431—434).

ISTORIE

(Cugetări și opinii despre istorie)

Pr. Magistr. Gh. B u t n a r i u, *Teoria reîncarnării și eshatologia creștină*: Despre valoarea și sensul acesteia (*S. T.*, VIII (1956), nr. 3—4, p. 191—192).

Pr. Prof. Ioan G. C o m a n, *Elemente de antropologie în operele Sfintului Iustin Martirul și Filozoful*: Logosul în cadrul lumii și al istoriei (*Ort.*, XX (1968), nr. 3, p. 387—392).

Oscar C u l l m a n n, *Temps et histoire dans le Christianisme primitif*: Profesorul protestant dă o nouă interpretare problematicii istoriei în cadrul revelației creștinismului primar (Recenzie, de Prof. N. Chițescu) (*Ort.*, IX (1957), nr. 4, p. 634—642).

Pr. ALEXANDRU-ARMAND MUNTEANU

BISERICA CREȘTINĂ DIN MALABAR ÎNTRE ANII 1500—1900*

Malabarul sau Kerala¹, cum este denumită astăzi această provincie a Indiei, se întinde în partea sud-vestică a subcontinentului indian. Este unul din cele mai mici state ale Indiei, dar cu o populație de peste 20 000 000².

Pe aceste meleaguri învățătura creștină s-a răspândit încă din secolul întâi. Tradiția afirmă că Evanghelia a fost propovăduită în India de unul din Apostolii direcți ai Mântuitorului și anume de Sfântul Toma. Cercetările recente tind să confirme această tradiție, deși istoricitatea ei este pusă sub semnul întrebării în anumite cercuri³.

Aruncînd o privire asupra tradiției, putem spune că ea se bazează în special pe lucrarea *Faptele Sfântului Toma*⁴. Alcătuită în secolul al doilea de un scriitor gnostic, cartea redă activitatea desfășurată de Apostolul Toma în nordul Indiei.

Considerînd această lucrare ca o sursă sigură, istoricul J. N. Farquhar, în două articole intitulate *Apostolul Toma în nordul Indiei* și *Apostolul Toma în sudul Indiei*⁵, susține că Sfântul Toma după ce a vizitat partea de nord a Indiei a venit în Malabar.

Apostolatul Sfântului Toma în India este susținut și de unii scriitori bisericești precum Sfântul Efreem Sirul, Eusebiu de Cezareea, Ieronim etc.

De asemenea există o tradiție, adînc înrădăcinată în Kerala, că Apostolul Toma a sosit pe coasta Malabarului venind direct din Arabia, în anul 52. Aici a fondat șapte biserici pe care le-a închinat Sfintei Fecioare Maria și, astfel, a pus bazele unei comunități creștine indiene. Cele șapte biserici au fost fondate în Cranganore, Kokamangalam, Kottakavu, Chayal, Niranam, Palayur și Quilon⁶.

În unele cazuri, cum a fost la Niranam și Palayur, chiar templele hinduse au fost transformate în biserici creștine.

De asemenea, Sfântul Toma a hirotonit preoți din patru familii convertite: Pakolamattam, Kalli, Kaliyankai, Sankarapuri⁷. Multă vreme s-a păstrat rînduiala ca preoții și episcopii hirotoniți să aparțină acestor prime familii creștine.

Tradiția locală pretinde mai departe că din sudul Indiei Apostolul Toma a mers pe coasta de est a Indiei și ar fi ajuns pînă în China. Îndreptîndu-și pașii din nou către

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Ioan Râmureanu, care a dat și avizul pentru publicare.

1. Kerala este denumirea actuală a statului ce cuprinde vechea regiune a Malabarului, însemnînd «țara cocotierilor», dat fiind numărul mare de plantații de cocotieri din această parte a Indiei.

2. Numărul este dat după ultimul recensămînt efectuat în anul 1971.

3. Dintre istoricii ce neagă apostolatul Sfântului Toma în India amintim pe: James Hough, John Kaye, Milne Rae, John Dahlmann.

4. Pentru *Faptele Sfântului Toma* vezi: *The Apocryphal New Testament* by M. R. James, Oxford, 1924, p. 364—438.

5. J. N. Farquhar, *The Apostle Thomas in North India and The Apostle Thomas in South India*, in «Buletin of the John Rylands Library», X, nr. 1 January, 1926, p. 12—14, XI, nr. 1, January 1927, p. 10—12.

6. Ka Naa Subramanyam, *The Catholic community in India*, Madras, 1970, p. 4.

7. *Ibidem*.

India, s-ar fi oprit pe coasta de est, în împrejurimile oraşului Madras şi acolo, în anul 72, la locul numit «Calamina»⁸, adică «Muntele Mic» sau «Colina Sfântului Toma», în localitatea Mylapore, a suferit moartea martirică, fiind străpuns cu suliţa de un brahman. Trupul lui a fost înmormântat apoi în această localitate. Mormîntul se păstrează şi astăzi într-o mare biserică romano-catolică, zidită pe temeliiile unei biserici foarte vechi. Stînca de pe care se crede că propovăduia Sfîntul Toma ca şi locul unde a suferit moartea martirică sînt locuri de pelerinaj ale creştinilor indieni.

Luînd aceste date în consideraţie, Vicent Smith a rezumat punctul său de vedere în următoarele cuvinte: «Poate fi admis că o vizită personală a Apostolului Toma în sudul Indiei a fost posibilă în acel timp şi că nu există nimic incredibil în afirmaţia că el a venit pe via Socotra unde indiscutabil exista o veche comunitate creştină. Faptul real al unei asemenea vizite nu poate fi dovedit, dar nici infirmat. Sînt mulţumit în a arăta că Biserica creştină indiană este foarte veche, indiferent dacă a fost întemeiată sau nu de Apostolul Toma»⁹.

Cu toate că este greu de făcut distincţie, după cum însuşi istoricul Vicent Smith remarcă, între adevărul istoric şi legendele pioase cu privire la lucrarea apostolică a Sfîntului Toma în India, un fapt rămîne totuşi sigur: Apostolul Indiei a fost Sfîntul Toma, aşa cum Sfîntul Petru a fost Apostolul Romei¹⁰.

De altfel mai mult decît în alte părţi ale lumii, tradiţia istorică s-a păstrat în India cu grijă deosebită, pe cale orală, nu numai în domeniul Bisericii, ci şi în literatură şi istorie. Vechile imne vedice s-au păstrat veacuri de-a rîndul, în acest fel, fără nici o schimbare.

Creştinii indieni, numiţi pînă în zilele noastre «creştinii Sfîntului Toma», au rămas credincioşi tradiţiei lor apostolice în ciuda lungiei lor izolări faţă de restul creştinismului şi în ciuda multor greutăţi cărora ei au trebuit să le facă faţă.

Prima informaţie demnă de încredere privitoare la vechea comunitate creştină indiană o găsim în cartea *Topographia Christiana*, apărută în secolul al VI-lea. Autorul ei, Cosma, numit şi Indicoplevstis, a vizitat sudul Indiei în anul 522 şi a văzut în «Male»¹¹, unde creşte piperul, o comunitate creştină cu un episcop în Kallayam hirononit în Persia¹².

Trebuie precizat că Biserica indiană a avut încă de la început relaţii strînse cu Biserica Persiei. Pentru nevoile ei religioase, ea a adoptat liturghia, tradiţiile şi limba siriacă, motiv pentru care Biserica creştină indiană este cunoscută şi sub numele de «Biserica Siriacă»¹³. Denumirea de «Biserica Siriacă» poate sugera de asemenea şi o

8. Calamina este denumirea siriacă a Muntelui Mic.

9. W. S. Hunt, *The Anglican Church in Travancore and Cochin*, Church Missionary Society, Kattayam, 1922, p. 24.

10. C. P. Mathew, M. M. Thomas, *The Indian Churches of Saint Thomas*, Delhi, 1967, p. 6.

11. «Male» însemnînd Malabar.

12. Munduvel V. George — *New life in an Old Church — A symposium on the syrian Orthodox Church of India*, Calcutta, 1963, p. 4.

13. Denumirea aceasta intrată în uz din secolul al IV-lea este des întrebunţată de istoricii indieni pentru a desemna Biserica Indiană rămasă în comuniune cu Bisericile Siriene monofizite din Est. Fiînd dependentă multă vreme de Biserica Persiei, Biserica Indiană a primit de asemenea şi numele de «Biserica Iacobită» de la Iacob Baradaî (+578), sau «Biserica Monofizită a Indiei». Creştinii siriieni indieni preferă însă numele de «Biserica Ortodoxă Siriană».

implicație rasială, pentru că, așa după cum susține tradiția, au existat câteva emigrări din Persia pe coasta Malabarului în secolele al IV-lea și al IX-lea ¹⁴.

În timpul evului mediu, numeroși vizitatori veniți din vest mărturisesc despre existența Bisericii creștine indiene. Astfel «Cronicile anglo-saxone» vorbesc de o delegație a regelui Alfred trimisă cu daruri în «India Sfintului Toma» ¹⁵.

Marco Polo, călător venețian, a vizitat sudul Indiei în anul 1293 la întoarcerea sa din China, mărturisind că a văzut mormântul Sfintului Toma la Mylapore ¹⁶.

Ioan de Monte Corvino, primul misionar catolic în Extremul Orient, a petrecut de asemenea câteva luni în India ¹⁷.

Merită a fi amintiți și misionarii: Iordanus ¹⁸, Ioan de Marignolli ¹⁹, Nicolo di Conti ²⁰.

Cu secolul al XV-lea intrăm într-un nou capitol din istoria Bisericii din Malabar.

Relațiile creștinilor indieni cu portughezii

Biserica Indiană a primit întotdeauna cu bucurie pe creștini din orice parte ar fi venit fără să cerceze de care Biserică anume aparțin. În acest spirit al ospitalității și încrederii, ei au primit de asemenea pe portughezi în secolul al XV-lea, tratându-i ca pe cei ce profesau credința adevărată a Mântuitorului Hristos, sperând să găsească în ei pe prietenii și protectorii lor. Aceste speranțe nu s-au împlinit însă și venirea creștinilor europeni a deschis o perioadă de conflicte și chiar de dezbinări în stnul comunității creștine indiene.

Sosiți o dată cu portughezii, misionari latini au început o intensă activitate misionară în India nu numai de propovăduire a Evangheliei printre hinduși dar și de aducere a creștinilor sirieni în ascultare față de Scaunul roman. *

De altfel, încă din anul 1330, papa Ioan al XXII-lea (1410—1415) adresa creștinilor indieni, prin misionarul Iordanus, o scrisoare sfătuindu-i de a renunța la schisma lor și a intra în unitatea Bisericii catolice ²¹. Atunci această dorință a pontifului roman avea puțini șanși de izbândă. Acum însă alta era situația. Portughezii cuceriseră cea mai mare parte a Malabarului iar misionarii catolici nu au șovăit să folosească forța militară a portughezilor pentru a supune Biserica Indiei.

E drept că la început relațiile dintre portughezi și creștinii tomiți erau destul de amicale. Și unii și alții au căutat o alianță. Primii dețineau puterea politică, ceilalți erau o comunitate destul de prosperă, deținând o bună parte a comerțului și bucurându-se de o bună reputație în societatea indiană. Aceste relații prietenești, bazate pe respect mutual, nu au durat însă prea mult. Portughezii, în zelul lor misionarist, au încercat prin toate mijloacele să-i aducă pe creștinii indieni la ascultare față de Scaunul roman ²².

14. Prima emigrare a avut loc în anul 345, sub conducerea lui Toma de Cana, un negustor din Edessa, și a constat dintr-un episcop, cițiva preoți precum și peste 300 de familii. A doua emigrare a avut loc în anul 822, sub conducerea episcopilor Mar Sabrisho și Mar Peroz.

15. Munduvel V. George, *op. cit.*, p. 5.

16. George Moraes, *A history of Christianity in India*, Bombay, 1964, p. 83.

17. *Ibidem*, p. 84.

18. *Ibidem*, p. 85.

19. *Ibidem*.

20. *Ibidem*.

21. C. P. Mattew, M. M. Thomas, *op. cit.*, p. 23.

22. În primul rând, ei deschid două școli teologice, una în anul 1545, iar alta în anul 1587, pentru pregătirea tinerilor creștini sirieni în tradiția și învățătura catolică, sperând ca prin ei să atragă întreaga comunitate creștină siriană. Deținând și controlul asupra traficului maritim, ei au interzis orice comunicații între Biserica Indiană și Bisericile răsăritene din Est.

După moartea episcopului Mar Jacob (1504—1544), Biserica indiană rămase un timp fără conducător. Potrivit obiceiului, noul episcop era hirotonit și trimis din Persia, dar în acest timp Biserica Persiei se găsea sfișiată din cauza luptei pentru ocuparea scaunului patriarhal. Această situație era cauzată de practica succesiunii ereditare la scaunul patriarhal — de la unchi la nepot — decretată de patriarhul Simeon al IV-lea în anul 1450²³.

În anul 1551, murind patriarhul Simeon Bar Mama, nepotul său, Simeon Denha, urcă pe scaunul patriarhal. O parte din Biserica persană refuză însă să-l accepte. Se pare că au existat și unele încurajări din partea misionarilor latini în spatele acestei mișcări.

Grupul opoziționist, favorabil unirii cu Roma, s-a adunat la Mosul și a ales un alt patriarh, în persoana călugărului Ioan Sulaka. Pentru a primi recunoașterea din partea Bisericii catolice, Sulaka a plecat la Roma. La 28 aprilie 1553, a fost consacrat patriarh de papa Iuliu al III-lea. Curînd însă după întoarcerea sa în Persia, a fost arestat și înțemnițat, iar după cîteva zile a murit în închisoare²⁴.

Adepții lui au ales un alt urmaș, Abdiso, care a primit confirmarea de la papă abia în anul 1562. În mărturisirea sa de credință, el a acceptat toate deciziile Conciliului de la Trident (1545—1547, 1551—1562, 1562—1563), care atunci era la sesiunea finală. Acest patriarh, romano-sirian, a consacrat doi episcopi, pe Mar Joseph și Mar Elias, trimițîndu-i în India.

Între timp, însă, prin înființarea Padroadei, Roma a trecut pe creștinii indieni sub jurisdicția prelaților portughezi. În aceste condiții, sosirea celor doi episcopi sirieni nu a fost primitivă cu simpatie de autoritățile portugheze. Reținuți un timp într-o mînaștire catolică din Goa, cei doi episcopi au fost sfătuiți să părăsească Malabarul. În cele din urmă, Mar Joseph a acceptat introducerea practicilor latine în Biserica indiană, făcînd cu această ocazie și o mărturisire de credință. Suspectat mai tîrziu de întoarcerea la credința monofizită, a fost arestat și trimis pentru cercetare în Portugalia.

În timpul absenței episcopului Mar Joseph, creștinii indieni s-au adresat patriarhului Simeon bar Denha spre a le trimite un episcop. Patriarhul, dornic de a-și întări autoritatea în dauna rivalului său Abdiso supus Romei, a trimis în Malabar pe episcopul Mar Abraham.

Două luni mai tîrziu sosi în Malabar și Mar Joseph. Neînțelegerile dintre cei doi episcopi nu au întîrziat să se arate. Cum era și firesc, portughezii susținură cauza episcopului Mar Joseph. Ei arestară pe Mar Abraham și, potrivit obiceiului, l-au trimis la Roma. Aici fiind re consacrat, a fost trimis în India cu instrucțiuni ca Biserica Indiană să fie împărțită între cei doi episcopi.

Mar Abraham reuși să se mențină în scaun pînă la moartea sa, întîmplată în anul 1597, cînd eparhia sa a fost lăsată în seama diaconului George.

Sinodul de la Diamper. Revolta creștinilor sirieni

În anul 1595, Roma a numit pe Alexie de Menezis arhiepiscop de Goa, cu jurisdicție asupra întregii Biserici Indiene. Bărbat curajos și om de acțiune, Menezis a început o campanie puternică pentru aducerea creștinilor sirieni în ascultare față de Biserica Catolică.

23. Ka Naa Subramanyam, *op. cit.*, p. 20.

24. *Ibidem.*

În acest scop, în anul 1599, el a sosit în Malabar și, după pregătirile necesare, a convocat un sinod la Udayamperur sau Diamper²⁵. Sinodul după cum se exprima arhiepiscopul Menezis, s-a convocat «pentru distrugerea erorilor și ereziilor care erau semănate în Biserica Indiană de o mulțime de eretici și schismatici, pentru distrugerea cărților conținând false doctrine, pentru unirea acestei Biserici cu Biserica Catolică, pentru supunerea ei supremului episcop din Roma»²⁶.

Acest sinod constituie un moment trist din viața Bisericii Siriene din India. Sub presiunea forței inchiziției²⁷ și a armatei portugheze, arhiepiscopul romano-catolic Alexie Menezis a izbutit să adune la Diamper 133 de preoți, 20 de diaconi precum și 160 de imputerniciți ai credincioșilor din diferite parohii, pe care i-a silit să treacă sub jurisdicția Bisericii Catolice. Învățăturile romano-catolice au fost impuse în întreaga Biserică Indiană. Clerul local a fost instruit în ceremonialul roman, celibatul preoților a devenit obligatoriu²⁸, iar textul liturghiei locale a fost revizuit²⁹.

În diptice, numele ereziarhilor Nestorie, Teodor de Mopsuestia, Dioscur de Alexandria, Sever de Antiohia, au fost înlocuite cu numele Sfântului Chiril al Alexandriei. De asemenea toate cărțile socotite a fi periculoase au fost distruse³⁰. «Este greu de evaluat, scrie un istoric sirian, cât de mult s-a pierdut datorită acestui act de vandalism»³¹.

Întreaga Biserică Indiană a fost adusă sub jurisdicția Romei pentru mai bine de o jumătate de secol. Vocile de protest din rîndul creștinilor indieni nu au întîrziat însă să se facă auzite. Presiunile exercitate asupra credincioșilor de a se conforma cu practicile romane, introducerea statului în Biserică, celibatul preoților, inchiziția au stîrnit un val de protest în Biserica Indiană. De aceea ei s-au adresat din nou Bisericii Persane spre a li se trimite un conducător. În anul 1652 Episcopul Attalla, sau Ahattalla, este trimis în acest scop în Malabar. Cîteva luni mai tîrziu el este însă arestat de portughezi și trimis în Goa, iar aici, fiind declarat eretic, este ars pe rug³². Vestea aceasta a produs o vie nemulțumire în Biserica Indiană. În semn de protest, la 3 ianuarie 1653, un mare număr de creștini indieni s-au adunat lângă Cochin la Mattancherry în jurul crucii «inchinate», declarînd ruptura lor definitivă de Biserica Romano-Catolică. Revolta a cuprins întreaga Biserică Siriană. Din întregul număr al creștinilor sirieni, socotit a fi de peste 200 000 de persoane, doar 400 au rămas credincioși Bisericii Romano-Catolice³³.

Faptul că întregul corp al creștinilor sirieni se alătură revoltei de la 1653 împotriva supremației romano-catolice (și nu numai împotriva iezuiților) este adesea trecut cu vederea de istoricii catolici.

În luna mai a aceluiași an, creștinii sirieni au ținut un sinod al Alengad și au ales pe diaconul Toma conducătorul Bisericii lor. Întrucît nu aveau nici un episcop

25. C. P. Mathew, M. M. Thomas, *op. cit.*, p. 31.

26. K. Kuruvilla, *A history of the Malabar Church and its doctrines*, Madras, 1951, p. 21.

27. Inchiziția a fost stabilită în India în anul 1560 și a fost abolită în anul 1812.

28. Cei căsătoriți au fost siliți să-și repudieze soțiile, în caz contrar erau scoși din cler.

29. Limba siriacă a continuat să rămînă limbă liturgică în Biserică pînă în zilele noastre.

30. C. P. Mathew an M. M. Thomas, *op. cit.*, p. 34.

31. R. Janin, *Les Eglises Orientales et les rites orientaux*, Paris 1926, p. 533.

32. N. M. Zernov, *The Christian East. The eastern Orthodox Church and indian Christianity*, Delhi, 1955, p. 103.

33. G. T. Mackenzie, *State of Christianity in Travancore*, The state Manual Government press, Trivandrum, 1901, p. 27.

în mijlocul lor, diaconul Toma a fost consacrat de 12 preoți — lucru ce a dus la o lungă dispută asupra validității acestei hirotonii³⁴.

Misiunile protestante din biserica indiană

Începînd cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea, olandezii reușesc să pună stăpînire pe cea mai mare parte a posesiunilor portugheze din India. Rînd pe rînd, principalele orașe ale Malabarului, Quilon, Cranganore, Cochîn sînt cucerite de olandezi. O dată cu aceasta ei încep să expulzeze din teritoriul lor pe toți misionarii latini.

Înlocuirea portughezilor cu protestanții olandezi a fost primită cu mare bucurie de creștinii sirieni care părăsiseră Biserica Catholică. Ei erau acum liberi să întretină relații cu celelalte Biserici siriene și să primească, la caz de nevoie, episcopi. Și cum în jurul consacrării diaconului Toma se ridicaseră unele voci, creștinii sirieni se adresează din nou Bisericii iacobite din Persia.

În anul 1665, sosește în Malabar episcopul Mar Grigorie de le Ierusalim. Venirea lui a fost salutăată cu multă bucurie de toți creștinii sirieni, deși mulți dintre ei s-au întors la ascultarea față de Roma în deceniile care au urmat³⁵. Cu această ocazie, a fost restabilită ierarhia bisericească de către Grigorie al Ierusalimului, care a hirotonit episcop pe arhidiaconul Toma, devenit Mar Toma I³⁶.

Anul 1665 este de o deosebită importanță pentru Biserica indiană. El marchează începutul comuniunii cu Biserica Antiohiei, comuniune pe care o păstrează pînă în zilele noastre³⁷.

Episcopul Mar Grigorie al Ierusalimului rămîne în India pînă la moartea sa întîmplată în anul 1670. Cîteva luni mai tîrziu se stinge din viață și episcopul Mar Toma I. Îi urmează în scaun Mar Toma al II-lea (1670—1676). În timpul păstoririi lui, doi preoți din Siria Mar Baselius și Mar Ivanios vizitează Biserica Indiană. Ei rămîn mai mulți ani în Malabar, contribuind la organizarea și întărirea comunității creștine siriene. În anul 1676 — Mar Baselius — consacră ca succesor al episcopului Mar Toma II pe Ivanios devenit apoi Mar Toma al III-lea (1676—1688). Episcopatul lui e lipsit de evenimente importante. Îi urmează Mar Toma al IV-lea (1688—1728), Spre sfîrșitul păstoririi lui sosește în Malabar episcopul nestorian Gabriel³⁸. Venirea lui a cauzat mari tulburări Bisericii siriene, tulburări ce s-au sfîrșit abia la moartea sa întîmplată în anul 1731.

În anul 1728, este ales în scaunul episcopal Mar Toma al V-lea, care păstorește pînă în anul 1765. În timpul lui numeroși prelați din Siria și Persia vizitează Biserica Malabarului. El a purtat tratative și cu Roma — în scopul unirii Bisericii Siriene Indiene cu Biserica Catholică. Negocierile au rămas însă fără rezultat, deoarece condițiile oferite de Scaunul papal nu au fost pe placul episcopului Mar Toma. Înaintea morții sale el hirotonește episcop, pe nepotul său care ia numele de Mar Toma al VI-lea (1765—1808).

34. S. Preobrencki, *Невоссодиненные древние Церкви Востока*, în «Revista Patriarhiei din Moscova», 1962, nr. 4, p. 69.

35. Prin stăruința reprezentanților papei Alexandru al VII-lea, în special a călugărilor carmeliți, Biserica Catholică a reușit să aducă în ascultare față de scaunul Romei peste 84 de Biserici Siriene.

36. Timp de aproape 200 de ani, episcopii indieni vor purta numele de *Mar Toma*.

37. Ο Σαρδεων μαξιμος, Οἱ Ικνωβίται ἐν Μαλαβάρ, în „Ὁρθοδοξία“, XXX (1955) fasc. 2, p. 207—208.

38. K. Kuruvilla, *op. cit.*, p. 42.

Mar Toma al VI-lea s-a dovedit a fi unul din cei mai însemnați ierarhi ai Bisericii Iacobite din Malabar³⁹. Deși a fost rehirotonit de patriarhul Antiohiei, prilej cu care a luat numele de Mar Dionisie I, el a apărat independența Bisericii sale, fapt pentru care a fost numit «Dionisie cel Mare»⁴⁰. Remarcăm faptul de a fi tradus pentru prima oară în malayalam (dialectul local) cele patru Evanghelii⁴¹. În timpul episcopatului său s-a desăvârșit o nouă ruptură în sinul Bisericii Siriene Indiene⁴². După moartea lui, Biserica Siriană a fost lipsită mult timp de un conducător destoinic. Urmașii lui au fost conducători șterși, fără nici un merit în întărirea Bisericii Indiene.

În anul 1808 urmează Mar Toma al VII-lea (1808—1809). El păstrează un singur an, fiind urmat în anul 1809 de nepotul său Mar Toma al VIII-lea (1809—1816). Alegerea lui a produs noi dezbinări în sinul comunității siriene—mulți credincioși alăturându-se Bisericii de Thoziyur. La scaunul episcopal au urmat apoi: Mar Dionisie al II-lea (1816—1818), Mar Dionisie al III-lea (1818—1825), Mar Dionisie al IV-lea (1825—1852)⁴³.

Începutul secolului XIX este caracterizat prin interesul manifestat de Biserica anglicană față de Biserica siriană. Vizita în Malabar a dr. Claudius Buchanan și influența rezidentului englez colonelul Munro au asigurat sosirea primilor misionari protestanți în India. În anul 1811, la întoarcerea sa în Europa, dr. Claudius Buchanan publică faimoasa sa carte *Cercetări creștine în Asia*, carte ce aduce la cunoștința publicului englez de existența Bisericii Siriene din India. Această publicație a stîrnit simpatia și interesul englezilor față de creștinii siriieni.

Astfel colonelul Macaulay, primul rezident britanic în Travancore, a fost un prieten și simpatizant al Bisericii Siriene. Succesorul său, colonelul Munro, a făcut primii pași în ameliorarea condițiilor Bisericii Siriene. Colonelul Munro făcu apel la Societatea misionară britanică spre a se trimite misionari în Malabar; în scopul instruirii clerului și credincioșilor Bisericii Siriene. Primul grup format din misionarii Baile Baker, Fenn și Norton, sosește în Malabar în anul 1817⁴⁴. Încurajați de rezidentul britanic, colonelul Munro, misionarii deschid în Kottayam un seminar teologic pentru pregătirea clerului. De asemenea au fost deschise școli în principalele centre ale Bisericii Siriene. Biblia a fost tradusă și tipărită în malayalam⁴⁵.

Mitropolitul Dionisie al III-lea (1818—1825) a permis misionarilor de a coopera cu clerul local sirian în munca de pregătire a candidaților la preoție. De asemenea misionarii puteau predica în bisericile creștinilor siriieni. Primii misionari se pare a fi arătat o lăudabilă discreție în folosirea acestui privilegiu. De altfel la sosirea lor

39. Munduvel George, *op. cit.*, p. 7. 40. *Ibidem*.

41. A. Keay, *A history of the Syrian Church in India*, London, 1953, p. 53.

42. Episcopul Mar Grigorie, sosit în anul 1772 pentru a hirotoni pe Mitropolitul Mar Toma al VI-lea, consacră cu această ocazie un nou episcop în persoana călugărului Ghevarghese de Kottamangad care își luă numele de Mar Cyril ori Koorilos. Din cauza neînțelegerilor ivite între Mar Toma al VI-lea și Mar Cyril s-a făcut apel la guvernatorul olandez. Decizia a fost luată împotriva episcopului Mar Cyril care fu depus din scaun. Retras într-o mică așezare numită Thozhiyur, el reuși să adune un număr de aderenți în jurul lui și întemeiază o nouă Biserică. Ea își luă numele de «Biserica independentă de Thozhiyur». Cu toate că are un număr redus de credincioși, noua Biserică s-a menținut pînă în zilele noastre. Ea se găsește în intercomuniune cu Biserica Mar Toma.

43. Datele acestea au fost luate după I. Daniel, *The Syrian Church of Malabar*, Madras, 1945, p. 58. 44. *Ibidem*, p. 42.

45. E pentru prima oară cînd Biblia este tradusă în întregime în dialectul local-malaylam.

în Malabar ei asiguraseră conducătorii Bisericii Siriene că nu intenționează de a aduce comunitatea creștină siriană la Biserica Anglicană, ci de a îndepărta și îndrepta anumite lipsuri din comunitatea siriană⁴⁶. Țelul misionarilor era, după cum se exprima un scriitor protestant, «de a reîntoarce pe sirieni la cultul și disciplina vechii Biserici primare»⁴⁷.

S-au ivit însă suficiente cauze pentru a duce la o situație tulbură în Biserica Indiană — lucru pe care misionarii, dintr-o necunoaștere a tradițiilor siriene, nu l-au putut evita. Dacă la început ei nu criticau anumite ritualuri și practici siriene, deși le considerau condamnabile, curînd ei începură nu numai să predice împotriva lor,⁴⁸ ci să introducă pînă și liturghia anglicană în locul celei siriene. Lucrul acesta a produs o adîncă nemulțumire în rîndul creștinilor sirieni. Pînă și conducătorii Bisericii, care la început arătasă simpatie misionarilor, încep să se depărteze de ei.

O nouă criză începea să se dezvolte în Biserica Indiană. În această situație, episcopul anglican Daniel Wilson de Calcutta s-a oferit ca mediator și a propus un program minim de reformă mitropolitului Mar Dionisie al IV-lea (1825—1852). Pentru a se putea lua o hotărîre, mitropolitul convoacă un sinod la Mavelikkara în anul 1836. Cum era de așteptat, majoritatea clerului indian a văzut în sugestiile episcopului anglican un amestec în treburile Bisericii. Chiar și acele puncte cum erau deschiderea de școli în fiecare parohie, traducerea rugăciunilor și a liturghiei în malayalam etc. au fost respinse.

Curînd după sinod, mitropolitul a trimis o circulară întregului cler indian, interzicînd diaconilor sirieni să mai studieze în viitor la seminarul din Kottayam. Orice colaborare cu misionarii a fost interzisă. Cu aceasta «misiunea de ajutor»⁴⁹ (cum a fost numită de misionarii protestanți), care începuse doar cu două decenii în urmă, încetă. Deși misiunea lor poate fi privită ca sfîrșind cu un eșec, efectele învățăturii lor nu au întîrziat să se arate. În anul 1836 a trecut primul grup de credincioși din Biserica Siriană, la Biserica Anglicană, făcînd parte acum din «Biserica Indiei de Sud». Un alt grup însă, mult mai însemnat, deși a rămas în Biserica Siriană s-a străduit să reformeze Biserica în lumina ideilor misionarilor protestanți. Principalii susținători ai acestei reforme au fost, Abraham Malpan și Marcus Kattanar amîndoi făcînd parte din personalul seminarului din Kottayam. Deși ei nu au atacat doctrina Bisericii, anumite practici au fost socotite ca superstiții.

Refuzul categoric al mitropoliului de a introduce orice reformă în Biserică a dus în cele din urmă la separarea grupului reformat în frunte cu preotul Abraham Malpan. Nepotul său, Matei, a fost trimis în anul 1841 în Siria spre a fi hirotonit episcop. Sosit la Mardin — reședința patriarhului iacobit — el a fost hirotonit episcop sub numele de Matei Atanasie.

O dispută cu inevitabile acuzații și procese pentru proprietatea Bisericii, atît de caracteristică creștinilor sirieni, a început între vechiul mitropolit Mar Dionisie și episcopul Mar Matei Atanasie. Plîngerile împotriva zelului reformator al noului episcop au ajuns pînă la patriarhul Antiohiei, care în anul 1874 trimite pe episcopul Mar Korillos spre a cerceta cazul. Sosirea episcopului antiohian în Malabar înrăutăți și mai mult lucrurile. În această situație, patriarhul Antiohiei, Petru al III-lea, se

46. C. P. Mathew, M. M. Thomas, *op. cit.*, p. 51.

47. P. Cheryan, *The Malabar Syrians and the Church Missionary Society*, London, 1960, p. 65.

48. E vorba de rugăciunile pentru morți, invocarea sfinților, a Sfintei Fecioare etc.

49. K. Kurvilla, *op. cit.*, p. 50.

hotărî să vină el însuși în India. Era pentru prima oară cînd un patriarh iacobit sosea în Malabar. Grație prestigiului de care se bucura, el reuși să determine pe rezidentul britanic să anuleze toate aprobările făcute în favoarea episcopului Mar Atanasie. Înainte de a părăsi Malabarul, patriarhul Petru al III-lea a ținut un sinod la Mulanthuruti în nordul Travancorului în anul 1876. Deciziile luate în acest sinod au fost în mod evident destinate readucerii Bisericii siriene sub controlul strict al patriarhului.

Întreaga Biserică era împărțită în șapte dioceze⁵⁰, conduse de cîte un episcop. Fiecare episcop, la hirotonire, era nevoit să semneze un document prin care recunoștea autoritatea patriarhului de Antiohia.

Un an după plecarea patriarhului, și anume în anul 1877, partea reformată s-a organizat ca Biserică independentă, neavînd relații cu Biserica Siriană. Legîndu-și începutul de episcopul Mar Toma Atanasie, noua Biserică, a fost denumită «Biserica Mar Tomită» sau «Biserica Mar Toma». Deși număra doar cîteva parohii la înființare, cu ajutorul misionarilor protestanți s-a organizat bine, mărindu-și neconținut numărul. Astăzi ea are trei episcopii (Tiruvella, Chenganaceri și Kottarakara) și aproape 400 parohii cu peste 150 preoți⁵¹.

Biserica Mar Toma se găsește în intercomuniune cu Biserica Angliei.

*

Legîndu-și existența de activitatea Apostolului Toma, Biserica Indiană s-a consolidat în secolele următoare grație creștinilor emigrați din Persia. În evul mediu creștinii indieni trăiesc, cum am văzut într-o izolare aproape completă.

Începînd din secolul al XV-lea, o dată cu sosirea portughezilor în India, Biserica Siro-Indiană cunoaște o perioadă de conflicte și dezbinări. Între anii 1500—1700 misionarii latini, sprijiniți de portughezi desfășoară o intensă activitate în scopul aducerii creștinilor indieni la ascultarea față de Scaunul roman. Deși ei au reușit să atragă o parte din credincioși, Biserica Indiană a continuat să rămînă sub jurisdicția Bisericii Siriene din Persia. De acolo își primea episcopii, iar pentru nevoile cultice ea a adoptat tradițiile, limba și liturgia siriacă. Cărțile lor, toate manuscrise în siriacă conțineau unele formule monofizite, dar creștinii indieni nu erau interesați în controversele religioase. În practică monofizitismul lor rămîne o literă moartă.

Între anii 1700-1900, Bisericile Protestante, precum și Biserica Anglicană, inițiază o serie de misiuni în Malabar, ele cunoscînd chiar unele succese.

Propaganda protestantă provoacă noi sciziuni în sinul comunității siriene indiene, mici grupuri aderînd la Biserica Protestantă sau Anglicană, iar altele formînd Biserici separate.

Cu toate aceste presiuni exterioare ale misionarilor catolici, protestanți sau anglicani, Biserica Siro-Indiană din Malabar a reușit să-și păstreze vechiul ei profil pînă în zilele noastre.

Drd. CONSTANTIN STĂNULEȚ

50. Acestea erau: Quilon, Thumpaman, Niranam, Kottayam, Cochin, Kantanad și Angamali.

51. Datele au fost extrase după «Anuarul Bisericii Mar Toma» pe anul 1970.

LUCRĂRI ȘI STUDII ALE SAVANTULUI ARMEAN H. DJ. SIRUNI, CU PRIVIRE LA POPORUL ROMÂN ȘI PATRIA NOASTRĂ

Oamenii de cultură armeni au sărbătorit în perioada anilor 1970—1971, 80 de ani de la nașterea renumitului savant H. Dj. Siruni. Născut în anul 1890, în Turcia, în orașul Adapazar, H. Dj. Siruni se dovedise, înainte de a împlini vârsta de 15 ani, un poet de viitor.

Începînd din anul 1922, pe H. Dj. Siruni îl găsim pe pămîntul României, unde talentul și voința sa îl impun pe tărîmul intelectual, atît în cadrul comunității armenice din România, cît și în cercurile literare și istorice din țara noastră.

H. Dj. Siruni se numără printre cei prezenți, în anul 1924, la primul Congres de bizantinologie ce s-a desfășurat la București, sub președinția marelui savant cu renume mondial Nicolae Iorga. În anii următori, el a devenit unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Nicolae Iorga, care i-a creat la timpul său condițiile necesare de dezvoltare a studiilor armenice și de orientalistică din țara noastră.

H. Dj. Siruni nu este numai un simplu autor, ci și un cercetător al vechilor izvoare, poate uitate pînă la el, al legăturilor vechi dintre poporul român și cel armean. El a descoperit în decursul anilor multe manuscrise vechi privind legăturile țării române cu Imperiul otoman.

În numărul 1/1971 al Buletinului Oficial al Catolicosatului armean «Ecimiadzin» a fost publicată bibliografia lucrărilor și studiilor ce aparțin Prof. H. Dj. Siruni, numărul titlurilor ajungînd la peste 640 în afara lucrărilor de literatură.

Iată cîteva din cele mai importante lucrări, care ilustrează interesul marelui savant armean față de poporul și patria noastră :

I. — Mărturiile armenice despre români

1. *Valahia și Moldova* (în «Geografia» Părintelui Hugas Ingigian), Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, seria 3, tom. 3, mem. 8, București, 1929.

2. *O versiune despre uciderea patriarhului grec în anul 1821*, în «Revista Istorică», nr. 4—6, 1929.

3. *Aron Vodă, Răzvan Vodă și Ieremia Vodă într-un poem al unui cronicar armean*. Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, seria III, tom. 20, mem. 14, București, 1938.

4. *Istoricii armeni și vechimea poporului valah* (pe marginea unui studiu al D-lui Aurel Decei). Extras din anuarul «Ani», București, 1941.

5. *Țara Voivodului Ștefan* (pe marginea unui manuscris armean scris la 1460, în «Ani», București, 1941.

6. *Opera lui Eminescu* (cu o scrisoare a lui N. Iorga și o dare de seamă a lui Gr. N. Avakian), în «Ani» București, 1941.

7. *Le spathaire Nicolae Milescu et son rôle dans les relations arméniennes avec Pierre le Grand*. Extras din «Studia et Acta Orientalia», Bucarest, 1960.

II. — Izvoare turcești despre români

1. O corespondență necunoscută în limba turcească, a lui *Șcarlat Calimach*, în «*Revista Istorică*», nr. 7—9, 1931.
2. *Documente turcești referitoare la evenimentele din 1821—1822*. Extras din «*Arhiva Românească*», tom. IV, București, 1940.
3. *Monedele turcești în țările române*, București 1944.
4. *Domnii Români la Poarta Otomană* (după un manuscris turcesc conținând note și însemnări despre ceremoniile și recepțiile din Palatul împărătesc din Istanbul între anii 1699—1782), Academia Română, «*Studii și Cercetări*», IV, București, 1941.
5. *Tezaurul de la Căstești și unele probleme privind circulația acestuia pe teritoriul orașului București și în împrejurimi*. În colaborare cu P. I. Panait. Extras din «*Materiale de Istorie și de Muzeografie*», București 1965.

III. — Izvoare privitoare la armenii din România

1. *Manuscrisele armenesti din bisericile armenie din România*, în «*Revista Istorică*», nr. 4—6, 1929.
2. *Manuscrisele armenesti din Academia Română*, în «*Revista Istorică*» nr. 4—6, 1932.
3. *Cîteva cărți armenesti tipărite de Gheorghe Asachi*, în «*Revista Istorică*», nr. 7—9, 1940.
4. *Bisericile armenie din România*. Extras din anuarul «*Ani*», București, 1942.

IV. — Lucrări în limba armeană tipărite în București

1. *Mihail Eminescu. Viața și opera*. Studiu biografic și literar cu traduceri. Prefața de N. Iorga, București, 1939.
2. *Influențe armenie și georgiene asupra arhitecturii române*, traducere de Gheorghe Balș. Extras din anuarul «*Aras*», București, 1933.
3. *Marele jubileu* (cu prilejul împlinirii a 1500 de ani de la traducerea Bibliei în limba armeană), București, 1935.
4. «*Ani*», revistă de cultură armeană, apărută la București, în anii 1935—1936 și 1941—1943.

V. — Lucrări publicate în străinătate în limba armeană, privind pe românii și armenii din România

1. *Urme ale artei armenie în România*, în rev. «*Hairenik*», nr. 8—12/1923, Boston — S.U.A.
2. *Armenii în România*, Ibidem, nr. 7—12/1929, 2—4/1930, Boston — S.U.A.
3. *Nicolae Iorga, cu prilejul jubileului său de 60 de ani*, Viena, 1931.
4. *Apostolul de la Văleni*. Extras din ziarul «*Aztarar*», Constantinopol, 1931.

VI. — Studii în limba armeană publicate între anii 1960—1969

1. *Material armenesc în arhivele românești* (Extras din «*Revista arhivelor Armeniei*», nr. 2/1966, Erevan).
2. *Biserica armeană pe pământul românesc* (Date istorice și impresii de drum cu prilejul vizitei Catolicosului Vasken I, în R. S. România, la invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian), Ecimiadzin, 1966.
3. *Nicolae Iorga* (I. *Omul și viața sa*; II. *Iorga și opera sa științifică*; III. *Prietenul armenilor*; IV. *Iorga despre armenii*; V. *Ce a găsit Iorga în istoria armeană*), Ecimiadzin, 1966.
4. *Armenii din Istanbul* (cu prilejul a 500 ani de la înființarea Patriarhiei Armenie — 1461—1961), nr. 9—12/1962, 1—12/1963, 1—6/1964

VII. — **Lucrări inedite**a) **În limba română :**

1. *Țările române la începutul secolului al XIX-lea în lumina documentelor din Arhiva lui Manuc* (în colaborare cu Prof. univ. Ion Ionașcu).
2. *Trecutul armenilor în țările române în limba izvoarelor armenesti.*
3. *Căile de pătrundere a influenței armenice în arhitectura țărilor române.*
4. *Răscoala lui Horia în lumina documentelor armenesti.*
5. *Bibliografia armeano-română.*
6. *Arme turcești din Muzeul Militar Central și sabia lui Sinan Pașa.*
7. *România în notele de drum ale lui Sinan Lehatzî.*
8. *România în notele de drum ale lui Miras Bijiskian.*
9. *România în notele de drum ale lui Hovrep Arghutian.*
10. *România în cronica lui Grigor Daranaghtzi.*
11. *Figuri bucureștene de altă dată.*
12. *K. H. Zambaccian în unele probleme ale artei armenice.*

b) **În limba armeană :**

1. *N. Iorga în amintirile mele.*
2. *Studiile armenesti de pe teritoriul românesc.*
3. *Dicționarul dialectului armenesc din Moldova și din Transilvania.*
4. *Inscripțiile armenesti de pe teritoriul românesc.*

VIII. — **Conferințe și comunicări ținute la București între anii 1955—1967**

— *Dezvoltarea scrisului* (la Muzeul de Istorie a orașului București, 20 octombrie 1955).

— *Căile de pătrundere a influențelor armenice în arhitectura țărilor române* (la Secția de studii orientale, 29 iunie 1962).

— *Trei sute de ani de la tipărirea traducerii în limba armeană a Bibliei* (în cadrul Episcopiei Armenice din R. S. România, 3 iulie 1966).

— *Nicolae Iorga și studiile armenesti* (la Secția de studii orientale, februarie 1967).

— *Armenii în timpul revoluției din 1848* (La Episcopia Armeană din București, 26 februarie 1967).

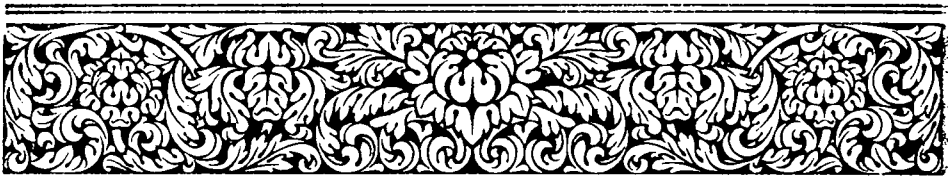
IX. — **Conferințe și comunicări ținute la Erevan, în legătură cu țările române**

— *Manuscrisele armenesti aflate în colecțiile din R. S. România* (La Institutul de cercetare a manuscriselor, 11 octombrie 1965).

— *Materiale documentare armenesti pe pământul românesc ; N. Iorga și studiile armenesti ; Urmele arhitecturii armenice pe teritoriul românesc* (La sectorul de orientalistă al Academiei R. S. România, 22 octombrie și 9 noiembrie 1965).

— *Iacob Melik în revoluția românească din 1848* (La sectorul de orientalistă al R. S. România, 28 septembrie 1966).

Arhim. ZAREH BARONIAN



• R E C E N Z I I •

«Buletinul monumentelor istorice», nr. 3/1972, 80 p. + numeroase planuri și ilustrații.

Acest număr al Buletinului este dedicat pe de o parte împlinirii a 80 de ani de la constituirea Comisiei Monumentelor Istorice și pe de altă parte celui de-al IX-lea Congres Internațional de studii asupra frontierelor Imperiului roman, care s-a ținut la Mamaia între 6 și 15 septembrie 1972.

În cadrul primei teme, în articolul intitulat *Răspunderea unei aniversări* (p. 3—6), Vasile Drăguț, Director al Direcției monumentelor istorice și de artă, retracează etapele esențiale ale procesului care a dus, pe baza legii pentru conservarea și restaurarea monumentelor din 17 noiembrie 1892, la înființarea Comisiei Monumentelor Istorice, evocă bogata activitate a Comisiei din care se desprinde ca un far luminos rolul jucat decenii de-a rândul de marele istoric N. Iorga și, în lumina realizărilor din trecut, subliniază îndatoririle și sarcinile ce-i revin noii Comisii a Monumentelor Istorice și de Artă, înființată la 11 februarie 1972, și organului său de execuție, Direcția monumentelor istorice și de artă. În continuare, prof. Aurelian Sacerdoțeanu face o amplă expunere a activității fostei comisii, sub titlul *Comisia Monumentelor Istorice la 80 de ani* (p. 7—16), precizări suplimentare fiind aduse de prof. arh. Horia Teodoru, *Din activitatea Comisiei Monumentelor Istorice* (p. 17), de prof. Virgil Vătășianu, *Secția pentru Transilvania a Comisiei Monumentelor Istorice* (p. 18) și de arh. Ștefan Balș, *Restaurarea bisericii Crețulescu* (p. 19—22). Această lucrare de mari proporții, executată în anii 1934—1939, a fost aleasă pentru exemplificarea activității Comisiei Monumentelor Istorice prin faptul că a avut ca obiect un monument de mare valoare artistică, dintr-o epocă foarte bună (epoca postbrâncovenească, 1722), care fusese profund transformat și urât de refacerile după gustul vremii efectuat prin anii 1860. Autorul descrie diferitele faze ale restaurării: degajarea pridvorului deschis care fusese înzidit, înlăturarea întregului strat de tencuială nouă ce acoperea în mod uniform fațadele pe toată înălțimea lor și reconstituirea modenaturii originale (prin derogare la criteriile de restaurare științifică, dar pentru motive întemeiate, pe care le arată autorul, fațadele au fost lăsate de cărămidă aparentă), refacerea turelor pe bază de analogie cu monumente contemporane etc.; totodată a fost restaurat interiorul și înlăturată pictura în ulei din 1861 ce acoperea pictura originală în frescă de foarte bună calitate. Astfel a fost readus la o formă cât mai apropiată de cea originală un monument pe atât de frumos pe cât este de reprezentativ pentru epoca sa de construcție și care azi se integrează într-un mod deosebit de original și de fericit în noul peisaj arhitectural al Capitalei.

Cea de a doua temă este susținută de următoarele contribuții de specialitate: Radu Florescu, *Limesul dunărean în perioada târzie a Imperiului roman* (p. 23—26); Cristian M. Vlădescu și Gheorghe Poenaru Bordea, *Un segment din limes Alutanus. Fortificațiile romane din jurul masivului Cozia* (p. 27—32); Maria Coja, *Cercetări noi în așezarea greco-romană de la capul Dolojman — Argamum (?)* (p. 33—42); Al. S. Ștefan, *Apeductele cetății Tropaeum Trajani* (p. 43—53). Tot în domeniul arheologiei, am-

remarcat articolul lui Radu Popa, *Cetățile din Țara Hațegului* (p. 54—66), amplu studiu de sinteză asupra unui tip de locuință întărită, foarte puțin cunoscut pînă în prezent.

Un loc aparte în revistă îl ocupă studiul lui Al. Efremov, *Pictura interioară din paraclisul Mînăstirii Bistrița-Vîlcea* (p. 67—78), care precizează și corectează datele destul de inconsistente și uneori eronate ale cercetătorilor anteriori privind acest ansamblu de la începutul secolului al XVI-lea. Astfel, descriind programul iconografic al picturii din altarul și naosul bolniței, autorul arată că cele două registre superioare de pe laturile sud și nord ale naosului sînt ocupate de 16 scene din viața sîntului Ioan Botezătorul, iar nu de ciclul hristologic, cum a afirmat primul cercetător al acestei picturi, eroare reluată *talis qualis* în lucrările de sinteză ce au urmat. Deosebit de interesante sînt precizările aduse de autor în problema datării edificiului. Pe baza inscripției portretului de ctitor al lui Barbu Craiovescu — «jupîn Barbul, pre numele nou numele lui Pahomie» — coroborat de îmbrăcămintea sa, interpretată ca o rasă călugărească, pictura și prin urmare și zidirea bolniței au fost dateate pînă în prezent de toți autorii după anul 1520, cînd acest boier apare pentru ultima oară în actele oficiale domnești. Autorul studiului remarcă însă că pretinsa rasă este în realitate o mantie de culoare ocru, sub care se vede un caftan albastru și o tunică roșie, de asemenea, soția lui, Negoslava, poartă un costum laic; în sfîrșit, inscripția prezintă față de celelalte, deosebiri grafice ce întăresc presupunerea că ea a fost scrisă după executarea picturii. Ca urmare a acestor constatări, autorul datează bolnița după 1512, cînd se crede că a fost întreprinsă refacerea mînăstirii în urma distrugerii ei totale de către Mihnea cel Rău în anul 1509 și înainte de 1520—1521, cînd Barbu Craiovescu s-ar fi călugărit. Pe baza unor inscripții și a unor deductii asupra cărora nu putem să ne oprim aici, autorul izbutește să circumscrie și mai mult data ctitoriei pe care o situează în anii 1513—1514; vom vedea mai jos implicările acestei datări mai timpurii.

Trecînd la aspectul stilistic al picturii din paraclisul Mînăstirii Bistrița, autorul scoate în evidență perfecționarea adaptării ei la formele arhitectonice și, îndeosebi, înalta sa ținută artistică, pentru care *Pantocratorul* de pe bolta naosului, *Cel vechi de zile* și *Maica Domnului Platytera* din absida altarului, precum și *Schimbarea la Față* din timpanul peretelui vestic al naosului, analiza cu competență și sensibilitate, sînt exemple pe deplin convingătoare. Dar nu numai ținuta artistică a unor părți este de relevat, ci marea valoare a întregului ansamblu. Comparînd pictura de la Bistrița cu aceea, apropiată în timp, a Bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, autorul relevă superioritatea — după părerea sa — a primei și, în orice caz, «deosebiri flagrante și edificatoare» între cele două ansambluri. Pictura de la Argeș se caracterizează prin bogăție și fast, cea de la Bistrița prin «respirația largă și liberă a creației». De asemenea, ansamblurile de pictură de la Stănești (1537) și bolnița Coziei (1542—1543) sînt lipsite de calitățile mai sus indicate, pe care numai coborînd mai jos le putem regăsi, la biserica mare a Mînăstirii Cozia de pildă. Acest fapt permite autorului, avînd în vedere faptul că nici un ansamblu de pictură din secolul al XV-lea nu a supraviețuit distrugerilor, să se întrebe, pe drept cuvînt, dacă nu cumva «pictura din paraclisul Bistriței constituie acea verigă a cărei lipsă este mult deplînsă, care face legătura între pictura secolului al XIV-lea cu cea din secolul al XVI-lea». Studiul, demn de toată lauda, reprezintă o însemnată contribuție la cunoașterea evoluției picturii vechi din Țara Românească.

La sfîrșitul revistei (p. 79), se dă componenta Comisiei monumentelor istorice și de artă.

Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România, Institutul de Istoria Artei, *Pagini de veche artă românească*, II, București, Ed. Academiei R. S. România, 1972, 308 p. + numeroase ilustrații.

Volumul cuprinde 4 studii ample, toate consacrate unui monument religios sau unei teme de artă religioasă.

Primul studiu aparține lui Vasile Drăguț și are ca subiect *Iconografia picturilor murale gotice din Transilvania. Considerații generale și repertoriu pe teme* (p. 7—84). Este vorba de o reluare dezvoltată a articolului autorului apărut în «Buletinul Monumentelor Istorice», nr. 3/1970. Întrucât acest articol a fost recenzat de noi în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1—2/1971, p. 217, nu vom mai reveni asupra lui, mulțumindu-ne a informa pe cititori că noua versiune cuprinde note suplimentare (printre care o lungă notă — nota 4 — schițând întreaga evoluție, pe faze, a picturii gotice din Transilvania), o bogată ilustrație inedită (62 de figuri în loc de 18 cîte a avut articolul sus-menționat) și, în special, un amănunțit repertoriu iconografic (p. 61—83), instrument de lucru de mare utilitate pentru viitoarele cercetări.

Etape de construcție la complexul monastic Cozia (p. 85—152) este titlul laboriosului studiu prin care cercetătorul Pavel Chihaița întreprinde pentru prima dată în literatura noastră de specialitate o descriere exhaustivă a vestitei mînăstiri sub raportul evoluției în timp a părților ei constitutive (exclusiv biserica). Se completează astfel o importantă lacună din istoriografia arhitecturii complexelor monastice din Țara Românească, din pricina căreia prezentările încep în general cu complexele de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, Radu-Vodă și Mihai-Vodă, care sînt de fapt rezultatul unei evoluții de cel puțin două sute de ani, multe trăsături ale marilor complexe din vremea lui Matei Basarab și a lui Constantin Brîncoveanu rămînd astfel inexplicabile. Autorul are meritul de a fi strîns laolaltă, analizat și folosit cu pricepere pentru reconstituirea pe care o face, toate vestigiile rămase de la etapa inițială de construcții, cît și de la cele ce au urmat, la care se adaugă datele furnizate de diferite izvoare — descrieri, vederi din trecut, catagrafii etc. — dintre care se desprind ca deosebit de utile celebra descriere a lui Paul de Alep (1657), schița din anii 1728—1731 a inginerului austriac Johann Weiss și catagrafia foarte detaliată din 1809. Studiul cuprinde două capitole distincte. În primul rînd, autorul analizează situația prezentă și istoria fiecărei părți componente a ansamblului: latura sudică a incintei, care cuprinde la etaj «casele egumenești» și «casele arhieriești» cu paraclisul lui Amfilohie; latura estică, compusă din «casele domnești» cu foisorul impropriu numit «al lui Mircea», dintr-o serie de încăperi și din «casele Hurezeanului» cu paraclisul lui Ioan arhimandritul; latura nordică, cu interesantul foisor. Latura vestică, dispărută în întregime astăzi, a putut fi reconstituită cu ajutorul documentelor: schița și catagrafia sus-amintite, precum și o prețioasă relatare a lui Dionisie Eclesiarhul. Sînt apoi descrise fîntînile, azi în număr de două, cea din apropierea colțului sud-vestic al bisericii și cea de pe latura nordică (prima, în special, face obiectul unei remarcabile analize care permite datarea ei foarte probabilă în etapa de construcții a lui Radu Paisie (circa 1543). Urmează curte exterioară, azi dispărută, grădina mînăstirii și bolnița.

După această amănunțită inventariere, dublată de o explorare în timp, a diferitelor elemente constitutive ale ansamblului, rezultatele sînt sintetizate în capitolul intitulat «Cronologia fazelor de construcție în mînăstire», concluzia ce se desprinde din lucrare fiind că se păstrează mult mai mult din construcțiile originale ale lui Mircea cel Bătrîn decît se crede în general. «Într-adevăr, arată autorul, dacă săpăturile arheologice au dus la concluzia că temeliele laturilor de sud și de est sînt cele originale, noi am completat această constatare, adăugînd că atît pivnița de la est, cît și nivelul parterului de pe laturile sud și est (subl. n.) aparțin primei faze de construcții» (p. 146). Un alt rezultat, poate și mai important, al cercetării este precizarea aspectului incintei originare sub raportul caracterului său defensiv, care l-a impresionat atît de adînc pe Paul de Alep (cf. articolul nostru *Monumentele istorice din cuprinsul Mitropoliei Olteniei în lumina relatării lui Paul de Alep*, în «Mitropolia Olteniei», XIX (1967), nr. 11—12, p. 914—915). Cozia, într-adevăr, era nu numai foarte puternic, dar și altfel fortificată decît mînăstirile construite anterior în Țara Românească, care prezintă toate un singur turn-clopotniță la mijlocul uneia dintre laturi: Cozia era apărată de patru puternice turnuri de colț, ușor ieșite din linia zidului de incintă. Din aceste turnuri se mai păstrau la mijlocul secolului trecut cele două din sud, iar în prezent unul singur, al cărui nivel superior a fost înlocuit în 1583—1584 cu paraclisul lui Amfilohie, în colțul sud-estic. «Este evident, arată autorul, că poziția strategică a mînăstirii, precum și fortificațiile originare, făceau din ea o fortăreață inexpugnabilă, motiv pentru care a fost adesea folosită ca punct de rezistență militară, mai cu seamă în secolul al XVIII-lea, și consecința a fost că întreaga așezare a avut consi-

derabil de suferit» (p. 146). În continuare, sînt trecute în revistă etapele ulterioare de construcții, printre care sînt de menționat ca mai importante cele din vremea lui Radu Paisie (1543), lui Mihnea Turcitul (1583—1584), lui Constantin Brîncoveanu (1705—1710), cele de la mijlocul secolului al XVIII-lea, de la mijlocul secolului al XIX-lea și din anul 1895. Aspectul actual al complexului este rezultatul restaurărilor efectuate între anii 1928—1936 și 1958—1960.

Sub titlul *O reconsiderare a picturii bisericii din Stănești-Vilcea* (p. 153—256) Carmen Laura Dumitrescu consacră un amplu studiu ansamblului de pictură din secolul al XVI-lea al acestui edificiu, descoperindu-i o serie de aspecte și de sensuri ce scăpaseră cercetărilor anterioare și pe care dînsa le schițase numai într-un articol anterior (*Anumite aspecte din pictura pronaosului bisericii Stănești-Vilcea și semnificația lor*, în «SCIA», tom 16, nr. 2/1969, p. 209—218). Studiul se înscrie în noua metodă de cercetare a fenomenului artistic medieval, al cărei principal exponent în țara noastră este, cel puțin pentru Moldova, Sorin Ulea. Convinsă, pe bună dreptate, că «pentru a explica fenomenul artistic este necesar să pătrundem în sistemul de gîndire al celor care l-au creat, să intuim motivele care au stat la originea acestui creator», autoarea arată că acest lucru nu se poate realiza «decît cunoscînd viața, relațiile, aspirațiile celor care au comandat executarea unei opere de artă» (p. 158). În consecință, a întreprins o aprofundată cercetare istorică care să lămurească, pe cît este posibil, identitatea, legăturile de rudenie și împrejurările de viață ale ctitorilor bisericii, precum și ale tuturor persoanelor ce apar sub o formă oarecare (portrete, morminte) în cadrul monumentului sau în trecutul acestuia, cu scopul final de a vedea în ce măsură aceste precizări pot explica unele particularități ale programului iconografic. Lucrurile erau, de fapt, destul de bine lămurite în ceea ce privește personalitatea ctitorilor principali (Giura logofătul și Vilaia), a lui Mogoș banul și a lui Mogoș spătarul (bunicul și tatăl Vilaiei), precum și în privința legăturilor de familie între ctitorii și neamul boierilor Buzești — reprezentați în biserică de binecunoscuta piatră de mormînt a lui Stroe Buzescu și de portretul acestuia și al soției sale Sima stolniceasa — datorită în special studiului lui Dan Pleșia, *Contribuții la istoricul Mănăstirii Stănești și al ctitorilor ei*, în «Mitropolia Olteniei», XVII (1965), p. 407—417. Totuși, la acest din urmă punct, autoarea face o rectificare: Maria, soția lui Vlad banul și mama fraților Buzești, nu este fiica lui Giura și a Vilaiei, cum greșit s-a crezut pînă acum pe baza unei preținse inscripții la portretul fetei respective, ci a unei fiice dintr-o primă căsătorie a Vilaiei, care apare într-adevăr pe tabloul votiv cu numele de Maria (confirmăm că în fișa de inventariere a monumentului, am consemnat și noi la portretele copiilor lui Giura și ai Vilaiei numele celor trei băieți, apoi «o fiică fără nume»). Rectificarea nu este lipsită de implicații ea permițînd autoarei să presupună că fetița fără inscripție ar putea fi cea de a doua Vilaia, soția lui Dobromir banul, ceea ce ar explica legăturile de rudenie între acest boier și ctitorii Mănăstirii Stănești.

Problema cea mai importantă era însă, pentru scopurile urmărite de autoare, stabilirea motivelor care au dus la executarea în naosul bisericii a portretelor lui Tudor logofătul din Drăgoiești, cunoscutul boier tăiat de Radu Paisie în 1536 (chiar la începutul anului cînd s-a săvîrșit ansamblul) și al soției sale Dumitra. Identificarea personajului de pe acest portret cu Tudor din Drăgoiești fusese făcută de Ștefan Andreescu (*Identificarea portretelor din naosul bisericii de la Stănești*, în «Mitropolia Olteniei», XX (1968), p. 77—80), care considera că «portretele au fost executate sub impresia morții tragice a lui Tudor din Drăgoiești, locul lor neobișnuit, de mare cinste, simbolizînd protestul tăcut și adîncă durere resimțită de ctitorii de la Stănești în fața acțiunii domnului», dînsul adăuga că «între boierii din Stănești și neamul lui Tudor din Drăgoiești existau probabil legături de familie, explicabile prin faptul că cele două sate se află în aceeași regiune». Însușindu-și aceste idei, autoarea caută să precizeze presupusa rudenie, care după dînsa s-ar explica cel mai bine admitînd că primul soț al Vilaiei și tatăl Mariei, mama Buzeștilor, a fost Manea Ghizdavăț, cunoscut documentar ca fratele jupînesei Dumitra și cumnat al lui Tudor din Drăgoiești. Așa s-ar înțelege și atașamentul ctitorilor față de memoria acestuia și, totodată, rudenia Buzeștilor cu boierii din Stănești pe de o parte și cu boierii din Drăgoiești pe de alta. Ipoteza este atrăgătoare și, cît timp nu este contrazisă de alte date genealogice, socotim că trebuie reținută. Odată stabilite premisele psihologice ale participării ctitorului în alcătuirea programului iconografic, autoarea demonstrează în ce fel «zugravul a înțe-

les sugestiile lui Giura și le-a tradus în imagini canonice, al căror tîlc putea rămîne ascuns unor profani, dar nu unor oameni familiarizați cu o cultură de tip teologic».

Fără a putea intra în amănunte, vom indica principalele reprezentări care, alături de portretul rudei lor ucise pe nedrept, pot fi socotite ca avînd valoarea unui mesaj: în naos, redactarea Deisis-ului în forma «imperială», cu unele implicații politice; reprezentarea sfinților militari «înarmați pînă în dinți»; așezarea «martirului» Tudor și a Dumitrei simetric față de perechea de sfinți canonizați Constantin și Elena. În pronaos, cele 24 de scene ale *Imnului Acatist* sînt completate cu o a 25-a scenă, *Căința lui David* care explică sensul Acatistului ca «rugăciune de iertare, mulțumire și victorie». Prezența, ca totul neobișnuită, a unor boieri, rude ale ctitorului, printre sfinții naosului își capătă astfel, în contextul acestor reprezentări iconografice deosebite, deplinul lor înțeles. Dacă ar fi să aducem totuși o critică ingenioasei demonstrații a autoarei, am spune că mesajul ctitorilor de la Stănești sună, în interpretarea dinsei, puțin meschin. De ce să considerăm acțiunea dusă de Tudor logofătul, precum și aspirațiile partidei sale, ca simple uneltiri împotriva domnului cu scopul de a prelua puterea, și nu ca o luptă pentru apărarea independenței naționale și a credinței împotriva domnului pus de Poartă? Trecuseră doar abia doisprezece ani de la războaiele lui Radu de la Afumați, printre boierii căruia se afla și Tudor din Drăgoiești, și chiar dacă Țara Românească a căzut mai repede și mai adînc sub stăpînirea otomană decît Moldova, răbufniri ale vechiului spirit combativ s-au mai făcut simțite pînă la masacrele de boieri din vremea domniei lui Mircea Ciobanul. De aceea se cerea, credem, o mai nuanțată analiză a situației, o mai veridică apreciere a concepțiilor boierimii din Țara Românească de la prima jumătate a secolului al XV-lea în general și a mesajului prin imagini a ctitorilor Mînăstirii Stănești în special.

În continuare, autoarea aduce interesante și competente lămuriri privind identitatea meșterului principal, tehnica și stilul, formația și proveniența sa. În privința icoanelor împărătești, avem unele observații de făcut: data de pe icoana Mîntuitorului este 1558 («7066»), nu 1568 (p. 221); deși autorul icoanei Maicii Domnului semnează în grecește și declină corect numele («har Andraiu zografos»), el greșete scriind «har» (mîna) în loc de «heir tou» (mîna lui) și nu declină cuvîntul «zografos», încît s-ar putea totuși să nu fie grec; putem să ne înșelăm, dar cele două icoane prezintă după părerea noastră o mare asemănare stilistică și par a fi pereche. Studiul de mare interes al lui Carmen Laura Dumitrescu se încheie printr-o anexă iconografică de deosebită utilitate pentru specialist, cu descrierea amănunțită a fiecărei scene, cu admirabile desene pentru principalele scene din ciclul hristologic și pentru toate cele 24 de scene din *Imnul Acatist*, precum și cu indicarea principalelor analogii iconografice.

Volumul se încheie cu studiul Florentinei Dumitrescu, *Trăsături specifice ale sculpturii în lemn brîncovenești* (p. 257—306), o amănunțită și subtilă analiză a picturii în lemn brîncovenești — cu dese referiri la sculptura românească în general — sub aspectul tehnicii, al raportului dintre fond și decor, al repertoriului ornamental, al compoziției. Studiul își are necesarul complement în bogata și variata ilustrație.

În rezumat, patru studii de înaltă ținută științifică, consacrate unor probleme de arhitectură, pictură (2) și sculptură medievală românească. Un singur regret: că ilustrația, remarcabilă prin numărul, calitatea și buna alegere a clișeeilor, nu a beneficiat de o hîrtie corespunzătoare.

RADU CREȚEANU

Dr. G. Popescu-Vilcea, *Anastasia Crimca*, București, Editura Meridiane, 1972, 110 p. + XL ilustrații în text.

Secretarul comisiei de pictură bisericească de pe lângă Patriarhia Ortodoxă Română, Dl. G. Popescu-Vilcea, prezintă un studiu deosebit de valoros și de util asupra manuscriselor mitropolitului Anastasia Crimca al Moldovei. De altfel, autorul a publicat și alte lucrări asupra vechilor manuscrise românești (unele în limba franceză), din care semnalăm doar studiul privitor la *Școala miniaturistică de la Dragomirna*, publicat în revista «Biserica Ortodoxă Română» (nr. 3—4, 7—8, 9—10, 11—12 din 1968 și 1—2 din 1969).

Anastasia Crimca, originar din Suceava, fost ostaș în tinerete, s-a călugărit la mînăstirea Putna, apoi se pare că a ajuns egumen la Galata, lângă Iași, pentru ca

în 1600, odată cu intrarea oștilor lui Mihai Viteazul în Moldova și retragerea ierarhilor moldoveni în Polonia, să fie ales episcop la Rădăuți. Înălțurat din scaun la revenirea Movileștilor în Moldova, a fost ales mai tirziu episcop la Roman (1606), apoi mitropolit al Moldovei (15 iulie 1608), păstorind aici pînă la moartea sa (1629).

Mitropolitul Anastasie Crimca rămîne una din figurile reprezentative ale vieții noastre bisericești, mai cu seamă prin trei realizări remarcabile: ctitoria Mînăstirii Dragomirna (o biserică zisă a schitului, cu hramul Sfinților Ilie, Enoh și Ioan Teologul zidită în 1602, apoi biserica mare cu hramul Pogorirea Duhului Sfînt, tîrnosită în 1609, una din capodoperele arhitecturii moldovenesti), înființarea unui spital în Suceava, în 1619, precum și copierea și împodobirea cu miniaturi a nouă manuscrise.

Autorul se ocupă în lucrarea sa numai cu o anumită latură din multipla activitate pastorală, socială și cultural-artistică a mitropolitului Anastasie și anume de ilustrațiile sale, aflate în paginile celor nouă manuscrise cu miniaturi ce ne-au rămas de la el. Se cunosc manuscrise cu tipărituri în Moldova încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea. Este vorba de manuscrisul copiat și împodobit cu miniaturi de călugărul Gavriil Uric, aflat în prezent în Biblioteca Bodleiană din Oxford. În a doua jumătate a secolului al XV-lea, deci în timpul domniei lui Ștefan cel Mare, au înflorit adevărate centre de activitate miniaturistică la Mînăstirile Neamț și Putna. Acum au activă cunoșcuiții miniaturişti: ieromonahul Nicodim (autorul remarcabilului portret policromat al lui Ștefan cel Mare din *Evangheliarul de la Humor*), Teodor Mărișescu, călugării Paladie, Spiridon, Ghervasie și alții. Manuscrisele cu miniaturi lucrate de ei sînt socotite printre cele mai caracteristice, nefiind depășite — din punct de vedere artistic — de cele din secolul următor, lucrate la Sucevița sau în alte părți.

La începutul secolului al XVII-lea, odată cu zidirea Mînăstirii Dragomirna de către mitropolitul Anastasie Crimca, ia naștere aici un nou centru de artă miniaturistică. Se cunosc nouă manuscrise cu miniaturi și trei fără miniaturi, rămase de la mitropolitul Anastasie. Cele cu miniaturi sînt: trei *Tetraevangheliare*, trei *Liturghiere* și o *Psaltire*, toate în muzeul Mînăstirii Dragomirna, și două *Apostole*, primul în Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, al doilea în fosta Bibliotecă imperială din Viena.

Autorul ajunge la constatarea că «În nici un loc de pe pămîntul țării noastre nu s-au copiat și împodobit atîtea manuscrise ca la Dragomirna. Nicăieri nu s-a dat o mai mare atenție unei astfel de creații artistice, concentrînd în acest scop totul: mîna de lucru, mijloace materiale și tot felul de bogății. Nicăieri nu s-au consumat mai multe culori, mai mult argint și mai mult aur, ca la Dragomirna. Acest focar artistic al miniaturisticii și-a pus bazele conducîndu-se în cea mai mare parte după exemplele tradiționale, dar și după noile cuceriri ale artei plastice moldovenesti».

Autorul face o amplă analiză a temelor iconografice din manuscrisele de la Dragomirna. Din cele aproximativ 170 de miniaturi, autorul rproduce 40 (unele cu două sau chiar cu trei scene). Menționăm că *Tetraevangheliarul* cu cota 1/1934 are 40 de miniaturi, *Psaltirea* cu cota 6/1934 are 50 miniaturi (ambele în Muzeul mînăstirii), iar *Apostolul* aflat în fosta Bibliotecă imperială din Viena are 33 de miniaturi.

Din *Tetraevangheliarul* 1/1934 sînt reproduse 24 de scene, dintre care menționăm: Înălțarea Domnului, Deisis, Nașterea Domnului, Botezul, Spălarea picioarelor, Rugăciunea din grădina Ghetsimani, Prinderea lui Iisus, Lepădarea lui Petru, Iisus în fața lui Ana și Caiafa, Pilat spălîndu-și minile, Iuda aducînd banii și spînzurîndu-se, Ducerea crucii, Ridicarea lui Iisus pe cruce și răstîgnirea, Coborîrea de pe cruce, Plîngerea trupului lui Iisus, Pogorirea Duhului Sfînt, Sfîntul Evanghelist Marcu ș.a.

Din *Tetraevangheliarul* cu nr. 2/1934, aflat tot în Muzeul mînăstirii, sînt reproduse patru scene: Întîmpinarea Domnului, Sfîntul Evanghelist Marcu, Coborîrea lui Iisus la iad și Shimbarea la Față. Tot patru scene sînt reproduse și din *Liturghierul* cu nr. 3/1934, aflat în Muzeul mînăstirii: Împărtășirea Apostolilor cu Sfîntul Trup, Mîntuitorul și Apostolii în arborele genealogic, Sfîntul Vasile cel Mare și mitropolitul Anastasie Crimca și Iisus domînd sau Ochiul care veghează.

Din *Psaltirea* cu nr. 6/1934, din Muzeul mînăstirii, sînt reproduse 20 de scene, dintre care: autoportretul mitropolitului Anastasie, Proorocul David scriînd sub inspirația Sfîntului Duh, David rugîndu-se, Războiul lui David cu Saul, Leviți cîntînd din

instrumente muzicale, David rugîndu-se acompaniat de muzicanți, David preamărit de mulțime, David în mijlocul muzicanților preamărind pe Dumnezeu, Căderea lui Abesalom, David în fața ostașilor rugîndu-se, David vorbind preoților și levitilor, Aaron și Mariamna cîntînd din instrumente muzicale în mijlocul muzicanților, Moise și Aaron, Mariamna și poporul în pustie, îngerii omorînd ostașii lui David pentru păcatele sale și altele. În privința portretelor din *Psaltire*, autorul constată că ele n-au fost copiate din altă parte, ci au fost create de imaginația artistului, încît «Psaltirea de la Dragomirna rămîne un pretios model de iconomie locală în care artistul Crimca a creat o operă originală românească».

De un deosebit interes sînt autoportretele mitropolitului : două în *Liturghierul* nr. 4/1934, două în *Liturghierul* nr. 5/1934 (în amîndouă lîngă Sfîntul Ioan Gură de Aur și respectiv Sfîntul Vasile cel Mare), trei în *Liturghierul* nr. 3/1934 (în fiecare alături de Sfîntul Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare și Grigore Dialogul), și unul în *Psaltirea* nr. 6/1934 (închinînd biserica schitului Sfîntilor Enoh, Ilie și Ioan Teologul). Întotdeauna este îmbrăcat în veșmîte arhieresti, purtînd sacos împodobit cu multe cruci, omofor alb cu cruci negre și mitră pe cap. Din aceste miniaturi constatăm că mitropolitul avea părul lung, barbă rotundă și cărunță, fiind de statură mijlocie.

Păcat că nu s-a reproduș nici una din cele 33 de miniaturi din *Apostolul* aflat azi în fosta Bibliotecă imperială din Viena.

Autorul constată că Anastasie Crimca s-a inspirat în miniaturile sale din pictura bisericilor moldovenești și a icoanelor care circulau atunci în Moldova. «În manuscritele sale, Crimca a sintetizat în mod genial toate aceste date iconografice moștenite, întregindu-le cu imaginația sa artistică». Se observă anumite inovații în ceea ce privește gruparea ilustrațiilor ; deviîndu-se de la genul clasic, se introduc în friza care încadrează pagina anumite portrete sau personaje stînd în picioare sau jos (practic de origine bizantină, folosită în pictura icoanelor din Balcani, din Rusia, iar la noi la Sucevița). Se remarcă apoi faptul că mitropolitul Anastasie Crimca introduce în miniaturi anumite teme din legendele locale, cum ar fi «Contractul lui Adam cu diavolul», scenă înlînită și în picturile de la Moldovița și Voronet. Este reprezentat de asemenea Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava, foarte popular în Moldova. Mitropolitul artist crează apoi o scenă nouă cu înțeles simbolic, asociînd trei personaje biblice : dreptul Enoh, proorocul Ilie și Sfîntul Ioan Teologul, cărora le închină prima sa cititorie de la Dragomirna, biserica schitului.

Din constatările la care ajunge autorul analizînd creația artistică a mitropolitului Anastasie Crimca merită să fie subliniat acest fragment : «Bogată în inovații, cu resurse infinite, artistul crează o operă de mare interes național. Meritul său constă în aceea că, pe lîngă canonul iconografic tradițional, introduce în compoziții o mulțime de elemente împrumutate din realitatea imediată, pe care le interpretează conform concepției sale decorativ-ilustrative. Scenele, mai ales cele din *Psaltire*, confirmă, o dată mai mult, părăsirea de către artist a modelelor consacrate și reprezentarea lor într-o viziune personală și localnică. Împăratul David poartă pe cap o coroană aidoma celor pe care le purtau voievozii trecutului românesc, iar Solomon, purtînd coroană asemănătoare, pare un prinț voievodal prezentat de tatăl său mulțimilor. Grupurile care-l însoțesc pe David, în cîntecele de preamărire și laudă, par sfinții și curtenii de altădată. Cîntăreții care acompaniază versetele psalmilor sună din buciume, cobuze, cornuri, cobze, sau bat tobe și talere, instrumente muzicale specifice poporului nostru, în locul chimvalelor, harfelor, trîmbițelor, strunelor proprii ritualului antichității iudaice. Produsul artistic al lui Anastasie Crimca este o supremă sinteză a tradiției, a vocației artistice, a rafinamentului său și a concepției artistice contemporane lui, determinată de marile realizări ale picturii moldovenești, aducînd mai multă mișcare, mai mult pitoresc și o deosebită pasiune față de miniatura românească anterioară».

Studiul iconografic al lui G. Popescu-Vilcea, însoțit de cele 40 de planșe cu reproduceri din miniaturile lui Anastasie Crimca, este o contribuție prețioasă la cunoașterea operei acestui mare mitropolit artist, care deține un loc însemnat nu numai în plastica românească ci și în cea universală și care reprezintă, pe drept cuvînt, «punctul culminant al miniaturisticii românești».

Pr. Prof. M. PĂCURARIU

Nicolae Iorga, *Evocări din literatura universală*, ediție îngrijită de Liliana Iorga-Pippidi, cu o prefață de Alexandru Duțu, București, Editura Univers, 1972, XX + 275 p.

Contribuția lui Alexandru Duțu la această carte nu constituie numai «o prefață», cum spune D. Sa, ci ea este de fapt o introducere în care se înfățișează concepția lui Nicolae Iorga despre locul literaturii în cadrul istoriei universale.

Nicolae Iorga este «un descoperitor al mărturiilor de tot genul lăsate de civilizațiile trecute, un interpret cu o largă viziune, un înțelept care descifrează sensuri în destinul omenirii». El vede în cultură un «element viu în fiziologia dezvoltării istorice». De aceea, integrează cultura organic în istorie. Pentru «un adept al interpretării istorice a culturii», cum este Nicolae Iorga, «opera literară este în primul rând un document istoric». Astfel, nu este de mirare, că marele savant «urmărește, în primul rând, evoluția operelor literare în cadrul unei ample cronologii». De asemenea, nu surprinde faptul că în 1936—1937, Iorga predă un curs de «Istoria universală văzută prin literatură».

Ca istoric al culturii, Nicolae Iorga este dominat de două preocupări majore: depistarea operelor reprezentative și analizarea lor în contextul social-politic respectiv, pentru a desprinde cele mai importante aspecte ale evoluției vieții spirituale a omenirii. Cu sufletul larg deschis spre literatura universală, Nicolae Iorga a consacrat acesteia investigații speciale. Încercările sale în acest domeniu se concretizează în studii, articole și sinteze ample, în cadrul cărora folosește o terminologie proprie. Ele ni-l arată ca «un pasionat cercetător al formelor de viață spirituală, ca un exeget care urmărește constant elementul reprezentativ, plin de semnificație».

În «Notă asupra ediției» (p. XX) se arată că această culegere cuprinde numai «o parte relativ mică» din scrierile lui Nicolae Iorga, privind literatura universală. De asemenea, se arată criteriile după care s-a făcut alegerea textelor publicate în această culegere.

Textele alese sînt împărțite în două categorii: I. — Evocări și comunicări (p. 1—130); II. — Pagini de istorie și critică literară (p. 131—272).

Primele pagini cuprind un mic studiu privind poemele homerice cu privire la care se dă răspuns la două întrebări: 1. Pentru cine s-au făcut? și 2. La ce dată? După Nicolae Iorga, celebrele poeme homerice au fost alcătuite pentru cei «din Tesalia și părțile vecine» la o dată care «trebuie căutată în preistoria acestei părți grecești de sud-vest».

Restul primei părți a culegerii cuprinde o suită de medalioane desprinse dintr-o arie de producție literară foarte vastă și variată.

Primul medalion încearcă să prezinte *Originalitatea lui Virgiliu* (p. 6—19). Autorul subliniază: Virgiliu este «un sentimental, cel dintîi sentimental, părintele tuturor romanticilor care vor veni. Prin el sufletul omenesc cutează nu numai a simți, dar a spune că simte a se mindri, de aceea că poate simți». Este vrednică de reținut opinia autorului: «Nu e adevărat poet mai mare decît acela care crește puterea de-a simți a neamului său și, prin el, a omenirii».

De interes deosebit sînt paralelismele pe care autorul le face cu istoria noastră națională, precum și elementele religioase și mitologice ce apar pe parcursul expunerii.

În scurtele creionări intitulate *Horățiu al Romei și Horățiu al lumii* (p. 20—21), autorul arată că «Horățiu e al tuturor». Căci «el înfățișează pentru oricine, din orice vreme, idei generale și sentimente care ... au trecut și trec prin inima oricui». Așa se explică faptul că Horățiu «a fost cetit, înțeles, iubit și urmat ca o mică Biblie a omului, foarte om, cu însușirile și scăderile scumpei și bietei noastre umanități, în toate timpurile și de oameni din toate clasele».

Sub titlul *Dante Aligheri* (p. 23—31), se fac mai întîi considerații asupra modului în care a fost interpretat poetul vizionar al *Divinei Comedii* de-a lungul veacurilor XIV—XIX. Urmează apoi creionări ale personalității și operei poetului. Reținem concluzia: Dante «este ... dintre aceia, foarte rari, care sînt pentru toate timpurile și pentru toate popoarele, ... pentru că au fost mai mult ai vremii și ai neamului lor, dar cu atîta putere încît au ajuns pînă la izvoarele veșnice din care se adapă acolo, la locul lor, națiile și secolele».

În paginile următoare (p. 32—45), autorul încearcă «o interpretare cât se poate de exactă» a lui *Francesco Petrarca*, pe care-l consideră cel mai mare poet italian după Dante. Iată și o frântură mai pregnantă din caracterizarea pe care i-o face: «A fost omul închinării de zi și de noapte pentru esența de cugetare umană care e cartea. A fost acela care din carte în carte s-a pus în legătură cu ceea ce umanitatea, peste răutățile și trivialitățile ei, a transmis mai înalt și mai nobil. A fost, prin neștersele rînduri scrise, unul din tovarășii eroilor din toate timpurile, care se înfrățesc, prin cuvîntul scris, în sinodul nemuritorilor».

Figura lui *Lope de Vega* (p. 46—54) e prezentată pe fundalul larg al cadrului istoric-social în care acesta s-a format și a lucrat. După ce menționează apropierea dintre cel prezentat și unele aspecte din istoria noastră, autorul încheie cu sublinierea: «Nimic din ce e latin nu ne-a fost vreodată străin, chiar dacă așa de rar, și numai ocazional, ceva despre noi a răzbătut în latinitatea apuseană».

În medalionul următor, dedicat lui *Goethe* (p. 55—70), autorul încearcă să arate originile (izvoarele de inspirație) operei lui Goethe, și să definească trăsăturile caracteristice ale acestei mari personalități de geniu universal. Este reliefată universalitatea preocupărilor lui Goethe: «Da, a știut, a vrut măcar, plină în clipa morții, la o vîrstă patriarhală, să știe tot. El vine la noi toți, dar nu seamănă cu nimeni dintre noi, și totuși îl iubim, fiindcă în el e o parte așa de înaltă și așa de adîncă, dacă nu și așa de duioasă, din noi înșine». Sub raport religios, Goethe este deist și anume de un deism volterian. Medalionul se încheie cu cîteva amănunte despre atitudinea lui Goethe față de creștinism.

În medalionul următor, dedicat lui *Giacomo Leopardi* (p. 71—80) autorul își propune să facă observații și judecăți noi asupra acestui «cîntăreț al fatalității vieții» și «mag al nimicniciei». După ce prezintă vitregiile vieții de care a avut parte Leopardi, N. Iorga subliniază ridicarea acestuia la înălțimea unui «campion al Italiei ce trebuie să fie», care «înaltă cel mai frumos imn al Italiei care a fost și care trebuie neapărat să învie». În încheiere, apreciază: «Cea mai înaltă valoare a poetului stă în aceea că peste toate acestea (mizeriile vremii respective) el știe să glorifice ceea ce dă preț acestei vieți».

Figura scriitorului, istoricului și marelui vizionar francez *Jules Michelet* este zugrăvită pornind de la redarea aprecierilor acestuia cu privire la poporul român, pentru a trece apoi la prezentarea operei, metodei și concepției istorice a acestui «visător de înfrățire universală».

După ce remarcă legăturile lui cu poporul român, autorul arată cum s-a format spiritul de credință și de luptă al scriitorului, istoricului și filozofului francez *Edgar Quinet* (p. 92—98), «cercetătorul cu simpatie și emoție al tainelor cuprinse în religiile tuturor timpurilor».

Mai extins este medalionul care prezintă pe scriitorul și poetul englez *Tennyson* (p. 99—118), în care autorul încearcă «o explicație a formării și dezvoltării acestui suflet». În acest sens, Nicolae Iorga încearcă să fixeze mediul social și literar englez în care a apărut și lucrat Tennyson, căutînd să suprindă originile operei acestuia. Căci «un scriitor trebuie cunoscut în el însuși, în viața din care face parte, în lumea din care a pornit» (p. 100).

Paginile următoare (119—122) prezintă pe *Henrik Ibsen*, ca «un asaltator al idealului, un rîvnitor ... prin faptă» pentru «prefacerea lumii întregi după norme de adevăr și de dreptate».

Schițînd în continuare unele lucrări ale poetului american *Longfellow* (p. 123—124), îl consideră pe acesta ca «o personalitate poetică fină, bogată, felurită și ... deosebit de duioasă, de miloasă și de bună».

Penultimul medalion îl înfățișează pe *Leon Tolstoi* (p. 125—128) ca «mare prin opera, dar, înainte de toate, prin sufletul său de credință și bunătate», ca «predicator și prooroc în haine de țaran, care vede în iubirea creștină, în pacea creștină, în mărginirea și cumpătarea creștină a tuturor nevoilor, singura soluție multumitoare a dureroaselor probleme superioare». Din sublinierile prilejuite de portretizarea acestui mare om, reținem: «Om, ești printre oameni ... pentru a primi sarcina de a te îngriji de ei». De asemenea: «... Fii al celorlalți, cît poți mai mult și cu cît mai multă bucurie».

Ultimul medalion zugrăvește pe marele romancier polonez *Henryk Sienkiewicz* ca «mai mare decât forma literară care i-a cucerit gloria», ca «însuși sufletul polon... în protestarea, contra umilinței și apăsării, ... în cultul bunătății și al milei».

Partea a doua a cărții cuprinde trei alcătuirii de extensiune mai mare, prezentate sub genericul: *Pagini de istorie și critică literară* (p. 131—272).

Prima dintre ele se intitulează *Inceputurile romantismului* (p. 133—209). După ce subliniază că romantismul este o revoluție sfârșită autorul cercetează întia și cea mai fericită rază a sa: «figura energetică, și colorată a romantismului începător», insistând apoi asupra caracterelor inovației poetice pe care o reprezintă romantismul, precum și asupra părții originale cu care a înzestrat poezia modernă. Romanticii sînt «mari precursori ai poeziei contemporane».

A doua alcătuire este un articol despre *Giosuè Carducci* (p. 210—246), avînd ca subtitlu: «schiță din literatura italiană contemporană». Autorul își propune ca pe datele de viață interioară și exterioară desprinse din scrierile lui G. Carducci, să facă cunoscută figura acestui fruntaș al literaturii din vremea respectivă. După ce schițează perioada romantică italiană, autorul prezintă personalitatea și opera lui G. Carducci, punînd accent deosebit pe spiritul care le străbate. În încheiere se subliniază: «Aceasta este opera lui Carducci: o operă bogată și durabilă în care, poate, înălțimea și seriozitatea cugetării nu ating totdeauna puterea sentimentului și sobrietatea armonioasă a formei. Reacțiune clasică, da, în ceea ce clasicismul are însă mai frumos — gustul și măsura; mișcarea modernă prin finețea mai mare a sentimentului, prin privirea mai largă și mai adîncă asupra omului și vieții».

A treia alcătuire poartă titlul *Privire asupra literaturii americane* (p. 247—272). N. Iorga face mai întii observația: A crede că America «n-are o artă și o literatură a ei ... este o mare greșeală». Propunîndu-și să prezinte arta și literatura americană, autorul socotește că este necesar să spună în prealabil ceva despre arta indiană, arătînd că «arta aceasta este de o varietate infinită». Apoi N. Iorga prezintă pe diferite epoci — prin exemplificări — literatura americană pînă în anul 1930, reliefind trăsăturile caracteristice ale acesteia.

Privită în ansamblu, cartea aceasta ilustrează modul cum se reflectă literatura în cadrul concepției despre istorie a marelui nostru cărturar Nicolae Iorga. Ea arată că literatura face parte integrantă din istorie și evidențiază contribuția spiritului uman la mersul înainte al societății.

Ceea ce impresionează în chip deosebit este *orizontul larg* al cunoștințelor și vederilor autorului, precum și *concepția lui adîncă și larg deschisă despre istorie*: «... Pentru mine istoria este o parte vie din tot ceea ce se petrece, din tot ceea ce se simte și din tot ceea ce se frămîntă într-o societate omenească și nimeni n-are dreptul să răpească oamenilor folosul nebănuit care poate ieși din cunoștința tragediei milenare a omenirii întregi» (p. 108).

Asupra concepției lui N. Iorga despre istorie aruncă o puternică lumină și următoarea subliniere: «E o greșeală aceea de a înfățișa în domeniul spiritului uman generații spontanee, una fără raport cu alta, izbucniri de individualități misterioase, fără derivații din materia rasei sau din curentul gândirii» (p. 86).

Un interes deosebit pentru noi îl constituie faptul că prezenta carte reflectă și locul pe care îl ocupă *religia* în cadrul spiritualității umane.

Citirea acestei cărți lărgeste orizontul și îmbogățește cunoștințele de cultură generală.

Pr. Prof. CORNELIU SIRBU

Alexandru Duțu, *Les livres de sagesse dans la culture roumaine. Introduction à l'histoire des mentalités sud-est européennes*, Bucarest, 1971, 191 p.

În cadrul activității publicistice a Asociației internaționale de studii sud-est europene, în numărul 3 de studii și documente privitoare la sud-estul european, a apărut studiul lui Alexandru Duțu, care se ocupă de cărțile de înțelepciune în cultura română.

Autorul socotește operele genului sapiențial ca pe «o categorie de opere neglijate», adică nu destul de cercetate și valorificate; pentru a înlătura această carență, s-a ocupat îndeaproape de cărțile paremiologice apărute la noi și de manuscrise pe care le-a citit și analizat și pe care le-a comparat cu unele din manuscrisele existente și cărțile de același gen tipărite de sârbi și greci, reamintind unele foarte cunoscute la noi, ca *Patericul*, *Lavsăiconul* și *Limonariul*, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, *Divanul* lui Dimitrie Cantemir și făcându-ne cunoscute altele care au stat mai puțin sau nu au stat de loc în atenția cercetătorilor.

Numeroasele manuscrise și tipărituri cu caracter gnostic, apărute în perioada cuprinsă de la mijlocul secolului al XVII-lea și pînă în anul 1848, care fac obiectul cercetărilor autorului, se adresează la început unui cerc mai restrîns de cititori decît cărțile de cult și ele dau — în forma sapiențială de proverbe, sfaturi și exemple — norme de bună purtare, de «comportarea umană cea mai corectă pe drumurile vieții».

Contrar opiniilor lui Stoian Marcovici și Paul Safarik, care le socoteau fie — primul — opere de sociologie, fie — al doilea — opere de etică, considerînd ca neadecvată și vechea clasificare a acestor opere ca literatură etico-religioasă, autorul le numește «cărți de înțelepciune» și, urmărind evoluția lor, le clasifică în două grupe: prima de largă circulație adresată la început creștinilor și mai tîrziu cetățenilor și cuprinzînd chestiuni de ordin general și a doua adresată conducătorilor și deținătorilor puterii politice, în care se tratează probleme și norme de guvernare; prima grupă a fost intitulată de autor *Cărți de bună purtare*, iar a doua *Oglinzile principilor* (după titlul des folosit pentru acest gen în limba germană, cu termenul Fürstenspiegel).

Cărțile din prima grupă au apărut la început sub formă de florilegii și tradiția lor s-a continuat și menținut sub formă de «magazin», evident de un alt conținut și scop moralizator. Florilegiile — manuscrise și tipărite — și operele ascetice unitare ca titlu și conținut tratau «problematika socială numai în măsura în care se îngloba în sfera de acțiune a Bisericii și majoritatea sfaturilor se refereau la calea cîștigării virtuților care asigură accesul la înțelegerea celor divine».

Sentințele (maximele) Sfinților Părinți pătrund în scrieri destinate laicilor, cum e cazul cu *Învățăturile lui Neagoe*, dar paralele și independent de florilegiile destinate monahilor și în general clerului monahal și de mir, se tipăresc și cărți care se adresează tuturor creștinilor, așa cum sînt *Învățături pentru toate zilele*, tradusă din grecește de starețul Melchisedec de la Mînăstirea Cîmpulung, unde se și tipărește în 1642, și *Imitarea lui Hristos*, apărută în slavonă la Mînăstirea Dealu, în 1647, în versiunea lui Udriște Năsturel.

Alături de *Oglinzile principilor* datorită muncii de tipograf a lui Antim Ivireanul, apar cărți sapiențiale destinate direct laicilor, cum sînt *Învățăturile creștinești* (Snagov, 1700), *Alexandria* și *Floarea darurilor* (București, 1700), iar la Iași se tipărește *Divanul* lui Dimitrie Cantemir, la 1698, într-o ediție bilingvă greco-română, carte pe care autorul o consideră «o încercare interesantă de a împăca morala religioasă cu etica filozofică». Antim Ivireanul tipărește la Tîrgoviște în 1713 *Pildele illozofesti*, traduse de Ioan Avramios, după o versiune italiană a lui Del Chiaro, care la rîndul său folosise în originalul francez *Maximele orientailor*, colecție întocmită de orientalistul Antoine Galland.

Cărțile sapiențiale au răspuns și aspirațiilor de autonomie și unitate politică a românilor împărțiți în trei provincii existente la granițele a trei imperii. În aceste cărți s-a demonstrat continuitatea istorică a poporului român și s-au argumentat drepturile sale politice. În secolul al XVIII-lea, umaniștii români au adus noi dovezi ale latinității noastre și, în același timp, s-au amplificat contactele cu cultura contemporană, prin intermediul centrelor tipografice de la Buda și Viena și ale diasporei grecești.

Ducere de mîna către cîinste, ediție bilingvă româno-germană, Viena, 1777, *Isopia readaptată și modernizată*, *Cărticica care cuprinde multe lucruri spre folos*, tradusă din polonă de Gavril Vinetchi și publicată la București în 1806 și *Calendarul*, publi-

cație periodică și cu o largă răspîndire care rezerva în decursul anilor din ultima jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea un loc special maximelor, cugetărilor, exemplelor și proverbelor — marchează un moment important în evoluția genului sapiențial la români.

Activitatea pastorală, filologică și tipografică a mitropoliților Veniamin Costachi și Grigorie Dascălul se încadrează în marea operă de renaștere națională, activitatea lor reprezentînd o poziție mult mai avansată în raport cu aceea a umaniștilor secolelor trecute.

Secolul al XIX-lea cunoaște o nouă formă de carte gnomică ce se adresează omului «activ», cetățeanului, dîndu-i sfaturi care privesc probleme de comportare socială, atitudinea față de avere și față de muncă, insistînd «asupra problemei care interesează vital masele populare, eliberarea națională». În sfera acestor preocupări și aspirații se cuprind cărțile *Oglindă arătată omului înțelept* (1807), *Învățătură din multe științe* (Sibiu 1811), *Moralnice sentinețe* (Buda, 1813), de I. Teodorovici-Nica.

În anul 1813, apare în traducere românească, tipărită tot la Buda, fără numele autorului și fără cel al traducătorului, ci numai cu specificarea că s-a tipărit cu cheltuiala jupînului Ioan Logofăt, celebra operă a lui Erasmus, *Civilitas morum puerilium*. Autorul constată: «Este important faptul că această versiune a fost folosită de Anton Pann care va da o a treia versiune românească a celebrei opere erasmice, după localizarea pe care o făcuse Naum Rîmniceanul», și care era a doua.

În continuarea acestei noi forme de carte sapiențială, sînt menționate: *Înțelepte învățătură sau regulă pentru îndreptarea năravurilor spre folosul pruncilor*, de Ioan Tîncovici; *Sfatul maicei către prea iubită românească și sîrbească tinerime* (Buda, 1815), care arată interpenetrația sud-est europeană a acestui gen; *Omul de lume* (Buda, 1819), traducere de Vasile Gherghely Ciocotîș a cărții *Der Mann von Welt* (1817) a profesorului G. I. Wentzel; *Scurte învățătură*, de Ion Tomici (Buda 1827) și *Manualul de patriotism*, de I. Nicola (Iași, 1829).

Secolul al XIX-lea, la începutul său, cunoaște apariția *Calendarului* «manuale de înțelepciune», cu destinație generală, am zice astăzi cu tiraje de masă.

Genul sapiențial a promovat și afirmat sentimentul patriotic, național, de independență și de unire a românilor. Produsele lui le putem numi cărți sapiențiale patriotice, ca *Patria, patriotul și patriotismul* de Florian Aron (1843), iar cu *Manualul bunului român*, de Nicolae Bălcescu, se inaugurează noua serie sapiențială a tratatelor de teorie politică adresate maselor largi populare. În această privință, autorul afirmă: «Cărțile de comportare sau colecțiile de maxime și exemple destinate să învețe «filousia» și mai tirziu filozofia au evoluat de-a lungul secolelor în «oglinza clericului», s-au transformat apoi în «ceaslovul învățatului» și au adoptat, la sfîrșit, forma de «manual al cetățeanului». Traducerile din neogreacă și din sîrbă au marcat această evoluție».

Scrierile de felul «oglinzilor principilor» au cunoscut în epoca brîncovenească o răspîndire deosebită în lumea cultă, ele existînd în bibliotecile învățaților din epoca lui Constantin Brîncoveanu și Antîm Ivireanul.

Apogeul atins de acest fel de cărți în epoca umanistă se termină în epoca iluministă, care marchează și decadența lor; din intimitatea principilor ele ajung în alte mîini și primesc tot mai mult caracter pedagogic practic. Evoluția acestor cărți imprimate, precum și a manuscriselor de acest fel prezintă următoarele stadii: «Un curent de păstrare a tradiției creștine susținut de ierarhia superioară depinzînd de curtea domnilor fanarioți și de către mediile monahale — mînăstirile —, care au intervenit mai întîi pe plan cultural datorită efortului formidabil de traducere a cărților ascetice furnizate de mînăstirea Neamț, unde a lucrat Paisie Velicicovschi; un curent de restaurare a autonomiei țărilor, a privilegiilor, susținut de marii boieri, și un curent care, fără a renega pe celelalte două, urmărea integrarea țărilor române în Europa luminată, curent susținut de către învățații clerici și de profesori laici, de boieri de a doua și a treia clasă și de burghezia în formare».

Epocile în care au înflorit și limba în care au fost scrise cărțile sapiențiale se pot delimita la «raționalismul ortodox» care e concepția ascetică ortodoxă a bunului simț practicant al virtuților, — cărți scrise în limba slavă, greacă și română. Urmează sfaturile pentru toți creștinii, exprimate în limba română populară, apoi cărțile sapiențiale cu accentuat caracter practic activ pe plan social și cu armătură pedagogică și istorică laică, mai ales din timpul autorilor și cititorilor, și manualul cetățeanului, bunului patriot susținător al programului politic de independență națională și dreptate socială, așa cum l-au conceput și exprimat Nicolae Bălcescu și autorii Proclamației de la Islaz.

Autorul arată că toate cărțile genului sapiențial din cultura română dovedesc originalitatea mentalității românești și aportul deosebit al culturii noastre în cercnul culturii sud-est europene. Literatura română de la C. Negruzzi, N. Filimon și pînă la M. Eminescu, I. Creangă, M. Sadoveanu și G. Călinescu datorează mult acestui gen care, în fond, este produsul înțelepciunii poporului român, manifestată felurit în diferitele epoci ale existenței sale istorice.

Autorul relevă că citirea cărților românești de înțelepciune, toate operele românești ale genului sapiențial, demonstrează unitatea limbii române, faptul că nu este discrepanță între limba literară și cea populară.

Cartea lui Alexandru Dușu se impune prin siguranța și seriozitatea argumentării, ca și prin bogăția informației bibliografice, fiind un studiu de un real folos pentru specialiștii istoriei României, ai istoriei literaturii române, ca și pentru cei ai istoriei Bisericii Române.

Pr. ILIE V. IACOBESCU

Monumente bisericesti din Arad și împrejurimi ; Monumente de artă și arhitectură bisericească din Episcopia Aradului, albume-pliant, Editura Episcopiei Ortodoxe Române, Arad, 1971.

Prin rivna și purtarea de grijă a P. S. Episcop Teoctist pentru punerea în valoare a bisericilor monumente-istorice și de artă din cuprinsul Eparhiei Aradului, în anul 1971 au văzut lumina tiparului două albume-pliant reprezentînd biserici, mînăstiri, odoare bisericești etc.

Imprimarea celor două albume s-a făcut la Întreprinderea Poligrafică «Banat» Timișoara, fiecare album avînd 24 pagini în format 23/10 cm, cu imagini policrome și text adecvat în limba română, franceză, engleză și germană.

Primul din acestea — *Monumente bisericesti din Arad și împrejurimi* — redă cîteva lăcașuri reprezentative din orașul Arad și împrejurimi. Sînt înfățișate astfel: Catedrala «Sfîntul Ioan Botezătorul» din Arad, construită între anii 1862—1865; biserica «Adormirea Maicii Domnului» din apropierea reședinței eparhiale, datînd din anul 1912 și înzestrată cu pictură în tehnica fresco; grupaj de imagini înfățișînd aspecte din incinta Centrului eparhial, culminînd cu cîteva detalii din pictura paraclisului «Sfînta Treime», «operă de înaltă artă bisericească realizată într-un armonios stil bizantin autohtonizat»; Mînăstirea «Sfîntul Simion Stîlnicul» din Arad-Gai, construită între 1760—1762, fostă reședință episcopală aproape 20 de ani, astăzi adăpostînd în incinta ei o frumoasă colecție de obiecte vechi bisericești; Mînăstirea monument-istoric Hodoș-Bodrog, atestată documentar din secolele al XII-lea — al XIII-lea, posedînd unele obiecte cu valoare istorică, dintre care cîteva sînt prezentate în spațiile disponibile ale pliantului; biserica «Sfîntii Trei Ierarhi» din Pecica (1774); biserica «Adormirea Maicii Domnului» din Vingă; biserica «Sfîntul Mucenic Gheorghe» din Micălaca Veche; biserica «Sfîntul Dumitru» din Vladimirescu și biserica din Lipova (secolele al XIV-lea — al XV-lea), «așezată trainic pe fundamente care izvorăsc din însăși istoria Transilvaniei, avînd incastrată într-una din nișele sale exterioro crucea cuviosului Visarion Sarai».

Datorită spațiului grafic destul de limitat, pliantul nu a putut cuprinde decît o parte a valorilor artistico-religioase cu care se mindrește Episcopia Aradului, cele-

lalte fiind înmănunchiate într-un al doilea pliant: *Monumente de artă și arhitectură bisericească din Episcopia Aradului.*

Majoritatea obiectivelor prezentate aici sînt monumente istorice din județul Hunedoara. Apar astfel: biserica Mînăstirii Prislop, ctitoria Cuviosului Nicodim de la începutul secolului al XV-lea și biserica din Gurasada, datînd din 1292, despre care Nicolae Iorga spunea cîndva că sînt «ultima înflorire a unei școli care a durat patru secole»; biserica din Ribîța, construită între 1386—1417 de doi cneji români și istorica biserică din Tebea în incinta căreia se află gorunul lui Horia și mormîntul lui Avram Iancu; biserica «Sfîntul Nicolae» din Densuș, construită în trei etape, acoperind un cadru istoric înscris între secolele al VI-lea — al XIII-lea — și al XV-lea — al XVI-lea, constituind un monument bisericesc unic ca și bisericile din Strei-Singeorgiu și Strei-Ruși care datează din secolul al XII-lea, respectiv al XIII-lea; complexul parohial din Curechiu, centru revoluționar popular pentru sfărîmarea iobăgiei în 1784; două bisericuțe de lemn din secolele al XVII-lea — al XVIII-lea din Alun și Lăpușul de Jos, în contrast cu alte două biserici din Ruda-Ghelar și Alun construite în întregime din blocuri de piatră și marmură. Paginile următoare înfățișează bisericile catedrale din Hunedoara, Orăștie, Petroșani, o serie de icoane și detalii din fresca Mînăstirii Prislop, un steag bisericesc țesut de mină și Pantocratorul de la catedrala din Orăștie. Ultima pagină a acestui pliant înfățișează una din cele mai recente construcții de natură bisericească, monumentala biserică din Ghelar, care se află în ultimele faze de lucru.

Odată cu aceste două albume-pliant, la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică» din București s-au imprimat 14 ilustrate reprezentînd cîteva din bisericile mai frecvent vizitate de turiștii români și străini; Catedrala episcopală din Arad, Mînăstirea Hodoș-Bodrog, Mînăstirea Prislop, Mînăstirea Gai, bisericile din Densuș, Tebea, Gurasada, Hunedoara, Orăștie etc. Fiecare ilustrată, în format 18/3 cm, a apărut în imagine policromă, fiind însoțită de legendă în limbile română, franceză, engleză și germană.

Inițiativa P. S. Episcop Teoctist de a edita aceste albume-pliant și ilustrate care prezintă pentru prima dată în istoria Eparhiei Aradului o selecție din cele mai reprezentative biserici-monumente istorice și de artă trebuie semnalată ca un valoros act editorial și de cultură. Prin această realizare se înfățișează publicului din țară și de peste hotare o oglindă vie și fidelă a unor realități care mărturisesc peste secole despre geniul artistic și creator de frumos al poporului nostru.

ION GHERMAN



REVISTA REVISTELOR MITROPOLITANE

«GLASUL BISERICII», revista oficială a Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei,
an. XXXI (1972) :

Numărul 1—2,

pe ianuarie-februarie, cuprinde :

Redacția, *Anul nou la palatul patriarhal* (p. 5—7) [— o scurtă dare de seamă asupra întâlnirii Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian cu preoții din capitală, cu membrii corpului didactic al Instituțiilor de învățământ teologic din București și cu funcționarii superiori de la Administrația Patriarhală și de la Centrul Arhiepiscopiei Bucureștilor, în ziua de Anul nou 1972].

În rubrica «Aniversări» :

— Redacția, *Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian* (p. 8—9) [— succintă dare de seamă asupra desfășurării sărbătoririi la 22 februarie a zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian].

În rubrica :

«Îndrumări pastorale și omiletice» :

- Arhim. Benedict Ghiuș, *Predică la Sftntul Ioan Botezătorul* (p. 10—13) ;
- Diac. M. Pană, *La Duminica după Botez* (p. 14—15) ;
- Pr. Prof. Anatolie Zarea, *La Duminica a XXXII-a după Rusali (a lui Zaheu)* (p. 16—19) ;
- Pr. David Popescu, *La Duminica Vameșului și a Fariseului* (p. 19—21) ;
- G. B., *La Sfinții Trei Ierarhi* (p. 21—25) ;
- Diac. P. I. David, *La Intîmpinarea Domnului* (p. 25—27) ;
- Pr. Ioan V. Covercă, *La Duminica izgonirii lui Adam din rai (a lăsăturii sec de brînză)* (p. 27—30) ;
- Pr. C. N. Galeriu, *Meditație de Anul nou* (p. 30—32).

În rubrica :

«Pentru pacea a toată lumea» :

- Pr. Nicolae Grosu, *Acțiuni în slujba păcii (ianuarie-februarie) — Fondul Solidarității Internaționale* (p. 33—36).
- Redacția, *În apărarea păcii* (p. 36—41).
- Prof. O. Bucevschi, Pr. I. Săbăduș, Pr. A. Lefter, A. Manolache, *Știri ecumenice* (p. 42—49).

În rubrica :

«Articole și studii» :

— Pr. Conf. I. Bria, «*Slujirea cuvîntului*» (p. 50—58) [— autorul subliniază că în cadrul slujirii sale învățătoarești și pastorale, preotul este prin vocația sa martor și slujitor al cuvîntului și de aceea este și interpret al Sfintei Scripturi. De aceea pentru predicarea Evangheliei sînt absolut necesare cunoștințe exegetice, îndeosebi în vremea noastră cînd întreaga exegeză este înțeleasă ca ermeneutică. Și de aceea accentul în activitatea învățătoarească și pastorală a preotului nu mai cade pe sistematizarea abstractă, ci pe interpretarea cu semnificație existențială și umană, căci prin predicarea cuvîntului lui Dumnezeu se adresează personal credinciosului, în actul de credință. Se înțelege atunci de ce predică poate chema la credință, nădejde și dragoste numai dacă în cuvintele ei se află puterea cuvîntului lui Dumnezeu, înțeles de însuși preotul prin credință].

Urmărind să demonstreze importanța și actualitatea predicii ca instrument pastoral, și că predicarea Evangheliei (prin predica kerigmatică, cateheză și omilie liturgică) nu poate fi separată de oficierea Sfintei Liturghii, autorul înfățișează sistematic și temeinic documentat scripturistic diferitele aspecte ale slujirii cuvîntului. Materialul este organizat după următorul plan :

I. — «*Slujirea cuvîntului*» de către Sfinții Apostoli, în care se disting următoarele elemente : 1. «Trimiterea sau încredințarea de către Isus Hristos» ; 2. «Mărturia» Apostolilor ; 3. «Mesajul propovăduirii», care este cuvîntul lui Dumnezeu.

II. — *Formele principale de predicare în Biserica primară* : 1. «Kerigma», vestirea unui mesaj, care a constituit forma inițială de predicare în Biserica primară, avînd ca model cuvîntarea Apostolului Petru la Cincizecime (în care se cuprind următoarele elemente : a) vestirea mesajului «potrivit Scripturii» ; b) anunțarea faptelor comunicînd și puterea lor ; c) chemarea la pocăință și la credință ; d) primirea Duhului Sfînt) ; 2. «Didahia» sau

didascalială, care constituie o continuitate a kerigmei, adică propovăduirea este continuată de învățătură, manifestată sub formă de cateheză; 3. «Omilia» cu vădit caracter bibli-co-exegetic.

III. — *Semnificația formelor de propovăduire a cuvintului lui Dumnezeu din perioada apostolică pentru predica de azi*, structurată ca predică liturgică de sinteză, se întemeiază pe următoarele elemente: 1. «Elementul kerigmatic»; 2. «Elementul doctrinar, instructiv și formativ»; 3. «Elementul exegetic, parenetic și pastoral», care ridică probleme de așa-zisă «teologie a predicii», precum: a) conținutul și semnificația teologică a predicării; b) terminologia comunicării; c) relații între cuvânt și taine, între liturghia cuvintului și liturghia euharistică, între predică și cult; d) semnificația predicii pentru viața reală a credincioșilor].

— Pr. Prof. N. Bordașiu, *Aspecte ale trăirii creștine în viața și opera Sfintului Grigorie Teologul* (p. 59—62) [— cuvânt festiv rostit la sărbătorirea, la 25 ianuarie 1972, a hramului Seminarului teologic din București.

Intr-o succintă, sistematică și caldă prezentare a însușirilor excepționale ale Sfintului Grigorie Teologul, autorul se oprește îndeosebi asupra poetului, teologului și preotului Grigorie, episcop de Nazianz, a cărui personalitate a strălucit nu numai prin opera sa literară, socială sau teologică, ci s-a manifestat mai ales prin frumusețea sufletului său, profund legat de dragostea de oameni și de dragostea de pace pentru care el a părăsit toate].

— Prof. Clement Pavel, *Studii despre literatura Bizanțului* (p. 63—72) [— autorul amintește de la început că pentru valoarea datelor și ideilor cuprinse în lucrarea lui Nicolae Șerban Tanașoca, *Literatura Bizanțului*. Studii (Editura Univers, București, 1971, p. 468 ș.u.), a socotit folositor să redea pe scurt pe cele mai importante, subliniindu-le valoarea și stăruiind mai mult asupra celor cu caracter religios. Volumul — apărut în cinstea împlinirii a 100 de ani de la nașterea renumitului bizantinolog Nicolae Iorga și în perspectiva celui de al XIV-lea Congres internațional de bizantinologie (ținut la București în septembrie 1971) — a adunat contribuțiile unora dintre cei mai de seamă bizantinologi din veacul nostru, constituind o culegere importantă de studii, fără a fi o antologie.

Studiile publicate — și prezentate succint de autor — sînt precedate de o valoroasă prezentare istorică a preocupărilor bizantinologice din lume, făcută de Nicolae Șerban Tanașoca.

Autorul încheie cu precizarea că lumea Bizanțului în epoca bizantină (350—1453) a fost frământată de marile dispute teologice, care au dus la precizarea bazelor dogmatice și morale ale creștinismului].

— Doctorand Constantin Mosor, *Călătoria patriarhului Macarie al Antiohiei în țările române și importanța ei pentru istoria Bisericii Române* (p. 73—90) [— pentru interesul stîrnit în rîndul cercetătorilor, istoricilor și literaților, jurnalul de călătorie asupra călătoriei întreprinse de patriarhul Macarie al Antiohiei (1647—1672) în țările române și în Rusia, întocmit de Paul de Alep (fiul, secretarul și arhidiaconul său) a fost tradus din limba arabă, în care a fost întocmit, în limbile engleză, franceză și rusă. Iar din aceste limbi, și în altele, astfel din limba engleză a fost tradus, la inițiativa profesorului N. Iorga, în limba română de Emilia Cioran în 1900.

După o parte cu caracter general (I. — *Texte și ediții* și II. — *Considerații generale*), autorul analizează în amănunt conținutul jurnalului de călătorie a patriarhului Macarie în țările române între 1653 și 1658, sistematizînd numeroasele și importante date privitoare la viața religioasă și bisericească în țările române, în următoarele paragrafe: III. — *Referințe despre Moldova*; IV. — *Referințe despre Țara Românească*; V. — *Tradiții, datini și obiceiuri*.

Studiul se încheie cu un paragraf închinat: VI. — *Valorii documentului*].

În rubrica:

«*Chipuri de clerici*»:

— Șt. Gh. Ștefănescu-Albota, *Unul din «ultimii cronicari munteni» prin București în secolul al XVIII-lea* (p. 91—95) [— alegînd cu pricepere esențialul din datele folosite de scriitorii și istoricii care s-au ocupat de viața și activitatea lui Naum Rîmniceanu (născut la 1764 în satul Corbii Muscelului și decedat după 1832 la Cernica, cu numele călugăresc Nichita) «cronicar și mărturisitor al vremurilor sale, «pelegrin», care a dăscălit mult timp în țările muntene», care a consemnat în manuscrisele sale unele evenimente neamintite de alții, — autorul reușește să urmărească în chip succint prezența și activitatea lui Naum Rîmniceanu în București. În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, pînă la 1788 învățînd la dascăli particulari și la școala elementară, iar după 1795 învățînd la Academia domnească și începîndu-și activitatea de dascăl particular, ori organizator de școli, activitate pe care a continuat-o și în primele decenii ale veacului al XIX-lea.

Autorul urmărește în partea a doua a articolului locurile pe unde a peregrinat și dăș-

călit în București acest «cel mai învățat călugăr din vremea sa, spirit neastîmpărat, ostil regimului turco-fanariot», care face din «latinitatea și continuitatea neamului nostru noțiuni de mîndrie, înfățișîndu-le doar ca ceea ce sînt : adevăruri evidente»].

— Pr. Prof. I. C o n s t a n t i n e s c u, *Preotul profesor dr. Constantin Provian, directorul Seminarului teologic din Buzău (1884—1922). La împlinirea a 50 de ani de la moartea sa* (p. 96—101) [— articol comemorativ în care autorul reușește să facă cunoscută personalitatea luminoasă a uneia dintre cele mai de seamă figuri ale vieții Bisericii Ortodoxe Române. Autorul urmărește și redă succint și cu căldură momentele principale din viața și pregătirea teologică, — analizînd critic cele ce a realizat în toate locurile în care și-a desfășurat activitatea — preotul Constantin Provian, decedat îndată după ocuparea catedrei de teologie practică de la Facultatea de teologie din București].

— Pr. I. P o p e s c u-Dobrești, *Un preot vrednic* (p. 102—103) [— schițarea momentelor importante din viața și activitatea preotului Ioan Dumitrăchescu din Dobrești-Muscel, stăruind îndeosebi asupra activității pe teren social și cultural a acestui preot participant la răscoala din 1907].

În rubrica «Documentare» :

— A. A. B o l ș a c o v - G h i m p u, *O știre bizantină din Dobrogea despre un voievodat creștin de la nordul Dunării, la sfîrșitul secolului al X-lea* (p. 104—116) [— analizînd cu o remarcabilă perspicacitate conținutul a trei însemnări făcute de un comandant anonim bizantin (numit impropriu «toparhul got» sau «toparhul grec») pe spațiile libere ale mai multor file dintr-un codice din veacul al X-lea, însemnări publicate în 1819 de Gh. B. Hase, după care codicele a dispărut, autorul demonstrează importanța acestor însemnări pentru istoria poporului român (și ca urmare și pentru Biserica Ortodoxă Română), întrucît au fost scrise de un martor ocular al vieții populației de la Dunărea de jos și deci cîntăresc mai greu decît orice cronică scrisă în capitalele țărilor vecine.

După ce expune sistematic toate interpretările date de cercetători străini și români cuprinsului celor trei însemnări publicate de Gh. B. Hase, autorul se oprește pe larg asupra precizărilor de ordin astronomic pe care le cuprind însemnările pentru a preciza data cînd s-au petrecut evenimentele descrise și deci data scrierii acestor însemnări, ajungînd la încheierea că data evenimentelor și a scrierii însemnărilor nu a putut fi decît ori anii 991—993, ori 1021—1023.

În continuare autorul coroborează conținutul însemnărilor cu situațiile contemporane din Imperiul bizantin, din Peninsula Balcanică, din Rusia kieveană, a popoarelor din Transilvania, din teritoriile de stepă din nordul Dunării de jos și din nordul Mării Negre (între Carpați și Nipru).

Interpretînd pe larg însemnările din fragmentul al treilea al însemnărilor în care comandantul bizantin descrie adunarea conducătorilor locali la reședința sa spre a judeca situația în care se găseau și faptul că aceștia hotărîsc să se adreseze stăpînitorului puternic de la nordul Dunării spre a-i lua sub protecția sa, întrucît sușii comandantului erau «vecini celui care stăpînea la nord de Istru, tare, cu o oaste numeroasă și putere de luptă, și că nu erau diferiți în felul lor de viață de năravurile de acolo», autorul demonstrează — folosind și rezultatele descoperirilor arheologice din ultima vreme — că stăpînitorul puternic la care era sfătuit comandantul bizantin din Dobrogea să apeleze era conducătorul unui puternic voievodat român în Moldova, probabil cu centrul la Bîrlad care-și păstra independența și ducea o politică de bună vecinătate cu Imperiul bizantin, ajuns la Dunăre în anul 971.

Opriindu-se asupra acestei stări de independență și bună vecinătate păstrate de voievodatul din Moldova pînă ce Dragoș Vodă pune început istoriei oficiale a Moldovei, autorul face o interesantă incursiune în problema raporturilor bisericești, între Biserica Ortodoxă a voievodatului Moldovean și Biserica din Constantinopol, sub jurisdicția căreia voievozii moldoveni au înțeles să pună Biserica lor, pentru a pune stavilă presiunii prozelitiste catolice în țările române și a da un caracter general luptei între catolic și ortodox[.]

— Constantin Em. Bucescu, *Dimitrie Iarcu și trecutul cărții vechi românești* (p. 117—125) [— evocare a unuia dintre marii citori ai bibliografiei românești din veacul trecut, a cărui operă poate avea semnificația unui act de conștiință culturală.

După ce prezintă scurte date biografice asupra lui Dimitrie Iarcu — născut la Slatina în 1817 și activînd în București pînă spre sfîrșitul veacului al XIX-lea —, autorul înfățișează, în prima parte a articolului opera lui, împărțînd-o în : — Lucrări de cultură generală ; — traduceri —, și opera bibliografică, parte asupra căreia se oprește îndeaproape în partea a doua a articolului.

Convins că un neam supraviețuiește prin cultura sa, Dimitrie Iarcu, avînd cultul cărții, a vrut să cunoască toate cărțile românești ti-

părite pînă la vremea lui, spre a le face cunoscute tuturor, cu încredințarea că va spori conținutul conștiinței culturale și va pregăti totodată o atmosferă mai prielnică de înțelegere a valorilor culturale autohtone.

Autorul înfățișează și caracterizează apoi toate cataloagele de cărți apărute înainte de apariția în 1865 a celei dintîi bibliografii naționale românești în sens modern, în care autorul ei, Dimitrie Iarcu, lega bibliografia de istoria culturii noastre, înregistrînd în ordine cronologică tipăriturile românești dintre 1550 și 1865, în care — spre deosebire de cataloagele anterioare — materialul adunat era așezat într-o ordine sistematică alfabetică. Titlul lucrării, de o lungime specifică vremii, este: *Annale bibliografice române. Repertoriu cronologicu sau Catalogu generalu de cărți imprimate de la adoptarea imprimăriei, diu-metate secolul XVI și pînă astăzi, 1550—1865 exclusivu...*

După ce prezintă critic însușirile acestei bibliografii — în care cărțile sînt clasate într-o anumită ordine cu referințele obișnuite, ținînd seamă de cataloagele de bibliotecă, îndeosebi de al Bibliotecii Statului, preferînd însă metoda îmbinării cronologiei cu clasarea după cuprins și cu indicarea unor date statistice în legătură cu cărțile din Biblioteca Statului de la Sfîntu-Sava și a cărților grecești imprimate în tipografia românești — autorul se ocupă de publicarea, la numai 8 ani, a ediției a doua a *Bibliografiei* lui Dimitrie Iarcu, cu adăugarea cărților apărute între 1865 și 1873, cu notițe bibliografice complete și cu titlul oarecum schimbat: *Bibliografia cronologică română sau Catalog general de cărțile române imprimate de la adoptarea imprimăriei diu-metate secolu XVI și pînă astăzi, 1550—1873*. Procese de două serii, una de date istorice relative la Bibliografia în

genere: invențiuni, decizuni, scriitori etc.; alta relativă la imprimăria și, în parte, la imprimăriile noastre românești...

Superioritatea *Bibliografiei* lui Dimitrie Iarcu față de încercările de pînă la el și contribuția pe care ea o aduce la bibliografia internațională se constată din menționarea ei în lucrări străine de specialitate, de mare prestigiu].

— Pr. Nițșor C a z a c u și Matei C a z a c u, *Hirotoniile săvîrșite în Eparhia Ungrovlahiei între 1834—1852. Partea II B (1844—1846)*. Continuare (p. 126—150).

— Pr. Alexandru-Armand M u n t e a n u, *Ghid bibliografic, pe teme și probleme din publicațiile revistei mitropolitane «Glasul Bisericii»*. Continuare (p. 151—174) [— continuînd publicarea ghidului său sistematic al revistei «Glasul Bisericii», în timpul arhipăstoririi Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, autorul prezintă acum articolele și studiile grupate alfabetic, astfel: — *Laicii în Biserică* (apostolatul credincioșilor laici); — *Laudele bisericești* (Ceasul nouă; Vecernia; Litia și Miezonoptica; Utrenia); — *Legiurile Bisericii Ortodoxe Române* (în trecutul Bisericii noastre; în contemporaneitate); *Libertatea religioasă în contemporaneitate*; — *Liturgia dumnezeiască* (Sfînta Liturghie; felurile Liturghiilor răsăritene); — *Localități istorice* (din țara noastră; de peste hotare); *Locașuri de cult în Biserica Română*: «Considerații generale»; «Biserici de lemn» (considerații tehnice și decorative; din Mitropolia Ungrovlahiei, din Mitropolia Moldovei); «Biserici de zid» (în Mitropolia Ungrovlahiei — pe municipii și județe; în Mitropolia Moldovei — pe municipii și județe; în Mitropolia Ardealului — pe județe; în Mitropolia Olteniei — pe județe; în Mitropolia Banatului — pe județe); — *Lume și viață*].

«MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, an. XLVIII (1972):

Numărul 1—2,

pe lunile ianuarie-februarie, cuprinde:

— Redacția, «O importantă acțiune patriotică»: Să contribuim pentru Fondul Solidarității Internaționale (p. 3—5).

— S. P., *Un nou arhiereu în Mitropolia Moldovei*: Alegerea, hirotonia, și instalarea P. S. Eftimie Luca Birlădeanu, ca Arhiereu-vicar la Episcopia Romanului și Hușilor (p. 6—25) [— o dezvoltată dare de seamă asupra alegerii (la 14 decembrie 1971), hirotonirii în arhiereu și instalării (la 29 ianuarie 1972, în

catedrala din Roman), înmînării Decretului de recunoaștere la Departamentul Cultelor (la 17 februarie 1972). În cadrul dării de seamă sînt incluse cuvîntările ocazionale rostite cu acest prilej de către: I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei, P. S. Eftimie Birlădeanu, Pr. N. Toderici, vicar administrativ al Eparhiei Hușilor, Arhim. Dionisie Velea, în numele monahilor din Arhiepiscopia Iașilor; Dl. Gh. Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

Darea de seamă se încheie cu datele biografice ale noului Arhiereu-vicar, născut la

9 noiembrie 1914, intrat în monahism în 1941 la Mănăstirea Ciolanu, stareț al Mănăstirii Bistrița de la 1949 pînă la 1966, de cînd a trecut ca stareț la Mănăstirea Sfîntul Ioan cel Nou din Suceava. Între 1951 și 1960 a funcționat și ca exarh al mănăstirilor din Eparhia Romanului].

În rubrica «*Studii*» :

— † Nestor Vornicescu-Severineanu, *Episcop-vicar, Identificarea unui xilograf din secolul al XVII-lea* (p. 26—34) [— cercetare temeinică pentru identificarea autorului celor patru xilografuri din lemn de pînă (săpate pe ambele părți și utilizate în tipografie), care se păstrează în colecția Mănăstirii Sfîntul Ioan cel Nou din Suceava și pentru fixarea datelor între care acesta (Ioanichie, sau Ioan Băcăoanu) și-a desfășurat activitatea de xilograf între 1659—1661 au fost săpate cele patru xilografuri].

Din cercetarea sa, autorul constată că xilografurile Ioanichie Băcăoanu era bun cunoscător al *Mărturisirii Ortodoxe* (Kiev, 1645) a lui Petru Movilă, și conchide că xilografurile face parte din personalul pregătit de Petru Movilă pentru susținerea Ortodoxiei prin mijloace tipografice și că ar fi fost recrutat de pe moșiile pe care movileștii le aveau la Bacău.

Cinci reproduceri fotografice însoțesc textul].

— Mircea D. Matei, *Două descoperiri în timpătoare de la Suceava și implicațiile lor istorice* (p. 35—48) [— înfățișarea sistematică și temeinică a ipotezelor la care a dus descoperirea neașteptată a resturilor unor construcții religioase de mare interes, în timpul săpăturilor dintre 1967 și 1969 pentru consolidarea și restaurarea turnului clopotniță de lângă biserica Sfîntul Dumitru din Suceava, săpături conduse de autor.

Întreprinse inițial în interiorul și în neînălțimea apropiere a turnului clopotniță de la mijlocul veacului al XVI-lea, săpăturile s-au extins la întreaga curte din jurul bisericii Sfîntul Dumitru (construită de Petru Rareș între 1534—1535), datorită descoperirii resturilor unor construcții de zid datînd din veacurile al XIV-lea - al XVI-lea și a unui cimitir cu îndelungată existență.

Temeliile descoperite dovedesc existența succesivă în jurul bisericii Sfîntul Dumitru a două biserici : una (mai mică și cu două adosuri) din veacul al XIV-lea, fiind astfel singura construcție din piatră din această zonă ; și a doua de zid, suprapusă în parte peste temeliile celei dintîi, din veacul al XVI-lea.

Descriind cu amănunțime aceste două biserici autorul constată că biserica din veacul al XIV-lea a fost construită (în timpul lui Petru I zis Mușat) cu deosebită grijă și atenție, în timp ce a doua biserică a fost construită în chip neglijent (după cum dovedesc temeliile fisurate și cu pietrele nelegate cu mortar suficient), ceea ce a dus desigur la prăbușirea ei timpurie.

Urmărind să stabilească destinația și caracterul celor două construcții și încadrării lor cronologice, autorul stabilește : — că prima construcție — unicat în Suceava — a fost destinată și a funcționat ca locaș de cult în ultimile decenii ale veacului al XIV-lea pînă în primul deceniu al veacului al XV-lea, cînd a fost demolată sistematic pînă la nivelul de călcare al vremii și demontat în parte pavajul interior de cărămidă (materialele recuperate au fost folosite la amplificarea Curții domnești) ; în timpul cît a funcționat ca locaș de cult, ea a deservit populația redusă ca număr de confesiune romano-catolică ; — că a doua biserică a fost construită între 1530—1534, în timpul primei domnii a lui Petru Rareș, de către Ioan Zidarul din Bistrița Transilvaniei, căruia după prăbușirea bisericii voievodul moldovean îl cere restituirea sumei de 1.500 de florini. Alături de biserica prăbușită, «pe alt loc», Petru Rareș a zidit actuala biserică Sfîntul Dumitru din Suceava.

Cercetarea amănunțită a resturilor construcției celei de a doua biserici descoperite este îngreunată de faptul că pe locul ei a luat ființă un cimitir orășenesc care a funcționat în tot cursul veacului al XV-lea, săpînd gropi chiar în temelia fostei biserici. Existența acestui cimitir în centrul cetății de scaun a Sucevei, chiar în fața Curții domnești constituie de asemenea o noutate importantă.

Cea de a doua descoperire, ulterioară anului 1969, o constituie aflarea în zidul turnului clopotniță (ridicat de Alexandru Lăpușeanu peste parte din ruinele primei biserici, din veacul al XIV-lea) a unei lespezi funerare, recuperată în bune condiții împodobită pe una din fețe cu patru cruci de formă nefolosită la ortodocși. Aceasta constituie dovada că prima biserică a deservit cultul romano-catolic.

Autorul încheie cu sublinierea contribuției pe care aceste descoperiri o aduc la studierea istoriei Sucevei și a orașelor românești medievale.

Reproducerea fotografică a temeliilor celor două biserici și a pietrei funerare, precum și

schia de plan a celor două biserici suprapuse parțial, însoțesc textul].

— Doctorand Nicolae V. Dură, *Preocupările canonice ale mitropolitului Veniamin Costachi* (p. 49—66) [— autorul urmărește activitatea pastorală, administrativă, didactică și cărturărească a mitropolitului Veniamin Costachi prin perspectiva aplicării de către el în întreaga sa activitate a cerințelor canoanelor Bisericii Ortodoxe și a Pravilelor.

Prin această împletire a cunoștințelor teoretice asupra canoanelor cu felul cum a înțeles să le aplice în viață mitropolitul Veniamin Costachi, autorul reușește să schițeze un portret viu și bine conturat al mitropolitului Moldovei.

Sînt evidențiate cu exemple practice liniile diriguitoare ale activității desfășurate pentru introducerea în viața Bisericii Moldovene, a clericilor ei îndeosebi, ca și a credincioșilor, rinduiala întemeiată pe canoane. Trebuie îndeosebi remarcată dirzenia cu care mitropolitul Veniamin a știut să susțină aplicarea integrală a canoanelor în raporturile dintre Patriarhia Ecumenică și Biserica Ortodoxă Moldovenească, pe care o concepea total independentă în trăirea ei bisericească.

Autorul se oprește pe larg asupra activității cărturărești a mitropolitului Veniamin Costachi subliniind că marea majoritate a lucrărilor personale și a traducerilor făcute de el păstrează pronunțat caracter canonic.

Stăruind îndeosebi asupra importanței traducerii în 1847 a *Pidalionului* grecesc, și tipărirea lui în teascurile de la Mînăstirea Neamț, în 1844, autorul se ocupă de asemănările și deosebirile dintre traducerea românească a mitropolitului Veniamin Costachi și textul grecesc al *Pidalionului*].

În rubrica :

«Dreapta învățătură a Bisericii» :

— Pr. V. Palade, *Postul (act de cult)* (p. 67—78) [— articolul urmărește să înfățișeze ceea ce este și ce se înțelege prin post, care este semnificația și rostul moral-creștin al postului și felul cum a fost primit și practicat postul în viața Bisericii creștine.

Astfel se demonstrează cu suficientă întemeiere că postul este o rinduială de cult prin care Biserica îndrumează viața credincioșilor pe căile adevăratei trăiri creștine, ale virtuților și ale cinstirii lui Dumnezeu. În perspectiva adevărului că hotărârile canonice privitoare la posturi, în Biserica Ortodoxă, nu au caracter de dogmă, ci sînt norme bisericești cu caracter moral disciplinar, formulate de autoritatea bisericească în funcție de evoluția vieții moral-religioase a credincioșilor și că deci pot fi la nevoie modificate sau ate-

nuate, sînt analizate cele patru posturi de durată respectate în Biserica Ortodoxă Română].

În rubrica

«Monumente bisericești din Moldova» :

— Epifanie Cozărescu, *Biserica Precista Mare din Roman* (p. 78—84) [— continuînd publicarea studiului său monografic asupra acestei biserici («Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 11—12 din 1964, nr. 11—12 din 1965 și nr. 3—4 din 1969), autorul publică acum al V-lea capitol al studiului, ocupîndu-se în chip temeinic de «a treia zidire din anul 1826» și de «refacerile din 1836 și din 1838» de către egumenul Macarie, care a așezat o nouă pisanie (reprodusă fotografic în articol) în care comprimă ambele reparații făcute de el pentru a scurta textul. Pisania aceasta are meritul de a constitui și un succint istoric al dezvoltării spitalului din Roman, fondat, în 1787 sau 1789 de Mînăstirea Precista].

În rubrica

«Vrednici slujitori ai Bisericii strămoșești» :

— Eugen D. Necula, *Profesorul Anton Tomă* (p. 84—87) [— un portret omagial al fostului profesor de muzică bisericească de la Seminarul «Veniamin Costachi» din Iași, de la 1932 pînă la încetarea din viață, la 2 ianuarie 1945, în vîrstă de 59 de ani].

În rubrica «Însemnări» :

— Pr. Ath. Negoiaș, *Bisericiile creștine doresc o fixare a datei Paștilor* (p. 88—93).

— Prof. Dr. V. Caramzin-Cacovschi, *Gravuri în lemn : ilustrațiile cărților mici din Moldova din secolele al XVIII-lea—al XIX-lea* (p. 94—103) [— la început autorul precizează următoarele etape principale ale ilustrării cărților : mai întîi elementele grafice au fost elaborate ca gravuri în lemn și executate de artiști plastici : veacurile al XV-lea—al XVIII-lea ; apoi pictorul în grafică a elaborat numai compoziții după care meseriași gravori în lemn au săpat pe scinduri, urmărind cu precizie liniile deseneilor : veacul al XIX-lea ; în sfîrșit descoperirea zincografiei (în 1850 de E. Jolliot) a dus la folosirea în a doua jumătate a veacului al XIX-lea a ambelor metode de ilustrare (în zinc și în lemn), pentru ca după aceea să se renunțe la gravura în lemn.

După ce înfățișează felurile de ilustrare a cărților : scrisul, inițiala, precapitolul, postcapitolul, semnul de carte, ilustrația mică (pînă la o jumătate de pagină), ilustrația mare (pînă la o pagină întreagă), foaia de titlu și legătura de piele, autorul prezintă unele date în legătură cu vechimea imaginilor săpate în lemn și apoi imprimate pe hirtie, în-

cepînd din China (la sfîrşitul veacului al VI-lea), în Asia şi Egipt.

În continuare sînt prezentate o serie de exemplare din gravurile în lemn care se încadrează în categoria ilustraţiei mici, elaborate în veacurile al XVI-lea — al XVIII-lea la Iaşi şi în veacul al XIX-lea la Mînăstirea Neamţ.

Primele cărţi tipărite şi ilustrate cu gravuri în lemn pentru Moldova au fost comandate de Ştefan cel Mare la tipografia lui Sviatopolc Fiola de la Kracovia (unde lucrau moldoveni trimişi de Ştefan cel Mare pentru a

învăţa meşteşugul tiparului). O gravură ilustrează această muncă.

Exemplele de ilustraţie mică, pe care le prezintă şi analizează autorul sînt cele care au ilustrat *Cazania lui Varlaam* tipărită la Iaşi, în 1643 : Naşterea Domnului, Tăierea împrejbur, Bunavestire, Întoarcerea fiului risipitor, Pilat îşi spală mîinile, Biciuirea Mîntuitorului, Iisus în Templu, Marta şi Maria, Sfinţii Apostoli Petru, Pavel, Iuda, Iacob şi Ioan. Dintre acestea, trei au fost săpate la Iaşi în veacul al XVII-lea, iar zece au fost săpate în veacul al XIX-lea la Mînăstirea Neamţ].

«MITROPOLIA ARDEALULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului şi a Episcopilor Clujului şi Oradiei, an. XVII (1972) :

Numărul 1—2,
pe ianuarie-februarie cuprinde :

— Redacţia, *Pentru o solidarizare jertfelnică* (p. 3—8) [— o înflăcărată demonstrare că învăţătura creştină pe care ne-am însuşit-o şi o mărturisim potrivit doctrinei Bisericii Ortodoxe străbune ne îndatorează să sprijinim unitatea în diversitate a omenirii şi să conlucrăm cu toate forţele care tind prin luptă conştiinţă şi consecvenţă la înfăptuirea unităţii, unitate pe care pe plan intern o sintetizează în chip desăvîrşit «Frontul unităţii socialiste», care reprezintă unitatea în toate a naţiunii noastre, inclusiv Cultele religioase din ţara noastră].

— Redacţia, *Pentru progres şi pace în lume* (p. 9—12) [—dare de seamă asupra lucrărilor de solidarizare a slujitorilor bisericeşti de la centrul Mitropoliei Ardealului cu acţiunea de constituire a «Fondului de solidaritate şi sprijinire a luptei popoarelor împotriva imperialismului, pentru libertate şi progres social, independenţă naţională şi pace»].

În rubrica

«Biserica şi problemele vremii» :

— Redacţia, *Poziţie constructivă* (p. 13—15) [— o temeinică analiză a declaraţiei făcute de Preşedintele Consiliului de Stat, Dl. Nicolae Ceauşescu, la 18 noiembrie 1971, editorului pentru problemele de politică internaţională a ziarului mexican «Excelsior», în care se spune :

«Dacă m-aş referi la experienţa României, aş putea spune că la noi cultele religioase — ortodox, catolic, protestant, reformat, mozaic, toate cele 14 culte recunoscute în ţara noastră — au o poziţie constructivă faţă de eforturile pentru dezvoltarea progresistă a ţării şi

îşi aduc contribuţia la marile realizări ale poporului, pe calea edificării socialismului», redacţia revistei subliniază că înţelesul profund şi deplin al măsurilor de primenire a vieţii obşteşti presupune că saltul înainte, înlesnit de *ştiinţă*, trebuie consolidat prin acte de *conştiinţă*, constituind o atitudine de fond, care angajează întreaga noastră fiinţă, faţă de realităţile sociale şi general-umane.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române această necesită o pastoraţie vie care presupune competenţă, conştiinţă şi continuitate de preocupări preoţeşti şi de orientări cetăţeneşti].

În rubrica «Studii» :

— Diac. Prof. Ioan Gh. Ivan, *Legături ale românilor ortodocşi din Transilvania cu Mînăstirea Neamţ* (p. 16—21) [— după ce semnalează momentele care au îndeplinit un rol binefăcător în privinţa unităţii culturale a neamului românesc şi a unităţii de credinţă din toate provinciile româneşti, autorul se opreşte la minăstirile care în veacurile al XVIII-lea — al XIX-lea au constituit «fortăreţe ale Ortodoxiei în contra propagandelor străine făcute la noi», stăruint deosebi asupra legăturii strînse şi active pe care Mînăstirea Neamţ a avut-o cu Transilvania şi cu toate părţile locuite de români.

La început este remarcat faptul că în special în perioada presiunilor prozelitiste mulţi credincioşi ortodocşi de pretutindeni au venit la Mînăstirea Neamţ ; iar în vremuri de bejenie călugării din Mînăstirea Neamţ s-au refugiat în Transilvania. În acest fel prin danii, vizite, corespondenţe, legături duhovniceşti s-a realizat o frecvenţă şi puternică legătură între Transilvania şi Mînăstirea Neamţ, cu rezultate binefăcătoare reciproce.

În continuare sînt prezentate exemple care ilustrează concludent această legătură frățească, creștinească și națională, precum și documente de arhivă care sporesc pagina legăturilor Minăstirii Neamț cu Transilvania și scot în evidență aspecte nu numai de extremă însemnătate, ci în același timp și de o remarcabilă sensibilitate națională și religioasă].

— Prof. Vasile Cărăbiș, *Din trecutul istoric al bisericii din Zărnești și Tohan (jud. Brașov)* (p. 22—30) [— urmărind în prima parte a articolului existența în satul Zărnești (jud. Brașov) a unei biserici în sat pentru vremuri de liniște și a unui locaș călugăresc într-o peșteră din Piatra Craiului și vicisitudinile prin care acestea au trecut începînd de la 1421, precum și intervenirea domnitorilor din Țara Românească în sprijinul acestor biserici ortodoxe, autorul demonstrează că voievozii munteni începînd cu Vlaicu și continuînd cu Radu cel Mare, Neagoe Basarab, Mihai Viteazul și Constantin Brîncoveanu din Țara Românească, iar din Moldova Ștefan cel mare, Petru Rareș și alții, ori de cîte ori stăpîneau cîte un ținut în Ardeal, printre cele dintîi realizări era clădirea unei biserici sau minăstiri dependente de Mitropolia din Țara Românească sau Moldova. Numărul mare de ctitorii bisericilor din Țara Făgărașului și Țara Birsei dovedește că românii din aceste ținuturi au făcut cauză comună cu domnii români, alîindu-se cu ei în cazuri de primjdie.

În partea a doua a articolului autorul prezintă «știri despre biserică» și preoții din Zărnești și Tohan în diverse documente», începînd de la 1 decembrie 1735 pînă la 21 mai 1799].

— Stelian Metzulescu, *Creații bizantine din secolul al VI-lea — izvoare de inspirație în arta creștină* (p. 31—43) [— încercare de a demonstra raportul între reprezentările diferite ale temei iconografice a Bunăvestirii și a temei Înălțării].

— Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, *Sfinții Trei Ierarhi în actualitatea Bisericii noastre* (p. 44—51) [— articolul constituie prelegerea rostită — la 30 ianuarie 1972 — în cadrul festivității de prăznuire a Sfinților Trei Ierarhi, patronii Institutului teologic de grad universitar din Sibiu.

În prelegerea sa autorul încearcă să desprindă și să sublinieze unele probleme și fapte din cugetarea și viața Sfinților Trei Ierarhi a căror importanță și actualitate depășește cu mult epoca lor, oferind sugestii și

îmbolduri de a le adînci și actualiza în condițiile vremii noastre. Astfel sînt evidențiate : — asimilarea, pe lingă cultura teologică, și a culturii umaniste și filozofice, pentru a pune bazele unei teologii concrete cu viața ; — o temeinică disciplină a muncii pentru a uni într-o sinteză fericită rugăciunea și munca ; punerea teologiei în slujba Bisericii și a credincioșilor ; adîncirea teologiei sacerdoțiului creștin, întemeiat pe liturghie, care creează «comuniunea sfinților» ca unitate a credincioșilor prin Sfînta Euharistie ; comunitatea duhovnicească de iubire care este temeiul menținerii unității dintre membrii Bisericii lui Hristos ; pacea și unitatea Bisericii locale, între toate Bisericile locale și în Biserica universală trebuie să constituie țelul activității teologice, misionare și pastorale a tuturor creștinilor, clerici și credincioși].

În rubrica «*Îndrumări omiletice*» :

— † Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Cuvînt la praznicul Botezului Domnului* (p. 52—55) ;

— † Vasile, Episcopul Oradiei, *Rostul vieții (predică)* (p. 55—57) ;

— Preot Ion Bunea, *Cuvînt la Anul nou* (p. 57—59) ;

— Pr. Prof. Al. Moisiu, *Predică despre pocîntă* (p. 59—63) ;

— Arhid. Prof. Ioan Zăgrean, *Predică la Duminica lăsatului sec de brînză* (p. 63—66) ;

— Preot Zosim Oancea, *Popasuri omiletice la Duminici și sârbători* (p. 66—70) [— schițe de predici la : — Duminica a 29-a după Rusalii a celor 10 leproși (Întoarcerea leprosului) ; — Duminica a 32-a după Rusalii a lui Zaheu (Întoarcerea lui Zaheu) ; — Duminica a 33-a după Rusalii, a Vameșului și a Fariseului (Întoarcerea Vameșului) ; — Duminica a 34-a după Rusalii, a Fiului risipitor (Întoarcerea Fiului risipitor) ; — Duminica lăsatului sec de carne (Întoarcerea Fiului Omului)].

— † Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Cuvîntări ocazionale* : — «La prăznuirea Anului nou la centrul mitropolitan» (p. 111—115) ; — «La slujba arhierescă la Blaj», în ziua de 9 ianuarie 1972 (p. 117—121) ; — «La închiderea Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Sibiuului», în ziua de 28 noiembrie 1971 (p. 137—141) ; — «La înmormîntarea Episcopului Dr. Kiss Elek, conducătorul Bisericii Unitariene din România», în ziua de 11 decembrie 1971 (p. 146—147).

În rubrica «*Urme din trecut*» :

— Preot Romul Grecu, *Un centru de pictură pe sticlă din Transilvania rămas necunoscut: Răhău (jud. Alba)* (p. 71—82) [— pornind de la faptul că în lucrările de sinteză și de mare amploare (Ștefan Meteș, *Zugravii și icoanele pe hirtie — xilografuri, stampe — și sticlă din Transilvania*, București, 1964 și Gh. Pavelescu, *Pictura pe sticlă la românii din Transilvania*, Alba Iulia 1942) centrul de pictură pe sticlă de la Răhău nici nu este pomenit, și că abia lucrarea lui Cornel Irimie (*Hinterglasmalerei und Holzschnitte in der rumänischen Volkskunst*, 1965) înscrie «în- tre cele mai însemnate centre de pictură pe dosul sticlei și arta sculpturii în lemn» din România și satul Răhău, care aparține de orașul Sebeș (jud. Alba).

În continuare se înfățișează activitatea celor patru reprezentanți ai centrului de pictură pe sticlă din Răhău: Simeon Băscă «*Clortan*» cei doi Ioan Costandă (dintre care unul va ajunge pictor academic în Sibiu, iar celălalt va rămâne modest zugrav de icoane pe sticlă în Răhău) și Gheorghe Raica. Specificul centrului de pictură pe sticlă din Răhău îl constituie predominarea culorii verde-pal și puternica interiorizare a figurilor.

Noă reproducere de icoane pe sticlă completează studiul.

— Preot Dr. Teodor Bodoga e, *Și totuși, prima carte românească s-a tipărit la Sibiu. (Considerații asupra Evangheliarului slavo-român din 1551—1553)* (p. 82—89) [— după ce subliniază importanța excepțională a retipăririi faximiliiale a singurului exemplar din *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu* (din 1551—1553), exemplar păstrat la Biblioteca Salțicov Șcedrin din Leningrad, unde a ajuns prin cumpărare în 1857 și unde a fost microfilmata, autorul arată că întrucât *Catehismul luteran din 1544* nu s-a păstrat, *Evangheliarul slavo-român* de la Sibiu constituie prima tipăritură românească, cu caractere chirilice pe două coloane; slav și român.

Retipărirrea însoțită de un studiu filologic (de Emil Petrovici), de un studiu istoric-tehnic (de Ludovic Demeny), și de un indice de cuvinte (de un colectiv de filologi de la Institutul de lingvistică din Cluj) — în care «se poate afla fiecare cuvânt de câte ori și în ce formă gramaticală e folosit» — constituie o lucrare deosebit de utilă pentru filologi, teologi și pentru cercetătorii vechii noastre culturi.

În continuare autorul descrie sub toate aspectele textul retipărit, se oprește asupra însemnărilor pe care le cuprinde *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu* și face foarte inte-

resante observații asupra limbii textului și a datelor din însemnări din care se vede că «lumină și grai din Moldova se amestecă și se amalgamează cu cel din Transilvania, pentru că tot un popor este și «toți dintr-un izvor cură», cum spune cronicarul.

Patru reproduceri fotografice însoțesc articolul.

— Prof. Dumitru Gh. Ionescu, *Aspecte buzotene în dezvoltarea conștiinței unității de neam* (p. 90—96) [— pornind de la faptul că pe temeiul legăturilor economice niciodată întrerupte s-au altoit de la început fenomene sociale, politice și culturale de mare însemnătate, între care trebuie amintite strămutările de populație de o parte și alta a Carpaților, ajunsă în veacul al XVIII-lea un fenomen obișnuit, și urmărind strămutările acestea, autorul se oprește îndeaproape asupra așezării unor profesori ardeleni în orașul Buzău unde au continuat, ca și în alte părți ale țării, tradiția Școlii Ardelene de a răspîndi știința de carte în cercuri cât mai largi, înființind școli și tipărend manuale școlare pentru înfăptuirea unității naționale cu înfrigurare căutată în preziua evenimentelor revoluționare de la 1848].

În rubrica

«*Teologi ortodocși*» :

— Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Ștefan Meteș, la a 85-a aniversare* (p. 97 — 102) [— un cald articol omagial însoțit de înșirarea titlurilor lucrărilor publicate de Ștefan Meteș într-o muncă de peste 60 de ani pentru dezvoltarea studiilor istorice și a arhivisticii românești, cu deosebire asupra trecutului Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania].

În rubrica «*Însemnări*» :

— Al. Moisiu, *Un vechi calendar tipărit la Sibiu* (p. 150—151) [— tipărit în tipografia lui Petru Barth, în anul 1793, cu titlul «*Calindari românesc pă Ardeal și alte învecinate locuri întocmit*», Calendarul poate fi considerat ca «un străbunic al almanahurilor» și constituie un document rar, un monument valoros al limbii și literaturii române, fiind unul dintre cele mai vechi calendare scrise în limba română].

— Pr. Prof. Al. Moisiu, *Paștile în gîndirea teologică primară* (p. 152—154) [— observații judicioase asupra studiului cu acest titlu publicat de I. Ortiz de Urbina în «*Orientalia Christiana Periodica*», vol. XXXVI, fasc. II, Roma, 1970].

— Prof. M. Șesan, *Magistrul Ioan Hus și cultul ceh* (p. 154).

— Prof. M. Șesan, *Temele Sinodului Panortodox* (p. 155—156).

«MITROPOLIA OLTENIEI», revista oficială a Arhiepiscopiei Craiovei și a Episcopiei Râmnicului și Argeșului, an. XXIV (1972) :

Numărul 1—2,

pe ianuarie-februarie, cuprinde :

— † Nestor Vornicescu - Severinaeanul, *Pentru unirea tuturor Bisericilor creștine* (p. 3—8) [— gânduri asupra tuturor acțiunilor îndeplinite pentru unitatea Bisericilor creștine, începând de la a doua Adunare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Evanston, 1954) și până în prezent, păreri critice asupra situației din prezent a activității ecumeniste și perspectivele pe care le deschid manifestările din timpul Săptămânii pentru unitatea creștină din anul 1972].

În rubrica «Articole» :

— Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Sensul și sarcinile preoției după Sfinții Părinți ai primelor patru secole* (p. 9—15) [— întemeiat pe adevărul că preoția patristică, dregătorie cerească săvârșită pe pământ, lucrare complexă alcătuită din vocație sigură, dragoste caldă, pregătire migăloasă, har și muncă neincetată pentru îmbunătățirea preotului și a credincioșilor lui, e plină de învâțăminte și este stimulative pentru preoțimea zilelor noastre, autorul cercetează felul cum Sfinții Părinți concep preoția ca Sfință Taină, fără care celelalte Sfinte Taine nu pot fi săvârșite. În continuare se înfățișează tratatele clasice scrise în veacul al IV-lea despre preoție, în care esența, funcțiunile și misiunea acestei Sfinte Taine sînt analizate cu o atenție și cu o grijă excepțională].

Apoi autorul analizează succint dimensiunile esențiale ale preoției patristice : *vocația* adică chemarea de sus pentru vestirea cuvîntului lui Dumnezeu ; *dragostea* pentru Dumnezeu, pentru Hristos, pentru Sfînta Scriptură și pentru credincioși constituie zenitul și substanța însăși a preoției ; *sfinșenia* care leagă direct viața preotului de esența sacralului, de viața Bisericii și-i dă un impuls constant spre desăvîrșire, spre înălțare către Dumnezeu, în vederea mîntuirii lui, a familiei lui și a credincioșilor lui, *pregătirea solidă*, corespunzătoare, verificată de arhierul hirotonisitor și care consolidează celelalte însușiri sacerdotale ; *arta cuvîntului* cu care nimic nu poate fi egal în concursul ce trebuie dat învățaturii.

Trecînd la aspectele generale ale preoției patristice, autorul arată că preoția trebuie să fie *prezentă și angajată* în întreaga viață și în toate problemele credincioșilor cu care preoții fac una ; de aceea integrarea în *unitate și universalism* se face prin

sacerdoțitul lui Hristos, în al cărui trup intrau toți credincioșii ca membre ; de aceea preoții patristici nu făceau deosebire de clasă, rasă sau cultură și ajutau pe toți ; altă sarcină a preoției patristice era să *restabilească chipul lui Dumnezeu în credincios* prin reînțărirea minții, prin puritatea inimii și orientarea voinței și a libertății ; prin împlinirea acestor sarcini preotul putea atinge piscul misiunii sale : *mîntuirea credincioșilor*.

Autorul încheie cu afirmația că, asociată preoției lui Hristos, preoția patristică și creștină în general urmează o cale numai de urcuș, niciodată de coborîre, sau orizontală. Și de aceea preoția patristică a fost și este inspiratoare și stimulative pentru promovarea ecumenismului creștin de astăzi și pentru temeluirea unei înțelegeri trainice între credincioși].

— Pr. Nicolae Popescu-Căpreni, *Despre familia episcopului Grigorie Socoteanu* (p. 16—25) [— întemeiat bogat pe documente de arhivă și particulare, ca și pe lucrări de specialitate, autorul reușește să închege o prezentare aproape completă (începînd de la 1583) a dezvoltării familiei Socoteanu de pe valea Amaradei, ai cărei aproape toți membrii au fost strîns legați de Biserică, au fost ctitori de locașuri sfînte, unii au îmbrățișat viața monahală, iar unul (Radu) a ajuns episcop, cu numele de călugărie Grigorie în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Un tabel genealogic al familiei Socoteanu, însoțite și lămurește textul articolului].

— Pr. Prof. I. Ionescu, *Despre Maramureș. Considerații istorice, de viață și cultură bisericăscă și de etimologie* (p. 26—39) [— articolul constituie textul comunicării susținute de autor în cadrul «Societății de Științe Istorice din Craiova», la 31 ianuarie 1972, și de aceea păstrează caracterul de prezentare succintă și nu îndeajuns de dezvoltată și sistematizată a problemelor de care se ocupă în legătură cu «Maramureșul», înțeles ca una din cele mai mari depresiuni intracarpate, cu o suprafață de aproape zece mii de km², atestat ca unitate socială românească încă din jurul anului 1000.

Vom evidenția din multele probleme de care se ocupă autorul cîteva mai interesante.

Maramureșul și Nordul Transilvaniei, rămase în afara stăpînirii romane, au lăsat multe urme vechi ale organizației gentilice-tribale, după care în istoria țării noastre, obștea a constituit veriga de legătură între feudalism și orînduirile anterioare. Continuitatea obștilor-

de la geto-daci pînă la întemeierea statelor feudale a însemnat continuitatea poporului român în Dacia, ca popor aşezat, teritorializat, permanent legat de pămîntul lor. Originea veche a obştii româneşti şi a continuităţii ei istorice o dovedesc şi unele cuvinte vechi ale limbii române, păstrate în manuscrisele rotacizante, ca : *gint, seminţie, moş* ş.a.

În epoca migraţiei popoarelor, obştile populaţiei autohtone din Ţara Maramureşului au format asociaţii militare în scopul apărării, fapt prin care au luat naştere confederaţii sau uniuni de obşti. Iar spre sfîrşitul veacului al XIII-lea cnezii maramureşeni (vechii juzi) reprezentau deja o clasă de stăpîni ereditari ai satelor, cu drepturi, întemeiată pe situaţia creată de evoluţia social-economică desfăşurată pînă la acea vreme.

Adunarea cnezilor alegea voievod pe unul dintre ei, constituind instituţia vieţii noastre de stat, pentru că «voievodatul Maramureşului de la începutul veacului al XIV-lea reprezintă exemplul cel mai caracteristic pentru epoca ce a precedat cronologic şi teritorial, apariţia «marelui voievod» şi a «domniei» în ţările române».

Urmărind decadenţa cnezilor datorită schimbării situaţiei sociale şi politice în a doua jumătate a veacului al XV-lea şi îndeosebi în urma răscoalei conduse de Gheorghe Doja (1514), la care au aderat şi cnezii maramureşeni, autorul se opreşte îndeaproape asupra organizării Bisericii Ortodoxe Române şi a vieţii religioase din Maramureş, cînd bisericile, după căderea cnezilor, au trecut în grija obştilor săteşti.

În continuare autorul se ocupă de aspectele fenomenului geografic-toponimic în legătură cu Ţara Maramureşului, din care reţinem că autorul emite o ipoteză etimologică nouă în legătură cu toponimele Maramureş şi Sighet].

— Tertullianus, *Liber de oratione*, prezentare şi traducere de Pr. Prof. Nic. Petrescu (p. 40—60) [— traducerea este precedată de un studiu introductiv asupra *Cărţii despre rugăciune*, scrisă de Tertulian înainte de a cădea în mrejele schismei montaniste. Această «Cărtică de aur» cum a fost numită cuprinde două părţi : — *Partea dogmatică* în care Tertulian explică Rugăciunea Domnească şi este socotită cea dintîi exegeză a acestei rugăciuni, care se dovedeşte un scurt rezumat al întregii învăţăture evanghelice. Partea întâi cuprinde nouă capitole.

Partea morală şi disciplinară expuse didactic, cuprinde 29 de capitole, fiecare capitol purtînd un titlu corespunzător conţinutului (titluri redată în Patrologia Latină după codicii Ambrosianus şi Muratorius). Partea ar putea fi împărţită după ideile principale ale fiecăreia în trei părţi : — partea întâi : capitolele X—XII ; — partea doua : capitolele XIII—XVI ; în partea treia : capitolele XVII—XXVIII. Capitolul XXIX constituie încheierea care cuprinde o descriere amplă a puterii şi efectului rugăciunii făcută după învăţătura dată de Tertulian în această «Cărţule de aur»].

În rubrica «*Insemnări*» :

— Pr. Dr. N. Nicolaescu, *Fondul de solidaritate internaţională* (p. 61—65) [— o succintă prezentare a entuziasmului cu care slujitorii şi credincioşii Arhiepiscopiei Craiovei, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Firmilian, au întîmpinat nobila acţiune de constituire a Fondului de Solidaritate Internaţională, la care sînt chemate să-şi dea contribuţia şi cultele din patria noastră].

— Ion Pătraşcu, *D. Lungulescu — un preot craiovean cu preocupări sociale* (p. 64—65) [— prezentarea articolelor publicate între 1907 şi 1913 de preotul D. Lungulescu din Craiova în care se manifestă ataşarea sa la revendicările cu caracter social ale ţăranilor români, care se ridicaseră la răscoala din 1907, şi care demonstrează «militarea preotului Lungulescu de pe poziţii socialiste»].

— S. Ionescu-Marica, *O carte despre viaţa şi activitatea scriitorului Gala Galaction* (p. 65—69) [— o prezentare temeinică a lucrării : Adriana Niculin, *Gala Galaction, omul şi scriitorul prin el însuşi*, Editura Cartea Românească, 1971].

— Preot Marin Branişte, *Primele sedii ale Şcolii publice din Piteşti* (p. 70—80) [— o valoroasă şi temeinic documentată prezentare a greutăţilor începutului de organizare şi funcţionare a primelor şcoli publice de băieţi şi de fete din oraşul Piteşti. Dacă organizarea şi normala funcţionare a primei «şcoli naţionale de băieţi din Piteşti» a întîmpinat greutăţi timp îndelungat, începînd de la 1831 pînă la 1841, în schimb organizarea şi funcţionarea celei de a doua şcoli publice de băieţi, începînd din 1866, s-a făcut mult mai grabnic.

Organizarea primei şcoli publice de fete, «externatul de fete», a fost făcută în 1860, ca

urmare a inițiativei Epitropiei Așezămintelor Brincovenesti de a înființa pe lângă minăstirile de călugări școli și seminare pentru băieți, iar pe lângă minăstirile de maici a înființat «pensionate de educațiune și învățătură pentru fete». Iar organizarea școlii nr. 2 de fete s-a făcut din inițiativa Ministerului Instrucțiunii publice, în 1967.

Începînd cu deceniul al optulea al veacului trecut urmărirea organizării și funcționării școlilor de băieți și de fete din Pitești poate fi făcută cu ușurință după documentele școlilor respective. Este meritul autorului de a fi adunat și de a fi prezentat materialul documentar cu privire la începuturile de organizare și funcționare a școlilor publice de băieți și de fete din Pitești, și de a fi descifrat piedicile și greutățile întîmpinate la înlăturarea cărora a contribuit, alături de alți factori, și Biserica Ortodoxă Română.

Doău schițe de plan a clădirilor în care a funcționat școala națională din Pitești între 1833 și 1841. [însoțesc textul].

— Pr. Ilie Diaconescu, *Note documentare cu privire la câteva ctitorii argeșene* (p. 80—91) [— cu stăruința și seriozitatea care caracterizează elaboratele sale asupra trecutului ctitoriilor bisericesti din partea de centru și de vest a Munteniei, autorul publică în articolul de față, în același stil sobru și lapidar, datele de bază istorice, arhitectonice, pisanii și însemnările de pe obiectele de cult pentru schițarea monografică a bisericilor : — 1. «Înălțarea Domnului de la Găleșești» ; — 2. «Adormirea Precistei de la Gliganu de Sus» ; — 3. «Cuvioasa Parascheva de la Zorile» ; — 4. «Adormirea Maicii Domnului de la Popești-Hirșești» ; — 5. «Adormirea Precistei de la Lereni» ; — 6—7. «Bisericile de la Cochinești» ; — 8. «Biserica hatmanului Corbu de la Filfani»].

În rubrica «Documente» :

— Pr. D. Bălășa, *Cruci de piatră în Țara Românească catagrafiate în anul 1832*. Partea I : «Crucile de piatră — documente și monumente de artă» (p. 92—104) [— semnalată încă din însemnările lui Paul de Alep, răspîndirea pe tot cuprinsul țării a crucilor de piatră consemnează arta, meșteșugul sculpturii în piatră în forme multiple, de la începători naivi și lipsiți de talent pînă la meșteri iscusiți, care au creat capodopere.

Faptul că inscripțiile săpate pe crucile de piatră consemnează evenimente istorice, nume de domnitori, de ierarhi, de boieri, de ctitori ori ale meșterilor pietrari, constituie documente prețioase pentru cunoașterea trecutului, explică de ce în 1832 administrația Principatelor Române a cerut «adunarea tuturor inscripțiilor de pe crucile de piatră și cu ajutorul lor să se procedeze la «îndreptarea hronologii domnilor valahi» care are anumite nepotriviri». Ca urmare a apărut *Catagrafia din 1832* pentru Țara Românească (păstrată în manuscris la Arhivele Statului din București) și catagrafiile județene (păstrate la Arhivele de Stat județene).

Autorul a prelucrat *Catagrafia din 1832* (și pe cele județene) aranjînd inscripțiile cronologic, sub forma documentară, indicînd satul și plasa sau plaiul din care făcea parte crucea în 1832.

Subliniînd faptul că unele catagrafii conțin și unele pisanii de biserică sau de fîntîni, ca și inscripții latine și contribuția onomastică importantă a inscripțiilor (antroponimice, toponimice, hidronimice), indică bibliografia folosită pe lângă datele din catagrafii și trece la publicarea «crucilor și inscripțiilor în piatră din județul Argeș, la anul 1832»].

— Aurelian Sacerdoțeanu, *Note documentare cu privire la câteva ctitorii argeșene : Pomelnicul Schitului Pietreni* (p. 105—113) [— după o succintă prezentare a datelor privitoare la satul Schitul din Pietreni, ca și a datelor multilaterale privitoare la grafia, starea, cuprinsul, importanța documentară, însemnărilor și caracteristicilor Pomelnicului Schitului Pietreni (Comuna Costești, din județul Vilcea) păstrat la Biblioteca Academiei Române, secția manuscrise nr. 1245 (fost nr. 6368), autorul publică în întregime textul acestui pomelnic].

În rubrica «Actualități teologice» :

— † Pimen Mitropolitul, *Despre sensul adevăratului învățămînt teologic* (p. 114—116) [— traducerea, de către Pr. T. N. Popescu-Urlueni, a articolului de Mitropolitul Pimen al Crutișelor și Kolomei, actualul Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, în revista «Messager de l'Exarchat de Patriarchie Russe en Europe Occidentale», Paris, 1970, p. 246—250].

În rubrica «Evocări» :

— Diac. P. I. David, *Sfinții Trei Ierarhi* (p. 117—121).

«MITROPOLIA BANATULUI», revista oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caranșebeșului și a Episcopiei Aradului, an. XXII (1972):

Numărul 1—3,

pe ianuarie-martie, cuprinde:

— Redacția, *Aspecte noi ale unor poziții vechi* (p. 3—4) [— o prezentare schematică a precizării de poziții ce se face în mesajele schimbate în cursul anului 1971 între Fanar și Vatican. Ambele mesaje subliniază comuniunea ce există între Biserica Ortodoxă și cea Romano-Catolică. Mesajul Patriarhului ecumenic analizează cele trei aspecte: al unității esențiale care există prin însăși persoana lui Iisus Hristos; al unității organice care n-a existat niciodată între cele două Biserici; și al reînținerii la punctul de plecare al restabilirii legăturilor propriu-zise, unicul aspect valabil, ca reprezentând egalitatea și fraternitatea, în cadrul căreia înțietatea este de cinst, pe temelul colegialității, al sobornicității. În schimb mesajul papal pune în lumină mai mult aspectul unei uniri organice, adică al integrării Bisericilor Ortodoxe, ca Biserici particulare, în Biserica universală a Romei, adică nu vede revenirea la situația dinainte de 1054 decât în funcție de un primat jurisdicțional, singurul care ar asigura «infallibilitatea credinței și vieții creștine», ceea ce «rectifică imaginea unității ce a existat în Biserica cea una și nedespărțită», pe baza unei «reevaluări în conștiința bisericească a Răsăritului în slujirea lui Petru».

Asadar nu se observă o modificare a vechilor poziții catolice, atita vreme cât principiul sinodalității pare a nu-și găsi locul în practica autorității catolicej.

În rubrica

«Dreapta învățătură a Bisericii»:

— Pr. Prof. Dr. Nicolae Neaga, *Temeluri pentru serbarea duminicii* (p. 7—10).

În rubrica «Studii»:

— Pr. Prof. Dr. Alexandru Moisiu, *Ce cunoaștem din Sfânta Scriptură despre viața Maicii Domnului* (p. 11—23) [— întemeiat pe date scripturistice și patristice (ca și pe datele din cărțile apocrife), autorul precizează că sînt puține datele scripturistice cu privire la înfățișarea fizică și la viața Maicii Domnului. Însă datele pe care le avem sînt foarte prețioase, căci ele înfățișează momentele cele mai importante din viața Maicii Domnului, care este prezentată mereu alături de Fiul său, caracterizînd adevărul maternității divine și al pururea fecioriei ei.

Cu toate că nu cunoaștem multe amănunte din viața Maicii Domnului, totuși cele existente sînt pe deplin suficiente pentru a avea în inima noastră icoana ei spirituală, căci Evangheliile au urmărit să ne prezinte atit cît trebuie pentru a o cinsti ca pe adevărată mamă a Mintuitorului].

— Arhidiacon Prof. Dr. Ioan Zăgrea, *Sfinții Trei Ierarhi, strălucite și neîntrecute modele de virtute creștină* (p. 25—38) [— prezentarea momentelor principale din viața, pregătirea filozofică și teologică și din activitatea Sfinților Trei Ierarhi, care, dincolo de deosebirile personale, redete mai mult sau mai puțin de chipurile lor, ori de numeroasele caracterizări, ce li s-au făcut, Sfinții Trei Ierarhi sînt uniți în caracterul, viața și activitatea lor prin năzuința neobosită de a întrupa fiecare în propria sa viață viața lui Hristos și viața în Hristos, prin aceasta devenind pilde vii și modele desăvirșite de virtute creștină].

— Pr. Prof. Nicolae Petrescu, *Ideii despre pace, ordine și disciplină în cuvîntarea a XXXII-a a Sfintului Grigorie de Nazianz* (p. 39—45) [— analizînd îndeaproape cuprinsul cuvîntării (a XXXII-a, P. G., XXXVI, 174—212) intitulată «Despre moderația în discuții și despre faptul că despre Dumnezeu nu poate discuta oricine și în orice moment», autorul se oprește pe larg asupra demonstrației cuvîntării despre: — «Pacea, ordinea și disciplina în Biserică»; — «Pacea, ordinea și disciplina în societate»; — «Pacea și ordinea fizică».

Conținutul de învățătură despre pace, ordine, armonie și disciplină din această «excelentă cuvîntare» constituie o fundamentare teologică a învățăturii despre pace, propovăduită de Biserica creștină de la întemeierea ei, constituind în același timp un ghid practic pentru modul de a discuta teme înalte, învățîndu-ne ce trebuie, cum trebuie, unde și cu cine trebuie să vorbim.

Scrisă cu șaisprezece veacuri în urmă, cuvîntarea a XXXII-a a Sfintului Grigorie Teologul își păstrează întreaga sa actualitate și astăzi].

— Pr. Prof. Dr. Milan Șesan, *Începuturile scrisului românesc și Biserica Banatului* (p. 47—53) [— pornind de la menționarea

(în volumul festiv : *Timișoara 700. Pagini din trecut și de azi*, 1969, p. 57) de către Șt. Pascu a faptului că «La 13 octombrie 1551 turcii atacă orașul (Timișoara) și pentru că (acesta) rezistă, ei aruncau în vârful săgeților scrisori în limba română către locuitorii somnindoi să se predea», autorul semnalează multe probleme pe care le ridică acest fapt și se oprește îndeosebi asupra adevărului că «toate aceste probleme demonstrează că scrișul românesc avea tradiție și circulație veche».

În demonstrarea acestui aspect al problemei în lumea noilor cercetări, autorul — înțemeiat pe o bogată bibliografie recentă — arată că datorită manifestării conștiinței populației din Timișoara și Banat că «este română și de religie creștină ortodoxă mai ales în legătură cu creșterea importanței voevodatelor Ungrovlahiei și Moldovei», ca și datorită faptului că limba română în veacurile al XIV-lea și al XV-lea era atît de bine încheată și puternică, încît a putut influența constituirea unei limbi tradiționale în toate părțile locuite de români, faptul că la 1551, la asaltul Timișoarei, se scriau scrisori românești de către turci nu poate constitui o surpriză].

În rubrica

«*Îndrumări omilelice și catehetice*» :

— Preot Vasile Mihoc, *Praznicul Anului nou* (p. 55—57) ;

— Prot. Petru Bogdan, *Duminica Fiului risipitor* (p. 57—58) ;

— Prot. Petru Bogdan, *Duminica lăsatului sec de brînză* (p. 59—60) ;

— Preot Ieremia B. Ghița, *Duminica a XXXVI-a după Rusalii* (p. 60—62) ;

— Preot Ioan Bunea, *Duminica a IV-a din Postul Mare* (p. 63—66).

În rubrica «*Probleme liturgice*» :

— Prot. N. Desnov, *Un loc din rînduiala Liturghiei Sfîntului Ioan Gură de Aur care provoacă nedumeriri* (p. 67—77) [— studiul (publicat în periodicul «*Studii Teologice*», editat de Patriarhia Moscovei și a toată Rusia, tom. IV (1968), p. 181—189, de unde a fost tradus de Ion V. Georgescu) se ocupă îndeaproape de pomenirea reciprocă în dialogul dintre sfinții slujitori în timpul Heruvicului și a chemării în ajutor a puterii și acțiunii Sfîntului Duh în vederea săvîrșirii Tainei Euharistiei ce urmează să aibă loc.

Din compararea pomenirilor reciproce în timpul slujirii Liturghiei arhieresti și din timpul slujirii Liturghiei de către preot și diacon se observă că :

— În rînduiala slujirii Liturghiei arhieresti cererea : «Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească» se referă la arhieru, în calitate de săvîrșitor al Tainei Euharistiei — ceea ce este cu totul corect :

— În rînduiala slujirii Liturghiei de către preot și diacon, săvîrșitorul Tainei Euharistiei fiind preotul era firesc (prin analogie cu Liturghia arhierescă) ca cererea «Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească» să fie adresată de diacon preotului, nu de preot diaconului, cum se află în textul actual al Sfîntei Liturghii a Sfîntului Ioan Gură de Aur.

În studiul său autorul urmărește să lămurască istoria redactării acestui dialog, folosind izvoarele fundamentale, în care sînt editate monumentele vechi ale cultului ortodox, care aruncă lumină asupra dialogului din Liturghia Sfîntului Ioan Gură de Aur. Din această cercetare se constată că în vechime cuvintele «Duhul Sfînt să vină peste tine și puterea Celui preainalt să te umbrească» erau adresate preotului. Abia în *Slujebnicul editat la 1651* în vremea patriarhului rus Iosif, aceste cuvinte sînt inserate ca fiind adresate de către preot diaconului.

De aceea autorul conclue că rînduiala dialogului preotului cu diaconul așa cum ea se află în actuala rînduială a Liturghiei este greșită și contrazice rolul pe care sînt chemați să-l îndeplinească acești sfinți slujitori în timpul săvîrșirii Tainei Euharistiei.

În încheiere autorul propune forma în care trebuie îndreptată redactarea acestui dialog].

În rubrica «*Comemorări*» :

— Nicolae Cornea nu, *Două veacuri de la nașterea protopopului Ioan Tomici* (p. 79—82) [— articol comemorativ în care este înfățișată sintetic activitatea prodigioasă a protopopului Ioan Tomici, care a cuprins toate sectoarele vieții bisericești, în care s-au format multe generații, cărora le-a pus la îndemînă «instrumentul prometeic al luminii generale ale Școlii].

În rubrica «*Urme din trecut*» :

— Pr. Lector Chiril Pistrui, *Manuscrisele slave în Biblioteca Episcopiei Aradului* (p. 83—94) [— descrierea grafiei, formatului, conținutului și împodobirii următoarelor manuscrise slavo-române descoperite în Biblioteca Episcopiei Aradului : 1. *Evangelii și Apostol* (1542, 1607) ; 2. *Jurnal personal* (1460—1469) ; 3. *Liturghier* (a doua jumătate a veacului al

XVI-lea); 4. *Acatistier* (sfârșitul secolului al XVI-lea sau începutul veacului al XVII-lea); 5. *Ceaslov* (veacul al XVI-lea); 6. *Tetraevanghel* (veacul al XVI-lea); 7. *Sbornic* (1626); 8. *Sbornic* (Cazanie) (veacul al XVI-lea); 9. *Apostol* (veacul al XVI-lea); 10. *Minei pe octombrie* (veacul al XVI-lea); 11. *Tetraevanghel* (veacul al XVI-lea); 12. *Minei pe noiembrie* (veacul al XVI-lea); 13. *Minei pe octombrie* (veacul al XVI-lea); 14. *Parenesiul lui Efrem Sirul* (a doua jumătate a veacului al XVI-lea sau prima jumătate a veacului al XVII-lea); 15. *Tilcuirea Apostolului* (veacul al XVI-lea).

— Prof. Toma G. Bulat, *O încercare de a se tipări la București manuscrisele lui Samuil Micu-Clain și Gheorghe Șincai aflate la Arad și Oradea Mare (1863—1865)* (p. 95—105) [— o interesantă prezentare a inițiativei luate la începutul jumătății a doua a veacului al XIX-lea, de Aaron Florian, Treboniu Laurian și N. Krețulescu de a sprijini formarea și întărirea conștiinței naționale prin facerea cu puțință a «cercetării filelor trecutului» poporului nostru. Inițiativa aceasta s-a materializat în angajarea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice (al cărui titular era N. Krețulescu), care a publicat în «Monitorul Oficial»

(din octombrie 1863) un detaliat anunț către toți românii de a pune la dispoziția Ministerului — în vederea alegerii și publicării lor — «documente privitoare la istoria națiunii române». Anunțul este publicat în întregime.

În continuare sînt publicate răspunsurile trimise de profesorul «preparanzilor români de lege orientală din Aradu, Alessandru Gavra» din 25 martie 1864 și a lui «Iosifu Papp-Szilagyi, Episcopului Oradiei mari» din 28 februarie 1865, prin care pun la dispoziție manuscrise ale lui Samuil Micu Clain și Gheorghe Șincai.

Este publicat de asemenea referatul ministrului Justiției, Cultelor și Instrucțiunii publice, din august 1865 — D. Canagdi — care solicită Consiliului de Miniștri fondurile necesare plătirii și editării manuscriselor; pe referat se află rezoluția «la Dosariu nefiind deocamdată fonduri disponibile».

Semnăind această inițiativă «lăudabilă», autorul încheie cu întrebarea «unde se găsesc aceste relicve mult prețioase ale deșeptării conștiinței naționale române»].

P. V. I.



• PĂRTEA OFICIALĂ •

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1972

SPICUIRI DIN SUMARUL ȘEDINȚEI DIN 18 DECEMBRIE 1972

Ședința se deschide la orele 10 dimineata, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

La ședință ia parte Domnul Profesor Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, împreună cu Domnul Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor.

Prea Fericitul Patriarh Justinian invită pe P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, secretarul Sfîntului Sinod, să dea citire apelului nominal.

Sînt prezenți : Prea Fericitul Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române ; I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului ; I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului ; P. S. Episcop Antim al Buzăului ; P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor ; P. S. Episcop Teoctist al Aradului ; P. S. Episcop Teofil al Clujului ; P. S. Episcop Vasile al Oradiei ; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal ; P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal ; P. S. Episcop Irineu Suceveanul, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor ; P. S. Episcop Visarion Rășinăreanul, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului ; P. S. Nestor Severineanul, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei ; P. S. Arhiereu Eftimie Bîrlădeanul, vicarul Episcopiei Romanului și Hușilor și P. S. Arhiereu Gherasim Constanțeanul, vicarul Episcopiei Dunării de Jos.

Absentează, din motive de boală, P. S. Episcop Iosif al Rîmniceului și Argeșului și P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos.

Plenul Sfîntului Sinod aprobă motivarea absențelor.

Înainte de a se intra în ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Președinte evocă memoria I.P.S. Firmilian al Olteniei, care a decedat în ziua de 29 octombrie 1972 și la ale cărui funeralii au participat majoritatea membrilor Sfîntului Sinod. Propune să se păstreze un moment de reculegere în amintirea celui adormit întru Domnul.

Membrii Sfîntului Sinod păstrează un moment de reculegere.

Apoi Prea Fericirea Sa declară ședința deschisă.

Se dă citire componenței comisiilor sinodale, după cum urmează :

I. — COMISIA AFACERILOR EXTERNE

Președinte : I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei ;

Membru : P.S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor ; P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal ;

Raportor : P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal ;

II. — COMISIA PENTRU DOCTRINĂ, VIAȚĂ RELIGIOASĂ ȘI PENTRU MÎNĂSTIRI

Președinte : I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului ;

Raportor : P. S. Episcop Visarion Rășinăreanul, vicarul Arhiepiscopiei Sibiului ;

Membri : P. S. Arhiereu *Gherasim Constanțeanul*, vicarul Episcopiei Dunării de Jos.

III. — COMISIA CANONICĂ, JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINĂ

Președinte : P. S. Episcop *Antim* al Buzăului ;

Membri : P. S. Episcop *Vasile* al Oradiei ; P. S. Arhiereu *Eftimie Birlădeanul*, vicarul Episcopiei Romanului și Hușilor ;

Raportor : P. S. Episcop *Irineu Suceveanul*, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor.

IV. — COMISIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

Președinte : I.P.S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului ;

Membri : P. S. Episcop *Teofil* al Clujului ; P. S. Episcop *Teoctist* al Aradului ;

Raportor : P. S. Episcop *Nestor Severineanul*, vicarul Arhiepiscopiei Craiovei.

Se procedează apoi la repartizarea lucrărilor pe comisii.

Prea Fericitul Părinte Președinte suspendă ședința, pentru studierea în comisii a problemelor repartizate.

*

Ședința se redeschide la ora 11,30 sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh *Justinian*.

Se intră în ordinea de zi.

Prea Sfințitul Episcop *Antonie Ploieșteanul*, vicar patriarhal, raportorul Comisiei afacerilor externe, prezintă referatele asupra :

1. *Tem. 1110/1972.* — Participarea delegației Bisericii Ortodoxe Române la funeraliile Sanctității Sale Patriarhul Ecumenic *Atenagora* și informarea privind alegerea noului Patriarh Ecumenic.

La 7 iulie 1972, a încetat din viață Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic *Atenagora I*, în vîrstă de 86 de ani, după o păstorire de 25 de ani pe Scaunul Ecumenic. La vestea dispariției sale, Prea Fericitul Patriarh *Justinian* a trimis Patriarhiei Ecumenice o telegramă de compasiune și a dispus ca la ceremonia înmormîntării, din ziua de 11 iulie 1972, de la Istanbul, să participe I.P.S. Mitropolit *Iustin* al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop *Antonie Ploieșteanul*, vicar patriarhal. Înmormîntarea a avut loc la Mînăstirea *Bunavestire* din Istanbul.

Alegerea noului patriarh s-a făcut în ziua de 16 iulie 1972. Majoritatea absolută a Colegiului electoral a ales în această demnitate pe I.P.S. Mitropolit *Dimitrios* de *Imbros* și *Tenedos*. Întronizarea a avut loc la 19 iulie 1972, într-un cadru restrîns. După aflarea știrii privind alegerea și întronizarea Sanctității Sale Patriarhului ecumenic *Dimitrios I*, Prea Fericitul Patriarh *Justinian* a adresat noului ales o telegramă de felicitare, exprimînd nădejdea că bunele relații statornicite de veacuri între Bisericile noastre vor continua să se dezvolte.

La propunerea Comisiei pentru afaceri externe, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *la act de informarea privind decesul Patriarhului Atenagora I și de alegerea noului Patriarh ecumenic* ;

— *la act de informarea privind alegerea și întronizarea noului Patriarh ecumenic, Sanctitatea Sa Dimitrios I* ;

— *Aduce mulțumiri membrilor delegației Patriarhiei Române care au reprezentat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sfîntul Sinod la funeraliile Patriarhului ecumenic, Atenagora I.*

2. *Tem. 15799/1972.* — Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Patriarhul *Pimen* al Moscovei și a toată Rusia, însoțit de o delegație alcătuită din Ierarhi, clerici și colaboratori apropiați ai Sanctității Sale, între 25 și 31 octombrie 1972, ca răspuns la participarea Prea Fericitului Părinte Patriarh *Justinian* la solemnitățile alegerii și întronizării Sanctității Sale ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Ruse.

În timpul șederii în țara noastră, Sanctitatea Sa Patriarhul *Pimen* al Moscovei și a toată Rusia, împreună cu colaboratorii, au vizitat biserici, mînăstiri, centre eparhiale și instituții centrale ale Patriarhiei Române. În ziua de 26 octombrie 1972, înalții oaspeți au coliturghisit cu Prea Fericitul Patriarh *Justinian* în Catedrala Sfîntul Spi-

ridon din București. După o scurtă vizită la Curtea de Argeș, în ziua de 29 octombrie, la catedrala episcopală din Râmnicu Vilcea, s-a săvârșit sfânta liturghie de către cei doi întîistătători, împreună cu numeroși ierarhi din cele două Biserici, ca oaspeți ai P. S. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului.

Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen a invitat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să facă o vizită oficială în Uniunea Sovietică, în fruntea unei delegații, ca oaspete al Bisericii Ortodoxe Ruse. Invitația a fost acceptată, urmînd ca data să fie stabilită ulterior.

Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia, împreună cu o numeroasă delegație, a evidențiat încă o dată grija pe care o manifestă Prea Fericitul Patriarh Justinian pentru cultivarea și strîngerea legăturilor frățești cu toate Bisericile Ortodoxe surori. Atenția deosebită cu care au fost înconjuțați în permanență de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, dorința de a li se arăta într-un scurt timp cît mai multe aspecte ale vieții noastre bisericești și simpatia cu care au fost înconjuțați au contribuit la reușita acestei vizite frățești de înalt nivel.

La propunerea Comisiei pentru afaceri externe, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *la act de darea de seamă privind vizita Sanctității Sale Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia, în țara noastră ;*

— *Aduce mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru grija deosebită cu care s-a preocupat de buna desfășurare a acestei vizite și de modul în care a reprezentat Biserica noastră în convorbirile purtate ;*

— *Aduce mulțumiri P. S. Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului pentru găzduirea oferită înalților oaspeți ;*

— *la act de invitația făcută Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian de a întreprinde o călătorie oficială la Moscova, ca oaspete al Sanctității Sale Patriarhul Pimen.*

— *Să se întocmească o dare de seamă a vizitei Sanctității Sale Pimen în România, care să fie publicată în Buletinul oficial al Patriarhiei Române, revista «Biserica Ortodoxă Română».*

3. *Tem. 352/1972.* — Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare, în fruntea unei delegații bisericești, între 10—17 octombrie 1972, ca răspuns la prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian la festivitățile alegerii noului patriarh bulgar (iulie 1971).

Programul a cuprins vizitarea unor instituții centrale patriarhale din București, precum și o călătorie în Moldova, unde, ca oaspeți ai I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, au putut cunoaște unele din capodoperele de arhitectură și pictură bisericească din nordul Moldovei. În ziua de 14 octombrie, prăznuirea Sfintei Parascheva, au coliturghisit în catedrala mitropolitană din Iași, cu I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei. Duminică, 15 octombrie, Prea Fericitul Patriarh Maxim, reîntors la București, a săvârșit sfînta liturghie împreună cu Prea Fericitul Patriarh Justinian și alți înalți ierarhi, în biserica Sfîntul Spiridon din Capitală.

Prea Fericitul Patriarh Maxim a adresat Prea Fericitului Patriarh Justinian invitația de a vizita Biserica Ortodoxă Bulgară. Invitația a fost acceptată, urmînd ca data vizitei să fie stabilită ulterior.

Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare se situează pe linia tradiționalelor legături de prietenie frățească ce leagă popoarele aflate la nordul și sudul Dunării, precum și pe aceea a conlucrării pentru construirea în această parte a sud-estului european a unei zone de pace și înțelegere frățească. Înaltele vizite bisericești au menirea de a contribui la consolidarea acestor acțiuni.

La propunerea Comisiei pentru afaceri externe, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *la act de darea de seamă privind vizita în țara noastră a delegației Bisericii Ortodoxe Bulgare, condusă de Prea Fericitul Patriarh Maxim ;*

— *Aduce mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru contribuția personală depusă la buna desfășurare a acestei vizite ;*

— *Aduce mulțumiri I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei pentru modul în care a organizat programul de vizită în Moldova ;*

— *la act de invitația ca Prea Fericitul Patriarh Justinian să întreprindă o vizită în Bulgaria în cursul anului 1973, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române ;*

— Să se întocmească o dare de seamă asupra acestei vizite, care să fie publicată în *Buletinul oficial al Patriarhiei Române*, revista «*Biserica Ortodoxă Română*».

4. Tem. 17233; 6050; 16704/1972. — Participarea unor teologi ortodocși români la Congrese interortodoxe.

a) Tem. 17233/1972: Participarea P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae și a P. C. Prof. I. Todoran la Simpozionul de la Facultatea de teologie din Tesalonica, cu tema *Tradiția în Biserica Ortodoxă*, între 12 și 17 septembrie 1972.

Participanții români au susținut două referate, și anume: *Caracterul static și dinamic al Tradiției* (Pr. Prof. Dumitru Stăniloae) și *Ființa Tradiției* (Pr. Isidor Todoran).

b) Tem. 6050/1972: Participarea Prof. Nicolae Chițescu la lucrările Societății de teologie ortodoxă din America, cu tema *Sobornicitatea și structurile Bisericii. Ecu-menismul și misiunea Bisericii în lume* (septembrie—octombrie 1972).

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a prezentat un coreferat.

c) Tem. 16704/1972: Participarea Pr. Prof. Ioan G. Coman la Simpozionul de la Tesalonica, cu tema *Lumea spirituală a Sfântului Ioan Gură de Aur*.

Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a prezentat comunicarea *Unitatea neamului omenesc după Sfântul Ioan Gură de Aur*.

La propunerea Comisiei pentru afaceri externe, Sfântul Sinod hotărăște:

— Să se aducă mulțumiri delegaților români care au reprezentat Ortodoxia românească la aceste întruniri interortodoxe.

5. Tem. 16244/1972. — Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, Papă și Patriarh al Bisericii Copte din Egipt, însoțit de ierarhi și clerici ai acestei Biserici, între 12 și 15 octombrie 1972, ca răspuns la vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian la Cairo, cu prilejul întronizării noului Papă și Patriarh al Bisericii Copte (noiembrie 1971).

Oaspeții au vizitat câteva obiective religioase din București, biserici, instituții centrale ale Patriarhiei Române și mănăstiri. Înălții oaspeți au asistat la serviciile religioase săvârșite în ziua de 14 octombrie în catedrala patriarhală și duminică, 15 octombrie, în biserica Sfântul Spiridon din Capitală.

În timpul cuvântărilor rostite în biserici sau la masa oficială s-a scos în relief dorința celor două Biserici de a colabora în vederea unei mai bune cunoașteri reciproce.

La propunerea Comisiei pentru afacerile externe, Sfântul Sinod hotărăște:

— Ia act de darea de seamă privind vizita în țara noastră a Sanctității Sale Șenuda al III-lea, Papă și Patriarh al Bisericii Copte din Egipt;

— Aducă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru osteneala ce și-a luat-o în vederea bunei desfășurări a acestei vizite;

— Să se studieze în continuare de Comisia pentru dialogul cu Bisericile Vechi-Orientale toate materialele ce privesc stadiul acestor acțiuni actuale de apropiere și cunoaștere;

— Să se întocmească o dare de seamă a acestei vizite pentru *Buletinul oficial al Patriarhiei Române*, revista «*Biserica Ortodoxă Română*».

6. Tem. 2697/1972. — Vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române — condusă de I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului și alcătuită din P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, Pr. Prof. Ene Braniște, de la Institutul teologic din București și Arhim. Zareh Baronian, preot al bisericii armene din București, ca interpret —, făcută Bisericii Armene, Catolicosatul Ecimiadzin, între 16 și 24 mai 1972, la invitația Sanctității Sale Vasken I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor.

Cu acest prilej au fost vizitate unele centre religioase și instituții de cultură din Armenia Sovietică. La diferitele recepții și primiri au luat cuvântul înalții ierarhi români care au făcut aprecieri asupra relațiilor tradiționale de prietenie dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Apostolică Armeană și au prezentat aspecte din viața noastră religioasă.

Această vizită făcută Bisericii Armene este o nouă dovadă a interesului pe care Biserica Ortodoxă Română îl are în promovarea dialogului cu Bisericile Vechi-Orientale.

La propunerea Comisiei afacerilor externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *la act de darea de seamă privind vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române în Armenia, la invitația Sanctității sale Vasken I, Catholicos și Patriarh suprem al tuturor armenilor ;*

— *Aduce mulțumiri I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, pentru modul în care au reprezentat Biserica Ortodoxă Română în timpul acestei vizite.*

7. *Tem. 1012/1972.* — Vizita făcută Bisericii Romano-Catolice din Belgia de către Prea Fericitul Patriarh Justinian în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, alcătuită din I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, Pr. Prof. Petru Rezuș, de la Institutul teologic din București, P. C. Pr. N. Cazacu, secretar patriarhal și P. C. Diac. Miron Mihuț, de la Catedrala patriarhală, între 3 și 10 mai 1972, la invitația Eminenței Sale Cardinalului L. J. Suenens, Arhiepiscop de Malines și Primat al Belgiei.

Oaspeții români au vizitat unele din cele mai mari mănăstiri de călugări și călugărițe din Belgia, cu care prilej Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și delegația care-l însoțea au fost oaspeții episcopilor locali în jurisdicția cărora se aflau aceste mănăstiri și ai unor instituții și așezăminte bisericesti și social-culturale din orașele Gand, Bruges și Namur. Pretutindeni înalții reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române au fost primiți cu căldură și prietenie. În timpul vizitei, au avut loc servicii religioase ecumenice, s-au ținut conferințe și alocuțiuni prin care s-au reliefat sentimente de respect reciproc.

În cadrul acestui program de vizite a avut loc primirea delegației Bisericii Ortodoxe Române în mijlocul comunității ortodoxe din Bruxelles la catedrala mitropolitană greacă, unde s-a manifestat comuniunea de credință și rugăciune interortodoxă.

În programul vizitei a fost inclusă, de asemenea, o audiență protocolară la Palatul Regal, unde Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de Cardinalul L. J. Suenens, I. P. S. Mitropolit Nicolae, al Banatului și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, au fost primiți de Majestatea Sa Regele Baudouin.

Din alocuțiunile și discuțiile purtate s-a constatat că atât conducătorii, clerul și credincioșii Bisericii Romano-Catolice din Belgia, cât și în general întregul popor belgian, au fost foarte receptivi la mesajul de prietenie și pace, în respect și sinceritate, transmis de Prea Fericitul Patriarh Justinian Bisericii Romano-Catolice din Belgia și poporului belgian.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a invitat pe Eminența Sa Cardinalul Suenens să facă o vizită Bisericii Ortodoxe Române. Invitația a fost acceptată, cu plăcere, pentru a doua jumătate a lunii septembrie 1973.

La propunerea Comisiei afacerilor externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Aduce mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru modul în care a condus delegația și a reprezentat Biserica Ortodoxă Română în timpul acestei vizite ;*

— *Aduce mulțumiri celorlalți ierarhi, membri ai delegației pentru contribuția lor la reușita acestei vizite ;*

— *Darea de seamă asupra vizitei va fi publicată în Buletinul oficial al Patriarhiei Române, «Biserica Ortodoxă Română».*

8. *Tem. 13522/1972.* — Participarea P. S. Episcop Gherasim Constănteanul, arhiepiscop-vicar, și a P. C. Pr. Dumitru Stăniloae la al IV-lea Simpozion teologic de la Regensburg, organizat de Biserica Romano-Catolică din R. F. Germania, între 17—21 iulie 1972, cu tema *Intercomuniunea euharistică*.

Pentru a aduce o clarificare ortodoxă la discuțiile purtate, delegația română a prezentat o declarație asupra intercomuniunii euharistice. În această declarație se precizează că nu se poate ajunge la comuniunea euharistică generală atîta vreme cît nu se realizează unitatea de credință ; iar unitatea de credință nu poate progresa pînă cînd romano-catolicii nu vor renunța la dogma primatului și a infailibilității papale și la diferite manifestări prozelitiste.

La propunerea Comisiei pentru afaceri externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de darea de seamă privind participarea teologilor ortodocși români la al IV-lea Simpozion teologic de la Regensburg ;*

— *Aduce mulțumiri P. S. Episcop Gherasim Constanțeanul, arhieru-vicar, și P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae pentru modul în care au expus poziția ortodoxă în problema intercomuniunii euharistice ;*

— *Temele pe care le va aborda în continuare Simpozionul de la Regensburg, să fie studiate de teologii noștri din vreme, prezentînd referate în acest sens, prin Serviciul Relațiilor Externe Bisericești.*

— *Materialul privind poziția Bisericii Ortodoxe Române față de intercomuniunea euharistică cu alte Biserici din afara Ortodoxiei să fie publicat într-una din revistele centrale ale Patriarhiei Române.*

9. *Tem. 1562/1972.* — Vizita Pr. Prof. Dumitru Stăniloae la Oxford, între 29 aprilie și 6 mai 1972, la invitația Grației Sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al întregii Anglii și Mitropolit, pentru a ține un ciclu de conferințe în cadrul catedralei pentru Bisericile Ortodoxe Răsăritene.

Prelegerile prezentate de Pr. Prof. D. Stăniloae au fost intitulate generic : *Învățătura creștină despre om și creație în perspectivă ortodoxă.* În timpul șederii în Anglia, P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae s-a întâlnit cu cadre universitare, studenți și membri ai diferitelor comunități monahale, cu care ocazii a vorbit despre Biserica Ortodoxă Română, despre activitatea ei în trecut și prezent.

La propunerea Comisiei pentru afacerile externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act cu mulțumire de prezența P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae la Universitatea din Oxford și de ciclul de conferințe prezentate.*

10. *Tem. 7198/1972.* — Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Excelența Sa Episcopul Joseph Brinkhues al Bisericii Vechi-Catolice din R. F. Germania în fruntea unei delegații, între 21 și 28 aprilie 1972, ca răspuns la vizita pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut-o acestei Biserici în toamna anului 1970.

Au fost vizitate instituții centrale ale Patriarhiei, așezăminte monahale și de învățămînt teologic. La seminarul teologic din București, Excelența Sa Episcopul Joseph Brinkhues a făcut o scurtă expunere asupra Bisericii Vechi-Catolice din R. F. Germania, iar la Institutul teologic, Prof. W. Küppers a susținut două prelegeri în care a vorbit despre stadiul și perspectivele dialogului dintre vechii-catolici și ortodocși, prezentînd și concepția veche-catolică despre Biserică.

Prin vizita reprezentanților Bisericii Vechi-Catolice din R. F. Germania s-a realizat un pas înainte în dialogul deja existent între Biserica Ortodoxă și această Biserică.

La propunerea Comisiei pentru afacerile externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de darea de seamă privind vizita în țara noastră a unei delegații a Bisericii Vechi-Catolice din R. F. Germania condusă de Excelența Sa Episcopul Joseph Brinkhues ;*

— *Aduce mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru atenția deosebită și grija manifestată pentru ca această vizită să se desfășoare în bune condiții ;*

11. *Tem. 17255/1972.* — Participarea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, alcătuită din P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, și P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae la consacrarea noului Episcop al Bisericii Vechi-Catolice din Elveția, Léon Gauthier, între 19 și 26 octombrie 1972, la invitația Bisericii Vechi-Catolice din Elveția.

La solemnitatea sfințirii noului episcop al Bisericii Vechi-Catolice din Elveția, P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar-patriarhal, a adus salutări prietenești din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, mărturisind convingerea că bunele relații vor continua să se dezvolte între cele două Biserici.

Delegația a vizitat biserici, mănăstiri și așezăminte bisericești din diferite orașe elvețiene, iar duminică 22 octombrie, a asistat în biserica Sfântul Petru și Pavel din Berna la consacrarea și instalarea noului episcop.

La propunerea Comisiei pentru afacerile externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de darea de seamă privind prezența unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la festivitatea consacării noului Episcop al Bisericii Vechi-Catolice din Elveția ;*

— *Aduce mulțumiri P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae pentru modul în care au reprezentat Biserica noastră la aceste festivități.*

12. *Tem. 17724/1972.* — Participarea P. S. Episcop Vasile al Oradiei la serbările Bisericii Reformate din Ungaria, prilejuite de aniversarea a 400 de ani de la Reforma din Ungaria, și la un colocviu inter-creștin cu tema *Tradiție și actualitate*, între 17 și 19 septembrie 1972.

La această manifestare ecumenică, P. S. Episcop Vasile al Oradiei a prezentat un raport în care a stăruit asupra caracterului dinamic al Tradiției în Ortodoxie.

Serbările Bisericii Reformate din Debrețin și colocviul intercreștin care a avut loc cu acest prilej se înscriu pe linia apropierii între Biserici și popoare, avînd menirea să stabilească legături între oameni pentru crearea și susținerea unui climat de pace, prietenie și bună înțelegere.

La propunerea comisiei pentru afaceri externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de darea de seamă privind participarea P. S. Episcop Vasile al Oradiei la festivitățile de la Debrețin ;*

— *Aduce mulțumiri P. S. Sale pentru modul în care a reprezentat Biserica noastră la aceste festivități.*

13. *Tem. 16874/1972.* — Participarea I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și a P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America la lucrările Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericii de la Utrecht, între 13 și 23 august 1972, cu tema *Angajați în slujirea comunității frățesti.*

Problema conferinței privind securitatea europeană a fost tratată cu minuțiozitate, sugerîndu-se din partea Bisericilor creștine o angajare efectivă a tuturor creștinilor în lupta pentru pace, dreptate și securitate în Europa.

Punctul cel mai important de pe agenda acestei întruniri a fost alegerea unui nou Secretar, în persoana Dr. Philip Potter.

La propunerea Comisiei pentru afaceri externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *Ia act de darea de seamă privind participarea reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericii, de la Utrecht ;*

— *Aduce mulțumiri I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Victorin al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America pentru activitatea desfășurată la lucrările Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericii.*

14. *Tem 6328/1972, 8960, 405, 5794/1972.* — Participarea unor teologi ortodocși români la întruniri ecumeniste.

În cursul acestui an, mai mulți teologi ortodocși români au participat la Conferințe și întruniri ecumeniste, la invitația unor Biserici și organizații ecumeniste, în scopul angajării unui dialog teologic. Astfel :

a) P. C. Pr. Conf. Ion Bria a participat, între 4 și 6 mai 1972, la Conferința teologică organizată de Fundația «Pro Oriente» din Viena, cu tema *Conciliul și infailibilitatea.*

Delegatul Bisericii noastre a făcut precizări privind importanța sinoadelor ecumenice pentru Ortodoxie și interdependența dintre autoritatea Sinodului și consensul general al Bisericilor.

b) P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman a participat la lucrările grupei de lucru «Problema menținerii păcii în Europa», din cadrul Conferinței Bisericilor Europene, la Oirzanov — lângă Varșovia — între 16 și 19 mai 1972.

P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman a deschis seria discuțiilor din plenara acestei grupe, propunînd intensificarea eforturilor Bisericilor pentru păstrarea păcii și asigurarea viitorului împotriva unui război, prin crearea unui organism permanent în Europa.

c) P. C. Pr. Asist. Dumitru Popescu a participat la consultația teologică din Atena, care s-a ținut între 23 și 27 mai 1972 cu tema *Mîntuirea creștină azi*.

Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a susținut referatul *Mîntuirea — act de eliberare și slujire creștină*, în care a evidențiat dimensiunea pastorală și socială ce caracterizează viețuirea creștină în Biserica noastră.

d) Dl. Prof. Nicolae Chițescu, a participat la Colocviul teologic de la Bossey, cu titlul *Doctrină și schimbare*, ținut între 19 și 24 iunie 1972.

Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a susținut necesitatea Bisericilor de a se înnoi mereu în Duh pentru a fi utile noilor prefaceri și a putea răspunde problemelor ce apar în decursul prefacerilor istorice și sociale.

La propunerea Comisiei pentru afaceri externe, Sfintul Sinod hotărăște:

— *la act de dările de seamă privind participarea unor teologi români la întruniri ecumeniste;*

— *Aduce mulțumiri teologilor pentru modul în care au expus punctul de vedere al Bisericii noastre în problemele discutate.*

15. *Tem. 6896/1972.* — Participarea I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și a P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, la lucrările Prezidiului și Comitetului Financiar al Conferinței Bisericilor Europene, care a avut loc la Moscova-Zagorsk, între 18 și 21 aprilie 1972.

S-a discutat, între altele, posibilitatea reorganizării unor grupe de lucru și alte perspective în viața Conferinței.

Cu ocazia participării la lucrări, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, au fost invitați să slujească la Catedrala patriarhală din Moscova, cu Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen.

La propunerea Comisiei pentru afacerile externe, Sfintul Sinod hotărăște:

— *la act de darea de seamă privind participarea reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române la sesiunea de la Zagorsk a Prezidiului și Comitetului Financiar al Conferinței Bisericilor Europene;*

Aduce mulțumiri I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, pentru modul în care au reprezentat Biserica Ortodoxă Română la aceste lucrări.

16. *Tem. 10470/1972.* — Participarea P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, la lucrările Prezidiului Comitetului Consulatativ și Comitetului Financiar al Conferinței Bisericilor Europene, care a avut loc la castelul Puchberg, de lângă Linz — Austria, între 23 și 27 octombrie 1972.

În cursul lucrărilor, s-a discutat despre *reconciliere* în Europa și întreaga lume. La discuții a luat parte și P. S. Episcop Antonie care a subliniat că Conferința Bisericilor Europene are datoria să acționeze ca o organizație slujitoare prin fapte, deoarece simpla teoretizare ar fi ruptă de realitățile vieții și nu ar duce la unitate și reconciliere.

În legătură cu pregătirea Adunării Generale a Conferinței Bisericilor Europene, Nyborg VII, s-a hotărât alcătuirea unui Comitet de organizare și a unei Comisii pregătitoare. În Comitetul de organizare a fost aprobat și un delegat al Bisericii Ortodoxe Române, la propunerea Secretariatului general, și un delegat în Comisia pregătitoare.

La propunerea Comisiei pentru afacerile externe, Sfintul Sinod hotărăște:

— *la act de darea de seamă privind participarea P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, la lucrările de la Puchberg — Austria;*

— *Aduce mulțumiri P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, pentru modul în care a reprezentat și a expus poziția Bisericii Ortodoxe Române la această sesiune de lucru a Conferinței Bisericilor Europene.*

17. *Tem. 7122/1972.* — Participarea P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, la Adunarea reprezentanților opiniei publice pentru securitate și cooperare europeană, care a avut loc la Bruxelles, între 2 și 5 iunie 1972.

P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul a lucrat în Comisia pentru securitate, unde a subliniat dorința sinceră a Bisericii Ortodoxe Române de a-și aduce din plin con-

tribuția, alături de întregul popor român, la opera de destindere și normalizare a relațiilor internaționale în Europa.

În cadrul Adunării a avut loc și o reuniune a reprezentanților Bisericilor. Din Prezidiul acestei reuniuni a făcut parte și P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, ca raportor. P. S. Sa a prezidat, de asemenea, comisia care la sfârșitul reuniunii a redactat o «Declarație» citită și aprobată în plenul Adunării.

La propunerea Comisiei pentru afacerile externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *În act de daren de seamă privind participarea P. S. Episcop Antim Țirgovișteanului, vicar patriarhal, la lucrările Adunării reprezentanților opiniei publice pentru securitate și cooperare europeană de la Bruxelles;*

— *Aduce mulțumiri P. S. Episcop Antim Țirgovișteanului, vicar patriarhal, pentru modul în care a reprezentat Biserica Ortodoxă Română la aceste lucrări.*

18. Tem. 17723; 7061/1972. — Participarea unor teologi ortodocși români la lucrările Conferinței Creștine pentru Pace.

Biserica Ortodoxă Română a fost și în acest an prezentă, prin delegații săi, la diferite manifestări organizate de Conferința Creștină pentru Pace, în cadrul căreia își desfășoară activitatea de peste 10 ani. Astfel :

a) P. C. Pr. Ilie Georgescu a participat la lucrările Secretariatului Internațional al Conferinței, care au avut loc la Piestani — Bratislava, între 16 și 23 iunie 1972.

La lucrări au participat membrii Secretariatului, diferiți funcționari ai Conferinței de la Praga, reprezentanți ai Bisericii Luterane din Slovacia. În timpul discuțiilor s-a precizat în amănunt planul de acțiuni viitoare ale Conferinței, în lumina hotărârilor celei de a IV-a Adunări Generale din toamna anului 1971.

b) P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu a participat la lucrările Comisiei teologice a Conferinței pentru Pace care a avut loc la Moscova — Zagorsk între 12 și 15 septembrie 1972.

Delegatul Bisericii Ortodoxe Române a arătat că în România teologii ortodocși și cei protestanți au prezentat materiale bogate privind obligația ce revine azi tuturor creștinilor de a sluji omul în realizarea idealului de dreptate, egalitate și pace.

La propunerea Comisiei pentru afacerile externe, Sfântul Sinod hotărăște :

— *În act de dările de seamă privind participarea unor teologi ortodocși români la acțiuni organizate de Conferința Creștină pentru Pace în acest an;*

— *Aduce mulțumiri teologilor ortodocși români pentru modul în care au exprimat poziția Bisericii noastre la aceste întruniri.*

P. S. Episcop Visarion Rășinăreanu, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri, citește referatele asupra :

19. Tem. 18013/1972. — Pastorală Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei pe anul 1973.

S-a dat citire proiectului de text al acestei Pastorale.

Pe marginea textului prezentat, membrii Sfântului Sinod au purtat ample discuții și au procedat la definitivarea lui.

Cu îmbunătățirile aduse în ședință, Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri a făcut propunerea ca acest text să fie însușit de plenul Sfântului Sinod.

Sfântul Sinod, luînd cunoștință de propunerea făcută, hotărăște :

— *Apicbă textul Pastoralăi pentru colecta Fondului Central Misionar din Duminica Ortodoxiei a anului 1973, în forma definitivă;*

— *Pastorală se va tipări prin grija Sectorului II al Administrației Patriarhale și se va trimite tuturor Eparhiilor, împreună cu instrucțiunile stabilite de Sfântul Sinod în anii precedenți.*

20. Tem. 19685/1972. — Referatul Cancelariei Sfântului Sinod privind fixarea datei Sfințelor Paști pentru anul 1974.

Din referat reiese că, potrivit calculelor pascale ortodoxe, în anul 1974 Praznicul Învierii Domnului se va sărbători la 14 aprilie.

Totodată, referatul arată momentele calendaristice mai importante legate de sărbătorirea Sfințelor Paști, precum și schema calendarului bisericesc pe anul 1974, cu indicarea pericopelor Apostolului, Evangheiliilor și voscresnelor duminicale.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viața religioasă și pentru mînăstiri, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *În act că Sfințele Paști se vor prăznui în anul 1974 la data de 14 aprilie ;*

— *Datele cuprinse în referat se vor comunica, în timp util, tuturor Centrelor eparhiale, în vederea întocmirii Calendarului bisericesc pe anul 1974.*

21. Tem. 18012/1972. — Itinerariile pastorale ale membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Din itinerariile pastorale prezentate de Prea Fericitul Patriarh Justinian, II. PP. SS. Mitropoliți, PP. SS. Episcopi, PP. SS. Episcopi vicari și PP. SS. Arhieriei vicari, rezultă că în anul 1972 membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și-au îndeplinit înalta misiune sfințitoare, învățătoarească și de conducere, îndrumînd și supraveghînd viața religioasă a credincioșilor prin : săvîrșirea sfinței liturghii și a altor servicii religioase în catedrala patriarhală sau eparhială, mînăstiri și biserici parohiale din orașele și satele eparhiilor ; sfințiri de biserici ; vizite canonice ; participări la slujbele religioase cu rostirea unor cuvîntări de învățătură ; hirotoniri de diaconi și preoți ; hirotesiri duhovnici ; întocmirea pastoralilor, supravegherea tipăririi cărților de cult, revistelor și calendarilor bisericești ; participări la conferințele preotești ; rezolvarea treburilor curente ale eparhiei ; activități în calitate de membri ai Sfîntului Sinod și pe tărîm social ; participări la examenele de capacitate preotească ; prezidarea examenelor de admitere sau de diplomă ale școlilor teologice ; măsuri pentru conservarea monumentelor istorice bisericești ; activități în cadrul relațiilor intercreștine ; primiri de oaspeți străini.

În afara itinerariilor pastorele ale membrilor Sfîntului Sinod, ca chiriarihi, la Cancelaria Sfîntului Sinod s-a primit și darea de seamă a Prea Fericitului Patriarh Justinian privind activitatea în calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, desfășurată în anul 1972, în sectoarele Administrației Patriarhale.

Este amintită, de asemenea, grija pentru buna chivernisire a fondurilor Administrației Patriarhale și a Fondului Central Misionar, îndrumarea Serviciului tehnic, a Comisiei de pictură bisericească și a caselor de odihnă, activitatea din sectorul de Editură și Tipografie al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, a Sectorului Institutului Biblic-Ateliere și a Casei de Pensii, precum și activitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian în cadrul relațiilor externe ale Patriarhiei Române.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viața religioasă și mînăstiri și în urma discuțiilor purtate, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *În act de activitatea desfășurată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, II. PP. SS. Mitropoliți, PP. SS. Episcopi, PP. SS. Episcopi vicari patriarhali, PP. SS. Episcopi vicari și PP. SS. Arhieriei vicari, în cadrul îndatoririlor chiriarhale pentru promovarea vieții religioase în Biserica Ortodoxă Română ;*

— *În act de darea de seamă a Prea Fericitului Patriarh Justinian privind munca depusă în calitate de Patriarh în cadrul sectoarelor Administrației Patriarhale și Casei de Pensii, ajutat de PP. SS. Episcopi vicari patriarhali Antim Tîrgovișteanul și Antonie Ploieșteanul și exprimă vii mulțumiri pentru multilaterală și bogată activitate desfășurată în cadrul Centrului Patriarhal și al tuturor Eparhiilor din Patriarhia Română.*

22. Tem. 19099/1972. — Adresa Sfinței Arhiepiscopii a Craiovei privind informarea despre decesul și funeriile I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei.

Din informarea primită, rezultă că I. P. S. Mitropolit Firmilian a încetat din viață în după-amiaza zilei de 29 octombrie 1972, la spitalul Elias din București. La funeriile care au avut loc joi, 2 noiembrie 1972, au luat parte membrii Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Domnul Vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu, numeroși reprezentanți ai organelor locale de stat și un mare număr de clerici și credincioși. În cuvîntările necrolog care s-au ținut s-a evocat personalitatea marcantă și activitatea bogată în realizări a Mitropolitului Firmilian. După oficierea slujbei înmormîntării, corpul neînsuflit a fost coborît în cripta făcută în biserica «Sfîntul Dumitru» din Craiova.

La propunerea Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri, Sfântul Sinod hotărăște:

— *la act de expunerea privitoare la decesul și funeraliile I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei.*

Prea Sfințitul Episcop vicar *Irineu Suceveanul*, raportorul Comisiei canonică, juridică și pentru disciplină, citește referatul asupra:

23. *Tem. 19615/1972.* — Referat privind recomandarea pentru acordarea rangului de arhimandrit *P. C. Singhel Paulin Lecca*, exarhul minăstirilor din Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor.

Din referatul întocmit de *P. Cuv. Arhimandrit Justinian Dalea*, mare elesiarh al catedralei Sfintei Patriarhii, înregistrat la Administrația Patriarhală sub nr. 19615/1972 și din memoriul autobiografic de la dosar reiese că *P. C. Singhel Paulin Lecca* a obținut titlul de licențiat în teologie în anul 1945; în anul 1940 a intrat ca frate în obștea minăstirii Frăsinei, județul Vilcea unde și-a făcut noviciatul, iar în 1950 a fost tuns în monahism, în anul 1957 a fost hirotonit ierodiacon, apoi ieromonah. A viețuit după aceea la minăstirile Cozia, Govora, Rarău și Slatina — unde a predat diferitele materii religioase în cadrul școlilor monahale. În anii 1959—1960 a funcționat ca duhovnic pentru monahiile de la Schitul Gologan-Galați, apoi ca preot slujitor și duhovnic la minăstirile Saon și Cocos din Dobrogea, iar la 1 aprilie 1961 a fost numit exarh al minăstirilor din Eparhia Dunării de Jos. În anul 1968 a fost numit spiritual și profesor la Seminarul teologic din Caransebeș, unde, la 25 decembrie 1970, a primit rangul de singhel. La 1 martie 1972 a fost numit ghid la Minăstirea Cozia, unde a funcționat până la 1 septembrie 1972, când a fost transferat în postul de exarh al minăstirilor din Arhiepiscopia Bucureștilor, post pe care îl deține în prezent.

Ținând seama de activitatea desfășurată și de prevederile art. 82 al. 4 din Statul Bisericii Ortodoxe Române și ale art. 7 al. u. din Regulamentul organelor centrale, la propunerea Comisiei canonice juridice și pentru disciplină, Sfântul Sinod hotărăște:

— *Acordă rangul de Arhimandrit P. C. Singhel Paulin Lecca, exarhul minăstirilor din Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor.*

24. *Tem. 19818/1972.* — Adresa Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor nr. 20859/1972, privind recomandarea pentru acordarea rangului de arhimandrit *P. C. Protos. Veniamin Nicolae*, starețul Minăstirii Căldărușani.

Din referatul Exarhatului Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor și din memoriul autobiografic rezultă că *P. C. Protos. Veniamin Nicolae* a fost tuns în monahism pe seama Minăstirii Polovragi, în anul 1943; în același an a fost hirotonit ierodiacon, iar în 1944 a fost hirotonit ieromonah la Minăstirea Polovragi, funcționând în acest post până în anul 1946, când a fost numit stareț al minăstirii respective. Pentru rîvna în ascultări și în activități deosebite, în anul 1949 a fost numit exarh al minăstirilor din Sfânta Arhiepiscopie a Craiovei. În acest timp s-a ocupat în mod deosebit de minăstirile încadrate în cooperarea meșteșugărească. În anul 1969 a obținut titlul de licențiat în teologie la Institutul teologic din București; la data de 1 ianuarie 1970 i s-a încredințat postul de stareț la Minăstirea Căldărușani, pe care îl deține și în prezent.

Ținând seama de activitatea desfășurată de *P. C. Protos. Veniamin Nicolae* și de recomandarea Exarhatului Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină și în conformitate cu prevederile art. 82, al. 4 din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române și cu prevederile art. 7, al. u. din Regulamentul organelor centrale, Sfântul Sinod hotărăște:

— *Acordă rangul de Arhimandrit P. C. Protos. Veniamin Nicolae, starețul Minăstirii Căldărușani, județul Ilfov.*

25. *Tem. 29069/1972.* — Propuneri ale Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu aplicarea Decretului nr. 389/1972 privitor la majorarea contribuțiilor de asigurări sociale de la 10% la 15%, începînd de la 1 ianuarie 1973.

În referatul respectiv se arată că în urma Decretului nr. 389/1972 și în urma încheierii lucrărilor privind planul de venituri și cheltuieli pe anul 1973, se constată că plățile pentru pensii, ajutoare, cheltuieli de administrație etc. se pot acoperi din contribuțiile normale pentru asigurări sociale. Față de această situație, Casa de Pensii a propus ca, începînd cu data de 1 ianuarie 1973, să înceteze plata dotațiilor de 10% asupra posturilor vacante, care a fost aprobată prin hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 19851/1970, iar membrii Sfîntului Sinod să fie informați de această situație; sumele cuvenite pînă la 31 decembrie 1972 pentru aceste posturi, în virtutea hotărîrii sinodale de mai sus, să fie totuși achitate Casei de Pensii, întrucît au fost incluse în planul de venituri și cheltuieli pe anul 1972.

La propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *În act de prevederile Decretului nr. 389/1972 privitor la majorarea contribuției de asigurări sociale de la 10% la 15% care se vor aplica membrilor Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, începînd cu data de 1 ianuarie 1973 ;*

— *Începînd cu data de 1 ianuarie 1973, încetează plata către Casa de Pensii a dotației de 10% asupra posturilor vacante aprobată prin hotărîrea Sfîntului Sinod nr. 19851/14 decembrie 1970. Sumele datorate Casei de Pensii pe temeiul hotărîrii sinodale de mai sus pînă la 31 decembrie 1972, vor fi totuși achitate, întrucît acestea au fost incluse în planul de venituri și cheltuieli al Casei de Pensii pe anul 1972.*

Prea Sfîntitul Episcop vicar Nestor Severineanu, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citește referatele asupra :

26. *Tem. 16293/1972.* — Organizarea seriei a 59-a a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală a clerului din anul 1973.

Potrivit datelor primite de la Centrele eparhiale, pentru anul 1973, îndeplinesc condițiile de programare pentru examenul de definitivare și promovare un număr de 322 preoți și diaconi. Avînd în vedere numărul ridicat de preoți care îndeplinesc condițiile de programare și luînd în considerație referatul Cancelariei Sfîntului Sinod nr. 16293/1972, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Aprobă organizarea seriei a 59-a a cursurilor de îndrumare misionară și pastorală a clerului din Patriarhia Română, cu un efectiv total de 260 de preoți, care vor funcționa în două grupe paralele, la Institutul teologic universitar din București, între 16 august și 16 septembrie 1973.*

— *Programa analitică va fi cea stabilită de Sfîntul Sinod pentru seria a 58-a a cursurilor de îndrumare misionară din anul 1972 ;*

— *Programarea preoților participanți se va face prin grija Cancelariei Sfîntului Sinod, în baza datelor comunicate de Centrele eparhiale.*

27. *Tem. 19444/1972.* — Adresa Rectoratului Institutului teologic de grad universitar din București nr. 3348/1972, cu propunerea Consiliului profesoral pentru modificarea art. 154 din Regulamentul învățămîntului teologic.

Modificarea se referă la modalitatea de susținere și notare a colocviilor și examenelor de fine de an la care sînt îndatorați studenții de la cursurile de licență în teologie și pentru care nu sînt suficiente precizări în Regulament. Solicitarea acestei modificări este motivată de faptul că în funcție de rezultatul notării colocviilor se atribuie studenților bursă sau semibursă în cursul semestrului al II-lea. Modificările cerute sînt în concordanță cu reglementările din învățămîntul universitar de stat (art. 17 din Regulamentul privind activitatea profesională a studenților).

În cadrul discuțiilor care au avut loc, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a atras atenția ca în viitor să fie consultată și conducerea Institutului teologic din Sibiu la stabilirea de propuneri privitoare la cele două Institute teologice.

Ținând seama că bursele și semibursele pentru semestrul al II-lea se acordă studenților în funcție de rezultatele obținute la colocvii, avînd în vedere analogia cu învățămîntul universitar de stat în ce privește ținerea colocviilor și examenelor finale, la propunerea Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Aprobă modificarea art. 154 din Regulamentul învățămîntului teologic, al cărui conținut va fi următorul :*

«*Art. 154 : Verificarea cunoștințelor însușite de studenți la materiile predate în fiecare an de studii se va face astfel : în luna februarie studenții vor susține colocviile din materia predată în semestrul I. Cei care nu au promovat colocviile în sesiunea din februarie le vor putea susține din nou în sesiunea din iunie, cînd se va da o singură notă pentru colocviul și examenul final, în cazul în care examenul final se va susține în aceeași sesiune. În cazul în care examenul final se va susține în septembrie, în iunie se va da notă numai pentru colocviu. Colocviul nepromovat în iunie va putea fi repetat pentru ultima oară în septembrie. În sesiunile din iunie și septembrie studenții vor susține examenele din materia predată pe semestrul II și vor fi admiși la aceste examene numai după ce au promovat colocviile la materiile respective. Rezultatul colocviilor și examenelor va fi apreciat cu note nefracționate de la 1—10. Nota generală de promovare, care se va înscrie în foaia matricolă a studentului, va fi media nefracționată, rezultată din notele obținute în semestrul I și II, întregită în favoarea studentului.*»

28. Tem. 19446/1972. — Adresa Rectoratului Institutului teologic de grad universitar din București nr. 3349/1972, cu propunerea Consiliului profesoral pentru modificarea art. 136 din Regulamentul învățămîntului teologic.

Modificarea este solicitată în scopul de a se aproba ca Institutul teologic să poată elibera diploma de licență și de doctorat în teologie studenților și doctoranzilor cetățeni străini ortodocși și cetățeni români sau străini de alte confesiuni care au urmat cursurile de licență sau cele de doctorat în teologie și sînt în situația regulamentară de a li se elibera acest act. Solicitarea de modificare se motivează astfel :

— Regulamentul învățămîntului teologic din Patriarhia Română nu are astfel de prevederi ;

— La Institutetele noastre teologice frecventează în prezent cursurile de licență și doctorat studenți și doctoranzi din țară sau străini de alte confesiuni, care și-au exprimat dorința de a dobîndi aceste diplome la terminarea cursurilor ;

— Studenților români ortodocși care studiază în străinătate în condiții similare li se eliberează astfel de diplome dacă se supun programului de studii și examene ; ar fi echitabil ca și Institutetele noastre teologice să procedeze astfel pe bază de reciprocitate. Eliberarea unor astfel de diplome pentru cei în cauză ar contribui în mare măsură la promovarea și lărgirea relațiilor ecumenice cu toate confesiunile.

Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu care Patriarhia Română practică schimbul de burse, a solicitat lămuriri în legătură cu programa analitică și condițiile de admitere la Institut, în vederea trimeriei de studenți la București.

Prevederile de modificare cu noul proiect de text al art. 136 al. b., și propunerea de a se adăuga acestora încă un alineat «c», au fost îndrumate de Prea Fericitul Patriarh Justinian, la Sfîntul Sinod. În cadrul discuțiilor care au avut loc, membrii Sfîntului Sinod au fost de acord cu modificările propuse, dar s-a apreciat necesar ca doctoranzii străini, bursieri ai Patriarhiei Române, să fie exceptați de la prevederile referitoare la obligativitatea publicării tezei de doctorat.

Ca urmare, Sfîntul Sinod, însușindu-și propunerile Consiliului profesoral și aprecierea menționată mai sus, a hotărît :

— *Aprobă modificarea art. 136 al. b și adăugarea unui nou alineat «c» în Regulamentul învățămîntului teologic, în următoarea redactare :*

«Art. 136, al. b. — Cetățenii străini ortodocși și cetățenii români sau străini de alte confesiuni, absolvenți ai unor școli medii sau similare, atunci când sînt trimiși de Bisericile lor pentru studii, pot fi înscrisi și urma, cu aprobarea președintelui Sfîntului Sinod, cursurile din cei 4 ani de la licență, fără examen de admitere, îndeplinind toate obligațiile de frecvență, lucrări de seminar, colocvii și examene, prevăzute în prezentul Regulament. După absolvirea celor patru ani, acestora li se va acorda, cu respectarea prevederilor regulamentare, titlul și diploma de licențiat în teologie, dar fără a depune jurămîntul cerut de art. 171.

Al. c. — Licențiații în teologie din țară sau străinătate, cetățeni români sau străini aparținînd altor confesiuni creștine, recomandați de Bisericile lor și cu aprobarea Președintelui Sfîntului Sinod pot urma doctoratul, fiind înscrisi fără examen de admitere. După absolvirea celor trei ani de doctorat și îndeplinirea tuturor obligațiilor regulamentare în legătură cu frecvența, întocmirea și publicarea lucrărilor de seminar, a examenelor anuale, a examenului oral aprofundat de admisibilitate și pregătirea, publicarea și susținerea tezei de doctorat, acestora li se va acorda titlul și diploma de doctor în teologie, însă fără a depune jurămîntul prevăzut de art. 171 și 192. Doctoranzii respectivi vor putea fi dispensați, la cerere, de obligativitatea publicării tezei de doctorat, pe care o vor depune în manuscris».

*

Epuizîndu-se lucrările înscrise pe ordinea de zi a acestei sesiuni, Prea Fericitul Părinte Președinte adresează calde mulțumiri Domnului Profesor Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor și Domnului Gheorghe Nenciu, vicepreședintele Departamentului Cultelor, pentru participare la lucrările ședinței Sfîntului Sinod. Roagă apoi pe Domnul Profesor Dumitru Dogaru să se facă interpretul sentimentelor de aleasă prețuire ale membrilor Sfîntului Sinod față de Înalta Conducere de Stat, pe care să o asigure de tot devotamentul ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Cerînd asentimentul membrilor Sfîntului Sinod, Prea Fericitul Patriarh Justinian propune să se aprobe și să se expedieze următoarele telegrame :

Domnului NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, încheindu-și sesiunea de lucru a anului 1972, exprimă Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal sentimentele sale de aleasă prețuire pentru munca neobosită pe care o depuneți în slujba harnicului popor român și pentru creșterea continuă a prestigiului țării noastre în lume.

Totodată, cu prilejul aniversării a 25 de ani de la proclamarea Republicii Socialiste România, membrii Sfîntului Sinod, clerul și credincioșii Bisericii noastre Vă adresează calde urări de sănătate și tot mai sporite puteri de muncă, asigurîndu-vă că și în viitor vor colabora cu devotament toate acțiunile și înfăptuirile menite să ducă la proșperitatea și înflorirea vieții noi din Patria noastră.

*

Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România

Membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la încheierea sesiunii anuale de lucru, exprimă onoratului Guvern al Republicii Socialiste România și Domniei Voastre personal sentimentele lor de grațitudine și admirație pentru mărețele realizări din Patria noastră și pentru acțiunile în slujba păcii și buneii înțelegeri între popoare.

Folosind acest prilej, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii noastre Vă îndreptăzesc că vor contribui cu râvnă și devotament la sprijinirea acțiunilor înnoitoare pentru ridicarea pe noi culmi de progres a scumpei noastre Patrii și a poporului român, care sărbătoresc în aceste zile cu entuziasm 25 de ani de la proclamarea Republicii Socialiste România.

Sfântul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

În continuare, Prea Fericitul Părinte Președinte, aduce mulțumiri membrilor Sfântului Sinod pentru contribuția deosebită în rezolvarea lucrărilor care au făcut obiectul actualei sesiuni sinodale.

În încheiere, Prea Fericitul Patriarh Justinian adresează membrilor Sfântului Sinod bune urări de petrecere duhovnicească a sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului și Anului Nou 1973.

Roagă apoi pe Domnul Profesor Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, să dispună citirea Deciziei de închidere a lucrărilor sesiunii Sfântului Sinod pe anul 1972.

Domnul Director Ion Lungeanu dă citire Deciziei Departamentului Cultelor nr. 26762/1972.

Ședința se ridică la orele 14,30.

Președintele Sfântului Sinod,

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretarul Sfântului Sinod,
† ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Episcop vicar patriarhal

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICEȘTI

SPICUIRI DIN PROCESUL-VERBAL AL ȘEDINȚEI DIN 17 DECEMBRIE 1972

Duminică, 17 decembrie 1972, au avut loc, în sala de ședințe a Palatului patriarhal din București, lucrările sesiunii ordinare a Adunării Naționale Bisericești, convocată pe temeiul art. 22 și 30 din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române* și a art. 5 și 59 din *Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română*.

La ora 8,30, în prezența Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a membrilor Adunării Naționale Bisericești, în paraclisul din Palatul patriarhal s-a săvârșit un Te-Deum, de către un sobor de slujitori de la Catedrala patriarhală, în frunte cu P. S. Episcop Visarion Rășinăreanul, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu.

După slujba Doxologiei, la ora 9, membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe. O delegație a Adunării s-a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, invitându-l să prezideze sesiunea de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

Membrii Adunării Naționale Bisericești au întâmpinat pe Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române cu *Imnul patriarhal*. La ședință au participat Dl. Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, și Dl. Vicepreședinte al Departamentului Cultelor, Gheorghe Nenciu.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, ocupînd scaunul prezidențial, a invitat pe secretarii Adunării Naționale Bisericești la biroul secretariatului. Apoi, la invitarea Prea Fericitului Patriarh Președinte, secretarul general al Adunării Naționale Bisericești, P. C. Pr. Teodor Bodnar, a făcut apelul nominal.

Constatăndu-se că absentează motivat, din cauză de boală, trei membri — P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos și Dl. Acad. Prof. Petre Constantinescu-Iași —, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a declarat adunarea întrunită în număr legal și a rugat pe Dl. Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, să citească Hotărîrea Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România pentru deschiderea sesiunii anuale de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

Dl. Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, a dat citire Hotărîrii Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România nr. 1463/1972, prin care se declară deschisă sesiunea ordinară a Adunării Naționale Bisericești, convocată pentru ziua de 17 decembrie 1972.

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare de deschidere :

Prea onorată Adunare Națională Bisericească,

Întrunindu-ne astăzi într-o nouă sesiune de lucru a Adunării Naționale Bisericești, care este organul central reprezentativ al Bisericii Ortodoxe Române pentru problemele de ordin economic-financiar și administrativ-cultural, vă întîmpin cu multă bucurie părintească și rog pe bunul Dumnezeu să reverse harul și binecuvîntarea Sa asupra lucrărilor pe care le vom săvîrși.

Așa cum se va vedea din dările de seamă ale sectoarelor Administrației Patriarhale, anul care a trecut a fost un an cu activitate bogată, iar lucrul acesta oglindește într-o anumită măsură alături activitatea de la Centrul nostru Patriarhal cît și din întreg cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române.

Înainte de-a trece însă la examinarea și aprecierea rezultatelor obținute, trebuie să remarcăm că sesiunea actuală a Adunării Naționale Bisericești are loc în atmosfera înălțătoare prilejuită de cea de-a 25-a aniversare a Republicii, eveniment de însemnătate deosebită în viața poporului român. În întâmpinarea acestui glorios jubileu, în întreaga țară s-au desfășurat ample întreceri patriotice, în toate domeniile de activitate, dovedind profundul atașament al poporului nostru față de Republica socialistă și hotărârea sa de a-și înfăptui cât mai grabnic aspirațiile îndreptate spre progresul și înflorirea patriei.

Biserica Ortodoxă Română participă cu însuflețire — prin ierarhii, clericii și credincioșii ei — la această mare sărbătoare a aniversării unui sfert de veac de la întemeierea Republicii, ca una care a fost întotdeauna alături de poporul român, atât în durerile, bucuriile și aspirațiile lui din trecut cât și în strădaniile lui, din vremea mai nouă, pentru construirea unei vieți fericite și prospere.

De-a lungul veacurilor, frământata cronică a neamului nostru a consemnat un șir de lupte îndelungate, prin care întregul popor s-a ridicat la acea dimensiune — intuită de Nicolae Bălcescu — de principal înfăptuitor al istoriei sale. Între aceste lupte a existat o strânsă legătură, care atestă existența unui element moral de deosebită însemnătate — conștiința poporului de propria sa putere —, element prezent în întreaga istorie a țării noastre, remarcându-se în modul cel mai evident în actul făuririi Republicii, la 30 decembrie 1947.

Ideea de republică a constituit unul din ecourile luptei multisekulare pe care poporul nostru a purtat-o pentru păstrarea ființei sale naționale, pentru libertate, independență, progres și demnitate umană. După actul eliberator de la 23 august 1944, rolul și influența maselor populare în viața de stat au crescut continuu. Astfel, prin instaurarea puterii populare, prin izolarea și înlăturarea de la conducere a claselor exploatoare, a putut fi răsturnată și monarhia — ultima mare piedică din drumul transformărilor înnoitoare pe care pornise poporul nostru. La 30 decembrie 1947, poporul român a înlăturat instituția monarhică și a ales republica drept formă de guvernare, împlinind un vechi ideal al celor mai luminași fii ai neamului și inaugurând o nouă epocă în viața societății noastre — epoca democrației socialiste, în care conducerea treburilor obștești a fost încredințată întregului popor.

În cei 25 de ani care au trecut de la marele eveniment al proclamării Republicii, poporul român, liber și stăpîn pe destinul său, și-a croit un drum nou, realizînd mari victorii în toate domeniile de activitate. Istoria devenirii Republicii noastre reprezintă istoria unor noi orientări în toate problemele de interes obștesc, a unor acte de înaltă răspundere cetățenească a maselor populare, a formării unei noi conștiințe colective: conștiința socialistă. Ascensiunea continuă a industrializării, transformarea socialistă a agriculturii, acțiunile social-educative și cultural-stiințifice înlăptuite în ultimii 25 de ani au dat patriei o nouă fizionomie, contribuind la schimbarea radicală a configurației societății noastre și constituind biruințe de seamă ale geniului românesc.

În anii Republicii, națiunea română a căpătat o nouă structură socială, muncitorimea, țărănimea cooperatistă, intelectualitatea și alte categorii de oameni ai muncii ajungînd să fie legate întreolaltă printr-o identitate de țeluri și aspirații, fapt care a creat posibilitatea manifestării depline a energiilor și forțelor întregului popor. Prin înlăturarea rupturii de veacuri dintre oamenii muncii fizice și oamenii muncii intelectuale s-a realizat o strânsă coeziune a întregii societăți din patria noastră și a apărut o nouă atitudine cetățenească față de muncă, față de proprietatea socialistă

și față de îndatoririle sociale, un nou spirit de răspundere colectivă față de bunul mers al societății socialiste. Acest lucru își are explicația în faptul că în conștiința poporului român sentimentul de însingurare ce copleșea pe oamenii muncii în trecut, când țara o slăpneau exploatații, a fost înlocuit cu certitudinea că ei sînt stăpîni, liberi și demni, pe destinul luminos al patriei.

Se cuvine să subliniem că toate preocupările și realizările — pe multiple planuri de activitate — din cei 25 de ani ai Republicii au izvorît din marea grijă față de om a Conducerii noastre actuale de stat. Ieșiți din popor, înțelegînd preocupările poporului și identificîndu-se cu aspirațiile acestuia, Conducătorii Republicii noastre socialiste au dovedit cu prisosință că ei sînt reprezentanții autentici ai poporului român. Între Conducerea de stat și popor s-a creat un dialog creator, vădînd impresionanța adeziunii a tuturor cetățenilor la politica internă și externă a țării și hotărîrea lor de a contribui neabătut la ridicarea nivelului ei de propășire și fericire.

După cum se știe, Republica Socialistă România a ajuns să se bucure de o prețuire tot mai mare pe plan internațional. Ea a așezat la baza relațiilor sale externe prietenia, colaborarea și cooperarea cu țările socialiste, precum și principiile de pace și progres social, de respectare a independenței și suveranității naționale, de neamestec în problemele interne ale altor țări, de cooperare cu toate statele, indiferent de orînduirea lor socială. Țara noastră s-a manifestat ca un factor activ în lupta unită a forțelor iubitoare de pace pentru înlăturarea primejdiei unui război nuclear, pentru lichidarea focarelor de agresiune și conflict existente încă în lume, pentru dezarmare, pentru rezolvarea tuturor problemelor pe calea tratativelor, pentru egalitatea în drepturi a tuturor țărilor, pentru înlăturarea oricărui atentat la libertatea vreunui popor, dovedind că promovează o politică de înaltă conduită internațională, strălucit integrată în eforturile de pace și colaborare ale întregii omeniri civilizate. Glasul reprezentanților României socialiste a răsunat hotărît și limpede în diferitele foruri internaționale, exprimînd principii de înaltă ținută morală, care au trezit ecouri adînci în opinia publică mondială, aducîndu-i un îndreptățit spor de autoritate și prestigiu, cucerind stima tuturor oamenilor doritori de bine din lumea întregă.

Biserica Ortodoxă Română s-a încadrat de la început în ritmul nou de viață al patriei, activitatea ei desfășurîndu-se în chip armonios în condițiile sociale noi create în anii Republicii, condiții care au influențat în chip fericit desfășurarea vieții religioase a tuturor cultelor. În ambianța și în cadrul legal de libertate religioasă și de respect al libertății de conștiință a fiecărui cetățean, instaurate în această perioadă de timp, Biserica noastră s-a organizat în conformitate cu principiile ei canonice, desfășurîndu-și nestingherită misiunea spirituală în vederea mîntuirii credincioșilor ei și, în același timp, sprijinind înfăptuirea nobilelor aspirații ale poporului nostru și ale omenirii contemporane.

În anul următor proclamării Republicii, în țara noastră s-a instaurat un nou regim al cultelor religioase. Ca urmare, Biserica Ortodoxă Română și-a întocmit un nou Statut de organizare și funcționare, pe baza căruia a adoptat apoi diferite regulamente. A apărut astfel o legislație bisericească adaptată timpurilor noi, dar în spiritul unei autentice canonicități, prin care s-a pus rînduială în întreaga lucrare a Bisericii, dîndu-i-se acesteia posibilitatea de a-și realiza în mod eficient activitatea.

Prin noua legislație bisericească, instituțiile dependente de Biserică au fost mai strîns legate de conducerea ei, iar munca în administrația bisericească a fost mai

bine organizată și a devenit mai rodnică în toate sectoarele. Activitatea preoților și promovarea lor au fost judicios reglementate, iar prin organizarea credincioșilor în adunări, consilii și comitete parohiale, clerul a fost ajutat în desfășurarea lucrării sale și a devenit mai apropiat de aceștia.

Învățământul teologic, trecut sub directa conducere a Bisericii, a ajuns să-și împlinească în chip mult mai rodnic rosturile sale. Cele două Institute teologice și cele șapte Seminarii asigură viitoarelor cadre bisericești pregătirea teoretică, dar în același timp și educația duhovnicească, precum și pe cea patriotică. Progresul învățământului teologic s-a afirmat, între altele, și prin sporirea activității didactice și publicistice a corpului profesoral. În legătură cu acest lucru se cuvine să amintim, cu toată prețuirea, ajutorul Statului, care — prin Departamentul Cultelor — plătește salariile profesorilor din învățământul bisericesc.

Sub raport cultural, trebuie să menționăm de asemenea rolul însemnat pe care l-au dobândit publicațiile bisericești. Revistele centrale și cele mitropolitane au îmbogățit patrimoniul gândirii noastre teologice, ținând la curent pe slujitorii Bisericii cu problemele noi ale vieții bisericești și ale lumii contemporane, aflate într-o continuă înnoire. Pe lângă acestea, condițiile ce ni s-au creat în anii Republicii ne-au ajutat să desfășurăm o bogată activitate editorială, tipărint și retipărint aproape toate cărțile de cult, manuale teologice și cărți de zidire sufletească. Astfel, în anul în care ne aflăm au văzut lumina tiparului, între altele, o nouă ediție a Noului Testament și Mica Biblie. Iar pentru anul viitor — când, cu ajutorul bunului Dumnezeu, vom împlini un sfert de veac de slujire ca Patriarh — am luat inițiativa de a cinsti acest eveniment prin tipărinta unei noi ediții a Bibliei, care s-a dovedit a fi foarte solicitată de credincioșii noștri.

În cei 25 de ani care au trecut de la instaurarea Republicii, Biserica Ortodoxă Română, luind pildă de la avântul constructiv din sectorul de Stat, a desfășurat o temeinică activitate gospodărească. S-au reparat, restaurat și ridicat din nou locașuri de cult și case parohiale, s-au realizat picturi artistice de mare valoare la unele monumente de arhitectură și artă religioasă. În această privință, subliniem cu multă satisfacție grija deosebită pe care Statul nostru a arătat-o față de monumentele istorice bisericești și sprijinul substanțial acordat pentru restaurarea lor. În ultimul sfert de veac, aproape toate monumentele noastre istorice au fost puse din nou în valoare; devenind o adevărată mândrie a Bisericii noastre și a trecutului nostru național, ele atrag an de an tot mai mulți vizitatori de peste hotare, care iau cunoștință de spiritul creator al poporului nostru și duc în toată lumea mărturia acestei spiritualități.

Condițiile prielnice din ultimul pătrar de veac au îngăduit Bisericii noastre să-și realizeze una din preocupările sale cele mai de seamă, menite să asigure unitatea de credință a tuturor fiilor ei. Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, în anul 1948, și consolidarea ei în anii următori reprezintă una din cele mai de seamă împliniri, ea dovedindu-se a fi un act definitiv, folositor pentru unitatea noastră sufletească. Prin reîntoarcerea foștilor credincioși greco-catolici în sânul Bisericii strămoșești s-a pus capăt unei grele pricini de învrăjbire între români, iar în atmosfera de înțelegere între poporul român și naționalitățile conlocuitoare, instaurată și consolidată în ultimul sfert de veac pe linie de Stat, au luat naștere relații noi, de apropiere și colaborare, între cultele religioase, dezvoltându-se un ecumenism religios local, ale cărui ecouri au pătruns și dincolo de hotarele țării.

Pe planul vieții bisericești externe, în ultimul pătrar de veac Biserica Ortodoxă Română a desfășurat o amplă activitate în raporturile ei interortodoxe și în raporturile cu celelalte Biserici creștine, devenind membră a marilor organizații intercreștine care se străduiesc pentru apropierea între Biserici, sprijinind totodată aspirațiile nobile ale omenirii contemporane. În numeroase întruniri intercreștine pe plan mondial, delegații noștri și-au spus cuvântul, făcând cunoscută poziția Bisericii Ortodoxe Române în diferite probleme de actualitate și aducând contribuții de seamă atât la dezvoltarea relațiilor interbisericești cât și la promovarea năzuințelor de pace și înțelegere între oameni și popoare, împlinind astfel cerințele aceluia imperios deziderat contemporan pe care l-am cuprins în noțiunea de «Apostolat social».

Așa cum se va vedea din darea de seamă ce va fi prezentată de sectorul Relațiilor Externe, și în anul acesta am făcut vizite importante unor Biserici creștine de peste hotare, cum a fost aceea făcută Bisericii Romano-Catolice din Belgia; totodată am primit vizitele unor delegații creștine din afară, cum au fost acelea ale Bisericii Evanghelice-Luterane și ale Bisericii vechilor-catolici din R. F. Germania, precum și vizitele unor înălțătători de Biserici recent înscăunați, ca: Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bulgariei, Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea al Bisericii Copte și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia. Toate acestea au contribuit la întărirea legăturilor Bisericii noastre pe plan interortodox și intercreștin, ca și la promovarea mesajului de pace și bunăvoință între oameni.

Onorați membri ai Adunării Naționale Bisericești,

Având convingerea fermă că marile înfăptuiri ale poporului nostru din timpul Republicii și-au revărsat binefacerile și asupra clerului și a credincioșilor ortodocși români, Biserica noastră a sprijinit cu tot entuziasmul acțiunile obștești menite să asigure propășirea patriei și să contribuie la rezolvarea marilor probleme sociale ale omenirii contemporane. Ierarhi, clerici și credincioși am lucrat pentru ridicarea prestigiului Bisericii, cu convingerea că astfel lucrăm și pentru sporirea prestigiului țării. Sîntem hotărâți ca și în viitor să lucrăm pentru desăvîrșirea acestui ideal, cu același zel și cu aceeași abnegație, deoarece știm că Ortodoxia românească a fost legată de ființa neamului românesc încă de la zămislirea acestuia, identificîndu-se de-a lungul veacurilor cu lupta și aspirațiile spre mai bine ale întregului popor.

Uniți în aceeași sfîntă credință strămoșească și în aceeași simțire de fii devotați ai patriei, ne vom strădui să păstrăm și mai departe cu aceeași grijă unitatea noastră sufletească și românească. Noi nu desconsiderăm credințele altor culte și confesiuni cu ai căror credincioși conviețuim pe acest pămînt; de aceea am inițiat acțiuni de înfăptuire a unei strînse colaborări pe teren practic-social cu toate cultele creștine și necreștine din țara noastră, pentru a lucra împreună, cu forțe sporite, la propășirea patriei și la asigurarea unui viitor tot mai fericit pentru întregul popor.

Cu aceste gînduri, deschidem sesiunea Adunării Naționale Bisericești, urîndu-vă tuturor delegațiilor spor la lucru și rugîndu-vă să duceți slujitorilor și credincioșilor Bisericii noastre îndemnul de a-și uni eforturile lor cu cele ale întregului popor, pentru împlinirea noilor perspective ce se deschid Republicii noastre românești în pragul celui de-al doilea pătrar al existenței sale.

Bunul Dumnezeu să reverse peste noi toți binecuvîntarea Sa și să ne lumineze cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni. Amin.

În încheierea cuvîntului său de deschidere, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a propus Adunării Naționale Bisericești spre aprobare textul următoarelor telegrame de omagiu către Conducătorii Statului și Guvernului și către Comitetul Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România :

*Domnului NICOLAE CEAUȘESCU,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Membrii Adunării Naționale Bisericești — ierarhi, preoți și credincioși din cele 12 eparhii ale Patriarhiei Române — întruniți în sesiune de lucru, exprimă Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal sentimentele lor de stimă și devotament și Vă asigură că vor continua să-și dea cu însulejire contribuția lor întregă la eforturile pline de avînt pe care Domnia Voastră împreună cu harnicul nostru popor român le depuneți în toate domeniile de activitate pentru dezvoltarea multilaterală a Patriei noastre, pentru propășirea materială și culturală a fiilor săi, pentru menținerea cu vrednicie a locului de frunte pe care poporul nostru îl deține în rîndul popoarelor lumii.

De asemenea, Membrii Adunării Naționale Bisericești, împărtășind marea bucurie a poporului nostru și a Conducătorilor săi, prilejuită de sărbătorirea celei de-a 25-a aniversări a Republicii Socialiste România, Vă roagă să primiți urările lor cele mai călduroase pentru viitorul său luminos, în pace și prosperitate și pentru fericirea poporului român, în unire nestrămutată și cooperare frățească cu toate popoarele lumii.

*

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Adunarea Națională Bisericească — cu ierarhii și reprezentanții preoților și credincioșilor celor 12 eparhii ale Patriarhiei Române — întrunită în sesiunea de lucru a anului 1972, exprimă Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal sentimente de înaltă cinstire și vă urează continui succese în munca de răspundere a Conducerii Patriei și poporului român.

Totodată, folosind împrejurarea fericită a întrunirii sale în acest timp de entuziastă pregătire a sărbătoririi unui sfert de veac de la proclamarea Republicii noastre, Adunarea Națională Bisericească Vă roagă să primiți cele mai alese urări pentru desăvîrșirea dezvoltării multilaterale a Republicii Socialiste România și pentru înălțarea sa pe noi culmi de înflorire, pașnică și fructuoasă cooperare cu toate țările lumii.

*

COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII
din Republica Socialistă România

Membrii Adunării Naționale Bisericești — ierarhi, preoți și credincioși din cele 12 eparhii ale Patriarhiei Române — întruniți în sesiunea de lucru a anului 1972, exprimă Comitetului Național pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România sentimentele lor de înaltă considerație și îl asigură că vor folosi cu hotărîre toate împrejurările — și una din cele mai fericite este sărbătorirea celei de-a 25-a aniversări a Republicii noastre — pentru a contribui cu cuvîntul, cu exemplul și cu

scrisul lor la acțiunea nobilă pe care Comitetul Național pentru Apărarea Păcii o desfășoară pentru ca pacea, bunul suprem al omenirii întregi, să devină o realitate trăită în mijlocul tuturor popoarelor lumii, care să o păstreze cu convingerea deplină că nici un sacrificiu nu e prea mare pentru apărarea și menținerea ei.

Adunarea Națională Bisericească a aprobat cuprinsul celor trei telegrame, care au fost expediate din ședință.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a amintit apoi membrilor Adunării Naționale Bisericești că, în urmă cu puțin timp, Mitropolitul Firmilian al Olteniei a trecut la cele veșnice, fiind înmormântat în catedrala «Sfântul Dumitru» din Craiova. La propunerea Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române, Adunarea Națională Bisericească a păstrat un moment de reculegere, în memoria răposatului mitropolit Firmilian.

După aceea, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a invitat pe Secretarul general al Adunării Naționale Bisericești să dea citire componenței Comisiilor permanente de lucru și a dispus ca lucrările aflate pe ordinea de zi a sesiunii să fie împărțite acestor Comisii, pentru studiu și referire.

La propunerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, ședința a fost suspendată pentru o oră, spre a se da posibilitate Comisiilor să studieze lucrările primite și să întocmească referatele necesare.

★

Ședința se re deschide la ora 11, sub președinția Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Președinte, P. C. Pr. Nicolae Grosu, *raportul Comisiei organizatoare*, citește referatul cu privire la proiectul pentru modificarea art. 17 din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

Ascultînd cuprinsul referatului, din care rezultă că proiectul prezentat corespunde dispozițiilor legale în vigoare cu privire la contribuția de Asigurări Sociale — fixată, prin Decretul nr. 389/1972, la cuantumul de 15% asupra venitului brut realizat de salariați, cu începere de la 1 ianuarie 1973 — Adunarea Națională Bisericească a hotărît :

— *Se aprobă modificarea art. 17 din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, precum urmează :*

«Art. 17. — Veniturile Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române se compun din :

a) Contribuția de Asigurări Sociale de 15% atît asupra salariilor de la Stat cît și asupra salariilor și completărilor de salarii corespunzătoare indicatoarelor tarifare în vigoare, ce se plătesc din fonduri proprii de unitățile Bisericii Ortodoxe Române angajaților lor prevăzuți în schemele de funcțiuni aprobate ;

b) Veniturile bunurilor Casei ;

c) Pensii neîncasate de beneficiari și prescise ;

d) Contribuția personală a salariaților de 1% asupra salariilor lor, pe care o plătesc salariații ;

e) Dotații, donații și orice alte venituri întâmplătoare ;

f) Contribuția de 2% a angajaților, pentru pensia suplimentară, calculată asupra salariului tarifar lunar de încadrare.

— Adunarea Națională Bisericească precizează că prin fixarea contribuției de Asigurări Sociale la cuantumul de 15% asupra venitului brut realizat de salariați, cu începere de la 1 ianuarie 1973, Casa de Pensii renunță la contribuția de 10%, pentru posturile vacante, pe aceeași dată, 1 ianuarie 1973.

Prea Fericitul Patriarh Președinte a dat apoi cuvîntul P. C. Pr. Constantin Dejan, *raportorul Comisiei bisericești*, care a citit Referatul acelei Comisii cu privire la Darea de seamă asupra activității desfășurate în anul 1972 de Sectorul I al Administrației Patriarhale, condus de P. C. Pr. Constantin Pîrvu, consilier patriarhal.

După discuțiile asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărât :
— *Aprobă Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul I al Administrației Patriarhale, în cursul anului 1972.*

În continuare, P. C. Pr. Constantin Dejan, raportorul Comisiei bisericești, a citit Referatul acelei Comisii cu privire la Darea de seamă a activității desfășurate în anul 1972 de Sectorul III al Administrației Patriarhale — Serviciul Relațiilor Externe Bisericești.

În cadrul discuțiilor asupra acestui referat, a luat cuvîntul Dl. Acad. Prof. Dr. Gheorghe Olănescu, care a făcut cîteva considerații în legătură cu activitatea pe plan extern a Bisericii Ortodoxe Române, în anul 1972. El a remarcat numeroasele vizite primite din afară, precum și vizitele făcute de reprezentanții Bisericii noastre peste hotare, subliniind că prezența acestora la diferitele întruniri intercreștine și interreligioase, pe plan internațional, a adus un spor de prestigiu Bisericii Ortodoxe Române. Menționînd că în fruntea acestei rodnice activități s-a găsit totdeauna Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, — neexistînd nici o acțiune de acest fel care să nu fi fost pusă sub îndrumarea Prea Fericirii Sale —, vorbitorul a adus respectuoase mulțumiri și felicitări Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române. De asemenea, remarcînd că bogatele realizări ale Bisericii se datoresc și condițiilor optime create de orînduirea noastră socialistă, în cadrul căreia cultele religioase au posibilitatea să-și desfășoare nestingherite activitatea, a adus călduroase mulțumiri Conducerii de Stat și conducerii Departamentului Cultelor, în frunte cu Dl. Președinte Prof. Dumitru Dogaru.

Tot în legătură cu acest referat a luat cuvîntul și P. C. Pr. Gabriel Cocora, vicarul Episcopiei Buzăului, care a arătat că raportul prezentat a trezit un deosebit interes și legitimă satisfacție pentru realizările deosebit de importante ale Bisericii Ortodoxe Române pe plan extern. P. C. Sa a subliniat grija pe care Biserica noastră a manifestat-o față de comunitățile ortodoxe române de peste hotare, desfășurînd o vastă acțiune de susținere și încurajare a acestora și înființînd noi comunități, ca cele din Suedia, Australia și Noua Zeelandă. Trecînd în revistă și activitatea ecumenistă a Bisericii noastre, vorbitorul a remarcat bunele raporturi existente la noi între Biserica și Stat, ca urmare a libertății religioase acordate tuturor cultelor, și a adus respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pentru neobosită sa activitate pusă în slujba Bisericii și a Patriei.

În urma discuțiilor ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărît :

— *Aprobă Darea de seamă asupra activității desfășurate de Sectorul III al Administrației Patriarhale — Serviciul Relațiilor Externe Bisericești — în cursul anului 1972.*

După aceea Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat cuvîntul P. C. Pr. Nicolae Toderici, raportorul Comisiei culturale, care a citit Referatul acelei Comisii cu privire la :

— Raportul Sectorului de Editură și Tipografie al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, cuprinzînd Contul de execuție bugetară, Contul de beneficii și pierderi și Bilanțul, încheiate la 31 decembrie 1971 ;

— Raportul informativ al Sectorului de Editură și Tipografie al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, cuprinzînd activitatea desfășurată în primele trei trimestre ale anului 1972 și estimările activității pe ultimul trimestru al anului 1972.

În urma discuțiilor ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărît :

— *Aprobă Contul de execuție bugetară, Contul de beneficii și pierderi și Bilanțul Sectorului de Editură și Tipografie al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, pe anul 1971 ;*

— *Aprobă Raportul informativ și rezultatele obținute de Sectorul de Editură și Tipografie al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă pe primele trei trimestre ale anului 1972 și ia act de estimările făcute pentru ultimul trimestru al anului 1972.*

În continuare, același raportor al Comisiei culturale, P. C. Pr. Nicolae Toderici, a citit referatul acelei Comisii cu privire la :

— Darea de seamă a Sectorului Ateliere al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, cuprinzând Contul de execuție bugetară, Contul de beneficii și pierderi și Bilanțul, încheiate la 31 decembrie 1971 ;

— Raportul informativ al Sectorului Ateliere al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, cuprinzând activitatea desfășurată pe primele trei trimestre ale anului 1972, cu estimările activității pe ultimul trimestru al anului 1972.

În urma discuțiilor ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărât :

— *Aprobă Contul de execuție bugetară, Contul de beneficii și pierderi și Bilanțul Sectorului Ateliere al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, pe anul 1971 ;*

— *Aprobă Raportul informativ și rezultatele obținute de Sectorul Ateliere al Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă pe primele trei trimestre ale anului 1972 și ia act de estimările făcute pentru ultimul trimestru al anului 1972.*

Apoi Prea Fericitul Patriarh Președinte a dat cuvîntul P. C. Pr. Ioan Știru, raportorul Comisiei economico-financiare, care a citit Referatul acelei Comisii cu privire la :

— Darea de seamă a Sectorului II al Administrației Patriarhale cuprinzând Contul de execuție bugetară, Contul de beneficii și pierderi și Bilanțul, încheiate la 31 decembrie 1971 ;

— Raportul informativ al Sectorului II al Administrației Patriarhale asupra executării planului financiar pe primele trei trimestre ale anului 1972 și prevederile pentru ultimul trimestru al anului 1972.

În urma discuțiilor ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărât :

— *Aprobă Contul de execuție bugetară, Contul de beneficii și pierderi și Bilanțul Sectorului II al Administrației Patriarhale, pe anul 1971 ;*

— *Aprobă Raportul informativ al Sectorului II al Administrației Patriarhale, pe anul 1972.*

În continuare, același raportor al Comisiei economico-financiare, P. C. Pr. Ioan Știru, a citit referatul acelei Comisii cu privire la :

— Raportul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, cuprinzând Contul de execuție bugetară, Contul de beneficii și pierderi și Bilanțul definitiv, încheiate la 31 decembrie 1971 ;

— Raportul informativ al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române asupra executării planului financiar pe primele trei trimestre ale anului 1972 și prevederile pentru ultimul trimestru al anului 1972.

În urma discuțiilor ce au avut loc asupra referatului, Adunarea Națională Bisericească a hotărât :

— *Aprobă Contul de execuție financiară, Contul de beneficii și pierderi și Bilanțul definitiv al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pe anul 1971 ;*

— *Aprobă Raportul informativ al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pe anul 1972.*

La invitarea Prea Fericitului Patriarh Președinte, P. C. Pr. Gh. Dumitrescu-Bistrița, raportorul Comisiei bugetare, a citit Referatul acelei Comisii cu privire la :

— Planul financiar al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe (Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă : Editură și Tipografie, Ateliere ; Fondul Central Misionar ; Seminarul teologic special de la Mănăstirea Curtea de Argeș ; Comisia de pictură bisericească ; Paraclisele și Metocul), pentru anul 1973, însoțit de o expunere de motive și de fișe explicative pentru fiecare articol și alineat, înaintat Adunării Naționale Bisericești de către Consiliul Național Bisericesc ;

— Planul financiar al Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, pentru anul 1973, însoțit de o expunere de motive și de fișe explicative pentru fiecare articol și alineat, înaintat Adunării Naționale Bisericești de către Consiliul Național Bisericesc.

În urma discuțiilor care au avut loc, Adunarea Națională Bisericească a hotărât :
— În conformitate cu art. 20, al. i, din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, aprobă și votează Planul financiar al Administrației Patriarhale și Instituțiilor anexe, pentru anul 1973 ;

În conformitate cu art. 10, al. b, din Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, aprobă și votează Planul financiar al acestei Case, pentru anul 1973.

În același timp, roagă toate centrele eparhiale să ajute conducerea Casei de Pensii, urmărind cu toată grija realizarea veniturilor prevăzute în planul financiar pe anul 1973 și veghind ca angajarea cheltuielilor să se facă cu discernământ, spre a se asigura fondurile necesare pentru plata pensiilor.

După terminarea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești, a luat cuvîntul Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, care a spus că la Departamentul Cultelor s-au primit în ultimul timp numeroase telegrame sau mesaje, din partea preoților întruniți în Conferințele de orientare, sau cu alte prilejuri, ca și din partea unor unități sau instituții bisericești, în care se exprimă satisfacția pentru rezultatele obținute în cei 25 de ani ce au trecut de la întemeierea Republicii, subliniind că aceste rezultate se datoresc condițiilor optime de activitate ce li s-au creat și asigurându-se de hotărîrea întregului cler ortodox de a se face folositor vieții celei noi din patria noastră.

Acesta este un mare merit al Bisericii Ortodoxe Române și el se concretizează în persoana ierarhilor aflați la conducere — în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian —, precum și în clerul și credincioșii acestei Biserici.

Pe planul vieții religioase externe, în ultimul sfert de veac Biserica Ortodoxă Română a manifestat aceeași atitudine demnă și același simț de răspundere.

Domnia Sa, exprimîndu-și încrederea că angajamentele luate de acest for în telegramele expediate astăzi Conducerii de Stat se vor manifesta și în viitor tot atît de pozitiv, cu roade din ce în ce mai bogate pentru întregul nostru popor, a spus :

Trebuie să ținem seama că în vremea noastră toate popoarele sînt angajate pe calea dezvoltării. E ca un fel de competiție în care fiecare depune toate eforturile. Patria noastră face pași din ce în ce mai mari în această direcție. Pentru a contribui la bunul ei mers înainte, e nevoie ca fiecare fiu al acestei țări să-și formeze o personalitate nouă, dinamică și creatoare. Cei 25 de ani care se împlinesc de la întemeierea Republicii dovedesc că poporul român a făcut cuceriri epocale. Din sînul său s-a născut o clasă muncitoare pătrunsă de conștiința valorii și a rolului său în societate, o țăranime luminată, unită în muncă, o intelectualitate aleasă, din rîndul căreia au ieșit savanți de renume mondial. Toți sînt strîns uniți în jurul intereselor vitale ale patriei, însuflețiți de cel mai cald patriotism. Iar patriotismul acesta nu e numai o parte afectivă a persoanei umane, ci și o parte a voinței fiecăruia ; e un nou mod de a trăi, în raport cu celelalte popoare. Aici este mult loc de muncă pentru preoți ; e domeniul cel mai potrivit în care ei pot lucra individual, cu fiecare cetățean, contribuind la dezvoltarea patriei și la fericirea poporului nostru.

Vă urez tuturor să aveți succese depline în munca pe care o desfășurați !

În numele Adunării Naționale Bisericești și al său personal, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat Domnului Președinte al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, călduroase mulțumiri pentru aprecierile binevoitoare făcute asupra activității Bisericii Ortodoxe Române și pentru interesul permanent acordat problemelor Bisericii noastre. Aceleași călduroase mulțumiri a adresat colaboratorilor Domnului Președinte al Departamentului Cultelor. În încheiere, Prea Fericirea Sa a rugat pe Dl. Prof. Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor, să se facă interpretul sentimentelor de înaltă prețuire și de profund devotament ale ierarhilor,

preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române față de Conducătorii Republicii Socialiste România, asigurându-i că și în viitor clericii și fiii Bisericii noastre vor depune toate eforturile pentru a contribui la continua propășire a patriei și la fericirea poporului român.

Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit membrilor Adunării Naționale Bisericești pentru participarea la lucrările sesiunii și pentru examinarea judicioasă a problemelor înscrise pe ordinea de zi.

Adunarea Națională Bisericească a aplaudat cu însuflețire cuvântul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a urat Prea Fericirii Sale ani mulți de viață, spre tot mai bogată arhipăstorie.

În conformitate cu prevederile art. 80 din Regulamentul organelor centrale din Patriarhia Română, Prea Fericitul Patriarh Președinte a propus Adunării să desemneze o Comisie din sânul său, pentru verificarea și aprobarea Procesului-Verbal al Sesiunii de lucru a Adunării Naționale Bisericești din anul acesta, urmînd ca această Comisie să fie convocată la vreme sub președinția Prea Fericirii Sale.

Adunarea Națională Bisericească a desemnat și aprobat Comisia de verificare, compusă din următorii cinci membri: Dl. Acad. Prof. Dr. Vasile Rășcanu; Dl. Acad. Prof. Dr. Gh. Olănescu; Dl. Prof. Vasile Cojocaru; P. C. Pr. Vicar Alexandru Ionescu; P. C. Pr. Vicar Gabriel Cocora.

Ordinea de zi fiind epuizată, la rugămintea Prea Fericitului Patriarh Președinte, Domnul Președinte al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, a dat citire Hotărîrii Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, nr. 1.532/1972, prin care se declară închisă sesiunea anuală de lucru a Adunării Naționale Bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, convocată pentru ziua de duminică, 17 decembrie 1972.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a ridicat ședința la ora 14,30 și a invitat pe toți membrii Adunării Naționale Bisericești și pe oaspeții prezenți să ia parte la agapa oficială din trapeza mare a Palatului patriarhal.

Președintele Adunării Naționale Bisericești,
† J U S T I N I A N
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Secretar general,
Pr. TEODOR BODNAR

CÎNTĂRILE SFINTEI LITURGHII

(continuare)

de Pr. Iulian Cârstoiu

RĂSPUNSURI MARI

Moderato

Și Du - hu - lui Tău. Pre Ta - tăl, pre

Și Du - hu - lui Tău. Pre Ta - tăl, pre

Și Du - hu - lui Tău. Pre Ta - tăl, pre

Și Du - hu - lui Tău. Pre Ta - tăl, pre

Fi - ul și pre Sfin-tul Duh, Tre - i mea, Tre -

Fi - ul și pre Sfin-tul Duh, Tre - i mea, Tre -

Fi - ul și pre Sfin-tul Duh Tre - i

Fi - ul și pre Sfin-tul Duh Tre - i

Tre - i

i - mea cea de o fi - in - ță și ne-des-păr - țî - tă.

i - mea cea de o fi - in - ță și ne-des-păr - țî - tă.

mea cea de o fi - in - ță și ne-des-păr - țî - tă.

mea cea de o fi - in - ță și ne-des-păr - țî - tă.

MILA PĂCII
Andantino

Musical score for 'MILA PĂCII' in G major, 4/4 time, Andantino. The score consists of four staves (Soprano, Alto, Tenor, Bass). The lyrics are: Mi - la pă - cii jert - fa la - u -

ȘI CU DŢAȘI TĂȘ

Musical score for 'ȘI CU DŢAȘI TĂȘ' in G major, 4/4 time. The score consists of four staves (Soprano, Alto, Tenor, Bass). The lyrics are: dei. Și cu Du hul Tău.

AVEM CĂTRE DOMNUL

CȘ VREDNICIE

Musical score for 'AVEM CĂTRE DOMNUL' and 'CȘ VREDNICIE' in G major, 4/4 time. The score consists of four staves (Soprano, Alto, Tenor, Bass). The lyrics are: A - vem că - tre Dom - nul. Cu vred - ni -

ci e și cu drep - ta te

ci e și cu drep - ta te

Cu vred - ni - ci

Cu vred - ni - ci

p es - te a ne în - chi - na Ta - tă - lui și *cresc.*

p es - te a ne în - chi - na Ta - tă - lui și

p e a ne în - chi - na Ta - tă - lui și

p e a ne în - chi - na Ta - tă - lui și

Fi - u - lui și Sfin - tu - lui³ Duh

Fi - u - lui și Sfin - tu - lui Duh Tre - i

Fi - u - lui și Sfin - tu - lui Duh Tre -

Fi - u - lui și Sfin - tu - lui³ Duh Tre -

p
A
mei Tre - i
i - mei cei de a fi - in
i - mei cei de a fi - in

Și ne - des - păr - ți tă.
mei ne - des - păr - ți tă.
tă Și ne - des - păr - ți tă.
tă Și ne - des - păr - ți tă.

SFÎNT, SFÎNT, SFÎNT...

p *mp* *mf*
Sfint, Sfint, Sfint, Dom - nul Sa - va
Sfint, Sfint, Sfint, Dom - nul Sa - va
Sfint, Sfint, Sfint, Dom - nul Sa - va
Sfint, Sfint, Sfint, Dom - nul Sa - va

ot! Plin es-te ce - rul și pă -

ot! Plin es-te ce - rul și pă -

ot!, Plin es-te ce - rul și pă - min -

ot! Plin es-te ce - rul și pă -

cresc.

min - tul de sla - va Ta Plin es - te

mîn - tul de sla - va Ta Plin es - te

tul de sla - va Ta, O - sa - na! Plin es - te

mîn - tul de sla - va. Ta, O - sa - na! Plin es - te

ce - rul Plin și pă -

ce - rul Plin și pă -

ce - rul Plin și pă -

ce - rul Plin și pă -

min - tul de - sla - va, sla - va

min - tul de - sla - va

min - tul de - sla - va, de - sla - va

min - tul de - sla - va

accel.

Ta, de - sla - va Ta. O - sa -

Ta, de - sla - va Ta. O - sa -

Ta, de - sla - va Ta. O - sa - na!

Ta, de - sla - va Ta. O - sa - na!

cresc.

na, O - sa - na in - tru cei de⁹ sus

na, O - sa - na in - tru cei de⁸ sus

O - sa - na!

O - sa - na!

pp
A

pp
A

pp
Bi - ne es - te cu - vin - tat Cel ce
Bi - ne es - te cu - vin - tat Cel ce

p
Cel ce vi - ne în nu - me - le Do - mi - nu -
Cel ce vi - ne în nu - me - le Do - mi - nu -
vi - ne în - tru nu - me - le Do - mi - nu -
vi - ne în - tru nu - me - le Do - mi - nu -

a tempo
f
lui, O - sa - na! Bi - ne es - te cu - vin -
lui, O - sa - na! Bi - ne es - te cu - vin -
lui, O - sa - na! Bi - ne es - te cu - vin -
lui, O - sa - na! Bi - ne es - te cu - vin -

tat Cel ce vi — ne în — tru — nu — me — le
 tat Cel ce vi — ne în — tru nu — me — le
 tat Cel ce vi — ne în — nu — me — le
 — ne Cel ce vi — ne în nu — me — le

Dom — nu — lui, O — sa — na!, in — tru nu — me — le *rit....* *a tempo*
 Dom — nu — lui, O — sa — na!, in — tru nu — me — le *mp*
 Dom — nu — lui A
 Dom — nu — lui, O — sa — na!

Dom — nu — lui —
 Dom — nu — lui
 in — tru nu — me — le Dom — nu —
 in — tru nu — me — le Dom — nu —

O - sa - na! O - sa - na!
 O - sa - na! O - sa - na!
 lui O - sa - na! O - sa - na! în - tru cei de³
 lui O - sa - na! O - sa - na! în - tru cei de³

O - sa - na! în - tru cei de
 O - sa - na! în - tru cei de
 sus, O - sa - na!
 sus, O - sa - na!

a tempo

sus! O - sa - na! în - tru cei de sus!
 sus! O - sa - na! în - tru cei de sus!
 O - sa - na în - tru cei de sus!
 O - sa - na! în - tru cei de sus!

PRE TINE TE LĂUDĂM

Andante cantabile

First system of the musical score. It consists of four staves: two vocal staves (Soprano and Alto) and two piano accompaniment staves (Right and Left Hand). The key signature has two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is 4/4. The tempo is marked 'Andante cantabile'. The first two measures of each staff are marked with a piano (*p*) dynamic. The lyrics 'A - min.' are written under the vocal staves. The piano accompaniment features a simple harmonic structure with quarter notes in the right hand and half notes in the left hand.

Second system of the musical score. It continues the four-staff structure. The vocal staves have lyrics 'Pre Ti' and 'ne Te lă - u - dăm'. The piano accompaniment continues with a similar harmonic pattern. A piano (*p*) dynamic marking is present above the vocal staves.

Third system of the musical score. It continues the four-staff structure. The vocal staves have lyrics 'ne Te lă - u - dăm Pre Ti - ne' and 'Pre Ti - ne, Pre Ti'. The piano accompaniment continues with a similar harmonic pattern.

p
Pre
 bi — ne Te bi — ne — cu — vin — tăm.
 ne, — Te — bi — ne — cu — vin — tăm.

pp
A
A
p
Pre *Ti* — — — — — *ne* *Te*

p
Te *lă — u — dăm* *Pre*
Te *lă — u — dăm* *Pre*
p
Te *lă — u — dăm* *Pre*
p
lă — u — dăm, — Te *lă — u — dăm, Pre* *Ti — ne, pre*

Ți — ne te bi-ne-cu-vîn-tăm, te bi-ne-cu-vîn-tăm

Ți — e îți mul-țu-mim

mul-țu-mim, mul-țu-mim Doam
mul-țu-mim, mul-țu-mim Doam
mul-țu-mim Doam
Ți-e-ți mul-țu-mim Doam

ne, și ne ru - găm, ne ru - găm

ne, și ne ru - găm

ne, și ne ru - găm ne ru -

ne, și ne ru - găm

Ți e Dum-ne-ze - u - lui

Ți - e Dum-ne-ze - u - lui

găm Ți - e Dum-ne-ze - u - lui

Ți - e Dum-ne-ze - u - lui

nos tru.

nos tru, Dum-ne-ze - u - lui nos tru.

nos tru, Dum-ne-ze - u - lui nos tru.

nos - tru.

AXIOM8L

Moderato

Cu - vi - ne - se
 Cu - vi - ne - se
 Cu - vi - ne - se cu a - de - vă -

cu a - de - vă - rat să te fe - ri - cim Năs - că -
 cu a - de - vă - rat să te fe - ri - cim Năs - că -
 rat să te fe - ri - cim Năs - că -
 Cu vi - ne - se Năs - că -

toa - re de Dum - ne - zeu, cea pu - ru - rea fe - ri -
 toa - re de Dum - ne - zeu, cea pu - ru - rea fe - ri -
 toa - re de Dum - ne - zeu A
 toa - re de Dum - ne - zeu A

ci tă și *p* prea ne - vi - no - va - tă și

ci tă și *p* prea ne - vi - no - va - tă și

și *p* prea ne - vi - no - va - tă și

și *p* prea ne - vi - no - va - tă și

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui nos

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui nos

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui nos

Mai - ca Dum - ne - ze - u - lui nos

a tempo
tru *pp* Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de - cit He - ru -

tru *pp* Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de - cit He - ru -

tru *pp* Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de - cit He - ru -

tru *pp* Ce - ea ce ești mai cin - sti - tă de - cit He - ru -

vi — mii și mai mă — ri — tă fă — ră de a —

vi — mii și mai mă — ri — tă fă — ră de a —

vi — mii și mai mă — ri — tă fă — ră de a —

vi — mii și mai mă — ri — tă fă — ră de a —

se — mă — na — re de — cit Se — ra — fi — mii,

se — mă — na — re de — cit Se — ra — fi — mii,

se — mă — na — re de — cit Se — ra — fi — mii,

se — mă — na — re de — cit Se — ra — fi — mii,

Ca — rea fă — ră stri — că — ciu — ne pre

Ca — rea fă — ră stri — că — ciu — ne pre

Ca — rea fă — ră stri — că — ciu — ne pre

Ca — rea fă — ră stri — că — ciu — ne pre

Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul ai năs - cut Pre Ti - ne cea -
 Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul ai năs - cut Pre Ti - ne
 Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul ai năs - cut Pre Ti - ne cea -
 Dum - ne - zeu Cu - vîn - tul ai năs - cut Pre Ti - ne

cu a - de - vă - rat Năs - că - toa - re de
 cu a - de - vă - rat Năs - că - toa - re de -
 cu a - de - vă - rat Năs - că - toa - re de
 cu a - de - vă - rat Năs - că - toa - re de

Dum - ne - zeu te mă - rim, te mă - rim.
 Dum - ne - zeu te mă - rim, te mă - rim.
 Dum - ne - zeu te mă - rim, te mă - rim.
 Dum - ne - zeu te mă - rim, te mă - rim.

PRE TOȚI ȘI PRE TOATE

Pre toți — și pre toa — te. — A — min. și cu Du — hul Tău.

Pre toți — și pre toa — te. — A — min. și cu Du — hul Tău.

Pre toți — și pre toa — te. — A — min. și cu Du — hul Tău.

Pre toți — și pre toa — te. — A — min. și cu Du — hul Tău.

DIFERITE ALTE CERERI

Moderato

1 *p* Doam-ne mi-lu- ie - ște. —

2 *p* Doam-ne mi-lu- ie - ște. —

3 *mp* Doam-ne mi-lu- ie - ște. —

4 *mf* Doam-ne mi-lu- ie - ște. —

Doam-ne mi-lu- ie - ște. —

Doam-ne mi-lu- ie - ște. —

Doam-ne mi-lu- ie - ște. —

Doam-ne mi-lu- ie - ște. —

1. DĂ DOAMNE

5

Doam-ne mi-lu- ie - şte. —

Doam-ne mi-lu- ie - şte. —

Doam-ne mi-lu- ie - şte. —

Doam-ne mi-lu- ie - şte. —

Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne.

2 3 4

Dă Doam-ne. Dă Doam-ne. Dă Doam-ne. Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne. Dă Doam-ne. Dă Doam-ne. Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne. Dă Doam-ne. Dă Doam-ne. Dă Doam-ne.

Dă Doam-ne. Dă Doam-ne. Dă Doam-ne. Dă Doam-ne.

5

Dă Doam-ne. Ţi-e Doam-ne. A-min.

Dă Doam-ne. Ţi-e Doam-ne. A-min.

Dă Doam-ne. Ţi-e Doam-ne. A-min.

Dă Doam-ne. Ţi-e Doam-ne. A-min.

RĂSPUNSURI FINALE

BINE ESTE CĂVINȚAT

Allegretto

Bi - ne es - te cu - vin - tat cel ce vi - ne în - tru

Bi - ne es - te cu - vin - tat cel ce vi - ne în - tru

Bi - ne es - te cu - vin - tat cel ce vi - ne în - tru

Bi - ne es - te cu - vin - tat cel ce vi - ne în - tru

nu - me le Dom - nu - lui Dum - ne - zeu es - te

nu - me - le Dom - nu - lui Dum - ne - zeu es - te

nu - me - le Dom - nu - lui Dum - ne - zeu es - te Dom

nu - me - le Dom - nu - lui Dum - ne - zeu es - te

Dom - nul și s - a a - ră - tat no - uă.

Dom - nul și s - a a - ră - tat no - uă.

Dom - nul și s - a a - ră - tat no - uă.

Dom - nul și s - a a - ră - tat no - uă.

VĂZUT-AM LUMINA

Allegretto

mp Vă - zu - t-am lu - mi - na cea a - de - vă -

mp Vă - zu - t-am lu - mi - na cea a - de - vă -

mp Vă - zu - t-am lu - mi - na cea a - de - vă -

mp Vă - zu - t-am lu - mi - na cea a - de - vă -

ra - tă pri - mi - t-am Du - hul cel ce -

ra - tă pri - mi - t-am Du - hul cel ce -

ra - tă, pri - mi - t-am Du - hul cel ce -

ra - tă, pri - mi - t-am Du - hul cel ce -

resc a - fla - t-am cre - din - ța cea a - de - vă -

resc a - fla - t-am cre - din - ța cea a - de - vă -

mf *resc* a - fla - t-am cre - din - ța cea a - de - vă -

mf *resc* a - fla - t-am cre - din - ța cea a - de - vă -

ra - tă, ne - des - păr - țî - tei sfin - tei Tre - imi în - chi -

ra - tă, ne - des - păr - țî - tei sfin - tei Tre - imi în - chi -

ra - tă, ne - des - păr - țî - tei sfin - tei Tre - imi în - chi -

ra - tă, ne - des - păr - țî - tei sfin - tei Tre - imi în - chi -

nin - du - ne, Că a - ceas - ta ne - a min - tu -

nin - du - ne, Că a - ceas - ta ne - a min - tu -

nin - du - ne, Că a - ceas - ta ne - a min - tu - it

nin - du - ne, Că a - ceas - ta ne - a min - tu - it

it pre noi. A - min. În - tru

it pre noi. A - min. În - tru

it pre noi. A - min. În - tru

pre noi. A - min În - tru

nu me le Dom nu lui. Doam-ne mi-lu-ia şte.
 nu me le Dom nu lui. Doam-ne mi-lu-ie şte.
 nu me le Dom nu lui. Doam-ne mi-lu-ie - şte.
 nu me-le Dom nu lui. Doam-ne mi-lu-ie - şte.

FIE NĂMELE DOMNULUI

Allegretto

A min. A min. A min. Fi e nu me le Dom nu lui bi ne cu-vin-
 A min. Fi-e nu me le Dom nu lui bi ne cu-vin-

Fi e nu me le Fi ne nu me le
 tat de a cum şi pi nă-n veac.
 tat de a cum şi pi nă-n veac.

Dom-nu-lui bi-ne-cu-vin-tat de a-cum și pi-nă-n veac.

Dom-nu-lui bi-ne-cu-vin-tat de a-cum și pi-nă-n veac.

Fi-e nu-me-le Dom-nu-lui bi-ne-cu-vin-tat de a-

Fi-e nu-me-le Dom-nu-lui bi-ne-cu-vin-tat de a-

Fi-e nu-me-le Dom-nu-lui bi-ne-cu-vin-tat de a-

Fi-e nu-me-le Dom-nu-lui bi-ne-cu-vin-tat de a-

cum și pi-nă-n veac. A-min. A-min.

cum și pi-nă-n veac. A-min. A-min.

cum și pi-nă-n veac. A-min. A-min.

cum și pi-nă-n veac. A-min. A-min.

CUPRINSUL
 Revistei «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ»
 pe anul XC (1972)

M E S A J E

Pagina

<i>Mesaje adresate Conducătorilor Republicii Socialiste România de către Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române</i>	5—9 ; 677— 678
<i>Solidaritatea umană</i>	12— 13
<i>Telegrama adresată de Prea Fericitul Patriarh Justinian Domnului Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România</i>	901
<i>Telegrama adresată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Domnului Ștefan Voitec, președintele Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România</i>	445
<i>Schimb de telegrame :</i>	
— Intre Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Maiestatea Sa Haile Selassie I, Împăratul Etiopiei	10 ; 1159
— Intre Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Maiestatea Sa Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii	10— 11

PASTORALE, SCRISORI IRENICE

<i>Pastorala trimisă clerului și credincioșilor de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1972</i>	229— 232
<i>Pastorala trimisă clerului și credincioșilor de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cu prilejul sfințelor sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1972</i>	1143—1146
<i>Scrisoarea irenică adresată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian Patriarhilor și Întâistătorilor de Biserici creștine, cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1973</i>	233— 234
<i>Scrisoarea irenică adresată de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian Patriarhilor și Întâistătorilor de Biserici creștine, cu prilejul Crăciunului — 1972 și Anului nou — 1973</i>	1147—1148

VIAȚA BISERICEAȘĂ

<i>Scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul Crăciunului și Anului nou</i>	14— 33
<i>Scrisori irenice, telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian cu prilejul sărbătorilor Învierii Domnului</i>	446— 462

<i>Schimb de telegrame :</i>	<u>Pagina</u>
— Între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul ecumenic Atenagora	42 ; 245
— Între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Ilie al IV-lea al Antiohiei și al întregului Orient	902
— Între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Pimen al Moscovei și a toată Rusia	463
— Între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Gherman al Serbiei	903
— Între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Fericitul Patriarh Maxim al Bisericii Ortodoxe Bulgare	684
— Între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Makarios al Ciprului	43
— În legătură cu încetarea din viață a Sanctității Sale Efreem al II-lea, catolicosul-patriarh al Gruziei	246
— Între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Prea Fericitul Abuna Theophilos, Patriarhul Bisericii Etiopiene	463— 464
— Între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea	464 ; 903
— Între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury	465
— Între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Excelența Sa Episcopul Joseph Brinkhues al Bisericii vechilor catolici din R. F. Germania	1160
— Între Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Eminentă Sa Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România	685
<i>Anul nou la Reședința patriarhală</i>	34— 37
<i>Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române</i>	38— 41
<i>Primirea preoșilor din Capitală de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în ziua întâi de Paști</i>	235— 244
<i>Participarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, împreună cu delegați ai Bisericii Ortodoxe Române la constituirea Asociației «România»</i>	251— 255
<i>Vizita Prea Fericitului Patriarh Justinian în Belgia</i>	466— 493
<i>A XXIV-a aniversare a întronizării Prea Fericitului Părinte Justinian ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române</i>	494— 497
<i>Sărbătorirea zilei numelui Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian</i>	679— 683
<i>Participarea Prea Fericitului Patriarh Justinian la sărbătorirea Eminenței Sale Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. S. România, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani</i>	689— 690
<i>Vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române la Secretariatul Vaticanului pentru unitatea creștinilor</i>	247— 250
<i>Vizita făcută Bisericii Armene din U.R.S.S. de către o delegație a Bisericii Ortodoxe Române</i>	498— 504
<i>Vizita unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române în Elveția</i>	956— 958
<i>Vizita în Marea Britanie a P. S. Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal</i>	1161—1163
<i>Alegerea, hirotonirea și instalarea Prea Sfințitului Eftimie Bîrlădeanul ca Arhiereu vicar la Episcopia Romanului și Hușilor</i>	44— 49

	<u>Pagina</u>
Comemorarea împlinirii a 1600 de ani de la moartea martirică a Sântului Sava Gotul	284— 301
Alegerea și instalarea noului episcop al Bisericii Unitariene din R. S. România, Dr. Kovács Lajos	512— 513
Primirea Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Române	686— 687
Hirotonirea și instalarea Episcopului Germain de Saint Denis al Bisericii Catolice-Ortodoxe a Franței	688
Alegerea și întronizarea noului Patriarh ecumenic Dimitrios I	695— 702
A X-a aniversare a întronizării Prea Sfințitului Teoctist ca Episcop al Aradului	904— 907
Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către o delegație a Bisericii Evanghelice-Luterane din R. F. Germania	256— 270
Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Pastorul Károly Toth, secretar general al Conferinței Creștine pentru Pace	271— 272
Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către o delegație a Bisericii vechilor-catolici din R. F. Germania	273— 283
Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Prea Fericitul Maxim, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare	908— 925
Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Șenuda al III-lea, Patriarhul Bisericii Copte	926— 934
Vizita făcută Bisericii Ortodoxe Române de către Sanctitatea Sa Pimen, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia	935— 955
Adunarea reprezentanților opiniei publice pentru securitate și cooperare europeană	505— 511
Sărbătorirea «Zilei hramului» la școlile teologice ortodoxe din București	50— 60
Încheierea anului școlar 1971—1972 la școlile teologice din Patriarhia Română	703— 714
Cursurile de îndrumare pastorală și misionară pentru seria a 58-a de profeți	959— 966
Deschiderea noului an de învățămînt 1972—1973 la școlile teologice din Patriarhia Română	967— 978
Serbarea datinilor de Crăciun și Anul nou la școlile teologice din București și la Centrul Patriarhal	1164—1169
Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri intercreștine : — Sesiunea Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, de Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal (p. 302—303); — Conferința interteologică de la Institutul teologic din București, de Pr. Conf. Ștefan Alexe (p. 303—307); — Conferințele ținute la Universitatea din Oxford de Pr. Prof. D. Stăniloae (p. 514—515); — Conferința teologică «Conciliu și infailibilitate», organizată de Fundația «Pro Oriente» din Viena, de Pr. Conf. Ion Bria (p. 515—518); — Sesiunea grupei de lucru «Problema menținerii păcii în Europa» din cadrul Conferinței Bisericilor Europene, ținută la Oirzanow, lângă Varșovia, de Pr. Prof. Ioan G. Coman (p. 518—519); — Conferința exegetică interortodoxă de la Penteli-Atena, de Pr. Prof. N. Neaga (p. 520—521); — «Consultația asupra Bisericii din Europa Răsăriteană», organizată de Mișcarea studenților creștini din Norvegia, de Pr. Conf. Ion Bria (p. 521—523); — Consultația teologică de la Atena, de Pr. Asist. Dumitru Popescu (p. 523—524); — Conferința interteologică de la Cluj, de Pr. Conf. Ștefan Alexe (p. 524—530); — Colocviul de la Institutul ecumenic de la Bossey, de Prof. N. Chișescu (p. 530—531); — Al IV-lea Simpozion teologic de la Spindelhof	

	<u>Pagina</u>
(Regensburg), de Pr. Prof. D. Stăniloae (p. 715—720); — Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ținută la Utrecht-Olanda, de Cezar Vasiliu (p. 720—723); — Lucrările Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace, de diac. Prof. N. I. Nicolaescu (p. 980—982); — Simpozionul teologic de la Salonic și conferințele ținute de Pr. Prof. D. Stăniloae la Atena (p. 982—983); — Serbările Bisericii Reformate din R. P. Ungară și colocviul asupra temei «Tradiție și actualitate», de Vasile, Episcopul Oradiei (p. 983—985); — Participarea Pr. Prof. Ioan G. Coman la inaugurarea activității Institutului ecumenic de cercetări teologice de la Ierusalim pe anul 1972—1973 și la colocviul ce a avut loc cu acest prilej (p. 985—988); — Participarea Pr. Prof. Ioan G. Coman la inaugurarea Institutului patriarhal de studii patristice de la Tesalonic și la Simpozionul internațional «Spiritualitatea Sfântului Ioan Gură de Aur», de Pr. Prof. Ioan G. Coman (p. 989—992); — Activitate teologică ortodoxă română în America, de Prof. N. Chițescu (p. 992—994); — Călugărițe ortodoxe române peste hotare, de Pr. Dumitru Soare (p. 995—996); — Ședința comună a Prezidiului Comitetului consultativ și Comitetului financiar ale Conferinței Bisericilor Europene, de Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal (p. 1170—1177)	
<i>Cronică</i>	64; 308; 532; 724; 997; 1178
<i>Din viața comunităților ortodoxe române de peste hotare:</i>	
— Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America	66; 311; 726; 1179
— Parohia ortodoxă română din Sofia	68; 313
— Parohia ortodoxă română din Viena	736
— Parohia ortodoxă română din Londra	69— 74
— Vicariatul ortodox român din R.S.F. Jugoslavia	74— 77
— Parohia ortodoxă română din Suedia	746
— Parohia ortodoxă română din Paris	747; 1000; 1182
<i>Din viața Bisericilor Ortodoxe surori:</i>	
— Patriarhia Ecumenică	78; 316; 543; 748; 1005; 1185
— Patriarhia Alexandriei	749; 1188
— Patriarhia Antiohiei	83; 317; 534; 750; 1189
— Patriarhia Ierusalimului	83; 319; ; 535; 1006
— Patriarhia Moscovei	84; 319; 536; 750; 1007; 1190
— Biserica Ortodoxă Sîrbă	90; 323; 757; 1195
— Biserica Ortodoxă Bulgară	91; 324; 542
— Biserica Ortodoxă a Greciei	94; 324; 543; 758; 1015; 1196
— Biserica Ortodoxă din Cehoslovacia	95; 1017
— Biserica Ortodoxă din Finlanda	326; 544; 1018; 1197

INSEMNĂRI DIN VIAȚA PATRIEI

Cuvîntare rostită de Președintele Consiliului de Stat cu prilejul Anului nou 1972 (p. 96—97); — O sinteză a rezultatelor muncii poporului român în anul 1971 (p. 97—98); — Marile aniversări culturale ale anului 1972 (p. 99); — Un amplu dialog între Conducătorii de stat și reprezentanții oamenilor muncii (p. 99—100); — Marele forum al țărănimii cooperatiste (p. 100—101); — Eforturi unite pentru apărarea păcii și securității (p. 101); — Un nou impuls pentru dezvoltarea prieteniei româno-ungare (p. 101—102); — Spicuri din activitatea Comitetului Național pentru Apărarea Păcii (p. 327—328); — Un strălucit mesaj de pace, prietenie și

colaborare internațională (p. 328—330); — Tineretul, mândria și viitorul patriei (p. 330—331); — Grija față de om și față de interesele obștești în preocupările marelui sfat al țării (p. 331—332); — Relațiile dintre iliri și daci în lumina colaborării arheologice româno-iugoslave (p. 332—333); — Andruța Ceaușescu (p. 334); — 1 Mai, ziua solidarității internaționale a oamenilor muncii (p. 546—547); — Un nou așezământ de cultură: Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România (p. 547—548); — În întâmpinarea unui jubileu glorios (p. 549); — O amplă întrunire a intelectualității tehnice românești (p. 549—550); — Conferința națională a scriitorilor (p. 550—551); — Relațiile dintre România și R. D. Germană într-o nouă etapă de dezvoltare (p. 551—552); — Un simbol epocal al prieteniei și colaborării româno-iugoslave (p. 552—553); — O contribuție de seamă la dezvoltarea relațiilor româno-cubaneze (p. 553—554); — Sub semnul solidarității cu lupta pentru libertate și independență a popoarelor (p. 554—555); — Un eveniment de importanță istorică în viața nouă a poporului român: Conferința Națională a P.C.R. (p. 760—764); — A 28-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist (p. 764—767); — Înalta prețuire acordată școlii și slujitorilor ei (p. 768—769); — Ziua Constituției (p. 769—770); — Manifestări cultural-științifice internaționale în țara noastră (p. 770—772); — În întâmpinarea aniversării Republicii (p. 1019—1020); — Deschiderea noului an de învățământ (p. 1020—1022); — Inaugurarea Centrului european al U.N.E.S.C.O. pentru învățământul superior (p. 1022—1023); — A 70-a aniversare a D-lui Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al R. S. României (p. 1023—1024); — Noi mărturii ale grijii față de om (p. 1024—1025); — România socialistă, gazdă a unor reuniuni internaționale de prestigiu (p. 1025—1028); — În slujba păcii și a colaborării între popoare (p. 1028—1029); — Vizite ale conducătorilor de stat peste hotare (p. 1029—1032); — Noi măsuri legislative, pe calea progresului economic și social (p. 1198—1199); — Aniversarea unui eveniment epocal: 1 Decembrie 1918 (p. 1199—1200); — File din cronica unei prietenii frățești (p. 1200—1202); — Activitatea României la cea de a XXVI-a sesiune a Organizației Națiunilor Unite (p. 1202—1203); — Solemnități la Consiliul de Stat în legătură cu aniversarea Republicii și cu Anul nou (p. 1203—1204); — Încetarea din viață a unor mari personalități (Athanase Joja; Horia Hulubei; Henri Coandă; Victor Eftimiu) (p. 1205—1208)

Pagina

ANIVERSĂRI — COMEMORĂRI

Alexe, Pr. Conf. Ștefan, C., 1600 de ani de la moartea Sfântului Sava Gotul	556—568
Cunescu, Pr. Gh., Avram Iancu, O sută de ani de la moartea sa	1033—1037
Moiescu, Pr. Prof. Dr. Gheorghe, Corespondența lui Gavriil Musicescu, cu mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu. La 125 de ani de la nașterea lui Gavriil Musicescu	1038—1051

	<u>Pagina</u>
Mosor, Doctorand Constantin, <i>Episcopul Melchisedec Ștefănescu, 150 de ani de la naștere</i>	335— 348
Stănciulescu, Ovid, <i>Constantin Moșoiu, «profesor obștesc de legi la școala rumânească de la Sf. Sava» (1800—1847). La 125 de ani de la moartea lui</i>	773— 795
<i>Un sfert de veac de la proclamarea Republicii</i>	1133—1142

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

Braniște, Pr. Prof. Ene, <i>Legăturile preotului cu credincioșii</i>	349— 357
† Nicolae, Episcopul Macariopolei, <i>Teologia și cunoașterea lui Dumnezeu</i> (traducere de Paraschiv Ioan V.)	798— 805
Popescu, Pr. Asist. Gabriel, <i>Predica în Biserica Ortodoxă Română în vremea noastră</i>	1209—1216
Soare, Pr. Dumitru, <i>Nașterea Domnului, sărbătoarea bucuriei și a păcii. Spicuri din Pastoralele de Crăciun ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române</i>	103— 120
Soare, Pr. Dumitru, <i>Învieerea Domnului, prilej de reînnoire duhovnicească a credincioșilor. Spicuri din Pastoralele de Paști — 1972 ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române</i>	569— 582
† Vasile, Episcopul Oradei, <i>Învățămintele ale Sfinților Trei Ierarhi pentru problemele actuale ale Bisericii</i>	121— 126

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Bodogae, Pr. T., <i>Documente inedite privitoare la istoria învățămîntului teologic din Transilvania</i>	1217—1226
Bulat, Prof. T. G., <i>Tipografia Mitropoliei Bucureștilor între anii 1810—1864</i>	583— 590
Bulat, Prof. T. G., <i>Biserica Moldovei și așezămintele spitalicești din prima jumătate a secolului al XIX-lea</i>	1227—1237
Manolache, Pr. Mihai, <i>Contribuția lui Nicolae Brătescu psaltul Mitropoliei din București, la românizarea cîntărilor bisericesti</i>	591— 595
Manolache, Pr. Mihai, <i>vezi Nițu, Dr. Octavian</i>	
Mărculescu, Octavian, <i>Inscripții inedite de la Mînăstirea Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel</i>	127— 129
Mîrțu, Flaminu, <i>«Mișeii» Cîmpulungului medieval și biserica «Sfîntul Gheorghe»-Olari</i>	362— 366
Mîrțu, Flaminu, <i>Monumentul lapidar de la Lacul Negru-Argeș</i>	833— 838
Nițu, Dr. Octavian, și Manolache, Pr. Mihai, <i>Date noi în legătură cu incunabulul slavon de la biserica «Sfîntul Nicolae» din Șcheii Brașovului</i>	1249—1255
Petrescu, V. Al., <i>Mînăstirea Cernica, centru de cultură bisericască și artă monahală</i>	358— 361
Rămureanu, Pr. Prof. I., <i>Contribuția țării române la dobîndirea independenței naționale a poporului grec</i>	130— 145
Ștefănescu, I. D., <i>Preocupări de artă religioasă în trecutul Bisericii Ortodoxe Române</i>	806— 818
Vasiliu, Pr. Doctorand Ștefan-Vlăduț, <i>Pictura bisericască din Muntenia și Oltenia în secolele al XIV-lea și al XV-lea</i>	1052—1064

	Pagina
Vasiliu, Pr. Doctorand Ștefan-Vlăduț, <i>Pictura religioasă din Muntenia și Oltenia în secolul al XVI-lea</i>	1238—1248
Voicescu, Doctorand Constantin, <i>Viața și activitatea Episcopului Pahomie al Romanului</i>	596— 611
Voicescu, Doctorand Constantin, <i>Schitul Pocrov și însemnătatea lui pentru viața și cultura bisericească din Moldova în secolul al XVIII-lea</i>	819— 832

DOCUMENTARE

Baroñian, Arhim. Zareh, <i>Lucrări și studii ale savantului armean H. Dj. Siruni</i>	1287—1289
<i>Calendarul — Pascalia</i>	388— 389
Ciobanu, Prof. Gh., <i>Muzica bisericească la români</i>	162— 195
Georgescu, I. L., <i>Theodor Pallady și pictură bisericească</i>	395— 398
Ionită, Doctorand Viorel, <i>Patriarhia de Alexandria, din 1920 pînă astăzi</i>	631— 646
Munteanu, Pr. Alexandru-Armand, <i>Ghid bibliografic, pe teme și probleme, din publicațiile revistelor bisericești patriarhale</i> 146; 367; 612; 839;	1065; 1256
Pistru, Pr. Chiril, <i>Manuscrise slave în Transilvania. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România — Filiala Cluj</i>	1088—1103
<i>Readaptarea dispozițiilor bisericești cu privire la post în conformitate cu cerințele epocii contemporane</i>	390— 394
Slevoacă, Pr. Ștefan, <i>Biserica Ortodoxă Română în America de Nord</i>	856— 861
Stănuleț, Doctorand Constantin, <i>Biserica creștină din Malabar între anii 1500—1900</i>	1278—1286
Vasilescu, Diac. Prof. Emilian, <i>Religia în epoca pietrei</i>	874— 886
Vasilescu, M., <i>Istoriografia Școlii ardeleni</i>	399— 410
Voicescu, Doctorand Constantin, <i>Cultul sincretist al lui Jupiter Optimus Maximus în Dacia Romană</i>	411— 420
Yeshanew, Doctorand Haddis, <i>Cult și ierarhie în Biserica Ortodoxă Etiopiană</i>	862— 873

NECROLOGURI

Dr. Kiss Elek, Episcopul Bisericii Unitariene din R. S. România	61— 63
Încetarea din viață a Sanctității Sale Patriarhul ecumenic Atenagora	691— 694
† Mitropolitul Firmilian al Olteniei	1149—1158

RECENZII

«Buletinul Monumentelor istorice», nr. 4/1971; nr. 1/1972; nr. 2/1972; nr. 3/1972	421; 657; 1104; 1290
Camariano-Cioran, Ariadna, <i>Academiile domnești din București și Iași, București 1971. — (V. Mihordea)</i>	202— 208
<i>Călători străini despre țările române, vol. II, București, 1970. — (Diac. P. I. David)</i>	208— 210
Daicoviciu, Hadrian, <i>Dacia de la Burebista la cucerirea romană, Cluj, 1972 (Pr. Prof. Corneliu Sîrbu)</i>	1107—1111
Duțu, Alexandru, <i>Les livres de la sagesse dans la culture roumaine. Introduction à l'histoire des mentalités sud-est européennes, Bucarest, 1971. — (Pr. Ilie V. Iacobescu)</i>	1299—1302

	<u>Pagina</u>
Giurescu, Constantin C., Giurescu Dinu C., <i>Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi</i> , București, 1971. — (Pr. Gheorghe Cunescu)	654— 657
«Historica», II, București, 1971. — (Radu Crețeanu)	199— 202
Iorga, Nicolae, <i>Evocări din literatura universală</i> , București, 1972. — (Pr. Prof. Corneliu Sirbu)	1297—1299
<i>Istoria generală a științei. Vol. I: Știința antică și medievală de la origini la 1450</i> , traducere din l. franceză, București, 1970. — (Diac. P. I. David)	425— 432
<i>Literatura Bizanțului. Studii</i> , București, 1971. — (Pr. Ilie V. Iacobescu)	1114—1117
Moisescu, Pr. Prof. Dr. Gheorghe, <i>Centenarul Societății academice literare «România Jună» din Viena (1871—1971)</i> , Viena, 1971. — (Pr. Alexandru Ionescu)	196— 199
<i>Monumente bisericesti din Arad și împrejurimi; Monumente de artă și arhitectură bisericească din Episcopia Aradului</i> , Arad, 1971 (Ioan Gherman)	1302—1303
Negrici, Eugen, <i>Anim, logos și personalitate</i> , București, 1971. — (C. Voicescu)	210— 213
Nicolescu, Corina, <i>Moștenirea artei bizantine în România</i> , București, 1971. — (Radu Crețeanu)	661— 662
<i>Pagini de veche artă românească, II</i> , București 1972. — (Radu Crețeanu)	1291—1294
Popescu-Vilcea, Gh., <i>Anastasia Crimca</i> , București, 1972. — (Pr. Prof. Mircea Păcurariu)	1294—1296
<i>Revista revistelor mitropolitane</i> . — (P. V. I.)	214; 433; 663; 889; 1118
Rusev, Penjo ș.a., <i>Grigore Țamblac în România și în vechea literatură română</i> , Sofia (Pr. Lector Chiril Pistrui)	887— 888
Vintilescu, Preotul Petre, <i>Liturghierul explicat</i> , București, 1972. — (Paraschiv V. Ion)	647— 654
XIV-e Congrès des études byzantines. <i>Rapports</i> , 4 vol. Bucarest, 1971. — (C. Bărbulescu)	1111—1114

PARȚEA OFICIALĂ

<i>Lucrările Sîntului Sinod în sesiunea ordinară a anului 1972</i>	1319—1333
<i>Lucrările Adunării Naționale Bisericești</i>	1334—1344
<i>Publicație pentru ocuparea prin concurs a catedrei de Patrologie, literatură creștină postpatristică și ecumenistă de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu; a catedrei de Bizantinologie de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu; a două posturi de asistent la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu</i>	222— 223

CÎNTĂRI LITURGICE

Cârstoiu, Pr. Iulian, <i>Cîntările Sfintei Liturghii, glas 3, modul frigan, pentru cor mixt</i>	I—XVI (nr. 5—6); I—XXIV (nr. 11—12)
Runcu, Pr. Ion, <i>Axion la Înălțarea Domnului</i>	XVII—XXII (nr. 5—6)
Runcu, Pr. Ion, <i>Axion la Schimbarea la Față</i>	XXIII—XXVIII (nr. 5—6)
Runcu, Pr. Ion, <i>Dintru adîncul inimii</i>	I—XI (nr. 7—8)
Runcu, Pr. Ion, <i>Slavă-ntru cei de sus</i>	XII—XVI (nr. 7—8)